

РУССКО-БАШКИРСКИЙ
СЛОВАРЬ

УРЫҘСА – БАШКОРТСА
ҺҮЗЛЕК

**РУССКО-БАШКИРСКИЙ
СЛОВАРЬ**

в 2 томах

**УРЫҘСА-БАШКОРТСА
ҺҮЗЛЕК**

2 томда

**РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
УФИМСКИЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР**

**АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ
БАШКОРТОСТАН**

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

РУССКО-БАШКИРСКИЙ СЛОВАРЬ

Под редакцией
академика Академии наук Республики Башкортостан
Э.Г. Ураксина

Том I

А — О

НАУЧНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
“БАШКИРСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ”
УФА — 2005

**РӘСӘЙ ФӘНДӘР АКАДЕМИЯҢЫ
ӨФӨ ФӘННИ ҮЗӘГЕ**
**БАШКОРТОСТАН РЕСПУБЛИКАҢЫ ФӘНДӘР
АКАДЕМИЯҢЫ**

ТАРИХ, ТЕЛ ҺӘМ ӘЗӘБИӘТ ИНСТИТУТЫ

УРЫҘСА-БАШКОРТСА ҺҮЗЛЕК

**Башкортостан Республикаһы фәндәр академияһының
академигы З.Ғ. Ураксин редакцияһында**

I том

А — О

**“БАШКОРТ ЭНЦИКЛОПЕДИЯҢЫ”
ҒИЛМИ НӘШРИӘТЕ
ӨФӨ — 2005**

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4
Р89

*Издание осуществлено в рамках Государственной программы
по сохранению, изучению и развитию языков народов РБ*

Составители:

И.М. Агишев, А.Ф. Гиндуллина, Г.Д. Зайнуллина, З.К. Ишмухаметов, С.Ф. Миржанова,
Ш.В. Нафиков, З.А. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Г. Уразбаева, З.Г. Ураксин,
Р.Н. Хадыева

Төзөүселәр:

И.М. Агишев, Ә.Ф. Гиндуллина, Г.Д. Зәйнуллина, З.К. Ишмөхәмәтов, С.Ф. Миржанова,
Ш.В. Нафиков, З.Ә. Сиразетдинов, Н.Ф. Суфьянова, З.Г. Уразбаева, З.Г. Ураксин,
Р.Н. Һазыева

Русско-башкирский словарь: В 2 т. / Под редакцией З.Г. Ураксина.
Р89 Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005.
Т. 1. А—О. — 2005. — 808 с.

ISBN 5-88185-039-4

Настоящий русско-башкирский словарь содержит более 60 тысяч слов современного русского литературного языка. Основную часть словаря составляют наиболее употребительные слова; включена также разговорная и просторечная лексика, фразеологические выражения и активная часть научной терминологии.

Словарь предназначен для широкого круга читателей. Он может служить практическим пособием для переводчиков, работников средств массовой информации, а также для лиц, самостоятельно изучающих русский и башкирский языки.

УДК 811.512.141
ББК 81.2 Баш-4

ISBN 5-88185-039-4

©Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН
©Научное издательство “Башкирская энциклопедия”, 2005

ПРЕДИСЛОВИЕ

Башкирский язык является родным языком для более чем одного миллиона 400 тыс. человек, основная часть которых проживает в Республике Башкортостан, прилегающих к ней областях Российской Федерации и на территории стран СНГ. Башкирский литературный язык обслуживает сферы образования и культуры, средств массовой информации, государственного управления, законодательства, отчасти народного хозяйства, транспорта, торговли и др.

В феврале 1999 г. принят закон РБ “О языках народов Республики Башкортостан”, в котором башкирский и русский языки определены в качестве государственных. В декабре того же года Кабинетом Министров РБ одобрена Государственная программа по сохранению, изучению и развитию языков народов РБ на 2000—2005 гг. Конституция РБ и Закон о языках обеспечивают правовую базу и создают реальные условия для функционирования и развития башкирского языка и языков других народов республики.

Интерес к башкирскому языку возрастает из года в год. Расширяется и углубляется его изучение через систему образования. Возрастает и число людей, овладевающих башкирским языком путём самостоятельного изучения, через живое общение и уроки по радио и телевидению. В связи с этим резко увеличился спрос на лексикографические издания.

Первый толковый словарь башкирского языка¹, вышедший в свет в 1993—94 гг., стал событием в культурной жизни Республики Башкортостан, сыграл важную роль в развитии лексического состава башкирского языка, в разработке семантики слов, установлении литературных норм. Однако он предназначен для тех, кто уже владеет башкирским языком.

Составление двуязычных русско-башкирских словарей началось во второй половине XVII в., когда впервые были разработаны списки наиболее употребительных слов с переводом их на башкирский язык. За два с лишним века было издано более двух десятков двуязычных словарей разного типа, объёма и назначения². В 1964 г. увидел свет русско-башкирский словарь, включающий 46 тыс. слов³. С тех пор произошли значительные изменения в словарном составе и семантике обоих языков: появились новые понятия, изменились нормы словоупотребления и т.п. В последние годы башкирское языкознание обогатилось новыми типами словарей: увидели свет двуязычные учебные словари⁴, многоязычные (ино-

странно-русско-башкирские) лексикографические пособия⁵, новые терминологические словари по отраслям науки, культуры и народного хозяйства⁶, а также первые частотные словари, созданные на основе произведений башкирских писателей⁷.

Настоящий двуязычный словарь составлен с учётом изменений, произошедших в русском и башкирском языках в последние десятилетия. Он содержит более 60 тыс. слов и фразеологических выражений, наиболее активно употребляемых в современном русском литературном языке. Основной русской части словаря является четырёхтомный академический словарь русского языка⁸.

¹ Башкорт теленең һүзлеге /Ред. Ә.Ф. Бишев, З.К. Ишмөхәмәтов, З.Ф. Ураксин һ.б. 2 томда. М., 1993—1994.

² Подробный обзор истории башкирской лексикографии см. в предисловии к “Башкирско-русскому словарю” (М., 1996).

³ Русско-башкирский словарь /Под ред. К.З. Ахмерова, Т.М. Гарипова, З.К. Ишмухаметова и др. М., 1964.

⁴ Азнагулов Р.Ф. Башкортса-русса мәктәп һүзлеге. Өфө, 1993; Русско-башкирский учебный словарь /Под ред. Л.Г. Саяховой и З.Г. Ураксина. Уфа, 1997; Саяхова Л.Г., Ураксин З.Г., Хасанова Д.Г. Русско-башкирский иллюстрированный тематический словарь. Уфа, 1999 и др.

⁵ Зәйнуллина Г.Д. Төрөксә-башкортса, башкортса-төрөксә һүзлек. Өфө, 1997; Гарипов Т.М., Басырова Ф.А. Четырёхязычный словарь-минимум (англо-башкирско-русско-татарский). Уфа, 1997; Хасанов М.А., Хасанов А.М. Англо-башкирско-русский словарь. Уфа, 1997; Гарипов Т.М. Семиречие Башкортостана: Семязычный словарь (русско-башкирско-татарско-турецко-арабско-персидско-венгерский). Уфа, 1998 и др.

⁶ Башкирско-русский словарь юридических терминов /Сост. Р.Г. Азнагулов. Уфа, 1996; Словарь музыкальных терминов на русском и башкирском языках /Сост. Б.О. Абдулбанеев, пер. на баш. яз. Л.К. Аралбаевой. Уфа, 1997; Мурзакаев Ф.С. Русско-башкирский словарь сельскохозяйственных терминов. 2-е изд., доп. Уфа, 2001; Русско-башкирский словарь общественно-политических терминов /Сост. Г.К. Кунафина, Т.Д. Ишкина. Уфа, 2001; Русско-башкирский юридический словарь /Сост. Г.З. Хасанов, Г.К. Кунафина, Т.Д. Ишкина и др. Уфа, 2003 и др.

⁷ Сиразетдинов З.Ә. Дауыт Юлтый эсәрҙәренә йышлык һүзлеге. Өфө, 1995; шул ук. Башкорт теленең йышлык һүзлеге (фәнни эзбәт буйынса). 1-се т. Өфө, 1997 и др.

⁸ Словарь русского языка. В 4 т. /Под ред. А.П. Евгеньевой. 2-е изд., испр. и доп. М., 1981—1984.

Русско-башкирский словарь подготовлен сотрудниками отдела языка Института истории, языка и литературы Уфимского научного центра Российской академии наук: И.М. Агишевым (буква А), Л.Р. Бикбаевой (О: от о до **ожб**), А.Ф. Гиндуллиной (М, Н), Г.Д. Зайнуллиной (Б, Е, С: от с до **сопрано**), З.К. Ишмухаметовым (Г, П: от па до **поголстеть**), С.Ф. Миржановой (Д, С: от **стать** до **стремиться**), Ш.В. Нафиковым (Л, Т, П: от **поголстеть** до **прожить**, С: от **стремиться** до **сущест-**

вб, Х, Ю, Я), З.А. Сиразетдиновым (К), Н.Ф. Суфьяновой (И, Р, С: от **сопрано** до **списать** и от **существо** до **сям**), З.Г. Уракиным (З, П: от **прожить** до **пятью**, С: от **списать** до **стать**), З.Г. Уразбаевой (В, О: от **ожб** до **ояловеть**, Ф, Ц, Ч, Ш, Щ), Р.Н. Хадыевой (Э), У.М. Яруллиной (Ж). Научное руководство подготовкой словаря осуществлено академиком АН РБ З.Г. Уракиным. Часть работы по технической подготовке словаря проведена И.Ш. Кубагушевой.

Авторский коллектив будет благодарен за предложения и замечания по улучшению словаря. Просим обращаться по адресу:

450054, г. Уфа, проспект Октября, 71,
Институт истории, языка и литературы УНЦ РАН.

СТРУКТУРА СЛОВАРНЫХ СТАТЕЙ

Заглавные слова

1. Заглавные слова, открывающие словарную статью, располагаются в алфавитном порядке.

2. Слова, не различающиеся по значению и употреблению, но являющиеся фонетическими или морфологическими вариантами, приводятся в одной словарной статье, например: **БЕЗЛИСТЫЙ** и **БЕЗЛИСТНЫЙ**, -ая, -ое...

СМОРОДИННЫЙ и **СМОРОДИНОВЫЙ**, -ая, -ое...

Если варианты отличаются друг от друга частотой употребления и оттенками значения, перевод даётся при наиболее употребительном; менее употребительный вариант располагается на своём месте по алфавиту с отсылкой к первому, например:

КАРАСЁВЫЙ, -ая, -ое табан балык ...ы...

КАРАСИНЫЙ, -ая, -ое см. **карасёвый**

3. Русские слова, кроме содержащих букву "ё", односложных и данных курсивом, указываются с ударением. Знаменательные слова могут даваться без ударения, если оно переходит на находящиеся при них служебные слова, например:

за руку, **на пол**, **под ноги**

Варианты ударения даются в одной словарной статье (на первом месте наиболее употребительный) и при необходимости сопровождаются пометами, например:

ЖМЫХИ и **ЖМЫХИ**...

НАЗЛО и *разг.* **НАЗЛО**...

Слова, данные курсивом, указываются с ударением только в тех случаях, когда оно выполняет смысловозначительную функцию.

4. Омонимы даются отдельными словарными статьями и обозначаются римскими цифрами, например:

КОСА́ I ж толоч...

КОСА́ II ж салгы...

КОСА́ III ж 1. комайыл...

5. Наиболее употребительные сложносокращённые слова и аббревиатуры даются на своём алфавитном месте, в скобках обычно указываются их полные формы на русском и башкирском языках, например:

ВУЗ м (*высшее учебное заведение*) вуз (*югары укыу йорто*)

ПРОФСОЮЗ м (*профессиональный союз*) профсоюз (*профессиональ союз*)

6. Если заглавное слово употребляется главным образом в составе фразеологического оборота, то после этого слова через двоеточие даётся само выражение, которое и переводится, например:

БАКЛУШИ: *бить баклуши разг. ...*

ЗГИ: (ни) *зги не видно...*

Грамматическая и стилистическая характеристика заглавных слов

7. Имена существительные, как правило, даются в форме именительного падежа единственного числа с указанием родовой принадлежности. При существительных общего рода даётся грамматическая помета *м* и *ж*, например:

СИРОТА́ *м и ж...*

При несклоняемых существительных ставится помета *нескл.*, например:

ПАЛЬТО́ *с нескл.* ...

Существительные с собирательным значением снабжаются пометой *собир.*, например:

ПОСУ́ДА *ж 1. собир.* һауыт-һаба...

Если существительное употребляется только во множественном числе, при нём ставится помета *только мн.*, например:

НОЖНИЦЫ́ *только мн.* ...

При употреблении существительного преимущественно во множественном числе заглавное слово даётся в форме множественного числа, а форма единственного числа указывается в скобках, например:

ТУФЛИ́ *мн. (ед. туфля ж)...*

Если существительное в одном из своих значений употребляется только или чаще во множественном числе, к этому значению даются пометы *мн.* или *обычно мн.*, например:

КАМЫ́Ш *м 1. камыш... 2. обычно мн. камы́ш (зърсли) камышлык*

Если отдельные значения существительного имеют разные формы множественного числа, они указываются при каждом значении, например:

ЛИСТ *м 1. (мн. листьа) япрак... 2. (мн. листь) кағыз... 3. (мн. листь) бит, табак...*

8. Уменьшительные формы имён существительных приводятся в словаре со ссылкой на производящее слово, кроме случаев, когда эти формы приобретают самостоятельное значение и имеют другой перевод, например:

ОСТРОВО́К *м; уменьш. от бстров...*

РУ́ЧКА *ж 1. уменьш.-ласк. от рука́ 1; 2. тотка, һап...*

9. Названия народов и народностей даются в форме множественного числа, формы единственного числа указываются полужирным шрифтом за знаком //, например:

АЛБА́НЦЫ *мн. албандар, албан халкы // ед. алба́нец м албан ир-аты; алба́нка ж албан катын-кызы*

10. Отглагольные существительные в большинстве случаев даются со ссылкой на статью о производящем глаголе или на отдельное его значения, например:

УКАЗА́НИЕ *с 1. см. указать...*

МОЧЕ́НИЕ *с 1. см. мочить 2, 3...*

11. Имена прилагательные даются в форме именительного падежа единственного числа мужского рода с указанием окончаний форм женского и среднего рода, например:

ЗЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое...

Субстантивированные прилагательные даются отдельным значением с пометой *в знач. сущ.*, например:

БОЛЬНО́Й, -ая, -ое... **2. в знач. сущ.** **больно́й** *м* и **больна́я** *ж* ауырыу, сырхау, сирле (кеше)...

12. При переводе относительных прилагательных может использоваться форма 3-го лица притяжательности башкирского языка, например:

АЛЮМИ́НИЕВЫ́Й, -ая, -ое **1.** алюминий ...ы; **алюми́ниевая промышленность** алюминий сэнэгәте **2. (содержащий алюминий)** алюминды...

КАДЕ́ТСКИЙ I, -ая, -ое *уст.* кадет ...ы; **каде́тский мунди́р** кадет мундиры...

13. Степени сравнения прилагательных и наречий даются отдельными статьями, если имеют самостоятельное значение, например:

БО́ЛЬШЕ **1. сравн. ст. от большо́й** и **вели́кий** **1, 2** зурырак, дәүерәк... **2. сравн. ст. от мно́го** күберәк, артыгырак...

14. Глаголы приводятся в неопределённой форме. Разработка значений и перевод глагола даются, как правило, при форме совершенного вида; при форме несовершенного вида даётся отсылка к парному глаголу совершенного вида. Словарная статья с переводом глагола несовершенного вида даётся в случае, если глагол не имеет соотносительного глагола совершенного вида, например:

ВЫХО́ДИТЬ *несов. 1. см. вы́йти...*

ЗАБО́ТИТЬСЯ *несов. о ком-чём 1. (проявлять заботу) хәстәрлек күреү...*

При личных и возвратных глаголах указывается управление путём постановки падежных вопросов, например:

ВЫ́ТАЩИТЬ *сов. 1. кого-что* һөйрәп сығарыу...

КОПА́ТЬСЯ *несов. 1. в чём* казынуу...

15. Глаголы страдательного залога даются с отсылкой к глаголу действительного залога при помощи пометы *страд. от*, например:

НАВЯ́ЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от навя́ливать*

16. Если глагол на “-ся” имеет несколько значений, то страдательный залог указывается под отдельной цифрой в качестве одного из значений, например:

ВЫКЛЮ́ЧАТЬСЯ *несов. 1. см. вы́ключить 2. страд. от выключать*

17. Безличные глаголы даются с пометой *безл.* или *обычно безл.* При помощи этих помет указывается и возможность употребления личного глагола в безличной форме, например:

МОРОЗИТЬ *несов.* 1. что тундырыу (наклау максаты менэн)... 4. *безл.* һыуытыу, һалкынайтыу...

ДУТЬ *несов.* 1. өрөү, исеү... здесь дует *безл.* бында ел өрә...

18. Причастные формы выделяются в отдельное значение с указанием грамматической пометы *прич.*, омонимичные прилагательные даются в этой же статье с пометой *прил.*, например:

ЗАВЕРШАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич.* от **завершать** 2. *прил.* һуңгы, ахыргы; **завершающий этап** һуңгы этап

19. Употребление причастия в значении существительного показывается отдельным значением с соответствующими пометами, например:

ОСУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **осудить** 2. *в знач. сущ.* **осуждённый** *м* и **осуждённая** *ж* хөкөм ителеүсе, хөкөм ителгән (кеше)

20. В качестве заглавных слов приводятся числительные: а) количественные: от 1 до 20, круглые десятки и сотни, **тысяча**, **миллион**, **миллиард** и т.д.; б) порядковые: от 1 до 20, от десятков и сотен, **тысячный**, **миллионный**, **миллиардный** и т.д.; в) собирательные: **двое**, **трое**, **оба** и т.д.

Имена числительные приводятся с пометой *числ.* без указания разряда (кроме собирательных), например:

ПЯТЬ *числ.* биш...

ПЯТЕРО *числ.* *сбир.* бишәү, биш...

ПЯТЫЙ, -ая, -ое 1. *числ.* бишенсе...

21. Местоимения приводятся с пометой *мест.* без указания разряда. При личных местоимениях в скобках указываются формы косвенных падежей, например:

Я (меня, мне, меня, мной и мною, обо мне) *мест.* ...

Местоимения, изменяющиеся по родам (кроме оканчивающихся на “-ый”, “-ий”, например, **котёрый**), даются в именительном числе всех трёх родов и во множественном числе на своём алфавитном месте со ссылкой на местоимение мужского рода, при котором имеется перевод, например:

МОЁ *с мест. см. мой*

МОЙ *мн. мест. см. мой*

МОЙ *м* (моя *ж*, моё *с*) *мест.* 1. *минен*...

МОЯ *ж мест. см. мой*

22. Наречия даются с грамматической пометой *нареч.* Употребление наречий в функции других частей речи показывается отдельным значением с соответствующими пометами, например:

ЗАВТРА 1. *нареч.* иртэгә... 2. *в знач. сущ.* **завтра** *с нескл.* иртэгә...

23. При союзах и частицах даются пометы, указывающие на часть речи и особенности употребления, например:

ДА II союз 1. *соед.* (для соединения однородных членов предложения и предложений; соответствует союзу “и”) һәм, да/дә...

24. Предлоги даются с указанием части речи, падежного управления и пояснением значения, например:

БЕЗ и **БЕЗО** *предлог с род. п.* 1. (при указании на недостаток, отсутствие кого-чего-л.) -һыз/-һез... 2. (в отсутствие кого-л.) -дан/-дән башка...

Варианты предлогов даются на своём алфавитном месте с отсылкой на основной вариант, например:

БЕЗО *предлог см. без*

25. При наличии нескольких фонемно-логических вариантов переводов лексических значений союзов, частиц, предлогов (-га/-гә, -ка/-кә, -да/-дә, -за/-зә, -ла/-лә и др.) даётся только один из вариантов (сингармоническая параллель), например: -га/-гә, -дан/-дән, -да/-дә.

26. Междометия даются самостоятельными словарными статьями, например:

А III *межд.* а) *выражает припоминание, догадку, удивление* ә, ә-ә-ә...

ХЛОП *межд.* *в знач. сказ.; разг.* ...

27. Варианты приставок даются на своём алфавитном месте с отсылкой на основной вариант, например:

ВЗ... (**взо...**, **взь...**, **вс...**) *приставка...* **взлететь** югарыга карай **осоу**... **взорвать** шартлатыу...

ВЗО... *приставка см. вз...*

ВЗЪ... *приставка см. вз...*

ВС... *приставка см. вз...*

28. Стилистические пометы, указывающие на сферу функционирования слов, ставятся после определения грамматических значений и отделяются от грамматических помет точкой с запятой, например:

ВАЖНИЧАТЬ *несов.; разг.* эреләнеү...

ДЕКА *ж; муз.* дека...

МЫС *м; геогр.* морон...
ШАБРИТЬ *несов. что; тех.* шабер менэн эшкәртеү...

Определение значений слова и перевод

29. Перевод осуществляется, как правило, подбором башкирских эквивалентов. При невозможности приведения эквивалента перевод производится описательным путём.

30. Разные значения многозначного слова внутри словарной статьи выделяются полужирными арабскими цифрами с точкой. После цифры могут быть даны краткие пояснения на русском языке (в скобках курсивом), после перевода — на башкирском языке, например:

КОЛЕЯ *ж 1.* тәгәрмәс эзе... **2.** *ж.-д.* юл, тимер юл...

ИЗВЕРТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*увёртливый*) йылғыр, өлгөр... **2.** (*находчивый, ловкий*) тапқыр, зирәк...

КАРП *м* һазан... (*балык*)

Если возможен перевод разных значений русского слова одним башкирским словом (или синонимами), то перевод может осуществляться двумя способами:

а) перед переводом ставятся пометы *в разн. знач.* или *прям., перен.* (если слово употребляется в прямом и переносном значениях), например:

ЗВЕЗДА *ж; в разн. знач.* йондоз; **Полярная звезда** Тимергазык йондозо... **пятиконечная звезда** биш кырлы йондозо...

МОРЕ *с; прям., перен.* диңгез...

б) после перевода даётся толкование на башкирском языке (в скобках курсивом). Этот способ применяется по отношению к заимствованным словам и многозначным терминам, например:

ГРАДУС *м* градус (**1.** *түңәрәктең 360-тан бер өлөшүнә тигез мөйөш йәки дуга үлсәү берәмеге* **2.** *температураны үлсәү берәмеге* **3.** *спирттың процентын күрһәткән берәмек*)...

31. Синонимы в башкирской части словарной статьи отделяются запятыми, например:

ЖАЛЁТЬ *несов. 1.* *кого-что* аяу, йәлләү, кызгану... **2.** *о ком-чём и с союзом "что"* (*сожалеть*) үкенеү, кайғырыу...

Синонимичные слова в переводах, представляющих собой словосочетания, указываются в круглых скобках, например:

ДВАЖДЫ *нареч. 1.* ике рәт (мәртәбә, тапқыр, кат); **сказать дважды** ике мәртәбә әйтәү...

ДЫШАТЬ *несов. 1.* тын (һулыш) алыу...

Подача фразеологических единиц

32. Все фразеологические единицы даются после знака ♦. Фразеологические единицы приводятся в словарных статьях на все слова (кроме служебных), но перевод фразеологизмов обычно даётся под тем словом, которое в данном выражении является наиболее значимым. Во всех других статьях даётся отсылка к словарной статье, где фразеологизм переведён, например:

КРОВЬ *ж 1.* кан... ♦ ...**кровь с молоком** сиртһәң, қаны сығыр...

МОЛОКО *с* һөт... ♦ ...**кровь с молоком** *с.м.* **кровь**

33. При передаче значений фразеологических единиц на башкирский язык применяются различные способы перевода: подбор соответствия, раскрытие значения описательным путём, дословный перевод и др.

ДОЛГ *м 1.* бұрыс... ♦ ...**долг платежом красен** байрам ашы кара-қаршы...

Значения многозначных фразеологических единиц обозначены светлыми арабскими цифрами со скобкой, например:

ПЯТА *ж...* **по пятям** (*ходить, гнаться и т.п.*) *кого:* 1) бер азым (*қалмау*); 2) эзенә, үксәһенә (*бағып барыу*)

Факультативные компоненты фразеологизмов и в русской, и в башкирской частях словарных статей помещаются в скобках, например:

БАБУШКА *ж...* ♦ **бабушка** (*ещё*) **на́двое сказа́ла** булыр-булмасы билдәһез, икеле-микеле, бозға язған

Иллюстративный материал

34. После перевода через точку с запятой даются словосочетания на русском языке, иллюстрирующие особенности функционирования заглавного слова, с переводом на башкирский язык:

ГОЛОС *м 1.* *в разн. знач.* тауыш; **выский голос** нәзек тауыш; **низкий голос** қалын тауыш... **повысить голос** тауыш күтәреү...

35. Ввиду ограниченного объёма словаря некоторые категории слов и их значения не иллюстрируются (термины, названия приборов, инструментов, устройств, некоторые категории производных слов и т.п.).

УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

Русские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
без доп. — без дополнения
безл. — безличное
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
бран. — бранное
буд. — будущее время
бухгал. — бухгалтерский термин
в. (вв.) — век (века)
вводн. сл. — вводное слово
вет. — ветеринария
в знач. — в значении
вин. — винительный (падеж)
воен. — военный термин
возвр. — возвратный
вопр. — вопросительный
вр. — время
в разн. знач. — в разных значениях
в сочет. — в сочетании
высок. — высокое
г. (гг.) — год (годы), город (города)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология
гидротех. — гидротехника
гл. — глагол
горн. — горное дело
грам. — грамматика
груб. — грубое
дат. — дательный (падеж)
деепр. — деепричастие
дел. — деловой
дет. — детское
дип. — дипломатия
доп. — дополнение
др. — другой
ед. — единственное (число)
ж — женский род
ж.-д. — железнодорожный термин
жив. — живопись
звукоподр. — звукоподражательное
знач. — значение
зоол. — зоология
изъяснит. — изъяснительный
им. — именительный (падеж)
ирон. — ироническое
иск. — искусство
ист. — история
канц. — канцелярское
карт. — термин карточной игры
кино. — кинематография
книжн. — книжное
кратк. ф. — краткая форма
кул. — кулинария
л. — лицо
-л. — либо
ласк. — ласкательное
лес. — лесоводство
лингв. — лингвистика

лит. — литература, литературоведение
личн. — личный
лог. — логика
м — мужской род
мат. — математика
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
мн. — множественное (число)
мор. — морской термин
муз. — музыка
-н. — -нибудь
накл. — наклонение
напр. — например
нареч. — наречие
наст. — настоящее время
неодобр. — неодобрительное
неопр. — неопределённый, неопределённая форма глагола
нескл. — несклоняемое
несов. — несовершенный вид
обл. — областное
огранич. — ограничительный
опред. — определятельный
опт. — оптика
относит. — относительный
отриц. — отрицательный
офиц. — официальное
охот. — охотничий термин
п. — падеж
палеонт. — палеонтология
перен. — переносное значение
перечисл. — перечислительный
побудит. — побудительный
повел. — повелительное наклонение
полигр. — полиграфия
полит. — политический термин
полн. ф. — полная форма
портн. — портняжный термин
поэт. — поэтическое
поясн. — пояснительный
превосх. ст. — превосходная степень
предл. — предложный (падеж)
презр. — презрительное
пренебр. — пренебрежительное
прил. — прилагательное
присоед. — присоединительный
прич. — причастие
прост. — просторечное
противит. — противительный
прош. — прошедшее время
прямо. — прямое значение
псих. — психология
пчел. — пчеловодство
р. — род
радио. — радиотехника
разг. — разговорное
разд. — разделительный
разн. — разный
рел. — религия
род. — родительный (падеж)
рыб. — рыболовство, рыбоводство
с — средний род
сад. — садоводство
сказ. — сказуемое

скл. — склонение
см. — смотри
собир. — собирательное
сов. — совершенный вид
соед. — соединительный
сопоставит. — сопоставительный
сосл. — сослагательное наклонение
сочет. — сочетание
спец. — специальный термин
спорт. — спортивное
сравни. ст. — сравнительная степень
страд. — страдательный залог
сущ. — существительное
т.д. — так далее
т.п. — тому подобное
с.-х. — сельское хозяйство
твор. — творительный (падеж)
театр. — театральный термин
текст. — текстильный
тех. — техника
типогр. — типографский термин
топ. — топография
торг. — торговля
трад. — традиционный
указ. — указательный
уменьш. — уменьшительное
уничиж. — уничижительное
усил. — усижительный
условн. — условный
уст. — устарелое
уступ. — уступительный
утверд. — утвердительный
ф. — форма
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
филос. — философия
фин. — финансовый термин
фольк. — фольклор
фото. — фотография
хим. — химия
хир. — хирургия
церк. — церковное
ч. — число
числ. — имя числительное
шахм. — шахматный термин
шутл. — шутливое
эк. — экономика
эл. — электротехника
этно. — этнография
юр. — юридический термин

Башкирские

ав. — авиация
анат. — анатомия
антроп. — антропология
археол. — археология
архит. — архитектура
астр. — астрономия
а.-х. — ауыл хужалыгы
биол. — биология
биохим. — биохимия
бот. — ботаника
б. (бб.) — быуат (быуаттар)
геогр. — география
геод. — геодезия
геол. — геология
геом. — геометрия
гидр. — гидрология

гидротех. — гидротехника
грам. — грамматика
дин. — дин
динг. — дингез термины
зоол. — зоология
ижт. — ижтимағи термин
икт. — иктисад
иск. — иҫкергән һүз
й. (йй.) — йыл (йылдар)
кино. — кинематография
кит. — китап һүз
кул. — кулинария
күсм. — күсмә мәгәнә
лингв. — лингвистика
лог. — логика
мат. — математика
махс. — махсус термин
мед. — медицина
межд. — междометие
мест. — местоимение
метеор. — метеорология
мех. — механика
мин. — минералогия
миф. — мифология
муз. — музыка
мәс. — мәсәлә
нәшр. — нәшрият термины
опт. — оптика
палеонт. — палеонтология
полигр. — полиграфия
псих. — психология
радио. — радиотехника
рәсм. — рәсми
сәйс. — сәйәси термин
сәнә. — сәнәгәт
тар. — тарих
тау. — тау сәнәгәте
театр. — театр термины
текст. — текстиль
тех. — техника
типогр. — типография термины
топ. — топография
т. юл. — тимер юл термины
төрк. — төрки һүз
т.һ. — тупаҫ һүз
умарт. — умартасылык
фарм. — фармакология, фармация
физ. — физика
физиол. — физиология
филолог. — филология
фольк. — фольклор
фото. — фотография
фәлс., филос. — фәлсәфә, философия
хим. — химия
хир. — хирургия
хәрб. — хәрби термин
һ.б. — һәм башкалар
һөйл. — һөйләшеү стили
һунар. — һунарсылык
шахм. — шахмат термины
әз. — әзәбиәт, әзәбиәт гилеме
этно. — этнография
югар. — югары стиль
юр. — юридик термин
ярз. — ярзамлык функцияһы

**РУССКИЙ АЛФАВИТ
УРЫҢ АЛФАВИТЫ**

Аа	Ёё	Лл	Сс	Чч	Ээ
Бб	Жж	Мм	Тт	Шш	Юю
Вв	Зз	Нн	Уу	Щщ	Яя
Гг	Ии	Оо	Фф	Ъъ	
Дд	Йй	Пп	Хх	Ыы	
Ее	Кк	Рр	Цц	Ьь	

**БАШКИРСКИЙ АЛФАВИТ
БАШКОРТ АЛФАВИТЫ**

Аа	Ее	Кк	Пп	Фф	Ъъ
Бб	Ёё	Лл	Рр	Хх	Ыы
Вв	Жж	Мм	Сс	Һһ	Ьь
Гг	Зз	Нн	ҘҘ	Цц	Ээ
Ғғ	Ии	Ңң	Тт	Чч	Әә
Дд	Йй	Оо	Уу	Шш	Юю
Зз	Кк	Өө	Үү	Щщ	Яя

А

А I союз 1. противит. а) *употребляется для соединения противопоставляемых предложений или членов предложения* э, киреһенсэ; **я вернүлсә домой, а он остәлсә** мин өйгә кайттым, э ул калды; **я зайдү к вам не сегбднә, а зәвтра** мин һезгә бөгөн түгел, э иртәгә инеп сығырмын; б) *служит противопоставлению однородных членов предложения или предложений так, что один из них исключается другим* э, ләкин, әммә-ләкин, -га/-гә карамастан (карамай, карамайынса); **до начәла сеәнсә остәлось пять минут, а людөй в зал не пүскәют** сеанс башланьырга биш минут калған, ләкин халыкты залға индермәйзәр; в) *в сочетаниях “а между тем”, “а в то же время”, “а вот”, “а ведь”* э шулай за, э шул ук вақытта, э бына, э бит; **он үчитсә в вүзә, а вот ты не сумәл** ул югары укыу йортонда укый, э бына һин булдыра алманың; **он человек простой, а ведь имәет вес в обществе** ул ябай кешә, э шулай за йәмғиәтгә абруйы бар

2. противит.-уступ.; *указывает на уступительный характер противопоставления предложений или их членов* (э) шулай булһа ла, (э) шулай за, тик, барыбер, да/дә; **мөжте остәтсә при своём мнөнии, а всё-таки я прав** үз фекерегеззә калығыз, э мин барыбер хаклымын

3. сопоставит. а) *соединяя предложения, служит сопоставлению их главных или второстепенных членов* э, шул вақытта, шул сакта, -га/-гә килгәндә; **отөц үшөл, а сын продолжәл** стөятә атаһы китеп барзы, э улы тора бирзә; б) *служит сопоставлению одновременных событий и действий* э, шул (ике) арала; **отөц развөл костөр, а дөти пошлй за ягодами** аталары ут ягып ебәрзә, э балалар еләккә китте

4. присоед. а) *употребляется для присоединения предложений или членов предложений при последовательном изложении, описании ряда предметов или явлений* э; **вдоль плетня в один ряд посәжәна смородина, а дәлее растөт** какөбө-то дөрево ситән буйлап бер рәт карагат ултыртылған, э унан ары һиндәйзәр ағас үсөп ултыра; б) *присоединяет предложения и члены предложения, связанные друг с другом временной последовательностью* (обычно с наречиями времени или словами, обозначающими время) э; **сначәла мы посетйли выстәвку, а затөм музей** башта күргәзмәлә, э һуңынан музейзә булдык; в) *в сочетании со словами “значит”, “потому”, “следовательно”, “стало быть” и т.п.* присоединяет предложения или члены предложения, в которых содержится вывод, заключение из сказанного ранее шуға күрә, тимәк, шунлыктан; **егб пока ни-**

ктө тблком не зәнәт, а потому о нөм ничөгө не говорят уны әлегә бер кем йүнләп белмәй, шуға күрә уның тураһында бер нәмә әйтмәйзәр э; г) *в сочетании с местоимением “все” присоединяет предложения или члены предложения, указывающие на причину высказанного ранее* э барыһы (бөтәһә, һәммәһә); **отколблсә я от своих друзей, а всё из-за тебя** дүстарымдан айырылдым мин, э барыһы һинәң аркала; д) *в речи одного лица или в диалоге* э; **как хорошә жизнь, а ты отчөгө так печәльна?** тормош һиндәй матур, э һин һинә улай кайғылыһың?; е) *в сочетании со словами “кстати”, “впрочем” и т.п.* употребляется для передачи внезапности изменения мысли әйткәндәй, э шулай за; **он ещө не прибөхал. А кстәти, ты не забыл прихватйть с собой документы?** ул әле кайтып етмәне. Әйткәндәй, һин үзөң менән документтарыңды алырга онотманыңмы?

5. присоед.-усил. а) *употребляется в начале вопросительных и восклицательных предложений для усиления выразительности* (часто в сочетании с местоимениями и наречиями “как”, “какой”, “сколько”) э; **а скөлько я терпөл — умү непостижймо!** э мин күпмә түззөм — акылға һыймаслык!; **а как ты тудә попәл?** э һин һисек унда барып әләктөн?; б) *в начале ответов на вопросы придаёт большую выразительность ответу, выделяя то или иное слово* э, (йә) булмаһа, юғиһә, юкһа; **как ты сказәл? — а никәк!** нимә тиһәң? — э бер һисек тә!; **а не то сходяйл бы в магазин** булмаһа, магазинға барып инәң; **спешй, а то опоздәешь** ашығыңкыра, юкһа һуңларһың; **сходйте тудә сәми, а то пошлйте** коғ-нибудь унда һез үзегез барығыз, йә булмаһа берәйһен ебәрәгез; в) *в соединении с вопросительными местоимениями или местоимёнными наречиями “конечно”, “безусловно так”* әлбиттә, фәкәт шулай; **и пришөл?! — А то как же!** килгәнме?! — Әлбиттә! ♦ **а (не) то** юғиһә, бүтәнсә булһа; **идй своей дорбөгой, а не то полүчишь от меня** юлында бул, юғиһә кәрәгендә алырһың

А II частица 1. вопр. а) *как отклик на обращение или при пересказании нерасслышанного* э; **а? Ничөгө ведь не слышу, говорй отчөтливей** э? Бер нәмә лә ишетмәйөм бит, асығырак һөйлә; б) *после предложений, требующих ответа, подтверждения и т.п., выражает побуждение к ответу или к действию* э, әйемә; **что ты натворйл, а?** нимә эшләһәң һин, э?; в) *в вопросах и восклицаниях выражает сильное удивление, восхищение или возмущение* э; **вот парөнь, а!** егетә лә егетә бит, э!; **коғө осрамйли** ведь, а?! кемдә хур иттеләр бит, э?!

А

2. побудит.; употребляется при повторном обращении к кому-л. для привлечения внимания э; **смотри-ка**, что он делает, а? кара эле, нимә эшләй ул, э?

А III *межд.* а) *выражает припоминание, догадку, удивление* э, э-э; **а-а, это ты?** э-э, был һинме ни?; **а, вот как!** э, бына нисек!; б) *выражает узнавание (при встрече с кем-л.)* э, э-э, эһә; **а, вот куда вы спрятались!** эһә, бына кайза йәшенгәнһегез икән!; в) *выражает удовольствие, радость (при виде кого-чего-л.)* э, уй; **а, мамочка! Как я рад тебя видеть!** уй, әсәкәйем! һине күреүемә шундай шатмын!; г) *выражает досаду, негодование, угрозу, злорадство* э, эһә; **а, вы ещё сопротивляетесь!** эһә, һез каршылашаһығыҙмы әле!; д) *выражает решимость* эй; **а! Была не была** эй! Булды ни зә, булманы ни; е) *выражает ужас, отчаяние, боль и т.п.* уй; **а-а-а, не трáгайте меня, ради бóга!** уй, алла хақы өсөн, миңә теймәгез!

АБАЖҮР м абажур, шәм қалпағы; **лампа с абажүром** абажурлы шәм; **стеклянный абажүр** былаа абажур

АБАЗИНСКИЙ, -ая, -ое абазин ...ы; **абазинский нарбд** абазин халкы; **абазинская культура** абазин мәҙәниәте; **абазинский язык** абазин теле

АБАЗИНЫ *мн.* абазиндар, абазин халкы // *ед.* абазин и абазинец *м* абазин ир-аты; **абазинка** ж абазин катын-кызы

АББАТ м аббат (1. католиктарҙа ирҙәр монастырының баһлығы 2. Францияла католиктар руханийы)

АББАТИСА ж аббатиса (католиктарҙа катын-кыҙҙар монастырының баһлығы)

АББАТСТВО с аббатлык (биләмәләре менән католиктар монастыры)

АББРЕВИАТУРА ж аббревиатура, қысқартма (1. төрлө юл менән қысқартып яһалған қушма һүз, мәс., БДУ — Башкорт дәүләт университеты 2. яҙыуҙа шартлы рәсәйтә қысқартып алынған һүзҙәр, мәс., һ.б. — һәм башкалар)

АББРЕВИАТУРНЫЙ, -ая, -ое аббревиатур; **аббревиатурное образование** аббревиатур яһалыш

АБЕРРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое аберрацион ...ы, аберрация ...ы; **аберрационное явление** аберрация күренеше

АБЕРРАЦИЯ ж аберрация, тайпылыш (1. физ. оптик прибор аша караганда, нәмәләрҙең үзгәрәп йәки тонок булып күренеҫе 2. астр. Ерҙең үз күсәрәндә һәм Кояш тирәләп әйләнеү һөҙөмтәһендә йондоҙҙарҙың күсәрәнгән ауышқан кеҫек булып күренеҫе 3. күсм., кит. дөрөс юлдан яҙлығыу, азашыу)

АБЗАЦ м 1. яңы юл, кызыл юл; **писать с абзаца** яңы юлдан яҙыу 2. абзац (ике яңы юл араһындағы текст); **читать с третьего абзаца**

өсөнсө абзацтан утығу; **выучить последний абзац** һуңғы абзацты ятларға

АБИССАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* абиссаль ...ы, тәрән, тәрән һыулы; **абиссальная зона океана** океандың абиссаль зонаһы (тәрән урыны); **абиссальные отложения** абиссаль ултырмалар (тәрән һыу асты ултырмалары)

АБИССИНСКИЙ, -ая, -ое абиссин ...ы; **абиссинская культура** абиссин мәҙәниәте; **абиссинский нарбд** абиссин халкы

АБИССИНЦЫ *мн.*; *уст.* абиссиндар, абиссин халкы (Эфиопия халкының боронго атаһы) // *ед.* абиссинец м абиссин ир-аты; **абиссинка** ж абиссин катын-кызы; *см.* эфиопы

АБИТУРИЕНТ м абитуриент (юғары уҡыу йортона имтихандар биреп йөрөгән кеше); **приём абитуриентов** абитуриенттар қабул итеү; **стать абитуриентом** абитуриент булыу

АБЛАКТИРОВАТЬ *сов., несов. что; бот.* (ағас) ботағын ашлау (ялғау)

АБЛАКТИРОВКА ж *см.* аблактировать

АБОЛИЦИЯ ж аболиция (1. һиндәйҙәр законды, қарарҙы юкка сығарыу 2. вазифалы урынды ябыу, бөтөрөү 3. еңәйт эшен, әйеп асылмаҫ борон уҡ, туктатыу 4. намысты ақлау, қайтарыу; ялған әйепте рәсми рәсәйтә кире қағыу); **право аболиции** аболиция хоқуғы

АБОНЕМЕНТ м абонемент, абуна; **межбиблиотечный абонемент** китапхана-ара абонемент; **стоимость абонемента** абуна хақы

АБОНЕМЕНТНЫЙ, -ая, -ое абонемент ...ы; **абонементный билет** абонемент билеты; **абонементный талон** абонемент талоны; **абонементная плата** абонемент хақы

АБОНЕНТ м абонент, абунасы; **абонент телефонной сети** телефон селтәре абоненты

АБОНЕНТНЫЙ, -ая, -ое абонент ...ы; **абонентный отдел** абоненттар бүлеге

АБОНИРОВАТЬ *сов., несов. что; уст.* абонент буйынса алыу; **абонировать ложу в театре** абонент буйынса театрҙа ложа алыу

АБОНИРОВАТЬСЯ *сов., несов. на что; уст.* абонент алыу

АБОРДАЖ м; *воен.-мор.* абордаж (дошман карабына яқын килеп, кул һуғышы асыу максатында кулланылған диңгез алышының боронго бер ысулы) ♦ **брать на абордаж** дошман карабы менән кул һуғышы асыу

АБОРДАЖНЫЙ, -ая, -ое абордаж ...ы; **абордажный бой** абордаж һуғышы

АБОРИГЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* абориген ...ы; **аборигенные племена** абориген кәбиләләр

АБОРИГЕНЫ *мн.* аборигендар, ерле халык // *ед.* абориген м и аборигенка ж абориген; **аборигены Африки** Африканың ерле халкы

АБОРТ м; *мед.* аборт, бала төшөрөү (төшөрөү); **делать аборт** аборт яһау

АБСУРДНОСТЬ

АБОРТІВНЫЙ, -ая, -ое 1. *мед.* абортив (*ауырыу барышын, ниндэйзер процестың үсе-шен киккен үзгәрткән*); **абортивное лечение** дауалаузың абортив юлы 2. *биол.* етлекмәгән; **абортивные органы растений** үсемлектәрҙең етлекмәгән органдары

АБРАЗИВЫ *мн. (ед. абразив м)* абразивтар (*металл, иретмә, быяла һ.б. йөзлөгөн шымар-тыу, цукерләү өсөн кулланылған цитә каты нәмә*)

АБРАЗИВНЫЙ, -ая, -ое абразив; **абразивный инструмент** абразив корал; **абразивный материал** абразив материал; **абразивная промышленность** абразив сәнәгәт

АБРАКАДАБРА *ж* абракадабра (*мәгәнәһез һүзәр*)

АБРИКОС *м* абрикос, өрөк (1. *көнъякта үскән емеш ағасы* 2. *шул ағастың емеше*)

АБРИКОСОВЫЙ, -ая, -ое абрикос ...ы; **абрикосовое варенье** абрикос кайнатмаһы; **абрикосовое дерево** абрикос ағасы

АБРИКОТИН *м* абрикотин (*өрөк ликеры*)

АБРИС *м* абрис (*контур, һызма, рәсемдең караламаһы*)

АБСЕНТЕИЗМ *м; полит.* абсентеизм (*демократияға каршы һайлау хокуғына ризаһызлык белдереп, һайлауҙа катнашыуҙан баш тартыу, шулай ук коллегиаль орган ағзаларының системалы рәшептә ултырыштарға булмауы*)

АБСОЛЮТ *м* абсолют (1. *фәлсәфәлә бар тереклектәң мәңге үзгәрмәс баиланғыс нигеҙе — рух, идея, тәңре, алла тип таныу* 2. *үзенсә айырым әһмиәтле, киммәтле нәмә*)

АБСОЛЮТИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что абсолютлаштырыу, абсолютка әйләндерер

АБСОЛЮТИЗИРОВАТЬСЯ *несов.* страд. от абсолютизировать

АБСОЛЮТИЗМ *м; полит.* абсолютизм (*юғары һакимлықтың тулығына бер кулда тупланған идиара формаһы; сикләмәгән монархия, самодержавие*); **ниспровержение абсолютизма** абсолютизмды колатыу

АБСОЛЮТИСТ *м; полит.* абсолютист (*абсолютизм яклы кеше*)

АБСОЛЮТИСТСКИЙ, -ая, -ое абсолютизм ...ы, абсолютист; **абсолютистская форма власти** һакимлықтың абсолютизм формаһы

АБСОЛЮТНО *нареч.* бөтөнләй, тамам, һис тә, бер зә; **абсолютно верно** бөтөнләйе менән дөрөс; **абсолютно неправ** һис тә һаклы түгел

АБСОЛЮТНОСТЬ *ж* абсолютлык; **абсолютность величины** дәүмәл абсолютлығы

АБСОЛЮТНЫЙ, -ая, -ое 1. *книжн.* абсолют; **абсолютная истина** абсолют хәкикәт 2. (*совершенный, полный*) тулы; **абсолютный покой** тулы тыныслык; **абсолютная тишина** тулы тынлык ♦ **абсолютное большинство** абсолют күпселек; **абсолютная величина** *мат.* абсолют дәүмәл; **абсо-**

лютная монархия *полит.* сикләмәгән монархия; **абсолютный нуль** *физ.* абсолют нуль; **абсолютная прибавочная стоимость** *эк.* абсолют өстәмә һак; **абсолютный слух** абсолют ишетер һәләте; **абсолютная температура** абсолют температура; **абсолютный чемпион** абсолют чемпион

АБСОРБИРОВАТЬ *сов., несов.* что; *физ., хим.* абсорбирлау, йотуу, һендерер, һурьу

АБСОРБИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; физ., хим.* абсорбирланьу, йотолоу, һенеу, һурьулыу 2. *несов.* страд. от абсорбировать

АБСОРБЦИОННЫЙ, -ая, -ое *физ., хим.* абсорбция ...ы; **абсорбционный процесс** абсорбция процессы; **явление абсорбционное** абсорбция күренеше

АБСОРБЦИЯ *ж; физ., хим.* абсорбция, йотуу, йотолоу, һендерер, һенеу, һендерелеу, һурьу, һурьулыу; **абсорбция звука** тауыш йотолоуы; **абсорбция света** яктылык йотолоуы; **явление абсорбции** абсорбция күренеше

АБСТРАГИРОВАНИЕ *с см.* абстрагировать и абстрагироваться

АБСТРАГИРОВАТЬ *сов., несов.* что абстракташтырыу; **абстрагировать понятия** төшөнсәләргә абстракташтырыу

АБСТРАГИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* от чего абстракташыу; **уметь абстрагироваться** абстракташа алыу (белер) 2. *несов.* страд. от абстрагировать

АБСТРАКТНО *нареч.* абстракт; **мыслить абстрактно** абстракт фекерләу

АБСТРАКТНОСТЬ *ж* абстрактлык; **абстрактность понятий** төшөнсәләргә абстрактлығы

АБСТРАКТНЫЙ, -ая, -ое абстракт; **абстрактное мышление** абстракт фекер йөрөтөү; **абстрактные понятия** абстракт төшөнсәләр ♦ **абстрактное искусство** абстракт сәнәгәт

АБСТРАКЦИОНИЗМ *м* абстракционизм (*XX б. сәнәгәтндә ысынбарлыкты унан алыс торған формалар һәм төслә таттар рәшеһендә һүрәтләүсә цитә формалистик ағым*)

АБСТРАКЦИОНИСТ *м* абстракционист (*абстракционизм ағымна эйәресе*)

АБСТРАКЦИОНИСТСКИЙ, -ая, -ое абстракцион(истик); **абстракционистская картина** абстракционистик һүрәт

АБСТРАКЦИЯ *ж; филос.* абстракция (1. *предметты уның үзенсәлектәренән йәки бәйләнештәренән айырып һүрәтләү* 2. *конкрет булмаған төшөнсә*); **научная абстракция** гилми абстракция

АБСУРД *м* абсурд, мәгәнәһезлек, мәгәнәһез һүз (эш, кылык), акылға һыймас нәмә; **довести до абсурда** мәгәнәһезлеккә еткерер

АБСУРДНОСТЬ *ж* абсурдлык, мәгәнәһезлек; **абсурдность его рассуждений** фекер йөрөтөүең мәгәнәһезлеге

АБСУРДНЫЙ

АБСУРДНЫЙ, -ая, -ое мэгэнэһез, акылга һыймаһлык (һүз, эш); **абсурдный вывод** мэгэнэһез һыгымта; **абсурдное мнение** мэгэнэһез фекер

АБСЦЕСС *м; мед.* абссесс, эренле шеш; **абсцесс лёгкого** үпкә абссесы

АБСЦИССА *ж; мат.* абсцисса (*ниндэйзер нектәнең арауыктағы торошон билдәлэгән өс координаттың береһе*); **ось абсциссы** абсцисса күсәре

АБХАЗСКИЙ, -ая, -ое абхаз ...ы, Абхазия ...ы; **абхазский народ** абхаз халкы; **абхазский язык** абхаз теле

АБХАЗЦЫ *мл.* абхаздар, абхаз халкы // *ед.* **абхазец** *м* абхаз ир-аты; **абхазка** *ж* абхаз катын-кызы

АВАНГАРД *м 1.* воен. авангард, алғы отряд; **авангард** *көнниңи* атлылар авангарды **2. перен.** авангард; **профсоюз** — **авангард рабчого класса** профсоюздар — эшселәр синифының авангарды

АВАНГАРДИЗМ *м* авангардизм (**1. ниндэйзер ижтимағи төркөмдөң өстөнлөк алырға ынтылышы 2. XX б. сәнғәтендә, ысынбарлыктан ситләшеп, яңы һүрәтләү сараларын һәм формаларын эзләү хас булған кайһы бер йүнәлештәрҙең дәйөм атамаһы**)

АВАНГАРДИСТ *м* авангардсы

АВАНГАРДИСТСКИЙ, -ая, -ое авангардистар ...ы, авангардист ...ы; **авангардистское течение** авангардистар ағымы

АВАНГАРДНЫЙ, -ая, -ое **1. воен.** авангард; **авангардный бой** авангард һуғыш **2. перен.** алдыңғы

АВАНПОРТ *м; мор.* аванпорт (*порттың караптарзы бушатыу һәм тейәү өсөн кулайлаштырылған алғы өлөшө*)

АВАНПОСТ *м; воен.* аванпост (*дошмандың һизермәстән һөжүм итеүен булдырмаһ өсөн алға куйылған һак*); **выставить аванпост** аванпост куйыу

АВАНС *м* аванс; **выдать аванс** аванс биреү; **получить аванс** аванс алыу ♦ **делать авансы** *кому* алдан үз яғыңа аузарырга тырышыу, якшы мөнәсәбәт менән башкаларзы ылыҡтырыу

АВАНСИРОВАНИЕ *с см.* **авансировать**

АВАНСИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* аванслау, аванс биреү, аванс итеп биреү; **авансировать проект** проектты аванслау

АВАНСИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** авансланыу, аванс алыу **2. несов. страд. от** **авансировать**

АВАНСОВЫЙ, -ая, -ое аванс ...ы; **авансовый отчёт** аванс отчыгы

АВАНСОМ *нареч.* **1.** аванс итеп, аванс рәүешендә; **платить авансом** аванс итеп түләү **2. перен., разг. (заранее)** алдан алып, алдан ук; **сказать спасибо авансом** алдан ук рәхмәт әйтәү

АВАНСЦЕНА *ж* авансцена, сәхнә алды; **выйти на авансцену** сәхнә алдына сығыу; **выступить с авансцены** сәхнә алдынан тороп һөйләү

АВАНТЮРА *ж* авантюра; **военная авантюра** хәрби авантюра; **политическая авантюра** сәйәси авантюра

АВАНТЮРИЗМ *м* авантюризм, авантюраға әүәһлек; **политика авантюризма** авантюризм сәйәсәте

АВАНТЮРИСТ *м* и **АВАНТЮРИСТКА** *ж* авантюрист, авантюра менән шөгөлләнгән кеше

АВАНТЮРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое авантюристик, авантюраға королған; **авантюристическая политика** авантюристик сәйәсәт

АВАНТЮРИСТСКИЙ, -ая, -ое *с м.* **авантюристический**; **авантюристские планы** авантюристик пландар

АВАНТЮРНЫЙ, -ая, -ое **1.** авантур(алы), хәтәр; **авантюрное предприятие** хәтәр эш **2. (приключенческий)** авантур, мажаралы, мауыҡтырғыс; **авантюрный роман** мажаралы роман

АВАРИЙНОСТЬ *ж* авария хәле; **борьба с аварийностью** аварияға каршы көрәш

АВАРИЙНЫЙ, -ая, -ое авария ...ы, авариялы; **аварийная бригада** авария бригадаһы; **аварийный сигнал** авария сигналы; **аварийный фонд** авария фонды

АВАРИЯ *ж* авария; **попасть в аварию** аварияға эләгеү; **потерпеть аварию** аварияға оһрау (юлығыу)

АВАРСКИЙ, -ая, -ое авар ...ы; **аварский народ** авар халкы; **аварский язык** авар теле

АВАРСЦЫ *мл.* аварзар, авар халкы (*Дастанда йәшигән халыҡ*) // *ед.* **аварец** *м* авар ир-аты; **аварка** *ж* авар катын-кызы

АВАРЫ *мл.* аварлылар (*VI б. Дунай буйҙарын баһып алып, VIII б. тиклем айырым дәүләт булып йәшигән төрки кәбиләләр*)

АВГУСТ *м* август, август айы

АВГУСТОВСКИЙ, -ая, -ое август ...ы; **августовские дни** август көндәре

АВИА... *кушма һүзәрҙең “авиация” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө*

АВИАБАЗА *ж* авиабаза

АВИАБИЛЕТ *м* авиабилет

АВИАДЕСАНТ *м* авиадесант; **высадка авиадесанта** авиадесант төшөрөү

АВИАДЕСАНТНИК *м* авиадесантсы; **шкбл авиадесантников** авиадесантсылар мәктәбе

АВИАЗАВОД *м* авиазавод, авиация заводы

АВИАКОНСТРУКТОР *м* авиаконструктор, авиация конструкторы; **подготовка авиаконструкторов** авиаконструкторлар әзерләү

АВИАКЛУБ *м* авиаклуб, авиация клубы; **член авиаклуба** авиаклуб ағзаһы

АВИАЛИНИЯ *ж* авиалиния, һауа юлы

АВИАМОДЕЛИЗМ *м* авиамоделизм

АВТОГАРАЖНЫЙ

АВИАМОДЕЛИСТ *м* авиамодельсе
АВИАМОДЕЛЬ *ж* авиамодель, авиация моде-
ле; **новая авиамодель** яңы авиамодель

АВИАМОДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое авиамодель
...ы; **авиамодельный кружок** авиамодельселэр
түнәрәге

АВИАНОСЕЦ *м*; *мор.* авианосец; **служить на авианосце** авианосецта хезмәт итеү

АВИАПАРК *м* авиапарк, авиация паркы
АВИАПОЧТА *ж* авиапочта; **отправить авиа-
почтой** авиапочта менән ебәрәү

АВИАПРОМЫШЛЕННОСТЬ *ж* авиасәнәгәт,
авиация сәнәгәте

АВИАРАЗВЁДКА *ж* авиаразведка, авиация
разведкаһы; **данные авиаразведки** авиаразведка
мәғлүмәттәре; **проводить авиаразведку** авиараз-
ведка үткәрәү

АВИАСПОРТ *м* авиаспорт, авиация спорты
АВИАСПОРТИВНЫЙ, -ая, -ое авиаспорт
...ы, авиаспортсылар ...ы; **авиаспортивный клуб**
авиаспортсылар клубы; **авиаспортивная школа**
авиаспорт мәктәбе

АВИАСПОРТСМЕН *м* авиаспортсмен; **высо-
кокласный авиаспортсмен** юғары класлы авиас-
портсы

АВИАТОР *м* авиатор, осоусы
АВИАЦИОННЫЙ, -ая, -ое авиация ...ы;
авиационный завод авиация заводы; **авиаци-
онный мотор** авиация моторы; **авиационная
промышленность** авиация сәнәгәте; **авиацион-
ный спорт** авиация спорты

АВИАЦИЯ *ж* авиация; **военная авиация**
хәрби авиация; **санитарная авиация** санитар
авиация; **сельскохозяйственная авиация** ауыл
хужалығы авиацияһы

АВИАЧАСТЬ *ж* авиачасть, авиация часы
АВИАШКОЛА *ж* авиация мәктәбе; **курсант
авиашколы** авиация мәктәбе курсанты

АВИТАМИНОЗ *м*; *мед.* авитаминоз, витамин
етешмәү; **страдать авитаминозом** витамин етеш-
мәүҙән яфалану

АВОСЬ *частица*; *разг.* бәлки, ихтимал;
авось, он придёт бәлки, ул килер ♦ **на авось**
булма булыр, булмаһа юк тип, уйлап тормай

АВРАЛ *м* аврал (1. *диңг. каратта бөтә ко-
манда менән эиләнгән эш* 2. *құсм., һөйл. қапыл
килеп сыккан йәки вақытында үтәлмәгән эште
башкарыу өсөн бөтә көстө туулау, йәлеп итеү*)

АВРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое аврал ...ы; **авральная
команда** аврал командаһы; **авральные работы**
аврал эштәр

АВСТРАЛИЙЦЫ *мн.* австралийцар, Австра-
лия халкы // *ед.* австралиец *м* австралий ир-
аты; **австралийка** *ж* австралий катын-кызы

АВСТРАЛИЙСКИЙ, -ая, -ое Австралия ...ы;
австралийские языки Австралия телдәре ♦ **авст-
ралийская собака** австралия эте

АВСТРИЙСКИЙ, -ая, -ое австрий...ы, Авст-
рия ...ы; **австрийский нарбд** Австрия халкы

АВСТРИЙЦЫ *мн.* австриялылар, австрий-
цар, австрий халкы // *ед.* австриец *м* австрий
ир-аты; **австрийка** *ж* австрий катын-кызы

АВТАРКИЯ *ж*; *полит.* автаркия (*империали-
стик дәүләттәрҙең милли хужалығын айы-
рыра ынтылаан иктисади сәйәсәт*)

АВТО... I *қушма һүзгәрҙә* “үз”, “үзе”,
“үзенеке” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөш,
мәс., автобиография автобиография

АВТО... II *қушма һүзгәрҙә* “автомобиль”
мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөш, *мәс., авто-
завод* автозавод

АВТО... III *қушма һүзгәрҙә* “үзе йөрөй
торған” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөш,
мәс., автодрезина автодрезина

АВТО... IV *қушма һүзгәрҙә* “автоматик”
мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөш, *мәс., авто-
блокировка* автоблокировка

АВТОБАЗА *ж* автобаза, автомобиль базаһы;
диспетчер автобазы автобаза диспетчеры; **цент-
ральная автобаза** үзәк автобаза

АВТОБИОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое авто-
биографик; **автобиографическая повесть** авто-
биографик повесть; **автобиографический роман**
автобиографик роман

АВТОБИОГРАФИЧНЫЙ, -ая, -ое автобио-
график, автобиография характерындағы, авто-
биография, (үз тәжрибәһе, күргәндәре) менән
бәйлә; **автобиографичное описание** автобиогра-
фия характерындағы һүрәтләмә

АВТОБИОГРАФИЯ *ж* автобиография; **авто-
биография писателя** язуысының автобиогра-
фияһы; **писать автобиографию** автобиография
язуу

АВТОБЛОКИРОВКА *ж*; *ж.-д.* автоблоки-
ровка (*поездар хәрәкәтен көйләүсе автоматик
сигнализация системаһы*)

АВТОБЛОКИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое авто-
блокировкаһы; **автоблокировочное устройство**
автоблокировкаһы королма

АВТОБУС *м* автобус; **маршрутный автобус**
маршрут автобусы; **междугородный автобус**
кала-ара автобус; **остановка автобуса** автобус
тукталышы

АВТОБУСНЫЙ, -ая, -ое автобус ...ы; **ав-
тобусное движение** автобустар хәрәкәте; **ав-
тобусный парк** автобустар паркы

АВТОВОКЗАЛ *м* автовокзал, автобус вокзалы;
касса автовокзала автовокзал кассаһы; **пер-
рон автовокзала** автовокзал перроны

АВТОГАРАЖ *м* автогараж; **подземный авто-
гараж** ер аҫты автогаражы

АВТОГАРАЖНЫЙ, -ая, -ое автогараж ...ы,
автогаражный кооператив автогараж коопе-
ративы

АВТОГЕННЫЙ

АВТОГЕННЫЙ, -ая, -ое *тех.* автоген менэн; **автогенная резка** автоген менэн кыркык; **автогенная сварка** автоген менэн иретеп йёбөштереу

АВТОГОНКИ *мн.* автоузыш

АВТОГРАФ *м;* *в разн. знач.* автограф; **автограф романа** романдын автографы; **давать автограф** автограф биреу

АВТОГРЕЙДЕР *м;* *тех.* автогрейдер (*үз йөрөшлө ер казыу машинаһы*); **разровнять дорожку автогрейдером** автогрейдер менэн юл тигезлөу

АВТОДОРОЖНЫЙ, -ая, -ое автоюлдар ...ы; **автодорожный техникум** автоюлдар техникумы; **автодорожное дело** автоюлдар төзөү эше

АВТОДРЕЗИНА *ж;* *ж.-д.* автодрезина; **двигатель автодрезины** автодрезина двигателе

АВТОДРОМ *м* автодром (*автомобилдәрзе һынау, ярыштар үткәреү өсөн йһназландырылған урын*)

АВТОЗАВОД *м* автозавод, автомобиль заводы

АВТОЗАВОДСКОЙ, -ая, -ое автозавод ...ы; **автозаводская продукция** автозавод продукцияһы; **автозаводской цех** автозавод цехы

АВТОИНСПЕКТОР *м* автоинспектор; **государственный автоинспектор** дәүләт автоинспекторы; **общественный автоинспектор** йәмәғәт автоинспекторы

АВТОИНСПЕКЦИЯ *ж* автоинспекция; **государственная автоинспекция** дәүләт автоинспекцияһы

АВТОКАР *м;* *тех.* автокар; **перевозить автокаром** автокар менэн ташыу

АВТОКЛАВ *м;* *физ., хим.* автоклав (*нимәнелер юғары басым астында йылытыу өсөн кулланыла торған нык итеп томаланған калын стеналы һауыт*); **прогреть в автоклаве** автоклава йылытыу

АВТОКОЛОННА *ж* автоколонна, автомобилдәр колоннаһы; **начальник автоколонны** автоколонна начальнигы (башлығы); **движение автоколонны** автоколонна хәрәкәте

АВТОКРАН *м;* *тех.* автокран; **поднять автокраном** автокран менэн күтәреу

АВТОКРАТ *м;* *книжн.* автократ (*сикләнгән юғары хакимлыҡка эйә булған кеше, батша*)

АВТОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое автократик; **автократическое правление** автократик идара итеу

АВТОКРАТИЯ *ж;* *книжн.* автократия (*автократик идара итеү формаһы*); *см.* **самодержавие, абсолютизм**

АВТОКРУЖОК *м* автотүңәрәк; **организовать автокружок** автотүңәрәк ойыштору

АВТОЛ *м* автол; **заправить двигатель** автоблом двигателгә автол койоу

АВТОЛАВКА *ж* автолавка; **автолавка райпо** райпо автолавкаһы

АВТОЛИТОГРАФИЯ *ж* автолитография (*авторзың үзе тарафынан ташка эшләнән һүрәттән алынған литография*)

АВТОЛЮБИТЕЛЬ *м* автоһәүәсҡәр

АВТОМАГИСТРАЛЬ *ж* автомагистраль; **протяжённость автомагистрали** автомагистралден озонлоғо

АВТОМАТ *м;* *в разн. знач.* автомат; **стрелять из автомата** автоматтан атыу; **работать как автомат** автомат һымак эшлөу

АВТОМАТИЗАЦИЯ *ж* автоматизация, автоматлаштырыу, автоматлашыу; **автоматизация производства** производствоны автоматлаштырыу; **автоматизация процесса работы** эш процессын автоматлаштырыу

АВТОМАТИЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* **автоматизировать**; **автоматизированное производство** автоматлаштырылған производство

АВТОМАТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* автоматлаштырыу; **автоматизировать производство** производствоны автоматлаштырыу; **автоматизировать процесс обработки металла** металл эшкәртеу процессын автоматлаштырыу

АВТОМАТИЗИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** автоматлашыу **2. несов. страд. от** **автоматизировать**; **производство автоматизируется** производство автоматлаштырыла

АВТОМАТИЗМ *м* автоматизм (*эш-хәрәкәттең автоматик рәүештә эшләнеүе*)

АВТОМАТИКА *ж* автоматика (**1. хезмәт процессын автоматлаштырыу сараларын һәм юлдарын өйрәнән фән һәм техника тармағы** **2. автоматик рәүештә эшләнән механизмдар һәм коралдар**); **исследования в области автоматики** автоматика өлкәһендә тикшеренеүҙәр; **применение автоматики** автоматика кулланыу

АВТОМАТИЧЕСКИ *нареч.* автоматик рәүештә; **стрелять автоматически** автоматик рәүештә атыу

АВТОМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1. тех.** автоматик, үзенән-үзе эшлэй торған; **автоматическая винтовка** автоматик винтовка; **автоматическая система управления (АСУ)** автоматик идара системаһы (АИС); **автоматическая телефонная станция (АТС)** автоматик телефон станцияһы (АТС); **автоматический контроль** автоматик контроль (күзәткес); **автоматический станок** үзенән-үзе эшлэй торған станок **2. (механический, бессознательный, произвольный)** уйлап тормай (ирекһез) эшләнән, автоматик рәүештә, автоматик; **автоматические движения** автоматик рәүештә эшләнән хәрәкәттәр

АВТОМАТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **автоматический** **2**

АВТОМАТНЫЙ, -ая, -ое автомат ...ы, **автоматная очередь** автомат тығылдауы

АВТОРИТЕТНОСТЬ

АВТОМАТЧИК *м* автоматсы (1. *автомат станокта һ.б. эшлэгән кеше* 2. *хәрб. автомат менән коралланған һуғышсы*); **бригада автоматчиков** автоматсылар бригадаһы; **рота автоматчиков** автоматсылар ротаһы

АВТОМАТЧИЦА *ж* автоматсы катын-кыз

АВТОМАШИНА *ж* автомашина

АВТОМЕХАНИК *м* автомеханик; **колхозный автомеханик** колхоз автомеханигы

АВТОМОБИЛЕСТРОЕНИЕ *с* автомобилдәр төзөү (*сәнғәт тармагы*)

АВТОМОБИЛИЗМ *м* автомобилизм (*автомобилдәр менән эш итеү, автомобиль спорты*)

АВТОМОБИЛИСТ *м* автомобилсе; **высококлассный автомобилист** югары класлы автомобилсе

АВТОМОБИЛЬ *м* автомобиль; **грузовой автомобиль** йөк автомобиле; **легковой автомобиль** еңел автомобиль

АВТОМОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое автомобиль...ы; **автомобильная дорога** автомобиль юлы, машина юлы; **автомобильная промышленность** автомобиль сәнғәте; **автомобильный завод** автомобиль заводы; **автомобильный парк** автомобиль паркы; **автомобильный транспорт** автомобиль транспорты

АВТОМОТОКЛУБ *м* автмотоклуб (*автомобилистар һәм мотоциклистар клубы*); **автмотоклуб ДОСААФ** ДОСААФ-тың автмотоклубы

АВТОМОТОКРОСС *м* автмотокросс; **весенний автмотокросс** язғы автмотокросс; **участие в автмотокроссе** автмотокроста катнашыу

АВТОНАСОС *м* 1. автоөзөргөгес; **накачать шину автонасосом** автоөзөргөгес менән шинды тултырыу (өрөп тултырыу) 2. автоһурзыргыс; **качать воду автонасосом** һузы аутоһурзыргыс менән сыгарыу

АВТОНАСОСНЫЙ, -ая, -ое автоһурзыргыс...ы; **автонасосная станция** автоһурзыргыс станцияһы

АВТОНОМИЯ *ж* автономия, үз идара (*эске закондар сыгарыу һәм идара итеү эштәрен үз аллы хәл итеү хокугы*); **культурно-национальная автономия** милли-мәҙәни автономия, мәҙәни-милләт автономияһы; **территориальная автономия** территориаль автономия; **давать автономии** автономия биреү; **получить автономию** автономия алыу

АВТОНОМНОСТЬ *ж* автономлык; **право на автономию** автономлыкка хокук

АВТОНОМИСТ *м* автономиясы

АВТОНОМНЫЙ, -ая, -ое автономиялы; **автономная область** автономиялы өлкә; **автономное право** автономия хокугы; **Башкирская Автономная Советская Социалистическая Республика (БАССР)** Башкорт Автономиялы Совет Социалистик Республикаһы (БАССР)

АВТОПАРК *м* автопарк, автомобилдәр паркы **АВТОПИЛОТ** *м* автопилот (*осоусы аппарат менән автоматик рәүештә идара иткән механизм*)

АВТОПЛУТ *м* автоһабан (*эске яңыу газ двигателе менән эшлэгән үз йөрөшлө һабан*); **пятилемешный автоплут** биш төрәнле автоһабан

АВТОПОГРУЗЧИК *м* автотейгес

АВТОПОЕЗД *м* автопоезд; **многоприцепный автопоезд** күп тағылмалы автопоезд

АВТОПОЙЛКА *ж*; *спец. (устройство)* автоэсергес; **устанавливать на ферме автопойлку** фермала автоэсергес куйыу

АВТОПОЙЛЬНЫЙ, -ая, -ое автоэсергесле; **автопойльный агрегат** автоэсергесле агрегат

АВТОПОРТРЕТ *м* автоһүрәт (*рәссамдың, скульптордың үзен-үзе төшөргән һүрәте*); **писать автопортрет** автоһүрәт төшөрөү

АВТОР *м* автор; **автор книги** китап авторы; **автор песни** йыр авторы; **автор проекта** проект авторы

АВТОРЕМОНТ *м* авторемонт; **производить авторемонт** авторемонт яһау

АВТОРЕМОНТНЫЙ, -ая, -ое авторемонт...ы; **авторемонтная мастерская** авторемонт остаханаһы; **авторемонтные работы** авторемонт эштәре; **авторемонтный завод** авторемонт заводы

АВТОРЕФЕРАТ *м* автореферат; **автореферат диссертации** диссертацияның авторефераты

АВТОРИЗАЦИЯ *ж* авторлаштырыу; **авторизация текста** текстты авторлаштырыу

АВТОРИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от авторизовать* 2. *прил.* авторлаштырылған; **авторизованная копия картины** картинаһың авторлаштырылған күсермәһе; **авторизованный перевод** авторлаштырылған тәржемә

АВТОРИЗОВАТЬ *сов., несов.* что авторлаштырыу

АВТОРИТАРНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* авторитар (1. *власта, авторитетка өнһөз буйһоноуга нигезләнған* 2. *үзенең абруйын нығытырға ынтылған*); **авторитарный строй** авторитар королош

АВТОРИТЕТ *м* 1. авторитет, абруй, дәрәжә; **завоевать авторитет** авторитет яулау (казаныу); **поднять авторитет** абруй күтәреү; **подорвать авторитет** абруйҙы төшөрөү (какшатыу); **пользоваться авторитетом** абруйлы булыу; **терять авторитет** абруй югалтыу 2. авторитет, танылған, дәрәжәле кеше; **авторитет в науке** фәндә танылған кеше; **быть авторитетом для кого-л.** кем өсөндөр авторитет булыу

АВТОРИТЕТНОСТЬ *ж* авторитетлык, абруйлылык, дәрәжәлек; **авторитетность заявления** белдерүҙең авторитетлығы; **авторитетность родителей** ата-әсәнең абруйлылығы; **авторитетность старших** өлкәндәрҙең абруйлылығы

АВТОРИТЕТНЫЙ

АВТОРИТЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. авторитетлы, абруйлы, дэрэжэле; **авторитетный руководитель** авторитетлы етаксе; **авторитетный человек** абруйлы кеше 2. ышаныслы, танылган; **авторитетный журнал** танылган журнал; **авторитетное мнение** ышаныслы фекер 3. авторитетлы, талапсан; **авторитетный тон** талапсан тон

АВТОРСКИЙ, -ая, -ое автор ...ы; **авторский замысел** авторзың төп фекере; **авторский коллектив** авторзар коллективы; **авторский лист** автор табагы ♦ **авторское право** авторлык хокугы; **авторское свидетельство** авторлык таныклыгы

АВТОРСТВО с авторлык; **отстаивать право на авторство** авторлык хокугын даулау; **претендент на авторство** авторлыкка дэгүә итеүсе

АВТОРУЧКА ж авторучка; **чернила для авторучки** авторучка караһы; **шариковая авторучка** шариклы авторучка

АВТОСАМОСВАЛ м аузармалы машина; **завод автосамосвалов** аузармалы машиналар заводы

АВТОСВАРКА ж автосварка

АВТОСВАРОЧНЫЙ, -ая, -ое автосварка ...ы; **автосварочный аппарат** автосварка аппараты

АВТОСТОП м; ж.-д. автотуктаткы; **нажать на автостоп** автотуктаткыска басыу

АВТОСТРАДА ж автострада (*автомобилдэр харжэтен еңелэйтеү һәм тизлэтеү өсөн эшлэнген махсус юл*); **автострада Москва—Берлин** Мәскәү—Берлин автострадаһы

АВТОСЦЕПКА ж автоэлектртергес; **автосцепка вагонов** вагон автоэлектртергесе

АВТОИПИЯ ж; *полигр.* автотипия (*фото-механик юл менән ярым тонлы һүрэттәрзе басыу ысулы һәм шул юл менән басылган һүрэт*)

АВТОТОРМОЗ м; ж.-д. автотормоз (*поезд туктатыу өсөн автоматик рэцештә эшкә кушылган тормоз*)

АВТОТОРМОЗНОЙ, -ая, -ое автотормоз ...ы; **автотормозная система** автотормоз системаһы

АВТОТРАКТОРНЫЙ, -ая, -ое автотрактор ...ы; **автотракторный парк** автотрактор паркы; **автотракторная промышленность** автотрактор сәнәгәте

АВТОТРАНСПОРТ м автотранспорт; **пользоваться автотранспортом** автотранспортты файзаланыу

АВТОТРАНСПОРТНЫЙ, -ая, -ое автотранспорт ...ы; **автотранспортная база** автотранспорт базаһы; **автотранспортное управление** автотранспорт идаралыгы; **автотранспортное хозяйство** автотранспорт хужалыгы

АВТОТРАССА ж автотрасса; **ехать по автотрассе** автотрассанан барыу

АВТОТУРИЗМ м автотуризм; **заниматься автотуризмом** автотуризм менән шөгөлләнәү

АВТОХОЗЯЙСТВО с автохужалык; **городское автохозяйство** кала автохужалыгы

АВТОХОТНЫ мн. автохотндар, ерле халык

АВТОШИНА ж автошин; **автошина для грузовой машины** йөк машинаһы автошины; **купить автошину** автошин һатып алыу

АВТОШИННЫЙ, -ая, -ое автошин ...ы; **автошинный завод** автошиндар заводы

АГА I *межд.* эһә; **ага, попался!** эһә, элэктөңме!

АГА II *частица; прост.* эйе; **ты помнишь его?** — **Ага!** һин уны хәтерләйһеңме? — **Эйе!**

АГАВА ж агава; **цветок агавы** агава сәскәһе; **сок агавы** агава һугы

АГАТ м акык

АГАТОВЫЙ, -ая, -ое акык; **агатовая ваза** акык ваза ♦ **агатовые глаза** сөм-кара ялтыр күз

АГГЛЮТИНАТИВНОСТЬ ж; *лингв.* агглютинативлык; **показатель агглютинативности** агглютинативлык күрһәткесе

АГГЛЮТИНАТИВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* агглютинатив; **агглютинативные языки** агглютинатив телдәр

АГГЛЮТИНАЦИЯ ж агглютинация (1. *лингв. тамыры үзгәрмәйенсә, ялгаузар, аффикстар ялғанып, яңы һүз, формалар яһалу юлы* 2. *биол. бактерияларзың бергә укмаһыт йәбешсеңе*); **биологическая агглютинация** биологик агглютинация; **лингвистическая агглютинация** лингвистик агглютинация; **явление агглютинации** агглютинация күренеше

АГЕНТ I м 1. агент; **агент по снабжению** тәьминат агенты 2. (*шпион*) агент, шымсы; **агент контрразведки** контрразведка агенты

АГЕНТ II м; *книжн.* агент, сәбәпсе (*табиғәттә теҗе йәки был күренештәрзе тыузырған сәбәт*); **атмосферные агенты** атмосфера агенттары

АГЕНТСКИЙ, -ая, -ое агент ...ы

АГЕНТСТВО с агентлык; **агентство Аэрофлота** Аэрофлот агентлыгы; **телеграфное агентство** телеграф агентлыгы

АГЕНТУРА ж агентура; **вражеская агентура** дошман агентураһы; **сведения агентуры** агентура мәғлүмәтгәре

АГЕНТУРНЫЙ, -ая, -ое агентура ...ы; **агентурные сведения** агентура мәғлүмәтгәре; **агентурная разведка** агентура разведкаһы

АГИТ... *құйма һүзәрзең “агитация”, “агитацион” мәғәнәләрен аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., агитпункт агитпункт*

АГИТАТОР м агитатор; **работа агитатора** агитатор эше; **семинар агитаторов** агитаторзар семинары

АГИТАТОРСКИЙ, -ая, -ое агитатор(зар) ...ы, агитаторлык ...ы; **агитаторские обязанности** агитаторлык бурыстары

АГРОМЕТЕОРОЛОГИЯ

АГИТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое агитацион, агитация ...ы; **агитационная работа** агитацион эш; **агитационный материал** агитация материалы

АГИТАЦИЯ ж агитация; **наглядная агитация** күргөзмө агитация; **тайная агитация** йөшерен агитация

АГИТБРИГАДА ж агитбригада, агитация бригады; **выступление агитбригады** агитбригада сыгышы; **коллектив агитбригады** агитбригада коллективы

АГИТИРОВАНИЕ с см. агитировать

АГИТИРОВАТЬ несов. 1. за кого-что и без доп., өндөү, өгөтлөү; **агитировать народ** халкты өндөү 2. өгөтлөү, димлөү; **агитировать их нет смысла** уларзы өгөтлөүзөн файза юк

АГИТКА ж; разг. агитка (*агитация максатын күзгө тотоп язылган эзоби эсэр*); **выпустить агитку** агитка сыгаруу

АГИТКАМПАНИЯ ж агитация кампанияы; **вести агиткампанию** агитация кампанияы алып баруу, агиткампания алып баруу

АГИТКОЛЛЕКТИВ м агитколлектив, агитаторзар коллективы; **агитколлектив избирательного участка** найлау участкаының агитаторзар коллективы

АГИТМАССОВЫЙ, -ая, -ое агитмасса; **агитмассовая работа** агитмасса эше

АГИТПЛАКАТ м агитплакат, агитация плакаты; **печатать агитплакаты** агитплакаттар басыу

АГИТПОЕЗД м агитпоезд, агитация поезы

АГИТПУНККТ м агитпункт, агитация пункты; **проводить беседу в агитпункте** агитпунктта эңгемө үткөрөү

АГЛОМЕРАТ м агломерат (1. геол. барлыкка килген төрлө минералдарзың көпшөк тупланмаы 2. тех. иретеп укмаштырылган кичөк-кичөк мөздөн)

АГЛОМЕРАЦИЯ ж; тех. агломерация (йомшак вак мөздөнде, тузан һымак материалды кызгырып, зур-зур кичөктөргө укмаштыруу)

АГЛОМЕРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое агломерация, агломерация ...ы; **агломерационная машина** агломерация машинаы

АГНЕЦ м; книжн., уст. 1. бэрэс 2. перен. йууаш, басымсак кеше

АГНОСТИК м; филос. агностик (*агностицизм яклы кеше*)

АГНОСТИЦИЗМ м; филос. агностицизм (ысынбарлыкты һәм уның законлыктарын өйрөнөү мөмкинлеген кире каккан идеалистик фэлсәфә тәғлимәте)

АГНОСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое агностик; **агностическое учение** агностик тәғлимәт

АГОНИЗИРОВАТЬ несов. агонияга талыу, үлем газыбында булуу

АГОНИЯ ж агония, үлем алды газыбы

АГРАРИЙ м; книжн. аграрий (*эре ер билгүсе*)
АГРАРНИК м; разг. аграрсы (*аграр мәсәлә буйынса белгес*)

АГРАРНЫЙ, -ая, -ое аграр; **аграрная политика** аграр сәйәсәт; **аграрная реформа** аграр реформа; **аграрный вопрос** аграр мәсәлә

АГРЕГАТ м агрегат (1. тех. бер дөйөм эште башкаруу өсөн бергә беркетелгән төрлө туптавы бер нисә машина, королма 2. тех. катмарлы машиналарза билдәле бер операцияны башкаруу өсөн кулайлаштырылган деталдәр 3. мин. тау токомон барлыкка килтергән минералдар йыйылмаы); **электродойльный агрегат** электр менән һауыу агрегаты

АГРЕГАТНЫЙ, -ая, -ое агрегат, агрегат ...ы
♦ **агрегатное состояние вещества** магдәнең агрегат хәле

АГРЕССИВНОСТЬ ж агрессивлык, башкынсылык, дошмансылык; **агрессивность государственной политики** дәүләт сәйәсәтенең дошмансылыгы

АГРЕССИВНЫЙ, -ая, -ое агрессив, башкынсыл; **агрессивная политика** башкынсылык сәйәсәте; **агрессивные силы** агрессив көстәр

АГРЕССИЯ ж агрессия, басып алыу, басымта; **иностранная агрессия** сит илдәрзөң басып алыуы; **результат агрессии** басымта һөзөмтәһе

АГРЕССОР м агрессор, башкынсы; **обуздать агрессора** башкынсыны аузылыкклау

АГРО... кушма һүзгәрзөң “агрономик”, “агрономия” мөғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **агротехника** агротехника

АГРОБИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое агробиологик; **агробиологическая наука** агробиологик фән; **агробиологические условия** агробиологик шарттар

АГРОБИОЛОГИЯ ж агробиология (*игенселек, малсылык һәм үсемлектәр үстөрөү эшендәгә дөйөм биологик канундар тураһындагы фән*)

АГРОКУЛЬТУРА ж агрокультура (*басыусылык, игенселек культураны якшыртууга йүнәлтелгән саралар йыйылмаы*)

АГРОКУЛЬТУРНЫЙ, -ая, -ое агрокультура ...ы; **агрокультурные мероприятия** агрокультура саралары

АГРОЛЕСОМЕЛИОРАЦИЯ ж агроурманмелиорация (*югары уңыш алыу өсөн климат һәм тупрак шарттарын якшыртуу буйынса эшләнгән саралар системаы*)

АГРОМЕРОПРИЯТИЕ с агросара; **система агромероприятий** агросаралар системаы

АГРОМЕТЕОРОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое агрометеорологик; **агрометеорологические наблюдения** агрометеорологик күзәтеүзәр; **агрометеорологический пункт** агрометеорология пункты

АГРОМЕТЕОРОЛОГИЯ ж агрометеорология (*ауыл хужалыгы өсөн эһәмәтле метеоро-*

АГРОНОМ

логик, гидрологик шарттарзы һәм климатты өйрәнгән ярзамсы метеорология фәне)

АГРОНОМ м агроном, агрономия белгесе; **главный агроном** баш агроном

АГРОНОМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. агрономик; **агрономические мероприятия** агрономик саралар 2. агрономия ...ы; **агрономическая лаборатория** агрономия лабораторияһы; **агрономический факультет** агрономия факультеты 3. агрономлык; **агрономическая специальность** агрономлык белгеслеге; **агрономическое образование** агрономлык белеме

АГРОНОМИЯ ж агрономия (*ауыл хужалығы культураны эшкәртеү тураһындағы фәндәр комплексы*)

АГРОТЕХНИК м агротехник, агротехника белгесе

АГРОТЕХНИКА ж агротехника (*ауыл хужалығы культураны үстереү, карау юдары системаһы*); **последние достижения агротехники** агротехниканың һуңғы казаныштары

АГРОТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. агротехник; **агротехническая учёба** агротехник укыу-зар; **агротехнические мероприятия** агротехник саралар 2. агротехника ...ы; **агротехнический факультет** агротехника факультеты

АГРОХИМИК м агрохимик, агрохимия белгесе

АГРОХИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. агрохимик; **агрохимические мероприятия** агрохимик саралар 2. агрохимия ...ы; **агрохимические работы** агрохимия эштәре

АГРОХИМИЯ ж агрохимия (*югары тоторокло уңыш алыу максатында үсемлектәрҙе азыкландырыу, ашламалар һәм үсемлектәрҙе химик юл менән һаҡлауҙы кулланыу тураһындағы фән*)

АГУҠЫ мн. агулдар, агул халкы (*Дастанда йәшәгән халыҡ*) // *ед. агул* и *агулец* м агул ираты; **агулка** ж агул катын-кызы

АГУЛЬСКИЙ, -ая, -ое агул ...ы; **агульский язык** агул теле

АД м 1. *рел.* тамук, йәһәннәм; **попасть в ад** тамукка инеү; **гореть в аду** тамукта яныу 2. *перен.* ауырлык, миһнәт, газап; **ад войны** һуғыш миһнәте ♦ **исчáдие ада** тамук киҫәүе; **кромешный ад** кот оскос хэл, сыҙамаслыҡ хэл

АДАЖИО муз. 1. *нареч.* адажио, һалмак, яй (*музыка эсәрҙеренә башкарылыу темпына карата*) 2. с *нескл.* адажио (*яй темпта башкарылған музыка эсәре йәки уның бер өлөшө*)

АДАМОВ: адамово яблоко *анат.* күмәгәй **АДАМСИТ** м адасит (*тын юлына тәьсир итә торған ағыулы матдә*)

АДАМСИТОВЫЙ, -ая, -ое адасит ...ы; **адаситовый запах** адасит еҫе

АДАПТАЦИЯ ж 1. адаптация, яраклашыу (*тереклектең, тойоу аззаларының йәшәгән*

шарттарға яраклашыуы, яйлашыуы); **адаптация организма** организмдың адаптацияһы (яраклашыуы) 2. ябайлаштырыу, еңелләштереү (*сит телде өйрәнә башлаусылар өсөн текстты еңелләштереү*); **адаптация текста** текстты еңелләштереү

АДАПТЕР м адаптер (*язылған тауышты көсәйткес аша яңынан ишеттерә торған прибор*)

АДАПТИРОВАНИЕ с *см.* адаптация 2, адаптировать

АДАПТИРОВАТЬ *сов., несов.* что ябайлаштырыу, еңелләштереү; **адаптировать текст** текстты ябайлаштырыу

АДАПТИРОВАТЬСЯ *несов.* яраклашыу; **организм адаптировался** организм яраклашкан

АДВЕРБИАЛИЗАЦИЯ ж; *лингв.* адвербиализация, рәүешләшеү, рәүешкә күсеү; **адвербиализация прилагательных** сифаттарҙың рәүешләшеүе

АДВОКАТ м адвокат; **коллегия адвокатов** адвокаттар коллегияһы

АДВОКАТСКИЙ, -ая, -ое адвокат ...ы; **адвокатская деятельность** адвокат эшмәкәрлеге

АДВОКАТУРА ж *собр.* адвокаттар

АДЕКВАТНОСТЬ ж адекватлык, берзәйлек; **адекватность понятий** төшөнсаләрҙең адекватлығы, берзәйлеге, тап килеүе

АДЕКВАТНЫЙ, -ая, -ое адекват, тап килгән, берзәй, тиндәш; **адекватные понятия** адекват (бер төрлө) төшөнсаләр; **адекватное явление** адекват күренеш, тап килгән күренеш

АДЕНОИДЫ мн. (*ед. аденоид* м); *мед.* аденоид (*тамак бизенә ишеп зурайыуы*)

АДЖАРСКИЙ, -ая, -ое аджар ...ы, Аджария ...ы; **аджарский нарбд** аджар халкы; **аджарский язык** аджар теле

АДЖАРЦЫ мн. аджарзар, аджар халкы (*Аджарстандың төп халкы*) // *ед. аджарец* м аджар ир-аты; **аджарка** ж аджар катын-кызы

АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое административ-территориаль; **административно-территориальное деление Республики Башкортостан** Башкортостан Республикаһының административ-территориаль бүленеше

АДМИНИСТРАТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. административ; **административная должность** административ вазифа; **административные меры** административ саралар; **в административном порядке** административ тәрғиптә 2. администрация ...ы; **административный отдел** администрация бүлеге

АДМИНИСТРАТОР м администратор (1. *нимә менәндәр идара итеүсе вазифалы кеше* 2. *яуаплы башкарыусы, етәксе*)

АДМИНИСТРАТОРСКИЙ, -ая, -ое администратор, администраторлык ...ы; **админист-**

расторские способности администраторлык һәләте

АДМИНИСТРАЦИЯ ж 1. администрация (1. *ойошманың, предприятиеның этәксе органы* 2. *ойошмала, предприятиела идара итеү эшен алып баруусы вазифалы кешеләр*); **администрация** завода; **заводская администрация** завод администрацияһы 2. хакимиәт; **администрация** города кала хакимиәте

АДМИНИСТРИРОВАНИЕ с см. администрировать

АДМИНИСТРИРОВАТЬ несов. етәкселек итеү (*бойороктар биреп кенә, бюрократтарса етәкселек итеү*)

АДМИРАЛ м адмирал; **адмирал флота** флот адмиралы; **звание адмирала** адмирал дәрәжәһе

АДМИРАЛТЕЙСТВО с адмиралтейство (1. *иск. хәрби караптар төзөү, ремонтлау һәм кәрәк-ярак менән тәъмин итеү урыны* 2. *Рәсәйҙә һәм Англияла флот менән идара итеү органы* 3. *Санкт-Петербуртта элекке хәрби флоттың баш идара йорто*); **звание Адмиралтейства** Адмиралтейство йорто

АДМИРАЛЬСКИЙ, -ая, -ое адмирал ...ы; **адмиральское** звание адмирал званиһеһы; **адмиральский корабль** адмирал карабы

АДМИРАЛЬША ж; разг. адмирал катыны

АДОНИС м атрасман, һары умырзая, адонис (*дарыу үләне*)

АДРЕС м 1. адрес; **домашний адрес** йорт адресы; **дать адрес** адрес биреү; **сменить адрес** адрес үзгәртеү; **доставить письмо по адресу** хатты адрес буйынса тапшырыу; **писать адрес** адрес язу 2. котлау языуы; **вручить адрес** котлау языуы биреү 3. *тех.* адрес, код ♦ **не по адресу** тейешле урынға түгел, кәрәк кешегә түгел; **по адресу** *чьему кемгәлер* карата; **в адрес** *кого-чего кемдәндер* исеменә

АДРЕСАНТ м адресант (*хатты, посылканы һ.б. кемгәлер тәғәйенләп ебәргән кеше*)

АДРЕСАТ м адресат (*хатты һ.б. алған кеше йәки учреждение*); **адресат** хатты алған кеше

АДРЕСНЫЙ, -ая, -ое адрестар ...ы; **адресное бюро** адрестар бюроһы; **адресная книга** адрестар кенәгәһе; **адресный стол** адрестар өстәле

АДРЕСОВАТЬ сов., несов. что, кому-чему 1. адреслау; **адресовать** хатты адреслау 2. *перен.* ебәреү, йүнәлтәү; **адресовать** *вопрос* президиуму һораузы президиумға ебәреү

АДРЕСОВАТЬСЯ 1. сов., несов. куда, к кому-чему мәрәжәгәт итеү 2. несов. *страд.* от адресовать

АДСКИЙ, -ая, -ое 1. тамук, йәнәннәм ...ы; **адская бездна** йәнәннәм (төпкөлө) сокоро, тамук 2. (*ужасный*) кот оскос, ифрат кыйын; **адская дорбга** кот оскос юл 3. (*зловный, коварный*) усал, яуыз; **адский замысел** яуыз ниәт

4. (*чрезмерный*) үтә нык, сызай алмашлык; **адский хблюд** үтә нык, сызай алмашлык һыуык ♦ **адский камень** *уст.* тамук ташы (*азот әсемәле көмөш, көмөш нитраты*)

АДСОРБИРОВАТЬ сов., несов. что и без доп.; физ., хим. адсорбциялау

АДСОРБИРОВАТЬСЯ несов. *страд.* от адсорбировать

АДСОРБИЦИОННЫЙ, -ая, -ое адсорбция ...ы; **адсорбиционный процесс** адсорбция процессы

АДСОРБИЦИЯ ж; физ., хим. адсорбция (*шы-йыктык йәки каты есемдәң өскө катлауы тарафынан иретмә йәки газ матдәнең үзләште-релесе*)

АДЬЮНКТ м адьюнкт (1. *югары хәрби укыу йорттарының аспиранты* 2. *батша Рәсәйендә һәм Көнбайыш Европала кайһы бер гилми учреждениеларҙағы кесе гилми вазифа һәм шул вазифаны башкарусы*)

АДЬЮНКТУРА ж адьюнктура (*югары хәрби укыу йорттарының аспирантураһы*)

АДЬЮТАНТ м адьютант (*хезмәт буйынса йомоштарзы йәки штаб эштарән үтәү өсөн хәрби начальник эргәһенә куйылаан офицер*); **адьютант командира дивизии** дивизия командирының адьютанты

АДЬЮТАНТСКИЙ, -ая, -ое адьютант, адьютантлык ...ы; **адьютантские обязанности** адьютантлык бурыстары

АДЫГЕЙСКИЙ, -ая, -ое адыгей ...ы, Адыгея ...ы; **адыгейский нарбд** адыгей халкы; **адыгейский язык** адыгей теле

АДЫГЕЙЦЫ мн. адыгейзар, адыгей халкы // *ед.* адыгеец м адыгей ир-аты; **адыгейка** ж адыгей катын-кызы

АЖ *частица* и союз; *прост.* 1. *усил.* *частица* (*даже*) хатта; **аж и глазом не моргнул** хатта күзен дә йомманы 2. союз (*так что, что даже; употребляется при придаточных предложениях следствия*) хатта; **на лице тепло, аж таёт под ногами** урамда йылы, хатта аяк асты иреп ята

АЖИОТАЖ м 1. ажиотаж (*табыш алыу максатында биржа кағазы йәки тауар хақы курсының яһалма спекуляция юлы менән күтәрелеңе йәки төшөңе*) 2. *перен.* ығы-зығы, шау-шыу; **вызвать ажиотаж** ығы-зығы куптарыу

АЖУР I *нареч.*; *бухг.* көндөкөн-көнгә, шул ук көндө ♦ **в ажуре** бик шәп, тейешле кимәлдә (*эшкә карата*)

АЖУР II м; *уст.* ажур, селтәр; **вышивать ажуром** ажур менән сигеү

АЖУРНЫЙ, -ая, -ое 1. (*прозрачный*) үтә күренмәле, селтәрләп эшләнгән; **ажурные перчатки** селтәрләп бәйләнгән бирсәткә 2. *перен.* (*искусно и тонко сделанный*) ошта эшләнгән; **ажурная работа** ошта эшләнгән эш

АЗ м 1. аз (*урыс алфавитындағы “а” хәрфеңең боронго атаһаны*) 2. мн. **азы**; *перен.*

АЗАЛИЯ

низеңдер башы, башлангыс мәгдүмәттәр; **начать с азоб** башган башлау, яңынан башлау ♦ **ни аза** (в глаза) не знать; **ни аза не знать** (не понимать, не смыслить) әлепте таяк тип белмәу

АЗАЛИЯ ж азалия (*төрлө төштәге эре сәскә аткан көньяк кыуагы*)

АЗАРТ м комар, комарлык, нык бирелеу, мауыгыу, кызып китеу; **войти в азарт** комар асылу, нык бирелеу; **играть с азартом** кызып китеп, нык бирелеп уйнау; **спортивный азарт** спорт комары

АЗАРТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* комарлануу, нык мауыгыу, кызып китеу; **азартничать в игре** уйында комарлануу, нык мауыгып уйнау

АЗАРТНОСТЬ ж комарлык; **азартность игры** уйындагы комарлыгы

АЗАРТНЫЙ, -ая, -ое комар, мауыгыусан; **азартный человек** комар кеше ♦ **азартная игра** комарлы уйын

АЗБУКА ж 1. *см.* алфавит 2. (*букварь*) әлифба; **взять в руки азбуку** әлифбаны кулга алыу; **читать азбуку** әлифба укыу 3. *перен.* нигез, башлангыс, әлифба; **азбука науки** фән нигезәре ♦ **азбука Морзе** Морзе азбукаһы

АЗБУЧНЫЙ, -ая, -ое 1. әлифба ...ы; **азбучный материал** әлифба материалы 2. алфавит ...ы; **азбучный порядок** алфавит тәртибе ♦ **азбучная истина** һәр кемгә билдәле, нигез (төп) хәкикәт

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ, -ая, -ое эзербайжан ...ы, Өзербайжан ...ы; **азербайджанский нарбд** эзербайжан халкы; **азербайджанский язык** эзербайжан теле

АЗЕРБАЙДЖАНЦЫ *мн.* эзербайжандар, эзербайжан халкы // *ед.* **азербайджанец** м эзербайжан ир-аты; **азербайджанка** ж эзербайжан катын-кызы

АЗИАТСКИЙ, -ая, -ое Азия ...ы; **азиатские страны** Азия илдәре

АЗИАТЧИНА ж; *уст.* кырагайлык, томаналык

АЗИАТЫ *мн* 1. Азия кешеләре, Азиянан сыгккан кешеләр // *ед.* **азиат** Азия ир-аты; **азиатка** Азия катын-кызы 2. *уст.*, *бран.* азиат, назан, томана, кырагай (*кеше*)

АЗИМУТ м азимут (1. *астр.*, *геол.* күзәтепсе торган ясылык менән билдәле нөктә һәм ниндәйзер күк йөзөндәге яктырткыс аша үткән вертикаль ясылык араһындагы мөйөш 2. *хәрб.* бирелгән хәрәкәт йүнәлеше менән төньяк йүнәлеш араһында барлыкка килгән мөйөш 3. *ер өстөнән туранан-турава хәрәкәт итеп өсөн карта һәм компас менән билдәләнгән йүнәлеш*); **определение азимута** азимутты билдәләү; **идти по азимуту** азимут буйынса (барыу), хәрәкәт итеу

АЗИМУТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* азимуталь; **азимутальное кольцо** азимуталь дүңгәләк; **ази-**

мутальный круг компаса компастың азимуталь дүңгәләге

АЗИМУТНЫЙ, -ая, -ое азимут ...ы; **азимутное отклонение** азимут тайпылышы

АЗОТ м азот (*химик элемент, газ*); **свободный азот** ирекле азот; **ввести в почву азот** тупракка азот иңдерәу

АЗОТИРОВАНИЕ с *см.* азотировать; **азотирование стали** коросто азотлау

АЗОТИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* что азотлау; **азотировать почву** тупракты азотлау; **азотировать сталь** коросто азотлау

АЗОТИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* от азотировать

АЗОТИСТЫЙ, -ая, -ое азотлы; **азотистая кислота** азотлы кислота; **азотистое железо** азотлы тимер; **азотистые удобрения** азотлы ашламалар

АЗОТНЫЙ, -ая, -ое азот ...ы; **азотная кислота** азот кислотаһы

АЗОТОБАКТЕР м азотобактер (*науалағы азотты үзләштерә алган тупрак бактерияһы*)

АЙР м кылыс үлән, ер тамыры

АИСТ м каузы; **гнездб аиста** каузы ояһы

АИСТЕНОК м каузы балаһы

АИСТНИК м каузы үләне

АЙ I *межд.* 1. (*выражает боль, испуг*) уй, абау; **ай, ай, больно!** уй, уй, ауыртал; **ай, ай, что же это так!** абау, нимә һуң был! 2. (*выражает упрек, порицание, сожаление и т.п.*) әй, әй-әй; **ай, как нехорошо** әй-әй, якшы түгел дә 3. (*выражает удивление, восхищение, одобрение*) их, һай; **ай ребята, ай молодцы!** һай егеттәр, һай шәптәр! ♦ **ай да** бына, бына нисек; **ай да веселье** бына нисек күңел асыу

АЙ II *союз; разг.* әллә; **ай задумал что-то недоброе?** әллә берәй хәсәт уйланыңмы?

АЙВА ж айва; **цветок айвы** айва сәскәһе

АЙВОВЫЙ, -ая, -ое айва ...ы; **айвовое варенье** айва кайнатмаһы; **айвовое дерево** айва агасы

АЙДА *межд.*; *прост.* әйзә, киттек, кузгалдык; **айда за грибами** киттек бәшмәккә; **айда во двор** әйзә тышка сыгайык

АЙКАТЬ *несов.*; *разг.* айбайлау; **кто-то громко айкает** кемдер көсәл айбайлай

АЙМАК м аймак (1. *Бүрәт Республикаһында, Алтай Республикаһында* — административ район 2. *Монгол Халык Республикаһында* эре административ-территориаль берәмек 3. *тар. төньяк-көнсығыш Башкортстанда боронго этник бүленеш; көтөүлектәрзе бергә фәйзаланыу нигезендә ойшошкан территориаль берләшмә*)

АЙМАЧНЫЙ, -ая, -ое аймак ...ы; **аймачное управление** аймак идаралығы; **аймачный совет** аймак коро

АЙРАН м айран; **делать айран** айран яһау; **пить айран** айран эсеу

АККЛИМАТИЗИРОВАТЬСЯ

АЙСБЕРГ *м* айсберг (*диңгеззә йөзөп йөрөгән боз тауы*); **вершина айсберга** айсберг түбәһе

АЙСОРЫ *мн.*; *уст.* айсорзар // *ед.* **айсбр** *м* айсор ир-аты; **айсборка** *ж* айсор катын-кызы; *см.* **ассирийцы** 1

АКАДЕМИЗМ *м* академизм (1. *гилми зитә һәм укыу дәрестәрендә фәкәт теорияга таянган йүнәлеш* 2. *һынлы сәнғәттә классик үрнәктәргә эйәргән традицияларзы алган, яңы ағымдарга қаршы көрәшкән йүнәлеш*)

АКАДЕМИК *м* академик; **избираться академиком** академик булып һайлануы

АКАДЕМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. академик, академия ...ы; **академический устав** академия уставы 2. (*учебный*) академик; **академический год** академик йыл 3. (*изданный академией*) академик; **академическое издание** академик басма; **академический словарь** академик һүзлек 4. (*следующий принцип академизма*) академизм ...ы; **академическая живопись** академизм һынлы сәнғәте 5. *перен.* (*чисто теоретический*) саф теоретик, академик; **академический спор** саф теоретик бәхәс ♦ **академический театр** академия театры

АКАДЕМИЧНОСТЬ *ж* 1. академиклык; **академичность изображения** һүрәтләүзәге академиклык 2. *перен.* тормошган айбырланлык, академиклык; **академичность суждения** фекерләүзән тормошган айбырлан булуы

АКАДЕМИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **академический** 4, 5

АКАДЕМИЯ *ж* академия; **академия медицинских наук** медицина фәндәре академияһы; **академия сельскохозяйственных наук** ауыл хужалығы фәндәре академияһы; **Российская академия наук** Рәсәй фәндәр академияһы; **академия художеств** һынлы сәнғәт академияһы (*һынлы сәнғәт өлкәһендәге югары мәктәп һәм югары гилми ойошма*)

АКАНТ *м* акант (1. *бергәрәк йыйылып, кабарып торған зре һырлы япраклы декоратив үсемлек* 2. *архит.* ошо үләндең япрағы һымак итеп бизәлгән кәрниз *һ.б.*)

АКАНЬЕ *с см.* **акать**

АКАТЬ *несов.* “а”лаштырыу (*урыс телендә баһымһыз ижектәргә “о” өнөн “а” өнөнә тартым итеп әйтеү*)

АКАЦИЕВЫЙ, -ая, -ое акация ...ы, сәрүәр ...ы; **акациевые лепестки** акация (ак сәрүәр) сәскәһенен таж япрағы

АКАЦИЯ *ж* акация, сәрүәр ♦ **белая акация** ак сәрүәр; **жёлтая акация** һары сәрүәр ағасы

АКАЮЩИЙ, -ая, -ее “а”лашқан; **акающий говор** “а”лашқан һөйләш

АКВАЛАНГ *м* акваланг (*һыу астында тын алыу өсөн махсус аппарат*); **надевать акваланг** акваланг кейеү

АКВАЛАНГИСТ *м* аквалангист

АКВАМАРИН *м* аквамарин (*минерал, күк-һел-йәшел йәки зәңгәр төстәге киммәтле таш, берилдың бер төрө*)

АКВАМАРИНОВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* аквамарин; **аквамариновые серьги** аквамарин алка; **аквамариновый цвет** аквамарин төсө

АКВАНАВТ *м* акванавт (*һыу астында күзәтеүзәр алып барған диңгез тикшеренеүсеге*)

АКВАНАВТИКА *ж* акванавтика (*кешенең диңгез астында эшләй алыу мөмкинлеген тикшергән фән*)

АКВАРЕЛИСТ *м* акварелсе (*акварель менән һүрәт төшөрөүсә рәссам*)

АКВАРЕЛЬ *ж* акварель (*һыуза изелә торған буяу һәм шул буяу менән төшөрөлгән һүрәт*); **писать акварелью** акварель менән һүрәт төшөрөү

АКВАРЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое акварель ...ы, акварель менән яһалған; **акварельная выставка** акварель күргәзмәһе; **акварельная техника** акварель техникаһы; **акварельный рисунок** акварель менән яһалған һүрәт

АКВАРИУМ *м* аквариум; **содержать в аквариуме** аквариумда тотоу

АКВАРИУМНЫЙ, -ая, -ое аквариум ...ы; **аквариумная рыба** аквариум балығы; **аквариумное растение** аквариум үсемлеге

АКВАТОРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое акваториаль; **акваториальные воды** акваториаль һыузар; **акваториальные измерения** акваториаль үлсәүзәр

АКВАТОРИЯ *ж* акватория (*билдәле сик эсенә ингән һыу өстө, һыу ятыу майҙаны*); **акватория гидроаэропорта** гидроаэропорт акваторияһы; **акватория Тихого океана** Тымык океан акваторияһы

АКВЕДУК *м* акведук (*һыу торбаларын, һуғарыу һәм һыу энергетикаһы каналдарын тәрән сокорзар, йылағалар, юлдар аша үткәрәү өсөн яһалған күпергә окшап королма*)

АКВИЛОН *м*; *трад.-поэт.* төньяк еле; **грбный аквилон** дәһшәтле төньяк еле

АККЛИМАТИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое акклиматизация ...ы; **акклиматизационный процесс** акклиматизация процессы

АККЛИМАТИЗАЦИЯ *ж* ерегеү, климатлашыу, яраклаштырыу, яраклашыу; **акклиматизация растений** үсемлектәрҙен ерегеүе; **работы по акклиматизации** климатка яраклаштырыу эштәре

АККЛИМАТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* климатлаштырыу, яраклаштырыу, еректәреү; **акклиматизировать растения** үсемлектәрҙе климатлаштырыу

АККЛИМАТИЗИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* климатлашыу, ерегеү, яраклашыу; **рыбы акклиматизировались** балықтар климатлашты 2. *сов., несов.; перен.* эйәләшеү, үзләшеү, ерегеү, яңыға күнегеү 3. *несов. страд. от акклиматизировать*

АККОМОДАЦИОННЫЙ

АККОМОДАЦИОННЫЙ, -ая, -ое аккомодация ...ы

АККОМОДАЦИЯ ж; спец. аккомодация, яраклашыу; **аккомодация глаза** күзгөн яраклашыуы (*күзгөн төрлө алыслыктагы нәмәне карауға яйлашыу һәләтгә*)

АККОМОДИРОВАТЬ сов., несов. кого-что; спец. яраклаштырыу

АККОМОДИРОВАТЬСЯ несов. страд. от аккомодировать

АККОМПАНЕМЕНТ м; муз. аккомпанемент, кушылып уйнау; **петь под аккомпанемент** кушылып йырау; **написать аккомпанемент** аккомпанемент язгы

АККОМПАНИАТОР м аккомпаниатор, кушылып уйнаусы

АККОМПАНИРОВАНИЕ с см. аккомпанировать

АККОМПАНИРОВАТЬ несов. кушылып уйнау, кушылыу; **аккомпанировать на баяне** баянда кушылып уйнау; **аккомпанировать певце** йырсыга кушылыу

АККОРД I м; муз. аккорд (*бер тауыш һымак кабул ителгән төрлө югарылыктагы музыкаль тауыштарзың бергә яңгырауы*); **давать аккорд** аккорд биреу ♦ **аккорд струн** кылдар аккорды (*һызма йәки сиртмә музыка коралдары өсөн кылдар йыйылмаһы*); **заключительный аккорд** һуңгы аккорд, нәтижә

АККОРД II м; уст. аккорд, килешеу (*билдәле бер эш өсөн түләү шарты*)

АККОРДЕОН м аккордеон; **играть на аккордеоне** аккордеонда уйнау

АККОРДЕОНИСТ м аккордеонсы, аккордеонда уйнаусы

АККОРДНО нареч. аккорд буйынса, аккордлы; **работать аккордно** аккордлы эшләу

АККОРДНЫЙ, -ая, -ое аккордлы; **аккордный наряд** аккордлы наряд; **аккордная оплата** аккордлы түләу; **аккордная работа** аккордлы эш

АККОРДОВЫЙ, -ая, -ое аккордлы; **аккордовая музыка** аккордлы музыка

АККРЕДИТИВ м; фин. аккредитив (*бер кредит ойошмаһының — банкның, һаклык кассаның — шенсәһенә билдәле күләмдәге аксаны кемгәлер түләргә бойорган документы*); **давать аккредитив** аккредитив биреу

АККРЕДИТИВНЫЙ, -ая, -ое фин. 1. аккредитив ...ы; **аккредитивное поручение** аккредитив поручениеһы 2. аккредитивлы; **аккредитивная форма расчётов** иҫәп-хисаптың аккредитивлы формаһы

АККРЕДИТОВАТЬ сов., несов. кого-что 1. фин. аккредитлау, вәкил итеп билдәләу (*акса алыуға, сауза эштерә башкарыуға*) 2. дип. (вәкил итеп) тәғәйенләу; **аккредитовать полномочным посланцем** тулы хокуклы илсе итеп тәғәйенләу

АККРЕДИТОВАТЬСЯ несов. страд. от аккредитовать

АККУМУЛИРОВАНИЕ с см. аккумуляировать

АККУМУЛИРОВАТЬ сов., несов. что; спец. аккумуляция яһау, йыйыу, туплау; **аккумуляировать энергию** энергия туплау

АККУМУЛИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов.; спец. йыйылыу, туплану 2. несов. страд. от аккумуляировать

АККУМУЛЯТОР м; тех. аккумулятор; **зарядка аккумулятора** аккумуляторзы зарядлау

АККУМУЛЯТОРНЫЙ, -ая, -ое аккумулятор ...ы; **аккумуляторная батарея** аккумулятор батареяһы

АККУМУЛЯЦИЯ ж; спец. аккумуляция, йыйылма, тупланма; **аккумуляция энергии** тупланмаһы

АККУРАТ нареч.; прост. тап, нәк; **аккурат у дома остановился** тап өй эргәһендә туктаны ♦ **в аккурат**: 1) тап; **в аккурат перед сном** тап йоклар алдынан; 2) тап-таман; **платье в аккурат** тап-таман күлдәк; **в аккурате** тейешенсә, кушылганса

АККУРАТНО нареч. 1. тәртип менән, ысһай, бөхтә, йыйнак, ыксым итеп; **завернуть аккуратно** ыксым итеп төрөү; **одеваться аккуратно** ысһай кейенәү 2. һак, һакланһып, һаклык менән, ипләп; **есть аккуратно** ипләп кенә ашау 3. разг. теуәл, ваҡытында, мәлендә; **аккуратно отсылать деньги** аксаны ваҡытында ебәрәү; **аккуратно платить взносы** взности ваҡытында түләп барыу

АККУРАТНОСТЬ ж 1. ысһайлык, бөхтәлек, йыйнаклык, ыксымлык; **проявить аккуратность** йыйнаклык күрһәтеу 2. һаклык, ипләлек 3. теуәллек; **аккуратность в работе** эштәге теуәллек

АККУРАТНЫЙ, -ая, -ое 1. ысһай, бөхтә, йыйнак, ыксым; **аккуратный человек** ысһай кеше; **аккуратная одежда** ыксым кейем; **быть аккуратным** йыйнак булыу 2. ипле, тәртипле; **аккуратный в обращении** мөгәмәләһе ипле 3. теуәл, ваҡытлы; **аккуратный в работе** эшта теуәл

АКМЕИЗМ м; лит. акмеизм (*урыс шигриәтендә 20 б. башында барлыкка килеп, “сәнғәт сәнғәт өсөн” теорияһын алға һөргән, индивидуализмға өндәгән ағым*)

АКМЕИСТ м акмеизм яклы шағир

АКОНИТ м айбутабан (*һары, зәңгәр, зәңгәр-күк сәскә аткан дарыу үләне*)

АКР м акр (*Америкала, Англияла 4047 кв. метрға тиң булған ер үлсәү берәмеге*)

АКРИХИН м; фарм. акрихин (*хининды алмаштырган малярияға қаршы синтетик препарат*)

АКРИХИНОВЫЙ, -ая, -ое акрихин ...ы; **акрихиновый порошок** акрихин онтағы

АКРОБАТ м и **АКРОБАТКА** ж акробат; **выступление акробатов** акробаттар сыгышы

АКРОБАТИЗМ м акробатизм (*гимнастик номерларзы башкаргандагы таһыллык, камиллык*)

АКРОБАТИКА ж акробатика (*гимнастика һәм цирк сәнғәте төрө*)

АКРОБАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. акробатика ...ы; **акробатическая шкбл** акробатика мәктәбе 2. акробатик; **акробатический номер** акробатик номер; **акробатическое упражнение** акробатик күнекмә

АКРОПОЛЬ м акрополь (*әзәттә, калкылыкта урынлашкан боронго грек калаһының нығытмалы үзәк өлөшө; кәлгә*)

АКРОСТИХ м; лит. акrostих (*һәр юлдың баш хәрәфенән йәки бер нисә хәрәфенән берәй һүз йәки фраза килтереп сыгарып язылган шигыр*)

АКСАМИТ м аксамит (*беше итен һузылган бизәкле боронго бәрхәт төрө*)

АКСАКАЛ м акһакал, ил каргы; **совет аксакалов** акһакалдар йыйыны

АКСЕЛЕРАТ м акселерат (*кәүзгә үз йәшенә караганда шәберәк үскән цсмер*)

АКСЕЛЕРАТОР м; тех. акселератор (*әйләнеш һанын үзгәрттер өсөн эске яныу газ двигателе цилиндрларына яғыулык агымын көйләп тороусы механизм*)

АКСЕЛЬБАНТ м аксельбант (1. хәрб. революциява тиклемәе урыс армияһында һәм кайһы бер сит ил армияларында форманың иңбашына һалына торған остары, металл сук 2. ишк. лакейҙар кейеменең яурынына тегелгән тукыма); **сюртук с аксельбантами** аксельбантлы сюртук

АКСЕССУАР м аксессуар (1. төрлө кәрәжарак нәмә 2. нимәгәлер өстәмә булған, төп нәмә өсөн фон йәки ниндәйҙер шарт тыузырған икенсе дәрәжәләге күренеш, деталь 3. театрҙа сәхнә йыһазы); **аксессуары романтического Средневековья** Урта быуаттың романтик аксессуарлары; **аксессуары картины** һүрәтгә аксессуарлар

АКСИОМА ж; мат., филос. аксиома (*исбатлауһыз кабул ителгән хәкикәт һәм башка тәғлимәттәрҙең дөрөслөгөн исбатларға нигез булып торған сығанак*); **аксиомы геометрии** геометрияның аксиомалары

АКСИОМАТИКА ж аксиоматика (*теге йәки был фән нигезендә яткан аксиомалар*)

АКТ м 1. (*действие, событие*) эш, хәрәкәт; **акт творчества** ижад эше 2. (*указ, постановление*) акт; **акт на вечное пользование землей** ер менән мәңге файзаланыу хокуғын раслаган акт 3. (*документ*) акт; **акт о передаче имущества** мөлкәтте тапшырыу тураһындагы акт; **обвини-**

тельный акт гәйепләу акты; **составить акт** акт төзөү 4. *театр.* бүлек, пәрәз, шаршау; **комедия в трёх актах** өс шаршаулы комедия ♦ **акты гражданского состояния** граждандык хәле акттары (*махсус дәүләт органдары тарафынан тыуу, үлеп, никах, айырылышыу һ.б. факттарҙы теркәү*)

АКТЁР м 1. актёр; **выступление актёра** актёр сыгышы 2. *перен., разг. (притворщик)* кылансык

АКТЁРСКИЙ, -ая, -ое актёр ...ы; **актёрская комната** актёрҙар бүлмәһе; **актёрское мастерство** актёрлык осталығы; **актёрская техника** актёрлык техникаһы

АКТЁРСТВО с 1. актёрлык 2. *перен., разг.* кыланыш, кылансыклык

АКТИВ I м актив; **актив класса** синиф активы; **собрание актива** актив йыйылышы

АКТИВ II м 1. фин. актив (*предприятиеның бөтә булған мал-мөлкәт киммәте*); **актив балансового счёта** баланс исәбенә активы; **записать в актив** активка языу 2. *перен.* уншытар, казаныштар, өстөнлөктәр; **записать что-либо себе в актив** нимәнелер үз казанышың исәбенә индереу

АКТИВАЦИЯ ж активация (*хәрәкәтһез хәлдән хәрәкәткә килтереп, эшмәкәрлекте көсәйтеп*); **активация молекул** молекулалар активацияһы; **активация ферментов** ферменттар активацияһы

АКТИВИЗАЦИЯ ж см. активизировать, активизироваться

АКТИВИЗИРОВАТЬ сов., несов. кого-что йәнләндереу, активлаштырыу, активлығын арттырыу; **активизировать народ** халықты йәнләндереу

АКТИВИЗИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов. активлашыу, кызыу, дәррәүләнеу; **борьба активизировалась** көрәш кызыу; **работа активизируется** эш кыза 2. несов. страд. от активизировать

АКТИВИРОВАТЬ сов., несов. что активациялау

АКТИВИРОВАТЬСЯ несов. страд. от активировать

АКТИВИСТ м активист, әүзем кеше; **активистка** ж актив кағын-кыз, активистка

АКТИВНОСТЬ ж активлык, әүземлек; **поднять активность** активлыкты күтәреу; **проявлять активность** активлык күрһәтеу; **активность облица** кояш активлығы; **творческая активность** ижади әүземлек

АКТИВНЫЙ I, -ая, -ое 1. см. актив I; **активная сила** актив көс; **активный рабочий** актив эшсе; **активный член кружка** түнәрәктең актив ағзаһы 2. көслө, тиз; **активная химическая реакция** көслө химик реакция; **активная оборона** көслө оборона ♦ **активное избирательное право** актив һайлау хокуғы

АКТИВНЫЙ

АКТИВНЫЙ П, -ая, -ое с.м. **актив** II; **активное имущество** актив мөлкәте; **активный баланс** актив балансы

АКТИВНИЙ м активний (*радиоактив химик элемент*)

АКТИВНИЯ ж активния (*кыуыш эселеләр класына ингән һәрмәҗесле диңгез хайуаны*)

АКТИРОВАНИЕ с с.м. **активировать**

АКТИРОВАТЬ сов., несов. что акт төзөү; **активировать имущество** мөлкәткә акт төзөү

АКТИРОВАТЬСЯ несов. страд. от **активировать**

...**АКТНЫЙ**, -ая, -ое *урыҗ телендәге кушма һүзәрзән “нисә пәрзәнән (шаршаузан) торған” мәғәнһән аңлатқан икенсе өлшө, мәс., двухактная пьеса* ике шаршаулы пьеса

АКТОВЫЙ, -ая, -ое 1. акт(тар) ...ы; **актовая бумага** акттар кағызы (*төрлө кағыздар, килешиңзәр һ.б. языла торған герблы кағыз*) 2. акт(тар) ...ы; **актовый зал** йыйылыштар (танталар) залы

АКТРИСА ж актёр катын-кыз, актриса

АКТУАЛЬНОСТЬ ж актуаллек; **актуальность темы** теманың актуаллеге; **терять актуальность** актуаллекте югалтыу

АКТУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*современный*) актуаль; **актуальный вопрос** актуаль мәсьәлә 2. спец. (*существующий*) актуаль

АКУЛА ж акула; **белая акула** ак акула; **голубая акула** зәңгәр акула

АКУЛИЙ, -ья, -ье акула ...ы; **акульные зубы** акула тештәре; **акульные плавники** акула йөзгөстәре

АКУЛОВЫЕ м.; зоол. акула һымактар

АКУСТИК м акустик (*акустика өлкәһендәге белгес*)

АКУСТИКА ж акустика (1. *физиканың тауыштарзы өйрәнә торған бүлгә 2. бүлмәлә тауыштың шетелең шарты*); **акустика концертного зала** концерт залының акустикаһы; **законы акустики** акустика канундары; **плохая акустика** насар акустика; **хорошая акустика** якшы акустика

АКУСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое акустика ...ы; **акустические условия зала** залдың акустика шарттары 2. акустик; **акустический аппарат** акустик аппарат

АКУШЕР м акушер (*акушерлык буйынса белгес, табиб*)

АКУШЕРКА ж акушерка (*бала тапканда үз аллы ярзам итергә хокуғы булған урта медицина белемәһә эйә катын-кыз*)

АКУШЕРСКИЙ, -ая, -ое 1. акушерзар ...ы; **акушерские курсы** акушерзар курсы 2. акушерлык ...ы; **акушерская практика** акушерлык практикаһы

АКУШЕРСТВО с акушерлык (1. *медицианың йөклө катындарға һәм бала тапкандарға*

табиб ярзамы күрһәтә торған бүлгә 2. акушер эшмәкәрлеге)

АКЦЕНТ м акцент (1. *лингв. һүзгә төшкән басым, басым билдәһә 2. икенсе телдә ирекһеззән бозоп әйтеү 3. ниндәйҙер телгә хас үзәнә бер төрлө һөйләү характеры*); **говорить с акцентом** акцент менән һөйләү; **произносить слова с акцентом** һүзәрзә акцент яһап әйтәү ♦ **делать акцент на чём ниндәйҙер** фекергә басым яһау, *нимәгәләр айырым игтибар бирәү*

АКЦЕНТИРОВАТЬ сов., несов. что и без доп. 1. *лингв.* акцент билдәһә куйыу 2. *перен.* фекергә басым яһау, айырым игтибар бирәү

АКЦЕНТИРОВАТЬСЯ несов. страд. от **акцентировать**

АКЦЕНТНЫЙ, -ая, -ое 1. с.м. **акцент** 1; **акцентный знак** акцент билдәһә 2. **акцентлы**; **акцентное произношение** акцентлы һөйләү ♦ **акцентный стих** лит. акцентлы шиғыр (*басымһың һәм басымлы ижектерзән сиратлашыуының ирекле булыуы, ритм нигезәнә басымлы ижектер һанының якынса тигезләгә һалынған саф тоник шиғыр формаһы*)

АКЦЕНТОВАТЬ сов., несов. с.м. **акцентировать**

АКЦЕНТОЛОГИЯ ж 1. акцентология (*лингв. басымдар тураһындағы тәғлимәт, тел ылемәндә басымдар системаһын, уларзың үзешән йәки билдәлә тарихи осорҙағы торошон өйрәнәһә бүлгә*) 2. с.м. **акцентуация**

АКЦЕНТУАЦИЯ ж; лингв. басымдар системаһы; **акцентуация башҡырского языка** башҡорт теленәң басымдар системаһы; **акцентуация произведения** әсәрзән басымдар системаһы

АКЦЕПТ м акцент (1. *юр. тәкдим ителгән шартта килеһәң төзөгәһә ризалык 2. фин. хужалык ойшмалары араһындағы кул аксаһың иһәң формаһы, шулай уҡ акса документтарын — сәһәттарзы, векселдәрзә һ.б. — түләүгә ризалык*)

АКЦЕПТНЫЙ, -ая, -ое акцент ...ы; **акцептная форма расчётов** иһәңләһәүзән акцент формаһы

АКЦЕПТОВАТЬ сов., несов. что; фин. акцентлау (*документтар буйынса акса түләүгә рәһәләү*); **акцептовать счёт** сәһәтты акцентлау

АКЦЕПТОВАТЬСЯ несов. страд. от **акцептовать**

АКЦИЗ м акциз (1. *фин. киң кулланыу тауарзарына ситләтелгән һалым 2. иһк. революцияһә тиклемгә Рәсәйзә шул һалымды йыйған идаралык, ойшма*); **обложить акцизом** акциз һалыу; **служить в акцизе** акцизда хемзәт итәү

АКЦИЗНЫЙ, -ая, -ое акциз ...ы; **акцизный инспектор** акциз инспекторы; **акцизный сбор** акциз йыйымы 2. *в знач. сущ. акцизный м; уст., разг.* акциз чиновнигы

АКЦИОНЁР *м* акционер (*акциялар хужаһы, акционерзар предприятиеһында катнашыусы кеше*)

АКЦИОНЁРНЫЙ, -ая, -ое акционер(зар) ...ы; **акционерная компания** акционерзар компанияһы; **акционерное общество** акционерзар йәмғиәте; **акционерный капитал** акционерзар капиталы

АКЦИЯ I *ж* акция (*предприятиегә өлөш индергәнде белдергән, уның эшендә һәм табышында катнашырға хокук биргән киммәтле кағыз*); **доходная акция** керемле акция; **приобретать акции** акция һатып алыу; **акции повышаются** *чы* эһәмиәте (дәрәжәһе) күтәрелә; **акции падают** *чы* эһәмиәте (йогонтоһо) кәмей (төшә)

АКЦИЯ II *ж*; *книжн.* акция, сығыш (*һиндәй-зәр максатка ирешец өсөн башкарылған эш*); **воинная акция** һуғыш акцияһы; **дипломатическая акция** дипломатик акция

АКЫН *м* акын; **творчество акынов** акындар ижады

АЛБАНСКИЙ, -ая, -ое албан ...ы, Албания...ы; **албанский народ** албан халкы; **албанский язык** албан теле

АЛБАНЦЫ *мн.* албандар, албан халкы // *ед.* **албанец** *м* албан, албан ир-аты; **албанка** *ж* албан катын-кызы

АЛГЕБРА *ж* алгебра; **урок алгебры** алгебра дәресе

АЛГЕБРАИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** алгебраик; **алгебраическое выражение** алгебраик аңлатма; **алгебраическое число** алгебраик һан **2.** алгебра ...ы; **алгебраические уравнения** алгебра тигезләмәләре

АЛГОРИТМ *м*; *мат.* алгоритм; **алгоритм извлечения корня из числа** һандан тамыр алыу алгоритмы

АЛЕБАРДА *ж* алебарда (*осо һөңгө менән барып бөткән озон һаплы айбалта, боронго корал*)

АЛЕБАСТР *м* алебастр; **производство алебастра** алебастр егештереү

АЛЕБАСТРОВЫЙ, -ая, -ое алебастр ...ы; **алебастровый завод** алебастр заводы

АЛЕКСАНДРИЙСКИЙ: **александрийский стих** *лит.* александрия шиғыры (*өсөнсө стопанан һуң пауза (цезура) яһалған ун ике йәки ун өс ижекән торған алты стопалы ямб шиғыры*)

АЛЕКСАНДРИТ *м* александрит (*көн яктыһында куйы зөбәржәт йәшел төстәге, яһалма яктылыкта кара кызыл төскә ингән киммәтле тауш*)

АЛЁТЬ *несов.* **1.** (*выделяться алым цветом*) алһыуланып тороу (күренеү); **вдали алёют** *маки* алышта мәктәр алланьып күренә **2.** (*становиться алым*) алланьы, алһыуланьы, ал төскә инеү; **горизонт алёет** офок алһыулана

АЛЕУТСКИЙ, -ая, -ое алеут ...ы; **алеутский нарбд** алеут халкы; **алеутский язык** алеут теле

АЛЕУТЫ *мн.* алеуттар, алеут халкы (*Алеут һәм Командор утрауларының төп халкы*) // *ед.* **алеут** *м* алеут ир-аты; **алеутка** *ж* алеут катын-кызы

АЛЖИРЦЫ *мн.* алжирзар, алжир халкы // *ед.* **алжирец** *м* алжир ир-аты; **алжирка** *ж* алжир катын-кызы

АЛИ и **АЛЬ** союз; *уст. см. йли*

АЛИБИ *с* *нескл.*; *юр.* алиби (*енәйт эшләнгән вакытта гәйепләнеүсенең енәйт кылынған урында булмауы*); **доказать своё алиби** үзенең алибийын исбатлау; **приводить своё алиби в своё оправдание** үзендә аклап алиби килтереү

АЛИЗАРИН *м*; *хим.* ализарин (*марена тамырынан йәки яһалма юл менән алынған буяусы матдә*)

АЛИЗАРИНОВЫЙ, -ая, -ое ализарин; **ализариновая краска** ализарин буяу

АЛИМЕНТНЫЙ, -ая, -ое алимент ...ы; **алиментные дела** в суде судтағы алимент юллау эштәре

АЛИМЕНТЩИК *м* и **АЛИМЕНТЩИЦА** *ж* алимент түләүсе

АЛИМЕНТЫ *мн.* алимент; **платить алименты** алимент түләү; **получать алименты** алимент алыу

АЛКАЛОИД *м*; *хим.* алкалоид (*көслө физиологик тәъсирле һелте характерындағы азотлы органик матдә*)

АЛКАЛОИДНЫЙ, -ая, -ое алкалоид ...ы; **алкалоидный раствор** алкалоид иретмәһе

АЛКАТЬ *несов.*; *книжн.*, *уст.* **1.** асығыу **2.** *чего* и *с неопр.* бик нык теләү

АЛКОГОЛИЗМ *м* алкоголизм, эскеселек, эскелек; **борьба против алкоголизма** алкоголизмға каршы көрәш, эскелеккә каршы көрәш; **лечиться от алкоголизма** алкоголизмдан дауаланьыу

АЛКОГОЛИК *м* и **АЛКОГОЛИЧКА** *ж* алкоголь эскесе

АЛКОГОЛЬ *м* **1.** алкоголь, иҗерткес эсемлек(тәр); **действие алкоголя** иҗерткес эсемлек тәъсире, алкоголь тәъсире **2.** *мн.* **алкогбли** *хим.* алкогольдәр (*кислород менән водород төркөмдәренән торған органик берләшмәләр*)

АЛКОГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** спиртлы, алкогольле, иҗерткес; **алкогольные напитки** алкогольле эсемлектәр, спиртлы эсемлектәр **2.** алкоголь ...ы; **алкогольная промышленность** алкоголь сәнәгәте; **алкогольное воздействие** алкоголь тәъсире **3.** алкоголь тыгузырган, алкогольдән булған; **алкогольное отравление** алкогольдән ағыуланьыу

АЛЛАХ *м* Алла ♦ **аллах** *знәет (ведает)* алла белә, бер кемгә билдәһез; **одному аллаху известно** алла үзе генә белә, бер кем дә белмәй

АЛЛЕГОРИЧЕСКИЙ

АЛЛЕГОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллегорик, кинэйәле, ситләтәп әйтелгән; **аллегорический жанр** аллегорик жанр; **аллегорический образ** аллегорик образ; **аллегорический приём** аллегорик алым

АЛЛЕГОРИЧНЫЙ, -ая -ое см. **аллегорический**; **аллегоричное высказывание** аллегорик һүз (хәбәр), кинэйәле (ситләтәп) һөйләү

АЛЛЕГОРИЯ ж аллегория (*абстракт төшонсәне һын менән әйтеп биреү алымы*); ситләтәп әйтелгән, кинэйәле һүз

АЛЛЕГРЕТТО муз. аллегретто (1. *урта тизлектә музыка әсәрен башкарыу темпы* 2. *уртаса темпта башкарыла торган музыка әсәре йәки уның бер өлөшө*)

АЛЛЕГРИ с нескл.; уст. аллегри (*отшо шунда ук түләңә торган лотерея*)

АЛЛЕГРО муз. 1. *нареч.* тиз, йәнле (*музыка әсәрен башкарыу темпы тураһында*) 2. с нескл. алLEGRO (*шәп темпта башкарыла торган музыка әсәре йәки уның бер өлөшө*)

АЛЛЕРГЕН м аллерген (*аллергия тыузырусы матдә*)

АЛЛЕРГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллергия ...ы, аллергик; **аллергическое заболевание** аллергик ауырыу

АЛЛЕРГИЯ ж аллергия (*ярһыткыстарзың тәҗсиренә организмдың нормаль булмаған реакцияһы*)

АЛЛЕРГОЛОГ м аллерголог, аллергология белгесе

АЛЛЕРГОЛОГИЯ ж аллергология (*медицинаһың бер тармағы*)

АЛЛЕЯ ж аллея; **аллея акаций** сәрүәр аллеяһы; **берёзовая аллея** кайын аллеяһы; **гулять по аллея** аллея буйлап йөрөү

АЛЛИГАТОР м аллигатор (*Америкала һәм Көнъяк Кытайза осраған крокодил төрө*)

АЛЛИТЕРАЦИЯ ж; лит. аллитерация (*нәфис телмәрзең тәҗсирен көсәйтеү өсөн һүзәрзә бер төрлө тарынкыларзы билдәле тәртиптә туплап биреү алымы*); **явлённые аллитерации в стихотворении** шигырзагы аллитерация күренеше

АЛЛО межд. алло; **алло, вы слушаете меня?** алло, һез мине тыңлайһығызмы?

АЛЛОПАТ м аллопат (*аллопатия ысулдарын кулланыусы табип*)

АЛЛОПАТИЯ ж; мед. аллопатия (*гомеопатияға капма-каршы булған, гәзәти дауалау системаһы*)

АЛЛОТРОПИЧЕСКИЙ, -ая, -ое аллотропик; **аллотропические видоизменения** аллотропик төр үзгәртеүәр

АЛЛОТРОПИЯ ж; хим. аллотропия (*бер үк элементтың төрлө ябай матдәләр барлыкка килтерә алыу үзенсәлеге*)

АЛЛОВИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое аллювиаль; **аллювиальные отложения** аллювиаль катламдар

АЛЛОВИЙ м; геол. аллювий (*азар һыузар йөзөнтөһонда барлыкка килгән катламдар — һарыкташтар, комдар, кырсынштар һ.б.*)

АЛЛЮР м аллюр (*аттың хәрәкәт рәүешө, йөрөшө: атлау, юртыу, һикертеү, сабыу һ.б.*); **разновидности аллюра** аттың хәрәкәт төрзәре, аллюр төрзәре

АЛМАЗ м; мин. алмас; **добывать алмазы** алмас табыу ♦ **алмаз режур** тәһько алмазом алмасы алмас менән кырқалар

АЛМАЗНЫЙ, -ая, -ое 1. алмас ...ы; **алмазное месторождение** алмас яткылығы; 2. алмас; **алмазный стеклорез** алмас быяла кырқыс; **алмазное ожерелье** бриллиант (гәүһәр) муйынсақ

АЛМАЗДОБЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее алмас сығарыу; **алмазодобывающая промышленность** алмас сығарыу сәнәгәте

АЛМАЗОНОСНЫЙ, -ая, -ое алмаслы; **алмазоносный пласт** алмаслы катлам

АЛОГИЗМ м алогизм, логикаһызлык (*логик эзмә-эзлелеге булмаған, капма-каршылыклы фекер һәм телмәр*)

АЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое книжн. эзмә-эзлекһез, логикаһыз

АЛОГИЧНОСТЬ ж; книжн. эзмә-эзлекһезлек, логикаһызлык

АЛОГИЧНЫЙ, -ая, -ое см. **алогический**

АЛОЙНЫЙ, -ая, -ое аләә ...ы; **алойный сок** аләй һуты; **алойный лист** аләй япрағы

АЛО-РОЗОВЫЙ, -ая, -ое аллы-гәллә

АЛОЭ с нескл. аләй, йөзйәшәр

АЛТАЙСКИЙ, -ая, -ое алтай, Алтай ...ы; **алтайская порода овёц** алтай токомло һарык; **алтайский язык** алтай теле; **алтайские языки** алтай телдәрә

АЛТАЙЦЫ мн. алтайзар, алтай халкы (*Алтай Республикаһының төп халкы*) // ед. **алтаец** м алтай ир-аты; **алтайка** ж алтай катын-кызы

АЛТАРЬ м алтарь, миһрап (1. *тәүтормои халыктарында қорбан сала торған урын* 2. *сиркәүзә төп залдың түре*) ♦ **возложить (принести) на алтарь отчества (искусства, науки, любви и т.п.)** что ватан (сәнәгәт, фән, мөхәббәт һ.б.) өсөн қорбан итеү

АЛТЕЙ м бесәй тырнағы (борсағы), һизәп үләне

АЛТЕЙКА ж; разг. бесәй борсағы төнәтмәһе

АЛТЫН м; уст. барнау (*боронго Рәсәйзеге өс тинлек бакыр акса*)

АЛФАВИТ м алфавит; **арабский алфавит** гәрәп алфавиты; **расположить по алфавиту** алфавит тәртибендә урынлаштырыу, алфавит буйынса урынлаштырыу

АЛФАВИТНЫЙ, ая, -ое 1. алфавит ...ы; **писать в алфавитном порядке** алфавит тәртибендә

языгу; **2.** алфавитлы; **алфавитный список** алфавитлы исемлек; **алфавитный указатель** алфавитлы күрһәткес

АЛХИМИК *м* алхимик (*алхимия менән шөгәлләнгән кеше*)

АЛХИМИЯ *ж* алхимия (*урта быуаттарҙа гилми химияға тиклем йэшәгән, ябай металдан алтын — “философия таши” алыу юлдарын эзләгән мистик тәғлимәт*)

АЛЧНОСТЬ *ж* комһозлоқ, комағайлыҡ, хиреслек; **алчность к деньгам** ақсаға комһозлоқ

АЛЧНЫЙ, -ая, -ое комһоз, комағай, хирес; **алчный человек** комһоз кеше

АЛЫЙ, -ая, -ое ал, ақһыл-қызыл, алһыу; **алая заря** алһыу таң; **алый флаг** ал флаг; **становиться алым** алһыуланһыу

АЛЫЧА *ж* алса (*авасы һәм емеше*)

АЛЫЧОВЫЙ, -ая, -ое алса ...ы; **алычовое варенье** алса қайнатмаһы

АЛБАТРОС *м* альбатрос (*озонса сукышылы, озон тар канатлы зур диңгез қошо*); **белоснежный альбатрос** ақ һыртылы альбатрос; **темноспинный альбатрос** қуңыр һыртылы альбатрос

АЛБИНИЗМ *м* альбинизм (*тәңгә төс биргән меланик пигменттың тымуыштан булмауы*); **альбинизм животных** хайуандарҙағы альбинизм

АЛБИНОС *м* альбинос (*альбинизм хас булған үсәмлек йәки йән эйәһе*)

АЛББОМ *м* альбом; **альбом фотоснимков** фотолар альбомы; **чертежный альбом** һызмалар альбомы; **писать в альбом** альбомға языу

АЛББОМНЫЙ, -ая, -ое альбом ...ы; **альбомный лист** альбом бите

АЛБУМИНЫ *мн.*; *биохим.* ақһымдар, альбуминдар (*һыуза иреүсән ябай тәбиғи ақһымдар төркөмө*)

АЛБЕОЛЫ *мн.*; *анат.* **1.** үпкә қыуықсаһы **2.** теш соқоро

АЛБКОВ *м* стенаһағы қыуышылық (*қарауат қуйыр өсөн стенаға инә биреп эшләнгән урын*)

АЛМАНАХ *м* альманах (*төрлә языусыларҙың эсәрҙәренән тупланған әзәби йыйынтыҡ*); **литературный альманах** әзәби альманах; **выпускать альманах** альманах сығарыу

АЛПЕНШТОК *м* альпеншток (*бейек тауҙарға, бозлоқтарға менгәндә қулланыла торған башы осло тимерле озон таяҡ*)

АЛПИЙСКИЙ, -ая, -ое (*высокогорный*) бейек тау ...ы; **альпийская растительность** бейек тау үсәмлектәре; **альпийские луга** бейек тау тугайлыҡтары; **альпийские пастбища** бейек тау көтөүлектәре

АЛПИНАРИЙ *м* альпинарий (*баксаның йәки парқтың бейек тау үсәмлектәре үсгән ташлы тау һымақ өләшө*)

АЛПИНИАДА *ж* альпиниада (*альпинистарҙың күмәк походы*)

АЛПИНИЗМ *м* тау туризмы, альпинизм; **заниматься альпинизмом** альпинизм менән шөгәлләнәү

АЛПИНИСТ *м* и **АЛПИНИСТКА** *ж* альпинист, тау турисы

АЛПИНИСТСКИЙ, -ая, -ое альпинистар ...ы; **альпинистский лагерь** альпинистар лагеры; **альпинистский клуб** альпинистар клубы

АЛЫТ *м; муз.* алыт **(1. балаларҙың қалын тауышы 2. хорза балаларҙың йәки қатын-қыздың қалын тауышы менән башқарылған партия 3. түбән регистрлы қыллы йәки тынлы музыка қоралы)**

АЛЪТЕРАЦИЯ *ж; муз.* альтерация (*тауыштың ярты йәки бер тонға күтәрелеүе йәки төшөүе*)

АЛЪТЕРНАТИВА *ж* альтернатива **(1. бер-береһенә қаршы торған ике йәки бер нисә мәмкинселек араһынан береһен һайлап алыу хәжәте 2. шундай хәжәттең һәр береһе); иметь альтернативу** альтернативалы булыу

АЛЪТЕРНАТИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** альтернатив; **альтернативная кандидатура на выборах** һайлауҙа күрһәтелгән альтернатив кандидатура; **альтернативная постановка вопроса** мәсьәләһенә альтернатив қуйылышы **2.** альтернативалы; **альтернативное обязательство** альтернативалы йөкләмә

АЛЪТИМЕТР *м; ав.* альтиметр (*осоу бейеклеген билдәләй торған самолёт приборы*)

АЛЪТИСТ *м* и **АЛЪТИСТКА** *ж* альтыс (*альтта уйнаусы музыкант*)

АЛЪТОВЫЙ, -ая, -ое альт ...ы; **альтовый тон** альт тоны, қалын тауыш

АЛЪТРУИЗМ *м* альтруизм (*башқалар тугайында эскерһез хәстәрлек һәм үзәңдең шәхси мәнфәәттеңде қорбан итергә әзерлек*)

АЛЪТРУИСТ *м* и **АЛЪТРУИСТКА** *ж* альтруист (*үзәңең эшендә альтруизм принциптарына таянған кеше*)

АЛЪТРУИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое альтруистик; **альтруистический поступок** альтруистик қылыҡ

АЛЪТРУИСТИЧНОСТЬ *ж* альтруистлық

АЛЪТРУИСТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **альтруистический**

АЛЪФА *ж* альфа (*грек алфавитындағы беренсе хәрәфтең атамаһы*) ♦ **альфа и омега** *чегә нимәнәң башы һәм ахыры*; **от альфы до омеги** башынан аҙағына тиклем

АЛЪФА-ЛУЧЕЙ *мн.*; *физ.* альфа-нурҙар (*қайһы бер радиоактив матдәләр тарқалғанда барлықка қилгән ыңғай зарядлы альфа-өлөшсәләр — гелий атомы ядроларының ағымы*); **поток альфа-лучей** альфа-нурҙар ағымы

АЛЪФА-РАСПАД *м; физ.* альфа-тарқалыш (*үзәңән-үзе барлықка қилгән радиоактив тар-*

АЛЬФА-ЧАСТИЦА

калыш вакытында атом ядроларының альфа-өлөшсэлэр таратыуы)

АЛЬФА-ЧАСТИЦА ж; физ. альфа-өлөшсө (ике протондан һәм ике нейтрондан торган гелий атомы ядроһы)

АЛЪЯНС м альянс, союз (*килешеү йөкләмәһе нигезендә барлыкка килгән берекмә*)

АЛЮМИНИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** алюминий ...ы; **алюминиевая промышленность** алюминий сәнәгәте **2.** (*содержащий алюминий*) алюминлы; **алюминиевые сплавы** алюминлы иретмәләр **3.** (*сделанный из алюминия*) алюмин; **алюминиевая ложка** алюмин калак

АЛЮМИНИЙ м алюмин (*химик элемент, металл*); гидрид алюминия алюмин гидриды; нитрат алюминия алюмин нитраты; сульфат алюминия алюмин сульфаты; окись алюминия алюмин өсөмәһе

АЛЯПОВАТОСТЬ ж тупаслык, йәмһезлек

АЛЯПОВАТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*грубо, безвкусно сделанный*) тупас (йәмһез) эшләнгән; **альяповатые картинки** йәмһез эшләнгән һүрәттәр **2.** (*грубый, некрасивый*) тупас, йәмһез; **альяповатое лицо** йәмһез йөз

АМАЗОНКА ж амазонка (**1.** *махсус кейем кейгән һыбай катын-кыз* **2.** *уст. һыбай йөрөү өсөн махсус өлгө менән тегелгән озон катын-кыз күлдәге*)

АМАЗОНКИ мн.; миф. амазонкалар (*боронго грек мифологияһында катын-кыззарзан ғына ойошкан кәбилә*)

АМАЛЪГАМА ж **1.** амальгама (*индәйзер металлдың терегөмөш менән кушылмаһы йәки металлдың терегөмөштәге измәһе*); **цинковая амальгама** цинклы амальгама **2.** перен. (*запутанность, неразбериха*) буталсыҡ, сыуалсыҡ; **амальгама жизни** тормош буталсығы (сыуалсығы) **3.** перен. (*разногласие, разброд*) үз-ара каршылык, таркаулык; **амальгама идея** идеялар таркаулығы

АМАЛЪГАМАЦИЯ ж амальгамация (*кайһы бер металлдарҙың амальгама буреү үзенсәлегенә нигезләнеп, терегөмөш ярҙамында мәздәндән саф металл алыу ысулы*)

АМАЛЪГАМИРОВАНИЕ с см. амальгамировать

АМАЛЪГАМИРОВАТЬ сов., несов. что **1.** амальгама яһау, металлды терегөмөштә иретеү **2.** (*покрыть слоем амальгамы*) амальгамалау, амальгама һөртөү (яғыу); **амальгамировать зеркало** көзгөнә амальгамалау, көзгөгә амальгама яғыу

АМАЛЪГАМИРОВАТЬСЯ несов. страд. от амальгамировать

АМАЛЪГАМНЫЙ, -ая, -ое **1.** амальгамалы; **амальгамные соединения** амальгамалы берләшмәләр **2.** амальгама ...ы; **амальгамная плomba** амальгама пломбаһы

АМАРИЛЛИС м камыш гөлө; **цветок амариллиса** камыш гөлө сәскәһе

АМАРИЛЛИСОВЫЕ мн.; бот. камыш гөлдәр гаилләһе

АМБАР м озон келәт, амбар; **хлебный амбар** иген келәт

АМБАРНЫЙ, -ая, -ое амбар ...ы; **амбарная дверь** келәт ишеге; **амбарный замок** келәт йоҙағы; **амбарная книга** амбар кенәгәһе (*мал-мөлкәттә теркәй торған дәфтәр*)

АМБИЦИОЗНЫЙ, -ая, -ое амбициялы; **амбициозный человек** амбициялы кеше

АМБИЦИЯ ж амбиция, мин-минлек, тәкәбберлек, зрелек; **человек с амбициями** тәкәббер кеше ♦ **вломиться (удариться) в амбицию** бик ныҡ үшкәләү, сәмләнеп, тулап китеү

АМБРА ж **1.** гәмбәр **2.** уст. (*духи, аромат*) хушбуй, хуш еҫ

АМБРАЗУРА ж **1.** воен. амбразура (*төрлө хәрби нығытмаларҙа, бронялы башняларҙағы орудиеһан, миномёттан, пулемёттан һ.б. атыу өсөн яһалған тишек*); **амбразура дзота** дзот амбразураһы; **амбразура танка** танк амбразураһы; **стрелья из амбразуры** амбразуранан атыу **2.** архит. ишек, тәҙрә уйымы

АМБРОЗИЯ ж амброзия (*боронго грек мифологияһында аллага мәңгелек йәшлек, матурлык биргән хуш еҫле аш*)

АМБУЛАТОРИЯ ж амбулатория (*мөрәжәғәт итеүсе ауырыуҙарға һәм өйҙә медицина ярҙамы күрһәтсе дауалау учреждениеһы*); **объединённая амбулатория** берләштерелгән амбулатория

АМБУЛАТОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** амбулатор; **амбулаторное лечение** амбулатор дауалану; **амбулаторный больной** амбулатор ауырыу; **амбулаторный приём** амбулатор кабул итеү; **2.** амбулатория ...ы; **амбулаторный врач** амбулатория табибы (врачы)

АМВОН м амвон, мөнбәр

АМЕ́БА ж амёба (*бер күзәнәкле иң ябай йән эйәһе*); **глые амёбы** ялангас амёбалар; **дизентерийная амёба** дизентерия амёбаһы

АМЕРИКАНИЗА́ЦИЯ ж американлаштырыу, американлашыу

АМЕРИКА́НСКИЙ, -ая, -ое американ, Америка ...ы; **американский материк** Америка материгы; **американский клён** америка сағаны

АМЕРИКА́НЦЫ мн. американдар, америкалылар, Америка халкы // ед. **американец** м американ; **американка** ж америка катын-кыз

АМЕТИ́СТ м аметист (*зәңгәр, күк йәки көрән төстәге асыл таш, кварцтың бер төрө*)

АМЕТИ́СТОВЫЙ, -ая, -ое аметист ...ы; **аметистовый прииск** аметист приискһы **2.** аметист, аметистан яһалған; **аметистовые серьги** аметист алка

АМИ́НЬ частица *утверд.*; *рел.* амин, аллаһы әкбәр

АММИАК *м; хим.* аммиак (*азот менэн водородтың берләшмәһенэн торған есле төшөз газ*); **газообразный аммиак** газ һымак аммиак; **жидкий аммиак** шыйык аммиак; **твёрдый аммиак** каты аммиак; **конденсация аммиака** аммиак конденсацияһы

АММИАЧНЫЙ, -ая, -ое аммиак ...ы, аммиаклы; **аммиачная селитра** аммиак селитраһы; **аммиачная вода** аммиаклы һыу; **аммиачный завод** аммиак заводы

АММОИАЛ *м* аммонал (*шартлаткыс матдә*)

АММОНИЙ *м; хим.* аммоний (**1. күп тоззар составына илен, техникала һәм ауыл хужалығында киң кулланылған азот менэн водород атомдары төркөмө** **2. эсетке урынына кулланылған онтак**); **сбл аммония** аммоний тоззары; **сульфат аммония** аммоний сульфаты; **хлористый аммоний** хлорлы аммоний

АММОНИЙНЫЙ, -ая, -ое аммоний ...ы; аммонийные сбл аммоний тоззары

АМНИСТИРОВАНИЕ *с см.* амнистировать

АМНИСТИРОВАТЬ *сов., несов. кого* амнистияга эләктерерү; амнистия буйынса коткарыу (иреккә ебөрерү)

АМНИСТИРОВАТЬСЯ *несов.* амнистияга элгегү; амнистия буйынса котолоу (иреккә сыгыу)

АМНИСТИЯ *ж* амнистия (*суд карары менэн хөкөм ителгән кешенең югары власть органдары тарафынан иреккә тулыһынса йәки өләшлэтә сыгарылыуы*); **общая амнистия** дөйөм амнистия; **частичная амнистия** өләшлэтә амнистия; **попасть под амнистию** амнистияга элгегү

АМОРАЛИЗМ *м* бозоклок, тәртипһезлек (*эхлак нормаларының инкар ителеше*)

АМОРАЛЬНОСТЬ *ж* эхлакһызыллык, эзәпһезлек, бозоклок, тәртипһезлек; **аморальность поведения** холөк эзәпһезлеге

АМОРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое эхлакһыз, амораль, эзәпһез; **аморальный человек** эхлакһыз кеше; **аморальный поступок** эзәпһез кылык

АМОРТИЗАТОР *м; тех.* амортизатор (*торлө машиналар һәм аппараттарза бәрелешүһылузы кәметец өсөн хулайлама*); **пружинный амортизатор** пружиналы амортизатор

АМОРТИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое амортизация ...ы; амортизация; **амортизационные сбкк** амортизация мөззәте; **амортизационные расхбд** амортизация сыгымдары; **амортизационные устройства** амортизация королмалары

АМОРТИЗАЦИЯ *ж* амортизация (**1. икт. тузыу аркаһында төп фондтарзың — машинаның, йорттоң һ.б. — хақы төшә барыуы** **2. фин. машина, йорт һ.б. кымматенең эшлеш сыгарылған продукция хақына күсерелеце** **3. тех. махсус корамалдар ярзамында техниканың бәрелешүһылузы көсөнөң йомшартылыуы**); **отчисление на амортизацию** амортизацияга бирелгән акса

АМОРТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* амортизациялау, амортизация яһау

АМОРТИЗИРОВАТЬСЯ *несов.* амортизациялану, амортизация яһалу

АМОРФНОСТЬ *ж; книжн.* аморфлык, формаһызыллык

АМОРФНЫЙ, -ая, -ое **1. мин., хим.** аморф, кристалл төзөлөшлө булмаған (кристаллашмаған); **аморфное вещество** аморф матдә; **аморфный углерод** аморф углерод **2. книжн.** формаһыз, таркау; **аморфное производство** формаһыз эсәр ♦ **аморфные языки** аморф телдәр (*һүззәрендә үзгәртецсе формалар булмаған телдәр*)

АМПЕР *м; физ.* ампер (*электр тогының көсөн үлсәү берәмеге*); **абсолютный ампер** абсолют ампер; **международный ампер** халык-ара ампер

АМПЕРМЕТР *м; физ., тех.* амперметр (*электр тогының көсөн үлсәй торған прибор*)

АМПІР *м; иск.* ампир (*XIX б. башында Францияла антик урнактәр нигезендә барлыкка килгән сәнгәт стиле; һуңғы классицизм*)

АМПЛИТУДА *ж; физ.* амплитуда, хәрәкәт, тирбәләш аралығы; **амплитуда колебания** тирбәләш амплитудаһы; **амплитуда рассеивания** таралыу (сәсеу) амплитудаһы; **годовая амплитуда температуры** температураның йыллык амплитудаһы

АМПЛУА *с нескл.* **1.** амплуа (*артистың башкарыу һәләтенә тап килгән билдәле ролдәр*) **2. перен.** (*круг занятий, положение*) эш даирәһе, тоткан урын

АМПУЛА *ж; мед.* ампула (*дарыу һаклау өсөн герметик рәцештә ямалған быяла көпиә*); **лекарство в ампулах** ампулала сыгарылған дарыу

АМПУТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ампутация ...ы, киҗелгән, кыркылған

АМПУТАЦИЯ *ж; мед.* ампутация(лау), киҗеү, кыркып ташлау (*тән өлөшөнөң хирургик юл менэн кыркып алынуы*); **ампутация ноги** аякты киҗеү

АМПУТИРОВАТЬ *сов., несов. что* ампутациялау, ампутация яһау, киҗеү; **ампутировать руку** кулга ампутация яһау, кулды ампутациялау

АМУЛЕТ *м* бетегү, тылсым; **повесить амулет** бетегү тағыу

АМУНИЦИЯ *ж; уст.* **1.** амуниция, гәскәри кәрәк-ярак (*хәрбиҙәрҙең корал менэн кейем-һалымдан тыш үзе менэн йөрөтөргә тейешле кәрәк-ярағы*); **амуниция военнослужащего** хәрбиҙәр амуницияһы (кәрәк-ярағы) **2.** гәскәри камыт-дуга; **кбнская амуниция** хәрби атғын камыт-дугаһы

АМУР

АМУР *м; миф.* 1. мөхәббәт аллаһы, амур (*антик мифологияла: гәзәттә, ук-ян тоткан канатлы малай рәүешендә һүрәтләнгән мөхәббәт аллаһы*) 2. *мн. амұры прост., уст.* мөхәббәт мажаралары

АМУРНИЧАТЬ *несов.; уст., прост.* мөхәббәт бәйләнештәре менән сыуалыу

АМУРНЫЙ, -ая, -ое *уст., прост.* мөхәббәт ...ы; **амурная история** мөхәббәт мажараһы; **амурные дела** мөхәббәт эштәре

АМФИБИЯ *ж* амфибия (1. *зоол. амфибии мн. ер-һыу хайуандары класы* 2. *бот. амфибии мн. ер-һыу үсөмлөктәре* 3. *ерҙән дә, һыуҙан да күтәрелеп китә һәм ергә төшә лә алған самолёт, ергә һәм һыуға йөрөй алған танк һәм машина*)

АМФИБРАХИЙ *м; лит.* амфибрахий (*силлабо-тоник шиғыр төзөлөшөндә баһымы икенсе ижеккә төшкән өс ижеккә стопа*)

АМФИБРАХИЧЕСКИЙ, -ая, -ое амфибрахий ...ы, амфибрахик; **амфибрахический размер** амфибрахик үлсәм

АМФИТЕАТР *м* амфитеатр (1. *Боронго Грецияла һәм Римда: баскыс-баскыс итеп эшләнгән ярым түңәрәк тамаша урыны* 2. *театр. тамаша залының партеры артындағы баскыс-баскыс булып күтәрелгән ултырғыстар рәте һәм залдың шул ултырғыстар торған ярым түңәрәк өлөшө*)

АНАБИОЗ *м; биол.* анабиоз (*кайһы бер йән эйәләренең, уларҙың аззаларының эшмәкәрлеге тукталып, уңайлы шарттарға яғынан терелеп китеү күренеше*); **анабиоз микроорганизмов** микроорганизмдар анабиозы; **впадать в анабиоз** анабиозға төшөү

АНАГРАММА *ж; лит.* анаграмма (*яңы һүҙ яһау өсөн һүҙгә хәрәфтәрҙе алмаштырыу, мәс., “кат” — “так”, “кас” — “сак” һ.б.*); **составлять анаграммы** анаграммалар төзөү

АНАКОНДА *ж* анаконда (*иң зур быуар йылан*)

АНАКРЕОНТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* анакреонтик; **анакреонтическая бда** анакреонтик ода; **анакреонтическая поэзия** анакреонтик шигриәт

АНАЛИЗ *м* анализ, тикшерү; **анализ крови** кан анализы; **анализ почвы** тупрак анализы; **диагностический анализ** диагностик анализ; **математический анализ** математик анализ; **логический анализ** логик анализ; **химический анализ** химик анализ; **брать анализ** анализ алыу

АНАЛИЗАТОР *м* анализатор (1. *тех. матадәләргә, күренештәргә анализлай торған төрлө приборлар* 2. *физиол. кеше һәм хайуан организмдарында тышкы һәм эске мөхиттән кабул иткән күҙәткестәргә анализ яһаған нервьялар — тойоу органдары һәм уға тап килгән мейе участоғы, уларҙы бәйләгән нервья юл-*

дары); **анализатор газов** газ анализаторы; **анализатор зрения** күз анализаторы

АНАЛИЗИРОВАНИЕ *с см.* анализировать

АНАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что анализлау, анализ яһау, тикшерү, өйрәнү; **анализировать кровь** канды анализлау; **анализировать урбк** дәресте анализлау, дәрескә анализ яһау

АНАЛИЗИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от анализировать*

АНАЛИТИК *м* аналитик (1. *төрлө-төрлө анализдар яһау менән шөгөлләнгән белгес* 2. *бөтә тирә-якты, үзенең килерештәрен, кылдығын һ.б. анализларға һәләтле кеше*)

АНАЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. (*основанный на анализе*) анализ ...ы; **аналитический метод** анализ ысулы 2. (*способный к анализу*) анализлаусы, аналитик; **аналитический ум** аналитик акыл 3. (*служащий для анализа*) аналитик; **аналитические весы** анализлаусы үлсәү ♦ **аналитическая геометрия** аналитик геометрия; **аналитическая химия** аналитик химия; **аналитические языки** аналитик телдәр

АНАЛОГ *м; книжн.* аналог, окшашлык; **не имеющий аналога** аналогы булмаған

АНАЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*основанный на аналогии*) аналогик, окшаш; **аналогический метод** аналогик (окшаш) ысул

АНАЛОГИЧНО *нареч.* окшаш; **аналогично первому** тәүгеһенә окшаш

АНАЛОГИЧНОСТЬ *ж* окшашлык, берзәйлек

АНАЛОГИЧНЫЙ, -ая, -ое (*сходный, подобный*) аналогик (окшаш); **аналогичное явление** аналогик күренеш, окшаш күренеш; **аналогичный случай** окшаш хәл; **аналогичные условия** окшаш шарттар

АНАЛОГИЯ *ж* окшашлык, аналогия; **историческая аналогия** тарихи аналогия, тарихи окшашлык; **полная аналогия** тулы аналогия; **частичная аналогия** өлөшлөтә аналогия, өлөшлөтә окшашлык

АНАЛЬГИН *м; мед.* анальгин (*ауыртыуы баһа, температураны төшөрә һәм шеште бөтөрә торған дарыу*)

АНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* арткы; **анальное отверстие** арткы тишек

АНАМНЕЗ *м; мед.* анамнез (*ауырыуға килтергән шарттар; ауырыу кешенең тармошо, ауырыуы һ.б. хақында алынған мәғлүмәттәр*); **анамнез наследственный** нәсел анамнезы

АНАНАС *м* ананас (*тропик үсөмлөк һәм уның емеше*); **листья ананаса** ананас япрағы

АНАНАСНЫЙ, -ая, -ое ананас ...ы; **ананасное варенье** ананас кайнатмаһы; **ананасные консервы** ананас консервалы

АНАНАСОВЫЙ, -ая, -ое *см.* ананасный; **ананасовый сок** ананас һуты

АНАПЕСТ *м*; *лит.* анапест (*силлабо-тоник шигыр төзөлөшөндө басымы өсөнсө ижеккэ төшкөн өс ижекке стопа*)

АНАРХИЗМ *м* анархизм (*дэүлэт власын инкар итеү, уа каршы сызыу, башбаштаклыкка сакырыу*); **идеология анархизма** анархизм идеологияһы; **сторонник анархизма** анархизм яклы кеше

АНАРХИСТ *м* анархист; **выступление анархистов** анархистар сыгышы

АНАРХИСТСКИЙ, -ая, -ое анархистар ...ы; **анархистская организация** анархистар ойшмаһы; **анархистские взгляды** анархистар карашы

АНАРХИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** анархик; **анархическое течение** анархик агым **2.** анархизм ...ы; **анархическая идеология** анархизм идеологияһы

АНАРХИЧНОСТЬ *ж* **1.** анархислык; **анархичность взглядов** анархислык караштары **2.** тэргипһезлек, башбаштаклык

АНАРХИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *с.м.* анархический **2.** тэргипһез, башбаштак; **анархичный поступок** тэргипһез кыллык

АНАРХИЯ *ж*; *полит.* власһызык, анархия (**1.** *йәмғиәттең дэүлэт хакимияте, канундары, мәжбүри тәртип кағизэләре булмаған торошо* **2.** *анархизмға хас дэүләтте, канундарзы таньмау* **3.** *тэртүһезлек, башбаштаклык*); **анархия производства** сәнәғәт анархияһы; **господство анархии** анархия хакимлиғы

АНАРХО-СИНДИКАЛИЗМ *м*; *полит.* анархо-синдикализм (*халык-ара эшселәр хәрәкәтендә анархизмдың идеологик һәм сәйәси йөгөн тоһондағы агым*)

АНАРХО-СИНДИКАЛИСТСКИЙ, -ая, -ое **1.** анархо-синдикалистик; **анархо-синдикалистская теория** анархо-синдикализм теорияһы **2.** анархо-синдикалист ...ы; **анархо-синдикалистская группа** анархо-синдикалистик төркөм

АНАТОМ *м* анатом, анатомия белгесе

АНАТОМИРОВАНИЕ *с.с.м.* анатомировать **АНАТОМИРОВАТЬ** *сов., несов. кого-что* мәйәт ярыу

АНАТОМИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от анатомировать*

АНАТОМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** анатомия ...ы; **анатомический атлас** анатомия атласы **2.** анатомик; **анатомические исследования** анатомик тикшеренүзәр ♦ **анатомический театр** анатомия театры (*ялми-уқыу учреждениеһында мәйәтте ярыу һәм препараттар яһау өсөн махсус йһазландырылған бина*)

АНАТОМИЧКА *ж*; *разг. с.с.м.* анатомический театр

АНАТОМИЯ *ж* **1.** анатомия (*тере организмдың формаһын һәм төзөлөшөн өйрәнгән фән*); **анатомия животных** хайуандар анатомияһы;

анатомия человека кеше анатомияһы; **анатомия растений** үсемлектәр анатомияһы **2.** тән төзөлөшө; **анатомия глаза** күз төзөлөшө

АНАФЕМА *ж* **1.** *церк.* диндән һөрөү, кыгуы **2.** *бран. (проклятие)* динһез, ләгин, мәлгүн ♦ **предать анафеме** хурлык тамғаһы һугыу (гәйепләнеү)

АНАФОРА *ж*; *лит.* анафора (*йәнәш торған юлда, строфала окшаи юл, строфа, һөйләм кабатлану алымы*)

АНАХРОНИЗМ *м* анахронизм (**1.** *табиғи хронологияны бозоп, бер осор вакиға, күрәнештәрен икенсе осорға күсереп күрһәтеү* **2.** *искелек калдығы*)

АНАХРОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое анахроник; **анакроническое явление** анахроник күренеш

АНАХРОНИЧНОСТЬ *ж* анахрониклык; **анакроничность изложения** һөйләү (языу) анахрониклығы

АНАХРОНИЧНЫЙ, -ая, -ое анахроник; **анакроничный взгляд** анахроник караш

АНАЭРОБНЫЙ, -ая, -ое *биол.* **1.** (*являющийся анаэробом*) анаэроб; **анаэробные бактерии** анаэроб бактериялар **2.** (*вызываемый анаэробами*) анаэроблы; **анаэробная инфекция** анаэроблы инфекция

АНАЭРОБЫ *мн.*; *биол.* анаэробтар (*ирекле кислород булмаған шарттарға йәшәй һәм үрсеһ алған организмдар*); **строгие анаэробы** төзөк анаэробтар; **условные анаэробы** шартлы анаэробтар

АНГАЖЕМЕНТ *м*; *уст., театр.* ангажемент (*артистарзы килешеү буйынса билдәле вақытка эикә сакырыу*); **иметь ангажемент** ангажементлы булыу

АНГАЖИРОВАТЬ *сов., несов. кого; уст.* **1.** ангажемент тәқдим итеү **2.** бейеүгә сакырыу

АНГАЖИРОВАТЬСЯ *уст.* **1.** *сов., несов.* ангажемент кабул итеү, алыу; **ангажироваться на гастрбли** гастролдәргә ангажемент алыу **2.** *несов. страд. от ангажировать; ангажироваться на вальс* вальс бейергә сакырылыу

АНГАР *м* ангар (*самолёт һаклана һәм ремонт яһала торған махсус бина*)

АНГАРНЫЙ, -ая, -ое ангар ...ы; **ангарная площадь** ангар майзаны; **ангарное имущество** ангар милке

АНГЕЛ *м* **1.** *рел.* фәрештә **2.** *перен.* иң якшы өлгө, идеал; **ангел доброты** изгелек өлгөһө; **ангел красоты** матурлык өлгөһө **3.** *перен., ласк.* һөйөклө кеше (*әзәттә, катын-кыз*); **ангел мой һөйөкләм** ♦ **правое крыло ангела** фәрештәнен уң канаты (*якшы кеше түраһында*)

АНГЕЛОЧЕК *м*; *уст., разг., ласк. от ангел* **1, 3;** **ангелочек на небе** күктәге фәрештә

АНГЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое **1.** фәрештә ...ы; **ангельское терпение** фәрештә түземлеге **2.** *перен.* һөйөклө, мөләйем, яғымлы; нәфис;

АНГИДРИД

ангельская улыбка мөлөйм йылмайбу; **ангельский глос** нэфис тауыш

АНГИДРИД *м; хим.* ангидрид (*һыу менэн кушканда кислота барлыкка килтерэ торган эсемэ*); **сёрный ангидрид** көкөрт ангидриды

АНГИДРИТ *м; мин.* ангидрит (**1.** *һыу менэн кушканда гипс барлыкка килтереүсе минерал, көкөрт эсемэле кальций* **2.** *төрлө нэмэлэр яһай торган зәңгәрһыу йәки һарғылт төстөгө таш*); **месторождение ангидрита** ангидрит яткылыгы

АНГИНА *ж; мед.* ангина (*тамак ауырыуы*); **фолликулярная ангина** фолликуляр ангина

АНГЛИЙСКИЙ, -ая, -ое англиз ..., Англия...; **английский язык** англиз теле

АНГЛИКАНСКИЙ, -ая, -ое англикан; **англиканская церковь** англикан сиркәүе

АНГЛИЦИЗМ *м* англицизм (*инглиз теленэн үзләштерелгән һүз йәки әйтәм*)

АНГЛИЧАНЕ *мн.* инглиздәр, инглиз халкы // *ед.* **англичанин** *м* инглиз ир-аты; **англичанка** *ж* инглиз қатын-кызы

АНГЛОМАН *м* англоман (*инглизсә булган ботә нәмә менән мауыккан кеше*)

АНГЛОМАНИЯ *ж* англоманлык

АНГЛОФИЛ *м* англофил (*инглиз милләтен, мәзәниәтен һөйөүсә кеше*)

АНГЛОФИЛЬСТВО *с* англофиллык (*инглиз милләтен, мәзәниәтенә баш әйеү*)

АНГЛОФОБ *м* англофоб (*инглиз милләтен, мәзәниәтен яратмаган кеше*)

АНГЛОФОБСТВО *с* англофоблык (*инглиз милләтен, мәзәниәтен яратмау*)

АНГОРСКИЙ, -ая, -ое ангор ...; **ангорская коза** ангор кәзәһе; **ангорская кошка** ангор бесәйе

АНДАНТЕ *муз.* **1.** *нареч.* ургаса темптағы, һалмақ, талғын (*музыка эсәрен башқарыу тизлегенә карата*) **2.** *с* *нескл.* анданте (*уртаса тизлектә уйнала торған музыка эсәре йәки уның бер өлөшө*)

АНЕВРИЗМ *м* и **АНЕВРИЗМА** *ж; мед.* аневризм (*ситтәре үзгәрәү йәки зыянлануы һөзөмтәһендә аорта эсендә бер урында барлыкка килгән киң өлөш*)

АНЕКДОТ *м* **1.** анекдот, көләмәс **2.** (*необычный случай*) мәзәк, мәрәкә; **анекдот с ним случился** уның менән мәзәк хәл булды

АНЕКДОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** көлкөлө; **анекдотический рассказ** көлкөлө хикәйә, көләмәс **2.** (*маловероятный, необычный*) мәзәк, кеше ышанмаһлык; **анекдотическая жизнь** мәзәк тормош

АНЕКДОТИЧНОСТЬ *ж* мәзәклек, мәрәкә, кызык хәл

АНЕКДОТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **анекдотический** **2**

АНЕМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* аз қанлы; **анемическое состояние** аз қанлылық

АНЕМИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *см.* **анемический** **2.** *перен.* хәлһез, бәлтерәк, быуынһыз **3.** *перен.* төсһөз, қобараһы осқан, төсә қасқан

АНЕМИЯ *ж; мед.* аз қанлылық, анемия; **наследственная анемия** нәсәлдән қилгән аз қанлылық; **симптомы анемии** анемия симптомдары (*билдәләре*)

АНЕМОМЕТР *м* анемометр (*һауаның хәрәкәт тизлеген, көсөн үлсәй торған прибор*); **анемометр ручной** қул анемометры; **крыльчатый анемометр** қанатлы анемометр

АНЕМОИД *м* и **АНЕМОИНА** *ж* елбәзәк үлән **АНЕРОИД** *м; метеор.* анероид (*атмосфера басымын үлсәй торған барометр*)

АНЕСТЕЗИОЛОГ *м* анестезиолог, анестезия белгесе

АНЕСТЕЗИРОВАТЬ *сов., несов.* *кого; мед.* ауыртыуы бөтөрәү (*каметеү*)

АНЕСТЕЗИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **анестезировать**

АНЕСТЕЗИРУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* *от* **анестезировать** **2.** *прил.* ауыртыуы бөтөрәүсә (*каметеүсә*); **анестезирующее вещество** ауыртыуы бөтөрәүсә матдә

АНЕСТЕЗИЯ *ж; мед.* **1.** анестезия, тышқы қузығкыстарзы (*ауыртыуы*) һизмәү (*тоймау*); **полная анестезия** тулы анестезия; **частичная анестезия** өлөшләтә һизмәү **2.** анестезия, ауыртыуы һизмәслек итеү (*тундырыу*); **общая анестезия** дөйөм анестезия; **местная анестезия** айырым ағзаны “тундырыу”; **циклангән анестезия**

АНИЛИН *м; хим.* анилин (*буяузар, дарыузар, шартлаткыс матдәләр һ.б. эзәрләгәндә қулланылған майлы, төсһөз ағыулы шыыклық*)

АНИЛИНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** анилин ...; **анилиновая кислота** анилин қислатаһы; **анилиновая соль** анилин тозо **2.** (*приготовленный из анилина*) анилинлы; **анилиновые красители** анилинлы буяузар

АНИМАЛИСТ *м; иск.* анималист (*бацһыса, хайуандарзы төшөргән рәссам йәки һынсы*)

АНИМИЗМ *м* анимизм (*һәр нәмәнең йәне бар тип иҫпләгән тәүтормош кешеләренә хас қараш*)

АНИМИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое анимистик; **анимистические представления** анимистик фараз итеү (*қараш*)

АНИС *м* **1.** (*растение*) әнис **2.** (*сорт яблок*) әнис алмаһы

АНИСОВКА *ж; разг.* **1.** *бот.* (*сорт яблок*) әнис алмаһы **2.** (*водка*) әнис арақыһы

АНИСОВЫЙ, -ая, -ое әнис, базыян ...; **анисовое дерево** әнис (*базыян*) ағасы; **анисовое масло** әнис (*базыян*) майы; **анисовая водка** әнис арақыһы

АНКЕР *м* анкер (**1.** *сәгәт теленең хәрәкәтен көйләгән өлөшө* **2.** *қоролманың өлөштәрен бергә тоташтырған тимер деталә*)

АНТАРКТИЧЕСКИЙ

АНКЕРНЫЙ, -ая, -ое анкерлы; **анкерный** болт анкерлы болт; **часы** на анкерном ходу анкерлы сағат

АНКЕТА ж анкета; **заполнять анкету** анкета тулгырыу; **распространять анкету** анкета таратыу

АНКЕТИРОВАНИЕ с анкета тулгырыу (үткәреу); **проводить анкетирование** анкета тулгыртыу (үткәреу)

АНКЕТНЫЙ, -ая, -ое анкета ...ы; **анкетные** данные анкета мәғлүмәтгәре

АННАЛЫ *мн.* (*летопись*) анналдар, йыты-язмалар ♦ **в анналах** истории тарих биттәрәндә

АННЕКСИОНИСТ м аннексия яқлы кеше

АННЕКСИОНИСТСКИЙ, -ая, -ое аннексия ...ы; **аннексионистская** политика аннексия сәйәсәте

АННЕКСИОННЫЙ, -ая, -ое аннексия ...ы; **аннексионный** акт аннексия акты

АННЕКСИРОВАНИЕ с *см.* **аннексировать**

АННЕКСИРОВАТЬ *сов., несов. что*, аннексия яһау, аннексиялау; **аннексировать** территорию территорияны аннексиялау

АННЕКСИЯ ж; *полит.* аннексия (*бер дәүләттең икенсе бер дәүләтте көсләп үзенә кушыуы*); **скрытая аннексия** йәшерен аннексия

АННОТАЦИЯ ж аннотация, қысқаса йөкмәтке; **общая аннотация** дөйөм аннотация; **специализированная аннотация** махсус аннотация; **составлять (писать) аннотацию** аннотация төзөу (языу)

АННОТИРОВАНИЕ с *см.* **аннотировать**

АННОТИРОВАТЬ *сов., несов. что* аннотация яһау, аннотациялау; **аннотировать** книгу китапка аннотация языу, китапты аннотациялау

АННОТИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от* аннотировать

АННУЛИРОВАНИЕ с *см.* **аннулировать**

АННУЛИРОВАТЬ *сов., несов. что* бөтөрөу, юкка сығарыу, гәмәлдән (көсөнән) сығарыу; **аннулировать** договор килешеүгә гәмәлдән сығарыу; **аннулировать** постановление карарзы юкка сығарыу

АННУЛИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от* аннулировать

АННУЛЯЦИЯ ж; *книжн.* юкка сығарыу, гәмәлдән сыққан тип табыу (*канунды, карарзы, килешеүгә һ.б.*)

АНОД м; *физ.* анод (*ыңғай зарядлы электрод*)

АНОДНЫЙ, -ая, -ое анод ...ы; **анодная** батарея анод батареяһы; **анодный** ток анод тоғы

АНОМАЛИЯ ж аномалия, тайпылыш; **аномалия** в рбсте буй-һын аномалияһы; **магнитная аномалия** магнит тайпылышы

АНОМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое аномаль, тайпылышлы; **аномальное** развитие аномаль (тайпылышлы) үсеш; **аномальное** состояние аномаль хәл; **аномальное** явление аномаль күренеш

АНОНИМ м аноним (*1. ғәрәндә, хатында үзенең исемен йәшергән автор 2. автор исеме куйылмаған хат йәки ғәср*)

АНОНИМКА ж; *разг.* **1.** имзаһы, қултамғаһы куйылмаған хат **2.** авторы билдәһез хат

АНОНИМНЫЙ, -ая, -ое **1.** аноним, қултамғаһыз, имзаһыз; **анонимный** донбс қултамғаһыз ошак; **анонимное** письмо аноним хат **2.** исеме билдәһез, қул куйылмаған; **анонимный** автор исеме билдәһез автор, қултамғаһын куймаған автор

АНОНИМЩИК м анонимсы

АНОНС м анонс (*буласак гастролдар, спектаклдар, концерттар һ.б. тураһында алдан яһалған белдерәу*); **афиша** с **анонсом** анонслы афиша

АНОНСИРОВАТЬ *сов., несов. что, о чём* алдан белдерәу, иглан итеу

АНОНСИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от* анонсировать

АНОРМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* аномаль, нормаль булмаған, нормаль түгел; **анормальное** явление нормаль булмаған күренеш

АНОФЕЛЕС м тапма серәкәйе

АНСАМБЛЕВЫЙ, -ая, -ое ансамбль ...ы, ансамбль менән; **ансамблевое** пение ансамбль менән йырлау; **ансамблевые** пьесы ансамбль пьесаһы

АНСАМБЛЬ м; *в разн. знач.* ансамбль; **ансамбль** песни и пляски йыр һәм бейеу ансамбле; **архитектурный ансамбль** архитектура ансамбле; **струнный ансамбль** қыллы ансамбль

АНТАГОНИЗМ м қапма-қаршылық, антагонизм; **классовый антагонизм** синфи қапма-қаршылық; **антагонизм** в биологии биологиялағы антагонизм; **антагонизм** в обществе йәмғиәттәге қапма-қаршылық

АНТАГОНИСТ м антагонист (*1. нимә менәндер килешмәгән, қапма-қаршы фекерзә торған кеше 2. мн. антагонисты биол. функциялары йәки тәҗсир итешеңе менән қапма-қаршы булған ағзалар йәки матдәләр*)

АНТАГОНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*непримиримо враждебный*) килешә алмашлық синифтар, бер-берәһенә қаршы торған синифтар **2.** (*полный антагонизма*) антагонистик; **антагонистические** противоречия антагонистик қаршылықтар

АНТАГОНИСТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **антагонистический**

АНТАРКТИКА ж Антарктика (*Ер шарының көньяк поляр өлкәһе*)

АНТАРКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** Антарктика ...ы; **антарктический** материк Антарктика материгы; **антарктическая** область Антарктика өлкәһе **2.** (*свойственный Антарктике*) антарктик; **антарктический** климат антарктик климат; **антарктический** пояс антарктик бүлкәт **3.** (*находящийся в Антарктике*) антарктик;

АНТЕННА

антарктическая экспедиция антарктик экспедиция; **антарктическая станция** антарктик станция

АНТЕННА ж антенна; **приёмная антенна** кабул итеү антеннаһы; **передающая антенна** тапшырыусы антенна; **телевизионная антенна** телевизион йәки телевизор антеннаһы

АНТЕННЫЙ, -ая, -ое антенна ...ы; **антенное оборудование** антенна корамалдары

АНТИ... (*нимэгәлер каршы йәки дошман булганлыкты белдәргән приставка*)

АНТИАЛКОГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** алкогөлгә каршы; **антиалкогольное средство** алкогөлгә каршы сара **2.** алкогөлизмга каршы; **антиалкогольный закон** алкогөлизмга каршы закон (канун)

АНТИБИОТИКИ *мн. (ед. антибиотик м); биол., мед. антибиотиктар (микроорганизмдардан барлыкка килгән бактерия; микробтардың үсешен туктаткан йәки уларҙы үлтерергә һәләтле химик матдәләр)*

АНТИВОЕННЫЙ, -ая, -ое һуғышка каршы; **антивоенная демонстрация** һуғышка каршы демонстрация

АНТИГОСУДАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дәүләткә каршы

АНТИДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое демократияга каршы, антидемократик; **антидемократическая политика** демократияга каршы сәйәсәт; **антидемократические избирательные законы** антидемократик һайлау канундары

АНТИДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалектик канундардан тыш, диалектикаға каршы; **антидиалектическая оценка исторических событий** тарихи вақиғаларҙы диалектика канундарынан тыш баһалау

АНТИИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антиимпериалистик, империализмга каршы; **антиимпериалистическое движение** антиимпериалистик хәрәкәт, империализмга каршы хәрәкәт; **международный антиимпериалистический лагерь** империализмга каршы халык-ара лагерь

АНТИИСТОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарихилыкка каршы, тарихи булмаған; **антиисторический подход** тарихилыкка каршы мөнәсәбәт

АНТИКВАР м антиквар (**1.** боронго нәмәләрҙе, китаптарҙы һ.б. һатыусы **2.** иҫк. боронго сәнғәт эсәрҙәрен, иҫке, һирәк осрай торған китаптарҙы һ.б. йыйған, шуның менән мауыккан кеше)

АНТИКВАРИАТ м антиквариат (*боронго киммәтле китаптар, һүрәттәр, нәмәләр менән һатыу итеү эше*)

АНТИКВАРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*старинный и ценный*) антиквар, боронго киммәтле; **антикварные книги** антиквар китаптар; **антикварные вещи** боронго киммәтле нәмәләр **2.** боронго киммәтле нәмәләр менән; **антикварный магазин** бо-

ронго киммәтле нәмәләр менән һатыу иткән магазин

АНТИКОЛОНИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое антиколониаль, колониализмга каршы; **антиколониальная борьба** колониализмга каршы көрәш; **антиколониальная политика** антиколониаль сәйәсәт

АНТИКОММУНИЗМ м антикоммунизм (*коммунизмга каршы идеология һәм сәйәсәт*); **воинственный антикоммунизм** һуғышсан антикоммунизм; **лбзунги антикоммунизма** коммунизмга каршы лозунгылар

АНТИКОММУНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антикоммунистик, коммунизмга каршы

АНТИЛОПА ж антилопа (*көйшәүсе һөтимәр хайуан*)

АНТИМАРКСИСТСКИЙ, -ая, -ое антимарксистик, марксизмга каршы; **антимарксистская теория** марксизмга каршы теория

АНТИМАТЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антиматериалистик, материализмга каршы; **антиматериалистические воззрения** материализмга каршы караштар

АНТИМИЛИТАРИЗМ м антимилитаризм (*милитаризм һәм империалистик һуғыш сәйәсәтенә каршы халык-ара хәрәкәт*)

АНТИМИЛИТАРИСТ м антимилитаризм яклы кеше, антимилитарист

АНТИМИЛИТАРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антимилитаристик, милитаризмга каршы; **антимилитаристическая кампания** антимилитаристик кампания, милитаризмга каршы кампания

АНТИМИЛИТАРИСТСКИЙ, -ая, -ое *см. антимилитаристический*

АНТИМОНИЯ: **разводить антимонию** *разг.* юк-бар һөйләү, ләсгит һағыу

АНТИНАРОДНЫЙ, -ая, -ое халык мәнфәғәтенә каршы, халыкка каршы

АНТИНАУЧНЫЙ, -ая, -ое фәнни булмаған, фәнгә каршы; **антинаучные реакционные теориялар** фәнни булмаған реакцион теориялар

АНТИНОМИЯ ж; *филос., лог.* антиномия (*дөрөс тип каралған, ләкин бер-береһенә капма-каршы булған ике төп фекер араһындағы каршылык*)

АНТИОБЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое йәмғиәткә зарарлы, йәмғәтселеккә каршы; **антиобщественный поступок** йәмғиәткә зарарлы эш; **антиобщественное поведение** йәмғәтселеккә каршы кылык (холок)

АНТИПАРТИЙНЫЙ, -ая, -ое партия принциптарына каршы килгән, партияга каршы; **антипартийный блок** партияга каршы блок; **антипартийная выходка** партияга каршы эш

АНТИПАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** (*отвращающий*) ерәнгес, сирканыс; **антипатическое чувство** ерәнгес тойго **2.** (*отталкивающий*) биз-

зергес, һөйкөмһөз; **антипатический вид** һөйкөмһөз кнәфәт

АНТИПАТИЯ ж антипатия, яратмау тойгоһо, кире тойго; **внушить антипатию** кире тойго уятыу

АНТИПОД м 1. *геогр. мн.* **антиподы** антиподтар (*Ер шарының капма-каршы ике яғында йәшәгән кешеләр*) 2. *перен.* кире карашлы кеше, антипод

АНТИРЕЛИГИОЗНЫЙ, -ая, -ое дингә каршы; **антирелигиозная пропаганда** дингә каршы пропаганда

АНТИСАНИТАРНЫЙ, -ая, -ое санитария талаптарына тап килмәгән, санитарияга каршы; **антисанитарные условия** санитария талаптарына тап килмәгән шарттар

АНТИСЕМИТ м и **АНТИСЕМИТКА** ж антисемит (*йәһүдтәргә дошман күреҗе*)

АНТИСЕМИТИЗМ м антисемитизм (*синфи һәм сәйәси максаттан сығып, йәһүдтәргә каршы токандырылган күрә алмаусанлык*)

АНТИСЕМИТСКИЙ, -ая, -ое йәһүдтәргә каршы кешеләргә, антисемиттарга хас; **антисемитские настроения** антисемиттарга хас кылык (кәйеф)

АНТИСЕПТИКА ж; *мед.* антисептика (1. *микробтарзы үлтәрә торған химик матдәләр ярзамында йәрәхәтте тазартыу һәм ағыуланузан һаклау* 2. *собир. йогошһозландырыуы саралар, антисептиклар, дарыулар*)

АНТИСЕПТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* йогошһозландырыуы, антисептик; **антисептические средства** йогошһозландырыуы дарыулар

АНТИСОВЕТИЗМ м антисоветизм (*Советтар Союзына, уның королюшона дошман идеология һәм сәйәсәт*)

АНТИСОВЕТСКИЙ, -ая, -ое совет власына каршы, советтарга каршы; **антисоветская пропаганда** совет власына каршы пропаганда

АНТИТЕЗА ж 1. *лит.* каршы куйып сагыштырыу, антитеза (*стилистик алым*) 2. *калмакаршылык; рассмәтривать как антитезу* калмакаршылык рәүешендә карау

АНТИТЕЗИС м; *филос., лог.* антитезис (*тезистагы фекергә каршы фекер*)

АНТИТЕЛА мн.; *биол., хим.* антимаддәләр (*организмга сит ақһымдар, бактериялар, уларзың ағыуын һ.б. иңдергәндә, унда барлыкка килгән матдәләр*)

АНТИТОКСИНЫ мн. (*ед. антитоксин* м); *мед.* антитоксиндар (*токсин тәҗсирендә организм эшләп сыгарған һәм шул токсиндарзан организмды һаклай торған матдәләр*)

АНТИТОКСИЧЕСКИЙ, -ая, -ое зарарһызландырыуга һәләтле, ағыуланузан һаклаусы; **антитоксическая сыворотка** ағыуланузан һаклай торған сыворотка

АНТИФАШИСТ м антифашист, фашизмга каршы кеше;

АНТИФАШИСТСКИЙ, -ая, -ое фашизмга каршы; **антифашистский комитет молодежи** йәштәрзең фашизмга каршы комитеты; **антифашистское движение** фашизмга каршы хәрәкәт

АНТИФРИЗ м; *спец.* антифриз (1. *һыузың туңыу температураһын кәметә торған матдә* 2. *ошо матдәнең түбән температурада туңмай торған һыузагы иретмәһе*)

АНТИХРИСТ м 1. *рел.* антихрист, дәжжәл (*христиан динендә: Христостың ахыр заман алдынан һуңғы көрәш өсөн килергә тейеш булған төп дошман*) 2. *уст., прост.* хыянатсы, мөртгәт (*христиандар мосолмандарға карата*)

АНТИЦИКЛОН м; *метеор.* антициклон (*циклондар араһында урынлашқан атмосфера баҗымы югары өлкә*); **центр антициклона** антициклон үзәге

АНТИЦИПАЦИЯ ж; *книжн.* 1. алдан күреү (белеү) һәләте 2. алдан килеү (*вакиа, кире нештәргә карата*)

АНТИЦИПИРОВАТЬ *сов., несов.* что; *книжн.* алдан күреү (белеү)

АНТИЧАСТИЦЫ мн. (*ед. античастица* ж) каршы өлөшсәләр

АНТИЧНОСТЬ ж 1. антиклык (*Боронго Греция, Рим доньяһы һәм уның мәзһизәте*) 2. боронго күркәмлек, һомғоллоқ, матурлык өлгөһе (*йөз, бит, буй-һыңа карата*)

АНТИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. антик, боронго; **античная философия** антик фәлсәфә; **античное искусство** антик (боронго) сәнғәт; **античный мир** боронго донья; **античный театр** антик театр 2. (*классически правильный, красивый*) боронгоса күркәм (*һомғол, матур*); **античные черты лица** боронгоса матур йөз

АНТОЛОГИЯ ж; *лит.* антология (*төрлә авторларзың һайланма әсәрҙәренән торған йыйынтык*); **антология башкирской поэзии** башкорт поэзияһы антологияһы

АНТОНИМ м; *лингв.* антоним (*калмакаршы мәғәнәлә һүзәр, мәс., “ак” — “кара”, “төн” — “көн” һ.б.*); **словарь антонимов** антонимдар һүзлеге

АНТОНИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антонимлык ...ы, калмакаршы; **антонимические отношения** антонимлык мөнәсәбәттәре (калмакаршылык)

АНТОНИМИЧНОСТЬ ж антонимлык; **антонимичность слов** һүзәрзең антонимлығы

АНТОНОВ: **антонов огонь** *прост.* кан ағыулануы, гангрена

АНТОНОВКА ж антоновка (*алма сорты*)

АНТОНОВСКИЙ: **антоновские яблоки** *см. антоновка*

АНТРАКТ

АНТРАКТ *м* антракт (1. спектакль, концерт өлөштөргө араһында яһалған тәнәфес 2. тукталыш, өзөк 3. муз. опера йәки драма спектаклдәргә өлөштөргө араһында башкарылған музыка әсәре)

АНТРАЦИТ *м*; *мин.* антрацит (иң яҡшы таш күмер)

АНТРАЦИТНЫЙ, -ая, -ое антрацит ...ы; антрацитные заләжи антрацит яткылыктары; антрацитные пласты антрацит катламдары

АНТРАЦИТОВЫЙ, -ая, -ое *см.* антрацитный

АНТРАША́ *с*; *нескл.* антраша (балетта бейесенәң һикерәндә аяктары бер-береһенә тиз-тиз генә тейеп алған күренеш) ♦ **выкidy-вать (выдeльвать)** антрашá аяктар менән хикмәтлә хәрәкәттәр яһау

АНТРЕКОТ *м*; *кул.* антрекот (1. һыйырзың кабыраа ите 2. шул иттән кыззырылған ашамлык 3. һыйыр ите котлеты)

АНТРЕПЕНЁР *м*; *театр.* антрепенёр (ишәси театр тотқан кеше)

АНТРЕПРИЗА *ж* антреприза (ишәси театр)

АНТРЕСО́ЛИ *мн.* (*ед.* антресоль *ж*) антресоль (1. өйҙөң өскө тәпәш каты 2. бейек бүлмәләгә галерея формаһындағы рәшәткәлә ярым кат)

АНТРОПО́ЛОГ *м* антрополог, антропология белгесе

АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. антропологик; антропологические даннны антропологик мәғлүмәттәр; антропологические рабты антропологик эштәр; антропологический признак антропологик билге; антропологический принцип антропологик принцип 2. антропология ...ы; антропологический музей антропология музейы

АНТРОПОЛО́ГИЯ *ж* антропология (кешенең биологик тәбиғәтен өйрәнгән фән); кабинет антропологии антропология кабинеты; музей антропологии антропология музейы

АНТРОПОМЕТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое антропометрик; антропометрические даннны антропометрик мәғлүмәттәр

АНТРОПОМЕТ́РИЯ *ж* антропометрия (антропологик тикшеренеүҙәрҙең кеше тәнән һәм уның өлөштәрен үлсәү менән шөғөлләнгән бер алымы)

АНТРОПОМОРФИ́ЗМ *м* антропоморфизм, күзәләнеш (1. кешегә хас психик үзәнәлектәргә тәбиғәт күренештәренә, үсәмлектәргә һәм айырым нәмәләргә күсереп йәнләндереү 2. алланы кеше сүрәтендә күз алдына килтергән күң диндәргә хас караш)

АНТРОПОМОРФИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое антропоморфик; антропоморфическое мировоззрение доньяға антропоморфик караш

АНТРОПОМОРФНЫ́Й, -ая, -ое кешегә окшаш, антропоморф; антропоморфные обезьяны кешегә окшаш (антропоморф) маймылдар

АНТРОПОФА́Г *м*; *книжн.* кеше ашаусы кеше

АНТРОПОФА́ГИЯ *ж*; *книжн.* кеше ашау гәзәте

АНТУРА́Ж *м* әйләнә-тирәләгә хәл, тормош шарттары, уратылышы; **созда́ть необходи́мый антура́ж** әйләнә-тирәлә тейешле шарттар булдырыу

АНТЫ *мн.* ант халкы (Днестр менән Днепр араһында IV—VI бб. йәшәгән көнсығыш славян кәбиләләренең атамаһы)

АНФА́С *нареч.* йөз менән алға карап; **сфотографироваться анфас** фотоға йөз менән алға карап төшөү

АНФИЛА́ДА *ж* анфилада (береһенән икенсенең тураға үтөп йөрөмәлә итеп эшләнгән бүлмәләр теземә)

АНЧА́Р *м* анчар (һуты һөт һымак, үзә ағылы тропик үсәмлек)

АНШЛА́Г *м*; *театр.* аншлаг (театр, киноларға һ.б. билеттарҙың һатып бөтөрөлгөсә хакындағы иғлан); **вывесить аншлаг** аншлаг эләү ♦ **пройти с аншла́гом** зур уңыш менән барыу (театр һ.б. тамашалар хакында)

АНИО́ТИН: **аниотины** **гла́зки** *бот.* ала миләүшә

АБОРИ́СТ *м*; *лингв.* аорист (грек, иҫке славян һәм кайһы бер башка телдәргә кылымдың үткән заман формаларының береһе)

АОРТА *ж*; *анат.* аорта (тәндең үпкәнән башка бөтә ағзаларына артерия канын таратқан, йөрәктең һул муҫсаһынан сыккан иң йыуан артерия); **дуга́ абрты** аорта дугаһы

АПА́РТАМЕНТЫ и **АПА́РТАМЕНТЫ** *мн.* (*ед.* апартамент и апартамент *м*) апартаменттар (бай йыһазлы өй, бүлмә)

АПАТИ́Т *м*; *мин.* апатит; **заләжи апатитов** апатит яткылыгы

АПАТИТОВЫ́Й, -ая, -ое апатит ...ы; **apatитовая руда́** апатит мәғдәне; **apatитовое место́рождение** апатит яткылыгы

АПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. төшөнкө; **apatическое состояние** төшөнкө хәл 2. дәрһез, һүлпән; **apatический взгляд** дәрһез караш, һүлпән караш

АПАТИ́ЧНОСТЬ *ж* 1. төшөнкөлөк; **apatичность настроения** күңел төшөнкөлөгө 2. дәрһезлек, һүлпәнлек; **apatичность движения** дәрһез (һүлпән) хәрәкәт (хәрәкәт һүлпәнлегә)

АПАТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *см.* апатический 2. (*равнодушный*) һалкын, вайымһыз

АПА́ТИЯ *ж* 1. апатия, төшөнкө, төшөнкөлөк; **впасть в апатию** төшөнкөлөккә бирелеу; **вызвать апатию** апатия тыузырыу 2. дәрһез, һүлпән хәл

АПЕЛЛИ́РОВАТЬ *сов., несов.* 1. *юр.* апелляция биреу, шикәйт языу; 2. *к кому-чему* кәңәш, ярзам йәки яклау һорап мөрәжәгәт итеу (*мәс.,*

халыкка); **апеллировать** к массам халыкка ярзам хорап мөрәжәгәт итеү; **апеллировать** к общественному мнению ярзам хорап, халык фекеренә мөрәжәгәт итеү

АПЕЛЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое апелляция ...ы; **апелляционная жалоба** апелляция ялыуы; **апелляционный суд** апелляция суды; **апелляционный срок** апелляция срогы

АПЕЛЛЯЦИЯ ж 1. юр. (обжалование) апелляция; **подать апелляцию на решение суда** суд карарына апелляция биреү 2. к кому-чему (обращение за поддержкой) мөрәжәгәт итеү (кәнаш, ярзам хорап)

АПЕЛЬСИН м эфлисун (агасы һәм емеше)

АПЕЛЬСИННЫЙ, -ая, -ое 1. эфлисун ...ы; **апельсиное варенье** эфлисун кайнатмаһы 2. эфлисун ...ы; **апельсиное дерево** эфлисун агасы; **апельсинные дольки** эфлисун бүлкәләре

АПЕЛЬСИНОВЫЙ, -ая, -ое см. **апельсинный**

АПЛОДИРОВАТЬ несов. кул сабыу, алкышлау, хуплау; **аплодировать певцу** йырсыны алкышлау

АПЛОДИСМЕНТЫ только мн. алкыш, кул сабыу; **приветствовать громом аплодисментов** гөрләтәп кул сабып котлау; **бурные аплодисменты** көслә алкыштар

АПЛОМБ м үз көсөнә (артык) ышаныу, шапырынуу; **говорить с апломбом** артык шапырынып һөйләү

АПОГЕЙ м 1. астр. апогей (Ай орбитаның *Ергә иң алыс өлөшө*) 2. перен. югары нөктә, кимәл, дәрәжә; **в апогее славы** дандың югары нөктәһе; **достичь своего апогея** үзәңден иң югары дәрәжәнә ирешеү

АПОКАЛИПСИС м Апокалипсис (Инжилдың ахыры заман тураһында күрәзәлек иткән китабы)

АПОКРИФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое лит. апокрифик; **апокрифическая литература** апокрифик әзәбиәт

АПОКРИФЫ мн. (ед. **апокриф** м); лит. апокриф (рәсми дини тәғлимәттән айырылған, шуңлыктан сиркәү кире каккан боронго библия сюжетлы әсәрҙәр)

АПОЛИТИЗМ м см. **аполитичность**

АПОЛИТИЧНОСТЬ ж сәйәси тормоштан ситләшеү, сәйәсәткә битараф булыу

АПОЛИТИЧНЫЙ, -ая, -ое сәйәсәттән ситтә торған (уга катнашмаған); **аполитичная литература** сәйәсәттән ситтә торған әзәбиәт; **аполитичный человек** сәйәсәткә катнашмаған кеше

АПОЛОГ м; лит. аполлог (хайуандар тормошон һүрәтләп, асыктан-асык әзәпләккә өйрәткән, мәсәлдәргә баһалар ебәргән кыска ғына кинәйәлә хикәйәләү)

АПОЛОГЕТ м аполлогет (ниндәйҙер фекерҙе, тәғлимәттә һ.б. яклаған, аклаған йәки мак-

таған кеше); **апологеты капитализма** капитализм аполлогеттары; **апологеты религии** дин аполлогеттары

АПОЛОГЕТИКА ж 1. аполлогетика (христиан дине канундарын яклаусы дини тәғлимәт тармағы) 2. перен. урынһыз мактау (яклау)

АПОЛОГЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. аполлогетик 2. перен. мактауға (яклауға) королған

АПОЛОГИЯ ж; книжн. мактау, яклау, аклау (телдән йәки язып)

АПОПЛЕКСИЯ и **АПОПЛЕКСИЯ** ж; мед. апоплексия (мейгә кан һауыу йәки мейе тамырына кан тығылыуҙан килгән ауырыу) мейе фалижы, инсульт

АПОРТ м апорт (эре алма сорты)

АПОСТЕРИОРИ нареч.; филос., лог. апостериори, тәжрибә, мәғлүмәттәр нигезендә

АПОСТЕРИОРНЫЙ, -ая, -ое филос., лог. апостериор, мәғлүмәттәргә нигезләнгән; **апостериорное суждение** апостериор фекерләү

АПОСТОЛ м 1. рел. апостол (Инжил китабында Христостың үз тәғлимәтен таратыу өсөн ебәргән ун ике шәкертенең һәр береһе) 2. чего; перен., книжн. идеяны (тәғлимәттә) ихластотоусы һәм таратыусы; **апостол независимости** бойондороткозлок идеяһын ихластаратыусы (ышаныусы) 3. (церковная книга об апостолах, напр., “Деяния святых апостолов”) Апостол

АПОСТОЛЬСКИЙ, -ая, -ое апостолдар ...ы; **апостольские деяния** апостолдар эше

АПОСТРОФ м апостроф (хәрәф өстөнә өтөр һымак итеп куйылған билдә); **знак апострофа** апостроф билдәһе; **поставить апостроф** апостроф куйыу

АПОФЕОЗ м апофеоз (1. Боронго Римда, Грецияла батырҙы, императорҙы һ.б. аллаштырыу йолаһы 2. ниндәйҙер кешене, күрәнеште, вакиганы мактау, ололау гәзәте 3. театр. сәхнәлә халықты, батырҙарҙы, ижтимағи вакигаларҙы һ.б. данлаусы тантаналы һуңғы тамаша)

АППАРАТ м 1. тех. аппарат (билдәлә бер эш башкарган механик корал); **телефонный аппарат** телефон аппараты; **фотографический аппарат** фотография аппараты 2. физиол. аппарат (организмда билдәлә бер функция башкарган азалар); **дыхательный аппарат** һулыш аппараты 3. аппарат (идаралықтың йәки хужалықтың бер тармағын хезмәтләндергән ойошма һәм унда эшләүселәр); **государственный аппарат** дәүләт аппараты; **торговый аппарат** сауза аппараты ♦ **научный аппарат** гилми аппарат (гилми эштең авторы файҙаланған материалдар, төрлө эсбаптар, күрһәткестәр, һүҙлектәр, аңлатмалар, библиография һ.б.); **критический аппарат** тәнкит аппараты (әзәби йәки

АППАРАТНАЯ

тарихи тексттың гилми басмалағы төрзәре һәм ишкәрмәләре)

АППАРАТНАЯ ж аппарат бүлмәһе

АППАРАТУРА ж *собр.*; *тех.* **1.** корал-корамал, төрлө-төрлө аппарат; **киносьёмочная аппаратура** кино төшөрөү аппараттары; **химическая аппаратура** химик аппараттар; **завод низковольтной электрической аппаратуры** түбән вольтлы электр аппараттары заводы **2.** (*оборудование*) йыһаз, корамал; **лабораторная аппаратура** лаборатория йыһазы; **цеховая аппаратура** цех йыһазы (цех корамалы)

АППАРАТЧИК м и **АППАРАТЧИЦА** ж аппаратсы; **рабoтaть аппаратчиком** аппаратсы булып эшләү

АППЕНДИКС м **1.** *анат.* һуқыр эсәк үсентеһе; **вырезать аппендикс** һуқыр эсәк үсентеһен алып ташлау **2.** *тех.* аппендикс (*һауа шары кабының аҫкы өлөшөндә газ һурыу һәм сығарыу өсөн куйылған кыска иланг йәки торба*)

АППЕНДИЦИТ м; *мед.* аппендицит (*һуқыр эсәктең тулыһынч шешеүе*)

АППЕРЦЕПЦИЯ ж; *псих.* апперцепция (*үзләштереүең алынған тәжрибәгә, элекке белмәгә, белем байлығына бәйлә булығы*)

АППЕРЦИПИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что*; *псих.* апперцепциялау; булган тәжрибәнигезендә үзләштереү

АППЕРЦИПИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* апперципировать

АППЕТИТ м **1.** аппетит, ашағы килеү; **хороший аппетит** якшы аппетит; **возбуждение аппетита** аппетитты кузғытыу; **нарушение аппетита** аппетит бозолоу; **нормализация аппетита** аппетиттың нормалашыуы; **потеря аппетита** аппетитты югалтыу; **есть с аппетитом** аппетит менән ашау **2.** *перен.*, *прост.* нәфсе, талым; **аппетит к деньгәм** аксага нәфсе тыуыу ♦ **волчий аппетит** көслә аппетит, бик нык ашағы килеү; **приятного аппетита** ашың тәмлә булһын; **испортить аппетит:** 1) аштың тәмен ебәрәү; 2) эштән күнел кайтыу

АППЕТИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вкусный*) аппетитлы, тәмлә, ымһындырғыс; **аппетитная колбаса** тәмлә тулгырма; **аппетитная пицца** ымһындырғыс аш **2.** *перен.*, *прост.* (*привлекательный, соблазнительный*) һейкөмлө, ягымлы, мөләйем (*азәтәтә, катын-кыз*)

АППЛИКАЦИЯ ж аппликация, қорамал һымак қораяу (**1.** *төрлө төстәге тауар, кағыз қисқәктәрен нимәгәлер йәбештереү йәки тегеү юлы менән һүрәт төшөрөү* **2.** *шул юл менән эшләнгән һүрәт*)

АППРЕТИРОВАНИЕ с *см.* аппретировать

АППРЕТИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что*; *тех.* матурлау, бизәкләү (*туқыма, тире һ.б. эшкәрткәндән һуң*)

АППРЕТИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* аппретировать

АППРЕТУРА ж; *тех.* аппретура (*бизәү өсөн туқыманы, тиренә махсус матдә менән эшкәртеү*)

АПРЕЛЬ м апрель (*қалендарь йылығының дүртенсә айы*); **конец апреля** апрель азағы

АПРЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое апрель ...ы; **апрельское утро** апрель иртәһе

АПРИОРИ *нареч.* **1.** *филос., лог.* априори, тәжрибәнән тыш (башка) **2.** *перен., книжн.* алдан қарамайынса, тикшермәйенсә, өстән-мөстән

АПРИОРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* априорный

АПРИОРНОСТЬ ж; *филос., лог.* априорлық, априор булығы; **априорность утверждения** рақлаузың априор булығы

АПРИОРНЫЙ, -ая, -ое *филос., лог.* априор, өстән-мөстән, тикшереп тормай, тәжрибәгәнигезләнмәгән, таянмаған; **априорное утверждение** тикшереп тормай рақлау, априор рақлау

АПРОБАЦИЯ ж апробация (**1.** *кит.* *һынау*, *тикишереүнигезендә сығарылған рәсми хуллау* **2.** *а.х.* *якшыларың орлоққа айырып алыу өсөн ауыл хужалығы басыуының сорт сифатын баһалау*); **провести апробацию** апробация үткәреү

АПРОБИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* **1.** *книжн.* апробация биреү, рәсми хуллау **2.** *с.-х.* апробация үткәреү; **апробировать посевы сельскохозяйственных культур** ауыл хужалығы культуралары сәсәүлектәренә апробация үткәреү

АПРОБИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* апробировать

АПТЕКА ж аптека, дарыухана; **идти в аптеку** аптекаға (дарыуханаға) барыу ♦ **как в аптеке шутил.** теп-теүәл, анык

АПТЕКАРСКИЙ, -ая, -ое **1.** аптека ...ы; **аптекарские весы** аптека үлсәүе; **аптекарский склад** аптека (дарыухана) склады **2.** аптекасы (дарыуханасы) ...ы; **аптекарский помощник** аптекасы ярзамсыһы

АПТЕКАРША ж; *прост.* **1.** (*женщина-аптекарь*) аптекасы, дарыуханасы қатын-қыз **2.** (*жена аптекаря*) аптекасы (дарыуханасы) қатыны

АПТЕКАРЬ м **1.** *уст., прост.* аптекасы (дарыуханасы), аптекала (дарыуханала) дарыу яһаусы; **фармацевт** **2.** *уст.* аптека хужаһы

АПТЕЧКА ж аптечка; **личная аптечка** шәхси аптечка; **дорожная аптечка** юл аптечкаһы; **домашняя аптечка** өй аптечкаһы

АПТЕЧНЫЙ, -ая, -ое аптека ...ы; **аптечное управление** аптекалар (дарыуханалар) идаралығы; **аптечный склад** аптекалар склады; **аптечный шкаф** аптека шкафы

АР м ар (*гектарзың йөзгән бер өлөшөнә йәки йөз кв. метрға тиң ер үлсәүе*); **участок земли в один ар** бер ар ер

АРГУМЕНТИРОВАТЬ

АРАБЭСКИ *мн.* (*ед.* арабэск *м* и арабэска *ж*) арабеска **1.** геометрик фигураларзан, стиллаштерелгэн япрактар һәм сәскәләрзән торган, башта тик гәрәп комарткыларында осраган катмарды орнамент **2.** классик бейеүзә балет позыһы **3.** нәфис мелодик һүрәтләнеше инстументаль пьеса жанры)

АРАБИЗМ *м* гәрәпсә, гәрәпкә мөнәсәбәтле

АРАБИСТ *м* гәрәп теле (мәзәннәте) белгесе (ғалимы)

АРАБИСТИКА *ж* гәрәп фәне (*гәрәп телен, язмышын, мәзәннәтен һәм тарихын өйрәнгән фән*)

АРАБСКИЙ, -ая, -ое гәрәп ...ы; **арабский язык** гәрәп теле; **арабское искусство** гәрәп сәнгәте ♦ **арабская лошадь** гәрәп аты (*якшы токомло менге ат*); **арабские цифры** гәрәп һандары; **арабские буквы** гәрәп хәрәфтәре

АРАБЫ *мн.* гәрәптәр, гәрәп халкы // *ед.* араб *м* гәрәп ир-аты; **арабка** *ж* гәрәп катын-кызы

АРАКЧЕЕВСКИЙ, -ая, -ое Аракчеев ...ы; **аракчеевский режим** Аракчеев режимы; **аракчевские права** Аракчеев урынлаштырган тәртип

АРАКЧЕЕВЩИНА *ж* аракчевсылык **1.** Рәсәйзә XIX б. башында урынлашкан сикләмгән полиция режимы, хәрбиҙәр башбаштаклығы һәм халыкты көсләү режимы **2.** күсм. ниндәйҙер ижтимағи өлкәлә бәләкәй генә бер төркөм халыктың башбаштак рәүештә, үз белдеге менән хужа булыу хәле)

АРАЛИЯ *ж* аралия (*эре япракты, һепертке һымак йыйнак сәскәле кыуак*)

АРАНЖИРОВАТЬ *сов., несов. что;* муз. аранжировкалау; **аранжировать песню для фортепьяно** йырҙы фортепьяно өсөн аранжировкалау

АРАНЖИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от аранжировать*

АРАНЖИРОВКА *ж;* муз. аранжировка (*бер төрлө коралла йәки тауышка язылған музыка эсәрән икенсе төрлө коралла ярашлы итеп һалыу эше*)

АРАП I *м;* уст. негр; **арапка** *ж;* уст. негр катын-кызы

АРАП II *м;* прост. алдаксы, йылмаяк

АРАПНИК *м* кайыш камсы (*һунар эте өсөн*)

АРАТ *м* арат (*Монголия Халык Республикаһында һәм Тыва Республикаһында малсылык менән көн итеүсә*)

АРАТСКИЙ, -ая, -ое арат ...ы; **аратское хозяйство** арат хужалығы

АРАХИС *м* арахис, кытай сәтләүеге (*май үсемлеге һәм уның емеше*); **арахис культурный** культуралы кытай сәтләүеге; **арахис обыкновенный** ябай кытай сәтләүеге; **арахис азиатский** Азия (кытай) сәтләүеге

АРАХИСОВЫЙ, -ая, -ое кытай сәтләүегенән эшләнгән; кытай сәтләүеге ...ы; **арахисовое масло** кытай сәтләүеге майы; **арахисовая халва** кытай сәтләүеге хәлүәһе

АРБАЛЁТ *м* арбалет (*камиллаштырылған уҡ; атыу коралы*)

АРБИТР *м;* юр. арбитр (*суд карамағында булмаған бәхәстәрҙе, ярыштарҙы хөкөм иткән белгес, судья*); **государственный арбитр** дәүләт арбитры; **арбитр соревнований** ярыш арбитры

АРБИТРАЖ *м;* юр. арбитраж (*арбитр хәл иткән мәсьәлә, эш*) ♦ **ведомственный арбитраж** ведомство арбитражы; **внешнеторговый арбитраж** тышкы сауҙа арбитражы; **государственный арбитраж** дәүләт арбитражы; **международный арбитраж** халыҡ-ара арбитраж

АРБИТРАЖНЫЙ, -ая, -ое арбитраж ...ы; **арбитражная комиссия** арбитраж комиссияһы

АРБУЗ *м* карбуз; **есть арбуз** карбуз ашау; **посадить арбуз** карбуз сәсеү (ултыртыу)

АРБУЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** карбуз ...ы; **арбузная корка** карбуз кабығы; **арбузные семена** карбуз орлого **2.** карбуздан эшләнгән, карбуз ...ы; **арбузное вино** карбуздан эшләнгән шарап; **арбузный мёд** карбуздан эшләнгән бал, карбуз балы

АРГЕНТИНСКИЙ, -ая, -ое аргентин ...ы, Аргентина ...ы; **аргентинский нарбд** Аргентина халкы; **аргентинский диалект испанского языка** испан теленең аргентин диалекты

АРГЕНТИНЦЫ *мн.* аргентин халкы, аргентиндар // *ед.* аргентинец *м* аргентин ир-аты; **аргентинка** *ж* аргентин катын-кызы

АРГО *с нескл.; лингв.* арго, шартлы тел (*айырым бер төркөм, профессия кешеләре өсөн генә хас булған һөйләшеү теле*); **воровское арго** бурҙар аргоһы (теле)

АРГОН *м* аргон (*химик элемент; һауа составына ингән ешеү, төшөү газ; электр лампаларын тултырыу өсөн һәм яктыртыс реклама приборҙарында кулланыла*); **аргон атмосферный** атмосфера аргоны; **аргон промышленный** сәнәгәт аргоны

АРГОНОВЫЙ, -ая, -ое аргон ...ы

АРГОТИЗМ *м;* лингв. арготизм (*ниндәйҙер аргонан эзәби телгә алынған һүз*)

АРГОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое арго ...ы, арготизм ...ы

АРУМЕНТ *м 1.* дәлил, нигез, фекер; **логический аргумент** логик фекер; **находить аргументы** дәлил табыу **2. мат.** аргумент; **аргумент комплексного числа** йыйылма һандар аргументы

АРУМЕНТАЦИЯ *ж см.* аргументировать **АРУМЕНТИРОВАНИЕ** *с см.* аргументировать

АРУМЕНТИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от аргументировать 2. прил.** нигезле, дәлилле; **аргументированный ответ** нигезле яуап; **аргументированное доказательство** дәлилле иҫбатлау

АРУМЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. что* дәлилдәр килтерәү, дәлилләү, нигезләү

АРГУМЕНТИРОВАТЬСЯ

АРГУМЕНТИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от аргументировать*

АРЕАЛ *м; зоол., бот.* ареал, таралыу өлкәһе; **ареал** европеидной расы европеид раса таралган урын (өлкә); **сплошной ареал** тотош таралган өлкә; **карта ареалов** ареалдар картаһы

АРЕАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ареал ...ы; **ареальная карта** ареалдар картаһы ♦ **ареальная лингвистика** билдәле бер өлкә (урын) лингвистикаһы, тел гилеме

АРЕДОВ: **аредовы веки** жить озон-озак йәшәу, озон гүмер һөрәу

АРЕНА *ж* **1.** майҙан, арена; **цирковая арена** цирк майҙаны; **спортивная арена** спорт аренаһы; **2.** урын; **арена борьбы** көрәш урыны **3.** *перен.* арена, даирә, эш өлкәһе; **мировая арена** донъя аренаһы; **политическая арена** сәйәси даирә

АРЕНДА *ж* куртым, аренда; **аренда земли** ер куртым; **брать (получать) в аренду** куртымга алыу; **отдавать в аренду** куртымга биреу

АРЕНДАТОР *м* куртымсы, арендаулысы

АРЕНДАТОРСКИЙ, -ая, -ое куртымсы ...ы, арендаулысы ...ы; **арендаторское право** куртымсы (арендасы) хокуғы

АРЕНДНЫЙ, -ая, -ое куртым ...ы, аренда ...ы; **арендная плата** куртым түләүе; **арендная цена** куртым хақы; **арендный договор** аренда килешеуе

АРЕНДОВАТЬ *сов., несов. что* куртымлау, арендау; **арендовать землю** ерзе куртымлау; **арендовать стадион** стадионды куртымлау

АРЕНДОВАТЬСЯ *несов. страд. от арендовать*

АРЕОМЕТР *м; физ.* ареометр (*шыйык матдәнең куйылығын билдәлэй торған корамал*)

АРЕСТ *м* **1.** арест, кулга алыу; **решение об аресте** кулга алыу тураһындағы қарар; **дисциплинарный арест** холок төзәтеү өсөн кулга алыу; **взять под арест** кулга алыу; **держат под арестом** һак астында тотуу **2.** арест, тыйыу; **арест имущества** мөлкәттән файҙалануызы тыйыу; **наложить арест** арест һалыу

АРЕСТАНТ *м* и **АРЕСТАНТКА** *ж*; *уст.* арестант, кулга алынған кеше, тоткон

АРЕСТАНТСКИЙ, -ая, -ое *уст.* **1.** тоткондар ...ы, кулга алынғандар ...ы; **арестантские камеры** тоткондар камераһы; **арестантский халат** тоткондар халаты **2.** *в знач. суц.* **арестантская ж** тоткондар бүлмәһе

АРЕСТОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** кулга алынған; **арестованный человек** кулга алынған кеше **2.** *в знач. суц.* **арестованный м** и **арестованная ж** кулга алынған кеше, тоткон

АРЕСТОВАТЬ *сов., несов. кого-что* **1.** кулга алыу, тоткон итеу **2.** тыйыу, тартып алыу; **арестовать имущество** мөлкәтте тартып алыу (*мөлкәттән файҙалануызы тыйыу*)

АРЕСТОВАТЬСЯ *несов. страд. от арестовать*

АРЕСТОВЫВАТЬ *несов. от арестовать*

АРЕСТОВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от арестовывать*

АРИЙЦЫ *мн.; уст.* арийзар, арий халкы // *ед.* **ариец** *м* арий ир-аты; **арийка** *ж* арий катын-кызы

АРИОЗО *с нескл.; муз.* ариозо (*көйләп һөйләүгә королған ирекле кыска ария*); **ариозо Лёнского из оперы “Евгений Онегин”** “Евгений Онегин” операһынан Ленский ариозоһы

АРИСТОКРАТ *м* и **АРИСТОКРАТКА** *ж* аристократ, акһөйәк

АРИСТОКРАТИЗМ *м* аристократизм; **поразить аристократизмом** аристократизмы менән һокландырыу

АРИСТОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** аристократтар, аристократия ...ы; **аристократическое общество** аристократия йәмғиәте, аристократтар йәмғиәте; **аристократические салоны** аристократтар салоны **2.** (*изысканный, утончённый*) аристократтарга хас, аристократик; **аристократические привычки** аристократик гәзәттәр **3.** (*принадлежащий к аристократии*) аристократияға караған; **аристократическая прослойка** аристократияға караған қатлам (аристократия қатламы); **аристократическая семья** аристократия ғәиләһе

АРИСТОКРАТИЧНОСТЬ *ж* аристократлык

АРИСТОКРАТИЧНЫЙ, -ая, -ое (*изысканный, утончённый*) аристократтарга хас, аристократик; **аристократичный подход** аристократик мәнәсәбәт

АРИСТОКРАТИЯ *ж* аристократия (**1.** *синфи йәмғиәттә юғары қатлам, һаким синифтың өстөнлекле қатламы, ырыу башлыктары* **2.** *синифтың йәки ниндәйҙер ижтимағи төркөмдөң юғары қатламы* **3.** *тар. бер төркөм иң юғары қатлам кешеләре торған идара формаһы*)

АРИТМИЧНОСТЬ *ж* ритмһызлык

АРИТМИЧНЫЙ, -ая, -ое ритмһыз, ритмы бозолған

АРИТМИЯ *ж; мед.* аритмия, ритм бозолоуы; **аритмия сердца** йөрәк аритмияһы; **дыхательная аритмия** тын алыу ритмының бозолоуы

АРИФМЕТИКА *ж* арифметика, һисап; **теоретическая арифметика** теоретик арифметика; **урок арифметики** һисап дәресе; **учебник по арифметике** һисап дәреслеге

АРИФМЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое арифметик; **арифметическая прогрессия** арифметик прогрессия; **арифметическая задача** арифметик мәсьәлә; **арифметическое вычисление** арифметик юл менән иҫәпләү; **арифметическое действие** арифметик гәмәл; **среднее арифметическое** арифметик урта (дәүмәл)

АРИФМОГРАФ *м* арифмограф (*арифметик гэмэлдэрзе ябай юл менэн башкара торған автоматик язмалы ишэн машинаһы*)

АРИФМОМЕТР *м* арифмометр (*арифметик дүрт гэмэлде механик юл менэн башкарыусы ишэнләү машинкаһы*); **модэли арифмометра** арифмометр моделдэре

АРИЯ *ж* ария; **ария Салавата** Салауат арияһы; **разновидности арии** ария төрҙәре

АРКА *ж*; *архит.* арка (**1.** *стенаһы уйымдың дуғаланып торған ялмаһы йэки таяу араһы* **2.** *капка аша үтмәле юл формаһында өштө көмбәзләп бөткөн декоратив королма*); **сделать арку** арка эшләү

АРКАДА *ж*; *архит.* аркада (*бер төр аркалар теҙмәһе*)

АРКАН *м* аркан; **длинный аркан** озон аркан; **короткий аркан** кыска аркан

АРКАНИТЬ *несов.* что арканлау, аркан менән тотуу, боғаллау, боғал менән тотуу

АРКТИКА *ж* (*северная полярная область земного шара*) Арктика; **материковая Арктика** материкка караған Арктика; **геологическое строение Арктики** Арктиканың геологик төзөлөшө; **фауна и флора Арктики** Арктиканың фаунаһы һәм флораһы

АРКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое арктик, Арктика ...ы; **арктическая тундра** арктик тундра; **арктические льды** арктик боздар; **арктический антициклон** Арктика антициклоны; **арктическая фауна** Арктика фаунаһы; **арктические воздушные массы** Арктика һауа массалары ♦ **Арктический бассейн** Арктик бассейн

АРЛЕКИН *м*; *театр.* Арлекин (*Италияның “Битлектәр комедияһындағы” традицион персонаж — төрлө төштәге корама костюм, кара ярым битлек кейгән, тапкыр фекерле, кыйын хәлдәрҙән ошта сыға белгән мазәк хезмәтсе*)

АРЛЕКИНАДА *ж* арлекинада (*төп ролде арлекин башкарган пьеса*)

АРМАДА *ж* армада (*бер тәртиптә хәрәкәт иткән зур караптар, самолёттар йэки танкылар төркөмө*)

АРМАТУРА *ж* арматура (**1.** *тех. ниндәйҙер аппарат, машина, конструкция өсөн тәғәйенләнгән приборҙар, механизмдар* **2.** *эл. электр яктылығын булдырыу өсөн тәғәйенләнгән корамалдар комплекты* **3.** *тех. тимер-бетон королманың, шулай ук ниндәйҙер материалдың, королманың ныклығын арттырыу өсөн индерелгән корос һөлдә* **4.** *иск. төрлө хәрби корал һ.б.* **5.** *сәнғ. төрлө хәрби коралдарҙы кәүзәләндергән һын йэки һүрәт*)

АРМАТУРНЫЙ, -ая, -ое арматура ...ы; **арматурное железо** арматура тимере; **арматурные работы** арматура эштәре

АРМАТУРЩИК *м* арматурасы

АРМЕЕЦ *м* армеец (*Рәсәйҙә хәрби хезмәткәр*)

АРМЕЙСКИЙ, -ая, -ое гәскәри; **армейская служба** хәрби хезмәт; **армейский полк** гәскәри полк

АРМИРОВАТЬ *сов., несов.* что; *тех.* арматуралау; **армировать бетон** бетон арматуралау

АРМИРОВАТЬСЯ *несов.* страд. от **армировать**

АРМИЯ *ж* **1.** гәскәр, армия (*дәүләттең коро ер, диңгез, һауа гәскәрҙәре*); **освободительная армия** азатлык гәскәре; **Российская армия** Рәсәй гәскәрҙәре; **призывать в армию** гәскәри хезмәткә саҡырыу, армияға алыу **2.** коро ер гәскәре (*хәрби-диңгез һәм хәрби-һауа көстәренән айырмалы рәсәйтә*) **3.** (*соединение*) армия; **десантная армия** десант армияһы; **контная армия** атлы армия; **танковая армия** танк армияһы **4.** *уст.* әрме; **перевести из гвардии в армию** гвардиянан әрмегә күсергә **5.** *кого-чего; перен.* (*множество людей*) армия; **армия учителей** укытыусылар армияһы ♦ **действующая армия** *см.* **действующий**

АРМЯК *м* сәкмән; **войлочный армяк** тула сәкмән; **суконный армяк** бустай сәкмән; **армяк с галунами** укалы сәкмән; **армяк из сукна высшего качества** соға сәкмән; **армяк из грубого простого сукна** мәклә сәкмән

АРМЯНЕ *мн.* әрмәндәр, әрмән халкы // *ед.* армянин *м* әрмән ир-аты; **армянка** *ж* әрмән катын-кыз

АРМЯНСКИЙ, -ая, -ое әрмән ...ы, Армения...ы; **армянский язык** әрмән теле; **армянский народ** әрмән халкы

АРНИКА *ж* үгез күзе (*үлән*)

АРОМАТ *м* **1.** хуш ес, тәмле ес; **придавать аромат** хуш ес биреү **2.** *перен.* һулыш; **аромат юности** йәшлек һулышы; **аромат искренности** сафлык һулышы **3.** *уст.* аңкып торған матдә

АРОМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* **ароматный** ♦ **ароматические соединения** хуш есле берләшмәләр

АРОМАТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **ароматный**; **ароматичное вещество** хуш есле матдә

АРОМАТНЫЙ, -ая, -ое хуш есле, тәмле есле; **ароматные цветы** хуш есле сәскәләр; **ароматный чай** хуш есле сәй

АРОЧНЫЙ, -ая, -ое аркалы; **арочный мост** аркалы күпер

АРПЕДЖИО *муз.* арпеджио (**1.** *түбәндән югарыға сиратлап алынған тондарҙан төзөлгән аккорд менән башкарыу* **2. *шул ысул менән башкарылған аккордтың үзе*)**

АРСЕНАЛ *м* арсенал (**1.** *корал һәм хәрби кәрәк-ярак келәте* **2.** *құсм. ниндәйҙер күп нәмә, һак* **3.** *иск. корал һәм хәрби кәрәк-ярак эшләгән, ремонтлаган урын*); **городской арсенал** қала арсеналы; **экономический арсенал** иктисади арсенал

АРСЕНАЛЬНЫЙ

АРСЕНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое арсенал ...ы; **арсенальный стóрож** арсенал һаксыһы

АРТАЧИТЬСЯ *несов.* **1.** (*о лошади*) сығын-сылау, карышыу; **лошадь арта́чится** ат сығын-сылай **2.** (*о человеке*) *разг.* үзһүзләнеу, киреләнеу, тишкәреләнеу; **довольно тебе арта́чится** егер һинә тишкәреләнергә

АРТЕЗИАНСКИЙ, -ая, -ое артезиан ...ы; **артезианская вода́** артезиан һыуы ♦ **артезианский колбе́ц** артезиан козого (*бырауланған ерзән һыуы бәрәп сытқан козок*)

АРТЁЛЬ *ж* артель; **уста́в арте́ли** артель уставы; **хозяйство арте́ли** артель хужалығы; **артель инвалидов** гәриптәр артеле; **вступа́ть в арте́ль** артелгә инеу; **сельскохозяйственная арте́ль** ауыл хужалығы артеле; **объединя́ться в арте́ль** артелләшеу

АРТЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** артель ...ы; **артельное хозяйство** артель хужалығы; **артельный уста́в** артель уставы **2.** *прост.* дөйөм, күмәк, коллектив; **артельная работа́** күмәк эш **3.** *перен., прост. (общительный)* катнашып, аралашып барыусан; **артельный челове́к** аралашып барыусан кеше

АРТЁЛЬЩИК *м; уст.* артелсе, артель агзаһы

АРТЕРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* **1.** артерия ...ы; **артериальная кровь** артерия каны **2.** артериаль; **артериальное давлéние** артериаль басым

АРТЕРИОСКЛЕРО́З *м; мед.* артериосклероз (*стеналары катып, калынайып торған хроник артерия ауырыуы*)

АРТЕРИ́Я *ж* **1.** артерия (*канды йөрәктән тэнгә тарата торған кан тамыры*); **сбнная артерия́** йоко артерияһы; **лёгочная арте́рия** үпкә артерияһы **2.** *перен.* артерия (*күберәк һыу юлы тураһында*); **гла́вная водная арте́рия страны́** илдең төп һыу артерияһы

АРТИКЛЬ *м; грам.* артикль; **определённый арти́кль** билдәләлек артикле; **неопределённый арти́кль** билдәһезлек артикле

АРТИКУ́Л *м* артикул (**1.** *кит., иск. законода (канунда), бойорокта, килешеүгә һ.б. рәсми акттарға айырым мәкәлә, бүлек йәки параграф* **2.** *тауар тибы*)

АРТИКУЛИ́РОВАТЬ *несов.; лингв.* артикуляция яһау

АРТИКУЛЯЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое артикуляция; **артикуляционное изменéние зву́ков** өндөрҙән артикуляция үзгәреше

АРТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж; лингв.* артикуляция (*теге йәки был өндө эйткәндә телмәр ағзаларының торшо*); **мéсто артикуля́ции зву́ков** өндөң артикуляция урыны; **артикуля́ция зву́ков** өндәр артикуляцияһы; **артикуля́ция согла́сных гартыңкылар** артикуляцияһы; **артикуля́ция гла́сных** һузыңкылар артикуляцияһы

Артиллерийский, -ая, -ое артиллерия ...ы; **артиллерийский полк** артиллерия пол-

кы; **артиллерийский снаряд** артиллерия снаряды

Артиллерист *м* **1.** артиллерист; **служить артиллеристом** артиллерист булып хезмәт итеу **2.** *уст.* тупсы; **ста́рый артиллерист** карт тупсы

Артилле́рия *ж* **1.** артиллерия (*төрлө калибрзағы һәм конструкциялағы орудие*); **зенитная артилле́рия** зенит артиллерияһы; **самоходная артилле́рия** үзйөрөшлө артиллерия; **тяжёлая артилле́рия** ауыр артиллерия **2.** (*род войск*) артиллерия (*орудие менән коралланған гәскәр төрө*); **служить в артилле́рии** артиллерияла хезмәт итеу

Арти́ст *м* и **Арти́стка** *ж* **1.** артист (*актёр, йырсы, музыкант һ.б. тураһында*); **заслуженный арти́ст** атказанған артист; **популярный арти́ст** танылған артист; **опера́рный арти́ст** опера артисы; **эстра́дный арти́ст** эстрада артисы **2.** *перен., разг.* оҫта башкарыусы; **арти́ст в своём де́ле** үз эшенең оҫтаһы, эшен оҫта башкарыусы, маһир

Артисти́зм *м* артистизм, башкарыу оҫталығы (маһирлығы); **врождённый, прирoдный арти́стизм** табиғи, тығмыштан килгән артистизм; **оце́нка за арти́стизм** башкарыу оҫталығы өсөн баһа

Артисти́ческий, -ая, -ое **1.** артист ...ы; **артистическая натура́** артист булдымы **2.** артистарса оҫта; **артистическое исполне́ние** артистарса оҫта башкарыу; **артистическое масте́рство** артистарса оҫталыҡ

Артисти́чность *ж* юғары оҫталыҡ; **арти́стичность исполне́ния** юғары башкарыу оҫталығы

Артисти́чный, -ая, -ое бик оҫта, һөнәрән камил үтгән

Артишо́к *м* хәшәф үләне

Артрит *м; мед.* быуын шеше; **ревматический артрит** ревматизм быуын шеше

Арфа *ж; муз.* арфа (*кыллы музыка коралы*) ♦ **эблова арфа** *см.* эблов

Арфист *м* арфасы, арфала уйнаусы ир-ат; **арфистка** *ж* арфасы катын-кыз

Архаизи́ровать *ж см.* архаизировать

Архаизи́ровать *сов., несов. что; лит., иск.* боронғолаштырыу, иҫкегә кайтарыу

Архаизи́роваться *несов. страд. от архаизировать*

Архаи́зм *м* **1.** боронғолок, иҫкелек **2.** *лингв.* архаизм (*иҫкереп, дөйөм кулланылыштан төшөп калған һүзбәйләнеш йәки грамматик форма*)

Арха́ика *ж* боронғолок, иҫкелек һәм уларзың айырым һызаттары

Архаи́зм *м* архаизм яҡлы кеше

Архаисти́ческий, -ая, -ое боронғоға, иҫкегә тартқан (*эзәби эсәр йәки сәнғәт эсәре*); **архаистическое и́скусство** боронғо сәнғәт; **архаистическая литерату́ра** боронғо эзәбиәт

АРХАЙЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. архаик, боронгоа, искегә хас, боронгоа караган; **архайческая эпоха** боронгоа караган (архаик) дәүер 2. искергән, кулланыгузан сыгккан; **архайское выражение** боронго айтм

АРХАЙЧНОСТЬ ж боронголок, искелек

АРХАЙЧНЫЙ, -ая, -ое боронго, иске; **архайчный стиль** боронго стиль; **архайчное слово** искергән һүз; **архайчная форма** искергән форма

АРХАНГЕЛ м архангел (христиан динендә югары дәрәжәләге фәрештә)

АРХАР м архар, кырагай төкә

АРХАРОВЕЦ м; *прост.* 1. уст. полиция хезмәткәре 2. яңьялсы, боласы, йолкош, өтөк, берәзәк

АРХЕЙСКИЙ: **архейская эра** геол. архей эраһы (азой) (*Ер шарының иң боронго эраһы*)

АРХЕОГРАФ м археограф

АРХЕОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое археографик, археография ...ы; **археографическая раббта** археографик эш; **археографическая комиссия** археографик комиссия; **археографический памятник** археография комарткыһы

АРХЕОГРАФИЯ ж археография (*боронго язма комарткыларҙы йыйыу, өйрәнеү һәм баһыра эҙерләүгә максат итеп куйған яҙмасы тарих фәне*); **полевая археография** ялан археографияһы

АРХЕОЛОГ м археолог

АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. археология ...ы; **археологический музей** археология музейы 2. археологик; **археологический памятник** археологик комарткы; **археологическая экспедиция** археологик экспедиция

АРХЕОЛОГИЯ ж археология (*һаҡланған калаан матди комарткылар буйынса боронго халыктарҙың тарихын, мәҙәниәтен өйрәнгән фән*)

АРХИВ м архив (1. *үткәндең язма һәм график комарткыларын махсус һаҡлау, системалаштырыу һәм һүрәтләү менән шөғөлләнгән учреждение* 2. *ойошманың иске документтарҙы, ябылған эштәрҙе һ.б. һаҡлаған бүлеге* 3. *һиндәйҙер ойошма йәки айырым кешенең эшмәкәрлегенә караған хаттар, кулъязмалар, фотографиялар һ.б. йыйылмаһы*); **научный архив** гилми архив; **государственный архив** дәүләт архивы

АРХИВАРИУС м архивариус (*архив һаҡлаусы йәки архивта эшләүсе кеше*)

АРХИВНЫЙ, -ая, -ое архив ...ы, **архивный материал** архив материалы; **архивные дела** архив эш қағыздары

АРХИВИСТ м архивсы

АРХИЕПИСКОП м архиепископ (*епископ менән митрополит араһындағы рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәгә эйә кеше*)

АРХИЕРЕЙ м архирей (*православие дине башлыктары — епископ, архиепископ, митрополит кеүек югары дәрәжә руханиҙары өсөн дәйөм атама*)

АРХИМАНДРИТ м архимандрит (*монахтар өсөн югары рухани дәрәжә, монастырь настоятеле титулы, шулай ук ошо дәрәжәләргә эйә кеше*)

АРХИПАСТЫРЬ м архипастырь (*югары дәрәжәле руханиҙарҙы — епископты, митрополитты, патриархты ололап айтелгән боронго атама; өлкән пастырь*)

АРХИПЕЛАГ м архипелаг (*бер-береһенә яҡын яткан утрауҙар төркөмө*); **Греческий архипелаг** Грек архипелагы

АРХИТЕКТОНИКА ж архитектоника (1. *архит. өлөштәрҙең бер сама тигеҙ урынлашыуы, уларҙың бер бөтөн гармониялы кушылыуы* 2. *сәнғ. эсәрҙең художество бөтөнлөгө, композицияһы, төзөлөшө* 3. *геол. геологик төзөлөштөн, теге йәки был урын тау токомдарының ятыу йәки урынлашыу үзенсәлектәре*)

АРХИТЕКТОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое архитектуроник; **архитектоническое различие** архитектуроник айырма; **архитектоническая форма** архитектуроник форма

АРХИТЕКТОР м архитектор; **главный архитектор города** каланың баш архитекторы; **архитектор проекта** проект(тың) архитекторы

АРХИТЕКТОРСКИЙ, -ая, -ое архитектура ...ы; **архитекторские кадры** архитектура кадрҙары

АРХИТЕКТУРА ж архитектура (1. *төзөлөштө проектлау, башкарыу һәм бизәү сәнғәте, остальғы* 2. *төзөлөштөң характеры, стили*); **готическая архитектура** готика архитектураһы; **романская архитектура** роман архитектураһы; **институт архитектуры** архитектура институты

АРХИТЕКТУРНЫЙ, -ая, -ое архитектура ...ы; **архитектурный институт** архитектура институты; **архитектурные памятники** архитектура комарткылары

АРШИН м аршын (1. *метрик системаны индергәнгә тиклем кулланылған 0,711 метрга тиң урыс озонлок үлсәү берәмеге* 2. *шул озонлоктағы вершоктарға һәм сиректәргә бүлгеләнгән һызыктары булған линейка*); **делить на аршины** аршынлап бүлеу; **мерить аршинами** аршын менән үлсәү; **мерю в один аршин** бер аршынлы ♦ **мерить на свой аршин** үз бизмәнәнә һалыу; **мерить обыкновенным (общим) аршином** дәйөм талаптан сығып карау, гәзәги күренеш тип ханау; **как (словно, будто) аршин проглотил** уклау йотканмы ни (*кәүҙәһен яһалма төҙ тоткан кешегә карата*)

АРШИННИК м; *уст., прост.* аршын коло (*сауҙагәрҙәрҙән көлөп айтелгән һүз*)

АРШИННЫЙ

АРШИННЫЙ, -ая, -ое аршинлы

АРЫК *м* арык

АРЫЧНЫЙ, -ая, -ое арык ...ы; **арычное орошение** арык һуғарыуы, арык менән һуғарыу

АРЬБЕРГАРД *м* арьбергард, сардауыл (*походта барғанда төп көстәрҙең артында тыл хәҙефһезлеген тәмһин иткән әскәр йәки флотчасы*); **находиться в арьбергарде** сардауылда барыу (булыу, тороу)

АРЬБЕРГАРДНЫЙ, -ая, -ое арьбергард ...ы; **арьбергардные части** арьбергард частары; **арьбергардные бой** арьбергард һуғыштары

АС *м* 1. ас, иң оҫта, батыр (*осоу һәм һуғышыу оҫталығы менән танылған һөжүм итеүсе осоусы, һауа һуғышы оҫтаһы*); **воздушный ас** иң оҫта, батыр осоусы 2. *перен.* үз эшенең оҫтаһы

АСБЕСТ *м* асбест (*утка һәм кислотаға сызамлы сүсле минерал*)

АСБЕСТОВЫЙ, -ая, -ое асбест ...ы, асбест; **асбестовый завод** асбест заводы; **асбестовый рудник** асбест руднигы; **сделанный из асбеста** асбестан эшләнгән; **асбестовая ткань** асбест туқыма

АСЕПТИКА *ж; мед.* асептика (*яраны зарарһыландырып, ауырыу йогоуҙан һаҡлау саралары*)

АСЕПТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое асептик; **асептическая повязка** асептик бәйләмес

АСЕССОР *м* ассессор (*Боронго Римда, урта быуат Европанында, Рәсәйҙә XVIII б. башы – XIX б. икенсе яртыһынан судта вазифалы кеше; заседатель*) ♦ **коллѐжский ассессор** *уст.* коллегия ассессоры

АСИММЕТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* асимметричный

АСИММЕТРИЧНЫЙ, -ая, -ое асимметриялы, симметрияһыҙ

АСИММЕТРИЯ *ж* асимметрия, симметрияһыҙлык; **явление асимметрии** асимметрия күренеше

АСКАРИДЫ *мн.; зоол.* (*ед.* аскарیدا *ж*) аскарیدا (*һөтимәрҙәрҙең һәм кешенең эсәктәрәндә тукланһып йәшәгән йомро селәүсен*)

АСКЕТ *м* аскет, дәрүиш

АСКЕТИЗМ *м* 1. аскетлык, дәрүишлек (*донья рәхәтенән ваз кисеү*); **проповѐдовать аскетизм** дәрүишлеккә өндәү 2. аскетизм (*дини этик тәғлимәт*)

АСКЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое аскетлык ...ы, дәрүишлек; **аскетическая жизнь** дәрүиштәрсә көн итеү

АСКОРБИНОВЫЙ: **аскорбиновая кислота** аскорбин кислотаһы

АСПЕКТ *м* аспект, караш; **философский аспект** фәлсәфәүи караш

АСПИД *м* 1. зоол. аспид (*тропик һәм субтропик илдәрҙә ораған ағыулы йылан төрө*)

2. *перен., бран.* кара йылан (*яуыз кешегә карата*)

АСПИД *П* *м; уст. см.* аспидный сланец

АСПИДНЫЙ, -ая, -ое аспид, аспидтан эшләнгән; **аспидная доска** аспид такта ♦ **аспидный сланец** аспид, һәүерташ

АСПИРАНТ *м* и **АСПИРАНТКА** *ж* аспирант **АСПИРАНТСКИЙ**, -ая, -ое аспирант ...ы; **аспирантская стипендия** аспирант стипендияһы

АСПИРАНТУРА *ж* аспирантура; **целевая аспирантура** максатлы аспирантура; **поступить в аспирантуру** аспирантураға инеү

АСПИРАТОР *м* аспиратор (*һауаның, газдың химик составын, саң, һ.б. булыу-булмауын тикшереп өсөн кулланылған прибор*)

АСПИРИН *м; фарм.* аспирин; **таблетки аспирина** аспирин таблеткалары; **принимать аспирин** аспирин эсеү

АССАМБЛЕЯ *ж* ассамблея (1. *халыҡ-ара ойошма ағзаларының дөйөм йыйылышы* 2. *Пётр I заманындағы бал, йәмәғәтселек йыйылышы*) ♦ **Генеральная Ассамблея Организации Объединённых Наций** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһының Генераль Ассамблеяһы

АССЕНИЗАТОР *м* ассенизатор, сүп-сар тазартыусы

АССЕНИЗАТОРСКИЙ, -ая, -ое ассенизация ...ы; **ассенизаторская работа** тазалау хезмәте

АССЕНИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ассенизация ...ы; **ассенизационная машина** ассенизация машинаһы

АССЕНИЗАЦИЯ *ж* сүп-сарзан тазалау хезмәте; **проводить ассенизацию** ассенизация үткәрәү, сүп-сар тазартыу

АССИГНАЦИЯ *ж* ассигнация (*Рәсәйҙә 1769 – 1843 йй. гәмәлдә булған кағыз акса*)

АССИГНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ассигнация ...ы; **государственный ассигнационный банк** дәүләт ассигнация банкыһы

АССИГНОВАНИЕ *с* 1. *см.* **ассигновать** 2. бүленгән акса; **бюджетное ассигнование** бюджеттан бүленгән акса; **дополнительное ассигнование** өҫтәмә рәүештә бүленгән акса; **ассигнование на здравоохранение** һаулыҡ һаҡлау эшенә бүленгән акса

АССИГНОВАТЬ *сов., несов. что* ассигнациялау, ассигнация бүлеү

АССИГНОВАТЬСЯ *несов. страд. от ассигновать*

АССИГНОВКА *ж; уст., фин.* ассигновка (*кредит хужаһының банкыға ассигнация суммаһын тўлар йәки күсереп өсөн хокук биргән һәм банкыға адрсланған документты*); **получать деньги по ассигновкам** ассигновка менән акса алыу

АССИГНОВЫВАТЬ *несов. см.* **ассигновать**

АССИГНОВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от ассигновывать*

АССИМИЛИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что*
1. ассимиляцияга дусар итеү, үзенә яраштырыу; **переселенцы ассимилировали аборигенов** килгән халык аборигендарзы ассимиляцияга дусар итте **2. биол.** үзләштереү, һендереү; **ассимилировать кислород воздуха** һауаның кислородын үзләштереү

АССИМИЛИРОВАТЬСЯ *сов., несов.* **1.** ассимиляцияга бирелеү, кемгәлер (нимәгәлер) окшау **2. биол.** үзләштерелеү, һенеү

АССИМИЛЯТИВНЫЙ, -ая, -ое ассимилятив; **ассимилятивные явления** ассимилятив күренештәр

АССИМИЛЯТОР *м* ассимиляция яһаусы

АССИМИЛЯТОРСТВО *с* ассимиляторлык, көсләп тағыу; **политика ассимиляторства** ассимиляторлык сәйәсәте

АССИМИЛЯЦИЯ *ж* **1.** ассимиляция, окшашыу; **языковая ассимиляция** телдәр ассимиляцияһы; **ассимиляция звуков** телмәр өндәренең кайһы бер сифаттарының окшашыуы, өндәр ассимиляцияһы **2. биол.** үзләштереү, һендереү

АССИРИЙЦЫ *мн.* **1.** ассирий кешеһе (*Иракта, БДБ илдәрендә, Грузияла, Төркиәлә һ.б. кайһы бер илдәргә йәшәйҙәр*) **2.** Ассирия халкы (*Боронго Ассирия дәүләтенең халкы*) // *ед. ассириец* *м* ассирий ир-аты; **ассирийка** *ж* ассирий катын-кызы

АССИСТЕНТ *м* ассистент, гилми ярзамсы; **ассистент кафедры математики** математика кафедраһы ассистенты; **ассистент врач** врач (табиб) ярзамсыһы

АССИСТЕНТСКИЙ, -ая, -ое **1.** ассистент...ы; **ассистентская должность** ассистент вазифаһы **2.** ассистентлык...ы; **ассистентские обязанности** ассистентлык бурыстары

АССИСТИРОВАТЬ *несов. кому и без доп.* ассистентлык эшен башкарыу, ассистентлык итеү; **ассистировать профессору** профессорға ассистентлык итеү

АССОНАНС *м; лит.* ассонанс (**1. шигъырза** *окиаш һузынғы өндәрҙең кабатланыуы* **2. баһымлы һузынғылар тап килеүгә генә королған рифма)**

АССОНАНСНЫЙ, -ая, -ое ассонанс, ассонанслы; **ассонансная рифма** ассонанслы рифма; **ассонансные строки** ассонанс юлдар

АССОРТИ *с* *нескл.*, ассорти; **ассорти из фруктов** емештәрҙән ассорти

АССОРТИМЕНТ *м* ассортимент (**1. тауарзың төрлө-төрлө сорттары** **2. бер өлкәлә етештерелгән йәки һатылған тауарзарзың төрҙәр йыйылмаһы**); **ассортимент продуктов** азык ассортименты; **расширить ассортимент** ас-

сортиментты киңәйтеү; **разнообразить ассортимент** ассортимент төрләндереү

АССОРТИМЕНТНЫЙ, -ая, -ое ассортимент...ы; **ассортиментный минимум** ассортимент минимумы

АССОЦИАТИВНОСТЬ *ж* ассоциативлык

АССОЦИАТИВНЫЙ, -ая, -ое *псих.* **1.** ассоциатив; **ассоциативная связь** ассоциатив бәйләнеш **2.** ассоциация...ы; **ассоциативный процесс** ассоциация процессы

АССОЦИАЦИЯ *ж* **1. (объединение)** берекмә, ассоциация; **ассоциация научных работников** гилми хезмәткәрҙәр берекмәһе; **краеведческая ассоциация** тыуған якты өйрәнеүселәр берекмәһе **2. (группа, соединение чего-л.)** төркөм, берләшмә, кушылма; **ассоциация молекул** молекулалар төркөмө; **звёздная ассоциация** йондозҙар төркөмө; **ассоциация растений** үсемлектәр кушылмаһы **3. псих.** ассоциация, сәбәплә бәйләнеш; **ассоциация по сходству** окшашлык буйынса ассоциация; **возникновение ассоциации** ассоциация барлыкка килеү

АССОЦИИРОВАНИЕ *с см. ассоциировать*

АССОЦИИРОВАТЬ *сов., несов.; псих.* ассоциация тыузырыу, ассоциациялаштырыу

АССОЦИИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** ассоциацияга инеү, ассоциациялашыу **2. сов., несов.** төркөмдәргә берләшеү, кушылыу **3. только несов. страд. от ассоциировать**

АСТЕНИК *м; разг.* астеня менән ауырыу кеше **АСТЕНИЧЕСКИЙ**, -ая, -ое *мед.* астеник, хәлһез

АСТЕНИЯ *ж; мед.* астеня, хәлһезлек (*организмдың дөйөм хәлһезлеге*)

АСТЕРОИДЫ *мн. (ед. астероид м); астр.* астероидтар; **орбита астероидов** астероидтар орбитаһы

АСТИГМАТИЗМ *м; опт.* астигматизм (*күзҙең оптик сағылдырыуы йәки һындырып сағылтыу һәләтенең кәмселеге; бер нөктәнән сылқан нурларзың киреһән бер фокуста йыйылмауы һәм шул аркала һүрәттәрҙең сыбарланыуы, томанланыуы*)

АСТИГМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *опт.* астигматик

АСТМА *ж; мед.* быума, тын кысылыуы, астма; **бронхиальная астма** қурылдай астмаһы (бронхиаль астма); **сердечная астма** йөрәк астмаһы

АСТМАТИК *м; разг.* астматик, астма менән ауырыусы

АСТМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** астма...ы; **астматический приступ** астма өйәнәге **2.** астматик; **астматическое явление** астматик күренеш

АСТРА *ж* йондоз сәскә, астра; **альпийская астра** альп астраһы, альп йондоз сәскәһе; **а́стра махровая** йөнтәс йондоз сәскә

АСТРАЛЬНЫЙ

АСТРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое йондоз ...ы; **астральный свет** йондоз яктыгы; **астральные культы древнего мира** боронго доньянын йондоз культтары

АСТРОБОТАНИКА ж астроботаника (*астрономияла планеталарзың үсемлектәр үскән катламын өйрэнгән бүлгеге*)

АСТРОЛОГ м астролог, астрология белгесе

АСТРОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое астрологик; **астрологическое предсказание** астрологик күрәзлек

АСТРОЛОГИЯ ж астрология (*борон заман барлыкка килгән, күк йөзөндәге яктырткыс есемдәрзең ерзәге хал-вакиаларга һәм кеше тормошона йогонто янауы тураһындағы тәғлимәт; күк есемдәренең урынлашыуына карап киләсәкте алдан билдәләү менән шөгөлләнә*)

АСТРОЛЯБИЯ ж астрология (элекке озонлок үлсәү кулланмаһы)

АСТРОМЕТРИЯ ж астрометрия (*астрономияның бер бүлгеге*)

АСТРОНАВТ м астронавт (**1.** *астронавтика белгесе* **2.** *космонавт*)

АСТРОНАВТИКА ж астронавтика (*оскос аппараттарзың ғаләм арауығында осоуын өйрэнгән фән*)

АСТРОНОМ м астроном, астрономия белгесе

АСТРОНОМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** астрономия ...ы; **астрономическая обсерватория** астрономия обсерваторияһы **2.** астрономик; **астрономическое открытие** астрономик асыш; **астрономические наблюдения** астрономик күзәтүзәр; **астрономические инструменты** астрономик корамалдар ♦ **астрономические числа** (цифры) үтә зур дәмәлле һандар

АСТРОНОМИЯ ж астрономия; **заниматься астрономией** астрономия менән шөгөлләнәү

АСТРОФИЗИКА ж астрофизика (*астрономияның бер бүлгеге*)

АСФАЛЬТ м асфальт; **покрывать асфальтом** асфальт түшәү (йәйеү); **мокрый асфальт** еүеш асфальт; **идти по асфальту** асфальттан барыу

АСФАЛЬТИРОВАНИЕ с см. асфальтировать; **асфальтирование улиц и площадей** урамдарзы һәм майзандарзы асфальтлау

АСФАЛЬТИРОВАННЫЙ, -ая, -ое асфальтлы, асфальт түшәлгән; **асфальтированная улица** асфальтлы урам; **асфальтированный тротуар** асфальтлы тротуар; **дорога асфальтирована** юл асфальтланған, асфальт түшәлгән юл

АСФАЛЬТИРОВАТЬ сов., несов. что асфальт түшәү (йәйеү), асфальтлау; **асфальтировать площадь** майзанга асфальт түшәү; **асфальтировать улицу** урам асфальтлау

АСФАЛЬТИРОВАТЬСЯ несов. страд. от асфальтировать

АСФАЛЬТОБЕТОН м асфальтлы бетон

АСФАЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** асфальт ...ы; **асфальтовое производство** асфальт етештереү **2.** асфальт(лы), асфальт түшәлгән; **асфальтовые тротуары** асфальтлы тротуарзар

АСЬ межд.; прост. э, нимә

АТАВИЗМ м атавизм (*алыс ата-бабала булған билдәләрзең ошо көндә йәшәгән кешелә, хайуандарза, үсемлектәрзә ораклы рәүештә барлыкка килеүе*)

АТАВИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое атавизм ...ы; **атавистические явления** атавизм күренештәрә

АТАКА ж **1.** һөжүм, атака; **психическая атака** психик һөжүм; **штыковая атака** штык менән һөжүм итеү; **бросаться в атаку** һөжүмгә ташлануы; **отразить (отбить) атаку** һөжүмде кире кагыу; **идти в атаку** һөжүмгә күтәреләү **2.** атакалау; **атака вражеских позиций** дошман позицияларына һөжүм итеү **3.** (*нападение конницы*) сабауыл

АТАКОВАТЬ сов., несов. кого-что һөжүм итеү, атакалау; **атаковать врага** дошманга һөжүм итеү

АТАКОВАТЬСЯ несов. страд. от атаковать

АТАКОВЫВАТЬ несов. см. атаковать

АТАКОВЫВАТЬСЯ несов. страд. от атаковать

АТАМАН м атаман; **войсковой атаман** ғәскәри атаман; **атаман разбойников** юлбаһарзар атаманы

АТАМАНИТЬ несов.; разг., уст. см. атаманствовать

АТАМАНСКИЙ, -ая, -ое атаман ...ы; **атаманские обязанности** атаман бурыстары

АТАМАНСТВО с атаманлык (*дәрәжә һәм вазифа*)

АТАМАНСТВОВАТЬ несов. атаманлык итеү, атаман булыу

АТЕИЗМ м атеизм, аллаһызлыҡ, динһезлек, дәррилек

АТЕИСТ м атеист, аллаһыз, динһез кеше, дәрри

АТЕИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое атеистик, дәрри; **атеистическая литература** атеистик эзәбиәт; **атеистическая пропаганда** атеистик пропаганда

АТЕЛЬЕ с нескл. ателье, оҫтахана (**1.** *рәсам, скульптор, фотограф оҫтаханаһы* **2.** *өҫ кейеме һәм аяҡ кейемдәре тегеү оҫтаханаһы*); **ателье мод** мода ательеһы; **ателье проката** прокат (журтым) ательеһы; **швейное ателье** тегеү ательеһы; **телевизионное ателье** телевизорзар ательеһы

АТЕРОСКЛЕРОЗ м; мед. атеросклероз

АТЛАНТЫ мн. (ед. атлант м); архит. атланттар (*кыйыҡты, түшәмде тәтоп торған кеүәтле ир-ат киҙфәтендәге таяузар*)

АТЛАС м атлас (*географик карталар йыйынтығы*); **атлас автомобильных дорог** автомо-

АТТЕСТОВАТЬСЯ

биль юлдары атласы; **атлас ми́ра** донъя атласы; **железнодорожный атлас** тимер юл(дар) атласы

АТЛАС *м (ткань)* атлас

АТЛАСИСТЫЙ, -ая, -ое *см. атласный 2*

АТЛАСНЫЙ, -ая, -ое **1.** атлас; **атласная ткань** атлас тукуйма; **атласное одеяло** атлас юрган **2.** *перен.* шыма, ялтыр, атлас Һымак

АТЛЕТ *м* атлет (**1.** *зур көс талап итэ торған күнегеүзэр менэн шөвөллэнгән цирк артисты йэки спортсы 2.* *мыкты кәүзәле, зур физик көскә эйә кеше 3.* *атлетика менэн шөвөллэнгән спортсы*)

АТЛЕТИКА *ж* атлетика; **лёгкая атлетика** еңел атлетика; **тяжёлая атлетика** ауыр атлетика

АТЛЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** атлетик; **атлетические упражнения** атлетик күнекмәләр **2.** атлеттарға хас, атлеттар Һымак; **атлетическая сила** атлеттарға хас көс; **атлетическое телосложение** атлеттар Һымак мыкты кәүзәле

АТМОСФЕРА *ж* **1.** атмосфера; **атмосфера Земли** Ерзең атмосфераһы **2.** *перен.* мөхит, солғаншы; **творческая атмосфера** ижади мөхит; **хоршая атмосфера** якшы мөхит **3.** *физ., тех.* атмосфера (*басымды үлсәү берәмеге*)

АТМОСФЕРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см. атмосферный*

АТМОСФЕРНЫЙ, -ая, -ое атмосфера ...ы; **атмосферный кислород** атмосфера кислороды; **атмосферное давление** атмосфера басымы

АТОМ *м* атом; **разлагать атомы** атомдарзы таркатыу ♦ **меченый атом** тамгалы атом, инәүле атом

АТОМАРНЫЙ, -ая, -ое атомар; **атомарный кислород** атомар кислород

АТОМИЗМ *м см. атомистика*

АТОМИСТИКА *ж* атомистика (*материяның айырым, үтә бәләкәй кишәксәләрзән — атомдарзан торғанын раслаган, уның төзөлөшө тураһындағы тәғлимәт*)

АТОМИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** атомистик; **атомистическая теория** атомистик теория **2.** атомизм ...ы

АТОМНИК *м; разг.* атомсы (*белгес*)

АТОМНЫЙ, -ая, -ое атом ...ы; **атомная бомба** атом бомбаһы; **атомная электрическая станция** атом электр станцияһы; **атомное оружие** атом коралы; **атомное строение** атом төзөлөшө

АТОМОХОД *м* атомоход (*атом энергияһын кулланыусы карап*)

АТОМЩИК *м; разг.* **1.** *см. атомник 2.* атом кулланыу яклы кеше

АТОНИЯ *ж; мед.* атония (*тән тукымаһының һәм мускулдарзың һүлпәнлеге, хәлһезлеге, һығылмалылығы кәмеңе*)

АТРИБУТ *м 1.* *филос.* атрибут (*нәмәнең йэки күренештең даими, мөһим, айырылғыһыз билдәһе*); **движение** — **атрибут материи** хәрәкәт — материяның атрибуты **2.** хас билдә, атрибут; **пионерские атрибуты** пионерзарға хас билдә, пионер атрибуттары **3.** *грам.* атрибут, күрһәткес, билдә

АТРИБУТИВНОСТЬ *ж; грам.* аныкклау һәләте, аныкклау мөмкинлеге

АТРИБУТИВНЫЙ, -ая, -ое *грам.* аныкклаусы, күрһәтәүсе, билдәләүсе; **атрибутивные отношения** аныкклаусы мөнәсәбәттәр

АТРОПИН *м; мед.* атропин (*спазмаларзы язылдырыу өсөн, шулай ук күз алмаһын тикшереп максатында кулланылған алкалоидлы матдә, дарыу*); **применять атропин** атропин кулланыу

АТРОФИРОВАННЫЙ, -ая, -ое короған, һулыған, эштән сыққан

АТРОФИРОВАТЬСЯ *сов., несов.* короу, һулыу, эштән сығыу

АТРОФИЯ *ж; биол., мед.* **1.** короу, һулыу, атрофия; бәләкәсәйеү (*ағза-тукымаһың ауырыу йэки эшһезлек һөзөмтәһендә күләм яғынан кәмеңе*); **атрофия руки** кул короу **2.** *перен.* юғалыу, бөтөү, тупасланыу; **атрофия воли** ихтыяр юғалыу

АТТАШЕ *м нескл.; дип.* атташе (*вәкәләтлектә вазифалы белгес, консультант*); **военный атташе** хәрби атташе; **торговый атташе** сауза атташеһы

АТТЕСТАТ *м* аттестат (**1.** *белем тураһында таныклык 2.* *хәрбиҙергә бирелгән кағыз 3.* *элекке эш урынын танымта*); **аттестат профессора** профессор аттестаты; **денежный аттестат** акса аттестаты; **продовольственный аттестат** азык-түлек аттестаты; **получить аттестат о среднем образовании** урта белем тураһында аттестат алыу

АТТЕСТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое аттестация ...ы; **аттестационная комиссия** аттестация комиссияһы; **аттестационное свидетельство** аттестация таныклығы

АТТЕСТАЦИЯ *ж* аттестация (*кемгәлер рәсми рәңештә бирелгән баһа, характеристика*); **проводить аттестацию** аттестация үткәреу; **пройти аттестацию** аттестация үтеу

АТТЕСТОВАТЬ *сов., несов.* *кого-что* **1.** аттестациялау, аттестация үткәреу, баһа биреу; **аттестовать учителя** укытыусыларзы аттестациялау **2.** дәрәжә биреу; **аттестовать старшим сержантом** өлкән сержант дәрәжәһе биреу **3.** белемен баһалау, билдә туйыу; **аттестовать учеников** укыусыларзың белемен баһалау ♦ **аттестовать себя** үзәнде күрһәтәү, кем икәнәнде танытыу

АТТЕСТОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от аттестовать*

АТТИЧЕСКИЙ

АТТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое Аттика ...ы ♦ **аттический диалект** аттика диалекты; **аттическая соль книжн.** эсе көлөү, мыскыл итеү

АТТРАКЦИОН *м; театр.* аттракцион (1. *цирк йэки эстрада программаһының кызыклы номеры* 2. *йәмгәвтселек күңөл асқан урындарға бәҗелсәктәр, атыш урыны, каруселдәр һ.б.); цирковой аттракцион* цирк аттракционы

АТҮ *межд.; охот.* һөс, һөс-сөй! (*һунарға этте һөскөртөү һүзе*)

АҮ *межд.* ау, ау-ау! (*урманда йэки башка урында бер-берең тауыш биргәндә әйтелә*)

АУДИЕНЦИЯ *ж* аудиенция (*дәүләттә юғары урында эшләгән кешенең рәсми рәҗештә кабул итеҗе*); **ждать аудиенции** аудиенция көтөү

АУДИТОРИЯ *ж* аудитория; **аудитория института** институт аудиторияһы; **заинтересовать аудиторию** аудиторияны кызыкһындырыу

АҮКАНЬЕ *с; разг.* ауылдау

АҮКАТЬ *несов.; разг.* ауылдау, ауылдап кыскырыу

АҮКАТЬСЯ *несов.; разг.* ауылдашыу, ау-ау тип кыскырышыу

АҮКНУТЬ *сов. см.* аүкаты

АҮКНУТЬСЯ *сов. см.* аүкатыся ♦ **как аүкнется, так и откликнется** байрам ашы — кара-каршы

АҮКЦИОН *м* аукцион (*берәй мөлкәттә йэки нәмәнә халык алдында хакты күберәк биреҗегә һатыу*); **международный аукцион** халык-ара аукцион; **продавать на аукционе** аукционда һатыу

АҮКЦИОНИСТ *м* аукционсы, аукционда һатыусы

АҮКЦИОННЫЙ, -ая, -ое аукцион ...ы; **аукционный торг** аукцион саузаһы

АҮЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыл ...ы; **аульный совет** ауыл советы (шураһы)

АҮТ *м* аут (*туптың, шайбаның уйын майҙанында һызыктан ситкә сығыуы*)

АҮТЕНТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см.* аутентичный

АҮТЕНТИЧНОСТЬ *ж; книжн.* төп нөсхә булыу, ысын булыу; **аутентичность документа** документтың төп нөсхә булыуы

АҮТЕНТИЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* 1. дөрөс, төп; **аутентичный текст** төп текст 2. төп сығанактан сыккан, төп нөсхәгә тап килгән; **аутентичное толкование закона** законды (канунды) төп сығанакка таянып аңлатыу

АҮТОДАФЕ *с* нескл. аутодафе (*урта быуаттарға инквизиция хөкөмө менән еретиктарҙы, уларҙың язмаларын халык алдында яндырыу*)

АҮГАНСКИЙ, -ая, -ое афган ...ы, Афганстан ...ы; **афганский нарбд** афган халкы; **афганский язык** афган теле

АҮГАНЦЫ *мн.* афгандар, афган халкы // *ед.* афганец *м* афган ир-аты; **афганка** *ж* афган катын-кызы

АҮБЕРА *ж* афера, намысһыз (бысрак) эш; **вовлечь в аферу** бысрак эшкә ылыҡтырыу

АҮЕРИСТ *м* и **АҮЕРИСТКА** *ж* аферист, хәтәр эш менән шөгөлләнгән кеше

АҮИША *ж* афиша, иглан; **театральная афиша** театр афишаһы

АҮИШИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. афиша менән белдерәү, иглан итеү 2. асып һалыу, белдерәү; **афишировать свои отношения с кем-л.** кем менәндер мөнәсәбатендә асып һалыу

АҮИШИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от афишировать*

АҮОРИЗМ *м* афоризм (*тарән мәғәнәлә ыксым һүзбәйләнеш, һөйләм, мәкәл*); **употреблять в речи афоризмы** телмәрҙә афоризмдар кулланыу

АҮОРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое афористик; **афористический жанр** афористик жанр; **афористический стих** афористик шигыр

АҮОРИСТИЧНОСТЬ *ж* афористиклык, тапкырлык; **афористичность речи** телмәрҙең тапкырлығы (*мәғәнә яғынан*)

АҮОРИСТИЧНЫЙ, -ая, -ое афоризмлы; **афористичное высказывание** афоризмлы һүз

АҮРИКАНСКИЙ, -ая, -ое Африка ...ы; **африканские языки** Африка телдәре; **африканские пустыни** Африка сүллектәре

АҮРИКАНЦЫ *мн.* африкандар, Африка халкы // *ед.* африканец *м* африкан, Африка ир-аты; **африганка** *ж* Африка катын-кызы

АҮФЕКТ *м* аффект, ярһу, кызыу

АҮФЕКТАЦИЯ *ж* кылансыклык, шашынуу, үзәндә яһалма тогоу

АҮФЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое көслө тойғоло, аффектив; **аффективная речь** көслө тойғоло телмәр

АҮФЕКТИРОВАННЫЙ, -ая, -ое кабартылған, яһалма арттырылған

АҮФЕКТИРОВАТЬ *сов., несов. что* артык ярһу, шашып китеү, тәһсирлә, ярһып һөйләү

АҮФИКС *м* аффикс, ялгау; **словообразовательные аффиксы** һүз яһаусы ялгауҙар

АҮФРИКАТА *ж; лингв.* аффриката; **произношение аффрикат** аффрикаталарҙың әйтелеше

АХ *межд.* 1. ай; **ах, упадёт же ай, колай бит** 2. эй; **ах, я забыл вас предупредить эй, һезгә әйтергә онопкамьын** 3. уй; **ах, не мучьте меня** уй, яфаламағызсы мине 4. их; **ах ты, моё горе** их һин, кайғым минең ♦ **ах да уй алла** (*оноптолған нәмә катыл искә төшкәндә кулланыла*)

АХАНЬЕ *с; разг.* ах итеү

АХАТЬ *несов. от ахнуть*

АХИЛЛЕСОВ: ахиллесеова пята *кого, чья* йомшак урын, йөн ер

АЭРОФОТОТОПОГРАФИЯ

АХИНЕЯ ж; разг. мэгэнэһез һүз, юк-бар нэмэ, сафсага; **несть ахинёю** юк-бар һөйләү

АХНУТЬ сов. 1. ахылдап куйыу, ах итеү; **ахнуть от восторга** һокланып, ах итеп кыскырып ебәреү 2. *прост.* гөрһөлдәү; **пушки ахнули** туптар гөрһөлдәп куйыу 3. *прост.* сәпәү; **ахнуть по skullé** битка сәпәү

АХОВЫЙ, -ая, -ое *прост.* 1. насар, яман, эшәке; **аховая жизнь** насар тормош 2. шук, дыуамал; **нарбд аховый** халык бик дыуамал; 3. иҗ киткес, гәжәп; **аховые наряды** гәжәп кейемдәр

АХРОМАТИЗМ м; *опт.* ахроматизм (*оптик быяланың яктылык нурызарын төстәргә таркатмай һындьрыу үзенсәлеге*)

АХРОМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *опт.* ахроматик; **ахроматическая линза** ахроматик линза; **ахроматические стёкла** ахроматик быялалар

АХТИ *межд.*; *уст.* уй алла; **ахти, ребята, пропали** уй алла, егетгәр, һаләк булдык ♦ **не ахти какбй** *прост.* әллә ни түгел, әллә кайза китмәгән; **не ахти как** *прост.* насар, якшы түгел

АЦЕТИЛЕН м; *хим.* ацетилен (*углерод менән водородтан торған яныусан төшһөз газ*)

АЦЕТИЛЕНОВЫЙ, -ая, -ое ацетилен ...ы; **ацетиленовый запах** ацетилен еҗе; **ацетиленовый цех** ацетилен цехы

АЦЕТОН м; *хим.* ацетон

АЦЕТОНОВЫЙ, -ая, -ое ацетон ...ы; **ацетоновая смесь** ацетон кушылмаһы; **ацетоновый запах** ацетон еҗе

АЦИДОФИЛИИ м *ацидофилин (махсус бактериялар ярзамында эсетелгән һөт)*

АЦТЕКИ мн. (*ед. ацтек* м) ацтектар (*Мексикалағы индеецтар*)

АШУТ м ашут (*Кавказ халыктарында халык шағиры йәки йырсыһи*)

АЭРАРИЙ м аэрарий (*һауа ваннаһы алыу өсөн яраклаштырылған майҙан*)

АЭРОБНЫЙ, -ая, -ое аэроб; **аэробные бактерии** аэроб бактериялар

АЭРОБЫ мн. (*ед. аэроб* м); *биол.* аэробтар (*циркле кислород булған шарттарға ғына тереклек итә алған организмдар*)

АЭРОВОКЗАЛ м аэропорт вокзалы, аэровокзал; **здание аэровокзала** аэровокзал бинаһы

АЭРОДИНАМИКА ж аэродинамика (*һауаның, газдарҙың хәрәкәте, шулай уҡ газдарҙың үз тирәһендәге есемдәргә тәьсире тураһындағы фән*)

АЭРОДИНАМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. аэродинамик; **аэродинамическая труба** аэродинамик торба 2. аэродинамика ...ы; **аэродинамическая лаборатория** аэродинамика лабораторияһы

АЭРОДРОМ м аэродром; **военный аэродром** хәрби аэродром; **строить аэродром** аэродром төзөү

АЭРОДРОМНЫЙ, -ая, -ое аэродром ...ы; **аэродромная площадка** аэродром майҙаны

АЭРОЗОЛЬ м; *спец.* аэрозоль (*газ средаһында вак кына каты һәм шыйык өлөшсәләрҙән торған дисперслы система*)

АЭРОЗОЛЬНЫЙ, -ая, -ое аэрозоль ...ы, аэрозолле; **аэрозольная установка** аэрозоль етештәреү королмаһы; **аэрозольные распылители** аэрозолле һиптергестәр

АЭРОЛИТ м; *астр.* аэролит (*йыһан кичлегенән Ергә төшкән таш масса; таш метеорит*)

АЭРОКЛУБ м аэроклуб (*авиаспорт менән шөвөлләнсеһәрҙе берләштереҗе ойошма*)

АЭРОЛОГ м аэролог (*аэрология буйынса белгес*)

АЭРОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. аэрологик; **аэрологические наблюдения** аэрологик күзәтеүзәр 2. аэрология ...ы; **аэрологическая станция** аэрология станцияһы

АЭРОЛОГИЯ ж аэрология (*атмосфераның юғары катламдарының физик, химик һ.б. үзенсәлектәрен өйрәнгән фән*)

АЭРОМЕХАНИКА ж аэромеханика (*газға окшап мөхиттә тигеҙлек һәм хәрәкәт канундарын, был мөхиттең ундағы каты есемдәргә механик тәьсирен өйрәнгән тармак*)

АЭРОНАВИГАЦИОННЫЙ, -ая, -ое аэронавигация ...ы; **аэронавигационное оборудование** аэронавигация корамалдары

АЭРОНАВИГАЦИЯ ж аэронавигация (*осоусы аппараттарҙы билдәле юлдан йөрөтөү тураһындағы фән*), һауа навигацияһы

АЭРОНАВТ м; *книжн.* һауала осоусы, аэронавт

АЭРОНАВТИКА ж һауала осоу эше, аэронавтика

АЭРОПЛАН м оскос, аэроплан

АЭРОПОРТ м аэропорт; **аэропорт Уфы** Өфө аэропорты

АЭРОСАНИ *только мн.* аэросана

АЭРОСТАТ м аэростат, осоусы шар

АЭРОСТАТИКА ж аэростатика (*газдарҙағы тигеҙлек кануны тураһындағы тәғлимәт*)

АЭРОСТАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое аэростатик; **аэростатические наблюдения** аэростатик күзәтеүзәр

АЭРОСТАТНЫЙ, -ая, -ое аэростат ...ы; **аэростатные стробы** аэростат аркандары

АЭРОСЪЁМКА ж см. аэрофотосъёмка

АЭРОФОТОГРАФИЯ ж аэрофотография (*фотографияның осоусы аппаратураһы фотоға төшөрөп алыу теорияһын һәм практикаһын эсенә алған бүлгә*)

АЭРОФОТОСЪЁМКА ж аэрофотосъёмка (*урьнды һауанан фотоға төшөрөү*)

АЭРОФОТОТОПОГРАФИЯ ж аэрофототопография (*урьнды һауанан фотоға төшөргән материалдар буйынса топографик карталар эшләү юлдарын өйрәнгән фән*)

Б *частица см. бы*

БА *межд.; разг.* бэй, абау, бэрэкэт, атак; **ба**, **как глубоко!** атак, кайһылай тэрэн!; **ба, когб я вйжу!** бэй, кемде күрэм мин!

БАБА I ж 1. *уст.* крәстиән катыны, ауыл катыны **2. прост.** (*жена*) катын, бисә **3. прост.** (*женщина*) катын, катын кеше **4. разг., презр.** (*о слабом, нерешительном мужчине*) бисәкэй **5. разг.** (*старуха, бабушка*) эбей; **жйли-были дед да баба фольк.** борон-борон заманда бер бабай менән эбей йәшәгән, ти ♦ **каменная баба археол.** тораташ; **снежная баба** кар бабай

БАБА II ж; спец. свай тукмагы, свай каккыс; **чугунная баба** суйын свай тукмагы

БАБА III ж ак күмәс ♦ **рбмовая баба** ромлы күмәс

БАБАХ *межд.* шарт-шорт, шарт та шорт, гәрç **БАБАХАТЬ** *несов. см. бабахнуть*

БАБАХНУТЬ *сов.; разг. 1.* (*издать сильный звук*) шарт (гәрç) итеп калыу; (агыу) гөрһөлдәү; **бабахнуть из пушки** пушканын гәрç итеп атып ебәрәү **2. кого-что (с силой ударить)** нык итеп (каты итеп) һуғыу (тондороу, кундырыу); **бабахнуть по спине кого-нибудь кемдеңдер** аркаһына бик нык итеп һуғыу

БАБАХНУТЬСЯ *сов.; разг.* шап итеп (гәрç итеп) барып төшөү

БАБАШКА ж; типогр. бабашка (*хәреф йый-занда буш урындырзы тултыра торған шакмак*)

БАБА-ЯГА ж; фольк. убырлы карсык, мәскәй эбей

БАББИТ *м; тех.* баббит (*подшипниктар эсенә койла торған кургаш, бакыр һәм һөрмә иретмәһе*)

БАББИТНЫЙ, -ая, -ое баббит ...ы; **баббитный завод** баббит заводы

БАББИТОВЫЙ, -ая, -ое 1. баббит; **баббитовое производство** баббит етештерәү **2.** баббиттан яһалған; **баббитовый подшипник** баббиттан яһалған подшипник

БАБИЙ, -ья, -ье бисәләр ...ы; **бабий платок** бисәләр яулығы ♦ **бабье лето** эбейзәр сыуагы; **бабьи сказки презр.** буш һүз, уйзырма

БАБКА I ж 1. (*бабушка*) картәсәй, өләсәй **2. прост.** (*старая женщина*) эбей, инәй **3. уст.** (*повивальная бабка*) кендек инәһе (эбей), кендекәй

БАБКА II ж 1. анат. (*надкопытный сустав ноги у животных*) бәкәл, йәкәл, бәкәл (йәкәл) һөйәге **2. (кость для игры)** ашык, йәкәл, өнтәй; **играть в бабки** ашык уйнау

БАБКА III ж; уст. һослан, шәпкә, кырлык; **бабка льна** етен һосланы; **ставить снопы в бабки** көлтәләрзе һосланға куйыу

БАБКА IV ж (*название узла некоторых металлорежущих или деревообрабатывающих станков*) кысқыс

БАБНИК *м; разг., презр.* йөрөмтәл (азғын) ир-ат

БАБНИЧАТЬ *несов. 1. прост.* йомшаклык күрһәтеү **2. прост.** йөрөмтәл булыу, бисәләр артынан сабыу **3. уст.** кендек инәһе булып йөрөү

БАБОЧКА ж 1. күбәләк; **ночные бабочки** төнгө күбәләктәр **2. разг., перен.** (*галстук в виде банта*) күбәләк; **носить бабочку** күбәләк тағыу

БАБУШКА ж 1. (*мать отца, матери*) картәсәй, өләсәй **2. (старая женщина)** эбей, инәй ♦ **бабушка (ещё) надвое сказала** булып-булмасы билдәһез, икеле-микеле, бозга язған

БАГАЖ *м 1.* багаж, йөк; **ручной багаж** кул багажы, кул йөгө; **сдать в багаж** багажға тапшырыу; **отправить багажом** багаж менән ебәрәү **2. перен.** (*запас сведений, знаний*) белем, белем байлығы (хазинаһы)

БАГАЖНИК *м* багажник; **багажник велосипеда** велосипед багажнигы; **положить чемодан в багажник автомобиля** сумазанды автомобиль багажнигына һалыу

БАГАЖНЫЙ, -ая, -ое багаж ...ы; **багажный вагон** багаж вагоны; **багажная квитанция** багаж квитанцияһы

БАГЕТ *м* багет (*кәрниз һәм рамдар яһау өсөн кулланылған бизәкле йәки һырлы, тар йока такта*)

БАГЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. багет ...ы; **багетная мастерская** багет останаһы **2.** багет, багеттан яһалған; **багетная рама** багеттан яһалған рам

БАГЕТОВЫЙ, -ая, -ое см. багетный

БАГОР *м* багор (*озон һаплы осло ыргак*); **рыболовный багор** балык тоға торған багор; **пожарный багор** янгын (ут) һүндәрә торған багор; **зацепить лдку багром** кәмәнә багор менән эләктереп алыу **2.** һалдау (*балык тоғоу кулайламаһы*)

БАГОРНЫЙ, -ая, -ое багор ...ы; **багорный крюк** багор ыргағы

БАГРИТЬ *несов. кого-что 1.* багор менән сығарыу; **багрить лдку из воды** кәмәнә багор менән һыузан сығарыу **2. (ловить рыбу багром)** һалдаулау, һалдау (багор) менән балык тоғоу

БАГРОВЕТЬ *несов.* кызарыу, бурлат кызыл төскә инеү; (*о солнце при закате*) байрау; (*о человеке*) кызара бүртеү; **небо багровеет** күк йөзө кызара; **багроветь от гнева** асыузан кызара бүртеү

БАГРОВЫЙ, -ая, -ое сем кызыл, кып-кызыл, куйы кызыл; **багровое лицо** кып-кызыл йөз; **багровое пламя** куйы кызыл ялкын

БАГРЯНЁТЬ *несов.*; *книжн.* 1. (*виднеться — о чём-л. багрянном*) кызарып тороу (күренеу), алһыуланып күренеу (тороу); **на заре небо багрянёет** таң атканда күк йөзө алһыуланып күренә 2. (*становиться багряным*) кызарыу, кызылайыу, алһыулануу, кызгылт төскә инеу; **осинник начал багрянеть** усақ урманы кызгылт төскә инә башланы

БАГРЯНЕЦ *м* куйы кызыл (бурлат кызыл) төс; **клён начал покрываться багрянцем** саған бурлат кызыл төскә инә башланы

БАГРЯНИТЬ и **БАГРЯНИТЬ** *несов.* *что* куйы кызыл төскә буяу (мансыу); **лучи солнца багрянят вершины гор** кояш нурзары тау баштарың кызыл төскә мансый

БАГРЯНИЙ, -ая, -ое *см.* **багрбовый**

БАГУЛЬНИК *м* һазанак (*дарыу цемлеге*); **настояй багульника** һазанак төнәтмәһе

БАДАН *м* бадан, монгол сәйе

БАДМИНТОН *м*; *спорт.* бадминтон; **играть в бадминтон** бадминтон уйнау

БАДМИНТОНИСТ *м* бадминтонсы; **команда бадминтонистов** бадминтонсылар командаһы

БАДЬЯ *ж* ағас күнәк, козок күнәге, шахта күнәге; **чугунная бадья** корос күнәк

БАЗА *ж* 1. *архит.* нигез, королма нигезе; **база колонны** колонна нигезе 2. (*основа, основание чего-л.*) база, нигез, ерлек; **материальная база** мағди ерлек; **социальная база** социаль нигез; **экономическая база** иктисади ерлек; **сырьевая база** сеймал базаһы; **кормовая база** животноводства малсылықтың азык базаһы 3. (*склад, опорный пункт*) база; **товарная база** тауар базаһы; **авиационная база** авиация базаһы; **военно-морская база** хәрби-дингез базаһы; **туристская база** туристар базаһы

БАЗАЛЬТ *м*; *геол.* базальт (*вулканик тау токомо*)

БАЗАЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое 1. базальт ...ы; **базальтовые залежи** базальт яткылыктары; **базальтовые скалы** базальт каялар 2. базальт, базальттан яһалған; **базальтовая основа** колонны колоннаның базальттан яһалған нигезе

БАЗАР *м* 1. базар; **колхозный базар** колхоз базары; **книжный базар** китап базары; **школьный базар** мәктәп базары 2. *перен.*, *разг.* (*шум, крик*) ығы-зыгы, шау-шыу, базар; **устрибить базар** базар короу

БАЗАРНЫЙ, -ая, -ое 1. базар ...ы; **базарный день** базар көнө; **базарная площадь** базар майзаны 2. *перен.*, *разг.* эзәпһез, тупас; **базарная ругань** эзәпһез һүгенәу

БАЗИЛИКА и **БАЗИЛИКА** *ж*; *архит.* базилика (*урта быуаттағы төзөлөш тибы*)

БАЗИРОВАТЬ *несов.* *что*, *на чём* нигезләу; **базировать промышленность на местном сырье** сәнәғәтте урындағы сеймалга нигезләу

БАЗИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. *на чём* нигезләнеу, таяныу; **базироваться на фактических материалах** фактик материалдарға таяныу 2. (*размещаться, располагаться*) урынлашыу; **самолёты базировались на новом аэродроме** самолёттар яңы аэродромда урынлашты

БАЗИС *м* 1. *архит.* базис, нигез; **базис колонны** колоннаның нигезе 2. *см.* **база** 2; 3. базис (*билдәле бер йәмғиәттең үзенә ярашлы сәйәси, хокуки, әхлаки һ.б. канундары булған етештереу мөнәсәбәттәре*)

БАЗИСНЫЙ, -ая, -ое базис ...ы; **базисные явления** базис күренештәре

БАЗОВЫЙ, -ая, -ое база ...ы; **базовое имущество** база мөлкәте

БАЙТ и **БЕЙТ** *м*; *лит.* бәйт

БАЙ *м* бай

БАЙ-БАЙ и **БАЮ-БАЙ** *межд.* бәү-бәү, бәлли-бәү, әүәй-әүәй; **пора бай-бай** бәү-бәү итергә вақыт

БАЙБАК *м* 1. (*вид сурка*) һыуыр 2. *перен.*, *разг.* (*лентяй*) ялкау, ата ялкау, нөкәс

БАЙБАЧИЙ, -ья, -ье һыуыр ...ы; **байбачья нора** һыуыр өнө

БАЙДАРКА *ж* байдарка (*бер кешелек кәмә*)

БАЙДАРОЧНЫЙ, -ая, -ое байдарка ...ы; **байдарочное весло** байдарка ишкәге

БАЙКА I *ж* байка (*йока кизе-мамык тукыма*); **белая байка** ак байка

БАЙКА II *ж* лакап, мазәк; **рассказывать байки** мазәк һөйләу

БАЙКОВЫЙ, -ая, -ое 1. байка ...ы; **байковое производство** байка етештерәу 2. байка, байканан тегелгән; **байковое одеяло** байка одеял; **байковый халат** байка халат, байканан тегелгән халат

БАЙСКИЙ, -ая, -ое бай ...ы; **байские земли** байзың ерзәре

БАЙХОВЫЙ: **байховый чай** бөртөк(лө) сәй

БАК I *м* (*сосуд*) бак; **нефтяные баки** нефть бактары; **бак для воды** һыу багы

БАК II *м*; *мор.* бак (*пароход палубаһының алғы өлөшө*)

БАКАЛАВР *м* бакалавр (1. *Көнбайыш Европа илдәрендә беренсе ғыلمي дәрәжә* 2. *хәзәрге Францияла урта мәктәпте тамамлаған һәм университетка инергә хокуғы булған укыусы*)

БАКАЛЕЙНЫЙ, -ая, -ое бакалея ...ы; **бакалейный товар** бакалея тауары; **бакалейный магазин** бакалея магазины

БАКАЛЕЯ *ж* *собир.* бакалея (*сәй, шәкәр, кофе, ярма, он кеңек азык-түлек*)

БАКЕЛИТ *м*; *хим.* бакелит (*синтетик ысмала*)

БАКЕН *м* бакен (*һыуза һай йәки хәцефле урындарҙы күрһәтәп йөзөп йөрәмәле билге*); **зажигать бакены** бакендарға ут тоткандырыу

БАКЕНБАРДЫ *мн.* сикә һакалы

БАКЕНЩИК *м* бакенсы, бакен һаксыһы

БАКЛАГА

БАКЛАГА ж баклага (*бормаслы калай йэки агаз хауыт*)

БАКЛАЖАН м баклажан (*йэшелсэ*)

БАКЛАЖАННЫЙ, -ая, -ое баклажан ...ы; баклажанная **икра** баклажан икраһы

БАКЛАН м баклан (*һыу кошо*)

БАКЛАНИЙ, -ья, -ье баклан ...ы; **бакланье гнездо** баклан ояһы; **бакланье яйцо** баклан йоморткаһы

БАКЛУШИ: **бить баклуши** *разг.* эт һуғарыу, ел кыуыу, йөн тибеу

БАКТЕРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. бактерия ...ы; **бактериальная клетка** бактерия күзәнэгэ 2. бактериялы, бактериаль; **бактериальные удобрения** бактериялы ашламалар

БАКТЕРИЗОВАТЬ *несов.* бактериялау; **бактеризовать торф** торфты бактериялау; **бактеризовать почву** тупракты бактериялау

БАКТЕРИЗОВАТЬСЯ *несов.* бактериялануу

БАКТЕРИЙНЫЙ, -ая, -ое бактерия ...ы, бактериаль, бактериялы; **бактерийные препараты** бактериялы препараттар

БАКТЕРИОЗ м бактериоз (*үсемлектәрзеге йогошило ауырыу*)

БАКТЕРИОЛОГ м бактериолог (*бактериология белгесе*)

БАКТЕРИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. бактериология ...ы; **бактериологическая лаборатория** бактериология лабораторияһы 2. бактериологик; **бактериологическое оружие** бактериологик корал; **бактериологическая война** бактериологик һугыш

БАКТЕРИОЛОГИЯ ж бактериология (*микробиологияның бактерияларҙы өйрәнә торған бөлгесе*)

БАКТЕРИОФАГ м бактериофаг (*бактерияларҙы иретә һәм юкка сығара торған матдә*)

БАКТЕРИЦИДНОСТЬ ж бактерицидлык (*микробтарҙы юк итеу һәләте*)

БАКТЕРИЦИДНЫЙ, -ая, -ое бактерицид (*микробтарҙы юк итергә һәләтле*); **бактерицидные сыворотки** бактерицид һүлдәр

БАКТЕРИЯ ж бактерия (*биц бәлжәй бер күзәнәкле организм*), микроб; **болезнетворные бактерии** ауырыу тығузырыусы бактериялар; **гнилостные бактерии** сереткес бактериялар

БАЛ м бал (*бейеүзәр менән үткәрелгән зур байрам кисәһе*); **новогодний бал** Яңы йыл балы ♦ **көнчән бал** бөттө-китте, вәссәләм

БАЛАБАН м балабан (*кайһы бер Төньяк Кавказ халыктарында тынлы музыка коралы*)

БАЛАБОЛКА *разг.* 1. ж (*украшение в виде висячей кисточки, подвеска*) сук, сәсәк 2. м и ж; *перен.* (*болтун, болтунья*) лыгырзак, лапылдак, тел биштәһе, ләстит һатыусы

БАЛАБОНИТЬ *несов.*; *прост.* ләстит һатыу, лақылдау

БАЛАГАН м 1. *уст.* балаган, такта аласык; **ярмарочные балаганы** йәрминкә балагандары 2. уйын, тамаша, кәмит (*йәрминкәләргә күрһәтелгән*) 3. *перен.* кәмит, көлкө, мәрәкә; **превратить мероприятие в балаган** сараны кәмиткә әйләндереу

БАЛАГАННЫЙ, -ая, -ое 1. балаган ...ы; **балаганное представление** балаган тамашаһы; **балаганный шут** балаган мазәкһесе 2. *перен.* тупас **БАЛАГУР** м; *разг.* мәрәкәһе, йор һүзле (кеше), шырмый

БАЛАГУРИТЬ *несов.*; *разг.* мәрәкәләу, мәрәкә һөйләу; **он весь вечер балагурил** ул кис буйына мәрәкә һөйләне

БАЛАЛАЕЧНИК м балалайкаһы, балалайка-ла уйнаусы

БАЛАЛАЕЧНЫЙ, -ая, -ое балалайка ...ы; **балалаечная струна** балалайка кылы; **балалаечный оркестр** балалайка оркестры

БАЛАЛАЙКА ж балалайка; **играть на балалайке** балалайкала уйнау ♦ **бесструнная балалайка** ярык барабан (*сер тотә белмәгән, шәран-яра кеше*)

БАЛАМУТ м; *разг.* баламут, донья бутаусы, котко һалыусы, коткосо

БАЛАМУТИТЬ *несов.*; *разг.* 1. *что* болғатыу, бурьяклау, болғансыклау; **баламутить воду** һыуҙы болғансыклау 2. *кого-что*; *перен.* котортоу, донья бутау; **баламутить ребят** бала-сағаны котортоу

БАЛАНДА ж; *прост.* өйрә; **варить баланду** өйрә бешереу

БАЛАНС I м 1. (*равновесие*) баланс, тигезлек 2. *фин.* баланс; **годовой баланс** йыллык баланс; **активный баланс** актив баланс; **пассивный баланс** пассив баланс; **торговый баланс** сауза баланссы; **баланс народного хозяйства** халык хужалығы баланссы; **свести баланс** баланс сығарыу

БАЛАНС II м *собр.*; *спец.* (*брёвна*) баланс, түмәрсә (*целлюлоза заводтары өсөн әзерләнгән кыска бүрәнәләр*)

БАЛАНСИР м балансир (1. *цирк. канат өстөндә йөрөүгә акробаттың тигезлек һаклау колғаһы* 2. *тех. рычагтың бер төрө* 3. *сәзәттәргә маятник хезмәтен үтгән төп регулятор*)

БАЛАНСОВЫЙ I, -ая, -ое *фин.* баланс ...ы; **балансовый отчёт** баланс отчёты

БАЛАНСОВЫЙ II, -ая, -ое *спец.* баланс; **балансовая древесина** баланс агас

БАЛАХОН м; *разг.* балахон (*киләшһеҙ тегелгән, киң озон кейем*)

БАЛБЭС м; *разг., презр.* аңра, миңрәу, тинтәк, һиңмай

БАЛДА I ж; *уст.* (*большой тяжёлый молот*) балга; **разбивать камень железной балдой** тимер балга менән таш вагыу 2. м и ж; *прост., бран.* алийот, аңра

БАЛДАХИН *м* балдахин (*түбэлэт эшлэнгэн сэскле сымылдык*)

БАЛЕРИНА *ж* балерина, балетта бейүсе катын-кыз

БАЛЁТ *м* балет; **башкирский балёт** башкорт балеты; **классический балёт** классик балет; **артист балёта** балет артисты

БАЛЕТМЕЙСТЕР *м* балетмейстер

БАЛЁТНЫЙ, -ая, -ое балет ...ы; **балётное искусство** балет сәнгәте; **балётная шкбла** балет мәктәбе

БАЛЕТОМАН *м* балетоман (*балет яратушы*)

БАЛЕТОМАНИЯ *ж* балетомания (*балет менән мауығыу*)

БАЛКА I *ж* (*брус*) урза, өрлөк, матса, багана; **железная балка** тимер урза

БАЛКА II *ж* (*овраг*) һыза, үзән, тар күл; **лесная балка** урман һызаһы

БАЛКАНИСТ *м* балканист (*Балкан ярымутрауында йшәгән халыктарҙы өйрәнәүсе; шулар буйынса белгес*)

БАЛКАРСКИЙ, -ая, -ое балкар ...ы; **балкарская литература** балкар әзәбиәте

БАЛКАРЦЫ и **БАЛКАРЫ** *мн.* балкарзар, балкар халкы // *ед.* **балкарец** и **балкар** *м* балкар ир-аты; **балкарка** *ж* балкар катын-кызы

БАЛКОН *м* балкон; **украшать балкон** цвәтәми балконды сәскәләр менән бизәү; **первый ряд балкона театр.** балкондың беренсе рәте

БАЛКОННЫЙ, -ая, -ое балкон ...ы; **балконная дверь** балкон ишеге

БАЛЛ I *м 1.* (*единица измерения силы каких-л. явления*) балл; **сила ветра в шесть баллов** елдең көсө алты балл; **землетрясение в пять баллов** биш баллык ер тетрәү **2.** (*оценка в школе, в спорте*) балл, билдә; **конкурсный балл** конкурс балы; **не набрать баллов** балл йыя алмау

БАЛЛАДА *ж* баллада (**1.** *легенда йәки әкият сюжетына язылган шири эсәр 2.* *музыкаль эсәр*)

БАЛЛАДНЫЙ, -ая, -ое баллада ...ы

БАЛЛАСТ *м 1.* балласт, ауырлык, йөк (*тейше тәрәнлеккә төшөрөү өсөн карапка, осоу бейеклеген һаклау өсөн аэростатка һалынаан йөк*) **2.** *ж.-д.* балласт (*өстөнә штал һалыу өсөн ергә түшәлгән кырсын таш йәки ком*) **3.** *перен.* кәрәкмәгән артык нәмә, артык йөк

БАЛЛАСТИРОВАТЬ *несов.; ж.-д.* балласт түшәү

БАЛЛАСТНЫЙ, -ая, -ое балласт ...ы; **балластная система корабля** караптың балласт системаһы; **балластный поезд** балласт поезы

БАЛЛАСТОВЫЙ, -ая, -ое балласт ...ы

БАЛЛИСТИК *м* баллистика белгесе, баллистика

БАЛЛИСТИКА *ж;* *воен.* баллистика (*артиллерия тубы, йәзрәһе, мина, авиабомба һ.б. хә-*

рәкәте тураһындағы фән); **внутренняя баллистика** эске баллистика; **внешняя баллистика** тышкы баллистика

БАЛЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое баллистик; **баллистическая ракета** баллистик ракета

БАЛЛОВЫЙ, -ая, -ое балл менән баһаланған (*иәәпләнгән, үлсәнгән*); **балловая характеристика ветра** елдең балл менән иәәпләнгән көсө

БАЛЛОН *м;* *в разн. знач.* баллон; **баллон с кислородом** кислород баллоны; **баллон аэростата** аэростат баллоны

БАЛЛОТИРОВАТЬ *несов. кого-что* һайлау, тауыш биреү, тауышка куйыу; **баллотировать предложение** тәкдимде тауышка куйыу

БАЛЛОТИРОВАТЬСЯ *несов.* һайлануу, тауышка куйылыу; **баллотироваться в депутаты** депутатлыкка һайлануу

БАЛЛОТИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлау ...ы; **баллотировочный бюллетень** һайлау бюллетене

БАЛЛЬНЫЙ, -ая, -ое балл ...ы; **балльная система** балл системаһы

...БАЛЛЬНЫЙ, -ая, -ое *урыс телендә беренсе яртһы һан менән килгән кушма һүзәрҙән “баллы” мәгәнәһен аңлаткан икенсе өлөшө, мәс., пятибалльная система оценки знаний* белем кимәлен баһалауза биш баллы система

БАЛОВАННЫЙ, -ая, -ое иркә, иркәләп бозолған; **балованный ребенок** нык иркәләүзән бозолған бала

БАЛОВАТЬ *несов. 1.* *кого-что* иркәләтеү, иркәләтеп бозоу, котортоу, яман өйрәтеү, шаштырыу, узындырыу; **баловать детей** балаларҙы иркәләтеп бозоу **2.** *прост.* шаярыу; **ребенок балует** бала шаяра

БАЛОВАТЬСЯ *несов. 1.* (*играть*) шаярыу, котороу; **ребенок балуется** бала шаяра; **не балуйся** шаярма **2.** *чем (заниматься ради удовольствия)* шаярыу, шаярып эшләү, уйнау; **балуюсь** табакәм тәмәке тарткылайым; **баловаться с огнем** ут менән уйнау

БАЛОВЕНЬ *м;* *разг. 1.* (*любимчик*) иркә **2.** (*шутник*) шаян, шук ♦ **баловень судьбы** язмышы бәхетле

БАЛОВЛИВЫЙ, -ая, -ое *прост.* шук, шаян; **баловливый мальчик** шаян малай

БАЛОВНИК *м* и **БАЛОВНИЦА** *ж;* *разг.* шаян, шук

БАЛОВНОЙ, -ая, -ое *прост.* шаян, шук; **баловной ребенок** шук бала

БАЛОВСТВО *с;* *разг. 1.* (*потворство*) артык иркәләү, узындырыу, шаштырыу **2.** (*шалость*) шаянлык, шуклык

БАЛЫК *м* кызыл балык (*какланған кызыл балыктың һырт ите*)

БАЛЬЗАКОВСКИЙ: **бальзаковский** вбзраст Бальзак йәше (*катын-кыздың утыз менән кырк араһындағы йәше*)

БАЛЬЗАМ

БАЛЬЗАМ *м* 1. бэлзэм (*ысмала, эфир майзыры булган цемлек нуты нэм дарыу үлэндэре төнөтмәһе йәки майы*) 2. перен. (*средство утешения*) йыуаныс, күңел азығы

БАЛЬЗАМИН *м* бохар кынаһы, кына гөлө

БАЛЬЗАМИРОВАТЬ *несов. кого-что* бэлзэмләү, бэлзэм менән эшкәртеү

БАЛЬЗАМИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от бальзамировать*

БАЛЬЗАМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое бэлзэм бирә торған, бэлзэмле; **бальзамическая пихта** бэлзэм бирә торған ак шыршы; **бальзамические вещества** бэлзэмле матдәләр

БАЛЬЗАМНЫЙ, -ая, -ое бэлзэм ...ы; **бальзамное дерево** бэлзэм ағасы

БАЛЬНЕОЛОГ *м* бальнеолог, бальнеология белгесе

БАЛЬНЕОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое бальнеология ...ы, бальнеологик; **бальнеологический курорт** бальнеология курорты

БАЛЬНЕОЛОГИЯ *ж* бальнеология (*минераль һыуларҙың сығышы, физик һәм химик составын тикшереп, улар менән дауаланыу ысулдарын өйрәнә торған фән*)

БАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см.* **бал**; **бальный костюм** бал костюмы

БАЛЮСТРАДА *ж* балюстрада (*балкон йәки басҡыс яндауырындағы фигуралап яһалған рәштәкә*)

БАЛЯСИНА *ж* баясына (*басҡыс яндауырындағы йәки коймалағы фигуралап яһалған текмә*)

БАЛЯСНИК I *м* баясыник (*төзөлөш материалы*)

БАЛЯСНИК II *м*; *прост.* мәрәкәсе, мәрәкәсе

БАЛЯСНИЧАТЬ *несов.*; *прост.* шаярып һөйләшеү, мәрәкәләү, хәбәр һатыу

БАЛЯСЫ: **баясы** **точить** ләстит һатыу

БАМБУК *м* бамбук

БАМБУКОВЫЙ, -ая, -ое бамбук ...ы; **бамбуковая трость** бамбук таяғы; **бамбуковые заросли** бамбук урманлығы ♦ **бамбуковое положение** *прост., шутол.* ауыр (кыйын, уңайһыҙ) хәл

БАМПЕР *м* бампер (*автомобилдәрҙә бәрелеү көсөн кәметә торған махсус кулайлама*)

БАНАЛЬНОСТЬ *ж* күп сәйнәлгән (тапалған) һүз, искергән фекер

БАНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп сәйнәлгән, тапалған, искергән; **банальный сюжет** тапалған сюжет

БАНАН *м* банан (*тропик цемлек һәм уның емеше*)

БАНАНОВЫЙ, -ая, -ое банан ...ы; **банановый лист** банан япрағы; **банановая роща** банан урманы

БАНДА *ж* банда, шайка; **диверсионная банда** диверсия бандаһы; **банда грабителей** талаусылар (юлбасарҙар) бандаһы

БАНДАЖ *м* бандаж (1. *эсте күтәртеү йәки берәй ағзаны нормаль хәлдә тоту өсөн кейлә*

торған махсус ясы билбау 2. *тех. машина частарына, вагон тәғәрмәстәрәнә һ.б. кейзерелә торған металл туғын, шин*)

БАНДАЖНЫЙ, -ая, -ое бандаж ...ы; **бандажная мастерская** бандаж оҫтаханаһы

БАНДЕРОЛЬ *ж* бандероль; **отправить бандероль** бандероль ебәреү

БАНДЕРОЛЬНЫЙ, -ая, -ое бандероль; **бандерольное отправлениe** бандероль менән ебәреү

БАНДЖО *с* *нескл.* банджо (*Америка негрҙарының сиртеп уйнай торған музыка коралы*)

БАНДИТ *м* бандит, кораллы юлбасар, башкиҫәр

БАНДИТИЗМ *м* бандитизм, бандитлык, юлбасарлык

БАНДИТСКИЙ, -ая, -ое бандит ...ы; **бандитская шайка** бандит шайкаһы

БАНДУРА *ж* бандура (*украиндарҙың сиртеп уйнай торған кыллы музыка коралы*)

БАНДУРИСТ *м* бандурасы; **капелла бандуристов** бандурасыларҙың капеллаһы

БАНК *м* 1. банк; **государственный банк** дәүләт банкы(һы) 2. банк (*кәрт уйынының бер төрө; кәрт уйынында уртаға һала торған акса*)

БАНКА I *ж* 1. банка; **консервная банка** консерва банкаһы; **банка для варенья** кайнатма өсөн банка 2. *обычно мн.* **банки**; *мед.* банка һалыу (ултыртыу)

БАНКА II *ж*; *мор.* һайлык, һай урын

БАНКЕТ I *м* банкет, тантаналы мәжлес; **устроить банкет** банкет яһау (ойшоңороу)

БАНКЕТ II *м*; *тех.* банкет (*берәй королманы емереләүҙән һаҡлау өсөн һалынған тупрак йәки таш өйөмө*)

БАНКЕТКА *ж* банкетка (*артһыҙ йомшаҡ диван*)

БАНКЕТНЫЙ, -ая, -ое банкет ...ы; **банкетный зал** банкет залы

БАНКИР *м* банкир, банк хужаһы

БАНКИРСКИЙ, -ая, -ое банкир ...ы; **банкирская контора** банкир контораһы

БАНКНОТЫ *мн.* (*ед.* **банкнот** *м* и **банкнота** *ж*); *фин.* банкнот (1. *дәүләт банкыһы тарафынан сығарылып, акса урынына йөрөй торған билет* 2. *эмиссион банкылар тарафынан сығарылған ҡағыз акса*)

БАНКОВСКИЙ, -ая, -ое банк ...ы; **банковский служащий** банк хезмәткәре; **банковская система** банк системаһы

БАНКОВЫЙ, -ая, -ое банк ...ы; **банковое дело** банк эше

БАНКРОТ *м* банкрот (1. *бурыска батып, бөлгән кеше* 2. *күсм. шәхс тормошонда, хезмәтендә бәхетһезлеккә дусар булған кеше*)

БАНКРОТСТВО *с*; *прям., перен.* банкротлык, бөлгөнлөк; **политическое банкротство** сәйәси банкротлык

БАННЫЙ, -ая, -ое мунса ...ы; **банний день** мунса көнө; **банное пологёнце** мунса тастамалы
♦ **как банний лист (пристать)** хагызак күүек йёбөшөү, йёнгө тейеү, теңкэгэ тейеү

БАНТ *м* бант; **приколоть бант** бант тагыу; **завязать бант** бант тагыу

БАНТУ *мн. нескл. 1. (группа народов)* банту, бантузар **2. (семья языков)** банту (*Кёньяк һәм Урта Африка халыктарының телдәр гаиләһе*)

БАНЩИК *м* и **БАНЩИЦА** *ж* мунсасы, мунса хөзмәткәре

БАНЯ *ж* мунса; **коммунальная баня** коммуналь мунса; **мыться в бане** мунсала йыуыныу ♦ **белая баня** ак мунса; **чёрная баня** кара мунса; **задать баню кому** кәрәген биреү, бик каты әрләү, кыззырыу

БАОБАБ *м* баобаб (*тропик агас*)

БАПТИЗМ *м* баптизм (*христиан диненең айырым бер сектаһы*)

БАПТИСТ *м* и **БАПТИСТКА** *ж* баптист

БАПТИСТСКИЙ, -ая, -ое баптист ...ы, баптистар ...ы; **баптистская община** баптистар йәмғиәте

БАР I *м* бар (*зур булмаған ресторан*)

БАР II *м*; **метеор. бар** (*атмосфера бақымын үлсәү берәмеге*)

БАР III *м*; **мор. бар** (*йылға йәки диңгез яр буйындағы һайлык*)

БАР IV *м*; **горн. бар** (*тау комбайнының бер өлөшө*)

БАРАБАН *м 1.* барабан; **оркестровый барабан** оркестр барабаны; **пионерский барабан** пионер барабаны; **боевой барабан** хәрби барабан; **бить в барабан** барабан һуғыу (кағыу) **2.** барабан (*төрлө машина һәм механизмдарға эсе кыуыш цилиндр*); **барабан молотилки** ашлык һуқкыстың барабаны; **барабан револьвера** револьвер барабаны

БАРАБАНИТЬ *несов. 1.* барабан кағыу (һуғыу) **2. (дробно стучать)** тык-тык иттереү, тыкылдатыу; **барабани́ть по стеклу́** тәзрә тыкылдатыу **3. что и без доп.; разг.** насар уйнау, дыңғырлатыу; **барабани́ть на рояле** рояль дыңғырлатыу

БАРАБАННЫЙ, -ая, -ое барабан ...ы; **бараннные палочки** барабан таяқсалары; **бараннный бой** барабан тауышы ♦ **бараннная перепонка** *анат.* колак ярыһы

БАРАБАНЩИК *м* и **БАРАБАНЩИЦА** *ж* барабансы, барабан кағыусы

БАРАК *м* барак; **рабочий барак** эшселәр барагы

БАРАН *м 1.* тәкә, һарык тәкәһе; **годовалый баран** бер йәшлек тәкә; **племенной баран** токомло һарык тәкәһе; **холощённый баран** бестерелгән (көйзөрөлгән) тәкә **2.** кырагай һарык, кырагай

һарык тәкәһе ♦ **как баран на новые ворота (уставиться)** бер ни аңламай, мәғнәһез текләп тороу (карау); ябалак күүек карау

БАРАНИЙ, -ья, -ье **1.** тәкә ...ы; **бараны рог** тәкә мөгөзө **2.** һарык тиреһенән тегелгән; **бараний тулуп** һарык тиреһенән тегелгән толуп ♦ **в бараний рог согнуть (скрутить) кого кемдәлер** бөгөп алыу, баш эйзереү

БАРАНИНА *ж* һарык (куй) ите; **жареная баранина** кыззырылған һарык (куй) ите

БАРАНКА *ж 1.* керәндил; **свежая баранка** яңы бешкән керәндил **2. перен., прост.** баранка (*автомобиль руле*); **сесть за баранку** баранка артына ултырыу; **крутить баранку** баранка эйләндереү

БАРАХЛИТЬ *несов.; прост.* насар эшләү; **мотор барахлит** мотор насар эшләй

БАРАХЛО *с собир.; прост.* иске-мошко, алам-һалам, яракһыз вак-төйәк

БАРАХОЛКА *ж*; *прост.* барахолка (*иске-мошко, алам-һалам һатқан урын*)

БАРАХТАТЬСЯ *несов.; разг.* тыбырсыныу, тулау, шаптырлау; **барахтаться в воде** һузуа шаптырлау

БАРАЧНЫЙ, -ая, -ое барак тибындағы, барак ...ы; **барачная постройка** барак тибындағы төзөлөш

БАРАШЕК *м 1.* *уменьш.-ласк. от баран* һарык бәрәсе (бәрәнә) **2. (выделанная баранья шкурка)** бәрәс (бәрән) тиреһе, илтер; **шанка из бараншка** илтер бүрек **3. мн. бараншки (волны)** тулкын ялы (күбеге) **4. мн. бараншки (облака)** шекәрә болоттар **5. (гайка)** ике тоткалы гайка

БАРАШКОВЫЙ, -ая, -ое илтер, бәрәс тиреһенән тегелгән; **бараншковый воротник** илтер яға

BARBARIС *м* барбарис (*кыуағы һәм емеше*)
BARBARIСОВЫЙ, -ая, -ое барбарис ...ы; **барбарисовый куст** барбарис кыуағы; **барбарисовое варенье** барбарис кайнатмаһы

BARBOС *м* барбос (*йорт эте*)

BARД *м 1.* бард (*боронго кельттарға йырсы-шагир*) **2. уст.** шагир

BARДА *ж* төпрә (*шаран, һыра һ.б. койоу өсөн кулланылып, азак төбөнә ултырған калдык*)

BARЕЖ *м*; *уст.* бареж (*үтә күренмәле еңел тукыма*); **бёлый бареж** ак бареж

BARЕЖЕВЫЙ, -ая, -ое; *уст.* бареж; **барёжевое платье** бареж күлдәк

BARЕЛЬЕФ *м* барельеф (*кабартып төшөрөлгән скульптура һүрәте*)

BARЕЛЬЕФНЫЙ, -ая, -ое барельеф ...ы, барельефлы; **барельефное изображение** барельеф һүрәт

BARЕТКИ *мн. (ед. баретка ж); прост.* баретка (*сепрәктән тегелгән еңел аяк кейәме*); **бёлая баретка** ак баретка

БАРЕТТЕР

БАРЕТТЕР м бареттер (*электр приборы*)
БАРЖА и **БАРЖА** ж баржа; **грузить зерно** на баржу баржага иген теңгү

БАРЖЕВЫЙ и **БАРЖЕВОЙ**, -ая, -ое баржа-
(лар) ...ы; **баржевый канат** баржа канаты; **бар-
жевый караван** баржалар каруаны

БАРИЕВЫЙ, -ая, -ое барий ...ы, барийлы
БАРИЙ м барий (*химик элемент, металл*)
БАРИН м; *уст.* барин, алпауыт (**1.** помещик,
дворян, баяр **2.** эфэнде, хужа **3.** күсм. эшлэргэ
яратмаан кеше, акһөйж) ♦ **сидеть барином**
кул каушырып ултырыу (*дөйөм эшкэ кат-
нашмау*)

БАРИТ м барит (*буяу, резина, кағыз етеш-
тереүзэ һ.б. сэнэгэттэ киң кулланылган мине-
рал*)

БАРИТОН м баритон (**1.** бас менэн тенор
*араһындағы ирзэр тауышы; шундай тауыш ме-
нэн йырлаған кеше* **2.** тынлы музыка кора-
лының бер төрө)

БАРИТОНАЛЬНЫЙ и **БАРИТОННЫЙ**,
-ая, -ое баритональ, баритонга якын; **барито-
нальный бас** баритональ бас; **баритонная партия**
баритон партияһы

БАРИЧ м; *уст., разг.* барин малайы, бай-
бетсә

БАРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое метеор. бар ...ы;
барический (барометрический) градиент бар
(барометрик) градиент(ы), басым градиенты

БАРК м; *мор.* барк (*елкәнле судноның бер
төрө*)

БАРКА ж барка (*ағас баржа*)

БАРКАРОЛА ж; *муз.* баркарола (*Венеция
кәмселәренәң йыры һәм шул стилдә язылган
музыкаль эсәр*)

БАРКАС м баркас (**1.** күп ишкәкле зур кәмә
2. портта йөк ташый торған үзе йөрөмәле
кәмә)

БАРКАСНЫЙ, -ая, -ое баркас ...ы

БАРМЫ мн. барм (*батша кейеме*)

БАРОГРАФ м барограф (*атмосфера басы-
мының үзгәрешен язып бара торған прибор*)

БАРОКАМЕРА ж барокамера (*яһалма рә-
цештә юзары йәки түбән барометрик басым
барлыкка килтерә торған герметик камера*)

БАРОККО с нескл. барокко (XVI—
XVIII бб. Көнбайыш Европа архитектураһын-
да һәм скульптураһында булган нык семәрле
декоратив стиль)

БАРОМЕТР м барометр (**1.** атмосфера
басымын үлсәй торған прибор **2.** күсм. эш-
хәлдәң барышын сағылдырган күрһәткес)

БАРОМЕТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое барометрик;
барометрические данные барометрик мәглү-
мәтәр

БАРОН м барон (*Көнбайыш Европала граф-
тан түбән дворянлык титулы һәм шул ти-
тулды йөрөткән кеше*)

БАРОНЕССА ж барондың катыны, барон-
дың кызы

БАРОНЕТ м баронет (*Англияла дворян ти-
тулы һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

БАРОНСКИЙ, -ая, -ое барон; **баронский**
титул барон титулы

БАРОНСТВО с баронлык, барон булгу

БАРОЧНЫЙ, -ая, -ое барка ...ы; **барочный**
төс барка тактаһы; **барочный якорь** барка якоры

БАРОЧНЫЙ, -ая, -ое барокко ...ы; **барочный**
стиль барокко стили; **барочная живопись** барок-
ко стилиндәге живопись

БАРРАЖ м; *ав.* барраж (*корос тростар ме-
нән беркетелгән аэрометрлар торған һау-
алағы тоткарлык*)

БАРРАЖИРОВАТЬ несов.; *ав.* һауанан пат-
руль яһау (*һауаны дошман авиацияһынан само-
лёттар ярҙамында һахлау*)

БАРИКАДА ж баррикада; **сражаться на**
баррикадах баррикадаларҙа һуғышыу

БАРИКАДИРОВАТЬ несов. *что* баррика-
далау, баррикада короу; **барикадировать** үли-
цу урамга баррикада короу

БАРИКАДНЫЙ, -ая, -ое баррикада ...ы;
барикадные бой баррикада һуғыштары

БАРС м барыс, каплан

БАРСКИЙ, -ая, -ое барин ...ы, байзарса;
барская усадьба бай (йорто) усадьбаһы;
барские замашки байзарса кыланыш

БАРСОВЫЙ, -ая, -ое каплан ...ы; **барсовая**
шкура каплан тиреһе

БАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое бариндарга хас,
бариндарса, бариндарса эре (һауалы, тәкәббер);
барственный тон бариндарга хас тон ♦ **бар-
ственное отношение к делу** эшкә илке-һалты
мөнәсәбәт, эшкә гәмһез булгу

БАРСТВО с **1.** *собир.* баярзар, алпауыттар
2. (*высокомерие*) һауалыҡ, эрелек, тәкәбберлек
3. (*изнеженность*) назлылык, иркәлек, назла-
нып (котороп) китегу

БАРСТВОВАТЬ несов. эшһез (гәмһез)
йәшәу, бариндар һымак йәшәу

БАРСУК м бурһык; **барсучиха** ж; *разг.* инә
бурһык

БАРСУЧИЙ, -ья, -ье бурһык ...ы; **барсучий**
жир бурһык майы; **барсучья нора** бурһык өңө

БАРХАНЫ мн. (*ед. бархан м*) бархан, ком
тауы (*сүлдәрзә*)

БАРХАТ м бәрхәт, хәтфә; **зелёный бархат**
йәшел бәрхәт

БАРХАТИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** бәрхәт һымак
йомшак; **бархатистая кожа** бәрхәт һымак йом-
шак тире **2.** *перен.* (*о голосе, звуке*) йомшак,
яғымлы; **бархатистый гблос** яғымлы тауыш

БАРХАТКА и *разг.* **БАРХОТКА** ж бәрхәт
тасма

БАРХАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәрхәт; **бархатное**
платье бәрхәт күлдәк **2.** *перен. см.* **бархатистый**

♦ **бархатный сезон** бэрхэт сезоны (*көньякта көзгө айзар*)

БАРХАТЦЫ *мн.* (*ед. бархатец м*) бэрхэт үлөн

БАРЧОНОК и **БАРЧУК** *м;* *уст.* баяр (помещик) балаһы, барин улы

БАРЩИНА *ж* барщина (*крепостнойлык дэ-церендэ крэстиэндэрзең помещикка мәжбүри эшлэце*)

БАРЩИННЫЙ, -ая, -ое барщина ...ы; **барщинный труд** барщина хезмэте

БАРЫНЯ *ж* 1. барин катыны, байбисэ, бикэ 2. (*песня и пляска*) барыня; **плясать барыню** барыня бейеү

БАРЫШ *м;* *разг.* табыш, файза

БАРЫШНИК *м* 1. *уст.* (*перекупщик*) алып-һатар 2. (*торговец лошадами*) ат саузагәре

БАРЫШНИЧАТЬ *несов.;* *уст.* алып-һату менән көн күреү, шөгөлләнеү

БАРЫШНИЧЕСТВО *с;* *уст.* алып-һату кәсебе

БАРЫШНЯ *ж;* *уст.* 1. барин кызы 2. (*при обращении*) туташ

БАРЬЕР *м* 1. барьер (*сабышта, йүгереззе ыргып сызгы өсөн куйылган кэртэ*); **лошадь легко взяла барьер** ат барьер аша еңел һикереп сыкты 2. (*перегородка*) тәпәш койма, барьер 3. *перен.* тоткарлык, каршылык; **тамбовенные барьеры** таможня тоткарлыктары

БАРЬЕРНЫЙ, -ая, -ое барьер; **барьерный бег** барьер аша йүгерееү

БАС *м* бас (1. *иң калын ирзәр тауышы* 2. *шундай тауыш менән йырлаусы* 3. *түбән регистрдагы кыллы йэки тынлы музыка коралы*)

БАСЕННЫЙ, -ая, -ое мәсәл ...ы; **басенный стиль** мәсәл стиле

БАСИСТЫЙ, -ая, -ое калын тауышлы

БАСИТЬ *несов.* калын тауыш менән һөйләү (йырлау)

БАСКАК *м;* *уст.* бақкак (*бойондорокло ил халкынан яһак йыйыусылар башлығы*)

БАСКЕТБОЛ *м* баскетбол; **играть в баскетбол** баскетбол уйнау

БАСКЕТБОЛИСТ *м* и **БАСКЕТБОЛИСТКА** *ж* баскетболсы

БАСКЕТБОЛЬНЫЙ, -ая, -ое баскетбол ...ы; **баскетбольная команда** баскетбол командаһы

БАСМА *ж* басма (*сәс буяуы*)

БАТАЛИСТ *м* баталист (*һуғыш күренештәрен төшөрөҗе рәссам*)

БАТАЛИЯ *ж* 1. *уст.* һуғыш, бәрелеш, баталия 2. *разг., ирон.* ызғыш, талаш, кыскырыш

БАТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое баталия ...ы, һуғыш күренештәрен һүрәтләү ...ы; **бательный эпизод** баталия эпизоды; **бательная живопись** һуғыш күренештәрен һүрәтләүсе һынлы сәнгәт

БАТАЛЬОН *м* батальон; **танковый батальон** танк батальоны

БАТАЛЬОННЫЙ, -ая, -ое батальон ...ы; **батальонный командир** батальон командиры

БАТАРЕЙКА *ж* батареика (*көсөргәнеште арттырыу йэки энергия бирееү өсөн тәғәйенләнган бәләкәй аккумулятор*); **батареика для карманного фонаря** кеҗә фонары батареикаһы

БАТАРЕЙНЫЙ, -ая, -ое батарея ...ы; **батареиное орудие** батарея орудиеһы

БАТАРЕЯ *ж;* *в разн. знач.* батарея; **минометная батарея** миномет батареяһы; **зенитная батарея** зенит батареяһы; **батарея парового отопления** пар менән йһылтыу батареяһы

БАТАТ *м* батат, татлы картуф (*йһылы як үсәмлеге*)

БАТЕНЬКА *м;* *разг. (при обращении)* туганкай, агакай

БАТИПЛАН *м* батиплан (*диңгез тәрәлектәрен өйрәнеү өсөн тәғәйенләнган махсус камера*)

БАТИСКАФ *м* батискаф (*һыу аҗтында тикшеренеүзәр алып барыу өсөн махсус йһазландырылган үзйөрөшлө камера*)

БАТИСТ *м* батист (*тукыма*); **белый батист** ак батист

БАТИСТОВЫЙ, -ая, -ое батист ...ы, батистан тегелгән; **батистовый платок** батист яулык

БАТИСФЕРА *ж* батисфера (*тәрән һыу аҗтын тикшерееү өсөн махсус йһазландырылган шар формаһындагы корос камера*)

БАТОГ *м;* *уст.* 1. таяк, таянғыу таягы 2. *мн. батоги* яза бирееү (һуктырыу) таягы

БАТОН *м* батон (1. *озонса калас* 2. *озонса перәник, шоколад*)

БАТРАК *м* и **БАТРАЧКА** *ж* батрак, ялсы

БАТРАЦКИЙ и **БАТРАЧЕСКИЙ**, -ая, -ое батрак(тар) ...ы, ялсы(лар) ...ы; **батрацкий труд** батрактар хезмәте

БАТРАЧЕСТВО *с* 1. батраклык, ялсылык 2. *собр.* батрактар, ялсылар

БАТРАЧИТЬ *несов.* батраклык итеү, батраклыкта йөрөү, ялсы (батрак) булып эшләү

БАТТЕРФЛЯЙ *м;* *спорт.* баттерфляй (*йөзөҗең бер төрө*)

БАТУТ и **БАТУД** *м* батут, батуд (*циркта, спортта горизонталь хәлдә нығытын куйылган капрон йэки металл сетка*)

БАТЬКА *м;* *прост. см.* **батюшка** 1

БАТЮШКА *м* 1. *уст. (отец)* атай 2. *разг. (обращение к собеседнику)* туганкай 3. (*священник*) батюшка, поп ♦ **батюшки (мой)! в знач. межд.** атак, атакай!

БАУЛ *м* баул, юл һандыгы (төйөнсөгө)

БАХ *межд.* шап, доңк, гөрҗ

БАХАТЬ *несов. см.* **бахнуть**

БАХАТЬСЯ *несов. см.* **бахнуться**

БАХВАЛ *м;* *прост.* мактансык, купыр

БАХВАЛИТЬСЯ *несов.;* *прост.* мактануу, купырайыу, шапырынуу

БАХВАЛЬСТВО

БАХВАЛЬСТВО *с; разг.* мактансыклык, куйпырлык, шапырыныу

БАХИЛЫ *мн. (ед. бахила ж)* हुнар итеге

БАХНУТЬ *сов.; разг.* 1. шарт (доңк) итеу, гөрһөлдөп куйыу; **орудие бахнуло** орудие гөрһөлдөп куйыу 2. *кого-что (стукнуть)* тоңдороу, кундырыу, атып бөрөу, шап итеп һугыу; **бахнутъ по голове** башына кундырыу 3. эйтеп куйыу (ташлау)

БАХНУТЬСЯ *сов.; разг. (удариться)* шап (лап) итеп барып төшөу, гөрһөлдөп йыгылыу

БАХРОМА *ж* сук, сасэк (сасак), суклы тас-ма; **занавёска с бахромой** сасэкле шаршау

БАХРОМЧАТЫЙ, -ая, -ое 1. (*с бахромой*) суклы, сасэкле; **бахромчатый шарф** сасэкле шарф 2. (*похожий на бахрому*) сасэккә окшаган; **бахромчатый йней** сасэккә окшаган бәс

БАХТАРМА *ж; спец.* күк ит, итләу (*тиренең эске ягы*)

БАХЧА *ж* бакса (*карбуз, кауын, кабак баксаһы*)

БАХЧЕВОД *м* баксасы, баксасылык белгесе

БАХЧЕВОДСТВО *с* баксасылык

БАХЧЕВОЙ, -ая, -ое бакса ...ы ♦ **бахчевые культуры** бакса культуралары (*карбуз, кауын, кабак һ.б.*)

БАЦ *межд.* шалт, салт, шап; **бац егб по спине** аркаһына шап иттерөу (*һуғыу*)

БАЦИЛЛА *ж* бацилла (*таякса рэчешендэге бактерия*); **туберкулёзная бацилла** туберкулёз бациллаһы

БАЦНУТЬСЯ *сов.; прост.* доңк (шап, гөрс) итеп барып (колап, килеп) төшөу (колау, бәрелөу); **бацнуться о землю** ергә гөрс итеп килеп төшөу

БАЧОК *м; уменьш. от бак I*

БАШ: баш на баш *прост.* башма-баш, башына-баш

БАШЕНКА *ж; уменьш. от башня*

БАШЕННЫЙ, -ая, -ое башня ...ы; **башенные часы** башня сәгәте; **башенное орудие** башня орудиеһы

БАШИБУЗУК *м* башыбозок (1. XVIII—XIX бб. *Төркиялә регуляр булмаған гәскәр һалдаты* 2. *иск. башкисәр, юлбаһар*)

БАШКА *ж; прост.* баш

БАШКИРСКИЙ, -ая, -ое башкорт(тар) ...ы; **башкирский нарбд** башкорт халкы; **башкирский язык** башкорт теле; **башкирский мёд** башкорт балы; **башкирская лошадь** башкорт ағы

БАШКИРЫ *мн.* башкорттар, башкорт халкы // *ед. башкир м* башкорт ир-аты; **башкирка** *ж* башкорт катын-кызы

БАШКОВИТЫЙ, -ая, -ое *прост.* башлы, акылы, зирәк, откор; **башковитый ученик** башлы укыусы

БАШЛЫК *м* башлык (*буштаузан йәки тулған тегелгән баш кейеме*)

БАШМАК *мн. (ед. башмак м)* башмак (1. *аяк кейеме* 2. *тех. коралды һаклау өсөн уга кейзәрөп куйыла торған кулайлама* 3. *т. юл. вагондарзы туктатыу өсөн рельс өстөнә һалына торған кулайлама*) ♦ **быть (находиться) под башмаком** *у кого кемдеңдер* йөгөнтөһо астында булыу

БАШМАЧНИК *м* 1. *уст.* башмаксы, башмак тегеүсе, итексе 2. башмаксы (*тимер юл эшече*)

БАШМАЧНЫЙ, -ая, -ое башмак ...ы; **башмачная колодка** башмак калыбы

БАШНЯ *ж; в разн. знач.* башня; **кремлёвские башни** кремль башнялары; **телевизионная башня** телевизион башня; **силовая башня** силов башняһы; **башня танка** танк башняһы

БАЮ-БАЮШКИ-БАЮ *межд.* элли-бәлли, бәү-бәү, бәлли-бәү

БАЮКАНЬЕ *с см. баюкать*

БАЮКАТЬ *несов. кого* бәү-бәү иттерөу, көйләп бәүетөу

БАЯН *м; муз.* баян; **играть на баяне** баянда уйнау

БАЯНИСТ *м* баянсы, баянда уйнаусы; **выступления баянистов** баянсылар сығышы

БДЕНИЕ *с см. бдеть*

БДЕТЬ *несов.; книжн., уст.* 1. (*не спать*) йоткламау, уяу булыу 2. (*неустанно следить за кем-чем-л.*) бер туктауһыз күзәтөу, күзәтеп тороу

БДИТЕЛЬНОСТЬ *ж* уяулык, һизгерлек, һаклык; **проявить бдительность** һизгерлек күрһәтөу

БДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уяу, һизгер, һак; **бдительный человек** уяу кеше

БЕГ *м* 1. *см. бегать* 1, 2; **на бегу** йүгереп барышлай; **бег на сто метров** йөз метрга йүгерөу 2. *мн. бега (гонки, скачки)* бәйге, сабыш, юртактар сабышы, ат сабышы; **пойти на бега** бәйгегә барыу; **собачьи бега** эт сабышы ♦ **в бегах** эш артынан сабыу

БЕГАТЬ *несов.* 1. (*бежать в различных направлениях*) йүгерөу, йүгерешеп йөрөу; **дети бегают на улице** балалар урамда йүгерешеп йөрөй 2. (*заниматься бегом как спортом*) йүгерөу; **бегать на длинные дистанции** алыс арага йүгерөу 3. (*избегать кого-чего-л.*) касыу, касып йөрөу; **от дела не бегай** эштән касма 4. (*о быстром движении*) уйнаклар (йүгереп) тороу; **его пальцы бегают по клавишам** бармактары клавишала йүгереп тора 5. (*ухаживать*) *за кем; прост.* йөрөу, артынан йөрөу; **бегать за девушками** кыздар артынан йөрөу ♦ **мурашки по спине (по телу, по коже)** бәгают тән сымырлай, төктәр өрпәйә (*куркыузан, тулкынлануузан*)

БЕГЕМОТ *м (самец)* һыу үгезе; (*самка*) һыу һыйыры

БЕГЛЕЦ *м* и **БЕГЛЯНКА** *ж* каскын, касак

БЕГЛОСТЬ *ж* тизлек, йәһәтлек, йүгереклек, йылдамлык (*укыуза, музыка коральында уйнаганда*); **беглость чтения** йүгерек укыу

БЕГЛЫЙ, -ая, -ое **1.** в знач. суц. *беглый м и беглая ж* (совершивший побег откуда-л.) каскын, касак, касып киткэн; *поймка беглых* каскындарзы тотуу **2.** (*мимолётный, быстрый*) йүгерек; **беглый взгляд** йүгерек караш **3.** (*не затруднённый, свободный*) тиз, етез, йүгерек, иркен (*укызуза, музыка коралында*); **беглая игра на пианино** пианола иркен уйнау **4.** өстөн-мөстөн генә, игтибарһыз эшлэнгән; **беглый обзор газёты** гэзиткә өстөн-мөстөн генә яһалған күзәтеү ♦ **беглые гласные лингв.** төшөп калыусан һузынкылар; **беглый огонь** тиз-тиз (тогкамай) атыу

БЕГОВОЙ, -ая, -ое **1.** (*служащий для быстрой езды, бега, бегов; пригодный для них*) сапкыр, бэйге, сабыш, йүгерешеу, узышыу, сабышыу ...ы; **беговые лошади** бэйге (сабыш) аттары; **беговая дорожка** йүгерешеу (узышыу, сабышыу) юлы **2.** (*относящийся к бегам*) йүгерееу, сабышыу ...ы; **беговая программа** йүгерееу программаһы

БЕГОМ нареч. йүгереп, йүгертеп, тиз генә; **бежать бегом** йүгереп барыу

БЕГОНИЯ ж бегония, эзрәс гөл (*декоратив цуемлек*)

БЕГОТНЯ ж **1.** тегендә-бында йүгерешеу (сабышыу), йүгереш, сабыш; **дети подняли беготню** балалар тегендә-бында йүгерешә башланы **2.** перен. (*хлопоты, требующие спешки*) ыгызығы; **весь день прошёл в беготне** көн ыгы-зыгы менән үтте

БЕГСТВО с **1.** (*быстрое беспорядочное отступление*) касыу, ситенеу; **паническое бегство** паникага бирелеп касыу **2.** (*самвольный, тайный уход, побег*) касыу, касып китеу; **бегство из плёна** эсирлектән касыу; **спастись бегством** касып котолоу

БЕГУН м **1.** йүгерееусе, йүгерек; **бегун на коротке дистанции** якын арага йүгерееусе; **соревнование бегунов** йүгеректәр ярышы **2.** уст. (*быстрая на ходу лошадь*) шәп сабыусан, йүгерек, сапкыр **3.** мн. **бегуны** бегун (*нәмәләрге онтау йәки бутау өсөн ике таи тәгәрмәстән эшләнән кулайлама*); **мельничные бегуны** тирмән бегуны

БЕГУЧИЙ, -ая, -ее агын, йор, йүгерек, йылдам, етез (*агым һыу хакында*); **бегучий ручей** йүгерек шишмә

БЕДА ж **1.** бәлә, каза, бәлә-каза; **попасть в беду** бәләгә калыу (тарыу); **выручить из беды** бәләнән коткарыу (*сыгарыу*) **2.** в знач. сказ. бик кыйын (ауыр); **беда мне с ним** уның менән миңә бик кыйын **3.** в знач. сказ.; прост. бик күп, ифрат күп, иҫ киткес күп; **людей там — беда** кешеләр унда иҫ киткес күп ♦ **беда как бик; не велика беда** артык зыян юк, бошонорлок түгел; **на беду** бәхетһезлеккә каршы, бәләгә каршы; **просто беда** аптыраш

БЕДЛАМ м *обычно в знач. сказ.; разг.* тәртипһезлек, ыгы-зыгы, шау-шыу

БЕДНЕТЬ несов. ярлылану, фәкирләнеу

БЕДНОСТЬ ж **1.** (*нужда*) ярлылык, фәкирлек, хәйерселек, юксыллык, мохтажлык; **жить в бедности** хәйерселектә йәшәу **2.** (*недостаточность чего-л., скудость в чём-л.*) һайлык, ярлылык; **бедность мысли** фекер һайлығы

БЕДНОТА ж **1.** собир. (*неимущие люди*) ярлы-ябагай, ярлылар, фәкир-фокара **2.** разг. см. бедность **1**

БЕДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ярлы, фәкир; **бедный человек** фәкир кеше **2.** (*имеющий недостаток в чём-л., скудный*) ярлы; **бедная природа** ярлы тәбигәт; **бедная фантазия** ярлы хыял, фантазияга ярлы **3.** (*несчастный*) кызганыс, бахыр, меҫкен; **бедный, он так бблен** меҫкен, ул шул тиклем нык ауырыу

БЕДНЯГА м и ж; разг. бахыр, меҫкен, бисара, байгош

БЕДНЯЖКА м и ж; разг. бахыркай, меҫкенкәй, бисара

БЕДНЯК м **1.** ярлы (фәкир) кеше **2.** ярлы крәстиән, ауыл ярлыһы

БЕДНЯЦКИЙ, -ая, -ое ярлы, фәкир; **бедняцкие массы** ярлылар массаһы

БЕДОВАТЬ несов.; прост. ярлылыкта (хәйерселектә, фәкирлектә) йәшәу

БЕДОВЫЙ, -ая, -ое шук, кыйыу, үткер; **бедовый мальчик** шук малай

БЕДОКУР м; разг. шук, тиктормаҫ кеше

БЕДОКУРИТЬ несов.; разг. бәлә тызузырыу (килтереу), зыян эшләу

БЕДОЛАГА м и ж; прост. см. бедняга

БЕДРЕННЫЙ, -ая, -ое бот ...ы; **бедренная кость** бот һөйгә

БЕДРО с **1.** (*часть ноги*) бот **2.** (*наружная сторона верхней части ноги*) янбаш; с **широкими бедрами** киң янбашлы

БЕДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ауыр, кыйын, бәләлә, бәлә-казалы; **бедственное положение** ауыр хәл

БЕДСТВИЕ с бәлә-каза, афәт, һәләкәт, зур бәхетһезлек; **стихийное бедствие** афәт, стихиялы бәлә-каза; **терпеть бедствие** бәлә-каза күреу

БЕДСТВОВАТЬ несов. мохтажлыкта (фәкирлектә, хәйерселектә) йәшәу, ауыр көн күреу (итеу)

БЕДУЙН м базун (*күсмә гәрәп*)

БЕЖ прил. неизм. акһыл көрән; **туфли цвета беж** акһыл көрән төстәге туфли

БЕЖАТЬ несов. **1.** йүгерееу; **бежать изо всех сил** бөтә көскә йүгерееу; **бежать наперегонки** кем узарзан йүгерееу; **бежать с эстафётой** эстафетала йүгерееу; **бежать на пятьсот метров** биш йөз метрга йүгерееу **2.** перен. (*быстро передвигаться — о средствах передвижения*) елеу, елдереу, сабыу; **поезд бежит** поезд елдере; **по шоссе бе-**

БЕЖЕВЫЙ

гүт машинны шоссө буйлап машиналар елә 3. (*быстро перемещаться, нестись* (о дымке, облаках и т.д.) агылыу; *облака бегут на север* болоттар төньякка агыла 4. *сов., несов.* (*спастись бегством*) касыу, касып котолоу; *бежать из окружения* камаузан касыу; *бежать из плена* плендан касыу 5. (*быстро проходить, протекать* — о времени) үтеу, узыу; *дни бегут* көндәр үтә; *время бежит* вакыт уза; *годы бегут* йылдар уза 6. (*течь, литься*) агыу, харкыу; *река бежит* йылга ага; *вода бежит из крана* крандан (һемәктән) һыу ага; *слезы бегут* күз йәштәре ага; *кровь из раны бежит* яранан (йәрәхәтгән) кан харка (ага) 7. *разг.* (*при кипячении*) ташыу; *самовар бежит* самауыр таша; *молоко бежит* һөт таша 8. *разг.* (*идти вперед, спешить* — о часах) алга китеу; *мой часы бегут* сәгәтем алга китә

БЕЖЕВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* беж; **бежевое платье** акһыл көрән күлдәк; **бежевые сапоги** акһыл көрән итек

БЕЖЕНЕЦ м и **БЕЖЕНКА** ж касак

БЕЖЕНСКИЙ, -ая, -ое касак(тар) ...ы; **беженский обвоз** касактар ылауы

БЕЗ и **БЕЗО** *предлог с род. п. 1.* (*при указании на недостаток, отсутствие кого-чего-л.*) -һыз/-һез; **расти без отца** атайһыз үсәү; **чай без молока** һөтһез сәй; **сидеть без огня** утһыз ултырыу; **жить без друзей** дуҫ-иһһез йәшәү; **работать без отдыха** ялһыз эшләү; **без вести пропал** хәбәрһез югалды

2. (*в отсутствие кого-л.*) -дан/-дән башка, юғында, юк сакта; **без нас не ходи** беззән башка барма (йөрәмә); **это сделано без вашей помощи** был һезең ярзамдан башка эшләнде

3. (*при словах, обозначающих количество или меру, указывает на недостающее до полной меры количество*) -дан/-дән; **ребёнку год без трёх дней** балага өс көндән бер йәш була; **без пяти минут** дэвят биш минуттан туғыз ♦ **без исключения** береһе лә калмай, тулығынса, бөтөнләй; **без ма́лого** әз тигәндә; **без сомнения** һис шикһез; **без оглядки** артына карамайынса, алдын-артын карамай; **без устали** арымай-талмай; **без умолку** туктауһыз, туктамайынса, өзлөкһез; **не без пользы** файзаһыз түгел; **не без тобо (чтобы)** уһһыз булмаҫ

БЕЗ... (**без...**, **бес...**) *приставка 1.* (*исемдән яһалған сифаттарза берәй нәмәнең булмауын аңлата*) -һыз/-һез; **безногий** аякһыз; **безработный** эшһез; **бесшумный** тауышһыз; **безлошадный** атһыз; **бездомный** өйһез, йортоһоз; **безъязыкий** телһез; **безысходный** котолгоһоз 2. (“-ие”, “-ье”, “-ица”, “-ость” *ялғаулары менән яһалған исемдәрзә берәй нәмәнең булмауын йәки кәм булыуын белдерә*) -һызлык/-һезлек; **безумие** башһызлык, акылһызлык; **безводье**

һыуһызлык; **безветрие** елһезлек; **бездорожье** юлһызлык; **бессердечие** шәфкәтһезлек; **безвкусица** зауыкһызлык; **безыдейность** идеяһызлык; **безызвестность** билдәһезлек

БЕЗАВАРИЙНЫЙ, -ая, -ое аварияһыз, бәләказаһыз; **безаварийное движение** аварияһыз хәрәкәт; **безаварийная работа** аварияһыз эш

БЕЗАЛАБЕРНОСТЬ ж тәртипһезлек, рәтһезлек, йыйнакһызлык

БЕЗАЛАБЕРНЫЙ, -ая, -ое тәртипһез, рәтһез, йүнһез, арамья, шалкы; **безалаберный человек** шалкы кеше; **безалаберная работа** тәртипһез эш

БЕЗАЛАБЕРЩИНА ж; *разг.* тәртипһезлек, бола, буталсыҡлык; **безалаберщина в доме** өй-зәге тәртипһезлек

БЕЗАЛКОГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое алкогольһез, иҫертмәй торған; **безалкогольные напитки** алкогольһез эсемлектәр

БЕЗАПЕЛЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое 1. *юр.* апелляцияһыз, апелляцияга бирелмәй торған; **безапелляционный приговор** апелляцияга бирелмәй торған хөкөм 2. кагы, кырка, кәтги; **безапелляционное решение** кәтги қарар

БЕЗБЕДНЫЙ, -ая, -ое мул, етеш, мохтажлыҡһыз; **безбедная жизнь** мул тормош

БЕЗБИЛЕТНИК м и **БЕЗБИЛЕТНИЦА** ж *разг.* билетһыз пассажир (тамашасы)

БЕЗБИЛЕТНЫЙ, -ая, -ое билетһыз, билеты булмаған; **безбилетный пассажир** билетһыз пассажир

БЕЗБОЖИЕ с аллаһһызлык, динһезлек, дәһрилек, аллага ышанмау

БЕЗБОЖНИК м и **БЕЗБОЖНИЦА** ж 1. аллаһһыз, динһез, дәһри (*кеше*) 2. *уст., бран.* оятһыз, выжданһыз, намысһыз (*әзәм*)

БЕЗБОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. *уст.* алланы (динде) танымаған, аллага (дингә) ышанмаған 2. *разг.* оятһыз, выжданһыз, намысһыз; **безбожная клевета** оятһыз гәйбәт

БЕЗБОЛЕЗНЕННЫЙ, -ая, -ое ауыртыуһыз, ауырттырыуһыз; **безболезненная операция** ауырттырыуһыз үткәрелгән операция

БЕЗБОРОДЫЙ, -ая, -ое һакалһыз, күсә; **безбородый мужчина** һакалһыз ир, күсә ир

БЕЗБОЯЗНЕННОСТЬ ж кыйбулык, куркыуһызлык, куркмағанлык; **безбоязненность мысли** фекерзәр кыйбулығы

БЕЗБОЯЗНЕННЫЙ, -ая, -ое кыйбу, куркыуһыз, куркыу белмәгән; **безбоязненный человек** куркыу белмәгән кеше

БЕЗБРАЧИЕ с буйзаклык, өйләнмәү, өйләнмәй (яңғыз) йәшәү (*ирзәргә карата*); кейәүгә сыкмау, кейәүгә сыкмай йәшәү (*катын-кыззәрзә карата*)

БЕЗБРАЧНЫЙ, -ая, -ое өйләнмәгән, кейәүгә сыкмаған, никахһыз

БЕЗБРЁЖНОСТЬ ж икһез-сикһезлек, оһоз-кырыйһызлык; **безбрёжность океана** океандың икһез-сикһезлеге

БЕЗБРЁЖНЫЙ, -ая, -ое икһез-сикһез, оһоз-кырыйһыз, бик зур, бик киң; **безбрёжное море** икһез-сикһез дингез; **безбрёжная степь** оһоз-кырыйһыз ялан

БЕЗБРОВЫЙ, -ая, -ое кашһыз, һирәк кашлы; **безбровый ребёнок** һирәк кашлы бала

БЕЗВЕРИЕ с аллага ышанмау, аллага ышанмаусылык

БЕЗВЕРХИЙ, -ая, -ое түбәһе булмаған, оһоз; **безверхая берёза** оһоз (осо кыркылған) кайың

БЕЗВЕСТНОСТЬ ж 1. (*неизвестность*) билдәһезлек, танылмағанлык; **жить в безвестности** билдәһезлектә йәшәу 2. (*отсутствие вестей, сведений о ком-чём-л.*) хәбәрһезлек, хәбәрхәтерһез булғы

БЕЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое 1. билдәһез, таныш булмаған; **безвестный солдат** билдәһез һалдат 2. танылмаған, таныкһыз, данлыкһыз; **безвестный человек** билдәһез кеше

БЕЗВЕТРЕННЫЙ, -ая, -ое елһез, тымык; **безветренный день** елһез көн

БЕЗВЕТРИЕ с елһезлек, тынлык, һиллек

БЕЗВИННОСТЬ ж гәйепһезлек, гөнәһызлык

БЕЗВИННЫЙ, -ая, -ое гәйепһез, гөнәһһыз; **безвинный человек** гәйепһез кеше

БЕЗВКУСИЕ с зауыкһызлык, тәм (йәм) белмәу, матурлыкты (күркәмлекте, нәфислекте) тоя белмәу, килешһезлек

БЕЗВКУСИЦА ж; *разг. см. безвкусие*

БЕЗВКУСНЫЙ, -ая, -ое 1. (*о пище*) тәмһез, сөсө; **безвкусная еда** тәмһез аш 2. (*лишённый изящества*) йәмһез, килешһез, шыкһыз, ягышһыз; **безвкусный костюм** килешһез (тегелгән) костюм 3. (*о человеке, не обладающем хорошим вкусом*) зауыкһыз, матурлыкты (күркәмлекте, нәфислекте) тоя белмәгән; **безвкусный человек** зауыкһыз кеше

БЕЗВЛАСТИЕ с власһызлык, власть (башлык) булмау; **царит безвластие** власһызлык хөкөм һөрә

БЕЗВЛАСТНЫЙ, -ая, -ое власһыз, йомшак; **безвластный человек** йомшак кеше

БЕЗВОДНЫЙ, -ая, -ое 1. һыуһыз, һыуга (дымға) ярлы; **безводная пустыня** һыуһыз сүл 2. *хим. һыуһыз, һыуы булмаған, һыу кушылмаған; безводная кислота һыу кушылмаған кислота*

БЕЗВОДЬЕ с һыуһызлык, һыу булмау, һыу азлык; **страдать от безводья** һыуһызлыктан йонсоу

БЕЗВОЗВРАТНЫЙ, -ая, -ое 1. (*утраченный навсегда*) мәңгегә югалған, кире кайтмай торған; **безвозвратное прошлое** кире кайтмай торған

вакыт 2. (*не подлежащий возврату*) кире кайтарылмай торған, кайтаруһыз; **безвозвратная ссуда** кире кайтарылмай торған ссуда

БЕЗВОЗДУШНЫЙ, -ая, -ое һауаһыз; **безвоздушное пространство** һауаһыз бушлык

БЕЗВОЗМЕДНЫЙ, -ая, -ое түләүһез, бушлай; **безвозмездная услуга** түләүһез ярзам

БЕЗВОЛИЕ с ихтыярһызлык, ебегәнлек, йомшаклык

БЕЗВОЛОСЫЙ, -ая, -ое сәһез, сәс үсмәгән; **безволосый человек** сәһез кеше

БЕЗВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое ихтыярһыз, ебегән, йомшак; **безвольный человек** ихтыярһыз кеше; **безвольный характер** йомшак хөкөм

БЕЗВРЕДНОСТЬ ж зарарһызлык, зыянһызлык, зарарһыз (зыянһыз) булғы; **безвредность производства** производствоның зарарһызлығы

БЕЗВРЕДНЫЙ, -ая, -ое зарарһыз, зыянһыз; **безвредное средство** зыянһыз сара

БЕЗВРЕМЕННОСТЬ ж вакытһызлык, вакытынан элек (алда) булғы

БЕЗВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое вакытһыз, вакытынан элек (алда); **безвременная кончина** вакытһыз үлем

БЕЗВРЕМЬЕ с (*тяжёлое время*) ауыр вакыт, ауыр заман; торгонлок

БЕЗВЫЕЗДНЫЙ, -ая, -ое (*о пребывании где-л.*) бер ергә лә (бер кайза ла) китмәйенсә (сыкмайынса); **безвыездное житьё** бер ергә лә китмәйенсә йәшәу

БЕЗВЫБЛАЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*о пребывании где-л.*) бер ергә лә (бер кайза ла) китмәйенсә (сыкмайынса)

БЕЗВЫХОДНОСТЬ ж котолгоһозлок, сараһызлык, котолгоһоз булғы

БЕЗВЫХОДНЫЙ, -ая, -ое 1. (*без отлучек куда-л.*) бер кайза ла (бер ергә лә) сыкмайынса (бармайынса); **безвыходное сиденье дома** бер кайза ла сыкмайынса өйзә ултырыу 2. (*безысходный — о положении, состоянии*) котолгоһоз, сараһыз; **безвыходное положение** котолгоһоз хәл

БЕЗГЛАЗЫЙ, -ая, -ое күзһез, күз(зәр)е һуқырайған

БЕЗГЛАСНЫЙ, -ая, -ое 1. *уст. (лишённый речи)* телһез 2. (*не выражающий своего мнения*) кыйыуһыз, йыуаш, һүзһез, тауыш-тынһыз; **безгласный человек** тауыш-тынһыз (йыуаш) кеше

БЕЗГОЛОВЫЙ, -ая, -ое 1. (*лишённый головы*) башһыз, башы киҫелгән; **безголовая туша** башһыз түшкә 2. *перен., разг. (глупый)* аңра, аңыш, минрәу, башһыз; **безголовый человек** аңра кеше 3. *перен., разг. (забывчивый)* тиз онотоусан, һыу мейе, башһыз, хәтерһез

БЕЗГОЛОСИЦА ж; *разг.* тауыш бөтөү, тауыштан языу (калғы)

БЕЗГОЛОСЫЙ, -ая, -ое 1. тауышы булмаған, тауышһыз; **безголосый человек**

БЕЗГРАМОТНОСТЬ

тауышһыз кеше 2. (*с плохим, слабым голосом*) тауышһыз, насар тауышлы; **безголбсьй певец** насар тауышлы йырсы

БЕЗГРАМОТНОСТЬ ж 1. (*неграмотность*) укый-яза белмәү, назанлык, грамотаһызлык; **борьба с безграмотностью** грамотаһызлык менән көрәш 2. *перен.* (*невежественность в какой-л. области*) назанлык, назан булыу; белемһезлек; **техническая безграмотность** техника буйынса (яғынан) назан булыу

БЕЗГРАМОТНЫЙ, -ая, -ое 1. (*неграмотный*) укый-яза белмәгән, белемһез, грамотаһыз, назан, нокот; **безграмотный человек** грамотаһыз кеше 2. (*содержащий много ошибок*) хаталы; **безграмотный диктант** хаталы диктант 3. *перен.* (*невежественный в какой-л. области*) мәғлүмәтһез, назан; **технически безграмотный человек** техник яктан назан кеше

БЕЗГРАНИЧНОСТЬ ж икһез-сикһезлек, осһоз-кырыйһызлык, иге-сиге булмау, сикһезлек; **безграничность пустыни** сүлдән икһез-сикһезлеге

БЕЗГРАНИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. (*бесконечный*) икһез-сикһез, осһоз-кырыйһыз, сикһез-кырыйһыз, иге-сиге булмаған, сикһез; **безграничная степь** икһез-сикһез дала; **безграничные просторы** осһоз-кырыйһыз киңлектәр 2. *перен.* сикһез, сиктән тыш зур; **безграничная радость** сикһез зур шатлык; **безграничная скорбь** сиктән тыш зур кайғы

БЕЗГРЕШНОСТЬ ж гөнаһһызлык, гәйепһезлек

БЕЗГРЕШНЫЙ, -ая, -ое 1. гөнаһһыз, гәйепһез, гөнаһы булмаған; **безгрешный человек** гөнаһһыз кеше 2. (*невинный, чистый*) таза, саф, гәйепкә алырлык булмаған

БЕЗДАРНОСТЬ ж 1. (*отсутствие таланта, одаренности*) йүне юклык, һәләтһез эшләнеш; **бездарность произведения** эсәрҙең һәләтһез эшләнеше 2. (*о бездарном человеке*) талантһызлык, һәләтһезлек, булдыкһызлык

БЕЗДАРНЫЙ, -ая, -ое 1. (*лишенный таланта, одаренности*) булдыкһыз, һәләтһез, эшлекһез, талантһыз; **бездарный поэт** талантһыз шагир; **бездарный человек** талантһыз кеше 2. (*выполненный неталантливо*) насар (һәләтһез) эшләнгән, сейле-бешле; **бездарный стих** сейле-бешле шигыр; **бездарная картина** һәләтһез эшләнгән картина

БЕЗДАРЬ и *уст.* **БЕЗДАРЬ** ж; *разг.* талантһыз, һәләтһез, булдыкһыз

БЕЗДЕЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*не проявляющий деятельности, пассивный*) эшлекһез, һүлпән, вайымһыз, гәмһез, бошмас; **бездейственный человек** вайымһыз кеше 2. (*не заполненный деятельностью, не связанный с каким-л. занятием*) тик торған, тик ултырган, эшһез, хәрәкәтһез, кул каушырып; **бездейственное сидение** кул каушырып ултырыу

БЕЗДЕЙСТВИЕ с тик (буш) тороу, гәмһезлек

БЕЗДЕЙСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*о человеке*) тик (буш, хәрәкәтһез) тороу, бер нәмә лә эшләмәү 2. (*о машинах, предприятиях и т.д.*) эшләмәү, туктап тороу; **трактор бездействует** трактор эшләмәй

БЕЗДЕЛИЦА ж; *разг.* вак-төйәк, юк-бар нәмә

БЕЗДЕЛУШКА ж вак-төйәк бизәнәү әйберҙәре (нәмәләре); **женские безделушки** катынкыздың бизәнәү әйберҙәре

БЕЗДЕЛЬЕ с эшһезлек, тик йөрөү; **томиться от безделья** эшһезлектән интелеү

БЕЗДЕЛЬНИК м и **БЕЗДЕЛЬНИЦА** ж; *разг.* 1. ялкау, эшлекһез кеше 2. *бран.* (*о пустом и бессовестном человеке*) йүнһез кеше **БЕЗДЕЛЬНИЧАТЬ** *несов.* эшһез йөрөү, тик йөрөү, эт һуғаруу

БЕЗДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. *разг.* эшһез; **бездельные дни** эшһез көндәр 2. *уст.* юк-бар, вак-төйәк, бик бәләкәй, әһәмиәтһез; **бездельный вопрос** юк-бар мәсьәлә (һорәү)

БЕЗДЕНЕЖНЫЙ, -ая, -ое 1. *фин.* (*производимый без денег, на основе обмена взаимных расчётов*) аксаһыз, акса түләмәйенсә башкарыла торған, кул аксаһыз; **безденежный расчёт** кул аксаһыз исәп 2. *разг.* (*нуждающийся в деньгах*) аксаһыз, аксаға мохтаж; **безденежный человек** аксаһыз кеше

БЕЗДЕНЕЖЬЕ с аксаһызлык, аксаға кытлык, аксаға мохтажлык, акса юклык

БЕЗДЕТНОСТЬ ж балаһызлык, балаһы юклык, балаһыз булыу

БЕЗДЕТНЫЙ, -ая, -ое балаһыз, балаһы булмаған, балаһы юк; **бездетная семья** балаһыз гаилә

БЕЗДЕФИЦИТНОСТЬ ж дефицитһызлык, етеш булыу

БЕЗДЕФИЦИТНЫЙ, -ая, -ое дефицитһыз, **бездефицитный бюджет** дефицитһыз бюджет

БЕЗДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ж эшлекһезлек, эштә һүлпәнлек, эшкә һалкын караш

БЕЗДЕЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эшлекһез, эшкә һүлпән; **бездеятельный человек** эшлекһез кеше

БЕЗДНА ж 1. төпһез, упкын, тәрән; **морская бездна** дингез упкыны 2. *разг.* (*множество*) бик күп, сикһез күп, икһез-сикһез, исәпһез-хисапһыз; **бездна народу** бик күп халык

БЕЗДОЖДЬЕ с королюк, ямғыр юклык, ямғырһызлык

БЕЗДОКАЗАТЕЛЬНОСТЬ ж дәлилһезлек, нигезһез булыу, исәт ителмәү; **бездоказательность обвинения** гәйепләүҙең нигезһез булыуы

БЕЗДОКАЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дәлилһез, нигезһез, исәт ителмәгән; **бездоказательная мысль** нигезһез фекер

БЕЗДОЛЬЕ с; *прост.* миxнэт, бэхетһезлек, кайгы-хэсрэг

БЕЗДОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* миxнэтле, бэхетһез, кайгы-хэсрэтле; **бездольная жизнь** бэхетһез тормош

БЕЗДОМНЫЙ, -ая, -ое **1.** йорт-ере булмаган, йортоһоз, тейәкһез, эйәһез; **бездомная собака** эйәһез эт **2.** *уст.* гаиләһе булмаган, гаиләһез, яңгыз; **бездомный человек** гаиләһез кеше

БЕЗДОМНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*не имеющий dna*) төбө булмаган, төпһез; **бездомное ведро** төпһез бизрә **2.** *перен. (чрезвычайно глубокий)* бик тәрән, төпһез; **бездомный бмуг** төпһез соңғол (ятыу); **бездомная пропасть** бик тәрән упкын **3.** *перен. (очень глубокий и вместительный)* төпһез; **бездомный карман** төпһез кесә; **бездомный мешок** төпһез ток ♦ **бездомная бочка** *шутл.:* **1)** (*о человеке, который может много выттиь, не хмелея*) аракы мискәһе; **2)** (*о чём-л., требующем неоднократных и некупающихся затрат*) төпһез мискә

БЕЗДОРОЖНЫЙ, -ая, -ое юлһыз; **бездорожное время** юлһыз сак

БЕЗДОРОЖЬЕ с **1.** (*отсутствие дорог, а также плохое состояние дороги*) юлһызлык, юлдың насарлығы **2.** (*распутица*) юл өзөлөү, өзәрем; **осённое бездорожье** көзгө өзәрем

БЕЗДОХОДНЫЙ, -ая, -ое килемһез, төшөмһез; **бездыходное хозяйство** килемһез хужалык

БЕЗДУМНЫЙ, -ая, -ое уйлап-нитеп тормаган, уйһыз, гәмһез, вайымһыз; **бездуманное отношение** гәмһез мөнәсәбәт

БЕЗДУМЬЕ с гәмһезлек, вайымһызлык

БЕЗДУШИЕ с каты күңеллек, рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, миһырбанһызлык; **проявить бездушие** шәфкәтһезлек күрһәтәү

БЕЗДУШНОСТЬ ж каты күңеллек, рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, миһырбанһызлык

БЕЗДУШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый чуткости, бессердечный*) каты күңелле, миһырбанһыз (*кеше*) **2.** (*не выражающий живого чувства, холодный*) һалкын, дәртһез; **бездушная игра актёров** актёрзарзың дәртһез уйнауы **3.** *уст.* йәнһез, үле; **бездушное тело** үле кәүзә

БЕЗДЫМНЫЙ, -ая, -ое төгөнһез, төгөн сыгармай торган; **бездымный порох** төгөнһез дары

БЕЗДЫХАННЫЙ, -ая, -ое йәнһез, үле; **бездыханный конь** үле ат

БЕЗЕ с *нескл.* безе (*күпертелгән йомортка авы менән шәкәрзән бешерелгән тәм-том*)

БЕЗЖАЛОСТНО *нареч.* аяуһыз (рәүештә), йәлләмәй, кызганмай; **безжалостно бить** йәлләмәй һуғыу (тукмау)

БЕЗЖАЛОСТНОСТЬ ж аяуһызлык, рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, миһырбанһызлык, кан-

һызлык; **проявить безжалостность** рәхимһезлек күрһәтәү

БЕЗЖАЛОСТНЫЙ, -ая, -ое аяуһыз, рәхимһез, шәфкәтһез, миһырбанһыз, канһыз, каты; **безжалостный человек** рәхимһез кеше

БЕЗЖИЗНЕННОСТЬ ж йәнһезлек, йәнһез (үле) булыу; **безжизненность взгляда** караштын йәнһез булыуы

БЕЗЖИЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*мёртвый*) йәнһез, үле, үлгән; **безжизненное тело** үле кәүзә **2.** (*пустынный, без признаков жизни*) йән эйәһе булмаган, йәнһез, буш; **безжизненная степь** йән эйәһе булмаган дала **3.** (*невыразительный*) һүнгән, дәртһез; **безжизненный взгляд** һүнгән караш

БЕЗЗАБОТНОСТЬ ж **1.** (*беспечность*) гәмһезлек, вайымһызлык **2.** (*отсутствие забот*) мәшәкәтһезлек, мәшәкәт булмау, хәстәрһезлек

БЕЗЗАБОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*беспечный*) гәмһез, вайымһыз, хәстәрһез, кайгыһыз; **беззаботный человек** гәмһез кеше **2.** (*свободный от забот*) мәшәкәтһез, борсоуһыз, кайгыһыз; **беззаботная жизнь** мәшәкәтһез тормош

БЕЗЗАВЕТНОСТЬ ж физикәрлек, үзен-үзе аямау

БЕЗЗАВЕТНЫЙ, -ая, -ое йәнән кызганмаган, үз-үзен аямай торган, физикәр; **беззаветная храбрость** физикәр батырлык

БЕЗЗАКОНИЕ с **1.** (*отсутствие законности*) законһызлык; **борьба с беззаконием** законһызлык менән көрәш **2.** (*незаконный поступок*) законга каршы эш итеү, законга каршы эш, законһыз эш; **совершать беззакония** законга каршы эш кылыу

БЕЗЗАКОННИЧАТЬ *несов.;* *разг.* законһыз эш итеү (кылыу)

БЕЗЗАКОННОСТЬ ж законһызлык, законһыз эш; **беззаконность действия** эштең законһызлығы

БЕЗЗАКОННЫЙ, -ая, -ое законһыз, законга каршы, законга һыймаган; **беззаконный поступок** законга каршы эш

БЕЗЗАСТЕНЧИВОСТЬ ж әрһезлек, оятһызлык, битһезлек

БЕЗЗАСТЕНЧИВЫЙ, -ая, -ое әрһез, оятһыз, битһез; **беззастенчивый лгун** оятһыз алдаксы

БЕЗЗАЩИТНОСТЬ ж үзен-үзе яклай алмау, ярзамһыз (якласыһыз) булыу

БЕЗЗАЩИТНЫЙ, -ая, -ое үзен-үзе яклай алмаган, таянысы (терәге) булмаган, якласыһыз; **беззащитный человек** ярзамһыз (якласыһыз) кеше

БЕЗЗВЕЗДНЫЙ, -ая, -ое йондозһоз; **беззвездное небо** йондозһоз күк

БЕЗЗВУЧНОСТЬ ж тауыш-тынһыз булыу, тауышһызлык, өнһезлек

БЕЗЗВУЧНЫЙ

БЕЗЗВУЧНЫЙ, -ая, -ое тауыш-тынһыз, тауышһыз, тынһыз, өнһөз; **беззвучный плач** тауышһыз илау

БЕЗЗЕМЁЛЬЕ с ерһезлек, ергә мохтажлык, ер азлык

БЕЗЗЕМЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое ерһез, ергә мохтаж; **безземельные крестьяне** ерһез крәстиһндәр

БЕЗЗЛОБИЕ с йомшак күңеллек, асыулы булмау

БЕЗЗЛОБНЫЙ, -ая, -ое йомшак күңелле, асыуһыз, асыу йөрөтмөгән (топтаған); **беззлобный смех** асыуһыз көлөү

БЕЗЗУБЫЙ, -ая, -ое 1. тешһез, аз тешле; **беззубая старуха** тешһез карсык 2. *перен.* (*лишённый остроты, слабый*) йомшак, көсһөз; **беззубая критика** йомшак тәһкит

БЕЗЛЁСНЫЙ, -ая, -ое урманһыз, урманға ярлы; **безлосная степь** урманһыз дала

БЕЗЛЁСЬЕ с урманға ярлылык, урманһыз ерһәр

БЕЗЛИКИЙ, -ая, -ое үзәнсәлекһез, төсһөз, бер төрлө; **безликне дома** бер төрлө үзәнсәлекһез йорттар; **безликое произведение** төсһөз әһәр

БЕЗЛИСТВЕННЫЙ, -ая, -ое япракһыз, япрағы койолған, шәрә; **безлиственный лес** япракһыз урман

БЕЗЛИСТНЫЙ и **БЕЗЛИСТЫЙ**, -ая, -ое япракһыз, япрағы койолған, яланғас, шәрә; **безлистное дерево** япрағы койолған ағас

БЕЗЛИЧИЕ с үзәнсәлекһез булыу, шәхси һызаттар юклығы

БЕЗЛИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. бер кемгә лә қағылмаған, үзәнсәлеге булмаған, шәхсиәтһез; **безличная критика** бер кемгә лә қағылмаған тәһкит 2. *грам.* эйәһез; **безличное предложение** эйәһез һөйләм

БЕЗЛОШАДНЫЙ, -ая, -ое атһыз; **безлошадное хозяйство** атһыз хужалык

БЕЗЛУНИЕ с айзың (ай яткыһының) булмауы

БЕЗЛУННЫЙ, -ая, -ое айһыз; **безлунная ночь** айһыз төһ

БЕЗЛУДНОСТЬ ж кешеләр юклык, кеше булмау

БЕЗЛЮДЬЕ с кеше юклык, кешеләр булмау

БЕЗЛЮДНЫЙ, -ая, -ое 1. кешәһез, халык аз йәшәй торған, кеше йәшәмәгән (тормаған); **безлюдный остров** кеше йәшәмәгән утрау 2. (*пустынный*) аулак, кешәһез, кеше йөрәмәй торған; **безлюдная улица** аулак урам

БЕЗМЁН м бизмән

БЕЗМЁРНО *нареч.* самаһыз, саманан тыш, үтә (бик) нык; **безмерно устал** бик нык арыны; **безмерно счастлив** бик нык бәхәтле

БЕЗМЁРНОСТЬ ж самаһыз (сикһез) булыу, самаһызлык, сикһезлек

БЕЗМЁРНЫЙ, -ая, -ое сикһез, самаһыз, саманан тыш зур (көслө), сиктән тыш зур (көслө); **безмерная радость** сикһез зур шатлык; **безмерный гнев** сиктән тыш көслө асыу

БЕЗМОЗГЛОСТЬ ж; *разг.* мейеһезлек, аңралык, миңрәүлек, макаулык

БЕЗМОЗГЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* мейеһез, аңра, миңрәү, макау; **безмозглый человек** аңра кеше

БЕЗМОЛВИЕ с 1. (*молчание*) өндәшмәү 2. (*тишина*) тынлык, һиллек, тауыш-тын булмау; **нарушить безмолвие** тынлыкты бозоу

БЕЗМОЛВНЫЙ, -ая, -ое 1. (*молчаливый*) өндәшмәс, һөйләшмәс, һүзһез, өһһөз, өһһөз-тынһыз; **безмолвный человек** өһһөз-тынһыз кеше 2. (*не сопровождаемый словами*) тауыш-тынһыз, һүзһез-һиһез, өһһөз; **безмолвный вопрос** өһһөз һорау; **безмолвный поклон** һүзһез-һиһез баш эйеү 3. (*спокойный, тихий*) тын, һил, тып-тын; **безмолвная степь** тып-тын дала; **безмолвный лес** тып-тын урман

БЕЗМОЛВСТВОВАТЬ *несов.* 1. (*молчать*) өндәшмәү, бер һүз зә әйтмәү, һүз катмау, һүзһез (телһез) калыу; **бабушка безмолвствовала** әбей бер һүз зә өндәшмәһе 2. (*быть тихим*) тауыш-тынһыз булыу, шып-шым (тып-тын) булыу; **природа безмолвствовала** тәбиғәт тып-тын ине

БЕЗМОТОРНЫЙ, -ая, -ое моторһыз; **безмоторная лодка** моторһыз кәмә

БЕЗМУЖНЯЯ, -ее *прост.* ирһез калған, тол; **безмужняя женщина** ирһез калған катыһ

БЕЗМЯТЕЖНОСТЬ ж тыһыслык, тыһыс хәл, борсолмау

БЕЗМЯТЕЖНЫЙ, -ая, -ое борсолууһыз, тып-тыһыс, тыһыс, кайғы-хәһрәтһез; **безмятежный сон** тыһыс йоко; **безмятежная жизнь** кайғы-хәһрәтһез тормош

БЕЗНАДЕЖНОСТЬ ж өмөтһөзлөк, ышаныс-һызлык; **безнадежность положения** хәлдәң өмөтһөзлөгө

БЕЗНАДЕЖНЫЙ, -ая, -ое өмөтһөз, ышаныс-һыз; **безнадежный больной** өмөтһөз ауырыу; **безнадежный взгляд** өмөтһөз караш

БЕЗНАДЗОРНОСТЬ ж караусыһыз (күзәтүһез) булыу, бағдуһызлык; **безнадзорность детей** балаларзың караусыһыз булыуы

БЕЗНАДЗОРНЫЙ, -ая, -ое караусыһыз, күзәтүһез; **безнадзорный ребёнок** караусыһыз бала

БЕЗНАКАЗАННОСТЬ ж язаһызлык, язаһыз калдырылыу; **безнаказанность проступка** еһәйттең язаһыз калдырылыуы

БЕЗНАКАЗАННЫЙ, -ая, -ое язаһыз, язаһыз калдырылған; **безнаказанное преступление** язаһыз калдырылған еһәйт

БЕЗНАЛИЧНЫЙ, -ая, -ое кул аксаһыз, аксаһыз; **безналичный расчёт** кул аксаһыз иһәпләшеү

БЕЗОТВЕТНЫЙ

БЕЗНАЧАЛИЕ с етәксез булгу, влашызлык, власть юклык

БЕЗНОГИЙ, -ая, -ое 1. аякһыз, аягы өзөлгән, аякһыз калган; **безногий человек** аякһыз кеше 2. *разг.* аякһыз, аягы һынган, тоякһыз, тоягы һынган; **безногий стол** тоякһыз өстәл; **безногий диван** тоягы һынган диван

БЕЗНОСЫЙ, -ая, -ое 1. танауһыз, танауһыз калган 2. *разг.* һемәге (морона) булмаган, һемәкһез, моронһоз; **безносый чайник** моронһоз сәйгүн (сәйнүк)

БЕЗПРАВСТВЕННОСТЬ ж әхләкһызлык, әзәпһезлек, оятһызлык; **проявлять безправственность** әзәпһезлек күрһәтеү

БЕЗПРАВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое әхләкһыз, әзәпһез; **безправственный человек** әхләкһыз кеше; **безправственный поступок** әзәпһез кылык

БЕЗО *предлог см. без*

БЕЗОБИДНОСТЬ ж хәтер калдырмазлык (калмазлык) булгу, зарарһыз (зыянһыз) булгу; **безобидность шутки** шаярызуың хәтер калдырмазлык булгуы

БЕЗОБИДНЫЙ, -ая, -ое хәтер калдырмазлык (калмазлык), зыянһыз; **безобидная критика** хәтер калдырмазлык тәнкит; **безобидный человек** зыянһыз кеше

БЕЗОБЛАЧНОСТЬ ж 1. болотһоз, аяз булгу, аязлык, асыклык; **безоблачность неба** күктең аязлығы 2. *перен.* кайгы-хәсрәтһез (хәүеф-хәтәрһез) булгу, тыныс; **безоблачность жизни** тормоштон кайгы-хәсрәтһез булгуы

БЕЗОБЛАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. болотһоз, аяз, асык; **безоблачный день** аяз көн; **безоблачное небо** болотһоз күк 2. *перен.* кайгы-хәсрәтһез, хәүеф-хәтәрһез, якты, бәхетле; **безоблачная жизнь** якты тормош

БЕЗОБРАЗИЕ с 1. (*уродство*) йәмһезлек, шөкәтһезлек, килбәтһезлек 2. (*отвратительное явление*) әшәкелек, насар кылык, тәртипһезлек, кәбәхәтлек; **совершить безобразие** әшәкелек эшләү; **что за безобразие!** был ниндәй тәртипһезлек!

БЕЗОБРАЗИТЬ *несов.* 1. *кого-что (искажать, делать некрасивым)* йәмһезләү, шөкәтһез (килбәтһез) итеп күрһәтеү; **платье безобразит фигуру** күлдәк кәүзәне килбәтһез итеп күрһәтә 2. *прост. см. безобразничать*

БЕЗОБРАЗНИК м и **БЕЗОБРАЗНИЦА** ж; *разг.* тыйнакһыз, тәртипһез, әшәкә

БЕЗОБРАЗНИЧАТЬ *несов.;* *разг.* тыйнакһызлану, тәртипһезләнеү, тәртипһез (хайһыз) кылану, тәртипһезлек кылу (эшләү)

БЕЗОБРАЗНОСТЬ ж тәртипһезлек, әшәкелек, тыйнакһызлык; **безобразность поведения** кылыктың әшәкелеге

БЕЗОБРАЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (*не имеющий четкого облика, расплывчатый*) таркау; **безобразные мысли** таркау фекерзәр

БЕЗОБРАЗНЫЙ, -ая, -ое 1. (*уродливый*) йәмһез, шөкәтһез, шыкһыз; **безобразная внешность** шөкәтһез киәфәт 2. (*возмутительный, отвратительный*) тәртипһез, әшәкә, насар; **безобразный поступок** әшәкә кыланьш

БЕЗОГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое *уст.* 1. (*необозримый*) күз күреме етмәгән, икһез-сикһез, иге-сиге булмаган; **безоглядное пространство** икһез-сикһез киңлек 2. (*совершаемый без оглядки, без раздумий, рассуждений*) дыуамал, алдын-артын уйламай эшләнгән; **безоглядная смелость** дыуамал кыйыулык

БЕЗОГОВОРОЧНОСТЬ ж бер һүзһез (каршылыкһыз) булгу

БЕЗОГОВОРОЧНЫЙ, -ая, -ое бер һүзһез, бер ниндәй эә шарт куйылмайынса; **безоговорочное согласие** бер һүзһез риза булгу; **безоговорочная капитуляция** бер һүзһез капитуляция яһау

БЕЗОПАСНОСТЬ ж хәүеф-хәтәрһезлек, именлек; **международная безопасность** халык-ара именлек; **охрана государственной безопасности** дәүләт именлеген һаклау; **техника безопасности** хәүефһезлек техникаһы; **безопасность личного движения** урам хәрәкәтенә хәүефһезлеге

БЕЗОПАСНЫЙ, -ая, -ое 1. куркынышһыз, хәүеф-хәтәрһез; **безопасное место** хәүеф-хәтәрһез урын 2. зарарһыз, зыянһыз; **безопасный препарат** зыянһыз препарат 3. *уст.* (*находящийся вне опасности*) имен, тыныс

БЕЗОРУЖНЫЙ, -ая, -ое 1. коралһыз, коралланмаган; **безоружный человек** коралһыз кеше 2. *перен.* көсһез, дарманһыз; **в этом споре он оказался безоружным** был бәхәстә ул көсһез булып сыкты

БЕЗОСНОВАТЕЛЬНОСТЬ ж нигезһезлек, төпһезлек

БЕЗОСНОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нигезһез, төпһез; **безосновательное сөтование** нигезһез һукраныу

БЕЗОСТАНОВОЧНЫЙ, -ая, -ое туктауһыз, өзләкһез; **безостановочное движение** өзләкһез хәрәкәт

БЕЗОСТЫЙ, -ая, -ое (*о злаках*) кылсыкһыз; **безостая пшеница** кылсыкһыз бойзай

БЕЗОТВЕТНОСТЬ ж (*кротость, покорность*) баһалкылык, баһымсақлык, үтә йуашлык; **безответность характера** холоктоң баһалкылығы

БЕЗОТВЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. яуапһыз, яуапһыз калдырылган; **безответная любовь** яуапһыз мөхәббәт 2. (*кроткий, покорный*) баһалкы, баһымсақ, тауышһыз-тынһыз, йуаш; **безответный человек** йуаш кеше

БЕЗОТВЕТСТВЕННОСТЬ

БЕЗОТВЕТСТВЕННОСТЬ ж яуапһызлык; **проявить безответственность** яуапһызлык күрһәтәү

БЕЗОТВЕТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое яуапһыз; **безответственное отношение к делу** эшкә яуапһыз мөнәсәбәт

БЕЗОТВЯЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*неотвязный*) баштан (уйзан, күнелдән) сыкмаған, бәйләнсек; **безотвязная мелодия** баштан сыкмаған көй; **безотвязные мысли** бәйләнсек уйзар

БЕЗОТГОВОРОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* каршылыкһыз, бәхәсһез, тоткарлыкһыз, бер һүҙһез; **дело трébует безотговорочного исполнения** эш бер һүҙһез үтәүзе талап итә

БЕЗОТКАЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. (*никогда не отказывающийся от поручения, выполнения просьбы*) тыңлаулы, тыңлаусан, күндәм, карыуһыз; **безотказный человек** тыңлаусан кеше 2. (*происходящий без перебоев, остановок*) бер тоткарлыкһыз, өзлөкһез, бер туктауһыз, өзлөкһез (бер туктауһыз) эшлэгән (эшләй торған); **безотказный механизм** өзлөкһез эшләй торған механизм

БЕЗОТЛАГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кисектергеһез, кисектерегеһез, ашығыс; **безотлагательные меры** кисектергеһез саралар

БЕЗОТЛУЧНЫЙ, -ая, -ое урынынан китмәгән, урынында булған; **безотлучный сторож** һәр вақыт урынында торған караулысы

БЕЗОТНОСИТЕЛЬНО *нареч.* сағыштырғыһыз, бер нәмәгә лә бәйләмәй, иҫәпкә алмаған, карамастан

БЕЗОТРАДНОСТЬ ж кыуанышыз (шатлыкһыз) булғы; **безотрадность существования** кыуанышыз йәшәү

БЕЗОТРАДНЫЙ, -ая, -ое кыуанышыз, шатлыкһыз, күнелһез; **безотрадная жизнь** кыуанышыз тормаһ

БЕЗОТРЫВНЫЙ, -ая, -ое өзлөкһез, туктауһыз; **безотрывное обучение** өзлөкһез укыу

БЕЗОТЦОВЩИНА ж атайһызлык, атаһыз үҫеү

БЕЗОТЧЕТНОСТЬ ж 1. (*бессознательность*) аңһызлык, ихтыярһызлык; **безотчетность чувств** хистәрҙән ихтыярһызлыгы 2. (*отсутствие контроля*) контролһезлек, яуапһыз булғы; **безотчетность в работе** эштә яуапһыз булғы

БЕЗОТЧЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. (*бессознательный, невольный*) ихтыярһыз (аңһызлык менән) эшлэгән, сәбәһез, сәбәһез-ниһез, үзенән-үзе барлыкка килгән, ирекһезҙән, сараһыҙҙан; **безотчетный смех** сәбәһез көләү; **безотчетная тревога** сәбәһез-ниһез шомланғы 2. (*бесконтрольный*) отчәтһыз, күзәткәһез, контролһез; **безотчетное распределение денег** аксаны отчәтһыз бүлеү

БЕЗОШИБОЧНОСТЬ ж дәрәҫлөк, хатаһыз булғы, хатаһызлык; **безошибочность выводов** һығымталарҙың дәрәҫлөгә

БЕЗОШИБОЧНЫЙ, -ая, -ое дәрәҫ, хатаһыз; **безошибочный расчёт** дәрәҫ иҫәпләшеү (иҫәпләү)

БЕЗРАБОТИЦА ж эшһезлек, эш юклык, эш булмау

БЕЗРАБОТНЫЙ, -ая, -ое эшһез, эшһез калған; **безработный человек** эшһез кеше

БЕЗРАДОСТНОСТЬ ж шатлыкһыз (кыуанышыз, күнелһез, әс бошорлок) булғы; **безрадостность жизни** тормоштоң күнелһез булғы

БЕЗРАДОСТНЫЙ, -ая, -ое бер шатлыкһыз, кыуанышыз, күнелһез; **безрадостная жизнь** кыуанышыз тормаһ

БЕЗРАЗДЕЛЬНОСТЬ ж бөтөн көйә (тулы) булғы, бүленмәү, бүленә алмау; **безраздельность имущества** мөлкәттәң бүленмәү

БЕЗРАЗДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүленмәй торған, бүленмәс, тулы; **безраздельное имущество** бүленмәй торған мөлкәт; **безраздельная власть** тулы хахимлык

БЕЗРАЗЛИЧИЕ с гәмһезлек, барыбер булғы, иҫ китмәү, кызыкһынмау, битарафлык, һалкын караш, вайымһызлык; **безразличие ко всему** һәр нәмәгә лә вайымһызлык

БЕЗРАЗЛИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. (*равнодушный*) вайымһыз, гәмһез; **безразличный человек** вайымһыз кеше 2. *разг.* (*несущественный*) иҫ китмәгән, кызыкһынмаған, барыбер булған, әһәмиәтһез; **он безразличен к спорту** унын спортка иҫ китмәй

БЕЗРАЗМЕРНЫЙ, -ая, -ое *разг.* билдәлә генә үлсәмә булмаған, үлсәмһез; **безразмерные чулки** үлсәмһез ойок; **безразмерные носки** үлсәмһез ойокбаһ

БЕЗРАССУДОЧНОСТЬ ж акылһызлык, алабарманлык, дыуамаллык; **безрассудность поведения** кылыктағы алабарманлык

БЕЗРАССУДНЫЙ, -ая, -ое уйламай (дыуамаллык менән) эшләнгән (кылынған), дыуамал, акылһыз; **безрассудный поступок** уйламай кылынған эш; **безрассудная храбрость** дыуамал батырлык

БЕЗРАССУДСТВО с акылһызлык, дыуамаллык, алабарманлык

БЕЗРАСЧЕТНЫЙ, -ая, -ое иҫәпһез; **безрасчетная трата денег** аксаны иҫәпһез тогоу

БЕЗРЕЗУЛЬТАТНОСТЬ ж нәтижәһезлек, һөҙөмтәһез булғы, уңышһызлык; **безрезультатность опыта** тәжрибәнән һөҙөмтәһез булғы

БЕЗРЕЗУЛЬТАТНЫЙ, -ая, -ое нәтижәһез, һөҙөмтәһез, уңышһыз; **безрезультатные поиски** һөҙөмтәһез эзланеүзәр

БЕЗРЕЛЬСОВЫЙ, -ая, -ое (*о транспорте*) рельсһыз, рельсһыз йөрөй торған; (*о дорогах*) рельс һалынмаған

БЕЗРОГИЙ, -ая, -ое тукал, мөгөзһез, мүкләк; **безрогая корова** тукал һыйыр

БЕЗЫДЕЙНОСТЬ

БЕЗРОДНЫЙ, -ая, -ое 1. (*не имеющий род-ственников*) кэрзэш-ырыуһыз, туган-тыумасаһыз; **безродный человек** туган-тыумасаһыз кеше 2. *устар. (неродовитый)* загы (нәселе) данлыклы булмаған, затһыз; **безродный дворянин** затһыз дворянин

БЕЗРОПОТНОСТЬ ж күндәмлек, зарланмау, тыңлаусанлык; буйһоноусанлык

БЕЗРОПОТНЫЙ, -ая, -ое күндәм, зарланмаған, буйһоноусан, тыңлаусан; **безропотный человек** тыңлаусан кеше

БЕЗРУКАВКА ж еңһез кейем; **трикотажная безрукавка** бәйләнгән еңһез кофта

БЕЗРУКАВНЫЙ, -ая, -ое еңһез

БЕЗРУКИЙ, -ая, -ое кулһыз, сулак; **безрукый человек** кулһыз кеше 2. *перен., разг. (неловкий, неумелый в работе)* кулабаш, белдекһез, һәләтһез; **безрукый руководитель** һәләтһез етәксе

БЕЗРЫБЬЕ с балык юклығы, балык етмәү ♦ **на безрыбье и рак рыба** ит булмағанда үпкә лә аш

БЕЗУБЫТОЧНОСТЬ ж зыянһыз, зыян күрмәү, сығымдар артмау

БЕЗУБЫТОЧНЫЙ, -ая, -ое зыянлыкһыз, зарар (зыян) килтермәгән (килтермәй торған); **безубыточное предприятие** зыянлыкһыз предприятие

БЕЗУДАРНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* бәсымһыз; **безударные гласные** бәсымһыз һузынкылар; **безударный слог** бәсымһыз ижек

БЕЗУДЕРЖНЫЙ и *уст.* **БЕЗУДЕРЖНЫЙ**, -ая, -ое тыйылғыһыз (тыйып алғыһыз), тотонакһыз, ярһу; **безудержный смех** тыйылғыһыз көләү; **безудержная горячность** ярһу дыуамаллык

БЕЗУКОРИЗНЕННОСТЬ ж кәмселекһез, тел (һүз) тейһермәһлек булығы, якшы (һәйбәт) булығы, якшылык, һәйбәтлек; **безукоризненность характера** холоктоң якшылығы; **безукоризненность работы** эшгән һәйбәтлеге

БЕЗУКОРИЗНЕННЫЙ, -ая, -ое кәмселеге булмаған, кәмселекһез, тел (һүз) тейһергеһез, якшы, һәйбәт; **безукоризненное поведение** якшы тәртип; **безукоризненная работа** тел тейһергеһез, һәйбәт эш

БЕЗУМЕЦ м 1. *уст. (сумасшедший)* тиле, диуана, ақылдан язған, иһәр 2. (*безрассудный человек*) дыуамал, башһыз кеше, ақылһыз

БЕЗУМИЕ с 1. *уст. (сумасшествие)* диуаналык, иһәрлек 2. (*крайне безрассудство*) дыуамалык, башһызылык, ақылһызылык ♦ **до безумия (любить)** үлеп, шашып (яратыу)

БЕЗУМНЫЙ, -ая, -ое 1. *уст. (сумасшедший)* тиле, диуана, ақылдан язған (*кеше*) 2. (*крайне безрассудный*) уйламай эшләгән, дыуамал, башһыз, ақылһыз, ахмак; **безумная отвага** дыуамал батырлык 3. *разг. (очень сильный)* саманан (сиктән) тыш, иһ киткес нык (көслө); **безумная усталость** саманан тыш арыу

БЕЗУМОЛЧНЫЙ, -ая, -ое өзләкһез, туктауһыз, тынмас; **безумолчный шум** тынмас шау-шыу

БЕЗУМСТВО с см. **безумие**

БЕЗУМСТВОВАТЬ *несов.* ақылдан шашыу, ақылды югалтыу, котороноу, дыуамалланыу, дыу килеу

БЕЗУПРЕЧНОСТЬ ж тел (һүз) тейһермәһлек булығы, һәйбәт (якшы) булығы; **безупречность поведения** тәртиптең тел тейһермәһлек булығы

БЕЗУПРЕЧНЫЙ, -ая, -ое тел (һүз) тейһермәһлек, бик якшы, һәйбәт, мактауга лайык; **безупречная работа** бик якшы эш; **безупречное поведение** тел тейһермәһлек тәртип

БЕЗУСЛОВНО 1. *нареч.* һис шикһез, бер һүзһез; **он безусловно хороший руководитель** ул һис шикһез һәйбәт етәксе 2. *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһез; **безусловно, он пришел первым** әлбиттә, ул беренсе булып килде

БЕЗУСЛОВНОСТЬ ж шарттар менән сикләnmәгән булығы, шарт куйылмаған булығы

БЕЗУСЛОВНЫЙ, -ая, -ое һис (бер) һүзһез, тулы, шартһыз; **безусловное повиновение** бер һүзһез буйһоноу; **безусловное доверие** тулы ышаныс ♦ **безусловные рефлексы** шартһыз рефлектар

БЕЗУСПЕШНОСТЬ ж нәтижәһезлек, уңышһызылык, һөзөмтәһезлек; **безуспешность опыта** тәһрибанең уңышһызылығы

БЕЗУСПЕШНЫЙ, -ая, -ое нәтижәһез, уңышһыз, һөзөмтәһез; **безуспешное путешествие** уңышһыз сәйәхәт

БЕЗУСТАННЫЙ, -ая, -ое өзләкһез, арыу-талыуһыз, бер туктауһыз; **безустанная работа** өзләкһез эш

БЕЗУСЫЙ, -ая, -ое 1. мыйыкһыз, мыйык (ғы) сыкмаған; **безусый солдат** мыйыкһыз һалдат 2. *перен.* бик йәш

БЕЗУТЕШНЫЙ, -ая, -ое 1. кара кайғылы, ййуаткыһыз (*кеше*); **безутешная мать** кара кайғылы әсә; **быть безутешным** кайғынан арына алмау 2. ййуатып булмай торған; **безутешное горе** ййуатып булмай торған кайғы

БЕЗУХИЙ, -ая, -ое колакһыз

БЕЗУЧАСТИЕ с вайымһызылык, вайымһыз (күнел һалмай) карау, иһ китмәү

БЕЗУЧАСТНЫЙ, -ая, -ое вайымһыз, күңел бирмәгән, иһе китмәгән; **безучастное отношение** вайымһыз мәнәсәбәт; **безучастный взгляд** вайымһыз караш

БЕЗЬ... *приставка см. без...*

БЕЗЪЯДЕРНЫЙ: **безъядерная зона** ядро коралһыз зона (*атом коралы эшләү, һаклау һәм кулланыу тыйылған зона*)

БЕЗЪЯЗЫКИЙ и **БЕЗЪЯЗЫЧНЫЙ**, -ая, -ое телһез, теле юк

БЕЗЫДЕЙНОСТЬ ж идеяһызылык, фекерһезлек

БЕЗЫДЕЙНЫЙ

БЕЗЫДЕЙНЫЙ, -ая, -ое идеяһыз, фекерһез; **безыдейное произведение** идеяһыз әсәр

БЕЗЫЗВЕСТНОСТЬ ж 1. *уст.* (*неизвестность*) билдәһезлек 2. (*отсутствии сведений*) хәбәр булмау, хәбәрһезлек

БЕЗЫЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое билдәһез, таныш булмаған

БЕЗЫМЯННЫЙ и **БЕЗЫМЁННЫЙ**, -ая, -ое 1. исемһез, исем кушылмаған, исеме билдәһез, исеме булмаған; **безымянная речка** исемһез йылға 2. (*не сохранивший имени творца, автора*) авторҙың исеме һаҡланмаған, авторһыз, аноним; **безымянное произведение** авторһыз (аноним) әсәр ♦ **безымянная могила** билдәһез кәбер; **безымянный палец** сығанак бармак

БЕЗЫНИЦИАТИВНОСТЬ ж инициативаһыҙлыҡ, инициативаһы булмау

БЕЗЫНИЦИАТИВНЫЙ, -ая, -ое инициативаһыз, инициативаһы булмаған; **безынициативный работник** инициативаһыз хезмәткәр

БЕЗЫНТЕРЕСНЫЙ, -ая, -ое кызык (кызыгы) булмаған; **безынтересная работа** кызыгы булмаған эш

БЕЗЫСКУССТВЕННОСТЬ ж ябайлыҡ, тәбиғилек; **безыскусственность речи** телмәр ябайлыгы

БЕЗЫСКУССТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, яһалма түгел; **безыскусственная красота** тәбиғи матурлыҡ

БЕЗЫСХОДНОСТЬ ж котолғоһоз (төзәлгәһез) булыу, котолғоһозлоҡ, сараһызлыҡ; **безысходность положения** хәлдәң котолғоһоз булыуы

БЕЗЫСХОДНЫЙ, -ая, -ое котолғоһоз, бөтмәҫ, йырыш сығкыһыз; **безысходная тоска** котолғоһоз һағыш; **безысходное горе** бөтмәҫ кайғы

БЕЙ м (*титул мелких феодальных правителей в странах Ближнего и Среднего Востока*) бей

БЕЙКА ж; *разг.* әзеп; **выпустить бейку** әзебен сәреү (озайтыу); **нашить бейку** әзеп һалыу

БЕК I м см. бей

БЕК II м; *спорт.* см. защитник 3

БЕКАР м; *муз.* бекар (*нота билдәһе*)

БЕКАС м һаралыһын (*һаз қошо*)

БЕКАСИННИК м; *охот.* дороп (*вак кошкорт атыу өсөн*)

БЕКАСИНЫЙ, -ая, -ое һаралыһын ...ы; **бекасиное гнездо** һаралыһын ояһы; **бекасиный выводок** бер оя һаралыһын себештәрә

БЕКЕША ж бекеш (*бөрмә билле ирҙәр пальтоһы*)

БЕКОН м бекон (*ыҫлап һаҡланған йәки аз ына тоҙланған суска ите*)

БЕКОННЫЙ, -ая, -ое бекон ...ы

БЕЛЁК м тюлень балаһы

БЕЛЕНА ж тилебәрән ♦ **белены объелся** *груб., прост.* тилебәрән орлого ашаныңмы, аҡылдан шаштыңмы

БЕЛЕННОЙ, -ая, -ое тилебәрән ...ы; **беленное семя** тилебәрән орлого; **беленное масло** тилебәрән майы

БЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое ағартылған, аҫка буялған, аҡланған; **белёная стена** ағартылған стена; **белёный холст** ағартылған киндер

БЕЛЁСЫЙ, -ая, -ое аҫһыл, һорғолт аҫ, тонок аҫ; **белёсые брови** аҫһыл ҡаң; **белёсий туман** аҫһыл томан

БЕЛЁТЬ *несов.* 1. (*виднеться — о чём-л. белом*) ағарып күренеү, ағарып тороу (ятыу); **вдали белёет парус** алыҫта елкән ағарып күренә 2. (*становиться белым*) ағарыу, аҫ төҫкә инеү; **лицо начало белеть** бите (йөзө) ағара башланы

БЕЛЁТЬСЯ *несов.*; *разг.* ағарып күренеү; **чей-то платок белёлся в темноте** ҡараңғыла кемдендер яулығы ағарып күренде

БЕЛИ мн.; *мед.* аҫ килеү (*катын-кыҙҙың енси ауырыуы*)

БЕЛИБЕРДА ж; *разг.* юк-бар һүз, тузға язмаған хәбәр, сафсата, һүз буткаһы

БЕЛИЗНА ж аҫлыҡ; **белизна снега** ҡарҙың аҫлығы; **белизна зубов** тештәрҙең аҫлығы

БЕЛИЛА мн. 1. аҫ буяу; **свинцовые белила** курғашлы аҫ буяу; **цинковые белила** цинкылы аҫ буяу 2. ҡершән; **покрыть лицо белилами** биткә ҡершән яғыу

БЕЛИЛЬНЫЙ, -ая, -ое ағарта торған, ағартыу өсөн кулланылған; **белильный раствор** ағарта торған измә

БЕЛИЛЬНЯ ж ағартыу урыны (*цех йәки бұлмә*)

БЕЛИТЬ *несов.* что 1. ағартыу, аҫлау; **белить избу** өй аҫлау; **белить потолок** түшәм ағартыу 2. һөртөү; **белить лицо** биткә ҡершән һөртөү 3. аҫ төҫкә индереү, ағартыу (*епте, тукымань*); **белить холсты** киндер ағартыу

БЕЛИТЬСЯ *несов.* 1. ҡершән һөртөнөү 2. *страд.* от белить

БЕЛИЧИЙ, -ья, -ье 1. тейен ...ы; **беличья шкурка** тейен тиреһе; **беличье гнездо** тейен ояһы 2. (*сделанный из меха белки*) тейен, тейен тиреһенән тегелгән; **беличий воротник** тейен яға; **беличья шуба** тейен тун

БЕЛКА ж тейен ♦ **как белка в колесе вертеться** (**кружиться, крутиться**) орсок кеүек әйләнеү, туктауһыз эш, мәшәкәт менән сабыулау, өтәләһеп йөрөү, көн-төн йүгерәү

БЕЛКОВЫЙ, -ая, -ое *биол., хим.* 1. аҫһым ...ы; **белковое вещество** аҫһым матдә 2. аҫһымлы; **белковые корма** аҫһымлы азыҡтар

БЕЛЛАДОННА ж 1. *бот.* эт еләге 2. (*лекарство*) белладонна

БЕЛЛЕТРИСТ м беллетрист (*языцусы*)

БЕЛЛЕТРИСТИКА ж беллетристика, матур (нәфис) әзәбиәт (*проза менән язылган әзәбиәт*)

БЕЛЛЕТРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое беллетристик; беллетристическое произведение беллетристик әсәр

БЕЛОБИЛЕТНИК м; разг. ак билеты булган, ак билетлы (*хәрби хезмәткә ярәкһыз тип табылган кеше*)

БЕЛОБОКИЙ, -ая, -ое кабырганы ак булган, ак кабыргалы; **белобокяя сорбока** ак кабыргалы һайысқан

БЕЛОБОРОДЫЙ, -ая, -ое ак (сал) һакаллы; **белобородый старик** ак һакаллы карт

БЕЛОБРЫСЫЙ, -ая, -ое разг. акшар; **белобрысый мальчик** акшар малай

БЕЛОВИК м аклама, акка (язылган) күсерелгән кулязма

БЕЛОВОЙ, -ая, -ое атка (язылган) күсерелгән; **беловой экземпляр рукописи** кулязманың акка күсерелгән нөсхәһе

БЕЛОГВАРДЕЕЦ м ак гвардеец, ак гвардиясы

БЕЛОГВАРДЕЙСКИЙ, -ая, -ое ак гвардеецтар ..., ак гвардиясылар ...; **белогвардейский отряд** ак гвардиясылар отряды

БЕЛОГЛАЗКА ж 1. (*птица*) аккаш тургай 2. (*рыба*) сәгер балык

БЕЛОГОЛОВЫЙ, -ая, -ое ак сәсле, ак башлы; **белоголовый мальчишка** ак сәсле малай

БЕЛОДЕРЕВЕЦ м агас оштаһы, столяр

БЕЛОДЕРЕВЩИК м см. белодеревец

БЕЛОЗОР м йондоз үлән

БЕЛОК м 1. (*прозрачная часть яйца*) ак; **взбить белок** йомортка агын күпертеү 2. (*непрозрачная, белая оболочка глаза*) ак; **белки глаз** күз агы 3. *биол., хим.* акһым

БЕЛОКАМЕННЫЙ, -ая, -ое ак ташлы, ак таштан һалынған; **белокаменные палаты** ак таштан һалынған һарайзар

БЕЛОКРОВИЕ с; *мед.* ак канлылык, лейкоз, лейкемия (*кан күзәнәктәрен барлыкка килтересе тукыманы һ.б. авзаларзы зарарлаусы етди ауырыу*)

БЕЛОКУРЫЙ, -ая, -ое акһыл һары (һарғылт, етен) сәсле; **белокүрая дөвочка** етен сәсле кызыккай

БЕЛОЛИЦЫЙ, -ая, -ое ак йөзлө (битле); **белолицый мальчуган** ак йөзлө малай

БЕЛОЛОБЫЙ, -ая, -ое кашка; **белолобый щенок** кашка көсөк; **белолобый баран** кашка тәкә

БЕЛОРУССКИЙ, -ая, -ое белорус ..., Беларусь...; **белорусский язык** белорус теле; **белорусская литература** белорус әзәбиәте

БЕЛОРУСЫ мн. белорустар, белорус халкы // *ед.* белорус м белорус ир-аты; **белоруска** ж белорус катын-кызы

БЕЛОРУЧКА м и ж; разг. акһөйәк, эш һөймәүсе (һөймәс) кеше

БЕЛОРЫБИЦА ж акбалык

БЕЛОСНЕЖНЫЙ, -ая, -ое ап-ак, карзай ак; **белоснежная скатерть** ап-ак ашъяулык

БЕЛОТЕЛЫЙ, -ая, -ое ак тәнле; **белотелый ребенок** ак тәнле бала

БЕЛОУС ж акмыйык (*үлән*)

БЕЛОЧКА ж; *уменьш.-ласк. от белка*

БЕЛОШВЕЙКА ж эске кейем тегеүсе (*катын-кыз*)

БЕЛОШВЕЙНЫЙ, -ая, -ое эске кейем тегеү ...; **белешвейный цех** эске кейем тегеү цехы

БЕЛОЭМИГРАНТ м ак эмигрант

БЕЛОЭМИГРАНСКИЙ, -ая, -ое ак эмигранттар ...; **белоэмигрантское общество** ак эмигранттар йәмгиәте

БЕЛУГА ж кырпа (*балык*) ♦ **реветь белугой** ер йыргыш кыскырыу, үкереп илау

БЕЛУЖИЙ, -ья, -ье кырпа ...; **белужья икра** кырпа ыуылдырыгы

БЕЛУЖИНА ж кырпа ите; **солёная белужина** тозло кырпа ите

БЕЛУХА ж белуха (*поляр дельфин; олоһоһоң корһак асты ак була*)

БЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. ак; **белый снег** ак кар;

белая бумага ак қағыз; **белые облака** ак болоттар; **белый халат** ак халат; **покрасить в белый цвет** атка бузуу 2. (*очень светлый*) ак, акһыл

һары, етен төслө, ак тәнле; **белые волосы** етен төслө сәс; **белая раса** ак тәнле раса; **белый хлеб** ак икмәк 3. (*контрреволюционный*) ак;

белый офицер ак офицер; **белый террор** акттар терроры; **Белая армия** Ак армия 4. *в знач. суц.*

белые мн. (*шашки, шахматные фигуры светлого цвета в отличие от чёрных*) акттар; **играть белыми** акттар менән уйнау 5. (*как составная часть некоторых зоологических и ботанических названий*) ак;

белый медведь ак айыу; **белый гриб** ак бәшмәк; **полевница белая** ак кондорак; **кувшинка белая** ак томбойок; **тополь белый** ак тирәк; **марь белая** ак алабута; **акация белая** ак сәрүәр;

донник белый ак кандала үләнө ♦ **белая ворона** ала карға (*башкаларзан берәй яғы менән айырылып торған кешегә карата*); **белый билет** ак билет (*сәләмәтлеге насар булһу сәбәпле, хәрби хезмәттән азат ителеү хақындағы документ*); **белая горячка** ак бизгәк (*алкоголиктарза була торған психик ауырыу*); **белая баня** ак мунса; **белая кость** ирон. акһөйәк (*юғары катлам кешеге*); **Белая олимпиада** Ак олимпиада; **белое золото** ак алтын (*мамык*); **белое мясо** ак ит (*бызау йәки тауык, күркә ите*); **белый уголь** ак күмер (*һыу көсө тураһында*); **белые пятна** ак таптар (*бер зә тикшерелмәгән йәки аз тикшерелгән райондар*); **белые стихи** ак шигырзар (*рифмаһыз шигырзар*); **белый свет** якты донья; **средь (средь) бела дня** көпә-көндөз; **доводить до белого каления** канға тоз һалһу, қанды кыз-

БЕЛЫМ-БЕЛО

зырыу, шартлар хэлгә еткереү; **принимать белое за чёрное** акты кара тиеү, акты кара итеп күреү

БЕЛЫМ-БЕЛО нареч. ап-ак

БЕЛЬВЕДЁР *м*; *архит.* бельведер (*тирә-якты күзәтергә мөмкинлек биреп, йорт тиңенән өскә калкып торған королма*); **деревянный бельведёр** ағас бельведер

БЕЛЬГИЙСКИЙ, -ая, -ое Бельгия ...ы; **бельгийский народ** Бельгия халкы

БЕЛЬГИЙЦЫ *мн.* бельгиялылар, Бельгия халкы // *ед.* **бельгиец** *м* Бельгия ир-аты; **бельгийка** *ж* Бельгия катын-кызы

БЕЛЬЁ *с* *собр.* **1.** кер; **стирка белья** кер йыуыу **2.** кейем; **нижнее бельё** эске кейем, күлдәк-ыштан **3.** каралды; **постельное бельё** урын-ер каралдыһы (*мендәр тышы, юрган тышы һәм түшкә ябыуы*) **4.** (*столовое бельё*) аш-һыу тастамалдары, ашъяулык, майлыктар ♦ **рыться** (*копаться*) в **грязном бельё** гәйбәт һөйләү, ләстит һагыу

БЕЛЬЕВОЙ, -ая, -ое **1.** урын-ер каралдыһы ...ы, кер ...ы; **бельевой шкаф** урын-ер каралдыһы шкафы; **бельевая корзина** кер кәрзине **2.** *в знач. сущ.* **бельевая ж** урын-ер каралдыһы бүлмәһе, кер бүлмәһе

БЕЛЬМЭС: *ни бельмеса не знать* (*не понимать, не смыслить*) *прост.* әлепте таяк тип тә белмәү, бер нәмә лә белмәү (аңламау)

БЕЛЬМО *с* күзгә төшкән ак, кылау, ак ♦ **как бельмо на глазу** күзгә төшкән сүп (ак) кеүек, күз көйөгө (йән көйөгө) булып

БЕЛЬЧОНОК *м* тейен балаһы

БЕЛЬЭТАЖ *м* бельэтаж (**1.** *өйзөң икенсе каты* **2.** *театрҙа партёрҙан юғары ярус*)

БЕЛЯК *м* ак куяң

БЕЛЯШИ *мн.* (*ед.* **беляш** *м*) вак бәләш

БЕМОЛЬ *м*; *муз.* бемоль

БЕМОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *муз.* бемоль

БЕНГАЛЬСКИЙ, -ая, -ое бенгал ...ы ♦ **бенгальский огонь** бенгал уты (*сағыу ак йәки төрлө төс биреп балкыған фейерверк уты*)

БЕНГАЛЬЦЫ *мн.* бенгалдар, бенгал халкы // *ед.* **бенгалец** *м* бенгал ир-аты; **бенгалка** *ж* бенгал катын-кызы

БЕНЕДИКТИН *м* бенедиктин (*ликёр төрө*)

БЕНЕФИС *м* бенефис (*артистың талантын хормәтләү йөзөнән уның исеменә куйылған тамаша*)

БЕНЕФИСНЫЙ, -ая, -ое бенефис ...ы; **бенефисный спектакль** бенефис спектакле

БЕНЗИН *м* бензин; **авиационный бензин** авиация бензины

БЕНЗИННЫЙ, -ая, -ое бензин ...ы; **бензинный дым** бензин төтөнө

БЕНЗИНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бензин ...ы; **бензиновый запах** бензин есе **2.** бензин өсөн тәғәйенләнгән, бензин ...ы; **бензиновый бак** бен-

зин багы **3.** бензин менән эшләгән; **бензиновый мотор** бензин менән эшләгән мотор

БЕНЗОБАК *м* бензобак

БЕНЗОВОЗ *м* бензовоз (*бензин ташыусы автотракторна*)

БЕНЗОЗАПРАВочный: **бензозаправочная колонка** машинаға бензин һәм башка шыйык яғыулыктар коя торған колонка

БЕНЗОЗАПРАВЩИК *м* бензин койғос (*самолёттарға, танкыларға һ.б. шыйык яғыулык койоу өсөн махсус кулайлаштырылған автотракторна*)

БЕНЗОКОЛОНКА *ж* бензоколонка

БЕНЗОЛ *м* бензол (*төрлө химик буяулар, шартлатыу матдәләре, дарыулар яһауза кулланыла торған шыйыклык*)

БЕНЗОХРАНИЛИЩЕ *с* бензин һаклағыс

БЕНУАР *м*; *театр.* бенуар (*ложаларҙың партёр кимәлендәге ярусы*); **ложка бенуара** бенуар ложаһы

БЕРБЕРСКИЙ, -ая, -ое бербер ...ы; **берберский язык** бербер теле

БЕРБЕРЫ *мн.* бербер халкы, берберлар (*Төньяк Африка илдәрендә йәшәгән халык*) // *ед.* **бербер** *м* бербер ир-аты; **берберка** *ж* бербер катын-кызы

БЕРГАМОТ *м* бергамот (**1.** *емешенең кабығында эфир майы күп булған цитрус ағасы* **2.** *грушаның бер сорты*)

БЕРГАМОТНЫЙ и **БЕРГАМОТОВЫЙ**, -ая, -ое бергамот ...ы; **бергамотовое масло** бергамот майы

БЕРДАНКА *ж* берданка (*бер яһаулы боронго хәрби мылтык*)

БЁРДО *с* кылыс, тарак (*тукыу станогының өлөшө*)

БЕРДЫШ *м* айбалта (*боронго һуғыш коралы*)

БЁРЕГ *м* **1.** яр; **берег реки** йылға яры; **крутой берег** текә яр **2.** (*суша*) (һыу) буйы, яр (һыу) сите; **жить на берегу** һыу буйында йәшәү

БЕРЕГОВОЙ, -ая, -ое яр ...ы, ярзағы, яр (һыу) буйы, яр (һыу) буйындағы; **береговой ветер** һыу буйы еле; **береговая линия** яр һызығы; **береговая артиллерия** яр буйы артиллерияһы; **береговая охрана** йылға буйы һағы

БЕРЕДИТЬ *несов. что* **1.** ауырттырыу, ярһытыу, кузғытыу (*ауыртқан ергә тейен*); **бередить рану** яраға тейеп ауырттырыу **2. перен.** әрнетәү, ярһытыу, кузғытыу; **не береди мою душу** йөрәгемдә әрнетмә, күңелемдә ярһытма; **бередить сердечные раны** күңел яраларын кузғытыу

БЕРЕЖЛИВОСТЬ *ж* һаксыллыҡ, һаклыҡ менән (исәпләп) тотоноу; **проявить бережливость** һаксыллыҡ күрһәтәү

БЕРЕЖЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** һаксыл, һаклыҡ менән тотоноусан; **бережливый человек** һаксыл кеше **2. см.** **бережный**

БЕРЕЖНОСТЬ ж 1. (*осторожность*) һаклык, һаксыллык 2. (*заботливость*) кайгыртыусанлык, игтибарлылык

БЕРЕЖНЫЙ, -ая, -ое 1. (*осторожный*) һак, һаксыл 2. (*заботливый*) кайгыртыусан, игтибарлы

БЕРЁЗА ж кайын; **белая берёза** ак кайын; **берёза карликовая** кәрлә кайын; **берёза пушистая** тәлгәш кайын; **берёза приземистая** тәпәш кайын; **одинокая берёза** яңгыз кайын

БЕРЕЗНЯК м кайынлык, саукалык, кайын урманы

БЕРЕЗОВИК м кайын бәшмәге (*кайынлыкта үскән ашарга яраклы бәшмәк*)

БЕРЕЗОВЫЙ, -ая, -ое 1. кайын ...ы; **березовый лист** кайын япрагы; **березовый сок** кайын һуты; **березовая роща** кайын урманы, кайынлык, саукалык 2. кайын ...ы, кайындан яһалган; **березовая шкатулка** кайын кумта; **березовые дрова** кайын утын ♦ **березовая каша** һыйгыр сыбык (*һуктырыу өсөн*)

БЕРЕЙТОР м берейтор, ат өйрәтүесе (*менге аттарҙы һыбай йөрөгә өйрәтүесе*)

БЕРЕМЕНЕТЬ несов. буйға (корһакка, ауырга, балаға) калыу, йөккә узыу

БЕРЕМЕННАЯ 1. йөклә, ауырлы, ауыр аяклы, гөманлы 2. в знач. суц. **беременная** ж йөклә (ауырлы, ауыр аяклы, гөманлы) катын

БЕРЕМЕННОСТЬ ж буйында булыу, йөклә (ауырлы, корһаклы, гөманлы) булыу

БЕРЕСКЛЁТ м зелпе, оскат

БЕРЁСТА и **БЕРЕСТА** ж туз, кайын тузы

БЕРЕСТОВЫЙ и **БЕРЕСТЯНОЙ**, -ая, -ое туз, кайын тузынан; **берестяные изделия** кайын тузынан яһалган әйберҙәр; **берестяное ведро** туз күнәк; **берестовый кузовок** туз тырыз ♦ **берестяные грамоты** тузға азылған азмалар, язма комарткылар

БЕРЁТ м берет (*тирәһез тичәрәк баш кейеме*); **красный берет** кызыл берет; **детский берет** балалар береты; **надеть берет** берет кейеү

БЕРЁЧЬ несов. 1. что (*хранить*) һаклау, һаклап (кәзерләп) тотоу; **берегү вещи отца** атайымдың нәмәләрен һаклап тотам 2. (*расчётиливо тратить*) һаклау, һак (иһәп менән) тотоноу; **беречь сено** к веснә бесәнде язға һаклау; **беречь каждую копейку** һәр тинде иһәпләп тотоноу 3. *кого-что* (*заботливо оберегать*) һаклау; **беречь своё здоровье** һаулығынды һаклау ♦ **беречь как зеницу ока** күз караһы кеүек һаклау

БЕРЁЧЬСЯ несов. 1. *кого-чего* (*остерегаться*) һаклану, һак (абай) булыу; **беречься просто** һалкын тейеүзән һаклану; **берегись злой собаки** уһал эттән һак бул 2. *страд.* от **беречь**

БЕРИ-БЕРИ ж нескл.; *мед.* бери-бери (В₁ витаминны етешмәгәнлектән килгән ауырыу; авитаминоз)

БЕРИЛЛ м берилл (*затлы минерал*)

БЕРИЛЛИЙ м бериллий (*химик элемент, көмөш төслө каты еңел металл*)

БЕРКОВЕЦ м берковец (*ун ботка торошло боронго урыс үлсәү берәмеге*)

БЁРКУТ м бөркөт; **степной бёркут** дала бөркөтө; **горный бёркут** тау бөркөтө

БЕРЛОГА ж өң, айыу өңө

БЕРТОЛЁТОВ: **бертолётова соль** бертолет тозо (*органик матдәләр менән берлектә шартлаткыс катышма барлыкка килтерә торған ак төстәге кристаллик онтак*)

БЕРЦОВЫЙ: **берцовые кбсти** еңсек (ашык) һөйәктәре (*хайуандарҙа*); сирак (еңсек) һөйәктәре (*кешелә*)

БЕС... приставка см. **без...**

БЕС м ең, шайтан ♦ **бес попутал** шайтан которткан; **мелким бесом рассыпаться** *перед кем* койрок болғау, табан ялау, терилкә тотоу

БЕСЕДА ж 1. (*разговор*) әңгәмә, һөйләшеү; **вести оживлённую беседу** кызыу әңгәмә алып барыу; **за дружеской беседой** дуһтарса һөйләшеп ултырғанда 2. (*собеседование*) әңгәмә, һөйләшеү, фекер алышыу; **провести беседу со студентами** студенттар менән әңгәмә үткәреү

БЕСЕДКА ж беседка 1. *паркта, баксала, өй эргәһендә ял итеп ултыра торған өстө кыйыклы урын* 2. *махс. бейек биналарҙы буйғанда эшселәр өсөн яһалған асылмалы күтәрмә*)

БЕСЕДОВАТЬ несов. әңгәмәләшеү, һөйләшеү, әңгәмә үткәреү; **беседовать с учащимися** укыусылар менән әңгәмә үткәреү

БЕСЁНОК м; *разг.* 1. *уменьш.* от **бес** ең (шайтан) балаһы 2. (*о шалуне*) шаян, шук, тиктормас, шайтан ботағы ♦ **бесенята в глазах у кого** или *чьих* күззәге шаян оскондар, күз уйнау

БЕСИТЬ несов. *кого* еңләндереү, асыуын кабартыу (килтереү), шаштырыу, которондороу

БЕСИТЬСЯ несов. 1. (*заболеть бешенством — о животных*) котороу 2. (*неистовствовать*) шашыныу, котороноу, еңләнеү 3. *перен., прост.* (*резвиться, шалить*) пыр тузып шаярыу, шашыныу, тилереү ♦ **с жиру беситься** *прост.* майына сызай алмау, һимереп (туйып) һикереү, рәхәтлеккә сызаша алмау

БЕСКЛАССОВЫЙ, -ая, -ое синифһыз, синифтарға бүленмәгән; **бесклассовое общество** синифһыз йәмғиәт

БЕСКОЗЫРКА ж бескозырка; **матросская бескозырка** матрос бескозыркаһы

БЕСКОМПРОМИССНЫЙ, -ая, -ое компромисһыз, килешеүһез, килешеп эшләnmәгән

БЕСКОНЕЧНОСТЬ ж 1. сикһезлек, осһозкырһыйһыҙлыҡ, икһез-сикһезлек; **бесконечность пространства и времени** арауык һәм вақыттын сикһезлеге 2. *мат.* сикһезлек ♦ **до бесконечности** бик озак, сикһез

БЕСКОНЕЧНЫЙ, -ая, -ое 1. (*беспредельный*) икһез-сикһез, осһоз-кырһыйһыз, сикһез,

БЕСКОНТРОЛЬНОСТЬ

беткөһөз; **время и пространство бесконечны** вакыт һәм арауык сикһез **2.** (*продолжительный, очень длинный*) бик озак, бик озон, озайлы, бөтмәс-төкәнмәс; **бесконечная дорога** бик озон юл; **бесконечные разговоры** бөтмәс-төкәнмәс һөйләшүзәр **3.** (*чрезвычайный по силе проявления*) зур, оло, сикһез; **бесконечное удовольствие** сикһез кәнәгәтлек ♦ **бесконечная дробь** мат. сикһез кәсер

БЕСКОНТРОЛЬНОСТЬ ж контролһезлек, контроль юклык; **бесконтрольность действия** эштең контролһезлеге

БЕСКОНТРОЛЬНЫЙ, -ая, -ое контролһез, тикшерәүһез; **бесконтрольное расходование денег** аксаның контролһез тотолоуы

БЕСКОНФЛИКТНОСТЬ ж конфликтһызлык, низағһызлык, дәғүәһезлек

БЕСКОНФЛИКТНЫЙ, -ая, -ое конфликтһыз, дәғүәһез; **бесконфликтная ситуация** конфликтһыз хәл

БЕСКОРМИЦА ж мал азығына кытлык, мал азығы етмәү

БЕСКОРЫСТИЕ с әскерһезлек, тынгы-һызлык

БЕСКОРЫСТНОСТЬ ж см. **бескорыстный**

БЕСКОРЫСТНЫЙ, -ая, -ое әскерһез, тынгыһыз; **бескорыстная помощь** әскерһез ярзам

БЕСКОСТНЫЙ, -ая, -ое һөйәкһез, кылсыкһыз (*балыжка карата*)

БЕСКРАЙНИЙ, -ая, -ее и **БЕСКРАЙНЫЙ**, -ая, -ое сикһез, икһез-сикһез, осһоз-кырыһһыз; **бескрайний простор** икһез-сикһез киңлек; **бескрайнее море** сикһез диңгез

БЕСКРАЙНОСТЬ ж сикһезлек, икһез-сикһезлек, осһоз-кырыһһыз булуы; **бескрайность степей** далаларзың икһез-сикһезлеге

БЕСКРИЗИСНЫЙ, -ая, -ое кризисһыз, тоторокло; **бескризисная экономика** тоторокло иктисад

БЕСКРОВНЫЙ I, -ая, -ое **1.** канһыз, аз канлы, агарынған; **бескровное лицо** агарынған йөз **2.** кан койшоһоз; **бескровная победа** кан койшоһоз еңү

БЕСКРОВНЫЙ II, -ая, -ое *уст.* (*не имеющий крова*) йорт-ерһез, йәшәр урынһыз, төлөкһез, (баш осонда) кыйыкһыз; **бескровные люди** йәшәр урынһыз кешеләр

БЕСКРЫЛЫЙ, -ая, -ое **1.** канатһыз; **бескрылые насекомые** канатһыз бөжәктәр **2.** *перен.* төшөнкө, моңһоу, канатһыз; **бескрылая мечта** канатһыз хыял; **бескрылая песня** моңһоу йыр

БЕСКУЛЬТУРЬЕ с; *разг.* культураһызлык, мәзәниәтһезлек; **борьба с бескультурьем** культураһызлык менән көрәш; **проявлять бескультурье** культураһызлык күрһәтеү

БЕСНОВАТЫЙ, -ая, -ое *уст.* еңле, ең алыштырған; **бесноватый человек** еңле кеше

БЕСНОВАТЬСЯ *несов. см. беситься* **2, 3**

БЕСОВКА ж; *прост., бран.* (*о злой, вздорной женщине*) ең ботағы, албасты

БЕСОВСКИЙ, -ая, -ое ең ...ы, шайтан ...ы; **бесовское наваждение** шайтан коткоһо

БЕСПАЛУБНЫЙ, -ая, -ое палубаһыз, палубаһы булмаған; **беспалубное судно** палубаһыз судно

БЕСПАЛЫЙ, -ая, -ое бармакһыз, бармактары өзөлгән

БЕСПАМЯТНОСТЬ ж; *уст.* хәтер (иң) юклык, хәтерһезлек, онотоусанлык

БЕСПАМЯТНЫЙ, -ая, -ое хәтерһез, иңһез, онотоусан, зиһенһез; **беспамятный человек** хәтерһез (онотоусан) кеше

БЕСПАМЯТСТВО с **1.** (*обморочное состояние*) һушһыз (иңһез) булуы, һуштан (иңһез) языу **2.** *уст.* хәтер (иң) юклык, хәтерһезлек, онотоусанлык

БЕСПАРДОННОСТЬ ж; *разг.* оятһызлык, әзәпһезлек, тыйнакһызлык; **проявлять беспардонность** әзәпһезлек күрһәтеү

БЕСПАРДОННЫЙ, -ая, -ое *разг.* оятһыз, әзәпһез, тыйнакһыз, тартына белмәгән; **беспардонный человек** әзәпһез кеше

БЕСПАРТИЙНОСТЬ ж партияһыз булуы, партияһызлык, фиркәһезлек

БЕСПАСПОРТНЫЙ, -ая, -ое паспорты булмаған, паспортһыз; **беспаспортный человек** паспортһыз кеше

БЕСПЕРЕБОЙНОСТЬ ж туктауһыз, тоткарһызлык, өзлөкһез булуы; **бесперебойность связи** бәйләнештең өзлөкһез булуы; **бесперебойность работы** эштең тоткарһызлығы

БЕСПЕРЕБОЙНЫЙ, -ая, -ое туктауһыз, тоткарһыз, өзлөкһез; **бесперебойная работа** заводтың туктауһыз эшләүе

БЕСПЕРЕСАДОЧНЫЙ, -ая, -ое күсеп ултырмай торған, тура; **беспересадочный маршрут** тура маршрут

БЕСПЕРСПЕКТИВНОСТЬ ж перспектива (киләсәге) булмау, перспективаһызлык; **бесперспективность научных изысканий** гилми тикшеренүзәрҙең киләсәге булмау

БЕСПЕРСПЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое перспективаһы булмаған, перспективаһыз, киләсәге өмөтһез булған; **бесперспективная работа** перспективаһыз эш

БЕСПЕЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое кайғыһыз, борсолмас, хәсрәтһез; **беспечальное детство** кайғыһыз бала сак

БЕСПЕЧНОСТЬ ж гәмһезлек, моңһозлоқ, вайымһызлык, хәстәрһезлек, кайғыһызлык; **детская беспечность** балаларға хас вайымһызлык

БЕСПЕЧНЫЙ, -ая, -ое гәмһез, моңһоз, вайымһыз, бошмәс; **беспечный человек** вайымһыз кеше; **беспечная жизнь** гәмһез тормош

БЕСПИЛОТНЫЙ, -ая, -ое пилотһыз; **беспилотный космический корабль** пилотһыз йһан карабы

БЕСПОРЯДОЧНЫЙ

БЕСПИСЬМЕННЫЙ, -ая, -ое языуһыз, языу (алфавиты) булмаған; **бесписьменные нарбности** языуы булмаған халыктар; **бесписьменные языки** языуы булмаған телдәр

БЕСПЛАНОВОСТЬ ж планһызлыҡ, план юклыҡ; **бесплановость хозяйства** хужалықтың планһызлығы

БЕСПЛАНОВЫЙ, -ая, -ое планһыз; **бесплановая раббта** планһыз эш

БЕСПЛАТНЫЙ, -ая, -ое хак (акса) түләмәгән, түләүһез, буш(ка); **бесплатная медицинская помощь** түләүһез медицина ярзама; **бесплатное обучение** түләүһез укытыу; **бесплатное питание** бушка ашау

БЕСПЛАЦКАРТНЫЙ, -ая, -ое плацкартһыз; **бесплацкартный вагон** плацкартһыз вагон

БЕСПЛОДИЕ с 1. (*неспособность производить потомство*) түлһезлек, бизәүлек, түлһез булығы, бизәү булығы 2. (*неплодородие, неплодородность — о почве*) ундырышһызлыҡ, ундырышһыз булығы

БЕСПЛОДНОСТЬ ж 1. см. бесплбдие; **бесплодность земли** ерҙең ундырышһызлығы 2. (*безрезультатность*) һөзөмтәһезлек, һөзөмтәһез булығы, уңышһызлыҡ, уңышһыз булығы; **бесплодность раббты** эштең һөзөмтәһез булығы

БЕСПЛОДНЫЙ, -ая, -ое 1. (*неспособный производить потомство*) үрсемһез, емешһез (*цсемлектәр хакында*); түлһез, бизәү (*катындар хакында*); кысыр (*хайуандар хакында*) 2. (*неплодородный*) ундырышһыз; **бесплодная земля** ундырышһыз ер 3. (*бесплодный, напрасный*) файзаһыз, һөзөмтәһез, буш; **бесплодная попытка** һөзөмтәһез маташыу, файзаһызга тырышыу; **бесплодное ожидание** бушка көтөү

БЕСПЛОТНЫЙ, -ая, -ое тәнһез, кәүзәһез; **бесплотный дух** тәнһез йән (*күзгә күренмәй торған йән*)

БЕСПОВОРОТНЫЙ, -ая, -ое кырка, кәтги, тайпылышһыз; **бесповоротное решение** кәтги карар

БЕСПОДОБНЫЙ, -ая, -ое разг. сағыштырғыһыз, тиндәшһез, тинә (окшашы) булмаған, иҫ киткес; **бесподобный гблос** иҫ киткес тауыш

БЕСПОЗВОНОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. умырткаһыз, умыртка һөйәкһез; **беспозвоночные животные** умырткаһыз хайуандар 2. в знач. суц. **беспозвоночные мн.; зоол.** умырткаһыззар

БЕСПОКОИТЬ несов. кого-что 1. (*нарушать покой*) мәшәкәтләү, борсоу, камасаулау, бимазалау, мазаһызлау, тынышызлау; **беспокоить соседей** күршеләрҙе бимазалау 2. (*причинять боль*) һызлап (ауыртып) борсоу, тынышызлау, һызлау, ауыртыу, мазага тейеү; **меня беспокоит нога** мине аяғым тынышызлай; **его беспокоит сердце** уның йөрәге ауырта; **уличный шум** беспокоит **больного** урам шау-шыуы

ауырыузың мазаһына тейә 3. (*волновать*) хәуефләндереү, борсоу, тынғы бирмәү; **меня беспокоит отсутствие сына** улымдың юклығы мине борсой

БЕСПОКОИТЬСЯ несов. 1. (*тревожиться*) борсолоу, тынышызлануу, хәуефләнеү, хафалануу; **беспокоиться о детях** балалар хакында борсолоу 2. (*утруждать себя*) мәшәкәтләнеү, борсолоу, кайғыртыу; **не беспокойтесь, я сам понесу вещи** мәшәкәтләnmәгез, әйберҙәрҙе үзем алып барырмын

БЕСПОКОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. тынғыһыз, мәшәкәтле; **беспокойная дорбга** мәшәкәтле юл; **беспокойная раббта** тынғыһыз эш 2. тынышыз; тынғы белмәгән; **беспокойный человек** тынышыз кеше 3. борсоулы; **беспокойный взгляд** борсоулы караш 4. тынышыз; **беспокойное море** тынышыз дингез

БЕСПОКОЙСТВО с 1. борсолоу, тынышызлыҡ, тулкынлануу, хафа, тынғыһызлыҡ; **испытывать беспокойство** тынғыһызлыҡ кисереү 2. тынышызлау, мәшәкәт, бимаза; **причинять беспокойство** мәшәкәт яһау (тыузырыу)

БЕСПОЛЕЗНОСТЬ ж файзаһыз булығы, файзаһызлыҡ; **бесполезность раббты** эштең файзаһыз булығы

БЕСПОЛЕЗНЫЙ, -ая, -ое файзаһызга, бушка; **бесполезная граа времени** бушка вакыт әрәм итеү

БЕСПОЛЫЙ, -ая, -ое енесһез ♦ **бесплое размножение биол.** енесһез үрсөү (*бцленец юлы менән үрсөү*)

БЕСПОМОЩНОСТЬ ж ярзамсыһыз булығы, кеше көнөнә калыу, кеше көнлө булығы, ярзамга мохтажлыҡ, көсһезлөк; **беспомощность ребёнка** сабийзың кеше көнлө булығы

БЕСПОМОЩНЫЙ, -ая, -ое ярзамсыһыз, кеше көнлө, ярзамга мохтаж, көсһез; **беспомощный человек** ярзамга мохтаж кеше; **быть в беспомощном положении** кеше көнлө булығы

БЕСПОРОДНЫЙ, -ая, -ое токомһоз, сортһыз; **беспородный скот** токомһоз мал; **беспородное зерно** сортһыз иген

БЕСПОРОЧНОСТЬ ж намыслылыҡ, сафлыҡ, керһезлек; **беспорочность поведения** тәртиптең сафлығы

БЕСПОРОЧНЫЙ, -ая, -ое намыслы, саф, керһез; **беспорочная служба** намыслы хезмәт

БЕСПОРЯДОК м 1. тәртипһезлек, тәртип юклыҡ; **в комнате беспорядок** бүлмәлә тәртипһезлек 2. мн. **беспорядки** сыуалыш, бола; **студенческие беспорядки** студенттар сыуалышы

БЕСПОРЯДОЧНОСТЬ ж тәртипһезлек, таркаулыҡ, буталсылыҡ; **беспорядочность мыслей** фекерҙәр буталсылығы; **беспорядочность сюжета** сюжет таркаулығы

БЕСПОРЯДОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. тәртипһез, рәтһез, рәте-сираты булмаған, буталсылыҡ, таркау;

БЕСПОСАДОЧНЫЙ

беспорядочная жизнь буталсык тормош **2.** эзмэ-эзлекhez, системаһыз; **беспорядочный рассказ** системаһыз һейләу **3.** (*не соблюдающий порядок, должной последовательности — о человеке*) таркау, тэртип белмэгән, алабарман; **беспорядочный человек** алабарман кеше

БЕСПОСАДОЧНЫЙ, -ая, -ое тукталышһыз; **беспосадочный перелёт** тукталышһыз осош

БЕСПОЧВЕННОСТЬ ж нигезһезлек, дәлилһезлек; **беспочвенность суждения** фекерҙең дәлилһезлеге; **беспочвенность подозрений** шикләнеүҙәрҙең нигезһезлеге

БЕСПОЧВЕННЫЙ, -ая, -ое нигезһез, дәлилһез; **беспочвенное обвинение** нигезһез гәйепләү

БЕСПОШЛИННЫЙ, -ая, -ое пошлинаһыз; **беспошлинный ввоз товаров** тауарзарзы пошлинаһыз индереу

БЕСПОЩАДНО нареч. аяуһыз, аяуһызлыҡ менән, рәхимһез рәүештә; **беспощадно громить врага** дошманды аяуһыз кыйрату

БЕСПОЩАДНОСТЬ ж аяуһызлыҡ, рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, мәрхәмәтһезлек, аяуһыз (рәхимһез, шәфкәтһез, мәрхәмәтһез) булыу, каты бәгерлелек; **беспощадность к врагам** дошмандарға аяуһызлыҡ; **беспощадность сатиры** сатираның рәхимһез булыуы; **проявлять беспощадность** шәфкәтһезлек күрһәтеу

БЕСПОЩАДНЫЙ, -ая, -ое аяуһыз, рәхимһез, шәфкәтһез, мәрхәмәтһез, каты бәгерле; **беспощадная война** рәхимһез һугыш

БЕСПРАВНИЕ с и **БЕСПРАВНОСТЬ** ж **1.** (*беззаконие*) законһызлыҡ **2.** (*отсутствие прав у кого-л.*) хокукһызлыҡ; **бесправие рабов** колдарзың хокукһызлыгы

БЕСПРАВНЫЙ, -ая, -ое хокукһыз, хокуктан мәхрүм ителгән; **бесправные люди** хокуктан мәхрүм ителгән кешеләр

БЕСПРЕДЕЛЬНОСТЬ ж икһез-сикһез (осоз-кырыйһыз) булыу, иркенлек, икһез-сикһезлек, осоз-кырыйһызлыҡ, сикһезлек, иге-сиге (осо-кырыйы) булмау; **беспредельность степей** далаларзың икһез-сикһез булыуы

БЕСПРЕДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*безграничный*) икһез-сикһез, осоз-кырыйһыз, иге-сиге (осо-кырыйы) булмаған; **беспредельные просторы** икһез-сикһез киңлек **2.** (*чрезмерный*) сикһез, бик көслә, бик нык; **беспредельная любовь к родине** ватанға булган сикһез мөхәббәт; **беспредельная усталость** бик нык арыу

БЕСПРЕДМЕТНОСТЬ ж йөкмәткәһез (максатһыз, нигезһез) булыу, йөкмәткәһе (максаты) булмау, йөкмәткәһезлек, максатһызлыҡ; **беспредметность спора** бәхәстән максатһызлыгы

БЕСПРЕДМЕТНЫЙ, -ая, -ое йөкмәткәһез, максатһыз, ерлекһез; **беспредметная критика** ерлекһез тәнkit; **беспредметный спор** максатһыз бәхәс

БЕСПРЕКОСЛОВНОСТЬ ж каршылыкһыз (бәхәсһез, карыуһыз) булыу; **беспрекословность соблюдения режима** каршылыкһыз (бәхәсһез) режим һаклау

БЕСПРЕКОСЛОВНЫЙ, -ая, -ое каршылыкһыз, бәхәсһез, һис шикһез, һис һүзһез; **беспрекословное исполнение** каршылыкһыз үтәлеш; **беспрекословное подчинение** каршылыкһыз буйһоноу

БЕСПРЕПЯТСТВЕННОСТЬ ж тоткарһыз (тоткарлыкһыз, каршылыкһыз) булыу

БЕСПРЕПЯТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое (*свободный*) тоткарһыз, тоткарлыкһыз, каршылыкһыз, иркен; **беспрепятственный въезд** каршылыкһыз барып инеу

БЕСПРЕРЫВНОСТЬ ж өзлөкһезлөк, тоташ (туктауһыз) булыу, тукталып (бүленеп) тормау; **беспрерывность трудового стажа** хезмәт стажының өзлөкһезлөгө

БЕСПРЕРЫВНЫЙ, -ая, -ое өзлөкһез, туктауһыз, тукталып (бүленеп) тормаған; **беспрерывный дождь** өзлөкһез ямгыр

БЕСПРЕСТАВНЫЙ, -ая, -ое (*постоянный, непрекращающийся*) бер туктауһыз, өзлөкһез; **беспреставный плач ребёнка** баланың бер туктауһыз илауы; **беспреставные нападки** өзлөкһез бәйләнеу

БЕСПРЕЦЕДЕНТНЫЙ, -ая, -ое гүмерзә (быгаса) булмаған (күрелмәгән), окшашы (тиндәше) булмаған; **беспрецедентный случай** гүмерзә булмаған хәл

БЕСПРИБЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое файза (табыш) килтермәй торған, файзаһыз, табышһыз, килемһез; **бесприбыльная торговля** файзаһыз сауза

БЕСПРИДАНИЦА ж бирнәһез (игәтһез) кыз **БЕСПРИЗОРНИК** м и **БЕСПРИЗОРНИЦА** ж карауһыз, багыуһыз бала, урам балаһы

БЕСПРИЗОРНОСТЬ ж караусыһыз (тәрбиәсәһез) булыу, карауһызлыҡ, багымһызлыҡ; **борьба с детской беспризорностью** балаларзың карауһызлығына каршы көрәш

БЕСПРИЗОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый присмотра, надзора*) карауһыз, эйәһез, хужаһыз; **беспризорное хозяйство** карауһыз хужаһыз **2.** (*бездомный, никем не воспитываемый*) караусыһыз, тәрбиәсәһез, багыусыһы (тәрбиәсәһе) булмаған, карауһыз; **беспризорный мальчик** карауһыз малай **3.** в знач. суц. **беспризорный** м и **беспризорная** ж караусыһыз, тәрбиәсәһез (*бала, цымер*)

БЕСПРИМЕРНЫЙ, -ая, -ое окшашы (тинә) булмаған, тиндәшһез, иҫ киткес; **беспримерный геройзм** тинә булмаған багырлык

БЕСПРИНЦИПНОСТЬ ж принципһызлыҡ, аумакайлык, тотанакһызлыҡ; **беспринципность поведения** тәртибендөгә аумакайлык; **бесприн-**

цйпность в теоретических вопросах теоретик мьсэлэлэрзэге принципһызлык

БЕСПРИНЦИПНЫЙ, -ая, -ое принципһыз, аумакай, тотанакһыз; **беспринципный человек** аумакай кеше; **беспринципное решение** принципһыз карар

БЕСПРИСТРАСТИЕ с гәзел караш, гәзел (дөрөс) булыу

БЕСПРИСТРАСТНОСТЬ ж с.м. **беспристрастие**

БЕСПРИСТРАСТНЫЙ, -ая, -ое гәзел, дөрөс; **беспристрастный приговор** гәзел хөкөм; **беспристрастное решение** дөрөс карар

БЕСПРИЧИННОСТЬ ж сәбәпһез, сәбәп (һылтау) юклығы, һылтауһызлык

БЕСПРИЧИННЫЙ, -ая, -ое сәбәпһез, һылтауһыз, бушган-бушка, тиктомалга булган; **беспричинная грусть** сәбәпһез һагыш; **беспричинный смех** сәбәпһез көлкө

БЕСПРИЮТНОСТЬ ж йорт-ерһез (төлөкһөз, тәйәкһез) булыу

БЕСПРИЮТНЫЙ, -ая, -ое йорт-ерһез, төлөкһөз, тәйәкһез; **бесприютные люди** йорт-ерһез кешеләр

БЕСПРОБУДНЫЙ, -ая, -ое 1. (о сне) уянамаҕ, бик каты; **беспробудный сон** бик каты йоко 2. *разг.* (о пьянстве, пьянице) тыйылғыһыз (тыйып алғыһыз), иҗһез, айыкмаҕ, айыкмай торған

БЕСПРОБИГРЫШНЫЙ, -ая, -ое отгөрөшһөз; **беспробигрышная лотерея** отгөрөшһөз лотерея

БЕСПРОСВЕТНОСТЬ ж 1. (темнота) караңғылык, караңгы булыу 2. *перен.* (безрадостность) өмөтһөзлөк, өмөтһөз (шатлыкһыз, кыуанышыз, йыуанышыз) булыу; **беспросветность одиночества** яңгызлыктың өмөтһөзлөгө

БЕСПРОСВЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. дәм-караңгы, кап-караңгы; **беспросветная ночь** дәм-караңгы төн 2. *перен.* өмөтһөз, шатлыкһыз, күңелһез, караңгы; **беспросветная жизнь** шатлыкһыз тормош

БЕСПРОСЫПНЫЙ, -ая, -ое *разг.* с.м. **беспробудный**

БЕСПРОЦЕНТНЫЙ, -ая, -ое процентһыз; **беспроцентная ссуда** процентһыз ссуда; **беспроцентный заём** процентһыз заём

БЕСПУТИЦА ж; *прост.* юлһызлык, юл өзөклөгө

БЕСПУТНИК м и **БЕСПУТНИЦА** ж; *разг.* юлдан язған (азғын, бозок) кеше

БЕСПУТНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* юлдан языу, азып-тузып йөрөү, бозоклокка бирелеү

БЕСПУТНЫЙ, -ая, -ое 1. (бстолковный) мөгәнәһез 2. (развратный) юлдан язған, азғын, бәйелһез, бозок; **беспутный человек** бозок кеше

БЕСПУТСТВО с азғынлык, азғын тормош

БЕСПУТСТВОВАТЬ *несов.* азып-тузып йөрөү, бозоклокка бирелеү

БЕССВЯЗНОСТЬ ж бәйләнешһезлек, бәйләнеш юклык, бәйләнешһез булыу; **бессвязность сочинения** иншанын бәйләнешһез булыуы

БЕССВЯЗНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешһез, өзөк-өзөк; **бессвязный рассказ** бәйләнешһез хикәйә; **бессвязная речь** бәйләнешһез телмәр

БЕССЕМЕЙНЫЙ, -ая, -ое гаиләһез, яңгыз; **бессемейный человек** яңгыз кеше

БЕССЕМЕРОВАНИЕ и **БЕССЕМЕРОВАНИЕ** с; *тех.* бессемерлау (һауа менән кыузырып, суйындан корос алыу ысулы)

БЕССЕМЕРОВСКИЙ, -ая, -ое *тех.* бессемер...ы; **бессемеровский процесс** бессемер процессы; **бессемеровская сталь** бессемер коросо

БЕССЕМЯННЫЙ, -ая, -ое орлоқһөз; **бессемьянные плоды** орлоқһөз емешгәр

БЕССЕРДЁЧИЕ с и **БЕССЕРДЁЧНОСТЬ** ж каты бәгерлелек, каты күңеллелек, шәфкәтһезлек, рәхимһезлек, миһырбанһызлык; **проявлять бессердечие** шәфкәтһезлек күрһәтеү

БЕССЕРДЁЧНЫЙ, -ая, -ое каты бәгерле, каты күңелле, шәфкәтһез, рәхимһез, миһырбанһыз; **бессердечный человек** рәхимһез кеше; **бессердечное отношение к людям** кешеләргә рәхимһез мөнәсәбәт

БЕССИЛИЕ с 1. көсһөзлөк, хәлһезлек, кәрһезлек; **старческое бессилие** карлык көсһөзлөгө 2. көстән (хәлдән) килмәү, көсһөзлөк, кеше көнлө булыу; **бессилие медицины** медицинаның көсһөзлөгө

БЕССИЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (слабый) көсһөз, хәлһез, карауһыз; **бессильные руки** көсһөз кулдар 2. (беспомощный) көсөнән (хәленән) килмәгән, кеше көнлө, көсһөз, дарманһыз, кәрһез; **люди бессильны перед некоторыми болезнями** кайһы бер ауырыуга каршы кешеләр көсһөз

БЕССИСТЕМНОСТЬ ж системаһызлык, тәртипһезлек; **бессистемность в работе** эштәге системаһызлык

БЕССИСТЕМНЫЙ, -ая, -ое системаһыз, тәртипһез; **бессистемное чтение** системаһыз укыу

БЕССЛАВИЕ с хурлык, яманат, данһызлык, кәзерһезлек; **навлечь бесславие** яманат (исем) һатыу

БЕССЛАВИТЬ *несов.* что яманатын һатыу (сыгарыу), абруйын төшөрөү

БЕССЛАВНОСТЬ ж данһызлык, кәзерһезлек, хурлык

БЕССЛАВНЫЙ, -ая, -ое хурлыклы, данлыкһыз, кәзерһез; **бесславный конец** хурлыклы тамамланыш

БЕССЛЕДНЫЙ, -ая, -ое эзһез, хәбәрһез, эзһез-хәбәрһез, өнһөз-тынһыз; **бесследное исчезновение** эзһез-хәбәрһез югалыу

БЕССЛОВЕСНЫЙ, -ая, -ое 1. (лишённый способности речи) телһез, һөйләшөүзән

БЕССМЕННОСТЬ

(телдән) мэхрум; **бессловёное живётное** телһез хайуан **2.** (*не сопровождающийся словами*) һүһез; **бессловёсная роль** һүһез роль **3.** (*молчаливый, безропотный*) өндәшмәс, һөйләшмәс, өһһез-тынһыз, һүһез, өһһез; **бессловёсный человек** өһһез-тынһыз кеше

БЕССМЁННОСТЬ ж алмашһыз (сменаһыз) булығы; **бессмённость работы** эштең сменаһыз булығы

БЕССМЁННЫЙ, -ая, -ое алмашһыз, сменаһыз, даими; **бессмённый председатель** алмашһыз рәйес

БЕССМЁРТИЕ с **1.** (*вечное существование*) мәңгелек, мәңге йәшәү; **бессмертие прирбды** тәбиғәттең мәңге йәшәүе **2.** *высок.* (*вечная слава*) мәңгелек дан, үлемһезлек; **стяжать себе бессмертие** үзенә мәңгелек дан казаныу

БЕССМЁРТНИК м шиңмәстөл

БЕССМЁРТНОСТЬ ж мәңгелек, үлемһезлек

БЕССМЁРТНЫЙ, -ая, -ое **1.** үлемһез, үлмәс; **нарбд бессмертен** халык үлемһез **2.** *высок.* мәңгелек, мәңге үлмәс (онотолмәс); **бессмертный подвиг** мәңге онотолмәс батырлык

БЕССМЫСЛЕННОСТЬ ж мәгәнә-һезлек; **бессмысленность поступка** кылыктың мәгәнәһезлеге

БЕССМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лишённый смысла, содержания*) мәгәнәһез, аңлайышһыз, буталсык; **бессмысленный набор слов** мәгәнәһез һүзәр тезмәһе **2.** (*нелепый, бессельный*) мәгәнәһез, акылһыз, ахмак; **бессмысленный смех** мәгәнәһез көләү; **бессмысленный поступок** ахмак кылыһыз **3.** (*неразумный, ничего не понимающий*) акылһыз, акыл ултырмаған; **бессмысленный ребёнок** акыл ултырмаған бала

БЕССМЫСЛИЕ с **1.** мәгәнәһез булығы, мәгәнәһезлек **2.** фекерһез булығы, фекерһезлек

БЕССМЫСЛИЦА ж; *разг.* мәгәнәһез (буш) һүзәр, сафсата, мәгәнәһезлек, ахмаклык; **говорить бессмыслицу** сафсата хаты

БЕССНЁЖНЫЙ, -ая, -ое карһыз, кар ятмаған, әз карлы; **бесснёжная зима** карһыз кыш; **бесснёжное поле** кар ятмаған баһы

БЕССОВЕСТНОСТЬ ж намыһыһызлык, оятһызлык, битһезлек, хаяһызлык

БЕССОВЕСТНЫЙ, -ая, -ое намыһыһыз, оятһыз, битһез, хаяһыз; **бессовестный человек** намыһыһыз кеше; **бессовестный обман** оятһыз ялған

БЕССОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йөкмәткәһез, эстәлекһез, мәгәнәһез, буш; **бессодержательная книга** эстәлекһез китап; **бессодержательный человек** буш кеше

БЕССОЗНАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*сопровождаемый потерей сознания*) иһез хәлдә, һушһыз; **быть в бессознательном состоянии** иһез булығы **2.** (*безотчётный, невольный*) аңһыз рәүештә (аңгармастан, ирекһеззән) эшләнгән; **бессознательный жест** аңгармастан эшләнгән ишара

БЕССОБЛЮЧНЫЙ, -ая, -ое кояшһыз, болотло; **бессоблужный день** кояшһыз көн

БЕССОБНИЦА ж йөкоһозлок, йөклай алмау, йөко касыу, йөко алмау; **страдать бессобницей** йөкоһозлок менән яфалану

БЕССОБНЫЙ, -ая, -ое **1.** йөкоһоз үткәргән; **бессобные ночи** йөкоһоз үткәргән төндәр **2.** (*не стящий, бодрствующий*) йөкламаған, уяу; **бессобные птицы** уяу коштар

БЕССОЮЗНЫЙ, -ая, -ое *грам.* теркәүесчез; **бессоюзная связь** теркәүесчез бәйләнеш; **бессоюзное сложное предложение** теркәүесчез кушма һөйләм

БЕССОБНО **1.** *нареч.* бәхәсчез, шикһез, һис шикһез; **казаться бессобно умной** һис шикһез акыллы булып күренәү **2.** *в знач. вводн. сл.* әлбиттә, һис шикһез; **бессобно, он талантливый поэт** һис шикһез, ул талантлы шагир

БЕССОБНОСТЬ ж бәхәсчез (шикһез, шөбһәһез) булығы; **бессобность доказательства** дәлилдең бәхәсчез булығы

БЕССОБНЫЙ, -ая, -ое бәхәсчез, шикһез, шөбһәһез, асыктан-асык; **бессобная истина** бәхәсчез хәкикат

БЕССРЁБНИК м әскерһез (бер катлы) кеше

БЕССРОЧНЫЙ, -ая, -ое срокһыз, срогы сикләнмәгән, мөззәгһез; **бессрочный паспорт** срогы сикләнмәгән паспорт

БЕССТОЧНЫЙ, -ая, -ое (*не имеющий стока*) акмаған, акмай торған, тымык; **бессточное озеро** тымык күл

БЕССТРАСТИЕ с дәртһезлек, һалкынлык, вайымһызлык

БЕССТРАСТНЫЙ, -ая -ое дәртһез, һалкын, бошмәс, вайымһыз; **бесстрастный человек** дәртһез кеше; **бесстрастный взгляд** һалкын караш

БЕССТРАШНИЕ с куркыуһызлык, куркыу(зы) белмәү, кыйыулык, батырлык, йөрәклелек

БЕССТРАШНЫЙ, -ая, -ое куркыуһыз, куркыу(зы) белмәгән, кыйыу, батыр, батыр йөрәкле; **бесстрашный воин** батыр һуғышсы; **бесстрашный путешественник** кыйыу сәйәхәтсе

БЕССТРУННЫЙ, -ая, -ое кылһыз, кылы булмаған ♦ **бесструнная балалайка** ярык барабан (*сер тотта белмәгән кешегә карата*)

БЕССТЫДНИК м; *разг.* оятһыз (әзәпһез, тәртипһез, инсафһыз, хаяһыз, битһез) ир-ат; **бесстыдница** ж; *разг.* оятһыз (әзәпһез, тәртипһез, инсафһыз, хаяһыз, битһез) катын-кыз

БЕССТЫДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* оятһызлану, хаяһызлану

БЕССТЫДНОСТЬ ж оятһызлык, әзәпһезлек, тәртипһезлек, инсафһызлык, хаяһызлык, битһезлек

БЕССТЫДНЫЙ, -ая, -ое оятһыз, әзәпһез, тәртипһез, инсафһыз, хаяһыз, битһез; **бес-**

БЕСХРЕБЕТНОСТЬ

стыднйй человек оятыыз кеше; **бесстыднйй** поступок эзэлпез кыланыш

БЕССТЫДСТВО с оятыызлык, эзэлпезлек, тэртипезлек, инсафнызлык, битпезлек

БЕССЧАСТНЫЙ, -ая, -ое *прост.* бэхетпез; **бессчастнйй человек** бэхетпез кеше

БЕССЧЁТНЫЙ, -ая, -ое һанһыз, исэлпез, исэлпез-хисапһыз, бик күп; **бессчётное число** раз бик күп тапкыр

БЕССЮЖЁТНЫЙ, -ая, -ое сюжетһыз; **бессюжетнйй роман** сюжетһыз роман

БЕСТАКТНОСТЬ ж 1. (*отсутствие такта, чуткости*) эзэлпезлек, тактызлык, тупһызлык, тотанакһызлык, һөмһөзлөк; **бестактность поведения** тэртиптэ тотанакһызлык 2. (*бестактный поступок*) килешпезлек, урынһызлык

БЕСТАКТНЫЙ, -ая, -ое 1. эзэлпез, тактыз, тотанакһыз, тупһыз; **бестактнйй человек** эзэлпез кеше 2. урынһыз, килешпез (*һүз йэжи кылган эһи хакында*); **бестактнйй вопрос** урынһыз һорау

БЕСТАЛАННОСТЬ I ж талантыз (һэлэгһез, буддыкһыз) булыу, талантызлык, һэлэгһезлек, буддыкһызлык

БЕСТАЛАННОСТЬ II ж; *уст.* бэхетпезлек, бисаралык, мескенлек

БЕСТАЛАННЫЙ I, -ая, -ое талантыз, һэлэгһез, буддыкһыз; **бесталаннйй поэт** талантыз шагир

БЕСТАЛАННЫЙ II, -ая, -ое *уст.* бэхетпез, бисара, мескен, хэйерпез; **бесталанная голбовушка** бэхетпез баш; **бесталаннйй час** хэйерпез сэгэт

БЕСТАРИФНЫЙ, -ая, -ое тарифһыз

БЕСТЕЛЁСНЫЙ, -ая, -ое есемһез, кэүзәһез

БЕСТЕНЕВОЙ, -ая, -ое күлгәһе булмаған (төшмәгән), күлгәһез; **бестеневая лампа** күлгәһез лампа (*күлгә бирмэй торған махсус төзөлөшлө электр лампы*)

БЁСТЯ ж; *разг.* йылмаяк, алдаксы, хэйләкәр; ♦ **продуквная ёстыя** үтэ алдаксы кеше

БЕСТОЛКОВОСТЬ ж 1. (*непонятливость, несообразительность*) макаулык, аңралык, миңрәүлек; **старческая бестолковость** карттарға хас миңрәүлек 2. (*невыразительность, несвязность*) бэйләнешпезлек, аңлайышһызлык, буталсыклык, мәгәнәһезлек; **бестолковость перевода** тәржемәлә буталсыклык; **обнаружить бестолковость** мәгәнәһезлекте асыу (табыу)

БЕСТОЛКОВЩИНА ж; *разг., неодобр.* буталсыклык, тэртипезлек

БЕСТОЛКОВЫЙ, -ая, -ое 1. (*непонятливый, несообразительный*) макау, миңрәү, аңра, аңыш, белекһез; **бестолковйй человек** белекһез кеше 2. (*невыразительный, несвязный*) бер-беренә бэйләnmәгән, бэйләнешпез, аңлайышһыз, мәгәнәһез, буталсык; **бестолковйй перевод** буталсык тәржемә; **бестолковое письмо** мәгәнәһез хат 3. (*беспорядочный, совершаемый без определённой цели, без толку*) аңлайышһыз, рәте-

сираты булмаған, рәтһез, тэртипһез; **началась бестолковая сумятица** аңлайышһыз ығы-зыгы башланды

БЕСТОЛОЧЬ ж; *разг., неодобр.* 1. буталсыклык, тэртипһезлек 2. (*о бестолковом человеке*) макау, миңрәү, аңра (*кеше*); **быть бестолочью** миңрәү булыу

БЕСТРЁПЕТНЫЙ, -ая, -ое *высок.* куркыу белмәгән, кыйыу, батыр, куркыуһыз, батыр йөрәкле, айбарлы; **бестрөпетнйй партизан** батыр йөрәкле партизан

БЕСФОРМЕННЫЙ, -ая, -ое 1. формаһыз; **бесформенная масса** формаһыз масса 2. буталсык, тонок; **бесформенные мечты** буталсык хыялдар

БЕСХАРАКТЕРНОСТЬ ж; характерһызлык; **признаки бесхарактерности** характерһызлык билдәләре

БЕСХАРАКТЕРНЫЙ, -ая, -ое характерһыз; **бесхарактернйй человек** характерһыз кеше

БЕСХВОСТЫЙ, -ая, -ое койрокһоз; **бесхвостый петух** койрокһоз этәс

БЕСХИТРОСТНОСТЬ ж хэйләһезлек, бер катлылык, эскерһезлек, мәкерһезлек; **детская бесхитроственность** балаларға хас бер катлылык

БЕСХИТРОСТНЫЙ, -ая, -ое 1. хэйләһез, бер катлы, эскерһез, мәкерһез; **бесхитроствнйй ребёнок** хэйләһез бала 2. (*простой, незамысловатый*) ябай, хикмәтһез; **бесхитроствнйй расказ** ябай хиккәйә

БЕСХЛЁБИЦА ж; *прост.* икмәк (иген) етешмәу, икмәк (иген) юклык, икмәккә (игенгә) кытлык; **послевоенная бесхлөбнца** һугыштан һүн икмәккә кытлык

БЕСХОЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* эйәһез, хужаһыз; **бесхозное имущество** эйәһез мөлкәт

БЕЗХОЗЯЙНЫЙ, -ая, -ое 1. (*не имеющий собственника или неизвестно кому принадлежащий*) эйәһе (хужаһы) булмаған, эйәһез, хужаһыз; **бесхозяйнйй огорбд** хужаһыз бакса 2. (*не имеющий своего хозяйства*) үз хужалыгы булмаған, хужалыкһыз; **бесхозяйнйй крестьянин** хужалыкһыз крәстиән

БЕЗХОЗЯЙСТВЕННОСТЬ ж 1. хужаһызлык; **борьба против бесхозяйственности** хужаһызлыкка каршы көрәш 2. тотона белмәу, бәрәшәнлек, хужаһызлык; **бесхозяйствнность руководителя** етәксенә хужаһызлыгы

БЕЗХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*не имеющий вести хозяйство, не заботящийся о хозяйстве*) хужаһызлык, хужалыгы булмаған; хужаларса карамаған; **бесхозяйствнная жена** хужаларса карамаған катын 2. (*незкономный*) тотона (алып бара) белмәгән, бәрәшән, һаклыкһыз; **бесхозяйствнное ведение дел** хужаларса эш алып бара белмәу

БЕСХРЕБЁТНОСТЬ ж; *разг.* (*отсутствие твёрдости в характере, во взглядах*) йомшак-

БЕСХРЕБЕТНЫЙ

лык, аумакайлык; **бесхребетность** не украшает человека йомшаклык кешене бизэмэй

БЕСХРЕБЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*без хребта*) үркәчез (*таузар*) **2. перен., разг. (беспринципный)** йомшак, аумакай; **бесхребетный человек** аумакай кеше

БЕСЦВЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төсһөз, буяуһыз, төсө (буяуы) булмаған; **бесцветный газ** төсһөз газ; **бесцветная жидкость** төсһөз шыйыклык **2.** асык (сағыу, базык) булмаған, тонок, төсһөз; **бесцветная ткань** базык булмаған тукыма; **бесцветные глаза** төсһөз күззәр **3. перен. (невзрачный)** базык булмаған, төсһөз, күрмәлекһез; **бесцветный рассказ** төсһөз хикәйә

БЕСЦЕЛЬНОСТЬ ж максатһыз (файзаһыз, буш) булыу, максатһызлык, бушлык; **бесцельность существования** йәшүзәң максатһыз булыуы

БЕСЦЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое максатһыз, буш; **бесцельное путешествие** максатһыз сәйәхәт; **бесцельный спор** буш бәхәс

БЕСЦЕНЗУРНОСТЬ ж цензура тарафынан каралмау, цензураһызлык; **бесцензурность печати** матбугаттың цензураһызлығы

БЕСЦЕНЗУРНЫЙ, -ая, -ое цензуранан үтмәгән, цензураһыз

БЕСЦЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неоценимый*) баһалап бөтөргөһөз (бик) киммәтле; **бесценный подарок** баһалап бөтөргөһөз бүләк; **бесценные сокровища** бик киммәтле хазиналар **2. перен., уст. (дорогой, милый)** һөйөклө, кәзерле; **бесценный друг** кәзерле дус **3. уст. (малоценный)** хақы булмаған, осһөз

БЕСЦЕНОК: за **бесценок** (бик) арзанға, юк хакка, (бик) осһөзгә, бушлай тиерлек; **купить за бесценок** бик осһөзгә һатып алыу; **продать за бесценок** бик арзанға һатыу

БЕСЦЕРЕМОНОСТЬ ж тупһызлык, тыйнакһызлык, һөмһөзлөк, оятһызлык, әрһезлек; **проявить бесцеремонность** тупһызлык күрһәтеу

БЕСЦЕРЕМОННЫЙ, -ая, -ое тупһыз, тыйнакһыз, тәртипһез, тупас, әрһез, һөмһөз, оятһыз; **бесцеремонный человек** һөмһөз кеше; **бесцеремонное обращение** тупас мөгәмәлә

БЕСЧЕЛОВЕЧНОСТЬ ж кешелекһезлек, рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, миһырбанһызлык, аяуһызлык, канһызлык, каты бәгерлелек; **проявить бесчеловечность** кешелекһезлек күрһәтеу

БЕСЧЕЛОВЕЧНЫЙ, -ая, -ое кешелекһез, рәхимһез, шәфкәтһез, аяуһыз, канһыз, каты бәгерле; **бесчеловечный поступок** рәхимһез кылык; **бесчеловечное обращение с природой** тәбиғәт менән аяуһыз мөгәмәлә итеу

БЕСЧЕСТИТЬ *несов. кого-что* мәсхәрә (хур) итеу, яманатын һатыу, оятлы итеу, хурлыкка төшөрөү; **бесчестить своим поступком кого-л. кемделер** кылығың менән хур итеу

БЕСЧЕСТНОСТЬ ж намысһызлык, выжданһызлык, инсафһызлык, намысһыз (выжданһыз, инсафһыз) булыу; **показать свою бесчестность** үзәңдең намысһызлығыңды күрһәтеу

БЕСЧЕСТНЫЙ, -ая, -ое намысһыз, выжданһыз, инсафһыз; **бесчестный поступок** намысһыз кылык

БЕСЧЕСТЬЕ с мәсхәрәлек, хурлык, намысһызлык, мәсхәрәле (хурлыклы, намысһыз) булыу, намыска тейеу; **нанести бесчестье кому-л. кемдеңдер** намысына тейеу

БЕСЧИННЫЙ, -ая, -ое *уст.* әзәпһез, килешмәгән, килешһез; **бесчинный поступок** әзәпһез кыланһыш

БЕСЧИНСТВО с тәртип бозоу, тәртипһезлек, башбаштаклык, яңъял, гауга; **совершить бесчинство** яңъял куптарыу (сыгарыу)

БЕСЧИНСТВОВАТЬ *несов.* башбаштаклаһыу, тәртип бозоу, тәртипһезләнеу, тәртипһезлек кылыу, яңъял куптарыу, гауга сыгарыу

БЕСЧИСЛЕННОСТЬ ж иҫәпһез (иҫәпһез-хисапһыз, һанап бөтөргөһөз, бик күп) булыу; **бесчисленность домашних птиц** кош-корттоң иҫәпһез күп булығы

БЕСЧИСЛЕННЫЙ, -ая, -ое иҫәпһез, иҫәпһез-хисапһыз, иҫәп-хисабы булмаған, һанап бөтөргөһөз; **бесчисленное множество** һанап бөтөргөһөз күп; **бесчисленные толпы** иҫәпһез-хисапһыз төркөм; **бесчисленные звезды** иҫәпһез йондоззәр

БЕСЧУВСТВЕННОСТЬ ж **1.** иҫ белмәү (тоймау), иҫһез булыу; **бесчувственность тела** тәндең иҫ белмәүе **2.** рәхимһезлек, шәфкәтһезлек, каты бәгерлелек (күңеллелек); **бесчувственность врага** дошмандың каты бәгерлеге **3. (равнодушие)** вайымһызлык, вайымһыз булыу; **проявлять бесчувственность** вайымһызлык күрһәтеу

БЕСЧУВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫһез, иҫ белмәгән (тоймаған); **бесчувственный орган** иҫ белмәгән ағза **2. (бессердечный)** каты күңелле (бәгерле), рәхимһез, шәфкәтһез; **бесчувственный человек** каты бәгерле кеше **3. (равнодушный)** вайымһыз, иҫе китмәгән; **бесчувственный взгляд** вайымһыз караш

БЕСЧУВСТВИЕ с **1.** (*потеря сознания*) һушһыз, аңды (иҫте, һушты) юғалтыу, иҫтән (һуштан) языу; **лежать в бесчувствии** һушһыз ятыу **2. (равнодушие)** вайымһызлык, һалкын канлылык, мөгәнәһезлек, вайымһыз (бошмас, һалкын канлы, тыныс күңелле) булыу; **бесчувствие к окружающей природе** тирә-йүндәге тәбиғәткә (мөхиткә) вайымһыз булыу

БЕСШАБАШНОСТЬ ж; *разг.* **1.** (*беспечность*) гәмһезлек, моңһөзлөк, вайымһызлык; **проявлять бесшабашность** гәмһезлек күрһәтеу **2. (безрассудство)** саялык, дыуамаллык, алабарманлык; **бесшабашность молодых людей** йәштәрҙең дыуамаллығы

БЕСШАБАШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. гәмһез, моңһоз, вайымһыз; **бесшабашный человек** вайымһыз кеше 2. (*залихватский*) дәртле, ялкынлы, тотанакһыз; **бесшабашная пьеса** тотанакһыз йыр 3. (*безрассудный*) сая, дыуамал; **бесшабашный поступок** дыуамал кылык

БЕСШОВНЫЙ, -ая, -ое йөйө булмаган, йөйһез; **бесшовная труба** йөйһез торба

БЕСШУМНЫЙ, -ая, -ое тауышһыз, тауыштынһыз, шау-шыуһыз; **бесшумный мотор** тауышһыз мотор

БЭТА ж бета (*грек алфавитында икенсе хәрәф атамаһы*)

БЭТА-ЛУЧЬ *мн.*; *физ.* бета-нурзар (*радиоактив матдәләр таркалганда, атом ядронынан айырылып сыккан электрондар йәки позитрондар ағымы*)

БЭТА-РАСПАД *м.*; *физ.* бета-таркалыш (*атом ядроларының радиоактив әсерелештәре, был процеста ядролар, электрондар һәм антинеутрино йәки позитрондар һәм нейтрино айырылып сыга*)

БЭТА-ЧАСТИЦЫ *мн.* (*ед. бета-частица ж*); *физ.* бета-киҫәксәләр (*бета-таркалыш вакытында хасил булган электрондар һәм позитрондар*)

БЭТЕЛЬ *м* бетель (*үрмәләп үсә торған тропик үсемлек*)

БЕТОН *м* бетон; **заготовить бетон** бетон әзерләү

БЕТОНИРОВАНИЕ *с* бетонлау; **бетонирование фундамента** нигезге бетонлау

БЕТОНИРОВАТЬ *сов., несов. что* бетонлау, бетон түшәү (йәйеү, койоу); **бетонировать дорогу** юл бетонлау

БЕТОНИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от бетонировать*

БЕТОННЫЙ, -ая, -ое 1. бетон ...ы; **бетонный завод** бетон заводы; **бетонная масса** бетон массаһы 2. бетон, бетондан яһалган; **бетонный пол** бетон изән

БЕТОНОМЕШАЛКА *ж* бетон изгес (болгауыс)

БЕТОНЩИК *м* бетонсы, бетон койоусы (түшәүсе, йәйеүсе)

БЕФСТРОГАНОВ *м* бефстроганов (*каймак соусында әзерләнгән һыйыр ите*)

БЕЧЕВА *ж* аркан, ишелгән бау

БЕЧЁВКА *ж* бау, еп; **завязать бечёвкой** еп менән бәйләү

БЕШЕНСТВО *с* 1. (*болезнь*) котороу, котороу ауырыуы, которок, которок ауырыуы; **заболеть бешенством** которок менән ауырыу; **прививка прбтив бешенства** котороуга каршы прививка 2. *перен.* (*неистовство, ярость*) шашыу, котороноу, ярһыу, шашыныу, каты асыулану; **прийти в бешенство** котороноу

БЕШЕНСТВОВАТЬ *несов.* (*неистовствовать*) котороноу, ярһыу, шашыу; **болельщики бешенствовали на стадионе** стадионда көйәрмәндәр ярһыны

БЕШЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*больной*) которган; **бешеный волк** которган бүре 2. (*неистовый*) ярһыу, үтә кызыу, которонко, шашкан; **бешеный характер** үтә кызыу холок 3. (*яростный*) *перен.* сиктән тыш көслә (зур), гәзәтгән тыш; **бешеная скбрость** сиктән тыш зур тизлек ♦ **бешеные деньги** сиктән тыш күп акса; **бешеные цены** *разг.* сиктән тыш хак

БЕШМЕТ *м* бишмәт

БИАТЛОН *м.*; *спорт.* биатлон (*саңғыла ярышыузан һәм винтовка менән сәпкә атыузан торган кышкы ярыш төрө*)

БИАТЛОНИСТ *м* и **БИАТЛОНИСТКА** *ж* биатлонсы; **соревнование биатлонистов** биатлонсылар ярышы

БИБАБО *ж* *нескл.* бибобо (*кәмит курсак*)

БИБЛЕЙСКИЙ, -ая, -ое тәүрат ...ы; **библейский текст** тәүрат тексы

БИБЛИОГРАФ *м* библиограф

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. библиографик; **библиографический справочник** библиографик белешмә; **библиографический указатель** библиографик күрһәткес 2. библиография ...ы; **библиографический отдел** журнала журналдың библиография бүлеге ♦ **библиографическая редкость** һирәк осрай торган китап

БИБЛИОГРАФИЯ *ж* библиография; **библиография изданий А.С.Пушкина** А.С.Пушкин басмаларының библиографияһы; **библиография по истории башкирской литературы** башкорт әзәбиәте тарихы буйынса библиография; **составить библиографию** библиография төзәү

БИБЛИОТЕКА *ж* китапхана; **детская библиотека** балалар китапханаһы; **передвижная библиотека** күсмә китапхана; **библиотека учёного** галим китапханаһы

БИБЛИОТЕКАРЬ *м* и *разг.* **БИБЛИОТЕКАРША** *ж* китапханасы

БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ *с* китапханасылык белеме (*китапхана эшен ойштороу тураһындағы фән*)

БИБЛИОТЕЧНЫЙ, -ая, -ое китапхана ...ы; **библиотечный каталог** китапхана каталогы

БИБЛИОФИЛ *м* библиофил, китап һөйөүсе (*һирәк осрай торған һәм киммәтле китаптар йыйыуға әүсә кеше*)

БИБЛИОФИЛЬСКИЙ, -ая, -ое библиофил ...ы

БИБЛИОФИЛЬСТВО *с* библиофиллык (*һирәк осрай торған һәм киммәтле китаптар йыйыу шөғөлө*)

БИБЛИЯ *ж* Библия, Тәүрат (*йәһүд һәм христиан диненең төп китабы*)

БИВАК

БИВАК и **БИВУАК** *м* бивуак (*аэскэрзэрзең һәм сәйхәтселәрзең асык һауала кунуу йәки ял итеү өсөн тукталган урыны*) ♦ **жить (как)** на бивуаках теләһә кайһылай йәшәү

БИВАЧНЫЙ и **БИВУАЧНЫЙ**, -ая, -ое бивуак ...ы, бивуакта; **бивуачные палатки** бивуак сатырзары; **бивуачная жизнь** бивуак тормошо, бивуакта йәшәү

БИВНИ *мн. (ед. бивень м)* һугар (һуккы) тештәр; **бивни слона** филдең һуккы тештәре

БИГУДИ *мн. нескл.* бигуди; **электрические бигуди** электр бигудийы; **пластмассовые бигуди** пластмасса бигуди

БИДОН *м* бидон; **алюминиевый бидон** алюмин бидон; **бидон для молока** һөт бидоны

БИЕНИЕ *с см.* биться; **биение сердца** йөрәк тибеше; **биение пульса** пульс һуғыуы

БИЖУТЕРИЯ *ж* бижутерия (*затлы таштарзан, металдан яһалган катын-кыз бизәчестәре*)

БИЗНЕС *м* бизнес, табышлы кәсеп; **делать бизнес** бизнес яһау (эшләү); **заниматься бизнесом** бизнес менән шөгөлләнәү

БИЗНЕСМЕН *м* бизнесмен (*бизнес менән шөгөлләнгән кеше*)

БИЗОН *м* бизон (*Төньяк Америкада йәшәгән кырагай үгез*)

БИКВАДРАТНЫЙ: **биквадратное уравнение** *мат.* биквадрат тигезләмәһе

БИКФОРДОВ: **бикфордov шнур** *уст.* бикфорд бауы (*шартлаткыс матдәгә ут ебәрәү өсөн тәғәйенләнгән, үзгәнгән дары тултырылган бау*)

БИЛЕТ *м; в разн. знач.* билет; **проездной билет** (транспортта) йөрөү өсөн алынган билет, юл билеты; **билет на концерт** концерт билеты; **лотерейный билет** лотерея билеты; **военный билет** хәрби билет; **казначейский билет** казначейство билеты; **студенческий билет** студент билеты; **экзаменационный билет** имтихан билеты ♦ **белый билет** *уст.* ак билет (*хезмәткә яракһызлыкты белдергән танытма*); **желтый билет** һары билет (*революцияға тиклем Рәсәйгә фәхшиәләргә бирелә торган махсус паспорт*); **зеленый билет** *уст.* йәшел билет (*хәрби хезмәттән вакытлыса калдырылганлыкты белдергән танытма*); **волчий билет** *уст.* бүре билеты (*сәйәси ышанышһызлыҡ тураһында документ*); **пригласительный билет** саҡырыу билеты

БИЛЕТЁР *м* и *разг.* **БИЛЕТЁРША** *ж* билет караусы (тикшерәүсе); **работать билетёром** билет тикшерәүсе булып эшләү

БИЛЕТНЫЙ, -ая, -ое билет ...ы; **билетная касса** билет кассаһы

БИЛИНГВИЗМ *м см.* двуязычие

БИЛЛИОН *м* биллион (*мең миллион, миллиард*)

БИЛЛИОННЫЙ, -ая, -ое биллион

БИЛЛОН *м; спец.* биллон (*1. йыйын. эшләү өсөн тотолган металл хақы үзенә караганда киммәтерәк булган вак тимер акса 2. вак акса һуғыуға китә торган арзанлы көмөш һ.б. металдар*)

БИЛЛОННЫЙ, -ая, -ое биллон

БИЛЬ *м* билль (*АКШ-та, Бөйөк Британияла парламентта карала торган закон проекты*)

БИЛО *с 1.* (*металлическая доска, в которую бьют для подачи различных сигналов*) саң, шаңғы; **бить в било** саң кабыу **2.** (*ударная часть разных приспособлений и машин*) каккыс, һуккыс; **било маслобойки** май язғыстың каккысы; **било трепальной машины** талкыу машинаһының һуккысы

БИЛЬЯРД *м* бильярд; **играть в бильярд** бильярд уйнау

БИЛЬЯРДНЫЙ, -ая, -ое **1.** бильярд ...ы; **бильярдный шар** бильярд шары; **бильярдный кий** бильярд таяғы **2.** *в знач. суц.* бильярдная ж бильярд бүлмәһе, бильярдхана

БИМЕТАЛЛИЗМ *м* биметаллизм (*ике металды, мәс., алтын менән көмөштө акса берәмегенең нигезе итеп йөрөтөү системаһы*)

БИМЕТАЛЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** биметалл; **биметаллический провод** биметалл сым (*провод*) **2.** биметаллик, биметаллизм; **биметаллическая система** биметаллик система

БИМЕТАЛЛЫ *мн. (ед. биметалл м)* биметалдар (*ике төрлө металл катлаган йәки иретмән торган материал*)

БИНОКЛЬ *м* бинокль; **театральный бинокль** театр бинокле; **полевой бинокль** хәрби бинокль

БИНОКУЛЯРНЫЙ: **бинокулярное зрение** бинокуляр күрәү (*ике күзгә дәр берзәй күреүе*); **бинокулярный микроскоп** бинокуляр микроскоп (*ике окулярлы микроскоп*)

БИНОМ *м; мат.* бином, ике буыын

БИНТ *м* бинт, бәйләүс; **перевязать рану** бинтом яраны бинт менән бәйләү

БИНТОВАТЬ *несов. кого-что* бинтлау, бинт менән бәйләү (урау); **бинтовать голову** башты бинт менән бәйләү

БИНТОВАТЬСЯ *несов. страд. от бинтовать*

БИО... *кушма һүзәрзең* “тормошка караган”, “тормош” һәм “биология” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **биосфера** биосфера; **биостанция** биология станцияһы

БИОГЕОГРАФИЯ *ж* биогеография (*хайуандарзың, үсемлектәрзең һәм микроорганизмдарзың донъя буйлап таралыу закондары тураһындағы фән*)

БИОГРАФ *м* биограф (*биография төҙөүсе*); **биограф В.И. Чапаева** В.И. Чапаев биографы

БИОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое биография ...ы, биографик; **биографический очерк** биографик очерк

БИОГРАФИЯ ж биография (*кемдең дэ булла тормош юлын нурэтлэү*); **биография** Ш.Бабича Ш.Бабич биографияһы

БИОЛОГ м биолог, биология белгесе

БИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое биология ...ы, биологик; **биологическая станция** биология станцияһы

БИОЛОГИЯ ж биология (*йәнле тәбиғәт тураһындағы фән*)

БИОНИКА ж бионика (*кибернетиканың инженерлыҡ мәсьәләләрен сисеүгә биологик процестарҙы файҙалануызы өйрәнә торған бүлеге*)

БИОПСИЯ ж; *мед.* биопсия (*сирҙең төрөн билдәләү максатында микроскоп ярҙамында тикшереп өсөн ауырыу ағзаны тукыма кырып алыу*)

БИОСФЕРА ж биосфера (*Ер шарында тереклек таралған өлөш*)

БИОТОКИ *мн.* (*ед.* биоток м) биотоктар (*кешенең һәм югары төзөлөшлө хайуандарҙың мейһендә электромагнит тирбәлгә*)

БИОФИЗИКА ж биофизика (*тере организмда бараан физик һәм физик-химик процестарҙы өйрәнә торған фән*)

БИОХИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое биохимия ...ы, биохимик; **биохимическая наука** биохимия гилеме

БИОХИМИЯ ж биохимия (*тере материяға хас булған химик процестарҙы өйрәнә торған фән*)

БИПЛАН м биплан (*кушар канатлы самолёт*)

БИРЖА ж биржа (*эре сауза һәм финанс эштәре буйынса бәйләнеш булдырыу учреждениһы*); **фондовая биржа** фонд биржаһы; **товарная биржа** тауар биржаһы; **хлебная биржа** икмәк (иген) биржаһы; **лесная биржа** урман биржаһы ♦ **биржа труда** хезмәт биржаһы (*эш көсөн ялаганда эше менән йүнсел араһында бәйләнеш алып барыусы учреждение*)

БИРЖЕВИК м биржасы (*биржа эше менән шөгөлләнгән кеше*)

БИРЖЕВОЙ, -ая, -ое биржа ...ы; **биржевой маклер** биржа маклеры (*аралаштыҡ итеүсе, килештереүсе*)

БИРКА ж бирка (*номерлы йәки язулы калай, такта*); **привязать к чемодану бирку** сумазанға бирка тағыу

БИРМАНСКИЙ, -ая, -ое бирман ...ы; **бирманский язык** бирман теле

БИРМАНЦЫ *мн.* бирмандар, бирман халкы // *ед.* бирманец м бирман ир-аты; **бирманка** ж бирман катын-кызы

БИРЮЗА ж фирүзә (*бизәү әйбере эшләү өсөн кулланылған зәңгәр йәки йәшкелт төстөгә асыл таш*)

БИРЮЗОВЫЙ, -ая, -ое 1. фирүзә, фирүзә ...ы, фирүзәнән яһалған; **перстень с бирюзовой**

ка́мнем; бирюзовой перстень фирүзә кашлы йөзөк 2. (*о цвете*) фирүзә төслө, зәңгәр (төстөгә), йәшел-зәңгәр; **бирюзовое море** зәңгәр дингез; **бирюзовое платье** йәшел-зәңгәр күлдәк

БИРЮК м; *разг.* кырыс (төйтөк, томһа) кеше ♦ **смотреть бирюком** сырайын һытыу, караңғы сырай күрһәтеү, бүре һымак (төйтәйеп, каш астынан) карау

БИРЮЛЬКИ: **играть в бирюльки** юкты бушка бушатыу, юк-бар нәмә менән шөгөлләнәү

БИС *межд.* бис (“кабатла”, “тағы бер кабат” мәғәнһендә тамашасылар тарафынан әйтелгән һүз); **кричать бис** бис кысқырыу

БИСЕР м *собир.* сәйлән (*бик вак быяла мәрйән*); **белый бисер** ак сәйлән; **украшать бисером** сәйлән менән бизәү ♦ **метать бисер перед свиньями** ақылһыҙға ақыл һатыу

БИСЕРИНА ж; *разг.* сәйлән бөртөгө

БИСЕРНЫЙ, -ая, -ое сәйләндән эшләнгән, сәйлән менән бизәлгән; **бисерный кисет** сәйлән менән бизәлгән янсык ♦ **бисерный почерк** вак кына һәм тигез генә итеп языу

БИСИРОВАТЬ *сов., несов.* что и без доп. биска сығыу (*тамашасыларҙың һорауы буйынса кабатлап башкарыу*); **курайст бисировал три раза** курайсы өс тапкыр биска сыкты

БИСКВИТ м бисквит (*йомортка, һөт-май, шәкәр кушып бешерелгән йомшак, татлы печенье төрө*); **ванильный бисквит** ванилле бисквит

БИСКВИТНЫЙ, -ая, -ое бисквит; **бисквитное пирожное** бисквит пирожный

БИСЕКТРИСА ж; *мат.* биссектриса (*мөйөштө урталай бүлеүсе тура һызык*)

БИТА ж; *разг.* (*при игре в бабки*) һака; (*при игре в городки*) бура таяғы; (*в разных играх*) аткы, аткый, атабай, таяк

БИТВА ж алыш, каты (хәл иткес) һуғыш; **Куликовская битва** Куликово һуғышы; **битва за Москву** Мәскәү өсөн каты һуғыш

БИТКИ *мн.* (*ед.* биток м) тапалған (туралған) ит котлеты

БИТКОМ: **битком набит** тыңкыслап (төйгөсләп) тултырылған, тул-тулы, төйөп тултырылған кеүек

БИТУМНЫЙ и **БИТУМНЫЙ**, -ая, -ое битум ...ы, битум

БИТУМЫ и **БИТУМЫ** *мн.* (*ед.* битум и битум м) битум; **нефтяные битумы** нефть битумдары

БИТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **бить** 2. *прич.* (*убитый*) һуйылған, атып алынған; **битая охотником птица** һунарсы тарафынан һуйылған (атып төшөрөлгән) кош 3. *прил.* ярык, вагык, онтак; **битая посуда** вагык һауыт-һаба ♦ **битый час** бер нисә сәгәт буйы, сәгәт буйына, бик озак, әллә күпмә (*бушка үткәрелгән вакыт тураһында*)

БИТЬ

БИТЬ *несов.* **1.** кого хуғыу, тукмау; (*ногами*) тибеу, типкесләу; **бить кулакбм** йозроклап тукмау; **бить ногами** типкесләу **2.** кого-что, чем хуғыу, бәреу, сапсыу; **бить цепбм** шыбағас менән хуғыу; **конь бьёт копытами по землѣ** ат тояктары менән ерзе сапсыу **3.** во что, обо что, по чему бәреу, кағыу, хуғыу; **ветер бьёт в лицо** ел биткә бәрә; **волна бьёт о берег** тулкын ярға кага; **дождь бьёт в окно** ямғыр тәзрәгә бәрә **4.** во что; *перен.* (с особой силой действовать на ощущение, чувства и т.д. — о свете, запахе, звуке и т.д.) бәреп (ярып) инеу, бәреп тороу; **запах перекисшего теста бил в нос** артаған камыр есе танаузы ярып инде **5.** кого-что тукмау, енеу, тар-мар итеу, кыйратыу; **бить врага** дошманды кыйратыу **6.** кого; *перен.* атып (хуғып) алыу, хунар итеу; **бить уток** өйрәктәргә хунар итеу **7.** обычно по кому-чему (стрелять) атыу, ут асыу; **бить по врагу** дошманға ут асыу **8.** кого-что атыу, атып төшөрөу; **он бьёт птицу на лету** ул кошто осоп барған еренән атып төшөрә **9.** по кому-чему; *перен.* (бичевать) фаш итеу, каты тәнkitләу, тукмау, камсылау; **бить по недостаткам** камселектәргә фаш итеу; **бить по бюрократизму** бюрократизмды каты тәнkitләу **10.** (дробить на мелкие части, размельчать) ваклау, ватыу, онтау; **бить камень** таш ваклау **11.** (разбивать, раскладывать) онтау, ватыу; **бить посуду** хауыт-хаба ватыу **12.** (стремительно вытекать) бәреп тороу (сығыу), урғылып (саптырып) тороу (сығыу), атылыу; **бить фонтаном** фонтан булып бәреп тороу; **из рапы бьёт кровь** яранан кан саптырып аға **13.** во что (ударями производить звуки) кағыу, хуғыу; **бить в каболок** саң (кыңғырау) кағыу; **бить в барабан** барабан кағыу **14.** (в некоторых ремёслах: изготовлять, делать что-л. особым образом) тукыу, хуғыу, тетеу; **бить масло:** 1) май тукыу (языу, бешеу, төшөрөу); 2) май хығыу; **бить шерсть** йөн тетеу; **бить монету** акса хуғыу **15.** без доп. (издавать звуки, отбивать удары) хуғыу; **часы бьют полдень** сәгәт ун икене хуға **16.** (трясти, вызывать дрожь) бизгәк тотоу; **меня бьёт лихорадка** мине бизгәк тотә ♦ **бить баклуши** *разг.* эт хуғарыу, ел кыуыу, йөн тибеу; **бить в глаза** күзгә бәрелеп тороу, күзгә ташланыу; **бить карту** картте ябыу; **бить в набат** оран хальыу, яу хальыу; **бить тревогу** оран хальыу; **бить в (одну) тбчку** бер нөктәгә хуғыу (*бер йүнәлештә генә эшләу*); **бить ключом** кайнап тороу (*эш, тормош, көс-кеүэт һ.б. тураһында*); **бить по карману** кеҫәгә хуғыу, зыян килтереу; **бить мимо цели** максаттан ситкә китеу, максатка ирешмәу; **бить наверняка** уңышка ышанып эш итеу; **бить челом** баш эйеу, үтенеу, үтенеп һорау, ялбарыу

БИТЬЕ с 1. *разг. см.* **бить** 1; 2. *см.* **бить** 10; **битье посуды** хауыт-хаба ватыу

БИТЬСЯ *несов.* **1.** с кем-чем алышыу, хуғышыу, көрәшеу; **биться с врагом** дошман менән алышыу; **биться на шпагах** шпага менән алышыу **2.** (ударяться, колотиться обо что-л.) хуғылыу, бәрелеу, кағылыу, хуғыу, бәреу; **волны бились о берег** тулкындар ярға кағыла ине; **биться головой об стену** баш менән стенаға бәрелеу **3.** (метаться, трепаться) хуғылыу, үрһәләнеу, тулау; **биться в бреду** һаташып үрһәләнеу **4.** над чем, с кем-чем и без доп.; *перен.* (прилагать все усилия) тырышылык күрһәтеу, тырышыу, ызаланыу; **биться над решением задачи** мәсәләне сисергә тырышыу **5.** (пульсировать) тибеу, кағыу; **сердце бьется** йөрәк тибә **6.** (разбиваться — о посуде, стекле) ватылыу, ыуалыу, онталыу; **биться вдребезги** селпәрәмә килеп ватылыу **7.** *страд.* от **бить** ♦ **биться как рыба об лёд** ергә (короға) ташланған балык кеүек тулау (тыпырсыныу), кыйын хәлдән сығырға тарышыу; **биться об заклад** малға (аксаға) бәхәсләшеу, енешеу; **хоть головой об стену бейся** башыңды ташка орһан да (*үтәй алмаслык эш, ауыр хәл тураһында*)

БИТЮГ м зур кәүзәле йөк ағы

БИФШТЕКС м бифштекс (*журылған һыйыр ите*)

БИЦЕПС м бицепс (*беләк мускулы*)

БИЧ м **1.** озон камсы, сыбырткы; **хлпать бичом** сыбырткы шартлатыу **2.** кого-чего; *перен.* (острое обличение чего-л.) ут, ялкын; **бич сатиры** сатира уты (ялкыны) **3.** кого-чего; *перен.* (бедствие, несчастье) бәлә, афәт; **брак** — **бич** производства брак — производствоньң бәләһе

БИЧЕВАТЬ *несов.* **1.** кого-что (сечь, хлестать плетью, кнутом) һызырыу, ярыу, камсылау, сыбырткылау **2.** кого; *перен.* фаш итеу, каты тәнkitләу, тукмау; **бичевать бюрократизм** бюрократизмды каты тәнkitләу

БИЧЕВАТЬСЯ *несов. страд.* от **бичевать**

БЛАГО I с 1. (благодарение, счастье, добро) бәхет, именлек, мәнфәгәт; **трудиться на благо Рдиниы** Тыуган ил мәнфәгәтә өсөн хезмәт итеу **2.** обычно *мн.* **блага** чего или *какие* байлыктар, рәхәтлектәр, муллыктар; **земные блага** тормош рәхәтлектәре; **материальные блага** матди байлыктар; **наслаждаться благами жизни** тормош рәхәтлектәренән кинәнеу ♦ **всех благ!** иң изге теләктәр!; **ни за какие блага!** һис тә, һис бер хәлдә лә!

БЛАГО II союз; *разг.* да/дә, за/зә, ла/лә, -ғас/-гәс, -кас/-кәс, икән, ярай инде; **берй, благо** дауәт бирәләр икән, ал

БЛАГОВЕРНЫЙ м; *разг., шутол.* хәләл ефет, ир; **благверная ж;** *разг., шутол.* хәләл ефет, йәмәғәт, бисә, катын

БЛАГОВИДНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* (приятный с виду) қарар күзгә арбу ғына (матур ғына, һәйбәт кенә); **благовидная женщина** қарар күзгә

матур гына катын **2.** (*приличный, пристойный*) уңайлы, яйлы; **благовидный предлбг** яйлы сәбәп, уңайлы һылтау; **остаться дома под благовидным предлбгом** уңайлы һылтау табып өйзә калыу

БЛАГОВОЛЕНИЕ с мәрхәмәт, илтифат; **пльзоваться благоволением чым-л. кемдеңдер** мәрхәмәтенән файзаланыу

БЛАГОВОЛИТЬ *несов. к кому* якшы мәнәсәбәттә тороу, илтифат итеү, теләктәшлек күрһәтеү

БЛАГОВОННИЕ с **1.** *книжн. (приятный запах, аромат)* хуш ес **2.** *мл. благовония; уст.* хуш есле нәмәләр

БЛАГОВОННЫЙ, -ая, -ое хуш есле; **благовонный запах черёмухи** муйыл сәскәһенен хуш есе

БЛАГОВОСПИТАННОСТЬ ж эзәплелек, тәрбиәлелек, инсафлылык, эзәпле (тәртипле, инсафлы, һапалы) булыу; **проявлять благовопитанность** эзәплелек күрһәтеү

БЛАГОВОСПИТАННЫЙ, -ая, -ое эзәпле, тәрбиәле, инсафлы, тәүфиклы; **благовопитанный человек** эзәпле кеше; **благовопитанный ребёнок** тәүфиклы бала

БЛАГОГОВЕЙНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* (ысын) хөрмәт менән һугарылган, ихтирамлы, хөрмәтле, түбәнселекле

БЛАГОГОВЕНИЕ с; *книжн.* оло ихтирам, хөрмәт, ололау

БЛАГОГОВЕТЬ *несов. перед кем-чем; книжн.* (берәй кешегә) оло ихтирам күрһәтеү, баш эйеү, хөрмәт итеү; **благоговеть перед ветеранами войны** һуғыш ветерандарына оло ихтирам күрһәтеү

БЛАГОДАРИТЬ *несов. кого-что* рәхмәт белдереү (эйтеү); **благодарю тебя** һиңә рәхмәт; **благодарим вас** һезгә рәхмәт

БЛАГОДАРНОСТЬ ж рәхмәт, рәхмәт белдереү; **выражать благодарность** рәхмәт белдереү; **получить благодарность** рәхмәт алыу; **слова благодарности** рәхмәт һүззәре

БЛАГОДАРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*признательный кому-л.*) рәхмәтле, якшылыктың кәзәрен белгән; **благодарный человек** якшылыктың кәзәрен белгән кеше; **я вам очень благодарен** һезгә рәхмәтем бик зур **2.** *перен.* һезәмтәле, уңышлы; **благодарный труд** һезәмтәле хезмәт

БЛАГОДАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* рәхмәт ...ы; **благодарственное письмо** рәхмәт хаты; **благодарственные слова** рәхмәт һүззәре

БЛАГОДАРЯ **1.** *деепр. от благодарить* **2.** *предлог с дат. п.* аркала, аркаһында, сәбәпле, -лыктан/-лектән, -га/-гә күрә; **благодаря тебе он выучился** һинең аркала ул укып

сыкты; **благодаря вашим заботам** һезгән кайғыртыуығыз аркаһында ♦ **благодаря тому что союз** -га/-гә күрә

БЛАГОДАТНЫЙ, -ая, -ое бай, мул, рәхәт, хозур, шифалы; **благодатный край** бай төбәк; **благодатный дождь** шифалы ямгыр; **благодатная тишина** хозур тыныслык (тынлык)

БЛАГОДАТЬ ж **1.** байлык, муллык, бәрәкәт; **вся эта благодать наша** бөгә был байлык беззеке **2.** иркенлек, хозурлык; **вот где благодать!** бына кайза ул хозурлык! ♦ **тишь да гладь да божья благодать** тып-тыныс тормош

БЛАГОДЕНСТВИЕ с именлек, хозурлык, иркен, хозур тормош; **благоденствие страны** илдең именлеге

БЛАГОДЕНСТВОВАТЬ *несов.* рәхәт (иркен, имен) йәшәү; **их семья благоденствовала** уларзың гаиләһе рәхәтлектә йәшәне

БЛАГОДЕТЕЛЬ м и **БЛАГОДЕТЕЛЬНИЦА** ж якшылык (шәфкәт, ярзам) итеүсе, игелек күрһәтеүсе, яклаусы

БЛАГОДЕТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*благодарный*) шифалы, файзалы; **благодетельное влияние климата** климаттың шифалы тәьсире; **благодетельный совет** файзалы кәңәш **2.** *уст. (добрый)* ярзамсыл, игелекле, шәфкәтле; **благодетельный человек** игелекле кеше

БЛАГОДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов. кому-чему; уст.* якшылык (ярзам) итеү, игелек (миһырбанлык) күрһәтеү

БЛАГОДЕЯНИЕ с; *высок.* якшылык, игелек, миһырбанлык, якшы (изге) эш; **оказать благодяние** игелек күрһәтеү

БЛАГОДУШЕСТВОВАТЬ *несов.* гәмһез (кайғыһыз, тыныс, бошмай) йәшәү

БЛАГОДУШИЕ с (*добродушие*) якшы (киң) күңеллек, рәхимлек, миһырбанлык, шәфкәт; **проявлять благодушие** шәфкәт күрһәтеү

БЛАГОДУШНЫЙ, -ая, -ое якшы (киң) күңелле, миһырбанлы, шәфкәтле; **благодущный человек** киң күңелле кеше

БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬ м и **БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНИЦА** ж якшылык (игелек) теләүсе

БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ ж якшылык, игелек, киң күңеллек; **проявлять благожелательность** киң күңеллек күрһәтеү

БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое игелекле, киң күңелле, якшылык теләгән; **благожелательный человек** игелекле кеше

БЛАГОЖЕЛАТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* якшылык (игелек) теләү

БЛАГОЗВУЧИЕ с и **БЛАГОЗВУЧНОСТЬ** ж аһәңлек, колакка ягымлы булыу, матур яңгыраш; **благозвучие кубайра** кобайрзың аһәңлеге

БЛАГОЗВУЧНЫЙ, -ая, -ое аһәңле, матур яңгырашлы, колакка ягымлы; **благозвучный стих** матур яңгырашлы шығыр

БЛАГОЙ

БЛАГОЙ I, -ая -ое *уст.* (*хороший, добрый*) изге, якшы; **благбе намерение** изге ниэт

БЛАГОЙ II, -ая, -ое (*сумасбродный, взбалмошный*) дыуамал, килделе-киттеле; **благой человек** дыуамал кеше ♦ **благим матом кричать** яр халып кыскырыу, һөрән халыу, ер ярып кыскырыу

БЛАГОЛЕПИЕ *с;* *уст.* (*величественная красота*) мөһабәтлек, күркәмлек, матурлык; **благолепие природы** тәбиғәт матурлығы

БЛАГОЛЕПНЫЙ, -ая, -ое *уст.* мөһабәт, күркәм, матур; **благолепный собор** мөһабәт собор

БЛАГОМЫСЛЯЩИЙ, -ая, -ее *уст.* (*разумный, здравомыслящий*) акыллы (дөрөс) фекер йөрөткән; **благомыслящий человек** дөрөс фекер йөрөткән кеше

БЛАГОНАДЕЖНОСТЬ *ж;* *уст.* инабатлы (ышаныслы) булду, инабатлылык, ышаныслылык; **проявлять благонадежность** ышаныслылык күрһәтеу

БЛАГОНАДЕЖНЫЙ, -ая, -ое *уст.* инабатлы, ышаныслы; **благонадежный человек** инабатлы кеше

БЛАГОНАМЕРЕННОСТЬ *ж;* *уст.* изге ниэт (теләк), якшы (изге) уй

БЛАГОНАМЕРЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* изге ниәтле (теләкле), якшы (изге) уйлы

БЛАГОПРАВНИЕ *с;* *уст.* инсафлылык, тәртиплек, эзәпллек, тәрбиәделек; **благонравие ребёнка** баланың инсафлылығы

БЛАГОПРАВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* инсафлы, тәртипле, эзәпле, тәрбиәле; **благонравный человек** инсафлы кеше; **благонравное поведение** тәртипле кылык

БЛАГОБРАЗИЕ *с* күркәмлек, күркәм (һөйкөмлө, күркә), күркәм киәфәтле; **благобразие человека** кешенең күркәм киәфәте

БЛАГОПОЛУЧИЕ *с* 1. (*спокойная жизнь*) именлек, тыныслык; **благополучие семьи** гаилә именлеге 2. (*обеспеченность, довольство*) байлык, муллык 3. *уст.* (*счастье*) бәхет, уңышлык; **желать благополучия** бәхет теләу

БЛАГОПОЛУЧНЫЙ, -ая, -ое 1. (*удачный, успешный*) уңышлы; **благополучный исход операции** операцияның уңышлы тамамланыуы 2. (*спокойный, без неприятностей*) тыныс, имен, кайгы-хәсрәтһез; **благополучная жизнь** тыныс тормош

БЛАГОПРИБРЕТЕННЫЙ и **БЛАГОПРИБРЕТЕННЫЙ**, -ая, -ое (*приобретённый лично, не наследственный*) үз көсө (тырышлығы) менән тапкан; **благоприобретённые драгоценности** үз көсө менән тапкан затлы нәмәләр

БЛАГОПРИСТОЙНОСТЬ *ж* эзәпллек, әхлаклылык, инсафлылык, тәртиплек, тәрбиәделек, бәслек; **соблюдать благопристойность** эзәпллек һаклау

БЛАГОПРИСТОЙНЫЙ, -ая, -ое эзәпле, әхлаклы, инсафлы, тәртипле, тәрбиәле; **благопристойное поведение** эзәпле кылык

БЛАГОПРИЯТНЫЙ, -ая, -ое 1. (*способствующий чему-л., удобный для чего-л.*) уңайлы, яйлы, кулайлы; **благоприятные условия** уңайлы шарттар; **благоприятный случай** яйлы оसरт 2. (*хороший, одобрительный*) якшы тип табылган, хуп күрелгән, ыңгай; **благоприятный отзыв о повести** повесть хақында ыңгай баһа

БЛАГОПРИЯТСТВОВАТЬ *несов.* *кому-чему* яйы (уңайы) килеп тороу, уңайлы (яйлы) булыу, булышлык (ярзам) итеу; **погода благоприятствовала уборке урожая** һауа шарттары уңыш йыйыу өсөн яйлы булды

БЛАГОРАЗУМИЕ *с* уйлап (акыл менән) эш итеу, акыл, акыллылык; **потерять благоразумие** акылһызлану, акылды югалтуу

БЛАГОРАЗУМНОСТЬ *ж см.* **благоразумие** **БЛАГОРАЗУМНЫЙ**, -ая, -ое акыллы, төплө, ныклы, уйлап (акыл менән) эш итеүсән; **благоразумный человек** төплө кеше; **благоразумный совет** акыллы көңеш

БЛАГОРОДИЕ: ваше (егб, их) благородие ғали йәнәптәре, бөйөк әфәнде (*революцияга тиклемге Рәсәйгә югары катлам кешеләрен, дәрәжәһенә карап, айырып өндәшеү һүзе*)

БЛАГОРОДНЫЙ, -ая, -ое 1. оло йөрәкле, югары намыслы, выжданлы; **благородный человек** югары намыслы кеше 2. (*возвышенный*) бөйөк, югары, изге; **благородное дело** изге эш; **благородная цель** бөйөк максат 3. (*обладающий изяществом*) күркәм, гүзәл, матур, нәзәкәтле; **благородная красота** гүзәл матурлык 4. *уст.* (*дворянского происхождения*) затлы, затлы нәсел, асыл һөйөк; ♦ **благородные металлы** асыл металдар (*алтын, көмөш, платина*)

БЛАГОРОДСТВО *с* 1. (*величие, возвышенность*) югары намыслылык, югары выжданлылык; **благородство души** күңелдең югары выжданлылығы 2. (*высокое достоинство, изящество, красота*) дәрәжәлек, нәзәкәтлек, бәслек, гүзәллек, күркәмлек, матурлык; **благородство стиля** стиль матурлығы; **благородство осанки** буй-һын нәзәкәтлеге

БЛАГОСКЛОННОСТЬ *ж* күңел ятышы, илтифатлык, якшы мөнәсәбәт; **проявлять благосклонность** якшы мөнәсәбәт күрһәтеу, якшы мөнәсәбәттә булду

БЛАГОСКЛОННЫЙ, -ая, -ое якшы (изге) теләкле, илтифатлы, якшы мөнәсәбәттә булган, күңелгә ятышлы (ятқан); **благосклонный человек** изге теләкле кеше; **благосклонное отношение** илтифатлы мөнәсәбәт

БЛАГОСЛОВЕНИЕ *с* 1. *уст.* фатиха, доға; **получить благословение** фатиха алыу 2. *разг., шутол.* (*одобрение*) ризалык биреу, хуплау, якшы теләк

БЛЕДНОСТЬ

БЛАГОСЛОВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *уст.* фатиха (ризальк, дога) алган; **благословенный день** фатиха алган көн 2. *высок.* бәхетле, имен; **благословенная страна** бәхетле ил

БЛАГОСЛОВИТЬ *сов. кого-что* 1. (*перекрестить*) фатиха биреү, дога кылыу; **благословить детей** балаларга фатиха биреү 2. (*одобрить*) ризальк биреү, хуплау; **благословить мнение кого-л. кемдеңдер** фекерен хуплау 3. (*возблагодарить*) шөкөр итеү, рәхмәт укыу; **благословить судьбу** язмышка шөкөр итеү

БЛАГОСОСТОЯНИЕ с иркен (мул) тормош, байлык, муллык, етешлек; **личное благосостояние** шахси байлык

БЛАГОСТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* шифалы, бәхет (байлык, кот) килтергән, күңелле, рәхәт; **благостный дождь** шифалы ямгыр; **благостные дни** күңелле көндөр

БЛАГОТВОРИТЕЛЬ м и **БЛАГОТВОРИТЕЛЬНИЦА** ж шәфкәт (изгелек, игелек, якшылык, ярзам) күрһәтеүсе, ярзам итеүсе

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТЬ ж шәфкәт (изгелек, якшылык, ярзам) күрһәтеү, шәфкәтлелек, изгелек итеү

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шәфкәтлек (изгелек, якшылык, ярзам) ...ы, хәйриә; **благотворительный концерт** шәфкәтлек концерты; **благотворительное общество** хәйриә йәмгиәте

БЛАГОТВОРИТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* шәфкәт (изгелек, якшылык, ярзам) күрһәтеү, хәйер биреү

БЛАГОТВОРИТЬ *несов.; книжн., уст.* шәфкәтлек күрһәтеү

БЛАГОТВОРНОСТЬ ж якшы (шифалы, файзалы) булыу; **благотворность лечения** дауаланыузың шифалы булыуы

БЛАГОТВОРНЫЙ, -ая, -ое якшы, шифалы, файзалы; **благотворный климат** шифалы климат

БЛАГОУСТРАИВАТЬ *несов. см. благоустроить*

БЛАГОУСТРОБЕННОСТЬ ж уңайлы (яйлы, төзөк, етеш) булыу, төзөклөк, етешлек; **благоустроенность села** ауылдың төзөклөгө

БЛАГОУСТРОБЕННЫЙ, -ая, -ое уңайлы, яйлы, төзөк, етеш, уңайлы яктары (шарттары) булган; **благоустроенная квартира** уңайлы шарттары булган фатир

БЛАГОУСТРОИТЬ *сов. что* төзөкләндерер, яйга һалыу; **благоустроить улицу** урамды төзөкләндерер

БЛАГОУСТРОЙСТВО с төзөкләндерер, яйга (тәртипкә) килтерер, етештерер; **благоустройство детских площадок** балалар майзансыктарын төзөкләндерер

БЛАГОУХАНИЕ с хуш ес; **благоухание цветов** сәскәләрзәң хуш есе

БЛАГОУХАННЫЙ, -ая, -ое хуш есле; **благоуханные цветы** хуш есле сәскәләр

БЛАГОУХАТЬ *несов.* хуш ес аңкытыу (бөркөү), хуш ес сыгарыу (таратыу); **розы благоухают** розалар хуш ес аңкыта

БЛАГОЧЕСТИВЫЙ, -ая, -ое *уст.* диндар, дин тоткан, тәкүә; **благочестивый человек** диндар кеше

БЛАГОЧЕСТИЕ с; *уст.* диндарлык, дин то-тоу, динле булыу, тәкүәлек

БЛАЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*счастливый, благополучный*) бәхетле, шат(лыклы), хозур; **блаженная улыбка** шат йылмайыу 2. *в знач. суиц.* **блаженный м** и **блаженная ж; рел.** (*юродивый*) дәрүиш, байгош 3. *разг. (чудной)* акылга һай, йүләр, диуана

БЛАЖЕНСТВО с 1. оло (зур) бәхет 2. хозурлык, рәхәтлек, ләззәт ♦ **на верху блаженства** рәхәтлектен сигенә сыгыу, хозурлык кисерер

БЛАЖЕНСТВОВАТЬ *несов.* рәхәтләнәү, ләззәтләнәү, хозурлану

БЛАЖИТЬ *несов.; прост.* алыотлану, котороу, йүләрләнәү, тилерер; **перестань блажить!** алыотланма!

БЛАЖНОЙ, -ая, -ое *прост.* алыот, йүләр, дыуамал, тинтәк, диуана, килделе-киттеле; **блажной человек** тинтәк кеше

БЛАЖЬ ж; *разг.* дыуамаллык, тинтәклек, диуаналык, алыотлоқ, йүләрлек; **выкинь блажь из головы!** башыңдан сыгарып ташла шул дыуамаллыкты!

БЛАНК м бланк; **телеграфный бланк** телеграф бланкыһы; **заполнять бланк** бланк(ыны) тультыру

БЛАНКОВЫЙ, -ая, -ое бланк ...ы; **бланковый листок** бланк қағызы

БЛАНМАНЖЕ с *нескл.; кул.* бланманже (*каймактан йәки миндаль һөтөнән яһалған желе*)

БЛАНШИРОВАТЬ *несов. что; кул.* бешекләү, бешекләп алыу; **бланшировать грибы** бәшмәктәрзә бешекләп алыу; **бланшировать помидоры** помидорзәрзә бешекләп алыу

БЛАТ м 1. йәшерен (шартлы) тел 2. *прост.* танышлык, белешлек, таныш-тоношлоқ, эш-нәлек; **получить по блату** таныш-тоношлоқ менән алыу

БЛЕДНЕТЬ *несов.* 1. төс китеү (қасыу), төсһез булыу, кобараһы осоу, комһарыу, ағарыу, ағарыныу; **бледнеть от страха** қурқыузан ағарыныу; **небо бледнеет** күк йөзә ағара 2. *перен.* тоноқлану, көсөн (әһәмиәтен) кәметер, төсһөзләнәү

БЛЕДНОЛИЦЫЙ, -ая, -ее ағарыңған йөзлә, төсә қасқан, көл төслә, нурһыз йөзлә; **бледнолицый ребенок** нурһыз йөзлә бала

БЛЕДНОСТЬ ж 1. төсә қасқан (қитқән) булыу, көлһыу төс, йөзөңдә нуры булмау,

БЛЕДНЫЙ

агарынганлык, нурһызлык; **блѣдность лица** төс касканлык **2.** асык (сағыу) булмау, тоноклок; **блѣдность красок** буязар тоноклого **3.** перен. базыкһызлык, көсһөз (тасуирһыз, ярлы) булыу; **блѣдность изложѣния** хикәйәләүзән тасуирһыз булыуы

БЛѢДНЫЙ, -ая, -ое **1.** төсө каскан (киткән), агарынган, нурһыз, көлһыу; **блѣдное лицо** нурһыз йөз **2.** тонок, төсһөз; **блѣдный узор** төсһөз бизәк; **блѣдная луна** тонок ай; **блѣдный цвет** тонок төс **3.** перен. (*невъразительный, лишѣнный яркости — о языке, стиле и т.д.*) көсһөз, базык булмаган, төсһөз; **блѣдный раскәз** төсһөз хикәйә

БЛѢКЛОСТЬ ж төс уңган булыу, тоноклок, һулыганлык; **блѣклость красок** буязар(зын) тоноклого; **блѣклость цветов** төстәрзең уңган булыуы

БЛѢКЛЫЙ, -ая, -ое **1.** шиңгән, һулыган; **блѣклая трава** һулыган үлән; **блѣклые цветы** шиңгән сәскәләр **2.** (*лишѣнный яркости окраски*) төсөн югалткан, тонок, уңган; **блѣклый тон** тонок төс; **блѣклые краски** төсөн югалткан буязар

БЛѢКНУТЬ несов. **1.** шиңеү, һулыу, короу; **цветы блѣкнут** сәскәләр шиңә(ләр) **2.** төсөн югалтыу, тоноклануы, уңыу; **перед рассветом звѣзды блѣкнут** таң алдынан йондоззар тоноклана(лар)

БЛѢСК м **1.** ялтырауык, ялтырау, ялтыр; **блеск солнца** кояш ялтырауы; **блеск мблнии** йәшен ялтырауы; **блеск самовара** потускнѣл самауырзың ялтыры бөткән; **придавать блеск** ялтыр итеү, ялтыратыу **2.** перен. (*пышность, великолешие*) кушылылык, күркәмлек, гүзәллек; **блеск наряда** кейемдән кушылыгы **3.** чегә; перен. (*яркое проявление каких-л. достоинств, способностей*) сағылыш; **блеск таланта** талант(тың) сағылышы; **блеск ума** акыл(дың) сағылышы ♦ **во всем блѣске** матурлығы (күркәмлеге) менән балкып торған; **с блѣском** иң киткес шәп, гәжәп якшы

БЛѢСНА ж ялтырауык, ялтамбий, аддаткыс, йылтырма (*кармак төбөнә куйылган аддаткыс йылтыр калай*); **удочка с блесной** йылтырмалы кармак

БЛѢСНИТЬ несов. *что и без доп.*; *рыб.* йылтырмаға каптырыу (*балыкты*)

БЛѢСНУТЬ сов. **1.** йылтырап (йылтлап) китеү, йылт итеп куйыу (калыу), ялтлау; **блеснула мблния** йәшен ялтлануы **2.** перен. келт итеп искә төшөү, капыл башка килеү (төшөү), кабынуы, сағылып китеү; **у меня блеснула мысль** башыма капыл бер уй килде; **блеснула надежда** капыл өмөт кабынды

БЛѢСТѢТЬ несов. **1.** *чем и без доп.* йылтырау, ялтырау, йылк-йылк итеү, йылкылдау, йылмылдау, ялт (ялт-йолт) итеү, йым-йым итеү, йымылдау йылтылдау; **на небе блещут звѣзды**

күктә йондоззар йым-йым итә; **роса блещит на солнце** кояшта ысык ялтырай **2.** йылтырау, ялтырау; **волосы блещят** сәсе йылтырап тора **3.** мызлау, йызлау, ялтырау, йылтырау; **у него глаза блещят** уның күззәре мызлап тора **4.** *чем; перен.* айырылып тороу (*берәй сифаты менән*), иң китереү, таң калдырыу; **он блещет талантом** ул һәләте менән айырылып тора; **она блещет красотой** ул матурлығы менән таң калдыра

БЛѢСТКИ мн. (*ед. блѣстка ж*) **1.** (*украшение*) елбәзәк, йылтыр-йышыр, йылтылдак; **вышитое блѣстками платье** елбәзәк менән (елбәзәкләп) сителгән күлдәк **2.** *чего; перен.* (*отдельные яркие проявления каких-л. способностей, дарований*) саткылар, оскондар; **блѣстки таланта** һәләтлек саткылары; **блѣстки поэзии** шигрият саткылары

БЛѢСТЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от блѣстѣть* **2.** *прил. (яркий, сверкающий)* ялтырап (йылтырап, мызлап) торған, ем-ем итеп (емелдәп) торған; **блѣстящие звѣзды** емелдәп торған йондоззар; **блѣстящие глаза** мызлап торған күззәр **3.** *прил. (великолепный, роскошный)* купшы, күркәм, гүзәл, бик матур; **блѣстящий вѣчер** (бик) матур кисә; **блѣстящий наряд** бик купшы кейем **4.** *прил.; перен.* (*замечательный, превосходный*) бик якшы (шәп, һәйбәт), иң киткес, һокландыргыс, бына тигән; **получить блѣстящее образование** бик якшы белем алыу; **блѣстящий артист** бына тигән артист; **блѣстящие успехи** бик шәп уңыштар

БЛЕФ м уйзырма, буш кыуык

БЛѢЯНИЕ с см. **блѣять**

БЛѢЯТЬ несов. мәәлдәү, бәәлдәү, бакырыу (*нарык, кәзә тураһында*)

БЛИЖАЙШИЙ, -ая, -ее **1.** *превосх. ст. от близкий* иң якын, иң якындагы; **ближайшее почтовое отделение** иң якындагы почта бүлексәһе **2.** (*первоочередной*) беренсе сираттагы, якындагы; **ближайшая задача** беренсе сираттагы бурсы **3.** (*непосредственный, прямой*) туранан-тура, туш-тура, төп, якындан; **при ближайшем его участии** уның туранан-тура катнашлығы менән

БЛИЖНИЙ, -ая, -ее **1.** якын, якындагы, якын яткан; **ближние сѣла** якындагы ауылдар **2.** (*кратчайший, недалекий*) тура, урау булмаган, кыска; **ѣхать ближней дорогой** тура юл менән барыу **3.** *уст. (находящийся в кровном родстве)* кан-кәрзәш, (бик) якын; **ближний родственник** якын туған **4.** *в знач. суц.* **ближний м** (*о человеке*) якын кеше; **заботиться о ближнем** якын кеше(н) тураһында хәстәрлек күреү

БЛИЗ *предлог с род. п.* эргәнәндә, янында, якынында; **близ дома** өй эргәнәндә; **близ города** кала янында

БЛИЗИТЬСЯ несов. якынайыу, якынлашыу, якынлау; **близится туча** болот якынлай; **лѣто близится** йәй якынлаша

БЛОКНОТНЫЙ

БЛИЗКИЙ, -ая, -ое 1. (*недалёкий*) якын, якындагы; **близкое расстояние** якын ара; **близкий лес** якындагы урман 2. (*короткий*); *разг.* озон түгөл, кыска; **близкая дорбога** кыска юл 3. (*о времени*) якын, якында буласак; **близкое будущее** якын киласак 4. (*о родстве*) якын; **близкий родственник** якын туган, бауырзаш 5. *в знач. суц.* **близкие** мн. тугандар, якындар, кэрзэштэр 6. (*об отношениях* дуслык, ашнэлек мөнэсэбөтөндө булган, якын дус, ашнэ (кеше); **близкий друг** якын дус; **близкий человек** дус кеше; **близкая подруга** якын эхирэт 7. *в чём, чему, по чему, к чему и без доп. (сходный, похожий)* якын, окшаш; **близкий к оригиналу перевод** оригиналга якын тәржеме

БЛИЗКО 1. *нареч.* якындан; **близко познаться** якындан танышыу 2. *нареч.* якын; **близко подойти** якын барыу 3. *в знач. сказ.* якын; **близко до города** калага якын; **ночь** **близко** төн якын

БЛИЗЛЕЖАЩИЙ, -ая, -ее якындагы, йәнэштэге, якын-тиралэге, эргэлэге, якында (эргэлэ) урынлашкан, якында (эргэлэ) яткан; **близлежащий город** якында яткан, (урынлашкан) кала; **близлежащие районы** якын-тиралэге райондар

БЛИЗНЕЦЫ мн. (*ед. близнец м*) 1. игезэктэр, игез балалар 2. *астр.* Игезэктэр (*йондозлок*)

БЛИЗОРУКИЙ, -ая, -ое 1. күрөш, күрөгаруа; **близорукие глаза** күрөш күззэр 2. *перен. (непроницательный)* हुкыр, алдан күрө белмэгән; **близорукая политика** हुкыр сайэсэт

БЛИЗОРУКОСТЬ ж 1. күрөшлек 2. *перен. (непроницательность)* हुкырлык, алдан күрө белмәү; **политическая близорукость** сэйәси हुкырлык

БЛИЗОСТЬ ж 1. (*близкий*) якынлык; **близость города** каланың якынлыгы 2. (*тесная дружеская связь*) якын мөнэсэбэт; **близость отношений** мөнэсэбэттэр якынлыгы 3. (*интимные отношения*) бэйләнеш, якынлык; **физическая близость** енси бэйләнеш

БЛИЗЬ ж якын ара, якын ер

БЛИК м нур шалкеме, якты шәүлә; **блик от солнца** кояштан төшкән нур шәлкеме; **блик от костра** усактан төшкән якты шәүлә

БЛИН м коймак; **горячие блины** эсе коймак; **печь блины** коймак койоу ♦ **первый блин** комом тәү эш кәүеш

БЛИНДАЖ м; *воен.* блиндаж; **пострбить блиндаж** блиндаж короу

БЛИНДАЖНЫЙ, -ая, -ое *воен.* блиндаж ...ы; **блиндажные балки** блиндаж урзалар(ы); **блиндажный лаз** блиндаж ауызы

БЛИННЫЙ, -ая, -ое 1. коймак ...ы; **блинная мука** коймак оно 2. *в знач. суц.* **блинная** ж коймакхана

БЛИНТ м; *типогр.* блинт (*китан тышлыгына буяуһыз бизэк, языу бақыу*)

БЛИНЧАТЫЙ, -ая, -ое коймактан катлама; **блинчатый пирог** коймактан катлама бөлеш

БЛИНЧИКИ мн. (*ед. блинчик м*) (*небольшие тонкие блины, обычно с начинкой*) коймак; **блинчики с творогом** эремсек төрөлгән коймак

БЛИСТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое см. **блестящий** 2—4

БЛИСТАТЬ *несов. см. блестять*

БЛИЦ м блиц (*фото төшөргәндә капылгына көслө яктылык бирә торган лампа, кыуыкса*)

БЛОК I м блок, сығыр; **поднять блоком** сығыр менән күтәреу

БЛОК II м блок 1. *бер нисә дәүләт, фиркә йәки ойошманың бергә эш итец максатында берләшеце* 2. *тех. бер нисә өлөштән торган королманың береһе, секция* 3. *тех. бетон кушылмаһынан койолган төзөлөш материалы*)

БЛОКАДА ж 1. блокада, камау, камалыш; **остаться в кольце блокады** камау кулсаһында калыу, камауза калыу 2. *перен.* блокада; **политическая блокада** сэйәси блокада; **экономическая блокада** иктисади блокада; **финансовая блокада** финанс блокадаһы 3. *физиол. (выключение функций какого-л. органа или системы)* блокада яһау, блокадалау; **блокадаһы**; **новокайновая блокада** новокаин менән блокада яһау, новокаин блокадаһы

БЛОКАДНЫЙ, -ая, -ое блокада ...ы, камалыш; **блокадное кольцо** блокада кулсаһы; **блокадные дни** блокада көндәре, камалыш көндәре

БЛОКГАУЗ м; *воен.* блокгауз (*хәрби оборона нығытмаһы*)

БЛОКИРОВАТЬ *сов., несов.* 1. блокадалау, блокада яһау, блокадага алыу, камау, камап алыу, камауза тотоу; **блокировать порт** портты камап алыу 2. *перен.* камасау яһау, камасаулау; **блокировать игрока** уйынсыга камасау яһау (*көсөн, хәлен алыу максатында*) 3. *ж.-д.* юлды ябыу; **блокировать железную дорбогу** тимер юлды ябыу

БЛОКИРОВАТЬСЯ I *сов., несов. см. блок* II 1 блокка инеу, берләшеу

БЛОКИРОВАТЬСЯ II *несов. страд. от блокировать*

БЛОКИРОВКА ж 1. см. **блокировать**, **блокироваться I**; 2. *ж.-д.* блокировка (*поезддар йөрөшөн механик рәүештә яйға, рәткә һала торган сигналдар системаһы*)

БЛОКИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* блокировка ...ы; **блокировочная система** блокировка системаһы; **блокировочный сигнал** блокировка сигналы

БЛОКНОТ м блокнот, куйын (кәсә) дәфтәре

БЛОКНОТНЫЙ, -ая, -ое блокнот ...ы; **блокнотный лист** блокнот бите

БЛОНДИН

БЛОНДИН *м* блондин, хары сәсле ир-ат; блондинка *ж* блондинка, хары сәсле катын-кыз

БЛОХА *ж* бөрсә ♦ *земляная блоха* ер бөрсәһе (*үсөмлек короткосо*); **ловить (выискывать) блох** *прост.* вак-төйөк етешһезлек эзләү, соконоу

БЛОЧНЫЙ I, -ая, -ое сығыр ...ы; **блочный канат** сығыр арканы

БЛОЧНЫЙ II, -ая, -ое *см.* блок II 2, 3

БЛОШИНЫЙ, -ая, -ое бөрсә ...ы; **блошиный укус** бөрсә тешләүе

БЛУД *м*; *уст.* уйнаш, зина, фәхеш, енси азғынлык, азманлык

БЛУДИТЬ I *несов.*; *прост.* 1. уйнаш итеү, зина (фәхеш) кылыу, азып-гузып йөрөү 2. урлашыу, урлау, ташыу (*бесәй тураһында*)

БЛУДИТЬ II *несов.*; *прост.* азашыу; **блудить по ләсу** урманда азашыу

БЛУДЛИВОСТЬ *ж*; *прост.* уйнаш, зина, фәхешлек, енси азғынлык, йөрөмгәл булыу

БЛУДЛИВЫЙ, -ая, -ое *прост.* 1. (*распутный*) азғын, бозок, зина (фәхеш) кылған, йөрөмгәл 2. (*проказливый, вороватый*) азғын, азымтык, тиләскәү; **блудливая кошка** азғын бесәй; **блудливая корова** тиләскәү һыйыр

БЛУДНИЦА *ж*; *прост.* уйнашы катын-кыз

БЛУДНЫЙ: **блудный сын** *уст.* юлдан язған бала (малай)

БЛУДНЯ *м* и *ж*; *прост.* *см.* блудить I 2; **кошка-блудня** угры бесәй

БЛУЖДАНИЕ *с см.* блуждать; **блуждание в потёмках** караңғылыкта азашып йөрөү; **блуждание мыслей** фекерҙәр сыуалыуы

БЛУЖДАТЬ *несов.* 1. (*бродить, скитаться*) гизеп йөрөү, кызырыу, кызырыныу; **блуждать по улице** урам кызырыу; **блуждать по городу** кала буйлап кызырыныу 2. (*бродить, плутать*) азашыу, азашып йөрөү; **блуждать по ләсу** урманда азашып йөрөү 3. *чем и без доп.*; *перен.* (*о взгляде, глазах*) йүгереп (уйнап) тороу; (*о мыслях*) буталсык хәлгә килеү, буталыу, сыуалыу

БЛУЖДАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* блуждать 2. *прил.* йүгерек, йылғыр; **блуждающий взгляд** йүгерек караш; **блуждающие глаза** йүгерек күзҙәр ♦ **блуждающий нерв** *анат.* гизеүсе нерв; **блуждающая почка** *мед.* гизеүсе бөйөр; **блуждающие огни** убыр уты (*төһөн яктырып күренгән фосфор газы*)

БЛУЗА *ж* блуза (1. *киң ирҙәр күлдәге* 2. *катын-кызҙар итәк өстөнән кейә торған кофта*); **шёлковая блуза** ебәк блуза; **надеть блузу** блуза кейеү

БЛУЗКА *ж* блузка; **ситцевая блузка** ситса блузка; **надеть блузку** блузка кейеү

БЛЮДО *с* 1. (*посуда*) табак, таштабак, зур тәрликә 2. (*кушанье*) ашамлык, блюдо; **вкусное блюдо** тәмле ашамлык; **обед из трёх блюд** өс

блюдолы төшкө аш ♦ **как на блюде** ус төбөндәге кеек күренеү

БЛЮДОЛИЗ *м*; *уст.* эрәмтамак

БЛЮДЦЕ *с* сынаят асты, йәйкә; **фарфоровое блюдо** фарфор йәйкә

БЛЮМИНГ *м*; *тех.* блюминг (*зур прокат станы*)

БЛЮСТИ *несов.* *что* һаклау, күзәтеү; **блюсти нарбдые интересы** халык мәнфәгәтен һаклау; **блюсти дисциплину труда** хезмәт тәртибен һаклау

БЛЮСТИТЕЛЬ *м* и **БЛЮСТИТЕЛЬНИЦА** *ж* *чего*; *уст.*, *теперь ирон.* һаклаусы, күзәтеүсе, тогоусы; **блюститель порядка** тәртип һаклаусы; **блюститель закона** закондың (канундың) үтәлешен күзәтеүсе

БЛЯХА *ж* 1. айыл, айыл башы, айылса, таралгы, ез тәнкә; **медная бляха** ез айыл; **застегнуть бляху** айылды каптырыу 2. *уст.* (*металлическая пластина с надписью или номером*) бляха, номерлы калай; **бляха стборожа** карауылсы бляхаһы

БОА *нескл.* 1. *м* боа (*быуар йыландарзын иң зуры*) 2. *с*; *уст.* боа (*кауырһын мамығынан һ.б. бәйләнгән йәки затлы тиренән тегелгән катын-кыз шарфы*); **боа из кружев** шау селтәр боа

БОБ *м* 1. нокот, нокот борсағы 2. *мн.* бобый бакса борсағы ♦ **гадать на бобах** буш фараз менән булыу, хыял итеү; **остаться (сидеть) на бобах** төп башына ултырып калыу, һемәйеп (алданып) калыу, алдану, төпһөз санага ултырыу, тишек кәмәгә (шүмәнгә) ултыртыу

БОБЁР *м* 1. кондоз тиреһе 2. *прост.* *см.* бобор

БОБИНА *ж* бобина, зур кәтүк; **магнитофонная бобина** магнитофон бобинаһы

БОБОВЫЙ, -ая, -ое 1. нокот ...ы, нокот борсағы ...ы; **бобовый стручок** нокот борсағы кузағы 2. *в знач. суц.* бобовые *мн.*; *бот.* кузаклылар

БОБР *м* кондоз; **бобриха** *ж*; *разг.* инә кондоз; **бобр болотный** һаз кондозо; **бобр речной** йылға кондозо; **охбта на бобра** кондозға һунар, кондоз аулау

БОБРЁНОК *м* кондоз балаһы, бала кондоз

БОБРИК *м* 1. бобрик, йөнтәс бұстау; **пальто из бобрिका** йөнтәс бұстау пальто 2. *в знач. нареч.* бобриком кыска итеп, тырпайтып (*сәс алыу тураһында*); **волосы подстрижены бобриком** сәс кыска итеп тырпайтып алынған

БОБРИКОВЫЙ, -ая, -ое бобрик; **бобриковое пальто** бобрик пальто

БОБРОВЫЙ, -ая, -ое 1. кондоз(зар) ...ы; **бобровый заповедник** кондозҙар курсаулығы 2. кондоз тиреһенән тегелгән, кондоз; **бобровый воротник** кондоз ға

БОБСЛЕЙ *м; спорт.* бобслей (*рулле санала текэ таузан шыуыу*)

БОБЫЛЬ *м 1. уст.* ерһез ярлы краһтиән 2. *разг.* яңғыз (япа-яңғыз, яңғызак) кеше, һазаған ир (катын); **жить бобыльём** яңғыз йәшәү

БОГ *м* Алла, Хозай; **поклоняться Богу** Аллага табыныу; **верить в Бога** Аллага ышаныу ♦ **бог** **весть** (*знаёт*) алла (хозай) белһен (белә); **бóже!**; **бóже мой!**; **бог мой!** йә хозай!; **дай бог** алла ярзам бирһен; **как бог на душу положит** нисек етте шулай; **не дай бог** (бóже); **не приведи бог** (бóже) хозай кушмаһын (күрһәтмәһен, һаклаһын); **не бог весть что** (какбй) иҫ китерлек түгел; **одному богу известно** бер алла белә, билдәһез; **ради бога** алла (хозай) хақына, алла (хозай) хақы өсөн; **слава богу:** 1) аллага (хозайға) шөкөр; 2) бәхеткә күрә; **упасй** (*избáви, сохрани*) **бог** алла (хозай) һаклаһын; **на бога надейся, а сам не плошай** аллага ташшыр, дилбегәне үзән тот

БОГАДЁЛЬНЯ *ж 1.* карг-королар (гәриптәр) йорто (*революцияға тиклем Рәсәйҙә*) 2. *разг., ирон.* эшлекһеззәр ояһы (*булдыкһыз, эшлекһез хезмәткәрзәре күп булған ойошма*)

БОГАРА *ж собир.;* с.-х. богара (*Урта Азияла һуғарылмай торған сәсеүлектәр*)

БОГАРНЫЙ, -ая, -ое богара; **богарное** земледелие богара игенселеге

БОГАТЁЙ *м; прост.* бай, бай кеше

БОГАТЁТЬ *несов.* байыу, байығыу; **быстро богатеть** тиз байығыу

БОГАТСТВО *с 1.* байлык, бол, мал, дәүләт; **копить богатство** бол йыһыу; **расточать богатство** байлыҡты эрәм-шәрәм итеу; **накопить богатство** байлык тушлау; **беречь** **народное богатство** халыҡ байлығын һаклау 2. **кушшылык, зиннәтлек, күркәмлек, гүзәллек; богатство южной природы** көньяк тәбиғәтенән гүзәлlege; **богатство обстановки** йыһаздың күркәмlege; **богатство наряда** кейемдән кушшылығы 3. *обычно мн.* **богатства** байлыҡтар, хазиналар; **природные богатства** тәбиғи байлыҡтар; **духовные богатства** рухи хазиналар 4. *чего* (*многообразие*) муллык, төрлөлөк, күп төрлөлөк; **богатство урожая** уньш муллығы; **богатство красок** буяузар төрлөлөгө ♦ **здоровье дороже богатства** һаулык — зур байлык

БОГАТЫЙ, -ая, -ое 1. бай; **богатая республика** бай республика; **богатая природа** бай тәбиғәт; **богатая семья** бай гаилә 2. *в знач. суц.* **богатый** *м* бай 3. (*роскошный*) кушшы, күркәм, матур, гүзәл; **богатый наряд** кушшы кейем 4. (*великолепный*) бик шәп (матур), бай; **богатый голос** бик шәп тауыш 5. (*обильный*) мул, бай; **богатый урожай** мул уньш; **богатые залежи** бай яткылыҡтар ♦ **чем богаты, тем и рады** такта сәйем, яқты сырайым; бары менән байрам; **богатый говорит про своё богатство, бедный — про своё горе** бай — малын, ярлы зарын һөйләр

БОГАТЫРСКИЙ, -ая, -ое 1. баһадир(зар), батыр(зар) ...ы, баһадирзар (батырзар) тураһында; **богатырские сказки** батырзар тураһында әкиәттәр 2. (*могучий, сильный*) баһадир(зар), батыр(зар) ...ы, бик көслө; **богатырского телосложения** баһадир кәүзәле, алпамыша кеүек ♦ **богатырский сон** *шутл.* каты йөкө

БОГАТЫРЬ *м 1. уст.* батыр, алпамыша, алп; **русские богатыри** урыҫ батырзары 2. *перен.* бәһлеүән, баһадир, ир арысланы, батыр ул; **могучий богатырь** гәйрәтле баһадир; **богатыри Урала** Уралдың батыр улдары

БОГАЧ *м* и *разг.* **БОГАЧКА** *ж* бай, бай кеше **БОГДЫХАН** *м; уст.* богдыхан (*Жытай императоры*)

БОГЕМА *ж 1. собир.* богема (*матди яктан тәьмин ителмәгән һәм торор урыны булмаған гәмһез тормошло зыялылар: актерзар, музыканттар, языусылар*) 2. *разг.* богемасылык (*шуларзың тәртинһез тормошо*)

БОГЕМНЫЙ, -ая, -ое *разг.* богема ...ы, богемасылык ...ы; **богемная жизнь** богема тормошо

БОГИНЯ *ж 1.* алиһә 2. *уст.* фәрештә (*һөйгән катынға карата*)

БОГОМАЗ *м; разг.* тәрә төшөрөүсе

БОГОМАТЕРЬ *ж см.* Богородица

БОГОМОЛ *м 1.* аллага табыныусы, гибәзәт кылыусы 2. (*паломник*) хажи 3. *мн.* **богомолы** зоол. суфый сиңерткәләр (*көнъякта йәшәгән йырткыс бөжәктәр отрядының атамаһы*)

БОГОМОЛЕЦ *м см.* богомол 1, 2

БОГОМОЛЬЕ *с; уст.* гибәзәт кылыу, гибәзәткә йөрөү

БОГОМОЛЬНЫЙ, -ая, -ое диндар, динсел; **богомольная старушка** динсел әбей

БОГООТСТУПНИК *м; уст.* динһез, диндән (алланан) баш тартыусы; дәһри

БОГОРОДИЦА *ж* Ғайса пәйгәмбәрҙең әсәһе (*христиан динендә*)

БОГОСЛОВ *м 1. специалист по богословию* дин белгесе 2. (*ученик духовной семинарии*) дини семинарияла уқыған шөкерт

БОГОСЛОВИЕ *с* дини тәғлимәт

БОГОСЛОВСКИЙ, -ая, -ое дини; **богословский факультет** дини факультет

БОГОСЛУЖЕНИЕ *с* гибәзәт, гибәзәт кылыу **БОГОСТРОИТЕЛЬСТВО** *с* аллагөрүһсылык

(*XX б. тәҗге ун йылығында марксист эзбәйтселәр араһында тыуып, кешелектең эшмәкәрлеген дингә хезмәт итеү тип һанаған этик ағым*)

БОГОТВОРИТЬ *несов. кого-что 1. (преклоняться, обожать)* өзләп (бик нык) яратыу, табыныу, алла кеүек күрөү 2. (*обожествлять*) алла тип таныу, аллалаштырыу

БОГОХУЛЬНИК *м; уст.* алланы яманлаусы (хурлаусы), көфөр һүзәр һөйләүсе

БОГОХУЛЬНЫЙ

БОГОХУЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* алланы яманлаган (хурлаган); **богохульные речи** алланы яманлаган һүзээр

БОГОХУЛЬСТВО *с; уст.* алланы яманлау (хурлау), көфөрлөк

БОГОХУЛЬСТВОВАТЬ *несов.; уст.* алланы яманлау (хурлау)

БОДАТЬ *несов. кого-что см. боднуть*

БОДАТЬСЯ *несов. 1. (быть бодливым) һөзөшөү, һөзгэк (һөзөшкэк) булыу; наша корбва бодается* беззең һыйыр һөзөшө 2. (*бодать друга*) һөзөшөү, төкөшөү; **кбзы бодаются** кээләр төкөшө

БОДЛИВЫЙ, -ая, -ое һөзгэк, һөзгэк; **бодливый бык** һөзгэк үгез

БОДНУТЬ *сов. кого-что* һөзөп (төкөп) ебәреү

БОДРИТЬ *несов. кого-что* күнелде (кәйефте) күтәреү, дәргләндереү, дэрт биреү, көс биреү; **морбзный вбздух бодрит** һалкын һауа кәйефте күтәрә

БОДРИТЬСЯ *несов.* дәргләнеү, дэртте һүндермәскә (кәйефте төшөрмәскә) тырышыу, батырлану, йөрәкләнеү, кыйыулану

БОДРОСТЬ *ж* дэрт, дэртлелек, күңел (кәйеф) күтәрәнкелеге, күңел көрлөгө, рухи күтәрәнкелек; **ббдрость духа** рух күтәрәнкелеге

БОДРСТВОВАНИЕ *с см. бодрствовать*

БОДРСТВОВАТЬ *несов.* йокламау, уяу булыу; **ббдрствовать всю ночь** төн буйына йокламай сыгыу

БОДРЫЙ, -ая, -ое 1. дэртле, таза, нык, теремек; **ббдрый старик** теремек карт 2. (*весёлый, оживлённый*) шат, күтәрәнке (көр) күңелле; **ббдрое настроение** күтәрәнке кәйеф

БОДРЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от бодрить* 2. *прил. (вызывающий чувство бодрости)* күңел (кәйеф) күтәрә торган; **бодрящий напиток** кәйеф күтәрә торган әсемлек

БОДЯК *м билсан (кый үләне)*

БОЕВИК *м боевик (1. 1905—1907 йй. күтәрелештәрзә катнашкан әиселәр дружинаһы азаһы 2. кораллы бәрелештәр, һуғыш-талаш, үлтереште сағылдаған фильм 3. йәм-гизәттең һиндәйзәр бер катламының мән-фәвәтән яклаусы кораллы төркөм азаһы)*

БОЕВИТОСТЬ *ж* кыйыулык, тәүәккәлек, базнатлык, әшлеклелек; **боевитость молодёжи** йәштәрзән тәүәккәлlege

БОЕВИТЫЙ, -ая, -ое *разг.* кыйыу, тәүәккәл, базнатлы, әшлекле; **боевитый вид** тәүәккәл киәфәт

БОЕВОЙ, -ая, -ое 1. һуғыш ...ы, яу ...ы, хәрби; **боевое задание** хәрби задание; **боевая подготовка** хәрби әзерлек; **боевой конь** һуғыш аты; **боевой устав** хәрби устав 2. (*воинствующий*) һуғышсан; **боевой дух** һуғышсан рух 3. (*смелый, решительный*) кыйыу, сая,

тәүәккәл, үткер; **боевой парень** үткер егет 4. (*особо важный*) бик мөһим, беренсе сираттагы; **боевая тема** мөһим тема ♦ **боевой листок** боевой листок

БОЕГОЛОВКА *ж* боеголовка (*ракетаның, снарядтың шартлаткыс механизм куйылған алғы өлөшө, башы*)

БОЁК *м 1. (в оружии)* боёк, сакма һуккыс 2. (*у парового молота*) боёк, һуккыс 3. тәпәс (*озон һапка тағылған, тукмак һымак ашлык һуккыс, элекке корал*); **молотить хлеб бойком** ашлыкты тәпәс менән һуғыу

БОЕКОМПЛЕКТ *м; воен.* һуғыш комплекты (*кәрәкле күләмдәге һуғыш кәрәк-ярактары*)

БОЕПИТАНИЕ *с; воен.* һуғыш кәрәк-ярактары менән тәһмин итеү; **служба боепитания** һуғыш кәрәк-ярактары менән тәһмин итеү хезмәте

БОЕПРИПАСЫ *мн.; воен.* һуғыш припастары, һуғыш кәрәк-ярактары (*снарядтар, патрондар, миһалар һ.б.*)

БОЕСПОСОБНОСТЬ *ж* һуғышка (көрәшкә) һәләтлек; **боеспособность армии** армияның һуғышка һәләтlege

БОЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое һуғышка (көрәшкә) һәләтлек; **боеспособные части** һуғышка һәләтле частар

БОЁЦ *м 1. (участник боёв, воин)* яугир, һуғышсы; **бойцы Великой Отчественной войны** Бөйөк Ватан һуғышы яугирзары 2. *перен. (тот, кто борется за что-л.)* көрәшеүсе, көрәшсе; **бойцы за свободу** азатлык өсөн көрәшселәр 3. (*рядовой воин, солдат*) һалдат; **бойцы партизанского отряда** партизан отряды һалдаттары 4. (*в кулачном бою*) көрәшсе, ярышысы

БОЖЕ *см. Бог*

БОЖЕСКИЙ, -ая, -ое 1. *уст.* алла ...ы, хозай ...ы 2. *разг. (подходящий, приемлемый)* яраклы, ярарлык, килешерлек, йәтеш; **божеские условия** ярарлык шарттар; **божеская цена** ярарлык хак

БОЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *книжн.* алла ...ы, хозай ...ы; **божественный глагол** хозай һүзе 2. (*относящийся к религии, церковный*) дини, илаһи; **божественные книги** дини китаптар 3. *разг. (прекрасный, дивный)* гүзәл, һокландыргыс, гәжәп матур, иҗ киткес; **божественный глобос** иҗ киткес матур тауыш

БОЖЕСТВО *с* алла, хозай

БОЖИЙ, -ья, -ье алла ...ы, хозай ...ы; **ббжья** вбля хозай ирке; **ббжий суд** алла хөкөмө ♦ **ббжья корбвка:** 1) *зоол.* сыбар һыйыр, камка, сыуак апай, кояш апай; 2) *ирон.* алла бәндәһе (*үтә йыуаһи кеше*); **раб ббжий** алла бәндәһе; **каждый ббжий день** һәр көн, көн һайын, алланың бирмеш көне; **ясно как ббжий день** көн кеүек асык, ап-асык

БОЖИТЬСЯ *несов.* ант итеү; **не божитесь, я верю вам** ант итмәгез, мин һезгә ышанам

БОЖОК *м* 1. *уменьш. от бог* 2. бот, аллаһыны 3. (о человеке, вызывающем обожание, преклонение) кәзерле (хөрмәтле) кеше, кумир

БОЙ *м* 1. (битва, сражение) һуғыш, көрәш, яу; **наступательный бой** һөжүм һуғышы; **оборонительный бой** курғауыл һуғышы; **воздушный бой** һауа һуғышы; **рукопашный бой** кул һуғышы; **поле боя** яу кыры; **вести бой** һуғыш алып барыу 2. *прост. (драка, побои)* һуғышыу, тукмау, усмак; **бить смертным ббем** үлтергәнсе тукмау 3. (борьба, состязание) ярыш, ярышыу, көрәш, көрәшеу; **приёмы боя** көрәш ысулдары; **участвовать в больших боях** зур көрәштәрзә (ярыштарза) катнашыу 4. *собр. (разбитые стеклянные и другие предметы)* ярсык, ватык, сарпы; **кирпичный бой** кирбес ватыгы 5. һуйыу, салыу; **бой скота** мал һуйыу 6. (бить) һуғыу, кағыу; **барабанный бой** барабан кағыу; **бой час-сбв** сәғәт һуғыуы 7. атыу, атыу көсө; **проверить бой автомата** автоматтың атыу көсөн тикшеруу ♦ **брать (взять) с бою** һуғышып алыу; **объявить бой чепу** көрәш иглан итеу

БОЙ...: бой-баба *разг.* ут бисә

БОЙКИЙ, -ая, -ое 1. (*решительный, находчивый, смелый*) кыйыу, үткер, сая, оскор, тәуәккәл, базнатлы; **бойкий мальчик** кыйыу маллай; **бойкий человек** тәуәккәл кеше; **бойкая женщина** сая катын 2. (*живой, быстрый*) егез, өлгөр, теремек, тилбер, йылдам; **бойкий ум** егез акыл; **бойкий ответ** үткер яуап 3. (*оживлённый*) халык кайнап торган, йәнле; **бойкая улица** халык кайнап торган урам ♦ **бойкое перо** у кого үткер кәләм; **бойкий на язык** телгә оҫта, үткер телле

БОЙКОСТЬ *ж* кыйыулык, үткерлек, саялык; **бойкость характера** холок саялыгы

БОЙКОТ *м* бойкот; **объявить бойкот** бойкот белдеруу

БОЙКОТИРОВАТЬ *несов.* кого-что бойкот яһау (белдеруу)

БОЙЛЕР *м* бойлер (*һыу йылытыу системанындағы айланма*)

БОЙЛЕРНАЯ *ж* бойлер бинаһы

БОЙНИЦА *ж* бойница (*һығытмаларзан дошманға атыу өсөн калдырылған тишек*)

БОЙНЯ *ж* 1. бойня, мал һуйыу (салыу) урыны 2. (*резня, побоище*) кан қойош, һуйыш-кырылыш, үләш-кырылыш, һуйыш, кырылыш; **кровавая бойня** канлы һуйыш-кырылыш

БОЙСКАУТ *м* бойскаут (*скауттар ойонмаһының аҙаһы*)

БОК *м* 1. як, ян, кабырга, эргә; **лечь на правый бок** уң якта ятыу; **клет в боку** кабыргам сәнсә 2. (*сторона какого-л. предмета*) як, кыр, сит; **бок стола** еҫтал сите ♦ **бок б** бок бер-беренә терәлеп, йәнәш, иңгә-иң терәп; **взять (брать) за бока** кого яғаһынан алыу, кысырыкклау; **лежать на боку** кырын ятыу,

эшһез ятыу; **намять бока кому**; *прост.* кабыргаһын һанау; **под бок**м якында (эргәлә) генә, бик якын, яп-якын

БОКАЛ *м* бокал; **хрустальный бокал** гәлсәр бокал ♦ **поднять бокал за кого-что** бокал күтәреу, тост әйтеу

БОВОЙНА *ж*; *прост., спец.* кабырга, яндауыр; **боковина дивана** диван яндауыры

БОВОЙ, -ая, -ое эргә (кабырга) яктағы, эргәләге, кабыргалағы, ситтәге; **боковая комната** эргә яктағы бүлмә; **боковые окна** кабырга яктағы тәзрә ♦ **отправиться на боковую** йокларға ятыу

БОКОМ *нареч.* 1. (*плечом вперёд*) кабырга (ян) менән; **стоять ббок** кабырга менән тороу 2. *разг. (не прямо, искоса)* ситләтеп, кырын, кырын-мырын, күз сите менән; **поглядывать ббок** кырын-мырын карап алыу ♦ **выйти ббок** кому; *прост.* һасар (киреһенсә) килеп сығыу

БОКС I *м*; *спорт.* бокс; **заниматься ббоксом** бокс менән шөгәлләнәу

БОКС II *м* (*мужская стрижка*) бокс; **стричь под бокс** сәсте бокс итеп алыу

БОКС III (*изолятор*) бокс; **положить ббокного в бокс** ауырыуы бокска һалыу

БОКСЁР I *м* боксёр (спортсы); **боксер среднего веса** урта ауырлыктағы боксёр; **боксер тяжёлого веса** ауыр ауырлыктағы боксёр

БОКСЁР II *м* боксёр (*эт токомо*)

БОКСЁРСКИЙ, -ая, -ое боксёрзар ...ы, боксёрзарға хас; **боксерское состязание** боксёрзар ярышы; **боксерские перчатки** боксёрзар бирсәткәһе; **боксерский приём** боксёрзарға хас алым

БОКСИРОВАТЬ *несов.* бокс менән шөгәлләнәу, бокста алышыу, усмаклау

БОКСИТ *м* боксит (*иң якшы алюмин мәдәне*)

БОКСИТОВЫЙ, -ая, -ое боксит ...ы; **бокситовая руда** боксит мәдәне; **бокситовое месторождение** боксит яткылыгы

БОЛВАН *м* 1. *прост.* бүкән, түмәр 2. (*деревянная, картонная и т.п. форма, на которую натягивают головные уборы, парики*) калып; **шляпный болван** эшләпә калыбы 3. *бран. (о бестолковом, глупом человеке)* макау, аңра, белкһез, күзле бүкән 4. *уст. (идол)* бот

БОЛВАНКА *ж* 1. *тех.* болванка 2. болванка (*һизер яһау өсөн әзерләнған тимер, ағас һ.б. киҫгәге*) 3. *см.* болван 2

БОЛГАРСКИЙ, -ая, -ое болгар(зар) ...ы, Болгария ...ы; **болгарский язык** болгар теле; **болгарский нарбд** Болгария (болгар) халкы; **болгарская песня** болгар йыры

БОЛГАРЫ *мн.* болгарзар, болгар халкы // *ед.* болгарин *м* болгар ир-аты; **болгарка** *ж* болгар катын-кызы

БОЛЕВОЙ

БОЛЕВОЙ, -ая, -ое ауыртыу; **болево́е ошүщени́е** ауыртыу һизеү; **болева́я то́чка** ауырткан урын

БОЛЕЕ 1. *см. больше* 2. *в сочетании с нареч. и прил. образует сравн. ст.* -рак/-рәк, -ырак/-ерәк; **боле́е краси́вый цвето́к** матурырак сәскә; **боле́е крѣпкий ча́й** катырак сәй ♦ **боле́е или ме́нее** азмы-күпме, күпмелер, бер аз, бер ни тиклем; **не боле́е и не ме́нее как** артык та, кәм дә түгел; теп-теүәл генә; **боле́е чем** бик, сиктән тыш, һуң дәрәжәлә, бигерәк тә, бөтөнләй; **боле́е тогб** улай ғына түгел, унан да бигерәк; **да́лее** — **боле́е** барган (торган) һайын

БОЛЕЗНЕННОСТЬ ж 1. ауырыусан (сирләшкә) булыу, сәләмәтлек насар булыу, сырхаулык; **боле́зненность ребѣнка** баланың сирләшкә булыуы 2. ауырттынып (әрнеп) тороу; **боле́зненность ра́ны** йәрахәттен ауырттып тороуы

БОЛЕЗНЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*часто болеющий*) ауырыусан, сирләүсән, сирләшкә, сырхау; **боле́зненный ребѣнок** сирләшкә бала 2. ауырыуы (сирзе, сырхауы) белдергән, ауырыу (сир, сырхау) билдәһе булган; **боле́зненный румянец** сырхау кызыллыгы; **боле́зненный вид** сырхау кифәт; **боле́зненная полно́та** ауырыузан булган йыуанлык (һимезлек) 3. *перен.* сиктән (саманан) тыш, үтә көслә (ауыр); **боле́зненное восприя́тие** үтә ауыр кабул итеү; **боле́зненное самолюбие** саманан тыш үзен яратыу 4. (*причиняющий нравственную боль*) ауырттыра (әрнетә) торган, йөрәк әрнеткес, йөрәктә әрнетә (рәһнетә) торган; **боле́зненное воспомина́ние** йөрәктә әрнетә торган хәтирә 5. (*вызывающий боль*) газалы, әрнеүле; **боле́зненный стон** газалы ыңғырашыу; **боле́зненный укол** ауырттыра торган укол

БОЛЕЗНЕТВО́РНЫЙ, -ая, -ое ауырыу (сир) тызуырыусы, ауырыу (сир) таратыусы, ауырыу (сир) тызуыра торган, ауырыуга (сиргә) сәбәп булган; **боле́знетворные микро́бы** ауырыу тызуырыусы микробтар

БОЛЕЗНЕУСТО́ЙЧИВЫЙ, -ая, -ое ауырыуга (сиргә) бирешмәй торган; **боле́знеустойчи́вый сорт виногра́да** йөзөмдөң ауырыуга бирешмәй торган сорты

БОЛЕ́ЗНЬ ж ауырыу, сир, хәстә, сырхау; **зара́зная боле́знь** йөгөшлө ауырыу; **глазны́е боле́зни** күз ауырыулары; **де́тские боле́зни** балалар ауырыуы; **тяже́лая боле́знь** каты ауырыу

БОЛЕ́ЛЬЩИК м и **БОЛЕ́ЛЬЩИЦА** ж; *разг.* 1. борсолган, кайгырткан, хәстәрлек (ярзам) күрһәткән кеше 2. *спорт.* көйәрмән; **боле́льщико́ команди́** “Салават Юлаев” “Салауат Юлаев” командалы көйәрмәндәре

БОЛЕ́РО с *нескл.* болеро (*испандарзың милли бейеце һәм музыкаһы*); **танцева́ть болеро́** болеро бейеу

БОЛЕ́ТЬ I *несов.* 1. *чем* ауырыу, сирләу, сырхап тороу; **боле́ть тифом** тиф менән ауырыу 2. *за кого-что, о ком-чѣм; перен.* борсолуу, кайгырыу, әрнеу; **боле́ть за коллекти́в** коллектив өсөн борсолуу; **боле́ть за де́ло** эш өсөн кайгырыу 3. *за кого-что; перен., разг.* яныу, көйөү, көйөнөү; **боле́ть за любими́ую кома́нду** яраткан командан өсөн көйөү ♦ **боле́ть душой (се́рдцем) за кого-что, о ком-чѣм** и *без доп.* нык борсолуу, көйөү, кайгырыу, йән әсеу, йөрәк һызлау

БОЛЕ́ТЬ II *несов.* ауырттыу, һызлау, зеңкеү; **голова́ боли́т** баш ауырта; **зубы́ боли́т** теш(тәр) һызлай ♦ **душа́ (се́рдце) боли́т** йөрәк һызлай, күнел әрней, йөрәк һыкрай, йән әсей

БОЛЕУТО́ЛЯЮЩИЙ, -ая, -ее ауырттыуы (һызлауы) баһа торган; **болеуто́ляющие сре́дства** ауырттыуы баһа торган саралар

БОЛИВИ́ЙСКИЙ, -ая, -ое боливий ...ы, Боливия ...ы; **боливи́йский наро́д** Боливия халкы

БОЛИВИ́ЙЦЫ *мл.* боливийзар, боливий халкы // *ед.* боливи́ец *м* боливий ир-аты; **боливи́йка** ж боливий катын-кызы

БОЛИ́Д ж; *астр.* болид (*базык метеор*)

БОЛО́НКА ж болонка (*озон йомшак йөңлә өй эте*)

БОЛО́НЯ ж болонья (*капрон тукыма*)

БОЛО́ТИНА ж; *прост.* һазлауык урын

БОЛО́ТИСТЫЙ, -ая, -ое 1. һазмат, һазамык, һазлауык; **болотисто́е ме́сто** һазмат урын; **болотистый лу́г** һазамык болон 2. (*топкий*) баткыл; **болотистый бе́рег** баткыл яр; **болотистая ме́стность** баткыл ер (урын)

БОЛО́ТНЫЙ, -ая, -ое 1. һаз ...ы, һазлык ...ы; **болотная пти́ца** һаз кошо; **болотная тра́ва** һаз үләне; **болотные сапоги́** һаз итеге; **болотный газ** һаз газы 2. (*о цвете*) йәшкелт-һоро; **болотный цвет** йәшкелт-һоро төс

БОЛО́ТО с 1. һаз, һазлык; **торфяно́е болото́** торф һазлығы; **осуши́ть болото́** һазлыкты кшпәреү 2. *чего, какое; перен.* һазлык, торғонлок; **обывате́льское болото́** обывателлек һазлығы

БОЛТ м 1. болт (*бер осо калтаклы, икенсеһе гайка борон индерә торган һырлы металл стержень*) 2. (*железный прут*) аркыры тимер; **запира́ть дверь на болт** ишеккә аркыры тимер һалып бикләү

БОЛТА́НКА ж; *разг.* һауа упкыны; **самолѣт по́пал в болта́нку** самолѣт һауа упкынына эләкте

БОЛТА́ТЬ I *несов.* 1. *что (взболтать)* болгатыу, бутату; **болта́ть лека́рство** дарыуы бутату 2. *чем* һелкеү, һелкетәү; **болта́ть нога́ми** аяктарзы һелкетәү 3. *кого-что безл.; разг.* (*покачивать из стороны в сторону*) сайкау, сайкатыу, бәүетәү

БОЛТАТЬ II *несов.*; *разг.* 1. *что и без доп.* юк-бар һөйләү, гәп (сафсата, ләстиг) һатгы, лакылдау, дөпөлдәү, тақылдау; **болтаты вздор** юк-бар һөйләү; **болтаты без үмолку** бер туктауһыз тақылдау 2. (*проговариваться*) әйтөп һалгы, яңылыш әйтөп (һөйлөп) ташлау, ыскындырып өбәрөү; **болтаты о своих намерениях** үз уйзарынды һөйлөп ташлау 3. (*бегло говорит на каком-л. иностранном языке*) һөйлөшөү, һөйлөшө алыу (белөү); **болтаты по-французски** французса һөйлөшөү

БОЛТАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* һалпылдау, һалбырау, һәлбәрәү, һалпылдап (һалбырап, асылынып) тороу; **конөц пюся болтается** билбау осо һалбырап тора 2. *на ком-чём; разг. (свободно свисать, двигаться, не прилегая)* киң (бушак) булгы, һалынып (өсендә уйнап, һалбырап) тороу; **пиджак болтался на нём** (уның) пинжәгә үзәнә киң 3. *прост. (ходить без дела)* һәптәнләп (буталып) йөрөү; **болтаться по ули-цам** урам буйлап һәптәнләп йөрөү

БОЛТЛИВОСТЬ *ж* 1. һөйләнсәк; **мне не нравится его болтливость** миңә уның һөйләнсәклегә окшамай 2. (*неумение хранить тайну*) һүз (сер) тотмау (һакламау), асык ауызлык

БОЛТЛИВЫЙ, -ая, -өе 1. күп һөйләүсән (һөйләнөүсән), һөйләнсәк, һүзгә әүәс (өста), телдәр; **болтливый собеседник** һүзгә әүәс әңгәмәсе 2. һүз (сер) тотмас (һакламас), асык ауыз; **болтливая девчонка** сер тотмас кызыккай

БОЛТНУТЬ *сов. разг.* әйтөп һалгы, әйтөп ыскындырыу

БОЛТОВНЯ *ж; разг.* 1. (*бессодержательные разговоры*) ләстиг, буш (юк) һүз, һүз буткаһы, сафсата; **беспользная болтовня** файзаһыз һүз буткаһы 2. (*сплетня*) гәйбәт, уйзырма; **заниматься болтовней** гәйбәт һатгы

БОЛТОВОЙ, -ая, -өе болт ...ы; **болтовья гайка** болт гайкаһы

БОЛТУН I *м* и **БОЛТУНЯ** *ж; разг.* ләстиг һатгысы, тел биштәһе

БОЛТУН II *м* (*насиженное яйцо без зародыша*) серетке

БОЛТУШКА I *м* и *ж; разг., ласк.* от болтун I

БОЛТУШКА II *ж; разг.* 1. (*жидкая пища*) боламык, апара, ашлы һыу; **делать болтушку** боламык яһау 2. *разг. (яичница на молоке)* тәбейә, йомортка тәбейәһе; **готвить болтушку** тәбейә бөшөрөү 3. (*орудие для взбалтывания*) тукыгыс; **размешивать болтушкой** тукыгыс менән тукыу

БОЛЬ *ж* ауыртгыу, әрнеү, һызлау; **головная боль** баш ауыртгыуы; **зубная боль** теш һызлауы; **боль утихла** һызлау басылды; **душевная боль** күңел әрнеү

БОЛЬНИЦА *ж* хәстәхана, больница; *детская больница* балалар хәстәханаһы; **положить в больницу** хәстәханаға һалгы; **выписаться из больницы** хәстәхананан сыгыу

БОЛЬНИЧНЫЙ, -ая, -өе хәстәхана (больница) ...ы; **больничный режим** хәстәхана режимы; **больничный халат** хәстәхана халаты ♦ **больничный лист** больничный лист, ауырыганлык қагызы

БОЛЬНО I 1. *нареч.* ауырттырып, ауырттыргансы; **больно ударить** ауырттыргансы һуғыу 2. *кому в знач. сказ., безл.* ауырта, һызлай, ауыр, кыйын; **ушам больно** қолак ауырта; **больно слышать эту вещь** был хәбәрзә ишетөүе ауыр; **мне больно дышать** миңә тын алыуы кыйын ♦ **сделать больно кому** рәһнетөү

БОЛЬНО II *нареч.*; *прост.* бик, бик нык, үтә, артык; **больно много** бик күп; **больно хитёр** үтә хәйләкәр

БОЛЬНОЙ, -ая, -өе 1. ауырыу, сирле, сырхау; **больной ребёнок** ауырыу бала; **больное сердце** сирле йөрәк 2. *в знач. суц.* **больной м** и **больная ж** ауырыу, сырхау, сирле (кеше); **приём больных** ауырыулар қабул итеү; **больная встала на ноги** ауырыу (катын-кыз) аякка басты 3. *перен. (неестественный, ненормальный)* тейешле йөкмәткеһе (сифаты) булмаған, һуқыр, буш, кысыр; **больное воображение** буш хыял; **любить больной любовью** һуқыр мөхәббәт менән яратыу ♦ **больной вопрос** кыйын (катмарлы, сөтерекле) мәсәлә; **больное место** ауыртқан урын, йомшак ер; **(валить) с больной головы на здоровую** ак эт бәләһе — кара эткә; үз гәйбәт башка кешегә аузырау

БОЛЬШАК *м; разг.* оло юл

БОЛЬШЕ 1. *сравн. ст.* от **большой** и **великий** 1, 2 зурырак, дәүерәк, өлкәнөрәк; **дом деда большой, а наш ещё больше** олатайзың өйө зур, ә беззекә унан да зурырак 2. *сравн. ст.* от **много** күбөрәк, артыгырак; **прошло больше двух месяцев** ике айзан артыгырак вақыт үттә 3. *нареч. (далее, впрдь, уже)* бынан кире (һуң, ары, былай), бүтән, индә, башка; **больше туда не пойдё** бүтән унда бармайым; **больше так не буду** бынан һуң улай эшләмәм; **больше не могу** башка булдыра алмайым ♦ **больше того** улай ғына ла түгел

БОЛЬШЕВИЗАЦИЯ *ж* большевиклаштырыу, большевизм рухында тәрбиәләү

БОЛЬШЕВИЗМ *м* большевизм (XX б. *башында Рәсәйгә барлыкка килгән марксистик-революцион ағым*)

БОЛЬШЕВИК *м* и **БОЛЬШЕВИЧКА** *ж* большевик

БОЛЬШЕВИСТСКИЙ, -ая, -өе 1. большевиктар ...ы; **большевистская партия** большевиктар фиркәһе 2. большевистик, большевиктарса; **большевистская тактика** большевистик тактика

БОЛЬШЕГОЛОВЫЙ

БОЛЬШЕГОЛОВЫЙ, -ая, -ое зур (оло) башлы; **большеголовый**, тонконогой жеребёнок зур башлы, нәзек тоякты колон

БОЛЬШЕГРУЗНЫЙ, -ая, -ое ауыр йөклө, ауыр йөк ташый торган; **большегрузный вагон** ауыр йөклө вагон

БОЛЬШИЙ, -ая, -ее *сравн. ст. от большой* и великий 1, 2 зуррак, зурырагы, күберәк, артык, артыгырагы ♦ **большей частью**; **по большей части** күпселектә; **самое большее** иң күбеһе, күп тигәндә

БОЛЬШИНСТВО с күпселек; **большинство** голоств күпселек тауыш; **подавляющее большинство** иң зур күпселек ♦ **в большинстве случаев** күпселектә, күпселек оракта

БОЛЬШОЙ, -ая, -ое 1. зур, эре, дәү; **большие глаза** зур күзәр; **большое хозяйство** эре хужалык; **большой город** зур кала; **большой зал** зур зал; **большой пёс** дәү эт; **большой рассказ** зур хикәйә; **большая скорость** зур тизлек 2. зур, күп, ишле; **большая семья** ишле гаилә; **большие деньги** күп акса 3. бик күп, мул; **большая нефть** мул нефть 4. озайлы, озон, зур; **большой срок** зур сорок; **большая перемена** озон тәһәфес 5. зур, оло, әһәмиәтле, мөһим; **большая победа** оло еңеү; **большой успех** зур уңыш; **большой праздник** оло байрам; **большое событие** оло вақиға; **большая радость** оло кыуаныс 6. (*выдающийся*) күренекле, зур; **большой писатель** күренекле язуысы; **большой человек** зур кеше 7. *разг. (взрослый)* зур, үскән; **большой мальчик** зур малай 8. *в знач. суц.* **большие** мн. өлкәндәр, ололар, зурлар; **большие не плачут** өлкәндәр иламай; **слушаться больших** ололарзы тыңлау ♦ **большая буква** баш (зур) хәрәф; **большая дорба** оло юл; **Большая Медведица** *астр.* Етегән йондоз; **большой палец** баш бармак

БОЛЯЧКА ж; *разг.* һызлауык, сикан, кутыр; **попавшие болячек (на теле)** һызлауык сыгыу

БОМБА ж бомба; **зажигательная бомба** яндыргыс бомба; **фугасная бомба** фугас бомба; **атомная бомба** атом бомбаһы ♦ **влететь бомбой** (как бомба) уктай ағылып килеп инеү

БОМБАРДИР м 1. бомбардир (*иск.* *Рэсэй армияһында һәм флотында тупсы һалдат*) 2. *разг.* һөжүм итеүсе, уйынсы (*футболда, хоккейҙа һ.б.*) 3. куныз

БОМБАРДИРОВАТЬ *несов.* кого-что 1. бомбаға (тупка, утка) тогоу; **бомбардировать** город каланы утка тогоу 2. *чем; перен., ирон., разг.* йөзәтеү, теңкәгә тейеү, аптыратып (йөзәтеп) бөгөрөү; **бомбардировать** письмами хаттар язып йөзәтеп бөгөрөү

БОМБАРДИРОВАЖА ж см. бомбардировать

БОМБАРДИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое бомбардировка ...ы, бомбаға (тупка, утка) тотә торган; **бомбардировочная авиация** бомбардировка авиацияһы

БОМБАРДИРОВЩИК м 1. бомбардировщик, бомбаға (тупка, утка) тогоусы; **тяжёлый бомбардировщик** ауыр бомбардировщик 2. *разг.* лётчик (*бомбаға тогоусы авиация осоусыһы*)

БОМБАРДИРСКИЙ, -ая, -ое см. бомбардир 1 бомбардир(зар) ...ы; **бомбардирская рота** бомбардирзар ротаһы

БОМБЕЖКА ж; *разг. см. бомбить*

БОМБИТЬ *несов. что; разг.* бомбаға (тупка, утка) тогоу, бомба ташлау; **бомбить мост** күперзе бомбаға тогоу

БОМБОВОЗ м см. бомбардировщик

БОМБОВЫЙ, -ая, -ое бомба(лар) ...ы; **бомбовое оружие** бомба менән коралланыу

БОМБОДЕРЖАТЕЛЬ м; *ав.* бомба электергес (*самолётта бомба төшөрөү өсөн*)

БОМБОМЕТАНИЕ с бомба ташлау (ыргытыу); **теория бомбометания** бомба ташлау теорияһы

БОМБОУБЕЖИЩЕ с бомбоюбежище (*бомбанан һаклануу урыны*)

БОНАПАРТИЗМ м бонапартизм (*сэйәси көрсөктән фйәзаланып, капма-каршы тороусы көстәрзең ике араһында йөрөп, диктатура то-тоу формаһы*)

БОНАПАРТИСТ м бонапартист

БОНАПАРТИСТСКИЙ, -ая, -ое бонапартизм, бонапартист(тар) ...ы

БОНДАРНЫЙ, -ая, -ое мискә (сапсак, көбө, батман, тәпән) яһау, коршау ...ы; **бондарное производство** мискә яһау, коршау кәсебе

БОНДАРЬ и **БОНДАРЬ** м мискәсе (күнәксе, көбөсө, батмансы, тәпәнсе), мискә (сапсак, көбө, батман, тәпән) яһаусы

БОНЗА м (*буддийский священник, монах в странах Азии*) бонза

БОНИТЁТ м; *лес.* бонитет (*урмандың сифатына һәм продуктлығына карата махсус күрһәткес*); **бонитёт леса** урман бонитеты

БОНИТИРОВАКА ж; *с.-х.* бонитировка (*сифат яғынан баһалау*)

БОННА ж тәрбиәсе (*дворян ғаиләһендә балалар тәрбиәсеһе*)

БОНЫ I мн. (*ед. бона ж*); *фин.* бона (*вак акса урынына вақытлыса кулланылған кредит кавызы*)

БОНЫ II мн. (*ед. бон м*) йөзмә койма (*ағас тотоу йәки караптарзы цткәрмәү өсөн йөзөп йөрөүсе картә*)

БОР I м карағай урманы, карағайлык ♦ **с бру да с сбсенки** орактлы рәүештә, унан-бынан, теләһә қайзан; **сыр-бор разгорелся** (**загорелся, горит**) *из-за чего* гауга купты, ығы-зығы башланды

БОР II м бор (*химик элемент*)

БОР III м бор (*корос, алмас йәки карборонд баш беркетелгән стержень*)

БОРА и **БОРА** ж тау эле (бейек ярзан дингезгээ карай ичэ торган халкын ел)

БОРГЕС м; *титогр.* боргес (газит тексын ийиыуза кулланылган шриффт үлсәменең атамаһы)

БОРДО I с *нескл.* бордо (шарап төрө)

БОРДО II *прил. неизм.* бурлат, куйы кызыл, сейә көрән; *платье цвета бордо* сейә көрән күлдәк; *шляпа бордо* куйы кызыл эшләпә

БОРДОВЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* бордо II; **бордовая кофта** куйы кызыл кофта

БОРДЮР м 1. кайма, әзеп; **бордюр к облям** обой каймаһы 2. (ограждение) бордюр; **бордюр вдоль тротуара** тротуар бордюры

БОРЁЦ I м 1. көрәшсе, көрәшсеүсе; **борцы за мир** тыныслык өсөн көрәшсеүселәр 2. *спорт.* көрәшсе; **борцы лёгкого веса** еңел ауырлыктағы көрәшселәр

БОРЁЦ II м мүктәк, айыутабан; *см.* аконит

БОРЗОЙ, -ая -ое ж 1. бурзай; **борзая сұка** бурзай кәнтәй; **борзой кобель** бурзай арлан 2. *в знач. суц.* борзая ж бурзай; **охота с борзыми** бурзайар менән һунар

БОРЗОПИСЕЦ м; *ирон.* язгыусы шәрәмәте (кисәге, йораты)

БОРЗЫЙ, -ая, -ое *уст.* етез, йылғыр, йүгерек; **борзый конь** йүгерек ат

БОРЗЯТНИК м 1. *охот.* һунар эттәрен караусы 2. *уст.* (любитель охоты с борзыми) бурзай менән һунар иткән кеше

БОРМАШИНА ж; *спец.* бормашина

БОРМОТАНЬЕ с *см.* бормотаты

БОРМОТАТЬ *несов. что и без доп.* мығырлау, лығырлау, мығыр-мығыр килеү

БОРМОТУН м и **БОРМОТУНЬЯ** ж; *разг.* мығырлак, лығырлак

БОРНЫЙ, -ая, -ое бор ...ы; **борная кислота** бор кислотаһы

БРОВ м 1. (мн. бровы) бестерелгән суска 2. (мн. бровы) *прост.* нәкәс (ауыр һөйәкле, төпөш) кеше 3. (мн. брова) юллык, төтөн юллыгы

БРОВИК м ак бәшмәк, топош

БРОВИЙНКА ж боровинка (алма сорты)

БРОВОЙ, -ая, -ое карағайлык, карағай урманы ...ы; **бровые места** карағайлык (урын ер); **бровая дичь** карағай урманы кейектәре

БОРОДА ж һакал; **длинная борода** озон һакал; **окладистая борода** көрәк һакал; **отпустить бороду** һакал үстөрөү (ебәрөү); **сбрить бороду** һакалды кырып ташлау

БОРОДАВКА ж сөйәл, һөйәл

БОРОДАВЧАТЫЙ, -ая, -ое сөйәлле, сөйәл менән капланган

БОРОДАТЫЙ, -ая, -ое һакаллы, һакал үстәргән; **бородатый старик** һакаллы карт

БОРОДАЧ м; *разг.* һакаллы кеше, һакалбай, һакалтай

БОРОДКА ж 1. *уменьш.* от борода 2. (выступ на конце ключа) аскы теле (балтаһы); **бородка ключа** аскы теле

БОРОЗДА ж 1. буразна; **глубкая борозда** тәрән буразна; **проложить первую борозду** беренсе буразнаны һалыу 2. *перен.* ййиырсык, сырыш, һыр

БОРОЗДИТЬ *несов. что* 1. буразна ярыу (һалыу), буразналау; **бороздить землю** ерзе буразналау 2. ярып үтеү (барыу), эз калдырып үтеү (барыу); **корабли бороздят океан** караптар океанды ярып үтә 3. (пересекать) ййығыслау, ярып үтеү, телгеләү; **молнии бороздили небо** йәшен күк йөзөн телгеләне

БОРОЗДИТЬСЯ *несов. страд. от бороздить*

БОРОЗДКА ж 1. *уменьш.* от борозда 2. ййиырсык, ярык; **бороздка на лбу** маңлайзагы ййиырсык

БОРОЗДОВОЙ, -ая, -ое буразна ...ы, буразналап; **бороздовой посев** буразналап сәсеү

БОРОЗДЧАТЫЙ, -ая, -ое буразналы, буразналанган; **бороздчатое поле** буразналанган ялан

БОРОНА ж тырма; **зубовая борона** тешле тырма; **дисковая борона** дискилы тырма; **зубья бороны** тырма тештәре; **рыхлить землю бороной** ерзе тырма менән йомшартыу

БОРОНИТЬ *несов. что* тырматыу, тырмалау; **боронить поле** басызуы тырматыу

БОРОНОВАНИЕ с *см.* боронить; **поперечно-продольное боронование** аркыры-буй(га) тырматыу

БОРОНОВАТЬ *несов. см.* боронить

БОРОТЬ *несов.* еңеү, еңеп сыгыу; **сон борет** йоко еңә

БОРОТЬСЯ *несов.* 1. с кем-чем көрәшөү, алышыу; **бороться с чемпионом республики** республика чемпионы менән көрәшөү; **бороться с врагом** дошман менән алышыу 2. за что көрәшөү, көс һалыу; **бороться за высокий урожай** зур уңыш өсөн көрәшөү; **бороться за качество** сифат өсөн көрәшөү; **бороться за справедливость** хаклык өсөн көрәшөү; **бороться за мир** тыныслык өсөн көрәшөү 3. с чем, против чего каршы көрәшөү; **бороться против пьянства** әскелеккә каршы көрәшөү; **бороться против войны** һугышка каршы көрәшөү

БОРТ м 1. в разн. знач. борт; **левый борт** корабля караптың һул як борты; **на борту самолёта** самолёт бортында; **откинуть борт** автомобиль автотомбилдең бортын асыу 2. (левый или правый край одежды) борт, каушырма, каптырма; **борт пальто** пальто каушырмаһы ♦ **борт б** борт йәнәш; **выкинуть за борт кого-то** сыгарып ташлау; **остаться за бортом** төшөп калуу, кәрәкһезгә әйләнөү

БОРТЕВОЙ, -ая, -ое *уст.* солок ...ы; **бортевой топорик** солок балтаһы

БОРТЖУРНАЛ

БОРТЖУРНАЛ м бортжурнал, борт журналы
БОРТИНЖЕНЁР м бортинженер, борт инженеры

БОРТМЕХАНИК м бортмеханик, борт механигы

БОРТНИК м; уст. сололко; **извѣстный бортник** билдэле сололко

БОРТНИЧАТЬ несов.; уст. солоколлок менэн шөгөлләнәү (*кырагай бал корттарынан бал алыу шөгөлө*)

БОРТНИЧЕСТВО с; уст. солоколлок; **заниматься бортничеством** солоколлок менэн шөгөлләнәү

БОРТОВКА ж; спец. бортовка (*беше киндер тукыма*)

БОРТОВОЙ, -ая, -ое 1. борт ...ы; **бортовые огни** борт уттары; **бортовой журнал** борт журналы; **бортовое оборудование** борт корамалдары 2. изеүлек (*кейемдәге*); **бортовая ткань** изеүлек тукыма ♦ **бортовая качка** ян-якка сайкалыу (*каратта*)

БОРТОВЩИК м бортовщик (*юл төзөү эшчесе*)

БОРТПРОВОДНИК м бортпроводник (*самолётта*); **бортпроводница** ж бортпроводник катын-кыз, стюардесса

БОРТЬ ж; уст. сололок, түмәр умарта; **ставить борти** сололок куйыу

БОРЦОВКИ мн. (ед. **борцовка** ж) борцовка (*көрәшселәр өсөн махсус аяк кейеме*); **надеть на ноги борцовки** аякка борцовка кейеү

БОРЦОВСКИЙ, -ая, -ое көрәшсе ...ы, көрәшселәр ...ы, көрәшсе(ләр)гә хас; **борцовская закладка** көрәшселәргә хас сыныкканлык; **борцовская сме́лость** көрәшсегә хас кыйыулык

БОРЦОВЫЙ, -ая, -ое көрәш ...ы, көрәшеү ...ы, көрәшеү өсөн тәгәйенләнгән; **борцовый зал** көрәш залы

БОРЩ м борщ (*кәбестә менэн сөгөлдөр ашы*); **украинский борщ** украин борщы; **варить борщ** борщ бешерәү

БОРЬБА ж; в разн. знач. көрәш, алыш; **вольная борьба** ирекле көрәш; **классическая борьба** классик көрәш; **классовая борьба** синфи көрәш; **борьба за мир и справедливость** тыныслык һәм гәзеллек өсөн көрәш; **национально-освободительная борьба** милли-азатлык көрәше; **борьба за повышение качества продукции** продукцияның сифатын күтәрәү өсөн көрәш; **душевная борьба** рухи көрәш

БОСИКОМ нареч.; разг. ялан аяк, ялангас аяк; **ходить босиком** ялан аяк йөрәү

БОСНИЙСКИЙ, -ая, -ое босний ...ы, Босния ...ы; **боснийский народ** Босния халкы

БОСНИЙЦЫ мн. боснийзар, босний халкы // ед. **босниец** м босний ир-аты; **боснийка** ж босний катын-кызы

БОСОЙ, -ая, -ое ялан аяк, ялан аяклы; **босая девочка** ялан аяклы кызыккай ♦ **на босу ногу** туналтак, ялан аяк

БОСОНОГИЙ, -ая, -ое см. **босой**; **босонгие мальчишки** ялан аяклы малайзар

БОСОНОЖКА ж 1. ялан аяклы катын-кыз 2. *обычно мн.* **босоножки** босноожка (*йәйге еңел аяк кейеме*); **кожаные босоножки** күн босноожка; **надеть босоножки** босноожка кейеү

БОСС м босс (1. *предприятие йәки учреждениеның хужаһы, етәксеһе* 2. *АКШ-та фирка йәки профсоюз ойшмаһы етәксеһе*)

БОСТОН м 1. (*высококачественная шерстяная ткань*) бостон, бостондан; **чёрный бостон** кара бостон; **костюм из бостона** бостондан тегелгән костюм 2. (*род карточной игры*) бостон; **играть в бостон** бостон уйнау 3. (*парный танец*) бостон; **танцевать бостон** бостон бейеү

БОСТОНОВЫЙ, -ая, -ое разг. (*сделанный из бостона*) бостон, бостондан тегелгән; **бостоновый костюм** бостон костюм

БОСЯК м (*оборванец*) һукбай, йолкош, берәзәк

БОСЯЦКИЙ, -ая, -ое һукбай(зар) ...ы, йолкош(тар) ...ы, берәзәк(гәр) ...ы; **босяцкая жизнь** һукбайзар тормошо

БОСЯЧЕСТВО с 1. һукбайлык, йолкошлок, берәзәклек 2. *собир.* һукбайзар, йолкоштар, берәзәктәр

БОТ I м бот (*зур булмаган судно*); **моторный бот** моторлы бот; **парусный бот** елкәнле бот; **гребной бот** ишкәкле бот

БОТ II м см. **боты**

БОТАЛО с; *рыб.* дөмбөр, гөмбөр; **загонять рыбу боталом** дөмбөр менэн балык кыуыу

БОТАНИК м ботаник, ботаника белгесе

БОТАНИКА ж ботаника; **учебник ботаники** ботаника дәреслеге; **урок ботаники** ботаника дәресе; **изучать ботанику** ботаниканы өйрәнәү

БОТАНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ботаника ...ы; **ботанический сад** ботаника баксаһы

БОТАТЬ несов. *что и без доп.*; *рыб.* дөмбөр менэн кыуыу (*балыкты*)

БОТВА ж һабак, һабак-япрак; **ботва картофеля** картуф (бәрәнге) һабагы

БОТВИНЬЯ ж ботвинья (*кеүәс, бешкән йәшелсә һәм балыктан әзерләнгән һалкын аш*)

БОТИК I м; *уменьш.* от бот I

БОТИК II м см. **ботики**

БОТИКИ мн. (ед. **ботик** м) см. **боты**

БОТИНКИ мн. (ед. **ботинок** м) ботинка; **кожаные ботинки** күн ботинка; **мужские ботинки** ирзәр ботинкаһы; **надеть ботинки** ботинка кейеү; **снять ботинки** ботинканы сисеү (һалыу)

БОТУЛИЗМ м ботулизм (*азык менән ағыулану*)

БОТФОРТЫ мн. (ед. **ботфорт** м) ботфорт (*озон һәм кич тунсылы күтәрмәле итек*); **лаки-**

рваннные высokie ботфóрты лаклы озон бот-фóрт; надеть ботфóрты ботфóрт кейеу

БОТЫ *мн.* (*ед. бот м*) бутый (*аяк кейеме*); **резинóвые бóты** резина бутый; **сукóнные бóты** тула бутый; **дétские бóты** балалар бутыйы; **надеть бóты** бутый кейеу

БОЦМАН *м* боцман (*каранта хужалык зитэре алып барыусы кесе командир*)

БОЦМАНСКИЙ, -ая, -оe боцман ...ы; **боцманский свисток** боцман Һызгырткысы

БОЧАР *м см.* бондарь

БОЧАРНЫЙ, -ая, -оe *см.* бондарный

БОЧАРНЯ *ж* мискә коршау оҗахананы

БОЧЕЧНЫЙ, -ая, -оe **1.** мискә ...ы, сапсак ...ы; **бóчечный ббруч** мискә коршауы **2.** (*содержимый в бочках*) мискәле; **бóчечное пиво** мискәле Һыра; **бóчечное масло** мискәле май

БОЧКА *ж 1.* мискә, сапсак; **деревянная бóчка** ағас мискә; **водовóзная бóчка** Һыу ташый торган мискә; **наблнить бóчку водóй** мискәне Һыу менән тулгырыу; **бóчка керосина** бер мискә кәрәсин **2. ав.** бóчка (*югары тилотаж фигураларының береһе*) ♦ **бездóнная бóчка:** 1) аракы мискәһе, эскесе; 2) төпһөз мискә, убыр; **как сáблди в бóчке** шыгырым тулы, энә төртөр урын юк

БОЧКОВЫЙ, -ая, -оe *см.* бóчечный

БОЧÓНОК *м* бәләкәй мискә (сапсак); **бóчнок с водóй** Һыулы бәләкәй мискә

БОЯЗЛИВОСТЬ *ж* куркаклык, өркөклөк, куркак (өркәк) булыу; **боязливость ребéнка** баланың куркаклығы

БОЯЗЛИВЫЙ, -ая, -оe **1.** куркак, куркыусан, өркәк, өркөүсэн; **боязливый зверёк** өркәк йәнлек **2.** кыйыуһыз, базнатһыз; **боязливый взгляд** кыйыуһыз караш

БОЯЗНО *в знач. сказ., безл.; прост.* куркыныс, куркыу; **мне боязно** мин куркам; **ночьó в лесу́ боязно** төнөн урманда куркыныс

БОЯЗНЬ *ж* куркыу, өркөү, шөрләү; **боязнь одиночества** яңгызлыктан куркыу; **боязнь старóсти** картлыктан куркыу

БОЯРИН *м; уст.* баяр

БОЯРСКИЙ, -ая, -оe; *уст.* баяр(зар) ...ы; **Боярская дүма** Баярзар думаһы; **боярские зéмли** баяр ерзәре

БОЯРСТВО *с собир.; уст.* баярзар; **москóвское боярство** Маскәу баярзары

БОЯРЫНЯ *ж; уст.* баяр катыны

БОЯРЫШНИК *м* энәлек, езый, камыраш, дунала; **куст боярышника** энәлек кыуағы

БОЯРЫШНИЦА *ж* энәлек (дунала, езый) күбаләге

БОЯРЫШНЯ *ж; уст.* баяр кызы

БОЯТЬСЯ *несов.* **1.** куркыу, шөрләү, өркөү; **бояться волкóв** бүрәнән куркыу; **бояться темнóты** карангынан куркыу; **бояться простудиться** Һыуык тейеүзән куркыу **2.** (*опасаться чего-л., беспокоиться, тревожиться*) борсолуу, ты-

нысһызлануу, хафалануу; **бояться за детéй** балалар өсөн борсолуу **3. чего** (*портиться от чего-л., не переносить чего-л.*) сызамау, түзмәу, бозолуу, окшатмау, яратмау; **растéния бояться темнóты** үсемлектәр карангыны яратмай; **фанёрные изделия бояться сырости** фанерзан яһалган эйберзәр еүешкә сызамай ♦ **бóюсь сказать** (*назвать*) белмәйем, эйтә алмайым

БРА *с нескл.* бра, стена шәмдәле; **хрустальное бра** гәлсәр бра

БРАВАДА *ж* яһалма кыйыулык, кәпәрәнеү, оsonoу, мактануу, маһайуу

БРАВИРОВАНИЕ *с см.* бравировать

БРАВИРОВАТЬ *несов. чем и без доп.* оsonoу, кәпәрәнеү, маһайуу, кыйыу (шәп) булып кыланыу; **бравировать свои́ми успе́хами** үзәндең уңыштарың менән маһайуу

БРАВИССИМО *межд. см.* браво

БРАВО *межд.* афарин, йәшә, шәп (*ошта башкарыусы артистарзы мактау һүзә*)

БРАВУРНÓСТЬ *ж* дәрт, күнәл күтәрәнкеләге, күтәрәнке кәйеф

БРАВУРНЫЙ, -ая, -оe **1.** дәртләндәрә торган, дәртле, йәнле, күнәлдә (кәйефтә) күтәрә торган, күтәрәнке; **бравурный марш** дәртле марш **2.** (югары) оҗталык талап иткән, катмарлы; **бравурная ария** оҗталык талап иткән ария

БРАВЫЙ, -ая, -оe гәййәр, (күрер күзгә) егеттәр Һымак, булдыклы, йылгыр; **бравый мблодец** гәййәр егет; **бравый солдат** йылгыр һалдат

БРАГА *ж* бал (*балдан йәккә шәкәрзән эсетелгән иҗерткес эсемлек*); **медвóя брага** бал балы; **сварить бра́гу** бал койоу

БРАДОБРÉЙ *м; уст.* сәс алыусы, парикмахер

БРАЖКА *ж; ласк. от брага*

БРАЖНИК *м; уст.* эскесе, иҗерекбаш, сәрхуш

БРАЖНИЧАТЬ *несов.; уст.* эскелеккә (эскегә) һалышыу, эсеп йөрөү, эсеу

БРАЖНИЧЕСТВО *с; уст.* эске мәжлестәре, эскелек

БРАЗДА *ж; trad.-поэт.* буразна

БРАЗДЫ *мн. нескл.; книжн., уст.* ауызлык, йүгән ♦ **бразды правлénия** *высок.* идара итеу, власть башында тороу

БРАЗИЛЬСКИЙ, -ая, -оe бразил ...ы, Бразилия ...ы; **бразильский кофе** Бразилия кәһүһе

БРАЗИЛЬЦЫ *мн.* бразилиялылар, бразил халкы // *ед.* бразилец *м* бразил ир-аты; **бразильянка** *ж* бразил катын-кызы

БРАК **1** *м* никах, өйләнәшәү; **вступить в брак** никахка инеү, өйләнәү (*о мужчине*); **тормошка** (иргә) сыгыу (*о женщине*); **состоять в браке** никахта тороу; **расторгнуть брак** айырылышыу; **свидетельство о бра́ке** никах тураһында таныктык, никах кағызы

БРАК

БРАК П *м* брак, етешбезлек, кәмселек; (эшкә) яракһыз, түбән сифатлы булуы, (бозок) яракһыз булуы; **чулбк с браком** етешбезлеге булган ойок

БРАКЁР *м* бракер (*тауарзъың сифатын билдәләүсе*)

БРАКЕРАЖ *м* бракераж (*тауарзъың сифатын һәм заказ шарттарына яуап биреүен билдәләү*)

БРАКОВАНИЕ *с см.* **браковать**

БРАКОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от браковать; бракованные изделия* бракка сыгарылган изделиелар **2.** *прил.* браклы, бозок, яракһыз, кәмселекле, эшкнмәгән; **бракованные часы** браклы сәғәт

БРАКОВАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* бракка (яракһызга) сыгаруы, бозок (яракһыз) тип табуы; **браковать наручные часы** кул сәғәтен яракһыз тип табуы **2.** (*отвергать*) насар тип табуы, кире кағыу; **браковать сборник стихов** шигырзар йыйынтығын кире кағыу; **браковать диссертацию** диссертацияны насар тип табуы **3.** (*определять сорт по качеству*) сифатын билдәләү, сортка айырыу; **браковать готовые изделия** изделиеларзы сортка айырыу

БРАКОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от браковать*

БРАКОВКА *ж см.* **браковать**

БРАКОВЩИК *м* и **БРАКОВЩИЦА** *ж* бракка сыгаруысы, браклаусы

БРАКОДЁЛ *м* брак яһаусы (эшләүсе)

БРАКОНЬЁР *м* браконьер (*һунарсылык, балык тотоу кағиздәрен бозган кеше*)

БРАКОНЬЁРСТВО *с* браконьерлык; **бороться против браконьерства** браконьерлыкка каршы көрәшеу

БРАКОРАЗВОДНЫЙ, -ая, -ое айырылышыу ...ы; **бракоразводный процесс** айырылышыу процесы

БРАКОСОЧЕТАВШИЙСЯ, -аяся *офиц.* **1.** (*новобрачный*) яңы өйләнгән (никахлашкан) **2.** *в знач. сущ.* **бракосочетавшийся** *м* никахлашкан егет; **бракосочетавшаяся** *ж* никахка ингән кыз

БРАКОСОЧЕТАНИЕ *с;* *офиц.* никах, никахлашыу; **Дворец бракосочетаний** Никах һарайы

БРАМАН и **БРАМИН** *м;* *уст. см.* **брахман**

БРАМАНИЗМ *м см.* **брахманизм**

БРАМСЕЛЬ *м;* *мор.* брамсель (*иң ошкө парус*)

БРАНДВАХТА *ж;* *мор.* брандвахта (*портағы һаксы судно*)

БРАНДЕР *м;* *мор.* брандер (**1.** *дошман каптарын яндыруу өсөн шартлаткыс матдә тейәлгән судно* **2.** *бухта йәки гавань алдында юлды ябыу өсөн батырыла торган судно*)

БРАНДМАЙОР *м;* *уст.* брандмайор (*каланың яңғын һүндерец командалы баилығы*)

БРАНДМАУЭР *м* брандмауэр (*ике бина араһына һалынган тутка сызамлы стена*)

БРАНДМЕЙСТЕР *м;* *уст.* брандмейстер (*яңғын һүндерец командалы баилығы*)

БРАНДСПОЙТ *м* брандспойт (**1.** *яңғын һүндерец насосы эсәгенең башы* **2. *яңғын һүндерец нососы*)**

БРАНИТЬ *несов.* *кого-что* әрләү, орошоу, тиргәү, шелтәләү; **бранить мальчику за шалости** шуклыклары өсөн малайзы орошоу

БРАНИТЬСЯ *несов.* **1.** *с кем-чем (сорриться)* һүзгә килешәу, ирешәу, тиргәшеу, ызғышыу, әрләшеу; **мы никогда не бранились с соседями** күршеләр менән һис касан да һүзгә килешкәнә без булманы **2.** (*ругаться*) һүгенәу, тиргәшеу; **старик бранился** карт тиргәшә ине

БРАННЫЙ I, -ая, -ое (*ругательный*) тиргәү ...ы, һүгенәү ...ы, оятһыз; **бранные слова** һүгенәү һүззәре; **бранные выражения** оятһыз һүззәр

БРАННЫЙ II, -ая, -ое *высок.* хәрби, һуғыш ...ы; **бранное поле** һуғыш майзаны (кыры, яланы); **бранная слава** хәрби дан

БРАНЬ I *ж* һүгенәү, оятһыз (алама) һүззәр, һүгенәү һүззәре

БРАНЬ II *ж;* *высок.* һуғыш, көрәш ♦ **наoble брани** һуғыш яланында

БРАСЛЁТ *м* беләзек; **серебряный браслет** көмөш беләзек; **янтәрный браслет** гәрәбә беләзек; **носить браслет** беләзек кейәу (йөрөтәү)

БРАСС *м;* *спорт.* брасс (*йөзөүзең махсус бер стиле*)

БРАТ *м* **1.** агай, ир туган, эне, кусты; **старший брат** агай; **младший брат** эне, кусты; **двообродный брат** ике туган агай; **троюбродный брат** өс туган агай; **молочный брат** имсәктәш агай (кусты); **свбдный брат** үгәй туган **2.** (*при обращении*) туган; **ты, брат, со мной не шути** һин, туган, минең менән шаярма **3.** (*единомышленник*) фекерзәш, теләктәш; **мы — братья по убеждению** без — фекерзәштәрбез ♦ **ваш брат** һеззең кеше(ләр), һеззең халык; **наш брат** беззең кеше(ләр), беззең халык; **на брата** кеше (әзәм) башына; **свой брат** үз кеше

БРАТАНИЕ *с см.* **брататься**

БРАТАТЬСЯ *несов.* **1.** (*вступать в дружеские отношения*) туганлашыу, дуслашыу **2.** (*прекращать военные действия*) татыулашыу, килешәу, ярашыу

БРАТЕЦ *м;* *ласк.* *от брат* **1, 2**

БРАТИК *м;* *ласк.* *от брат* **1**

БРАТИНА *ж* зур тустак (элек ашау, эсец өсөн кулланылган)

БРАТИШКА *м;* *разг.* **1.** *уничиж.* и *ласк.* *от брат* **1; 2.** (*маленький брат*) кусты, эне, мырза

БРАТИЯ *ж* *собр.* **1.** (*монашеская община*) бер монастырга караган монахтар, бер монастырь монахтары **2.** *шутл.* (*люди одной профессии*) халкы; **актёрская братия** артистар халкы; **пишущая братия** языусылар халкы

БРАТО́К *м; прост., уничиж. и ласк. от брат* 1, 2 (*обычно в обращении*) туганкай, кусты кеше, энекаш

БРАТОУБИЙСТВЕННЫЙ: братоубийственная война туган-ара үлтерешеу хугышы

БРАТОУБИЙСТВО *с* туган-ара үлтерешеу

БРАТОУБИЙЦА *м и ж* туганын үлтереусе

БРАТСКИЙ, -ая, -ое 1. (*родственный*) туганлык ...ы, кэрэшлек ...ы; **братские чувства** туганлык хистэре 2. (*близкий по духу*) тугандаш; **братские республики** тугандаш республикалар ♦ **братская могила**; **братское кладбище** тугандар кэберлеге

БРАТСТВО *с* 1. *высок.* дуслык, туганлык, берзэмлек; **братство нарбодов** халыктар берзэмлеге 2. *уст.* дини йёмгит

БРАТЬ *несов.* 1. *кого-что* алыу; **брат книгу со столá** өстэлдэн китап алыу; **брат лопату** көрөк алыу 2. *перен.* алыу; **брат тему для диссертации** диссертация өсөн тема алыу; **брат уроки** дәрес алыу 3. *без доп.* (*клевать — о рыбе*) кабыу, сиртеу; **на удочку рыба берёт хорошо** кармакка балык ятшы каба 4. (*собирать*) йыйыу, тиреу; **брат смородину** карагат тиреу 5. *кого-что* (*уносить с собой*) алыу; **брат в дорожку** чемодан юлга сумазан алыу; **брат с собой детей** үзең менән бергә балаларзы алыу; **брат работу на дом** өйгә эш алыу 6. *чем* (*добиваться*) алдырыу, ирешеу; **он берёт не силой, а ловкостью** ул көс менән түгел, ә таһыллык менән алдыра; **он берёт умом** ул акыл менән алдыра 7. (*получать в своё обладание, пользование, распоряжение*) алыу; **брат землю в аренду** ерзе куртымга алыу; **брат деньги в долг** аксаны бурьска алыу; **брат машину** напрокат машинаны куртымга алыу 8. (*нанимать*) яллау; **брат такси** такси яллау; **брат няню** бала караусы яллау 9. (*снимать*) вакытлыса алыу, алып тороу; **брат квартиру** фатир алып тороу 10. (*покупать, приобретать*) һатып алыу; **брат билеты в театр** театрга билеттар алыу 11. (*держаться какого-л. направления пути*) тотоу, юл тотоу, алыу; **берй влево** һулга тот; **брат выше** югарырак алыу 12. *охот.* (*ловить, травить*) эләктереп (тибеп) алыу, тотоу; **ястреб берёт диких гусей** карсыга кырагай өйрәктәрзе тибеп ала; **собаки не брали кабанов** этгәр кабандарзы тотманы 13. *без доп.* (*достигать, попадать — об оружии*) тейзереу, алдырыу, алыу; **винтовка берёт на триста метров** винтовка өс йөз метрзы алдыра ♦ **брат быка за рогá** туранан-тура төп эшкә күсеу, үгеззе мөгөзөнән алыу; **брат высоту** югарыга күтәрелеу; **брат** (**взять**) **верх** енеу, өстөнлек алыу, өскә сығыу; **брат** (**взять**) **в оборот** *кого* кысымга алыу, ягаһына йәбешеу, ягаһынан алыу, арт һабағын укытыу; **брат курс** (**направление**) юл тотоу, йүнәлеш алыу; **брат за**

горло ягаһынан (богазынан) алыу, богазга йәбешеу; **брат** (**взять**) **в руки** *кого* кулга алыу; **брат** (**взять**) **в** (**свой**) **руки** *что* етәкселекте (идараны) үз кулыңа алыу; **брат за душу** (**за сердце**) йөрәккә үтеу, йөрәктән алыу, йөрәккә төшөу; **брат** (**взять**) **на буксир** *кого-что* артка калганга ярзам итеу, буксирга алыу; **брат** (**взять**) **на пушку** *кого*; *прост.* алдык юл менән теләккә, максатка ирешеу; **брат** (**взять**) **на себя** *что* үз өстөнә алыу; **брат** (**взять**) **под** (**свое**) **крылышко** *кого* үз (карамағыңа) хәстәрәнә алыу, канат астына алыу; **брат** (**взять**) **примёр** *с* *кого* үрнәк (өлгө) алыу; **брат** (**взять**) **свое** үзендекен итеу, максатка ирешеу; **брат** (**взять**) (**свой**) **слова** **обратно** (**назад**) һүззән кире кайтыу, һүззе кире алыу; **брат** (**взять**) **себя** **в** **руки** үзенде кулга алыу **брат** (**взять**) **слова**: 1) һүз алыу (*ийыйлышта һөйләү өсөн*); 2) һүз (вәгәзә) алыу (*кемдән*); **брат** (**взять**) **с потолка** *что* һауанан алып һөйләу, үзен уйлап сыгарыу, яһап һөйләу; **брат** (**взять**) **стбону** *кого*, *чью кемдеңдер* фекеренә кушылыу, яклы булып китеу; **брат под руку** култыклап алыу; **брат начало** башлану, башланьп китеу; **брат прицел** төбәу, тосқау; **жизнь берёт своё** тормош үзенекен итә; **тоска берёт** эс боша; **меня берёт сомнение** мин икеләнәм (шикләнәм)

БРАТЬСЯ *несов.* 1. *за* *кого-что* тотоноу; **братся за ручку** **двери** ишек тоткаһына тотоноу; **братся за перила** **лестницы** баҫкыс яндауырына тотоноу 2. *за что* (*приниматься*) башлау, керешеу, тотоноу; **братся за работу** эшләргә (эшкә) тотоноу; **братся за книгу** укырга (китапка) тотоноу; **братся за перо** **язы** башлау, язырга тотоноу 3. (*появляться, возникнуть*) килеу, барлыкка килеу, хасил булу; **откуда такой голо-сок берётся?** кайзан бындай тауыш хасил була?; **откуда берутся у него такие деньги?** кайзан килә уга шул тиклем акса? 4. *страд. от брат* ♦ **братся за ум** акылга ултырыу

БРАУНИНГ *м* браунинг (*автоматик пистолет*)

БРАХМАН *м* брахман (*Индостанда югары каста кешеһе; башта жрецтар кастаһына караган*)

БРАХМАНИЗМ *и уст.* **БРАМАНИЗМ** *м* брахманизм (*Һиндтарзың беззең эраа тиклем IX—VIII бб. барлыкка килгән дине*)

БРАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *никах* ...ы, өйләнешеу ...ы; **брачное свидетельство** *никах* таныклыгы 2. (*относящийся к периоду спаривания животных*) кушылыу ...ы, карыгыу ...ы; **брачный период** карыгыу осоро

БРАШПИЛЬ *м; мор.* брашпиль (*караттарза якорзы күтәрә торган сығыр*)

БРЕВЕНЧАТЫЙ, -ая, -ое бүрәнәнән төзелгән, бүрәнә; **бревенчатый дом** бүрәнә йорт

БРЕВНО

БРЕВНО с 1. бүрәнә; **соснбвое бревнб** карагай бүрәнә; **возить брёвна** бүрәнә ташыу 2. *пренебр.* (о тупом, глупом человеке) күзлө бүкән, түңгәк 3. *спорт.* (брус на стойках для упражнений в равновесии) бүрәнә; **упражнения на бревне** бүрәнә өстөндә(ге) күнөкмәләр

БРЕД м 1. һаташыу, һаташып һөйләнәү; **больной в бреду** ауырыу һаташа 2. *разг.* (о чём-л. несуразном, бессмысленном) мөгәнәһезлек, тузга язмагаң һүз; **рассуждения его** — бред уның улай һөйләүе — мөгәнәһезлек

БРЕДЕНЬ м йылым; **ловить рыбу бреднем** балыкты йылым менән тотоу

БРЕДИТЬ *несов.* 1. һаташыу, һаташып һөйләнәү; **брeдит в беспамятстве** аңһыз хәлдә һаташыу 2. *кем-чем; перен.* һаташыу, хыяллану, нык мауығыу; **брeдит музыкой** музыка менән мауығыу; **брeдит театром** театр менән һаташыу

БРЕДИТЬСЯ *несов. безл.* (мерещиться) күргән (белгән) шикелле тойолоу, күзаллану, һаташыу

БРЕДНИ *мн.; разг., пренебр.* юк-бар (тузга язмагаң) һүз, буш уй (һүз, хыял), уйзырма, сафсата, һаташыу; **пустые бредни** буш хыял; **старческие бредни** картлык һаташыуы

БРЕДОВЫЙ, -ая, -ое 1. һаташыу ...ы; **бредовое состояние** һаташыу хәле 2. (*нелетый, фантастический*) асылга һыймаған, тузга язмагаң, хыяллы; **бредовый план** хыяллы план

БРЕЗГАТЬ и **БРЕЗГОВАТЬ** *несов.* ерәнәү, сиркану, сикәнәү, ытырғану; **он ничем не брезгует** ул бер нәмәнән дә сикәнмәй; **брезгать пить из чужбого стакана** кеше стаканынан эсергә ерәнәү

БРЕЗГЛИВОСТЬ ж 1. ерәнәү, сиркану, сикәнәүсәнлек; **показать брезгливость** ерәнәүдә күрһәтәү 2. (*чувство отвращения*) күнел (тән) тартмау, ытырғану тойгоһо

БРЕЗГЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. ерәнсек, сикәнсек сиркансык; **брезгливый человек** ерәнгән кеше 2. (*выражающий отвращение*) ытырғану тойгоһо уятқан, ытырғануысы; **брезгливый взгляд** ытырғануысы караш

БРЕЗГОВАТЬ *несов. см.* брезгать

БРЕЗЕНТ м брезент; **зелёный брезент** йәшел брезент

БРЕЗЕНТОВЫЙ, -ая, -ое 1. брезент ...ы; **брезентовое производство** брезент етештерәү 2. брезент, брезенттан эшләнгән; **брезентовый плащ** брезент плащ

БРЕЗЖИТЬ *несов.* 1. (*слабо светиться*) йылытырап (емелдәп) күрәнәү, емелдәү, ем-ем итеү; **в степи брезжит огонёк** яланда ут емелдәп күрәнә 2. *безл.* (*светать*) таң беленәү (һызылыу), яктыра башлау, яктырып киләү; **чуть брезжит** таң яктырып килә

БРЕЗЖИТЬСЯ *несов. см.* брезжить

БРЕЛЮК м брелок, сылттырак (*кесә сәзәтенә, беләзеккә һ.б. тағыла торған биззес*)

БРЕМЯ с 1. ауырлык, йөк 2. *обычно чего или какое; перен.* ауырлык, кыйынлык, имгәк, газап; **взять на себя непосильное бремя** үзәңдә көс еткәһез ауырлык алыу ♦ **разрешиться от бремени** *уст.* бәпәсләү, бала табыу, бушаныу

БРЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* фани, серей (бөгә) торған; **брeнный мир** фани донъя

БРЕНЧАНИЕ с *см.* брeнчать

БРЕНЧАТЬ *несов.* 1. (*звенеть, звякать*) сылттырау, шылттырау, сылттыратыу, сыңлау, шылттыратыу, сылттыр-сылттыр итеү (килеу); **стаканы брeнчат** стакандар сылттырай; **монеты брeнчат в кармане** кесәлә тәңкәләр сылттыр-сылттыр килә; **брeнчат ключами** аскыстарзы сылттыратыу 2. *на чём; разг.* (*неискусно играть на чём-л.*) дыңгырлатыу; **брeнчат на балалайке** балалайка дыңгырлатыу

БРЕСТИ *несов.* әкрен генә (һөйрәләп кенә) атлау, көс-хәл менән генә атлап барыу (килеу); **брeсти по грязи** баткактан көс-хәл менән генә атлап барыу

БРЕТЕЛИ *мн. (ед. бретель ж)* бретель, бау (*күлдәктә, лифчикты һ.б. тотоп тороу өсөн кулбаи аша үткәреп тегелгән тасма*); **бретели сорочки** эске күлдәк бауы

БРЕТЁР м; *уст.* бретёр, сәкәләй, бәйләнсек (*яңъял, һуғыи, талаш сыгарыга әүс кеше*)

БРЁХ м 1. *прост.* (*собачий лай*) эт өрөү 2. *груб., прост., пренебр. см.* брехня

БРЕХАТЬ *несов.; прост.* 1. (*лгать*) өрөү, ләңкелдәү; **собаки брешут** этгәр өрә 2. (*врать, говорить вздор*) ялганлау, алдау

БРЕХНЯ ж; *прост., пренебр.* ялған, алдык, буш һүз, сафсата, уйзырма

БРЕХУН м и **БРЕХУНЬЯ** ж; *прост., пренебр.* ялғансы, алдаксы

БРЕШЬ ж 1. (*пролом*) тишек, емерек урын (*стeнaлa, карап кабыраһында һ.б.*); **брeшь от снаряда** туп тишкән урын 2. *перен.* өзөк (өзөлгән) урын; **брeшь в обороне** обороналағы өзөк урын 3. *перен.* (*недостача, ущерб*) етмәү, көм сығыу, өскә сығыу; **брeшь в бюджете** бюджетта етмәү ♦ **пробить брeшь** зыян килтерәү

БРЁЮЩИЙ, -ая, -ее *прич. от* брить ♦ **брёющий полёт** түбән (астан, кыйып) осоу (*самолёт*)

БРИГ м; *мор.* бриг (*ике мачталы елжәңле судно*)

БРИГАДА ж; *в разн. знач.* бригада; **танковая бригада** танк бригадаһы; **тракторная бригада** тракторсылар бригадаһы; **огорбдная бригада** йәшелсәсәләр бригадаһы; **поездная бригада** поезд бригадаһы

БРИГАДИР I м бригадир; **бригадир полeвдческий бригадаы** бағыусылык бригадаһы бригадиры; **бригадир слесарей** слесарзар бригадиры

БРИГАДИР П *м; ист.* бригадир; Салават — бригадир Пугачёва Салауат — Пугачёвтын бригадиры

БРИГАДИРСКИЙ I, -ая, -ое бригадир(зар) ...ы; **бригадирские обязанности** бригадирдын бурьыстары

БРИГАДИРСКИЙ П, -ая, -ое бригадир(зар) ...ы; **бригадирский чин** бригадир чины

БРИГАДИРСТВО *с* бригадирлык; **вести бригадирство** бригадирлыкты алып баруу

БРИГАДИРСТВОВАТЬ *несов.; разг.* бригадир булып эшлөү, бригадир булугу, бригадирлык итеу

БРИГАДИРША *ж; прост. 1. см.* бригадир I; 2. (*жена бригадира*) бригадирдын катыны

БРИГАДНИК *м; разг.* бригада агаһы

БРИГАДНЫЙ, -ая, -ое бригада ...ы; **бригадный механик** бригада механигы; **бригадный подряд** бригада подряды

БРИГАНТИНА *ж; мор.* бригантина (*елкэнле еңел судно*)

БРИДЖ *м* бридж (*кэрт уйыны*)

БРИДЖИ *мн.* бриджи (1. *балактарын куньска тыгып кейэ торган салбар* 2. *кыска балаклы спорт салбары*)

БРИЗ *м; мор.* бриз (*көндөз диңгезден йылырак ярға, төнөн ярзан йылырак диңгезгә табан исэ торан экрен ел*)

БРИЗАНТНЫЙ, -ая -ое *спец. (разрывной)* бризант, шартлай (ярыла) торган; **бризантные вещества** шартлай торган матдэлэр; **бризантный снаряд** бризант снаряд

БРИКЕТ *м* брикет; **угольный брикет** күмер брикеты; **кормовые брикеты** мал азыгы брикеттары

БРИКЕТИРОВАТЬ *сов., несов. что* брикетлау, брикет яһау (һугуу); **брикетировать торф** торфты брикетлау

БРИКЕТИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от брикетировать*

БРИКЕТНЫЙ, -ая, -ое брикет; **брикетное топливо** брикет ягуулык

БРИЛЛИАНТ и **БРИЛЬЯНТ** *м* бриллиант, гәүһәр

БРИЛЛИАНТОВЫЙ и **БРИЛЬЯНТОВЫЙ**, -ая, -ое 1. бриллиант ...ы, гәүһәр ...ы; **бриллиантовая грань** гәүһәр кыры 2. бриллиант, гәүһәр, бриллиант (гәүһәр) менән бизэлгән, бриллиант (гәүһәр) кашлы; **бриллиантовое ожерелье** бриллиант муйынсак; **бриллиантовый перстень** гәүһәр кашлы йөзөк ♦ **бриллиантовый зелёный фарм.** үлөндөн эзерлэнгән антисептик даруу

БРИТАНСКИЙ, -ая, -ое Британия ...ы; **Британские острова** Британия утраузары

БРИТАНЦЫ *мн. (ед. британец м); книжн. см. англичане*

БРИТВА *ж* бритва, кырынуу (сәс) бәкеһе; **электрическая бритва** электр бритваһы; **бриться бритвой** сәс бәкеһе менән кырынуу

БРИТВЕННЫЙ, -ая, -ое кырынуу ...ы; **бритвенный прибор** кырынуу приборы

БРИТОГОЛОВЫЙ, -ая, -ое сәс кырылган (алынган), такыр (тайыз) баш; **бритоголовый человек** сәс кырылган (такыр башлы) кеше

БРИТТЫ *мн. (ед. бритт м)* бриттар (*беззең эраға тиклем VIII б. яңы эраның V б. Британияның төп халкын тәшкил иткән кельт кәбиләләре*)

БРИТЪЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* брить 2. *прил.* сәсә (һакал-мыйыгы) кырылган (кырып алынган); **бритая голова** (сәсә) кырылган баш

БРИТЬ *несов. кого-что* сәсте (һакал-мыйыкты) кырыу (кырып алуу); **брить бороду** һакал(ды) кырыу; **брить электрической бритвой** электр бритваһы менән кырыу

БРИТЬЁ *с см.* брить, бриться; **бритьё борода** һакал кырыу

БРИТЬСЯ *несов. 1.* кырынуу; **бриться каждое утро** һәр иртә кырынуу 2. кырынып йөрөү, һакал-мыйык йөрөтмәү

БРИЧКА *ж* брчка (*еңел арба*); **рессорная брчка** сиртмәле брчка

БРОВАСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* куйы калын кашлы; **бровастый человек** куйы калын кашлы кеше

БРОВНЫЙ, -ая, -ое каш ...ы; **бровные дуги** каш кыйгасы

БРОВЬ *ж* каш; **чёрные брови** кара каш; **брови дугой** кыйгас каш; **водить бровями** каш һикертеу ♦ и (*даже*) **бровью не повести** (*не вести, не шевельнуть*) ыжламау за, иттибар итмәү, әйләнөп тә (боролоп та) карамау, бар тип тә белмәү; **не в бровь, а (прямо) в глаз** тап өстөнә баһыу (*урынлы әйтелгән һүз тураһында*)

БРОД *м* кисеу; **мелкий брод** һай кисеу; **идти бродом** кисеүзән атлау ♦ **не зная брода, не суйся в воду** кисеу күрмәй, аяк сисмә

БРОДИЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. әсеу ...ы, асыу ...ы; **бродильный процесс** әсеу процессы 2. әсетеу ...ы, асытыу ...ы; **бродильный чан** әсетеу қисмәге

БРОДИТЬ I *несов. 1.* һәптәнләп (мөстәнләп) йөрөү, кызыруу, һәптәнләү, мөстәнләү; **бродить по улице** урам кызыруу 2. *перен.* күренеп (сағылып) калуу, сыуалуу (*уй-фекер, йылмайыу билдәләре хакында*); **мысли бродят** уйзар сыуала

БРОДИТЬ II *несов.* әсеу (бызырлау); **пиво бродит** һыра әсеп ултыра

БРОДЯГА *м* и *ж* 1. берәзәк, кызырас, мысыр хәйерсәһе (*илһез-ерһез кеше*) 2. *разг., неодобр.* һукбай, йолқош

БРОДЯЖИЙ, -ья, -ье берәзәк(тәр) ...ы, кызырас(тар) ...ы, һукбай(зар)...ы, йолқош-

БРОДЯЖИТЬ

(тар) ...ы; **бродяжья жизнь** кызырас тормошо; **бродяжьи привычки** хукбайзар гәзәте

БРОДЯЖИТЬ *несов.; разг. см. бродяжничать*

БРОДЯЖНИЧАТЬ *несов.* 1. берәзәклек итеү, берәзәк (кызырас) булып йөрөү 2. *разг. (странствовать без определённой цели)* кызырып йөрөү, ил гизеү

БРОДЯЖНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое берәзәклек ...ы, хукбайлык ...ы; **бродяжническая жизнь** берәзәклек тормошо

БРОДЯЖНИЧЕСТВО *с; разг.* берәзәклек, хукбайлык

БРОДЯЧИЙ, -ая, -ее күсеп йөрөгән, күсмә, илгизәр; **бродячие артисты** күсеп йөрөгән артистар; **бродячая жизнь** күсмә тормош

БРОЖЕНИЕ *с* 1. әсеү, әсешеү; **укусное брожение** һеркә әсеүе 2. *перен.* сыуалыш, буталыш, бола, ыгы-зыгы; **брожение среди рабочих** эшселәр араһындағы сыуалыш

БРОЙЛЕР *м* 1. (*цыплёнок, выращиваемый на мясо*) бройлер; **мясо бройлера** бройлер ите 2. (*помещение для выращивания таких цыплят*) бройлер бинаһы

БРОМ *м* бром (1. *химик элемент* 2. *нерв системын тынысландыра торған дарыу*)

БРОМИСТЫЙ, -ая, -ое *хим.* бромлы; **бромистый калий** бромлы калий

БРОНЕ... *кушма һүзәрзең "бронялы", "броня менән капланған" мәғнәһендәге беренсе өлөшө, мәс.,* **бронешашня** бронялы башня; **бронедрезина** бронялы дрезина

БРОНЕАВТОМОБИЛЬ *м* бронеавтомобиль, бронялы автомобиль, броневик

БРОНЕБОЙНЫЙ, -ая, -ое броняны тишә торған, броня тишкес; **бронешбойный снаряд** броня тишә торған снаряд; **бронешбойное оружие** броня тишкес корал

БРОНЕБОЙЩИК *м* бронебойщик (*броняны тишә торған коралдан атыусы*)

БРОНЕВИК *м* броневик (*бронялы автомобиль*)

БРОНЕВОЙ, -ая, -ое 1. бронялы, броня менән капланған; **бронешвая машина** бронялы машина 2. (*служащий для брони, являющийся бронёй*) броня, броня ...ы; **бронешвые плиты** броня плиталар

БРОНЕКАТЕР *м* бронялы катер, бронекатер
БРОНЕМАШИНА *ж* бронялы машина, бронемашина

БРОНЕНОСЕЦ *м* 1. броненосец (*броня менән капланған кеүәтле хәрби карап*) 2. *зоол.* калканлы(лар) (*каты калқан тиреле һөтимәр хайуан*); **семейство бронешносцев** калканлылар гаиләһе

БРОНЕНОСНЫЙ, -ая, -ое бронялы, броня менән капланған; **бронешносный крейсер** бронялы крейсер

БРОНЕПОЕЗД *м* бронялы поезд, бронепоезд
БРОНЕТРАНСПОРТЁР *м* бронетранспортёр
БРОНЗА *ж* 1. бронза, кула (*ак курғаш кушылған бакыр иретмәһе*) 2. *собир.* кула нәмәләр

БРОНИРОВАТЬ и **БРОНИРОВАТЬ** *сов., несов.* *что* бронзалау, бронза ягыу (йүгертеү); **бронировать дверную ручку** ишек тоткаһын бронзалау

БРОНИРОВАТЬСЯ и **БРОНИРОВАТЬСЯ** *несов.* *страд. от бронировать*

БРОНИРОВАКА *ж см. бронировать*

БРОНЗОВЫЙ, -ая, -ое 1. бронза, бронзанан яһалған; **бронешвая статуётка** бронза һын 2. *һарғылт-кунғыр, бронза төслө* ♦ **бронешвый век** *археол.* бронза быуаты (дәүере) (*корал-корамал яһау өсөн бронза кулланылған бороншо дәүер*)

БРОНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от бронировать* 2. *прил.* алдан ук бүлеп (тәғәйенләп) калдырылған, беркетеп (тәғәйенләп) куйылған, бронле; **бронешрованное место** бронле (тәғәйенле) урын

БРОНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от бронировать* 2. *прил.* бронялы, броня менән капланған; **бронешрованный поезд**

БРОНИРОВАТЬ *несов.* *что* алдан ук бүлеп (тәғәйенләп) калдырыу, беркетеп (тәғәйенләп) куйыу, бронләү; **бронировать место в гостинице** кунакханала урын бронләү; **бронировать жилую площадь** торлак майзанды бронләү

БРОНИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* бронялау, броня менән каплау (көпләү); **бронировать машину** машинаны бронялау

БРОНТОЗАВР *м* бронтозавр (*һойрәлеңселәрзең үлеп бөткән төрө*)

БРОНХИ *мн. (ед. бронх м)* курылдай (*үпкә көтиәһе*)

БРОНХИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое курылдай ...ы; **бронешальные железы** курылдай биззәре; **бронешальная астма** курылдай астмаһы; **бронешальная астма**

БРОНХИТ *м* бронхит; **бшстрый бронхит** көслө бронхит; **хронешческий бронхит** хроник бронхит; **ашматический бронхит** ашматик бронхит

БРОНЯ и **БРОНЬ** *ж* бронь (*һизелер алдан ук кемгәлер тәғәйенләп, уа беркетеп куйылған раслаған документ*); **броня на железнодошбный билет** тимер юл билетына бронь; **предештавлять бронь** бронь биреү

БРОНЯ *ж* 1. (*металлическая одежда война*) кояк, тимер (корос) күлдәк 2. (*защитная облицовка*) броня (*корос көп — танк, машина һ.б. өсөн*); **төлштая броня** калын броня; **покрыть броней** броня менән көпләү

БРОСАНИЕ *с см. бросать, бросаться*

БРОСАТЬ *несов.* 1. *что, чем* ташлау, ыргытыу, бәреу; **бросать гранату** граната ыргытыу, **бросать камень** таш ташлау 2. *кого-что* (*перемещать, направлять куда-л.*) (тиз генә) күсерәу, сыгарыу, индереу, йүнәлтеу; **бросать войска в бой** һугышка гәскәр индереу; **бросать товары на рынок** базарға тауар сыгарыу; **бросать дополнительные средства на строительство** төзөлөшкә өстәмә акса күсерәу 3. *перен.* (*распространять, направлять — о свете, тени*) сәсеу, һибәу, таратыу, ташлау; **солнце бросает лучи** кояш нурзарын һибә; **бросать взгляд** караш ташлау 4. *кого-что* (*класть небрежно, не на своё место*) теләһә нисек ташлау, атып бәреу, быргау, ыргытыу, бырақтырыу; **бросать игрушки как попало** уйынсыктарзы тегендә-бында атып бәреу 5. *кого-что* (*оставлять, покидать*) (бәйләнеште, мөнәсәбәтте) өзәу, ташлау, калдырыу, ташлап (калдырып) китеу; **бросать семью** гаиләнә ташлап китеу; **бросать друзей** дүш-иштәрзә ташлау; **бросать позиции** позицияны калдырып китеу 6. *что и с неопр.* (*прекращать что-л. делать*) эш-кылыкты өзәу, калдырыу, ташлау; **бросать курить** тәмәкенә (таргыузы) ташлау; **бросать работу** эште калдырыу; **бросать учёбу** укыузы ташлау 7. *перен.* (*быстро, небрежно произносить — о слове, реплике*) кискен генә әйтәу, әйтеп (ташлау); **бросать реплику** (урындан) һүз ташлау ♦ **бросать деньги на ветер** акса туззырыу, аксаны әрәм-шәрәм итеу, аксаны елгә осороу; **бросать за решётку** кого төрмәгә ябыу, **бросать камень** (каменем) в кого берәйһенә бысрак ташлау; **бросать камешки в огорд чей**, *кого* һүз ебәреу; баксаһына таш ташлау; **бросать на произвол судьбы** язьмышты үз ағышына ташшырыу; **бросать слова на ветер** файзаһызга һөйләнәу, һүззә елгә осороу (ташлау); **бросать тень на кого-что** шик һалыу (ташлау), тап төшөрәу, кара ягыу; **бросать оружие** корал ташлау, биреләу; **бросать перчатку кому**: 1) дуәлгә сакырыу; 2) берәйһе менән алышыу (көрәшеу); **бросать свет на что** асыкклау

БРОСАТЬСЯ *несов.* 1. *чем* ыргытышыу, бәрешәу, ташлашыу; **бросаться снежками** кар бәрешәу 2. *кем-чем; перен.* һанга һукмау, исәпкә алмау, иштибар итмәу, кәзерен белмәу, баһалап еткермәу 3. (*прыгать*) һикерәу, ыргыу, ташланыу; **бросаться в воду** һыуга һикерәу 4. *на кого-что* (*нападать, кидаться*) ташланыу; **бросаться на врага** дошманға ташланыу 5. (*устремляться куда-л.*) тиз генә башлау (тоноу, керешәу); **бросаться на помощь** тиз генә ярзам итә башлау 6. (*в порыве чувства устремляться к кому-л.*) ташланыу, асылыныу; **бросаться в объятия** қосакка ташланыу; **бросаться на шею** муйыңға асылыныу ♦ **бросаться деньгами** аксаның кәзерен белмәу; **бросаться в глаза** күзгә салыныу

(ташланыу); **бросаться словами** яуапһыз һүз ташлау, ауызы ни һөйләгәнде қолағы ишетмәу; **бросаться со всех ног** алды-артты карамай, йән-фарман сабыу (йүгерәу); **кровь бросилась ему в голову** башына кан йүгерзә (*асыузан, ярыузан*)

БРОСИТЬ *сов.* *что* 1. *с.м.* **бросать** 2. *повел.* **брось(те); прост.** (*в знач. “перестань(те)”, “оставь(те)”, “не надо”*) куй (әле), кәрәкмәй, ташла; **брось говорить** глүпости куй әле, юк-барзы һөйләмә ♦ **жребий брошен** ни булһа ла шул булыр, булыры булған, буяуы һенгән (унған); **хоть брось** бер нәмәгә лә ярарлык түгел, бик насар

БРОСИТЬСЯ *сов. с.м.* **бросаться**
БРОСКИЙ, -ая, -ое *разг.* күзгә бәреләп (ташланып, сағылып) торған, базык, бик асык; **броский цвет** базык төс; **броская красота** күзгә бәреләп торған матурлык

БРОСКОСТЬ *ж; разг.* күзгә бәреләп (ташланып, сағылып) тороу, базык (бик асык) булыу, базыклык; **плакатная броскость** плакат кеүек базыклык

БРОСОВЫЙ, -ая, -ое *прост.* яракһыз, насар сифатлы, алама, насар; **бросовой товар** алама тауар ♦ **бросовые земли** ташландык ерзәр

БРОСОК *м* 1. *с.м.* **бросать** 1 и **бросаться** 1, 4; 2. (*стремительное движение*) (кискен) ынтылыш; **бросок вперед** алға ынтылыш

БРОШКА *ж с.м.* брошь

БРОШЬ *ж* брошка, тейрәмәс; **старинная бризюзовая брошь** боронго фирүзә кашлы тейрәмәс; **приколоть брошь к воротнику** ягаға брошка қазау

БРОШЮРА *ж* брошюра; **популярная брошюра** популяр брошюра; **читать брошюру** брошюра укыу

БРОШЮРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое брошюралау ...ы; **брошюровальный станок** брошюралау станогы; **брошюровальная машина** брошюралау машинаһы

БРОШЮРОВАНИЕ *с с.м.* брошюровау

БРОШЮРОВАТЬ *несов.* *что* брошюралау, брошюровкалау; **брошюровать книгу** китап брошюралау

БРОШЮРОВАТЬ *ж с.м.* брошюровау

БРОШЮРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое брошюралау ...ы; **брошюровочная работа** брошюралау эше

БРОШЮРОВЩИК *м* и **БРОШЮРОВЩИЦА** *ж* брошюралаушы

БРУДЕР *м; с.-х.* брудер (*инкубатор себештәрен йылыта торған прибор*)

БРУДЕРШАФТ: **пить на брудершафт** брудершафт эсеу (*дүслашыу хөрмәтенә айырым бер төрлө сәкәшәп эсеу*)

БРУС *м* 1. бурса (*дүрт кырлы итеп аһалған ағас, таш, металл*); **мраморный брус** мәрмәр бурса; **каменный брус** таш бурса 2. *с.м.* **брусок** 3;

БРУСКОВЫЙ

3. мн. брусья спорт. брусья (*махсус гимнастика королмаһы*)

БРУСКОВЫЙ, -ая, -ое дүрт кырлы, кишәкле; **бруско́вое мы́ло** кишәкле һабын

БРУСНИКА ж кызыл көртмәле

БРУСНИЧНИК м кызыл көртмәлелек

БРУСНИЧНЫЙ, -ая, -ое кызыл көртмәле ...ы; **брусничное варенье** кызыл көртмәле кайнатмаһы

БРУСОК м **1.** *уменьш. от брус* **2.** *чего* кишәк (*дүрт кырлы*); **брусок мы́ла** бер кишәк һабын; **брусок ма́сла** бер кишәк май **3.** кайрак, беләу, яныуыс; **точить нож на брусок** бысақты кайрак менән кайрау

БРУСОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бурса ...ы; **брусочное производство** бурса егештереу **2.** (*имеющий форму бруска*) кишәкле; **брусочное мы́ло** кишәкле һабын

БРУСТВЕР м; *воен.* бруствер (*дошмандан һаклану өсөн окоп алдына өйөлгән тупрак*); **бруствер окопа** окоп брустверы; **укрыться за бруствером** брустверга ышыкланыу

БРУСЧАТКА ж брусчатка (**1.** *шакмаклар вакланган таш* **2.** *таш тишәлгән урам*)

БРУСЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** бурса, бурсанан яһалған; **брусчатый дом** бурса йорт **2.** брусчатка түшәлгән, брусчаткалы; **брусчатая у́лица** брусчатка түшәлгән урам

БРУТТО *прил. и нареч. неизм.; спец.* брутто (*тауарзың төргәге менән ауырлығы*); **вес брутто** брутто ауырлығы

БРУЦЕЛЛЁЗ м; *вет.* бруцеллёз (*йогошло мал ауырыуы*); **болеть бруцеллёзом** бруцеллёз менән ауырыу; **заразиться бруцеллёзом** бруцеллёз йоктороу

БРУЦЕЛЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое бруцеллёз ...ы; **бруцеллёзная палочка** бруцеллёз таяксаһы

БРЫЖЕЙКА ж; *анат.* эс ярыһы, ййыырса, катлы шекәрә (*корһакта эсәктәрҙе тотоп торған яры*)

БРЫЗГАТЬ *несов.* **1.** *чем* сәсрәтеу, сәсеу; **брызгать водой** һыу сәсрәтеу; **брызгать слондой** (*при разговоре*) төкөрөк сәсеу **2.** *перен.* (тирәякка) осороу, сәсрәтеу; **искры брызжут** оскондар сәсрәй **3.** *что и без доп.* һибеу, бөркөу, һиптереу; **брызгать бельё** кәргә һыу бөркөу; **брызгать лицо водой** биткә һыу бөркөу **4.** *перен.* (*наст. брызжет*) аңкып (бәреп, бөркөп) тороу, ургылып (тышка сыгып) тороу; **лицо егб брызжет радостью** йөзө шатлык бөркөп тора; **брызжет молодостью** йәшлек аңкып тора

БРЫЗГАТЬСЯ *несов.* **1.** *чем см.* **брызгать** **1, 2, 3;** **масло брызгалось** май сәсрәй ине **2.** (*брызгать друг на друга*) сәсрәтешеу, һибешеу, бөркөшөу; **дети брызгались водой** балалар һыу һибеште

БРЫЗГИ *только мн.* **1.** сәсрәмә, сәсрәгән (бөркөлгән) тамсылар; **брызги воды** һыу

сәсрәмәне **2.** *чего* сәсрәгән ярсыктар, кишәксәләр; **брызги оско́лков** сәсрәгән ярсыктар

БРЫЗНУТЬ *сов.* **1.** сәсрәп (һибелен) китеу, сәсрәтеп (тамызып) ебәреу; **брызнуть маслом на платье** күлдәккә май сәсрәтеп ебәреу **2.** (*вдруг политься*) атылып (бәреп) сығыу; **брызнули слёзы** күз йәштәре атылып сыкты **3.** яуа (һибәләй, коя) башлау; **брызнул дождь** ямғыр һибәләй башланы **4.** *перен.* (*внезапно появиться, показаться — о лучах солнца и т.д.*) балкыу, балкып китеу; **брызнули лучи весеннего солнца** язғы кояш нурзары балкып китте

БРЫКАТЬ *несов.* **1.** тибеу; **лошадь брыкает** ат тибешә **2.** (*дрыгать*) тыпырсынуу, тулау; **ребёнок брыкает но́жками** бала тыпырсына

БРЫКАТЬСЯ *несов.* **1.** тибенеу, тибешеу; **осторожно, эта лошадь брыкается** һак бул, был ат тибешә **2.** (*брыкаться друг друга*) тибешеу

БРЫКЛИВЫЙ, -ая, -ое тибешкәк, тибешә торған; **брыкливый конь** тибешкәк ат

БРЫЛАСТЫЙ, -ая, -ое һалбыр, һалынып торған томшоқло (*эткә карата*); **брыластая соба́ка** һалбыр томшоқло эт

БРЫЛЫ *мн.* (*ед. брыла ж*) калын (һалынып торған) томшоқ

БРЫНЗА ж брынза (*һарык һөтөнән яһалған сыр*); **приготовление брынзы** брынза яһау

БРЫСЬ *межд.* брес (*бессйзе кыуа торған һүз*)

БРЮЗГА м и ж мығырлак (мыжык) кеше, ыжыка

БРЮЗГЛИВОСТЬ ж мығырлак (мыжык) булғы, мыжыктык

БРЮЗГЛИВЫЙ, -ая, -ое мығырлак, мыжык; **брюзгливый старик** мыжык карт

БРЮЗГНУТЬ *несов.* (*болезненно полнеть, отекать*) ауырып йһуанайыу, шешенеу

БРЮЗЖАНИЕ с *см.* **брызгать; старческое брюзжание** картлык мыжыклығы

БРЮЗЖАТЬ *несов.* мығырлау, мыжыу, һукраныу

БРЮКВА ж аңра шалқан, гәрәнкә; **сажать брюкву** аңра шалқан сәсеу

БРЮКВЕННЫЙ, -ая, -ое аңра шалқан, гәрәнкә ...ы, гәрәнкәнән яһалған; **брюквенная ботва** гәрәнкә һабағы; **брюквенный соус** гәрәнкә соусы

БРЮКИ *только мн.* салбар; **женские брюки** катын-кыз салбары; **спортивные брюки** спорт салбары; **надеть брюки** салбар кейеу

БРЮНЕТ м брюнет, кара сәсле ир; **брюнетка** ж брюнетка, кара сәсле катын-кыз

БРЮХАСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* йһуан корһаклы, зур эсле

БРЮХО с **1.** корһак, бауыр, эс (*хайуандарға карата*); **лошадь провалилась по брюхо** ат бауырына тиклем батты **2.** корһак, эс (*кешегә карата*); **тблстое брюхо** йһуан корһак ♦

БУДЁНОВКА

пблзат на брjухе *перед кем; прост.* табанын ялау, ярамнакланыу

БРЮХОВИНА *ж; анат.* ашказан, корһак эсе (*көйөшлө малга карата*)

БРЮЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** салбар ...ы, салбар тегеу ...ы; **брючный цех** салбар тегеу цехы **2.** (*предназначенный для брюк*) салбарлык; **брючный материал** салбарлык тауар; **брючная пуговица** салбар төймөһе ♦ **брючный костюм** салбарлы костюм (*катын-кыз кейеме*)

БРЮШИНА *ж; анат.* корһак ярыһы; **воспаление брюшины** корһак ярыһының шешеуе

БРЮШКО и **БРЮШКО** *с 1. уменьш.-ласк. от брюхо 2. разг., шутол.* күпкән (йбуан) корһак **3.** (*у маленьких животных и птиц*) корһак, түш, бауыр; **котёнок с белым брюшком** ак корһаклы бесәй балаһы **4.** (*задний отдел членистоногих*) эс, корһак; **брюшко бабочки** күбаләк корһағы **5.** *обычно мн. брюшки (мех с брюшной части животных)* корһак тиреһе; **шұба из брюшков** бәлки тейендең корһак тиреһенән тегелгән тун

БРЮШНОЙ, -ая, -ое корһак ...ы, эс ...ы; **брюшная полость** корһак кыуышлығы ♦ **брюшной тиф** корһак тифы

БРЯК *межд. в знач. сказ.; разг.* шап итеп бәрелеу (һуғылыу, йығылыу); **бряк в окно** тәзрәгә шап иттереп һукты; **книга бряк на пол** китап изәнгә шап итеп килеп төштө

БРЯКАНЬЕ *с см. брякать*

БРЯКАТЬ *несов. см. брякнуть*

БРЯКАТЬСЯ *несов. см. брякнуться*

БРЯКНУТЬ *сов.; разг. 1. чем сылттырап (шалтырап) китеу, сылттыратыу, шалтыратыу, сылттыратып (шалтыратып) куйыу; брякнуть по-судой* һауыт-һаба шалтыратыу **2. кого-что (с силой бросить, уронить)** шап иттереп төшөрөү, төшөрөп ебәрәү, атып бәрәү (ебәрәү); **он брякнул на стол ключи** ул аскысты өстәлгә атып бәрзе **3. перен. что и без доп. (необдуманно сказать)** һүз ыскындырыу, (уйламай-нитмәй) әйтәп ебәрәү (һалыу); **брякнул нектати** урынһыз әйтәп һалыу

БРЯКНУТЬСЯ *сов.; разг.* лап (шап) итеп барып (йығылып) төшөү, дөп итеп калыу; **брякнуться на пол** изәнгә шап итеп барып төшөү

БРЯЦАНИЕ *с см. бряцать; бряцание* бубәнчика шөңгөр зыңгырлауы

БРЯЦАТЬ *несов.; книжн. 1. шылтырау, сыңғырлау, зыңлау, зыңгырлау, сыңлау; бряцали сабли* кылыстар зыңланы **2. чем (бренчать)** шылтыратыу, зыңгырлатыу, сыңғырлатыу; **бряцать шпбрами** тибенге сыңгырлатыу ♦ **бряцать оружием** һуғыш менән куркытыу (янау)

БУБЕН *м* и **БУБНЫ** *мн.* шөңгөр, дөңгөр (*уйын коралы*); **бить в бубен** дөңгөр кағыу

БУБЕНЕЦ *м* шөңгөр (*бәләкәй генә йомор-сак кыңгырау*); **звенят бубенцы** шөңгөрзәр сыңлай

БУБЛИК *м* бублик, керәндил; **угощать бубликами** керәндил менән һыйлау

БУБНИТЬ *несов. что и без доп.; разг.* мығырлау, лығырлау, һукраныу; **бубнить себе под нос** танау астынан мығырлау

БУБНОВЫЙ, -ая, -ое *см. бубны I; бубновыи* **валёт** бубий валет; **бубновая десятка** бубий унлык

БУБНЫ I *мн. (ед. бубна ж; прост.)* бубий (*кызыл ромбиклы кәрттәр*)

БУБНЫ II *мн. см. бубен*

БУБОН *м; мед.* бубон (*лимфатик биззәр шешеуе*)

БУГАЙ *м; прост.* боға, үгез

БУГЕЛЬ *м; тех. 1. бугель (мачта, свай-зарзы нығытыу өсөн кулланылган тимер кула-са) 2. дуга; бугель трамвая* трамвай дугаһы

БУГОР *м 1. түбә, түмәләс; подняться на бугор* түмәләскә менеу **2. (небольшое возвышение на чөм-л.)** калкыулык, сукак, соңка; **лобный бугор** маңлай сукағы; **бугор затылочной кости** соңка

БУГОРОК *м 1. түмһаләк; бугорок* **верхней губы** өскө ирен түмһаләге; **суставной бугорок** быуын түмһаләге **2. мед.** төйөрсөк (*туберкулёз менән ауырыганда цыкәләге каты төйөрсәр*) **3. уменьш. от бугор**

БУГОРЧАТЫЙ, -ая, -ое кытырмаклы, төйөрсөклө, сугырмаклы; **бугорчатая поверхность** кытырмаклы йөз

БУГРИСТЫЙ, -ая, -ое **1. түмәләсле; бугристая местность** түмәләсле урын **2. сугырмаклы, түңгәкле, кытыршы; бугристая дорбга** сугырмаклы юл

БУГРИТЬСЯ *несов.* түмәләсле, сугырмаклы булыу, сугырмакланыу, түңгәкләнеу; **пашня бугрится смёрзшимися комками** баһыу тун кәстәр менән сугырмакланып бөткән

БУДАРА *ж* бузар (*йөк кәмәһе*)

БУДДИЗМ *м* буддизм, Будда дине (*яңы эрага тиклемге VI б. азағында Төньяк Гиндо-станда барлыкка килеп, Тибет, Монголия, Гинд Кытайы, Кытай, Мьянма (Бирма), Япония һәм башка кайһы бер Көнсығыш илдәрзә таралган дин*)

БУДДИЙСКИЙ, -ая, -ое Будда ...ы, буддизм ...ы; **буддийское учение** буддизм тәғлимәте; **буддийская религия** Будда дине

БУДДИСТ *м* и **БУДДИСТКА** *ж* буддист (*Будда динен тотосуы*)

БУДЁНОВЕЦ *м* будёновсы (*Граждандар һуғышында С.М.Будённый командалығында хезмәт иткән яугир*)

БУДЁНОВКА *ж* будёновка (*кызылармеец-тарзың баш кейеме*)

БУДИЛЬНИК

БУДИЛЬНИК *м* будильник; *завести будильник* будильникты бороп куйыу; *будильник зазвенел* будильник шылтыраны

БУДИТЬ *несов.* 1. *кого-что* уятыу; *будить ребёнка* баланы уятыу 2. *что*; *перен.* уятыу, кузгатыу, тыузырыу; *будить любовь к родному языку* эса теленә һөйөү уятыу

БУДКА *ж* будка; *сторожевая будка* карауылсы будкаһы; *железнодорожная будка* тимер юл будкаһы ♦ *суфлёрская будка* суфлёр будкаһы

БУДНИ *мн.* (*ед.* *будень* *м*; *уст., прост.*) 1. эш (хезмәт) көнө, гәзәти (кәзимге, ябай) көн; *трудолюбив будни* гәзәти хезмәт көндәре 2. *перен.* көндәлек (гәзәти, кәзимге) тормош 3. *перен.* (*безрадостная жизнь*) күнелһез, эс бошоргос (бер төрлө) тормош

БУДНИЙ, -ая, -ее гәзәти, кәзимге; *будний день* гәзәти көн

БУДНИЧНЫЙ, -ая, -ое и *разг.* **БУДНИШНИЙ**, -ая, -ее 1. эш ...ы, хезмәт ...ы, гәзәти, кәзимге; *будничный день* эш көнө 2. (*предназначенный для будней*) эш ...ы, эшкә (әрһезгә) кейә торган; *будничное платье* эш кейеме, эш күлдәге 3. *перен.* (*повседневный*) көндәлек, көн дә була торган; *будничная работа* көндәлек эш 4. *перен.* (*однообразный, безрадостный*) күнелһез, эс бошоргос, бер төрлө; *буднишняя жизнь* эс бошоргос (бер төрлө) тормош

БУДОРАЖИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* (*приводить в беспорядок*) туззырыу, ыгы-зыгы килтерәү, кузгытыу, ярһытыу; *будоражить нарбад* халыкты кузгытыу

БУДОРАЖИТЬСЯ *несов.*; *разг.* ыгы-зыгы килеү, ярһыу, кузгыу, тынышызлануу

БУДОЧНИК *м*; *разг.* карауылсы (*будкала карауылда тороусы*)

БУДТО *союз и частица* 1. *союз сравн.* (*как, словно*) кеүек, һымак, шикелле, әйтерһең, гүйә; *-дай/-дәй*; *мерцаёт, будто звезда* йондоз кеүек (*йондоззай*) емелдәй

2. *союз изъяснит.* (*что*) тип, икән (имеш) тип; *говорят, будто ты скбро защищаешь диссертацию* һине тиззән диссертация яклай, имеш, тизәр

3. *частица вопр.*; *разг.* (*разве, неужели, так ли*) шулаймы ни, -мы/-ме ни; *уж будто ты так спешить домой?* һин шулай өйгә ашығаһыңмы ни?

4. *частица*; *разг.* (*кажется*) әйтерһең дә, гүйә, шикелле, кеүек, һымак, әйтерһең (дә инде), йәнәһе; *ты мне будто этого не говорил* һин миңә быны әйтмәгән инең шикелле

БУДУАР *м* будуар (*бай катындарзың кейенең яһаның һәм якын кунактар кабул итеү бүлмәһе*)

БУДУЩИЙ, -ая, -ее 1. (*предстоящий*) киләсәк, буласак, алдағы, киләсәктәге; *будущее поколение* киләсәк быуы; *будущая невестка*

буласак килен 2. (*следующий*) киләһе; *будущей весной* киләһе яз; *на будущий год* киләһе йылға, йәрингә 3. *в знач. сущ.* *будущее* с киләсәк; *счастлирое будущее* бәхетле киләсәк; *в недалёком будущем* якын киләсәк(тәге) ♦ *будущее время* *грам.* киләсәк заман

БУДУЩНОСТЬ *ж* 1. (*состояние*) *кого-чего-л.* киләсәк, киләсәк көн; *будущность республики* республиканың киләсәге; *неизвестная будущность* билдәһез киләсәк 2. (*судьба, успех*) якшы киләсәк, бәхетле язьмыш (тәкдир)

БУЁК *м* буй, калккы, калкма, калкыуыс (*ау һалған урынды һ.б. һыу төбөндәге нәмәләрзәң тәңгәлен күрһәтеү өсөн йөззөрөп куйылған билдә*)

БУЕР *м* буер, елкәнле сана

БУЕРАК *м*; *обл.* йырганак, йырза, йырын, гөрләүек

БУЕРАЧНЫЙ, -ая, -ое *обл.* йырганаклы, йырганактар менән телгеләнгән; *буерачная местность* йырганаклы урын

БУЕРИСТ *м* буерсы (*буер ярышында катнашыусы*); *соревнование буеристов* буерсылар ярышы

БУЕРНЫЙ, -ая, -ое буер ...ы; *буерный спорт* буер спорты

БУЖ *м* буж (*көпиә формаһындағы азаларзы тикшерәү һәм киңәйтәү өсөн инструмент*); *буж уретральный* уретра (һейеү каналы) бужы

БУЖЕНИНА *ж* буженина (*максус ысул менән бешерелгән суска ите*)

БУЗА I *ж*; *этно.* буза (*һоло, арна йәки бойзай ярмаһынан кайнатһып эсеткән эсемлек*); *изготовление бузы* буза койоу; *угощать бузбй* буза менән һыйлау

БУЗА II *ж*; *прост.* дау, гауга, яһъял, шаушыу, бола, ыгы-зыгы, тәртинһезлек, ызгыш; *заваривать бузу* шау-шыу күтәрәү

БУЗИЛА *м* и *ж*; *прост.* дау куптарыусы, гаугасы, яһъялсы, боласы

БУЗИНА *ж* өскаг, бүре емеше, мәрүәр; *красная бузина* кызыл мәрүәр; *чёрная бузина* кара мәрүәр

БУЗИННИК *м* өскаг (мәрүәр, бүре емеше) кыуаклыгы

БУЗИНОВЫЙ, -ая, -ое өскаг ...ы, бүре емеше ...ы, мәрүәр ...ы, *бузиновый куст* өскаг (мәрүәр, бүре емеше) кыуағы

БУЗИТЬ *несов.*; *прост.* шау-шыу күтәрәү, дау куптарыу, бола сыгарыу

БУЗОТЁР *м* и **БУЗОТЁРКА** *ж*; *прост.*, *неодобр.* боласы, яһъялсы, гаугасы, даусы

БУЙ *м* калкыуыс (*һыу төбөндәге нәмәнәң тәңгәлен, һай урынды, ау һалған ерзе һәм башкаларзың урынын күрһәтеү өсөн йөззөрөп куйылған билдә*)

БУЙВОЛ *м* буйвол, һыу һыйыры; **буйволица** *ж* инә буйвол, инә һыу һыйыры (*эре көйөшлө мал, йорт хайуаны итен асрала*)

БУЙВОЛИННЫЙ, -ая, -ое буйвол ...ы, һыу һыйыры ...ы; **буйволинное копыто** буйвол тояғы

БУЙВОЛОВЫЙ, -ая, -ое буйвол ...ы, һыу һыйыры ...ы; **буйволовые рога** буйвол (һыу һыйыры) мөгөзө; **буйволовая шкура** буйвол (һыу һыйыры) тиреһе

БУЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*необузданный*) гауғасыл, которок, һуғышсан; **буйный человек** гауғасыл кеше **2.** *трад.-поэт. (удалой, смелый)* тәүәкәл, сая, үткер, батыр, кыйыу; **буйный мблodeц** батыр егет **3.** *трад.-поэт. (порывистый)* көслө, кеүәглә, каты; **буйный ветер** көслө ел **4.** *перен. (пылкий, страстный)* янып торған, дәрглә, кайнар; **буйное желание** кайнар теләк **5.** (*пышный — о растительности*) шәп (катороп) үскән, куйы; **буйные травы** котороп үскән үлән ♦ **буйная головушка** баш бирмәс

БУЙСТВО *с 1. см. буйный 1; 2. (бесчинство)* янъял куптарыу, тәртипһезлек

БУЙСТВОВАТЬ *несов.* котороноу, башбаштаклык (тәртипһезлек) кылыу, дау (янъял, бола) куптарыу

БУК *м* бук (*ағас*)

БУКА *м* и *ж; разг. 1.* (*фантастическое существо, которым пугают детей*) бапак, бокай; **не плачь, бука тебя унесёт** илама, юғиһә бапак алып китер **2. (*угрюмый человек*) кырыс, төйтөк, қараңғы сырайлы кеше ♦ **смотреть бұкой (бука-бұкой)** қараңғы сырай күрһәтеу, кырыслық күрһәтеу**

БУКАШКА *ж* вак бөжәк-мөжәк

БУКВА *ж 1.* (*знак*) хәрәф; **прописная буква** баш хәрәф; **строчная буква** бәләкәй хәрәф **2.** *чего; перен. (формальная сторона чего-л.)* хәрәф, формаль як; **соблюдать букву закона** законды формаль яктан үтәу ♦ **буква в букву** һүзмә-һүз

БУКВАЛЬНО *нареч. 1.* һүзмә-һүз; **переводить буквально** һүзмә-һүз тәржемә итеу **2.** *разг.* ысынлап та, һис тә; **у меня нет буквально ни одного свободного дня** миһәң ысынлап та бер генә лә буш көнөм юк

БУКВАЛЬНОСТЬ *ж 1.* һүзмә-һүз (үзгәрешһез) булыу; **буквальность перевода** тәржемәһәң һүзмә-һүз булыуы **2.** (*точность*) теүәлләк, дәрәсләк, тура мөгәнә

БУКВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** һүзмә-һүз; **букваальный перевод** һүзмә-һүз тәржемә **2.** (*точный*) тура, дәрәс; **в буквальном смысле** тура мөгәнәһәндә

БУКВАРНЫЙ, -ая, -ое (*производимый по букварю*) әлифба ...ы, әлифба буйынса өйрәтеу ...ы; **букварный период обучения грамоте** уқырга-язырга өйрәтеүзең әлифба осоро

БУКВАРЬ *м* әлифба, әлифба китабы; **учиться по букварю** әлифбанан укыу

БУКВЕННЫЙ, -ая, -ое хәрәфлә, хәрәф(тәр) менән; **буквенное обозначение** хәрәфтәр менән билдәләу; **буквенное уравнение** хәрәфлә тигәзләмә

БУКВОЕД *м; ирон. (формалист)* ваксыл (теһтек) кеше, хәрәф коло

БУКВОЕДСТВО *с; ирон.* ваксыл (теһтек, хәрәф коло) булыу

БУКЕТ *м 1.* букет, гәлләмә; **букет роз** роза гәлләмәһе; **подарить букет цветов** сәскә гәлләмәһе бүләк итеу **2.** (*ароматические свойства*) үзенә бер төрлө хуш ес, тәмлә таг; **букет чая** сәйзең үзенә бер төрлө хуш есә

БУКЕТИРОВКА *ж; с.-х.* букетлау (*цсем-лектәр рәтен һирәкләтеу ысулы*); **букетировка сахарной свёклы** шәкәр сөгәлдөрөн букетлау

БУКИНИСТ *м* букинист (*үскә китаптар йыйып һаттыусы*)

БУКИНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое букинистика ...ы, букинистик; **букинистический магазин** букинистика магазины; **букинистическая книга** букинистик китап (*һирәк осрай торған китап*)

БУКЛЕТ *м* буклет; **рекламный буклет** реклама буклеты; **буклет с видами города** қала күренештәре төшөрөлгән буклет

БУКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бук ...ы; **буковое дерево** бук ағасы; **буковые орехи** бук сәгләүеге **2.** бук, бук ағасынан яһалған; **буковая мебель** бук ағасынан яһалған мебель **3.** *в знач. суц.* **буковые мн.;** *бот.* бук һымактар гаиләһе (*имән, бук, каштан һәм башқалар инә*)

БУКОЛИКА *ж; лит.* буколика (*көтөүселәр тормошон идеаллаштырып һүрәтләгән эзәбиәт*)

БУКОЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лит.* буколика ...ы, буколик; **буколическая поэзия** буколик шигриәт

БУКСА *ж* букса (*паровоз, вагон бақымын тәгәрмәс күсәрәһә бирә торған подһитниклы металл қумта*)

БУКСИР *м* буксир (*тартып йәки этеп йөк йөрәтә торған қарап, трактор, машина һәм уның канаты*); **буксир тянул баржу** буксир баржаны тарта инә ♦ **брать (взять) на буксир** *кого* буксирға алыу (*ярҙам кулы һузыу*)

БУКСИРНЫЙ, -ая, -ое буксир ...ы; **буксирный парохд** буксир пароходы

БУКСИРОВАНИЕ *с см. буксировать*

БУКСИРОВАТЬ *несов.* *что* канатқа тағыу, һөйрәп (әтеп тартып) барыу, буксирлау; **парохд буксирует баржу** қарап баржаны һөйрәп бара

БУКСИРОВКА *ж см. буксировать; буксировка корабля* қарапты буксирлау

БУКСОВАТЬ *несов.* буксовать итеу (*тайлақ, баткак һ.б. урында батып, китә алмай то-роу — тәгәрмәскә қарата*)

БУЛАВА

БУЛАВА ж 1. сукмар (*боронго нугычи коралы*); удари́ть булаво́й сукмар менән нугыу 2. булава, таяк (*тирллек һәм дәрәжә билдәһе булган йомро башлы кул таяғы*); гётманская булава́ гетман таягы 3. спорт. булава (*гимнастика коралы*); упражне́ние с булава́ми булавалар менән күнекмә

БУЛАВКА ж 1. булавка, төйрәүес; приколо́ть була́вку төйрәүес қазау 2. булавка (бизәүес); була́вка для галстука галстук булавкаһы ♦ на була́вки (*о деньгах*) *уст.* кулакса, кеҫә аксаһы

БУЛАВОЧНЫЙ, -ая, -ое төйрәүес ...ы, булавка ...ы; булаво́чная голо́вка төйрәүес (булавка) башы ♦ с булаво́чную голо́вку энә ошондай ғына, бик бөләкәй генә

БУЛАНЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) кола (*кәүҙәһе кызғылт-һары, койрок-ялы кара ат*); була́ная кобы́ла кола бейә

БУЛАТ м 1. булат, корос (*корал өсөн койолған боронго корос*) 2. *уст., trad.-поэт.* корос кылыс, хәнийәр; *точить булат* хәнийәр үткерләү

БУЛАТНЫЙ, -ая, -ое булат, булаттан яһалған; була́тний клино́к булат кылыс (хәнийәр)

БУЛКА ж булка, күмәс; *сдобная булка* ак күмәс; *булка с изюмом* йөзөмлө күмәс

БУЛЛА ж булла (*Рым Папаһының грамотаһы, язма мәрәжәгәте*)

БУЛОЧНАЯ ж күмәсхана

БУЛОЧНИК м и **БУЛОЧНИЦА** ж 1. күмәс (булка) бешерәүе 2. күмәс (булка) һатыусы; *рабoтaть було́чником* күмәс һатыусы булып эшләү

БУЛОЧНЫЙ, -ая, -ое булка, күмәс, икмәк; *було́чные изделия* һәр төрлө вак икмәк (күмәс, булка)

БУЛТЫХ *межд. в знач. сказ.; разг.* шабыр, шабыр-шобор, гөмбөр, гөмбөр-гөмбөр; *он бултых в воду* ул һыуга гөмбөр (итте)

БУЛТЫХАТЬ *несов. что; разг.* 1. шомбор итеп ыргытыу (*һыуга*) 2. *без доп. см.* булты́хаться 1; 3. болгатыу; *булты́хатъ лека́рство* дарыуы болгатыу

БУЛТЫХАТЬСЯ *несов.; разг.* 1. шомбор (сумбыр, супыр, супыр-супыр) итеп төшөп китеү (*һыуга*) 2. карпыу; *в реке булты́хается рыба* йылғала балык карпый 3. сайпылыу, сайкалып түтелеу; *вода булты́хается в бочке* мискәлә һыу сайпыла

БУЛТЫХНУТЬ и **БУЛТЫХНУТЬ** *сов. см. булты́хатъ*

БУЛЫГА ж *сбир. см.* булы́жник

БУЛЫЖНИК м и **БУЛЫГА** ж суйырташ; *вымо́щенная булы́жником* у́лица суйырташ түшәлгән урам

БУЛЫЖНЫЙ, -ая, -ое суйырташлы, суйырташ түшәлгән; *булы́жная мостова́я* суйырташ түшәлгән урам

БУЛЬ-БУЛЬ *межд.* бүлк, бүлк-бүлк, бутыр-бутыр

БУЛЬВАР м бульвар; *идти по бульва́ру* бульвар буйлап барыу

БУЛЬВАРНЫЙ, -ая, -ое 1. бульвар ...ы; *бульва́рная алле́я* бульвар аллеяһы 2. *перен.* бульвар; *бульва́рный рома́н* бульвар романы (*бик үк югары булмаған зауытка цәп тотоп язылған роман*)

БУЛЬДОГ м бульдог (*эт токомо*)

БУЛЬДОЖИЙ, -ья, -ье бульдог ...ы; *бульдoжья мoрда* бульдог томшоҫо

БУЛЬДОЗЕР м бульдозер; *чи́стить доро́гу бульдо́зером* юлды бульдозер менән тазартыу

БУЛЬДОЗЕРИСТ м бульдозерсы; *рабoтaть бульдо́зеристом* бульдозерсы булып эшләү

БУЛЬКАНЬЕ *с см.* бу́лькaть; *бу́лькaнье во́ды* һыузың бүлк-бүлк итеүе

БУЛЬКАТЬ *несов.* бүлк-бүлк (бутыр-бутыр) килеү (итеү), бүлкелдәү, сылтыр-сылтыр килеү (итеү), сылтырау; *где-то бу́лькает родни́к* кайзалыр шишмә сылтыр-сылтыр килә

БУЛЬКНУТЬ *сов.* 1. *см.* бу́лькaть 2. *разг.* бүлк итеп килеп төшөү (*һыуга*)

БУЛЬОН м һурпа; *куриный бульо́н* тауык һурпаһы; *мясо́й бульо́н* ит һурпаһы

БУМ I *межд.* даң-доң; *где-то уда́рили в коло́кол* — бум, бум, бум кайзалыр даң-доң итеп саң кактылар ♦ *ни бум-бум прост.* бер ни белмәү (аңламау)

БУМ II м 1. бум (*сәнәгәттең һәм саузаның спекуляция нигезендә вақытлыса үсеше*) 2. *перен., разг.* бум, яһалма шау-шыу, шак катыргыс хәбәр; *газетный бум* гәзиттә язылған шак катыргыс хәбәр

БУМ III м бум (*спорт корамалы*); *ходить по буму* бум буйлап атлау

БУМАГА I ж 1. кағыз; *белая бума́га* ак кағыз; *бума́га в линейку* юллы (буйлы) кағыз; *бума́га в клетку* шакмаклы кағыз; *газетная бума́га* гәзит кағызы; *писчая бума́га* языу кағызы; *цветная бума́га* төслө кағыз; *заверну́ть в бума́гу* кағызга төрөү 2. рәсми кағыз, документ (*һәр төрлө*); *предъявить бума́гу* документ күрһәтеү 3. *мн.* бума́ги кулъязмалар; *посмотре́ть бума́ги по́ста* шағирзың кулъязмаларын карау ♦ *на бума́ге (быть, остава́ться)* кағызга ғына калыу, тормошка ашмау; *це́нные бума́ги* киммәтле кағыздар (*векселдәр, облигациялар*)

БУМАГА II ж кизе-мамык (*мамык һәм унан тукылған тукымалар*)

БУМАГОМАРАНИЕ *с; разг., ирон.* кағыз бысратыу (*кәрәкмәгән юк-бар нәмә языу*)

БУМАГОМАРАТЕЛЬ м; *разг., ирон.* кағыз бысратыусы (*кәрәкмәгән юк-бар нәмә язған кеһе*)

БУМАГОПРЯДЕНИЕ *с; уст.* кизе-мамык иләү

БУМАГОПРЯДИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* кизе-мамык иләү ...ы; *бумагопряди́льная фабрика* кизе-мамык иләү фабрикаһы

БУМАЖКА ж 1. *уменьш. от бумага* I кағыз кицаге (остога) 2. расми кағыз, документ 3. *разг.* кағыз акса; **бумажки** в три и в пять рублей өслөк һәм бишлек кағыз акса

БУМАЖНИК I м бумажник (*акса, документ халып, кешәлә йөрөтә торған янсык*); **кбжаний бумажник** күн бумажник (янсык)

БУМАЖНИК II м кағызсы (*кағыз сәнәгәтендә эшләүсе*)

БУМАЖНЫЙ I, -ая, -ое 1. кағыз ...ы; **бумажная фабрика** кағыз фабрикаһы; **бумажное производство** кағыз етештереү 2. (*сделанный из бумаги*) кағыздан яһалған, кағыз; **бумажная салфетка** кағыз майлык (салфетка) 3. (*канцелярско-бюрократический*) кағыз эше; **бумажная волокита** кағыз эше мәшәкәтә ♦ **бумажные деньги** кағыз акса; **бумажная душа** кағыз коло, кағыз корто

БУМАЖНЫЙ II, -ая, -ое 1. кизе-мамык; **бумажная ткань** кизе-мамык тукыма 2. кизе-мамыктан тегелгән, кизе-мамык; **бумажное платье** кизе-мамыктан тегелгән күлдәк

БУМАЗЕЙНЫЙ, -ая, -ое 1. бумазый ...ы; **бумазейное производство** бумазый етештереү 2. бумазый, бумазыйдан тегелгән; **бумазейное платье** бумазый күлдәк

БУМАЗЕЯ ж бумазый (*бер ягы өбөрөлө мамык тукыма*); **белая бумазья** ак бумазый; **платье из бумазьи** бумазыйдан тегелгән күлдәк

БУМЕРАНГ м бумеранг (*ыргыткандан һуң кире әйләнеп кайта торған кәкре сукмар рәңгешендәге корал*)

БУНДЕСВЕР м бундесвер (*Германия кораллы көстәрәнең исеме*)

БУНДЕСРАТ м бундесрат (*Германияның ер вәкиллеге органы*)

БУНДЕСТАГ м бундестаг (*Германияның югары вәкәләтле органы*)

БУНКЕР м бункер (1. *иген, күмер кеңек нәмәләрҙе халып куя торған үзе бушатылмалы һауыт* 2. *диңг. караптың рейска етерлек каты яғыулык һаклай торған махсус бәлгә* 3. *ер астына эшләнгән һаклану, қасыу урыны*)

БУНКЕРНЫЙ, -ая, -ое бункер ...ы

БУНКЕРОВАТЬ *несов. что; спец.* бункерға һалыу (тултырыу); **бункеровать зерно** игенде бункерға тултырыу; **бункеровать уголь** күмерҙе бункерға һалыу

БУНКЕРОВАТЬСЯ *несов.* 1. *спец.* яғыулык запасы тултыртыу (*караптарҙа, паровоздарҙа*) 2. *страд. от бункеровать*

БУНКЕРОВКА ж; *спец. см. бункеровать*

БУНКЕРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бункерға һалыулы (тултырыулы) ...ы; **плавучая бункеровочная база** бункер тултырыуы йөзмә база

БУНТ I м (*мятеж*) бола, сыуалыш, фетнә; **вызвать бунт** бола куттарыу

БУНТ II м 1. (*связка, кипа*) төргәк, бәйләм; **бунт проволок** бер бәйләм тимер сыбык 2. өйөм, өймә; **бунты хлбнка** мамык өймөдәре

БУНТАРСКИЙ, -ая, -ое боласыл; **бунтарские речи** боласыл сығыштар

БУНТАРСТВО с фетнәселек, боласылыҡ

БУНТАРЬ м боласы, фетнәсе

БУНТОВАТЬ *несов.* 1. (*участвовать в бунте*) бола сыгарыу, сыуалышта кагнашыу 2. (*подстрекать*) сыуалышка сақырыу, болага котортоу; **бунтовать нарбд** халықты болага котортоу 3. *перен., разг.* каршы сығыу, которону, дыу килеү; **старик бунтует** карт дыу килә

БУНТОВОЙ, -ая, -ое (*о товаре*) төргәкле, бәйләмле, каплы; **бунтовой товар** төргәкле тауар

БУНТОВСКОЙ, -ая, -ое фетнәсел, боласыл; **бунтовской характер** фетнәсел холок

БУНТОВЩИК м и **БУНТОВЩИЦА** ж бола-сы, бола сыгарыусы, фетнәсе

БУНЧУЖНЫЙ м бунчужный (*гәскәри дәрәжә*)

БУНЧУК м бунчук (1. *украин, поляк гетмандарының, казак атамандарының һәм төрөк пашаларының һакимлыҡ билгәһен белдергән ат койроғона тағылған таяк* 2. *хәрби оркестрҙа музыка коралы*)

БУР I м ер бырауы, бур (*ер быраулай торған корамал*)

БУР II м *см. бұры*

БУРА ж бура (*натрий тоҙо*)

БУРАВ м бырау

БУРАВИТЬ *несов. что* быраулау, быраулап тишеү

БУРАВЧИК м; *уменьш. от бурав* бәләкәй бырау

БУРАК м; *обл.* сөгөлдөр

БУРАН м буран; **снежный буран** кар бураны; **весенний буран** язғы буран; **поднялся буран** буран сықты

БУРАННЫЙ, -ая, -ое буранлы; **буранная зима** буранлы кыш

БУРГОМИСТР м бургомистр (*кайһы бер Европа илдәрәндә һәм элекке Рәсәйҙә кала идаралығы башлығы*)

БУРДА ж; *разг.* боламык (*тәмһез итеп әзерләнгән аш йәки есемлек*)

БУРДЮК м; *этно.* һаба, турһык, муртай (*ысланған мал тиреһенән тар ауыҙлы, ялпак итеп тегелгән һауыт*); **наливать кумыс в бурдюк** турһыкка қымыз койоу; **прикрепить бурдюк к седлу** муртайы эйәргә тағыу

БУРДЮЧНЫЙ, -ая, -ое һаба ...ы, турһык ...ы, муртай ...ы; **бурдючный кумыс** турһыкта бешелгән қымыз

БУРЕВЕСТИК м дауыл кошо, дауыл хәбәрсеһе, дауылгош

БУРЕВОЙ

БУРЕВОЙ, -ая, -ое дауыл ...ы; *буревая туча* дауыл болото

БУРЕЛОМ *с собир.* элэгет, кумырык (*ел-дауыл аузарған ағас*); **бурелом** *загромождал* дорбугу кумырык юлды каплаган

БУРЕНИЕ *с см.* бурить

БУРЁНКА *ж; разг.* куңыр һыйыр

БУРЁТЬ *несов.* кызғылт көрән (һоро) төскә инеү

БУРЖУА *м нескл.* буржуа (*буржуазия синифы вәкиле*)

БУРЖУАЗИЯ *ж* буржуазия; *мелкая буржуазия* вак буржуазия

БУРЖУАЗНЫЙ, -ая, -ое буржуаз; *буржуазная идеология* буржуаз идеология; *буржуазная партия* буржуаз партия; *буржуазная республика* буржуаз республика

БУРЖУЙ *ж; разг.; презр.* буржуй (*буржуазия синифы вәкиле*)

БУРЖУЙКА *ж 1. разг.; презр.* буржуй катын-кыз **2. разг.** буржуйка, тимер мейес

БУРИЛЬНЫЙ, -ая, -ое быраулау ...ы; *бурильная машина* быраулау машинаһы; *бурильный станок* быраулау станогы

БУРИЛЬЩИК *м* быраулаусы (*эһсе*)

БУРИМЕ *с нескл.* буриме (*алдан бирелгән рифмалар буйынса көлкөлө шиғыр языуҙан торған әзәби уйын*)

БУРИТЬ *несов.* *что* быраулау, ер быраулау; *бурить нефтяную скважину* нефть скважинаһын быраулау

БУРКА I *ж* бурка (*Кавказ халкының, тула һымак итеп, кәзә йөнөнән баһылған ябынсаһы*)

БУРКА II *с м.* бурки

БУРКАТЬ *несов.; разг.* *от* буркнуть

БУРКИ *мн. (ед. бурка ж)* бурка (*кейез йәки фетрҙан тегелгән күн табанлы итек*); *белые бурки* ак бурка

БУРКНУТЬ *сов.* *что и без доп.; разг.* мығырлау, мығырлап куйыу

БУРЛАК *м* бурлак (*әлек карап-баржаны йылыа үренә аркан менән һөйрәүсә эһсе*)

БУРЛАЦКИЙ, -ая, -ое бурлак(тар) ...ы; *бурлацкая жизнь* бурлактар тормошо; *бурлацкие песни* бурлак йырҙары

БУРЛАЧЕСТВО *с* бурлаклыҡ; *заниматься бурлачеством* бурлаклыҡ менән шөгөлләнәү

БУРЛАЧИТЬ *несов.* бурлак булып йөрөү, бурлаклыҡ итеү; *бурлачить на Волге* Волгала бурлак булып йөрөү

БУРЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ургылып (шарлап) аға торған, ургылып (шарлап) аккан; *бурливая река* шарлап аккан йылға; *бурливый поток* ургылып аға торған ташкын **2. перен., разг.** тынғы белмәгән, тынғыһыз, шау-шыу килгән, шаулы; *бурливая толпа* шау-шыу килгән төркөм

БУРЛИТЬ *несов.* **1.** ургылыу, ургылып (шарлап) ағыу (кайнау); **в самоваре бурлит вода** *самауырза һыу ургылып кайнай* **2. перен., разг.** шау-гөр килеү, кайнап тороу, кайнашыу; **на площади бурлит толпа** *майҙанда халыҡ кайнай*

БУРМИСТР *м* бурмистр (*крепостной хожук заманында помещик биләмәһе менән идара иткән староста*)

БҮРНЫЙ, -ая, -ое **1.** дауыллы, елле-дауыллы; *бүрная погода* елле-дауыллы көн **2.** которонған, ярһыу; *бүрное море* которонған дингез **3. перен.** шау-гөр килгән, кайнап торған, шаушыулы, дауыллы; *бүрная жизнь* кайнап торған тормош; *бүрные годы* дауыллы йылдар **4. перен.** кайнар, ярһуулы, бик көслө; *бүрные аплодисменты* көслө алкыштар **5. (стремительно развивающийся)** кызыу, йылдам, етез, тиз; *бүрное развитие промышленности* сәнәгәттең йылдам үҫеше

БУРОВИК *м* быраулаусы, быраулау белгесе

БУРОВОЙ, -ая, -ое быраулау ...ы; *буровая скважина* быраулау скважинаһы; *буровой мастер* быраулау мастеры

БУРОЗЁМ *м* һоро тупраҡ

БҮРСА *ж* бурса (*XVIII—XIX бб. дини мәктәп һәм уның дәйәм ятағы*)

БУРСАК *м* бурса укыусыһы

БУРСАЦКИЙ, -ая, -ое бурса(лар) ...ы; *бурсацкая жизнь* бурсалар тормошо

БУРТ *м* бурт; *бурты картофеля* картуф бурты

БУРТОВАНИЕ *с* буртка һалыу; *буртование свёклы* сөгөлдөрзә буртка һалыу

БУРҮН *м* бурун (*һыузың һай ерендә күбекләнеп яткан тулҡын*)

БУРУНДУК *м* әлгәнйәк (*кимереүсә бәлкәй урман йәнлеге*)

БУРЧАТЬ *несов.; разг.* **1.** *что и без доп.* мөңтөрләү, мығырлау, мыжыу; *бурчать себе под нос* танау астынан мығырлау **2. безл.** бығыр-бығыр (көтөр-көтөр) килеү, бығырлау, көтөрләү (*эскә карата*); **в животе бурчит** эс көтөрләй

БҮРЫ *мн. (ед. бур м)* бурзар (*Көнъяк Африкаға барып урынлашқан Европа колонистары токомо*)

БҮРЫЙ, -ая, -ое куңыр, көрән, һоро; *бүрый конь* көрән ат ♦ *бүрый медведь* һоро айыу; *бүрый уголь* һоро күмер

БҮРЬЯН *м собир.* карагура (*эре-торо каты сүп үләне*)

БҮРЯ *ж 1.* дауыл, гәрәсәт, ел-дауыл, буран; *разразилась буря* дауыл купты; *бүрей повалило деревья* дауыл ағастарҙы йығып бөткән **2. перен.** оло бола (тауыш), шау-шыу; *поднимать бурю* оло бола куптарыу **3. чего; перен. (сильное проявление чего-л.)** көслө; *бүря рукоплесканий* көслө алкыштар ♦ *бүря в стакане воды* юк-барға шау-шыу куптарыу; *бушка кабык тукмау; магнитная буря* магнит дауылы

БУРЯТСКИЙ, -ая, -ое бүрэт(тэр) ...ы, Бурятия ...ы; **бурятский язык** бүрэт теле; **бурятский нарбд** бүрэт халкы

БУРЯТЫ *мн.* бүрэттэр, бүрэт халкы // *ед.* бурят *м* бүрэт ир-агы; **бурятка** ж бүрэт кагын-кызы

БЎСИНА и **БЎСИНКА** ж бөртөк, бер бөртөк (*мэрийен, муйынсак*); **рассыпать бусины** муйынсак бөртөктарен сәсеп ебәреү; **бусинки росы** ысык бөртөгө (тамсыһы)

БУССОЛЬ ж буссоль (*мөйөш үлсэгес корал*)

БЎСЫ *мн.* муйынсак, муйынса, мэрийен; **коралловые бусы** кызыл мэрийен; **янтарные бусы** гәрәбә муйынсак

БУТ *м* бут, бут ташы (*төзөлөштә кулланыла торган ак таш*)

БУТАФОР *м* бутафор, бутафор әзерләүсе

БУТАФОРИЯ ж; *в разн. знач.* бутафория (*сәхнәлә йәки магазин күргәзмәһендә ысын әйберзәр урынында кулланылган яһалма йыһаздар һәм әйберзәр*)

БУТАФОРНЫЙ, -ая, -ое бутафория ...ы

БУТАФОРСКИЙ, -ая, -ое **1.** бутафория ...ы; **бутафорские предметы** бутафория нәмәләре (әйберзәре) **2. перен.** яһалма, яһап алынған, ысын түгел

БУТЕРБРОД *м* бутерброд; **бутерброд с сыром** сырлы бутерброд; **бутерброд с маслом** майлы бутерброд

БУТИРОМЕТР *м* бутирометр (*һөттөң куйылығын билдәләй торган прибор*)

БУТИТЬ *несов. что и без доп.* бут түшәү (һалыу); **бутить котлован** котлованга бут түшәү

БУТОВЫЙ, -ая, -ое бут түшәлгән (һалынған)

БУТОН *м* сәскә бөрөһө (төймәһе); **бутон рбзы** роза бөрөһө

БУТСЫ *мн.* (*ед. бутса* ж); *спорт.* бутсы (*футбол уйнаганда кейелгән махсус ботинка*)

БУТҮЗ *м; разг.* бүкән, дупыш (*балага карата*)

БУТЫЛКА ж бутылка, шешә; **бутылка молока** бер шешә һөт

БУТЫЛОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бутылка ...ы, шешә ...ы; **бутылочное стекло** бутылка быялаһы **2.** бутылкалы, шешәле; **бутылочное молоко** шешәле һөт ♦ **бутылочный цвет** кара йәшел төс

БУТЫЛЬ ж зур шешә

БЎФЕР *м* буфер (*бәрелец көсөн йомшартыу өсөн махсус королма*); **вагонный буфер** вагон буферы; **служить буфером** *перен.* буфер хезмәтен башкарыу

БЎФЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** буфер ...ы; **буферный брус** буфер бурсаһы **2. перен.** буфер; **буферное государство** буфер дәүләт (*дошман яктарзың бәрелешен айырып, уртала атқан дәүләт*)

БУФЕТ *м* буфет (**1.** науыт-һаба, эсемлек кую торған шкаф **2. вак-төйәк ашамлык, эсемлек һата торған урын**)

БУФЕТНЫЙ, -ая, -ое буфет ...ы; **буфетный стол** буфет өстәле

БУФЕТЧИК *м* и **БУФЕТЧИЦА** ж буфетсы

БУФФ *прил. неизм.* көлкө, мәрәкә, комик; **театр-буфф** комик театр

БУФФОН *м* буффон (*оперетталарза, водевилдәрзә көлкөлө ролдәр башкарган актёр*)

БУФФОНАДА ж буффонада (*көлкөлө та-маша*)

БУФФОНСТВО *с* мәрәкәселлек, кәмитселек

БЎФЫ *мн.* буф (*катын-кыз күлдәгендә матурлык өсөн кабартын тегелгән бөрмәләр*); **платье с бұфами на плечах** кулбашына буф то-толған күлдәк

БУХ *межд. в знач. сказ.* дөп, шап, шарт, шак, гөрс, дөңк; **он бух в воду** ул һыуга шап (итеп барып төштө)

БУХАНКА ж буханка (*икмәк*); **буханка хлбба** бер буханка икмәк

БЎХАТЬ *несов. см.* бұхнуть **1**

БЎХАТЬСЯ *несов. см.* бұхнуться

БУХГАЛТЕР *м* бухгалтер; **главный бухгалтер** баш бухгалтер; **работать бухгалтером** бухгалтер булып эшләү

БУХГАЛТЕРИЯ ж бухгалтерия

БУХГАЛТЕРСКИЙ, -ая, -ое **1.** бухгалтер ...ы; **бухгалтерская должность** бухгалтер вазифаһы **2.** бухгалтерия ...ы; **бухгалтерский учёт** бухгалтерия иҫәбе

БЎХНУТЬ **1** *сов.; разг.* **1.** дөпөлдәү, гөрсөлдәү, дөңкөлдәү, дөп (гөрс, дөңк) итеп калыу; **пушка бұхнула** туп гөрс итеп калды **2. что и без доп.** шап иттереп бәреү (һуғыу, ыргытыу); **бұхнуть на пол вязанку дров** бер косак утынды шап иттереп изәнгә ыргытыу **3. что и без доп.; перен.** кәтги итеп (бәрәп) әйтәү; **бұхнуть в лицо** йөзөнә бәрәп әйтәү

БЎХНУТЬ **2** *несов.* бүртеү, бүртенеү, шешенеү; **доска бұхнет от сырости** такта дымға шешенә

БЎХНУТЬСЯ *сов.; разг.* шап (лап, гөрс, дөңк) итеп барып төшөү; **он бұхнулся в воду** ул һыуга шап итеп барып төштө

БЎХТА **1** ж бухта (*ел-дауылдан ышыкланған диңгез култығы*)

БЎХТА **2** ж бухта (*уралған канат түңзәрәге*)

БЎХТЫ-БАРАХТЫ: **с** бұхты-барәхты *прост.* айышына төшөнмәй, уны-быны уйлап тормай, уйлап-нитеп тормастан

БЎЧА ж; *прост.* ызғыш-талаш, бола, тауыш, шау-шыу, гауға; **поднять бучу** шау-шыу куптарыу

БЎЧЕНИЕ *с см.* бұчить

БЎЧИТЬ *несов. что* **1.** һелтегә һалып кайнатыу; **бұчить бельё** керзе кайнатыу **2.** иракләү (*иләү алдынан тирене махсус әзерләнгән шыйыксага һалып әсетәү*); **бұчить кожу** тирене иракләү

БУШЕВАТЬ

БУШЕВАТЬ *несов.* 1. котороу, котороноу; **море бушует** дингез которона 2. *перен., разг.* ярһуу, ташып барыу (тороу); **в нём бушевало радость** уның шатлығы ташып тора ине 3. *разг.* котороноу, шашыу, дыу (тауыш, гауға) куптарыу

БУШЕЛЬ *м* бушель (*бөртөклө нәмәләрге үлсәү берәмеге* — *Англияла 36,368 л, АКШ-та 35,238 л*); **бушель пшеницы** бер бушель бойзай

БУШЛАТ *м* бушлат; **матросский бушлат** матрос бушлаты

БУЯН *м* яньял (бола) сыгарыусы, дау (тауыш, гауға) куптарыусы, яньялсы, боласы, гауғасы, һуғыш сукмары

БУЯНИТЬ *несов.* яньял (бола) сыгарыу, дау (тауыш, гауға) куптарыу

БЫ и **Б** *частица* 1. (*в знач. предположительной возможности*) булла, -ар/-эр ине, -р ине; **жил бы он, не зная заботы** ул бер кайғыһыз йәшәр ине; **я бы поехал** мин булһам, барыр инем 2. (*в знач. пожелания*) -һаң/-һәң ине, -рға/-ргә ине; **почитать бы немного** әз генә укып алырға ине; **одним бы глазком поглядеть** бер генә күрәп калырға ине 3. (*в знач. просьбы*) -һаңсы/-һәңсе, -һағызсы/-һәгеҙсе, инегез; **сходить бы тебе к врачу** врачка барып килер инең; **отдохнули бы вы немного** әзерәк ял итеп алып инегез ♦ **будто бы** әйтерһең дә, гүйә

БЫВАЛО *частица в знач. вводн. сл.* торғайны, була торғайны, булған сактар бар ине, булғылай ине, -р ине; **в молодости, бывало, мы с ним пели** йәшлектә без уның менән бергә йырлай торғайһың; **сядет, бывало, и начинает что-нибудь рассказывать** ултырыр за берәй нәмә һөйләй башлар ине

БЫВАЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* күпте күргән (белгән), донья күргән, тәжрибәле, шымарған; **он человек бывалый** ул күпте күргән кеше

БЫВАТЬ *несов.* 1. *в разн. знач.* булыу; **родительское собрание бывает раз в месяц** ата-әсәләр йыйылышы айына бер тапкыр була; **мы часто бываем в театре** без театрза йыш кына булабыз 2. булғылау; **бывают странные случаи** гәжәп хәлдәр булғылай ♦ **как не бывало** әсәрә лә (әзе лә) калманы, булмаған (да) кеүек; **как ни в чём не бывало** бер нәмә лә булмаған кеүек (шикелле), бер нәмә лә булмағандай, һис тә иҫ китмәй генә

БЫВШИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от быть* 2. *прил.* элекке; **бывший президент** элекке президент

БЫК *м* үтез; **племенной бык** током үтезе ♦ **брат быка за рога** үтезе мөгәзәнән алыу; **здоров как бык** үтез кеүек таза; **упёрся как бык** үтез кеүек үсекте (киреләнде)

БЫКІ *мн.* (*ед. бык м*) күпер бағаналары **БЫЛИНА** *ж* былина (*батырҙар тураһында урыс халқының эпик йыры*)

БЫЛИНКА *ж* үлән һабағы

БЫЛИННЫЙ, -ая, -ое былина ...ы; **былинный сюжет** былина сюжеты

БЫЛИНЩИК *м* былина йырлаусы

БЫЛО *частица* -ған/-гән ине, ғына/генә тигәндә, -ғас/-гәс; **я было совсем собрался идти, да раздумал** мин барырға йыйынып бөткәс, кире уйланым; **он чуть было не упал** ул сак колап китмәне

БЫЛОЙ, -ая, -ое 1. үткән, булған, элекке, боронго; **в былые годы** үткән йылдарза 2. *в знач. суц.* былбе с үткән; **вспомнить былбе** үткәнде иҫкә төшөрөү

БЫЛЬ *ж* 1. булған хәл, эш, вакиға, үткән хәл, эш, вакиға; **он любит вспоминать были прежних лет** ул үткән хәл-вакиғаларзы иҫкә төшөрөргә ярата 2. *лит.* хикәйә, (*ысын вакиға тураһындағы зур булмаған әсәр*)

БЫЛЬЁ *с* *собр.*; *уст.* үлән ♦ **быльём поросло** булған да бөткән; мәңгегә (күптән) онотолған, булыры булған, буяуы уңған

БЫСТРИНА *ж* шаршы, һеуән; **лодка вышла на быстрину** кәмә шаршыға килеп сықты

БЫСТРОГЛАЗЫЙ, -ая, -ое йығыр (йүгерек) күзле; **быстроглазый человек** йүгерек күзле кеше

БЫСТРОНОГИЙ, -ая, -ое йүгерек, елаяк, шәп юртқан, юртақ (*атка карата*); **быстроногий конь** юртақ ат; **быстроногий мальчик** йүгерек малай

БЫСТРОРАСТВОРИМЫЙ, -ая, -ое тиз иреүсән, тиз ирей торған; **быстрорастворимый сахар** тиз ирей торған шәкәр; **быстрорастворимый кофе** тиз ирей торған кәһүә

БЫСТРОТА *ж* тизлек, шәплек, кызыулык, йылдамлык, етезлек; **с быстротой молнии** йәшен тизлегендә; **мчатся с необычайной быстротой** гәжәп зур тизлектә елеу

БЫСТРОТЁЧНЫЙ, -ая, -ое (һиззәрмәй) тиз генә үткән; **быстротёчное время** һиззәрмәй үткән вақыт

БЫСТРОХОДНЫЙ, -ая, -ое тиз (шәп) йөрөшлө, тиз (шәп) йөрөй торған; **быстроходный комбайн** тиз йөрөшлө комбайн

БЫСТРЫЙ, -ая, -ое 1. шәп, тиз, йор; **быстрый шаг** шәп азым; **быстрая река** йор йылға 2. етез, кыйғыр, елгер, йылдам, оскор, кыйғыр, сос; **быстрый конь** оскор ат; **быстрый сокол** кыйғыр ыласын; **быстрые крылья** елгер канат 3. бик тиз, йылдам; **быстрый рост сельского хозяйства** ауыл хужалығының йылдам үсәүе 4. (*беглый*) еңел, тиз, йүгерек; **быстрый взгляд** йүгерек караш; **быстрое чтение** тиз укыу

БЫТ *м* тормош, көндәлек тормош, көнкүреш; **домашний быт** йорттағы көнкүреш

БЫТИЁ *с* 1. *филос.* ысынбарлык, йәшәү рәүеше, йәшәйеш; **бытиё определяет сознание** йәшәйеш аңды билдәләй 2. (*жизнь*) тормош, көнкүреш, йәшәү

БЫТНОСТЬ: **в бытность** сағында, булған вақытта; **в бытность мою** студентом студент булған сағында, мин студент булған вақытта

БЫТОВАНИЕ с см. **бытовать**; **бытование** старинных песен боронго йырзарзын йэшәп килеүе

БЫТОВАТЬ *несов.* йэшәү, йэшәп килеү, булыу, бар булыу; **послбвицы бытуют в нарбе** мэкәлдәр халык араһында йэшәп килә

БЫТОВИЗМ м көнкүреште һүрәтләү

БЫТОВИК м; *разг.* 1. см. **бытописатель** 2; 2. көнкүреш хезмәте хезмәткәре

БЫТОВОЙ, -ая, -ое тормош ...ы, көндәлек тормош ...ы, көнкүреш ...ы; **бытовые условия** көнкүреш шарттары

БЫТОПИСАНИЕ с; *уст.* көнкүреште һүрәтләү

БЫТОПИСАТЕЛЬ м 1. көнкүреште (көндәлек тормошто) һүрәтләгән язгыусы, рәссам 2. *уст.* тарихсы, тауарихсы

БЫТЬ *несов.* 1. (*существовать, иметься*) булыу, бар булыу; у **неб** **был сын** уның улы бар ине; **малыш** **были в детском саду** сабийзар балалар баксаһында ине 2. (*находиться, присутствовать*) булыу; **днём я буду на работе** көндөз мин эштә булам 3. (*происходить, случаться*) булыу; **вчера был сильный ураган** кисә кеслә дауыл булды 4. (*приходить, приезжать*) килеү, килеп етеү, булыу; **он и сам скоро будет** ул үзе лә тизгән килеп етер 5. *в знач. вспомогательного гл.:* а) (*в значении связки между подлежащим и сказуемым*) булыу, ине; **отец был учителем** атаһы укытыусы ине; **моя мама была врачом** әсәйем врач булган; б) (*для образования сложных форм страдательного залога*) булган, ине; **сад был посажен школьниками** бакса укыусылар тарафынан ултыртылган булган; в) (*для образования глагола будущего времени изъявительного наклонения*) -ыр/-ер, -асак/-асәк; **он будет играть на скрипке** ул скрипкала уйнасак ♦ **будь что будет** ни булһа ла булыр; ни булһа, шул булыр; **была не была** булһа — булыр, булһаһа — юк; бөткән баш бөткән; **быть заодно с кем** бер һүзә булыу; **как быть?** ни эшләргә?, нисек итергә инде?; **так и быть** ярай улай булһа; әйзә, шулай булһын; ярау, шулай булһын (*килевеще же белдергәндә*)

БЫТЬЕ с көнкүреш, көндәлек тормош

БЫЧАТИНА ж үгез ите

БЫЧАЧИЙ и **БЫЧИЙ**, -ья, -ье үгез ...ы;

бычья кожа үгез тиреһе; **бычий рог** үгез мөгөзө

БЫЧИНА ж үгез тиреһе

БЫЧОК I м; *уменьш.-ласк.* от **бык**; үгез

бызау, йәш үгез

БЫЧОК II м (*рыба*) ташбаш, үгезбалык

БЬЕФ м; *гидротех.* бьеф (*йылғаның йәки каналдың плотинанан, шлюздан өскө асқы*) участкасы

БЮВАР м бювар (*конверт һәм башка кағыззар һалыт йөрөтөлә торған папка*); **положить бумагу в бювар** кағыззарзы бюварга һалыу

БЮВАРНЫЙ, -ая, -ое бювар(зағы), бювар ...ы; **бюварная бумага** бювар кағызы

БЮДЖЕТ м бюджет; **государственный бюджет** дәүләт бюджеты; **годовой бюджет** йыллыҡ бюджет; **личный бюджет** шахси бюджет ♦ **выйти из бюджета** тейешенән артык тоғоноу (*аксаны*)

БЮДЖЕТНЫЙ, -ая, -ое бюджет ...ы; **бюджетный год** бюджет йылы; **бюджетная комиссия** бюджет комиссияһы

БЮЛЛЕТЕНЬ м бюллетень 1. *ижтимағи әһәмиеткә әйә булған төрлө эш, мәсьәлә тураһында кыскаса рәсми белдереү* 2. *берәй ойошма сығарған ваҡытлы басманың исеме* 3. *депутатлыҡка кандидат кешенең исеме күрһәтелгән һайлау кағызы* 4. *ауырыу кешенең ваҡытлыса эштән бушатылыуы тураһында кағыз*

БЮРО I с *нескл.* бюро 1. *кайһы бер ойошмаларҙың етәкселек итеү йәки күрһәтмә биреү бүлеге һәм шул бүлектәң ултырышы* 2. *кайһы бер ойошманың йәки бүлектәң исеме*

БЮРО II с *нескл.* бюро (*языу өстәленең бер төрө*); **украшенное резьбой бюро** семәрләп бизәлгән бюро

БЮРОКРАТ м бюрократ (*хезмәт вази-фаһын, асылына төшмәй, формаль рәешиә генә башкара торған кеше*)

БЮРОКРАТИЗАЦИЯ ж см. **бюрократизировать**

БЮРОКРАТИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что бюрократлаштырыу; **бюрократизировать государственный аппарат** дәүләт аппаратын бюрократлаштырыу

БЮРОКРАТИЗМ м бюрократлыҡ 1. *халыҡ мәнфәғәтен иҫәткә алмай, изеүселәр синыфы ихтыяжын ғына күзәткән дәүләт идараһы* 2. *мәсьәләнең асылына инмәй, формаль яғын ғына өстөн куйып эшләү ысулы*

БЮРОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое бюрократик; **бюрократический строй** бюрократик королош; **бюрократическое отношение к делу** эшкә бюрократтарса мөнәсәбәт (*караш*)

БЮРОКРАТИЯ ж 1. бюрократлыҡ; **громить бюрократию** бюрократлыҡты кыйратыу 2. *собир.* бюрократтар, чиновниктар

БЮСТ м 1. бюст (*кеше кәүҙәһенең билдән йәки күкрәктән юғары өлөшөн генә һүрәтләгән скульптура*); **бюст Салавата Юлаева** Салауат Юлаев бюсы 2. бюст, күкрәк (*катын-кызға карата*)

БЮСТГАЛЬТЕР м бюстгальтер, күкрәксә (*катын-кыздың түшөн йыйнак итеп тотал торған махсус эске кейем*); **атласный бюстгальтер** атлас бюстгальтер

БЯЗЕВЫЙ, -ая, -ое бәз, бәздән тегелгән; **бязевая рубашка** бәз күлдәк

БЯЗЬ ж бәз (*арзанлы йока кизе-мамык тукыма*); **белая бязь** аҡ бәз

БЯКА ж; *разг., дет.* кәкәй, бысрак (*насар*) нәмә

В и **ВО** *предлог 1. с вин. п. (при обозначении направления и места)* -га/-гә; **войти в дом** өйгә инеу; **ехать в город** калага барыу; **положить в стол** өстәл тартмаһына һалыу

2. с вин. п. (при обозначении какой-л. группы, разряда лиц, предметов, в состав которых кто-то-л. включается) -га/-гә, -лыкка/-леккә; **пойти в агрономы** агрономлыкка укырга барыу; **кандидат в депутаты** депутатлыкка кандидат

3. с вин. п. (при обозначении занятия, состояния, в которые кто-л. вовлекается) -га/-гә, менән; **углубиться в чтение** укыуга бирелеу, укыу менән мауыгыу; **погрузиться в размышления** уйга батыу; **уйти в работу** эшкә сумыу

4. с вин. п. (при обозначении предмета, через который совершается действие) -дан/-дән (аша); **смотреть в бинокль** бинокль аша карау; **смотреть в окно** тәэрәнән карау

5. с вин. п. (при обозначении предмета, в который что-л. заключается, облакается) -га/-гә; **закупаться в пуховый платок** дебет шәлгә ураныу; **завернуть в бумагу** кагызга төрөү

6. с вин. п. (при обозначении предмета, места и т.п., на поверхность которого направлено действие) -га/-гә, -дан/-дән; **стук в дверь** ишек шакыу; **ударить в спину** аркага һуғыу; **целовать в губы** ирендән үбөү

7. с вин. п. (при обозначении изменения вида, состояния) -га/-гә; **превратить в пар** парга (быуга) әйләндерөү; **изорвать в клочья** кишәктәргә өзгөлөү; **развернуться в цепь воен.** цепка таралыу; **сжаться в комбк** йомарланыу, йомғакка әүерелеу

8. с вин. п. (при указании цели действия; соответствует предлогам “ради”, “для” и предложным сочетаниям “в качестве”, “в виде”) өсөн, хақына, -га/-гә, -ып/-еп йөзөнән; **сказать в шутку** шаяртып әйтеү; **взять в пример** миҫалга алыу, миҫал өсөн; **привести в доказательство** иҫбатлау өсөн (йөзөнән) килтереү, иҫбатлау

9. с вин. п. (при указании на сходство) окшаш, тап, тас; **характером в отца** холко менән тас атаһы, холко менән атаһы, атас; **девочка вся в мать** кыз тас әсәһе, кыз әсәһенә окшаш, инәс

10. с вин. п. (при указании на кратность соотношений) тапкыр, кабат, мәртәбә; **в десять раз больше** ун тапкыр зурырак; **в два раза длиннее** ике мәртәбә озонорак

11. с вин. п. (при обозначении внешнего признака, свойства, качества и количественного признака) -лы/-ле, -лык/-лек; **тетрадь в клетку**

шакмаклы дәфтәр; **комната в двадцать квадратных метров** егерме квадрат метрлы бүлмә; **весом в одну тонну** бер тонналы, бер тонналык; **ценой в три рубля** хақы өс һумлык

12. с предл. п. (при обозначении местонахождения) -да/-дә, -ла/-лә, -за/-зә, -та/-тә; **жить в Уфе** Өфөлә йәшәү; **учиться в школе** мәктәптә укыу; **книги лежат в шкафу** китаптар шкафта ята; **стоять в снегу** карза башып тороу

13. с предл. п. (при обозначении лица, предмета, явления и т.п., в котором содержится, обнаруживается или отсутствует что-л.) -да/-дә; **в романе три части** романда өс бүлек; **в году 365 дней** бер йылда 365 көн

14. с предл. п. (при обозначении предмета, который находится на ком-чём-л.) -лы/-ле, менән; **мебель в чехлах** көплә мебель; **человек в очках** күзлекле кеше; **в белом шелковом платье** ак ебәк күлдәктән, ак ебәк күлдәктә; **руки в краске** кулдары буяулы; **ходить в сапогах** итек менән йөрөү, итек кейеп йөрөү

15. с предл. п. (при указании состояния, в котором кто-то-л. находится, а также состояния, которое сопровождает или вызывает какое-л. действие, движение) -да/-дә хәлдә булыу; **быть в ужасе** кот оскос (куркыныс) хәлдә булыу; **вишня вся в цвету** сейә шау сәскәлә ултыра

16. с предл. п. (при указании на вид и форму предмета) -ган/-гән, -дагы/-дәге, менән; **злoto в слитках** койолма (койолган) алтын; **волосы в завитках** бөзрәләнгән сәс; **костюм в английском стиле** инглиз стилендәге костюм

17. с предл. п. (при обозначении расстояния) алыслыкта, тирәһе, ерзә; **в пяти километрах от деревни** ауылдан биш километр алыслыкта; **в двух шагах** ике азым тирәһе

18. с вин. п. и предл. п. (при обозначении времени) -да/-дә; **прийти в пятницу** йомага (йома көндө) килергә; **занятия начинаются в девять часов** дәрестәр сәгәт туғызга башлана; **в прошлом году** үткән йылда; **в среду** шаршамбыла; **в молодости** йәшлектә ♦ **в качестве** сифатында; **в конце концов** һуңгы (азаккы) сиктә; **в намеренку** көлкө өсөн, кызык өсөн; **в случае**, **если** әгәр; **әгәр** була калһа; **в том числе** шул иҫәптән; **в течение** эсендә, вакыт эсендә; **слово в слово** һүзмә-һүз

В... (во..., въ...) *приставка (кылым яһазанда кулланылып, түбәндәге мәғәнәләргә аңлата:* 1) *эш-хәрәкәттең эскә карай йүнәлгәннен, мәс., вбежать* йүгереп килеп инеу; *влететь* осоп килеп инеу; *вбить* һуғып (кағып) индереу; 2) *эш-*

хэрэкэттең башкарыусы тарафынан эскэ йцнэлтелгэнен: вдохнуть тынды эскэ тартыу, эскэ алыу; *всосать* хурыу; *впитать* һендереу, үзенэ тартыу (хурыу); 3) “на” *предлогы менэн эш-хэрэкэттең югарыга табан йцнэлгэнен: вбе-жать на* йүгереп менеу; 4) *эш-хэрэкэттең тэррэнлеген, тэбсирлеген: вдуматься* ентеклэп (төп-төн) уйлау, төбөнэ (айышына) төшөнөу; *всмотреться* теклэу, төбөлөп карау)

ВА-БАНК *нареч.* ва-банк, тотош акса (*кэрт уйынындагы банкыла тотолган бөтэ акса*); **игр-ать ва-банк** тотош аксага уйнау ♦ **идти ва-банк** тэүэккэл (кыйыу) эш итеу, тэүэккэллэу

ВАБИК *м; охот.* вабик (*коштарзы алдап сакырыу өсөн кулланылган махсус һызгырткыс йэки шакылдауык*)

ВАБИЛЬЩИК *м; охот.* вабильщик (*коштар-зы албатыс менэн сакырыусы*)

ВАБИТЬ *несов. ког; охот.* һызгырткыс менэн сакырыу (*коштарзы һызгырткыс, шакыл-дауык менэн алдап сакырыу*)

ВАВИЛОНСКИЙ: вавилонское столпотво-рение мэхшэр, киэмэт көнө

ВАГА *ж 1. тех., уст.* вага, зур үлсәү (*бик зур, ауыр нәмәне үлсәй торган корамал*) **2.** һалмауыр (*ауыр нәмэләрзе күртэтеү өсөн кулланыла*)

ВАГОН *м 1.* вагон; **багажный вагон** багаж ва-гоны; **жесткий вагон** каты вагон; **мягкий вагон** йомшак вагон **2.** (*количество груза*) вагон (*мик-дар берәмге, йэки вагондың һийзырышлығы*); **вагон угля** бер вагон күмер **3. перен., прост.** бик күп (һүз); **вагон новостей** бик күп хәбэр

ВАГОНЕТКА *ж* вагонетка, вагонсык (*тар-рельс буйлап йөк ташый торган асык бэлэкэй вагон-арба*); **шахтная вагонетка** шахта ваго-неткаһы

ВАГОНЕТОЧНЫЙ, -ая, -ое вагонеткалы; **ва-гонеточный состав** вагонеткалы состав

ВАГОНЕТЧИК *м* вагонетка йөрөтөүсе

ВАГОННИК *м* вагонсы (*вагон эшлэү заводы-ның йэки вагон паркының эшсене*)

ВАГОННЫЙ, -ая, -ое вагон(дар) ...ы; **ва-гонные** бикна вагон тэзрэләре

ВАГОНОВОЖАТЫЙ *м* и **ВАГОНОВО-****ЖАТАЯ** *ж* трамвай йөрөтөүсе, трамвайсы

ВАГОНООПРОКИДЫВАТЕЛЬ *м* вагон бу-шаткыс

ВАГОНОРЕМОНТНЫЙ, -ая, -ое вагон йүнә-теу ...ы, вагондар йүнэгэ торган; **вагоноремонт-ные мастерские** вагон йүнәтеу остаханаһы

ВАГОНСТРОИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ва-гон(дар) ...ы, вагондар эшлэу ...ы, вагон(дар) эшлэй торган; **вагоностроительный завбд** вагон-дар эшлэу заводы

ВАГОНЧИК *м 1.* уменыш. от **вагон 2.** вагон-сык, ялан вагоны (*яланда эшлэүселәргэ тэгә-йенлэнгән күсмэ вагон-өй*)

ВАГРАНКА *ж; тех.* вагранка (*суйын һәм төслө металдар иретев, шулай ук төрлө ма-териалдар яндыра торган шахта мейесе*)

ВАГРАНЩИК *м* вагранкасы (*вагранканы хезмэтландереүсе эшсе*)

ВАЖНИЧАТЬ *несов.; разг.* эреләнеу, эре кы-ланыу, кәпәренеу, кукрайыу; **важничать перед друзьями** дуҫтар алдында эре кыланыу

ВАЖНО **1.** *нареч.* эре, купым; **важно дер-жать себя** үзенде эре тотоу **2.** *в знач. сказ.* мөһим, әһәмиәтле, кәрәк; **это очень важно** был бик мөһим; **это важно было знать** быны белеу кәрәк ине

ВАЖНОСТЬ *ж 1.* (*значительность, значи-мость*) мөһимлек, әһәмиәтлелек, әһәмиәт; **важ-ность вопроса** мәсәләнең мөһимлеге; **делá госу-дарственной важности** дәүләт әһәмиәтендәге эш-тәр **2.** (*надменность*) тәкәбберлек, эрелек, тәкәб-бер, эре; **напускать на себя важность** тәкәббер-теҫ алыу ♦ **велика́ важность;** **бика́ важность;** **не велика́ важность** бик иҫ китерлек түгел, иҫен киткән икән иҫке сәкмәнгә

ВАЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** мөһим, әһәмиәтле, кә-рәкле; **важный вопрос** мөһим мәсәлә; **важное открытие** әһәмиәтле ашыш **2. разг.** зур, зур дәрә-жәле; **важная персонá** зур дәрәжәле кеше; **важное лицо** зур кеше **3.** эре, тәкәббер, горур; **важный вид** эре киәфәт **4. прост.** (*хороший по качеству, отличный*) якшы, һэйбәт, якшы сифатлы

ВАЗА *ж* ваза, һауыт; **ваза для цветов** сәскә вазаһы

ВАЗЕЛИН *м* вазелин; **технический вазелин** техник вазелин

ВАЗЕЛИНОВЫЙ, -ая, -ое вазелин, вазелин ...ы, вазелинлы, вазелин кушылган; **вазелиновое производство** вазелин етештереу; **вазелиновое мыло** вазелинлы һабын

ВАЗОН *м* вазон, гөл һауыты

ВАЗОЧКА *ж; уменьш. от ваза*

ВАЙЯ *ж; бот.* вайя (*абага ятрағы*)

ВАКАНСИЯ *ж* вакансия, буш урын (*учреж-дение штатындагы, укыу йортондагы һ.б. буш урын*); **у нас есть вакансии** беззә вакансия бар

ВАКАНТНЫЙ, -ая, -ое вакант(лы), буш; **ва-кантное место** буш урын; **вакантная должность** вакантлы вазифа

ВАКСА *ж* вакса (*аяк кейеме кремы*)

ВАКСИТЬ *несов. что; разг.* ваксалау, май-лау; **ваксить сапоги** итектәрзе ваксалау

ВАКУОЛИ *мн. (ед. вакубля ж); физиол.* ва-куоли (*хайуан һәм үсемлек күзәнәктәрендә кес-кэй шар формаһындагы аш һендереү һәм бүлен сыгарыу кыуыксаһы*)

ВАКУУМ *м; физ., тех.* вакуум, бушлык (*бө-тәш һауыт эсендәге басымы һауаныкынан тү-бән газ*)

ВАКУУММЕТР

ВАКУУММЕТР *м* вакуум үлсөгөс

ВАКУУМ-НАСОС *м* вакуум-насос (*вакуум барлыкка килтерең өсөн газ кызырыу корамалы*)

ВАКУУМНЫЙ, -ая, -ое *физ., тех.* вакуум ...ы, вакуумлы; **вакуумная лампа** вакуумлы лампа; **вакуумная техника** вакуум техникаһы

ВАКФ и **ВАКУФ** *м* вакыф (*дин буйынса хөкүмәт йәки айырым кешеләр тарафынан диндарзарға, ярлыларға ярҙам күрһәтеү өсөн йыйылған милек*)

ВАХАНАЛИЯ *ж* 1. *ист.* вакханалия (*Боронго Римда шарап һәм күңел асыу аллаһы Вахх хөрмәтенә эске, кәйеф-сафа короу менән үткәрелгән байрам*) 2. *перен.* (*оргия*) эскелек, эсеп типтерәү

ВАХАНКА *ж* 1. вакханка (*Вахх аллаһына бирелгән, вакханалия байрамында катнашыусы катын-кыз*) 2. *уст.* фәхишә катын

ВАКЦИНА *ж; мед.* вакцина, һаклаусы им (*йогошло ауырыуларға каршы тороу, шулай ук дауалау өсөн кулланылган препараттар*); **противотифозная вакцина** тифка каршы вакцина

ВАКЦИНАЦИЯ *ж; мед.* вакцинация (*йогошло ауырыуларҙан һаклану өсөн алдан яһала торған прививка*)

ВАКЦИНИРОВАТЬ *сов., несов.* кого-что; *мед.* вакцинация яһау, вакцинациялау

ВАЛ I *м* 1. (*насыть*) вал, ур; **крепостной вал** калғә уры 2. (*волна*) зур тулкын ♦ **огневой вал** *воен.* ут өйөрмәһе (*артиллерияның атакаға барыусы гәскәр алдынан күсә барған утка тотой һызығы*)

ВАЛ II *м; тех.* вал, үзәк, күсәр (*һәр төрлө механизмдарҙағы әйләнеп тороусы үзәк, күлса, цилиндр*); **колёчатый вал** бөгөмлө вал; **вал сцепления** тоташтырыу үзәге

ВАЛ III: *по валу эк.* вал, вал буйынса (*күләме буйынса халык хужалығында етештерелгән продукция*)

ВАЛАНДАТЬСЯ *несов.; прост.* 1. һузмайлау, һузмакайлау 2. вакыт узгару, эшнәләшеп йөрөү (*берәйһе менән*)

ВАЛЕЖНИК *м* *сбир.* лапы, киҫкә, ятык; **горá валéжника** лапы өйөмө

ВАЛЁК *м* 1. валёк (*түңәрәк ағас йәки металл бурса*); **кагаты на вальках** валёктар өҫтөнән тәғәрләтеү 2. ишкәк һабы 3. (*в упряжи*) вәлүк, тейәк 4. (*бельевей*) сәпәмә, бәләк, кер тукмағы, кер тәғәрәткес

ВАЛЕНКИ *мн.* (*ед. вáленок м*) быйма; **надеть валенки** быйма кейеү

ВАЛЕНТНОСТЬ *ж; хим.* валентлык (*атомдың башка атомдарҙағы билдәле бер һаны менән берләшеү үзенәлеге*); **постоянная валентность** даими валентлык; **переменная валентность** алмаш валентлык

ВАЛЕРЬЯНА и **ВАЛЕРИАНА** *ж* валерьян, бесәй үләне (*даруу үләне*)

ВАЛЕРЬЯНКА *ж; разг.* валерьянка, валерьян даруы

ВАЛЕРЬЯНОВЫЙ и **ВАЛЕРИАНОВЫЙ**, -ая, -ое валерьян ...ы, бесәй үләне ...ы; **валерьяновые капли** валерьян тамсыһы; **валерьяновый корень** бесәй үләне тамыры

ВАЛЁТ *м; карт.* валет; **бубновый валёт** шакмак валет

ВА́ЛИК *м* 1. *уменьш. от вал II*; 2. валик (*тахта йәки дивандың ике як башындағы йомро мөндәр*)

ВАЛИТЬ I *несов.* 1. *кого-что* йығыу, колатғыу, аузарыу, тәғәрәтеү, тәкмәстәреү; **вётер валил телеграфные столбы** ел телеграф бағаналарын аузарҙы; **валить с ног кого-л.** кемделер аяктан йығыу 2. *что* кыркыу, йығыу, колатғыу, аузарыу; **валить деревья** ағас кыркыу (йығыу) 3. *кого-что; перен., прост.* үлтәреү, юк итеү, һәләк итеү, кырғыу, кырып бөтөрөү; **сибирская язва стала валить скот** себер язваһы малдарҙы кыра башланы 4. *что; разг.* тырым-тырағай ташлау, бырақтырыу; **валить книги в ящик** китаптарҙы йәшниккә бырақтырыу 5. *что, на кого-что; перен.* һылтау, аузарыу, япһарыу; **валить виню на кого-л.** кемгәләр гәйепте япһарыу ♦ **валить всё в одну кучу** бөтәһен бер ергә өйөү; **валить с большой головы на здоровую** аҡ эттең бәләһе кара эткә; **валить через пень колоду** ил-ке-һалкы ғына эшләү

ВАЛИТЬ II *несов.; разг.* 1. ағылғыу, ағылып килеү, ағылып барыу; **нарбд валил на площадь** халык майҙанға ағылды 2. (*о дыме, паре, снеге и т.д.*) боркорап сығыу, койоп (басып) яуыу; **из трубы валил дым** торбанан боркорап төтөн сыҡты; **снег валил хлопьями** кар (ябалаклап) басып яуыу 3. *повел. вали(те) прост.* (*побуждение к действию*) әйзә, йүгер, әйт, һөйлә, эшлә; **вали до дому** йүгер өйгә тиклем; **что молчишь, вали скорей** нишләп өңдәшмәйһең, әйт (һөйлә) тизерәк ♦ **валом валить см. валом**

ВАЛИТЬСЯ I *несов.* 1. койолоу, төшөп калыу, яуыу; **из телеги валилось сено** арбанан бесән койолоп калды; **шапка валился с егó головы** башынан бүреге төшә; **снег хлопьями валился** кар ябалаклап яуыу 2. ауыу, ишеләү, емереләү; **с треском валились деревья** шарглап ағастар аузы; **старый замок валился** иҫке замок емерелә 3. (*кренится*) кыйшайыу, кырынайыу; **корабль валился на борт** карап бортка кырыная ♦ **валиться с ног** аяктан языу, арып йығылыу; **валится из рук:** 1) кулдан килмәү; 2) кулға эш бармау

ВАЛИТЬСЯ II *несов. см. валить II*

ВА́ЛКА I *ж см. валить I* 1, 2; **валка леса** урман кыркыу

ВАЛКА II ж см. *валять* 4; **валка** сукна бұстау басыу

ВАЛКІЙ мн. (ед. **валок** м); *тех.* валдар; **валки** прокатного стана прокат станының валдары

ВАЛКИЙ, -ая, -оe (*неустойчивый*) тоторокхоз, аубусан, аунак; **валкая** лодка тоторокхоз көмә ♦ **ни шатко, ни валко** яқшы ла түгел, насар за түгел

ВАЛКОСТЬ ж см. **валкий**; аунаклық, тоторокхозлок; **валкость** судна судноның аунаклығы

ВАЛОВОЙ, -ая, -оe 1. тулай, тулайым, барлық, бөтенөһе, бөтә; **валовая продукция** тулайым продукция; **валовой доход** барлық керем 2. *охот.* бергәләп, күмәкләшп; **начался валовой пролет птиц** коштарзың күмәкләшп осар вакыты башланды

ВАЛОК I м (*куча, гряда скошенной травы*) өйөм, тезем, ясма; **сушить рожь в валках** арышты ясмала кигереу

ВАЛОК II м см. **валки**

ВАЛОМ: **валом** **валить**: 1) ағылып (ябырылып, әркелеп) килеу (барыу); **нарбд валом** **валил** халык ябырылып барзы; 2) нисек етге шулай (*hibeу, койоу, түгеу*)

ВАЛТОРНА ж; *муз.* валторна (*һыбызғыға йәжи һорнайға оқиаш ез музыка коралы*)

ВАЛТОРНИСТ м волторнасы, волторнала уйнаусы

ВАЛУЙ м валуй (*бәимәк төрө*)

ВАЛУН м һарыкташ

ВАЛУХ и **ВАЛУХ** м; *прост.* бестерелгән һарык тәкәһе

ВАЛЬДШНЕП м курпысык (*кочи*); **крик вальдшнепа** курпысык тауышы

ВАЛЬС м вальс (*талғын ғына парлы бейеу һәм шул бейеуең музыкаһы*); **кружиться в вальсе** вальста әйләнәу

ВАЛЬСИРОВАТЬ и *уст.* **ВАЛЬСИРОВАТЬ** *несов.* вальс бейеу

ВАЛЬЦЕВАТЬ *несов.* *что*; *тех.* вальцовкалау, вальцевать итеу (*вальцтар менән йәнсеу, онтау, ясмаклау*); **вальцевать железный лист** калай вальцовкалау

ВАЛЬЦЕВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **вальцевать** вальцовкалануы, вальцевать ителеу

ВАЛЬЦОВКА ж; *тех.* 1. см. **вальцевать**; **вальцовка** көжи тирене вальцевать итеу 2. (*машина*) вальцовка 3. *перен.*, *разг.* вальцовка (*югары сортлы он*)

ВАЛЬЦОВОЧНЫЙ, -ая, -оe *тех.* вальцовкалау ...ы, вальцовка ...ы; **вальцовочный цех** вальцовкалау цехы

ВАЛЬЦОВЩИК м вальцовкалаусы

ВАЛЬЦЫ мн.; *тех.* вальцтар; **дробильные вальцы** сүкеу вальцтары

ВАЛЬЯЖНОСТЬ ж; *уст.* мөһабәтлек, күренеклек

ВАЛЬЯЖНЫЙ, -ая, -оe *уст.* мөһабәт, күренеклек; **вальяжный** вид мөһабәт кнәфәт

ВАЛЮТА ж 1. (*денежная единица*) валюта; **твёрдая валюта** тоторокхоз валюта; **падающая валюта** көмеүсе валюта 2. валюта, сит ил аксаһы; **купить на валюту** сит ил аксаһына һатып алыу

ВАЛЮТНЫЙ, -ая, -оe валюта ...ы; **валютный кризис** валюта кризисы ♦ **валютный курс** валюта курсы (*төрлә валюталар араһындағы мөнәсәбәт; хисаплашыуза берәй илдең сит ил акса берәмеген кулланыуы*)

ВАЛЮТЧИК м; *разг.* валютасы

ВАЛЯЛЬНЫЙ, -ая, -оe 1. быйма (кейез) басыу ...ы; **валяльное производство** быйма басыу производствоны 2. (*служащий для валяния*) быйма (кейез) басыу ...ы; **валяльная машина** быйма басыу машинаһы

ВАЛЯЛЬЩИК м быйма (кейез) басыусы

ВАЛЯНЫЙ, -ая, -оe (йөндөн) басылған, кейез ...ы; **валяная обувь** басылған аяк кейеме; **валяные сапоги** кейез итектер

ВАЛЯТЬ *несов.* 1. *кого-что* әуәләу, аунатыу; **валить по снегу** карза аунатыу; **валить котлеты в мукё** котлеттарзы онда әуәләу 2. *безл.* (*о сильной качке*) бәуелдерәу, сайкалдырыу, тирбәлдерәу; **пароход ваяло с бокү на бок** пароходты ян-ятка сайкалдырзы 3. *что* (*скатывать*) тәгәрәтеу, тумалаклау; **валить снежный ком** кар тагәрәтеу 4. *что* (*сбивать из шерсти, пуха и т.д.*) басыу; **валить войлок** кейез басыу 5. *повел.* **валяй(те)** *прост.* әйзә (йүгер, әйт, һөйлә, эшлә) ♦ **валить дурака**: 1) (*бездельничать*) бушты-бушка аузарыу, бер ни зә эшләмәу, йөн тибәу; 2) (*дурачиться*) ахмак булып кылануы, ахмакка һалышыу

ВАЛЯТЬСЯ *несов.* 1. аунау, аунаклау; **валяться на траве** үләндә аунау 2. *разг.* тик ятыу, бер ни эшләмәу; **он целью днями валяется на диване** ул көндәр буйы диванда тик ята 3. *разг.* (*лежать в беспорядке — о вещах*) аунап ятыу, тузып ятыу; **бумага валяется на полу** кағыз изәндә тузып ята 4. *страд.* *от* **валить** 1, 3, 4 ♦ **валяться в ногах** аякка йығылып үтенәу, ялбарыу; **на дорбге** (**на үлице, на полу**) **не валяется** *что* юлда аунап ятмай (*бер нәмә лә бушка ғына бирелмәй*)

ВАМПИР м 1. *миф.* убыр (*әкиәттәрзә кәберзән сығып кеше канын һурыусы зат*) 2. зоол. вампир, зур ярганат

ВАНАДИЕВЫЙ, -ая, -оe ванадийлы; **ванадиевая сталь** ванадийлы корос

ВАНАДИЙ м ванадий (*химик элемент, актив-көһһу төстәге каты металл*)

ВАНДАЛ м 1. мн. **вандалы** вандал (*Рим империяһының бер өләшөн басыт алып, тар-мар итеүсе боронго герман кәбиләһе*) 2. вандал, вәхиш (*мәзһәһәт киммәттәрән емереүсе*) 3. тупас, әзәһһез, назан кеше

ВАНДАЛИЗМ

ВАНДАЛИЗМ *м* вандализм (*мәзәният һәм сән-гәт комарткыларын аяуһыз емереү һәм юк итеү*)

ВАНИЛИН *м* ванилин (*кондитер izdelмеларында кулланылган хуш есле тәмләткес*)

ВАНИЛИНОВЫЙ, -ая, -ое ванилинылы

ВАНИЛЬ *ж* ваниль (*тропик үсемлек һәм уның аш-һыу, хушбуйзар әзерләүгә кулланылган есле емеше*)

ВАНИЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ваниль ...ы; **ванильный порошок** ваниль онтак **2.** ванилле; **ванильные сухари** ванилле сохарый

ВАННА *ж 1.* (*сосуд для купания*) ванна, корна; *детская ванна* балалар корнаһы **2. (*процесс мытья*) ванна; **принять ванну** ванна кабул итеү, ванна инеү **3.** (*лечение, укрепление организма воздействием на него солнца, воздуха*) ванна; **сблнечные ванны** кояш ваннаһы (*кызыныу*)**

ВАННАЯ *ж* ванна (корна) бүлмәһе

ВАННЫЙ, -ая, -ое ванна ...ы, ванналы; **ванная комната** ванна бүлмәһе

ВАНТЫ *мн.* (*ед. ванта ж*); *мор.* ванталар (*мачтаны борт менән беркетеп торған йыуан тимер аркан*)

ВАР *м* ыуар (*кайнатылған ысмала*) ♦ **как (словно, точно) вáром обдáть прост.** тән эселеһуыуыклы булып китеү

ВАРАКУШКА *ж* көйәз һандугас (*асык төстөгә йырсы кош, башка коштарға окшатып йырлауы менән айырылып тора*)

ВАРАН *м* варан (*көнъяк кесәрткеләренең бер төрө*)

ВАРВАР *м 1.* *ист.* варвар (*боронго гректарға һәм римляндарға сит ил кешеһе*) **2.** *перен.* назан кеше **3.** *перен.* тупас, вәхши, канһыз, шәфкәтһез (*кеше*)

ВАРВАРИЗМ *м; лингв.* варваризм (*әзәби тел нормаларын боза торған сит тел һүзә йәки һүзбәйләнештәр*)

ВАРВАРСКИЙ *нареч. 1.* тупас, кырагайзарса; **варварски относиться** тупас мөнәсәбәт күрһәтеү **2.** канһыз, шәфкәтһез, вәхшизәрсә

ВАРВАРСКИЙ, -ая, -ое **1.** *ист.* варвар(зар) ...ы, варвар ...ы; **варварские племена** варвар кәбиләләре **2.** варварзарса, вәхшизәрсә; **варварское отношение к культурным ценностям** мәзәни байлыктарға вәхшизәрсә мөнәсәбәт **3.** тупас, кырагай, кешелекһез, рәхимһез, канһыз; **варварский способ** тупас ысул

ВАРВАРСТВО *с 1.* вәхшилек, варварлык; **дойти до предела варварства** вәхшилектең сигенә етеү **2.** (*жестокость, грубость*) канһызлык, кешелекһезлек; **проявить варварство** канһызлык күрһәтеү

ВАРЕВО *с; прост.* өйрә, шыйык аш; **кипелы котлы с варевом** қазандарға өйрә кайнаны

ВАРЕЖКИ *мн.* (*ед. varejka ж*) бейәләй; **толстые varejki** калын бейәләй; **надеть varejki** бейәләй кейеү

ВАРЕНЕЦ *м* катык

ВАРЕНИЕ *с см. варить*

...**ВАРЕНИЕ** *с* (*урыс телендәге кушма һүзәрҙең икенсе өлөшө беренсе һүз белдергән нәмәне әзерләүгә* ("койоу", "кайнатыу", "бешереү") аңлата); **сталеварение** корос койоу; **пивоварение** һыра кайнатыу

ВАРЕНИКИ *мн.* (*ед. вареник м*) эремсек билмәне, сүсбәрә, кәкре, қазан қолағы (бөккәне)

ВАРЁНЫЙ, -ая, -ое **1.** бешкән; **варёное мясо** бешкән ит **2.** *спец.* бешерелгән, кайнатылған; **варёный клей** кайнатылған елем **3.** *перен.* (*вялый*) хәлһез, бәлтергән

ВАРЁНЬЕ *с* кайнатма, варенье; **вишнёвое варенье** сейә кайнатмаһы

ВАРИАНТ *м 1.* вариант, төр; **варианты проекта** проекттың варианттары **2.** *лит., муз.* вариант (*әзәби һәм музыка әсәрҙәренең төп тексынан айырмалы башка бер төрө*); **варианты романа** романдың варианттары

ВАРИАЦИОННЫЙ, -ая, -ое вариацион, вариациялы; **вариационная форма в музыке** музыка вариацион форма ♦ **вариационное исчисление мат.** вариациялы юл менән иҫәпләп сығарыу

ВАРИАЦИЯ *ж* вариация, төр (**1.** *бер нәмәнән нигезен һақлап, өлөштәрен үзгәртеү 2.* *муз.* айырым элементтарын яңырттып эшкәртеүгән торған музыкаль теманың айырым төрҙәре)

ВАРИТЬ *несов. что 1.* бешереү, кайнатыу; **варить мясо** ит бешереү; **варить обед** төшкө аш бешереү **2.** *тех.* иретеү, йәбештереү, иретеп йәбештереү; **варить сталь** корос иретеү; **варить трубы** торбаларҙы иретеп йәбештереү ♦ **головá варит у кого; прост.** башы эшләй, тиз төшөнә; **желудок варит** ашказан ашты эшкәртә

ВАРИТЬСЯ *несов. 1.* бешеү; **рыба варится в котле** балык қазанда бешә **2.** *страд. от варить* ♦ **вариться в собственном соку** үз қазанында қайнау

ВАРКА *ж см. варить; варка стали* корос иретеү

ВАРОЧНЫЙ, -ая, -ое бешереү ...ы, кайнатыу ...ы; **варочные котлы** бешереү қазандары

ВАРЬЕТЕ *с нескл.* варьете (*еңел жанрҙағы эстрада театры*)

ВАРЬИРОВАТЬ *несов. что* үзгәртеү, төрлөләндереү, яны вариантғын эшләү; **варьировать рассказ** хикәйәне үзгәртеү

ВАРЬИРОВАТЬ *несов. 1.* (*разнообразиться*) үзгәреү, төрлөләнәү **2.** *страд. от варьировать*

ВАРЯГИ *мн.* (*ед. варяг м*) варягтар (*IX—X бб. талау һәм һатыу итеү максаты менән Көнсығыш Европада походтар яһаған нормандарҙың боронго атамаһы*)

ВАРЯЖСКИЙ, -ая, -ое варяг ...ы; **варяжские племена** варяг кәбиләләре

ВАСИЛЁК *м* күк сәскә
ВАСИЛИСК *м* 1. зоол. василиск (*тропик Америкада таралган озон койрокло кесэртке*)
 2. *миф.* юха йылан, аждаһа
ВАСИЛЬКОВЫЙ, -ая, -ое зәңгәр-күк (*төс*);
васильковые глаза зәңгәр-күк күззәр
ВАССАЛ *м* вассал (1. *тар. урта быуатта Көнбайыш Европала эре феодалга бойондорукло вак феодал* 2. *құсм. бойондорукло дәүләт йәки кеше*)
ВАССАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. вассал ...ы, вассаллык ...ы; **вассальные отношения** вассаллык мөнәсәбәттәре 2. *перен.* бойондорукло, вассал ...ы; **вассальные страны** бойондорукло илдәр
ВАТА *ж* мамык; **медицинская вата** медицина мамығы; **пальто на вате** эслеге мамык пальто
ВАТАГА *ж* 1. *разг.* өйөр, көтөү, төркөм; **ватига ребят** бер төркөм балалар 2. *спец. (промысловая, преим. рыболовецкая, артель)* ватага, балыксылар артеле; **рыболовецкая ватага** балыксылар артеле
ВАТЕРЛИНИЯ *ж*; *мор.* ватерлиния (*судно бортының һыу менән күмелә торған һызығы*)
ВАТЕРМАШИНА *ж*; *тех.* ватермашина (*йөн, етен, мамык иләү машинаһы*)
ВАТЕРНЫЙ, -ая, -ое ватер ...ы; **ватерный цех** ватер цехы
ВАТЕРПАС *м*; *тех.* ватерпас, тигезләүес (*горизонталь тигезлектә билдәләй торған прибор*)
ВАТЕРПОЛИСТ *м* и **ВАТЕРПОЛИСТКА** *ж* ватерполсы
ВАТЕРПОЛО *с* *нескл.*; *спорт.* ватерполо (*һыуза уйналған туп уйыны*)
ВАТИН *м* ватин; **пальто на ватине** ватин эсле пальто
ВАТМАН *м* ватман (*һурәт төшөрөүгә, һызмага яраклы иң югары сортлы кағыз*)
ВАТМАНСКИЙ: **ватманская бумага** ватман кағыз
ВАТНИК *м*; *разг.* һырма, һырылған мамык куртка
ВАТНЫЙ, -ая, -ое 1. мамык ...ы; **ватное производство** мамык етештерәү 2. (*сделанный на вате*) мамык, мамыктан яһалған; **ватное одеяло** мамык юрган
ВАТРУШКА *ж* эремсек бәрәмәсе, шәңкә
ВАТТ *м*; *физ.* ватт (*электр тогының кәүәтен үлсәү берәмеге*); **лампочка в сто ватт** йөз ватлы лампочка
ВАТМЕТР *м*; *физ.* ваттметр (*электр тогын ваттарза үлсәү приборы*)
ВАТТ-СЕКУНДА *ж*; *физ.* ватт-секунд
ВАТТ-ЧАС *м*; *физ.* ватт-сәғәт
ВАФЕЛЬНИЦА *ж* вафельница (*вафля бешерә торған һауыт*)
ВАФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. вафля ...ы, вафля етештерәү ...ы; **вафельное тесто** вафля камыры; **вафельный цех** вафля етештерәү цехы 2. (*о тка-*

ни) шакмак бүртмәсле, күзлекәй (*бүртмәсләнен, вафляга окшап торған шакмаклы*); **вафельное полотенце** күзлекәй тағтамал
ВАФЛЯ *ж* вафля (*өштө шакмак бүртмәсле йока коро печенье*); **вафли с кремом** кремлы вафлялар
ВАХМИСТР *м* вахмистр (*иске урыс армияһында атлы ғәскәрзә һалдатка бирелгән дәрәжә*)
ВАХТА *ж* 1. вахта, һак хезмәте; **стоять на вахте** вахтала тороу 2. *перен.* вахта; **вахта мира тыныслык** вахтаһы; **трудовая вахта** хезмәт вахтаһы
ВАХТЕННЫЙ, -ая, -ое 1. вахта ...ы, карапта һакта тороу ...ы; **вахтенная служба** карапта һакта тороу хезмәте 2. вахтала тороусы, һакта тороусы; **вахтенный матрос** вахтала тороусы матрос ♦ **вахтенный журнал** вахта журналы
ВАХТЁР *и уст.* **ВАХТЕР** *м* вахтёр, дежур карауылы (*берәй учреждениела*)
ВАХТЁРСКИЙ *и уст.* **ВАХТЕРСКИЙ**, -ая, -ое вахтёр ...ы, вахтёрлык ...ы; **вахтёрское место** вахтёр урыны
ВАШ *м* (ваша *ж*, ваше *с*) *мест.* 1. һезең, һезең ...ығыз; **ваш дом** һезең өй; **ваша книга** һезең китабығыз; **ваше письмо** һезең хат; **ваши слова** һезең һүззәрегез 2. *в знач. суц.* **ваше с**; *разг.* һезеке; **вашего мне не нужно** һезеке миңә кәрәкмәй 3. *в знач. суц.* **ваши мн.**; *разг.* (*родные, близкие*) һезекеләр, һезең тугандарығыз; **ваши были у нас** һезекеләр беззә булды ♦ **ваш** (*в конце письма*) һезең; **ваш брат** һезең ише кешеләр; **ваше благородие**; **ваше превосходительство**; **ваше сиятельство** ғали йәнәптәре; **ваше дело** һезгә генә кағылған һорау, һез хәл итә торған эш; **не ваше дело** һезең эш түгел; **ваша берёт** (*взяла*) һез еңдегез, һезеке өскә сықты; **воя ваша** үз ихтыярығызза; үзегез беләһегез; **и нашим и вашим** ике яклы бысак; һезгә лә, безгә лә (*ике йөзлә кеше тураһында*); **по-вашему** һезеңсә
ВАША *ж* *мест. см.* **ваш**
ВАШГЕРД *м*; *тех.* вашгерд (*алтынлы комдо йыузыра торған ябай ғына кулайлама*)
ВАШЕ *с* *мест. см.* **ваш**
ВАШИ *мн. мест. см.* **ваш**
ВАЯНИЕ *с* 1. һәйкәл койоу (һалыу) 2. (*искусство*) һәйкәл койоу (һалыу) сәнгәте; **шкбла живописи** и **ваяния** һыңлы сәнгәт һәм һәйкәл койоу мәктәбе
ВАЯТЕЛЬ *м*; *высок.* һәйкәлсе, һынсы, скульптор
ВАЯТЬ *несов. что* һәйкәл һалыу (*ағастан, таштан, тимерзән кырып, юныт, сокон, эңләп, койоп һ.б.*)
ВБЕГАТЬ *несов. см.* **вбежать**
ВБЕЖАТЬ *сов.* 1. йүгереп килеп инеү, йүгереп инеү; **вбежать в комнату** бүлмәгә йүгереп килеп инеү 2. (*взбежать*) йүгереп менеү (менеп

ВБИВАТЬ

китеү); **вбежать по лестнице** башкыстан йүгереп менеү

ВБИВАТЬ *несов. см. вбить*

ВБИРАТЬ *несов. см. вобрать*

ВБИТЬ *сов. что* кағыу, һуғып (кағып) инде-реү; **вбить гвоздь в стену** стенага қазау кағыу ♦ **вбить в голову** тылқыу, башка (мейегә) һеңде-реү; **вбить себе в голову** үзәннен фекерендән кайтмау, үзәннен һүзәннен бирмәү

ВБЛИЗИ *нареч. и предлог 1. нареч.* якында; **его уже не было вблизи** ул якында юк ине инде **2. предлог с род. п.** янында, эргәһендә; **вблизи реки** йылга эргәһендә

ВБОК *нареч.* бер як ситкә, бер ятка, ка-бырғага; **смотреть вбок** бер як ситкә карау

ВВРАСЫВАТЬ *несов. см. вбросить*

ВВРАСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от вбрасы-вать*

ВБРОД *нареч.* кисеп; **перейти реку вброд** йылғаны кисеп сығыу

ВБРОСИТЬ *сов. что* эскә төшөрөү (ташлап ебәрәү, ыргытыу); **вбросить мяч в окно** тупты тәзрәнән эскә ыргытыу

ВБУХАТЬ *сов. что; прост.* қапыл күп итеп һалыу, күп итеп койоу, аузарыу; **вбухать всю муку в ящик** бөтә ондо йәшниккә қапыл аузарыу

ВВАЛИВАТЬ *несов. см. ввалить*

ВВАЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ввалиться 2. страд. от вваливать*

ВВАЛИВШИЙСЯ, -аяся, -еся **1. прич.** от **ввалиться 2. прил.** эскә баткан, өңрәйгән, соко-райған; **ввалившиеся щёки** эскә баткан янактар

ВВАЛИТЬ *сов. 1. кого-что* (эскә) аузарыу (өйгә, түгәү, ташлау); **ввалить рыбу в лодку** балыкты кәмәгә аузарыу **2. прост.** (*войти, бе-жать толпой*) күмәкләп килеп тулыу, килеп инеү; **толпа ввалила во двор** күмәк кешеләр ишек алдына килеп тулды

ВВАЛИТЬСЯ *сов. 1. во что; разг. (упасть)* йығылып төшөү, колау; **ввалиться в яму** сокорга йығылып төшөү **2. (стать впалым)** эскә батыу, өңөлөү, өңрәйеү, сокорайыу; **у больного ввалились щёки** ауырыузың янактары эскә баткан; **глаза ввалились** күззәре өңрәйгән **3. прост.** (*войти*) килеп инеү, килеп тулыу; **толпа ввалилась в коридор** бер төркөм халык коридорга килеп тулды

ВВЕДЕНИЕ *с 1. см. ввести* — **вводить**; **введение системы всеобщего обучения** дөйөм белем биреү системаһын инде-реү; **введение войск** гәскәр инде-реү **2. (вступительная часть)** инеш, инеш һүз; **введение к главе** бүлеккә инеш **3. (вступительная часть, представляющая собой раздел науки)** инеш; **введение в языкознание** тел ғилеменә инеш

ВВЕЗТИ *сов. кого-что 1. (внутри)* инде-реү, керетеү; **снопь ввезли в сарай** көлтәләрзә һарайға инде-реү; **ввезти товары из-за гра-**

ницы сит илдән тауар инде-реү **2. (наверх)** мен-дереү, мендереп куйыу, алып менеү, күтәрәү; **ввезти на гору** тауға мендереп куйыу

ВВЕК *нареч. 1. разг. (при глаголе с отрицанием)* гүмергә, гүмерзә лә, (һис) бер вақытта ла, һис (бер) қасан да; **век этого не забуду** гүмергә быны онотмам **2. уст. (всегда)** һәр вақытта, мәңге; **богиня красоты прекрасна будет век** ма-турлық аллаһы һәр вақытта ла гүзәл булдыр

ВВЕРГАТЬ *несов. см. ввергнуть*

ВВЕРГАТЬСЯ *несов. 1. см. ввергнуться 2. страд. от ввергать*

ВВЕРГНУТЬ *сов. кого-что 1. уст. (с силой поместить куда-л.)* ябыу, камау, бикләү; **ввергнуть в темницу** қараңғы зинданға ябыу **2. дусар итеү, төшөрөү; ввергнуть в отчаяние** өмөтһөзлөккә төшөрөү, өмөтһөзлөккә дусар итеү **ВВЕРГНУТЬСЯ** *сов.* ябылыу, камалыу, бик-ләнеү

ВВЕРЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. и прил.* ышанып тапшырылған; **вверенное вам учреждение** һезгә ышанып тапшырылған учреждение

ВВЕРИТЬ *сов. кого-что, кому-чему* ышанып тапшырыу, ышанып әйтәү (һөйләү, урғаклашыу, қарамағына тапшырыу, биреү); **вверить свою судьбу кому-л.** кемгәлер үзәннен язмышынды ышанып тапшырыу; **вверить тайну** ышанып, сер урғаклашыу

ВВЕРИТЬСЯ *сов. кому-чему* ышаныу, үзен ышанып тапшырыу; **ввериться доктору** докторға ышаныу

ВВЕРНУТЬ *сов. что 1.* бороу, бороп инде-реү; **вернуть электрическую лампочку в патрон** электр лампочкаһын патронға бороу **2. разг.** қыстырып ебәрәү, қатыштырыу, қушыу (*һүз, иҫкәрмә һ.б.*); **вернуть словечко** һүз қыстырып ебәрәү, һүзгә қушылыу

ВВЕРНУТЬСЯ *сов.* боролоу, боролоп инеү; **винт хорошо вернулсЯ** винт якшы боролдо

ВВЕРСТАТЬ *сов. что; полигр.* наборға қушымға инде-реү

ВВЕРСТАВАТЬ *несов. см. вверстать*

ВВЕРХ *нареч. 1.* өскә, өскә табан, юғарыға; **подняться вверх** юғарыға күтәрелеү; **смотреть вверх** өскә қарау **2. (к истоку реки)** үргә, үренә табан; **плыть вверх по реке** йылга үренә табан йөзөү ♦ **вверх дном** (ногáми) аҫты-өскә, баш түбән; **руки вверх!** қулдарынды күтәр!

ВВЕРХУ *нареч.* өстә, юғарыла, үрзә

ВВЕРЯТЬ *несов. см. вверить*

ВВЕРЯТЬСЯ *несов. 1. см. ввериться 2. страд. от вверять*

ВВЕСТИ *сов. 1. кого-что* инде-реү, керетеү, инде-реп (керетеп) ебәрәү; **вести войска в город** қалаға гәскәр инде-реү **2. кого-что (включить в состав)** инде-реү, теркәү; **вести в состав комиссии** комиссия составына инде-реү **3. что (влить, впустить)** инде-реү, ебәрәү; **вести**

глюкозу в вену венага глюкоза ебәреү 4. *кого-что (вовлечь)* бугау, яңылыштырыу, азаштырыу; **ввести в заблуждение** яңылыштырыу, бугау 5. *что (установить)* индереү; **ввести новые методы** яңы ысул(дар) индереү; **ввести новые порядки** яңы тәртип индереү 6. *(в сочет. с суц. и предлогом “в”)* индереп ебәреү, килтереү, эшлэй башлатыу; **ввести в бой** һуғышка индереү; **ввести в эксплуатацию** файзаланыуға тапшырыу; **ввести в действие** хәрәкәткә килтереү, эшлэй башлатыу; **ввести в оборот** әйләнешкә индереп ебәреү; **ввести в употребление** кулланыуға индереп ебәреү ♦ **ввести во владение** рәсми рәүештә милеккә әйләндереү; **ввести в дом** таныштырыу; **ввести в курс дела (в суть вопроса)** эштең айышына (асылына) төшөндөрөү

ВВЕСТИСЯ *сов. безл. (войти в употребление)* индереулеу, инеп китеү; **ввелось в обычай** йолага инеп китте

ВВИДУ *предлог с род. п. (по причине чего-л.)* сәбәпле, аркаһында, айканлы, -ға/-гә күрә, -ғанлыктан/-гәнлектән; **ввиду болезни** ауырыу булыу сәбәпле; **ввиду недостатка времени** вакыт етмәгәнлектән

ВВИНТИТЬ *сов. что* бороп индереү; **ввинтить шуруп** шөрөп бороп индереү

ВВИНТИТЬСЯ *сов. что* бороп индереулеу, боролоу

ВВИНЧИВАТЬ *несов. см. ввинтить*

ВВИНЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ввинтиться 2. страд. от ввинчивать*

ВВИТЬ *сов. что* кушып үреү (ишеү); **ввить ленту в венюк** венюкка таҗма кушып үреү

ВВОД *м 1. см. ввести — вводить; ввод войск* гәскәр индереү; **ввод в действие новых предприятий** яңы предприятиеләрҙе сафка индереү 2. *тех. (место)* индереү урыны

ВВОДИТЬ *несов. см. ввести*

ВВОДИТЬСЯ *несов. 1. см. ввестись 2. страд. от вводить*

ВВОДНЫЙ и **ВВОДНОЙ**, -ая, -ое 1. индереү ...ы, керетеү ...ы; **вводное отверстие** керетеү тишеге 2. *(вступительный)* инеш; **вводная лекция** инеш лекция 3. *(вставной)* өстәмә; **вводный образ** өстәмә образ ♦ **вводное слово** *грам.* инеш һүз; **вводное предложение** *грам.* инеш һөйләм

ВВОЗ *м 1. см. ввезти; ввоз товаров* тауар индереү 2. импорт, индерелгән тауар; **ввоз хлеба** икмәк импорты

ВВОЗИТЬ *несов. см. ввезти*

ВВОЗИТЬСЯ *несов. страд. от ввозить*

ВВОЗНЫЙ и **ВВОЗНОЙ**, -ая, -ое 1. ситтән индерелгән; **ввозный товар** ситтән индерелгән тауар 2. *(взимаемый за ввоз)* ситтән индереү ...ы; **ввозная пошлина** ситтән индереү пошлинаһы

ВВОЛАКИВАТЬ *несов. см. волоочь*

ВВОЛАКИВАТЬСЯ *несов. страд. от вволакивать*

ВВОЛОЧЬ *сов. кого-что; прост. һөйрәү, һөйрәп индереү, тартыу, тартып индереү; вволочь брёвна в сарай* бүрәналәрҙе һарайға һөйрәп индереү

ВВОЛЮ *нареч.; разг. туйганса, теләгәнсә, теләгән тиклем (саклы); вволю набьется* туйгансы ашау; **вволю играть** теләгәнсә уйнау; **отдохнуть вволю** теләгәнсә ял итеү

ВВОСЬМЕРО *нареч. һигез тапкыр (мәртәбә); ввосьмеро больше* һигез тапкыр артығыраҡ (күп)

ВВОСЬМЕРОМ *нареч. һигез кеше бергә; мы ввосьмером без* һигезебез бергә

В ВОСЬМЫХ *вводн. сл. һигезенсенән*

ВВЫСЬ *нареч. юғарыға, үргә, өскә; самолёт быстро поднялся ввысь* самолёт бик тиз юғарыға күтәрелде

ВВЯЗАТЬ *сов. 1. что (вплести вязанием)* кушып бәйләү (куша бәйләү), бәйләп кушыу; **вязать пятку в чулок** үксәне ойоҡка бәйләп кушыу 2. *кого; перен., разг. (вовлечь, впутать)* бугау, катнаштырыу, ылыҡтырыу, кыстырыу; **вязать в неприятную историю** *кого-л. кемделер* насар эшкә ылыҡтырыу

ВВЯЗАТЬСЯ *сов.; разг. кысылыу, катнашыу, катнашып китеү, кысылып китеү, тығылыу; вязаться в чужой разговор* сит кеше һүзенә кысылыу; **полк вязался в бой** полк һуғышка катнашып китте

ВВЯЗКА *ж; разг. см. вязать*

ВВЯЗЫВАНИЕ *с см. вязывать*

ВВЯЗЫВАТЬ *несов. см. вязать*

ВВЯЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вязаться 2. страд. от вязывать*

ВГИБ *м бөгөү, бөгөм, бөгөлөш, бөгөлмә*

ВГИБАТЬ *несов. см. вогнуть*

ВГИБАТЬСЯ *несов. 1. см. вогнуться 2. страд. от вгибать*

ВГЛУБЬ *нареч. и предлог 1. нареч. эскә, эскә табан, тәрәнгә; продвигаться вглубь* эскә табан үтеү 2. *предлог с род. п. эсенә, төпкөлөнә; вглубь страны* илден төпкөлөнә

ВГЛЯДЕТЬСЯ *сов. в кого-что* текләп (текәләп, ентекләп) карау; **вглядеться в темноту** караңгыға текләп карау

ВГЛЯДЫВАТЬСЯ *несов. см. вглядеться*

ВГНЕЗДИТЬСЯ *сов. (вселиться, укорениться)* урынлашыу, төпләнеү, тамыр йәйеү

ВГОНЯТЬ *несов. см. вогнуть*

ВГОНЯТЬСЯ *несов. страд. от вгонять*

ВГОРЯЧАХ *нареч.; разг. кызыулыҡ менән, кызып китеп, кызып, ярышып; вгорячах высказаться* кызыулыҡ менән әйтеп ташлау

ВГРЫЗАТЬСЯ *несов. в кого-что; разг. (вцепляться зубами)* тештәрҙе батырыу, тештәр менән эләктереү

ВДАВАТЬСЯ

ВДАВАТЬСЯ *несов. см. вдаться*

ВДАВИТЬ *сов. что 1. во что* батырыгу, батырып индереу; *вдавить пробку в бутылку* бөкөнө шешәгә батырыгу **2. (вмять)** йәнсеу, йәнсекләу, йәнсеп бөтөрөу, йәмшәйтөу

ВДАВИТЬСЯ *сов. 1. (вогнуться, вмяться)* изелеу, йәнселеу; *зерно под колесом вдавилось* ашлык тәгәрмәс астында изелде **2. (углубиться)** сокорайтып (сокорлатып) инеп китеу, сокорлау

ВДАВЛИВАТЬ *несов. см. вдавить*

ВДАВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от вдавливать*

ВДАЛЕКЕ и **ВДАЛИ** *нареч.* алысқа, йыракта; *вдалеке от города* каланан алысқа

ВДАЛЬ *нареч.* алысқа, йыракка; *глядеть вдаль* алысқа карау

ВДАТЬСЯ *сов. 1. (вклиниться)* инеп китеу (тороу), эскә (төпкә) инеу; *скала вдалась в море* кая дингезгә инеп тора **2. батыу, батып инеу, тишөп инеу, йәнсеп инеу, сокорайтып инеп китеу 3. перен. (предаться чему-л.)** бирелеу (бирелеп китеу), мауыгыгу; *вдаться в мечтательность* хыялга бирелеп китеу ♦ *вдаться в крайности* бер сиктән икенсәнен һуғыллы; *вдаться в обман* алданыу; *вдаться в подробности* энәһенән ебенә тиклем тикшерөу (төпсөнөу)

ВДВИГАТЬ *несов. см. вдвинуть*

ВДВИГАТЬСЯ *несов. 1. см. вдвинуться 2. страд. от вдвигать*

ВДВИЖНОЙ, -ая, -ое асылмалы; *вдвижной ящик* асылмалы тартма

ВДВИНУТЬ *сов. что* шыгузырып (этеп) индереу

ВДВИНУТЬСЯ *сов. инеу, инеп китеу (хәрәкәт иттерөүгән)*

ВДВОЕ *нареч. 1. ике тапкыр, икеләтә; вдвое сильнее* икеләтә көслөрәк; *вдвое меньше* ике тапкыр кәмерәк **2. икегә, урталай, (кап) уртага; сложить вдвое икегә бөкләу**

ВДВОЁМ *нареч.* икәүләп, икәү, икәүләшөп, икәү бергә; *жить вдвоём* икәүләп йәшәу

ВДВОЙНЁ *нареч.* икеләтә, ике тапкыр; *заплатить вдвойне* икеләтә түләу

ВДЕВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое күзәүле; *вдевальная игла* күзәүле энә

ВДЕВАНИЕ *с см. вдевать; вдевание нитки в иглу* энәгә еп үткәрөу

ВДЕВАТЬ *несов. см. вдеть*

ВДЕВАТЬСЯ *несов. 1. см. вдеться 2. страд. от вдевать*

ВДЕВЯТЕРО *нареч.* туғыз тапкыр (мәртәбә), туғыз кат, туғызлата; *вдевятеро больше* туғыз тапкыр артык

ВДЕВЯТЕРОМ *нареч.* туғызыбыз бергә, туғызлап; *мы вдевятером* без туғызыбыз бергә

В-ДЕВЯТЫХ *водн. сл. туғзынсыннан*

ВДЕЛАТЬ *сов. что, во что (вставить внутрь, закрепить)* куйыу, индереп ныгытыу,

индереп беркетөу; *вделать камень в кольцо* йәзөккә каш куйыу

ВДЕЛЫВАТЬ *несов. см. вделывать*

ВДЕЛЫВАТЬСЯ *несов. страд. от вделывать*

ВДЁРГИВАТЬ *несов. см. вдёргнуть*

ВДЁРГИВАТЬСЯ *несов. страд. от вдёргивать*

ВДЁРНУТЬ *сов. что, во что (эскә)* тартып үткәрөу; *вдёргнуть шнурки в ботинки* ботинкага бау тартып үткәрөу

ВДЁРНУТЬСЯ *сов. (эскә)* тартып үткәрелөу

ВДЕСЯТЕРО *нареч.* ун тапкыр (мәртәбә), ун кат, унлага; *вдесятеро больше* ун тапкыр артык

ВДЕСЯТЕРОМ *нареч.* унаулап, унауыбыз, уныбыз бергә

В-ДЕСЯТЫХ *водн. сл. унынсыннан*

ВДЕТЬ *сов. что, во что* үткәрөу, кейзерөу, һаплау, күзләу; *вдеть нитку в иглу* энәнең күзәүенә еп үткәрөу, энә һаплау (һабаклау)

ВДЕТЬСЯ *сов. үткәрелөу, кейзерелөу, һапланыу, күзләнеу*

ВДОБАВОК *нареч.; разг. өстәүенә, шунун өстөнә, етмәһә*

ВДОВЕТЬ *несов.; разг. тол калыу*

ВДОВЕЦ *м тол ир; вдова ж тол катын ♦ со-*лбменная *вдова шутол.* иренән вақытлыса айырылып торған катын

ВДОВИЙ, -ья, -ье тол катын ...ы; *вдовья жизнь* тол катын тормошо

ВДОВОЛЬ *нареч.; разг. 1. (до полного удовлетворения)* туйғансы, теләгәнсе, етерлек, танһык канғансы; *мы вдоволь наелись ягод* без туйғансы еләк ашанык **2. в знач. сказ.** мул, етерлек, етеш, күп; *у нас всего вдоволь* беззә бөгәһә лә етерлек

ВДОВСТВО *с толлок, тол йәшәу*

ВДОВСТВОВАТЬ *несов. тол калыу, тол йәшәу*

ВДОВУШКА *ж; разг., ласк. от вдова* тол катынкай

ВДОВЫЙ, -ая тол, тол йәшәүсе, тол калған

ВДОГОНКУ *нареч.; разг. артынан, артынан бастырып (кыуып); крикнуть вдогонку* артынан кыскырыу; *побежать вдогонку* артынан бастырыу

ВДОЛБИТЬ *сов. что 1. (вбить)* кагып индереу **2. кому; перен., прост.** төшөндөрөу, аңлатыу, тукуу, тылкыу

ВДОЛЬ *нареч. и предлог 1. нареч.* буйга, буйына; *раскалывать бревно вдоль* бүрәнәнә буйга ярыу **2. предлог с род. п.** буйлап, буйынса; *вдоль реки* йылга буйлап; *вдоль дороги* юл буйынан ♦ *вдоль и поперёк:* 1) *(во всех направлениях)* индәп-буйлап, аркырыһынан буйына; 2) *(до мельчайших подробностей)* энәһенән ебенә тиклем, үтәнән-үтәгә

ВДОХ *м тын (хулыш)* алыу; *сделать глубокий вдох* тәрән итеп тын алыу

ВДОХНОВЕНИЕ *с илһам, ижади күтәрәнкелек, дәрәт, рух; работать с вдохновением* илһам

менэн эшлэү; **трудо́бе** **вдохнове́ние** хезмэт дэрте

ВДОХНОВЭ́ННЫЙ, -ая, -ое *высок*. 1. (*исполненный вдохновения*) күтәренке рухлы, илһамлы, дәртле; **вдохнове́нное сло́во** күтәренке рухлы һүз; **вдохнове́нный труд** дәртле хезмэт 2. (*выражающий вдохновение*) илһамлы, илһам сағылған; **вдохнове́нный взгляд** илһамлы караш; **вдохнове́нное ли́цо** илһам сағылған йөз

ВДОХНОВИ́ТЕЛЬ м и **ВДОХНОВИ́ТЕЛЬНИ́ЦА** ж илһам биреүсе, дәртләндереүсе, рухландырыусы

ВДОХНОВИ́ТЬ *сов. кого-что* 1. (*вызвать вдохновение*) рухландырыу, әсәрләндереү, илһамландырыу; **вдохнови́ть слу́шателей** тыңлаусыларзы рухландырыу 2. *на что* (*побудить*) дәртләндереү, рухландырыу; **вдохнови́ть на подвиг** батырлыҡка дәртләндереү

ВДОХНОВИ́ТЬСЯ *сов.* рухлануу, илһамлануу, дәртләнеү, әсәрләнеү

ВДОХНОВЛЯ́ТЬ *несов. см. вдохнови́ть*

ВДОХНУ́ТЬ *сов.* 1. *что* һулау, тын (һулыш) алыу; **вдохну́ть све́жий в́здых** саф һауа һулау 2. *что, в кого-что; перен.* йәнләндереү, рухландырыу, уятыу, кузгатыу; **вдохну́ть бо́дрость** в *кого-л.* берәй кешене йәнләндереп ебәреү; **вдохну́ть чу́вство го́рдости** горурлыҡ хисе уятыу

ВДРЭ́БЕЗГИ *нареч.* 1. (*на мелкие части*) селләрәмә; **вдрэ́безги разби́ть** селләрәмә килтереү 2. *разг. (совершенно, полностью)* тотош, туплығынса, бөтөнләй; **вдрэ́безги прои́граться** туплығынса отолоу

ВДРУ́Г *нареч.* 1. капыл, кинәт, көтмәгәндә, искәрмәстән; **вдрут раздался вы́стрел** көтмәгәндә атыу тауышы яңгыраны 2. *уст. (сразу, немедленно)* шунда ук; **не вдрут пришло́ реше́ние** шунда ук хәл ителмәне 3. *разг. (разом, одновременно)* бер юлы, бер үк вакытта 4. *в знач. частицы; разг. (а если, а что если)* эгәр -һа/-һә; **вдрут ошибли́сь?** эгәр яңылыш булып куйһа?

ВДРЫ́ЗГ *нареч.; прост. см. вдрэ́безги*

ВДУВА́НИЕ *с см. вдува́ть*

ВДУВА́ТЬ *несов. см. вду́ть*

ВДУВА́ТЬСЯ *несов. страд. от вдува́ть*

ВДУМА́ТЬСЯ *сов.* ентекләп (төптән) уйлау, төбәнә (айышына) төшөнөү; **вдуматься в смысл ста́тый** мәкәләнең айышына төшөнөү; **вдуматься в сказа́нное** айткәндәр тураһында уйлануу

ВДУ́МЧИВО *нареч.* төптән уйлап, тәрән, төшөнөп, төплө; **вдумчиво изуча́ть класси́ческую литерату́ру** классик әзәбиәттә төплө өйрәнеү

ВДУ́МЧИВОСТЬ ж төптән (тәрән) уйлау

ВДУ́МЧИВЫ́Й, -ая, -ое 1. нык (ентекләп) уйланған, төптән (тәрән) уйлаусан, (төптән) уйлап эш итеүсән; **вдумчивый отве́т** ентекләп уйланған яуап; **вдумчивый раба́тник** төптән уйлап эш итеүсән хезмәткәр 2. (*выражающий вдумчи-*

вость) уйсан; **вдумчивое ли́цо** уйсан йөз; **вдумчивый взгляд** уйсан караш

ВДУ́МЫВА́ТЬСЯ *несов. см. вдуматься*

ВДУ́НУТЬ *сов. см. вду́ть*

ВДУ́ТЬ *сов. что* өрөү, өрөп тултырыу; **вду́ть в́здых** в **рези́новый мяч** резина тупка һауа өрөп тултырыу

ВДЫ́ХАНИЕ *с см. вдыха́ть*

ВДЫ́ХАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һулыш (тын) алыу ...ы; **вдыха́тельный кла́пан** проти́вога́за проти́вогаздың тын алыу клапаны

ВДЫ́ХАТЬ *несов. см. вдохну́ть* 1

ВДЫ́ХАТЬСЯ *несов. страд. от вдыха́ть*

ВЕГЕТАРИА́НЕЦ м вегетариансы, вегетариан (*итле азык ашамаған кеше*)

ВЕГЕТАРИА́НСКИЙ, -ая, -ое итһез аш; **вегетари́анская сто́ловая** итһез аштар ашхананы; **вегетари́анский обе́д** итһез төшкө аш

ВЕГЕТАРИА́НСТВО с вегетарианлыҡ (*һоттән, йәшелсәнән әзерләнгән аш менән генә туклану системаны*)

ВЕГЕТАТИ́ВНЫЙ, -ая, -ое биол. вегетатив; **вегетати́вные органы** вегетатив органдар (*үсемлектәрҙә үсеү һәм туклану органдары*) ♦ **вегетати́вное размно́жение** вегетатив үрсөү; **вегетати́вная нер́вная систе́ма** физиол. вегетатив нерв системаһы

ВЕГЕТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое бот. вегета́ция; **вегетацио́нный пери́од** вегета́ция осоро

ВЕГЕТА́ЦИЯ ж; бот. вегета́ция (*үсемлектәрҙең үсеү, үрсөү процесы*)

...**ВЕ́Д** м (*урыҫ телендәге кушма исемдәрҙең икенсе өлөшө, "белгес" мәғәнәһендә*); **восто́ково́д** шаркиәтсе, шарек белгесе; **литерату́рове́д** әзәбиәтсе, әзәбиәт белгесе; **язы́кове́д** телсе, тел белгесе

ВЕ́ДАТЬ *несов.* 1. *что; уст. (знать, иметь сведения)* белеү, танып белеү, хәбәрҙар булыу; **веда́ть исто́рию се́мьи** гаилә тарихын белеү 2. (*с отрицанием "не"*) белмәү; **не ве́дает, что твори́т** нимә эшләгәнән белмәй 3. *что (испытывать, участвовать)* тойоу, һизеү, белеү; **она́ не ве́дала колеба́ний** ул икеләнеү тойманы 4. *чем (заведовать, управлять)* алып барыу, идара итеү, етәкселек итеү, башкарыу; **ве́дать хозяй́ством** хужалыҡ менән идара итеү

ВЕ́ДЕНИЕ с идара (етәкселек) итеү, карамағында булыу, карамағында тороу, карамағына алыу; **находи́ться в ве́дении ру́но** руно карамағында булыу; **принимáть в своё ве́дение** үз карамағына алыу

...**ВЕ́ДЕНИЕ** с (*урыҫ телендәге кушма һүзҙәрҙең фән һәм уның тармактарының исемен белдергән икенсе өлөшө*); **восто́коведение** шаркиәт; **язы́коведение** тел ғилеме; **обществове́дение** йәмғиәт ғилеме

ВЕ́ДЕНИЕ с см. **вести́** 1, 3, 7; **ве́дение** **хозяй́ства** хужалыҡ менән идара итеү; **ве́дение со-**

ВЕДЁРКО

брания ййыйлышты алып барыу; **ведение протокола** протокол алып барыу (языу)

ВЕДЁРКО *с; разг., уменьш. от ведро* 1 бәләкәй бизрә (күнәк)

ВЕДЁРНЫЙ, -ая, -ое 1. бизрә ...ы; **ведёрная рұчка** бизрә тоткаһы 2. (*вместимостью в одно ведро*) бер бизрәлек, бер бизрә һыйышлы; **ведёрная бочка** бер бизрә һыйышлы мискә

ВЕДЁРЦЕ *с; уменьш. от ведро* 1 бәләкәй бизрә (күнәк)

ВЕДОМО *вводн. сл.; уст.* билдәле, әлбиттә

ВЕДОМОСТЬ *ж* 1. ведомость, исемлек; **расчётная ведомость** иҗәп-хисап исемлеге 2. *н. ведомости* ведомостар; **“Ведомости Верховного Совета СССР”** “СССР Югары Советы ведомостары”

ВЕДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. ведомство ...ы, ведомствога караган; **ведомственные архивы** ведомство архивтары 2. ведомствосылык ...ы, ведомство мәнфәгәтен тогоуга нигезләнгән; **ведомственный подход к вопросу** мәсьәләгә ведомствосылык карашы

ВЕДОМСТВО *с* ведомство, идара (*дәүләт идараның һәм уны хезмәтләндергесе учреждениелар системаның тармағы*); **таможненное ведомство** таможня ведомствоһы; **военное ведомство** хәрби идара

ВЕДОМЫЙ, -ая, -ое 1. *кому* билдәле; **всякому ведомо** һәр кемгә билдәле 2. *в знач. суц. ведомо с в выражениях:* 1) *с ведома чьего кем-деңдер* рөхсәте (ризалығы) менән; 2) *без ведома чьего кемдеңдер* рөхсәтенән (ризалығынан) башка, ризалыкһыз

ВЕДОМЫЙ, -ая, -ое *уст.* 1. *прич. от вести* 2. *прил. (такой, который следует за ведущим)* эйәрәүсе, эйәргәүсе; **ведомый самолёт** эйәрәүсе самолёт 3. *в знач. суц. ведомый м* эйәрәүсе 4. *прил.; тех. (приводимый в движение ведущим)* йөрөтөләүсе, хәрәкәткә килтереләүсе; **ведомое колесо** йөрөтөләүсе тәгәрмәс

ВЕДРЕННЫЙ, -ая, -ое *уст., прост.* сыуак, салт аяз, кояшлы; **ведренный день** салт аяз (кояшлы) көн

ВЕДРО *с* 1. бизрә, күнәк 2. *уст. (мера жидкости около 12 л)* бер бизрә, бер күнәк ♦ **дождь льёт как из ведра** ямғыр койоп яуа, ямғыр бизрәнән койган күеүк яуа

ВЕДРО *с; уст., прост.* салт аяз, кояшлы көн, сыуак

ВЕДУЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от вести* 2. *прил. (головной)* иң башта барыусы, алып барыусы, башлап барыусы; **ведущий самолёт** иң башта барыусы самолёт 3. *в знач. суц. ведущий м и ведущая ж* алып барыусы, етәксе; **оценить своего ведущего** үзденең етәксенде баһалау 4. *прил.; перен. (главный, руководящий)* төп, етәксе; **ведущая отрасль промышленности** сәнәгәттең төп тармағы; **играть ведущую роль** төп

роль уйнау 5. *прил.; тех.* йөрөтөләүсе, хәрәкәтләндереләүсе, хәрәкәткә килтереләүсе; **ведущее колесо** йөрөтөләүсе тәгәрмәс

ВЕДЬ союз и частица ла/лә баһа, бит; **ведь он ещё бблен** ул ауырғыу за баһа; **ведь это всем известно** был бәтәһенә ла билдәле бит; **вот ведь как интересно** бына нисек кызык икән дә баһа; **ведь вы были правы** һез хаҡлы ингез за баһа

ВЕДЬМА *ж* 1. убырлы карсыт, сихырсы карсыт 2. *перен., bran. (злая женщина)* уҗал (яуыз) катын

ВЕЕР *м* 1. веер, елпеүес (*кош кауырғынынан ярым түңәрәк итеп яһалған елпеүес*); **обмахиваться веером** елпеүес менән елпенәү 2. *в знач. нареч. веером* ярым түңәрәк яһап; **расположить веером** ярым түңәрәк яһап урынлаштырыу

ВЕЕРНЫЙ, -ая, -ое елпеүес һымак; **веерные листья** елпеүес (һымак) япрактар

ВЕЕРООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое елпеүескә окшаш

ВЕЖДЫ *мн. (ед. вжда ж); уст., trad.-поэт.* 1. күз кабактары 2. күззәр

ВЕЖЛИВОСТЬ *ж* эзәплелек, эзәп, ихтирамлылык, ихтирам; **визит вежливости** ихтирам йөзөнән килеү; **предупредительная вежливость** игтибарлы эзәплелек

ВЕЖЛИВЫЙ, -ая, -ое эзәпле, ихтирамлы, түбәнселекле; **вежливый человек** эзәпле кеше; **вежливый тон** ихтирамлы тон

ВЕЗДЕ *нареч.* бәтә (бөтөн) ерзә (урында), һәр ерзә (урында), һәр кайза; **везде и всюду** һәр ерзә, бәтә урында

ВЕЗДЕСУЩИЙ, -ая, -ее бәтә ергә лә (бәтәһенә лә) етешәүсе, бәтәһенә лә катнашыусы, бәтәһенә лә тыгылыусы, өлгөр; **вездесущие репортёры** бәтәһенә лә (бөтөнөнән лә) етешәүсе, өлгөр репортёрзәр

ВЕЗДЕХОД *м* вездеход (*теләһә ниндәй юлдан йөрөй ала торған автомашина*)

ВЕЗЕНИЕ *с; разг.* яйы килеү, яйы (уңайы) килеп тороу, уңышлы килеп сығыу, уңыу

ВЕЗТИ *несов.* 1. *кого-что* тартыу, йөрөтөү (*тейән, ултыртып*), алып барыу (кайттыу), тартып алып барыу, илтеү; **везти груз на парохде** йөктә пароходта алып барыу; **везти на тележках** бәләкәй арбаларза алып барыу 2. *кому* безл.; *разг. (об удаче)* яйы (уңайы) килеп тороу, уңайлы килеп сығыу, эше уңыу, уңышлы барыу (булыу); **емү везёт на охоте** уның һунары уңышлы була; **емү в жизни всегда везёт** уның бәхете бар, уга тормошта һәр вакыт уңайы килеп тора ♦ **везти на себе** йөктөн ауырын үзәң тартыу; **везёт как утопленнику** бәхетһезгә ел каршы

ВЕЗТИСЬ *несов. страд. от везти* 1

ВЕЗУЧИЙ, -ая, -ее эше (юлы) уңыусан, даланлы; **везучий человек** даланлы кеше

ВЕК *м* 1. быуат, йөз йыл; **двадцатый век** егерменсе быуат; **в прошлом веке** үткән быуатта

ВЕЛИЧАВЫЙ

ВЕЛИЧАВЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, олпатлы, тантаналы, мәгрүр; **величавая мелодия** тантаналы мелодия; **величавая поступь** мөһабәт азым; **величавые горы** мәгрүр таузар

ВЕЛИЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*уважаемый, почетный, прославляемый*) ихтирамлы, хөрмәтләү(се), данлаусы; **величальный обряд** хөрмәтләү йолаһы; **величальная песня** данлаусы йыр

ВЕЛИЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что, кем-чем* хөрмәтләп (ихтирам менән) атау (исемләү), ололап әйтеү; **величать профессором** профессор тип атау; **величать по бабушке** атаһының исеме менән ололап әйтеү 2. *кого (чувствовать песнями)* хөрмәтләп йырлау, арнап йырлау; **величать наречённых** йәрәшелгәндәрҙе хөрмәтләп йырлау

ВЕЛИЧЕСТВЕННОСТЬ ж мөһабәтлек, бөйөклөк; **величественность здания** йорттоң мөһабәтлеге

ВЕЛИЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, бөйөк; **величественный вид** мөһабәт күренеш

ВЕЛИЧЕСТВО с; *уст.* гали йәнәптәре

ВЕЛИЧИЕ с бөйөклөк, ололоқ, зурлык; **величие подвига** батырлыктың бөйөклөгө ♦ **во всём (своём) величии** үзенең бөтә матурлығында (күркәмлегендә); **с высоты своего величия** үз бөйөклөгөнән, өстөнлөк менән

ВЕЛИЧИНА ж 1. (*размер, объём*) күләм, зурлык; **величина комнаты** бүлмәнең зурлығы; **измерить величину чего-л.** *нимәнәңдер* зурлығын үлсәү 2. *мат., физ.* дәүмәл, зурлык; **бесконечно малая величина** сикһез бәләкәй дәүмәл; **неизвестная величина** билдәһез дәүмәл; **постоянная величина** даими дәүмәл, үзгәрмәүсән дәүмәл 3. *перен.* (*о человеке*) атаклы (күренекле) кеше; **он крупная величина в науке** ул фәндә күренекле кеше

ВЕЛОГОНКА ж велосипед ярышы; **весёлые велогонки** язғы велосипед ярышы

ВЕЛОГОНЩИК м велосипедта ярышыусы

ВЕЛОДРОМ м велодром (*велосипедта ярышыу майҙаны*)

ВЕЛОЗАВОД м велосипед заводы

ВЕЛОСИПЕД м велосипед

ВЕЛОСИПЕДИСТ м и **ВЕЛОСИПЕДИСТКА** ж велосипедсы

ВЕЛОСИПЕДНЫЙ, -ая, -ое велосипед ...ы; **велосипедные гонки** велосипед ярыштары

ВЕЛЬБОТ м; *мор.* вельбот (*ишкәкле һәм елкәле зур озон кәмә*)

ВЕЛЬВЕТ м вельвет (*тукума*)

ВЕЛЬВЕТОВЫЙ, -ая, -ое 1. вельвет ...ы, вельвет; **вельветовое производство** вельвет етештереү 2. вельвет, вельветтан тегелгән; **вельветовый костюм** вельвет костюм

ВЕЛЬМОЖА м 1. *уст.* вельможа (*атаклы нәселдән сыккан бай түрә*) 2. *ирон.* үзен әллә кемгә куйған кеше

ВЕЛЬМОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. вельможа булган, зур түрә булган, вельможа; **вельможный боярин** вельможа баяр 2. вельможаларга (зур түрәләргә) хас; **вельможная осанка** вельможаларга хас килбәт (киәфәт)

ВЕЛЮР м велюр (*максус эшкәртелгән бустай йәки фетр*)

ВЕНА ж вена, кан тамыры (*йөрәккә кан йөрөтөүсе тамыр*); **расширение вен** *мед.* вена-лар(зың) киңәйеүе

ВЕНГЕРКА I ж *см.* венгры

ВЕНГЕРКА II ж венгерка (*бейеү һәм уға язылган музыка әсәре*)

ВЕНГЕРСКИЙ, -ая, -ое венгр(зар) ...ы, Венгрия ...ы; **венгерский язык** венгр теле

ВЕНГРЫ и *уст.* **ВЕНГЕРЦЫ** *мн.* венгрзар, мадьярзар, венгр халкы, мадьяр халкы // *ед.* венгр и **венгерцы** м венгр ир-аты; **венгерка** ж венгр катын-кызы

ВЕНЕРИК м; *разг.* венерик (*венерик ауырыу менән сирләүсе*)

ВЕНЕРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* венерик; **венерические болезни** венерик ауырыулар

ВЕНЕРОЛОГ м; *мед.* венеролог (*венерик ауырыулар врачы*)

ВЕНЕРОЛОГИЯ ж; *мед.* венерология (*медицианың венерик ауырыуларҙы өйрәнеү бүлеге*)

ВЕНЕЦ м 1. *уст., трад.-поэт.* венок; **терновый венец** сәнскеле венок 2. *уст.* (*драгоценный головной убор*) таж; **царский венец** батша тажы 3. *церк.* венок (*йәрәшеү йолаһын үтгәндә башка кейзелгән венок*) 4. *разг.* (*бракосочетание*) никах, никах йолаһы; **до венца** никахка тиклем; **после венца** никахтан һуң 5. *перен.* (*последняя, высшая ступень*) һуңғы (юғары) баҫқыс; **венец творения** ижадтың һуңғы баҫқысы 6. *астр.* шаңдақ; **венец вокруг луны** ай әйләнәһендәге шаңдақ 7. *ниргә* (*бураның бер кат бүрәнәһе*) ♦ *идти под венец* *уст.* кейәүгә сығыу, өйләнешеү

ВЕНЕЦИАНСКИЙ, -ая, -ое Венеция ...ы

♦ **венецианское окно** өс өлөштән торған зур тәзрә (*урта күзгәнгә зур, ә ике як ситтәһе ярым күзгәнәктәрҙән тора*)

ВЕНЕЧНЫЙ, -ая, -ое 1. таж ...ы; **венежные украшения** таж бизәктәре 2. *ниргә* ...ы (*бураһа*); **венежная скоба** *ниргә* атламаһы 3. *анат.* коронар; **венежные сосуды** коронар тамырзар

ВЕНЗЕЛЬ м вензель (*исем менән фамилияның йәки ике исемдең баш хәрәфтәренең сәмәләр бергә язлышы*) ♦ **писать вензеля** алпан-толпан баҫып, бәүелеп атлау (*исерек кеше тураһында*)

ВЕНИК м миндек

ВЕНОЗНЫЙ, -ая, -ое вена ...ы; **венозная кровь** вена қаны

ВЕНОК м венок (*сәскә йәки япрактан түңәрәкләп үрелгән бәйләм*); **лавровый венок** лавр веногы

ВЕНТЕРЬ *м; рыб.* ток ау (*балык тотоу коралы*)

ВЕНТИЛИРОВАТЬ *несов. что* 1. еллэтеү, һауа алмаштырыу, вентиляция яһау; **вентилировать помещение** бинаны еллэтеү, бинаның һауаһын алмаштырыу 2. *перен., прост. (обсуждать)* тикшереп карау, асыклап карау; **вентилировать вопрос** мәсьәләне тикшереп карау

ВЕНТИЛИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. (*проветриваться*) еллэтеү 2. *страд. от* вентилировать

ВЕНТИЛЬ *м* вентиль (1. *тех. шыйыкса, пар, газ ағымын көйләү һәм ябыу кулайламы, клапан* 2. *муз. тынлы музыка коралдарында тауыш юзарылығын көйләүсе клапан*)

ВЕНТИЛЯТОР *м* вентилятор, елләткес

ВЕНТИЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое вентиляция ...ы; **вентиляционная труба** вентиляция торбаһы

ВЕНТИЛЯЦИЯ *ж* 1. еллэтеү, һауа алмаштырыу 2. *тех.* вентиляция (*елләтеү, һауа алмаштырыу приборлары*)

ВЕНЦЕНОСЕЦ *м; высок., уст.* батша, монарх

ВЕНЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. никах ...ы; **венчальный обряд** никах йолаһы 2. никах ...ы, никах өсөн тәғәйенләнгән; **венчальное платье** никах күлдәге

ВЕНЧАНИЕ *с* 1. *ист. (коронование)* таж кейзереү (*тәхеткә ултыртыу йолаһы*) 2. *никахлау, никах йолаһын үткәреү*

ВЕНЧАТЬ 1. *сов., несов. кого-что; уст., поэт.* таж кейзереү, бүләкләү; **венчать гербю лавровым венком** батырға лавр тажы кейзереү 2. *несов. что (находиться наверху)* осланыу, осонда булыу, осонда торуу; **башню венчала звезда** манараның осонда йондоз тора 3. *несов. что; перен. (успешно завершать)* тамамлау, теүәлләү, уңышлы килеп сығыу; **конец венчает дело** эште уның азағы бизэй; эштең уңышы — тамамлануында 4. *сов., несов. кого; церк. (совершать обряд бракосочетания)* никах укыу, никахлау ♦ **венчать на царство** тәхеткә ултыртыу йолаһын узгарыу, тәхеткә ултыртыу, таж кейзереү

ВЕНЧАТЬСЯ *несов.* 1. (таж, сәскә менән) бизәлеү, таж кейзерелеү; **праздник венчался рбзми** байрам розалар менән бизәлде 2. (*вступать в брак*) никахлануы, никахлашыу 3. *чем (заканчиваться, завершаться наверху)* осланыу, тамамлануы 4. *страд. от* венчать

ВЕНЧИК *м* (*часть цветка*) таж

ВЕПРЬ *м* кабан, кырагай суска, кыр сускаһы

ВЕПСКИЙ, -ая, -ое вепс(тар) ...ы; **вепский язык** вепс теле

ВЕПСКИЙ *мн. (ед. вепс м)* вепстар, вепс халкы (*Карелияла, Вологда, Ленинград өлкәләрендә йәшиүсе халык*) // *ед. вепс м* вепс ир-аты

ВЕРА *ж* 1. ышаныс, ышаныу, инаныс; **вера в людей** кешеләргә ышаныс; **вера в успех дела**

эштең уңышына ышаныу 2. дин, иман; **мусульманская вера** мосолман дине 3. *уст., разг. (доверие)* ышаныс; **выйти из веры** ышаныстан сығыу ♦ **служить верой и правдой** *уст.* тоғро хезмәт итеү; **принять на веру** ышанып кабул итеү

ВЕРА́НДА *ж* веранда; **застеклённая веранда** быялаланған веранда

ВЕРБА *ж* кызыл тал, коба тал

ВЕРБАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* вербаль, телдән ♦ **вербальная нота** *дип.* вербаль нота (*кул куйылмаған дипломатик нота, телдән әйтелгән белдереү менән бер дәрежәлә йөрөй*)

ВЕРБЕНА *ж* вербена (*декоратив үсемлек*)

ВЕРБЛЮД *м* дөйә; **верблюдница** *ж* инә дөйә; **одногорбый верблюд** нар дөйә, бер үркәсле дөйә; **двугорбый верблюд** ике үркәсле дөйә

ВЕРБЛЮЖАТИНА *ж; прост. см.* верблюджина 1

ВЕРБЛЮЖАТНИК *м* дөйә караусы (*эшсе*)

ВЕРБЛЮЖИЙ, -ья, -ье 1. дөйә ...ы; **верблюдья шерсть** дөйә йөнө; **верблюджий горб** дөйә үркәсе 2. дөйә йөнөнән эшләнгән, дөйә йөнөнән яһалған (*һырылған*); **верблюдье одеяло** дөйә йөнөнән һырылған юрган

ВЕРБЛЮЖИНА *ж* 1. дөйә ите 2. дөйә тиреһе

ВЕРБЛЮЖОНОК *м* бута, бутакан, дөйә балаһы

ВЕРБОВАТЬ *несов. кого-что* вербовкалау, вербовать итеү, эшкә яллау; **вербовать людей на стройку** кешеләргә төзөлөшкә вербовкалау

ВЕРБОВАТЬСЯ *несов. страд. от* вербовать

ВЕРБОВКА *ж см.* вербовать

ВЕРБОВЩИК *м* вербовщик, вербовкалаусы, вербовать итеүсе, эшкә яллаусы

ВЕРЁВКА *ж* бау, аркан ♦ **вить верёвки** *из кого см.* вить

ВЕРЁВОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. бау ...ы, аркан ...ы; **верёвочное производство** бау етештереү 2. бау, аркан, баузан яһалған, аркандан яһалған; **верёвочная лестница** аркан басқыс

ВЕРЕДИТЬ *несов. что; уст. (раздражать больное место)* кузгытыу, ярһытыу; **вередить рану** яраны кузгытыу

ВЕРЕЗЖАТЬ *несов.; прост.* сырылдау, сыйылдау

ВЕРЕНИЦА *ж* тезмә, төркөм; **вереница уток** өйрәктәр төркөмө; **вереница мыслей** уйзар тезмәһе

ВЕРЕСК *м* арса

ВЕРЕСКОВЫЙ, -ая, -ое 1. арса ...ы; **вересковые заросли** арса кыуаклыктары 2. арса, арсанан яһалған; **вересковая палка** арса таяк

ВЕРЕТЕНО *с* 1. орсок 2. *тех. (вращающаяся ось)* әйләнәүсе күсәр

ВЕРЕЩАНИЕ *с* сырылдау, сыйылдау, сырылдау (*сыйылдау*) тауышы; **верещание кузнечиков** сиңерткәләр сырылдауы

ВЕРЕЩАТЬ

ВЕРЕЩАТЬ *несов.* сырылдау, сыйылдау, сыр-суулау, сыркылдау; **сверчок верещит** өй сиңерткәһе сырылдай

ВЕРЗЙЛА *м и ж; разг.* һонтор (озон, йәмһез кәүҙәлә кеше)

ВЕРИТЕЛЬНЫЙ: верительная грамота *дип.* ышаныс грамотаһы (*дипломатик вәкилгә башка илгә ебәргәндә бирелә торған хөкүмәт документы*)

ВЕРИТЬ *несов.* 1. *кому-чему, в кого, во что* ышану; **верить в успех** уңышка ышану; **верить в торжество справедливости** ғәзеллектең еңеп сығыуына ышану; **верить в нарód** халыҡта ышану 2. *кому (надеяться)* ышану, ышанып карау, ышанып эш итеү; **верить другу** дуҫка ышану 3. (*веровать*) дингә ышану (инану), дин тотуу ♦ **верить на слово** туйһынса, шикһез, дәлилһез ышану; **не верить своим глазам (ушам)** үз күҙеңә (колағыңа) үзең ышанмау

ВЕРИТЬСЯ *несов. безл.* ышанғы килеү, ышанып булғы, ышану; **не верится, что он это сделал** уның быны эшләгәнәнә ышанғы килмәй; **верится с трудом** кыйынлыҡ менән ышанып була

ВЕРМАХТ *м* вермахт (*фашистик Германияның кораллы көстәре*)

ВЕРМИШЕЛЬ *ж* вермишель; суп с вермишелью вермишель ашы

ВЕРМУТ *м* вермут (*шарап*)

ВЕРНЁЕ 1. *сравн. ст. от* **вёрный** и **вёрно** ышаныслыраҡ, дөрөсөрәк; **это решение задачи вернее** мәсәләнең был сиселеше дөрөсөрәк 2. *в знач. вводн. сл. (точнее, правильнее)* дөрөсөрәге, дөрөсө, дөрөсөн әйткәндә; **я написал доклад, вернее, тезисы к докладу** мин доклад, дөрөсөрәге, докладка тезистар яззым

ВЕРНО 1. *нареч.* тоғро, тоғролоҡло, ғәзел; **верно служить** тоғро хезмәт итеү 2. *нареч. (правильно)* дөрөс, ысын; **часы идут верно** сәғәт дөрөс йөрөй; **верно найти интонацию** дөрөс интонация табыу 3. *в знач. вводн. сл.* моғайын, бәлки, ихтимал; **он, верно, не придёт** моғайын, ул килмәс ♦ **с подлинным верно** төп нөсхәнәнә тап килә (*документ раскладанда кулланыла*)

ВЕРНОПОДДАННЫЙ, -ая, -ое *уст.* батшаға тоғро (булған), батшаға тоғро хезмәт итеүсе; **верноподданные дворяне** батшаға тоғро дворяндар

ВЕРНОСТЬ *ж* 1. тоғролоҡ, бирелгәнлек; **верность родине** ватанға тоғролоҡ; **верность присяге** антқа тоғролоҡ 2. дөрөслөк; **верность перевода** тәржемәнән дөрөслөгө; **верность решения** карарзың дөрөслөгө

ВЕРНУТЬ *сов. что* 1. (*отдать обратно*) кире (кайтарып) биреү, (кире) кайтарыу; **вернуть книгу** китапты кире кайтарыу; **вернуть долг** бурысты кайтарыу (биреү) 2. (*получить обратно*)

кайтарып алыу, кире алыу (кайтарыу), тергеҙеү; **вернуть здоровье** сәләмәтлекте тергеҙеү; **проблого не вернуть** үткәнде кире кайтарып булмай 3. *кого-что (заставить вернуться)* кире бороу (кайтарыу), бороп кайтарыу; **вернуть с дороги** юлдан кире бороу; **вернуть людей** кешеләрҙе бороп кайтарыу

ВЕРНУТЬСЯ *сов.* 1. кайтыу, кире әйләнеп кайтыу, кире кайтыу, кире боролоу; **вернуться с полдороги** ярты юлдан әйләнеп кайтыу, ярты юлдан кире боролоу 2. *к кому; перен. (вновь появиться)* яңынан, кайтанан; **ко мне вернулось спокойствие** мин яңынан тынысландым 3. *к чему (вновь приняться за что-л. прежнее)* яңынан (кайтанан) тукталыу, кире кайтыу, яңынан кайтыу (кузгатыу); **вернуться к начатому разговору** башланған һөйләшеүгә кире кайтыу

ВЕРНЫЙ, -ая, -ое 1. (*преданный*) тоғро, тоғролоҡло, бирелгән, хыянатһыз; **верная помощница** тоғро ярзамсы; **верные друзья** тоғролоҡло дуҫтар 2. (*надёжный*) ышаныслы, ныҡлы; **верная опбра** ышаныслы терәк; **верный способ** ышаныслы ысул 3. (*правильный, точный*) дөрөс, раҫ, хак, анык; **верная мысль** дөрөс фекер; **верное слово** раҫ һүз; **верный перевод** дөрөс тәржемә 4. (*несомненный, бесспорный*) һис икеләнәһез, һис шикһез, бәхәсһез, теүәл; **сорок-то лет ей верных будет** уға һис шикһез кырк йәш булыр; **верных пять минут** проһло теүәл биш минут үтте 5. кәрәкле, тейешле; **найти верные интонации** тейешле интонациялар табыу 6. (*меткий, точный*) нык, ныҡлы, үткер, тез; **верная рука** ныҡлы кул; **верный глаз** үткер күз 7. (*неизбежный*) котолһоһоз, шикһез; **верный выигрыш** шикһез отош; **верная гибель** котолһоһоз һәләкәт

ВЕРОВАНИЯ *мн. (ед. верование с)* 1. (*убеждения*) ышаныс, инаныс; **мой верования** миңә инаныстарым 2. дини караш; **верования древних башкир** боронго башҡорттарзың дини караштары

ВЕРОВАТЬ *несов.* 1. *в кого-что* ышану, ышанып карау; **веровать в свою правоту** үзеңдең дөрөслөгөнә ышану 2. (*верить в Бога*) дини булғы, Аллага инану (ышану)

ВЕРОИСПОВЕДАНИЕ *с; рел.* дин, дин то-тоу; **свобода вероисповедания** дин тотуу иреклеге; **исламское вероисповедание** ислам динен то-тоу

ВЕРОЛОМНОСТЬ *ж* мәкерлелек, хыянатсыллыҡ

ВЕРОЛОМНЫЙ, -ая, -ое мәкерле, хыянатлы, хыянатсыл (рәуештә); **вероломное нападение** хыянатсыл һөжүм; **вероломный человек** мәкерле кеше

ВЕРОЛОМСТВО *с* мәкер, хыянат, мона-фиклыҡ

ВЕРОНИКА *ж* юшан

ВЕРООТСТУПНИК *м* и **ВЕРООТСТУПНИЦА** *ж*; *уст.* диндэн язган, мөртэт

ВЕРООТСТУПНИЧЕСТВО *с*; *уст.* диндэн язгуу, мөртэтлек

ВЕРОТЕРПИМОСТЬ *ж* дингэ тигез караш, дин ирегэн тануу

ВЕРОУЧЕНИЕ *с* дин гилеме, дин кагизэлэре
ВЕРОЯТНО *вводн. сл.* ихтимал, могайын, ахыры; *вероятно, сегодня не будет дождя* бөгөн ямгыр булмаc, ахыры

ВЕРОЯТНОСТЬ *ж* ихтималлык, мөмкинлек
♦ *по всей вероятности* могайын, ихтимал, булһа кэрэк; *теория вероятности мат.* ихтималлык теорияһы (*математикала осраклы киренеш-тэрэе өйрәнец бүлеге*)

ВЕРОЯТНЫЙ, -ая, -ое мөмкин, мөмкин булган, мөмкин һаналган

ВЕРСИЯ *ж* версия, юрау (*берэй вакига йэки факт тураһында төрлөсә юраузарзың береһе*); *новая версия* яңы версия, яңы юрау; *последняя версия* һуңғы версия

ВЕРСТА *ж* 1. сакрым (*1,06 км-ға тигез*)
2. *уст.* (столб) сакрым бағанаһы 3. *перен., разг.* (о человеке высокого роста) сакрым бағанаһы ♦ *за версту* сакрымдан, эллә кайзан, алыс-тан; *коломенская верста*; *с коломенскую версту* *ирон.* сакрым бағанаһы (*бик озон, һонтөр кеше тураһында*)

ВЕРСТАК *м*; *тех.* верстак (*столяр станогы*)

ВЕРСТАЛЬЩИК *м*; *полигр.* вёрсткалаусы

ВЕРСТАТЬ *несов. что; полигр.* вёрсткалау, вёрсткаға һалыу; *верстать книгу* китап вёрсткалау

ВЕРСТАТЬСЯ *несов. страд. от* *верстать*

ВЁРСТКА *ж* 1. *см.* *верстать*; *вёрстка* кнйги китапты вёрсткалау 2. *вёрстка* (*биткә һалынаан набор, шуның баcмаһы*); *читать вёрстку* вёрстка укыу

ВЕРСТОВОЙ, -ая, -ое сакрым ...ы; *верстовой столб* сакрым бағанаһы

ВЕРТЕЛ *м* шеш (*ит кишәктәрән кызырыу өсөн*); *жарить мясо на вертеле* шештә ит кызырыу

ВЕРТЁП *м* бозоклок ояһы (*фәхеш, эскелек, енайттар урыны*)

ВЕРТЁТЬ *несов. 1.* *кого-что* эйләндерәү, өйрөлтәү, өйрөлдөрөү; *вертеть веретенб* орсок өйрөлтәү; *вертеть колесб* тәгәрмәс эйләндерәү 2. *что* төрөү; *вертеть папирбску* тәмәке төрөү 3. *кем-чем; перен., разг.* бейетәү, бейетеп тотоу (тороу); *он вертел людми как хотел* ул кешеләрзә нисек теләнә, шулай бейетте ♦ *вертеть хвостб* койрок болгау, хэйләләшеү; *как ни верти* нисек кенә тигән дә, ни генә эйтһән дә, кайһылай ғына эшләнән дә

ВЕРТЁТЬСЯ *несов. 1.* эйләнәү, өйрөләү, эйләнәп өйрөләп тороу; *колесб вёртится* тәгәрмәс

эйләнә 2. *разг.* борголануу, өйрөләү, бөтөрөләү, эйләнәп-тулгануу; *вертётся перед зеркалом* кәзгә алдында бөтөрөләү 3. сьуалыу, буталыу; *ребёнок вёртится около мамы* бала әсәһе эргәһендә сьуала 4. *разг.* борголануу, койрок болгау, хэйләләү; *говори правду, не вертись* дөрөсөн һөйлә, борголанма ♦ *вертётся волчкбм* бөтөрөләү, бөтөрөләп эшләү; *вертётся на языке* тел осонда ғына тора; *вертётся как белка в колесб* йүгереп йөрөп эшләү, барыһына ла өлгөрөргә тырышыу; *вертётся под ногами* (на глазах, перед глазами) аяк аcтында сьуалыу, камасаулау; *как ни вертись* нисек кенә тырышма, нимә генә эшләнән дә

ВЕРТИКАЛЬ *ж* вертикаль, вертикаль һызык, асма һызык

ВЕРТИКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое вертикаль ...ы, асма; *вертикальная линия* асма һызык

ВЕРТИХВОСТКА *ж*; *прост.* елбазәк катынкыз, енел холоккло катын-кыз

ВЁРТКИЙ, -ая, -ое *разг.* йылгыр, сос, сапсан; *вёрткий мальчик* йылгыр малай

ВЕРТЛЮГ *м* 1. *анат.* сукмар һөйәк 2. *тех.* вертлог (*механизмдарза күсәрзең оя эсендә эйләнә торған оco*)

ВЕРТЛЮЖНЫЙ, -ая, -ое 1. сукмар һөйәге ...ы 2. вертлог ...ы; *вертлюжное соединение* вертлоглы тоташыу

ВЕРТЛЯВЫЙ, -ая, -ое тик тормас, тынғыһыз, ыргандак, тыртандак; *вертлявый мальчик* тик тормас малай; *вертлявая девочка* тыртандак кызыккай

ВЕРТОЛЁТ *м* вертолёт; *военный вертолёт* хәрби вертолёт

ВЕРТОЛЁТНЫЙ, -ая, -ое вертолёт ...ы; *вертолётный завод* вертолёт заводы; *вертолётный двигатель* вертолёт двигателе

ВЕРТОЛЁТЧИК *м* вертолётсы

ВЕРТОПРАХ *м*; *разг.* елгыуар, елбазәк (*кеше*)

ВЕРТУН *м* 1. *разг.* тик тормас, сусанлак ират 2. (*голубь*) эйләнсек күгәрсен

ВЕРТУШКА *ж*; *разг.* 1. өйрөлмә, вертушка 2. (*легкомысленная женщина*) шиканлак, елбазәк катын-кыз

ВЕРУЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* *веровать* 2. *в знач. суц.* *верующий* *м* и *верующая* *ж* дингә ышаныусы, дини, диндар

ВЕРФЬ *ж*; *мор.* верфь (*суднолар эшләү һәм ремонтлау урыны*)

ВЕРХ *м* 1. (*верхняя часть, оконечность*) өс, үр, түбә, сусак, баш; *на самом верху* иң өстә; *верх горы* тау түбәһе; *верхи деревьев* ағас баштары 2. (*верхний этаж*) өскө кат, югары кат; *верх дома* өйзөң югары каты 3. (*лицевая сторона*) тыш, уң ят; *шуба с сукбнным верхом* бұстау тышлы тун 4. (*крыша экипажа, машины*) япма;

ВЕРХНИЙ

верх *грузовика* йөк машинаһының ялмаһы **5. разг.** (*верхнее течение реки*) баш, үр; **плыть с вёрху** үрҙән ағып төшөү **6. мн. верхий; разг.** (*высшие круги общества*) идара итеүселәр даирәһе, югары катлам, югары даирә; **правительственные верхий** хөкүмәт менән идара итеүсе югары катлам **7. (высшая степень)** (иң) югары басҡыс; **верх мастерства** оҫталықтың югары басҡысы **8. мн. верхий; муз.** (*высокие звуки*) югары тауыштар **9. мн. верхий** өстән, һай; **скользят по верхам** һай йөзөү; **усвоятъ лишь верхий** өстән генә үзләштерәү; **нахвататься верхов** өстән генә белем алыу, һай йөзөү ♦ **брать (взять) верх** өстөнлөк алыу; **одержать верх** енеү, өстөнлөк алыу; **быть на верху блаженства** рәхәтлектең сигенә сығыу

ВЕРХНИЙ, -ая, -ее **1.** өскө, югары; **вёрхний этаж** өскө кат; **вёрхняя пблка** югары кәштә **2. (ближкий к истоку реки)** үрге; **вёрхнее течение реки** йылғаның үрге ағымы **3. (об одежде)** тышкы, өскө; **вёрхняя одёжда** өскө кейем **4. муз.** югары; **вёрхний регистр** югары регистр ♦ **вёрхнее чутьё охот.** еҫ һизеү (*эттең эз буйынса түгел, еҫ буйынса һиземләңе*); **вёрхняя палата** *полит.* югары палата

ВЕРХОВЕНСТВО *с;* *книжн.* өстөнлөк, хакимлык; **верховенство местных законов** урындағы канундарҙың өстөнлөгө

ВЕРХОВНЫЙ, -ая, -ое югары, баш; **Верховный Совет БАССР** БАССР Югары Советы; **Верховный главнокомандующий** Баш главнокомандующий; **верховная власть** югары власть

ВЕРХОВОДИТЬ *несов. кем-чем; разг.* баш булыу, етәкселек итеү, башлап алып барыу; **верховодить ребятам** малайзарға баш булып йөрөү

ВЕРХОВОЙ I, -ая, -ое **1.** һыбай, менге; **верховая езда** һыбай йөрөү; **верховая лошадь** менге ат **2. в знач. суц.** **верховой м** (*всадник*) һыбайлы; **верховые скачут** һыбайлылар саба

ВЕРХОВОЙ II, -ая, -ое **1.** югары, югарғы, өскө, үрге, һыбайлы; **верховой вётер** югарғы ел; **верховой буран** һыбайлы буран; **верховые пласты** өскө катлам **2. (расположенный выше по течению)** үрге, үрҙәге, югарылағы; **верховые сёла** үрге ауылдар; **верховые мельницы** үрҙәге тирмәндәр **3. разг.** верховой, бейектә эшләүсе (*вышкала*)

ВЕРХОВЬЕ *с* (*верхняя часть реки*) үрге ағым, үр, баш; **верховья Бёлой** Ағизел үре

ВЕРХОГЛЯД *м; разг.* өстән караусы, еңел караусы (*эликэ, мэсвэлэгэ*)

ВЕРХОГЛЯДСТВО *с; разг.* өстән (еңел) карау

ВЕРХОЛАЗ *м* верхолаз, бейектә эшләүсе

ВЁРХОМ *нареч.* **1.** (*по нагорной части местности*) еҫ яклап, өскө яғы буйлап, һыртлап; **идти вёрхом** еҫ яклап барыу **2. (выше краёв)** өймәләмә, мөлдөрәмә, аштырғансы; **насыпать мукү в ведро вёрхом** ондо бизрәгә өймәләмә итеп

һалыу; **налить стакан вёрхом** стаканды аштырғансы койоу

ВЕРХОМ *нареч.* **1.** һыбай, ат менеп; **эхать вёрхом** һыбай барыу **2. (сидя на чём-л., как на лошади)** атланып (ултырыу); **сидеть вёрхом на табурётке** ултырғыста атланып ултырыу ♦ **ёздить вёрхом на ком см.** ёздить

ВЕРХУШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** өскө өлөшөндөгә, югарғы өлөшөндөгә; **верхушечные почки берёзы** кайыңдың өскө өлөшөндөгә бөрөләр **2. перен., разг.** югары катлам; **верхушечные слои общества** йәмғиәттең югары катламдары

ВЕРХУШКА *ж* **1.** баш, еҫ яҡ, түбә, өскө (югары) өлөш; **верхушка дёрева** ағас башы; **верхушка горы** тау түбәһе; **верхушки лёгких** үпкәнең өскө өлөшө **2. перен., разг.** югары катлам; **правящая верхушка страны** илдең идара итеүсе югары катламы

ВЁРША *ж* мурза, һеүән

ВЕРШИНА *ж* **1.** түбә, баш, сусак, соңқа; **вершина горы** тау түбәһе, тау соңқаһы; **вершины тополей** тирәк баштары; **вершина угла мат.** мөйөш түбәһе **2. перен.** югары дәрәжә, басҡыс, югары нөктә; **вершина славы** дандың югары басҡысы; **на вершинах счастья** бәхеттең иң югары нөктәһендә

ВЕРШИТЕЛЬ *м; книжн.* хәл итеүсе, хәл кылыусы; **вершитель судьб** яҙмыштарҙы хәл итеүсе

ВЕРШИТЬ *несов.* **1.** *что, чем* хәл итеү, хәл кылыу, ослау, етәкселек итеү; **вершить всеми делами** бөтә эштәр менән етәкселек итеү; **вершить судьбами людей** кешеләрҙән яҙмышын хәл итеү **2. что; высок.** (*совершать*) тамамлау, ослау, бөтөрөү; **вершить дела** эштәрҙе тамамлау **3. что; обл.** ослау, сығарыу; **вершить коню** күбә ослау

ВЕРШИТЬСЯ *несов.* **1.** эшләнеү; **вершатся крупные дела** зур эштәр эшләнә **2. страд. от** **вершить**

ВЕРШКИ *мн.* өскө өлөш, һабак, япрак; **мне** **вершки, а тебе** *корешки фольк.* миңә һабағы, һиңә тамыр(зар)ы

ВЕРШКОВЫЙ, -ая, -ое бер карыш, бер карыш озонлогондағы; **вершковые гвбзди** бер карыш озонлогондағы казактар (сөйзәр)

ВЕРШОК *м* карыш (*элекке озонлок үлсәңе: баш бармак менән урта бармакты язып тоткандағы ара, аришындың дүрттән бер өлөшө*)

ВЕС I *м* **1.** ауырлык; **определять вес** ауырлығын билдәләү; **прибавить в весе** ауырлығын арттырыу; **весом в пять килограммов** биш килограмм ауырлығында **2. перен.** (*влиятельность*) авторитет, абруй, дәрәжә; **имеющий вес в обществе** йәмғиәттә абруйы булған ♦ **на вес золота** алтын бәрәбәрәнә, алтын хакына (*бик киммәтле, бик кәҙерле*); **живой вес** тереләй ауырлык; **удельный вес** тоткан урыны; **чистый вес** саф ауырлык; **вес брутто** брутто ауырлығы (һауыты,

төргөгө менэн бергә тауар, азык ауырлыгы); **вес нетто** нетто ауырлыгы, үз ауырлыгы

ВЕС II: на весу асылындырып, халындырып тогую

ВЕСЕЛЁТЬ *несов.* күнел күтәреләү, кәйефләнәү

ВЕСЕЛИТЬ *несов.* *кого* күнелен күтәрәү, күнелен асыу, кәйефләндрерәү, кыуандырыу, шатландырыу; **веселить ребёнка** баланы кыуандырыу, баланың күнелен асыу; **веселить публику** халыктың күнелен күтәрәү, күнелен асыу

ВЕСЕЛИТЬСЯ *несов.* күнел асыу, кәйеф-сафа короу, күнелләнәү

ВЁСЕЛО **1.** *нареч.* күнелле, күнелле итеп, шат, шатланып; **она вёсело засмеялась** ул күнелле итеп көлөп ебәрзе **2.** *в знач. сказ., безл.* күнелле; **мне очень вёсело** миңә бик күнелле

ВЕСЁЛОСТЬ *ж* күнеллелек, күнел күтәрәнкелеге, шат күнеллелек, шат күнелле булғыу, шат булғыу

ВЕСЁЛЫЙ, -ая, -ое **1.** күнелле, шат күнелле, күтәрәнке; **весёлое настроение** күтәрәнке кәйеф; **весёлый спектакль** күнелле спектакль; **он всегда весёлый** ул һәр вакыт шат күнелле **2.** көлөс, шат; **весёлое лицо** көлөс йөз; **весёлая улыбка** шат йылмайғыу **3.** йәмле, матур, якты, хозур; **весёлая комната** йәмле бүлмә; **весёлая расцветка** **ткани** матур бизәклә тауар; **весёлый вид** хозур күренеш

ВЕСЁЛЫЕ **с 1.** (*радостное настроение*) күнеллелек, шат күнеллелек, кәйеф күтәрәнkelеге **2.** (*развлечение*) уйын-көлкө, кәйеф-сафа, күнел асыу

ВЕСЁЛЬНЫЙ *и разг.* **ВЕСЕЛЬНЫЙ**, -ая, -ое **1.** ишкәк ...ы; **весёлая ручка** ишкәк тоткаһы **2.** ишкәкле; **весёлая лодка** ишкәкле кәмә

ВЕСЕЛЬЧАК *ж; разг.* мезәксе, шаян, күнелсәк, уйын-көлкөсөл кеше

ВЕСЁННИЙ, -ая, -ее язғы, яз ...ы; **весённый вздох** язғы һауа; **весённый день** язғы көн; **весённый сев** язғы сәсеү; **весённые каникулы** язғы каникул

ВЕСИТЬ *несов.* тартғыу; **рыба весит два килограмма** балык ике килограмм тарта **2.** *перен.* әһәмiәткә эйә булғыу; **ваши слова ничего не весят** һеззән һүзәрәгез бер ниндәй эә әһәмiәткә эйә түгел

ВЁСКИЙ, -ая, -ое **1.** тос, һәлмәк, берәгәйлә; **свини́ц — вёский металл** кургаш — тос металл **2.** (*убедительный, значительный*) төплө, нигезлө, ышандырырлык; **вёский дбвод** төплө дәли; **вёское замечание** нигезлө искәрмә

ВЕСЛО *с* ишкәк; **грести веслом** ишкәк менән ишеү

ВЕСНА **ж 1.** яз; **ранняя весна** иртә яз; **наступает весна** яз килә **2.** *перен.* (*о молодости*) яз

ВЕСНОВСПАШКА *ж; с.л.* язғы һөрәү (*туңға һөрәлгән ерзе*)

ВЕСНО́Й *и ВЕСНО́Ю нареч.* язын, язғыһын, яз көнөндә; **ранней весной** иртә язын

ВЕСНУ́ШКИ *мн.* (*ед. весну́шка ж*) һипкел; **весённые веснушки** язғы һипкел

ВЕСНУ́ШЧАТЫЙ, -ая, -ое һипкелле; **веснушчатое лицо** һипкелле бит

ВЕСОВО́Й, -ая, -ое **1.** (*служащий для определения веса*) үлсәү ...ы; **весовая гиря** үлсәү гере; **весовая категория спорт.** ауырлык категорияһы **2.** (*продаваемый на вес*) үлсәүлө, үлсәмлә, үлсәп һатыла торған; **весовой товар** үлсәүлө тауар; **весовой хлеб** үлсәп һатыла торған икмәк

ВЕСОВЩИ́К *м* *и ВЕСОВЩИ́ЦА* *ж* үлсәүсе **ВЕСОМО́СТЬ** *ж* ауырлык, ауырлыгы булғыу **ВЕСО́МЫЙ**, -ая, -ое **1.** (*обладающий весом*) ауырлыклы, ауырлыгы булған **2.** *перен.* (*оцутимый, значимый*) әһәмiәтлө, һәлмәк, көслө генә; **весомое слово** әһәмiәтлө һүз; **весомые доводы** көслө генә дәлилдәр

ВЕСТ *м 1.* *мор.* көнбайыш **2. *мор., метеор.* көнбайыш еле**

ВЕСТИ́ *несов.* **1.** *кого-то* алып барыу, килеү; **вести мальчика за руку** малайҙы етәкләп алып барыу **2.** (*управлять движущимся предметом*) алып барыу, йөрөтөү; **вести самолёт** самолёт йөрөтөү; **вести пбезд** поезды алып барыу **3.** *перен.* (*направлять деятельность кого-л., руководить кем-л.*) алып барыу, үткәрәү, етәкселек итеү, идара итеү; **вести семина́р** семинар алып барыу; **вести практические занятия** практик дәрестәр үткәрәү; **вести производственный отделе́** производство бүлегә менән етәкселек итеү **4.** *чем, по чему* (*двигать, перемещать что-л. по какой-л. поверхности*) йөрөтөү, күрһәтеү; **вести указкой по карте** указканы карта буйлап йөрөтөү **5.** *что* (*прокладывать, протягивать, проводить*) үткәрәү, һалғыу, төзөү, һузыу; **вести железную дорбгу** тимер юл һалғыу; **вести телефонную линию** телефон линияһы үткәрәү **6.** *перен.* алып барыу, килтереп сығарыу, килтерәү; **ложь к добру не ведёт** ялған якшылыкка алып бармай; **непытность ведёт к авариям** тәжрибәһезлек аварияларға килтерә **7.** (*в сочетании с некоторыми существительными означает “составлять”, “выполнять”, “производить”, “осуществлять”*) төзөү, үтәү, алып барыу, тормошка ашырыу; **вести протокол** протокол алып барыу; **вести огонь** атышыу, атыу; **вести дружбу** дуҫ булғыу **8.** (*в сочетании с существительными, обозначающими действие, образует описательное выражение со значением этого действия*) ...ыу, ...ыу итеү; **вести войну́** һугышыу; **вести борьбу** көрәшеү; **вести торговлю** һатыу итеү ♦ **вести речь** *к чему* һөйләшеү алып барыу; **вести начало** *от кого-чего* башланыу, башланып китеү; **вести свой род** *от кого* үзендең ырыуыңды

ВЕСТИБУЛЯРНЫЙ

дауам итеү; **вести себя** как үзенде ... кеүек то-тоу; **вести свою линию** үз һүзен һүз итеү; и ухом не **вести** уйлап та бирмәй, қолагына ла элмәй

ВЕСТИБУЛЯРНЫЙ: вестибулярный аппарат *анат.* вестибуляр аппарат

ВЕСТИБЮЛЬ *м* вестибюль; **вестибюль** театра театр вестибюле

ВЕСТИТЬСЯ *несов.* 1. (*совершаться, происходить, производиться*) алып барылыу, башкарылыу, үткәреләү; **велись разговоры** һөйләшеүзәр алып барылды; **в этом направлении ведутся научные исследования** был йүнәлештә филми тикшеренеүзәр алып барыла 2. *безл.; разг.* гәзәткә керәү, гәзәт булып китеү, килеү; **испоко́н так ведётся борондан шулай килә** 3. *страд.* от **вести** 1, 2, 3, 5, 8

ВЕ́СТНИК *м* 1. хәбәрсе, хәбәр биреүсе (итеүсе, килтереүсе) 2. (*название изданий*) вестник; “**Вестник Академии наук РБ**” “БР фәндәр академияһы хәбәрзәрә”

ВЕ́СТОВОЙ, -ая, -ое 1. сигналсы, сигнал биреүсе, хәбәрсе, хәбәр итеүсе; **вестовая пушка** сигнал биреүсе пушка; **вестовбе судно** сигнал биреүсе судно 2. *в знач. суц.* **вестовой** *м*; *воен.* сабауыл, атсабар

ВЕ́СТОЧКА *ж*; *уменьш.-ласк.* от **весть** 1

ВЕ́СТЬ *ж* 1. хәбәр, белдерәү; **ра́достная весть** шатлыклы хәбәр 2. *мн.* **вёсти**; *разг.* имеш-мимеш һүз, гәйбәт ♦ **бёз вест** пропасть хәбәрһез югалыу; **бог весть** алла белһен

ВЕ́СЬ *мн.* 1. үлсәү; **аптекарские вёсы** аптека үлсәүе; **сбтенные вёсы** йөзәрле үлсәү; **ручные вёсы** кул үлсәүе 2. *астр.* Үлсәү (*йондозлок*)

ВЕ́СЬ I *м* (вся *ж*, всё *с*) *мест.* 1. (*целый, целиком*) бөтә, бөтөн, тотош, барлык, барса, буйы (менән); **всё лето** йәй буйы; **весь день** көн буйы; **во всём мире** бөтөн донъяла; **все люди** барлык кешеләр; **весь красный** тотош кызыл 2. бөтөнләй, тулыһынса, тотош; **бумага вся** кагыз тулыһынса бөттө; **сахар весь** шәкәр бөтөнләй бөттө 3. *в знач. суц.* **всё с** и **все мн.** бөтә, бөтәһе, бөтөнһө, барыһы; **всё его радовало** уны бөтә нәмә лә шатландыра ине; **все напряжённо смотрели вперёд** бөтөнһө лә көсөргәнәп алға текләне ♦ **весь в кого** тас; **весь в отца** атас, тас атаһы; **все до одного** береһе лә калмай, бөтөнһө лә, барыһы ла; **всего хоршего** һау бул(ығыз); **всё одно**, **всё едино** барыбер, бөтәһе лә бер; **без всего** бер нәмәһез; **во всю ивановскую см.** ивановский; **по всему** күренеүенсә; **при всём том**; **со всем тем** шуга карамастан; **вот и всё бөттө** (*башка острәлек нәмә юк*); **не все дба** у кого еңел ақыллы; **прежде всего** беренсе урын-да, иң мөһиме, беренсе сиратта

ВЕ́СЬ II *ж*; *уст.* ауыл; **города́ и вёси** калалар һәм ауылдар

ВЕ́СЬМА́ *нареч.* бик, иң, гәйәт, үтә; **весьма́ рад** бик шат; **люди здесь весьма́ примечательные** кешеләр бында гәйәт якшылар

ВЕ́ТВИСТО́СТЬ *ж* ботаклылык

ВЕ́ТВИСТЫ́Й, -ая, -ое ботаклы, тармаклы; **ветвистые берёзы** ботаклы кайындар

ВЕ́ТВИТЬСЯ *несов.* 1. (*пускать отростки*) ботаклану, ботак ебәреү 2. (*разветвляться*) тармаклану, тармактарга айырылыу

ВЕ́ТВЬ *ж* 1. ботак; **ветви яблонь** алмағас ботактары 2. (*ответвление*) тармак 3. (*линия родства*) нәсел тармағы

ВЕ́ТЕР *м* ел; **сильный ветер** көслә ел; **слабый ветер** әкрән ел; **ветер поднялся** ел күтәрелде; **ветер улёгся** ел туктаны ♦ **ветер в голове у кого** башында ел уйнай (*донъяга еңел карашы кеше хақында*); **какой ветер занёс**; **каким ветром занесло** ниндәй ел алып килде, ниндәй ел ташлану (*берәүзән уйламаған ерзән килеп инеүенә карата*); **бросать (кидать, швырять) деньги на ветер** аксаны елгә осороу (һууга һалыу); **бросать слова на ветер** уйламайынса һөйләү; **держат нос по ветру** теге йәки был хәлгә яраклашырга тырышыу; **куда ветер дует (идти, смотреть и т.д.)** ел кайһы якка ишә, шул якка (йөрөү, барыу, карау) (*аумакһай кеше тураһында*); **ищи ветра в поле** койрогон да тота алмашың, елдәр искән

ВЕТЕРА́Н *м* 1. ветеран, карт һуғышы; **ветеран Гражданской войны** Граждандар һуғышы ветераны 2. *чего* ветеран (*бер эштә озақ йылдар эшләгән, тәҗрибәле кеше*); **ветеран труда́** хезмәт ветераны

ВЕТЕРИНА́Р *м* ветеринар, мал врачы, ветеринария белгесе

ВЕТЕРИНА́РИЯ *ж* ветеринария (*хайуандарзың ауырыуларын һәм уларзы дауалау юлдарын өйрәнә торған фән*)

ВЕТЕРИНА́РНЫЙ, -ая, -ое ветеринария ...ы; **ветеринарный пункт** ветеринария пункты

ВЕТЕРО́К *м*; *уменьш.* от **ветер** акрын ел, йомшак ел ♦ **с ветерком прокатиться** елдерең, бик шәп барыу

ВЕ́ТКА *ж* 1. ботак; **ветка берёзы** кайын ботагы 2. *ж.-д.* тармак; **железнодорожная ветка** тимер юл тармағы

ВЕ́ТЛА́ *ж* өйәңке, ак тал

ВЕ́ТО *с* *нескл.*; *юр.* вето, тыйыу, рөхсәт итмәү (1. *дәүләт хокуғында: бер хөкүмәт органың икенсе бер орган карарына һалған тыйыуы* 2. *халык-ара хокукта: бер тауыштан хәл ителергә тейешле булған халык-ара коллегияль органдарзың карарларын кабул иткәндә риза булмаусы бер тауыш*); **наложить вето** вето һалыу; **право вето** тыйыу хокуғы

ВЕТО́ШНЫЙ, -ая, -ое иске-мошко, сепрәк-сапрак...ы; **ветошний склад** сепрәк-сапрак склады

ВÉТОШЬ *ж собир.* сепрэк-сапрак, иске-моҫ-ко сепрэк, алам-һалам

ВÉТРЕНИК *м* и **ВÉТРЕНИЦА** *ж; разг.* еңел ақыллы кеше, елғыуар

ВÉТРЕНИЦА *ж* елбазэк, елбөгәй (*үлән*)

ВÉТРЕНО **1.** *нареч.* еңел ақыллы, елбазэк (булыу) **2.** *в знач. сказ., безл.* еләс; **сегбдня вéтрено** бөгөн еләс

ВÉТРЕНОСТЬ *ж* еңел ақыллылык, елбазэк-лек, елғыуарлык

ВÉТРЕНЬЙ, -ая, -ое **1.** елле; **вэтрений день** елле көн **2.** *перен.* еңел ақыллы, елбазэк, елғыуар; **вэтрений человек** елғыуар кеше

ВЕТРЙЛО *с; уст., trad.-поэт.* елкән ♦ **без руля и без ветрил** анык йүнәләшһез, мақсатһыз

ВЕТРО... *урыс телендәге кушма һүзәрҙең “ел” мәғәнәһенә тап килгән тәҗге өләшө, мәс., ветроуказатель* ел күрһәткес

ВЕТРÓВКА *ж; разг.* еңел куртка

ВЕТРОВОЙ, -ая, -ое **1.** ел ...ы; **ветровой шквал** ел өйөрмәһе **2.** (*для защиты от ветра*) еллек ...ы; **ветровбе стекло** еллек быяла

ВЕТРОГОН *м 1.* *прост.* еңел ақыллы, елғыуар ир-ат **2.** *тех.* ел кыузырғыс

ВЕТРОГОНКА *ж, прост.* елғыуар катын-кыз

ВЕТРОДВИГАТЕЛЬ *м* ел двигателе

ВЕТРОЗАЩИТНЫЙ, -ая, -ое елдән һаклау-сы, елдән һаклай торған; **ветрозащитная полоса леса** елдән һаклаусы урман һызаты

ВЕТРОМЁР *м; метеор.* ел үлсәгес (*ел көсөн үлсәү приборы*)

ВЕТРОСИЛОВОЙ, -ая, -ое *тех.* ел көсө менән эшләүсө, ел көсө менән эшләгән; **ветросиловая установка** ел көсө менән эшләүсө королма

ВЕТРЯК *м; разг.* **1.** ел двигателе **2.** ел тир-мәне

ВЕТРЯНКА I *ж; прост. см.* ветряк **2**

ВЕТРЯНКА II *ж; разг.* һыу сәсәге (*балалар ауырыуы*)

ВЕТРЯНОЙ, -ая, -ое ел ...ы; **ветряная мельница** ел тирмәне ♦ **восвать (сражаться) с ветрянými мельницами** юк-бар менән бульшыу; **ветряная (ветряная) оспа мед.** һыу сәсәге (*балалар ауырыуы*)

ВЕТФÉЛЬДШЕР *м (ветеринарный фельдшер)* мал фельдшеры

ВÉТХИЙ, -ая, -ое **1.** иске, искергән, тузған, тузһып бөткән; **вэтхий дом** иске өй **2.** (*о человеке*) бик қарт, қартайһып бөткән, тузған; **вэтхая старуха** қартайһып бөткән әбей ♦ **Вэтхий Завэбт** Тәурат, Иске Ғәһет

ВЕТХОЗАВÉТНЫЙ, -ая, -ое боронго, иске қарашлы; **ветхозавэтные права** иске қарашлы гөрөф-ғәзәтәр

ВÉТХОСТЬ *ж 1.* искереу, тузһыу; **прийти в ветхость** искереп бөтөу **2.** (*дряклость*) тузған-лык, қартайғанлык, искергән булыу

ВЕТЧИНА *ж* ветчина (*тозлап қакланған суска ите*)

ВЕТШАТЬ *несов. 1.* (*приходить в негодность*) искереу, тузһыу **2. (*становиться дряхлым*) қартайһыу, қакшау**

ВÉХА *ж 1.* маяк, билдә; **дорбга обозначена вéхами** юл маяқтар менән билдәләнгән; **ставитъ вéхи** билдә сәнсеу, маяк қазау **2.** *обычно мн.* **вéхи** төп (мөһим) этап (момент); **основные вéхи истбрни** тарихтың төп этаптары

ВÉЧЕ *с; ист.* вече (*Рустың қайһы бер қалаларында иң юғары орган булған халық йыйылышы*)

ВЕЧЕВОЙ, -ая, -ое *ист.* вече ...ы; **вечевой площадь** вече майҙаны; **вечевой кболок** вече кыңғырауы

ВÉЧЕР *м 1.* кис; **собраться к вéчеру** кискә қаршы йыйылыу; **наступил вéчер** кис булды **2.** кисә; **музыкальный вéчер** музыка кисәһе; **устрибтъ литературный вéчер** әзәби кисә ойш-тороу

ВЕЧЕРÉТЬ *несов. безл.* кисләу, кис булыу

ВÉЧНО *нареч. 1.* (*бесконечно, всегда*) мәңге, һәр вақыт; **материя существует вéчно** материя мәңге йәшәй **2.** *разг. (постоянно)* һәр вақыт, гел, мәңге; **он вéчно заныат** ул мәңге бушамай; **быть вéчно недовбльным** гел ризаһыз булыу, мәңге қәнәғәт булмау

ВÉЧНОЗЕЛÉНЫЙ, -ая, -ое мәңге йәшел; **вечнозелёные растения** мәңге йәшел үсемлектәр

ВÉЧНОСТЬ *ж* мәңгелек, бик озак вақыт, бик озак; **не видеть целую вéчность** бик озак вақыт күрмәу ♦ **кануть в вéчность** онотолоу, әзһез юғалыу; **отойти в вéчность** үлеу

ВÉЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** мәңгелек; **вэчная материя филос.** мәңгелек материя **2.** (*неизменный*) үзгәрмәй торған, үзгәрешһез; **вэчная истина филос.** үзгәрмәй торған хәкикәт **3.** (*не перестающий существовать*) мәңге, мәңгелек, гүмерлек; **вэчная мерзлота** мәңгелек туңлык; **вэчная слава** мәңгелек дан; **вэчная любовь** мәңгелек мөхәббәт **4.** (*бессрочный*) мәңге; **передача зем-ли в вéчное пользование** ерзе мәңгелеккә биреу

5. *разг. (постоянный, непрерывный)* өзләк-һөз, туктауһыз, һәр вақыттағы; **вэчные споры** өзләкһөз бәхәс; **вэчная тревога** туктауһыз шом ♦ **вэчное перб** *уст.* авторучка; **вэчный покой** үлем; **заснутъ вэчным сном** үлеу; **на вéки вэчные см.** век

ВÉШАЛКА *ж 1.* кейем әлгес; **повесить паль-то на вéшалку** пальтоны кейем әлгескә әлеу **2.** *разг. (помещение)* гардероб, кейем сисеу урыны **3.** (*петля на одежде*) елкәлек, әлмәк; **при-шить вéшалку** әлмәк тегеу

ВÉШАТЬ I *несов. 1.* *что* әлеу, әлеп куйһыу, асыу; **вэшать занавэски** қормалар әлеу; **вэшать лампу** лампа асыу; **вэшать картину на стéну** қар-

ВЕШАТЬ

тинаны стенага элп куйыгу **2. кого (казнить)** асыу, асып үлгереу ♦ **вешать голову** башты түбән эйгеу, төшөнкөлөккә (өмөтһөзлөккә) бирелеу; **вешать нос** танау төшөү; **вешать собак на козо** бәлә тагыу; **хоть топор вешай тын** алгыһыз, тынсыу, кара төтөн

ВЕШАТЬ II *несов. кого-что (взвешивать)* үлсәу

ВЕШАТЬСЯ I *несов.* 1. асылыныгу **2. страд. от вешать I** ♦ **вешаться на шею** муйынга асылыныгу

ВЕШАТЬСЯ II *несов.* 1. (взвешиваться) үлсәнәү **2. страд. от вешать II**

ВЕШИТЬ *несов. что; геод.* билдә куйыгу; **вешить дорогу** юлга билдә куйыгу

ВЕШКА *ж; уменьш. от веха*

ВЕШНИЙ, -ая, -ее *уст.* язгы; **вешние воды** язгы һыузар; **вешние лучи** язгы нурзар

ВЕЩАНИЕ *с 1. см. вещать; дар* **вещания** һөйләү осталыгы **2. радиоташпырыу, радионан** һөйләү

ВЕЩАТЬ *несов.* 1. *уст., высок.* һөйләү, хәбәр итеу **2. (предсказывать)** алдан белдерәү, күрәзлек итеу **3. (передавать для слушания — о радио, телевидении)** ташпырыу, хәбәр ташпырыу

ВЕЩЕВОЙ, -ая, -ое **1.** эйберләтә, эйбер менән; **вещевое довольствие** эйберләтә тәмин итеу; **вещевое снабжение** эйбер менән тәмин итеу **2.** эйбер ...ы, нәмә ...ы; **вещевой склад** эйбер склады; **вещевой мешок** эйбер того

ВЕЩЕСТВЕННОСТЬ *ж* матдилык; **вещественность мира** доньяның матдилыгы

ВЕЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1. филос. (материальный)** матди; **вещественный мир** матди донья **2. (состоящий из вещей)** эйберләтә ...ы, эйберзәр нигезендә, эйберзәр ...ы; **вещественный урөн** эйберләтә зыян ♦ **вещественные доказательства** *юр.* эйберләтә (матди) дәлил

ВЕЩЕСТВО *с* матдә; **органическое вещество** органик матдә; **химическое вещество** химик матдә; **горючее вещество** яныгысы матдә; **отравляющее вещество** ағыулаусы матдә

ВЕЩИЙ, -ая, -ее **1. уст. (проницательный)** зирәк акыллы, үтә күрәүсе, алдан күрә белеүсе **2. күрәзлек ителгән, киләсәкте** эйтәүсе, алдан әйтелгән, юралган; **вещие слова** киләсәкте эйтәүсе һүзәр (юрау)

ВЕЩИЦА *ж* **1. уменьш. от вещь 1; 2. (небольшое музыкальное или литературное произведение)** эсәр

ВЕЩНЫЙ, -ая, -ое *спец.* эйберләтә ♦ **вещное право** *юр.* эйбергә булган хокук (*эйберзәргә эйә булыу нормаларын билдәләгән гражданлык хокугы*)

ВЕЩУН *м* и **ВЕЩУНЬЯ** *ж; уст. (прорицатель и прорицательница)* күрәзәсе, киләсәкте алдан эйтәүсе, юраусы

ВЕЩЬ *ж* **1.** эйбер, нәмә **2. мн. вещи** (*об одежде и т.д.*) кеймдәр, кейем-һалым **3. мн. вещи**

(*имущество*) эйберзәр, мөлкәт **4. (произведение литературы, искусства, науки)** эсәр; **написать хорбиую вещь** якшы эсәр языу **5. (явление действительности, факт)** күренеш, хәл, вакига, хәл-вакига; **вникать в причину вещей** хәл-вакигаларзың сәбәптәренә төшөнөү **6. (ничто, что-то)** нәмә, низер; **странная вещь** сәрде **человеческое** кеше йөрәге гәжәп нәмә **7. обычно мн. вещи; филос.** нәмә, зат; **есть вещи вне нашего сознания** беззәң аңыбыззан тыш нәмәләр бар ♦ **в порядке вещей** гәзәттәге, тәбиғи; **называть вещи своими именами** дәрәсән һөйләү, тураһын әйтәү

ВЕЯЛКА *ж; с.-х.* елгәргес

ВЕЯЛЬЩИК *м* и **ВЕЯЛЬЩИЦА** *ж* елгәрәүсе, елгәргестә эшләүсе

ВЕЯНИЕ *с 1.* исеү, өрөү (*ел*); **лёгкое веяние ветра** елдең йомшак кына исеүе **2.** билге, билдә; **первые веяния осени** көззәң беренсе билдәләре **3. перен. (направление, тенденция)** агым, йүнәләш; **новые веяния в искусстве** сәнгәттәге яңы йүнәләштәр

ВЕЯНЫЙ, -ая, -ое елгәргән, елгәрелгән; **веяное зерно** елгәрелгән ашлык

ВЕЯТЬ *несов.* 1. (*дуть* — *о слабом ветре*) исеү, өрөү; **ветер встел** ел исе **2. чем обычно безл.** бәрәү, есе киләү, аңкыу; **веет прохладой** һалкын бәрелә; **веет весной** яз есе килә **3. (развеваться)** елберзәү; **веют знамена** байрактар елберзәй **4. что и без доп. (очищать зерно)** елгәрәү; **веять пшеницу** бойзай елгәрәү

ВЖАТЬ *сов. что* кысыу, кыстырыу

ВЖАТЬСЯ *сов.* кысылыу, һырыныу; **вжаться в спинку сиденья** ултыргыс аркаһына һырыныу

ВЖИВАТЬСЯ *несов. см. вжиться*

ВЖИТЬСЯ *сов.; разг. (свыкнуться)* эйәләшеу, күнегеу, үзләшеу, инеп китеу; **актёр вжился в свою роль** актер үзенең роленә инеп китте

ВЗ... (*взо..., взь..., вс...*) *приставка*

1. хәрәкәттең югарыга карай йүнәлешен белдерә, мәс., взлететь югарыга карай осоу

2. хәрәкәттең йә берәй хәлдең көсәйецен, арта барыуын, мәс., взбұхнуть бүртеп (кабарып) китеу; **взорвать** шартлатыу; **взвыть** (*о животных*) олоп ебәрәү; (*о человеке*) үкереп илап ебәрәү

3. хәрәкәттең тамамланыуын, тулыланыуын, мәс., взбесить асугын кабартыу (үртәү); **взболтать** болгатыу, туғыу (тукыу); **встать** туктау (тукталыу)

ВЗАД: **взад и вперёд** артка-алга, үрле-түрле, тегеләй зә былай; **ни взад, ни вперёд** ни артка, ни алга (бармау); **йә ары, йә бире** (йөрәмәү); бер урында туктап калыу

ВЗАИМНОСТЬ *ж* уртаклык, кара-каршы (үз-ара) мөнәсәбәттәшлек, хөрмәт, дуслык,

мөхәббәт; **отвечать взаимностью** хөрмәт менән ауап биреү; **взаимость обязательств** йөкләмәләрҙең уртаҡлығы

ВЗАИМНЫЙ, -ая, -оө үз-ара, бер-береңә, кара-каршы, ике яктың да; **взаимное доверие** бер-береңә ышаныу; **взаимная помощь** үз-ара ярҙам; **взаимная любовь** үз-ара мөхәббәт; **взаимное согласие** ике яктың да ризалығы

ВЗАИМО... *урыҫ телендәге кушма һүҙҙәрҙең “үз-ара”, “икәү-ара” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс.,* **взаимовлияние** үз-ара йогонто; **взаимоотношение** үз-ара мөнәсәбәт

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ с үз-ара йогонто яһау, үз-ара килешеп эш итеү, бәйләнешле хәрәкәт; **взаимодействие органов** ағзалардың үз-ара тәъсир итешеүе; **взаимодействие общественных явлений** йәмғиәт күренештәренең үз-ара йогонто яһауы; **взаимодействие всех родов войск** барлыҡ гәскәр төрҙәренең бәйләнешле хәрәкәте

ВЗАИМОДЕЙСТВОВАТЬ *несов.* үз-ара йогонто яһау, үз-ара тәъсир итешеү, бәйләнешле хәрәкәт итеү

ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ ж үз-ара бәйләлек, бер-береһенә бәйләлек; **взаимозависимость между промышленностью и сельским хозяйством** сәнәғәт менән ауыл хужалығы араһында үз-ара бәйләлек

ВЗАИМОИСКЛЮЧАЮЩИЙ, -ая, -ее капма-каршы, бер-береһен кире кағыусы; **взаимоисключающие мнения** капма-каршы фекерҙәр

ВЗАИМООБОГАЩЕНИЕ с бер-береһен байытыу; **взаимобогащение языков** телдәрҙең бер-береһен байытыуы

ВЗАИМООБУСЛОВЛЕННОСТЬ ж үз-ара бәйләнгәнлек (бәйләнеш), шартлы бәйләлек

ВЗАИМООТНОШЕНИЕ с 1. (*взаимодействие*) үз-ара бәйләнеш, мөнәсәбәт; **экономическое и политическое взаимоотношение государств** дәүләттәрҙең иктисади һәм сәйәси бәйләнеше 2. *мн.* **взаимоотношения** үз-ара мөнәсәбәт; **у меня с ним хорошие взаимоотношения** уның менән мөнәсәбәтебез якшы

ВЗАИМОПОМОЩЬ ж үз-ара ярҙам, ярҙамлашыу, бер-береңә ярҙам ♦ **касса взаимопомощи** үз-ара ярҙам кассаһы

ВЗАИМОПОНИМАНИЕ с үз-ара аңлашыу, үз-ара килешеү, бер-береһен аңлау; **между нами полное взаимопонимание** бер-береһебезе тулыһынса аңлайбыз

ВЗАИМОСВЯЗЬ ж (үз-ара) бәйләнеш; **культурная взаимосвязь** мәҙәни бәйләнеш

ВЗАИМЫ *нареч.* үтескә, бурыска, көтәсәккә; **взять взаимы** бурыска алыу; **дать взаимы** үтескә биреү

ВЗАМЕН *нареч.* и *предлог* 1. *нареч.* алмашка; **предложить взамен собственный план** алмашка үз планыңды тәкдим итеү 2. *предлог с род. п.* (*вместо*) урынына; **сгб назначили вза-**

мен старшего инженера уны өлкән инженер урынына куйҙылар

ВЗАПЕРТИ *нареч.* 1. бикле, йозаклы, бик астында, йозак астында; **держать взаперти кого-л. кемделер** бик астында тотуу 2. *перен.* (*в уединении*) бикләнеп, яңғыз, аралашмай; **жить взаперти** бикләнеп йәшәү

ВЗАПРАВДАШНИЙ, -ая, -ее *прост.* ысын; **билет был взаправдашний** билет ысын ине

ВЗАПРАВДУ *нареч.*; *прост.* ысын, ысынлап та, ысыңдан да; **он взаправду растерялся** ул ысынлап та юғалып калды

ВЗАПУСКИ *нареч.*; *разг.* кыуышып, узышып, баҫтырышып, кем узарҙан; **бежать взапуски** кыуышып йүгерер

ВЗАСОС: **целоваться** **взасос** һурып үбешәү **ВЗАТЯЖКУ:** **курить** **взатяжку** (төтөндө) эскә һурып тәмәке таргыу

ВЗАХЛЁБ *нареч.*; *прост.* йотлолоп, кабаланып; **рассказывать** **взахлёб** йотлолоп һөйләү

ВЗАШЕЙ и **ВЗАШЕЙ** *нареч.*; *прост.* елкәһенә биреп, эткеләп-төрткеләп; **взашей прогнать** елкәһенә биреп кыуып сыгарыу

ВЗБАДРИВАТЬ *несов. см.* **взбодрить**

ВЗБАДРИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взбадривать**

ВЗБАЛАМУТИТЬ *сов.*; *прост.* 1. *кого-что* (*взволновать*) юкка тынысһыҙлау (борсоу), кузгытыу, бугау 2. *что* (*взмутить*) бурьякландырыу, болгатыу

ВЗБАЛАМУТИТЬСЯ *сов.*; *прост.* 1. (*взволноваться*) юкка тынысһыҙлану, борсолуу 2. (*взмутиться*) бурьяклану, болгану

ВЗБАЛМОШНИЙ, -ая, -оө *разг.* килделе-киттеле, дыуамал, тинтәк

ВЗБАЛТЫВАТЬ *несов. см.* **взболтать**

ВЗБАЛТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взбалтывать**

ВЗБЕГАТЬ *несов. см.* **взбежать**

ВЗБЕЖАТЬ *сов.* йүгереп менеү, йүгереп менеп китеү; **взбежать по лестнице** баҫкыстан йүгереп менеп китеү

ВЗБЕЛЕНИТЬ *сов. кого-что;* *прост.* бик каты ярһытыу, шаштырыу, шашындырыу

ВЗБЕЛЕНИТЬСЯ *сов.*; *прост.* бик каты ярһыу, шашыу, шашыныу, короноу

ВЗБЕСИТЬ *сов. кого-что* котортоу, үртәү, асыуын кабартыу (килтәреү); **взбесить своим равнодушием** битарафлығы менән асыу кабартыу

ВЗБЕСИТЬСЯ *сов.* 1. *котоу* 2. (*прийти в бешенство*) ярһыу, короноу, шашыныу, тиләреү, еңләнеү

ВЗБИВАТЬ *несов. см.* **взбить**

ВЗБИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **взбивать**

ВЗБИРАТЬСЯ *несов. см.* **взобраться**

ВЗБИТЬ *сов. что* 1. (*напр., подушки, перину*) күпертеү, кабартыу 2. (*вспенить жидкость*)

ВЗБИТЬСЯ

бешеу, тукып күпертеу, тугып күбеклэндереу; **взбить сливки** һөг өстөн тукып күпертеу; **взбить яичные белки** йомортка агын тукып күбеклэндереу

ВЗБИТЬСЯ *сов.* 1. кабарыу, күпереу 2. (*вспениться*) күбекләнеу, күпереу

ВЗБЛЕСК *м* ялтырау; **взблеск** молнии йәшен ялтырауы

ВЗБЛЕСКИВАТЬ *несов. см. взблеснуть*

ВЗБЛЕСНУТЬ *сов.* ялтырап китеу; **взблеснула** молния йәшен ялтырап китте

ВЗБОДРИТЬ *сов.*; *разг. кого-что* дәргләндереп ебәреу, күнелен күтәрәп ебәреу; **взбодрить докладчика** докладсыны дәргләндереп ебәреу

ВЗБОДРИТЬСЯ *сов.*; *разг.* дәргләненп китеу, күңел күтәреләп китеу

ВЗБОЛТАТЬ *сов. что* болғатыу, тукуы; **взболтать кефир** кефирзы тукуы

ВЗБОЛТАТЬСЯ *сов. (о жидкости)* болғаныу, тукуылыу

ВЗБОРОЗДИТЬ *сов. что* буразналау, буразналап сыгыу

ВЗБОРОНИТЬ *сов. что* тырмалау, тырмагыу, тырмагып сыгыу

ВЗБОРОНОВАТЬ *сов. см. взборонить*

ВЗБРАСЫВАТЬ *несов. см. взбросить*

ВЗБРАСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от взбрасывать*

ВЗБРЕДАТЬ *несов. см. взбрести*

ВЗБРЕСТИ *сов.*; *разг.* кыйынлык менән менеу, тырышып-тырмашып менеу ♦ **взбрести в голову** (на ум) башка уй килеу

ВЗБРОСИТЬ *сов.*; *разг.* 1. (*бросить вверх*) өскә ташлау, өскә ыргытыу; **взбросить камни** таштарзы өскә ыргытыу 2. (*вскинуть*) кинәт күтәрәу; **взбросить ружьё** мылтыкты кинәт күтәрәу

ВЗБРЫКИВАТЬ *несов. см. взбрыкнуть*

ВЗБРЫКНУТЬ *сов. (о животных)* тибеп ебәреу, тибеу

ВЗБУГРИТЬ *сов.* калкыу итеу

ВЗБУГРИТЬСЯ *сов.* калкыулангы

ВЗБУДОРАЖИВАТЬ *несов. см. взбудоражить*

ВЗБУДОРАЖИВАТЬСЯ *несов.*; *разг.* 1. *см. взбудораживаться* 2. *страд. от взбудораживать*

ВЗБУДОРАЖИТЬ *сов. кого-что; разг.* ыгызыгы тыузырыу, кузгытыу, ярһытыу

ВЗБУДОРАЖИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ыгызыгы килеу, кузгыу, ярһыу

ВЗБУНОВАТЬ *сов. кого-что* баш (бунт) күтәрәу, болага котортоу (өндәу)

ВЗБУНОВАТЬСЯ *сов.* бола күтәрәу (сыгарыу), күтәреләу; **солдаты взбунтовались** һалдаттар баш күтәрзе

ВЗБУРЛИТЬ *сов. что* күбеклэндереу, күбекләу

ВЗБУХАТЬ *несов. см. взбухнуть*

ВЗБУХНУТЬ *сов.* 1. бүртеу, күбеу, кабарыу, шешенеу; **почки на деревьях взбухли** агас бө-

рөләре бүрткән; **взбухшие веки** шешенгән күз кабактары 2. (*о реке, ручье*) ташып сыгыу, ташыу; **река взбухла** йылга ташып сыгккан

ВЗБУЧИТЬ I *сов. кого-что; прост.* нык тукмау, каты әрләу

ВЗБУЧИТЬ II *сов. кого-что безл.; прост.* күбеу, кабарыу

ВЗБУЧИТЬСЯ *сов.*; *прост.* күбенеу, кабарыныу

ВЗБУЧКА *ж; прост.* 1. (*побои*) тукмау, биргеләп (тукмап) алыу; **дать взбучку** биргеләп алыу 2. (*выговор*) әрләнеу, һүтелеу, каты шелтә; **получить взбучку** әрләненп алыу

ВЗБУШЕВАТЬСЯ *сов.*; *трад.-поэт. (о ветре, море и т.п.)* кинәт котороноп китеу, дауыллай башлау; **погода взбушевалась** кен дауыллай (бозола) башланы

ВЗВАЛИВАТЬ *несов. см. взвалить*

ВЗВАЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. взвалиться* 2. *страд. от взваливать*

ВЗВАЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что (ношу)* йөкмәтеу, күтәртеу, һалыу; **взвалить мешок муки на плечо** бер ток ондо яурынга һалыу 2. *что; перен., разг. (обременить чем-л.)* йөкләтеу, аузарыу; **взвалить работу** эш йөкләтеу 3. *что; перен., разг. (приписать)* япһарыу, аузарыу, һылтау; **взвалить вину на другого** гәйепте кемгәлер япһарыу

ВЗВАЛИТЬСЯ *сов. на кого-что; разг. (грузно лечь, сесть на что-л.)* йәйеләп ятыу

ВЗВЭСИТЬ *сов.* 1. *кого-что* үлсәу, ауырлыкты үлсәу; **взвесить мешок** токто үлсәу 2. *что; перен.* үлсәп (уйлап, тикшереп) карау; **взвесить все доводы** барлык дәлилдәрзе лә тикшереп карау

ВЗВЭСИТЬСЯ *сов.* үлсәнәу

ВЗВЕСТИ *сов.* 1. *кого-что (ведя, помочь подняться)* күтәрәу, өскә мендереу 2. (*соорудить, построить*) һалыу, төзәу, күтәрәу 3. (*приписать кому-л.*) япһарыу, ябыу, аузарыу, ягыу, тагыу; **взвести клевету** яла ягыу ♦ **взвести курок** тәтене күтәрәу

ВЗВЕСТИСЬ *сов. (встать на боевой взвод — об оружии)* королю; **курок легко взвелся** тәте еңел королдо

ВЗВЕШИВАНИЕ *с см. взвесить*

ВЗВЕШИВАТЬ *несов. см. взвесить*

ВЗВЕШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. взвеситься* 2. *страд. от взвешивать*

ВЗВИВАТЬ *несов. см. взвить*

ВЗВИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. взвиться* 2. *страд. от взвивать*

ВЗВИЗГ *м; разг.* сыйылдау, сыйылдау тауышы, сәрелдәу тауышы, һызгырыу; **взвизг пуля** һызгырыуы

ВЗВИЗГИВАТЬ *несов. см. взвизгнуть*

ВЗВИЗГНУТЬ *сов.* сыйылдап ебәреу (куйыу), сәрелдәп ебәреу (куйыу)

ВЗДЁРГИВАТЬСЯ

ВЗВИНТИТЬ *сов. кого-что; разг.* ярһытыу, кузғытыу, тулкынландырыу; **нёрвы взвинчены** нерввылары ярһыған ♦ **взвинтить цены** хакты саманан тыш күтәрәу, самаһыз арттырыу

ВЗВИНТИТЬСЯ *сов.; разг.* ярһыу, кузғыу, тулкынланыу; **нёрвы взвинтились** нерввылар ярһыны (кузғыны)

ВЗВИНЧИВАТЬ *несов. см. взвинтить*
ВЗВИНЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. взвинтиться 2. страд. от взвинчивать*

ВЗВИТЬ *сов. что* күтәрәу, өйрөлтөп күтәрәу; **ветёр взвил пыль** ел саңды өйрөлтөп күтәрәу

ВЗВИТЬСЯ *сов.* капыл өскә күтәрелеу, өскә атылыу, шыкыйып осоу; **орёл взвился под облака** бөркөт шыкыйып болоттарга инеп китте

ВЗВИХРИТЬ и **ВЗВИХРИТЬ I** *сов. что; разг.* өйөрөлдөрөу, ойокһотоп күтәрәу, өйөрөп күтәрәу; **ветёр взвихрил снежную пыль** ел карзы ойокһотоп күтәрәу

ВЗВИХРИТЬ II *сов. что; разг. (о волосах)* тузғытыу, туззырыу

ВЗВИХРИТЬСЯ и **ВЗВИХРИТЬСЯ I** *сов.* ойокһотоп күтәрелеу, өйөрөлөп күтәрелеу

ВЗВИХРИТЬСЯ II *сов.; разг. (о волосах)* тузғыу, туззыу

ВЗВОД I *м; воен.* взвод; **пехотный взвод** пехота взводы

ВЗВОД II *м* тәте, взвод (*атыу коралының сирткесте ыскындыра торған ыргак рәцешендәге өләшө*); **пистолёт на взводе** пистолет тәтегә куйылған ♦ **быть на взводе** тызмаса булып алыу

ВЗВОДИТЬ *несов. см. взвести*

ВЗВОДИТЬСЯ *несов. 1. см. взвестись 2. страд. от взводить*

ВЗВОДНОЙ, -ая, -ое взвод ...ы; **взводная пружина** тәте пружинаһы

ВЗВОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** взвод ...ы; **взводный командир** взвод командиры **2. в знач. суц.** **взводный м** взвод командиры

ВЗВОЛНОВАННОСТЬ *ж* тынышызлыҡ, тулкынланыу

ВЗВОЛНОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** взволновать; **она была взволнована встречей** уны осрашыу тулкынландырган ине **2. прил. (встревоженный)** тулкынланған, борсоулы; **взволнованный вид** тулкынланған киәфәт **3. прил. (выражающий волнение)** тулкынланған; **говорить взволнованным голосом** тулкынланған тауыш менән һөйләу

ВЗВОЛНОВАТЬ *сов. 1. что* тулкындырыу, тулкынландырыу; **ветёр взволновал озеро** ел күлдә тулкындырзы **2. кого-что** әсәрләндерәу, йөрәкһетеу, тулкынландырыу, борсоу; **разговор его взволновал** һөйләшеу уны йөрәкһетте

ВЗВОЛНОВАТЬСЯ *сов. 1.* тулкынланыу, тулкыныу **2.** борсолуу, әсәрләнеу, йөрәкһеу, тулкынланыу, тынышызланыу

ВЗВОЛОЧЬ *сов. кого-что; прост. (үргә)* һөйрәп мендерәу

ВЗВОРАЧИВАТЬ *несов. см. взворотить*

ВЗВОРАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от взворачивать*

ВЗВОРОТИТЬ *сов.; прост. 1. (свалить)* көскә күтәрәп һалыу **2. (ворочая, привести в беспорядок)** астын-өскә әйләндерәу, болартыу

ВЗВЫТЬ *сов. 1. (о животных)* олоп ебәрәу, сыйылдап ебәрәу **2. разг. (громко заплакать)** үкереп (акырып) илап ебәрәу

ВЗГЛЯД *м* **1.** караш, карау, күз карашы; **печальный взгляд** текләп қарау; **пристальный взгляд** текләп қарау; **бросить взгляд** караш ташлау, күз төшөрөу; **обменяться взглядами** караш (күз) ташлау, карашып аңлашыу **2.** караш, фекер; **правильный взгляд** дөрөс караш; **разделять взгляды** карашын уртақлашыу, фекеренә кушылыу ♦ **на взгляд** карап торғанда, тыштан карағанда; **на мой (твой, егб и т.д.) взгляд** миңеңсә (һинеңсә, уныңса һ.б.), миңең фекеремсә (һинен фекеренсә, уның фекеренсә); **на первый взгляд** беренсә (тәу) карашка; **с первого взгляда** 1) шунда ук; 2) тәу караматка, тәу карашка

ВЗГЛЯДЫВАТЬ *несов. см. взглянуть*

ВЗГЛЯНУТЬ *сов. 1.* карап алыу, күз ташлау (һалыу); **взглянуть в лицо** йөзәнә карап алыу **2. перен.** иғтибар итеу, карау; **взглянуть на дело** эшкә иғтибар итеу (карау)

ВЗГЛЯДЫВАТЬ *несов. см. взглянуть*

ВЗГРОБОК *м; разг.* түбә, түмәләс
ВЗГОРЬЕ *с; разг.* калкыулык

ВЗГРЕВАТЬ *несов. см. взгреть*

ВЗГРЕТЬ *сов. кого; прост.* тукмау, нык әрләу, шелтәләу, қыззырыу
ВЗГРОМОЖДАТЬ *несов. см. взгромоздить*
ВЗГРОМОЖДАТЬСЯ *несов. 1. см. взгромоздиться 2. страд. от взгромоздать*

ВЗГРОМОЗДИТЬ *сов. что; разг.* өстө-өстөнә бейек итеп өйөу (тейәу, мендерәу)
ВЗГРОМОЗДИТЬСЯ *сов.; разг.* көс-хәл менән менәу (күтәрәлеу), менеп ултырыу

ВЗГРУСТНУТЬ *сов.; разг.* күнелһезләнеп китеу, әс бошоп китеу, яманһыулау

ВЗГРУСТНУТЬСЯ *сов. безл.; разг. (о внешнем чувстве грусти, печали)* күнелһезләнеп (әс бошоп) китеу, күнелһез булып китеу, яманһыулай башлау; **мне взгрустнулось** миңә күнелһез булып китте

ВЗДВАИВАТЬ *несов. см. вздвобить*

ВЗДВОИТЬ *сов. что* ике рәт итеп тезеу, ике рәт итеу

ВЗДВОИТЬ *сов. что; с.-х.* икенсә тапқыр һөрәу, яңынан һөрәу

ВЗДВОИТЬСЯ *сов.* ике рәткә тезелеу

ВЗДЕВАТЬ *несов. см. вздеть*

ВЗДЁРГИВАТЬ *несов. см. вздёрнуть*

ВЗДЁРГИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вздёрнуться 2. страд. от вздёргивать*

ВЗДЁРНУТЫЙ

ВЗДЁРНУТЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от вздёрнуть **2.** прил. ёска караган, сакэйгэн (*танау, журындар н.б.*); **вздёрнутый** нос сакэйгэн танау

ВЗДЁРНУТЬ сов.; разг. **1.** что тартып күтәреү (мендереү), ёска күтәреү **2.** кого; прост. асыу, асып үлтереү ♦ **вздёрнуть** нос танау күтәреү, һауаланыу, эреләнеү; **вздёрнуть** плечами яурын һикертеү (*аңлашылмаузы, ризаһызлыкты белдереп*)

ВЗДЁРНУТЬСЯ сов.; разг. ёска күтәреү, ёска гартылыу

ВЗДЕТЬ глаз к потолку күзәреү, төбәү; **вздеть** глаз к потолку күзәреү түшәмгә төбәү **2.** уст., прост. кейеү, кейзереү **3.** прост. (*насадить, нанизать на что-л.*) кейзереү, теҙеү

ВЗДОР м; разг. юк-бар (буш, мәгәнәһез) һүз, сафсата; **нести** вздор юк-бар һүз һөйләү

ВЗДОРНИТЬ несов.; разг. талашыу, ызғышыу, эрләшеү

ВЗДОРНОСТЬ ж **1.** мәгәнәһезлек, нигеҙһезлек; **вздорность** болтовни һүзсән мәгәнәһезлеге **2.** ызғыш-талашка әүәслек, ызғышыусанлык; **вздорность** чөлөвөка кешенә ызғышыусанлыкы

ВЗДОРНЫЙ, -ая, -ое разг. **1.** юк-бар, мәгәнәһез, буш; **вздорный** слух юк-бар хәбәр **2.** ызғышыусан, ызғыш-талашка әүәс; **вздорный** чөлөвөк ызғышыусан кеше

ВЗДОРОЖАТЬ сов. кыйбатланыу, киммәтләнеү, хакы артыу (күтәреү)

ВЗДОХ м тын (һулыш) алыу, тәрән һулау, көрһөнөү ♦ **испустить** последний вздох үлеү, вафат булыу, һуңгы һулышты алыу

ВЗДОХНУТЬ сов. **1.** тын алыу, ауыр һулау, көрһөнөү; **вдохните** глубже тәрәнәрәк тын алығыз **2.** разг. ял итеп алыу, хәл алыу, тын алыу; **я устал, дайте** вдохнуть мин арым, ял итеп алырга ирек бирегез ♦ **вдохнуть** свободно (свободнее) тынысланып калыу, тын алып калыу

ВЗДРАГИВАТЬ несов. см. вздрогнуть I

ВЗДРЕМНУТЬ сов.; разг. серем итеп алыу

ВЗДРОГНУТЬ сов. һискәнәү, тергләү, һискәнәп (тергләп, калгырап) китеү; **он** вздрогнул от испуга ул куркыуынан һискәнәп ките

ВЗДУВАТЬ несов. см. вздуть I

ВЗДУВАТЬСЯ несов. **1.** см. вздуться **2.** страд. от вздувать

ВЗДУМАТЬ сов.; разг. капыл уйлау, уйлап алыу, капыл -максы/-мәксе булыу, капыл -га/-гә булыу; **я** вздумал заняться спортом мин спорт менән шөгөлләнәргә булдым ♦ **не** вздумай(те) с неопр. уйламағыз за, башығызга ла (уйығызга ла) килтермәгез

ВЗДУМАТЬСЯ сов. безл.; разг. капыл (кинәт) бер уйга килеү, көтмәгәндә бер фекергә килеү; **мне** вздумалось пойти в кино капыл башыма киноға барыу уйы килде

ВЗДУРИТЬСЯ сов.; прост. атылышыланыу, тилеләнеү, шашыныу

ВЗДУТИЕ с **1.** см. вздуться **2.** (*припухлость*) шешмәк

ВЗДУТЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от вздуть I; **2.** прил. (*распухший*) күпкән, шешенгән; **вздутый** живот күпкән корһак **3.** прил.; перен. (*чрезмерно повышенный*) артык күтәрелгән, артык кабартылган; **вздутые** цены артык күтәрелгән хактар

ВЗДУТЬ I сов. что **1.** исеп (өрөп) күтәреү, өрөп осороу; **ветер** вздул песок ел өрөп комдо күтәрзе **2.** (*раздуть, надуть*) кабартыу, күбәндереү; **у меня** вздуло щёку безл. янағым кабарып сықты **3.** перен., разг. (*поднять цены*) хакты күтәреү; **взду**ть цены хактарзы артык күтәреү **4.** прост. (*разжечь*) токандырыу, кабызыу; **взду**ть огонь ут токандырыу

ВЗДУТЬ II сов. кого; прост. тукмап ташлау, бешәү, кәрәген биреү

ВЗДУТЬСЯ сов.; разг. **1.** (*надуться*) кабарыу; **парус**а вздулись елкәндәр кабарзы **2.** (*подняться выше обычного уровня*) күтәреү, артыу; **река** вздулась после проливных дождей койоп яуган ямгырзан һүн йылга күтәрелде **3.** (*вспухнуть*) кабарып сыгыу, күбәп сыгыу, шешенәү; **щек**а вздулась янак шешенгән **4.** перен.; разг. (*увеличиться — о ценах*) хак күтәреү (артыу)

ВЗДЫБИТЬ сов. кого үрә торгозоу, арт аягына бастырыу (*атты*); **вздыбить** коня атты үрә торгозоу

ВЗДЫБИТЬСЯ сов. **1.** үрә тороу, арт аягына баһыу (*ат туранында*) **2.** (*подняться вверх*) ёска күтәреү, үрә тороу; **вблосы** вздыбились састәр үрә торзо

ВЗДЫБЛИВАТЬ несов. см. вздыбить

ВЗДЫБЛИВАТЬСЯ несов. см. вздыбиться

ВЗДЫМАТЬ несов. что боркотоу, күтәреү, туззырыу; **вздымать** пыль саң күтәреү

ВЗДЫМАТЬСЯ несов. **1.** (*подниматься вверх*) ёска күтәреү, олғашыу; **ракеты** вздымались к небу ракеталар һауаға олғашты; **вблны** вздымались тулкындар ёска күтәрелде **2.** (*о груди*) калкыу; **грудь** вздымалась күкрәге калкты **3.** страд. от вздымать

ВЗДЫХАНИЕ с тын (һулыш) алыу, һулыш

ВЗДЫХАТЕЛЬ м; разг., шути. гишык то-тоусы

ВЗДЫХАТЬ несов. **1.** көрһөнөү, ауыр һулау, уфылдау; **тяжел**о вздыхать ауыр итеп көрһөнөү **2.** о ком-чем, по ком-чем яманһулау, һағыныу, юкһыныу **3.** по ком; разг., уст. яратып йөрөү, гашик булыу

ВЗИМАНИЕ с см. взимать

ВЗИМАТЬ несов. что (*взыскивать*) түләтеү, алыу, йыйыу; **взимать** пошлину пошлина түләтеү

ВЗИМАТЬСЯ несов. страд. от взимать

ВЗИРАНИЕ с; уст. карау

ВЗМЫЛИТЬСЯ

ВЗИРАТЬ *несов. на кого-что* карау, карап тороу

ВЗЛАМЫВАНИЕ *с* ватыу

ВЗЛАМЫВАТЬ *несов. см. взломать*

ВЗЛАМЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. взломаться*
2. *страд. от* **взламывать**

ВЗЛЕЗАТЬ *несов. см. взлезть*

ВЗЛЕЗТЬ *сов.* үрмэләп менеү, менеү, күтәрелеү

ВЗЛЕЛЯТЬ *сов. 1. кого* иркәләп (һөйөп) үстөрөү; **взлелять дочь** кыззы иркәләп үстөрөү
2. *что; перен.* (уй, фекер) йөрөтөү, тыузырыу; **взлелять надежду** ышаныс тыузырыу

ВЗЛЁТ *м 1. см. взлететь; во время* **взлёта** осоп күтәрелгәндә 2. *чего; перен.* күтәрелеш, ошош; **взлёт научно творчества** фәнни ижад күтәрелеше

ВЗЛЕТАТЬ *несов. см. взлететь*

ВЗЛЕТЕТЬ *сов. 1.* (осоп) күтәрелеү, осоп менеү; **ракета взлетела** ракета күтәрелде; **птица взлетела на скалу** кош каяга осоп менде 2. *разг.* (*взбежать вверх*) йүгереп менеү, атылып менеү; **взлететь на лестницу** баскыска атылып менеү ♦ **взлететь на вздох:** 1) көлө күккә осоу (*шартлау*); 2) юкка сыгыу, емерелеү (*өмөт, хыял, план һ.б.*)

ВЗЛЁТНЫЙ, -ая, -ое осоп менеү ...ы, осоп күтәрелеү ...ы; **взлётная дорожка** осоп күтәрелеү юлы

ВЗЛОМ *м см. взломать; взлом* замка йозакты ватып асыу

ВЗЛОМАТЬ *сов. что 1.* ватыу, ватып асыу, емереү, актарып ташлау; **взломать дверь** ишекте вагыу; **взломать пол** изәнде актарып ташлау
2. *воен.* өзөү, емереү; **взломать оборону противника** дошман оборонаһын емереү

ВЗЛОМАТЬСЯ *сов.* (о льде) актарылып асылыу

ВЗЛОМЩИК *м* йозак ватыусы, йорт-йыһаз карагы

ВЗЛОХМАТИТЬ *сов. что* туззырыу, тузгытыу, тырпайтыу; **взлохматить волосы** сәс(тәрзе) туззырыу

ВЗЛОХМАТИТЬСЯ *сов.* тузбуу, тузгыу, тырпайыу; **волосы взлохматились** сәстәр тузып бөткән

ВЗЛОХМАЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **взлохматить** 2. *прил.* тузган, тузгыган, тырпайган

ВЗЛОХМАЧИВАТЬ *несов. см. взлохматить*

ВЗЛОХМАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. взлохматить* 2. *страд. от* **взлохмачивать**

ВЗЛУПЦИТЬ *сов. что; с.-х.* йомшартыу (*ту-практика дым һаклау өсөн*)

ВЗМАХ *м* һелтәү, қагыу; **взмах крыльев** канаттарзы қагыу

ВЗМАХИВАТЬ *несов. см. взмахнуть*

ВЗМАХНУТЬ *сов. чем* һелтәү, болгау; (о *крыльях*) елпеү, қагыу; **взмахнуть крылом** канат қагыу; **взмахнуть фуражкой** фуражка болгау

ВЗМАХНУТЬСЯ *сов.* тиз өскә күтәрелеү

ВЗМЕСТИ *сов. что* (капыл) өскә күтәрөү (ташлау), күтәрөп ебөрөү

ВЗМЁТ *м 1. см. взметать — взметнуть; взмет* пламени ялкындың өскә күтәрелеүе 2. *с.-х.* һөрөү, күтәрөү; **взмёт пара** пар күтәрөү; **взмёт зяби** туңга һөрөү

ВЗМЕТАТЬ I *сов. что 1.* боркотоу, күтәрөү, туззырыу; **взметать пыль** саң боркотоу 2. *с.-х.* һөрөү, күтәрөү; **взметать пар** пар күтәрөү

ВЗМЕТАТЬ II *несов. см. взместить*

ВЗМЕТНУТЬ *сов. 1. кого-что* (капыл) өскә осороу, югарыга ыргытыу, һауага сөйөү, актарып ташлау; **взрыв мины** **взметнул** зәмлю мина шартлауы ерзе актарып ташланы; **ветер взметнул листья** ел япрактарзы капыл өскә осорзо 2. *чем* (*взмахнуть*) һелтәү, сайкау, сөйөү; **взметнуть головой** баш сайкау

ВЗМЕТНУТЬСЯ *сов.* өскә күтәрелеү, югарыга ынгылыу, атылыу, һикерөү, ыргыу; **ракета взметнулась к небу** ракета һауага атылды; **рыба взметнулась** балык өскә ыргый 2. (*стремительно вскопчить*) ыргып (һикереп) тороу, ыргып һикереп китеү; **волки взметнулись** бүреләр һикереп торзо

ВЗМЕТЫВАТЬ *несов. см. взметать I — взметнуть*

ВЗМЕТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. взметнуться*
2. *страд. от* **взметывать**

ВЗМОКАТЬ *несов. см. взмокнуть*

ВЗМОКНУТЬ *сов.; разг.* һыуланыу, еүешләнеү, сыланыу; **спина моя** **взмокла** аркам һыуланды

ВЗМОЛИТЬСЯ *сов.* ялыныу, үтенөү, ялбарыу, ялынып һорау, үтенеп һорау; **он** **взмолился о пощаде** ул мәрхәмәт һорап ялынды

ВЗМОРЬЕ *с* дингез буйы (яры); **гулять по взморью** дингез буйында йөрөү

ВЗМУТИТЬ *сов. что* болгансыклау, бурьякландырыу (*һыузы, шыйыклыкты һ.б.*)

ВЗМУТИТЬСЯ *сов.* болгансыкланыу, бурьякланыу

ВЗМЫВАТЬ *несов. см. взмыть*

ВЗМЫЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **взмылить** 2. *прил.* (о лошади) ак күбеккә төшкән (батқан)

ВЗМЫЛИВАТЬ *несов. см. взмылить*

ВЗМЫЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. взмылиться*
2. *страд. от* **взмыливать**

ВЗМЫЛИТЬ *сов. 1. кого-что; разг.* (*воду*) һабынлау, күбекләндерөү 2. (о лошади) ак күбеккә батырыу (төшөрөү); **взмылить коня** атты ак күбеккә төшөрөү

ВЗМЫЛИТЬСЯ *сов. 1. разг.* (*образовать пену*) һабынланыу, күбекләнеү 2. (о лошади) ак күбеккә батыу (төшөү)

ВЗМЫТЬ

ВЗМЫТЬ *сов.* (*быстро взлететь*) (капыл) осоп күтөрөлөү, югарыга күтөрөлөү, атылыу; **самолёт взмыл вверх** самолёт югарыга күтөрөлдө

ВЗНОС *м 1.* (*внесение денег*) түлөү, акса түлөү; **срочный взнос** ашыгыс түлөү **2.** взнос; **членский взнос** агзалык взносы; **вступительный взнос** инеү взносы

ВЗНУЗДАТЬ *сов. 1.* *кого* ауызлыккау, ауызлык кейзереү **2.** *кого-что*; *перен., прост.* ауызлыккау, буйһондороу, тыйыу; **взнуздать реку** йылганы ауызлыккау

ВЗНУЗДЫВАТЬ *несов. см. взнуздать*

ВЗО... приставка см. вз...

ВЗОБРАТЬСЯ *сов.* тырмашып менеү, үрмөлөп менеү, менеп егеү; **взобраться на вершину горы** тау түбөнөнө менеп егеү

ВЗОЙТИ *сов. 1.* күтөрөлөү, менеү; **взойти на гору** тауга күтөрөлөү **2.** (*о небесных светилах*) калкыу, тыуу, сыгыу, күтөрөлөү; **сблище взошло** кояш сыкты (калкты); **взошла луна** ай тыуу **3.** *разг.* (*подняться — о тесте*) кабарыу, кабарып сыгыу, күтөрөлөү; **тесто взошло** камыр кабарзы **4.** (*прорасти*) шытып сыгыу; **все семена взойдут** бөтө орлоткар за шытып сыгасак

ВЗОР *м 1.* караш, карау, күз карашы; **вдумчивый взор** уйсан караш; **устремить взор** күз карашын йүнөлдөрөү **2.** *обычно мн.* **взоры**; *перен.* (*внимание, интерес*) игтибар, кызыккыныу; **взоры всех были прикованы к этим событиям** бөтөнөнөң игтибары ошо вакигага йүнөлтелгэйне

ВЗОРВАТЬ *сов. 1.* *что* шартлатыу, емереү; **взорвать лёд** боззо шартлатыу **2.** *кого-что*; *перен., разг.* (*возмутить*) асыуландыргыу, асыуын кабартыу, сыгырынан сыгарыу; **егб слова взорвали меня** уның һүззәре мене сыгырымдан сыгарзы

ВЗОРВАТЬСЯ *сов. 1.* шартлау, (шартлап) ярылыу; **граната взорвалась** граната шартланы **2.** *перен., разг.* (*возмутиться*) нык асыулануу, асыу ташыу, сыгырзан сыгыу; **вдруг учитель взорвался** уктыгыусы капыл сыгырынан сыкты

ВЗРАСТИТЬ *сов. кого-что*; *высок.* (*вырастить*) тәрбиаләп үстөрөү, карап үстөрөү

ВЗРАЩИВАТЬ *несов. см. возрастить*

ВЗРАЩИВАТЬСЯ *несов. страд. от взращивать*

ВЗРЕВЕТЬ *сов. 1.* үкереп ебәреү; **зверь взревел** йәнлек үкереп ебәрзе **2.** (*вскричать*) акырып (кыскырып) ебәреү, акырыу; **взреветь истощенным голосом** әсе тауыш менән акырып ебәреү **3.** (*о резких и громких звуках машин*) үкереү; **тепловоз взревел** тепловоз үкереп ебәрзе

ВЗРЕЗ *м 1. см. взрезать — взрезать 2. (прорез)* кыркылган урын

ВЗРЕЗАТЬ *сов. что* киһеп (ярып) ебәреү, кыркыу, ярыу; **взрезать арбуз** карбуз(ды) ярыу

ВЗРЕЗАТЬ *несов. см. взрезать*

ВЗРОСЛЕТЬ *несов.*; *разг.* зурайыу, үсеү, буйга егеү, ир корона ултыргыу

ВЗРОСЛЫЙ, -ая, -ое **1.** балиг булган, зурайган, буйга еткән, өлкән; **взрослый юноша** балиг булган егет; **взрослая дочь** буйга еткән кыз **2.** *в знач. сущ.* **взрослые мн.** ололар, өлкәндәр, зурзар; **взрослые и дети** ололар һәм балалар **3.** (*достигший полной зрелости — о животных, птицах и т.п.*) оло; **взрослые кони** оло аттар

ВЗРЫВ *м 1.* шартлау; **взрыв снаряда** снаряд шартлауы **2.** (*разрушение*) шартлатыу, шартлатып емереү; **взрыв моста** күперзе шартлатыу **3.** *перен.* капыл күтөрөлөш, сагылыш; **взрыв аплодисментов** көслө кул сабыузар; **взрыв смеха** геү килеп шаркылдап көлөү

ВЗРЫВАТЕЛЬ *м*; *воен.* шартлаткыс

ВЗРЫВАТЬ I *несов. см. взорвать*

ВЗРЫВАТЬ II *несов. см. взорвать*

ВЗРЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. взорваться 2. страд. от взрываться I*

ВЗРЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от взрываться II*

ВЗРЫВНИК *м*; *разг.* шартлатыгысы; **работать взрывником** шартлатыгысы булып эшләү

ВЗРЫВНОЙ, -ая, -ое **1.** шартлау ...ы, шартлатыу ...ы, шартлаулы, шартлай торган; **взрывные работы** шартлатыу эштәре; **взрывная волна** шартлау тулкыны; **взрывной снаряд** шартлаулы снаряд **2. лингв.** шартлаулы; **взрывной звук** шартлаулы өң

ВЗРЫВЧАТКА *ж*; *разг.* шартлаткыс

ВЗРЫВЧАТЫЙ, -ая, -ое шартлаусан, шартлай торган; **взрывчатые вещества** шартлаусан матдәлар

ВЗРЫТЬ *сов. что* казыу, казып бөтөрөү (сыгыу), казып йомшартыу; **взрыть землю** ерзе казып йомшартыу

ВЗРЫХЛИТЬ *сов. что* (казып) йомшартыу, көпшәкләндөрөү; **взрыхлить почву** тупракты казып йомшартыу

ВЗРЫХЛЯТЬ *несов. см. взрыхлить*

ВЗЪ... приставка см. вз...

ВЗЪЕДАТЬСЯ *несов. см. взъестся*

ВЗЪЕРПЕНИТЬ *сов. кого*; *прост.* асыуландыргыу, киреләндөрөү, тишкареләндөрөү, кәзәләндөрөү

ВЗЪЕРПЕНИТЬСЯ *сов.*; *прост.* асыулангып китеү, киреләнеү, тишкареләнеү, кәзәләнеү

ВЗЪЕРОШЕННЫЙ, -ая, -ое *разг. 1. прич. от взьерошить 2. прил.* тузгыган, тузылган, тырпайган, тузгыган йөнлө, ялыбраган, ялыбыр; **взьерошенные волосы** тырпайган сәс; **взьерошенный медведь** тузгыган йөнлө айыу

ВЗЪЕРОШИВАТЬ *несов. см. взьерошить*

ВЗЪЕРОШИВАТЬСЯ *несов. см. взьерошиться*

ВЗЪЕРОШИТЬ *сов. что*; *разг.* тузгытыу, тырпайтыу, кабартыу

ВЗЪЕРОШИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тузгьу, тырпайбу, кабарыу; **усы взъерошились** мыйыктар(ы) тырпайган

ВЗЪЕБЬСЯ *сов.* *на кого-что*; *разг.* каныгьу, йабешей

ВЗЪЕХАТЬ *сов.* меней (*калкыу урынга*); **взъехать на берег** ярга меней

ВЗЪЯРИТЬ *сов.* *кого-что*; *разг.* асыуландырыу, асыгуына тейей, ярһытыу

ВЗЪЯРИТЬСЯ *сов.*; *разг.* асыуланыу, ярһыу

ВЗЫВАТЬ *несов.* *к кому-чему, о чём; высок.* (*призывать*) өндөү, сакырыу; **взывать к справедливости** гәзеллеккә сакырыу; **взывать о помочи** ярзамга сакырыу

ВЗЫГРАТЬ *сов.* 1. уйынсакланыу, уйнаклау, кәйефләнеу; **конь взыграл** ат уйынсаклана башланы 2. котороу, хәрәкәткә килеу, тулкынланыу; **море взыграло** дингез которондо ♦ **взыграло душа**; **взыграло сердце** күнел күтәрелеп китте

ВЗЫСКАНИЕ *с* 1. *см.* **взыскать** 1; 2. (*наказание*) яза, шелтә; **дисциплинарное взыскание** дисциплинар яза; **наложить взыскание** шелтә биреу

ВЗЫСКАТЕЛЬНОСТЬ *ж* талапсанлык; **проявить взыскательность** талапсанлык күрһәтеу

ВЗЫСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое талапсан; **взыскательный критик** талапсан тәнкитсе

ВЗЫСКАТЬ *сов.* 1. *что, с кого* түләтеу, түләттерей; **взыскать налог** һалым түләтеу; **взыскать штраф** штраф түләтеу 2. *с кого-чего* и *без доп.* (*привлечь к ответственности*) яза биреу, яуапка тарттырыу ♦ **не взыщи(те)** гәйепкә алма(гыз), гәйеп итмә(тез)

ВЗЫСКИВАТЬ *несов.* *см.* **взыскать** 1

ВЗЫСКИВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* **взыскивать**

ВЗЯТИЕ *с* (баһып) алыу, алыныу; **взятие укрепления** ныгытманы алыу; **взятие власти** власты алыу

ВЗЯТКА *ж* 1. ришүәт; **брать взятку** ришүәт алыу 2. (*в картах*) **взятка** ♦ **взятки гладки** *с* *кого* бер нәмә лә ала (эшләтә, таптыра) алмайһың

ВЗЯТОК *м*; *пчел.* табыш, бал йыйымы (*бал корттарының бер вакытта йыйган балы*)

ВЗЯТОЧНИК *м* и **ВЗЯТОЧНИЦА** *ж* ришүәтсе, ришүәт алыусы

ВЗЯТОЧНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ришүәт ...ы, ришүәтселек ...ы; **взяточническия приёмы** ришүәтселек алымдары

ВЗЯТОЧНИЧЕСТВО *с* ришүәтселек, ришүәт алыу

ВЗЯТЬ *сов.* 1. *см.* **брать** 1—3, 5—13; 2. *кого-что* (*арестовать*) кулга алыу; **взять преступника** енайәтсене кулга алыу 3. *что* (*в сочетании с союзами “да”, “и”, “да и”*) тогоу, тоторга; **возьму да скажу** тотормон да әйтермен; **взять и поехать** тоторга ла китергә 4. *кого-что* (*в соче-*

тении с частицами “хотя”, “хотя бы”) алыу, алып карау; **взять хотя бы учителей** укытыусыларзы алып карайык; **возьми хоть сестру** апайыңды ғына ал ♦ **взять быка за рога** кыйыу эш итеу; **взять верх** өстөнлек алыу, өскә сыгыу, енеу; **взять пример** үрнәк алыу; **взять в свои руки** үз кулы астына алыу, буйһондоруу; **взять себя в руки** үзенде кулга алыу, тыйылыу; **наша взяла** беззен як енде; **не дорого возьмёт** озақ уйлап тормай, уйлап тормайынса; **с чего (откуда) он (она и т.д.) взяла** кайзан алды (нимәнән сыгып әйтә) ул уны (*һыгыпта нимә нигезендә эшләнгән*)

ВЗЯТЬСЯ *сов.* 1. *см.* **браться** 2. *разг.* үсеп китеу, ерегеу; **яблона взялась** алма агасы үсеп китте ♦ **взяться за ум** акылга килеу, берәй нәмә уйлап сыгарыу; **откуда ни возьмись** көтмәгәндә, уйламаганда, капыл килеп сыгыу

ВИАДУК *м* виадук (*сокор, тарлауык аша, таш һәм тимер юл өстөнән һалынган күпер*)

ВИБРАТОР *м*; *физ.* вибратор (*тирбәләү хәрәкәтен барлыкка килтерейсе прибор*)

ВИБРАЦИЯ *ж* 1. *физ.* вибрация, тирбәләу; **вибрация мотора** моторзың вибрацияһы 2. *муз.* калтырау; **вибрация струны** кылдың калтырауы

ВИБРИОН *м* вибрион (*бактерия*); **вибрион холеры** ваба вибрионы

ВИБРИРОВАТЬ *несов.* 1. тирбәләу, вибрация яһау 2. (*о голосе*) калтырау

ВИБРОМЕТР *м* виброметр (*вибрацияны үлсәү приборы*)

ВИВАРИЙ *м*; *спец.* виварий (*тәжрибә үткәреү өсөн хайуандар урыны*)

ВИВИСЕКТОР *м* вивисектор (*вивисекция белгесе*)

ВИВИСЕКЦИЯ *ж* вивисекция (*берәй азының функцияһын тикшерей максатында тере организмга яһалан операция*)

ВИГВАМ *м* вигвам (*Төньяк Америка индейцтарының сыбык-сабыктан, кабык йәки тиренән яһалган кыуышы*)

ВИГОНЕВЫЙ, -ая, -ое вигонь ...ы, вигонь, вигондән яһалган; **вигоневое прядение** вигонь иләу; **вигоневый шарф** вигонь шарф

ВИГОНЬ *ж* вигонь (1. *зоол.* Көнъяк Америкала йәшәгән һөтмәр хайуан (ламалар токомона карай) 2. шул хайуандың йөнө һәм унан һуғылган тукыма 3. мамыктан, шырт йөндән иләнгән еп һәм унан һуғылган тукыма)

ВИД *м* 1. (*внешность*) күренеш, тышкы күренеш; **вид горной реки** тау йылгаһы күренеше 2. (*внешний облик как состояние*) киәфәт, сырай, төс; **здоровый вид** сәләмәт төс; **больной вид** ауырыу төс; **лукавый вид** шаян киәфәт; **важный вид** эре киәфәт 3. (*местность, видимая взором; зрелище*) күренеш; **вид из окна** тәзрә аша булган күренеш 4. (*изображение местности, пейзаж*) һүрәт, тәбигәт күренеше, пейзаж; **виды Крыма** Кырым пейзажы 5. *с предложениями*

ВИД

“в”, “из”, “на”, “при” образует наречные сочетания: **в виду**; **на виду** күз уңында, күз алдында; **из вида** (из виду) күз унынан, күззән; **при виде** күргәс; **на виду** у всех бөтәһенә күз алдында; **скрыться из виду** күззән юғалыу; **на виду** у людей кешеләрҙән күз алдында **6. мн. виды** (предположения, намерения) теләк, ниәт, уй, иҫәп; **виды** на урожай уңышка иҫәп; **виды** на будущее киләсәккә уй, хыял ♦ **вид** на жительство уст. паспорт; **в виде** чего хәлдә, күренештә, рәүештә; **для вида** күз буяу өсөн; **на вид**; **по виду**; **с виду** ҡарар күзгә, тышҡы күренеш менән; **под видом** кого тигән булып, тигән һылтау менән, -ға/-гә һалынып; **видать виды** см. **видать** II; **делать вид** һалышыу (һалыныу); **иметь виды** на кого-что иҫәп тотоу, ниәт тотоу; **не подать** (не показатъ) виду сер бирмәү, белгертмәү; **быть на виду** күз алдында булыу, игтибар үзгәндә булыу; **у всех на виду** бөтәһенә күз алдында булыу; **иметь в виду**: 1) күз уңында тотоу; 2) иҫәпкә алыу, игтибар итеү; 3) теләктә булыу, уйға булыу; **иметься в виду** күз алдында тотолоу; **ни под каким видом** һис һисек, һис бер хәлдә лә, ни генә булганда лә; **ставить на вид** кому иҫкартеү, шелгә биреү; **терять из виду** күз уңынан сыгарыу; **упустить** (выпустить) из виду онотоу, күз уңынан ысҡындырыу

ВИД II м 1. төр, тармак; **все виды** орудия кораллдың бөтә төрҙәре; **виды** животных хайуандар төрө 2. лингв. төр; **виды** глагола кылым төрҙәре

ВИДАННЫЙ, -ая, -ое прич. от **видать** I ♦ **виданное** ли это дело күрелгән эшме ни был **ВИДАТЬ** I несов. см. **видеть** ♦ **глаз** б мой не **вид**али *кого-чего* күрмәһәм, яҡшыраҡ булыр ине; *где это* **видано** с союзом “чтоб” или с *неопр.* был ни тигән эш, булған хәл түгел был (*ризаһыҙлыҡ белдергәндә эйтелә*)

ВИДАТЬ II разг. 1. в знач. сказ., безл. күрөп булыу, күренеү; **ничего** не **видать** бер нәмә лә күренмәй; **отсюда** **хорошо** **видать** бынан яҡшы күренә 2. в знач. вводн. сл. күрәһең, ахыры, моғайын; **он, видать, веселый** человек ул, күрәһең, күңелле кеше ♦ **в глаза** не **видать** *кого* бөтөнләй күренмәү; **видать** **виды** күптә күреү; **от земли** не **видать** бик бәләкәй кәүзәлә, бот буйындай; **(ни)** **зги** не **видать** ҡараңғы, күзгә төртһең күренгәһез (күренмәслек)

ВИДАТЬСЯ несов.; разг. см. **видеться** 3

ВИДЕНИЕ с күреү, күреү һаләте; **отчётливое** **видение** аныҡ күреү; **видение** на расстоянии алыстан күреү һаләте

ВИДЕНИЕ с 1. (призрак, приведение) шәүлә, Өрәк; **перед** **ним** не **видение**, а человек уның алдында Өрәк түгел, ә кеше 2. (сновидение) төш күреү; **сладкие** **видения** тағлы төштәр 3. (образ, воображаемый предмет) кәүзәләнеш, күз алдына килгән нәмә; **видения** **прошлого** боронгоңон кәүзәләнеш

ВИДЕТЬ несов. 1. *кого-что* күреү; **хорошо** **видеть** яҡшы күреү; **я** **видел** **море** мин дингез күрҙәм 2. *кого-что* (встречать) күреү, осрашыу; **я** **видел** **его** **вчера** мин уны кисә осраттым 3. *что* (испытывать) күреү, кисереү; **много** **видеть** в **жизни** тормошта күптә күреү 4. *что* (сознавать, находить) аңлау, һизеү, күреү, белеү; **видеть** **свою** **ошибку** үҙеңден хатаңды күреү; **видеть**, с кем **имеешь** **дело** кем менән эш иткәнендә белеү; **видеть** **необходимость** кәрәклектә аңлау 5. *кого-что* (считать, принимать) тип уйлау, ханау, иҫәпләү, табыу; **не** **вижу** в **этом** **ничего** **особенного** бында әллә ни тапмайым; **видеть** **себя** **взрослым** үҙеңдә олоға ханау; **видеть** **меня** **девочкой** мине кызыкһай тип ханау ♦ **видишь** (видите); **видишь** **ли** (видите **ли**) в знач. вводн. сл. күрәһеңме (күрәһегеҙме); беләһеңме (беләһегеҙме); **видеть** **на** **два** **аршина** **под** **землей** (в **землю**) ете кат ер астындағын күреү; **видеть** **насквозь** *кого* үтәнән-үтә күреү, яҡшы белеү; **видеть** **не** **могу** (не **может**) күрә алмайым, күргем дә килмәй; **как** **видите** в знач. вводн. сл. күреүегеҙсә, күрәһегеҙ; **не** **видеть** **света** (вольного) көн күрмәү (*тыңғыһыҙлыҡ йәки хәсрәт кисереү хакында*); **рад** **видеть** (вас) (һеҙҙе) күреүемә шатмын (*саләмләү һиҙе*); **спать** и (во **сне**) **видеть** нимәнелер бик ныҡ теләү; **только** и **видели** *кого* койроғо ғына күренеп калды

ВИДЕТЬСЯ несов. 1. *кому-чему* и без доп. (восприниматься зрением) күренеү; **кбе-где** **видятся** **кусты** унда-бында кыуаҡлыҡтар күренә 2. *кому-чему* (мысленно представляться, грешиться) күренеү, һизеләү, төшкә кереү; **мне** **виделся** **страшный** **сон** миңә куркыныс төш күренде 3. с кем и без доп. (встречаться) күрешеү, осрашыу; **видеться** с **товарищами** иптәштәр менән осрашыу; **мы** **видимся** **часто** без йыш күрешәбөз ♦ **как** **видится** в знач. вводн. сл.; *прост.* күрәһең, булһа кәрәк, ихтимал, моғайын

ВИДИМО нареч. 1. уст. (күзгә) күренеп, беленеп, асықтан-асық; **её** **жизнь** **видимо** **гасла** уның тормошо күзгә күренеп һүндә 2. в знач. вводн. сл. күрәһең, ахырыһы, бугай, булһа кәрәк; **он, видимо, не** **знает** ул, күрәһең, белмәй **ВИДИМО-НЕВИДИМО** нареч.; разг. иҫәп-һез-һисапһыҙ, бик күп, икһез-сикһез; **нарбоду** **собралось** **видимо-невидимо** халыҡ бик күп йыһылды

ВИДИМОСТЬ ж 1. күренеү, күреү мөмкинлеге, күренеүсәнлек; **хоршая** **видимость** яҡшы күренеү; **плохая** **видимость** насар күренеү 2. тыштан ғына (күренгән), һүрәгләнеш, кәүзәләнеш, тышҡы (кнафәг), күренеш; **это** **только** **одна** **видимость** был тик тыштан ғына күренгән; **создать** **видимость** **порядка** тыштан ғына тәртип күренешен булдырыу ♦ **для** **видимости** *прост.* күрер күзгә генә, күз буяу өсөн; **по**

(всей) **видимости** в знач. вводи. сл. күрәһең, могайын

ВИДИМЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **видеть** 2. прил. күренеп торған, күренә торған, күренеүсән; **видимые предметы** күренеп торған нәмәләр 3. прил. (явный, очевидный, заметный) апасык, асык күренеп торған, күзгә ташланып (күренеп) торған, билдәле булған; **видимая вражда** күзгә ташланып торған дошманлык; **видимая разница** в возрасте күзгә күренеп торған йәш айырмасы 4. прил.; разг. (кажущийся) тышкы, тышкы яктан күренгән, тойолған, булып күренгән; **видимая весёлость** тышкы күңеллек ♦ **видимое дело** в знач. вводи. сл.; прост.: 1) билдәле; 2) могайын, ихтимал, булһа кәрәк

ВИДНЕТЬСЯ несов. күренеү, күренеп гороу; **вдали виднётся город** алыста кала күренә

ВИДНО 1. в знач. сказ., безл. күренә, күренеп тора; **отсюда видно всю деревню** бынан бәтә ауыл күренә; **видно, что он нездоров** уның сәләмәт түгеллегә күренеп тора 2. в знач. вводи. сл.; разг. күрәһең, ахыры, бугай; **видно, он уже уехал** күрәһең, ул киткән 3. в знач. вводи. сл. (в сочетании с “как”) күренеүсә; **как видно, он побнял** күренеүсә, ул аңланы ♦ (ни) зги не **видно** карангы, күзгә төртһән күренгәһез

ВИДНЫЙ, -ая, -ое 1. күренеп торған; **на видном месте** күренеп торған урында 2. күренекле, зур; **видный человек** күренекле кеше; **играть видную роль в жизни** тормошта зур роль уйнау 3. танылған, таныклы, атаклы, мәшһүр; **видный учёный** танылған галим 4. разг. күрмәлекле, күркәм, зифа буйлы, матур кәүзәле; **видный парень** күрмәлекле егет

...**ВИДНЫЙ**, -ая, -ое *урыс телендәге кушма һүзәрҙең “һымак”, “окиаш” мәгәнһендәге икенсе өлөшө, мәс., конусовидный* конуска окшаш; **шаровидный шар** һымак

ВИДОВОЙ I, -ая, -ое тәбиғәт күренешен сағылдырған; **видовой фильм** тәбиғәт күренешен сағылдырған фильм

ВИДОВОЙ II, -ая, -ое 1. спец. төр ...ы; **видовые признаки** төр билгеләре 2. лингв. төр ...ы, төр ягынан; **видовые различия глаголов** кылымдардың төр ягынан айырмалыктары

ВИДОИЗМЕНЕНИЕ с 1. үзгәреш, үзгәрәү; **видоизменение облаков** болоттардың үзгәрәүе 2. (разновидность) төр ...ы, бер төрө, үзгәртелгән төр; **видоизменения плуга** һабандың үзгәртелгән төрҙәре

ВИДОИЗМЕНИТЬ сов. что үзгәртеү, төрлөләндерәү; **видоизменить проект** проектты үзгәртеү **ВИДОИЗМЕНИТЬСЯ** сов. үзгәрәү, төрләнәү **ВИДОИЗМЕНЯЕМОСТЬ** ж үзгәрәүсәнлек, төрләнәүсәнлек

ВИДОИЗМЕНЯТЬ несов. см. **видоизменить** **ВИДОИЗМЕНЯТЬСЯ** несов. 1. см. **видоизменитьсь** 2. страд. от **видоизменять**

ВИДОИСКАТЕЛЬ м; фото. **видоискатель**, сағылдырғыс, объект эзләгес

ВИДООБРАЗОВАНИЕ с; биол. төрҙәр барлыкка килеү, төрҙәр хасил булу; **теория видообразования** төрҙәр барлыкка килеү теорияһы

ВИДЫВАТЬ несов.; разг. күргеләү, күргеләп калыу

ВИЗА ж 1. виза, рөхсәт (*берәй дәүләткә килеү йәки сығыу өсөн хөкүмәт тарафынан паспортка куйыла торған рөхсәт*); **получить визу** виза алыу 2. виза (*документты контролгә алыу йәки теркәү тураһындағы тамға*); **наложить визу** виза һалыу

ВИЗАВИ 1. нареч. капма-каршы, йөзгә-йөз, кара-каршы; **танцевать визави** кара-каршы бейеү 2. м и ж нескл. каршыла ултырыусы кеше; **мой визави** миңең каршыла ултырыусы кеше

ВИЗГ м сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү, сырсыу тауышы, һызғырыу, әсе тауыш; **дети подняли визг** балалар сыр-сыу килде; **визг пули** пуля һызғырыуы

ВИЗЛИВОСТЬ ж сыйылдаклык, сырылдаклык; **визливость глоса** тауыштың сырылдаклығы

ВИЗЛИВЫЙ, -ая, -ое сыйылдак, сырылдак, сәрелдәк; **визливый голос** сырылдак тауыш; **визливый поросёнок** сыйылдак суска балаһы

ВИЗГУТЬ сов. см. **визжать**

ВИЗГОТНЯ ж; прост. сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү; **слышалась визготня** сәрелдәү ишетелде

ВИЗГУН м; разг. сәрелдәк кеше

ВИЗЖАНИЕ с сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү; **слышится визжание** сәрелдәү ишетелә

ВИЗЖАТЬ несов. сыйылдау, сырылдау, сәрелдәү, сыжлау, сыйлау; **собака визжит** эт сыйылдай; **полбзя саней визжат** сана табандары сыжлай

ВИЗИГА ж мәйрен, балык һеңере

ВИЗИР м 1. фото. см. **видоискатель** 2. воен. **визир** (*атыу коралының сәткә төзәү кулайламаһы*) 3. геод., астр., ав. **визир** (*визирләү өсөн кулланылған прибор, кулайлама*)

ВИЗИРОВАНИЕ I с см. **визировать I**

ВИЗИРОВАНИЕ II с см. **визировать II**

ВИЗИРОВАТЬ I сов., несов. что виза куйыу, виза һалыу

ВИЗИРОВАТЬ II сов., несов. что визирлау, тосқау, төзәү; **визировать какую-либо точку** берәй нөктәгә тосқау

ВИЗИРОВАТЬСЯ I несов. страд. от **визировать I**

ВИЗИРОВАТЬСЯ II несов. страд. от **визировать II**

ВИЗИРЬ м **визир**

ВИЗИТ м 1. визит (*рәсми рәңгештә осрашыу өсөн кемгәләр барыу*); **официальный визит**

ВИЗИТКА

рәсми визит **2.** визит (*врачтың ауырыу кеше янына өйгә килеце*); визит к больному ауырыуга визит яһау ♦ **приятти** (*приехать, быть и т.п.*) с визитом визит менән килеу (*ихтирам йөзөнән*)

ВИЗИТКА ж **1.** визитка (*түңәрәк итәкле спортук*) **2.** разг. визитка (*эш кағыззаны йөрәтә торған бәләкәй сумка*)

ВИЗИТНЫЙ, -ая, -ое визит ...ы; **визитное платье** визит күлдәге ♦ **визитная карточка** визит карточкаһы (*кешенең фамилияһы, исеме, атаһының исеме, адресы, вазифа, дәрәжәне язылып, танышканды тапшырыла торған кағыз*)

ВИЗУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *астр.* визуаль, күз менән күрерлек; **визуальные наблюдения** визуаль күзәтүзәр

ВИКА ж кәрешкә (*үлән*)

ВИКИНГ м викинг (*Боронго Скандинавияның диңгез һугышыһы*); **пбдвиги викингов** викингылардың каһарманлыктары

ВИКОВЫЙ, -ая, -ое кәрешкә; **виковые зёрна** кәрешкә орлоктары

ВИКОНТ м виконт (*Францияла, Англияла һ.б. кайһы бер илдәрҙә граф менән барон араһындағы титул һәм шул титулды йөрөткән кеше*)

ВИКОНТЕССА ж виконт катыны, виконт кызы

ВИКТОРИНА ж викторина; **литературная викторина** әзәби викторина; **музыкальная викторина** музыкаль викторина

ВИКТОРИЯ ж виктория (**1.** *бакса елгә 2. томбойоктар ғаиләһенә караган зур ясы япракты тропик үсемлек*)

ВИЛКА ж **1.** (*столовий прибор*) сәнске **2.** *тех.* вилка, сага; **штёпсельная вилка** штепсель сагаһы **3.** *воен.* вилка (*снарядтың бер осракта тошқалан урына барып етмәзе һәм уны узып китеү аралығы*); **взять батарею в вилку** батареяны вилкаға алыу **4.** *шахм.* вилка

ВИЛЛА ж вилла (*кала ситендәге бай өй йәки дача*)

ВИЛОК м; *разг.* бер баш кәбестә, кәбестә күсәнә

ВИЛООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое һәнәк һымак, һәнәккә окшаш; **вилообразный язычок** змей йыландың һәнәк һымак теле

ВИЛЫ *только мн.* һәнәк ♦ **вилами на** (*по*) **водё писано** иләнмәгән, һугылмаған, кайным, һиңә бер ыштан, хозай кулындағы нәмә, бозға язған

ВИЛЬНУТЬ *сов.* **1.** *чем* болғап куйыу, һелтәп куйыу; **вильнуть хвостом** койрок болғап куйыу **2.** (*сделать быстрее движение в сторону*) (*ситкә*) тайшаныу, тайпылыу **3.** *разг.* (*круто повернуть — о реке, дороге*) капыл боролуу

ВИЛЯТЬ *несов.* **1.** *чем* болғау; **собака виляет хвостом** эт койрогон болғай **2.** (*двигаться по извилистой линии*) борола-борола атлау (*барыу*)

3. (*делать крутые повороты, изгибы*) бормаланып-бормаланып ағыу (*йылға*), бормаланып-бормаланып һузылыу (*юл*) **4.** *перен., разг.* (*лукавить*) хәйлә короу, мәкер короу, хәйләләу ♦ **вильять хвостом** койрок болғау

ВИНА ж **1.** гәйеп; **признать свою вину** үз гәйебәнде таныу **2.** (*причина*) сәбәп; **виной это** му **является** усталость бының сәбәбе — арығанлыҡ ♦ **по вине чьей кемдәндер** аркаһында; **вменить в вину** гәйепләу

ВИНЕГРЕТ м **1.** винегрет **2.** *перен., разг.* винегрет, юк-бар

ВИНИТЕЛЬНЫЙ: **винительный падеж** *грам.* төшөм килеш

ВИНИТЬ *несов.* *кого-что* гәйепләу, гәйеп ташлау, гәйепле һанау; **винить других людей** башка кешеләргә гәйепләу

ВИНИТЬСЯ *несов.; уст., прост.* үз гәйебен таныу, гәфү утенеу

ВИННОКАМЕННЫЙ: **виннокаменная кислота** шарап ташы кислотаһы

ВИННЫЙ, -ая, -ое шарап ...ы; **винный завод** шарап заводы; **винный запах** шарап есе ♦ **винный камень:** **1)** йөзөм ташы (*йөзөм һутының төбөнә ултырған кристалл*); **2)** теш өстөнә катқан эзбиз ултырмаһы; **винная кислота** шарап кислотаһы (*йөзөм ташы менән катышканда барлыкка килгән кислота*); **винный спирт** *хим.* шарап спирты; **винная ягода** шарап емеше, инжир

ВИНО с **1.** шарап; **молодое вино** йәш шарап; **белое вино** ак шарап; **красное вино** кызыл шарап **2.** *разг.* (*водка*) араҡы

ВИНОВАТЫЙ, -ая, -ое **1.** гәйепле; **считать виноватым** үзәнде гәйепле һанау **2.** (*выражающий сознание своей вины*) гәйепле төҫ (йөз, караш); **виноватый взгляд** гәйепле караш ♦ **виноват(а)** гәфү итегез

ВИНОВНИК м и **ВИНОВНИЦА** ж гәйепле кеше; **виновник преступления** енәйәттә гәйепле кеше ♦ **виновник** (**виновница**) **торжества** тантананың сәбәпсәһе

ВИНОВНОСТЬ ж гәйеплелек; **установить виновность** гәйеплелекте билдәләу

ВИНОВНЫЙ, -ая, -ое **1.** гәйепле; **виновные лица** гәйепле кешеләр; **чувствовать себя виновным** үзәнде гәйепле итеп һизеу **2.** *в знач. суц.* **виновный** м и **виновная** ж гәйепле кеше; **виновный сознался** гәйепле кеше үз гәйебен таныны

ВИНОГРАД м виноград, йөзөм (*жыуағы һәм емеше*)

ВИНОГРАДАРСКИЙ, -ая, -ое виноградсылыҡ ...ы, виноградсы ...ы; **виноградарская бригада** виноградсылыҡ бригаданы

ВИНОГРАДАРСТВО с **1.** (*разведение винограда*) виноградсылыҡ, йөзөмсөлөк, виноград (йөзөм) үстереу **2.** (*раздел науки*) виноградсылыҡ (йөзөм үстереу) фәне

ВИНОГРАДАРЬ *м* виноградсы, виноград (йөзөм) үстөрөүсө

ВИНОГРАДИНА *ж; разг.* бер бөртөк виноград (йөзөм)

ВИНОГРАДНИК *м* виноград (йөзөм) баксаһы

ВИНОГРАДНЫЙ, -ая, -ое **1.** виноград ...ы, йөзөм ...ы; **виноградная гроздь** виноград тәлгәше; **виноградная лоза** виноград сыбыгы **2.** виноград ...ы, виноградтан яһалған; **виноградный сок** виноград हुты

ВИНОДЕЛ *м* шарапсы, шарап яһаусы (койоусы)

ВИНОДЕЛИЕ *с* шарап яһау (эшләү, койоу, әзерләү)

ВИНОДЕЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое шарап яһау (койоу) ...ы, шарап эшләү ...ы, шарап әзерләү ...ы; **винодельческий совхоз** шарап әзерләү совхозы

ВИНОКУР *м* аракы яһаусы (кыуыусы)

ВИНОКУРЕНИЕ *с* аракы кыуыу, спирт кыуыу

ВИНОКУРЕННЫЙ, -ая, -ое аракы яһау ...ы, аракы кыуыу ...ы; **винокуренный завод** аракы кыуыу заводы

ВИНОТОРГОВЕЦ *м* аракы (шарап) һатыусы

ВИНОТОРГОВЛЯ *ж* шарап һатыу

ВИНОЧЕРПИЙ *м; уст.* көрәгәсе, шарап өләшөүсө

ВИНТ **1** *м* **1.** шөрөп, винт; **голова винта** шөрөп башы **2.** винт (*самолёт һәм судноларға*); **гребной винт** ишеу винты **3.** *в знач. нареч.* **винтом** *разг.* бормаланып, спираль рәүешендә; **дым поднимается винтом** төгөн бормаланып күтәрелә

ВИНТ **II** *м* винт (*кәрт уйыны*)

ВИНТИК *м; уменьш. от* винт **I** вак шөрөп ♦ **винтиков (винтика) не хватает (в голове) у кого; прост.** азырак етешмәй, утыз тугызлы

ВИНТИТЬ *несов. что; разг.* шөрөптө бороу, бороп индереу, бороп сыгарыу

ВИНТОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* **винторезный**

ВИНТОВКА *ж* винтовка; **малокалиберная винтовка** бәләкәй калибрлы винтовка

ВИНТОВОЙ, -ая, -ое **1.** винт ...ы, шөрөп ...ы; **винтовая нарезка** винт һыры **2.** винтлы; **винтовой пароход** винтлы пароход **3.** (*винтообразный*) бормалы; **винтовая лестница** бормалы баскыс

ВИНТОВОЧНЫЙ, -ая, -ое винтовка ...ы, винтовканан; **винтовочный патрон** винтовка патроны; **винтовочный выстрел** винтовканан атыу

ВИНТОМОТОРНЫЙ, -ая, -ое *ав.* винт моторлы, винтлы; **винтомоторная установка** винтлы королма, винт моторлы королма

ВИНТООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое винт рәүешендәге, бормалы; **винтообразная лестница** бормалы баскыс

ВИНТОРЕЗНЫЙ, -ая, -ое винт һыры кырыу ...ы, винтка һыр һалыу; **винторезный станок** винт һыры кырыу станогы

ВИНЦО *с; ласк. от* вино

ВИНЧЕСТЕР *м* винчестер (*һунар мылтыгының бер төрө*)

ВИНЬЕТКА *ж* виньетка (*китаптың, бүлектөң башында, аҙағында төшөрөлгән бизәк йәки орнамент*); **орнаментальная виньетка** орнамент рәүешендәге виньетка

ВИОЛА *ж; муз.* виола (*зур скрипкаға окшаған кыллы музыка коралы*)

ВИОЛОНЧЕЛИСТ **м** и **ВИОЛОНЧЕЛИСТКА** *ж* виолончелист, виолончелдә уйнаусы

ВИОЛОНЧЕЛЬ *ж; муз.* виолончель (*зур скрипка рәүешендәге дүрт кыллы музыка коралы*)

ВИРА *межд. вира (йөктө “күтәр!”, “өскә!” тигән команда)*

ВИРАЖ **I** **м** **1.** вираж (*самолёттың, автомобильдең һ.б. кәкре һызык буйынса хәрәкәте, боролуы*) **2.** вираж, боролма (*юлдың бер өлөшөнең йәки спорт юлының эскә табан янтайып боролған урыны*); **крутой вираж** тека боролма

ВИРАЖ **II** *м; фото.* вираж (*фотоларзы кағызға төшөргәндә, уларға теләгән төстө биреү өсөн кулланылған химик иретмә*)

ВИРТУОЗ **м** **1.** виртуоз, оҫта музыкант **2.** зур оҫта (*үз эшендә юары оҫталыкка өлгәшкән кеше тураһында*)

ВИРТУОЗНОСТЬ *ж* виртуозлыҡ, зур оҫталыҡ

ВИРТУОЗНЫЙ, -ая, -ое виртуоз ...ы, виртуоздарса, бик оҫта; **виртуозная игра** виртуоз уйнау; **виртуозное исполнение** виртуоздарса башкарыу **2.** виртуоз ...ы; **виртуозная лётная техника** виртуоз оҫоу техникаһы

ВИРУЛЕНТНОСТЬ *ж; мед.* вирулентлыҡ (*микробтарҙың ауырыу тыуызыу һәләте*)

ВИРУЛЕНТНЫЙ, -ая, -ое вирулент, сир таратыусы; **вирулентные микробы** сир таратыусы микробтар (вирулент микроб)

ВИРУС *м* вирус; **вирус гриппа** грипп вирусы

ВИРУСНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*вызванный вирусом*) вируслы ...ы; **вирусная болезнь** вируслы ауырыу **2.** (*содержащий вирусы*) вируслы; **вирусная эмульсия** вируслы эмульсия

ВИРУСОЛОГ *м* вирусолог, вирусология белгесе

ВИРУСОЛОГИЯ *ж* вирусология (*микробиологияның вирустарҙы өйрәнеү тармағы*)

ВИРШИ *только мн.* **1.** вирша (*урыс һәм украин әҙәбиәтендә XVII—XVIII бб. таралған силлабик шиғыр*) **2.** *ирон.* вирша, шиғыр тезмәһе (*бик насар шиғыр*)

ВИС *м; спорт.* вис (*турникта, кулсала күнегеүҙәр яһағанда гимнастың һауала әленеп тороуы*)

ВИСЕЛИЦА *ж* дар, дар ағасы

ВИСЕТЬ

ВИСЕТЬ *несов.* 1. эленеп (асылынып) тороу, эленеу; **над столом висит лампа** өстөл өстөндө лампа эленеп тора 2. (*нависать, свисать*) халынып төшөү, халынып тороу; **костюм на нём висит** уның костюмы халынып тора 3. (*казаться неподвижным при полёте, движении — от птиц, насекомых, о солнце и т.д.*) эленеп тороу, тороу; **солнце висело в зените** кояш төшлөктө тора ине 4. (*быть прикрепленным к чему-л.*) эленеу, эленеп тороу, кагып куйуу; **на стене висит карта** стенала карта эленеп тора 5. *над кем-чем (нависать)* өстө асылынып тороу, халынып тороу; **скала висит над рекой** кая йылга өстөндө асылынып тора 6. *над кем-чем; перен. (угрожать)* (алда) көгөү, янау; **висит опасность** куркыныс янай ♦ **висеть в воздухе** *прост.*: 1) ни булыры билгезез, билдөез хэлдө булуу; 2) нигезләнмәгән, дәлилһез булуу; **висеть на волоске** кыл өстөндө тороу; **висеть на телефоне** телефондан озак (йып) һөйләшеу; **висеть на шее у кого** елкәһендә ултырыу, муйынына атлануу

ВИСКИ *с нескл.* виски (*инглиз аракыны*)

ВИСКОЗА *ж* 1. вискоза (*целлюлозаны махсус эшкәртпә, яһалма тукыма алыуза кулланылган матдә*) 2. вискоза, яһалма ебәк

ВИСКОЗНЫЙ, -ая, -ое 1. вискоза ...ы, вискоза; **вискозное производство** вискоза етештерү 2. вискоза ...ы, вискозанан яһалган; **вискозный шёлк** вискоза ебәк

ВИСЛОЗАДЫЙ, -ая, -ое осалы, халынып торган осалы; **вислозая овца** осалы һарык

ВИСЛОУХИЙ, -ая, -ое 1. һалбыр (һалпы, һалынкы) колаккы; **вислоухий ценёк** һалбыр колаккы көсөк 2. *прост., бран. (глуховатый, нерасторопный — о человеке)* аңра, аңыш

ВИСМУТ *м* 1. висмут (*химик элемент, металл*) 2. висмут (*шул металл кушылмаларынан эшләнган дарыу*)

ВИСНУТЬ *несов.; разг. см. висеть* ♦ **виснуть на шее у кого** муйынына асылыныу

ВИСОК *м* сикә

ВИСОКОСНЫЙ: **високосный год** кәбисә йылы (*февраль айы 29 көндөн килгән йыл*)

ВИСОЧНЫЙ, -ая, -ое сикә ...ы; **височная кость** *анат.* сикә һөйгә

ВИСТ *м* вист (*кәрт уйыны*)

ВИСЮЛЬКА *ж; разг.* тағылма биззәүес, тағылган биззәүес

ВИСЯЧИЙ, -ая, -ее асылма, асма, асылмалы, асмалы, эленмәле, элмәле; **висячий мост** асылма күпер; **висячая лампа** асылмалы шәм; **висячий замк** элмәле йозак

ВИТАЛИЗМ *м* витализм (*биологияла идеалистик ағым*)

ВИТАЛИСТ *м* виталист, витализмға эйәрәүсе

ВИТАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое витализм ...ы; **виталистическая теория** витализм теорияһы

ВИТАМИН *м* витамин

ВИТАМИНИЗАЦИЯ *ж* витаминлау; **витаминизация продуктов** азык витаминлау

ВИТАМИНИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* витаминлау, витамин кушыу; **витаминизировать корм** мал азығын витаминлау

ВИТАМИНИЗИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от витаминизировать*

ВИТАМИННЫЙ, -ая, -ое 1. витамин ...ы; **витаминный завод** витамин заводы 2. витаминлы; **витаминные корма** витаминлы мал азыктары **ВИТАМИНОЗНЫЙ**, -ая, -ое витаминлы, витаминға бай; **витаминозные овощи** витаминға бай йәшелсәләр

ВИТАТЬ *несов.* 1. *уст.* йәшәү, көн итеү, кайзалыр булуу 2. (*присутствовать, находиться, быть оцутимым где-л.*) булуу, тороу, һизеләу; **дымка пыли витала над городом** кала өстөндө саң томаны торзо ♦ **витать в облаках** (*в эмпиреях*); **витать между небом и землей** хыял диңгезендә йөзөү

ВИТИЕВАТОСТЬ *ж* хикмәтлелек, кабарынкылык, бөзөркәлек

ВИТИЕВАТЫЙ, -ая, -ое хикмәтле, кабарынкы, бөзрә; **витиеватая фраза** хикмәтле фраза; **витиеватая речь** бөзрә телмәр; **витиеватый почерк** бөзрә языу

ВИТИЙСТВО *с; уст., книжн.* һүзгә (телгә) осталык, сәсэнлек

ВИТИЙСТВОВАТЬ *несов.; уст., книжн.* ораторлык итеү, ошта итеп телмәр тогуу

ВИТОЙ, -ая, -ое 1. үрмә, үрелгән, үрәп эшләнгән, ишелгән, ишел эшләнгән; **витой пёас** үрәп эшләнгән билбау 2. борма, винт рәүешендә; **витая лестница** борма бәскыс

ВИТОК *м* 1. әйләнеш, әйләнмә, бер уратым, урау; **один виток вокруг Земли** Ер тирәһендә бер әйләнеш 2. (*светое спиралью*) урам, уралма, сорнам; **виток проволоки** тимерсыбык урамы

ВИТРАЖ *м* витраж (*төслө быялалардан яһалган ишек, тәзрә бизктәре, рәсем*); **витражи собора** собор витраждары

ВИТРИНА *ж* витрина; **музейная витрина** музей витринаһы

ВИТЬ *несов. что* 1. ишеу; **вить верёвку** бау ишеу 2. үреу, яһау, эшләу; **вить венёк** таж үреу; **вить гнездо** оя яһау 3. борголау; **рыба вьёт хвостом** балык койрого менән борголана ♦ **вить верёвки из коно** үз яйына йөрөтөү, үз йырын йырлатыу, үз көйнә бейетәу

ВИТЬСЯ *несов.* 1. уралып үсәү, үреләп үсәү; **плющ вьётся** үрмәле гөл үреләп үсә 2. (*о волосах*) бөзрәләнеу 3. (*извиваться*) бормаланыу; **река причудливо вьётся по долине** йылга үзән буйлап, магур булып, бормаланып ага 4. (*извиваясь, подниматься*) өйөрөлөп күтәреләу; **вьётся пыль** саң өйөрөлөп күтәрелә 5. (*летать, кружась, порхая*) өйөрөлөп осоу; **жаворонок вьётся над лугом** болон өстөндә өйөрөлөп һабан

тургайы оса **6.** (*развеваться*) елберзэу, елпелдэу; над **мáчтой** вьётся **флаг** мачта башында флаг елберзэй ♦ **виться** **выюном** нык эсенеу

ВИТЮТЕНЬ и **ВИТЮТЕНЬ** *м. см.* **вяхирь**

ВИТЯЗЬ *м; уст.* бәһлеуән, баһадир

ВИХЛЯТЬ *несов.; прост.* **1.** алпан-толпан атлау, сайкалып атлап барыу; **вихлять всем телом** бөтә кәүзә менән сайкалып атлап барыу **2. чем** (*двигать из стороны в сторону, покачивать*) (бер яктан икенсе якка) борголау, уйнаклау; **вихлять рулём** рудде борголау

ВИХЛЯТЬСЯ *несов.; прост.* сайкалыу, бәуелеу, алпан-толпан килеу

ВИХОР *м 1.* маңлай сәсе, маңлай өлтөгө **2. мн.** **вихрь;** *разг.* урай

ВИХРАСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* тырпайган сәсле, өлтөк

ВИХРЕВОЙ, -ая, -ое өйөрмә ...ы, өйөрмәле; **вихревой столб** өйөрмә бағанаһы; **вихревой ветер** өйөрмә ел; **вихревое движение физ.** өйөрмәле хәрәкәт

ВИХРЕМ *нареч.* бик тиз (шәп), өйөрмә (дауыл) кеүек; **ворваться вихрем** өйөрмә кеүек килеп инеу; **мчаться вихрем** бик тиз сабыу

ВИХРИТЬ и **ВИХРИТЬ** *несов.* өйөрөу; **ветер вихрил пыль** ел санды өйөрзө

ВИХРИТЬСЯ и **ВИХРИТЬСЯ** *несов.* өйөрөлөу, ойокһоу

ВИХРЬ *м 1.* койон, өйөрмә; **поднялся вихрь** өйөрмә күтәрелде **2. чего; перен.** дауыл; **вихрь революционных событий** ихтилал вакиғалары дауылы

ВИЦЕ... *кушма һүззәрзәң* “урынбасар”, “ярҙамсы” мәғналарен аңлатқан беренсе өлөш, мәс., **вице-губернатор** вице-губернатор

ВИЦЕ-АДМИРАЛ *м; мор.* вице-адмирал

ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТ *м* вице-президент, президент урынбағары

ВИШЕНКА *ж; уменьш.-ласк. от вишня*

ВИШЕННИК *м 1.* сейә баксаһы, сейә кыуағы **2.** сейәлек (*кырагай*)

ВИШНЁВКА *ж* сейә аракыһы, сейә төнәтмәһе **ВИШНЁВЫЙ**, -ая, -ое **1.** сейә ...ы; **вишнёвый сад** сейә баксаһы; **вишнёвый лист** сейә япрағы **2. (о цвете)** сейә кызыл, карагускыл кызыл; **вишнёвое платье** сейә кызыл күлдәк; **вишнёвый бархат** карагускыл кызыл бәрхәт

ВИШНЯ *ж* сейә (*емеше һәм ағасы*)

ВИШЬ *частица; прост. 1.* (*при указании на что-л.*) бына, кара; **вишь больной лежит** кара, ауырыу ята **2. в знач. вводн. сл.** күрәһеңме, күрзеңме, күрәһең бит, күрәһегеҙ бит; **вишь, слово дал** күрәһеңме, һүз бирзе **3. (употребляется для выражения удивления, неудовольствия обычно в сочетании с “как”, “какой”, “сколько” и т.п.)** кара һин уны, бына һиңә; **вишь, как-кай память** кара һин уны, һиндәй хәгер ♦ **вишь ты** бына һиңә, бына һисек, бына һиндәй

ВКАЛЫВАТЬ I *несов. см.* **вколоть**

ВКАЛЫВАТЬ II *несов.; прост. (работать)* бик нык эшләу

ВКАЛЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **вколоться** **2. страд. от** **вкалывать I**

ВКАПАТЬ *сов.; прост.* тамызыу; **вкапать в глаза** күзгә тамызыу

ВКАПЫВАТЬ I *несов. см.* **вкопать**

ВКАПЫВАТЬ II *несов. см.* **вкапать**

ВКАПЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см.* **вкопаться** **2. страд. от** **вкапывать I**

ВКАПЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **вкапывать II**

ВКАТИТЬ *сов. 1. что, во что* тәғәрләтеп индереу, тәғәрләтеп (тәғәрәтеп) индереу куйыу; **вкатить бочку в помещение склада** мискәне склад эсенә тәғәрләтеп индереу куйыу **2. что (наверх)** тәғәрләтеп (тәғәрәтеп) мендереу, тәғәрләтеп мендереу куйыу **3. обычно кому; прост.** сәпәу, сәпәп ебәреу, һалып ебәреу, берзе тондороу; **вкатить двойку** икеле сәпәу; **вкатить выговор** шелтә сәпәу; **вкатить пощечину** сикәһенә сәпәп ебәреу **4. без доп.; прост. см.** **вкатиться;** **тройка вкатила во двор** тройка ишек алдына сабып килеп инде

ВКАТИТЬСЯ *сов. 1.* тәғәрләп (тәғәрәп) килеп инеу; **мяч вкатился в ворота** туп капкаға тәғәрләп (тәғәрәп) килеп инде **2. разг., шутл.** бик тиз килеп инеу, йүгереп килеп инеу; **она вкатилась в комнату** ул бүлмәгә йүгереп килеп инде **3. өскә** килеп етеу; **волна вкатилась на палубу** тулкын палуба өстөнә килеп етте

ВКАТЫВАТЬ *несов. см.* **вкатить**

ВКАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **вкатиться** **2. страд. от** **вкатывать**

ВКАЧАТЬ *сов. что* һурзырыу; **вкачать нефть в цистерну** цистернаға нефть һурзырыу

ВКАЧИВАТЬ *несов. см.* **вкачать**

ВКАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вкачивать**

ВКИДЫВАТЬ *несов. см.* **вкіднуть**

ВКИДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **вкідывать**

ВКИНУТЬ *сов. что* ыргытып индереу, эсенә ыргытыу; **вкіднуть мяч в сетку** тупты селтәр эсенә ыргытыу

ВКЛАД *м 1. см.* **вложить** **3;** **вклад денег в сберегательный банк** һаклык банкыһына акса һалыу **2. (денежная сумма)** вклад, һалынған акса, керем; **срочный вклад** сроклы вклад; **бессрочный вклад** срокһыз вклад **3. перен.** өлөш (*эзәбиәткә, фәнгә һ.б.*); **вклад в науку** фәнгә өлөш

ВКЛАДКА *ж 1. см.* **вложить** **2. (вложенный, добавочный лист)** кушымта, бит; **цветная вкладка** төслө кушымта

ВКЛАДНОЙ, -ая, -ое **1.** акса индереу ...ы, акса һалыу ...ы; **вкладные операции** акса индереу операциялары **2. (являющийся вкладом)** вклад ...ы; **вкладные суммы** вклад суммаһы

ВКЛАДЧИК

3. (являющийся вкладкой) кушымта ...ы; вкладной лист кушымта бит

ВКЛАДЧИК м и **ВКЛАДЧИЦА** ж вклад яһаусы, акса һалыусы

ВКЛАДЫВАТЬ несов. см. вложить

ВКЛАДЫШ м 1. см. вкладка 2. тех. вкладыш (машина, подшипник детали)

ВКЛЁИВАТЬ несов. см. вклёить

ВКЛЁИВАТЬСЯ несов. 1. см. вклёиться

2. страд. от вклёивать

ВКЛЁИТЬ сов. 1. что өстәп йәбештереү (эсенә), йәбештереү куйыу; вклёить в книгу лист китап эсенә бер бит өстәп йәбештереү 2. перен., разг. һүз кыстырыу; вклёить интересное слово кызык һүз кыстырыу

ВКЛЁИТЬСЯ сов. йәбешеү, елемләнеү

ВКЛЁЙКА ж 1. см. вклёить 2. йәбештермә, өстәлмә бит (мәс., китапка)

ВКЛЕПАТЬ сов. 1. что (эстән) куша синәү

2. кого; перен., прост. насар эшкә бутау, насарлыкка тарыктырыу

ВКЛЁПКА ж куша синәү, сүкеп беректереү

ВКЛЁПЫВАТЬ несов. см. вклепять

ВКЛІНИВАТЬ несов. см. вклінить

ВКЛІНИВАТЬСЯ несов. 1. см. вкліниться

2. страд. от вклінивать

ВКЛІНИТЬ и **ВКЛИНИТЬ** сов. 1. что шыналау, шыналап индереү; вклінить дбску в щель тактаны ярыкка шыналап индереү 2. перен., разг. (вставить в речь) һүз кыстырыу

ВКЛІНИТЬСЯ и **ВКЛИНИТЬСЯ** сов.

1. (войти клином) килеп кушылыу (сыгыу), һырыгыу; дорба вклінилась в лес юл урманға килеп кушылды 2. (вторгнуться) йырып инеү; отряд вклінился в укрепления противника отряд дошман ныгытмаларына йырып инде

ВКЛЮЧАТЕЛЬ м включатель, тоташтыргыс

ВКЛЮЧАТЬ несов. 1. см. включить 2. (охватывать) (үз) эсенә алыу; воспитание включает в себя преподавание тәрбиә эше укытыуы ла үз эсенә ала

ВКЛЮЧАТЬСЯ несов. 1. см. включиться

2. страд. от включать

ВКЛЮЧАЯ 1. деесп. от включать 2. предлог с вин. п. (в том числе) шулай ук, шуның эсенән, шул иҗәптән; на собрание пришли все, включая стариков йыйылышка бөгәһе лә, шул иҗәптән карттар за килде

ВКЛЮЧЕНИЕ с 1. см. включать, включатьься; включение вопроса в повестку собрания мәсьәләне йыйылыштың көн тәртибенә индереү 2. спец. (кушылган) сит өлөшсә; включения алмаза алмаска кушылган сит өлөшсәләр

ВКЛЮЧИТЕЛЬНО нареч. кушып, индереп, эсенә алып, куша, куша һанаганда; по десятое число включительно унын куша һанаганда

ВКЛЮЧИТЬ сов. 1. кого-что индереү, теркәү, өстәү; включить новый пункт в договор ки-

лешеүгә яңы пункт өстәү; включить в футбольную команду футбол командиһына индереү 2. что кабызыу, токандырыу, эшләтә башлау; включить электричество электр кабызыу; включить мотор мотор токандырыу; включить станок станок(ты) эшләтә башлау 3. что (подключить) тоташтырыу; включили телефон телефон тоташтырзылар

ВКЛЮЧИТЬСЯ сов. 1. кушылыу, катнашыу; включиться в соревнование ярышка кушылыу 2. тоташыу, кабыныу, эшләй башлау; радиостанция включилась радиостанция эшләй башланы

ВКОЛАЧИВАТЬ несов. см. вколотить

ВКОЛАЧИВАТЬСЯ несов. страд. от вколотить

ВКОЛОТИТЬ сов. что, во что 1. разг. һугып (кагып) индереү, кагыу; вколотить в стену гвоздь стенаға казак кагыу 2. прост. (повторяя, заставить усвоить, запомнить) тукыу, һендереү ♦ вколотить себе в голову что мейегә һендереү

ВКОЛОТЬ сов. что сәнсеү, казау, сәнсеп, казап куйыу; вколоть булавку төйрәмес казап куйыу; вколоть иглку в тряпку энәне сепрәккә сәнсеү

ВКОЛОТЬСЯ сов. сәнселеү, казалыу

ВКОНЕЦ нареч.; разг. тамам, бөтөнләй; он вконец измучил меня своими вопросами ул миңе үзенең һораузары менән тамам йөзәтте

ВКОПАТЬ сов. что казып ултыртыу; вкопать столб в землю бағананы ергә казып ултыртыу ♦ как (слбно, точно) вкопанный бағана кеүек (катып калыу)

ВКОПАТЬСЯ сов. казып (сокоп) инеү; вкопаться в угольный пласт күмер катламына казып инеү

ВКОРЕНИТЬ сов. что һендереү, гәзәткә әйләндереү, ныгытыу; вкоренить послушность с детства бала сактан тыңлаусанлык һендереү

ВКОРЕНИТЬСЯ сов. тамырланыу, гәзәткә инеү, ерләнеү; обьчай вкоренился йола тамырланган

ВКОРЕНЯТЬ несов. см. вкоренить

ВКОРЕНЯТЬСЯ несов. 1. см. вкорениться

2. страд. от вкоренять

ВКОСЬ нареч. кыя, янтык, кыялап, кыйыш; смотреть вкось кыйыш карау; сложить платок вкось яулыкты кыялап бөкләү ♦ вкось и вкривь; вкривь и вкось: 1) төрлө якка караган, кыйыш-мыйыш, тырым-тырагай, салыш-солош; 2) рәт-сиратһыз

ВКРАДЧИВОСТЬ ж ярамһаклык, йомакайлык, ялагайлык

ВКРАДЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. ярамһак, йомакай, ялагай, юха; вкрадчивые манеры ялагай кыланыштар 2. йомшак, тәһсирле, юха; вкрадчивый голос юха тауыш

ВКРАДЫВАТЬСЯ *несов. см. вкрасться*
ВКРАИВАТЬ *несов. см. вкройть*
ВКРАИВАТЬСЯ *несов. страд. от вкраивать*
ВКРАПИТЬ *сов. что* 1. бөрсөкләү, бөрсөкләндерәү, тимгелләү, тимгелләндерәү (*берәй төска бизәк итеп икенсе бер төстө өстәү*) 2. *перен.* өстәү, кушыу, кыстырыу, урынлаштырыу (кисәк-кисәк)
ВКРАПИТЬСЯ *сов.* (кисәк-кисәк) өстәлеу, кушылыу, килеп кысылыу, урынлашыу
ВКРАПЛЕНИЕ *с* 1. *см.* **вкрапить** 2. өстәлмә, кушылма, бөрсөк, тимгел; **вкрапления** зблота алтын бөрсөктәрә
ВКРАПЛИВАТЬ *несов. см. вкрапить*
ВКРАПЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вкрапиться**
2. *страд. от вкрапливать*
ВКРАПЛЯТЬ *несов. см. вкрапить*
ВКРАПЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вкрапиться**
2. *страд. от вкраплять*
ВКРАСТЬСЯ *сов.* 1. йәшеренеп (боһоп) килеп инеү, һизермәй генә килеп инеү 2. *перен.* барлыкка килеү, хасил булу, тыгуу; **в моё дүшү вкраслись сомнения** миңә күнеләмдә шик тыгуы 3. (*попасть по недосмотру*) китеү, ыкыныу; **в текст вкрасились ошибки** текста хаталар киткән ♦ **вкрасься в доверие (в милость)** хәйлә менән ышаныс казаныу
ВКРАТЦЕ *нареч.* кыскаса; **вкратце** **изложить содержание книги** китаптың йөкмәткеһен кыскаса һөйләп биреү
ВКРЕПИТЬ *сов.* (бер нәмәнә икенсәһенә) беркетәү, ныгытыу
ВКРЕПИТЬСЯ *сов.* беркетелеу, ныгытылыу
ВКРЕПЛЯТЬ *несов. см. закрепить*
ВКРЕПЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **закрепиться**
2. *страд. от закреплять*
ВКРИВЬ *нареч.; разг.* (*криво*) кәкрә, кыйыш, салыш ♦ **вкривь и вкось** *см.* **вкось**
ВКРОИТЬ *сов.* (кушып) бөсәү, өстәү (*кейем теккәндә*)
ВКРУГ *нареч.* и *предлог см.* **вокруг**
ВКРУГОВУЮ *нареч.* 1. *разг.* түңәрәк буйлап, түңәрәтеп, кулдан-кулга, урап; **чаша пошла круговую** сөүәгә кулдан-кулга китте; **он поехал круговую** ул урап китте 2. *прост.* түңәрәкләгәндә, сама менән; **пшеница даст круговую** 65 центнеров с гектара бойзай сама менән гектарынан 65 центнер бирәсәк
ВКРУТИТЬ *сов.* 1. *разг.* бороп куйыу (индерәү); **вкрутить лампочку в патрон** лампочканы патронга бороп куйыу 2. *кому; груб., прост.* алдап ышандырыу
ВКРУТИТЬСЯ *сов.; разг.* бороп куйылыу (индерәлеу)
ВКРУТЮЮ *нареч.* кагы итеп (*йомортка бешереү*); **сварить яйцо вкрутую** йомортканы кагы итеп бешереү
ВКРУЧИВАТЬ *несов. см. вкрутить*

ВКРУЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вкрутиться**
2. *страд. от вкручивать*
ВКУПЕ *нареч.; уст.* бергәләп, бергә, күмәкләп; **мы все вкупе принялись за работу** без бөтәбез зә күмәкләп эшкә тотондоқ
ВКУС *м* 1. тәм, тат; **горький вкус** әсә тәм; **органы вкуса** тәм һизеү органы; **приятный на вкус** тәмә күнелгә ятышлы; **пробовать на вкус** тәмен татыу 2. зауыт, матурлыҡ, йәм хисе, -дан/-дән йәм табыу; **одеваться со вкусом** зауыт менән кейенәү 3. яратыу, кызыкһыныу, йәм табыу; **вкус к литературе** әзәбиәт менән кызыкһыныу 4. *разг.* (*манера, стиль*) стиль, алым; **танец в восточном вкусе** көнсығыш стилиндәгә бейеү ♦ **входить во вкус** окшап калыу, тәмен беләп алыу; **на вкус чей** күзлегенән сығып караганда, күзлегенән караганда; **по вкусу (быть, прийти)** окшау, күнелгә ятыу
ВКУСИТЬ *сов. что, чего* 1. *уст., книжн.* ашау, татып карау 2. *перен., высок.* (*испытать, изведать*) кисерәү, тойоу, һизеү, хис итеү, тәмен беләү, татып карау; **вкусить все мўки** бөтә газаптарзы кисерәү
ВКУСНО *нареч.* 1. тәмле, татлы 2. (*со вкусом, аппетитно*) тәмләп, тәмле итеп; **вкусно пить чай** тәмле итеп сәй әсәү
ВКУСНЫЙ, -ая, -ое тәмле, татлы; **вкусная еда** тәмле ашамлыҡ
ВКУСОВОЙ, -ая, -ое тәм ...ы, тәм, тәм һизеү ...ы; **вкусовые органы** тәм һизеү ағзалары; **вкусовые ощущения** тәм һизеү; **вкусовые качества пищи** азыктың тәм сифаты
ВКУСОВИЩИНА *ж; разг.* зауыксылыҡ; **страдать вкусовищной зауыксылыҡ** менән интегеү
ВКУШАТЬ *несов. см. вкусить*
ВЛАГА *ж* 1. шыйыктыҡ, һыу; **почвенная влага** тупрак һыуы 2. еүеш, еүешлек, дым; **запах влаги** еүеш еҫ
ВЛАГАЛИЩЕ *с* 1. *анат.* еңсә, инәлек еңсәһе 2. *бот.* еңсә
ВЛАГАТЬ *несов. см. вложить*
ВЛАДЕЛЕЦ *м* эйә, хужа, биләүсә; **владелица** *ж* хужабикә
ВЛАДЕЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое хужа булыу ...ы, биләмә; **владельческое право** хужа булыу хокуғы; **владельческие земли** биләмә ерзәр
ВЛАДЕНИЕ *с* 1. *см.* **владеть** 2. (*недвижимое имущество*) биләмә, биләм, милек; **дедовские владения** олатайдың биләмәһе; **владения России** Рәсәй биләмәләре
ВЛАДЕТЬ *несов.* 1. *кем-чем; прям., перен.* эйә булыу, эйә булып тороу, хужа булыу, хужа булып тороу; **владеть имуществом** мөлкәткә хужа булыу; **владеть конём** атка эйә булыу; **владеть талантом** расказчыка һөйләү талантына эйә булыу 2. *кем-чем (управлять)* биләү, биләп тороу, кулында тотоу; **владеть империей** империяны биләп тороу 3. *перен.* буйһондороп тотоу,

ВЛАДЫКА

кулында тотоу; **владеть классом** класты кулда тотоу; **владеть людьми** кешеләрзе буйһондороп тотоу **4. перен.** (*охватывать — о мыслях, чувствах*) биләп (солғап) алыу; **разнообразные мысли** владели им уны төрлө уйзар биләп алды **5. чем** (*уметь обращаться*) эш итеү, эш итә белеү; **владеть оружием** корал менән эш итә белеү **6.** (*уметь пользоваться, быть мастером*) белеү, файзалана белеү, оҫта булыу; **владеть русским языком** урыҫ телен белеү; **владеть даром слова** һүз оҫтаһы булыу **7. чем** йөрөтә алыу, эшләтә алыу, хәрәкәт иттерә алыу; **владеть рукой** кулды йөрөтә алыу ♦ **владеть пером** оҫта яза белеү, кәләм тибрәтә алыу; **владеть собой** үзенде тотә белеү, һалкын канлы булыу

ВЛАДЫКА *м* **1. высок.** бойороусы, хахим, хахимлык итеүсе **2. церк.** владыка

ВЛАДЫЧЕСТВО *с; высок.* хахимлык, өстөнлөк, власть; **владычество** буржуазий буржуазия хахимлығы

ВЛАДЫЧЕСТВОВАТЬ *несов.; высок.* хахимлык итеү, хөкөм һөрөү

ВЛАЖНЁТЬ *несов.* дымланыу, еүешләнеү; **воздух влажнёт** һауа дымлана

ВЛАЖНОСТЬ *ж* дымлылык, еүешлек; **влажность воздуха** һауаның дымлылығы; **влажность климата** климат(тың) еүешлеге

ВЛАЖНЫЙ, -ая, -ое дымлы, еүеш; **влажная земля** еүеш ер; **влажный воздух** дымлы һауа

ВЛАМЫВАТЬСЯ *несов. см. вломиться*

ВЛАСОГЛАВ *м* камсыгорт

ВЛАСТВОВАТЬ *несов. над кем-чем и без доп.* **1.** (*управлять, править*) хахимлык итеү, идара итеү; **властвовать над страной** ил менән идара итеү **2. перен.** (*господствовать, повелевать*) өстөнлөк итеү, баш булыу; **властвовать умами** акыл эйәләре өстөнән хахимлык итеү **3.** (*управлять, распоряжаться кем-чем-л.*) буйһондороп тотоу, хөкөм итеү (һөрөү); **властвовать над классом** синифты буйһондороп тотоу

ВЛАСТЕЛИН *м; высок.* хужа, хахим, хахимлык итеүсе, хөкөмдар; **властелин своей судьбы** үз язмышының хужаһы

ВЛАСТИТЕЛЬ *м; уст. см. властелин* ♦ **властитель** дум игтибарзы үзенә йәлеп итеүсе, көслө йогонто яһаусы

ВЛАСТНОСТЬ *ж* бойороусанлык, каты кулы булыу, бойорорға (кушырга) әүәҫ(лек); **властность характера** бойорорға әүәҫ холок

ВЛАСТНЫЙ, -ая, -ое **1. над кем-чем, в ком-чем и с неопр., обычно кратк. ф.** хужа (эйә) булган, баш булган, хоқуклы (булган); **в своём доме я властен** үз өйөмдә мин хужамын; **мы властны** выбраб свою дороҫа без үз юлыбыззы һайларға хоқуклыбыз **2. перен.** буйһондора алған, баш эйзәрә торған; **властная красота** баш эйзәрә торған матурлык; **властное чувство** буйһондороу тойгоһо

3. (склонный повелевать, подчинять себе) бойороусан, буйһондороусан, хахимлык (өстөнлөк) итергә яратыусы; **властный глос** бойороусан тауыш; **властный человек** хахимлык итергә яратыусы кеше

ВЛАСТОЛЮБЕЦ *м* хахимлык итергә яратыусы кеше

ВЛАСТОЛЮБИВЫЙ, -ая, -ое хахимлык (власть) һөйөүсе (яратыусы), власка ынтылыусы

ВЛАСТОЛЮБИЕ *с* власть һөйөү (яратыу), власка ынтылыу

ВЛАСТЬ *ж* **1. (государственное управление)** власть, хахимнәг; **демократическая власть** демократик власть; **прийти к власти** власка килеү

2. (правительство) власть, хөкүмәт **3. мн. власти** хөкүмәт етәкселәре, хөкөм эйәләре; **местные власти** урындағы хөкүмәт етәкселәре; **сообщить властям** хөкөм эйәләренә хәбәр итеү **4. (право распоряжаться)** власть, хоқуқ, хак; **власть председателя** рәйес хоқуғы; **власть родителей** ата-әсәләр хоқуғы **5. чего (могущество, сила)** көс, кеүәт, хахимлык, өстөнлөк; **власть слова** һүз көсө ♦ **ваша власть** һезен ихтыярығызза, һез һисек теләйһерәз; **в мой (твой, его и т.д.) власти** минән (һинән, унан һ.б.) тора; **во власти** или **под властью кого-чего** баһым аһтында, йогонтоһо аһтында; **отдаться во власть кого-чего; отдаться (предаться) власти** кого-чего кемгәләр буйһоһоу, кемдендер баһымы аһтында булыу; **терять власть над собой** үзенде тотә (тыя) алмау

ВЛАСЯНИЦА *ж* кыл кейем

ВЛАЧИТЬ *несов.* **1. кого-что** һөйрәтеү, һөйрәтеп алып барыу; **влачить сёти** ау һөйрәтеү **2. перен. (в сочетании с сущ. “жизнь”, “существование”, “век”, “дни”)** фәқирлектә йәшәү, ярлы гүмер итеү, мохтажлыкта көн итеү

ВЛЁВО *нареч. (в левую сторону)* һулға, һул якка; (*слева*) һулда, һул якта; **влёво от тропки** һузмактан һул якта

ВЛЕЗАТЬ *несов. см. влезть*

ВЛЕЗТЬ *сов.* **1. на что** (үрмәләп) менеү; **влезть на дерево** ағаска үрмәләп менеү **2. во что; разг.** инеү, инеп (сумыу) китеү, үтеп инеү; **влезть в окно** тәзрәнән инеү; **влезть в ванну** ваннаға инеү (төшөү) **3. перен.** (үтеп) инеү, ышаныска инеү; **влезть в дружбу** дуслыкка инеү **4. во что; разг.** һыйыу, һыйып бөтөү; **вёщи влёзли в чемодан** эйберзәр сумазанға һыйзы **5. прост.** һыйыу, таман булыу, ярау; **сапоги не влёзли** итектәр һыймань ♦ **влезть в долги** бурьска батыу; **влезть в душу кому:** 1) ышаныска инеү; 2) эс-бауырга инеү; **не влезешь в кого; прост.** дөрөҫән белә алмайһың; **сколько влезет прост.** күпме теләйһен, теләгәнсә

ВЛЕПИТЬ *сов.* **1. что, во что** һылау, һылап йәбештереү, йәбештереү, йәбештереп куйыу **2. перен., разг.** кундырыу, тондороу, сәпәү; **влепить пощёчину** ядағына тондороу; **влепить выго-**

вор шелтэ сәпәү; **влепить** четвёрку по поведению тәргибенә дүртле сәпәү

ВЛЕПЛЯТЬ *несов. см. влестить*

ВЛЁТ *м см. влететь — влетать*

ВЛЕТАТЬ *несов. см. влететь*

ВЛЕТЁТЬ *сов. 1. во что* осоп (килеп) инеү; *пчелá* влетела в окно бал корто тэзрэнэн осоп килеп инде **2. перен., разг. (вбежать)** ағылып килеп инеү, йүгереп килеп инеү **3. кому безл.; разг.** элэгәү; **влетело за опоздание** һуңдаған өсөн эләкте ♦ **влететь в копеечку** киммәткә төшөү; **влететь бомбой; влететь как бомба** атылып килеп инеү

ВЛЕЧЕНИЕ *с* һәүәслек, ынтыгыш, мәйел, теләк; **влечение души** күңел ынтыгышы ♦ **сердечное влечение** мөхәббәт, гишык уты

ВЛЕЧЬ *несов. (тащить)* һөйрәү, тартыу; **экскаватор влечёт каменную глыбу** экскаватор зур таш киңәген һөйрәнә **2. кого** (күңел) тартыу, йәлеп итеү, ылыктырыу, кызыкһындырыу; **егб влечёт к искусству** уны сәнгәт кызыкһындыра; **меня влечёт в родные места** күңелем тыуган яктарга тартыла ♦ **влечь за собой что** сәбәп булыу, алып барыу, килтерәү

ВЛИВАНИЕ *с 1. см. вливать 2. дарыу ебәрәү (қан тамырына йәки тире астына); внутреннее вливание* қан тамырына дарыу ебәрәү; **вливание глюкозы** глюкоза ебәрәү

ВЛИВАТЬ *несов. см. влить*

ВЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. влиться 2. страд. от вливать*

ВЛИПНУТЬ *сов. во что 1. йәбешәү, йәбешеп элэгәү; мұха влипла в клейкую бумагу* себен елемле қағызга йәбешкән **2. перен., прост.** уңайһыз хәлгә калыу, барып элэгәү, килеп кабыу; **а он в какое дело влип** ул ниндәй хәлгә калды

ВЛИТЬ *сов. что 1. во что* эсенә койоу, ағызыу, һалыу; **влить лекарство в стакан** дарыузы стаканға һалыу **2. в кого-что; перен.** өстәү, индереү, тыузырыу; **это влило в него бддрость** был уга дәрт өстәнә **3. во что; перен.** өстәү, кушыу; **влить отряд в дивизию** отрядты дивизияға кушыу

ВЛИТЬСЯ *сов. 1. (ағып) инеү, төшөү; вода влилась в канаву* һыу канауға ағып төштө **2. перен.** тыуыу, үтеп инеү, инеп урынлашыу; **в мбня влилась уверенность** миңдә ышаныс тыузы; **в сердце влилась тоска** йөрәккә һағыш инеп урынлашты **3. перен.** өстәү, кушылыу; **в наш коллектив влились свежие силы** беззең коллективка яңы көстәр өстәлдә

ВЛИЯНИЕ *с 1. тәъсир, йогонто, шаукым; благотворное влияние* ыңгай тәъсир; **оказать влияние** тәъсир итеү; **находиться под влиянием** йогонто астында булыу; **влияние солнечных лучей на человеческий организм** кояш нурзарының кеше организмына тәъсире **2. абруй, автори-**

тет; человек с влиянием абруйлы кеше; **пблзоваться влиянием** абруй менән файзаланыу

ВЛИЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое абруйлы, авторитетлы, йогонто яһай алырлык, тәъсир итерлек; **влиятельный человек** абруйлы (йогонто яһай алырлык) кеше

ВЛИЯТЬ *несов. на кого-что* йогонто яһау, тәъсир итеү, шаукымы тейеү; **влиять отрицательно** кире йогонто яһау; **влиять на окружающих** әйләнә-тирәләгеләргә тәъсир итеү

ВЛОЖЕНИЕ *с 1. см. вложить 2. кушып һалынған әйбер (хатка, пакетка һ.б.); письмо с вложением* кушып һалынған әйбере булған хат **3. (акса)** һалыу, (капитал) һалыу; **капитальные вложения** капитал һалыузар

ВЛОЖИТЬ *сов. что 1. (эсенә)* һалыу, тығыу, (эсенә) һалып (тығып) куйыу; **вложить письмо в конверт** хатты конверт эсенә һалыу **2. перен.** һалыу, биреү, бағышлау; **вложить все силы** бөтә көстө биреү **3. (деньги, капитал)** һалыу, керетеү, тогоу; **вложить капитал** капитал һалыу ♦ **вложить душу во что** күңел биреү, ысын күңелдән тононоу

ВЛОМИТЬСЯ *сов.* ватып-емереп (башып) килеп инеү, көсләшәп инеү; **вломиться в чужой дом** кеше өйнә башып килеп инеү

ВЛЮБИТЬ *сов. кого* үзәнде яраттырыу, һөйзөрөү, гашик итерерәү (*үзеңә*)

ВЛЮБИТЬСЯ *сов. в кого* гашик булыу, һөйөү; **влюбиться в девушку** кызга гашик булыу

ВЛЮБЛЁННОСТЬ *ж* гашиклык, һөйөү тойгоһо; **влюблённость в жизнь** тормошкка гашиклык

ВЛЮБЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** гашик, гашик булған; **влюблённый юноша** гашик егет **2. в знач. суц.** **влюблённый м** и **влюблённая ж** гашик **3. (увлечённый чем-л.)** бирелгән, мауыкқан; **он влюблён в свою работу** ул үз эшенә бирелгән **4.** гашиктарса, һөйөү тулы; **влюблённый взгляд** һөйөү тулы караш

ВЛЮБЛЯТЬ *несов. см. влюбить*

ВЛЮБЛЯТЬСЯ *несов. см. влюбиться*

ВЛЮБЧИВОСТЬ *ж* тиз (йыш) гашик булыу **ВЛЮБЧИВЫЙ**, -ая, -ое тиз (йыш) гашик булған, тиз гашик булыусан; **влюбчивый парень** тиз генә гашик булған егет

ВЛЯПАТЬСЯ *сов. 1. прост.* барып инеү (төшөү), килеп төшөү (инеү); **вляпаться в грязь** бысракка барып инеү **2. груб., прост.** тарығыу, юлығыу, элэгәү (*күңелһез хәлгә, бәлгә*); **вляпаться в историю** вакиғаға тарығыу

ВМАЗАТЬ *сов. 1. что, во что* куша (эскә калдырып) һылау; **вмазать кирпич в стену** кирбесте стенаға куша һылау **2. кому; прост.** тондороу, сәпәү

ВМАЗЫВАТЬ *несов. см. вмазать*

ВМАТЫВАТЬ *несов. см. вмотать*

ВМЕНИТЬ

ВМЕНИТЬ *сов. кому-чему, во что; офици.-дел.* ханау, иҗәпләү, табыу; **вменить в заслугу** күрһәткән хезмәтгәрән иҗәпләү; **вменить в вину кому** гәйеһле тип ханау, гәйеһле тип табыу ♦ **вменить в обязанность** йөкмәтеү, вазифаһы итеү

ВМНЯЕМОСТЬ *ж* иҗә-ақылы теүәллек; **экспертиза доказала вменяемость подсудимого** экспертиза гәйеһләнеүсенә иҗә-ақылы теүәлләген раҗланы

ВМНЯЕМЫЙ, -ая, -ое иҗә-ақылы теүәл, ақылы камил; **признать вменяемым** иҗә-ақылы теүәл тип табыу

ВМНЯТЬ *несов. см. вменить*

ВМЕРЗАТЬ *несов. см. вмерзнуть*

ВМЕРЗНУТЬ *сов.* куша туңыу, туңып калыу; **вмерзнуть в лёд** бозга куша туңыу

ВМЕСИТЬ *сов. что* кушып баҗыу, куша иҗеү; **вместить в тесто** изиөм камырға йөзөм кушып баҗыу

ВМЕСТЕ *нареч. 1. (совместно)* бергә, бергәләп, берлектә; **жить вместе** бергә йәшәү **2. (одновременно)** бер үк вақытта, шул үк вақытта ♦ **вместе с тем** шуның менән бергә

ВМЕСТИЛИЩЕ *с* урын, һауыт (*берәй нәмәне урынлаштырыу, һалыу өсөн*); **нефтяные местилыща** нефть һауыттары

ВМЕСТИМОСТЬ *ж* һыйзырыш(лык); **вместимость цистерны** цистернаның һыйзырышлығы

ВМЕСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыйзырышлы, күп һыйзырышлы, зур, иркен, киң; **вместительный зал** иркен зал

ВМЕСТИТЬ *сов. 1. кого-что* һыйзырыу, һыйзырып бөтөү; **зал не вместил всех слушателей** зал бөгә тыңлаушыларҙы һыйзырып бөтә алманы **2. что** урынлаштырыу; **вместить все книги в шкаф** бөгә китаптарҙы шкапка урынлаштырыу

ВМЕСТИТЬСЯ *сов.* һыйыу, һыйып бөтөү, урынлашыу; **мы все вместимся в этой комнате** без барыбыз за ошо бүлмәгә һыйырбыз

ВМЕСТО *предлог с род. п.* урынына; **взять одну книгу вместо другой** бер китап урынына икенсегән алыу

ВМЕТАТЬ *сов. что* типсеү, типсеп сығыу (*куйыу*); **вметать рукав** еңдәрҙе типсеп сығыу

ВМЕТЫВАТЬ *несов. см. вметать*

ВМЕЩАТЕЛЬСТВО *с 1.* кыҗылыш, кыҗылыу, тығылыу, катышыу, катнашыу; **вооруженное вмещательство** кораллы кыҗылыш **2.** катнашлык, катнашыу; **хирургическое вмещательство** хирургия катнашлығы (*хирургик операция яһау*)

ВМЕЩАТЬ *сов. 1. что, во что* катыштырыу, өҗтәп катыштырыу, аралаштырыу, кушып аралаштырыу **2. кого, во что; перен., разг.** катнаштырыу, бутау, тығыу; **вмещать в сплетню** гәйбәткә бутау

ВМЕЩАТЬСЯ *сов. во что 1.* кушылыу, инеп китеү; **вмещаться в толпу** төркөмгә кушылыу

2. тығылыу, кыҗылыу, катнашыу; **вмещаться в разговор** һөйләшеүгә катнашыу; **вмещаться в чужие дела** кеше эшенә тығылыу

ВМЕШИВАТЬ I *несов. см. вмешать*

ВМЕШИВАТЬ II *несов. см. вмесить*

ВМЕШИВАТЬСЯ I *несов. 1. см. вмещаться*

2. страд. от вмешивать I

ВМЕШИВАТЬСЯ II *несов. страд. от вмешивать II*

ВМЕЩАТЬ *несов. 1. см. вместить 2.* һыйзыра алыу, һыйзырыу, һыйымы (һыйзырышлы) булыу; **бассейн вмещает тысячу кубометров воды** бассейн мен кубометр һыу һыйзыра

ВМЕЩАТЬСЯ *несов. 1. см. вместиться*

2. страд. от вмещать 2

ВМИГ *нареч.* күз асып йомгансы, бик тиз, шунда ук; **вмиг разойтись** күз асып йомгансы таралышып бөтөү

ВМИНАТЬ *несов. см. вмять*

ВМОНТИРОВАТЬ *сов. что; спец.* монтажлау, монтажлап куйыу

ВМОТАТЬ *сов. что* кушып урау

ВМУРОВАТЬ *сов. что* куша һылап куйыу, беркетеп куйыу; **вмуровать котёл** қазанды куша һылап, беркетеп куйыу

ВМЯТИНА *ж* йәнселгән (уйылған) урын

ВМЯТЬ *сов. что 1.* изеп (ергә) һендерәү, (ергә) куша иҗеү **2.** йәнсеү, йәнселдерәү

ВНАЁМ и **ВНАЙМЫ** *нареч.* хак түләтеп файзаланырга (биреү, алыу); **сдавать комнату внаём** бүлмәне хак түләтеп файзаланырга биреп тороу

ВНАКИДКУ *нареч.* иңбашка (яурынга) һалып (*кеймәйенсә*); **носить куртку внакидку** куртканы иңбашка һалып йөрөү

ВНАКЛАДКУ: *пить внакладку* (чай, кофе и т.п.) шәкәр һалып эсеү (сәйзе, кәһүәне һ.б.)

ВНАЧАЛЕ *нареч.* тәүҙә, башта, тәүте осорҙа; **вначале было трудно** башта кыйын булды

ВНЕ *предлог с род. п. 1.* тышта, ситтә; **вне города** каланан ситтә; **стоять вне круга** түңәрәктән тышта тороу

2. -һыз/-һез, -дан/-дән тыш; **вне конкурса** конкурһыҙ; **вне плана** пландан тыш ♦ **вне времени и пространства** ысынбарлыҡты иҗәпкә алмайынса; **вне закона** закондан (канундан) тыш; **вне себя** һық тулҡынланып, үзен-үзе иҗләмәйенсә; **вне (всякого) сомнения** һис шикһез, бер һүҙһез, икеләнмәйенсә

ВНЕ... *урыҗ телендәге куйма һүҙҙәрҙең “тыш” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., внебюджетный* бюджеттан тыш; **вне-сметный** сметанан тыш

ВНЕБРАЧНЫЙ: *внебрачные* дөти никахһыҙ тыуган балалар; **внебрачный ребёнок** тьума

ВНЕВОЙСКОВОЙ: *вневойсковая* подгөтөвка армияға алмайынса хәрби хезмәткә әҙерләү

ВНЕВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* вақыт менен сикләнмәгән (билдәләnmәгән)

ВНЕДРЕНИЕ *с* индереу, кабул итеу; **внедрение достижений науки в производство** фән казаныштарын производствога индереу

ВНЕДРИТЬ *сов. что* индереу, кулланыу, йәйелдереу; **внедрить в производство** производствога индереу; **внедрить новые методы** яңы ысулдар индереу

ВНЕДРИТЬСЯ *сов.* инеу, кулланыу, йәйеллеу; **в сельском хозяйстве внедряется новая техника** ауыл хужалыгында яңы техника кулланыла

ВНЕДРЯТЬ *несов. см.* внедрить

ВНЕДРЯТЬСЯ *несов. 1. см.* внедриться

2. страд. от внедрять

ВНЕЗАПНО *нареч.* көтмәгәндә, капыл, кинәт; **появиться внезапно** капыл килеп сығыу

ВНЕЗАПНОСТЬ *ж 1.* көтөлмәгәнлек, капыл, кинәт; **внезапность атаки** һөжүмдең көтөлмәгәнлеге **2. разг.** көтөлмәгән хәл (вақиға); **жизнь полна внезапностей** тормош көтөлмәгән вақиғаларга бай

ВНЕЗАПНЫЙ, -ая, -ое көтөлмәгән, капыл (кинәт) булған; **внезапный отъезд** көтөлмәгән китеу

ВНЕЗЕМНОЙ, -ая, -ое Ерзән ситтәге (ситтә булған), Ерзән тыш; **внеземные цивилизации** Ерзән ситтәге цивилизациялар

ВНЕКЛАССНЫЙ, -ая, -ое кластан (синифтан) тыш; **внеклассное чтение** синифтан тыш укыу; **внеклассные мероприятия** кластан тыш саралар

ВНЕКЛАССОВЫЙ, -ая, -ое синфильктан тыш, синифтан тыш; **внеклассовое общество** синфильктан тыш йәмғиәт

ВНЕКОНКУРСНЫЙ, -ая, -ое конкурстан тыш (булған), конкурсыз; **внеконкурсное зачисление** конкурстан тыш кабул итеу

ВНЕМАТОЧНЫЙ: **внематочная беременность** *мед.* анализ тышында булған йөклөлөк

ВНЕОЧЕРЕДНОЙ, -ая, -ое сираттан тыш; **внеочередное совещание** сираттан тыш кәңәшмә

ВНЕПЛАНОВЫЙ, -ая, -ое пландан тыш; **внеплановое задание** пландан тыш йөкләмә

ВНЕСЕНИЕ *с* индереу; **внесение поправок в текст** текстка төзәтмәләр индереу

ВНЕСЛУЖЕБНЫЙ, -ая, -ое хезмәтгән тыш (башка); **во внеслужбное время** хезмәтгән башка вақытта

ВНЕСТИ *сов. 1. кого-что* индереу, индереп куйыу; **внести вещи в комнату** әйберзәрзе бүлмәгә индереу **2. что** индереу, теркәу, язып куйыу; **внести фамилию в список** фамилияны исемлеккә теркәу; **внести поправки в текст** текстка төзәтмәләр индереу **3. что** (акса) индереу, түләу; **внести взнос** взнос индереу **4. что** килтереп сыгарыу, -ып/-еп ебареу, индереу;

внести оживление йәнләндереп ебареу; **внести разборы** ызғыш килтереп сыгарыу **5. что** өстәу, байытыу, индереу; **внести в литературу новые идеи** әзәбиәттә яңы идеялар менән байытыу

♦ **внести предложение** тәкдим индереу; **внести ясность** асыккык индереу, асыкклау

ВНЕСТИСЬ *сов.;* *разг.* атылып килеп инеу, йүгереп (сабып) килеп инеу; **внести в комнату** бүлмәгә йүгереп килеп инеу

ВНЕУРОЧНЫЙ, -ая, -ое дәрестән тыш; **внеурочные занятия** дәрестән тыш укыузар

ВНЕШКОЛЬНЫЙ, -ая, -ое мәктәптән тыш; **внешкольная работа** мәктәптән тыш эш

ВНЕШНЕ *нареч.* тыштан (тышкы яктан) караганда; **внешне казаться спокойным** тыштан караганда тыныс күренеу

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое тышкы сәйәси, тышкы сәйәсәткә караған; **внешнеполитический курс** тышкы сәйәси курс

ВНЕШНЕТОРГОВЫЙ, -ая, -ое тышкы сауза; **внешнеторговые связи** тышкы сауза бәйләнештәре

ВНЕШНИЙ, -ая, -ее **1. в разн. знач.** тышкы, тирә-як; **внешний вид** тышкы күренеш; **внешняя политика** тышкы сәйәсәт; **внешняя среда** тирә-яктағы мөхит; **внешняя торговля** тышкы сауза;

внешний лоск тышкы ялтырауык; **внешний рынок** тышкы базар; **внешние враги** тышкы дошмандар **2. тышкы, тыш яктан; внешние изменения** тыш яктан үзгәрештәр ♦ **внешний угол** *мат.* кабарынкы мөйөш

ВНЕШНОСТЬ *ж* тышкы күренеш (киәфәт, килеш-килбәт); **судить по внешности** тышкы киәфәтенә карап фекер йөрөтөу

ВНЕШТАТНЫЙ, -ая, -ое штаттан тыш, штатта тормаған (булмаған); **внештатные сотрудники** штатта тормаған хезмәткәрзәр

ВНИЗ *нареч.;* *в разн. знач.* түбәнгә, аска, түбәнгә табан; **спускаться вниз** түбәнгә төшөу; **заглянуть вниз** аска карау; **плыть вниз по течению** һыу агымы менән түбәнгә табан йөзөу ♦ **идти (катиться, спускаться и т.п.) вниз** түбәнгә тәгерәу

ВНИЗУ *нареч. 1.* түбәндә, аста; **он живёт внизу** ул түбәндә (түбәнгә катта) йәшәй **2. в знач. предлога с род. п.** астында, азагында; **внизу дома** өй астында; **внизу письма** хат азагында

ВНИКАТЬ *несов. см.* вникнуть

ВНИКНУТЬ *сов. во что* аңлау, төшөнөу, төшөнөп алыу; **вникнуть во всё** бөтәһенә төшөнөу

ВНИМАНИЕ *с 1.* игтибар, диқкәт, күңел биреу; **слушать со вниманием** диқкәт менән тыңлау; **сосредоточить внимание** игтибар туллау; **привлекать внимание** игтибар йәлеп итеу **2. (забота)** хәстәрлек, илтифат, игтибар; **оказать вниманием** хәстәрлек күрһәтөу ♦ **внимание!** игтибар итегез!, тыңлагыз!; **вниманию** (слышателей, покупателей и т.д.) (тыңлаусылар, һатып

ВНИМАТЕЛЬНОСТЬ

алыусылар *h.б.*) игтибарына; **обратитъ вниманіе** *кого, на кого-что* игтибар итеү; **оставитъ без вниманія** *кого-что* игтибарһыз калдырыу; **принятъ во вниманіе** *что* игтибарға алыу; **в центре вниманія** (*быть, находиться*) игтибар үзгендә (*булду*)

ВНИМАТЕЛЬНОСТЬ *ж* 1. игтибарлылык, игтибар, диккәтлелек; **проявить внимательность** игтибарлылык күрһәтеү 2. (*заботливость*) хәстәрлелек, илтифатлылык; **отнестись со внимательностью** илтифатлылык менән карау

ВНИМАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. игтибарлы, диккәтле; **внимательный наблюдатель** диккәтле күзәтеүсе; **внимательный ученик** игтибарлы укыусы 2. (*заботливый*) хәстәрлекле, илтифатлы; **внимательное отношение** хәстәрлекле мөнәсәбәт

ВНИМАТЬ *несов. см. внять*

ВНИЧЬЮ *нареч.* бер яктың да отмауы менән, бер як та отмайынса; **закончить партию вничью** партияны бер яктың да отмауы менән тамамлау

ВНОВЕ *нареч. в знач. сказ.; разг.* яңы, яңыса, ят; **ему здесь всё внове** уға бында бөтәһе лә яңы

ВНОВЬ *нареч.* 1. яңынан, кабаттан, өр-яңынан, тағы ла; **увидеться вновь** яңынан күрешәү 2. яңы (*ғына*), күптән түгел, тәү башлап; **вновь прибывший** яңы килгән (*кеше*)

ВНОСИТЬ *несов. см. внести*

ВНУК *м* ейән, торон; **внучка** *ж* ейәнсәр

ВНУТРЕННЕ *нареч.* эстән, эсенән, күңелдән; **внутренне быть довольным** күңелдән үзең менән канәғәт булыу

ВНУТРЕННИЙ, -ая, -ее *в разн. знач.* эске, эстаге ...лы; **внутренний мир** эске донъя; **внутренняя связь событий** вакиғалардың эске бәйләнеше; **внутренняя политика** эске сәйәсәт; **внутренний рынок** эске базар; **внутренняя комната** (төпкө) бүлмә ♦ **внутренние болезни мед.** эске ауырыулар; **внутренняя секреция физиол.** эске секреция

ВНУТРЕННОСТЬ *ж* 1. *чего* эс, эсе, эске як; **внутренность** дбма өйзән эсе 2. *мн.* **внутренности анат.** эске ағзалар (*эс-карын, цпкә-ауыр h.б.*)

ВНУТРИ *нареч. и предлог* 1. *нареч.* эстә; **находиться внутри** эстә булыу 2. *предлог с род. п.* эсендә; **внутри города** кала эсендә

ВНУТРИ... урыс телендәге кушма һүзәрзең “эсендәге”, “эстаге”, “эстә”, “эске” мәғәнһен аңлаткан беренсе өлшө, мәс., внутрисударственный дәүләт эсендәге; внутриатомный атом эсендәге; внутриотраслевой тармак эсендәге

ВНУТРЬ *нареч. и предлог* 1. *нареч.* эскә; **попасть внутрь** эскә элгәү 2. *предлог с род. п.* эсенә; **внутри** дбма өй эсенә

ВНУШАТЬ *несов. см. внушить*

ВНУШЕНИЕ *с* 1. ышандырыу, күңелгә уй (*куркыу*) һалыу (*тыузырыу*); **лечение внушени-**

ем ышандырыу менән дауалау; **внушение страха** куркыу һалыу 2. өгөт, өгөт-нәсихәт; **делать внушение** өгөт-нәсихәт кылыу (*яһау*)

ВНУШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. тәҗсирле, тәҗсир итерлек, тәҗсир итә торған; **внушительный вид** тәҗсир итерлек киәфәт 2. *разг. (большой)* зур, оло; **внушительная фигура** зур фигура

ВНУШИТЬ *сов. что* 1. (*заставить усвоить*) ышандырыу, күңеленә һалыу, төшөндөрөү, аңлату; **внушить оригинальную мысль** оригиналь фекерзе күңеленә һалыу 2. (*возбудить какие-л. чувства*) тыузырыу, уяту, кузғату; **внушить страх** куркыу уяту

ВНЯТНО *нареч.* асык, анык, асык (*анык*) итеп; **читать внятно** асык итеп укыу

ВНЯТНОСТЬ *ж* асыктык, аныктык, аңлайышлылык; **внятность речи** телмәрзең аңлайышлылығы

ВНЯТНЫЙ, -ая, -ое 1. асык, асык ишетелешле, асык (*анык*) ишетелгән; **внятное чтение** асык укыу 2. анык, аңлайышлы; **внятное слowo** аңлайышлы һүз

ВНЯТЬ *сов. кому-чему* 1. *уст.* тыңлау, иштеү 2. игтибар (*диккәт*) итеү; **внять просьбу чьей-л. кемдеңдер** үтенесенә игтибар итеү

ВО... приставка см. в...

ВОБЛА *ж* вобла, диңгез сабағы

ВОБРАТЬ *сов. что* 1. (*втянуть, впитать*) эскә алыу, һендереү, хурып алыу; **растения вобрали всю влагу** үсемлектәр бөтә дымды хурып алған 2. (*включить в свой состав, обычно в сочет. с “в себя”*) үз эсенә алыу, индереү; **движение вобрало в себя и сторонников реформы** хәрәкәт үз эсенә реформа яклыларҙы ла алды ♦ **вобрать голову в плечи** кулбаштарын күтәрәп, эйәкте күкрәккә эйеү

ВОВЕК и **ВОВЕКИ** *нареч.* 1. һәр вақыт, мәңге, гүмергә; **вовэки живой** мәңге тере 2. (*при глаголе с отрицанием*) бер касан да, бер вақытта ла; **не забудется вовек** бер касан да онотолмаясак

ВОВЛЕКАТЬ *несов. см. вовлечь*

ВОВЛЕКАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вовлечься** 2. *страд. от* **вовлекать**

ВОВЛЁЧЬ *сов. кого-что, во что* ылыктырыу, йәлеп итеү, катнаштырыу; **вовлечь в работу** эшкә йәлеп итеү; **вовлечь в разговор** һүзгә катнаштырыу

ВОВЛЕЧЬСЯ *сов. во что* катнашыу; **она вовлеклась в разговор** ул һүзгә катнашып китте

ВОВНЁ *нареч.* ситтә, тышта, ситендә, тышында

ВОВНУТРЬ *нареч. и предлог; прост. см. внутри*

ВОВРЕМЯ *нареч.* вақытында, бик вақытлы; **убрать урожай вовремя** уңышты вақытында йыһып алыу

ВОВСЕ *нареч.*; *разг.* бөтөнләй, һис тә, бер зә; **вовсе не нужно** бөтөнләй (бер зә) кәрәкмәй; **вовсе не хотеть** бөтөнләй теләмәү

ВОВСЮ *нареч.*; *разг.* бар көскә (көсөнә), бик шәп, бик кызыу; **вовсю пуститься бежать** бар көскә йүгереп китеү

ВО-ВТОРЫХ *вводн. сл.* икенсенән; **во-вторых, дождь пошёл** икенсенән, ямгыр яуа башланы

ВОГНАТЬ *сов.* 1. *кого-что, во что* кыуып (кыуалап) индереү; **вогнать коз в сарай** кәзаләрзә һарайға кыуып индереү 2. *что, во что; разг.* кагып индереү, қазау, сәнсеу; **вогнать гвоздь в стену** қазауы стенаға кагып индереү 3. *кого-что; перен., разг. (привести в какое-л. состояние)* (килтереп) еткереү, төшөрөү; **вогнать в слёзы** илар сиккә еткереү ♦ **вогнать в гроб** гүргә индереү; **вогнать в краску** (йөзөн) кызартыу, оялтыу; **вогнать в пот** тиргә батырыу (төшөрөү)

ВОГНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от вогнуть* сокорайған, бөгөлгән, йәмшәйтелгән 2. *прил.* батынкы, уйынкы, уйымлы; **вогнутое зеркало** уйынкы көзгө

ВОГНУТЬ *сов.* *что* (эскә табан) йәмшәйтөү (бөгөү), сокорайтыу; **вогнуть проболоку** тимер сыбыкты бөгөү

ВОГНУТЬСЯ *сов.* бөгөлөү, эскә табан бөгөлөү (батынкылану, батыу)

...**ВОД** *м (урыс телендәге кумма һүзәрзән икенсе өлөшө, беренсе киçкәтә аңлашылган тармак белгестәрән атау өсөн кулланыла); овощевд* йәшелсәсе; **табаковд** тәмәке үстөрөү белгесе

ВОДА *ж* 1. һыу; **грунтовая вода** ер асты һыуы; **морская вода** дингез һыуы; **пресная вода** сөсө һыу; **проточная вода** агын һыу; **родниковая вода** шишмә һыуы; **пить воду** һыу эсеү 2. *обычно с опред.* һыуы, -лы/-ле һыу; **газированная вода** газлы һыу; **розовая вода** роза (еңле) һыуы 3. *мн. воды; геол.* минераль һыу сығанағы, шифалы һыу сығанағы; **ехать на воды** шифалы һыу сығанағына барыу 4. *мн. воды собир.* һыузар, һыу яткылыктары; **воды Башкортостана** Башкортостан һыузары; **государственные воды** дәүләт һыу яткылыктары; **территориальные воды** территорияль һыузар 5. *в знач. нареч.* **водой, водою** һыу юлы менән; **доставка леса водой** ағасты һыу юлы менән килтерөү ♦ **живая вода** тере һыу; **мёртвая вода** үле һыу; **седьмая (десятая) вода на киселе** (о дальних родственниках) сыбык осо, ете ят; арба күсәрзәре сәкәшкән; **лить воду на мельницу чью** кеше тирмәнәнә һыу койоу; **толочь воду (в ступе)**, **носить воду решето** иләк менән һыу ташыу, бушты бушка бушатыу; **воды не замутият** бик йыуаш, бағалкы кеше; **выйти сухим из воды** һыузан коро сығыу; **набрать воды в рот** аузына һыу кабыу, дәм-

мим тип әйтмәү; **водой не разлить (не разольёшь)** *кого* араларынан кыл да (ел дә) үтерлек түгел; **вывести на чистую воду** *кого* фаш итеү; **тише воды, ниже травы** тауыш-тыны юк, өнө лә сыкмәй; **много (немало, столько и т.д.) воды утекло** күп һыузар акты, күп гүмер (заман) үтеп китте; **пройти огонь и воду (и медные трубы)** ут-һыу кисеү, донъяның әсәһен-сөсәһән татыу, күп-те күреү; **концы в воду** эзһез юғалыу; **в огонь и воду (готовь, пойдёт и т.д.)** утқа-һыуға инергә әзер булыу; **ловить рыбу в мутной воде** болған-сык һыуза балык тотоу, кеше қазаһынан файзаланып калыу; **как с гуся вода** бер ни түгел, бер ни тормай, бар тип тә белмәү, ыжлап та бирмәй; **как две капли воды (похож)** ике тамсы һыу кеүек (окшаш); **как рыба в воде (чувствовать себя)** һыузағы балык кеүек (тойоу); **как (будто, словно) в воду глядел (смотрел)** үтә күреү, алдан белен тороу; **как (будто, словно) в воду канул** һыуға төшкәндәй юк булыу; **как (будто, словно) в воду опущенный** балтаһы һыуға төшкәндәй, күнелһез, һыуға төшкән тауык кеүек, бойок

ВОДВОРИТЬ *сов.* 1. *кого-что, во что* индереү, индереп (күсереп) урынлаштырыу; **водворить в другое жилище** бүтән торлакка күсереп урынлаштырыу 2. *что; перен.* урынлаштырыу, булдырыу; **водворить тишину в классе** класта тынлык урынлаштырыу

ВОДВОРИТЬСЯ *сов.* 1. *в чём* инеү, инеп урынлашыу; **водвориться в комнате** бүлмәгә инеп урынлашыу 2. *перен.* урынлашыу; **водворилась тишина** тынлык урынлашты

ВОДВОРЯТЬ *несов. см. водворить*
ВОДВОРЯТЬСЯ *несов. водвориться*
2. *страд. от водворять*

ВОДЕВИЛЬ *м* водевиль (*шаян комедия*)

ВОДЕВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое водевиль ...ы; **водевильные куплеты** водевиль куплеттары

ВОДИТЕЛЬ *м* водитель, йөрөтөүсе, машина йөрөтөүсе; **водитель трамвая** трамвай йөрөтөүсе

ВОДИТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое водитель ...ы, йөрөтөүсе(ләр) ...ы; **водительское удостоверение** йөрөтөүсе (водитель) танытмаһы

ВОДИТЕЛЬСТВО *с; уст., высок.* юлбашсылык, етәкселек; **под водительством генерала** генерал етәкселегендә

ВОДИТЬ *несов.* 1. *кого-что* йөрөтөү, етәкләп йөрөтөү, алып йөрөү, озатып (буйлап) йөрөтөү; **водить детей на прогулку** балаларҙы саф һауала йөрөргә алып сығыу; **водить ребёнка за руку** баланы етәкләп йөрөтөү; **водить экскурсантов по городу** экскурсанттарҙы кала буйлап йөрөтөү 2. (*идти во главе кого-чего-л.*) алып барыу, етәкселек итеү; **водить полки в атаку** полктарҙы һөжүмгә алып барыу 3. *что (управлять чем-л. движущимся)* йөрөтөү; **водить трамвай** трамвай йөрөтөү 4. *чем, по чему* йөрөтөү; **водить смыч-**

ВОДИТЬСЯ

кѳм по струнама Һызгыс менән кылдар өстөнән йөрөтөү **5. что** булгу; **водить дружбу** дуҫ булгу **6. что; разг.** тогоу, үрсетегү; **водить пчёл** бал корто тогоу **7. (в детских играх)** узаман булгу, узаманлык итеү ♦ **водить за нос** алдап йөрөтөү; **водить на помочах** кулынан тотоп йөрөтөү, үзаллылык бирмәү; **водить хлеб-соль с кем** дуҫ булышыу, аралашыу

ВОДИТЬСЯ *несов.* **1.** бар (күп) булгу, йәшәү; **в лесах водятся медведи** урманда айбузар йәшәй; **у него водилось много книг** уның китаптары күп була торғайны **2. с кем; разг. (дружить)** дуҫлашыу, дуҫ булгу, аралашыу; **он водится с рыбаками** ул балыксылар менән дуҫ **3. страд. от водить** ♦ **как водится в знач. вводи. сл.** гәзәттәгесә, гәзәт буйынса

ВОДКА *ж* аракы ♦ **крепкая водка** *хим.* азот кислотаны; **царская водка** *хим.* алтын иреткес (*тоз кислотаны менән азот кислотаны кушымталы*)

ВОДНИК *м* һыу юлы хезмәткәре, йылыгасы
ВОДНОЛЫЖНЫЙ, -ая, -ое һыу өстөндә саңгы шыуыу ...ы, һыу саңгыһы ...ы; **воднолыжный спорт** һыу саңгыһы спорты

ВОДНОСТЬ *ж; гидр.* һыу күләме (*йылла-ларза, күлдәрзә*)

ВОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** һыу ...ы; **водный транспорт** һыу транспорты; **водная энергия** һыу энергияһы; **водный путь** һыу юлы **2. хим.** һыулы; **водные соединения** һыулы кушылмалар ♦ **водные лыжи** һыу саңгыһы

...**ВОДНЫЙ**, -ая, -ое *урыҫ телендәге һүз-зәрзәң “һыулы” мәғәнәһендәге икенсе өлөш, мәс., глубоководный* тәрән һыулы; **мелководный** һай һыулы

ВОДО... *урыҫ телендәге кушма һүззәрзәң “һыу”, “һыу менән” тигән мәғәнәләргә аңлаткан беренсе өлөш, мәс., водолечение* һыу менән дауалау; **водонагреватель** һыу йылыткыс

ВОДОБОЯЗНЬ *ж; мед.* һыузан куркыу ауырыуы (*котоуоу ауырыуы*)

ВОДОВОЗ *м* һыу ташыусы

ВОДОВОЗНЫЙ, -ая, -ое һыу ташый торған, һыу ташыу ...ы; **водовозная бочка** һыу ташый торған миска

ВОДОВОРОТ *м* **1.** упкын, һыу өйөрмәһе, өйрөлмәк; **попасть в водоворот** өйрөлмәккә эләгәү **2. чего; перен.** өйөрмә, тулкын; **водоворот** *жизни* тормош тулкыны

ВОДОГРЕЙКА *ж; разг.* һыу йылыткыс (*королма*)

ВОДОГРЕЙНЫЙ, -ая, -ое һыу йылытыу өсөн (йылыта торған), һыу йылытыу ...ы, һыу йылыткыс; **водогрейный котёл** һыу йылыта торған қазан

ВОДОЁМ *м* һыу яткылығы; **естественный водоём** тәбиғи һыу яткылығы

ВОДОЗАБОР *м; гидротех.* **1. (установка)** һыу алыу королмаһы **2. (подача воды)** һыу алыу, һыу ебәрәү

ВОДОЗАБОРНЫЙ, -ая, -ое һыу ала торған, һыу алыу ...ы; **водозаборное сооружение** һыу алыу королмаһы

ВОДОИЗМЕРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу үлсәү ...ы; **водоизмерительные приборы** һыу үлсәү приборзары

ВОДОИЗМЕЩЕНИЕ *с* судноның ауырлығы (*күрмә һыузы кысырыкклап сығарыуы менән иҫәпләнә*)

ВОДОКАЧКА *ж* водокачка, һыу кыуыу королмаһы (*һыу яткылығынан һыузы һурып, кәрәк ергә ебәрәп торған насослы йорт*)

ВОДОЛАЗ *м* водолаз (**1. һыу аҫтында эшләүсә кеше** **2. һыуға батыусыларзы котқарыу-сы эт**)

ВОДОЛЁЙ *м* **1. уст.** һыу түгәүсә (*әшсе*) **2. разг., пренебр.** һыу койоусы (*мәғәнәһез буи һүз һөйләүсә йәки языусы*) **3. астр.** һыуғояр (*йондозлок*)

ВОДОЛЕЧЕБНИЦА *ж* һыу менән дауалануы урыны

ВОДОЛЕЧЕБНЫЙ, -ая, -ое һыу менән дауалау ...ы; **водолечебные процедуры** һыу менән дауалау процедуралары

ВОДОЛЕЧЕНИЕ *с* һыу менән дауалау

ВОДОЛЮБИВЫЙ, -ая, -ое һыу яратыусы; **водолюбивое растение** һыу яратыусы үҫемлек

ВОДОМЁР *м; тех.* һыу үлсәгес

ВОДОМЁРНЫЙ, -ая, -ое һыу үлсәгес, һыу үлсәй торған; **водомерный кран** һыу үлсәгес кран ♦ **водомерное стекло** *тех.* һыу үлсәгес көпшә (*көллә һауыт*); **водомерный пост** һыу үлсәй торған (*йылла, күлдәрзә һ.б. һыу кимәлен үлсәй торған королма*)

ВОДОМЁТ *м* (*двигатель*) һыу аткыс

ВОДОМОЙНА *ж* йырза

ВОДОНАБОРНЫЙ: *водонаборная* башня *тех.* һыу һурзыргыс башня

ВОДОНЕПРОНИЦАЕМОСТЬ *ж* һыу үткәр-мәүсәнлек; **водонепроницаемость пласта** ер катламының һыу үткәрмәүсәнлегә

ВОДОНЕПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое һыу үткәрмәй торған, һыу үтмәй торған; **водонепроницаемая ткань** һыу үткәрмәй торған тукыма

ВОДОНОС *м* һыу ташыусы (*кеше*)

ВОДОНОСНЫЙ, -ая, -ое һыулы, һыу булған; **водоносный пласт** һыулы катлам

ВОДООТВОДНЫЙ, -ая, -ое һыу бүлгес, һыу тараткыс; **водоотводный канал** һыу бүлгес канал

ВОДООТЛИВНЫЙ, -ая, -ое һыу түгә торған, һыу бушатыу өсөн, һыу агызыу өсөн; **водоотливный насос** һыу түгә торған насос

ВОДООЧИСТИТЕЛЬ *м* һыу тазарткыс

ВОДООЧИСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу тазарткыс, һыу тазарта торған, һыу сафлан-

дыргыс; **водоочистительный фильтр** һыу тазарткыс филътр

ВОДОПАД *м* шарлауык

ВОДОПЛАВАЮЩИЙ: водоплавающие птицы һыу коштары

ВОДОПЛАВНЫЙ, -ая, -ое һыузан ағыза торган; **водоплавные дрова** һыузан ағыза торган утындар

ВОДОПОДЪЕМНИК *м* һыу күтэрткес

ВОДОПОДЪЕМНЫЙ, -ая, -ое *гидротех.* һыу күтэртгөү ...ы, һыу күтэргес; **водоподъемная установка** һыу күтэртгөү королмаһы

ВОДОПОЙ *м* 1. һыулау; **гнать скот к водопою** малды һыулауға кыгуыу 2. һыу эсереу; **водопой на пастбище** көтөүлектә һыу эсереу

ВОДОПОЛЬЗОВАНИЕ *с* һыу менән файзаланыу; **порядок водопользования** һыу менән файзаланыу тэртибе

ВОДОПРИЕМНИК *м* һыу йыйыу королмаһы

ВОДОПРОВОД *м* һыу үткэргес

ВОДОПРОВОДНЫЙ, -ая, -ое һыу үткэреу ...ы; **водопроводная сеть** һыу үткэреу селтэре

ВОДОПРОВОДЧИК *м* водопроводсы, һыу үткэргес эшсәһе

ВОДОПРОНИЦАЕМОСТЬ *ж* һыу үткэреүсәңлек

ВОДОПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое һыу үткэреүсән, һыу үткэрә торган; **водопроницаемые горные породы** һыу үткэреүсән тау токомдары

ВОДОРАЗБОРНЫЙ: водоразборная колонка һыу колонкаһы, һыу алыу колонкаһы

ВОДОРАЗДЁЛ *м; геогр.* һыу айыргыс (*калыу урын*)

ВОДОРАЗДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу айыргыс, йылгаларзы айыра торган; **водораздельный хребет** һыу айыргыс тау һыргы

ВОДОРЕЗ *м; мор.* һыу яргыс

ВОДОРОД *м* водород (*химик элемент, газ*)

ВОДОРОДИСТЫЙ, -ая, -ое водородлы; **водородистые металлы** водородлы металдар

ВОДОРОДНЫЙ, -ая, -ое *хим.* 1. водород ...ы; **водородный атом** водород атомы 2. водородлы; **водородные соединения** водородлы кушылмалар ♦ **водородная бомба** водород бомбаһы

ВОДОРОСЛИ *мн. (ед. водоросль ж)* 1. бот. ылымык 2. *разг. (водные растения)* ылымык, бака ебәге

ВОДОСБОР *м* 1. һыу йыйыу 2. һыу йыйыу королмаһы

ВОДОСБОРС *м; гидротех.* һыу ебэргес (*һыуһаҡлағыстарзан артык һыузы ағызыу өсөн куланма*)

ВОДОСКАТ *м* гөрләүек, гөрөн

ВОДОСЛІВ *м; гидротех.* һыу ағызгыс (*быуалағы артык һыузы ағызыу өсөн эшлэнгән арык*)

ВОДОСНАБЖЕНИЕ *с* һыу менән тәьмин итеу

ВОДОСПУСК *м* һыу ебэргес (ағызгыс), арык **ВОДОСТОК** *м* 1. һыу акма (*һаркыу урын*) 2. һыулыҡ (*торба һ.б.*)

ВОДОСТОЧНЫЙ, -ая, -ое һыу ағып төшә торған, һыулыҡ ...ы; **водосточная труба** һыулыҡ торбаһы

ВОДОТОК *м; гидр.* һыу ағымы (ағышы)

ВОДОУПОРНЫЙ, -ая, -ое һыуга сызам(лы); **водоупорная глина** һыуга сызамлы балсык

ВОДОХРАНИЛИЩЕ *с* һыуһаҡлағыс

ВОДОЧНЫЙ, -ая, -ое араҡы ...ы; **водочный завод** араҡы заводы

ВОДРУЖАТЬ *несов. см. водрузить*

ВОДРУЗИТЬ *сов. что* қазау, қазап куйыу, қағып куйыу, нығытыу; **водрузить флаг на крышу** флагты кыйыкка қағып куйыу

...ВОДСТВО *с (урыс телендәге кушма һүз-зәрәң халык хужалығы тармағын аңлатуысы икенсе өлөшө); животноводство* малсылык

ВОДЯНИСТЫЙ, -ая, -ое 1. һыуһыл, һыбау; **водянистые ягоды** һыуһыл еләк; **водянистый картофель** һыбау картуф 2. төсһөз, тонок; **водянистые глаза** төсһөз күззәр

ВОДЯНКА *ж; мед.* һары һыу ауырыуы

ВОДЯНОЙ I, -ая, -ое 1. һыу ...ы; **водяная капля** һыу тамсыһы 2. (*как составная часть некоторых бот. и зоол. названий*) һыу ...ы, һыуза үсә (йәшәй) торған; **водяной бык** (*птица*) мәншөгөр, күл боғаһы; **водяной паук** һыу үрмәксәһе; **водяная крыса** көшөл; **водяная лилия** томбойок ♦ **водяные знаки** һыу билдәләре (*аксала, кағызза*); **водяное отопление** һыу менән йилытыу

ВОДЯНОЙ II *м; фольк. (хозяин воды)* һыу әйәһе; (*хозяйка воды*) һыу инәһе

ВОДЯНОЧНЫЙ, -ая, -ое һары һыу ауырыуы ...ы, һары йыйылыу; **водяночный отек** һары һыу йыйылыузан шешенәу

ВОЕВАТЬ *несов.* 1. һуғышыу, һуғыш алып барыу; **воевать до последней капли крови** һуңғы һулышына тиклем һуғышыу 2. *с кем-чем; перен., разг.* көрәшеу, еңешәу, даулашыу, ызгышыу; **воевать с домашними** өйзәгеләр менән даулашыу; **воевать с половodem** ташкын менән көрәшеу

ВОЕВОДА *м; ист.* воевода (*Боронго Рустә гәскәр башлығы*)

ВОЕВОДСТВО *с* 1. *ист.* воеводалык (*воевода дәрәжәһе*) 2. *ист.* воеводство (*воевода идара иткән өлкә*) 3. воеводалык (*Польша административ-территориаль берәмек*)

ВОЕДИНО *нареч.* бергә, бер бөтөн, бер урынға; **собрать всех воедино** барыһын бергә туплау (йыйыу)

ВОЕНАЧАЛЬНИК *м* гәскәр башлығы, хәрби начальник (башлыҡ)

ВОЕНИЗАЦИЯ *ж* хәрбиләшеу; **военизация промышленности** сәнагәттең хәрбиләшеуе

ВОЕНИЗИРОВАТЬ

ВОЕНИЗИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* хәрбиләштерев, хәрби эшкә өйрәтеү; **военизировать** *народное хозяйство* халык хужалыгын хәрбиләштерев; **военизировать население** халыкты хәрби эшкә өйрәтеү

ВОЕНИЗИРОВАТЬСЯ *сов., несов. страд. от военизировать*

ВОЕНКОМ *м (военный комиссар)* хәрби комиссар

ВОЕНКОМАТ *м (военный комиссариат)* хәрби комиссариат

ВОЕНКОР *м (военный корреспондент)* хәрби корреспондент

ВОЕННО... и **ВОЕННО...** *урыс телендәге кушма һүзәррәң “һуғышка”, “хәрби”, “хәрби хезмәткә бәйлә” мәгәнәнән аңлаткан беренсе өлешө, мәс., военно-политический хәрби-сәйәси; военно-революционный хәрби-революцион; военнослужащий хәрби хезмәткәр*

ВОЕННО-ВОЗДУШНЫЙ, -ая, -ое хәрби-һауа ...ы; **военно-воздушные силы** хәрби-һауа көстәрә; **военно-воздушная академия** хәрби-һауа академияһы

ВОЕННО-МОРСКОЙ, -ая, -ое хәрби-диңгез ...ы; **военно-морской флот** хәрби-диңгез флоты

ВОЕННООБЯЗАННЫЙ *м* хәрби хезмәткә бурыслы, хезмәт итергә тейеш (*кеше*)

ВОЕННОПЛЕННЫЙ *м* әсир, һуғыш әсире, тоткон

ВОЕННО-ПОЛЕВОЙ, -ая, -ое хәрби-ялан ...ы; **военно-полевой суд** хәрби-ялан суды

ВОЕННОСЛУЖАЩИЙ *м* хәрби хезмәткәр

ВОЕННО-УЧЕБНЫЙ, -ая, -ое хәрби-уқыу ...ы; **военно-учебный корпус** хәрби-уқыу корпусы

ВОЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** һуғыш ...ы; **военное время** һуғыш вақыты **2.** хәрби, ғәскәри; **военная служба** хәрби хезмәт; **военная тайна** хәрби сер; **военное положение** хәрби хәл; **военное училище** хәрби училище **3.** *в знач. суц.* **военный** *м* хәрби хезмәткәр, ғәскәри кеше

ВОЕНРУК *м (военный руководитель)* хәрби етәксе (*уқыу йорттарында*)

ВОЕЩИНА **ж 1.** *сбир.* ғәскәризәр; **с точки зрения воещины** ғәскәризәр күзлегәнән **2.** һуғыш сукмарзары; **германская воещина** герман һуғыш сукмарзары

ВОЖАК *м 1.* башлап барыусы, озатып барыусы, озатыгусы, юл күрһәтеүсе; **вожак** *м* **взяли лесника** юл күрһәтеүсе итеп урман карауылсыһын алдылар **2.** башлык, етәксе; **вожак** *м* **молодежи** йәштәр етәксеһе

ВОЖАТАЯ *ж* вожатый катын-кыз

ВОЖАТЫЙ *м 1.* *уст.* (*вожак*) озатып барыусы, озатыгусы, юл күрһәтеүсе **2.** башлык, башлап барыусы **3.** вожатый (*пионер отряды йәки дружинаһының етәксеһе*); **вожатый** *м* **третьего отряда** өсөнсө отряд вожатыйы **4.** *разг.* (*вагоновожатый*) трамвай йөрөтөүсе

ВОЖДЕЛЕНИЕ *с 1.* (*сильное желание*) көслө теләк, һәфсе **2. (*половое влечение*) енси теләк, шәһүәт**

ВОЖДЕЛЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* көтөп алынған, зарыгып көтөлгән; **вожделенный** *м* **отдых** көтөп алынған ял

ВОЖДЬ *м 1.* башлык; **вождь скифов** скифтар башлығы **2.** *высок.* етәксе, остаз **3.** юлбашсы; **нарбдний вождь** халык юлбашсыһы

ВОЖЖИ *мн. (ед. вожжа ж)* дилбегә ♦ **вожжа** *под хвост попала кому; прост.* артык көйһөзләнеү, килделе-киттелерәк кеше тураһында; **прибрать вожжи к рукам; держать вожжи в руках** дилбегәнә кулда нык тотоу (*власть, етәксе-леккә карата*)

ВОЗ *м 1.* (*повозка, груз*) йөк, ылау; **воз дров** бер йөк утын **2.** *перен., разг.* (*множество*) бик күп, бер йөк; **воз новостей** бик күп яңылыктар

ВОЗ... (*вос...*) *приставка 1.* “мендерец” *тигән кылым* ярзамында *тәржемә ителә*; **вознести** күтәрәп мендереү

2. “яңынан” *тигән рәңгеш* ярзамында; **возродить** яңынан барлыкка килтереү; **возобновить** яңыртуу, яңынан башлау

3. *хәрәкәттең нимәгәлер яуап булыуын белдерә*; **воздаты** кайтарыу, түләү; **вознаградить** бүләкләү

4. “бик нык” *тигән рәңгеш* ярзамында; **возлюбить** бик нык яратыу; **возрадоваться** бик нык шатлануу

ВОЗБРАНИТЬ *сов. что; уст.* тыйыу, рөхсәт итмәү

ВОЗБРАНЯТЬ *несов. что; уст. см. возбранить*

ВОЗБРАНЯТЬСЯ *несов. 1.* *уст.* тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **ходить здесь не возбраняется** бында йөрөү тыйылмай (рөхсәт ителә) **2.** *страд. от возбранять*

ВОЗБУДИМОСТЬ *ж 1.* тәьсиргә бирелеү, тәьсирләнеү **2.** *физиол.* ярһуғанлык

ВОЗБУДИМЫЙ, -ая, -ое **1.** тиз тәьсирләнеүсән, тәьсиргә бирелеүсән, токаныусан; **возбудимый человек** тиз тәьсирләнеүсән кеше **2.** *физиол.* ярһуған, кузгыусан; **возбудимые ткани** кузгыусан тукымалар

ВОЗБУДИТЕЛЬ *м* барлыкка килтереүсе, кузгытыусы, тыузырыусы, тыузыргыс; **возбудитель энергии** энергия барлыкка килтереүсе; **возбудитель болезни** ауырыу тыузырыусы

ВОЗБУДИТЬ *сов. 1.* *что* кузгытыу, тыузырыу, уятыу; **возбудить любопытство** кызыкһынһы уятыу; **возбудить аппетит** аппетит кузгытыу **2.** *что* кузгатыу, күтәрәү; **возбудить вопрос** һорау кузгатыу **3.** *кого-что* ярһытыу, кызгырыу, токандырыу, әсәрләндереү; **возбудить больно** ауырыуы ярһытыу **4.** *против кого-чего* каршы куйыу, котортоу; **возбудить людей против себя** кешеләрзә үзенә каршы куйыу

ВОЗБУДИТЬСЯ *сов.* 1. (*возникнуть*) уяныу, барлыкка килеу; **возбудилось любопытство** кызыкхыныу уянды 2. (*возволноваться*) кызыу, ярһуу, ярһып (кызып) китеу, асәрләнеу

ВОЗБУЖДАТЬ *несов. см. возбудить*

ВОЗБУЖДАТЬСЯ *несов. 1. см. возбудиться*
2. *страд. от возбуждать*

ВОЗБУЖДЕНИЕ *с* 1. уятыу, тыузырыу, кузгытыу; **возбуждение любопытства** кызыкхыныу уятыу; **возбуждение тока в проводнике** үткәргестә (тимер сыбыкта) ток барлыкка килеу 2. кузгатыу, күтәреу; **возбуждение уголовного дела** енәйт эше кузгатыу 3. кызыу, ярһуу, ярһып (кызып) китеу, асәрләнеу; **возбуждение больного** ауырыузың ярһууы 4. *физиол.* ярһуу; **возбуждение и торможение в коре больших полушарий головного мозга** баш мейеһенең зур ярымшарзар кабыгындағы ярһуу һәм тоткарланыу

ВОЗБУЖДЕННОСТЬ *ж* ярһуулык, нык тәьсирләнеу; **чувство возбужденности** нык тәьсирләнеу

ВОЗБУЖДЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от возбудить* 2. *прил.* ярһуу(лы); **возбужденный вид** ярһуу киәфәт

ВОЗВЕДЕНИЕ *с* 1. *чего* һалыу, төзөү, короу, өйөү; **возведение фундамента** нигез һалыу; **возведение насыпи** тупрак өйөү 2. *кого-что, во что; перен.* күтәреу, дәрәжә биреу; **возведение в генералы** генерал дәрәжәһенә күтәреу 3. *чего, на кого-что* гәйеп тағыу, яла яғыу; **возведение обвинения на кого-л.** гәйеп тағыу 4. әйләндереу, менән бәйләу; **возведение в принцип** *чего-л. низменелер* принципка әйләндереу

ВОЗВЕЛИЧИВАТЬ *несов. см. возвеличить*

ВОЗВЕЛИЧИТЬ *сов. кого-что; высок.* зурлау, ололау, данлау; **возвеличить свой народ** үз халкыңды зурлау

ВОЗВЕСТИ *сов. 1. кого-что; уст., высок.* етәкләп мендереу, етәкләп күтәреу, етәкләп алып барып ултыртыу; **возвести на сцену** *кого-л. кем-делер* сәхнәгә етәкләп мендереу 2. (күззе) күтәреу, (карашты) йүнәлтеу, югарыға карау; **возвести глаза** карашты өскә йүнәлтеу 3. *в кого-что; перен.* күтәреу, дәрәжә биреу; **возвести в нарбд-ные артисты республики** республиканың халык артисы дәрәжәһенә күтәреу 4. *во что* әһәмнәт биреу; **возвести в культ** культ кимәленә күтәреу 5. *что* короу, өйөү, һалыу, төзөү; **возвести стену** стена һалыу 6. *на кого* гәйеп тағыу, яла яғыу; **возвести обвинение** гәйеп тағыу 7. *что, к чему* менән бәйләу, менән аңлагыу; **возвести некоторые обычаи к древности** кайһы бер йолаларзы боронго менән бәйләу ♦ **возвести в степень мат.** дәрәжәгә күтәреу; **возвести на престол** (на трон) тәхеткә ултыртыу

ВОЗВЕСТИТЬ *сов. что, о чём* хәбәр итеу, белдереу, иглан итеу; **возвестить о прибытии артистов** артистар килеу тураһында хәбәр итеу

ВОЗВЕЩАТЬ *несов. см. возвестить*

ВОЗВОДИТЬ *несов. см. возвести*

ВОЗВРАТ *м* 1. кире кайтарыу (биреу), кайтарып биреу; **возврат ссуды** ссуданы кире кайтарыу; **возврат учебников** дәреслектәрзә кайтарып биреу 2. кире кайтыу; **возврат болезни** ауырыузың кире кайтыуы (башланыуы); **возврат солдата домой** һалдаттың өйгә әйләнеп кайтыуы

ВОЗВРАТИТЬ *сов. 1. что* кире биреу, кайтарыу, кайтарып биреу, кире кайтарыу; **возвратить рукопись автору** кулъязманы авторға кире кайтарыу; **возвратить права** хокукты кайтарыу 2. *что* кире (яңынан) кайтарыу, аякка бастырыу; **возвратить здоровье** сәләмәтлекте кире кайтарыу 3. *кого-что (заставить вернуться)* бороп (кире) кайтарыу; **возвратить детей** домой балаларзы өйгә кире кайтарыу ♦ **возвратить к жизни** һушына килтереу, сәләмәтләндереу

ВОЗВРАТИТЬСЯ *сов. 1.* кайтыу, кире кайтыу, әйләнеп кайтыу; **возвратиться в школу** мәктәпкә кире кайтыу 2. *перен. (вновь появиться — о настроении, чувствах)* яңынан барлыкка килеу, кайтанан килеу, килеу; **сознание возвратилось к больному** ауырыу аңына килде 3. яңынан үткәнгә (әлеккәгә) кайтыу; **возвратиться к пройденному** яңынан үткәнгә кайтыу

ВОЗВРАТНЫЙ, -ая, -ое 1. кире кайтыу ...ы, кайтыу ...ы; **возвратный путь** кире кайтыу юлы 2. (*о болезни*) кабатланмалы, кайтмалы; **возвратный тиф** кайтмалы тиф 3. (*о денежных средствах*) кайтарылырга тейешле; **возвратная ссуда** кайтарылырга тейешле ссуда 4. *грам.* кайтым ...ы; **возвратный залог** в башкортском языке башкорт телендә кайтым йүнәләше

ВОЗВРАЩАТЬ *несов. см. возвратить*

ВОЗВРАЩАТЬСЯ *несов. 1. см. возвратиться* 2. *страд. от возвращать*

ВОЗВРАЩЕНИЕ *с* 1. кире кайтарыу; **возвращение долга** бурысты кире кайтарыу 2. кире кайтыу, кайтыу; **возвращение домой** өйгә кайтыу; **возвращение к прежним занятиям** әлекке шөгөлгә кире кайтыу

ВОЗВЫСИТЬ *сов. 1. что; уст.* күтәреу, югарырак (өскәрәк) күтәреу, бейегәйтеу, бейегерәк итеу; **возвысить фундамент** дома йорт нигезен бейегәйтеу 2. *кого-что* күтәреу, дәрәжәһен күтәреу; **он возвысил свой род** ул үз нәселенә дәрәжәһен күтәрзе 3. *уст. (цену, стоимость)* күтәреу, хак күтәреу; **возвысить цену на уголь** күмергә хак күтәреу 4. (*усилить*) күтәреу, көсәйтеу; **возвысить голос** тауыш(ты) күтәреу

ВОЗВЫСИТЬСЯ *сов. 1. уст.* күтәрелеу, югары күтәрелеу; **уровень воды** значительно **возвысился** һыу кимәле байтак күтәрелде 2. (дәрәжәһе) күтәрелеу, (абруйы) үсәу, үсеп, күтәрелеп китеу; **желание возвыситься** күтәрелеу теләге 3. (*о голосе*) көсәйеу; **его** **голос возвысился** уның тауышы көсәйзе

ВОЗВЫШАТЬ

ВОЗВЫШАТЬ *несов.* 1. *см.* **возвысить** 2. *кого* (*облагораживать*) (рухи яктан) күтәреү, матурлау; **честность возвышает человека** намыслы булгу кешене матурлай

ВОЗВЫШАТЬСЯ *несов. страд. от возвышать*

ВОЗВЫШЕНИЕ *с* 1. күтәреү, күтәреу; **возвышение Московского государства** Мәскәү дәүләтенең күтәреуе; **возвышение гблоса** тауыш күтәреү 2. калкыу урын, бейек урын, калкыулык; **стоять на возвышении** калкыу урында тороу

ВОЗВЫШЕННОСТЬ *ж* 1. *геогр.* калкыулык; **Приволжская возвышенность** Волга буйы калкыулығы 2. югарылык, күтәренкелек, рухи матурлык; **возвышенность идей** идеялар югарылығы

ВОЗВЫШЕННЫЙ, -ая, -ое 1. калкыу, калкып торган; **возвышенное место** калкыу урын 2. югары, рухи яктан матур (камил); **возвышенная цель** югары максат; **возвышенные идеи** югары идеялар

ВОЗГЛАВИТЬ *сов. кого-что* башында тороу, етәкләү, етәкселек итеү; **возглавить движение** хәрәкәткә етәкселек итеү (башында тороу); **возглавить комиссию** комиссияга етәкселек итеү

ВОЗГЛАВЛЯТЬ *несов. см. возглавить*

ВОЗГЛАС *м* тауыш, ауаз; **радостные возгласы** шатлыклы тауыштар; **одобрительные возгласы** хуплау ауаздары

ВОЗГЛАСИТЬ *сов. что и без доп.; высок.* кыскырып әйтеү (белдереү), иглан итеү, тантаналы рәүештә иглан итеү (белдереү); **возгласить здравницу в честь друга** дустаның һаулығы өсөн тантаналы рәүештә тост әйтеү

ВОЗГЛАШАТЬ *несов. см. возгласить*

ВОЗГОНКА *ж; хим.* газга әйләнәү (*каты матдәнең газга әйләнәсе*), кыззырып кыуу

ВОЗГОНЯТЬ *несов. что; хим.* газга әүерелдереү

ВОЗГОРАЕМЫЙ, -ая, -ое *спец.* тиз токаныулан

ВОЗГОРАНИЕ *с см. возгорать, возгораться*

ВОЗГОРАТЬ *несов. см. возгореться*

ВОЗГОРАТЬСЯ *несов. см. возгореться*

ВОЗГОРДИТЬСЯ *сов. чем и без доп.* маһайыу, әреләнәү, купайыу, көпәренеп китеү, тәкәб-берләнәү

ВОЗГОРЕТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* яна башлау, янып (токанып) китеү, кабыныу, дәрләп яныу 2. *перен. (внезапно возникнуть)* токаныу, токанып (башланып) китеү; **возгорелась борьба** көрәш башланып ките 3. *чем; перен. (каким-л. желанием, чувством)* кабыныу, уяныу (*хистәр тураһында*)

ВОЗДАВАТЬ *несов. см. воздать*

ВОЗДАТЬ *сов.; уст., высок.* 1. *что, кому-чему* биреү, күрһәтеү; **воздать должное** тейеш-

леһен биреү; **воздать воинские почести** хәрби хөрмәт күрһәтеү 2. *чем* кайтарыу, әжерен кайтарыу, түләү; **воздать добром за зло** яманлыкка якшылык менән кайтарыу

ВОЗДАЯНИЕ *с; уст., высок.* бүләк, әжер, түләу, көһөр

ВОЗДВИГАТЬ *несов. см. воздвигнуть*

ВОЗДВИГНУТЬ *сов. что* һалыу, короу, төзөү, тергезеү; **воздвигнуть памятник** һәйкәл һалыу

ВОЗДЕЙСТВИЕ *с* йогонто, тәһсир; **оказать моральное воздействие** мораль йогонто яһау; **находиться под воздействием кого-чего-л. кем-деңдер** тәһсире аһтында булгу

ВОЗДЕЙСТВОВАТЬ *сов., несов. на кого-что* тәһсир итеү, йогонто яһау; **воздействовать силой** примәра үрнәк менән тәһсир итеү

ВОЗДЕЛАТЬ *сов. см. возделывать*

ВОЗДЕЛЫВАНИЕ *с* 1. эшкәртеү; **возделывание полей** баһыузарзы эшкәртеү 2. үстереү, игеү; **возделывание овощных культур** йәшелсә культуралары үстереү

ВОЗДЕЛЫВАТЬ *несов. что* 1. эшкәртеү; **возделывать землю** ер эшкәртеү 2. үстереү, игеү; **возделывать лён** етен үстереү

ВОЗДЕРЖАВШИЙСЯ, -аяся, -еся 1. *прич.* тыйылган, баш тарткан 2. *в знач. суц.* **воздержавшийся** *м* тауыш бирмәй калыусы; **при голосовании воздержавшихся** не было һайлаганда тауыш бирмәй калыусылар булманы

ВОЗДЕРЖАНИЕ *с* тыйылыу, һаклануу, һәфсене тыйыу; **воздержание в еде** ашаузан тыйылыу

ВОЗДЕРЖАННОСТЬ *ж* тыйнаклык, тотанаклык, сабырлык; **проявить воздержанность** тотанаклык күрһәтеү

ВОЗДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое тыйнак, тотанаклы, сабыр; **воздержанный человек** тотанаклы кеше

ВОЗДЕРЖАТЬСЯ *сов. от чего* 1. тыйылыу, баш тартыу; **воздержаться от курения** тәмәке тартыузан тыйылыу; **воздержаться от ответа** яуап биреүән баш тартыу 2. бирмәй калыу, тыйылып калыу; **воздержаться от голосования** һайлаганда тауыш бирмәй калыу

ВОЗДЕРЖИВАТЬСЯ *несов. см. воздержаться*

ВОЗДЕТЬ: **воздеть руки** *книжн.* кулдарзы югары күтәреү (*чтенес, каршылык һ.б. белдереп*)

ВОЗДУХ *м* һауа; **свежий воздух** саф һауа; **спертый воздух** тынсыу һауа; **давление воздуха** һауа баһымы; **горение в воздухе** һауала яныу; **дышать свежим воздухом** саф һауа һулау ♦ **воздух!** һауа! (*дошман самолётның килеүен белдерә*); **в воздухе** һиселә, беләнә (*һизәңдер булығы, килеүе һ.б.*); **взлететь в воздух:** 1) шартлап емерелеү, юкка сығыу; 2) хыял,

пландар юкка сыгыу; **дышáть вóздухом каким**, *чего айланэ-тиралэге хэл-вакига менэн йэшэу; на (открытом) вóздуже* тышта (асык хауала) булыу; **повыснуть в вóздуже** хэл ителмэу

ВОЗДУХО... *урыс телендэге кушма һүз-зэрзэц “һауа”, “һауага караван”, “һауага бэй-ленешле” мэгэнэлэрен аңлаткан беренсе өлөшө, мэс., воздуховód* һауа үткэргес; **воздухонагре-ватель** һауа йылыткыс

ВОЗДУХОДУВКА *ж; тех.* һауа өрзөргөс (домна мейестэрэнэ һауа биреүсе машина)

ВОЗДУХОПЛАВАНИЕ *с* һауала осоу (һауа-нан еңел булган аппараттарза осоу теорияһы һәм практикаһы)

ВОЗДУХОПЛАВАТЕЛЬ *м* һауала осоусы

ВОЗДУХОПЛАВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауала осоу ...ы, һауала оса торған; **воздухоплавательный аппарат** һауала осоу аппараты

ВОЗДУШНЫЙ, -ая, -ое **1.** һауа ...ы; **воздушная струя** һауа ағымы; **воздушное сообщение** һауа юлы **2.** һауа менэн, һауа ...ы, һауа ярзамында; **воздушный тормоз** һауа тормозы; **воздушное охлаждение** һауа менэн һыуытыу **3. перен.** еңел, бик нэфис, өрфөйә; **воздушная походка** еңел атлап йөрөү; **воздушное платье** өрфөйә күлдәк ♦ **воздушная ванна** һауа ваннаһы; **воздушная тревога** һауа тревогаһы; **строить воздушные замки** буш хыял короу; **воздушный поцелуй** ым менэн үбөү

ВОЗЖЕЧЬ *сов. что; уст. 1. (зажечь)* токандырыу, токандырып ебөрөү, яндырыу, яндырып ебөрөү, кабызғыу, кабызғып ебөрөү **2. перен.** кабызғыу, уятыу

ВОЗВРАНИЕ *с* өндәмә, сакырыу

ВОЗВАТЬ *сов. к кому-чему; высок.* сакырыу, мөрәжәгәт итеү; **возвать к восстанию** баш күтәрәүгә сакырыу

ВОЗВРЕНИЕ *с; книжн.* караш, фекер; **излагать свой воззрения** үз караштарыңды һөйләү

ВОЗИТЬ *несов. 1. кого-что* ташыу, килтерер; **возить кирпич на стройку** төзөлөшкә кирбес ташыу **2. что; разг. (волочить, таскать)** һөйрәү, һөйрәп йөрөтөү; **возить по полу** изән буйлап һөйрәү **3. чем; разг.** йөрөтөү; **возить рукой по столу** кулды өстәл өстөнән йөрөтөү ♦ **возить вбду на ком кемде лэ булһа** басып эшлэтөү, эшкә егеү

ВОЗИТЬСЯ *несов. 1.* айкашыу, ыгы-зыгы килеү, кайнашыу; **дети возились на полу** балалар изәндә айкаша ине **2.** булашыу, шөгөлләнөү, азапланыу, маташыу; **мальчик возился с собакой** малай эт менэн булаша ине; **возиться с устройством выставки** күргәзмә урынлаштырыу менэн шөгөлләнөү **3. разг.** мыштырлау; **ну что ты возишься?** йә, нимә һин мыштырлайһың?

ВОЗКА *ж; разг. от возить 1*

ВОЗЛАГАТЬ *несов. см. возложить* ♦ **возлагать надежды на кого-что** өмөт бағлау; **возла-**

гать ответственность на кого-что яуаплылык йөкмәтеү

ВОЗЛЕ *нареч. и предлог 1. нареч.* янында, эргәһендә; **вещи лежали возле** айберзәр эргәлә ята ине **2. предлог с род. п.** янында, эргәһендә, эргәләп; **возле дома** өй янында

ВОЗЛЕЖАТЬ *несов. на чём; уст.* ятыу, ятып тороу

ВОЗЛИКОВАТЬ *сов.* бик нык кыуаныу (шаглану)

ВОЗЛИЯНИЕ *с; шутол. (выпивка)* эсеу, һалыу

ВОЗЛОЖЕНИЕ *с см. возложить; возложение цветов к памятнику* һәйкәлтә сәскәләт һалыу

ВОЗЛОЖИТЬ *сов. что 1.* (тантаналы рәүештә) һалыу, куйыу; **возложить венки** веноткар һалыу **2.** йөкмәтеү, тапшырыу, аузарыу ♦ **возложить ответственность на кого-л. кемгә булһа** ла яуаплылыкты йөкмәтеү; **возложить вину на кого кемгәлер** гәйепте аузарыу

ВОЗЛЮБИТЬ *сов. кого-что; уст.* яратыу, һөйөү

ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от возлюбить 2. прил.; высок.** һөйөклө, нык яраткан, нык һөйгән; **возлюбленная внучка** нык яраткан ейәнсәр **3. в знач. суц. возлюбленный м и возлюбленная ж** һөйгән йәр, яраткан кеше, һөйәркә (һөйәр)

ВОЗМЕЗДИЕ *с; высок.* яза, яуап язаһы, кор; **справедливое возмездие** гәзел яза

ВОЗМЕСТИТЬ *сов. что* каплау, кайтарыу; **возместить убытки** зыяңды каплау

ВОЗМЕЧАТЬ *сов.* хыялланыу, хыялға бирелөү

ВОЗМЕЩАТЬ *несов. см. возместить*

ВОЗМОЖНО **1. нареч.** мөмкин тиклем, мөмкин булган тиклем; **сделать возможно лучше** мөмкин тиклем һәйбәтерәк эшлэргә; **принести возможно скорее** мөмкин булган тиклем тизерәк килтерер **2. в знач. сказ., безл.** мөмкин, мөмкин-селек булыу, мөмкин булыу; **бчень возможно** бик мөмкин **3. в знач. вводн. сл.** бәлки, ихтимал; **мне, возможно, придется съездить** бәлки, миңә барып кайтырға тура килер

ВОЗМОЖНОСТЬ *ж 1.* булыу, булганлык, ихтималлык; **возможность такого решения** сомнительна шундай карарзың булыуы шикле **2.** мөмкинлек; **возможность должна быть использована** мөмкинлек файзаланылырға тейеш **3. мн.** возмжности мөмкинлектәр, мөмкинселектәр; **материальные возможности** матди мөмкинлектәр ♦ **до последней возможности** һуңғы мөмкинселеккә тиклем; **нет возможности** мөмкинселек юк, мөмкин түгел; **по возможности; по мере возможности** мөмкин булган тиклем, мөмкин булганса

ВОЗМОЖНЫЙ, -ая, -ое мөмкин, мөмкин булган, булыуы мөмкин, ихтимал, ихтимал бул-

ВОЗМУЖАЛЫЙ

ган, булгууы ихтимал; **возможный ответ** мөмкин булган яуап

ВОЗМУЖАЛЫЙ, -ая, -ое 1. балиг булган, үсеп еткән 2. өлкәнэйгән, ир корона ингән; **возмужалый вид** өлкәнэйгән киәфәт

ВОЗМУЖАТЬ сов. 1. (*физически окрепнуть*) үсеп етеү, буйга етеү 2. (*достигнуть зрелости*) балиг булгуу, ир корона инеү (ултырыу), өлкәнэйеү

ВОЗМУТИТЕЛЬ м бозоусы, болартыусы; **возмутитель спокойствия** тыныслыкты бозоусы

ВОЗМУТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое асыу кабаргыс (тыгузыргыс, килтергес), асыу кабарга (килтерә, тыгузыра) торган, асыу кабартырлык (тыгузырлык, килтерерлек); **возмутительный поступок** асыу килтерә торган кылык

ВОЗМУТИТЬ сов. *кого-что* 1. асыуландырыу, асыу килтереү (тыгузырыу, кабаргыу); **возмутить нарбд** халыкты асыуландырыу 2. *уст.* котко халыу, котортоу, сыуалыш тыгузырыу

ВОЗМУТИТЬСЯ сов. 1. асыу килеү, асыу кабарыу, асыулануу; **возмутиться поведением чым-л. кемдеңдер** тәртибенә асыу килеү 2. *уст.* баш күтәреү, фетнә (бола) сыгарыу, сыуалышыу

ВОЗМУЩАТЬ несов. см. возмутить

ВОЗМУЩАТЬСЯ несов. 1. см. возмутиться 2. *страд. от возмущать*

ВОЗМУЩЕНИЕ с 1. асыу, асыу килеү; **чувство возмущения** асыу тойгоһо 2. *уст.* фетнә, баш күтәреү, сыуалыш; **день возмущения декабристов** декабристарздың баш күтәреү көнө

ВОЗМУЩЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от возмутить* 2. *прил.* асыулы; **возмущенный вид** асыулы киәфәт

ВОЗНАГРАДИТЬ сов. *кого-что* бүләкләү, ризалатыу; **вознаградить за труд** хезмәт өсөн бүләкләү

ВОЗНАГРАЖДАТЬ несов. см. вознаградить

ВОЗНАГРАЖДЕНИЕ с 1. см. вознаградить; **вознаграждение за долголетнюю службу** озақ йылдар хезмәт иткән өсөн бүләкләү 2. бүләк, хак, әжер; **денежное вознаграждение** аксалата бүләк

ВОЗНЕГОДОВАТЬ сов. *на кого-что; книжн.* асыу килеү, асыу кабарыу, нык асыулануу

ВОЗНЕНАВИДЕТЬ сов. *кого-что* күрә алмау, нәфрәтләнәү, нәфрәт уяныу, нәфрәт тыуыу

ВОЗНЕСТИ сов. *кого-что* 1. *высок.* өскә (югары) күтәреү 2. *перен.* мактау, күккә күтәреү; **вознести до небес** күккә күтәреп мактау

ВОЗНЕСТИСЬ сов. 1. *высок.* күтәрелеү, олгашыу, югарыга күтәрелеү; **вознестись в облака** болоттарга олгашыу 2. *перен.* тәкәбберләнәү, һауаланыу, әреләнәү

ВОЗНИКАТЬ несов. см. возникнуть

ВОЗНИКНОВЕНИЕ с барлыкка килеү, тыгууы, (килеп) сыгыу; **возникновение жизни на земле** ерзә тереклек барлыкка килеү; **возникновение частной собственности** хосуси милек барлыкка килеү; **возникновение пожара** янғын сыгыу

ВОЗНИКНУТЬ сов. барлыкка килеү, тыгууы, килеп сыгыу

ВОЗНИЦА м күсер

ВОЗНОСИТЬ несов. см. вознести

ВОЗНОСИТЬСЯ несов. 1. см. вознестись 2. *страд. от возносить*

ВОЗНЯ ж; *разг.* 1. ығы-зыгы, шау-шыу; **дети подняли возню** балалар ығы-зыгы күтәрзәләр 2. (*хлопоты*) мәшәкәт, мәшәкәтле эш; **возня с установкой приборов** приборзар урынлаштырыу мәшәкәте

ВОЗОБНОВИТЬ сов. *что* 1. яңынан башлау; **возобновить работу** эште яңынан башлау; **возобновить прерванный разговор** бүленгән һөйләшеүзә яңынан башлау 2. элекке хәленә кайтарыу, торгозоу, аякка бастырыу, яңыртыу; **возобновить запущенное хозяйство** ташландык хужалыкты аякка бастырыу

ВОЗОБНОВИТЬСЯ сов. яңынан башлануу, кайтанан башлануу, тергеңеү; **занятия возобновились** дәрестәр яңынан башланды

ВОЗОБНОВЛЕНИЕ с см. возобновить, возобновиться ♦ **возобновление деятельности** эшмәкәрлекте аякка бастырыу; **возобновление судебного дела** суд эшен яңынан башлау (карау)

ВОЗОБНОВЛЯТЬ несов. см. возобновить

ВОЗОБНОВЛЯТЬСЯ несов. 1. см. возобновиться 2. *страд. от возобновлять*

ВОЗОВОЙ, -ая, -ое йөк ...ы; **возовые весы** йөк үлсәүе

ВОЗОК м көймәле сана

ВОЗОМНИТЬ сов. (*обычно в сочетании со словами "о себе", "себя"*); *разг.* маһайыу, купайыу, үзен әллә кемгә куйыу

ВОЗОПИТЬ сов.; *уст.* нык итеп кыскырыу, акырыу

ВОЗРАЖАТЬ несов. см. возразить

ВОЗРАЖЕНИЕ с см. возразить — **возражать; проект встретил возражения** проект каршылыкка осраны; **возражений нет** каршылык юк

ВОЗРАЗИТЬ сов. каршы килеү, каршы төшөү, каршы әйтеү; **возразить прбтив чего-л. нимәгәләр** каршы килеү

ВОЗРАСТ м йәш; **дети школьного возраста** мәктәп йәшендәге балалар; **люди одного возраста** бер йәштәге кешеләр ♦ **войти в возраст** балиг булгуу; **выйти из возраста** йәше узыу; **в возрасте** үсеп еткән

ВОЗРАСТАТЬ несов. см. возрасти

ВОЗРАСТІ *сов.* үсөү, артыу, көсөйөү; дохбы населенія **возраслі** халыктың килеме арты; **требования возрастаю**т талаптар көсөйө

ВОЗРАСТНОЙ, -ая, -ое йәш ...ы, йәш яғынан, йәшкә бәйлә, йәш буйынса; **возрастной ценз** йәш цензы; **возрастные изменения** йәшкә бәйлә үзгәрештәр; **возрастной состав населения** халыктың йәш буйынса составы

ВОЗРОДИТЬ *сов.* *кого-что* яңынан торгозоу, (яңынан) аякка бастырыу, яңыртыу, кайтарыу, тергезеу; **возродить разрушенное войной хозяйство** һуғыш тарафынан емерелгән хужалыкты аякка бастырыу; **возродить былую славу** элекке данды кире кайтарыу

ВОЗРОДИТЬСЯ *сов.* (яңынан) тергезеу, яңынан аякка басыу, яңыртылыу, кире кайтыу; **народное искусство возродилось** халык сәнгатә тергезелде

ВОЗРОЖДАТЬ *несов. см.* **возродить**

ВОЗРОЖДАТЬСЯ *несов. 1. см.* **возродиться**
2. *страд. от* **возрождать**

ВОЗРОЖДЕНИЕ *с* 1. (яңынан) торгозоу, аякка бастырыу, тергезеу, яңыртылыу, кире кайтыу; **возрождение разрушенного хозяйства** емерелгән хужалыкты аякка бастырыу 2. Яңырыу (*Европала урта быуаттардан һуң фән, мәҙәниәт, сәнәт үсеп киткән осор*); **эпоха Возрождения** Яңырыу дәүере

ВОЗРОПАТЬ *сов.; уст.* ризаһызлыҡ белдерәу, һуқраныу

ВОЗЧИК *м* ылаусы, йөксө

ВОЗЫМЕТЬ *сов. что* 1. алыу, булыу; **возыметь власть** власть алыу 2. тойоу, һизеу; **возыметь желание** теләк барлыгын тойоу ♦ **возыметь действие** тәъсир итеу, йогонто яһау

ВОИН *м; высок.* һуғышсы, яугир; **доблестный воин** багыр яугир

ВОИНСКИЙ, -ая, -ое хәрби, гәскәри; **воинский устав** хәрби устав; **воинское звание** хәрби дәрәжә

ВОИНСТVENНОСТЬ *ж* 1. һуғышсанлыҡ; **воинственность племени** кәбиләнәң һуғышсанлыгы 2. *перен.* әтәслек, һуғышсан (булыу), һуғышып барыу; **воинственность характера** холтоң әтәслеге

ВОИНСТVENНЫЙ, -ая, -ое 1. һуғышсан; **воинственные племена** һуғышсан кәбиләләр 2. *перен.* һуғышырга әзер, сәркәш; **воинственный вид** һуғышырга әзер торған киәфәт

ВОИНСТВО *с; высок.* гәскәр, сиреу

ВОИНСТVENУЮЩИЙ, -ая, -ее һуғышсан, актив көрәшеүсән; **воинствующий материализм** һуғышсан материализм

ВОИСТИНУ *нареч.; высок.* ысын, ысынлап та, ысындан да, дөрөс; **воистину странный человек** ысынлап та, сәйер кеше

ВОЙ *м* 1. олоу; **собачий вой** эт олоуы 2. *перен. (ветра)* олоу, ыжгырыу, һызгырыу; **вой ветра** ел ыжгырыуы 3. *разг. (громкий, протяж-*

ный плач) олоу, акырып илау; **дети подняли вой** балалар акырып илай башланы

ВОЙЛОК *м* кейез, тула; **кусок войлока** кейез кишәге

ВОЙЛОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. кейез ...ы; **войлочное производство** кейез етештерәу 2. кейез, тула; **войлочные туфли** тула туфли; **войлочная шляпа** кейез эшләпә

ВОЙНА *ж* 1. һуғыш; **Великая Отечественная война** Бөйөк Ватан һуғышы; **гражданская война** граждандар һуғышы 2. *перен.* көрәш, алыш, һуғыш; **война между партиями** фиркәләр араһындағы көрәш ♦ **холодная война** һалкын һуғыш

ВОЙСКО *с* гәскәр; **регулярное войско** даими гәскәр; **пограничные войска** сик буйы гәскәрзәре

ВОЙСКОВОЙ, -ая, -ое гәскәри; **войсковые части** гәскәри частар

ВОЙТИ *сов. во что* 1. инеу, керәу; **войти в комнату** бүлмәгә инеу; **войти в состав комиссии** комиссия составына инеу 2. инеу, батыу; **занбза вошла глубоко внутрь** шырау тәрәңгә инде; **лопата вошла в землю** көрәк ергә батты 3. (*вместиться*) һыйыу, һыйып бөтөү; **бельё не вошло в чемодан** эске кейемдәр сумазанга һыйманы 4. (*вникнуть*) төшөнөү, төшөнөп алыу, айышына төшөнөү, аңлау; **войти в суть дела** эштен айышына төшөнөү 5. *офиц.-дел. (обратиться)* мәрәжәгәт итеу, инеу; **войти в дирекцию с предложением** дирекцияға тәқдим менән инеу ♦ **войти в быт** гәзәткә инеп китеу, гәзәтиләшеу; **войти в доверие** ышаныс казаныу; **войти в долги** бурыска инеу; **войти в жизнь**: 1) гәзәткә инеп китеу, танылыу; 2) тормошқа өйрәнәу; **войти в историю** тарихка инеу; **войти в колею (в русло)** юлга һалыныу; **войти в положение чьё** хәленә инеу, аңлау; **войти в роль** ролгә инеу, оқтарып китеу; **войти в силу** көсөнә инеу; **войти в строй** сафқа басыу

ВОКАБУЛА *ж; лингв. (единица словаря)* вокабула, баш һүз

ВОКАЛИЗМ *м; лингв.* вокализм, һузынкылар системаһы

ВОКАЛИСТ *м* вокалсы, йырсы

ВОКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. вокаль, йыр ...ы; **вокальная музыка** вокаль музыка 2. вокал; **вокальное отделение** вокал бүлгә

ВОКЗАЛ *м* вокзал; **железнодорожный вокзал** тимер юл вокзалы; **речной вокзал** йылға вокзалы

ВОКЗАЛЬНЫЙ, -ая, -ое вокзал ...ы; **вокзальное помещение** вокзал бинаһы

ВОКРУГ *нареч. и предлог* 1. *нареч.* тирә-як, әйләнә-тирә; **оглянуться вокруг** тирә-якка күз ташлау, әйләнә-тирәгә карау 2. *предлог с род. п.* тирәһендә, әйләнәнәндә, тирәләй, буйлап; **сесть вокруг стола** естәл тирәһендә ултырыу; **путьшествия вокруг света** донъя тирәләй сәйәхәт 3. *предлог с род. п.* тирәләй, қағылышлы; **споры вокруг политики** сәйәсәткә қағылышлы бәхәстәр

ВОЛ

♦ **вокру́т да б́около** см. **около**; **вокру́т па́льца об-вeстí** төп башына ултыртыу, кәкре кайыңга терәгәү

ВОЛ м екке үгез, эш үгезе ♦ **раб́отать (тру-диться)** как вол үгез (ат) кеүек эшләү

ВОЛАН м 1. волан, бала итәк, катмар, мәс-кәү 2. спорт. волан

ВОЛДЫ́РЬ м күпертке

ВОЛЕВО́Й, -ая, -ое 1. ихтыяр ...ы; **волевой импульс** ихтыяр импульсы 2. ихтыярлы, нык ихтыярлы; **волевой человек** нык ихтыярлы кеше; **волевбе лицб** ихтыярлы йөз

ВОЛЕИЗЪЯВЛЕНИЕ с; *книжн.* ихтыяр (тел-ләк) белдерәү; **свободное волеизъявление** на-рбда халыктың үз ихтыярын белдерәү

ВОЛЕЙБО́Л м волейбол; **игра́ть в волейбол** волейбол уйнау

ВОЛЕЙБОЛИ́СТ м и **ВОЛЕЙБОЛИ́СТКА** ж волейболсы

ВОЛЕЙБО́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое волейбол ...ы; **волейбольный мяч** волейбол тубы

ВОЛЕЙ-НЕВО́ЛЕЙ нареч. теләһәң-теләмә-һәң дә, сараһызһан; **волей-неволей согласи́ться** теләһәң-теләмәһәң дә риза булыу

ВОЛК м бүре; **волчи́ца** ж инә бүре; **се́рый волк** күк бүре ♦ **морской волк** перен. тәжрибале моряк; **волк в овч́ей шку́ре** һарык тиреһе ябынған бүре (*ике йөзлө, мәкерле кеше тураһында*); **во́лком смотре́ть** бүре кеүек карау; **хоть во́лком вой** әсе зарлануы, башыңды ташка бәрһәң дә; **с волка́ми жить** — **по во́лчьи вы́ть** кем арбаһына ултырһаң, шуның йырын йыр-ларһың

ВОЛКОДА́В м бүре эте, бүре тотар эт

ВОЛНА́ ж; *в разн. знач.* тулкын; **морская волна́** диңгез тулкыны; **возду́шная волна́** һауа тулкыны; **звуковая волна́** физ. тауыш тулкыны; **волна́ патриотического дви́жения** патриотик хәрәкәт тулкыны

ВОЛНЕНИЕ с 1. (*движение волн*) тулкынла-ныу; **волнение моря́** диңгез тулкынлануы 2. (*нервное возбуждение*) тулкынлануы, борсо-лоу, тынышсызлануы; **жизнь полна́ трево́г и волне́ний** тормош шом һәм борсолоузар менән тулы 3. *обычно мн.* **волнения́**; *перен.* сыуалыш; **волне́ния на́рбдных масс** халык массаларының сыу-алышы

ВОЛНИ́СТЫЙ, -ая, -ое 1. тулкынланып тор-ған, тулкынлы; **волни́стые во́лосы** тулкынланып торған сәс 2. убалы-түбәле; **волни́стая ме́стность** убалы-түбәле ер

ВОЛНОВА́ТЬ несов. 1. *что* тулкынланды-рыу; **ве́тер волну́ет море́** ел диңгеззе тулкынлан-дыра 2. *кого-что* тулкынландырыу, борсоу, ты-нышсызлау; **отсу́тствие пи́сем меня́ волну́ет** ми-не хат килмәү борсой

ВОЛНОВА́ТЬСЯ несов. 1. тулкынлануы; **море́ волну́ется** диңгез тулкынлана 2. тулкынла-

ныу, борсолоу, тынышсызлануы; **на́рбд волну́ет-ся** халык тынышсызлана

ВОЛНОВО́Й, -ая, -ое 1. физ. тулкын ...ы; **волновая теория́ света́** яктылыктың тулкын тео-рияһы 2. *трад.-поэт.* ел-дауыллы, тулкын кү-тәргес; **волновая по́года** ел-дауыллы һауа торошо **ВОЛНОЛО́М** м тулкын тогкос (кайтаргыс) (*ныяытма*)

ВОЛНООБРА́ЗНЫЙ, -ая, -ое 1. тулкын кеүек (һымак); **волнообра́зные дви́жения** тулкын һымак хәрәкәттәр 2. убалы-түбәле; **волно-обра́зные холмы́** убалы-түбәле калкыулыктар

ВОЛНОРЕ́З м см. **волноло́м**

ВОЛНУ́ШКА ж йөнтәс бәшмәк

ВОЛНУ́ЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **волно-ва́ть** 2. *прил.* тулкынландыргыс; **волну́ющее со-бы́тие** тулкынландыргыс вакиға

ВОЛÓВИЙ, -ья, -ье 1. үгез ...ы; **волóвья шку́ра** үгез тиреһе; **волóвье ста́до** үгез көтөүе 2. *перен., разг.* нык, кәслә; **волóвье здоро́вье** ныклы сәләмәтлек ♦ **волóвьи глаза́** үгез күзле; **волóвья ше́я** кысқа муйын, үгез муйын

ВОЛÓВИНА ж үгез тиреһе

ВОЛÓВНЯ ж үгез һарайы

ВÓЛОК м волок, һөйрәмә ер (*бер йылғаның икенсегенә яқын килгән урынынан кәмәне, па-роходты һөйрәп тешөрә торған ер*)

ВОЛОКИ́ТА I ж волокита; **бюрократическая волоки́та** бюрократик волокита

ВОЛОКИ́ТА II м; *разг., уст.* шырмый (*ка-тын-кыз тирәһендә уралған ир*)

ВОЛОКНИ́СТЫЙ, -ая, -ое сүсле; **волокни́-тые веще́ства́** сүсле матдәләр; **волокни́стые рас-тения́** сүсле үсемлектәр

ВОЛОКНО́ с 1. сүс; **шёлковое волокно́** ебәк сүс 2. *обычно мн.* **во́лкна**; *биол.* ептәр (епсә-ләр); **нервные во́лкна** нерв епсәләре

ВÓЛОКОМ нареч. һөйрәп, һөйрәтеп; **тащи́ть лб́ду** вóлоком кәмәне һөйрәтеп алып бару

ВОЛОКУ́ША ж һөйрәтке, һөйрәткес

ВОЛОНТЁ́Р м; *уст.* волонтёр (*ирекле гәскә-ри хезмәткәр*)

ВОЛО́ОКИЙ, -ая, -ое зур күзле, ақыш күзле **ВÓЛОС** м 1. сәс, сәс бөртөгө (*кешелә*); **седой вóлос** сал сәс 2. *собир.* кыл (*ат һәм һыйыр кой-роғонда*), йөн (*кеше, кош-корт һәм хайуандар тәнәндә*), төк (*кеше, хайуан тәнәндә*), шырт (*кеше һәм кайһы бер хайуанда*); **ко́нский вóлос** ат кылы ♦ **ни на́ волос** сак кына ла, аз ғына ла, һис тә, бер зә; **во́лосы ста́ли (подня́лись)** дыбом сәстәр үрә торзо; **рвать (драть) на себе́ во́лосы** сәсте йолкоу, нык үкенәү; **до се́дых во́лос** кар-тайғансы

ВОЛОСА́ТИК м кылйылан, кылселәүсен

ВОЛОСА́ТЫЙ, -ая, -ое сәсле, йөнлө, йөнтәс; **волоса́тая гру́дь** йөнтәс түш

ВОЛОСИ́НКА ж бер бөртөк сәс, сәс бөртөгө (*кысқа, нәзек*)

ВОЛОСНО́Й, -ая, -ое сас кеуек нэзек, бик нэзек

ВОЛОСО́К *м* 1. *уменьш.* от **вблос** 2. *бот.* төксэ 3. бик нескэ кыл; **волосок в часовом механизме** сэгэт механизмындагы нескэ кыл ♦ **на волосок (на волоске) быть (находиться)** *от чего* кыл өстөндө, сак-сак булгу; **висеть на волоске** кыл өстөндө тороу; **не тронуть волоска у кого** тырнак менэн дә теймәү

ВОЛОСТНО́Й, -ая, -ое *ист.* улус (волость) ...ы; **волостные правление** улус (волость) идараһы

ВОЛОСТЬ *ж*; *ист.* улус (волость)

ВОЛОСЯНО́Й, -ая, -ое 1. төк ...ы, йөн ...ы, сас ...ы; **волосняной покрыв** төк (йөн) менэн капланган 2. кыл, кылдан яһалган; **волосняной матрац** кыл түшәк

ВОЛОЧИ́ТЬ *несов.* 1. *кого-что* һөйрәү, һөйрәтеү; **волочить мешок** токто һөйрәү 2. *что*; *тех.* кысып нэзегәйтеү; **волочить проволоку** ти-мер сыбыкты кысып нэзегәйтеү ♦ **эле (едва) ноги волочить** аякты сак һөйрәтеп атлау

ВОЛОЧИ́ТЬСЯ *несов.* 1. һөйрәлеү, һөйрәлеп барыу; **вожжи волочились по земле** дилбегә ерзән һөйрәлеп бара ине 2. *яй* ғына, көскә барыу (атлау) 3. *за кем*; *разг., уст.* катын-кыз артынан йөрөү 4. *страд.* от **волочить**

ВОЛО́ЧЬ *несов.*; *разг. см.* **волочить** 1; **дети волокли тележку** балалар кул арбаһын һөйрәп бара ине

ВОЛО́ЧЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **волочиться** 1

ВОЛХВ *м* сихырсы, күз быуыусы (*боронго славяндарза*)

ВОЛЧА́НКА *ж*; *мед.* сөсө, сөсө ауырыуы

ВОЛЧА́ТНИК *м*; *разг.* бүре аусыһы (аулаусы)

ВОЛЧЕ́Ц *м* (*сорные травы*) билсэн, шайтан таяғы

ВОЛЧИ́Й, -ья, -ье 1. бүре ...ы; **волчья шкура** бүре тиреһе; **волчья стая** бүре өйөрө 2. бүре тиреһенән тегелгән (яһалган); **волчья шуба** бүре тиреһенән тегелгән тун 3. *перен.* бүре ...ы, йырткыс ...ы, бүреләрсә, йырткыстарса; **волчи законы** бүреләр законы; **волчи отношения** бүреләрсә караш ♦ **волчий аппетит** якшы аплетит; **волчий билет (паспорт)** кәзә билеты; **волчья ягода** бүре емеше (сейәһе); **волчья яма охот.** бүре базы (соқоро)

ВОЛЧИ́ХА *ж*; *прост. см.* **волк**

ВОЛЧКО́М: **вертеться волчком**: 1) зыр әйләнеү; 2) йүгереп йөрөп эшләү

ВОЛЧО́К *м* өйөрсөк, зырылдауык (*балалар уйынсығы*)

ВОЛЧО́НОК *м* бүре балаһы

ВОЛШЕ́БНИК *м* и **ВОЛШЕ́БНИЦА** *ж* тылсымы, сихырсы, күрәзәсе

ВОЛШЕ́БНЫЙ, -ая, -ое 1. тылсым ...ы, тылсымлы; **волшебная палочка** тылсым таяғы; **волшебная сказка** тылсымлы әкиәт 2. *перен.* сихри,

һокландырғыс, мөгжизәле; **волшебный лес** сихри урман

ВОЛШЕ́БСТВО *с* тылсым; **как будто по волшебству** әйтерһең дә, тылсым буйынса

ВОЛЫ́НИТЬ *несов.*; *разг.* юрый яйлап эшләү, әкрен кыймылдау, һузмакыйлау

ВОЛЫ́НКА *ж* 1. *муз.* кыуыклы һорнай 2. *разг.* акрынлык, һүлпәнлек 3. (*затяжное дело*) мәшәкәтле эш

ВОЛЫ́НЩИК *м* һорнайсы

ВОЛЫ́ГОТНЫЙ, -ая, -ое *прост.* иркен, рәхәт; **вольготное житье** рәхәт тормош

ВОЛЬЕ́Р *м* и **ВОЛЬЕ́РА** *ж* вольер (*кош һәм хайуандарзы асрау өсөн кәртәләнгән майҙан*)

ВОЛЬНАЯ *ж*; *ист.* иреклек документы (*крепостнойлыктан азат итеү тураһында*)

ВОЛЬНИ́ЦА 1. *ж собир.* касактар; **казачья вольница** казак касактары 2. *м* и *ж*; *разг.* баш-баштак кеше (*куберәк, бала тураһында*)

ВОЛЬНИЧА́ТЬ *несов.*; *разг.* баш-баштаклаһыу, баш-баштаклык итеү, теләгәнән эшләү

ВОЛЬНО *нареч.* ирекле, иркен; **дышитесь вольно** тын алыуы иркен ♦ **вольно! воен., спорт.** вольно! (*команда*); **вольно или невольно** ирекһезән, теләһәң-теләмәһәң

ВОЛЬНО *в знач. сказ., с неопр.*; *разг.* үзә гәйепле, үзәнә үпкәләһән, уға кем кушқан; **вольно ему было не слушаться никого** бер кемде лә тыңламаһса уға кем кушқан

ВОЛЬНОДУ́МЕЦ *м*; *уст.* хәр фекерле кеше

ВОЛЬНОДУ́МНЫЙ, -ая, -ое *уст.* хәр фекерле, хәр фекер менән һугарылған; **вольнодумные стихи** хәр фекерле шигырҙар

ВОЛЬНОЛЮБИ́ВЫЙ, -ая, -ое азатлык (хөрлөк) яратыуысы, ирек һөйөүсән, иреккә ынтылыуысы; **вольнолюбивый народ** азатлык яратыуысы халык

ВОЛЬНОНАЁ́МНЫЙ, -ая, -ое 1. (үзә теләп) ялланған, (ихтыяри, ирекле) ялланған; **вольнонаёмный труд** ялланған хезмәт 2. *воен.* ялланған ғәскәри хезмәткәр

ВОЛЬНООПРЕДЕЛЯ́ЮЩИЙСЯ *м* ирекле хәрби хезмәткәр

ВОЛЬНООТПУ́ЩЕННИК *м*; *ист.* иреккә ебәрелгән кеше (*кол йәки крепостной*)

ВОЛЬНООТПУ́ЩЕННЫЙ, -ая, -ое *ист.* иреккә ебәрелгән, азат ителгән (*кол йәки крепостной*)

ВОЛЬНОСЛУ́ШАТЕЛЬ *м* и **ВОЛЬНОСЛУ́ШАТЕЛЬНИЦА** *ж* ирекле тыңдауысы (*вездарза*)

ВОЛЬНОСТЬ *ж* 1. *уст.* азатлык, ирекле, бойондоротһозлоқ 2. (*развязность*) тыйнакһызлык, әзәһһезлек, гәртһһһезлек; **позволять себе вольности** әзәһһез кыланһыу, тыйнакһызлык ебәрәү 3. ирекле; **поэтическая вольность** шигри ирекле

ВОЛЬНЫЙ

ВОЛЬНЫЙЙ, -ая, -ое 1. азат, ирекле, бойондоркохоз; **вольный человек** ирекле кеше 2. иркен; **вольная жизнь** иркен тормош 3. (*свободолюбивый*) хөр, азатлык ...ы; **вольные мысли** хөр фекерээр; **вольные идеи** азатлык идеялары 4. *только кратк. ф., с неопр. или в чѐм* ихтыярлы, ирекле; **он вблен поступать по-своему** ул үзөнсө эшлэргә ихтыярлы, уйларга ирекле 5. (*несдержанный*) тыйнаткыыз, эзәпһез, тәртипһез; **вольная шутка** эзәпһез шаярыу 6. (*не стесненный законами*) сикләүһез, ирекле; **вольная продажа хлеба** икмәкте сикләүһез һатыу; **по вольным ценам** ирекле хак менән ♦ **вольная птица** ирекле кош (*азат кеше*); **вольные упражнения спорт.** ирекле күнекмәләр; **вольный город ист.** ирекле кала (*үз аллы кала-дәүләт*); **вольный казак** ирекле казак (*үз ерендәге кеше*); **вольный перевод** ирекле тәржемә; **вольный стих** ирекле шығыр; **на вольном воздухе** саф һауала

ВОЛЬТ м; эл. вольт

ВОЛЬТА ж вольта (*тукыма*)

ВОЛЬТМЕТР м; эл. вольтметр

ВОЛЬФРАМ м вольфрам (*химик элемент, металл*)

ВОЛЬФРАМОВЫЙ, -ая, -ое 1. вольфрам ...ы; **вольфрамвая спираль** вольфрам спираль 2. вольфрамлы; **вольфрамвые соли** вольфрамлы тоз(зар)

ВОЛОНТАРИЗМ м 1. филос. волонтаризм 2. псих. волонтарсылык (*ихтыяр көсөнә генә таянып эш итеү*)

ВОЛОНТАРИСТ м волонтарсы

ВОЛОНТАРИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. филос. волонтаризм ...ы, волонтаристик; **волонтаристическая теория** волонтаризм теорияһы 2. волонтарсылык ...ы, волонтарсыларса ...ы; **волонтаристический подход** волонтарсыларса мөнәсәбәт

ВОЛЯ ж 1. ихтыяр; **сила воли** ихтыяр көсө; **воспитать волю** ихтыяр тәрбиәләү 2. (*стремление*) ынтылыш; **воля к победе** еңеүгә ынтылыш 3. (*желание*) теләк, талап; **исполнить волю чью-л.** кемдеңдер теләген үтәү 4. (*право*) хокук, ирек; **дать волю** ирек биреү 5. (*свобода*) ирек, азатлык; **вырваться на волю** иреккә сығыу ♦ **воля ваша (твоя)** ихтыярығыз (ихтыярың), мәйелегез (мәйелен); **волею судеб** язмыш кушыуы буйынса; **на волю** саф һауага, тышка; **на воле прост.** тышта, саф һауала; **дать волю** ирек биреү (*куйыу*); **дать волю рукам** кулга ирек биреү (*һуяшыу*); **люди доброй воли** тыныслыкка ынтылган кешеләр; **по доброй воле** үз теләге менән

ВОН I нареч.; разг. 1. тышка, ситкә; **выйти вон** тышка сығыу 2. *в знач. межд.* (сығып) кит, ыскын; **вон отсюда!** сығып кит бынан!

ВОН II частица; разг. ана, бына; **вон где** бына кайза; **вон там** ана тегендә ♦ **вон (онб) что; вон (онб) как** бына нимә, бына нисек

ВОНЗАТЬ несов. см. вонзить

ВОНЗАТЬСЯ несов. 1. см. вонзиться 2. *страд. от вонзять*

ВОНЗИТЬ сов. что 1. сәнсеү, қазау, батырыу; **вонзить нож** бысак сәнсеү; **вонзить когти** тырнак батырыу 2. *перен.* төбәү, текәү (*үтә сәнсен карау*); **вонзить взгляд** карашты текәү

ВОНЗИТЬСЯ сов. сәнселеү, казалуу, батырылыу; **острый шип вонзился в ногу** осло шырау аякка казалды

ВОНЬ ж; разг. һасык еҫ

ВОНЮЧИЙ, -ая, -ее разг. һасык, һасык еҫле

ВОНЮЧКА ж көзән

ВОНЯТЬ несов.; разг. һасытыу, һасык еҫ сыгарыу; **воняет гнилью** серек еҫе сыға

ВООБРАЖАЕМЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от воображать* күз алдына килтерелгән, уйланылган 2. *прил. (мнимый)* хыялдағы, уйзағы, фараз ителгән; **воображаемые трудности** уйзағы кыйынлыктар

ВООБРАЖАТЬ несов. см. вообразить ♦ **вообразать о себе** *прост.* үзен әллә кемгә куйыу

ВООБРАЖЕНИЕ с 1. күз алдына килтереү, күзаллау; **восстановить в воображении** низелер күз алдына килтереү 2. хыял; **творческое воображение** ижади хыял 3. *разг. (домысел)* фараз; **это плод его воображения** был уның фараз емеше

ВООБРАЗИТЬ сов. 1. *кого-что (мысленно представить)* күз алдына килтереү, күзаллау, кәүзәләндереү; **вообразите на минутку** бер минутка күз алдына килтерегез 2. *что (предположить)* тип уйлау (хис итеү, фараз итеү); **вообразил себя** поштом үзен шагир тип хис ите 3. *повел. вообрази(те)* уйлап кара(ғыз), күз алдына килтер(егез)

ВООБЩЕ нареч. 1. гөмүмән, гөмүмән алганда; **вообще, вы правы** гөмүмән, һез хаклы 2. (*всегда*) тел, һәр вақыт; **он вообще веселый** тақой ул һәр вақыт шулай күңелле 3. (*совсем*) бөтөнләй; **больной** мнбгих **вообще не узнаёт** ауырыу күптәрзе бөтөнләй таньмай ♦ **вообще говоря** *в знач. вводн. сл.* гөмүмән, гөмүмән алганда

ВООДУШЕВИТЬ сов. *кого-что* рухландырыу, дәртләндереү, канатландырыу, илһам биреү; **воодушевить на подвиг** батырлыкка рухландырыу

ВООДУШЕВИТЬСЯ сов. рухлануу, дәртләнеү, канатлануу, илһамлануу

ВООДУШЕВЛЕНИЕ с 1. см. воодушевить рухлануу, дәртләнеү, илһамлануу 2. күтәрәнке рух, дәрт, илһам; с **воодушевлением** **говорить** илһам менән һөйләү

ВООДУШЕВЛЯТЬ несов. см. воодушевить

ВООДУШЕВЛЯТЬСЯ несов. 1. см. воодушевиться 2. *страд. от воодушевлять*

ВООРУЖАТЬ несов. см. вооружить

ВООРУЖАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* вооружиться 2. *страд. от* вооружать

ВООРУЖЕНИЕ *с* 1. коралландырыу, коралланыу; **вооружение** армия армияны коралландырыу 2. корал; **сокращение** вооружений коралдарзы кәметеу 3. йһаза, корал-корамал, кәрәк-ярак; **парусное вооружение** корабля караптың парус кәрәк-ярагы

ВООРУЖЕННОСТЬ *ж* коралланганлык, коралланган булыу, (корал менән) тәммин ителеу; **техническая вооружённость** сельского хозяйства ауыл хужалыгының техник яктан тәммин ителеуе

ВООРУЖЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* вооружить; **вооружённый техникой** техника менән коралланган 2. *прил.* кораллы; **вооружённый отряд** кораллы отряд 3. *прил. (производимый с оружием в руках)* кораллы, корал менән; **вооружённое восстание** кораллы ихтилал; **вооружённое нападение** кораллы һөжүм ♦ **вооружённым глазом** оптик прибор аша (карау); **вооружённые силы** кораллы кестәр

ВООРУЖИТЬ *сов. кого-что* 1. коралландырыу, корал менән тәммин итеу; **вооружить армию** армияны коралландырыу 2. *чем (снабдить орудиями, материалами)* коралландырыу, йһазазландырыу, тәммин итеу; **вооружить промышленность** нбвой техникой сәнәгатте яны техника менән тәммин итеу 3. *перен. (настроить против кого-чего-л.)* каршы котортоу, каршы куйыу, дошманлаштырыу; **вооружить против себя** үзәнә каршы куйыу

ВООРУЖИТЬСЯ *сов.* 1. коралланыу, корал менән тәммин ителеу; **вооружиться до зубов** баштан-аяк коралланыу 2. коралландырылыу, корал итеп алыу; **вооружиться** нбвой техникой яны техника менән коралландырылыу 3. *перен. (приобрести какие-л. знания)* коралланыу; **вооружиться** передовой тебрийе алдынгы теория менән коралланыу 4. *против кого-чего; перен. (восстать, ополчиться)* каршы тороу, каршы сыгыу, каршы булыу ♦ **вооружиться** терпением түземле булырга тырышыу

ВООЧИЮ *нареч.* 1. үз күзе менән, үзе күреп, үзе һынап; **убедиться** **воочию** үз күзең менән күреп ышаныу 2. *(наглядно)* асык, асык рәүештә; **воочию представлять** асык күрһәтеу

ВО-ПЕРВЫХ *водн. сл.* беренсенән; **во-первых**, **погба испёртилась** беренсенән, көн бозолдо

ВОПИТЬ *несов.* 1. *разг.* акырыу, бакырыу, үкереу 2. *прост. (причитать, громко плакать)* һөйләнеп илау, кыскырып илау, сыуылдау

ВОПИЮЩИЙ, -ая, -ее күзгә бәрелеп торган, аптырарлык, иҫ китерлек; **вопиющий факт** күзгә бәрелеп торган факт; **вопиющие ошибки** күзгә бәрелеп торган хаталар

ВОПЛОТИТЬ *сов. кого-что (выразить в конкретной форме)* кәүзәләндереу, сагылдырыу, ашырыу; **воплотить** идёю в произведениях әсәрзәрзә идеяны кәүзәләндереу ♦ **воплотить в себе** үзәнә кәүзәләндереу; **воплотить в жизнь** тормошка ашырыу

ВОПЛОТИТЬСЯ *сов.* кәүзәләнеу, сагылыу, ашырылыу, ашыу

ВОПЛОЩАТЬ *несов. см.* воплотить

ВОПЛОЩАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* воплотиться 2. *страд. от* воплощать

ВОПЛОЩЕНИЕ *с* 1. *см.* воплотить, воплотиться 2. кәүзәләнеш; **найти своё** воплощение үзенең кәүзәләнешен табыу

ВОПЛОЩЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* воплотить 2. *прил.* камил, тап үзе; **воплощённая честность** камил намыссылык

ВОПЛЬ *м* кыскырган (үкертән) тауыш, (әсе) ауаз; **воплё отчаяния** өмөтһөзлөк ауазы

ВОПРЕКИ *предлог с дат. п.* -га/-гә карамастан, -га/-гә каршы; **вопреки моему желанию** теләгемә каршы; **вопреки приказу** приказ булыуға карамастан

ВОПРОС *м* 1. һорау; **задавать** **вопрос** һорау биреу; **осаждавать** **вопросами** һораузар менән күмеп ташлау 2. *(проблема)* мәсьәлә; **национальный** **вопрос** милли мәсьәлә; **жилищный** **вопрос** торлак мәсьәләһе; **поставить** **вопрос** на обсуждение мәсьәләне тикшеретүгә куйыу; **оставить** **вопрос** **открытым** мәсьәләне асык калдырыу 3. *разг. (дело, обстоятельство)* эш, хәл, мөһим эш; **этот** **вопрос** **меня** **беспокоит** был хәл мине борсой ♦ **больной** **вопрос** хәл итеуе ауыр мәсьәлә; **открытый** **вопрос** хәл ителмәгән мәсьәлә; **под (большим)** **вопросом** (**быть, оставаться**) хәл ителмәгән, икеле мәсьәлә; **ставить** **под** **вопрос** шикле һанау, кәрәкле һанау; **что за** **вопрос** эйе, әлбиттә *(антираганда йәриза булганда әйтелә)*; **поставить** **вопрос** **ребром** мәсьәләне кабырғаһы менән куйыу; **вопрос** **жизни** **йи** **смерти** сиктән тыш мөһим мәсьәлә, үлем йә йәшәу менән бер

ВОПРОСИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. һорау, һораулы; **вопросительный** **взгляд** һораулы караш 2. *грам.* һорау ...ы; **вопросительный** **знак** һорау билдәһе; **вопросительное** **предложение** һорау һөйләм

ВОПРОСНИК *м* һораулык; **составить** **вопросник** һораулык төзөу

ВОПРОСНЫЙ, -ая, -ое һорау ...ы; **вопросный** **лист** һорау кағызы

ВОР *м* и **ВОРОВКА** *ж* карак, бур, уғры

ВОРВАТЬСЯ *сов.* 1. атылып килеп инеу, баһып барып инеу; **ворваться** **в** **окны** **противника** дошмандың окоптарына баһып барып инеу 2. *перен. (тиз генә)* килеп (инеп) тулыу, тиз генә килеп инеу *(тауыш, еҫ)*; **запах** **сирени** **ворвался** **в** **дом** **сирень** еҫе өйгә инеп тулды

ВОРИШКА

ВОРИШКА *м*; *уменьш.-уничж.* от **вор** кесе карагы, вак-төйөк урлаусы

ВОРКОВАНЬЕ *с* гөрлөшөү, гөрлөү; **воркованье голубей** күгәрсендәр гөрлөү

ВОРКОВАТЬ *несов.* 1. (о голубях) гөрлөшөү, гөрлөү 2. *перен., шутл., ирон.* сөкөрлөшөү, гөрлөшөү, серлөшөү

ВОРКОТНЯ *ж*; *разг.* хукраныу, мыгырлау

ВОРОБЕЙ *м* тургай; **воробейха** *ж*; *разг.* инә тургай; **гнездб воробья** тургай ояһы ♦ **стреляный воробей** күпте күргән кеше, утты-һыузы кискән

ВОРОБЕЙНИК *м* тургай еләге

ВОРОБЕЙНЫЙ, -ая, -ое тургай ...ы; **воробейный клюв** тургай сукышы ♦ **воробейная ночь**: 1) бер туктауһыз йәшен йәшнәгән йәки һазагайлы төн; 2) йәйең иң кыска төнө; **короче воробьиного носа** бик кыска (*кыскалығына басым яһаанда әйтелә*)

ВОРОВАНЫЙ, -ая, -ое урланған, урлап алынған; **ворованные вещи** урланған әйберзәр

ВОРОВАТЫЙ, -ая, -ое 1. хәйләкәр, хәйләле, мут; **вороватый взгляд** хәйләкәр караш 2. һак, куркак, шикләнеүсән, хәуефләнеүсән; **вороватая походка** һак кына атлап йөрөү

ВОРОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* урлау, сәлдереү; **воровать зерно** ашлык урлау 2. (*заниматься воровством*) урлашыу, угрылык менән шөгөлләнеү

ВОРОВСКИЙ *нареч.*; *разг.* карактарса, йәшерен (астыртын) рәүештә; **воровский озираться по сторонам** тирә-якка йәшерен рәүештә карануу

ВОРОВСКОЙ, -ая, -ое карак(тар) ...ы; **воровские дела** карактар эше; **воровская шайка** карактар шайкаһы ♦ **воровский язык** (*жаргон*) бурзар теле (*йәшерен тел*)

ВОРОВСТВО *с* бурлык, караклык, угрылык, урлашыу ♦ **литературное воровство** эзәби караклык, плагиат

ВОРОГ *м*; *уст.* дошман

ВОРОЖБА *ж* күрәзәлек итеү, фал асыу, нокот (кәрт) һалыу, бағымсылык

ВОРОЖЕЯ *ж* күрәзәсе, фалсы, фал асыусы, нокот һалыусы, бағымсы

ВОРОЖИТЬ *несов.* 1. (*гадать*) күрәзәлек итеү, фал асыу, нокот һалыу 2. (*колдовство*) сихырлау

ВОРОН *м* козгон ♦ **куда ворон костей не занесёт** ер аягы ер башы, ер сите

ВОРОНА *ж* 1. карга, ала карга, кара карга 2. *разг. (разиня)* асык ауыз ♦ **белая ворона** ак карга (*башкаларҙан нык айырылып тороуға карата*); **ворона в павлиньих перьях** һалам-торхан; **пуганая ворона** кустә бойтса куркканға куш күренә; **считать ворон** ауыз асып тороу

ВОРОНЁНОК *м* бала карга

ВОРОНЁНЫЙ, -ая, -ое карайтылған, ялтыр кара, оксидлашқан (*корос йөзө тураһында*); **воронёная сталь** карайтылған корос

ВОРОНЁЦ *м* бәгәнәт, көртбасар

ВОРОНИЙ, -ья, -ье карга ...ы, ала карга ...ы, кара карга ...ы; **воронье крыло** карга канаты

ВОРОНИТЬ *несов.*; *прост.* мыштыр булыу, асык ауыз булыу

ВОРОНИТЬ *несов.* *что* карайтыу, ялтыр кара итеү, кара ягыу (*металла*), оксидлаштырыу (*корос йөзөн*); **воронить сталь** корос карайтыу

ВОРОНКА *ж* 1. (*для переливания*) буранка 2. (*от снаряда*) сокор

ВОРОНОЙ, -ая, -ое 1. (*о масти лошади*) кара; **вороний конь** кара ат 2. *в знач. суц.* **воронь** *м* ат (*кара төстәге*)

ВОРОНЬЕ *с* *соби́р.* 1. каргалар көтөүе, каргалар 2. *прост., презр.* өзгөстәр (*өзөп-йолҡоп, талап торған кешеләр*)

ВОРОТ I *м* (*одежды*) яға, яға уйынтыһы; **широкий ворот** киң яға; **вырезать ворот** яға уйыу ♦ **схватить (держатъ) за ворот** яғанан алыу

ВОРОТ II *м*; *тех.* сығыр; **колдезный ворот** козок сығыры

ВОРОТА *мн.* капка; **железные ворота** тимер капка; **отворить ворота** капка асыу

ВОРОТИЛА *м*; *разг. (делец)* зур эштәр ат-карыусы, эшкыуар

ВОРОТИТЬ I *сов.* *кого-что*; *разг. (вернуть)* бороп кайтарыу, кире кайтарыу

ВОРОТИТЬ II *несов.*; *прост.* 1. ситкә бороу, артка бороу; **воротить голову** башты елдән артка бороу 2. (*управлять большими делами*) эш итеү, эш башкарыу; **купец воротил миллионами** саузагәр миллиондар менән эш итте ♦ **воротить нос (мбрду, рыло) от кого-чего**; *прост.* танау (йөз) йыйырыу; **с души воротит** *прост.* күңел болғана, түзәр хәл юк, йәмһез

ВОРОТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* әйләнеп (кире) кайтыу; **воротиться домой** өйгә кире кайтыу

ВОРОТНИК *м* яға; **отложный воротник** кайтарма яға; **стоячий воротник** ултырма яға

ВОРОТНИЧОК *м*; *уменьш.* от **воротник**

ВОРОХ *м* 1. өйөм; **ворох бума́г** қағыз өйөм 2. *перен., разг.* бер косак, бик күп; **целый ворох новостей** бер косак яңылык 3. *с.-х.* көшөл; **льняной ворох** етен көшөлә

ВОРОЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что* әйләндереү, актарыу; **ворочать брёвна** бүрәнәләр әйләндереү 2. *чем*; *перен., разг. (распоряжаться)* алып барыу, башкарыу; **он ворочает всеми делами** ул бөтә эштәрҙе алып бара

ВОРОЧАТЬСЯ *несов.*; *разг.* 1. (*перевёртываться*) әйләнгеләү, борғоланыу; **больной беспокійно ворочался** ауырыу тынғыһыз әйләнгеләне 2. (*шевелиться*) кыймылдау, һелкенеү, күзгалыу

ВОРОШИТЬ *несов.* *что* 1. (*переворачивать*) әйләндереү, күзгалыу, таратыу; **ворошить**

ВОСПИТАННОСТЬ

се́но бесән әйләндерәү **2. прост.** (*шевелить*) кыймылдатыу, һелкетәү, тузгытыу; **вѣтер ворошит вѣлосы** ел сәсте тузгыта

ВОРС *м* өбөрә, өлпә, өлпәк; **гладить по ворсу** өбөрә унайына һыпырыу

ВОРСИНКА *ж* **1.** өбөрә, өлпә, өлпәк **2. бот.** үсенте, төксә **3. анат.** төксә (*эсэктә*)

ВОРСИСТЫЙ, -ая, -ое өбөрөлө, йәнлө, йөнтәс; **ворсистое одеяло** йөнтәс одеял

ВОРСИТЬ *несов. что см. ворсовать*

ВОРСОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое өбөрөләү ...ы, йөнтәсләндерәү ...ы, өбөрөләй торган, йөнтәсләндерә торган; **ворсовальная машина** өбөрөләү машинаһы

ВОРСОВАТЬ *несов. что* өбөрөләү, йөнтәсләндерәү

ВОРЧАТЬ *несов. 1.* ырылдау; **собака ворчит** эт ырылдай **2. разг.** (*сердито бормотать, брюзжать*) мыгырлау, мыжыу, һөйләнәү; **старик всегда ворчал** карт һәр вакыт мыжкый ине

ВОРЧЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** мыгырлак, мыжык; **ворчливый человек** мыжык кеше **2.** ризаһыз, асыулы; **ворчливый голос** асыулы тауыш

ВОРЧУН *м* и **ВОРЧУНЯ** *ж; разг.* мыгырлак, мыжык, һөйләнсек

ВОСВОЯСИ *нареч.; разг.* үз өйөнә, үз юлына; **пойти восвояси** үз өйөнә китеү

ВОСЕМНАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун һигезенсе; **восемнадцатый номер** ун һигезенсе номер

ВОСЕМНАДЦАТЬ *числ.* ун һигез

ВОСЕМЬ *числ.* һигез

ВОСЕМЬДЕСЯТ *числ.* һикһән

ВОСЕМЬСОТ *числ.* һигез йөз

ВОСЕМЬЮ *нареч.* һигез тапкыр, һигез ерзә; **восемью восемь** — шестидесят четыре һигез (ерзә) һигезен алтмыш дүрт

ВОСК *м* балауыз; **пчелиный воск** бал корго балауызы; **растительный воск** үсемлек балауызы

ВОСКЛИКНУТЬ *сов.* тойго (тулкынлану) менән кыскырыу, кыскырып куйыу (ебәрәү); **воскликнул от радости** шатлыктан кыскырып ебәрзе

ВОСКЛИЦАНИЕ *с* кыскырыу, кыскырыу тауышы, ауаз, тауыш; **радостное восклицание** шатлыклы тауыш

ВОСКЛИЦАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өндәү ...ы; **восклицательный знак** *грам.* өндәү билдәһе; **восклицательная интонация** өндәү интонацияһы

ВОСКЛИЦАТЬ *несов. см. воскликнуть*

ВОСКОВКА *ж* восковка, балауызланган кагыз (*күсермәләр алыу өсөн*)

ВОСКОВОЙ, -ая, -ое **1.** балауыз; **восковая свеча** балауыз шәм **2. перен.** акһыл һары, балауыззай һары; **восковое лицо** балауыззай һары

йөз ♦ **восковая спелость** (зрелость) емгә ултырыу

ВОСКРЕСАТЬ *несов. см. воскреснуть*

ВОСКРЕСЕНИЕ *с 1. см. воскреснуть 2. перен.* (*возрождение*) яңынан тыгуу, йәнләнәү

ВОСКРЕСЕНЬЕ *с* йәкшәмбе

ВОСКРЕСИТЬ *сов. 1.* кого терелтеү, үлгәндән һуң терелтеү, йән индереү **2. кого-что; перен.** көс индереү, хәл алдырыу, уятыу; **воскресить надежду** өмөт уятыу **3. кого-что; перен.** (*восстановить в сознании*) күз алдына килтереү, искә төшөрөү; **воскресить в памяти** мблодость йәшлекте искә төшөрөү

ВОСКРЕСНИК *м* өмә, йәкшәмбе өмәһе

ВОСКРЕСНУТЬ *сов. 1.* терелеү, үлгәндән һуң терелеү, йән инеү **2. перен.** көс инеү, хәл алыу, уяныу **3. перен.** күз алдына килеү, искә төшөү; **в памяти воскресло** прошлое үткәндәр күз алдына килде

ВОСКРЕСНЫЙ, -ая, -ое йәкшәмбе, йәкшәмбе ...ы; **воскресный день** йәкшәмбе көн; **воскресный отдых** йәкшәмбе ялы ♦ **воскресные школы** йәкшәмбе мәктәптәре (*йәкшәмбе көндө генә эшләй торган мәктәптәр*)

ВОСКРЕШАТЬ *несов. см. воскресить*

ВОСПАЛЕНИЕ *с* шешеү, елһенәү; **воспаление лёгких** үпкә шешеүе; **воспаление среднего уха** татран

ВОСПАЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** **воспалить 2. прил.** шешкән, елһенгән, кызарган; **воспалённые глаза** елһенгән күззәр

ВОСПАЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое шешеү ...ы; **воспалительный процесс** шешеү процессы

ВОСПАЛИТЬ *сов. что 1.* (*вызвать воспаление*) шештереү, елһендереү, кызартыу **2. уст. (*возбудить чувства*) уятыу, токандырыу, кабызыу; **воспалить воображение** хыял уятыу**

ВОСПАЛИТЬСЯ *сов. 1.* шешеү, елһенәү, кызарыу **2. чем; уст.** уяныу, токаныу, кабыныу; **воспалиться** гнөвом асыу токаныу

ВОСПАЛЯТЬ *несов. см. воспалить*

ВОСПАЛЯТЬСЯ *несов. см. воспалиться*

ВОСПЕВАТЬ *несов. см. воспеть*

ВОСПЕТЬ *сов. кого-что; высок.* дан йырлау, данлыкклау, мактап йырлау, мактау; **воспеть родную землю** тыуған ерзе мактап йырлау

ВОСПИТАНИЕ *с 1.* тәрбиәләү; **воспитание детей** балалар тәрбиәләү; **воспитание воли** ихтыяр тәрбиәләү **2. тәрбиә; физическое воспитание** физик тәрбиә; **дать хорошее воспитание** якшы тәрбиә биреү

ВОСПИТАНИК *м* и **ВОСПИТАНИЦА** *ж 1.* (*питомец*) тәрбиәләнеүсе **2.** (*приёмши*) асрау, асрау бала **3.** укыусы, укыу тамамлаган кеше, шәкерт; **воспитаник педагогического института** педагогия институтын тамамлаган кеше

ВОСПИТАННОСТЬ *ж* тәрбиәлелек, инсафлылык, әзәплелек

ВОСПИТАННЫЙ

ВОСПИТАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от воспитать 2. прил. тәрбиәле, инсафлы, эзәпле; он воспитанный человек ул тәрбиәле кеше

ВОСПИТАТЕЛЬ м и **ВОСПИТАТЕЛЬНИЦА** ж тәрбиәсе; воспитатель интерната интернат тәрбиәсеге

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәрбиә ...ы, тәрбиәүи ...ы; воспитательная работа тәрбиә эше; воспитательное значение труда хезмәттең тәрбиәүи әһәмиәте

ВОСПИТАТЬ сов. кого-что 1. в разн. знач. тәрбиәләү, тәрбиә биреү, тәрбиәләп үстереү; воспитать детей балаларды тәрбиәләп үстереү; воспитать уважение к старшим өлкәндәргә хөрмәт тәрбиәләү 2. (вырастить по известной системе — о животных, растениях) карап үстереү; воспитать растение үсемлекте карап үстереү

ВОСПИТАТЬСЯ сов. тәрбиәленеү, тәрбиә алыу

ВОСПИТЫВАТЬ несом. см. воспитать

ВОСПИТЫВАТЬСЯ несом. 1. см. воспитаться 2. страд. от воспитывать

ВОСПЛАМЕНИТЬ сов. 1. что токандырыу, токандырып ебәреү, кабызыу, кабызып ебәреү, яндырыу 2. кого-что; перен. рухландырыу, дәртләндереү, дәрт биреү, рухландырып ебәреү; воспламенить воображение хыялга дәрт биреү

ВОСПЛАМЕНИТЬСЯ сов. 1. токаныу, токанып китеү, кабыныу 2. перен. рухланыу, дәртләнеү

ВОСПЛАМЕНЯЕМОСТЬ ж токаныусанлык; воспламеняемость горючего ягыулыктың токаныусанлыгы

ВОСПЛАМЕНЯТЬ несом. см. воспламенить

ВОСПЛАМЕНЯТЬСЯ несом. 1. см. воспламениться 2. страд. от воспламенять

ВОСПОЛНИТЬ сов. что тулыландырыу, тултырыу, кайтарыу, каплау

ВОСПОЛНИТЬСЯ сов. тулыланыу, тулыу, капланыу

ВОСПОЛНЯТЬ несом. см. восполнить

ВОСПОЛНЯТЬСЯ несом. 1. см. восполниться 2. страд. от восполнять

ВОСПОЛЬЗОВАТЬСЯ сов. чем файзаланыу, файзаланып алыу (калыу); воспользоваться случаем мөмкинлектән файзаланып калыу

ВОСПОМИНАНИЕ с 1. см. вспомнить 2. мн. воспоминания иҫтәлек(тәр), хәтирә(ләр); литературные воспоминания эзәби иҫтәлектәр; воспоминания детства бала сак хәтирәләре; предать воспоминаниям хәтирәләргә бирелеү

ВОСПРЕПЯТСТВОВАТЬ сов. кому-чему тоткарлау, камасаулау, каршы төшөү, кәртә куйыу; воспрепятствовать намерениям чым-л. кемдеңдер теләгенә каршы төшөү; воспрепятствовать продвижению противника дошмандың алға үтеуенә камасаулау

ВОСПРЕТИТЬ сов. что и с неопр.; книжн., офиц.-дел. тыйыу, рөхсәт итмәү, юл куймау; вход воспрещён инеү тыйылган

ВОСПРЕЩАТЬ несом. см. воспретить

ВОСПРЕЩАТЬСЯ несом.; книжн., офиц.-дел. тыйылыу, рөхсәт ителмәү; курить воспрещается тартыу тыйыла

ВОСПРЕЩЕНИЕ с тыйыу, рөхсәт итмәү, юл куймау

ВОСПРИИМЧИВОСТЬ ж 1. откорлок, зирәклек; восприимчивость к знаниям белемгә зирәклек 2. (тиз) бирешеүсэнлек; восприимчивость к болезням ауырыузарга тиз бирешеүсэнлек

ВОСПРИИМЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. откор, зирәк, һәләтле; восприимчивый ребёнок откор бала 2. (тиз) бирешеүсэн; восприимчивый к болезням человек ауырыузарга тиз бирешеүсэн кеше

ВОСПРИНИМАТЬ несом. см. воспринять

ВОСПРИНИМАТЬСЯ несом. 1. кабул ителеү, үзләштереү 2. страд. от воспринимать

ВОСПРИНЯТЬ сов. что 1. алыу, кабул итеү; воспринять тепло йылы кабул итеү 2. аңлау, үзләштереү, төшөнөү; неверно воспринять сказанное айткәнде яңылыш аңлау

ВОСПРИЯТИЕ с; псих., филос. зиһенгә алыу, аңлау, үзләштереү; законы восприятия үзләштереү канундары

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ с см. воспроизвести

ВОСПРОИЗВЕСТИ сов. что 1. яңынан барлыкка килтереү, кабатлап етештереү 2. иҫкә (хәтергә) төшөрөү, (окшатып) кабатлау, яңынан тгузырыу; воспроизвести мотив көйзә иҫкә төшөрөү 3. ижад итеү, яңынан тергезеү; воспроизвести картину ббя һуғыш картинаһын тергезеү

ВОСПРОИЗВОДИТЬ несом. см. воспроизвести

ВОСПРОИЗВОДСТВО с яңынан (кайтанып) етештереү, кабатлап етештереү; простое производство ябай кайтанып етештереү; расширенное производство киңәйтелгән яңынан етештереү; противоречия производства кайтанып етештереүзәң каһма-каршылыктары

ВОСПРОТИВИТЬСЯ сов. кому-чему каршылык күрһәтеү, каршы килеү (төшөү); воспротивиться решению какому-л. ниндәйзер карарга каршы килеү

ВОСПРЯНУТЬ сов.; высок., уст. һикереп тороу, аякка баһыу ♦ воспрянуть духом күңел күтәрелеү, дәргләнеп (рухланып) китеү

ВОСПЫЛАТЬ сов. чем; уст. яңыу, янып китеү, кабыныу, кабынып китеү, ярһыу, ярһып китеү; воспылатъ гнёвом аһыу менән яңыу

ВОССЕДАТЬ несом. эре киәфәт менән ултырыу, тантаналы итеп ултырыу

ВОССЕСТЬ сов. эре генә барып (килеп) ултырыу, тантаналы киәфәт менән барып (килеп) ултырыу

ВОССЛАВИТЬ сов. кого-что; уст., высок. данлау, данлыкклау, дан йырлау, мактау; восславить свободу азатлыкты данлау

ВОСХВАЛИТЬ

ВОССТАВЛЯТЬ *несов. см. восславить*

ВОССОЕДИНЕНИЕ *с* яңынан кушыу (кушылыу), кайтанан берләштереу (берләшеу); **воссоединение нарба** халықтың кайтанан берләшеуе

ВОССОЕДИНИТЬ *сов. кого-что* яңынан кушыу, кайтанан берләштереу; **воссоединить семью** гаиләне яңынан кушыу

ВОССОЕДИНИТЬСЯ *сов.* яңынан кушылыу, кайтанан берләшеу; **воссоединиться с Россией** Рәсәй менән яңынан кушылыу

ВОССОЕДИНЯТЬ *несов. см. воссоединить*

ВОССОЕДИНЯТЬСЯ *несов. 1. см. воссоединиться 2. страд. от воссоединять*

ВОССОЗДАВАТЬ *несов. см. воссоздать*

ВОССОЗДАТЬ *сов. что 1. (создать вновь)* яңынан барлыкка килтереу, элекке хәленә кайтару, тергезеу **2. (восстановить в памяти)** искә (хәтергә) төшөрөу, күз алдына килтереу **3. (творчески воспроизвести)** ижад итеу, яңынан тергезеу

ВОСТАВАТЬ *несов. см. восстать*

ВОСТАНАВЛИВАТЬ *несов. см. восстанавливать*

ВОСТАНАВЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. восстанавливаться 2. страд. от восстанавливать*

ВОСТАНИЕ *с* баш күтәрәу, күтәрелеш, ихтилат; **вооружённое востание** кораллы күтәрелеш **ВОСТАНОВИТЕЛЬ м 1. (участник восстановительных работ)** тергезеүсә, аякка бастырыусы, яңынан төзөүсә; **восстановитель железнодорожного полотна** тимер юл полотнаһын тергезеүсә **2. хим.** элекке хәленә кайтарыусы матдә **3. (для волос)** төс кайтаргыс

ВОСТАНОВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аякка бастырыу ...ы, тергезеу ...ы; **восстановительный период** аякка бастырыу осоро

ВОСТАНОВИТЬ *сов. 1. что* элекке хәленә кайтарыу, кире кайтарыу, аякка бастырыу, тергезеу, яңыртыу; **восстановить разрушенное войной хозяйство** һугыш тарафынан емерелгән хужалыкты аякка бастырыу; **восстановить прежние отношения** элекке мөнәсәбәттәрҙе яңыртыу **2. перен. (воспроизвести)** күз алдына килтереу, искә (хәтергә) төшөрөу; **восстановить в памяти хәтергә төшөрөү 3. в чём** кайтарыу, кире кайтарыу, кире биреу; **восстановить в правах** хокугын кире кайтарыу **4. против кого-чего (враждебно настроить)** каршы куйыу, дошманлаштырыу; **восстановить общественность против властей** йәмғәтселекте власка каршы куйыу

ВОСТАНОВИТЬСЯ *сов. 1.* элекке хәленә кайтыу, кире кайтыу, аякка басыу, ныгыныу, тергезелеу, яңырыу; **жизнь восстановилась** тормош элекке хәленә кайтты; **здоровье восстановилось** сәләмәтлек ныгынды **2. перен. (вновь возникнуть в памяти)** күз алдына килеу, искә (хәтергә) төшөү **3. в чём** кире алыу, кире кайта-

рып алыу (кайтарыу); **восстановиться в правах** хокуктарҙы кире кайтарып алыу

ВОСТАНОВЛЕНИЕ *с см. восстановить, восстановиться*

ВОСТАТЬ *сов. 1.* күз алдына басыу, искә төшөү, хәтергә килеу **2.** каршы күтәрелеу, баш күтәрәу; **нарба восстал против врага** халык дошманга каршы күтәрелде **3. (не согласиться с кем-чем-л.)** каршы тороу, каршы сығыу, каршы төшөү

ВОСТОК м 1. (сторона света) көнсығыш, шәрәк **2. (страны, расположенные в этом направлении)** Көнсығыш, Шәрәк; **Ближний Восток** Яҡын Көнсығыш; **изучение Востока** Көнсығыш илдәрән өйрәнәу

ВОСТОКОВЕД м Көнсығыш илдәрән (Шәрәкте) өйрәнәүсә, шәрқиәтсә

ВОСТОКОВЕДЕНИЕ *с* Көнсығыш илдәрән өйрәнәу фәне, шәрқиәт

ВОСТОКОВЕДЧЕСКИЙ, -ая, -ое Көнсығыш илдәрән (Шәрәкте) өйрәнәу ...ы; **востоковедческие проблемы** Шәрәкте өйрәнәу проблемалары

ВОСТОРГ м зур шатлык (кыуаныс), һокланыу, таң калыу; **быть в восторге** зур шатлык кисереу; **прийти в восторг** таң калыу; **смотреть с восторгом на кого-л. кемгәлер** һокланып карау

ВОСТОРГАТЬ *несов. кого-что* иң китәрәу, һокландырыу, таң калдырыу

ВОСТОРГАТЬСЯ *несов. кем-чем* нык шатланыу, кыуаныу, һокланыу, таң калыу

ВОСТОРЖЕННОСТЬ ж һокланыусанлык, таң калыусанлык

ВОСТОРЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** шатланыусан, һокланыусан, таң калыусан; **восторженный юноша** һокланыусан үсмер **2.** шатлыклы, һокланыулы; **восторженный взгляд** һокланыулы караш

ВОСТОРЖЕСТВОВАТЬ *сов. над кем-чем-л.* еңеу, еңеп сығыу, өскә сығыу; **правда восторжествовала** дөрөслөк еңеп сықты

ВОСТОЧНЫЙ, -ая, -ое көнсығыш, көнсығыш ...ы, көнсығыштағы; **восточная граница** көнсығыш сик; **восточный ветер** көнсығыш еле; **восточные нарбы** көнсығыш халыктары

ВОСТРЕБОВАНИЕ с; офиц.-дел. һорап алыу, талап итеп алыу ♦ **до востребования** почтала һорап алына торган (*хат һ.б.*)

ВОСТРЕБОВАТЬ *сов. что; офиц.-дел.* һорап (талап итеп) алыу; **востребовать багаж** багажды һорап алыу

ВОСТРО: **держатъ ухо остро** һак булыу, уяу булыу, һизгер булыу

ВОСХВАЛЕНИЕ *с* нык мактау, күккә күтәрәу

ВОСХВАЛИТЬ *сов. кого-что* нык мактап ташлау, күккә күтәрәу; **восхвалить ученика** укыусыны үтә нык мактап ташлау

ВОСХВАЛЯТЬ

ВОСХВАЛЯТЬ *несов. см. восхвалять*

ВОСХИТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хоклангыс, хокланырлык, таң калдыргыс; **восхитительный** вѣчер хоклангыс кисѣ

ВОСХИТИТЬ *сов. кого-что* таң (хайран) калдырыу, хокландырыу; **меня восхитило** еѣ пѣние уның йырлауы мине таң калдырзы

ВОСХИТИТЬСЯ *сов. кем-чем* хокланыу, хайран (таң) калыу; **восхититься братом** агайга хокланыу; **восхититься пейзажем** тѣбигѣт күренешенѣ таң калыу

ВОСХИЩАТЬ *несов. см. восхитить*

ВОСХИЩАТЬСЯ *несов. см. восхититься*

ВОСХИЩЕНИЕ *с* хокланыу, хайран (таң) калыу; **привести в восхищение** хокландырыу; **прійти в восхищение** таң калыу, хокланыу; **с восхищением смотреть на что-л.** хокланып карау; **выразить своё восхищение** үзѣндең хокланыуыңды белдереу

ВОСХОД *м* 1. менеу, күтѣрелеу; **восход на вершину горы** тау түбѣненѣ менеу 2. сыгыу, калкыу (*кояш*); тыгуу (*кѣн*); калкыу (*ай*); **восход солнца** кояш сыгыу; **до восхода луны** ай калкканга тиклем 3. кояш сыгышы, кѣнсыгышы; **восход заалѣл** кояш сыгышы алһыуланды

ВОСХОДИТЬ *несов.* 1. менеу, күтѣрелеу; **восходить на гору** тауга менеу 2. сыгыу (*кояш*); калкыу (*кояш, ай*); **восходит луна** ай калка 3. барып тоташыу, кайгып калыу; **восходить к древности** боронго заманга барып тоташыу

ВОСХОДЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от восходить* 2. *прил.* күтѣрелѣ (калка) барган, күтѣрелеп (сыгып) килгѣн, күтѣрелеусѣ, үсѣ барыусы, күтѣрелѣ барыусы; **восходящее движение** үсѣ барыусы хѣрѣкѣт; **восходящая кривая** югары күтѣрелеусѣ кѣкре һызык ♦ **восходящее светило**; **восходящая звезда** даны күтѣрелѣ барган кеше; **восходящая интонация** *лингв.* һѣйлѣм азагына табан күтѣрелѣ барыусы интонация; **восходящее ударение** *лингв.* күтѣрелѣ барыусы басым

ВОСХОЖДЕНИЕ *с* күтѣрелеу, менеу; **восхождение на гору** тау башына менеу; **восхождение солнца** кояш күтѣрелеу

ВОСШЕСТВИЕ: **восшествие на престол** *уст.* тѣхеткѣ ултырыу, батшалык итѣ башлау

ВОСЬМЕРИК *м*; *уст.* һигѣз(ле), һигѣз үлсѣүле, һигѣз ѳлѣштѣн торган; **гиря восьмерик** һигѣзле гер; **верѣвка восьмерик** һигѣззѣн үрелгѣн бау

ВОСЬМѢРКА *ж* 1. (*цифра*) һигѣзле, һигѣз һаны 2. *разг.* (*группа из восьми*) һигѣз; **восьмѣрка самолѣтов** һигѣз самолѣт 3. *разг.* (*название*) һигѣзленсѣ (*трамвай, автобус и.б.*) 4. *карт.* һигѣзле, һигѣзлек; **восьмѣрка пик** карганың һигѣзлеһе (һигѣзлеге) 5. (*восьмивесельная лодка*) һигѣз ишкѣкле кѣмѣ

ВОСЬМЕРО *числ. собир.* һигѣз

ВОСЬМИ... *урьс телендѣге куима һигѣззѣрзѣң “һигѣз”, “һигѣз ѳлѣштѣн торган”, “һигѣзле” һигѣззѣрен аңлаткан беренсѣ ѳлѣш, мѣс., восьмиугблный* һигѣз мѣйѳшлѣ; **восьмиѣтѣж-ный** һигѣз катлы

ВОСЬМИГРАННЫЙ, -ая, -ое һигѣз кырлы; **восьмигранная фигура** һигѣз кырлы фигура

ВОСЬМИДЕСЯТИЛѢТНИЙ, -ая, -ее 1. (*о сроке*) һикһѣн йыллык 2. (*о возрасте*) һикһѣн йѣшлек, һикһѣндѣге

ВОСЬМИДЕСЯТЫЙ, -ая, -ое *числ.* һикһѣненсѣ; **восьмидесятые годы** һикһѣненсѣ йылдар; **восьмидесятый номер** һикһѣненсѣ номер

ВОСЬМИДНЕВНЫЙ, -ая, -ое һигѣз кѣн буйы, һигѣз кѣнлѣк; **восьмидневная забастовка** һигѣз кѣн буйы барган забастовка; **восьмидневный запас топлива** һигѣз кѣнлѣк ягыулык запасы

ВОСЬМИКЛѢССНИК *м* и **ВОСЬМИКЛѢСНИЦА** *ж* һигѣзленсѣ синьф укыусыһы, һигѣзленсѣ синьфѣта укыусы

ВОСЬМИЛѢТНИЙ, -ая, -ее 1. (*о сроке*) һигѣз йыллык, һигѣз йыл; **восьмилѣтняя шкѣла** һигѣз йыллык мѣктѣп; **восьмилѣтнее отсутствие** һигѣз йыл булмау 2. (*о возрасте*) һигѣз йѣшлек, һигѣззѣге; **восьмилѣтняя дѣвочка** һигѣз йѣшлек кыз

ВОСЬМИСОТЫЙ, -ая, -ое *числ.* һигѣз йѣзѣнсѣ

ВОСЬМИУГѢЛЬНИК *м* һигѣзмѣйѳш

ВОСЬМИЧАСОВОЙ, -ая, -ое 1. һигѣз сѣгѣтлек ...ы; **восьмичасовой рабочий день** һигѣз сѣгѣтлек эш кѣнѣ 2. *разг.* (*назначенный на восемь часов*) сѣгѣт һигѣззѣге; **восьмичасовой пѣезд** сѣгѣт һигѣззѣге пѣезд

ВОСЬМОЙ, -ая, -ое *числ.* һигѣзленсѣ

ВОСЬМУШКА *ж* 1. (*1/8 фунта*) ѳсмүхѣ; **восьмушка чаю** бер ѳсмүхѣ сѣй 2. (*1/8 часть*) һигѣззѣн бер ѳлѣш; **восьмушка бумажного листа** кагыз табагының һигѣззѣн бер ѳлѣшѣ

ВОТ *частица* 1. (*при указании на кого-что-л., находящееся в непосредственной близости*) бына; **вот идѣт пѣезд** бына пѣезд килѣ 2. (*для усиления значений местоимений и наречий*) бына; **вот хорошо** бына якшы ♦ **вот ещѣ!** бына тагын!; **вот так** бына шулай; **вот я тебя** (егѣ, их и т.д.)! бына мин һине (уны, уларзы и.б.)!; **вот тебе** (и) нѣ; **вот тебе** (те) рѣз; **вот так так!** бынагайыш!; бына һиңѣ кѣрѣк булһа!; **вот** (оно) **что** (как) бына нима, бына эш нимѣлѣ икѣн, бына нисек

ВОТ-ВОТ *нареч.*; *разг.* хѣзер, бына-бына, бына хѣзер, хѣзер генѣ; **вот-вот он подойдет** ул бына хѣзер килѣп етер

ВОТИРОВАТЬ *сов., несов. что* тауышка куйып карар кабул итеу, карар сыгарыу; **вотировать кредиты** кредиттар буйынса карар сыгарыу

ВОТКНУТЬ *сов. что, во что* казау, сәнсеу, казан куйбу, сәнсеп куйбу; **воткнуть игёлку** энэ сәнсеп куйбу; **воткнуть кол в зёмлю** казыкты ергэ казан куйбу

ВОТКНУТЬСЯ *сов.* казалу, сәнселелу

ВОТУМ *м* вотум (*тауыш биреу юлы менэн парламентта сыарылган карар*) ♦ **вотум доверия** ышаныс вотумы; **вотум недоверия** ышанмаузы белдергэн вотум

ВОТЧИНА *ж; ист.* биләмә (*Рэсэйзэ эре ер биләүсенең вариштарына күсә килгән ере*)

ВОТЯКИ *мн.; ист.* вотяктар (*удмурттарзың әлекке исеме*) // *ед.* **вотяк** *м* вотяк ир-аты; **вотячка** *ж* вотяк катын-кызы

ВОЦАРИТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* (*вступить на престол*) батшалык итә башлау, тәхеткә ултырыу 2. хөкөм һөрөү, урынлашыу; **воцарилась** пöлная тишина тулы тынлык урынлашты

ВОЦАРЯТЬСЯ *несов. см.* **воцариться**

ВОШЬ *ж* бег ♦ **растительная вошь** кеблә

ВОЩАНКА *ж* балауызланган кағыз, балауызлы тукыма

ВОЩЕНЬЙ, -ая, -ое балауызлы, балауызланган; **вощёная бумага** балауызлы кағыз

ВОЩИНА *ж* 1. кәрәз 2. балауыз

ВОЩИТЬ *несов. что* балауызлау, балауыз һендерелу; **вощить бумагу** кағыз балауызлау

ВОЯКА *м; разг., ирон.* 1. (тәжрибәле) һуғышы 2. (*задира*) һуғыш сукмары

ВПАДАТЬ *несов.* 1. *см.* **впасть** 2. (*о реке, ручье*) койоу, кушылыу, тоташыу; **Дёма впадает в Белую** Дим Агизелгә коя

ВПАДЕНИЕ *с* 1. койоу, кушылыу, тоташыу; **впадение реки в море** йылганың дингезгә койоуы 2. (*устые реки*) йылға тамагы, ике йылганың кушылган урыны

ВПАДИНА *ж* сөңгөл, уйпат, сокор ♦ **глазная впадина** *анат.* күз сокоро

ВПАЙКА *ж* 1. иретеп йәбештерелу 2. (*то, что впаiano*) иретеп йәбештерелгән нәмә

ВПАЛЫЙ, -ая, -ое багынкы, батып ингән, эскә баткан; **впалая грудь** эскә баткан күкрәк

ВПАСТЬ *сов.* 1. эскә батыу (инелу); **у неё глаза впали** уның күззәре эскә баткан 2. *во что* төшөү, бирелелу, калыу; **впасть в отчаяние** өмөт-һөзлөккә бирелелу ♦ **впасть в детство** бала акылына төшөү; **впасть в немилость** сит күренелу, рәхимлектән мәхрүм булдыу; **впасть в противоречие** үз-үзенә каршы килелу

ВПАЯТЬ *сов. что* иретеп йәбештерелу; **впаять кран самовара** самауырзың һемәген иретеп йәбештерелу

ВПЕРВОЙ *нареч.; разг.* (*обычно с отриц.*) *см.* **впервые**; **видеть не впервой** беренсе тапкыр гына күреу түгел

ВПЕРВЫЕ *нареч.* беренсе тапкыр (мәртәбә), беренсегә; **впервые в жизни** гүмергә беренсе тапкыр

ВПЕРЕБОЙ *нареч.; разг.* бер-береһен бүлдерә-бүлдерә (бүлдереп); **женщины говорили вперевбой** катындар бер-береһен бүлдерә-бүлдерә һөйләй ине

ВПЕРЕВАЛКУ *нареч.; разг.* алпан-толпан, аушанлап; **ходить вперевалку** аушанлап йөрөү

ВПЕРЕГОНКИЙ, ВПЕРЕГОНКИ, ВПЕРЕГОНКУ *нареч.; разг.* узыша-узыша, кыуыша-кыуыша, узышып, кыуышып; **бежать вперегонки** узыша-узыша йүгерелу

ВПЕРЕД *нареч.* 1. алға, алға табан; **шагнуть вперед** алға атлау; **вытянуть руку вперед** кулды алға табан һузыу 2. *разг.* башта, әлек, тәүзә; **сходите вперед** башта барып килегез 3. *разг.* алдан; **взять плату вперед** алдан түләу 4. *в знач. межд.* алға; **взвод, вперед!** взвод, алға!; **вперед, жизнь!** тормош, алға! ♦ **взад и вперед** бер алға, бер артка; **шаг вперед** бер азым алға

ВПЕРЕДИ *нареч. и предлог* 1. *нареч.* алда, алдан; **идти вперед** алдан барыу; **вперед** **показался лес** алда урман күренде 2. *нареч.* киләсәктә, алда; **у него вся жизнь ещё вперед** уның бөтә тормошо алда әле; **что ждёт вперед?** киләсәктә нимә көтә? 3. *предлог с род. п.* алда, алдынан; **он ёхал вперед** **всех** ул бөтәһенән дә алда барзы ♦ **быть вперед** **кого-чего** алдын булыу, алдыны

ВПЕРЕМЁЖКУ *нареч.; разг.* алмаш-тилмәш, алмашлап, аралашып, аралаш; **сидеть вперемёжку** аралаш ултырыу

ВПЕРЕМЁШКУ *нареч.; разг.* буталып, буталышып; **вперемёшку с пакетами** **лежали мешки** пакеттар менән буталып токтар ята ине

ВПЕРЕХВАТ *нареч.; прост.* 1. әйләндереп алып 2. (*наперерез*) юлына аркыры төшөп, юлын киҗеп

ВПЕРИТЬ: **вперить взор** (взгляд, глаза) күз текәү, караш төбәү, текләп карау; **вперить глаза в потолок** түбәгә текләп карау

ВПЕРЯТЬ *несов. см.* **вперить**

ВПЕЧАТЛЕНИЕ *с* 1. тәҗсир, тәҗсорат, күңелдәге эз; **впечатления первых полётов** тәүге осош тәҗсораттары 2. йогонто, тәҗсир; **находиться под впечатлением чего-л.** *берәй нәмәнен* тәҗсирендә булыу; **производить сильное впечатление** көслә тәҗсир итеу 3. тәҗсорат, тәҗсир, фекер; **делиться впечатлениями о путешествии** сәйхәт тураһындагы тәҗсораттар менән уртаклашыу

ВПЕЧАТЛИТЕЛЬНОСТЬ *ж* күңелсәклек, йомшак күңеллелек, тәҗсирләнеүсәнлек, әсәрләнеүсәнлек; **отличается впечатлительностью** күңелсәклегә менән айырыла

ВПЕЧАТЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йомшак күңелле, тәҗсирләнеүсән, тәҗсиргә бирелелүсән, әсәрләнеүсән; **впечатлительная натура** тәҗсиргә бирелелүсән, йомшак тәбиғәтле күңел

ВПЕЧАТЛЯТЬ

ВПЕЧАТЛЯТЬ *несов.*; *разг.* тәһсир итеү, тәһсир калдырыу

ВПЕЧАТЛЯЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич.* от впечатлять **2.** *прил.* тәһсирле; **впечатляющее слово** тәһсирле һүз

ВПИВАТЬ *несов.* үз эсенә алыу, үзенә алыу, йоголоу, һулау, үзләштереү, һендереү; **впивать всё новое** барлык яңылыкты үзләштереү; **впивать радости жизни** тормош шатлыктарын һулау

ВПИВАТЬСЯ *несов. см. впитаться*

ВПИСАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.* араһына язып куйылған, өстәп язылған **2.** *прил.*; *мат.* камаулы, камалған; **вписанный треугольник** камалған өсмөйөш

ВПИСАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* өстәп языу, өстәп язып куйыу, араға индереп языу **2.** *что*; *мат.* эсенә һызыу; **вписать треугольник в круг** түңәрәк эсенә өсмөйөш һызыу

ВПИСАТЬСЯ *сов. во что* **1.** *разг.* язылыу, теркәлеү, өстәп язылыу, кушылып китеү; **вписаться в коллектив** коллективка кушылып китеү **2.** (*гармонично сочетаться*) килешеү, тура килеп тороу; **сервант вписывается в обстановку комнаты** сервант бүлмәгә килешеп тора

ВПИСЫВАНИЕ *с см. вписывать*

ВПИСЫВАТЬ *несов. см. вписать*

ВПИСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вписаться 2. страд. от вписывать*

ВПИТАТЬ *сов. что* **1.** һендереү, үзенә тартыу, һурыу; **впитать влагу** дым һендереү **2. перен.** үзләштереү, үзенә алыу; **впитать новые идеи** яңы идеяларҙы үзләштереү

ВПИТАТЬСЯ *сов.* һенеү, һурылыу; **вода впиталась в землю** һыу ергә һенгән

ВПИТЫВАТЬ *несов. см. впитать*

ВПИТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. впитаться 2. страд. от впитывать*

ВПИТЬСЯ *сов. 1.* казалыу, казалып инеү; **клец впился** талпан казалған **2.** казалыу, тәрәнгә инеү; **булавка впиалась в палец** булавка бармакка казалды **3.** батырыу, батырып индереү, сәнсеү, қазау; **впиться ногтями** тырнактарҙы багырыу; **впиться зубами** тештәрҙе багырып индереү **4.** *в кого-что, чем и без доп.*; *перен.* текәлеү, казалыу; **впиться в картину глазами** картинаға текәлеү

ВПИХИВАТЬ *несов. см. впихнуть*

ВПИХНУТЬ *сов. кого-что*; *разг. 1.* тығыу, тығып куйыу (индереү) **2.** (*втолкнуть*) этеп индереү; **впихнуть в дверь** ишектән этеп индереү

ВПЛАВЬ *нареч.* йөзөп; **переправиться через реку** вплавь йылға аша йөзөп сығыу

ВПЛЕСТИ *сов. что* кушып үреү; **вплести ленту в косу** таһманы толломға кушып үреү

ВПЛЕТАТЬ *несов. см. вплести*

ВПЛОТНУЮ *нареч. 1.* (*плотно, тесно*) бик тығыз итеп, тығыз булып **2.** (*предельно близко*)

терәлеп, бик якын, йәнәшә үк; **сидеть вплотную** терәлеп ултырыу **3. перен.**, *разг.* ныкклап, якындан тороп; **приняться вплотную за что-л.** берәй нәмәгә ныкклап тотонуу

ВПЛОТЬ *предлог с род. п. (в сочетании с предложом "до")* -ка/-кә тиклем (саклы, кәзәр); **вплоть до вечера** кискә тиклем; **вплоть до утра** иртәнгә саклы

ВПЛЫТЬ *сов. 1.* йөзөп килеп инеү, йөзөп барып инеү, йөзөп инеү **2. перен. (плавно войти)** шым ғына (еңел итеп) килеп инеү

ВПОВАЛКУ *нареч.*; *разг.* кайһылай етте, шулай, аркыс-торкос (ятыу); **спать вповалку** аркыс-торкос ятып йоклау

ВПОЛГЛАЗА *нареч.*; *разг. 1.* күззе яргылаш асып (ябып), күз кырыйы (сите) менән; **смотреть вполглаза** күз кырыйы менән карау **2. перен.** һак; **спать вполглаза** һак йоклау

ВПОЛГОЛОСА *нареч.* акрын (ғына) тауыш менән; **петь вполголоса** акрын тауыш менән йырлау

ВПОЛЗАТЬ *несов. см. вползти*

ВПОЛЗТИ *сов. 1.* (*ползком проникнуть внутрь*) шыуышып (имгәкләп) инеү **2.** (*взобраться куда-л., на что-л.*) үрмәләп менеү

ВПОЛНАКАЛА *нареч.* тонок кына, һүрән генә

ВПОЛНЁ *нареч.* тулыһынса, бөтөнләй, тамам; **я вполне доволен** мин тулыһынса кәнәгәтмен; **вполнё достаточно** тамам етерлек

ВПОЛОБОРОТА *нареч.* яргылаш боролоп, яргылыш боролған килеш; **она встала вполоборота ко мне** ул миңә яргылаш боролоп баһты

ВПОЛОВИНУ *нареч.*; *уст.*, *прост.* яргылаш, яргылай; **она была вполовину русская** ул яргылаш мәрйә ине; **убавить вполовину** яргылай кәметеү

ВПОПАД *нареч.*; *разг.* урынлы, дөрөс, тура килтереп; **отвечать впопад** урынлы яуап биреү

ВПОПЫХАХ *нареч.* ашыгып, кабаланып, ашык-бошок, ашыкканда, кабаланганда; **делать впопыхах** кабаланып эшләү; **впопыхах забыл книгу** ашыгып китапты онотоп калдырганмын

ВПОРУ *нареч.*; *разг. 1.* таман, ыксым; **сапоги мне впору** итектәр миңә таман **2. в знач. сказ., с неопр.** (бик) вақыт, мөмкин, бик тә мөмкин; **мне впору уехать** домбй миңә кайтырға вақыт

ВПОРХНУТЬ *сов. 1.* осоп инеү, осоп килеп инеү; **ласточка впорхнула в окно** карлугас тәзрәнән осоп килеп инде **2. перен.** еңел генә (итеп) йүгереп килеп инеү

ВПОСЛЁДСТВИИ *нареч.* һуңынан, һуң, һуңгарак, азағынан; **впоследствии он узнаёт об этом** ул һуңынан был турала белер

ВПОТЬМАХ *нареч.* караңғыла, караңғылыкта; **сидеть впотьмах** караңғыла ултырыу

ВПРАВДУ нареч.; разг. ысынлап та, дөрөс-төн дә; **я и вправду этого не знал** мин ысынлап та быны белмэй инем

ВПРАВЕ нареч. в знач. сказ., с неопр. хаклы, хакы бар; **он вправе спросить** ул хорарга хаклы; **он не вправе поступать так** уның быллай эшлэргә хакы юк

ВПРАВЛЯТЬ сов. что 1. (о суставах, конечностях) төшөрөү, ултыртыу; **вправить плечо** кулбашын ултыртыу 2. разг. (заправить) тыгыу; **вправить брюки в голенища** салбар баллактарын куныска тыгыу

ВПРАВЛЯТЬ несов. см. вправить

ВПРАВО нареч. (в правую сторону) уңга, уң якка; **повернуть вправо** уңга боролоу; (справа) уңда, уң якта; **вправо от леса** урман-дан уңда

ВПРЕДЬ нареч. киләсәктә, алда, бынан ары (кире), бынан һуң, бынан быллай; **впредь будь внимательней** бынан кире игтибарлырак бул ♦ **впредь до чего** -га/-гә тиклем (кәзәр, саклы)

ВПРИДАЧУ нареч. өстәүенә

ВПРИКЎСКУ: пить **вприкўску** (чай, кофе и т.п.) шәкәр кабыш әсеү (сәйзе, кәһүәнә һ.б.)

ВПРИПРЬЖКУ нареч. ыргый-ыргый, һикерә-һикерә, ыргандлап, һикерәңләп; **мальчик вприпрыжку побежал домой** малай һикерә-һикерә өйөнә йүгерзе

ВПРИСЯДКУ нареч. сүгәләп-сүгәләп, сүгәлэй-сүгәлэй, сүгә-сүгә, сүгәләп; **пуститься вприсядку** сүгәләп бейергә төшөү

ВПРИТЫК нареч.; разг. (вплотную) йәнәшә, бер-беренәнә тейеп

ВПРОГОЛОДЬ нареч. аслы-туклы, туйыртуймаз; **жить впроголодь** аслы-туклы йәшәү

ВПРОК нареч. 1. (про запас) запаска, алдагы көнгә, һаклыкка; **заготовить продукты впрок** алдагы көнгә азык-түлек әзерләү 2. в знач. сказ. **файзага** булыу, **файзага; учение ему не впрок** уга укыузан **файза** юк ♦ **идти впрок** **файзага** барыу (булыу)

ВПРОСАК: **попасть(ся) впросак** уңайһыз хәлдә калыу, уңайһыз хәлгә төшөү

ВПРОСОНКАХ нареч.; разг. йоко аралаш, уяныр-уянамаз; **впросонках слышать разговор** йоко аралаш һөйләшкәндә ишетәү

ВПРОЧЕМ 1. союз противит. әммә, ләкин, (шулай булыуға) карамастан; **мальчик не владел башкирским языком, впрочем общий смысл сказанного он улавливал** башкорт телен белмәүгә карамастан, малай әйтелгәндей дейөм мөгәнәнәнә төшөнә ине 2. в знач. вводн. сл. хәйер; **впрочем, я не помню** хәйер, мин хәтерләмәйем

ВПРЫГИВАТЬ несов. см. прыгнуть

ВПРЫГНУТЬ сов. во что-л., на что-л. һикерәү, һикереп инеү (төшөү); **прыгнуть в вагон** вагонға һикереп инеү; **прыгнуть в лодку** кәмәгә һикерәү

ВПРЫСКИВАТЬ несов. см. прыснуть
ВПРЫСНУТЬ сов. что ебәрәү, (укол) яһау (тире астына, венага шприц менән шыйык-лык); **прыснуть больному лекарство** ауырыуға дарыу ебәрәү; **прыснуть камфору** камфара уколы яһау

ВПРЯГАТЬ несов. см. впрячь

ВПРЯГАТЬСЯ несов. 1. см. впрячься
2. страд. от впрягать

ВПРЯМЬ частица; разг. (для подтверждения достоверности высказываемого) ысынлап та, ысындан да, дөрөсөндә лә; **и впрямь это дело** хоробше ысынлап та, был якшы эш

ВПРЯСТЬ сов. что кушып (аралаштырып) иләү; **впрясть шёлк в шерсть** йөнгә ебәк кушып иләү

ВПРЯЧЬ сов. кого-что егеү; **впрячь лошадь** ат егеү

ВПРЯЧЬСЯ сов. егелеү ♦ **впрячься в работу** эшкә егелеү

ВПУСК м индереү, ебәрәү, үткәрәү; **выпуск пассажиров на перрон** пассажирзарзы перронга үткәрәү; **выпуск публики в зал** халыкты залга индереү

ВПУСКАТЬ несов. см. пустить

ВПУСКНОЙ, -ая, -ое 1. инә (кәрә) торган; **выпускной день в больнице** дауаханала индәрә торган көн; **выпускная дверь** кәрә торган ишек 2. индереү (керегеү) ...ы; **выпускной шлюз** керетеү шлюзы

ВПУСТИТЬ сов. 1. кого-что индереү, керетеү, ебәрәү, үткәрәү; **пустить в помещение** бинага индереү; **пустить пар в трубы** парзы торбаларга ебәрәү 2. что тамызыу; **пустить капли в нос** танауға дарыу тамызыу

ВПУСТЮЮ нареч.; разг. юкка, бушка, әрәмгә; **стараться впустюю** юкка тырышыу

ВПУТАТЬ сов. 1. что (вплести) катнаштырып (сыуалтып) үрәү, бәйләү 2. кого-что; **перен., разг. тарытыу** (тарыктырыу), бутау, катнаштырыу (**берәй эшкә**); **впутать в историю** бер хәлгә тарытыу

ВПУТАТЬСЯ сов. 1. (запутаться) сейәлеү, сейәлеп бөтөү, сыуалыу, сыуалып бөтөү; **лёска впуталась в водоросли** кармак ебе ылымыкка сейәлгән 2. **перен., разг. буталыу, катышыу, тарыу, тарыгыу** (**берәй эшкә**)

ВПУТЫВАТЬ несов. см. впутать

ВПУТЫВАТЬСЯ несов. 1. см. впутаться
2. страд. от впутывать

ВПЯТЕРО нареч. биш тапкыр (рәт, мәртәбә), бишләтә; **заплатить впятеро дешевле** биш тапкыр арзанырак түләү

ВПЯТЕРОМ нареч. бишәү, бишәүләп, бишәүләшәп; **поёхать впятерём** бишәүләп китеү

В-ПЯТЫХ вводн. сл. бишенсенән

ВРАГ м дошман; **классовый враг** синфи дошман

ВРАЖДА

ВРАЖДА ж дошманлык, кенә, хаслык; **питать вражду** к кому-л. кемгәлер дошманлык һаклау

ВРАЖДЕБНОСТЬ ж дошманлык, хаслык (тойгоһо); **испытывать враждебность** хаслык тойгоһо кисерәү

ВРАЖДЕБНЫЙ, -ая, -ое 1. дошманлык ...ы, дошмандарса, дошман; **враждебное отношение** дошманлык мөнәсәбәте 2. дошман ...ы, дошмандар ...ы, дошманлашыусы; **враждебные стороны** дошманлашыусы яткар

ВРАЖДОВАТЬ *несов.* дошманлашыу, дошман күреү, үз-ара дошман булыу; **враждовать друг с другом** бер-береһе менән дошман булыу

ВРАЖЕСКИЙ, -ая, -ое дошман ...ы; **вражеская армия** дошман ғәскәре

ВРАЖИЙ, -ья, -ье *фольк. см.* **вражеский**

ВРАЗ *нареч.; прост.* 1. бергә, бер юлы, берзәм; **орудия грохотали враз** орудиялар бер юлы гөрһөлдәне 2. шунда ук, бик тиз; **опознать враз** шунда ук таныу

ВРАЗБИВКУ *нареч.; разг.* бүлгеләп, бүлеп-бүлеп, аралаштырып, тәртибен бозоп; **спрашивать вразбивку таблицу** умножения табатлау таблицаһын бүлеп-бүлеп һорау

ВРАЗБРОД *нареч.; разг.* айырым-айырым, тырым-тырагай, таркау, таралып, һибелеп; **действовать вразброд** тырым-тырагай эш итеү

ВРАЗБРОС *нареч.; разг.* таралып, таркау, сәселеп, һибелеп, айырым-айырым, башка-башка; **бревна лежали вразброс** бүрәнәләр таралып ята ине

ВРАЗВАЛКУ *нареч.; разг.* ауа-түнә, алпан-толпан, аушанлап; **он шёл вразвалку** ул алпан-толпан бара ине

ВРАЗНОБОЙ *нареч.; разг.* таркау, айырым-айырым, ойошмаған хәлдә; **действовать вразнобой** таркау эш итеү

ВРАЗРЁЗ: **идти вразрёз с чем** каршы килеү (барыу), каршы әйтеү

ВРАЗРЯДКУ *нареч.; полигр.* ара калдырып, һирәкләтеп, һирәкләп; **набрать вразрядку** ара калдырып йыйыу

ВРАЗУМИТЕЛЬНОСТЬ ж аңлайышлык

ВРАЗУМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлайышлык; **вразумительная речь** аңлайышлы телмәр

ВРАЗУМИТЬ *сов.* кого-что аҡылға өйрәтеү (ултыртыу), аҡыл биреү, төшөндөрөү; **нам надо его вразумить** безгә уны аҡылға ултыртырга кәрәк

ВРАЗУМЛЯТЬ *несов. см.* **вразумить**

ВРАКИ *мн.; прост.* алдык, ялған, ялған һүз, уйзырма

ВРАЛЬ *м; разг.* алдаксы, ялғансы

ВРАНЬЁ *с; разг.* 1. алдау, ялғанлау 2. алдык, ялған, юк һүз, уйзырма

ВРАСКАЧКУ *нареч.; разг.* айкала-сайкала, бәүелеп, сайкалып; **ходить враскачку** бәүелеп йөрөү

ВРАСПЛӨХ *нареч.* көтмәгәндә, иҫкәрмәҫтән, капыл; **застать врасплөх** көтмәгәндә килеп сығыу; **напасть врасплөх** көтмәгәндә һөжүм итеү

ВРАССЫПНЮЮ *нареч.* төрлө якка, таралып, һибелеп, тырым-тырагай; **бежать врассыпную** тырым-тырагай йүгерәү

ВРАСТАТЬ *несов. см.* **врасти**

ВРАСТИ *сов.* 1. эскә инеп үҫеү; **ноготь врос в палец** тырнак бармакка инеп үҫкән 2. һенеү, батып инеү; **избушка вросла в землю** өй ергә һенеп киткән

ВРАСТЯЖКУ *нареч.; разг.* 1. һузылып, йәйелеп; **лежать врастяжку** һузылып ятыу 2. һузып, һалмак, яйлап; **произносить слова врастяжку** һүзәрҙе һузып әйтеү

ВРАТА *только мн.; уст.* капка; **монастырские врата** монастырь капкаһы

ВРАТАРЫ *м; спорт.* капкасы

ВРАТЬ *несов.; разг.* 1. **что и без доп.** алдау, ялғанлау; **он не умеет врать** ул алдаша белмәй 2. **(неверно показывать)** дөрөҫ күрһәтмәү, яңылыш йөрөү; **часы врут** сәгәт дөрөҫ күрһәтмәй 3. хағаланыу, яңылышыу, көйзә бозоу (*йырза, музыкала*)

ВРАЧ *м* врач, табиб; **главный врач** баш врач

ВРАЧЕБНЫЙ, -ая, -ое врачтар ...ы, табиб ...ы; **врачебная помощь** табиб ярҙамы; **врачебная комиссия** врачтар комиссияһы

ВРАЧЕВАТЬ *несов. кого-что; книжн.* дауалау; **врачевать людей** кешеләрҙе дауалау

ВРАЩАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. әйләнмәле, өйрөлмәле, әйләнмә, әйләнәү ...ы; **вращательное движение** әйләнмәле хәрәкәт 2. әйләндерә торған, әйләндерәүсе, әйләндерәү ...ы; **вращательная сила** әйләндерәүсе көс

ВРАЩАТЬ *несов. что, чем* әйләндерәү, өйрөлтөү; **вращать колесо** тәгәрмәс әйләндерәү; **вода вращает турбину** һыу турбинаны әйләндерәү ♦ **вращать глазами** (белкәми) күзәрҙе уйнатыу, күзәң ағын әйләндереп карау

ВРАЩАТЬСЯ *несов.* 1. әйләнәү, өйрөлөү; **Земля вращается вокруг Солнца** Ер Кояш тирәләй әйләнә 2. *перен. (со словами "около", "вокруг")* өйрөлөү; **мысли вращались вокруг одной и той же темы** фекерҙәр бер үк тема тирәһендә өйрөлдө 3. *перен.* булыу, аралашыу; **вращаться в среде молодежи** йәштәр мөһитендә булыу 4. *страд. от* **вращать**

ВРАЩЕНИЕ *с см.* **вращать, вращаться**

ВРЕД *м* зыян, зарар; **причинить вред** зарар килтерәү

ВРЕДИТЕЛЬ *м* 1. короткос; **вредители картофеля** картуф короткостары 2. зыян итеүсе (килтәрәүсе)

ВРЕДИТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое короткослок; **вредительская деятельность** короткослок кылыу

ВРУБИТЬ

ВРЕДИТЕЛЬСТВО с дошмансылык, короткослок; **заниматься вредительством** короткослок менэн шөгөллөнөү

ВРЕДИТЬ *несов. кому-чему* зыян (зарар) килтереү; **курёние вредит здоровью** тэмәке тартуу сәләмәтлеккә зарар килтерә

ВРЕДНОСТЬ ж зарар, зыянлык; **вредность курёния** тэмәке тартуузың зарары

ВРЕДНЫЙ, -ая, -ое зарарлы, зыянлы, алама, насар; **вредные примеси** зарарлы кушылмалар; **вредная привычка** алама гәзәт

ВРЕДНОСНЫЙ, -ая, -ое зарарлы, зыянлы, зарар (зыян) килтерә торган; **вредносные силы** зарарлы көстәр

ВРÉЗАТЬ *сов. что* уйып куйыу, ырып (сокоп) урылаштырыу; **врéзать замок в дверь** ишеккә йозак уйып куйыу

ВРÉЗАТЬ *несов. см. врэзать*

ВРÉЗАТЬСЯ *сов. 1.* йырып (ярып) инеү, барып төртөлөү (бәрелөү); **машинa врéзалась в столб** машина баганага барып бәрелде; **лодка врéзалась в песок** кәмә комга барып төртөлдө **2. перен.** инеп тороу, терәлеп тороу; **полянa врéзалась в лес** ақлан урманга терәлеп тора **3. перен.** бәрөп инеү, бәрөп килеп инеү; **всадник врéзался в толпу** һыбайлы халык төркөмөнә бәрөп килеп инде **4. перен.** (күнелдә, хәтерзә) уйылып калыу; **врéзаться в память** хәтерзә уйылып калыу

ВРÉЗАТЬСЯ *несов. 1. см. врэзаться 2. страд. от врэзать*

ВРЕЗНОЙ, -ая, -ое уйып куйылган, уйып куйыла торган, уйылма; **врезной замок** уйып куйыла торган йозак

ВРÉЗЫВАТЬ *несов. см. врэзать*

ВРÉЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. врэзаться 2. страд. от врэзывать*

ВРЕМЕНАМИ *нареч.* кайһы сакта, вакыт-вакыт, ара-тирә, вакыты менән; **временами старые раны** ноют вакыт-вакыт иске яралар һызлай

ВРЕМЕННОЙ, -ая, -ое вакыт ...ы; **временная последовательность** вакыт эзмә-эзделеге; **временная зависимость** вакыт бәйлелеге

ВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** вакытлы; **временная работа** вакытлы эш **2.** вакытлыса; **временная неудача** вакытлыса уңышһызлык

ВРЕМЕНЩИК м вакытлы хаким, вакытлы власть эйәһе

ВРЕМЯ с **1.** вакыт; **солнечное время** кояш вакыты; **время не ждёт** вакыт көтөп тормай; **тратить время** вакыт сарыф итеү **2. (час, срок)** сәгәт, вакыт; **сколько времени?** сәгәт нисә?, вакыт күпмә?; **в указанное время** күрһәтелгән вакытта; **время истекло** вакыт үтөп ките **3. (эпоха, период)** вакыт, дәүер, осор, заман; **не отставать от времени** замандан артка калмау; **военное время** һуғыш вакыты; **дух времени** за-

ман рухы **4. (определённая пора)** мизгел, мәл, сак, вакыт; **времена года** йыл мизгелдәре; **время покоса** бесән сабыу мәле, бесән өстө; **рабочее время** эш вакыты **5. грам.** заман; **настоящее время** хәзерге заман; **будущее время** киләсәк заман; **прошедшее время** үткән заман ♦ **во время оно** *уст.* касандыр, әллә қасан; **время от времени** вакыт-вакыт, кайһы берзә; **(в) последнее время** башта, тәүзә, тәү вакытта; **(в) последнее время** һуңғы вакытта; **в своё время:** **1)** заманында, касандыр; **2)** үз вакытында; **всё время** һәр вакыт (сак), тел; **в скором времени** озакламай; **в то время как** шул арала, шул ғына вакыт араһында; **выиграть время** күберәк вакыт алыу, вакыт үтеү, файзага булыу; **до времени;** **до поры до времени** вакыты еткәнсе, билдәле бер вакытка тиклем, көнө килгәнсе; **до сего времени** ошо вакытка тиклем; **ко времени** вакытлы, үз вакытында; **на время** вакытлыса, билдәле вакытка тиклем; **со времени** вакыты етеү менән, киләсәктә; **одно время** бер вакыт; **раньше времени** көн элгәре (әлек), вакытынан алда; **самое время** бик вакытлы; **с течением времени** вакыт үтеү менән, киләсәктә; **тем временем** шул ук вакытта, шул арала; **убить время** вакытты бушка узгарыу

ВРЕМЯИСЧИСЛЕНИЕ с вакыт иҗәбе, йыл иҗәбе

ВРЕМЯНКА ж; *разг. 1. (переносная лестница)* күсереп йөрөтмәле баскыс **2. (печка)** тимер мейес **3. (временная постройка)** вакытлы королма, вакытлы торлак

ВРЕМЯПРЕПРОВОЖДЕНИЕ с вакыт үткәреү (узгарыу), көн үткәреү (узгарыу)

ВРОВЕНЬ *нареч. с чем* тип-тиң, тигез, бер тигез; **идти вровень** тигез барыу

ВРОДЕ *предлог и частица 1. предлог с род. п. (обычно в сочет. с мест. "что-то", "нечто")* кеүек, һымак; **вроде тебя** һинен һымак **2. частица; прост. (при указании на предположительность высказывания)** шикелле, булһа кәрәк; **вроде он идёт** ул килә шикелле

ВРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое тыумыштан булган (килгән); **врождённый талант** тыумыштан булган һәләт; **врождённые рефлексы** физиол. тыумыштан килгән рефлексар

ВРОЗЬ *нареч.* айбырым, айбырым-айбырым, айбырым рәүештә; **жить врозь** айбырым йәшәү ♦ **врозь идёт (пошло и т.д.)** татыу булмау, (эш) ырамау

ВРУБ м; *горн.* уйым, ярык, тишек (*тау токомдарында махсус яһалган*)

ВРУБАТЬ *несов. см. врубить*

ВРУБАТЬСЯ *несов. 1. см. врубиться 2. страд. от врубать*

ВРУБИТЬ *сов. что* уйып (сокоп) индереп куйыу, уйып (сокоп) ултыргыу; **врубить косяк в стену** стенага уйып ядак ултыргыу

ВРУБИТЬСЯ

ВРУБИТЬСЯ *сов.* 1. кырка-кырка инеү, кыркып инеү (эсенә); **врубиться в тайгу** кырка-кырка тайга эсенә инеү 2. кылыс менән саба-саба бәрәп инеү; **врубиться в неприятельские ряды** дошман сафтарына кылыс менән саба-саба бәрәп инеү 3. *горн.* уйыу, (уйым, тишек, ярык) яһау; **врубиться в каменную поробу** таш токомон уйыу

ВРУБОВЫЙ, -ая, -ое *горн.* (тау токомон) уя (тишә) торған, (тау токомон) уйыу (тишеу) ...ы; **врубовая машина** тау токомон тишеу машинаһы

ВРУКОПАШНУЮ *нареч.* усмаклашып, йозрок (штык) менән; **драться врукопашную** усмаклашып һугышыу

ВРУН *м* и **ВРУНЬЯ** *ж; разг.* алдаксы, ялғансы

ВРУЧАТЬ *несов. см. вручить*

ВРУЧИТЬ *сов. что* 1. тапшырыу, биреү, кулына (кулга) тоттороу; **вручить повестку** сакырыу қағызын кулга тоттороу; **вручить орден** тапшырыу 2. *перен.* ышанып тапшырыу; **вручить судьбу детей** балалар язмышын ышанып тапшырыу

ВРУЧНУЮ *нареч.* кулдан, кул менән; **обработка деталей вручную** деталдәрҙе кул менән эшкәртеү

ВРЫВАТЬ *несов. см. врыть*

ВРЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. врыться 2. страд. от врывать*

ВРЫВАТЬСЯ II *несов. см. ворваться*

ВРЫТЬ *сов. что* казып ултыртыу, сокоп ултыртыу; **врыть столб в землю** бағананы ергә казып ултыртыу

ВРЫТЬСЯ *сов. во что* казып (сокоп) инеү; **врыться в сено** бесән араһына сокоп инеү; **сапёры врылись в землю** сапёрҙар ерҙе сокоп инде

ВРЯД ЛИ *частица (при выражении сомнения в достоверности высказываемого)* -мы/-ме икән, ай-һай; **вряд ли он придёт** ул килерме икән

ВС... *приставка см. вз...*

ВСАДИТЬ *сов. что* 1. сәнсеү, қазау, сәнсеп (сабып) ултыртыу; **всадить топёр в бревно** балтаны бүрәнәгә ултырта сабыу 2. *разг.* атып тейзереү; **всадить пулю в стену** стенаға пуляны атып тейзереү

ВСАДНИК *м* һыбайлы, атлы

ВСАЖИВАТЬ *несов. см. всадить*

ВСАСЫВАТЬ *несов. см. всосать*

ВСАСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. всосаться 2. страд. от всасывать*

ВСЕ *мн. мест. см. весь I*

ВСЕ... *урыс телендәге кушма һүзәрҙең* “бәтә”, “бәтәһен”, “бәтөнөнөн эсенә алған”, “ғәмүми”, “дәйөм” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлшө, мәс., **всемирный бәтә** донъя; **всеобщий дөйөм**, ғәмүми

ВСЁ I *нареч.; разг. 1. (всё время, постоянно)* һаман, һәр ваҡыт, гел; **он всё работает** ул

һаман эшләй 2. (*до сих пор*) һаман, әле (лә) булһа; **дождь всё ещё идёт** ямғыр һаман да яуа 3. (*только, именно*) тик, бары тик, фәкәт ғына/генә; **всё зависит от директора** бары тик директорҙан тора 4. *в знач. частицы (для усиления значений других частей речи)* торған һайын, барған һайын, тағы ла -рак/-рәк; **погода становится всё лучше и лучше** көн торған һайын яҡшыра 5. *в знач. союза; разг. (однако, всё-таки)* ләкин, әммә, барыбер, шулай за; **как ни старается, всё не выходит** нисек кенә тырышмаһын, барыбер эше барып сыкмай ♦ **всё ж; всё же** шулай за, әммә

ВСЁ II *с мест. см. весь I*

ВСЕВОЗМОЖНЫЙ, -ая, -ое һәр төрлө, төрлө-төрлө; **в универмаг поступили всевозможные товары** универмағка һәр төрлө тауар килде

ВСЕВЫШНИЙ *м* Аллаһы тәғәлә

ВСЕГДА *нареч. 1.* һәр ваҡыт, һәр қасан, гел; **он всегда опрятен** ул һәр ваҡыт ысһай 2. мәңге, үлемһез; **материя существовала всегда** материя мәңге йәшәгән

ВСЕГДАШНИЙ, -ая, -ое *разг. гәзәттәге, даими, һәр ваҡыт булған; всегдашняя любезность* гәзәттәге илгәзәклек

ВСЕГО *нареч. 1.* бәтәһе, бары, бәтөнөнөн, йыйыныһы, барлығы; **израсходовано всего сто рублей** барлығы йөз һум акса тотонолған 2. *в знач. частицы (для указания на ограничение в количестве; часто в сочетании с “только”, “лишь”)* ни бары, бары тик, ғына; **работа началась всего два месяца тому назад** эш ни бары ике ай элек кенә башланды ♦ **всего хорбошего!** хушығыз!, һау булығыз!, хуш!, һау бул!; **всего-навсего** бары тик, ни бары; **всего ничего** бер нәмә лә юк тиерлек, бик аз; **только и всего** шул ғына, бары шул

В-СЕДЬМЬХ *водн. сл. етенсенән*

ВСЕЗНАЙКА *м* и *ж; разг., ирон.* белдекле булырға маташыусы, үтә белдекле

ВСЕЛЕНИЕ *с см. вселить 1, вселиться 1; вселение в новый дом* яны өйгә күсеү

ВСЕЛЁННАЯ *ж 1. (мироздание)* Йыһан, Ғаләм; **строение Вселённой** Ғаләм төзөлөшө 2. (*вся земля*) ер йөзө, донъя

ВСЕЛИТЬ *сов. 1. кого-что* индереп урынлаштырыу, урынлаштырыу, күсенеү, индереү; **вселить жильцов в квартиру** кешеләрҙе фатирға урынлаштырыу 2. *что; перен.* күңеленә һалыу, керетеү, тыузырыу, уятыу; **вселить надежду** өмөт уятыу

ВСЕЛИТЬСЯ *сов. 1.* инеп урынлашыу, күсеү, инеү; **вселиться в новую квартиру** яңы фатирға инеп урынлашыу 2. *перен.* төшөү, инеү, тыгуыу, урынлашыу; **надежда вселилась в его сердце** уның күңелендә өмөт тыузы

ВСЕЛЯТЬ *несов. см. вселить*

ВСЕЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вселиться** 2. *страд. от вселять*

ВСЕМЁРНЫЙ, -ая, -ое һәр яклап, бөтә мөмкинлектәр менән, барлык саралар менән; **всёмёрное содействие** һәр яклап ярзам итеү

ВСЁМЕРО *нареч.* ете тапкыр (мәртәбә), етеләтә; **всёмеро больше** ете тапкыр зурырак; **всёмеро дешевле** етеләтә арзанырак

ВСЕМЕРОМ *нареч.* етәү, етәүләшеп, етәүләтеп; **рабтать всёмером** етәүләшеп эшләү

ВСЕМИРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) донъя тарихы

ВСЕМИРНЫЙ, ая, -ое бөтә (бөтөн) донъя ...ы, бөтә донъя күләмдәгә; **всемирная история** бөтә донъя тарихы; **всемирная известность** бөтә донъяла танылыу

ВСЕМОГУЩЕСТВО *с* сикһез кеүәт, көзрәт; **всемогущество разума** акыл көзрәте

ВСЕМОГУЩИЙ, -ая, -ее сикһез кеүәтле, көзрәтле; **всемогущий властелин** көзрәтле хахим

ВСЕНАРОДНЫЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) халык(тың) ...ы; **всенародное дело** бөтә (бөтөн) халык эше; **всенародное торжество** бөтә (бөтөн) халык тантананы

ВСЕОБУЧ *м* (*всеобщее обучение*) дөйөм мәжбүри укытыу, гөмүми мәжбүри укытыу

ВСЕОБЩИЙ, -ая, -ее дөйөм, гөмүми; **всеобщее избирательное право** дөйөм һайлау хокугы; **всеобщий закон капиталистического накопления эк.** капиталистик тулпаныштың дөйөм законы (кануны)

ВСЕОБЩНОСТЬ *ж* дөйөмлөк, гөмүмилек

ВСЕОБЪЕМЛЮЩИЙ, -ая, -ее 1. бөтөнөнөн эсенә алган; **всёобъемлющие задачи** бөтөнөнөн эсенә алган бурыстар 2. бөтөнөнөн аңлай торған; **всёобъемлющий ум** бөтөнөнөн аңлай торған аң

ВСЕОРУЖИЕ: **во всеоружии**: 1) тулы коралланган хәлдә, тулы коралланып; **встретить врага во всеоружии** дошманды тулы коралланган хәлдә каршылау; 2) камил эйә булып, камил белеп етеп, тулыһынса әзер булып; **выступить во всеоружии знаний** белемгә камил эйә булып сығыш яһау

ВСЕПОБЕЖДАЮЩИЙ, -ая, -ее бөтә нәмәне еңеүсе (еңә торған); **всёпобеждающий разум** бөтә нәмәне еңеүсе аң

ВСЕПРОЦЕНИЕ *с* бөтә нәмәне (барыһын да) гәфү итеү

ВСЕРОССИЙСКИЙ, -ая, -ое бөтә (бөтөн) Рәсәй ...ы; **Всероссийский съезд молодёжи** Бөтә (Бөтөн) Рәсәй йәштәр съезы

ВСЕРЬЁЗ *нареч.*; *разг.* 1. ысынға, ысынлап; **принимать всерьёз** ысынға алыу 2. ысынлап, төшлө итеп, эшлекле рәүештә; **всерьёз приниматься за учёбу** укыуга ысынлап тотонуу

ВСЕСИЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәр нәмәгә көзрәтле, зур власлы, тәғсире зур, йөгөнтөһө көслө

ВСЕСТОРОННИЙ, -ая, -ее һәр яклап (яктан), бөтә яклап, бөтөн яктан, ентекләп; **всестороннее развитие человека** кешенең һәр яклап үсәүе

ВСЁ-ТАКИ *и разг.* **ВСЁ Ж ТАКИ** *союз и частица* 1. *союз противит. обычно в сочет. с союзами "а", "и", "но" (тем не менее, однако)* шулай за, шулай булһа ла, (шуга) карамастан, (шулай булыуга) карамастан, әммә; **ёхали быстро, но всё-таки опоздали** шәп барыуга карамастан, һуңланьлар 2. *частица (для выражения возражения предыдущему высказыванию)* шулай за; **всё-таки я прав** шулай за мин хаклы

ВСЕУСЛЫШАНИЕ: **во всеуслышание** бөтә кеше ишетерлек итеп, кыскырып, асык итеп; **сказать во всеуслышание** бөтә кеше ишетерлек итеп әйтәү

ВСЕЦЕЛО *нареч.* бөтөнләй, бөтөнләйгә, тулыһынса, мөкиббән; **он всецело предан делу** ул эшкә мөкиббән бирелгән

ВСЕЯДНЫЙ, -ая, -ое бөтә нәмәне ашаусы; **всеедное животное** бөтә нәмәне ашаусы хайуан

ВСКАКИВАТЬ *несов. см. вскокичь*

ВСКАПЫВАТЬ *несов. см. вскопаться*

ВСКАРАБКАТЬСЯ *сов.*; *разг.* үрмәләп менеү (менеп етеү), тырмашып менеү; **вскарabкаться на скалу** каяга үрмәләп менеү

ВСКАРАБКИВАТЬСЯ *несов. см. вскарabкаться*

ВСКАРМЛИВАТЬ *несов. см. вскормить*

ВСКАЧЬ *нареч.* сабып, саптырып; **нестись вскачь** елдереп сабыу, саптырып барыу

ВСКИДЫВАТЬ *несов. см. вскинуть*

ВСКИНУТЬ *сов. что* 1. күтәрәп һалыу, күтәрәп ташлау; **вскинуть мешок на плечо** токто журынга күтәрәп һалыу 2. тиз (кинәт) күтәрәү; **вскинуть ружье** мылтыкты кинәт күтәрәү; **вскинуть голову** башты кинәт күтәрәү

ВСКИПАТЬ *несов. см. вскипеть*

ВСКИПЕТЬ *сов.* 1. кайнап сығыу, кайнау; **вода вскипела** һыу кайнаны 2. *перен.* ярһыу, ярһып китеү, кызыу, кызып китеү; **он вскипел от гнева** ул асыуынан ярһып китте

ВСКИПЯТИТЬ *сов. что* кайнатыу, кайнатып алыу, кайнатып сыгарыу; **вскипятить воду** һыу кайнатып алыу

ВСКЛОКОЧЕННЫЙ, -ая, -ое тузгыган, өлтәйтгән, ялбырлаган, ялбыраған; **всклокоченные влосы** тузгыган сәс

ВСКЛОКОЧИТЬ *сов. что; разг.* туззырыу, өлтәйтәү, ялбырландырыу, ялбыратыу

ВСКЛОКОЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* тузгыу, өлтәйтәү, ялбырлау

ВСКОЛЫХНУТЬ *сов.* 1. *что* тулкынландырыу, тирбәтеү, һелкетәү, сайкалдырыу, тулкынландырып (тирбәтеп, һелкетеп, сайкалдырып) ебәрәү; **ветер всколыхнул рожь** ел арышты тулкынландырызы 2. *кого-что; перен.* кузгатыу,

ВСКОЛЫХНУТЬСЯ

кузгытып ебөрөү, тулкынландырыу, хэрэкэткэ килтереу; **революция всколыхнула все силы народных** ихтилал халыктарзың бөгә көсөн кузгалтты

ВСКОЛЫХНУТЬСЯ *сов.* 1. тулкынлануы, тирбәләү, һелкенеү, сайкалыу, тулкынланып (тирбәләп, һелкенең, сайкалып) китеү, һелкенең (сайкалып) куйуы; **вода в озере всколыхнулась** күлдәге һыу тулкынланып китте; **знамена всколыхнулись** байрактар тирбәлдә 2. *перен.* кузгалуы, тулкынлануы, хэрэкэткэ килеү; **страна всколыхнулась** ил кузгалды

ВСКОЛЫЗЬ *нареч.* еңелсә, өстән-мөстән генә, һүз ыңгайында; **упомянуть вскользя** һүз ыңгайында әйтеп узыу

ВСКОПАТЬ *сов.* **что** казыу; **вскопать огород** йәшелсә баксаһын казыу

ВСКОРЁ *нареч.* тиззән, тиз арала, озакламай, бер аzzан; **он вскорё вернулся домой** ул озакламай өйгә әйләнәп кайтты

ВСКОРМИТЬ *сов.* **кого** 1. (*животное, птицу и т.п.*) ашатып үстереу, карап үстереу 2. (*вырастить, воспитать*) тәрбиәләү, тәрбиәләп үстереу, ашатып-әсереп карау (үстереу); **вскормить ребёнка** баланы тәрбиәләп үстереу

ВСКОЧИТЬ *сов.* 1. һикереп менеү, һикереп инеү; **вскочить на коня** атка һикереп менеү; **вскочить в трамвай на ходу** китеп барған трамвайга һикереп инеү 2. (*быстро встать*) тора һалыу, ыргып (һикереп) тороу; **вскочить с места** урындан һикереп тороу 3. *перен., разг.* (*быстро возникнуть, вздуться*) сығыу, калкып сығыу, килеп сығыу; **шайка вскочила на лбу** маңдайга шешек сықты

ВСКРИКИВАТЬ *несов. см.* **вскрикнуть**

ВСКРИКНУТЬ *сов.* кыскырып ебөрөү, капыл кыскырыу

ВСКРИЧАТЬ *сов.;* *книжн.* кыскырыу, һөрәнләү, кыскырып өндәшеү

ВСКРУЖИТЬ: **вскружить голову кому** башын әйләндереу; **успех вскружил ему голову** уңыш уның башын әйләндердә

ВСКРЫВАТЬ *несов. см.* **вскрыть**

ВСКРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **вскрыться** 2. *страд. от* **вскрывать**

ВСКРЫТИЕ *с* 1. асыу, асып карау; **вскрытие** писем хаттарзы асып карау; **вскрытие недостатков** етешһезлектәрзә асыу 2. асылыу, әрселеу; **вскрытие рек весной** яз көнө йылгаларзың боззан әрселеуе

ВСКРЫТЬ *сов. что* 1. асыу, асып карау; **вскрыть письмо** хатгы асып карау 2. *перен.* асыу, асып һалыу, фаш итеу; **вскрыть недостатки** етешһезлектәрзә асыу 3. *мед.* ярыу, ярып карау; **вскрыть труп** мәйетте ярыу; **вскрыть нарыв** шеште ярыу

ВСКРЫТЬСЯ *сов.* 1. ярылыу, тишелеу, һытылыу; **нарыв вскрылся** шеш тишелдә 2. *перен.*

асылыу, асыкланыу, беленеу, фаш ителеу; **недостатки вскрылись** кәмселектәр асылды; **вскрылись причины поражения** еңелеүзәң сәбәптәре асыкланды 3. асылыу, боззан әрселеу, боззан асылыу; **Белая вскрылась** Агизел боззан әрселдә 4. *уст.* асылыу, асылып китеу; **ставни вскрылись** тәзрә капкастары асылды

ВСЛАСТЬ *нареч.;* *разг.* туйгансы, тәмләп, рәхәтләнәп; **налюбоваться властью** туйгансы һокланыу

ВСЛЕД *нареч.* 1. *за кем-чем-л.* артынан, артынан ук, эзенән; **вслед за первой колбной выступила вторая** беренсе колонна артынан икенсеһе сықты 2. *в знач. предлога с дат. п.* артынан; **он смотрел вслед поезде** ул поезд артынан карап калды ♦ **вслед за тем** шунан һуң, һуңынан

ВСЛЕДСТВИЕ *предлог с род. п.* сәбәпле, аржаһында, нәтижәһендә, булғанлыктан, булыу сәбәпле, булғанга күрә; **он не мог явиться вследствие болезни** ул ауырыу сәбәпле килә алманы

ВСЛЕПУЮ *нареч.;* *разг.* 1. күрмәйенсә, карамайынса, тоғмаллап, тоғмал менән, юсыклар, юсык менән; **печатать на машинке вслепую** машинкала карамайынса басыу; **играть вслепую** (*в шахматы, шашки*) карамайынса уйнау; **лететь вслепую** (*о самолёте*) тоғмаллап осоу 2. *перен.* тоғмал менән, тоғмаллап, тикшермәйенсә, белмәйенсә; **действовать вслепую** белмәйенсә эш итеу

ВСЛУХ *нареч.* кыскырып, ишеттереп; **читать вслух** кыскырып укыу

ВСЛУШАТЬСЯ *сов.* **во что** игтибар менән тыңлау, колак һалыу; **вслушаться в разговор** һөйләшеүгә колак һалыу

ВСЛУШИВАТЬСЯ *несов. см.* **вслушаться**

ВСМАТРИВАТЬСЯ *несов. см.* **всмотреться**

ВСМОТРЕТЬСЯ *сов.* **во что** текләү, текләп карау, ентекләп карау

ВСМЯТКУ *нареч.* бешер-бешмәс, каты итмәй (*йоморткага карата*); **яйцо всмятку** бешер-бешмәс йомортка

ВСОВЫВАТЬ *несов. см.* **всунуть**

ВСОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **всунуться** 2. *страд. от* **всовывать**

ВСОСАТЬ *сов. что* һурып алыу, (эскә) һурыу, һендереу; **всосать влагу** дымды һурып алыу ♦ **всосать с молоком** (*матери*) инә һөтө менән инеү, бәләкәйзән өйрәнеу

ВСОСАТЬСЯ *сов.* 1. һенеү, һеңеп бөтөү; **вода всосалась в землю** һыу ергә һендә 2. казальу, йәбешеу, тәрәнгә инеү; **клец всосался в тело** тәнгә таллан казаланган

ВСПАИВАТЬ *несов. см.* **вспойть**

ВСПАРИВАТЬ *несов. см.* **вспоробть**

ВСПАХАТЬ *сов. что* һөрөү; **вспахать поле** баһызы һөрөп сығыу

ВСПАХИВАТЬ *несов. см. вспахать*
ВСПАШКА *ж* һөрөү; **глуббкая вспашка** тәрән һөрөү; **зяблевая вспашка** тунға һөрөү
ВСПЕНИВАТЬ *несов. см. вспенить*
ВСПЕНИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вспениться*
2. страд. от вспенивать
ВСПЕНИТЬ *сов. что* күбекләндерәү, күбекләү, күпертеү; **вспенить воду** һыу күбекләндерәү
ВСПЕНИТЬСЯ *сов.* (күтәрелеп) күбекләнеү, күперекләнеү, күперәү; **пиво вспенилось** һыра күбекләнде
ВСПЛАКНУТЬ *сов. о ком-чём и без доп.; разг. илап* (һыктап) алыу, күз йәше сыгарыу
ВСПЛЕСК *м* **1. см. всплеснуть** **2. (шум, звук)** сәпелдәү, шапылдау (*тауыш*); **всплеск вёсел** ишкәктәрҙән сәпелдәүе
ВСПЛЁСКИВАТЬ и **ВСПЛЁСКИВАТЬ** *несов. см. всплеснуть*
ВСПЛЕСНУТЬ *сов.* сәпелдәтәү, сайпылтыу, сайпылдырыу ♦ **всплеснуть руками** кулды сабыу (*гәжәпләнецән, аптыраузан*)
ВСПЛЕСНУТЬСЯ *сов.* (юғарыға, өскә карай) сайпылыу, һирпеләү (*һыу, шыйыҡлык*)
ВСПЛОШНУЮ *нареч.; разг.* тотош; **луга всплошную** покрыйты цветами болондар тотош сәскә менән капланған
ВСПЛЫВАТЬ *несов. см. всплыть*
ВСПЛЫТЬ *сов. 1.* (һыу өстөнә, өскә) калкыу, (һыу өстөнә, өскә) калкып сығыу; **подводная лодка всплыла** һыу асты кәмәһе өскә калкып сықты **2. перен.** асылыу, беленәү, килеп сығыу; **недостатки всплыли** етешһезлектәр асылды
ВСПОИТЬ *сов. кого* **1.** (һөт) эсереү, (һөт) эсереп үстөрәү; **вспойть телёнка** бызаузы һөт эсереп үстөрәү **2. (вырастить, воспитать)** карап (тәрбиәләп) үстөрәү; **она вспойла, вскормийла сестру** ул һөтләнән тәрбиәләп үстөрзә
ВСПОЛОХИ *мн. (ед. всполх м)* **1.** йәшен, һазағай уты **2.** көслә ялкын, ут
ВСПОЛОШИТЬ *сов. кого-что; разг.* ығызығы килтерәү (куптарыу, тыгузырыу), борсоу һалыу, тынышызлау, борсоу
ВСПОЛОШИТЬСЯ *сов.; разг.* ығы-зығы килеү (кубыу, тыуыу), тынышызлануы, борсолоу, зык кубуу; **на деревьях всполошились грачи** ағас башындағы кара карғалар зык купты
ВСПОМИНАТЬ *несов. см. вспомнить*
ВСПОМИНАТЬСЯ *несов. 1. см. вспомнить*
2. страд. от вспоминать
ВСПОМНИТЬ *сов. кого-что* исләү, искә төшөрәү (алыу), хәтергә төшөрәү (алыу); **вспомнить прошлое** үткәнде искә төшөрәү
ВСПОМНИТЬСЯ *сов. кому* искә (хәтергә) төшөү; **мне вспомнилась одна песня** бер йыр миңә иҫемә төштә

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ярзамсы, өстәмә; **вспомогательный отряд** ярзамсы отряд; **вспомогательная литература** өстәмә азәбиәт ♦ **вспомогательный глагол** *грам.* ярзамсы кылым
ВСПОРОТЬ *сов. что; разг.* һүтеү, ярыу, һүтәп ебәрәү, ярып ебәрәү; **вспороть мешок** токто һүтеү; **вспороть брюхо медведю** айыузың корһағын ярып ебәрәү
ВСПОРХНУТЬ *сов.* (тиз генә) осоп күтәреләү, (капыл) осоп китеү; **птичка вспорхнула** кошсок капыл осоп китте
ВСПОТЁТЬ *сов. 1.* тирләү, тиргә батыу, тир менән каплануы; **лошадь быстро вспотела** ат тиз генә тирләне **2.** быулануы, тирләү; **окно вспотело** тәзрә быуланған
ВСПРЫГИВАТЬ *несов. см. вспрыгнуть*
ВСПРЫГНУТЬ *сов.* һикерәү, һикереп менәү; **вспрыгнуть на лошадь** атка һикереп менәү
ВСПРЫСКИВАНИЕ *с* **1. см. вспрыскивать**
2. разг. (вспрыскиваемая жидкость) бөркөлгән (һибелгән) шыйыҡлык
ВСПРЫСКИВАТЬ *несов. см. вспрыснуть*
ВСПРЫСНУТЬ *сов. что* **1.** һыу бөркөү, һыу һибәү; **вспрыснуть цветы** водой сәскәләргә һыу бөркөү **2. перен., прост. (отметить угощение, вышивкой)** йыуыу, билдәләп үтеү
ВСПУГИВАТЬ *несов. см. вспугнуть*
ВСПУГНУТЬ *сов. кого-что* куркытыу, куркытып ебәрәү, кузгатыу; **вспугнуть птичек** кошсоктарзы куркытыу
ВСПУХАТЬ *несов. см. вспухнуть*
ВСПУХНУТЬ *сов.* шешәү, кабарыу, бүртеү, кабарып китеү, кабарып (шешеп) сығыу; **ушибленное место вспухло** бәрелгән урын шешеп сықты
ВСПУЧИВАТЬ *несов. см. вспучить*
ВСПУЧИТЬ *сов. что безл.; разг.* күбеү, күбеп сығыу, кабарыу, кабарып сығыу; **живот вспучило** эс күпте
ВСПУЧИТЬСЯ *сов.; разг.* күбеү, күбенеү, кабарынуы, кабарып (күбеп) сығыу, күтәреләү; **лёд вспучился** боз күтәрелгән
ВСПЫЛИТЬ *сов.; разг.* (капыл) тузып китеү, кызып (ярһып, кабынып) китеү; **бабушка вспылила из-за ничего** өләсәй буштан ғына кызып китте
ВСПЫЛЬЧИВОСТЬ *ж* яндырайлык, кызулык, кызуу канлылык; **отличаться вспыльчивостью** яндырайлык менән айырылып тороу
ВСПЫЛЬЧИВЫЙ, -ая, -ое яндырай, кызуу, кызуу канлы; **вспыльчивый человек** яндырай кеш; **вспыльчивый характер** кызуу холок
ВСПЫХИВАТЬ *несов. см. вспыхнуть*
ВСПЫХНУТЬ *сов. 1.* (*загореться*) (капыл) токаныу, токанып (кабынып) китеү, кабынуу, янып китеү, яна башлау; **порох вспыхнул** дары токанып китте **2.** балкыу, яктырыу, балкып (яктырып) китеү, балкып (яктырып) күренәү;

ВСПЫШКА

вспы́хнули **автомобильные** **фа́ры** автомобиль фаралары яктырып ките; **я́ркие звёзды** **вспы́хнули** **на** **небе** күктә якты йондоззар балкып ките **3.** (*покраснеть*) кызару, кызарып ките; **вспы́хнуть от смущения** оялыузан кызару **4.** капыл башланып (токанып, кабынып) ките; **вспы́хнула война́** һугыш башланып ките **5.** токаныу, кызып (ярһып, токанып) ките; **вспы́хнуть от обиды** үпкәләүзән кызып ките

ВСПЫ́ШКА *ж* **1.** гәлт итеп кабынып (токанып) ките; яктырып (балкып) ките; дөрләп ките (*яктылык, ул*); **вспы́шка поро́ха** дарының гәлт итеп, токанып ките; **вспы́шка мблнии** йәшендә балкып ките **2.** (*внезапное возмущение*) кызып (ярһып) ките; токанып (кабынып) ките; токаныу; **вспы́шка гнева́** асыу токанып ките

ВСПЯ́ТЬ *нареч.; книжн.* артка, кирегә; **поверну́ть вспя́ть** кирегә бороу

ВСТАВА́НИЕ *с см.* **встать; почти́ть па́мять** **встава́нием** аягүрә басып иска алыу

ВСТАВА́ТЬ *несов. см.* **встать** ♦ **не встава́я** баш калкытмай (күтәрмәй)

ВСТА́ВИТЬ *сов. что* **1.** куйыу, өстәп куйыу, индереп куйыу; **вста́вить дно ве́дра** бизрә төпләү, бизрәгә төп куйыу; **вста́вить стекло́ в ра́му** тәзрә рамына быяла куйыу; **вста́вить в текст пропу́щенное сло́во** текста төшөп калган һүззе өстәп куйыу; **вста́вить зу́бы** теш куйыу **2.** кыстырыу, катыштырыу; **вста́вить сло́во в разгово́р** һәйләшкәндә һүз кыстырыу

ВСТА́ВКА *ж* **1. см.** **вста́вить; вставка** **сте́кол** быяла куйыу **2.** (*вписанный текст*) өстәлмә, өсгәмә текст **3.** (*то, что вставлено*) ялгау, кыйык; **пла́тье с кружевной вставка́й** селтәр кыйык куйылган күлдәк

ВСТАВЛЯ́ТЬ *несов. см.* **вста́вить** ♦ **вставля́ть па́лки в коле́са** тәгәрмәскә таяк тыгыу (*камасулау*)

ВСТАВНО́Й, -ая, -ое алынмалы, алынма, куйылган; **вставные́ двéрцы** алынмалы ишектәр

ВСТА́РЬ *нареч.* борон, элек, борон (элекке) заманда; **вста́рь всё́ бы́ло не так** элек бөтәһе лә былай булмаган

ВСТА́ТЬ *сов.* **1.** тороу, басыу, тороп басыу, аягүрә (аякка) басыу; **встать с ме́ста** урындан тороу; **встать на́ ноги** *прям., перен.* аягына басыу (тороу), аякка басыу; **он встал** ул аягүрә басты; **встать ра́но** иргә тороу (*после сна*) **2.** аякка басыу, һауыгыу; **после до́лгой бо́лезни он встал** ул озак ауырыгандан һуң аякка басты **3.** (*о растениях*) үсәү, күтәреләү, калкыу; **камышы́ вста́ли стено́й** камыштар стена булып калкты; **пшени́ца встанет** бойзай күтәреләсәк **4.** (*подняться на борьбу*) күтәреләү; **встать на за́щиту́** **Рбдины** Ватанды һақларга күтәреләү **5.** (*войти*) сығыу, калкыу, тыуыу, атыу; **сблнце вста́ло** кояш сыкты; **вста́ла за́ря** таң

атгы **6.** *перед кем-чем; перен.* (*возникнуть, появиться*) килеп тыуыу (сығыу, басыу); **встал вопро́с** мәсьәлә килеп тыуы; **вста́ли но́вые т́рудности** яңы ауырлыктар килеп сыкты **7.** *куда-л., на что-л.; разг.* басыу, тороу; **встать на кове́р** келәмгә басыу **8.** *разг.* (*уместиться*) урынлашыу, һыйыу; **шкаф здесь не встанет** шкаф бында һыймас **9.** (*присутить к какой-л. работе*) тороу, басыу; **встать за станок** станок артына басыу **10.** *разг.* (*остановиться*) йөрәмәй (эшләмәй) башлау, туктау, тукталыу; **часы́ вста́ли** сәгәт туктаган **11.** *разг.* (*покрыться льдом*); **Бе́лая вста́ла** Агизел туңған ♦ **встать гру́дью** күкрәк менән каршы тороу; **встать в строй** сафка басыу; **встать на кварти́ру** фатирга сиратка басыу; **встать на пу́ть чего́** или *какой* юлына басыу, юлга басыу; **встать на сто́рону чью-л.** кемдәндер ағына басыу, кем яклылыр булып ките; **встать на учё́т** исәпкә басыу (инәү); **встать поперёк доро́ги** юлга аркыры төшөү; **встать с ле́вой но́ги** һул аяктан тороу (*кәйеф булмау, уңмау*)

ВСТОПО́РЧИТЬ *сов. что; разг.* тырпайтыу, кабаргыу, тырпайтып (кабартып) ебөрәү; **встопорчи́ть** **усы́** мыйыктарын тырпайтыу

ВСТОПО́РЧИТЬСЯ *сов.; разг.* тырпайтыу, кабарыу, тырпайып (кабарып) ките; **во́лосы встопорчи́лись** сәстәр тырпайзы

ВСТРА́ИВАТЬ *несов. см.* **встро́ить**

ВСТРЕВО́ЖИТЬ *сов. кого-что* борсоу, шом (борсоу) һалыу, шомландырыу, тынысһызлау; **встревобжи́ть** **дома́шних** өйзәгеләрзе борсоу

ВСТРЕВО́ЖИТЬСЯ *сов.* борсолуу, шомлануу, тынысһызлануу; **взро́сьле встревожи́лись за дете́й** өлкәндәр балалар өсөн борсолдо

ВСТРЕ́ПАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** **от встрепа́ть** **2. прил.** тырпак, тузган, өлтөк; **встрепа́нные** **во́лосы** тузган сәс

ВСТРЕПА́ТЬ *сов. что; разг.* тырпайтыу, туззырыу, өлтәйтәү, болартыу; **встрепа́ть во́лосы** сәсте туззырыу

ВСТРЕПЕ́НУТЬСЯ *сов.* **1.** талпыныу, һелкенеу, кагыныу, һелкенеп (кагынып, талпынып) куйыу; **пти́ца встре́пену́лась** кош талпынып куйы **2.** (*вздрагнуть*) һиçкәнеу, дерелдәү, һиçкәнеп куйыу; **ста́рик встре́пену́лся** карг һиçкәнеп ките **3.** (*забится быстрее — о сердце*) дөп-дөп тибә башлау

ВСТРЕ́ПКА *ж; прост.* шелтә, шелтәләү, әрләү, орошоу; **зада́ть встре́пку** шелтәләү

ВСТРЕ́ТИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* осратыу, тап итеу, тура килтереу; **встре́тить на доро́ге** юлда осратыу; **встре́тить егó** **взгляд** уның карашын тап итеу **2. перен.** (*получать, испытать*) *что* алыу, күрәү, тойоу; **встре́тить** **подде́ржку** ярзам алыу; **встре́тить отпо́р** отпор алыу **3. кого-что** каршылау, каршы алыу; **встре́тить госте́й** кунактарзы каршылау; **встре́тить делегаци́ю** на

аэродроме аэродромда делегацияны каршы алыу 4. *кого-что (принять, ответить чем-л.)* кабул итеу, яуап биреу; **публика встретила аплодисментами** халык алкыштар менэн кабул итте

ВСТРЕТИТЬСЯ *сов.* 1. *с кем-чем* осрашыу, осрау, тап итеу, тап (булыу) килеу; **встретиться со знакомыми** таныштар менэн осрашыу; **встретились** **взбрами** караштары тап килде; **встретиться с затруднениями** кыйынлыктарга осрау 2. (*увидеться*) күрешеу, осрашыу; **влюблённые встретились** гашиктар осрашты

ВСТРЕЧА *ж* 1. осрашыу; **неожиданная встреча** көтөлмэгэн осрашыу; **поздороваться при встрече** осрашканда исэнлешеу; **вечер встречи с кем-л. кем менендер** осрашыу кисәһе 2. каршылау, каршы алыу; **встреча делегатов** делегаттарзы каршылау 3. (*торжество*) каршы алыу, байрам итеу; **встреча Нового года** Яңы йылды каршы алыу

ВСТРЕЧАТЬ *несов. см.* **встретить**

ВСТРЕЧАТЬСЯ *несов. см.* **встретиться**

ВСТРЕЧНЫЙ, -ая, -ое 1. каршы, каршы килгән; **встречный ветер** каршы ел; **встречный пбезд** каршы килгән поезд 2. *в знач. суц.* **встречный м** и **встречная ж** осраган кеше, тап булган (булыусы) кеше 3. (*находящийся на пути*) осраган, тап килгән, тап килеүсе, капма-каршы 4. (*ответный*) каршы, каршы яуап ...ы; **встречный иск юр.** каршы дөгүзә; **встречный план** каршы яуап планы ♦ **встречный и поперечный** осраган бер кеше; **первый встречный** осраклы кеше

ВСТРОИТЬ *сов.* *что* эсенә индереп халыу (эшләу); **встроить шкаф в стену** шкафты стенага индереп эшләу

ВСТРЯСКА *ж* 1. *разг.* каты борсолуу, хәсрәтләнәү 2. *прост.* (*наказание*) орош, шелтә, шелталәу, эрләу, орошоу

ВСТРЯХИВАТЬ *несов. см.* **встряхнуть**

ВСТРЯХИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **встряхнуться** 2. *страд. от* **встряхивать**

ВСТРЯХНУТЬ *сов.* *кого-что* 1. кағыу, һелкеу, кағып (һелкеп) алыу; **встряхнуть палас** балаҫ кағыу; **встряхнуть остановившиеся часы** туктаган сәгәтте һелкеу 2. (*вызвать сотрясение*) һелкетеу, калтыратыу, тетрәтеу; **взрыв встряхнул землю** шартлау ерзе һелкетте 3. *безл.* һелкетеу; **каре́ту встряхнуло** каретаны һелкетте 4. *перен.* уятыу, күтәреу, кузгатыу, кузгатып ебәреу; **революция встряхнула народы** ихтилат халыктарзы кузгатып ебәрзе

ВСТРЯХНУТЬСЯ *сов.* 1. кағыныу, һелкенеу, елпенеу, кағынып (һелкенеп) куйыу; **собака встряхнулась** эт һелкенде 2. *перен., разг.* (*ободриться*) күнелләнәү, дәртләнәү, һелкенеп алыу 3. *перен.* (*развlechься*) күнел асыу, күнел күтәреу

ВСТУПАТЬ *несов. см.* **вступить**

ВСТУПАТЬСЯ *несов. см.* **вступить**

ВСТУПИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. инеш, инеш ...ы; **вступительное** **слово** инеш һүз; **вступительная часть** инеш өләш 2. инеу ...ы; **вступительный взнос** инеу взносы; **вступительный экза́мен** инеу имтиханы

ВСТУПИТЬ *сов.* 1. *куда* инеу, барып инеу, килеп инеу; **войска вступили в город** гәскәр калага инде 2. күсеу; **вступить в новую фазу развития** үсештең яңы фазаһына күсеу 3. *куда* (аяк) баҫыу; **вступить в грязную лужу** бысрак күләүеккә баҫыу 4. *во что* инеу; **вступить в партию** партияга инеу 5. *с предложом “в”* башлау, керешеу, катнашыу, тогоноу, булыу; **вступить в переговоры** һөйләшеүзәр башлау; **вступить в полемику** бәхәстә катнашыу; **вступить во владение** *чем-л. нимәгәлер* эйә булыу ♦ **вступить в брак** никахка инеу, өйләнәү (кейәүгә сығыу); **вступить в свои права** үз хокугына инеу; **вступить в силу** көсенә (гәмәлгә) инеу; **вступить в строй:** 1) *о ком-л.* кереу, кушылыу, өстәлеу; 2) *о чём-л.* сафка инеу (баҫыу); **вступить на путь** *чего, какой* юлга баҫыу

ВСТУПИТЬСЯ *сов.* 1. *за кого-что* яклау, яклашыу, аралау; **вступить за ребёнка** баланы яклау 2. *прост.* (*вмешаться*) катнашыу, кыҫылыу; **вступить в разговор** һөйләшеүгә кыҫылыу

ВСТУПЛЕНИЕ *с* 1. *см.* **вступить**; **вступление войска в город** гәскәрзең калага инеу 2. инеш, баш; **вступление к роману** романга инеш; **вступление к вальсу** вальстың башы

ВСУНУТЬ *сов.* *что, во что* тығыу, кыстырыу; **всунуть руки в карманы** кулдарзы кесәгә тығыу

ВСУНУТЬСЯ *сов.; прост.* 1. (*просунуться куда-л.*) тығылыу, кыстырылыу, кысылышып инеу 2. (*вмешиваться во что-л.*) кыстырылыу, тығылып йөрәу (*кәрәкмәгәндә*)

ВСУХОМЯТКУ *нареч.; разг.* королай, коро; **съесть завтрак всухомятку** иртәнге ашты королай ашау ♦ **питаться (есть) всухомятку** короһары менән туклануу

ВСУЧИВАТЬ *несов. см.* **всучить**

ВСУЧИТЬ *сов.* 1. *что* сиратыу, кушып (кыстырып) сиратыу; **всучить щетину в дра́ту** кылды еп осона кыстырып сиратыу 2. *кого-что; перен., прост.* (*вынудить взять*) көсләп тағыу, көсләп биреу (тоттороу); **вместо мьла** **всучить порошок** һабын урынына көсләп онтак тоттороу

ВСХЛІПНУТЬ *сов.* һулкылдап куйыу

ВСХЛІПЫВАНИЕ *с см.* **всхлipyвать**

ВСХЛІПЫВАТЬ *несов.* һулкылдау, һулкылдап илау; **она́ только всхлipyвала** ул тик һулкылдай ине

ВСХОДИТЬ *несов. см.* **взойти**

ВСХОДЫ

ВСХОДЫ *только мн.* сыгыш, шытым; **всходы** хлебов игендәрҙең сыгышы; **всходы озимых хлебов** ужымдарҙың сыгышы якшы

ВСХОЖЕСТЬ *ж; с.-х.* сыгыш; **определение всхожести семян** орлоктарҙың сыгышының билдәләү

ВСХОЖИЙ, -ая, -ее *с.-х.* шытымлы; **всхожие семена** шытымлы орлоктар

ВСХРАПНУТЬ *сов.* 1. (*о животном*) бышкырып куйыу, бышкырып ебәрәү 2. *разг., шутил.* (*поспать*) серем итеп алыу, аз генә йоклап алыу

ВСХРАПЫВАТЬ *несов.* 1. (*о человеке*) хырылдау, хырылдап (хырылап) йоклау 2. (*о лошади*) бышкырыу, бышкырып тороу

ВСЫПАТЬ *сов.* 1. *что, чего* һалыу, тултырыу; **всыпать овёс в мешок** токка һоло тултырыу 2. *кому; перен., разг.* һуғыу, биргеләү, һуғып (биргеләп) алыу, әрләү, орошоу

ВСЫПАТЬ *несов. см. вссыпать 1*

ВСЮДУ *нареч.* һәр ерҙә, һәр кайҙа, бөтә урында

ВСЯ *ж мест. см. весь 1*

ВСЯКИЙ, -ая, -ое *мест. (каждый)* һәр; **всякий раз** һәр ваҡыт 2. (*разный*) һәр төрлө; **всякие книги** һәр төрлө китаптар 3. бер ниндәй, һис ниндәй, һис бер; **отсутствие всякой идеи** бер ниндәй идеяның да булмауы; **без всякого сожаления** һис бер үкенесез 4. *в знач. сущ. всякий м и всякая ж* һәр кем, һәр бер кеше; **всякий может это сделать** быны һәр кем эшләй ала. 5. *в знач. сущ. всякое с* төрлөһө, төрлө нәмә, төрлө хәл; **люди всякое говорят** кешеләр төрлөһөн һөйләй; **всякое бывает** төрлө хәлдәр була ♦ **всякая всячина** *см. всячина; во всяком случае* һәр хәлдә; **на всякий случай** кәрәк була калһа

ВСЯКО *нареч.; прост.* төрлөсә; **всяко бывает** төрлөсә була

ВСЯЧЕСКИ *нареч.; разг.* төрлөсә, төрлө юлдар менән, бөтә саралар менән; **всячески стараться** төрлөсә тырышып карау

ВСЯЧИНА: **всякая всячина** әллә нәмәләр, теләһә нәмәләр, төрлө нәмәләр

ВТАЙНЕ *нареч.* йәшерен, йәшертеп, йәшерен рәүештә; **держат втайне** *что-л. нимәнелер* йәшереп тоғоу

ВТАЛКИВАТЬ *несов. см. втолкнуть*

ВТАПТЫВАТЬ *несов. см. втоптать*

ВТАСКИВАТЬ *несов. см. втащить*

ВТАСКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. втащиться*

2. *страд. от втаскивать*

ВТАЧАТЬ *сов. что; портн.* эләктереп тегеп сығыу (*кул менән*), эләктереп сығыу; **втачать рукава** еңде эләктереп сығыу

ВТАЧИВАТЬ *несов. см. втачать*

ВТАЩИТЬ *сов. 1. кого-что, во что* һөйрәп индерәү, һөйрәү; **втащить пианино в комнату** бүлмәгә пианиноны һөйрәп индерәү 2. һөйрәп

мендерәү; **втащить на лестницу** баскыска һөйрәп мендерәү

ВТАЩИТЬСЯ *сов.; разг.* көс-хәл менән килеп (барып) инеү, көскә күтәреләү, көскә менеп етеү, көскә-көскә күтәреләү

ВТЕКАТЬ *несов. 1. (вливаться)* ағыу, ағып инеү (төшөү) 2. (*впадать — о реке, ручье*) койоу, кушылыу; **в Белую втекает много рек** Агизелгә күп йылгалар коя

ВТЕМЯШИТЬСЯ *сов.; разг.* башка килеү (инеп ултырыу, инеп оялау), мейегә һеңеү; **втемяшилась ему в голову одна мысль** уның башына бер фекер инеп ояланы

ВТЕРЕТЬ *сов. что* ышкыу, ыгуу, ышкып (ыгуып) һендерәү, һөртөү ♦ **втереть очки кому** күз буяу (*алдау*)

ВТЕРЕТЬСЯ *сов. 1. һеңеү (ышкыузан, ыгуузан); мазь хороше втерлась* май якшы һендә 2. *разг. кысылып инеү; втереться в толпу* халык араһына кысылып инеү 3. *перен. хәйләләп инеү (үтеп инеү) (берей ойошмага н.б.); втереться в компанию* компанияга хәйләләп үтеп инеү ♦ **втереться в доверие** хәйләләп, кемдән дә булһа ышанысын казану (яулау), ышаныска инеү

ВТЕЧЬ *сов. см. втекать*

ВТИРАНИЕ *с 1. см. втирать; втирание мази в кожу* тәнгә майзы һөртөү 2. (*лекарственное вещество*) тәнде ыуа (тәнгә һөртә) торған дарыу (май)

ВТИРАТЬ *несов. см. втереть*

ВТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. втереться*

2. *страд. от втирать*

ВТИСКИВАТЬ *несов. см. втиснуть*

ВТИСНУТЬ *сов. кого-что, во что* кыстап (тыгызлап) һыйзырыу, тыгызлап индерәү (тығыу); **втиснуть пробку в бутылку** бөкөнә шешәгә кыстап тығыу

ВТИСНУТЬСЯ *сов.; разг. кысылып (кысылышып) инеү, тыгылшып инеү, тыгылбу; втиснуться в вагон* вагонга тыгылшып инеү

ВТИХОМОЛКУ *нареч.; разг.* өндәшмәй генә, шым ғына, һизермәйсә, белдермәйсә; **сидеть втихомолку** өндәшмәй генә ултырыу

ВТИХУЮ *нареч.; прост. см. втихомолку*

ВТОЛКНУТЬ *сов. кого-что, во что* этеп-төртөп (төрткөләп) индерәү; **втолкнуть в дом** өйгә төрткөләп индерәү

ВТОЛКОВАТЬ *сов. что, кому; разг.* төшөндөрөп (аңлагып, тылгып) биреү

ВТОЛКОВЫВАТЬ *несов. см. втолковать*

ВТОПАТЬ *сов. кого-что, во что* тапап индерәү, индергәнсе (һендергәнсе) тапау ♦ **втоптать в грязь** бысракка буяу, яла яғыу

ВТОРГАТЬСЯ *несов. см. вторгнуться*

ВТОРГНУТЬСЯ *сов. 1. бәрәп килеп инеү, басып килеп инеү; враг вторгся с запада* дошман көнбайыштан бәрәп килеп индә 2. (*вмешаться*)

ВТЯНУТЬ

урынһызга тығыллы, кысыллы; **втрбгнуться** в **чужие дела** сит кешенең эшенә урынһыз тығыллы

ВТОРЖЕНИЕ с см. **втрбгнуться** — **вторгаться**; **вторжение** **неприятеля** дошмандың баҫп инеуе

ВТОРИТЬ *несов.* 1. *муз.* икенсе партияны башкарыу (*йырлаганда йэки музыка коралында уйнаганда*) 2. *кому-чему* кабатлау; **он втрбил её смёху** ул уның көлөүен кабатланы 3. *кому; перен.* кабатлау, килешеу, йөпләу; **втрбить мужу** ирзең һүзен йөпләу

ВТОРИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. икенсе, икенсе мәртәбә ...ы, икенсе тапкыр ...ы, икенсе кат ...ы, икенселәй; **вторичный вызов** икенсе тапкыр сақырыу 2. (*не являющийся исходным*) икенсел, икенсе; **вторичное явление** икенсел күренеһ; **вторичный период болезни** ауырыузың икенсе осоро 3. (*побочный*) икенсе дәрәжәләге, өстәмә; **вторичные половые признаки физиол.** өстәмә енес билдәләре

ВТОРНИК *м* шишәмбе

ВТОРО... *урыҫ телендәге кушма һүзәрзең “икенсе”, “икенсел” мәғәнәнән аңлаткан беренсе өлөшө, мәс.,* **второклассный** икенсе класлы

ВТОРОГОДНИК *м* и **ВТОРОГОДНИЦА** *ж* синифтан синифка күсмәй калыусы укыусы

ВТОРОЙ, -ая, -ое 1. *числ.* икенсе; **второй год** икенсе йыл; **вторая задача** икенсе мәсьәлә 2. (*второстепенный*) икенсе, икенсе дәрәжәләге; **играть вторые роли** икенсе дәрәжәләге ролдәрзе башкарыу; **на втором плане** икенсе планда 3. (*замещающий первого*) икенсе; **вторая мать** икенсе әсә 4. *в знач. суц.* **второе с (блюдо)** икенсе, икенсе блюдо; **приготовить на второе котлеты** икенсе блюдоға котлет әзерләу ♦ **вторая молодость** икенсе йәшлек; **до вторых петухов** бик озак, төндөн икенсе яртыһына тиклем, икенсе этәс кысқыргансы; **из вторых рук** кеше аша (*иштеуе, белеуе*)

ВТОРОКЛАССНИК *м* и **ВТОРОКЛАССНИЦА** *ж* икенсе синиф укыусыһы, икенсе синифта укыусы

ВТОРОКУРСНИК *м* и **ВТОРОКУРСНИЦА** *ж* икенсе курс студенты, икенсе курста укыусы

ВТОРООЧЕРЕДНОЙ, -ая, -ое икенсе сираттағы, икенсе сират ...ы; **второочередное дело** икенсе сираттағы эһ

ВТОРОПАХ *нареч.* кабалана-кабалана, кабалан, кабаланып, ашык-бошок, әлән-борхан; **забыть вторых кого-что-л. нимәнелер, кемделер** ашығып онотоп китеу (*ебөрөуе*)

ВТОРОРАЗЯДНЫЙ, -ая, -ое 1. икенсе разрядлы, икенсе дәрәжәләге; **второразрядная мастертская** икенсе разрядлы оҫтахана 2. *разг. (посредственный)* уртаса, түбән; **продукция второразрядного качества** уртаса сифатлы продукция

ВТОРОСОБРТНЫЙ, -ая, -ое 1. икенсе сорт ...ы, икенсе сортлы (сорттағы); **второсортная мука** икенсе сорт он 2. *разг. (посредственный)* уртаса, урта кул, түбән сифатлы; **второсортная работа** урта кул эһ

ВТОРОСТЕПЕННЫЙ, -ая, -ое 1. икенсе дәрәжәләге; **второстепенный вопрос** икенсе дәрәжәләге мәсьәлә 2. *разг. (посредственный)* уртаса, урта кул; **второстепенный писатель** урта кул языусы ♦ **второстепенные члены предложения грам.** һөйләмден эйәрән киҫәктәре

ВТРАВИТЬ *сов. кого-что* 1. *охот.* ауға өйрәтеу, һунарға өйрәтеу (*этиле, кошито һ.б.*); **втравить собаку** этте һунарға өйрәтеу 2. *во что; перен., прост.* насар эшкә өйрәтеу (ылыктырыу), насар юлга төшөрөу; **втравить в азартную игру** комарлы уйынға ылыктырыу

ВТРАВИТЬСЯ *сов.* 1. *охот.* ауға өйрәнеу, һунарға өйрәнеу (*эт, кош һ.б.*) 2. *во что; перен., прост.* насар эшкә ылығыу, катнашып китеу; **втравиться в новое дело** яңы эшкә ылығыу

ВТРАВЛИВАТЬ *несов. см. втравить*

В ТРЕТЬИХ *вводи. сл.* өсөнсөнән

ВТРИДОРОГА *нареч.*; *разг.* өсләтә киммәт, бик (ғәзәтән тыш, сикһез, нык) киммәт; **продавать втридорога** нык киммәт һағыу

ВТРОЕ *нареч.* өс тапкыр (мәртәбә), өс өлөш, өсләтә, өскә; **втрое старше** өс мәртәбә олорак; **сложить лист втрое** битте өскә бөкләу

ВТРОЁМ *нареч.* өсәу, өсәүләп, өсәүләшәп, өсәу бергә; **отправиться на охоту втроём** һунарға өсәүләп китеу

ВТРОЙНЁ *нареч.* өс тапкыр (мәртәбә) артык (күберәк), өсләтә артык (күберәк); **заплатить втройне** өс мәртәбә артык түләу

ВТУЗ *м* (*высшее техническое учебное заведение*) втуз (*югары техник укыу йорто*)

ВТУЛКА *ж* 1. *тех.* втулка, сөй; **колёсная втулка** тәгәрмәс сөйә 2. (*затычка, пробка*) тығын, бөкә; **втулка бочки** миска бөкәһө; **забить пробкины втулками** тишектәрзе тығындар менән кашлау

ВТЫКАТЬ *несов. см. воткнуть*

ВТЫКАТЬСЯ *несов.* 1. *см. воткнуться* 2. *страд. от втыкать*

ВТЯГИВАТЬ *несов. см. втянуть*

ВТЯГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. втянуться* 2. *страд. от втягивать*

ВТЯЖНОЙ, -ая, -ое 1. һурыу ...ы, һурзырткыс, тартыу ...ы; **втяжной рукав** насоса насостың һурзырткыс эсәге 2. эскә батқан; **втяжные когти хищных животных** йырткыс хайуандарзың эскә батқан тырнактары

ВТЯНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от втянуть* 2. *прил.* эскә батқан (инган), эскә тартылған; **втянутые щёки** эскә батқан янактар

ВТЯНУТЬ *сов. кого-что* 1. һөйрәп (таргып) индереу, һөйрәп (таргып) мендереу, эскә таргыу

ВТЯНУТЬСЯ

(һөйрәү); **втянуть за руку** кулынан һөйрәп индереү; **втянуть лодку на берег** кәмәне ярга һөйрәп мендереү **2.** (*обратить в себя*) эскә һурыу, эскә тартыу **3.** *во что; перен., разг.* ыльктырыу, тартыу, йәлеп итеү; **втянуть в работу** эшкә йәлеп итеү

ВТЯНУТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** эскә һурылыу, һурылып инеү, эскә батыу (тартылыу), эскә батып инеү; **у больно́го щёки втяну́лись** ауырыузың янактары эскә баткан **2.** (*постепенно войти, углубиться*) яйлап инеү, эскә (төпкә) инеп китеү, тартылыу; **колонна втяну́лась в лес** колонна урманга тартылды **3.** *во что (вовлечься, принять участие в чём-л.)* катнашыу, кушылыу, катнашып (кушылып) китеү; **втяну́ться в разговор** һүзгә кушылыу **4.** (*постепенно привыкнуть, освоиться*) яйлап өйрәнеү, гәзәтләнеү, күнегеү, эйәләшеү, өйрәнеп (гәзәтләнеп, күнегеп, эйәләшеп) китеү; **быстро втяну́ться в новую работу** яңы эшкә бик тиз өйрәнеп китеү

ВУАЛИРОВАТЬ *несов. что* каплау, йәшереү, каплап (йәшереп) калдырыу, әйтмәй калдырыу; **вуалировать состояние дел** эштең торошон йәшереү

ВУАЛЬ *ж* **1.** вуаль, вәл, битлек **2.** (*ткань*) үтә күрәнмәле йока тауар

ВУЗ *м* (*высшее учебное заведение*) вуз (*югары укыу йорто*)

ВУЗОВЕЦ *м* и **ВУЗОВКА** *ж; разг.* вуз студенты, вузда укыусы

ВУЗОВСКИЙ, -ая, -ое вуз ...ы; **вузовские программы** вуз программалары

ВУЛКА́Н *м* янартау, вулкан; **действующий вулкан** янартау; **поту́хший вулкан** һүнгән вулкан ♦ **жить (как) на вулка́не** тынысһыз йәшәү, һәр вақыт куркыныс көтөп йәшәү

ВУЛКАНИЗА́ЦИЯ *ж; тех.* вулканизация (*көкөрт менән кызгырып, каучукка һығылмалылык биреү*); **метод горя́чей вулканиза́ции** кызгырып вулканизация эшләү ысулы

ВУЛКАНИЗЫ́РОВАТЬ *сов., несов. что; тех.* вулканизация яһау

ВУЛКАНИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое вулкан ...ы, вулкандан; **остров вулкани́ческого происхождения** вулкандан барлыкка килгән утрау

ВУЛЬГАРИЗА́ТОР *м* вульгарлаштырыусы, тупаслаштырыусы

ВУЛЬГАРИЗА́ЦИЯ *ж* вульгарлаштырыу, тупас итеп (бозоп) күрһәтеү

ВУЛЬГАРИЗЫ́РОВАТЬ *сов., несов. что* вульгарлаштырыу, тупас рәүештә бозоп күрһәтеү; **вульгаризировать искусство** сәнғәтте тупас рәүештә бозоп күрһәтеү

ВУЛЬГАРИ́ЗМ *м; лингв.* вульгаризм (*әзәби телгә ерле һөйләштән йәки жаргондан килеп ингән тупас һүз йәки әйтәм*)

ВУЛЬГА́РНОСТЬ *ж* вульгарлык, тупаслык, әзәпһезлек; **вульга́рность речи** телмәрзең тупаслығы

ВУЛЬГА́РНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*пошлый*) вульгар, тупас, әшәке, әзәпһез, оятһыз; **вульга́рные манеры** әзәпһез кыланһыштар **2.** (*упрощённый*) вульгар, тупас; **вульга́рный материализм** вульгар материализм

ВУНДЕРКИ́НД *м* вундеркинд, үтә зирәк (откор) бала

ВУРДАЛА́К *м; фольк.* убыр, албасты

ВХОД *м* **1.** инеү, кереү; **вход свободный** инеү ирекле **2.** (*место*) инеү урыны (юлы); **вход в туннель** туннельгә инеү юлы

ВХОДИ́ТЬ *несов. с.м. войти*

ВХОДНО́Й, -ая, -ое инеү ...ы, инә торған; **входной билет** инеү билеты; **входная дверь** инә торған ишек

ВХОДЯ́ЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от входить* **2.** *прил. (полученный учреждением)* ингән, инә торған (*учреждениега*); **входящая бума́га** инә торған қағыз

ВХО́ЖИЙ, -ая, -ее *разг.* килеп-китеп, инеп-сыгып йөрөүсә, үз кеше, танһыш; **быть вхо́жим в артисти́ческий мир** артистар доньяһында үз кеше булыу

ВХОЛО́СТУЮ *нареч.* бушка, юкка, тиккә, короға, файзаһызга; **рабба́ть вхолосту́ю** бушка эшләү

ВЦЕПИ́ТЬСЯ *сов. в кого-что; разг.* (сат) йәбешеү, маткып тотоу (электереп алыу, тотоноу); **вцепи́ться в волосы** сәскә сат йәбешеү

ВЦЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов. с.м. вцепиться*

ВЧЕРА́ *нареч.* кисә(ге); **вче́ра днём** кисә көндөз

ВЧЕРА́ШНИЙ, -ая, -ее *разг.* кисәге; **вче́рашний дождь** кисәге ямгыр ♦ **вче́рашний день** үткәндәр, үткән заман; **иска́ть вче́рашний день** юкка вақыт әрәм итеү, төшөп калғанды эзләү

ВЧЕРНÉ *нареч.* каралама хәлендә; **докла́д готбв вчерне́** доклад каралама хәлендә әзер

ВЧЕРТИ́ТЬ *сов. что* эсенә һызыу; **вчерти́ть треуго́льник в круг** түңәрәк эсенә өсмөйөш һызыу

ВЧÉРЧИВА́ТЬ *несов. с.м. вчертить*

ВЧÉТВЕРО *нареч.* дүрт тапкыр (мәртәбә), дүрткә, дүрт өләшкә; **вчётверо больше** дүрт тапкыр зурырак; **сложи́ть бума́гу вчётверо** қағызды дүрткә бөкләү

ВЧЕТВЕРО́М *нареч.* дүртәү(ләп), дүртәү бергә, дүртәүләшеп; **рабба́ть вчетвером** дүртәүләп эшләү

В-ЧЕТВÉРТЫХ *вводн. с.л.* дүртенсенән

ВЧИ́СТУЮ и **ВЧИ́СТУЮ** *нареч.; прост.* бөтөнләй, бөтөнләйгә; **уволить вчи́стую** бөтөнләйгә эштән бушатыу

ВЧИТА́ТЬСЯ *сов.; разг.* аңлап (төшөнөп) укыу, үзләштереү, үзләштереп (төшөнөп) алыу; **вчитаться в текст** текстты аңлап укыу; **вчитаться в древние тексты** боронго текстарга төшөнөп алыу

ВЧИ́ТЫВАТЬСЯ *несов. с.м. вчитаться*

ВШЕСТЕРО нареч. алты тапкыр (мәртәбә), алтыга, алты өлөшкә; **сложитъ вшестеро** алтыга бөкләү

ВШЕСТЕРОМ нареч. алтау, алтаулап, алтау бергә, алтаулашып; **идтъ вшестером** алтаулашып барыу

В-ШЕСТЫХ вводн. сл. алтынсынан
ВШИВАТЬ несов. см. **вшить**
ВШИВЕТЬ несов. бетләү, беткә батыу
ВШИВНОЙ, -ая, -ое кушып (куша) тегелгән; **вшивные карманы** куша тегелгән кеңәләр

ВШИВЕСТЬ ж бетлелек
ВШИВЫЙ, -ая, -ое бетле
ВШИРЬ нареч. ян-ятка, ингә, кинлеккә, аркырыга; **раздаться вширь** аркырыга йәйеләү; **вода распространялась вширь** һыу ян-ятка йәйелде

ВШИТЬ сов. что (эскә) куша (кушып) тегеү, (эс яктан) тегеп куйыу, арага (кыстырып) тегеп куйыу; **вшить рукав** еңде тегеп куйыу; **вшить карманы** кеңәләрзә эске яктан тегеп куйыу

ВЪ... приставка см. в...

ВЪЕДАТЬСЯ несов. см. **въесться**

ВЪЕДЛИВОСТЬ ж; разг. 1. (едкость) нык һенеүсәнлек 2. (придирчивость) ваксыллык, бәйләнсеклек

ВЪЕДЛИВЫЙ, -ая, -ое разг. 1. һеңешле, һенеүсән, үткер; **въедливая краска** һенеүсән буяу; **въедливый запах** үткер еҫ 2. ваксыл, бәйләнсек, ялкыткыс; **въедливый человек** ваксыл кеше

ВЪЕЗД м 1. инеү, кереү; **торжественный въезд** тантаналы инеү; **въезд запрещен** инеү тыйыла 2. (место) инеү юлы (урыны), капка; **узкий въезд** тар капка

ВЪЕЗДНОЙ, -ая, -ое инеү (кереү) ...ы, инә (керә) торган (машинала, атта); **въездные ворота** инә торган капка; **въездная виза** инеү ви-заһы (берәй илгә)

ВЪЕЗЖАТЬ несов. см. **въехать**

ВЪЕСТЬСЯ сов. һеңеү, нык һеңешәү; **краска въелась в руки** кулга буяу һеңгән

ВЪЕХАТЬ сов. 1. инеү, барып (килеп) инеү (машинала йәки атта); **въехать во двор** ишек алдына барып инеү 2. (поселиться) күсеп килеү; **въехать в новую квартиру** яңы фатирга күсеп килеү 3. менеү, күтәреләү (машинала, атта һ.б.); **въехать на гору** тауга менеү 4. кому, во что; **груб., прост.** һугыу, тондороу, менеп төшәү; **въехать по морде** томшокка һугыу (тондороу)

ВЫ мн. (вас, вам, вас, вами, о вас) мест. һез ♦ **быть на “вы” с кем-л.** “һез” тип һөйләшеү

ВЫ... приставка; **башкорт телендә түбәндәге мәғәнәләрзә белдәр:** 1) *эстән тышка йүнәлтелгән хәрәкәтте, мәс., выбежать* йүгереп сығыу; *вывести* сыгарыу, алып сығыу; 2) *предметтың беренен икенсенән йәки предметтың бер өлөшөн икенсенән “алыу”зы, “алып ташлау”зы, “сыгарыу”зы, мәс., выбить* бәрәп

сыгарыу, һугып төшөрәү; **выломать** ватып (һындырып) алыу; 3) *эш-хәрәкәттең тулығынса тамамлануын, мәс., выбелить* ағартып бөтәү; **высушить** киптереп бөтәү; 4) *эш-хәрәкәт ярҙамында нимәгәлер ирешеүзә, өлгәшеүзә, мәс., выпросить* һорап (үтенеп) алыу; 5) *эш-хәрәкәттең тулығынса, тейешле кимәлгә еткән булыуын, мәс., выплакаться* илап эс бушатыу (тынсылану); **выспаться** туйғансы йоклау, йоклап туйыу

ВЫБАЛТЫВАТЬ несов. см. **выболтать**

ВЫБЕГАТЬ несов. см. **выбежать**

ВЫБЕЖАТЬ сов. йүгереп сығыу; **выбежать на улицу** урамга йүгереп сығыу

ВЫБЕЛИТЬСЯ сов. (стать белым) ағарыу, ағартып еткереү; **холсты выбелились** киндер ағарты

ВЫБИВАТЬ несов. см. **выбить**

ВЫБИВАТЬСЯ несов. 1. см. **выбиться**

2. *страд. от выбивать*

ВЫБИРАТЬ несов. см. **выбрать**

ВЫБИРАТЬСЯ несов. 1. см. **выбраться** 1, 2, 3; 2. *страд. от выбирать*

ВЫБИТЬ сов. 1. *кого-что* бәрәп (һугып) сыгарыу, бәрәп (һугып) төшөрәү; **выбить стекло** быяланы бәрәп төшөрәү; **выбить поднос из рук** кулдан батмусты һугып төшөрәү; **выбить из седла** эйәрзән бәрәп төшөрәү; **выбить затычку** тығынды һугып сыгарыу 2. *кого-что* кыуып (бәрәп) сыгарыу; **выбить противника из окопов** дошман-ды окоптарзән бәрәп сыгарыу 3. *что; разг.* кагыу, кагып сыгарыу; **выбить пыль из ковра** келәмдең саңын кагыу 4. *что (уничтожить, вытоттатъ)* һугыу (*боз һ.б.*), тапап бөтөрәү, тапау; **град выбил пшеницу** бойзайзы боз һутқан; **рожь выбита скотом** арыш малдан тапалған 5. *что* (сокор) яһау; **дождевая вода выбила ямы** ямғыр һыуы сокор(зар) яһаған 6. *что (вытиснить, вычеканить)* тапау, сүкеү, баһыу, һугыу, һугып яһау, һалыу, сокоп яһау (языу); **выбить клеймо** келәймә һалыу (һугыу, баһыу); **выбить медаль** медаль баһыу; **выбить именá на мраморной плите** мәрмәр плитага исемдәр сокоп языу; **выбить рисунок на ситце** ситсага һүрәт баһыу ♦ **выбить дурь из головы** ақылга ултыртыу; **выбить из колеи** юлдан сыгарыу (*урынлашкан тәртипте бозоу*)

ВЫБИТЬСЯ сов. 1. разг. сығыу; **выбиться из окружения** камаузан сығыу 2. разг. котолоу, арыныу; **выбиться из долгов** бурыстарзан котолоу 3. (*пробиться — о воде, растении и т.п.*) бәрәп (тишеп) сығыу, калкып сығыу; **из пробин выбилась вода** тишектәрзән һыу бәрәп сыкқан 4. сығыу, сығып (күренеп) тороу, ялпылдап сығып тороу; **волосы выбились из-под шапки** бүрек аһтынан сәсе ялпылдап сығып тора ♦ **выбиться в лбди** кеше булыу, корга инеү; **выбиться из графика** (расписания) графиктан

ВЫБОИНА

(расписаниенан) сыгыу; **выбиться из колеи** юлдан (тэргиптэн) сыгыу; **выбиться из сил** хэлдэн тайыу

ВЫБОИНА ж 1. (*углубление на поверхности*) уйым, уйынты 2. (*яма, ухаб*) юл сокорсақыры, юл һикәлтәһе, ургылыын

ВЫБОЛТАТЬ сов. *что; разг.* һөйләп биреу (ташлау), әйтәп һалыу (*кэрәкмәғәнде, тей-еһеһеззе һ.б.*)

ВЫБОР м 1. см. **выбрать** 1; **выбор профессии** профессия һайлау 2. һайлаганы, һайлап алғаны, һайлаган кешеһе; **одобрить его выбор** уның һайлаганын (һайлаган кешеһен) хуп күреу 3. төрлө, һәр (күп) төрлө; **в магазине большой выбор товаров** магазинда тауарҙар күп төрлө 4. *мл.* **выборы** һайлауҙар, һайлау; **выборы президента** президент һайлау ♦ **без выбора** һайлап-һитәп тормайынса; **на выбор** теләғәнде; **по своему (по моему) выбору** үзе (үзем) теләғәнсә, үзе (үзем) теләғәнде

ВЫБОРКА ж 1. см. **выбрать** 4, 5; **выборка сети** ау тартып сығарыу; **выборка грунта** тупрак алыу 2. *обычно мл.* **выборки** күсермә, өзөмтә, өзөк, һайланма; **статистические выборки** статистик һайланмалар; **выборки из произведений А.С.Пушкина** А.С.Пушкин әсәрҙәрәнән өзөктәр

ВЫБОРНОСТЬ ж һайлап куйылыу; **выборность руководящих органов** етәксе органдарҙың һайлап куйылыуы

ВЫБОРНЫЙ, -ая, -ое 1. һайлап куйылған (куйыла торған), һайланған; **выборное лицо** һайлап куйылған кеше 2. һайлау ...ы; **выборное собрание** һайлау йыйылышы 3. *в знач. суц.* **выборный** м һайлап куйылған кеше

ВЫБОРОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлап, һайланма; **выборочная проверка** һайлап тикшерәу; **выборочное обследование** һайланма тикшерәу

ВЫБОРЩИК м 1. (*тот, кто производит выборку*) һайлаусы, һайлап (сүпләп) алыусы 2. һайлаусы, **выборщик** (*һайлауҙар күп башкылы булғанда, һайлаусылар тарафынан ебәрелгән кеше*)

ВЫБРАКОВАТЬ сов. *кого-что; спец.* бракка сығарыу, брак тип һанау

ВЫБРАКОВЫВАТЬ несов. см. **выбраковать** **ВЫБРАНИТЬ** сов. *кого-что; разг.* әрләу, әрләп ташлау, һүгеп ташлау, орошоу

ВЫБРАСЫВАТЬ несов. см. **выбросить**

ВЫБРАСЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **выброситься** 2. *страд. от выбрасывать*

ВЫБРАТЬ сов. 1. *кого-что* һайлау, һайлап алыу; **выбрать профессию** профессия һайлау 2. *что; разг.* сүпләу, сүпләп (айырып) алыу, тазартыу; **выбрать ягоду** еләк газартыу; **выбрать семена** орлокто сүпләп алыу 3. *кого-что* һайлау, һайлап куйыу; **выбрать депутата** депутат һайлау 4. *что* алыу, алып бөтөрәу; **выбрать из сундука**

все вещи һандыктан бөтә нәмәләргә алып бөтөрәу 5. *что* күтәрәу, тартып алыу (сығарыу); **выбрать сеть** аузы тартып сығарыу; **выбрать якорь** якорь күтәрәу 6. *что; разг.* (буш вақыт) табыу; **выбрать свободную минуту** буш вақыт табыу

ВЫБРАТЬСЯ сов.; *разг.* 1. сыгыу, йырып (йырынып) сыгыу; **выбраться из дома** өйҙән йырынып сыгыу; **машина не может выбраться из грязи** машина баткактан сыға алмай 2. *кого-то* алыу, арыныу, сыгыу; **выбраться из нужды** мохтажлыктан сыгыу 3. күсенәу, күсеп сыгыу; **они выбрались в соседний дом** улар күрше йортка күсенде 4. *разг.* (*отыскаться — о времени*) (вақыт) табылыу; **у него выдалось свободное время** уның буш вақыты табылды

ВЫБРИВАТЬ несов. см. **выбрить**

ВЫБРИТЬ сов. *что* кырыу, кырып ташлау, кырзырыу, кырзырып ташлағыу, алыу, алдырыу; **выбрить голову** баш кырзырыу

ВЫБРИТЬСЯ сов. кырыныу, кырынып алыу

ВЫБРОС м ташлау, ыргытыу, сығарып ташлау (ыргытыу); **выброс промышленных отходов** сәнәғәт калдыктарын сығарып ташлау

ВЫБРОСИТЬ сов. 1. *кого-что* ташлау, сығарып ташлау, алып ташлау, ыргытыу, сығарып ыргытыу (бәрәу); **выбросить папиросы** папирос ыргытыу; **выбросить лишнюю цитату** артык цитатаны алып ташлау 2. (*поднять на высоту*) юғары (өскә) күтәрәу; **выбросить флаг** флаг күтәрәу 3. *что; прост.* сығарыу; **выбросить товар на рынок** базарға тауар сығарыу 4. (*выпустить наружу, дать побеги*) сығарыу, ебәрәу; **выбросить ростки** үсентеләр сығарыу; **лук выбросил зелёные стрелки** һуған йәшел кыяк ебәрә ♦ **выбросить за борт** сығарып ташлау, кире қағыу; **выбросить из головы** (из сердца, из памяти) баштан (йөрәктән, хәтерҙән) сығарып ташлау; **выбросить лозунг** лозунг иғлан итеу; **выбросить на улице кого:** 1) өйҙән кыуып сығарыу; 2) эштән кыуып сығарыу

ВЫБРОСИТЬСЯ сов. ташлануы, һикерәу; **выброситься на парашютах** парашюттан һикерәу; **выброситься из окна** тәҙрәнән ташлануы

ВЫБЫВАТЬ несов. см. **выбыть**

ВЫБЫТИЕ с см. **выбыть**; **выбытие корабля** караптың китеүе

ВЫБЫТЬ сов. 1. сыгыу, китеу; **выбыть в столицу** баш калаға китеу 2. (*перестать числиться где-л.*) төшөп калыу, китеу; **выбыть из школы** мәктәптән китеу; **выбыть из списков** исемлектән төшөп калыу ♦ **выбыть из строя** сафтан сыгыу

ВЫВАЛИВАТЬ I несов. см. **вывалить**

ВЫВАЛИВАТЬ II несов. см. **вывалить**

ВЫВАЛИВАТЬСЯ I несов. 1. см. **вывалить** сыя 2. *страд. от вываливать I*

ВЫВАЛИВАТЬСЯ II несов. 1. см. **вывалить** сыя 2. *страд. от вываливать II*

ВЫВАЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что*; *разг.* аузарыу, аузарып ташлау (төшөрөү, бушатыу), түгеү; **вывалить уголь из машины** күмерзе машинанан аузарып бушатыу 2. *прост.* (*выйти откуда-л. толпой*) ағылып (эркелеп) килеп сығыу, ағылыу, эркелеу

ВЫВАЛИТЬСЯ *сов.* 1. төшөү, төшөп китеү, килеп төшөү, йығылып (ауып) төшөү; **зуб вывалился** теш төштө; **птенцы вывалились из гнезда** кош балалары оянан йығылып төшкөн 2. *прост.* *см.* **вывалить** 2

ВЫВАЛЯТЬ *сов.* *кого-что*; *прост.* аунатыу, аунатып (колагып) бысратыу; **вывалять в снегу** карза аунатыу

ВЫВАЛЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* аунау, аунап (колап) бысраныу; **вываляться в песке** комда аунау

ВЫВАРИВАТЬ *несов. см.* **выварить**

ВЫВАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вывариться** 2. *страд. от* **вываривать**

ВЫВАРИТЬ *сов. что* 1. кайнатып табыу (алыу), кайнатыу; **выварить соль из морской воды** дингез һыуынан кайнатып тоз алыу 2. изелгәнсе бешерөү; **выварить мясо** итте изелгәнсе бешерөү

ВЫВАРИТЬСЯ *сов.* кайнап изелеп бөтөү, изелеп бешөү

ВЫВАРКА *ж см.* **выварить** 1; **выварка сахара** кайнатып шәкәр алыу

ВЫВАРКИ *только мн.*; *спец.* ултырма, калдык (*кайнаткандан һуң*)

ВЫВЕДАТЬ *сов. что*; *разг.* һорашып серен алыу (асыкклау), белеу, төпсөнөп белеу; **выведавать тайну** серзе төпсөнөп белеу

ВЫВЕДЕНИЕ *с см.* **вывести** 1–7; **выведение формулы** формула сыгарыу; **выведение новых пород скота** малдың яңы токомдарын килтереп сыгарыу; **выведение пятен** тапты бөтөрөү

ВЫВЕДЫВАТЬ *несов. см.* **выведавать**

ВЫВЕЗТИ *сов. кого-что* 1. сыгарыу, алып китеү (сығыу), сыгарып ташлау (түгеү); **вывезти раненых с линии фронта** фронт һызыгынан яралыларзы сыгарыу; **вывезти удобрения на поля** баһыуға ашлама сыгарыу; **вывезти мебель** йорт йыһазын алып сығыу 2. (*привезти с собой*) алып кайтыу (килеу); **вывезти книги из-за границы** сит идән китаптар алып кайтыу 3. *перен.*, *прост.* (*выручить*) коткарыу, котолдороу; **меня вывез несчастливый случай** мине бәхетле острак коткарзы ♦ **вывезти на себе** үз елкәндә күтәрөү (*ауырлыкты, зите һ.б.*)

ВЫВЕРИТЬ *сов. что* тикшерөү, дәрәсләү; **выверить списки избирателей** һайлаусылар исемлеген тикшерөү; **выверить часы** сәгәт дәрәсләү

ВЫВЕРКА *ж*; *разг. см.* **выверить** — **выверять**; **выверка весов** үлсәүзе дәрәсләү

ВЫВЕРНУТЬ *сов. что* 1. бороп алыу (сыгарыу); **вывернуть винт** винтты бороп сыгарыу;

вывернуть лампочку лампочканы бороп алыу 2. (*выдернуть силой*) йолкоп алыу (сыгарыу, аузарыу); **буря вывернула дерево** дауыл агасты йолкоп аузарған 3. әйләндереп сыгарыу, әйләнөп китеү 4. *разг.* (*вывихнуть*) каймыктырыу, быуынын сыгарыу; **вывернуть руку** кулды каймыктырыу 5. (*перевернуть изнанкой наружу*) әйләндерөү (*тишкәре яғын, эске яғын*); **вывернуть карманы** кеңәләрзе әйләндерөү; **вывернуть рукав** енде әйләндерөү

ВЫВЕРНУТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* боролоп сығыу; **болт вывернулся** болт боролоп сыкты 2. *разг.* (*вывихнуться*) каймыгыу, быуын сығыу 3. (*изнанкой наружу*) әйләнөү; **карман вывернулся** кеңә (тишкәре яғына) әйләнгән 4. (*выскользнуть из чьих-л. рук*) ыскыныу, ыскынып китеү; **мальчик вывернулся** малай ыскынып китеу 5. *перен.*, *разг.* (*выйти из затруднительного положения*) котолоу, котолоп сығыу; **вывернуться из беды** бәләнен котолоу 6. *прост.* (*внезапно появиться*) капыл килеп сығыу; **из-за поворота вывернулся конный отряд** боролманан атлы отряд килеп сыкты

ВЫВЕРТ *м*; *разг.* 1. боролош, бөгөлөш; **пясать с вывертами** боролоштар яһап бейөү 2. (*причуда*) әкәмәт, сәйер кыланыш, әкәмәтлек, сәйерлек; **человек с вывертами** сәйер кыланышлы кеше

ВЫВЕРТЫВАТЬ *несов. см.* **вывернуть**

ВЫВЕРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **вывернуть** 2. *страд. от* **вывертывать**

ВЫВЕРЯТЬ *несов. см.* **выверить**

ВЫВЕСИТЬ I *сов. что* әлеу, әлеп куйыу, сыгарып әлеу; **вывесить флаги** флагтар әлеу; **вывесить зимнюю одежду** кышкты кейемдәрзе сыгарып әлеу; **вывесить приказ** приказ әлеу

ВЫВЕСИТЬ II *сов. что* (*определить вес*) үлсәү, үлсәп сығыу (тикшерөү); **вывесить тару** тараны үлсәп сығыу

ВЫВЕСКА I *ж* 1. вывеска; **вывеска института** институт вывескаһы 2. *перен.* (*показная сторона*) күз буау, пәрзә

ВЫВЕСКА II *ж см.* **вывесить II**

ВЫВЕСТИ *сов. кого-что* 1. (*кого-что*) сыгарыу, алып сығыу; **вывести детей на прогулку** балаларзы тышта йөрөргә алып сығыу 2. *кого-что* сыгарыу; **вывести из состава президиума** президиум составынан сыгарыу 3. *что* (килтереп) сыгарыу, яһау; **вывести формулу** формула сыгарыу; **вывести заключение** һығымта яһау 4. *кого* (баһып) сыгарыу; **вывести цыплят** себеш баһып сыгарыу 5. *кого-что* үстөрөү, килтереп сыгарыу, барлыкка килтерөү; **вывести новый сорт пшеницы** бойзайың яңы сортын сыгарыу 6. *что* (*построить*) төзөү, һалыу, күтәрөү; **вывести крышу** кыйык күтәрөү; **вывести баню** мунса һалыу 7. *кого-что* (*уничтожить*) бөтөрөү, (юкка) сыгарыу; **вывести пятно** тапты бөтөрөү; **вывести тараканов**

ВЫВЕСТИСЬ

тарақандарзы бөтөрөү **8. что** (*старательно написать*) тырышып Һызыу (языу), сыгарыу; **вывести буквы** хәрефтәрзе тырышып языу **9. что** (*старательно спеть*) (тырышып) сыгарыу, башкарыу, йырлау; **вывести ноту** нотаны сыгарыу **10. кого-что** (*изобразить*) һүрәтләү, тасуирлау, кәүзәләндерәү; **вывести в пьесе человека нового типа** пьесала яны типгагы кешене кәүзәләндерәү ♦ **вывести отметку** (балл) уртаса баһа сыгарыу; **вывести наружу что** асып һалыу; **вывести в люди кого** кеше итеү; **вывести в расход** юк итеү; **вывести из терпения** сыгырынан сыгарыу, түземлеген бөтөрәү; **вывести из равновесия; вывести из себя** сыгырынан сыгарыу; **вывести из строя** сафтаң сыгарыу; **вывести на дорожку** дөрөс юлга баштырыу (сыгарыу); **вывести на чистую воду** фашы итеү, асып һалыу

ВЫВЕСТИСЬ *сов. 1.* бөтөү, юғалыу, кулланьудан сыгыу, юк буллыу, юкка сыгыу; **старые** **обычн** **вывелись** иске гөрөф-ғәзәттәр юғалды; **моль** **вывелась** кәйә бөтө **2. (появиться — о птенцах)** сыгыу; **цыплята** **вывелись** себештәр сыкты

ВЫВЕТРИВАТЬ *несов. см. выветрить*

ВЫВЕТРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выветрить-ся 2. страд. от выветривать*

ВЫВЕТРИТЬ *сов. что 1.* елләтеү, елләтеп алыу, елләтеп сыгарыу (бөтөрөү); **выветрить из комнаты запах табака** булмәнән тәмәке еҫен елләтеү **2.** ел ашау (елгә ашалыу), емереү, елгә кибеү **3. перен.** иҫтән (хәтерзән) сыгарыу, онотто-роу; **выветрить из памяти** хәтерзән сыгарыу

ВЫВЕТРИТЬСЯ *сов. 1.* елләү, (елләп, таралып) бөтөү, ел менән бөтөү (таралыу); **угар** **выветрился** еҫ бөтө **2. геол.** (елгә) ашалыу, емерелеү, елгә кибеү; **горная порода** **выветрилась** тау токомдары елгә ашалған **3. перен. (забыться)** иҫтән (хәтерзән) сыгыу, онотолоу

ВЫВЕШИВАНИЕ *с см. вывесить I*

ВЫВЕШИВАТЬ I *несов. см. вывесить I*

ВЫВЕШИВАТЬ II *несов. см. вывесить II*

ВЫВИНТИТЬ *сов. что* бороп сыгарыу (алыу); **вывинтить гайку** гайканы бороп алыу

ВЫВИНТИТЬСЯ *сов.* боролоп сыгыу; **лампочка** **вывинтилась** лампочка боролоп сыкты

ВЫВИНЧИВАТЬ *несов. см. вывинтить*

ВЫВИНЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вывинтиться 2. страд. от вывинчивать*

ВЫВИХ *м 1.* быуын сыгыу (тайыу), каймыгыу; **вывих руки** кул быуыны сыгыу; **вправить вывих** быуын ултыртыу **2. (место)** быуын сыккан (тайған) урын, каймыккан урын **3. перен., разг.** тайпылыш; **вывихи в работе** эштәге тайпылыштар; **теоретические вывихи** теоретик тайпылыштар

ВЫВИХНУТЬ *сов. что* быуын сыгарыу (тайзырыу), каймыктырыу; **вывихнуть ногу** аяк быуынын сыгарыу

ВЫВИХНУТЬСЯ *сов.* быуыны сыгыу (тайыу), каймыгыу; **рука** **вывихнулась** кул быуыны сыккан

ВЫВОД *м 1. см. вывести 1—5; вывод войск* гәскәрзе сыгарыу; **вывод математической формулы** математик формула сыгарыу; **вывод птенцов** кош балаһын сыгарыу **2.** һығымта, йомғак, нәтижә; **правильный вывод** дөрөс һығымта **3. тех.** сыгарма (*мышка сыгарылған сым*)

ВЫВОДИТЬ *несов. см. вывести*

ВЫВОДИТЬСЯ *несов. 1. см. вывестись 2. страд. от выводить*

ВЫВОДНОЙ, -ая, -ое сыгарыу ...ы, сыгара торған; **выводной аппарат** сыгарыу аппараты

ВЫВОДОК *м* бер оя (балалары), бер инә (балалары); **выводок диких уток** бер оя кыр өйрәге бәпкәләре; **вблчий выводок** бер оя бүре балалары, бер инә бүренең балалары

ВЫВОЗ *м 1. см. вывезти 1, 2; вывоз детей в лагерь* балаларзы лагерга алып китеү **2. (экспорт)** ситкә сыгарыу, экспорт; **вывоз товаров** тауарзы сит илгә сыгарыу

ВЫВОЗИТЬ *сов. что; прост.* бысратыу; **вывозить бриuki** в грязь салбарзы баткакка бысратыу

ВЫВОЗИТЬ *несов. кого-что 1. см. вывезти 2.* сыгарыу, ситкә сыгарыу, экспортка ебәрәү; **вывозить нефть** нефтте ситкә сыгарыу

ВЫВОЗИТЬСЯ *сов.; прост.* бысраныу, буялыу; **ребёнок** **вывозился в песке** бала комда бысранған

ВЫВОЗКА *ж см. вывезти 1, 2; вывозка удобрений* ашлама сыгарыу

ВЫВОЗНОЙ, -ая, -ое **1.** сыгарыу ...ы; **вывозная система** сыгарыу системаһы **2.** ситкә сыгарыу ...ы, ситкә сыгарғанда алына торған; **вывозной тариф** ситкә сыгарыу тарифы

ВЫВОЛАКИВАТЬ *несов. см. выволочь*

ВЫВОЛОЧКА *ж; прост. 1. см. выволочь 2. (наказание)* әрләү, орошоу, кәрәген биреү; **задать выволочку** кәрәген биреү

ВЫВОЛОЧЬ *сов. кого-что; разг.* һөйрәп (өҫтөрәп) сыгарыу; **выволочь мешок муки** бер ток ондо һөйрәп сыгарыу

ВЫВОРАЧИВАТЬ *несов. см. выворотить*

ВЫВОРАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выворотиться 2. страд. от выворачивать*

ВЫВОРОТИТЬ *сов. что; прост. 1.* актарып (куптарып) сыгарыу (алыу), актарып (куптарып) ташлау; **смерч** **выворотил деревья** койон агастарзы актарып ташлаган **2. разг.** әйләндерәү, тиҫкәре яғын әйләндерәү; **выворотить тулуп** толопон тиҫкәре яғын әйләндерәү **3. (перешить, вывернув наизнанку)** тиҫкәре яғын әйләндереп тегеү **4. прост.** түңкәреү, аузарып ебәрәү, әйләндереп ебәрәү; **выворотить сани** сананы түңкәреү

ВЫВОРОТИТЬСЯ *сов.; разг. см. вывернуться 3, 4*

ВЫГРУЗИТЬ

ВЫГАДАТЬ *сов. что* отоу (алдан уйлап, ичэплэт), (аксаны) файзага калдырыу; **выгадать время** вакыт отоу; **выгадать сто рублей** йөз һумды файзага калдырыу

ВЫГАДЫВАТЬ *несов. см. выгадать*

ВЫГИБ *м* бөгөл, бөгөлмә, бөгөлөш, бөгөм; **выгиб дуги** дуга бөгөмө

ВЫГИБАТЬ *несов. см. выгнуть*

ВЫГИБАТЬСЯ *несов. 1. см. выгнуться 2. страд. от выгибать*

ВЫГЛАДИТЬ *сов. что 1. (выровнять)* шы-мартыу, тигезләү **2. (вытюжить)** үтекләү

ВЫГЛАЖИВАТЬ *несов. см. выгладить*

ВЫГЛЯДЕТЬ I *сов. что; прост.* күреу, күреп калыу (алыу); **он выглядел в толпе знакомое лицо** ул халык араһында таныш йөз күреп калды

ВЫГЛЯДЕТЬ II *несов.* күренеу, булып күренеу, төс алыу; **торжественно выглядет** тантаналы төс алыу; **дом выглядит совсем новым** йорт бөтөнләй яңы булып күренә

ВЫГЛЯДЫВАТЬ I *несов. см. выгладеть I*

ВЫГЛЯДЫВАТЬ II *несов. см. выглануть*

ВЫГЛЯНУТЬ *сов. 1.* һонолоп (ынгтылып) карау; **выглануть из окна** тәзрәнән һонолоп карау **2.** күренеу, килеп сығыу; **из-за туч выгянула луна** болоттар араһынан ай күренде

ВЫГНАТЬ *сов. 1. кого-что* кыуыу, кыуып сыгарыу (ебәреу); **выгнать из дому** өйзән кыуып сыгарыу; **выгнать скот в поле** малдарзы яланга кыуыу; **выгнать с работы** эштән кыуып сыгарыу **2. что; спец.** кыуыу, кайнагыу; **выгнать спирт** спирт кыуыу

ВЫГНИВАТЬ *несов. см. выгнить*

ВЫГНИТЬ *сов.* сереу, эстән сереу; **выгнила сердцевина дерева** агас үзгә серегән

ВЫГНУТЬ *сов. что* бөгөу, бөгөп куйыу, бөкрәйтеу, көмрәйтеу; **выгнуть ивовый прутик** тал сыбыкты бөгөу; **кошка выгнула спину** бесәй һыргын көмрәйтте

ВЫГНУТЬСЯ *сов.* бөгөлөу, бөкрәйеу, көмрәйеу

ВЫГОВАРИВАТЬ *несов. 1. см. выговорить 2. кому; разг.* искәртеу яһау, әрләу, шелтәләу

ВЫГОВАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выговориться 2. страд. от выговаривать 1*

ВЫГОВОР *м 1. (произношение)* әйтелеш, һөйләу; **чистый выговор** дәрәс әйтелеш **2.** шелтә; **дать выговор** шелтә биреу; **строгий выговор** каты шелтә; **выговор с предупреждением** искәртеүле шелтә

ВЫГОВОРИТЬ *сов. что 1. (произнести)* әйтеу, әйтеп биреу, әйтеп куйыу; **выговорить слова правильно** һүзәрҙе дәрәс әйтеу **2. разг.** алдан һорап алыу (куйыу), алдан шартын әйтеп куйыу; **выговорить дополнительные деньги** өстәлмә акса алыу шартын әйтеп куйыу

ВЫГОВОРИТЬСЯ *сов.; разг.* әйтеп бөтөрөу, бөтәһән дә әйтеу (һөйләу)

ВЫГОДА *ж 1. (прибыль)* табыш, төшөм, файза; **извлечь выгоду** табыш алыу **2. (польза)** файза; **иметь выгоду** файза булыу (алыу)

ВЫГОДНО **1. нареч.** файза менән, табыш менән, файзалы итеп; **продать выгодно** файза менән һатыу **2. в знач. сказ.** файзалы, табышлы; **это выгодно для производства** сәнәгәт өсөн был файзалы

ВЫГОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** файзалы, төшөмлө, табышлы; **выгодная сделка** файзалы килешеу; **выгодная торговля** табышлы сауза **2.** файзалы, өстөнлөклө, уңайлы, яйлы; **выгодная должность** өстөнлөклө вазифа

ВЫГОН *м 1. см. выгнать; выгон лошадей в поле* агтарзы яланга кыуыу **2. (пастбище)** көтөүлек, утлауык, тапам; **пасты коров на выгоне** һыйырзарзы көтөүлектә көтөү

ВЫГОНКА *ж; разг., спец. см. выгнать 2; выгонка дёгтя* дегет кайнагыу

ВЫГОНЯТЬ *несов. см. выгнать*

ВЫГОРАЖИВАТЬ *несов. см. выгородить*

ВЫГОРАТЬ I *несов. см. выгореть I*

ВЫГОРАТЬ II *несов. см. выгореть II*

ВЫГОРЕВШИЙ, -ая, -ое **1. прич. от выгореть I; выгоревшие от солнца хлеба** кояшта кибеп бөткән иген **2. прич.** кояшта уңған (янған), кояш ашаған; **выгоревший плац** кояшта уңған плац

ВЫГОРЕТЬ I *сов. 1. (сгореть, высохнуть)* яныу, кибеп (янып, көйөп) бөтөу; **дом выгорел** өй янып бөткән; **степь выгорела** дала көйөп бөткән **2. (выцвести)** кояшта уңыу (яныу), уңып бөтөу, кояш ашау; **платье выгорело** күлдәк уңып бөткән

ВЫГОРЕТЬ II *сов.; прост.* уңыу (уң булыу), (эш) бешеу, (эш) барып (килеп) сығыу; **дело выгорело** эш беште

ВЫГОРОДИТЬ *сов. 1. что (отделить изгородью)* кәртәләу, кәртәләп алыу, камалау; **выгородить сад** баксаны кәртәләп алыу **2. кого-что; прост.** аралау, яклау, курсалау, аралап калыу, яклап алып калыу; **выгородить друга** дустаны яклау

ВЫГРАВИРОВАТЬ *сов. что* гравёрлау, гравиора яһау, сокоп языу, семәрләу

ВЫГРЕБАТЬ *несов. см. выгresti*

ВЫГРЕБНОЙ, -ая, -ое сүп-сар түгә торған ♦ **выгребная яма** сүп-сар түгә торған сокор

ВЫГРЕСТИ *сов. 1. что* һоһоп алыу (сыгарыу), көрәп алыу (сыгарыу); **выгresti жар из печи** мейсәгә куззы һоһоп алыу **2. (вёслами)** ишеп (килеп) сығыу, ишеп барып етеу; **выгresti к берегу** ярга ишеп килеп сығыу

ВЫГРУЖАТЬ *несов. см. выгрузить*

ВЫГРУЖАТЬСЯ *несов. 1. см. выгрузиться 2. страд. от выгружать*

ВЫГРУЗИТЬ *сов. кого-что* (йөктө) бушатыу, бушатып бөтөрөу (алыу); **выгрузить станки** станоктарзы бушатыу

ВЫГРУЗИТЬСЯ

ВЫГРУЗИТЬСЯ *сов.* 1. йөк бушатыу, бушатылыу; сүдно **выгрузилось** судно бушатылды 2. (*высадиться*) төшөү, төшөп калыу, сыгыу; полк **выгрузился** из эшелона полк эшелондан төшөп калды

ВЫГРУЗКА *ж. см.* **выгрузить**, **выгрузиться**; **выгрузка** теплохода теплоходтагы йөктө бушатыу; место **выгрузки** войск гаскарзеп төшөү урыны

ВЫГРЫЗАТЬ *несов. см.* **выгрызть**

ВЫГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп тишеу, кимереп ашау, кимереу

ВЫГУЛ *м; с.-х.* 1. *см.* **выгуляться** 2. ялан картэ, тышкы картэ

ВЫГУЛЯТЬСЯ *сов.; с.-х.* һимереу

ВЫДАВАТЬ *несов. см.* **выдать**

ВЫДАВАТЬСЯ I *несов. см.* **выдаться**

ВЫДАВАТЬСЯ II *страд. от выдавать*

ВЫДАВИТЬ *сов. что* 1. һыгып (һыгып, кысып) сыгарыу; **выдавить сок** из лимона лимондың һутын һыгып сыгарыу 2. *перен.* көслөп (һыгып) сыгарыу; **выдавить улыбку** көслөп йылмайыу 3. басып (этеп, төртөп) ватыу; **выдавить стекло** быяланы төртөп ватыу 4. (*вытиснить*) басып төшөрөү (сыгарыу, яһау), эз калдырыу; **выдавить рисунок на жести** калайга һүрәт басып төшөрөү

ВЫДАВИТЬСЯ *сов.* 1. сыгыу (*кысыузан, һыгыузан*); **паста** **выдавилась** из тубика тубиктан паста сыгды 2. килеп сыгыу (төшөү), ватылыу (*басыузан, кысыузан*); **спинка стула** **выдавилась** ултыргыстың арты ватылган 3. (*вытисниться*) сыгыу, төшөү (эз, *рәсем һ.б. тураһында*)

ВЫДАВЛИВАТЬ *несов. см.* **выдавить**

ВЫДАВЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **выдавить** 2. *страд. от выдавливать*

ВЫДАИВАТЬ *несов. см.* **выдонтъ**

ВЫДАЛБИВАТЬ *несов. см.* **выдолбить**

ВЫДАНЬЕ: на **выданье** *уст.* еткән, кейәүгә бирерлек (кыз)

ВЫДАТЬ *сов.* 1. *что* биреу, өлшөү, таратыу; **выдать зарплату** эш хақы биреу 2. *кого-что* (*возвратить*) кире биреу (кайтарыу); **выдать перебежчика** касып сыгыусыны кире кайтару 3. *кого-что* (*обнаружить, разоблачить*) асыу, фаш итеу, тоттору, һатыу, белгертеу, белдереу; **выдать тайну** серзе асыу; **не выдать своего состояния** үзеңдең хәленде белгертмәү; **выдать друга** душты һатыу 4. *за кого-что* (*представить не тем*) итеп (тип) күрһәтеу, тигән булыу; **выдать себя за знатока лошадей** үзен аттар белгесе итеп күрһәтеу 5. *что* (*добыть*) табыу, сыгарыу, эшләп биреу; **выдать нефть** **сверх плана** пландан тыш нефть сыгарыу ♦ **не выдай(те)!** һатма(ғыз)!, коткар(ығыз)!, **выдать себя** үзеңде-үзең фаш итеу

ВЫДАТЬСЯ *сов.* 1. һонолоп (сыгып, һерәйеп, калкып) тороу; **уступ скалы** **выдался** в море каяның киртләсе дингезгә сыгып тора 2. (*отличиться*) айырылып (күренеп) тороу,

айырылып сыгыу; **мальчик** **выдался** из группы малай төркөмдән айырылып торзо 3. *разг.* (*оказаться, слушаться*) тура килеу, булыу; **выдался солнечный день** кояшлы көн тура килде

ВЫДАЧА *ж.* 1. *см.* **выдать** 1–3, 5; **выдача** удостоверений танытма биреу; **выдача** продукции продукция сыгарыу; **выдача преступников** енайәтселәрзе тоттору 2. (*то, что выдано*) бирелгән нәмә (*акса, тауар һ.б.*); **крупная** **выдача** күпләп бирелгән

ВЫДАЮЩИЙСЯ, -ая, -ея 1. *прич. от выдаваться* 1, 2; 2. *прил.* күренекле, атаклы, зур; **выдающийся** **успех** зур уңыш; **выдающийся** **актер** күренекле актёр

ВЫДВИГАТЬ *несов. см.* **выдвинуть**

ВЫДВИГАТЬСЯ *несов. 1. см.* **выдвинуться** 2. тартып (шыузырып, этеп) сыгарылыу; **доска** **стола** **выдвигается** өстәл тактаһы тартып сыгарыла 3. *страд. от выдвигать*

ВЫДВИЖЕНОЕ *м* үрләтелгән кеше

ВЫДВИЖЕНИЕ *с. см.* **выдвинуть**, **выдвинуться**; **выдвижение** кандидатов в депутаты депутатлыкка кандидаттар күрһәтеу

ВЫДВИЖНОЙ, -ая, -ое шыузырмалы, тартып сыгармалы; **выдвижная** **дверь** шыузырмалы ишек

ВЫДВИНУТЬ *сов.* 1. *что* этеп (тартып) сыгарыу (күсереу), шылдырыу; **выдвинуть стол** на **середину** **комнаты** өстәлде бүлмә уртаһына шылдырыу; **выдвинуть** **ящик** **стола** өстәл тартмаһын тартып сыгарыу 2. *что* (алға) куйыу, (алға) сыгарыу; **выдвинуть** **плечо** **вперёд** яурынды алға сыгарыу 3. *перен.* (*предложить для обсуждения*) тәкдим итеу, күрһәтеу, куйыу, ташлау; **выдвинуть обвинение** гәйеп ташлау; **выдвинуть тезис** тезис тәкдим итеу 4. күрһәтеу, үрләтеу, күтәреу, куйыу; **выдвинуть на должность** **мастера** **мастер** **вазифаһына** күрһәтеу

ВЫДВИНУТЬСЯ *сов.* 1. алға сыгыу, алға күсеу (китеу), алға барып урынлашыу; **правый** **фланг** **выдвинулся** уң фланг алға күсте; **выдвинуться** из толпы халык төркөмөнән алға сыгыу 2. үрләу, күтәреу; **талантливый** **артист** **быстро** **выдвинулся** һәләтле артист тиз күтәрелде

ВЫДВОРИТЬ *сов. кого-что* кыуыу, һөрөү, кыуып (һөрөп) сыгарыу; **выдворить** **за пределы** **страны** илдән кыуып сыгарыу

ВЫДВОРЯТЬ *несов. см.* **выдворить**

ВЫДЕЛ *м.* 1. уртақ мөлкәттең бүленгән өлшө, бүлендек 2. уртақ мөлкәтте бүлеп биреу

ВЫДЕЛАТЬ *сов. что* 1. ошта итеп яһау (эшләу); **выделать рисунок** на **вазе** **вазала** ошта итеп бизәк яһау 2. (*обработать*) эшкәртеу, иләу; **выделать** **кожу** **тире** эшкәртеу

ВЫДЕЛЕНИЕ *с. 1. см.* **выделить**, **выделить** **ся**; **выделение** в самостоятельное предприятие үз аллы предприятинега бүленеу; **выделение** **пота** **тир** (бүленеп) сыгыу 2. *обычно мн.* **выделения** *физиол.* бүленде

ВЫДОХНУТЬСЯ

ВЫДЕЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* бүлөп сыгарыу ...лы, бүлөп сыгара орган; **выделительные органы** бүлөп сыгарыу органдары

ВЫДЕЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* бүлөү, айырыу, бүлөп (айырып) алыу, бүлөп (айырып) биреү, бүлөп (айырып) сыгарыу, бүлөп (айырып) сыгыу; **выделить участок для строительства** төзөлөш өсөн ер бүлөп биреү; **выделить группу вопросов** бер төркөм һораузы айырып алыу **2.** *кого-что* билдәләү, айырыу, айырып күрһәтеү (биреү); **выделить текст курсивом** тексты курсив менән айырып күрһәтеү **3.** *кого-что; ист. (имуущественно отделить)* башка сыгарыу, айырып сыгарыу; **выделить женатого сына** өйләнгән улды башка сыгарыу **4.** *что (вывести наружу, удалить)* бүлөп сыгарыу, сыгарыу; **выделить углекислый газ** углекислый газ бүлөп сыгарыу

ВЫДЕЛИТЬСЯ *сов.* **1.** айырылыу, бүленеү, айырылып (бүленеп) сыгыу; **выделиться в самостоятельный отдел** үз аллы бүлек булып айырылып сыгыу; **выделиться из толпы** төркөмдән айырылыу **2.** (*отличиться*) айырылып тороу; **выделиться среди ровесников** йәштәштәр араһында айырылып тороу **3.** *ист.* башка сыгыу, айырылып сыгыу; **выделиться от родителей** ата-әсанән башка сыгыу

ВЫДЕЛКА *ж* **1.** *см.* **выделать** — **выделывать**; **выделка** кәжи тире иләү; **выделка кирпича** кирбес һугыу **2.** эшләнеш, эшкәртелеш, эшләнәү (эшкәртеү) сифаты; **чистая выделка** таза эшләнеш ♦ **овчинка выделки не стоит** эшләгән ялы ла юк; бер тинлек куян, ун тинлек зыян

ВЫДЕЛЫВАТЬ *несов. что* **1.** *см.* **выделать** **2.** эшләү, яһау, эшкәртеү, иләү, һугыу, эшләп сыгарыу; **выделывать цуговицы** төймәләр эшләп сыгарыу **3.** *разг. (вытворять)* кыландырыу, кыландыу

ВЫДЕЛЯТЬ *несов. см.* **выделить**

ВЫДЕЛЯТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **выделиться** **2.** *страд. от выделять*

ВЫДЕРГАТЬ *сов. что; разг.* тартып сыгарыу, йолкоп (һурып) сыгарыу (бөтөрөү); **выдергать** гвөзди қазауарзы һурып бөтөү

ВЫДЕРГИВАТЬ *несов. см.* **выдернуть, выдергать**

ВЫДЕРГИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **выдернуть** **ся** **2.** *страд. от выдёргивать*

ВЫДЕРЖАННОСТЬ *ж* **1.** эзлекледек, эзмә-эзлек; **идейная выдержанность** идея эзмә-эзлекле **2.** тотанаклык, сабырлык; **отличаться выдержанностью** тотанаклык менән айырылып тороу

ВЫДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от выдержать* **2.** *прил.* эзмә-эзлекле; **выдержанный стиль** эзмә-эзлекле стиль **3.** *прил.* тотанаклы, сабыр; **быть выдержанным** тотанаклы булыу **4.** *прил.* озак (торған) һакланған, тотолған, азау; **выдержанное вино** озак һакланған шарап

ВЫДЕРЖАТЬ *сов.* **1.** *кого-что* сызау, түзеү, күтәрәү; **мост выдержит нагрузку** күпер ауырлыкты күтәрә алыр; **мотор не выдержит** мотор түзә алмаҫ **2.** *кого-что (вытерпеть)* сызау, түзеү, сызай (түзә) алыу, күтәрә алыу; **выдержать тяжёлые испытания** ауыр һынаузарға түзеү **3.** *разг. (обычно с отрицанием)* тотә алыу, тыя алыу, үзен тотоп калыу; **он не выдержал и заплакал** ул үзен тотә алманы һәм илап ебәрзе **4.** *что* тотәу, бирә алыу; **выдержать экзамен** имтихан тотәу **5.** *что (соблюсти)* тотәу, үтәү, һаклау; **выдержать заданные размеры** бирелгән үлсәмде тотәу **6.** *что* озак һаклау (тотәу), озак тотоп сифатын якшыртыу; **выдержать сыр** сырзы вақыты еткәнсе тотәу ♦ **выдержать несколько изданий** бер нисә баһмаһы сыгыу; **выдержать паузу** тукталыш яһау; **выдержать роль** азаккаса үзәнсе тотәу; **выдержать характер** бирешмәү, нык тороу

ВЫДЕРЖИВАТЬ *несов. см.* **выдержать** ♦ **не выдерживает критики** тәнкиттән түбән, кәнәгәт-ләнерлек түгел, түбән сифатлы

ВЫДЕРЖКА *I ж* **1.** тотанаклык, сызамлык, сабырлык, түземлек; **проявить большую выдержку** зур тотанаклык күрһәтеү **2.** *см.* **выдержать** **6;** **выдержка вина** шарапты озак тотәу **3.** *фото.* төшөрөү вақыты (*фотоаппарат объективын асык тотәу вақыты*); **уменьшить выдержку** төшөрөү вақытын кәметәү

ВЫДЕРЖКА *II ж* өзөмтә, өзөк, цитата; **выдержки из сочинений Лермонтова** Лермонтов әсәрзәренән өзөктәр

ВЫДЕРНУТЬ *сов. что* һурып (тартып) алыу, һурып (тартып) сыгарыу; **выдернуть гвоздь** қазауы һурып алыу; **выдернуть кольцо парашюта** парашют дүңгәләгән тартып сыгарыу

ВЫДЕРНУТЬСЯ *сов.* һурылып сыгыу, тартылып сыгыу; **гвоздь выдернулся** қазау һурылып сыкты

ВЫДИРАТЬ *несов. см.* **выдрать** **I**

ВЫДОИТЬ *сов. кого-что* һауып алыу (бөтөү); **выдоить корову** һыйырзы һауып алыу

ВЫДОЛБИТЬ *сов. что* **1.** сокоу, уйыу, сокоп (уйып) яһау; **выдолбить отверстие** тишек уйыу **2.** *прост. (вызубрить)* кат-кат укып ятлау; **выдолбить стихи** шиғырзы кат-кат укып ятлау

ВЫДОХ *м* үпкәнән (һауа) сыгарыу, тын (һулыш) сыгарыу; **обычный выдох** гәзәттәге һулыш сыгарыу

ВЫДОХНУТЬ *сов. что* (үпкәнән) тын (һулыш) сыгарыу

ВЫДОХНУТЬСЯ *сов.* **1.** айныу, көсө бөтөү, тәмен (еҫен) юғалтыу; **вино выдохлось** шараптың көсө бөткән **2.** *перен., разг.* хәлдән тайыу, хәлһезләнеү, көс бөтөү, һүнәү, һүреләү, тыныу, тынып калыу; **атака выдохлась** һөжүм тынып калды; **как он выдохся** кайһылай хәлһезләнгән ул

ВЫДРА

ВЫДРА ж 1. зоол. (речная) кама; (морская) камсат 2. (мех) кама, кама тиреһе, камсат, камсат тиреһе 3. прост., бран. ябык, йәмһез (катын-кыз тураһында)

ВЫДРАТЬ I сов. что; разг. йыртып (йолкоп, куптарып) алыу; **выдрать листы из тетради** дәфтәр биттәрән йыртып алыу

ВЫДРАТЬ II сов. кого; разг. тукмау, һызырыу; (за уши) қолағын бороу

ВЫДРЕССИРОВАТЬ сов. кого-что өйрәтәп алыу, күнектерәү; **выдрессировать медведя** айыузы өйрәтәп алыу

ВЫДУБИТЬ сов. что дуллау, дуллап эшләү; **выдубить** кбжу тире дуллау

ВЫДУБИТЬСЯ сов. дулланыу

ВЫДУВАТЬ несов. см. выдуть

ВЫДУВКА ж см. выдуть; **выдувка посуды** өрөп һауыт-һаба яһау

ВЫДУМАТЬ сов. что 1. уйлап табыу (сыгарыу), башка килеү; **выдумать что-нибудь** берәй нәмә уйлап табыу 2. что (булмаған нәмәне) уйлап табыу (сыгарыу), күз алдына килтерәү ♦ **не выдумай(те)** с неопр. уйлап сыгарма, бушты һөйләмә; **пброха (пброху)** не выдумает әллә кайза китмәгән

ВЫДУМКА ж 1. разг. уйлап табыу (сыгарыу); он хитёр на выдумки ул уйлап сыгарыуға ошта 2. алдык, уйзырма, ялған; **всё это одна выдумка** быллар бөтәһе лә уйзырма ғына

ВЫДУМЩИК м и **ВЫДУМЩИЦА** ж 1. разг. (затейник) уйлап сыгарыусы (табыусы), мәзәксә 2. уст. (лгун) алдаксы, уйзырмасы, ялғансы

ВЫДУМЫВАТЬ несов. см. выдумать

ВЫДУТЬ сов. что 1. өрөү, өрөп сыгарыу; **выдуть из трубки табак** төрөпкәнән тәмәкене өрөп сыгарыу 2. разг. (ел өрөп) һыуытыу; **дом выдуло** өйҙә ел һыуытқан 3. (изготовить дутьём) өрөп эшләү (яһау); **выдуть стеклянный шар** өрөп быяла шар эшләү 4. прост. (вытуть много чего-л.) һемереп бөтөрөү, төбөн ялтыратыу ♦ **выдуть огонь** ут тоқандырып ебәрәү; **выдуть печь** тех. мейесте яғыузан туктатыу (домна мейесен)

ВЫДЫХАТЬ несов. см. выдохнуть

ВЫДЫХАТЬСЯ несов. 1. см. выдохнуться 2. страд. от выдыхать

ВЫЕДАТЬ несов. см. выесть

ВЫЕЗД м 1. см. выехать 1; **выезд в командировку** командировкаға сығыу 2. (место) сығыу юлы (урыны); **дом стоял на выезде из деревни** өй ауылдан сығыу юлында тора ине 3. (лошади с экипажем) егеүле ат(тар), ат-арба

ВЫЕЗДИТЬ сов. кого егеп (менеп) йөрөргә өйрәтеу

ВЫЕЗДНОЙ, -ая, -ое 1. сығыу ...ы; **выездные ворота** сығыу капкаһы 2. юл ...ы, юл йөрөй торған; **выездные лошади** юл йөрөй торған аттар

3. күсмә; **выездная сессия суда** судтың күсмә сессияһы; **выездной спектакль** күсмә спектакль

ВЫЕЗЖАТЬ I несов. см. выехать

ВЫЕЗЖАТЬ II несов. см. выездить

ВЫЕМ м см. выемка

ВЫЕМКА ж 1. см. вынуть; **выемка грунта** тупрак алыу 2. (вырез) уйым; **выемка для рукава** ең төбә уйымы 3. (углубление) уйым, сокор; (в печи сбоку) сокалта; (на конце стрелы) кизлек

ВЫЕСТЬ сов. что; разг. 1. (эсен, уртаһын) ашау; **выесть начинку пирога** бәлештең эсен ашау 2. (о едких веществах) ашау, яндырыу, әсеттерәү, көйзөрөү; **глазъ выело дымом безл.** төгөн күзгә әсеттергә; **кислотъ выела краску** кислотә буяузы ашаған ♦ **выеденного яйца** не стбит һуқыр бер тин дә тормай

ВЫЕХАТЬ сов. 1. сығыу, (сығып) китеү (атта йәки машинала); **выехать со двора** ишек алдынан сығып китеү 2. килеп сығыу, килеп етеү; **выехать на дорогу** юлга килеп сығыу 3. на комчём; перен., разг. (извлечь выгоду) үзе өсөн файзаланыу, кеше елкәһендә йәшәү, кеше иҫәбендә йәшәү

ВЫЖАТЬ I сов. что 1. һығыу, һығып сыгарыу; **выжать сок из лимона** лимондың һутын һығып сыгарыу; **выжать бельё** кер һығыу 2. перен. (с трудом извлечь, получить) (һығып) алыу, алып бөтөрөү, һығыу, файзаланыу; **выжать последние силы из кого-л. кемдендер** актык көсөн һығып алыу 3. (вытолкнуть, вытеснить) кысырыкклау, кысырыклап сыгарыу 4. спорт. күтәрәү; **выжать сто килограммов** йөз килограмм күтәрәү

ВЫЖАТЬ II сов. что; с.-х. урыу, урып бөтөрөү; **выжать розь** арышты урып бөтөрөү

ВЫЖДАТЬ сов. что и без доп. көтөү, көтөп тороу (алыу), һағалау; **выждать удобный случай** уңайлы оракты көтөү

ВЫЖЕЧЬ сов. что 1. яндырыу, көйзөрөү, яндырып (көйзөрөп) бөтөрөү; **солнце выжгло траву** кояш үләнде көйзөрөп бөтөрзә 2. (прожечь) ашау, яндырыу, ашап (яндырып) тишеү; **халат выжжен кислотой** халат кислотанан ашалған 3. яндырып (көйзөрөп) яһау, яндырып (көйзөрөп) бизәк төшөрөү, яндырып (көйзөрөп) тамға һалыу; **выжечь клеймо** көйзөрөп тамға һалыу 4. разг. (очистить обжиганием) яндырып (үртәп) тазартыу; **выжечь печные трубы** мейес торбаһын үртәп тазартыу 5. спец. (получить пережиганием) яндырыу; **выжечь древесный уголь** ағас күмере яндырыу

ВЫЖИВАТЬ I несов. см. выжить I

ВЫЖИВАТЬ II несов. см. выжить II

ВЫЖИГА м и ж; прост. алдаксы, хәйләкәр **ВЫЖИГАНИЕ** с см. выжигать; **выжигание** по дереу ағасты көйзөрөп бизәк төшөрөү; **выжигание угля** күмер яндырыу

ВЫЖИГАТЬ несов. см. выжечь

ВЫЙТИ

ВЫЖИДАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көтөп тороу ...ы; **выжидательная политика** көтөп тороу сәйәсәте

ВЫЖИДАТЬ *несов.* көтөп (һағалап) тороу

ВЫЖИМ *м; спорт.* күтәреу; **выжим штанги** штанга күтәреу

ВЫЖИМКА *ж* һығыу, һығып алыу (сыгарыу); **выжимка сока** һут һығып алыу

ВЫЖИМКИ *только мн.* һығынты, төпрә; **виноградные выжимки** йөзөм һығынтыһы; **конопленные выжимки** тарма төпрәһе

ВЫЖИНАТЬ *несов. см. выжать II*

ВЫЖИТЬ I *сов. 1.* иҫән (һау) калыу; **раненый выжил** яралы иҫән калды **2. разг. (прожить где-л. известное время)** йәшәп тороу; **выжили только одну неделю** бер азна ғына йәшәп тор-золар **3. что (перенести, пережить)** баштан үткәреу, кисереу; **всё, что я выжил в первые дни каторги** һөргөндөң беренсе көнөндә минең кисергән нимәләр ♦ **выжить из памяти** хәтер бөтөу, онотоусан булып китеу (*картайыузан*); **выжить из ума** алыыу, ақылдан языу (*картылтан*)

ВЫЖИТЬ II *сов. кого; разг.* кысырыклап (кыуып) сыгарыу (сыгарып ебәреу); **выжить с работы** эштән кысырыклап сыгарып ебәреу

ВЫЗВАТЬ *сов. 1. кого-что* сақырыу, сақырып сыгарыу (алыу); **вызвать товарища из комнаты** иптәште бүлмәнән сақырып сыгарыу; **вызвать к телефону** телефонга сақырыу **2. кого-что сақырыу; **вызвать на соревнование** ярышка сақырыу; **вызвать на разговор** һөйләшеүгә сақырыу **3. что** уятыу, кузғатыу, килтереп сыгарыу, тыузырыу, барлыкка килтерәу; **вызвать гнев** асыу уятыу; **вызвать насмешки** оятлы булыу, көлкөгә калыу ♦ **вызвать к жизни** гәмәлгә килтерәу, гәмәлләштерәу, тормошка ашырыу**

ВЫЗВАТЬСЯ *сов.* үз өстөнә алыу, риза булыу, теләк белдерәу, -ргә/-ргә булыу; **вызваться помочь** ярзам итергә теләк белдерәу

ВЫЗВОЛИТЬ *сов. кого-что; разг.* коткарыу, йолоу, йолоп алып калыу, азат итеу; **вызволить из бед** бәләнән коткарыу

ВЫЗВОЛЯТЬ *несов. см. вызволить*

ВЫЗДОРАВЛИВАТЬ *несов. см. выздороветь*
ВЫЗДОРОВЕТЬ *сов.* һауығыу, сәләмәтләнеу, һауығып етеу

ВЫЗДОРОВЛЕНИЕ *с см. выздороветь; выздоровление* **больного** ауырыузың һауығыуы

ВЫЗОВ *м 1. см. вызвать I; вызов* **врача** һа дом врачты өйгә сақырыу; **вызов родителей в школу** ата-әсәләргә мәктәпкә сақыртып алыу; **прибыть по вызову** сақырыу буйынса килеу (барыу) **2. (явочный документ)** сақырыу қағызы; **явиться с вызовом на руках** сақырыу қағызы менән килеу **3. кому-чему** каршы булыу, каршы килеу (сығыу); **бросить вызов** каршы сығыу **4. уст. (требование дуэли, поединка)** дуәлгә сақырыу

ВЫЗОЛОТИТЬ *сов. что* алтын ялатыу (йүгертеу)

ВЫЗРЕВАТЬ *несов. см. вызреть*

ВЫЗРЕТЬ *сов.* өлгөрөп (бешеп) етеу, өлгөрөу

ВЫЗУБРИВАТЬ *несов. см. вызубрить*

ВЫЗУБРИТЬ *сов. что; разг.* мәгәнәһенә төшәнмәй ятлау

ВЫЗЫВАТЬ *несов. см. вызывать*

ВЫЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вызваться*
2. страд. от вызывать

ВЫЗЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от вызывать 2. прил.** асыу килтергес (килтерерлек), дорфа; **вызывающий поступок** асыу килтерерлек кыланыш

ВЫИГРАТЬ *сов. 1. кого-что и без доп.* отоу, отоп алыу; **выиграть сто тысяч** йөз мең отоу **2. что и без доп.** отоу, енеу, өстөнлөк (файза) алыу, өстөн (еңеп) сығыу; **население выиграло бы от снижения цен** хактар төшөүзән халык файза алып ине; **выиграть бой** һуғышта еңеп сығыу; **выиграть судебный процесс** суд процесында өстөнлөк алыу **3. в чём** уңышка ирешәу (өлгәшеу), ыңғай баһаланыу, ыңғай баһа алыу; **выиграть в мнении** чьём-л. кемдеңдер фекерендә ыңғай баһаланыу ♦ **выиграть время** вакыт отоу, вакытта отошка ирешәу

ВЫИГРЫШ *м 1.* отош, отоу; **крупный выигрыш** зур отош **2. (выгода)** файза, өстөнлөк; **иметь выигрыш** файза алыу **3. (победа в чём-л.)** уңышка ирешәу (өлгәшеу), еңеп сығыу; **заботиться о выигрыше** дела эштең уңышка өлгәшеуе хақында хәстәрләу ♦ **быть в выигрыше:** 1) отоу; 2) файза табыу, өстөнлөк алыу

ВЫИГРЫШНЫЙ, -ая, -ое **1.** отошло; **выигрышный заём** отошло заём **2.** отошло, уңайлы, файзалы, уңышлы; **выигрышный ход** отошло йөрөш; **выигрышное положение** уңайлы хәл

ВЫИСКАТЬ *сов. кого-что; разг.* эзләп табыу; **выискать ошибку** в расчёте иҫәп-һисапта хатаны эзләп табыу

ВЫИСКАТЬСЯ *сов.; разг.* табылыу, билдәле булыу, беленеу; **выискалось много желающих отправиться в экспедицию** безл. экспедицияга сығырга теләүселәр бик күп табылды

ВЫИСКИВАТЬ *несов. см. выискать*

ВЫИСКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выискаться*
2. страд. от выискать

ВЫЙТИ *сов. 1.* сығыу, сығып китеу; **выйти из комнаты** бүлмәнән сығыу; **выйти в сад** баксага сығыу; **войска вышли из города** гәскәрзәр каланан сығып китте **2. перен.** катнашыузан туктау, сығып китеу, (ташлап) сығыу; **выйти из игры** уйындан сығыу; **выйти из консерватории** консерваторияны ташлап сығып китеу **3.** сығыу, барып (килеп) сығыу; **выйти к реке** йылғага килеп сығыу; **выйти на дорогу** юлга сығыу **4. (произойти из какой-л. среды)** булып (килеп) сы-

ВЫКАЗАТЬ

гыу; он **вышел из нарбада** ул халык араһынан сыккан **5. үсеп сығыу**, калкыу (*үсөмлөктәр*) **6. (получиться)** (килеп) сығыу; **из него выйдет хоробший учитель** унан якшы укытыусы килеп сығасак; **плохо выйти на фотографии** фотографияла насар сығыу **7. за кого сығыу**; **выйти замуж** кейәүгә сығыу **8. басылып сығыу**, нәшер ителәү; **выйти из печати** басылып сығыу; **вышла новая книга** яңы китап нәшер ителде **9. (израсходо́ваться)** (тотонолоп) бөтөү, сығыу; **все деньги вышли** акса тотош бөттө **10. (случиться)** килеп сығыу, булыу; **вышла неприятность** күнелһез хәл килеп сыкты ♦ **выйти в люди** кеше булыу, аякка басыу; **выйти в отставку** отставкага (ялга) сығыу; **выйти в тираж** кулланылыштан сығыу, искерәү; **выйти из берегов** ярзан сығыу, ташыу; **выйти из возраста** йәше сығыу, картайыу; **выйти из головы (памяти, ума)** баштан (хәтерҙән, акылдан) сығыу; **выйти из доверия** ышаныстан сығыу; **выйти из колеи** юлдан сығыу; **выйти из долгов** бурыстан қотолоу; **выйти из положения** қыйын хәлдән сығыу, қотолоу, яйын табуу; **выйти из пределов (границ)** сиктән сығыу; **выйти из себя** сығырзан сығыу; **выйти из строя** сафтан сығыу (бозолоу, ауырыу); **выйти из-под пера** кого язылыу (*кем тарфынандыр*); **выйти наружу** асылыу, асықланыу, беленеу; **не вышел чем** килеп сыкмау, тейешле кимәлдә булмау; **годы вышли кому**; *прост.:* 1) йәше егеү, балиғ булыу; 2) йәш үтеү

ВЫКАЗАТЬ *сов. что; разг.* күрһәтеү; **выказать храбрость** батырлық күрһәтеү

ВЫКАЗЫВАТЬ *несов. см. выказать*

ВЫКАЛЫВАТЬ *несов. см. выколоть*

ВЫКАПЫВАТЬ *несов. см. выкопать*

ВЫКАРАБКАТЬСЯ *сов.;* *разг.* 1. үрмәләп килеп сығыу; **выкарабкаться из ямы** сокорзан үрмәләп килеп сығыу **2. перен.** қотолоу, арыныу; **выкарабкаться из болезни** ауырыузан арыныу

ВЫКАРАБКИВАТЬСЯ *несов. см. выкарабкаться*

ВЫКАРМЛИВАТЬ *несов. см. выкормить*

ВЫКАТАТЬ *сов.* 1. *что* тигезләү, шымартыу, тәгәрәтеп тигезләү; **выкатать бельё** керзе тәгәрәтеп тигезләү **2. кого-что; прост.** аунатыу, аунатып алыу (бөтөрөү); **выкатать в снегу** қарза аунатып алыу

ВЫКАТИТЬ *сов. что* 1. тәгәрләтеп сығарыу; **выкатить бочки из склада** мисқаләрзе келәтгән тәгәрләтеп сығарыу **2. разг. (быстро выехать)** килеп сығыу (*капыл йүгереп, сабыт*); **из-за угла выкатил велосипед** мөйөштән велосипед килеп сыкты **3. прост. (выпучить)** тақрайтыу, ақрайтыу, акайтыу; **выкатить глаза** күззәрзе тақрайтыу

ВЫКАТИТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрәп (тәгәрәшеп) төшөү, тәгәрәп китеү; **яблоки выкатились из корзины** алмалар қәрзіндән тәгәрәшеп төштө

2. разг. (выехать) килеп сығыу; **машина выкатилась со двора** ишек алдынан машина килеп сыкты **3. прост. (выпучиться — о глазах)** тақрайтыу, ақрайтыу, акайтыу, ақшайтыу (*күз турайында*)

ВЫКАТЫВАТЬ I *несов. см. выкатать*

ВЫКАТЫВАТЬ II *несов. см. выкатить*

ВЫКАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выкатиться*
2. страд. от выка́тывать II

ВЫКАЧАТЬ *сов. что* 1. һурып (һурзырып) сығарыу, һурзырыу; **выкачать воздух** һауа һурзырып сығарыу; **выкачать воду насосом** насос менән һыу һурзырыу **2. перен., прост. (постепенно отобрать)** һурып алыу, әкрәнләп алып бөтөрөү; **выкачать все деньги** бөтә аксаны әкрәнләп алып бөтөрөү

ВЫКАЧИВАНИЕ *с см. выка́чивать; выка́чивание нефти* нефть һурзырыу

ВЫКАЧИВАТЬ *несов. см. выкачать*

ВЫКАШИВАТЬ *несов. см. выкосить*

ВЫКАШЛИВАТЬ *несов. см. выкашлять*

ВЫКАШЛЯТЬ *сов. что; разг.* йүткереп сығарыу (сығарып бөтөрөү)

ВЫКИДЫВАТЬ *несов. см. выкинуть*

ВЫКИДЫШ *м* 1. (*у женщины*) бала төшөү; (*у кобылы*) колон һалыу; (*у коровы*) бызау һалыу; (*у овец и коз*) бәрәс һалыу **2. (плод)** етлекмәй (үле) тыуған бала, етлекмәй (үле) тыуған бызау (колон, бәрәс)

ВЫКИНУТЬ *сов.* 1. *см. выбросить; выкинуть старые газеты* иске гәзиттәрзе сығарып ташлау **2. перен. (исключить)** сығарып ташлау, төшөрөү, төшөрөп қалдырыу; **из песни слва не выкинешь** йырзан һүзәрзе төшөрөп қалдырып булмау **3. (выставить)** сығарып қуйыу, һузыу; **лежать, выкинув вперед руки** қулдарзы алға һузып ятыу **4. (вывесить)** күтәрәү, сығарып эләү (ағыу); **выкинуть красный флаг** қызыл флаг күтәрәү **5. кого-что и без доп.; прост. (преждевременно разрешиться от бремени)** (бала) төшөү, (колон, бызау, бәрәс) һалыу **6. что; разг. (көтмәгәндә)** эшләү, эшләп ташлау (қуйыу); **выкинуть номер** көтмәгәндә берәй нәмә эшләп қуйыу ♦ **выкинуть из головы** *см. выбросить; выкинуть на улицу* *см. выбросить*

ВЫКИПАТЬ *несов. см. выкипеть*

ВЫКИПЕТЬ *сов.* қайнап бөтөү (парга әйләнәү); **вода выкипела** һыу қайнап бөттө

ВЫКИПЯТИТЬ *сов. что; разг.* қайнатып сығарыу (алыу), яқшылап қайнатыу, қайнатып тақартыу; **выкипятить бельё** керзе яқшылап қайнатыу; **выкипятить шприц** шприцты қайнатып тақартыу

ВЫКЛАДКА *ж* 1. *разг. см. выложить* **3; выкладка газопровода** қирпичом газ торбаһын қирбес менән қаплау **2. уст. (накладной узор)** өстән һалынған бизәк; **сапоги с резными выкладками** өстән һалынған бизәкле итектәр **3. обычно**

ВЫКРАШИВАТЬСЯ

мн. **выкладки** (*расчёты, вычисления*) хисаплау, иҗәпләү, иҗәп-хисап; **математические выкладки** математик иҗәп-хисап **4. воен.** һалдат кәрәк-ярағы

ВЫКЛАДЫВАТЬ *несов. см. выложить*

ВЫКЛЕВАТЬ *сов. что 1.* сукып сыгарыу (алыу) **2.** (*склевать всё*) сүпләп (ашап) бөтөрөү; **птицы выклевали зерно** коштар орлокто сүпләп бөтөргән

ВЫКЛЕВАТЬСЯ *сов. см. выклеываться*

ВЫКЛЁВЫВАТЬ *несов. см. выклевать*

ВЫКЛЁВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от выклеывать*

ВЫКЛИКАТЬ *несов. 1. кого-что и без доп.* исемләп сакырыу (сакырып алыу, сакырып сыгарыу); **выкликать больных** ауырыузарзы исемләп сакырыу **2. что и без доп.; разг. (громко выкрикивать)** кыскырыу, кыскырып әйтеү (укуы), кыскырып сыгарыу

ВЫКЛИКИВАТЬ *несов. см. выкликать*

ВЫКЛИКНУТЬ *сов. 1. кого-что (кликнув, позвать)* сакырып сыгарыу (алыу) **2. что и без доп. (громко объявить)** кыскырып әйтеү, кыскырыу

ВЫКЛЮНУТЬ *сов. см. выклевать*

ВЫКЛЮЧАТЕЛЬ *м* выключатель, һүндергес

ВЫКЛЮЧАТЬ *несов. см. выключить*

ВЫКЛЮЧАТЬСЯ *несов. 1. см. выключиться 2. страд. от выключать*

ВЫКЛЮЧИТЬ *сов. 1.* что өзөү, һүндерөү, туктатыу; **выключить свет** утгы һүндерөү; **выключить радио** радионы туктатыу; **выключить мотор** моторзы һүндерөү **2. кого-что** төшөрөп калдырыу, сыгарыу, сыгарып (алып) ташлау; **выключить из списка** исемлектән төшөрөп калдырыу

ВЫКЛЮЧИТЬСЯ *сов. 1.* өзөлөү, туктау, һүнеү; **свет выключился** ут һүнде **2. (устраниться, исчезнуть)** юк булыу, (юкка) сыгыу

ВЫКЛЯНЧИВАТЬ *несов. см. выклянчить*

ВЫКЛЯНЧИТЬ *сов. что; разг.* теләнеү, һораныу, теләнеп (һоранып) алыу; **выклянчить деньги** теләнеп акса алыу

ВЫКОВАТЬ *сов. что 1.* сүкеп (һуғып) яһау (әшләү); **выковать подкову** даға сүкеп алыу **2. перен.** үстөрөү, тәрбиәләп үстөрөү, етештерөү, булдырыу; **выковать кадры** кадрзар (тәрбиәләп) үстөрөү

ВЫКОВЫВАТЬ *несов. см. выковать*

ВЫКОВЫРИВАТЬ *несов. см. выковырять*

ВЫКОВЫРНУТЬ *сов. см. выковырять*

ВЫКОВЫРЯТЬ *сов. что; разг.* сокоп (актарып, кутарып) сыгарыу (алыу)

ВЫКОЛАЧИВАТЬ *несов. см. выколотить*

ВЫКОЛОСИТЬСЯ *сов.* башаклануы, башак ебәрөү, баш коҗоу; **рожь выколосилась** арыш баш коҗкан

ВЫКОЛОТИТЬ *сов. что 1.* һуғып (бәрөп, һуккылап) сыгарыу; **выколотить клин** шынаны һуғып сыгарыу **2. перен., разг. (получить, применяя насилие)** кыҗып (таргып, көсләп, өзөп-йолкоп) алыу; **выколотить налоги** һалымды көсләп алыу **3.** каккылау, кағып тазартыу; **выколотить ковёр** келәмде кағып тазартыу **4. спец.** һуккылап йомшартыу; **выколотить кожу** күнде һуккылап йомшартыу

ВЫКОЛОТЬ *сов. что 1.* төртөп (сәнсөп) тишеү; **выколоть бумагу** кағыззы төртөп тишеү **2. (нанести узор)** сәнсөп-сәнсөп (бизәк) яһау (һалыу); **выколоть узор** сәнсөп-сәнсөп бизәк һалыу **3.** ярып (бүләп) алыу, ярып (бүләп, умырып) төшөрөү, ярып (бүләп) сыгарыу; **выколоть глыбу льда** боз киҗәген умырып төшөрөү ♦ (темно,) **хоть глаз выколи** күзгә төртгән күрәнмәҗлек, дәм-караңгы

ВЫКОПАТЬ *сов. 1.* что казыу; **выкопать колдец** козок казыу **2. кого-что** казыу, казып сыгарыу (алыу); **выкопать картофель** картуф казыу **3. кого-что; перен., разг.** казып (сокоп) сыгарыу, табып алыу; **откуда ты выкопал такую книгу?** һин бындай китапты кайзан таптың?

ВЫКОРМИТЬ *сов. кого-что 1.* ашатып (тәрбиәләп) үстөрөү; **выкормить ребёнка грудью** баланы күкрәк һөтө менән тәрбиәләп үстөрөү **2. прост. (накормить — о лошади)** туйғансы ашатыу (*атты*); **путьники выкормили лошадей и пустились дальше в путь** юлсылар аттарын туйғансы ашаттылар һәм юлдарын дауам иттеләр

ВЫКОРМЫШ *м; прост. 1.* үкһез бызау (колон, бәрәс) **2. перен., презр.** кәбәхәт, әшәке кеше, әзәм актығы

ВЫКОРЧЕВАТЬ *сов. что 1.* төпләү, тамырынан актарыу, куштарыу; **выкорчевать пни** төптәрзә куштарыу **2. перен.** тамырын коротоу (бөтөрөү), төбө-тамыры менән юк итеү; **выкорчевать бюрократизм** бюрократизмды тамырынан бөтөрөү

ВЫКОСИТЬ *сов. что* сабып бөтөү (сыгыу); **выкосить поляну** яланды сабып сыгыу

ВЫКРАИВАТЬ *несов. см. выкромить*

ВЫКРАСИТЬ *сов. что* буяу, буяп сыгыу (бөтөрөү); **выкрасить в зелёный цвет** йәшел төҗкә буяп сыгыу

ВЫКРАСИТЬСЯ *сов. 1.* буялыу, буяу инеү (һеңеү); **платье хорошо выкрасилось** күлдәккә буяу якшы ингән **2. разг. (запачкаться краской)** (буяуга) буялыу, буялып бөтөү, бысранып бөтөү; **мальчик весь выкрасился** малай буялып бөткән **3. разг. (выкрасить себе волосы)** сәс(те) буяу

ВЫКРАСТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап алыу (китеү)

ВЫКРАШИВАТЬ *несов. см. выкромить*

ВЫКРАШИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выкромиться 2. страд. от выкрашивать*

ВЫКРИК

ВЫКРИК *м* кыскырыу, кыскырган тауыш
ВЫКРИКИВАТЬ *несов. см. выкрикнуть*
ВЫКРИКНУТЬ *сов. что и без доп. 1. (громко крикнуть)* кыскырыу, кыскырып эйтү
2. уст. кыскырып сакырыу; **выкрикнуть** *но-сийщикова* йөк ташыусыларзы кыскырып сакырыу

ВЫКРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ *сов. 1. хим.* кристаллашыу, кристалдар барлыкка килеу, кристалга әүерелеу **2. перен.** формалашыу, барлыкка килеу, ойшоу; **выкристаллизовались** *новые отношения* яңы мөнәсәбәттәр барлыкка килде

ВЫКРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ *несов. см. выкристаллизоваться*

ВЫКРОИТЬ *сов. что 1.* киҫеү, бөҫеү; **выкроить** *платье* күлдәк бөҫеү **2. перен.** яңга қалдырыу, арттырыу, табыу (*ниндәйзер максатта*); **выкроить** *время* вақыт табыу; **выкроить** *деньги* акса арттырыу

ВЫКРОЙКА *ж* өлгө, кейем өлгөһө; **шить по выкройке** өлгө буйынса тегеу

ВЫКРОШИТЬ *сов. что; разг.* ваклау, ваклап бөтөрөү

ВЫКРОШИТЬСЯ *сов.* кителеп (вакланып) төшөү (бөтөү); **зубы выкрошились** тештәр кителеп төштө

ВЫКРУТАСЫ *только мн; разг. 1.* қылануы, борғалануы-һыргалануы, борғолануы, қылансық хәрәкәттәр; **выдѣлывать ногами всяческие выкрутасы** аяқтар менән төрлө қылансық хәрәкәттәр яһау **2. перен.** қылануы, артық бизәү; **говорить с выкрутасами** қыланып һөйләу

ВЫКРУТИТЬ *сов. что 1. (свить)* ишеу, ишеп яһау; **выкрутить** *верёвку* бау ишеу **2. разг. (вывернуть) бороп алыу (сығаруы); **выкрутить** *лампочку* лампочканы бороп алыу **3. прост.** һығыу, һығып бөтөрөү (алыу); **выкрутить** *бельё* керзе һығып алыу**

ВЫКРУТИТЬСЯ *сов. 1. (вывинтиться)* боролоп сығыу; **лампочка выкрутилась** лампочка боролоп сықты **2. перен. (вытутаться)** котолоу, арынуу, коро (йырып) сығыу; **выкрутиться** *из трудного положения* ауыр хәлдән коро сығыу

ВЫКРУЧИВАТЬ *несов. см. выкрутить*

ВЫКРУЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выкрутиться 2. страд. от выкручивать*

ВЫКУП *м 1. см. выкупить; выкуп* залбженых вещей залогка һалынған әйберзәрзе түләп алыу **2. (плата, деньги)** түләу; **выкуп за невесту** йәрәшелгән қыз өсөн мәнәр, қалым; **выкуп за пленика** әсир өсөн түләу

ВЫКУПАТЬ *сов. кого-что* йыуындырыу, һыу индереу, қойондороу, йыуындырып алыу; **выкупать** *ребѣнка* баланы йыуындырыу

ВЫКУПАТЬ *несов. см. выкупить*

ВЫКУПАТЬСЯ *сов.* қойоноу, һыу инеу

ВЫКУПИТЬ *сов. кого-что 1.* түләп алыу; **выкупить** *платье* күлдәкте түләп алыу **2. (освободить, уплатив деньги)** акса түләп қотқаруы; **выкупить** *из неволи* тотқонлоқтан акса түләп қотқаруы

ВЫКУПИТЬСЯ *сов.* акса түләп азатлық алыу; **выкупиться** *из плѣна* акса түләп әсирлектән котолоу

ВЫКУПНОЙ, -ая, -ое түләу ...ы, түләп алыу ...ы; **выкупные** *деньги* түләу аксаһы

ВЫКУРИВАТЬ *несов. см. выкурить*

ВЫКУРИТЬ *сов. 1. что* тартып бөтөрөү; **выкурить** *папиросу* бер папирос тартып бөтөрөү **2. кого-что** төтәсләу, төтәсләп сығаруы; **выкурить** *лису* *из норы* төлкөнө өңөнән төтәсләп сығаруы; **выкурить** *пчѣл* *из улья* умартанан қотқарзы төтәсләу **3. перен., разг.** қыуып сығаруы; **выкурить** *из комнаты* *кого* бүлмәнән қыуып сығаруы

ВЫЛВЛИВАТЬ *несов. см. выловить*

ВЫЛАЗКА *ж 1. воен.* сабауыл, сабауыл яһау; **ночные вылазки** төнгө сабауыл; **совершить вылазку** *в расположение врага* дошман урынлашқан ергә сабауыл яһау **2. перен. (враждебный выпад)** дошманлық сығышы, қаршы сығыу **3. йөрөргә** сығыу; **лыжная вылазка** саңғыла йөрөргә сығыу

ВЫЛАКАТЬ *сов. что 1.* эсеп (ялап) бөтөрөү (*бесѣй, эт һымак хайуандар тураһында*); **кбшка** *вылакала* *молоко* *бесѣй* һөтгө эсеп бөтөргән **2. перен., прост. (о человеке)** һемереп бөтөрөү, эсеп (ялап) бөтөрөү

ВЫЛАМЫВАТЬ *несов. см. выломать*

ВЫЛЕЖАТЬ *сов.; разг.* ятыу; **больной** *вылежал* *в постѣли* *цѣлую* *недѣлю* ауырыу азна буйы түшәктә ятты

ВЫЛЕЖАТЬСЯ *сов. 1. разг.* озак ятыу, ятып тороу, ятып хәл алыу; **больному** *необходимо* *вылежаться* ауырыуға ятып торорға қәрәк **2.** өлгөрөп еткәнсе ятыу, ятып өлгөрөү (бөшеу); **груши** *должны* *вылежаться* армыт ятып өлгөрөргә тейеш

ВЫЛѢЖИВАТЬ *несов. см. вылежать*

ВЫЛѢЖИВАТЬСЯ *несов. см. вылежаться*

ВЫЛЕЗАТЬ *несов. см. вылезти*

ВЫЛЕЗТИ и **ВЫЛЕЗТЬ** *сов. 1.* сығыу, үрмәләп (тырмашып, шыуышып) сығыу; **вылезти** *из ямы* соқорзан үрмәләп сығыу **2. прост.** сығыу; **вылезти** *из ванны* ваннанан сығыу; **вылезти** *из машины* машинанан сығыу **3. перен., прост.** сығыу; **вылезти** *из нужды* мохтажлықтан сығыу **4. разг.** сығыу; **волосы** *вылезли* *изпод шапки* бүрек астынан сәстәре сыққан **5. (выпасть — о волосах, шерсти)** қойолоу, ейеп төшөү

ВЫЛЕПИТЬ *сов. кого-что* әүәләп яһау, йәбештерәу, һылау; **вылепить** *бюст* әүәләп бюст яһау

ВЫЛЕПЛЯТЬ *несов. см. вылепить*

ВЫЛЕТ *м 1. см. вылететь* 1—3; **вылет пчёл** за взятком бал коргтарының бал (ем) артынан осоулары; **вылет самолёта с аэродрома** самолёттың аэродромдан осоп китеүе 2. **осош; совершить три вылета в день** көнөнә өс осош яһау

ВЫЛЕТАТЬ *несов. см. вылететь*

ВЫЛЕТЕТЬ *сов. 1. осоп сығыу (китеү); из зарослей вылетели рябчики* кыуаклыктан селдәр осоп сыкты 2. *(на самолёте)* осоу, осоп китеү; **вылететь в Москву** Мәскәүгә осоу 3. атылып сығыу, юғарыға атылуу, бәрәп сығыу; **из котельной вылетел пар** казанлыктан пар бәрәп сыкты; **из бутылки вылетела пробка** шешәнән бөкө атылып сыкты 4. *перен., разг.* барып (килеп) төшөү, осоп барып (килеп) төшөү, йыгылып төшөү; **вылететь из седла** эйәрзән осоп барып төшөү; **стёкла вылетели из окон** тәзрәләрзән биялалар килеп төштө 5. *перен.* атылып (сабып, йүгереп) килеп сығыу; **эскадрон вылетел из леса** эскадрон урмандан сабып килеп сыкты 6. *перен., прост.* сығарылуу, кыуылуу; **вылететь из университета** университеттан кыуылуу ♦ **вылететь из головы (из памяти)** баштан (хәтерзән) сығыу; **вылететь пулей** атылып килеп сығыу; **вылететь в трубу** бөлөү, бөлгәнлөккә төшөү, фәкирләнөү

ВЫЛЕЧИВАТЬ *несов. см. вылечить*

ВЫЛЕЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вылечиться*
2. *страд. от вылечивать*

ВЫЛЕЧИТЬ *сов. кого-что* (дауалап) һауықтырыу, сәләмәтләндерөү

ВЫЛЕЧИТЬСЯ *сов.* (дауаланып) һауығыу, сәләмәтләнөү

ВЫЛИВАТЬ *несов. см. вылить*

ВЫЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вылиться*
2. *страд. от выливать*

ВЫЛИЗАТЬ *сов. 1. кого-что* ялау, ялап алыу (куйыу); **вылизать тарелку** тәрилкәне ялап куйыу 2. *что; перен., разг.* тазартыу, тап-таза итеү; **вылизать столбовую** ашхананы тап-таза итеү

ВЫЛИЗЫВАТЬ *несов. см. вылизать*

ВЫЛИНЯТЬ *сов. 1. уңыу, уңып бөтөү; платье вылиняло* күлдәк уңған 2. *(об овце, корове)* бактаһын койоу; *(о козе)* дебетен койоу; *(о птице)* төләү; *(о диких зверях)* йөн (кау) койоу

ВЫЛИТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от вылить*
2. *прил.; разг. (похожий)* окшаған, һуйып каплаган, торганы, тас, тап, һәк; **мой брат — вылитый отец** миңә ағайым тас ағайым инде

ВЫЛИТЬ *сов. что* 1. түгеү, койоу, ағызыу, койоп (түгеп, ағызып) ебәрөү; **вылить воду из ведра** бизрәләге һыуы түгеү 2. *(изготовить литём)* койоу, койоп яһау (эшләү); **вылить статую** һын койоу

ВЫЛИТЬСЯ *сов. 1. (вытечь)* ағыу, түгелеү, койолоу, койолоп (түгелеп, ағып) бөтөү 2. *во*

что; перен. (принять какой-л. вид, форму) кәүзәләнеү, төскә инеү, форма алыу, әүерелеү, әйләнөү

ВЫЛОВИТЬ *сов. кого-что* 1. *тогоу, тогоп алыу; выловить бревно из реки* йылғанан бүрәнә тогоп алыу 2. *разг. (истребить ловлей)* һөзөп (топоп) бөтөрөү

ВЫЛОЖИТЬ *сов. что* 1. алып (сығарып) һалыу; **выложить вещи из чемодана** сумаздан әйберзәрзә сығарып һалыу 2. *перен., разг.* әйтеп бөтөрөү, бөтәһен әйтеү (һөйләп, әйтеп бирөү); **он выложил всё, о чём думал** ул нимә тураһында уйлаһа, бөтәһен дә әйтеп бөтөрзө 3. түшәү, каплау, түшәп (каплап) сығыу; **выложить пол паркетом** изәнде паркет менән каплау 4. *(сложить, соорудить)* һалыу, короу; **выложить фундамент** низгә һалыу

ВЫЛОМАТЬ *сов. что* ватыу, ватып (һындырып, емереп) сығарыу, ватып (һындырып) алыу; **выломать дверь** ишекте ватыу

ВЫЛОЩЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от вылощить* 2. *прил.* фырт, купшы

ВЫЛОЩИТЬ *сов. 1. что* ялтыратыу, шымартыу; **вылощить паркет** паркетты ялтыратыу 2. *кого; перен.* тыштан ялтыратыу, купшылатыу

ВЫЛУДИТЬ *сов. что* курғашлау, курғаш йүгертеү; **вылудить медную посуду** ез һауыт-һабаға курғаш йүгертеү

ВЫЛУПИТЬ *сов. что; прост. 1.* моронлатыу, йомортка кабығынан сығартыу 2. *прост., груб. (о глазах)* акайтыу, бәзерәйтеү

ВЫЛУПИТЬСЯ *сов. 1.* моронлау, йомортка кабығынан сығыу; **утята вылупились** өйрәк себешгәре моронлап сыкты 2. *прост., груб.* акайыу, бәзерәйтеү

ВЫЛУЩИВАТЬ *несов. см. вылущить*

ВЫЛУЩИТЬ *сов. что* 1. тазартыу, әрсөү; **вылущить лук** һуған әрсөү 2. *мед.* кыркып алыу, тазартыу, алыу (*хирургия ысулы менән*)

ВЫМАЗАТЬ *сов. 1. что* һылау, һылап сығыу (бөтөрөү), буяу, буяп сығыу (бөтөрөү); **вымазать печь глиной** мейесте балсык менән һылау 2. *кого-что; разг.* бысратыу, буяу, бысратып (буяп) бөтөрөү

ВЫМАЗАТЬСЯ *сов.; разг.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫМАЗЫВАТЬ *несов. см. вымазать*

ВЫМАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вымазаться*
2. *страд. от вымазывать*

ВЫМАЛИВАТЬ *несов. см. вымолить*

ВЫМАНИВАТЬ *несов. см. выманить*

ВЫМАНИТЬ *сов. кого-что* 1. алдап сығарыу; **выманить врага** из засады дошманды йәшеренгән еренән алдап сығарыу 2. *что; прост.* хәйләләп (алдап) алыу; **выманить обещание** вәғәзәһен хәйләләп алыу; **выманить деньги** ақсаһын алдап алыу

ВЫМАРАТЬ *сов. что; прост. 1.* бысратыу, буяу, бысратып (буяп) бөтөрөү; **вымарать руки**

ВЫМАРАТЬСЯ

в краске кулдарзы буяуга бысратып бөтөрөү 2. (*вычеркнуть, зачеркнуть*) Һызғылап бөтөрөү, һызгып ташлау

ВЫМАРАТЬСЯ сов.; *прост.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫМАРЫВАТЬ *несов. см. вымарать*

ВЫМАТЫВАТЬ *несов. см. вымотать*

ВЫМАЧИВАТЬ *несов. см. вымочить*

ВЫМЕНИВАТЬ *несов. см. выменять*

ВЫМЕНИТЬ *сов. кого-что* алмашып алыу, алмашыу; *выменять костюм на сапоги* костюмды итеккә алмашыу

ВЫМЕРЕТЬ *сов. 1.* үлеп (кырылып) бөтөү, короу (*насел калдырмайынса*); *племя вымерло* кәбилә кырылып бөткән 2. (*о растениях, животных*) бөтөү, юкка сыгыу; *этот вид растений вымер* үсемлектәрзең был төрө бөткән 3. (*обезлюдеть, опустеть*) кешеһез калыу, бушап калыу

ВЫМЕРЗАТЬ *несов. см. вымерзнуть*

ВЫМЕРЗНУТЬ *сов. 1.* (*погибнуть от мороза*) туңып (өшөп) үлеү 2. (*превратиться в лёд*) туңыу, туңып бозга әйләнәү

ВЫМЕРИВАТЬ *несов. см. вымерить*

ВЫМЕРИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп сыгыу; *вымерить площадь комнаты* бүлмәнән майзанын үлсәп сыгыу

ВЫМЕСИТЬ *сов. что* изеү, баҫыу; *вымесить тесто* камыр баҫыу

ВЫМЕСТИ *сов. что* һеперәү, һепереп сыгарыу; *вымести мусор* сүп-сарзы һепереп сыгарыу

ВЫМЕСТИТЬ *сов. что, на ком-чём* коһорон кайтарыу, үс алыу (кандырыу)

ВЫМЕТАТЬ I *сов. что 1. разг.* һалып (ташлап) сыгыу; *выметать невод* йылымды һалып сыгыу 2. (*отложить икру*) һалыу, сәсеү; *выметать икру* убуылдырык сәсеү 3. (*выпустить наружу*) ебәрәү, сыгарыу, қоҫоу; *выметать* кблос баш қоҫоу

ВЫМЕТАТЬ II *сов. что (петли)* күкләү, типсеү, салып (йүрмәп) тегеү

ВЫМЕТАТЬ *несов. см. вымести*

ВЫМЁТЫВАТЬ I *несов. см. выметать I*

ВЫМЁТЫВАТЬ II *несов. см. выметать II*

ВЫМЕШАТЬ *сов. что* болгатып кушыу (аралаштырыу); *вымешать известь с песком* эзбизды ком менән болгатып аралаштырыу

ВЫМЁШИВАТЬ I *несов. см. вымесить*

ВЫМЁШИВАТЬ II *несов. см. вымешать*

ВЫМЁЩАТЬ *несов. см. выместить*

ВЫМИРАНИЕ с короу, бөтөү, үлеп (кырылып) бөтөү (*насел калдырмайынса*); *вымирание* рбда ырыузың кырылып бөтөү

ВЫМИРАТЬ *несов. см. вымереть*

ВЫМОГАТЕЛЬ м көслөк менән алыу, куркытып (мәжбүр итеп) алыуһы, талауһы

ВЫМОГАТЬ *несов. что* куркытып (көслөк менән) алыу, талау

ВЫМОКАТЬ *несов. см. вымокнуть 2, 3*

ВЫМОКНУТЬ *сов. 1.* һыуланыу, еүешләнәү, сыланыу, лыс һыу булыу; *вымокнуть до нитки* лыс һыу булыу 2. ебеү, ебенеү, һыуза тозо сыгып бөтөү; *мясо вымокло* иттең тозо сыгып бөткән 3. (*о растениях*) сереү, бурһыу; *хлеб на полях вымок* яландарза иген серегән

ВЫМОЛАЧИВАТЬ *несов. см. вымолотить*

ВЫМОЛВИТЬ *сов. что* әйтеү, өндәшеү, һүз кушыу; *вымолвить слово* һүз әйтеү

ВЫМОЛИТЬ *сов. что* ялынып (үтенең, ялбарып) һорау; *вымолить прощение* гафу итеүен ялбарып һорау

ВЫМОЛОТ м; с.-х. 1. *см. вымолотить 2.* һыгып алынған (һуғылған) ашлык, төшөм

ВЫМОЛОТИТЬ *сов. что; с.-х.* һуғыу, һуғып алыу (бөтөрөү); *вымолотить горбх* борсақты һуғып бөтөрөү

ВЫМОРАЖИВАТЬ *несов. см. выморозить*

ВЫМОРИТЬ *сов. кого-что* кырып (үлтерең) бөтөрөү

ВЫМОРОЗИТЬ *сов. 1.* что һыуытыу, һыуытып бөтөрөү; *выморозить дом* өйзә һыуытыу 2. *кого-что* тундырып үлтереү, һыуытып кырыу; *выморозить тараканов* таракандарзы тундырып үлтереү 3. *что* тундырыу, тундырып килтереү; *выморозить бельё* керзе тундырып килтереү

ВЫМОРОЧНЫЙ, -ая, -ое *варищһыз* (әйһез) калған; *выморочное имущество* варищһыз калған мөлкәт

ВЫМОСТИТЬ *сов. что* юлга (урамға) таш (асфальт) түшәү, йәйеү, түшәп (йәйеп) сыгыу; *вымостить дорогу* юлга таш (асфальт) түшәп сыгыу

ВЫМОТАТЬ *сов. 1. что; разг.* урап (сырмап) бөтөрөү; *вымотать два мотка ниток* ике йомгак епте урап бөтөрөү 2. (*измучить*) хәлде бөтөрөү, хәлдән тайзырыу, әлһерәтеү; *вымотать силы* хәлдән тайзырыу ♦ *вымотать (всю) душу* теңкәгә тейеү, үзәккә үткәреү

ВЫМОТАТЬСЯ *сов.; разг. 1.* что уралып бөтөү, уралыу; *из пряжки вымотался один клубок* ептән бер йомгак уралды 2. (*устать, измучиться*) хәл бөтөү, хәлдән тайыу, әлһерәү, йонсоу, интегеү

ВЫМОЧИТЬ *сов. 1. кого-что* һыулау, еүешләү, сылатыу, еүешләп (сылатып) бөтөү; *дождь вымочил одежду* ямгыр кейемде һыулану 2. *что* ебетеү, һыуза тотоп йомшартыу (тозон сыгарыу); *вымочить лён* етен ебетеү; *вымочить сеledку* селәдканы һыуга һалып тозон сыгарыу 3. *что (о растениях)* серетеү, бурһытыу

ВЫМПЕЛ м *вымпел; вручить вымпел* *вымпел* ташшырыу

ВЫМУЧИВАТЬ *несов. см. вымучить*

ВЫМУЧИТЬ *сов. что 1.* *уст.* мәжбүр итеү, (нимәгәлер) көслөк менән ирешәү 2. *разг.* көсәнеп табыу (языу, яһау); *вымучить рифму* рифманы көсәнеп табыу

ВЫМУШТРОВАТЬ *сов. кого-что; разг.* муштра менән өйрәтеү, каты тәртипкә өйрәтеү

ВЫМЫВАНИЕ *с 1. см. вымывать 2.* йыгуу, йыуып өңөү, ашау; **вымывание солей из почвы** тупрактан тоззарзы йыгуу

ВЫМЫВАТЬ *несов. см. вымыть*

ВЫМЫСЕЛ *м 1.* хиял, фантазия **2.** (ложь) алдык, уйзырма, ялган

ВЫМЫТЬ *сов. 1.* *кого-что* йыгуу, йыуып алыу (бөгөрөү, сығыу); **вымить посуду** һауыт-һабаны йыуып алыу **2.** *что* (сделать вымоину) өңөү, йыуып яһау; **дождь вымыл яму** ямғыр йыуып сокор яһаған

ВЫМЫТЬСЯ *сов.* йыгуыныу, йыуынып алыу (сығыу); **вымиться в бане** мунсала йыуыныу

ВЫМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйзырма, ялган, уйлап сығарылған; **вымышленное сообщение** ялган хәбәр

ВЫМЯ *с* елен; **вымя коровы** һыйыр елене

ВЫНАШИВАТЬ *несов. см. выносить*

ВЫНЕСТИ *сов. 1.* *кого-что* сығарыу, алып сығыу, сығарып куйыу (бөтөрөү); **вынести стол из комнаты** бүлмәнән еҫталде сығарыу **2.** *что* (поместить) урынлаштырыу, сығарып языу; **вынести примечания в конце книги** иҫкәрмәләрге китаптың азағына урынлаштырыу **3.** *что* кабул итеү, сығарыу, әйтеү; **вынести предложение на собрание** тәкдимде йыйылышка сығарыу; **вынести благодарность** рәхмәт әйтеү (белдереү) **4.** *кого-что* сығарыу, сығарып ташлау; **волна вынесла лодку на берег** тулкын кәмәне ярға сығарып ташлаган **5.** *что; перен.* алыу, килеү, килеп сығыу; **вынести хоршее впечатление** якшы тәҫбир алыу **6.** *что* алға сығарыу, һоноу; **вынести ногу вперед** аякты алға сығарыу **7.** *что* сызау, түзеү; **вынести сильную боль** көслө ауыртыуға сызау ♦ **вынести сор из избы** ығызығыны ситкә таратыу (сығарыу); **вынести за скобки мат.** йәһәләр тышына сығарыу; **вынести на своих плечах** берәй ауыр эште башкарып сығыу; **куда кривая ни вынесет** тейһә тейенгә, теймәһә богатка; **ни булһа, шул булыр**

ВЫНЕСТИСЯ *сов.* атылып сығыу, атылып (капыл) килеп сығыу

ВЫНИМАТЬ *несов. см. вынуть*

ВЫНИМАТЬСЯ *несов. 1. см. вынуть* **2.** *разг. (выдвигаться)* алыныу; **ящик стола не вынимается** еҫтал гартмаһы алынмай **3. страд. от вынимать**

ВЫНОС *м 1. см. вынести 1—4, 6; 2. спец. (способ запряжки лошадей)* мисәү, мисәүләп (сыбаталап) егеү **3.** (то, что выносятся текущей водой) ләм

ВЫНОСИТЬ *сов. 1.* *кого* (ребёнка) буй күтәреү, карында йөрөтөү **2.** *что; перен.* башга йөрөтөү, уйлап еткерәү; **выносить идею** идеяны уйлап еткерәү **3.** *что; разг.* туззырыу ♦ **выносить на** (своих) руках карап үстөрөү

ВЫНОСИТЬ *несов. см. вынести* ♦ **не выносить кого-что** яратмау, күрә алмау

ВЫНОСИТЬСЯ *сов. 1.* башга йөрөү, өлгөрөн етеү, уйлап еткерелеү **2.** *разг.* туззыу, ылбырау, туззып (ылбырап) бөтөү; **подкладка совсем выносились** эслек бөтөнләй туззып бөткән

ВЫНОСИТЬСЯ *несов. 1. см. вынести* **2. страд. от выносить**

ВЫНОСКА *ж 1.* *разг. см. вынести 1, 2; 2. (сноска)* иҫкәрмә, аңлатма; **выноска под чёрточкой** һызык астындағы иҫкәрмә

ВЫНОСЛИВОСТЬ *ж* түземле (сызамлы) булыу, түземлелек, сызамлылык; **обладать выносливостью** түземле булыу

ВЫНОСЛИВЫЙ, -ая, -ое түзем, түземле, сызам, сызамлы, бирек; **выносливая лошадь** бирек ат

ВЫНУДИТЬ *сов. кого-что* мәжбүр итеү; **вынудить дать обещание** вәғәзә бирергә мәжбүр итеү

ВЫНУЖДАТЬ *несов. см. вынудить*

ВЫНУТЬ *сов. 1.* *кого-что* алыу, сығарыу, тартып (һурып) сығарыу; **вынуть из кармана платочек** кесәнән кульәулык алыу **2.** *что; разг. (сделать выемку)* уйып алыу, уйым эшләү ♦ **вынь да полбжь** сығар за һал, һукты ла күпте (*кәтги талап тураһында*)

ВЫНУТЬСЯ *сов.* алыныу, сығыу

ВЫНЫРНУТЬ *сов. 1.* калкыу, калкып (килеп) сығыу **2.** *перен., разг.* капыл килеп сығыу, капыл күренеү; **из переулка вынырнула машина** тыҫрыктан капыл машина килеп сыкты

ВЫНОХАТЬ *сов. что; прост. 1. (разыскать по запаху)* еҫкәп (еҫенән) табыу **2.** *перен. (разузнать)* еҫкәнен белеу, һоранып (һораштырып) белеу

ВЫНОХИВАТЬ *несов. см. вынохать*

ВЫНЯНЧИВАТЬ *несов. см. вынянчить*

ВЫНЯНЧИТЬ *сов. кого-что; разг.* карап (тәрбиәләп) үстөрөү; **на своих руках вынянчить** кулда карап үстөрөү

ВЫПАД *м 1. см. выпасть 1, 2; 2. спорт.* алға баҫыу (ынтылыу, атлау), алға (сығарыу, ташлау) һоноу (*аякты*) **3. (враждебное выступление)** дошмансыл сығыш, дошмансыл баҫымсылык; **выпад агрессоров** агрессорларҙың дошмансыл сығышы

ВЫПАДАТЬ *несов. см. выпасть*

ВЫПАДЕНИЕ *с см. выпасть 1, 2, 3;* **выпадение из памяти** хәтерҙән төшөп калыу; **выпадение молочных зубов** һөт тештәрәнен төшөү; **выпадение осадков** яуым-төшөмдөң булыуы

ВЫПАИВАТЬ *несов. см. выпойить*

ВЫПАЛИВАТЬ *несов. см. выпалить*

ВЫПАЛИТЬ *сов.; разг. 1. (выстрелить)* атыу, атып ебөрөү; **выпалить вверх** еҫкә карай атып ебөрөү **2.** *что; перен.* әйтеп ташлау (һалыу, биреү), тезеп һалыу; **разом выпалить обо всем** бөтәһе тураһында ла бер юлы әйтеп биреү

ВЫПАЛЫВАТЬ

ВЫПАЛЫВАТЬ *несов. см. выполоть*

ВЫПАРИВАТЬ *несов. см. выпарить*

ВЫПАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выпариться*

2. *страд. от выпаривать*

ВЫПАРИТЬ *сов. 1. что* бешекләү, парлау; **выпарить белё** кер бешекләү 2. *что* кайнагып табуу, парга әйләндереп айырыу; **выпарить соль** һыузы парга әйләндереп тоз табуу 3. *кого; разг. (в бане)* сабыу

ВЫПАРИТЬСЯ *сов. 1. (очиститься)* бешекләнеу, бешекләнеп тазарыу 2. парга (быуга) әйләнеп бөтөү, кайнап бөтөү; **вода выпарилась** һыу парга әйләнеп бөткән 3. *разг. (в бане)* сабынуу

ВЫПАРХИВАТЬ *несов. см. выпорхнуть*

ВЫПАРЫВАТЬ *несов. см. выпороть I*

ВЫПАС *м 1. көтөү; выпас скота* мал көтөү 2. *(пастбище)* көтөүлек, утлау, үреш

ВЫПАСТЬ *сов. 1. колап (ийғылып) төшөү, төшөп китеү (калыу); (о волосах)* койолоу; **трубка выпала из рук** трубка кулдан төшөп ките; **письмо выпало** хат төшөп ките 2. *перен., разг.* төшөп калыу, сыгыу, юйылыу; **выпасть из игры** уйындан төшөп калыу; **всё выпало из памяти** бөтәһе лә хәтерзән сыткан 3. *(об осадках)* яууы, төшөү; **выпал снег** кар яууы; **выпала роса** ысык төшкән 4. тура килеү, эләгеү, тейеү, сыгыу, насип булыу; **трудная доля выпала ей** уға ауыр язмыш тура килде 5. *спорт.* (алға, ситкә, нонолған аяктарға) басым яһау ♦ **выпасть на долю чью, кому** өлөшөнә төшөү, насип булыу

ВЫПАЧКАТЬ *сов. кого-что; разг.* бысратыу, бысратып (буяп) бөтөрөү; **выпачкать платье** күлдәкте бысратыу

ВЫПАЧКАТЬСЯ *сов.; разг.* бысраныу, бысранып (буялып) бөтөү

ВЫПЕКАТЬ *несов. см. выпечь*

ВЫПЕКАТЬСЯ *несов. 1. см. выпечься*

2. *страд. от выпекать*

ВЫПЕРЕТЬ *сов. кого-что 1. разг. (вытолкнуть)* этеп (төртөп) сыгарыу 2. *что разг. (выдавить, вытеснить)* башып (кысып) сыгарыу; **осевшая крыша выперла стену** басылған түбә стенаны башып сыгарған 3. *прост. (исключить, выгнать)* кыуып сыгарыу, кыуыу, бушагыу; **выпереть из училища** училищенан кыуыу

ВЫПЕСТОВАТЬ *сов. кого-что; перен., уст.* тәрбиәләп (карап) үстереу

ВЫПЕЧКА *ж 1.* бешереү; **выпечка хлеба** икмәк бешереү 2. бешерелгән ашамлыктар (*ондан*)

ВЫПЕЧЬ *сов. что 1. (испечь)* бешереү 2. *(пропечь)* бешереп (еткереү) куйыу

ВЫПЕЧЬСЯ *сов.* бешеп етеү

ВЫПИВАТЬ *несов. 1. см. выпить 2. разг. (иметь склонность к спиртному)* эскеләү

ВЫПИВКА *ж; разг. 1.* эсеү, эске, эскелек мәжлесә 2. *(спиртное, вино)* иҗерткес эсемлек, аракы, шарап

ВЫПИЛИВАТЬ *несов. см. выпилить*

ВЫПИЛИТЬ *сов. что 1.* бысыу, бысып уйыу; **выпилить проём для двери** ишек яһау өсөн уйым бысыу 2. бысып яһау; **выпилить раму** рамды бысып яһау

ВЫПИРАТЬ *несов. 1. см. выпереть 2. разг. (выдаваться вперёд)* сыгып (сусайып) тороу, сусайыу, тумпайыу, тумпайып сыгыу

ВЫПИСАТЬ *сов. 1. что* язып алыу, күсереп (язып) алыу; **выписать формулы из учебника** дәреслектән формулалар күсереп алыу 2. *что (написать тщательно)* тырышып языу, ентекләп языу, еренә еткереп языу; **выписать буквы** хәрәфтәрзә еренә еткереп языу 3. *что (тщательно нарисовать)* ентекләп төшөрөү (яһау); **выписать берёзу** кайын һүрәтен ентекләп төшөрөү 4. *что* язып биреү, яззырып алыу, язып тот-тороу; **выписать квитанцию** квитанция язып биреү; **выписать счёт** счәг яззырып алыу 5. *что* язылыу, алдырыу; **выписать газету** гәзиткә язылыу 6. *кого-что* сыгарыу, төшөрөү, төшөрөп калдырыу; **выписать из больницы** хәстәхананан сыгарыу 7. *кого-что (письменно вызвать)* сакыртыу, сакыртып (сакырып) алыу (алдырыу); **выписать к себе семью** гаиләне үз яныңа сакыртып алыу

ВЫПИСАТЬСЯ *сов.* сыгыу, исемлектән төшөү; **выписаться из больницы** хәстәхананан сыгыу

ВЫПИСКА *ж 1. разг. см. выписать 1, 4–7; выписка цитат* цитаталар күсереп алыу; **выписка квитанций** квитанциялар язып биреү; **выписка книг** китаптар алдырыу 2. *(выдержка, цитата)* күсермә, өзөмтә; **выписка из приказа** приказдан күсермә; **выписка из протокола** протоколдан өзөмтә

ВЫПИСЫВАТЬ *несов. см. выписать*

ВЫПИСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. выписаться*

2. *страд. от выписывать*

ВЫПИТЬ *сов. 1. что, чего* эсеү, эсеп ебәреү (бөтөрөү); **выпить стакан чаю** бер стакан сәй эсеү 2. *за кого-что и без доп.; разг. (о питье спиртных напитков)* эсеү; **он любит выпить** ул эсергә ярата

ВЫПИХИВАТЬ *несов. см. выпихнуть*

ВЫПИХНУТЬ *сов. кого-что; разг.* төртөп (этеп, кысырыкклап) сыгарыу; **выпихнуть из толпы** халык араһынан кысырыкклап сыгарыу

ВЫПЛАВИТЬ *сов. что* иретеү, иретеп алыу (сыгарыу); **выплавить чугун** суйын иретеү

ВЫПЛАВИТЬСЯ *сов.* иреү, иреп сыгыу (*суйын, тимер һ.б.*)

ВЫПЛАВКА *ж 1. см. выплавить; выплавка стали* корос иретеү 2. иретелгән металл; **сúčочная выплавка** бер тәүлектә иретелгән металл

ВЫПЛАВЛЯТЬ *несов. см. выплавить*

ВЫПЛАВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. выплавиться*

2. *страд. от выплавлять*

ВЫПРАВЛЯТЬСЯ

ВЫПЛАКАТЬ *сов. что* 1. илап бушаныу (таратыу, еңеләйтәу); **выплакать горе** кайгыны илап еңеләйтәу 2. *разг.* (*выпросить со слезами*) күз йәше менән һорап алыу, илап һорап алыу; **выплакать деньги** илап акса һорап алыу ♦ **выплакать все глаза** илап күззәрзә шешендерәу, үтә күп илау

ВЫПЛАКАТЬСЯ *сов.* илап эс бушатыу (кайгы таратыу), туйғансы илау

ВЫПЛАКИВАТЬ *несов. см.* **выплакать**

ВЫПЛАТА *ж* түләу; **выплата долга** бурысты түләу

ВЫПЛАТИТЬ *сов. что* түләу, биреу, түләп бөтәу

ВЫПЛАЧИВАТЬ *несов. см.* **выплатить**

ВЫПЛЁВЫВАТЬ *несов. см.* **выплюнуть**

ВЫПЛЕСКАТЬ *сов. что* сайпылтыу, сайпылтып түгәу; **выплескать чай из чашки** сынаяктан сәйзә сайпылтып түгәу

ВЫПЛЕСКАТЬСЯ *сов.* сайпылыу, сайпылып түгеләу; **водá выплескалась из ведра́** күнәктән һыу сайпылып түгелгән

ВЫПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* **выплескать**

ВЫПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **выплескаться, выплеснуться** 2. *страд. от* **выплёскивать**

ВЫПЛЕСНУТЬ *сов. что* түгәу, түгеп (койоп) ебәрәу, һирпеу; **выплеснуть остатки чая** калган сәйзә һирпеу

ВЫПЛЕСНУТЬСЯ *сов.* сайпылып түгеләу, сайпылып (түгелеп) китеу

ВЫПЛЕСТИ *сов. что* 1. тағатып (һүтеп) алыу; **выплести лёнту из косы́** тащаманы сәс толоман тағатып алыу 2. үрәу, үрәп яһау (эшләу); **выплести корзинку** кәрзин үрәу

ВЫПЛЕСТИСЬ *сов.* һүтелеу, тағатылыу, һүтелеп (тағатылып) төшәу, һүтелеп (тағатылып) сығыу; **лёнта выплелась из косы́** тащма сәс толоман тағатылып сыккан

ВЫПЛЕТАТЬ *несов. см.* **выплести**

ВЫПЛЕТАТЬСЯ *несов. 1. см.* **выплестись** 2. *страд. от* **выплетать**

ВЫПЛЫВАТЬ *несов. см.* **выплыть**

ВЫПЛЫТЬ *сов.* 1. һыу өстөнә калкып сығыу, (коро ергә) йөзөп сығыу; **выплыть на берег** ярга йөзөп сығыу 2. *перен.* тыуыу, барлыкка килеу, килеп сығыу; **выплыл новый вопрос** яңы һорау тыуыу 3. *перен.* (*появиться — о солнце, луне*) сығыу, күренәу, калкыу; **из-за туч** **выплыла дунá** болоттар араһынан ай күрендә

ВЫПЛЮНУТЬ *сов. что* төкөрәу, төкөрөп сығарыу (ташлау)

ВЫПЛЯСЫВАТЬ *несов. что и без доп.; разг.* кыланьш бейеу, төрлө хәрәкәттәр яһап бейеу

ВЫПОИТЬ *сов. кого* эсереп үстәрәу (тәрбиәләу); **выпоить телёнка** **молоком** бызауы һөт эсереп үстәрәу

ВЫПОЛАСКИВАТЬ *несов. см.* **выполоскать**

ВЫПОЛЗАТЬ *несов. см.* **выползти**

ВЫПОЛЗОК *м* кабык, қау; **змеиный выползок** йылан кабығы

ВЫПОЛЗТИ *сов.* (шыуышып, һөйрәлеп) килеп сығыу; **змея выползла** йылан шыуышып килеп сыкты

ВЫПОЛНЕНИЕ *с см.* **выполнить; выполнение плана** планды үтәу; **выполнение работы** эште башкарыу

ВЫПОЛНИМЫЙ, -ая, -ое үтәрлек, үтәләрлек, үтәй алырлык, үтәлмәле; **выполнимое задание** үтәй алырлык йөкләмә

ВЫПОЛНИТЬ *сов. что* 1. үтәу, аткарыу, башкарыу, үтәп (аткарып, башкарып) сығыу; **выполнить приказание** бойорок үтәу; **выполнить план** план үтәу 2. (*создать*) яһау, эшләу; **выполнить макёт** макет яһау

ВЫПОЛНЯТЬ *несов. см.* **выполнить**

ВЫПОЛОСКАТЬ *сов. что* сайқау, сайкап алыу; **выполоскать бельё** кер сайқау; **выполоскать рот** ауыз сайқау

ВЫПОЛОТЬ *сов. что* утау, утап сығыу (бөтөрәу, ташлау); **выполоть огорód** бакса утау; **выполоть все сорняки** сүптәрзә утап бөтөрәу

ВЫПОРОТЬ I *сов. что* һүтеу, һүтеп алыу (ташлау); **выпороть рукав** еңде һүтеп алыу

ВЫПОРОТЬ II *сов. кого; прост.* (*наказать*) һызырыу, сыбыкклау, ярыу

ВЫПОРХНУТЬ *сов. 1.* осоп сығыу (китеу), капыл осоп китеу; **птыца** **выпорхнула** кош капыл осоп ките 2. *перен., разг.* йылт итеп сығып китеу, капыл ғына сығып китеу

ВЫПОТРОШИТЬ *сов. кого-что* эсен тазартыу (алыу); **выпотрошить гуся** каззың эсен тазартыу

ВЫПРАВИТЬ I *сов. что* 1. төзәйтәу, турайтыу; **выправить гвоздь** қазауы турайтыу 2. *кого-что* төзәтеу, якшыртыу, етешезлектәрзә бөтөрәу; **выправить положение** халде төзәтеу 3. *что* төзәтеу, төзәтмә индерәу; **выправить рукопись** кулязманы төзәтеу

ВЫПРАВИТЬ II *сов. что; разг.* (*получить документ*) алыу, яздыртып алыу, юллап алыу; **выправить паспорт** паспорт алыу

ВЫПРАВИТЬСЯ *сов. 1.* (*выпрямиться*) төзәйеу, турайыу; **дерево выправилося** агас турайыу 2. *разг.* (*исправиться*) төзәлеу, якшыртыу, арыулану; **мальчик выправился** малай төзәлде

ВЫПРАВКА ж 1. *прост. см.* **выправить I**; **выправка рукописи** кулязманы төзәтеу 2. ыспайлык; **военная выправка** хәрби ыспайлык

ВЫПРАВЛЯТЬ I *несов. см.* **выправить I**

ВЫПРАВЛЯТЬ II *несов. см.* **выправить II**

ВЫПРАВЛЯТЬСЯ I *несов. 1. см.* **выправить-ся** 2. *страд. от* **выправлять I**

ВЫПРАВЛЯТЬСЯ II *несов. страд. от* **выправлять II**

ВЫПРАШИВАТЬ

ВЫПРАШИВАТЬ *несов. см. выпросить*

ВЫПРОВАЖИВАТЬ *несов. см. выпроводить*

ВЫПРОВОДИТЬ *сов. кого-то; разг. кыуып* сыгарыу, кыуып (сыгарып) ебәреу

ВЫПРОСИТЬ *сов. что, чего* үтенеп (һорап) алыу, ялынып алыу; **выпросить книгу** китапты үтенеп һорап алыу

ВЫПРЫГИВАТЬ *несов. см. выпрыгнуть*

ВЫПРЫГНУТЬ *сов.* һикереп сығыу (төшөү), ыргып сығыу (төшөү); **выпрыгнуть из окна** тәз-рәнән һикереп төшөү

ВЫПРЯГАТЬ *несов. см. выпрячь*

ВЫПРЯМИТЕЛЬ *м; эл.* выпрямитель, турайткыс (*алмаш токты даими токка әйләндерә торған прибор*)

ВЫПРЯМИТЬ *сов. что* тәзәйтәу, турайтты, турылау, языу; **выпрямить провод** сымды языу ♦ **выпрямить ток** эл. алмаш токты даими токка әйләндерәу

ВЫПРЯМИТЬСЯ *сов.* тәзәйтәу, турайтыу, турялантыу, язылыу

ВЫПРЯМЛЕНИЕ *с см. выпрямить*

ВЫПРЯМЛЯТЬ *несов. см. выпрямить*

ВЫПРЯМЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. выпрямить-ся 2. страд. от выпрямлять*

ВЫПРЯЧЬ *сов. кого-что* тугарыу, тугарып куйыу

ВЫПРЯЧЬСЯ *сов.* тугарылыу; **лошадь выпряглась** ат тугарылған

ВЫПУКЛО-ВОГНУТЫЙ, -ая, -ое кабарын-кы-батынкы; **выпукло-вогнутая линза** кабарын-кы-батынкы линза

ВЫПУКЛОСТЬ *ж 1.* кабарынкылык; **выпуклость поверхности** өскө йөзөң кабарынкылыгы **2.** (*выпуклое место*) кабарынкы (сығынкы) урын, калкыу урын, кабарып (сығып, калкып) торған урын; **выпуклость на стекле** быялалагы кабарынкы урын **3. перен.** (*яркость, отчётливость*) асыктык, базыктык; **выпуклость художественного образа** художестволы образдың базыктыгы

ВЫПУКЛЫЙ, -ая, -ое **1.** кабарынкы; **выпуклое стекло** кабарынкы быяла **2.** кабарынкы, сығынкы, калкыу, сығып тора торған; **выпуклый лоб** сығынкы маңдай; **выпуклые глаза** акыш (тасыр) күззәр; **выпуклые буквы** калкыу хәрәфтәр **3. перен.** (*отчётливый*) асык сағылышы, базык; **выпуклое изображение** базык һүрәгләнеш

ВЫПУСК *м 1. см. выпустить; выпуск* продукция продукция етештерәу **2.** (*часть издания*) кишәк; **первый выпуск книги** китаптың беренсе кишәге **3.** (*группа учащихся*) сыгарылыш; **прошлогодний выпуск** былтыргы сыгарылыш

ВЫПУСКАТЬ *несов. см. выпустить*

ВЫПУСКНИК *м* и **ВЫПУСКНИЦА** *ж* укызуы тамамлаусы (*һуңғы синифта (курста) укыусы*)

ВЫПУСКНОЙ, -ая, -ое **1.** сыгарыу ...ы, сыгара торған; **выпускной клапан** сыгарыу клапаны **2.** сыгарылыш ...ы, укызуы тамамлау ...ы, укызуы тамамлай торған; **выпускной вечер** сыгарылыш кисәһе; **выпускной класс** укызуы тамамлай торған синиф; **выпускной экзамен** сыгарылыш имтиханы

ВЫПУСТИТЬ *сов. 1. кого-что* сыгарыу, сыгарып ебәреу; **выпустить детей на улицу** балаларҙы урамға сыгарып ебәреу **2. кого-что** (*выгнать скот куда-л., откуда-л.*) кыуыу, сыгарыу, сыгарып ебәреу, ағытыу; **выпустить жеребят на волю** колондарҙы ағытыу; **выпустить стадо на выгон** көтөүзе көтөүлеккә кыуыу **3. что** ағызыу, ебәреу, сыгарыу; **выпустить воду из ванны** корнанан һызуы ағызып ебәреу; **выпустить тепло из комнаты** бұлмәнән йылыны сыгарыу **4. кого-что** (*перестать держать*) ыс-кындырыу, төшөрөү, ыскындырып (төшөрөп) ебәреу; **выпустить из рук палку** таякты кулдан төшөрөп ебәреу **5. кого-что** (*отпустить на свободу*) иреккә сыгарыу, азат итеу **6. кого-что** сыгарыу, әзерләп сыгарыу; **выпустить новых специалистов** яңы белгестәр әзерләп сыгарыу **7. что** (*произвести, выработать*) етештерәу, (эшләп) сыгарыу; **выпустить продукцию сверх плана** пландан тыш продукция етештерәу **8. что** (*издать*) (баһып) сыгарыу, нәшер итеу; **выпустить книгу** китап нәшер итеу; **выпустить газету** гәзит сыгарыу **9. что** төшөрөү, төшөрөп калдырыу, алып ташлау; **выпустить строк** бер юлды төшөрөп калдырыу **10. что** сыгарыу, сыгарып куйыу; **выпустить воротник** күлдәктең яғаһын сыгарып куйыу; **выпустить когти** тырнактарҙы сыгарыу **11. что** (*увеличить в длину или в ширину*) ебәреу, озонайтыу, кинәйтәу; **выпустить рукава** ең озонайтыу ♦ **выпустить снаряд** (заряд, пулю и т.п.) атыу; **выпустить в свет** донъяға сыгарыу, баһыу; **выпустить из виду** күрмәй калыу, күз уңынан ыскындырыу; **выпустить из памяти** оноғоу, иҫтән сыгарыу; **выпустить из рук** кулдан ыскындырыу, файзалана алмау

ВЫПУТАТЬ *сов. 1. что* тышауын алыу (иссеу); (*из стремени*) сыгарыу, тартып сыгарыу, тартып алыу; **выпутать ногу из стремени** аякты өзәннен сыгарыу **2. кого-что; перен.** аралау, йолоу, коткарыу; **выпутать из беды** бәләнән аралау

ВЫПУТАТЬСЯ *сов. 1. разг. (освободиться от пут)* тышауы ыскынныу (төшөү) **2. перен.** арыныу, йолоноу, котолоу, арынып (йолоноп, котолоп) сығыу; **выпутаться из долгов** бурыстан котолоу

ВЫПУТЫВАТЬ *несов. см. выпутать*

ВЫПУТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. выпутаться 2. страд. от выпутывать*

ВЫПУЧИВАТЬ *несов. см. выпучить*

ВЫРАСТИ

ВЫПУЧИТЬ *сов.; разг.* 1. что безл. бүлтәйгеу, калтайтыу, бүлтәйеп (калтайып) сығыу; у бочки **выпучило** дно мискәнән төбө калтайган 2. что киреу, алга сыгарып куйыу; **выпучить** грудь күкрәкте киреу; **выпучить** глаза күззе тасрайтыу

ВЫПУШКА ж кырпыу, кайма

ВЫПЫТАТЬ *сов. что, у кого; разг.* һорашып белеу, һорашып (төпсөнөп) әйттереу; **выпытать** секрет серзе һорашып белеу

ВЫПЫТЫВАТЬ *несов. см. выпытать*

ВЫПЬ ж мөншөгөр, күл бугаһы (кош)

ВЫПЯТИТЬ *сов. что; разг.* 1. алга сыгарыу, бүлтәйгеу, киреу; **выпятить** грудь күкрәк киреу 2. *перен.* кабартып (күперген, арттырып) күрһәтеу; **выпятить** недостатки произведения әсәр-зең етешһезлектәрен кабартып күрһәтеу

ВЫПЯТИТЬСЯ *сов.; разг.* 1. алга сығып тороу, бүлтәйгеу, кирелеу 2. *перен.* кабарып (күпереп) күренеу

ВЫПЯЧИВАТЬ *несов. см. выпячивать*

ВЫПЯЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выпячиваться* 2. *страд. от выпячивать*

ВЫРАБАТЫВАТЬ *несов. см. выработать*

ВЫРАБОТАТЬ *сов. что* 1. (произвести) эшләп сыгарыу, етештереу, эшләу; **выработать** электроэнергию электр энергияһы эшләу 2. (обработать) эшкәртеу 3. *перен.* (прийти к чему-л.) эшләу, әзерләу, төзөу; **выработать** план план төзөу; **выработать** резолюцию резолюция әзерләу 4. (воспитать) тәрбиәләу, булдырыу; **выработать** выдержку и настойчивость сабырлык һәм ныккышмалылык тәрбиәләу 5. *разг.* (добыть трудом) эшләп табыу (алыу), эшләу; **выработать** тысячу рублей мең һум эшләп алыу 6. *горн.* (выбрать без остатка) эшкәртеп бөтөрөу, алып (табып) бөтөрөу; **прииск** **выработан** прииск эшкәртеп бөтөрөлгән

ВЫРАБОТАТЬСЯ *сов.* барлыкка килеу, булып китеу; **выработалась** выносливость сызамлылык барлыкка килде

ВЫРАБОТКА ж 1. *см. выработать* 1–5; ткань ручной выработки кулдан эшләнгән тукыма; установка для выработки кислорода кислород эшләп сыгарыу королмаһы 2. эшләп сыгарылган (етештерелгән) продукция, эшләп сыгарыу (етештереу) күләме; **получать** с выработки етештерелгән продукциянан алыу; **повысить** норму выработки эшләп сыгарыу күләмен арттырыу 3. *разг.* эшләнеш, эшләнеу сифаты; **хоршая** выработка якшы эшләнеш 4. *обычно мн.* выработки; *горн.* казылма байлыктар сыгарыу урыны

ВЫРАВНИВАТЬ *несов. см. выровнять*

ВЫРАВНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выравниваться* 2. *страд. от выравнивать*

ВЫРАЖАТЬ *несов. что* 1. *см. выразить* 2. (являться отражением) сағылдырыу, кәүзә-

ләндереу; **выражать** объективную реальность объектив ысынбарлыкты сағылдырыу

ВЫРАЖАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выразиться* 2. *прост.* һүгенеу, әшәке һүззәр әйтеу 3. *страд. от выражать*

ВЫРАЖЕНИЕ с 1. *см. выразить* — **выражать** 2. кәүзәләнеш, сағылыш; **денежное** **выражение** стбимости киммәттен аксалата сағылышы 3. (*внешний вид чего-л.*) сырай, киәфәт, караш; **выражение** лица сырай; **выражение** глаз күз карашы 4. әйтем; **образное** **выражение** образлы әйтем 5. *мат.* аңлатма; **алгебраическое** **выражение** алгебраик аңлатма ♦ **без** **выражения** (говорить, читать и т.п.) тәһсирһез (тойһоһоз) (һөйләу, укыу һ.б.); **с** **выражением** (читать, петь и т.п.) тәһсирле итеп (тойһо менән) (укыу, йырайлау һ.б.)

ВЫРАЗИТЕЛЬ м сағылдырыусы, кәүзәләндереүсе; **выразитель** идея и настроений **крестьянства** крәстиәндәрзең идеяларын һәм уй-теләктәрен сағылдырыусы

ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТЬ ж асыктык, базыктык, тәһсирлелек; **выразительность** фраз һүззәрзең тәһсирлелеге

ВЫРАЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. асык, базык, матур; **выразительное** лицо асык йөз 2. тәһсирле, тойһоло; **выразительная** речь тәһсирле телмәр 3. *разг.* мәғәнәле, күп мәғәнәле; **выразительный** взгляд мәғәнәле караш 4. тасуирлау ...ы; **выразительные** средства языка телдең тасуирлау саралары

ВЫРАЗИТЬ *сов. что* 1. күрһәтеу, сағылдырыу, кәүзәләндереу; **выразить** нежность наз күрһәтеу 2. (высказать, передать словами) әйтеу, әйтөп биреу; **выразить** мысль кбротко фекерзе кыскаса әйтөп биреу 3. (обозначить, исчислить в каких-л. единицах) билдәләу, исәпләу, күрһәтеу; **выразить** цены товаров в денежных единицах тауар хаҡын акса берәмегендә күрһәтеу

ВЫРАЗИТЬСЯ *сов.* 1. (обнаружиться, проявиться) сағылыу, кәүзәләнеу, күренеу, беленеу 2. әйтеу, әйтөп биреу; **неудачно** **выразиться** янылыш әйтеу

ВЫРАСТАТЬ *несов. см. вырасти*

ВЫРАСТИ *сов.* 1. үсеу; **мальчик** за лето **сильно** **вырос** малай йәй әсендә нык үскән 2. (*стать взрослым*) үсөп (буйға) етеу, ир корона инеу 3. *перен.* (*стать зрелым*) өлгөрөу, өлгөрөп (үсөп) етеу; **вырасти** в мастера мастер булып өлгөрөп етеу 4. *из чего; разг.* зурайыу, һыймай башлау; **вырасти** из платья күлдәккә һыймай башлау 5. артыу, үсөу; **посевная** **площадь** **выросла** сәсеу майзаны артты; **выросли** **доходы** **населения** халықтың килеме артты 6. *перен.* күренеу, үсөп сығыу, барлыкка килеу; **на** **холме** **выросло** **красивое** **здание** калкыулыкта матур йорт үсөп сыкты 7. *перен.* калкып

ВЫРАСТИТЬ

(үсеп) сығыу, күренеу, барлыкка килеу; **впередь вырасти горы** алда таузар калкып сыгкты ♦ **вырасти в глазах чьях** күз алдында үсөу

ВЫРАСТИТЬ *сов. кого-что* 1. үстөрөү, карап (тәрбиэләп) үстөрөү; **вырастить цветы** сәскәләр карап үстөрөү; **вырастить трёх сыновей** өс ул (малай) тәрбиэләп үстөрөү 2. *кого-что; перен.* үстөрөү, тәрбиэләү; **вырастить кадры** кадр-зар(зы) үстөрөү

ВЫРАЩИВАТЬ *несов. см. вырастить*

ВЫРВАТЬ I *сов. 1. что* йолкоу, йолкоп алыу, йолкоп (сыгарыу, ташлау), йыртыу, йыртып алыу (сыгарыу), хурыу, хурып алыу (сыгарыу); **буря вырвала деревья** дауыл агастарзы йолкоп сыгарган; **вырвать листок из тетради** дәфтәр битен йыртып алыу; **вырвать зуб** теш(те) хурыу 2. *кого-что* тартып алыу; **вырвать из рук листок бумаги** кулдан кағыз битен тартып алыу 3. *что; перен.* мәжбүр итеү; **вырвать признание** таньрга мәжбүр итеү ♦ **вырвать из сердца (души) кого-что** йөрактан сыгарып ташлау; **вырвать с корнем что** тамырынан йолкоп ташлау, юк итеү

ВЫРВАТЬ II *сов. безл. кого; разг. кошоу, коштору*

ВЫРВАТЬСЯ *сов. 1. (высвободиться силой)* котолоу, ыскыныу, ыскынып китеү (сығыу); **вырваться из рук** кулдан ыскынып китеү 2. атыгып сығыу; **вырвался вперед** алға атыгып сыгкты 3. ыскыныу, ыскынып китеү, сығыу, ишетелеу; **вырвалось неуместное слово** урын-һыз һүз ыскынды 4. (*оторваться*) өзәләү, йыртылыу, йыртылып сығыу (төшөү); **в книге вырвались страницы** китаптын биттәре йыртылып төшкән 5. (*выпасть*) ыскынып төшөп китеү, ыскынып китеү

ВЫРЕЗ *м (в одежде)* уйым, уйынтык, уйынты

ВЫРЕЗАТЬ *сов. 1. что* кыркыу, киҫеү, кыркып (киҫеп) алыу; **вырезать опухоль** шеште киҫеп алыу; **вырезать заметку из газеты** гәзиттән мәкәләне кыркып алыу 2. *что* һырлап (семәрләп) яһау; **вырезать палку** таякты һырлап яһау 3. *что* уйып (сокоп) языу, уйып (сокоп) төшөрөү, уйып (сокоп) яһау; **вырезать знаки на камне** ташка тамгалар уйып языу 4. *кого-что* үлтәрөп (һуйып) бөтөрөү, һуйып сығыу

ВЫРЕЗАТЬ *несов. см. вырезать*

ВЫРЕЗАТЬСЯ *сов. 1.* кыркып (уйып, китеп) алыныу, кыркылып сығыу; **сердцевина яблока легко вырезалась** алманың үзәге бик еңел кыркылып сыгкты 2. (*отчётливо вырисоваться*) асык булып күренеу

ВЫРЕЗАТЬСЯ *несов. 1. см. вырезаться* 2. *страд. от вырезать*

ВЫРЕЗКА *ж 1. см. вырезать* 2. (*выемка*) уйынтык, уйым 3. киҫенте, киҫеп алынған өзөк (киҫәк); **журнальная вырезка** журналдан киҫеп

алынған өзөк 4. (*филе*) һум ит, һөйәктән айырылған ит

ВЫРЕЗНОЙ, -ая, -ое уйып яһалған, һырлап (семәрләп) яһалған, һырланған, һырлы, семәрлә; **вырезное дерево** һырланған агас

ВЫРЕЗЫВАТЬ *несов. см. вырезать*

ВЫРЕЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вырезаться* 2. *страд. от вырезать*

ВЫРИСОВАТЬ *сов. что 1.* бик тырышып (тәпсирләп яһау) төшөрөү (*һурәттә*) 2. бик тырышып (ентекләп) языу

ВЫРИСОВАТЬСЯ *сов.* күренеу, асык булып күренеу, асык төсмәрләнеу; **на горизонте вырисовались горы** офокта асык булып таузар күренде

ВЫРИСОВЫВАТЬ *несов. см. вырисовать*

ВЫРИСОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. вырисоваться* 2. *страд. от вырисовывать*

ВЫРОВНЯТЬ *сов. что 1.* тигезләү, тигезләп сығыу (куйыу), такырайтыу, такырайтып сығыу (куйыу), такырлау, шымартыу, шымартып сығыу (куйыу); **выровнять поверхность** йөзөн тигезләү; **выровнять дорогу** юлды тигезләү 2. турайтыу, турайтып куйыу (сығыу), туралау, туралап куйыу (сығыу); **выровнять самолёт** самоләтты турайтыу 3. туралау, туралап куйыу (сығыу), тигезләү, тигезләп куйыу (сығыу); **выровнять шеренгу** сафты туралау ♦ **выровнять шаг** азымды тигезләү

ВЫРОВНЯТЬСЯ *сов. 1.* тигезләнеу, тигезләнеп бөтөү, такырайыу, такырланыу, такырайып (такырланып) бөтөү, шымарыу, шымарып бөтөү; **лёд на катке выровнялся** катокта боз шымарып бөткән 2. турайыу, тураланыу; **самолёт выровнялся** самоләт турайзы 3. тураланыу, тигезләнеу; **рбы выровнялись** роталар тигезләнде 4. (*развиться физически*) үсөү, зурайыу, үсеп (зурайып) етеү, тазау 5. төзәләү; **характер у него выровнялся** уның холко төзәлдә

ВЫРОДИТЬСЯ *сов. 1. (ухудшиться в породе)* токомо (нәселе, сорты) бозолоу (насарланыу), азыу 2. *перен. (прийти в упадок)* насар якка үзгәрөү, насарланыу, бозолоу, әүерелеу, әйләнеу, үзгәрөү

ВЫРОДОК *м; разг.* әзәм актыгы, бозок кеше

ВЫРОЖДАТЬСЯ *несов. см. выродиться*

ВЫРОЖДЕНИЕ *с см. выродиться; признаки* вырождениа током бозолоу билдәләре

ВЫРОНИТЬ *сов. кого-что* төшөрөү, төшөрөп ебәрөү; **выронить чашку** сынаякты төшөрөп ебәрөү

ВЫРОСТ *м (отросток, нарост)* үсенте, оро

ВЫРОСТОК *м 1. обл.* өйзә карап (тәрбиәләп) үстөрелгән мал 2. *спец.* бер йәшлек бызау тиреһе, бызау күне

ВЫРУБАТЬ *несов. см. вырубить*

ВЫРУБАТЬСЯ *несов. 1. см. вырубиться* 2. *страд. от вырубать*

ВЫРУБИТЬ *сов. что 1.* кыркып бөтөрөү (ташлау), киҫеп бөтөрөү (ташлау); **вырубить ку-**

ВЫСЕЛИТЬ

стáрник кыуаклыкты кыркып бөтөрөү **2.** кыркып (кисеп, уйып) алыу; **вырубить кусок льда** боз кисеген уйып алыу **3.** найлап кисеп алыу (*агасты*); **вырубить ёлку** шыршыны найлап кисеп алыу **4.** (*высечь*) уйыу, уйып (кыркып, кисеп, юнып) яһау; **вырубить фигуры топором** балта менән юнып фигуралар яһау

ВЫРУБИТЬСЯ *сов.* агастарзы (кыуактарзы) кыркып (кырка-кырка) килеп сыгыу; **вырубиться из чащи леса** урман шырлығынан агастарзы кырка-кырка килеп сыгыу

ВЫРУБКА *ж 1. см. вырубить; вырубка леса* урманды кыркып бөтөрөү **2.** *прост.* уйым, киргләс; **сделать вырубку на бревне** бүрәнәгә киргләс яһау **3.** кыркынды, кисенде (*ер*); **старая вырубка снова заросла** иске кыркынды тагы ағас менән капланған

ВЫРУГАТЬ *сов. кого-что; разг.* һүгеү, тиргәү, эрләү, һүгеп (тиргәп, эрләп) ташлау

ВЫРУГАТЬСЯ *сов.; разг.* һүгенәү, тиргәшеү, эрләшеү, һүгенеп куйыу

ВЫРУЛИВАТЬ *несов. см. вырулить*

ВЫРУЛИТЬ *сов.* алып барыу (сыгыу), йүнәлтәү (*ерзә*); **вырулить самолёт на стартовую площадку** самолётты старт майзанысыгына алып сыгыу

ВЫРУЧАТЬ *несов. см. выручить*

ВЫРУЧИТЬ *сов. 1. кого-что* коткарыу, ярзам итеү, аралау, йолоу, йолоп калыу; **выручить из беды** бәләнән коткарыу **2.** (*получить деньги, прибыль от чего-л.*) һатып акса төшөрөү, хезмәтән килем алыу

ВЫРУЧКА *ж 1. разг. см. выручить 1; взаимная выручка* бер-берең ярзам итеү **2.** (*деньги, полученные от продажи и т.п.*) һатыузан килгән акса, төшөм, керем; **подсчитать дневную выручку** көнлөк төшөмдә хисаплау ♦ **на выручку** (*идти, прийти*) ярзамға килеү, коткарышыу

ВЫРЫВАТЬ I *несов. см. вырвать I*

ВЫРЫВАТЬ II *несов. см. вырывать*

ВЫРЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. вырваться 2.* (*прилагать усилия освободиться*) ыскынырға тырышыу, ыскынырға ынтылыу **3. страд. от вырывать I**

ВЫРЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. вырваться 2. страд. от вырывать II*

ВЫРЫТЬ *сов. 1. что* казыу, сокоу, казып ташлау; **вырыть колодец** козок казыу; **вырыть пруд** быуа казыу **2. что** казып (сокоп) алыу, казып (сокоп) сыгарыу; **вырыть камень** таш казып сыгарыу

ВЫРЫТЬСЯ *сов.* казып (өскә) сыгыу; **крот вырылся на поверхность** һуқыр сыскан казып өскә килеп сытқан

ВЫРЯДИТЬ *сов. кого-что; разг.* матур итеп (купшы итеп) кейендереү

ВЫРЯДИТЬСЯ *сов.; разг.* матур (купшы) кейенеу

ВЫРЯЖАТЬ *несов. см. вырядить*

ВЫРЯЖАТЬСЯ *несов. 1. см. вырядиться 2. страд. от вырывать*

ВЫСАДИТЬ *сов. 1. кого-что* төшөрөү; **высадить десант** десант төшөрөү; **высадить пассажиров** пассажирзарзы төшөрөү **2. что** (*растение*) күсереп ултыртыу; **высадить помидоры в грунт** помидорзарзы ергә күсереп ултыртыу **3. что; прост.** (*выбить*) актарып (ватып) сыгарыу; **высадить окно** тәзрәне актарып сыгарыу

ВЫСАДИТЬСЯ *сов.* төшөү, сыгыу (*вагондан, автомобилдән һ.б.*); **высадиться из вагона** вагондан төшөү

ВЫСАДКА *ж 1. см. высадить 1, высадиться; высадка десанта* десант төшөрөү **2. см. высадить 2; высадка цветов** сәскәләрзә күсереп ултыртыу

ВЫСАДКИ *мн. (ед. высадка ж и высадок м); с.-х.* үсентеләр (*парниктан ергә күсереп ултыртылган*)

ВЫСАЖИВАТЬ *несов. см. высадить*

ВЫСАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. высадиться 2. страд. от высаживать*

ВЫСАСЫВАТЬ *несов. см. высосать*

ВЫСВЕРЛИТЬ *сов. что* быраулап тишеү (тишеп сыгарыу); **высверлить отверстие** тишек быраулап тишеү

ВЫСВИСТАТЬ и **ВЫСВИСТЕТЬ** *сов. что; разг. 1. (напев, мелодию)* көйләп һызгырыу **2. (вызвать свистом)** һызгырып сақырыу

ВЫСВИСТЫВАТЬ *несов. см. высвистать*

ВЫСВОБОДИТЬ *сов. кого-что 1.* азат итеү, коткарыу, бушатыу; **высвободить рабочих руки** эше кулдарзы бушатыу **2.** бушатыу, ыскындырғы, сыгарыу; **высвободить ногу из стремени** өзәңгенән аякты ыскындырғыу

ВЫСВОБОДИТЬСЯ *сов.* бушау, сыгыу, котолоу, ыскыныу

ВЫСВОБОЖДАТЬ *несов. см. высвободить*

ВЫСВОБОЖДАТЬСЯ *несов. 1. см. высвободиться 2. страд. от высвободять*

ВЫСЕВ *м; с.-х. см. высеять; норма* высева сәсеү норманы

ВЫСЕВАТЬ *несов. см. высеять*

ВЫСЕВАТЬСЯ *несов. 1. см. высеяться 2. страд. от высевать*

ВЫСЕВКИ *только мн.* көрпә, он эреһе; **мучные** высевки он эреһе

ВЫСЕИВАТЬ *несов. см. высеять*

ВЫСЕИВАТЬСЯ *несов. 1. см. высеяться 2. страд. от высеивать*

ВЫСЕКАТЬ *несов. см. высечь I*

ВЫСЕЛЕНИЕ *с см. выселить, выселиться; выселение в новые районы* яңы райондарға күсереп ултыртыу

ВЫСЕЛИТЬ *сов. кого-что 1.* сыгарыу, сыгарып ебәрәү, кыуып сыгарыу; **выселить из квар-**

ВЫСЕЛИТЬСЯ

тиры фатирзан кыгуып сыгарыу 2. (*переселить*) икенсе ергэ күсереу, икенсе ергэ күсереп ултыртыу

ВЫСЕЛИТЬСЯ *сов.* күсеу, күсеп китеу (ултыртыу); **выселиться из деревни** ауылдан күсеп китеу

ВЫСЕЛОК *м* и **ВЫСЕЛКИ** *мн.* яңы ауыл (*зур ауылдан айырылып, күсеп ултырзан яңы ауыл*)

ВЫСЕЛЯТЬ *несов. см. выселить*

ВЫСЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. выселиться 2. страд. от выселять*

ВЫСЕМЕНИТЬСЯ *сов.; с.-х.* орлого койолоу, өлгөрөп койолоу; **пшеница высеменилась** бойзай бөртөктөре койолган

ВЫСЕРЕБРИТЬ *сов. что* көмөшлөу, көмөш ялагыу, көмөш йүгертөп сыгыу; **высеребрить лбжки** калактарга көмөш ялагыу

ВЫСЕЧЬ I *сов. что* сокоп (уйып) яһау (языу); **высечь надпись на граните** гранитка сокоп языу ♦ **высечь огонь** (искру) сакма сагыу

ВЫСЕЧЬ II *сов. кого* (наказатъ) тукмау, ярыу, һызырыу, һуктырыу

ВЫСЕЯТЬ *сов. что* сәсеу, сәсеп бөтөрөу

ВЫСЕЯТЬСЯ *сов.* орлого койолоу, орлого ергә төшөу

ВЫСИДЕТЬ *сов. 1. разг.* түзөп ултырыу, ултыра алыу, ултырып сыгыу; **высидеть до конца представлѣния** тамашаның азагына тиклем түзөп ултырыу 2. *кого* басыу, басып сыгарыу; **высидеть цыплят** себеш басып сыгарыу 3. *что; перен., прост.* озак ултырып эшлөу, ултырып алдырыу

ВЫСИЖИВАТЬ *несов. см. высидеть*

ВЫСИТЬСЯ *несов.* калкып тороу, калкып күренеп тороу; **вдали выситя минарѣт** алыста манара күренеп тора

ВЫСКАБЛИВАТЬ *несов. см. выскоблить*

ВЫСКАЗАТЬ *сов. что* әйтеу, әйтөп биреу (һалыу); **высказать своё мнѣние** үзөңдөң фекердө әйтөп биреу

ВЫСКАЗАТЬСЯ *сов.* әйтеу, һөйлөу, фекер әйтеу; **высказаться по докладу** доклад буйынса фекер әйтеу

ВЫСКАЗЫВАНИЕ *с 1. см. высказать, высказаться 2. (мнение)* әйткән уй (һүз, фекер)

ВЫСКАЗЫВАТЬ *несов. см. высказать*

ВЫСКАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. высказаться 2. страд. от высказывать*

ВЫСКАКИВАТЬ *несов. см. выскочить*

ВЫСКАЛЬЗЫВАТЬ *несов. см. выскользнуть*
ВЫСКОБЛИТЬ *сов. что 1.* кырып шымартыу; **выскоблить пол** изөңдө кырып шымартыу 2. кырып тазартыу, кырып юйыу (бөтөрөу), кырып ташлау; **выскоблить лишнюю букву** артык хәрөфте кырып юйыу 3. *мед.* кырып алыу (ташлау)

ВЫСКОЛЬЗНУТЬ *сов. 1.* шыуып төшөу (төшөп китеу), ыскынып китеу; **збнтнк выскользнул из руки** кулсатыр кулдан шыуып төшөп китте 2. *перен.* шылыу, тайыу, һыпыртыу; **он незамѣтно выскользнул** ул һиззәрмәй генә тайыу (*касыу*)

ВЫСКОЧИТЬ *сов. 1. (выпрыгнуть)* һикереп сыгыу, ыргып (һикереп) төшөу; **он выскочил из окна** ул тәзрәнән һикереп сыкты 2. килеп сыгыу, атылып сыгыу; **из-за кустов выскочил заяц** куян кыуак артынан атылып килеп сыкты 3. *перен., разг. (неожиданно появиться)* (килеп) сыгыу, калкыу; **высочила бородавка** сөйәл сыккан 4. *разг.* көтмөгәндә төшөу, төшөп китеу; **монѣта высочила из кармана** кеңәнән акса төшөп китте 5. *прост.* алдан (урынһыз) кысылыу (тыгылыу); **высочить со своими замѣчаниями** үзөңөң искәрмәләре менән урынһыз тыгылыу 6. *разг. (с предлогом “в”)* дәрәжәгә ирешә һалыу, һикерөу, булып китеу; **высочить в победители** тиз генә өңөүсе булып китеу ♦ **высочить из головы** (из памяти) баштан (хәтерзән) сыгыу; **высочить замуж** кашып ғына кейәүгә сыгыу, кейәүгә сыга һалыу

ВЫСКОЧКА *м* и *ж; разг. 1. (желающий выслужиться)* әпкәләй, үтәбикә 2. (*случайно занявший какую-л. должность*) юктан түрә

ВЫСКРЕБАТЬ *несов. см. выскрести*

ВЫСКРЕСТИ *сов. что; разг. 1. (скребя, вычистить)* кырып тазартыу, кырыу; **он выскреб весь двор** ул ишек алдын тотош кырып тазартты 2. (*скребя, извлечь, удалить что-л.*) кырып алыу (алып ташлау), кырып сыгарыу; **выскрести мукү** ондо кырып алыу 3. (*скребя, сделать углубление*) өңөу, өңөп инеу (яһау); **выскрести норү** өңөп, өң яһау

ВЫСЛАТЬ *сов. кого-что 1.* ебәрөу, һалыу; **выслать деньги** акса һалыу; **выслать верховых** һыбайлылар ебәрөу 2. сыгарыу, сыгарып ебәрөу; **выслать из дома** өйзән сыгарып ебәрөу 3. һөрөу, кыуыу, һөрөп (кыуып) ебәрөу; **выслать в Сибирь** Себергә һөрөу

ВЫСЛЕДИТЬ *сов. кого-что* аңдып (һағалап, күзәтөп) табыу, эзәнә төшөу; **выследить зверя** кейектең эзәнә төшөу

ВЫСЛЕЖИВАТЬ *несов. см. выследить*

ВЫСЛУГА: за **выслугой** лет күп йылдар хөзмәт иткән өсөн

ВЫСЛУЖИВАТЬ *несов. см. выслужить*

ВЫСЛУЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. выслужиться 2. страд. от выслуживать*

ВЫСЛУЖИТЬ *сов. что 1. разг.* билдәлә вәкыт хөзмәт итеу, озак эшлөу 2. хөзмәт менән яулау, хөзмәт итеп ирешөу; **выслужить офицерский чин** хөзмәт итеп, офицер дәрәжәһенә ирешөу

ВЫСЛУЖИТЬСЯ *сов. 1. уст.* билдәлә бер дәрәжәгә күтәрелөу (*хөзмәт менән*); **выслужить-**

ВЫСОКОСОРТНЫЙ

ся в бригады бригадир дәрәжәһенә күтәреләү 2. *перед кем; перен.* куштанланып (ялагайланып) ярау, якшатланыу; **выслужиться** *перед начальством* түрәләргә ялагайланып ярау

ВЫСЛУШАТЬ *сов. кого-что* 1. (*прослушать до конца*) тыңлау, азагына тиклем тыңлау, тыңлап бөтөрөү; **выслушать собеседника** әңгәмәләшүсене тыңлап бөтөрөү 2. *мед.* тыңлау, тыңлап тикшерәү; **выслушать лёгкие у больного** ауырыузың үпкәһен тыңлау

ВЫСЛУШИВАТЬ *несов. см. выслушать*

ВЫСМАТРИВАТЬ *несов. см. высмотреть*

ВЫСМЕИВАТЬ *несов. см. высмеять*

ВЫСМЕЯТЬ *сов. кого-что* мыскыллау, мыскыл итеп көлөү, мәсхәрәләү, мәсхәрәләп көлөү, көлкөгә калдырыу

ВЫСМОЛИТЬ *сов. что* ысмалалау, ысмала ыллау; **высмолить лодку** кәмәне ысмалалау

ВЫСМОРКАТЬ *сов. что* һемгерәү, һемгереп ташлау

ВЫСМОРКАТЬСЯ *сов.; разг.* һемгерәү

ВЫСМОТРЕТЬ *сов. кого-что* 1. карап (һайлап) куйыу, эзләп табыу; **высмотреть место под садовый участок** бакса өсөн урын карап куйыу 2. *разг.* бөгәһен дә күрәү, карап күрәү, карап сығыу (бөтөрөү); **всё высмотреть** бөгәһен дә карап сығыу ♦ **высмотреть (все) глаза** карап күзәр тоноу

ВЫСОВЫВАТЬ *несов. см. высунуть*

ВЫСОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. высунуться* 2. *страд. от* **высовывать**

ВЫСОКИЙ, -ая, -ое 1. бейек, озон, калкыу; **высокий человек** озон (буйлы) кеше; **высокий дом** бейек өй; **высокая местность** калкыу урын 2. югары, күтәрәнке; **высокий урожай** югары уңыш; **высокие цены** югары хактар; **высокое давление** югары басым; **товары высокого качества** югары сифатлы тауарзәр 3. югары, зур, хөрмәтле; **высокая награда** югары бүләк; **высокое звание** зур дәрәжә; **высокий гость** зур кунак 4. югары, бөйөк, оло, тәрән; **высокое чувство** оло хис; **высокие стремления** бөйөк ынтылыштар 5. (*о языке, стиле*) нескә, югары, тантаналы; **высокий стиль** югары стиль 6. (*о звуках*) нәзек, югары; **высокий голос** нәзек тауыш; **высокая нота** югары нота ♦ **высокая грудь** калкыу күкрәк; **высокий лоб** ясы (киң) маңлай; **высокие сапоги** озон куныслы итектәр; **быть высокого мнения о ком-чём** югары фекерзә булыу; **птица высокого полёта** йәмғиәттә югары урын биләгән кеше

ВЫСОКО и **ВЫСОКО** 1. *нареч.* югары, бейек; **высоко держать знамя** байрақты югары то-тоу 2. *в знач. сказ.* бейек; **до вершины горы** **высоко** таузың түбәһенә тиклем бейек

ВЫСОКО... *урыс телендәге кушма һүзәрзәң беренсе өлшө:* 1) югары, зур; **высокодоходный** югары килемле; **высокоурожайный** юга-

ры уңышлы; 2) бейек, озон; **высокоствольный** бейек олонло 3) хөрмәтле; **высокопревосходительство** хөрмәтле гали йәнәптәре

ВЫСОКОВОЛЬТНЫЙ, -ая, -ое югары вольтлы, югары көсөргәнешле

ВЫСОКОБОРНЫЙ, -ая, -ое бейек таузагы, бейек тау ...ы; **высокоборные пастбища** бейек таузагы көтөүлектәр; **высокоборное озеро** бейек тау күле

ВЫСОКОИДЕЙНЫЙ, -ая, -ое югары идеялы; **высокоидейное произведение** югары идеялы әсәр

ВЫСОКОКАЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое югары сифатлы; **высококачественная продукция** югары сифатлы продукция

ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫЙ, -ая, -ое югары квалификациялы; **высококвалифицированные кадры** югары квалификациялы кадрзәр

ВЫСОКОМЕРИЕ *с* эрелек, тәкәбберлек, һауальлык; **относиться с высокомерием** тәкәбберлек күрһәтеу

ВЫСОКОМЕРНОСТЬ *ж см. высокомерие*

ВЫСОКОМЕРНЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, һауалы; **высокомерный человек** тәкәббер кеше

ВЫСОКОНАДЕЖНЫЙ, -ая, -ое бик (нык) ышаныслы

ВЫСОКОНРАВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое югары әхлаклы; **высоконравственный человек** югары әхлаклы кеше

ВЫСОКООБРАЗОВАННЫЙ, -ая, -ое бик бедемле, төплө бедемле

ВЫСОКООПЛАЧИВАЕМЫЙ, -ая, -ое югары (күп) түләүле, күп түләнгән торган, күп түләнгәнле; **высокооплачиваемые должности** югары түләүле вазифалар

ВЫСОКОПАРНЫЙ, -ая, -ое (*о стиле, словах*) кабарынкы, күтәрәнке; **высокопарное выражение** кабарынкы әйттем; **высокопарный стиль** күтәрәнке стиль

ВЫСОКОПОСТАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое югары дәрәжәле, зур урындагы, зур урында ултырыусы; **высокопоставленное лицо** югары дәрәжәле кеше

ВЫСОКОПРОДУКТИВНЫЙ, -ая, -ое югары продуктлы, күп продукция бирә торган; **высокопродуктивное животноводство** югары продуктлы малсылык

ВЫСОКОПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое югары етештерәүсән(ле); **высокопроизводительная работа** югары етештерәүсәнле эш; **высокопроизводительные станки** югары етештерәүсәнле станоктар

ВЫСОКОРАЗВИТЫЙ, -ая, -ое югары үсеш алган, нык үсешкән, нык алга киткән; **высокоразвитая промышленность** нык үсешкән сәнәгәт

ВЫСОКОСОРТНЫЙ, -ая, -ое югары сортлы, югары сифатлы; **высокосортная продукция** югары сифатлы продукция

ВЫСОКОТОВАРНЫЙ

ВЫСОКОТОВАРНЫЙ, -ая, -ое югары тау-арлыклы; **высокотоварное хозяйство** югары тауарлыклы хужалык

ВЫСОКОУВАЖАЕМЫЙ, -ая, -ое хөрмәтле; **высокоуважаемый человек** хөрмәтле кеше

ВЫСОСАТЬ *сов. что, из кого-чего* 1. хурып алыу (сыгарыу), хурып алып (имеп) бөтөрөү; **высосать кровь из раны** яранан канды хурып алыу 2. *перен.* хурыу, хурып ятыу, (алдап) алып бөтөрөү; **высосать последнюю копейку** һуңғы тинде хурып алыу ♦ **высосать все соки (кровь) из кого-чего** канын хурыу (эсеу), елеген хурыу (киптерөу); **высосать из пальца что** уйлап сыгарыу, яһап һөйләү

ВЫСОТА *ж* 1. бейеклек; **высота здания** бинаның бейеклеге; **бояться высоты** бейеклектән куркыу 2. югары; **с высоты сияет луна** югарынан ай карай 3. (*холм, возвышенность*) калкыулыҡ, түбә, бейеклек; **подняться на высоту** калкыулыҡка менәү 4. югарылык; **высота давления** басым югарылығы 5. *мат.* бейеклек ♦ **командная высота (позиция)** *см.* командный; **быть (оказаться) на высоте** югары талаптарга яуап бирерлек дәрәжәлә булыу; **набрать высоту** *см.* набрать; **с высоты птичьего полёта** *см.* полёт; **с высоты своего величия** *ирон.* эрелек менән, югарынан тороп (*мөнәсәбәт белдерәү*)

ВЫСОТНИК *м* 1. (*строитель*) бейек йорттар һалыусы, бейектә төзөүсе 2. (*лётчик*) бейектә осоусы

ВЫСОТНЫЙ, -ая, -ое 1. бейеклек ...ы, югарылык ...ы; **высотный пояс растительности** үсемлектәрҙең бейеклек бүлкәте 2. бейек, күп катлы; **высотное здание** бейек бина 3. *ав.* зур бейеклектәге, бик югарылағы; **высотный полёт** зур бейеклектәге осош; **высотные самолёты** зур бейеклектә оса торған самолёттар

ВЫСОТОМЁР *м; тех.* бейеклек үлсәгес

ВЫСОХНУТЬ *сов.* 1. кибеү, кибеп бөтөү; **бельё высохло** кер кипте; **лужи высохли** күләүектәр кибеп бөттө 2. быжыу, короу, короп бөтөү, һулыу; **яблоня высохла** алма ағасы короно; **цветы высохли** сәскәләр һулыған 3. *перен.* ябығыу, ябығып (кибеп) бөтөү, кибеү

ВЫСОЧАЙШИЙ, -ая, -ее 1. *превосх. ст.* от **высокий** иң бейек (югары), бик бейек; **высочайшая скала** иң бейек кая 2. ғали йәнәп ...ы, батша хәزرәттәре ...ы; **высочайший указ** батша хәزرәттәре фарманы

ВЫСОЧЕСТВО *с* ғали йәнәп, батша хәزرәте

ВЫСПАТЬСЯ *сов.* йоко туйыу, йоклап туйыу, туйғансы йоклау

ВЫСПРАШИВАТЬ *несов. см.* **выспросить**

ВЫСПРОСИТЬ *сов. что; разг.* һорашып беләү, төпсөнөп беләү, төпсөнөп белеп бөтөрөү

ВЫСТАВИТЬ *сов.* 1. *что (вынуть)* алыу, алып куйыу; **выставить рамы** рамдарзы алып куйыу 2. *что* сыгарыу, сыгарып куйыу; **выста-**

вить цветы на воздух сәскәләрҙе һауага сыгарыу; **выставить шкаф в коридор** шкафты коридорға сыгарып куйыу 3. *кого-что; перен., прост. (выгнать)* сыгарып ебәрөү, кыуып сыгарыу 4. (*выдвинуть вперёд*) алға сыгарыу (сыгарып куйыу), алға һузыу; **выставить грудь** күкрәкте алға сыгарыу; **выставить ногу** аякты алға һузыу 5. *что* күрһәтеү, куйыу; **выставить кандидатуру** кандидатура күрһәтеү; **выставить требования** талаптар куйыу 6. *что* куйыу; **выставить охрану** һаксы куйыу 7. *что* күрһәтергә куйыу; **выставить картину** һүрәттәрҙе күрһәтергә куйыу 8. *кого-что* тип (итеп), хәлдә күрһәтеү; **выставить в смешном виде** көлкө итеп күрһәтеү 9. *что* куйыу, куйып (язып) куйыу; **выставить дату** дата куйыу; **выставить отчётки в журнале** журналда билдәләр куйып сығыу

ВЫСТАВИТЬСЯ *сов.; разг.* алға сығыу, һонолоу; **выставиться из окна** тәэрәнән һонолоу

ВЫСТАВКА *ж* 1. *см.* **выставить** 1, 7; 2. күргәзмә; **сельскохозяйственная выставка** ауыл хужалығы күргәзмәһе; **посетить художественную выставку** һынлы сәнгәт күргәзмәһен карарға барыу

ВЫСТАВЛЕНИЕ *с см.* **выставить**; **выставление кандидатов в депутаты** депутатлыҡка кандидаттар күрһәтеү; **выставление требований** талаптар куйыу

ВЫСТАВЛЯТЬ *несов. см.* **выставить**

ВЫСТАВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **выставиться**

2. *страд. от* **выставлять**

ВЫСТАВНОЙ, -ая, -ое алынмалы, алына торған; **выставочные рамы** алынмалы рамдар

ВЫСТАВОЧНЫЙ, -ая, -ое күргәзмә ...ы; **выставочный павильон** күргәзмә павильоны

ВЫСТАИВАТЬ *несов. см.* **выстоять**

ВЫСТАИВАТЬСЯ *несов. см.* **выстояться**

ВЫСТЕГАТЬ I *сов. что* һырыу, һырып бөтөрөү (куйыу); **выстегать одеяло** юрган һырып куйыу

ВЫСТЕГАТЬ II *сов. кого; прост. (высечь)* камсылау, һызырыу, сыбыклау, кайызлау

ВЫСТЁГИВАТЬ *несов. см.* **выстегать I**

ВЫСТЕЛИТЬ *сов.; разг. см.* **выстлать**

ВЫСТИЛАТЬ *несов. см.* **выстлать**

ВЫСТИРАТЬ *сов. что* йыуыу, йыуып бөтөрөү (куйыу); **выстирать бельё** кер йыуып куйыу **ВЫСТЛАТЬ** *сов. что* түшәү, йәйеү, түшәп (йәйеп) сығыу

ВЫСТОЯТЬ *сов.* 1. *что* басып тороу, басып тороп үткәрөү; **выстоять несколько часов в очереди** бер нисә сәгәт сиратта басып тороу 2. бер кимәлдә (шул килеш) тороу, емерелмәйенсә тороу; **дом выстоит ещё не один год** өй йәнә бер нисә йыл шул килеш тороу 3. *перен. (выдержать)* түзөү, сызау, түзә (сызай) алыу, бирешмәү, каршы тора алыу; **выстоять в войне** һуғышка каршы тора алыу

ВЫСТОЯТЬСЯ *сов.* 1. озақ тороп һәйбәтләнеү, озақ тороп сифаты якшырыу; **вино** **выстоялось** шарап озақ тороп һәйбәтләнгән 2. (*о лошади*) юшау, ял итеү; **лошади** **выстоялись** пбсле езды аттар йөрөгәндән һуң ял итте

ВЫСТРАДАТЬ *сов. что* 1. (*пережить*) күп яфа (михнәт) күреү, ғазап сигеү (кисереү) кайғы кисереү, күптә күреү (кисереү); **он** **многo** **выстрадал** ул күп ғазап кисерзе 2. (*достигнуть страданиями*) ғазап (яфа, михнәт) сигеп ирешеү, бик интеген алыу; **она** **выстрадала** **свое** **счастье** ул ғазап сигеп бәхетенә иреште

ВЫСТРАИВАТЬ *несов. см. выстроить*

ВЫСТРАИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выстроить-ся* 2. *страд. от выстраивать*

ВЫСТРЕЛ *м* атыу (*коралдан*), атыу тауышы, аткан тауыш; **раздался** **выстрел** атыу тауышы ишетелде ♦ **без** **выстрела** каршылыкһыз, атышып тормай; **на** **выстрел** атыу алыслығына (*тун, пуля осол еткән ер*)

ВЫСТРЕЛИТЬ *сов.* атыу, атып ебәреү; **выстрелил** **в** **воздух** һауаға атып ебәреү

ВЫСТРИГАТЬ *несов. см. выстричь*

ВЫСТРИЧЬ *сов. что* (*шерсть*) алыу, кыркыу, кыркып алыу, кырыу, кырып алыу, кайсылау

ВЫСТРОГАТЬ *сов. что* йышыу, йышып тигезләү; **выстрогать** **доску** такта йышыу

ВЫСТРОИТЬ *сов.* 1. *что* (*построить*) һалыу, төзөү, һалып (төзөп) куйыу, короу; **выстроить** **дом** өй һалыу 2. *кого-что* (*поставить строюм*) тезеү, тезеп куйыу, сафка тезеү; **выстроить** **роту** ротаны тезеп куйыу

ВЫСТРОИТЬСЯ *сов.* 1. (сафка) тезелеү, сафка баһыу; **батальоны** **выстроились** батальондар тезелде 2. (*возникнуть — о сооружении*) һалыныу, төзөлөү, королю; **выстроились** **новые** **здания** яңы йорттар һалынды

ВЫСТУКАТЬ *сов.; разг.* 1. *что* тукылдатып хәбәр биреү (тапшырыу), тукылдау менән көй сыгарыу; **выстукать** **радиограмму** радиограмманы тукылдатып тапшырыу 2. *кого-что; мед.* һуккылап (каккылап) тыңлау (тикшереү); **выстукать** **лёгкие** үпкәнә каккылап тыңлап карау

ВЫСТУКИВАТЬ *несов. см. выстукать*

ВЫСТУП *м* 1. сығынты, сығынкы; **выступ** **стенка** стена сығынтыһы 2. (*скалы, берега, горы*) сукак, суку, һикәлтә

ВЫСТУПАТЬ *несов.* 1. *см. выступить* 2. (алға) сығып тороу, сусайыу; **скала** **выступала** **над** **рекой** кая йылға есәнә сығып тора ине 3. (*ходить важной поступью*) кукрайып йөрөү, эре кизәт менән йөрөү

ВЫСТУПИТЬ *сов.* 1. алға сығыу (сығып баһыу); **он** **выступил** **несколько** **вперёд** ул бер тиклем алға сығып баһты 2. сығыу, (сығып) китеү; **выступить** **в** **поход** походка сығыу 3. (сик

аша) сығыу; **река** **выступила** **из** **берегов** йылға ярзарынан аша сықты 4. күренеү, килеп (бәреп) сығыу; **пот** **выступил** **на** **его** **лице** уның битенә тир бәреп сықты 5. сығып яһау, сығып һөйләү; **выступить** **на** **собрании** йыйылышта сығып яһау

ВЫСТУПЛЕНИЕ *с* 1. *см. выступить* 2, 5; **выступленье** **артистов** **эстрады** эстрада артистарының сығышы; **получить** **приказ** **о** **выступлении** кузғалыу тураһында приказ алыу 2. (*речь, доклад*) сығыш; **выступленье** **президента** президенттың сығышы

ВЫСУНУТЬ *сов. что* сыгарыу, һузыу; **высунуть** **голову** **из** **окна** тәзрәнән башты сыгарыу ♦ **высунув** (**высуня**) **язык** (**бежать**) *прост.* телде аркырыға тешләп (йүгерәү); **нельзя** **нбсу** **высунуть** (**из** **дому**) өйҙән сығырлык түгел

ВЫСУНУТЬСЯ *сов.* сығыу, һузылыу, һонолоу, башты сыгарыу; **высунуться** **из** **окна** тәзрәнән һонолоу

ВЫСУШИВАТЬ *несов. см. высушить*

ВЫСУШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. высушить-ся* 2. *страд. от высушивать*

ВЫСУШИТЬ *сов.* 1. *что* киптереү, киптереп алыу (куйыу); **высушить** **бельё** керзе киптереп алыу 2. *кого-что* киптереү, киптереп бөтөрөү, коротоу, курыу; **сблице** **высушило** **степь** кояш даланы коротто 3. *кого-что; перен., разг.* киптереү, ябыктырыу, киптереп бөтөү, ябыктырып бөтөү; **горе** **высушило** **его** кайғы уны киптереп бөтөрзә

ВЫСУШИТЬСЯ *сов.* кибеү, кибеп бөтөү, кибеп етеү (сығыу), кибенеү

ВЫСЧИТАТЬ *сов. что* 1. һанап (исәпләп, хисәлләп) сыгарыу, һанау, исәпләү; **высчитать** **сумму** **расходов** сығымдарҙың суммаһын исәпләп сыгарыу 2. *разг.* тотоп (алып) калыу, тотоу (*аксаны*); **высчитать** **из** **зарплаты** **тысячу** **рублей** эш хакынан мең һум тотоп калыу

ВЫСЧИТЫВАТЬ *несов. см. высчитать*

ВЫСШИЙ, -ая, -ее 1. *превосх. ст. от высочий* 2, 3; 2. юғары, иң юғары, төп, иң мөһим; **высшие** **органы** **государственной** **власти** дәүләт власының юғары органдары; **высший** **командный** **состав** юғары команда составы; **высшее** **образование** юғары белем ♦ **в** **высшей** **степени** сиктән тыш, иң юғары дәрәжәлә

ВЫСЫЛАТЬ *несов. см. выслатъ*

ВЫСЫЛКА *ж. см. выслатъ*

ВЫСЫПАТЬ *сов.* 1. *что* бушатыу, түгеү, койоу, сәсеү, бушатып (һалып) куйыу; **высыпать** **ягоды** **из** **корзины** кәрзиндән еләкте бушатыу; **высыпать** **муку** **в** **мешок** ондо тоқка бушатыу; **высыпать** **монеты** вақ аксаны сәсеү 2. *разг.* күмәкләп йүгереп сығыу, һибелеү; **нард** **высыпал** **на** **улицу** халык урамға йүгереп сықты 3. (*о сыти*) сығыу, килеп сығыу, сабыртыу, тибеү 4. күренеү, калкыу; **звёзды** **высыпали** йондоззар калкты

ВЫСЫПАТЬ

ВЫСЫПАТЬ *несов. см. высыпать*

ВЫСЫПАТЬСЯ *сов. 1.* түгелеу, койолоу, сәсеу, түгелеп (койолоп, сәселеп) китеу (бөтөу); *мукá* *высыпалась* он түгелеп китте **2. разг. см. высыпать 2**

ВЫСЫПАТЬСЯ I *несов. 1. см. высыпаться 2. страд. от высыпать*

ВЫСЫПАТЬСЯ II *несов. см. высыпаться*

ВЫСЫХАТЬ *несов. см. высохнуть*

ВЫСЬ *ж 1.* югарылык, бейеклек **2. мн. выси** (*вершины гор*) баш, түбә

ВЫТАЛКИВАТЬ *несов. см. вытолкать, вытолкнуть*

ВЫТАПЛИВАТЬ I *несов. см. вытопить I*

ВЫТАПЛИВАТЬ II *несов. см. вытопить II*

ВЫТАПЛИВАТЬСЯ I *несов. 1. см. вытопиться I; 2. страд. от вытапливать I*

ВЫТАПЛИВАТЬСЯ II *несов. 1. см. вытопиться II; 2. страд. от вытапливать II*

ВЫТАПТЫВАТЬ *несов. см. вытоптать*

ВЫТАРАЩИВАТЬ *несов. см. вытаращить*

ВЫТАРАЩИТЬ *сов. что; разг.* акайтты, тасрайты; *вытаращить глаза́* күз акайтты

ВЫТАРАЩИТЬСЯ *сов.; разг.* акайыу, тасрайыу

ВЫТАСКИВАТЬ *несов. см. вытащить*

ВЫТАЧАТЬ *сов. что* тегеу, һырып тегеу, йөйләп тегеу; *вытачать пётли* әлмәкте йөйләп тегеу

ВЫТАЧИВАТЬ *несов. см. выточить 1*

ВЫТАЧКА *ж* йөй; *вытачки на платье* күлдәктәге йөйзәр

ВЫТАЩИТЬ *сов. 1. кого-что* һөйрәп сыгарыу, һөйрәп сыгарып ташлау (қуйыу); *вытащить лодку на берег* камәне ярга һөйрәп сыгарыу **2. что** һурып алыу, һурып (тартып) сыгарыу; *вытащить зуб* теште һурып алыу; *вытащить занбу* шыраузы тартып сыгарыу

3. что алыу, тартып алыу (сыгарыу); *вытащить нож из ножен* кындан бысак тартып сыгарыу **4. кого-что; перен., разг.** (тышка) алып сығыу, йөрөргә сыгарыу, барырга (сығырга) мәжбүр итеу (күндерәу); *вытащить друзей на природу* дуҫтарзы табиғәткә сығырга күндерәу

ВЫТВОРЯТЬ *несов. что; разг.* қыланыу, эшләу, яһау; *вытворять чудеса́* төрлө мәзәктәр эшләу

ВЫТЕКАТЬ *несов. 1. см. вытечь 2. (брат начало)* ағып сығыу, башланыу; *река́ вытекает из озера* йылға күлдән ағып сыға **3. перен.** (килеп) сығыу; *из этого вытекает следующий вывод* бынан түбәндөгә һығымта килеп сыға

ВЫТЕРЕБИТЬ *сов. что; с.-х.* йолқоу, йолқоп алыу (бөтөрөу); *вытеребить лён* еген йолқоп алыу

ВЫТЕРЕТЬ *сов. что 1.* һөртөп алыу (коротоу), ышқыу, ышқып тазартыу; *вытереть руки́* қолды һөртөу; *вытереть слёзы* күз йөшен һөртөп алыу;

вытереть стол өстәлде һөртөп алыу **2. разг.** (*стать потёртым*) ышқып туззырыу, қырылып бөтөу

ВЫТЕРЕТЬСЯ *сов. 1.* һөртөнөу; *вытереться полотенцем* тастамал менән һөртөнөу **2. разг.** ышқылып туззыу, қырылып бөтөу; *обивка на креслах вытерлась* креслолардың тышлығы қырылып бөткән

ВЫТЕРПЕТЬ *сов. 1. что* сызау, түзеу, кисереу; *вытерпеть боль* ауыртыуға сызау **2. без доп.** (*обычно с отрицанием*); *разг.* сызамлылық (түземделек) күрһәтеу, сызау, түзеу, сызап (түзеп) тороу, сызай (түзә) алыу; *не вытерпеть и возразить* түзеп тормай қаршы әйтеу

ВЫТЕСАТЬ *сов. что* юнып эшләу (яһау); *вытесать лопа́ту* юнып көрәк эшләу

ВЫТЕСНИТЬ *сов. кого-что 1.* қысырықлау, қысырықлап (эткеләп) сыгарыу; *вытеснить из толпы* халық төркөмәнән қысырықлап сыгарыу **2.** алмаштырыу; *новая техника вытеснила старую* яңы техника иҫкәнен алмаштырды

ВЫТЕСНЯТЬ *несов. см. вытеснить*

ВЫТЁСЫВАТЬ *несов. см. вытесать*

ВЫТЕЧЬ *сов.* ағып сығыу (бөтөу); *вода́ вытекла из ба́ка* һыу бактан ағып бөткән

ВЫТИРАТЬ *несов. см. вытереть*

ВЫТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. вытереться 2. страд. от вытирать*

ВЫТИСНИТЬ *сов. что* батыра басып языу (төшөрөу), басып эз қалдырыу; *вытиснить имена́* исеңдәрзе басып языу

ВЫТИСНЯТЬ *несов. см. вытиснить*

ВЫТКАТЬ *несов. что 1.* һуғыу, туқыу; *выткать полотёнце из льна* етендән тастамал һуғыу **2. (сделать рисунок посредством тканья)** сүпләп һуғыу, сунпарлау

ВЫТОЛКАТЬ *сов. кого-что; разг.* этеп сыгарып ебәрәу, этеп сыгарыу, төртөп сыгарып ебәрәу, төртөп сыгарыу

ВЫТОЛКНУТЬ *сов. кого-что* этеп сыгарыу, төртөп сыгарыу

ВЫТОПИТЬ I *сов. что* яғыу, яғып йылытыу; *вытопить печь* мейес яғыу

ВЫТОПИТЬ II *сов. что* һыззырыу, иретеу, иретеп алыу; *вытопить са́ло* туң май иретеу

ВЫТОПИТЬСЯ I *сов.* яғылыу, яғылып бөтөу; *печь вытопилась* мейес яғылып бөттө

ВЫТОПИТЬСЯ II *сов.* һыззырылыу, иреу (*туң май*)

ВЫТОПКИ *только мн.* төпрә, һызық (*иретелгән майҙан қалан*)

ВЫТОПТАТЬ *сов. что 1.* тапау, изеу, тапап (изеп) бөтөрөу; *вытоптать посе́вы* сәсеулектәрзе тапап бөтөрөу **2.** тапап һукмақ һалыу, һукмақлау; *вытоптать в снегу́ тропи́нку* қар өстөнән һукмақ һалыу **3. прост.** (тапап) бысратыу; *вытоптать пол* изәнде тапап бысратыу

ВЫТЯНУТЬСЯ

ВЫТОРГОВАТЬ *сов. что; разг.* хатыулашып хакын кәметтереу; **выторговать сто рублей** хатыулашып йөз һумга хакын кәметтереу

ВЫТОРГОВЫВАТЬ *несов. см. выторговать*

ВЫТОЧИТЬ *сов. что* 1. кырып эшләу (яһау); **выточить деталь** деталь кырып яһау 2. *прост.* үткерләу; **выточить ножницы** кайсы үткерләу

ВЫТРАВИТЬ *сов. 1. что (вывести химическим воздействием)* бөтөрөү, юйыу, юйзырып бөтөрөү; **вытравить пятна** таптарзы бөтөрөү 2. *кого-что* ағыулау, ағыулап үлтөрөү 3. *что* һүрәт яһау (төшөрөү), языу; **вытравить рисунок на меди** бакырга һүрәт төшөрөү 4. *что* тапатыу, тапатып бөтөрөү; **вытравить дуг** болондо тапатып бөтөрөү 5. *кого-что* өркөтөп (куркытып) кыуып сығарыу; **вытравить зверя из леса** кейекте урмандан өркөтөп кыуып сығарыу

ВЫТРАВИТЬСЯ *сов. 1. бөтөү, ашалып бөтөү (химик ысул менән эшкәртеүгән); краска вытравилась* буяуы ашалып бөткән 2. ашалып төшөрөү (яһалыу) (*һүрәт, бизәк һ.б.*); **узёр вытравился** бизәк ашалып яһалған

ВЫТРАВЛИВАТЬ *несов. см. вытравить*

ВЫТРАВЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вытравить* 2. *страд. от вытравливать*

ВЫТРАВЛЯТЬ *несов. см. вытравить*

ВЫТРЕБОВАТЬ *сов. 1. что* һоратып алдырыу, һорап алыу, талап итеп алыу; **вытребовать деньги** акса талап итеп алыу 2. *кого-что (по требованию)* сакыртыу, сакыртып килтерөү (килтертеу); **вытребовать свидетеля в суд** судка шаһитты сакыртыу 3. *кого; прост. (вытисать, взывать)* сакыртып алдырыу

ВЫТРЕЗВИТЕЛЬ *м* айныткыс

ВЫТРЕЗВИТЬ *сов. кого-что* айнытыу, айныктырыу

ВЫТРЕЗВИТЬСЯ *сов.* айныу, айныгыу

ВЫТРЕЗВЛЯТЬ *несов. см. вытрезвить*

ВЫТРЕЗВЛЯТЬСЯ *несов. см. вытрезвиться*

ВЫТРЕПАТЬ *сов. что; с.-х.* талкыу, талкып алыу; **вытрепать лён** етен талкыу

ВЫТРЕПАТЬ *несов. см. вытрясти*

ВЫТРЕЯСТИ *сов. что* 1. һелкеп (кағып) бушатыу, кағып төшөрөү (ташлау); **вытрясти муку из мешка** ондо токтан кағып бушатыу 2. (*тряся, очистит*) кағыу, кағып тазартыу; **вытрясти ковёр** келәмде кағып газартыу ♦ **вытрясти душу** *прост.:* 1) юлда һелкетеп арытыу, йонсотоу; 2) (янап) куркытыу; **вытрясти карман** *чей; прост.* кесәһен бушатыу

ВЫТРЕХИВАТЬ *несов. см. вытряхнуть*

ВЫТРЕХИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вытряхнуть* 2. *страд. от вытряхивать*

ВЫТРЕХНУТЬ *сов. что* кағыу, һелкеу, кағып (һелкеп) төшөрөү; **вытряхнуть из галши песок** калыштан комдо кағып төшөрөү

ВЫТРЕХНУТЬСЯ *сов.; разг.* һелкенеһ төшөп калыу, койолоу

ВЫТУРИТЬ *сов. кого-что; разг.* кыуыу, кыуып (төрткөләп) сығарыу

ВЫТЬ *несов. 1. олоу; собака выла* эт олоно 2. олоу, геүләу; **выла сирена** сирена олоно; **выл фабричный гудок** фабрика гудогы геүләне 3. *прост. (громко плакать)* олоу, үкереу, үкереһ (кыскырып) илау

ВЫТЯГИВАТЬ *несов. см. вытянуть*

ВЫТЯГИВАТЬСЯ *несов. 1. см. вытянуться* 2. *страд. от вытягивать*

ВЫТЯЖКА *ж* 1. *см. вытянуть* 1, 4, 6; **вытяжка металла** металл һузыу; **вытяжка газа** газ һурыу 2. һыгынты; **водная вытяжка** һыу һыгынтыһы

ВЫТЯЖНОЙ, -ая, -ое тарга торған, тартыу ...ы, һура торған, һауа һурғыс; **вытяжное кольцо парашюта** парашюттың тарга торған дүңгәләге; **вытяжной шкаф** һауа һурғыс шкаф

ВЫТЯНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от вытянуть* 2. *прил.* һузған, һузылған; **вытянутые руки** һузылған кулдар ♦ **вытянутое лицо**; **вытянутая физиономия** һытык (аптыраулы) сырай

ВЫТЯНУТЬ *сов. 1. что* һузыу, киреу, тартыу, һузып озонайтыу, тарттырыу; **вытянуть проволоку** сым һузыу; **вытянуть кожу** тирене киреу 2. *кого-что (бер һызыкка)* тезеу (куйыу); **вытянуть дивизион** в одну колонну дивизионды бер колоннаға тезеу 3. *что* һузыу, һузып ебәрөү; **вытянуть руки** кулдарзы һузыу 4. *что* һурып алыу (сығарыу), тартып алыу (сығарыу); **вытянуть гной** әрендә һурзырып алыу 5. *перен.* таргып алыу (сығарыу); **эле-эле вытянуть слово** сак-сак һүзен тартып сығарыу 6. *что* һурыу, һурзырыу, һурзырып алыу (сығарыу); **вытянуть дым вентиляцией** вентиляция менән төгөндә һурзырып алыу 7. *что; разг.* эһеп бөтөү, һемереу; **вытянуть стакан вина** бер стакан шарапты эһеп бөтөү 8. *что и без доп.;* *разг. (вытерпеть)* сызау, түзеу; **он долго не вытянет** ул озак сызай алмаҫ 9. *кого-что и без доп. (с трудом вытолкнуть что-л., помочь кому-л.)* һөйрәү, тартыу, һөйрәп (тартып) сығарыу (*берәй эһте ытәү, баһкарып сығыу*); **вытянуть слабого ученика** йомшак укыусыны сығарыу ♦ **вытянуть (всю) душу** йәнен яфалау, теңкәһен коротоу

ВЫТЯНУТЬСЯ *сов. 1. (растянуться)* һузылыу, һузылып озонайыу; **резинка вытянулась** резинка һузылды 2. *разг. (вырасти)* үҫеу, буйға үҫеу, үҫеп китеу; **за лето мальчик вытянулся** май йәй эһендә буйға үҫеп киткән 3. турайыу, тура катып калыу, һузылып ятыу; **он стоял вытянувшись** ул тура катып баһып тора ине 4. (*выпрямиться*) тартылыу; **верёвка вытянулась струной** бау кыл кеүек тартылды 5. (*протянуться*) һузылыу, һузылып китеу (ятыу); **деревня вытянулась по берегу** ауыл яр буйлап

ВЫУДИТЬ

һузылган ♦ **лицо** (физиономия) **вытянулось** у кого сырайы һытылды, йөзө йәмрәйзе; **вытянуться** в струнку туп-тура басыу (*торған килеш катып калыу*)

ВЫУДИТЬ сов. кого-что 1. кармаклау, кармакка тотоу, кармак менән тотоу, кармакка каптырыу 2. *прост.* алыу, сыгарыу, тартып алыу (сыгарыу); **выудить из кармана деньги** кешәнән акса тартып сыгарыу 3. *перен., разг.* ауырлык, хәйлә менән алдап алыу (электереу, белеу); **выудить подробности** хәйлә менән бөтә нескәлектәрен белеу

ВЫУЖИВАТЬ несов. см. **выудить**

ВЫУТЮЖИТЬ сов. что үтекләу, үтекләп алыу (бөтөрөү); **выутюжить брюки** салбарзы үтекләп алыу

ВЫУЧИВАТЬ несов. см. **выучить**

ВЫУЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. **выучиться** 2. *страд. от выучивать*

ВЫУЧИТЬ сов. 1. что өйрәнәү, укып иштә калдырыу, ятка белеу, ятлау; **выучить урок** дәрес өйрәнәү, ятлау; **выучить стихотворение** шифыр ятлау 2. *кого-что, чему* или с *неопр.* өйрәтеу, укытыу; **выучить играть на гитаре** *кого-л. кемделер* гитарала уйнарга өйрәтеу 3. *кого-что; разг.* өйрәтеу, акылга ултыртыу, кәрәген биреу

ВЫУЧИТЬСЯ сов. 1. *чему* или с *неопр.* өйрәнәү, өйрәнәп етеу, өйрәнәп китеу, өйрәнәп алыу; **выучиться писать** язырга өйрәнәү; **выучиться бегать на коньках** конькиза йүгерергә өйрәнәп алыу 2. *разг. (приобрести привычку)* гәзәтләнәү, өйрәнәү; **выучиться курить** тартырга гәзәтләнәү 3. (*закончить учёбу*) укып бөтөрөү (сыгыу), укыузы тамамлау

ВЫУЧКА ж 1. *разг. см. выучить* 2; **отправит** на **выучку** к **мастеру** мастерга укытырга ебөрөү 2. (*умение, навыки*) алган белем, күнекмә

ВЫХАЖИВАТЬ несов. см. **выходить** II

ВЫХАРКАТЬ сов. что; *разг.* кақырыу, кақырык сыгарыу; **выхаркать мокроту** кақырыкты сыгарыу

ВЫХАРКИВАТЬ несов. см. **выхаркать**

ВЫХВАТИТЬ сов. 1. *кого-что* тартып (эләктереп) алыу; **выхватить из рук наган** кулдан наганды тартып алыу 2. *что* тартып (һурып) алыу, тартып (һурып) сыгарыу; **выхватить саблю из ножен** кылысты кындан һурып алыу 3. *что; перен.* айырып алыу; **выхватить цитату** из **текста** текстан цитатаны айырып алыу 4. *что; перен.* эләктереп алыу, йолоп алыу 5. *что; разг.* артык күп кыркып алыу, зур итеп уйып алыу; **выхватить вброд** яганы зур уйып алыу

ВЫХВАТЫВАТЬ несов. см. **выхватить**

ВЫХЛОП м; *тех.* (газ, төтөн) сыгыу (сыгарыу) (*двигателдә янган газдар*)

ВЫХЛОПНОЙ, -ая, -ое *тех.* газ (төтөн) сыгарыу ...ы; **выхлопная труба** төтөн сыгарыу торбаһы

ВЫХЛОПОТАТЬ сов. что юллап алыу, артынан йөрөп алыу; **выхлопотать разрешение** рөхсәт юллап алыу

ВЫХОД м 1. см. **выйти** 1—3, 6; **выход на рабóту** эшкә сыгыу; **выход кораблей в море** караптарзың дингезгә сыгыуы; **выход книги в свет** китаптың доньяга сыгыуы; **выход из игры** уйындан сыгыу 2. (*место*) сыгыу урыны, сыгыу юлы, сыгыу ишеге; **запасный выход** запас сыгыу урыны; **стоять у выхода** сыгыу юлында тороу 3. *перен.* сыгыу юлы, котолоу юлы (сараһы); **найти выход из затруднения** кыйынлыктан котолоу юлын табыу 4. (*коллективно произведённого продукта*) сыгыш; **норма выхода** сыгыш нормаһы; **выход зерна** бөртөклә ашылыктың сыгышы 5. (*обнажение горных пород*) сыгыу, өскә сыгыу (калкыу); **выходы вулканического туфа** вулканик туфтың өскә сыгыуы ♦ **дать (найти и т.п.) выход** *чему* юл куйыу (табыу); **знать все ходы и выходы** бөтәһән дә белеп тороу, хәбәрҙар булыу

ВЫХОДЕЦ м 1. (*переселенец*) күсеп килгән кеше, килмешәк 2. (*о социальной среде*) сыккан кеше; **выходец из крестьян** крастиңдарҙан сыккан кеше

ВЫХОДИТЬ I сов. что; *разг. (побывать во многих местах, исходит)* йөрөп сыгыу, гизеп сыгыу

ВЫХОДИТЬ II сов. *кого-что; разг.* 1. (*помочь выздороветь*) тәрбиәләп һауықтырыу, аякка бастырыу 2. (*вырастить*) карап (тәрбиәләп) үстөрөү; **выходить здорового ребёнка** сәләмәт бала тәрбиәләп үстөрөү

ВЫХОДИТЬ несов. 1. см. **выйти** 2. карау, сыгыу; **окна выходят в сад** тәзрәләр баксага карай 3. *в знач. вводн. сл.;* *разг.* тимәк, шулай итеп; **выходит, вы из Башкортостана** тимәк, һез Башкортостандан инде ♦ **не выходить из головы** (из *ума*) баштан (иштән) сыкмау

ВЫХОДКА ж 1. кыланыш, сыгыш; **мальчишеская выходка** малайҙарса кыланыш; **выходка против** *кого-л. кемдәләр* каршы сыгыш 2. *разг.* сыгыш, сыгыу хәрәкәте (*бейеүзә*)

ВЫХОДНОЙ, -ая, -ое 1. сыгыу ...ы, сыга торған; **выходная дверь** сыга торған ишек; **выходные отверстия** сыгыу тишеге 2. (*парадный*) әрле, кәзерлегә кейә торған, кеше араһына кейә торған; **выходной костюм** кеше араһына кейә торған костюм 3. (*в сочетании с суц. "день"*) ял ...ы; **выходной день** ял көнө 4. *в знач. суц.* **выходной м;** *разг.* ял, ял көнө; **провести выходной вместе** ялды бергә узгарыу ♦ **выходные пособия** эштән киткәндә түләү сыгыу (пособие); **выходная роль** бәләкәй (генә) роль (*театрҙа*); **выходные сведения** (данные) китаптың нәшер ителеүенә кағылышлы мәғлүмәттәр

ВЫХОДЯЩИЙ: из **ряда** вон **выходящий** гәзәттән тыш, бик һирәк була торған

ВЫХОЛАШИВАТЬ *несов. см. выхолостить*
ВЫХОЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от выхолостить*
2. *прил. тәрбиәлә, назлы, иркә*

ВЫХОЛИТЬ *сов. кого-что* иркәләп (назлап, кәзерләп, тәрбиәләп) үстөрөү (карау); **выхолить коня** атты кәзерләп тәрбиәләп үстөрөү

ВЫХОЛОСТИТЬ *сов. 1.* *кого* бестерөү, Һылыулау, көйзөрөү; **выхолостить жеребца** айгыр-зы бестерөү **2.** *что; перен.* асылын юк итеү, мәгәнән бөтөрөү, мәгәнәһезләндерөү; **выхолостить идею** идеяның мәгәнән бөтөрөү

ВЫХУХОЛЬ *м и ж 1.* йофар **2.** (*мех*) йофар тиреһе

ВЫЦАРАПАТЬ *сов. что 1.* (*царапая, выдрать*) тырнап алыу (бөтөрөү, сыгарыу, йыртыу) **2.** *перен., разг.* көскә алыу, көскә эләктерөү, электереп алыу, азат итеү; **выцарапать деньги** аксаны көскә эләктерөү **3.** (*царапая, избразить*) тырнак менән языу (һызыу); **выцарапать надпись** языуы тырнак менән языу

ВЫЦАРАПЫВАТЬ *несов. см. выцарапать*
ВЫЦВЕСТИ *сов.* уңыу, уңып бөтөү, төһөһәләнәү, төһө бөтөү (уңыу); **платье выцвело** күлдәк уңған

ВЫЦВЕТАТЬ *несов. см. выцвести*
ВЫЦЕДИТЬ *сов. что 1.* һөзөү, һөзөп алыу (бөтөрөү); **выцедить молоко** һөттө һөзөү **2.** *прост. (медленно выпить)* һемереп эсеү (эсеп бөтөрөү), һемереп куйыу, һемерөү **3.** *перен., прост. (сказать очень медленно)* теште кысып әйтеү, теш араһынан һығып сыгарыу

ВЫЦЕЖИВАТЬ *несов. см. выцедить*
ВЫЦЕКАНИВАТЬ *несов. см. вычеканить*

ВЫЧЕКАНИТЬ *сов. что* койоп (сүкеп, һуғып) яһау (төшөрөү); **вычеканить монету** акса һуғыу

ВЫЧЕРКИВАТЬ *несов. см. вычеркнуть*
ВЫЧЕРКНУТЬ *сов. кого-что* һызыу, һызып ташлау; **вычеркнуть фамилию из списка** фамилияны исемлектән һызып ташлау

ВЫЧЕРПАТЬ *сов. что* һосоп алып бөтөрөү, һосоп алыу; **вычерпать воду** һыуы һосоп алып бөтөү

ВЫЧЕРПЫВАТЬ *несов. см. вычерпать*
ВЫЧЕРТИТЬ *сов. что* һызыу, һызып төшөрөү (әзерләү); **вычертить план района** райондың планын һызыу

ВЫЧЕРЧИВАТЬ *несов. см. вычертить*
ВЫЧЕСАТЬ *сов. 1.* *кого-что (зрелом, расчёской)* тарау, тарап алыу (сыгарыу); **вычесать пёрхоть из волос** сәстән қауакты тарап сыгарыу **2.** *что (очистить, обработать)* тарау, тарап эшкәртеү (тазаргыу), тәрәшләү, тәрәшләп бөтөрөү (сығыу); **вычесать лён** егенде тәрәшләү

ВЫЧЕСТЬ *сов. что 1.* алыу, алып ташлау; **вычесть два из пяти** биштән икене алыу **2.** *тотоп калыу (алып калыу), тотоу;* **вычесть задолженность** бурысты тотоп алып калыу

ВЫЧЁСЫВАТЬ *несов. см. вычесать*
ВЫЧЕТ *м 1.* *см. вычесть 2.* (*удержанная сумма*) тотоп калыңған акса, тотолған акса; **сделать вычет** акса тотоп алып калыу; **вычет за страховку** страховка өсөн акса тотоп калыу ♦ **за вычетом** иһәпкә алмағанда

ВЫЧИСЛЕНИЕ *с 1.* *см. вычислить; вычисление процентов* проценттар иһәпләп сыгарыу **2.** *хисаплау (иһәпләү) һөзөмтәһе, хисаплап (иһәпләп) сыгарыу; вычисления бухгалтера* бухгалтерзың иһәпләп сыгарыуы

ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** иһәпләү (хисаплау) ...ы, иһәпләп (хисаплап) сыгарыу ...ы; **вычислительные работы** иһәпләү эштәре **2.** иһәпләү ...ы, иһәпләй торған; **вычислительные машины** иһәпләү машиналары

ВЫЧИСЛИТЬ *сов. что* хисаплау, иһәпләү, хисаплап (иһәпләп) сыгарыу; **вычислить скорость и направление движения льдов** боззарзың хәрәкәт тизлеген һәм йүнәләшен иһәпләп сыгарыу

ВЫЧИСЛЯТЬ *несов. см. вычислить*
ВЫЧИСТИТЬ *сов. что* тазаргыу, тазаргып (һуйыу) алыу; **вычистить пальто** пальтоны тазаргыу

ВЫЧИСТИТЬСЯ *сов.* тазарыныу, тазарыныңп алыу

ВЫЧИТАЕМОЕ *с; мат.* алыусы, кәметегөсе
ВЫЧИТАНИЕ *с; мат.* алыу, алыу гәмәле; **правила вычитания** алыу қағизәһе

ВЫЧИТАТЬ *сов. что 1.* *разг. (читая, узнать)* укып белөү (алыу) **2. *спец. (читая, исправит)* укып төзәтеү, укып, төзәтеп сығыу; **вычитать рукопись** кульязманы укып, төзәтеп сығыу**

ВЫЧИТАТЬ *несов. см. вычесть*
ВЫЧИТЫВАТЬ *несов. см. вычитать*
ВЫЧИЩАТЬ *несов. см. вычистить*
ВЫЧИЩАТЬСЯ *несов. 1.* *см. вычиститься 2.* *страд. от вычищать*

ВЫЧУРНОСТЬ *ж* бормалы-һырмалылык, үтә кушшылык, кабарыңкы; **вычурность языка** телдең үтә кушшылығы

ВЫЧУРНЫЙ, -ая, -ое бормалы-һырмалы, үтә кушшы, үтә (артык) семәрле, артык бизәкле; **вычурный стиль** артык семәрле стиль; **вычурная рама** артык бизәкле рама

ВЫШАГИВАТЬ *несов.; разг.* атлау, атлап йөрөү (*эре йәки тигез азымдар менән*); **в волнении** шыһағыват по көмнәте тулкынлануыҙан бүлмә буйлап атлап йөрөү

ВЫШВЫРИВАТЬ *несов. см. вышвырнуть*
ВЫШВЫРНУТЬ *сов. кого-что; разг. 1.* (*выбросить*) бырақтырыу, алып ыргау, алып бәрәү, ыргытыу, алып ташлау; **вышвырнуть бутылку** шешәне атып бәрәү **2.** (*вытолкнуть, выгнать*) төрткөләп сыгарыу, сыгарып ташлау, кыуып сыгарыу

ВЫШЕ

ВЫШЕ 1. *сравн. ст. от высо́кий и высо́к* бейегерэк, югарырак 2. *нареч.* югары, өскә, югарырак, өскәрәк; **пять лет и выше** биш һәм унан югарырак йәштәге; **на шестой этаж и выше** алтынсы катка һәм өскәрәк 3. *предлог с род. п. (вне, сверх чего-л.)* тыш, югарырак, өстөнөрәк; **быть выше предрассудков** хөрәфәттәрҙән өстөнөрәк булыу 4. *предлог с род. п. (вверх по течению от какого-л. места)* өстәрәк, югарырак, өстә, югарыла; **выше пристани** пристандан югарырак 5. *нареч.* югарыла, бынан алда, өстә, югарырак, өстәрәк, бынан элек; **об этом говорилсь выше** был турала югарыла әйтелде

ВЫШЕ... *урыҫ телендәге кушма һүҙҙәрҙән “чрзә”, “югарыла”, “бынан алда”, “бынан элек” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ.,* **вышеприведённый** югарыла килтерелгән; **вышесказанный** алда әйтелгән

ВЫШЕСТОЯЩИЙ, -ая, -ее югары, югарылағы; **вышестоящие органы** югары органдар

ВЫШИВАТЬ *несов. см. вышить*

ВЫШИБИТЬ *сов.; разг.* 1. *что* һугып (бәреп) сыгарыу, һугып (бәреп) төшөрөү, сыгара һугыу; **вышибить шпáгу из руки** шпаганы кулынан һугып төшөрөү; **вышибить оконную ра́му** тәҙрә рамын бәреп сыгарыу 2. *кого* кыуып сыгарыу; **вышибить противника из деревни** дошманды ауылдан кыуып сыгарыу ♦ **вышибить дух (душу) из кого** һугып (бәреп) үлтереү

ВЫШИВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое сигеү ...ы, сиген ...ы; **вышивальные нитки** сигеү ептәре

ВЫШИВАЛЬЩИЦА *ж* сигеүсе (кагын-кыз)

ВЫШИВАНИЕ *с* 1. *см. вышивать; обучаться* **вышиванию** сигеүгә өйрәнеү 2. (*вышиваемая вещь*) сигеү, сиген, сиккән нәмә

ВЫШИВАТЬ *несов. см. вышить*

ВЫШИВКА *ж* 1. *см. вышить; заниматься* **вышивкой** сигеү менән шөгөлләнеү 2. (*узор*) сигелгән бизәк, семәр, нағыш, кайма; **нарядная вышивка** матур сигеү; **платье с вышивкой** нағышлы күлдәк

ВЫШИВНОЙ, -ая, -ое *разг.* сиккән, сигелгән; **вышивной воротник** сигеүле яга; **вышивные рукава** сигелгән еңдәр

ВЫШИНА *ж* 1. бейеклек, озонлок; **столб вышиною в сажень** бер сажин бейеклегендәге бағана 2. югарылык, югары; **звёзды поблёскивают в вышине** югарыла йондоззар йымылдай

ВЫШИТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от вышить* 2. *прил.* сигеүле, кайыулы, нағышлы; **вышитая рубашка** сигеүле күлдәк

ВЫШИТЬ *сов.* 1. *что (украсить узорным шитьём)* сигеү, сигеп бизәү; **вышить узор** бизәк сигеү; **вышить глáдью** шыма сигеү менән сигеү 2. *кого-что (изобразить)* сигеү, сигеп төшөрөү, сигеп эшләү (яһау); **вышить метки на белье** түшәк кәрәк-ярағына сигеп билдә яһау

ВЫШКА *ж* **вышка; буровая вышка** быраулау вышкаһы; **прыжок в воду с вышки** вышкандан һууга һикереү

ВЫШКОЛИТЬ *сов. кого-что; разг.* тәртипкә өйрәтеү, тәрбиә биреү, өйрәтеү; **вышколить мальчика** малайзы тәртипкә өйрәтеү

ВЫШЛИФОВАТЬ *сов. что* 1. шымартыу, ышкып шымартыу 2. *перен., разг.* эзпкә инде-реү, тәртипкә өйрәтеү

ВЫШЛИФОВАТЬСЯ *сов.* 1. шымарыу 2. *перен., разг.* эзпкә инеү, тәртипкә өйрәнеү

ВЫШУТИТЬ *сов. кого-что* келкөгә калдырыу, өстөнән көлөү

ВЫШУЧИВАТЬ *несов. см. вышутить*

ВЫЩЕЛАЧИВАТЬ *несов. см. выщелочить*

ВЫЩЕЛАЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. выщелочиться* 2. *страд. от выщелачивать*

ВЫЩЕЛОЧИТЬ *сов. что; тех., хим.* шыйыкса менән иретеп сыгарыу (иретеп алыу); **выщелочить дубильные вещества из древесины** ұзағастан дуллау матдәләрен шыйыкса менән иретеп алыу

ВЫЩЕЛОЧИТЬСЯ *сов.; тех., хим.* иреп сығыу (*шыйыкса тәьсирендә*)

ВЫЩЕРБИТЬ *сов. что; разг.* киртмәкләү, сугырмаклау, сирылтыу; **выщербить топор** балтаны сирылтыу

ВЫЩЕРБИТЬСЯ *сов.; разг.* киртмәкләнеү, сугырмакланыу, сирылыу

ВЫЩЕРБЛЯТЬ *несов. см. выщербить*

ВЫЩЕРБЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. выщербиться* 2. *страд. от выщерблять*

ВЫЩИПАТЬ *сов. что* йолкоу, йолкоп бөтөрөү, йолкколау, өзәү, өзгөләү; **выщипать перья** йөн йолкоу; **выщипать траву** үләнде йолкоп бөтөрөү

ВЫЩИПНУТЬ *сов. что* йолкоу, йолкоп алыу (сыгарыу); **выщипнуть перо** кауырһынды йолкоп алыу

ВЫЩИПЫВАТЬ *несов. см. выщипать*

ВЫЯВИТЬ *сов.* 1. *что* күрһәтеү, асып биреү; **выявить свой талант** үз талантын күрһәтеү 2. *кого-что* фашлау, асыу, асыклау; **выявить преступника** енайтсене фашлау; **выявить недостатки** етешһезлектәрҙе асыу

ВЫЯВИТЬСЯ *сов.* фашланыу, асылыу, асыкланыу, беленеү; **выявились ошибки** хаталар асыкланды

ВЫЯВЛЯТЬ *несов. см. выявить*

ВЫЯВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. выявитьсь* 2. *страд. от выявлять*

ВЫЯСНИТЬ *сов. что* асыклау, аныклау, (асыклап) белеү; **выяснить обстановку** халде асыклау

ВЫЯСНИТЬСЯ *сов.* асыкланыу, аныкланыу, беленеү, аңлашылыу

ВЫЯСНЯТЬ *несов. см. выяснить*

ВЫЯСНЯТЬСЯ *несов.* 1. *с.м.* **выясниться** 2. *страд.* от **выяснить**

ВЬЕТНАМСКИЙ, -ая, -ое вьетнам(дар) ...ы, Вьетнам ...ы; **вьетнамский язык** вьетнам теле

ВЬЕТНАМЦЫ *мн.* вьетнамдар, вьетнам халкы // *ед.* **вьетнамец** *м* вьетнам ир-аты; **вьетнамка** *ж* вьетнам катын-кызы

ВЬЮГА *ж* буран, ыжгыр буран

ВЬЮЖНО 1. *нареч.* буранлы 2. *в знач. сказ., безл.* буранлау, буран булгу; **сегодня вьюжно** бөгөн буранлай

ВЬЮЖНЫЙ, -ая, -ое буранлы; **вьюжная** погода буранлы көн; **вьюжный ветер** буранлы ел

ВЬЮК *м* йөк (*хайуан өстөндөгө*), арткак

ВЬЮН *м* 1. *зоол.* (*рыба*) эт балыгы, накалсан 2. *разг.* (*о ловком или пронырливом человеке*) йылгыр, етез (*кеше*) 3. *прост.* өйөрмө (*кар, һыу һ.б.*)

ВЬЮНОК *м* сырмалсык, эт эсәге; **вьюнок** полевой эт эсәге (*кий үләне*)

ВЬЮРОК *м* алакас тургай

ВЬЮЧИТЬ *несов.* *кого-что* арткаклау, артыу (*атка, дөйгә һ.б.*)

ВЬЮЧНЫЙ, -ая, -ое 1. йөк ...ы, арткак ...ы; **вьючные ремни** арткак кайыштары 2. йөк ...ы, арткак ...ы, йөк йөрөтө торган, арткак йөрөтө торган, йөклө, арткаклы; **вьючное седло** арткак эйөрө; **вьючное животное** йөк йөрөтө торган хайуан

ВЬЮШКА *ж* йүшкә, мөрийә япкысы

ВЬЮЩИЙСЯ, -аяся, -еся 1. *прич.* от **виться** 2. *прил.* уралыусан, сырмалсык, сырмалыусан, үрмәле; **вьющеся растение** сырмалыусан үсемлек 3. *прил.* (*волнистый*) бөзрә, тулкынланып торган; **вьющиеся волосы** бөзрә сәс

ВЯЖУЩИЙ, -ая, -ея 1. *прич.* от **вязать** 2. *прил.* (*терпкий*) курыштырыусан, (ауыз) курыша торган; **вяжущее лекарство** ауыз курыштыра торган дарыу 3. *прил.; тех.* бәйләүсә, катыргыс, беркеткес; **вяжущие материалы** катыргыс материалдар

ВЯЗ *м* карама (*агас*)

ВЯЗАЛЬНЫЙ, -ая, -ое бәйләү ...ы, бәйләй торган; **вязальная машина** бәйләү машинаһы

ВЯЗАЛЬЩИК *м* и **ВЯЗАЛЬЩИЦА** *ж* бәйләүсә; **вязальщик снопов** көлтә бәйләүсә ир

ВЯЗАНИЕ *с.с.* **вязать** 1, 3; **вязание снопов** көлтә бәйләү; **вязание носков** ойокбаш бәйләү

ВЯЗАНКА *ж; разг.* (бер) косак, (бер) бәйләм, (бер) бау; **вязанка дров** бер косак утын; **вязанка соломы** бер бәйләм һалам

ВЯЗАНЫЙ, -ая, -ое бәйләнгән, бәйләм; **вязаная кофта** бәйләнгән кофта

ВЯЗАТЬ *с* (*вещь*) бәйләм; **вязать в руки** **вязанье** бәйләмде кулга алыу

ВЯЗАТЬ *несов.* 1. *что* бәйләү; **вязать веники** миндек бәйләү 2. *кого-что* бәйләү, аяк-кулды бәйләү, бәйләп тотоу; **вяжите егб** бәйләгез уны

3. *что* бәйләү; **вязать крючком** ыргак энә менән бәйләү; **вязать носки** ойокбаш бәйләү 4. *что* и *без доп.* курыштырыу, курышыу; **черемуха вяжет рот** муйыл ауызды курыштыра; **во рту вяжет безл.** ауыз курыша 5. *что; тех.* (*скрепляет*) ойкаштырыу, беркетеу; **вязать кирпичи** **цементом** кирбестәрзе цемент менән беркетеу

ВЯЗАТЬСЯ *несов.* 1. *с чем* (*согласовываться*) тура (тап) килеу, ярашыу 2. *страд.* от **вязать** ♦ *не вяжется (дело, разговор)* (эш, һүз) килеп сыкмай (*рәте юк, көйө юк*)

ВЯЗКА *ж* 1. *с.м.* **вязать** 1, 3, 5; **вязка снопов** көлтә бәйләү 2. *прост.* бау; **вязка ключей** бер бау аскыстар

ВЯЗКИЙ, -ая, -ое 1. йәбешкәк, йәбешесән, үзле, һузылыусан; (*о снеге*) һыгы, епшек; **вязкое вещество** йәбешкәк матдә; **вязкая глина** үзле балсык 2. баткаклы, баткыл, төпкә тарткан; **вязкое дно реки** йылганың баткыл төбө; **вязкая дорога** баткаклы юл 3. *разг. с.м.* **вяжущий** 2

ВЯЗКОСТЬ *ж* йәбешкәклек, үзлек, һузылыусанлык; **вязкость глины** балсыктың үзлеклеге

ВЯЗНУТЬ *несов.* 1. батыу, баткылга төшөү, аяк батыу; **вязнуть в снегу** карза батыу 2. (*увязая, погибать*) батып үлеу, төшөп батыу; **вязнуть в тряпине** баткылга батып үлеу 3. *разг.* (*застревать*) кысылыу, инеп калыу; **мясо вязнет в зубах** ит тешкә кысыла

ВЯЗЬ *ж* 1. (*узор*) үрелмә, үрелмә бизәк 2. сәмәрле языу, үрелдереп языу; **арабская вязь** сәмәрле гәрәп языгуы

ВЯЛЕННЫЙ, -ая, -ое какланган, кипкән; **вяленое мясо** какланган ит

ВЯЛИТЬ *несов.* *что* каклау, киптереу

ВЯЛИТЬСЯ *несов.* 1. какланыу, кибеу (*асык һауала*) 2. *страд.* от **вялить**

ВЯЛОСТЬ *ж* 1. бәлтерәү, һәлперәйеу; **вялость мышц** мускулдарзын бәлтерәүе 2. (*отсутствии энергии*) һүлпәнлек, дәрһезлек, һүрәнлек

ВЯЛЫЙ, -ая, -ое 1. (*о растениях*) һулыган, шингән, быжыган; **вялая сирень** һулыган сирень 2. бәлтерәгән, һәлперәйгән; **вялые мышцы** бәлтерәгән мускулдар 3. һүлпән, дәрһез, төшөнкө; **вялое настроение** төшөнкө кәйеф; **вялый мальчик** һүлпән малай

ВЯНУТЬ *несов.; прич., перен.* һулыу, шиңеу, быжыу

ВЯХИРЬ *м* әберсен, ала күгәрсен

ВЯЩИЙ, -ая, -ея *уст., книжн.* зурырак, көслөрәк, күбәрәк, ныгырак; **для вящей убедительности** ныгырак ышандырыу өсөн

ГАБАРДИН *м* габардин (*тукыма төрө*); **чёрный габардин** кара габардин

ГАБАРДИНОВЫЙ, -ая, -ое габардин; **габардиновый костюм** габардин костюм

ГАБАРИТ *м* габарит (**1.** *машина, күпер, вагон кечек нэмэлэрзең тышкы Һызаты һәм күләме* **2.** *тимер юл буйында бер ниндэй зә королма төзөргә рөхсәт ителмэй торган аралык*)

ГАБАРИТНЫЙ, -ая, -ое габарит ...ы ♦ **габаритные ворота** *ж.-д.* габарит капкалары

ГАВАНСКИЙ: **гаванская сигара** *уст.* гавана сигараһы

ГАВАНЬ *ж* гавань (*диңгез йәки йылга буйының караптар туктар өсөн хезмәт иткән ышык урыны*); **естественная гавань** тәбиғи гавань; **незамёрзая гавань** туңмай торган гавань

ГАВ-ГАВ *межд.* һау-һау, арç-арç

ГАВКАТЬ *несов.*; *прост.* һауылдау, һаулау, арсылдау

ГАВКНУТЬ *сов.* һау итеп калыу

ГАГА *ж* гага (*полярд диңгез өйрәге*)

ГАГАРА *ж* гагара (*төнъяк диңгеззәрәге эре һыу кошо*)

ГАГАРИЙ, -ья, -ье гагара ...ы; **гагарье гнездо** гагара ояһы

ГАГАУЗСКИЙ, -ая, -ое гагауз ...ы; **гагаузский язык** гагауз теле

ГАГАУЗЫ *мн.* гагауздар, гагауз халкы // *ед.* **гагауз** *м* гагауз ир-аты; **гагаузка** *ж* гагауз катын-кызы

ГАГАЧИЙ, -ья, -ье гага ...ы; **гагачий пух** гага мамығы

ГАД **1.** *обычно мн.* гады хәшәрәт, һөйрәләүсе (*йылан, бака һ.б.*) **2.** *прост., бран.* хәшәрәт (әшәке) кеше

ГАДАЛКА *ж* күрәзә, күрәзәсе, фал асыусы, нокотсо (катын-кыз)

ГАДАНИЕ *с см.* гадать; **заниматься гаданием** күрәзәлек итеу

ГАДАТЬ *несов.* **1.** бағымсылау, күрәзәлек итеу, нокот (фал) һалыу **2.** *о чём; разг. (предполагать)* фараз итеу, самалау, тип уйлау; **гадать о намерениях чых-л.** кемдеңдер уй-ниәте хақында фараз итеу ♦ **гадать на кофейной гуще** бушка күрәзәлек итеу, буш фараз менән булыу; **не думал, не гадал** башка ла килмәне; уйга ла инеп сыкманы; ике ятып, бер төшкә инмәне

ГАДИНА *ж*; *прост., бран.* хәшәрәт, әшәке, кәбәхәт

ГАДИТЬ *несов.* **1.** *разг.* бысратыу, шакшылау (*хайуанга, кош-кортка карата*) **2.** *кому; прост. (вредить)* бысраклык (бозоклок) эшләу

ГАДКИЙ, -ая, -ое ерәнес, әшәке, кәбәхәт; **гадкий человек** әшәке кеше; **гадкие слова** ерәнес һүззәр

ГАДКО **1.** *нареч.* алама, насар; **гадко поступить** алама эш эшләу **2.** *в знач. сказ.* әшәке, алама; **его поведение гадко** уның кыланышы әшәке

ГАДЛИВОСТЬ *ж* ерәнеслек, әшәкелек; **чувство гадливости** ерәнеслек тойгоһо

ГАДЛИВЫЙ, -ая, -ое ерәнес, сикәнес, әшәке; **гадливое чувство** әшәке хис

ГАДОСТЬ *ж; разг.* **1.** бысрак (әшәке) нәмә; **выбрось эту гадость** ташла шул бысрак нәмәнә **2.** (*низкий поступок*) насарлык, аламалык, әшәкелек; **наделать гадостей** насарлык эшләп ташлау **3.** (*мерзкие слова*) оятыз (әзәпһез) һүззәр; **говорить гадости** әзәпһез һүззәр һөйләу

ГАДЮКА *ж* кара йылан

ГАЕЧНЫЙ, -ая, -ое гайка ...ы; **гаечный ключ** гайка аскысы; **гаечная резьба** гайка һыры

ГАЗ I *м* газ; **природный газ** тәбиғи газ; **слезоточивый газ** йәш ағызыусы газ; **удушливый газ** тонсокторгос газ; **ядовитый газ** ағыулы газ; **газы в кишечнике** эсәктәге газ ♦ **дать газ** газ биреу (*тизлекте арттырыу өсөн*); **на полном газе (газу)** иң зур тизлектә; **сбавить газ** газды кәметеу (*тизлекте кәметеу өсөн*)

ГАЗ II *м* газ (*тукыма*); **шарф из газа** газ шарф

ГАЗАВАТ *ж* гәзәуат (*мосолмандарзың ислам өсөн һуғышы*)

ГАЗАНУТЬ *сов.*; *прост.* газга баһып ебәрәу

ГАЗГОЛЬДЕР *м* газгольдер (*газды туплау, һаклау һәм газ цткәргес селтәргә ебәрәу яйланмаһы*)

ГАЗЕЛЬ I *ж* гәзәл (*антилопа төрө*)

ГАЗЕЛЬ II *ж; лит.* гәзәл (*Көнсығыш поэзияһында күп ижекле ике юллык строфалардан торған аралаш рифмалы лирик шигыр формалы*); **классические образцы газели** гәзәлден классик өлгөләрә

ГАЗЕТА *ж* гәзит; **вечерняя газета** киске гәзит; **молодёжная газета** йәштәр гәзите; **подписаться на газету** гәзиткә язылыу

ГАЗЕТНЫЙ, -ая, -ое гәзит ...ы; **газетное общение** гәзит хәбәр; **газетная статья** гәзит мәкәләһе; **газетный язык** гәзит теле

ГАЗЕТЧИК *м; разг.* **1.** гәзитсе, гәзит хезмәткәрә; **опытный газетчик** тәҗрибәле гәзитсе **2.** гәзитсе, гәзит һатыусы (*урамда*)

ГАЗИК *м; разг.* газик (*ГАЗ маркалы автомобиль*)

ГАЗИРОВАНИЕ *с см.* газировать

ГАЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от газировать* **2.** *прил.* газлы; **газированная вода** газлы һыу

ГАЗИРОВАТЬ *несов. что* газлау, газландырыу; **газировать** *вду* һузуы газлау

ГАЗИРОВАКА *ж; разг.* газлы һуы; **пить газировку** газлы һуу эсеу

ГАЗИФИКАТОР *м* газификатор (*һөнәр*); **раббтаты газификатором** газификатор булып эшләу

ГАЗИФИКАЦИЯ *ж* 1. газификация (*каты ягьулыкты газга әйләндереу*) 2. газ үткәреу, газ менән тәмнин итеу; **проводить газификацию** газ үткәреу

ГАЗИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. газга әйләндереу; **газифицировать уголь** күмерзе газга әйләндереу 2. газ индереу, газ үткәреу, газификациялау; **газифицировать квартиры** фатирзарга газ индереу

ГАЗИФИЦИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от газифицировать*

ГАЗО... *кушма һүзәрзең “газ”, “газлы” мәгәнәһендәге беренсе өлшө, мәс., газотурбина* газ турбинаһы

ГАЗОБАЛЛОННЫЙ, -ая, -ое газ баллондары ...ы, газ баллонлы; **газобаллонный автомобиль** газ баллонлы автомобиль

ГАЗОБЕЗОПАСНЫЙ, -ая, -ое газ куркынысы булмаган; **газобезопасная зона** газ куркынысы булмаган зона

ГАЗОВАТЬ *несов.; прост.* газга басыу (*автомашинала, самолётта һ.б. газды көсәйттеп, тизлекте арттырыу*)

ГАЗОВИК *м; разг.* газовик, газсы (*газ сәнәгәтәндә эшләүсе*)

ГАЗОВЩИК *м* газсы (*газификация эшендә эшләүсе*); **раббтаты газовщиком** газсы булып эшләу

ГАЗОВЫЙ I, -ая, -ое газ ...ы; **газовая атака** газ һөжүме; **газовая плита** газ плитәһе; **газовая промышленность** газ сәнәгәте; **газовое отопление** газ менән йылытыу ♦ **газовая гангрена** газ гангренаһы (*анаэроб бактерия менән ағыуланған йәрэхәттә барлыкка килгән каты ауырыу*); **газовая резка** газ менән кыркыу (*металды*); **газовая сварка** газ менән претеп йәбештереу

ГАЗОВЫЙ II, -ая, -ое газ; **газовый шарф** газ шарф (*үтә күренмәле тукыма*)

ГАЗОГЕНЕРАТОР *м* газогенератор (*каты йәки шыйык ягьулыкты газга әйләндере торган аппарат*)

ГАЗОГЕНЕРАТОРНЫЙ, -ая, -ое газогенератор ...ы; **газогенераторная установка** газогенератор королмаһы

ГАЗОЛИН *м* газолин (*нефттән кыуып алынған шыйык ягьулык*)

ГАЗОЛИНОВЫЙ, -ая, -ое газолин ...ы; **газолиновый двигатель** газолин менән эшләй торған двигатель

ГАЗОМЕР *м* газомер, газ үлсәгес; **установить газомёр** газомер куйыу

ГАЗОМЕТР *м* газомер (*һауыт*); **измерять газометром** газомер менән үлсәу

ГАЗОН *м* газон (*баксала, паркта үлән сәселгән, йәки үләнә тигез итеп кыркылған майзансык*)

ГАЗОНЕПРОНИЦАЕМОСТЬ *ж* газ үткәрмәүсэнлек

ГАЗОНЕПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое газ үткәрмәүсэн (*үткәрмәй торған*)

ГАЗОНОСНЫЙ, -ая, -ое газлы, газы булған; **газонасный пласт** газлы катлам

ГАЗООБМЁН *м; биохим.* газ алмашыныу (*тере организмда*)

ГАЗООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое газ хәләндәге; **газообразное вещество** газ хәләндәге матдә

ГАЗОПРОВОД *м* газ торбаһы (*газ ебәрәу торбаһы*); **магистральный газопровод** магистраль газ торбаһы

ГАЗОПРОНИЦАЕМОСТЬ *ж* газ үткәреүсэнлек

ГАЗОПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое газ үткәреүсэн

ГАЗОУБЕЖИЩЕ *с* газдан һаклануу урыны

ГАЗОХРАНИЛИЩЕ *с* газ һаклау урыны

ГАЙДАМАК *м; ист. 1.* гайдамак (*XVIII б. поляк алһауыттарына каршы баш күтәргән украин казагы*) 2. *мн.* гайдамаки гайдамактар (*1918—1920 йй. Граждандар һуғышы вакытында Украинала совет власына каршы көрәшкән отрядтар*)

ГАЙДУК *м; ист.* гайдук (*XV—XIX бб. Балкан илдәрендә һәм Венгрияла төрөк һакимлығына каршы көрәштә катнашыуысы*)

ГАЙКА *ж* гайка; **завинтитть гайку** гайканы боуру; **ослабить гайку** гайканы бушагыу ♦ **закрутить (подкрутить) гайки** талапты көсәйтеу

ГАЙМОРИТ *м; мед.* гайморит (*танау эсенең лайлалы катламының ишеге*)

ГАЙМОРОВ; **гайморова пблость** *анат.* гаймор кыуышылығы (*өскө теш казналығының танау эргәһендәге һөйәк кыуышылығы*)

ГАК I *м; мор.* гак (*корос ыргак*)

ГАК II; *с* **гаком** артыгы менән, -тан артыгырак; **два километра с гаком** ике километрзан артыгырак

ГАЛАКТИКА *ж* галактика (*йыһан кичләгендә йондоззар системаһы*)

ГАЛАКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое галактика ...ы; **галактические туманности** галактика томанлыктары

ГАЛАНТЕРЕЙНЫЙ, -ая, -ое галантерея ...ы; **галантерейные товары** галантерея тауарзары

ГАЛАНТЕРЕЯ *ж* галантерея (*көнкүрештә, шәхси гигиенала кулланылған вак-төйәк нәмәләр: төймә, еп, тарак, сумка һ.б.*)

ГАЛАНТНОСТЬ *ж* нәзәкәтлелек, түбәнселек

ГАЛАНТНЫЙ, -ая, -ое нәзәкәтле, түбәнселекле, ихтирамлы

ГАЛДЁЖ *м; прост.* сыр-сыу, шау-шыу; **поднять галдёж** сыр-сыу купгарыу

ГАЛДЕТЬ

ГАЛДЁТЬ *несов.*; *прост.* сыр-сыу (шау-шыу) килеу; *дети галдят* балалар сыр-сыу килә

ГАЛЁРА *ж*; *ист.* галера (*күп шикәкле зур хәрби кәмә*)

ГАЛЕРБЯ *ж* галерея (**1.** *ике бинаны тоташтырган коридор кецек озон аралык* **2.** *шахта, хәрби ныгытма кецек нәмәнәң ике олошон тоташтырган ер асты юлы* **3.** *театрза, циркта һ.б. иң югары ярус* **4.** *сәнәт эсәрзәрен һ.б. күрһәтеү өсөн куя торган махсус бина* **5.** *образдар тәзмәнә*); **стеклянная галерея** быяла галерея; **занять место на галерее** галереянан урын алыу; **картинная галерея** картина галереяһы; **галерея литературных образов** эзәби образдар галереяһы

ГАЛЁРКА *ж*; *разг.* галёрка (*театрза, циркта һ.б. иң югары ярус*); **сидеть на галёрке** галёркада ултырыу

ГАЛЁТА *ж* галет (*коро печенье*)

ГАЛЕЧНИК *м* кырсынташлык

ГАЛЕЧНЫЙ, -ая, -ое кырсынташлы; **галечный пляж** кырсынташлы һыу ингес

ГАЛИМАТЬЯ *ж*; *прост.* сафсата, юк-бар; **несть галиматью** юк-бар һөйләү

ГАЛИФЕ *с* *нескл.* галифе (*балтыры тар хәрби салбар*)

ГАЛКА *ж* сәүкә ♦ **считать галок** ауыз асып калыу, асык ауыз (мәшәү) булыу

ГАЛЛИЦИЗМ *м* галлицизм (*француз теленән үзләштерелгән һүз йәки һүзбәйләнеш*)

ГАЛЛОН *м* галлон (*АКШ-та, Англияла шыһык һәм бөртөклө есемдәрзә үлсәү берәмеге*)

ГАЛЛЫ I *мн.* (*ед. галл м*) галдар (*Франция территорияһында йәшәгән боронго кельт кәбилләре*)

ГАЛЛЫ II *мн.*; *бот.* оролар (*бактериялар, бөжәктәр һ.б. зарарлауы һөзөмтәһендә үсемлектәрзә барлыкка килә*)

ГАЛЛОЦИНАЦИЯ *ж* галлюцинация (*баш мейәһе зарарланузан һизеү ағзаларының яңылышыуы*)

ГАЛЛОЦИНИРОВАТЬ *несов.* галлюцинация менән яфалану

ГАЛОГЕНЫ *мн.* (*ед. галоген м*) галогендар (*металдар менән химик реакцияла тоз барлыкка килтерә торган фтор, йод, хлор, бром кецек химик элементтарзың дөйөм атамаһы*)

ГАЛОП *м* **1.** һикертеп сабыу **2.** *муз. галоп (иң темтағы бал бейеүе һәм шул бейеүгә музыка); играть галоп* галоп уйнау

ГАЛОПИРОВАТЬ *несов.* һикертеп сабыу; **конь галопирует** ағ һикертеп саба

ГАЛОПОМ *нареч.* **1.** һикертеп сабып, һикертеп саптырып; **лошадь пустилась галопом** ағ һикертеп саба башланы **2. перен.** бик тиз, саптырып; **события пошли галопом** вакиғалар бик тиз үтеп ките

ГАЛОЧИЙ, -ья, -ье сәүкә ...ы; **галочье гнездо** сәүкә ояһы

ГАЛОЧКА *ж* **1.** *уменьш. от галка* **2.** *разг.* билдә; **поставить галочку** билдә куйыу

ГАЛОШИ *мн.* (*ед. галоша ж*) калуш; **надевать галоши** калуш кейеү

ГАЛСТУК *м* галстук; **завязать галстук** галстук бәйләү; **носить галстук** галстук тағып йөрөү

ГАЛУН *м* ука, галун; **обшивать галуном** ука менән ситгеү

ГАЛУШКИ *мн.* (*ед. галушка ж*) галушка (*украин сумары*)

ГАЛЧОНОК *м* сәүкә балаһы, бала сәүкә

ГАЛЬВАНИЗАЦИЯ *ж* гальванизация (*даими электр тогының техникала йәки медицинала кулланылыуы*)

ГАЛЬВАНИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что гальванизациялау, гальванизация яһау (**1.** *низер аша электр тогы үткәреү* **2.** *электролиз ярҙамында низе лә булһа металл менән каплау*)

ГАЛЬВАНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гальваник (*химик реакция менән кузғытыла торған, электр тогының химик реакция юлы менән алыуа тәғәйенләнгән*); **гальванический ток** гальваник ток; **гальванические элементы** гальваник элементтар **2.** гальванизация ...ы; **гальванические процедуры** гальванизация процедуралары

ГАЛЬВАНОМЕТР *м*; *физ.* гальванометр (*көсө эз электр тогының үлсәй торған прибор*)

ГАЛЬКА *ж* кырсынташ

ГАМ *м*; *разг.* шау-шыу, сыр-сыу; **слышится гам** сыр-сыу ишетелә

ГАМАДРИЛ *м* гамадрил (*эре маймыл төрө*)

ГАМАК *м* гамак (*ял итеү өсөн баузан үрп яһалған асмалы сәңгелдәк*); **качаться в гамаке** гамакта бәүелеү

ГАМАШИ *мн.* (*ед. гамаша ж*) гамаш; **шерстяные гамашы** йөн гамаш; **надеть гамашы** гамаш кейеү

ГАМБИТ *м*; *шахм.* гамбит; **фёрзевый гамбит** фёрз гамбиты

ГАММА I *ж*; *гамма* (**1.** *бер октава эсендә югарыга йәки түбәнгә табан билдәле тәртип менән бер-бер артлы килгән тауыш тәзмәнә* **2.** *күсм. асылы бер булып та, нимә менәндәр айырылып торған күренештәр, сифаттар тәземә*); **мажорная гамма** мажорлы гамма; **гамма красок** буяуҙар гаммаһы; **играть гаммы** гаммалар уйнау

ГАММА II *ж* гамма (*грек алфавитындағы өсөнсө хәрәф атамаһы*)

ГАММА-ИЗЛУЧЕНИЕ *с*; *физ.* гамма-нурланыш

ГАММА-ЛУЧИ *мн.*; *физ.* гамма-нурлар

ГАНГРЕНА *ж*; *мед.* гангрена (*тере тукымаларзың сереүе*) ♦ **газовая гангрена** *см. газовый I*

ГАРНИТУР

ГАНГРЕНОЗНЫЙ, -ая, -ое гангрена ...ы; гангренозный процесс гангрена процессы

ГАНГСТЕР м гангстер (*бандиттар өйөрөндө катнашыусы*)

ГАНГСТЕРИЗМ м гангстерлык, гангстеризм; политический гангстеризм сэйәси гангстерлык

ГАНГСТЕРСТВО с см. гангстеризм

ГАНДБОЛ м гандбол (*кул тубы уйыны*); играть в гандбол гандбол уйнау

ГАНДБОЛИСТ м и **ГАНДБОЛИСТКА** ж гандболсы

ГАНДБОЛЬНЫЙ, -ая, -ое гандбол ...ы; гандбольный мяч гандбол тубы

ГАНТЭЛЬ ж; спорт. гантель (*гимнастик корал*); делать упражнения с гантелями гантелдәр менән күнекмәләр яһау

ГАОЛЯН м гаолян (*кытай тарыһы*)

ГАРАЖ м гараж; построить гараж гараж һалыу; ставить машину в гараж машинаны гаражга куйыу

ГАРАЖНЫЙ, -ая, -ое гараж ...ы; гаражные мастерские гараж оҫтаханалары

ГАРАНТ м; юр. гарант, гарантия биреүсе (*учреждение йәки кеше*)

ГАРАНТИЙНЫЙ, -ая, -ое 1. гарантия ...ы; гарантийный срок гарантия срогы 2. гарантиялы; гарантийное письмо гарантиялы хат; гарантийный ремонт гарантиялы ремонт

ГАРАНТИРОВАТЬ сов., несов. 1. что гарантировать гарантия биреү; гарантировать качество товара тауарзың сифатын гарантиялау 2. (*защитить*) һаклау, тәмин итеү; гарантировать от всяких неожиданностей һәр төрлө көтөлмәгән хәлдәрҙән һаклау

ГАРАНТИРОВАТЬСЯ несов. страд. от гарантировать

ГАРАНТИЯ ж гарантия (*яуаплылык йөкләмәһе*); международные гарантии халык-ара гарантиялар; продавать с гарантией гарантия менән һатыу

ГАРДЕРОБ м гардероб (1. кейем шкафы 2. йәмғәт йорттарында сисенең урыны 3. бер кешенең барлык кейем-һалымы); повесить в гардероб гардеробка эләү; сдать пальто в гардероб пальтоны гардеробка тапшырыу; обновить гардероб гардероб яңыртуу

ГАРДЕРОБНАЯ ж см. гардероб 2

ГАРДЕРОБЩИК м и **ГАРДЕРОБЩИЦА** ж гардеробсы

ГАРДИНА ж гардин; тюлевая гардина тюль гардины; повесить гардину гардин эләү

ГАРДИННЫЙ, -ая, -ое гардин, гардин ...ы; гардинный тюль гардин селтәр

ГАРЕВОЙ и **ГАРЕВЫЙ**, -ая, -ое шлак һибелгән; гаревая дорбжка шлак һибелгән юл

ГАРЁМ м һәрәм; содержать гарём һәрәм тогоу

ГАРКАТЬ несов.; прост. екереү, акырыу

ГАРКНУТЬ сов. екереп (акырып) ебәреү

ГАРМОНИЗАЦИЯ ж; муз. гармонизация, аһәңделек

ГАРМОНИЗИРОВАТЬ сов., несов. что; муз. гармонизациялау, аһәңләштереү, яңырашын килешле итеү

ГАРМОНИЗИРОВАТЬСЯ несов. страд. от гармонизировать

ГАРМОНИЗОВАТЬ сов., несов. см. гармонизировать

ГАРМОНИЗОВАТЬСЯ несов. страд. от гармонизовать

ГАРМОНИКА ж 1. муз. гармун; звук гармоника гармун тауышы 2. в знач. нареч. гармоникой; в гармонике бөрмәләп; сложить лист бумаги гармоникой кағыз битен бөрмәләп бөкләү ♦ губная гармоника ауыз гармуны

ГАРМОНИРОВАТЬ несов. с чем гармониялашыу, килешеп (тап килеп, ярашып) торуу; ебә слова гармонируют с поступками уның һүзәрә эшләгән эштәре менән тап килә

ГАРМОНИСТ м гармунысы

ГАРМОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. муз. гармоник, гармонияга нигезләнгән, аһәңле; гармонические построения гармоник төзөлөштәр 2. см. гармоничный 3. физ. төзөк, тәртипле, гармоник; гармонические колебания гармоник тирбәләүзәр

ГАРМОНИЧНОСТЬ ж гармониялылык, ярашканлык, килешле булыу, аһәңдәшлек

ГАРМОНИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. гармониялы, аһәңле; гармоничный минор гармониялы минор 2. гармониялы; гармоничное развитие личности шәхестең гармониялы үсеше

ГАРМОНИЯ ж гармония, килешле бәйләнеш, тура килеп торган, аһәңделек; гармония в природе табиғәттәге гармония; гармония гласных лингв. һузынкылар гармонияһы

ГАРМОНЬ ж; разг. см. гармоника 1

ГАРМОШКА ж; разг. 1. см. гармоника 1; 2. в знач. нареч. гармошкой; в гармошку см. гармоника 2

ГАРНЕЦ м гәрнис (1. Рәсәйҙә метрик система индерелгәнә тиклем кулланылған 3,28 лға тигеҙ бөртөклө нәмәне үлсәү берәмеге 2. тирмән, сепаратор хужаһына түләнә торған өлөш)

ГАРНИЗОН м; воен. гарнизон; большой гарнизон зур гарнизон

ГАРНИЗОННЫЙ, -ая, -ое гарнизон ...ы; гарнизонная служба гарнизон хезмәте

ГАРНИР м гарнир (*иттән, балыктан эҙерләнгән ашамлык эргәһенә кушып һалына торған бутка, йәшелсә һ.б.*); котлеты с гарниром гарнирлы котлет

ГАРНИТУР м гарнитур (*бер төс, бер стилгә килтереп эшләнгән нәмәләр йыйымы*); мебель-

ГАРПУН

ный гарнитур; **гарнитур мебели** мебель гарнитуры; **гарнитур белья** эске кейем гарнитуры

ГАРПУН *м* гарпун (*эре дингез балыктарын һәм хайуандарын алыстан бәреп, сәнсеп ала торған баулы һөңгө*)

ГАРПУНЁР *м см.* гарпунщик

ГАРПУНИТЬ *несов.* кого-что гарпунлау

ГАРПУННЫЙ, -ая, -ое гарпун ...ы; **гарпунная пушка** гарпун тубы

ГАРПУНЩИК *м* гарпунсы

ГАРУС *м* гәрез (1. *сиратылған нәзек йөн еп төрө* 2. *йөнгә окшаған мамык тукыма төрө*); **вышивать гарусом** гәрез менән сигеу

ГАРУСНЫЙ, -ая, -ое гәрез; **гарусный шарф** гәрез шарф

ГАРЦЕВАТЬ *несов.* атта ошта йөрөү, ат уйнатыу

ГАРЬ *ж* 1. көйөк, өтөк; **пахнет гарью** көйөк есе сыға 2. (*нагар*) кором 3. (*остатки от сгорания каменного угля*) шлак 4. (*выжженное место*) үртән, көйөк

ГАСИТЬ *несов.* что 1. *прям., перен.* һүндереү; **гасить свет** ут һүндереү; **гасить задор** дәррте һүндереү 2. *тех.* эзәйгеү, йомшартыу, туктагыу; **гасить колебания** тирбәләүзәрзе йомшартыу 3. гәмәлдән сыгарыу; **гасить почтовую марку** почта маркаһын гәмәлдән сыгарыу ♦ **гасить известь** эзбиз һүндереү (*һыулау*)

ГАСНУТЬ *несов.*; *прям., перен.* һүнеү; **звёзды гаснут** йондозлар һүнә; **надёжды гаснут** өмөттәр һүнә; **огонь гаснет** ут һүнә

ГАСТРИТ *м*; *мед.* гастрит (*ашказан сире*); **признаки хронического гастрита** хроник гастрит билдәләре

ГАСТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* гастрит ...ы; **гастрические явления** гастрит күренештәре

ГАСТРОЛЁР *м* гастролёр (1. *гастролгә килгән артист* 2. *құсм., һөйл. эштән эшкә күсеп йөрөгән кеше*)

ГАСТРОЛИ *мн.* (*ед. гастроль ж*) гастроль (*ситтән килеүсе артистарзың сығышы*); **эхать на гастроль** гастролгә китеү

ГАСТРОЛИРОВАТЬ *несов.* 1. гастролгә йөрөү 2. *перен., разг., неодобр.* (*часто менять место работы*) эштән-эшкә күсеп йөрөү

ГАСТРОЛЬНЫЙ, -ая, -ое гастроль ...ы; **гастрольный спектакль** гастроль спектакле; **гастрольная труппа** гастроль труппаһы

ГАСТРОНОМ *м* гастроном (*азык-түлек магазин*)

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гастрономия ...ы; **гастрономический магазин** гастрономия магазины

ГАСТРОНОМИЯ *ж* гастрономия (*махсус рәцештә эзерләнгән азыктарзың дөйөм атамаһы*); **рыбная гастрономия** балык гастрономияһы

ГАТИТЬ *несов.* что юл түшәү (*һазлык аша үтеү өсөн*); **гатить болото** һазлыкка юл түшәү

ГАТЬ *ж* түшәмә юл (*баткак урында бүрәнәнән, сыбык-сабыктан һ.б.*)

ГАУБИЦА *ж*; *воен.* гаубица (*артиллерия коралы*)

ГАУБИЧНЫЙ, -ая, -ое *воен.* гаубица ...ы; **гаубичная батарея** гаубица батареяһы

ГАУПТВАХТА *ж*; *воен.* гауптвахта; **посадить на гауптвахту** гауптвахтаға ултыртыу

ГАШЁНЫЙ: **гашёная известь** һүндерелгән эзбиз; **гашёная марка** гәмәлдән сытқан марка (*почта штампы йәки бүтән билдә куйылған*)

ГАШЁТКА *ж* гашетка (*пулемёттың тәтеһен ыскындыра торған ыргак*); **нажать на гашётку** гашеткаға баһыу

ГАШИШ *м* хәшиш, нәшә

ГВАЛТ *м*; *разг.* кыскырыш, шау-шыу, тауыш; **поднять гвалт** шау-шыу күтәреү

ГВАРДЕЕЦ *м* гвардеец (*гвардияла хезмәт итеүсе һалдат*)

ГВАРДЕЙСКИЙ, -ая, -ое гвардия ...ы; **гвардейское знамя** гвардия байрағы

ГВАРДИЯ *ж* гвардия (1. *гәскәрзең иң һәйбәт частары* 2. *құсм. эш-көрәштә һыналған эшмәкәрзәр*); **молодая гвардия** йәш гвардия; **морская гвардия** дингез гвардияһы ♦ **Красная гвардия** *ист.* Кызыл гвардия; **Белая гвардия** *ист.* Ақ гвардия

ГВОЗДЁВКА *ж*; *разг.* казаклы тырма

ГВОЗДЕВОЙ, -ая, -ое 1. сөй, казак ...ы; **гвоздевой завод** казак эшләү заводы 2. *перен.* үзәк, иң әһәмиәтле; **гвоздевой номер программы** программаның иң әһәмиәтле номеры

ГВОЗДИКА I *ж* кәнәфер (*үсәмлек*)

ГВОЗДИКА II *ж* *собир.* кәнәфер (*асылмаған кәнәфер сәскәнән киттереп эзерләгән тәмләткес*)

ГВОЗДИЧНЫЙ I, -ая, -ое 1. кәнәфер ...ы; **гвоздичная клумба** кәнәфер клумбаһы 2. *в знач. суц.* **гвоздичные мн.**; *бот.* кәнәфер һымактар ғаиләһе

ГВОЗДИЧНЫЙ II, -ая, -ое кәнәфер ...ы; **гвоздичное масло** кәнәфер майы ♦ **гвоздичное дерево** кәнәфер агасы (*тропик агас*)

ГВОЗДОДЁР *м* казак (сөй) һурғыс

ГВОЗДЬ *м* 1. сөй, казак; **деревянный гвоздь** агас сөй; **вбить гвоздь** сөй қағыу; **вешать на гвоздь** казакка эләү 2. *чего*; *перен., разг.* үзәк, нигез, иң әһәмиәтле ят; **гвоздь программы** программаның үзәге ♦ **гвоздём засесть (сидеть) в голове (в мозгу)** баштан (уйзан) сытқау; (**и**) **никаких гвоздей прост.** әйткән-бөткән, бөтгө-китте

ГДЕ нареч. 1. кайза; **где ты живёшь?** һин кайза йәшәйһең?; **вот где они** бына кайза улар 2. *разг. (где-либо, где-нибудь) см. где-либо, где-нибудь*; **не видали, где моя книга?** китабымды берәй ерзә күрмәнегезме? 3. *в знач. союзно-*

ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР

зо сл. урында, ерзэ, -ган/-гэн; **я был там, где никто не был** бер кем булмаган ерзэ мин булдым **4. в знач. частицы** кайза инде, кайза ул; **где им понятъ!** кайза инде уларга аңлау!; **где старику тягаться с молодым человеком!** кайза инде картка йэш кеше менэн ярышыу!

ГДЁ-ЛИБО и **ГДЁ-НИБУДЬ** нареч. кайза ла булһа, берэй ерзэ; **гдё-нибудь встретимся** кайза ла булһа осрашырбыз

ГДЁ-ТО нареч. кайзалыр; **гдё-то плачет ребёнок** кайзалыр бала илай

ГЕГЕЛЬЯНСТВО с; филос. гегелселек (*Гегель фэлсәфәһе нигезендә тыуған идеалистик фэлсәфәһи ағым*)

ГЕГЕМОН м; книжн. гегемон, етәксе; **гегемон революции** ихтилал гегемоны

ГЕГЕМОНИЯ ж; книжн. гегемония; **гегемония пролетариата** пролетариат гегемонияһы

ГЕЁННА ж; рел. йәһәннәм, тамук; **геённая бгненная** утлы йәһәннәм

ГЕЙ межд.; разг. **1.** һэй, әй **2.** һайт; **гей, саврасушка!** һайт, колакай!

ГЕЙЗЕР м гейзер, гәйсәр (*вулкан вақыт-вақыт кайнар һыу һәм пар бәрәп тора торған сығанак*)

ГЕЙША ж гейша (*Японияла кунактарҙы каршы алыу, күңелен асыу өсөн саҡырылған профессиональ бейеүсе һәм йырсы катын-кыз; тәңһәрәк сәйханаға килгәндәрҙең кәйефен күтәрәүсе булған*)

ГЕКАТОМБА ж гекатомба (*боронго гректарҙа: йөз үгезҙән (йәки башка малдан) корбан салыу; һәр төрлө зур корбан салыу*)

ГЕКСАМЕТР м; лит. гексаметр (*антик поэзияла алты быуынлы шигыр төзөлөшө*)

ГЕКСАХЛОРАН м; хим. гексахлоран (*корткостарға каршы кулланылған ағыулы химикат*)

ГЕКСАЭДР м; мат. гексаэдр (*алты ясылык менән сикләнгән есем*)

ГЕКТАР м гектар

ГЕКТО... кушма һүҙҙәрҙең “йөз”, “йөз мәртәбә” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **гектограмм** гектограмм

ГЕКТОГРАФ м гектограф (*языуҙы йәки һирәтте күбәйтәп баһа торған ябай корамал*)

ГЕКТОГРАФИРОВАТЬ несов. что гектографта басыу

ГЕКТОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гектограф...ы; **гектографический способ печатания** басыуҙың гектограф ысулы

ГЕКТОЛИТР м гектолитр (*100 л-ға тигеҙ күләм үлсәү берәмеге*)

ГЕКТОМЕТР м гектометр

ГЕЛИЙ м гелий (*химик элемент, водородтан һуң килгән иң еңел инерт газ*)

ГЕЛИО... кушма һүҙҙәрҙең “қояш”, “қояш нурҙары” мәғәнәһен белдергән беренсе өлөшө, мәс., **гелиостанция** қояш станцияһы

ГЕЛИОГРАФ м гелиограф (**1.** астр. қояшты төшөрөп ала торған фотоаппаратлы телескоп **2.** метеор. көн эсендә қояштың яқтыртқан вақытын иҫәпләп яза торған автоматик прибор **3.** хәрб. йырақка яқтылык сигналы бирә торған прибор)

ГЕЛИОТЕРАПИЯ м; мед. гелиотерапия (*қояш нуры менән дауалау*)

ГЕЛИОТРОП м гелиотроп (**1.** бот. хуш еҫле ҫәскәле декоратив үлән **2.** мин. киммәтле минерал төрө)

ГЕЛИОЦЕНТРИЧЕСКИЙ: гелиоцентрическая система мира галәмдең гелиоцентрик системаһы

ГЕЛЬМИНТОЛОГИЯ ж гельминтология (*паразит селәүсендәр һәм улар таратқан ауырыуларҙы өйрәнә торған фән*)

ГЕМАТОГЕН м гематоген (*һыйыр малының қанынан эҙерләнгән дауалау препараты*)

ГЕМАТОЛОГИЯ ж гематология (*қан составын һәм үзенсәлеген, уның ауырыуларын дауалау ысулдарын өйрәнә торған фән*)

ГЕМОГЛОБИН м гемоглобин (*қызыл кан бөртөксәләренең кислородты үзенә һендереп, тәңгә тарата торған матдәһе*)

ГЕМОРОИДАЛЬНЫЙ, -ая, -ое геморрой...ы; **геморроидальный узел** геморрой гөйөнө

ГЕМОРОЙ м; мед. геморрой (*тура эҫтең түбәңге осондағы кан тамырҙары киңәйеп, канһыраған төйөндәр барлыкка килтергән ауырыу*)

ГЕМОРОЙНЫЙ, -ая, -ое геморрой...ы; **геморройная кровь** геморрой қаны

ГЕМОФИЛИЯ ж; мед. гемофилия (*сирле кеше қанының насар ойшоуы йәки кан туктамау*)

ГЕНЕАЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое генеалогия...ы, генеалогик; **генеалогическое родство** генеалогик кәрҙәшлек; **генеалогическая таблица** генеалогия таблицаһы

ГЕНЕАЛОГИЯ ж генеалогия, шәжәрә (**1.** нәҫелдең бер-бер артлы килгән быуындары **2.** тарихтың нәҫел-ырыулар сығышын тикшергән бүлеге **3.** хайуан һәм үҫемлек ғаиләләренең сығышы); **генеалогия рбда** ырыу генеалогияһы (шәжәрәһе)

ГЕНЕЗИС м генезис, барлыкка килеу, килеп сығыу

ГЕНЕРАЛ м генерал (*юғары командалык составында хәрби звание йәки дәрәжә*); **генерал-арми** армия генералы; **генерал-лейтенант** генерал-лейтенант; **генерал-майор** генерал-майор; **генерал-полковник** генерал-полковник

ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОР м генерал-губернатор (*революцияға тиклем Рәсәйҙә һәм кайһы*

ГЕНЕРАЛИССИМУС

бер илдэрзэ югары хэрби һәм административ вазифа биләүсе)

ГЕНЕРАЛИССИМУС *м* генералиссимус (*кайһы бер илдэрзэ иң югары хэрби дэрэжэ һәм шул дэрэжәләге кеше*)

ГЕНЕРАЛИТЭТ *м* *собр.* генералитет (*армияның югары команда составы, генералдар*)

ГЕНЕРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое генераль; **генеральный план** генераль план; **генеральный прокурор** генераль прокурор; **генеральный секретарь** генераль секретарь ♦ **генеральная карта** генераль карта; **генеральная репетиция** генераль репетиция; **генеральный штаб** генераль штаб

ГЕНЕРАЛЬСКИЙ, -ая, -ое генерал ...ы; **генеральское звание** генерал званиеһы; **генеральские погоны** генерал погондары

ГЕНЕРАЛЬША *ж*; *разг.* генералдың катыны
ГЕНЕРАТОР *м* **1.** *тех.* генератор; **генератор переменного тока** алмаш ток генераторы; **генератор колебаний** тирбәләш генераторы **2.** *см.* газогенератор

ГЕНЕРАТОРНЫЙ, -ая, -ое генератор ...ы; **генераторная установка** генератор королмаһы ♦ **генераторный газ** генератор газы

ГЕНЕТИК *м* генетик, генетика белгесе; **работать генетиком** генетик булып эшләү

ГЕНЕТИКА *ж* генетика (*нәсел канундары һәм организмдың үзгәрүсәнлеген өйрәнэ торған фән*); **развитие генетики** генетика үсеше

ГЕНЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** генетик; **генетический метод** генетик ысул; **генетическая связь** генетик бәйләнеш **2.** генетика ...ы; **генетические проблемы** генетика проблемалары

ГЕНИАЛЬНОСТЬ *ж* гениаллек, даһилык; **гениальность открытия** асыштың гениаллеге

ГЕНИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** гениаль, бөйөк даһи; **гениальный поэт** бөйөк шагир **2.** гениаль; **гениальное произведение** гениаль эсәр

ГЕНИЙ *м* **1.** (*высшая степень одарённости*) даһилык; **литературный гений Пушкина** Пушкиндың эзәби даһилығы **2.** (*человек*) гений, даһи ♦ **добрый гений чей** изгелекле кеше, изге йән эйәһе; **злой гений чей** хаслыклы кеше, яуыз зат

ГЕНОЦИД *м* геноцид (*айырым бер халык төркөмөн милләтенэ, расаһына, диненэ карап юк итеү буйынса үткәрелгән фашистик сәйәсәт*)

ГЕНШТАБ *м* (*генеральный штаб*) генштаб; **начальник генштаба** генштаб башлығы

ГЕНЫ *мн.* (*ед. ген м*); *биол.* ген, нәсел (током) билдәләре

ГЕО... *кушма һүзәрзәнэ “ер”, “ергэ бәйләнешле” мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәс., геофизика* геофизика

ГЕОБОТАНИКА *ж* геоботаника (*үсемлектәрзәнэ таралышы һәм үзгәрешен географик факторзәрә, тупрак һәм климат үзгәрсәлектәрзәнэ бәйләп өйрәнэ торған фән*)

ГЕОГРАФ *м* географ, география белгесе

ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** география ...ы; **географический атлас** география атласы; **географический факультет** география факультеты **2.** географик; **географическое положение страны** илден географик урыны ♦ **географическая среда** географик мөхит

ГЕОГРАФИЯ *ж* география; **физическая география** физик география; **география почв** тупрак географияһы; **учитель географии** география укытыусыһы

ГЕОДЕЗИСТ *м* геодезист, геодезия белгесе; **партия геодезистов** геодезистар партияһы

ГЕОДЕЗИЧЕСКИЙ, -ая, -ое геодезия ...ы; **геодезические приборы** геодезия приборзары

ГЕОДЕЗИЯ *ж* геодезия (*Ерзән формаһын, үлсәмен өйрәнэ торған фән*); **специалист по геодезии** геодезия белгесе

ГЕОЛОГ *м* геолог, геология белгесе

ГЕОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** геология ...ы; **геологическая карта** геология картаһы; **геологическая эпоха** геология дәүере **2.** геологик; **геологические изыскания** геологик тикшеренүзәр; **геологические процессы** геологик процестар

ГЕОЛОГИЯ *ж* геология

ГЕОЛОГОРАЗВЭДКА *ж* геологоразведка (*казылмалар табыу максатында алып барылған геологик эзләнүзәр*)

ГЕОМЕТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** геометрия ...ы; **геометрическая задача** геометрия мәсьәләһе; **геометрический метод** геометрия алымы **2.** геометрик; **геометрический орнамент** геометрик орнамент

ГЕОМЕТРИЯ *ж* геометрия; **аналитическая геометрия** аналитик геометрия; **элементарная геометрия** башланғыс геометрия

ГЕОМОРФОЛОГИЯ *ж* геоморфология (*физик географияның ер өстө төзөлөшөн өйрәнэ торған бүлгә*)

ГЕОРГИЙ *м* и **ГЕОРГИНА** *ж* георгин; **белый георгин** ак георгин; **выращивать георгины** георгиндар үстереү

ГЕОФИЗИК *м* геофизик, геофизика белгесе

ГЕОФИЗИКА *м* геофизика (*Ерзән физик үзгәрсәлектәрзән һәм ундағы физик процестарзы өйрәнгән комплекслы фән*)

ГЕОФИЗИЧЕСКИЙ, -ая, -ое геофизик, геофизика ...ы; **геофизические методы** геофизика ысулдары; **геофизическая обсерватория** геофизика обсерваторияһы; **геофизические приборы** геофизика приборзары

ГЕОХИМИК *м* геохимик, геохимия белгесе

ГЕОХИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое геохимик, геохимия ...ы; **геохимические исследования** геохимик тикшеренүзәр

ГЕОХИМИЯ *ж* геохимия (*Ерзән химик составын һәм унда химик элементтар таралыу канундарын өйрәнгән комплекслы фән*)

ГЕПАРД м гепард (*бесгэйэр заилэһэнэ каран эре йырткыс хайуан*)

ГЕПАТИТ м; мед. гепатит (*бауыр шешүү*)

ГЕРА́НЬ ж яран (*үлэн*); **герань кровяно-красная** кызыл яран; **герань луговая** тугай яраны

ГЕРБ м герб; **государственный герб** дэүлэт гербы

ГЕРБАРИЙ м гербарий; **собирать листья для гербария** гербарийга япрак йыйыу

ГЕРБИЦИДЫ мн. (ед. гербицид м) гербицид (*кый үлэндэрэнэ каршы кулланылган авыу*); **применять гербициды** гербицидтар кулланыу

ГЕРБОВЫЙ, -ая, -ое 1. герб ...ы; **гербовый знак** герб тамгаһы 2. герблы; **гербовая печать** герблы мисэг ♦ **гербовая бумага** герблы кагыз (*пошлина һаналып, акттарга һәм документтарга кулланылган кагыз*); **гербовая марка** герблы марка (*тулду билдәһе итеп документка йәбештерелгән марка*); **гербовый сбор** герб йыйымы (*гражданлык, хожуки эштерге рәсмиләштергәндә дэүлэт гербы төшөрөлгән махсус кагыззы йәки маркаларзы файдаланыу юлы менән алына торган махсус йыйым*)

ГЕРКУЛЭС м геркулес (1. бик көслө кеше 2. махсус эзерләнгән голо ярмаһы)

ГЕРКУЛЕСОВЫЙ, -ая, -ое геркулес ...ы; **геркулесовая каша** геркулес буткаһы

германизм м германизм (*немец теленән үзләштерелгән һүз йәки һүзбәйләнеш*)

германистика ж германистика (*герман телдәрән һәм мәзһизәтән өйрәнэ торган фән*)

германский, -ая, -ое 1. герман ...ы; **германские языки** герман телдәр; **германские племена** герман кәбиләләре 2. Германия ...ы; **германское государство** Германия дэүләте

германцы мн. германдар // ед. германец м герман ир-аты; **германка** ж герман катынкызы

гермафродит м гермафродит, хөнәсә

герметизация ж герметизация (*низеңдер һыу, һауа үтмәслек итеп көпләнәсе*)

герметизировать сов., несов. что герметизациялау

герметический, -ая, -ое герметик (*һыу, һауа үтмәслек итеп көпләнгән*); **герметический сосуд** герметик һауыт; **герметический шлем** герметик шлем

геройизм м батырлык, каһарманлык; **трудовой героизм** хезмәт батырлығы; **проявить героизм** каһарманлык күрһәтеу

героика ж героика (*героик эстәлек, героик кисерештәр*); **героика революция** революция героикаһы; **героика труда** хезмәт героикаһы

героин м героин (*наркотик*)

героиня ж 1. батыр катын-кыз 2. героиня (*төп персонаж*); **героиня повести** повестың героиняһы ♦ **мать-героиня** герой эсә

геройческий, -ая, -ое героик, геройзарса, батырзарса; **геройческий подвиг** героик каһарманлык; **геройческие усилия** батырзарса тырышлык; **геройческий эпос** героик эпос

герой м 1. батыр, каһарман; **герой труда** хезмәт батыры 2. герой; **герой дня** көн геройы; **герой нашего времени** беззең заман геройы 3. герой, персонаж; **герой романа** романдың геройы ♦ **Герой Советского Союза** ист. Советтар Союзы Геройы; **Герой Социалистического Труда** ист. Социалистик Хезмәт Геройы; **город-герой** герой кала

геройский, -ая, -ое см. геройческий

геройство с батырлык, геройлык, каһарманлык; **проявить геройство** каһарманлык күрһәтеу

геронтология ж геронтология (*картайыу процесын һәм гүмерге озайттыу сараларын өйрәнэ торган фән*)

герц м; физ. герц (*тирбәләш үлсәү берәмеге*)

герцог м герцог (*Көнбайыш Европала аһәйәктәрзең иң юғары титулы һәм шул исемде йөрөткән кеше*)

герцогиня ж герцог катыны, герцог кызы **герцогство** с герцоглык (1. башында герцог торган феодал дэүлэт 2. герцог титулы)

гестапо с нескл. гестапо (*фашистик Германияның йәшерен полицияһы*)

гестаповец м гестапошы

гётман м; ист. гетман (1. XVI—XVIII бб. Польшала һәм Литвала кораллы көстәрзең баш командующийы 2. XVI—XVII бб. Украинала казак ғәскәренең һайлап куйылган башлығы; XVII—XVIII бб. Украина хаҡимы)

гётры мн. (ед. гётра ж) гетр (*йылы кунсы*)

гётто с нескл. гётто (*зур калаларҙа дискриминацияланған раса вәкилдәре йәки дин тотоусылар йәшигән район*); **негритянское гётто** негрҙар геттоһы

гиацинт м 1. бот. сөмбөл (*гөл*) 2. мин. гиацинт (*асыл таш төрө*)

гиббон м гиббон (*кешегә окшап маймыл*)

гибель ж 1. һаләкәт, үлем; **трагическая гибель** фажиғәле үлем; **гибель корабля** караптың һаләкәте; **обречь на гибель кого-что** фажиғәле үлемгә дусар итеу 2. в знач. сказ.; прост. (*множеств*) тулып ята, һаләк күп, иҫәбе-хисабы юк; **комаров там гибель** унда серәкәйзең иҫәбе-хисабы юк ♦ **быть (находиться) на краю гибели** үлем сигендә тороу

гибельный, -ая, -ое һаләкәтле, һаләкәткә килтерә торған; **гибельные последствия** һаләкәтле эземтәләр; **гибельный шаг** һаләкәтле азым

гибкий, -ая, -ое 1. һығылмалы, бөгөлөүсән, һығылып-бөгөлөп торған, һыйғыр; **гибкий прут** һыйғыр сыбык; **гибкий стан** һығылып-бөгөлөп

ГИБКСТЬ

торган кәүзе **2. перен.** зирәк, һыгылмалы; **гибкая политика** һыгылмалы сәйәсәт; **гибкий ум** зирәк аҡыл

ГИБКСТЬ *ж* **1.** һыгылмалылыҡ, бөгөлөү-сәнлек, һыйғырлыҡ; **гибкость тела** кәүзәнең һыгылмалылығы **2. перен.** зирәклең, һыгылмалылыҡ; **проявить гибкость** һыгылмалылыҡ күрһәтү

ГИБЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* баш бөтөрлөк, һәләкәтле; **гибкое место** баш бөтөрлөк урын ♦ **гибкое дело** өмөтһөз эш

ГИБНУТЬ *несов.* һәләк булыу, кырылыу, үлеу; **зимой много птиц гибнет** кышын бик күп кош кырыла

ГИБРИД *м* гибрид; **гибрид вишни и черешни** сейә менән черешня гибриды

ГИБРИДИЗАЦИЯ *ж* гибридлаштырыу; **метод гибридизации** гибридлаштырыу ысулы

ГИБРИДНЫЙ, -ая, -ое гибрид; **гибридные семена** гибрид орлоктар

ГИГАНТ *м; прям., перен.* гигант; **завод-гигант** гигант завод; **гигант науки** фән гиганты

ГИГАНТСКИЙ, -ая, -ое гигант, ғәйәт (ифрат) зур; **гигантский станок** гигант станок ♦ **гигантскими шагами** идти (двигаться) вперед бик тиз үсәү, һиндәйҙер уңышка тиз өлгәшеү

ГИГИЕНА *ж* гигиена; **личная гигиена** шәхси гигиена; **гигиена труда** хезмәт гигиенаһы; **правила гигиены** гигиена кағиҙәләре

ГИГИЕНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*основанный на гигиене*) гигиена ...ы; **гигиеническая гимнастика** гигиена гимнастикаһы; **гигиенические меры** гигиена саралары

ГИГИЕНИЧНЫЙ, -ая, -ое (*удовлетворяющий правилам гигиены*) гигиеналы, гигиенаға ярашлы; **гигиеничный костюм** гигиенаға ярашлы костюм; **гигиеничные жилищные условия** гигиеналы торлак шарттары

ГИГРОСКОПИЧЕСКИЙ и **ГИГРОСКОПИЧНЫЙ**, -ая, -ое гигроскопик (*дымды еңел һендерә торған*); **гигроскопическая вата** гигроскопик мамык

ГИД *м* гид (*экскурсияла аңлатып йөрөгән кеше*)

ГИДРА *ж* **1. миф.** гидра, аждаһа (*кискән башы яңынан үсеп сығып торған күп башлы йылан*) **2. зоол.** гидра (*ауыз тирәһе һәрмәҗес менән уратылған умьрткаһыз сөсө һыу йәнлеге — полип*)

ГИДРАВЛИКА *ж* гидравлика (*һыузың тигезлек һаҡлау, унда хәрәкәт итеү канундары һәм уларҙы кулланыу тураһындағы фән*)

ГИДРАВЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гидравлика ...ы; **гидравлическое исследование** гидравлика тикшеренеүе **2.** гидравлик; **гидравлический двигатель** гидравлик двигатель

ГИДРАТ *м; хим.* гидрат; **гидрат окиси железа** тимер окисы гидраты

ГИДРИД *м; хим.* гидрид

ГИДРО... *кушма һүҙҙәрҙең “һыу”, “һыу менән бәйләнешле” мәғәнәнән белдергән беренсе өлөшө, мәс., гидроавиация* һыу авиацияһы; **гидроизоляция** һыу изоляцияһы

ГИДРОАКУСТИКА *ж* гидроакустика (*акустиканың һыуға тауыш таралыуын өйрәнгән бүлгә*)

ГИДРОАКУСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидроакустика ...ы; **гидроакустическая аппаратура** гидроакустика аппаратураһы; **гидроакустическая служба** гидроакустика хезмәте

ГИДРОБИОЛОГИЯ *ж* гидробиология (*һыуҙағы организмдарҙы өйрәнә торған фән*)

ГИДРОГЕОЛОГИЯ *ж* гидрогеология (*ер аҫты һыуҙарының килеп сығышы һ.б. өйрәнә торған фән*)

ГИДРОМЕТЕОРОЛОГИЯ *ж* гидрометеорология (*атмосфералағы һыу әйләнешен өйрәнә торған фән*)

ГИДРОПНИКА *ж* гидропоника (*үсемлектә ашламалы, туклыклы иретмәлә тупракһыз үстәреү ысулы*)

ГИДРОПУЛЬТ *м* гидропульт, һыу һипрегрес **ГИДРОСАМОЛЁТ** *м* гидросамолёт (*һыу өҫтөнән һауаға күтәрелә һәм ултыра алған самолёт*)

ГИДРОСТАНЦИЯ *ж* гидростанция; **построить гидростанцию** гидростанция төзөү

ГИДРОСФЕРА *ж* гидросфера (*ер өҫтөндәге барлык һыу катламы*)

ГИДРОТЕХНИК *м* гидротехник, гидротехника белгесе

ГИДРОТЕХНИКА *ж* гидротехника (*тәбиғәттәге һыу байлығын, уны төрлө королма ярҙамында хужалыҡта кулланыу, һыу баҫыуҙан һаҡланыу юлдарын өйрәнә торған фән һәм техника тармағы*)

ГИДРОТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидротехника ...ы, гидротехник; **гидротехнические работы** гидротехника эштәре; **гидротехническое сооружение** гидротехник королма

ГИДРОТУРБИНА *ж* гидротурбина, һыу турбинаһы

ГИДРОУЗЕЛ *м* гидроузел (*станция, канал, шлюз һ.б.ш. барлык гидротехника королмалары*)

ГИДРОФОН *м* гидрофон (*һыуҙағы тауыш тулкындарын тотуо приборы*)

ГИДРОХИМИЯ *ж* гидрохимия (*гидросфералағы һыузың химик составы һәм уны өйрәнәү юлдары тураһындағы фән*)

ГИДРОЭНЕРГЕТИКА *ж* гидроэнергетика (*һыу энергияһын файҙаланыу тураһындағы фән тармағы*)

ГИДРОЭНЕРГЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гидроэнергетика ...ы, гидроэнергетик; **гидроэнергетический комплекс** гидроэнергетика комплексы;

гидроэнергетические ресурсы гидроэнергетика ресурстары

ГИЕНА ж Һыртлан

ГИКАНЬЕ с см. **гикаць**

ГИКАТЬ *несов.*; *разг.* кыйкыулау, Һайтлау, Һайтылдау

ГИКНУТЬ *сов.* Һайтлатып ебөрөү

ГИЛЬДИЯ ж; *ист.* гильдия (1. *урта быуаттарға Көнбайыш Европала саузагәрзәр һәм һөнәрселәр берлеге* 2. *революцияға тиклем Рәсәйҙә саузагәрзәрҙе байлығына карап бәлә торған дәржә*)

ГИЛЬЗА ж гильза (1. *атыу коралында ябык яғына дары Һалынған, икенсе асык яғы пуля йәки снаряд куйыу өсөн кулайлаштырылған көпсәк* 2. *папиростың тәмәке тултырылған өлөшө*)

ГИЛЬОТИНА ж гильотина (*үлем язаһын тормошка ашырыуға тәғәйенләнгән баш кырка торған корал*)

ГИЛЬОТИНИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* кого гильотинала язалау

ГИМН м 1. гимн (*дәүләт йәки социаль төркөм берҙәмлегенең символы булған тантаналы йыр йәки көй*); **Государственный гимн Республики Башкортостан** Башкортостан Республикаһының дәүләт гимны 2. дан (данлау, мактау) йыры; **гимн герою** каһарманлыҡка гимн; **гимн труду** хезмәткә дан йыры

ГИМНАЗИСТ м и **ГИМНАЗИСТКА** ж гимназист, гимназияла укусы

ГИМНАЗИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гимназия ...ы, гимназист ...ы; **гимназическая форма** гимназист формаһы

ГИМНАЗИЯ ж гимназия (1. *кайһы бер илдәрҙә дөйөм белем биреү учреждениеһы* 2. *хәҙерге Рәсәйҙә кайһы бер фәндәрҙе тәрән өйрәнеүгә нигезләнгән урта белем биреү учреждениеһы*); **женская гимназия** кыздар гимназияһы

ГИМНАСТ м и **ГИМНАСТКА** ж; *спорт.* гимнаст; **соревнование гимнастов** гимнастар ярышы

ГИМНАСТЁРКА ж гимнастёрка; **надевать гимнастёрку** гимнастёрка кейеү

ГИМНАСТИКА ж гимнастика; **утренняя гимнастика** иртәнге гимнастика; **заниматься гимнастикой** гимнастика менән шөгөлләнәү

ГИМНАСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гимнастика ...ы; **гимнастический зал** гимнастика залы

ГИНЕКОЛОГ м гинеколог (*табиб*)

ГИНЕКОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гинекология ...ы, гинекологик; **гинекологическая клиника** гинекология клиникаһы; **гинекологическая операция** гинекологик операция

ГИНЕКОЛОГИЯ ж гинекология (*катын-кыз ауырыулары һәм уларҙы дауалау ысулдарын өйрәнә торған фән*)

ГИПЕРБОЛА I ж; *лит.* гипербола (*арттырып, көсәйтеп һүрәтләү алымы*)

ГИПЕРБОЛА II ж; *мат.* гипербола (*кысҡынкы янға йәки дуғаға окшаған кәкрә һызыҡ*)

ГИПЕРБОЛИЧЕСКИЙ I, -ая, -ое *лит.* гиперболаһы; **гиперболическое сравнение** гиперболаһы сағыштырыу; **гиперболический стиль** гиперболаһы стиль

ГИПЕРБОЛИЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *мат.* гипербола ...ы; **гиперболическое сечение** гипербола киҫеме

ГИПЕРТОНИК м; *разг.* гипертоник (*гипертония менән ауырыған кеше*)

ГИПЕРТОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гипертония ...ы; **гипертоническая болезнь** гипертония ауырыуы

ГИПЕРТОНИЯ ж; *мед.* гипертония (*қан баһсымының күтәрелеүе*)

ГИПЕРТРОФИРОВАННЫЙ, -ая, -ое гипертрофияланған; **гипертрофированные мышцы** гипертрофияланған мускулдар

ГИПЕРТРОФИРОВАТЬСЯ *сов.*, *несов.* гипертрофияланыу

ГИПЕРТРОФИЯ ж гипертрофия (*сир йәки ауыр эш һөҙөмтәһендә берәй ағзаның зурайып үҫеп китеүе*); **гипертрофия сердца** йөрәк гипертрофияһы

ГИПНОЗ м гипноз; **лечить гипнозом** гипноз менән дауалау; **быть в состоянии гипноза** гипноз хәләндә булыу; **сеанс гипноза** гипноз сеансы

ГИПНОТИЗЁР м гипнотизёр, гипнозсы

ГИПНОТИЗИРОВАТЬ *несов.* кого; *прям.*, *перен.* гипнозлау, гипноз яһау

ГИПНОТИЗМ м гипнотизм (1. *гипноз тураһындағы тәғлимәт* 2. *тәьсир итеү һәләте*)

ГИПНОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гипноз ...ы, гипнотизм ...ы; **гипнотический сон** гипноз йөкоһо; **гипнотические явления** гипнотизм күренештәре

ГИПОТЕЗА ж гипотеза (*ғилми фараз*)

ГИПОТЕНУЗА ж; *мат.* гипотенуза (*өсмөйөштөң тура мөйөшкә каршы яғы*)

ГИПОТЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* гипотезаға нигезләнгән, фараз ителгән; **гипотетическое суждение** гипотезаға нигезләнеп фекер йөрөтөү

ГИПОТЕТИЧНЫЙ, -ая, -ое с.м. гипотетический

ГИПОТОНИК м; *разг.* гипотоник

ГИПОТОНИЯ ж; *мед.* гипотония (*қан баһсымының түбәнәйеүе*)

ГИПОФИЗ и **ГИПОФИЗ** м; *анат.* гипофиз (*баш мейеһенең төбөндә урылашқан, организмдың үҫешенә тәьсир итә торған эске секреция бизе*)

ГИПОПОТАМ м с.м. беремөт

ГИПС м гипс; **наложить гипс на руку** кулга гипс Һалыу; **статуя из гипса** гипс статуя

ГИПСОВАНИЕ

ГИПСОВАНИЕ *с см.* гипсовать; техника гипсования позвончника умырткалыкты гипслау техникаһы

ГИПСОВАТЬ *несов. что* 1. *мед.* гипслау; гипсовать руку кудды гипслау 2. *с.-х.* гипслау, гипска байыктырыу; гипсовать почву тупракты гипслау

ГИПСОВЫЙ, -ая, -ое 1. гипс ...ы; гипсовые залежи гипс яткылыктары; гипсовый раствор гипс измәһе 2. гипс; гипсовая повязка гипс бэй; гипсовая статуя гипс һын

ГИПЮР *м* гипюр (*күпертеп бэйләнгән сел-тәр төрө*)

ГИПЮРОВЫЙ, -ая, -ое гипюр; гипюровый воротник гипюр яға

ГИРЕВИК *м*; *спорт.* гер күтәрәүсе

ГИРЕВОЙ, -ая, -ое 1. гер ...ы; гиревой спорт гер спорты 2. герле, гер менән; гиревые упражнения гер менән күнекмәләр

ГИРЛЯНДА *ж* гирлянда, үрем; гирлянда цветов сәскәләр үреме

ГИРЯ *ж* гер; двухкилограммовая гиря ике килограмлы гер; поднимать гири гер күтәрәү; стальные часы с гирями герле стена сәғәте

ГИСТОЛОГ *м* гистолог, гистология белгесе

ГИСТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. гистология ...ы, гистологик; гистологические исследования гистологик тикшеренәүзәр; гистологическое строение гистологик төзөлөш

ГИСТОЛОГИЯ *ж* гистология (*кешенең һәм хайуандарҙың тукумаларын өйрәнә торған фән*)

ГИТАРА *ж* гитара; семиструнная гитара ете кыллы гитара

ГИТАРИСТ *м* и **ГИТАРИСТКА** *ж* гитарасы, гитарала уйнаусы

ГИТАРНЫЙ, -ая, -ое гитара ...ы; гитарные струны гитара кылдары

ГИЧКА *ж* кайык (*кәмә төрө*)

ГЛАВА I *ж* 1. *уст., высок. см.* голова 1; 2. (*купол*) көмбәз; глава храма храм көмбәзе

ГЛАВА II *ж* и *ж* башлык, эйә; глава семьи гаилә башлыгы; глава правительства хөкүмәт башлыгы ♦ (*идти*) во главе башында (барыу); (*быть, стоять*) во главе етәкселегендә; ставить во главу угла иң төп мәсьәлә итеп һанау

ГЛАВА III *ж* бүлек; первая глава книги китаптың беренсе бүлегә

ГЛАВАРИЙ *м* башлык; главарь мятежа фетнә башлыгы

ГЛАВЕНСТВО *с* өстөнлөк; главенство законов республики республика закондарының өстөнлөгә

ГЛАВЕНСТВОВАТЬ *несов.* өстөнлөк итеү, өстөн (баш) булыу, етәкселек итеү; главенствовать в семье гаиләлә баш булыу

ГЛАВК *м* (*главный комитет*) главк (*министрлык, ведомство бүлектәренең, үзәк учреждениеларҙың һ.б. баш идаралыктары исеме*)

ГЛАВНОКОМАНДУЮЩИЙ *м* баш командующий

ГЛАВНЫЙ, -ая, -ое 1. төп, иң мөһим; главная задача төп бурыс; главная роль төп роль 2. баш, өлкән; главный врач баш табиб; главный инженер баш инженер 3. *в знач. вводн. сл.* главное разг. иң мөһиме, бөтәһенән бигерәк ♦ главное предложение *грам.* баш һөйләм; главные члены предложения *грам.* һөйләмдән баш киҫәктәре; главным образом башлыса

ГЛАГОЛ *м*; *грам.* кылым; вспомогательный глагол ярзамсы кылым; временá глагола кылым замандары

ГЛАГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *грам.* кылым ...ы; глагольная форма кылым формаһы; глагольные виды кылым төрҙәре

ГЛАДИАТОР *м*; *ист.* гладиатор (*Боронғо Римда батырҙар йәки йыртҡыс хайуандар менән алышыусы*); бой гладиаторов гладиаторҙар һуғышы

ГЛАДИЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтекләү ...ы; гладыльная доска үтекләү тактаһы

ГЛАДИОЛУС *м* гладиолус (*бакса сәскәһе*)

ГЛАДИТЬ *несов.* 1. *что* и *без доп.* үтекләү 2. *кого-что* һыйпау; глaдить вbлосы сәсте һыйпау ♦ глaдить по голbвке *кого* юл куйыу, ыңғайына тороу; глaдить прbтив шерсти каршы төшөү

ГЛАДКИЙ, -ая, -ое 1. шыма, тигез; гладкая доска шыма такта 2. (*о волосах*) шыма ятып торған; гладкие чёрные волосы шыма кара сәс 3. *перен.* шыма, оҫта; гладкая речь шыма телмәр 4. *прост. (упитанный)* көр, һимез ♦ **взятки гладки** *см.* **взятка**

ГЛАДКО *нареч.* 1. тигез, шыма; гладко выстрогать доску тактаны шыма итеп йышыу 2. шыма; гладко причёсать вbлосы сәсте шыма тарау 3. *перен.* шыма, оҫта; говорить гладко шыма һөйләү; спектакль прошёл гладко спектакль шыма үтте

ГЛАДКОСТВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое шыма көбәкле; гладкоствольное ружьё шыма көбәкле мылтык

ГЛАДЬ I *ж* тигезлек; необозримая гладь күз күреме етмәслек тигезлек ♦ тишь да гладь бик тыныс тормош

ГЛАДЬ II *ж* (*вышивка*) шыма (сигеү) нағыш; вышивать гладью шыма нағыш һалыу, шыма нағышлау

ГЛАЖЕНЬЕ *с см.* глaдить 1; глаженье белья кер үтекләү

ГЛАЗ *м* 1. күз; чёрные глаза кара күззәр; правый глаз уң күз; близорукие глаза күрәш күззәр; зажмурить глаза күз кыҫыу; прищурить глаза күз секрәйтеү; окинуть глазами күз ташлау; лишиться глаз күззән языу; сомкнуть глаза күззә йомоу 2. *перен., разг. (присмотр, надзор)*

күз-колак булуу, карау, багыу; **хозяйский глаз** хужаларса карау; **за ними нужен глаз да глаз** уларга гел күз-колак булып тороу кэрэк ♦ **бросаться (кидаться) в глаза** күзгө ташлануу; **в глаза (говорить, бранить и т.п.)** бөрөп эйтеу (эрлөү һ.б.); **в глаза не видать кого-чего** күргөн булмау; **в глазах чьих** күз алдында; **за глаза:** 1) (*говорить, ругать и т.д.*) арттан эйтеу (эрлөү һ.б.); 2) (*хватит, достаточно и т.п.*) артыгы менән, күззэй итеп; **из глаз (скрыться, исчезнуть, пропасть и т.п.)** күззән югалуу (йәшенеү, юк булуу һ.б.); **на глаз (определять, прикидывать и т.п.)** сама менән, күзәмәгә (билдәләү, карау һ.б.); **на глазах чьих, у кого** күз алдында; **дурной глаз** каты күз; **глаза бы (мой) не видали кого-чего** күргә лә килмәй; **глаза горят (разгорелись) у кого, на что** күз кыза (йылыт-трай); **глаза на лоб лезут прост.** күзә маңлайына менгән; **глаза на мокром месте у кого** илап бара; **открыть (раскрыть) глаза кому, на кого-что** күзән асыу; **проглядеть (просмотреть) все глаза** дүрт күз менән көтөү; **закрывать глаза на что** күз йомоп калыу; **не казать (не показывать) глаз** күзгә-башка күрәнмәү; **не сводить глаз с кого-чего** күзгә алмай карау; **сколько хватает глаз** күз күрмә ер; **смотреть (глядеть) другими (иными) глазами на кого-что** икенсе күзлектән карау; **смотреть (глядеть) в оба глаза** уяу (һак) булуу; **смотреть (глядеть) смерти (опасности, гибели и т.п.) в глаза** үлемдән күзән карау, үлем сигендә булуу; **смотреть (глядеть) прямо (смело) в глаза чему** тура карау, һис куркмау; **стоять (вставать и т.п.) перед глазами; стоять в глазах** күз алдында тороу; **куда глаза глядят (идти, брести, бежать и т.п.)** баш һуккан якка (китеү, юл алыу, йүгерү һ.б.); **кайза егте, шунда китеү; куда ни кинь глазом бөтә ерзә, кайза карама; на глаза не показываться кому** күзәнә күрәнмәү; **на глаза попасть (попасться) кому** күзәнә эленеү (эләгеү); **насколько хватает глаз; куда достаёт глаз** күз күрә алган тиклем; **ни в одном глазу** күзәнә лә сыкмаган (айнык); **с глаз долой** күземдән югал; **с глазу на глаз** күзгә-күз, икәүзән-икәү генә; **(темиб,) хоть глаз коли (выколи) см. колоть**

ГЛАЗАСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. зур (шар) күзле, акай күзле 2. (*зоркий*) осло (үткер) күзле

ГЛАЗЁТ *м* укалы кытат

ГЛАЗЁТЬ *несов.; прост.* карап тороу, ауыз асып карап тороу; **глазеть по сторонам** тирәякка карап тороу

ГЛАЗИРОВАНИЕ *с см.* глазировать

ГЛАЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от глазировать* 2. *прил.* глазуурлы, глазуурланган, шәрбәткә катырылган 3. *прил.* (*глянцевый*) ялтырауыклы, ялтыратылган; **глазированная бумага** ялтыратылган қағыз

ГЛАЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. глазуурлау, глазуур менән каплау; **глазировать фрукты** емештәрзә глазуур менән каплау 2. (*придать глянец*) ялтыратыу

ГЛАЗНИК *м; разг.* күз табибы

ГЛАЗНИЦА *ж; анат.* күз сокуро

ГЛАЗНОЙ, -ая, -ое күз ...ы; **глазное яблоко** күз алмаһы; **глазные капли** күз дарыуы

ГЛАЗОК *м* 1. *мн.* глазқи; *уменьш.-ласк. от глаз* 1; 2. *мн.* глазқи; *бот.* күз, бөрә 3. *мн.* глазқи (*отверстия*) күз, тишек 4. *мн.* глазқи (*в окраске насекомых, птиц и т.д.*) һипкел, төрткө ♦ **на глазок (определять, прикидывать и т.п.)** күз менән самалап (билдәләү, карау һ.б.); **стробить глазки** күз уйнагыу, каш һикертеу

ГЛАЗОМЁР *м* күзәмә, күз үлсәмә ♦ **на глазомёр** күз үлсәмә менән

ГЛАЗОМЁРНЫЙ, -ая, -ое күз үлсәмә менән; **глазомёрное определение расстояний** араларзы күз үлсәмә менән билдәләү ♦ **глазомёрная съёмка** күз үлсәмә менән төшөрөү (*рәсемгә*)

ГЛАЗУНЬЯ *ж* йомортка тәбәйһә

ГЛАЗУРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от глазууровать* 2. *прил.* глазуурлы, ялтырауыклы; **глазурованный кирпич** ялтырауыклы кирбес

ГЛАЗУРОВАТЬ *сов., несов. что* ялтырауык-лау, глазуурлау, ялтырауык йүгертеу; **глазууровать посуду** һауыт-һабага ялтырауык йүгертеу

ГЛАЗУРЬ *ж* 1. (*особый стекловидный сплав*) глазуур, ялтырауык 2. (*сироп*) глазуур, шәкәр шәрбәте

ГЛАНДЫ *мн. (ед. гланда ж)* гланда, аңкау бизе

ГЛАС: глас вопиющего в пустыне *книжн.* яуапһыз калдырылган ауаз (*кешенең ялыныуына илтифат итмәң*)

ГЛАСИТЬ *несов. что и без доп.; книжн.* белдерәү, хәбәр биреү, эйтеү, тиеү; **закон гласит так** закон былай ти; **этот параграф гласит следующее** был параграф түбәндәгене белдерә

ГЛАСНОСТЬ *ж* билдәләлек, асыктык, һәр кемгә билдәлә (булуу) итеү; **период гласности** билдәләлек дәүере; **предать гласности** халыкка билдәлә итеу

ГЛАСНЫЙ I, -ая, -ое *лингв.* һузынкы; **гласный звук** һузынкы өн

ГЛАСНЫЙ II, -ая, -ое асык, халыктан йәшен булмаган; **гласный суд** асык суд

ГЛАУКОМА *ж; мед.* глаукома, һары һыу (*күз ауырыуы*)

ГЛАШАТАЙ *м* 1. *уст.* һөрәнсе, белдерәүсе 2. *перен., высок.* белдерәүсе, яклаусы; **глашатай истины** хәкикәт яклаусы

ГЛЁТЧЕР *м* глетчер, бозлоқ (*таузарзан шыуышып төшә торған бозлоқ*)

ГЛИКОГЕН *м* гликоген (*кандағы шәкәрзән бауырза, мускулдарза барлыкка килгән төп һаклык углевод*)

ГЛИНА

ГЛИНА ж балсык, мәте; **красная глина** кызыл балсык; **огнеупорная глина** утка сызамлы балсык; **месить глину** балсык басыу

ГЛИНИСТЫЙ, -ая, -ое балсыклы, мәтеле; **глинистая почва** мәтеле тупрак

ГЛИНОБИТНЫЙ, -ая, -ое балсык катыш; **глинобитная стена** балсык катыш стена

ГЛИНОЗЁМ м глинозём (*алюминий окисы*)

ГЛИНЯНЫЙ, -ая, -ое балсык; **глиняный горшок** балсык көршөк

ГЛИССЕР м глиссер (*ясы төплө, тиз йөрөшлө кэмә*)

ГЛИСТ м (*у людей*) бабасыр; (*у животных*) селәүсен; **ленточные глисты** тазма селәүсендәр

ГЛИСТОГОННЫЙ, -ая, -ое бабасыр (селәүсен) төшөрә торган; **глистогонное средство** бабасыр төшөрә торган дарыу (сара)

ГЛИЦЕРИН м глицерин

ГЛИЦЕРИНОВЫЙ, -ая, -ое 1. глицерин ...ы; **глицериновое производство** глицерин етештерәү 2. глицеринлы; **глицериновое мыло** глицеринлы һабын

ГЛОБАЛЬНЫЙ, -ая, -ое глобаль (*бөтә Ер шарын үз эсенә алган*); **глобальная задача** глобаль мәсьәлә ♦ **глобальная ракета** глобаль ракета (*Ер шарының телдәһә ниндәй нөктәһенә етә алган*)

ГЛОБУС м глобус

ГЛОДАТЬ *несов.* 1. *что* кимерәү; **глодать кость** һөйәк кимерәү 2. *кого; перен.* газаплау, борсоу, яфалау; **еёб гложет совесть** уны выждаһны газаплай

ГЛОССАРИЙ м; *лингв., лит.* глоссарий (*күбәһенсә боронго язмалағы аңлашылмаган йәки ишкәргән һүзәрҙе аңлатып, берәй текска кушып та итеп биргән аңлатмалар*)

ГЛОТАТЬ *несов.* 1. *кого-что* йотоу; **глотать пилбл** төймә дарыу йотоу 2. *что; перен.* йотлолоп укыу ♦ **глотать вóздух** һауа һулау; **глотать слёзы** күз йәшен йотоу (*иламашка тырышыу*); **глотать слова** һүзәрҙе йотоп һөйләү; **глотать слонки** тамшаныу (*ашағы килеп*)

ГЛОТКА ж 1. йотколок; **заболевания глотки** йотколок ауырыулары 2. *прост.* тамак, алкым

ГЛОТНУТЬ *сов. что, чего* и *без доп.* йотоу, йотоп ебәрәү (куйыу)

ГЛОТОК м 1. йотоу; **выпить в два глотка** ике йотоуға эсеп бөтөрәү 2. йотом; **два глотка воды** ике йотом һыу

ГЛОХНУТЬ *несов.* 1. һаңғыраулану 2. (*затихать — о звуках*) тыныу; **шум постепенно глхнет** тауыш акрынлап тына 3. һүнәү; **мотёр два раза глх мотор** ике тапкыр һүнде 4. (*приходить в запустение*) үлән (сүп) басыу, ташландык хәлгә килеү; **сад глхнет** баксаны сүп баса

ГЛУБИНА ж 1. тәрәнлек; **большая глубина** зур тәрәнлек; **измерение глубины** тәрәнлектә

үлсәү; **глубина колбца** козоктоң тәрәнлеге

2. (*значительность*) тәрәнлек; **глубина анализа** анализдың тәрәнлеге; **глубина кризиса** кризистың тәрәнлеге; **глубина мысли** фекер тәрәнлеге

3. *прям., перен.* төпкөл, түр; **в глубине леса** урман төпкөлөндә; **из глубины жизни** тормош төпкөлөнән ♦ **в глубине веков** быуаттар төпкөлөндә; **из глубины веков** быуаттар төпкөлөнән; **в глубине души (сердца)** күңел (йөрәк) түрөндә; **до глубины души (сердца)** бик нык үзәккә үтеү, сиктән тыш тетрәндерәү; **от глубины души (сердца)** ысын күңелдән (йөрәктән)

ГЛУБИНКА ж; *разг.* төпкөл (*үзәктән йырактағы йәшәү урыны*); **жить в глубинке** төпкөлдә йәшәү

ГЛУБИННЫЙ, -ая, -ое 1. тәрәндәге, тәрәндән; **глубинный лов рыбы** тәрәндән балык тотоу; **глубинные течения** тәрәндәге агымдар 2. төпкөл, төпкөлдәге; **глубинные сёла** төпкөл ауылдар

ГЛУБОКИЙ, -ая, -ое 1. тәрән, төплө, сөм; **глубокий колбдец** тәрән козок; **глубокая вспашка** тәрән һөрәү; **глубокая тарелка** сөм тарилкә; **глубокий снег** тәрән кар; **глубокие корни** тәрән тамырзар; **глубокое дыхание** тәрән һулыш; **глубокие знания** төплө белем; **глубокие изменения** тәрән үзгәрештәр; **глубокий интерес** тәрән кызыкһыныу; **глубокое чувство** тәрән тойго; **глубокий сон** тәрән йоко 2. *прям., перен.* алыс, йырак; **глубокий тыл** алыс тыл; **глубокая старина** алыс тарих 3. (*достигший предела в развитии, течении*) кара, үтә; **глубокая зима** кара кыш; **глубокая ночь** кара төн; **глубокая старость** үтә нык картлык ♦ **глубокий взгляд (взор)** тәрән караш; **глубокий голос** калын тауыш; **глубокий поклон** башты (нык) түбән эйеү

ГЛУБОКО и **ГЛУБОКО** 1. *нареч.* тәрән; **глубоко вырыть яму** сокорзо тәрән казыу 2. *нареч.* бик нык, тәрән; **глубоко переживать** бик нык кисерәү 3. *в знач. сказ.* тәрән; **здесь очень глубоко** бында бик тәрән

ГЛУБОКОВОДНЫЙ, -ая, -ое 1. тәрән һыулы; **глубоководная река** тәрән һыулы йылга 2. тәрән һыу асты ...ы; **глубоководные исследования** тәрән һыу асты тикшеренүзәрә 3. тәрән һыузағы, тәрән һыу ...ы; **глубоководные рыбы** тәрән һыу балыктары

ГЛУБОКОМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое тәрән мәғәнәле (уйлы, фекерле); төплө; **глубокомысленное замечание** тәрән мәғәнәле ишкәрмә; **глубокомысленный взор** тәрән мәғәнәле караш; **глубокомысленный человек** тәрән фекерле кеше

ГЛУБОКОМЫСЛИЕ с тәрән фекерлелек (мәғәнәлелек), соғоллоқ

ГЛУБОКОУВАЖАЕМЫЙ, -ая, -ое хөрмәтле (*ихтирамлы мөрәжәғәт*)

ГЛУБЬ ж *см.* **глубина** 1, 3

ГЛУМИТЬСЯ *несов. над кем-чем* мөксхэрәләү, мысқыллау, мысқыл (мөксхэрә) итеү

ГЛУМЛЕНИЕ *с см. глумиться*

ГЛУПЕТЬ *несов.* аңралануы, алийотлануы, ахмаклануы, йүләрләнәү

ГЛУПЕЦ *м* аңра, алийот, ахмак, йүләр

ГЛУПИТЬ *несов.; разг.* ахмаклануы, алийотлануы, йүләрләнәү, ахмаклык (алийотлок, йүләрлек) эшләү

ГЛУПОСТЬ *ж* 1. ахмаклык, алийотлок, йүләрлек; *по глупости* ахмаклык менән 2. ахмаклык, алийотлок, йүләрлек, ахмак һүз (фекер); *делать глупость* ахмаклык эшләү; *сказать глупость* ахмак һүз әйтәү

ГЛУПЫЙ, -ая, -ое 1. ахмак, алийот, аңра, йүләр; *глупый человек* аңра кеше; *глупый вид* ахмак киәфәт 2. мәгәнәһез, ақылһыз, ахмак; *глупая затя* ахмак эш; *здать глупый вопрос* мәгәнәһез һорау биреү

ГЛУХАРИНЫЙ, -ая, -ое хуйыр ...ы; *глухариный ток* хуйыр уйыны

ГЛУХАРЬ *м* 1. хуйыр 2. *прост.* (глухой человек) һаңғырау

ГЛУХОЙ, -ая, -ое 1. һаңғырау; *глух на одно ухо* бер колакка һаңғырау 2. *перен.* (равнодушный) игтибарһыз, ишетмәй (колак һалмай) торған; *он глух к моим просьбам* ул миңә үтенәстәрәмә колак һалмай 3. (о звуках) һаңғырау, тонок, ишетелер-ишетелмәс, эстән генә; *глухой рбопот* эстән генә һукарануы; *глухой гблос* тонок тауыш 4. *перен.* (слабый, неопределённый, затаянный) эске, бысқыл ятқан, һизелер-һизелмәс, йәшерен; *глухой протест* йәшерен протест 5. (заросший) үлән басқан, ташландык; *глухой сад* үлән басқан бакса 6. (сплошной) тотош, тәзрә-ишекһез; *глухая стена* тотош стена 7. *перен.* тын, һил; *глухая улица* тын урам ♦ *глухое окно* һуқыр (яһалма) тәзрә (яктылык төшмәгән); *глухая крапива* һуқыр кесерткән; *глухой согласный шигв.* һаңғырау тартынкы

ГЛУХОМАНЬ *ж см. глушь*

ГЛУХОНЕМОЙ, -ая, -ое 1. һаңғырау-телһез 2. *в знач. суц.* глухонемой *м* и *глухонемая ж* һаңғырау-телһез (кеше); *шкблa для глухонемых* һаңғырау-телһезәр мәктәбе

ГЛУХОТА *ж* һаңғыраулык, һаңғырау булыу; *страдать глухотой* һаңғыраулыктан йонсоу (йөзәү)

ГЛУШИТЕЛЬ *м* 1. *тех.* тауыш йоткос, тауыш кәметкес, томалағыс 2. *перен.* ирек бирмәүсе, (һизелер) быуыусы, томалаусы; *глушитель свободы* ирек быуыусы

ГЛУШИТЬ *несов.* 1. *кого-что* томалау, баһыу, ишеттермәү; *глушить звук* тауышты баһыу 2. *что* баһыу, қаплау; *сорняки глушат сад* сүл үләндрә баксаны баһа 3. *что; перен.* быуыу, томалау, ирек бирмәү; *глушить инициативу* иници-

ативага ирек бирмәү 4. *что; разг.* һүндерәү, баһыу, томалау; *глушить самовар* самауыр(зы) баһыу; *глушить мотор* (зы) һүндерәү 5. *кого; разг.* иһәнгерәтәү, шаңғытыу; *глушить рыбу* балык(ты) шаңғытыу ♦ *глушить водку* (винб и т.п.) *прост.* аракыны (шарапты һ.б.) күп әсеү

ГЛУШЬ *ж* қараңғы ят, төпкөл (урын); *жить в глуши* төпкөлдә йәшәү

ГЛЫБА *ж* зур қиһәк; *каменная глыба* зур таш қиһәге; *глыба льда* зур боз қиһәге

ГЛЮКОЗА *ж* глюкоза (*цсемлек емештәрәндә һәм йәңле организмдарҙа була торған шәкәр*)

ГЛЯДЕТЬ *несов.* 1. *в разн. знач.* карау; *глядеть в окно* тәзрәнән карау; *глядеть в будущее с надеждой* қиләсәккә өмөт менән карау 2. *на что; перен.* карау; *трэзво глядеть на жизнь* тормошка айык карау; 3. *за кем-чем; разг.* карау, бағыу; *глядеть за детьми* балаларҙы карау 4. *на что* карау, йүнәләү; *окна глядят на юг* тәзрәләр көньякка қарай 5. *перен., разг.* күренәү; *из-за туч глядело солнце* болоттар араһынан қояш күренде ♦ *глядеть в оба* һак булыу, абай булыу, алды-артты қарап эш итеү; *глядеть кбсо* қырын карау; *глядеть правде в глаза* дәрәсләктән қурқмау; *куда глаза глядят* қайҙа етте, шунда; баш һуққан яқка; *на ночь глядя* төнгә қарай, төнгә қаршы; *на свет не глядел бы* яқты доньянан бизеү (ялқыу, туйыу); *тоб и гляди* күр зә тор

ГЛЯДЕТЬСЯ *несов.* *во что* үзәңде карау; *глядеться в зеркало* көзгөнән үзәңде карау

ГЛЯДЬ *межд.* *в знач. сказ.; разг.* кара; *глядь, он идёт кара, ул қилә*

ГЛЯНЕЦ *м* ялтырауык; *глянец потускнел* ялтырауык тоноклонған ♦ *навести глянец* ялт итереп қуйыу

ГЛЯНУТЬ *сов.* қарап алыу, қарап қуйыу

ГЛЯНЦЕВАТЬ *несов.* *что* ялтыратыу, ялтырауықлау; *глянцевать фото* фотоны ялтыратыу

ГЛЯНЦЕВЫЙ, -ая, -ое ялтырауыклы; *глянцевая бумага* ялтырауыклы қағыз

ГЛЯЦИОЛОГ *м* гляциолог, гляциология белгесе

ГЛЯЦИОЛОГИЯ *ж* гляциология (*бозлоктарҙы өйрәнә торған фән*)

ГМ *межд.* һе, улай икән

ГНАТЬ *несов.* 1. *кого-что* қыуыу, қыуып ебәрәү; *гнать стадо* көтөү қыуыу; *ветер гонит тучи* ел болоттарҙы қыуа; *гнать на полевые работы* ялан эшенә қыуыу; *гнать плоты* һал қыуыу; *гнать лошадь во весь опор* атты бар көсөнә қыуыу 2. *кого* баһтырыу, қыуыу; *собака гонит зайца* эт қуян қыуа 3. *без доп.; разг.* (мчатся, нестись) елдәрәү, саптырыу, қыуыу; *гнать машину* машинаны қыуыу; *гнать на конё* атта елдәрәү 4. *перен., разг.* ашықтырыу, тизләтеү; *гнать работу* эште ашықтырыу 5. *что* қыуыу, қайнағыу; *гнать деготь* дегет қайнағыу;

ГНАТЬСЯ

гнать спирт спирт кыууу ♦ **гнать в шёю**; **гнать взашей прост.** төрткөлөп (этеп-төртөп) сыгаруу

ГНАТЬСЯ *несов.* 1. *за кем-чем; разг.* кыууу, артынан кыууу, бастыруу, кыуып (бастырып) баруу; **гнаться за зайцем** куян артынан кыууу; **гнаться по пятам** арттан (эзенән) калмай кыууу (бастыруу) 2. ынтылыу, кыууу; **гнаться за прибылью** табыш артынан кыууу 3. *страд. от гнать* 1, 2, 4

ГНЕВ *м* асыу; **вспышка гнева** асыу токаныу; **в порыве гнева** асыу кабарганда ♦ **сменить гнев на милость** асыузы багыу, асыузы онотуу

ГНЕВАТЬСЯ *несов.* *на кого-что* и *без доп.* асыулануу; **гневаться на детей** балаларга асыулануу

ГНЕВЛИВЫЙ, -ая, -ое асыусан; **гневливый человек** асыусан кеше; **быть гневливым** асыусан булуу

ГНЕВНЫЙ, -ая, -ое асыулы; **гневный взгляд** асыулы караш; **быть гневным** асыулы булуу

ГНЕДОЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) туры; **гнедой жеребёнок** туры колон

ГНЕЗДИТЬСЯ *несов.* 1. оялау; **ласточки гнездятся на берегу** кардугастар ярга оялай 2. *перен. (ютиться)* урын алуу, урынлашуу; **бедняки гнездились в пригороде** ярлы халык кала янына урынлашкан 3. *перен.* тулуу, тулып ятыу; **в голове гнездились назойливые мысли** башка эс бошоргос уйзар тулган

ГНЕЗДО *с* 1. *прям., перен.* оя; **гнездо ласточки** кардугас ояһы; **воровское гнездо** карактар ояһы; **вить гнездо** оя яһау; **гнездо груздей** гөрөздөлөр ояһы; **гнездо белых цветов** ак сәскәләр ояһы; **гнездо слов в словаре** һүзлектә һүзәр ояһы 2. *перен. (домашний очаг)* оя, кыуыш, йорт, төлөк 3. уйым, уйымтык; **гнездо для патрона** патрон уйымтыгы 4. сокор, урын; **пулемётное гнездо** пулемет сокоро; **снайперское гнездо** снайпер урыны 5. *с.-х. оя* ♦ **свить (себе) гнездо:** 1) гаилә короу, йорт һалуу; 2) *перен.* ныгынуу, үзәнде раслау

ГНЕЗДОВАНИЕ *с см.* **гнездоваться**; **период гнездования птиц** коштарзың бала сыгаруу осоро

ГНЕЗДОВАТЬСЯ *несов.* оялау, оя короу, бала сыгаруу

ГНЕЗДОВОЙ, -ая, -ое оялап башкарылган, оя итеп эшләнгән; **гнездовой посев** оя итеп сәсеу

ГНЕЗДОВЬЕ *с* оялау урыны; **птичье гнездовье** коштарзың оялау урыны

ГНЕЙС *м; мин.* гнейс (*кварц, шпат һәм слюданан торған тау токомо*)

ГНЕСТИ *несов.* 1. *что* кысыу, һыгыу 2. *кого-что; перен.* интектереу, яфалау; **тоска гнетёт** һағыш яфалай

ГНЁТ *м* 1. (*пресс*) басырау, бастырык 2. кысыу, кысырынкылау, изеу; **национальный гнёт** милли кысырынкылык

ГНЕТУЩИЙ, -ая, -ее ауыр, күнелһез; **гнетущее впечатление** ауыр тәһсир; **гнетущие мысли** ауыр уйзар

ГНИДА *ж* 1. һеркә 2. *прост., бран.* ас бет

ГНИЕНИЕ *с* сереу; **гниение овощей** йәшелсәләрҙең сереуе

ГНИЛЕЦ *м; пчел.* серек ауырыуы

ГНИЛОЙ, -ая, -ое 1. *прям., перен.* серек; **гнилые зубы** серек тештәр; **гнилое яблоко** серек алма; **гнилая теория** серек теория; **гнилое озеро** серек күл 2. (*о погоде, климате, времени года*) еуеш, йонсоу, ямғырлы; **гнилая осень** ямғырлы көз

ГНИЛОСТНЫЙ, -ая, -ое 1. серегән, сереу ...ы; **гнилостный запах** серегән еҫ 2. сереткес, серетә торған; **гнилостные бактерии** сереткес бактериялар

ГНИЛУШКА *ж; разг.* сөрөк; **дымить гнилушками** сөрөк төгәтеу

ГНИЛЬ *ж* 1. серек, серегән нәмә 2. (*плесень*) үңәз

ГНИЛЬЕ *с* *собр.*; *разг.* сөрөк-сарык, серегән нәмәләр

ГНИЛЬЦА: *с* **гнильцой** *разг.* серей башлаган, бозола башлаган; **яблоки с гнильцой** серей башлаган алмалар

ГНИТЬ *несов.*; *прям., перен.* сереу; **дрова гниют** утын серей; **рыба гниёт** балык серей; **сено гниёт** бесән серей; **гнить в тюрьме** төрмәлә сереу

ГНОЕНИЕ *с см.* **гноить, гноиться**; **гноение раны** яра эренләу

ГНОЕОТДЕЛЕНИЕ *с* эрен бүлеп сыгаруу (бүленеп сыгыу)

ГНОЕОТДЕЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эрен бүлеп сыгаруу ...ы; **гноеотделительный процесс** эрен бүлеп сыгаруу процессы

ГНОЕРОДНЫЙ, -ая, -ое эрен барлыкка килтерә торған; **гноеродные бактерии** эрен барлыкка килтерә торған бактериялар

ГНОИТЬ *несов. кого-что; прям., перен.* серетеу; **дождь гноит сено** ямғыр бесәнде серетә; **гноить в тюрьме** төрмәлә серетеу

ГНОИТЬСЯ *несов.* эренләу; **рана ещё гноится** яра һаман эренләй

ГНОЙ *м* эрен; **из раны выделяется гной** яранан эрен аға

ГНОЙНИК *м* эрен үзәге; **вскрыть гнойник** эрен үзәген ярыу

ГНОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. эрен ...ы; эренләу ...ы; **гнойное выделение** эрен сыгыуы (бүленеуе); **гнойный процесс** эренләу процессы 2. эренле; **гнойная опухоль** эренле шеш

ГНОМ *м* гном (*Көнбайыш Европа мифологияһында: ер аҫты хазинаһын һаклап торған кәрлә*)

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* гносеологик; **гносеологические взгляды** гносеологик караштар; **гносеологические выводы** гносеологик һығымталар

ГНОСЕОЛОГИЯ ж; филос. гносеология (*та-
ныт белеү теорияһы — донъяны таныт белеү
мәжминлеге һәм шул таныт белеүҙең дәрәжәһе,
ысынлығы тураһындағы фәлсәфәүи тәғлимәт*)

ГНУС м *соби́р.* себен-серәкәй

ГНУСАВИТЬ *несов.* тыңкышланыу, тыңкау-
ланыу

ГНУСАВОСТЬ ж тыңкышлык, тыңкаулык

ГНУСАВЫЙ, -ая, -ое тыңкыш, тыңкау, һиң-
рәү; **гну́савый** гблос һиңрәү тауыш; **гну́савый**
ребёнок тыңкыш бала; **быть гну́савым** тыңкыш
булғыу

ГНУСНОСТЬ ж ашәкелек, кәбәхәтлек, хәсис-
лек; **гну́сность поведéния** үз-үзен тотоузың хә-
сислеге; **соверша́ть гну́сности** ашәкелектәр
эшләү

ГНУСНЫЙ, -ая, -ое кәбәхәт, ерәнec, хәсис;
гну́сная клеветá ерәнec яла; **гну́сный человек**
хәсис кеше

ГНУТЬЙ, -ая, -ое **1. прич. от гнуть 2. прич.**
бөгөлгән, бөгөп эшләнгән; **гну́тая мебель** бөгөп
эшләнгән йорт йыһазы

ГНУТЬ *несов.* **1. кого-что** бөгөү; **гнуть**
прóволоку сым бөгөү; **гнуть подкóвы** даға бөгөү
2. что бөгөү, эйеү; **буря гнёт деревья** дауыл
агастарзы эйә **3. что, к чему и без доп.;** *перен.,
прост.* кайырыу; **гнуть своё** үзеңдекен кайырыу
♦ **гнуть горб (спину, хребёт)** бил бөгөү, баш
күтәрмәй эшләү; **гнуть шею (спину, хребёт)** *пе-
ред кем* баш эйеү, йөз һыуы түгөү; **гнуть в три**
погйбели бишкә бөгөү, яфа сиктереү; **гнуть**
(свою, одну и т.п.) линию үз яғыңды кайырыу

ГНУТЬСЯ *несов.* **1.** бөгөлөү, эйелеү, һыгы-
лыу; **деревья гнут́ся от вéтра** агастар елдән һы-
ғыла **2. (обладать гибкостью)** бөгөлөү; **прóво-**
лока гнёт́ся сым бөгөлә **3. страд. от гнуть**

ГНУПАТЬСЯ *несов.* **кого-чего, кем-чем и с**
неопр. ерәнeү, сикәнeү, гәрлек (хурлык) тип
һанау

ГОБЕЛЁН м гобелен (**1. бизәкләп эшләнгән**
һирәтле стена келәмә 2. бешә итеп һуғылған
декоратив тукыма)

ГОБОЙСТ м гобойсы (*гобойза уйнаусы му-
зыкант*)

ГОБОЙ м; муз. гобой (*тынлы музыка кора-
лы*); **игра́ть на гобое** гобойза уйнау

ГОВЕ́ТЬ *несов.;* *рел.* христиандарза ураза то-
тоу, сиркәүгә йөрөү, тәүбәгә килеү

ГОВОР м **1.** һөйләшeү, һөйләшкән тауыш;
тихый говор экран һөйләшeү **2. (манера произ-
носить)** һөйләшeү; **егó говор** **отличáется певуче-
стью** уның һөйләшeүе көйлөлөгө менән айырыл-
лып тора **3. лингв.** һөйләш; **срédний говор** баш-
кырскогo языкá башкорт теленен урта һөйләшe;
изучéние говоров һөйләштәрзe өйрәнeү

ГОВОРИЛЬНЯ ж; *разг., пренебр.* һүз бутка-
һы урыны, файзаһың күп һүз һөйләү

ГОВОРИ́ТЬ *несов.* **1.** һөйләшeү; **ребёнок**
ужé говори́т бала һөйләшe индe; **свободно гово-
рить по-ру́сски** урыҫса иркен һөйләшeү **2. что и**
без доп. (сообщать факты и т.п., произносить
что-л.) һөйләү, эйтeү; **говори́ть правду** дәрeсөн
һөйләү; **говори́ть комплименты** комплименттар
эйтeү; **говори́ть с увéренностью** ышаныс менән
һөйләү **3. с кем (беседовать)** һөйләшeү, гәплә-
шeү; **говори́ть с приятелем** дус менән гәпләшeү
4. (свидетельствовать о чём-л.) эйтeп (һөйләп,
белдереп) тороу, һөйләү; **этот факт говори́т о**
многoм был факт күп нәмә тураһында һөйләй
5. перен. (сказываться в ком-чём-л.) күрeнep
тора; **в нём говори́т большо́й опыт** уның зур
тәҗрибале икәнлеге күрeнep тора ♦ **говори́ть на**
разных языках бер-берендe аңлап етмәү; **гово-
ря́т (говори́ю) вам (тебе́)** һезгә (һиңә) эйтәләр
(эйтәм) бит; **и не говори́!** эйтмә (һөйләмә) лә ин-
дe! (*аптыраузы белдерә*); **иначе говоря** башкаса
эйткәндә, икенсе төрлө эйткәндә; **по правде гово-
ря́** дәрeсөн генә эйткәндә; **собственно говоря**
асык кына итеп эйткәндә; **сам (самá, самó)** **за**
себя **говори́т** үзе үк эйтeп тора; **что и говори́ть**
эйтeп тораһы ла юк; **что (как) ни говори́** ни
эйтһәң дә, ни генә тиһәң дә; **что вы говори́те?**
һез нимә һөйләйһегеҙ?

ГОВОРИ́ТЬСЯ *несов.* **1. (произноситься)**
эйтeү **2. о ком-чём безл. (излагаться)** эйтeлeү,
тиелeү; **в письме́ о нём говори́тся так** хатта уның
тураһында былай тиелә **3. страд. от говори́ть 2**
♦ **как говори́тся в знач. вводи. сл.** эйткәндәй

ГОВОРЛИ́ВЫЙ, -ая, -ое **1.** һүзсән, хәбәрсел;
говорли́вый человек хәбәрсел кеше; **быть гово-
рли́вым** һүзсән булғыу **2. перен.** сылттырауык; **го-
ворли́вый ручеёк** сылттырауык шишмә

ГОВОРУ́Н м и **ГОВОРУ́НЯ** ж; *разг.* тел
бистәһе, телдәр, лабырлак; (*о детях*) гәтелдәк

ГОВЯДИ́НА ж һыйыр ите; **суп с говя́диной**
һыйыр итенән бешерелгән аш

ГОВЯ́ЖИЙ, -ья, -ье **1.** һыйыр ите ...ы; **го-
вя́жий котлeты** һыйыр ите котлеты **2.** һыйыр
...ы; **говя́жий жир** һыйыр майы, туң май; **го-
вя́жья пeчень** һыйыр бауыры

ГОГО́ЛЬ м ала сумгалак (*кош*) ♦ **гбóлем** **ход-**
ить купрайып фырт йөрөү, танау күтәрeү

ГОГО́ЛЬ-МОГО́ЛЬ м гоголь-моголь (*шәкәр-
ләп тукылған сей йомортка*)

ГОГОТ м **1.** қаңғылдау, кыйғаклау; **гóгот** гү-
сөй каззар қаңғылдауы **2. прост.** һаһылдау

ГОГОТА́НЬЕ с **1.** қаңғылдау, кыйғаклау; **го-
гота́нье гүсөй** каззар қаңғылдауы **2. прост.** һа-
һылдау

ГОГОТА́ТЬ *несов.* **1.** қаңғылдау, кыйғаклау;
гүси гогóчут каззар кыйғаклай **2. прост. (холо-
тать)** һаһылдау

ГОД м **1.** йыл; **бүдущий год** киләһе йыл; **в**
прóшлом году́ узған йылда, былтыр; **четы́ре**

ГОДАМИ

времени **года** йылдың дүрт мизгеле **2.** (о *возрасте*) йәш; **ребёнку два года** балага ике йәш **3.** *мн. годы (период времени)* йыл, сак; **молодые годы** йәш сактар; **в годы юности** йәшлек йылдарында **4.** *мн. годы (промежуток времени в пределах десятилетия)* йылдар; **девяностые годы** тухһанынсы йылдар ♦ **високосный год** кәбисә йылы; **календарный год** календарь йылы; **круглый год** йыл буйына (эйләһенә); **лунный год** ай йылы (*когда йылынан 11 көнгә кыскарак*); **Новый год** Яңы йыл; **учебный (академический) год** укыу йылы, академик йыл; **без году неделя** шулт. аяк басып өлгөрмәгән; башы инһә, аягы инмәгән (*күртән түгел, яңы ғына*); **в годах** оло йәштәрзә; **не по годам** йәш булыуга карамастан; **год на год не приходится** йылдыкы йылга тура килмәй; **год от году**; **год от года** йылдан-йыл, йыл һайын; **из года в год** йылдан-йылга

ГОДАМИ *нареч.* йылдар буйына; **они годами не встречались** улар йылдар буйына ошашманы

ГОДИНА *ж; высок.* йылдар; **година испытаний** һынау йылдары; **в тяжёлую годину** ауыр йылдарзә

ГОДИТЬСЯ *несов.* ярау, яраклы булыу; **эта доска мне годится** был такта миңә берәй эшкә ярау; **эти ботинки мне не годятся** был ботинка миңә ярамай; **так поступать не годится** *безл.* улай эшләргә ярамай ♦ **куда это годится?** бер ниңә лә ярамай (эшкинмәй)

ГОДИЧНЫЙ, -ая, -ое йыллык; **годовые издержки** йыллык сығымдар; **годовой цикл** йыллык цикл ♦ **годовые кольца** *бот., лес.* йыллык балдактар (*агаз олонондагы*)

ГОДНОСТЬ *ж* яраклылык, яраклы булыу; **годность зерна для посева** орлоктоң сәсеүгә яраклылығы

ГОДНЫЙ, -ая, -ое яраклы, ярарлык; **годная для питья вода** эсергә яраклы һыу; **семена годны для посева** орлок сәсеүгә яраклы

ГODOBАЛЫЙ, -ая, -ое **1.** бер йәшлек; **годовалый ребёнок** бер йәшлек бала; **годовалая телка** бер йәшлек башмак **2.** (*пролежавший год*) йыллаган; **годовалое сено** йыллаган бесән

ГODOBOЙ, -ая, -ое йыллык; **годовой доход** йыллык килем; **годовой план** йыллык план; **средняя годовая температура** уртаса йыллык температура

ГODOBИЦИНА *ж* йыллык; **годовщина победы** енеүзең йыллығы; **десятая годовщина свадьбы** туйзың ун йыллығы

ГОЛ *м; спорт.* гол; **забить гол** гол индереу **ГОЛАВЛЬ** *ж* ажау, кушбаш; **стая головль** ажау эркеуе; **ловить головля** үдочкой кармакка ажау каптырыу

ГОЛЕНАСТЫЙ, -ая, -ое озон сираклы (аяк-лы, ботло)

ГОЛЕНИЩЕ *с* куныс; **сапоги с длинными голенищами** озон куныслы итек; **голеньце** *валенка* быйма кунысы

ГОЛЕНЬ *ж* есек, сирак; **тонкая голень** нәзек сирак

ГОЛЁЦ *м 1.* (*пресноводная рыба*) езмыйык **2.** (*рыба северных морей*) ялангас балык

ГОЛИК *м* ырызһ һеперткәһе (*ятракһыз*)

ГОЛКИПЕР *м* голкипер, капка һаксыһы, капкасы

ГОЛЛАНДКА I *ж с.м.* голландцы

ГОЛЛАНДКА II *ж; разг.* (*печь*) галанка

ГОЛЛАНДСКИЙ, -ая, -ое голланд ...ы, Голландия ...ы; **голландское искусство** Голландия сәнгәте; **голландская порода скота** голланд токомло мал ♦ **голландский сыр** голланд сыры

ГОЛЛАНЦЫ *мн.* голландтар, голланд халкы // *ед.* голландец *м* голланд ир-аты; **голландка** *ж* голланд катын-кызы

ГОЛО и **ГОЛО** *нареч.* такыр, ялангас

ГОЛОВА *ж 1.* баш; **голова болит** баш ауыр-та; **конь мотает головой** ат башын сайкай; **понури́ть голову** башты эйеу **2.** (*единица счёта скота*) баш; **сто голов овец** йөз баш һарык **3.** *перен.* акыл, баш; **светлая голова** зирәк (акыллы кеше); **человек с головой** башлы кеше **4.** *м и ж чего, кому-чему; разг.* баш, башлык; **голова города** кала башлығы **5.** (*передняя часть отряда, группы и т.п.*) баш; **голова демонстрации** демонстрацияның башы **6.** (*пищевой продукт в виде шара, конуса*) баш; **голова сыру** бер баш сыр

♦ **без головы** башһыз, алыт; **с головой** башлы, акыллы; **в головах** баш осонда; **на голову (обрушиться, посыпаться и т.п.)** чыю башка (төшөү); **с головы** кеше башынан (*низер йыйыу*); **голова кружится** баш эйләнә; **голова идёт кругом у кого** баш катты, баш тубал кеүек; **голова садовая** ахмак баш; **вешать голову** башты түбән эйеу, төшөкөлөккә бирелеу; **вскружить голову кому** башын эйләндереу; **морочить голову кому** башты қаңгыртыу; **положить (сложить) голову** корбан булыу, башты һалыу; **заплатить головой** гүмерзә биреу; **отвечать (ручаться) головой за кого-что** баш менән яуап биреу; **вбить (вколотить) в голову себе что берәй нәмәне** баштан сыгармакка һыкышыу; **вбить (вколотить) в голову что** башына тукыу, башына һендереу; **выбросить (выкинуть) из головы** баштан сыгарып ташлау; **выйти (вылететь, выскочить) из головы** баштан сығыу, онотолоу; **не выходить (не идти) из головы** баштан сыкмау, уйзан китмәу; **из головы** вон баштан сыккан, иңтән сыккан; **ходить на голове** баш түбән йөрөу, қотороп сыярыу; **в первую голову** беренсе сиракта, иң тәүзә; **дать голову на отсечение** башты кисергә биреу (*низелер ысын тип һыкышканда эйтелә*); **иметь голову на плечах** баш менән (уйлап) эш итеу; **на голову** *выше кого* эллә ни тиклем юғары (тороу) (*акыл, эхлак*

яғынан һ.б.); на свежую голову (заниматься, делать) что арымаҫ борон, баш арымаҫаҫа (шөлләһеңең, эшләү); на свою голову үз башына; с головой погрузиться (окупиться, уйти и т.п.) во что берәй нәмгә мөкибән китеү, тулығына бирелеп китеү; с головы до ног; с ног до головы баштан-аяк; сам себе голова (хозяин, господин и т.п.) үзе (үзем, үзен) баш, үзе (үзем, үзен) түш; через голову чью кемдән дә булһа узып, кемгәлер тәүзә хәбәр итмәй (кайҙалыр мәрәжәт итеү)

ГОЛОВАСТИК м сүмесбаш

ГОЛОВАСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* 1. зур башлы, тубал баш; **головастая ворона** зур башлы ала карга 2. акыллы, зирәк; **головастый человек** акыллы кеше

ГОЛОВЕШКА ж торонбаш; в печи тлеет сырая головешка мейестә сей торонбаш быскып ята

ГОЛОВИЗНА ж балык башы (кызыл балык башы һәм һырты); суп с головизной балык башынан бешергән һурпа

ГОЛОВКА ж 1. *уменьш. от голова* 1, 6; 2. баш, эшләпә; **головка винта** винт эшләпәһе; **спичечная головка** шырпы башы 3. *обычно мн.* головки баш; **сапожные головки** итек баштары

ГОЛОВНОЙ, -ая, -ое 1. баш ...ы; **головная боль** баш ауырыуы; **головной убр** баш кейме 2. (*передовой*) алдан (башлап) барыусы, баштағы, алдағы; **головной отряд** алдан барыусы отряд; **головные вагоны** баштағы вагондар 3. (*ведущий*) **головные предприятие** баш предприятие ♦ **головной мозг** баш мейеһе

ГОЛОВНЯ ж 1. *см. головешка* 2. (*болезнь злаков*) торон; **поражаться головней** торон һугыу (тейеү)

ГОВОКОКРУЖЕНИЕ с баш әйләнәү; **чувствовать головокращение** баш әйләнәүен һизеү

ГОВОКОКРУЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. баш әйләндергес, баш әйләндерерлек (әйләнерлек); **головокружительная высота** баш әйләнерлек бейеклек 2. *перен.* иҫ китерлек; **головокружительный успех** иҫ китерлек уңыш

ГОВОЛОМКА ж башваткыс (*йомак, месьял*); **разгадывать головоломку** башваткыс сисеү

ГОВОЛОМНЫЙ, -ая, -ое башваткыс, катмарлы, бик кыйын; **головомный вопрос** катмарлы месьял

ГОВОМОЙКА ж; *разг.* каты шелтә, нык кызгырыу; **задать головомо́йку** бик нык кызгырыу

ГОВОРОЕЗ м; *разг.* башкисәр

ГОВОТОЯП м; *разг., неодобр.* йүнһез, бәшәлкәһез кеше

ГОВОТОЯПСТВО с; *разг., неодобр.* йүнһезлек, бәшәлкәһезлек

ГОЛОВУШКА ж; *разг., ласк. от голова* 1, 3

ГОЛОГРАФИЯ ж голография (*тулкындар үзгәреше нигезендә объектты күләмле итеп төшөрөү ысулы*)

ГОЛОД м 1. ашағы килеү, асығыу, ас булыу; **почувствовать голод** ашағы килә башлау; **утолить голод** асығыуы басыу; **морить голодом** аска интектереү; **умереть от голода** астан үлеү 2. (*массовое бедствие*) аслык, кытлык, йот, йотлок; **начался голод** йотлок башланды 3. *перен.* (*нехватка чего-л. нужного*) кытлык; **книжный голод** китапка кытлык

ГОЛОДАНИЕ с 1. *см. голодать* 2. (*в живом организме*) кытлык, етешмәү; **кислородное голодание** кислородка булган кытлык; **сахарное голодание** шәкәр етешмәү

ГОЛОДАТЬ *несов.* 1. (*испытывать голод*) асығыу, ас булыу 2. (*воздерживаться от пищи*) ас тороу (йөрөү); **голодать целый день** көнө буйы ас тороу

ГОЛОДНО 1. *нареч.* ас, аслы-туклы; **жить голодно** ас йәшәү 2. *в знач. сказ., безл.* аслык; **во время войны было голодно** һугыш вақытында аслык булды

ГОЛОДНЫЙ, -ая, -ое 1. ас; **голодный скот** ас мал; **на голодный желудок** ас карынлай; **быть голодным** ас булыу 2. ас, астан (булган), аслыктан (булган); **голодная смерть** аслыктан булган үлем, астан үлеү 3. аслык, йот, йотлок, кытлык; **голодный год** аслык йыл; **голодный край** йот як 4. *разг.* аслы-туклы, етер-етмәс; **голодный паёк** етер-етмәс паёк

ГОЛОДОВКА ж; *разг.* аслык, ашаузан баш тартыу; **объявить голодовку** аслык иглан итеү

ГОЛОЛЕД м *см. гололедица*

ГОЛОЛЕДИЦА ж бозлауык, тайгак; **на улице гололедица** тышта бозлауык

ГОЛОНОГИЙ, -ая, -ое *разг.* ялан аяк (аяклы), ялангас аяклы; **голоногий мальчишка** ялан аяклы малай

ГОЛОПУЗЫЙ, -ая, -ое *прост.* ялангас корһаклы (*гәзәттә, балаларга карата*)

ГОЛОС м 1. *в разн. знач.* тауыш; **высокий голос** нәзек тауыш; **низкий голос** калын тауыш; **детские голоса** балалар тауышы; **решающий голос** хәл иткес тауыш; **гблос моторов** моторзар тауышы; **гблос соловья** һандугас тауышы; **подсчёт голосов** тауыштарзы иҫәпләү (*һайлау вақытында*); **романс для женского голоса** катынкыз тауышы өсөн романс; **избрать большинством голосов** күпселек тауыш менән һайлау; **повысить голос** тауыш күтәрәү; **узнать по голосу** тауыштан таныу 2. *перен.* ауаз, тауыш; **внутренний гблос** әске ауаз; **гблос совести** выждан ауазы 3. (*мнение, суждение*) фекер, һүз; **гблос читателей** укыусылар фекере; **прислушиваться к голосу** нарбда халыктың фекеренә қолак һалыу ♦ **во весь гблос** бар көскә (һөрән һалыу, һөрәнләү); **(все) в один гблос** бер тауыштан; с чу-

ГОЛОСИСТЫЙ

жо́го гблоса петь кеше хүзен һөйләү, кеше йырын йырлау

ГОЛОСИ́СТЫЙ, -ая, -ое көслө тауышлы

ГОЛОСИТЬ *несов.* 1. *что и без доп.; прост.* акырып йырлау (кыскырыу); **голосить песню** акырып йыр йырлау 2. (*громко, с причитаниями плакать*) һамаклап (әйтәмләп) илау; **голосить по покойнику** мәйт өстөндә әйтәмләп илау

ГОЛОСЛÓВНЫЙ, -ая, -ое дәлилһез; **голословное обвинение** дәлилһез гәйепләү

ГОЛОСОВА́НИЕ *с* тауыш, тауыш биреү; **открытое голосование** асык тауыш биреү; **тайное голосование** йәшерен тауыш биреү; **ставить вопрос на голосование** мәсьәләне тауышка куйыу

ГОЛОСОВА́ТЬ *несов.* 1. *за кого-что* тауыш биреү; **каждый избиратель голосует лично** һәр һайлаусы үзе тауыш бирә 2. *что* тауышка куйыу 3. *разг.* кул күтәреү; **голосовать на дороге** юлда кул күтәреү (*машина һ.б. туктатыу өсөн*)

ГОЛОСОВО́Й, -ая, -ое тауыш ...ы; **голосовой аппарат** тауыш аппараты; **голосовые связки** тауыш ярылары; **голосовая щель** тауыш ярыларындағы ярык

ГОЛУБЕВÓДСТВО *с* күгәрсен асрау (үр-сетеү)

ГОЛУБЕ́ТЬ *несов.* 1. (*видеться — о чём-л. голубом*) күгәйемләп (зәңгәрләп) күренеү 2. (*становиться голубым*) күгәйемләнеү, зәңгәрләнеү; **небо голубело** күк зәңгәрләнде

ГОЛУБИЗНА́ *ж* зәңгәрлек; **небесная голубизна́** күк йөзө зәңгәрлек

ГОЛУБИ́КА *ж* күк көртмәле

ГОЛУБИ́НЫЙ, -ая, -ое күгәрсен ...ы; **голубиное яйцо** күгәрсен йоморткаһы; **голубиная почта** күгәрсен почтаһы

ГОЛУБИТЬ *несов.* *кого-что; поэт.* иркәләү

ГОЛУ́БКА *ж* 1. инә күгәрсен 2. *разг.* күгәрсенкәй (*катын-кызга иркәләп өндәшеү һүзе*)

ГОЛУБОГЛАЗЫ́Й, -ая, -ое зәңгәр күзле; **голубоглазый мальчик** зәңгәр күзле малай

ГОЛУБО́Й, -ая, -ое зәңгәр, күк; **голубые глаза́** зәңгәр күззәр; **голуббе небо** зәңгәр күк ♦ **голубая кровь** ғали зат, акһөйәк; **голубой песец** күк төлкө; **голубой экран** зәңгәр экран

ГОЛУБИ́ЦЫ *мн. (ед. голубец м)* голубцы (*кәбестәгә төрөп бешерелгән ит, дөгө ашамлыгы*)

ГОЛУ́БЧИК *м; разг.* күгәрсенем, иркәм, кәзерлем (*ир кешегә карата*); **голубка** *ж* күгәрсенкәй (*катын-кызга карата*)

ГОЛУ́БЬ *м* күгәрсен; **голубка** *ж* инә күгәрсен; **дикий голубь** кыр күгәрсене ♦ **голубь мира** тыныслык күгәрсене

ГОЛУБЯ́ТИНА *ж* күгәрсен ите

ГОЛУБЯ́ТНИК *м* 1. күгәрсен асраусы, күгәрсен тотоусы 2. (*ловчая птица*) күгәрсен типкес (*йырткыс кош*) 3. *разг. см. голубятня*

ГОЛУБЯ́ТНЯ *ж* күгәрсен кетгә

ГÓБЛЫЙ, -ая, -ое 1. ялангас, шәрә; **гблые но́ги** ялангас аяк 2. (*лишённый растительности*) кола, ялангас, шәрә, такыр; **гблая степь** кола дала; **гблое древо** шәрә агас; **гблая голова́** такыр баш 3. (*ничем не покрытый*) как; **спать на гблом полу́** как изәндә йоклау 4. *прям., перен.; разг.* коро; **гблые факты** коро фактар; **гблые цифры** коро һандар 5. *перен.* ап-асык, асыктан-асык; **гблая истина** ап-асык хәккәт; **гблое любопытство** асыктан-асык кызыкһыныу ♦ **гблая соль** шау тоз; **гблые стёны** буш стенаһар; **брать (взять) гблыми руками́** аһһат кына кулга төшөрөү; **гол как сокол** ауызын аша, үпкәһе күренә

ГОЛЫ́Ш *м* 1. *разг.* шәрә бала, шәрә кеше 2. (*гладкий камень*) шыма йомро таш

ГОЛЫ́ШОМ *нареч.; разг.* ялангас (шәрә) килеш; **бегать голышом** шәрә килеш йүгереп йөрөү

ГОЛЫ́Ё *с; спец.* 1. (*части мясной туши*) башы-әсәге (*баш-аяк, үпкә-бауыр, эсәктәр*) 2. (*кожа*) ейелгән тире

ГОЛЫ́Ф *м* гольф (*АКШ-та, Англияла һ.б. илдәрҙә таралған сәкән менән туп һуғыу уйыны*) ♦ **брюки гольф** гольф салбар (*балағы тубыктан түбән эленә торған кыска салбар*); **носки гольф**; **чулки гольф** гольф ойок (*кунысы тубыкка кәзәр*)

ГОМЕОПА́Т *м* гомеопат (*табиб*)

ГОМЕОПАТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое гомеопатия ...ы; **гомеопатическая аптека** гомеопатия дарыуханаһы; **гомеопатические средства** гомеопатия саралары

ГОМЕОПА́ТИЯ *ж* гомеопатия (*ауырыта торған дарыузарзы сирләгә аҙлап биреп, һауыктырыу ысулы*)

ГОМЕРИ́ЧЕСКИЙ: **гомерический смех** (*хөхөт*) тыйыла алмай көлөү, шаркылдап көлөү

ГОМОН *м; разг.* шаушыу, сыр-сыу; **птичий гомон** коштар сыр-сыуы

ГОМОНИ́ТЬ *несов.; прост.* сыр-сыу килеү

ГОМОСЕКСУАЛИ́ЗМ *м* гомосексуализм (*бер енестәге кешеләрҙең бер-беренә тәбиғи булмаған енси ынтылышы*)

ГО́Н *м* 1. *см. гнать, гнаться* 1; 2. *охот.* эзәрлекләү (*ауза*) 3. *спец. (состояние зверей в брачный период)* кауышыу, карығыу; **гон волков** бүреләр карығыуы

ГО́НГ *м* гонг (*музыка коралы, сигнал биреү өсөн дә кулланыла*); **ударить в гонг** гонг һуғыу; **прозвучал гонг** гонг яңгыраны

ГО́НДО́ЛА *ж* гондола (1. *ясы төплө, морон менән койрого бейек итеп эйләнгән, пассажир-зар өсөн, гәзәттә, каютаһы йәки яһмаһы булған бер шикәклә Венеция кәмәһе* 2. *һауа шарының кеше ултыра торған кәрзине һәм дирижаблдә йәки аэростатта кеше, төрлө корамал урынлашкан урын* 3. *т. юл. йөктө бушатыу өсөн төбө асылмалы, түбәһез вагон*)

ГОНДОЛЬЕР *м* гондольер (*гондола ишкәкчә*)

ГОНЕНИЕ *с* эзәрләү, эзәрлекләү; **подвѣргнутыя гонениям** эзәрлекләүгә дусар ителеү (булгу)

ГОНЕЦ *м* сапкын, атсабар; **послать гонца** сапкын ебәреү

ГОНИТЕЛЬ *м* эзәрләүсе, йәберләүсе, кысугу

ГОНКА *ж* 1. *см.* гнать, гнаться; **гонять, гоняться** 2. *разг.* (*спешка*) кабаланыу, ашыгылык; **перед отъездом началась гонка** китер алдынан ашыгылык башланды 3. *мн.* гонки узыш, ярыш; **автомобильные гонки** автомобилдәр узышы; **лыжные гонки** саңгы ярышы ♦ **гонка вооружений** кызыу коралланыу

ГОНКИЙ, -ая, -ое *охот.* йүгерек; **гонкая борзая** йүгерек бурзай

ГОНКОКК *м; мед.* гоноккок (*гонорея микробы*)

ГОНОР *м* һауальлык, маһайысанлык, эрлек, тәкәбберлек; **человек с гонором** тәкәббер кеше

ГОНОРАР *м* гонорар (*языусы, рәссам һ.б. ижадсы кешеләрҙең хезмәтенә килешеп буйынса түләнгән торған аксалата эш хақы*); **авторский гонорар** автор гонорары; **получить гонорар** гонорар алыу

ГОНОРАРНЫЙ, -ая, -ое гонорарлы; **гонорарная статья** гонорарлы мәкәлә; **гонорарное издание словаря** һүзлектең гонорарлы басмаһы

ГОНОРЕЯ *ж; мед.* гонорея (*гонококктан барлыкка килеп, бәцел юлын эренләтә торған венерик ауырыу*)

ГОНОЧНЫЙ, -ая, -ое узышыу ...ы, ярыш ...ы; **ночной автомобиль** узышыу автомобиле; **ночная лодка** узышыу кәмәһе

ГОНТ *м* собир. гонт (*бер сите йока итеп юнылып, икенсәһе ырмаулап, нәзек такта рәшеһендә эшләнгән түбә ябыу материалы*)

ГОНТОВОЙ, -ая, -ое гонтлы, гонт менән ябылған; **гонтováя крыша** гонт менән ябылған түбә

ГОНЧАК *м; охот.* эзәрлекләүсе (тазы) эт

ГОНЧАР *м* көршәксе

ГОНЧАРНИЧАТЬ *несов.* көршәк яһау менән шөгәлләнәү

ГОНЧАРНЫЙ, -ая, -ое 1. көршәк яһау ...ы; **гончарное искусство** көршәк яһау сәнгәте 2. балсык, балсыктан яһалған; **гончарные изделия** балсыктан яһалған нәмәләр

ГОНЧАЯ *ж; охот.* тазы (эзәрлекләүсе) эт

ГОНЩИК *м; спорт.* узышсы, узышта катнашыусы; **гонщик-мотоциклист** узышсы мотоциклист

ГОНЬБА *ж см.* гон 1, 2

ГОНЯТЬ *несов.* 1. *см.* гнать 2. *кого; разг.* (*посылать*) йүгертеү, йөрөтөү; **гонять ребенка с поручениями** баланы йомош менән йүгертеү, (*за-*

ставлять отвечать по разным частям учебной программы) буйынса кыуыу (һорая); **гонять по всему курсу** бөтә үтелгән курс буйынса кыуыу ♦ **лбыря гонять** ел кыуыу, эт һуғарыу (*буи йөрөү*)

ГОНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* гнаться 1, 2; 2. *за кем-чем; разг.* йөрөү, сабыу; **гоняться за редкими книгами** һирәк оспрай торған китаптар артынан йөрөү ♦ **гоняться за двумя зайцами** ике кәмә койрогон тотоу

ГОП *межд.* һоп ♦ **не говори гоп, пока не перепрыгнешь** алдан кысқырган кәкүктең башы ауырта

ГОПАК *м* гопак (*украин халык бейеце һәм шуның көйө*)

ГОПЛЯ *межд. см.* гоп

ГОРА *ж* 1. тау; **Уральские горы** Урал таулары; **ледяная гора** боз тауы; **кататься с горы** таузан шыуыу 2. *мн.* горы (*горная местность*) таузар, таулы урын; **жить в горах** таулы урында йәшәү 3. *чего, из чего* (*множество*) тау-тау, өйөм-өйөм, бик күп; **горы книг** өйөм-өйөм китап; **во дворе лежат горы ящиков** ишек алдында тау-тау йәшниктәр ята ♦ **гора с плеч** (*свалилась*) өстән тау төшкәндәй булды; **не за горами** артык алыс түгел, якында; **в гору идти** (*подниматься*) юғары күтәреләү, эш-хәл шәпкә китеү, уңыштарға ирешәү; **під гору идти** (*катиться и т.п.*) түбән төшөү, кирегә китеү (*уңышһызлыктарға оспау*); **как на каменную гору надёяться на кого-что** бик нык ышаныу; **пир горой** мул һый, хан туйы; **стоять (встать, стать) горой за кем-что** кемдер (низер) өсөн нык тороу, кемделер (низелер) үлеп яклашыу; **сулить (обещать) золотые горы** алтын таузар вағзәә итеү

ГОРАЗД *на что, в чём в знач. сказ., с неопр.; прост.* оҫта, булдыра; **врать горазд** алдауга оҫта; **на выдумки горазд** төрлө нәмә уйлап сығарыуга оҫта ♦ **кто во что горазд** кем нисек булдыра ала, һәр береһе үзенсә

ГОРАЗДО *нареч.* байтаҡ, шактай, күп; **он гораздо выше брата** ул ағаһынан байтаҡ бейек; **здесь гораздо просторнее** бында шактай иркен

ГОРБ *м* 1. бөкрә, көмрә; **горб на спине** аркалагы бөкрә 2. (*у верблотов*) үркәс; **верблужий горб** дөйә үркәсе 3. (*на плоскости*) көмрә; **со-строгать горб на доске** тактаның көмрөһөн йышып алыу ♦ **своим горбом** (*добывать, зарабатывать и т.п.*) үз елкәһе менән, үзенең кул көсө менән (табыу); **испытать на своём горбу** үз елкәһендә татыу

ГОРБАТЫЙ, -ая, -ое 1. (*о человеке*) бөкрә, көмрә; **горбатый человек** бөкрә кеше 2. (*изогнутый*) көмрә, кәкре; **горбатый мост** көмрә күпер; **горбатый нос** көмрә танау 3. *в знач. суц.* **горбатый** *м* и **горбатая** *ж* бөкрә, көмрә

ГОРБИНКА *ж* көмрә, кәкре; **нос с горбинкой** көмрә танау

ГОРБИТЬ

ГОРБИТЬ *несов.* что бөкрәйтөү, көмрәйтөү, кәкрәйтөү; **горбить спину** арка көмрәйтөү

ГОРБИТЬСЯ *несов.* бөкрәйеү, көмрәйеү; **горбятся при ходьбе** бөкрәйеп йөрөү

ГОРБОНОСЫЙ, -ая, -ое көмрө танаулы

ГОРБУН *м* и **ГОРБУНЬЯ** *ж* бөкрө, көмрө

ГОРБУША *ж* горбуша, көмрө балык

ГОРБУШКА *ж* кыйыр, кыйырсык; **отрывать горбушку от круглого ржаного хлеба** түнәрәк арыш икмәгенән кыйырсык телеп алыу

ГОРБЫЛЬ *м* гәрбил, такта кыртышы; **березовый горбыль** кайын гәрбиле

ГОРДЕЛИВЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, маһайысан, горур; **горделивая осанка** горур һын

ГОРДЕЦ *м* һауалы (эре) ир-ат; **гордячка** *ж*; *разг.* һауалы (эре) катын-кыз

ГОРДИЕВ: **гордиев үзел** сисә алмаслык мәсьәлә, буталсык эш-хәл

ГОРДИТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* горурлануы, мактануы; **гордятся успехами** уңыштар менән горурлануы 2. *разг.* (*быть высокомерным*) тәкәбберләнеү, эреләнеү, танау сөйөү

ГОРДОСТЬ *ж* 1. горурлык; **мужская гордость** ирзәр горурлығы; **говорить с гордостью** горурлык менән һөйләү; **испытывать гордость** горурлык тойоу 2. *чья* горурлык; **этот студент — гордость института** был студент — институттың горурлығы 3. (*высокомерие*) һауалылык, эрелек; **обвинить в гордости кемделер** һауалылыкта гәйепләү

ГОРДЫЙ, -ая, -ое 1. горур; **гордый человек** горур кеше; **гордый взгляд** горур караш 2. *перен.* мәгрур; **гордые сосны** мәгрур карагайзар 3. *перен.* (*возвышенный*) бөйөк, илаһи; **гордые мечты** бөйөк хыялдар 4. (*высокомерный*) һауалы, эре

ГОРЕ *с* 1. кайгы, хәсрәт, зар; **делить горе и радость** кайгыны һәм шатлыкты уртаклашыу; **жить в горе** хәсрәт эсендә йөшәү; **говорить о своём горе** үз зарынды һөйләү 2. (*несчастье*) бәхетһезлек, бәлә-каза ♦ **горе горькое** кара кайгы; **и горя мало кому** исе лә китмәй; ике ятып, бер төшөнә лә инмәй; **с горем пополам** көс-хәл менән

ГОРЕ... *ирон.* йорат, шәрәмәт; **горе-рыбак** балыксы шәрәмәте; **горе-руководитель** етәксе йораты

ГОРЕВАТЬ *несов.* кайгырыу, хәсрәтләнеү, көйөнөү; **сильно горевать** нык кайгырыу; **не горюй** кайгырма

ГОРЕЛКА *ж* горелка (*газ плитында һ.б.*); **сварочная горелка** иретеп йәбештерәү горелкаһы

ГОРЕЛКИ *мн.* әбәк-көбәк; **играть в горелки** әбәк-көбәк уйнау

ГОРЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. янган, көйгән, кызган; **горелая корка** көйгән кыртыш; **горелый лес**

янган урман; **горелый хлеб** кызган ашлык 2. *спец.* серегән, бурһыган; **горелая кожа** серегән күн 3. *в знач. сущ.* **горелое** *с* көйөк; **пахнет горелым** көйөк есе килә

ГОРЕЛЬБФ *м* горельбф (*ясылык остонә күләменең яртыһынан күберәге калкыу итен яһалган һын*)

ГОРЕМЫКА *м* и *ж*; *разг.* әзәм имгәге, хәсрәт токсайы

ГОРЕМЫЧНЫЙ, -ая, -ое бәхетһез, бисара, кайгы-хәсрәтле; **горемычное житьё** кайгы-хәсрәтле тормош; **горемычный человек** бәхетһез кеше

ГОРЕСТНЫЙ, -ая, -ое кайгылы, хәсрәтле, зарлы; **горестная весть** кайгылы хәбәр; **горестные минуты** кайгылы минуттар; **горестное лицо** хәсрәтле йөз

ГОРЕСТЬ *ж* 1. (*скорбь*) кайгы, хәсрәт 2. *мн.* **горести** кайгы-хәсрәт, бәхетһезлек; **пережить много горестей** күп кайгы-хәсрәт кисерәү

ГОРЕТЬ *несов.* 1. *в разн. знач.* яныу; **дрова хорошо горят** утың якшы яна; **масло горит на сковороде** табалагы май яна; **лампочка горит** лампочка яна; **всё тело горит от высокой температуры** югары температурадан бөтә тән яна 2. *разг.* яныу, юкка сыгыу; **план горит** план яна; **путёвка горит** путёвка яна 3. яныу, балкыу; **звёзды горят на ночном небе** төнгө күк йөзөндә йондоззар балкый; **глаза его горят от радости** шатлыктан күззәре яна 4. яныу, кызарыу; **уши горят** колактар кызара 5. (*преть, гнить*) яныу, кызыу; **зерно в ларе начало гореть** әрйәлә ашлык кыза башланы 6. *обычно чем* яныу, бик нык теләү; **гореть любовью** гишык утында яныу; **гореть желанием** теләк менән яныу 7. *на ком-чём; разг.* (*быстро изнашиваться*) тетеләү, тиз тузыу ♦ **душа (сёрдце) горит** йөрәк яна; **работа горит в руках у кого** кулына күз эйәрмәй; **земля горит под ногами у кого** кайза басырга урын тапмай (*ауыр хәлгә калыу хакында*); **не горит** ашығыс түгел

ГОРЕЦ *м* и **ГОРЯНКА** *ж* таулы, тауза йәшәүсе (*кеше*)

ГОРЕЦ *м* кымызлык; **горец змеиный** йылан тамыр кымызлығы

ГОРЕЧЬ *ж* 1. әсе, әсе тәм; **горечь польны** әрем әселе; **ощутить горечь во рту** ауызза әсе тәм тойоу 2. (*чувство*) әсенәү, йөрәк әрнеше; **горечь утра**ты югалтузан әсенәү, югалтыу ауырлығы

ГОРЕЧАВКА *ж* бабасыр уты

ГОРИЗОНТ *м* 1. *в разн. знач.* офок, күк йөзө; **солнце скрылось за горизонтом** кояш офок артына йәшеренде; **весь горизонт закрыт густыми туманами** күк йөзө куйы болоттар менән капланган; **открыть новые горизонты в науке** фәндә яңы офоктар асыу; **творческие горизонты** ижа-

ди офоктар **2. геол.** горизонт; **горизонт воды** һыу горизонты; **нефтенбеный горизонт** нефтле горизонт ♦ **появиться на горизонте** килеп сыгыу, күренә башлау (*кеше араһында*); **исчезнуть с горизонта** чыго юк булыу, күренмәй башлау

ГОРИЗОНТАЛЬ ж горизонталь; **по горизонтали** горизонталь буйынса

ГОРИЗОНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое горизонталь; **горизонтальная линия** горизонталь һызык; **горизонтальная плоскость** горизонталь ясылык

ГОРИЛЛА ж горилла (*кешегә окшап иң эре маймыл*)

ГОРИСТЫЙ, -ая, -ое таулы; **гористая местность** таулы урын

ГОРИХВОСТКА ж кызылгойрок

ГОРИЦВЕТ м умырзая; **горлицвет весенний** язгы умырзая; **горлицвет красный** кызыл умырзая

ГОРКА ж **1. уменьш.** от **гора** 1, 3; **2.** горка (*һауыт-һаба шкафы*)

ГОРКНУТЬ *несов.* әсеу, әсе тәм инеу

ГОРКОМ м (*городской комитет*) горком (*када комитеты*)

ГОРЛАНИТЬ *несов.* *что* и *без доп.*; *прост.* акырыу, акырып йырлау, кыскырып йырлау (*һөйләшеу һ.б.*)

ГОРЛАСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* әсе тауышлы, акырыусан, ларылдак; **горластый петух** әсе тауышлы этәс; **горластый человек** ларылдак кеше

ГОРЛИНКА и **ГОРЛИЦА** ж алатуба, урман күгәрсеңе

ГОРЛО с **1.** тамак, боғаз; **в горле пересохло** тамак килте; **болезни горла** тамак ауырыулары; **кровь идёт горлом** боғаздан кан килә **2. (у сосуда)** ауыз, муйын; **горло бутылки** шешә ауызы **3. (устве)** тамак; **горло залива** култык тамагы ♦ **дыхательное горло** *анат.* қурылдай, боғарлак; **по горло** муйындан; **дел по горло** эш муйындан; **поперек горла** *стать (встать и т.п.)* тамакка таш булып (арқыры) тороу; **взять (брать, схватить) за горло** алкымдан алыу; **наступить на горло кому** алкымға йәбешәу; **во всё горло** (*кричать, петь и т.п.*) тамак ярылғансы, тамак ярып (йыртып) (кыскырыу, йырлау һ.б.); **пристать с ножом к горлу** тамакка бысак терәу (*низер талап итеу*); **сыт по горло:** 1) бик тук, бер кабыр урын юк; 2) *чем* туйзырган, артыгы менән еткән; **по горло сыт** *приключениями* мажаралар (баштан үткәндәр) артыгы менән еткән

ГОРЛОВИНА ж **1.** ауыз (*тарая барған тәрән тишек*); **горловина вулкана** вулкан ауызы; **горловина парового котла** пар казанының ауызы **2. (узкий проход)** үзәк; **горловина реки** йылға үзәге

ГОРЛОВОЙ, -ая, -ое тамак ...ы; **горловая болезнь** тамак ауырыуы

ГОРЛЫШКО с **1.** *уменьш.-ласк.* от **горло** 1; **2. (у сосуда)** ауыз; **горлышко бутылки** шешә ауызы

ГОРМОН м; *физиол.* гормон (*әске секреция биззәре эшләп сығара торған матдә*); **гормоны щитовидной железы** калқан биз гормондары

ГОРМОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *физиол.* **1.** гормональ, гормон ...ы; **гормональное вещество** гормональ матдә, гормон матдәһе **2.** гормонлы; **гормональный препарат** гормонлы препарат

ГОРН I м **1.** (*печь*) усақ; **кузнечный горн** тимерлек усағы **2.** горн (*домна мейесенә асқы өлөшө*)

ГОРН II м борго; **пионерский горн** пионер боргоһо

ГОРНИСТ м борғосо

ГОРНИЧНАЯ ж хезмәтсе катын-кыз; **горничная в гостинице** кунакханалағы хезмәтсе катын-кыз

ГОРНОВОЙ м горновой (*домналағы эһсе*)

ГОРНОЗАВОДСКИЙ, -ая, -ое тау сәнәгәте ...ы, тау заводы ...ы; **горнозаводский район** тау сәнәгәте районы

ГОРНОЗАВОДЧИК м горнозаводчик, тау заводы хужаһы

ГОРНОЛЬЖНИК м и **ГОРНОЛЬЖНИЦА** ж тау саңғысыһы

ГОРНОЛЬЖНЫЙ, -ая, -ое тау саңғыһы ...ы; **горнольжная база** тау саңғыһы базаһы; **горнольжный спорт** тау саңғыһы спорты

ГОРНОПРОМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое тау сәнәгәте ...ы; **горнопромышленный район** тау сәнәгәте районы

ГОРНОРАБОЧИЙ м тау эшсәһе, тау сәнәгәте эшсәһе

ГОРНОРУДНЫЙ, -ая, -ое тау токомдары ...ы; **горнорудные предприятия** тау токомдарын эшкәртеу предприятиелары

ГОРНОСПАСАТЕЛЬ м тау эштәрәндә коткарыусы

ГОРНОСТАЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** ас ...ы; **горностаевый мех** ас тиреһе **2.** ас; **горностаевый воротник** ас яға

ГОРНОСТАЙ м **1.** ас; **детёныш горноста́я** ас балаһы **2. (мех)** ас тиреһе; **обшитая горностаём шапка** ас тиреһе менән тышланған бүрек

ГОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* тау ...ы; **горные вершины** тау түбәләре; **горный ключ** тау шишмәһе; **горные лыжи** тау саңғыһы; **горный орёл** тау бөркөтө; **горные порбды** тау токомдары; **горные работы** тау эштәре **2.** таулы; **горная страна** таулы ил ♦ **горный лён** тау етене (*асбест төрө*); **горный хрусталь** тау гәлсәре (*кварцтың итә күренмәле төрө*)

ГОРНЯК м горняк, таусы (**1.** *тау сәнәгәте эшсәһе* **2.** *тау инженерлары йәки таусылар әзерләгән укыу йорто студенты*)

ГОРНЯЦКИЙ

ГОРНЯЦКИЙ, -ая, -ое горняктар ...ы, тау-сылар ...ы; **горняцкий посёлок** таусылар касабаһы

ГОРОД *м* 1. кала; **областной город** өлкә калаһы; **жить за городом** кала ситендә йәшәү 2. *ист.* кәлгә ♦ **ни к селу ни к городу** урынһызға, тейешһезгә

ГОРОД-ГЕРОЙ *м* герой кала

ГОРОДИТЬ *несов. что; разг.* һөйләү; **глу-пти городить** ахмак һүз һөйләү; **городить чепуху** юк-барҙы һөйләү ♦ **огород городить** юкка маташыу, файҙаһыз эш менән бәлүгү

ГОРОДИЩЕ *с; археол.* каласык; **раскапы-вать городище** каласыкты казыу

ГОРОДКИ *мн. (ед. городок м)* бура; **играть в городки** бура һуғыу

ГОРОДНИЧИЙ *м; ист.* кала башлығы

ГОРОДОВОЙ *м; ист.* городской (*революцияға тиклем Рәсәйгә кала полицияһындағы түбән дәрәжә*)

ГОРОДОК *м* 1. *уменьш. от город* 1; 2. каласык; **военный городок** хәрби каласык; **студенческий городок** студент каласыгы

ГОРОДОШНИК *м* бура һуғыусы (уйынсы)

ГОРОДОШНЫЙ, -ая, -ое бура һуғыу ...ы; **городошный спорт** бура һуғыу спорты; **городошная площадка** бура һуғыу майҙансыгы

ГОРОДСКОЙ, -ая, -ое кала ...ы; **городская улица** кала урамы; **городской транспорт** кала транспорты

ГОРОЖАНИН *м* и **ГОРОЖАНКА** *ж* кала кешеһе, калала йәшәүсе

ГОРОСКОП *м* гороскоп, йондознамә (*берәй-һенен яҙмышы йәки һиндәйҙер вакианың ни менән бөтөүен алдан әйтеү өсөн астрологтар тарафынан йондоззарҙың урынлашыу тәртибенән сығып төзөлгән таблица*)

ГОРБХ *м* борсак ♦ **как об стену (стенку)** горбх колагына ла элмәй, уға әйттең ни зә әйтмәнең ни; **при царё Горбхе шутил.** хан заманында, бик күптән

ГОРБХОВЫЙ, -ая, -ое 1. борсак ...ы; **горбховый стручок** борсак кузағы; **горбховый суп** борсак ашы 2. (*о цвете*) борсак төслө, һорголт һары; **горбховый пиджак** һорголт һары пинжәк ♦ **чучело горбховое; шут горбховый** эҙәм көлкөһө (масхәрәһе)

ГОРБШЕК *м* 1. *уменьш. от горбх* 2. (*крапинка на материи*) бөрсөк; **ткань в горбшек** бөрсөклө тукума ♦ **зелёный горбшек** йәшел борсак

ГОРБОШИНА *ж* 1. (бер) борсак, борсак бөртөгө 2. *см. горбшек* 2

ГОРБОШИНКА *ж; уменьш. от горбошина*

ГОРСКИЙ, -ая, -ое таулы ...ы; **горская деревня** таулылар ауылы; **горские племена** таулылар кәбиләләре

ГОРСОВЕТ *м* кала советы

ГОРСТКА *ж; разг. см. горсть*

ГОРСТОЧКА *ж; уменьш. от горсть*

ГОРСТЬ *ж* 1. ус; **зачерпнуть горстью воды** уска һыу алып һирлеү 2. *чего* бер ус; **горсть соли** бер ус тоҙ 3. бер төркөм; **горсть храбрцов** бер төркөм батырҙар

ГОРТАННЫЙ, -ая, -ое 1. тамак ...ы; **гортанные мышцы** тамак мускулдары; **гортанные согласные лингв.** тамак төбө тартынкылары 2. тамак төбө менән; **слышался гортанный говор** тамак төбө менән һөйләшеү ишетелә ине

ГОРТАНЬ *ж; анат.* тамак

ГОРЧИТЬ *несов.* әсе тәм килеү, күкһегән тәм килеү; **масло горчит** майҙан күкһегән тәм килә

ГОРЧИЦА *ж* гәрсис (*цземлек һәм шул цземлектан әзерләнгән торған аш тәмләткес*)

ГОРЧИЧНИК *м* горчичник; **поставить горчичник** горчичник куйыу

ГОРЧИЧНИЦА *ж* гәрсис һауыты

ГОРЧИЧНЫЙ, -ая, -ое гәрсис ...ы; **горчичное масло** гәрсис майы

ГОРШЕЧНИК *м* көршәкәсе, көршәк яһаусы (*оста*)

ГОРШОК *м* көршәк, сүлмәк; **цветочный горшок** сәскә көршәге ♦ **от горшка два вершка** карыш буйы (*бала йәки буйға бик бәлкәй кеше*)

ГОРЬКИЙ, -ая, -ое 1. әсе, асы; **горький вкус** әсе тәм; **горькое лекарство** әсе дарыу 2. әсе, асы, аяныслы; **горькая правда** әсе хәкикәт; **горькая доля** аяныслы яҙмыш; **горькая усмешка** әсе йылмайыу; **горькие слезы** әсе күз йәше 3. *разг. (несчастный)* кызғаныс, бәхетһез; **горькая сирота** кызғанан йәтим (етем) ♦ **горькие воды** әсе һыуҙар, минераль һыуҙар; **горький (горькая) пьяница** эскесе, сәрхүш, иҫерек баш, мәйхур; **пить горькую** туктауһыз әсеу

ГОРЬКО 1. *нареч. см. горький* 1, 2; **горько плакать** әсе күз йәше менән илау, зар илау; **горько пахнет польнью** әсе әрем еҫе аңкый 2. *в знач. сказ., безл.* әсе, әсе тәм; **во рту горько от соли** ауыҙға тоҙзан әсе тәм 3. *кому в знач. сказ., безл.* ауыр, аяныс; **мне горько, что он не понимает этого** уның был хәлдә аңламауынан миңә ауыр ♦ **горько!** әсе! (*туй табынында кунактарҙың яңы өйләнешкәндәргә үбешергә сакрыу ауазы*)

ГОРЮЧИЙ I, -ая, -ее 1. яныусан, яна торған; **горючий газ** яна торған газ; **горючая жидкость** яна торған шыйыҡлык 2. *в знач. суц.* **горючее** с яғыулык

ГОРЮЧИЙ II: **горючие слезы** *трад.-поэт., разг.* әсе күз йәше

ГОРЯЧИЙ, -ая, -ее 1. кайнар, еҫе, кыҙыу; **горячая вода** кайнар һыу; **горячий чайник** эсе

сәйнүк; **горячие рүки** эсе кулдар; **горячее** сблище кызыу кояш **2. перен.** кызыу, кайнар, ялкынлы; **горячая голова** кызыу баш; **горячая любовь** кайнар һөйөү; **горячий привёт** кайнар сәләм **3. перен.** кызыу; **горячий человек** кызыу кеше; **горячая пора** кызыу вакыт; **горячая работа** кызыу эш; **горячий разговор** кызыу һөйлөшү **4. перен.** (о лошадах) ярһыу, иләү **5.** кызырып, эсетеп; **горячая вулканизация** кызырып вулканизациялау; **горячая обработка металлов** металды кызырып эшкәртеү; **горячее копчение** эсетеп ыслау **6. в знач. суш.** горячее с; *разг.* эсе аш ♦ **горячая кровь у кого** кызыу канлы; **по горячим следам:** 1) (по свежим следам) эзе һыуынмаҫ элек, артынса ук тикшерү (эзәрләү); 2) (сразу же) эсе мәлендә; **под горячую руку** (попасть, подвернуться и т.п.) кызған сакка (тура килеү, эләгеү)

ГОРЯЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* иҫерткес; **горячительные напитки** иҫерткес эсемлектәр

ГОРЯЧИТЬ *несов.* кого-что кызырыу, ярһыту; **горячить коня** атты ярһыту

ГОРЯЧИТЬСЯ *несов.* кызыу, ярһыу; **напрасно горячиться** юкка кызыу

ГОРЯЧКА *ж 1. уст., прост.* өшөтөү-яндырыу (ауырыу) **2.** кыуу, сабыу (акса өсөн) **3.** кабалану, ашығыслык, ығы-зыгы килеү, өтәленеү; **горячка перед отъездом** юлга сығыр алдынан кабалану ♦ **пороть горячку** саманан артык ашығып эш итеү

ГОРЯЧНОСТЬ *ж* кызыулык, яндырайлык, ашкыныусанлык; **проявлять излишнюю горячность** артык кызыулык күрһөтөү; **неуместная горячность** урынһыз яндырайлык

ГОРЯЧО **1. нареч. см.** горячий **1;** **2. кому-чему в знач. сказ., безл.** эсе; **мне горячо** миңә эсе; **рукам горячо** кулга эсе

ГОСБАНК *м* дәүләт банкыһы

ГОСБЮДЖЕТ *м* дәүләт бюджеты

ГОСКРЕДИТ *м* дәүләт кредиты

ГОСПИТАЛИЗАЦИЯ *ж см.* госпитализировать

ГОСПИТАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* госпиталгә (хәстәханаға) һалыу; **госпитализировать больного** ауырыуҙы госпиталгә һалыу

ГОСПИТАЛЬ *м* госпиталь; **полевой госпиталь** ялан госпитале

ГОСПИТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое госпиталь ...ы; **госпитальный врач** госпиталь табибы

ГОСПОДИН *м 1. (при обращении)* эфәнде; **господин** посбл илсе эфәнде **2. (хозяин)** хужа **3. (представитель привилегированного класса)** бай, баяр ♦ **быть господином своего слова** (своему слову) үз һүзәң хужа булыу; **сам себе господин** үзәңә үзе хужа

ГОСПОДСКИЙ, -ая, -ое баяр ...ы, бай ...ы; **господские земли** баяр ерзәре; **господский дом** бай йорто

ГОСПОДСТВО *с* хакимык, өстөнлөк; **господство в воздухе** һауала өстөнлөк

ГОСПОДСТВОВАТЬ *несов.* **1.** хакимык (өстөнлөк) итеү, өстөнлөк алыу; **господствовать на море** дингеззә өстөнлөк итеү **2. (преобладать)** өстөнлөк итеү; **здесь господствуют юго-западные ветры** бында көньяк-көнбайыш елдәре өстөнлөк итә **3. над чем (возвышаться)** югарырак (калкып) тороу

ГОСПОДСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от** господствовать **2. прил.** хакимык (өстөнлөк) итеүсе; **господствующие классы** хакимык итеүсе синыфтар **3. прил.** өстөнлөк итеүсе; **господствующее мнение** өстөнлөк итеүсе фекер

ГОСПОДЬ *м* Хозай, Алла ♦ **ах ты, гбсподи!** йә хозай!; **опася, гбсподи!** алла һаклаһын!, хозай күрһәтмәһен!

ГОСПОЖА *ж 1. (при обращении)* ханым **2. (хозяйка)** хужабикә **3. (представительница привилегированного класса)** байбикә, байбисә

ГОСТЕВОЙ, -ая, -ое кунак ...ы; **гостевые места на трибуне** трибунала кунактар урыны

ГОСТЕПРИЙМНЫЙ, -ая, -ое кунаксыл; **гостеприимный хозяин** кунаксыл хужа

ГОСТЕПРИЙМСТВО *с* кунаксыллык; **проявить гостеприимство** кунаксыллык күрһәтөү

ГОСТИНАЯ *ж 1. (комната)* кунак бүлмәһе **2. (обстановка)** кунак бүлмәһе йһназы

ГОСТИНЕЦ *м; прост.* күстәнәс

ГОСТИНИЦА *ж* кунакхана; **устрбиться в гостинице** кунакханала урынлашыу

ГОСТИНИЧНЫЙ, -ая, -ое кунакхана ...ы; **гостиничная комната** кунакхана бүлмәһе

ГОСТИНЫЙ: **гостиний двор** сауза йорто, каруанһарай

ГОСТИТЬ *несов.* кунак булыу, кунаксылау

ГОСТЬ *м* и **ГОСТЬЯ** *ж* кунак; **желанный гость** көтөп алынған кунак; **уважаемый гость** кәзерле кунак; **приглашать в гости** кунакка сакырыу; **идти в гости** кунакка барыу; **быть в гостях** кунакта булыу; **ходить по гостям** кунаксылап йөрөү

ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ *ж* дәүләтселек; **национальная государственность** милли дәүләтселек

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дәүләт ...ы; **государственный герб** дәүләт гербы; **государственные границы** дәүләт сиктәре; **дело государственной важности** дәүләт әһәмиәтендәге эш ♦ **государственное право** *юр.* дәүләт хокугы; **государственные экзамены** дәүләт имтихандары

ГОСУДАРСТВО *с* дәүләт; **независимое государство** бойондоркокһоз дәүләт

ГОСУДАРЫНЯ *ж 1.* катын (әбей) батша **2. уст. (при обращении)** ханым

ГОСУДАРЬ

ГОСУДАРЬ *м* 1. (*правитель*) батша 2. *уст.* (*при обращении*) эфанде, гали йәнәп-тәре ♦ *милостивый государь* *уст.* мөхтәрәм эфанде

ГОТИКА *ж* готика (*Урта быуаттың һуңғы осоронда Европала киң таралған архитектура стили*)

ГОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое готик; *готическая архитектура* готик архитектура; *готический храм* готик храм ♦ *готический шрифт* готик шрифт (*хәрефтәрҙе мөйөшлән, осло итеп, кәкерсәклән языу рәшеһе*)

ГОТОВАЛЬНЯ *ж* готовальня (*һауытҡа йыйылған һызым корамалдары*)

ГОТОВИТЬ *несов.* *кого-что; в разн. знач.* әзерләү; *готовить кадры* кадрҙар әзерләү; *готовить поезд к отправке* поезды юлга сығырға әзерләү; *готовить уроки* дәрес әзерләү; *готовить обед* төшкө аш әзерләү; *готовить дрова* утын әзерләү; *готовить удар по врагу* дошманға һөжүм әзерләү

ГОТОВИТЬСЯ *несов.* 1. *к чему* или *с неопр.* әзерләнәү; *готовиться к отъезду* юлга сығыуға әзерләнәү; *готовиться к прыжку* һикерергә әзерләнәү; *готовиться к экзаменам* имтихандарға әзерләнәү 2. (*надвигаться, назреть*) булырға тороу, яқынлашып килеү; *готовятся крупные события* зур вақиғалар булырға тора 3. *страд.* от *готовить*

ГОТОВНОСТЬ *ж* әзерлек, әзер булыу; *боевая готовность* хәрби әзерлек; *проверить готовность к экспедиции* экспедицияға әзерлекте тикшерәү; *изъявить готовность помочь* ярҙамлашырға әзер булыуҙы белдерәү

ГОТОВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* әзер; *готовые изделия* әзер әйберҙәр; *готовые понятия* әзер төшөнсәләр; *быть готовым помочь* ярҙам итергә әзер булыу; *обед готов* төшкө аш әзер ♦ *жить на всём готовом* әзергә хәзер булып йәшәү

ГОФРИРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое гофрировкалау ...ы; *гофрировальная машина* гофрировкалау машинаһы

ГОФРИРОВАНИЕ *с см.* гофрировать

ГОФРИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от *гофрировать* 2. *прил.* гофрировкалы, бөрөлгән; *гофрированная бумага* гофрировкалы қағыз; *гофрированная юбка* гофрировкалы юбка

ГОФРИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* гофрировкалау, бөрмәләү; *гофрировать подол платья* күлдәк итәген бөрмәләү

ГОФРИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* от *гофрировать*

ГОФРИРОВКА *ж* 1. *с м.* гофрировать 2. гофрировка (*берәй нәмәлә тулкын шикелле параллель һыҙар тезеү*)

ГРАБ *м* граб (*ағас*)

ГРАБЁЖ *м* талау

ГРАБИТЕЛЬ *м* и **ГРАБИТЕЛЬНИЦА** *ж* талаусы

ГРАБИТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое талау ...ы; *грабительская политика* талау сәйәсәте

ГРАБИТЬ *несов.* *кого-что* талау; *грабить магазин* магазинды талау

ГРАБЛЕННЫЙ, -ая, -ое урланған, талап алынған; *грабленные вещи* талап алынған әйберҙәр

ГРАБЛИ *только мн.* тырма; *кобные грабли* ат тырмаһы; *ручные грабли* күд тырмаһы

ГРАВЁР *м* гравёр, гравюрлау оҫтаһы

ГРАВЁРНЫЙ, -ая, -ое гравёр ...ы; *гравёрная мастерская* гравёр оҫтаханаһы

ГРАВИЙ *м* вак таш, кырсынташ

ГРАВИЙНЫЙ, -ая, -ое вак таш ...ы, кырсынташ ...ы; *гравийные карьеры* кырсынташ карьерҙары

ГРАВИРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое гравёрлау ...ы; *гравировальное искусство* гравёрлау сән-гәте; *гравировальные инструменты* гравёрлау коралдары

ГРАВИРОВАНИЕ *с см.* гравировать

ГРАВИРОВАТЬ *несов.* *что* гравёрлау (*металла, агаска һ.б. сокоп йәки химик юл менән языу, һирәт төшөрөү*)

ГРАВИРОВКА *ж* 1. *с м.* гравировать; *гравировка узоров* бизәктәр гравёрлау 2. гравировка; *украсить изделие гравировкой* эшләп сығарылған нәмәне гравировка менән бизәү

ГРАВИРОВЩИК *м см.* гравёр

ГРАВИТАЦИЯ *ж* гравитация (*бөтә донъя тартылышы; җһһһһһһһһһ бөтә есемдәрҙең бер-беренә тартылыу үзәнлеге*)

ГРАВИЮРА *ж* гравюра (1. *ағаска, металлға һ.б. сокоп йәки башка юл менән төшөрөлгән рәсем һәм шуның қағызға баҫылған күсермәһе* 2. *ошо ысул менән башкарылған сән-гәттең графика бүлеге*); *цветная гравюра* төслө гравюра; *гравюра на дереве* ағаска гравюра; *выставка гравюр* гравюралар күргәзмәһе

ГРАВИОРНЫЙ, -ая, -ое гравюра ...ы; *гравюрная техника* гравюра техникаһы

ГРАД I *м* 1. боз, борсак; *дождь с градом* борсак катыш ямғыр 2. *чего; перен.* сикһез күп, бик күп, иҫәпһез-хисапһыз; *град насмешек* сикһез күп мыҫҡыл; *град писем* бик күп хат 3. *в знач. нареч.* *градом* бик күп булып, шыбыр; *спелые яблоки посыпались градом* бешкән алмалар бик күп булып койолдо; *пот лил с него градом* ул шыбыр тиргә баткайны

ГРАД II *м; уст. см.* гброд

ГРАДАЦИЯ *ж* градация (*бер хәлдән икен-сәһе хәлгә күскәндәге эзмә-эзлек*)

ГРАДИНА *ж; разг.* боз (борсак) бөртөгө

ГРАДИНКА *ж; уменьш.* от *градина*

ГРАДИРНЯ ж градирня (1. тозло Һыузы кайнатып, тоз ала торған королма 2. сәнэгәт-тә әсе Һыузы Һыуытыу өсөн кулланылган баһ-нялы королма)

ГРАДИРОВАНИЕ с см. гради́ровать

ГРАДИРОВАТЬ сов., несов. что градирлау (градирняла кайнатып, тозло иретмәнең Һыуын бөтөрөү)

ГРАДОБИТИЕ с боз һуғыу (мәс., сәсец-лекте)

ГРАДОВОЙ, -ая, -ое боз ...ы, борсак ...ы; **градовая** туча боз болото

ГРАДОНАЧАЛЬНИК м; *ист.* кала башлығы

ГРАДОСТРОЕНИЕ с см. градостроительство

ГРАДОСТРОИТЕЛЬ м кала төзөүсе (*архитектор*)

ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО с кала төзөлөшө (төзөү); **нобшество в градостроительстве** кала төзөлөшөндәге яңылыктар

ГРАДУИРОВАТЬ сов., несов. что; спец. градустарга бүлеу, градус билдәләре Һызыу; **градуировать термометр** термометрзы градустарга бүлеу

ГРАДУС м градус (1. *тиңәрәктең 360-тан бер өлөшөнә тигез мөйөш йәки дуаг үлсәү берәмеге* 2. *температураны үлсәү берәмеге* 3. *спирттың процентын күрһәткән берәмек*)

♦ **под градусом** кызмаса булыу

ГРАДУСНИК м; *разг.* градусник; **измерять градусником** градусник менән үлсәү

ГРАЖДАНИЙ м гражданин; **гражданка** ж гражданка; **гражданин страны** *какой-л.* берәй илдең гражданы; **почётный гражданин** гброда каланың хөрмәтле гражданы

ГРАЖДАНСКИЙ, -ая, -ое 1. гражданлык ...ы; **гражданский кодекс** гражданлык кодексы; **гражданское право** гражданлык хокугы; **гражданский долг** гражданлык бурьсы; **гражданское мужество** гражданлык батырлығы; **гражданская лирика** Н.А.Некрасова Н.А.Некрасовтың гражданлык лирикаһы 2. *гражданин* ...ы; **гражданская служба** *гражданин хезмәте*; **гражданский воздушный флот** *гражданин һауа флоты*; **гражданская одежда** *гражданин кейеме* ♦ **гражданская война** *граждандар һугышы*; **гражданская панихида** *гражданинлык йыназаһы*; **гражданская смерть** *уст. гражданинлык үлеме (барлык гражданинлык хокуктарынан мәхрүм ителәү)*; **гражданский брак** *гражданинлык никаһы (загста азылшымай өйләнешеү)*

ГРАЖДАНСТВО с гражданлык; **российское гражданство** *Рәсәй гражданинлығы*; **принять гражданство** *гражданинлык кабул итеү* ♦ **дать права гражданства** *гражданинлык хокуктарын биреү (тануу)*; **получить права гражданства** *гражданинлык хокуктарын алыу (дөйөм танылыу, киң таралыу табыу)*

ГРАМЗАПИСЬ ж грамзапись (*махсус таҗ-мага азылған музыка әсәре, телмәр*)

ГРАММ м грамм; **пять граммов** *зблота* биш грамм алтын

ГРАММАТИКА ж; *лингв.* грамматика; **сравнительная грамматика** *сағыштырма грамматика*; **школьная грамматика** *мәктәп грамматикаһы*

ГРАММАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. грамматика ...ы; **грамматические правила** *грамматика кағизәләре* 2. *грамматик*; **грамматические ошибки** *грамматик хаталар*; **грамматический строй языка** *телдең грамматик төзөлөшө*

ГРАММОФОН м граммофон

ГРАММОФОННЫЙ, -ая, -ое граммофон ...ы; **граммофонная пластинка** *граммофон мон табагы*

ГРАМОТА ж 1. *укый-яза белеу, белем, грамота*; **знать грамоту** *укый-яза белеу*; **политическая грамота** *сәйәси белем* 2. (*документ*) *грамота*; **похвальная грамота** *мактау грамотаһы*; **верительные грамоты** *дин. ышаныс грамотаһы* ♦ **филькина грамота** *мәгәнәһез документ, буш кағыз*

ГРАМОТЕЙ м; *разг.* *укый-яза белеүсе*

ГРАМОТНО *нареч.* *грамоталы*; **грамотно писать** *грамоталы азыу*

ГРАМОТНОСТЬ ж 1. *укый-яза белеу*; **повышение грамотности населения** *халықтың укый-яза белеуен күтәрәү* 2. *перен.* *белемле булыу, грамоталылык, мәглүмәтлелек*; **техническая грамотность** *техник грамоталылык*; **политическая грамотность** *сәйәси яктан мәглүмәтлелек* 3. *дөрөс эшләнгәнлек (эшләнәү), еренә еткереп эшләнгәнлек (эшләнәү)*; **грамотность проекта** *проекттың еренә еткереп эшләнгәнлеге*; **грамотность чертежа** *һызманың еренә еткереп эшләнәүе*

ГРАМОТНЫЙ, -ая, -ое 1. *укый-яза белгән, укымышлы, грамоталы*; **грамотный человек** *укымышлы кеше*; **грамотный ученый** *грамоталы укыусы* 2. *перен.* (*знающий, сведущий*) *мәглүмәтле*; **грамотный инженер** *мәглүмәтле инженер* 3. (*не содержащий ошибок*) *грамоталы, хатаһыз*; **грамотное сочинение** *хатаһыз инша* 4. *перен.* (*умело выполненный*) *еренә еткереп эшләнгән, грамоталы*; **грамотный чертёж** *еренә еткереп эшләнгән һызма*

ГРАМПЛАСТИНКА ж *грампластинка*, *көй-табак*, *монтабак*; **записывать на грампластинку** *грампластинкага азыу*

ГРАН м; *фарм.* *гөрәнкә (0,062 грамма тиң аптека үлсәүе берәмеге)* ♦ **нет ни грана** *бөртөк тә юк*

ГРАНАТ I м *гранат*, *анар (көнъяк ағасы һәм шул ағастың емеше)*; **цветок граната** *гранат сәскәһе*

ГРАНАТ II м; *мин.* *гранат (киммәтле асыл таши)*

ГРАНАТА

ГРАНАТА ж; *воен.* граната (*шартлаткыс*); *ручная* граната кул гранатаһы; *осколочная* граната ярысыклы граната; *бросить гранату* граната ыргытыу

ГРАНАТНЫЙ, -ая, -ое граната ...ы; *гранатные* осколки граната ярысыктары

ГРАНАТОВЫЙ I, -ая, -ое 1. анар ...ы, гранат ...ы; *гранатовое* дерево анар ағасы 2. (*цветта граната*) анар (гранат) төслө, куйы кызыл

ГРАНАТОВЫЙ II, -ая, -ое гранат ...ы; *гранатовый* браслет гранат белдзек

ГРАНАТОМЁТ м; *воен.* гранатомёт

ГРАНАТОМЁТЧИК м; *воен.* граната ыргытыусы

ГРАНДИОЗНЫЙ, -ая, -ое грандиоз, гәйәт зур; *грандиозное* зрелище гәйәт зур тамаша; *грандиозные* преобразования грандиоз үзгәртеп короузар

ГРАНЁНИЕ с с.м. гранить

ГРАНЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* гранить

ГРАНЁНЫЙ, -ая, -ое 1. кырлы; *гранёный* стакан кырлы стакан 2. кырланган, кырлап яһалган; *гранёный* хрусталь кырланган гәлсәр

ГРАНИЛЬНЫЙ, -ая, -ое кырлау ...ы; *гранильная* мастерская кырлау остаханаһы; *гранильное* искусство кырлау сәнгәте

ГРАНИЛЬЩИК м и **ГРАНИЛЬЩИЦА** ж кырлаусы

ГРАНИТ м; *геол.* гранит (*ялан шпаты һәм слюдянан торған каты тау токомо*); *красный* гранит кызыл гранит; *украшать* гранитом гранит менән бизәу

ГРАНИТНЫЙ, -ая, -ое 1. гранит ...ы; *гранитная* глыба зур гранит таш 2. гранит; *гранитный* памятник гранит һәйкәл

ГРАНИТОЛЕВЫЙ, -ая, -ое 1. гранитоль ...ы 2. гранитоль, гранитолдән яһалган; *гранитольный* портфель гранитоль портфель

ГРАНИТОЛЬ м гранитоль (*яһалма күң*); *обычный* гранитблем диван гранитоль менән көпләнгән диван

ГРАНИТЧИК м гранитсы, гранит эшкәртеүсе

ГРАНИТЬ *несов. что* кырлау (*ташты, быяланы*); *гранить* алмазы алмас кырлау; *гранить* хрусталь гәлсәр кырлау

ГРАНИТЬСЯ *несов. страд. от* гранить

ГРАНИЦА ж; *в разн. знач.* сик; *государственная* граница дәүләт сиге; *граница* между Европой и Азией Европа менән Азия араһындағы сик; *морская* граница диндәз сиге; *не знать границ* *в чөм-л. берәй нәмәлә* сик белмәү; *сверх* всяких границ бөтә сиктән артык ♦ *за* границу сит илдәргә; *за* границей сит илдәргә; *из-за* границы сит илдәргән

ГРАНИЧИТЬ *несов. с чем* 1. (*иметь* общую границу) сиктәш булбуу, сикләшеу 2. *перен.* якын тороу, бер булбуу; *трусость* в бою *граничит с предательством* һуғышта куркаклык хыянат итеү менән бер

ГРАНКА ж; *полигр.* гранка (*типографияла йыйылып, әле биттәргә бүленмәгән набор һәм шул наборҙың кағызға күсерелгән басмаһы*)

ГРАНУЛА ж; *спец.* гранула (*берәй нәмәнәң каты бөртөгө*)

ГРАНУЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *спец.*

1. *прич. от* гранулировать 2. *прил.* грануллы; *гранулированный* суперфосфат грануллы суперфосфат

ГРАНУЛИРОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* грануллау; *гранулировать* шлак шлакты грануллау; *гранулировать* химические удобрения химик ашламаларҙы грануллау

ГРАНУЛЯЦИЯ ж 1. *спец.* грануллау; *грануляция* удобрений ашламаларҙы грануллау 2. *астр.* грануляция (*Кояш йөзөнөң бөртөк-бөртөк булып күренеңе*) 3. *мед.* грануляция (*яра урынына ит үргәндә бөртөкләнен торған кеүек яңы тукыма*)

ГРАНЬ ж 1. сик; *стирание* граней междо умственным и физическим трудом акыл һәм физик хезмәт араһындағы сиктәрҙең юйыла барыуы 2. кыр; *грань* куба кубтың кырҙары ♦ *на* грани сигендә; *на* грани безумия акылдан язғу сигендә

ГРАССИРОВАТЬ *несов.* “р” өнөн һақау итеп әйтәү (*французса итеп әйтәү*)

ГРАФ м граф (*барондан юғары дворянлык титулы һәм шул титулдағы ир кеңе*)

ГРАФА ж графа (1. *таблицала, кенәгәлә ике вертикаль* һызык араһындағы бағана йәки ара 2. *текстағы* бүлек, рубрика)

ГРАФИК I м график (1. *төрлө эш-күренештең һан күрһәткестәрен бергә бәйләгән* һызык 2. *эштең күләме һәм үтәлеү ваҡыты күрһәтелгән план*); *график* движения поездов поездар хәрәкәте графигы; *работать по* графику график буйынса эшләу

ГРАФИК II м график (*рәссам*)

ГРАФИКА ж графика (1. *һынлы сәнғәттәң ысын нәмәләрҙе һәм күренеште һызыктар, штрихтар менән төшөрә торған бер төрө һәм шул төргә караған сәнғәт эсәре* 2. *лингв.* *басма йәки язма хәрәфтәрҙең* эзһышы; *һөйләү теленең шул хәрәфтәр менән күҙәленеше*); *произведения* графики графика эсәрҙәре; *выставка* графики графика күргәзмәһе; *живопись* и графика һынлы сәнғәт һәм графика

ГРАФИН м графин; *хрустальный* графин гәлсәр графин

ГРАФИНЯ ж графтың катыны, графтың кызы

ГРАФИТ м графит (1. *углеродтың бер төрө булған кара йәки һорғолт кара төстәге минерал* 2. *шул минералдан эшләнгән кәләм үзәге*)

ГРАФИТНЫЙ, -ая, -ое с.м. графитовый

ГРАФИТОВЫЙ, -ая, -ое 1. графит ...ы; *графитовая* порода графит токомо; *графитовые* ме-

сторождёния графит яткылыктары 2. графит, графиттан яһалган; **графитовые изделия** графит нәмәләр

ГРАФИТЬ *несов. что* графалау, графаларга һызыу; **графить бумагу** кағыззы графаларга һызыу

ГРАФИЧЕСКИЙ I, -ая, -ое 1. график ...ы 2. график, график ...ы, график ярзамында; **графический метод решения задачи** мәсьәлә сисеүзән график ысулы

ГРАФИЧЕСКИЙ II, -ая, -ое графика ...ы; **графическое искусство** графика сәнгәте

ГРАФЛЁННЫЙ, -ая, -ое *прич. от графить* **ГРАФЛЁНЫЙ**, -ая, -ое графалы, графаларга һызылган; **графлёная бумага** графалы кағыз

ГРАФОЛОГ *м* графолог, графология белгесе

ГРАФОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое графология ...ы; **графологический метод** графология ысулы

ГРАФОЛОГИЯ *ж* графология (*кешенең психикаһын һәм һәләттәрен билдәләү өсөн уның языу үзенсәлеген өйрәнеү эше*)

ГРАФОМАН *м* графоман, графомания менән ауырыуы

ГРАФОМАНИЯ *ж* графомания (*әзәби әсәр языу менән мауығыу ауырыуы*)

ГРАФСКИЙ, -ая, -ое граф ...ы; **графский титул** граф титулы

ГРАФСТВО *с* графлык (1. *граф титулы* 2. *феодаль королишта граф биләмәһендәге ер* 3. *Англияла, АКШ-та һ.б. кайһы бер дәүләттәрҙә эре административ-территориаль берәмек*)

ГРАЦИОЗНЫЙ, -ая, -ое зифа буйлы, матур һынлы, нәзәкәтле, һомгол, матур (*хәрәкәткә карата*); **грациозная девушка** зифа буйлы кыз; **грациозные движения** матур хәрәкәттәр; **грациозный стан** һомгол кәүзә

ГРАЦИЯ *ж* 1. һомголлок, матурлык, нәзәкәтлелек (*хәрәкәт һәм буй-һыңа карата*) 2. грация (*корсеттың бер төрө*)

ГРАЧ *м* кара карга

ГРАЧИНЫЙ, -ая, -ое кара карга ...ы; **грачийное гнездо** кара карга ояһы

ГРЕБЁНКА *ж* тарак ♦ **под гребёнку стричь** кысқартып кырқыу; **стричь (всех) под одну гребёнку** бөтәһен дә бер калыпка һалыу

ГРЕБЕНЬ *м* 1. тарак; **частый гребень** вак тарак 2. *тех. (стойка с зубьями)* каба; **рядильный гребень** иләү кабаһы 3. (*у птици*) кикрек; **петуший гребень** этәс кикреге 4. (*верхний край чего-л.*) һыр; **гребень волны** тулкын һыры

ГРЕБЁЦ *м* ишкәксе, ишкәк ишеүсе

ГРЕБЕШОК *м; уменьш. от гребень* 1, 3, 4

ГРЕБЛЯ *ж* 1. ишеу; **гребля вёслами** ишкәктәр менән ишеу; **академическая гребля** академик ишеу 2. тырмалау; **гребля сёна** бесән тырмалау

ГРЕБНОЙ, -ая, -ое 1. ишеу ...ы; **гребной спорт** ишеу спорты 2. ишкәкле; **гребне судно** ишкәкле судно 3. ишә торған; **гребной винт** ишә торған винт

ГРЕБОК *м* ишеу (*ишкәк менән бер ишен куйыу*)

ГРЁЗА *ж* хыял, татлы хыял; **мир грёз** татлы хыялдар донъяһы

ГРЕЗИТЬ *несов.* 1. татлы хыялга сумыу, хыялланыу 2. (*видеть во сне*) төштә күреу

ГРЕЗИТЬСЯ *несов. кому* 1. хыялга бирелеу 2. (*сниться*) төшкә инеу

ГРЕЙДЕР *м* грейдер (*канал каза, юл тигезләй торған машина*)

ГРЕЙПФРУТ *м* грейпфрут (*мәңге йәшел цитрус емеш ағасы һәм шул ағастың хуш есле емеше*)

ГРЕКИ *мн.* гректар, грек халкы // *ед. грек* *м* грек ир-аты; **гречанка** *ж* грек катын-кызы

ГРЕЛКА *ж* грелка, йылыткыс

ГРЕМЁТЬ *несов.* 1. күкрәү (*күркә карата*); гөрһөлдәү, шартлау (*атыу тауышына карата*); яңғырау (*музыкаға карата*); шалтырау, шалтыр-шолтор килеү (*тимер, сынак нәмәләргә карата*); дыңғырлау (*арбаға карата*); **гром гремит** күк күкрәй; **гремит выстрел** атыу гөрһөлдәй 2. *чем* шалтыратыу, шалтыр-шолтор килтереу, дыңғырлатыу; **гремёт посудой** һауыт-һабаны шалтыратыу 3. *перен. (славиться)* яңғырау, шаулау

ГРЕМУЧИЙ, -ая, -ее гөрөлдәүекле, яңғырауыклы, шалтырауык ♦ **гремучий газ** *хим.* шартлаткыс газ; **гремучая змея** *зоол.* шалтырауык йылан (*тропикта йәшәүсе ағыулы йылан*); **гремучая ртуть** *хим.* шартлагыс терегөмөш

ГРЕНА *ж* *собир.* грена (*ебәк күбәләге күкәйзәре*)

ГРЕНАДЁР *м; ист.* гренадер (*революцияға тиклем Рәсәйҙә махсус полкта хезмәт иткән озон буйлы һалдат йәки офицер*)

ГРЕНКИ *мн.* (*ед. гренок м*) *и разг.* **ГРЁНКИ** *мн.* (*ед. гренок м*) кыззырылған икмәк киҫәктәре; *суп с гренками* кыззырылған икмәк киҫәктәре һалынған өйрә

ГРЕСТИ *несов.* 1. *чем* *и без доп.* ишеу; **гresti к бёреу** ярга табан ишеу; **гresti быстро шәп ишеу** 2. *что* тырмау, тырмалау, тырматыу, гөрөү; **гresti сёно** бесән тырмалау; **гresti снег кар гөрөү** ♦ **гresti дёньги лопатой** ақсаны көрәп алыу

ГРЕСТИСЬ *несов. страд. от гresti* 2

ГРЕТЬ *несов. кого-что* *и без доп.* йылытыу; **сблице грет** кояш йылыта; **греть воду** һыу йылытыу ♦ **греть руки** *на чём* байыу (*алдашып*)

ГРЕТЬСЯ *несов.* йылыныу, кызыныу; **греться на сблнышке** кояшта кызыныу; **вода грется** һыу йылына

ГРЕХ

ГРЕХ *м* 1. *рел.* гөнаһ; **впасть в грех** гөнаһка калыу 2. гөнаһ, гәйеп; **грехи молодости** йәшлек гөнаһтары 3. *в знач. сказ., с неопр.; разг.* язык, гөнаһ; **над старостью смеяться** грех картлыктан көлөү язык ♦ **как на грех** гөнаһ шомлого кеүек, әйтерһең, юрый; **от греха подальше** бәләһенән баш-аяк; **с грехом пополам** көс-хәл менән, нисек етте шулай; **что грех тайть** сер итеп тотоп булмай, тураһын әйтергә кәрәк

ГРЕХОВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* гөнаһлы; **греховные помыслы** гөнаһлы уйҙар

ГРЕХОВОДНИК *м*; *разг., уст.* гөнаһлы кеше, бозок ир-ат; **греховодница** *ж*; *разг. уст.* гөнаһлы (бозок) катын-кыз

ГРЕЦКИЙ: **грэцкий орех** әстерхан сәтләүеге

ГРЕЧЕСКИЙ, -ая, -ое грек ...ы, Греция ...ы; **грэческий язык** грек теле; **грэческое искусство** Греция сәнғәте

ГРЕЧИХА *ж* карабойзай; **сеять гречи́ху** карабойзай сәсеү

ГРЕЧИШНЫЙ, -ая, -ое карабойзай ...ы; **грэчишное поле** карабойзай баҫыуы; **грэчишный мёд** карабойзай балы

ГРЕЧКА *ж*; *разг.* карабойзай ярмаһы ♦ **в грэчку**; **в грэчке** бүртә сыбар (*йылкы төсө*)

ГРЕЧНЕВЫЙ, -ая, -ое карабойзай ...ы; **грэчневая крупа** карабойзай ярмаһы; **грэчневая каша** карабойзай буткаһы

ГРЕШИТЬ *несов.* 1. гөнаһ эшләү (кылыу) 2. *против чего или чем* каршы барыу, бозоу; **грэшить прбтив истины** хәкикәткә каршы барыу

ГРЕШНИК *м* и **ГРЕШНИЦА** *ж* гөнаһлы кеше

ГРЕШНО *в знач. сказ., с неопр.; разг.* гөнаһ, язык, оят; **с таким чудным гблосом не петь грэшно** шундай иҫ киткес тауыш менән йырламау язык

ГРЕШНЫЙ, -ая, -ое гөнаһлы; **грэшный человек** гөнаһлы кеше ♦ **грэшным делом** *в знач. вводн. сл.* гөнаһ шомлогона каршы

ГРЕШОК *м*; *уменьш. от грех* 2

ГРИБ *м* бәшмәк; **белый гриб** ақ бәшмәк; **съедобные грибы** ашарга яраклы бәшмәктәр; **ядовитые грибы** ағыулы бәшмәктәр ♦ **расти как грибы** (*после дождя*) бик тиз һәм күп үсәү, бик тиз үрсәү

ГРИБКОВЫЙ, -ая, -ое бәшмәк ...ы; **грибковая культура** бәшмәк культураһы; **грибковое заболевание** бәшмәк ауырыуы

ГРИБНИК *м*; *разг.* бәшмәксе, бәшмәк йыйырга әүәс кеше

ГРИБНИЦА *ж* 1. *бот.* бәшмәкле (бәшмәк *енсәләре*) 2. бәшмәкле, бәшмәк үстөрәү урыны 3. бәшмәк йыйырга әүәс катын-кыз

ГРИБНОЙ, -ая, -ое 1. бәшмәк ...ы; **грибной запах** бәшмәк еҫе; **грибной суп** бәшмәк ашы

2. бәшмәкле; **грибное место** бәшмәкле урын ♦ **грибной дождь** кояшлы ямғыр

ГРИБОВАРНЯ *ж* бәшмәк кайнатыу урыны (*тозлау һәм маринадлау урыны*)

ГРИБОК *м* 1. *уменьш. от гриб* 2. *биол.* үнәз, бәшмәк; **плесневые грибки** үнәз бәшмәге

ГРИВА *ж* ял; **лошадиная гри́ва** ат ялы; **львиная гри́ва** арыслан ялы

ГРИВАСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* яллы, озон яллы; **гривастый конь** озон яллы ат

ГРИВЕННИК *м*; *разг.* ун тин, ун тинлек (*акса*)

ГРИЛЬЯЖ *м* грильяж (*кыззырылған сәтләүекле йәки миндалле кәңфит төрө*)

ГРИМ *м* грим; **играть в гриме** грим һалып уйнау; **снять грим** гримды һөртөп алыу

ГРИМАСА *ж* бозок сырай (йөз), сырай (йөз) бозоу

ГРИМАСНИЧАНЬЕ *с см. гримасничать*

ГРИМАСНИЧАТЬ *несов.* сырай бозоп (һытып) кыланыу

ГРИМЁР *м* гримлаусы, грим һалыусы

ГРИМИРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое гримлау (грим һалыу) ...ы; **гримировальные краски** грим һалыу буяуҙары

ГРИМИРОВАТЬ *несов.* *кого-что* гримлау, грим һалыу

ГРИМИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. грим һалыу (*үзеңдә*); гримлау (*үзеңдә*) 2. *страд. от гримировать*

ГРИПП *м* грипп; **болеть гриппом** грипп менән ауырыу

ГРИПPOBАТЬ *несов.*; *разг.* грипп менән ауырыу

ГРИППOЗНЫЙ, -ая, -ое 1. грипп ...ы; **гриппозное заболевание** грипп ауырыуы; **гриппозные явления** грипп билдәләре 2. грипплы, грипп менән; **гриппозный больной** грипп менән ауырыусы

ГРИФ I *м* гриф (1. *боронго мифологияла арыслан кәүзәле, бөркөт канатлы, бөркөт йәки арыслан башлы хайуан* 2. *зоол. емтек менән тукланған йырткыс кош*)

ГРИФ II *м*; *муз.* гриф (*кыллы музыка коралдарының кыл тартып куйылған тар өлөшө*)

ГРИФ III *м* гриф (1. *култамға йәки кулъязманьң һүрәте төшөрөп яһалған мөһөр һәм шундай мөһөр менән яһалған баҫма, оттиск* 2. *документтың, баҫманың тышына йәки титул битенә язылған махсус языу*); **книга с грифом института** институт грифы менән баҫылған китап

ГРИФЕЛЬ *м* грифель (*аспид тактаға яза торған таш кәләм*)

ГРИФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. грифель ...ы; 2. грифель; **грифельная доска** грифель такта;

грифельная плита грифель плита ♦ **грифельный сланец** грифель һәүерташы

ГРОБ м 1. табут 2. в знач. сказ.; прост. һәләкәт, бөттө ♦ в **гроб** **вонзять** кәбергә тығыу; до **гроба** үлгәнсе; **смотреть (глядеть)** в **гроб** үлем алдында тороу; **стоять одной ногой в гробу** бер аяк ерзә, икенсеге гүрзә булыу; **хоть в гроб ложись** ятып үлергә генә калды (*шул тиклем ауыр хәл*)

ГРОБНИЦА ж төрбә, кәшәнә; **возводить гробницу** төрбә куйыу

ГРОБОВОЙ, -ая, -ое табут ...ы; **гробовая крышка** табут капкасы; **гробовое молчание**; **гробовая тишина** кәбер тынлыгы ♦ **гробовой голос** йәмһез калын тауыш

ГРОБОВЩИК м табут яһаусы

ПРОГ м грог (*аракыга йәки ромга шәкәрле һыу катнаштырып әзерләнгән каты эсемлек*)

ГРОЗА ж 1. йәшен; **дождь с грозой** йәшенле ямгыр 2. *кого-чего*; перен. дәһшәт (куркыныс) һалыусы

ГРОЗДЬ ж тәлгәш; **гроздь ягод** еләк тәлгәше

ГРОЗИТЬ несов. 1. *кому* и *без доп.* (*угрожать*) янау, куркытыу 2. *кому-чему* (*делать угрожающий жест*) янау; **грозить пальцем** бармак янау 3. (*заключать в себе угрозу*) -рга/-ргә тороу, куркыныс тызуырыу; **скала грозит обвалом** кая емерелергә тора; **циклон грозит наводнением** циклон һыу ташыу куркынысы тызуыра 4. *кому-чему* (*предстоять — о несчастье*) куркыныс алдында тороу, янау; **ему грозит опасность** уга куркыныс янай

ГРОЗИТЬСЯ несов.; разг. см. **грозить** 1, 2

ГРОЗНЫЙ, -ая, -ое 1. дәһшәтле, куркыныс; **грозный враг** дәһшәтле дошман; **грозное оружие** дәһшәтле корал; **грозная сила** дәһшәтле көс 2. (*содержащий в себе угрозу*) каты, усал; **грозный вид** усал киәфәт; **грозный окрик** каты екерәү 3. разг. (*суровый*) усал, рәхимһез; **грозный муж** усал ир

ГРОЗОВОЙ, -ая, -ое 1. йәшен(ле) ...ы; **грозовой дождь** йәшенле ямгыр; **грозовые облака** йәшен болоттары 2. йәшенле, йәшенле-ямгырлы; **грозовое лето** йәшенле-ямгырлы йәй

ГРОМ м 1. күкрәү, күк күкрәү; **раскаты грома** күк күкрәү тауыштары 2. (*сильный шум*) гөрһөлдәү, каты шартлау, көслө (шау); **гром аплодисментов** көслө алкыштар; **гром пущек** туптар гөрһөлдәүе ♦ (*как*) **гром среди ясного неба** аяз көндө йәшен һуккан кеүек; **как громом поразить** йәшен (башка) һуккан кеүек итеү; **метать громы** и мблнии ауыззан ут сәсеү (язуырыу), каты тиргәү; **пока гром не грянет** килеп тералмәйенсә

ГРОМАДА ж гәйәт (бик) зур нәмә (*королма, таузар һ.б.*); **громады гор** бик зур таузар

ГРОМАДИНА ж; разг. бик зур нәмә

ГРОМАДНЫЙ, -ая, -ое бик зур, гәйәт зур; **громадный город** гәйәт зур кала; **громадный успех** бик зур уңыш

ГРОМИЛА м; разг. 1. талаусы, бур (*йозак, ишек ватып инеңсе*) 2. талаусы, кыйратыусы, баскынсы; **фашистские громилы** фашист баскынсылары 3. ушлаптай эзәм

ГРОМИТЬ несов. *кого-что* 1. ватыу, емереү, кыйратыу, тар-мар итеү; **громить врага** дошманды тар-мар итеү 2. перен., разг. (*обличать*) тете-теп ташлау, тетмәһен тетеү; **громить критиков** тәнкитселәрҙе тетеп ташлау

ГРОМКИЙ, -ая, -ое 1. көслө, каты, кыскырып, яңғырауыклы; **громкий гблос** көслө тауыш; **громкий разговор** кыскырып һөйләшеү 2. данлыклы, шаулы; **громкое имя** данлыклы исем; **громкий процесс** шаулы процесс 3. перен. (*напыщенный*) кабарынкы, яңғырауыклы; **громкие слова** яңғырауыклы һүззәр

ГРОМКОГОВОРИТЕЛЬ м репродуктор

ГРОМКОГОЛОСЫЙ, -ая, -ое көслө тауышлы; **громкоголосый человек** көслө тауышлы кеше

ГРОМОВОЙ и **ГРОМОВЫЙ**, -ая, -ое 1. күк күкрәү ...ы; **громовые раскаты** күк күкрәү тауыштары 2. перен. бик каты, колак тондорғос; **громовой гблос** колак тондорғос тауыш 3. перен. (*сокрушительный*) емергес; **громовой ответ** емергес яуап

ГРОМОГЛАСНЫЙ, -ая, -ое 1. бөгә кеше иштерлек, бик көслө (*тауышка, йырлауға һ.б. карата*); **громогласное заявление** бөгә кеше иштерлек белдерәү 2. көслө тауышлы; **громогласный человек** көслө тауышлы кеше

ГРОМОЗДИТЬ несов. *что* 1. (өстө-өстөнә) өйөү; **громоздить ящики** йәшниктәрҙе өстө-өстөнә өйөү 2. перен., разг. тултырыу, туплау, өйөү; **громоздить одну цитату на другую** цитата өстөнә цитата өйөү

ГРОМОЗДИТЬСЯ несов. өстө-өстөнән күреләү (өйләү), өйлөшөү; **вдали громоздились скалы** алыста каялар өстө-өстөнән күреләү тора

ГРОМОЗДКИЙ, -ая, -ое зур күләмле, ауыр; **громоздкие вещи** зур һәм ауыр әйберзәр

ГРОМООТВОД м йәшен кайтарғыс

ГРОМОПОДОБНЫЙ, -ая, -ое күк күкрәгәндәй, күк күкрәгән кеүек; **громоподобный гблос** күк күкрәгән кеүек тауыш

ГРОМЫХАНИЕ с см. **громыхать**

ГРОМЫХАТЬ несов.; разг. дөбөрләү, дыңгырлау, дөбөр-шатыр килеү, дөбөр-дөбөр килеү; (*о грое*) гөрһөлдәү, күкрәү

ГРОМЫХНУТЬ сов. дөбөрләп, гөрһөлдәп куйыу

ГРОССМЕЙСТЕР м гроссмейстер; **турнир гроссмейстеров** гроссмейстерзәр турниры

ГРОССМЕЙСТЕРСКИЙ, -ая, -ое гроссмейстер ...ы; **гроссмейстерское звание** гроссмейстер исеме

ГРОТ м тау кыуышы, мәгәрә

ГРОТЭСК м гротеск, арттырып ебәрәү (1. *эзэбиәттә, сәнгәттә тормош күренешен гә-*

ГРОТЕСКНЫЙ

зэтэн тыи арттырып күрхәтеүгә королган алым һәм ошо алым менән ижад ителгән эсәр
2. типогр. бер тигез калыңлыктағы шрифтың атамаһы)

ГРОТЭСКНЫЙ, -ая, -ое гротеск ...ы, самаһыз кабартып (арттырып) күрхәтелгән; **гротескный стиль** гротеск стиле

ГРОТЭСКОВЫЙ, -ая, -ое гротесклы, кабарынкы, арттырылган; **гротесковая тракто́вка образа** образды самаһыз кабарынкы трактовкалау

ГРОХАТЬ *несов. см. грбхнуть*

ГРОХАТЬСЯ *несов. см. грбхнуться*

ГРОХНУТЬ *сов. 1. разг. (издать грохот)* гөрс (тарс, дөп) итеү **2. что; разг.** шап (дөп, гөрс) иттереү; **грбхнуть вязанку дров на пол** утын бәйләмен изәнгә дөп иттереү

ГРОХНУТЬСЯ *сов.; разг.* гөрс (дөп) итеп йығылыу; **грбхнуться на пол** изәнгә гөрс итеп йығылыу

ГРОХОТ I *м* гөрһөлдәү, дөбөрләү; **грбхот пушек** туптар гөрһөлдәү

ГРОХОТ II *м; тех.* эре иләк (орлок, ком, вак таш, иләүгә кулланыла)

ГРОХОТА́НЬЕ *с. см. грохотать*

ГРОХОТА́ТЬ *несов.* дабырлау, тарһылдау, дөбөрләү, гөрһөлдәү; **грохочут пушки** туптар гөрһөлдәй

ГРОШ *м* **1. уст.** ярты тин (акса) **2. только мн. гроши; разг.** бик аз акса (хак) **3. грош (Польша һәм Австрияла бер тинлек акса)** ♦ **грош ценá** хакы бер тин; **грошá мѣдного** (лбманого) **не стóбит** һукыр бер тин дә тормай; **ни грошá нет** бер тин дә юк; **ни в грош не стáвить кого-что** һанга һукмау, бар тип тә белмәү

ГРОШОВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** бик арзанлы; **грошóвая ценá** бик арзан хак **2. перен.** вактөйәк, юк хөкөмөндәге; **грошóвые расчѣты** вактөйәк исәп-хисап

ГРУБѢТЬ *несов.* **1.** кытыршылану; **кбжа** грубѣет тире кытыршылана **2. (о голосе)** калынайу **3. (становиться неделикатным)** тупаслану

ГРУБИТЬ *несов.* **кому** тупас һүз әйтеү

ГРУБИЯ́Н *м; разг.* тупас (төрпө) ир-ат; **грубия́нка** *ж; разг.* тупас (төрпө) катын-кыз

ГРУБИЯ́НИТЬ *несов.; разг.* тупаслык эшләү

ГРУБОСТЬ *ж* **1.** тупаслык; **грубость обращения** мөгәмәләлөгә тупаслык **2.** тупас һүз, тупаслык; **говорить грубости** тупас һүззәр әйтеү; **допустить грубость в игрэ** уйында тупаслыктар ебәреү

ГРУБОШѢРСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** шырт (каты) йөнлө; **грубошѣрные породы овѣц** шырт йөнлө һарыктар токомо **2.** шырт (каты) йөндән эшләнгән (һуғылган); **грубошѣрная ткань** шырт йөндән һуғылган тукыма

ГРУ́БЫЙ, -ая, -ое **1. в разн. знач.** тупас; **грубая обувь** тупас аяк кейеме; **грубый гблос** тупас тауыш; **грубый человек** тупас кеше; **грубое обращение** тупас мөгәмәлэ; **грубый отвѣт** тупас яуап; **грубая ошибка** тупас хата; **грубое нарушение дисциплины** тәртипте тупас бозоу **2. (жѣсткий)** каты, шырт, тупас; **грубая кбжа** тупас күн; **грубая шерсть** шырт йөн **3. перен.** тупас; **грубый обман** тупас алдау; **грубая рабóта** тупас эш ♦ **грубые кормá с.-х.** тупас (коро) азыктар (*һалам, бесән, кэбэк һ.б.*); **грубая пища** тупас ашамлык (*составы клетчаткаға бай азык*)

ГРУ́ДА *ж* (зур) өйөм, күс; **груда каменѣй** таш өйөмө; **груда развáлин** емереклектәр өйөмө

ГРУДА́СТЫЙ, -ая, -ое *прост.* **1.** киң күкрәк-ле **2.** калкыу күкрәкле

ГРУДИ́НА *ж* **1. анат.** күкрәк һөйгә **2. см. грудинка**

ГРУДИ́НКА *ж* түш ите

ГРУДИ́ТЬСЯ и **ГРУДИТЬСЯ** *несов.; разг.*

1. туплану, йыйылышыу; **грачи́ начали грудиться** кара каргалар туплана башланы **2. (толпиться — о людях)** өймәкләшеү, өйлөшөү

ГРУДНИ́ЦА *ж; разг.* имсәк бизе шешеү

ГРУДНО́Й, -ая, -ое **1.** күкрәк ...ы, түш ...ы; **грудная клѣтка** күкрәк ситлеге; **грудная пблость** күкрәк кыуышлығы **2.** имсәк; **грудной ребѣнок** имсәк бала; **в грудном вóзрасте** имсәк йәшендә

♦ **грудной гблос** күкрәктән сыккан тауыш **ГРУДОБРУ́ШНЫЙ** *ж* **1.** грудобрүшная преграда *анат.* күкрәк шаршауы, диафрагма

ГРУДЬ *ж* **1.** күкрәк, түш; **широкáя грудь** киң күкрәк; **выпя́тить грудь** түш киреү; **дышáть пблной грудью** күкрәк тултырып тын алыу **2. анат. (женская)** имсәк; **кормить грудью** имсәк имезеү; **отня́ть от груди** имсәктән айырыу **3. (у руба́шки, платья)** түш; **застегну́ть грудь** руба́шки күлдәктән түшен эләктереү ♦ **стоять (стать, встать) грудью** күкрәк киреп, каршы тороу (*яклау*)

ГРУЖѢ́НИЕ *с. см. грузить*

ГРУЖѢ́ННЫЙ и **ГРУЖѢ́ННЫЙ**, -ая, -ое *прич. от грузить*

ГРУЖѢ́НЫЙ, -ая, -ое йөк тейәлгән, йөклө;

гружѣ́ные вагóны йөк тейәлгән вагондар

ГРУЗ *м* **1.** ауырлык, ауыр нәмә **2.** йөк; **вагóны с гру́зом** йөк тейәлгән вагондар

ГРУЗДЬ *м* гөрөздә; **собира́ть грузди** гөрөздә йыйыу; **соли́ть грузди** гөрөздә тозлау

ГРУЗИ́ЛО *с; рыб.* батырғыс

ГРУЗИ́НСКИЙ, -ая, -ое грузин...ы, Грузия ...ы; **грузи́нский язык** грузин теле; **грузи́нское искусство** Грузия сәнгәте ♦ **грузи́нский чай** грузин сәйе

ГРУЗИ́НЫ *мн.* грузиндар, грузин халкы // *ед. грузин* *м* грузин ир-аты; **грузи́нка** *ж* грузин катын-кызы

ГРУЗИТЬ *несов. кого-что* тейәү; **грузить** *машину* дровами машинага утын тейәү; **грузить** *скот в вагоны* вагондарга мал тейәү

ГРУЗИТЬСЯ *несов.* 1. тейәнеү, тейәлеү; **грузиться** *в лодки* кәмәләргә тейәлеү 2. *страд. от грузить*

ГРУЗНЁТЬ *несов.; разг.* ауырайыу; **к старости** *начать грузнёт* картая килә ауырая башлау

ГРУЗНЫЙ, -ая, -ое 1. ауыр, һалмак; **грузные** *ворота* ауыр капка 2. ауыр һөйәклә (кәүзәлә), йбуан; **грузный человек** йбуан кеше 3. *(о походке, шагах и т.п.)* һалмак 4. *(тяжело нагруженный)* ауыр тейәлгән

ГРУЗОВИК *м* грузовик, йөк машинаһы

ГРУЗОВЛАДЕЛЕЦ *м* йөк хужаһы

ГРУЗОВОЙ, -ая, -ое йөк ...ы; **грузовой транспорт** йөк транспорты

ГРУЗОБОРОТ *м* йөк әйләнеше *(билдәле вақыт эсендә транспортта ташылған йөк иҗәбе)*

ГРУЗООТПРАВИТЕЛЬ *м* йөк ебәрәүесе

ГРУЗОПОДЪЁМНИК *м* йөк күтәргес *(домкрат, җә йөрмәле кран һ.б.)*

ГРУЗОПОДЪЁМНОСТЬ *ж* йөк күтәрәүсәнлек *(мәс., күтәрәү кранының күтәрә алыу һәләте)*

ГРУЗОПОДЪЁМНЫЙ, -ая, -ое йөк (ауырлык) күтәрәү ...ы; **грузоподъемная машина** йөк күтәрәү машинаһы

ГРУЗОПОЛУЧАТЕЛЬ *м* йөк алыусы *(кеше йәки учреждение)*

ГРУЗОПОТОК *м* йөк(тәр) хәрәкәте *(йөктәрҙең юлда билдәле вақыт эсендә булыуы)*

ГРУЗЧИК *м* и **ГРУЗЧИЦА** *ж* йөксө *(йөк тейәүсе һәм бушаттыусы)*

ГРУНТ *м* 1. тупрак, ер; **глинистый грунт** мәтеле тупрак; **высадка рассады в открытый грунт** үрсетмәне асыҡ ергә күсереп ултыртыу 2. *(твёрдое дно)* һыу төбө 3. *иск.* ерлек, грунт *(буяласақ йәки һирәт яһаласақ әйбергә беренсе кат яғылған буяу)* 4. *иск.* грунт *(гравюрала һәм рәсемдә штрихланған фон)*

ГРУНТОВАТЬ *несов. что; иск.* грунтлау, ерлек һалыу *(буяла торған нәмәләргә беренсе кат буяп сығыу)*

ГРУНТОВАТЬСЯ *несов. страд. от грунтовать*

ГРУНТОВКА *ж* 1. *см.* грунтовать; **грунтовка** *холста* киндер тукыманы грунтлау 2. *см.* грунт 3; **масляная грунтовка** майлы буяу яғылған ерлек

ГРУНТОВОЙ, -ая, -ое 1. ер (грунт) ...ы; **грунтовая** *дорога* арба юлы *(түшәлмәгән юл)*; **грунтовые** *воды* ер асты һыузары 2. ерлек (грунт) ...ы; **грунтовые краски** ерлек буяузары

ГРУППА *ж; в разн. знач.* группа, төркөм; **группа** *всадников* һыбайлылар төркөмө; **десантная группа** десант төркөмө; **группа** *угле-*

вдов углеводтар группаһы; **группа** *учащихся* укыусылар төркөмө ♦ **группы** *крбви* кандын группалары *(кеше канындағы аҡһым төзөлөшөнөң төрлөлөгө менән билдәләнгән биохимик сифат үзгәсәлге)*

ГРУППИРОВАТЬ *несов. кого-что* 1. төркөмләү, группалау 2. *(классифицировать)* төркөмдәргә (группаларга) айырыу, туптарга айырыу *(туплану)*

ГРУППИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. группаларга (төркөмдәргә) йыйылыу, төркөм-төркөм туплану 2. *страд. от группировать*

ГРУППИРОВКА *ж* 1. *см.* группировать; **группироваться** 2. группа, төркөм, берләшмә; **демократическая группировка** демократик берләшмә

ГРУППОВОЙ, -ая, -ое төркөм (группа) менән булған, төркөмдән (группанан) торған, күмәк; **групповые** *игры* күмәк уйындар; **групповой портрет** күмәкләп төшкән портрет ♦ **групповой брак** *группалы никах (бер төркөмдөң һәр ире икенсе төркөмдөң һәр катыны менән йәшиә ала торған никах төрө)*

ГРУППОВЩИНА *ж; неодобр.* группасылык, төркөмсәләк

ГРУСТИТЬ *несов.* яманһыулау, бойогоу, бошоноу, эс бошоу

ГРУСТНО 1. *нареч.* яманһыу, бойок; **грустно улыба́ться** *яманһыу йылмайыу* 2. *кому в знач. сказ., безл.* яманһыу, бойок; **мне** *стало грустно* *миңә яманһыу булып китте*

ГРУСТНЫЙ, -ая, -ое 1. яманһыу, һағышлы, бойок, моңһоу; **грустный человек** бойок кеше; **грустная** *песня* моңһоу йыр; **грустный** *взор* бойок караш; **грустные** *мысли* һағышлы уйҙар 2. *разг. (досадный)* күнелһез; **грустные** *результаты* күңелһез һөҙөмтәләр

ГРУСТЬ *ж* һағыш, эс бошоу, бошонколок; **неодолимая грусть** һары һағыш; **предаваться грусти** һағышка биреләү

ГРУША *ж* груша, армыт; **сладкая груша** шәрбәтле (татлы) груша; **посадить грушу** груша ултыртыу

ГРУШЕВИДНЫЙ, -ая, -ое груша кеүек, груша (армыт) рәүешендәге; **грушевидная айва** груша рәүешендәге айва

ГРУШЕВЫЙ, -ая, -ое груша ...ы, армыт ...ы; **грушевое** *дерево* армыт ағасы; **грушевое** *варенье* груша кайнатмаһы

ГРУШОВКА *ж* грушовка (1. *груша шаравы* 2. *алмағас сорты)*

ГРЫЖА *ж; мед.* бүҗер; **паховая грыжа** сат бүҗере

ГРЫЗЛО *с; спец.* ауызылык, айыссыҡ

ГРЫЗНЯ *ж; разг.* 1. *(между животными)* тешләшеү, талашыу 2. *перен.* сәйнәшеү, һүгәшеү, әрләшеү

ГРЫЗТЬ

ГРЫЗТЬ *несов.* 1. *что* кимереу, ярыу; **грызть кость** һейәк кимереу; **грызть орехи** сәтләүек ярып ашау; **грызть семечки** көнбагыш ярыу 2. *кого; перен., разг.* сәйнәу, талау; **она грызёт меня с утра до вечера** ул мине иртәнән кискә тиклем талай 3. *кого-что; перен., разг. (терзать, мучить — о мыслях, чувствах и т.п.)* йөзтәгеу, яфалау

ГРЫЗТЬСЯ *несов.* 1. тешләшеу, талашыу; **собаки грызутся** эттәр тешләшә 2. *перен., прост. (ссориться)* талашыу, тиргәшеу, әрләшеу

ГРЫЗУН *м; зоол.* кимереүсе (*жуан, йомран, сыскан, тейен* һ.б.); **отряд грызунбв** кимереүселәр отряды

ГРЯД *ж* 1. тезмә; **гряд** **гор** таузар тезмәһе 2. (*в огороде*) түтәл; **гряд клубники** еләк түтәле 3. *чего* өйкөм, өйөм; **гряд** **облаков** болоттар өйкөмө

ГРЯДИЛЬ *м* һабан уклауы

ГРЯДКА *ж* 1. *уменьш. от* гряды 2; 2. (*у сапей и телег*) үрәсә

ГРЯДКОВЫЙ, -ая, -ое түтәл ...ы; **грядковая культура** түтәл культураһы

ГРЯДУЩИЙ, -ая, -ее *высок.* 1. киләсәк, алдағы; **грядущие поколения** киләсәк быуындар 2. *в знач. суц.* грядущее *с* киләсәк; **смотреть в грядущее с надеждой** киләсәккә өмөт менән карау ♦ **на сон грядущий** йоко алдынан

ГРЯЗЕВОЙ, -ая, -ое ләм ...ы; **грязовые источники** ләм сыганактары

ГРЯЗЕЛЕЧБНИЦА *ж* ләм шифаханаһы, ләм менән дауалау урыны

ГРЯЗЕЛЕЧЕНИЕ *с* ләм менән дауалау (дауалану)

ГРЯЗНЕТЬ *несов.* бысрану, баткаклану, керләнеу

ГРЯЗНИТЬ *несов.* 1. *кого-что* бысратыу, баткаклау, керләндереу; **грязнить пол** изәнде бысратыу 2. *кого; перен. (порочить)* бысратыу, кара ягыу

ГРЯЗНИТЬСЯ *несов.* бысрану, баткаклану, керләнеу

ГРЯЗНО 1. *нареч.* бысрак; **грязно писать** бысрак языу 2. *в знач. сказ., безл.* бысрак; **на улице грязно** урамда бысрак

ГРЯЗНУЛЯ *м* и *ж; разг.* бысрак, эшәке, шапшак (*кеше*)

ГРЯЗНЫЙ, -ая, -ое 1. бысрак; **грязный двор** бысрак ишек алды 2. бысрак, бысранған, керле, керләнгән; **грязная посуда** бысрак һауыт; **грязные руки** бысрак қуддар; **грязное бельё** бысрак кер 3. *перен. (гниусный)* бысрак, эшәке; **грязное дело** бысрак эш; **грязный анекдот** эшәке көләмәс 4. (*о цвете*) бурьяк, һорғолт буз

ГРЯЗЬ *ж* 1. бысрак, баткак; **после дождя на дороге грязь** ямғырҙан һуң юлда бысрак 2. (*на теле, белье*) бысрак кейем, кер 3. (*нечистота*)

бысрак сүп-сар 4. *перен.* бысрак, бысраклыҡ, эшәкелек; **навалить грязь на кого-л.** кемгәлер бысраклыҡ өйөү 5. *мн.* **грязи** ләм; **лечить грязью** бысрак ярып барыу; **бросать (кидать) грязью в кого** бысрак ташлау; **втоптать (затоптать) в грязь кого кемгәлер** бысрак (кара) ягыу

ГРЯНУТЬ *сов.* 1. гөрҗ (дарҗ) итеп калыу, күкрәу, яңғырау; **грянул гром** күк күкрәне; **грянул выстрел** атыу тауышы яңғыраны; **грянула музыка** музыка яңғыраны 2. *что и без доп.* башлап (йәки уйнап) ебәреу; **музыканты грянули марш** музыканттар марш уйнап ебәрҙе 3. *перен. (разразиться)* башланғып китеу; **грянула война** һугыш башланғып китте.

ГУАНО *с* *нескл.* гуано (*диңгез коштарының ашлама итеп файҙаланылған тизгәге*)

ГУАШЬ *ж* гуашь (1. *ак буяуға елем катнаштырып, һыуға изелгән куйы буяу* 2. *шул буяу менән төшөрөлгән һүрәт*)

ГУБА I *ж* 1. ирен; **верхняя губа** өскө ирен; **тонкие губы** йока ирендәр; **сжать губы** ирен қымтыу 2. *мн.* **губы; спец.** морон (*қысқыста һ.б.*) ♦ **губа не дұра у кого; прост.** ақкылы алтын икән; **заячья губа** китек ирен; **надуть губы** иренде турһайтыу (*үткәләү*); **молоко на губах не обсохло** ауызында эсә һөтө кипмәгән (*йәш, тәжрибәһез*)

ГУБА II *ж; геогр.* қултык; **Обская губа** Обь қултығы

ГУБАСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* қалын (турһык) иренле

ГУБЕРНАТОР *м* губернатор (1. *Рәсәйҙә губерна башлығы* 2. *АКШ-тың, Латин Америкаһының қайһы бер илдәрендә юғары вазифалы кеше* 3. *қайһы бер колонияларҙа юғары вазифалы кеше*)

ГУБЕРНАТОРСКИЙ, -ая, -ое губернатор ...ы; **губернаторская должность** губернатор вазифаһы ♦ **положение хуже губернаторского** *шутл.* эштәр шәптән түгел, хәл бик мөшкөл

ГУБЕРНАТОРСТВО *с* губернаторлық, губернатор вазифаһы

ГУБЕРНИЯ *ж; ист.* губерна (XVIII б. *башлап Рәсәйҙә административ-территориаль берәмек*); **Оренбургская губерния** Ырымбур губернаһы ♦ **пошла писать губерния** *шутл.* ығызығы башланды

ГУБЕРНСКИЙ, -ая, -ое губерна ...ы; **губернское правление** губерна идараһы

ГУБИТЕЛЬ *м* и **ГУБИТЕЛЬНИЦА** *ж* харап (һәләк) итеүсе

ГУБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һәләкәтле, һәләкәткә килтерә торған, харап иткес, емергес, зарарлы, зарар килтерә торған; **губительное влияние** һәләкәткә килтерә торған йөгөнтө; **губительный для здоровья климат** сәләмәтлеккә зарарлы климат

ГУБИТЬ *несов.* **1.** *кого-что; прям., перен.* һәләк (харап, әрәм) итеү; **заморозки губят посёвы** кырау сәсеүлектәргә һәләк итә; **губить лес** урманدى һәләк итеү; **губить время** вакытты әрәм итеү; **губить деньги** аксаны әрәм итеү **2.** югалтыу, үлтөрөү, бөтөрөү, юкка сыгарыу, әрәм итеү; **губить здоровье** сәләмәтлекте югалтыу; **губить человека** кешене әрәм итеү

ГУБИТЬСЯ *несов. страд. от губить*

ГУБКА I *ж; уменьш.-ласк. от губа I*

ГУБКА II *ж* болот, губка **(1. диңгездә йәшгән күп күзәнәкле хайуандардың тиңбән тибы 2. шул хайуандардың кауы, һөлдәне; йыуыныу өсөн кулланылган һәм резинанан, поролондан шулардың кауына окшатып яһалган күзәнәкле, һығылмалы нәмә); мыйтыя губкой** губка менән йыуыныу

ГУБНОЙ, -ая, -ое ирен ...ы; **губные мыйшы** ирен мускулдары; **губная помада** ирен (иннеге) помадаһы; **губные согласные** *лингв.* ирен тартынкылары

ГУБОШЛЁП *м; прост.* **1.** һалпы ирен, шалпык ауыз **2. бран.** асык ауыз, йыбыткы

ГУБЧАТЫЙ, -ая, -ое вак-вак (күз-күз) тишәкле, көпшәк; **губчатая резина** көпшәк резина

ГУВЕРНАНТКА *ж* гувернантка (*өйзә балаларга тәрбиә биреүсе һәм укытыусы*)

ГУВЕРНЁР *м* гувернёр

ГУГЕНОТЫ *мн. (ед. гугенот м и гугенотка ж); уст.* гугеноттар (*сиркәз һәм һөкүмәт тарафынан эзәрләнгән XVI—XVIII бб. француз протестанттары*)

ГУГУ: *ни гугу в знач. сказ.:* **1**) өндәшмәй, тын да сыгармай; **2)** (*приказание или просьба молчать*) өндәшмә, тыныңды ла сыгарма, ләм-мим, ауызыңды ла асма

ГУДЕНИЕ *с см.* гудеть; **гудение** *проводов* сымдар геүләүе

ГУДЁТЬ *несов.* **1.** геүләү, геүелдәү, жыуылдау, кыскыртыу (*машинаға, гудокка һ.б. карата*); **ветер гудит** ел геүелдәй; **гудок гудит** гудок кыскырта **2. безл.** зыңлау, геүләү, сеңләү, шулау; **в ухах гудит** колак зыңлай; **в голове гудит** баш шулай

ГУДОК *м* гудок; **гудок парохда** пароход гудогы; **дать гудок** гудок биреү

ГУДРОН *м* гудрон (*нефть кыуандан кала торган ысмала кеңек куйы кара матдә — юл төзөү өсөн, тиңбә ябыуына койоу өсөн кулланыла*)

ГУДРОНИРОВАТЬ *сов., несов. что* гудронлау; **гудронировать шоссе** шоссены гудронлау

ГУДРОНИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от гудронировать*

ГУДРОННЫЙ, -ая, -ое **1.** гудрон ...ы; **гудронная смесь** гудрон кагышмаһы **2.** гудронлы; **гудронное шоссе** гудронлы шоссе

ГУЖ *м* колакбау, камыт бауы

ГУЖЕВОЙ, -ая, -ое **1.** колакбау ...ы; **гужевой ремень** колакбау кайышы **2.** егеүле; **гужевой транспорт** егеүле транспорт

ГУЖОМ *нареч.* ылаулап, ылау менән; **возить товары гужом** тауарзы ылау менән ташыу

ГУЛ *м* шау, геү, гөрөлдәү; **гул моря** дингез шауы **ГУЛКИЙ**, -ая, -ое яңгыраулы, яңгырап (шаңгырап) торған; **гулкий звук** яңгыраулы тауыш; **гулкие своды** яңгырап торған (*бейек*) көмбәззәр **ГУЛЬБА** *ж; прост.* типтереү (*эскеле күңел асыш*)

ГУЛЬДЕН *м* гульден (*Нидерланды акса берәмеге*)

ГУЛЯКА *м и ж; разг.* типтереүсе, типтерергә яратыусы, йөрөмгәл

ГУЛЯНКА *ж; прост.* күңел асыу мәжлесе

ГУЛЯНЬЕ *с 1. см. гулять 1; 2. (массовое празднество)* күмәк күңел асыу; **сегодня состоится гуляние** бөгөн күмәк күңел асыу була

ГУЛЯТЬ *несов.* **1.** (*совершать прогулку*) йөрөү; **гулять в саду** баксала йөрөү **2. разг. (иметь выходной) буш тороу, ял итеү; **гулять два дня** ике көн ял итеү **3. прост.** күңел асыу, типтереү, әйттереү; **гулять на свадьбе** гуйза типтереү **4. с кем; прост.** йөрөү, йөрөшөү (*ир-ат менән катынкыза карата*)**

ГУЛЯШ *м; кул.* гуляш (*ашамлык*); **готбить гуляш** гуляш әзерләү

ГУМАНИЗМ *м 1.* гуманизм (*Яңырыу осоронда кешеләрзе, улардың фекерен феодализм һәм католицизм бығауынан азат итеүгә йңнәлдерелгән прогрессив хәрәкәт*) **2.** (*любовь к людям*) гуманизм, кешелеклек

ГУМАНИСТ *м 1. ист.* гуманист (*гуманизм өәкиле*) **2.** гуманист, кешелекле кеше

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** гуманизм ...ы; **гуманистический идеи** гуманизм идеялары **2.** гуманистик; **гуманистическое отношение к людям** кешеләргә гуманистик мөнәсәбәт

ГУМАНИТАРНЫЙ, -ая, -ое гуманитар, ижтимағи; **гуманитарные науки** гуманитар фәндәр (*философия, тарих, филология һ.б.*)

ГУМАННОСТЬ *ж* гуманлылык, кешелеклек; **проявить гуманность** кешелеклек күрһәтеү

ГУМАННЫЙ, -ая, -ое гуманлы, кешелекле; **гуманный человек** кешелекле кеше

ГУМНО *с* ырзын, ырзын табағы

ГУМУС *м; спец.* сермгә

ГУННЫ *мн. (ед. гунн м)* һундар (*Урал тирәһендә II—IV бб. күсмә һәм урындағы кәбиләләргән ойошкан күсмә халык*)

ГУРИЯ *ж; миф.* хур кызы; **красивая как гурья** хур кызы кеүек матур

ГУРМАН *м* гурман, ашамһак, тәмлетамак (*кеше*)

ГУРМАНСТВО *с* гурманлыҡ (*тәмле, татлы ашамлыктарға әүәәлек*)

ГУРТ

ГУРТ *м* көтөү, мал көтөүе; **гурт** *молодняк* йәш мал көтөүе

ГУРТОВОЙ, -ая, -ое көтөү ...ы; **гуртовой бригадир** көтөү бригадиры

ГУРТОВЩИК *м* көтөү кыуыусы

ГУРТОМ *нареч.*; *разг.* **1.** көтөүе менән, тудайым; **покупать гуртом** көтөүе менән һатып алыу **2.** йыйнаулашып, барыһы бергә

ГУРЬБА *ж*; *разг.* **1.** төркөм, көтөү (*кешеләргә карата*) **2.** *в знач. нареч.* **гурьбой** йыйнаулашып, бергәләшп; **идти гурьбой** йыйнаулашып барыу

ГУСАК *м* ата каз

ГУСАР *м* гусар (*революцияга тиклем Рәсәй армияһында һәм кайһы бер сит ил гәскәрәндә: венгр өлгөнөндәге форма кейгән кавалерия һалдаты*)

ГУСАРСКИЙ, -ая, -ое гусар(зар) ...ы; **гусарский полк** гусарзар полкы

ГУСЕНИЦА *ж* **1.** *зоол.* карышлауык (*күбәләк корто*); **мохнатая гусеница** йөнлө карышлауык **2.** тәгәрмәс (ташмаһы) сылбыры (*тракторза, танкыла һ.б.*); **гусеницы трактора** тракторзың тәгәрмәс сылбыры

ГУСЕНИЧНЫЙ, -ая, -ое сылбырлы тәгәрмәсле; **гусеничный трактор** сылбырлы тәгәрмәсле трактор

ГУСЁНОК *м* каз бәпкәһе (себеше)

ГУСИНЫЙ, -ая, -ое каз ...ы; **гусиное перо** каз қауырһыны; **гусиное яйцо** каз йоморткаһы ♦ **гусиная кожа** каз тәне (*өшөүзән һ.б. тәндә барлыкка килгән бөрөктәр*); **гусиные лапки** күз төбөндәге ййырысыктар

ГУСЛИ *мн.*; *муз.* көснә (*ике күл менән уйнай торған боронго кыллы музыка коралы*)

ГУСЛЯР *м* көснәсә, көснәлә уйнаусы

ГУСТЁТ *несов.* **1.** куйырыу; **каша густёт** бутка куйыра; **туман густёт** томан куйыра **2.** куйылану, калынайыу, куйылана (калыная) барыу; **лес густёт** урман калыная бара

ГУСТО **1.** *нареч.* куйы, куйы булып; **травя растёт густо** үлән куйы булып үсә **2.** *нареч.* (*не жидко*) каты, каты итеп; **густо замесить тесто** камырзы каты баһыу **3.** *в знач. сказ., безл.*; *разг.* (*много*) мул, күп; **не густо** мул түгел

ГУСТОЙ, -ая, -ое куйы, калын; **густые волосы** калын (куйы) сәс; **густой лес** калын (куйы)

урман; **густая каша** куйы бутка; **густая сметана** куйы каймак; **густой цвет** куйы төс; **густые облака** куйы болоттар; **густой дым** куйы төтөн; **густой глобос** калын тауыш

ГУСТОЛИСТВЕННЫЙ, -ая, -ое куйы япраклы; **густолиственная берёза** куйы япраклы кайын

ГУСТОЛИСТЫЙ, -ая, -ое *см.* **густолиственный**

ГУСТОНАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое күп халыклы, халык тығыз ултырган; **густонаселённая область** халык тығыз ултырган өлкә

ГУСТОПСОВЫЙ, -ая, -ое (*о борзых собаках*) муйыны куйы йөнлө

ГУСТОТА *ж* куйылык, калынлык; **густота волбс** сәстән калынлығы (куйылығы); **густота молока** һөттөн куйылығы; **густота леса** урмандың калынлығы (куйылығы)

ГУСЬБИЯ *ж* инә каз

ГУСЬ *м* каз ♦ **гусь лапчатый** йылмайт, йышылган кеше; **как с гуся вода кому** қолағына ла элмәй, исе лә китмәй

ГУСЬКОМ *нареч.* бер-бер артлы тезелешеп, аллы-артлы, эйәргенешеп

ГУСЯТИНА *ж* каз ите

ГУСЯТНИК *м* **1.** каззар өсөн оя **2.** карсыға

ГУСЯТНИЦА *ж* **1.** каз караусы **2.** (*посуда*) озонса тәрән тимер һауыт (*каззы, өйрәкте тотош бешереү өсөн*)

ГУТАЛИН *м* гуталин (*күн аяк кейемен тазарта торған май*)

ГУТТАПЕРЧА *ж* гуттаперча (*кайһы бер үсемлектең каткан һутынан алына торған каучук кеүек һызылмалы матдә*)

ГУТТАПЕРЧЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** гуттаперча ...ы **2.** гуттаперча, гуттаперчанан яһалған; **гуттаперчевая игрушка** гуттаперча уйынсык

ГУЩА *ж* **1.** ултырма, төпрә, куйырык, куйы; **кофейная гуща** кәһүз куйырығы **2.** (*чаща, дэбри*) шырылык; **гуща леса** урман шырылығы **3.** урта, эс; **в гуще толпы** халык төркөмө уртаһында; **в гуще событий** вакиғалар эсендә ♦ **гадать на кофейной гуще** *см.* **гадать**

ГЯУР *м*; *презр.* кафыр (*мосолмандарзың башка диндәгеләрге атауы*)

Д

ДА I частица **1.** (*при ответе для выражения согласия*) эйе, шулай; **все собрались?** — **Да** бәгәһе лә йыйылдымы? — **Эйе; да, это верно** эйе, был дөрөс

2. (*в вопр. предложении для побуждения собеседника к ответу*) -мы/-ме (ни), шулаймы ни, улаймы ни, эйеме; **он вернётся, да?** ул кайтты-

мы ни?; **ты этого человека хорошо знаешь, да?** һин был кешене яткшы беләһен, шулаймы?

3. (*при неожиданном воспоминании о чём-л.; в значении “кстати”, “вот ещё”*) эйткәндәй, эй; **да, ещё одна новость** эйткәндәй, тағы бер яңылык; **да, совсем забыл** эй, бөтөнләй онотканмын

ДАВНОСТЬ

4. (при выражении недоверия, возражения в значении “как бы не так”) эйе шул, -магайи/-мәгәйе; я тебе другую книту подарю. — Да, подаришь ты! мин һинә икенсе китап бүләк итермен. — Эйе шул, бирерһең һин!

5. (при призыве, пожелании) -һын/-һен; да здравствует дружба нарбдов! йәшәһен халыктар дуслыгы!

6. (для выражения требования, приказания, настойчивой просьбы) -һын/-һен, эйзә (инде), -сы/-се, инде, әле; да обернитесь вы айләнегез әле; да вы садитесь! ултырһағызсы!, ултырығыз әле! ♦ ай да бына исмаһам; вот это да! китсе!, бына һинә (кәрәк булһа!); ну да!: 1) әлбиттә, һис шикһез; вы придёте? — Ну да! һез киләһегезме? — Әлбиттә!; 2) китсе! булмаҫ!; он переёхал в деревню. — Ну да! ул ауылға күсеп киткән. — Китсе! Булмаҫ!

ДА П союз 1. соед. (для соединения однородных членов предложения и предложений; соответствует союзу “и”) һәм, да/дә; отбц да я атай за мин; в лесу лишь берёза да осина урманда тик кайын да ұсақ

2. присоед. (для присоединения предложений или членов предложения, дополняющих высказанное) өстәүенә, шуның өстөнә, тағы ла, етмәһә, етмәһә тагы; сегодһня хөлодно, да ещё дождь со снөгөм идёт бөгөн көн һыуык, өстәүенә кар катыш ямғыр яуа

3. противоп. (для присоединения предложений или членов предложений со значением противопоставления; соответствует союзу “но”) әммә, ләкин, да/дә; знал, да не сказа́л белһә лә эйтмәгән; мәленький, да удаленький бәләкәй геһә булһа ла булдыклы, үзенә күрә түгел ♦ да и (при усилении соед. союза) да/дә; пойду да и выскажу барам да эйтпә һалам; да и только (при усилении действия) -да/-дә; плачет да и только! илай за илай!; нет-нет да и бер булмаһа — бер, әллә низә бер, юк-юк та, һирәк-мирәк булһа ла, юк тигәндә

ДАВАТЬ несов. 1. см. дать 2. повел. давай-(те) разг. эйзә, эйзәгез, йәгез, йә әле; давайте споём эйзәгез, йырлап алайык 3. повел. давай; разг. (с неопр. формой глагола несов. вида; обозначает начало энергичного действия) эйзә -ырга/-ергә, тогондо, башланы; а она́ давай бегать э ул йүгереп китмәһенме, э ул эйзә йүгерергә тогондо ♦ давай бог ноги койрокто һыртка һалыу, ұкса күтәреу; дава́ть волю рукам кул күтәреу; не дава́ть прохбда (прохбду) кому юлына аркыры төшөү, эзәрләү

ДАВАТЬСЯ несов. 1. см. да́ться 2. страд. от дава́ть

ДАВЕЧА нареч.; прост. бая, баягы; давеча он звонил бая ул шылтыратты

ДАВЕШНИЙ, -яя, -ее прост. баягы, әлеге; давешний разговор баягы һейләшөү

ДАВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое баҫа, баҫтыра (изе) торган; дави́льный аппара́т изе торган аппарат

ДАВИТЬ несов. 1. на кого-что; прям., перен. (налегать тяжестью, оказывать нажим) баҫыу, баҫым яһау; снег да́вит на крышу кар кыйыкты баҫа; тоска да́вит се́рдце йөрәкте һағыш баҫа 2. что (жать, выжимать) һығыу, изеу; да́вить виногра́д виногра́д һығыу 3. кого-что; прям., перен. (стискивать, сжимать) кыҫыу; сапо́г да́вит но́гу итек аякты кыҫа; да-ви́ть инициати́ву инициативаны кыҫыу 4. кого; разг. (удавить) быуыу, быуып күштерәу; хорёк да́вит дома́шних пти́ц көзән йорт қолштарын быуа 5. что безл. (о чувстве боли) кыҫыу, кыҫылыу; мне да́вит грудь күкүрагем кыҫыла 6. кого-что (топтать, убивать) тапау, һытып (тапап) үлтәреу; да́вить гүсени́ц карышлауыктарзы тапап үлтәреу

ДАВИТЬСЯ несов. 1. чем тамакка тороу, төйөләү, карлыгыу, сәсәү; да́виться ко́стью тамакка һөйәк тороу 2. от чего быуылыу; да́виться от сме́ха быуылып көләү 3. прост. кыҫылыу; да-ви́ться в авто́бусе автобуста кыҫылыу

ДАВКА ж; разг. кыҫылыш, этеш-төртөш; да́вка у ка́ссы касса яһында этеш-төртөш

ДАВЛЕНИЕ с 1. см. да́вить 1—3, 5; 2. баҫым; атмосфе́рное давлéние атмосфера баҫымы 3. перен. баҫым, кыҫым, изеу; о́казывать давлéние на кого-л. кемгәлер баҫым яһау ♦ под давлéнием кого-чегó кемдеңдер баҫымы аркаһында (аҫтында); крова́ное давлéние кан баҫымы

ДАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое прич. от да́вить

ДАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое изелгән, һытылған, йәнселгән; да́вленные помидоры изелгән помидорзар; да́вленные яйца һытылған йоморткалар

ДАВНИЙ, -яя, -ее 1. күптәнге, әллә қасангы; да́вний слұчай күптәнге вақиға 2. әлекке, боронго, күптәнге, иҫке; в да́вние времена́ әлекке вақытта; да́вний друг күптәнге дус, иҫке дус

ДАВНИШНИЙ, -яя, -ее разг. см. да́вний

ДАВНО нареч. 1. әллә қасан, күптән; я да́вно верну́лся мин әллә қасан қайттым 2. күптән, күптәнән, күптән (күптәнән) бирле, әллә қасан(дан бирле); я егб да́вно не ви́дел мин уны күптәнән күргәнәм юк ♦ да́вно бы так күптән шулай кәрәк ине

ДАВНОПРОШЕДШИЙ, -ая, -ее күптән үтеп киткән, күптән булған, әллә қасангы, әллә қасан булып үткән ♦ давнопроше́дшее вре́мя грам. күптән үткән заман

ДАВНОСТЬ ж 1. күптән (булғанлык) булыу, күптәнгелек; да́вность собы́тия вақиғаның күптән булыуы 2. юр. вақыт һузымы, куһылған вақыт; иско́вая да́вность юллау вақыты үтеу, юллау өсөн куһылған вақыт ♦ за да́вностью лет вақыты узып, күп йылдар үтеу сәбәпле; без срб́ка да́вности күпме вақыт үтеүгә қарамаҫтан

ДАВНЫМ-ДАВНО

ДАВНЫМ-ДАВНО нареч.; разг. эллэ касан, борон заман, хан заманынан

ДАГЕСТАНСКИЙ, -ая, -ое дагстан, Дагстан ...ы; **дагестанские языки** Дагстан халыктарының телдәре

ДАГЕСТАНЦЫ мн. дагстанлылар, Дагстан халкы // ед. **дагестанец** м Дагстан ир-аты; **дагестанка** ж Дагстан катын-кызы

ДАЖЕ частица **1.** (для выделения и усиления слова или словосочетания, к которому относится) хатта ... да/дә; **даже я могу поднять** хатта мин дә күтәрә алам **2.** в знач. союза (присоединяя члены предложения или предложения, обозначающие результат напряжённого действия или показатель высокой степени чего-л.) хатта; **было очень тепло, даже жарко** нык йылы, хатта эсе ине

ДАКТИЛОСКОПИЯ и **ДАКТИЛОСКОПИЯ** ж дактилоскопия (криминалистика гилеменең енәйтсенен шәхесен билдәләү максатында бармак битендәге һыңарзы өйрәнеү бүлгә)

ДАКТИЛЬ м; лит. дактиль (силлабо-тоник шиғырза басымы беренсе ижеккә төшә торган өс ижеккә стопа)

ДАЛАЙ-ЛАМА м далай-лама (Тибетта иң юары дин һәм хөкүмәт башлыгы)

ДАЛЕЕ нареч. см. **дальше** 2, 3; **далье** **перейдём к разбору разных вопросов** артабан төрлө мәсәләләргә тикшеревүгә күсербез ♦ **и так далее** (и т.д.) һәм башкалар (һ.б.), һәм башка шуның кеүектәр (шундайзар), һәм шулай ук; **не далее как; не далее чем:** 1) да/дә, ары (артык) түгел; әле... ғына/генә; **не далее как вчера** әле кисә генә; 2) да/дә калмай (һунлатмай); **не далее как завтра** иртәгәнән дә калмай

ДАЛЕКИЙ, -ая, -ое **1.** (находящийся на большом расстоянии) алыс, йырак, ары, алыстагы, йырактагы, алыста (йыракта) торган (яткан); **далёкий город** алыста яткан кала; **далёкие страны** алыс илдәр **2.** (отдалённый во времени) эллэ касангы, бик боронго, алыста (йыракта, артта) калган; **далёкое прошлое** эллэ касангы (күптән үткән) заман; **далёкие годы** йыракта калган йылдар **3.** перен. ят, сит; **он показлся далёким и непонятным** ул миңә ят һәм аңла-йышыз булып күренде **4.** перен., разг. (только с отрицанием) башлы, акыллы; **не очень далёкий человек** бик үк акыллы кеше түгел

ДАЛЕКО и **ДАЛЁКО** **1.** нареч.; *прям., перен.* алыс, йырак; **эхать нам было ещё далеко** безгә барырға әле йырак ине; **детство осталось далеко** бала сак алыста калды **2.** в знач. сказ. озак, алыс; **до рассвета ещё далеко** таң атырға озак әле **3.** кому-чему, до кого-чего в знач. сказ., безл. -рга/-ргә алыс, йырак; **до него мне далеко** уга етергә миңә алыс әле ♦ **далекб за** күптән узып киткән; **ему далеко за сброк** ул күптән кыркты узган; **уже далеко за полночь**

төн уртаһы күптән үтеп киткән; **далекб зайти** тәрәнгә китеү, катмарлашыу; **дело зашло далеко** эш бик тәрәнгә китте; **далекб не бер зә, һис тә, бик үк, ул хәтле; он далеко не глуп** ул бер зә акылһыз түгел; **далекб не уёдень (не уйдёшь)** с чем, на чём алыс (әллә кайза) китеп булмай, әллә ни кылып булмай; **далекб пойти** югары күтәреләү, уңыштар яулау (*эштә, тормошта*)

ДАЛЬ ж **1.** (далеко видимое расстояние) алыслык, йыраклык, офок; **дальние дали** алыстагы офоктар **2.** с указ. и *опред. мест.*; разг. алыс ер; **в такую даль ехать** шундай алыс ергә барырға

ДАЛЬНЕЙШИЙ, -ая, -ее артабангы, алдагы, киләсәккә, киләсәктәгә, бынан ары (һун); **дальнейший разговор** бесполозен артабангы һөйләшеү файзаһыз ♦ **в дальнейшем:** 1) артабан, киләсәктә, алда, алдагы көндә; 2) түбәндә, бынан һун

ДАЛЬНИЙ, -ая, -ее **1.** алыс, йырак, алыстагы, йырактагы; **дальнее расстояние** алыс ара; **капитан дальнего плавания** алыска йөзә торган карап капитаны; **авиация дальнего действия** алыс арага оса торган авиация **2.** (о родственных отношениях) алыс кәрзәшлек, ете быуын; **дальний родственник** алыс кәрзәш, алыс туған ♦ **без дальних слов (разговоров)** күпкә һузмай, күп һөйләп тормай, уратып-суратып тормай

ДАЛЬНОБОЙНЫЙ, -ая, -ое *воен.* алыска (йыракка) атыусы; **дальнобойное орудие** алыска атыусы туп

ДАЛЬНОВИДНОСТЬ ж алдан күреүсәнлек (күрә белеү)

ДАЛЬНОВИДНЫЙ, -ая, -ое алдан күреүсән (күрә белеүсе); **дальновидный человек** алдан күрә белеүсе кеше

ДАЛЬНОЗОРКИЙ, -ая, -ое үтәгарашлы, якындан насар күреүсе, алыстан (йырактан) якшы күреүсе

ДАЛЬНОЗОРКОСТЬ ж үтәгараш, якындан насар күреү, алыстан якшы күреү

ДАЛЬНОМЁР м алыслыкты үлсәгес (*прибор*)

ДАЛЬНОСТЬ ж алыслык, йыраклык; **дальность полёта** осоу алыслығы

ДАЛЬТОНИЗМ м дальтонизм (*күзгән кайһы бер төстәрзә айыра алмай торган күреү етеһезлгә*)

ДАЛЬТОНИК м; разг. дальтоник (*дальтонизм менән ауырыусы*)

ДАЛЬШЕ **1.** *сравн. ст.* от **далёкий** 1, 2, 4 и **далекб; мы от центра живём дальше, чем вы** без үзәктән һезгә караганда алысырак торабыз **2.** нареч. (*затем*) артабан, унан ары, унан (шунан) һун; **дальше что было, не помню** унан ары ни булғанын исләмәйем **3.** нареч. (*продолжая начатое*) артабан, ары, тағы ла; **рассказывать дальше** артабан һөйләү ♦ **дальше** — **больше** бар-

ДАТЕЛЬНЫЙ

ган һайын (кискенләшеу); **дальше** (*ехать*) *некуда прост.* берәй нәмәнәң ситенә килеп итеү (терәлеу), башка сара юк; **не дальше как; не дальше чем** қасан ғына әле

ДАМА *ж* 1. *уст.* ханым, бикә 2. (*в танце*) дама 3. *карт.* дама ♦ **дама сердца шути.** йән һөйгән, һөйгән йәр

ДАМАССКИЙ, -ая, -ое димәшке ...ы ♦ **дамасская сталь** димәшке қоросо (*айырым югары сорт*)

ДАМБА *ж* дамба (*һыу басуызан һаклау, һыу бцлеу йәки һыу баца торған урындарға юл һалыу өсөн һалынған нығытма*)

ДАМКА *ж* дамка (*шапка уйынында*)

ДАМОКЛОВ: дамбклов меч *книжн.* һәр вакыт баш осонда торған қурқыныс, қыл өстөндә (қурқыныс астында) булыу; **быть под дамбкловым мечом** даими қурқыныс астында булыу

ДАМСКИЙ, -ая, -ое катын-қыз ...ы; **дамское пальто** катын-қыз пальтоһы; **дамский портный** катын-қыз кейеме тегеүсе

ДАНИК *м; ист.* яһак (һалым) түләүсе

ДАНЫЕ *только мн.* 1. мәглүмәттәр; **анкетные данные** анкета мәглүмәттәр; **по неполным данным** тулы булмаған мәглүмәттәр буйынса 2. дәлилдәр, нигеҙзәр; **нет достаточных данных** етерлек дәлилдәр юк 3. сифат, һәләтлек, мөмкинлек; **артистические данные** артислық һәләтлеге

ДАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от дать* 2. *прил.* нәк шул, ошо, хәҙерге, был, әлеге, ошо мәлдә ♦ **данная (величина)** *мат.* билдәле (бирелгән) дәүмәл

ДАНСИНГ *м* дансинг (*сит илдәрзә тансалар залы*)

ДАНТИСТ *м; уст.* дантист, теш врачы (технигы)

ДАНЬ *ж* 1. *уст.* яһак; **взимать дань** яһак алыу 2. *перен., книжн.* тейешле баһа, хөрмәт, кәҙер, ихтирам; **принести дань уважения** ихтирам күрһәтеү 3. *чему; перен. (уступка)* эйәрәү; **дань моде** модаға эйәрәү ♦ **отдавать дань кому-чему** байын кайтаруы, тейешле баһа биреү

ДАР *м* 1. бүләк; **принимать дар** бүләк қабул итеү 2. һәләт, һәләтлек, осталық, талант; **поэтический дар** шиғри һәләт 3. *мн.* дары байлык(тар); **дары природы** тәбиғәт байлықтары ♦ **дар слова (речи)** телгә һәләтлек, һөйләү осталығы

ДАРВИНИЗМ *м* дарвинизм, Дарвин тәғлимәте

ДАРВИНИСТ *м* дарвинсы, Дарвин тәғлимәтен яқлаусы (таратыусы)

ДАРГИНСКИЙ, -ая, -ое даргын ...ы; **даргинский язык** даргын теле

ДАРГИНЦЫ *мн.* даргындар, даргын халқы (*Дагстанда йәшәйзәр*) // *ед.* даргинец *м* даргын ир-аты; **даргинка** *ж* даргын катын-қызы

ДАРЕНИЕ *с; книжн. см. дарить*

ДАРЕНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бүләк ителгән, бүләккә бирелгән ♦ **даренуому коню** *в зубы не смотрят* биргәндең тышына қарамайзәр, бүләктән хақын һорамайзәр

ДАРИТЬ *несов.* 1. *кому-чему, кого-что* бүләк итеү, бүләк итеп биреү, һыйлау; **дарить девушке цветы** қызға сәскә бүләк итеү 2. *кого, чем; перен. (удостаивать, награждать)* игтибар биреү (күрһәтеү, бүлеу); **дарить вниманием** игтибар күрһәтеү

ДАРМОВОЙ, -ая, -ое *прост.* бушлай, түләүһез, бушка килгән; **дармовой хлеб** буштан килгән икмәк

ДАРМОВЩИНА и **ДАРМОВЩИНКА:** *на дармовщину прост.* бушлайға, түләүһезгә, кәс түкмәй

ДАРМОЕД *м; разг.* әрәмтамақ, кеше елкәһендә йәшәүсе, һоро корт

ДАРМОЕДНИЧАТЬ *несов.; разг.* әрәмтамақ булыу, кеше елкәһендә йәшәү, эшләмәй ятыу

ДАРМОЕДСТВО *с; разг.* әрәмтамақлық, кеше елкәһендә йәшәгәнлек

ДАРОВАНИЕ *с* 1. *уст. см. даровать* 2. һәләт, талант; **литературное дарование** эзәби һәләт; **природное дарование** тәбиғи һәләт

ДАРОВАТЬ *сов., несов. что; уст., высок.* бүләк итеү ♦ **даровать жизнь** үлем азыһынан азат итеү, енайәтен (ғәйебен) гәфү итеү; **даровать свободу** ирек биреү, иреккә сығаруы

ДАРОВИТОСТЬ *ж* һәләтлекек, талантлылык, зирәклек

ДАРОВИТЫЙ, -ая, -ое һәләтле, талантлы, зирәк; **даровитый поэт** һәләтле шағир

ДАРОВОЙ, -ая, -ое *разг.* бушлай, түләүһез, бушка төшкән (килгән); **даровой проезд** бушлай йөрәү; **даровой хлеб** бушка килгән (әзер) икмәк

ДАРОМ *нареч.* 1. буш, бушлай, бушка, түләүһез; **получить даром** бушка алыу 2. *разг.* ошоз, арзан; **купить даром** арзан алыу 3. әрәмгә, тиккә, юккә, бушка (ғына), файзаһызға; **потерять время даром** вакытгы әрәмгә үткәреү ♦ **даром не пройдет (не обойдется)** *что, кому* буш қына үтмәс, былай ғына қалмақ (*азағы насар булыр*); **даром что** *в знач. уступ. союза* булһа ла, булыуға қарамастан; **даром что слабая женщина** сибек кенә (хәлһез) катын булыуына қарамастан

ДАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *уст.* бүләккә бирелгән, бүләк ителгән; **дарственные вещи** бүләк ителгән нәмәләр 2. бүләк ...ы, бүләк итеү ...ы; **дарственная запись** бүләк языуы 3. *в знач. суц.* дарственная *ж; юр.* мөлкәтте бүләк итеү қағызы

ДАТА *ж* дата (*билдәле бер көн*); **исторические даты** тарихи даталар

ДАТЕЛЬНЫЙ: дательный падеж *грам.* төбәү килеш

ДАТИРОВАНИЕ

ДАТИРОВАНИЕ с с.м. **дати́ровать**

ДАТИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **дати́ровать** **2.** причл. даталанган, көнө билдәләнгән; **дати́рованная ру́копись** даталанган кулъязма

ДАТИРОВАТЬ сов., несоч. что даталау, дата куйбу, датаһын билдәләү (күрһәтеү); **дати́ровать заявлéние** гаризага дата куйбу

ДАТИРОВАТЬСЯ несоч. даталану, -га/-гә карай, менән билдәленеү; **па́мятник дати́руется** **деся́тым ве́ком** комарткы унынсы быуатка карай

ДАТСКИЙ, -ая, -ое дат ...ы, Дания ...ы; **да́тский язы́к** дат теле

ДАТЧА́НЕ мн. даттар, дат халкы // ед. **датча́нин** м дат ир-аты; **датча́нка** ж дат катын-кызы

ДАТЧИ́К м; тех. датчик (механизмдың эшен тикшерә торған прибор)

ДАТЬ сов. **1.** кого-что биреү, биреп тороу; **дать кни́гу** почита́ть китапты укырга биреп тороу; **за э́ту вещь ты ско́лько дал?** был нәмә өсөн һин күпме бирзең?; **дать брден посме́ртно** орденды үлгәндән һуң биреү; **дать взаи́мы** бурыска биреү **2.** что (устрои́ть, организоват́ь) ойштороу; **дать обе́д в честь юбиля́ра** юбиляр хөрмәтенә мәжлес ойштороу **3.** кого-что (предостави́ть) биреү; **дать кварти́ру** фатир биреү; **дать зе́млю аренда́торам** кургымсыларга ер биреү **4.** разг. (определи́ть возраст) биреү; **ему́ нельзя́** **дать бо́льше сорока́ лет** уға кырк йәштән дә артык биреп булмау **5.** что (поручи́ть) биреү, кушыу; **дать тру́дное задáние** ауыр эш биреү **6.** что (показа́ть) биреү, күрһәтеү; **дать интере́сный конце́рт** кызыккы концерт биреү **7.** что (принести́ как резу́льтат) биреү, килтереү; **дать дохо́д** килем (уңыш) биреү; **дать хоро́ший урожа́й** якшы уңыш биреү **7.** что (пронести́, сделат́ь) биреү; **дать залп** залп биреү; **дать сигна́л** сигнал биреү **9.** (о появи́ении чего-л. в че́м-л.) барлыкка килеү, хасил булыу, -лану/-ләнеү; **дать осáдок** төбөнә ултырыу, һаркынды барлыкка килеү; **дать тре́щину** ярык барлыкка килеү, ек хасил булыу; **дать течь** һыу аға башлау; **дать осе́чку** атылмау, сағылмау **10.** с неопр. (позволи́ть) ирек (мөмкинлек) биреү, рөхсәт итеү; **дать во́лю чу́вствам** тойголарга ирек биреү; **не да́ть спать** йокларга ирек бирмәү; **да́ть вы́сказат́ься** һөйләргә рөхсәт итеү **11.** повел. (в знач. побуди́т. частицы) кайза, кана; **дай отдохну́** кана, ял итеп алайым әле; **дай я сам пойду́** кана, үзем барайым әле ♦ **да́ть во́лю рука́м** кулды озайтыу, кулсырлану; **да́ть до́рогу кому́** юл күрһәтеү, тормош юлына сыгарыу; **да́ть жизнь** йән биреү, бала тыузырыу; **да́ть за́навес** шаршау төшөрөү; **да́ть знать** белгертеү, хәбәр итеү; **да́ть кля́тву** ант итеү; **да́ть ма́ху:** 1) һынатыу; 2) бирешеү; **да́ть нача́ло чему́** баш-

лап ебөрөү, башлангысы булыу; **да́ть поня́ть** аңартыу, һиззереү; **да́ть свет** яктылык (ут) биреү, яктыртыу; **да́ть себе́ труд** тырышып карау, үзеңде ышандырыу; **да́ть сло́во:** 1) кому берәйһенә һөйләргә һүз биреү; 2) вәгәзә (һүз) биреү; **да́ть стре́кача́ (тя́гу)** табан ялтыратыу, шылыу; **да́ть уро́к кому́** һабак (кәраген) биреү, арт һабағын укытыу; **да́ть шпо́ры** кабаландырыу, тизләтеү; **как пить да́ть** һис һүзһез, һис шикһез; **не да́ть в оби́ду** аркалау, яклашыу; **ни да́ть ни взя́ть** тап (тас), һуйып кашлаган; **он тебе́ даст!** (угроза) ул һинең кәрагенде бирер!; **я тебе́ дам!** кәрагенде бирермен!

ДАТЬСЯ сов.; разг. **1.** бирелеү, тотолоу; **он не да́лся врагу́** ул дошманга бирелмәне **2.** перен. (подда́ться) тогтороу, бирешеү, алдатыу; **не да́ться обману́** алдыкка бирелмәү; алданмау, үзеңде алдатмау **3.** кому (легко́ усвои́ться) аһһат үзләштереү, еңел бирелеү; **математи́ка да́лась ему́** легкө уға математика еңел бирелде **4.** кому́ то́лько прои́. вр.; неодо́бр. ни кәраге булыу; **далась тебе́ э́та ку́кла!** ни кәраге булды һинә был курсактың! ♦ **ди́ву да́ться** гэжәп итеү, иң китеү

ДАЧА I ж **1.** с.м. да́ть 1—9; **да́ча** показáний юр. мәғлүмәтгәр биреү, һөйләп биреү **2.** (порция) бирем, биреү, бер тапкыр бирерлек; **овса́ оста́лось на две да́чи** ике бирем (бирерлек) һоло калды

ДАЧА II ж дача, кирәк (каланан ситтә һалынған йорт, бакса йорто); **жить на да́че** дачала йәшәү

ДАЧА III ж дача (урман янындағы ер бүлеме)

ДАЧА IV ж; ист. дайсa, дача (революцияға тиклем Рәсәйгә башкорт кәбилә-ырыузарының асаба ер биләмәләре); башкырские да́чи башкорт асаба дайсалары

ДАЧНИК м и **ДАЧНИЦА** ж дачала тороусы, дачага йөрөүсе

ДАЧНЫЙ, -ая, -ое дача ...ы; **да́чный уча́сток** дача ере

ДВА м и с (две ж) числ. **1.** ике; **два ма́льчи́ка** ике малай; **две де́вочки** ике кызыккай **2.** (оценка) икеле, ике билдәһе ♦ **в два счёта** прост. бик тиз, “һә” тигәнсе; **в двух сло́вах** бер ике һүз менән, кыска ғына итеп; **в двух шага́х** бик якын, яп-якын, ике азымда ғына; **два сапога́ пара** икеһе бер иш, пар килгәндәр

ДВАДЦАТИЛÉТИЕ с **1.** (срок) егерме йыл **2.** (годовщина) егерме йыллык, егерме йыл тулыу; **двадцатилéтие** института институттың егерме йыллығы

ДВАДЦАТИЛÉТНИЙ, -ая, -ее **1.** егерме йыллык, егерме йыл барган (һузылган); **двадцатилéтний стаж** егерме йыллык стаж; **двадцатилéтняя борьба́** егерме йылға һузылган көрәш **2.** (о возрасте) егерме йәшлек

ДВАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* егерменсе; **двадцатые** го́ды егерменсе йылдар

ДВАДЦАТЬ *числ.* егерме; **двадцать** рублѐй егерме һум

ДВАЖДЫ *нареч.* 1. ике рәт (мәртәбә, тапкыр, кат); **ска́затъ** **два́жды** ике мәртәбә әйтәү 2. (*при умножении*) икең, ике ерзә; **два́жды** **два** — **четы́ре** ике икең дүрт ♦ **как** **два́жды** **два** (**четы́ре**) ап-асык, бик аңлайышлы

ДВЕ *ж числ. с.м.* **два**

ДВЕНАДЦАТИПѐРСТНЫЙ: двенадцати-пѐрстная кишкә *анат.* бөйән (*эсәк*)

ДВЕНАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун икенсе; **двенадцатый** час сәгәт ун икенсе

ДВЕНАДЦАТЬ *числ.* ун ике; **двенадцать** учеников ун ике укыусы

ДВѐРКА *ж; уменьш. от* **дверь**

ДВЕРНОЙ, -ая, -ое ишек ...ы; **дверной** косяк ишек яңагы

ДВѐРЦА *ж* 1. бәләкәй ишек 2. капкас, япма; **печная** **двѐрца** мейес капкасы

ДВЕРЬ *ж* ишек; **двустворчатая** **дверь** ике ятка асмалы ишек; **заперѐтъ** **дверь** ишек бикләү; **стоятъ** **в** **дверях** ишек төбөндә тороу; **стучатъ** **в** **дверь** ишек шақыу ♦ **дверь** **в** **дверь** кара-каршы, тупһага-тупһа, ишеккә-ишек (тороу); **день** **открытых** **дверей** асык ишектәр көнә; **при** **закрытых** **дверях** эше һәм вазифаһы буйынса теһешле кешеләр менән генә (үткәрәү); **при** **открытых** **дверях** теләгән бер кешене индереп; **у** **дверей** якында, эргәлә, ишек төбөндә; **указатъ** **на** **дверь** **кому** кыуып сыгарыу; **ломитьсѧ** **в** **открытую** **дверь** бәхәшез нәмәнә раслап (исбатлап) маташыу, асык ишеккә емереп инеү

ДВѐСТИ *числ.* ике йөз; **двести** рублѐй ике йөз һум

ДВИГАТЕЛЬ *м* 1. *тех.* двигатель; **двигатель** **внутреннего** **сгорания** эске яңыулы двигатель; **ракетный** **двигатель** ракета двигателе 2. *чего; перен.* этәргес, алга әйзәүсе (этәрәүсе, һөрәүсе); **наука** — **двигатель** **прогресса** фән — прогресс этәргесе

ДВИГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хәрәкәт ...ы, хәрәкәтләндерәүсе, хәрәкәткә килтерәүсе; **двигательные** **нервы** *анат.* хәрәкәт нервлары; **двигательные** **силы** хәрәкәтләндерәүсе көстәр

ДВИГАТЬ *несов.* 1. *что* (*перемещать*) шылдырыу, шызуырыу, кузгатыу, күсерәү; **двигать** **шкаф** шкафты шылдырыу; **двигать** **руками** кул менән шылдырыу 2. *чем* (*шевелить*) кыбырлатыу, һелкетәү, кыймылдатыу; **двигать** **пальцами** бармактарзы кыбырлатыу 3. *кого-что* (*направлять*) алып барыу, ебарәү, йүнәлдерәү; **двигать** **войска** **к** **фронту** ғәскәрзәрзе фронтка йүнәлдерәү 4. *что; перен.* (*содействовать развитию*) алга (барыу, ебарәү) һөрәү; **двигать** **науку** **вперёд** фәнде алга ебарәү 5. *что* йөрөтәү, кузгатыу, хәрәкәтләндерәү, хәрәкәткә килтерәү; **пружина** **двигает** **часовой** **механизм** сәгәт механизмын

пружина хәрәкәтләндерә 6. *кем-чем* (*побуждать*) рухландырыу, йөрөтәү, кузгатыу, сәбәп булыу; **ими** **движет** **чувство** **милосердия** уларзы шәфкәтлек тойгоһо йөрәтә

ДВИГАТЬСЯ *несов.* 1. (*перемещаться*) хәрәкәт итеү, йөрәү, барыу; **стрелки** **двигаются** **по** **циферблату** сәгәт уғы циферблат буйлап йөрәй 2. (*шевелиться*) кыбырлау, кузгалыу, кыймылдау; **не** **двигайсѧ** **кузгалма**, **кыймылдама** 3. *разг.* (*отправляться*) кузгалыу, сыгыу, һелкенеү, сыгып китеү; **двигаться** **в** **путь** юлга сыгып китеү 4. *перен.* күтәреләү, үсәү, үрләү; **двигаться** **по** **службе** хезмәт буйынса күтәреләү 5. *страд.* **от** **двигать** 1, 3—5

ДВИЖЕНИЕ *с* 1. *в разн. знач.* хәрәкәт, йөрөш, йөрәү; **движение** **рук** **и** **ног** кул-аяк хәрәкәте; **вращательное** **движение** *физ.* әйләнмәле хәрәкәт; **равномерное** **движение** бер тигез (бер төрлө) хәрәкәт; **лежатъ** **без** **движения** хәрәкәтһез ятыу; **привести** **в** **движение** хәрәкәткә килтерәү; **движение** **автобусов** автобустар йөрөшә; **правила** **дорбжного** **движения** юл хәрәкәте кағизаләре; **движение** **сторонников** **мира** тыныслык ятлылар хәрәкәте; **национально-освободительное** **движение** милли-азатлык хәрәкәте 2. барыш, агыш; **движение** **событий** вақиғалар барышы 3. үсеш, үзгәреш; **движение** **населения** халык һанының үзгәреше

ДВИЖИМОСТЬ *ж; юр.* күсмә милек; **продать** **движимость** күсмә милекте һатыу

ДВИЖИМЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **двигать** 3, 4; 2. *прил.* күсерелә торған, күсереләүсе, күсермәле 3. *прил.; перен.* дәргләнгән, рухланған, дәрт (рух) алған; **движимый** **чувством** **любви** мөхәббәт менән рухланған ♦ **движимое** **имущество** *юр.* күсмә милек

ДВИЖОК *м* **движок** (1. *күсәр хәрәкәтенә әйләнә торған механизм өлөшө* 2. *һөйл. бәләкәй генә күсмә двигатель* 3. *һөйл. урамдарза кар кырыу өсөн киң ағас көрәк*)

ДВИЖУЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **двигать** 2. *прил.* (*направляющий*) әйзәүсе, алга этәрәүсе, йүнәлеш бирәүсе; **движущие** **силы** **революции** ихтиладды алга этәрәүсе көстәр

ДВИНУТЬ *сов.* 1. *с.м.* **двигать** 1—4; **двинуть** **с** **мёртвой** **точки** тик торған нөктәнән (хәлдән) кузгалтыу, хәрәкәткә килтерәү 2. *кого* **и** **без** **доп.;** *прост.* (*с силой ударить*) тондорору, һалып осороу, һуғып ебарәү

ДВИНУТЬСЯ *сов. с.м.* **двигаться**

ДВОЕ *числ. собир.* 1. *с сущ. мужского и общего р., имеющими только мн. ч., а также с личн. мест. во мн. ч.* ике, икәү; **двое** **детей** ике бала; **двое** **суток** ике тәүлек; **двое** **часов** ике сәгәт; **нас** **двоих** **без** **икәүзе** 2. *с парными сущ.* ике (пар); **двое** **сапог** ике пар итек; **двое** **глаз** ике күз ♦ **на** **своих** (**на**) **двоих** *шутл.* пар турыны егеп (*йәйәүләү*)

ДВОЕБОРЕЦ

ДВОЕБОРЕЦ *м; спорт.* ике төр спортсы, икебэйгесе

ДВОЕБОРЬЕ *с; спорт.* ике төр ярыш, икебэйге; **лыжное двоеборье** саңгы буйынса ике төр ярыш, саңгы буйынса икебэйге

ДВОЕВЛАСТИЕ *с* ике власлылык; **установление двоевластия** ике власлылык урынлашыу

ДВОЕДУШИЕ *с; уст.* ике йөзлөлөк

ДВОЕЖЕНЕЦ *м* ике катынлы кеше

ДВОЕЖЕНСТВО *с* ике катын алыу, ике катын менән тороу

ДВОЕТОЧИЕ *с* ике нөктә; **поставить двое-точие** ике нөктә куйуу

ДВОБЕЧНИК *м* и **ДВОБЕЧНИЦА** *ж; разг.* икелегә (икегә) укыусы, өлгәшмәүсе

ДВОИТЬСЯ *несов.* 1. (*раздваиваться*) икегә бүленеү (айырылыу); **дороба двойлась** юл икегә айырыла ине 2. (*видеться удвоенным*) ике (куш) булып күренеү; **двоиться в глазах** безл. күзгә куш булып күренеү

ДВОЙКА *ж* 1. (*цифра*) ике, ике ханы; **написать двойку** ике ханын языу 2. (*оценка*) икеле, икеле билдәне 3. *карт.* икелек 4. ике ишкәкле кәмә

ДВОЙНИК *м* 1. *кого, чей* окпаш кеше 2. *разг.* игезәктәрзең һыңары 3. куш; **орех-двойник** куш сәтләүек

ДВОЙНОЙ, -ая, -ое 1. икеләтә; **двойной расход** икеләтә сығым 2. (*из двух частей*) ике катлы; **двойные рамы** ике катлы рам; **двойное дно** ике кат төп 3. (*двойственный*) ике йөзлө (төрлө), ике яклы; **двойная игра** ике төрлө эш итеү, ике якка ла ярап эшләү; **вести двойную политику** ике яклы сәйәсәт алып баруу ♦ **двойная бухгалтерия** иҗәп операцияһын ике төрлө сағылдырган бухгалтерия

ДВОЙНЯ *ж* игез, игезәк балалар

ДВОЙНЯШКА *ж; разг.* 1. игезәктәрзең һәр береһе 2. *см.* **двойчатка**

ДВОЙСТВЕННОСТЬ *ж* 1. (*противоречивость*) ике төрлөлөк, каршылыклы булуы, капма-каршылык; **двойственность взглядов** фекер-зәрзең капма-каршылығы 2. (*двуличность*) ике төрлө (яклы) булуы, икеләнәү, аумакайланыу; **двойственность действий** ике төрлө эш итеү (йөрөтөү), аумакайланыу

ДВОЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*противоречивый*) каршылыклы; **двойственные взгляды** каршылыклы фекерзәр 2. (*двуличный*) ике йөзлө, ике төрлө (яклы), икеле-микеле, аумакай; **двойственная политика** ике яклы сәйәсәт

ДВОЙЧАТКА *ж; разг.* куш (*сәтләүек, тубырсык һ.б.*)

ДВОР **Г** **М** 1. ишек алды, ихата; **въехать во двор** ишек алдына инеү 2. йорт, хужалык; **селб в двести дворов** ике йөз хужалыктан торған ауыл 3. кура; **колхозный двор** колхоз кураһы;

скотный двор мал кураһы ♦ **гостинный двор** сауза йорто, каруанһарай; **монетный двор** акса һугыу йорто; **ко двореу** (быть, прийтись) уңыу, килешеү, тура килеү; **на дворе** урамда, тышта

ДВОР **П** *м* һарай, һарай даирәһе; **царский двор** батша һарайы даирәһе; **быть при дворе** һарай даирәһендә булуы

ДВОРЕЦ *м* һарай; **Дворец культуры** Мәҙәниәт һарайы; **Дворец съездов** Съездар һарайы

ДВОРЕЦКИЙ *м* баш лакей, дворецкий (*бай-зар йортонда баш хезмәтсе*)

ДВОРНИК *м* дворник (1. *урам һепереҗсе* 2. *автомашиналарзың алы быялаһын тазарта торған кулайлама*)

ДВОРНЯ *ж* собир.; *уст.* баяр йортондағы хезмәтселәр

ДВОРНЯГА и **ДВОРНЯЖКА** *ж; разг.* йорт эте (*нәселһез эт*)

ДВОРОВЫЙ, -ая, -ое 1. йорт ...ы; **дворовые постройки** йорт қаралтылары 2. *уст.* хезмәтсе (*баяр йортонда*); **дворовые люди** хезмәтсе кешеләр

ДВОРЦОВЫЙ, -ая, -ое һарай ...ы; **дворцовая площадь** һарай (алды) майзаны

ДВОРЯНИН *м* и **ДВОРЯНКА** *ж* дворян

ДВОРЯНСКИЙ, -ая, -ое дворяндар ...ы; **дворянское сословие** дворяндар қатламы

ДВОРЯНСТВО *с* 1. (*сословие и звание*) дворянлык 2. *собир.* дворяндар

ДВОЮРОДНЫЙ, -ая, -ое ике туган; **двоюродный брат** (*старший*) ике туган ағай; **двоюродный брат** (*младший*) ике туган эне; **двоюродная сестра** (*старшая*) ике туган апай; **двоюродная сестра** (*младшая*) ике туган һеңде

ДВОЯКИЙ, -ая, -ое ике төрлө (яклы, яклап); **двойкое значение** ике төрлө мәғәнә; **двойкая пльза** ике яклап файза

ДВОЯКО *нареч.* ике төрлө, ике юл менән; **задачу можно решить двойко** мәсьәләне ике төрлө сисеп була; **еҗб слова можно понять двойко** уның һүзәрәнен ике төрлө аңларға була

ДВОЯКОВОГНУТЫЙ, -ая, -ое ике яғы ла батынкы (*эскә қарай бөгөлгән*); **двояковогнутое стекло** ике яғы ла батынкы быяла

ДВОЯКОВЫПУКЛЫЙ, -ая, -ое ике яғы кабарынкы (*тышка кабартым бөгөлгән*); **двояковыпуклая жесьть** ике яғы кабарынкы қалай

ДВОЯКОДЫШАЩИЕ *млн.; зоол.* ике төрлө һулаусылар (*айголак һәм үркә менән тын алыусы балыктар төрө*)

ДВУ... и **ДВУХ...** *урыҗ телендәге қушма һүзәрзең “ике” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө, мәҗ., двугорбий* ике үркәсле

ДВУБОРТНЫЙ, -ая, -ое ике як қаптырмалы; **двубортное пальто** ике як қаптырмалы пальто

ДВУХКВАРТИРНЫЙ

ДВУГЛАВЫЙ, -ая, -ое ике башлы ♦ **двуглава** мышца *анат. см.* **бицепс**; **двуглавый орёл** самрегош (*Рэсэй гербындагы символ*)

ДВУГОРБЫЙ, -ая, -ое ике үркөслө, капсак; **двугорбый верблюд** ике үркөслө дөйө

ДВУГРАННЫЙ, -ая, -ое ике (яклы) кырлы; **двугранный угол** ике кырлы мөйөш

ДВУГРИВЕННЫЙ *м*; *разг.* егерме тин(лек), егерме тинлек акса

ДВУДОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике өлөшлө, ике өлөштгөн торган; **двудольные растения** ике өлөшлө үсөмлектөр **2. в знач. суц.** **двудольные мн.**; *бот.* ике өлөшлөлөр (*орлок төрө*)

ДВУДОМНЫЙ -ая, -ое *бот.* ике өйлө; **двудомные растения** ике өйлө үсөмлектөр (*инлек һәм аталык сәскэләре айырым үсөмлектә урынлашкан, мәс., һыргана*)

ДВУЖИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* эрһез, нык, сызам; **двужильный человек** сызам (нык) кеше

ДВУЗНАЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** ике урынлы; **двухзначное число** ике урынлы һан **2.** ике мәгәнәлө; **двухзначное слово** ике мәгәнәлө һүз

ДВУКОЛКА *ж* куян арба, ике тәгәрмәслә арба

ДВУКРАТНЫЙ, -ая, -ое икеләтә, ике кат (тапкыр); **двукратный чемпион** ике тапкыр чемпион; **взыскать штраф в двукратном размере** штрафты икеләтә күләмдә түлөтөү

ДВУКРЫЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ике (куш) канатлы; **двукрылый аэроплан** ике канатлы аэроплан; **двукрылое насекомое** куш канатлы бөжәк **2. в знач. суц.** **двукрылые мн.**; *зоол.* куш канатлылар (*себен, серакой, күгәч һ.б.*)

ДВУЛЕТНИЙ, -ая, -ее *бот.* ике йыллык; **двулетние растения** ике йыллык үсөмлектөр (*кәбестә, кишер*)

ДВУЛИКИЙ, -ая, -ое *книжн. см.* **двуличный** ♦ **двуличный Янус** ике йөзлө кеше (*ике йөзө ике ятка каратып эшләнган Боронго Рим аллаһы Янус һүрәтенән*)

ДВУЛИЧИЕ *с* и **ДВУЛИЧНОСТЬ** *ж* ике йөзлөлөк, монафиклык

ДВУЛИЧНЫЙ, -ая, -ое ике йөзлө, монафик; **быть двуличным** ике йөзлө булыу

ДВУНОГИЙ, -ая, -ое ике аяклы

ДВУОКИСЬ *ж*; *хим.* **двуокись** (*икеләтә эсемә*); **двуокись азота** азоттың двуокисы

ДВУПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ике бармаклы

ДВУПЛААННЫЙ, -ая, -ое ике планда урынлашкан, ике планда күрһәтелә торган; **двуплаанное изображение** ике планда күрһәтелә торган һүрәт

ДВУПОЛЫЙ, -ая, -ое **1. биол.** ике енеслө, кызтәкә, хөнәсә **2. бот.** ике енеслө (*аталык һәм инлек сәскэләре бергә булган үсөмлек*)

ДВУПОЛЬЕ *с*; *с.-х.* ике басыулы сәсәү эйләнеше

ДВУПОЛЬНЫЙ и **ДВУХПОЛЬНЫЙ**, -ая, -ое *с.-х.* ике басыулы; **двупольный севооборот** ике басыулы сәсәү эйләнеше

ДВУРУЧНЫЙ, -ая, -ое ике тоткалы; **двуручная пила** ике тоткалы быскы, аркыры быскы

ДВУРУШНИК *м* ике йөзлө кеше

ДВУРУШНИЧАТЬ *несов.* ике йөзләнөү, иблисләнөү

ДВУРУШНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ике йөзлө

ДВУРУШНИЧЕСТВО *с* ике йөзлөлөк

ДВУСКАТНЫЙ и **ДВУХСКАТНЫЙ**, -ая, -ое ике яклы, ике яклап ябылган; **двускатная крыша** ике яклы кыйык

ДВУСЛОЖНЫЙ и **ДВУХСЛОЖНЫЙ**, -ая, -ое *лингв.* ике ижеклө; **двусложное слово** ике ижеклө һүз

ДВУСМЫСЛЕННОСТЬ *ж* ике мәгәнәлөлөк (төрлөлөк), икелә булыу; **двусмысленность суждения** фекерзән ике төрлөлөгө

ДВУСМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое ике мәгәнәлө; **двусмысленный ответ** ике мәгәнәлө яуап

ДВУСМЫСЛИЦА *ж* ике (төрлө) мәгәнәлөлөк **ДВУСПАЛЬНЫЙ** и **ДВУХСПАЛЬНЫЙ**, -ая, -ое ике кешелек, ике кеше йоклай торган; **двухспальная кровать** ике кешелек карауат

ДВУСТВОЛКА и **ДВУХСТВОЛКА** *ж* кушкөбәк, кушкөбәклө мылтык

ДВУСТВОЛЬНЫЙ и **ДВУХСТВОЛЬНЫЙ**, -ая, -ое кушкөбәклө, ике көбәклө

ДВУСТВОРЧАТЫЙ, -ая, -ое куш капкаслы, ике (йәплө) капкаслы, ике ятка асмалы; **двустворчатая дверь** ике ятка асмалы ишек; **двустворчатое окно** ике ятка асмалы тәзрә

ДВУСТИШИЕ *с*; *лит.* (*стихотворение*) ике юллык шиғыр; (*строфа*) шиғырзың ике юллык өлөшө

ДВУСТОРОННИЙ и **ДВУХСТОРОННИЙ**, -ая, -ее **1.** ике яклы; **двустороннее движение** ике яклы хәрәкәт; **двусторонний драп** ике яклы драп **2.** ике яклы, һәр ике ят өсөн мәжбүри; **двустороннее соглашение** ике яклы килешәү; **двусторонние контакты** ике яклы бәйләнештәр

ДВУХ... *см.* **дву...**

ДВУХВОСТКИ *мн.*; *зоол.* айырыгойрок, асалы койрок

ДВУХГОДИЧНЫЙ, -ая, -ое ике йыллык; **двухгодичный курс** ике йыллык курс

ДВУХГODOBАЛЫЙ, -ая, -ое ике йәшлек; **двухгодовалый ребенок** ике йәшлек бала; **двухгодовалая овца** тешәү (шешәк) һарык

ДВУХДНЕВНЫЙ, -ая, -ое ике көнлек; **двухдневный переход** ике көнлек юл; **в двухдневный срок** ике көн эсендә

ДВУХДОРОЖЕЧНЫЙ, -ая, -ое ике юллы, ике һызыклы

ДВУХКВАРТИРНЫЙ, -ая, -ое ике фатирлы; **двухквартирный дом** ике фатирлы йорт

ДВУХКОМНАТНЫЙ

ДВУХКОМНАТНЫЙ, -ая, -ое ике бүлмәле; двухкомнатная квартира ике бүлмәле фатир

ДВУХКОЛЁСНЫЙ, -ая, -ое ике тәгәрмәсле; двухколёсный трактор ике тәгәрмәсле трактор

ДВУХЛЁТИЕ с ике йыл (йыллык); двухлётное совместной жизни бергә тороузың ике йыллыгы

ДВУХЛЁТНИЙ, -ая, -ее 1. (о сроке) ике йыллык 2. (о возрасте) ике (йәштәге) йәшлек (бала); шешәк, тешәү (мал); двухлётный гусь шешәк каз; двухлётная коза (овца) тешәү кәзә (һарык)

ДВУХМЕСТНЫЙ, -ая, -ое ике урынлы, ике кешелек; двухместный номер ике урынлы номер (кунакханала)

ДВУХМЕСЯЧНЫЙ, -ая, -ое ике айлык; двухмесячный ребёнок ике айлык бала

ДВУХМОТОРНЫЙ, -ая, -ое ике моторлы; двухмоторная лодка ике моторлы кәмә

ДВУХНЕДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ике азналык; двухнедельный отпуск ике азналык ял 2. (о периодике) ике азнага бер сыга торган, ике азналык; двухнедельный журнал ике азнага бер сыга торган журнал

ДВУХПАЛАТНЫЙ, -ая, -ое ике палаталы; двухпалатный парламент ике палаталы парламент

ДВУХПАРТИЙНЫЙ, -ая, -ое ике фиркәле; двухпартийная система ике фиркәле система

ДВУХПРОГРАММНЫЙ, -ая, -ое ике программалы; двухпрограммное радиовещание ике программалы радиотапшырыу

ДВУХРАЗОВЫЙ, -ая, -ое ике тапкыр, ике тапкыр эшләнә торган; двухразовое питание ике тапкыр туклану (режимы)

ДВУХРЯДКА ж; разг. ике рәт клавишлы (телле) гармун

ДВУХРЯДНЫЙ, -ая, -ое ике рәтле; двухрядная гармонь см. двухрядка

ДВУХСВЕТНЫЙ и **ДВУСВЕТНЫЙ**, -ая, -ое ике кат тәзрәле, аслы-өслә тәзрәле; двухсветный зал аслы-өслә тәзрәле зал

ДВУХСОТЛЁТИЕ с 1. (срок) ике йөз йыл 2. (годовщина) ике йөз йыллык; двухсотлётное гброда каланың ике йөз йыллыгы

ДВУХСОТЫЙ, -ая, -ое числ. ике йөзөнсө; двухсотый километр ике йөзөнсө километр

ДВУХТАКТНЫЙ, -ая, -ое тех., муз. ике тактлы; двухтактный мотор ике тактлы мотор; двухтактная пауза ике тактлы пауза

ДВУХТОМНИК м; разг. ике томлык; двухтомник сочинений Пушкина Пушкиндың ике томлык әсәрзәре

ДВУХТОМНЫЙ, -ая, -ое ике томлы; двухтомная энциклопедия ике томлы энциклопедия

ДВУХТЫСЯЧНЫЙ, -ая, -ое числ. 1. ике меңенсе; двухтысячный год ике меңенсе йыл 2. ике меңдән торган; двухтысячный отряд ике мең кешелек отряд 3. разг. (стоимость) ике меңлек; двухтысячный ковёр ике меңлек келәм

ДВУХФАЗОВЫЙ и **ДВУХФАЗНЫЙ**, -ая, -ое эл. ике фазалы

ДВУХЦВЕТНЫЙ, -ая, -ое ике төслә (буяулы), ике төстән торган

ДВУХЧАСОВОЙ, -ая, -ое 1. ике сәгәтлек; двухчасовое выступление ике сәгәтлек сығыш 2. икелә, сәгәт икелә килә (китә) торган; двухчасовой поезд сәгәт икелә килә торган поезд

ДВУХЭТАЖНЫЙ, -ая, -ое ике катлы, аслы-өслә; двухэтажный дом ике катлы йорт

ДВУЧЛЁН м; мат. ике быгуын, бином

ДВУАЗЫЧИЕ с 1. ике теллек; распространение двуязычия ике теллектен киң таралыуы 2. ике телле булгу, ике телде белеу, ике теллек

ДВУАЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое 1. ике телле, ике телде белгән; двуязычное население ике телде белгән халык 2. ике телле, ике телдә төзөлгән; двуязычный словарь ике телле һүзлек

ДЕБАРКАДЕР и **ДЕБАРКАДЁР** м; уст. дебаркадер (тимер юл станцияһындағы платформа йәки пароход пристанендә юлсыларҙы ултыртыу урыны)

ДЕБАТИРОВАТЬ несов. что и без доп. бәхәс алып барыу, фекер алышыу, тикшерәу; дебатировать вопрос мәсьәлә буйынса фекер алышыу

ДЕБАТЫ только мн. фекер алышыулар, бәхәстәр; горячие дебаты кызыу бәхәстәр

ДЕБЕЛЫЙ, -ая, -ое йыуан, һимез, таза; дебелая женщина йыуан (таза) катын

ДЕБЕТ м; бухг. дебет (керем-сығым кенәгендә керем, аласак һәм бурыстар азыла торған бүлек)

ДЕБИТ м; спец. дебит (билдәле бер ваҡыт эсендә сығанактан килә торған газ, нефть, һыу һ.б. микдары)

ДЕБИТОР м; бухг. дебитор (бурыслы кеше йәки учреждение)

ДЕБОШ м яңъял, гауга, талаш-һуғыш; устроить дебош яңъял сыгарыу

ДЕБОШИР м яңъялсы, гауга (тауыш) куптарыусы

ДЕБОШИРИТЬ несов. яңъял сыгарыу, гауга (тауыш) куптарыу

ДЕБОШИРСТВО с яңъял сыгарыу, гауга (тауыш) куптарыу

ДЕБРИ только мн. 1. (непроходимый лес) шырлык 2. (глухое место) төпкөл, караңгы урын 3. чего, какие; перен. төпкөлдәр, буталсыктар, башваткыс; дебри математики математиканың буталсыктары

ДЕБЮТ м дебют (1. артистың беренсе рәсми сығышы йәки языусының беренсе әсәрән сыгарыуы 2. шахмат йәки шашка уйынында: беренсе йөрөү, йөрөй башлау, уйым башлау)

ДЕБЮТАНТ м и **ДЕБЮТАНТКА** ж дебютант (тәү башлап сығыш яһаусы, мәс., сәхнәлә, кинола, спортта)

ДЕБЮТИРОВАТЬ *сов., несов.* тәү башлап сыгыш яһау

ДЕВА *ж 1. трад.-поэт. кыз 2. астр.* Кыз (йондозлок) ♦ *старая дева* ултырган кыз, кейәүгә сыкмаған кыз

ДЕВАЛЬВАЦИЯ *ж 1.* девальвация (*баһаһы төшкән аксаны эйләнештән алып һәм тоторокко кредит билеттарына алмаштырыу йәки кулланыузағы аксаның рәсми курсың төшөрөү юлы менән үткәрелә торған акса реформаһы*) **2.** *чегә; перен.* баһаһын юғалтыу, киммәтен төшөрөү, ошоғландырыу; **девальвация** дипломов дипломдарзың баһаһын төшөрөү

ДЕВАТЬ *несов. см. деть*

ДЕВАТЬСЯ *несов. см. деться*

ДЕВЕРЬ *м 1. (старший брат мужа)* кайнаға **2.** (*младший брат мужа*) кәйнеш

ДЕВИАЦИЯ *м; спец.* девиация (*компас уғының, бик зур тимер массаһы йөгонтһоһо аркаһында, меридиан һызығынан тайпылыуы*)

ДЕВИЗ *м* девиз (**1.** *үзәңде тотһуза, зһтә төп идеяһы, максатты сағылдырган өндәмә 2.* *конкурска ебәрелгән эсәрзәрзә авторзың исем, фамилияһын алмаштырган йәшерен билдә-һүз 3.* *гербтарға язылған оран, сақырыу һүзә*)

ДЕВИЦА *и трад.-поэт. ДЕВИЦА ж; уст. см. дёвушка* ♦ **красная девица:** **1)** (*о красивой молодой девушке*) йәш һылыу кыз (һылыукай) **2)** (*о робком, скромном, застенчивом молодом человеке*) кыззар кеүек (һымак), кызыккай (*баһалкы, оялсан егет тураһында*)

ДЕВИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *см. девичий*

ДЕВИЧЕСТВО *с* кыз вақыт (сак)

ДЕВИЧИЙ *и ДЕВИЧИЙ,* -ья, -ье кыз ...ы, кыззар ...ы; **девичья красота** кыз(зар) һылыулығы ♦ **девичья память** *шутл.* кыззар хәтерә (*тиз онотһуған кеше тураһында*)

ДЕВИЧНИК *м 1.* кыззы озатыу кисәһе (*урыс халык туй йолаһы буйыңса кыззың эхирәттәре менән туй алдынан үткәрелгән хушлашыу кисәһе*) **2.** кыззар аулағы

ДЕВИЧЬЯ *ж; уст.* кыззар бүлмәһе (*байзар йортһонда хезмәтсе кыззар йәшиү торған бүлмә*)

ДЕВОН *м; геол.* девон (*ер тарихында палеозой эраһының өсөнсө дәүерә*)

ДЕВОНСКИЙ, -ая, -ое *геол.* девон ...ы; **девонская нефть** девон нефте; **девонские отложения** девон яткылыктары

ДЕВОЧКА *ж* кыз, кыз бала, кызыккай

ДЕВСТВЕННИК *м* гиффәтле (саф) егет; **девственница** *ж* гиффәтле (саф) кыз

ДЕВСТВЕННОСТЬ *ж 1.* гиффәтлелек, сафлык; **девственность** *пөмыслов* уйзарзың сафлығы **2.** кеше кулы теймәгәнлек, кеше аяғы басмағанлык; **девственность** *природы* тәбиғәттең кеше аяғы басмағанлығы

ДЕВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*целомудренный*) гиффәтле, саф; **девственный юноша** гиф-

фәтле (йәш) егет **2.** *перен.* тәбиғи хәләндә, кеше (кулы-аяғы) теймәгән, басмаған; **девственный лес** кеше аяғы басмаған, кеше кулы теймәгән урман ♦ **девственная плева** *анат.* кызык пәрзәһе

ДЕВУШКА *ж 1.* кыз, еткән кыз; **красивая девушка** матур кыз **2.** (*форма обращения к молодым женщинам*) туташ

ДЕВЧАЧИЙ, -ья, -ье *разг.* кыззар ...ы; **девчачьи манеры** кыззар кыланшы

ДЕВЧОНКА *ж; разг., уничиж.* кызыккай, кыз остого

ДЕВЧОНОЧИЙ, -ья, -ье *разг. см. девчачий* **ДЕВЯНОСТО** *числ.* тукһан; **девяносто лет** тукһан йәш

ДЕВЯНОСТОЛÉТИЕ *с 1. (срок)* тукһан йыл **2. (годовщина)** тукһан йыллык

ДЕВЯНОСТОЛÉТНИЙ, -ая, -ее **1.** (*о сроке*) тукһан йыллык ...ы; **девяностолетний юбилей** тукһан йыллык юбилей **2.** (*о возрасте*) тукһан йәшлек

ДЕВЯНОСТЫЙ, -ая, -ое *числ.* тукһаныңсы; **девяностые годы** тукһаныңсы йылдар

ДЕВСЯИЛ *м* андыз (*дарыу үләнә*)

ДЕВЯТЕРО *числ. собир.* туғыз; **девятёр сыновей** туғыз ул (малай)

ДЕВЯТИКЛÁССНИК *м* **и** **ДЕВЯТИКЛÁСНИЦА** *ж* туғызыңсы синиф укыусыһы, туғызыңсы синифта укыусы

ДЕВЯТИТЯСЯЧНИЙ, -ая, -ое *числ.* туғыз мененсе

ДЕВЯТИЧАСОВОЙ, -ая, -ое **1.** (*продолжающийся девять часов*) туғыз сәғәтлек; **девятичасовая программа** туғыз сәғәтлек программа **2.** сәғәт туғызза килә (китә) торған; **девятичасовой поезд** сәғәт туғызза килә торған поезд

ДЕВЯТКА *ж 1. (цифра)* туғызлык, туғызлы һан **2. карт.** туғызлы карт **3. разг.** туғызыңсы, туғызыңсы номер (*трамвай, троллейбус һ.б.*)

ДЕВЯТНАДЦАТЫЙ, -ая, -ое *числ.* ун туғызыңсы

ДЕВЯТНАДЦАТЬ *числ.* ун туғыз; **девятнадцать рублей** ун туғыз һум

ДЕВЯТЫЙ, -ая, -ое *числ.* туғызыңсы; **девятый час** сәғәт туғызыңсы

ДЕВЯТЬ *числ.* туғыз; **девять человек** туғыз кеше

ДЕВЯТЬСОТ *числ.* туғыз йөз; **девятьсот километров** туғыз йөз километр

ДЕВЯТЬЮ *нареч.* туғызың, туғыз ерзә; **девятью девять** — **восемьдесят один** туғыз туғызың һикһән бер

ДЕГАЗАТОР *м* дегазатор (**1.** *дегазация яһау аппараты 2.* *дегазация яһаусы*)

ДЕГАЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое дегазация ...ы; **дегазационный прибор** дегазация приборы

ДЕГАЗАЦИЯ *ж* дегазация (*ағыуланған урынды, нәмәләрзә зарарһызландырыу, ағыуған тазартыу*); **проводить дегазацию** дегазация үткәрәү

ДЕГАЗИРОВАТЬ

ДЕГАЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* агыгуһызландырыу, дегазациялау; **дегазировать здание** бинаны дегазациялау

ДЕГЕНЕРАТ *м* дегенерат (*физик йэки психик яктан ээиф кеше*)

ДЕГЕНЕРАТИВНЫЙ, -ая, -ое дегенератив, ээгиф, бөтөгүгә юл тоткан; **дегенеративные изменения** дегенератив үзгәрештәр

ДЕГЕНЕРАЦИЯ *ж; книжн.* дегенерация (*организмда биологик һәм психик билдэләрҙең ээгифләнгән барыуы, током бозолоуы*)

ДЕГОТЬ *м* дегет; **древесный дёготь** ағас дегете; **смоляной дёготь** сайыр дегете; **гнать дёготь** дегет кыуыу ♦ **лбжка дёгтя** в бочке мёда бер калак дегет бер мискә балды бозор

ДЕГРАДАЦИЯ *ж* деградация (*артка китеү, үсеш кимәле түбәнәйгән барыуы*)

ДЕГРАДИРОВАТЬ *сов., несов.* деградацияға бирелу

ДЕГТЯРНЫЙ, -ая, -ое **1.** дегет ...ы; **дегтярный запах** дегет есе **2.** дегетле, дегет кушылған; **дегтярное мыло** дегетле һабын

ДЕГТЯРНЯ *ж* дегет базы (*дегет кайнатыу урыны*)

ДЕГУСТАТОР *м* дегустатор (*азыктын, эсемлектәрҙең тәмен татып, уларҙың сифатын билдәләүсе кеше*)

ДЕГУСТАЦИЯ *ж* дегустация

ДЕГУСТИРОВАТЬ *сов., несов. что* дегустация яһау (*дегустикация үткәрәү*)

ДЕД *м 1.* (*отец отца или матери*) олатай; (*отец отца*) каргатай **2. разг.** (*старик — при обращении*) бабай, карт ♦ **деды и прадеды** ага-бабалар, атай-олатайзар

ДЕДЕРОН *м* дедерон (*синтетик тукыма*); **чулки из дедерона** дедерон ойок

ДЕД МОРОЗ *м* Кыш бабай; **подарок Деда Мороза** Кыш бабай бүләге

ДЕДУКЦИЯ *ж; лог.* дедукция (*дөйөмдән конкретка күсеп фекер йөрөтөү ысулы*)

ДЕДУШКА *м 1. см.* дед **1;** **2.** (*форма обращения*) олатай, бабай

ДЕЕПРИЧАСТИЕ *с; грам.* хәл кылым; **обособление деепричастий** хәл кылымдарҙың айырымланыуы

ДЕЕПРИЧАСТНЫЙ, -ая, -ое *грам.* хәл кылым ...ы; **деепричастный оборот** хәл кылым әйтеме

ДЕЕСПОСОБНОСТЬ *ж 1. книжн.* эшкә яраклылык (сапсанлык), һәләтлелек **2. юр.** юридик хокуктылык, хокукка һәләтлелек

ДЕЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое **1. книжн.** эшкә яраклы, һәләтле; **дееспособный организм** эшкә яраклы организм **2. юр.** юридик хокукты, хокукка һәләтле; **дееспособный гражданин** юридик хокукты гражданин

ДЕЖУРИТЬ *несов.* дежур (итеү) булыу, дежурза тороу

ДЕЖУРНЫЙ, -ая, -ое **1.** дежур, дежур итеүсе, дежурза тороусы; **дежурный врач** дежур врач **2. в знач. суц.** **дежурный м** и **дежурная ж** дежур, нәүбәтсе ♦ **дежурное блюдо** эзер аш (*ресторанда, ашханала һәр сак кулланыла торған эзер аш*); **дежурный магазин** дежур магазин

ДЕЖУРСТВО *с* дежурлык, дежур эше, нәүбәт; **установить дежурство** дежурлык индереү, нәүбәт булдырыу

ДЕЗАВУИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что; офиц.-дел.* риза (булмаузы) түгеллекте белдереү (иглан итеү), хокугын юкка сыгарыу; **дезавуировать своего представителя** үз вәкилендән эшмәкәрлегенән риза булмаузы белдереү

ДЕЗЕРТИР *м* дезертир, каскың; **ловить дезертиров** дезертирзарзы тотоу

ДЕЗЕРТИРОВАТЬ *сов., несов.* дезертирлык итеү, касып йөрөү; **дезертировать со службы** хезмәтгән касып йөрөү

ДЕЗЕРТИРСТВО *с* дезертирлык, каскыңлык **ДЕЗИНСЕКЦИЯ** *ж* дезинсекция (*зарарлы бөжәктәрҙе агыулап кырыу*)

ДЕЗИНФЕКЦИОННЫЙ, -ая, -ое дезинфекция ...ы; **дезинфекционная камера** дезинфекция камераны

ДЕЗИНФЕКЦИЯ *ж* дезинфекция, йогошһозлау; **произвести дезинфекцию** дезинфекция үткәрәү

ДЕЗИНФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что* дезинфекциялау, дезинфекция яһау, йогошһозландырыу; **дезинфицировать одежду** кейемде дезинфекциялау, кейемгә дезинфекция яһау

ДЕЗИНФОРМАЦИЯ *ж* ялған хәбәр (мәглүмәт, информация); **дезинформация общественности** йәмәгәтселеккә ялған хәбәр таратыу

ДЕЗИНФОРМИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* яңылыш информация (ялған мәглүмәт) биреү

ДЕЗОРГАНИЗАТОР *м* дезорганизатор, таркатыусы, таркаулык (тәртипһезлек) индереүсе

ДЕЗОРГАНИЗАТОРСКИЙ, -ая, -ое таркатыу ...ы; **дезорганизаторские действия** таркатыу эштәре

ДЕЗОРГАНИЗАЦИЯ *ж* таркаулык, тәртипһезлек; **вносить дезорганизацию в работу** эшкә таркаулык индереү

ДЕЗОРГАНИЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что* таркатыу, таркаулык (тәртипһезлек) индереү

ДЕЗОРИЕНТАЦИЯ *ж* яңылыш юлга йүнәлтеү, яңылыш фекер тыузырыу, яңылыштырыу, юл язлыктырыу

ДЕЗОРИЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* яңылыш фекер тыузырыу

ДЕЙЗМ *м; филос.* дейзм (*алланың галәмде барлыкка килтереүен, ләкин тәбиғәткә һәм йәмғиәт тормошона йөгөнтө яһай алмауын раслаусы дини-фәлсәфәци тәғлимәт*)

ДЕКЛАМИРОВАТЬ

ДЕЙСТВЕННОСТЬ ж тәъсир итеүсәнлек, йогонто яһау көсө, тәъсирлек; **действенность критики** танкиттең тәъсирлеге

ДЕЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое тәъсирле, тәъсир итерлек, йогонтоло, көслө; **действенное средство** тәъсирле (көслө) сара

ДЕЙСТВИЕ с 1. (*деятельность, работа*) эш, эш итеү, эшмәкәрлек; **план действий** эш пландары; **привести машину в действие** машинаны эшләтеп ебәреү 2. *юр.* көс; **договор сохраняет своё действие** килешеү үз көсөн һаклай 3. (*влияние, воздействие*) тәъсир, йогонто; **под действием солнца** кояш тәъсире астында 4. *обычно мн.* **действия** (*поступки*) эш, эш итеү-зәр); **незаконные действия** законһыз эш итеү-зәр 5. (*события*) вакиға, хал; **действие произошло в городе** вакиға калала булған 6. *театр.* (*часть драматического произведения*) күренеш, шаршау; **пьеса в двух действиях** ике шаршаулы пьеса 7. *мат.* гәмәл; **четыре действия арифметики** арифметиканың дүрт гәмәле ♦ **военные действия** һуғыш хәрәкәттәре

ДЕЙСТВИТЕЛЬНО нареч. 1. ысынлап, ысындан да, дөрөсөндә; **он действительно заболел** ул ысындан да ауырып киткән 2. *в знач. вводн. сл.* ысынлап та; **действительно, у него дела в порядке** ысынлап та, уның эштәре һәйбәт

ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ ж 1. (*реальность*) ысынбарлык; **современная действительность** хәзерге ысынбарлык 2. (*подлинность*) ысынлык, дөрөслөк; **действительность документа** документтың ысынлығы ♦ **в действительности** ысынында, дөрөсөндә, дөрөсөн әйткәндә

ДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ысын, дөрөс, реалы, булған, хак; **действительный факт** булған факт; **действительная жизнь** ысын (реалы) тормош 2. көскә эйә, үз көсөндә, яраклы; **удостоверение действительно в течение месяца** танытма бер ай көскә эйә ♦ **действительная (военная) служба** мәжбүри гәскәри хезмәт; **действительное число** *мат.* ысын һан; **действительный залог** *грам.* төп йүнәлеш; **действительный член Академии наук РБ** Фәндәр академияһының мөхбир ағзаһы

ДЕЙСТВОВАТЬ *несов.* 1. эш итеү, эшләү; **действовать по закону** канун буйынса эш итеү; **отряд действует ночью** отряд төнөн эш итә 2. эшләү, йөрөү; **телефон не действует** телефон эшләмәй 3. *на кого-что* тәъсир итеү, йогонто яһау; **лекарство начало действовать** дарыу тәъсир итә башланы 4. *чем; разг.* эш (хәрәкәт) итеү, кузгатыу, эшләтеү; **действовать одной рукой** бер кул менән эш итеү 5. *көсөндә* (гәмәлдә) булыу; **закон действует со дня его опубликования** канун басылып сытқан көнөнән көсөнә инә ♦ **действовать на нервы** кешенә йәнән үртәү, нервыһына тейеү

ДЕЙСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от действовать* 2. *прил. (о законах, постановлениях)* гәмәлдәге (көсөндә) булған; **действующий указ** гәмәлдәге указ ♦ **действующая армия** хәрәкәт итеүсе (һуғыштағы) армия; **действующие лица** катнашыусылар (*пьесала*)

ДЕК м; *мор.* дек (*судноның ябык палубаһы*)
ДЕКА ж; *муз.* дека (*жыллы музыка коралының тауышыын көсәйтә торған асқы һәм өскө планкалары*)

ДЕКАБРИСТ м; *ист.* декабрист (*Рәсәйҙә 1825 й. декабрь ихтилалында катнашыусы*)

ДЕКАБРИСТКА ж; *ист.* декабристың катыны

ДЕКАБРЬ м декабрь, декабрь айы
ДЕКАБРЬСКИЙ, -ая, -ое декабрь ...ы; **декабрьские морозы** декабрь һуғыктары

ДЕКАДА ж 1. ун көн, ун көнлөк; **первая декада января** гинуарҙың беренсе ун көнлөгө 2. декада (*әзәбиәткә, сәнәәткә һ.б. бағышланған ун көнлөк*); **Декада башкирского искусства** Башкорт сәнәте декадаһы

ДЕКАДЕНТ м декадент

ДЕКАДЕНТСКИЙ, -ая, -ое декадент, декадентлык ...ы; **декадентские стихи** декадент шигырҙар

ДЕКАДЕНТСТВО с декадентлык (*XIX б. аҙағында һәм XX б. башында әзәбиәттә, сәнәәттә төшөнкөлөк һәм сиктән тыш индивидуализм менән билдәләнән йүнәлештәрҙең дөйөм атамаһы*)

ДЕКАДНЫЙ, -ая, -ое ун көнлөк эсендә

ДЕКАЛИТР м декалитр (*ун литр*)

ДЕКАН м декан (*юғары укыу йортонда факультет менән етәкселек итеүсе кеше*); **декан исторического факультета** тарих факультеты деканы

ДЕКАНАТ м деканат; **распоряжение деканата** деканат әмере; **зайти в деканат** деканатка инеү

ДЕКАТИРОВАТЬ и **ДЕКАТИРОВАТЬ** *сов., несов. что; спец.* декатировкалау, декатировка яһау (*тукыманың сифатын яҡшырттыу максатында пар йәки эсе һыу менән эшкәртеү*); **декатировать ткань** тукуманы декатировкалау

ДЕКАТИРОВКА ж *см.* декатировать

ДЕКВАЛИФИКАЦИЯ ж квалификацияны юғалтыу

ДЕКВАЛИФИЦИРОВАТЬСЯ *сов., несов.* квалификацияһызланыу, квалификация юғалтыу

ДЕКЛАМАТОР м декламатор, нәфис һүз оштаһы

ДЕКЛАМАЦИЯ ж декламация, нәфис һүз оштаһы, нәфис укыу сәнәте

ДЕКЛАМИРОВАТЬ *несов. что* декламация һөйләү (укыу), нәфис һүз һөйләү, тасуири укыу; **декламировать стихи** шигырҙы тасуири укыу

ДЕКЛАРАТИВНЫЙ

ДЕКЛАРАТИВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* декларатив, рәсми; **декларативное заявление** декларатив белдеру

ДЕКЛАРАЦИЯ ж декларация, рәсми белдеру (1. *хөкүмэт, халык-ара ойшмалар, фиркалар тарафынан эшлэнгән рәсми белдеру* 2. *кәрәкле мәълүмәттәр язылган рәсми документ*); **правительственная декларация** хөкүмәт декларацияһы; **торговая декларация** сауза декларацияһы

ДЕКЛАРИРОВАТЬ *сов., несов.* что декларация яһау, иғлан итеу

ДЕКЛАРИРОВАТЬСЯ *несов.* декларация яһалыу, рәсми белдерелу

ДЕКЛАССИРОВАННЫЙ, -ая, -ое синфи йөзөн юғалткан

ДЕКЛАССИРОВАТЬСЯ *сов., несов.* синфи йөзөн юғалтыу, үз синифынан айырылыу

ДЕКОЛЬТЕ с *нескл.* декольте (*катын-кыз күлдәгендә муйын тирәһе асыҡ эшлэнгән изеу*)

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЙ, -ая, -ое бизәу-гәмәли, бизәу-кулланма ...ы; **декоративно-прикладное искусство** бизәу-гәмәли сәнғәт

ДЕКОРАТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. декоратив, бизәу ...ы; **декоративная живопись** бизәу сәнғәте; **декоративное растение** декоратив үсемлек 2. декоратив, матур; **декоративный вид** матур күренеш

ДЕКОРАТОР м декоратор (1. *декорациялар яһаусы* 2. *йорттарҙы бизәусе*); **художник-декоратор** рәссам-декоратор

ДЕКОРАЦИЯ ж; *театр.* 1. декорация (*сәхнәгә куйылған әсәргә ярашлы бизәу йыһазы*) 2. *перен.* тышкы бизәк, күз буяу

ДЕКОРИРОВАТЬ *сов., несов.* что бизәу, матурлау; **декорировать фасад здания** бинаның алғы яғын (фасадын) бизәу

ДЕКОРУМ м; *книжн.* декорум, тышкы нәзәкәт

ДЕКРЕТ м декрет (*юғары властың карары*); **Декрет о земле** Ер тураһында декрет

ДЕКРЕТИРОВАТЬ *сов., несов.* что; *книжн.* декретлаштырыу, декрет сығарыу

ДЕКРЕТНЫЙ, -ая, -ое декрет ♦ **декретный отпуск** декрет отпускыһы (*бала тапкан вақытта бирелә*)

ДЕКСТРИН м; *хим.* декстрин, крахмал элемент

ДЕЛАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **дэлаь** 2. *прил.* яһалма, тәбиғи булмаған; **деланный смех** яһалма көлөү

ДЕЛАТЬ *несов.* 1. *что* и *без доп.* эшләу, кылыу; **ничего не делать** бер ни эшләмәү; **делать по-своему** үзәнә эшләу; **делать добро** изгелек эшләу 2. *что* яһау, эшләу; **делать стол** өстәл яһау 3. *что* башкарыу, яһау, карау; **делать урки** дәрес карау; **делать обыск** тентеу яһау 4. *что* барыу, йөрөү, үтеу; **делать два**

заезда в день көнөнә ике барып әйләнәү 5. *что* тектереу, эшләтеу; **дэлаь пальто в ателье** ателье-ла пальто тектереу 6. *кого-что* итеу; **делать счастливым** бәхетле итеу; **делать подарок** бүләк итеу ♦ **делать акцент на чём** баһым яһап әйтеу, һызык өстөнә алыу; **делать большие (крутые) глаза** күззе шарҙай итеу; **делать вид** күрмәмешкә (белмәмешкә) һалышыу; **делать выбор** һайлау, һайлап алыу; **делать глазки кому** күз уйнатыу; **делать из мухи слона** *перен.* тәймәләйзе дөйәләй итеу; **делать кислою мину (лицо)** йөзгә ризаһызык билдәһе сығарыу, сырай һытыу; **делать нечего в знач. вводи. сл.** бер нәмә лә эшләп (кылып) булмай; **делать трагедию из чего** бәләкәй генә бәләһе шаштырып (зурға) ебәреу; **делать упор на кого-что, на ком-чём** баһым яһау; **делать честь:** 1) ихтирам (хөрмәт) күрһәтеу; 2) ихтирамға (хөрмәткә) лайыҡ булыу; **от нечего делать** эш юктан, буш (тик) торғандан

ДЕЛАТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* или *каким (становиться)* -лана/-ләһә барыу, -ланыу/-ләһәү; **делается темно** караңғылана бара; **делаться щедрым** йомартланыу 2. *разг.* барлыкка килеу (килеп) сығыу, хасил булыу; **в стене делаются трещины** стенаһа ярыктар барлыкка килә 3. *страд.* от **дэлаь** 1, 2, 4 ♦ **что ему (тебе, мне) делается** уға (һинә, миңә) нимә (ни) булһын

ДЕЛЕГАТ м и **ДЕЛЕГАТКА** ж делегат; **делегат съезда** съезд делегаты

ДЕЛЕГАЦИЯ ж делегация, делегаттар төркөмө; **делегация шахтёров** шахтёрҙар делегацияһы; **зарубежная делегация** сит ил делегацияһы

ДЕЛЕГИРОВАТЬ *сов., несов.* *кого-что* делегат итеп ебәреу; **делегировать на съезд** съезға делегат итеп ебәреу

ДЕЛЁЖ м и **ДЕЛЁЖКА** ж; *разг.* бүлеу, бүләш, бүләшеу; **делёж добычи** табышты бүләшеу

ДЕЛЕНИЕ с 1. *см.* **делить** 1; **деление на части** өлөштәргә бүлеу 2. *мат.* бүлеу гәмәле 3. *биол.* бүленеш, үрсеу; **деление клеток** күзәнәктәр бүленеше 4. бүлем; **деления термометра** термометрҙың бүлемдәре

ДЕЛЁЦ м эшкыуар, эшмәкәр (*кеше*); **биржевые дельцы** биржа эшкыуарҙары

ДЕЛИКАТЭС м деликатес (*затлы, татлы ниямәт, һирәк булған ашамлык*)

ДЕЛИКАТНИЧАТЬ *несов.; разг.* артык нәзәкәтле булыу, артык нескәлек күрһәтеу

ДЕЛИКАТНОСТЬ ж нескәлек, нәзәкәтлелек **ДЕЛИКАТНЫЙ**, -ая, -ое 1. нәзәкәтле, түбән-селекле, әзәпле; **деликатный человек** нәзәкәтле кеше 2. *разг.* (*щекотливый*) сетерекле; **деликатный вопрос** сетерекле мәсәлә

ДЕЛИМОЕ с; *мат.* бүленеүсе

ДЕЛЯЧЕСТВО

ДЕЛИМОСТЬ ж; *мат.* бүленүсөнлек; **делимость числа** һандың бүленүсөнлеге

ДЕЛИТЕЛЬ м; *мат.* бүлүсө

ДЕЛИТЬ *несов.* 1. *кого-что (разъединять на части)* бүлөү, айырыу; **делить студентов на группы** студенттарзы төркөмдөргө бүлөү 2. *что (между собой)* бүлөү, бүлөшөү; **делить доход** табыш бүлөшөү; **делить наследство** мирас бүлөшөү 3. *что, с кем* бүлөшөү, уртаклашыу; **делить последний кусок** һунғы һыныкты бүлөшөү 4. *мат.* бүлөү; **делить четыре на два** дүртте икөгө бүлөү 5. *что; перен.* бүлөшөү, уртаклашыу; **делить горе и радость** кайгы һәм шатлыкты уртаклашыу ♦ **делить ничего** бүлөр (уртаклашыр) нәмә юк, бәхәсләшәргә урын юк; **делить шкуру неубитого медведя** алмаған айыузың тиреһен туһау, тыһамаған тайзың билән һындыруу

ДЕЛИТЬСЯ *несов.* 1. бүленөү, айырылыу; **клётка постоянно делится** күзәнәк данми бүленә 2. айырылып (бүленеп) сығыу, башка сығыу; **делиться с отцом** атайзан башка сығыу 3. *чем, с кем* бүлөшөү; **делиться куском хлеба** икмәк һынығын бүлөшөү 4. *мат.* бүленөү, бүленә алыу; **делиться** к дөлу делога тегеп куйыу 5. *чем, с кем; перен.* уртаклашыу; **делиться опытом с коллегами** хөзмәттәштәр менән тәжриба уртаклашыу; **делиться мыслями** фекер уртаклашыу 6. *страд.* от делить 1

ДЕЛО с 1. (*работа, занятие, деятельность*) эш; **доброе дело** изге эш; **дело воспитания молодого поколения** йәш быуынды тәрбиәләү эше; **сидеть без дела** эшһез ултырыу 2. (*специальность, профессия, ремесло*) эш, шөгөл, кәсеп; **библиотечное дело** китапхана эше; **военное дело** хәрби эш; **открыть своё дело** үз кәсепендә асыу 3. (*о событии, его приближении*) эш, хәл; **дело было вечером** был хәл кис булды; **дело к старости** эш картлыкка китеп бара 4. (*надобность, необходимость*) эш, йомош; **ходить по делу** эш буйынса йөрөү; **какое дело** ни йомош; **дело не в том** эш унда түгел 5. (*разбирательство*) эш, дело; **уголовное дело** енайәт эше; **рассмотрение дела** отлбжено эште карау кисектерелгән 6. (*собрание документов*) дело; **подшить к делу** делога тегеп куйыу 7. *обычн. мн. дела (обстоятельства)* эштәр, хәл; **как дела?** ни хәл?, эштәр нисек? 8. *разг.* (*то, что важно*) мөһим нәмә, хәл; **он дело говорит** ул мөһим нәмә тураһында һөйләй 9. *в знач. сказ.* (*в сочет. с прил.*) эш, нәмә; **это дело темное** был бик шөбһәле эш; **удивительное дело жизнь** гәжәп нәмә ул тормош ♦ **ближе к делу** мәсәләгә якынырак киләйек (*өндәү*); **виданное ли это дело?** гүмерзә булмаған, тузга язмаған эш-хәл; **вог это дело** бына был шөп, быныһы яраған; **в самом деле** ысынлап та, ысындан да; **в чём дело?** ни булды?, эш нигә (нимәлә)?; **гиблое дело** өмөтһөз эш; **говорить дело** мөһим

(әһәмиәтле) нәмә әйтеу; **дело в шляпе** *прост.* эш беште, эш булды; **дело вкуса** һәр кем үз белдегенсә кылана (фекер итә); **дело стало за кем-чем** эш шунда калды; **дело привычное** гәзәти эш; **дело на мази** эш көйлә; **дело с концом; делу конец** *прост.* бөттө-китте, вәссәләм, шунын менән эш тә бөттө; **дело случая** ораклы хәл; **известное дело** һәр кемгә мәғлүм, билдәле (*хәл-вақиға*); **иметь дело с кем-чем берәйһе менән** эш итеу; **между делом** эш араһында; **на деле** гәмәлдә; **на самом деле** гәмәлгә (эшкә) килгәндә; **не у дел** эше юк, ике кулы эшһез; **ну и дела** бына кайза китте эштәр, бына нисегерәк булып сықты эштәр; **первым делом** иң тәүзә, иң алда (башта); **пустить (употребить) в дело** эшкә индереу, эштә кулланыу, эштә файзаланыу; **то и дело** әленән-әле, әйләнгән һайын, кабат-кабат; **то ли дело** бына был (эш) шөп, был башкаса; **это дело десятое** был (эш) көтөп торор, быныһы касмас; **дела как сажа белә** эш мөшкөл, эштәр шөптән түгел

ДЕЛОВИТОСТЬ ж эшлекледек, эшсәнлек, булдыклылык; **проявить деловитость** эшлекледек күрһәтеу

ДЕЛОВИТЫЙ, -ая, -ое эшлекле, эшсән, булдыклы, конар; **деловитый человек** эшлекле кеше; **деловитый вид** эшлекле киәфәт

ДЕЛОВОЙ, -ая, -ое 1. эш ...ы; **деловая бумага** эш қағызы 2. эшлекле, булдыклы, эш ...ы; **деловой человек** эш кешеһе, эшлекле кеше 3. *спец.* эшкә (төзөлөшкә) яраклы, эшкә китә торған; **деловая древесина** төзөлөшкә яраклы агас

ДЕЛОПРОИЗВОДИТЕЛЬ м эш башкарыусы (*кәңсәләргә*)

ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО с эш башкарыу

ДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. эш ...ы, эшлекле, булдыклы; **дельный человек** эш кешеһе; **дельное предложение** эшлекле тәкдим; **дельная мысль** эшлекле фекер 2. мөһим, әһәмиәтле, ақыллы, төплә 3. *см. деловой* 3

ДЕЛЬТА I ж; *геогр.* дельта; **дельта Волги** Волганың дельтаһы

ДЕЛЬТА II ж дельта (*грек алфавитында дүртенсә хәрәф*) ♦ **дельта-лучи** мн.; *физ.* дельта-нурзар

ДЕЛЬТАПЛАН м дельтаплан (*моторһыз оскос*)

ДЕЛЬФИН м дельфин (*диңгеззә йәшәүсә һөтимәр хайуан*)

ДЕЛЬФИНАРИЙ м дельфинарий (*дельфиндар өсөн бассейн*)

ДЕЛЯГА м; *прост., пренебр.* эшем эйәһе, донъясыл, донъяғыуар (*үз файҙаһын ғына кайғырттыусы*)

ДЕЛЯНКА ж диләнкә (*кыркыу һәм тазартыу өсөн билдәләнгән урман биләмәһе*)

ДЕЛЯЧЕСТВО с эшем эйәһе булыу, донъя кыуыу

ДЕМАГОГ

ДЕМАГОГ *м* демагог (*демагогия менен шө-
өллөнөсө*)

ДЕМАГОГИЧЕСКИЙ и **ДЕМАГОГИЧ-
НЫЙ**, -ая, -ое демагогик, демагогтарса; **демаго-
гическое выступление** демагогтарса сыгыш

ДЕМАГОГИЯ *ж* демагогия (**1.** *ялган һүз
һөйлөц, буш өзгөзлөр биреп, үз максатына
ирешергә тырышыу* **2.** *мәсьәләне тунас рә-
цештә бер яклы, өзгөттә, үз файзаһына аң-
лауға королган фекерзәр йәки талаптар*)

ДЕМАРКАЦИОННЫЙ: демаркационная ли-
ния демаркацион һызык (*үз-ара һуғышыусы ике
дәүләт йәки уларзыйң гәскәрзәре вакытлыса
килешегә килгәндә, уларзый бер-беренән айы-
рып тора торган сик*)

ДЕМАРКАЦИЯ *ж; спец.* демаркация (*төзөл-
гән килешег нигезендә ике дәүләт террито-
рияһы араһындағы сикте билдәләү*)

ДЕМАРШ *м; диплом.* демарш, дипломатик сы-
гыш; **демарш послә** илсенен демаршы

ДЕМАСКИРОВАТЬ *сов., несов.* *кого-что*
маскировкаһы алыу (ташлау); **демаскировать**
объект объекттан маскировкаһы алыу

ДЕМАСКИРОВКА *ж см.* **демаскировать**

ДЕМИЛИТАРИЗАЦИЯ *ж* демилитаризация,
коралһызландырыу; **демилитаризация госу-
дарства** дәүләтте коралһызландырыу

ДЕМИЛИТАРИЗОВАТЬ *сов., несов.* *кого-
что* демилитаризациялау, коралһызландырыу

ДЕМИСЕЗОННЫЙ, -ая, -ое язлы-көзлө кейә
торган, язгы-көзгө; **демисезонное пальто** язгы-
көзгө пальто

ДЕМОБИЛИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое демо-
билизация ...ы; **демобилизационный план** демо-
билизация планы

ДЕМОБИЛИЗАЦИЯ *ж* демобилизация
(**1.** *гәскәри хезмәттән бушатыу* **2.** *кораллы
көстәрзә һәм халык хужалығын тыныс хәлгә
күсереп*)

ДЕМОБИЛИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич.
от демобилизовать* **2.** *в знач. сущ. демобили-
зованный* *м* демобилизацияланган (демобилизация-
ланып кайткан) кеше

ДЕМОБИЛИЗОВАТЬ *сов., несов.* *кого-что*
демобилизациялау, демобилизация яһау; **демо-
билизовать солдат** һалдаттарзый демобилизация-
циялау

ДЕМОБИЛИЗОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* *де-
мобилизациялануу, демобилизоваться из армии*
армиянан демобилизациялануу **2.** *несов. страд.
от демобилизовать*

ДЕМОГРАФ *ж* демограф, демография белгесе

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое демография
...ы, демографик; **демографические подсчёты**
демографик исәп

ДЕМОГРАФИЯ *ж* демография (*халықтың
составын, һанын, ундағы өзгәреш канундарын
өйрәнөсә фән*)

ДЕМОКРАТ *м* демократ (**1.** *демократия як-
лы кеше* **2.** *буржуаз-демократик партия ағ-
заһы* **3.** *уст. демократик принциптарзый үз
тормошонда үткәрергә тырышыусы, ябай ха-
лык араһынан сыккан кеше*)

ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ *ж* демократлаштырыу,
демократлаштырылыу; **демократизация общест-
венного строя** йәмғиәт королошон демократлаш-
тырыу

ДЕМОКРАТИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* *что*
демократлаштырыу

ДЕМОКРАТИЗИРОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.*
демократлашыу **2.** *несов. страд. от демократи-
зировать*

ДЕМОКРАТИЗМ *м* демократизм, демократ-
лык, демократсылык; **путь демократизма** демо-
кратизм юлы; **демократизм возрәний** караш-
тарзағы демократлык

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *демокра-
тик; демократическая республика* демократик
республика **2.** *см. демократичный* ♦ **демокра-
тический централизм** демократик централизм

ДЕМОКРАТИЧНЫЙ, -ая, -ое демократик,
демократтарса, ябай; **демократичный взгляд** де-
мократтарса караш

ДЕМОКРАТИЯ *ж* демократия (**1.** *власть ха-
лык кулында булган, тиң хокуктар һәм ирек
тәһмин ителгән сәйәси королош* **2.** *берәй кол-
лективка етәкселек иткәндә уның актив-
лығын һәм йогонтоһон тәһмин итеү принцибы*)

ДЕМОН *м* иблис, демон

ДЕМОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *иблистәрсә,
иблис кеүек* **2.** *перен.* *яуыз, мәкер, ұсал; демо-
ническая натура* мәкер тәһбигәле холок

ДЕМОНСТРАНТ *м* и **ДЕМОНСТРАНТКА**
ж демонстрант, демонстрацияла катнашыусы; **ко-
лонна демонстрантов** демонстранттар колоннаһы
ДЕМОНСТРАТИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** *демонст-
ратив, демонстратив рәүештә; демонстративный
уход* демонстратив рәүештә китеү **2.** *күргәзмә,
күрһәтмә; демонстративный метод* күргәзмә
ысул

ДЕМОНСТРАТОР *м* демонстрациялаусы,
күрһәтеүсе; **демонстратор машин на выставке**
күргәзмәлә машиналарзый демонстрациялаусы
(күрһәтеүсе)

ДЕМОНСТРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое демонст-
рациялау ...ы, күрһәтеү ...ы; **демонстрационный
зал** демонстрациялау залы

ДЕМОНСТРАЦИЯ *ж* **1.** *демонстрация; идти
на демонстрацию* демонстрацияға барыу **2.** *күр-
һәтеү, демонстрациялау; демонстрация худож-
ственного фильма* нәфис фильм күрһәтеү **3.** *күр-
һәтеү, белдеру; демонстрация сплочённости*
берзәмлектә күрһәтеү **4.** *(показ несогласия, про-
теста)* демонстрация, каршы сыгыш

ДЕМОНСТРИРОВАТЬ *сов., несов.* **1.** *де-
монстрацияла катнашыу* **2.** *кого-что* күрһәтеү;

демонстрировать научный фильм фэнни фильм күрһәтөү 3. (показать несогласие) каршы сыгыу

ДЕМОНТАЖ м; тех. демонтаж, хүтеу, тага-тыу; **демонтаж комбайна** комбайнды хүтеу

ДЕМОНТИРОВАТЬ сов., несов. что; тех. демонтажлау, хүтеу, тагагыу, кутарыу; **демонтировать станки** станоктарзы хүтеу

ДЕМОРАЛИЗАЦИЯ ж ахлаки таркалыу, тәртип бөтөү; **деморализация общества** йәм-гиэгтең ахлаки таркалыуы

ДЕМОРАЛИЗОВАТЬ сов., несов. кого-что рухи таркагыу, ахлак бозолоу, тәртип бөтөрөлөү

ДЕМПИНГ м; эк. демпинг (конкуренцияны кысырыккалап сыгарыу максаты менэн сит ил базарларында тауарларзы үз хагынан түбән хатыу)

ДЕНАТУРАТ м денатурат (техник спирт)

ДЕНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ж денационализация (1. милли үзенселектәрзе югалтыу 2. национализацияланган милекте элекке хужаларына кире кайтаруу)

ДЕНАЦИОНАЛИЗИРОВАТЬ сов., несов. денационализациялау; **денационализировать государственные предприятия** дәүләт предприятеларын денационализациялау

ДЕНДИ м нескл. денди, купшыккай (купшы кейенгән фырт ир-егет)

ДЕНДРАРИЙ м дендрарий (фэнни максат менэн төрлө үсемлектәр үстөрелә торған ботаника баксаһы)

ДЕНЕЖНЫЙ, -ая, -ое 1. акса ...ы; **денежная реформа** акса реформаһы 2. аксалата, аксалай, акса ...ы; **денежная помощь** аксалата ярзам 3. разг. аксалы, аксаға бай; **денежный человек** аксалы кеше

ДЕНЁК м; разг., ласк. от день 1

ДЕННИК м; спец. аран (азбарза ат йәки һыйыр өсөн урын)

ДЕННО: дәнно и ноцно көнө-төнө, көнөн-төнөн, бер туктауһыз

ДЕНОНСИРОВАТЬ сов., несов. что; дит. гәмәлдән сыгыуын (сыккан тип) белдерәү; **денонсировать договор** килешеүзең гәмәлдән сыгыуын белдерәү

ДЕНТИН м дентин (тештең һөйәк матдәһе)

ДЕНЩИК м денщик (элекке Рәсәй армияһында офицерларзың хезмәтсәһе)

ДЕНЬ м 1. в разн. знач. көн; **сблнечный день** кояшлы көн; **в середине дня** көн уртаһында; **базарный день** базар көнө; **рабочий день** эш көнө; **День Победы** Еңеү көнө 2. обычно мн. дни көндәр, вакыт, сак; **в дни войны** һуғыш вакытында; **дни юности** йәш сак(тар) ♦ **день в день** көнөндә, билгеләнгән көнгә; **день-деньской** көн буйына, көн озайына; **день за день** көн дә бер төрлө, үзгәрешһез; **день и ночь** көн-төн, көнө-төнө; **день на день** не приходится көнө-көнгә тап

(тура) килмәй; **день ото дня** көндән-көн, экранләп; **дни сочтены чьи** көндәрә һанаулы калған (гүмере аз); **изо дня в день** көн дә, көн һайын, көн артынан көн (үтеү); **на день** бер көнгә, бер көнлөк; **на дно разг.** көнөнә; **на днях;** **этими днями** ошо көндәрзә, яңырак; **не по дням, а по часам** (расти, возрастать и т.п.) көнләп түгел, ә сәгәтләп (үсәү); **повестка** (порядок) дня күн тәртибе; **со дня на день:** 1) көндән-көнгә; 2) бөгөн-иртәгә, яқын көндәрзә; **считанные дни** һанаулы көндәр; **третьего дня** элекке көн; **чёрный день** ауыр заман, кыйынлык килгән мәл

ДЕНЬГИ только мн. акса; **бумажные деньги** кағыз акса; **наличные деньги** кулакса; **разменять деньги** акса ваклау ♦ **бешеные деньги** сиктән тыш күп акса; **шальные деньги** көс түк-мәйенсә, еңел табылған (елдән килгән) күп акса; **бросать деньги на ветер** аксаны әрәм-шәрәм итеү; **ни за какие деньги** әллә ни бирһәләр зә (низер эшләге килмәү); **при деньгах** (быть) аксалы булыу, янда акса йөрөтөү

ДЕПАРТАМЕНТ м департамент (1. Франция, кайһы бер дәүләттәрзә административ-территориаль берәмек 2. революцияға тиклем Рәсәйзә һәм кайһы бер илдәрзә югары дәүләт учреждениеларының министрлык бүлге 3. АКШ-та тышкы эштер, сауза һ.б. министрлыктар)

ДЕПЕША ж депеша (1. дип. ашығыс дипломатик белдерәү 2. ишк. телеграмма, ашығыс хәбәр)

ДЕПО с нескл. депо (1. локомотивты, вагондарзы йүнәтеү һәм һаклау бинаһы 2. яңғын машиналары торған урын)

ДЕПОЗИТ м; фин. депозит (кредит учреждениеһына һаклау һ.б. максат менән һалынған акса йәки киммәтле кағызлар)

ДЕПОНЕНТ м; фин. депонент (депозит һалыусы)

ДЕПОНИРОВАТЬ сов., несов. что 1. фин. депозитка һалыу (индерәү) 2. юр. депонирлау, һаклауға бирәү

ДЕПРЕССИВНЫЙ, -ая, -ое депрессив, депрессия ...ы; **депрессивный период** депрессия осоро; **депрессивное состояние** депрессия хәле

ДЕПРЕССИЯ ж 1. эк. депрессия, торғонлоқ (хужалык системаһында кризистан һуң килә торған осор); **экономическая депрессия** икти-сади депрессия 2. мед. депрессия, төшөнкөлөк; **впадать в депрессию** депрессияға биреләү

ДЕПУТАТ м депутат; **депутат Законодательной палаты** Закондар сыгарыу палатаһы депутаты

ДЕПУТАТСКИЙ, -ая, -ое депутат ...ы, депутатлык ...ы; **депутатский мандат** депутатлык мандаты; **депутатская деятельность** депутат эшмәкәрлеге; **депутатские обязанности** депутат бурыстары

ДЕПУТАЦИЯ

ДЕПУТАЦИЯ ж депутация, вәкилдәр

ДЁР: **зада́ть (дать)** дёру *прост.* табан ялтырагы, һызыу (*касып китеү*)

ДЁРБИ с *нескл.; спорт.* бәйге, сабыш

ДЁРВИШ и *уст.* **ДЕРВИШ** м дәрүиш

ДЁРГАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тартыу; **дёргать за уши** колагынан тартыу **2.** *что; разг.* йолкоу; (*о зубах*) хурыу, хурзырыу, алдырыу; **дёргать коноплю** киндер йолкоу; **дёргать зубы** теш хурыу **3.** *кого-что* и *без доп.* безл. тартышыу; **егб всего дёргает** уның бөтә кәүзәһе тартыша **4.** *кого-что; перен., разг.* йөзәтәү, ызалатыу, йәнәнә тейеү; **дёргать подчинённых** кул астындагы кешеләрҙе (юк-бар менән) йөзәтәү

ДЁРГАТЬСЯ *несов.* **1.** тартыу, тартышыу; **тело больного дёргается** ауырыузың тәне тартыша **2.** *страд. от дёргать* **2**

ДЕРГАЧ I м тартай (*жош*)

ДЕРГАЧ II м сөй хургыс

ДЕРЕВЕНЁТЪ *несов.* катыу, ойоу (*тәндең ойоп иҫһезләнеүе*); **пальцы деревенёют** бармактар ката

ДЕРЕВЁНСКИЙ, -ая, -ое ауыл ...ы; **деревёнский парень** ауыл егете; **деревёнская улица** ауыл урамы

ДЕРЕВЁНЩИНА ж; *прост.* ауыл кешеһе (*аңһыз, тупаһсырак кешеһе карата*)

ДЕРЕВНЯ ж **1.** ауыл; **старинная деревня** боронго ауыл **2.** *собр.* ауыл, ауыл кешеләре; **вся деревня на сенокосе** бөтә ауыл (халкы) бесәндә

ДЕРЕВО с агас; **лиственные деревья** япраклы агастар; **хвойные деревья** ылыҫлы агастар; **дерево для постройки дома** өй һалырлык агас; **резьба по дереву** агас һырлау (семәрләү) сәнгәте

ДЕРЕВООБДЁЛОЧНИК м агас эшкәртәүсе, агас оҫтаһы

ДЕРЕВООБДЁЛОЧНЫЙ, -ая, -ое агас эшкәртәү ...ы; **деревообдёлочный станок** агас эшкәртәү станогы

ДЕРЕВООБРАБАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее агас эшкәртәү ...ы, агас эшкәртә торған; **деревообрабатывающая фабрика** агас эшкәртәү фабрикаһы

ДЕРЕВООБРАБОТКА ж агас эшкәртәү

ДЕРЕВЯНИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** агас һымак, агаска окшаған; **деревянистое строение вещества** төзөлөшө агас һымак матдә **2.** *перен.* агас кеүек (каты, тәмһез); **деревянистое яблоко** агас кеүек каты алма

ДЕРЕВЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** агас ...ы; **деревянный дом** агас өй **2.** *перен.* агас, туң, йәнһез, хисһез; **деревянное лицо** туң сырай ♦ **деревянное масло** агас майы (*зәйтүн майының түбән сорты*)

ДЕРЕВЯНКА ж **1.** агас киҫәге, түмәр **2.** *разг. (деревянная нога)* агас аяк

ДЕРЖАВА ж держава (**1.** югары бойондоркоһоз дәүләт **2.** тар. өҫтөнә тәрә беркетеп

эшләнгән, Рәсәй монархияһының символы булған алтын шар)

ДЕРЖАВНЫЙ, -ая, -ое *высок., уст.*

1. югары (сикһез) власлы; **державный владыка** югары власлы хаким **2.** (*могущественный, величественный*) кеүәтле, көзрәтле; **державная власть нарба** кеүәтле халык власы

ДЕРЖАТЕЛЬ м **1.** хужа, эйә, билләүсе; **держатель займа** заём хужаһы **2.** беркеткес, тоткос; **держатель для бума́г** кағыз беркеткес

ДЕРЖАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* тотоу, тотоп тороу; **держать ребёнка** баланы тотоп тороу; **держать лобку** калак тотоу **2.** *что* тотоу, һаклау; **держать деньги в банке** аксаны банкыла һаклау **3.** *кого-что* тотоу, асрау; **держать крбликов** йорт куяны асрау **4.** һакта (биктә) тотоу; **держать в плену** әсирлектә тотоу **5.** *без доп.; прост.* тотоу, тартыу; **держать прямо** тура тотоу; **держать вправо** уңга тартыу ♦ **держать в ежовых рукавицах** *кого* каты тотоу; **держать в курсе** *кого-что* белгертеп тороу, хәбәр итеп тороу; **держать в мыслях** *что* башта (иҫтә) тотоу, баштан (иҫтән) сыгармау; **держать в тайне** сер итеп тотоу; **держать в узде** *кого* ауызылыклап (йүгәнләп) тотоу, буйһондороп тотоу; **держать в чёрном теле** *кого* көн күрһәтмәү; **держать в уме** иҫтә (хәтерҙә) тотоу, онотмау; **держать нос по ветру** файзаһы тейерҙәй якка ауырга әзер тороу; **держать ухо востро** уяу (һак) булыу; **держать оборону** оборона тотоу; **держать пари** бәхәс итеү, бәхәсләшеү; **держать под замком** *кого-что:* **1)** бикләп тотоу; **2)** иркен куймау, иректә йөрөтмәү; **держать при себе** сер (һүз) сыгармау, сер һаклау; **держать путь** юлда булыу, юлланыу; **держать речь** ноток һөйләү, телмәр тотоу; **держать своё слово** үз һүзәндә тороу, һүззе бозмау; **держать себя** үзәңде тотоу, үзәңде тота белеү; **держать себя в руках** үзәңде кулга алыу; **держать стброну** *кого, чью берәй кеше* яклы булыу; **держать экза́мен** имтихан тотоу (тапшырыу); **держать язык за зубами** телде тыйыу, сер һаклау; **держи карма́н шире!** тот капсығыңды!; **ноги не держат** баһып торорлок түгел (*арыузан, хәлһезлектән*); **так держать!** хуп! шулай булығыз! шулай дауам ит(егеҙ)!

ДЕРЖАТЬСЯ *несов.* **1.** *за кого-что* тотоноу, тотоноп (йәбешеп) тороу; **ребёнок держится за мать** бала әсәһенә тотоноп тора **2.** *за что; перен.* йәбешеп ятыу, ысындырмаһка тырышыу; **держаться за своё** *должност* үзәңең вазифаһына йәбешеп ятыу **3.** тороу, эләгеп тороу; **пуговица ёле-ёле держится** тәймә сак-сак эләгеп тора; **держаться на подборке** терәүҙә тороу **4.** *за что* тотоноп, тотоп тороу; **держаться за больное место** ауыртқан ерен тотоп тороу **5.** *прям., перен.* үзән тотоу; **он держится прямо** ул үзән тура тота; **держаться в стороне** ситтә тороу, ситләшеү; **он держится скромно** ул үзән ба-

ДЕСЯТИКОПЕЕЧНЫЙ

салкы тога **6. чего, за кем-чем** яндан, эргэлэп барыу; **держаться правого берега** уң як ярзы эргэлэп барыу **7.** бирелмәү, бирешмәү, каршы тороу; **держаться до последнего патрона** һуңгы патрон калгансы бирелмәү **8. чего; перен.** тотоу, тороу, (буйынса) эш итеү; **держаться определенных правил** билдәле кагизәләрзе тотоу; **держаться своего мнения** үз фекерендә тороу **9.** тороу, һаклануы, барыу; **холода держались недолго** һалкындар озак торманы; **старые обычаи держатся долго** иске гөрөф-ғәзәт озак һаклана **10. страд. от держать 1—4** ♦ **в чѐм душа (только) держится** нык ябык, тире лә һөйәк, ауырыу; **держаться на волоске** йәне кыл өстөндә тороу; **едва (эле) держаться на ногах** аякта сак басып тороу (*арыузан, иҗереп һ.б.*); **только держись** сызап кына тор, кайһы ерен кысыта

ДЕРЗАНИЕ *с; высок.* дәргле ынтылыш, кыйыу теләк, тәүәккәллек; **дерзания молодых сердец** йәш йөрәктәрзән дәргле ынтылышы

ДЕРЗАТЬ *несов.; высок.* кыйыу ынтылыу, эшкә кыйыу тоғоноу, тәүәккәллек күрһәтеу

ДЕРЗИТЬ *несов.; разг.* әрепләшеу, карыулашыу, каршы һүз әйтеу

ДЕРЗКИЙ, -ая, -ое **1.** әзәпһез, тупас; **дерзкий поступок** әзәпһез кыланыш **2. высок. (смелый)** кыйыу, тәүәккәл; **дерзкий человек** тәүәккәл кеше

ДЕРЗНОВЕНИЕ *с; высок., уст. см. дерзание*

ДЕРЗНОВЕННЫЙ, -ая, -ое **1. уст. см. дерзкий 1; 2. высок.** кыйыу, тәүәккәл

ДЕРЗНУТЬ *сов.* батырсылык (тәүәккәллек) итеу, кыйыулык итеу; **дерзнуть обратиться** мөрәжәгәт итергә батырсылык итеу

ДЕРЗОСТЬ *ж 1.* әзәпһезлек, тупаслык, тупас һүз; **говорить дерзости** тупас һүззәр әйтеу **2. (смелость)** кыйыулык, тәүәккәллек

ДЕРИВАЦИЯ *ж; спец.* деривация (**1. снарядами, пуляны, осканда ситкә тайпылыуы 2. суднолар йөрөй торган йыланьың һыуын төрлө максат менән каналдар буйлап ситкә ебәрәү 3. грам. һүз яһаусы саралар кулланып аңы һүззәр яһау**)

ДЕРМАТИН *м* дерматин (*яһалма күн*)

ДЕРМАТИНОВЫЙ, -ая, -ое дерматин; **дерматиновая обложка** дерматин тышлык

ДЕРМАТОЛОГ *м* дерматолог, дерматология белгесе

ДЕРМАТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дерматологик, дерматология ...ы; **дерматологический диспансер** дерматология диспансеры

ДЕРМАТОЛОГИЯ *ж* дерматология (*медицинаньың тире ауырыуларын өйрәнә һәм дауалай торган тармагы*)

ДЁРН *м* кәс, сизәм кыртышы; **срѣзать дёрн** кәс кыркыу

ДЕРНИСТЫЙ, -ая, -ое кыртышлы, кәсле, сизәм; **дернистая почва** кәсле тупрак

ДЕРНОВЫЙ, -ая, -ое кәс, кәстән яһалган, кәс йәйелгән; **дерновая крыша** кәс түбә

ДЁРНУТЬ *сов. кого-что* тартыу, капыл тартып ебәрәү (куйыу) ♦ **чѣрт дёрнул; нелѣгкая дёрнула** кабыргага шайтан төрттөмө ни; **дёрнуло за язык кого; прост.** телдән тарттылармы ни, теле кысып (озонайып, ауызына һыймай) (*тейеш түгелде әйтеп һалганда*)

ДЁРНУТЬСЯ *сов. см. дѣргаться*

ДЕРЮГА *ж 1.* тупас киндер тукыма **2.** турпыша, сепрәк балаз **3. разг.** тупас тукыманан телгән кейем

ДЕРЮЖНЫЙ, -ая, -ое тупас киндерзән телгән

ДЕСА́НТ *м* десант; **воздушный десант** һауа десанты

ДЕСА́НТНИК *м* десантсы; **служить десантником** десантсы булып хезмәт итеу

ДЕСА́НТНЫЙ, -ая, -ое десант ...ы; **десантные войска** десант гәскәрзәрә

ДЕСѢ́РТ *м* десерт (*аштан һуң бирелә торган тәм-том*)

ДЕСѢ́РТНЫЙ, -ая, -ое десерт ...ы; **десертное блюдо** десерт ашамлык (тәм-том)

ДЕ́СКАТЬ *частича; прост. (при передаче чужой речи)* имеш, йәнәһе, ти, тизәр; **дѣска́ть, он сам верну́лся** имеш, ул үзе кайткан

ДЕСНА́ *ж; анат.* теш ите, теш казнаһы

ДЕСНИ́ЦА *ж; трад.-поэт.* уң кул, кул

ДЕ́СПОТ *м 1.* деспот (*сикләnmәгән власть әйәһе, хакиm*) **2. перен.** залим (*мәрхәмәтһез, каты бәгерле кеше*)

ДЕСПОТИ́ЗМ *м* деспотизм, деспотлык, залимлык

ДЕСПОТИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** деспотлыкка нигезләнгән; **деспотическое государство** деспотлыкка нигезләнгән дәүләт **2. перен.** залим, мәрхәмәтһез, аяу белмәгән; **деспотический характер** мәрхәмәтһез холок

ДЕСПОТИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое *см. деспотический 2*

ДЕСПОТИ́Я *ж* деспотия (*деспот идаралыгындагы дәүләт*)

ДЕ́СЯТЕРО *числ. собир.* ун, унау; **дѣсятѣро человек** ун кеше

ДЕ́СЯТИБО́РЕЦ *м; спорт.* ун төрлө ярышта катнашыусы, унбәйгесе

ДЕ́СЯТИБО́РЬЕ *с; спорт.* ун төрлө ярыш, унбәйге

ДЕ́СЯТИДНЕ́ВКА *ж* декада, ун көн, ун көнлек

ДЕ́СЯТИКЛА́ССНИК *м* и **ДЕ́СЯТИКЛА́СНИ́ЦА** *ж* унынсы синиф укыусыһы, унынсы синифта укыусы

ДЕ́СЯТИКОПѢ́ЕЧНЫЙ, -ая, -ое ун тинлек, ун тин торған; **десятикопѣечная монѣта** ун тинлек акса; **десятикопѣечный билет** ун тинлек билет

ДЕСЯТИКРАТНЫЙ

ДЕСЯТИКРАТНЫЙ, -ая, -ое ун тапкыр аргтырылган, унлага

ДЕСЯТИЛÉТИЕ с 1. (срок) ун йыл 2. (годовщина) ун йыллык; **десятилетие** институтта институттың ун йыллыгы

ДЕСЯТИЛÉТКА ж; разг. ун йыллык мектәп, урта мектәп

ДЕСЯТИЛÉТНИЙ, -ая, -ее 1. (о сроке) ун йыллык 2. (о возрасте) ун йөшлек (йөштөгө), ундагы

ДЕСЯТИНА ж; ист. дисәтинә (элекке замандагы ер үлсәү берәмесе — 1,09 гектар)

ДЕСЯТИРУБЛÉВКА ж; разг. ун һумлык (акса)

ДЕСЯТИРУБЛÉВЫЙ, -ая, -ое ун һумлык, ун һум торган; **десятирублевый билет** ун һумлык билет

ДЕСЯТИТЫСЯЧНЫЙ, -ая, -ое 1. числ. ун меңсе 2. ун меңлек

ДЕСЯТИЧАСОВОЙ, -ая, -ое 1. (продолжающийся десять часов) ун сәгәтлек 2. ундагы, сәгәт унда килә (китә) торган; **десятичасовой поезд** сәгәт унда килә торган поезд

ДЕСЯТИЧНЫЙ, -ая, -ое унарлы ♦ **десятичная дробь** мат. унарлы кәсер; **десятичные весы** унарлы үлсәү (бындай үлсәүгә эйбер үзенән ун тапкыр еңелерәк гер менән үлсәнә)

ДЕСЯТКА ж; разг. 1. унлык (акса, цифр, карт) 2. унынсы (трамвай, троллейбус һ.б.)

ДЕСЯТНИК м **десятник** (бер төркөм эшләргән этәсегә йәки техник)

ДЕСЯТОК м тистә, ун; **десяток яиц** бер тистә йомортка; **ему пошёл шестой десяток** уга алтынсы тистә китте, ул алтынсы тистәне кыуа

ДЕСЯТЫЙ, -ая, -ое числ. унынсы; **десятый ряд** унынсы рәт

ДЕСЯТЬ числ. ун; **десять часов утра** сәгәт иртәнге ун

ДЕТАЛИЗАЦИЯ ж см. **детализировать**

ДЕТАЛИЗИРОВАТЬ сов., несов. что **детализировать** програмmanı ентекләп эшләү; **детализировать программу** программаны ентекләп эшләп сыгыу

ДЕТАЛЬ ж 1. деталь, өлөш, киçәк; **детали двигателя машины** машина двигателенең деталдәре 2. вак-төйәк, ваклык; **написать со всеми деталями** вак-төйәктәрән қалдырмай языу

ДЕТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ентекле, бәйнә-бәйнә; **детальный разбор** ентекле тикшерү

ДЕТВА ж **собр.**; *пчел.* бала корт, йәш корт

ДЕТВОРА ж **собр.**; разг. бала-саға, балалар

ДЕТДОМ м (*детский дом*) балалар йорто

ДЕТЕКТИВ м **детектив** (1. *йәшерен полиция агенты, шымсы* 2. *шымсылар тураһында әзәби әсәр йәки кинофильм*)

ДЕТЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое детектив, мажаралы; **детективный роман** детектив (мажаралы) роман

ДЕТЕКТОР м **детектор** (1. *югары йышлыктагы радио тулқындарын колак менән ишетерлек түбән йышлыктагы тулқындарга әйләндереҗсе прибор* 2. *яктылыкты, йышлылыкты билдәләй торған прибор*)

ДЕТЕКТОРНЫЙ, -ая, -ое детекторлы; **детекторный приёмник** детекторлы радиоалгыс

ДЕТЁНЫШ м бала (*йәнлектең*); **детёныш волка** бүре балаһы

ДЕТЕРМИНИЗМ м; филос. детерминизм (*бөтә күренештәрҙең, вакыгаларҙың законлылығы һәм уларҙың сәбәп-нәтижәле бәйләнештә булыуы тураһындагы тәғлимәт*)

ДЕТИ мн. (ед. *дитя* с) балалар, бала-саға ♦ **не детей крестить кому**, с кем коза-козагый түгел әле, туғанлашырга йыйынмайым; см. **дитя**
ДЕТИНА м; разг. әзмәүер (*кеҗек*), әзмәүерҙәй йәш кеше, типһә тимер өзәрҙәй (*ирегет*)

ДЕТИЩЕ с 1. уст. бала 2. перен. қазаныш, емеш, нәтижә; **этот роман — детище известного писателя** был роман — билдәле языусының қазанышы

ДЕТКА ж; разг. ласк., балакай

ДЕТОНАТОР м; спец. детонатор (1. *шартлаткыс матдә* 2. *шартлаткыс капсула, запал*)

ДЕТОНАЦИЯ ж; спец. детонация (бер шартлау йәки бәрелеү арқаһында бик тиз икенсе шартлау сығыу)

ДЕТОНИРОВАТЬ несов.; спец. детонация менән шартлау

ДЕТОРОЖДЕНИЕ с бала табыу (тыузырыу), бәпесләү

ДЕТОУБИЙСТВО с бала үлтереү

ДЕТОУБИЙЦА м и ж бала үлтереүсе

ДЕТРИТ м; мед. детрит (*сәсәк ауырыуына қаршы приивка йәһә өсөн препарат*)

ДЕТСАД м (*детский сад*) балалар баксаһы

ДЕТСКАЯ ж балалар бүлмәһе; **играть в детской** балалар бүлмәһендә уйнау

ДЕТСКИЙ, -ая, -ое 1. балалар ...ы; **детская литература** балалар әзәбиәте; **детские игры** балалар уйыны 2. бала ...ы; **детский голос** бала тауышы 3. балаларса, сабыйзарса, балалары ...ы, балалык ...ы, балаларға хас; **детское рассуждение** балаларса (балаларға хас) фекерләү ♦ **детский городок** балалар қаласығы; **детский мир** балалар доньяһы (*магазин*); **детский сад** см. **детсад**; **детское место** *анат.* һуңғылык, бала ятқыһы

ДЕТСТВО с бала сак, балалык вакыты, балалык, сабыйлык ♦ **впасть в детство** бала акылы инеү, акылы алмашынуы

ДЕТЬ сов. *кого-что*; разг. 1. куйыу, итеү, тығыу; **куда дели книгу?** китапты қайза куйзығыз? 2. *что (израсходовать)* тотоу, итеү; **не знать, куда деть деньги** аксаны қайза тоторға

белмәү **3.** *кого-что (поместить)* урынлаштырыу, куйыу ♦ *деть некуда* куйыр урын юк; **не знать куда глаза деть** күззе кайза йәшерергә белмәү (*оялыузан, аттыраузан*); **не знать куда руки деть** кулды кайза итергә белмәү (*уңай-һызыланузан*)

ДЁТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** (*исчезнуть, потерять*) югалыу, юк булыу; **куда дёлся карандаш?** кәләм кайза булды? **2.** (*скрыться от кого-чего-л.*) инеү, йәшенеү; **некуда дёться от стыда** оялыштан кайза инергә урын тапмау **3.** (*найти приют*) баш терәү, һыйыныу

ДЕ-ФАКТО *нареч.; книжн.* гәмәлдә, асылда **ДЕФЕКТ** *м* дефект, кәмселек, етешһезлек, етешһез (кәмселекле) ят

ДЕФЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое зәғиф (*физик йәки психик яктан*)

ДЕФЕКТНОСТЬ *ж* бозоклок, кәмселек; **дефектность детали** деталдең бозоклого

ДЕФЕКТНЫЙ, -ая, -ое кәмселекле, етешһезлекле

ДЕФЕКТОЛОГИЯ *ж* дефектология (*физик йәки психик яктан камил булмаған балаларҙы өйрәнеү, укытыу, тәрбиәләү тураһындағы фән*)

ДЕФИНИЦИЯ *ж; книжн.* кәҫка ғына аңлатма (төшөнсә) биреү, билдәләмә

ДЕФИС *м* дефис, һызыкса

ДЕФИЦИТ *м* **1.** (*убыток*) дефицит, зыян, зарар **2.** (*недостаток, нехватка*) дефицит, етешмәү, етешмәүлек; **дефицит милосердия** шәфҡәтлелек етешмәү **3.** (*дефицитная вещь*) дефицит (етмәгән) әйбер

ДЕФИЦИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*убыточный*) зарарлы, зыянлы **2.** дефицит(лы), етешмәгән, аз булған; **дефицитный товар** дефицит тауар

ДЕФОРМАЦИЯ *ж* деформация (*есемдең форманы йәки күләме үзгәреү*)

ДЕФОРМИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* формаһын үзгәртеү (бозоу); **деформировать колесб** тәгәрмәстең формаһын үзгәртеү

ДЕФОРМИРОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* формаһы үзгәреү (бозолоу) **2.** *несов.* *страд.* *от деформировать*

ДЕХКАНИН *м* и **ДЕХКАНКА** *ж* дихкан (*Урта Азия крәҫтиәне*)

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ *ж* децентрализация (**1.** *үзгә хакимияттең кайһы бер функцияларын урындағы хакимияткә тапшырыуы* **2.** *үзгәлтәреү системаһын йомшартма төшөү*)

ДЕЦИБЕЛ *м; физ.* децибел (*тауыш көсөн үлсәү берәмеге*)

ДЕЦИМЕТР *м* дециметр (*ун сантиметр*)

ДЕШЕВЕТЬ *несов.* осһозлану, арзанайыу, хақы төшөү

ДЕШЕВИЗНА *ж* арзан булыу, осһозлок, арзанлык; **дешевизна рынка** базарҙың арзан булыуы

ДЕШЁВКА *ж; разг.* **1.** бик арзан, осһоз, (бик) түбән хаклы; **продать по дешёвке** бик осһозға һатыу **2.** *перен., пренебр.* (*безкусица*) мәғәнәһез, буш, тоҙһоз (нәмә); **написать дешёвку** буш нәмә языу

ДЁШЕВО *нареч.* **1.** осһоз, арзан **2.** аһһат, еңел; **дёшево обходится** еңелгә тура килә ♦ **дёшево и сердито** осһоз за, шәп тә; **дёшево одёваться** аһһат китолоу; **дёшево стбить** бер тин тормай

ДЕШЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** осһоз(ло), арзан(лы); **дешёвые товары** арзан тауарҙар **2.** *перен.* мәғәнәһез, буш, осһоз, тоҙһоз; **дешёвые шүточки** мәғәнәһез шаяртғы; **дешёвый успех** осһоз уңыш

ДЕШИФРОВАТЬ *сов., несов.* *что* дешифровкалау, шифровкаһы табыу (табып укыу); **дешифровать текст** тексттың шифровкаһын табып укыу

ДЕ-ЮРЕ *нареч.; книжн.* де-юре (*юридик йәһәттән, рәсми рәҫеһтә, формаль яктан*)

ДЕЯНИЕ *с; высок.* эш; **великие деяния** бөйөк эштәр

ДЕЯТЕЛЬ *м* эшмәкәр; **государственный деятель** дәүләт эшмәкәре; **заслуженный деятель науки** атказанған фән эшмәкәре

ДЕЯТЕЛЬНО *нареч.* егәрле, ең һызғанһып, эшлекле рәүештә; **деятельно взяться за работу** эшкә ең һызғанһып тотонуу

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* эшмәкәрлек; **научная деятельность** ғилми эшмәкәрлек

ДЕЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эшмәкәр, эшлекле, егәрле; **деятельный человек** эшлекле кеше; **принимать деятельное участие** эшлекле катнашыу

ДЖАЗ *м* джаз (**1.** *күңел асыу, бейеү музыкаһы* **2.** *ошо музыкаһы уйнаған оркестр, йырсы*)

ДЖАЗОВЫЙ, -ая, -ое джаз ...ы; **джазовая музыка** джаз музыкаһы; **джазовый оркестр** джаз оркестры

ДЖЕЙРАН *м* йәйрән

ДЖЕМ *м* джем; **джем из яблок** алма джемы, алманан яһалған джем; **калиновый джем** балаң джемы

ДЖЕМПЕР *м* джемпер (*бәйләнгән яғаһыз кофта*)

ДЖЕНТЛЬМЕН *м* джентльмен (**1.** *Англияла юғары буржуаз-аристократик йәмғиәт куйған әхлак, тәртип кағизәләрен теңәл үтәүсә* **2.** *әзәпле, тәрбиәле, үзен тотма һәм килешле кейенә белгән кеше*); **слово джентльмена** джентльмен һүзе

ДЖЕНТЛЬМЕНСКИЙ, -ая, -ое джентльмендарса, джентльмен ...ы; **джентльменское слово** джентльмен һүзе ♦ **джентльменское соглашение** *дип.* дәүләттәрҙең үз-ара һөйләшәп килешеүе

ДЖЕРСИ и **ДЖЕРСИ** *с* *нескл.* джерси (*йөн йәки ебәк трикотаж тукыма һәм шунан тегелгән кейем*); **пальто из джерси** джерси пальто

ДЖЕРСОВЫЙ

ДЖЕРСОВЫЙ, -ая, -ое *разг.* джерси ...ы, джерсизан тегелгән; **джерсбвий костюм** джерси костюм

ДЖИГИТ *м* егер (*ат өстөндө ошта йөрөүсө*)

ДЖИГИТОВАТЬ *несов.* ат өстөндө ошта йөрөү

ДЖИГИТОВКА *ж см.* джигитовать

ДЖИН *м* джин (*артыштан яналган Англия аракчыы*)

ДЖИНН *м; миф.* ен; **добрый джинн** изге күнелле ен ♦ **выпустить джинна из бутылки** ендэрзе иреккө сыгаруу, усал көстөргө ирек биреү

ДЖИНСОВЫЙ и **ДЖИНСОВЫЙ**, -ая, -ое джинсы (*беше кизе-мамык тукыма һәм ошондай тукыманан тегелгән кейем*); **джинсовый материал** джинсы материал; **джинсовое платье** джинсы күлдөк

ДЖИНСЫ *только мн.* джинсы (*джинсы тукыманан тегелгән салбар*); **ходить в джинсах** джинсы кейеп йөрөү; **фирменные джинсы** фирма джинсыы

ДЖИП *м* джип (*1. еңел хәрби автомобиль 2. бэләкэй генә йөк машинаы төрө*)

ДЖИУ-ДЖИТСУ *с нескл.; спорт.* джиуджитсу (*япондарза кораллыз һакланыу һәм һөжүм итеү алымдары системаы*)

ДЖОНКА *ж; мор.* джонка (*Кытайза елкәле кәмә*)

ДЖУНГЛИ *только мн.* джунгли (*кеше үтә алмаслык һазлыклы, куйы тротик урман*) ♦ **закон джунглей** джунглизар кануны (*асыктан-асык көс кулланыу һәм башбаштакланыуға карата*)

ДЖУТ I *м* джут, һинд сүсе (*йүкәләр гаиләһенә караган бер йыллык үсемлек*)

ДЖУТ II *м* йот, йотлок (*мал кырылыу*)

ДЖУТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** джут ...ы; **джут-вые волокна** джут сүсе **2.** джут сүсенән -ган/-гән; **джутовый канат** джут сүсенән ишелгән аркан

ДЗОТ *м* дзот; **амбразура дзота** дзот амбразураы

ДЗЮДО *с нескл.; спорт.* дзюдо (*джиуджитсу алымдарына нигезләнгән ирекле стилдәге япон милли көрәше*)

ДЗЮДОЙСТ *м* дзюдосы

ДИАБАЗ *м* диабаз (*урамга түшиү өсөн һәм төзөү эштәрендә кулланыла торган каты тау токомо*)

ДИАБЕТ *м; мед.* диабет (*бәүел күп бүленеүгән гибәрәт ауырыу*); **сахарный диабет** (*канда шәкәрзең күбәйеүе*)

ДИАБЕТИК *м; разг.* диабет менән ауырыусы

ДИАГНОЗ *м; мед.* диагноз, ауырыузы билдәләү; **поставить диагноз** диагноз куйуу (*ауырыуын билдәләү*)

ДИАГНОСТ *м; мед.* диагнозсы, диагноз куйуусы

ДИАГНОСТИКА *ж* диагностика (*1. медицинаның диагноз куйуу методикаһын өйрәнә торган бүлгә 2. нимә менән ауырыузы билдәләү*)

ДИАГНОСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ауырыузы билдәләү ...ы, диагностик, диагноз куйуу ...ы; **диагностическое отделение** ауырыузы билдәләү бүлгә

ДИАГОНАЛЬ *ж* диагональ (*1. мат. күрмө-йөштөң йәки күп кырзың каршы мөйөштәрен тоташтырган тура һызык 2. кыя кырлы тукыма*) ♦ **по диагонали** (*идти, двигаться, располагаться*) кыя, кыялап, кыйғас, кыйғаслап (*барыу, хәрәкәт итеү, урынлашыу*)

ДИАГОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое диагональ, кыйык ...ы; **в диагональном направлении** кыйғаслап, кыйык йүнәлештә

ДИАГРАММА *ж* диаграмма (*айырым бер дүмәлдәрзең үз-ара мөнәсәбәтен күрһәтеүе һызма йәки таблица*); **диаграмма роста сельского хозяйства** ауыл хужалыгы үсеше диаграммаы

ДИАКРИТИЧЕСКИЙ: **диакритический знак** *лингв.* диакритик билдә (*бер үк хәрәф менән билдәләнгән ике өндө бер-беренән айырыр өсөн хәрәфтең өстөнә йәки астына куйыла торган билдә, мәс., “е” өстөндәге ике нөктә*)

ДИАЛЭКТ *м; лингв.* диалект, ерле һөйләш; **южный диалект** көньяк диалект; **изучать диалекты** диалекттарзы өйрөнөү

ДИАЛЕКТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв. см.* диалектный

ДИАЛЕКТИЗМ *м; лингв.* диалектизм (*әзәби телгә шүндәй зә булһа бер диалекттан алынган һүзәр йәки һүзбәйләнештәр*)

ДИАЛЭКТИК *м; филос.* диалектик (*диалектик фәлсәфәне өйрәнәүе йәки яклауы*)

ДИАЛЭКТИКА *ж* диалектика (*1. фәлс. тәбиғәт, йәмғиәт һәм фекерләү процессының йәки үсешенә дөйөм канундарын өйрәнәүе фәлсәфәүи фән 2. тәбиғәт, йәмғиәт һәм фекер үсеше процессы*)

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалектик; **диалектический материализм** диалектик материализм

ДИАЛЭКТНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* диалект ...ы, һөйләш ...ы; **диалектные особенности** диалект үзенсәлектәрә

ДИАЛЕКТОЛОГ *м; лингв.* диалектолог, диалектология буйынса белгес

ДИАЛЕКТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* диалектологик, диалектология ...ы; **диалектологический атлас** диалектологик атлас; **диалектологическая экспедиция** диалектологик экспедиция

ДИАЛЕКТОЛОГИЯ *ж; лингв.* диалектология (*тел ылеменәң диалекттарзы, һөйләштәрзе өйрәнә торган бүлгә*)

ДИАЛОГ *м* диалог (1. ике йэки бер нисэ кешенең кара-каршы һөйләшеү форманы 2. эзбэ эсэрзэ ике кешенең энгәмәнән савылдырган өлөш)

ДИАЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое диалогик; *диалогическая речь* диалогик телмәр

ДИАМАТ *м*; *разг.* (диалектический материализм) диамат (диалектик материализм)

ДИАМЕТР *м*; *мат.* диаметр (тиңэрәктен арқыры озонлово)

ДИАМЕТРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое диаметральный; *диаметральная плоскость* диаметральный ясылык ♦ *диаметральная противоположность* бер-берененә капма-каршылык, бер-берененә окшаманлык

ДИАПАЗОН *м* 1. *муз.* диапазон (йырсының йэки айырым музыка коралының тауыш киңлеге) 2. *перен.*, *книжн.* күләм, киңлек, колас, зурлык; *диапазон знаний* белем киңлеге (тәрәнлеге)

ДИАПОЗИТИВ *м*; *фото.* диапозитив (проектор фонарь менән күрһәтеү өсөн быялага йэки плёнкага төшөрөлгән фотопүрәт)

ДИАТЕЗ *м*; *мед.* эсπε, диатез (организмдың кайһы бер ашамлыктарға, бигерәк тә шәрбәткә кире реакцияһы, күберәк балаларға була); *малышү нельзя давать сладкое* — у негб диатез баләкәскә шәрбәт бирергә ярамай — уның эсπεне калка

ДИАТЕРМИЯ *ж*; *мед.* диатермия (берей аззаны дауалау максатында югары йышылыктағы электр тогы менән йышытыу)

ДИАТОНИЧЕСКИЙ: *диатоническая гамма* *муз.* диатоник гамма (бер тондан икенсе тонга күсеү)

ДИАФІЛЬМ *м* диафильм (диапозитивтардан төзөлгән фильм)

ДИАФРАГМА *ж* диафрагма (1. *анат.* күкрәк эсен корһактан айырып торған шаршау 2. *опт.* фотоаппаратта һ.б. оптик приборларға уртаһы киңәйеп асыла, йә тарайып ябыла торған тимер шаршау)

ДИВАН I *м* (род мебели) диван

ДИВАН II *м* диван (1. *ушк.* Төркиелә солтан тирәндендә югары дәрәжәле түрәләр кәңшә 2. *әз.* Көнсығыш шагирзариның шагирзәр йыһынтығы)

ДИВАН-КРОВАТЬ *м* диван-карауат

ДИВЕРГЕНТ *м*; *лингв.* дивергент (1. өндөң фонологик варианты 2. бер өндән айырылып, үз аллы үсешеп киткән ике өндөң береһе, мәс., украин телендә “кин”/“көн”)

ДИВЕРГЕНЦИЯ *ж*; *лингв.* дивергенция (өндәрҙең һүзгәге урынһына карап әйтелештә үзгәреше, вариант биреше)

ДИВЕРСАНТ *м* диверсант, диверсия яһаусы

ДИВЕРСАНТСКИЙ, -ая, -ое диверсант ...ы; *диверсантское снаряжение* диверсант корамалдары

ДИВЕРСИОННЫЙ, -ая, -ое диверсион, диверсия ...ы; *диверсионная группа* диверсион төркөм; *диверсионные действия* диверсия эштәре

ДИВЕРСИЯ *ж* диверсия (хәрби йэки хөкүмәт объектһы бозоп, эилектән сыгарып, зыян яһау)

ДИВЕРТИСМЕНТ *м* дивертисмент (спектаклгә, концертка өстәмә рәңгештә бирелгән музыкаль йэки драматик номерҙар)

ДИВИДЕНД *м*; *эк.* дивиденд (предприятиеһың йыллык табышынан пайсыларына пайһының күләменә карап бирелә торған табыш)

ДИВИЗИОН *м* дивизион (1. хәрб. артиллерия, бронетанк, кавалерия частарындағы әскәри берәмек 2. *диңг.* бер титта булған каратарзың берләшмәһе)

ДИВИЗИОННЫЙ, -ая, -ое дивизион, дивизия ...ы; *дивизионная артиллерия* дивизия артиллерияһы

ДИВИЗИЯ *ж*; *воен.* дивизия; *танковая дивизия* танк дивизияһы

ДИВИТЬСЯ *несов.*; *разг.* гәжәпләнеү, таңкалыу, иҫ китеү; *я дивился егб терпению* уның сызамлыгына миңнең иҫем китә ине

ДИВНЫЙ, -ая, -ое 1. һокланғыс, матур, бик шәп; *дивный голос* һокланғыс тауыш 2. *разг.*, *уст.* (удивительный) гәжәп, гәжәйеп, иҫ киткес, һокландыргыс, гәжәп матур; *дивный мост* иҫ киткес күпер

ДИВО *с*; *разг.* белмәгән-күрмәгән нәмә, гәжәп (иҫ киткес) хәл; *слышать про диво* гәжәп хәл тураһында ишетеү ♦ *диво дивное* иҫ киткес, гәжәп нәмә (күренеш); *диву даться* гәжәпләнеү, иҫ китеү; *на диво* иҫ киткес, гәжәйеп

ДИВЧИНА *ж*; *прост. см.* дёвушка

ДИДАКТИКА *ж* 1. дидактика (педагогиканың укытыу йөкмәткеһе, ысулдары һәм формалары тураһындағы бүлгә) 2. өгөт-нәсихәт

ДИДАКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. дидактик, дидактика ...ы; *дидактические принципы* дидактик принциптар 2. өгөт-нәсихәтле, өгөтлө; *дидактическая беседа* өгөт-нәсихәтле әңгәмә; *дидактическая литература* өгөт-нәсихәтле әзәбиәт

ДИЕЗ *м*; *муз.* диез (музыкаль тауыштың ярты тоны)

ДИЕТА *ж* диета, дөрөс тукланыу; *соблюдать диету* диета тотуу

ДИЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое диетик, диета ...ы, еңел; *диетическая столовая* диетик ашхана; *диетическая пища* еңел азык

ДИЕТОЛОГ *м* диетолог, дөрөс тукланыу белгесе

ДИЗАЙН *м* дизайн (1. сәнәгәттә сығарылған әйберҙәрҙең художестволы проектланыуы 2. дизайн тураһындағы сәнәгәт бүлгә һәм фән)

ДИЗАЙНЕР *м* дизайнер (сәнәгәт сығара торған әйберҙәрҙең нәфис эшләнешен тәъмин итеүсе рәссам-конструктор)

ДИЗЕЛЬ

ДИЗЕЛЬ *м* дизель

ДИЗЕЛЬ-ЭЛЕКТРОХОД *м* дизель-электроход

ДИЗЕНТЕРИЙНЫЙ, -ая, -ое дизентерия ...ы; **дизентерийные палочки** дизентерия таяксалары (*микробтары*)

ДИЗЕНТЕРИЯ *ж* дизентерия (*йогошло каты эс китеү ауырыуы*)

ДИКАРКА *ж см. дикарь* 1, 2

ДИКАРЬ *м* 1. вәхши, кырагай 2. *разг. (нелюдимый, застенчивый)* кырыс, кырагай (бик оялсан) кеше 3. *разг.* путёвкахыз курортка барган кеше

ДИКИЙ, -ая, -ое 1. кырагай, кыр; **дикие животные** кырагай хайуандар (йәнлектәр) 2. кыр ...ы; **дикие гуси** кыр каззары; **дикий лук** йыуа 3. вәхши, кырагай; **дикие племена** вәхши кабиләләр 4. аулак, тын, кеше аягы басмаган; **дикая природа** кеше аягы басмаган тәбигәт 5. *перен.* тупас, кырагай; **дикие нравы** кырагай гәзәттәр 6. *перен.* сәйер, акылга һыймаган; **дикая мысль** акылга һыймаган фекер 7. *перен., разг.* кырыс, кырагай; **дикий ребёнок** кырыс бала 8. *разг.* иҗ киткес; **дикий восторг** иҗ киткес шаглык ♦ **дикий камень** бик каты (*күбөһенсә, хоро төстөгө*) тау токомо; **дикое мясо** яман ит (*төзәлеп килгән яраның тукымаларында барлыкка килгән иш*)

ДИКОБРАЗ *м* дикобраз (*аркаһы, кабыраһы озон, каты энәләр менән капланған киме реүсе хайуан*)

ДИКОВИНА и **ДИКОВИНКА** *ж; разг.* гәжәп сәйер нәмә (йән эйәһе), ят нәмә, хәл-күренеш; **это что за диковина!** был ниндәй сәйер нәмә! ♦ (*не*) **в диковину** иҗ киткес нәмә (түгел), иҗ киткес яңылык (түгел)

ДИКОВИННЫЙ, -ая, -ое *разг.* гәжәп, сәйер, иҗ киткес; **диковинные рыбы** гәжәйеп балыктар; **диковинный случай** иҗ киткес (сәйер) вақиға

ДИКОРАСТУЩИЙ, -ая, -ее кыр ...ы, кырза үскән, кырагай; **дикорастущие лекарственные травы** кырагай дарыу үләндрә

ДИКОСТЬ *ж* 1. кырагайлык, вәхшилек, варварлык 2. *перен. (грубость, необузданность)* сикһез тупаслык, тотанакһызлык, дыуамаллык, кырагайлык 3. *перен. (застенчивость)* кырыслык, оялсанлык, тартынуусанлык

ДИКТАНТ *м* диктант; **контрольный диктант** контроль диктант; **писать диктант** диктант языу

ДИКТАТ *м* диктат (*көслө илдең көшөзөрәк илгә үзенең талаттарын тағыуы*)

ДИКТАТОР *м* диктатор (*идара итеүгә сикһез власть куллануусы*)

ДИКТАТОРСКИЙ, -ая, -ое диктаторлык ...ы, диктатор ...ы; **диктаторская власть** диктаторлык власы

ДИКТАТОРСТВО *с* диктаторлык

ДИКТАТОРСТВОВАТЬ *несов.* диктаторлык итеу

ДИКТАТУРА *ж* диктатура (*көскә таянған, бер ни менән дә сикләнмәй өстөнлөк итеүгә власть*); **военная диктатура** хәрби диктатура ♦ **диктатура пролетариата** пролетариат диктатураһы

ДИКТОВАТЬ *несов. что* 1. әйтеп (укып) яззыруу, әйтеп тороу; **диктовать текст** тексты укып яззыруу 2. үтәргә мәжбүр итеу, көсләп тағыу, кушыу; **диктовать условия** шарттарзы көсләп тағыу; **диктовать свою волю** үз ихтыярыңды көсләп тағыу

ДИКТОВАТЬСЯ *несов. страд. от диктовать* **ДИКТОВКА** *ж* 1. *см. диктовать* 1; 2. *разг. (диктант)* әйтеп яззыруу ♦ **под диктовку** чью кемдеңдер кушыуы буйынса, мәжбүри рәүешгә

ДИКТОР *м* диктор; **диктор телевидения** телевидение дикторы

ДИКТОФОН *м* диктофон (*һөйләү телмәрен яза торған аппарат*)

ДИКТОФОННЫЙ, -ая, -ое диктофон ...ы; **диктофонная запись** диктофон язмаһы

ДИКЦИЯ *ж* дикция, әйтелеш, әйтеләү рәүеше; **егб дикция** чёткая уның дикцияһы бик асык

ДИЛЕММА *ж* дилемма (1. *лог. бер-берегенә капма-каршы ике фекергә эсенә алған һәм өсөнсөнөнөң булуына мөмкинлек калдырмаған полемик дәлил* 2. *капма-каршы ике хәлдең беренен генә һайлап алыу кыйынлығы*)

ДИЛЕТАНТ *м* и **ДИЛЕТАНТКА** *ж* дилетант (*махсус әзерлеге булмаған, системалы белемһез көйө фән йәки сәнғәт менән шөгөлләнәүсе*)

ДИЛЕТАНТИЗМ *м* и **ДИЛЕТАНТСТВО** *с* дилетантлык (*берәй нәмәгә, хәлгә дилетанттарса карап*)

ДИЛЕТАНСКИЙ, -ая, -ое дилетант ...ы, дилетанттарса; **дилетантские суждения** дилетанттарса фекерләү (фекер йөрөтөү)

ДИЛИЖАНС *м; уст.* дилижанс (*пассажирзәр һәм почта йөрөтә торған зур, ябыулы арба*)

ДИЛОГИЯ *ж; лит.* дилогия (*бер авторзың уртак сюжетлы ике китаптан торған әсәр*)

ДИНА *ж; физ.* дина (*механикала көс үлсәү берәмеге*)

ДИНАМИЗМ *м* динамизм (*хәрәкәттең көсө, һығылмалығы*)

ДИНАМИК *м* динамик (1. *көслө электрик репродуктор* 2. *һөйл. өй радиоалғысы*)

ДИНАМИКА *ж* 1. динамика (*механиканың есемдәр хәрәкәте канундарын өйрәнәүгә бүлгә* 2. динамика, үсеш (*берәй күренештең үсәүгә, үзгәрәүгә, хәрәкәт*); **динамика исторических событий** тарихи вақиғалар үсеше 3. *перен.* үсеш көсө, һығылмалылығы; **динамика сюжета романа** роман сюжеты үсешенә һығылмалылығы

ДИРИЖИРОВАНИЕ

ДИНАМИТ *м* динамит (*шартлаткыс матдә*)
ДИНАМИТНЫЙ, -ая, -ое динамит ...ы; **динамитный склад** динамит склады

ДИНАМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** динамика ...ы, динамик; **динамическая теория** динамика теорияһы; **динамическая геология** динамик геология **2.** *см.* **динамичный**

ДИНАМИЧНОСТЬ *ж* хәрәкәтсәнлек, кызыулыҡ, киҫкенлек; **динамичность диалог** әңгәмәнен кызыулығы

ДИНАМИЧНЫЙ, -ая, -ое хәрәкәтсел, хәрәкәтсән, хәрәкәттең кыркыулығы (киҫкенлеге), киҫкен (кыркыу) хәрәкәтле; **динамичный танец** кыркыу хәрәкәтле бейеу

ДИНАМО *с* нескл.; *уст.* динамо (*электр тогы эшләп сығара торған двигатель, генератор*)

ДИНАР *м* динар (*Кувейт, Ирак, Тунис һ.б. илдәрҙәге акса берәмеге*)

ДИНАСТИЯ *ж* **1.** династия (*бер үк нәселдән килгән батшалар*); **династия Романовых** Романовтар династияһы **2.** *перен.* династия, нәсел; **династия дөбөнщикова** домнала эшләүселәр династияһы

ДИНГО *м* нескл. динго (*Австралияла йәшәүсе кырағай эт*)

ДИНОЗАВР *м* динозавр

ДИН(Ь)-ДИН(Ь), ДИН(Ь)-ДОН, ДИНЬ-БОМ *межд.* сең-сең, сың-сың (*кыңғырау һ.б. тауышы*)

ДИОД *м; физ.* диод

ДИОПТРИЯ и **ДИОПТРИЯ** *ж; опт.* диоптрия (*линзаның оптик көсөн үлсәү берәмеге*)

ДИОРАМА *ж* диорама (**1.** *үтә киремәле тукыманың йәки тонок быяланың ике ягына ла төшөрөлгән картина* **2.** *алғы планына күләмле нәмәләр куйып яһалган зур ярым түңәрәк картина*); **диорама Севастопольской битвы** Севастополь һуғышы диорамаһы

ДИПКОРПУС *м* (*дипломатический корпус*) дипломаттар корпусы

ДИПКУРЬЕР *м* (*дипломатический курьер*) дипломатик курьер; **раббтаты дпккурьером** дипломатик курьер булып эшләү

ДИПЛОМ *м; в разн. знач.* диплом; **диплом кандидата наук** фән кандидаты дипломы; **диплом лауреата конкурса** конкурс лауреаты дипломы; **защищать диплом** диплом яклау

ДИПЛОМАНТ *м* и **ДИПЛОМАНТКА** *ж* дипломант; **дипломант фестивал** пәсни йыр фестивалде дипломанты

ДИПЛОМАТ *м* **1.** дипломат, илсе; **раббтаты дипломатом** илсе булып эшләү **2.** *разг.* дипломат (*ошта эш итеүсе*); **он хорбший дипломат** ул якшы дипломат

ДИПЛОМАТИКА *ж; ист.* дипломатика (*тарих фәнендә акттарзың форманын һәм йөкмәткеһен өйрәнә торған ярзамсы дисциплина*)

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** дипломатик, дипломаттар ...ы, илселек ...ы; **дипломатические переговоры** дипломатик һөйләшеүҙәр; **дипломатический корпус** дипломаттар корпусы; **дипломатическое представительство** илселек вәкәләтлеге **2.** *перен.* аҡыллы, ошта, үз-ара килешеп; **дипломатическое решение вопроса** мәсьәләне үз-ара килешеп хәл итеу

ДИПЛОМАТИЧНОСТЬ *ж* дипломаттарса ошталыҡ; **дипломатичность разговора** дипломаттарса һөйләшеү ошталығы

ДИПЛОМАТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **дипломатический** **2**

ДИПЛОМАТИЯ *ж* **1.** дипломатия (*хөкүмәттәрҙең халыҡ-ара сәйәсәт өлкәһендәге эшмәкәрлеге*) **2.** *разг.* дипломатия, ошталыҡ, сослоқ (*мөнәсәбәттәрҙә*)

ДИПЛОМИРОВАННЫЙ, -ая, -ое дипломлы, дипломы булған; **дипломированный инженер** дипломлы инженер

ДИПЛОМНИК *м* и **ДИПЛОМНИЦА** *ж* дипломсы, диплом язгусы (эшләүсе)

ДИПЛОМНЫЙ, -ая, -ое диплом ...ы; **дипломный проект** диплом проекты; **дипломная работа** диплом эше

ДИРЕКТИВА *ж* директива, күрһәтмә; **директивы съезда** съезд директивалары

ДИРЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** директив, йүнәлтәүсе; **директивные указания** директив күрһәтмәләр; **директивный план** директив план **2.** *перен.* кәтги; **директивный тон** кәтги тон

ДИРЕКТОР *м* директор; **директор завода** завод директоры

ДИРЕКТОРИСА *ж; разг.* директриса, директор катын-кыз

ДИРЕКТОРАТ *м* директорат (*зур ойошмаларҙа баш директор етәкселегендә эш итеүсе директорҙар коро*)

ДИРЕКТОРСКИЙ, -ая, -ое директор ...ы, директорлык; **директорский кабинет** директор кабинеты

ДИРЕКТОРСТВО *с; разг.* директорлык; **время его директорства** уның директорлык осоро

ДИРЕКТОРСТВОВАТЬ *несов.; разг.* директорлык итеу, директор булып эшләү

ДИРЕКЦИЯ *ж* дирекция; **дирекция института** институт дирекцияһы; **распоряжение дирекции** дирекция әмере

ДИРИЖАБЛЬ *м* дирижабль; **летать на дирижабле** дирижаблдә осоу

ДИРИЖЁР *м; муз.* дирижёр; **дирижёр оркестра** оркестр дирижёры

ДИРИЖЁРСКИЙ, -ая, -ое дирижёр ...ы, дирижёрлык; **дирижёрская палочка** дирижёр таяғы; **дирижёрский пульт** дирижёр пульта

ДИРИЖИРОВАНИЕ *с* дирижёрлык итеу; **дирижирование оркестром** оркестр менән дирижёрлык итеу

ДИРИЖИРОВАТЬ

ДИРИЖИРОВАТЬ *несов. чем и без доп.* дирижёрлык итеү; **дирижировать** *хбром* хор менэн дирижёрлык итеү

ДИРХЕМ *м* дирхам (*Марокко акса берэмеге*)

ДИСГАРМОНИРОВАТЬ *несов. 1. муз.* аһәңһез (гармонияһыз) булыу, гармонияһыз яңғырау **2. перен.** килешмәү, ярашмау, бармау

ДИСГАРМОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *муз.* дисгармоник, көйһез, гармонияһыз, яңғырашһыз, аһәңһез; **дисгармоническая музыка** аһәңһез музыка

ДИСГАРМОНИЯ *ж 1. муз.* дисгармония, гармония бозолоу, гармонияһызлык, аһәңһезлек **2. перен.** килешмәү, ярашмау, тап килмәү; **дисгармония в сочетаниях цветов** төстәрҙең үз-ара тап килмәүе

ДИСК *м 1. (круглая деталь)* диск, тәрилкә **2. спорт.** диск; **метание диска** диск ыргытыу **3. воен.** диск; **диск автомата** автомат дискиһы **4. астр.** түңәрәк, йөз; **диск Луны Ай йөзө**

ДИСКАНТ *и уст.* **ДИСКА́НТ** *м; муз.* дискант (**1. балаларға хас сағыу тауыш 2. шундай тауыш менән йырлаусы**)

ДИСКАНТОВЫЙ, -ая, -ое дискант; **дискант-бвая партия** дискант партия

ДИСКВАЛИФИКАЦИЯ *ж 1.* дисквалификация, квалификацияһын юғалтыу (мәхрүм итеү); **дисквалификация врача** врачты квалификацияһызлау **2. спорт.** квалификацияһынан мәхрүм итеү

ДИСКВАЛИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* квалификацияһызлау, квалификацияһынан мәхрүм итеү; **дисквалифицировать юриста** юристы квалификацияһызлау

ДИСКВАЛИФИЦИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** квалификацияһызлану, квалификацияһын юғалтыу **2. несов. страд. от дисквалифицировать**

ДИСКОВБЛ *м; спорт.* диск ыргытыусы **ДИСКОВЫЙ**, -ая, -ое дискилы, тәрилкәле; **диск-овая борона** дискилы тырма; **диск-овый автомат** дискилы автомат

ДИСКОТЕКА *ж* дискотека (**1. еңел музыка эсәрҙеренән торған грампластинкалар йыйынтығы 2. шул музыканы тыңлау өсөн йәштер клубы**); **ходить на дискотеку** дискотекаға йөрөү

ДИСКРЕДИТАЦИЯ *ж* абруй төшөү, дәрәжәһе кәмеү, абруйына тап төшөү; **дискредитация идеи** идеяның абруйы төшөү

ДИСКРЕДИТИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* абруйын төшөрөү, дәрәжәһенә (абруйына) тап төшөрөү; **дискредитировать правительство** хөкүмәтгән абруйын төшөрөү

ДИСКРЕТНЫЙ, -ая, -ое дискрет (*өзөк-өзөк, эзлекле булмаған*); **дискретные элементы** дискрет элементтар; **дискретная величина** *мат.* дискрет дүмәл

ДИСКРИМИНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое дискриминацион; **дискриминационная политика** дискриминацион сәйәсәт

ДИСКРИМИНАЦИЯ *ж* дискриминация (*хокуктарҙы кысғыу; сикләп, тигез хокук бирмәү*); **расовая дискриминация** раса дискриминацияһы

ДИСКРИМИНИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* тигез хокук бирмәү, хокуктарҙы кысғыу (*сикләү*)

ДИСКРИМИНИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от дискриминировать*

ДИСКУССИОННЫЙ, -ая, -ое дискуссон, бәхәслә, дискуссия ...ы, бәхәс ...ы; **дискуссионный клуб** дискуссия клубы

ДИСКУССИРОВАТЬ *несов. см. дискутировать*

ДИСКУССИЯ *ж* дискуссия, бәхәс, һүз көрәштерәү; **научная дискуссия** гилми бәхәс; **участвовать в дискуссии** бәхәстә катнашыу

ДИСКУТИРОВАТЬ *и ДИСКУССИРОВАТЬ* *несов. что, о чём* бәхәсләшеү, һүз көрәштерәү

ДИСЛОКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое дислокация ...ы, дислокацион; **дислокационный план** дислокация планы

ДИСЛОКАЦИЯ *ж 1. воен.* дислокация, урынлашыу, урын алыу **2. мед.** урынынан күсеү (тайыу, сығыу) (*берәй ағзаның, һөйәктең*) **3. геол.** үз урынынан күсеү (шыуыу)

ДИСЛОЦИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что; воен.* урынлаштырыу

ДИСПАНСЕР *м* диспансер; **туберкулёзный диспансер** туберкулёз диспансеры

ДИСПАНСЕРИЗАЦИЯ *ж* диспансеризация, диспансерлаштырыу (*диспансерҙар аша һаулыҡ һаҡлау саралары үткәреү системалы*)

ДИСПАНСЕРНЫЙ, -ая, -ое диспансер ...ы; **диспансерное наблюдение** диспансер күзәтеүе; **диспансерный метод** диспансер ысулы

ДИСПЕСИЯ *ж; мед.* диспесия, ашказан эшләмәү (*ашказандың, эсәктәрҙең функцияһы бозолоу*)

ДИСПЕРСИОННЫЙ, -ая, -ое спец. дисперсион, дисперсия ...ы; **дисперсионный анализ** дисперсион анализ ♦ **дисперсионная среда** дисперсия мөхите (*яктылыҡтың призма аша үткәндә айырым спектр төстәрәнә таркалыуы*)

ДИСПЕРСИЯ *ж; спец.* дисперсия; **дисперсия минеральных солей в почве** гупрактағы минераль тоздарҙың таркалыуы

ДИСПЕРСНЫЙ, -ая, -ое спец. онталған, онтак хәлгә килгән ♦ **дисперсная фаза** *спец.* дисперсион (дисперслы) фаза (*бер төрлө каты матдәнең, шыйыҡлыҡтың йәки газдың бик ныҡ ваҡланһын, тирә-йүн мөхиткә бер тигез таралыуы*)

ДИСПЕТЧЕР *м* диспетчер (*транспорт хәрәкәте, айырым предприятиелар эше менән үзәк пункттан идара итеүсе*); **станционный диспетчер** станция диспетчеры

ДИСЦИПЛИНИРОВАТЬСЯ

ДИСПЕТЧЕРИЗАЦИЯ ж диспетчерлаштырыу, үзәкләштерәу (*етештерегә һ.б. эшмәкәрлеккә контроль, идара итеү*)

ДИСПЕТЧЕРСКИЙ, -ая, -ое диспетчер ...ы, диспетчерлык ...ы; **диспетчерская служба** диспетчер хезмәте; **диспетчерский пункт** диспетчер пункты

ДИСПОЗИЦИЯ ж; *воен.* диспозиция (1. *караптарзың якорга торғандағы урынлашыу тәртібе* 2. *гәскәрзәрзе, флотты һуғыш кырында туктаған, торған ерендә урынлаштырыу тәртібе*); **диспозиция полковой артиллерии** полк артиллерияһының диспозицияһы

ДИСПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТЬ ж пропорцияһызлыҡ, ярашмаусанлыҡ

ДИСПРОПОРЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое диспропорциональ, диспропорция ...ы, пропорцияһыз; **диспропорциональное расположение домов** өйзәрзең пропорцияһыз урынлашыуы

ДИСПРОПОРЦИЯ ж пропорцияһызлыҡ, ярашмаусанлыҡ; **диспропорция в развитии народного хозяйства** халыҡ хужалығы үсешендәге пропорцияһызлыҡ

ДИСПУТ м диспут, бәхәс; **литературный диспут** әзәби диспут

ДИСПУТИРОВАТЬ *несов.*; *уст.* диспутта катнашыу, бәхәскә инеү

ДИССЕРТАБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое диссертацияға яраҡлы, диссертация язырлыҡ; **диссертательная тема** диссертацияға яраҡлы тема

ДИССЕРТАНТ м и **ДИССЕРТАНТКА** ж диссертант, диссертация язуысы (яклаусы)

ДИССЕРТАЦИЯ ж диссертация; **кандидатская диссертация** кандидаттыҡ диссертацияһы; **защитить диссертацию** диссертация яклау

ДИССИДЕНТ м 1. *уст.* (тот, кто отступает от господствующего в стране вероисповедания) мөртәт, диндә ташлаусы, диндән ситләшеүсе 2. (*инакомыслящий*) диссидент (*илдә йәмғиәттә хөкөм һөргән идеология менән риза булмаған кеше*)

ДИССИМИЛЯТИВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* диссимилиатив (*яңғырау өндөң һаңғыраулашкан варианты*); **диссимилиативный процесс** диссимилиатив процесс

ДИССИМИЛЯЦИЯ ж 1. *лингв.* диссимилиация, ойшмаусылыҡ (*йәнәшә торған ике тартынкының бер-береһенә тәъсир итмәңе*) 2. *биол.* таркалыу (*катмарлы органик матдәләрзең организмда үзләштерелен таркалыуы*)

ДИССОНАНС м 1. *муз.* диссонанс, гармонияһызлыҡ, аһәңһезлек 2. *перен.* килешмәү, ярашмау, тура килмәү

ДИССОНИРОВАТЬ *несов.*; *муз.* аһәңһез яңғырау, гармонияһыз яңғырау

ДИСТАНЦИОННЫЙ, -ая, -ое дистанцион, дистанция ...ы, алыстан; **дистанционная трубка** дистанцион торба (*снарядтың шартлау алышлығын билдәләүсе*); **дистанционный начальник** дистанция башлығы

ДИСТАНЦИЯ ж 1. дистанция, ара, аралыҡ, алышлыҡ; **бег на короткую дистанцию** кысқа араға йүгерәү 2. (*участок на ж.д.*) дистанция; **начальник дистанции** дистанция башлығы

♦ **сойти с дистанции спорт.** ярыштан сығыу

ДИСТИЛЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое дистиллирланған, дистилляцияланған, кыуып тазартылған; **дистиллирванная вода** дистиллирланған һыу

ДИСТИЛЛИРОВАТЬ *сов., несов.* что дистиллирлау, дистилляция яһау, кыуып тазартыу, сафландырыу; **дистиллировать воду** һыуызы дистиллирлау

ДИСТИЛЛЯТ м дистиллят (*кыуып тазартылған шыйыҡлыҡ*); **бензин, керосин** — **дистилляты** нефти бензин, кәрәсин — нефть дистилляттары

ДИСТИЛЛЯТОР м дистиллятор, кыуыу аппараты

ДИСТИЛЛЯЦИЯ ж *см.* дистиллировать

ДИСТРОФИК м; *разг.* дистрофик, дистрофия менән ауырыусы

ДИСТРОФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дистрофик; **дистрофическое состояние** дистрофик хәл

ДИСТРОФИЯ ж дистрофия (*азғалар һәм тукымаһар туклануының бозлоуы*); **дистрофия сердечной мышцы** йөрәк ите(нен) дистрофияһы

ДИСЦИПЛИНА I ж дисциплина, тәртип; **воинская дисциплина** хәрби дисциплина; **дисциплина в школе** мәктәптәге тәртип; **соблюдать дисциплину** тәртип һаҡлау

ДИСЦИПЛИНА II ж дисциплина, фән, укыу (өйрәнәү) фәне; **исторические дисциплины** тарих фәндәре

ДИСЦИПЛИНАРНЫЙ, -ая, -ое дисциплина ...ы, дисциплинар; **дисциплинарный устав** дисциплинар устав; **дисциплинарное взыскание** дисциплинар яза ♦ **дисциплинарная рота (часть)** дисциплинар рота (часть)

ДИСЦИПЛИНИРОВАННОСТЬ ж тәртипле булыу; **дисциплинированность учеников** укыусыларзың тәртипле булыуы

ДИСЦИПЛИНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое тәртипле, дисциплиналы; **дисциплинированный служащий** тәртипле хезмәткәр; **дисциплинированный класс** тәртипле синьф

ДИСЦИПЛИНИРОВАТЬ *сов., несов.* кого-что тәртипкә өйрәтәү (күнектерәү); **дисциплинировать солдат** һалдаттарзы тәртипкә күнектерәү

ДИСЦИПЛИНИРОВАТЬСЯ *сов., несов.* тәртипкә өйрәнәү (күнегәү)

ДИТЯ

ДИТЯ с бала ♦ **дитя природы** тэбигэт балаһы (*тэбигэткэ якын, тэбигэт косағында цқан кеше, халык*)

ДИФИРАМБ м дифирамб (1. *Боронго Грецияла Дионис аллаһы хормәтенә мактау хоры* 2. *иц китеп, үтә мактау*) ♦ **петь дифирамбы кому-чему** күккә күтәрәү, үтә мактау

ДИФИРАМБИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дифирамбик, мактау ...ы; **дифирамбические стихи** дифирамбик шигырзар, мактау шигырзары

ДИФТЕРИЙНЫЙ, -ая, -ое дифтерия ...ы; **дифтерийные палочки** дифтерия таяксалары

ДИФТЕРИТ м; *разг. см. дифтерия*

ДИФТЕРИЯ ж; *мед.* дифтерия (*күберәк балаларга булган йовошло тамак ауырыуы*)

ДИФТОНГ м; *лингв.* дифтонг (*куш һузынкы өн*)

ДИФТОНГИЗАЦИЯ ж; *лингв.* дифтонгылашыу, дифтонгыга әйләнеү

ДИФТОНГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дифтонгик; **дифтонгические сочетания звуков** өндәрзән дифтонгик кушылмалары

ДИФФЕРЕНЦИАЛ м; *мат., тех.* дифференциал; **дифференциал автомобиля** автомобиль дифференциалы

ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. *мат.* дифференциаль; **дифференциальное уравнение** дифференциаль тигезләмә 2. *перен.* төрлө, дифференциаль; **дифференциальная рента** дифференциаль рента

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ж дифференциация, бүлеү, айырыу, бүленеү, айырылыу

ДИФФЕРЕНЦИРОВАТЬ *сов., несов.* 1. *кого-что (разграничить)* айырыу, бүлеү, ваклау, таркатуу, дифференциация яһау 2. *что; мат.* дифференциал табуу

ДИФФЕРЕНЦИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* дифференциялануу, айырылыу, бүленеү, төрлө элементтарга таркалыу 2. *несов. страд. от дифференцировать*

ДИФФУЗИОННЫЙ, -ая, -ое *физ.* диффузия ...ы; **диффузионный процесс** диффузия процессы

ДИФФУЗИЯ ж; *физ.* диффузия, аралашуу, катнашыу; **диффузия газов** газдар диффузияһы

ДИФФУЗНЫЙ, -ая, -ое *спец.* диффузия ...ы, аралашкан, кушылган, катнашкан, һүрәнке, шыйык; **диффузный свет** һүрәнке (тонок) яткылык

ДИЧАТЬ *несов.* 1. кырагайлануу, кырагай хәлгә килеү; **сад дичает** бакса кырагайлана бара 2. кырыслануу, (кешенән) тартынуу, ситләшеү

ДИЧИТЬСЯ *несов. кого-чего и без доп.; разг.* тартынуу, ситләшеү, хасыу; **дичиться посторонних** сит кешеләрзән тартынуу

ДИЧОК м 1. ашланмаган йәки кырагай емеш ағасы; **яблоня-дичок** кырагай алмагас 2. ашлау

өсөн үстөрелгән сәсмәлек; **дичок вишни** сейә сәсмәлеге; **привить дичок** сәсмәлек менән ашлау; 3. *перен., разг.* кырыс, оялсан, тартыныусан (*бала, кеше*)

ДИЧЬ ж 1. *собир.* кейек, кырагай йәнлек (*кош*); **водоплавающая дичь** кырагай һыу коштары; **охота на дичь** кыр йәнлегенә һунар 2. *перен.* кешеһез (караңгы) урын; **дичь глухая** кешеһез караңгы урын 3. *разг.* юк-бар, юк (буш) һүз; **нести дичь** юк һүз һөйләү

ДИЛНА ж озонлок, буй; **длина шеста** колга озонлого; **прыжки в длину** озонлокка һикерәү

ДЛИННЕТЬ *несов.; разг.* озайыу; **дни к весне** **длиннеют** язғылыкка көндәр озоная

ДЛИННОВОЛНОВЫЙ и **ДЛИННОВОЛНОВЫЙ**, -ая, -ое озон тулкынлы; **длинноволновый приёмник** озон тулкынлы радиоалгыс

ДЛИННОВОЛОКНИСТЫЙ, -ая, -ое озон сүсле; **длинноволокнистый лён** озон сүсле еген

ДЛИННОВОЛОБСЫЙ, -ая, -ое озон сәсле; **длинноволобсая девушка** озон сәсле кыз

ДЛИННОКРЫЛЬИЙ, -ая, -ое озон канатлы; **длиннокрылые ласточки** озон канатлы карлугастар

ДЛИННОНОГИЙ, -ая, -ое озон аяклы (сираклы)

ДЛИННОНОБСЫЙ, -ая, -ое озон морон, озон моронло (танаулы, томшокло)

ДЛИННОПОЛЫЙ, -ая, -ое озон итәкле, озон сабыулы (*кейем*)

ДЛИННОРУКИЙ, -ая, -ое озон куллы

ДЛИННОТЫ *мн.* артык озон, күп һүзлелек (*эзәби эсәрзә*); **в рассказе много длиннот** хикәйәгә күп һүзлелек хас

ДЛИННЫЙ, -ая, -ое 1. озон; **длинное платье** озон күлдәк; **длинные волосы** озон сәс 2. озак, алыс; **длинное путешествие** озак сәйәхәт ♦ **длинная песня** һөйләүе озак, озон; **длинный рубль** *прост.* озон (күп) акса (*еңел табылган мал*); **длинный язык у кого** теле озон (*күп һәм артығын һөйләгән кеше тураһында*)

ДЛИТЕЛЬНОСТЬ ж озайлык, озонлок, озайлы (озон) булыу; **длительность отпуска** ялдың озайлы булыуы

ДЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое озон, озак, озайлы, дауамлы, озакка һузылган; **длительная командировка** озайлы командировка; **длительное молчание** озак өнһөз булыу, озак өндәшмәү

ДЛИТЬСЯ *несов.* һузылыу (озакка барыу), дауам итеү; **собрание длилось допозднa** йыйылышы бик һуңга хәтле дауам ите

ДЛЯ *предлог с род. п. 1. (при обозначении лица, предмета, в пользу, в интересах которого что-л. совершается)* өсөн, өсөн тип; **всё для блага народа** барыһы ла халык мәнфәгәте өсөн; **стараться для дела** эш өсөн тырышыу

2. (при указании на цель действия) өсөн, өсөн тип, -га/-гә, максаты (теләге, уйы) менән; **для чего вызвали?** ни өсөн сакырзыгыз?

3. (при обозначении лица, предмета, по отношению к которому характеризуется что-л.) өсөн, -га/-гә; **для нас дорого время** безгә вакыт киммәт; **для него всё равно** уның өсөн барыбер

4. (при указании на назначение предмета) -ыу/-еу ...ы; **книга для чтения** укыу китабы; **место для отдыха** ял итеу урыны

5. (при указании на лицо, которому что-л. предназначается) өсөн; **пособие для студентов** студенттар өсөн эсбап; **товары для садоводов** баксасылар өсөн кәрәк-ярак ♦ **для вида** күз бу-яу өсөн, исем өсөн; **не для чего** кәрәге юк, кәрәкмәй

ДНЕВАЛЬНЫЙ м; воен. дневальный (казар-мала эске тәртиптең үтләшеш күзәтсе де-жур халдат)

ДНЕВАТЬ несов. көн үткәреу, бер көнгә туктау ♦ **дневать и ночевать** көнө-төнө ятыу, көнөн-төнөн шунда булыу

ДНЁВКА ж бер көнлек ял (походтарга, күчеш мәлендә)

ДНЕВНИК м көндәлек, көндәлек дәфтәр; **дневник ученика** укыусы көндәлеге

ДНЕВНИКОВЫЙ, -ая, -ое көндәлек ...ы; **дневниковые записи** көндәлек язмалары

ДНЕВНОЙ, -ая, -ое 1. көндөзгө, көн ...ы; **дневной свет** көн яктылыгы; **дневное время** көндөзгө вакыт 2. көнлек, бер көнлек; **выполнить дневную норму** көнлек норманы үтәү; **дневной заработок** бер көнлек эш хақы ♦ **лампа дневного света** көндөзгө кеүек яктылык биреүсе лампа

ДНЁМ нареч. көндөз; **выехать днём** көндөз сыгып китеу ♦ **днём с огнём** не **найти** көндөз шәм яктыртып эзләһән да таба алмашың

ДНИЩЕ с төп (ясы нәмәнең); **дницей бочки** мискәнөң төбө; **дницей дощатой лодки** такта кәмәнөң төбө

ДНО с төп; **дно озера** күл төбө; **дно корзины** кәрзин төбө ♦ **вверх дном** асты-өскә (килеу); **до дна** бөткәнсе, төбөнә тиклем; **золотбе дно** төшөмлө урын (сыганак), төлһөз хазина; **идти ко дну**: 1) һыуга батыу; 2) бөлөү, уңышһызлыкка дусар булыу; 3) кешелектән сыгыу; **на дне души** күңел түрендә; **ни дна, ни покрывши кому**; **прост.** ер йоткоро, дөмөккөрө; **пустить на дно** багырыу, юк итеу

ДНООЧИСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу төбөн тазарткыс (судно)

ДНОУГЛУБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу төбөн тәрәнәйткес (машина)

ДО I предлог с род. п. 1. (при указании предела, границы распространения действия) -га/-гә саклы (кәзәр, тиклем); **до города** калага саклы; **до деревни** ауылга тиклем

2. (при указании временного предела действия) -гансы/-гәнсе, -га/-гә тиклем (саклы, кәзәр); **бороться до победного конца** енеп сыткансы көрәшеу; **до последнего дыхания** һуңгы һульшкка тиклем

3. (при указании предшествовавшего события) -дан/-дән элек (алда), -га/-гә тиклем (саклы), -гаса/-гәсә; **до войны** һуғыштан элек; **до наступления холодов** һалкындарзан элек, һалкындарга саклы, һалкын төшкәнгәсә

4. (при обозначении предела количества, состояния) -га/-гә кәзәр саклы (хәтлем), якын, калдырмай; **морбз доходил до 40 градусов** һыуык 40 градуска кәзәр етте; **зал вмещает до тысячи человек** залга меңгә якын кеше һыя; **пробокнуть до нитки** лыка һыу булыу

5. (при указании на предмет, лицо, на которые направлено действие); **дотрнуться до лба** маңлайга тейеу; **нам было не до него** безгә уның кайгыһы юк ине ♦ **до каких пор** касанга тиклем, күпме; **до крайности** сиктән тыш, сикһез; **до поры, до времени** вакыты еткәнсе, үз вакытында; **до свидания** хәзәргә (әлегә) һау булыгыз, һау булып тороғоз, хушыгыз; **до упаду** хәлдән тайгансы, аяктан йығылгансы

ДО II с нескл.; муз. до (гамманың беренсе нотаны)

ДО... приставка 1. кылымдарга түбәндәге мәғәнәләр бирә: а) эш-хәрәкәттең тамамланыуы; **дочитать** укып бөтөрөү, укып сыгыу, тиклем укыу; б) берәй нәмәне өстәү; **досыпать** өстәп һальу (койоу); в) эш-хәрәкәтте билдәле һөзөмтәгә еткереү; **добудиться** көскә уятыу, уяга алыу 2. сифатка “тиклемге” мәғәнһен өстәй; **дореволюционный** революцияга тиклемге 3. сифатка кушылып, рәңеш яһай; **добелә** агаргансы; **докрасна** кызаргансы

ДОБАВИТЬ сов. что, чего өстәү, кушыу, арттырыу; **добавить к сказанному** әйтелгәнгә өстәү

ДОБАВИТЬСЯ сов. өстәлеу, кушылыу, арттырылыу; **к нам добавились ещё двое** безгә тагы икәү өстәлдә

ДОБАВКА ж; разг. өстәмә, өстәлгән нәмә; **просить добавки** өстәмә һорау

ДОБАВЛЕНИЕ с 1. см. **добавить** 2. өстәмә; **добавление к статье** мәкаләгә өстәмә

ДОБАВЛЯТЬ несов. см. **добавить**

ДОБАВЛЯТЬСЯ несов. страд. от **добавлять**

ДОБАВОЧНЫЙ, -ая, -ое өстәлмә, өстәмә, өстәп бирелгән; **добавочный паёк** өстәмә паёк; **добавочные расхбды** өстәмә тоноузар (сы-ғымдар)

ДОБЕГАТЬ несов. см. **добежать**

ДОБЕГАТЬСЯ сов.; разг. -сы/-се йүгерәу, йүгерә торғас хәлдән тайыу; **добежаться до невозможения** хәлдән тайгансы йүгерәу

ДОБЕЖАТЬ сов. йүгереп етеу, йүгереп барып (килеп) етеу

ДОБЕЛА

ДОБЕЛА нареч. 1. агарткансы, ап-ак булгансы; **отмы́ть добела́** агарткансы йыуыу, ап-ак булгансы йыуыу 2. (до белого каления) агаргансы, ап-ак булгансы (кыззырыу); **раскалить желе́зо добела́** тимерзе агаргансы кыззырыу

ДОБЕЛИВАТЬ несов. см. **добелить**

ДОБЕЛИТЬ сов. что агартып бөтөрөү (бөтөү), аклап бөтөү; **добелить стёны** стеналарзы агартып бөтөү

ДОБИВАТЬ несов. см. **добить**

ДОБИВАТЬСЯ несов. см. **добиться**

ДОБИРАТЬ несов. см. **добрать**

ДОБИРАТЬСЯ несов. см. **добраться**

ДОБИТЬ сов. 1. кого-что үлтөрөү, юк итеү (члэ алмаганды); **добить раненого зверя** яраланган йырткысты үлтөрөү 2. что (перебить всё) ватыу, онтау, онтап (ватып) бөтөрөү, онтап (ватып) ташлау; **добить чайки** сынаякты ватып бөтөрөү

ДОБИТЬСЯ сов. чего 1. ирешеү, казаныу; **добиться славы** дан казаныу; **добиться успехов** уңшылыктарга ирешеү 2. от кого (допытаться) алыу, белеү, табыу; **добиться правды** дөрөслөктө табыу; **добиться истины** хаклыкты белеү ♦ **не добиться ни слова** бер һүз зә ала алмау, бер һүз эйттерә алмау, һүзгә ылыктыра алмау; **(не) добиться толку** рәт сыгара алыу (алмау), йүне булыу (булмау)

ДОБЛЕСТНЫЙ, -ая, -ое *высок.* 1. каһарман, гәйрәтле, йөрәкле, гәййәр, батыр; **доблестные воины** каһарман яугирзәр 2. данлы, шанлы, мактаулы; **доблестный труд** мактаулы хезмәт

ДОБЛЕСТЬ ж; *высок.* 1. батырлык, каһарманлык, гәйрәт, гәййәрлек, йөрәклелек 2. данлылык, шанлылык, мактаулылык; **проявлять доблесть** шанлылык күрһәтөү

ДОБРАСЫВАТЬ несов. см. **добросить**

ДОБРАТЬ сов. 1. кого-что, кого-чего алыу, алып еткереү; **добрать в экспедицию ещё одного человека** экспедицияга йәнә бер кешене алыу 2. что, чего бөтөргәнсе йыйыу, алып (йыйып) бөтөрөү; **добрать ягоды** калган еләкте йыйып бөтөрөү

ДОБРАТЬСЯ сов. 1. до кого-чего; разг. барып (килеп, кайтып) етеү; **эле добраться до дому** өйгә сак кайтып етеү 2. до чего; перен., разг. төбөнә (айышына) төшөү, төпсөнөп аңлау, табыу; **добраться до сути дела** эштең айышына төшөү; **добраться до правды** хаклыкты табыу 3. прост. тейешеү, етешеү (*янаганда*); **я ещё доберусь до него** мин уның кәрәген бирермен эле, мин уга етешермен эле

ДОБРЕСТИ сов. көскә (сак) барып (килеп) етеү; **эле добрести до дому** өйгә сак кайтып етеү

ДОБРЁТЬ I несов. (*становиться добрее*) (күнеле) йомшарыу, йомартлануу, якшылануу, якшырак булыу; **душá у него добрела** уның күңеле йомшара барзы

ДОБРЁТЬ II несов.; разг. (*толстеть*) йыуанайу, калынайу, һимереү, көрәйеү

ДОБРО I с 1. якшылык, изгелек, игелек; **желать добра кому-л.** изгелек теләү; **дёлать людя́м добро́** кешегә изгелек эшләү 2. *собир.*; разг. байлык, мал-мөлкәт; **народное добро́** халык байлыгы 3. разг., ирон. юк-бар, эшкиммәгән нәмә; **такóго добра́ у самих полно́** ундай юк-бар үзебеззә тулы ♦ **добро пожаловать** рәхим итегез, хуш килдегез; **не к добро́у** якшыга түгел; **нет худа без добра́** ямандың да якшы ягы булыуы бар (мөмкин); **помина́ть добро́м** якшылык менән (якшы һүз менән) искә алыу; **дать добро́ на что** рөхсәт (фатиха) биреү; **получить добро́ на что** рөхсәт (фатиха) алыу

ДОБРО II *частица; прост., уст. (в значении "пусть будет так")* ярай, якшы, һайбәт; **добро́, сде́лаем по-вашему** ярай, һеззәнсә эшләйек

ДОБРОВОЛЕЦ м ирекле, азат (*үз ирке менән армияга китеүсе йәки үз өстөнә берэй эш алыусы*)

ДОБРОВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ирекле, үз ирке (теләге) менән эшләнгән, ихтыяри; **добровольное участие** үз ирке менән катнашыу; **на добровольных началах** ихтыяри нигеззә; **добровольный отказ** үз ирке менән баш тартыу 2. ирекле; **добровольное благотворительное общество** ирекле хәйриә йәмғиәте

ДОБРОВОЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое ирекле, үз ирке менән; **добровольческие отряды** ирекле отряд

ДОБРОДЕТЕЛЬ ж изгелек, якшылык, саф күңеллек; **проявить добродетель** якшылык күрһәтөү

ДОБРОДЕТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое изгелекле, якшы, эскерһез; **добродетельный человек** изгелекле кеше; **добродетельный поступок** эскерһез эшләнгән эш

ДОБРОДУШИЕ с якшы (йомшак, кин) күңеллек, рәхимлек, шәфкәтлек; **источать добродушие** шәфкәтлек бөркөү

ДОБРОДУШНЫЙ, -ая, -ое йомшак (якшы, кин) күңелле, асык, эскерһез, рәхимле, шәфкәтле; **добродушный человек** йомшак күңелле кеше; **добродушный характер** рәхимле холок

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬ м и **ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНИЦА** ж изгелекле кеше, якшылык (изгелек) теләүсе (эшләүсе)

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ ж изгелекле мөнәсәбәт, якшылык теләү

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое изгелекле, мәрхәмәтле, шәфкәтле, якшылык теләүсе; **доброжелательное отношение** изгелекле мөнәсәбәт; **доброжелательный человек** изгелекле кеше

ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ с см. **доброжелательность**

ДОВЕРЕННОСТЬ

ДОБРОКАЧЕСТВЕННОСТЬ ж якшы сифат; **доброкачественность** ткани тукыманың якшы сифаты

ДОБРОКАЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. якшы сифатлы; **доброкачественные продукты** якшы сифатлы азык-түлек 2. *мед.* куркынышыз, яман булмаган; **доброкачественная опухоль** яман булмаган шеш

ДОБРОМ *нареч.*; *разг.* якшылык менэн, якшы сакта; **добром прошу** якшылык менэн үтенэм

ДОБРОПОРЯДОЧНОСТЬ ж эзэплелек, инсафлылык, йүнделек

ДОБРОПОРЯДОЧНЫЙ, -ая, -ое эзэпле, инсафлы, йүнле; **добропорядочный человек** эзэпле кеше; **добропорядочная семья** инсафлы гаила

ДОБРОСАТЬ *сов.* ташлап (өйөп, тултырып) бөтөрөү (өлгөрөү); **добросать сено на сеновал** бесанде бесэнлеккә тултырып бөтөрөү

ДОБРОСЕРДЕЧИЕ с и **ДОБРОСЕРДЕЧНОСТЬ** ж йомшак (киң, якшы) күңеллелек, рахимлелек, миһырбанлылык

ДОБРОСЕРДЕЧНЫЙ, -ая, -ое йомшак (киң, якшы) күңелле, рахимле, миһырбанлы; **добросердечное отношение** рахимле мөнәсәбәт

ДОБРОСИТЬ *сов.* что ташлап еткерәү, еткерә ташлау; **добросить мяч до черты** тупты һызыкка еткерә ташлау; **не добросить гранату до мишени** гранатаны сәпкә ташлап еткермәү

ДОБРОСОБЕСТНОСТЬ ж выжданлылык, намыслылык, инабатлылык; **добросовестность в работе** эшкә (карата) намыслылык

ДОБРОСОБЕСТНЫЙ, -ая, -ое 1. выжданлы, намыслы, инабатлы; **добросовестный работник** намыслы хезмәткәр 2. тырыш, тырышып (намыс менән) эшлэгән; **добросовестный труд** тырыш хезмәт

ДОБРОСОСЕДСКИЙ, -ая, -ое якшы күршеләрсә, якшы күршеләр буларак, дустарса; **добрососедские отношения** якшы күршеләрсә мөнәсәбәт

ДОБРОТА ж якшылык, изгелек, киң күңеллелек; **доброта характера** холоктоң изгелек-лелек

ДОБРОТНОСТЬ ж (якшы) сифатлылык, ныклык, сызамлылык; **добротность материала** тукыманың сифатлылыгы

ДОБРОТНЫЙ, -ая, -ое (якшы) сифатлы, нык, сызамлы, түземле, төтөмлө; **добротные семена** якшы сифатлы орлок; **добротная ткань** нык тауар

ДОБРЫЙ, -ая, -ое 1. якшы (йомшак) күңелле, рахимле, шәфкәтле, кешелекле, мәрхәмәтле; **добрый человек** мәрхәмәтле кеше 2. якын, йылы; **мой добрые друзья** миңең якын дустарым; **добрые отношения** йылы мөнәсәбәт 3. якшы, саф, тапһыз, керһез; **доброе имя** якшы исем (дан) 4. изге, һәйбәт, якшы; **добрые дела** һәйбәт

эштәр; **добрые намерения** изге ниәттәр; **добрая слава** якшы дан; **добрый совет** якшы кәңәш 5. *разг.* -дан да/-дән дә кәм түгел, аз тигәндә, тулы; **добрых пятьдесят лет** тулы илле йәш; **добрых десять верст** аз тигәндә ун сакрым ♦ **будьте добры** рахим итеп; **в добрый путь** ак юл, хәйерле юлга; **в добрый час** хәйерле (изге) сәгәттә; **всего доброго** хушыгыз, иңән-һау булығыз; **добрый гений** йән дуҫ, изге зат; **добрый малый** изгелекле кеше; **добрый вечер** хәйерле кис; **доброе утро** хәйерле ирта; **добрый день** хәйерле көн; **по доброй воле** үз теләге (ирке, ихтияры) менән; **чего доброго в знач. вводн. сл.** бик ихтимал, бик мөмкин

ДОБРЯК м; *разг.* изгелекле, йомшак (киң) күңелле, мәрхәмәтле, миһырбанлы кеше

ДОБУДИТЬСЯ *сов.* кого; *разг.* сак (көскә) уяту

ДОБЫВАНИЕ с см. **добывать**; **добывание хлеба насущного** көңдалек ризык табу

ДОБЫВАТЬ *несов. см.* **добыть**

ДОБЫВАТЬСЯ *несов. страд. от* **добывать**

ДОБЫВАЮЩИЙ, -ая, -ое *прич. от* **добывать** ♦ **добывающая промышленность** сеймал табу һәм ягыулык әзерләү сәнәгәте

ДОБЫТЧИК м 1. *разг.* табыусы, хәстәрләүсе; **добытчик золота** алтын табыусы 2. *прост.* мал (акса) табыусы, малтабар

ДОБЫТЧИЦА ж; *прост. см.* **добытчик** 2

ДОБЫТЬ *сов.* 1. что (*достать, разыскать*) табу, табып алыу, эзләп табу (алыу), хәстәрләү, булдырыу; **добыть необходимую книгу** кәрәкле китапты табу 2. что, чего (*заработать*) табу, эшләп табу (алыу); **добыть денег** акса эшләп табу 3. кого-что (*получить, охотясь*) аулап (атып) алыу; **добыть белок** тейен аулап алыу 4. что; *спец.* (казып) сыгару, алыу; **добыть нефть** нефть сыгару; **добыть химическим путём** химик юл менән сыгару

ДОБЫЧА ж 1. см. **добыть**; **добыча нефти** нефть сыгару; **добыча пушного зверя** затлы тиреле йәнлек аулау 2. табыш; **добыча охотника** һунарсы табышы; **военная добыча** хәрби табыш

ДОВАРИВАТЬ *несов. см.* **доварить**

ДОВАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. см. **довариться** 2. *страд. от* **доваривать**

ДОВАРИТЬ *сов.* что бешереп еткерәү (сыгару, куйу); **доварить суп** ашты бешереп сыгару

ДОВАРИТЬСЯ *сов.* бешеп етеү (бөтөү); **пусть мясо доварится** ит бешеп етһен

ДОВЕЗТИ *сов.* кого-что алып барып куйу (еткерәү), илтәп куйу; **дoveзти до дому** өйгә хәгләм алып барып куйу

ДОВЕРЕННОСТЬ ж ышаныс қағызы; **доверенность на получение** зарплаты эш хақы алыу өсөн ышаныс қағызы

ДОВЕРЕННЫЙ

ДОВЕРЕННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от доверить 2. прил. ышаныслы, ышанып бирелгән (күрһәтелгән); доверенный представитель ышаныслы вәкил

ДОВЕРИЕ с ышаныу, ышаныс; войти в доверие ышаныс казану; лишитъ доверия ышаныстан махрүм итеү; не внушатъ доверия ышанысһыз булыу ♦ вотум доверия ышаныс белдереү карары

ДОВЕРИТЕЛЬ м ышаныс қағызы биреүсе, ышанып эш тапшырыусы (кеше)

ДОВЕРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ышаныс белдергән, ышанып әйтелгән, ихлас; доверительный тон ышаныс белдергән тон 2. уст. ышаныс ...ы, ышаныу ...ы; доверительный документ ышаныс документи

ДОВЕРИТЬ сов. кого-что, кому-чему ышанып биреү (ебәреү, калдырыу, тапшырыу); доверить деньги аксаны ышанып биреү; доверить своё тайну сереңде ышанып һөйләү

ДОВЕРИТЬСЯ сов. кому-чему ышаныу, ышаныс белдереү; довериться проводнику юл күрһәтеүсегә ышаныу

ДОВЕРХУ нареч. тулгырып, тулгыргансы; (о ёмкостях) өстөнә сыткансы; (о чистой воде) мөлдөрәмә итеп; наблнить корзину доверху кәрзинде тулгыргансы һалыу; налить воды в ведро доверху һыузы күнәккә мөлдөрәмә итеп тулгырыу ♦ снизу доверху астан өскә саклы (тиклем)

ДОВЕРЧИВО нареч. ышаныс менән, ышаныс баглап; смотреть доверчиво ышаныс менән карау

ДОВЕРЧИВОСТЬ ж ышаныусанлык; показать излишнюю доверчивость артык ышаныусанлык күрһәтеү

ДОВЕРЧИВЫЙ, -ая, -ое (тиз) ышаныусан, ышанып барыусан, ышаныслы; доверчивый человек тиз ышаныусан кеше; доверчивое отношение ышаныслы мөнәсәбәт

ДОВЕРШАТЬ несов. см. довершить

ДОВЕРШЕНИЕ с см. довершить — довершать

ДОВЕРШИТЬ сов. что бөтөрөү, тамамлау, ослау, теүәлләү, азагына еткерөү; довершить начатое дело башланган эште азагына еткерөү

ДОВЕРШИТЬСЯ сов. бөтөү, осланыу, тамамланыу, азагына (ахырына) етеү; стройка довершится к концу года тезөлөш йыл азагына тамамланыр

ДОВЕРЯТЬ несов. 1. см. доверить 2. кому (испытывать доверие) ышаныу, ышанып карау (тапшырыу)

ДОВЕРЯТЬСЯ несов. 1. см. довериться 2. страд. от доверять 1

ДОВЕСОК м өстәмә, өстәмә кишәк (үлсәүзе билдәле ауырлыкка еткерөү өсөн һалынган өстәмә кишәк); мясо с довеском өстәмә кишәге булган ит

ДОВЕСТИ сов. 1. кого-что (доставить) алып барып (илтеп) куйыу; довести до дому өйөнә илтеп куйыу 2. кого-что еткерөү, алып барып еткерөү; довести дело до конца эште азагына алып барып еткерөү 3. килтереп еткерөү, һузыу; довести дорбугу до города юлды калага еткерөү 4. что (сообщить, передать) хәбәр итеү (еткерөү); довести информацию хәбәр еткерөү 5. кого-что хәлгә еткерөү, төшөрөү; довести до нищеты бөлгөнлөккә төшөрөү; довести до слёз илар хәлгә еткерөү ♦ довести до белого каления кого сыгырынан сыгарыу, кыззырыу; довести до крайности кого ахыр сиккә еткерөү; довести до сведения белдереү, мәглүм итеү

ДОВЕСТИСЬ сов. кому-чему и с неопр.; безл. разг. тура килеү; мне довелось встретиться миңә осрашырға тура килде

ДОВОД м дәлил; веский довод төплә дәлил; приводить необоснованные доводы нигезһез дәлилдәр килтерөү

ДОВОДИТЬ несов. см. довести

ДОВОДИТЬСЯ несов. 1. см. довестись 2. кому; разг. булыу, тейеш; доводится родственником туған булыу 3. страд. от доводить

ДОВОЕННЫЙ, -ая, -ое һугышка тиклемге, һугыштан (алда) элгәре, һугышкаса булған; довоенное время һугышка тиклемге вакыт

ДОВОЗИТЬ несов. см. довезти

ДОВОЛЬНО нареч. 1. кәнәгәтләнеп, кәнәгәтлек менән; довольно улыбаться кәнәгәтлек менән йылмайыу 2. в знач. сказ., безл. етер, ете, етерлек; довольно, дальше нельзя терпеть етер, артабан түзәргә ярамай; с меня и этого довольно минән шул да еткән 3. (в достаточной степени) байтак, шактай; было уже довольно поздно байтак һүң ине инде

ДОВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәнәгәт, риза; довольный вид кәнәгәт төс; быть довольным риза булыу

ДОВОЛЬСТВИЕ с; воен. тәминәт, тәмин итеү; денежное довольствие аксалата тәмин итеү; зачислить на довольствие тәминәткә куйыу

ДОВОЛЬСТВО с 1. кәнәгәтлек, ризалык; лицо его выражало полное довольство уның йөзөндә тулы кәнәгәтлек күренә ине 2. муллык, етеш(лек), мул (етеш) тормош; жить в довольстве етеш йәшәү

ДОВОЛЬСТВОВАТЬ несов. кого-что; воен. тәмин итеү; довольствоваться армией армияны тәмин итеү

ДОВОЛЬСТВОВАТЬСЯ несов. 1. чем кәнәгәтләнәү, кәнәгәт (риза) булыу; довольствоваться малым азда кәнәгәт булыу 2. воен. тәмин ителеү

ДОВЫБОРЫ только мн. өстәмә һайлаузар; назначить довыборы өстәмә һайлаузар билдәләү

ДОДЕЛАТЬ

ДОГ м дог (*эре эт токомо*)

ДОГАДАТЬСЯ *сов.* белеу, низеу, белеп (низе(нел) алыу, башка килеу (етеу), исқа төшөу, төшөнөу; **догадаться закрыть газ** газды ябырга баш етеу; **догадаться вовремя уйти** китергә кәрәклекте низеп алыу

ДОГАДКА ж 1. фараз (итеу), юрау, тоғмаллау; **необходимы факты, а не догадки** фараз итеу түгел, ә факттар кәрәк 2. *разг. (сообразительность)* зирәклек, тапқырлық, откорлоқ; **проявить догадку** зирәклек күрһәтеу ♦ **теряться в догадках** ни юрарга белмәй баш катыу (аптырау)

ДОГАДЛИВОСТЬ ж зирәклек, низгерлек, тапқырлық

ДОГАДЛИВЫЙ, -ая, -ое зирәк, низгер, тапқыр; **догадливый человек** низгер кеше

ДОГАДЫВАТЬСЯ *несов. см. догадаться*

ДОГЛАДИТЬ *сов. что* үтекләп бөтөрөу (бөтөу)

ДОГЛАЖИВАТЬ *несов. см. доглядить*

ДОГЛЯДЕТЬ *сов. что; разг.* карап (бөтөрөп куйыу) бөтөрөу; **доглядеть кино до конца** киноны азагына хәтле карап бөтөрөу ♦ **не доглядеть за кем-чем и без доп.** күрмәй (аңгармай, низмәй) калыу, күззән ыскындырыу

ДОГЛЯДЫВАТЬ *несов. см. доглядеть*

ДОГМА ж 1. догма, канун (*бер касан да үзгәрмәй торған, бәхәсһез кабул ителгән кағизә*) 2. *обычно мн.* дөгмы канун, кағизә; **дөгмы римского права** Рим хоқуктарының кануны

ДОГМАТ м догмат, дин канундары

ДОГМАТИЗМ м догматизм, догмасылық (*тәнһит күзлегенән карамайынса, канундарға һуқыр рәңештә ышанып, уларға таянып фекер йөрөтөү ысулы*)

ДОГМАТИК м догмасы, догматик

ДОГМАТИЧЕСКИЙ и **ДОГМАТИЧНЫЙ**, -ая, -ое 1. догматик, догмаларға нигезләнгән; **догматическое мышление** догматик фекерләу 2. догматик, кәтги, киқкен; **догматическое нравовучение** кәтги өгөт-насихәт

ДОГНАТЬ *сов. кого-что* кыуып етеу (еткереу); **догнать противника** дошманды кыуып етеу; **догнать нефть до участка** нефтте участкаға кыуып еткереу

ДОГОВАРИВАТЬ *несов. см. договорить*

ДОГОВАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. договориться 2. страд. от договаривать*

ДОГОВОР и *разг. ДОГОВОР* м договор, килешеу; **договор о дружбе и взаимной помощи** дуслық һәм үз-ара ярзамлашыу тураһында килешеу

ДОГОВОРЁННОСТЬ ж (алдан) килешеу, килешеп (һөйләшеп) куйыу, бер фекергә килгәнлек; **действовать на основе договорённости** алдан килешеу буйынса эш итеу

ДОГОВОРИТЬ *сов. что* һөйләп бөтөу (бөтөрөу), әйтеп бөтөу (бөтөрөу); **дать возможность договорить свою мысль** үз фекерен әйтеп бөтөрөргә мөмкинлек биреу

ДОГОВОРИТЬСЯ *сов. 1. о чём* килешеу, бер фекергә килеу, һүз (беркетеу) куйышыу; **договориться о встрече** осрашыу тураһында һүз беркетеу 2. *до чего* һөйләй торғас, -ға/-гә барып етеу, һөйләй-һөйләй -ға/-гә төшөп китеу; **договориться до нелёпостей** һөйләй торғас, кеше ышанмағ һүзгә төшөп китеу

ДОГОВОРНИК м; *разг.* штаттан тыш (әшсе), килешеу буйынса эшләүсе

ДОГОВОРНЫЙ, -ая, -ое килешеу ...ы, договор ...ы, договорза, (килешеүзә) каралған; **договорные обязательства** килешеу йөкләмәләре; **договорные условия** килешеүзә каралған шарттар

ДОГОЛА *нареч.* шыр яланғас, шәп-шәрә итеп, инәнән тыума, тап-тақыр итеп; **раздётся догола** шыр яланғас сисенеп ташлау

ДОГОНЯЛКИ *мн.; прост.* кыуышып (бастырышып) уйнау (*балалар уйыны*)

ДОГОНЯТЬ *несов. см. догнать*

ДОГОРАТЬ *несов. см. догореть*

ДОГОРЁТЬ *сов. 1.* яныу, янып бөтөу, бөткәнсе яныу; **свеча догорела** май шәм янып бөттө 2. *перен.* һүнөу, батыу; **заря догорела** шәфәк батты

ДОГРЕБАТЬ *несов. см. догрести*

ДОГРЕСТИ *сов.* ишеп барып етеу; **эле догresti до берега** ярға сак ишеп барып етеу

ДОГРУЖАТЬ *несов. см. догрузить*

ДОГРУЖАТЬСЯ *несов. 1. см. догрузиться 2. страд. от догружать*

ДОГРУЗИТЬ *сов. 1. что (окончить погрузку)* йөк тейәп бөтөу; **догрузить парохд** парохдка йөк тейәп бөтөу 2. *чего (добавить)* йөк өстәу, өстәп тейәу; **догрузить картбфеля в машину** машинаға картуф өстәп тейәу

ДОГРУЗИТЬСЯ *сов.* өстәп тейәлеу

ДОГРУЗКА ж *см. догрузить*

ДОГРЫЗАТЬ *несов. см. догрызть*

ДОГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп бөтөу, бөткәнсе кимереу

ДОГУЛИВАТЬ *несов. см. догулять*

ДОГУЛЯТЬ *сов. что и без доп.; разг.* (йөрөп) үткәрөп бөтөу, йөрөп (байрам итеп, ял итеп) үткәрөу; **конец отпуска догулял в деревне** ялдың азагын ауылда йөрөп үткәрәзөм

ДОГУЛЯТЬСЯ *сов. до чего; разг.* -ғансы/-гәнсе йөрөу; **догуляться до простуды** һыуык үткәрәнсә (алдыргансы) йөрөу

ДОДАВАТЬ *несов. см. добавить*

ДОДАТЬ *сов. что, чего* биреп бөтөрөу (еткереу, куйыу), өстәп биреу; **додать недостающее** етмәгәнән биреп бөтөрөу

ДОДЕЛАТЬ *сов. что* эшләп (яһап) бөтөрөу, эшләп (яһап) бөтөрөп куйыу, эшләп еткереу; **додать портрет** портретгы эшләп бөтөрөу

ДОДЕЛКА

ДОДЕЛКА *ж* (результат доделывания) өс-талма эш, өстөп куйылган эш; **доделка** **плотника** балта оштаының өстөлмө эше

ДОДЕЛЫВАТЬ *несов. см. доделать*

ДОДЕЛЫВАТЬСЯ *несов. страд. от доделывать*

ДОДЕРЖАТЬ *сов. 1. кого-что* -га/-гә (тиклем, саклы) тогоу; **додержать собаку дома до потепления** көн йылынгансы этге өйзө тогоу **2. что** (выдержать время до завершения) тогоу, тогоп еткерей; **додержать ещё пять минут** тагы биш минут тоторга

ДОДЕРЖАТЬСЯ *сов. -га/-гә* тиклем тоголоу

ДОДУМАТЬ *сов. что* уйлап бөтөрөү (еткерей)

ДОДУМАТЬСЯ *сов.* уйлап табыу (сыгарыу), бер һыгымтага (фекергә) килеү, баш (акыл) егеү

ДОДУМЫВАТЬ *несов. см. додумать*

ДОДУМЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. додуматься 2. страд. от додумывать*

ДОЕДАТЬ *несов. см. доесть*

ДОЕЗЖАТЬ *несов. см. доехать*

ДОЁНИЕ *с* һауыу; **машинное доёние** машина менән һауыу

ДОЁСТЬ *сов. что* ашап бөтөрөү, бөткәнсе ашау; **доесть кашу** бутканы ашап бөтөрөү

ДОЁХАТЬ *сов.* барып (килеп) егеү; **доехать до деревни** ауылга барып егеү

ДОЖАРИВАТЬ *несов. см. жарить*

ДОЖАРИВАТЬСЯ *несов. страд. от жаривать*

ДОЖАРИТЬ *сов. что* курып сыгарыу (еткерей), еткерә (еткәнсе) курыу (кыззырыу); **жарить котлеты** котлеттарзы еткәнсе кыззырыу

ДОЖАРИТЬСЯ *сов.* курылып егеү (сыгыу); **рыба жарилась** балык курылып егте; **жаркбе жарилось** курзак курылып сыкты

ДОЖАТЬ *сов. что* урып бөтөү (бөтөрөү); **дожать оставшуюся рожь** калган арышты урып бөтөү

ДОЖДАТЬСЯ *сов.* көтөү, көтөп (алыу) тороу; **дождаться поезда** поезды көтөп алыу; **не дожждаться лета** йэйзе көтөп ала алмау ♦ **ждать не дожждаться** дүрт күз менән көтөү, көтә-көтә көтөк булыу

ДОЖДЕВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу һиптергес, ямгыр язургыс; **дождевальная аппарат** ямгыр язургыс аппарат

ДОЖДЕВАНИЕ *с* һыу һиптерей (һиптергеү), ерзе һуғарыу

ДОЖДЕВИК *м 1. разг.* йока плащ **2. бот.** (гриб) һаңгырау бәшмәк

ДОЖДЕВОЙ, -ая, -ое ямгыр ...ы; **дождевая вода** ямгыр һыуы; **дождевые потоки** ямгыр гөрләүектәре ♦ **дождевой гриб** бот. һаңгырау бәшмәк; **дождевой червь** зоол. ямгыр селәүсене

ДОЖДЕМЁР *м* яуым үлсәгес, яуым-төшөм үлсәгесе (ямгыр йэки кар төшөмө күләмен үлсэй торган корамал)

ДОЖДИК *м; уменьш. от дождь*

ДОЖДИЧЕК *м; разг.; уменьш.-ласк. от дождик* ♦ **после дождичка в четверг** кызыл кар яуғас, дейә койрого ергә тейгәс (булыры билдәһез йэки икеле)

ДОЖДЛИВЫЙ, -ая, -ое ямгырлы, яуынлы; **дождливая осень** яуынлы көз

ДОЖДЬ *м* ямгыр; **осенний дождь** көзгө ямгыр; **первый весенний дождь** ләйсән ямгыр; **проливной дождь** койма ямгыр; **дождь моросит** ямгыр күзе төшә; **дождь льёт как из ведра** ямгыр койоп яуа ♦ **золотой дождь** көтмәгәндә килеп ингән акса

ДОЖИВАТЬ *несов. см. дожить*

ДОЖИДАТЬСЯ *несов. см. дожждаться*

ДОЖИНАТЬ *несов. см. дожать*

ДОЖИТЬ *сов. 1. до чего* йәшәү, -ғансы/-гәнсе, -га/-гә тиклем (хәтле) йәшәү, иҗән-һау тороу; **дожить до глубокой старости** нык картайғансы йәшәү; **дожить до возвращения сына** улы кайтқансы иҗән-һау тороу; **дожить до зимы** кышқа хәтле иҗән-һау тороу **2. что; разг.** (провести остаток времени) үткәреү, гүмер итеү; **остаток жизни дожить в деревне** калған гүмерзе ауылда үткәреү

ДОЗА *ж* доза, үлсәнгән (бүленгән) өлөш (микдар, үлсәм, берәмек); **доза лекарства** дарузың микдары; **доза радиационного излучения** радиацияның нурланыш берәмеге ♦ **лошадиная доза** күп күләмдәге доза (дарыу эсеүзә зур дозага карата)

ДОЗАТОР *м* дозатор (матдәне билдәле бер күләмдә үлсәү өсөн ййлама)

ДОЗВАТЬСЯ *сов. кого; разг.* сакырып алыу (сыгарыу, кайтарыу); **эле дозваться** сак сакырып алыу; **тебя не дозовёшься** һине сакырып сыгара алмашын

ДОЗВОЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от дозволить 2. прил.** рөхсәт ителгән, яраган, мөмкин булган; **дозволенное время** рөхсәт ителгән вакыт; **дозволенные приёмы борьбы** көрәштә рөхсәт ителгән алымдар

ДОЗВОЛИТЬ *сов. что и с неопр.; уст.* рөхсәт итеү; **дозволить уйти** китергә рөхсәт итеү

ДОЗВОЛЯТЬ *несов. см. дозволить*

ДОЗВОНИТЬСЯ *сов.; разг.* шылтыратып һөйләшеү (яуап алыу)

ДОЗИМЕТР и **ДОЗИМЕТР** *м* дозиметр (ион нурланышы дозаһын үлсәү корамалы)

ДОЗИМЕТРИЯ *ж* дозиметрия (физика фәненең радиоактив нур дәрәжәһен, микдарын, сығанактарзың активлығын билдәләгән тармағы)

ДОЗИРОВАНИЕ *с см. дозировать*

ДОКАПЫВАТЬСЯ

ДОЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* дозалау, өлөшлөү, өлөштөргө бүлөү (бүлгөлөү), өлөшкө бүлөп үлсөү; **дозировать лекарства** дарыузарзы дозалау

ДОЗИРОВКА *ж* өлөштөргө (микдарга) бүлөү, дозалау; **точная дозировка** теүал дозалау (бүлөү)

ДОЗНАНИЕ *с; юр.* тэүтикшереү, тэүлөп һорау алыу

ДОЗНАТЬСЯ *сов.; разг.* һорашып (төпсөнөп) белеү, асылына төшөнөү; **дознаться об угнанной машине** урланган машина тураһында төпсөнөп белеү

ДОЗОР *м* алсапкы (*отряд*); дозор ♦ **быть в дозоре** (сиктэ) һакта тороу, дозорза тороу; **обходить дозором** күзәтеп (карап) йөрөү, карап сыгыу

ДОЗОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** күзәтеүсе ...ы, дозор ...ы; **дозорный катер** дозор катеры **2. в знач. суц.** дозорный *м* күзәтеүсе, дозор; **смена дозорных дозорзар** алмашыныуы

ДОЗРЕВАНИЕ *с см. дозреть*

ДОЗРЕВАТЬ *несов. см. дозреть*

ДОЗРЕЛЫЙ, -ая, -ое өлгөргән, бешкән, (бешеп) еткән, етешкән; **дозрелые помидоры** бешкән помидорзар

ДОЗРЕТЬ *сов.* өлгөрөү, бешеү, өлгөрөп (бешеп) етеү, етешеү, етлегеү; **вишня дозрела** сейә бешкән; **пшеница дозрела** бойзай өлгөргән

ДОИГРАТЬ *сов. что* уйнап бөтөрөү (бөтөү), уйынды тамамлау; **доиграть партию в шахматы** шахмат партияһын уйнап бөтөрөү

ДОИГРАТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** уйнай торғас, -га/-гә етеү (тералеү), -а/-ә башлау; **дети доигрались до драки** уйнай торғас, балалар һуғыша башланы **2. перен.** бәләгә тарыу, уйындан уймак сыгарыу; **смотри, доиграешься** кара, бәләгә тарырыһың

ДОИГРЫВАНИЕ *с см. доигрывать*

ДОИГРЫВАТЬ *несов. см. доиграть*

ДОИГРЫВАТЬСЯ *несов. страд. от доигрывать*

ДОИЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауыу ...ы, һөт һауа торған; **дойльный агрегат** һауыу агрегаты

ДОИЛЬЩИЦА *ж* һауынсы катын-кыз

ДОИСКАТЬСЯ *сов. кого-чего; разг.* эзләп табыу, төпсөнөп белеү, төбөнә төшөү; **доискаться истины** һәкикатте эзләп табыу

ДОИСКИВАТЬСЯ *несов. см. доискаться*

ДОИСТОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарихкаса булған, бик боронго, язманан алда булған; **доисторический период** тарихкаса булған дәүер

ДОИТЬ *несов. кого* һауыу; **дойть корбву** һыйыр һауыу

ДОИТЬСЯ *несов.* **1.** һөт биреү, һөтлө булыу; **корбва доится хорошо** һыйыр һөтгө якшы бире **2. страд. от доить**

ДОЙКА *ж* һауыу, һауын; **утренняя дойка** иртәнге һауын

ДОЙНИК *м* һөт күнәге

ДОЙНЫЙ, -ая, -ое һауын, һауыу ...ы; **дойная коза** һауын кәзә ♦ **дойная корбва:** **1)** һауын һыйыр; **2) күсм.** файзалы сығанак

ДОЙТИ *сов.* **1. до кого-чего** и **без доп.** барып (килеп, кайтып) етеү; **эле дойти до дому** өйгә сак кайтып етеү; **письмо дошло до адресата** хат адресланған кешегә барып еткән **2. до чего** барып етеү, сиккә етеү; **мороз дошел до сорока градусов** һалкынлык кырк градуска барып етте; **дойти до крайности** һуңғы сиккә етеү **3. разг.** үтеп инеү; **дойти до сердца зрителя** тамашасы йөрәгенә үтеп инеү **4. разг. (статья готовым)** етеү, өлгөрөү, әзер булыу, бешеп етеү; **тесто дошло** камырзың әсеүе етте; **помидоры дошли на подоконнике** помидорзар тәзрә төбөндә бешеп етте **5. до кого-чего; разг.** аңлашылыу, барып етеү, етешеү; **смысл его слов дошел** уның һүзәрәнен мәғанәһе аңа барып етте ♦ **дойти до белого каления** нык кызыу; **дойти до сведения** билдәле булыу; **дойти до точки** сигенә барып етеү

ДОК *м* док (*суднолар ремонтлау урыны*)

ДОКА *м* и *ж; прост.* дока (*үз эшендә, үз өлкәһендә шәп белгес, күп белеүсе*)

ДОКАЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дәлил булырлык, иҫбат итерлек, ышандырырлык; **доказательный пример** дәлил булырлык миҫал

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО *с* **1.** дәлил; **доказательство его невиновности** уның гәйепһезлегенә дәлил **2. лог.** иҫбат, иҫбатлау, иҫбат итеү; **доказательство теоремы** теорема иҫбатлау ♦ **вещественное доказательство** *юр.* матди (эйберләтә) дәлил

ДОКАЗАТЬ *сов. что* иҫбатлау, иҫбат итеү; **доказать невиновность** гәйепһезлекте иҫбатлау; **доказать теорему** теореманы иҫбатлау

ДОКАЗУЕМОСТЬ *ж* иҫбат итерлек булыу; **доказуемость дела** эштең иҫбат итерлек булыуы

ДОКАЗУЕМЫЙ, -ая, -ое иҫбат ителерлек, иҫбат итә алырлык; **доказуемое положение** иҫбат ителерлек хәл

ДОКАЗЫВАНИЕ *с см. доказывать*

ДОКАЗЫВАТЬ *несов. см. доказать*

ДОКАЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от доказывать*

ДОКАНЧИВАТЬ *несов. см. доканчить*

ДОКАНЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от доканчивать*

ДОКАПИТАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое капитализмға тиклемге, капитализмға тиклем булған; **докапиталистическое общество** капитализмға тиклемге йәмғиәт

ДОКАПЫВАТЬ *несов. см. докопать*

ДОКАПЫВАТЬСЯ *несов.* **1. см. докопаться** **2. страд. от докапывать**

ДОКАТИТЬ

ДОКАТИТЬ *сов.* 1. *кого-что* (катя, переместить до места) тэгэрлэп еткереү; **докатить бочку до склада** мискәне складка хәглә тэгэрлэп еткереү 2. *разг.* (*быстро доехать*) барып етеү; **за полчаса докатили до станции** станцияга ыргы сәгәт эсендә барып етгеләр

ДОКАТИТЬСЯ *сов.* 1. (*катясь, достичь какого-л. места*) тэгэрләп барып етеү (килеү, төшөү); **мяч докатился до ворот** туп капкага тэгэрләп барып етте 2. (*донестись*) ишетеләү; **издалека докатился грохот взрыва** алыштан шартлау тауышы ишетелде 3. *перен., прост.* (*опуститься*) барып етеү (төшөү), хәлгә төшөү (калыу); **вот до чего докатился** бына ниндәй хәлгә төштө

ДОКАТЫВАТЬ *несов. см. докатить*

ДОКАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. докатиться* 2. *страд. от докатывать*

ДОКЕР *м* докер (*портта йөк ташыусы*)

ДОКЛАД *м* доклад, сыгыш, телмәр; **научный доклад** гилми сыгыш; **слушать доклад** телмәр тыңлау

ДОКЛАДНОЙ, -ая, -ое 1. аңлатма ...ы, доклад ...ы; **докладная записка** доклад язмаһы, аңлатма языуы 2. *в знач. суш.* докладная ж; *разг.* докладной; **написать докладную** докладной языу

ДОКЛАДЧИК *м* и **ДОКЛАДЧИЦА** *ж* докладсы, доклад (телмәр) яһаусы

ДОКЛАДЫВАТЬ I *несов. см. доложить I*

ДОКЛАДЫВАТЬ II *несов. см. доложить II*

ДОКЛАДЫВАТЬСЯ I *несов. см. доклады- вать I*

ДОКЛАДЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от доклады- вать II*

ДОКЛАССОВЫЙ, -ая, -ое синифтарга тиклемге (тиклем булган); **доклассовое общество** синифтарга тиклемге йәмгиәт

ДОКОБЛЕ и **ДОКОЛЬ** *нареч.; уст.* 1. *касанга* (күпмегә) саклы, касангаса; **докoble можно тер- петь** касангаса түзергә мөмкин 2. -ғансы/-гәнсе; **жди, доoble наступит лето** йәй еткәнсе көт

ДОКОНАТЬ *сов. кого-что; разг.* хәлдән тайзырыу, яфалап бөгөрөү, харап (һәләк) итеү, башына етеү, башын ашау

ДОКОНЧИТЬ *сов. что* бөгөрөү, тамамлау, тамам итеү, ослап куйыу; **докончить начатое дело** башланған эште ослап куйыу

ДОКОПАТЬ *сов. что* казыу, казып бөтөү (еткереү); **докопать сад** баксаны казып бөтөү

ДОКОПАТЬСЯ *сов.* 1. *до чего* казып барып етеү (төшөү); **докопаться до глинистого слоя** балсыклы катламга хәглә казып төшөү 2. *перен., разг.* казынып (соксоноп) белеү, төпсөнөп табыу; **докопаться до сути дела** төпсөнөп асылын белеү

ДОКРАСНА́ и **ДОКРАСНА** *нареч.* кызарғансы, кызартқансы, кып-кызыл булғансы; **рас- тереть лицо докрасна́** битте кызарғансы ыуыу; **накалится докрасна́** кып-кызыл булғансы кызыу

ДОКРИЧА́ТЬСЯ *сов.* 1. *кого; разг.* кыс- кырып (һөрәнләп) ишеттерәү; **эле-эле докри- чался** кысқырып сак ишеттерзем 2. *до чего* -ғансы/-гәнсе кысқырыу; **докричаться до хрипоты** карлыккансы кысқырыу

ДОКТОР *м* 1. доктор (*иң югары гилми дәр- рәжә*); **доктор филологических наук** филология фәндәре докторы 2. *разг.* врач, доктор, табиб

ДОКТОРАНТ *м* докторант (*фәнни үзәккә беркетелеп, докторлык диссертацияһы яқлар- га әзерләнеүсе галим*)

ДОКТОРАНТУРА *ж* докторантура (*фәндәр академияһының гилми тикшеренеү үзәктә- рендә юғары дәрәжәле галимдар әзерләү сис- теманы*)

ДОКТОРСКИЙ, -ая, -ое докторлык; **доктор- ская диссертация** докторлык диссертацияһы

ДОКТРИНА *ж* доктрина (*гилми, сәйәси, фәлсәфәүи теория, система*); **государственная доктрина** дәүләт доктринаһы

ДОКТРИНЁР *м* доктринёр, доктринасы (*теорияһы ысынбарлыҡка қаршы қилһә лә, шуның буйынса һуқырзарса эш итеүсе*)

ДОКТРИНЁРСКИЙ, -ая, -ое доктринёрзар- са; **доктринёрское отношение к делу** эшкә докт- ринёрзарса мөнәсәбәт

ДОКТРИНЁРСТВО *с* доктринёрлык, докт- ринёрзарса эш итеү, доктринасылык; **впадать в доктринёрство** доктринасылыҡка биреләү

ДОКУДА *нареч.; прост.* 1. *қайза* (қайһы ергә) хәглә, қайһы вақытқа хәглә; **докуда еде- те?** қайза хәглә бараһығыз? 2. -ғансы/-гәнсе, хәглә; **докуда хватает глаз** күз күреме еткәнгә хәглә

ДОКУМЕНТ *м* документ (1. *рәсми қағыз* 2. *танымта* 3. *тарихи язма акттар*); **предъя- влять документ** документ күрһәтәү; **историче- ские документы** тарихи документтар

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. докумен- таль, документтарга таянған (нигезләнгән); **до- кументальная повесть** документаль повесть; **до- кументальный фильм** документаль фильм 2. до- кументтарзағыса, документтағы кеүек (һымак); **документальная точность** документтарзағыса теүәллек

ДОКУМЕНТАЦИЯ *ж* собир. документтар; **техническая документация** техник документтар

ДОКУМЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. что* до- кументлаштырыу, документтар менән нигезләү (рашлау, нығытыу); **документировать проект** проектты документтар менән нигезләү

ДОКУЧАТЬ *несов. кому, чем; разг.* аптыра- тыу, ялқытыу, мазаға (теңкәгә) тейеү, ялқытыу

ДОЛЕЧИТЬ

бөтөү; **докучать** **вопросами** **horaузар** менэн **ялкытып** бөтөү

ДОКУЧЛИВЫЙ, -ая, -ое **ялкыткыс**, **мазага** (теңкэгэ) **тейгес**; **докучливый человек** **ялкыткыс** **кеше**

ДОЛ *м; уст., trad.-поэт. см. долина* ♦ **за горами, за долами** **Каф** тау артында, **ете дидгез** **арьягында**, **бик алыста**; **по горам, по долам** **таузар**, **үзэндэр буйлап**

ДОЛБАТЬ *несов. что и без доп.; прост. см. долбить*

ДОЛБИТЬ *несов. что* **1.** **сокоу**, **тишеу**, **сокоп** **тишеу**; **дятел долбит дерево** **тумыртка агас сокой** **2.** *прост. (беспрестанно твердить)* **тукыу**, **тылкыу**, **кабатлау**; **сколько ни долби** — **не понимает** **ни саклы тылкыһаң да** — **аңламай** **3.** *прост. (зубрить)* **ятлау**, **мэгәнәнән аңламай** **ятлау**; **долбить таблицу умножения** **кабатлау** **таблицаһын** **ятлау**

ДОЛБИТЬСЯ *несов. страд. от долбить*

ДОЛБЛЕНИЕ *с см. долбить*

ДОЛБЛЁНЫЙ, -ая, -ое **тишелгән**, **соколган**, **сокоп** (тишеп) **эшләнгән**; **долблёная кадка** **сокоп** **эшләнгән тәһпә**; **долблёная лбдка** **сокоп** **яһалган** **кәмә**

ДОЛГ *м* **1.** **бурыс**; **вбинский долг** **гәскәри бурыс**; **гражданский долг** **гражданлык бурысы** **2.** (*взятое взаймы*) **бурыс**, **аласак**, **бирасәк**, **үтес**; **взять в долг** **бурыска алыу** (альш тороу); **дать в долг** **бурыска биреу** (биреп тороу) ♦ **быть в долгу** **бурыслы булыу**; **долг платежом красен** **байрам ашы кара-каршы**; **ала белһән**, **бирә лә бел**; **залезть в долги** **бурыска батыу**; **не остаться в долгу у кого, перед кем** **якшылыкты онотмау**; **отдать последний долг кому** **һуңгы хөрмәт күрһәтеу**, **озатыу** (*үлгән кешене*); **первым делом** **беренсе сиратта** (нәүбәттә); **по долгу службы** **хезмәт кушыуы буйынса**

ДОЛГИЙ, -ая, -ое **озон**, **озак**; **долгая жизнь** **озон гүмер**; **длгое молчание** **озак хәбәр бирмәу**, **хәбәр итмәу** (*өндәшмәу*) ♦ **долгая песня** **осокырыһы күрәнмәгән эш**; **отложить в долгий ящик** (эште) **билгегез вақытка кисектереу**, **озакка һузыу**; **долгий гласный лингв.** **озон һузынкы**

ДОЛГО *нареч.* **озак**, **озак вақыт**; **долго пришлось ожидать** **озак көтөргә тура килде** ♦ **долго ли** **күп кәрәкме ни**, **күп кәрәкмәй**; **долго ли до бед** (**до греха**) **бәлә аяк астында**, **көтмәгәндә килеп сыга**; **долго ли, коротко ли** *trad.-поэт.* **бер аз** (бер ни қазәр) **вақыттан һуң**, **бер аз вақыт үткәс**; **как долго** **озаккамы**, **күпкәмә**, **озакмы**

ДОЛГОВЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** **озон гүмерле**, **мәңгелек**, **озакка һузылган**; **долговечная дружба** **озакка һузылган дуслык** **2.** **озакка иһәпләнгән**, **сызамлы**, **һыклы**; **долговечное сооружение** **һыклы королма**

ДОЛГОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое **озайлы**, **озак вақытлы**, **озак вақытка иһәпләнгән**; **долго-**

временная орбитальная станция **озак вақытка иһәпләнгән орбиталь станция**

ДОЛГОВЯЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* **һонтор**, **һуйзан**; **долговязый парень** **һонтор егер**

ДОЛГОЖДАННЫЙ, -ая, -ое **озак** (зарыгып) **көткән** (көттөргән), **озак көтөп алынган**; **долгожданые вести** **озак көткән хәбәрзәр**

ДОЛГОЖИТЕЛЬ *м* **озон гүмерле** (озак йәшәгән) **ир-ат**; **долгожительница** *ж* **озон гүмерле** (озак йәшәгән) **катын-кыз**

ДОЛГОЛЕНИЕ *с* **озон гүмерлелек**, **озон гүмерле булыу**

ДОЛГОЛЕТНИЙ, -ая, -ее **күп йыллык**, **күп йылдарга барган** (һузылган); **долголетняя работа** **күп йылдарга һузылган эш**; **долголетний опыт** **күп йыллык тәҗрибә**

ДОЛГОНОСИК *м* **озонморон** (*короткос куңыз*)

ДОЛГОПОБЛЫЙ, -ая, -ое **озон итәкле** (салғыйлы, сабыулы)

ДОЛГОСРОЧНЫЙ, -ая, -ое **озак вақытлы**, **озайлы**; **долгосрочный кредит** **озайлы кредит**

ДОЛГОТА *ж* **1.** **озонлок**; **долгота дня** **көндөн озонлого** **2.** *геогр.* **озонлок**; **западная долгота** **көнбайыш озонлок**

ДОЛГОТЕРПЕНИЕ *с* **сабырлык**, **зур сызамлылык** (түземлелек); **благодарить за долготерпение** **сабырлык өсөн рәхмәт әйтеу**

ДОЛГУНЕЦ: **лән-долгунец** *м* **озон сүсле етен** **ДОЛЕВОЙ I**, -ая, -ое **буй**, **буйга**; **долевой разрез дерева** **агасты буйга** (буй) **ярыу**

ДОЛЕВОЙ II, -ая, -ое **өлөшләп бүленә торган**, **өлөшлэтә**; **долевое участие** **өлөшлэтә катнашлык**, **өлөшкә кереу** (инеу)

ДОЛЕДНИКОВЫЙ, -ая, -ое **бозлок дәүеренә тиклемге**; **доледниковый период** **бозлок дәүеренә тиклемге осор**

ДОЛЕЖАТЬ *сов.* **1.** **до чего** -гансы/-гәнсе **ятыу**, **саклы ятыу**; **долежать до выздоровления** **һауыткансы ятыу** **2.** (*дозреть*) **өлгөргәнсе** (егешкәнсе, бешкәнсе) **ятыу**; **помидоры должны долежать** **помидорзәр етешкәнсе ятырға тейеш**

ДОЛЖИВАТЬ *несов. см. долежать*

ДОЛЕЗАТЬ *несов. см. долезть*

ДОЛЕЗТЬ *сов.* **барып** (килеп, тырмашып) **менеу**, **менеп етеу**; **долезть до макушки дерева** **агас башына менеп етеу**

ДОЛЕТАТЬ *несов. см. долететь*

ДОЛЕТЕТЬ *сов.* **1.** **осоп барып** (килеп) **етеу** **2.** *перен. (донестись — о звуках, запахах и т.д.)* **ишетелеу**, (тауышы) **барып** (килеп) **етеу**; **с озера долетел крик** **күлдән тауыш ишетелде**

ДОЛЕЧИВАТЬ *несов. см. долечить*

ДОЛЕЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от долечивать*

ДОЛЕЧИТЬ *сов.* **кого-что** **1.** **дауалап бөтөрөү**, **ауырыуы бөткәнсе** (ауырыуын бөтөргәнсе) **дауалау**, **дауалап бөтөрөп куйыу** **2.** *разг.* **дауа-**

ДОЛЖЕН

лай белмәйенсә ауырыузың хәлен насарайтыу, яңылыш дауалау

ДОЛЖЕН *в знач. сказ.* 1. кому (обязан) бурыслы булыу, бирәсәкле булыу; я вам дблжен сто рублөй миңең һезгә йөз һум бирәсәгем бар 2. с неопр. тейеш; мы должнөй вернүться без кайтырга тейешбөз ♦ должнө быть *в знач. вводн. сл.* ихтимал, могайын

ДОЛЖНИК *м* бурыслы (бирәсәкле) ир-ат; должница *ж* бурыслы (бирәсәкле) катын-кыз

ДОЛЖНО *в знач. сказ., безл., с неопр.* кәрәк, тейеш, ярай; дблжно слүшаться старших ололарзы тыңларга кәрәк

ДОЛЖНОСТНОЙ, -ая, -ое урындагы, хезмәт-тәге, вазифалагы, дәүләт хезмәтендәге, хезмәт ...ы, вазифа ...ы; должностные обязанности вазифа бурыстары ♦ должностные лица вазифалы кеше

ДОЛЖНОСТЬ *ж* вазифа, хезмәт, хезмәт урыны; должность директора директор вазифаһы; занимать должность вазифа биләү

ДОЛЖНЫЙ, -ая, -ое 1. тейешле; на дблжной высотө тейешле югарылыкта 2. *в знач. суц.* дблжное с тейешле баһа, тейешлеһе; отдашь дблжное тейешле баһа биреү

ДОЛИВАТЬ *несов. см. долить*

ДОЛИНА *ж* үзән, уй, уйһыу, үзәк; (горная) кул; широкая долина киң үзән

ДОЛИННЫЙ, -ая, -ое үзән ...ы; долинные земли үзән ерзәр

ДОЛИТЬ *сов. что, чего* өстәү, өстәп койоу (һалһы), тултырыу, тултыргансы һалһы (койоу); долить молока в какао какаога һөт өстәп койоу

ДОЛЛАР *м* доллар (АКШ, Канада, Австралия һ.б. илдәрзә акса берәмеге)

ДОЛЛАРОВЫЙ, -ая, -ое доллар ...ы

ДОЛОЖИТЬ I *сов. 1. что и без доп.* язып (һөйләп) биреү; доложить о результатах проверки тикшерев һөзөмталәрен язып биреү 2. *что, о ком-чөм и без доп.* белгертеү, рәсми хәбәр итеү, әйтеү; доложить о приходе представителя вәкилдөң килеве тураһында хәбәр итеү

ДОЛОЖИТЬ II *сов. что; разг. 1. чего* өстәү, өстәп һалһы, тултырыу; доложить каши в тарелку тәрилкәгә бутка өстәп һалһы 2. (окончить кладку) һалһып (сыгарып) бөтөрөү (бөтөү); доложить печь мейесте сыгарып бөтөү

ДОЛОЙ *нареч.; разг.* югалһын, юк булһын, бөһөн; уйдй с глаз долөй күзөмдән югал, күз алдымдан юк бул; долөй войну! бөһөн һугыш!

ДОЛОМАТЬ *сов. что* ватып (һындырып, емереп) бөтөрөү; доломать кресло креслоны ватып бөтөрөү

ДОЛОМАТЬСЯ *несов. страд. от доломать*

ДОЛОМИТ *м; мин.* доломит (кальцийлы, магнизийлы акһыл-һорзолт таши)

ДОЛОМИТОВЫЙ, -ая, -ое 1. доломитлы, доломиты булған, доломит ...ы; доломитовый

пласт доломитлы; доломит 2. доломит ...ы, доломиттан яһалған; доломитовые изделия доломиттан яһалған әйберзәр

ДОЛОТӨ *с 1.* касау 2. горн. бырау (нефть быраулау эиендә)

ДОЛЬКА *ж 1. уменьш. от дбля 2. (часть плода цитрусовых)* өләш, бүлкә; дблька апельсина әфлисун бүлкәһе

ДОБЛЯ *ж 1.* өләш, киҫәк; разделить на дбля киҫәктәргә бүлеү 2. (судьба) язьмыш, тәкдир; горькая дбля әсе язьмыш; счастливая дбля бәхетле язьмыш ♦ дбля правды бер аз дөрөслөк; на дблю (выпасть, прийти) чью, кому өләшкә төшөү

ДОМ *м 1.* өй, йорт; деревянный дом ағас өй; детский дом балалар йорто 2. йорт, хужалык; хлопотать по дбму хужалык (йорт) эше менән шөгәлләнөү 3. өй әсе, гаилә; всем дбмом пойти в гости гаилә менән кунакка барыу; принять в дом гаиләгә алыу 4. йорт; Дом культуры Мәзәниәт йорто; дом отдыха ял йорто 5. (династия, род) зат, ырыу, нәсел; дом Романовых Романовтар нәселе ♦ на дом өйгә; на дому өйзә

ДОМА *нареч. 1.* өйзә; находиться дома өйзә булыу 2. (в родных местах) илдә, тыуган якта; у себя дома лучше үзөңдә илендә якшырак ♦ как дома (быть, чувствовать и т.д.) тартынмау, иркен, өйзәге кеүек тогоу; не все дбма у кого акылы етешмәй, кыркка берәү тулмай, утыз туғызлы

ДОМАШНИЙ, -ая, -ее 1. өйзәге, йорттагы, өй (йорт) ...ы; домашний адрес өй адресы; домашняя обстановка өй шарты 2. (о животных) йорт ...ы; домашние животные йорт хайуандары 3. өйзә әзерләнгән; домашний обед өйзә әзерләнгән төшкө аш 4. *в знач. суц.* домашние мн. өйзәгеләр, өй әсе; как твой домашние? өйзәгеләрең нисек? ♦ домашний арест өйзәге тотконлоқ, өйзән сықмаска кушыу; домашний очаг тыуган йорт

ДОМБРА, **ДОМБРА** *и обл. ДУМБЫРА ж; муз.* думбыра (төрки халыктарза кыллы музыка коралы); башкырская дбмбра башкорт думбыраһы; казахская дбмбра казак думбыраһы; играть на дбмбре думбыра сиртеү, думбырала уйнау

ДОМБРИСТ *м* и **ДОМБРИСТКА** *ж* думбырасы, думбырала уйнаусы; квартет домбристов думбырасыллар квартеты

ДОМЕННЫЙ, -ая, -ое домна ...ы, домнала; доменная печь домна мейесе; доменная плавка домнала иретеү

ДОМЕНИЦИК *м* домнасы, домнала эшләүсе

ДОМИНАНТА *ж; книжн. 1.* доминанта, төп идея, төп билге 2. лингв. төп һүз (синонимдар рәтендә)

ДОМИНАНТНЫЙ, -ая, -ое өстөнлөк итеүсе, хөкөм һөрөүсе; доминантное слово өстөнлөк итеүсе һүз

ДОМИНИОН *м* доминион (*Бойок Британия империяны эсенг инген цз аллы дэцлэттер — элекке колониялар исеме*)

ДОМИНИРОВАНИЕ *с см.* доминировать

ДОМИНИРОВАТЬ *несов.* өстөнлөк алыу (итеү), өстөн булгу; **в выступлении доминировала одна мысль** сыгышта бер фекер өстөнлөк алды

ДОМИНО I *с нескл.* домино (*маскарад костюмды һәм шул костюмды кейгән кеше*)

ДОМИНО II *с нескл.* домино (*уйын*); **играть в домино** домино уйнау

ДОМКРАТ *м* домкрат, шакбаңар (*цтә ауыр нәмәләрде, мәс., машинаны һ.б. күтәрөү механизмы*); **ручной домкрат** кул домкраты

ДОМНА *ж* домна (*тимер руданынан суйын койоу мейесе*)

ДОМОВИТЫЙ, -ая, -ое хәстәрле, хужалык-сыл, хәстәрлекле; **домовитая хозяйка** хәстәрле хужабикә

ДОМОВЛАДЕЛЕЦ *м* йорт (өй) хужаһы; **домовладелица** *ж* йорт (өй) хужабикәһе, йортка (өйгә) хужа катын-кыз; **собрание домовладельцев** өй хужалары йыйлышы

ДОМОВЛАДЕНИЕ *с; офиц.* йорт биләү (*ер менән бергә*)

ДОМОВНИЦА *ж; прост.* йортта калыусы, йортто карап тороусы катын-кыз

ДОМОВНИЧАТЬ *несов.; прост.* йортто (өйзә) карау (һаклау)

ДОМОВОДСТВО *с* йорт хужалыгы (**1. йортто, хужалыкты алып баруу** **2. йорт хужалыгы буйынса белешмә**)

ДОМОВОЙ *м; фольк.* йорт (өй) эйһе

ДОМОВЫЙ, -ая, -ое йорт (өй) ...ы; **домовый водопровод** йорт һыу үткәргесе; **домовый сверчок** өй синергкәһе ♦ **домовая книга** йорт кенәгәһе

ДОМОГАТЕЛЬНОСТЬ *с* наһак дэгүә, нигезһез талап; **отвратить домогательства** *чы-л. беррәйһенец* нигезһез талабын кире кагыу

ДОМОГАТЬСЯ *несов.* *кого-чего-л. беррәй нәмәгә* хакһыз (урынһыз) дэгүә итеү

ДОМОЙ *нареч.* **1.** өйгә; **пойти домой** өйгә кайтыу **2. (в родные места)** тыуган якка кайтыу; **возвращаться домой** тыуган якка кайтыу

ДОМОЛАЧИВАТЬ *несов. см.* домолотить

ДОМОЛАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от домолачивать*

ДОМОЛОТИТЬ *сов. что* ашлык (иген) һуғып бөтөү, иген һуғыузы тамамлау

ДОМОЛОТЬ *сов.* тарттырыу, тарттырып бөтөү; **домолоть зерно** игенде тарттырып бөтөү

ДОМОРОЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** йортта (хужалыкта) үстөрелгән (тәрбиәләнгән); **доморощенные лошади** хужалыкта үстөрелгән аттар **2. перен., ирон.** урта кул, примитив, сикләнгән (фекерле); **доморощенный поэт** урта кул шагир

ДОМОСЁД *м* и **ДОМОСЁДКА** *ж* өйзә генә ултырыусы, өй тауыгы

ДОМОСТРОИТЕЛЬСТВО *с* йорттар (өйзәр) һалыу, торлак төзөү

ДОМОСТРОИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йорт (өй) һалыу ...ы; **домостроительный комбинат** йорт һалыу комбинаты

ДОМОТАТЬ *сов. что* урап (сырмап) куйыу; **домотать клубок** йомғакты урап куйыу

ДОМОТКАНЫЙ, -ая, -ое кулдан һуғылған; **домотканный палас** кулдан һуғылған балаң; **домотканое сукно** кулдан һуғылған тула

ДОМОУПРАВЛЕНИЕ *с* йорт(тар) идараһы, йорт идаралыгы; **зайти в домоуправление** йорт идаралыгына инеү

ДОМОХОЗЯИН *м* йорт (өй) хужаһы

ДОМОХОЗЯЙКА *ж* **1.** хужабикә **2.** балалар (йорт) карап ултырган катын-кыз (*бер ерзә лә эшләмәгән*)

ДОМОХОЗЯЙСТВО *с см.* домоуправление **ДОМОЧАДЦЫ** *обычно мн. (ед. домочадец м); уст.* өй эсе, гаилә ағзалары

ДОМРАБОТНИЦА *ж* хезмәтсе катын-кыз

ДОМЧАТЬ *сов. 1. кого-что; разг.* елдереп (осортоп) алып барып еткереү, елдереп (осортоп) килтереп куйыу; **лошади домчали нас до деревни** аттар беззе ауылга елдереп килтереп еткерзе **2. см.** домчаться

ДОМЧАТЬСЯ *сов.; разг.* елдереп барып етеү; **быстро домчаться** тиз елдереп барып етеү

ДОМЫСЕЛ *м* фараз итеү, уйзырма; **пустые домьслы** буш уйзырмалар

ДОМЫСЛИВАТЬ *несов. см.* домьслить

ДОМЫСЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от домьсливать*

ДОМЫСЛИТЬ *сов. что и без доп.* уйлап еткереү (сығарыу), фараз итеп куйыу

ДОМЫШЛЯТЬ *несов. см.* домьслить

ДОМЫШЛЯТЬСЯ *несов. страд. от домышлять*

ДОНАГА *нареч.; разг.* шыр яланғас, инәнән тыума (яланғас)

ДОНАШИВАТЬ *несов. см.* доносить I

ДОНАШИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* доноситься I; **2. страд. от донашивать**

ДОНГ *м* донг (*Вьетнам акса берәмеге*)

ДОНЕЛЬЗЯ *нареч.; разг.* самаһыз, сикһез, саманан (сиктән) тыш; **быть донельзя настоящим** сикһез ныкыш булыу

ДОНЕСЕНИЕ *с* белдерөү, хәбәр итеү (*һуз менән йә язма рәцештә*); **корбткое донесение** кыска ғына белдерөү яһау

ДОНЕСТИ I *сов. 1. кого-что* алып барыу, килтерөү, алып барып куйыу (еткереү), килтереп еткереү; **донести вовремя** вақыгында алып барып еткереү **2. (о звуках, запахах)** ишеттерөү, еткереү; **ветер донес звуки выстрела** ел атыу тауыштарын ишеттерзе

ДОНЕСТИ

ДОНЕСТИ́ **II** *сов.* 1. белдереү яһау, хәбәр итеү; **донести́ до командира́** командирға хәбәр итеү 2. *на кого и без доп.* ошаклау, эләкләү, естәнән һөйләү (языгу); **донести́ на невинного** гәйепһез кеше естәнән һөйләү

ДОНЕСТИ́ТЬ *сов.* 1. ишетеләү, килеү; **донесли́сь раскаты́ гроба́** күк күкрәү тауышы ишетелде 2. *перен. (дойти до сведения)* барып (килеп) етеү, хәбәр килеү (ишетеләү); **донёсса́ слух** хәбәр ишетелде

ДОНЖУА́Н *м* донжуан (*катын-кыз артынан йөрөргә яратыусы*)

ДОНИЗУ́ *нареч.* асқа (түбәнгә) тиклем ♦ **свёрху донизу** естән асқа тиклем

ДОНИМА́ТЬ *несов. см. доня́ть*

ДОНКИХО́Т *м* донкихот (*хыяльй, диуана кеше*)

ДОНКИХО́ТСТВО *с* донкихотлык

ДО́ННИК *м* кандала үләне; **бе́лый до́нник** ак кандала үләне; **лекарственный до́нник** һары кандала үләне

ДО́ННЫЙ, -ая, -ое һыу төбә ...ы, һыу төбөндә йәшәүсе; **до́нные рыбы́** һыу төбөндә йәшәүсе балыктар

ДО́НОР *м* донор (*кан биреп тороусы*)

ДО́НОРСКИЙ, -ая, -ое донор ...ы, донорлык ...ы; **до́норская кровь́** донор каны; **до́норский пункт** донорлык пункты

ДО́НОРСТВО *с* донорлык

ДОНО́С *м* донос, ошак, яла

ДОНОСИ́ТЕЛЬСТВО *с* ошак һөйләү, яла ягу; **занима́ться доносите́льством** ошак һөйләп йөрөү

ДОНОСИ́ТЬ I *сов.* 1. *что* ташып бөтөрөү (бөтөрөп куйыу); **доносить́ дрова́ в сени́** утынды соланга ташып бөтөрөү 2. *что* кейеп туззырыу (туззырып бөтөрөү), тузгансы кейеү; **доносить́ шапку́ бра́та** агайзан қалған бүректе кейеп туззырыу 3. *кого (о ребёнке)* етлектереү, вақытына еткереү; **доносить́ ребёнка́** баланы етлектереп туззырыу

ДОНОСИ́ТЬ II *несов. см. донести́ I*

ДОНОСИ́ТЬ III *несов. см. донести́ II*

ДОНОСИ́ТЬСЯ I *сов. (износиться)* тузыу, ылбырап бөтөү (*кейем-һалым тураһында*)

ДОНОСИ́ТЬСЯ II *несов. см. донестись*

ДОНО́СЧИК *м* и **ДОНО́СЧИЦА** *ж* ошаксы, яла ағыусы, кеше естәнән һөйләүсе

ДО́НЬНЕ *нареч.; высок.* элегасә, хәзергәсә, бөгөнгәсә, бөгөнгә тиклем (кәзәре, саклы)

ДО́НЯТЬ *сов. что; разг.* мазага тейеү, теңкәне коротоу, аптыратып бөтөрөү; **доня́ть неумёстными вопро́сами** *кого-л.* урынһыз һораузар менән мазаһына тейеү

ДООБЕ́ДЕННЫЙ, -ая, -ое төшкә ашка тиклемге; **дообеденное вре́мя** төшкә ашка тиклемге вақыт

ДООКТА́БРЬСКИЙ, -ая, -ое Октябрь революцияһына тиклемге, Октябрь революцияһына тиклем булган; **дооктябрьский период** Октябрь революцияһына тиклемге дәүер

ДОПА́РИВАТЬ *несов. см. допа́рить*

ДОПА́РИВАТЬСЯ *несов. 1. см. допа́риться 2. страд. от допа́ривать*

ДОПА́РИТЬ *сов. 1. что* быктырып сыгарыу (куйыу) 2. бешекләү, бешекләп куйыу

ДОПА́ХАТЬ *сов. что* һөрөп бөтөрөп куйыу, (қалғанды) һөрөп куйыу

ДОПА́ХИВАТЬ *несов. см. допахать*

ДОПЕВА́ТЬ *несов. см. допе́ть*

ДОПЕ́ТЬ *сов. что* йырлап бөтөү (бөтөрөү, бөтөрөп куйыу); **допе́ть песню́** йырзы йырлап бөтөү

ДОПЕЧА́ТАТЬ *сов. что 1. (кончить печатать)* баһып бөтөү (бөтөрөү) 2. естәп баһыу; **допечатать ещё́ де́сять страниц́** йәнә ун бит естәп баһыу

ДОПЕЧА́ТЫВАТЬ *несов. см. допечатать*

ДОПЕЧА́ТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от допечатывать*

ДОПЕ́ЧЬ *сов. 1. что (окончить печь)* бешереп алыу, бөткәнсе бешереү; **допечь пиро́жки** бөйөрөктәрзе бешереп алыу 2. *чего; разг. (испечь дополнительно)* естәп бешереү, кыззырыу 3. *кого-что; перен., прост.* сығырынан сыгарыу, ахыр сиккә еткереү

ДОПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеү, бешеп сығыу; **пирогі́ допекли́сь** бөлештәр бешеп сықты

ДОПИВА́ТЬ *несов. см. допи́ть*

ДОПИВА́ТЬСЯ *несов. 1. см. допи́ться 2. страд. от допива́ть*

ДО́ПИНГ *м* допинг (*организмды яһалма көсәйтә торған дарыу, сара*)

ДОПИСА́ТЬ *сов. что 1.* язып бөтөрөү (бөтөү); **дописа́ть письмó** хатты язып бөтөрөү 2. естәп языу (язып куйыу); **дописа́ть ещё́ не́сколько слов** тагы бер нисә һүз естәп куйыу

ДОПИ́СЫВАТЬ *несов. см. дописа́ть*

ДОПИ́ТЬ *сов. что* эсеп (бөтөү) бөтөрөү, (бөткәнсе) эсеп куйыу; **допи́ть чай́** сәй эсеп бөтөү

ДОПИ́ТЬСЯ *сов.; разг.* эсеуең сигенә етеү ♦ **допи́ться до че́ртиков** күзенә ен-пәрәй күрөнгәнсе (күзе аларгансы) эсеу

ДОПЛА́ТА *ж 1. см. доплати́ть — допла́чивать 2.* естәмә түләү; **небольша́я доплата́** бер аз естәмә түләү

ДОПЛА́ТИТЬ *сов. что* түләп бөтөү, тулыһынса түләү, қалған өлөшөн түләү, естәмә түләп куйыу

ДОПЛАТНО́Й, -ая, -ое 1. естәмә түләү инде-релә торған; **доплатна́я касса́** естәмә түләү инде-релә торған касса 2. түләүле, түләп алына торған; **доплатно́е письмó** түләп алына торған хат

ДОПЛА́ЧИВАТЬ *несов. см. доплати́ть*

ДОПУСКАТЬСЯ

ДОПЛАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от доплачивать*

ДОПЛЕСТИ *сов. что (косу)* үрөп бөтөү; (*верёвку*) ишеп бөтөү; (*кружева*) бэйлөп бөтөү

ДОПЛЕСТИСЬ *сов. до чего; разг. көскө (көсхалга)* барып (кайтып) етеү

ДОПЛЕТАТЬ *несов. см. доплести*

ДОПЛЫВАТЬ *несов. см. доплыть*

ДОПЛЫТЬ *сов. 1. до чего* йөзөп барып (килеп) етеү; *доплыть до берега* ярга йөзөп килеп етеү **2. перен.** барып (килеп) етеү, ишетелеү; **доплыли звуки музыки** музыка тауышы килеп етте

ДОПОДЛИННО *нареч.; разг.* бик асык, бик якшы; **нам это доподлинно известно** безгә был бик якшы билдәле

ДОПОДЛИННЫЙ, -ая, -ое *разг.* дөрөс, ысын, рас; **доподлинные сведения** дөрөс мәгълүмәттәр

ДОПОЗДНА *нареч.; разг.* төн уртаһы еткәнсе, төн уртаһына тиклем (хәтле), бик һуңлап; **проговорить допозднā** төн уртаһы еткәнсе һөйлөшөп ултырыу

ДОПОЛЗАТЬ *несов. см. доползти*

ДОПОЛЗТИ *сов. 1.* шыуышып (үрмәләп) барып (килеп) етеү; **змея доползла до норы** йылан ояһына шыуышып барып етте **2. перен., разг.** көскө-көскө (сак-сак, ауырлык менән) килеп етеү; **автобус дополз до деревни** автобус ауылга сак-сак килеп етте

ДОПОЛНА *нареч.; разг.* тултыргансы, тултыра; **налить дополна** тултыргансы һалыу

ДОПОЛНЕНИЕ *с 1. см. дополнить* — **дополнить** **2.** өстәмә, кушымта; **дополнение к резолюции** резолюцияга кушымта **3. грам.** тултырыусы; **прямбе дополнение тура** тултырыусы; **кбсвенное дополнение** ситләтелгән тултырыусы ♦ **в дополнение к чему** -га/-гә өстәп, өстәмә итеп

ДОПОЛНЕННЫЙ, -ая, -ое өстәлгән, тулыландырылган, арттырылган; **исправленное и дополненное издание книги** китаптың төзәтелгән һәм тулыландырылган басмаһы

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** өстәмә; **дополнительная подписка на газету** гәзиттәргә өстәмә язбылыу; **дополнительный отпуск** өстәмә ял **2. грам.** тултырыусы; **дополнительное предложение** тултырыусы эйәрсән һөйләм ♦ **дополнительные цвета физ.** спектрзың өстәмә төстәрә

ДОПОЛНИТЬ *сов. что* өстәү, тултырыу, өстәп тултырыу, тулыландырыу; **дополнить самовар** самауырга өстәү; **дополнить статью** мәкаләне тулыландырыу

ДОПОЛНЯТЬ *несов. см. доплнить* ♦ **дополнить друг друга** иш менән куш булыу, берен-берене тултырыу

ДОПОЛНЯТЬСЯ *несов. 1. см. доплниться* **2. страд. от дополнять**

ДОПОЛУЧАТЬ *несов. см. дополучить*

ДОПОЛУЧИТЬ *сов. что* алып бөтөрөү, алып бөтөрөп куйыу; **дополучить зарплату** эш хакын алып бөтөрөү

ДОПОТОПНЫЙ, -ая, -ое *разг., шутол.* бик боронго, иске, искереп бөткән, артта калган, хан замангы; **допотопные взгляды** иске караштар; **допотопные способы обработки земли** бик боронго ер эшкәртеү ысулы

ДОПРАШИВАНИЕ *с см. допрашивать*

ДОПРАШИВАТЬ *несов. 1. см. допросить* **2. разг.** ентекләп һорашыу, төпсөнөү, һоранып төбөнә төшөү

ДОПРИЗЫВНИК *м* допризывник (*хезмәткә сакырылыузан алда башилангыс хәрби әзерлек үтөүсө*)

ДОПРИЗЫВНЫЙ, -ая, -ое хәрби хезмәткә сакырылыуға тиклемге, хәрби хезмәт ...ы; **допризывный взраст** хәрби хезмәткә сакырылыуға тиклемге йәше; **допризывная подготовка** хәрби хезмәткә сакырылыуға тиклемге әзерлек

ДОПРОС *м* допрос, яуап алыу; **подвергать допросу** допроска тарттырыу

ДОПРОСИТЬ *сов. кого-что* һорау алыу; **допросить свидетелей** шаһиттарзан һорау алыу

ДОПРОСИТЬСЯ *сов.; разг. (обычно с отрицанием)* һорап (ялынып) ала алмау, һорап (ялынып) алып булмау; **денег у него никто не допросится** берәү зә унан акса һорап ала алмай

ДОПРЫГАТЬСЯ *сов.; разг.* һикерәңләй торғас бәләгә тарығыу, үз башына һикерәңләү

ДОПРЫГНУТЬ *сов.* һикереп (ыргып) барып етеү (төшөү); **собака допрыгнула до забора** эт коймага тиклем ыргыны

ДОПУСК *м 1. (право входа, доступа)* (инегә, керевгә) рөхсәт; **иметь допуск к больному** ауырыуға инегә рөхсәт булыу **2. тех.** тайпылыш сиге (*деталдарҙең нормага бер аз тап килмәүсө*)

ДОПУСКАТЬ *несов. 1. кого-что, к чему (позволять, разрешать)* инегә (керергә) рөхсәт итеү, индереү, катнашырга мөмкинлек биреү; **допускать посетителя к больному** ауырыу эргәһенә килгән кешене индереү; **допускать к экзаменам** имтихандарға катнашырга рөхсәт итеү **2. что и с неопр.** ирек биреү, юл куйыу; **нельзя этого допускать** быга юл куйырга ярамай; **не допускать (и) мысли** ундай уйзы башка ла килтермәү, ул турала уйларға ла ярамау **3. что (предполагать, считать возможным)** фараз итеү; **допускать, что в жизни произойдут перемены** тормошта үзгәрештәр булырын фараз итеү **4. что** ебәрәү, яһау; **допускать ошибку** хата ебәрәү

ДОПУСКАТЬСЯ *несов. 1.* рөхсәт ителеү (бирелеү), ебәрелеү, индерелеү; **дети до шестнадцати лет не допускаются** ун алты йәшкә тиклемге балаларға рөхсәт ителмәй **2. страд. от допус-**

ДОПУСТИМЫЙ

скать; грубости не допускались тупащлыкта ирек куйылмай ине

ДОПУСТИМЫЙ, -ая, -ое рөхсәт ителә торган, (мөмкин) була торган; **допустимые неточности** була торган етешһезлектәр

ДОПУСТИТЬ *сов.* 1. *см.* **допускать** 2. *в знач. вводи. сл.* **допустим** әйтәйек, ти, фараз итәйек, ти; **допустим, что это так** шулай ға булһын, ти; шулай тип әйтәйек, ти

ДОПУЩЕНИЕ *с* 1. *см.* **допускать** 1; **допущение к экзаменам** имтихандарға (инергә) рөхсәт 2. фараз

ДОПЫТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* һорашып (соксоноп, төпсөнөп) беләү; **я попытался, где он был** уның кайза булһанын мин төпсөнөп белдем

ДОПЫТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **допытаться**

ДОПЬЯНА и **ДОПЬЯНА** *нареч.*; *разг.* иҫергәнсе, иҫерткәнсе, лаякыл булһансы; **пойть допьяна** иҫергәнсе әсерәү

ДОРАБАТЫВАТЬ *несов. см.* **доработать**

ДОРАБАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **доработаться** 2. *страд. от* **дорабатывать**

ДОРАБОТАТЬ *сов.* 1. эшләп бөтәү; **доработать проект** проектты эшләп бөтәү 2. *перен.* эшкәртеү; **доработать пьесу** пьесаны эшкәртеү

ДОРАБОТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* хәлдән тайһансы эшләү

ДОРАБОТКА *ж см.* **доработать** — **дорабатывать**

ДОРАССВЕТНЫЙ, -ая, -ое таң алдындағы, таң алды ...ы; **дорассветный** хблөд таң алдындағы һалһын

ДОРАСТАТЬ *несов. см.* **дорасти**

ДОРАСТИ *сов.* үсәү, үсеп етеү; **дерево** **доросло** до кышы дөма агас өй кыйығына тиклем үсеп етте ♦ **нос не дорос** *шутл.* танау асты кипмәгән, хәленән килерлек түгел

ДОРАСТИТЬ *сов.* *кого-что* берәй сиккә (вакытка) тиклем үстәрәү; **дорастить до семнадцати лет** ун ете йәшкә тиклем үстәрәү

ДОРАЩИВАТЬ *несов. см.* **дорастить**

ДОРВАТЬ *сов.* *что* 1. йыртһып бөтәрәү, йырткыслау 2. *разг.* кейеп туззырыу; **дорвать сапоги** итекте кейеп туззырыу

ДОРВАТЬСЯ *сов.*; *прост.* йомолоу, ябырылыу, ташлану; **ребята дорвались до горячей пицци** балалар кайнар ашка ябырылды

ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ, -ая, -ое революцияға тиклемге (хәтлемге); **дореволюционная** **деревня** революцияға тиклемге ауыл

ДОРЕФОРМЕННЫЙ, -ая, -ое реформаға тиклемге, реформаға хәтлем булһан

ДОРИСОВАТЬ *сов.* *кого-что* 1. (һүрәтте) төшәрәп, эшләп бөтәрәү; **дорисовать портрет** портретты эшләп бөтәрәү 2. *перен.* (образды) һынландырыу; **дорисовать детали** образдың вак һызаттарын һынландырыу

ДОРОГА *ж* 1. *в разн. знач.* юл; **железная** **дорога** тимер юл; **проселочная** **дорога** ауыл

(баһыу) юлы; **шоссейная** **дорога** шоссе юл; **большая** **дорога** оло юл; **торная** **дорога** такыр юл; **столовая** **дорога** *уст.* маяклы юл, бағаналы (сакрымлы) юл; **ухабистая** **дорога** ургылыһын (һикәлтәле) юл; **выйти на** **дорогу** юлға сығыу (сығып тороу); **сбиться с** **дороги** юлдан азыу, азашыу; **дорогу!** юл бирегез! 2. (*путешествие*) юл, сәфәр; **отправляться в** **дорогу** юлға (сәфәр) сығыу; **написать** **письмо с** **дороги** юлдан хат азыу 3. *перен. (средство)* юл, сара; **упорный** **труд** — **дорога к** **успеху** һыкышмалы хезмәт — уңышка ирешәү сараһы ♦ **дать** (**уступить**) **дорогу** юл бирәү, камасауламау; **идти своей** **дорогой** үз юлынан (үз юлы менән) китеү; **перебежать** **дорогу** юлына аркыры сығыу; **пойти по** **плохой** **дороге** насар юлға баһыу; **пробить себе** **дорогу** үз-үзәнә юл ярыу; **скатертью** **дорога!** ана бара юлын!; **стать** (**встать, стоять**) **поперек** **дороги** юлға аркыры төшәү, юлында кәртә булып тороу; **на дороге не** **валяется** юлда ятмай (*табыуы анһат түгел*); **туда** (**ему**) **и** **дорога** шул кәрәк, якшы булһан

ДОРОГО *нареч.* 1. кыйбат, киммәт; **дорого** **заплатить** кыйбат түләү; **дорого** **стоит** киммәт тора 2. *перен. (ценой больших усилий)* кыйбатка, киммәткә, ауырга; **успех** **ему** **дорого** **достался** уңыш уға бик кыйбатка төштә ♦ **дорого** **бы** **дал** (**заплатил**) әллә низәр бирер инем (*зур теләк белдергәндә*)

ДОРОГОВИЗНА *ж* кыйбатсылык, киммәтселек; **страдать от** **дороговизны** киммәтселектән ызаланыу

ДОРОГОЙ *нареч.* юлда, юл ыңғайында, юлда барғанда; **договориться** **дорогой** юл ыңғайында килешәү

ДОРОГОЙ, -ая, -ое 1. (*дорогостоящий*) киммәтле, кыйбатлы; **дорогие** **вещи** киммәтле әйберзәр 2. *перен. (ценный)* киммәт, якын; **нам** **дорога** **память о** **героях** безгә батырзәрзың иҫтәлегә киммәт 3. (*любимый*) гәзиз, кәзерле; **дорогой** **друг** кәзерле дус; **мой** **дорогой** **сын** минең гәзиз улым 4. *в знач. суц.* **дорогой** **м** **и** **дорогая** **ж** һөйөклә, кәзерле ♦ **дорогой** **ценой** күп корбандар биреп, күп көс түгеп (*низер эшләү*)

ДОРОДНОСТЬ *ж* тулы кәүзәлелек, тулылык, тазалык

ДОРОДНЫЙ, -ая, -ое таза, тулы, йыуан (кәүзәле); **дородная** **женщина** тулы кәүзәле катын

ДОРОДСТВО *с* тазалык, тулы кәүзәлелек, кәүзә тазалығы (мыктылығы)

ДОРОЖАТЬ *несов.* кыйбатлану, киммәтләнәү, хақы артыу (күтәреләү); **продукты** **дорожают** азык-түлек киммәтләнәү

ДОРОЖИТЬ *несов. кем-чем* кәзерләү, кәзерен беләү, иҫәпкә алыу; **дорожить** **мнением** **друга** дустың фекере менән иҫәпләшәү; **дорожить**

ДОСМОТРЕТЬ

своим именем үз кәзеренде ебәрмәү, үз баһанды төшөрмәү (һаклау)

ДОРОЖКА ж 1. *уменьш.* от дороба 2. (*узкая дорога*) һукмак юл, берләм юл 3. (*узкий, длинный коврик, половик*) изән балаһы ♦ **встретиться** (*столкнуться*) на узкой дорожке каракаршы осрашыу, тар һукмакта осрашыу (*цле кешеләргә карата*); по проторённой дорожке (йөрөп) өйрәнгән юлдан

ДОРОЖНИК м юлсы, юл төзөүсе

ДОРОЖНЫЙ, -ая, -ое юл ...ы, юлдагы, юлда булған; **дорожное строительство** юл(дар) төзөлөшө; **дорожные приключения** юлда булған мажаралар; **дорожный костюм** юл костюмы; **дорожный мастер** юл мастеры

ДОРСАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мед.* дорсаль (*һырт якка кағылышылы*)

ДОРЫВАТЬ I *несов. см. дорвать*

ДОРЫВАТЬ II *несов. см. дорыть*

ДОРЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. дорваться*

2. *страд. от дорывать I*

ДОРЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. дорыться*

2. *страд. от дорывать II*

ДОРЫТЬ *сов. что* казып бөтөү (куйыу); **дорить канаву** канаузы казып бөтөү

ДОРЫТЬСЯ *сов.* казып ташлау, казып барып етеү; **дорыться до грунтовых вод** ер асты һызуарына хәтле казып барып етеү

ДОСАДА ж 1. гәрлек, асыу, йән көйөү; **плакать с досады** гәрлектән илау 2. *в знач. сказ.*; *разг. (неприятность)* йән көйөгө, үкенес; **какая досада!** ниндәй үкенес!

ДОСАДИТЬ *сов. кому* гәрләндереү, йәнен көйзөрөү, асыуын килтереү; **досадить другу** дуһтың йәнен көйзөрөү

ДОСАДЛИВЫЙ, -ая, -ое үкенесле, гәрләнгес, йән көйзөргес; **досадливое чувство** йән көйзөргес тойго

ДОСАДНЫЙ, -ая, -ое үкендергес, йән көйзөргес, гәрләндергес; **досадная ошибка** үкендергес хата; **досадное чувство вины** гәрләндергес гәйеп тойгоһо

ДОСАДОВАТЬ *несов. на кого-что* асыу килеү, үкенеү, йән көйөү; **досадовать на своё невнимательность** үзеңден игтибарһызлығыңа йән көйөү

ДОСАЖДАТЬ *несов. см. досадить*

ДОСЕЯТЬ *сов. что 1. (окончить сея)* сәсеп бөтөү (бөтөрөп куйыу); **досеять прёсо** тары сәсеп бөтөү 2. (*окончить просеивание*) иләп бөтөү (бөтөрөп куйыу); **досеять муку** ондо иләп бөтөү

ДОСИДЕТЬ *сов.* -ғансы/-ғансе ултырыу, саклы (тиклем) ултырыу; **досидеть до конца собрания** йыйылыштың азағына саклы ултырыу

ДОСИЖИВАТЬ *несов. см. досидеть*

ДОСИНЯ *нареч.* күкһелле, күкһелләнгәнсе, күгәргәнсе; **досиня блёдное лицо** күкһелләнен ағарынған йөз

ДОСКА ж; *в разн. знач.* такта; **дубовые доски** имән такталар; **классная доска** класс тактаһы; **чертёжная доска** һызыу тактаһы; **шахматная доска** шахмат тактаһы; **мемориальная доска** мемориаль такта; **Доска почёта** Почёт тактаһы ♦ **до гробовой доски** гүргә ингәнсе; **от доски до доски (читать)** башынан азағынаса (укыу), өйрәнеү; **стать (встать) на одну доску с кем** кемдендер рәтенә баһыу (кеүек булыу)

ДОСКАЗАТЬ *сов. что* әйтеп (һөйләп) бөтөрөү (бөтөү); **досказать свою мысль** үз фекекенде әйтеп бөтөү; **досказать сказки** әкиәтте һөйләп бөтөрөү

ДОСКАЗЫВАТЬ *несов. см. досказать*

ДОСКАЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от досказывать*

ДОСКАКАТЬ *сов.* саптырып (сабып) барып (килеп) етеү; **доскакать до станции** станцияға сабып барып етеү

ДОСКОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ентекле, тафсирле, төплө; **доскональный разбор дела** эште ентекле тикшереү; **доскональное исследование** төплө тикшеренеү

ДОСЛАТЬ *сов. что 1.* өстәп ебәреү, калғанын ебәреү 2. *воен.* шызуырып (индереп, төртөп) еткереү; **дослать патрон в патронник** патронды патронникка индереп еткереү

ДОСЛЕДОВАНИЕ с *см. доследовать*; **направить дело на доследование** эште кабаттан тикшерергә ебәреү

ДОСЛЕДОВАТЬ *сов. что* кабаттан (яңынан) тикшереү

ДОСЛОВНОСТЬ ж һүзмә-һүз булыу, дөрөс (анык) булыу

ДОСЛОВНЫЙ, -ая, -ое һүзмә-һүз, дөрөс, анык; **дословный перевод** һүзмә-һүз тәржемә

ДОСЛУЖИВАТЬ *несов. см. дослужить*

ДОСЛУЖИВАТЬСЯ *несов. см. дослужиться*

ДОСЛУЖИТЬ *сов.* -ға/-гә тиклем, -сы/-се хезмәт итеү (эшләү); **дослужить до окончания срёка** срогы бөткәнгә тиклем хезмәт итеү; **дослужить до пенсии** пенсияға сыккансы эшләү

ДОСЛУЖИТЬСЯ *сов. до чего* хезмәт итеп (эшләп) ирешеү, дәрәжәненә етеү; **дослужиться до капитана** капитан дәрәжәненә етеү

ДОСЛУШАТЬ *сов. кого-что* тыңлап бөтөү, бөткәнсе тыңлау; **дослушать музыку** музыканы тыңлап бөтөү; **дослушать товарища** иптәште тыңлап бөтөү

ДОСЛУШИВАТЬ *несов. см. дослушать*

ДОСМАТРИВАТЬ *несов. см. досмотреть*

ДОСМОТР м; *спец. 1. см. досмотреть*

2. *спец.* тикшереү; **таможенный досмотр** таможня тикшереүе

ДОСМОТРЕТЬ *сов. 1. что* карап бөтөрөү (сығыу), карап бөтөү, бөткәнсе карау; **досмотреть спектакль** спектаклде карап бөтөрөү 2. *за кем-чем (также с отрицанием)* күрмәй калыу,

ДОСМОТРИЦК

карап тороу, карап еткермәу; **я не досмотрёл за ребёнком** мин баланы күрмәй калганмын **3. что; спец.** (*произвести досмотр*) тикшерәү; **досмотреть багаж** багажды тикшереп бөтөү

ДОСМОТРИЦК *м* тикшерәүсе, тикшереп тороусы

ДОСОВЕТСКИЙ, -ая, -ое советка (советгарга) тиклемге, совет власына тиклем булган; **досоветский период** совет власына тиклемге дәүер

ДОСОХНУТЬ *сов.* кибеп сығыу (бөтөү), короу

ДОСПАТЬ *сов.; разг.* **1.** до чего -га/-гә кәзәр (тиклем) йоклау; **доспать до восьми часов утра** иргәнге һигезгә кәзәр йоклау **2.** йоклап үткәрәү; **доспать ночь спокойно** төндө тыныс йоклап үткәрәү

ДОСПЕХИ *мн.* (*ед.* *доспех* *м*) **1.** боронго хәрби кейем һәм коралдар; **рыцарские доспехи** рыцарь кейеме һәм коралдары **2. шутол., ирон.** кейем һәм корал-корамалдар (*хунар кейеме һәм кәрәк-ярагы*)

ДОСРОЧНЫЙ, -ая, -ое вақытынан алда (әлек), срогынан алда; **досрочное выполнение задания** бирелгән эште вақытынан алда үтәү; **досрочная сдача экзамена** имтиханды срогынан алда ташшырыу

ДОСТАВАТЬ *несов. см.* **достать**

ДОСТАВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **достаться** **2. страд.** *от* **доставать**

ДОСТАВИТЬ *сов.* **кого-что** **1.** килтереү, алып килеү, килтереп китеү (еткереү); **доставить груз на пароход** йөктө пароходка алып килеү; **доставить людей к месту назначения** кешеләрзе тәғәйенләнгән урынга килтереү **2. что** (*причину, вызвать*) тыузырыу, килтереү; **доставить удовольствие детям** балаларга шатлык килтереү, балаларзы кинәндереү; **доставить много хлопот** күп мәшәкәт тыузырыу; **доставить много трудностей** күп кыйынлыктар тыузырыу

ДОСТАВКА *ж см.* **доставить** **1** — **доставлять**; **доставка газет и журналов** гәзит һәм журнал килтереү

ДОСТАВЛЯТЬ *несов. см.* **доставить**

ДОСТАВЩИК *м* и **ДОСТАВЩИЦА** *ж* килтереүсе, ташыусы

ДОСТАИВАТЬ *несов. см.* **достоять**

ДОСТАТОК *м* **1.** муллык, етеш(лек); **жить в достатке** муллыкта йәшәү; **семья с достатком** етеш ғайлә **2. мн.** **достатки; разг.** байлык, мөлкәт; **небольшие достатки** аз-маз байлык (мөлкәт)

ДОСТАТОЧНО **1. нареч.** (*в значительной степени*) шактай, етерлек; **достаточно умён** шактай ақыллы **2. в знач. сказ., безл.** булды, ете, егер; **достаточно, больше не нужно** булды, бүтән кәрәкмәй

ДОСТАТОЧНЫЙ, -ая, -ое етерлек, еткелек, кәрәк хәтле; **достаточный запас продуктов** етер-

лек ашамлык запасы; **достаточный срок хранения** һаклауға етерлек вақыт; **достаточное основание** етерлек һигез

ДОСТАТЬ *сов.* **1. кого-что** ынтылып алыу, сыгарыу; **достать книгу с полки** кәштәнән китапты ынтылып алыу; **достать платочек из сумки** сумканын кулъяулык сыгарыу **2. что** алыу, табыу; **эту книгу трудно достать** был китапты табыуы кыйын **3. до чего, чем** буй етеү, тейеү; **достать руками до потолка** түшәмгә буй етеү ♦ **рукой не достать** *кого* кул етмәслек (*дәрәжәле булып, кешене танымау*)

ДОСТАТЬСЯ *сов. кому* **1.** калыу, тейеү; **ему досталась библиотека брата** уға ағаһының китапхананы калды **2. безл.; разг.** элгәү; **ему достанется от мамы** уға әсәһенән элгәсәк

ДОСТИГАТЬ *несов. см.* **достичь**

ДОСТИГНУТЬ *сов. см.* **достичь**

ДОСТИЖЕНИЕ *с* казаныш, уңыш; **достижения науки** фән казаныштары

ДОСТИЖИМОСТЬ *ж* ирешәү (өлгәшәү) мөмкинлеге; **достижимость цели** максатка ирешәү мөмкинлеге

ДОСТИЖИМЫЙ, -ая, -ое ирешерлек, өлгәшерлек, ирешә (өлгәшә) алырлык, ирешергә (өлгәшергә) мөмкин булган; **достижимые задачи** өлгәшә алырлык бурьыстар

ДОСТИЧЬ и **ДОСТИГНУТЬ** *сов. чего, до чего* **1.** барып (килеп) етеү; **они достигли берега** улар ярға барып ете **2.** ирешәү, өлгәшәү, казаныу; **достичь высоких успехов в работе** эштә югары уңыштарға ирешәү **3.** етеү, буллыу; **морбз достиг пятидесяти градусов** һалкынлык илле градуска ете **4. (дожить)** йәшәү, тороу, етеү; **достичь совершеннолетия** үсеп етеү, балиг буллыу; **достигнуть глубокости старости** нык картайгансы йәшәү

ДОСТОВЕРНОСТЬ *ж* дәрәсләк, ысынлык, хәжикәт; **достоверность фактов** факттарзың дәрәсләк; **проверить достоверность сведений** мәглүмәттәрзең дәрәсләгән тикшерәү

ДОСТОВЕРНЫЙ, -ая, -ое дәрәс, ысын, хак, ышаныслы, шикһез; **известно из достоверных источников** ышаныслы сыганактарзан билдәле

ДОСТОИНСТВО *с* **1. (сознание своей значимости)** абруй, дәрәжә, бәс; **человеческое достоинство** кешелек дәрәжәһе; **держаться с достоинством** үзенде дәрәжәле тогоу; **беречь своё достоинство** үз дәрәжәнде төшөрмәү, абруйыңды һаклау; **ронять своё достоинство** үз дәрәжәнде (абруйыңды, бәсенде) төшөрөү **2. (положительные качества)** якшы як (сифат), дәрәжә; **достоинства и недостатки книги** китаптың якшы яктары һәм етешһезлектәре **3. (стоимость)** -лык/-лек; **облигация** **достоинством в сто рублей** йөз һумлык облигация ♦ **оценить по достоинству** тейешенсә баһалау, дәрәжәһенә карап баһа биреү

ДОСТОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. (*заслуживающий чего-л.*) лайык, лайык булырлык; **достойный похвалы** мактауга лайык; **опыт, достойный подражания** үрнөк булырлык тәжрибә 2. (*справедливый*) лайыккы, урынлы; **достойная оценка картины** һүрәтте лайыккы баһалау; **достойная кара** урынлы яза 3. *уст.* (*почтенный*) хөрмәткә лайык, хөрмәтле, арзаклы; **достойный человек** хөрмәткә лайык кеше

ДОСТОПОЧТЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* хөрмәтле, кәзерле; **достопочтенный человек** хөрмәтле кеше

ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЬ ж күренекле (иҗтәлекле) урын, иҗтәлекле нәмә; **достопримечательности Уфы** Өфөнөң иҗтәлекле урындары

ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күренекле, иҗтәлекле; **достопримечательные места** иҗтәлекле урындар

ДОСТОЯНИЕ с 1. мөлкәт, милек, байлык; **земля — всенародное достояние** ер — бөтә халык милке 2. *перен.* казаньш

ДОСТОЯТЬ *сов. что* -га/-гә тиклем тороу; **достоять до конца** азагына тиклем тороу

ДОСТРАИВАТЬ *несов. см.* **достроить**

ДОСТРОИТЬ *сов. что* һалып бөтөү, төзөп (короп) бөтөрөү; **достроить дом** өйзә һалып бөтөү

ДОСТРОЙКА ж *см.* **достроить** — **достраивать**

ДОСТУП м 1. юл, инеү (кереү) юлы; к **крепости нет доступа** кәлгәгә инеү юлы юк 2. (*допуск*) рөхсәт, инеү мөмкинлеге; **получить доступ к секретным документам** йәшерен документтарга рөхсәт алыу 3. (*проникание*) инеү (кереү); **доступ свежего воздуха в помещенье** бинага саф һауа инеү

ДОСТУПНОСТЬ ж 1. үтерлек (йөрөрлек) булыу; **доступность прохода в горы** юлдың тауга үтерлек булыуы 2. аңлайышлылык, аңлайышлы булыу; **доступность изложения** язгандың (һөйләгәндең) аңлайышлы булыуы 3. түбәнселек, түбәнселекле булыу 4. арзанлык, арзан булыу; **доступность цен** хактардың арзан булыуы

ДОСТУПНЫЙ, -ая, -ое 1. үтерлек, йөрөрлек, керерлек, үтә (йөрөй, керә) алырлык; **тропинка доступна только для пешеходов** һукмак тик йәйәүлеләр үтә алырлык кына 2. (*понятный*) аңһат, аңлайышлы, төшөнөрлек; **доступная книга** аңлайышлы китап 3. (*о ценах*) осһоз, арзан, һәр кем алырлык; **доступные цены** һәр кем алырлык хак 4. (*открытый, простой*) асык, алсак, ябай; **доступный всем человек** бөтә кеше өсөн алсак кеше ♦ **доступный зрению** (глазу) күз күреме етерлек

ДОСТУЧАТЬСЯ *сов.; разг.* шакып (ишек) астырыу; **достучаться к соседям** күршеләрдән ишеген шакып астырыу

ДОСУТ м буш вақыт, ял ♦ **часы досуга** ял сәгәттәре; **на досуге** буш вақытта, вақыт барза

ДОСУЖИЙ, -ая, -ее *разг.* 1. буш, эшһез; **досу́жее время** буш вақыт 2. юк-бар, буш; **досу́жие измышления** уйзырмалар; **досу́жие** тәлки юк-бар һүз

ДОСУХА *нареч.* кипкәнсе, кибеп бөткәнсе, киптергәнсе, короткансы, коп-коро булгансы

ДОСУШИВАТЬ *несов. см.* **досушить**

ДОСУШИТЬ *сов. что* киптереп бөтөү, өстәп киптереп; **досушить мёрзое бельё** еүеш керзе киптереп бөтөү; **досушить ещё сахарей** тагы ла шөкәрә өстәп киптереп

ДОСЧИТАТЬ *сов. что* 1. (*до какого-л. числа*) һанау, иҗәпләү; **досчитать до тысячи** меңгә хәтле һанау 2. (*окончить считать*) һанап (иҗәпләп) сығыу (бөтөү); **досчитать наличные деньги** булған аксаны һанап сығыу

ДОСЧИТАТЬСЯ *сов. кого-чего* 1. иҗәбенә сығыу, иҗәпләп табыу 2. (*с отрицанием*) етмәү, кәм сығыу; **не досчитаться пяти рублей** биш һумга кәм сығыу

ДОСЧИТЫВАТЬ *несов. см.* **досчитывать**

ДОСЧИТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **досчитаться** 2. *страд. от* **досчитывать**

ДОСЫЛАТЬ *несов. см.* **дослать**

ДОСЫПАТЬ *сов. что, чего* тултыргансы (өстәп) һалыу (койоу), еткергәнсе һалыу (койоу); **досыпать мешок** топка тултыргансы һалыу

ДОСЫПАТЬ I *несов. см.* **досыпать**

ДОСЫПАТЬ II *несов. см.* **доспаить**

ДОСЫТА и **ДОСЫТА** *нареч.; прям., перен.* туйғансы, күңел булғансы; **накормить добыта** туйғансы ашатыу; **наговориться добыта** күңел булғансы һөйләшеу

ДОСЫХАТЬ *несов. см.* **досыхнуть**

ДОСЬЕ с *нескл.; спец.* досье (*берәй эш буйынса тупланған документтар һәм шул документтар һалынған папка*)

ДОСЮДА *нареч.; разг.* бында хәтле (тиклем), шунда тиклем, ошонда тиклем; **прочитать досюда** ошонда хәтле укыу

ДОТ м; *воен.* дот (*оҙак вақытка иҗәпләнгән, бик нык нығытылған ут нөктәһе*)

ДОТАЦИЯ ж дотация (*предприятиеларга, йәмәгәт ойошмаларына сығымдарын каплау өсөн дәүләт тарафынан бирелә торған өстәмә акса*)

ДОТАЩИТЬ *сов. кого-что* һөйрәп (тартып) килтереп еткереү; **дотащить лбдку до воды** кәмәне һыуға тиклем һөйрәп килтереп еткереү

ДОТАЩИТЬСЯ *сов.; разг.* һөйрәлеп барып (кайтып, килеп) етеү, көс-хәлгә (сак) барып (килеп, кайтып) етеү

ДОТЕМНА *нареч.* караңгы төшкәнгәсә (төшкәнсе); **пропадать дотемна** караңгы төшкәнгәсә югалып йөрөү

ДОТЛА *нареч.* бөтөнләй, бөткәнсе, бер нәмәһез калғансы, бер нәмәһен калдырмай; **сгореть**

ДОТОШНЫЙ

дотла бөткәнсе яныу; **разорить дотла** бөтөнләй бөлдөрөү, бер нәмәһез калдырыу

ДОТОШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* соксонгос, төп-сөнгөс, ныкыш, соксоноусан, төпсөнөүсән

ДОТРАГИВАТЬСЯ *несов. см. дотронуться*

ДОТРОНУТЬСЯ *сов. до кого-чего* кағылдыу, тейеү, тононоу; **дотронуться рукой до горячей печи** кул менән әсе мейескә тейеү

ДОТЯГИВАТЬ *несов. см. дотянуть*

ДОТЯГИВАТЬСЯ *несов. 1. см. дотянуться 2. страд. от дотягивать*

ДОТЯНУТЬ *сов. 1. кого-что* тартып (килттереп) еткереү; **дотянуть лодку до берега** камәне ярга тартып килтереп еткереү **2. что и без доп.** килтереп еткереү, килеп етеү; **дотянуть самолёт до аэродрома** самолётты аэродромга килтереп еткереү **3. что, до чего; прям., перен.** हुзыу, हुзып еткереү; **дотянуть руку до потолка** кулды түшәмгә еткереү **4. до чего и без доп.; разг.** үткәреү, हुзыу, йәшәй алыу; **дотянуть время до обеда** төшкә ашка хәглә (тиклем) вакыт үткәреү; **больной дотянул до весны** ауырыу язга хәглә йәшәй алды **5. до чего** еткереү, हुзып еткереү; **дотянуть деньги до зарплаты** аксаны хезмәт хақы алганга хәглә еткереү

ДОТЯНУТЬСЯ *сов. до чего 1.* हुзылыу, үреләү, हुзылып (үрелеп) етеү, буй (кул) етеү; **дотянуться до потолка** үрелеп түшәмгә етеү **2. разг. (медленно дойти, достичь)** сак-сак (көс-хәлгә) барып (килеп, кайтып) етеү

ДОУЧИВАТЬ *несов. см. доучить*

ДОУЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. доучиться 2. страд. от доучивать*

ДОУЧИТЬ *сов. 1. кого-что* укытып (өйрәтеп) еткереү, -гансы/-гәнсе укытыу (өйрәтеү), -га/-гә тиклә (кәзәр) укытыу (өйрәтеү); **доучить ребёнка до окончания десятого класса** баланы унынсы синифты бөткәнсе укытыу **2. что** өйрәнәү, ятлау, өйрәнәп (ятлап) бөтөү; **доучить таблицу умножения** кабатлау таблицаны ятлап бөтөү

ДОУЧИТЬСЯ *сов. 1. (закончить обучение)* укып (өйрәнәп) бөтө(рә)ү, укыузы (өйрәнәүзе) тамамлау **2. (до какого срока)** -гансы/-гәнсе укыу, -га/-гә тиклем (кәзәр, саклы) укыу; **доучиться до третьего курса** өенәсе курска тиклем укыу

ДОХА *ж* доха (*әсе-тышы тиреле тун*)

ДОХАЖИВАТЬ *несов. (о беременной женщине)* бәпсләгәнсе йөрөү

ДОХЛЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о животных, насекомых*) үлгән, үлә; **дохлые мухи** үлә себәндәр **2. перен., прост.** үтә сибек, ябык, үләкһә; **быть дохлым** үтә сибек булыу

ДОХЛИТИНА *ж; прост.* емтек, үләкһә

ДОХНУТЬ *несов.* үлөү, зыянлау, кырылыу, кыргын төшөү (*хайуандарга карата*) ♦ **как мухи дохнут** себән кеүек кырылалар, тәгәрәшәп ятып үләләр

ДОХНУТЬ *сов. 1. разг. (сделать вдох и выдох)* हुлау, हुлап алыу (куйыу), тын алыу; **дохнуть свежим воздухом** саф һауа हुлап алыу

2. (подуть) исеү, исеп ебәрәү; **дохнул прохладный ветерок** һалкынса ел исеп ебәрзе ♦ **дохнуть негде (нельзя)** тын алыр урын юк, тын да алып булмай; **дохнуть некогда** тын алырга вакыт юк; **не смей дохнуть тын да алмау** (сыгармау), шымтайыу, шым-шырык (куркыу, өндәшмәү)

ДОХОД *м* килем, төшөм; **годовой доход** йыллык килем

ДОХОДИТЬ *несов. см. дойти* ♦ **руки не доходят** кул (теймәү) егмәү (*өлгөрмәү*)

ДОХОДНОСТЬ *ж* килемлелек, килемле булыу, төшөмлөлөк, төшөмлө булыу; **доходность предприятия** предприятиеның килемлелеге

ДОХОДНЫЙ, -ая, -ое килемле, төшөмлө, табышлы, файзалы; **доходное ремесло** төшөмлө кәсеп

ДОХОДЧИВЫЙ, -ая, -ое аңлайышлы, ябай; **доходчивый доклад** аңлайышлы телмәр

ДОЦЕНТ *м* доцент; **доцент кафедры** кафедра доценты

ДОЦЕНТУРА *ж 1.* доцентлык вазифаһы (*дәрәжәһе*) **2. собир.** доценттар

ДОЦЕНТСКИЙ, -ая, -ое доцент ...ы, доцентлык ...ы; **доцентская должность** доцентлык вазифаһы; **доцентская ставка** доцентлык эш хақы

ДОЧЕРНА *нареч.* карайгансы, кап-кара булгансы; **баня задымлена дочерна** мунса карайгансы төгәтелгән

ДОЧЕРНИЙ, -ая, -ее *спец.* бүленгән, бүлендек, эйәрсән; **дочерние предприятия** бүлендек предприятиелар ♦ **дочерние стебли бот.** бала (йаш) һабактар

ДОЧИСТА *нареч. 1. (до полной чистоты)* тазагансы, тап-таза булгансы **2. перен., разг.** бер нәмәне лә калдырмай, кырып-һепереп, бөтөнләйгә, тошош; **съесть всё дочиста** бер нәмә лә калдырмай ашап куйыу; **сгореть дочиста** тошош янып бөтөү, бер нәмә лә калмау

ДОЧИСТИТЬ *сов. что* тазартып (әрсеп) бөтөрөү

ДОЧИТАТЬ *сов. что* укып сығыу (бөтөрөү), хәгләм (тиклем) укыу; **дочитать книгу** китапты укып сығыу

ДОЧИТЫВАТЬ *несов. см. дочитать*

ДОЧКА *ж; разг. 1. см. дочь 2. разг. (обращение)* кызым ♦ **маменькина дочка** иркә бала (кыз)

ДОЧЬ *ж* кыз; **моя дочь** (минен) кызым; **единственная дочь** берзән-бер кыз(ым)

ДОШАГАТЬ *сов.* атлап (йәйәүләп) барып (килеп) етеү; **дошагать двадцать километров** егерме километрзы атлап (килеп етеү) үтеү

ДОШАГИВАТЬ *несов. см. дошагать*

ДОШИВАТЬ *несов. см. дошить*

ДОШИТЬ *сов. что* тегеп бөтөп куйыу, тиклә (саклы) тегеү

ДРАПИРОВОЧНЫЙ

ДОШКОЛЬНИК *м* и **ДОШКОЛЬНИЦА** *ж*
1. мектэпкәсә йәштәге бала 2. *разг.* (*педагог*)
мектэпкәсә йәштәге балалар тәрбиәсәһе

ДОШКОЛЬНЫЙ, -ая, -ое мектэпкәсә; до-
школьный **взрaст** мектэпкәсә (мектэпкә тиклем-
ге) йәш; дошкольное **воспитание** мектэпкәсә
тәрбиә

ДОЩАНИК *м* ясы төплө такта кәмә

ДОЩАТЫЙ и *уст.* **ДОЩАНОЙ**, -ая, -ое
такта; **дощатый пол** такта изән; **дощатая перего-**
рбдка такта менән бүлгән

ДОЩПАТЬ *сов.* *что* йолкоп (семтеп) бөтөү
(бөтөрөп куйыу); **дощпать гусей** каззарзы йол-
коп бөтөү

ДОЩИПЫВАТЬ *несов. см.* *дощпать*

ДОЯР *м* и **ДОЯРКА** *ж* һауынсы

ДРАГА *ж*; *спец.* драга (1. *һыу астындағы ал-*
тынлы комдо һәм башка мәздәндәрҙе алып
йыуыу өсөн ялланмаһы булған ер казыу маши-
наһы 2. *һыу төбөнән тереклектәрҙе һәм үсем-*
лектәрҙе сығара торған прибор)

ДРАГОМАН *м* тәржемәсә, тылмас (*Консы-*
ғыш илдәре вәкәләтлегендә эшләүсә Европа
дәүләттәре тәржемәсәһе)

ДРАГОЦЕННОСТЬ *ж* 1. (*ювелирное изде-*
лие) бизәүес, затлы нәмә (*алтын-көмөштән,*
асыл таштарҙан яһалған) 2. *обычно мн.* драго-
ценности киммәтле нәмәләр; **семейные драго-**
ценности гаиләнең киммәтле нәмәләре

ДРАГОЦЕННЫЙ, -ая, -ое 1. киммәтле, зат-
лы, асыл; **драгоценные камни** асыл таштар; **дра-**
гоценные украшения киммәтле бизәүестәр 2. *пер-*
ен. кәзерле, әһәмәтле; **терять драгоценное**
время кәзерле вақытты әрәм итеү (юғалтыу) 3. (*в обращении*) кәзерле, һөйөклө, гәзиз; **дра-**
гоценный ты мой кәзерлем миңең

ДРАГУН *м* драгун (*революцияға тиклем*
Рәсәй армияһында һәм кайһы бер сит ил арми-
яларында айырым кавалерия ғәскәре)

ДРАГУНСКИЙ, -ая, -ое драгун ...ы; **драгун-**
ский полк драгун полкы

ДРАЖЕ *с* *нескл.* драже, борсак кәнфит; шо-
коладное **драже** шоколадлы борсак кәнфит

ДРАЗНИТЬ *несов.* 1. *кого-что* үсекләү,
ирештереү, котортоу, үртәү; **дразнить собаку** эт-
те үсекләү 2. *что* (*возбуждать*) корсоту, куз-
гытыу; **дразнить аппетит** апититты кузгытыу

ДРАЗНИТЬСЯ *несов.*; *разг. см.* **дразнить** 1

ДРАЙТЬ *несов. что; разг., мор.* йышыу, йы-
шып тазартыу, ышкып тазартыу (йыуыу);
драть палубу песком палубаны ком менән ыш-
кып йыуыу

ДРАКА *ж* 1. һугыш, һугышыу, урмак; **лезть**
в драку һугышка кысылыу 2. һугыш, алыш, кан
койош ♦ **после драки кулаками не машут** һу-
гыштан һуң күсәк күтәрмәйҙәр, туйған һуң
дөмбөргә

ДРАКОН *м* 1. *миф.* аждаһа 2. *зоол.* аждаһа
кесәртке (*кайһы бер тропик илдәрҙә*)

ДРАКОНОВСКИЙ, -ая, -ое үтә каты, үтә
рәхимһез (мәрхәмәтһез); **драконовские меры** үтә
каты саралар

ДРАМА *ж* 1. *лит., театр.* драма; **написать**
драму драма языу 2. *перен.* кайғылы кисереш,
ауыр вакиға (хәл), бәхетһезлек; **семейная драма**
гаиләләге ауыр хәл

ДРАМАТИЗАЦИЯ *ж см.* *драматизировать*

ДРАМАТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что*

1. сәхнәләштереү; **драматизировать повесть** по-
весты сәхнәләштереү 2. вакиғаны (хәлдә) драма-
лаштырыу, киҫкенләштереү, кесәйтеү

ДРАМАТИЗМ *м* 1. драматизм, кесөргәнеш-
лек (*драмалағы хәрәкәт, хәлгә карата*) 2. *пер-*
ен. кесөргәнешлелек, ауырлык; **драматизм по-**
ложения хәлдәң ауырлығы

ДРАМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. драма ...ы;
драматический театр драма театры; **драматичес-**
кий актёр драма актёры 2. кылансыҡ, яһалма;
драматический жест яһалма хәрәкәт 3. ауыр,
кыйын, кесөргәнешле, драматик; **драматическая**
развязка дела эштең (хәлдәң) ауыр сиселеше
4. *муз.* драматик; **драматический тенор** драма-
тик тенор

ДРАМАТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* **драматичес-**
кий 2, 3

ДРАМАТУРГ *м* драматург (*драма эсәрҙәре*
языусы)

ДРАМАТУРГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое драматур-
гик, драматургия ...ы; **драматургическое мас-**
терство драматургик оҫталыҡ

ДРАМАТУРГИЯ *ж* 1. драматургия (*драма*
эсәрҙәре языу теорияһы һәм сәнгәте) 2. *собр.*;
лит. драма эсәрҙәре, драматик эсәрҙәр

ДРАМКРУЖОК *м* (*драматический кружок*)
драма түңәрәге

ДРАНКА *ж* *собр.* транс; **покрыть крышу**
дранкой түбәне транс менән ябыу

ДРАНЫЙ, -ая, -ое *разг.* йыртыҡ, йыртылған,
тузған; **дранные брики** йыртыҡ салбар

ДРАП *м* драп (*калын йөн тукыма*)

ДРАПИРОВАНИЕ *с см.* **драпировать**

ДРАПИРОВАТЬ *несов. что* 1. драпировка-
лау, корма короу, пәрзә элеү (*тәҙрәгә, ишеккә*
һ.б.) 2. *портн.* (*для скрyтия недостатков фи-*
гуры) тукыманы бөрөп (бөкләп күтәртеп, кабар-
тып) һалыу, драпировкалау; **драпировать вырез**
платья обрpками күлмәк изеүенә, итәк осона ба-
литәктәр һалыу

ДРАПИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. *во что, чем*
ябыныу, бөркәнөү, төрөнөү 2. *перен.* йәшереү,
йөзлөк кейеү 3. *страд. от драпировать*

ДРАПИРОВАКА *ж см.* **драпировать, драпиро-**
ваться

ДРАПИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое драпировкалау
...ы, корма-пәрзәлек, бизәү, драпировкалауға

ДРАПИРОВЩИК

китэ торган; **драпировочная мастерская** драпировкалау останаһы; **драпировочный материал** драпировкалау, бизәү өсөн материал

ДРАПИРОВЩИК м и **ДРАПИРОВЩИЦА** ж драпировкалаусы

ДРАПОВЫЙ, -ая, -ое драп; **драповое пальто** драп пальто

ДРАТВА ж еп, ишелгән ос, ишелгән, ысмалаланган еп (һабак)

ДРАТЬ *несов.* 1. *что; разг.* йыртыу, йырткылау, өзгөлөү; **драть бумагу** кағызды йырткылау; **драть обувь** аяк кейемен йырттыу 2. *что* һызырыу, төшөрөү, һуйыу, тунау, кайыҙлау; **драть берёсту** туз һызырыу; **драть лыко** йүкә (куруз) төшөрөү 3. *кого-что (задрать)* ботарлау, талау; **волк дерёт овцу** бүрө һарыкты ботарлай 4. *кого-что; разг. (бить, хлестать)* кайыҙлау, камсылау, сыбырткылау, ярыу 5. *за что; разг.* тартты, һелкеү; **драть за волосы** сәстән тарттыу 6. *что и без доп.; перен. (содрать)* талау, тунау; **драть проценты** проценттар тунау 7. *что и без доп.; разг. (раздражать)* әсетерәү, яндырыу, өтөү; **перец дерёт рот** борос ауызы яндыра 8. *что и без доп.; разг. (царапать)* һызырыу, кырыу; **бритва дерёт щёку** бритва сикәне һызыра; **мочалка сильно дерёт** йүкә йуғыс үтә һызыра ♦ **драть глотку (горло)** *прост.* тамак ярыу (йырттыу); **драть зерно:** 1) ярма һызырыу (һурзырыу); 2) ярма ярзырыу; **драть шкуру** тиреһен тунау, тереләй тунау, талау; **мороз по кобке (по спине)** дерёт (подираёт, пробегает и т.п.) *см.* мороз; **чёрт (его, их, тебя) деря** сукынып кит

ДРАТЬСЯ *несов.* 1. һуғышыу, яғалашыу, дәмбәсләшеү 2. *за что (сражаться)* һуғышыу, бәреләшеү, алышыу; **драться за правое дело** һаҡлык өсөн һуғышыу 3. *за что; перен.* көрәшеү; **драться за права человека** кеше хокуктары өсөн көрәшеү

ДРАХМА ж драхма (1. *Боронго Грецияла көмөш йәки алтын акса; хәзер — Греция акса берәмеге* 2. *метрик системага индерелгәнә тиклем кулланылған 3,73 граммга тиң аптека үлсәү берәмеге*)

ДРАЧЛИВЫЙ, -ая, -ое һуғышһаҡ, һуғышыу-сан, һуғыш сукмары; **драчливый мальчик** һуғышһаҡ малай

ДРАЧУН м и **ДРАЧУНЯ** ж; *разг.* һуғыш сукмары, һуғышһаҡ

ДРЕБЕДЁНЬ ж; *разг.* шақы-шоко, юк-бар, вак-төйәк, ыбыр-сыбыр

ДРЕБЕЗГИ: в (мёлкне) дребезги (разбить, разбиться) *разг.* селләремә килтерәү (килеү)

ДРЕБЕЗЖАНИЕ с *см.* дребезжать

ДРЕБЕЗЖАТЬ *несов.* зыңғырлау, зыңғыр-зыңғыр килеү, шалтырау, шалтыр-шолтор килеү; **стёкла дребезжат** быялалар зыңғыр-зыңғыр килә

ДРЕВЕСИНА ж 1. үзағас; **древесина берёзы** кайындың үзағасы 2. *собир.* ағас, ағас материалдар; **заготовка древесины** ағас әзерләү

ДРЕВЕСНИЦА ж 1. (*гусеница*) ағас күбәләгенә карышлауығы, ағас карышлауығы 2. ағас тәлмәрийәне

ДРЕВЕСНЫЙ, -ая, -ое ағас ...ы; **древесные порбы** ағас токомдары; **древесная смола** ағас ысмалаһы (сайыры); **древесный уж** ағас тузбаһ йыланы

ДРЕВКО с һап; **древко знамени** байраҡ һабы; **древко копыя** һөңгө һабы

ДРЕВНЕ... *урис телендәге кушма һүзгәргәң “боронго”, “элекке” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., древнерусский боронго урыс; древнетюркский боронго төрки*

ДРЕВНИЙ, -ая, -ее 1. боронго, элекке; **древние памятники** боронго комарткылар; **древние языки** боронго телдәр; **древний обычай** боронго йола 2. (*дряхлый*) бик карт, йәшәгән, нык карттайған; **древний старик** йәшәгән карт 3. *в знач. суц.* древние *мн.* боронғолар

ДРЕВНОСТЬ ж 1. боронго, боронго заман; **в глубокой древности** бик боронго заманда, борон-борон заманда 2. *обычно мн.* древности элекке (боронго) комарткылар; **музей древностей** боронго комарткылар музейы

ДРЕВО с; *уст., trad.-поэт. см.* дёрево ♦ **дрво познания** белем шишмәһе; **родословное древо** шәжәрә, тайра

ДРЕВОВИДНЫЙ, -ая, -ое ағас һымак (кеүек); **древовидный папоротник** ағас кеүек абага

ДРЕВОНАСАЖДЕНИЕ с 1. ағас ултыртыу 2. *обычно мн.* древонасаждения ултыртылған ағастар

ДРЕВОСТОЙ м *собир.; лес.* ағаслык; **одно-возрастной древостой** тиң йәштәге ағаслык; **смешанный древостой** катнаш ағаслык

ДРЕВОТОЧЕЦ м ағас корто, ағас кундызы **ДРЕДНОУТ** м; *мор.* дредноут (*нык коралланған тиз йөрөшлө зур броненосец*)

ДРЕЗИНА ж; ж.-д. дрезина (*рельстар буйлап үз алдына йөрөтөлә торған тимер юл арбаһы*)

ДРЕЙФ м; *мор.* дрейф (*ел йәки һыу ағымы аркаһында караттың йүнәләше үзгәресе, курстан тайпылыуы; шулай ук боззарзың да һыу өстөндә йөзөп йөрөсе*) ♦ **лечь в дрейф** дрейфка ятыу (*каратты бер урында хәржәтһез тоторлок итеп элкәндәрзе короу*)

ДРЕЙФИТЬ *несов.; прост.* куркыу, куркыуға калыу

ДРЕЙФОВАТЬ *несов.; мор.* 1. курстан тайпылыу, йүнәләш үзгәрәү 2. *что безл. (сносит с места ветром или течением стоящее на якоре судно)* ағызып алып китеү

ДРЕЛЬ ж; *тех.* дрель (*быраузы электр тогы йәки механик рәңгештә әйләндәрә торған кулайлама*)

ДРОЖАТЬ

ДРЕ́МА ж; разг. см. дремóта

ДРЕМА́ТЬ несов. 1. йокомһоруа, калгыу, ойоу, серем итеу; (о животных) юшау 2. перен. һелкенмәу, ойоу, тып-тын тороу ♦ не дрема́ть уяу (һак, һизгер) булыу (тороу)

ДРЕМА́ТЬСЯ несов. безл. йокомһоратыу, йоко баһыу (килеу); к вёчеру дремлется кискэ табан йокомһората, йоко баһа

ДРЕМО́ТА ж йокомһоруа, йоко баһыу, серем итеу; дремóта одолевает йоко баһа

ДРЕМО́ТНЫЙ, -ая, -ое йоко килтергес (килтерэ торған), йоко килтерерлек; дремóтное состояние йоко килтергес хэл; дремóтная тишина́ йоко килтергес тынлык

ДРЕМУ́ЧИЙ, -ая, -ее 1. (о лесе) кара, куйы, калын; дрему́чий лес калын кара урман 2. перен. кара, тома, шыр; дрему́чий невёжда шыр назан

ДРЕНА́Ж м дренаж (1. тех. канаузар, торбалар ярзамында һазлык киттерец системаһы һәм ысулы 2. мед. эренле яранан көпшә ярзамында эрен, һул ағызыу)

ДРЕНАЖИРОВА́ТЬ несов. что; тех., мед. дренаж яһау (үткәреу), дренажлау

ДРЕНАЖНЫЙ, -ая, -ое тех., мед. дренаж ...ы; дренажные трубы дренаж торбалары; дренажные трубки дренаж көпшәләре

ДРЕСВА́ ж эре ком, вак таш

ДРЕССИРОВА́ННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от дрессировать 2. прил. өйрәтелгән, күнектерелгән; дрессированные звери өйрәтелгән хайуандар

ДРЕССИРОВА́ТЬ несов. кого-что өйрәтеу, күнектереу; дрессировать собак этгәрзе өйрәтеу

ДРЕССИРÓВКА ж см. дрессировать

ДРЕССИРÓВЩИК м и **ДРЕССИРÓВЩИЦА** ж хайуандарзы өйрәтеүсе, күнектереүсе
ДРОБИ́ЛКА ж; разг. дробилка, ваклагыс, онтагыс (машина)

ДРОБИ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое ваклагыс, онтагыс, ваклау ...ы, онтау ...ы; дробильная машина ваклагыс машина

ДРОБИ́НА ж йәзрә бөртөгө, бер бөртөк йәзрә

ДРОБИ́НКА ж; уменьш. от дробина

ДРОБИ́ТЬ несов. что 1. ваклау, онтау, ярыу; дробить камни таш вагыу, ваклау; дробить кости һөйәк онтау, ваклау 2. (делить, расчленять) ваклау, бүлеу, бүлгеләу; дробить целое число бөтен һанды бүлеу 3. по чему; разг. (часто стучать) тыпырлау, тупырлатыу, тыпырлатыу; град дробит по крыше кыйыкты боз тупырлата

ДРОБИ́ТЬСЯ несов. 1. (разбиваться) ваклану, онталыу, ярылыу 2. (расчленяться) таралыу, бүленеу, таркалыу; отряд быстро дробился на группы отряд тиз генә төркөмдәргә таркалды 3. страд. от дробить 1, 2

ДРОБЛÉНИЕ с 1. см. дробить 1, 2 и дробиться 1, 2; дробленье зерна́ игенде ярмага ярыу; дробленье щёбня́ вак ташты онтау 2. биол. бүленеу; дробленье клеток күзәнәктәр бүленеуе

ДРОБНИ́ЦА ж; охот. йәзрә янсыгы (токсайы)

ДРОБНЫЙ, -ая, -ое 1. (разделённый, расчленённый) бүлгән, бүлгеләнгән, вакланган 2. (частый — о звуках, шагах и т.п.) туп-туп, тупыр-тупыр иткән, тупырлаган, тупыр иткән (тауыш), тып-тып-тып, тыптыр-тыптыр; дробный топот коней атгарзын тупыр-тупыр тояк тауышы; дробный стук дождя тыптырлап уяан ямгыр тауышы 3. мат. кәсер, кәсерле; дробные числа кәсер һандар ♦ дробные числительные грам. кәсерле һандар

ДРОБОВИ́К м йәзрә мылтыгы

ДРОБЬ ж 1. йәзрә, дробь 2. мат. кәсер; десятичная дробь унарлы кәсер; простые дроби ябай кәсерзәр

ДРОВА́ только мн. утын; берёзовые дрова́ кайын утын; сырые дрова́ сей утын ♦ кто в лес, кто по дрова́ төрлөһө-төрлөсә, төрлөһө — төрлө ятка, тырым-тырагай

ДРÓВНИ только мн. утын санаһы

ДРОВОЗАГОТÓВКИ мн. (ед. дровозаготóвка ж) утын әзерләу

ДРОВОКО́Л м утын ярыусы (кеше)

ДРОВОСÉК м 1. утын кыркыусы 2. зоол. мыйыклы куңыз

ДРОВЯНО́Й, -ая, -ое 1. утын ...ы; дровяной сарай утын һарайы 2. утын ягып йылытылган; дровяное отопленье утын ягып йылытыу

ДРО́ГИ только мн. озон арба

ДРО́ГНУТЬ сов. 1. терг итеу, тертелдәу, тертләу, тетрәу, тарпылыу (таргыу), һелкенеу; тело егб дробнуло тәне тертләп куйзы; земля дробнула от взрыва́ шартлаузан ер һелкенде; сердце егб дробнуло унын йөрәге тертләне 2. калтырау, калтыранып куйыу (китеу); рука егб не дробнула унын кулы калтыраманы; губос мой дробнул миңең тауышым калтырап китте 3. каушау, кузгалыу, кузгалып куйыу (китеу); толпа́ дробнула халык төркөмө кузгалып куйзы; враг дробнул дошман каушаны ♦ рука не дробнет кулы калтырамаҫ

ДРОЖА́НИЕ с см. дрожать

ДРОЖА́ТЬ несов. 1. калтырау, калтырану, дерелдәу, дер-дер килеу; дрожать от страха́ куркыузан калтырану; стекла́ окон дрожали тәзрә быялалары дерелдәп торзо 2. (мерцать) емелдәу, ем-ем итеу; в небе дрожали звёзды күктә йондоззар емелдәне 3. перен. калтырау, йөрәк сыгыу, хафалану, борсолу; сердце дрожит йөрәк калтырай; мать дрожит за своего ребёнка эсә балаһы өсөн хафаланып тора 4. над чем (скупо расходовать) калтырап тороу; дрожать над каждой копейкой һәр бер тин өсөн калтырап тороу

ДРОЖЖЕВОЙ

ДРОЖЖЕВОЙ, -ая, -ое әсетке ...ы; **дрожже-вое тесто** әсе камыр; **дрожжевые грибки** әсетке бәшмәктәре

ДРОЖЖИ *только мн.* әсетке, сүпра, кур ♦ **как на дрожжах** (расти, подниматься) бик тиз үсәү, кулләп үсәү

ДРОЖКИ *только мн.* еңел арба, куян арба
ДРОЖЬ *ж* калтырау, дерелдәү; **бросает в дрожь** *безл.* калтырата башлай; **говорить с дрожью в глосе** калтыранган тауыш менән һөйләү

ДРОЗД *м* баркылдак; **дрозд-белобровик** ак каш баркылдак; **дрозд певчий** йырсы баркылдак; **дрозд-рябинник** мышар баркылдагы; **дрозд синий** күк баркылдак

ДРОТИК *м* дротик, кысқа һаплы һөңгә (*боронго һуғыш коралы*)

ДРОФА *ж* туғазак

ДРУГ I *м* 1. дус, әшнә; **старый друг** *лучше новых двух* иске дус яңы ике дуска биргеһез 2. (*при обращении*) дусым, дускай ♦ **будь другом** зинһар, зинһар өсөн (*цпенес менән мәрәжәәт иткәндә*)

ДРУГ II: **друг друга** бер-береһен; **друг другу** бер-береһенә; **друг за другом** бер-бер артлы; **друг за друга** бер-береһе өсөн; **друг против друга** бер-береһенә каршы; **друг о друге** бер-береһе тураһында; **друг с другом** бер-береһе менән

ДРУГОЙ, -ая, -ое 1. башка, бүтән; **в другой раз** бүтән вақытта 2. икенсе, иртәгәһен; **на другой день** икенсе көндө, иртәгәһенә 3. *в знач. суиц.* **другой м, другая ж, другбе с** башка, бүтән, икенсе, башка берәү; **заблгнться о других** бүтәндәр тураһында кайғыртыу; **ему говорийшь одно, он делает другбе** уға бер нәмә әйтәһен, ул икенсене эшләй ♦ **это другбе дело** уныңы башка эш; **улай булла, эш башка; другими словами** икенсе төрлө әйткәндә, икенсе һүз менән әйткәндә; **одна нога здесь, (а) другая там** бер аягың бында, икенсене — тегендә

ДРУЖБА *ж* дуслык; **водить дружбу с кем-л.** дуслашыу, дус булыу; **дружба народов** халыктар дуслығы ♦ **не в службу, а в дружбу** дуслык хөрмәтенә

ДРУЖЕЛЮБИЕ *с* дуслык мөнәсәбәте (тойһоһо, хисе), күңел ятыу; **показать дружелюбие** дуслык мөнәсәбәте күрһәтеү

ДРУЖЕЛЮБНЫЙ, -ая, -ое дустарса (якын), күңелсәк; **дружелюбный взгляд** дустарса якын караш; **дружелюбное отношение** дустарса якын мөнәсәбәт

ДРУЖЕСКИЙ, -ая, -ое дуслык ...ы, дустарса, ысын күңелдән; **дружеский привёт** дуслык сәләме, дустарса сәләм; **дружеское участие** дустарса катнашык ♦ **быть на дружеской ноге с кем** әшнә булыу, әшнәлек мөнәсәбәтендә булыу

ДРУЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дуслык ...ы, дуслык мөнәсәбәтендә; **дружественные связи**

дуслык бәйләнештәре; **дружественные страны** дуслык мөнәсәбәтендә илдәр

ДРУЖИНА *ж* дружина 1. *элекке Рәсәйҙә һәм боронго Көнбайыш илдәрҙә кенәздәр карамағындағы кораллы гәскәр* 2. *берәй максат менән ойшторолған хәрби төркөм, ополчение йәки ирекле йәмәәт ойошмаһы*; **нарбная дружина** халык дружинаһы

ДРУЖИННИК *м* и **ДРУЖИННИЦА** *ж* дружинаһы, дружина ағзаһы

ДРУЖИТЬ *несов. с кем и без доп.* дуслашыу, дус булыу; **дружить с одноклассниками** синьфташтар менән дуслашыу

ДРУЖИЩЕ *м; разг.* дускай

ДРУЖНЫЙ, -ая, -ое 1. дус, татыу; **дружная семья** татыу гаилә; **дружный коллектив** татыу коллектив; **быть дружными** дус булыу 2. дәррәү, берзәм, әүзәм, бер юлы, бер вақытта; **дружная весна** дәррәү (килгән) яз; **дружная работа** берзәм эш

ДРУЖОК *м; ласк.* дускай, әшнә, кушаға

ДРЫГАТЬ *несов. чем; разг.* тыпырсыныу, тибенәү; **дрыгать ногами** аяк менән тыпырсыныу

ДРЫГНУТЬ *сов. чем; разг.* тыпырсынып куйыу, тибеп ебәрәү

ДРЯБЛЫЙ, -ая, -ое 1. һулыган, сырышкан; **дряблос лицо** сырышкан бит 2. *перен.* ебегән, ебек, йомшак 3. *перен.* какшаған, тузган, бәлтерәгән

ДРЯБНУТЬ *несов.; разг.* һулыу, бәлтерәү, сырышыу

ДРЯЗГИ *мн.; разг.* юк-бар һүз, әрләш, талаш, ызғыш; **домашние дразги** өйзәге ызғыш

ДРЯННОЙ, -ая, -ое *разг.* алама, насар, йүнһез, әшәке, хөрт; **дрянной человек** алама кеше

ДРЯНЬ *ж; разг.* 1. *собир.* алама, алам-һалам, иске-мошко, кый-ғыпыр 2. *в знач. сказ.* хөрт, бик насар; **дело дрян** эш хөрт; **погода дрян** көн бик насар

ДРЯХЛЕТЬ *сов.* нык картайыу, бәлтерәү, бәстән (карыузан) тайыу

ДРЯХЛОСТЬ *ж* нык картайғанлык, бәлтерәгәнлек, бәстән (карыузан) тайыу

ДРЯХЛЫЙ, -ая, -ое 1. нык картайған, бәлтерәгән, бәстән (карыузан) тайған, бәшһез, карыуһыз 2. *перен., разг. (старый — о предметах)* тузган, искәргән, эштән сытқан, алама

ДУАЛИЗМ *м; филос.* дуализм (*донъяның нигезендә ике үз аллы, бер-береһенә капма-каршы, бер-береһе менән көрәш алып барыусы ике башланғыс — материя һәм рух ятыуын раслаған идеалистик тәғлимәт*)

ДУАЛИСТ *м* дуалист (*дуализм тәғлимәтен яклаусы*)

ДУАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дуалистик, дуализм ...ы; **дуалистическая философия** дуалистик фәлсәфә

ДУПЛИСТЫЙ

ДУПЛИСТЫЙ, -ая, -ое эсе кыуыш, кыуышлы; **дуплистое дерево** эсе кыуыш ағас

ДУПЛО с 1. (*в дереве*) ағас кыуышы 2. (*в зубе*) теш соқоро (тишеге)

ДУРА ж см. **дурак**

ДУРАК м; *разг.* алийот, иҫәр, иҫәуән ♦ **валить дурака** *прост.*: 1) (*бездельничать*) эшһез (тик) йөрөү, вақытты бушка үткөрөү; 2) (*дурачиться*) алийотланыу, иҫәрләнеү, ақылһызланыу; **дурак дураком** шыр тиле, алийоттоң-алиото, иҫәрзең-иҫәре, төптө ақылһыз; **дуракам закон не писан** алийотка (иҫәргә) закон юк, ақылһызға ақыл кәрәкмәй; **нашёл дурака** ақылһыз алтау икән, тапкан иҫәрзе; **не дурак** үз ақылы үзенә етә, алийот (иҫәр) түгел; **оставить в дураках**: 1) *карт.* дурак қалдырыу, отоу; 2) *кого* алдау, ултыртыу, отоу, һемәйтеу

ДУРАЛЭЙ м; *разг. см.* **дурак**

ДУРАНДА ж см. **жмых**

ДУРАЦКИЙ, -ая, -ое *разг.* алийоттар ...ы, иҫәрзәр ...ы, мэгәнһез, насар, алама; **дурацкие привычки** алама гәзәттәр; **дурацкий разговор** мэгәнһез һөйләшеу

ДУРАЧЕСТВО с; *разг.* алийотлок, иҫәрлек, ауһарлык, былғағайлык

ДУРАЧИНА м; *прост., бран. см.* **дурак**

ДУРАЧИТЬ *несов.* *кого-что*; *разг.* алдау, һемәйтеу, башты әйләндереу, бутау

ДУРАЧИТЬСЯ *несов.*; *разг.* алийотланыу, былғағайланыу, иҫәрләнеү, йүләрләнеү

ДУРАЧОК м; *разг., уменьш.-ласк. от* **дурак**

ДУРАШЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. (*глуповатый*) алийотрак, иҫәрерәк, ақылға бер төрлөрәк 2. (*несерьёзный, озорной*) шаян, мәрәкәсел, былғағай; **дурашливые выходы** былғағай қылаһыштар

ДУРЕНЬ м; *прост. см.* **дурак**

ДУРЕТЬ *несов.*; *разг.* 1. (*глупеть*) алийотланыу, иҫәрләнеү 2. қаңғырыу, баш қатыу (әйләнеү), иҫәреу; **дуреть от угара** есқә иҫәреу; **дуреть от качки** сайқалыузан баш әйләнеү

ДУРИТЬ *несов. кого-что*; *разг.* 1. (*сумасбродничать*) алийотланыу, былғағайланыу, дыуамалланыу 2. (*упрямиться*) қылықһызланыу, сығынсылау, сығынлау; **лошадь дурит** ат сығынсылай ♦ **дурить глобу** *кому* баш әйләндереу

ДУРМАН м 1. *бот.* каразирә 2. иҫерткес, баш қаңғыртқис (әйләндергес) 3. *перен.* анды томалағыс, ағыу

ДУРМАНИТЬ *несов. кого-что*; *прям., перен.* томалау, иҫертгеу, ағыулау; **дурманить глобу** анды томалау

ДУРМАНИТЬСЯ *несов. страд. от* **дурманить**

ДУРМАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прил. от* **дурман** 2. *разг.* иҫерткес; **дурманная сонливость** иҫерткес йоко

ДУРНЕТЬ *несов.* йәмһезләнеү, (йөзә, һыны) бозолоу

ДУРНО 1. *нареч.* йәмһез, насар, алама, яман; **дурно вести себя** үзенде йәмһез тотоу 2. *в знач. сказ., безл.* насар, қыйын; **ему дурно** ул үзен насар һизә (тоя), уға қыйын

ДУРНОЙ, -ая, -ое 1. йәмһез, алама, бозок, эшәке, яман; **дурная погода** алама көн; **дурной запах** яман ес; **дурной человек** эшәке кеше 2. *обычно кратк. ф. (некрасивый)* йәмһез, қилбәтһез, һынһыз, ямак ♦ **дурная слава** яманат; **дурной глаз** яман күз

ДУРНОВА ж үзен насар һизеу, баш әйләнеү, күнел болғаныу; **почувствовать дурноту** үзен насар һизеу

ДУРНУШКА ж; *разг.* йәмһез, һөйкәмһез (*катын-кызға карата*)

ДУРОСТЬ ж; *разг.* алийотлок, иҫәрлек, ақылһызлык; **сделать по дурости что-л.** иҫәрлектән һизер қылыу, эш бозоу

ДУРШЛАГ м тишекле сүмес, үталәк

ДУРЬ ж; *разг.* алийотлок, йүләрлек, дыуамаллык ♦ **выбить дурь из головы** *прост.*; **выбить дурь** *прост.* ақылға ултыртыу (өйрәтеу); **выбросить (выкинуть) дурь из головы** *прост.* ақылға ултыртыу, ақылһаныу

ДУСТ м; *хим.* **дуст** (*ағыулы онтак*)

ДУТЫЙ, -ая, -ое 1. эсе кыуыш, кыуыш эсле, кыуыш итеп яһалған; **дутье шины** эсе кыуыш шиналар 2. *перен.* кабартылған, артғырылған, ялған; **дутье цифры** кабартылған (артғырып бирелгән) һандар

ДУТЬ *несов.* 1. өрөү, иҫеу; **ветер дует** ел иҫә; **здесь дует** *безл.* бында ел өрә; **дуть на горячий чай** эсе сәйгә өрөү 2. *что*; *тех.* өрзәрөп эшләу, яһау; **дуть стеклянные бутылки** быяла шешәләрзе өрзәрөп эшләу ♦ **дуть губы** (*губки*) ирен турһайтыу, үпкәләу; **и в ус не дуть** иҫе лә қитмәу, уйында ла булмау; **куда** (*откуда*) **ветер дует** *см.* **ветер**

ДУТЬЕ с; *тех.* 1. өрзәрөү, өрзәрөп эшләу; **горячее дутье** эсе (һауа) өрзәрөү 2. өрзәрөгес (*жулайлама*); **доменная печь с дутьём** өрзәрөгеслә домна мейесе

ДУТЬСЯ *несов.* 1. *на кого-что* и *без доп.*; *разг.* үпкәләу, турһайыу, ауыз турһайтыу; **дуться друг на друга** бер-беренә турһайыу 2. *во что*; *прост.* мауығыу, бирелеп (мауығып) уйнау, һуғыу (*кэрт, шапка н.б.*); **дуться в шапки** шашкала мауығып уйнау; **дуться в карты** кэрт һуғыу

ДУХ м 1. аң, ақыл, рух; **в здоровом теле здоровый дух** сәләмәт тәндә сәләмәт рух 2. (*моральное состояние, самочувствие*) дарман, рух, күнел, рухи көс; **поднять дух** рух күтәреу; **упадок духа** рух төшөнкөлөгә; **набраться духу** дарман (көс) алып, тәуәккәлләнәп; **собраться с духом** дарман (көс) туплау 3. *миф., рел.* рух, әруах, зат, йән; **добрый дух** иҫге рух; **злой дух** усал рух (зат) 4. *разг.* (*дыхание*) тын, һулыш;

дух захватывает тын тукталыу, тын кысыу; дух замирает тын туктала, тын бөгө; затайт дух тын да алмай тороу, нагайыу; перевести дух иркенлөп тын алып ебөрөү 5. *прост.* (*запах*) ес, аңкыш; *лесной дух* урман есе; *грибной дух* башмак есе 6. *в знач. нареч.* духом; *прост.* (*очень быстро*) һә тигәнсе, бик тиз, күз асып йомгансы; (*без остановки, сразу*) бер юлы, туктамай; *выпить одним духом* бер юлы, тын да алмай эсеп ебөрөү ♦ *быть не в духе* кәйеф булмау, күңөлһез булуу; *во весь дух; что есть духу (бежать, мчаться)* йән-фарман (сабыу); *дух вон у кого; прост.* йән биреу, үлеу; *духу не хватает* йөрөк етмәй, тәүәккаллек етмәй; *испустить дух* йән сыгыу, үлеу; *воспрянуть духом* канатланып китеу, күңөл күтөрөлөп китеу; *ни слуху ни духу* хәбәр-хәтерһез (югалыу); *пасть духом* кәйеф төшөү, төшөнкөлөккә бирелеу; *чтобы духу не было чьею; чтобы духом не пахло чьим* эзе лә булмаһын, күзгә күрәнмәһен, юк булһын

ДУХИ *только мн.* хушбуй; **аромат** духбв хушбуй есе; **флакн** духбв бер һауыт хушбуй

ДУХОВЕНСТВО *с собир.* руханизар, дин башлыктары; **православное духовенство** православие (христиан) руханизары; **мусульманское духовенство** мосолман руханизары

ДУХОВКА *ж* духовка (*кухня плитаһында бешеренеу мейесе*)

ДУХОВНЫЙ, -ая, -ое 1. рухи; **духовный мир** **человёка** кешенең рухи доньяһы; **духовные запросы** рухи ихтыяж, талаптар; **духовные интёрсы** рухи мәнфәгәттәр; **духовная близость** рухи якынлык 2. рухани, дини; **духовная семинария** дини семинария; **духовное лицө** дин әһеле ♦ **духовное завещание** язма васыят (*мөлкәт хақында*)

ДУХОВОЙ, -ая, -ое 1. *муз.* тынлы; **духовой оркестр** тынлы оркестр 2. **духовкалы; духовая печь** духовкалы мейес

ДУХОТА *ж* 1. (*спёртый воздух*) тынсылы (лык), бөркөү(лек) 2. (*знойный воздух*) эсе(лек), кызыу(лык), бөркөү(лек); **духота** **ночи** төндөң бөркөүлеге

ДУШ *м* душ; **принять душ** душта йыуыныу

ДУША *ж* 1. *филос., рел.* йән, рух; **душа и тело** йән һәм тән; **душой и телом** йәне-тәне менән 2. (*характер, внутренний мир человека*) йән, күңөл, йөрөк; **добрая душа** изге күңелле; **чёрная душа** кара йөрөк 3. (*чувство, температура*) дәрт, хис, күңөл; **вкладывать душу** күңөл биреу; **играть с душой** күңөл биреп уйнау 4. *перен.* (*вдохновитель*) рухландырыусы, йәнләндереүсе, дәрт биреүсе; **душа коллектива** йәм, дәрт биреүсе, коллективты йәнләндереүсе 5. *разг.* (*человек*) кеше, зат, йән, йән эйәһе, йән башы; **на улице ни души** урамда бер йән эйәһе лә юк; **на душе населения** йән башына 6. *разг.* (*обра-*

щение) йән киҫәге, бәгер; **душа моя** йән киҫәгем, бәгерем ♦ **бумажная душа** кағыз йән, кағыз яратыусы, бюрократ; **заячья душа** куян йөрөк; **мёртвые души** үле (үлгән) йәндәр; **в душе:** 1) күңелендә, эстән; 2) күңеле (йөрәге) менән; **взять (брать, принять) на душу** өстөнә алыу (*яуталлык, гонаһ һ.б.*); **влезать в душу кому, чью:** 1) ышанысына инеу, үзенә қаратыу; 2) юхалап эс серен алыу; **вложить душу во что** бөгә күңелен (дәргән) һалыу; **всей душой; всеми фибрами души** бөгә йөрәктән, ысын күңелдән; **в чём только душа держится** нык ябык, тире лә һөйәк; **говорить по душам** ихлас (ысын күңелдән, бөгә йөрәктән) һөйләшеу; **для души** үз күңеле өсөн, үз күңелен уйлап; **душа болит** йөрөк әрней (һызлай); **душа нараспашку** бер катлы, әсендәге тышында; **душа не лежит к кому-чему** күңөл тартмай (ятмай); **душа не на месте у кого** күңөл болокхой (борсола); **душа ушла в пятки шути.** кот осто, йән ус төбөнә килде; **душа человек** асык күңелле кеше; **души не чаять в ком** өзөлөп (өлтөрәп) тороу; **душа в душу (жить) дуэ** (тагыу) йәшәу; **за душой ни копейки** (кесәлә) һуқыр бер тин дә юк; **излить душу** эс бушатыу, эс серен һөйләу; **кривить душой** күңөлгә хилаф итеу, ике йөзлөләнәу; **на душе кошки скребут у кого** күңелде қыра, күңөл тынышыз; **ни душой ни телом (не виноват)** күңеле саф, тәне пак, бер гәйебе юк; **отвести (излить) душу:** 1) (*высказаться*) күңөл (эс) бушатыу; 2) күңөл йбуатыу; **от всей души** бөгә йөрәктән, ысын күңелдән; **по душе кому в знач. сказ.** күңөлгә окшай; **сколькo душе угдно** йәнән теләгәнсе, йәнән күпме теләй; **стоять (горчать) над душой чьей** теңкәгә (мазаға) тейеп тороу, теңкәне коротоу, йәнгә тейеу

ДУШЕВАЯ *ж* душ бүлмәһе

ДУШЕВНОБОЛЬНОЙ *м* ақылдан язған, ақылы эәгифләнгән ир-ат; **душевнoбольная** *ж* ақылдан язған, ақылы эәгифләнгән катын-кыз

ДУШЕВНОСТЬ *ж* ихласлык, асыктык, алсаклык

ДУШЕВНЫЙ, -ая, -ое 1. күңөл ...ы, рух ...ы, рухи; **душевная тревога** күңөл тынышызлыгы; **душевный подъем** күңөл күтәрәнкелеге 2. (*сердечный, искренний*) эскерһез, ихлас, саф күңелдән; **душевный человек** ихлас кеше; **душевное отношение** эскерһез мәнәсәбәт; **душевный разговор** ихлас һөйләшеу ♦ **душевные болезни (заболевания)** психикаға (нервыға) бәйлә ауырыулар

ДУШЕВОЙ I, -ая, -ое 1. йән (кеше) башына уртаса; **объём душевного потребления** йән башына уртаса тоғоноу күләме; **душевое распределение** йән башына уртаса бүленеш 2. *ист.* душевой (*Рәсәйгә крәстиәндәргә (тик ирзәргә) йән башына бүленеп бирелгән*); **душевой надел** душевой надел

ДУШЕВОЙ

ДУШЕВОЙ П, -ая, -ое душлы, душ ...ы; **душево́й павильо́н** душлы павильон; **душева́я устано́вка** душ кулайламаһы

ДУШЕГРЭЙКА ж йылы күкрәксә, еңһез һырма

ДУШЕГУ́БКА ж душегубка (кешеләрҙе газга тонсоктороп үлтөрөү өсөн фашистар тарафынан кулланылған көплө автомашина)

ДУШЕНЫ́КА ж 1. ласк. от душа 1—3; 2. (обращение) йәнем, йән кичәгем, йәнекәй

ДУШЕРАЗДИРА́ЮЩИЙ, -ая, -ее үзәк өзгөс, кот оскос; **душераздира́ющий крик** үзәк өзгөс тауыш

ДУШЕЧКА ж; разг. см. душенька 2

ДУШЕЦИПАТЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое разг., ирон. тәъсирләндерә торған; **душеципате́льный рома́н** күнел тәъсирләндерә торған роман

ДУШИ́СТЫЙ, -ая, -ое хуш (тәмле) есле; **душистая ли́па** хуш есле йүкә

ДУШИ́ТЕЛЬ м; книжн., уст. быуыусы, кысыусы, юл куймаусы (кеше); **душителъ** свобды иректе быуыусы

ДУШИ́ТЬ I несов. 1. кого (сдавливать горло) быуыу, быуып үлтөрөү 2. (стеснять дыхание) тынды кысыу (быуыу); **кашель душит** йүтәл быуа 3. кого-что; перен. кысыу, баһыу, юл куймау; **душитъ критику** тәнкитте кысыу; **душитъ свободу** иректе кысыу ♦ **душитъ в объятях** нык косаклау; **душитъ поцелуями** ебәрмәй озақ үбөү

ДУШИ́ТЬ II несов. кого-что хушбуй һөртөү (һибөү, һиптерөү); **душитъ носовой платок** кульяулыкка хушбуй һөртөү

ДУШИ́ТЬСЯ I несов. быуылыу, үзен быуып үлтөрөү

ДУШИ́ТЬСЯ II несов. хушбуй һөртөнөү, хушбуйлануу

ДУШИ́ЦА ж мәтрүш, мәтрүшкә

ДУШНО 1. нареч. тынсыу, бөркөү; в комна-те душно бүлмәлә тынсыу 2. кому и без доп. в знач. сказ., безл. тын кысылыу (етмәү), тын бөтөү; **ему́ душно** уның тыны кысыла

ДУШНЫ́Й, -ая, -ое тынсыу, бөркөү; **душный** вбздух бөркөү һауа; **душное помеще́ние** тынсыу бүлмә

ДУШО́К м бозола (һөрһөй) башлаган; **мясо с душкой** һөрһөй башлаган ит

ДУЭ́ЛЬ ж дуэль (1. ике кеше араһындағы дэгүңне атышыу йә кылыс менән хәл итеү 2. күсм. ике кеше араһындағы көрәш, ярыш); **вызвать на дуэль** дуәлгә сақырыу; **словесная дуэль** һүз ярышы, һүз көрәштерөү

ДУЭ́Т м; муз. 1. дуэт (ике музыка коралында уйнау өсөн йәки ике тауыштан йырлау өсөн язылган музыкаль эсәр һәм ике башкарыусынан торған ансамбль) 2. в знач. нареч. дуэтом; муз. икәүләп (ике тауыш менән йәки ике музыка коралында); **петь дуэтом** дуэтта йырлау

ДЫ́БА ж дыба (борон заманда кешенең кәүзәһен тарттырып казаклап, язалап үлтөрә торған кулайлама); **вздёрнуть на дыбу** казакка тарттырып язалау

ДЫ́БОМ нареч. үрә ♦ **вблосы ста́ли** (поднялись) **дыбом** сәстәр үрә торзо

ДЫ́БЫ: **вста́ть на дыбы́**: 1) (о лошади) үрәп-сеү, үрә тороу (баһыу, һикерөү); **лошадь вста́ла на дыбы́** ат үрә торзо; 2) каршыһыу, аяк терәп каршы тороу, тыңламау

ДЫ́ЛДА м и ж; прост. һонтор, һуйылдай озон, һузан һуйыл, озон ашкак (килбәтһез озон кеше тураһында)

ДЫ́М м төтөн; **порохово́й дым** дары төтөнө; **таба́чный дым** тәмәке төтөнө; **клубы́ чёрного дыма** боркоп сыккан кап-кара төтөн ♦ **в дым** прост. бик нык, эшгән сығып; **дым коро́мыслом** (столб́ом) аһты-өһкә килеү, тәртипһезлек; **нет дыма без огня** елһез япрак һелкәнмәй, утыһы төтөн сыкмай

ДЫМА́РЬ м; пчел. төтәткес

ДЫМИ́ТЬ несов. 1. төтәү, төтәтеү, төтөн кайтару (сыгарыу); **печь дымит** мейес төтәй; **заводская труба́ дымит** завод торбаһы төтөн сыгара 2. чем төтәтеү, төтөн сыгарыу; **дымитъ сигаре́той** сигарет төтәтеү

ДЫМИ́ТЬСЯ несов. төтәү, төтөнләү, төтөн сыгарыу; **голове́шка дымитъ** торонбаш төтәп ята; **папироса дымитъ** папиростың төтөнө сыга

ДЫ́МКА ж томанһыу, шыйык томан; **верши́ны Ура́ла** покрывты **ды́мкой** Урал түбәләре шыйык томан менән капланған

ДЫ́МНЫЙ, -ая, -ое төтөнлө, төтөн тулған; **дымная ла́чуга** төтөнлө аласык

ДЫ́МОВО́Й, -ая, -ое төтөн ...ы, төтөн ебәрә (сыгара) торған; **дымова́я труба́** мөрийә, мейес торбаһы; **дымова́я ша́шка** төтөн шашкаһы (пәрзәһе) ♦ **дымова́я завёса** воен. төтөн пәрзәһе

ДЫ́МОХО́Д м (в печи) төтөн юлы, бослок, ыслык; (в бане, юрте) төтөнлөк, төнлөк, бослок

ДЫ́МЧАТЫ́Й, -ая, -ое төтөн төслө, күкһел, һорғолт, күкһел-һорғолт; **дымчатый кварц** күкһел кварц; **дымчатые очки́** һорғолт күзлек

ДЫ́НЯ ж кауын

ДЫ́РА ж тишек, йыртык

ДЫ́РОКО́Л м кағыз тишкес

ДЫ́РЧАТЫ́Й, -ая, -ое тишек ...ы, тишекле; **дырчатый кирпи́ч** тишекле кирбес

ДЫ́РЯВЫ́Й, -ая, -ое тишек, йыртык; **дыря́вый мешо́к** йыртык тоқ ♦ **дыря́вая голова́**; **дыря́вая па́мять** хәтерһез, тиз онотоусан, һыу мейе

ДЫ́ХАНИЕ с 1. тын, һулыш, тын алыш, һулыш алыу; **затруднённое дыха́ние** ауыр тын алыу; **искусственное дыха́ние** мед. яһалма һулыш алдырыу; **органы дыха́ния** тын алыу ағзалары 2. перен. (веяние) һулыш; **дыха́ние** өсени көз һулышы ♦ **вторбе дыха́ние** икенсе

ЕВРОПЕОИДНЫЙ

һулыш, яңынан хэл инеү (*арып хэл бөткәндән һуң көс инеп киткәндә*); до послѣднего дыхания һуңғы һулышка тиклем, үлгәнсе; не переводя дыхания бер тынала, туктауһыз, тын да алмай

ДЫХАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *анат.* тын, тын алыу ...ы, һулыш ...ы; **дыхательные пути** тын алыу юлдары; **дыхательный центр** тын алыу үзгә

ДЫХНУТЬ *сов.*; *прост. см. дохнуть*

ДЫШАТЬ *несов.* 1. тын (һулыш) алыу, һулау, тын өрөү; **легко дышать** тын алыуы еңел; **дышать свежим воздухом** саф һауа һулау; **эле-эле дышать** сак-сак тын алыу 2. *чем; перен.* аңкып (бөркөлөп, ташып) тороу; **печь дышит жаром** мейестән эсе бөркөлөп тора; **его лицо дышало молодостью** уның йөзөнән йәшлек дәрте ташып тора ♦ **дышать здоровьем** тазалығы тышка (йөзөнә) сыккан; **дышать воздухом чего, каким** бер даирә (мөхит) кешеләре менән аралашу; **дышать на ладан** хэл өстөндә булыу (ятыу)

ДЫШАТЬСЯ: **легко дышится** тын алыуы еңел (иркен); **тяжело дышалось** тын алыш ауыр, һулыш (тын) тысыла

ДЫШЛО с һыңар тәртә (*фургонда, зур арбала*)

ДЬЯВОЛ м иблис, шайтан ♦ **какого дьявола** ни шайтаньма, ни бысағьма

ДЬЯВОЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* 1. иблис ...ы, шайтан ...ы; **дьявольское наваждение** иблис вәсвәсәһе, шайтан коткоһо 2. *перен.* яуыз, мәкерле; **дьявольский умысел** яуыз ниәт 3. *разг. (необычайно сильный, трудный)* кот оскос, иҫ киткес; **дьявольская сила** кот оскос көс; **дьявольский характер** иҫ киткес (ауыр, көслә) холок

ДЬЯВОЛЬЩИНА ж; *разг.* аңлашылмаусылык, буталсыклык, хикмәт, әкәмәт

ДЬЯК м; *ист.* дяк (*элекке Рәсәйгә дәүләт учреждениеларында яуаплы эш башкарусы*)

ДЬЯКОН м дяккон (*сиркәүгә священникка ярзам итеүсе хезмәткәр*)

ДЬЯЧОК м дячочок (*түбән дәрәжәләге сиркәү хезмәтсәһе*)

ДЮЖИЙ, -ая, -ее *прост.* мыкты, зур кәү-зәле; **дюжий парень** мыкты егет

ДЮЖИНА ж дюжина, ун ике (бер иш) дана; **дюжина домов** ун ике бер иш йорг ♦ **чёртова дюжина** ун өс һаны (*уңышыз һаналған һан*)

ДЮЖИННЫЙ, -ая, -ое ябай, уртаса; **дюжинный человек** ябай кеше

ДЮЙМ м дюйм (*элекке озонлок үлсәү берәмеге — 2,54 сантиметр*)

ДЮЙМОВЫЙ, -ая, -ое бер дюймлы; **дюймовый гвоздь** бер дюймлы казак

ДЮННЫЙ, -ая, -ое дюна ...ы; **дюнный песок** дюна комо

ДЮНЫ *мн. (ед. дюна ж)* дюналар (*диңгез ярлары буйында ел менән күсеп йөрөгән ком өйөмдәре*)

ДЮРАЛЮМИНИЕВЫЙ, -ая, -ое дюралюминий ...ы, дюралюмин; **дюралюминиевая проболока** дюралюмин сым

ДЮРАЛЮМИНИЙ м дюралюминий, дюралюмин (*алюминдың ез, магний һәм кремний менән кушылмаһы*)

ДЮШЭС м дюшес (*грушаның йомшак тәмле сорты*)

ДЯГИЛЬ м айыу курайы, шыма көпшә

ДЯДЕНЬКА м (*форма обращения*) *см. дядя*

ДЯДЯ м 1. (*младший брат отца, матери*) ағай; (*старший брат отца, матери*) бабай, олатай; 2. (*форма обращения*) ағай

ДЯТЕЛ м; тумыртка

ДЯТЛОВЫЙ, -ая, -ое тумыртка ...ы; **дятловые яйца** тумыртка йоморткалары

Е, Ё

ЕВАНГЕЛИЕ с Инжил (*христиандардың дини китабы*)

ЕВАНГЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое Инжил ...ы; **евангельский текст** Инжил тексы

ЕВГЕНИКА ж евгеника (*кешенең нәсел сифаттары насарайыу мөмкинлеген иҫкәртеү тураһындағы тәғлимәт*)

ЕВНУХ м алашар, евнух (*һәрәмдә хезмәт итеү өсөн енес биззәре алынған ир-ат*)

ЕВРЕИ *мн.* йәһүдтәр, йәһүд халкы // *ед.* еврей м йәһүд ир-аты; **еврейка** ж йәһүд катынкызы

ЕВРЕЙСКИЙ, -ая, -ое йәһүд ...ы; **еврейский нарбд** йәһүд халкы

ЕВРОПЕЕЦ м европалы, Европа кешеһе

ЕВРОПЕИЗАЦИЯ ж *см.* европеизировать, европеизироваться

ЕВРОПЕИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что европалаштырыу, европалаштырылыу

ЕВРОПЕИЗИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* европалашу 2. *несов. страд. от европеизировать*

ЕВРОПЕЙСКИЙ, -ая, -ое Европа ...ы; **европейские страны** Европа илдәре; **европейский климат** Европа климаты

ЕВРОПЕОИД м; *антроп.* европеоид (*раса тибы*)

ЕВРОПЕОИДНЫЙ: европеидная раса *антроп.* европеоид расаһы

ЕГЕРЬ

ЕГЕРЬ *м* егерь (1. профессиональ һунарсы 2. ишк. кайһы бер Европа илдәрендә уксылар полкында хезмәт иткән һалдат)

ЕГИПЕТСКИЙ, -ая, -ое мысыр ...ы, Мысыр ...ы; **египетский хлопок** мысыр мамығы; **египетский фараон** Мысыр фирғәүене; **египетские пирамиды** Мысыр пирамидалары ♦ **египетская работа** иң ауыр, хәлдән тайзыргыс эш

ЕГИПТОЛОГ *м* египтолог (белгес)

ЕГИПТОЛОГИЯ *ж* египтология (Боронго Мысырҙың тарихын, иктисадын, телен, сән-ғәтен һ.б. өйрәнә торған фән)

ЕГИПТЯНЕ *мн.* мысырлылар, мысыр халкы // *ед.* **египтянин** *м* мысырлы, мысыр ир-аты; **египтянка** *ж* мысыр катын-кызы

ЕГОЗА *м* и *ж*; *разг.* тиктормаҫ, осок, тынғыһыз

ЕГОЗИТЬ *несов.*; *разг.* 1. тик тормау, тынғыһызлану, тынышсызлану, осоклану 2. *перен.* (угодничать) ялағайлану, куштанлану

ЕДА *ж* 1. аш, ашау; **перед едой** ашау алдынан; **после еды** аштан һуң; **во время еды** ашағанда, ашаған вақытта 2. *разг.* (пища) ашамлык, азыҡ, ризыҡ; **вкусная еда** тәмле ашамлык; **питательная еда** туклыклы азыҡ

ЕДВА *нареч.* и *союз* 1. *нареч.* (насилу, с трудом) көскә, көскә-көскә; **я едва дошёл до дому** мин өйгә көскә кайтып еттем 2. *нареч.* (чуть, совсем немного, слегка) сак кына, сак-сак, аз ғына, языу; **я едва не упал** йығыла яздым; **едва освещённая комната** сак кына яттыртылған бүлмә; **едва жив** сак кына йәне бар, йәне сығырға ғына тора 3. *союз* (лишь только, как только) да/дә, -ыу/-еү менән, -ғас та/-ғәс тә; **едва он вошёл, как начал говорить** ул инеү менән һөйләй башланы ♦ **едва ли** ай-һай, булырмы икән, белмәйм; **едва ли не** тип әйтерлек, тиерлек

ЕДИНЕНИЕ *с* берләшеү, берлек, берҙәмлек; **в единении** — сйла берҙәмлектә — көс; **единение масс в борьбе за мир** тыныслыҡ өсөн көрәштә халыктарҙың берләшеүе

ЕДИНИЦА *ж* 1. *мат.* бер, берәмек(тәр) берлек, бер һаны 2. (оценка) берле, бер билдәһе; **получить единицу по математике** математиканан бер билдәһе алыу 3. (величина, которой измеряются др. однородные величины) берәмек; **единица веса** ауырлык берәмеге; **денежная единица** акса берәмеге; **единица силы** тәка ток көсө берәмеге 4. *обычно с определением (отдельная часть в составе целого)* берәмек; **хозяйственная единица** хужалыҡ берәмеге; **штатные единицы** штат берәмектәре 5. *мн.* **единицы** (немногие) айырым кешеләр, кайһы берәүҙәр; **только единицы не выполняют план** кайһы берәүҙәр генә план үтәмәй

ЕДИНИЧНОСТЬ *ж* берҙән-бер, берҙән-бер генә булыу, һирәк; **единичность явления** һирәк күренештәр

ЕДИНИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. үзенә (бер) башка, һирәк орай торған, берҙән-бер, бер генә; **единичный случай** берҙән-бер вақиға 2. (отдельный, обособленный) айырым бер, айырылып торған; **единичное явление** айырым бер күренеш

ЕДИНО... *урыҫ телендәге кушма һүҙҙәрҙең* “бер”, “берлек”, “берҙәм” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **единобрачный** бер никахлы; **единогласное мнение** берҙәм фекер

ЕДИНОБОЖИЕ *с* бер аллалыҡ, бер аллаға табыныу

ЕДИНОБОРСТВО *с* бергә-бер көрәш (альш), бер үзе (яңғыз) каршы тороу (көрәшеү, алышыу); **вступить в единоборство** бергә-бер алышка сығыу

ЕДИНОБРАЧИЕ *с* бер никахлыҡ

ЕДИНОБРАЧНЫЙ, -ая, -ое бер никахлы

ЕДИНОВЕРЕЦ *м* и **ЕДИНОВЕРКА** *ж* бер дин кешеһе, диндәш (кем менәндәр)

ЕДИНОВЕРИЕ *с* бер дин тотоу, бер динлек диндәшлек (кем менәндәр)

ЕДИНОВЛАСТИЕ *с* властың бер күлдә булыуы, бер власлылыҡ; **установить единовластие** бер власлылыҡ урынлаштырыу

ЕДИНОВЛАСТНЫЙ, -ая, -ое власты бер үзе тоткан, власть берәү кулында булған; **единовластный правитель** власты бер үзе тоткан хаким; **единовластное правление** власть берәү кулында булған идара

ЕДИНОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое бер тапкыр (мәртәбә) бирелә торған; **единовременное пособие** бер тапкыр бирелә торған матди ярҙам

ЕДИНОГЛАСИЕ *с* берҙәмлек, бер фекерҙә булыу; **добиться единогласия** берҙәмлеккә ирешеү

ЕДИНОГЛАСНЫЙ, -ая, -ое бер тауыштан, берҙәм; **единогласное решение** бер тауыштан кабул ителгән карар; **единогласное избрание** бер тауыштан һайлану

ЕДИНОДУШИЕ *с* күңел (уй, фекер) берлеге, бер фекерҙә (уйза, һүҙҙә) булыу, берҙәмлек; **проявить единодушие** берҙәмлек күрһәтеү

ЕДИНОДУШНЫЙ, -ая, -ое берҙәм, бер күңелдән булған; **единодушное одобрение** берҙәм хуплау

ЕДИНОЖДЫ *нареч.*; *уст.* 1. (один раз) бер тапкыр (мәртәбә); **единожды в жизни** гүмергә бер тапкыр 2. (однажды) берҙән-бер вақыт, бер тапкыр (мәл)

ЕДИНОКРОВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* 1. аталаш, ата бер, инә башка; **единокровные братья** аталаш (ир) туғандар 2. кәрҙәш; **единокровные нарбды** кәрҙәш халыктар

ЕДИНОЛИЧНИК *м* яңғызак; **хозяйство единоличника** яңғызак хужалығы

ЕДИНОЛИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. берәү башкара торған, үзе генә кулында тотқан, бер генә кеше-

нең кулына бирелгән; **единоличная власть** бер генә кешенә кулына бирелгән власть **2.** яңгызак ...ы; **единоличное крестьянское хозяйство** яңгызак крастиән хужалыгы

ЕДИНОМЫСЛИЕ с фекерзәшлек, фекер (караш) берлеге, бер фекерлелек

ЕДИНОМЫШЛЕННИК м **1.** фекерзәш; **союз единомышленников** фекерзәштәр берлеге **2.** (сообщник) тарафдар, катнашыусы (*берэй йәшерен зитә*)

ЕДИНОНАЧАЛИЕ с берәүзәң идара итеүе, бер башлыклылык; **принцип единоначалия** бер башлыклылык принцибы

ЕДИНООБРАЗИЕ с бер төрлөлөк (төслөлөк, рәүешлелек); **единообразие в одежде** кейемдәге бер төрлөлөк

ЕДИНООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төслө, рәүешле); **единообразная система учёта** исәпләүзәң бер төрлө системаһы

ЕДИНОПЛЕМЁННЫЙ, -ая, -ое книжн. бер кәбилә ...ы, бер миллә

ЕДИНОРОГ м һыңармөгөз (*дизгез хайуаны*)

ЕДИНОУТРОБНЫЙ, -ая, -ое уст. әсәләш (инәләш), инә төр, ата башка; **единоутробные братья** әсәләш (ир) туғандар

ЕДИНСТВЕННО **1.** нареч. см. **единственный** 1; **2.** в знач. частицы (при выделении, ограничении в значении “только”, “исключительно”) тик, бары, бары тик, фәкәт; **мы обязаны единственно ему** без фәкәт уға ғына бурыслы

ЕДИНСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** бер генә, берзән-бер, бер бөртөк; **единственный ребёнок** бер генә бала; **единственная подруга** берзән-бер эхирәт **2.** перен., уст. (*замечательный*) бик якшы (шәп), иң киткес һэйбәт (якшы), (донъяла) берзән-бер; **единственный человек** донъяла берзән-бер кеше ♦ **единственное число** грам. берлек, берлек һан

ЕДИНСТВО с **1.** берзәмлек, берлек **2.** (*неразрывность, взаимная связь*) берзәмлек, үз-ара бәйләнеш; **единство теории и практики** теория менән практиканың берзәмлеге **3.** (*общность*) берлек, дөйөмлөк, уртаклык, окнашлык, берзәмлек; **внутреннее единство чего-л. ниже да булһа** әске берлеге; **единство взглядов** караштар уртаклыгы; **единство мнений** фекерзәр берлеге; **единство интересов** мәнфәгәттәр(зәң) дөйөмлөгө (окнашлығы)

ЕДИНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*один*) бер, бер зә, бер генә лә; **на небе ни единого облака** күктә бер генә лә болот юк; **единое целое** бер бөтөн **2.** (*нераздельный*) берзәм, тулы, бүленмәс; **единое мнение** берзәм фекер; **единое государство** бүленмәс дәүләт; **единый фронт** берзәм фронт **3.** (*общий, одинаковый*) бер (үк) төрлө, (бөтөнһөнә лә) уртақ; **единые цены** уртақ хактар; **единая позиция** бер төрлө позиция (караш) ♦ **все до единого** барыһы ла, һәммәһе лә, берһе лә калмайынса

ЕДКИЙ, -ая, -ое **1.** (*разбедующий*) зәһәр, ашай (кисә, уя, яндыра) торған, асы, әсе, танау ярырлык; **едкая кислота** зәһәр кислота; **едкий натр** зәһәр натр; **едкий дым** әсе төтөн; **едкий запах** танау ярырлык ес **2.** перен. зәһәр, усал, әсе; **едкая ирония** әсе көләү

ЕДКОСТЬ ж **1.** зәһәрлек; **едкость кислоты** кислота зәһәрлеге **2.** әселек; **едкость дыма** төтөн әселеге **3.** перен. зәһәрлек, усаллык, сәнскелек; **едкость сатиры** сатира усаллығы

ЕДОК м **1.** йән (кеше) башы (*ризык булгәндә ицәткә инә торған берәмек*); **распределить продукты по едокам** азықты йән башына бүләү **2.** разг. ашаусы, тамақ; **у нас прибавился ещё один едок** беззә тағы бер тамақ артты; **в семье три едока** гаиләлә өс тамақ **3.** разг. (*любитель плотно поест*) күп ашаусы, ашамһак

ЕЖ м **1.** терпе **2.** воен. **еж** (*пехотага һәм танкыларға каршы тоткарлык*)

ЕЖЕ... урыс телендәге кушма һүззәрзәң “һәр”, “һәр бер” мәғәнәләрен аңлатқан беренсе өлөш, мәс., **ежегодный** һәр йыл һайын

ЕЖЕВЕЧЁРНИЙ, -ая, -ее кис һайын, һәр кис; **ежевечёрняя прогулка** һәр кис саф һауала йөрөү; **ежевечёрняя репетиция** кис һайын була торған репетиция

ЕЖЕВИКА ж кара бөрлөгән

ЕЖЕВИЧНИК м кара бөрлөгәнлек

ЕЖЕВИЧНЫЙ, -ая, -ое кара бөрлөгән ...ы; **ежевичный куст** кара бөрлөгән кыуағы; **ежевичное варенье** кара бөрлөгән кайнатмаһы

ЕЖЕГОДНИК м йыллык баһма, йылына бер тапкыр сыға торған; **археографический ежегодник** археография буйынса йыллык баһма

ЕЖЕГОДНЫЙ, -ая, -ое һәр йыл(ғы), йыл һайын(ғы), һәр йыл (йыл да) була торған; **ежегодный отпуск** һәр йылғы ял; **ежегодная ревизия** йыл да була торған ревизия

ЕЖЕДНЁВНЫЙ, -ая, -ое **1.** көндәлек, (һәр) көн һайын; **ежедневная газета** көндәлек гәзит **2.** гәзәттәге, көндәлек; **ежедневные заботы** көндәлек мәшәкәттәр

ЕЖЕМЕСЯЧНИК м айлык (журнал), ай һайын (айына бер тапкыр) сыға торған

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ, -ая, -ое айлык, ай һайын; **ежемесячный журнал** айлык журнал; **ежемесячный отчёт** айлык отчәт (исәп-хисап)

ЕЖЕМИНУТНЫЙ, -ая, -ое минут һайын, һәр минутта

ЕЖЕНЕДЕЛЬНИК м азналык (журнал, гәзит)

ЕЖЕНЕДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое азналык, азна һайын (һәр азнага бер тапкыр) сыға (баһыла) торған; **еженедельный журнал** азналык журнал

ЕЖЕСЕКУНДНЫЙ, -ая, -ое **1.** секунд һайын, һәр секундта **2.** бер туктауһыз, өзлөкһөз; **ежесекундный сигнал** бер туктауһыз сигнал

ЕЖЕСУТОЧНЫЙ

ЕЖЕСУТОЧНЫЙ, -ая, -ое тәулек һайын, һәр тәулектә; **ежесуточное дежурство** тәулек һайын булган дежурлық

ЕЖЕЧАСНЫЙ, -ая, -ое 1. сәғәт һайын, һәр сәғәттә 2. һәр вақыт, йыш; **ежечасная опасность** һәр вақыттағы куркыныс

ЁЖИК м 1. *уменьш.-ласк. от ёж* 1; 2. *чего тырпай сас (алдыру төрө)* 3. *в знач. нареч. ёжиком тырпайтып; стричься ёжиком сәсте тырпайтып алдыруы*

ЁЖИТЬСЯ *несов.* 1. бөршәйеу, шокрайыу, көжрәйеу, корошоу; **ёжиться от холода** һыуык-тан шокрайыу; **ходить съёжившись** көжрәйеп йөрөү 2. *перен., разг. (стесняться)* оялыу, тартыныу, унайһызланыу

ЕЖИХА ж инә терпе

ЕЖОВЫЙ, -ая, -ое терпе ...ы; **ежовые иглы** терпе энәләре ♦ **держатъ в ежовых рукавицах кого** каты тотоу, каты куллылык күрһәтеу

ЕЖОНОК м терпе балаһы, бала терпе

ЕЗДА ж 1. *см. ездить; верховая езда* һыбай йөрөү; **быстрая езда** тиз йөрөү 2. (*мера расстояния*) юл, ара; **в трёх часах езды от города** каланан өс сәғәтлек юл

ЕЗДИТЬ *несов.* 1. йөрөү, йөрөп тороу, барыу, барып йөрөү; **часто ездить в город** калаға йыш барып йөрөү; **ездить на работу на трамвае** эшкә трамвай менән йөрөү; **ездить в гости** кунакка йөрөү 2. (*уметь пользоваться средством передвижения*) йөрөү, йөрөй белеу; **он ездит на мотоцикле** ул мотоциклда йөрөй 3. *перен., разг. шыгып йөрөү; седло ездит* эйәр шыгып йөрөй ♦ **ездить (верхом)** на ком елкәгә ултырыу, елкәне кимереу (изеу)

ЕЗДКА ж; *спец., разг.* барыу; **дрова можно привезти в одну ездку** утынды бер барыуза килтерергә мөмкин

ЕЗДОВОЙ, -ая, -ое 1. (*ходящий в упряжке — о животных*) екке, еген; (*предназначенный для передвижения верхом*) менге; **ездовая лошадь** менге ат; **ездовые собаки** екке этгәр 2. *в знач. суц. ездовой м* ат тотоусы (*артиллерияла пушка арбаһының күсере*)

ЕЗДОК м 1. һыбай барыусы, яйзак, һыбайлы; **запоздалый ездок** һунга калган һыбайлы 2. һыбай йөрөй белеүсе, һыбай йөрөү оҫтаһы; **он хоробший ездок** ул һыбай йөрөгүгә оҫта, ул һыбай йөрөү оҫтаһы; **он отличный ездок на велосипеде** ул велосипедта йөрөгүгә оҫта

ЕЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. (*приученный к езде*) егергә (һыбай йөрөргә) өйрәтелгән; **ёзженый конь** егергә өйрәтелгән ат 2. (*наезженный*) йөрөлгән, тапалған; **ёзженная дорога** тапалған юл

ЕЙ-БОГУ *межд.; разг.* валлаһи, билләһи, бысындан да, бысылап та

ЕЙ-ЕЙ *межд.; прост. см. ей-богу*

ЁКАНЬЕ с *см. ёкать* 1

ЁКАТЬ *несов.* 1. (*издавать звуки, напоминающие икоту*) уңк-уңк итеу (килеу), уңкылдау, өңкөлдәү 2. *разг. (замирать — о сердце)* жыу итеу; **сердце ёкнуло** йөрәк жыу итеп калды

ЁЛЕ *нареч.* 1. (*едва*) көскә генә, сак кына, әз генә; **ёле жив** әз генә йәне бар; **ёле слышны звуки курая** курай тауышы сак кына ишетелеп кала 2. (*с трудом, насилу*) көскә, көс-хәл менән, сак-сак (кына); **я ёле мог поднять ящик** мин йәшникте көскә күтәрә алдым

ЁЛЕ-ЁЛЕ *нареч.* көскә-көскә (генә), сак-сак (кына) ♦ **ёле-ёле душа в теле прост.** йәне сығыр-ға тора, сыкмаган йәне генә калган, йәне у төбөндә генә (*хәлһез йәки ауырыу кешегә карата*); таралырга (емерелергә) тора (*нәмәгә карата*)

ЕЛЕЙ м 1. *церк.* зәйтүн майы 2. *перен.* күңел ййуаткыс, йән азығы

ЕЛЕЙНЫЙ, -ая, -ое хәйләлә, сөсө, йомакай, юха; **елёйная речь** сөсө телмәр; **елёйный голос** хәйләлә тауыш; **елёйное выражение лица** йомакай сырай

ЕЛИКО *нареч.; книж., уст. (обычно в сочет. с “возможно” и “мочь”)* *см. наскільки; елико возможно* мөмкин кәзәр, мөмкин булганса, кулдан килгәнсә; **елико хватало сил** көс еткәнсә

ЁЛКА ж 1. *см. ель* 2. (*праздник*) ёлка, шырышы байрамы; **новогодняя ёлка** Яңы йыл ёлкаһы; **быть на ёлке** ёлкала булыу

ЕЛОВЫЙ, -ая, -ое 1. шырышы ...ы; **еловая шишка** шырышы тубырсығы 2. шырышы, шырышнан; **еловая доска** шырышы такта; **еловый стол** шырышы өстәл

ЁЛОЧКА ж 1. *уменьш.-ласк. от ёлка* 2. *в знач. нареч. ёлочкой; в ёлочку* кәкерсәклә, кәкерсәкләп; **рубашка, вышитая ёлочкой** кәкерсәкләп сителгән күлдәк; **паркёт, выложенный ёлочкой** кәкерсәкләп һалынған паркёт

ЁЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ёлка ...ы; **ёлочные украшения** ёлка бизәүестәре (уйынсыктары); **ёлочные свечи** ёлка шамдәре

ЕЛЬ ж шырышы ♦ **сибирская ель** себер шырышы

ЁЛЬНИК м 1. шырышылык, шырышы урманы, бешәлек; **молодой ёльник** йәш шырышылык 2. *собир.* йәйек, шырышы йәйеге; **насласть на землю ёльника** ергә шырышы йәйеген түшәү

ЁМКИЙ, -ая, -ое һыйышлы, һыйзырышлы; **ёмкая посуда** (күп) һыйзырышлы һауыт

ЁМКОСТЬ ж 1. һыйзырыш, һыйышлы, һыйзыра алыу дәрәжәһе; **бутыл ёмкостью в три литра** өс литр һыйышлы шешә 2. *мн. ёмкости; спец.* һыйым, һыйышлы (һауыт); **ёмкости с горючим** яғыулык һалынған һыйышлыктар ♦ **ёмкость рынка эк.** базар аша тауар һата алыу мөмкинлеге; **меры ёмкости** һыйым үлсәүзәре (*шыйык һәм бөртөклә нәмәләргә күләмен үлсәү берәмектәре*)

ЕНОТ м (*зверь и его мех*) януг, урман эте

ЕНОТОВЫЙ, -ая, -ое 1. янут ...ы; **енотовый** мех янут тиреһе 2. янут, януттан; **енотовая шуба** янут тун

ЕПАНЧА ж ябынса (*киң озон плащ кеңек боронго кейем*)

ЕПАРХИЯ ж епархия (*епископ кул астындағы дини хакимият өлкәһе*)

ЕПИСКОП м епископ (*христиан динендә югары рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

ЕРАЛАШ м; *разг.* тәртипһезлек, бола, буталсыҡлык; **устроить ералаш** тәртипһезлек куптарыу (болартып ташлау)

ЕРЕСЬ ж 1. ересь, мөртәтлек (*өштөнлек итеп килгән дин канундарына қаршы булған дини тәғлимәт*) 2. *перен., разг. (чепуха)* юк-бар (буш, мәғанәһез) һүз, сафсата; **нести ересь** буш һүз һөйләү

ЕРЕТИК м еретик, мөртәт (*ересь яклы кеше*)

ЁРЗАТЬ *несов.; разг.* 1. тик ултырмау, борғоланыу, останлау 2. бер урында тормау, шыуып йөрөү, шыуышыу; **галстук ёрзаёт по шеё** галстук муйында шыуып йөрөй

ЁРИК м; *разг.* йырын, йырмат; **водá в ёрике чистая** йырындағы һыу таза

ЕРМОЛКА ж ермолка (*түбәтәй кеңек баш кейеһе*); **надеть ермолку** ермолка кейеү

ЕРОШИТЬ *несов. что; разг.* 1. *разг.* өлпәйтеү, өлпәрәү, тырпайтыу (*сәсте, һаҡалды*); **ерошить волосы** сәсте өлпәйтеү 2. кабартыу (*қауырғынды, йөндө*); **беркут ерошит перья на спине** бөркөт һырт йөндәрен кабарта

ЕРОШИТЬСЯ *несов.; разг.* өлпәйтеү, тырпайтыу; **волосы ершились** сәстәре тырпайып тора

ЕРУНДА ж; *разг.* 1. сафсата, буш (юк-бар) һүз; **говорить ерунду** сафсата һатыу, бушты һөйләү 2. (*пустяки*) еңел (аһһат) нәмә, юк-бар; **научиться плавать — сущая ерунда** йөзөргә өйрәнеү аһһат

ЁРШ м 1. *зоол. (рыба)* этеш, шырт балык; **удить ерша** этеш каптырыу 2. (*щётка*) кыл бумала; **ламповое стекло чистят ершом** шәм кыуығын кыл бумала менән тазарталар

ЕРШИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. (*о волосах*) тырпайып торған, тырпайған, тырпай; **ершистые волосы** тырпайған сәс 2. *перен. (неуступчивый)* үз һүзле, еңмеш; **ершистый человек** үз һүзле кеше

ЕРШИТЬ *несов.; разг. см. ершисть* 2

ЕРШИТЬСЯ *несов.; разг.* 1. тырпайып тороу (*сәскә карата*) 2. *перен. (горячиться)* ярып (кызып) китеү, үзһүзләнеү, еңмешләнеү

ЕРШОВЫЙ, -ая, -ое этеш ...ы, шырт балык ...ы; **ершовая уха** этеш һурпаһы

ЕСАУЛ м ясауыл (*революцияға тиклем Рәсәйҙә хәрби казактарға бирелгән офицер дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*); **казачий есаул** казак ясауылы

ЕСЛИ союз 1. әгәр -һа/-һә, -һа/-һә икән, әгәр -һа/-һә; **если бы знал, он не сделал бы этого** әгәр ул белгән булһа, быны эшләмәс ине

2. (*в сочет. с частицами “и”, “же”, “даже”*) -һа ла/-һә лә, -һан/-һән хәлдә лә (иһәптә лә); **если даже он доволен, то никогда не покажет этого** ул кәнәгәт булған хәлдә лә, һис белгертмәйәсәк

3. (*в сочет. с частицей “бы”*) -һан/-һән булһа, -һа/-һә ине; **если бы я знал, то не пришёл бы** белгән булһам, килмәс инем; **если бы мне ещё раз услышать твой голос** һинәң тауышыңды тағы бер тапкыр ишетһәм ине ♦ **если бы** әгәр зә; **если (и) не ... , то (так)** булмаһа ла, -маһа/-мәһә; **если бы да кабы** әгәр зә мәгәр, улай за былай; **если (уж) на то пошло в знач. вводн. сл.** улай булһа, эш улайға киткән икән, улай икән; **если хочите (хочешь) в знач. вводн. сл.** ихтимал, бугай

ЕСТЕСТВЕННО 1. *нареч.* тәбиғи, кәзимге(сә), гәзәтгәге(сә); **вести себя естественно** үзәңдә тәбиғи тотоу 2. *в знач. вводн. сл.* билдәле, әлбиттә; **путешественники, естественно, интересовались характером зимы** сәйәхәтселәр, әлбиттә, кыштың һисегерәк булыуы менән кызыҡһынды

ЕСТЕСТВЕННОСТЬ ж тәбиғилек; **естественность речи** телмәрзәң тәбиғилеге; **естественность поведения** үз-үзәңдә тотоуға тәбиғилек

ЕСТЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. тәбиғи; **естественные богатства Башкортостана** Башкортостандың тәбиғи байлыктары; **естественный цвет лица** биттең тәбиғи төсө; **естественная смерть** үз-үлемә; **естественный отбор** тәбиғи һайланыш 2. тәбиғәт ...ы; **естественные науки** тәбиғәт фәндәре

ЕСТЕСТВО с 1. *книж. (суть, сущность)* булмыш, асыл; **естество вопроса** мәсьәләнең асылы 2. *уст. (природа)* тәбиғәт

ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ с тәбиғәт белемә (фәһе)

ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЬ м тәбиғәт фәндәре белгесе

ЕСТЬ I *несов.* 1. *кого-что и без доп.* ашау; **хочется есть** ашағы килә; **есть курицу** тауык ите(н) ашау 2. *что (разрушать, разьедать химически)* ашау, кыҫеү, кыркыу; **ржавчина ест железо** тимерзә тут ашай; **кислота ест ткани** кислота тукымаларҙы кырка 3. *что (о дыме)* әсеттерәү; **дым ест глаза** төтөн күззә әсеттерә ♦ **есть чужой хлеб** кеше елкәһендә йәшәү; **есть глазами кого** ашарзай (йоторзай) булып, текләп (тишәп) карау; **есть победом** тереләй ашарзай булыу; **есть просят шутил.** ашарға һорай (*башы тишелгән аяк кейеһе менә карата*)

ЕСТЬ II 1. *наст. вр. от быть* 2. *в знач. сказ. (имеется)* бар; **у них есть что показать** уларҙың күрһәтәр нәмәләре бар; **есть ли у тебя родители?** һинәң ата-әсәң бармы? ♦ **как есть** шул көйө,

ЕСТЬ

һис үзгәрешһез; **какой ни (на) есть** һиндәй генә булһа ла, төрләсә; **так и есть** ысынлап та шулай; **то есть** (т.е.) йәғни

ЕСТЬ III *межд.*; *воен.* була ул!

ЕФРЕЙТОР *м* ефрейтор

ЕФРЕЙТОРСКИЙ, -ая, -ое ефрейтор ...ы; ефрейторское звание ефрейтор дәрәжәһе

ЕХАТЬ *несов.* 1. барыу; **ехать верхом** һыбай барыу; **ехать на троллейбусе** троллейбуска ултырып барыу; **ехать на санях** санала барыу 2. (*уезжать*) китеу; **завтра я еду в город** иртәгә калаға китәм; **мы едем в экспедицию** без экспедицияға китәбез 3. *перен.*, *разг.* шыуыу, тайыу; **на льду ноги едут в разные стороны** бозза аяк тая ♦ **дальше ехать некуда** башкаса булдырып булмай, башкаса сара юк, эш-хәлдән, нәмәнән бынан да насар булыуы мөмкин түгел

ЕХИДНА *ж* 1. зоол. ехидна (*терпе кеүек хайуан, ағулы йылан*) 2. *перен.*, *разг.* (*о злом, коварном человеке*) кара йылан

ЕХИДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* астыртын көлөү, сәнскеле һүзәр әйтөү, мысқыллау

ЕХИДНЫЙ, -ая, -ое 1. астыртын усал; **ехидный человек** астыртын усал кеше 2. әсе, әскерле зәһәр, мысқыллы; **ехидный смех** әсе көлөү; **ехидный взгляд** мысқыллы қараш

ЕХИДСТВО *с* астыртын усаллық, әскерлек **ЕХИДСТВОВАТЬ** *несов.*; *разг. см.* ехидничать

ЕЩЁ *нареч.* 1. (*вдобавок*) тағы, тағы ла, йә-нә; **сходи ещё раз** тағы ла барып кил; **спой ещё эту песню** йырла әле тағы был йырзы 2. (*до сих пор*) әле; **он ещё не пришёл домой** ул әле өйгә қайтмаған; **он ещё не кончил работу** ул әле эшен тамламаған 3. (*уже*) инде, ук, үк; **он уехал ещё неделю тому назад** ул бынан бер азна элек үк китте инде 4. (*при сравн. ст. прил. и нареч.*) тағы, тағы ла; **он стал ещё сильнее** ул тағы ла көсләрәк булып китте 5. *в знач. усил. частицы* әле, тағы; **как ещё получится!** һисек килеп сығыр әле! ♦ **а ещё** етмәһә; **всё ещё** әле хәзәр зә, һаман, әлегә тиклем, хәзәргә тиклем; **ещё бы** әлбиттә, билдәле; **ещё ничего** ярай әле, ярарлық әле; **ещё и ещё** тағы ла күбәрәк

Ж

Ж *см.* же I и же II

ЖАБА I *ж* әрмәнде

ЖАБА II: *грудная жаба* *уст.* йөрәк тотоу (*тын қысылып, йөрәк ауыртыуы*)

ЖАБЕРНЫЙ, -ая, -ое 1. айғолак ...ы; **жаберные дуги** айғолак дугалары 2. айғолаклы; **жаберные животные** айғолаклы хайуандар

ЖАБИЙ, -ья, -ье әрмәнде ...ы; **жабья икра** әрмәнде ыуылдырығы

ЖАБНИК *м*; быума үлене

ЖАБО *с* *нескл.* изеүсә (*селтәр йәки нәфис тукыманан бөрмәләп, күпертеп тегелгән яа*)

ЖАБРЫ *мн.* (*ед. жабра ж*) айғолак (*ер-һыу хайуандарының тын алыу ағзаһы*) ♦ **брать (взять) за жабры** *прост.* боғазынан (яғаһынан) алыу

ЖАВОРОНОК *м* һабан турғайы; **жаворонок хохлатый** бүрекле (өлтөклә) һабан турғайы

ЖАДИНА *м* и *ж*; *разг.* комһоз, қарун

ЖАДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* һаранлануы, қарунлануы, комһозлануы; **не жадничай, угощай** комһозланма, һыйла

ЖАДНО *нареч.* 1. комһозланып, һаранланып; **жадно есть** комһозланып ашау 2. *перен.* йотлоғоп, бирелеп; **жадно слушать** йотлоғоп тыңлау

ЖАДНОСТЬ *ж* 1. комһозлок, комағайлық, қомарлық; **жадность к деньгам** ақсаға қомарлық; 2. һаранлық, қарунлық; **проявить жадность** һаранлық күрһәтеу

ЖАДНЫЙ, -ая, -ое 1. қомһоз, қомар, һаран, қарун; **жадный человек** һаран кеше; **быть жадным к деньгам** ақсаға һаран булыу; **жадный на еду** ашауға қомһоз 2. *перен.* ашқынып тороусы, атлыққан, әүәс, үгә, нык; **жадное любопытство** үтә қызықһыныуы; **с жадным вниманием** нык игтибар менән; **жадный на работу** эшкә атлығып тороусы

ЖАЖДА *ж* 1. һыуһын, һыуһау, сарсау, әске килеу; **си́льная жажда** нык һыуһау; **утолить жажду** һыуһын қандырыу 2. *перен.* көслә теләк, ынтылыш, һыуһау; **жажда знáний** белемгә булған көслә теләк, һыуһау; **жажда свободы** иреккә ынтылыш

ЖАЖДАТЬ *несов.* 1. *книжн., уст.* һыуһау, әске килеу 2. *чего* и *с неопр.*; *перен.*, *книжн.* нык теләу, атлығып тороу, ашқыныу; **народы жаждут мира** хальқтар тыныслық теләй

ЖАКАН *м* жақан (*эре йәнлеккә ата тораан қурғаш йәзрә; айыу йәзрәһе*)

ЖАКЕТ *м* жакет (*қатын-қыз кейеме*)

ЖАЛЕТЬ *несов.* 1. *кого-что* аяу, йәлләу, қызғануы; **жалеть ребёнка** баланы йәлләу 2. *о ком-чём* и *с союзом “что”* (*сожалеть*) үкенәу, қайғырыу; **жалеть о прошедшем** үткәндәргә үкенәу 3. *кого-что, чего* йәлләу, қызғануы; **жалеть денег** ақса қызғануы ♦ **не жалёя сил (работать, трудиться)** көс аямай эшләу

ЖАЛИТЬ *несов.* *кого-что* сағыу; **пчёлы жалят** бал қорттары саға

ЖАЛКИЙ, -ая, -ое 1. (*достойный сострадания*) аяныслы, қызғаньыс, йәл, мәскән; **жалкая**

судьба аяныслы язмыш; **находиться в жалком состоянии** кызганыс хәлдә булбу; **по виду жалкий человек** киәфәте менән мөскен кеше **2. (неказистый)** таушалган, тузган, эшлектән сыккан; **книга имеет жалкий вид** китап нык таушалган **3. (мелкий, презренный)** кызганыс, мөскен, бахыр, байгош; **играть жалкую роль** кызганыс роль уйнау

ЖАЛКО **1. нареч.** кызганыс, кызганыслы итеп; **на него жалко было смотреть** уга карауы кызганыс ине; **жалко улыбаться** кызганыслы итеп йылмайбу **2. в знач. сказ., безл.** кызганыс, йәл; **мне тебя жалко** һин йәлһең миңә **3. чего и с неопр. в знач. сказ., безл.** йәл, әрәм, үкенесле; **денег жалко** акса йәл; **времени жалко** вақыт әрәм **4. в знач. вводн. сл. см. жаль** **4**

ЖАЛО **с 1. (у насекомых)** қаяу, морон, томшок; **(у змеи)** тел; **жало пчелы** бал кортоноң қаяуы; **жало комара** сәрәкәй томшоғо **2. (острие, орудие)** йөз, без; **жало косы** салғы йөзө **3. перен.** ук, қаяу, үткер ос; **жало сатиры** сатира уғы

ЖАЛОБА **ж 1. (сетование)** зар, зарлануы; **жалобы на тяжёлую жизнь** тормоштон ауырлығына зарлануы **2. (заявление)** ялыу, шикәйәт; **подать жалобу** ялыу биреу; **рассмотреть жалобу** ялыу тикшереу

ЖАЛОБНЫЙ, -ая, -ое кызганыс, йөрәк әрнеткес, зарлы; **жалобный гблос** кызганыс тауыш; **жалобный стон** йөрәк әрнеткес ыңгырашуу; **жалобная песня** зарлы йыр ♦ **жалобная книга** ялыу кенәгәһе

ЖАЛОБЩИК **м** и **ЖАЛОБЩИЦА** **ж** ялыусы, шикәйәт язбусы

ЖАЛОВАННЫЙ, -ая, -ое *уст.* бүләк итеп бирелгән (алынған) (*хөкүмәт йәки берәй кеше тарафынан*) ♦ **жалованная грамота** *уст.* (жалованный) хөкүк грамотаһы (*һиндәйзер өстөнлек менән файзаланырға хөкүк биргән документ*)

ЖАЛОВАНЬЕ **с; уст.** эш (хезмәт) хақы; **двойное жалование** ике эш хақы

ЖАЛОВАТЬ **несов. 1. кого-что, чем, кому-чему, что; уст. (награждать)** бүләкләу, бүләк итеп биреу, наградлау **2. кого-что; разг.** яратуу, хөрмәт итеу, кәзерләу; **егб там не бчень жалуют** уны унда бик яратып бармайзар **3. уст. (посещать)** килеу, күренеу; **вы давно к нам не жаловали** һез безгә күптән килгәнәгез юк

ЖАЛОВАТЬСЯ **несов. 1. на кого-что** зарлануы; **жаловаться на головную боль** баш ауыртыуга зарлануу; **жаловаться на судьбу** язмышка зарлануу **2. на кого-что (подавать жалобу)** ялыу биреу, шикәйәт язбу **3. на кого-что и без доп.; разг.** ошақлау

ЖАЛОНОСНЫЙ, -ая, -ое *зоол.* қаяулы, сага торған; **жалоносные насекомые** сага торған бөжәктәр

ЖАЛОСТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* кызганыусан, йәлләусән, аяусан, бауырмал; **она жалост-**

лива, всех жалёет ул бауырмал кеше, барыһын да йәлләй

ЖАЛОСТЬ **ж** кызганыу, йәлләу, аяу; **вызывать чувство жалости** йәлләу тойғоһо уятыу; йәлләтеу; **проявить жалость** йәлләу ♦ **какая жалость!** һиндәй кызганыс!, бик йәл!

ЖАЛЬ **1. кого-что в знач. сказ., безл.** йәл, кызганыс; **мне жаль егб** ул миңә йәл **2. кого-что, кого-чего в знач. сказ., безл. (о чувстве грусти, горечи)** кызганыс, үкенескә қаршы, күңелһез; **жаль, что вы уезжаете** китәһегез икән, кызганыс; **жаль, погба испбртилас** үкенескә қаршы, кән бозолдо **3. чего и с неопр. в знач. сказ., безл.** йәл, әрәм; **жаль времени** вақыт әрәм, вақыт йәл **4. в знач. вводн. сл. (к сожалению)** кызганыска (үкенескә) қаршы

ЖАЛЮЗИ **с** *нескл.* жалюзи (*камыш йәки сыра пластинкаларҙан тезеп яһалған тәҙрә корғаны*)

ЖАНДАРМ **м** жандарм

ЖАНДАРМЕРИЯ **ж** жандармерия (*полиция әскәре*)

ЖАНР **м** жанр (**1. әз. әдәбиәт һәм сәнәәт әсәрҙәре төрө** **2. сәнә.** тормош-көнкүреште кәүзәләндергән һүрәт **3. стиль, манера**)

ЖАНРОВЫЙ, -ая, -ое **1. жанр ...ы; жанровая особенность** жанр үзенсәлегә **2. (бытовой)** көнкүрешкә (тормошқа) бәйлә; **жанровая живопись** тормошқа бәйлә һынлы сәнғәт

ЖАР **м 1. эсе, кызыу; жар печи** мейес кызыуы; **жар бани** мунса эсәһе; **обдаёт жаром** эсе бөркөлә **2. кызыу, эсе урын; быть на жару** эсе урында тороу **3. разг.** куз, утлы күмер; **выгresti жар из печи** мейестән куз тартуу **4. (повышенная температура тела)** тән яныу, янып баруу; **у него жар** уның тәне янып бара **5. перен.** ашкыныу, дәрт; **работать с жаром** дәрт менән эшләу ♦ **бросать то в жар, то в холод** тән эселеһуыкылы булып китеу; **чужими руками жар загребать** кеше көсөн (хезмәтен) файзаланыу

ЖАРА **ж** томра, кызыулык, эселек, эсе; **сильная жара** үтә эселек; **дневная жара** саһла көн кызыулығы һүрелде

ЖАРГОН **м** жаргон (*билдәлә бер социаль төркөмдөң дөйөм халык теленән айырмалы һүззәре, әйтәмдәре булған һөйләш*); **профессиональный жаргон** профессиональ жаргон; **воровской жаргон** қарактар жаргоны

ЖАРГОННЫЙ, -ая, -ое жаргон; **жаргонное слово** жаргон һүз

ЖАРЕНЬИЙ, -ая, -ое қурылған, кыззырылған; **жареная картошка** кыззырылған қартуф; **жареное мясо** қурылған ит

ЖАРИТЬ **несов. 1. что** қуруу, кыззыруу; **жарить грибы на масле** бәшимәкте майға қуруу; **жарить семечки** кәнбағыш кыззыруу (қуруу) **2. кого-что и без доп.; разг. (о солнце)** кыззыруу, яндыруу

ЖАРИТЬСЯ

ЖАРИТЬСЯ *несов.* 1. *курулыу, кыззырылыу; рыба жаритса* балык *курула* 2. *разг. кызыныу; жаритса* на *блиц* *кояшта* *кызыныу*

ЖАРКИЙ, -ая, -ое 1. *эсе, кызыу; жаркий день* эсе *көн; жаркая баня* *кызыу* *мунса* 2. *перен. кызыу, кайнар; жаркий спор* *кызыу* *бэхэс; жаркий поцелуй* *кайнар* *үбөү* 3. *перен. каты, көслө; жаркий бой* *каты* *һуғыш*

ЖАРКО 1. *нареч. эсе, кызыу* *итеп, кайнар; жарко натопить печь* *мейесте* *кызыу* *итеп* *ягыу* 2. *нареч.; перен. кызып, кызып* *китеп, каты; жарко спобрить* *кызып* *китеп* *бэхэсләшөү* 3. *в знач. сказ., безл. эсе, кызыу; сегодня бчень жарко* *бөгөн* *бик* *эсе; мне жарко* *миңә* *эсе*

ЖАРКОЕ *с* *курзак, курылган* *ит*

ЖАРОВНЯ *ж* *куз* *мейесе, мангал*

ЖАРОВЫНОСЛИВЫЙ, -ая, -ое *эсегә* *сызамлы, кызыуға* *бирешмәгән; жаровыносливые растеня* *эсегә* *сызамлы* *үсемлектәр*

ЖАРОПОНИЖАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *температураны төшөрә торган* 2. *в знач. суц. жаропо-нижающее с* *температураны төшөрә торган* *дарыу*

ЖАРОСТОЙКИЙ, -ая, -ое *тех. утка* *сызамлы; жаростойкий металл* *утка* *сызамлы* *металл*

ЖАРОТРУБНЫЙ: *жаротрубный котёл* *тех. торбалы* *пар* *казаны (эсендәге торбалар буйынса кызыу газ итеп йылына торган пар казаны)*

ЖАРОУПОРНЫЙ, -ая, -ое *тех. см. жаростойкий*

ЖАР-ПТИЦА *ж; фольк. ут-кош (бэхет кошо)*

ЖАСМИН *м* *йәсмин; цветок* *жасмина* *йәсмин* *сәскәһе*

ЖАСМИННЫЙ и **ЖАСМИНОВЫЙ**, -ая, -ое *йәсмин ...ы; жасминное масло* *йәсмин* *майы*

ЖАТВА *ж* 1. *(уборка хлебов)* *урак, урак урыу, ашлык урыу; началась жатва* *пшеницы* *бойзай* *урагы* *башланды* 2. *(время уборки)* *урак өстө, урак; наступила жатва* *урак* *егте* 3. *(урожай)* *уңыш; богатая жатва* *бай* *уңыш*

ЖАТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *урак ...ы, урыу ...ы; жатвенный сезон* *урак* *вакыты, урак өстө* 2. *(служащий для жатвы)* *ургыс; жатвенная машина* *ургыс* *машина*

ЖАТКА *ж; с. х.* *ургыс, иген* *ургыс*

ЖАТЬ I *несов.* 1. *һуғыу, кысыу; жать виноград* *йөзем* *һығыу; жать руку* *кулды* *кысыу* 2. *что и без доп. (бить тесным)* *кысыу; сапоги жмут в подъеме* *итектең* *алкымы* *кыса* 3. *перен., разг. (притеснять)* *кысыу, кысырыклау; жмут их хозяйева* *уларзы* *хужалары* *кысырыклайзар*

ЖАТЬ II *несов.* *урыу; жать хлеб* *ашлык* *урыу*

ЖАТЬСЯ *несов.* 1. *(сбъживаться)* *бөршәйеу, көжрәйеу, корошоу; жаться от хлода* *һыуык-*

тан көжрәйеу 2. *(прижиматься)* *һырығыу, һырлығыу, һыйыныу; собака жалась к ногам* *эт* *аятка* *һырыкты* 3. *разг. (колебаться)* *икеләнөү, аптырау, аптырабырак* *тороу* 4. *разг. (скуписья)* *һаранлануы, һыкмырлануы*

ЖБАН *м* *яндау*

ЖВАЧКА *ж* 1. *(у животных)* *көйөш, көйшәм; корова пережёвывает жвачку* *һыйыр* *көйөшөн* *көйшәй* 2. *прост. һағыз* ♦ *жевать жвачку* *бер* *балык* *башын* *сәйнәү, бер* *үк* *нәмәнә* *тылжыу*

ЖВАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *көйөшлө, көйшәүсе, көйшәмле; жвачные животные* *көйөшлө* *мал* 2. *в знач. суц. жвачные мн.; зоол. көйшәүселәр; корова относится к жвачным* *һыйыр* *көйшәүселәргә* *карай*

ЖГУТ *м* *жгут, бау; солённый жгут* *һаламдан* *ишелгән* *бау; жгут для снопа* *көлтә* *бауы; накладывать жгут* *жгут* *һалыу*

ЖГУТИК *м* 1. *уменьш. от жгут* 2. *зоол. еп, күзәнәк (иң абай төзөлүшлө бер күзәнәк-леләрзең хәрәкәт итеү азнаһы)*

ЖГУЧИЙ, -ая, -ее 1. *(горячий)* *эсе, кызыу, көйзөргөс; жгучее солнце* *кызыу* *кояш* 2. *(причиняющий боль)* *бик* *каты, әрнеткес, өтөп* *барган; жгучий хлеб* *бик* *каты* *һыуык* 3. *(мучительный)* *асы, нык, каты, тәрән; жгучая тоска* *меня* *глобжет* *асы* *һағыш* *йөрөгемдә* *телә; жгучий стыд* *нык* *оялыу; жгучие горы* *каты* *хәсрәт* ♦ *жгучий бронет* *сөм* *кара* *сәсле* *кеше; жгучий вопрос* *бик* *мөһим* *мәсьәлә*

ЖДАТЬ *несов.* 1. *кого-что, кого-чего* *көтөү, көтөп* *тороу; ждать поезд* *поезд* *көтөп* *тороу; ждать писем* *хат* *көтөү; ждать к ужину* *киске* *ашка* *көтөү* 2. *чего (надеяться)* *өмөтләнөү, өмөт итеү, көтөү; ждать награды* *бүләк* *көтөү* ♦ *время не ждёт* *вакыт* *тар; ждать не дожидаться* *түземһезләнөп* *көтөү, көтә-көтә* *көтөк* *булыу; не ждать, не гадать* *көтмәгәндә, уйламаганда; тогб* *и жди* *көт* *тә* *тор (берәй насарлык, хәцед булганда эйтелә)*

ЖЕ I и **Ж** *союз* 1. *противит. э, иһә; дом* *изнутри* *был* *ошукатүрен, снаружи* *же* *обшиит* *доской* *өй* *эстән* *һыланган, тыштан* *иһә* *такта* *менән* *көпләнгән* *ине* 2. *присоед. э, бит; он не учёл* *обстановку* *тогб* *времени, обстановка* *же* *была* *тревбжная* *шул* *мәлдәге* *донья* *хәлдәрән* *ул* *иһәпкә* *алманы, э* *хал* *бик* *хәуәфле* *ине*

ЖЕ II и **Ж** *частица* 1. *(для усиления значения слова)* *инде, -сы/-се, ук, үк, һуң, бит; на первом же шагу* *беренсе* *азымда* *ук; когда же* *приедете?* *касан* *киләһегез* *һуң?; сядем же!* *ул-тырайык* *инде!, ултырайыксы!; ушәл же* *киткән* *бит* 2. *посл. нареч. и мест. (подчеркивает сходство или постоянство чего-л.)* *ук, үк; тот же* *шулар* *ук; столько же* *шунса* *ук; тогда же* *шул* *мәлдә* *үк*

ЖЕВАНЫЙ, -ая, -ое сәйнәлгән, сәйнәп изелгән

ЖЕВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сәйнәү ...ы, көйшәү ...ы, сәйнәй торган; **жевательные мышцы** сәйнәү мускулдары; **жевательная резинка** сәйнәй торган резинка ♦ **жевательный табак** тел астына hala торган тәмәкә

ЖЕВАТЬ *несов.* что ашау, сәйнәү; (*о жвачных*) көйшәү; **медленно жевать** әкрен генә сәйнәү; **лошадь жевала сено** ат бесән ашай ине ♦ **жевать губами** тамшанып, ирендәрзе кыймылдатуы

ЖЕЗЛ *м* жезл (1. *турәлек һәм дәрәжә билдәһе булган махсус таяк* 2. *транспорт хәрәкәтен көйләүсе милиционер таягы* 3. *тимер юлда поездар йөрөшөн тәртипкә һалыуза кулланылган металл таяк*)

ЖЕЛАНИЕ *с* 1. теләк, нәфсе, зауык; **страстное желание** нәфсе; **с желанием** теләк менән; **загореться желанием** теләк уяныу, зауык итеү; **гореть желанием** теләк менән яныу 2. (*просьба, пожелание*) һорау, теләк; **исполнить желание** һорауын (теләген) үтәү; **по желанию** нарбада халықтың теләге буйынса

ЖЕЛАННЫЙ, -ая, -ое 1. (*ожидаемый*) теләп, көтөп алынган, теләгән, көткән; **желанная вещь** теләп (көтөп) алынган хәбәр 2. (*дорогой, милый*) һөйөклә, қазерле; **желанный друг** қазерле дуҫ

ЖЕЛАТЕЛЬНО *в знач. сказ., безл., с неопр.* или *с союзом “чтобы”* кәрәк булыр, якшы булыр; **желательно, чтобы работу закончили в срок** эште вакытында тамамлау кәрәк булыр

ЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көтөлгән, теләгән, кәрәкле; **желательный результат** көтөлгән һөзөмтә

ЖЕЛАТИН *м* желатин (*кулинария, техника, медицина һәм фото эшендә кулланылган ақһым матдә*)

ЖЕЛАТИНОВЫЙ и **ЖЕЛАТИННЫЙ**, -ая, -ое 1. желатин ...ы; **желатиновое производство** желатин етештерәү 2. желатин ...ы, желатинлы; **лекарство с желатиновой оболочкой** желатинлы тышлы дарыу

ЖЕЛАТЬ *несов. кого-что, чего, с неопр.* или *с союзом “чтобы”* теләү, -ғы/-ге килеү, -рга/-ргә ине; **желать познакомиться** таньшыр-ға теләү; **желать добра** якшылык теләү; **желать увидеть** күрге килеү ♦ **оставляет желать лучшего** бик шәпгән түгел, қанағәтләнерлек түгел

ЖЕЛАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от желать* 2. *в знач. суц.* **желающие** *мн.* теләүселәр, теләк белдерәүселәр

ЖЕЛВАК *м* төйөр, оро

ЖЕЛЁ *с* **желе** (1. *емеш-еләк һутына, һөткә һ.б. желатин һалып әзерләнгән, кеҫәл һымак татлы ашамлык*); **молочное желе** һөт желеһы 2. (*заливное*) койка ашы, тертедәк

ЖЕЛЕЗА́ *ж; анат.* биз; **щитовидная железа** қалқан бизе; **слонные железы** шайытқ биззәре; **потовые железы** тир биззәре

ЖЕЛЕЗИСТЫЙ I, -ая, -ое тимерле; **железистая руда** тимерле мәгдән

ЖЕЛЕЗИСТЫЙ II, -ая, -ое *анат.* биз ...ы; **железистая клетка** биз күзәнәге

ЖЕЛЁЗКА *ж* 1. *уменьш. от железа* 2. *бот. бизсә (үсемлектәрзе ыҫмалалы йәки майлы матдә бүлеп сығарған күзәнәктәр)*

ЖЕЛЁЗКО *с; спец.* йышкы бысағы **ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИК** *м* и **ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНИЦА** *ж* тимер юлсы

ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ, -ая, -ое тимер юл ...ы; **железнодорожный мост** тимер юл күпере

ЖЕЛЁЗНЫЙ, -ая, -ое 1. тимер...ы; **железная руда** тимер мәгдәне; **железные опилки** тимер вағы 2. тимер, калай; **железная лопата** тимер көрәк; **железная крыша** калай түбә 3. *перен.* нык, каты; **железный человек** нык кеше; **железная дисциплина** каты тәртип; **железная воля** каты ихтыяр 4. *перен.* коростай, нык; **железное здоровье** коростай (һаулык) тағалык ♦ **железный век** *археол.* тимер быуаты (*таҫтормош кешеләре тимер куллана башлаған осор*); **железная дорога** тимер юл

ЖЕЛЕЗНЯК *м (только с определением)* тимер мәгдәне; **красный железняк** қызыл тимер мәгдәне

ЖЕЛЁЗО *с* 1. тимер (*химик элемент, металл*) 2. *собир.* тимер, тимер-томор, калай; **листовое желе́зо** калай; **крюбельное желе́зо** түбә калайы

ЖЕЛЕЗО... урыс телендәге кушма һүзәрзең “тимер” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө, мәҫ., железообрабатывающий тимер эшкәртеүсе

ЖЕЛЕЗОБЕТОН *м* тимер-бетон

ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫЙ, -ая, -ое тимер-бетон; **железобетонное сооружение** тимер-бетон королма

ЖЕЛЕЗОПРОКАТНЫЙ, -ая, -ое тимер (калай) прокатлау ...ы; **железопрокатный стан** калай прокатлау станы

ЖЕЛЕЗОРУДНЫЙ, -ая, -ое тимер мәгдәне ...ы; **железорудная промышленность** тимер мәгдәне сәнәгәте

ЖЕЛНА́ *ж* кара тумыртқа

ЖЁЛОБ *м* һыулық, улақ; **ставить желоб** һыулық куйыу; **водосточный желоб** һыу улағы; **мельничный желоб** тирмән улағы

ЖЕЛОНКА *ж; тех.* желонка (*скважиналарзы быраулағанда һәм тазартқанда кулланылған корал*)

ЖЕЛТЕТЬ *несов.* 1. (*становиться жёлтым*) һарғайыу, һары төҫкә инеү; **листья желтеют** япрақтар һарғая 2. (*видеться — о жёлтом*)

ЖЕЛТЕТЬСЯ

харгайып тороу, хары булып күреней; **за оградой желтёла шляпка подсолнуха** койма артынан көнбагыш харгайып күренә ине

ЖЕЛТЁТЬСЯ *несов. см. желтеть 2*

ЖЕЛТИЗНА *ж* хары (төс), харылык; **налице появилась желтизна** йөзөнә хары сыгккан

ЖЕЛТИТЬ *несов. что* харгайтыу, хары төскә индереу, хары итеу

ЖЕЛТО... *урьс телендәге кушма һүзәрзең “хары” мәғәнәнән аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., желтогрудый* хары түш(ле); **желтокрылый** хары канатлы

ЖЕЛТОК *м* йомортка харыһы

ЖЕЛТОКБЖИЙ, -ая, -ее хары тәнле

ЖЕЛТОЛИЦЫЙ, -ая, -ее хары йөзлө

ЖЕЛТОПУЗИК *м* хары бауыр кеңәртке, йылан кеңәртке

ЖЕЛТОРОТЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о птенце*) хары сукышлы; **желторотый галчонок** хары сукышлы сәүкә балаһы **2. перен., разг. (неопытный)** үтә йәш, тәжрибәһез

ЖЕЛТУХА *ж* хары ауырыуы, хары; **болеть желтухой** хары менән ауырыу, хары булыу

ЖЕЛТУШНИЙ, -ая, -ое хары, хары ауырыулы; **желтушное лицо** харыһы йөзөнә сыгккан

ЖЕЛТЫЙ, -ая, -ое хары; **жёлтая краска** хары буяу; **жёлтый лист** хары япрак ♦ **жёлтая вода** караһы (глаукома); **жёлтая лихорадка** хары бизгәк; **жёлтая раса** хары раса, хары тәнле кешеләр

ЖЕЛУДЁВЫЙ, -ая, -ое имән сәгләүеге ...ы; **желудёвый кофе** имән сәгләүеге кәһүәһе

ЖЕЛУДОК *м* (*у человека и животных*) ашказан, карын; (*у птиц*) бүтгә, бөрлөгәү; **на голбдний желудок** ас карынга ♦ **расстройство желудка** эс китеу

ЖЕЛУДОЧЕК *м 1. уменьш. от желудок 2. (часть сердца)* карынсык; **желудочек сердца** йөрәк карынсыгы **3. (полость в головном мозге)** карынсык; **желудочек головного мозга** баш мейеһенең карынсыгы

ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫЙ, -ая, -ое ашказан-эсәк ...ы; **желудочно-кишечное заболевание** ашказан-эсәк ауырыулары; **желудочно-кишечный тракт** ашказан-эсәк юлы

ЖЕЛУДОЧНЫЙ, -ая, -ое ашказан ...ы; **желудочный сок** ашказан һуты

ЖЕЛУДЬ *м* имән сәгләүеге, туйыра

ЖЕЛЧНЫЙ и **ЖЕЛЧНЫЙ**, -ая, -ое **1.** үт ...ы; **желчный пузырь** үт кыуыгы **2. перен. (злой, язвительный)** әсе телле, зәһәр; **желчный человек** әсе телле кеше

ЖЕЛЧЬ и **ЖЕЛЧЬ** *ж 1.* үт, үт һыуы; **печёночная желчь** бауыр үте **2. перен. (раздражение)** асыу, зәһәр, ярыһы; **излить свою желчь** зәһәрән сәсеу

ЖЕМАНИТЬСЯ *несов.; разг.* назланыу, кылану, борголану, һыргалану

ЖЕМАНИЦА *ж; разг.* кылансык, кыйшанлак, назланып кыланған катын-кыз

ЖЕМАНИЧАТЬ *несов.; разг. см. жеманиться*

ЖЕМАННЫЙ, -ая, -ое кылансык, назланып кыланған, кыйшанлак; **она проста, в ней ничего жеманного** ул ябай, кылансык түгел

ЖЕМАНСТВО *с* кылансыклык, назланып кылану; **без всякого жеманства** назланып кыланмай

ЖЕМЧУГ *м* ынйы; **пёрстень с жемчугом** ынйы кашлы йөзөк

ЖЕМЧУЖИНА *ж 1.* ынйы бөртөгө **2. чего; перен.** ынйы, хазина, киммәтле нәмә; **жемчужина нарбдного творчества** халык ижады ынйылары

ЖЕМЧУЖНИЦА *ж* ынйы кабырсағы

ЖЕМЧУЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ынйы ...ы; **жемчужное зерно** ынйы бөртөгө **2. перен.** ынйы, ынйы кеуек, мәрүәт; **жемчужные зубы** ынйы кеуек тештәр

ЖЕНА *ж* катын, бисә; **жена солдата** һалдат катыны

ЖЕНАТЫЙ, -ая, -ое өйләнгән, йәмәгәтле; **женатый парень** өйләнгән егет; **женатый человек** йәмәгәтле кеше

ЖЕНИТЬ *сов., несов. кого* өйләндереу, йәмәгәтле (катынлы) итеу

ЖЕНИТЬБА *ж* өйләнеу, катын (кәләш) алыу

ЖЕНИТЬСЯ *сов., несов.* өйләнеу, катын (кәләш) алыу, өйләнешеу, никахлашыу

ЖЕНИХ *м* кейәу, кейәү егет

ЖЕНОЛЮБ *м* катын-кыз яратыусы, йөрөмтәл

ЖЕНОНЕНАВИСТНИК *м* катын-кызды күрә алмаусы (яратмаусы), катын-кыздан ситләшергә тырышкан кеше

ЖЕНОПОДОБНЫЙ, -ая, -ое катынша, катын-кызга окшаған

ЖЕНСКИЙ, -ая, -ое **1.** катын-кыз(зар) ...ы, катын-кызга хас; **женская одежда** катын-кыззар кейеме; **Международный женский день** Халык-ара катын-кыззар көнө; **женская нежность** катын-кызга хас нәфислек **2. бот.** инәлек ...ы; **женский цветок у растений** үләндәрзең инәлек сәскәһе ♦ **женские болезни мед.** катын-кыз ауырыуы; **женский пол:** 1) катын-кыззар енесе; 2) *собир.; разг.* катын-кыз

ЖЕНСТВЕННОСТЬ *ж* нәфислек, гүзәллек, күркәмлек, мөләймлек

ЖЕНСТВЕННЫЙ, -ая, -ое катын-кызга хас, катын-кыз тәбиғәтле, мөләйм, нәфис; **женственная натура** катын-кыззарга хас мөләйм тәбиғәт

ЖЕНЩИНА *ж* катын, катын-кыз; **пожилая женщина** оло йәштәге катын

ЖЕНЬШЕНЕВЫЙ, -ая, -ое женьшень ...ы; **женьшеневый крем** женьшень кремы

ЖЕНЫШЕ́НЬ *м* женьшень; **ко́рень же́ньше́ня** женьшень тамыры

ЖЕРДИ́НА *ж; разг. см. жердь*

ЖЁРДОЧКА *ж* 1. *уменьш. от жердь* 2. (*насет*) төнөгөс, куналка

ЖЕРДЬ *ж* найгау, кэртэ, колга, шыйза; **сру-бить жердь** найгау кыркып алыу; **поставить ограду из жердей** найгаузар менэн кэртэлэу

ЖЕРДЯНО́Й, -ая, ое кэртэ, найгау, кэртэнэн (найгаузан) эшлэнгэн; **жердяные ворота** кэртэ капка; **жердяной мостик** найгаузан эшлэнгэн күпер

ЖЕРЕБА́Я быуаз (*бейэ, ишэк, дөйгэ кара́та*)

ЖЕРЕБЕ́НОК *м* колон; (*до трёх месяцев*) колонсак; (*до года*) ябага; (*до двух лет*) тай; **жеребёнок-стригун** кыркмыш, кыркмыш тай

ЖЕРЕБЕ́Ц *м* айгыр; (*до трёх лет*) дүнэн; (*до четырёх лет*) конан; (*возка табуна*) өйөр айгыры; (*не производитель*) һәүерек; **необъезженный жеребёц** асау айгыр; **племенной жеребёц** токком айгыры

ЖЕРЕБИ́ТЬСЯ *несов. (о кобыле, ослице)* колонлау; (*о верблюдице*) балалау

ЖЕРЕБО́К *м* етлекмэй тыуган колон тиреһе

ЖЕРЕБО́СТЬ *ж* быуаз булыу (*бейэ, ишэк, дөйгэ кара́та*)

ЖЕРЕБЬЕ́ВКА *ж* йэрэбэ, шыбага; **провести жеребёвку** шыбага готуу

ЖЕРЕБЯ́ТИНА *ж* йэш йылкы (колон, тай) ите

ЖЕРЕБЯ́ЧИЙ, -ья, -ье колон (тай) ...ы; **жеребьяче ржание** колон кешнәуе

ЖЕ́РЕХ *м* агасак, агасьяңак (*балык*)

ЖЕРЛИ́ЦА и **ЖЕ́РЛИЦА** *ж* қарпыткыс (*вак балык куйыт, эре балыкка һалған қармақ*)

ЖЕРЛО́ *с; в разн. знач.* ауыз; **жерло́ пэчи** мейес ауызы; **жерло́ коло́дца** козок ауызы; **жерло́ вулка́на** вулкан ауызы; **жерло́ пу́шки** пушка ауызы

ЖЕ́РНОВ *м* тирмән ташы

ЖЕ́РТВА *ж* 1. *в разн. знач.* қорбан; **священ-ная жертва** изге қорбан 2. (*самопожертвова-ние*) ауырлық, қыйынлық, үзен қорбан итеу; **он был готов на любые жертвы** ул теләһә ниндәй ауырлықтарға ла әзер ине 3. *уст. (пожертвова-ние)* игәнә, бүләк ♦ **пасть (стать, становиться) жертвой** қорбан булыу; **принести в жертву** қорбан итеу; **принести жертву** қорбан салыу

ЖЕ́РТВЕННИК *м* қорбан салыу урыны

ЖЕ́РТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *уст. см. жертва* 1; **жертвенные обряды** қорбан салыу йолаһы 2. (*самоотверженный*) үзен аямаған, үзен физика қылған; **жертвенное отношение к делу** эш тип үзен физика қылыу

ЖЕ́РТВОВА́ТЬ *несов. 1. что и без доп.* бүләк итеп биреу, игәнә итеу 2. *кем-чем; перен.* қорбан итеу, физика қылыу; **жертвовать собой** үзенде қорбан итеу

ЖЕ́РТВОПРИНОШЕ́НИЕ *с* қорбан қилте-реу (биреу) (*йола*)

ЖЕ́СТ *м* 1. ым, ишара, кул хәрәкәте; **жестом приглашать садиться** ым менән ултырырға сакырыу 2. *перен.* қылық, қылынған эш (*ниндәйзер уй менән*); **сделать красивый жест** матур қылық қылыу

ЖЕСТИКУЛІ́РОВАТЬ *несов.* кул болгау, кул менән ишара (хәрәкәт) йаһу

ЖЕСТИКУЛЯ́ЦИЯ *ж* кул болгау; **сопрово-ждать речь жестикуляцией** кул болған һөйләу

ЖЕ́СТКИЙ, -ая, -ое 1. (*твёрдый, крепкий*) қаты, шырғ; **жесткое мясо** қаты ит; **жесткая ру-ка** қаты кул; **жесткие волосы** шырғ сәс 2. *перен. (суровый)* ұсал, тупас, қаты; **жесткая критика** қаты тәнқит; **жесткий человек** қаты (тәбиғәтле) кеше; **жесткий мороз** қаты һыуық 3. *перен. (неуклонный, безоговорочный)* қис-кен, қырка, бик қаты; **жесткие условия** бик қаты шарттар ♦ **жесткий вагон** *ж. д.* қаты вагон; **жесткая вода** татырлы һыу

ЖЕ́СТКО... урыс телендәге қушма һүзәрзең “каты”, “шырт” мәғәнәләрен аңлатқан беренсе өләшө, мәс., жестколовый шырғ сәсле; **жестколиственный** қаты япракы

ЖЕ́СТКОКРЫ́ЛЫЕ *мн.; зоол.* қаты канат-лылар (*куңыз, қамқа һ.б.*)

ЖЕ́СТОКІ́Й, -ая, -ое 1. (*безжалостный*) аяуһыз, қанһыз, қаты күңелле, шафқәтһез, миһырбанһыз; **жестокый человек** қаты күңелле кеше 2. (*сильный*) қаты, көслә; **жесткое со-противление** қаты қаршылық; **разгорелся жестокый спор** қаты бәхәс башланды 3. қаты, сагла-ма; **жестокый мороз** саглама һыуық

ЖЕ́СТОКОСЕР́ДИЕ *с* қаты күңелделек, рәхимһезлек, таш йөрәкделек

ЖЕ́СТОКОСЕР́ДНЫЙ, -ая, -ое қаты күңел-ле (бәгерле), рәхимһез, таш йөрәк

ЖЕ́СТОКОСТЬ *ж* 1. аяуһызлық, рәхимһез-лек, қанһызлық, қатылық, мәрхәмәтһезлек; **проявить жестокость** қанһызлық күрһәтеу; **нет предела его жестокости** уның қанһызлығының сиге юк 2. *перен. (резкость)* қатылық, қисқен-лек; **жестокость климата** климаттың қатылығы

ЖЕ́СТЬ *ж* қалай; **бблая жость** ақ қалай

ЖЕ́СТЯ́НКА *ж* 1. (*коробка*) қалай һауыт 2. *разг. (кусоч жести)* қалай қисқәге

ЖЕ́СТЯНО́Й, -ая, -ое қалай; **жестяной чайник** қалай сәйнүк; **жестяная крыша** қалай түбә

ЖЕ́СТЯ́НЩИК *м* қалайсы, қалай сигәләүсе

ЖЕ́ТОН *м* жетон 1. *бүләк, приз рәүешендә бирелә торған йәки берәй вакива истаһегенә сығарылған металл значок* 2. *шартлы билдәһе булған йәки нимәғәләр һоқуқ биргән қалай қисқәге*

ЖЕ́ЧЬ *несов. 1. кого-что (уничтожать ог-нём)* яндырыу, үртәу; **жечь стерню** қамыл янды-

ЖЖЕНИЕ

рыу **2.** *что (заставлять гореть)* ягыу, яндырыу; **жечь дрова** утын ягыу; **жечь лампу** шәм яндырыу **3.** *кого-то и без доп. (обжигать)* кыззырыу, көйзөрөү, яндырыу; (*о морозе*) өтөү; (*о крапиве*) сагыу; (*о йоде*) яндырыу, эсеттереу; **солнце так и жжёт** кояш кыззырагына; **внутри всё жжёт** эстән яндырып әрнетә; **боль жгла глаза** күз эсеттереп ауырта; **дует северный ветер,** жжёт төньяктан ел исә, өтөп бара; **йод жжёт** йод эсеттерә **4.** *кого-то и без доп.; перен.* өйкәү (күнелде), әрнетеу; **тревожные мысли жгут сердце** борсоулы үйзар йөрәкте өйкәй **5.** *что (обжигать для придания твёрдости)* үргәү, яндырыу; **жечь кирпич** кирбес үртәү

ЖЖЕНИЕ с яндырыу, әрнетеу, эсетеу, эсетеп һызлау; **жжение в груди** күкрәкте эстән яндырыу

ЖЖЁНКА ж жжёнка (*көйзөрөлгән шжәргә төрлө тәм-том, емеш кушым, ром йәки коньяктан яһалан эсемлек*)

ЖЖЁНЫЙ, -ая, -ое (*обожжённый*) үргәлгән, көйзөрөлгән, яндырылган

ЖИВЁЦ м; *рыб.* ем балык (*кармакка куйылган тере бәлкәй балык*)

ЖИВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое көс (дәрт) бирә торган, хәл индерә торган; **живительный горный** вөздух хәл индерә торган тау һауаһы

ЖИВИЦА ж сайыр

ЖИВНОСТЬ ж *собр.*; *разг.* вак тереклек, кош-корг

ЖИВО нареч. **1.** асык итеп, йәнле итеп; **обрисовать живо и правдоподобно что-л. ниманелер** асык итеп һәм ысынбарлыктагыса һөйләп биреу **2.** йәнле, күтәрәнке рухлы; **беседа велась живо и бойко** әңгәмә бик йәнле һәм кызыу барзы **3.** *разг.* тиз генә, бик тиз, шунда ук, йәһәт кенә; **живо одеться** тиз генә кейенеп алыу

ЖИВОЙ, -ая, -ое **1.** (*обладающий жизнью*) тере, исән; **живая рыба** тере балык; **живое существо** тере йән; **быть живым** тере (исән) булыу **2.** (*подвижный*) теремек, етез, тилбер; **живой ребёнок** теремек бала **3.** (*оживлённый*) йәнле, шуалы; **проспект стал самым живым местом города** проспект каланың иң йәнле урынына әйләнде **4.** (*подлинный*) ысын, йәнле, ысынбарлыҡ, реаль; **живой пример** ысын хәл **5.** (*яркий, выразительный*) тасуирлы, йәнле, енел; **живое повествование** тасуирлы һөйләү ♦ **живая вода фольк.** тере һыу; **живая изгородь** тәбиғи койма (*цәсеп ултыраан аас йәки кыуактан торган койма*); **живая природа** йәнле тәбиғәт; **живая рана:** 1) (*рана, ещё не зажившая*) бөтәү яра; 2) *перен. (душевное страдание)* күнел яраһы; **живая сила** йәнле көс (*кешеләр, эш хайуандары*); **живого места не оставить** һау ерен калдырмау (*тукмалыузан*); **живой вес** тереләй ауырлыҡ; **живой разговорный**

язык йәнле һөйләү теле; **живые цветы** тере сәскәләр; **задеть за живое** ауырткан ергә тейеу; **жив-здоров; жив и здоров** исән-аман, исән-һау

ЖИВОПИСЕЦ м *рассам*

ЖИВОПИСНЫЙ, -ая, -ое **1.** рәсем яһау ...ы, һынлы сәнгәт ...ы; **живописная мастерская** рәсем яһау оҫтаханаһы; **живописный портрет** һынлы сәнгәт портреты **2.** йәмле, матур, һүрәттәге кеүек; **живописный вид** йәмле күренеш **3.** *перен.* асыҡ, сәнгәтле, образлы; **живописное сравнение** асыҡ сағыштырыу

ЖИВОПИСЬ ж **1.** рәсем сәнгәте, һынлы сәнгәт; **урби живописи** рәсем сәнгәте дәрестәре **2.** *собр.* рәсемдәр, картиналар

ЖИВОРОДЯЩИЙ, -ая, -ее *зоол.* тере бала тыузырыусы (*хайуандарға һәм кайһы бер балыктарға карата*); **живородящая рыба** тере бала тыузырыусы балык

ЖИВОСТЬ ж **1.** етезлек, йылдамлыҡ; **юношеская живость** йәшгәртә хас етезлек; **живость движений** хәрәкәттәге йылдамлыҡ **2.** сағыулыҡ, һизгерлек, зирәклек, үткерлек; **живость ума** акылдың зирәклеге

ЖИВОТ I м корһак, эс, карын; **большой живот** зур корһак; **ббли в животе** эс ауыртуу; **вздутье живота** эс күбеү ♦ **надорвать живот** со смеху һын каткансы көләү

ЖИВОТ II м; *уст. (жизнь)* йән, тормош, йәшәү ♦ **не щадя живота своего; не на живот, а на смерть** йәнән-тәнән аямай

ЖИВОТВОРНЫЙ, -ая, -ое *высок.* йәнлән-дергес, дәртлән-дергес, рухландыргыс, йәшәү көсө биргән; **животворные лучи** солһица йәшәү көсө биргән кояш нурзаны; **животворная сила любви** мөхәббәттең рухландырыу көсө

ЖИВОТНОВОД м малсы, мал караусы

ЖИВОТНОВОДСТВО с малсылыҡ, мал асрау эше

ЖИВОТНОВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое малсылыҡ ...ы; **животноводческая ферма** малсылыҡ фермаһы

ЖИВОТНОЕ с **1.** йән эйәһе, хайуан; **домашние животные** йорт хайуандары; **хищные животные** йырткыс хайуандар **2.** *разг. (о человеке)* хайуан

ЖИВОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** хайуан ...ы; **животный мир** хайуандар доньяһы **2.** хайуандарса, хайуандарға хас; **животный страх** хайуандарса куркыу **3.** *перен.* хайуани, туһас; **животная страсть** хайуани теләк

ЖИВОТРЕПЕЩУЩИЙ, -ая, -ее иң мөһим, көн үзәгендәге; **животрепещущий вопрос** көн үзәгендәге мәсьәлә

ЖИВУЧЕСТЬ ж йәшәү көсө (теләге), сызамлылыҡ, йән түземе

ЖИВУЧИЙ, -ая, -ее **1.** бирешмәүсән, йәшәүсән, эт йәнле, ныҡ, сызам; **рыба оказалась жи-**

ЖИЛИСТЫЙ

вучей балык бирешмәүсән булып сыгкты **2. перен.** озакка барган, озак һакланган, озон гүмерле; **нарбдые предания живучи** халык ривәйәт-тәре озон гүмерле була

ЖИВЧИК *м* **1. см.** живёц **2. физиол.** аталык, аталык орлого **3. разг. (подвижный)** теремек (*кеше*) **4. разг. (биение артерии на виске, нервное подёргивание века)** сикә тамыры һуғыуы, күз кабагының тартыуы

ЖИВЬЁМ *нареч.; разг.* тереләй, тереләтә, тере көйө

ЖИДКИЙ, -ая, -ое **1.** шыйык; **жидкий суп** шыйык аш; **опустился жидкий туман** шыйык кына томан төштө **2.** һирәк, йока; **жидкий лес** һирәк урман; **жидкие вблосы йока сәс;** **в этом году трава была жидкая** быйыл үлән йока булды. **3. разг. (о голосе, звуках)** йомшак, кәчсөз, зәгиф; **жидкий голосок** зәгиф кенә тауыш **4. перен., разг. (несодержательный)** йомшак; **жидкий рассказ** йомшак хикәйә

ЖИДКОСТЬ *ж* **1.** шыйыкса; **сосуд с жидкостью** шыйыкса һалынған һауыт **2.** һирәклек, йокалык, йомшаклык; **жидкость волбс** сәстән һирәклегә

ЖИЖА *ж* баткак, һаркынды; **навбзная жижа** тизәк һаркындыһы; **снег превратился в грязную жижу** қар ирәп баткакка әйләнде

ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* **1. биол. (совокупность жизненных отправления организма)** йәшәйеш, йәшәүгә һәләтлелек; **жизнедеятельность клетки** күзәнәктән йәшәйеше **2. (йәшәү) эшмәкәрлек, эшлеклелек (кешегә, шәхескә карата);** **человеческая жизнедеятельность** кешенән йәшәү эшмәкәрлегә

ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. биол.** йәшәүгә һәләтле **2.** эшмәкәр, эшлекле, булдыклы; **способный, жизнедеятельный коллектив** эшкә һәләтле, эшлекле коллектив

ЖИЗНЕЛЮБИВЫЙ, -ая, -ое **тормошка гашик,** **тормош яратыусан;** **жизнелюбивый человек** **тормошка гашик кеше**

ЖИЗНЕННОСТЬ *ж* **1.** йәшәү көсө, тереклек итеү һәләте; **жизненность клетки** күзәнәктән йәшәү көсө **2. тормошсанлык;** **игра актрисы отличалась жизненностью** актрисаның уйыны **тормошсанлығы менән айырылып торзо**

ЖИЗНЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** **тормош ...ы,** **йәшәү ...ы,** **гүмер ...ы;** **жизненный быт** **тормош тәжрибәһе;** **жизненная сила** **йәшәү көсө** **2. (реальный)** **тормошсан, тормошка якын;** **фильм был весёлым и довольно жизненным** **фильм күңелле һәм шактай тормошсан ине** **3. перен. (важный для жизни)** **мөһим, әһәмиеәтле, бик кәрәкле;** **жизненный вопрос** **мөһим мәсьәлә**

ЖИЗНЕОПИСАНИЕ *с* **тәржемән хәл, биография**

ЖИЗНЕРАДОСТНОСТЬ *ж* **шат күңел, күңел көрлөгө**

ЖИЗНЕРАДОСТНЫЙ, -ая, -ое **шат (көр) күңелле**

ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ *ж* **йәшәү көсө, йәшәүгә һәләтлелек (булдыклылык);** **при умелом хранении семян не теряют свою жизнеспособность** **дөрөс һаклаганда орлоктар үзәренән йәшәү көсөн югалтмай**

ЖИЗНЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое **йәшәүгә һәләтле, йәшәү көсө ныклы булган;** **жизнеспособный организм** **йәшәүгә һәләтле организм**

ЖИЗНЕСТОЙКИЙ, -ая, -ое **тормош шарттарына бирешмәгән, сызамлы, нык;** **жизнестойкий сорт ржи** **арыштың сызамлы сорты**

ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ *ж* **сызамлылык, түземлелек, ныклык**

ЖИЗНЕУТВЕРЖДАЮЩИЙ, -ая, -ее **оптимизм менән һугарылған, тормошсан;** **жизнеутверждающая идея** **оптимизм менән һугарылған идея**

ЖИЗНЬ *ж* **1.** **тормош, йәшәү, тереклек;** **возникновение жизни на Земле** **Ерзә тормош(тоң) барлыкка килеүе;** **образ жизни** **йәшәү рәүеше;** **жизнь животных** **хайуандар тормошо** **2.** **гүмер;** **на всю жизнь** **гүмергә, гүмер буйына;** **на склоне жизни** **гүмер ахырында;** **продлить жизнь** **гүмер озайтыу** **3. (физиологическое состояние)** **йән; не показывать признаков жизни** **йәне булмау** **4. (деятельность)** **тормош;** **общественная жизнь** **ижтимаги тормош;** **повседневная жизнь** **көндәлек тормош;** **семейная жизнь** **гайлә тормошо;** **духовная жизнь** **рухи тормош;** **жизнь земная** **ерзәгә тормош;** **на улице кипела жизнь** **урамда тормош кайнап тора** ♦ **войти в жизнь** **тормошка аяк басыу;** **вдохнуть жизнь** **йән өрөү;** **дать жизнь кому** **донъяга килтереү, тыуздырыу;** **жизнь моя (обращение)** **йәнән миңә;** **ни в жизнь** **бер қасан да, гүмерзә лә;** **отдать (положить) жизнь за кого-то** **йәнәде физикалыу, гүмерендә биреү**

ЖИЛА *ж* **1. разг.** **қан тамыры (сухожилие)** **һеңер, тарамыш** **2. геол.** **юлак, қатлам;** **жила каменного угля** **таш күмер юлағы** **3. тех. тын, қат (кабель сымдарының береһе)** ♦ **тянуть (вытягивать) жилю** **из кого** **елеген һурыу**

ЖИЛЕТ *м* **жилет**

ЖИЛЁЦ *м* **и ЖИЛИЦА** *ж* **кешелә (фатирза) тороусы** ♦ **не жилец (на белом свете)** **гүр һыуығы ингән (үләр тигән мәғәнәлә)**

ЖИЛИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** **һеңерле, ярылы;** **жилистое мясо** **һеңерле ит** **2.** **тамырзаны калқып (беленеп) торған, тамырлы;** **жилистые руки** **тамырзаны беленеп торған қул**

ЖИЛИЩЕ

ЖИЛИЩЕ с торлак; **строить жилище** торлак төзөү

ЖИЛИЩНЫЙ, -ая, -ое торлак ...ы; **жилищные условия** торлак шарттары

ЖИЛКА ж 1. *уменьш. от жила* 1; 2. *бот., зоол.* тамыр, тамырсык (*япрактарза һәм бөжәк канаттарында*) 3. (*прослойка в горных породах*) юлак; **мрамор с красными жилками** кызыл юлаклы мәрмәр 4. *перен.* һәләт, әүәслек; **литературная жилка** әзәби ижадка һәләт

ЖИЛОЙ, -ая, -ое 1. торлак; **строительство жилых зданий** торлак йорттар һалыу 2. кеше торган (йәшәгән); **жилая половина дома** өйзөң кеше торган ягы

ЖИЛПЛОЩАДЬ ж (*жилая площадь*) торлак майзаны

ЖИЛЬЁ с 1. кеше йәшәгән (торган) урын; **далек от человеческого жилья** кеше йәшәгән урындан алыс 2. *разг. (жилище)* торлак, йәшәү (тороу) урыны; **временное жильё** вакытлыса йәшәү урыны; **найти квартиру для жилья** торорга урын табыу

ЖИМ м; *спорт.* штанга күтәрәү; **жим двумя руками** штанганы ике кул менән күтәрәү

ЖИМОЛОСТЬ ж айыу баланы

ЖИР м май; **животный жир** туң май; **нутряной жир** эс майы; **рыбий жир** балык майы ♦ **запальть жиром** май бөрәү; **с жиром беситься** майына сызмау, туйып һикерәү

ЖИРАФ м и **ЖИРАФА** ж жираф

ЖИРЁТ *несов.* һимерәү, көрәйеү

ЖИРНОСТЬ ж 1. (*степень содержания жира в чём-л.*) куйылык; **жирность молока** һөт-төң куйылыгы 2. (*утиланность*) һимезлек, көрлөк

ЖИРНЫЙ, -ая, -ое 1. (*содержащий много жира*) майлы, майланган; (*о мясе*) һимез; (*о супе*) майлы, өрөлө; (*о молоке*) куйы, каймаклы; **жирная пища** майлы аш; **жирное пятно** майлы тап 2. һимез, көр, һимергән; **жирный кот** һимез бесәй 3. (*о почве*) һутлы; (*о глине*) үзле 4. (*о лилии*) калын, йыуан; **жирная черта** калын һызык ♦ **жирный кусок** һимез калыа

ЖИРОВАТЬ I *несов.* *что; тех.* май һендерәү, майлау

ЖИРОВАТЬ II *несов.* 1. (*о животных*) туклану, түл йыйыу 2. *сад. (о деревьях)* буйга үсәү (*емеш бирмәйсә*)

ЖИРОВИК м; *мед.* оро (*кешелә*)

ЖИРОВОЙ, -ая, -ое 1. май, майлы; **жировые отложения** май үрәү; **жировые вещества** майлы матдәләр 2. май, май эшкәртәү ...ы; **жировой комбинат** май эшкәртәү комбинаты

ЖИРОЗАМЕНИТЕЛЬ м май(зы) алмаштырыусы, яһалма май; **синтетический жирозаменитель** синтетик май

ЖИРОПОТ м; *спец.* йөн майы (*нарыктарзың май һәм тир биззәре билеп сыгарган матдә*); **из жирапта добывается ланолин** йөн майынан ланолин алалар

ЖИРОПРИКАЗ м; *фин.* жироприказ (*акса хужаһының кредитор менән хисаплашырга биргән язма бойорого*)

ЖИРОТӨПНЫЙ, -ая, -ое *спец.* май иретәү (һызгыртыу) ...ы; **жиротөпный завод** май иретәү заводы

ЖИТЕЙСКИЙ, -ая, -ое тормош (донъя) ...ы; **житейский опыт** тормош тәжрибәһе; **житейские хлопоты** донъя мәшәкәттәре; **житейская суета** донъя ыгы-зыгыһы ♦ **житейский ум** кара ақыл; **дело житейское** в *знач. сказ.* көн дә була торган эш

ЖИТЕЛЬ м йәшәүсе, тороусы ир-ат, йәшәгән (торган) халык; **жительница** ж йәшәүсе (тороусы) катын-кыз; **жители города** калала йәшәшүселәр; **коренной житель** төп (ерле) халык; **деревенская жительница** ауылда йәшәүсе катын-кыз

ЖИТЕЛЬСТВО с йәшәү (тороу) ...ы; **место жительства** йәшәү урыны

ЖИТНИЦА ж 1. *уст.* амбар, келәт 2. *перен.* игенгә бай ер (өлкә)

ЖИТНЯК м арышбаш, бесәйгойрок

ЖИТО с ашлык, иген

ЖИТЬ *несов.;* в *разн. знач.* йәшәү, тороу, гүмер итеү, көн итеү (күрәү); **жить долго** озак йәшәү; **жить в деревне** ауылда йәшәү; **жить самостоятельно** үз алдына йәшәү; **жить богато** бай йәшәү; **жить в сердцах людей** халык күңелендә йәшәү; **жить на квартире** фатирза тороу; **жить вместе** бергә гүмер итеү; **жить на стипендию** стипендияга көн итеү; **жить на одном хлебе** икмәк менән генә көн итеү; **жить воспоминаниями** хәтирәләр менән йәшәү; **жить для детей** балалар өсөн йәшәү ♦ **жить своим умом** үз ақылын менән йәшәү; **жить чужим умом** кеше ақылы менән йәшәү

ЖИТЬЁ с; *разг.* 1. тормош, көнкүреш, **славное житьё** рәхәт тормош; **деревенское житьё** ауыл тормошо 2. йәшәү, тороу; **найти место для жилья** торорга урын табыу ♦ **житья нет кому, от кого** көн юк

ЖИТЬСЯ *несов.* *кому безл.;* *разг.* (в *сочетании с нареч.* “хорошо”, “легко”, “плохо”, “трудно” и т.д.) йәшәү, тороу, йәшәләү, торолоу; **хорошо жилась** якшы йәшәлдә; **трудно живётся без поддержки** таянысһыз йәшәүе ауыр

ЖМУРИТЬ: **жмурить глаза** күз кысыу (йо-моу)

ЖМУРИТЬСЯ *несов.* күз кысыу (йо-моу), кысылыу (*күзгә карата*); **жмуриться от света** яктынан күз кысылыу (*яктыга карай алмай күзгә йо-моу*)

ЖМҮРКИ *только мн.* һәпәләк, һуқыр тәкә, күз бәйләм; **играться в жмурки** һәпәләк уйнау

ЖМЫХИ и **ЖМЫХИ** *мн.* (ед. **жмых** *м*) төпрә (орлоктан май һыккандагы калдык); **подсленный жмых** кәнбагыш төпрәһе

ЖМЫХОВЫЙ и **ЖМЫХОВЫЙ**, -ая, -ое төпрә ...ы; **жмыховые корма** төпрә азыктар

ЖНЕЙКА *ж* ургыс, ургыс машина

ЖНЕЦ *м* и **ЖНИЦА** *ж* ураксы

ЖНИВЬЕ *с* 1. камыл, каулан (*игене алынып, һөрөлмәй яткан ер*) 2. (стерня) камыл; **ржанное жнивье** арыш камылы

ЖОКЕЙ *м* жокей (*сабышта катнашыусы, ат өстөндә йөрөссә*)

ЖОМ *м* 1. (пресс) һыткыс 2. (свекловичные выжимки) һыгынды

ЖОНГЛЁР *м* жонглёр (*цирк артисы*)

ЖОНГЛЁРСТВО *с* 1. жонглёрлык 2. *перен.* фактгарлы бугау (үзе теләгәнсә), әүеш-тәүеш килтерәу

ЖОНГЛІРОВАТЬ *несов. чем* 1. жонглёрлык итеү (*циркта*) 2. *см.* жонглёрство 2

ЖРАТЬ *несов. что и без доп.; прост.* ашау, тыгыныу

ЖРЕБИЙ *м* 1. йәрәбә, шыбага; **бросать жребий** йәрәбә һалыу; **тянуть жребий** йәрәбә тартыу; **достаться по жребию** йәрәбә менән сыгыу 2. *перен., трад.-поэт.* (участь) язмыш, тәкдир

ЖРЕЦ *м* и **ЖРИЦА** *ж* 1. канбаба, жрец (*мәжүсизәрзә корбан салыусы*) 2. *перен., уст.* әһел; **жрецы науки и искусства** фән һәм сәнғәт әһелдәре

ЖУЖЕЛИЦА *ж* бызылдауык (*төнгө куңыз*)

ЖУЖЖАТЬ *несов.* безеддәү, безләү, бызылдау, тызылдау, выжлау, выжлап тороу, гөжләү, гөж килеү, геүләү; **жужжат пчёлы** бал кортгары гөж килә; **жужжат пули** пулялар выжлап тора; **мотор жужжит** мотор геүләй

ЖУК *м* куңыз; **майский жук** май куңызы

ЖУЛИК *м* 1. карак, бур 2. *разг.* (мошенник) алдаксы, мут, жулик

ЖУЛИКОВАТЫЙ, -ая, -ое алдаша (мутлаша) торған

ЖУЛЬЕ *с* *собир.; разг.* карактар

ЖУЛЬНИЧАТЬ *несов.; разг.* алдашыу, мутлашыу

ЖУЛЬНИЧЕСТВО *с; разг.* алдык эш, мутлык, хәйләләү

ЖУПАН *м* кыска сәкмән (*поляк һәм украиндарда ирзәр кейемә*)

ЖУПЕЛ *м* (ничто, внушающее страх, ужас) караскы

ЖУРАВЛЁНОК *м* торна балаһы, бала торна

ЖУРАВЛИНЫЙ, -ая, -ое торна ...ы; **журавлиный крик** торна тауышы; **журавлиная**

стая торна тубы; **журавлиный танец** торналар уйнауы

ЖУРАВЛЬ *м* 1. торна; **серый журавль** һоро торна; **самка журавля** инә торна 2. (*у колодца*) сиртмә; **колбозный журавль** сиртмәле козок

ЖУРИТЬ *несов. кого; разг.* орошоу, шел-тәләү

ЖУРНАЛ *м* журнал; **ежемесячный журнал** ай һайын сытқан журнал; **литературный журнал** әзәби журнал; **записывать сведения в журнал** мәғлүмәтгәрзә журналға язып барыу

ЖУРНАЛИСТ *м* и **ЖУРНАЛИСТКА** *ж* журналист; **Союз журналистов РБ** БР журналистар союзы

ЖУРНАЛИСТИКА *ж* журналистика; **заниматься журналистикой** журналистика менән шөгәлләнәу

ЖУРНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое журнал ...ы; **журнальная статья** журнал мәкәләһе

ЖУРЧАНИЕ *с см.* журчать 1; **слышно говорливое журчание ручейков** гөрләүектәр сылтырап акканы ишетелә

ЖУРЧАТЬ *несов.* 1. селтерәү, сылтырау, шылтырау; **в овраге тихо журчал ручей** сокор төбөнән селтерәп кенә шишмә аға 2. *перен.* акрын гына, мөңгөрләп кенә ишетеләү (*тауыш, музыка һ.б.*)

ЖУТКИЙ, -ая, -ое 1. (*страшный*) кот оскос, куркыныс, дәһшәтле; **жуткие картины** бөя кот оскос һугыш күренештәре 2. (*тягостный*) ауыр, күнелһез; **произвести жуткое впечатление** ауыр тәһсир итеү, күнелһез тәһсир калдырыу

ЖУТКО 1. *нареч.* кот оскос, куркыныс; **он выглядел жутко** ул кот оскос киәфәттә ине 2. *кому в знач. сказ., безл.* куркыныс, хәүефле; **было жутко в темноте** караңгыла куркыныс ине

ЖУТЬ *ж; разг.* куркыу, хәүефләнәү (хисе); **меня жуть берёт** мин куркам ♦ **до жути** бик нык; **надоёсть до жути** бик нык йәнгә тейәу

ЖУХЛЫЙ, -ая, -ое 1. (*о листьях, траве*) кыу, кыуарған, һаргайып короған; **прошлогдняя жухлая трава** былтыргы кыу үлән; **жухлые листья** кыуарған япрактар 2. (*о красках*) тонок, тонокланған, уңған

ЖУХНУТЬ *несов.* 1. (*о растениях*) һаргайыу, короу, кыуарыу; **хлеба стали жухнуть на корню** иген ултырған көйө һарга башланы 2. (*о красках*) тонокланыу, төсө бөтөү, уңыу

ЖЮРИ *с* *нескл., собир.* жюри; **решение жюри** жюри карары; **члены жюри** жюри ағзалары

ЗА предлог 1. с вин. п. (при указании на направление движения за пределы чего-л.) аръягына, артына, тышына, ситенә; **вы́ехать за́ город** кала ситенә сыгыгу; **вы́нести за ско́бки** йәйәләр тышына сыгарыгу; **уйти́ за ре́ку** йылга аръягына китеу

2. с вин. п. (при указании предмета, места, лица, по другую сторону которого что-л. помещено) -га/-гә, эсенә, артына; **суну́ть за па́зуху** куйынга тыгыгу; **постави́ть за шка́ф** шкаф артына куйыу

3. с вин. п. (при указании на место вокруг, около чего-л., рядом с чем-л.) артына, янына, эргәһенә; **сесть за сто́л** өстәл артына ултырыу; **сесть за ру́ль** руль артына ултырыу

4. с вин. п. (при указании на начало действия, обычно с глаголом) -га/-гә; **взя́ться за ра́боту** эшкә тоғоноу; **приня́ться за учёбу** укырга керешәу

5. с вин. п. (при указании на промежуток времени, в течение которого совершается что-л.) -да/-дә, эсендә, буйында; **за последние го́ды** һуңғы йылдарза; **за ле́то** йәй эсендә; **сде́лать за два ча́са** что-л. нимәнеләр ике сәгәт эсендә эшләу

6. с вин. п. (при указании на время, отделяющее одно событие от другого) алда(н), элек, элгәре; **за не́сколько дней** бер нисә көн элек; **за час до отпра́вления** пбезда поезд китерзән бер сәгәт алда

7. с вин. п. (при указании на превышение предела, меры) -дан/-дән ашыу (артыу); **мороз за два́дцать гра́дусов** һуытк егерме градустан арткан; **ей дале́к за сб́рок** йәше күптән кырткан узган

8. с вин. п. (при указании на расстояние) арала, алыслыкта, ерзә; **находи́ться за де́сят киломе́тров от го́рода** каланан ун километр алыслыкта булыу

9. с вин. п. (при указании причины) өсөн; **благодари́ть за услу́гу** хезмәт өсөн рәхмәт әйтеу; **за что е́го люби́ть?** нимәһе өсөн уны яратырга?

10. с вин. п. (при указании цели действия, предмета, лица, в защиту которого совершается действие) өсөн; **отда́ть жизнь за Рб́дину** Ватан өсөн гүмерзе бирәу (физа кылыу)

11. с вин. п. (при обозначении цены) -га/-гә, өсөн; **купи́ть за пять рубле́й** биш һумга һагып алыу; **уплати́ть за кварти́ру** фатир өсөн түләу

12. с вин. п. (при указании лица, вместо которого кто-л. действует) өсөн, урынына; **рабо́тать за това́рища** иптәш(е) өсөн эшләу; **распи́саться за же́нү** катыны өсөн кул куйыу

13. с вин. п. (указывает на лицо, предмет, на который направлено действие) -дан/-дән; **взя́ть за́ руку** кулдан тоғоу; **тяну́ть за верёв́ку** баузан тартыу

14. с вин. п. (при обозначении лица, предмета, который вызывает какое-л. чувство) өсөн; **красне́ть за дру́га** дуҫ өсөн кызарыу; **я рад за вас** һеззән өсөн шатмын

15. с вин. п. (при указании на то, в каком качестве воспринимается кто-что-л.) итеп, тип; **приня́ть за пра́вило** кағизә итеп кабул итеу; **счита́ть за че́сть** намыҫ эше тип һанау

16. с твор. п. (при указании на предмет, место, позади которого происходит действие) артында, ситендә; **жи́ть за́ городом** кала ситендә йәшәу; **за горой́** тау артында; **стоя́ть за двёрью** ишек артында тороу; **сблнче скры́лось за ту́чами** кояш болот артына йәшендә

17. с твор. п. (при указании на место вокруг, около чего-л., рядом с чем-л., где происходит действие) артында, эргәһендә, янында; **сиде́ть за сто́лом** өстәл янында ултырыу

18. с твор. п. (при обозначении движения, следования за кем-чем-л.) артынан, арттан; **гна́ться за ма́льчи́ками** малайзар артынан кыуыу; **сле́дуйте за на́ми!** беззән арттан барыгыз!

19. с твор. п. (при указании на непрерывность следования одного за другим) артынан, һуңынан, бер-бер артлы; **за весной́ наступи́ает ле́то** яз артынан йәй килә; **де́нь за днём** артынан көн; **оди́н за дру́гим** береһе артынан икенсеһе, бер-бер артлы

20. с твор. п. (при указании на причину) сәбәплә; **за немёнием вре́мени** вакыт булмау сәбәплә; **за ненадо́бностью** кәрәкмәү сәбәплә

21. с твор. п. (при указании лица, предмета, ради получения которого совершается действие) артынан, максатынан сыгып, -га/-гә; **пойти́ за водо́й** һуыга барыу; **посла́ть за вра́чом** табиб артынан ебәрәу

22. с твор. п. (при указании на лицо, предмет, который является объектом действия) -ды/-де; **ухажива́ть за больны́м** ауырыуы карау; **следи́ть за чистото́й** тазалыкты һаклау (тоғоу); **смотре́ть за ребёнком** баланы карау

23. с твор. п. (при указании на лицо, предмет, от которого зависит наступление какого-л. действия) -да/-дә; **де́ло за ва́ми** эш һеззә (калды); **бчередь за мной** сират миндә, минең сират

24. с твор. п. (при указании на лицо, предмет, которому присущи те или иные свойства) -ды/-де; **замеча́ть за учени́ком** недоста́тки укыусыла егешһезлектәр күреу

25. с твор. п. (при указании на номер, подпись и т.п. внешние признаки документа) -лы/-ле, булган, менән; **приказ** за подписанием директoра директорзың култамгаһы булган приказ; **дело за номером** два икенсе һанлы дело

26. в знач. сказ. ыңғай; **все за, он один** прбтив бөгәһе ыңғай, ул бер үзе каршы

ЗА... приставка 1. кылым яһазанда кулланылып, түбәндәге мәғәнәләргә аңлата: 1) эш-хәлдәң башланыуын: **запалакаты** илап ебөрөү; **засмеяться** көлөп ебөрөү; 2) эш-хәлдәң һөҙөмтәһенә ирешепсә: **завоевать** яулап алыу; **захватить** кулга төшөрөү; 3) эш-хәлдәң артыклығын, сиктән сығып китепсә: **заглядеться** оҙак карап тороу; **засидеться** оҙак ултырып ташлау; 4) хәрәкәттең ниҙеңдер артына йәки берәй яҡка йүнәлгәнлеген: **завернуть за угол** мөйөшкә боролоу; **зайти за деревом** ағас артына йөшенеү; 5) эш-хәрәкәттең юл ыңғайында башкарылыуын: **забежать** инеп сығыу; **занести** индереп сығыу 2. исем йәки сифат яһазанда кулланылып, икенсе яқта йәки артта булыуы аңлата: **загородный** каланан ситтәге; **заречный** йылға аръяғындағы

ЗААКТИРОВАТЬ сов. что акт төзөү

ЗААЛЕТЬ сов. 1. (выделиться алым цветом) алланып (алһыуланһып, кызарып) күренеү; **заалели** грбздья рябины миләш тәлгәштәрә кызарып күренде 2. (начать алеть) аллана (кызара) башлау; **восток заалел** көнсығыш кызара башланы

ЗААПЛОДИРОВАТЬ сов. алкышлай (кул саба) башлау; **зал заплодировал** зал алкышлай башланы

ЗААРЕНДОВАТЬ сов. что куртымга (арендаға) алыу, куртымлау, арендау; **заарендовать** землю ерзе арендаға алыу

ЗААРЕНДОВЫВАТЬ несов. см. заарендовать

ЗААРКАНИВАТЬ несов. см. заарканивать

ЗААРКАНИТЬ сов. кого-что 1. арканлау, боғал һалыу, боғаллап куйыу; **заарканил** лошадь атты боғаллап куйыу 2. перен. арканлау, иркен сикләү

ЗААРТАЧИТЬСЯ сов.; разг. киреләнеү, тиҫкәрләнеү, карышыу, сығынсылау

ЗААСФАЛЬТИРОВАТЬ сов. что асфальтлау, асфальт түшәү; **заасфальтировал** улицу урамға асфальт түшәү

ЗААТЛАНТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое Атлантик океан аръяғындағы; **заатлантические страны** Атлантик океан аръяғындағы илдәр

ЗАБАВА ж 1. (игра, развлечение) уйын, мәрәкә, уйын-көлкө, йыуаныс; **детские забавы** балалар уйыны 2. (несерьёзное занятие) ирмәк, мәрәкә; **пустя́я забава** буш мәрәкә

ЗАБАВЛЯТЬ несов. кого-что 1. (развлекать) албыргатыу, алдаштырыу, әүрәтеү; **забавлять детей** балаларзы алдаштырыу 2. (смешить, веселить) көлдөрөү, күңелде асыу (күтәреү),

мәрәкәләү; **вы меня забавляете** һез миңә күңелде асаһығыз

ЗАБАВЛЯТЬСЯ несов. чем и без доп. албырғау, йыуаныу, әүрәү, кызык күреү, ирмәк табыу; **забавляться играми** уйындан ирмәк табыу

ЗАБАВНИК м; разг. уйынсаҡ, мәрәкәсел, мәзәксән, шуҡ, шаян

ЗАБАВНО 1. нареч. кызык (көлкө) итеп; он забавно рассказывает ул кызык итеп һөйләй 2. кому в знач. сказ. кызык, ирмәк, мәрәкә; **мне это забавно** был миңә кызык

ЗАБАВНЫЙ, -ая, -ое кызык, көлкө(лө), ирмәк, мәрәкә; **забавный случай** кызык вақиға; **забавный человек** ирмәк кеше

ЗАБАЛЛОТИРОВАТЬ сов. кого-что һайламау, һайламай калдырыу; **забаллотировать кандидата** кандидатты һайламай калдырыу

ЗАБАЛЛОТИРОВАТЬСЯ несов. см. забаллотировать

ЗАБАЛТЫВАТЬ несов. см. заболтать I

ЗАБАЛТЫВАТЬСЯ несов. см. заболтаться I

ЗАБАРАБАНИТЬ сов. 1. (на барабане) барабан қаға башлау 2. (застучать) дыңғырлата, дөбөрләтә (тыпырлата) башлау; **дождь забарабанил** ямғыр тыпылдап яуа башланы; **забарабанил в дверь** ишекте дөбөрләтә башлау

ЗАБАРРИКАДИРОВАТЬ сов. что баррикадалау, баррикада короу (яһау); **забаррикадировать** улицу урамға баррикада короу

ЗАБАРРИКАДИРОВАТЬСЯ сов. баррикада короу ышыҡланһыу

ЗАБАСТОВАТЬ сов. эш ташлау, забастовка яһау

ЗАБАСТОВКА ж эш ташлау, забастовка; **всеобщая забастовка** дөйөм забастовка; **политическая забастовка** сәйәси забастовка; **объявить забастовку** забастовка иглан итеү

ЗАБАСТОВОЧНЫЙ, -ая, -ое забастовка ...ы; **забастовочный комитет** забастовка комитеты; **забастовочное движение** забастовка хәрәкәте

ЗАБАСТОВЩИК м эш ташлаусы, забастовкасы

ЗАБВЕНИЕ с 1. книжн. онотуу, иҫтән сыгарыу; **забвение обязанностей** бурысты онотуу; **предать забвению** что-л. нимәнелер онотуу, бөтөнләй иҫтән сыгарыу 2. (забыть) иҫһезһушыз булыу; **выйти из забвения** һушына (иҫенә) килеү

ЗАБЕГ м; спорт. йүгерөү, йүгереш, узыш; **участвовать в забеге** йүгерештә катнашыу; **забег на четыреста метров** дүрт йөз метрга йүгерөү

ЗАБЕГАЛОВКА ж; прост. забегаловка, тәгәмхана (тиз генә ашап-эсеп сыға торған урын); **обедать в забегаловке** забегаловкала төшкөнә ашау

ЗАБЕГАНИЕ с артык ашығыслык (эштә, кылыкта); **забегание вперед** артык ашығыслык

ЗАБЕГАТЬ

ЗАБЕГАТЬ *сов.* 1. йүгерекләү, йүгерешә башлау; **все забегали при приближении поезда** поезд якынлашқас, барышы ла йүгерешә башланы 2. (о глазах, взгляде) алаңлау, уйнау; **глаза его забегали** уның күззәре алаңлай башланы

ЗАБЕГАТЬ *несов. см. забегать*

ЗАБЕГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* йүгерә-йүгерә арыу (хәлдән тайыу); **мальчик совсем забегался** малай йүгерә-йүгерә бөтөнләй арыны; **сегодня я забегался** бөгөн мин йүгерә-йүгерә хәлдән тайзым

ЗАБЕЖАТЬ *сов.*; *разг.* 1. йүгереп (барып, килеп) инеу; **забегать во двор** ихатага барып инеу 2. (зайти на короткое время, мимоходом) инеп кенә сыгыу, юл ыңғай(ы) инеп сыгыу; **забегать к другу** дуҫка юл ыңғайы инеп сыгыу 3. (убежать вперёд, опередить) алға узып (үтеп) китеу, алдан йүгерәу (сабыу)

ЗАБЕЛЕТЬ *сов.* 1. ағарып күренеу (*ак, асык төслө нәмәләр тураһында*); **вдали забелел парус** алыҫта елкән ағарып күрендә 2. ағара (яктыра) башлау; **за окном забелело** тыш(та) яктыра башланы

ЗАБЕЛИВАТЬ *несов. см. забелить*

ЗАБЕЛИТЬ *сов. что* 1. ағартыу, аклау, акка буяу; **забелить стены** стеналарзы ағартыу 2. *прост.* катыу, һалыу, ак итеу (*аш-һыузы*); **забелить чай** молакөм сәйгә һөт һалыу

ЗАБЕЛКА *ж*; *прост.* ак (*аш-һыуға катыла, һалына торған*); **сметана для забелки супа** ашка һалына торған каймак; **щи с забелкой** ак катылған щи

ЗАБЕРЕГИ *мн. (ед. заберег м и заберега ж)* 1. яр буйындағы боз һызаты; **берега реки** покрылись заберегами йылға ярзары боз һызаты менән капланды 2. һыза; **на озере появились забереги** күлдә һызалар барлыҡка килде

ЗАБЕРЕМЕНЕТЬ *сов.* балаға (ауырга, буйға) калыу, йөккә узыу

ЗАБЕСПОКОИТЬ *сов.* борсой (тынгыһызлай) башлау; **это беспокоило многих** был күптәрзе тынгыһызлай башланы

ЗАБЕСПОКОИТЬСЯ *сов.* тынгыһызлана (хафалана, борсола) башлау; **мать беспокоилась** эсә борсола башланы

ЗАБЕТОНИРОВАТЬ *сов. что* бетонлап куйыу; **забетонировать тоннель** тоннелде бетонлап куйыу

ЗАБИВАТЬ *несов. см. забить I*

ЗАБИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* забиться I; 2. *страд. от забивать*

ЗАБИНТОВАТЬ *сов. кого-что* бинтлау, бинт менән бәйләп куйыу; **забинтовать рану** яраны бинт менән бәйләп куйыу

ЗАБИНТОВЫВАТЬ *несов. см. забинтовать*

ЗАБИРАТЬ *несов. см. забрать*

ЗАБИРАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* забраться 2. *страд. от забирать*

ЗАБИТОСТЬ *ж* басылғанлык, басылып йәшәу, бахырлык, байгошлок

ЗАБИТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от забить I*; 2. *прил.* қағылып-һуғылған, кыйырһытылған; **забитый человек** қағылып-һуғылған кеше

ЗАБИТЬ I *сов.* 1. *что* қағыу, казаклау; **забить гвоздь** казак қағыу 2. *спорт.* (тибеп, һуғып) индереу; **забить мяч в ворота** капкаға туш индереу 3. *что* бөтәштереу, томалау, каплау; **забить окно досками** тәзрәне такта менән каплап куйыу 4. *что (заполнить до отказа)* тултырыу, тынқыслап тултырыу; **забить сарай** дровами һарайға утын тултырыу 5. *кого (замучить побоями)* тутмап йонсоһоу 6. *перен. (довести до отупления, запугать)* куркытып куйыу, котон алып бөтәу 7. *что (заглушить — о растениях)* баҫып китеу, каплап алыу; **сорняки** забили **всходы пшеницы** кый үлөндәре бойзай шығымдарын баҫып киткән 8. *кого (убить на войне, на охоте)* һуйыу, салыу, боғазлау; **забить быка** үгез һуйыу ♦ **забить голову кому, чем** башын қаңғыртыу (бутау); **забить себе в голову** башка һөндәреу, баштан сығармау, баш ватыу

ЗАБИТЬ II *сов.* 1. ағарыу, туҡылдатыу; **лошадь** забила **копытами** ат тояктары менән туҡылдата 2. (*застучать*) қағыу; **дождь** забил **в окно** ямғыр тәзрәгә қаға башланы 3. (*дать сигнал ударами*) қаға (һуға) башлау, қағыу, һуғыу; **забили барабаны** барабан қаға башланьлар; **забили часы** сәғәт һуға башланы 4. (*начать вытекать струей*) ургылыу, ургып сыгыу, атылыу; **из скважины** забила **нефть** скважинанан нефть ургыла башланы ♦ **забить козля** *прост.* домино уйнау (һуғыу)

ЗАБИТЬСЯ I *сов.* 1. *разг.* йәшеренеу, боҫоу; **забиться в угол** мөйөшкә боҫоу 2. (*засориться*) тығылыу, капланьу; **труба** заби́лась **песком** торбаға ком тығылған

ЗАБИТЬСЯ II *сов.* 1. (*начать биться*) қаға (һуға, бәрә, тибә) башлау; **сердце** заби́лось йөрәк қаға башланы; **волны** заби́лись **о берег** тулқындар ярга қаға башланы 2. (*заметаться*) тулау, тулғаньу; **больной** заби́лся **в припадке** ауырыу, өйәнәге тотоп, тулай башланы

ЗАБИЯКА *м и ж*; *разг.* һуғыш сукмары, бәйләнсек, сәркәш

ЗАБЛАГОВРЕМЕННО *нареч.* алдан, көн элгәре, вақытынан элек; **известить** **заблаговременно** алдан хәбәр итеу

ЗАБЛАГОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое алдан (көн элгәре) булған

ЗАБЛАГОРАССУДИТЬСЯ *сов.* *безл.* дөрөс тип табылыу, кәрәк һаналыу, үзе белгәнсә эшләу; **он** **делает всё, что ему** **заблагорассудится** ул бөтәһән дә үзе белгәнсә эшләй

ЗАБЛЕСТЕТЬ *сов.* 1. (*начать блеснуть*) йылтырай (йымылдай) башлау, йылтырап китеу; **его** **глаза** **заблестели** уның күззәре йылтырап

ЗАБОТИТЬСЯ

китте 2. (показаться — о чём-л. блестящем) ялтырап китеү, ялтырап күренеү; **вдали заблестело базро** алыста күл ялтырап күренде

ЗАБЛЁЯТЬ сов. бакыра башлау

ЗАБЛИСТАТЬ сов. см. заблестеть

ЗАБЛУДИТЬСЯ сов. азашыу, юлдан языу; **заблудиться в лесу** урманда азашыу ♦ **заблудиться в трёх соснах** ябай нэмәне лә төшөnmәү, өс бызауга кәбәк айыра белмәү

ЗАБЛУДШИЙ, -ая, -ее *уст.* 1. азашкан 2. *перен.* дөрөс юлдан язган, бозок юлга баскан ♦ **заблудшая овца** юлдан язган кеше (*үзенең йәмәштәнән, аялланган һ.б. ситләшкән*)

ЗАБЛУЖДАТЬСЯ несов. хаталаныу, яңылыш фекерзә (карашта) тороу (булыу); **вы заблуждаетесь относительно меня** һез миңә карата яңылыш фекерзәһегез

ЗАБЛУЖДЕНИЕ с см. заблуждаться; **впасть в заблуждение** яңылыш фекерзә булыу; **быть в заблуждении** хаталаныу, яңылыш фекерзә тороу; **ввести в заблуждение** яңылыштырыу, хата фекергә төшөрөү

ЗАБОДАТЬ сов. *кого-что* һөзөп имгәтеү (үлтерөү)

ЗАБОЙ I м; *горн.* забой (*шахтала мөгдән, кцмер һ.б. сыгарыу урыны*)

ЗАБОЙ II м 1. см. забить I 9; **забой скота** мал һуйыу 2. (*количество забитого скота*) һуйылган мал исәбе

ЗАБОЙНЫЙ I, -ая, -ое *горн.* забой ...ы; **забойное крепление** забой ныгытмаһы

ЗАБОЙНЫЙ II, -ая, -ое һуйыла торган; **забойный скот** һуйыла торган мал

ЗАБОЙЩИК м; *горн.* забойсы (*забойза эшләүсе*)

ЗАБОЛАЧИВАНИЕ с см. заболачивать, заболачиваться; **заболачивание** ийзменности уйһулыгытың һазга әйләнөеү

ЗАБОЛАЧИВАТЬ несов. см. заболотить

ЗАБОЛАЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. заболотиться 2. *страд. от заболачивать*

ЗАБОЛЕВАЕМОСТЬ ж ауырыу, ауырыузар һаны; **детская заболеваемость** балалар ауырыуы; **снижение заболеваемости** ауырыузар һаны көмеү

ЗАБОЛЕВАНИЕ с 1. см. заболеть 2. (*болезнь*) ауырыу, сир, сырхау; **инфекционное заболевание** инфекцион ауырыу; **тяжелое заболевание** каты сир

ЗАБОЛЕВАТЬ несов. см. заболеть I

ЗАБОЛЕТЬ I сов. 1. *чем* и *без доп.* ауырып китеү, сирләү; **заболеть гриппом** грипп менән ауырып китеү; **мой брат заболел** агайым ауырып китте 2. *кем-чем; разг. (увлечься)* мауыгып китеү; **заболеть рыбалкой** балык тогоу менән мауыгып китеү

ЗАБОЛЕТЬ II сов. (*начать болеть*) ауырта башлау; **у меня заболела голова** миңең башым ауырта башланы

ЗАБОЛОНЬ ж; *бот.* сөсөк (*агастың кабыгы астындағы йәш катлам*)

ЗАБОЛОТИТЬ сов. *что* һазга әйләндерөү, һазландырыу; **заболотить почву** тупракты һазга әйләндерөү

ЗАБОЛОТИТЬСЯ сов. һазга (һазлыкка) әйләнөү; **земля заболотилась** ер һазлыкка әйләнде

ЗАБОЛОЧЕННОСТЬ ж һазга әйләнөү, һазамык булыу, һазматлык; **заболоченность долины** үзәндең һазматлығы

ЗАБОЛОЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заболотить* 2. *прил.* һазга әйләнгән, һазмат, һазланган; **заболоченный луг** һазмат болон

ЗАБОЛТАТЬ I сов.; *прост. (размешать)* болгатыу, тукыу, бутау; **заболтать тесто** камыр болгатыу

ЗАБОЛТАТЬ II сов.; *разг.* 1. *чем (начать болтать)* болгау, һелкетөү; **заболтать погами** аяк һелкетөү 2. *кого-что безл.; разг.* болгандырыу, һелкәндерөү; **лбдку заболтало** кәмәнә һелкетә башланы

ЗАБОЛТАТЬ III сов.; *разг.* һөйләнөү, артык күп һөйләү; **заболтать проблему** проблема тураһында артык күп һөйләү

ЗАБОЛТАТЬСЯ I сов.; *разг. (увлечься болтовней)* гәп менән мауыгып китеү, озон хәбәргә төшөп китеү, лыгырлау

ЗАБОЛТАТЬСЯ II сов.; *разг. (из стороны в сторону)* болгаңлау, сайкалыу

ЗАБОР м койма; **дощатый забор** такта койма; **обнести забором** коймалау, койма куйыу

ЗАБОРАНИВАТЬ несов. см. заборонить

ЗАБОРИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* 1. (*едкий, крепкий*) каты, үткер, тәһсирле; **забористый табак** каты тәмәке 2. *перен.* мауыктыргыс, кызык; **забористая песня** мауыктыргыс йыр

ЗАБОРМОТАТЬ сов. һөйләнә башлау, мыгырлау

ЗАБОРНЫЙ, -ая, -ое койма ...ы; **заборный столб** койма бағанаһы

ЗАБОРОНИТЬ сов. *что* тырматыу; **заборонить зябь** тунга һөрөлгән ерзе тырматыу

ЗАБОРОНОВАТЬ сов. *что* см. заборонить

ЗАБОТА ж 1. кайгыртыу, хәстәр, гәм, уй; **хозяйственные заботы** хужалык хәстәрзәре; **жить без забот** гәмһез йәшәү; **забота о будущем** киләсәк һакында кайгыртыу 2. (*заботливое отношение*) игтибар, хәстәрлек; **забота о человеке** кеше һакында хәстәрлек; **проявить заботу** хәстәрлек күрһәтеү 3. *обычно мн.* **заботы** мәшәкәттәр; **домашние заботы** йорт мәшәкәттәре ♦ **не моя (твоя, его и т.д.) забота** миңең (һинең, уның) эшем түгел; **не было заботы** эш юкта эш булды

ЗАБОТИТЬ несов. *кого-что* борсоу, тынғыһызлау, мәшәкәтләү; **меня заботит судьба сына** миңе улымдың язмышы борсой

ЗАБОТИТЬСЯ несов. *о ком-чем* 1. (*проявлять заботу*) хәстәрлек күрөү, хәстәрләү,

ЗАБОТЛИВО

кайгыртыу; **заботиться о детях** балалар хаакында кайгыртыу; **заботиться о родителях** ата-эсэ тураһында хәстәрлек күрөү **2.** (*тревожиться, беспокоиться*) борсоллоу, кайгыртыу, уйлау; **напрасно не забьтгьесь** бушка борсолмағыз

ЗАБОТЛИВО *нареч.* кайгыртыусан, хәстәр менән; **заботливо растить молодые кадры** йәш кадрларҙы хәстәр менән үстөрөү

ЗАБОТЛИВОСТЬ *ж* хәстәрлек, кайгыртыу-санлык; **проявить заботливость** хәстәрлек күрһәтөү

ЗАБОТЛИВЫЙ, -ая, -ое хәстәрлекле, хәстәрле, кайгыртыусан; **заботливая мать** хәстәрле эсэ; **заботливый хозяин** хәстәрлекле хужа

ЗАБОЯТЬСЯ *сов.*; *прост.* куркыу, куркып китеү

ЗАБРАКОВАТЬ *сов.* *кого-что* яракһыз тип табыу, яракһызға (бракка) сығарыу; **забракoвать товар** тауарҙы яракһызға сығарыу

ЗАБРАКОВАТЬ *несов. см.* **забракoвать**

ЗАБРАЛО *с; ист.* битлек, бит кашпағыс (*ти-мер торканын битте һаклай торған алғы өлөшө*) ♦ **с открытым (поднятым) забралом** асыктан-асык, уй-ниәтте йәшермай

ЗАБРАСЫВАНИЕ I *с см.* **забрасывать I**; **забрасывание ямы землёй** сокорзо тупрак менән күмөү

ЗАБРАСЫВАНИЕ II *с см.* **забрасывать II**; **забрасывание сёги** ау ташлау

ЗАБРАСЫВАТЬ I *несов. см.* **забросать**

ЗАБРАСЫВАТЬ II *несов. см.* **забросить**

ЗАБРАТЬ *сов.* **1.** *кого-что (взять)* алып китеү, (бергә) алыу; **забрать книги** китаптарҙы алып китеү **2.** *кого-что; разг.* (*отнять, арестовать*) алып китеү, тартып алыу, кулга алыу; **забрать имущество за долги** бурьс өсөн мөлкәтте тартып алыу; **егб забрали вчера** уны кисә кулга алдылар **3.** *перен., разг.* (*овладеть мыслями, чувствами*) биләп алыу, солгау; **страх забирает** куркыу биләп ала **4.** *что (сузить, укоротить)* йыйыу, бөрөү, тарайтыу; **забрать в шов** йөйзө тарайтыу **5.** *без доп.* ситкә китеү (таргтыу), алыу; **забрать вправо** уңға таргтыу ♦ **забрать (себе) в голову** *что* башка алған уй-ниәттән кайтмаһка ныкышыу; **забрать в руки** үзәнә буйһондороу

ЗАБРАТЬСЯ *сов.* **1.** *на что, во что, подо что (наверх)* менеү; (*внутрь, под*) инеү; **забраться на дерево** агаска менеү; **забраться под одеяло** юрган аһтына инеү **2.** (*проникнуть куда-л.*) инеү, үтеү; **забраться через окно** тәзрәнән инеү; **кобы забрались в сад** кәзәләр бақсаға ингән **3.** (*зайти далеко*) инеп китеү, төпкә инеү; **забраться вглубь леса** урман төпкөлөнә инеп китеү

ЗАБРЕДАТЬ *несов. см.* **забрести**

ЗАБРЕДИТЬ *сов.* һаташа башлау, баһлығыу; **больной забредил** ауырыу һаташа башланы

ЗАБРЕЗЖИТЬ *сов.* яктыра башлау, (сак-сак) ялтырап (яктырып) күренеү; **забрёзжил**

рассвёт таң яктыра башланы; **забрёзжил огонёк** ут яктырып күренде

ЗАБРЕСТИ *сов.; разг.* барып (килеп) сығыу;

забрести на огонёк ут күрөп барып сығыу

ЗАБРИВАТЬ *несов. см.* **забрызть**

ЗАБРИТЬ *сов.* *кого; уст.* һалдатка алыу

ЗАБРОДИТЬ *сов.* (*о вине, дрожжах и т.п.*) әсеү, әсей башлау

ЗАБРОНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забронировать** **2.** *прил.* бронле, алдан алынған; **забронированное место** бронле урын

ЗАБРОНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забронировать** **2.** *прил.* нығытмалы, бронялы; **забронированный блиндаж** бронялы блиндаж

ЗАБРОНИРОВАТЬ *сов.* *кого-что* алдан алып куйыу, бронләү; **забронировать место в гостинице** кунакханала урын бронләү

ЗАБРОНИРОВАТЬ *сов.* *что* бронялау, броня менән каплау; **забронировать палубу корабля** карап палубаһын броня менән каплау

ЗАБРОНИРОВАТЬСЯ *сов.* **1.** бронялануу, броня менән каплануу **2.** *перен., разг.* (үзәнде) хәүефһезләндрөү, һаклануу сараларын күрөү

ЗАБРОСАТЬ *сов.* *кого-что* **1.** күмөү, күмөп ташлау; **забросать цветами** сәскә менән күмөп ташлау **2.** күмөп куйыу, күмөү; **забросать яму землёй** сокорзо тупрак менән күмөп куйыу **3.** *перен.* яузырыу; **забросать докладчика** **вопросами** докладсыға һораузар яузырыу

ЗАБРОСИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* ыргытыу, ташлау, сөйөп ебөрөү; **куда-то забросил ключ** и не может найти аскысын кайзалыр ыргытқан да таба алмай **2.** *кого-что; перен.* олактырыу, ташлау; **судьба забросила нас далеко** язмыш беззе алыһка олактырҙы **3.** *что* һалыу, аша ташлау; **забросить ногу на ногу** аякты аякка һалыу **4.** *кого-что (перестать заниматься, заботиться)* ташлау, ташлап куйыу, карамау; **забросить музыку** музыканы ташлау; **забросить хозяйство** хужалыкты ташлап куйыу **5.** *что; разг.* (*доставить, завезти*) килтереп китеү (ташлау); **забросить по пути** юл ыңғайы килтереп ташлау ♦ **забросить удочку** кармак ташлау (*уй-ниәтен белеп, эләктерергә тырышыу*)

ЗАБРОШЕННОСТЬ *ж* ташландык хәлдә булғанлык

ЗАБРОШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* **забросить** **2.** *прил.* ташландык, карауһыз; **заброшенный сад** ташландык бақса

ЗАБРЫЗГАТЬ I *сов.* *кого-что* сәсрәтөү, сәсрәтеп буяу (бысратыу); **забрызгать платье грязью** баткак сәсрәтеп күлдәкте бысратыу

ЗАБРЫЗГАТЬ II *сов.* (*начать брызгать*) сәсрәтә (һиптерә, һибәләй) башлау, күзе төшә башлау; **дождь забрызгал** ямғыр һибәләй башланы

ЗАБРЫЗГИВАТЬ *несов. см.* **забрызгать I**

ЗАБУБЕННЫЙ, -ая, -ое *прост.* тәүәккәл, сая; **забубенный вид** сая киәфәт ♦ **забубенная голова** үтә сая кеше

ЗАВАЛИТЬСЯ

ЗАБУКСОВАТЬ *сов.* буксовать итә башлау; машина забуксовала машина буксовать итә башланы

ЗАБУЛДЫГА *м; прост.* азғын, эскесе, исе-рек баш

ЗАБУРЛИТЬ *сов.* 1. шаулай башлау; **море забурлило** дингез шаулай башланы 2. *перен.* (о мыслях, чувствах) кайнау, тауышланыу, шаулау, шау-гөр килеу (*халык төркөмө*)

ЗАБУТИТЬ *сов.* *что; спец.* бутлау (*цементка вак таш катыштырып ныгытыу*); **забутить фундамент** дбма йорт нигезен таш тултырып бутлау

ЗАБУХАТЬ *сов.; разг.* гөрс-гөрс итеу, гөр-һөлдәй башлау; **орудия забухали** тунгар гөр-һөлдәй башланы

ЗАБУХАТЬ *несов. см. забухнуть*

ЗАБУХНУТЬ *сов.* шешенеу, бүртенеу; **дверь забухла** ишек шешенгән

ЗАБУШЕВАТЬ *сов.* 1. (о ветре и т.п.) котора, (көсәйә) башлау; **ветер снова забушевал** ел йәнә котора башланы 2. *перен.* ярһып (ташып, кабарып) китеу; **в душе забушевала ярость** күңелдә асыу кабарып китте

ЗАБЫВАТЬ *несов. см. забыть*

ЗАБЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. забыть*; **вы не забывайте** һез онотолоп китмәгез 2. (*терять ясность ума*) хәтерһезләнеу, онотолоу, исте юй-бу, онотоусан булбу; **дед от старости стал забываться** картлыктан олатай онотола башланы 3. *страд. от забывать*

ЗАБЫВЧИВОСТЬ *ж* онотоусанлык, хәтер-һезлек; **мне стала мешать забывчивость** мине хәтерһезлек йонсога башланы

ЗАБЫВЧИВЫЙ, -ая, -ое онотоусан, хәтер-һез; **забывчивый человек** онотоусан кеше

ЗАБЫТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от забыть*; **забытый людьми** кешеләр тарафынан онотолган 2. *прил.* онотолган, онотолоп калган; **забытые вещи** онотолоп калган нәмәләр

ЗАБЫТЬ *сов.* 1. *кого-что, о ком-чём* онотоу, истан (хәтерзән) сыгарыу; **забыть номер телефона** телефон номерын онотоу; **забыть о просьбе чей-л. берәйһенең** үтенесен истан сыгарыу; **забыть стыд** оятты онотоу 2. *кого-что* онотоп калдырыу; **забыть книгу** дома китапты өйзә онотоп калдырыу 3. *кого-что (забросить совсем)* онотоу, онотоп бөтөнләй ташлап куйыу; **забыть свой обязанности** үз бурысында бөтөнләй онотоу ♦ **забыть дорогу куда, к кому кемгәләр (кайзальр)** барыузан (йөрөүзән) бөтөнләй туктау; **и думать забудь о ком-чём** уйлама ла, башыңа ла индермә, онот; **себя не забыть** үзең тураһында онотмау, үз мәнфәгәтендә истә тоғоу; **что я (ты, он и т.д.) там (тут) забыл?** унда миңә (һиңә, уға) ни бар (калган)?

ЗАБЫТЬЕ *с* 1. истан (һуштан) языу, һушһызлык; **больной впал в забытьё** ауырыу һуш-

тан яззы 2. (*дремота*) ойоп (йокомһорап) китеу 3. (*глубокая задумчивость*) тәрән уйга бирелеу (сумбу), онотолоу; **мечтательное забытьё** хыяль-ый уйга сумбу

ЗАБЫТЬСЯ *сов.* 1. йокомһорау, ойоп китеу, калғыу; **забыться на минуту** бер минутка ойоп китеу 2. онотолоу, онотолоп тороу, донъяны онотоу; **забыться бы надблго** озақка онотолоп торһаң ине 3. (*не сдержат себя*) онотолоу, онотолоп китеу; **не забывайте**, а то **наговорите лишнего** онотолоп китмәгез, юғиһә, артығын һөйләп ташларһығыз 4. онотолоу, истан сығыу; **тот случай давно забылся** ул хәл күптән онотолдо

ЗАВ *м; разг. см. заведующий*

ЗАВ... I *урыс телендәге кысқартылған кушма һүзәрзәң “мөдир” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., завхоз* хужалык мөдире

ЗАВ... II *урыс телендәге кысқартылған кушма һүзәрзәң “завод” мәғәнәһен аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., завком* завод комитеты

ЗАВАЖНИЧАТЬ *сов.; разг.* һауаланып китеу, маһайыу, тәкәбберләнеу

ЗАВАЛ *м* 1. өйөм; **снежный завал** кар өйөмө 2. *перен., разг.* өйөлөү, өйөлөп тороу, алға бармау; **у меня сейчас с работой завал** миңең эшем алға бармай

ЗАВАЛИВАНИЕ *с см. завалить*

ЗАВАЛИВАТЬ *несов. см. завалить*

ЗАВАЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. завалиться* 2. *страд. от заваливать*

ЗАВАЛИНКА *ж* нигез буйы, ниргә буйы; **сидится на завалинку** нигез буйына ултырыу

ЗАВАЛИТЬ *сов.* 1. *что* күмеу, күмеп куйыу; **завалить яму** сокорзо күмеп куйыу 2. *кого-что* баһыу, күмеп китеу; **завалить вход в пещеру** мәмерйәнең ауызын күмеп китеу 3. *что* ябыу, каплау; **завалить дорогу брёвнами** юлды бүрәнә менән каплау 4. *разг.* килтереп тултырыу; **завалить магазин товарами** магазинга тауар килтереп тултырыу 5. *кого; перен., разг.* өйөп ташлау, күмеу; **завалить заказами** заказдар менән күмеу 6. *что; разг.* аузарыу, колатыу, кырын һалыу; **завалить телегу** арбаны аузарыу 7. *что; перен., разг.* (*не справиться с делом и т.п.*) алып барып сығара алмау, килеп сыкмау, тапшыра алмау, аяк салыу; **завалить свою работу** эшендә алып барып сығара алмау; **завалить экзамен** имтиһанды тапшыра алмау

ЗАВАЛИТЬСЯ *сов.* 1. артына төшөү, төшөп китеу; **книга завалилась за шкаф** китап шкаф артына төшкән 2. төпкә батыу; **его глаза завалились** уның күззәре төпкә батқан 3. *разг.* кырынайыу, кырын ятыу (ауыу), артка ауыу; **машина завалилась на бок** машина кырын ауган 4. *разг.* ауыу, колау; **плетёнь завалился** ситән аузы 5. *перен., прост.* (*провалиться*) барып сыкмау, үтәй алмау; **дело завалилось** эш барып сыкмань 6. *прост.* (*лечь, улечься*) йокларга

ЗАВАЛЯТЬ

ятгы, ауыу, тәгәрәү; **завалиться в кровать** карауатка ауыу ♦ **(хоть) завались прост.** бик күп, тулып ята

ЗАВАЛЯТЬ сов.; *прост.* бысратыу, бысракка буяу

ЗАВАЛЯТЬСЯ сов.; *разг.* озак ятыу, ятып калыу, иғтибар ителмәйенсә ятыу; **заявление завалилось в канцелярии** гариза кәңсәләргә озак яткан

ЗАВАЛЯЩИЙ, -ая, -ее прост. озак файзаланылмай (тотонолмай) яткан, искергән, кәрәкмәгән; **завалищая пиля** озак тотонолмай яткан быскы

ЗАВАРИВАТЬ несов. см. заварить

ЗАВАРИВАТЬСЯ несов. 1. см. завариться 2. страд. от заваривать

ЗАВАРИТЬ сов. что 1. бешерәү; **заварить чай** сәй бешерәү **2. тех. (путём сварки, заливки)** иретеп (койоп) йәбештерәү, каплау **3. перен., прост.** тотоноу, куйыртып (башлап) ебәрәү; **заварить свадьбу** туйзы башлап ебәрәү ♦ **заварить кашу** эште куйыртып (бутап) ебәрәү

ЗАВАРИТЬСЯ сов. 1. бешәү, бешеп сыгыу; **чай заварился** сәй беште **2. перен., разг.** башланыу, куйыртып китеү; **дело заварилось** эш куйыртып китте

ЗАВАРКА ж 1. см. заварить; чайник для заварки чая сәй бешерәү сәйнүге **2. разг.** бер бешерерлек (һалырлык) сәй; **чаю осталось на одну заварку** бер бешерерлек сәй калды

ЗАВАРНОЙ, -ая, -ое 1. кайнатып алынған, бешерелгән, кайнар һыуга басып бешерелгән; **заварной хлеб** кайнар һыуга басып бешерелгән икмәк; **заварной корм** кайнатып алынған мал азыгы **2.** кайната (бешекләй) торған; **заварной котёл** кайната торған қазан

ЗАВАРОЧНЫЙ, -ая, -ое бешерә торған; **заварочный чайник** сәй бешерә торған сәйнүк

ЗАВАРУХА ж; прост. буталыш, бола

ЗАВЕДЕНИЕ с 1. (с определением) йорт; **высшее учебное заведение** югары укыу йорто **2. уст.** кибет, оҫтахана; **кожевенное заведение** тире эшкартеү оҫтаханаһы

ЗАВЕДОВАНИЕ с см. заведовать; заведование школой мәктәп менән идара итеү

ЗАВЕДОВАТЬ несов. чем идара итеү, мөдирлек итеү; **заведовать кафедрой** кафедра менән мөдирлек итеү; **заведовать хозяйством** хужалык менән идара итеү

ЗАВЕДОМО нареч. күрә (белә) тороп, күрәлтә; **заведомо лжные показания** белә тороп ялған шаһитлык (итеү)

ЗАВЕДОМЫЙ, -ая, -ое билдәле, ап-асык күренеп торған; **заведомая ложь** ап-асык күренеп торған ялған

ЗАВЕДУЮЩИЙ м и ЗАВЕДУЮЩАЯ ж мөдир; **заведующий фермой** ферма мөдире; **заведующая библиотекой** китапхана мөдире

ЗАВЕЗТИ сов. 1. кого-что (по пути, проездом) индереп сыгыу; **завезти письмо** хат индереп сыгыу **2. кого-что (ответить далеко)** илтеп калдырыу, алып барып ташлау; **завезти кошку в лес** бесәйзе урманга илтеп калдырыу **3. что, кем; разг. (доставить)** алып барыу, илтеү, индереү, килтереү; **завезти строительные материалы** төзөлеш материалдарын алып барыу

ЗАВЕРБОВАТЬ сов. кого-что вербовкалау, яллау; **завербовать на стройку** төзөлөшкә вербовкалау

ЗАВЕРБОВАТЬСЯ сов. вербовкаланыу, ялланыу; **завербоваться на север** төньякка вербовкаланыу

ЗАВЕРБОВЫВАТЬ несов. см. завербовать 2. страд. от завербовывать

ЗАВЕРЕНИЕ с ышандырыу, вәғәзә, тәсдик; **поверьте моим заверениям** миңә вәғәзәмә ышанығыз

ЗАВЕРИТЕЛЬ м раҫлаусы, дәрәсләүсә, тәсдик итеүсә (кылыусы)

ЗАВЕРИТЬ сов. 1. кого-что, в чём или с союзом “что” ышандырыу, инандырыу; **заверить в своей преданности** үзенең бирелгәнлегенә ышандырыу **2. что** раҫлау, тәсдик итеү (кылыу); **заверить подпись** култамғаны раҫлау

ЗАВЕРНУТЬ сов. 1. кого-что төрәү, урау; **завернуть пошукки в бумагу** һатып алған әйберзәрзе қағызга төрәү; **завернуть ребёнка в одеяло** баланы юрганга урау **2. что** кайтарыу, төрәү, һызганыу; **завернуть рукава** еңдәрзе һызганыу **3. (свернуть в сторону)** боролоу; **завернуть в переулок** тьккрыкка боролоу **4. разг. (зайти по пути)** инеү, тейеү, һуғылыу; **завернуть к другу** дуҫка инеү **5. что (завинтить)** бороп куйыу; **завернуть кран** кранды бороп куйыу

ЗАВЕРНУТЬСЯ сов. 1. во что төрәнәү, ураныу; **завернуться в одеяло** юрганга ураныу **2.** кайтарылыу, төрөләү; **пальто завернулось** пальтоның салғыйы кайтарылған **3. (завинтиться)** боролоу, ябылыу; **кран завернулся** кран боролдо

ЗАВЕРТЁТЬ I сов. кого; разг. 1. (захватить всецело) әйләндерәү, өйрөлтәү, (тотош) биләп алыу; **новая работа завертёла** еғб яңы эш уны тотош биләп алды **2. (увлечь, вскружить голову)** әүрәтәү, башын әйләндерәү

ЗАВЕРТЁТЬ II сов. чем (начать вертеть) әйләндерә (болгай, өйрөлтә) башлау; **собака завертёла хвостом** эт койрогон болгай башланы

ЗАВЕРТЁТЬСЯ I сов.; *разг.* қаңғырыу, буталыу, мәшәкәтләнәү; **завертётся с делами** эштәр менән қаңғырыу

ЗАВЕРТЁТЬСЯ II сов. әйләнә (өйрөлә) башлау; **колесо завертёлось** тәгәрмәс әйләнә башланы

ЗАВИДНЕТЬСЯ

ЗАВЁРТКА ж 1. см. завёртывание 2. прост. (*обёртка*) төргөк 3. разг. төрөм (тамәке); **табаку** осталось на одну завёртку бер төрөм тамәке калды 4. разг. тыгын; **бумажная завёртка** кагыз тыгын

ЗАВЁРТОЧНЫЙ, -ая, -ое төрә (урай) торган; **завёрточная машина** төрә торган машина

ЗАВЁРТЫВАНИЕ с см. завернұть 1, 2, 5; **завёртывание крана** кранды бороу

ЗАВЁРТЫВАТЬ несов. см. завернұть

ЗАВЁРТЫВАТЬСЯ несов. 1. см. завернұться 2. страд. от завёртывать

ЗАВЕРШАТЬ несов. см. завершить

ЗАВЕРШАТЬСЯ несов. 1. см. завершиться 2. страд. от завершать

ЗАВЕРШАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. прич. от завершать 2. прил. һуңғы, ахырғы; **завершающий этап** һуңғы этап

ЗАВЕРШЕНИЕ с см. завершить; **завершение строительства** төзөлөштө тамамлау ♦ **в завершение всего** низендер азағында, һуңында

ЗАВЕРШИТЬ сов. что тамамлау, бөтөрөү, ослау; **завершить работу** эште тамамлау; **завершить диссертацию** диссертацияны тамамлау

ЗАВЕРШИТЬСЯ сов. тамамлануу, тамам булыу, бөтөү, осланыу, теүәллөнөү; **праздник завершился парадом** байрам парад менән тамамланды

ЗАВЕРЯТЬ несов. см. заверить

ЗАВЕСА ж 1. корган, пәрзә, шаршау; **тблевая завеса** пюль корган 2. перен. пәрзә, япма; **завеса тумана** томан пәрзәһе; **снежная завеса** кар япмаһы ♦ **дымовая завеса** төтөн шаршауы (*низелер йәшерәү, каплап тороу өсөн яһалган куйы төтөн*); **огневая завеса** ут шаршауы (*дошман атакаһын каплап тотору өсөн асылган ут яуыны*); **приподнять (приоткрыть) завесу** асып һалыу, фаш итеү

ЗАВЕСИТЬ сов. что пәрзә (корган, шаршау) короу; **завесить окно** тәзрәләргә пәрзә короу

ЗАВЕСТИ сов. 1. кого-что илтеп ташлау, алып килеү (инеү), индереү; **завести товарища к себе домой** иптәште өйгә алып инеү 2. кого; разг. юл ыңгайы индереү, индереп сыгыу; **завести ребёнка в школу** баланы мәктәпкә индереп сыгыу 3. кого ситкә алып китеү, (төпкөлгә) индереү; **завести в болото** һазлыкка индереү 4. что төзөү, короу, һалыу, булдырыу; **завести молочное хозяйство** һөтсөлөк хужалыгы булдырыу 5. кого-что (*приобрести*) алыу, булдырыу; **завести библиотеку** китапхана булдырыу; **завести собаку** эт алыу (тота башлау) 6. что урынлаштырыу, индереү; **завести новый порядок** яңы тәртип урынлаштырыу; **завести обыкновение** гәзәт итеп индереү 7. что (*начать*) башлау, башлап ебәреү; **завести переписку** хат языша башлау; **завести разговор** һүз (хәбәр) башлап ебәреү 8. что хәрәкәткә килтереү, күзгатып (эшләтеп) ебәреү, йөрөтөү, эшләтеү; **завести часы** сәгәтте

эшләтеп ебәреү ♦ **завести тесто** камыр куйыу; **завести в тушик** комга ултырыу, көрсөккә терәтеү

ЗАВЕСТИСЬ сов. 1. булыу, барлыкка килеү; күбәйеү, күбәйеп китеү; **у него завелись друзья** уның дуствары барлыкка килде 2. урынлашыу, гәмәлгә инеү; **завелись новые порядки** яңы тәртиптәр урынлашты 3. хәрәкәткә килеү, эшләп (йөрөп) китеү; **мотор завёлся** мотор эшләп ките 4. перен., разг. кызып китеү, токаныу; **он быстро заводится** ул бик тиз кызып ките

ЗАВЕТ м васыят ♦ **Ветхий Завет** см. ветхий; **Новый Завет** Инжил, Евангелие

ЗАВЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. кәзерле, изге; **заветное желание** изге теләк 2. йәшерен, серле; **заветное кольцо** серле балдак

ЗАВЕТРЕННЫЙ, -ая, -ое ел теймәгән, елдән ышык (булган); **заветренная сторона** елдән ышык як

ЗАВЕТРИЕ с; разг. ел асты, ел теймәгән урын; **стоять в заветрии** ел теймәгән урында тороу

ЗАВЕЩАТЬ сов. что, чем элеп тултырыу (бөтөрөү); **завещать стены картинами** стенага картиналар элеп тултырыу

ЗАВЕШИВАТЬ I несов. см. завешать

ЗАВЕШИВАТЬ II несов. см. завесить

ЗАВЕЩАНИЕ с 1. васыятнамә; **составить завещание** васыятнамә төзөү 2. васыят; **завещание отца** ата-бабалар васыяты

ЗАВЕЩАТЕЛЬ м васыятнамә языусы

ЗАВЕЩАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое васыят ...ы; **завещательное письмо** васыят хаты

ЗАВЕЩАТЬ сов., несов. 1. что (*передать в наследство*) васыят итеү, инселәү; **завещать дом сыну** улына йорт васыят итеү 2. кому-чему с неопр. васыят әйттеү

ЗАВЕЯТЬ I сов. что басыу, күмеү; **буран завёял дорогу** буран юлды басқан

ЗАВЕЯТЬ II сов. иса (өрә) башлау; **завёял ветерок** ел иса башланы

ЗАВЗЯТЫЙ, -ая, -ое разг. (бик) әүәс, нык бирелә торган, ысын, ата; **завзятый охотник** бик әүәс һунарсы; **завзятый плут** ата алдаксы

ЗАВИВАНИЕ с см. завивать, завиваться

ЗАВИВАТЬ несов. см. завить

ЗАВИВАТЬСЯ несов. 1. см. завиться 2. страд. от завивать

ЗАВИВКА ж 1. см. завить; **завивка волос** сәс бәзрәләтеү 2. (*прическа*) бәзрә сәс, бәзрәләткән сәс; **красивая завивка** матур бәзрәләтелгән сәс

ЗАВИДЕТЬ сов. кого-что; разг. алыстан күреү, күрөп алыу

ЗАВИДКИ: **завидки берут** прост. көнләшеү, эс кызыу, эс көгөрләү

ЗАВИДНЕТЬСЯ сов. 1. алыстан күренеү; **завиднелись заводские трубы** алыстан завод торбалары күрендә 2. безл.; разг. яктырыу, таң атыу

ЗАВИДНО

ЗАВИДНО 1. нареч. көнлөшөрлөк, көнсөл-лөк тыуззырдырай, хокланырдырай; он завидно здоров ул көнлөшөрлөк хау 2. кому в знач. сказ., безл. көнлөшөү, көнсөллөк килеү; мне стало завидно минең көнсөллөгөм килде

ЗАВИДНЫЙ, -ая, -ое бик якшы (һәйбәт), көнлөшөрлөк, хокланырлык; завидное здоровье көнлөшөрлөк хаулык

ЗАВИДОВАТЬ несов. кому-чему көнлөшөү, көнсөллөк килеү, кызыгыгу; завидовать соседу күршегә көнлөшөү

ЗАВИЗЖАТЬ сов. сыйылдап (сырылдап) ебәреү

ЗАВИЗИРОВАТЬ сов. что виза һалыгу; завизировать паспорт паспортка виза һалыгу

ЗАВИЛЯТЬ сов. чем болгай башлау; завилать хвостом койкор болгай башлау

ЗАВИНТИТЬ сов. что бороу, бороп куйыгу; завинтить гайки гайкаларды бороп куйыгу

ЗАВИНТИТЬСЯ сов. боролоу, бороп еткерелеү (куйылыгу); гайка быстро завинтилась гайка тиз боролды

ЗАВИНЧИВАТЬ несов. см. завинтить

ЗАВИНЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. завинтиться 2. страд. от завинчивать

ЗАВИСАТЬ несов. см. зависнуть

ЗАВИСЕТЬ несов. 1. от кого-чего буйһоноу, бәйләнгән (буйһонған) булыгу, тороу; ни от когб не зависеть бер кемгә лә буйһонмаған булыгу 2. бәйләнешле (бәйле) булыгу, бәйләнәү, тороу; цена зависит от качества хак сифатка бәйләнгән; успех дела зависит от тебя эштең уңышы һинән тора

ЗАВИСИМОСТЬ ж 1. бойондорок, бойондороклолөк; быть в зависимости от кого-л. бойондорокта булыгу; крепостная зависимость крепостной бойондороклолөк 2. (обусловленность) бәйләнгәнлек, бәйләнгән булыгу; зависимость от обстоятельств хәлдең торошона бәйләнгәнлек

ЗАВИСИМЫЙ, -ая, -ое бойондорокло, буйһонған, бәйле, ирекһез; зависимые страны бойондорокло илдәр; зависимое положение ирекһез хәл

ЗАВИСНУТЬ сов.; ав. асылынып тороу, өстөндә тукталып тороу; вертолёт завис над площадью верголет майзан өстөндә тукталып торзо

ЗАВИСТЛИВО нареч. көнсөллөк менән, көнлөшөп; завистливо смотреть көнсөллөк менән карау

ЗАВИСТЛИВОСТЬ ж көнсөллөк, көнлөшөү-сәнлек; проявить завистливость көнсөллөк күрһәтеү

ЗАВИСТЛИВЫЙ, -ая, -ое көнсөл, көнлөшөүсән; завистливый человек көнсөл кеше

ЗАВИСТНИК м көнсөл, көнлөшөүсә; у него много завистников уның көнлөшөүселәре күп

ЗАВИСТЬ ж көнсөллөк; чувство зависти көнсөллөк тойгоһо

ЗАВИТОЙ, -ая, -ое 1. бөзрәләтелгән, бөзрәләнгән; завитье вблосы бөзрәләнгән сәс 2. кускар; завитье рога кускар мөгәз

ЗАВИТОК м 1. бөзрә; завиткой волбс сәс бөзрәләре 2. (у растений) мыйык, хабак; завиток хмеля комалак хабагы 3. кәкерсәк; писать с завитками кәкерсәктәр менән языгу

ЗАВИТЬ сов. что бөзрәләү; завить вблосы сәс бөзрәләү

ЗАВИТЬСЯ I сов. 1. бөзрәләнеү; вблосы завились сәстәр бөзрәләнгән 2. (сделать себе завивку) бөзрәләтеү; завиться у парикмахера сәсте парикмахерза бөзрәләтеү 3. йомарланыу, тәймәләнеү; капуста завилась кәбестә йомарланған

ЗАВИТЬСЯ II сов.; разг. бөзрәләнә башлау

ЗАВИХРЕНИЕ с; спец. өйрөлтмә; завихрение воды һыу өйрөлтмәһе

ЗАВИХРИТЬСЯ и **ЗАВИХРИТЬСЯ** сов. өйөрөлөү, өйөрөлөп күтәрелеү; пыль завихрилась сән өйөрөлөп күтәрелде

ЗАВКОМ м (заводской комитет) завком (завод комитеты); заседание завкома завком ултырышы

ЗАВЛАДЕВАТЬ несов. см. завладеть

ЗАВЛАДЕТЬ сов. кем-чем 1. алыгу, кулга алыгу (төшөрөү), яулап алыгу; завладеть крепостью кәлгәнә яулап алыгу; завладеть имуществом мөлкәттә кулга төшөрөү 2. перен. каратып алыгу, тартыгу, үз ягына аузарыгу; завладеть вниманием игтибарлы үзенә тартыгу

ЗАВЛЕКАТЕЛЬНО нареч. кызык итеп, мауыктырып; завлекательно рассказывать кызык итеп һәйләү

ЗАВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кызыклы, мауыктыргыс; завлекательная книга кызыклы китап

ЗАВЛЕКАТЬ несов. см. завлечь

ЗАВЛЕКАТЬСЯ несов. 1. см. завлечься 2. страд. от завлекать

ЗАВЛЁЧЬ сов. кого-что 1. әүрәтеп, хәйлә менән (көсләп кызыктырып, алдап) алып китеү 2. перен. (сильно заинтересовать, увлечь) күңелен биләү, кызыктырыу, мауыктырыу; завлечь песней йыр менән күңелен биләү

ЗАВЛЁЧЬСЯ сов.; разг., уст. күңел менән бирелеү, кызыгыгу, мауыгыгу; завлечься чтением укыу менән мауыгыгу

ЗАВОД I м завод; автомобильный завод автомобильдәр заводы; нефтеперегбнный завод нефть кыуыу заводы; работать на заводе заводта эшләү ♦ конный завод йылкысылык заводы

ЗАВОД II м 1. см. завести 8; завод стенных часов стена сәгәтен ебәреү 2. (приспособление в механизме) боргос; завод испорчен боргос(о)

бозолган **З.** полигр. завод (*китап һ.б. бер йы-йыузан баһылаан тиражы*); **первый завод** беренсе завод

ЗАВОДИЛА *м* и *ж*; *прост.* башлап йөрөүсе, ойшгороусы

ЗАВОДИТЬ *несов. см. завести*

ЗАВОДИТЬСЯ *несов. 1. см. завестись 2. страд. от заводить*

ЗАВОДКА *ж*; *разг. см. завбд II 1, 2*

ЗАВОДНЕНИЕ *с*; *спец. см. заводнить*; **заводнение нефтяных пластов** нефть катламдарына һыу ебәреу

ЗАВОДНИТЬ *сов. что; спец.* баһым менән һыу ебәреу

ЗАВОДНОЙ, -ая, -ое **1.** боргосло; **заводная игрушка** боргосло уйынсык **2.** бора торган; **заводной ключ** бора торган аскыс **3. прост.** еңел генә кузғый торган, күнелсәк, уйынсыл

ЗАВОДНЯТЬ *несов. см. заводнить*

ЗАВОДСКОЙ и *уст. ЗАВОДСКИЙ*, -ая, -ое завод ...ы; **заводская лаборатория** завод лабораторияһы

ЗАВОДЧАНЕ *мн. (ед. заводчанин м и заводчанка ж)*; *разг.* завод хезмәткәрҙәре (эшселәре)

ЗАВОДЧИК *м* завод хужаһы, заводсы

ЗАВОДЬ *ж* колак, култык; **тихая заводь** тын колак

ЗАВОЕВАНИЕ *с 1. см. завоевать 2. яулап (һугышып) алынған ер (ил); завоевания Александра Македонского* Александр Македонскийҙың яулап алған илдәре **3. обычно мн. завоевания**; *перен.* казаныш; **завоевания революции** ихтилат казаныштары

ЗАВОЕВАТЕЛЬ *м* яулап (һугышып) алыусы, буйһондороусы

ЗАВОЕВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яулап (һугышып) алыуға йүнәлтелгән; **завоевательная политика** яулап алыуға йүнәлтелгән сәйәсәт

ЗАВОЕВАТЬ *сов. 1. кого-что* яулап (һугышып) алыу, буйһондороу; **завоевать страну** илде буйһондороу **2. что; перен.** казаныу, ирешәу, яулап алыу; **завоевать доверие** ышаныс казаныу; **завоевать свободу** ирек яулап алыу

ЗАВОЁВЫВАТЬ *несов. см. завоевать*

ЗАВОЗ *м 1. см. завезти 3; завоз товаров в магазин* магазинға тауар(зар) килтерәу **2. (завезённые товары)** ситтән килтерелгән (алып барылған) тауар(зар)

ЗАВОЗИТЬ I *несов. см. завезти*

ЗАВОЗИТЬ II *сов. что; прост. (испачкать)* бысратып (буяп) бөтөрәу; **завозить брюки** салбарҙы бысратып бөтөрәу

ЗАВОЗИТЬСЯ I *несов. страд. от завозить I*

ЗАВОЗИТЬСЯ II *сов.; прост.* бысранып (буялып) бөтөу

ЗАВОЗНЫЙ и **ЗАВОЗНОЙ**, -ая, -ое ситтән килтерелгән (индерелгән); **завозный материал** ситтән килтерелгән материал

ЗАВОЛАКИВАТЬ *несов. см. заволбчь*

ЗАВОЛАКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. заволбчься 2. страд. от заволакивать*

ЗАВОЛНОВАТЬСЯ *сов. 1.* тулкынлана башлау; **море заволновалось** дингез тулкынлана башланы **2. (забеспокоиться)** тынышыҙлана (тулкынлана, борсола) башлау

ЗАВОЛОЧЬ *сов. что* каплап (томалап) алыу, каплау, баһыу; **тучи заволокли небо** болоттар күк йөзөн каплап алды; **слёзы заволокли глаза** күҙҙе йәш капланы

ЗАВОЛОЧЬСЯ *сов.* капланыу, томаланыу; **глаза заволоклись слезами** күҙҙәр йәш менән томаланды

ЗАВОНЯТЬ *сов.; разг.* һаһыу, һаһык тарала башлау

ЗАВОПИТЬ *сов.; разг.* кыскыра башлау, һөрәнләп ебәреу

ЗАВОРАЖИВАТЬ *несов. см. заморозить*

ЗАВОРАЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от замораживать*

ЗАВОРАЧИВАТЬ *несов. 1. см. завернуть 2. чем; прост.* етәкселек (идара) итеу, эш итеу; **замораживать крупными суммами** күп акса менән эш итеу

ЗАВОРАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. завернуться 2. страд. от замораживать 1*

ЗАВОРОЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от заморозить 2. прил. (очарованный)** таң (хайран) калған, һокланған; **смотреть заморожёнными глазами** таң калып карау

ЗАВОРОЖИТЬ *сов. кого-что 1.* сихырлау, арбау; **заморозить взглядом** караш менән арбау **2. перен.** таң (хайран) калдырыу, арбау; **песня заморозила меня** йыр мине таң калдырды

ЗАВОРОТ *м; разг. 1.* киҫкен тайпылыш; **сделать заворот** тайпылыш яһау **2.** боролош; **заворот реки** йылға боролошо ♦ **заворот кишбк** эсәк тығылыу (сейәләу)

ЗАВОРОШИТЬ *сов.* кузгатып ебәреу, әйләндерә башлау

ЗАВОРОШИТЬСЯ *сов.; разг.* әйләнә (тулгана) башлау

ЗАВОРЧАТЬ *сов.* һукрана башлау

ЗАВРАТЬСЯ *сов.; разг.* шаштырып алдау, алдай-алдай (алдай торғас) буталып китеу; **как бы не завратся** алдай торғас, нисек тә буталмаһка (буталып куймаһка) ине

ЗАВСЕГДАТАЙ *м* һәр ваҡыт булдыусы, йыш йөрөүсе; **завсегдатай театра** театрға һәр ваҡыт йөрөүсе

ЗАВТРА *нареч. 1.* иртәгә; **завтра утром** иртәгә иртәнсәк; **завтра вечером** иртәгә кис **2. в знач. суц. завтра с нескл. иртәгә; **откладывай на завтра** иртәгәгә (тиклем) калдырыу ♦ **до завтра!** иртәгә осрашканға тиклем!; **не сегодня завтра** бөгөн булмаһа, иртәгә; **якын арала****

ЗАВТРАК

ЗАВТРАК *м* иртэнге аш, иртэнгелек; **на завтрак** иртэнгелеккэ; **приготовить завтрак** иртэнге аш эзерлэу; **взять с собой завтрак** иртэнге ашты үзөң менэн алыу ♦ **кормить завтраками** иртэгэ булыр тип, алдап йөрөтөү

ЗАВТРАКАТЬ *несов.* иртэнге аш ашау, иртэнгелекте ашау

ЗАВТРАШНИЙ, -ая, -ее иртэгэге, иртэгэһе; **завтрашнее собрание** иртэгэге йыйылыш ♦ **завтрашний день** якын килэсэк

ЗАВУАЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от завуалировать** **2. прил. (скрытый)** белгертмэй (йәшерен) эшлэгән; **в завуалированном виде** йәшерен хәлдә; **завуалированное дело** йәшерен эшләнгән эш

ЗАВУАЛИРОВАТЬ *сов. что* **1.** томалау, каплау **2. перен.** йәшерәу, томалау; **завуалировать истину** хәкикәтте йәшерәу

ЗАВУЧ *м (заведующий учебной частью)* завуч (*укуу-укытыу бүлеге мөдире*)

ЗАВХОЗ *м (заведующий хозяйством)* завхоз (*хужалык эштәре мөдире*)

ЗАВЫВАНИЕ *с см.* завыва́ть; завыва́ние **вётра** ел ыжгырыуы; **завывание волков** бүреләр олоуы

ЗАВЫВАТЬ *несов.* ыжгырыу, олоу; **выбга завывает** буран ыжгыра

ЗАВЫСИТЬ *сов. что* арттырыу, саманан тыш күтәреу; **зависить требования** талаптарзы арттырыу; **зависить цены** хақтарзы саманан тыш күтәреу

ЗАВЫТЬ *сов.* ыжгыра (олой) башлау; **вётер завыл** ел ыжгыра башланы

ЗАВЫШАТЬ *несов. см. завысить*

ЗАВЫШЕНИЕ *с см.* завы́сить — завыша́ть; **завышение цен** хақтарзы күтәреу

ЗАВЫШЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от завы́сить** **2. прил.** күтәренке, арттырылган, артык; **завышенные нормы** арттырылган нормалар

ЗАВЫЮЖИТЬ *сов. 1. безл.* буранлай башлау; **вечером завьюжило** кис буранлай башланы **2. кого-что** өрөп тултырыу, ба́сыу, ба́сып (күмеп) китеу; **буран завьюжил дорогу** буран юды ба́сқан

ЗАВЯЗАТЬ I *сов. что* **1.** бәйләу, тәйнәу, тәйнәләу, тағыу; **завязать галстук** галстук тағыу; **завязать глаза́** күз бәйләу; **завязать в узел** тәйнәләу **2. перен. (начать отношения)** башлау, керешәу, тононоу; **завязать дружбу** ду́ш-лаша башлау; **завязать разговор** һөйләшеүзе башлау; **завязать спор** бәхәс башлау **3. (дать начало, образовать)** тәймәләнеу, тумалыу (*орлок, емеш*); **завязать плод** емешкә тумалыу **4. без доп.; прост. (покончить с чем-л.)** туктау, арыныу

ЗАВЯЗАТЬ II *несов. см. завязнуть*

ЗАВЯЗАТЬСЯ *сов. 1.* бәйләнеу, тәйнәлеу; **галстук хорошо завязался** галстук якшы

бәйләнде **2. перен. (начаться)** башланыу; **завязалась беседа** әңгәмә башланды; **завязался бой** һугыш башланды **3. (образоваться — о плоде)** (емешкә, орлокка) тәймәләнеу, тумалыу; **сморщина завязалась** карагат емешкә тумалды

ЗАВЯЗКА *ж 1. (тесьма, ленточка)* бәй, бау, та́сма; **завязка халата** халат бауы **2.** баш, башланыу; **завязка разговора** һөйләшеүзен башланыуы **3. лит.** баш, тәйнәләнеу; **завязка романа** романдың тәйнәләнеуе

ЗАВЯЗНУТЬ *сов. в чём* **1.** батыу, сумыу; **завязнуть в болоте** һазга батыу **2. перен., разг.** батыу, сумыу, күмелеу; **завязнуть в дела́х** эшкә күмелеу; **завязнуть в долгах** бурыска батыу

ЗАВЯЗЫВАНИЕ *с см.* завязывать, завязываться

ЗАВЯЗЫВАТЬ *несов. см. завязать I*

ЗАВЯЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. завязаться 2. страд. от завязывать*

ЗАВЯЗЬ *ж; бот. 1.* емшән, инәлек **2.** емешкә (орлокка) тәйнәлеу, тумалыу; **начало завязи** емешкә тәйнәлә башлау

ЗАВЯЛИВАТЬ *несов. см. завялить*

ЗАВЯЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. завялиться 2. страд. от завяливать*

ЗАВЯЛИТЬ *сов. что* каклау, киптерәу; **завялить рыбу** балык каклау

ЗАВЯЛИТЬСЯ *сов.* какланыу, кибәу; **гусытина завялилась** каз ите какланган

ЗАВЯНУТЬ *сов. 1.* һулыу, быжыу; **цветы завяли** сәскәләр һулыны **2. перен.** һулыу, һулып төшөу, йәмһезләнеу; **он завял как цветок** ул сәскә кеүек һулыны

ЗАГАДАТЬ *сов. 1. что* әйтеу, койоу; **загадать загадку** йомак әйтеу (койоу) **2. что** юрау, уй менән самалау; **загадать на картах** кәрт һалып юрау **3. разг. (предполагать)** алдан уйлап куйыу, фараз итеу; **загадать на будущее** киләсәкте алдан уйлап куйыу

ЗАГАДИТЬ *сов. что; разг. 1.* бысратыу, эшкәләу; **мүхи загадили стены** себендәр стәнаны бысраткан **2. перен.** бысратыу, кара ягыу, хурлау

ЗАГАДКА *ж 1.* йомак, табышмак; **загадать загадку** йомак койоу; **отгадать загадку** йомак сисеу (*яуабын табыу*) **2. перен. сер.; загадки природы** тәбингәт серзәре ♦ **говорить загадками** кинәйәләп, ситләтеп һөйләу

ЗАГАДОЧНОСТЬ *ж* серлелек, билдәһезлек, аңлайышһызык; **загадочность возбуждает интерес** серлелек кызыкһыныу уята

ЗАГАДОЧНЫЙ, -ая, -ое серле, билдәһез, аңлайышһыз; **загадочная тишина** серле тынлык; **загадочные явления** серле күренештәр

ЗАГАДЫВАНИЕ *с см.* зага́дывать; зага́дывание **загадок** йомак койоу

ЗАГАДЫВАТЬ *несов. см. загадать*

ЗАГАЖИВАТЬ *несов. см. загадить*

ЗАГАЗОВАННОСТЬ ж газдар менен бысрануу (агыуланыу); **загазованность воздуха** хауанын зарарлы газдар менен бысрануу

ЗАГАЗОВАННЫЙ, -ая, -ое зарарлы газдар менен бысранган (агыуланган)

ЗАГАР м (кояшта тән) карайыу (яныу), янганлык; **тёмный от загара** кояшта янып карайган

ЗАГАСАТЬ несов. см. **загаснуть**

ЗАГАСИТЬ сов. что хүндереу; **загасить лампу** шамде хүндереу

ЗАГАСНУТЬ сов.; разг. хүнеу, хүнеп куйыу; **свеча загасла** май шәм хүнде

ЗАГАТИТЬ сов. что бүрәнә (сыбык) түшөү (назват урындан үтеү өсөн)

ЗАГАЧИВАТЬ несов. см. **загачить**

ЗАГАШАТЬ несов.; уст. см. **загасить**

ЗАГВӨЗДКА ж; разг. хикмәт, әкәмәт, тогкарлык; **в этом вся загвөзка** бар хикмәт тә шунда шул

ЗАГИБ м 1. бөгөл, бөгөлөш, бөгөлгән урын; **делать загиб** бөгөлөш яһау 2. перен. тайпылыш; **лёвый загиб** полит. һул тайпылыш

ЗАГИБАНИЕ с см. **загибать, загибаться**; **загибание проволоки** сымды бөгөү

ЗАГИБАТЬ несов. см. **загнуть**

ЗАГИБАТЬСЯ несов. 1. см. **загнуть** 2. страд. от **загибать**

ЗАГИПНОТИЗИРОВАТЬ сов. кого-что гипнозлау, арбау; **загипнотизировать больного** ауырыуы гипнозлау

ЗАГЛАВИЕ с исем, баш; **заглавие книги** китаптын исеме; **под заглавием** исеме астында

ЗАГЛАВНЫЙ, -ая, -ое баш, беренсе; **заглавный лист** беренсе бит ♦ **заглавная буква** баш хәрәф

ЗАГЛАДИТЬ сов. что 1. шымалау, шымартыу, һыпырыу, тигезләу, языу, үтекләу; **загладить волосы** рукой сәсте кул менән һыпырыу; **загладить складки** платья күлдәктең бөрмәләрен үтекләу 2. перен. йомшартыу, төзәтөү, шымалау; **загладить вину** гәйепте йомшартыу

ЗАГЛАДИТЬСЯ сов. 1. шымарыу, тигезленеу, үтекленеу; **нервности** дорбги **загладилась** юлдың сокор-сақыры тигезләнде 2. перен. онотола төшөү, басылыу; **обйда** **загладилась** үлкә онотола төштө

ЗАГЛАЖИВАТЬ несов. см. **загладить**

ЗАГЛАЖИВАТЬСЯ несов. 1. см. **загладить** 2. страд. от **заглаживать**

ЗАГЛАТЫВАТЬ несов. см. **заглотать**

ЗАГЛОТАТЬ сов. кого-что йотоу, йотоп өбәреу; **щұка заглотала пескаря** суртан ташбашты йотто

ЗАГЛОХНУТЬ сов. 1. шымыу, тыныу, шымып (тынып) калыу; **звүки заглохли** тауыштар тынды 2. разг. туктау, хүнеу; **мотор заглох** мо-

тор хүнде 3. (*прийти в упадок*) ташландык хәлгә килеу, хүнеп (тукталып) калыу; **строительство заглохло** төзөлөш тукталып калды; **сад заглох** бакса ташландык хәлгә килде 4. перен. (*о чувствах, мыслях*) хүрелеу, хүнеп калыу, онотолоу; **воспоминания заглохли** истәлектәр оноголда

ЗАГЛОХШИЙ, -ая, -ее 1. прич. от **заглохнуть** 2. прил. (*запуценный*) ташландык; **заглохший сад** ташландык бакса

ЗАГЛУШАТЬ несов. см. **заглушить**

ЗАГЛУШИТЬ сов. что 1. басыу, каплау, күмеу; **оркестр заглушил** гблос певца оркестр йырысының тауышын күмде (басты) 2. (*смягчить*) йотоу; **ковёр заглушает шум шагов** келәм аяк тауышын йота 3. перен. басыу, басылдырыу; **заглушить боль** һызлауызы басыу 4. (*о растениях*) каплау, басып алыу; **сорняки заглушили** всхбды кый үләндрә шыгымдарзы басып алган 5. прост. томалау, басыу, хүндереу; **заглушить самовар** самауырызы басыу

ЗАГЛУШКА ж; разг. түбәсәй; **прикрыть самовар заглушкой** самауырызы түбәсәй менән каплау (басыу)

ЗАГЛЯДЁНЬЕ с; разг. карап туйгыһыз, иң киткес, һокланғыс (*нәмә*); **конь — загляденье** ат — һокланғыс

ЗАГЛЯДЕТЬСЯ сов. на кого-что һокланып карап тороу, күзә алмай карап тороу (калыу); **заглядеться на картину** картинага һокланып карап тороу

ЗАГЛЯДЫВАТЬ несов. см. **заглянуть**

ЗАГЛЯДЫВАТЬСЯ несов. см. **заглядеться**

ЗАГЛЯНУТЬ сов. 1. күз ташлау (һалыу, төшөрөү, йүгертеу), карау, карап алыу; **заглянуть в окно** тәзрәгә карап алыу 2. перен. (*о солнце, луне и т.п.*) карау, төшөү; **солнце заглянуло в комнату** кояш бүлмәгә төштө 3. разг. инеп сыгыу; **на днях я загляну к вам** ошо арала мин һезгә инеп сыгырмын ♦ **заглянуть вперед** киләсәк тураһында уйланыу, киләсәкте күзаллау, киләсәк менән йөшәу

ЗАГНАИВАТЬ несов. см. **загноить**

ЗАГНАИВАТЬСЯ несов. см. **загноиться**

ЗАГНАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **загнуть** 2. прил. (*обессиленный*) хәлдән тайган, янган; **загнанная лошадь** янган ат; **загнанный зверь** хәлдән тайган януар 3. прил.; перен. (*запуганный, забитый*) кағылып-һуғылып басылган, куркытылган, миңрәүләндрелгән ♦ **как загнанный зверь** кото оскан; күзе маңлайына менгән

ЗАГНАТЬ сов. 1. кого-что кыуып индереу; **загнуть скот в сарай** малды һарайга кыуып индереу 2. кого китергә (касырга) мәжбүр итеу; **нужда нас туда загнала** беззе унда китергә нужда мәжбүр итте 3. кого (*изнурить быстрой ездой, гоньбой*) кыуып арытыу (йөзәтөү), яндырыу;

ЗАГНИВАНИЕ

они **загна́ли** лоша́дь улар атгы яндырзы **4. разг.** кагыу, кагып индереу; **загна́ть свáн в зéмлю** свайзарзы ергэ кагып индереу

ЗАГНИВА́НИЕ с см. **загнива́ть**

ЗАГНИВА́ТЬ *несов. см. загни́ть*

ЗАГНИ́ТЬ *сов.* **1.** сереу, серей башлау; **капуста** **загна́ла** кэбестэ серегэн **2. перен.** сереу, таркалыу; **экономика** **загна́ла** иктисад таркалган

ЗАГНОИ́ТЬ *сов. что; разг.* **1.** серетеу, серетеп бөтөрөү; **загнои́ть фрукты** емеште серетеу **2. (дать загнои́ться)** эрендөтөү, эрен йыйзырыу; **загнои́ть ра́ну** яраны эрендөтөү

ЗАГНОИ́ТЬСЯ *сов.* эренлөү, эрен йыйыу; **ра́на загнои́лась** яра эренлэгэн

ЗАГНУ́ТЬ *сов. что* **1.** бөгөү, бөклөп (кайтартып) куйыу; **загну́ть рукав** еңде кайтарыу; **загну́ть уго́л страни́цы** биттең мөйөшөн бөклөп куйыу **2. что и без доп.; перен., прост.** яңдылыш эйтеп ташлау (һалыу), тупаҫ һүз эйтеу (ыскындырыу); **ну и загну́л же** эйтеп (эйттелә) һалды; **загну́ть словéчко** тупаҫ һүз эйтеп ебөрөү

ЗАГНУ́ТЬСЯ *сов.* **1.** бөгөлөү, бөкләнеү, кайтарылыу; **страница** **загну́лась** бит бөкләнде **2. груб., прост. (умереть)** дөмөгөү, аяк һузыу

ЗАГОВА́РИВАТЬ I *несов.* һүз башлау (кушыу), һөйләшergэ тырышыу; **заговáривать с** **прохóжим** үтеп барыусыга һүз кушыу

ЗАГОВА́РИВАТЬ II *несов. см. заговори́ть I* ♦ **зубы** **заговáривать** *прост.* икенсе хэбәр һөйләп, һүззе икенсегә бороу; бугау

ЗАГОВА́РИВАТЬСЯ I *несов.* **1. см. заговори́ться 2. разг.** юк-бар һөйләү, мәгәнәһез (буталсык) хэбәр һөйләү, һаташыу; **больной** **начал заговáриваться** ауырыу һаташа башланы

ЗАГОВА́РИВАТЬСЯ II *несов. страд. от заговáривать II*

ЗАГОВЕ́НЬЕ с; *рел.* пост башланырзан алдагы көн (*христиандарза пост алдынан ит-май ашарга мөмкин булган һуңгы көн*)

ЗАГОВО́Р I м **1.** заговор (*сэйэси максат менән бергә эш итеү өсөн йәшерен һүз куйышыу*); **антиправительственный за́говор** хөкүмәткә каршы заговор **2. (сговор)** йәшерен һүз куйышыу, һүз беркетегү

ЗАГОВО́Р II м (*заклинание*) өшкөрөү доһаһы, им-том, ырым; **лечи́ться за́говором** им-том менән дауалануы

ЗАГОВО́РИТЬ I *сов.* **1. кого-что; разг.** күп һөйләп арытыу (ялкытыу); **он заговори́л всех** ул күп һөйләп барыһын да арытты **2. кого-что (заколдовать)** өшкөрөү, им-томлау, ырымлау

ЗАГОВО́РИТЬ II *сов.* **1.** һөйләй башлау; **все заговори́ли** **ра́зом** барыһы бер юлы һөйләй башланы **2.** һөйләшә башлау; **ребёнок заговори́л** бала һөйләшә башланы **3. перен. (пробудиться)** уяныу, кузғалыу; **в нём заговори́ла совесть** уның намысы уянды

ЗАГОВО́РИТЬСЯ *сов.* **1.** һүзгә мауыгып китеу; **подрүги заговори́лись** әхирәттәр һүзгә мауыгып китте **2. разг. (завратиться)** артығын һөйләп ташлау, алдаша башлау; **он совсём заговори́лся** ул бөтөнләй артығын һөйләп ташланы

ЗАГОВО́РЩИК м и **ЗАГОВО́РЩИЦА** ж заговорсы, заговорза катнашыусы

ЗАГОВО́РЩИЦКИЙ, -ая, -ое *разг. см. заговори́ческий*

ЗАГОВО́РЩИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** заговорсы(лар) ...ы, заговорсы; **заговори́ческий план** заговорсылар планы **2. (таинственный)** серле, астыртын; **заговори́ческий вид** серле киәфәт

ЗАГОГО́ТАТЬ *сов.* **1. (о гусях)** каңғылдау, каңғылдаша башлау **2. разг. (захотать)** шаркылдау, шаркылдап көлөп ебөрөү

ЗАГО́ДЯ *нареч.*; *разг.* алдан, әлегерәк; **за́годя** **собрáться в путь** юлга алдан йыйынып куйыу

ЗАГО́ЛОВОК м исем, баш; **под заго́ловком** исем (баш) астында

ЗАГО́ЛОВОЧНЫЙ, -ая, -ое баш

ЗАГО́ЛОСИТЬ *сов.; прост.* кыскыра (һөрәнләй) башлау

ЗАГО́ЛУБЕ́ТЬ *сов.* **1.** зәңгәрләнеп (күкһелләнеп) ятыу (күренәү, тороу); **вдали заго́лубёло** **мбре** алыста диңгез күкһелләнеп күренде **2. (начать голубеть)** зәңгәрләнә (күкһелләнә) башлау, зәңгәрләнеү, күкһелләнеү

ЗАГО́Н м **1. см. загна́ть 1; 2. (место для скота)** ялан кәртә, кура, азбар, аран; **бревёнчатый за́гон** бүрәнә азбар **3.** загон, бер буй баҫыу ере; **четыре за́гона** дүрт буй баҫыу ере ♦ **в за́боне** ситкә кагылыу, кыйырһыгылыу

ЗАГО́ННЫЙ, -ая, -ое с.х. загон ...ы; **за́бонная система** **использования пастбищ** кетегүлектәрзе файзаланыузың загон системаһы

ЗАГО́НЩИК м (*на охоте*) эйзәүсе, мал-тыуарзы кыуыусы

ЗАГО́НЯТЬ I *несов. см. загна́ть*

ЗАГО́НЯТЬ II *сов. кого; разг.* яфалап (интектереп) бөтөү, эпләтеү

ЗАГО́НЯТЬ III *сов.* баҫтыра (кыуа) башлау

ЗАГО́РАЖИВАНИЕ с см. **загора́живать**

ЗАГО́РАЖИВАТЬ *несов. см. загоро́дить*

ЗАГО́РАЖИВАТЬСЯ *несов.* **1. см. загоро́диться 2. страд. от загора́живать**

ЗАГО́РАНИЕ с см. **загора́ть**

ЗАГО́РА́ТЬ *несов. см. загоре́ть*

ЗАГО́РА́ТЬСЯ *несов. см. загоре́ться*

ЗАГО́РДИТЬСЯ *сов.; разг.* артык купырайыу, маһайыу, тәкәбберләнеп китеу

ЗАГО́РЕВА́ТЬ *сов.; разг.* кайгыра (бошона) башлау

ЗАГО́РЕЛЫ́Й, -ая, -ое кояшка (көнгә) янган, янып карайган; **загоре́лое** **лицо** кояшка янган бит

ЗАГРОМОЗДИТЬ

ЗАГОРЁТЬ *сов.* кояшка (көнгө) яныу, янып карайыу; **загореть на солнце** кояшта яныу (кызыныу)

ЗАГОРЁТЬСЯ *сов.* 1. янып китеу, яна башлау, токаныу, кабыныу; **дрова загорелись** утын яна башланы; **на небе загорелась звезда** күктө йондоз кабынды 2. *перен.* (*зablестеть*) ялыт-рай (яна) башлау, ялытырау, балкыу; **его глаза загорелись** уның күззэре янып китте 3. *чем и без доп.*; *перен.* телэк уяныу, дэртленеп (янып) китеу; **загореться желанием поехать** барыу телэге менэн янып китеу 4. *перен.* (*начаться*) башланыу, кызып (токанып) китеу; **загорелся спор** бэхэс кызып китте

ЗАГОРОДИТЬ *сов.* 1. *что* кэртэлэу, камау, кэртэлөп (камап) алыу; **загородить двор забром** ишек алдын койма менэн кэртэлэу 2. *кого-что* (*заслонить*) каплау, ышыкклау; **загородить свет** яктыны каплау; **загородить собой кого-что-л.** кемделер (*нимэнелэр*) ышыкклау 3. *что* (*преградить*) быуыу, кэртэлэу; **загородить дорогу** юлды быуыу 4. *что*; *разг.* (*загромоздить*) тултырыу; **загородить склад ящиками** келатге йәшниктер менэн тултырыу

ЗАГОРОДИТЬСЯ *сов.* 1. кэртэләнөу, койма менэн уратып алыныу 2. (*заслониться*) капланыу, ышыккланыу; **загородиться рукой от солнца** кояштан кул менэн ышыккланыу

ЗАГОРОДКА *ж*; *разг.* койма, кэртэ, ситэн; **амбар с загородкой** койма менэн уратылган келат

ЗАГОРОДНЫЙ, -ая, -ое кала сите, кала ситендәге (тышындагы); **загородный дом** кала ситендәге йорт; **загородная прогулка** кала ситенэ ял сәйэхәте

ЗАГОРЯЧИТЬСЯ *сов.* ярһый (кыза) башлау, ярһып (кызып) китеу; **конь загорячился** ат ярһып китте

ЗАГОСТИТЬСЯ *сов.*; *разг.* озак кунак булыу, кунакта озаклап китеу; **загоститься у друзей** дустарза озак кунак булыу

ЗАГОТАВЛИВАТЬ *несов. см.* заготовить

ЗАГОТКОНТОРА *ж* (*заготовительная контора*) эзерләүзэр контораны

ЗАГОВИТЕЛЬ *м* эзерләүсе, йыйыусы; **раббтат заготовителем** кбжи тире йыйыусы булып эшләу

ЗАГОВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эзерләу (йыйыу) ...ы; **заготовительные цены** эзерләу хактары; **заготовительный пункт** эзерләу пункты

ЗАГОВИТЬ *сов. что* эзерләу, эзерләп куйыу; **заготовить справку** белешмә эзерләу; **заготовить дрова на зиму** кышкылыкка утын эзерләу

ЗАГОТОВКА *ж* 1. *см.* заготовить; **заготовка хлеба** иген эзерләу 2. (*полупродукт*) заготовка, эзерләмә (*берәй нәмә эшләу өсөн эзерләнган материал*); **заготовка для сапог** итеккә эзерләмә

ЗАГОТОВЩИК *м* 1. эзерләүсе; **заготовщик овощей** йәшелсә эзерләүсе 2. заготовка эшләүсе

ЗАГРАДИТЕЛЬ *м*; *мор.* заградитель (*камау куйыуза файзаланылган судно*); **миный заградитель** миналар куйыусы заградитель

ЗАГРАДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тоткарлык итеүсе, каплап тороусы, һаклаусы; **заградительные сооружения** каплап тороусы ныгытмалар ♦ **заградительный огонь** каршы яктын хәрәкәтен туктатыу өсөн асылган туп уты

ЗАГРАДИТЬ *сов. что* бикләу, быуыу, каплау; **заградить путь** юлды бикләу

ЗАГРАЖДАТЬ *несов. см.* заградить

ЗАГРАЖДЕНИЕ с камау, кэртэ; **миные заграждения** мина кэртэләре (камауы); **линия заграждения** камау һызыгы

ЗАГРАНИЦА *ж*; *разг.* сит ил(дәр); **связи с границей** сит илдәр менэн бәйләнөп

ЗАГРАНИЧНЫЙ, -ая, -ое сит ил(дәр), сит ил ...ы; **заграничные товары** сит ил тауарлары; **заграничный паспорт** сит ил(гә сыгыу) паспорты; **заграничная поездка** сит илгә сәйэхәт

ЗАГРЕБАТЬ *несов.* 1. *что*; *разг.* йыйыу, өйөү; **загребать сено** бесән йыйыу 2. *что*; *перен.*, *прост.* көрөп алыу, һоҫоу; **загребать деньги** аксаны көрөп алыу 3. (*грести*) ишеу; **загребать веслом** ишкәк менэн ишеу ♦ **чужими руками жар загребать** кеше көсөн оятһыз файзаланыу

ЗАГРЕМЕТЬ I *сов.*; *прост.* 1. (*упасть с грохотом*) дөп (гөрс) итеп тәгәрәу (килеп төшөү); **загremеть с лестницы** баскыстан гөрс итеп килеп төшөү 2. (*неожиданно оказаться уволенным*) көтмәгәндә эштән бушатһылыу (кыуылыу)

ЗАГРЕМЕТЬ II *сов.* (*начать греметь*) күкрәй (гөрсөлдәй) башлау, дөбөр-шатыр килә башлау; **загremел гром** күк күкрәй башланы

ЗАГРЕСТИ *сов. см.* загребать

ЗАГРИВОК *м* 1. (*у лошади*) ял төбө 2. *прост.* (*у человека*) елкә тамыры

ЗАГРИМИРОВАТЬ *сов. кого-что* гримлау, грим һалыу (һөртөү); **загримировать лицо** битте буяу, биткә грим һалыу

ЗАГРИМИРОВАТЬСЯ *сов.* гримланыу, грим һалыу (һөртөү); **хорошо загримироваться** якшы итеп грим һалыу

ЗАГРИМИРОВАТЬ *несов. см.* загримировать

ЗАГРИМИРОВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* загримироваться 2. *страд. от* загримировывать

ЗАГРӨБНЫЙ, -ая, -ое 1. *рел.* әхирәттәге, теге донъялагы; **загрөбная жизнь** теге донъялагы тормош; **загрөбный мир** теге донъя, әхирәт 2. *разг.* (*о голосе*) бик түбән, тонок (*тауыш*)

ЗАГРОМОЖДАТЬ *несов. см.* загромоздить

ЗАГРОМОЖДЕНИЕ *с см.* загромоздить — загромоздить; **загромоздить** комнаты мөбелью бүлмәне йыһаз менэн тултырыу

ЗАГРОМОЗДИТЬ *сов. что* өйөп (тултырып) ташлау, тултырып куйыу; **загромоздить проход**

ЗАГРОМЫХАТЬ

вещами үтеп йөрөгән юлды әйбер менән тултырып ташлау

ЗАГРОМЫХАТЬ *сов.*; *разг.* дөбөрзәй башлау, дөбөр-шатыр килеу

ЗАГРОХОТАТЬ *сов.* гөрһөлдәй (күкрәй) башлау, гөрһөлдәп (күкрәп) ебәрәу, шатыр-шотор килеу; **гром загрохотал** күк күкрәп ебәрзе

ЗАГРУБЕЛЫЙ, -ая, -ое **1.** кытыршы, каты, каткан; **загрубелые руки** кытыршыланып каткан кулдар **2.** *перен.* катыга әйләнгән, каты; **загрубелая душа** каты күңел

ЗАГРУБЕТА *сов.* **1.** катыу, кытыршыланыу; **кожа загрубела** тире кытыршыланды **2.** *перен.* (*очерстветь*) тулашланыу, күңеле (бәгерә) катыу, каты күңелле булыу; **его душа загрубела** уның күңеле каткан

ЗАГРУЖАТЬ *несов. см. загрузить*

ЗАГРУЖАТЬСЯ *несов. 1. см. загрузиться 2. страд. от загружать*

ЗАГРУЖЕННОСТЬ и **ЗАГРУЖЁННОСТЬ** **ж 1.** тулы (күп) булыу, йөктөн (юлаусыларзың) күңлегә; **загруженность транспорта** транспортта йөктөн (юлаусыларзың) күңлегә **2.** *перен.* эш күңлек, эштең күп булыуы; **загруженность работы** эштең күп булыуы

ЗАГРУЗИТЬ *сов. 1. что* тултырыу (*йөк н.б. менән*); тулгансы тейәу (һалыу); **загрузить вагоны углём** вагондарзы күмер менән тултырыу **2. кого-то**; *перен.* етерлек күләмдә биреу (йөкмәтеу); **загрузить завод заказами** заводты заказдар менән етерлек күләмдә йөкмәтеу

ЗАГРУЗИТЬСЯ *сов. 1.* йөк алыу (тейәу), тейәнеу; **пароход загружился** пароход йөк тейәнә **2. перен., разг.** үзәңгә эш алыу, бурыс йөкмәу

ЗАГРУЗКА **ж 1.** *см. загрузить — загружать*; **загрузка баржи песком** баржаға ком тейәу **2.** тәһмин ителеш; **работать при полной загрузке** тулы тәһмин ителештә эшләу

ЗАГРУЗОЧНЫЙ, -ая, -ое йөк тейәй торған, йөк тейәу ...ы; **загрузочные машины** йөк тейәу машиналары

ЗАГРУНТОВАТЬ *сов. что* грунтлау, грунт һалыу, ашлау; **загрунтовать холст** киндер тукумаға грунт һалыу

ЗАГРУНТОВЫВАТЬ *несов. см. загрунтовать*

ЗАГРУСТИТЬ *сов.* күңелһезләнә (бошоһна, моһая, һағышһана) башлау

ЗАГРЫЗАТЬ *несов. см. загрызть*

ЗАГРЫЗТЬ *сов. кого 1.* талап үлтерәу, боғазлап (йолкколап) ташлау; **волки загрызли овцу** бүреләр һарыкты боғазлап ташлаган **2. перен., разг.** (*замучить, надоесть придирками*) талау, яфалау **3. перен., разг.** газаплау, ызалау; **совесть загрызла** вьждан газапланы

ЗАГРЯЗНЕНИЕ *с см. загрязнить — загрязнять*; **загрязнение воздуха** һауаның бысраныуы; **загрязнение водоёма промышленными отходами**

һыу яткылыгының сәнәгәт калдыктары менән бысраныуы

ЗАГРЯЗНИТЬ *сов. 1. что* бысратыу, керләндерәу, карайтыу; **загрязнить одежду** кейемдә бысратыу **2. кого**; *перен.* бысратыу, кара ягыу

ЗАГРЯЗНИТЬСЯ *сов.* бысраныу, керләнеу, карайтыу; **окно загрязнилось** тәзрә бысранған

ЗАГРЯЗНЯТЬ *несов. см. загрязнить*

ЗАГРЯЗНЯТЬСЯ *несов. 1. см. загрязниться 2. страд. от загрязнять*

ЗАГС *м (отдел записи актов гражданского состояния)* загс (*гражданлык хәлә акттарын языу бүлгәе*)

ЗАГУБИТЬ *сов.*; *разг. 1. кого-то* һәләк итеу, башына етеу; **загубить коня** атты һәләк итеу **2. что (истратить напрасно)** юк-барға сарыф (әрәм) итеу (туззырыу); **загубить много денег** аксаны күпләп юк-барға сарыф итеу ♦ **загубить жизнь чью** тормошон бозоу (юкка сығарыу); **загубить (свою) душу** еңәйәт менән (гонаһ кылып) һамысына көс килтереу

ЗАГУДЕТЬ *сов. (о ветре, гудке)* геүләй башлау; (*о самоваре*) шыжлай (шаулай) башлау; (*о пчелах и т.п.*) гежләй башлау; **ветер загудел** ел геүләй башланы

ЗАГУЛИВАТЬ *несов. см. загулять*

ЗАГУЛЯТЬ *сов.*; *прост.* эскегә бирелеп китеу, һасар юлга баһыу; **загулять с горя** кайғыһан эскегә биреләу

ЗАГУЛЯТЬСЯ *сов. 1. разг.* озак йөрөу, озак йөрөп ташлау; **мальчик загулялся** малай озак йөрөп ташланы **2. прост.** типтереу, типтереп йөрөу, эскегә һабышыу; **они загулялись на свадьбе** улар туйға типтерзеләр

ЗАГУСТЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* куйырған; **загустелый кисель** куйырған кеһәл

ЗАГУСТЕТЬ *сов.* куйырыу, куйыланыу; **каша загустела** бутка куйырзы

ЗАГУСТИТЕЛЬ *м* куйырткыс (*матдә*)

ЗАГУСТИТЬ *сов. что 1. разг.* куйыртыу; **загустить клейстер** клейстерзы куйыртыу **2. с.-х.** куйыландырыу, йышһлау; **загустить посевы** сәсеүлектәрзә йышһлатыу

ЗАД *м 1. (задняя часть чего-л.)* арт, арт (һан) як; **зад телёги** арбаның арты **2. (сидальце)** ултырыш, оса **3. мн. зады**; *прост. (задворки)* азбар арты, әуен арты, һырт (арт) як; **пройти к реке задями** йыһлаға арт яклап үтеу

ЗАДАБРИВАНИЕ *с см. задабривать; задабривание* сәловом һүз менән күңелен йомшартыу

ЗАДАБРИВАТЬ *несов. см. задабрить*

ЗАДАВАТЬ *несов. см. задать*

ЗАДАВАТЬСЯ **I** *несов. 1. см. задаться 2. страд. от задавать*

ЗАДАВАТЬСЯ **II** *несов.; прост.* маһайып китеу, кукрайыу, танау сөйәу

ЗАДАВИТЬ *сов. 1. кого* баһып (таһап) үлтерәу **2. кого**; *прост.* быуып үлтерәу, тамаклау;

ЗАДЕЛАТЬ

волк **задав**ил овцу бүре нарыкты тамакланы **3. что; прост.** (*подавить, заглушить*) хүрелдереу, басыу, изеу, кыйырһытыу, енеу; **задавить чувства** тойголорзы хүрелдереу

ЗАДАВИТЬСЯ *сов.*; *прост.* асылыныу, быуылыш үлеу

ЗАДАВЛЕННОСТЬ *ж* басылыу, ауырайыу; **чувствовать задaвленность** ауырайып тороу

ЗАДАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от **задавить** **2. прил.** кыйырһытылган, көмһетелгән; **задавленный человек** кыйырһытылган кеше

ЗАДАНИЕ *с* эш, задание; **боевое задание** хәрби эш; **домашнее задание** өйгә эш; **дать задание** эш биреу; **получить задание** задание алыу

ЗАДАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от **задать** **2. прил.** билдәле булган, алдан бирелгән, кушылган; **сочинение на заданную тему** бирелгән темаға инша ♦ **заданная величина** *мат.* бирелгән дәүмәл

ЗАДАРИВАТЬ *несов. см.* **задарить**

ЗАДАРИТЬ *сов. кого* **1.** бүләк менән күмеу, мул итеп бүләкләу **2. уст.** (*подкутить подарками*) бүләк биреп һатып алыу, мал биреу, биренеу (*цзең каратыу өсөн*)

ЗАДАРОМ *нареч.*; *прост.* **1.** бушка, бушлай, юк хакка, бик арзанга; **рабoтaть задaром** бушка эшләу **2. (бесполезно)** файзаһызга, бушка; **прождала задaром** файзаһызга көттөм

ЗАДАТОК *м* **1.** задатка; **внести задаток** задатка индереу **2. мн.** **задатки перен.** һәләт; **задатки ума** акыл һәләте

ЗАДАТЬ *сов.* **1. что** (*поручить выполнить*) биреу, кушыу; **задать работу** эш биреу; **задать сочинение** инша язырга кушыу **2. что** биреу, йүнәлтеу; **задать направление** йүнәлеш биреу **3. что; разг.** үткәреу, ойштороу; **задать свадьбу** туй үткәреу **4. что, чего; разг.** (*причинить*) эшләу, яһау, кылыу; **задать страху** куркытыу **5. что, чего** (*насыпать, дать*) һалыу, биреу; **задать лошади овса** атка холо һалыу ♦ **задать вопрoс кому** һорау биреу; **задать жару (пару) кому:** 1) кыззырыу, әрләу, тетмәһен тетеу; 2) күп эш (бурыс) менән йонсотоу, йәнен алыу; **задать перцу кому** кыззырыу, кәрәген биреу; **задать стрелкaчa** касыу, үксәне күтәреу, койрокто һыртка һалыу; **задать тон:** 1) йүнәлеш (тон) биреу; 2) йәм ебәреу; **задать хрaпакa** иҫ белмәй йоклау

ЗАДАТЬСЯ *сов.* **1. чем** (*поставить задачей*) максат (бурыс) итеп куйыу; **задаться целью** изучить **английский язык** инглиз телен өйрәнеүзе максат итеп куйыу **2. разг.** (*случиться, оказаться*) тура (тап) килеу, барып сығыу; **день сегоднa** **задaлся** көнә тура килде бөгөн

ЗАДАЧА *ж* **1.** бурыс, максат; **лёгкая задача** еңел бурыс; **очередная задача** сираттағы бурыс; **ставить задачу** бурыс итеп куйыу **2.** мәсьәлә; **арифметическая задача** арифметик мәсьәлә; **решить задачу** мәсьәләне сыгарыу (сисеу)

ЗАДАЧНИК *м* мәсьәләләр йыйынтыгы; **задачник по алгебре** алгебра буйынса мәсьәләләр йыйынтыгы

ЗАДВИГАТЬ *сов.* **1. что** шыузыра (кузгата) башлау, кузгатып ебәреу **2. чем** кузгатыу, кыбырлатыу; **зaдвигать рукой** кудды кузгатыу

ЗАДВИГАТЬ *несов. см.* **зaдвинуть**

ЗАДВИГАТЬСЯ *сов.* кузгала (хәрәкәтләнә) башлау, хәрәкәткә килеу

ЗАДВИГАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **зaдвинуться** **2. (быть подвижным)** шыузырмалы булыу, шыузырып асылыу-ябылыу; **ящики стола** **зaдвигаются** өстәл тартмалары шыузырыла **3. страд.** от **зaдвигать**

ЗАДВИЖКА *ж* **1.** бик, келә; **дверная задвигка** ишек келәһе **2.** ябыу, япма; **печная задвигка** мейес ябыуы

ЗАДВИЖНОЙ, -ая, -ое шыузырмалы; **задвигная рама** шыузырмалы рам

ЗАДВИНУТЬ *сов. что* **1.** шыузырыу, шыузырып (этәрәп, күсерәп) куйыу; **зaдвинуть в угол** мөйөшкә шыузырып куйыу; **зaдвинуть ящик стола** өстәл тартмаһын этәп куйыу **2.** шылдырып (таргыш, этәп) каплау, ябыш куйыу; **зaдвинуть занавес** шаршаузы ябыш куйыу **3. разг.** (*запереть чем-л.*) бикләу, бикләп куйыу, бик һалыу; **зaдвинуть засовами дверь** ишекте келә менән бикләп куйыу

ЗАДВИНУТЬСЯ *сов.* эскә инеп китеу, (төпкә үк) инеп ултырыу; **ящик зaдвинулся** тартма эскә инеп китте

ЗАДВОРКИ *только мн.* **1.** азбар арты, арт як; **выйти на задворки** азбар артына сығыу **2. чего; перен.** кала (ауыл һ.б.) ситә; **жить на задворках города** кала ситендә йөшәу ♦ **на задворках** **чего** ситтә, арткы планда (булыу), төпкөлдә

ЗАДЕВАТЬ I *несов. см.* **задеть**

ЗАДЕВАТЬ II *сов. что; прост.* югалтыу, кайзальыр һалыу (куйыу)

ЗАДЕВАТЬСЯ I *несов. см.* **задевать I**

ЗАДЕВАТЬСЯ II *сов.*; *прост.* югалыу, юк булыу; **ножницы куда-то задевались** кайсы кайзальыр югалды

ЗАДЕЙСТВОВАТЬ I *сов.* эш (хәрәкәт) итә башлау

ЗАДЕЙСТВОВАТЬ II *сов. что* эшкә ебәреу, эшләтә башлау; **задействовать оборудование** корамалдарзы эшләтә башлау

ЗАДЕЛ *м; разг.* **1.** башлап куйылган (башланган) эш **2.** нигез (*киләскәтә эшләнәскә эш*); **создать задел на будущее** киләскә эш өсөн нигез буддырыу (һалыу)

ЗАДЕЛАТЬ *сов. что* **1.** томалау, бөтәштереу, томалап (каплап) куйыу; **заделать щели** тишектерзә (ярыктарзы) бөтәштереу **2. разг.** (*закупорить*) казаклау, төрөү, казаклап (төрөп) куйыу; **заделать ящик** йәшникте казаклап куй-

ЗАДЕЛКА

ыгу ♦ **заделать семенá** с.-х. орлоктарзы күмеу (*сәскәндә*)

ЗАДЕЛКА ж с.м. **заделать** — **заделывать**; **заделка трещин** ярыктарзы бөтәштерев

ЗАДЕЛЫВАТЬ *несов. с.м. заделать*

ЗАДЕРГАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от задергать**; **задерганная хозяйном лошадь** хужаһы йонсотоу бөткән ат **2. прил.; разг.** йонсоу, йөзөгән; **задерганный человек** йөзөгән кеше

ЗАДЕРГАТЬ I *сов. 1. кого* йонсотоу, йөзөтөү, йонсотоу бөтөү; **хозяин задергал лошадь** хужа атын йонсотоу бөттө (*дилбегәһен тарткылай-тарткылай*) **2. перен., разг.** (эш-йомош менән) йонсотоу, йөзөтөү, интектереп бөтөү; **его задергали** уны интектереп бөттөләр

ЗАДЕРГАТЬ II *сов. 1.* тарткылай (каккылай) башлау; **задергать вожжами** дилбегәһе каккылай башлау **2. кого-что** безл. тарта (гартыша) башлау; **глаз задергало** күз тарта (гартыша) башланы

ЗАДЕРГАТЬСЯ *сов.* тартыша башлау, калтырана башлау; **у него задергались губы** уның ирендәре калтырай башланы

ЗАДЕРГИВАТЬ *несов. с.м. задёрнуть*

ЗАДЕРГИВАТЬСЯ *несов. 1. с.м. задёрнуться 2. страд. от задергивать*

ЗАДЕРЕВЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* каткан, ойоган; **задеревенелые пальцы** каткан бармактар

ЗАДЕРЖАНИЕ с **1. с.м. задержать**; **задержание снега** кар тогоу; **задержание преступника** енәйәтсене тотоу **2. (временное нарушение чего-л.)** тотолоу, нимәнендер тукталып тороуы; **задержание мочи** бәүел тоголоу

ЗАДЕРЖАТЬ *сов. 1. кого-что* тоткарлау, туктатып тороу; **задержать поезд** поезды туктатып тороу; **задержать по делам** эш менән тоткарлау **2. что (отсрочить)** кисектерев, һуңгарак калдырыу; **задержать отправку грузов** йөктәрзе ебәрөүзе кисектерев; **дожди задержали сев** ямгырзар сәсөүзе һуңгарак калдырзы **3. что** туктатып тороу, туктагыу, әкрәнәйгеу; **задержать дыхание** тын алмай тороу **4. кого-что** кулга алыу, тотоу; **задержать преступника** енәйәтсене тотоу **5.** кайтармау, бирмәй (озак) тотоу; **задержать долг** бурысты вакытында кайтармау; **задержать журнал** журналды озак тотоу

ЗАДЕРЖАТЬСЯ *сов. 1.* тукталыу, озаклау, һуңлау, кисегев, тоткарланыу; **развитие ребёнка задержалось** баланың үсеше тоткарланган **2. (приостановиться)** өзөлөп (тотолоп) калыу (тороу), тукталыу

ЗАДЕРЖИВАТЬ *несов. с.м. задержать*

ЗАДЕРЖИВАТЬСЯ *несов. 1. с.м. задержаться 2. страд. от задерживать*

ЗАДЕРЖКА ж **1. с.м. задержать** 1—3, 5; **2. (промедление, приостановка)** әкрәнәйгеу, (озакка) һузыу, тукталып тороу, тоткарлык;

без задержки тоткарлыкһыз; **задержка в пути** юлдагы тоткарлык

ЗАДЕРНУТЬ *сов. что 1.* тартыу, тартып (төшөрөп) куйыу; **задернуть занавес** пәрзәне төшөрөп куйыу **2. перен. (закрывать, заволочь)** томалау, каплау, томалап (каплап) алыу (*төтөн, томан һ.б.*); **небо задернуто туманом** күктә томан каплап алды

ЗАДЕРНУТЬСЯ *сов. 1.* тартылыу, төшөрөлөү, төшөрөп куйылыу; **занавес задернулся** шаршау төшөрөлдө **2. перен. (закрывается, заволочься)** томаланыу, капланыу; **вершина задернулась облаком** тау түбәһе болот менән капланды

ЗАДЁТЬ *сов. кого-что 1.* за что элөгев, тейев, кагылыу; **задеть за сучок** ботакка элөгев; **пүля задела кость** пуля һөйәккә тейгән **2. перен.** кагылыу, тукталыу; **в своём докладе он задел ётот вопрос** үзенең докладында ул был мәсьәләгә кагылыш үтте **3. перен. (запронуть, взволновать)** тейев, кагылыу, тәҗсир итеу; **задеть самолюбие чьё-л. кемдеңдер** намысына тейев ♦ **задеть за живое** әрнетев, канга (ярага) тоз һалыу

ЗАДИРА м и ж; *разг.* бәйләнсек, сәркәш, һуғыш сукмары; **быть задирой** бәйләнсек булыу

ЗАДИРАТЬ *несов.; разг. 1. с.м. задра́ть 2. кого (дрознить)* бәйләнөү, үсектерев, ирештерев

ЗАДИРАТЬСЯ *несов.; разг. 1. с.м. задра́ться I; 2. (приставать)* бәйләнөү **3. страд. от задирать**

ЗАДИРИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәйләнсек, эләгешеп барыусан; **задиристый характер** бәйләнсек холок

ЗАДИЧАТЬ *сов.; разг. 1.* кырагайланыу, сүп-сар басыу (*урман, бакса һ.б. тураһында*); **сад задичал** бакса кырагайланган **2. (отвыкнуть от людей)** кырагайланыу, вәхшиләнөү

ЗАДНЕ... *урыс телендәге кушма һүзәрҙең “арткы”, “арттан” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөш, мәс., задненёбные звуки* арткы аңкау өндәрә; **заднеязычные звуки** тел арты өндәрә

ЗАДНИЙ, -ая, -ее **1.** арткы, арттағы; **заднее колесо** арткы тәгәрмәс; **задние ряды** арткы рәттәр **2. (обратный по направлению)** артка, кирегә; **задний ход** артка китеш, кирегә табан хәрәкәт ♦ **задняя мысль** йәшерен уй-ниәт; **задний проход** анат. арт юл; **задним умом крепко** иҗәр ақылы төштән һуң; **задним числом:** 1) үткән көн менән билдәләү (*хат, документ тураһында*); 2) һуңыраҡ, азағыраҡ; **без задних ног** иҗ белмәй (йөклай); **стоять на задних лапках** *перед кем* тәрилкә тотоу, ярамһакланыу

ЗАДНИК м (*обуви*) үксә; **туфли без задников** үксәһез туфли

ЗАДОБРИТЬ *сов. кого; разг.* (күнелен) йомшартыу, үз яғына аузарыу (*һылан-һыйтан, бұлж биреп*)

ЗАДУРМАНИТЬ

ЗАДОК *м* 1. арт, арткы өлөш; **задок телёги** арбаның арты 2. *см.* **за́дник**

ЗАДОЛБИТЬ *сов.* 1. *кого* сукып (үлтерүү) ташлау; **петух задо́лбил жука́** этэс куңызы сукып ташланы 2. *что; разг. (заучить без понимания)* аңламай ятлау; **задо́лбить уро́к** дәресте аңламай ятлау ♦ **задо́лбить себе́ что** берэй фекергә йәбешеп ятыу

ЗАДО́ЛГО *нареч.* күпкә элек (алда); **вста́ть задо́лго до рассвёта** таң атыузан күпкә элек тороу, таң алдынан ук тороу

ЗАДОЛЖАТЬ *сов.* *кому-чему* и *без доп.*; *разг.* бурысланыу, бурыска инеу; **задо́лжать зна́комым** таныштарга бурыска инеу

ЗАДО́ЛЖЕННОСТЬ *ж* бурыс, бирәсәк, үтес; **погаси́ть задо́лженность** бурысты түләу

ЗАДО́ЛЖНИК *м; разг.* бурыслы, бирәсәкле (кеше)

ЗАДО́М *нареч.* арт менән, артка табан; **си́деть задо́м** арт менән ултырыу; **пя́титься задо́м** артка табан сизгә ♦ **задо́м напе́ред** алдын артка

ЗАДО́Р *м* дәрг, ялкын; **полеми́ческий задо́р** бәхәс ялкыны; **берёт задо́р** дәрг уяна; **с задо́ром** дәртләнөп, дәрт менән

ЗАДО́РИНКА *ж* 1. *спец.* шыма (тигез) түгел 2. дәрг, дәрглелек; **молода́я задо́ринка** йәшлек дәрте ♦ **без сучка́, без задо́ринки; ни сучка́, ни задо́ринки** бер тоткарлыккыз, шып-шыма

ЗАДО́РНЫЙ, -ая, -ое 1. дәртле, күтәрәнке; **задо́рная пе́сня** дәртле йыр; **задо́рный взгя́д** дәртле караш 2. кызыу, ярһуу, кызыу канлы (холокло, тәбигәтле)

ЗАДО́ХНУТЬСЯ *сов.*; *прост.* һаҫыу, тонсоҕоу **задо́хнуться сов. 1. *от чего* и *без доп.* тын кыҫылыу (журылыу); **задо́хнуться от волне́ния** тулкынланыузан тын кыҫылыу 2. тын кыҫылып үлеу, сәсәу, тонсоҕоу; **пчёлы задо́хнулись** бал корттары тонсоккан**

ЗАДРА́ЗНИТЬ *сов.* *кого; разг.* ирештереу, булышыу, үсекләп йөзәтеу; **ма́льчика задра́знили** малайзы үсекләп йөзәттеләр

ЗАДРА́ИТЬ *сов.* *что; мор.* ныгытып ябыу, көпләп куйыу; **задра́ить иллимина́торы** иллиминаторзарзы ныгытып ябыу

ЗАДРА́ПИРОВА́ТЬ *сов.* *что* драпировкалау, тукыма менән көпләу (каплау, бөркәү)

ЗАДРА́ПИРОВА́ВАТЬ *несов.* *см.* **задра́пирова́ть**

ЗАДРА́ТЬ *сов.* 1. *что* һызырыу, куптарыу; **задра́ть ко́ру** кабыкты һызырыу 2. *что; разг.* күтәрәу, кайтарыу, калкытыу, саңкайтыу; **задра́ть го́лову** башты саңкайтыу; **задра́ть пла́тье** күлдәкте күтәрәу 3. *кого* һызырыу, кайызлау; **задра́ть кну́том** сыбырткы менән һызырыу 4. *кого* богазлау, тамаклау (*йырткыс тураһында*); **во́лк задра́л ягнёнка** бүре бәрәсте богазланы ♦ **задра́ть нос** маһайып китеу, танаузы күтәрәу; **задра́ть хвост** кеше менән иҫәпләшмәй башлау

ЗАДРА́ТЬСЯ I *сов.*; *разг.* 1. һызырылыу, куптарылыу, кубыу; **ко́ра задрала́сь** кабык купкан 2. күтәрәлеу, кайтарылыу; **ю́бка задрала́сь** итәк күтәрелгән

ЗАДРА́ТЬСЯ II *сов.* һуғыша башлау

ЗАДРЕ́БЕЗЖА́ТЬ *сов.* (*о стекле*) сылтырай башлау; (*о голосе*) зыңлай башлау, зыңлап китеу, калтырай башлау

ЗАДРЕМА́ТЬ *сов.* ойоу, йокомһорау; **ма́лость задрема́л** бер аз ойоп алғанмын

ЗАДРЕ́МЫВАТЬ *несов.* *см.* **задрема́ть**

ЗАДРО́ЖАТЬ *сов.* калтырай (дерелдәй) башлау, зыңгырлап һелкенәу; **он вне́зашно задро́жал** ул капыл калтырай башланы; **сте́кла задро́жали от грё́ма** күк күкрәүзән быялалар зыңгырлап һелкенде

ЗАДУВА́ТЬ I *несов.* *см.* **заду́ть** I

ЗАДУВА́ТЬ II *несов.* *см.* **заду́ть** II

ЗАДУВА́ТЬ III *несов.* 1. (*о ветре*) иҫеу, өрөу; **с мо́ря заду́л ве́тер** ел дингез ягынан иҫә башланы 2. (*проникать, попадать, дуя, — о ветре*) үтеп инеу, өрөу; **ве́тер задува́ет под шубу́** ел тун эсенә үтеп инә 3. *что* өрөп тултырыу; **ве́тер задува́л на черда́к** снег ел кыйыкка кар өрөп тултырзы

ЗАДУ́ВКА *ж; тех.* *см.* **заду́ть** II; **заду́вка до́мны** домнаны токандырып ебәрәу

ЗАДУ́МАТЬ *сов.* *что* 1. ниәтләу, ниәт итеу, иҫәп тотоу, (низер эшләргә) уйлау; **заду́мать ста́тью** мәкәлә (язырга) уйлау; **он заду́мал поёхать в Крым** ул Кырымга барырга ниәтләне 2. (күнелдән) уйлау, иҫкә алып куйыу; **заду́мать число́ какое-л.** берэй һанды күңелдән уйлау

ЗАДУ́МАТЬСЯ *сов.* 1. *над чем, о чём* и *без доп.* уйланыу, уйга калыу (сумыу); **глубоко́ заду́маться** тәрән уйга калыу; **заду́маться над своёй судьбо́й** үз язмышың хақында уйланыу 2. (*заколебаться*) икеләнәу, икеләнөп калыу; **он заду́мался: ёхать или не ёхать** ул барыргамы-юкмы тип, икеләнөп калды

ЗАДУ́МЧИВО *нареч.* уйсан, уйсанланып

ЗАДУ́МЧИВОСТЬ *ж* уйсанлык, уйланыу, уйга сумыу (батыу); **впасть в заду́мчивость** уйга сумыу (калыу)

ЗАДУ́МЧИВЫЙ, -ая, -ое уйсан; **заду́мчивый взгя́д** уйсан караш; **заду́мчивый челове́к** уйсан кеше

ЗАДУ́МЫВАТЬ *несов.* *см.* **заду́мать**

ЗАДУ́МЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **заду́маться** 2. *страд.* *от заду́мывать*

ЗАДУ́РИТЬ I *сов.* *кого; прост.* алдау, башын бутау ♦ **заду́рить го́лову кому** башын әйләндереу (каңгыртыу)

ЗАДУ́РИТЬ II *сов.*; *разг.* котора (шаша) башлау

ЗАДУ́РМАНИВА́ТЬ *несов.* *см.* **заду́рманить**

ЗАДУ́РМАНИ́ТЬ *сов.* *кого-что* башын әйләндереу, анын бутау, буталдырыу

ЗАДУТЬ

ЗАДУТЬ I сов. *что (потушить)* өрөп һүндереү; **задуть свечу** май шәмде өрөп һүндереү

ЗАДУТЬ II сов. *что; тех.* токандырыу, эшләтеп ебәреү; **задуть дбмну** домнаны токандырыу

ЗАДУТЬ III сов.; разг. *(начать дуть)* өрә (иҫә) башлау, иҫеп (өрөп) ебәреү; **задул се́верный вѣтер** төньяк еле өрә башланы

ЗАДУШЕВНО нареч. ихлас, ысын күңелдән; **разговаривать задушевно** ихлас һөйләшеү

ЗАДУШЕВНОСТЬ ж ихласлык, әскерһезлек, ысын күңеллек, ысын күңелдән булыу; **задушевность бесѣды** әңгәмәнең ысын күңелдән булыуы

ЗАДУШЕВНЫЙ, -ая, -ое 1. *(искренний)* ихлас, әскерһез, ысын күңелдән; **задушевный разговор** ихлас һөйләшеү **2.** *(сокровенный)* күңелдәге, күңел түрөндәге, йөрәктәге; **задушевные мысли** күңел түрөндәге уйзар; **задушевные тайны** йөрәктәге (йәшерен) серзәр

ЗАДУШИТЬ сов. **1.** *кого* быуып (тонсоктороп) үлтереү; **задушить руками** кул менән быуып үлтереү **2.** *что; перен.* *(подавить)* баһыу, быуыу, быуып куйыу; **задушить революцию** невозможнo ихтилалды быуыу мөмкин түгел **3.** *что; разг.* *(заглушить — о растениях)* баһып китеү, каплап алыу; **травá задушила свѣклу** үлән сөгөлдөрзө баһып алды

ЗАДЫМИТЬ I сов. *что* төтөнгә карайтыу, төтәсләү, ыслау; **задымить стѣны** стеналарзы төтөнгә карайтыу

ЗАДЫМИТЬ II сов. төтәй башлау, төтөн кайтарыу; **пѣчка задымила** мейес төтәй башланы

ЗАДЫМИТЬСЯ I сов.; разг. төтөнгә карайтыу, төтәсләнеү, ысланыу

ЗАДЫМИТЬСЯ II сов. төтәй башлау

ЗАДЫМЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от задымить I; 2.* *прил.* төтөнгә карайған, ысланған; **задымленный потолок** төтөнгә карайған түшәм

ЗАДЫХАТЬСЯ несов. **1.** *с.м.* *задохнуться* **2.** *перен.* этләнеү, яфа сигеү; **задыхаться под бременем забот** мәшәкәттәр менән этләнеү

ЗАДЫШАТЬ сов. һулай башлау, тын (һулыш) алып ебәреү; **задышать свободнее** иркеңерәк һулай башлау

ЗАЕДАТЬ несов. *с.м.* *заесть*

ЗАЕДАТЬСЯ несов. **1.** *с.м.* *заесться* **2.** *страд. от заедать*

ЗАЕЗД м 1. *с.м.* *заехать 1–6; 2.* *спорт.* урау, урап килеү *(байгелә, ярышта һ.б.); финальный заезд* һуңғы урау **3.** *заезд (шифаханага, ял йортона һ.б.); заезд закончился* заезд тамамланды

ЗАЕЗДИТЬ сов. *кого-что; разг.* **1.** арытыу, йонсогоу, йөрөтөп эштән сыгарыу, яндырыу; **заездить лошадей** атгы яндырыу **2.** *перен., разг.* *(замучить непосильной работой)* эштән сыгарыу, йөзәтәү, интектерәү; **егб заездили тяжѣлой рабѣтой** уны ауыр эш менән интектерзәләр

ЗАЕЗДКА ж; спорт. еккегә (менгегә) башлап өйрәтәү *(ат тураһында)*

ЗАЕЗДОМ нареч.; прост. юл ыңғай(ында)

ЗАЕЗЖАТЬ несов. *с.м.* *заѣхать*

ЗАЕЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое разг. 1. *прич. от заездить 2.* *прил.* *(изнурѣнный)* бик интеккән, йонсоған; **быть заезженным** бик йонсоған булыу **3.** *прил.; перен.* тапалған, иҫкергән, күптән билдәле; **заезженная фраза** тапалған һүз

ЗАЕЗЖИЙ, -ая, -ее разг. 1. юл ыңғайы ингән (килгән, һуғылған); **заезжий гость** юл ыңғайы һуғылған кунак **2.** *в знач. суц.* **заезжий м** юлаусы, узғынсы, үткенсе ♦ **заезжий дом; заезжий двор** *уст.* юлаусылар йорто

ЗАЕКАТЬ сов.; разг. өлкөлдәй (уңкылдай) башлау, шыу (жыу) итеп китеү; **сѣрдце заекало** йөрәк шыу итеп китте

ЗАЕМ м 1. бурыс, үтес, көтәсәк; **взять деньги в заем** бурыска акса алып тороу **2.** заём; **государственный заем** дәүләт заёмы

ЗАЕМНЫЙ, -ая, -ое 1. заём ...ы; **заёмный процент** заём проценты **2.** *(взятый в долг)* бурыска (үтескә, көтәсәккә) алынған; **заёмные деньги** бурыска алынған акса

ЗАЁРЗАТЬ сов.; разг. боршаңлай (суқаңлай) башлау

ЗАЕСТЬ сов. **1.** *кого* йолкколау, талау; **мүхи заели** себен талай **2.** *кого; перен., разг.* *(измучить)* йөзәтәү, талау, теңкәгә (мазага) тейеү; **заесть капризами** мыжып (мыжыктык менән) йөзәтәү **3.** *что, чем* *(закусить)* (аргынан) кабып (ашап) куйыу; **заесть лекарство конфѣтой** дарыу артынан кәнфит кабып куйыу **4.** *что* *обычно безл.; разг.* эләгәү, тоткарланыу; **затвор заело** затвор эләгеп тора

ЗАЕСТЬСЯ сов.; прост. талымланыу, аш һайланыу

ЗАЕХАТЬ сов. **1.** *к кому, куда* инеү, инеп сыгыу, тейеү, һуғылыу; **заехать к знакомым** таныштарга инеп сыгыу; **заехать по пути** юл ыңғайында һуғылыу **2.** *(въехать куда-л.)* инеү; **заехать во двор** ишек алдына инеү **3.** *за кем-чем* алырга (аргынан, өсөн) инеү; **заехать за детьми** балаларзы алырга инеү **4.** *(попасть)* барып инеү (төшөү, менеү); **заехать в канаву** канауга барып төшөү **5.** *(подъехать со стороны)* уратып (урап барып) инеү; **заехать со стороны сада** бакса ягынан урап инеү **6.** *за что* барып (килеп) сыгыу; **заехать за гору** тау артына барып сыгыу **7.** *во что и без доп.; прост.* тондороу, һуғыу; **заехать в ухо** колакка тондороу

ЗАЖАРИВАТЬ несов. *с.м.* *зажарить*

ЗАЖАРИВАТЬСЯ несов. **1.** *с.м.* *зажариться* **2.** *страд. от жаривать*

ЗАЖАРИТЬ сов. *кого-что* курыу, кыззырып алыу; **зажарить рыбу** балык курыу

ЗАЖАРИТЬСЯ сов. курылыу, кыззырылыу; **баранина жарилась** һарык ите курылды

ЗАЗВЕНЕТЬ

ЗАЖАТЬ *сов.* 1. *кого-что* кысыу, кысып то-тоу; **зажать в руке камень** кулда таш кысып то-тоу 2. *что* (плотно *закрывать*) каплау, томалау; **зажать уши** колакты каплау 3. *что; перен., разг. (стеснить)* кысыу, юл бирмәү; **зажать критику** тәнкитте кысыу 4. *что; перен., прост. (утаить)* йәшерәү, йәшереп калдырыу, кысып то-тоу (*акса, байлык тураһында*); **зажать деньги** аксаны йәшереп калдырыу ♦ **зажать рот кому; прост.** ауызын ябыу (каплау, томалау); **зажать в кулак** тулыһынса үзәң буйһондороу

ЗАЖДАТЬСЯ *сов.* *кого-чего; разг.* көтә-көтә арып бөтөү, көтә-көтә көтөк булыу

ЗАЖЕЛТЕТЬ *сов.* 1. (*выделиться жёлтым цветом*) һаргайып тороу (күренәү); **вдали зажелтело поле ржи** алыста арыш басыуы һаргайып күренде 2. (*начать желтеть*) һаргая башлау, һаргайыу; **листья зажелтели** япрактар һаргая башланы

ЗАЖЕЛТИТЬ *сов.* *что; разг.* һарыға буяу (бысратыу); **зажелтить руки** кулды һарыға буяу

ЗАЖЕЧЬ *сов.* 1. *что* кабызыу, токандырыу, яндырып ебәрәү; **зажечь лампу** шәм кабызыу; **зажечь огонь** уг яндырып ебәрәү 2. *кого-что; перен. (возбудить, воодушевить)* дәртләндереп ебәрәү, дәрт уятыу; **зажечь слушателей** тыңлау-сыларзы дәртләндереп ебәрәү 3. *что, в ком-чём; перен. (пробудить чувства)* тыузырыу, уятыу; **зажечь любовь к музыке** музыкаға һөйөү уятыу

ЗАЖЕЧЬСЯ *сов.* 1. токаныу, кабыныу, янып (кабынып) китеү; **зажглись огни** уттар кабынды 2. (*загоратся, заблестеть*) ялтырап китеү, кабыныу; **на небе зажглись звёзды** күктә йондозар кабынды 3. *чем и без доп.; перен. (воодушевиться)* дәртләнәү, рухланыу, токанып (уянып) китеү; **сердце зажглось желанием** күңәлдә дәрт уянып китте

ЗАЖИВАНИЕ *с см.* **заживать** I; **заживание** раны яраның уңалыуы

ЗАЖИВАТЬ I *несов. см.* **зажить** I

ЗАЖИВАТЬ II *несов. см.* **зажить** II

ЗАЖИВИТЬ *сов.* *что; разг.* уңалтыу, (дарыулап) төзәтәү, бөтәштерәү (*яраны*); **заживить рану** яраны уңалтыу

ЗАЖИВЛЕНИЕ *с см.* **заживить**; **длгое заживление** озак уңалыу

ЗАЖИВО *нареч.* тереләй, тереләтә, тере көйһәнсә; **заживо погребённый** тереләй күмелгән

ЗАЖИГАЛКА *ж* 1. **зажигалка**, кабызгыс 2. *разг.* яндырғыс бомба, **зажигалка; сбросить зажигалку** яндырғыс бомба ташлау

ЗАЖИГАНИЕ *с* 1. *см.* **зажигать**; **зажигание ёлки** ёлка (утгарын) токандырыу 2. *тех. (эске яныулы двигателдәрҙәге кулайлама)* кабызгыс, токандырығыс; **включить зажигание** кабызгыс то-таштырыу

ЗАЖИГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. яндырғыс, токандырығыс, яндыра торған; **зажигательная**

бомба яндырғыс бомба 2. *перен.* ялкынлы, дәртләндергес, рухландыргыс; **зажигательная речь** ялкынлы телмәр

ЗАЖИГАТЬ *несов. см.* **зажечь**

ЗАЖИГАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зажечься** 2. *страд. от* **зажигать**

ЗАЖИМ *м* 1. *см.* **зажимать**; **зажим критику** тәнкитте кысыу 2. *тех. (приспособление)* кысык, кысытырғыс; **винтовой зажим** винтлы кысыкыс

ЗАЖИМАТЬ *несов. см.* **зажать**

ЗАЖИМИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* һаранырак, кормош, кырккыс, һыкмыр; **зажимистый чело-век** кормош кеше

ЗАЖИМНЫЙ, -ая, -ое *тех.* кысыуысы, кысытыра (кыса) торған, кысыу ...ы; **зажимный винт** кысыуысы винт

ЗАЖИМЩИК *м; разг.* кысыуысы, кысым яһаусы; **зажимщик критику** тәнкитте кысыуысы

ЗАЖИРЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* (артык) һимергән, үтә һимез; **зажирёлая корбва** үтә һимез һыйы

ЗАЖИРЕТЬ *сов.; разг.* 1. (артык) һимерәү, һимереп китеү; **кони зажирели** аттар һимереп киткән 2. *перен., прост.* нык байыу, байып китеү

ЗАЖИТОЧНО *нареч.* хәллә, мул, бай; **жить зажиточно** хәллә йәшәү

ЗАЖИТОЧНОСТЬ *ж* хәллелек, муллык, мул тормошло (етеш) булыу; **зажиточность крестьянина** крәстиәннен хәллелеге

ЗАЖИТОЧНЫЙ, -ая, -ое мул (етеш) тормошло, хәллә; **зажиточный колхоз** хәллә колхоз; **зажиточное хозяйство** етеш хужалык

ЗАЖИТЬ I *сов.* төзәлеу, уңалыу, бөтәшәү, ит үреү; **ссадины зажили** һызырылган урындар уңалды ♦ **до свадьбы заживёт** туйға тиклем төзәләр, ямауы өстөндә

ЗАЖИТЬ II *сов.* йәшәй (тора, гүмер итә) башлау, йәшәп алып китеү, тормош короу; **зажить по-новому** яңыса йәшәй башлау; **зажить семейной жизнью** гаилә короу йәшәй башлау

ЗАЖИТЬСЯ *сов.; разг.* озак тороп китеү, озак йәшәп ташлау; **мы зажились в деревне** без ауылда озак тороп киттек

ЗАЖМУРИВАТЬСЯ *несов. см.* **зажмуриться**

ЗАЖМУРИТЬ *сов.* *что* кысыу, йомоу; **зажмурить глаза** күз кысыу

ЗАЖМУРИТЬСЯ *сов.* күззе кысыу (йомоп тороу); **зажмуриться от яркого света** көслә яткынан күззе кысыу

ЗАЖУРЧАТЬ *сов.* сылттырап аға башлау; **зажурчали ручьи** шишмәләр сылттырап аға башланы

ЗАЗВАТЬ *сов.* *кого-что; разг.* кыстап сакырыу (алып барыу), кыстап алып килеү; **завать в гости** кунакка кыстап сакырыу

ЗАЗВЕНЕТЬ *сов.* зыңгырлай (сылтырай, яңгырай) башлау; **зазвенел колокольчик** кың-

ЗАВОНИТЬ

гырау зыңгырлай башланы; **завенели голоса** тауыштар яңгырай башланы

ЗАВОНИТЬ *сов.* шылгырай башлау, зыңгырлау; **завонить в кболок** кыңгырау зыңгырлай башланы; **завонил телефон** телефон шылгырай башланы

ЗАВУЧАТЬ *сов.* яңгырау, яңгырап китеу; **завучала музыка** музыка яңгырап китте

ЗАДРАВНЫЙ, -ая, -ое и сәнлек-һаулык теләп әйтелгән (йырланган); **задрáвная пёсня** и сәнлек-һаулык теләп йырланган йыр; **задрáвный тост** и сәнлек-һаулык теләп әйтелгән тост

ЗАВЕВАТЬСЯ *сов.*; *разг.* аңшайыу, ауыз асып (аңшайып) торуу; **чуть зава́лся и споткну́лся** эз генә аңшайгайны, һөрлөктө лә китте

ЗАЗЕЛЕНЕТЬ *сов.* 1. (*начать зеленеть*) йәшәреу, йәшелләнеу, йәшәрә (йәшелләнә) башлау; **озимые зазеленели** ужимдар йәшәрә башланы 2. (*выделиться зеленым цветом*) йәшәрәп (йәшелләнәп) күренеу, йәшкелтләнәп күренә башлау; **вдали зазеленел дом** алыста йәшәрәп өй күренде

ЗАЗЕЛЕНИТЬ *сов. что*; *разг.* йәшелләу, йәшелгә буяу, йәшел тейзереу; **зазеленить платё** күлдәккә йәшел тейзереу

ЗАЗЕМЛЕНИЕ *с*; *тех.* 1. *см.* **заземлить** — **заземлять**; **заземление антенны** антеннаны ергә тоташтырыу 2. (*провод*) ергә (тоташкан) тоташтырылган электр сымы

ЗАЗЕМЛИТЬ *сов. что*; *тех.* (*электр сымын*) ергә тоташтырыу; **заземлить антенну** антеннаны ергә тоташтырыу

ЗАЗЕМЛЯТЬ *несов. см.* **заземлить**

ЗАЗИМОВАТЬ *сов.* кышлап (кышларга) калыу, кыш сыгыу; **пара ўток зазимовала** бер пар өйрәк кышлап калды

ЗАЗНАВАТЬСЯ *несов. см.* **зазнаться**

ЗАЗНАЙКА *м* и *ж*; *разг.* тәкәббер, эре, һаулы (кеше)

ЗАЗНАЙСТВО *с*; *разг.* тәкәбберлек, мин-минлек, эрелек; **обвинить в зазнайстве** тәкәбберлектә гәйешләу

ЗАЗНАТЬСЯ *сов.*; *разг.* мин-минләнеу, эреләнеу, һауаланыу, әллә кем булып китеу

ЗАЗНОБА *ж*; 1. *трад.-поэт.* гишык, һөйөү 2. *уст., прост.* (*возлюбленная*) йәр, йәнкәй-йәнәш; **моя зазнобка** миңең йәргәнәм

ЗАЗНОБИТЬ *сов. кого безл.* өшөтә (талтырата, дерелдәтә) башлау; **меня зазнобило** өшөтә башланы

ЗАЗОР I *м*; *тех.* ара, ек (*иже йәнәш деталь араһындағы бушлык*); **величина зазора** ек араһы

ЗАЗОР II *м*; *прост.* оят, хурлык

ЗАЗОРНЫЙ, -ая, -ое *прост.* хурлыклы, оятлы; **зазорное дело** хурлыклы эш

ЗАЗРЕНИЕ: **без зазрения (совести)** оятһыз рәүештә, оятты артка ташлап

ЗАЗУБРЕННЫЙ I, -ая, -ое 1. *прич. от зазубрить I*; 2. *прил.* кирткәсләнәп бөткән, китекле, сирылған; **зазубренный нож** сирылып бөткән бысак

ЗАЗУБРЕННЫЙ II, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от зазубрить II*; 2. *прил.* ятлап алынған; **зазубренный урбк** ятлап алынған дәрес

ЗАЗУБРИВАТЬ I *несов. см.* **зазубрить I**

ЗАЗУБРИВАТЬ II *несов. см.* **зазубрить II**

ЗАЗУБРИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **зазубриться I**; 2. *страд. от зазубривать I*

ЗАЗУБРИВАТЬСЯ II *несов. см.* **зазубриться II**; 2. *страд. от зазубривать II*

ЗАЗУБРИНА *ж* китек, киртләс; **нож с зазубринами** китек бысак

ЗАЗУБРИТЬ I и **ЗАЗУБРИТЬ** *сов. что* киртләсләу, китеу, китеп (быскыландырып, киртләсләп) бөтөу, сирылтып бөтөу; **зазубрить топор** балтаның йөзөн сирылтып бөтөу

ЗАЗУБРИТЬ II *сов. что*; *разг.* ятлау, ятлап алыу; **зазубрить пройденное** үткәнде ятлап алыу

ЗАЗУБРИТЬСЯ I и **ЗАЗУБРИТЬСЯ II** *сов.* китеп (сирылып, киртләсләнәп) бөтөу; **нож зазубрился** бысак йөзө сирылып бөткән

ЗАЗУБРИТЬСЯ II *сов.*; *разг.* ятланыу, ятланып бөтөу

ЗАЗЫВАЛА *м* и *ж*; *уст., прост.* сакрыгыусы, өндәүсе

ЗАЗЫВАНИЕ *с см.* **зазывать**

ЗАЗЫВАТЬ *несов. см.* **зазвать**

ЗАЙГРАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заиграть 2. прил.* (*ставший избитым от частого исполнения*) и скергән, тапалған; **заигранная роль** тапалған роль

ЗАИГРАТЬ I *сов. что* 1. уйнай-уйнай туззырыу; **заиграть карты** кәртгәре уйнай-уйнай туззырып бөтөрөү 2. *разг.* (*сделать избитым*) уйнай-уйнай кәзерен ебәрәу, күп уйнап йәмен ебәрәу; **заиграть пьёсу** күп уйнап пьесаһың кәзерен ебәрәу

ЗАИГРАТЬ II *сов.* 1. *что, на чём и без доп.* уйнай башлау, уйнап ебәрәу; **оркестр заиграл вальс** оркестр вальс уйнап ебәрәү 2. *чем* хәрәкәткә килтереу, тирбәлтәп куйыу; **ветер заиграл занавёской** ел пәрзәнә тирбәлтәп куйыу 3. *перен.* (*засверкать, засиять*) емеддәү, ем-ем итеу, ем-ем итеп уйнау; **солнце заиграло на поверхности озера** кояш күл өстөндә ем-ем итеп уйнаны 4. *перен.* (*забурлить*) ташыу; **кровь заиграла** кан ташып китте 5. *перен.* балкып (кызарып, алһуланьып, янып) китеу; **на щёках заиграл румянец** биттәре янып китте

ЗАИГРАТЬСЯ *сов.*; *разг.* уйын менән мауыгып китеу, уйынга биреләу; **дети заигрались** балалар уйынга биреләп китте

ЗАИГРЫВАНИЕ *с см.* **заигрывать**; **заигрывание с молодёжью** йәштаргә ярамһакланыу

ЗАЙГРЫВАТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*кокети-чать*) уйнау, шаярыу, кыланыу, кылансыкланыу; *беззастенчиво зайгрывать* оялып тормай кылансыкланыу **2.** *перен.* (*заискивать*) ярам-накланыу, якшатланыу, койрок болгау

ЗАЙГРЫВАТЬСЯ *несов. см. заиграться*

ЗАЙКА *м* и *ж* тотлокма, тотлогоп һөйләүсе

ЗАЙКАНИЕ *с* **1.** *см. заика́ться*; *постоянное заика́ние* гел тотлогоп һөйләү **2.** тотлогоу (*ауырыу*); *страдать заика́нием* тотлогоу менән яфаланыу, тотлогоп ауырыу

ЗАЙКАТЬСЯ *несов.* **1.** тотлогоу, тотлогоп һөйләү; *ребёнок стал заика́ться* бала тотлогоп башланы **2.** *см. заикну́ться* **2**

ЗАЙКНУТЬСЯ *сов.*; *разг.* **1.** (*запнуться на полуслове*) тотлогоп калыу, туктап тороу; *на этом слове он заикну́лся* ошо һүззә ул тотлогоп калды **2.** *о ком-чём; перен.* (*намекнуть*) әйтп (өндәшп) ебөрөү, телгә алыу; *он об этом ни разу не заикну́лся* ул был хакта бер зә телгә алманы

ЗАЙЛЕНИЕ *с* ләмләнеү, ләм ултырыу; *за-иление пруда́* быуанып ләмләнеү

ЗАЙЛИВАНИЕ *с см. заиление*

ЗАЙЛИВАТЬСЯ *несов. см. заилиться*

ЗАЙЛИТЬСЯ *сов.* ләмләнеү, ләм ултырыу

ЗАЙМКА *ж*; *ист.* биләмә, ер участкаһы; *поселиться на займке* биләмәлә төйәкләнеү

ЗАЙМООБРАЗНО *нареч.* бурыска, үтескә, көтәсәккә; *получить деньги займообразно* бу-рыска акса алыу

ЗАЙМСТВОВАНИЕ *с* **1.** *см. заимствовать*; *заимствование слов* һүззәр үзләштерәү **2.** алын-ган (үзләштерелгән) нәмә; *ара́бские заимствова-ния лингв.* гәрәп һүззәре, гәрәп теленән үзләштер-елгән һүззәр; *освоение заимствований* һүззәр үзләштерәү

ЗАЙМСТВОВАТЬ *сов., несом. что* алыу, үз-ләштерәү; *заимствовать сюжет* сюжет үзләш-терәү

ЗАЙМСТВОВАТЬСЯ *несов. страд. от заимствовать*

ЗАЙНДЕВЕЛЬЙ, -ая, -ое бәслә, саскаулы, кыраулы; *зайндевелые деревья* саскаулы ағастар

ЗАЙНДЕВЕТЬ *сов.* бәсләнеү, саскаулау, кы-раулану; *бкна зайндевели* тәзрәләр бәсләнгән

ЗАИНТЕРЕСОВАННО *нареч.* кызыкһынып, кызыкһыныу менән; *слу́шать заинтересованно* кызыкһынып тыңлау

ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬ *ж* кызыкһыныу-санлык; *проявлять заинтересованность* кызык-һыныусанлык күрһәтеү

ЗАИНТЕРЕСОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от заинтересовать* **2.** *прил.* кызыкһынған; *заин-тересованное лицо́* берәй нәмә менән кызык-һынған кеше; *заинтересованный вид* кызык-һынған тәс

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬ *сов. кого* кызыкһынды-рыу, кызыкһыныу уятыу; *его рассказ нас заин-тересова́л* уның хикайәһе (һөйләгәнә) беззә кызыкһындырзы; *заинтересова́ть оплатой* тәләү менән кызыкһындырыу

ЗАИНТЕРЕСОВАТЬСЯ *сов. кем-чем* и *без доп.* кызыкһынып китеү; *заинтересова́ться новым делом* яңы эш менән кызыкһынып китеү

ЗАИНТЕРЕСОВЫВАТЬ *несов. см. заинте-ресова́ть*

ЗАИНТЕРЕСОВЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см. за-интересова́ться* **2.** *страд. от заинтересовывать*

ЗАИНТРИГОВАТЬ *сов. кого* кызыктырыу, кызыктырып ебөрөү; *заинтригова́ть предло-жением* тәкдим менән кызыктырыу

ЗАИНТРИГОВЫВАТЬ *несов. см. заин-тригова́ть*

ЗАЙСКИВАНИЕ *с см. заискивать*

ЗАЙСКИВАТЬ *несов.* ялағайланыу, ярам-накланыу, якшатланыу, куштанланыу; *заиски-вать пе́ред нача́льником* түрә алдында ялағай-ланыу

ЗАЙСКИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от заискивать* **2.** *прил.* ялағай, ярамнак(лы), якшатлы; *заискивающая улыбка* ярамнак йыл-майыу

ЗАЙСКРИТЬСЯ и **ЗАЙСКРИТЬСЯ** *сов.* мызлау, йызлау, осконланыу, осконланып (янып) китеү; *его глаза́ заискрились* уның күззәре янып китте

ЗАЙМОВЫЙ, -ая, -ое заём ...ы; *займовые операции* заём операциялары

ЗАЙМОДЕРЖАТЕЛЬ *м* заём эйәһе, заёмы булған кеше

ЗАЙТИ *сов.* **1.** инеү, инеп сығыу; *зайти в ма-газин* магазинга инеү; *зайти к приятелю* дуҫка инеп сығыу; *пригласи́ть зайти* инергә сакырыу **2.** *за кем-чем* алырга (алып сығырга) инеү; *зай-ти за продуктами* азык-түлек алырга инеү **3.** (*уйти далеко, за пределы чего-л.*) инеп үтеү, төпкә (инеү) китеү; *зайти вглубь леса* урман төпкөләнә инеп китеү **4.** (*подойти со стороны*) әйләнеп (уратып) килеп (барып) сығыу; *зайти с друго́й стороны́* икенсе яктан уратып барып сығыу **5.** (*закатиться — о небесных светилах*) байыу, батыу; *солнце зашло* кояш байыны **6.** (*возникнуть*) сығыу, башланыу, кузгалыу; *спор зашёл о политике* сәйәсәт тураһында бәхәс кузгалды **7.** *перен.* (*перейти грань*) сиктән ашыу, тәрәнгә китеү ♦ *далекó зайти* тәрәнгә төшөү; *зайти в тупи́к* ауыр хәлгә төшөү

ЗАЙЧАТИНА *ж* куян ите

ЗАЙЧИК *м* **1.** *уменьш. от заяц* **2.** *разг. (све-товое пятно)* ялтырауык, сағылыш (*нур ша́ц-лаһе*); *зайчик игра́ет на стене́* стенаһа ялтыра-уык уйнай

ЗАЙЧИХА *ж* инә куян

ЗАЙЧОНОК *м* куян балаһы

ЗАКАБАЛЕНИЕ

ЗАКАБАЛЕНИЕ *с см.* **закабалить** — **закабалить**

ЗАКАБАЛИТЬ *сов. кого* коллодка төшөрөү, кол итеү, бойондорокло итеү, бойондорокло хэлгә төшөрөү; **закабалить себя** долгами бурыска батыу

ЗАКАБАЛИТЬСЯ *сов.* коллодка төшөү, кол булыу, бурыстан сыга (котола) алмау

ЗАКАБАЛЯТЬ *несов.* **закабалить**

ЗАКАБАЛЯТЬСЯ *несов.* **1. см.** **закабалиться** **2. страд. от** **закабалить**

ЗАКАВЫЧКА *ж; разг.* **1.** кәкерсәк (*язызуа*); **начертить** **закавычку** кәкерсәк һызыу (*һызмаклау*) **2.** тоткарлык, каршылык; **вышла** **неожиданная** **закавычка** көтөлмәгән тоткарлык килеп сыкты

ЗАКАДЫЧНЫЙ: **закадычный друг** *разг.* йән (*иң якын*) дуҫ, эшнә

ЗАКАЗ *м* заказ (**1.** *низер эшләргә биреү, тапшырыу, тапшырма* **2.** *казак буйынса эшләтелгән нәмә*); **отдать** **казак** заказ биреү ♦ **на заказ** алдан бирелгән (казак) буйынса; **по заказу** алдан кушыу (үтенес, һорау) буйынса

ЗАКАЗАТЬ *сов. что* заказ биреү, заказ яһау; **заказать костюм** костюмга заказ биреү

ЗАКАЗНИК *м* заказник, курсьулык (*табиғәттә һаклау максатында һунар итеү, агас кыркыу тыйылган урын*); **государственный заказник** дәүләт заказнигы

ЗАКАЗНОЙ I, -ая, -ое **1.** (*сделанный на заказ*) заказ менән (буйынса) эшләнгән **2.** **заказ-лык;** **заказное письмо** заказлы хат

ЗАКАЗНОЙ II, -ая, -ое *спец.* (махсус) һакка (*һакларға*) алынған, курсьылған, заказной; **заказной лес** курсьылған урман

ЗАКАЗЧИК *м* и **ЗАКАЗЧИЦА** *ж* заказсы, заказ биреүсе; **быть заказчиком** *чего-л.* заказсы булыу

ЗАКАЗЫВАТЬ *несов. см.* **заказать**

ЗАКАЛ *м* **1. см.** **закалить** — **закалять;** **закал стали** корос сыныктырыу **2. перен.** ныклык, сыныкканлык; **человек старого закала** боронго тәрбиә (сыныгы) алған кеше **3. (непроепечённый, сырой слой в хлебе)** икмәктең бешеп етмәгән аҫкы өлешө

ЗАКАЛЁННОСТЬ *ж* сыныккан булыу, ныгыныу; **закалённость в борьбе с трудностями** кыйынлыктар менән көрәштә ныгыныу

ЗАКАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** **закалить** **2. прил.** сыныккан, ныклы; **закалённый в борьбе** көрәштә сыныккан

ЗАКАЛИВАНИЕ *с см.* **закаливать;** **закаливание организма** организмды сыныктырыу

ЗАКАЛИВАТЬ *несов. см.* **закалить**

ЗАКАЛИВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **закалиться** **2. страд. от** **закаливать**

ЗАКАЛИТЬ *сов.* **1. что** сыныктырыу, һугарыу; **закалить сталь** коросто сыныктырыу **2. кого-что;** *перен.* сыныктырыу, ныгытыу; **закалить**

вбло ихтыярзы ныгытыу; **закалить ребёнка** баланы сыныктырыу

ЗАКАЛИТЬСЯ *сов.* **1.** сыныгыу; **сталь закалилась** корос сыныкты **2. перен.** сыныгыу, ныгыныу; **армия закалилась в боях** армия һугыштарза сыныкты

ЗАКАЛКА *ж* **1. см.** **закалить** — **закалять;** **закалка стали** коростоң сыныгыуы **2.** сыныкканлык, ныклык; **идейно-политическая закалка** идея-сәйәси яктан сыныкканлык

ЗАКАЛЫВАТЬ *несов. см.* **заколоть I**

ЗАКАЛЫВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **заколоться** **2. страд. от** **закалывать**

ЗАКАЛЯТЬ *несов. см.* **закалить**

ЗАКАЛЯТЬСЯ *несов.* **1. см.** **закалиться** **2. страд. от** **закалять**

ЗАКАМЕНЁЛЬИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** каткан, таш кеүек (каткан); **закаменёлая глина** таш кеүек каткан балсык **2. перен.** катып калған; **закаменёлые формы** катып калған формалар

ЗАКАМЕНЁТЬ *сов.;* *разг.* **1.** таш кеүек (катыу); **земля закаменела** ер таш кеүек каткан **2. перен.** шак катыу, хәрәкәтһез (катып) калыу; **закаменеть от страха** куркыузан катып калыу **3. перен.** каты күнелле (бәгерле) булыу

ЗАКАНЧИВАТЬ *несов. см.* **закончить**

ЗАКАНЧИВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **закончиться** **2. чем** (ни менәндер) тамамланыу; **песня заканчивается припевом** йыр кушымта менән тамамлана **3. страд. от** **заканчивать**

ЗАКАПАТЬ I *сов. что* **1. (запачкать)** тамызып бысратыу (бөтөрөү); **закапать клёбом** елем тамызып бөтөрөү **2. разг.** тамызыу; **закапать лекарство в нос** танауга дарыу тамызыу

ЗАКАПАТЬ II *сов. (начать капать)* тама (күзе төшә) башлау; **закапал** **дождь** ямгыр күзе төшә башланы

ЗАКАПРИЗНИЧАТЬ *сов.;* *разг.* тиҫкәреләнәп китеү, үзһүзләнеү, мыжкый (көйһөзләнә) башлау; **ребёнок закапризничал** бала көйһөзләнә башланы

ЗАКАПЫВАТЬ I *несов. см.* **закапать I**

ЗАКАПЫВАТЬ II *несов. см.* **закопать I**

ЗАКАПЫВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **закопаться** **2. страд. от** **закапывать I**

ЗАКАРКАТЬ *сов.* каркылдай башлау, каркылдап ебәрәү

ЗАКАРМЛИВАТЬ *несов. см.* **закормить**

ЗАКАРМЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **закормливать**

ЗАКАТ *м* **1.** байыу, байыш (*кояш һ.б. тураһында*); **закат солнца** кояш байыуы; **на закате** *кояш байығанда* **2. (окраска неба при заходе солнца)** шәфәк, киске шәфәк, шандак; **алый закат на горизонте** офоктагы ал шәфәк **3. перен.** гүмерзән һуңы; **жизнь близится к закату** гүмерзән һуңы якынлаша ♦ **на закате дней** гүмерзән һуңы көндәрәндә, үтә нык карлыккта

ЗАКАТАТЬ *сов. что* 1. *во что* төрөү, төрөп куйуу; **зака́татъ** в бума́гу кагызга төрөп куйуу 2. *разг.* кайтарып (төрөп) куйуу; **зака́татъ рукава́** еңде төрөп куйуу 3. тигезлэү, тигезлэп куйуу; **зака́татъ асфальт** асфальтты тигезлэп куйуу 4. *разг.* нык итеп (һауа инмәслек итеп) каплау, капкасын бороп ябыу (*банканы*)

ЗАКАТИТЬ *сов. что* 1. (тәгәрләтәп) индерәү, тәгәрләтәп ебәрәү; **зака́титъ мяч под стол** тупты өстәл астына тәгәрләтәп ебәрәү 2. *прост.* короп (башлап) ебәрәү, сыгаруу, куптарыу; **зака́титъ пир** зур мөжлес короп ебәрәү; **зака́титъ скандал** яһъял куптарыу ♦ **зака́титъ глаза́** күззе әйләндерәү, акайгыу

ЗАКАТИТЬСЯ *сов.* 1. тәгәрләп инеп (төшөп) китеү; **мяч зака́тился под диван** туп диван астына тәгәрләп инеп китте 2. байуу, батыу (*кояш һ.б. тураһында*); **солнце зака́тилось** кояш байыны 3. *прост.* (*уехать куда-л.*) ыскыныу, тайуу; **зака́титься в лес** урманга тайуу 4. *разг.* һыны катып көлөп (илап) ебәрәү, тауыш сыгаруу; **зака́титься сме́хом** һыны катып көлөп ебәрәү ♦ **глаза́ зака́тились** күззәре зур асылды (акайзы) (куркыузан, аптыраузан); **се́рдце зака́тилось** йөрәк кагыу (сыгыу, кабыныу)

ЗАКАТНЫЙ, -ая, -ое (кояш) байып барган (вакыттагы), шәфәк ...ы; **зака́тное солнце** байып барган кояш; **зака́тные часы́** кояш байыган вақыт; **зака́тные лучи́** шәфәк нурлары

ЗАКАТЫВАТЬ I *несов. см. зака́татъ*

ЗАКАТЫВАТЬ II *несов. см. зака́титъ*

ЗАКАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. зака́титься* 2. *страд. от зака́тывать II*

ЗАКАЧАТЬ I *сов.* 1. *кого; разг. (усытитъ)* тирбәтәп (бәүетәп) йоклатыу, тирбәтәү; **закача́ть ребёнка́** баланы бәүетәп йоклагыу 2. *кого и безл.; разг. (укачать)* бәүетәп (тирбәтәп) баш әйләндерәү; **закача́ть на качеля́х** бәүелсәктә бәүеләп баш әйләнәү 3. *что; спец.* өрзәрәп тултырыу

ЗАКАЧАТЬ II *сов. кого-что* тирбәлдәрә (һелкәгә, бәүелдәрә, сайкалдыра) башлау; **вётер закача́л дере́вья** ел агастарзы сайкалдыра башланы

ЗАКАЧАТЬСЯ I *сов.; разг.* бәүеләп (тирбәләп) арыу, хәлдән тайыу; **закача́ться на качеля́х** бәүелсәктә бәүеләп хәлдән тайыу

ЗАКАЧАТЬСЯ II *сов.* 1. бәүелә (тирбәлә, сайкала) башлау; **ма́йтник закача́лся** сәгәт теле тирбәлә башланы 2. *в форме 2 л. наст. вр. закача́ешься (закача́етесь); прост.* исең китер (*ножланьу белдергәндә*)

ЗАКАЧИВАТЬ *несов. см. закача́ть I*

ЗАКАЧКА *ж; спец. см. закача́ть I*; **зака́чка** вбздуха һауа өрзәрәп тултырыу

ЗАКАШЛИВАТЬСЯ *несов. см. зака́шляться*

ЗАКАШЛЯТЬ *сов.* йүткәрә (йүтәлләй) башлау, йүтәлләргә тононуу

ЗАКА́ШЛЯТЬСЯ *сов.* сәсәп йүткәрә башлау, быуылып йүткәрәү; **зака́шляться от ды́ма** төтөнгә сәсәп йүткәрә башлау

ЗАКВА́КАТЬ *сов.* бакылдай башлау, бакылдап ебәрәү; **лягу́шки заква́кали** тәлмәрийәндәр бакылдай башланы

ЗАКВА́СИТЬ *сов.* эсетәү, ойотоу; **заква́сить те́сто** камыр эсетәү; **заква́сить молоко́** һөт ойотоу

ЗАКВА́СИТЬСЯ *сов.* әсеү, әсеп сыгыу, ойоу; **те́сто заква́силось** камыр әсене

ЗАКВА́СКА *ж* 1. *см. заква́шивать 2. (вещество)* баш, әсеткә, ойомос, ойотко, сүпрә, кур; **заква́ска для те́ста** камыр сүпрәһе; **заква́ска для кумы́са** кымыз куры; **положи́ть заква́ску в молоко́** һөткә ойотко һалыу 3. *перен., разг. (о чертах характера, заложенных воспитанием, средой)* тартыу, окшау, һигез, төп; **отцёвская заква́ска в характере** холоктон атаһына окшауы

ЗАКВА́ШИВАНИЕ *с см. заква́шивать; заква́шивание те́ста* камыр әсетәү

ЗАКВА́ШИВАТЬ *несов. см. заква́сить*

ЗАКВА́ШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заква́ситься* 2. *страд. от заква́шивать*

ЗАКИВА́ТЬ *сов.* кагыу, һелкеү, сайкау, қага (һелкә) башлау; **закива́ть головой́** баш сайкау

ЗАКИДА́ТЬ *сов. кого-что, чем* 1. (*забросать*) күмәп (тултырып) ташлау, күмәү; **закида́ть яму́ землёй** сокорзо тупрак менән күмәп ташлау 2. *перен.* күмәп ташлау, язуырыу; **закида́ть докла́дчика вопро́сами** докладсыга һораузар язуырыу ♦ **закида́ть гря́зью** кара ягыу, бысрак ягыу, бысракка буяу; **ша́пками закида́ть** тиз гәнә енергә уйлау (*еңел уйлаусылар тураһында*)

ЗАКИДУ́ШКА *ж; рыб.* һыу төбө кармагы (*һаһыз ерәңең бер төрө*)

ЗАКИ́ДЫВАТЬ *несов. см. закида́ть*

ЗАКИ́ДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заки́нуться* 2. *страд. от заки́дывать*

ЗАКИ́НУТЬ *сов. что* 1. (*забросить*) ташлау, ыргытыу, сөйөү, һалыу; **заки́нуть мяч в се́тку** тупты сеткаға ыргытыу; **заки́нуть се́ти** ау һалыу 2. (*перекинуть, откинуть*) ташлау, һалыу; **заки́нуть но́гу на́ ногу** аякты аякка һалыу; **заки́нуть вло́сы наза́д** сәсте артка ташлау 3. *перен.* алыска (сит ергә) ташлау; **судьба́ заки́нула нас на се́вер** язьмыш беззе төһьякка ташланы ♦ **заки́нуть сло́во (слове́чко)** искә төшөрөү, телгә алыу (*кем тураһында*); **заки́нуть удо́чку** кемгәлер кармак һалыу, кылын тарткылау (*һораһыу, белешеү*)

ЗАКИ́НУТЬСЯ *сов.* 1. эләгәү, эләгеп гороу, барып кабыу; **верёвка не заки́нулась** бау эләкмәне 2. (*откинуться назад, в сторону*) артка (ситкә) ташлануу; **голова́ заки́нулась наза́д** баш артка ташланган 3. *спец. (о лошади)* баш бирмәү, ситкә ташлануу, буй бирмәү, тайпылыу, өркөү; **ко́нь заки́нулся** ат ситкә тайпылды

ЗАКИПА́ТЬ *несов. см. закипе́ть*

ЗАКИПЕТЬ

ЗАКИПЕТЬ *сов.* кайнау, кайнай башлау, кайнап сығыу; **водá закипéла** һыу кайнай башланы

ЗАКИСАТЬ *несов. см. заки́снуть*

ЗАКИСНУТЬ *сов.* 1. әсеу, ойоу; **тесто закисло** камыр әсене 2. *перен., разг. (стать вялым, унылым)* күнелһезләнеу, күнел төшөнкөлөгөнә бирелеу

ЗАКИСЬ *ж; хим.* закись, әсемә; **закись азота** азот әсемәһе

ЗАКЛАД *м; уст. см. залог* I 1 ♦ **биться об заклад** мал һалып (бүрек ташлап) бәхәсләшеу

ЗАКЛАДКА *ж* 1. *см. закладывать* — заложить 3, 4, 6, 8, 10; **закладка сйлосо** сйлос һалыу 2. (*в книге*) билдә, кыстыргыс; **картонная закладка** катырга билдә (китаптағы)

ЗАКЛАДНОЙ, -ая, -ое *уст.* 1. *разг.* заклад ...ы; **закладная квитанция** заклад квитанцияһы 2. *в знач. суц.* **закладная ж** заклад қағызы (*күсмәй торған милекте закладка һалғанда төзәлә торған рәсми акт*)

ЗАКЛАДЧИК *м; уст.* закладсы, закладка һалыусы

ЗАКЛАДЫВАНИЕ *с см. закладывать; закладывание рук за спину* кулды артқа куйыу

ЗАКЛАДЫВАТЬ *несов.* 1. *см. заложить* 2. *прост. (вытывать)* төшөрөү, һалыу

ЗАКЛЕВАТЬ *сов. кого* 1. сукып үлтерәү 2. *перен., разг. (измучить придирками)* бәйләнеп йонсотоу (ызалатыу)

ЗАКЛЕВЫВАТЬ *несов. см. заклевать*

ЗАКЛЕИВАНИЕ *с см. заклеивать; заклеивание конверта* конвертты йәбештерәү

ЗАКЛЕИВАТЬ *несов. см. заклеить*

ЗАКЛЕИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заклеиться* 2. *страд. от заклеивать*

ЗАКЛЕИТЬ *сов. что* 1. йәбештереп куйыу; **заклеить письмо** хат(ты) йәбештереп куйыу 2. *разг.* йәбештереп бөтөү (сығыу); **заклеить забор** объявленными коймага игландар йәбештереп сығыу

ЗАКЛЕИТЬСЯ *сов.* йәбешәү; **конверт заклеился** конверт йәбеште

ЗАКЛЕЙКА *ж* 1. *см. заклеить; заклейка* бокон тәзрәләргә йәбештерәү 2. (*материал*) йәбештергес, йәбештерә торған нәмә; **приготовить заклейки** йәбештергес әзәрләү

ЗАКЛЕЙМИТЬ *сов. кого-что* 1. (*поставить клеймо*) келәймәләү, келәймә һуғыу; **заклеить товар** тауарзы келәймәләү 2. *перен.* хурлык тамгаһы һуғыу (баһыу); **заклеить позором** хурлык тамгаһы баһыу

ЗАКЛЕПАТЬ *сов. что* сейнәү, сигәләү, сигәләп (сейнәп) ямау; **заклепать болт** болтты сейнәү; **заклепать котёл** қазан сигәләү

ЗАКЛЕПКА *ж* 1. *см. заклепать; заклепка* обода тугын сигәләү 2. (*металлический стержень*) сикә, сейнәүес; **медная заклепка** бақыр сикә

ЗАКЛЕПЫВАТЬ *несов. см. заклепать*

ЗАКЛИНАНИЕ *с* 1. *см. заклинать* 2. (*слова*) әпсен-тәпсән, сихыр (арбау) һүззәрә; **произносить заклинания** сихыр (арбау) һүззәрә әйтәү 3. ялбарып һорау, үтенәү

ЗАКЛИНАТЕЛЬ *м* арбаусы, сихырлаусы; **заклинатель змей** йылан арбаусы

ЗАКЛИНАТЬ *несов.* 1. *кого-что* арбау, сихырлау; **заклинать клад** табышты сихырлау 2. *кого и с неопр.* ялбарыу, инәләү, үтенеп (ялынып, ялбарып) һорау; **заклинаю вас — будьте рядом со мной** миңәң янымда булығызсы — һеззән үтенеп һорайым

ЗАКЛИНИВАТЬ *несов. см. заклинить*

ЗАКЛИНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заклиниться* 2. *страд. от заклинивать*

ЗАКЛИНИТЬ и **ЗАКЛИНИТЬ** *сов. что* 1. шыналау, шына қағыу; **заклинить топорище** балта һабына шына қағыу 2. кысыу, асылмаҫлык итеу, кишәлдереу; **заклинить затвор** затворзы кишәлдереу

ЗАКЛИНИТЬСЯ и **ЗАКЛИНИТЬСЯ** *сов.* кысылыу, асылмау, кишәләү, тығылыу; **барабан** заклинилә барабан тығылды

ЗАКЛОКАТАТЬ *сов.* бығырлау, бығырлай башлау

ЗАКЛУБИТЬСЯ *сов.* борқоу, борқоп қалыу (күтәреләү); **за машиной** **заклубилась пыль** машина артынан саң борқоп қалды

ЗАКЛЮЧАТЬ *несов.* 1. *см. заключить* 2. (*содержать*) әсенә алыу, булыу; **заключать в себе** үз әсенә алыу

ЗАКЛЮЧАТЬСЯ *несов.* 1. *в чём (находиться)* ғибәрәт, бар (булыу), тороу; **красота языка** **заключается в словах** телдең матурлығы һүззәрзән ғибәрәт 2. (*состоять в чём-л., сводиться к чему-л.*) (булып) тороу, бар (булыу), кайтып қалыу; **наша задача** **закключается в изучении языка** безең бурьыс булып телде өйрәнәү тора 3. *чем (заканчиваться)* тамамланыу, тамам булыу, бөтөү; **статья** **закключается выводами** мәкәлә һығымталар менән тамамлана 4. *страд. от заключать*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ *с* 1. *см. заключить* 1, 2, 5; **заклучение в тюрьму** төрмәгә ябыу; **заклучение в скобки** йәйә әсенә алыу 2. (*нахождение под стражей*) төрмәлә (тоғконда) булыу; **отбывать** **заклучение** төрмәлә булыу 3. (*вывод*) һезәмтә, һығымта, йомғак; **прийти к заключению** һезәмтәгә қилеу; **заклучение о болезни** ауырыу тураһында һығымта 4. һуңғы, азағы, һуңғы (азаккы) өләшө; **заклучение книги** китаптың азағы, азаккы өләшө ♦ **в заклучение** һезәмтәлә, азағында, һуңғы һүз итеп

ЗАКЛЮЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заключить* 2. *в знач. суц.* **заклученный м** и **заклученная ж** тоғкон, қулға алынған кеше; **освободить** **заклученных** тоғкондарзы иреккә сығарыу **ЗАКЛУЧИТЕЛЬНЫЙ**, -ая, -ое һуңғы, азак-

ЗАКОН

кы, йомгаклау .ы; **заключительное слово** йомгаклау һүзе; **заключительное заседание** һуңғы ултырыш

ЗАКЛЮЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ябыу, ябып куйыу, кулга алыу, ултыртыу; **заклЮчить под стражу** кулга алыу, ултыртып куйыу 2. *во что (поместить внутрь)* эсенә алыу; **заклЮчить в скобки** йәйә эсенә алыу 3. *чем* тамамлау, тамам итеу, бөтөрөу; **заклЮчить речь** привётствием телмәрзе тәбрикләүзәр менән тамамлау 4. *с союзом “что”* һөзөмтә (һығымта) яһау, һығымтаға килеу; **из егб слов я заклЮчил, что** мин уның һүзәрәнән ... тигән һөзөмтәгә килдем 5. *что (соглашение и т.п.)* төзөу; **заклЮчить договор** килешеу төзөу; **заклЮчить мир** солох төзөу

ЗАКЛЯСТЬ *сов. от заклинать*

ЗАКЛЯТИЕ *с; уст.* 1. *см. заклинание* 2. (*клят-ва, зарок*) тәүбә, ант; **давать заклятие** тәүбә итеу **ЗАКЛЯТЫЙ**, -ая, -ое 1. *прич. от заклясть* 2. *прил.* мәңгелек, гүмерлек (*дошман тураһында*); **заклятый враг** мәңгелек дошман

ЗАКОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* бығаулау, бығау һалыу; **заковать в кандалы** бығау һалыу; **заковать в цепи** бығаулау 2. *что; перен.* тундырыу, қатырыу; **мороз заковал реку в лёд** һыуык йылғаны тундырҙы 3. *кого; вет.* дағалағанда тояғын бозоу, яралау; **заковать лошадь** дағалағанда аттың тояғын бозоу

ЗАКОВКА *ж; вет.* дағалағанда аттың тояғын бозоу

ЗАКОВЫВАТЬ *несов. см. заковать*

ЗАКОВЫЛЯТЬ *сов.; разг.* һылтыклау, туйтанлау; **заковылять с палкой** таяк менән һылтыклап атлау

ЗАКОВЫРИСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* катмарлы, хикмәтле; **заковыристый вопрос** хикмәтле һорау

ЗАКОДИРОВАТЬ *сов. что* кодка әйләндереу, кодлау; **закодировать слова** цифрами һүзәрзе һандар менән кодлау

ЗАКОЛ *м см. заколоть* I

ЗАКОЛ *м; рыб.* канат, шаран (*мурза, битәл һалыу өсөн*); **ставит закол для морды** мурза һалыу өсөн канат куйыу

ЗАКОЛАЧИВАТЬ *несов. см. заколотить* I

ЗАКОЛАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от заколачивать*

ЗАКОЛДОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заколдовать* 2. *прил.* сихырлы; **заколдованное место** сихырлы урын ♦ **заколдованный круг**: 1) боронго ырым буйынса сихырлы урын (*дошман үтмәс өсөн*); 2) йырып сыға алмаслык катмарлы хал, буталсылык

ЗАКОЛДОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* сихырлау, арбау 2. *кого; перен. (очаровать)* арбап (сихырлап) башын әйләндереу, әсир итеу

ЗАКОЛДОВЫВАТЬ *несов. см. заколдовать*

ЗАКОЛЕБАТЬ *сов.* 1. *что* бәуелдереп ебәреу, тирбәлдере (сайкалдыра) башлау; **заколебать маятник** сәғәт маятнигың (телен) тирбәлдереп ебәреу 2. *кого; перен.* икеләндере башлау, икеләнәу тыузырыу

ЗАКОЛЕБАТЬСЯ *сов.* бәуелә (тирбәлә) башлау, тирбәлеп (сайкалып) китеу; **маятник заколебался** сәғәт теле тирбәлә башланы

ЗАКОЛКА *ж; разг.* кыстыргыс (*сәс, галстук, ең һ.б. өсөн*); **поправить заколку в волосах** сәстәге кыстыргысты рәтләу

ЗАКОЛОСИТЬСЯ *сов.* башаклануы, баш косоу; **рожь заколосилась** арыш баш кошто

ЗАКОЛОТИТЬ I *сов.; разг.* 1. *что* қағыу, қағып (казап) куйыу; **заколотить гвоздь в стену** стенаға қазау қағып куйыу 2. *что (забить)* казаклау, казаклап куйыу; **заколотить ящик** йәшникте казаклап куйыу 3. *кого (забить до смерти)* бик нык (үлтерә язғансы) тукмау

ЗАКОЛОТИТЬ II *сов.; разг.* дөбөрләтә (туқылдата) башлау; **заколотить в дверь** ишекте дөбөрләтә башлау

ЗАКОЛОТИТЬСЯ *сов.; разг.* дөпөлдәй (дөпдөп итә, йышу тибә) башлау; **сердце заколотилось** йөрәк дөпөлдәй башланы

ЗАКОЛОТЬ I *сов.* 1. *кого* сәнсеп үлтерәу, һуйыу, салыу; **заколоть штыком** штык менән сәнсеп үлтерәу; **заколоть свиной** суска һуйыу 2. *что (приколоть)* казап (сәнсеп) куйыу; **заколоть галстук** булāvкой галстукты тейрәүес менән казап куйыу

ЗАКОЛОТЬ II *сов. безл.* сәнсеп куйыу (ебәреу); **заколбю в бок** қабырға сәнсеп ебәрзе

ЗАКОЛОТЬСЯ *сов.* сәнселеу, сәнселеп үлеу; **заколоться** кинжалом хәййәр менән сәнселеп үлеу

ЗАКОЛЫХАТЬ *сов. что; разг.* тирбәтә (сайкалдыра, елберләтә) башлау

ЗАКОЛЫХАТЬСЯ *сов.* тирбәлә (сайкала, елберләй) башлау; **заколыхались** знамена байрактар елберләй башланы

ЗАКОЛЬЦЕВАТЬ *сов.* 1. *кого* балдаклау, балдак кейзереу (*кош, балык һ.б.*); **закольцевать несколько птиц** бер нисә кошто балдаклау 2. *что; спец.* түңәрәкләндереп (түңәрәк яһап) тоташтырыу; **закольцевать дороги** юлдарҙы түңәрәкләп тоташтырыу

ЗАКОЛЬЦОВЫВАТЬ *несов. см. закольцевать*

ЗАКОМПОСТИРОВАТЬ *сов. что* компостерлау, компостер менән билдә һуғыу; **закомпостировать билет** билетты компостерлау

ЗАКОН *м* 1. закон, канун; **основной закон** төп закон (канун); **кодекс законов о труде** хөзмәт һақындағы закондар (канундар) кодексы; **свод законов** закондар йыйынтығы; **закон об охране природы** тәбиғәтте һаклау тураһында(ғы)

ЗАКОННИК

закон (канун); **соблюдать законы** закондарзы тотоу (наклау); **статья закона** закондың статьяһы; **по закону** закон буйынса **2. закон, канун; законы диалектики** диалектика закондары; **законы общественного развития** йәмғиәт үсеше канундары; **закон всемирного тяготения физ.** бөтөн донъя тартылыш законы (ғаләмдең тартыу законы); **закон сохранения и превращения энергии физ.** энергияның һаклануы һәм үзгәрәү законы **3. (обычай)** канун, закон; **закон дружбы** дуҫлыҡ канундары; **законы приличия** эзәплелек канундары **4. кағиҙә; законы правописания** дәрәҫ яҙыу кағиҙәләре; **законы шахматной игры** шахмат уйыны кағиҙәләре ♦ **буква закона** закон кушқан, канундың формаль яғы; **закон не писан для кого, кому** тәртипкә, кағиҙәгә буйһонмай; **вне закона** закондан тыш, законға һыймаған

ЗАКОННИК *м; разг. 1. ирон.* закон (канун) эйәһе, законсы, закондарзы (канундарзы) белләһе **2. закон** кешегә

ЗАКОННО *нареч.* законлы рәүештә; **требовать законно** законлы рәүештә талап итеү

ЗАКОННОСТЬ *ж* законлылыҡ, канунлылыҡ; **законность постановления** қарарзың законлылығы; **законность требований** талаптарзың законлылығы; **укреплять законность** законлылыҡты нығытыу

ЗАКОННЫЙ, -ая, -ое **1. законлы, законға** (канунға) ярашлы; **законное право** законлы хоқуқ; **на законных основаниях** законлы нигеҙгә; **законный брак** законлы никаһ **2. (обоснованный)** урынлы, ғәзел; **законная гордость** урынлы (законлы) горурылыҡ; **законное требование** ғәзел (законлы) талап

ЗАКОНОВЕД *м* законсы, канунсы, закондар белгесе; **быть законоведом** законсы булыу

ЗАКОНОВЕДЕНИЕ *с* закон ғилеме, закондар (канундар) тураһындағы фән

ЗАКОНОДАТЕЛЬ *м 1.* закондар (канундар) сығарыусы, закон (канун) сығарыуға хоқуқлы кеше **2. чего, перен.;** билдәләүсе, сығарыусы, индереүсе; **законодатель мод** модалар индереүсе; **законодатель вкусов** зауыҡ- (ты) билдәләүсе

ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое закондар (канундар) сығарыу(сы), закондар сығарыуға хоқуқлы; **законодательная комиссия** закондар сығарыу(сы) комиссия(һы)

ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО *с 1. (составление и издание законов)* закон сығарыу, кануниәт; **вопросы законодательства** закон сығарыу (кануниәт) мәсьәләләре **2. закондар** йыйылмаһы; **законодательство о труде** хезмәт тураһында закондар йыйылмаһы; **внести изменения в действующее законодательство** ғәмәлдәге закондар йыйылмаһына үзгәрештәр индереү

ЗАКОНОМЕРНО *нареч.* законлы рәүештә

ЗАКОНОМЕРНОСТЬ *ж* законлытҡ; **закономерность явления** күренештең законлығы; **установить закономерность развития** үсеш законлыктарын билдәләу

ЗАКОНОМЕРНЫЙ, -ая, -ое закон (канун) буйынса, законға (канунға) ярашлы; **закономерное явление** законға ярашлы күренеш

ЗАКОНОПАТИТЬ *сов.* что һыҙлыҡлау, һыҙлыҡлап куйыу; **законопатить щели паклей** ярыктарзы сүбәк менән һыҙлыҡлап куйыу

ЗАКОНОПАЧИВАТЬ *несов. см. законопатить*

ЗАКОНОПОЛОЖЕНИЕ *с; юр.* закондар (*бер өлкәләге*); **согласно законоположению** закондарға ярашлы рәүештә (*йәшәп килгән закондар буйынса*)

ЗАКОНОПРОЕКТ *м* закон проекты

ЗАКОНСЕРВИРОВАТЬ *сов.* что **1.** консервалап куйыу; **законосервировать овощи** йәшелсәләргә консервалап куйыу **2. туктатап** тороу; **законосервировать строительство** төзөлөштә туктатап тороу

ЗАКОНСПЕКТИРОВАТЬ *сов.* что конспектлау, конспект төҙөү; **законоспектировать статьи** мәкәләне конспектлау

ЗАКОНСПИРИРОВАТЬ *сов.* кого-что конспирациялау, йәшерәү; **законоспирировать явочную квартиру** йыйылыша торған фатирзы конспирациялау

ЗАКОНТРАКТОВАТЬ *сов.* кого-что контрактациялау, контракт төҙөү; **законоктовать скот** мал контрактациялау

ЗАКОНТРАКТОВЫВАТЬ *несов. см. законтраковать*

ЗАКОНЧЕННОСТЬ *ж* тамамланғанлыҡ, тулылыҡ; **законченность мысли** фекерҙең тамамланғанлығы; **законченность поэтического образа** поэтик образдың тулылығы

ЗАКОНЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от закончить 2. прил.** тулы, тамамланған; **законченное образование** тулы белем **3. прил. (достигший совершенства)** камил, өлгөргән; **законченный художник** өлгөргән рәссам

ЗАКОНЧИТЬ *сов.* что бөтөрөү, тамамлау; **закончить работу** эште бөтөрөү; **закончить строительство** төзөлөштә тамамлау

ЗАКОНЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамлануы; **работа над проектом закончилась** проект өстөндә(ге) эш тамамланды

ЗАКОПАТЬ *сов.* кого-что күмөү, күмеп куйыу; **закопать сокровища в землю** хазинаны ергә күмөү; **закопать яму** сокорзо күмеп куйыу

ЗАКОПАТЬСЯ *сов.* күмеләү; **закопаться в песок** комға күмеләү; **закопаться в солону** һаламға күмеләү

ЗАКОПОШИТЬСЯ *сов; разг. 1.* мыжый башлау, кыжмырлау **2. перен.** мыштырлай башлау

ЗАКОПТЁЛЫЙ, -ая, -ое коромланган, ысланган, ыс (кором) каплаган; **закопнёлая печь** коромло мейес

ЗАКОПТЁТЬ *сов.*; *разг.* коромланыу, ысланыу, ыс (кором) каплау; **стёны ко́мнаты закоптели** бүлмәнең стеналары коромланган

ЗАКОПТИТЬ I *сов. что 1.* ыс (кором) менән каплатыу, ыслатыу, коромлатыу; **закоптить стеклб** быяланы коромлатыу; **закоптить ведрб** бизрәне коромлап бөтөү **2.** ыслап (каклап) алыу (*балык, ит һ.б.*); **закоптить рыбу** балык ыслап алыу

ЗАКОПТИТЬ II *сов. (начать коптить)* ыслай (төтөтә) башлау

ЗАКОПТИТЬСЯ *сов. 1.* ыс (кором) менән капланыу, ысланыу, коромланыу; **стёны закоптились** стеналар коромланды **2.** ысланыу, ыс һеңеү, какланыу (*ит, балык тураһында*); **рыба хорошб закоптилась** балык якшы ысланган

ЗАКОПЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от закоптить I*; **2.** *прил.* ыс менән капланган, коромланган; **закопчнёная печь** ыс менән капланган мейес

ЗАКОРЕНЁЛОСТЬ *ж* тамырланганлык, ныгынганлык, төпләнгәнлек; **закоренёлость привычек** гәзәттәрҙең ныгынганлығы

ЗАКОРЕНЁЛЫЙ, -ая, -ое **1.** тамырланган, ныгынган, төпләнгән; **закоренёлая болёзнь** ныгынган ауырыу **2.** (*неисправимый*) төзәлә (арына) алмашлык, төзәлмәс; **закоренёлый преступник** төзәлмәс енәйәтсе

ЗАКОРЕНЁТЬ *сов.* гәзәткә инеү, канга һеңеү, тамыр йәйеү; **привычки закоренёлы** гәзәттәр канга һеңгән; **закоренётъ в предрассудках** юк-барга ышаныузың гәзәткә инеп китеүе

ЗАКОРМИТЬ *сов. кого* артык (саманан тыш) ашатыу; **закормить ребёнка сла́достями** балаға артык тәм-том ашатыу

ЗАКОРЮЧКА *ж*; *разг. 1.* ыргак, кәкерсәк; **подписа́ться закорю́чкой** кәкерсәк менән кул куйыу **2.** (*уловка*) хәйлә; **закорючка вы́шла хәйлә**(he) килеп сыкты

ЗАКОСНЁЛОСТЬ *ж* катып калганлык, искергәнлек

ЗАКОСНЁЛЫЙ, -ая, -ое катып калган, искергән; **закосно́лые понятия** катып калган төшөмсәләр

ЗАКОСНЁТЬ *сов.* катып калыу; **закосноётъ в неве́жестве** назанлыкта катып калыу

ЗАКОСТЕНЁЛЫЙ, -ая, -ое каткан, һөйәккә әйләнгән; **закостенёлые пальцы** катып калган бармактар

ЗАКОСТЕНЁТЬ *сов. 1.* катыу, һөйәккә әйләнеү; **закостенётъ от холода** һыуыктан катып калыу **2.** *в чём*; *перен.* катып калыу, һөрһөү; **закостенётъ в своих взглядах** үзәндең караштарыңды үзгәртмәү

ЗАКОУ́ЛОК *м 1.* (*узкий, глухой переулок*) тар (караңгы) тыкрык; **заёхатъ в закоулок** караңгы тыкрыкка килеп инеү **2.** (*уголок в помещении*) мөйөш, кысык урын; **обыска́тъ все закоулки** бөтә караңгы мөйөштәрҙе эзләп сыгыу

ЗАКОЧЕНЁВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от закоченётъ 2.* *прил.* тунган, өшөп каткан; **закоченёвшие пальцы** өшөп каткан бармактар

ЗАКОЧЕНЁТЬ *сов.* өшөп катыу, туңыу; **закоченётъ от холода** һыуыктан өшөп катыу

ЗАКРА́ДЫВАТЬСЯ *несов. см. закра́стья*
ЗАКРА́СИТЬ *сов. что* буяп куйыу; **закра́сить пятна** тапты буяп куйыу

ЗАКРА́СИТЬСЯ *сов.* буялыу, буялып бөтөү

ЗАКРАСНЁТЬ *сов. 1.* (*выделиться красным цветом*) кызарынуу, кызарып күренә башлау (күренеү); **вдали за́краснела кры́ша до́ма** алыста өй кыйыгы кызарып күренә башланы **2. (*начать краснеть, стать красным*) кызара (бешә) башлау; **за́краснели яблоки** алмалар кызара башлаган; **горизонт за́краснел** офок кызара башланы**

ЗАКРАСНЁТЬСЯ *сов.*; *разг. 1.* *см. за́краснётъ 1*; **2. (*смутиться*) кызарыу, оялып кызарыу, оялыштан кызарып китеү; **де́вочка за́краснелась** кызыккай оялып кызарзы**

ЗАКРА́СТЬСЯ *сов.* тыуыу, уяныу, барлыкка килеү (*тойго, уй*); **за́краслось сомне́ние** шик тыузы

ЗАКРА́ШИВАТЬ *несов. см. за́красить*
ЗАКРА́ШИВАТЬСЯ *несов. 1.* *см. за́краснётъ 2.* *страд. от за́крашивать*

ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬ *м* закрепитель, ныгыткыс
ЗАКРЕПИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое беркетә (ныгыта) торған, беркетмә, ныгыткыс

ЗАКРЕПИ́ТЬ *сов. что 1.* беркетеү, бәйләп (ныгытып) куйыу; **за́крепить верёвкү** баузы бәйләп куйыу; **за́крепить до́ску гвозде́м** тактаны сөй менән ныгытып куйыу; **за́крепить лы́жи** саңгыны беркетеп куйыу **2.** *горн.* ныгытыу, ныгытма куйыу; **за́крепить брёвнами** прохбдкү үтә торған ерҙе бүрәнә менән ныгытыу **3.** *воен.* ныгытыу; **за́крепить позиции** позицияларҙы ныгытыу **4.** *перен.* ныгытыу, калдырыу; **за́крепить победу** еңеүҙе ныгытыу; **за́крепить в па́мяти** хәтерҙә калдырыу **5.** (*обеспечить право на что-л.*) беркетеү, биреп куйыу; **за́крепить участо́к земли́ за кем-л.** ер участкаһын беркетеү; **за́крепить маши́ну за шо́фером** машинаны шофёрға беркетеп куйыу **6.** *что; мед.* ныгытыу, катырыу; **за́крепить желе́док** эсте катырыу (*эс китеүҙе туктатыу*)

ЗАКРЕПИ́ТЬСЯ *сов. 1.* беркеү, ныгыныу; **деталь хорошб за́крепилась** деталь якшы ныгынды **2.** *воен.* ныгыныу; **за́крепиться на новых рубе́жах** яңы рубеждарҙа ныгыныу **3.** *перен.* ныгыу; **дру́жба за́крепилась** дуслык ныгыны

ЗАКРЕПКА

ЗАКРЕПКА ж 1. см. закрепить 1, 2; 2. ныгыткыс; **закрепка для лыж** саңгы ныгыткысы

ЗАКРЕПЛЕНИЕ с см. закрепить, крепиться; **крепление берега** ярзы ныгытыу; **крепление успехов** уңыштарзы ныгытыу; **крепление машин за звеньями** звеноларга машиналар беркетееу

ЗАКРЕПЛЯТЬ несов. см. закрепить

ЗАКРЕПЛЯТЬСЯ несов. 1. см. крепиться 2. *страд.* от **креплять**

ЗАКРЕПЛЯЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич.* от **креплять** 2. *прил.* ныгыта торган, ныгыткыс; **крепляющее средство** ныгыткыс сара

ЗАКРЕПОСТИТЬ сов. кого 1. крепостной итеу, крепостнойга эйлэндереу; **крепостить крестьян** крастиэндэрзе крепостной итеу 2. *перен.* буйһондорору, иркен сикләу

ЗАКРЕПОСТИТЬСЯ сов. 1. крепостнойга эйләнеу 2. *перен.* буйһоноу, иректе югалтыу

ЗАКРЕПОЩАТЬ несов. см. крепостить

ЗАКРЕПОЩАТЬСЯ несов. 1. см. крепоститься 2. *страд.* от **крепощать**

ЗАКРЕПОЩЕНИЕ с см. крепостить, крепоститься

ЗАКРИСТАЛЛИЗОВАТЬ сов. что кристаллаштырыу, кристалга әүерелдереу (эйлэндереу); **закристаллизовать раствор** иретмане кристаллаштырыу

ЗАКРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ сов. кристаллашыу, кристалга әүерелеу (эйләнеу); **раствор закристаллизовался** иретмә кристалга эйләнде

ЗАКРИЧАТЬ сов. кыскыра башлау, кыскырып ебәреу; **закричать от ббли** ауыртыузан кыскырып ебәреу

ЗАКРЮЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* см. **закрючный**

ЗАКРОИТЬ сов. что; *спец.* бесеу, кисеу; **закроить пальто** пальто бесеу

ЗАКРОЙ М; *спец.* см. **закроить**

ЗАКРОЙНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бесеу ...ы, кисеу ...ы; **закрючный цех** бесеу цехы; **закрючная машина** бесеу машинаһы

ЗАКРОЙЩИК м и **ЗАКРОЙЩИЦА** ж (кейем) бесеүсе; **рабатьа** **закрюйщиком** кейем бесеүсе булып эшләу

ЗАКРОМ м бура; **еһпать хлеб в закрома** игенде бурага һалыу

ЗАКРУГЛЕНИЕ с 1. см. **закруглить**, **закруглиться** 2. (*закругленная часть чего-л.*) бөгөм, боролма; **закругление дороги** юл боролмаһы

ЗАКРУГЛЕННОСТЬ ж 1. түңәрәклек, йомролок 2. *перен.* (о *стиле*) шымалык, йыйнаклығы

ЗАКРУГЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **закруглить** 2. *прил.* (*округлый*) түңәрәк, йомро; **закругленная вершина горы** таузың йомро түбәһе 3. *прил.*; *перен.* (о *стиле*) шыма, йыйнак; **закругленная речь** шыма телмәр

ЗАКРУГЛИТЬ сов. что 1. түңәрәкләу, түңәрәк итеу, тумалаклау; **закруглить угол** мөйөштө түңәрәкләу 2. *перен.* ыксымлау, йыйнак итеу; **закруглить фразу** фразаны ыксымлау

ЗАКРУГЛИТЬСЯ сов. 1. түңәрәкләнеу, тумалакланыу 2. *перен.*, *разг.* түңәрәкләу, тамамлау, йомгаклау, ослау; **докладчик** **закруглился** докладсы һүзен тамамланы

ЗАКРУГЛЯТЬ несов. см. **закруглить**

ЗАКРУГЛЯТЬСЯ несов. 1. см. **закруглиться** 2. *страд.* от **закруглять**

ЗАКРУЖИТЬ сов. кого 1. эйлэндереу, өйрөлтөп башын эйлэндереу; **закружить в танце** тансала өйрөлтөу 2. *перен.*, *разг.* (*увлечь, влюбить в себя*) башын эйлэндереу

ЗАКРУЖИТЬСЯ I сов. эйләнә (өйрөлә) башлау ♦ **голова** **закружилась** баш эйләнеу

ЗАКРУЖИТЬСЯ II сов. 1. баш эйләнгәнсе өйрөлөу (эйләнеу) 2. *перен.*, *разг.* қаңгырыу, онотолоу; **он совсем** **закружился в хлопотах** ул эһ-мәһәжәттәр менән бөгөндәй онотолдо

ЗАКРУТИТЬ I сов. что (*крутя, завинтить, завить что-л.*) бороп (урап) куйыу, урау, бороу; **закрутить проволоку** сымды урап куйыу; **закрутить усы** мыйык бороу 2. что (*туго стянуть*) шакарып (кайырып) бәйләу; **закрутить руки** кулды шакарып бәйләу 3. с кем; *прост.* гишыкка бирелеу ♦ **закрутить гайки** гайканы бороп куйыу

ЗАКРУТИТЬ II сов. что; *разг.* бора башлау, эйлэндереу, өйрөлтөу, эйләндереп (өйрөлтөп) ебәреу; **закрутить колесб** тәгәрмәсте өйрөлтөп ебәреу

ЗАКРУТИТЬСЯ I 1. сов. (*крутятся, свернуться*) уралыу; **верёвка** **закрутилась** бау уралды 2. *прост.* (*завинтиться*) бороп индерелеу; **винт** **закрутился** винт бороп индерелде

ЗАКРУТИТЬСЯ II сов.; *разг.* өйрөлә (эйләнә) башлау, өйрөлөп (эйләнөп) китеу; **наконечник колесб** **закружилось** тәгәрмәс эйләнә лә башланы

ЗАКРУТКА ж 1. см. **закрутить I**, **закрутиться I**; 2. борғос; **закрутка для болта** болт(ты) борғос 3. *прост.* тәмәке төрөмә 4. *спец.* (*способ заделки края ткани*) кайма

ЗАКРУЧИВАТЬ несов. см. **закрутить I**

ЗАКРУЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. **закрутиться I**; 2. *страд.* от **закручивать**

ЗАКРЫВАНИЕ с см. **закрывать**, **закрываться**

ЗАКРЫВАТЬ несов. см. **закрывать**

ЗАКРЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **закрывается** 2. *страд.* от **закрывать**

ЗАКРЫТИЕ с см. **закрывать**; **закрытие магазина** магазиндың ябылыуы; **закрытие театрального сезона** театр сезонның ябылыуы

ЗАКРЫТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **закрывать**

2. *прил.* (*крытый*) ябыулы, каплаулы, өстө ябык, өстән каплаулы; **закрытая машина** өстө ябык машина 3. *прил.* (*доступный не для всех*)

ЗАКУТЫВАТЬ

ябык; **закрытый конкурс** ябык конкурс; **закрытое собрание** ябык йыйылыш **4. прил.; мед.** күренеп тормаган, эстан булган; **закрытый перелом** эстан һынган (һөйәк) **5. прил.** (изеүе) ябык; **закрытое платье** ябык изеүле күлдәк ♦ **закрытое голосование** йәшерен тауыш биреү; **закрытое море** эске дингез (*океандар менән тоташмаган*); **в закрытом помещении** өй эсендә; **закрытое письмо**: 1) ябык хат (*конверт эсендәге*); 2) билдәле кешеләр өсөн хат; **при закрытых дверях** үз кешеләре (рәсми кешеләр) менән генә (*кәңәшмә, һөйләшеү һ.б.*); **с закрытыми глазами** уйлап-нитеп тормай, күзгә йомоп, тәүәккәлләп

ЗАКРЫТЬ *сов.* **1. что** ябыу, ябып куйыу; **закрыть окно** тазрәне ябыу **2. кого-что** каплау, ышыклау, томалау; **закрыть лицо рукой** битте кул менән каплау; **түчи закрыли небо** болоттар күк йөзөн томаланы **3. что** йомоу; **закрыть глаза** күзгә йомоу **4. что** бикләү, бикләп куйыу; **закрыть чемодан** сумазанды бикләп куйыу **5. что** ябыу, туктатыу; **закрыть журнал** журналды (сыгыузан) туктатыу; **закрыть собрание** йыйылышты ябыу **6. что** (*прекратить подачу*) ябыу, туктатыу; **закрыть воду** һызуы ябыу ♦ **закрыть глаза кому** күзән йомдороу (*йән биргән кеше янында булыу*); **закрыть глаза на что** күз йомоп карау, күрмәмеш булыу; **закрыть двери** дба *перед кем, для кого* берәйһен йортонда кабул итмәй башлау, аяғын баһтырмау; **закрыть рот кому** ауызын ябыу (каплау)

ЗАКРЫТЬСЯ *сов.* **1.** ябылыу, бикләнеү; **сейф закрылся** сейф бикләнде; **дверь закрылась** ишек ябылды **2.** капланыу, томаланыу; **небо закрылось облаками** күк йөзө болоттар менән капланды **3.** (*сомкнуться*) йомолоу; **глаза закрылись** күзгә йомолдо **4.** (*перестать существовать*) тукталыу, ябылыу, сыкмай башлау; **выставка закрылась** күргәзмә ябылды; **журнал закрылся** журнал сыгыузан тукталды **5.** (*о раке*) бөтәшеү, уңалыу, төзәлеү; **рана закрылась** яра уңалды

ЗАКУЛИСНЫЙ, -ая, -ое **1.** сәхнә артындагы (артында булган); **закулисное пространство** сәхнә артындагы аралык **2. перен.** йәшерен, аһтыртын; **закулисные дела** аһтыртын эштәр; **закулисные переговоры** йәшерен һөйләшеүзәр

ЗАКУПАТЬ *несов. см. закупить*

ЗАКУПАТЬСЯ *сов.; разг.* озак һыу инеү

ЗАКУПИТЬ *сов. что, чего* күлләп һатып алыу, алдан һатып алып куйыу (бөтөү); **закупить продукты** азык-түлектә күлләп һатып алып куйыу

ЗАКУПКА *ж см.* закупить — закупать; **закупка оружия** қоралды күлләп һатып алыу

ЗАКУПОРИВАТЬ *несов. см. закупорить*

ЗАКУПОРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. закупориться 2. страд. от закупоривать*

ЗАКУПОРИТЬ *сов. что 1.* тығынлау, тығын куйыу (тығыу); **закупорить бутылку** шешәне тығынлау **2. перен.** бикләп (ябып) куйыу, бикләү, ябыу; **закупорить проход** йөрөр ерге бикләү

ЗАКУПОРИТЬСЯ *сов. 1.* тығынланыу, тығылыу, томаланыу; **бутылка закупорилась** шешә тығылды; **кровеносные сосуды закупорились** кан тамырзаны тығылды **2. перен., разг.** бикләнеү; **закупориться в комнате** бүлмәгә бикләнеү

ЗАКУПОРКА *ж см.* закупорить, закупориться; **закупорка бутылки** шешәләргә тығынлау; **закупорка вен вена** (кара кан) тамырының тығылыуы

ЗАКУПОЧНЫЙ, -ая, -ое һатып алыу ...ы; **закупочная цена** һатып алыу хақы

ЗАКУПЩИК *м* и **ЗАКУПЩИЦА** *ж* һатып алыусы; **закупщик сырья** сеймал һатып алыусы

ЗАКУРИВАТЬ *несов. см. закурить*

ЗАКУРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. закуриться 2. страд. от закуривать*

ЗАКУРИТЬ *сов. 1. что и без доп.* (*начать курить*) токандырыу (*тәмәке*); **закурить трубку** төрөпкәне токандырыу **2. (стать курильщиком)** тарта башлау

ЗАКУРИТЬСЯ *сов. 1.* токаныу, кабыныу, яна башлау; **сигарета закурилась** сигарет токанды **2. (задымиться)** көйрәү, төгәп китеү; **баня закурилась** мунса төгәй башланы

ЗАКУСИТЬ *I сов.* тешләү; **закусить губы** ирен тешләү ♦ **закусить удила:** 1) (*о лошади*) баш бирмәү, алып қасыу; 2) (*выйти из повиновения*) қызып (тузып) китеү, тыйыла (белмәү) алмау, тезгәндән (бәйзән) ыстыкыну

ЗАКУСИТЬ *II сов. 1. чем и без доп.* (*поест немного, наскоро*) капкылап алыу, тамак ялгау; **пора закусить** капкылап алырга вакыт **2. что, чем** артынан кабып ебәреү; **закусить лекарство конфетой** дарыу артынан кәңфит кабып ебәреү

ЗАКУСКА *ж 1. см. закусить II; 2.* закуска, еңел ашамлык; **холодные закуски** һалкын закускалар

ЗАКУСОЧНАЯ *ж* закусочний, тәгәмхана

ЗАКУСЫВАТЬ *I несов. см. закусить I*

ЗАКУСЫВАТЬ *II несов. см. закусить II*

ЗАКУТАТЬ *сов. кого-что* төрөү, урау; **закутать в одеяло** одеялга урау

ЗАКУТАТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **закутаться в шубу** тунга төрөнөү; **закутаться шалью** шәл менән ураныу

ЗАКУТИТЬ *сов.* эскегә һабышып китеү, тип-терә башлау, юлдан азып китеү

ЗАКУТОК и **ЗАКУТОК** *м; разг., пренебр.* қараңғы мөйөш, қысық бүлмә

ЗАКУТЫВАТЬ *несов. см. закутать*

ЗАКУТЫВАТЬСЯ

ЗАКУТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. закутаться 2. страд. от закутывать*

ЗАЛ *м* зал; **актовый зал** актовый зал; **зрительный зал** тамаша залы; **читальный зал** укыу залы; **зал заседаний** ултырыштар залы; **зал ожидания** көтөү залы

ЗАЛА *ж; уст. см. зал*

ЗАЛАДИТЬ *сов.; разг. 1. что и без доп. кат-кат эйтөү, (бер үк нэмәне) кабатлау (туккыу, тылккыу); что ты заладил?* һин нимә бер үк нэмәне тукуйһың? **2. с неопр. (начать делать что-л. упорно)** ныклап керешөү, башлап алып китеү; **заладил** дождь ямгыр ныклап яуырға кереште

ЗАЛАДИТЬСЯ *сов.; разг. рәтләнөү, көйләнөү, рәтләнөп (көйләнөп) китеү; дёло заладилось* эш рәтләнөп китте

ЗАЛАМЫВАТЬ *несов. см. заломить I*

ЗАЛАМЫВАТЬСЯ *несов. страд. от заламывать*

ЗАЛАСКАТЬ *сов. кого; разг. (артык) иркәләп ташлау; заласкать ребёнка* баланы артык иркәләп ташлау

ЗАЛАТАТЬ *сов. что; прост. ямап куйыу, ямау һалыу; залатать брички* салбарға ямау һалыу

ЗАЛАЯТЬ *сов. өрә башлау, өрөргә тононуу; собака залаяла* эт өрә башланы

ЗАЛЕГАНИЕ *с 1. см. залегать 2. геол. яткылык, ятыш, ятыу; залегание горных пород тау токомдарының ятыуы; **залегание каменного угля** таш күмер ятышы*

ЗАЛЕГАТЬ *несов. см. залечь*

ЗАЛЕДЕНЕВАТЬ *несов. см. заледенеть*

ЗАЛЕДЕНЕВШИЙ, -ая, -ее **1. прич. от заледенеть 2. прил. бозланган, боз менән капланган; заледеневшие усы** бозланган мыйыктар

ЗАЛЕДЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое **1. бозланган, боз каплаган, бозло; заледенелое окно** боз каплаган тәзрә **2. (холодный)** һалкын, боз кеүек, туңып бөткән; **заледенелые руки** боз кеүек кулдар

ЗАЛЕДЕНЕТЬ *сов. 1. туңыу, бозлануу, боз менән каплануу; едә заледенела* ризык туңган; **окно заледенело** тәзрә туңган **2. (замёрзнуть)** туңып катыу; **пальцы заледенели** бармактар туңып катты

ЗАЛЕДЕНИТЬ *сов. что* тундырыу, катырыу

ЗАЛЕЖАЛЫЙ, -ая, -ое *разг. озак* яткан, ятып кабыккан, күтәргән; **залежалый товар** озак яткан тауар

ЗАЛЕЖАТЬСЯ *сов. 1. озак ятыу; товар залежался на складе* тауар складта озак яткан **2. (испортиться от долгого хранения)** ятып бозолоу, бурһыу, күтәреу; **мука залежалась** он күтәргән

ЗАЛЕЖИВАТЬСЯ *несов. см. залежаться*

ЗАЛЕЖНЫЙ, -ая, -ое калдау; **залежные земли** калдау ерзәр

ЗАЛЕЖЬ *ж 1. ятыш, яткылык; залежи каменного угля* таш күмер яткылыгы **2. мн. залежи** өйм; **залежи снега** кар өймдәре **3. калдау ер, һөрөлмәй яткан басыу; оставлять под залежь** калдау ер итеп калдырыу

ЗАЛЕЗАТЬ *несов. см. залезть*

ЗАЛЕЗТЬ *сов. 1. на что* менеп китеү; **залезть на крышу** кыйыкка менеп китеү **2. (проникнуть, забраться)** инеү; **залезть под стол** өстәл астына инеү; **залезть в кусты** кыуак араһына инеү **3. (проникнуть тайком)** төшөү; **воры залезли в дом** бурзәр өйгә төшкән; **залезть в карман** кеҫәгә төшөү ♦ **залезть в долги** (в долг) бурыска батыу; **залезть в душу кому:** 1) ышаныс дулау; 2) күнелгә инеү

ЗАЛЕНИТЬСЯ *сов.; разг. ялкаулануу; залениться идти на охоту* һунарға барырга ялкаулануу

ЗАЛЕПЕТАТЬ *сов. бытылдай (бытырлай) башлау*

ЗАЛЕПИТЬ *сов. что 1. һылап куйыу; залепить щель глиной* ярыкты балсык менән һылап куйыу **2. (заклеить)** йәбештереп куйыу; **залепить окно бумагой** тәзрәне кағыз менән йәбештереп куйыу **3. (облепить поверхность чего-л.)** һылашыу, йәбешөү; **снег залепил лицо** кар биткә һылашты **4. без доп.; прост. сәпәү, тондо-роу; залепить пощечину** яңакка сәпәү

ЗАЛЕПЛЯТЬ *несов. см. залепить*

ЗАЛЕСНЫЙ, -ая, -ое урман артында(ғы), араһында(ғы)

ЗАЛЕСЬЕ *с* урман арты

ЗАЛЕТАТЬ *несов. см. залететь*

ЗАЛЕТЕТЬ *сов. 1. осоп инеү, осоп килеп инеү; в окно залетела бабочка* тәзрәнән күбәләк осоп инде **2. (осоп)** барып сығыу, бейеккә осоу; **самолёт залетел за тучи** самолёт болоттарзан бейеккә осто **3. (осоп барышлай)** төшөп (туктап) китеү, һугылыу; **залететь за горючим** ягыулык алырга һугылыу

ЗАЛЕТНЫЙ, -ая, -ое **1. (осраклы)** осоп килгән (төшкән); **залетная птица** осоп төшкән кош **2. (перен., разг. (осраклы)** килеп сыткан, юл ыңғай килеп ингән; **залетный путешественник** осраклы килеп сыткан сәйәхәтсе **3. trad.-поэт.** кыйыу, сапсан, сая; **залетная тройка** сапсан тройка

ЗАЛЕЧИВАТЬ *несов. см. залечить*

ЗАЛЕЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. залечиться 2. страд. от залечивать*

ЗАЛЕЧИТЬ *сов. 1. что* дауалап төзәтеү, уңалдырыу; **залечить рану** яраны (йәрәхәтте) уңалдырыу **2. кого; разг. (измучить лечением)** дарыулап йөзәтеү, дауалап йонсопоп бөтөү

ЗАЛЕЧИТЬСЯ *сов. 1. дауаланып төзәлеү, уңалыу; рана залечилась* яра уңалды **2. разг. дауаланыу менән артык мауыгыу**

ЗАЛОЖИТЬ

ЗАЛЁЧЬ *сов.* 1. (*лечь надолго*) озацка (ныкклап) ятыгу; **залёчь спать** ныкклап йокларга ятыу 2. йашенеп (боҗоп) ятыгу; **залёчь за камнем** таш арғына боҗоп ятыу 3. урынлашыу, ятыгу; **гброд залёг в низине** кала уйһыулыкта урынлашкан 4. *геол.* ятыгу; **золото залегло неглубоко** алтын тәрәндә ятмаган 5. ятыу, һалыныу; **морщины залегли на егб лбу** уның маңлайына һырзар яткан 6. *перен.* (*глубоко запасть*) күңелгә инеп ултырыу (һенеу), йөрәккә үтеу; **ненависть к врагам залегла глубоко** дошманга нәфрәт күңелгә нык һенгән

ЗАЛІВ I *м; геогр.* култык; **залив моря** дингез култығы

ЗАЛІВ II *м; охот.* (ярыһу) сәңкелдәк тауыш; **собачий лай с заливом** этгәрзең ярыһп сәңкелдәк тауыш менән өрөү

ЗАЛИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **залить** 2. *прост.* шапыртыу, алдау; **хвәтит заливать** алдау егер, етге алдау

ЗАЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **залиться I**; 2. *страд. от* **заливать** 1

ЗАЛИВАТЬСЯ II *несов. см.* **залиться II**

ЗАЛИВИСТЫЙ, -ая, -ое ярыһу, сәңкелдәк; **заливистый лай** сәңкелдәк өрөү

ЗАЛИВКА *ж см.* **залить** 5–7

ЗАЛИВНОЕ *с* койка, тертелдәк; **заливное из судакә** һыланан эшләнгән тертелдәк

ЗАЛИВНОЙ, -ая, -ое 1. һыубаҗар, һыу баҗа торган; **заливной луг** һыубаҗар болон 2. койкалы, койка менән әзерләнгән; **заливная рыба** койка менән әзерләнгән балык

ЗАЛИВОЧНЫЙ, -ая, -ое коя торган; **заливочная форма** коя торган калып

ЗАЛИЗАТЬ *сов. что* 1. ялап алыу (бөтөрөү); **зализать рану** яраны ялап бөтөрөү 2. *разг. (пригластить)* ялап куйыу, ялагандай итеу; **зализать вблосы** сәсте ялагандай итеу 3. *перен.* ялтыратып куйыу

ЗАЛИЗЫВАТЬ *несов. см.* **зализать**

ЗАЛИПАТЬ *несов. см.* **залипнуть**

ЗАЛИПНУТЬ *сов.; разг.* йәбешеу

ЗАЛИТЬ *сов. что* 1. һыу баҗыу (сыгыу); **половдые залило лугә** ташкын болондарзы баҗы 2. (*облить*) түгеу, буяу; **залить стол чернилами** еҗтәлгә кара түгеу; **лицо залито кровью** бите канга буялган 3. *перен.* тултырыу, каплап (сорнап, биләп) алыу; **комната залита светом** бүлмәне яктылык сорнап алган; **краска залила егб лицо** йөзөн кызыллык каплап алды 4. (*затушить*) һыу һибөү, һыу һибеп һүндереу; **залить огонь водбй** утты һыу һибеп һүндереу 5. (*покрыть чем-л. жидким*) ябыу, һалыу, каплау; **залить тротуар асфальтом** тротуарзы асфальт менән ябыу; **залить лодку смолой** кәмәне ысмала менән каплау (буяу, ысмалалау) 6. (*влисть*) һалыу, койоу; **залить бензин в бак**

бакка бензин койоу 7. *прост. (заделать отверстие)* йәбештереу, ямау; **залить кастрюлю** кәстрүлдә ямау ♦ **залить горе (тоску)** эске менән кайғыны баҗыу; **залить за галстук см.** **заложить**

ЗАЛИТЬСЯ I *сов.* 1. (*затопиться*) һыу менән каплану, һыу аҗында калыу; **улица залилась водбй** урам һыу менән капланды 2. (*облиться*) өҗкә түгеу, түгеп бысратыу; **залиться сбусом** өҗкә соус түгеу 3. *перен.* кызыллык алыу (йүтереу, сыгыу), кызарыу; **егб лицо залилось румянцем** йөзөнә кызыллык йүгерзе, йөзө кызарзы 4. *перен.* сумыу, мансылыу, каплану; **долина залилась лучами солнца** үзән кояш нурызарына сумды

ЗАЛИТЬСЯ II *сов.* 1. (*начать издавать переливчатые звуки*) (*о соловье*) сутылдау, сутсут итеу (килеу); (*о звонке*) зыңгырлау; (*о собаке*) сәңкеу; **соловей заливется в саду** һандугас баксала сут-сут килә 2. (*начать громко смеяться, петь и др.*) кыскырып (яңгыратып) көлә (йырлай) башлау (ебөрөү); **залиться песней** яңгыратып йырлай башлау

ЗАЛИХВАТСКИЙ, -ая, -ое *разг.* дәртеле, бик елле; **залихватский парен** бик елле егер; **залихватская песня** дәртеле йыр

ЗАЛОГ I *м* 1. залог, закладка һалыу; **залог имущества** мөлкәттә закладка һалыу; **отдать в залог кого-что** залогка биреу 2. *перен.* билге, нигез; **залог дружбы** дуҗлык билгеһе; **чистота — залог здоровья** тазалык — һаулык нигезе

ЗАЛОГ II *м; грам.* йүнәлеш; **действительный залог** төп йүнәлеш; **взаимный залог** уртаклык йүнәлеше; **возвратный залог** кайтым йүнәлеше; **страдательный залог** төшөм йүнәлеше

ЗАЛОГОВЫЙ I, -ая, -ое залог ...ы, заклад ...ы; **залоговая квитанция** залог квитанцияһы

ЗАЛОГОВЫЙ II, -ая, -ое *грам.* йүнәлеш ...ы **ЗАЛОГОДАТЕЛЬ** *м* залогка һалыусы (биреүсе)

ЗАЛОГОДЕРЖАТЕЛЬ *м* залогка алыусы

ЗАЛОЖИТЬ *сов.* 1. *что* куйыу, һалыу; **заложить руки за спину** қудды артка куйыу; **заложить мину** мина куйыу 2. *что; разг. (засунуть)* һалыу, тыгып (һалып) куйыу, тыгыу; **заложить куда-то книгу и забыть** китапты кайзальр һалыу һәм онотоу 3. *что* һалыу; **заложить корма** азык һалыу; **заложить зерно на семена** орлотка иген һалыу 4. *что (отметить нужное место)* билдәләу, билдә һалыу; **заложить нужную страницу** кәрәкле бите билдәләу 5. *что (заполнить пустое пространство)* көпләү, бөтәштереу, каплау; **заложить окно кирпичом** тәзрәне кирбес менән көпләү 6. (*положить основание чему-л.*) нигез һалыу; **заложить дом** йортка нигез һалыу; **заложить памятник** һәйкәлтә нигез һалыу 7. *безл.; разг.* тоноу, кыҗыу; **грудь заложило** күкрәк кыҗа; **уши заложило** колак тондо 8. *кого-что (запрять)* егер;

ЗАЛОЖНИК

заложить лошадей аттарзы егеү **9.** *что (отдать в залог)* залогка халыу; **заложить** золотбе кольцо алтын балдакты залогка халыу **10.** *перен. (дать начало чему-л.)* нигез халыныу (халыу); **в человеке заложены большие возможности** кешеге зур мөмкинлектөр халынган ♦ **заложить основу (фундамент) чего нижеңдер** үшешенә нигез халыу; **заложить (залить) за галстук прост.** ныгк кына төшөрөү (аракты эсеү)

ЗАЛОЖНИК *м* и **ЗАЛОЖНИЦА** *ж* заложник, аманат

ЗАЛОМИТЬ I *сов. что 1. разг.* бөгөп һындырыу; **заломить ветку** ботакты бөгөп һындырыу **2. прост.** артык киммәт һорау, (хак) кайырыу; **заломить цену** хакты артык киммәт һорау ♦ **заломить руки** кулын артка шакарыу; **заломить шапку** бүректә кырын халып кейеү

ЗАЛОМИТЬ II *сов. безл.; разг.* һызлай башлау; **спину заломило** арка һызлай башлану

ЗАЛОСНИТЬ *сов. что* кайышландырыу, керләндереп (ялтыратып) бөтөү; **залоснить сиденье** ултырган урынды ялтыратып бөтөү

ЗАЛОСНИТЬСЯ *сов.* кайышланып (керләнеп, майланып) бөтөү; **рукава залоснились** ең(е) кайышланып бөткән

ЗАЛП *м* залп; **дать залп** залп биреү

ЗАЛПОМ *нареч. 1.* залп менән; **выстрелить залпом** залп менән атыу **2. перен., разг.** бер юлы, бер тындан, берзәм; **выпить залпом** бер тындан эсеп куйыу

ЗАЛУЧАТЬ *несов. см. залучить*

ЗАЛУЧИТЬ *сов. кого-что; разг.* сакырып (кызыктырып, ымһындырып) индереү, кызыктырып (алдаштырып, хәйләләп) алып инеү; **залучить в гости кого-л. кемделер** кунакка сакырып алып инеү (индереү)

ЗАЛЫСИНА *ж* пеләш, такыр баш

ЗАЛЮБОВАТЬСЯ *сов. кем-чем* һокланып карап тороу; **залюбоваться закатом** кояш байыуын һокланып карап тороу

ЗАЛЯПАТЬ *сов. что, чем; прост.* түгеп (сәсрәтеп) бысратыу, бысрак сәсрәтеү (тейзереү), буяу; **залипать костюм** костюмга бысрак сәсрәтеү

ЗАМАЗАТЬ *сов. 1. что* буяу, буяп куйыу; **замазать тушью** тушь менән буяу; **замазать надпись** язызуы буяп куйыу **2. что (заделать чем-л.)** һылау, йәбештереү; **замазать окна на зиму** кышкылыкка тәзрәләрге йәбештереү **3. кого-что (запачкать)** бысратыу, керләндереү; **замазать платье сажой** күлдәкте коромга буяу **4. что; перен., разг.** йәшереү, шымалау, йәшереп калдырыу; **замазать недостатки** етешһезлектәрге йәшереп калдырыу

ЗАМАЗАТЬСЯ *сов.; разг.* бысраныу, буялыу, бысранып (буялып) бөтөү

ЗАМАЗКА *ж 1. см. замазать 2; замазка* бкон тәзрәләрге һылау **2. (вещество)** замазка, һызлык; **оконная замазка** тәзрә замазкаһы

ЗАМАЗЫВАНИЕ *с см. замазать; замазывание* бкон тәзрәләрге йәбештереү (һызлыклау); **замазывание противоречий** каршылыктарзы (шымаргып) йәшереп калдырыу

ЗАМАЗЫВАТЬ *несов. см. замазать*

ЗАМАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. замазаться 2. страд. от замазывать*

ЗАМАЛЧИВАНИЕ *с см. замалчивать; замалчивание* ошйбок хаталарзы йәшереү

ЗАМАЛЧИВАТЬ *несов. см. замолчать II*

ЗАМАНИВАТЬ *несов. см. заманить*

ЗАМАНИТЬ *сов. кого-что* кызыктырып (әүрәтеп, ылыктырып) алып килеү, хәйлә менән алып инеү; **заманить в засаду** хәйлә менән боҗқонга индереү ♦ **калачом не заманишь** *см. калач*

ЗАМАНЧИВО *нареч.* кызыктырып, кызыктырып булып (итеп); **заманчиво блестять** кызыктырып булып ялтырау

ЗАМАНЧИВОСТЬ *ж* кызыктырыплык (кызыктырыплык) булыу; **заманчивость путешествия** сәйхәттә кызыктырыплык булыуы

ЗАМАНЧИВЫЙ, -ая, -ое кызыктырыплык, кызыктырыплык, кызыктыргыс; **заманчивые картыны будущего** киләсәктә кызыктыргыс күренештәре

ЗАМАРАТЬ *сов. 1. что; разг.* бысратыу, буяу; **замарать платье** күлдәкте бысратыу **2. перен., разг.** бысратыу, кара ягыу; **замарать невиного человека** гәйенһез кешегә кара ягыу

ЗАМАРАТЬСЯ *сов. 1.* бысраныу, буялыу; **брюки замарались** салбар бысранды **2. перен. (опозорить себя чем-л.)** үзенә (тап төшөрөү) кара ягыу

ЗАМАРАШКА *м* и *ж; разг.* әрпеш, шапшак; **назвать замарашкой** *кого-л. кемделер* әрпеш тип атау

ЗАМАРИВАТЬ *несов. см. заморить*

ЗАМАРИНОВАТЬ *сов. что 1.* маринадлау; **замариновать грибы** бәшмәк маринадлау **2. перен., прост.** туктатыу, тоткарлау; **замариновать строительство** төзөлештә тоткарлау

ЗАМАРИНОВАТЬСЯ *сов.* маринадлану; **бвоци замариновались** йәшелсәләр маринадланган

ЗАМАРИНОВЫВАТЬ *несов. см. замариновать*

ЗАМАРИНОВЫВАТЬСЯ *несов. см. замариноваться*

ЗАМАСКИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от замаскировать 2. прил.** битлекле, битлек кейгән **3. прил.; перен.** йәшерен, астыртын; **замаскированное намерение** йәшерен ниәт

ЗАМАСКИРОВАТЬ *сов. 1. кого-что* маскировкалау, каллап йәшереү; **замаскировать оружие** орудияларзы маскировкалау **2. что; перен.** йәшереү; **замаскировать свой намерения** үз ниәтендә йәшереү

ЗАМЕРЕТЬ

ЗАМАСКИРОВАТЬСЯ *сов.* 1. битлек (маскарад костюмы) кейеу 2. (сделаться незаметным) йәшеренеу, маскировка калану; **солдаты хоршб замаскировались** һалдаттар якшы маскировка каланды

ЗАМАСКИРОВАТЬ *несов. см. замаскировать*

ЗАМАСКИРОВАТЬСЯ *несов. 1. см. замаскироваться 2. страд. от замаскировать*

ЗАМАСЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от замаслить 2. прил.* майлы, майланган, майланып (майга) каткан; **замасленный халат** майга каткан халат

ЗАМАСЛИВАТЬ *несов. см. замаслить*

ЗАМАСЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. замаслить 2. страд. от замасливать*

ЗАМАСЛИТЬ *сов. что* майга буяу (кагыру), май тамызып таплау; **замаслить одёжду** кейемде майга буяу

ЗАМАСЛИТЬСЯ *сов. 1.* майга буялыу, майланып бөтөү; **рукава замаслились** еңдәр(е) майланып бөткән 2. (заблестеть от удовольствия, вожделения — о глазах) йылтырап (майланып) китеү, майланыу; **глаза егб замаслились** уның күззәре майланып китте

ЗАМАТОВАТЬ *сов. кого-что; шахм.* мат куйыу (*шахмат уйынында*); **заматовать короля** королгә мат куйыу

ЗАМАТЫВАНИЕ *с см.* заматывать; **заматывание шнура** баузы урау

ЗАМАТЫВАТЬ *несов. см. замотать I*

ЗАМАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. замотаться 2. страд. от заматывать*

ЗАМАХАТЬ *сов.* болгай (һелкә) башлау; (*о крыльях птиц*) елпей башлау; **замахать руками** кул болгай башлау

ЗАМАХИВАТЬСЯ *несов. см. замахнуться*

ЗАМАХНУТЬСЯ *сов. чем, на кого и без доп.* кизәнеу, һелтәнеу; **замахнуться палкой** таяк менән кизәнеу

ЗАМАЧИВАНИЕ *с см.* замачивать; **замачивание семян** орлоктарзы еүешләү; **замачивание белья** кер ебетеу

ЗАМАЧИВАТЬ *несов. см. замочить*

ЗАМАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. замочиться 2. страд. от замачивать*

ЗАМАШКА *ж; разг.* гәзәт, кылык; **аристократические замашки** аристократтар гәзәте

ЗАМАЯТЬ *сов. кого; прост.* йөзәтеп (интектереп) бөтөү, интектереу, йөзәтеу

ЗАМАЯТЬСЯ *сов.; прост.* йөзәп бөтөү, интегеу; **замаяться на жарё** эселә йөзәп бөтөү

ЗАМАЯЧИТЬ *сов.; разг.* күренеу, күренә башлау; **вдали замаячили огни** алыста уттар күренде

ЗАМЕДЛЕНИЕ *с 1. см.* замедлить, замедлиться; **замедление движения** хәрәкәттең әкр-

нәйеу 2. (*задержка*) тоткарлык; **причина замедления** тоткарлыктың сәбәбе

ЗАМЕДЛЕННОСТЬ *ж* акрынлык, һүлпәнлек; **замедленность реакции** реакцияның акрынлыгы

ЗАМЕДЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от замедлить 2. прил.* акрын (әкрән), яй; **замедленный ход поезда** поездың яй барыуы (акрын хәрәкәте) ♦ **мина замедленного действия** күпмелер вакыттан һуң шарглай торган мина

ЗАМЕДЛИТЬ *сов. 1. что* акрынайтыу, әкрәнәйтөү, яйлатыу; **замедлить шаг** азымды әкрәнәйтөү, яйрак атлай башлау 2. *с чем и с неопр.* (*задержать, запоздать*) тогоу, озаклатыу, кисектереу; **замедлить с ответом** уяпшы кисектереу; **не замедлить с выполнением плана** план үтәүзе кисектермәү (озаклатмау)

ЗАМЕДЛИТЬСЯ *сов.* әкрәнәйеу, акрынайыу, яйлау; **движение замедлилось** хәрәкәт әкрәнәйзе

ЗАМЕДЛЯТЬ *несов. см. замедлить*

ЗАМЕДЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. замедлиться 2. страд. от замедлять*

ЗАМЕЛЬКАТЬ *сов.* күренеп китеү (калыу), (күзгә) салыныу; **замелькать перед глазами** күз алдында күренеп калыу

ЗАМЕНА *ж 1. см.* заменить — заменять; **замена деталей** деталдәрзе алмаштырыу 2. алмаш, алмашсы; **найти себе замену** үзең алмаш табыу

ЗАМЕНИМЫЙ, -ая, -ое алмаштырырлык, алыштырырлык, алмаштыра алырлык; **заменяемая деталь** алмаштырырлык деталь

ЗАМЕНИТЕЛЬ *м* алыштырырлык (алмаштырырлык) нәмә; **заменитель кожи** күнде алмаштырырлык нәмә

ЗАМЕНИТЬ *сов. 1. что, чем* алмаштырыу, алыштырыу; **заменить металл пластмассой** металлды пластмасса менән алмаштырыу 2. *кого-что (занять место)* алмаштырыу, урынына калыу; **заменить ребёнку мать** баланың эсәһе урынына калыу

ЗАМЕНИТЬСЯ *сов.* алмашыныу, алышыныу; **шум заменился звуками музыки** шау-шыу музыка тауышы менән алмашынды

ЗАМЕНЯТЬ *несов. см. заменить*

ЗАМЕНЯТЬСЯ *несов. 1. см. замениться 2. страд. от заменять*

ЗАМЕР *м; спец. см.* замерить; **замер объёма** күләмде үлсәу

ЗАМЕРЕТЬ *сов. 1.* туктап (кагып) калыу, шып туктау, шак катыу; **замереть от ужаса** куркыузан катып калыу 2. *перен.* туктау, тыныу, тымыу, тымып (тынпып) калыу; **движение замерло** хәрәкәт туктаны; **звуки замерли** тауыштар тымды; **работа замерла** эш туктап калды 3. (*остаться невысказанным, произнесённым — о словах, звуках*) әйтелмәй (һөйләнмәй) калыу; **слова замерли на устах** һүзәр әйтелмәй калды

ЗАМЕРЗАНИЕ

ЗАМЕРЗАНИЕ *с см.* замерзать; замерзание воды һыузың туңуыу ♦ точка замерзания физ. туңуы ноқтаһе; на точке замерзания бер урында, үзгәрешһе

ЗАМЕРЗАТЬ *несов. см.* замерзнуть

ЗАМЁРЗНУТЬ *сов. 1.* (оледенеть) туңуы; река замёрзла йылга туңған 2. туңып үлеу, һыуыктан һаләк булду, өшөү; замёрзнуть на дороге юлда туңып үлеу; цветы замёрзли сәскәләр өшөгән 3. разг. нык өшөү, туңуы; у меня замёрзли руки кулдарым нык өшөнө

ЗАМЁРИВАТЬ *несов. см.* замёрить

ЗАМЁРИТЬ *сов.* үлсәү, үлсәп сығыу; замёрить длину озонлокто үлсәү

ЗАМЁРНЫЙ, -ая, -ое үлсәү ...ы; замёрная установка үлсәү корамалы

ЗАМЕРТВО *нареч.* иштән язып, һушһыз булып; упасть замертво һушһыз булып йығылыу

ЗАМЁРЩИК *м* үлсәүсе

ЗАМЕРЯТЬ *несов. см.* замёрить

ЗАМЁС *м; спец. 1. см.* замесить; замес теста камыр басыу 2. (полученная при замешивании масса) бәсма, болғанган нәмә, измә, болгама; мукй осталось только на один замес он бер измәлек калды

ЗАМЕСИТЬ *сов. что* басыу, изеу, басып (изеп) куйыу; замесить тесто камыр басыу

ЗАМЕСИТЬСЯ *сов.* изелеу, басылыу; грязь замесилась баткак изелде

ЗАМЕСТИ *сов. 1. что* һеперәу, һепереп өйөү; замести сор в угол сүп-сарзы мөйөшкә һепереп өйөү 2. кого-что и без доп. күмәу, қаплау, басыу, күмеп (басып) китеу; дорбгу замелб снөгөм безл. юлды кар басып киткән 3. перен., прост. кулга алыу, эләктерәу ♦ замести след(ы) эзен юйду (югалтыу)

ЗАМЕСТИТЕЛЬ *м* урынбаһар; заместитель директора директор урынбаһары

ЗАМЕСТИТЕЛЬСТВО *с* вақытлыса эшләу (кеше урынында), урынбаһар булду

ЗАМЕСТИТЬ *сов. см.* замещать 2

ЗАМЕТАТЬ I *несов. см.* замести

ЗАМЕТАТЬ II *сов. что* типсеу, типсеп сығыу; замечать рукав ендәрзе типсеп сығыу

ЗАМЕТАТЬСЯ *сов.; разг.* ары-бире һугылыу, үрһәләненп йөрөү; замечаться в отчаянии ни эшләргә белмәй ары-бире һугылыу

ЗАМЁТИТЬ *сов. 1. кого-что* күрәу, күреп калыу (алыу), һизеу; заметить дымок вдали алыста төгөн күреп калыу; я за ним ничего плохого не заметил мин унда бер насарлык та һизмәнәм 2. кого-что (отметить, запомнить) иҫкә алып куйыу, хәтерзә калдырыу; заметить улицу урамды хәтерзә калдырыу 3. что (помечать) билдәләу, билдә куйыу; заметить страницу книги китаптың битен билдәләу 4. әйтеу, тиеу; “Хорошо”, — заметил он “Якшы”, — тине ул

ЗАМЁТКА *ж 1.* билдә, тамга; заметка на стене стенага яһалған билдә 2. кыска язма, язма(лар); заметки в блокноте блокноттагы кыска язма; путевые заметки юл язмалары 3. кыска мәкәлә; газетная заметка гәзиттәге кыска мәкәлә ♦ брать (взять) на заметку язып куйыу; хәтерзә (иҫтә) калдырыу

ЗАМЁТНО *1. нареч.* һизелерлек (беленерлек) дәрәжәлә, хәтһез; он заметно похудел ул хәтһез ябыккан 2. в знач. сказ., безл. һизелеп (беленеп) тороу, күренеп тороу; было заметно, что он волнуется унын тулкынлануы һизелеп тора ине

ЗАМЁТНЫЙ, -ая, -ое 1. һизелеп (беленеп, күренеп) торған, һизелерлек, беленерлек; заметный след от ранения күренеп торған яра эзе 2. (видный, известный) күренекле, билдәле; он человек заметный ул билдәле кеше

ЗАМЁТЫВАТЬ *несов. см.* замечать II

ЗАМЕЧАНИЕ *с 1.* иҫкәртмә, күрһәтмә; верное замечание дөрөҫ күрһәтмә 2. (выговор) шелтә, иҫкәртмә, киҫәтеу; сделать замечание иҫкәртмә, киҫәтеу яһау; критическое замечание тәнкитле иҫкәртмә

ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, бына тигән, һокланғыс, бик якшы, бик шәп; замечательный писатель бик шәп языусы; замечательный человек бына тигән кеше

ЗАМЕЧАТЬ *несов. см.* замечать

ЗАМЕЧАТЬСЯ *несов. 1.* һизеләу, һизелеп (күренеп) тороу, күренәу; замечаются признаки усталости арығанлык билдәләре һизелеп тора 2. страд. от замечать

ЗАМЕЧАТЬСЯ *сов.* хыялга биреләу (батыу, сумбу), онотолоп тороу

ЗАМЕШАТЕЛЬСТВО *с 1.* буталсыклык, буталыш, тәртипһезлек; внести замешательство буталыш индерәу 2. (смущение) қаушау, қаушап калыу, аптыраш; прийти в замешательство аптырашта калыу; проявить замешательство қаушап калыу

ЗАМЕШАТЬ *сов. кого-что, во что* катнаштырыу, бутау, тартыу, ылыктырыу (берәй эшкә, ендәйткә); замешать в политические дела сәйәси эштәргә катнаштырыу

ЗАМЕШАТЬСЯ *сов. 1. уст.* катнашыу, кысылыу; замешаться в неприятную историю хәуефле эшкә катнашыу 2. (затеряться) инеп югалыу, буталып китеу; замешаться в толпе халык араһына инеп югалыу

ЗАМЕШИВАТЬ I *несов. см.* замесить

ЗАМЕШИВАТЬ II *несов. см.* замешать

ЗАМЕШИВАТЬСЯ I *несов. 1. см.* замеситься 2. страд. от замешивать I

ЗАМЕШИВАТЬСЯ II *несов. 1. см.* замешаться 2. страд. от замешивать II

ЗАМЕШКАТЬСЯ *сов.; разг.* озақлау, яй кыланыу, мышгырлау; замешкаться с ответом яуап менән яй кыланыу

ЗАМОРЫШ

ЗАМЕЩАТЬ *несов.* 1. (*заменять собой*) урынын алыу, биләу, урынына куйыу, алмаштырыу; **замещать должность секретаря** секретарь урынын алыу 2. *кого (временно)* алмаштырып тороу, урынына калыу; **замещать директора** директор урынына калыу

ЗАМЕЩЕНИЕ *с см.* **замещать**; **замещение вакантной должности** вакант вазифаны биләу

ЗАМИГАТЬ *сов.* 1. күзәрзе бер асып бер йома башлау 2. (*замерцать*) йымылдау, емелдәу, йым-йым (ем-ем) итеу; **замигали звёзды** йондоззар ем-ем итә башланы

ЗАМИНИРОВАТЬ *сов.* *что* миналау, мина халыу, миналар куйып сыгыу; **заминировать мост** күпергә мина халыу

ЗАМИНКА *ж; разг.* 1. тоткарлык, камасау; **в деле вышла заминка** эштә тоткарлык килеп сыкты 2. бйк-мык итеу, тотлогоу; **говорить с заминкой** тотлогоп һөйләу

ЗАМИРАНИЕ *с см.* **замирать**; **замирание звуков** тауыштарзың тымыуы ♦ **с замиранием сердца** тын да алмай, бик нык тулкынланып, кото осоп

ЗАМИРАТЬ *несов. см.* **замереть**

ЗАМКНУТОСТЬ *ж* 1. йомоклок, аралашмау-санлык, асылып (һөйләшөп) бармау; **замкнутость характера** холоктоң йомоклого 2. сиклән-гәнлек; **замкнутость пространства** арауыктын сиклән-гәнлеге

ЗАМКНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от замкнуть* 2. *прил.* катнашмай (һөйләшөп бармай) торган, аралашмаусан, йомок; **замкнутый человек** йомок кеше 3. *прил.* (*замыкающийся*) тоташтырылган; **замкнутая кривая** тоташтырылган кыя һызык 4. *прил.* сиклән-гән, ябык; **замкнутое пространство** сиклән-гән арауык

ЗАМКНУТЬ *сов. что* 1. *прост.* бикләу, йозаклау; **замкнуть дверь** ишекте бикләу 2. тоташтырыу, яһау; **замкнуть круг** түңәрәк яһау; **замкнуть цепь** эл. сымды тоташтырыу (*ток сыганагына*)

ЗАМКНУТЬСЯ *сов.* 1. *прост.* бикләнеу; **замкнётся замкнётся** йозак бикләнде 2. (*соединиться*) тоташыу; **цепь замкнулась** эл. сым тоташты 3. *во что, в чём* (кеше менән) аралашмау, бикләнеу, йомокланыу, йомолоу; **замкнуться в семейном кругу** ғайлә эсендә генә йомолоп йөшәу

ЗАМОГИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*о голосе*) карлыккан, тонок, ер астынан кил-гән кеүек; **замогильный голос** тонок тауыш

ЗАМОК *м* замок, һарай; **средневековый замок** урта быуат һарайы ♦ **воздушные замки** буш хыял

ЗАМОК *м* 1. йозак, бик; **дверной замок** ишек йозағы; **внутренний замок** эске йозак; **запереть на замок** йозаклау (бикләу, йозак халыу) 2. *воен.* затвор, замок; **замок орудия** корал замогы 3. *тех.* замок (*агас корамалдарзың өлөш-*

тәрен ялау ысулы) ♦ **держат** под замком бикле тотоу; **за семью замками** еге кат бик астында

ЗАМОКНУТЬ *сов.; прост.* ебеу, бүртеу, шешенеу; **бельё замкнуло** кер ебене; **доски замкнули** такталар шешен-гән

ЗАМОЛВИТЬ: **замолвить слово** (*словечко*) (кеше өсөн) һүз әйтөп ебәреу (*үтенең, һоран*)

ЗАМОЛКАТЬ *несов. см.* **замолкнуть**

ЗАМОЛКНУТЬ *сов.* тукталыу, тымыу, тымып (тынып) калыу; **звук замолкли** тауыштар тымып калды; **ребёнок замолк** бала тымды

ЗАМОЛЧАТЬ I *сов.* 1. һөйләүзән (һүззән) туктау, тымыу, шымыу; **раскащик замолчал** һөйләүсә һүзәнән туктаны 2. *перен.* язмай башлау, (хат) языузан туктау 3. *перен.* атыузан туктау, атмай башлау; **пулемёт замолчал** пулемёт атыузан туктаны

ЗАМОЛЧАТЬ II *сов. что; разг.* белә тороп өндәшмәу (әйтмәу, йөшереу); **замолчат происходящие события** булып яткан вақиғалар тараһында белә тороп өндәшмәу

ЗАМОРАЖИВАНИЕ *с см.* **заморозить**; **замораживание рыбы** балык тундырыу; **замораживание зарплат** эш хакын арттырмау

ЗАМОРАЖИВАТЬ *несов. см.* **заморозить**

ЗАМОРАГАТЬ *сов.* күз кысқылау (йомголау), сылт-сылт йомоу

ЗАМОРДОВАТЬ *сов. кого-что; прост.* яфа сиктереу, интектереу, газаплау

ЗАМОРИТЬ *сов.; разг. кого-что* яфалау, интектереу; **заморить лошадь** атты интектереу (яфалау) ♦ **заморить червячка** тамак ялгау, капкылап алыу

ЗАМОРОЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заморозить* 2. *прил.* тун, тунған, тундырылган; **замороженное лицо** тунған бит

ЗАМОРОЗИТЬ *сов.* 1. *кого-что* тундырыу, катырыу; **заморозить мясо** итте тундырыу 2. *что; разг.* һыуытыу; **заморозить пиво** һыраны һыуытыу 3. *что; перен.* арттырмау, үзгәрешһез калдырыу, файзаланмай тогоу, туктатыу; **заморозить зарплату** эш хакын арттырмау; **заморозить фонды** фондтарзы файзаланмай тогоу

ЗАМОРОЗКИ *мн. (ед. заморозок м)* кырау; **весенние заморозки** язғы кыраузар; **осенние заморозки** көзгә кыраузар

ЗАМОРОСИТЬ *сов.* һибәләй (быскаклай) башлау; **дождь заморосил** ямғыр һибәләй (быскаклай) башланы

ЗАМОРОЧИТЬ *сов. кого-что; разг.* башты әйләндереу (каңгыртыу)

ЗАМОРСКИЙ, -ая, -ое *трад.-поэт., уст.* дингез арьяғы(ндағы); **заморские страны** дингез арьяғы илдәре

ЗАМОРЫШ *м; разг.* өтөк, сибек, бүлтерек (*үсмәй, катып калған мал-тыуар, кош-корт йәки кешегә карата*)

ЗАМОСТИТЬ

ЗАМОСТИТЬ *сов. что* таш түшсү (йэйеу); **замостить** үлицу урамга таш түшсү

ЗАМОТАТЬ I *сов. 1. что* урау, сырмау, урап куйуу; **замотать шёю платком** яулык менен муйынды урап куйуу **2. кого; перен., прост. (утомить, измучить)** арыгыу, халдан тайзырыу, арманһыз булгу (итеу); **замотать лошади** атты халдан тайзырыу

ЗАМОТАТЬ II *сов. чем (начать мотать)* болгай (һелкә, сайкай) башлау, һелкеу; **замотать хвостом** койрок болгай башлау; **замотать головой** баш һелкеу

ЗАМОТАТЬСЯ *сов. 1. чем; разг. сырмалуу, уралуу; замотаться шарфом* шарф менен уралуу **2. перен., прост. (утомиться, измучиться)** арыу, арманһыз булгу, интегеп бөтөу

ЗАМОЧИТЬ *сов. что 1.* еүешләу, сылатыу; **замочить ноги** аяк(ты) сылатыу **2. ебетеу, һыуга һалып (батырып) куйуу; замочить бельё** керзе ебетеу; **замочить коноплю** киндерзе (тарманы) һыуга һалыу

ЗАМОЧИТЬСЯ *сов. еүешләнеу, сыланыу; ноги замочились* аяк еүешләнде

ЗАМОЧНИЙ, -ая, -ое йозак, бик ...ы; **замочная скважина** йозак тишеге

ЗАМУЖ: выйти (выходить) замуж кейәүгә (тормошка, иргә) сыгыу; **выдать (отдать) замуж** кейәүгә биреу

ЗАМУЖЕМ *нареч.* кейәүзә, ирзә, тормошта; **быть замужем** кейәүзә булгу

ЗАМУЖЕСТВО *с* ирзә булгу, ир менән йәшәу; **счастливое замужество** ир менән бәхетле булгу (йәшәу), бәхетле никах

ЗАМУЖНИЙ, -ая, -ее ирле, иргә сыткан, ир менән торган; **замужняя женщина** ирле катын; **замужняя жизнь** ир менән йәшәу

ЗАМУРЛЫКАТЬ *сов. 1. (о кошке)* мырлау, мырылдай башлау **2. что; перен. (тихо запеть)** эстан генә йырлау (көйләу), мөңрәу

ЗАМУРОВАТЬ *сов. кого-что* томалап (көпләп) куйуу; **замуровать окно** тәзрәне көпләп куйуу

ЗАМУРОВАТЬ *несов. см. замуровать*

ЗАМУСОЛИВАТЬ *несов. см. замусоблить*

ЗАМУСОЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. замусоблиться 2. страд. от замусобливать*

ЗАМУСОЛИТЬ *сов. что; разг.* керләндереу, кайышландырыу, майга катырып бөтөрөу

ЗАМУСОЛИТЬСЯ *сов.; разг.* кайышланып бөтөу, майга катып бөтөу

ЗАМУСОРИТЬ *сов. что* сүпләндереу, сүпсар тултырыу

ЗАМУСОРИТЬСЯ *сов.* сүпләнәп бөтөу, сүпсар менән тулгу

ЗАМУТИТЬ *сов. что 1.* бурьяклау, болгандырыу, комаргыу; **замутить воду** һыгузы бурьяклау (комаргыу) **2. перен.** тынысһыз хәлгә килтереу, боларгыу

ЗАМУТИТЬСЯ *сов. 1.* бурьякланыу, болгансыкланыу, комаргыу; **река замутилась** йылга болгансыкланды **2. тынысһыз хәлгә килеу, боларгыу**

ЗАМУТНЕТЬ *сов.* бурьякланыу

ЗАМУХРЫШКА *м и ж; прост.* өтөк, хәстрүш (*хәлһез, йонсоу кешегә карата*)

ЗАМУЧИТЬ *сов. кого 1.* газалап (язалап) үлтереу; **его замучили в тюрьме** уны төрмәлә язалап үлтергәндәр **2. яфалау, йонсотоу, интектереу, ызалатып (йонсотоп, яфалап, интектереп) бөтөу; болёзнь замучила ребёнка** баланы ауырыу (сир) йонсотто

ЗАМУЧИТЬСЯ *сов.* яфаланып (йонсоп, йөзәп) бөтөу, тамам интегеу (йонсоу)

ЗАМША *ж* замша (*йомшак күң*); **туфли из замши** замша туфли

ЗАМШЕВЫЙ, -ая, -ое замша, замшанан эшләнгән; **замшевые перчатки** замша бирсәткә

ЗАМШЕЛЫЙ, -ая, -ое мүкләнгән, мүк басқан (каплаған); **замшелый пенё** мүк басқан төп(һә)

ЗАМЫВАТЬ *несов. см. замыть*

ЗАМЫЗАННЫЙ, -ая, -ое *прост. 1. прич. от замызгать 2. прич.* бысрак, керле, бысранган, керләнгән; **замызанный костюм** бысрак костюм

ЗАМЫЗГАТЬ *сов. что; прост.* бысратып (керләндереу) бөтөу, бысракка (кергә) катырыу; **замызгать брюки** салбарзы бысратып бөтөу

ЗАМЫЗГИВАТЬ *несов. см. замызгать*

ЗАМЫКАНИЕ *с см. замыкать* ♦ **короткое замыкание** эл. кыска замыкание

ЗАМЫКАТЬ *несов. 1. см. замкнуть 2. что (быть в конце)* иң артга барыу, артында (осонда, азагында) булгу; **замыкать отряд** отрядтын азагында барыу

ЗАМЫКАТЬСЯ *несов. 1. см. замкнуться 2. страд. от замыкать*

ЗАМЫКАЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от замыкать 2. в знач. суц. замыкающий** *м* артган барыусы (*сафка карата*)

ЗАМЫСЕЛ *м 1.* ниәт, теләк, уй; **осуществить замысел** ниәтте тормошка ашырыу **2. (идея)** төп фекер, төп идея; **замысел пьесы** пьесаның төп идеяһы

ЗАМЫСЛИТЬ *сов. что и с неопр.* уйлап куйуу, ниәтләу; **замыслить побег** касырга уйлап куйуу, касырга ниәтләу

ЗАМЫСЛОВАТОСТЬ *ж* хикмәтлелек, аңлауга кыйын (ауыр) булгу; **замысловатость ответа** яуаптын хикмәтлелеге

ЗАМЫСЛОВАТЫЙ, -ая, -ое хикмәтле, аңлауы кыйын (ауыр), әкәмәт, сәйер; **замысловатый вопрос** хикмәтле һорау; **замысловатая речь** аңлауы ауыр телмәр

ЗАМЫТЬ *сов. что* йыгуып бөтөрөу (китеу); **замыть пятно** тапты йыгуып бөтөрөу; **дождь замыл следы** ямгыр эзәрзә йыгуып киткән

ЗАМЫЧАТЬ *сов.* мөңрэй (бакыра) башлау, мөңрәп (бакырып) ебәреу

ЗАМЫШЛЯТЬ *несов. см. замыслить*

ЗАМЯТЬ *сов. что; разг. 1.* изеп ташлау; *замять окурок* тәмәке төпсөгөн изеп ташлау **2.** басырып калдырыу, йомоу, туктатыу; *замять дело* эште басырып калдырыу

ЗАМЯТЬСЯ *сов.;* *разг. 1.* каушап калыу, каушап туктап калыу; *он замялся у ворот* ул капка янында каушап туктап калды **2.** ни эйтергә белмәу, ык-мык итеу; *он замялся и замолчал* ул ык-мык итте лә өндәшмәй туктап калды

ЗАНАВЕС *м* шаршау, корма, корган, пәрзә; *поднять занавес* шаршаузы күтәрәу; *опустить занавес* шаршаузы төшөрәу ♦ *под занавес* берәй эш-хәлдәң азагында

ЗАНАВЕСИТЬ *сов. что* шаршау короу; *занавесить окно* тәзрәгә пәрзә короу

ЗАНАВЕСИТЬСЯ *сов.;* *разг.* шаршау (корма) менән қороп куйыу, қалпаныу

ЗАНАВЕСКА *ж* қорган, корма, пәрзә; *оконная занавеска* тәзрә қорғаны; *купить ткань для занавески* қормаға тауар һатып алыу

ЗАНАВЕШИВАТЬ *несов. см. занавесить*

ЗАНАВОЗИТЬ *сов. что 1. с.-х.* тиресләу, тиреҫ менән ашлау **2. прост.** кыйлау, сүпләу; *занавозить двор* ишек алдын кыйлау

ЗАНАШИВАТЬ *несов. см. заносить II*

ЗАНЕВЕСТИТЬСЯ *сов.;* *разг.* үҫеп етеу, буй етеу (*кыздарға карата*); *девушка заневестилась* кыздар үҫеп етте

ЗАНЕМЕТЬ *сов.;* *разг.* ойоу; *рука занемела* кул ойоно

ЗАНЕМОЧЬ *сов.;* *уст.* ауырып китеу, сырхал тороу

ЗАНЕРВНИЧАТЬ *сов.;* *разг.* кызып (асыуланьп, борсоллоп) китеу, тузгына башлау

ЗАНЕСЕНИЕ *с см. занести 1–3; занесение в список* исемлеккә индерәу

ЗАНЕСТИ *сов. 1. что* индереп бирәу (сыгыу, куйыу); *занести книгу* китапты индереп бирәу; *занести вещи в комнату* эйберзәрзә бүлмәгә индереп куйыу **2. кого-что** (язмаға) индерәу, язып куйыу, теркәу; *занести в протокол* протоколға теркәу; *занести в список* исемлеккә язып куйыу **3. что** күтәрәу, һоноу; *занести руку для удара* һугырга кул күтәрәу **4. кого-что** безл. баҫыу, баҫып (каллап) китеу; *снегом занесло дорогу* юлды кар баҫкан **5. безл.** ситкә сығарыу, алып китеу, барып төшөу; *машину занесло в канаву* машина канауға барып төштә **6. что** күсереп куйыу, шылдырыу; *занести конец бревна* бүрәнәнәң башын күсереп куйыу **7. кого-что** (алып) барып индерәу (инеу); *егб занесло в толпу* ул төркөм эсенә барып инде

ЗАНЕСТИСЬ I *сов.;* *разг.* эреләнәп (маһайып) китеу

ЗАНЕСТИСЬ II *сов.* йомортка һала башлау

ЗАНИЖАТЬ *несов. см. занизить*

ЗАНИЖЕНИЕ *с см. занизить; занижение норм* нормалар кәметәу

ЗАНИЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от занизить 2. прил.** кәм, түбән; *заниженные требования* түбән талаптар

ЗАНИЗИТЬ *сов. что* түбәнәйтеу, кәметәу; *занизить нормы* нормаларзы кәметәу; *занизить оценки* билдәләрзә түбәнәйтеу

ЗАНИМАТЕЛЬНОСТЬ *ж* кызыклык, мәрәкәлек; *занятельность игры* уйындың кызыклығы

ЗАНИМАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кызыклы, мауыктыргыс; *занятельная грамматика* кызыклы грамматика; *занятельный рассказ* кызыклы хикәйә

ЗАНИМАТЬ I *несов. см. занять I*

ЗАНИМАТЬ II *несов. см. занять II*

ЗАНИМАТЬСЯ I *несов. см. заниматься I*

ЗАНИМАТЬСЯ II *несов. 1. чем* шөгәлләнәу, булышыу, әзерләнәу; *заниматься своим делом* үз эшен менән булышыу; *заниматься в библиотеке* китапханала әзерләнәу (укып ултырыу); *заниматься хозяйством* хужалык менән шөгәлләнәу **2. с кем-чем** укытыу, дәрәс үткәрәу; *заниматься с учениками* укыусылар менән дәрәс үткәрәу

ЗАНОВО *нареч.* яңынан, қабаттан, қайтанан, өр-яңынан; *сделать работу заново* эште яңынан эшләу; *заново создать отрасль промышленности* сәнәгәттең берәй тармагын өр-яңынан булдырыу

ЗАНОЗА **1.** *ж* шырау, сүп; *вытащить занозу из пальца* бармактан шыраузы алыу **2. м и ж; прост.** (*о придирчивом, язвительном человеке*) бәйләнсек, һағызак

ЗАНОЗИСТЫЙ, -ая, -ое *разг. 1.* шыраулы, кыгыршы; *занозистая доска* шыраулы такта **2. перен.** бәйләнсек; *занозистый человек* бәйләнсек кеше

ЗАНОЗИТЬ *сов. что* шырау қазалтыу (инеу); *занозить палец* бармакта шырау индерәу

ЗАНОС *м* (*снежный*) көрт, һырын, һырынты; (*песчаный*) өйөм, ком баҫыу

ЗАНОСИТЬ I *несов. см. занести*

ЗАНОСИТЬ II *сов. что* (кейеп) туззырыу, таушалдырыу, тетеу; *заносить пальто* пальтоны туззырыу

ЗАНОСИТЬСЯ I *несов. 1. см. занестись I; 2. страд. от заносить I*

ЗАНОСИТЬСЯ II *сов.* тузыу, таушалыу, тетеу; *носить заносилась* ойокбаштар туззы

ЗАНОСНЫЙ, -ая, -ое ситтән қилтерелгән; *заносные камни* ситтән қилтерелгән таштар

ЗАНОСЧИВО *нареч.* әре, тәкәббер, һауалы; *вести себя заносчиво* үзәнде әре тотоу

ЗАНОСЧИВОСТЬ

ЗАНОСЧИВОСТЬ ж эредек, тәкәбберлек, һауалылык, маһайыусанлык; **отличаться заносчивостью** тәкәбберлек менән айырылып тороу

ЗАНОСЧИВЫЙ, -ая, -ое эре, тәкәббер, һауалы, маһайыусан; **заносчивый вид** тәкәббер киңфәт; **заносчивый ответ** һауалы яуап

ЗАНОЧЕВАТЬ сов. кунуу, кунып калыу, йоклап сығыу; **заночевать в поле** яланда кунуу

ЗАНОЧЕВЫВАТЬ несов. см. заночевать

ЗАНОШЕННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от заносить II; 2. прил. тузған, иске; **заношенная рубашка** тузған күлдәк

ЗАНУДА м и ж; *прост., презр., бран.* эс бошорғос (йән көйзөргөс) кеше, йән көйгө

ЗАНУДНЫЙ и **ЗАНУДЛИВЫЙ**, -ая, -ое *прост.* ялқыткыс, мыжык, бәйләнсек

ЗАНУЗДАТЬ сов. кого ауызылыклау; **зануздать лошадь** атты ауызылыклау

ЗАНУЗДЫВАТЬ несов. см. зануздать

ЗАНУМЕРОВАТЬ сов. что номерлап сығыу, номер һугыу

ЗАНУМЕРОВАТЬ несов. см. занумеровать

ЗАНУБИТЬ сов. 1. һызлай (эрней) башлау; **больная нога зануbila** ауыртқан аяк һызлай башланы 2. (*захныкатъ*) шыңшы (һукрана) башлау

ЗАНЯТИЕ с 1. см. занять II 1–3, 6; **занятие города** каланы алыу 2. эш, һөнәр; **род занятий** эш төрө; **выбирать себе занятие** үзәңә һөнәр һайлау 3. *мн.* занятия укыу(зар), дәрес(тәр); **в школах** начались занятия мәктәптәрҙә укыу башланды

ЗАНЯТНОСТЬ ж; *разг.* кызыклык; **занятность рассказчика** хикәйәһең кызыклығы

ЗАНЯТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* кызык(лы), мауыктырғыс, күнелле; **занятное зрелище** кызык тамаша

ЗАНЯТОЙ, -ая, -ое эше күп (булған), эштән бушамаған, эшкә мәшгүл; **занятой человек** эштән бушамаған кеше

ЗАНЯТОСТЬ ж эш күплек, эштән бушамау, мәшгүллек; **ссылаться на занятость** эш күплеккә һылтануу

ЗАНЯТЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от занять II; 2. прил. только кратк. ф. (*несвободный*) бушамаған, буш булмаған, буш түгел; **я сегодня занят** мин бөгөн буш түгел

ЗАНЯТЬ I сов. что бурыйска (үтескә) алыу, алып тороу; **занять денег** акса алып тороу

ЗАНЯТЬ II сов. 1. что алыу, биләу, алып тороу, тултырыу; **книги заняли всю полку** китаптар тотош кәштәне тултырды 2. алыу, биләу, урынлашыу; **занять место** урын алыу; **занять первое место** в соревновании ярышта беренсе урын алыу 3. что (*какую-л. должность*) булып эшләу; **занять место секретаря** секретарь булып эшләу 4. (*продлиться*) вакыт(ты) алыу, барыу, дауам итеу; **сборы**

заняли один час йыйыныу бер сәгәт вакытты алды 5. *кого-что* кызыкһындырыу, мауыктырыу; **её заняла мысль о поездке в Москву** уны Мәскәүгә барыу уйы кызыкһындырды; **занять разговорами** хәбәр менән мауыктырыу 6. *что* алыу, яулап алыу; **занять деревню** ауылды алыу; **занять неприятельский город** дошман қалаһын алыу

ЗАНЯТЬСЯ I сов. 1. *чем* шөгөлләнә (эшләй) башлау, тоғоноу; **заняться работой** эшкә тоғоноу; **заняться спортом** спорт менән шөгөлләнә башлау; **заняться литературой** әзәбиәт менән шөгөлләнә башлау 2. *с кем-чем; разг.* булышып (ярҙам) итеу, шөгөлләнәу; **заняться с отстающими учениками** артта қалған укыусылар менән шөгөлләнәу 3. *кем-чем* игтибар итеу, кызыкһынны; **заняться своим здоровьем** һаулығыңа игтибар итеу; **заняться газетой** гәзит менән кызыкһынны

ЗАНЯТЬСЯ II сов. 1. токаныу, кабыныу, янып китеу; **дом занялся** өй янып ките 2. таң ата башлау (һызылыу); **заря занялась** таң ата башланы

ЗАБЛАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. болоттар өстөндәге, болоттарзан юғары (бейек); **заблачные вершины** болоттарзан юғары тау түбәләре 2. *перен.* хыяльый, буш; **заблачные мечты** буш хыялдар

ЗАОДНО нареч. 1. (*вместе*) бергәләп, бер булып, берләшеп; **действовать заодно с кем-л.** *берәйһе менән* бергәләп эш итеу 2. *разг. (попутно, кстати)* бер ыңғайҙа, бер рәттән, бер юлы; **купите заодно и книгу** бер ыңғайҙа китап та һатып алығыз

ЗАОЗЁРНЫЙ, -ая, -ое күл аръяғындағы; **озёрное село** күл аръяғындағы ауыл

ЗАОКЕА́НСКИЙ, -ая, -ое океан аръяғындағы; **заокеанские страны** океан аръяғындағы илдәр

ЗАОРА́ТЬ сов.; *разг.* акырып ебәреу, кыскыра башлау

ЗАОСТРЁ́ННОСТЬ ж кискенлек, үткерлек; **политическая заострённость выступления** сығыштың сәйәси кискенлеге

ЗАОСТРЁ́ННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от заострить 2. прил. осло, ослийып торған; **заострённые вершины** осло түбәләр; **заострённый сук** осло ботак

ЗАОСТРИ́ТЬ сов. что 1. ослау, үткерләу; **заострить карандаш** кәләмде ослау 2. *перен.* кискенләштерәу, көсәйтеу; **заострить вопрос** мәсьәләне кискенләштерәу; **заострить внимание на чём-л.** *нимәгәләр* игтибарды көсәйтеу

ЗАОСТРИ́ТЬСЯ сов. 1. ослийыу, ослийып калыу; **её нос заострился** уның танауы ослийып қалған 2. *перен. (обостриться)* кискенләшеу, кыркыулашыу; **вопрос заострился** мәсьәлә кискенләште

ЗАОСТРЯТЬ *несов. см. заострить*
ЗАОСТРЯТЬСЯ *несов. 1. см. заостриться*
2. страд. от заострять

ЗАОХАТЬ *сов.; разг.* ах та ух итеү, ахылдай башлау

ЗАОЧНИК *м* и **ЗАОЧНИЦА** *ж* ситгән тороп укыусы

ЗАОЧНО *нареч. 1. үзенән башка, үзе юкта; хвалить забчно үзе юкта мактау 2. ситгән тороп; учиться забчно ситгән тороп укыу*

ЗАОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** үзе юкта (үзенән башка) булган; **забчный суд** үзенән башка булган суд **2.** ситгән тороп ...ы; **забчное обучение** ситгән тороп укыу; **забчное отделение** ситгән тороп укыу бүлеге

ЗАПАВШИЙ, -ая, -ее **1. прич. от запасть 2. прил. (впалый)** эскә баткан; **запавшие щёки** эскә баткан янактар

ЗАПАД *м 1. (сторона света)* көнбайыш; **находиться к западу от моста** күперзән көнбайышта булгу **2. (Западная Европа)** Көнбайыш, Көнбайыш Европа илдәре

ЗАПАДАТЬ *несов. см. запасть*

ЗАПАДНИК *м* көнбайышсы (көнбайышсылыкты яклаусы)

ЗАПАДНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое көнбайышсылык ...ы; **западническое движение** көнбайышсылык хәрәкәте

ЗАПАДНИЧЕСТВО *с* көнбайышсылык (XIX б. 40—50 йй. *Рэсэйзә барлыкка килгән ижтимаги агым; уның вәкилдәре, славянофилдарзан айырмалы рәцештә, Көнбайыш Европаның капиталистик үсеш юлы Рэсэй өсөн дә ярай тип һанай*)

ЗАПАДНЫЙ, -ая, -ое **1.** көнбайыш, көнбайыштан; **западный ветер** көнбайыштан исқан ел; **западная граница** көнбайыш сик **2.** Көнбайыш ...ы; **западные страны** Көнбайыш илдәре; **западная литература** Көнбайыш әзбиәте

ЗАПАДНЯ *ж 1.* капкан, тозак, төпе; **ставить западню** капкан короу **2. перен.** тозак; **попасть в западню** тозакка элгәү

ЗАПАЗДЫВАНИЕ *с см. запаздывать*

ЗАПАЗДЫВАТЬ *несов. см. запоздать*

ЗАПАЙВАТЬ *несов. см. запаять*

ЗАПАЙКА *ж 1.* кургашлау, паятлап ямау (кургаш ирегеп бөтәштерәү); **запайка самовара** самауырзы кургашлау **2.** кургаш ялатылган, паятлаган урын

ЗАПАКОВАТЬ *сов. что* төрөп бәйләү, төргәкләү; **запаковать вещи** әйберзәрзе төрөп бәйләү

ЗАПАКОВЫВАТЬ *несов. см. запаковать*

ЗАПАКОСТИТЬ *сов. что; прост.* бысратып бөтөү, эшәкеләү; **запакостить пол** изәнде бысратып бөтөү

ЗАПАЛ *м 1.* запал, токандырғыс, кабызғыс; **орудийный запал** орудие запалы **2. разг.** дәрт, кабындысанлык

ЗАПАЛ *м; спец.* яныу (мал ауырыуы, *взэттә, аттарза*)

ЗАПАЛ *м; с.-х.* көйөк (*игендең башакта көйөүе*)

ЗАПАЛИВАТЬ *I несов. см. запалить I*

ЗАПАЛИВАТЬ *II несов. см. запалить II*

ЗАПАЛИВАТЬСЯ *I несов. см. запалиться I*

ЗАПАЛИВАТЬСЯ *II несов. см. запалиться II*

ЗАПАЛИТЬ *I сов. что; прост.* ут төртөү (һалыу), үртәү, үрт һалыу, яндырып (үртәп) ебәрәү; **запалить солному** һаламға ут төртөү

ЗАПАЛИТЬ *II сов. кого; прост., спец.* атты яндырыу (*нык кыуып йәки кызған көйө һыу эсереп*)

ЗАПАЛИТЬ *III сов.; прост.* ата башлау, ут асыу

ЗАПАЛИТЬСЯ *I сов.; прост.* токаныу; **свеча запалилась** шәм токанды

ЗАПАЛИТЬСЯ *II сов.; прост., спец.* яныу (*атка карата*)

ЗАПАЛЬНИК *м* сыйғыс, һызма (*оскон бирә торған корал*)

ЗАПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое токандырғыс; **запальный шнур** токандырғыс бау

ЗАПАЛЬЧИВОСТЬ *ж* яндырайлык, кызыулык, кызыу канлылык; **излишняя запальчивость** артык яндырайлык; **наговорить лишнего в запальчивости** кызыулык менән артыгын әйтп ташлау

ЗАПАЛЬЧИВЫЙ, -ая, -ое кызыу, яндырай, асыулы, ярһыу, кызыу канлы; **запальчивый человек** кызыу кеше; **запальчивый ответ** асыулы яуап **ЗАПАМЯТОВАТЬ** *сов. что; уст., прост.* онотоп ебәрәү, хәтерзән сыгарыу

ЗАПАНИБРАТА *нареч.; разг.* тартынмай-нитмәй, тартынуһыз, үз кеше кеүек; **сходиться запанибрата** тартынмай-нитмәй аралашыу

ЗАПАНИБРАТСТВО *с; разг.* тартынмау, әрһезлек; **допускать запанибратство** әрһезлек күрһәтәү

ЗАПАРИВАНИЕ *с см. запаривать; запаривание* кормов мал азыгын бешекләү

ЗАПАРИВАТЬ *несов. см. запарить*

ЗАПАРИТЬ *сов. 1. что (обработать кипятком, паром)* парға тотоу, бешекләү, бешерәү; **запарить трубы** көрпә бешекләү; **запарить шёлк** *тех.* ебәкте бешекләү **2. кого; прост. (в бане)** нык сабындырыу, хәлдән тайзыргансы сабындырыу **3. кого; прост. (загнуть)** кара тиргә төшөрәү, ак күбеккә багырыу (*атка карата*)

ЗАПАРИТЬСЯ *сов. 1. разг.* бүртеү, шешенеү; **ббчка запарилась** мискә бүртенгән **2. прост. (в бане)** сабынып хәлдән тайыу, хәл бөткәнсе сабыныу **3. прост. (утомиться)** арып бөтөү, арып хәлдән тайыу

ЗАПАРКА *ж 1. (обработка кипятком, паром)* бешекләү, парлау **2. спец. (приспособление)** бешекләгес

ЗАПАРКА

ЗАПАРКА II *ж; прост.* (эш күплектән) тирләп бешер

ЗАПАРНИК *м; с.-х.* азык парлагыс

ЗАПАРШИВЕТЬ *сов.; разг.* тазлануу, корсаңгылау, таз төшөү

ЗАПАРЫВАТЬ *сов. см.* запоробть I

ЗАПАС *м 1. в разн. знач.* запас, һаклам; **запас товаров** тауар һакламы; **запасы нефти** нефть һакламы; **золотой запас** алтын һакламы; **шить с запасом** запас менән тегеү **2. воен.** запас (*хәрби хезмәттән ебәрелеп, гәскәри иҫәткә куйылыу*); **лейтенант запаса** запастағы лейтенант; **увлбить в запас** запаска ебәреү ♦ **про запас** һаклык өсөн, кәрәк була калһа тип; **запас слов** һүз байлығы

ЗАПАСАТЬ *несов. см.* запастй

ЗАПАСАТЬСЯ *несов. 1. см.* запастись **2. страд. от** запасаать

ЗАПАСЛИВОСТЬ *ж* һаксыллык, хәстәрлек; **запасливость хозяйки** хужабикәнәң хәстәрлекле

ЗАПАСЛИВЫЙ, -ая, -ое хәстәрлек, хәстәрлекле, һаксыл; **запасливый хозяин** хәстәрлекле хужа

ЗАПАСНИК I *м; разг.* запастағы гәскәри хезмәткәр

ЗАПАСНИК II *м* һаклагыс, һаклау урыны; **запасники музея** музейзың һаклагыстары

ЗАПАСНОЙ и **ЗАПАСНЫЙ**, -ая, -ое **1.** запас, запас ...ы, һаклык; **запасные части машины** машинаның запас частары; **запасной игрок** запас уйынсы **2. воен.** запастағы; **запасной командный состав** запастағы команда составы **3. в знач. суи.** **запасной м; воен.** запаста тороусы, запастағы; **призыв запасных** запастағыларҙы сақырыу

ЗАПАСТИ *сов. что, чего* эзерләү, эзерләп куйыу; **запастй дрова на зиму** кышһа утын эзерләп куйыу

ЗАПАСТИСЬ *сов. чем* эзерләп куйыу, хәстәрләү; **запастись продуктами** азык-түлек эзерләп куйыу ♦ **запастись терпением** түземлек күрһәтеү (түзеү)

ЗАПАСТЬ *сов. 1.* батыу, төпкә батыу (төшөү), эскә батыу; **глаза у него запали** уның күзҙәре эскә (төпкә) батқан; **клавиши запали** басмактар төпкә батқан **2. разг.** төшөү, төшөп китеү; **монета запала в прореху кармана** акса кеҫә тишегенә төшөп ките **3. перен. (запечатлеться)** үтөп инеү, һеңеү; **слова его глубоко запали мне в душу** уның һүзҙәре миңә күңелемә үтөп инде **4. перен. (проникнуть)** үтөп инеү, төшөү; **в комнату запал луч солнца** бүлмәгә кояш нуры төштө

ЗАПАТЕНТОВАТЬ *сов. что* патент алыу; **запатентовать изобретение** уйлап тапқан нәмәгә патент алыу

ЗАПАХ *м* еҫ; **приятный запах** хуш еҫ; **запах цветов** сәскә еҫе

ЗАПАХАТЬ *сов. что 1.* һөрөп ташлау; **запахать поле** яланды һөрөп ташлау **2. с.-х. (прикрыть землей пучём вспашки)** һөрөп күмдереү; **запахать навоз** тиреҫте һөрөп күмдереү

ЗАПАХИВАТЬ I *несов. см.* запахать

ЗАПАХИВАТЬ II *несов. см.* запахнуть

ЗАПАХИВАТЬСЯ I *несов. см.* запахивать I **ЗАПАХИВАТЬСЯ II** *несов. 1. см.* запахнуть **2. страд. от** запахивать II

ЗАПАХНУТЬ *сов.* еҫ килеү, еҫ сыға башлау; **запахло дымом** төтөн еҫе килә башланы

ЗАПАХНУТЬ *сов. что 1.* сабызуы каплау (ябыу), каплап (ябып) куйыу; **запахнуть шубу** тун сабыун каплау **2. разг. (задернуть)** төшөрөү, тартып (короп) куйыу; **запахнуть занавеску** корманы тартып куйыу

ЗАПАХНУТЬСЯ *сов.* төрөнөү, ураныу; **запахнуться** *в халат* халатка төрөнөү

ЗАПАЧКАТЬ *сов. кого-что 1.* буяу, бысратыу, карайтыу; **запачкать костюм чернилами** костюмды кара менән бысратыу **2. перен., разг. (опозорить)** (исеменә) тап төшөрөү, кара ягыу, бысратыу; **запачкать доброе имя** (якшы) исемгә тап төшөрөү

ЗАПАЧКАТЬСЯ *сов.* бысраныу, буялыу; **запачкаться грязью** батһакһа буялыу

ЗАПАШКА *ж; с.-х. 1.* һөрөү; **тракторная запашка** трактор менән һөрөү **2.** һөрөлгән ерҙән күләме

ЗАПАШНИК *м; с.-х.* запашник (*най һөрә торған һабан*)

ЗАПАЯТЬ *сов. что* курғашлау, курғаш ялатыу, паятлау, паятлап ямау; **запаять кастрюлю** кәстрүлдә курғашлап ямау

ЗАПЕВ *м 1.* йыр башы (*күмәк йырҙа яңғыз башһарыла торған өлөш*) **2. (зачин)** кереш, әҫәрҙең башы

ЗАПЕВАЛА *м и ж* башлап йырлаусы (*күмәк йырҙа*)

ЗАПЕВАТЬ *несов. что и без. доп.* башлап йырлау, йыр башлау

ЗАПЕВКА *ж см.* запев

ЗАПЕКАНКА *ж* запеканка (**1. ярманан, изелгән картуфтан, эремсектән кызғырып бешерелгән ашамлык 2. елк-емеш, тәм-том шарабы**)

ЗАПЕКАТЬ *несов. см.* запечь

ЗАПЕКАТЬСЯ *несов. 1. см.* запечь **2. страд. от** запекать

ЗАПЕЛЕНАТЬ *сов. кого-что* биләп куйыу, биләүгә урау; **запеленать ребёнка** баланы биләп куйыу

ЗАПЕЛЕНОВАТЬ *сов. что; спец.* тотоу, урынын билдәләү, пеленгылау (*радиостанцияны*)

ЗАПЕНИТЬ *сов. что* күбекләндереү

ЗАПЕНИТЬСЯ *сов.* күбекләнеү, күбекләнә башлау; **винно запенилось** шарап күбекләнә башланы

ЗАПЕРЁТЬ *сов.* 1. *что* бикләү, бикләп куйыу; *запереть комнату* бүлмәне бикләү 2. *кого-что* ябып (бикләп) куйыу; *запереть кошку в чулане* бесәйзе соланга бикләп куйыу 3. *кого-что; перен.* камап алыу, юлын бикләү; *запереть флот неприятеля* дошман флотын камап алыу

ЗАПЕРЁТЬСЯ *сов.* бикләнәү, бикләнәп алыу; *запереться в комнате* бүлмәлә бикләнәү; *дверь заперлась* ишек бикләнәдә

ЗАПЕРШИТЬ *сов. безл.; разг.* кымырйыгыу, әсетеү; *у меня запершило в горле* тамағымды кымырйыгта

ЗАПЕСТРЁТЬ *сов.* 1. *(о чём-л. пёстром)* сыбарланып күренәү; *перед глазами запестрели поля* күзгә сыбарланып баһызуар күренә башланы 2. *йиш күренә башлау* (осрау); *его имя запестрело в газетах* уның исеме газиттәрзә йиш күренә башланы

ЗАПЁТЬ *сов.* 1. йырлап ебәреү, йырай башлау 2. *(о птицах)* һайрап ебәреү, һайрай башлау; *(о петухе)* кыскырып ебәреү, кыскыра башлау

ЗАПЕЧАЛИТЬСЯ *сов.; разг.* моңоуланыу, күңелһезләнәү, бойгоп китеү

ЗАПЕЧАТАТЬ *сов. что* 1. мисәтләп куйыу, мисәтләү; *запечатать конверт* конвертты мисәтләү; *запечатать квартиру* фатирзы мисәтләп куйыу 2. йәбештереп куйыу, йәбештереү; *запечатать письмо* хатты йәбештереү

ЗАПЕЧАТЛЕВАТЬ *несов. см. запечатлеть*

ЗАПЕЧАТЛЕВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. запечатлеться* 2. *страд. от запечатлевать*

ЗАПЕЧАТЛЁТЬ *сов. кого-что* 1. кәүзәләндереү; *запечатлеть на картине кого-л. берәйһен* картинала кәүзәләндереү 2. күңелдә (истә) калдырыу, күңелгә алыу; *запечатлеть события в памяти* вакигаларзы күңелдә калдырыу

ЗАПЕЧАТЛЁТЬСЯ *сов.* күңелгә һеңеп калыу, истә калыу, тәрән эз калдырыу; *память о матери запечатлелась в его душе* әсәһе тураһындагы истәлек уның күңеленә һеңеп калды

ЗАПЕЧАТЫВАТЬ *несов. см. запечатать*

ЗАПЕЧЬ *сов. что* 1. *(испечь в тесте)* камырға төрөп бешереү; *запечь яблоко в тесте* алманы камырға төрөп бешереү 2. *куруу, кыззырыу; запечь макарбны* макарон кыззырыу

ЗАПЕЧЬСЯ *сов.* 1. *курулып* (кызарып) бешеү; *картошка запеклась* каргуп кызарып бешкән 2. *(о крови)* ойшоу, катыу 3. *(о губах)* кибәү, ярылыу

ЗАПИВАТЬ I *несов. см. запить I*

ЗАПИВАТЬ II *несов.; разг.* әскегә һабышыу, өзләкһез әсеү

ЗАПИЛИТЬ *сов.* 1. *что; спец.* (бер аз) бысып куйыу; *запилить доску* тактаны бер аз бысып куйыу 2. *кого; разг.* бәйләнәп (мыжып) йонсотоу

ЗАПИНАТЬСЯ *сов. см. запнуться*

ЗАПИ́НКА *ж* тоглоғу; *говорить без запинки* тоглокмай һөйләү

ЗАПИРА́ТЕЛЬСТВО *с* гәйепте танымау, гәйепте инкар итеү

ЗАПИРА́ТЬ *несов. см. запереть*

ЗАПИРА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см. запереться* 2. *страд. от заирать*

ЗАПИСА́ТЬ *сов.* 1. *что* языу, язып алыу (куйыу, барыу); *записать лекцию* лекцияны язып алыу; *записать адрес* адресты язып куйыу; *записать речь на магнитофон* телмәрзе магнитофонга язып алыу 2. *кого-что* язып (теркәп) куйыу, языу, теркәү; *записать на приём* кабул итеү исемлегенә язып куйыу; *записать в очередь* сиратка языу

ЗАПИСА́ТЬСЯ *сов.* 1. язылыу; *записаться в библиотеку* китапханага язылыу; *записаться на приём к врачу* табиғка инергә язылыу 2. *прост.* никах теркәү, язылышыу; *записаться во Дворце бракосочетаний* Никах һарайында язылышыу

ЗАПИСКА *ж* 1. языу, языулы кағыз, кулхат; *служебная записка* расми языу; *объяснительная записка* аңлатмалы языу; *отправить записку* языу (кулхат) ебәреү 2. *мн.* записки язмалар; *учёные записки* гилми язмалар; *путевые записки* юл язмалары 3. *мн.* записки *(в названии научных изданий)* хәтирәләр, иҫтәлектәр

ЗАПИСНО́Й, -ая, -ое языу ...ы; *записная книжка* языу дәфтәре, куйын дәфтәре

ЗАПИСЫВА́ТЬ *несов. см. записать*

ЗАПИСЫВА́ТЬСЯ *несов.* 1. *см. записаться* 2. *страд. от записывать*

ЗАПИСЬ *ж* 1. язып алыу, языу; *запись в школу* мәктәпкә языу; *запись на плёнку* плёнкага языу 2. язма, языу; *запись лекции* лекция язмаһы; *тетрадь с записями* языулы дәфтәр

ЗАПИ́ТЬ I *сов. что, чем* (артынан) әсеп ебәреү (куйыу); *запить лекарство водой* дарыу артынан һыу әсеп ебәреү

ЗАПИ́ТЬ II *сов.; разг.* туктауһыз әсеү, әскегә һабышыу

ЗАПИХА́ТЬ *сов. кого-что; разг.* тыңкыслап (тығызлап) тултырыу, тығыу; *запихать бума́ги в стол* кағыздарзы өстәл гартмаһына тыңкыслап тултырыу

ЗАПИХИВА́ТЬ *несов. см. запихать и запихнуть*

ЗАПИХНУ́ТЬ *сов. см. запихать*

ЗАПЛА́КАННЫЙ, -ая, -ое йәшле, илаған; *заплаканные глаза́* йәшле күҙҙәр

ЗАПЛА́КАТЬ *сов.* илап ебәреү, илай башлау; *заплакать от обиды* гәрәлектән илап ебәреү

ЗАПЛАНИ́РОВАТЬ *сов. что* планлаштырыу, планлаштырып куйыу; *запланировать поездку* юлга (сәфәргә) сығыузы планлаштырыу

ЗАПЛА́ТА *ж* ямаулык, ямау; *наложить заплату* ямау һалыу

ЗАПЛАТИТЬ

ЗАПЛАТИТЬ *сов.* 1. *что* и *без доп.* түләү; **заплатить за товар** тауар өсөн түләү 2. *чем* кайтарыу, түләү; **заплатить за добро добром** якшылыкка якшылык менән кайтарыу ♦ **заплатить головой** баш менән яуап биреу

ЗАПЛАТКА *ж*; *уменьш. от запла́та*

ЗАПЛАЧКА *ж* (*свадебный обряд*) сөңләү

ЗАПЛЕВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* төкөрөп бысратыу, төкөрөп бөтөү (тултырыу); **заплевать пол** изэнгә төкөрөп бөтөү 2. *что* төкөрөп һүндереу (*там же төпсөгөн*)

ЗАПЛЁВЫВАТЬ *несов. см. заплевать*

ЗАПЛЕСКАТЬ *сов. кого-что* сәпсеу, сәсрәтөп бөтөү, сәсрәтөп еүешләү, сайпылдырыу; **заплескаться пол водой** изэнгә һыу сәсрәтөп бөтөү

ЗАПЛЕСКАТЬСЯ *сов.* сәсрәй башлау, сайпылып китеу

ЗАПЛЭСНЕВЕЛЫЙ и **ЗАПЛЭСНЕВЕЛЫЙ**, -ая, -ое күгәргән; **заплесневелый хлеб** күгәргән икмәк

ЗАПЛЭСНЕВЕТЬ *сов.* күгәреу, үнәзләнеу; **булка заплесневела** калас күгәргән

ЗАПЛЭСНЕТЬ *сов.*; *разг. см. заплесневеть*

ЗАПЛЕСНУТЬ *сов. кого-что* (һыу) сәсрәу, тулыу, һирпелеу; **волна заплеснула** ләдкү тулкын камәгә һирпелде

ЗАПЛЕСТИ *сов. что* 1. үреу, үреп куйыу; **запести волосы** сәсте үреп куйыу 2. (*оплести, покрыть чем-л. вьющимся*) сырмап алыу, үреп каплау

ЗАПЛЕТАТЬ *несов. см. заплести*

ЗАПЛЕТАТЬСЯ *несов.* 1. сак-сак (тәнтәрәкләп) атлау, көскә басыу (атлау); **ноги заплетаются от усталости** арыузан аяктар көскә атлай 2. бәйләнеу, көрмәлеу; **у него от волнения язык стал заплетаться** тулкынлануузан (унын) теле көрмәлә башланы 3. *страд. от заплетать*

ЗАПЛЁЧНЫЙ, -ая, -ое арка ...ы, артмак, биштәр; **заплечный мешок** арка того

ЗАПЛЁЧЬЕ *с*; *прост.* 1. елкә тамыры 2. елкәлек (*йөксөләрзең йөк ташыганда елкәненә кую торган кулайлама*)

ЗАПЛОМБИРОВАТЬ *сов. что* 1. (*положить пломбу*) пломба лау, пломба куйыу (куйзырыу), яматыу; **запломбировать зуб** тешкә пломба куйыу 2. (*запечатать пломбой*) пломба лау, пломба һалыу; **запломбировать вагон** вагонды пломбалау

ЗАПЛОМБИРОВАТЬ *несов. см. запломбировать*

ЗАПЛУТАТЬСЯ *сов.*; *прост.* азашыу, юлдан языу; **заплутаться в лесу** урманда азашыу

ЗАПЛЫВ *м*; *спорт.* йөзөү, йөзөш (*йөзөү буйынса арыш*); **заплыв на корткою дистанцию** якын арага йөзөш

ЗАПЛЫВАТЬ I *несов. см. заплыть I*

ЗАПЛЫВАТЬ II *несов. см. заплыть II*

ЗАПЛЫТЬ I *сов.* (йыракка) йөзөп китеу, йөзөп барып сыгыу; **заплыть на середину реки** йылга уртаһына йөзөп китеу

ЗАПЛЫТЬ II *сов.* 1. (*наполниться, покрыться чем-л. текучим*) эркелеп (ташып, иреп) агыу; **свеча заплывала** май шәм иреп акты 2. (*покрыться жиром, отёками*) каплау, баһыу, кыһылыу, бөрөлөү; **глаза заплывли** күззәрен май баһкан

ЗАПЛЯСАТЬ *сов. что* и *без доп.* бейергә төшөү, бейей башлау

ЗАПНУТЬСЯ *сов.* 1. абыныу, һөрөнөү; **запнуться за порог** тупһага һөрөнөү 2. *перен.* тотлоғоу, тотлоғоп (тукталып) калыу; **запнуться на первом слове** беренсе һүззә үк тотлоғоп калыу

ЗАПОВЕДНИК *м* заповедник, курсаулык (*тирә-як мөхитте тәбиғи хәлендә һаҡлай торған урын*); Башкирский заповедник Башкорт курсаулығы

ЗАПОВЕДНЫЙ, -ая, -ое 1. тыйылған, тейелмәй торған; **заповедный лес** тейелмәй торған урман 2. сер итеп һаҡланған, йәшерен; **заповедные мысли** йәшерен уйҙар

ЗАПОВЕДЬ *ж* 1. дини канун, дин кушыуы 2. *перен., высок.* васыят, бурыс

ЗАПОДЛИЦО *нареч.*; *спец.* тигез итеп, бер кимәлдә; **сделать порог заподлицо с полом** тупһаны изән менән бер кимәлдә яһау

ЗАПОДОЗРИВАТЬ *несов. см. заподозрить*

ЗАПОДОЗРИТЬ *сов. кого-что, в чём* шикләнә башлау, шикләнеу, шик төшөү, (кемдәндер) күреу; **заподозрить во лжи** алдаша тип шикләнеу

ЗАПОБЕМ *нареч.*; *разг.* 1. туктауһыз, бер туктамай, тыйыла алмай; **пить запобем** туктауһыз эсеу 2. *перен.* баш күтәрмәй(енсә), тын да алмай, йотолоп; **читать запобем** баш күтәрмәйенсә укыу

ЗАПОЗДАЛЫЙ, -ая, -ое һуңлаған, һуңға калған, кисеккән; **запоздалая помощь** һуңлаған яҙам; **запоздалый путник** һуңға калған юлаусы

ЗАПОЗДАНИЕ *с* һуңлау, һуңға калыу, кисегеү; **прийти с большим запозданием** бик күпкә һуңлап килеу

ЗАПОЗДАТЬ *сов.* һуңлау, һуңға калыу; **запоздать с помощью** яҙам итергә һуңға калыу; **поезд запоздал** поезд һуңланы

ЗАПОЙТЬ *сов. кого; прост.* күп эсереу, артык эсереу; **запойть лошади** агты артык эсереу

ЗАПОЙ *м* эскелек сире, өзлөкһөз эсеу; **страдать запоями** эскелек менән сирләу

ЗАПОЛАСКИВАТЬ *несов. см. заполоскать*

ЗАПОЛЗАТЬ *сов.* шыуыша (үрмәләй, имгәкләй) башлау, шыуышып (имгәкләп, үрмәләп) йөрөп китеу; **ребёнок заплзал по полу** бала изәндә шыуыша башланы

ЗАПОЛЗАТЬ *несов. см. заползти*

ЗАПОЛЗТИ *сов.* үрмәләп (шыуышып, имгәкләп) инеу, шыуышып инеп китеу; **заползти под диван** диван астына шыуышып инеу

ЗАПРЕССОВАТЬ

ЗАПОЛНЕНИЕ *с см.* **заполнить, заполнять**; **заполнение анкеты** анкета тулгырыу

ЗАПОЛНИТЕЛЬ *м; спец.* (ком) катышма (бетонга, мастикага *н.б.* тыгызлык өсөн өстэлэ торган матдә); **заполнитель для бетона** бетондың ком катышмаһы

ЗАПОЛНИТЬ *сов. что* **1.** (шыгырым) тулы, килеп тулыу; **зрители заполнили зал** тамашасылар залга килеп тулды **2.** тулгырыу; **заполнить таблицу** таблица тулгырыу

ЗАПОЛНИТЬСЯ *сов.* тулыу, шыгырым тулыу; **площадь заполнилась нарбдом** майзан халык менән тулды

ЗАПОЛНЯТЬ *несов. см.* **заполнить**

ЗАПОЛНЯТЬСЯ *несов. 1. см.* **заполниться**
2. страд. от **заполнять**

ЗАПОЛОНИТЬ *сов.; в разн. знач.* эсир итеу; **заполонить в бою офицера** һуғышта офицерзы эсир итеу; **заполонить душу** күнелде эсир итеу

ЗАПОЛОСКАТЬ *сов. что* сайкау; **заполоскать пелёнку** йүргәкте сайкау

ЗАПОЛУЧАТЬ *несов. см.* **заполучить**

ЗАПОЛУЧИТЬ *сов. кого-что; прост.* алыу, табып алыу, эләктерәу, кулга төшөрәу; **заполучить хорбишего работника** якшы хезмәткәрзе табып алыу

ЗАПОЛЫХАТЬ *сов.; разг.* дөрлән янып китеу, ялкынланып яна башлау; **дом заполыхал** өй дөрлән янып китте

ЗАПОЛЯРНЫЙ, -ая, -ое Поляр түңәрәге аръягындагы; **заполярный город** Поляр түңәрәге аръягындагы қала

ЗАПОЛЯРЬЕ *с* Поляр түңәрәгенен аръягы

ЗАПОМИНАНИЕ *с см.* **запоминать**; **механическое запоминание** механик рәүештә исләу, асылына төшөнмәй хәтерзә калдырыу

ЗАПОМИНАТЬ *несов. см.* **запомнить**

ЗАПОМИНАТЬСЯ *несов. 1. см.* **запомниться**
2. страд. от **запоминать**

ЗАПОМНИТЬ *сов. кого-что* хәтерзә (иштә) калдырыу, күңелгә һалыу; **запомнить стихи** шиғырзарзы хәтерзә калдырыу

ЗАПОМНИТЬСЯ *сов.* хәтерзә (иштә) калыу; **запомниться на всю жизнь** гүмергә иштә калыу

ЗАПОНКА *ж* каптырма (ягаа, еңгә куйыла); **золотая запонка** алтын каптырма

ЗАПОР I *м* бик, келә, элгес; **дверь с запором** келәле ишек

ЗАПОР II *м* эс катыу, каталау, каталак; **страдать запором** каталау менән интегеу

ЗАПОРАШИВАТЬ *несов. см.* **запорошить**

ЗАПОРОЖЕЦ *м; ист.* Запорожье казагы

ЗАПОРОТЬ I *сов. кого-что; разг.* камсылау, үлгергәнсе тукмау, ярып (һуктырып) үлтерәу

ЗАПОРОТЬ II *сов. что; прост.* (насар эшләп) бозоу, эштән сыгарыу; **запороть деталь** деталде бозоу

ЗАПОРОШИТЬ *сов. 1.* (һибәләп, яуып) каплау, яуа башлау; **дорбгу запорошило снегом** юлды кырпак кар капланы; **2. прост.** ком (тузан, сүп) инеу (күзгә, колакка карата); **ему запорошило глаза** күзенә тузан ингән

ЗАПОРОШИТЬСЯ *сов. чем* капланыу, ябылыу; **запорошиться снегом** кырпак кар менән капланыу; **запорошиться мукой** онланыу, он менән капланыу

ЗАПОТЕВАТЬ *несов. см.* **запотеть**

ЗАПОТЕЛЫЙ, -ая, -ое **1.** парланған, быуланған; **запотелое стекло** быуланған быяла **2. прост.** тирләгән; **запотелая лошадь** тирләгән ат

ЗАПОТЁТЬ *сов. 1.* парлантыу, быулантыу; **бкна запотели** тәзрәләр быуланды **2. прост.** тирләу, тир сыгыу; **его лоб запотёл** уның маңлайына тир сықты

ЗАПОЯСАТЬ *сов. кого; прост.* билде быуыу; **запоясать мальчика** малайдың билен быуыу

ЗАПОЯСЫВАТЬ *несов. см.* **запоясать**

ЗАПРАВИЛА *м; разг.* егәксе, башлык, башлап йөрөүсе

ЗАПРАВИТЬ *сов. что* **1.** тыгып куйыу, кыстырыу, индереу; **заправить брюки в сапоги** салбар балағын итек куңысына кыстырыу **2. чем** катыкклау, һалыу, кушыу; **заправить суп сметаной** ашка қаймак һалыу **3.** койоу, койжороу, һалыу, заправкалау; **заправить автомобиль бензином** автомобильгә бензин койоу ♦ **заправить койку (кровать)** карауатты ййыштырыу

ЗАПРАВИТЬСЯ *сов. 1. разг.* ягыулык койоу (һалыу), заправкаланыу; **заправиться бензином** (машинага) бензин койоу **2. прост., шутол. туйгансы ашап-есеу; **хорошо заправиться на дорбгу** юлга туйгансы ашап-эсеп алыу**

ЗАПРАВКА *ж 1. см.* **заправить, заправиться** **2.** тәмләткес (катык, қорот, соус *н.б.*); **заправка для супа** һурпа тәмләткес

ЗАПРАВЛЯТЬ *несов. 1. см.* **заправить** **2. обычно чем; прост.** алып барыу, башқарыу; **заправлять всем дбмом** өйзәге бөгә эште алып барыу

ЗАПРАВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см.* **заправиться** **2. страд. от** **заправлять 1**

ЗАПРАВОЧНЫЙ, -ая, -ое ягыулык (янармай) койоу ...ы, май-ягыулык ...ы, заправкалай торған, заправкалау ...ы; **заправочная станция** май-ягыулык станцияһы

ЗАПРАВСКИЙ, -ая, -ое *разг.* бына тигән, бик шәп; **заправский мастер** бына тигән ошта

ЗАПРАВЩИК *м* заправкалаусы, ягыулык койоусы

ЗАПРАШИВАТЬ *несов. см.* **запросить**

ЗАПРЕДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иң азаккы, иң һуңгы; **запредельный срок** иң һуңгы срок (вакыт)

ЗАПРЕССОВАТЬ *сов. что* преслау, кысыу, тыгызлау; **запрессовать сено** бесән преслау

ЗАПРЕТ

ЗАПРЁТ *м* тыйыу; **наложить запрет** *на что* *ниманелер* эшлэүзе тыйыу; **без запрета** тыйыуһыз ♦ **находиться (быть) под запретом** тыйылған булгу

ЗАПРЕТИТЬ *сов. кому, что и с неопр.* тыйыу, рөхсәт итмәү; **запретить курить** тәмәке тартыуы тыйыу

ЗАПРЕТНЫЙ, -ая, -ое тыйылған, ябык; **запретная зона** ябык зона ♦ **запретный плод** ымһындырғыс нәмә

ЗАПРЕЩАТЬ *несов. см. запретить*

ЗАПРЕЩАТЬСЯ *несов. 1.* тыйылыу, рөхсәт ителмәү; **ходить по газонам запрещается** газон буйлап йөрөү тыйыла **2. страд. от запрещать**

ЗАПРЕЩЕНИЕ *с см. запретить* — **запрещать**; **запрещение производства ядерного оружия** ядро коралын егештерәүзе тыйыу

ЗАПРЕЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от запретить 2. прил.** тыйылған, ярамаған; **запрещённая книга** тыйылған китап

ЗАПРИМЕТИТЬ *сов. кого-что; прост.* күреү, күреп калыу (алыу), истә калдырыу; **заприметить знакомого** в толпә халык араһында таньшыңды күреп калыу

ЗАПРИХОДОВАТЬ *сов. что* керемгә индереү, керемгә язып куйыу

ЗАПРОГРАММИРОВАТЬ *сов. что 1.* программаға һалыу, программа төзөү (*хисаплау машинаһы өсөн*) **2. перен.** планлаштырыу, планлаштырып куйыу; **запрограммировать свой действия** үз эшенде планлаштырып куйыу

ЗАПРОДАВАТЬ *несов. см. запродать*

ЗАПРОДАТЬ *сов. кого-что* алдан һатыу (һатып куйыу)

ЗАПРОЕКТИРОВАТЬ *сов. что* проектлаштырыу, проектка (планға) индереү; **запроектировать строительство электростанции** электростанция төзөүзе проектлаштырыу

ЗАПРОКИДЫВАТЬ *несов. см. запрокинуть*

ЗАПРОКИДЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. запрокинуться 2. страд. от запрокидывать*

ЗАПРОКИНУТЬ *сов. что; разг.* артка ташлау (һалыу); **запрокинуть голову** башты артка ташлау

ЗАПРОКИНУТЬСЯ *сов.; разг.* артка кирелеү, кайтарылыу, кайкайыу; **голова запрокинулась** башы кайкайған

ЗАПРОПАСТИТЬСЯ *сов.; прост.* эллә кайза китеү, юғалыу, юк булыу, олағыу; **куда он запропастился?** кайза юғалды ул?

ЗАПРОПАСТЬ *сов. см. запропаститься*

ЗАПРОС *м 1. офиц.* һорау, һоратыу, запрос; **сделать запрос** запрос яһау; **послать запрос в учреждение** учреждениеға һорау ебәреү **2. обычно мн.** запросы ихтыяждар, талаптар; **культурные запросы** мәзәни ихтыяждар **3. разг. (назначение чрезмерной цены)** артык хак һорау, зур хак куйыу

ЗАПРОСИТЬ *сов. 1. кого-что; офиц.* һорау, һоратыу, һоратып алыу (алдырыу); **запросить справку** белешмә һоратып алдырыу **2. что (назначить чрезмерно высокую цену)** артык (зур) хак куйыу (һорау)

ЗАПРОСТО *нареч.; разг. 1.* тартынмай-нитмәй, тиң күреп; **запросто приходиться в гости** тартынмай-нитмәй кунакка килеү **2. еңелсә, (артык) көсәнмәй; запросто поднять мешок муки** бер ток ондо көсәнмәй генә күтәреү

ЗАПРОТЕСТОВАТЬ *сов.* протест белдереү, кырка каршы сығыу

ЗАПРОТОКОЛИРОВАТЬ *сов. что* протоколға индереү, протоколға теркәү

ЗАПРУДА *ж* быуа; **прорвать запруду** быуаны йырыу

ЗАПРУДИТЬ *сов. что 1.* быуыу, быуып куйыу; **запрудить реку** йылғаны быуып куйыу **2. перен.** тултырыу, кашлап алыу; **нарбд запрудил всю площадь** халык тотош майзанды тултырзы

ЗАПРУЖИВАТЬ *несов. см. запрудить*

ЗАПРЫГАТЬ *сов.* һикерә (ыргый, һикергеләй) башлау; **запрыгать от радости** шатлыктан һикергеләй башлау

ЗАПРЫГИВАТЬ *несов. см. запрыгнуть*

ЗАПРЫГНУТЬ *сов.; разг.* һикереп менеү, һикереү; **кошка запрыгнула на диван** бесәй диванға һикереп менде

ЗАПРЯГАТЬ *несов. см. запрячь*

ЗАПРЯГАТЬСЯ *несов. 1. см. запрячься 2. страд. от запрягать*

ЗАПРЯЖКА *ж 1. см. запрячь* — **запрягать; запряжка цугом** (атгарзы) бер-бер артлы тезеп егеү **2. (повозка, экипаж)** егеүле ат **3. (сбруя)** камыт дуга

ЗАПРЯТАТЬ *сов. кого-что 1. разг.* йәшереү, йәшереп (йыйып) куйыу; **запрятать книгу** китапты йәшереп куйыу **2. прост.** алып барып тыгыу (ябыу), бикләп куйыу (*төрмәгә һ.б.*)

ЗАПРЯТАТЬСЯ *сов.; разг.* йәшереңеү, йәшенеү, касыу, боҫоу

ЗАПРЯТЫВАТЬ *несов. см. запрягать*

ЗАПРЯТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. запрягаться 2. страд. от запрягивать*

ЗАПРЯЧЬ *сов. кого-что 1.* егеү; **запрячь лошадь** ат егеү; **2. перен., разг.** егеү; **запрячь в работу** эшкә егеү

ЗАПРЯЧЬСЯ *сов.; разг.* егелеү; **запрячься в работу** эшкә егелеү

ЗАПУГАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от запугать 2. прил.** куркынған, куркак, куркып бөткән, кото алынған; **запуганный ребенок** куркак бала

ЗАПУГАТЬ *сов. кого-что* куркытыу, куркытып бөтөү, қотон алыу, өркөтөү; **запугать угробами** яһап куркытыу

ЗАПУГИВАТЬ *несов. см. запугать*

ЗАПУДРИВАТЬ *несов. см. запудрить*

ЗАПУДРИТЬ *сов.* что пудра һөртөү, кершен ягыу; **запудрить лицо** биткә пудра һөртөү

ЗАПУСК *м. см.* запустить I 2, 3, 5, 6; **запуск ракеты** ракета осороу

ЗАПУСКАТЬ I *несов. см.* запустить I

ЗАПУСКАТЬ II *несов. см.* запустить II

ЗАПУСТЁНИЕ *с. см.* запустеть; **дом в запустении** йорт ташландык хәлдә

ЗАПУСТЁТЬ *сов.* ташландык хәлгә килеү (төшөү), бушап калыу; **сад запустел** бакса ташландык хәлгә килгән

ЗАПУСТИТЬ I *сов.* 1. *что, чем; разг.* ыргытыу, бәрәү, ебәрәү; **запустить камень (каменем)** таш менән ебәрәү 2. *что* осороу, ебәрәү; **запустить ракету** ракета осороу; **запустить змея** кагыз осоргос осороу 3. *что; разг.* эшләтеп ебәрәү, эшлэгә башлау, токандырыу; **запустить мотор** моторзы эшләтеп ебәрәү 4. *что; разг.* тыгыу, тыгып ебәрәү; **запустить ружьё в карман** кудды кеңәгә тыгыу 5. *что; разг.* батырыу, қазау; **запустить когти** тырнактарзы батырыу 6. *кого-что; прост.* ебәрәү; **запустить карасей в пруд** быуага табан балыктар ебәрәү

ЗАПУСТИТЬ II *сов. что* 1. ташландык хәлгә килтерәү, рәтен ебәрәү; **запустить хозяйство** хужалыкты ташландык хәлгә килтерәү; **запустить дела** эштең рәтен ебәрәү 2. *(о болезни)* азыгыру; **запустить болезнь** ауырыузы азыгыру 3. *с.-х.* һауыузы ташлатыу, һыуалдырыу

ЗАПУТАННОСТЬ *ж* буталсыклык; **запутанность мыслей** фекерҙәр буталсыклыгы

ЗАПУТАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от запутать* 2. *прил.* сейәлгән, сеймәлгән; **запутанные нитки** сейәлгән еп 3. *прил.; перен.* буталсык; **запутанный вопрос** буталсык мәсьәлә

ЗАПУТАТЬ *сов.* 1. *что* сейәлдереү, сеймәлтеү, сыуалтыу; **запутать нитки** епте сейәлдереү 2. *что* бутау, сыуалтыу; **запутать дело** эште бутау 3. *кого-что; разг. (сбить с толку)* яңылыштырыу, бутау; **запутать разведчиков** разведчиктарзы бутау 4. *кого; перен., разг. (впутать)* бутау, (насар эшкә) катнаштырыу; **запутать в опасное дело** хәүефле эшкә катнаштырыу

ЗАПУТАТЬСЯ *сов.* 1. сейәләү, сеймәләү, сыуалыу; **верёвка запуталась** бау сейәлдә 2. *(усложниться)* катмарлашыу, тәртип югалыу, буталыу; **дело запуталось** эш буталды 3. *в чём* уралыу, эләгәү; **запутаться в сетях** ауга эләгәү 4. *в чём и без доп.; разг.* ығы-зыгы килеү, югалып калыу, буталыу; **запутаться в мелочах жизни** тормош мәшәкәттәре менән югалып калыу 5. *разг. (сбиться — о речи, мыслях и т.п.)* үй-фекерләүзә буталыу, яңылышыу; **свидетель запутался** шаһит (яуабында) буталды 6. *прост.* азашып йөрөү, юдан язлыгыу; **запутаться в лесу** урманда азашып йөрөү

ЗАПУТЫВАТЬ *несов. см.* запутать

ЗАПУТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* запутаться 2. *страд. от запутывать*

ЗАПУШИТЬ *сов. что* бәс кунуу (каплау), бәсләнеү; **иной запустил окно** тәзрәгә бәс кунган

ЗАПУЩЕННОСТЬ *ж* 1. ташландык хәлдә булыу; **запущенность хозяйства** хужалыктын ташландык хәлдә булыуы 2. *(о болезни)* азған булыу

ЗАПУЩЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от запустить II*; 2. *прил.* каралмаған, ташландык хәлгә килгән; **запущенный сад** ташландык хәлгә килгән бакса 3. *прил. (о болезни)* азған; **запущенная рана** азған яра

ЗАПЧАСТИ *мн. (ед. запчасть ж)* *(запасные части)* запас частар

ЗАПЫЛАТЬ *сов.* 1. дөрләп янып китеү, яткынланып яна башлау; **костёр запылал** усақ дөрләп янып китте 2. *(покраснеть)* кызарыу, уттай яныу; **егб щёки запылали** биттәре уттай янып китте

ЗАПЫЛИТЬ *сов. что* тузанлау, тузанландырыу, саңлау, саңландырыу, саң (тузан) кундырыу; **запылить сапоги** итекте саңландырыу

ЗАПЫЛИТЬСЯ *сов.* тузанланыу, саңланыу, саң (тузан) кунуу; **одежда запылилась** кейем тузанланды

ЗАПЫХАТЬСЯ *несов.; разг.* тын бөтөү (кысылыу); **запыхаться от бега** йүгерәүзән тын кысылыу

ЗАПЫХТЁТЬ *сов.; разг.* 1. аһылдау, ауыр тын алыу 2. ухылдау; **теплоход запыхтел** теплоход ухылдай башланы

ЗАПЯСТЬЕ *с* 1. кушкар (беләзек) һөйәктәре 2. *уст. (браслет)* беләзек

ЗАПЯТАЯ *ж* өтөр; **поставить запятую** өтөр куйыу

ЗАПЯТКИ *только мн.* артбасма *(каретала лакейзар, хезмәтселәр басып йөрөү өсөн баскыс)*

ЗАПЯТНАТЬ *сов.* 1. *кого-что; прям., перен.* бысратыу, таплау, тап төшөрөү; **запятнать имя** исемгә тап төшөрөү 2. *кого; разг. (в игре в пятинашки)* туп (кул) менән уйнаусыга тейеү

ЗАРАБАТЫВАТЬ *несов. см.* заработать I

ЗАРАБОТАТЬ I *сов. что и без доп.* 1. эшлән табыу; **заработать деньги честным трудом** аксаны намыслы хезмәт менән эшлән табыу 2. *прост.* алыу, эләктерәү; **заработать выговор** шелтә алыу

ЗАРАБОТАТЬ II *сов. (начать работать)* эшләй башлау; **машина заработала** машина эшләй башланы

ЗАРАБОТАТЬСЯ *сов.; разг.* 1. *(устать от работы)* күп (озак) эшләп арыу, эшләй-эшләй арып бөтөү 2. эш менән мауыгып китеү, (озак) күп эшлән ташлау; **заработался до полуночи** төн уртаһына тиклем эшлән ташлаганмын

ЗАРАБОТНЫЙ

ЗАРАБОТНЫЙ: *заработная плата* эш хакы
ЗАРАБОТОК *м* 1. эш хакы; *годовой заработок* йыллык эш хакы 2. *обычно мн. заработки; разг.* (ялланып) акса эшлэу; *уходить на заработки* акса эшлэргэ китеу

ЗАРАВНИВАТЬ *несов. см. заровнять*

ЗАРАЖАЕМОСТЬ *ж* йогошлолок, йогошланыу; *заражаемость пшеницы* бойзайзың йогошланыуы

ЗАРАЖАТЬ *несов. см. заразить*

ЗАРАЖАТЬСЯ *несов. 1. см. заразиться 2. страд. от заражать*

ЗАРАЖЕНИЕ *с* *мн. заразить* — *заражать; заражение крови* ауырыузың канга китеуе; *заражение воздуха* һауаның ағыулануы; *радиоактивное заражение местности* ерзең (тиряктың) радиоактив калдыктар менән ағыулануы

ЗАРАЖЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заразить 2. прил.* ағыулы; *заражённый воздух* ағыулы һауа

ЗАРАЗ *нареч.; разг.* бер юлы; *зараз скосили все поле* бер юлы бөгә яланды сабып бөттөләр

ЗАРАЗА *ж* 1. йогошло ауырыу; *источники заразы* йогошло ауырыу сығанактары 2. *прост., бран.* кәбәхәт, шакшы

ЗАРАЗИТЕЛЬНОСТЬ *ж* 1. йогошлолок, йогошло булуы; *заразительность болезни* ауырыузың йогошлолого 2. *перен.* тәһсирлелек, ихласлык; *заразительность смеха* көлөүзең ихласлыгы

ЗАРАЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. *уст.* йогошло, йогоусан; *болезнь заразительна* был ауырыу йогошло 2. *перен.* тәһсирле, тәһсир итерлек, тәһсире көслә, мауықтыргыс, йогошло, ихлас; *заразительный пример* тәһсир итерлек миһал; *дурной пример* *заразительна* насар гәзәт йогошло, алама гәзәттең (кылыктың) тәһсире көслә; *заразительный смех* ихлас көлөу

ЗАРАЗИТЬ *сов. 1. кого-что, чем* йоктороу; *заразить гриппом* грипп йоктороу 2. *что, чем* ағыулау, бысратуы; *заразить воду фенолом* һыузы фенол менән ағыулау 3. *кого-что, чем; перен. (внушить свои чувства)* арбау, тәһсир итеу, мауықтырыу, йоктороу; *заразить всех своим весельем* бөгәһенә лә шат кәйеф йоктороу

ЗАРАЗИТЬСЯ *сов. чем 1.* йоктороу, йогоу, эләктерәу; *заразиться гриппом* грипп йоктороу 2. *перен.* бирелеу, эйәрәу, кушылып китеу; *заразиться общей радостью* дөйөм шатлыкка кушылып китеу

ЗАРАЗНЫЙ, -ая, -ое 1. йогошло; *заразная болезнь* йогошло ауырыу 2. *разг.* йогошло (ауырыузар) ...ы; *заразное отделение* йогошло ауырыузар бүлеге

ЗАРАНЕЕ *нареч.* алдан, алдан ук; *заранее подготовиться* алдан ук әзерләнеп куйыу

ЗАРАПОРТОВАТЬСЯ *сов.; разг.* күп һөйләп буталыу, артығын һөйләп ташлау

ЗАРАСТАТЬ *несов. см. зарастить*

ЗАРАСТИ *сов. 1. чем и без доп.* капланыу, (үлән) баһыу; *зарастить мхом* мүк менән капланыу; *сад зарос травой* баксаны үлән баһқан; *зарастить бородой* һакала баһыу 2. *разг.* төзәлеу, уңалыу, бөгәшеу; *рана заросла* яра уңалды

ЗАРАСТИТЬ *сов. 1. чем* каплатуы, (үлән менән) баһтырыу; *зарастить травой* үлән менән каплатуы 2. *разг.* төзәлтәу, уңалтыу, бөгәштереу (*ярага карата*)

ЗАРВАТЬСЯ *сов.; разг.* арттырып ебәрәу, шашып китеу

ЗАРДЁТЬ *сов.* кызаруы, кызарып китеу; *небосклон зардел* күк кабагы кызарзы

ЗАРДЁТЬСЯ *сов. см. зардётся; дёвушка зарделась* кызыккай кызарып китеу

ЗАРЕВЁТЬ *сов. 1.* үкереп (акырып) ебәрәу; *зверь заревел* йырткыс үкереп ебәрзе 2. *разг.* акырып (үкереп) илап ебәрәу, илай башлау; *дети заревели* балалар үкереһеп илап ебәрзе

ЗАРЕВО *с* шәүлә, шандак, (офоктагы) кызыллык; *зарёво пожара* янгын шәүләһе; *зарёво заката* шәфәк кызыллыгы

ЗАРЕГИСТРИРОВАТЬ *сов. кого-что* теркәу, теркәп куйыу, регистрациялау

ЗАРЕГИСТРИРОВАТЬСЯ *сов. 1.* теркәлеу, регистрацияланыу; *зарегистрироваться у секретаря* секретарза регистрацияланыу 2. *с кем; разг.* никах теркәу, язылышыу; *зарегистрироваться в загсе* загста никах(ты) теркәу

ЗАРЁЗ *м в знач. сказ.; разг.* бәлә, эш харап; *без денег прямо зарёз* аксаһыз бөгәһләй эш харап ♦ *до зарёзу* бик, үтә, сиктән тыш

ЗАРЁЗАТЬ *сов. кого* һуйыу, салыу, богазлау; *зарёзать быка* үгез һуйыу; *волк зарёзал овцу* бүре һарыкты богазлаган ♦ *без ножа зарёзать* бысакһыз һуйыу, бик ауыр халга куйыу; *хоть зарёжь(те)* бер нисек тә, һис тә (*цлтерһәң дә булмай*)

ЗАРЁЗАТЬСЯ *сов.; разг.* һуйылыу, үзен-үзе һуйыу

ЗАРЕЗЕРВИРОВАТЬ *сов. кого-что* резерва калдырыу, һаклап тотоу

ЗАРЕКАТЬСЯ *несов. см. заречься*

ЗАРЕЧНЫЙ, -ая, -ое йылга арыяғындагы; *заречная улица* йылга арыяғындагы урам

ЗАРЕЧЬЕ *с* йылга арыягы

ЗАРЕЧЬСЯ *сов.* -маһка/-маһкә ант (тәүбә) итеу, һүз биреу; *заречься курить* тәмке тартмаһка тәүбә итеу

ЗАРЖАВЕТЬ и **ЗАРЖАВЁТЬ** *сов.* тутығыу, тут баһыу; *железная крыша заржавела* тимер кыйык тутыккан

ЗАРЖАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое тутыккан, тут баһқан; *заржавленный нож* тутыккан бысак

ЗАРЖАТЬ *сов.* кешнәп ебәрәу; *лошадь заржала* ат кешнәп ебәрзе

ЗАРЫЧАТЬ

ЗАРИСОВАТЬ *сов.* 1. *кого-что* рәсемен эшләү (төшөрөү), һүрәткә төшөрөү; **зарисовать старика** картгың рәсемен эшләү 2. *что; разг.* һүрәт менән тултырыу, рәсем яһап тултырыу; **зарисовать альбом** альбомды һүрәт менән тултырыу

ЗАРИСОВКА *ж* 1. *см.* **зарисовать** 2. рәсем, һүрәт; **сделать зарисовки** һүрәттәр яһау 3. *лит.* һүрәтләмә

ЗАРИСОВЫВАТЬ *несов. см.* **зарисовать**

ЗАРИТЬСЯ *несов. на кого-что; прост.* кызыгыу, күз кызыу; **зариться на чужбе** добр кеше байлыгына кызыгыу

ЗАРИФМОВАТЬ *сов. что* рифмалаштырыу, рифмага һалыу; **зарифмовать слова** һүззәрзе рифмалаштырыу

ЗАРИФМОВЫВАТЬ *несов. см.* **зарифмовать**

ЗАРИЙЦА *ж* ялагай, һазагай, нәжгәй; **вспыхивают зарийцы** ялагай ялтырай

ЗАРОВНЯТЬ *сов. что* тигезләү, күмеп тигезләү; **заровнять яму** сокорзо тигезләү

ЗАРОВНЯТЬСЯ *сов.* тигезләнәү, күмелеп тигезләнәү

ЗАРОДИТЬ *сов. что* тыузырыу, уятыу; **зародить надежду** в ком кемдәлер өмөт уятыу

ЗАРОДИТЬСЯ *сов.* тыуыу, барлыкка килеу; **у меня зародилась одна мысль** миндә бер фекер тыуы

ЗАРОДЫШ *м* 1. *(у человека, животного)* яралгы, бала; *(у растений)* бәбәк 2. *перен.* башлангыс осор, баш; **зародыш болезни** ауырыузың башы; **зародыш великих дел** бөйөк эштәрҙең башы

ЗАРОДЫШЕВЫЙ, -ая, -ое яралгы ...ы, бәбәк ...ы; **зародышевые клетки** яралгы күзәнәктәрә

ЗАРОЖДАТЬ *несов. см.* **зародить**

ЗАРОЖДАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **зародиться** 2. *страд. от* **зарождать**

ЗАРОЖДЕНИЕ *с см.* **зародить, зародиться**; **зарождение жизни** тормоштоң барлыкка килеүе

ЗАРОЗОВЕТЬ *сов.* 1. *(выделиться розовым цветом)* алланып (алһыуланып) күренәү 2. *(начать розоветь)* алһыуланыу, алланыу, аллана башлау; **его щеки зарозовели** уның бит алмаһы алһыуланды

ЗАРОК *м* ант, тәүбә, вәғзә; **дать зарок** тәүбә итеу

ЗАРОНИТЬ *сов. что* 1. *разг.* төшөрөп ебәрәү; **заронить ключ за шкаф** аскысты шкаф артына төшөрөп ебәрәү 2. *перен.* кузгатыу, тыузырыу, уятыу; **заронить сомнение** шик тыузырыу (һалыу) ♦ **заронить искру** чего саткы һалыу, низер уятыу

ЗАРОНИТЬСЯ *сов.; уст.* күнелгә инеү, йөрәккә үтеү; **его слова заронились в душу** уның һүззәрә йөрәккә үттә

ЗАРОСЛЬ *ж* кыуаклык, әрәмәлек; **заросли сирени** сирень кыуаклығы

ЗАРПЛАТА *ж; разг. (заработная плата)* эш хақы; **получить зарплату** эш хақы алыу

ЗАРУБАТЬ *несов. см.* **зарубить** 1, 2, 4

ЗАРУБЕЖНЫЙ, -ая, -ое сит ил ...ы, сит илдәге, сит илдәрзәге; **зарубежная печать** сит ил матбугаты

ЗАРУБИТЬ *сов.* 1. *кого-что* сабып үлтәрәү 2. *что (сделать зарубку)* киртеу, киртләсләү, киртеп куйыу; **зарубить бревно** бүрәнәнә киртеп куйыу 3. *что и без доп.; разг.* хәтергә алыу (һалыу); **зарубить себе на будущее** киләсәккә үзәңә хәтергә алып куйыу 4. *горн. (сделать вруб)* тишеу, ярып куйыу ♦ **зарубить на носу (на лбу)**; **зарубить в памяти** колакка киртеп куйыу, онотолмаслык итеу

ЗАРУБКА *ж* тамга, киртек; **зарубка на дереве** ағаска һалынган тамга

ЗАРУБЦЕВАТЬСЯ *сов.* уңалыу, бөгәшеу, ит үреу (*яра, йой н.б. хақында*); **рано зарубцевалась ярага** ит үргән

ЗАРУБЦОВЫВАТЬСЯ *несов. см.* **зарубцеваться**

ЗАРУГАТЬ *сов. кого; прост.* эрләп (тиргәп) ташлау, һүгеу

ЗАРУМЯНИВАТЬ *несов. см.* **зарумянить**

ЗАРУМЯНИТЬ *сов. что* 1. кызартыу, алһыуландырыу, алһыу төскә индерәү; **мороз зарумянил щеки** һыуык битте кызартты 2. кызырыу, кызарткансы бешерәү, йөзөн килтерәү; **зарумянить пирог** бәлештең йөзөн килтерәү

ЗАРУМЯНИТЬСЯ *сов.* 1. кызарыу, алһыуланыу, алһыу төскә инеү; **лицо зарумянилось** бит кызарды 2. кызаргансы бешәү, йөзө килеү; **булка зарумянилась** калас кызарды

ЗАРУЧАТЬСЯ *несов. см.* **заручиться**

ЗАРУЧИТЬСЯ *сов. чем* (вәғзә, һүз, ризалык) алыу, алып куйыу; **заручиться поддержкой** ярзамлашырга ризалығын алыу

ЗАРЫВАТЬ *несов. см.* **зарыть**

ЗАРЫВАТЬСЯ *г* *несов.* 1. *см.* **зарыться** 2. *страд. от* **зарывать**

ЗАРЫВАТЬСЯ *п* *несов. см.* **зарваться**

ЗАРЫДАТЬ *сов.* үкереп илай башлау, кыскырып илап ебәрәү

ЗАРЫСИТЬ *сов.* юртып китеу, юрта башлау; **лошадь зарысила** ат юртып китте

ЗАРЫТЬ *сов. кого-что* күмәү, күмеп куйыу; **зарыть в землю** ергә күмәү ♦ **зарыть талант (в землю)** талантты (осталыкты) басып калдырыу

ЗАРЫТЬСЯ *сов.* 1. күмеләү, кашланыу, бөркәнәү; **зарыться в сено** бесәнгә күмеләү; **зарыться в подушку** мөндәргә кашланыу 2. *перен.* сумьгу, биреләү; **зарыться в книги** китапка сумьгу

ЗАРЫЧАТЬ *сов.* ырылдап ебәрәү, ырылдай башлау

ЗАРЯ

ЗАРЯ *ж* 1. (*утренняя*) таң; (*вечерняя*) шафәк; **встать с зарёй** таңдан тороу; **на зарё** таңдан, таң менән 2. *перен.* таң; **заря** нөвөй жижи яңы тормош таңы; **заря** своббды ирек таңы ♦ **от зарй до зарй** көнө-төнө, бер таңдан икенсе таңга тиклем; **ни свет ни заря** таң тишегенән, кара таңдан, таң харыһынан

ЗАРЯБИТЬ I *сов.* (*покрыть рябью*) бөзөр менән каплана башлау, бөзөрләнәү; **ветер зарядил воду озера** ел күл өстөн бөзөр менән капланы

ЗАРЯБИТЬ II *сов.* (*начать рябить*) асык булып күрәнмәү, сыбарланып китеү; **у меня зарядило в глазах** күз алдым сыбарланып китте

ЗАРЯД *м* 1. яһак (яһау), заряд; **ружейный заряд** мылтык яһағы; **картечный заряд** картчлы яһак 2. *перен.* хис-тойго байлығы, күнел (рух) күтәрәнкелеге; **заряд бодрости** күнел күтәрәнкелеге ♦ **электрический заряд** электр заряды; **положительный заряд** ыңғай заряд

ЗАРЯДИТЬ I *сов.* *что* 1. яһау, короу; **зарядить ружьё** мылтык короу; **зарядить фотоаппарат** фотоаппаратты короу 2. заряд биреү, зарядлау; **зарядить аккумулятор** аккумуляторга заряд биреү

ЗАРЯДИТЬ II *сов.* *что* и *без доп.*; *разг.* туктамау, туктай белмәү; **дождь зарядил на целую неделю** ямғыр азна буйы туктаманы; **зарядить один и то же** бер үк нәмәне тылқыу, туктамай һөйләү

ЗАРЯДИТЬСЯ *сов.* 1. яһалыу, королю; **ружьё зарядилось** мылтык королдо 2. энергия алыу, зарядланыу; **батарёя зарядилась** батарея зарядланды 3. *чем*; *перен.*, *разг.* көс алыу, хәл йыйыу

ЗАРЯДКА *ж* 1. *см.* зарядить I; **зарядка винтовки** винтовканы короу 2. зарядка; **утренняя зарядка** иртәнге зарядка

ЗАРЯДНЫЙ, -ая, -ое заряд ...ы; **зарядное устройство** заряд королмаһы

ЗАРЯЖАТЬ *несов.* *от* зарядить I

ЗАРЯЖАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* зарядиться 2. *страд.* *от* заряжать

ЗАРЯЖЕННЫЙ и **ЗАРЯЖЁННЫЙ**, -ая, -ое 1. *прич.* *от* зарядить I; 2. *прил.* яһалған, яһаулы, королған; **заряженная винтовка** яһаулы винтовка

ЗАСАДА *ж* боҫкон, засада; **устроить засаду** боҫкон короу; **нарваться на засаду** боҫконга эләгеү; **выставить засаду** боҫкон куйыу

ЗАСАДИТЬ *сов.* 1. *что* ултыртыу, ултыртып сығыу; **засадить грядку цветами** түтәлгә сәскәләр генә ултыртыу 2. *кого*; *разг.* ултыртыу, ултыртып (бикләп) куйыу; **засадить в пюрму** төрмәгә ултыртыу; **засадить учиться** укырга ултыртып куйыу 3. *что*; *разг.* (*всадить*) сабып (сәнсеп, кағып) индереү, батыра сабыу; **засадить топор в бревно** бүрәнәгә балтаны батыра сабыу

ЗАСАДНЫЙ, -ая, -ое засада (боҫкон) ...ы, засадалағы; **засадная группа** засада төркөмө

ЗАСАЖИВАТЬ *несов.* *см.* засадить

ЗАСАЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* *от* засалить 2. *прил.* майға (көргә) катқан, майланған, керләнгән, майлы, керле; **засаленный фартук** майға катқан альяпкыс

ЗАСАЛИВАТЬ I *несов.* *см.* засалить

ЗАСАЛИВАТЬ II *несов.* *см.* засолить

ЗАСАЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* засалиться 2. *страд.* *от* засаливать I

ЗАСАЛИВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* засолиться 2. *страд.* *от* засаливать II

ЗАСАЛИТЬ *сов.* *что* майландырып (керләндереп) бөгөрөү, майға (көргә) катырыу; **засалить рукава** еңде майға катырыу

ЗАСАЛИТЬСЯ *сов.* майланыу, керләнеү, майға (көргә) катыу, бысраныу; **стены засалились** стенаһар майланып бөткән

ЗАСАСЫВАТЬ *несов.* *см.* засосать I

ЗАСАСЫВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* засасывать

ЗАСАХАРЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* *от* засахарить 2. *прил.* шәкәрле, шәкәр һибелгән; **засахаренные фрукты** шәкәр һибелгән емештәр

ЗАСАХАРИВАНИЕ *с* *см.* засахаривать, засахариваться; **засахаривание мёда** балдын комоғоуы

ЗАСАХАРИВАТЬ *несов.* *см.* засахарить

ЗАСАХАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* засахариться 2. *страд.* *от* засахаривать

ЗАСАХАРИТЬ *сов.* *что* шәкәрләү, шәкәр кушыу; **засахарить фрукты** емештәрҙе шәкәрләү

ЗАСАХАРИТЬСЯ *сов.* шәкәрләнеү, шәкәргә әйләнеү, комоғоу (*балға карата*); **варенье засахарилось** кайнатма шәкәрләнгән; **мёд засахарился** бал комоккан

ЗАСВЕРКАТЬ *сов.* ялтырай башлау, йымылдап китеү; **звёзды засверкали** йондоззар йымылдап китте

ЗАСВЕТИТЬ I *сов.* яктыртыу, яндырыу, токандырыу, токандырып ебәреү; **засветить свечу** шәм яндырыу

ЗАСВЕТИТЬ II *сов.*; *фото.* яктыртып бозоу, якты төшөрөү (*фотоплёнкаға карата*)

ЗАСВЕТИТЬ III *сов.*; *разг.* яктырта башлау, балкыу, балкып китеү; **засветило солнце** кояш балкыны

ЗАСВЕТИТЬСЯ I *сов.*; *фото.* яктырыузан (якты төшөүзән) бозолоу

ЗАСВЕТИТЬСЯ II *сов.* 1. балкыу, ялтырау, балкып (ялтырап) китеү (күрәнеү); **засветились огни** уттар балкып күрәнде 2. *перен.* ялтырап китеү, ялтырап (балкып, нурланып, асылып, яктырып) китеү; **его лицо засветилось** уның йөзө яктырып китте

ЗАСВЕЛЕТЬ *сов.* 1. (*выделиться светлым цветом*) ағарып (яктырып, балкып) күрәнеү;

ЗАСИДЕТЬ

вдали засветлёл парус алыста елкэн агарып күренде **2.** (*начать светлеть*) яктыра башлау; **небо засветлело** күк яктыра башланы

ЗАСВЕТЛО *нареч.* яктыла, якты сакта, якты күзгә; **добхать засветло** якты сакта барып егеу

ЗАСВИДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. что* **1.** дөрөсләу; **засвидетельствовать факт** фактты дөрөсләу **2.** (*заверить*) раслау; **засвидетельствовать** подпись култамганы раслау

ЗАСЕВ *м см.* засеять — засевать; **первый засеб** түгте сәсеу

ЗАСЕВАТЬ *несов. см.* засеять

ЗАСЕДАНИЕ *с* ултырыш; **заседание учёного совета** гилми совет ултырышы; **проводить заседание** ултырыш үткәреу; **зал заседаний** ултырыштар залы

ЗАСЕДАТЕЛЬ *м* заседатель; **нарбдний заседатель** халык заседателе; **избрать заседателем** заседатель итеп һайлау

ЗАСЕДАТЬ I *несов.* ултырыш үткәреу, ултырышта қатнашыу; **заседа́ть в совете** совет ултырышында қатнашыу; **долго заседа́ть** ултырышты озакка һузыу

ЗАСЕДАТЬ II *несов. см.* засесть **6, 7**

ЗАСЕДЛАТЬ *сов. кого; разг.* эйәрләу; **заседа́ть коня** атты эйәрләу

ЗАСЕДЛИВАТЬ *несов. см.* заседа́ть

ЗАСЕКА и **ЗАСЕКА** *ж* **1.** қисенте, қырқынды (*урмандың ағасы қырқылған урыны*) **2.** кәртә, тотқарлық (*сатай-ботай ятқан ағастар өймө*)

ЗАСЕКАТЬ I *несов. см.* засе́чь I

ЗАСЕКАТЬ II *несов. см.* засе́чь II

ЗАСЕКАТЬСЯ *несов. 1. см.* засе́чься **2. страд. от засека́ть I**

ЗАСЕКРЕТИТЬ *сов. 1. что* йәшерен итеу, йәшеренгә әйләндерәу; **засекретить документы** документтарзы йәшерен итеу **2. кого; разг.** йәшерен эшкә куйыу (алыу); **засекретить работника** хезмәткәрзе йәшерен эшкә куйыу

ЗАСЕКРЕЧИВАТЬ *несов. см.* засекретить

ЗАСЕЛЕНИЕ *с см.* заселить — заселять; **заселение тайги** тайгага күсеп ултырыу; **заселение дома** йортка күсенеп сығыу

ЗАСЕЛЕННОСТЬ *ж* халықтың тығызлығы; **заселённость города** қала (халкының) тығызлығы

ЗАСЕЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от заселить 2. прил.** халкы күп булған, кешеләр йәшәй башлаган, күсенеп сыққан, күсенгән; **заселённый дом** кешеләр күсенгән (урынлашқан) йорт, кеше йәшәгән өй

ЗАСЕЛИТЬ *сов. кого-что 1.* урынлаштырыу, күсендерәу, күсерәу; **заселить новый дом** яңы йортка күсерәу **2. (поселившись, занять)** күсеп ултырыу, инеп урынлашыу; **никем не заселённые комнаты** бер кем дә инеп урынлашмаған бүлмәләр

ЗАСЕЛИТЬСЯ *сов.* урынлашыу, күсеп ултырыу, халык күсеу; **новый микрорайон заселился** яңы бистәгә халык күсгә (күсеп ултырзы)

ЗАСЕЛЯТЬ *несов. см.* заселить

ЗАСЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см.* заселиться **2. страд. от заселять**

ЗАСЕМЕНИТЬ *сов.; разг.* вак-вак басып (йыбырлап) атлау

ЗАСЕРЕБРИТЬ *сов. что* көмөш кеүек итеу, көмөшләу, көмөштәй ялтыратыу; **утренняя роса засеребрила траву** иртәнге ысык үләндәрзе көмөштәй ялтыратты

ЗАСЕРЕБИТЬСЯ *сов.* көмөштәй ялтырап китеу, көмөшләнәу; **река засеребрилась** йылга көмөштәй ялтырап китте

ЗАСЕСТЬ *сов.; разг. 1. (усесться)* ултырып алыу, уңайлап урынлашыу; **засесть в углу** мөйөшкә ултырып алыу **2.** төпләнәу, ныгыныу; **засесть в штабе** штабта төпләнәу **3. за что и с неопр.** (эшкә) ултырыу, ныклап тононуу; **засесть за книги** китапка ныклап тононуу **4.** сықмау, озакка қалыу, ныклап қалыу; **засесть дома** өйгә озакка қалыу; **засесть в деревне** ауылда озакка қалыу **5.** боҫоу, боҫоп (йәшеренеп) ултырыу; **засесть на чердаке** өй башында йәшеренеп ултырыу **6. (застрять)** инеп қалыу, батыу, батып қалыу, тишеп (уйып) инеу; **пуля засе́ла в стене** пуля стенага тишеп ингән **7. перен.** инеп қалыу, һеңеу, биләу; **тоска засе́ла в душе** күңелде һағыш биләнә

ЗАСЕЧКА *ж 1. (зарубка)* тамга, билдә; **делать засечку** тамга һалыу **2. (рана на ноге лошади)** аяғын һуғыу, һуғылған аяқ

ЗАСЕЧЬ I *сов. что 1.* киртеп билдә һалыу, киртеп куйыу; **засе́чь дерево** ағас киртеп билдә һалыу **2. (зафиксировать)** билдәләп куйыу; **засе́чь огневые точки противника** дошмандың уг нөктәләрен билдәләп куйыу **3.** әләктерәу, күззән ысқындырмау; **охранник засе́к его** һаксы уны әләктерзе **4.** аяқты һуғып яралау, һуктырыу (*атка карата*); **воронной засе́к ногу** туры ат аяғын һуктырзы ♦ **засе́чь вре́мя** низендер башланған мәлен билдәләп куйыу

ЗАСЕЧЬ II *сов. кого (избить плетью и т.п. до смерти)* һуктырып үлтәрәу, һуктырыу, һызырыу

ЗАСЕЧЬСЯ *сов. (о лошади)* аяғын һуктырыу, һуктырып яралау; **лошадь засе́лась** ат аяғын һуктырган

ЗАСЕЯТЬ *сов. что 1.* сәсеу, сәсеп бөтөрәу; **засе́ять поля пшеницей** басыузарға бойзай сәсеу **2. разг.** туззырып (тултырып) ташлау; **засе́ять двор шелухой** ишек алдын сүп-сар менән тултырып ташлау

ЗАСИДЕТЬ *сов. что; разг.* тейеп (қунып) бысратыу, бысратып бөтөрәу; **мухи засидели картину** себәндәр һүрәттә бысратып бөтөргән

ЗАСИДЕТЬСЯ

ЗАСИДЕТЬСЯ *сов.; разг.* 1. озак ултырыу, күп (озак) ултырып ташлау (китеу); **засидеться в гостях** кунакта озак ултырыу 2. *перен.* озак тороу, күп вакыт үткәреу; **засидеться в тылу** тылда озак тороу ♦ **засидеться в девках** (в девицах, в невестах) *прост.* кейәүгә сыкмай ултырыу, кыз көйө картайыу

ЗАСИЖИВАТЬ *несов. см. засидеть*

ЗАСИЖИВАТЬСЯ I *несов. см. засидеться*

ЗАСИЖИВАТЬСЯ II *несов. страд. от засиживать*

ЗАСИЛОСОВАТЬ *сов. что; с.-х.* силослау, силоска һалыу; **засилосовать кукурузу** кукурузды силослау

ЗАСИЛЬЕ *с* басымсаклау, басыу, басым яһау

ЗАСИНЕТЬ *сов. 1.* (выделиться синим цветом) күгәрәп күренәу; **засинело море** дингез күгәрәп күренде 2. (начать синеть) күгәрә (зәңгәрләнә) башлау, күгәрәу, зәңгәрләнәу; **воздух засинел** һауа зәңгәрләнә башланы

ЗАСИНИВАТЬ *несов. см. засинить*

ЗАСИНИВАТЬСЯ *несов. 1. см. засиниться 2. страд. от засинивать*

ЗАСИНИТЬ *сов. что 1.* күгәртеу, күк төскә буяу, күк итеу; **засинить озеро на картине** һүрәтгәге күлдә күк төскә буяу 2. *разг.* синкеләу; **засинить бельё** керзә күберәк синкеләп ташлау

ЗАСИНИТЬСЯ *сов. 1.* күккә буялыу, күк төскә инеу 2. *разг.* артык синкеләнәу

ЗАСИЯТЬ *сов. 1.* яктырып (асылып) китеу; **его лицо засияло** уның йөзө яктырып китте 2. (показаться — о чём-л. сияющем) балкып китеу, ялтырап (йымылдап) күренә башлау; **на небе засияла звезда** күктә йондоз йымылдап күренде

ЗАСКАКИВАТЬ *несов. см. заскочить*

ЗАСКИРДОВАТЬ *сов. что* эскертләу, эскерткә һалыу; **заскирдовать сено** бесәнде эскертләу

ЗАСКОК *м 1. разг., спец.* туктау, тукталыу, туктап тороу (*механизм, королева н.б. карата*) 2. *перен., разг.* сәйерлек, сәйер кыланыш, буталыш, аймылышылык

ЗАСКОЛЬЗИТЬ *сов.* шыуа (тая) башлау, шыуып (тайып) китеу

ЗАСКОРУЗЛЫЙ, -ая, -ое 1. кытыршы, каты, ярғыланган; **заскорузлые руки** кытыршы кулдар 2. *перен. (закоснелый)* катып қалған, іскергән; **заскорузлые порядки** іскергән тәртіптәр

ЗАСКОРУЗНУТЬ *сов. 1.* катыу, кытыршылану, ярылып бөгөу; **руки заскорузли** кулдар кытыршыланды 2. *перен.* катып қалыу, іскереу

ЗАСКОЧИТЬ *сов. 1. разг.* һикереп менеу, һикереп барып инеу; **заскочить на телегу** арбаға һикереп менеп ултырыу 2. *разг., спец.* кысылыу, араға барып инеу (*механизмдарға*

карата) 3. *прост.* инеп сыгыу, юл ыңғай инеу; **заскочить в магазин** магазинға инеп сыгыу

ЗАСКРЕЖЕТАТЬ *сов.* шығырлата (шығырлай) башлау; **заскрежетать зубами** тештәрзә шығырлата башлау

ЗАСКРИПЕТЬ *сов.* шығырлау, шығырлап китеу, шығыр итеу

ЗАСКУЧАТЬ *сов.* һағына башлау; **заскучать по дёму** өйзә һағына башлау

ЗАСЛАТЬ *сов. кого-что; разг. 1.* ебәреу, озатыу; **заслать груз** йөк(тә) озатыу; **заслать на каторгу** каторғаға ебәреу 2. (йәшерен) ебәреу (*берэй максат менән*); **заслать агентов** агенттар ебәреу

ЗАСЛЕДИТЬ *сов. что; разг.* тапап бысратыу, бысрак эз қалдырыу; **заследить пол** изәнде тапап бысратыу

ЗАСЛЕЖИВАТЬ *несов. см. заследить*

ЗАСЛЕПИТЬ *сов. кого-что; прост.* күззә қаплау, күзгә һылашыу; **снег заслепил глаза** қар күзгә һылашты

ЗАСЛЕПЛЯТЬ *несов. см. заслепить*

ЗАСЛОН *м 1.* кәртә, ышык; **устроить снежный заслон** қарзан кәртә (ышык) яһау 2. қаплам (*берэй операцияны үткәреүгә тәъмин итеүгә хәрби отряд*); **выставить заслон** қаплам қуйыу 3. *см. заслонка*

ЗАСЛОНИТЬ *сов. кого-что 1.* қаплау, ышыклау; **заслонить свет** яктылыкты қаплау; **заслонить лицо от ветра** битте елдән ышыклау 2. *перен.* оноттороу, башып тороу; **радость заслонила горе** қыуаныс қайғыны басты

ЗАСЛОНИТЬСЯ *сов.* қапланыу, ышыкланыу; **заслониться от солнца** қояштан ышыкланыу

ЗАСЛОНКА *ж 1.* мейес ябыуы, мейес қапкасы 2. қапкас; **заслонка бункера** бункер қапкасы

ЗАСЛОНЯТЬ *несов. см. заслонить*

ЗАСЛОНЯТЬСЯ *несов. 1. см. заслониться 2. страд. от заслонять*

ЗАСЛУГА *ж* (күрһәткән) хезмәт, баһалы хезмәт, данлы эш; **заслуги перед Родиной** Тыуған ил алдында күрһәткән хезмәт ♦ **по заслугам** хезмәтенә қарап, хезмәтенә күрә (бәрәбәр)

ЗАСЛУЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заслужить 2. прил. (справедливый)* урынлы, һаклы; **заслуженная похвала** урынлы мактау; **заслуженные упреки** урынлы шелтә; **на заслуженном бдтихе** һаклы ялда 3. *прил. (в почетных званиях)* атқазанған; **заслуженный деятель науки** атқазанған фән эшмәкәре; **заслуженный учитель** атқазанған укуытуысы 4. *прил. (имеющий большие заслуги)* атақлы, танылған, күп хезмәт күрһәткән; **заслуженный учёный** атақлы ғалим

ЗАСЛУЖИВАТЬ *несов. 1. см. заслужить 1; 2.* һаклы (лайыклы) булыу; **заслуживать особого внимания** айырым игтибарға лайык булыу

ЗАСЛУЖИТЬ *сов. что* 1. казань, ирешеу, лайык булгу; **заслужить доверие** ышаныс казань; **заслужить награду** бүлөккө лайык булгу 2. *разг. (выслужить)* алыу; **заслужить звание** исем алыу

ЗАСЛУШАТЬ *сов. кого-что* тыңлау; **заслушать отчёт** отчет тыңлау; **заслушать докладчика** докладсыны тыңлау

ЗАСЛУШАТЬСЯ *сов.* йотлогоп (мауыгып, бирелеп, онотолоп) китеп тыңлау; **заслушаться народных песен** халык йырзарын онотолоп китеп тыңлау

ЗАСЛУШИВАТЬ *несов. см. заслушать*

ЗАСЛУШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заслушаться* 2. *страд. от заслушивать*

ЗАСЛЫШАТЬ *сов. что* 1. иштеуе, ишетеп калыу (алыу); **заслышать гблос чей-л. кемдеңдер** тауышын ишетеп калыу 2. *(уцунать)* низеу, низеп алыу; **заслышать запах** есте низеп алыу

ЗАСЛЫШАТЬСЯ *сов.; разг.* ишетелеу, ишетеп калыу

ЗАСЛЮНИВАТЬ *несов. см. заслюнить*

ЗАСЛЮНИТЬ *сов. что; разг.* һеләгәйгә (һеләгәйгә) буяу, һеләгәйләп бөтөрөү

ЗАСЛЮНЯВИТЬ *сов. что; прост. см. заслюнить*

ЗАСМАТРИВАТЬ *несов.; разг.* күз һалыу, карап-карап алыу; **засматривать в окно** тәзрәгә күз һалыу ♦ **засматривать в глаза** (в лицо) *кому* күзенә карап тороу

ЗАСМАТРИВАТЬСЯ *несов. см. засмотреться*

ЗАСМЕИВАТЬ *несов. см. засмеять*

ЗАСМЕЯТЬ *сов. кого-что; разг.* көлкөгә калдырыу

ЗАСМЕЯТЬСЯ *сов.* көлөү, көлөп ебәрәү, көлө башлау

ЗАСМОЛИТЬ *сов. что* 1. ысмалалау, сайырлау; **засмолить лодку** кәмәнә ысмалалау 2. *разг.* ысмалага (сайырга) буяу, ысмала (сайыр) менән бысратыу

ЗАСМОТРЕТЬСЯ *сов. на кого-что* һокламыш карап тороу, күзгә алмай карау

ЗАСНЕЖЕННЫЙ и **ЗАСНЕЖЁННЫЙ**, -ая, -ое кар каплаган, кар (көрт) басқан; **заснеженное поле** кар каплаган баһыу

ЗАСНУТЬ *сов.* йокога талыу, йоклап китеу; **заснуть только под утро** таңга карай (табан) гына йоклап китеу ♦ **заснуть вечным сном** мәңгелек йокога талыу (китеу) (*цлец*)

ЗАСНЯТЬ *сов. кого-что; разг.* төшөрөү, төшөрөп алыу; **заснять спектакль** спектаклдә төшөрөп алыу

ЗАСОВ *м* бик, келә; **отодвигать засов** на вобртах капкалагы келәнә шылдырыу

ЗАСОВЫВАТЬ *несов. см. засунуть*

ЗАСОЛ *м* 1. *см. засолить* 2. тозлок, тозлама; **приготовить засол для огурцов** кыярга тозлама әзерләү

ЗАСОЛЕНИЕ *с* татырлань, тозлань; **засоление почвы** тупрак(тың) татырлань

ЗАСОЛЁННОСТЬ *ж* артык тозло булгу

ЗАСОЛЁННЫЙ, -ая, -ое артык тозланган

ЗАСОЛИТЬ *сов. что* тозлау, тозлап куйыу; **засолить огурцы** кыяр тозлап куйыу

ЗАСОЛИТЬСЯ *сов.* 1. тозлань, тозлань етеу; **огурцы хорошо засолились** кыяр якшы тозланган 2. тозга туйыныу, татырлань

ЗАСОЛКА *ж; разг. см. засол* 1

ЗАСОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое тозлау ...ы; **засолочный цех** тозлау цехы

ЗАСОЛЬЩИК *м* тозлаусы (*эисе*)

ЗАСОМНЕВАТЬСЯ *сов.* икеләнәү, шикләнәү, шиккә төшөү (калыу), шикләнә башлау

ЗАСОРЕНИЕ *с см. засорить — засорять, засориться — засоряться; засорение посевов* сәсеулектәрзең сүпләнәүе ♦ **засорение желудка** *мед.* ашказан бозолоу(ы)

ЗАСОРЁННОСТЬ *ж* сүплелек, кыйлылык; **засорённость зерна** игендең кыйлылыгы

ЗАСОРЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от засорить* 2. *прил.* сүплә, сүп басқан, кый алган; **засорённые посёвы** сүп басқан сәсеулектәр

ЗАСОРИТЬ *сов. что* 1. кыйлау, сүпләү, кыйландырыу, сүпләндерәү; **засорить пол** изәнде кыйлау 2. *(повредить чем-л. попавшим внутрь)* сүп (кый) төшөрөү, сүп-сар тыгылдырыу; **засорить глаза** күзгә сүп төшөрөү; **засорить трубу** торбага сүп-сар тыгылдырыу 3. сүп (кый) баһтырыу; **засорить поле** яланды сүптән баһтырыу

ЗАСОРИТЬСЯ *сов.* сүпләнәү, кыйлань, бысрань, тыгыллыу, сүп-сар тулыу; *(о глазах)* сүп төшөү; **раковина засорилась** раковина тыгылган

ЗАСОРЯТЬ *несов. см. засорить*

ЗАСОРЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. засориться* 2. *страд. от засорять*

ЗАСОС *м* һурыу; **засос воздуха** һауа һурыу

ЗАСОСАТЬ I *сов.* 1. *кого-что* йотоу, убыу, һурыу, һурып алыу; **болото засосало олёня** боланды һазлык упкан 2. *кого; перен.* инеп сумь, батыу, йотоу; **его засосала среда** уны мөхит юкка сығарзы

ЗАСОСАТЬ II *сов.; разг.* имә (һура) башлау; **ребёнок засосал** бала имә башлань

ЗАСОХНУТЬ *сов.* 1. кибәү, қатыу, кибеп бөтөү; **булка засохла** калас катқан; **краска засохла** буяу кибеп (қатып) бөткән 2. *(завянуть)* кибәү, һулыу, короу; **цветы засохли** сәскәләр короған

ЗАСПАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от заспать* 2. *прил.* йокоһо туймаған, йоколо; **заспанные глаза** йоколо күззәр

ЗАСПАТЬ *сов. что; прост.* йоко менән сығарыу, онотолоу; **заспать все впечатления** бар кисерештәрзе йоко менән сығарыу

ЗАСПАТЬСЯ

ЗАСПАТЬСЯ *сов.; разг.* озак йоклау (йоклап китеү)

ЗАСПЕШИТЬ *сов., разг.* ашыға башлау, кабаланып китеү

ЗАСПИРОВАТЬ *сов.* кого-что спиртлау, спиртка हालу; **заспировать насекомое** бөжәкте спиртка हालу

ЗАСПОРИТЬ *сов.* бәхәсләшә башлау, бәхәсләшеп китеү, һүз көрәштерергә тотоноу

ЗАСПОРИТЬСЯ *сов.; разг.* бәхәс менән мауыгу, бәхәскә бирелеп китеү

ЗАСПОРИТЬСЯ *сов.* уңуу, унайға китеү (*эшкә карата*)

ЗАСТАВА *ж* 1. *ист.* (*пост и место въезда в город*) кала капкаһы 2. *нак; пограничная застава* сик һағы; *конная застава* атлы һак

ЗАСТАВАТЬ *несов. см. застать*

ЗАСТАВИТЬ I *сов. что, чем* 1. (*загромоздить*) тултырыу, тултырып бөтөү; **заставить комнату мебелью** бүлмәне йһғаз менән тултырыу 2. (*загородить*) каплап куйыу; **заставить дверь шкафом** ишекте шкаф менән каплап куйыу

ЗАСТАВИТЬ II *сов. кого-что и с неопр. мжбүр* итеү, (ирекһезләп) кушыу; **заставить ждать** көтөргә мжбүр итеү; **заставить отвечать** яуап бирергә мжбүр итеү ♦ **не заставить себя долго просить** ялындырмау, тиз генә килешеү, риза булыу; **не заставить себя ждать** тиз генә килеү, көтгөрмәү

ЗАСТАВКА I *ж* башлам, башбизәк (*китан бишенең башындағы бизәк*)

ЗАСТАВКА II *ж* каплама (*тирмән тәгәр-мәсенә килгән йһузы тотан торган*)

ЗАСТАВЛЯТЬ I *несов. см. заставить I*

ЗАСТАВЛЯТЬ II *несов. см. заставить II*

ЗАСТАИВАТЬСЯ *несов. см. застояться*

ЗАСТАРЕВАТЬ *несов. см. застареть*

ЗАСТАРЕЛЬИЙ, -ая, -ое иске, күптәнге, электән килгән, искергән, картайған, карт; **застарелые грибы** искергән бәшмәктәр; **застарелая болезнь** күптәнге ауырыу

ЗАСТАРЕТЬ *сов.* 1. картайыу, олоғайыу; **лес застарел** урман картайыу 2. *разг.* озакка һузылып көсәйеү, ныгыныу; **болезнь застарела** ауырыу нығынған

ЗАСТАТЬ *сов. кого-что* 1. тура килтереү, орратыу, тап итеү; **я застал его дома** мин уны өйөндә тап итем 2. өстөнә барып сығыу, күреп калыу, -ғанда/-гәндә булыу; **застать врасплох** көтмәгәндә барып (килеп) сығыу; **застать в живых** тере сағында күреп калыу

ЗАСТЕГИВАТЬ *несов. см. застегнуть*

ЗАСТЕГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. застегнуться* 2. *страд. от застегивать*

ЗАСТЕГНУТЬ *сов. что* элеү, эләктереү, каптырыу; **застегнуть пиджак** пинжәкте каптырып куйыу

ЗАСТЕГНУТЬСЯ *сов.* 1. (төймәне) элеү, эләктереү, каптырыу; **застегнуться на все пуговицы** бөтә төймәләргә лә эләктереү 2. эленеү, каптырылыу, эләктерелеү; **пиджак не застегивается** пинжәк каптырылмай

ЗАСТЁЖКА *ж* каптырма, элмәк; **застёжка пальто** пальто каптырмаһы

ЗАСТЕКЛИТЬ *сов. что* быялалау, быяла куйыу (куйзырыу); **застеклить окна** тәзрәгә быяла куйыу

ЗАСТЕКЛЯТЬ *несов. см. застеклить*

ЗАСТЕЛИТЬ *сов. что; разг. см. застилать*

ЗАСТЕНОГРАФИРОВАТЬ *сов. что* стенографиялау; **застенографировать речь** телмәрҙе стенографиялау

ЗАСТЁНОК *м* төрмә, зиндан; **бросить в застёнок** төрмәгә ябыу

ЗАСТЁНЧИВОСТЬ *ж* оялсанлык, тартыныу-санлык, кыйыуһыҙлык; **страдать застенчивостью** оялсанлык менән ызалану

ЗАСТЁНЧИВЫЙ, -ая, -ое оялсан, кыйыуһыҙ; **застенчивая девушка** оялсан кыз

ЗАСТЕСНЯТЬСЯ *сов.; разг.* оялыу, тартыныу, оялып (уңайһыҙланып) китеү; **ребёнок застенялся** бала оялып китте

ЗАСТИГАТЬ *несов. см. застичь, застигнуть*

ЗАСТИГНУТЬ *сов. см. застичь*

ЗАСТИЛАТЬ *несов. см. застлать*

ЗАСТИЛАТЬСЯ *несов.* 1. *см. застлаться* 2. *страд. от застилать*

ЗАСТИЛКА *ж см. застилать 1; застилка пола* изән йәйеү

ЗАСТИРАТЬ *сов. что; разг.* 1. йыуыу, йыуып алыу (тазартыу); **застирать пятно на скатерти** ашығудыктағы тапты йыуып тазартыу 2. (*испортив стиркой*) йыуа-йыуа (эштән сыгарыу) бузартыу; **застирать бельё** эс кейемен йыуа-йыуа эштән сыгарыу

ЗАСТИРЫВАТЬ *несов. см. застирать*

ЗАСТИЧЬ и **ЗАСТИГНУТЬ** *сов. кого-что* өстөнә басыу (сығыу), көтмәгәндә барып сығыу, эләктереү; **застичь на месте преступления** енәйәт эшләгән ергә көтмәгәндә барып сығыу; **гроза застигла детей** балалар йәшенле ямғырға эләкте

ЗАСТЛАТЬ *сов. что* 1. йәйеү, түшәү, йәйеп куйыу; **застлать пол ковром** изәнгә келәм йәйеү 2. каплау, каплап алыу, томалау; **тучи застлали небо** күкте болоттар капланы

ЗАСТЛАТЬСЯ *сов.* капланыу, томаланыу; **долина застлалась туманом** үзән томан менән капланды

ЗАСТОЙ *м* 1. тоткарлык, туктау, хәрәкәтһезлек; **застой крови** кан йөрөшө туктауы 2. *перен.* торғонлоқ; **застой в экономике** иктисадағы торғонлоқ; **период застоя** торғонлоқ осоро

ЗАСТОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. тоткарланған, туктап калған, тукталған, агымһыҙ; **застойное**

ЗАСТУЧАТЬ

озеро (агызуан) тукталган күл 2. торгон (торгонлок) ...ы; **застойное время** торгонлок вакыты 3. озакка һузылган, озайлы; **застойное пьнство** озайлы эскелек

ЗАСТОЛБИТЬ *сов. что; разг.* багана(лар) ултыртыу, багана(лар) менән сик билдәләү; **за-столбить участок** баганалар менән ер бүлеменен сизген билдәләү

ЗАСТОЛЬЕ *с; разг.* табын, табын өстәле, һый; **праздничное застолье** байрам табыны

ЗАСТОЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. табын ...ы, табындагы; **застольная беседа** табындагы әңгәмә 2. *в знач. суц.* **застольная ж** табын йыры

ЗАСТОНАТЬ *сов.* ыңгыраша башлау, ыңгырашып куйыу

ЗАСТОПОРИВАТЬ *несов. см.* застопорить

ЗАСТОПОРИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* застопориться 2. *страд. от* застопоривать

ЗАСТОПОРИТЬ *сов. что* 1. туктатыу, хәрәкәтһез калдырыу 2. *перен., разг.* (*задержать*) туктатып (тогоп) тороу; **застопорить дело** эште туктатып тороу

ЗАСТОПОРИТЬСЯ *сов. 1.* туктау, туктап калыу, хәрәкәтһез калыу; **машина застопорилась** машина туктап калды 2. *перен., разг.* тукталыу, тоткарланыу; **работа застопорилась** эш тоткарланды

ЗАСТОЯЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* озак тик торган, озак хәрәкәтһез торган; **застоялый конь** озак тик торган ат

ЗАСТОЯТЬСЯ *сов. 1.* озак тик (хәрәкәтһез) тороу; **конь застоялся** ат озак тик торган 2. озак тороу, тоткарланыу; **застояться у витрины** витрина янында озак тороу 3. (*испортиться*) озак тороу, бозолоу, искереу; **вода в бочке застоялась** мискәләге һыу озак торган (искергән, бозолган)

ЗАСТРАИВАТЬ *несов. см.* застроить

ЗАСТРАИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* застроиться 2. *страд. от* застраивать

ЗАСТРАХОВАТЬ *сов. кого-что* 1. страховкалау; **застраховать машину** машинаны страховкалау 2. *перен. (обезопасить)* һаклануу сараһын күреу

ЗАСТРАХОВАТЬСЯ *сов. 1.* страховкалау, страховкаланыу; **застраховаться на большую сумму** зур суммаға страховкаланыу 2. *перен. (обезопасить себя)* үзенде һаклау сараһын күреу, һаклануу

ЗАСТРАХОВЫВАТЬ *несов. см.* застраховать

ЗАСТРАХОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* застраховаться 2. *страд. от* застраховывать

ЗАСТРЕВАТЬ *несов. см.* застрять

ЗАСТРЕЛИВАТЬ *несов. см.* застрелить

ЗАСТРЕЛИТЬ *сов. кого* атып үлтереу; **застрелить медведя** айыузы атып үлтереу

ЗАСТРЕЛИТЬСЯ *сов.* атылыу, атылып үлеу

ЗАСТРЕЛЬЩИК *м* и **ЗАСТРЕЛЬЩИЦА** *ж* башлап ебәреүсе, әйзәүсе; **застрельщик соревнования** ярышты башлап ебәреүсе

ЗАСТРИГАТЬ *несов. см.* застричь

ЗАСТРИЧЬ *сов. что; разг.* төптән кыркыу, тәрән кыркыу (*тырнакты*)

ЗАСТРОГАТЬ *сов. что* йышыу, йышып шымартыу, юнып ослау (*тактаны йәки таякты*)

ЗАСТРОБИТЬ *сов. что* (*занять постройками*) төзөү, һалыу

ЗАСТРОБИТЬСЯ *сов.* төзөлөү, һалыныу, төзөлөп (һалынып) бөтөү; **город застроился** кала төзөлөп бөткән

ЗАСТРОЙКА *ж см.* застроить; **застройка окраин города** кала ситтәрәндәге төзөлөш

ЗАСТРОЙЩИК *м* төзөүсе, һалыусы; **коллектив застройщиков** төзөүселәр коллективы

ЗАСТРОЧИТЬ I *сов. что* (*зашить*) тегеу, тегеп сыгыу; **застрочить швы** йөйзәрзе тегеп сыгыу

ЗАСТРОЧИТЬ II *сов.; разг. 1.* тиз-тиз яза (һызғылай) башлау 2. туктауһыз ата башлау (*пулемёттан, автоматтан һ.б.*)

ЗАСТРЯТЬ *сов. 1.* инеп ултырыу, казалыу; **пуля застряла в лёгких** пуля үпкәгә инеп ултырган 2. батыу, батып калыу; **колёса застряло в грязи** тәгәрмәс баткакка багты 3. *перен., разг.* тоткарланыу, тотолоп ятыу; **дело застряло в канцелярии** эш кәнсәләрзә тоткарланып ята ♦ **застрять в горле** әйтә алмау, әйтмәй калдырыу, тамакка килеп тығылыу

ЗАСТУДИТЬ *сов. кого-что; разг. 1.* һыуытыу, тундырыу; **застудить избу** өйзә һыуытыу 2. өшөтөү, һалкын (һыуык) тейзереу; **застудить горло** тамакка һалкын тейзереу; **застудить ребёнка** балаға һалкын тейзереу

ЗАСТУДИТЬСЯ *сов.; разг.* һалкын тейзереу, өшөү, һыуык алыу

ЗАСТУЖИВАТЬ *несов. см.* застудить

ЗАСТУЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* застудиться 2. *страд. от* застуживать

ЗАСТУКАТЬ *сов. кого-что; прост. 1.* тотоу, эләктереу; **застукать вора** бурзы эләктереу 2. андып үлтереу

ЗАСТУП *м* тимер көрәк

ЗАСТУПАТЬСЯ *несов. см.* заступиться

ЗАСТУПИТЬСЯ *сов. за кого* яклау, яклап сыгыу, яклашыу; **заступиться за друга** душты яклау

ЗАСТУПНИК *м* и **ЗАСТУПНИЦА** *ж* яклаусы, яклашыусы, курғаусы, курсалаусы, аралаусы; **заступник народа** халыкты яклаусы

ЗАСТУПНИЧЕСТВО *с* яклау, курғаусылык, курсыу, курсалау; **заступничество друзей** душтарзың яклауы

ЗАСТУЧАТЬ *сов.* шакый (тукылдата, дөбөрләтә) башлау; **застучать в дверь** ишек шакый башлау

ЗАСТЫВАТЬ

ЗАСТЫВАТЬ *несов. см. застыть*

ЗАСТЫВШИЙ, -ая, -ее **1. прич. от застыть** **2. прил.** каткан, катып калган; **застывшая лава** каткан лава **3. прил.; разг.** туңган, тун; **застывшая река** туңган йылга **4. прил.; разг.** өшөгөн, өшөп каткан, катып калган, хэрэкәтһез; **застывшие пальцы** өшөп каткан бармактар; **застывшее выражение** катып калган киәфәт

ЗАСТЫДИТЬ *сов. кого-что; разг.* оялтыу; **застыдить мальчика** малайзы оялтыу

ЗАСТЫДИТЬСЯ *сов.* оялтыу, уңайһызланыу; **девушка застыдилась** кыз оялды

ЗАСТЫНУТЬ *сов. см. застыть*

ЗАСТЫТЬ и **ЗАСТЫНУТЬ** *сов.* **1.** катыу, куйырыу; **клей застыл** елем каткан; **студень застыл** тертедәк каткан **2. разг.** туңыу; **вода застыла** һыу туңган **3. разг.** нык өшөү, туңыу, катыу; **руки застыли** кулдар катты **4.** катып калыу, хэрәкәтһез туктап калыу; **застыть на месте от изумления** аптыраузан урында катып калыу **5.** үзгәрешһез булыу, катып калыу (*йөз, киәфәт һ.б. карата*)

ЗАСУДИТЬ *сов. кого-что; прост.* хөкөм итеу, хөкөмгә (яуапка) тарттырыу, ғәйепләу

ЗАСУЕТИТЬСЯ *сов.; разг.* ығы-зығы килеу, кабаланып (өтәләнеп, өлтөрәп) китеу, албырғау

ЗАСУЖИВАТЬ *несов. см. засудить*

ЗАСУНУТЬ *сов. что* **1.** тығыу, тығып куйыу; **засунуть руку в карман** кулды кеңәгә тығыу **2. разг. (спрятать)** тығып (йәшереп) куйыу; **засунуть письмо в ящик стола** хатты өстәл тартмаһына йәшереп куйыу

ЗАСУПНИВАТЬ *несов. см. засупнить*

ЗАСУПНИТЬ *сов. кого-что* тамакбаузы тартып бәйләу (*ат еккәндә*)

ЗАСУХА ж королюк; **борьба с засухой** королюкка каршы көрәш

ЗАСУХОУСТОЙЧИВЫЙ, -ая, -ое королюкка сызамлы, королюкка бирешмәүсән; **засухоустойчивые культуры** королюкка сызамлы культуралар

ЗАСУЧИВАТЬ *несов. см. засучить*

ЗАСУЧИТЬ *сов. что* һызганыу, төрөү; **засучить рукава** ендәрзе һызганыу ♦ (**дэлать**) **засучив рукава что** ең һызганып (эшләу)

ЗАСУШИВАТЬ *несов. от засушить*

ЗАСУШИТЬ *сов. что* **1.** киптереу, коротоу; **засушить цветы** сәскәләрзе киптереу **2. перен., разг. (лишить живости, выразительности)** йәмен ебәрәу, матурлыгын бөтөрөу

ЗАСУШИТЬСЯ *сов.* кибеу, короу, кибеп (короп) бөтөу

ЗАСУШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** королюкло, коро, яуым-төшөмһез; **засушливый год** королюкло йыл **2.** кипкән, кыу; **засушливая степь** кыу дала

ЗАСЧИТАТЬ *сов. что* кушып иҗәпләу (һанәу), иҗәпкә индереу (алыу); **засчитать мяч**

при игре уйында (капкага) индереүлгән тупты иҗәпкә алыу; **засчитать в счёт долга** бурьы иҗәбенә индереу

ЗАСЧИТЫВАТЬ *несов. см. засчитать*

ЗАСЫЛАТЬ *несов. см. заслать*

ЗАСЫПАТЬ *сов.* **1. что** күмеу; **засыпать яму** сокорзо күмеу; **землю засыпало снегом** ер карга күмелде **2. кого-что; перен.** яузырыу, күмеп ташлау; **засыпать докладчиков вопросами** докладсыга һораузар яузырыу **3. что, чего; разг.** һалыу; **засыпать чаю** сәй һалыу; **засыпать лошади овса** атка һоло һалыу

ЗАСЫПАТЬ I *несов. см. засыпать*

ЗАСЫПАТЬ II *несов. см. заснуть*

ЗАСЫПАТЬСЯ I *сов.* **1. (попасть внутрь)** эскә үтеу, инеп калыу, тулыу; **песок засыпался в сапоги** итеккә ком тулган **2. чем** капланыу, ябылыу; **дорога засыпалась листьями** юл япрактар менән капланган

ЗАСЫПАТЬСЯ II *сов.; прост.* **1.** тотолоу, элагеу, фашланыу; **разведчик засыпался** разведчик әләккән **2. (обнаружить незнание чего-л.)** тот алмау, тапшыра алмау (*имтиханды, һынаузы*)

ЗАСЫПАТЬСЯ I *несов.* **1. см.** засыпаться I; **2. страд. от засыпать I**

ЗАСЫПАТЬСЯ II *несов. см. засыпаться II*

ЗАСЫПАТЬСЯ III *несов. см. заспать*

ЗАСЫХАТЬ *несов. см. засохнуть*

ЗАТАВРИТЬ *сов. кого-что* тамга һалыу, келәймә һуғыу (һалыу, баҗыу) **затаврить лошадей** атка тамга һалыу

ЗАТАЁННЫЙ, -ая, -ое **1. (скрываемый)** йәшерен, йәшереп һакланган; **затаённая обida** йәшерен үпкә; **затаённая печаль** йәшерен моңһоулык **2. (сохраняемый в тайне)** серле, сер итеп һакланган; **затаённые мечты** сер итеп һакланган хыял

ЗАТАЙИВАТЬ *несов. см. затаить*

ЗАТАЙИВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** затаиться **2. страд. от затаивать**

ЗАТАЙИТЬ *сов. что* **1. разг.** йәшереп алып калыу; **затаить деньги** аксаны йәшереп алып калыу **2. (йәшереп)** һаклау, тотоу; **затаить злобу** асыу тотоу; **затаить обиду** үпкә һаклау ♦ **затаить дыхание** тын да алмай тороу

ЗАТАЙИТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** йәшеренеу, боҗоу, касыу; **утка затаилась в камышах** өйрәк камыш араһына йәшеренде **2. (скрыть мысли от других)** йәшерәу, белгертмәу, һиззермәу

ЗАТАЛКИВАТЬ *несов. см. затолкать* **1, 2 и затолкнуть**

ЗАТАПЛИВАТЬ I *несов. см. затопить I*

ЗАТАПЛИВАТЬ II *несов. см. затопить II*

ЗАТАПЛИВАТЬСЯ I *несов.* **1. см.** затопиться I; **2. страд. от затопливать I**

ЗАТАПЛИВАТЬСЯ II *несов.* **1. см.** затопиться II; **2. страд. от затопливать II**

ЗАТАПТИВАТЬ *несов. см. затоптать*

ЗАТАСКАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от затаскать* 2. *прил. (заношенный)* кейелгән, таушалган, искергән, кейеп туззырылган; **затасканный костюм** эрhez кейелгән костюм 3. *прил.; перен.* күп кабатлап йәме ебәрелгән, күп сәйнәлгән; **затасканный анекдот** анекдот

ЗАТАСКАТЬ *сов.; разг.* 1. *что* (эрhez) кейеп туззырыу, туззырып бөтөрөү; **затаскать пальто** пальтоны кейеп туззырыу 2. *что; перен.* күп кабатлап йәмен ебәрөү, кызыгын бөтөрөү (*һүззе һ.б.*) 3. *кого-что* йөрөтөп интектереп бөтөү, бергә йөрөтөп йонсогуу

ЗАТАСКАТЬСЯ *сов.; разг.* 1. тузып бөтөү, тегелеү (*күп кейеүзән*) 2. йонсоу, интегеп бөтөү (*күп йөрөүзән*); **затаскаться по судам** судка күп йөрөүзән интегеп бөтөү

ЗАТАСКИВАТЬ *несов. см. затащить, затаскать* 1, 2

ЗАТАСКИВАТЬСЯ *несов. см. затаскаться* 2. *страд. от затаскивать*

ЗАТАЧИВАТЬ *несов. см. заточить* II

ЗАТАЧИТЬ *сов. кого-что* 1. һөйрәп индереү, һөйрәп килтереү (ташыу); **затачить доски в помещение склада** такталарзы складка һөйрәп ташыу 2. (*утащить*) алып китеү, олактырыу; **затачить за угол дома** өй артына алып китеү 3. *перен., разг. (привести)* алып инеү, индереү; **он затачил меня домой** ул мине өйөнә алып инде

ЗАТВЕРДЕВАТЬ *несов. см. затвердеть*

ЗАТВЕРДЕЛЫЙ, -ая, -ое каткан, каты; **затверделая почва** каткан тупрак

ЗАТВЕРДЕНИЕ *с* 1. *см. затвердеть* 2. *мед. (опухоль)* каты шеш

ЗАТВЕРДЕТЬ *сов.* катыу, катыланыу, катып калыу; **мозоль затвердела** һөйәл каткан

ЗАТВЕРДИТЬ *сов. что; разг.* 1. бер үк һүззе кабатлау (тукыу, тылкыу) 2. ныгытыу, ятка бикләү, ятлап алыу; **затвердить стихи** шигырзы ятлап алыу

ЗАТВЕРЖИВАТЬ *несов. см. затвердить* 2

ЗАТВОР *м* 1. затвор; **затвор автомата** автомат затворы 2. (*засов, запор*) бик, келә, элгес; **затвор ворот** капка келәне 3. япкыс; **затвор плотины** быуа япкысы

ЗАТВОРИТЬ *сов.* 1. *что* ябыу, ябып куйыу; **затворить окно** тәзрәне ябып куйыу 2. *кого* бикләү, бикләп куйыу

ЗАТВОРИТЬСЯ *сов.* 1. ябылыу; **окно затворилось** тәзрә ябылды 2. бикләнеү, бикләнеп калыу; **затвориться в комнате** бүлмәлә бикләнеү

ЗАТВОРНИК *м* 1. аскет (*һөжрәһенән сыкмай яткан монах*) 2. кеше менән катнашмай йәшәүсе, кешенән ситләшәүсе; **жить затворником** кеше менән катнашмай, ситләшеп йәшәү

ЗАТВОРНИЧЕСТВО *с* үз-үзенә бикләнгәнлек

ЗАТВОРЯТЬ *несов. см. затворить*

ЗАТВОРЯТЬСЯ *несов. см. затвориться* 2. *страд. от затворять*

ЗАТЕВАТЬ *несов. см. затеять*

ЗАТЕЙЛИВОСТЬ *ж* хикмәтлелек; **затейливость рисунка** һүрәтгән хикмәтлелеге

ЗАТЕЙЛИВЫЙ, -ая, -ое *прост.* кызык, әкәмәт, хикмәтле; **затейливое украшение** хикмәтле бизәү; **затейливая речь** хикмәтле телмәр; **затейливый человек** әкәмәт кеше

ЗАТЕЙНИК *м* 1. мәрәкәсе, мазәкәсе; **он большой затейник** ул бик шәп мазәкәсе 2. (*организатор развлечений*) уйынсы, уйын ойштороусы, башлап йөрөүсе

ЗАТЕЙНИЦА *ж* мәрәкәсе, мазәкәсе

ЗАТЕКАТЬ *несов. см. затечь*

ЗАТЁМ *нареч.* 1. (*после этого, потом*) һуңнан, унан һуң, азак; **сначала было темно, затем осветлело** башта караңгы ине, һуңнан яктырзы 2. (*для этого*) шуның өсөн, шуға күрә; **я затем и приехал** мин шуның өсөн килдем дә инде 3. (*для обозначения перехода к следующему положению или выводу в речи*) шунан (*һүззе йомгаклаганда йәки икенсе һүзгә күскәндә кулланыла*)

ЗАТЕМНЕНИЕ *с* 1. *см. затемнить; затемнение сознания* аң томаланыу 2. караңгылау, каплау; **затемнение окон** тәзрәләрзе каплау 3. *мед.* кара тап; **затемнение в лёгких** үпкәләге кара тап

ЗАТЕМНЁТЬ *сов.* 1. (*начать темнеть*) караңгылана башлау; **в лесу затемнело** урманда караңгылана башланы 2. карайып күренеү

ЗАТЕМНИТЬ *сов. что* 1. караңгылау, томалау; **дым затемнил небо** төтөн күкте томаланы 2. каплау, ышыклау, томалау; **затемнить окна** тәзрәләрзе каплау 3. томаландырыу, томалау; **затемнить сознание** аңды томалау 4. *перен.* йәшерәү, башка йүнәлешкә бороу; **затемнить смысл чего-л. низзәдер** мэгәнһен йәшерәү

ЗАТЕМНИТЬСЯ *сов.* 1. караңгыланыу; **небо затемнилось** күк караңгыланды 2. *перен.* буталыу, сыуалыу, томаланыу; **мысль затемнилась** фекер сыуалды

ЗАТЕМНО *нареч.; разг.* караңгыла, караңгы сакта, яктырмаз элек; **просьпаться затемно** яктырмаз элек уяныу; **кнчить рабту затемно** эште караңгы төшкәс тамамлау

ЗАТЕМНЯТЬ *несов. см. затемнить*

ЗАТЕМНЯТЬСЯ *несов. см. затемниться* 2. *страд. от затемнять*

ЗАТЕНИТЬ *сов. что* 1. күләгәләү, ышыклау; **затенить растение** үсемлекте күләгәләү 2. (*заслонить*) каплау; **затенить свет** яктылыкты каплау

ЗАТЕНЯТЬ *несов. см. затемнить*

ЗАТЁПЛИВАТЬ *несов. см. затеплить*

ЗАТЁПЛИТЬ *сов. что* яндырып (токандырып) ебәрәү; **затеплить свечу** май шәмде токандырып ебәрәү

ЗАТЕПЛИТЬСЯ

ЗАТЭПЛИТЬСЯ *сов.* 1. яна башлау, тока-ныу, кабыныу; **огонь затэплился** ут яна башла-ны 2. *перен.* уяныу, токанбу; **затэплилась на-дэжда** өмөт уянды

ЗАТЕРЕТЬ *сов.* 1. *что* юйбу, юйып ташлау, һөртөп алыу; **затереть надпись на стене** стена-лағы язвубу һөртөп алыу 2. *кого-что (сдавать)* кысыу; **льды затэрли лбдку** боззар көмөнө кысты 3. *что; разг. (истрепать)* туззырыу, тет-келәу (*кейем-һалымды*) 4. *кого; перен., разг.* кысыу, юл бирмәү; **затэрли молодого инженеря** йәш инженерға юл бирмәнеләр

ЗАТЕРЕТЬСЯ *сов.;* *прост.* кысылып инеу, тығылыу; **затереться в бчредь** сиратка тығылыу

ЗАТЭРЯННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от зате-рять* 2. *прил.* онотолған, ташландык; **затэрян-ный в лесу** дбмик урмандағы ташландык өй

ЗАТЕРЯТЬ *сов. что; разг.* югалтыу, куйып онотоу, кайзальыр куйыу; **затерять книгу** китап-ты югалтыу

ЗАТЕРЯТЬСЯ *сов.;* *разг.* 1. югалыу; **письмо затерялось** хат югалды 2. инеп югалыу; **зате-ряться в толпе** халык араһына инеп югалыу 3. югалып калыу, күрәнмәү; **деревня затерялась среди гор** ауыл таузар араһында югалып калған

ЗАТЭС *м* тамға, билдә (*агаска юнылан*)

ЗАТЕСАТЬ *сов. что* юныу, юнып йокартыу (ослау); **затесать доску** тактаны юныу; **затесать кол** казыкты юнып ослау

ЗАТЕСАТЬСЯ *сов.;* *прост.* кысылып инеу, тығылыу

ЗАТЭЧЬ *сов.* 1. агып инеу, һаркып төшөү; **вода затекла в погреб** һыу базға һаркып төшкән 2. шешәү, кабарып сығыу; **у него затэк глаз** уның күзе шешәнгән 3. ойю (*тән өлөштәрәнә карата*); **руки затекли** кулдар ойю

ЗАТЭЯ *ж* 1. (*замысел, план*) ниәт, уй; **не-лэная затэя** мэгәнәһез ниәт 2. (*вымысел*) уй-ланған нәмә (уй), хыял; **новая затэя** яңы хыял 3. (*забава*) мазәк, мәрәкә, шаянлык, мутлык; **ребячья затэя** балалар мутлыгы (эше) ♦ **без затэй** ябай ғына, мазәк-фәлән қормай ғына

ЗАТЭЯТЬ *сов. что и с неопр.;* *разг.* 1. (*начать, предпринять что-л.*) башлау, башлап ебәрәү, тононоу; **затэять разговор** һөйләшәүзе башлап ебәрәү; **затэять игру** уйын башлап ебәрәү 2. (*задумать*) ниәтләү, уйлау; **они что-то затэяли** улар низер эшләрғә ниәтләне

ЗАТЭЯТЬСЯ *сов.;* *разг.* башланыу, башла-нып китеү; **затэялся разговор** һүз башланып китте

ЗАТИРАТЬ *несов. см. затереть*

ЗАТИРАТЬСЯ *несов.* 1. *см. затереться* 2. *страд. от затирать*

ЗАТИСКАТЬ *сов. кого; разг.* 1. оипалап бөтөү, кысқылап интектерәү 2. эткеләп (төргкөләп) индереү, тығыу; **затискать в ав-тобус** автобуска эткеләп индереү

ЗАТЙСКИВАТЬ *несов. см. затйскать, за-тйснуть*

ЗАТЙСНУТЬ *сов. кого-что; разг.* эткеләп (этәп-төртөп) индереү, тығылдырыу

ЗАТЙСНУТЬСЯ *сов.;* *разг.* этәп-төртөп инеу, кысылып инеу, тығылыу

ЗАТИХАТЬ *несов. см. затйхнуть*

ЗАТЙХНУТЬ *сов.* 1. тынып калыу, тыныу, шымыу; **звүки затйхли** тауыштар тынды 2. әкрәнәйеү, басылыу, һүрелеү; **шаги затйхли** аяк тауыштары басылды 3. *перен.* тынысланыу, тыныу; **больной затйх** ауырыу тынысланды

ЗАТЙШЬЕ *с* 1. (*тишина*) тынлык, тынып то-роу; **затйшье перед грозой** йәшен алдынан булған тынлык 2. (*тихое место*) һил урын, һиллек; **затйшье пруда** быуаның һил урыны 3. (*приостановка действия, события*) тынлык, тыныслык; **затйшье перед бөем** һуғыш алдынан булған тынлык

ЗАТКАТЬ *сов. что* сүпләмләп һуғыу, туқыу, сигеү, үреү; **заткать платье серебром** күлдәккә көмөш (еп) кушып туқыу; **пауки заткали пау-тиной углы** үрмәкселәр мөйөштәрғә ау менән үргән

ЗАТКНУТЬ *сов. что* 1. тығыу, тығып куйыу; **заткнуть уши ватой** қолакка мамык тығыу 2. *за что* кыстырыу, кыстырып куйыу; **заткнуть кин-жал за пояс** хәййәрғә билбауға кыстырып куй-бу ♦ **заткнуть за пояс** танауына сиртеү, уззырып ебәрәү; **заткнуть рот** ауызын ябыу (каплау, астырмау), өнөн тығыу

ЗАТКНУТЬСЯ *сов.* 1. ябылыу, тығылыу (*науыт-һабава карата*) 2. *прост.* телде тешләү, ауыззы йомоу, өндәшмәс булыу

ЗАТМЕВАТЬ *несов. см. затмйть*

ЗАТМЕНИЕ *с* 1. тотолоу; **затмение луны** ай тотолоу; **солнечное затмение** қояш тотолоу 2. *разг. (помрачение сознания)* аң томаланыу, зифән таралыу; **на меня нашло какбе-то затмение** әллә низән зифәнәм таралып китте

ЗАТМЙТЬ *сов.* 1. *что* каплау, томалау, ышыкклау; **звездү затмйли тучи** болоттар йон-доззо капланы 2. *кого-что; перен.* өстөн сығыу, уззырыу; **затмйть всех своим остроумием** йор һүзлеге менән барыһынан да уззырыу

ЗАТӨ *союз (в значении "однако", "но в то же время")* ләкин, уның қарауы, -һа ла/-һә лә, әммә; **подарок недорогой, затө хоробший** бүләк киммәтле түгел, әммә якшы

ЗАТОВАРИВАТЬ *несов. см. затоварить*

ЗАТОВАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. зато-варить* 2. *страд. от затоваривать*

ЗАТОВАРИТЬ *сов. что; торг.* (һатмай) йы-йып ятқырыу (тотоу), һатмай тотқарлау; **зато-варить зерно** ашыкты йыйып ятқырыу; **зато-варить склад** келәткә артык тауар туплау

ЗАТОВАРИТЬСЯ *сов.;* *спец.* 1. кәрәгенән ар-тык туплау (йыйыу, тәһмин итеү) (*тауарғарзғы*)

ЗАТРЕПАТЬ

2. (скопиться в большом количестве — о товаре) күпләп һағылмай ятыу (йыйылып китеу)

ЗАТОЛКАТЬ *сов.*; *разг.* 1. *кого-что* этеп (төргөп) индереу, эткеләп тығылдырыу; **затолкать вагон в тупик** вагонды тупикка этеп индереу 2. *что* тығыу; **затолкать свёрток в карман** тейенсөктө кеҫәгә тығыу 3. эткеләу, төрткөләу, төрткөләп бөтөрөу

ЗАТОЛКНУТЬ *сов.* *кого-что*; *разг.* этеп (төргөп) индереу, этәрәп куйыу

ЗАТОН *м* 1. (*залив*) култык, колак; **глубоководный затон** тәрән һыулы култык; **речной затон** йылға колагы 2. (*место стоянки, ремонта судов*) затон

ЗАТОНУТЬ *сов.* батыу; **корабль затонул** карап батты

ЗАТОПИТЬ I *сов.* *что* яғыу, яғып ебәрәу; **затопить печку** мейескә яғып ебәрәу

ЗАТОПИТЬ II *сов.* *что* 1. баҫыу, баҫып китеу; **река затопила луга** йылға болондарзы баҫкан 2. батырыу; **затопить лодку** кәмәнә батырыу 3. *перен.* тулыу, тултырыу; **войска затопили площадь** майҙанға ғәскәр тулды

ЗАТОПИТЬ III *сов.* яға башлау; **в прошлом году затопили в октябре** үткән йыл октябрҙә яға башланьлар

ЗАТОПИТЬСЯ I *сов.* яна башлау, яғыла башлау; **печь затопилась** мейес яна башланы

ЗАТОПИТЬСЯ II *сов.* һыу аҫтында қалыу, һыу баҫыу; **берега затопились во время разлива** һыу ташқанда яр буйҙары һыу аҫтында қалды

ЗАТОПЛЯТЬ *несов. см. затопить II*

ЗАТОПЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. затопиться II*; 2. *страд. от затоплять*

ЗАТОПТАТЬ *сов.* 1. *что* тапап бөтөрөу, тапап тигезләу; **затоптать траву** үләнде тапап бөтөрөу 2. тапап бысратыу; **затоптать пол** изәнде тапап бысратыу 3. *что* тапап изеу, изгеләу; **затоптать бумагу в грязь** қағыззы бысракка тапап изеу 4. *что* тапап һүндереу; **затоптать огонь** утгы тапап һүндереу 5. *кого-что* тапап үлтерәу, тапау ♦ **затоптать в грязь** бысракка батырыу, ялған ғәйеп яғыу, нык хурлау

ЗАТОР *м* 1. тығылыш, тығын 2. *перен.* тоткарлық; **затор в работе** эштәгә тоткарлық

ЗАТОРМАЖИВАТЬ *несов. см. затормозить*

ЗАТОРМОЗИТЬ *сов.* 1. *что* и *без доп.* туктатыу, гормозлау, тормозга баҫыу (һалыу), әкрәнәйтәу; **затормозить машину** машинаны тормозлау 2. *перен., разг.* тоткарлау, тоткарлық итеу; **затормозить дело** эште тоткарлау

ЗАТОРМОЗИТЬСЯ *сов.* 1. тукталып тороу, тормозлануу 2. *перен., разг.* туктап қалыу, тоткарлануу; **работа затормозилась** эш тоткарланды

ЗАТОРМОШИТЬ *сов. кого-что; разг.* өзгөләу, тартқылап-йолкқолап йонсотоу

ЗАТОРОПИТЬ *сов.* ашықтырыу, кабаландырыу

ЗАТОРОПИТЬСЯ *сов.* ашыға (кабалана) башлау, ашығыу, кабалануу; **он внезапно заторопился** ул қапыл ғына кабалана башланы

ЗАТОСКОВАТЬ *сов.*; *разг.* һағына (юкһына) башлау

ЗАТОЧЕНИЕ *с; уст.* 1. *см. заточить I*; 2. (*пробывание в тюрьме, ссылке*) тоткон, һөргөн; **вечное заточение** мәңгелек тоткон

ЗАТОЧИТЬ I *сов. кого-что; высок., уст.* ябыу, ябып куйыу, ултыртыу; **заточить в тюрьму** төрмәгә ябыу

ЗАТОЧИТЬ II *сов. что* ослау, үткерләу; **заточить карандаш** кәләм ослау; **заточить нож** бысак үткерләу

ЗАТОШНИТЬ *сов. кого* *безл.* күңел болғана башлау, қоҫко килеу; **его затошнило** уның күңеле болғана башланы

ЗАТРАВИТЬ *сов. кого-что* 1. баҫтырып (кыуып) тогоу, баҫтыртыу, кыузыртыу; **затравить зайца** қуянды баҫтыртыу 2. кешене этән талатыу 3. *перен., разг.* эзәрлекләп интектереу, теңкәгә тейеу

ЗАТРАВКА *ж* 1. запал, токандыргыс (*тупта, мылтыкта*) 2. *перен., прост.* башланғыс (*эште башлау алдынан кызыктырыу*)

ЗАТРАВЛИВАТЬ *несов. см. затравить*

ЗАТРАГИВАТЬ *несов. см. затронуть*

ЗАТРАМБОВАТЬ *сов. что* тыңкыслау, тәйеу; **затрамбовать землю** ерҙе тыңкыслау

ЗАТРАМБОВЫВАТЬ *несов. см. затрамбовать*

ЗАТРАПЕЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* көндәлек, көндәгә, көн дә (әрһезгә) кейә торған; **затрапезная одежда** көндәлек кейем

ЗАТРАТА *ж* 1. тогоу, тононоу, түгеу, сарыф итеу (*көс, вақыт һ.б. карата*); **затрата средств** акса тогоу; **затрата времени** вақыт сарыф итеу 2. *обычно мн.* затраты сығым, тоғолған акса (мал, бол); **сократить затраты на оборудование** корамалға сығымдарзы кәметәу

ЗАТРАТИТЬ *сов. что* 1. тогоу, тононоу, һалыу; **затратить средства на строительство** төзөлешкә акса тононоу 2. түгеу, һалыу, сарыф итеу; **затратить много сил** күп көс түгеу; **затратить на поездку** пять дней барыуға биш көн сарыф итеу

ЗАТРАЧИВАТЬ *несов. см. затратить*

ЗАТРЕБОВАТЬ *сов. кого-что; офиц.-дел.* талап итеу, һоратып алыу, сақыртыу, сақыртып алыу (килтереу); **затребовать справку** белешмә һоратып алыу; **затребовать свидетелей** шаһиттарзы сақыртып килтереу

ЗАТРЕПАТЬ *сов.*; *разг.* 1. *что* туззырып (таушалдырып) бөтөрөу; **затрепать книжку** китапты таушалдырып бөтөрөу 2. *кого* (*измучить*) йонсотоп бөгөу, интектереу, хәлдән тайзырыу

ЗАТРЕПЕТАТЬ

ЗАТРЕПЕТАТЬ *сов.* дерелдэй (калтырай) башлау, дер-дер килеу

ЗАТРЕЩАТЬ *сов.* 1. шытырлай (ярыла) башлау, шытыр-шытыр килеу; лёд **затрещал** боз шытырлай башланы 2. сырылдаша (сырылдай) башлау, сыр-сыр килеу; **кузнечики затрещали** сиңерткэлэр сырылдай башланы 3. дыңгырлай башлау, дыңгыр-дыңгыр килеу

ЗАТРЕЩИНА *ж; прост.* яңаклау, тондороу, кундырыу; **дать затрещину** яңакка тондороу

ЗАТРОНУТЬ *сов.* 1. *кого-что* тейеу, кағылыу, тейеп китеу, кағылып үтеу; **пуля затронула** кость пуля һейәккә тейеп үткән 2. *что; перен.* кағылыу, кағылып үтеу, әйтеп үтеу; **затронуть вопрос** мәсьәләгә кағылып үтеу 3. *кого-что; перен.* йогонто яһау, тәғсир итеу, уятыу; **затронуть чувства** тойғоларға тәғсир итеу

ЗАТРУДНЕНИЕ *с* 1. кыйынлык, уңайһызлык, камасау; **устранить затруднения** уңайһызлыктарҙы бөтөрөү 2. кыйын (ауыр) хәл, ауырлык; **быть в затруднении** кыйын хәлдә булыу; **вывести из затруднения** ауыр хәлдән сығарыу

ЗАТРУДНЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от затруднить* 2. *прил.* ауыр, ауырлашкан, кыйын; **затрудненное дыхание** ауыр һулыш

ЗАТРУДНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыр, қатмарлы, кыйын; **затруднительное положение** ауыр хәл

ЗАТРУДНИТЬ *сов.* 1. *кого-что* ауырлык (кыйынлык) килтереу (төшөрөү), ауыр (кыйын) булыу; **затруднить друзей** дустарға ауырлык килтереу 2. *что* кыйынлаштырыу, ауырлаштырыу; **затруднить дыхание** тын алышын ауырлаштырыу

ЗАТРУДНИТЬСЯ *сов. в чём или с неопр.* 1. ауырһыныу, кыйынһыныу; **затрудниться сказать** әйтергә кыйынһыныу 2. ауырлашыу, кыйынлашыу; **его положение затруднилось** уның хәле ауырлашты

ЗАТРУДНЯТЬ *несов. см. затруднить*

ЗАТРУДНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. затрудниться* 2. *страд. от затруднить*

ЗАТРАСТИ *сов. кого-что* һелкетә башлау, калтырата (дерелдәтә) башлау

ЗАТРАСТИТЬ *сов.* калтырана (дерелдәй) башлау, калтырап китеу; **затрастись от страха** курқыштан калтырана башлау

ЗАТУЖИТЬ *сов.; trad.-поэт., разг.* кайгыра (көйөнә, хәсрәтләнә) башлау

ЗАТУМАНИВАТЬ *несов. см. затуманить*

ЗАТУМАНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. затуманиться* 2. *страд. от затуманить*

ЗАТУМАНИТЬ *сов. что* 1. (покрыть туманом) томан менән қаплау, томанлау, бошлау; **пар затуманил окно** пар тәзрәнә босланы 2. *перен.* томалау, караңғылау; **затуманить мысль** фекерҙе томалау

ЗАТУМАНИТЬСЯ *сов.* 1. томан менән қапланыу, томанланыу, босланыу; **сблизе зату-**

манилось қояш томан менән қапланды 2. *перен.* томаланыу, караңғыланыу; **сознание затуманилось** аң томаланды 3. *перен., разг.* моңһоуланыу, күңелһезләнеу; **её лицо затуманилось** уның йөзө моңһоуланды

ЗАТУПИТЬ *сов. что; разг. (сделать ту-пым — об остром предмете)* үтмәсләу, үтмәсләндереу, йөзөн кайтарыу, тупаслау; **затупить нож** бысакты үтмәсләу

ЗАТУПИТЬСЯ *сов.; разг.* тупасланыу, үтмәсләнеу, йөзө кайтыу; **топёр затупился** балта тупасланған

ЗАТУПЛЯТЬ *несов. см. затупить*

ЗАТУПЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. затупиться* 2. *страд. от затуплять*

ЗАТУХАТЬ *несов. см. затухнуть*

ЗАТУХНУТЬ *сов.* 1. *разг. (потухнуть)* һүнәу, һүнәп куйыу; **огонь затух** уг һүндә 2. *перен. (прекратиться)* тукталыу, басылыу, һүреләу; **колебания затухли** тирбәләүҙәр басылды

ЗАТУШЕВАТЬ *сов. что* 1. туш менән буяу, тушлау; **затушевать рисунок** һүрәттә туш менән буяу 2. *перен.* қаплау, йәшереп калдырыу; **затушевать недостатки** етешһезлектәрҙе йәшерәу

ЗАТУШЕВЫВАТЬ *несов. см. затушевать*

ЗАТУШИТЬ *сов. что; разг.* 1. һүндереу; **затушить свечу** шәмде һүндереу 2. *перен. (подавить)* баһыу, күрһәтмәу, туктатыу, һүндереу; **затушить радость** кыуанысты баһыу

ЗАТХЛОСТЬ *ж* 1. тынһулыҡ, һөрһөгән (һаһыған) ес; **пахнет затхлостью** һөрһөгән ес килә 2. *перен.* торғонлоқ, һөрһөү (*ижтимағи тормозка карата*)

ЗАТХЛЫЙ, -ая, -ое 1. тынһу (тонһоу), тонһокторғос, һаһыҡ; **затхлый вбздух** тынһу һауа 2. күтәргән, һөрһөгән, қакһыған, есләнгән; **затхлая мука** күтәргән он 3. *перен.* серек, һөрһөгән; **затхлая среда** серек мөхит

ЗАТЫКАТЬ *несов. см. заткнуть*

ЗАТЫЛОК *м* елқа, соңқа; **почесать затылок** елкәне тырнау ♦ **в затылок** (идти, стоять, шагать и т.п.) бер-бер артлы (тезләу, тороу һ.б.)

ЗАТЫЛОЧНЫЙ, -ая, -ое елқә, соңқа ...ы; **затылочная кость** соңқа һөйәге

ЗАТЫЧКА *ж; прост.* бөкә, тығын, тыккыс

ЗАТЮКАТЬ *сов. кого-что; прост.* кыйырһытыу, қағыу, ситләгеу

ЗАТЯГИВАТЬ *несов. см. затянуть*

ЗАТЯГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. затянуться* 2. *страд. от затягивать*

ЗАТЯЖКА *ж* 1. *см. затянуть* I 1, 2, 6, 7 и *затянутся* 1, 2, 5, 6; 2. (*при курении*) һуруу, эскә тартыу 3. қалыпка тартыу (*аяқ кейемен теккәндә*)

ЗАТЯЖНОЙ, -ая, -ое 1. озаққа һузылған, озайлы; **затяжная болезнь** озаққа һузылған ауырыу; **затяжной дождь** озайлы ямғыр ♦ **затяж-**

ной прыжок ав. озаилы никереу (*парашиотты озақ асмай төшөү*)

ЗАТЯНУТЬ I *сов.* 1. *кого-что* тартып (тарттырып) бәйләү, тарттырыу; *затянуть чемодан ремнём* сумазанды кайыш менән тарттырып бәйләү 2. *кого-что* хурыу, тартып алыу, убыу; *болото затянуло оленя* боланды һаз улқан 3. *кого* тартыу, ылыктырыу, индереу; *затянуть в спор бөхәскә ылыктырыу* 4. *что, чем* кашлау, томалау; *мороз затянул озёро льдом* һыуык күлдәң өстөн боз менән капланы; *тучи затянули небо* күкте болот капланы 5. *безл.* (*заживить*) уңалыу, бөгәшеу; *рану затянуло* яра уңалды 6. *что (задержать)* һузыу, озақка (һузыу) ебәреу; *затянуть дело* эште һузыу; *затянуть собрание* йыйылышты озақка һузыу 7. *тех.* тартыу, ныгытыу; *затянуть болты ключом* болттарзы аскыс менән тартыу

ЗАТЯНУТЬ II *сов.*; *разг.* йырлап (һузып) ебәреу

ЗАТЯНУТЬСЯ *сов.* 1. тартып (кысып) бәйләү; *затянуться кушаком* билбаузы тартып бәйләү 2. тартылыу, бәйләнәү, быуылыу; *узел затянулся* төйөн тартылды 3. капланыу, томалану; *небо затянулось тучами* күк йөзө болот менән капланды 4. бөгәшеу, уңалыу; *рана затянулась* яра уңалды 5. һузылыу, озақка һузылып китеу; *собрание затянулось* йыйылыш озақка һузылды 6. хурыу, эскә тартыу (*төтөндө*)

ЗАУЛЫБАТЬСЯ *сов.* йылмайыу, йылмайып ебәреу

ЗАУМНЫЙ, -ая, -ое аңлайышһыз, артык хикмәтле; *заумные стихи* артык хикмәтле шигырзар; *заумная речь* аңлайышһыз телмәр

ЗАУМЬ *ж* мәгәнәһезлек, хикмәт

ЗАУНЫВНЫЙ, -ая, -ое һағышлы, яманһыу, моңһоу; *заунывая песня* һағышлы йыр

ЗАУПОКОЙНЫЙ, -ая, -ое; *церк.* йыназа ...ы, ерләү ...ы; *заупокойная молитва* йыназа доғаһы

ЗАУПРЯМИТЬСЯ *сов.* карышыу, тискәреләнәү, киреләнәү; *дитя заупрямилось* сабий тискәреләнә башланы

ЗАУРЯД... *урыс телендәге кушма һүзәрзәң “дипломһыз”, “чинһыз вазифа биләүсе” мәгәнәләрен белдергән беренсе өлөшө, мәс., зауряд-врач* дипломһыз табип (врач); *зауряд-хорунжий* хорунжий вазифаһындағы һалдат

ЗАУРЯДНЫЙ, -ая, -ое урта(са), уртакул, ябай, гәзәти; *заурядный актёр* уртакул актёр

ЗАУСЭНЕЦ *м; уст. см. заусеница*

ЗАУСЕНИЦА *ж* 1. шайтан тырнағы; *пальцы в заусеницах* шайтан тырнаклы бармактар 2. *тех.* сугырмак, кыгыршы

ЗАУТРЕНЯ *ж* иртәнге гібәзәт (*христиан дине буйынса*)

ЗАУТЮЖИВАТЬ *несов. см. заютюжить*

ЗАУТЮЖИТЬ *сов. что* 1. ятлау, ятка бикләү, ятлап алыу; *заютюжить складку* кейемдәң сырышын үтекләү

ЗАУЧИВАНИЕ *с см. заучивать; заучивание стихотворения* шигырзы ятлау

ЗАУЧИВАТЬ *несов. см. заучить*

ЗАУЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. заучиться* 2. *страд. от заучивать*

ЗАУЧИТЬ *сов. что* 1. ятлау, ятка бикләү, ятлап алыу; *заучить правило* кағизәнә ятлау 2. *кого-что; разг. (замучить учёбой)* укыта-укыта алытыу (йонсотуу)

ЗАУЧИТЬСЯ *сов.*; *разг.* озақ укыузан арыу, укыу менән нык мауығыу

ЗАУШАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* тупас, мыскыллы; *заушательская критика* тупас тәнкит

ЗАУШАТЕЛЬСТВО *с; книжн.* тупаслык, мыскыллы тәнкит

ЗАУШНЫЙ, -ая, -ое колак артындағы; *заушный нарыв* колак арты шеше

ЗАФАРШИРОВАТЬ *сов. что* фаршлау, фарш тулттырыу; *зафаршировать утку* өйрәкте фаршлау

ЗАФИКСИРОВАТЬ *сов. что* 1. (*запечатлеть в рисунке, фотографии и т.п.*) фотоға (кағызға) төшөрөп куйыу 2. (*отметить, учесть*) билдәләү, иҫәпкә алыу, язып (теркәп) куйыу 3. *фото.* фиксажлау, фиксаж менән ныгытыу; *зафиксировать снимок* фотоһүрәтте фиксажлау

ЗАФОНТАНИРОВАТЬ *сов.*; *спец.* фонтан (булып) ата башлау; *скважина зафонтанировала* скважина фонтан булып ата башланы

ЗАФРАХТОВАТЬ *сов. что; мор.*, *торг.* фрахтовкалау, йөк ташыу өсен яллау (*судноны*)

ЗАФРАХТОВЫВАТЬ *несов. см. зафрахтовать*

ЗАХАЖИВАТЬ *несов.*; *разг.* ингеләү, ингеләп йөрөү; *захаживайте к нам* безгә ингеләп йөрөгөз

ЗАХАНДРИТЬ *сов.*; *разг.* күнәлһезләнәү, бошона (кәйефһезләнә) башлау

ЗАХАЛЯТЬ *сов. кого-что; прост.* яманатын һағыу, хурлау, әзәм мәсхәрәһенә калдырыу

ЗАХВАЛИВАТЬ *несов. см. захвалить*

ЗАХВАЛИТЬ *сов.* *кого-что; разг.* артык мактап ташлау (ебәреу), үтә мактап шаштырыу (осондороу), котортлоп ебәреу; *захвалить ученика* укыусыны артык мактап ташлау

ЗАХВАТ *м* 1. *см. захватить* 1, 3; *захват инициативы* инициативаны үзәң алыу; *захват чужих земель* сит ерзәрзә баһып алыу 2. (*охватываемое чем-л. пространство*) алым; *захват плуга* һабандың алымы; *ширина захвата* алым киңлеге

ЗАХВАТАТЬ *сов. что; разг.* кулдан-кулға йөрөтөп бысратып бөтөү, тотколап бысратыу; *захватать рукопись* кульязманы кулдан-кулға йөрөтөп бысратыу

ЗАХВАТИТЬ

ЗАХВАТИТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего* тотоп (эләктереп) алыу, нык итеп тогоу; **захватить пальто за воротник** пальто ягаһынан эләктереп алыу 2. *кого-что* алыу, алып барыу; **захватить сына в театр** ул(ын)ды театрга бергә алыу 3. *кого-что* басып (тартып) алыу, алыу, эләктереу; **захватить чужие земли** сит ерзәрзе басып алыу; **захватить власть** власты тартып алыу 4. *что; перен., разг.* эләктереу, йоктороу; **захватить корь** кызылса эләктереу 5. *кого-что; перен. (сильно увлечь)* үзенә тартыу, нык кызыктырыу, йәлеп итеу; **работа захватила его целиком** эш уны тулыһынса үзенә йәлеп итте. 6. *разг. (застичь)* эләктереу, эләгеу, тотоп алыу; **дождь захватил нас** без ямғырға эләктек ♦ **дух захватил** тын кысылды (бөттө)

ЗАХВАТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое басып алыу ...ы; **захватнические войны** басып алыу һуғыштары

ЗАХВАТЧИК *м* илбасар, басып алыусы

ЗАХВАТЫВАТЬ *несов. см. захватить*

ЗАХВАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от захватывать* 2. *прил.* кызыклы, мауыктыргыс; **захватывающий рассказ** мауыктыргыс хикәйә

ЗАХВОРАТЬ *сов.; разг.* ауырып китеу, ауырый башлау

ЗАХИРЁТЬ *сов.; разг.* 1. *(о человеке)* бөтөп китеу, ябығыу, хәлһезләнеу; *(о растениях)* һулыу, шиңеу 2. *перен.* хөргәйеу, һүнәу, бөтөу; **сад захирёл** бакса хөргәйзе

ЗАХИХИКАТЬ *сов.* хихылдау, хихылдап көлөп ебәреу, хихылдай башлау

ЗАХЛАМИТЬ *сов. что; разг.* кыйлау, сүпләу, сүп-сар менән тултырыу

ЗАХЛАМЛЁННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от захламить* 2. *прил.* сүп-сарлы, кыйлы; **захламлённый коридор** сүп-сар менән тулган коридор

ЗАХЛАМЛЯТЬ *несов. см. захламить*

ЗАХЛЕБНУТЬСЯ *сов.* 1. тонсоғоу, сәсәу, сәсәп китеу; **захлебнуться водой** һыуга сәсәп китеу 2. *перен.* тукталыу; **атака захлебнулась** атака тукталды 3. һүнәу, туктау, тынып калыу (*мотор, автомат һ.б. карата*)

ЗАХЛЁБЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. захлебнуться* 2. тын кысылыу, быуылыу; **он захлёбывался от смеха** көлөүзән тыны кысылды; **захлёбываться от слёз** йәшкә быуылыу 3. *перен.* йотлоғоп (тын да алмай) укыу, музыка тыңлау

ЗАХЛЕСТАТЬ I *сов. кого-что; разг.* камсылау, һызырыу; **захлестать лошадь** атты камсылау

ЗАХЛЕСТАТЬ II *сов.; разг., в разн. знач. (плетью)* һызыра (яра, камсылай) башлау; *(о дожде)* һызырып яуа башлау; *(о волнах)* һуга башлау; **дождь захлестал** ямғыр һызырып яуа башланы

ЗАХЛЕСТНУТЬ *сов. кого-что* 1. эләктереу, эләктереп (салып) алыу; **захлестнуть петлей**

эlmәкләп эләктереп алыу 2. *(обдаться)* аша бәреу, койондороу, килтереп һуғыу; **волни захлестнула лодку** тулкын кәмәнә аша һукты 3. *перен.* тогош биләу, үзенә тартыу, уятыу; **революция захлестнула массы** революция массаларзы биләп алды

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ I *несов. см. захлестать I*

ЗАХЛЁСТЫВАТЬ II *несов. см. захлестнуть*

ЗАХЛОПАТЬ *сов.* кул саба (алкышлай) башлау

ЗАХЛОПНУТЬ *сов.* 1. *что* шап (шарт) иттереп ябыу; **захлопнуть дверь** ишекте шап иттереп ябыу 2. *кого (поймать чем-л.)* эләктереу, каптырыу; **захлопнуть зайца в капкан** куянды капканга эләктереу

ЗАХЛОПНУТЬСЯ *сов.* шап итеп ябылыу; **дверь захлопнулась** ишек шап итеп ябылды

ЗАХЛОПОТАТЬ *сов.* юллай башлау, юлларга тотонуу

ЗАХЛОПОТАТЬСЯ *сов.; разг.* мәшәкәтләнеп арыу, низелер юллап йөрөп интегеу

ЗАХЛОПЫВАТЬ *несов. см. захлопнуть*

ЗАХЛОПЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. захлопнуться* 2. *страд. от захлопывать*

ЗАХМЕЛЁТЬ *сов.* иҗереу, иҗереп китеу

ЗАХНЫКАТЬ *сов.; разг.* 1. *(начать жаловаться)* һукрана башлау, мыжып һөйләнә (зарлана) башлау 2. *(заплакать)* шыңшып илай башлау, һыңкылдау, шыңшыу

ЗАХОД *м* 1. *см. зайти* 1–5; **заход корабля в порт** караптың портка инеуе 2. байыу; **заход сблица** қояш байыуы

ЗАХОДИТЬ I *несов. см. зайти*

ЗАХОДИТЬ II *сов.* күтәрелеу, йөрөй башлау; **по морю заходили волны** дингеззә тулкындар күтәрелде

ЗАХОЛУСТНЫЙ, -ая, -ое тын, аулак; **захолустное место** аулак урын

ЗАХОЛУСТЬЕ *с* 1. тын (тыныс, аулак) урын (*узкэтән ситтәге*); **жить в захолустье** аулак урында йәшәу 2. кала сите; **захолустье Москвы** Маскәүзең сите

ЗАХОРОНЕНИЕ *с; книжн., спец.* 1. *см. захоронить*; **способ захоронения** күмеу ысулы (тәртибе) 2. кәбер(лек); **раскопки захоронений** кәберлектәрзе казыу

ЗАХОРОНИТЬ *сов. кого-что* ерләу, күмеу; **захоронить покойника** мәйетте ерләу

ЗАХОТЁТЬ *несов. чего и с неопр.* теләу, -ғы/-ге килеу; **захотеть пить** эске килеу

ЗАХОТЁТЬСЯ *сов. безл.* теләу, -ғы/-ге килеу; **мне захотелось есть** минең ашағы килде

ЗАХОХОТАТЬ *сов.* шаркылдап (хахылдап) көлөп ебәреу

ЗАХРАПЁТЬ *сов.; разг.* гырылдай (хырылдай, гырлай) башлау, гырлап йокоға китеу

ЗАХРЕБЁТНИК *м; презр.* эрәмтамак

ЗАХРИПЁТЬ *сов.* гыжылдай башлау

ЗАХРОМАТЬ *сов.* ақхай (сатанлай) башлау
ЗАХУДАЛЫЙ, -ая, -ое **1.** бөлгән, бөлгәнлеккә төшкән, ярлыланған; **захудало** хозяйство бөлгән хужалык **2.** әһәмиәтһез, ташландык; **захудалая деревня** ташландык ауыл **3.** *прост.* ябык, яшык; **захудалая лошадь** ябык ат

ЗАЦВЕСТИ I *сов.* **1.** (о стоячей воде) йәшәреү, ләм бәсыу, бәсәреү **2.** *разг.* (покрыться плесенью) күгәрәп бөтөү, күгәрәү, йәшәреү; **көрки хлеба зацвели** икмәк һыныктары күгәргән

ЗАЦВЕСТИ II *сов.* сәскә ата башлау, сәскәланә (сәскә асыла) башлау

ЗАЦВЕТАТЬ I *несов. см. завестий I*

ЗАЦВЕТАТЬ II *несов. см. завестий II*

ЗАЦЕЛОВАТЬ *сов.;* *разг.* кат-кат үбәү, үбә башлау, үпкеләү

ЗАЦЕМЕНТИРОВАТЬ *сов. что* цемент менән нығытыу, цементлау

ЗАЦЕПИТЬ *сов. кого-что* **1.** эләктерәү, эләктереп алыу; **зацепить багрём** багор менән эләктерәү **2.** за что бәреләү, һөрлөгөү, эләгәү; **зацепить ногой за порог** аяк менән тупһага эләгәү **3.** *перен., разг.* тейеү, кағылыу, төрттөрөү; **зацепить эпиграммой** эпиграмма менән төрттөрөү

ЗАЦЕПИТЬСЯ *сов.* **1.** эләгәү; **платье зацепилось за гвоздь** күлдәк сөйгә эләкте **2.** *разг.* (ухватиться) тогонуу, йәбешәү

ЗАЦЁПКА *ж 1. см. зацепить 1; 2. разг.* элмә, эләктергес, ыргак **3.** *перен., разг.* терәк, таяныс **4.** *перен., разг.* камасау, тоткарлык; **зацёпка в дёле** эштәге тоткарлык

ЗАЦЕПЛЯТЬ *несов. см. зацепить*

ЗАЦЕПЛЯТЬСЯ *несов.* **1.** *см. зацепиться 2. страд. от зацеплять*

ЗАЧАРОВАТЬ *сов. кого-что* **1.** сихырлау, арбау **2.** *перен.* һокландырыу, хайран (таң) калдырыу; **заcharовать мелодией курая** курай моңо менән хайран калдырыу

ЗАЧАРОВЫВАТЬ *несов. см. заcharовать*

ЗАЧАСТИТЬ *сов.;* *разг.* **1.** (участвовать) көсәйеү, шәбәйеү; **дождь зачастил** ямғыр шәбәйзе **2.** к кому йышайыу, йыш килә (башлау); **зачастить в гости** кунакка йыш йөрөй башлау

ЗАЧАСТУЮ *нареч.;* *разг.* йыш кына, йыш-йыш, күп вакыт; **зачастую так и бываёт** йыш кына шулай була

ЗАЧАТЬ I *с см. зачать I*

ЗАЧАТОК *м 1.* яралгы, бәбәк, орлок **2.** *биол. (рудимент)* калдык **3.** *обычно мн.* зачатки башлангыс, тәүге күренеш, яралгы; **зачатки новых отношений** яңы мөнәсабәттәрҙең башлангысы

ЗАЧАТОЧНЫЙ, -ая, -ое башлангыс хәлдәге, яралгы хәләндрәге; **зачаточный орган** яралгы хәләндрәге ағза

ЗАЧАТЬ I *сов. кого* балаға (ауырга, буйға) калыу (узыу)

ЗАЧАТЬ II *сов. что; прост. (начать)* башлау, башлап ебәрәү

ЗАЧАХНУТЬ *сов. (о человеке)* кибеү, ябығыу, хәлһезләнеү; (о растениях) шиңеү, һулыу, кибеп (короп) бөтөү

ЗАЧЁМ *нареч.* ниңә, ни өсөн; **зачём пришёл?** ниңә килдең?; **вот зачём он пришёл** бына ни өсөн килгән икән ул

ЗАЧЁМ-ТО *нареч.* ниңәлер, ни өсөндөр

ЗАЧЕРВИВЕТЬ *сов.* кортлау, корт төшөү (басыу); **яблоко зачервивело** алмага корт төшкән

ЗАЧЕРКИВАТЬ *несов. см. зачеркнуть*

ЗАЧЕРКНУТЬ *сов. что* һызыу, һызып ташлау; **зачеркнуть строку** юлды һызып ташлау

ЗАЧЕРНЕТЬ *несов.* **1.** (выделиться чёрным цветом) карайыу, карайып күренәү, кара булып тороу; **вдали зачернела лодка** алыстан кәмә карайып күрендә **2.** (начать чернеть) карая башлау, кара төскә инә башлау

ЗАЧЕРНИТЬ *сов. что* карайтыу, караға буяу

ЗАЧЕРНЯТЬ *несов. см. зачернить*

ЗАЧЕРПНУТЬ *сов. что, чего* һирлеп (һоҫоп, сумырып) алыу; **зачерпнуть воды** һызузы һирлеп алыу

ЗАЧЕРПНУТЬСЯ *сов.;* *разг.* һоҫолоу, һирлеп (һоҫолоп) сығыу (альныу)

ЗАЧЕРПЫВАТЬ *несов. см. зачерпнуть*

ЗАЧЕРПЫВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см. зачерпнуться 2. страд. от зачерпывать*

ЗАЧЕРСТВЕЛЫЙ, -ая, -ое **1.** иҫкәргән, катқан; **зачерствелый хлеб** иҫкәргән катқан икмәк **2.** *перен.* күңеле катқан, каты бәгерле, каты, мәрхәмәтһез; **зачерствелый человек** каты кеше

ЗАЧЕРСТВЕТЬ *сов.* **1.** иҫкәреү, катыу; **хлеб зачерствел** икмәк иҫкәргән **2.** *перен.* күңел катыу, каты бәгерле (мәрхәмәтһез) булыу; **сёрдце зачерствело** күңел катқан

ЗАЧЕРТИТЬ *сов.* һызыглап бөтөрөү, һызып ташлау (тултырыу); **зачертить лист бумаги** кағыз битен һызыглап бөтөрөү

ЗАЧЕРЧИВАТЬ *несов. см. зачертить*

ЗАЧЁС *м* сәс ятышы (таракандан һуң); **гладкий зачёс** шыма таралған сәс

ЗАЧЕСАТЬ *сов. что* тарап яткырыу, тарап куйыу; **зачесать волосы назад** сәсте артқа тарап куйыу

ЗАЧЕСАТЬСЯ I *сов.;* *разг.* (пригласить волосы, причесать в каком-л. направлении) тарап (һыпырып) куйыу

ЗАЧЕСАТЬСЯ II *сов. (начать чесаться)* тырнана (кысына) башлау

ЗАЧЁСТЬ *сов. что* **1.** иҫәлләү, иҫәбенә индереү; **зачесть сто рублей в уплату долга** йөз һумды бурьыс иҫәбенә индереү **2.** (признать вытолненным) зачәт куйыу; **зачесть практические занятия** практик дәрестәргә зачәт куйыу

ЗАЧЕСТЬСЯ

ЗАЧЁСТЬСЯ *сов.* иҫәпләнеү, иҫәпкә алыныу; **добро зачётся** изгеләк иҫәпкә алыныр; **взнобы** будут **зачены** в уплату долга взностар бурьсы түләүгә иҫәпләнәсәк

ЗАЧЁСЫВАТЬ *несов. см. зачесать*

ЗАЧЁСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. зачесаться I; 2. страд. от зачесывать*

ЗАЧЁТ *м 1. см. зачѣсть 1; 2. зачѣт; готовить-ся к зачѣту* зачѣтка әзерләнеү; **поставить зачѣт** зачѣт куйыу

ЗАЧѢТНЫЙ, -ая, -ое зачѣт ...ы; **зачѣтная книжка** зачѣт кенәгәһе

ЗАЧИН *м 1. прост. башлангыс 2. лит. баш; начин* сказы әкиәтгәң башы

ЗАЧИНАТЕЛЬ *м* башлаусы, башлап ебәреүсе; **зачинатель нового направления в музыке** музыка яңы йүнәлеште башлаусы

ЗАЧИНАТЬ I *несов. см. зачать I*

ЗАЧИНАТЬ II *несов. см. зачать II*

ЗАЧИНИТЬ *сов. что; разг. 1. (заделать)* ямау, ямап куйыу, төзәтеү, төзәтеп куйыу; **зачинить** брѣйки салбарзы ямау; **зачинить** крѣишу кыйык(ты) төзәтеү **2. (заострить)** ослау, ослап куйыу; **зачинить** карандаш кәләм ослау

ЗАЧИНЩИК *м* и **ЗАЧИНЩИЦА** *ж* котортоусы, башлап ебәреүсе; **зачинщик драки** һуғышты башлап ебәреүсе

ЗАЧИСЛЕНИЕ *с см. зачислить — зачислить; зачисление в штат* штатка алыу

ЗАЧИСЛИТЬ *сов. 1. кого-что* алыу, кабул итеү; **зачислить** в институт институтка алыу **2. что; бухг.** язып куйыу, индереү; **зачислить на текущий счёт** ағымдағы иҫәпкә язып куйыу

ЗАЧИСЛИТЬСЯ *сов.* кабул ителеү, алыныу; **зачислиться в аспирантуру** аспирантурага алыныу

ЗАЧИСЛЯТЬ *несов. см. зачислить*

ЗАЧИСЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. зачислиться 2. страд. от зачислять*

ЗАЧИСТИТЬ *сов. что; спец.* тазартыу, шымартыу; **зачистить** грани кырзарын тазартыу

ЗАЧИТАТЬ *сов. что 1. (огласить)* укый башлау, укып биреү (ишеттереү); **зачитать** протокол протоколды укып ишеттереү **2. разг. (читать, истрепать)** укый-укый туззырыу (таушалдырыу)

ЗАЧИТАТЬСЯ *сов.; разг.* онотолоп (йотолоп) укыу, мауыгып (бирелеп) укыу; **зачитаться романом** романды онотолоп укыу

ЗАЧИТЫВАТЬ I *несов. см. зачѣсть*

ЗАЧИТЫВАТЬ II *несов. см. зачитать*

ЗАЧИТЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. зачѣсться 2. страд. от зачитывать I*

ЗАЧИТЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. зачитаться 2. страд. от зачитывать II*

ЗАЧИЩАТЬ *несов. см. зачистить*

ЗАЧУМЛЁННЫЙ, -ая, -ое тагун (чума) йокторган, тагун (чума) менән зарарланган; **зачумлённое животное** чума йокторган хайуан

ЗАЧУЯТЬ *сов. кого-что; разг.* һизеү, һизеп алыу (калыу); **зверь зачужал охотника** йәнлек һунарсыны һизеп алды (калды)

ЗАШАГАТЬ *сов.* атлап китеү, йөрөй башлау; **ребёнок зашагал** бала атлап китте

ЗАШАРКАТЬ *сов. что; разг.* тапап бырагыу, тапап бөтөрөү; **пол зашаркали** изәнде тапап бөтөргәндәр

ЗАШВЫРИВАТЬ *несов. см. зашвырнуть, зашвырять*

ЗАШВЫРНУТЬ *сов. что; разг.* ыргытып ебәреү, бырактырыу, ташлау, ыргытыу, бәреү, атып бәреү; **зашвырнуть** палку таякты ыргытып ебәреү

ЗАШВЫРЯТЬ *сов. кого-что; разг.* язуырыу, бәргесләү, туплау; **зашвырять** камнями таш менән бәргесләү

ЗАШЕВЕЛИТЬ *сов. что, чем* кыймылдата (кыбырлата, һелкетә) башлау, кузгатыу; **зашевелить** пальцами бармактарзы кыймылдата башлау

ЗАШЕВЕЛИТЬСЯ *сов.* кыбырлай (кыймылдай, һелкенә) башлау, хәрәкәткә килеү; **листья зашевелились** япрактар һелкенә башланы

ЗАШЕЙНЫЙ, -ая, -ое муйын артын(дағы)

ЗАШЕЛЕСТЕТЬ *сов. чем и без доп.* кыштырлай башлау, кыштыр-кыштыр килеү; **листья зашелетели** япрактар кыштырлай башланы

ЗАШЕПТАТЬ *сов. что и без доп.* шыбырлау, бышылдау, быш-быш (шыбыр-шыбыр) килеү; **зашептать** на ухо колакка шыбырлау

ЗАШЕПТАТЬСЯ *сов.* шыбырлашыу, бышылдашыу, быш-быш (шыбыр-шыбыр) килеү

ЗАШЕРШАВЕТЬ *сов.* кытыршыланыу, кытыршыга әйләнеү

ЗАШИБАТЬ *несов.; прост. см. зашибить*

ЗАШИБИТЬ *сов.; прост. кого-что 1.* һуғыу, төкөү, бәреү, имгәтеү, имгәтә һуғыу; **зашибить** ногу аякты имгәтеү **2.** һуғып (бәреп) үлтереү; **зашибить** үтку өйрәкте һуғып үлтереү **3. перен. (добыть, заработать)** ақса һуғыу, кайырып алыу, мал табыу; **зашибить** миллион миллионды кайырып алыу

ЗАШИВАТЬ *несов. см. зашить*

ЗАШИТЬ *сов. что 1.* ямау, ямап куйыу; **зашить** мешок токто ямап куйыу **2. во что** тегеү, тегеп куйыу; **зашить** письмо в карман хатты кеҫәгә тегеп куйыу **3. спец.** көпләү, көпләп куйыу, каплау; **зашить** дыру досками тишекте такта менән көпләү

ЗАШИТЬСЯ *сов.; прост. (эште)* башкарып өлгөрмәү, егешә алмау

ЗАШИФРОВАТЬ *сов. что* шифрлау, шифр менән языу; **зашифровать** радиогрәмму радиогрәмманы шифрлау

ЗАЩИТНЫЙ

ЗАШИФРОВАТЬ *несов. см. зашифровать*

ЗАШНУРОВАТЬ *сов. что* шнурлау, шнур менэн бэйләү; **зашнуровать ботинки** ботинканы шнурлау

ЗАШНУРОВАТЬ *несов. см. зашнуровать*

ЗАШПАКЛЕВАТЬ *сов. что* һылап тигезләү, һызлыклау (шпаклёвкалау); **зашпаклевать щели** ярыктарзы һызлыклау

ЗАШПАКЛЁВЫВАТЬ *несов. см. зашпаклевать*

ЗАШПИЛИВАТЬ *несов. см. зашпилить*

ЗАШПИЛИТЬ *сов. что; разг.* кыстыргыс (төйрәүес, шпилька) казап (кыстырып) куйыу (ныгытыу); **зашпилить волосы** сәскә кыстыргыс казуу

ЗАШТАТНЫЙ, -ая, -ое **1. уст.** (*внештатный*) штаттан тыш; **заштатный чиновник** штаттан тыш чиновник **2. перен.** (*второстепенный, незначительный*) әһәмиәтһез, кәрәкһез, икенсел; **заштатная должность** әһәмиәтһез вазифа

ЗАШТЕМПЕЛЕВАТЬ *сов. что* штемпель һугыу (баһыу); **заштемпелевать деталь** деталгә штемпель һугыу; **заштемпелевать марку** маркаға штемпель һугыу

ЗАШТОПАТЬ *сов. что* йүрмәп сығыу; **заштопать носки** ойокбашты йүрмәп сығыу

ЗАШТОПЫВАТЬ *несов. см. заштопать*

ЗАШТОРИВАТЬ *несов. см. зашторить*

ЗАШТОРИТЬ *сов. что; разг.* корганлау, корган әлеу (тартыу, төшөрөү)

ЗАШТРИХОВАТЬ *сов. что* штрихлау, штрихлап һызыу, һызмалау

ЗАШТРИХОВЫВАТЬ *несов. см. заштриховать*

ЗАШТУКАТУРИВАТЬ *несов. см. заштукатурить*

ЗАШТУКАТУРИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу; **заштукатурить стену** стәнаны штукатурлап сығыу

ЗАШТУКОВАТЬ *сов. что; спец.* йөйөн йәшереп (йөйһөз итеп) тегеү, тисеп сығыу; **заштуковать мешок** токтоң йөйөн йәшереп тегеү

ЗАШТУКОВЫВАТЬ *несов. см. заштуковать*

ЗАШУМЁТЬ *сов.* шаулай башлау, шаулап китеү; **дети зашумели** балалар шаулай башланы

ЗАЩЕБЕТАТЬ *сов. 1.* сыркылдаша (сутылдаша) башлау, сыр-сыр килеү; **птицы защебетали** коштар сыркылдаша башланы **2. перен.** сөкөрзәшә (тәтелдәшә) башлау; **дети защебетали** балалар сөкөрзәшә башланы

ЗАЩЕКОТАТЬ *сов. кого* кытыклай башлау, кытыклап һенен катырыу (алыйтыу, хәлен алыу)

ЗАЩЁЛКА *ж 1. разг.* (*щеколда*) келә, шылдырма, шыгузырма **2. (запирающая часть в каком-л. механизме)** элмәк, бик; **защёлка у замка** йозак биге

ЗАЩЁЛКАТЬ *сов. 1.* сутылдай (сут-сут итә) башлау; **соловей защёлкал** һандугас сутылдай башланы **2. чем** шартлата (шартылдата) башлау; **защёлкать пальцами** бармактарзы шартлата башлау

ЗАЩЁЛКИВАТЬ *несов. см. защёлкнуть*

ЗАЩЁЛКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. защёлкнуться 2. страд. от защёлкивать*

ЗАЩЁЛКНУТЬ *сов. что* шалт (сылт, шарт, шылт) итеп бикләү (ябыу); **защёлкнуть дверь** ишекте шарт итеп бикләү

ЗАЩЁЛКНУТЬСЯ *сов. шалт (сылт, шылт) итеп бикләнеү (ябылыу); замок защёлкнулся* йозак шылт итеп бикләнде

ЗАЩЕМИТЬ I *сов. что* кыстырыу, кыстырып куйыу, эләктереү; **защемить палец** бармакты кыстырыу

ЗАЩЕМИТЬ II *сов. безл. (начать щемить)* сәнсә (кыса, әрней) башлау, сәнсеп (кысып, әрнеп, ауыртып) китеү; **защемило грудь** күкрәк кыса башланы

ЗАЩЕМЛЯТЬ *несов. см. защемить I*

ЗАЩИПАТЬ *сов. кого; разг. 1.* семтекләү, семтекеләп интектереү **2.** бөгәп тоташтырыу, бөгеп сығыу; **защипать пирог** бәләш ситтәрен бөгөү

ЗАЩИПНУТЬ *сов. что, чего* кыстырып (эләктереп) алыу, (кысқыс менән) семтеп алыу

ЗАЩИПЫВАТЬ *несов. см. защипнуть*

ЗАЩИТА *ж 1. см. защититъ — защищать, защититься — защищаться; защита мира* тыныслык һаклау **2.** һаклануу, һаклаусы, һаклагыс; **противотанковая защита** танкылар һөжүменән һаклануу **3. собир.; юр.** яклаусы(лар), яклаусы як; **выступление защиты** яклаусы яктың сығышы **4. спорт.** һаксылар, һак; **защита у команды надёжная** команданың һаксылары ышаныслы

ЗАЩИТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яклау ...ы; **защитительная речь** яклау телмәре

ЗАЩИТИТЬ *сов. 1. кого-что* һаклау, кургау, курсалау, яклау; **защитить ребёнка** баланы курсалау; **защитить от врага** дошмандан һаклау **2. что** яклау, яклап калыу; **защитить свою точку зрения** үз карашынды яклау **3. кого-что** ышыкклау, каплау; **защитить глаза** от сблица күззе кояштан ышыкклау **4. что** яклау; **защитить диссертацию** диссертация яклау

ЗАЩИТИТЬСЯ *сов. 1.* һаклануу, каршы тороу; **защититься от неприятеля** дошмандан һаклануу; **защититься от холода** һыуыктан һаклануу **2. разг.** яклау (*диссертация, диплом эшен һ.б.*)

ЗАЩИТНИК *м 1.* яклаусы, һаклаусы, кургаусы; **защитники Родины** Ваганды һаклаусылар **2. юр.** яклаусы **3. спорт.** һаксы

ЗАЩИТНИЦА *ж см. защитник 1*

ЗАЩИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** һаклау ...ы, һаклагыс, һаклай (ышыклай) торған; **защитные**

ЗАЩИЩАТЬ

лесные полосы наклагыс урман һызаттары; защитные очки һаклагыс күзлек; защитное приспособление һаклау кулайламаһы 2. разг. (о цвете) һорһолт йәшел (тәбиғәт төсөнә якын); защитный костюм һорһолт йәшел костюм

ЗАЩИЩАТЬ *несов.* 1. *с.м.* защититъ; защищать Отчество Тыуган илде һаклау 2. *кого-что; юр.* яклау, якларға алыу; защищать подсыдимого хөкөм ителеусене якларға алыу

ЗАЩИЩАТЬСЯ *несов.* 1. *с.м.* защититься 2. *страд. от* защищать

ЗАЯВИТЕЛЬ *м* и **ЗАЯВИТЕЛЬНИЦА** *ж;* *спец.* белдерүесе, ғариза бирүесе

ЗАЯВИТЬ *сов.* 1. *что, о чём* белдерүе, хәбәр итеү; заявить о своём согласии үзендең ризалығыңды белдерүе 2. *что, о ком-чём* танытыу, күрһәтеү; желание заявить о себе үзен танытыу теләге

ЗАЯВИТЬСЯ *сов.; разг.* килеп инеү, килеп сығыу, кайтып инеү; он заявился ночью ул төндә килеп инде

ЗАЯВКА *ж* заявка, ғариза; сделать заявку заявка биреү; заявка на билет билетка заявка

ЗАЯВЛЕНИЕ *с* 1. белдерүе; заявление правительства хөкүмәт белдерүе; сделать заявление белдерүе яһау 2. *(письменное)* ғариза; подать заявление ғариза биреү; заявление об отпуске ял хакында ғариза

ЗАЯВЛЯТЬ *несов. с.м.* заявить

ЗАЯВЛЯТЬСЯ *несов. с.м.* заявиться

ЗАЯДЛИЙ, -ая, -ое *разг.* сәмле, комарлы, хирес; заядлый игрок сәмле уйынсы; заядлый охотник комарлы һунарыс

ЗАЯЦ *м* 1. куян; заяц-беляк ак куян; заяц-русак үр куяны, үргуян; охота на зайцев куян һунары 2. *разг.* билетһыз пассажир; ехать зайцем билетһыз йөрөү (*транспортта*) ♦ убить двух зайцев ике куяңды бер юлы атыу, ике кәмә койроғон тотоу; гоняться (гнаться, погнаться) за двумя зайцами ике куян артынан кыуыу (*бер юлы ике эште башкарырға тырышыу*)

ЗАЯЧИЙ, -ья, -ье куян ...ы; заячий мех куян тиреһе; заячий след куян эзе ♦ заячья губа китек ирен; заячья душа куян йөрәк (*чтә куркак*); заячья капуста *бот.* куян кәбестәһе

ЗВАНИЕ *с* 1. *офиц.* исем; учёное звание ғилми исем; присвоённое звание исем биреү; звание заслуженного деятеля науки атказанған фән эшмәкәре исеми 2. звание, дәрәжә; звание капитана капитан дәрәжәһе 3. *уст.* чин, титул, катлам; графское звание граф титулы; люди разного звания төрлө катлам кешеләре ♦ одно (только) звание *прост.* исеми генә, есеми ют; одно звание осталося исеми генә калды

ЗВАНЫЙ, -ая, -ое 1. сақырылған; званные гости сақырылған кунактар 2. сақырыулы; званный обед сақырыулы аш мәжлесе

ЗВАТЕЛЬНЫЙ: звательный падеж *грам.* өндәшеү килеше, өндәш килеш; звательная форма өндәшеү формаһы (*кайһы бер телдәрҙә кешегә өндәшеүҙе белдергән форма*)

ЗВАТЬ *несов. кого-что* 1. сақырыу; звать в театр театрға сақырыу; звать на помощь ярзамға сақырыу; звать в гости кунакка сақырыу 2. *кем, как* атау, исемләү, өндәшеү, тип өндәшеү; звать отцом атай тип өндәшеү; как вас зовут? исемигез нисек?, исемиң кем?; звали его Ахметом уны Әхмәт тип йөрөгәләр ине ♦ поминай как звали эзе лә калманы, елдәр иҫте

ЗВАТЬСЯ *несов.* аталыу, исемленеү; наша республика зовётся Башкортостаном безен республика Башкортостан тип атала

ЗВЕЗДА *ж;* *в разн. знач.* йондоз; Полярная звезда Тимерғазык йондозо; вечерняя звезда эңер йондозо; утренняя звезда таң йондозо; пятиконечная звезда биш кырлы йондоз; нарисовать звезду йондоз төшөрөү; маршальская звезда маршал йондозо; звезда счастья бәхет йондозо; лошадь с белой звездой на лбу йондоз кашка ат; звезда театра театр йондозо ♦ восходящая звезда даны күтәрелә барған шөхөс; морская звезда *зоол.* диңгез йондозо; звезда первой величины: 1) күзгә ташланып торған иң якты йондоз; 2) эше, таланты менән данлы кеше; звезд с неба не хватить асылы, һәләте менән гәзәти кеше булыу; родиться под счастливой звездой бөркәнсектә тыгуу (*бәхетле булыу, бәхетте үзе менән бергә булыу*); считать звезды йондоз һанау

ЗВЕЗДАНУТЬ *сов. кого, кому; прост.* тондороу, сәпәү

ЗВЕЗДНЫЙ, -ая, -ое 1. йондоззар ...ы; звездная система йондоззар системаһы 2. йондозло; звездное небо йондозло күк ♦ звездная болезнь бөйөклөк ауырыуы (*чтә һауалы кешегә карата*); звездный год *астр.* йондоз йылы; звездный дождь йондоз ямғыры (*метеорзарзың күпләп төшөүе*); звездный час чей йондозо балкыған мал (*кешенең эше уңған, һәләте иң юғары булған мәле*)

ЗВЕЗДОЛЁТ *м* йһан оскосо

ЗВЕЗДОЛЁТЧИК *м* йондозға осоусы

ЗВЕЗДОЧЁТ *м* 1. *уст.* фалсы, йондознамәсе (*йондоззарға карап фал асыуы*) 2. йырткыс диңгез балығы (*күзгәре өскә караған*)

ЗВЕЗДОЧКА *ж* 1. *уменьш. от* звезда 2. *в разн. знач.* йондозсок; поставить звездочку йондозсок куйыу 3. *спец.* (*шестерня*) тешле сығыр

ЗВЕЗДЧАТЫЙ и **ЗВЕЗДЧАТЫЙ**, -ая, -ое 1. йондоз һымак, йондозға окшаш; звездчатые цветы йондозға окшаш сәскәләр; звездчатый рубин йондоз һымак кызыл якут 2. *перен.* (*сверкающий*) ялтыр, йымылдак; звездчатый снег йымылдак кар

ЗВОНКОГОЛОСНЫЙ

ЗВЕНЁТЬ *несов.* 1. шалтырау, шылтырау, зыңлау, сылтырау, сыңлау; **звенит колокольчик** кыңгырау шылтырай; **стёкла звенят** быяла сылтырай 2. *чем* сылтырату, шылтырату, зыңлату; **звенеть монетами** аксалар сылтырату ♦ **в ухах** (в ухах, в голове) **звенит** колак сыңлай (шаулай)

ЗВЕНО *с* 1. быуын, дүнгөлөк; **звенó цепи** сыңыйр быуыны 2. *перен.* (составная часть целого) быуын, бүлек, өлөш; **основное звено производства** етештереузең төп бүлөгө 3. (о заборе) торок; (об окне) өлгө; (о деревянном срубе) рэт, ниргэ 4. (единица какого-л. объединения) звено; **полеводческое звено** басуусылык звеноһы; **звенó самолётов** самолёттар звеноһы

ЗВЕНЬЕВОЙ, -ая, -ое 1. звено(лар) ...ы; **звеньевой метод** звенолар ысулы 2. *в знач. суц.* **звеньевой м** и **звеньевая ж** звено башлыгы; **звеньевые бригады** бригаданың звено башлыктары

ЗВЕРЁК *м* бөлөкэй кейек (йәнлек)

ЗВЕРЁНОК и **ЗВЕРЁНЫШ** *м*; *разг.* кейек (йәнлек) балаһы, бала кейек

ЗВЕРЁТЬ *несов.* йырткысланыу, короу, канһызланыу

ЗВЕРЬНЕЦ *м*; *уст., разг.* зверинец (кырагай йәнлектәргә күрһәтеү өсөн тамаша урыны)

ЗВЕРЬНИЙ, -ая, -ое 1. йәнлек ...ы, йырткыс ...ы; **зверьиные следы** йәнлек эззәре; **зверьяная шкура** йәнлек тиреһе 2. *перен.* йырткыстарса, каты, рәхимһез; **зверьяная ненависть** йырткыстарса нәфрәт; **зверьиные законы** рәхимһез канундар 3. *разг.* үтә көслө, бик нык; **зверьяная тоска** үтә көслө һағыш ♦ **зверьиный стиль** (орнамент) йәнлек һынлы стиль (боронго һынлы сәнғәттә хайуандар һүрәтен кулланған стиль)

ЗВЕРОБОЙ **I** *м* һунарсы, аусы (диңгез йәнлектәренә)

ЗВЕРОБОЙ П *м* 1. *бот.* һары мәрүшкә (дарыу үләнә) 2. **зверобой** (аракы төрө)

ЗВЕРОБОЙНИЙ, -ая, -ое һунарсылык (аусылык) ...ы; **зверобойный промысел** һунарсылык кәсәбе

ЗВЕРОВОД *м* йәнлек асрау белгесе, кейексе **ЗВЕРОВОДСТВО** *с* йәнлекселек, йәнлек асрау (үрсетеү); **заниматься звероводством** йәнлекселек менән шөгөллөнөү

ЗВЕРОВОДСКИЙ, -ая, -ое йәнлек үрсетеү ...ы, йәнлекселек ...ы; **звероводческий совхоз** йәнлекселек совхозы

ЗВЕРОВОЙ, -ая, -ое йәнлек (кейек) ...ы; **зверовая тропя** кейек һукмағы; **зверовая собака** кейек эте

ЗВЕРОВЩИК *м* кейексе, һунарсы

ЗВЕРОЛОВ *м* кейек тотоусы, кейексе, йәнлек аулаусы, аусы

ЗВЕРОЛОВНИЙ, -ая, -ое кейек (йәнлек) аулау ...ы; **звероловный промысел** кейек аулау

кәсәбе; **звероловные снасти** кейек аулау коралдары

ЗВЕРОЛОВСТВО *с* кейек (йәнлек) аулау кәсәбе, һунарсылык, аусылык

ЗВЕРОПОДОБНЫЙ, -ая, -ое кейек (йәнлек) һымак, йырткыска окшаған

ЗВЕРОСОВХОЗ *м* (звероводческий совхоз) йәнлекселек совхозы

ЗВЕРОФЕРМА *ж* (звероводческая ферма) йәнлек фермаһы

ЗВЁРСКИ *нареч.* аяуһыз, йырткыстарса; **звёрски пытат** йырткыстарса язалау

ЗВЁРСКИЙ, -ая, -ое 1. аяуһыз, йырткыстарса; **звёрский постуок** йырткыстарса кылык 2. *разг.* бик көслө (нык); **звёрский аппетит** бик нык ашағы килеү

ЗВЁРСТВО *с* йырткысылык, аяуһызык, канһызык, рәхимһезлек, вәхшилек; **проявить звёрство** аяуһызык күрһәтеү

ЗВЁРСТВОВАТЬ *несов.* йырткысланыу, аяуһызланыу, канһызланыу, йырткыстарса эш итеү, аяуһызык күрһәтеү

ЗВЕРЬ *м* 1. (о хищнике) йырткыс, йырткыс хайуан; (о диком животном) (кырагай) йәнлек, кейек, януар; **пушные звёри** киммәтле тиреле йәнлектәр (кейектәр) 2. каты бөгөрле (канһыз, аяуһыз, кырагай, йырткыс) кеше ♦ **стреляный зверь** күпте күргән, доньяның әсеһен-сөсөһөн татыған, карт төлкө; **смотреть звёрем** ұсал карау; **будить звёря в ком-л. кемдең дә булһа** асыуын кабартуу (килтереү), кырагай тойголарзсы уятуу

ЗВЕРЬЁ *с* *собр.*; *разг.* йәнлектәр, йырткыс хайуандар

ЗВЕРЬЮГА *м* и *ж*; *разг. см.* **зверь**

ЗВОН *м* сың, шалтырау, шылтырау, сыңгырау, зыңлау; **звон бокалов** бокалдар сыңы; **звон колоколов** кыңгыраузар сыңы; **погребальный звон** матәм сыңы ♦ **малиновый звон** *см.* **малиновый**

ЗВОНАРЬ *м* саң қағыусы, кыңгыраусы (сиркәү хезмәткәре)

ЗВОНИТЬ *несов.* 1. саң қағыу, шалтырату, сыңгырату; **звонит в колокол** саң қағыу 2. шылтырау; **телефон звонит** телефон шылтырай 3. *кому* шылтырату; **я звонил брату** мин ағайыма шылтыраттым ♦ **звонит во все колокола** *прост.* бөтә доньяға (тарәфкә) оран һалыу (таратыу)

ЗВОНКИЙ, -ая, -ое яңгырауыклы, зыңлап (шыңгырап) торған, сағыу; **звонкий гблос** сағыу тауыш; **звонкая песня** яңгырауыклы йыр ♦ **звонкая монета** тимер акса; **звонкая фраза** буш (кабарынкы) һүз; **звонкий согласный** *лингв.* яңгырау тартынкы

ЗВОНКОГОЛОСЫЙ, -ая, -ое яңгырау (сағыу) тауышлы; **звонкоголосые дети** сағыу тауышлы балалар

ЗВОНКОСТЬ

ЗВОНКОСТЬ ж яңгырауыктык, сагыулык; **звонкость гблоса** тауыш сагыулыгы

ЗВОННИЦА ж саң манараһы; **звонница старой церкви** иске сиркәүзең саң манараһы

ЗВОНОК м 1. кыңгырау; **электрический звонок** электр кыңгырауы; **дверной звонок** ишек кыңгырауы 2. шалтырау, зыңгырлау, кыңгырау (тауышы); **раздался звонок** кыңгырау тауышы ишетелде, кыңгырау шалтыраны 3. разг. (телефонный разговор) шылтыратуы; **звонок из министерства** министрлыктан шылтыратуы

ЗВУК м 1. в разн. знач. тауыш; **скробость звука** тауыш тизлеге; **музыкальный звук** музыкаль тауыш; **издавать звук** тауыш сыгару 2. лингв. өн; **гласные звуки** һузынкы өндәр; **согласные звуки** гартынкы өндәр; **звуки и буквы** өндәр һәм хәрәфәтәр ♦ **ни звука** тып-тын, шып-шым, өн сыгармау; **пустой звук** буш (мәгәнә-һез) һүз

ЗВУКО... урыс телендәге кушма һүз-зәрзең “тауыш”, “өн” мәгәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **звуконизмерение** тауыш үлсәү; **звуконепроницаемый** тауыш үткәрмәй торган

ЗВУКОВОЙ, -ая, -ое 1. физ. тауыш ...ы; **звуковая волна** тауыш тулкыны; **звуковые колебания** тауыш тирбөлештәре 2. тауышлы; **звуковые кино** тауышлы кино 3. лингв. өн ...ы; **звуковые законы** өндәр законы (кануны)

ЗВУКОЗАПИСЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее тауыш языу ...ы, тауыш яза торган; **звукозаписывающий аппарат** тауыш языу аппараты

ЗВУКОЗАПИСЬ ж тауышты языу

ЗВУКОИЗОЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое тауыш үткәрмәүсән; **звукоизоляционные материалы** тауыш үткәрмәүсән материалдар

ЗВУКОИЗОЛЯЦИЯ ж тауыш үткәрмәү корамалдары

ЗВУКООПЕРАТОР м тауыш операторы

ЗВУКОПОДРАЖАНИЕ с 1. (воспроизведение звуков) тауышка окшатыу, тауыш эйәртеме; **способность к звукоподражанию** тауышка окшатыу һаләте 2. лингв. өн окшатыу

ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬ м тауышка окшатыусы

ЗВУКОПОДРАЖАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өн-окшаш; **звукоподражательные слова** өн-окшаш һүзәр

ЗВУКОПРОВОДНОСТЬ ж тауыш үткәрәүсәнлек, тауыш үткәрә торган булгуы; **звукопроводность воды** һыузың тауыш үткәрәүсәнлеге

ЗВУКОПРОВОДЯЩИЙ, -ая, -ее тауыш үткәрәүсән, тауыш үткәрә торган; **звукопроводящая среда** тауыш үткәрәүсән мөхит

ЗВУКОПРОНИЦАЕМОСТЬ ж тауыш үткәрәүсәнлек; **звукопроницаемость воздуха** һауаның тауыш үткәрәүсәнлеге

ЗВУКОПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое тауыш үтәүсән (үткәрәүсән, үтә торган); **звукопроницаемая стена** тауыш үтәүсән стена

ЗВУКОРЯД м; муз. (музыкаль) тауыштар рәте; **гармонический звукоряд** гармоник музыкаль тауыштар рәте

ЗВУКОСОЧЕТАНИЕ с тауыш (өн) бәйләнеше; **мелодическое звуко сочетание** мелодик тауыштар бәйләнеше

ЗВУКОУЛАВЛИВАТЕЛЬ м тауыш тоткос (самолёт, һыу ашты кәмәһе һ.б. тауышын тота торган)

ЗВУКОУСИЛИТЕЛЬ м тауыш көсәйткес

ЗВУЧАНИЕ с 1. см. звучать 1, 2; 2. (звуки) яңгыраш, сың; **звучание струн** кылдар сыңы 3. перен. йүнәләш, мәгәнә; **социальное звучание пьесы** пьесаның социаль йүнәләше

ЗВУЧАТЬ несов. 1. яңгырау, яңгырап тороу, ишетедеу; **звучат голоса** тауыштар яңгырап тора 2. чем и без доп. яңгырап тороу; **степь звучит пеннием птиц** дала коштар йыры менән яңгырап тора 3. перен. тойолоу, беленеп (һизәлеп) тороу; **в его гблосе звучит сила** уның тауышында көс һизәлеп тора ♦ **звучать в сердце (в памяти)** йөрәктә (иштә, хәтерзә) нык һаклану

ЗВУЧАЩИЙ, -ая, -ее 1. прич. от звучать 2. прил. яңгырашлы, яңгырауык, яңгырап торган; **звучащая речь** яңгырап торган телмәр

ЗВУЧНОСТЬ ж яңгырашлы, көслә (асык) тауышлы булгуы; **звучность оркестра** оркестрзың яңгырашлы булгуы

ЗВУЧНЫЙ, -ая, -ое яңгырашлы, яңгырауыклы, көслә (сагыу, асык) тауышлы; **звучный гблос** яңгырауыклы тауыш; **звучный колокольчик** сагыу тауышлы кыңгырау

ЗВЯКАНЬЕ с зың, сың, сылттырау; **звяканье шпор** шпорзәр сыңы

ЗВЯКАТЬ несов. см. звякнуть 1

ЗВЯКНУТЬ сов. 1. чем и без доп. сылттыр (сылтыр) итеу (иттереу), сылттырап (сылтырап) куйыу; **стекло звякнуло** быяла сылттыр итте; **звякнуть колокольчиком** кыңгыраузы сылттыр иттереу 2. прост. шылтыратуы (телефондан); **звякнуть другу** душка шылтыратып алыу

ЗГИ: (ни) зги не видно дәм-караңгы, күзгә төртһәң күренгәһез караңгы

ЗДАНИЕ с бина, йорт; **высотное здание** бейек бина; **здание цирка** цирк бинаһы

ЗДЕСЬ нареч. 1. (в этом месте) бында, ошонда; **я живу здесь** мин бында йәшәйем 2. (в этот момент) шунда, шул сакта; **здесь он кашлянул** шул сакта ул йүткәрәп ебарзе

3. (в этом случае) бында, был осракта; здесь я не могу помбч был осракта мин ярзам итэ алмайым

ЗДЭШНИЙ, -ая, -ее *разг.* бындагы, был урындагы, ошондагы; **здэшние лбди** бындагы кешелэр; **здэшние услввия** бындагы шарттар

ЗДОРОВАТЬСЯ *несов.* исэнлөшөү, күрөшөү; **здороваться за руку** кул бирешеп исэнлөшөү

ЗДОРОВЕННЫЙ, -ая, -ое *прост.* 1. (о человеке) таза, зур көүзөлө, эзмәүерзэй; **здоровенный парень** эзмәүерзэй егет 2. (о предмете) бик зур, дәү, елле; **здоровенная дубина** бик зур күсәк

ЗДОРОВЕТЬ *несов.*; *разг.* тазара төшөү, көрәйә (кальная) биреү

ЗДОРОВИТЬСЯ *несов.* *безл.*; *разг.* (только в вопр. и отриц. оборотах) *см.* нездоровиться

ЗДОРОВО *нареч.*; *прост.* 1. (очень сильно) бик каты, бик нык; **я здорово проголодался** мин бик нык асыктым 2. (отлично, искусно) бик ошта, бик шәп (якшы); **здорово сделано** бик ошта эшләнгән

ЗДОРОВО *межд.*; *прост.* (приветствие) хаумы, нихәл, арыумы, шәпме; **здорово, дружище** нихәл, дуškai ♦ **здорово живёшь** (живёте)! хаумыһығыз!, ни хәлдә йәшәйһегез?; (за) **здорово живёшь** буштан-бушка, сәбәһезгә

ЗДОРОВЫЙ, -ая, -ое 1. исэн, һау, исэн-һау, сәләмәт; **здоровый ребёнок** сәләмәт бала; **здоровый вид** сәләмәт киәфәт 2. файзалы; **здоровая пицца** файзалы азык 3. *перен.* дөрөс, гәзел, айык; **здоровая критика** дөрөс тәнкит; **здоровые мысли** айык фекер 4. *прост.* таза, көслө, мыкты; **здоровый парень** мыкты егет 5. *прост.* каты, көслө; **здоровый морбз** каты һыуык ♦ **будь(те) здоровы!** һау булығыз!, хушығыз!; **валить (сваливать) с большой головы на здоровую** ак эт бәләһе кара эткә

ЗДОРОВЬЕ *с* һаулык, сәләмәтлек, исэнлек, исэнлек-һаулык; **беречь здоровье** һаулыкты һаклау; **потерять здоровье** һаулыкты югалтыу (какшатыу); **как ваше здоровье?** сәләмәтлегегез нисек? ♦ **за ваше здоровье** һеззән һаулыкка; **на (доброе) здоровье** исэнлеккә-һаулыкка

ЗДОРОВЯК *м*; *разг.* бик таза кеше, имәндәй нык кеше

ЗДРАВIE *с*; *уст.* *см.* **здоровье** ♦ **во здравие** *уст.* исэнлеккә-һаулыкка; **здравия желаю** (желаем) *воен.* һаулык теләйем (теләйбез); **начать за здравие, а кончить** (свести) **за упокой** мактау менән башлап, яманлап куйыу; күңелле башлап, күнәһез бөтөрөү

ЗДРАВИЦА *ж* һаулык тосы, һаулыкка тост әйтөү (күтәрөү); **провозгласить здравицу в честь юбиляра** юбилярзың һаулығына тост әйтөү

ЗДРАВНИЦА *ж* һаулык йорто (*дауаланыу һәм ял итеү өсөн*); **здравницы** Крьма Кырымдың һаулык йорттары

ЗДРАВО *нареч.* дөрөс, акыл менән; **здраво рассуждать** дөрөс фекер йөрөтөү

ЗДРАВО... *урыс телендәге кушма һүззәрзән “һаулык”, “тазалык”, “айык”, “дөрөс” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөш, мәс., здраво-мыслящий айык акыллы, дөрөс фекерле*

ЗДРАВООХРАНЕНИЕ *с* һаулык һаклау; **министёрство здравоохранения** һаулык һаклау министрлығы

ЗДРАВООХРАНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаулык һаклау ...ы; **здоровоохранительные мероприятия** һаулык һаклау саралары

ЗДРАВСТВОВАТЬ *несов.* 1. исэн-һау булыу, һау-сәләмәт йәшәү; **он и ныне здравствует** ул әле лә исэн-һау 2. *повел.* **здравствуй(те)**: 1) һаумы(һығыз); 2) *в знач. межд.*; *прост.* бына һинә кәрәк булһа (*аптырау белдергәндә әйтелә*) ♦ **да здравствует!** *высок.* йәшәһен!

ЗДРАВЫЙ, -ая, -ое акыллы, төплө, дөрөс; **здравый ум** төплө акыл; **здравая политика** төплө сәйәсәт ♦ **в здравом уме** үз акылында, айык фекерле

ЗЕБРА *ж* зебра (*кара-ак юлаклы кырагай ат*)

ЗЕБУ *м* *нескл.* зебу (*көмрө үгез*)

ЗЕВ *м* 1. йотколок, тамак; **пблость зева** тамак кыуышлығы 2. *уст.* ауыз; **зев льва** арыслан ауызы

ЗЕВАКА *м* и *ж*; *разг.* аңшайған, асык ауыз (*кеше*)

ЗЕВАТЬ *несов.* 1. исэнәү; **зевать спросбня** уяныр-уянымаç исэнәү 2. *разг.* ауыз асып (аңшайып) карап тороу; **зевать по сторонам** тирә-ятка ауыз асып карап тороу 3. *разг.* ауыз асып (*күрмәй*) калыу

ЗЕВНУТЬ *сов.* 1. исэнәп куйыу 2. *что и без доп.*; *разг.* күрмәй калыу, күрмәй отолоп куйыу (*уйында*); **зевнуть ферзя** ферзде күрмәй калыу

ЗЕВОК *м* исэнәү, иһәнәү; **глубокий зевок** тәрән исэнәү

ЗЕВОТА *ж* исэнәү, исэнәге килеү; **напала зевота** исэнәге килә башланы

ЗЕЛЕНЕТЬ *несов.* 1. йәшелләнеү, йәшәрөү, йәшелгә әйләнөү; **поля зеленеют** яландар йәшелләнә 2. (*виднется — о чём-л. зелёном*) йәшәрөү, йәшел булып күренөү, йәшелләненп тороу; **вдали зеленеет лес** алыста урман йәшәрөп күренә 3. *разг.* йәшелләнеү, күгәрөү; **бронза зеленеет** бронза йәшелләнә (*тутығын*) ♦ **в глазах зеленеет** күз алдары караңғылана (*арыузан*)

ЗЕЛЕНЕЦ *м*; *с.-х.* йәшел иген (*йәшел көйө йыйылған*)

ЗЕЛЕНИТЬ *несов.* *что* йәшелләндерөү, йәшелләү, йәшелгә буяу

ЗЕЛЁНКА

ЗЕЛЁНКА ж; разг. зелёнка, йәшел һыу (дарыу)

ЗЕЛЕНЩИК м йәшелсә һатыусы

ЗЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое 1. йәшел; **зелёная трава** йәшел үлән; **зелёная ткань** йәшел тукыма 2. йәш, йәшел; **зелёный корм** йәшел азык (*яңы сабылған үлән*) 3. бешмәгән, өлгөрмәгән, йәшел; **зелёные яблоки** бешмәгән алмалар 4. *перен.* йәш, тәжрибәһез; **зелёный юнец** йәш үсмер ♦ **до зелёного змия (допить)** лаякыл эсеу, ләх булгансы эсеу; **зелёная тоска** һары һағыш; **зелёная улица**: 1) барлык семафорлар йәшел, юл асык; 2) каршылык юк, юл асык (*эштә, тормашта*); **зелёный конвейер** йәшел конвейер (*көтөү вақытында малға йәшел азыкты туктауһыз эзәрләү системаһы*); **зелёный горшок** йәшел борсак (*консерваланған йәш борсак*); **зелёный чай** йәшел (күк) сәй

ЗЕЛЕНЬ ж 1. *собир.* йәшеллек, йәшел үсемлек; **утопать в зелени** йәшеллеккә күмеләу 2. *собир.* йәшелсә (*салат, кузгалак һ.б.*); **продажа свежей зелени** яңы йәшелсә һатыу; **торговать зеленью** йәшелсә менән сауза итеу 3. йәшел төс; **море отливало зелёное** дингез йәшел төс алды 4. йәшел буяу; **цинковая зелень** цинклы йәшел буяу 5. *разг.* күк; **хлеб покрылся зеленью** икмәкте күк каплаган (күтәргән)

ЗЕЛЕНЯ *только мн.* йәшел ужым

ЗЕЛЬЕ с 1. *уст.* үлән төнәтмәһе (*дарыу йәки ағыу итеп кулланылған*) 2. *прост., уст.* (о водке, вине, кофе, табаке и т.п.) эсемлек

ЗЕМЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер ...ы; **земельная реформа** ер реформаһы; **земельный участок** ер участкаһы; **земельное законодательство** ер һақында закон (канун)

ЗЕМЛЕ... *урыҫ телендәге кушма һүзәрҙән “ер” тигән мәғәнәгә беренсе өлөшө, мәс., земледельце* ер белгесе; **землеустройство** ер төзөлөшө

ЗЕМЛЕВЕДЕНИЕ с ер белеме (*ерҙең дөйөм физик-географик законлыктарын өйрәнә торған фән; дөйөм физик география*)

ЗЕМЛЕВЛАДЕЛЕЦ м ер биләүсе, ер хужаһы; **крупный землевладелец** эре ер биләүсе

ЗЕМЛЕВЛАДЕЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое ер биләүҙән килгән, ер биләү ...ы; **землевладельческие доходы** ер биләү килемдәре

ЗЕМЛЕВЛАДЕНИЕ с 1. ер биләу, ер биләүселек (*билдәле бер шарттарға ер тотуу*) 2. *офиц.-дел.* ер биләмәһе

ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ м игенсе, ер эшкәртеүсе

ЗЕМЛЕДЕЛИЕ с игенселек; **орошаемое земледелие** һугарыулы игенселек; **заниматься земледелием** игенселек менән шөгөлләнәу; **культура земледелия** игенселек культураһы

ЗЕМЛЕДЕЛЬЧЕСКИЙ, -ая, -ое игенселек ...ы; **земледельческий район** игенселек районы; **земледельческие машины** игенселек машиналары

ЗЕМЛЕКОП м ер казыусы (*эше*)

ЗЕМЛЕМЁР м; *уст.* ер үлсәүсе (*белгес*)

ЗЕМЛЕМЁРНЫЙ, -ая, -ое ер үлсәу ...ы; **землемерные работы** ер үлсәу эштәре

ЗЕМЛЕПАШЕСТВО с *см.* земледелие

ЗЕМЛЕПАШЕЦ м *см.* земледелец

ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЕ с ер файзаланыу, ер файзаланыу тәртибе; **реформа землепользования** ер файзаланыу реформаһы

ЗЕМЛЕПРОХОДЕЦ м ергизәр; **русские землепроходцы** урыҫ ергизәрҙәре

ЗЕМЛЕРОЙКА ж һуқыр сыскан

ЗЕМЛЕРОЙНЫЙ, -ая, -ое ер казыу ...ы, ер казгыс; **землеройная машина** ер казыу машинаһы

ЗЕМЛЕСОС м ер (ком) һургыс (*һыу төбөнән йәки яр буйынан ком, балсык һурзырып, ситкә кызуыра торған машина*)

ЗЕМЛЕСОСНЫЙ, -ая, -ое ер (ком) һургу ...ы; **землесосная установка** ер (ком) һургу королмаһы

ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕ с ер тетрәу (һелкенәү); **сильное землетрясение** көслә ер тетрәу

ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЬ м ерҙе файзаланыу буйынса белгес

ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер төзөлөшө ...ы, ерҙе файзаланыу...ы, ер төзөлөшө буйынса ерҙе файзаланыу; **землеустроительные работы** ер төзөлөшө буйынса эш

ЗЕМЛЕУСТРОЙСТВО с ер төзөлөшө (*ерҙән файзаланыуҙы тәртипкә һалыу сараларының дәүләт системаһы*)

ЗЕМЛЕЧЕРПАЛКА ж ер (ком) казгыс (*һыу астын каза торған машина*)

ЗЕМЛЕЧЕРПАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ер (ком) казыу ...ы; **землечерпательные работы** ер казыу эштәре

ЗЕМЛИСТЫЙ, -ая, -ое 1. тупраклы, балсыклы; **землистый песок** тупраклы ком 2. (*о цвете лица*) ер (көл) төслә, төсө касқан, кобараһы оскан; **землистое лицо** кобараһы оскан кизәфәт

ЗЕМЛЯ ж 1. (*планета*) Ер, Ер шары; **Земля вращается вокруг Солнца** Ер Кояш тирәләй әйләнә 2. (*место жизни*) ер, ер йөзө, донъя

Земля и вода ер, коро ер; **земля и вода** ер һәм һыу

Земля и почва тупрак, ер, балсык; **пахать землю** ер һөрөү; **в недрах земли** ер куйынында; **комки земли** ер кишәге 5. (*территория, находящаяся в чьём-л. владении или пользовании, используемая в сельскохозяйственных целях*) ер, урын; **залежные земли** калдау ерҙәр; **национализация земли** ерҙе национализациялау; **продать землю** ер һатыу 6. **высок.** (*страна*) ил, ер; **родная земля** тыуган ил; **башкирская земля** башкорт иле

♦ **земля обетованная** бәхет иле; **земля горит под ногами у кого** кайза баһырга урын тапмай (*ауыр хәлгә калыу һақында*); **за тридевять земель** йәһәннәм төбөндә, ете кат ер астында; **земли под**

собой не слышать (не чүять) кайза басканды белмәү, түбә күккә тейеү; **из-под земли достать** нисек тә табыу; (как, точно) **сквозь землю провалился** ер упкандай юк будды; **готов (рад) сквозь землю провалиться** ер тишегенә инеп китерзәй булду; **словно из (из-под) земли вырасти** капыл калкып сыгыу, күктән төшкәндәй булду; **предать** землә ерләү; **пул земли ирон.** донъя кендеге (топкаһы); **сровнять с землей** ер менән тигезләү (емереп тар-мар итеү); **стереть с лица земли** ер йөзөнән юк итеү

ЗЕМЛЯК *м* и **ЗЕМЛЯЧКА** *ж* якташ

ЗЕМЛЯНЕ *мн.* (ед. землянин *м*) Ер кешеләре, Ер шарында йәшәүселәр

ЗЕМЛЯНИКА *ж* кайын еләге (*үсемлеге һәм емеше*)

ЗЕМЛЯНИЧНЫЙ, -ая, -ое кайын еләге ...ы; **земляничное варенье** кайын еләге кайнатмаһы

ЗЕМЛЯНКА *ж* ер (баз) өй; **жить в землянке** ер өйзә йәшәү

ЗЕМЛЯНОЙ, -ая, -ое **1.** ер казыу ...ы, ер ...ы; **земляные работы** ер казыу эшгәре **2.** (сделанный из земли) балсык, тупрак, тупрактан яһалған; **земляная плотина** тупрак быуа; **земляные укрепления** тупрак ныгытма **3.** (в ботанических и зоологических названиях) ерзә йәшәгән (үскән), ер ...ы; **земляной орех** ер сәтләүеге; **земляные черви** ер селәүсендәре

ЗЕМЛЯЧЕСТВО *с* **1.** якташлык, ерзәшлек (*тыуған, йәшәгән урыны бер булған*) **2.** якташтар берекмәһе

ЗЕМНОВОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ер-һыу ...ы **2.** в знач. суц. **земноводные** *мн.*; *зоол.* ер-һыу хайуандары

ЗЕМНОЙ, -ая, -ое **1.** ер ...ы; **земная поверхность** Ер өстө; **земной шар** Ер шары **2.** донъялағы, ер йөзөндәге; **земные блага** ер йөзөндәге рәхәтлектәр **3.** *перен.* гәзәти, үтә ябай; **земная поэзия** гәзәти шигрият ♦ **земной поклон** бил бөгөп, нык әйелеп сәләмләү, тәбрикләү

ЗЕМСКИЙ, -ая, -ое **1.** *ист.* земский; **земский собор** земство соборы **2.** земство ...ы; **земский врач** земство табибы; **земская школа** земство мәктәбе

ЗЕМСНАРЯД *м* земснаряд, ком һургыс (*һыу астындағы комдо, балсыкты һурып кыузыра торған махсус королмалы судно*)

ЗЕМСТВО *с*; *ист.* земство (*Октябрь революцияһына тиклем Рәсәйзәе сикләнгән хокуклы урындағы җидара*)

ЗЕНИТ **1.** *астр.* зенит, төшлөк (*күктең иң югары нөктәһе*); **сблице в зените** кояш төшлөккә еткән **2.** *перен.* иң югары нөктә, дәрәжә; **в зените славы** дандың иң югары нөктәһендә

ЗЕНИТКА *ж*; *разг.* зенит тубы

ЗЕНИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** *астр.* зенит ...ы; **зенитное расстояние** зенит алыслығы **2.** *воен.* зенит ...ы; **зенитная артиллерия** зенит артиллерияһы

ЗЕНИТЧИК *м* и **ЗЕНИТЧИЦА** *ж* зенитсы (зенит тубынан атыусы) зенитсы

ЗЕНИЦА *ж*; *уст.* күз, күз караһы ♦ **беречь (хранить) как зеницу ока** күз караһы кеүек һаклау

ЗЕРКАЛО *с* **1.** көзгө; **стенное зеркало** стена көзгөһө **2.** *чего*; *перен.* йөз, өслөк, көзгө; **зеркало бэра** күлдән йөзө **3.** *чего, какое*; *перен.* йөз, көзгө ...ы; **зеркало души** күңел көзгөһө

ЗЕРКАЛЬНОСТЬ *ж* шымылык, йылтырлык; **зеркальность поверхности** йөзөнөң (өстөнөн) йылтырлығы

ЗЕРКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** көзгө ...ы; **зеркальная мастерская** көзгө оҫтаханаһы **2.** көзгөлө; **зеркальный шкаф** көзгөлө шкаф **3.** *перен.* шып-шыма, көзгө кеүек, ялтграп торған; **зеркальный паркёт** көзгө кеүек паркёт ♦ **зеркальный карп зоол.** тәңкәһез һазан; **зеркальное стекло** шымартылған калын быяла (*көзгө яһау өсөн кулланыла*)

ЗЕРКАЛЬЩИК *м* көзгө яһаусы, көзгө оҫтаһы

ЗЕРНИСТЫЙ, -ая, -ое бөртөклө, ярмалы; **зернистый известняк** бөртөклө эзбизташ; **зернистый снег** ярмалы кар

ЗЕРНО *с* **1.** (*семя злаков*) ашлык бөртөгө, орлок; **ячменное зерно** арпа орлого **2.** *собир.* ашлык, иген; **семенное зерно** орлок игене; **производство зерна** иген етештереү **3.** бөртөк; **жемчужное зерно** ынйы бөртөгө **4.** *перен.* (*ядро чего-л.*) асыл, орлок, бөртөк; **зерно истины** хаклык орлого

ЗЕРНОВИДНЫЙ, -ая, -ое бөртөк һымак, орлокка окшаған; **зерновидные клетки** орлокка окшаған күзәнәктәр

ЗЕРНОВОЙ, -ая, -ое **1.** бөртөклө ашлык ...ы, игенселек ...ы, бөртөклө; **зерновое хозяйство** игенселек хужалығы **2.** в знач. суц. **зерновые** *мн.* бөртөклөләр, иген, бөртөклө ашлык; **уборка зерновых** игенде урып-йыйыу

ЗЕРНОДРОБИЛКА *ж* орлок яргыс (ваклагыс) машина

ЗЕРНОДРОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое орлок яргыс; **зернодробильная машина** орлок яргыс машина

ЗЕРНООЧИСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иген тазартыу ...ы, ашлык тазартыу ...ы; **зерноочистительные машины** иген тазартыу машиналары

ЗЕРНОПОГРУЗЧИК *м* иген тейәгес (*машина*)

ЗЕРНОСОВХОЗ *м* игенселек совхозы

ЗЕРНОСУШИЛКА

ЗЕРНОСУШИЛКА ж 1. иген (орлок, ашлык) киптереу урыны 2. иген (орлок, ашлык) киптергес (*машина*)

ЗЕРНОУБОРОЧНЫЙ, -ая, -ое иген урып-йыйыу ...ы; зерноуборочные работы иген урып-йыйыу эштәре

ЗЕРНОУЛОВИТЕЛЬ м иген тоткос (*комбайнда*)

ЗЕРНОФУРАЖ ж иген фуражы (*мал өсөн*)

ЗЕРНОХРАНИЛИЩЕ с иген һаклагыс, иген һаклау урыны

ЗЕРНОЯДНЫЙ, -ая, -ое зоол. орлок ашаусы, иген менән туклануусы (*коштар һәм хайуандар*)

ЗЕТ м 1. зет (*латин алфавитында һуңғы хәреф атамаһы*) 2. мат. билдәһез дәүмәл

ЗЕФИР м 1. *трад.-поэт.* йомшак (йылы) ел 2. зефир (*тукыма*); сорбчка из зефира зефир күлдәк 3. зефир, күбек (*пастила төрө*)

ЗЕФИРОВЫЙ, -ая, -ое зефир ...ы; зефир-вая рубашка зефир күлдәк

ЗИГЗАГ м 1. һынык (кәкре) һызык, кәкерсәк; начертить зигзаг кәкерсәк һызыу 2. в знач. нареч. зигзагом; зигзагами кәкерсәкләнеп, кәкерсәкләп

ЗИГЗАГОБРАЗНЫЙ, -ая, -ое кәкерсәкле, кәкре; зигзагообразная линия кәкре һызык

ЗИЖДИТЬСЯ несов. на чѐм; книжн. нигезләнеу, таяныу, королю; мнение должно зиждиться на знаниях фекер белемгә нигезләнергә тейеш

ЗИМА ж кыш; снежная зима карлы кыш; суровая зима һыуык кыш ♦ зимы и лето йәйен-кышын, һәр вақыт

ЗИМНИЙ, -ая, -ее кышкы; зимний день кышкы көн; зимняя одежда кышкы кейем

ЗИМНИК м кышкы юл; проехать по зимнику кышкы юлдан үтеу

ЗИМОВАТЬ несов. кышлау, кыш сығыу; зимовать в деревне ауылда кышлау ♦ показать, где раки зимуют кому күрмәгәнән күрһәтеу

ЗИМОВКА ж 1. кышлау, кышлатыу; зимовка скота мал кышлатыу; подготовка к зимовке кышлауға әзерлек 2. (место) кышлау, кышлак; заброшенная зимовка ташландык кышлау

ЗИМОВНИК м; пчел. кышлау өйө, умарга өйө

ЗИМОВЩИК м кышлауусы

ЗИМОВЬЕ с 1. кышлау, кыш сығыу 2. см. зимовка 2

ЗИМОГОР м; обл. зимагор, берәзәк; статья зимобром берәзәккә әйләнеу

ЗИМОЙ и **ЗИМОЮ** нареч. кышын, кыш көнө; зимой и летом одним цветом йәйен-кышын бер төслө

ЗИМОРОДОК м боз тишкес (*кош*)

ЗИМОСТОЙКИЙ, -ая, -ое кышлыклы, һыуыкка (кышка) сызам(лы); зимостойкие сорта яблоны алманың кышка сызам төрзәре

ЗИМОСТОЙКОСТЬ ж кышлыклылык, һыуыкка сызамлык; зимостойкость растений үсемлектәрҙән һыуыкка сызамлығы

ЗИПУН м сәкмән, әрмәк

ЗИЯНИЕ с см. зиять

ЗИЯТЬ несов.; книжн. өңрәйеу, өңрәйеп (асылып) тороу (*сокор, яра һ.б. карата*)

ЗЛАКИ мн.; бот. кыяклылар, башаклылар; хлебные злаки башаклылар, иген культуралары

ЗЛАКОВЫЙ, -ая, -ое кыяклы, башаклы; злаковые растения кыяклы үсемлектәр

ЗЛАТО с; *трад.-поэт.* алтын

ЗЛАТОЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* алтын, алтындан яһалган

ЗЛАТОКУДРЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* һары бөзрә сәсле, алтын сәс

ЗЛАТОУСТ м; *шутл., ирон.* таһма тел, татлы тел

ЗЛАЧНЫЙ, -ая, -ое ундырышлы ♦ злачное место *шутл., ирон.* кәйеф-сафа короу (типтереу) урыны

ЗЛЕТЬ несов.; разг. асыланыу, асылуыға әйләнеу, кызыу

ЗЛИТЬ несов. кого асыландырыу, асыл килтереу (кабартыу), котортоу; злить собаку этте котортоу

ЗЛИТЬСЯ несов. 1. на кого-что асыланыу, асыл килеу (кабарыу), зәһәрләнеу; злиться на шалунá шаан балага асыланыу 2. перен. котороноу, тулау; выбга злится буран которона

ЗЛО с 1. яузылык, уһаллык, яманлык; бороться со злом яузылыкка каршы тороу 2. бәлә, каза, афәт, бәхетһезлек; из двух зол выбрать меньшее ике бәланең бәләкәйерәген һайлау 3. *прост.* асылу, асылу тойгоһо; зло берёт асылу килә; со злá асылуған; сорвать зло на ком-л. кемгәлер асылуы төшөрөу, асылу итеп эшләу ♦ употребить во зло яузылык өсөн файзаланыу

ЗЛО... урыҫ телендәге кушма һүзәрҙең “яуыз”, “яузылык” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәҫ., зложелатель яузылык теләүсе; злонаправный яуыз холокло

ЗЛОБА ж асылу, кенә, карыу; затаить злобу асылу һаклау; по злобе асылуған ♦ злоба дня көн үзәгендәге, мөһим

ЗЛОБНЫЙ, -ая, -ое уһал, асылулы, яуыз; злобный взгляд уһал караш; злобный враг яуыз доһман

ЗЛОБОДНЕВНОСТЬ ж әһәмәтлек, мөһимлек; злободневность вопроса мәсьәләнең мөһимлеге

ЗЛОБОДНЕВНЫЙ, -ая, -ое бик әһәмәтлек, мөһим, көн үзәгендә торған; злободневная проблема бик әһәмәтлекле проблема

ЗЛОБСТВОВАТЬ *несов.* ушалланыу, усал-лык күрһәтәу, асыу сығарыу

ЗЛОВЕЩИЙ, -ая, -ее куркыныс, дәһшәтле, шомло; **зловещий вид** куркыныс киафәт; **зловещая тишина** шомло тынлык

ЗЛОВОНИЕ *с* һабык (яман) ес, һабык, насар ес

ЗЛОВРЕДНЫЙ, -ая, -ое яуыз уйлы, ушал ниәтле, мәкерле, кара эсле; **зловредный человек** кара эсле кеше; **зловредные намерения** мәкерле ниәттәр

ЗЛОДЕЙ *м* и **ЗЛОДЕЙКА** *ж* яуыз, яуыз йән

ЗЛОДЕЙСКИЙ, -ая, -ое 1. яуыз, яуыздарса; **злодейское убийство** яуыздарса үлтереу 2. ушал, мәкерле; **злодейская улыбка** мәкерле йылмайыу

ЗЛОДЕЙСТВО *с* усаллык, яуызлык; **совершить злодейство** яуызлык кылыу

ЗЛОДЕЙСТВОВАТЬ *несов.* ушаллык эшләу, яуызлык кылыу

ЗЛОДЕЯНИЕ *с см.* злодейство; **не допускать злодеяния** яуызлыкка юл куймау

ЗЛОЖЕЛАНИЕ *с* насар теләк, көһәр

ЗЛОЙ, -ая, -ое 1. ушал, асыулы; **злой человек** ушал кеше; **злые глаза** ушал күзәр; **злая собака** ушал эт; **быть злым** асыулы булыу 2. яуыз, яман; **злой умысел** яуыз уй; **злое чувство** яман (асыулы) тойго 3. насар, яман; **злое время** насар вакыт; **злой недуг** яман ауырыу 4. *разг. (едкий, острый)* әсе, каты, көслә, **злой перец** әсе борос; **злой морбз** әсе һбуык 5. *перен. (язвительный)* әсе, ушал; **злая критика** ушал тәнkit ♦ **злой дух** ен, шайтан; **злые языки** әсе телдәр, гәйбәтселәр

ЗЛОКАЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *мед.* яман; **злокачественная опухоль** яман шеш

ЗЛОКЛЮЧЕНИЕ *с* бәлә, каза, бәхетһезлек; **терпеть злоключения** бәлә-казага тарыу

ЗЛОНАМЕРЕННОСТЬ *ж; книжн.* ушал (яуыз) ниәт

ЗЛОНАМЕРЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ушал ниәтле, ушал (яуыз) ниәт менән эшләнгән; **злонамеренный поступок** ушал ниәт менән эшләнгән эш

ЗЛОНРАВНИЕ *с; уст.* ушаллык, яуыз кылыккылылык

ЗЛОНРАВНЫЙ, -ая, -ое *уст.* ушал (яуыз) холокло; **злонравный человек** яуыз холокло кеше

ЗЛОПАМЯТНОСТЬ *ж* әскерлелек, кенәселлек, кара әслелек

ЗЛОПАМЯТНЫЙ, -ая, -ое әскерле, кенәсел, кара эсле, кенә кыуыусан; **злопамятный человек** кенәсел кеше

ЗЛОПАМЯТСТВО *с см.* злопамятность

ЗЛОПОЛУЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *(неудачливый)* бәхетһез, уңмаган 2. бәлә, уңышһыз; **злополучный день** уңышһыз көн

ЗЛОПЫХАТЕЛЬ *м* асыу сәсеүсе, яуыз уйлы кеше

ЗЛОПЫХАТЕЛЬСТВО *с* асыу тотуосанлык, яуызлык

ЗЛОПЫХАТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.* асыу сәсеү, яуызлык кылыу, этләшеу

ЗЛОРАДНЫЙ, -ая, -ое үсле, кеше кайгыһына һөйөнгән; **злорадное чувство** үсәу тойгоһо; **злорадный смех** кеше кайгыһына кыуанып көләу

ЗЛОРАДСТВО *с* үслелек, үс, үсәу; **чувство злорадства** үс тойгоһо

ЗЛОРАДСТВОВАТЬ *несов.* үсәу, үсәшеу; **злорадствовать без повода** сәбәһһезгә үсәу

ЗЛОСЛОВИЕ *с* яман теллелек, гәйбәт, яман ауыз; **предаваться злословию** яман теллелеккә һальшыу, яман телләгә әйләнәу

ЗЛОСЛОВИТЬ *несов.* яман телләнеу, яманат һатыу, гәйбәт сәсеү

ЗЛОБНО *нареч.* ушал ниәт менән; **злобно нарушать дисциплину** ушал ниәт менән тәртип бозоу

ЗЛОБНЫЙ, -ая, -ое 1. ушал, яуыз; **злобное намерение** ушал ниәт 2. ушаллык менән эшләнгән, үтә ушал; **злобный преступник** үтә ушал енайтәсе

ЗЛОСТЬ *ж* ушаллык, асыу, яуызлык; **говорить со злостью** асыу менән һөйләу; **побледи́ть от зло́сти** асыузан агарыныу

ЗЛОСЧАСТНЫЙ, -ая, -ое бәхетһез, бәхете булмаган; **злосчастная любовь** бәхетһез мөһәббәт

ЗЛОТЫЙ *м* злотый (*Польша акса берәмеге*)

ЗЛОУМЫШЛЕННИК *м* енайтәсе, ушал ниәтле кеше

ЗЛОУМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое *уст.* енайтәсел, ушал ниәт менән эшләнгән; **злоумышленный поступок** ушал ниәт менән эшләнгән (кылынган) эш

ЗЛОУПОТРЕБИТЬ *сов. чем* 1. -ға/-гә хыянат итеу; **злоупотребить доверием** ышаныска хыянат итеу, ышанысты акламау 2. урынһыз (артык) файзаланыу; **злоупотребить властью** властан артык файзаланыу; **злоупотребить цитатами** өзөмтәләргә артык файзаланыу

ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ *с* 1. *см.* злоупотребить 2. енайтәг, енайтәти эш; **финансовые злоупотребления** финанс енайтәтәре; **вскрыть злоупотребления** енайтәти эштәрзә асыу

ЗЛОУПОТРЕБЛЯТЬ *несов. см.* злоупотребить

ЗЛОЯЗЫЧИЕ *с; уст.* ушал (әсе) теллелек, гәйбәт

ЗЛОЯЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое *уст.* ушал (әсе) телле; **злоязычный человек** ушал телле кеше

ЗЛЮКА *м* и *ж; разг.* асыулы (ушал, зәһәр) кеше

ЗЛЮЧКА *м* и *ж; разг. см.* злюба

ЗЛЮЩИЙ, -ая, -ее *разг.* бик ушал, үтә яуыз

ЗМЕЕВИДНЫЙ

ЗМЕЕВИДНЫЙ, -ая, -ое йылан һымак, уралып торған, уралмалы; **змеевидная трубка** уралмалы кешшә

ЗМЕЕВИК *м* 1. (*изогнутая труба*) уралма торба (*һыу, пар кыуа торған*) 2. змеевик (*төслө таи*) 3. *бот.* буре тырнагы

ЗМЕЁНЫШ *м* 1. йылан балаһы, бала йылан 2. *прост., бран.* йылан балаһы (*эрләү һүзе*)

ЗМЕЙНЫЙ, -ая, -ое 1. йылан ...ы; **змейная кбжа** йылан кауы; **змейный яд** йылан ағыуы 2. *перен.* эһәр(ле), мәкерле, ағыулы; **змейная улыбка** мәкерле йылмайыу ♦ **змейная мудрость** зирәк һәм хәйләле ақыл

ЗМЕЙТЬСЯ *несов.* боролоп-боролоп барыу, бормаланып ятыу; **речка змейлась меж скал** йылға каялар араһынан бормаланып аға ине

ЗМЕЙ *м* 1. *уст., прост. см.* змея 2. *миф.* аждаһа 3. кағыз осоргос (*балалар уйынсығы*); **запустить змея** кағыз осоргос ебәреу

ЗМЕЙКА *ж* 1. *уменьш. от* змея 2. *с.-х.* иген тазарткыс королма (*бормалы-бормалы юлактар менән*)

ЗМЕЙКОВЫЙ: змейковый аэроstat озонса такма аэроstat

ЗМЕЯ *ж* 1. йылан; **гремучая змея** шалтырауыткы йылан; **очковая змея** күзлекле йылан; **ядовитые змеи** ағыулы йыландар 2. *перен.* йылан (*мәкерле кеше хақында*) ♦ **змея подкольная** кара йылан (*мәкерле, яуыз кеше хақында*); **змею на груди отогреть (пригреть)** куйында йылан асырау (*файза күрөп, зыян эшләгән кешегә карата әйтелә*)

ЗМИЙ *м; книжн., уст. см.* змей 1, 2 ♦ **до злёного змия (допиться)** лаякыл эсеу, ләх булгансы эсеу

ЗНАК *м* 1. билдә; **вопросительный знак** *грам.* һорау билдәһе; **знак равенства** *мат.* тигезлек билдәһе; **знаки препинания** *грам.* тыныш билдәләре; **в знак дружбы** дуслык билдәһе итеп 2. тамға, келәймә, билдә; **знак качества** сифат билдәһе; **фабричный знак** фабрика тамғаһы 3. эз, билге; **знак ушиба** һуғылған эз 4. *с.м.* значок 1; **университетский знак** университет знагы 5. ым, ишара; **подать знак** ишара итеу (яһау); **звать знаками** ым менән сақырыу ♦ **водяные знаки** күзгә күрәнмәс билдәләр, һыу билдәләре (*кайһы бер кағыз төрҙәрәндә яктыаа караас кына күрән торған тамға*); **в знак чего** низер йөзөнән; **в знак памяти** истәлек йөзөнән, истәлеккә; **знаки отличия** каһарманлык билдәләре (*мизал һәм ордендар*); **знаки различия** дәрәжә билдәләре (*значок, погон, петлица һ.б.*); **знак почтовой оплаты** почта түләме билдәһе; **подать знак** белдерәу, ишкартеу; **под знаком чего** *низеңдер* билдәһе астында; **ставить знак равенства между кем-чем** бер тигез баһалау, тигез күреу

ЗНАКОМИТЬ *несов. кого-что, с кем-чем* таныштырыу; **знакомить с делом** эш менән таныштырыу; **знакомить с другом** дуҫ менән таныштырыу

ЗНАКОМИТЬСЯ *несов. с кем-чем* танышыу; **знакомиться с новыми сотрудниками** яңы хезмәткәрҙәр менән танышыу; **знакомиться с обстановкой** (урындагы) хәл менән танышыу

ЗНАКОМСТВО *с* 1. (*отношения между людьми, установление общения*) танышлык, танышыу; **возобновить знакомство** танышлыҡты яңынан башлау (яңыртыу); **порвать знакомство** танышлыҡты өзөү 2. (*круг знакомых*) таныштар, таныш-белештәр; **интересные знакомства** кызык таныштар 3. (*наличие знаний*) таныш булыу, танышыу, беләу; **знакомство с историей** тарих менән таныш булыу ♦ **по знакомству** (сделать, устроить) танышлык менән (эшләу); **шапочное знакомство** былай ғына танышлык

ЗНАКОМЫЙ, -ая, -ое 1. таныш, билдәле; **знакомая песня** таныш йыр; **знакомый почерк** таныш күл (язу) 2. *с чем* таныш; **знакомый с морем** диңгез менән таныш 3. *в знач. суц.* **знакомый** *м* и **знакомая** *ж* таныш, белеш; **мой знакомый** минең танышым

ЗНАМЕНАТЕЛЬ *м; мат.* знаменатель, бүләүсе ♦ **привести к одному (общему) знаменателю** *шутл.* тигезләу, окшаш (бик якын) итеу

ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. әһәмәтле, мөһим; **знаменательное событие** әһәмәтле вақиға 2. *лингв.* үз аллы; **знаменательные слова** үз аллы һүзәр

ЗНАМЕНИЕ *с; книжн., уст.* билдә ♦ **знамение времени** *книжн.* дәүерҙең иң мөһим күренеше, заман күренеше

ЗНАМЕНИТОСТЬ *ж* 1. арзаклылык, данлыклы булыуы, данлылык, танылған булыу; **знаменитость писателя** язуысының данлыклы булыуы 2. атаклы (данлыклы) кеше; **стать знаменитостью** атаклы кешегә әйләнер

ЗНАМЕНИТЫЙ, -ая, -ое атаклы, данлыклы, танылған; **знаменитый писатель** атаклы язуысы

ЗНАМЕНОВАТЬ *несов. что; книжн.* белдерәу, билдәле булып тороу, күрһәтәу, күрһәтәп тороу; **это событие знаменует победу** был вақиға еңеүзе белдерә

ЗНАМЕНОСЕЦ *м* байраксы, байрак йөрөтөүсе; **быть знаменосцем** байраксы булыу

ЗНАМЁНЩИК *м* байраксы; **знамёнщик полка** полктың байраксыһы

ЗНАМЯ *с* байрак, әләм; **знамя республики** республика байрагы; **национальное знамя** милли байрак; **полковбе знамя** полк байрагы ♦ **высоко держать знамя чьё (чего)** байракты югары тоу; **поднять знамя чего** байрак күтәрәу (*берәй күтәрелеш башында тороп, көрәш башлау*); **стать (встать) под знамя (знамёна) кого-чего кемдеңдер** яғында тороп, көрәшкә әзер булыу;

под **знаменем** *чего* байрагы астында (етәкселегендә)

ЗНАНИЕ с 1. белеү, мәғлүмәтлелек; **хорбшее знание предмета** предметты якшы белеү; **знание языка** телде белеү 2. фән, гилем; **важная область знания** фәндең мөһим өлкәһе 3. *обычно мн.* **знания** белем; **обладать знаниями** белемгә эйә булыу; **получить прбчные знания** төплө белем алыу

ЗНАТНОСТЬ ж атаклылык, дәрәжәлелек, затлылык, күренеклелек, танылганлык; **гордиться знатностью рода** затының атаклылығы менән горурланыу; **достичь знатности** күренеклелеккә өлгәшеү

ЗНАТНЫЙ, -ая, -ое 1. атаклы, күренекле, танылган; **знатный механизматор** атаклы механизматор 2. акһөйәк, затлы нәсел, арзаклы, югары катлам; **знатный род** затлы нәсел; **знатные люди** югары катлам кешеләре

ЗНАТОК м якшы белеүсе, оҫта; **знаток своего дела** үз эшен якшы белеүсе; **знаток литературы** эзәбиәттә якшы белеүсе

ЗНАТЬ I *несов.* 1. *кого-что, о ком-чем* белеү; **знать урок** дәрсестә белеү; **знать о болбзни ауырыу** хакында белеү; **знать язык** тел белеү 2. *кого* таныу, белеү; **знать с детства кого-л.** кемделер бала сактан ук белеү 3. *что* татыу, баштан үткәрәү, кисерәү; **он в детстве знал много радостей** ул бала сагында күп шатлык кисергән; **не знать покая** тынғы белмәү 4. *во 2 л. наст. вр.* **знаешь (знаете)** в *знач. вводн. сл.* беләнһем (беләһегезме) ♦ **дать знать** белгертеү, хәбәр итеү; **знать наших прост.** күрзегезме беззе, бына без кем; **знать все ходы и выходы** эштең әмәлен, яйын якшы белеү; **знать мёру** сама белеү; **знать не зная** белмәйем дә күрмәйем; **знать дорогу** юлын (әмәлен, яйын) белеү; **знать себб цену** үз баһанды белеү; **знать своё место** үз урыныңды белеү, үзеңдә тыйнак тотоу; **знать толк в чём** рәтен белеү; **знать цену кому-чему** кәзерен белеү; **кто его знает** кем белә, шайтан белһен; **не знать, куда деваться** кайза қасырға урын таппау, керергә тишек таппау; **не знать, куда глаза деть** күзгә йөшерәү (*оялыузан, уңайһызланыузан*); **не знать, куда себя деть** үзеңә урын таппау; **как знать** кем белә, әллә әле (*икеләнеү белдергәндә*); **надо (пора)** и **честь** **знать** китергә вақыт

ЗНАТЬ II ж акһөйәктәр, югары катлам

ЗНАТЬСЯ *несов. с кем-чем; разг.* аралашыу, катнашыу, белеү; **он ни с кем не хочет знатьсЯ** ул бер кем менән дә аралашырга теләмәй

ЗНАХАРСКИЙ, -ая, -ое имсе ...ы, им-томсы ...ы, имселек ...ы; **знахарские приёмы лечения** дауалаузың имселек ысулдары

ЗНАХАРСТВО с имселек, им-томсолок, бағымсылык; **заниматься знахарством** им-томсолок менән шөгөлләнәү

ЗНАХАРЬ м и **ЗНАХАРКА** ж имсе, им-том итеүсе, бағымсы

ЗНАЧАЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от значить* 2. *прил.* мәгәнәле, әһәмиәтле; **значащие элементы речи** телмәрҙең мәгәнәле өлөштәре

ЗНАЧЕНИЕ с 1. мәгәнә; **значение слова** һүзгәң мәгәнәһе; **прямое значение** тура мәгәнә; **переносное значение** күсмә мәгәнә 2. әһәмиәт, мөһимлек; **историческое значение** тарихи әһәмиәт; **политическое значение** сәйәси әһәмиәт; **вопрос международного значения** халық-ара әһәмиәтә булған мәсьәлә

ЗНАЧИМОСТЬ ж 1. мәгәнәлелек; **значимость слова** һүзгәң мәгәнәлелеге 2. әһәмиәтлелек, мөһимлек; **общественная значимость** *чего-л.* **низеңдер** ижтимағи әһәмиәтлелеге

ЗНАЧИМЫЙ, -ая, -ое 1. мәгәнәле, мәгәнәгә эйә булған; **значимая часть слова** һүзгәң мәгәнәле өлөшө 2. әһәмиәтле, мөһим; **значимое явление** әһәмиәтле күренеш

ЗНАЧИТ *вводн. сл.; разг. (следовательно, стало быть)* тимәк, шулай булғас; **значит, надо выступить** тимәк, сығыш яһарға кәрәк

ЗНАЧИТЕЛЬНО *нареч.* 1. байтак, хәтһез, шактай; **значительно облегчить труд** хезмәттә байтак еңеләйтеү 2. (*при сравнит. ст. в значении “в большей степени”, “гораздо”*) байтакка, хәтһезгә; **значительно быстрее** байтакка тизерәк; **значительно проще** байтакка ябайырак

ЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬ ж 1. байтак (хәтһез) зур булыу, дәмәллелелек; **значительность объёма** күләмдең дәмәллелеге 2. әһәмиәтлелек, мөһимлек; **значительность события** вақиғаның әһәмиәтлелеге

ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. байтак (хәтһез) зур, зур ғына; **значительное расстояние** байтак зур ара 2. (*важный*) әһәмиәтле, мөһим; **значительное слово** мөһим һүз; **играть значительную роль** мөһим роль уйнау 3. (*выразительный*) мәгәнәле; **значительный взгляд** мәгәнәле караш

ЗНАЧИТЬ *несов.* 1. *что (означать — о словах, знаках, жестах и т.п.)* аңлатуу, белдерәү; **это много значит** был күп нәмә аңлата; **порусски это значит** урысса был шуны аңлата 2. (*иметь значение*) мөһим булыу, әһәмиәтле булыу; **ваше отношение много значит** һезгәң мөнәсәбәтегез зур әһәмиәткә эйә ♦ **ничего не значить** әһәмиәтә булмау

ЗНАЧИТЬСЯ *несов.* һаналыу, иҫәпләнәү, то-роу; **значиться в списке** исемлектә то-роу

ЗНАЧКИСТ

ЗНАЧКЙСТ *м* и **ЗНАЧКЙСТКА** *ж* значок йөрөтөүсө, значокка эйя булбуусы, значоклы; **значикст** ГТО ГТО значогын йөрөтөүсө

ЗНАЧОК *м* 1. значок; **нагрудный значок** түш значогы; **университетский значок** университет значогы; **носить значок** значок йөрөтөү 2. билдә; **математический значок** математик билдә; **значки на полях книги** китап битенә куйылган билдәләр

ЗНАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от знать* I; 2. *прил.* белемле, мәглүмәтле; **знающий инженер** белемле инженер

ЗНОБИТЬ *несов. кого безл.* өшөтөү, өшөт-төрөү, калгыратыу; **меня знобит** өшөтгөрә

ЗНОЙ *м* эселек, томра; **полуденный зной** көн үзөгөндөгө эселек

ЗНОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. бик эсе, томра; **знойный день** томра көн 2. *перен.* дәргле, ялкынлы; **знойная любовь** ялкынлы мөхәббәт

ЗОБ *м* 1. (*у птиц*) бөрлэтәү; (*у человека*) богак 2. (*болезнь*) богак шешеү, базед ауырыуы (зоб)

ЗОБАСТЫЙ, -ая, -ое (*о птицах*) зур бөрлэтәүле; (*о человеке*) зур богаклы; **зобастые голуби** зур бөрлэтәүле күгәрсендәр

ЗОБНЫЙ, -ая, -ое богак ...ы; **зобная бпучоль** богак шеше

ЗОВ *м* 1. (*призывный звук*) сакырыу тауышы, өндәү, оран; **откликнуться на зов** өндәүгә яуап кайтарыу 2. *разг. (приглашение)* сакырыу, өндәшәү; **привити по первому зову** беренсе сакырыуға ук килеү

ЗОДИАК *м; астр.* зодиак (*Кояш юльнда тезелгән ун ике йондозлок*) ♦ **знаки зодиака** *астр.* зодиак тамгалары (*Кояш юльнда тезелгән ун ике йондозлоктоң исеме*)

ЗОДИАКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *астр.* зодиак ...ы, зодиакаль; **зодиакальные созвездия** зодиак йондозлоктары

ЗОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое архитектура ...ы, төзөлөш ...ы; **зодческое искусство** төзөлөш сәнғәте

ЗОДЧИЙ *м* архитектор, төзөүсө; **признанный зодчий** танылган төзөүсө

ЗОЛА *ж* көл; **древесная зола** утын көлө; **выгребать золу из печки** мейестән көл алыу

ЗОЛИСТЫЙ, -ая, -ое *спец.* көллө; **золистый уголь** күп көллө күмер

ЗОЛИТЬ *несов.; спец.* көлләү, көлгә батырыу; **золить шкуру** тирене көлләү

ЗОЛОВКА *ж (младшая сестра мужа)* кәйенһеңде (кәйынһеңде); (*старшая сестра мужа*) кәйенбикә (кәйынбикә)

ЗОЛОТАРНИК *м* алтынбаш (*күп йыллык цән*)

ЗОЛОТАРЬ *м; уст.* алтынсы, алтын остаһы, зәргәр

ЗОЛОТЁТЬ *несов.; разг.* алтынланыу, алтынга маньлыу (мансылыу), алтын төсөнә инеү; **листья деревьев золотеют** агас япрактары алтын төсөнә инә

ЗОЛОТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое алтынлау ...ы, алтын ялатыу ...ы; **золотильный цех** алтынлау цехы

ЗОЛОТИЛЬЩИК *м* зәргәр, алтын ялатыусы **ЗОЛОТИСТЫЙ**, -ая, -ое алтын һымак, алтын төслө, алтындай, алтын ...ы; **золотистый кблос** алтын башак; **золотистые вблосы** алтын төслө сәс

ЗОЛОТИТЬ *несов. что* 1. (*выделяться золотистым цветом*) алтынлау, алтын ялатыу; **золотить лбжки** калактарга алтын ялатыу 2. алтынга маньу (мансьу), алтын төсө биреү; **сблице золотит вершины** кояш тау түбәләрен алтынга мансьй

ЗОЛОТИТЬСЯ *несов.* 1. алтын төсөнә инеү, һаргайыу, (һаргайып) алтынланыу, нурга мансылыу; **золотится рожь** арыш (алтын төсөнә инә) һаргая 2. (*становится, казаться золотистым*) алтын кеүек һаргайыу, (һаргайып) күренеү, һаргайып ятыу; **вдали под лучами сблице золотятся пески** алыста кояш нурзары астында ком һаргайып күренә 3. *страд. от золотить* 1

ЗОЛОТКО *с; разг.* алтыным, алтынкайым (*иркәләү һүзе*)

ЗОЛОТНИК I *м* мысқал (*боронго ауырлык үлсәү берәмеге — 4,26 г*) ♦ **мал золотник, да дброг** алтын зур булмай

ЗОЛОТНИК II *м* золотник (*пар машинаһын-да пар бүлгес*)

ЗОЛОТО *с* 1. (*химический элемент, благородный металл*) алтын; **червонное зблото** саф алтын 2. *собр.* (*золотые вещи, изделия*) алтын, алтын нәмәләр; **покупать зблото** алтын нәмәләр һатып алыу 3. *собр.* (*золотые монеты*) алтын акса; **платить зблотом** алтын акса менән түләү 4. (*позолоченные нити*) алтын еп; **шить зблотом** алтын еп менән сигеү (тегеү)

5. *перен., разг.* алтын; **зблото человек** алтын кеше ♦ **белос зблото** ак алтын (*мамык*); **на вес зблота** алтынга хакына, алтынга тиң; **купаться в зблоте** алтынга күмелеү; **чёрное зблото** кара алтын (*нефть*)

ЗОЛОТО... *урыс телендәге кушма һүзәрзең “алтын” мәғәнәһендәге тәҗге өлөшө, мәс., золотомбйка* алтын йбууу королмаһы; **золотогривый** алтын яллы

ЗОЛОТОДОВЫАЮЩИЙ, -ая, -ее алтын табыу ...ы; **золотодовывающая промышленность** алтын табыу сәнғәте

ЗОЛОТОИСКАТЕЛЬ *м* алтын эзләүсө **ЗОЛОТОИСКАТЕЛЬСКИЙ**, -ая, -ое алтын эзләү ...ы; **золотонскаательская партия** алтын эзләү партияһы

ЗОЛОТОЙ, -ая, -ое **1.** алтын ...ы; **золотбе** **колыб** алтын балдак; **золотбй слйток** алтын койолма; **золотбй рубль** алтын (бер) гумлык **2.** алтынлы; **золотбй песбк** алтынлы ком **3.** алтын (төсөндөгө); **золотбе кудри** алтын бөзрә сәс **4. перен.** алтын, бик якшы, затлы; **золотбе слова** алтын һүзәр; **золотбй характер** алтын холок **5. перен.** бәхетле, хозурлы; **золотбе дни** бәхетле көндәр **6. перен. (в обращении)** алтынны; **золотая моя** алтыным минең **7. в знач. суц.** **золотбй м** алтын акса ♦ **золотая молодёжь** кәйеф-сафа короп йәшәүсе йәштәр; **золотая бсөн** алтын көз (*нары япраклы, кояшлы көз*); **золотая свадьба** алтын туй (*бергә йәшәүзең илле йыллыгы*); **золотая середина** урталык (*акыл менән уйлап эш итеү хакында*); **золотбе дно** бик төшөмлө урын, Әндрәй казнаһы; **золотбй век** алтын дәүер (*фәнден, сәнәттең сәскә атыу осоро*); **золотбй дождь** зур табыш, төшөм; **золотбй мешбк** алтын һандык (*бик бай кеше*); **золотбй фонд:** **1)** алтын фонд (*дәүләттең алтын һ.б. хазиналары*); **2)** бик кәзерле (*кешеләр төркөмө һ.б., мәс., азәбит, сәнәт эшмәкәрзәре*); **золотбе руки** алтын кулдар (*осталар*); **золотых дел мастер** алтын оштаһы, зәргәр; **обещать (сулить) золотбе горы** алтын таузар вәгәзә итеү (*артык күпкә ышандырыу*)

ЗОЛОТОНОСНЫЙ, -ая, -ое алтынлы, алтынга бай; **золотоносный песбк** алтынга бай ком **ЗОЛОТОПРОМЫШЛЕННИК** **м 1.** алтын приискыһы хужаһы **2.** алтын приискыһы эшсене **ЗОЛОТОПРОМЫШЛЕННОСТЬ** **ж** алтын сәнәгәте

ЗОЛОТОПРОМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое алтын сәнәгәте ...ы; **золотопромышленный район** алтын сәнәгәте районы

ЗОЛОТОТЫСЯЧНИК **м** һарыгүз (*дарыу үләне*)

ЗОЛОТОШВЕЙКА **ж** алтын менән кайыусы **ЗОЛОТУХА** **ж; уст.** кылауыр (*балалар ауырыуы*)

ЗОЛОТУШНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*страдающий золотухой*) кылауырлы, кылауыр менән ауырыған; **золотушный ребёнок** кылауырлы бала **2.** (*похожий на больного золотухой*) бик хәлһез, әлһерәгән; **золотушный человек** бик хәлһез кеше

ЗОЛОТЦЕ **с; разг.** алтынсык, алтынсыгым (*иркәләү һүзе*)

ЗОЛОТЧИК **м** алтынлаусы, алтын ялатыу оштаһы; **золотчик по дереву** агаска алтын ялатыу оштаһы

ЗОЛОЧЕНИЕ **с** алтынлау; **золочение рамы** рамды (кысанды) алтынлау

ЗОЛОЧЕННЫЙ, -ая, -ое алтын ялатылған, алтынланған; **золочёная лбжка** алтын ялатылған калак

ЗОЛЬНИК **м; спец.** көллөлөк, көл микдары **ЗОЛЬНОСТЬ** **ж; спец.** көллөлөк; **зольность угля** күмерзең көллөлөгө

ЗОЛЬНЫЙ, -ая, -ое көл ...ы, көлдән йһалған; **зольная куча** көл өйөмө; **зольные удобрения** көл ашламалары

ЗОНА **ж** зона, өлкә; **арктическая зона** арктик зона; **лесная зона** урман зонаһы; **степная зона** дала буйы зонаһы; **пригородная зона** кала яһы (эргәһе) зонаһы; **пограничная зона** сик буйы зонаһы; **зона отдыха** ял итеү зонаһы

ЗОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое өлкә ...ы, зона ...ы, айырым зонаға хас, зональ; **зональная растительность** айырым зонаға хас үсемлектәр; **зональные границы** зона сиктәре; **зональные совнования** зона ярыштары

ЗОНД **м** зонд (**1. мед.** кеше организмнан шыыйклык, *һут ала торған көпиә 2. һауа шарттарын тикшерә торған шар 3. ер катламдарын тикшерәүзе кулланылған прибор*)

ЗОНДИРОВАТЬ **несов. 1.** кого-что зонд менән тикшерәү; **зондировать рану** яраны зонд менән тикшерәү **2. что; перен.** (алдан) һынап карау, самалау ♦ **зондировать почву** алдан тикшереп (һынап) карау, кылын сиртеп карау

ЗОННЫЙ, -ая, -ое зона ...ы; **зонный тариф** зона тарифы

ЗОНТ **м 1.** см. зонтик **1; 2.** (*навес*) япма, лапәс, түбә

ЗОНТИК **м 1.** зонтик, кулсатыр; **раскрыть зонтик** кулсатырзы асыу **2. бот.** сатыр сәскә

ЗОНТИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сатыр, сатырлы; **зонтичный чехл** кулсатыр тышлығы; **зонтичная антенна** сатырлы антенна **2. в знач. суц.** зонтичные **мн.;** **бот.** сатыр сәскәләләр

ЗОО... **урыс телендәге кушма һүзәрзең** “зоология”, “зоологик” мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәс., **зоогеография** зоологик география; **зоогигиена** зоологик гигиена

ЗООЛОГ **м** зоология белгесе

ЗООЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое зоология ...ы, зоологик; **зоологический музей** зоология музейы **2. перен.** хайуани, хайуандарса; **зоологические нравы** хайуани гәзәттәр

ЗООЛОГИЯ **ж** зоология (*хайуандар донъяһын өйрәнгән фән*)

ЗООМАГАЗИН **м** зоология магазины

ЗООПАРК **м** зоология паркы

ЗООСАД **м** зоология бақсаһы

ЗООТЕХНИК **м** зоотехник; **раббтать зоотехником** зоотехник булып эшләү

ЗООТЕХНИКА **ж** зоотехника (*ауыл хужалығы малдарын үрсетеп, тәрбиәләү тураһындағы фән*)

ЗООТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое зоотехника ...ы, зоотехник; **зоотехническая лаборатория** зоотехник лаборатория

ЗОРКИЙ

ЗОРКИЙ, -ая, -ое 1. үткер; зоркие глаза үткер күззэр 2. *перен. (проницательный)* зирэк, һизгер; **быть зорким в делах** эштэрзэ һизгер булгы

ЗОРКОСТЬ ж 1. үткерлек; зоркость глаза күззэң үткерлеге 2. *перен.* зирәклек, һизгерлек, уяулык; **развивать зоркость** һизгерлекте үстөрөү

ЗРАЗЫ *мн. (ед. зраза ж)* (эсле) ит котлеты; **зразы с рисом** дөгөлө ит котлеты

ЗРАЧКОВЫЙ, -ая, -ое күз караһы ..., бэбәк ...ы; **зрачковый нерв** бэбәк нервыһы

ЗРАЧОК м күз караһы, бэбәк; **расширение зрачка** күз караһының киңәйеүе

ЗРЕЛИЩЕ с 1. күренеш; красивое зрелище матур күренеш 2. *(представление)* тамаша; массовое зрелище күмәк тамаша; **устроить зрелище** тамаша короу

ЗРЕЛИЩНЫЙ, -ая, -ое тамаша ...ы; зрелищный зал тамаша залы

ЗРЕЛОСТЬ ж 1. *(спелость)* өлгөргәнлек, бешкәнлек, үсеп етеү; зрелость винограда йөзөмдөң өлгөргәнлеге 2. етлегеү, балиг булгы; наступление зрелости балиг булган, йәше еткән 3. *чего, какая; перен.* өлгөргәнлек, камиллык; зрелость мысли фекер камиллығы; половая зрелость енси өлгөргәнлек; аттестат зрелости өлгөргәнлек аттестаты

ЗРЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. өлгөргән, бешкән; зрелые плоды бешкән емештэр 2. етлеккән, балиг булган, еткән; зрелая девушка балиг булган кыз 3. *перен.* тәжрибәле, өлгөрөп еткән; зрелый учёный өлгөрөп еткән галим 4. *перен.* төплө, тэрән (нык) уйланган; зрелое решение төплө карар; зрелое произведение төплө әсәр

ЗРЕНИЕ с күрөү, күрөү һаләте; орган зрения күрөү ағзаһы; **лишиться зрения** күрөү һаләтен югалтыу ♦ **под углом зрения** *каким* караштан сыгып, билдәле бер күзлектән; **поле зрения**: 1) күз күреме; 2) караш; **точка зрения** караш, фекер

ЗРЕТЬ I *несов.* 1. бешөү, өлгөрөү, етешөү; зреть хлеб игендэр өлгөрә; яблоки зреют алмалар бешә 2. *перен.* ныгыныу, үсеп етеү өлгөрөү; **мысль зреет** фекер өлгөрөү

ЗРЕТЬ II *несов.* *кого-что; книжн., уст.* карау, карап тороу

ЗРИМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* 1. *прич. от зреть II*; 2. *прил.* күренеп торган, күрүнгән, күз алдындагы; зримое пространство күренеп торган арауык 3. *прил.; перен.* һиззеп (күзгә ташланьп) торган, һиззелерлек; зримые черты *чего-л.* һиззеп торган сифаттар

ЗРИТЕЛЬ м и **ЗРИТЕЛЬНИЦА** ж тамашасы, тамаша (кылыусы) итеүсе; зритель события вакиганы тамаша кылыусы (итеүсе); зрители аплодируют тамашасылар кул саба

ЗРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. күрөү ...ы; зрительная память күрөү хәтерә 2. тамаша ...ы; зрительный зал тамаша залы

ЗРЯ *нареч.; разг.* 1. файзаһызга, бушка, тиккә; **не зря прожить жизнь** бушка йәшәмәү 2. кәрәкһезгә, юкка; зря придираться юкка бәйләнөү ♦ **почём зря груб., прост.** бик нык, кәрәгенсә

ЗРЯЧИЙ, -ая, -ое күзле, күзә күргән, күрә алган; зрячий человек күзә күргән кеше

ЗУБ м 1. *(мн. зубы)* теш; коренные зубы азау тештәр; молочные зубы һөг тештәр; передние зубы алгы (кырккыс) тештәр; зуб мудрости аклы теше; **чистить зубы** теш тазартыу 2. *(мн. зубья)* теш; зубья боронь тырма тештәр; зубья пилы быскы тештәр ♦ **вооружённый до зубов** башган-аяк коралланган; **глядеть (смотреть) в зубы кому; прост.** ауызына карап тороу; **держат язык за зубами** телде тыйыу, серзә асмау; **заговаривать зубы** юрамал яңылыштырыу, бутату; **зуб на зуб не попадает** теше тешкә теймәй (*өшөүзән*); **зубами держаться за что; прост.** йәбешеп ятыу, ыскындырмаска тырышыу; **зубы на полку класть** мөхтажлык кисерөү, ауызы сөйтгә элөү (*асыяуу*); **иметь зуб на кого** теш кайрау; **ломать зубы на чём** муйынды һындырыу; **навязло в зубах** тәкәтте короогоу, теңкәгә тейөү, быуынга төшөү; **не по зубам что**: 1) теш үтмәслек каты; 2) теш үтмәү, кулдан килмәү; **ни в зуб ногой прост.** бер ни белмәү; **показывать зубы**: 1) телләшеү; 2) теш күрһөтөү, изрәйеү; **скалить зубы** теш ыржайтыу (*асыу белдереү*); **сквозь зубы (говорить, бурчать и т.п.)** теш араһынан (*әйтөү, мыгырлау һ.б.*); **стиснув зубы** теш кысып; **точить зубы** теш кайрау (*үсләшеп үс алырга ярһыу*)

ЗУБАСТЫЙ, -ая, -ое 1. эре (үткер) тешле; зубастая щuka үткер тешле суртан 2. *перен.* эсе (зәһәр) телле, үткер телле; **быть зубастым** эсе телле булгы

ЗУБАТКА ж зубатка (*диңгез балығы*)

ЗУБАТЫЙ, -ая, -ое тешле; зубатый кит тешле кит

ЗУБЕЦ м 1. теш; **зубец пилы** быскы теше 2. *обычно мн.* **зубцы** сыгынты, кыйғас; **зубцы стены** стенаның сыгынтылары

ЗУБИЛО с тешәүес, тешле игәү; **рубить зубилом** тешәүес менән кыркыу

ЗУБНОЙ, -ая, -ое 1. теш ...ы; зубной нерв теш нервыһы; **зубная боль** теш һызлау; **зубная щётка** теш щеткаһы 2. *лингв.* теш, теш ...ы; **зубные согласные** теш тартынкылары

ЗУБОВНЫЙ: **скрежет зубовный** (*злоба*) теш шыгырлатыу (*асыузан*); **со скрежетом зубовным** теләмәй генә, теш кысып (*низер эшләү*)

ЗУБОВРАЧЕБНЫЙ, -ая, -ое теш дауалау ...ы; **зубоврачебный кабинет** теш дауалау кабинеты

ЗУБОК *м; уменьш.-ласк. от зуб;* **зубки** прорезаются тештәр сыға ♦ **на зубок подарить (принести)** бәпес бүләге биреү (*яңы тыуған балага*); **попасть на зубок** кому теленә элгәү

ЗУБОЛЕЧЕБНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* **зубоврачебный**

ЗУБОРЕЗНЫЙ, -ая, -ое теш кырка торган; **зуборезный станок** теш кырка торган станок

ЗУБОСКАЛ *м; прост.* мысқыллап көлөүсе, теш ыржайтыусы

ЗУБОСКАЛИТЬ *несов.; прост.* ауыз йырыу, мысқыл менән көлөү, теш ыржайтыу

ЗУБОТЫЧИНА *ж; прост.* тешкә тондороу (һуғыу)

ЗУБОЧИСТКА *ж* теш сокогос, һызлык

ЗУБР *м* 1. зубр, думбай, кыр үгезе 2. *разг., шулт.* үз эшенең остаһы, тәжрибәле кеше

ЗУБРЁЖКА *ж; разг.* (аңламай) ятлау; **заниматься зубрёжкой** ятлау менән шөгәлләнәү

ЗУБРИЛА *м* и *ж; разг.* аңламай ятлаусы

ЗУБРИТЬ I *несов. что* 1. *сказ.* (насекать зубья) тешәү, игәү, теш яһау (*мәс., уракка*) 2. (делать зазубрины) йөзөн кайтарыу, китеп бөтөү, үтмәсләү, бысқыландырыу; **зубрить топёр** балтаның йөзөн кайтарыу

ЗУБРИТЬ II *несов. что и без доп.; разг.* (аңламай) ятлау, ятлап өйрәнәү (һөйләү); **зубрить стихи** шиғырҙы ятлау

ЗУБРИТЬСЯ I и **ЗУБРИТЬСЯ** *несов.* 1. (покрываться зазубринами) йөзө кайтыу, тупарланыу (*үткер коралдың*) 2. *страд. от зубрить I*

ЗУБРИТЬСЯ II *несов. страд. от зубрить II*

ЗУБРОВКА *ж* 1. үгезут (*кыяклы үлән*) 2. зубровка (*шул үлән төнәтмәһе куйып эшләнән аракы*)

ЗУБЧАТКА *ж* 1. тешле тәгәрмәс; **зубчатка домкрата** домкраттың тешле тәгәрмәсе 2. *бот.* теш үләнә (*кый үләнә*)

ЗУБЧАТЫЙ и **ЗУБЧАТЫЙ**, -ая, -ое тешле, күп тешле; **зубчатое колесо** тешле тәгәрмәс

ЗУД *м* 1. кымырайыу, кысыу; **зуд по всему телу** тотош тән кысыу 2. *перен., разг.* кысыныу, ашкыныу; **зуд любопытства** кызыкһынып ашкыныу

ЗУДЕНЬ *м* қорсаңғы бетсәһе

ЗУДЁТЬ I *несов.; разг.* кымырайыу, кысыу; **тело зудит** тән кысыт

ЗУДЁТЬ II *несов.; разг.* 1. безләү, безелдәү; **комары зудят** серәкәйзәр безелдәй 2. *перен.* (надоедать) теңкәгә тейеү, мыжыу

ЗУЁК *м* тәтелдәүек (*һыу қошо*)

ЗУЛУССКИЙ, -ая, -ое зулу ...ы, зулус(тар) ...ы; **зулусский язык** зулус теле

ЗУЛУ *мн. нескл.* зулу; *с.м.* зулусы

ЗУЛУСЫ *мн.* зулустар (*Көнъяк Африка Республикаһында йәшәүсе халык*) // **зулус** *м* зулус ир-аты; **зулуска** *ж* зулус катын-кызы

ЗУММЕР *м* зуммер (*тауыш сигналдары бирә торған прибор*)

ЗУРНА *ж; муз.* һорнай (*өрөп уйналған музыка коралы*)

ЗУРНИСТ *м* һорнайыс

ЗЫБКА *ж; обл.* сәңгелдәк, бишек

ЗЫБКИЙ, -ая, -ое 1. (*о льде, болоте*) бәүлел (*һиңкелдәп*) ятқан; (*о песке, почве*) ишелел торған; (*о поверхности чего-л.*) сайкалып (бөзөрләп) ятқан; **зыбкая рожь** сайкалып ятқан арыш баһыуы 2. *перен.* тоторокһоз, ышанышыз; **зыбкая причина** ышанышыз сәбәп

ЗЫБУН *м* 1. (*трясуна*) һазлык, упкын 2. *обычно мн.* **зыбуны** (*зыбущие пески*) күсмә ком

ЗЫБЬ *ж* 1. бөзөр, шаһра, вак тулкын (*һыу өстөндәгә*); **лёгкая зыбь** еңелсә бөзөр 2. *трад.-поэт.* тулкын; **зыби моря** диңгез тулкындары

ЗЫКНУТЬ *сов. на кого-что; прост.* кысқырып ебәрәү, екереп куйыу, каты әйтәү

ЗЫРЯНЕ *мн.; уст.* зыряндар (*комизәрзың әлеккә исемә*) // *ед.* **зырянин** *м* зырян ир-аты; **зырянка** *ж* зырян катын-кызы

ЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое яңғырауыклы, көслә, әсе; **зычный голос** яңғырауыклы тауыш

ЗЮИД *м* 1. *мор.* (юг) көньяк, көньяк йүнәлеш; **держат курс на зюид** йүнәлеште көньякка табан тотоу 2. *мор., метеор.* (южный ветер) көньяк еле

ЗЮИД-ВЕСТ *м* 1. *мор.* көньяк-көнбайыш 2. *мор., метеор.* көньяк-көнбайыш еле

ЗЮИД-ОСТ *м* 1. *мор.* көньяк-көнсығыш 2. *мор., метеор.* көньяк-көнсығыш еле

ЗЯБКИЙ, -ая, -ое *разг.* өшөмтәл, өшөксән; **зябкий человек** өшөмтәл кеше; **стать зябким** өшөмтәлгә әйләнәү

ЗЯБКО *разг.* 1. *нареч.* өшөп, шокрайып, өшөп-өп; **зябко кутаться в шаль** өшөп шәлгә ураныу 2. *кому-чему в знач. сказ., безл.* һыуык, һалкын, өшөтә; **ногам зябко** аякка һыуык, аякты өшөтә

ЗЯБКОСТЬ *ж* өшөмтәллек, өшөксәнлек; **отличаться зябкостью** өшөмтәллек менән айырылып тороу

ЗЯБЛЕВЫЙ, -ая, -ое туңға; **зяблевая вспашка** туңға һөрөү

ЗЯБЛИК *м* кызылтүш (*һайрар қош*)

ЗЯБНУТЬ *несов.* 1. өшөү, өшөргәнәү, туңыу; **начать зябнуть** өшөй башлау 2. *с.-х.* туңыу, өшөү (*үсәмлектәр һақында*)

ЗЯБЬ *ж* туңға һөрөү, туңға һөрөлгән ер; **сеять по зяби** туңға һөрөлгән ергә сәсеү

ЗЯТЬ *м* (*муж дочери, младшей сестры и младшей золовки*) кейәү; (*муж старшей сестры и старшей золовки*) эзнә

И I союз 1. соед. (соединяет однородные члены предложения и предложения, представляющие собой однородные сообщения) һәм, ла/лә, менән; **взрбслые и дѣти** ололар һәм балалар; **завбды и фабрики** заводтар һәм фабрикалар; **догнать и перегиать** кыуып етергә һәм узып китергә; **он пришёл и ушёл** ул килде лә китте; **отец и мать** атай менән әсәй

2. соед. (соединяет противопоставляемые высказывания; иногда в сочетании со словами “тем не менее”, “всё же”, “однако”) ләкин, әм-мә, мәгәр, шулай за; **всадники скрылись, и ниистб этого не заметил** һыбайлылар күззән югалды, әммә быны берәү зә һизмәнә

3. соед. (соединяет предложения, связанные причинно-следственными отношениями) да/дә, һәм; **время истекло, и он прекратил работу** вакыт бөттө, һәм ул эшен туктатты

4. перечисл. (объединяет отдельные члены в перечислении) да/дә, һәм; **и я, и он, и все мы вместе** мин дә, ул да һәм без бөтәбез зә бергә

5. усил. (употребляется для усиления выразительности в начале предложений) да/дә, хатта; **и работал же он так, что забывал всё на свете** хатта бөтә доньяһын онотоп эшләй торгайны

6. уступ. (употребляется в значении, близком к союзу “хотя”) да/дә; **я и работал, да денег не хватало** эшләнәм дә, акса етешмәнә

И II частица усил. (употребляется для усиления значения слова, перед которым стоит) да/дә, хатта; **не могу и думать об этом** был турала уйлай за алмаймы

И III межд. э-э-эй, куй, йә; **и-и-и, когда это будет** э-э-эй, касын була әле ул

ИБИС м ибис (*кош*)

ИБИСОВЫЙ, -ая, -ое ибис ...ы; **ибисовое** яй-цб ибис йоморткаһы

ИБО союз; *книжн.* сөнки, -ға/-гә күрә, -лыктан/-лектән; **мы победили, ибо наше дело правое** эшебез гәзел булганга күрә, без еңдек

ИВА ж тал; *лбмкая* ива мурт тал; *плакучая* ива бөзрә тал

ИВАН-ДА-МАРЬЯ ж ала миләүшә

ИВАНОВСКИЙ: (*кричатъ*) во всю ивановскую ер йыртып, бөтә көскә кыскырыу, һөрән һалыу, бар көсөнә

ИВАСЁВЫЙ, -ая, -ое иваси ...ы; **ивасёвая** икра иваси ыуылдырыгы; **ивасёвый лов** иваси тогону

ИВАСИ ж *нескл.* иваси (*балык*)

ИВНЯК м 1. таллык; **вбзле реки** ивняк йылга буйында таллык 2. *собр.* (*прутья ивы*) тал сыбктары

ИВОВЫЙ, -ая, -ое 1. тал ...ы; **ивовая** коря тал кабыгы; **ивовый куст** тал кыуагы; **ивовые листья** тал япрактары 2. тал, талдан; **ивовая корзина** тал кәрзинкә; **ивовый плетень** тал ситән

ИВОЛГА ж һарыгош, үтәбикә

ИВРИТ м иврит (*боронго йәһүд теленең хәзерге модификацияһы, Израилдең рәсмие теле*)

ИГЛА ж; *в разн. знач.* энә; **машинная игла** машина энәһе; **швейная игла** теген энәһе; **патефонная игла** патефон энәһе; **иглы сосны** карагай энәләре; **игла шиповника** гәлийемеш энәһе; **иглы ежа** терпе энәләре

ИГЛА-РЫБА ж энәбалык, орсокбалык

ИГЛИСТЫЙ, -ая, -ое энәле; **иглистый** кактус энәле кактус

ИГЛОВИДНЫЙ, -ая, -ое энә һымак; **игловидные листья** энә һымак япрактары; **игловидный камыш** энә һымак камыш

ИГЛОДЕРЖАТЕЛЬ м энә тоткос (куйгыс); **иглодержатель** патефона патефондың энә тоткосо

ИГЛОКОБИЕ мн.; *зоол.* энә тирелеләр (*диңгез терпеләре һ.б.*)

ИГЛООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое энә һымак, энәгә окшаған; **иглообразные семена** ковыля кылғандың энәгә окшаған орлоктары

ИГЛОТЕРАПИЯ ж энә терапияһы (*энә казан дауалау ысулы*)

ИГЛОУКАЛЫВАНИЕ с энәләр казан дауалау

ИГНОРИРОВАТЬ *сов., несов.* кого-что игтибарһыз калдырыу, әһәмнәт бирмәү, иңәпләшмәү, һанга һукмау

ИГО с изеү, кысыу; **колонияльное** иго колонияль изеү

ИГОЛКА ж *см.* игла ♦ (*сидеть*) как на иглках энә өстөндә ултырган һымак ултырыу, борсоллоп ултырыу

ИГОЛОЧКА ж; *уменьш.* от иглка ♦ (*одеть*) с иглочки өр-яңынан, купшы итеп (кейенгән) (*энәнән-ептән генә сыккан кейем*)

ИГОЛЬНИК м энә сәнскес, энә һауыты; **воткнуть иглку в игльник** энә сәнскескә энәнә казан куйыу

ИГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое энә ...ы; **игльное** ушкб энә күзе

ИГОЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое энәле, энәләрзән торған; **игльчатый барабан** энәле барабан (*машинкала*)

ИГОРНЫЙ, -ая, -ое комарлы уйындар ...ы; **игорный дом** комарлы уйындар йорто

ИГРА ж 1. *см.* игратъ; **игра в куклы** курсак уйнау; **игра в футбол** футбол уйнау; **игра в шахматы** шахмат уйнау; **игра на скрипке** скрипкала уйнау; **виртуальная игра** үтә (нык) оҫта уй-

нау; **меня потрясла игра этого артиста** был артистың уйнауы мине хайран калдырды **2. (занятие)** уйын; **военная игра** һугыш уйыны; **детские игры** балалар уйыны; **спортивные игры** спорт уйындары **3. (быстрая смена красок)** **игра марева** монар уйнау ♦ **игра воображения** буш хыял, уйзырма, фантазия; **игра природы** тәбиғәттәге ғәзәттән тыш хәл; **игра слов** һүз уйнатыу (*Һүзәрзең бер мәғәнәһен икенсеһе урынына кулланыу*); **игра с огнём** ут менән уйнау; **биржевая игра** биржа уйыны (*қиммәтле кағыздар менән һатыу итеү*); **раскрьть игру** чью йәшертен уйзы асыу (*мутлыктарзы өскә сығарыу*)

ИГРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйын ...ы; **игральные карты** уйын картғәре

ИГРАТЬ *несов.*; *в разн. знач.* уйнау; **играть в футбол** футбол уйнау; **ветер играет** ел уйнай; **дети играют в саду** балалар баксала уйнай ине; **рыба играет в воде** һыуза балык уйнай; **играть в шахматы** шахмат уйнау; **играть на бильярде** бильярд уйнау; **играть на курае** курай уйнау; **играть на рояле** роялдә уйнау; **сблице играет на поверхности воды** һыу өстөндә кояш уйнай; **играть роль Салавата** Салауат ролен уйнау; **она хорошо играет рбли старух** ул карсыктар ролен якшы уйнай ♦ **играть в великодушие** киң күңелле булып кылануы; **играть глазами** күз уйнатыу; **играть комедию** алдау, хәйләләү; **играть словами** һүз уйнағыу; **играть с огнём** ут менән шаярыу

ИГРАЮЧИ *нареч.*; *разг.* уйнап кына, көс һалмай, аһһат кына; **играючи решить трудную задачу** ауыр мәсьәләне аһһат кына сисеү

ИГРАЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от играть 2. в знач. сущ.** **играющий м** и **играющая ж** уйнаусы, уйынсы

ИГРЕК *м* игрек (**1. латин алфавитында** егерме бишенсе хәрәф исеме **2. мат. шул хәрәф менән билдәләнән билдәһез дәмәл**); **задача с иксом** и **игреком** икс, игрек менән мәсьәлә

ИГРЕНЕВЫЙ, -ая, -ое (*о масти лошади*) саптар (*ялы-койрого сал булған ерән*); **игренивый жеребец** саптар айғыр

ИГРИВЫЙ, -ая, -ое **1.** уйынсақ, уйынсыл, шук, шаян; **игривый ребенок** шук бала **2.** тыйнакһыз, әзәлһез; **игривый жест** әзәлһез ишара

ИГРИСТЫЙ, -ая, -ое бызырлап торған; **игристый напиток** бызырлап торған эсемлек

ИГРИЩЕ *с* уйын (*йәштәрзең бергә йыйылып, бейеү һәм күңел асыу уйындары*)

ИГРОВОЙ, -ая, -ое уйын ...ы; **игровая площадка** уйын майҙансығы

ИГРОК *м* уйынсы; **игроки футбольной команды** футбол командалы уйынсылары; **азартный игрок** комарлы уйынсы

ИГРУН *м* и **ИГРУНЯ** *ж*; *разг.* уйынсақ, шаян, шук; **котенок-игрун** шук бесәй балаһы

ИГРУШЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** уйынсық(тар) ...ы; **игрушечный магазин** уйынсықтар магазины **2.** уйынсық; **игрушечная лошадка** уйынсық ат; **игрушечный паровоз** уйынсық паровоз

ИГРУШКА *ж* уйынсық, тәтәй; **детские игрушки** балалар уйынсықтары; **мягкая игрушка** йомшақ уйынсық; **продажа игрушек** уйынсықтар һатыу; **купить игрушку** тәтәй һатып алыу ♦ **быть игрушкой в руках чьих-л.** берәй кешенең кулында уйынсық булыу; **как (словно) игрушка** уйынсық кеүек, матур

ИГУМЕН *м* игумен (*ирзәр монастыры башлығы*); **игуменья ж** игуменья (*катын-кыздар монастыры башлығы*)

ИГУМЕНСКИЙ, -ая, -ое игумен ...ы; **игуменская келья** игумен хөжрәһе

ИДАЛЬГО *м* *нескл.* идальго (*урта быуаттарда Испания дворяны*)

ИДЕАЛ *м 1.* идеал, бөйөк максат; **возвышенные идеалы** бөйөк идеалдар; **светлый идеал** якты идеал **2.** иң камил өлгө, иң юғары дәрәжә; **идеал красоты** матурлыктың иң юғары өлгөһө

ИДЕАЛИЗАЦИЯ *ж см.* идеализировать; **идеализация старини** боронғоно идеаллаштырыу

ИДЕАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* *кого-что* идеаллаштырыу, ысынбарлыктан ситләшеу; **идеализировать женщин** катын-кыздарзы идеаллаштырыу

ИДЕАЛИЗИРОВАТЬСЯ *несов.* *страд.* *от* идеализировать

ИДЕАЛИЗМ *м 1.* *филос.* идеализм; **объективный идеализм** объектив идеализм; **субъективный идеализм** субъектив идеализм **2.** ысынбарлыкты идеаллаштырыу

ИДЕАЛИСТ *м 1.* *филос.* идеалист (*идеализм яклы*); **быть идеалистом** идеалист булыу **2. (мечтатель)** идеалист, хыяллы

ИДЕАЛИСТИЧЕСКИЙ и **ИДЕАЛИСТИЧНЫЙ**, -ая, -ое идеалистик; **идеалистическое мировоззрение** донъяға идеалистик караш; **идеалистическая философия** идеалистик фәлсәфә

ИДЕАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** идеаль, һокландыргыс; **идеальная любовь** һокландыргыс мөхәббәт **2.** бик якшы, (һәйбәт) өлгөлө, бик, идеаль; **идеальная чистота** өлгөлө тазалык; **идеальные условия** идеаль шарттар

ИДЕЙНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое идея-тәрбиә ...ы; **идейно-воспитательная работа** идея-тәрбиә эше

ИДЕЙНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое идея-сәйәси; **идейно-политическое единство** идея-сәйәси берзәмлек

ИДЕЙНОСТЬ *ж* идеялылык; **высбая идеяность** юғары идеялылык; **идейность произведения** әсәрзең идеялылығы

ИДЕЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*выражающий основную мысль*) идея ...ы; **идейное содержание расказа** хикәйәнең идея йөкмәткеһе **2. (проникну-**

ИДЕНТИФИКАЦИЯ

мый передовыми идеями) идеялы; **идейное искусство** идеялы сэнгэт; **идейный человек** идеялы кеше **3.** (*идеологический*) идея ягынан, идея ...ы; **идейное воспитание** идея тәрбиәһе

ИДЕНТИФИКАЦИЯ *ж см.* идентифицировать

ИДЕНТИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что;* *книжн.* тиңләштереру, берзэй тип тану

ИДЕНТИФИЦИРОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.; книжн.* тиңләшеу, тура килеу **2.** *только несов. страд. от идентифицировать*

ИДЕНТИЧНОСТЬ *ж;* *книжн.* окшашлык, берзэйлек; **идентичность мнений** фекерзэр окшашлыгы

ИДЕНТИЧНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* берзэй, окшаш; **идентичный текст** окшаш текст

ИДЕОГРАММА *ж;* *лингв.* идеограмма (*шартлы рәүештә бер төшөнсәне аңлаткан язгы билдәһе*)

ИДЕОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* идеографик; **идеографическое письмо** идеографик язгы

ИДЕОГРАФИЯ *ж;* *лингв.* идеография (*идеограммалар менән язгы*)

ИДЕОЛОГ *м* идеолог; **идеологи революции** инкилап идеологтары

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** идеология ...ы; **идеологическая работа** идеология эше; **идеологические вопросы** идеология мәсьәләләре **2.** идеологик; **идеологическая борьба** идеологик көрәш; **идеологическая диверсия** идеологик диверсия

ИДЕЯ *ж;* *в разн. знач.* идея, (төп) фекер, уй-фекер; **демократические идеи** демократик идеялар; **передовые идеи** алдынгы идеялар; **политические идеи** сәйәси идеялар; **идея романа** романдың төп фекере; **идея картины** картинаның төп фекере

ИДИЛЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** *лит.* идиллия ...ы; **идиллический жанр** идиллия жанры **2.** *перен.* идиллик, тыныс, гаугаһыз; **идиллическое настроение** идиллик кәйеф

ИДИЛЛИЯ *ж* идиллия (**1.** *эз. тәбиғәт косагында ауыл кешеләренең тормошон идеаллаштырып һүрәтлэгән шиари эсәр* **2.** *құсм. тыныс, вайымһыз йәшәү*)

ИДИОМА *ж;* *лингв.* идиома (*һүззәрзең мәғәнәһенә тура килмәгән һүзбәйләнеш, мәс., үзк өзөлөү, қолак қағыу һ.б.*)

ИДИОМАТИКА *ж;* *лингв.* идиоматика (**1.** *лексикологияның идиомалар тураһындағы бүлеге* **2.** *телдә идиомалар ғыйылымы*)

ИДИМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* идиоматик; **идиоматическое выражение** идиоматик әйтәм

ИДИОТ *м* **1.** *мед.* идиот, ақылға зәғиф кеше **2.** *прост., бран.* алейот, ахмак, йүләр, тинтәк

ИДИОТИЗМ *м* **1.** *мед.* идиотизм (*зәғифлек, гәриплек, иҫәрлек*) **2.** *разг.* алейотлок, ахмаклық, йүләрлек, тинтәклек

ИДИОТСКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** идиоттарса **2.** ахмак, мәғәнәһез; **идиотский поступок** ахмак кылык

ИДИОТСТВО *с;* *разг.* ахмаклық, идиоттарса кылыныш

ИДИШ *м* изиш (*Европала, Америкала, Көнъяк Африкала һәм Израилдә йәшәгән йәһүдтәр теле*)

ИДОЛ *м* **1.** бот, һынташ, тораташ; **поклонение идолам** боттарға табыну **2.** *перен. (предмет поклонения)* кемдер табынған кеше, әйбер

ИДОЛОПОКЛОННИК *м* ботка (һынташка) табынусы

ИДОЛОПОКЛОНСТВО *с* ботка (һынташка) табыну

ИДТИ *несов.* **1.** (*туда, от нас*) барыу, китеу; (*сюда, к нам*) килеу; (*возвращаться*) кайтыу;

идти на работу эшкә барыу; **идти в гости** кунакка барыу; **поезд идёт в пять часов** поезд сәғәт биштә китә; **кто идёт?** кем килә?; **иду домой** өйгә кайтам **2.** *перен. (поступать куда-л., приступать к чему-л.)* барыу, инеу, китеу;

идти в военное училище хәрби училищега барыу; **он идёт в университет** ул университетка бара; **идти учиться** укырга китеу; **идти добровольцем** үзе теләп китеу **3.** *перен. (двигаться, развиваться в каком-л. направлении)* барыу; **идти к лучшему** якшылыкка барыу **4.** (*распространяться*) сыгыу, килеу, аңкыу; **из трубы идёт дым** мөрийәнән төтөн сыға **5.** (*течь, выделяться*) килеу, ағыу; **из раны идёт кровь** яранан кан килә; **вода идёт по капле** һыу тамсылап кына аға **6.** *разг. (находить сбыт)* үтеу; **этот товар хорошо идёт** был тауар якшы үтә **7.** (*пролегать, простираться*) үтеу; **дорога идёт лесом** юл урман аша үтә **8.** (*действовать — о механизмах*) йөрөү, эшләү; **часы идут хорошо** сәғәт дөрөс йөрөй **9.** (*лечь, падать — об осадках*) яуыу; **идёт дождь** ямғыр яуа; **идёт мокрый снег** епшек қар яуа **10.** (*протекать, проходить*) үтеу; **время идёт быстро** вақыт тиз үтә **11.** (*происходить, совершаться*) барыу; **экзамены идут** имтихандар бара **12.** (*проявлять готовность*) күнеу, ризалашыу; **идти на компромисс** компромиска килеу (ризалашыу); **идти на гибель** үлемгә барыу **13.** *во что, на что, подо что (предназначаться, употребляться для чего-л.)* барыу, китеу; **на платье идёт три метра шёлка** күлдәккә өс метр ебәк китә; **идти на растопку** ягыуға китеу; **идти на экспорт** экспортка китеу **14.** *кому-чему, к кому-чему (подходить, соответствовать)* килешеу, барыу; **эта шляпа ей идёт** был эшләпә уға килешә **15.** (*входить, влезать*) һыйыу, барыу; **гвоздь не идёт в стену** стенага сөй бармай **16.** (*делать ход в игре*) йөрөү;

ИЗБАЛОВЫВАТЬСЯ

идти конём шахм. ат менэн йөрөү **17. перен.** (*наблизжаться, наступать*) килеү; **весна идёт** яз килә **18. перен.** (*поступать, выдаваться регулярно*) килеү, килеп тороу; **идут проценты** проценты килеп тора ♦ **идти в гору** алга барыу, күтәреләү (*эш-хәллә карата*); **идти впрок** файзага китеү; **идти ко дну:** 1) батыу; 2) *перен.* юкка сыгыу; **идти замуж** кейәүгә сыгыу; **идти на всё** бөтә нәмәгә барыу; **идти своим хбдом** үз юлы менэн китеү; **идти своим чередом** үз яйы менэн барыу; **из головы** (из ума) не **идти** баштан сыкмау; **в голову** (на ум) не **идёт** башка килмәй; **голова идёт кругом** баш ката (катып бөтә, әйләнәп бөтә)

ИЗУИТ *м* **1.** иезуит (*католиктар монахы*)
2. перен. ике йөзлө кеше, хәйләкәр кеше

ИЗУИТСКИЙ, -ая, -ое **1.** иезуит ...ы; **иезуитское общество** иезуиттар йәмғиәте **2. перен.** ике йөзлө, хәйләкәр; **иезуитский поступок** ике йөзлө кыланыш

ИЗУИТСТВО *с* иезуитлык, хәйләкәрлек

ИЕНА *ж* иена (*Япония акса берәмезе*)

ИЕРАРХ *м* иерарх (*епископ дәрәжәһендәге рухани*)

ИЕРАРХИЧЕСКИЙ, -ая, -ое иерархия ...ы; **иерархическая лестница** иерархия баҫқысы

ИЕРАРХИЯ *ж* иерархия (*түбән чиндарзың юғары чиндарга буйһоноу тәртібе*); **служебная иерархия** хезмәт иерархияһы

ИЕРОГЛИФ *м* иероглиф (**1.** *языкуза тулы бер төшөнсәне, айырым ижекте йәки өндө белдерелгән һирәт билдәһе* **2.** *танымаслык азыу*)

ИЕРОГЛИФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое иероглиф ...ы; **иероглифическое письмо** иероглиф азыуы; **иероглифический знак** иероглиф билдәһе

ИЖДИВЕНЕЦ *м* и **ИЖДИВЕНКА** *ж* кемдендер тәрбиәһендәге (карамағындағы) кеше, бакма; **у него пять человек иждивенцев** уның тәрбиәһендә биш кеше, уның карамағында биш бакма бар

ИЖДИВЕНИЕ *с* тәрбиә, карамак; **быть на иждивении брата** ағай тәрбиәһендә булыу; **взять на иждивение** карамакка алыу

ИЖДИВЕНСТВО *с* кеше тәрбиәһендә тороу, бакмасылык

ИЖДИВЕНЧЕСКИЙ, -ая, -ое тәрбиәләге (карамағындағы) кеше ...ы, кеше тәрбиәһендә (карамағында) тороу ...ы; **иждивенческий фонд** бакмасылык фонды; **иждивенческие строения** кеше елкәһендә генә тороу уйзары

ИЗ и **ИЗО** *предлог с род. п. 1.* (*при обозначении предмета, места, откуда направлено действие, или исходного материала*) -зан/-зән; **приехали из Москвы** Мәскәүҙән килделәр; **приезжий** из деревни ауылдан килтерәү; **выйти из дома** өйҙән сыгыу; **выйти из головы** баштан сыгыу; **достать из кармана** кесәнән алыу; **река**

вышла из берегов йылга ярзарынан сытқан; **он из Литвы** ул Литванан; **узнать из газет** гәзиттән беләү; **сделал из дерева** ағастан эшләгән

2. (*при обозначении части целого*) -дын/-ден; **одно из двух** икенек бере

3. (*при определении чего-л. сложного путём указания на составляющие единичные предметы*) -дан/-дән торған; **коллектив из двадцати человек** егерме кешенән торған коллектив

4. (*при указании причины, основания, цели*) -лыктан/-лектән, йөзөнән, сыгып, карап; **из уважения к вам** ихтирам иткәнлектән; **из принципа** принциптан сыгып ♦ **из года в год** йылдан-йыл, йыл һайын; **из рук в руки** кулдан кулга

ИЗ... (*изо..., изъ..., ис...*) *приставка (кылым яһағанда кулланылып, түбәндәге мәғәнәләргә белдерә:* 1) *хәрәкәттең эстән тышка йүнәлешен, мәс., извлёчь* алыу, таргып сығарыу; **изгнать** кыуып сығарыу; 2) *эш-хәрәкәттең бөтөн предметка йәйеләген, мәс., изранить* йәрәхәтләп бөтөү; **изрезать** кырқып бөтөү; 3) *эш-хәрәкәттең һуңы сиккә етеген, мәс., измучить* интелектереп, ғазаплап бөтөү; 4) *берәй нәмәне эш процесында тотоноп бөтөрөүгә, сарыф итеүгә, мәс., израсходовать* тотоноп бөтөү)

ИЗБА *ж* ағас өй, өй, йорт

ИЗБАВИТЕЛЬ *м* и **ИЗБАВИТЕЛЬНИЦА** *ж* коткарыусы, һаклап алып калыусы

ИЗБАВИТЬ *сов. кого-что* котолдоруу, коткарыу, алып калыу, йолоу; **избавить от смерти** үлемдән коткарыу

ИЗБАВИТЬСЯ *сов. от кого-чего* котолоу, йолоноу, арыныу; **избавиться от опасности** куркыныстан котолоу; **избавиться от болезни** ауырыуҙан котолоу; **избавиться от хлопот** мәшәкәттән котолоу; **избавиться от горя** кайғынан арыныу

ИЗБАВЛЕНИЕ *с см. избавить, избавиться*

ИЗБАВЛЯТЬ *несов. см. избавить*

ИЗБАВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. избавиться*
2. страд. от избавлять

ИЗБАЛОВАННОСТЬ *ж* иркәлек, иркәләп бозоу; **избалованность ребёнка** баланың иркәләге

ИЗБАЛОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от избаловать** **2. прил.** иркә, иркәләп бозолған, артык иркәләнгән; **избалованная девочка** иркә кызыктай

ИЗБАЛОВАТЬ *сов. кого* иркәләп (иркәләтеп) бозоу, шаштырыу, осондоруу; **ребёнка избаловали родители** баланы ата-әсәләре осондорған

ИЗБАЛОВАТЬСЯ *сов.* иркәләнеп бозолоу, шашыныу, осоноу; **он совершенно избаловался** ул бөтөнләй иркәләнеп бозолған

ИЗБАЛОВЫВАТЬ *несов. см. избаловать*

ИЗБАЛОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. избаловаться*
2. страд. от избаловывать

ИЗБА-ЧИТАЛЬНЯ

ИЗБА-ЧИТАЛЬНЯ ж укыу өйө

ИЗБЕГАТЬ *сов. что; разг.* йөрөп (йүгереп) сыгыу, күп ерзэ булыу; **избегать весь город** каланы йөрөп сыгыу

ИЗБЕГАТЬ *несов.* 1. *кого-чего (сторониться, уклоняться)* касыу, күрөнмәскә тырышыу; **избегать знакомых** таныштарзан касыу; **я избегаю встречи с ним** мин уның менән осрашыузан касам 2. (*спасаться, отделяваться*) касыу, һакланып калыу, котолоу; **избегать опасности** хәүеф-хәтәрзән касыу

ИЗБЕГАТЬСЯ *сов.; разг. (устать от беготни)* йүгереп арыу, йүгереп халдан тайыу

ИЗБЕГНУТЬ *сов. см. избегать*

ИЗБЕЖАНИЕ: **во избежание чего** нимәләр булмаһын тип, килеп сыкмаһын тип; **во избежание ошибок** хагалар булмаһын тип; **во избежание неприятностей** күңелһезлектәр килеп сыкмаһын тип

ИЗБЕЖАТЬ *сов. см. избегать*

ИЗБИВАТЬ *несов. см. избить*

ИЗБИЕНИЕ с 1. *см. избить* 1; 2. (*массовое убийство*) үлтөрөү, кырыу, кырып бөтөрөү ♦ **избиение младенцев** *шутл.* бала-сағаны интектерөү (*йәш, тәжрибәһез кешеләргә бик каты талаптар куйғанда шаярттып әйтелә*)

ИЗБИРАТЕЛЬ м и **ИЗБИРАТЕЛЬНИЦА** ж һайлаусы; **собрание избирателей** һайлаусылар йыйылышы; **встреча с избирателями** һайлаусылар менән осрашыу

ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һайлау ...ы; **избирательная система** һайлау системаһы; **избирательное право** һайлау хокуғы; **избирательный участок** һайлау участкаһы

ИЗБИРАТЬ *несов. см. избрать*

ИЗБИТОСТЬ ж күп кабатланыу, искерөү; **избитость темы** теманың күп кабатланыуы

ИЗБИТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от избить* 2. *прил.* тапалган, күп сәйнәлгән (һөйләнелгән), искергән; **избитая тема** күп сәйнәлгән тема; **избитый сюжет** искергән сюжет

ИЗБИТЬ *сов.* 1. *кого-что* тукмау, тукмап ташлау; **избить до смерти** үлтөргәнсе тукмау; **избить до крови** канға батыргансы тукмап ташлау 2. *что (привести в негодное состояние)* изеу, эштән сыгарыу; **избить дорбугу колёсами** тәгармәс менән юлды эштән сыгарыу

ИЗБОРОДИТЬ *сов. что* 1. буразналап (йыргылап) бөтөрөү; **плуги избороздили землю** һабандар ерзе буразналап бөтөргән; **овраги избороздили всё поле** йырганактар баһыузы йыргылап бөтөргән 2. йыйырысклау, йыйырыскланып бөтөү, йыйырыскландырыу, һыр менән капланыу; **морщины избороздили лоб** маңлай һырзар менән капланган 3. *перен.* йөрөп сыгыу, аркырыһын-буйын буйлау; **избороздить моря и океаны** дингез һәм океандарзы йөрөп сыгыу

ИЗБОЧЕНИТЬСЯ *сов.; разг.* бөйөргә таяныу

ИЗБРАНИЕ с *см. избрать*

ИЗБРАННИК м 1. һайланган (һайлап куйылган) кеше; **избранник народа** халык тарафынан һайланган кеше 2. һөйөклө (күңел тарткан) ир-ат

ИЗБРАННИЦА ж 1. һайланган (һайлап куйылган) катын-кыз 2. һөйөклө (күңел тарткан) катын-кыз

ИЗБРАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от избрать* 2. *прил.* һайланма, һайлап алынган; **избранное произведение** һайланма әсәр 3. *в знач. суц.* **избранные** *мн.* һайлап алынғандар, айырым хокук менән файҙаланган (привилегиялы) кешеләр; **для избранных** айырым хокук менән файҙаланган кешеләр өсөн

ИЗБРАТЬ *сов. кого-что* һайлау; **избрать депутатом** депутат итеп һайлау; **избрать в комиссию** комиссияға һайлау; **избрать специальность** һөнәр һайлау

ИЗБЫТОК м 1. (*излишек*) артык, (кәрәгенән) артканы, артып калган; **избыток хлеба** икмәктең артканы 2. (*обилие*) муллык, артыктык; **от избытка чувств** артык тойғоларзан ♦ **в избытке** муллыкта

ИЗБЫТОЧНОСТЬ ж артыктык, муллык; **избыточность влаги в почве** тупракта дымдын артыклығы

ИЗБЫТОЧНЫЙ, -ая, -ое мул, (кәрәгенән) артык; **избыточное увлажнение** артык еүешлек; **избыточные товары** кәрәгенән артык тауар

ИЗВАЛЯТЬ *сов. кого-что; разг.* аунатыу, аунатып бөтөрөү; **извалять в снегу** карза аунатыу

ИЗВАЛЯТЬСЯ *сов.; разг.* аунау; **изваляться в пыли** тузанда аунау

ИЗВАЯНИЕ с һын; **древнее изваяние** боронго һын; **стоит как изваяние** һын кеүек катып тора

ИЗВАЯТЬ *сов. кого-что* юнып (кырып, әүләп) яһау (*һынды, һирәттә*)

ИЗВЕДАТЬ *сов. что* белеу, татыу, кисерөү; **изведать горе** кайғы кисерөү

ИЗВЕРГ м сиктән тыш яуыз, канһыз, йырткыс; **фашистские изверги** фашист йырткыстары

ИЗВЕРГАТЬ *несов. см. извергнуть*

ИЗВЕРГАТЬСЯ *несов.* 1. *см. извергнуться* 2. *страд. от извергать*

ИЗВЕРГНУТЬ *сов. что* атыу, атып сыгарыу, ургытыу; **вулкан изверг потоки лавы** вулкан лава ағымын ургытты

ИЗВЕРГНУТЬСЯ *сов.* ургылыу, атылыу, атылып сыгыу

ИЗВЕРЖЕНИЕ с *см. извергать; извержение* вулканы вулкан атылыу

ИЗВЕРИТЬСЯ *сов. в ком-чем* тамам өмөт өзөү, ышанмау, ышаныс югалтыу, төңөлөү; **извериться в своих силах** үз көсөңә ышанмау

ИЗВЕРНУТЬСЯ *сов.* 1. кинэт боролоу (ялганыу), тайпылыу, тайшаныу 2. *перен., разг.* котолоу, ситлешеу, ыскыныу, касыу

ИЗВЕСТИ *сов.* 1. *что; разг. (истратить)* тотоп бөтөрөү, сарыф итеу, тогоноу, тононоп бөтөү; **известий** *много денег* күп акса бөтөрөү 2. *кого-что (истребить)* бөтөрөү, кырыу, юкка сыгару; **известий лес** урмандарзы бөтөрөү; **известий тараканов** таракандарзы кырыу 3. *кого; разг. (измучить)* интектереу, йөзөтөу, газаплау, яфалау, бөгөү, борсоу; **горе** *совсем* **извел** кайгы бөтөнлэй бөктө

ИЗВЕСТИЕ *с* 1. хэбэр, белдереу; **последние известия** һунгы хэбэрзэр; **печатать известия** яңылыктар (хэбэрзэр) баһыу; **ложные известия** ялган хэбэрзэр 2. *только мн.* **известия** хэбэрзэр; **“Известия Российской академии наук”** “Рәсәй фәндәр академияһының хэбэрзәре”

ИЗВЕСТИТЬ *сов.; разг.* йонсоу, интегеу, интегеп бөтөү, эштән сығыу; **известить от горя** кайгынан йонсоу; **известить от бессоницы** йокоһозлоктан интегеу

ИЗВЕСТИТЬ *сов. кого-что, о чём* хэбэр итеу, белдереу; **известить о дне заседания** улгырыштың көнөн хэбэр итеу; **известить о приезде** килеу тураһында хэбэр итеу

ИЗВЕСТКА *ж; разг. см. известь*

ИЗВЕСТКОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* эзбиз индереу

ИЗВЕСТКОВЫЙ, -ая, -ое 1. эзбиз ...ы; **известковые порбды** эзбиз токомдары 2. эзбизле; **известковые удобрения** эзбизле ашламалар; **известковая вода** эзбизле һыу (*татырлы, каты һыу*)

ИЗВЕСТНО 1. *кому в знач. сказ., безл.* билдәле, мәғлүм; **всем известно** барыһына ла билдәле (мәғлүм) 2. *в знач. вводн. сл.; прост.* билдәле, әлбиттә ♦ **как известно** билдәле (мәғлүм) булыуынса

ИЗВЕСТНОСТЬ *ж* дан, шөһрәт, танылыу; **пользоваться известностью** шөһрәтле булыу, танылыу; **получить известность** шөһрәт (дан) казануу

ИЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое 1. (*знакомый*) билдәле, таныш; **известное** *всем* **событие** бөтә кешегә билдәле вакига 2. (*знаменитый*) атаклы, билдәле, күренекле, танылган, мәшһүр; **известный писатель** танылган язғусы; **известный человек** билдәле кеше 3. (*определённый*) билдәле бер; **в известный момент** билдәле бер вақытта 4. (*некоторый, подразумеваемый*) кайһы бер; **в известных случаях** кайһы бер осрактарза

ИЗВЕСТНЯК *м* эзбизташ, бурташ; **слой известняка** эзбизташ катламы

ИЗВЕСТНЯКОВЫЙ, -ая, -ое эзбизташ ...ы; **известняковые залежи** эзбизташ яткылыктары

ИЗВЕСТИТЬ *ж* эзбиз; **гашёная известь** һүндерлән эзбиз; **строительная известь** тәзөлөш эз-

бизе; **хлорная известь** хлорлы эзбиз; **побелить известью** эзбиз менән ағартыу

ИЗВЕЧНЫЙ, -ая, -ое боронго, бик иҫке, бик күптәнге, электән килгән; **извечный вопрос** электән килгән һорау

ИЗВЕЩАТЬ *несов. см. известить*

ИЗВЕЩЕНИЕ *с* 1. *см. известить* 2. (*сообщение*) хэбэр, белдереу; **официальное известие** рәсми хэбэр 3. (*документ*) белдереу кағызы; **известие на получение посылки** посылка тураһында белдереу кағызы

ИЗВИВ *м* бөгөл, боролма, бөгөлөш; **извивы реки** йылга бөгөлдәре

ИЗВИВАТЬСЯ *несов.* 1. бөгөлөп-һығылып тороу, борголаныу; **среди камней извивалась змея** таштар араһында йылан борголана ине 2. (*о реке, дороге*) бормаланыу, бөгөлөү; **дорбга извивалась между садами** баксалар араһында юл бормаланып ята

ИЗВИЛИНА *ж* бөгөл, борма, боролма; **извилины реки** йылга бөгөлә ♦ **извилины мозга** *анат.* мейе йыһырсыктары

ИЗВИЛИСТЫЙ, -ая, -ое борма-борма, боролмалы; **извилистая дорога** борма-борма юл; **извилистая линия** боролмалы һызык

ИЗВИНЕНИЕ *с* 1. гәфү үтенеу, гәфү итеүзе (кисереүзе) һорау; **просить извинения** гәфү үтенеу 2. (*основание для оправдания*) кисерергә (гәфү итергә) сәбәп (нигез)

ИЗВИНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. гәфү итерлек, кисерерлек; **извинительная ошибка** гәфү итерлек хата 2. гәфү үтенеу ...ы; **извинительное письмо** гәфү үтенеу хаты

ИЗВИНИТЬ *сов. кого-что* гәфү итеу, кисереу; **извините за беспокойство** борсоғаным өсөн (кисерегез) гәфү итегез; **извините** гәфү итегез ♦ **нет, уж (это) извини(те)** юк инде, гәфү ит(егез); **извини(те) за выражение** (насар) һүз өсөн гәфү ит(егез)

ИЗВИНИТЬСЯ *сов.* гәфү үтенеу, гәфү итеүзе һорау, кисереүзе һорау; **извиниться за опоздание** һуңдаған өсөн гәфү үтенеу

ИЗВИНЯТЬ *несов. см. извинить*

ИЗВИНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. извиниться* 2. *страд. от извинять*

ИЗВИНЯЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от извинять* 2. *прил.* гәфү итерлек; **извиняющие обстоятельства** гәфү итерлек шарттар

ИЗВИНЯЮЩИЙСЯ, -ая, -ея, -ея 1. *прич. от извиняться* 2. *прил.* гәфү үтенеүсе, үтенесле; **извиняющийся голос** гәфү үтенеүсе тауыш

ИЗВЛЕКАТЬ *несов. см. извлечь*

ИЗВЛЕКАТЬСЯ *несов. см. извлечься*

ИЗВЛЕЧЕНИЕ *с* *см. извлечь*

ИЗВЛЕЧЬ *сов.* 1. *кого-что* алыу, тартып алыу, сыгарыу; **извлечь пулю из раны** яранан пуляны тартып алыу 2. *что (добыть)* алыу, эшкартеп алыу; **извлечь сок из растений**

ИЗВЛЕЧЬСЯ

үсемлектәрзән һут алыу **3. что; перен.** (*выбрать*) һайлап алыу; **извлечь новые данные из архивных материалов** архив материалдарынан яңы мәғлүмәттәр һайлап алыу ♦ **извлечь корень мат.** тамыр табыу; **извлечь урок** һабак алыу

ИЗВЛЕЧЬСЯ *сов.* (кайзандыр) алыныу, тартып алыныу (сығарылыу)

ИЗВНЁ *нареч.* тыштан, тышкы яктан, ситтән; **помощь извне** ситтән ярзам

ИЗВОДИТЬ *несов. см. извести*

ИЗВОДИТЬСЯ *несов. 1. см. известись 2. страд. от изводить*

ИЗВОЗ *м* ылаусылык, ылау кыуыу (сабыу), йөк ташыу; **заниматься извозом** ылау кыуыу менән шөгөлләнәү

ИЗВОЗНЫЙ, -ая, -ое ылау ...ы, ылау сабыу (кыуыу) ...ы; **извозный промысел** ылау сабыу кәсәбе

ИЗВОЗЧИК *м 1. (кучер)* ылаусы, йөк ташыусы **2. (экипаж с кучером)** извозчик; **ехать на извозчике** извозчик менән барыу

ИЗВОРАЧИВАТЬСЯ *несов. см. извернуться*

ИЗВОРОТЛИВОСТЬ *ж 1.* йылгырлык; **изворотливость зверя** кейектең йылгырлыгы **2.** тапкырлык, сослот; **изворотливость ума** акыл сослого

ИЗВОРОТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1. (увёртливый)** йылгыр, өлгөр; **изворотливый зверь** йылгыр кейек **2. (находчивый, ловкий)** тапкыр, зирәк, етез; **изворотливый человек** тапкыр кеше; **изворотливый ум** зирәк акыл

ИЗВРАТИТЬ *сов. 1. что* бозоу, үзгәртеу, бозоп (үзгәртеп) күрһәтеу; **извратить факты** фактарзы бозоп күрһәтеу; **извратить истину** дөрөслөктө үзгәртеп күрһәтеу **2. кого-что (оказывать дурное влияние)** бозоу, бозоп бөтөү (бөтөрөү)

ИЗВРАЩАТЬ *несов. см. извратить*

ИЗВРАЩЕНИЕ *с 1. см. извратить 2.* нормаль булмаган хәл, бозолоу

ИЗВРАЩЁННОСТЬ *ж* насар (яман) кылык, бозолганлык, азгынлык, ысынга тап килмәгән; **нравственная извращённость** әхлаки азгынлык

ИЗВРАЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от извратить 2. прил.** нормаль булмаган, бозоп (үзгәртеп) аңлатылган, яңылыш; **извращённые понятия** үзгәртелгән, бозоп аңлатылган төшөнсәләр **3. прил.** азгын, бозок; **табиги булмаган; извращённый вкус** табиги булмаган зауык

ИЗГИБ *м* бөгөл, бөгөлөш, боролош, боролма; **изгибы дороги** юл боролмалары

ИЗГИБАТЬ *несов. см. изогнуть*

ИЗГИБАТЬСЯ *несов. см. изогнуться*

ИЗГЛАДИТЬ *сов. что* оноттороу, ютка сығарыу, бөтөрөү; **изгладить неприятные впечатления** күнелһез тәҗсәраттарзы оноттороу ♦ **изгладить из памяти что** хәтерзән юйыу (сығарыу)

ИЗГЛАДИТЬСЯ *сов.* онотолоу, ютка сығыу, бөтөү ♦ **изгладиться из памяти** онотолоу, хәтерзән сығыу

ИЗГЛАЖИВАТЬ *несов. от изгладить*

ИЗГЛАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. изгладиться 2. страд. от изглаживать*

ИЗГЛОДАТЬ *сов. что; разг.* кимереп (ашап) бөтөрөү

ИЗГНАНИЕ *с 1. см. изгнать; изгнание врага дошманды кыуыу **2. (ссылка)** һөргөн; **возвращаться из изгнания** һөргөндән кайтыу; **жить в изгнании** һөргөндә йәшәү*

ИЗГНАНИК *м* һөрөлгән (кыуылган, һөргөндәге) ир-ат; **изгнанница** *ж* һөрөлгән (һөргөндәге, кыуылган) катын-кыз

ИЗГНАТЬ *сов. 1. кого-что (выгнать)* кыуыу, кыуып ебәрәү, һөрөү, һөргөнгә ебәрәү **2. что (устранить, избавиться)** ютка сығарыу, бөтөрөү, алып (сығарып) ташлау; **изгнать из употребления что-л. нименелер** кулланыузан алып ташлау

ИЗГОЙ *м (человек, отвергнутый обществом)* мөртәт, ситкә кагылган кеше

ИЗГОЛОВЬЕ *с* баш як, баш осо, баш асты; **у изголовья** баш осонда; **положить подушку в изголовье** баш астына мендәр һалыу

ИЗГОЛОДАТЬСЯ *сов. 1.* нык асығыу; **изголодаться в пути** юлда нык асығыу **2. по чему-л.; перен. (истомиться, соскучиться)** һыуһау, зарығыу, тилмереу, һағыныу; **изголодаться по хрощей книге** якшы китапка һыуһау

ИЗГОНЯТЬ *несов. см. изгнать*

ИЗГОРОДЬ *ж* кәртә, ситән, шакарма; **ставить изгородь** ситән тотоу

ИЗГОТОВИТЕЛЬ *м* әзерләүсе; **завод-изготовитель** әзерләүсе завод

ИЗГОТОВИТЬ *сов. что* эшләү, яһау, әзерләү; **изготовить макет** макет әзерләү

ИЗГОТОВИТЬСЯ *сов. к чему* әзерләнәү; **изготовиться к прыжку** һикерергә әзерләнәү

ИЗГОТОВКА *ж см. изготовить — изготовлять* ♦ **взять ружьё на изготовку** мылтыкты атырга әзерләү

ИЗГОТОВЛЯТЬ *несов. см. изготовить*

ИЗГОТОВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. изготовить 2. страд. от изготовлять*

ИЗГРЫЗАТЬ *несов. см. изгрызть*

ИЗГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп бөтөрөү (эштән сығарыу); **мышин изгрызл мешок** сыскандар токто кимереп эштән сығарган

ИЗДАВАТЬ I *несов. см. издать I*

ИЗДАВАТЬ II *несов. см. издать II*

ИЗДАВАТЬСЯ *несов. 1. (печататься)* нәшер ителеу, басылыу, басып сығарылыу; **издаётся много газет и журналов** күп гәзит һәм журналдар басып сығарыла **2. страд. от издавать I**

ИЗДАВНА *нареч.* әллә қасандан, элек-электән, күптәнән бирле; **сюда издавна** присез-

ИЗЛЕНИТЬСЯ

жәли **отдыхать** элек-электән бында ял итергә киләләр ине

ИЗДАЛЕКА и **ИЗДАЛЁКА** *нареч.* алыстан, йырактан; **виднётся издалека** алыстан күренеү ♦ **начать издалека** уратып һөйләү

ИЗДАЛИ *нареч. см.* издалека; **увидеть издали** алыстан күреү

ИЗДАНИЕ *с* 1. *см.* издаты 1; **издание учебников** дареслектәр баһтырыу 2. **басма**; **первое издание** беренсе басма; **периодическое издание** вакытлы басма; **список изданий** басмалар исемлеге; **сокращённое издание** кысқартылган басма

ИЗДАТЕЛЬ *м* баһтырып сығарыусы (*кеше йәки предприятие*), нәшерсе (*кеше*)

ИЗДАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое нәшрият ...ы; **издательский план** нәшрият планы; **издательское дело** нәшрият эше

ИЗДАТЕЛЬСТВО *с* нәшрият; **Башкырское книжное издательство** Башкортостан китап нәшриәте; **государственное издательство** дәүләт нәшриәте

ИЗДАТЬ I *сов.* *что* баһтырыу, баһтырып сығарыу, нәшер итеү; **издать книгу** китап баһтырыу 2. сығарыу, иглан итеү; **издать указ** фарман сығарыу; **издать закон** закон сығарыу

ИЗДАТЬ II *сов.* 1. *что* (о звуке) тауыш сығарыу (биреү); **издать голос** тауыш биреү 2. (о запахе) сығарыу, аңкытуу, бөркөү; **издать ароматный запах** хуш еҫ сығарыу

ИЗДЕВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое мысқыллы, мәсхәрәле; **издевательский смех** мәсхәрәле көлөү; **издевательский тон** мысқыллы тон

ИЗДЕВАТЕЛЬСТВО *с* 1. *см.* издеваться 2. (*унижение, оскорбление*) мәсхәрә, мысқыл, мысқыллау; **мне надоёли его издевательства** уның мысқыллаулары мине туйзырзы

ИЗДЕВАТЬСЯ *несов.* *над кем-чем* мысқыл (мәсхәрә) итеү, мәсхәрәләү, мысқыллау

ИЗДЁВКА *ж*; *разг. см.* издевательство 2

ИЗДЕЛИЕ *с* изделе, нәмә, эшләнмә, әйбер (*эшләнгән, етештерелгән һ.б.*); **трикотажные изделия** трикотаж әйберзәр

ИЗДЁРГАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич. от* издёргать 2. *прил.* какшаған, йонсоған; **издёрганный человек** йонсоған кеше

ИЗДЁРГАТЬ *сов.* *кого-что*; *разг.* какшатып (интектереп, яфалап, йонсотоп) бөтөү, эштән сығарыу; **издёргать придирами** нахак гәйептәр менән интектереү

ИЗДЁРГАТЬСЯ *сов.*; *разг.* какшау, йонсоп (интегеп) бөтөү, эштән сығу; **он совсем издёргался** ул бөтөнләй эштән сытқан

ИЗДЁРГИВАТЬ *несов. см.* издёргать

ИЗДЁРГИВАТЬСЯ *несов. см.* издёргаться

ИЗДЕРЖАТЬ *сов.* *что* тотоноп (таратып) бөтөү; **издержать все деньги** бар аксаны тотоноп бөтөү

ИЗДЕРЖАТЬСЯ *сов.*; *разг.* тотоноп бөтөү (*аксаны*); **издержаться в дороге** юлда аксаны тотоноп бөтөү

ИЗДЕРЖКИ *мн. (ед. издержка ж)* сығымдар; **издержки производства** етештереү сығымдары; **транспортные издержки** юл сығымдары

ИЗДОХНУТЬ *сов.* үлеү (*хайуандарға карата*)
ИЗДРЁВЛЕ *нареч.*; *книжн.* элек-электән, борон-борондан

ИЗДРОБИТЬ *сов.* *что* ваклап бөтөрөү

ИЗДЫХАНИЕ: до последнего издыхания һуңғы һульышка тиклем, үлгәнсе; **при последнем издыхании** һуңғы һульыш алғанда, йән бирер алдынан, үлер алдынан

ИЗДЫХАТЬ *несов. см.* издохнуть

ИЗЖАЛИТЬ *сов.* *кого-что* сағыу, сағып бөтөрөү; **пчёлы изжалили мне всю шею** бал корттары муйынымды сағып бөтөргә

ИЗЖАРИТЬ *сов.* *что* қурып (кыззырып) бешереү; **изжарить курицу** тауык кыззырып бешереү

ИЗЖАРИТЬСЯ *сов.* 1. қурылып (кыззырылып) бешеү; **гусь изжарился** қаз қурылып бешкән 2. *разг.* (артык) әсеү, әсергәнеү, яныу; **изжариться на солнце** қояшта яныу

ИЗЖЕЧЬ *сов.* *что*; *разг.* 1. (*прожечь*) яндырып (тишкеләп) бөтөрөү; **изжечь халат** кислотой халатты кислота менән тишкеләп бөтөрөү 2. (*сжечь*) яғыу, яғып бөтөрөү; **изжечь весь уголь** барлық күмерзе яғып бөтөрөү

ИЗЖИВАТЬ *несов. см.* изжить

ИЗЖИТЬ *сов.* *что* бөтөрөү, юкка сығарыу, арыныу; **изжить недостатки** кәмселектәргә бөтөрөү

ИЗЖОГА *ж* үзәк көйөү, һарыу кайнау; **страдать изжогой** үзәк көйөү менән яфаланыу

ИЗ-ЗА *предлог с род. п.* 1. (*при обозначении предмета, лица, с противоположной или обратной стороны которых направлено действие*) -дан/-дән, артынан, арьяғынан; **из-за угла** мөйөштән; **встать из-за стола** өстәл артынан тору; **из-за двери** ишек артынан; **приехал из-за моря** дингез арьяғынан килгән

2. (*при указании на цель, причину или виновника какого-л. действия, близок по значению словам "по причине", "благодаря", "ради"*) өсөн, аркала, -ға/-гә күрә, аркаһында; **жениться из-за денег** аксаһы өсөн өйләнәү; **из-за тебя** һинең аркала; **опоздать из-за дождя** ямғыр аркаһында һуңға қалыу

ИЗЯБНУТЬ *сов.*; *разг.* нык өшөү, туңып бөтөү

ИЗЛАГАТЬ *несов. см.* изложить

ИЗЛАЗИТЬ *сов.* *что*; *разг.* кызырыныу, бөтә ергә лә булыу, йөрөмәгән ергә қалдырмау

ИЗЛЕНИТЬСЯ *сов.*; *разг.* ялқауланып бөтөү

ИЗЛЁТ

ИЗЛЁТ *м* (осоп) төшөр алдынан (*хэл*); *пуля* на излётё бьёт *слабо* төшөр алдынан *пуля* кешөз була

ИЗЛЕЧЕНИЕ *с см.* *излечить, излечиться*; *полное излечение* тулыһынса һауығыу

ИЗЛЕЧИВАТЬ *несов. см.* *излечить*

ИЗЛЕЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* *излечиться* 2. (*поддаваться лечению*) дауалап булыу 3. *страд. от* *излечивать*

ИЗЛЕЧИМЫЙ, -ая, -ое дауалап булган; *излечимая болéзнь* дауалап булган ауырыу (*сир*)

ИЗЛЕЧИТЬ *сов. кого-что 1.* дауалап һауықтырыу (*сэләмәтлэндереу*) 2. *перен. (избавить)* арындырыу, котолдоу; *излечить от тоскй* һағыштан арындырыу

ИЗЛЕЧИТЬСЯ *сов. от чего* дауаланып һауығыу (*сэләмәтләнеу*); *излечиться от туберкулéза* туберкулéздан дауаланып һауығыу 2. *перен. (избавиться)* котолоу; *излечиться от пороков* кәмселектәрзән котолоу

ИЗЛИВАТЬ *несов. 1. см.* *излить* 2. *перен., книжн.* бөркөү, түгеу, сәсеу (*тауыш, ес, яктылык*)

ИЗЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* *излиться* 2. *перен., книжн.* бөркөлөү, сәселеу, түгелеу (*тауыш, ес, яктылык тураһында*) 3. *страд. от* *изливать*

ИЗЛИТЬ *сов. что 1. уст.* түгеу, сәсеу; *излить потбкй слéз* күп йаш түгеу 2. *перен.* һөйләп (*әйтөп*) биреу, түгөп һалыу, белдереу, (*йөрәктәген*) бушагыу; *излить свой гнев* асыуынды әйтөп биреу; *излить свой чувства* тойғоларынды түгөп һалыу ♦ *излить дүшу* күңелдәнгән әйтөп биреу, йөрәкте асыу, эсте бушагыу

ИЗЛИТЬСЯ *сов. 1.* түгелеу, ағылыу, язуу 2. *перен.* язуырыу, белдереу; *излиться в благодарностях* рәхмәт язуырыу

ИЗЛИШЕК *м 1. (избыток)* артык, артып калганы; *продажа излишков хлеба* артык игенде һатыу 2. (*обилие*) артыклык, күплек; *излишек воды в почве* тупракта һыу күплеге; *излишек тепла* йылылыктың артыклығы ♦ *с излишком* артығы менән

ИЗЛИШЕСТВО *с* кәрәгенән артык, артыклык; *допускать излишества* кәрәгенән артык ебәрәу; *архитектурные излишества* архитектура лағы артыктыктар

ИЗЛИШЕСТВОВАТЬ *несов.; книжн.* кәрәгенән артык кулланыу

ИЗЛИШНИЙ, -ая, -ее кәрәгенән артык; *излишнее любопытство* кәрәгенән артык кызыкһыныу; *излишняя поспешность* кәрәгенән артык ашығыу; *считать излишним* кәрәгенән артык тип һанану

ИЗЛИЯНИЕ *с 1. см.* *излиться* 1; 2. *обычно мн.* *излияния*; *перен.* сер сисеу, йөрәкте асыу, эсте бушагыу, һөйләү; *дружеские излияния* дуғтарса сер сисеу

ИЗЛОВИТЬ *сов. кого-что; разг.* тототу, тотоп алыу; *изловить вбра* каракты тототу

ИЗЛОВЧИТЬСЯ *сов. с неопр. и без доп.; разг.* рәтен (йыйн) табыу, йыйн тура килтереу; *он изловчился и ударил по мячү* ул, йыйн табып, тупты тибеп тә ебәрзе

ИЗЛОЖЕНИЕ *с 1. см.* *изложить*; *изложение своего проёкта на бумаге* үзөңден проёктынды қағызға язып биреу 2. (*письменный пересказ*) изложение

ИЗЛОЖИТЬ *сов. что* язып (*һөйләп, аңлатып*) биреу; *изложить своё мнение* үзөңден уйынды һөйләп биреу; *изложить просьбу* үтенесте язып биреу

ИЗЛОЖНИЦА *ж; тех.* калып (*иретелгән металлдарзы койоу өсөн*)

ИЗЛОМ *м 1. (место перелома, разлома)* һынған (*ватылған*) урын 2. (*поворот, изгиб*) боролма; *изломы дороги* юл боролмалары

ИЗЛОМАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* *изломать* 2. *прил.* боролмалы, һынык; *изломанная линия* һынык һызык 3. *прил.; перен.* бозолған; *изломанная жизнь* бозолған тормош

ИЗЛОМАТЬ *сов. 1. что* һындырып (*ватып*) бөтөрөү 2. *кого-что; перен.* бозоу, бозоп бөтөрөү; *изломать жизнь* тормош бозоу

ИЗЛОМАТЬСЯ *сов. 1.* ватылып (*һынып*) бөтөү; *игрушка изломалась* уйынсык ватылып бөткән 2. *перен., разг.* насар ятка үзгәрәу, бозолоу

ИЗЛУЧАТЬ *несов. что; прям., перен.* һибөу, таратыу, сәсеу, бөркөү; *солнце излучает тепло* кояш йылы тарата; *излучать свет* яктылык таратыу; *излучать радость* шатлык бөркөү

ИЗЛУЧАТЬСЯ *несов. 1.* һибеләу, нурланыу, таралыу, сәселеу, бөркөлөү 2. *страд. от* *излучать*

ИЗЛУЧЕНИЕ *с см.* *излучить* — *излучать, излучиться* — *излучаться*; *электромагнитное излучение* электромагнит тулкындарынның таралыуы ♦ *радиоактивное излучение физ.* радиоактив нурланьш; *световое излучение* яктылык нурланьшы

ИЗЛУЧИНА *ж* бөгөл, боролма, кырка боролш (*йылыгала һ.б.*)

ИЗЛУЧИТЬ *сов. см.* *излучать*

ИЗЛУЧИТЬСЯ *сов. см.* *излучаться*

ИЗЛЮБИТЬ *сов. кого-что; уст.* күңел(гә) окшатыу (*таргылыу*), артыгырак (*якшырак*) күреу, яратуу

ИЗЛЮБЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* *излюбить* 2. *прил.* яратқан, мауытқан, күңел тартқан; *излюбленная тема* яратқан тема; *излюбленное занятие* мауытқан эш; *излюбленный приём* күңел тартқан алым

ИЗМАЗАТЬ *сов. кого-что; разг.* буяп (*бысратып*) бөтөрөү; *измазать скатерть* ашыяулыкты бысратып бөтөү

ИЗМАЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* буялып (бысранып) бөтөү; **измазаться в глине** балсыкка буялып бөтөү

ИЗМАРАТЬ *сов. кого-что*; *разг.* бысратып (буяп) бөтөрөү; **измарать платье** күлдөктө бысратып бөтөрөү

ИЗМАРАТЬСЯ *сов.*; *прост.* нык бысрануу (буялыу)

ИЗМАТЫВАНИЕ *с см. изматывать, изматываться*; **изматывание противника** дошманды арыгыу

ИЗМАТЫВАТЬ *несов. см. измотать*

ИЗМАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. измотаться 2. страд. от изматывать*

ИЗМЕЛЬЧАНИЕ *с см. измельчать I*; **измельчание скота** мал-тыуарзың вагайыуы (*токомо бозолоу*)

ИЗМЕЛЬЧАТЬ I *сов. 1. (выродиться)* вакка айлануу, вагайыу, токомо бозолоу, вакланыу; **скот измельчал** мал-тыуарзың токомо бозолдо; **фруктовые деревья измельчали от недостатка ухода** тәрбиә етешмәгәнлектән емеш агастары вагайыу **2. (о водоёмах)** һайыгыу; **бзеро измельчало** күл һайыкты

ИЗМЕЛЬЧАТЬ II *несов. см. измельчить*

ИЗМЕЛЬЧАТЬСЯ *несов. 1. см. измельчиться 2. страд. от измельчать II*

ИЗМЕЛЬЧЕНИЕ *с см. измельчить* — **измельчать II**; **измельчение грубых кормов** тупақ азыктарзы ваклау

ИЗМЕЛЬЧИТЬ *сов. что* ваклау, онтау, тупраклау; **измельчить камень** таш ваклау; **измельчить соль** тоз онтау

ИЗМЕЛЬЧИТЬСЯ *сов.* вакланыу, онталыу

ИЗМЕНА *ж см. изменить II* — **изменять II**; **измена Рбдине** Ватанга хыянат итеү; **измена дружбе** дуслыкка хыянат итеү; **супружеская измена** ирзең (катындың) хыянат итеүе

ИЗМЕНЕНИЕ *с 1. см. изменить I* — **изменить I**, **измениться** — **изменяться**; **изменение погоды** һауа торошоноң үзгәрәүе; **изменение международной обстановки** халык-ара хәлдән үзгәрәүе; **изменение скорости** тизлек үзгәрәүе **2. үзгәреш**; **внести изменения в текст** текстка үзгәрештәр индереү ♦ **изменение по падежам лингв.** килеш менән үзгәреш

ИЗМЕНИТЬ I *сов. кого-что* үзгәртеү; **ветер изменил направление** ел йүнәлешен үзгәртте; **изменить решение** қарарзы үзгәртеү; **изменить покрóй платья** күлдөктәң өлгөһөн үзгәртеү

ИЗМЕНИТЬ II *сов. кому-чему 1. (о предательстве)* хыянат итеү; **изменить Рбдине** Ватанга хыянат итеү **2. (нарушить верность)** хыянат итеү, һүзәндә тормау; **изменить присяге** антка хыянат итеү; **изменить своему слову** үз һүзәндә тормау **3. перен.** алдау, яңылышыу; **память смү изменила** уның хәтере яңылышты

ИЗМЕНИТЬСЯ *сов.* үзгәрәү, башқалануу; **измениться к лучшему** якшы ятка үзгәрәү; **отношение к работе изменилось** эшкә қараш үзгәрзе ♦ **измениться в лице** төс үзгәрәү, тәғәйерләнеү

ИЗМЭННИК *м* и **ИЗМЭННИЦА** *ж* хыянатсы, хаин, һатлык йән

ИЗМЭННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*предательский*) хыянатсыл; **измэннический поступок** хыянатсыл қылык

ИЗМЭНЧИВОСТЬ *ж 1.* үзгәрәүсәнлек, алмашыныу, алмашынып тороусанлык; **измэнчивость** поғбды һауа торошоноң алмашыныуы; **измэнчивость характера** холоктоң үзгәрәүсәнлеге **2. биол.** үзгәрәүсәнлек

ИЗМЭНЧИВЫЙ, -ая, -ое үзгәрәүсән, алмашыныусан; **измэнчивая поғбда** алмашыныусан һауа торошо; **измэнчивой характер** үзгәрәүсән холок

ИЗМЕНЯЕМОСТЬ *ж* үзгәрәүсәнлек, үзгәрәү **ИЗМЕНЯЕМЫЙ**, -ая, -ое үзгәрмәле, үзгәрә (алмашына) торған, үзгәрәүсән; **изменяемые величины** үзгәрмәле дәүмәлдәр; **изменяемые части речи лингв.** үзгәрә торған һүз төркөмдәрә

ИЗМЕНЯТЬ I *несов. см. изменить I*
ИЗМЕНЯТЬ II *несов. см. изменить II*
ИЗМЕНЯТЬСЯ *несов. 1. см. измениться 2. страд. от изменять I*

ИЗМЕРЕНИЕ *с 1. см. измерить* — **измерять**; **единица измерения** үлсәү берәмеге; **измерение высоты** бейеклек үлсәү; **измерение температуры** температура үлсәү **2. мат.** үлсәм; **в кубе три измерения** кубта өс үлсәм бар

ИЗМЕРИМЫЙ, -ая, -ое үлсәнмәле; **измеримая величина** үлсәнмәле дәүмәл

ИЗМЕРИТЕЛЬ *м* үлсәү, үлсәгес; **автоматический измеритель** автомат(ик) үлсәү

ИЗМЕРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үлсәү ...ы; **измерительные приборы** үлсәү приборзары; **измерительные инструменты** үлсәү қорамалдары; **измерительная лента** үлсәү тақмаһы

ИЗМЕРИТЬ *сов. что* үлсәү; **измерить глубину** тәрәнлек үлсәү; **измерить больному** температура ауырыузың температураһын үлсәү

ИЗМЕРЯТЬ *несов. см. измерить*

ИЗМЕРЯТЬСЯ *несов. страд. от измерять*

ИЗМОЖДЭННЫЙ, -ая, -ое нык йонсоған, әлһәрәгән; **измождэнный вид** йонсоған киәфәт

ИЗМОКНУТЬ *сов.*; *разг.* һыулануу, күшегеү, еүешләнеү; **он измок под дождём** ул ямғырза күшеккән

ИЗМОР: **брать (взять) измором**; **брать (взять) на измор:** 1) хәлдән тайзырып (аслыктан интектереп) алыу, еңеү; 2) *перен.* йөзәтеп бөтөрөү, теңкәһен қортоу

ИЗМОРОЗЬ *ж (иней)* бәс, қырау

ИЗМОРОСЬ *ж* вак (бысқак) ямғыр; **осбняия изморось** көзгә бысқак ямғыр

ИЗМОТАТЬ

ИЗМОТАТЬ *сов. кого-что; разг.* хэлдэн тайзырыу, какшатыу, арытыу; **тяжёлая работа** измотала ауыр эш какшатты

ИЗМОТАТЬСЯ *сов.; разг.* хэлдэн тайыу, какшау; **измотался за день** бер көндө хэлдэн тайзы

ИЗМОЧАЛЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. *прич.* от **измочалить** 2. *прил.* элһерэгэн, хэлдэн тайган

ИЗМОЧАЛИВАТЬ *несов. от измочалить*
ИЗМОЧАЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *с.м.* измочалиться 2. *страд.* от **измочалить**

ИЗМОЧАЛИТЬ *сов.; разг.* 1. *что* теткеләп (йыугысландырып, сүбәкләндереп) бөтөрөү; **измочалить кнут** сыбырткыны сүбәкләндереп бөтөрөү 2. *перен.* хэлдэн тайзырыу, элһерәтеү; **побэздка измочалила егб** юл йөрөү уны элһерәткән

ИЗМОЧАЛИТЬСЯ *сов.; разг.* 1. теткеләнеп (йыугысланып, сүбәкләнеп) бөтөү; **верёвка измочалилась** бау теткеләнеп бөткән 2. *перен.* хэлдэн тайыу, элһерәү; **совсём измочалился за последнее время** һуңгы вакытта бөтөнләй элһерәне

ИЗМУЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **измучить** 2. *прил.* интеккән, газашланған, какшаған; **измученный вид** интеккән киәфәт

ИЗМУЧИТЬ *сов. кого-что* яфалау, интектерәү, газашлау; **измучить тяжёлой работой** ауыр эш менән яфалау

ИЗМУЧИТЬСЯ *сов.* йөзәү, интегеү, йөзәп (интегеп) бөтөү; **люди измучились от долгой дороги** озон юлдан кешеләр интегеп бөттө

ИЗМЫВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг. с.м.* издевательский

ИЗМЫВАТЕЛЬСТВО *с; разг. с.м.* издевательство

ИЗМЫВАТЬСЯ *несов.; разг. с.м.* издеваться

ИЗМЫСЛИТЬ *сов. с.м.* измышлять

ИЗМЫШЛЕНИЕ *с* 1. *с.м.* измыслить — измышлять 2. уйзырма, ялған; **гнусные измышления врага** дошмандың эшкә уйзырмалары

ИЗМЫШЛЯТЬ *несов. что* уйлап сыгарыу, шыттырыу; **измышлять небывлицы** юк-бар нәмәләр уйлап сыгарыу (шыттырып һөйләү)

ИЗМЯТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **измять** 2. *прил.* таушалған, бөгәрләнгән; **измятый конверт** бөгәрләнгән конверт; **измятое лицо** таушалған йөз

ИЗМЯТЬ *сов. что* таушалдырып (борһалап, бөгәрләп) бөтөрөү; **измять бумагу** кагыззы таушалдырып бөтөрөү

ИЗМЯТЬСЯ *сов.* таушалып (борһаланып, бөгәрләнеп) бөтөү

ИЗНАНКА *ж* 1. тишкәре (һул) як, эске як, эсе; **изнанка ткани** тукыманың тишкәре ягы 2. *перен.* йәшерен як, сер, арт; **изнанка событий** вакигаларзың сере

ИЗНАНОЧНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* изнанка; **изнаночная сторона** тишкәре ягы

ИЗНАСИЛОВАНИЕ *с с.м.* изнасиловать
ИЗНАСИЛОВАТЬ *сов. кого* көсләү, мәсхәрәләү

ИЗНАЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* иң тәүге, баштагы; **изначальный вид** иң тәүге күренеш

ИЗНАШИВАЕМОСТЬ *ж; спец.* тузыу, искерәү, тузыу (искерәү) дәрәжәһе; **изнашиваемость машины** машинаның тузыуы

ИЗНАШИВАНИЕ *с с.м.* изнашивать, изнашиваться; **предохранить детали машины** от изнашивания машина деталдәрен тузыузан һаклау

ИЗНАШИВАТЬ *несов. с.м.* изнасить

ИЗНАШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *с.м.* изнаситься 2. *страд.* от **изнашивать**

ИЗНЕЖЕННОСТЬ *ж* иркәлек, назлылык
ИЗНЕЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **изнежить** 2. *прил.* иркә, назлы; **изнеженный ребёнок** иркә бала; **изнеженная девочка** үтә назлы кызыккай

ИЗНЕЖИВАТЬ *несов. с.м.* изнежить

ИЗНЕЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *с.м.* изнежиться 2. *страд.* от **изнеживать**

ИЗНЕЖИТЬ *сов. кого-что* нык (артык) иркәләү, назлау; **изнежить ребёнка** баланы нык иркәләү

ИЗНЕЖИТЬСЯ *сов.* артык иркәләнеү, назланыу, иркәләнеп (назланып) китеү

ИЗНЕМОГАТЬ *несов. с.м.* изнемочь

ИЗНЕМОЖЕНИЕ *с* хәлһезлек, арығанлык, элһерәү, элһерәтеү; **довести до изнеможения** элһерәтеп бөтөрөү (хәлен алыу)

ИЗНЕМОЖЕННЫЙ, -ая, -ое элһерәгән, арыған, хәлһез, хәле бөткән; **изнеможенный вид** хәлһез киәфәт

ИЗНЕМОЧЬ *сов.* арыу, хәлһезләнеү, хэлдэн тайыу, элһерәү; **изнемочь от усталости** арып хәлһезләнеү

ИЗНЕРВНИЧАТЬСЯ *сов.; разг.* борсоллоп бөтөү, нык көйәләнеү

ИЗНИЧТОЖИТЬ *сов. кого-что; прост.* юк итеү; **изничтожить врагов** дошмандарзы юк итеү

ИЗНИЧТОЖИТЬСЯ *сов.; прост.* юк булыу

ИЗНОС *м с.м.* изношенность; **износ одежды** кейемдең тузғанлыгы ♦ **до износу (износа)** тузғансы; **не знать износу (износа)** тузыузы белмәү; **нет износу (износа)** чөмү нык, тузмай

ИЗНОСИТЬ *сов. что* кейеп туззырыу, туззырып бөтөрөү; **износить сапоги** итекте туззырыу

ИЗНОСИТЬСЯ *сов.* 1. тузып бөтөү; **одежда изнасилась** кейем тузып бөткән; **детали машины изнасились** машинаның деталдәре тузып бөткән 2. *перен., разг. (соспартыся, одряхлеть)* таушалыу, кәре китеү, кәрһезләнеү, картайыу

ИЗНОШЕННОСТЬ *ж* искергәнлек, тузғанлык, ылкаһы калмау; **полная изношенность** ылкаһы ла калмаған

ИЗОБРЕТАТЬ

ИЗНОШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от изна-
сить **2.** прил. тузган, картайган; изна-
шенная шұба тузган тун; изнашанный организм кар-
тайган организм

ИЗНУРЕНИЕ с **1.** см. изнурить — изнурять
2. (состояние) йөзәу, йонсоу; дойти до крайнего
изнурения йонсоузын сигенә етеу

ИЗНУРЁННОСТЬ ж (үгә) нык йонсоганлык
(әлһерәгәнлек, йөзәгәнлек)

ИЗНУРЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от изну-
рить **2.** прил. нык йонсоган (әлһерәгән,
йөзәгән); изнуренный человек нык йонсоган
кеше; изнуренный вид үгә нык әлһерәгән
киәфәт

ИЗНУРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үгә нык йон-
соткос (ауыр), хәлдән тайзыргыс; изнури-
тельная болёзнь хәлдән тайзыргыс ауырыу;
изнури-
тельный труд үгә ауыр хезмәт

ИЗНУРИТЬ сов. кого-что үгә нык йонсо-
тоу (йөзәтеу), йонсотоп бөтөрөу; болёзнь изнури-
ла ауырыу үгә нык йонсотто

ИЗНУРИТЬСЯ сов. үгә нык йонсоу (йөзәу),
йонсотп (йөзәп) бөтөу; изнури-
ться от бессонницы йокһозлоктан нык йонсоу

ИЗНУРЯТЬ несов. см. изнурить

ИЗНУРЯТЬСЯ несов. **1.** см. изнури-
ться **2.** страд. от изнурять

ИЗНУТРИ нареч. эстан, эс(ке) яктан; дверь
заперта изнутри ишек эске яктан бикле; под-
ать голос изнутри чегә-л. эстан тауыш биреу

ИЗНЫВАТЬ несов. **1.** см. изныть **2.** әл-
һерәу, хәлһезләнеу; изнывать от жары эсенән
әлһерәу; изнывать от жажды һыуһап хәл-
һезләнеу

ИЗНЫТЬ сов. интелеу, яфалану, әрнеу; вся
душа изныла йөрәгем әрнене

ИЗО... приставка см. из...

ИЗО предлог см. из; изо всех сил бөтә көскә;
изо дня в день көндән-көн, көндән-көнгә

ИЗОБАРА ж изобара (**1.** геофиз. картала һа-
уа баһымы бер төрлө булган урын-дарзы то-
таштырыусы һызык **2.** физ. физик дәүмәлдәр
араһындағы бәйләнеште даими баһым вакы-
тында һүрәтләүсе һызык)

ИЗОБИЛИЕ с күплек, байлык, муллык; изо-
билие хлебв игендә күплеге; жить в изобилии
муллыкта йөшәу

ИЗОБИЛОВАТЬ несов. кем-чем күп (мул,
бай) (булыу); озеро изобилует рыбой күл ба-
лыктарга бай; Урал изобилует полезными иско-
паемыми Урал файзалы казылмаларга бай

ИЗОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое бик күп (мул); изо-
бильная растительность бик күп үсемлек

ИЗОБЛИЧАТЬ несов. **1.** см. изобличить
2. кого-что күрһәтеп тороу; произношение изо-
бличает в нём иностранца уның һөйләшеуе сит
ил кешеһе икәнән күрһәтеп тора

ИЗОБЛИЧЕНИЕ с см. изобличить — изо-
бличать; изобличение преступника еңәйтсене
фашлау

ИЗОБЛИЧИТЕЛЬ м фаш итеүсе, фашлаусы

ИЗОБЛИЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фашлаусы,
фаш итә торган, гәйебен аса торган; изобли-
чительные документы фашлаусы документтар;
изобличительные речи фашлаусы сығыштар

ИЗОБЛИЧИТЬ сов. кого, в чём фашлау, фаш
итеу; изобличить во лжи ялганын фашлау

ИЗОБРАЖАТЬ несов. см. изобразить

ИЗОБРАЖАТЬСЯ несов. **1.** см. изобра-
зиться **2.** страд. от изображать

ИЗОБРАЖЕНИЕ с **1.** см. изобразить, изо-
браться **2.** һүрәт, расем, һын; монета с изобра-
жением герба герб төшөрөлгән акса **3.** (образ
предмета, отражённый где-л.) кәүзәләнеш, са-
ғылыш; изображение в зеркале көзгөләге са-
ғылыш

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОСТЬ ж тасуирлык ...ы,
һүрәтләу ...ы; средства изобразительности тасуир-
лык саралары

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һүрәтләу
...ы, тасуирлау ...ы; изобразительные средства
һүрәтләу саралары ♦ изобразительное искусство
һынлы сәнғәт

ИЗОБРАЗИТЬ сов. кого-что **1.** һүрәтләу,
кәүзәләндереу, тасуирлау; изобразить море диң-
геззе һүрәтләу; изобразить природу тәбиғәтте та-
суирлау **2.** (представить на сцене) күрһәтеу,
(образын) биреу, уйнау **3.** уст. (выразить) төсө-
нә (йөзөнә) сығыу, сағылыу; егб лицб изобра-
зило испуг уның йөзөнә куркыу билдәһе сыкты

ИЗОБРАЗИТЬСЯ сов. күренеу, сағылыу; на
егб лицё изобразилось удивление уның йөзөндә
гәжәпләнеу сағылды

ИЗОБРЕСТИ сов. что уйлап табыу
(сыгарыу); изобрести новую машину яңы маши-
на уйлап сыгарыу

ИЗОБРЕТАТЕЛЬ м уйлап табыусы (сыга-
рыусы); изобретатель радио радио уйлап сы-
гарыусы

ИЗОБРЕТАТЕЛЬНОСТЬ ж уйлап табыу
(сыгарыу) һәләте; проявить изобретательность
уйлап табыу һәләте күрһәтеу

ИЗОБРЕТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тапкыр,
зирәк, уйлап табыуга (сыгарыуга) һәләтле; изо-
бретательный человек уйлап табыуга һәләтле ке-
ше; изобретательный ум зирәк акыл

ИЗОБРЕТАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое уйлап та-
быу (сыгарыу) ...ы; изобретательская деятель-
ность уйлап табыу эшмәкәрлеге; изобретатель-
ский талант уйлап табыу таланты

ИЗОБРЕТАТЕЛЬСТВО с уйлап табыу (сы-
гарыу) эше (эшмәкәрлеге); заниматься изобре-
тательством уйлап табыу эше менән шөгәлләнеу

ИЗОБРЕТАТЬ несов. см. изобрести

ИЗОБРЕТЕНИЕ

ИЗОБРЕТЕНИЕ с 1. см. **изобрести** 2. уйлап табылган (сыгарылган) нәмә; **новые изобретения** уйлап сыгарылган яңы нәмәләр

ИЗОГЛОССА ж; лингв. изоглосса

ИЗОГНУТЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **изогнуть** 2. прич. эйелгән, бөгөлгән; **изогнутая спинка стула** ултыргыстың бөгөлгән арты

ИЗОГНУТЬ сов. что бөгөү, эйеү; **изогнуть гвоздь** сөйзө бөгөү; **изогнуть спину** арканы бөгөү; **изогнуть шею** муйынды эйеү

ИЗОГНУТЬСЯ сов. бөгөлөү, эйелеү; **гвоздь изогнулся** сөй бөгөлдө 2. (о реке, дороге) боролоу; **тройника изогнулась вправо** һукмак уңға боролдо

ИЗОДРАННЫЙ, -ая, -ое разг. 1. прич. от **издрать** 2. прич. йыргтык, йыргтылып бөткән; **изодранная одежда** йыргтылып бөткән кейем

ИЗОДРАТЬ сов. что; разг. 1. йыргтып (йыргкылап) бөтөү; **издрать в клочья** кишәктәргә йыргкылап бөтөрөү 2. сыйылып бөтөү; **лицо изодрано зарослями шиповника** элморон кыуаклыгына бите сыйылып бөткән

ИЗОДРАТЬСЯ сов.; разг. 1. йыргтылып бөтөү; **платье изодралось** күлдәк йыргтылып бөткән 2. сыйылып бөтөү

ИЗОЙТИ сов. чем хәлдән тайыу, хәлһезләнеү; **изойти слезами** илай-илай хәлдән тайыу; **изойти кровью** кан агыузан хәлһезләнеү

ИЗОЛГАТЬСЯ сов. алдашырга гәзәтләнеү, алдаксыга әйләнеү

ИЗОЛИНИЯ ж; геофиз. изолиния (географик картала берәй дәүмәлдәң бер үк күрһәткесле урындарын тоташтырган һызык, мәс., басым, температура һ.б.)

ИЗОЛИРОВАНИЕ с см. **изолировать**; **изолирование** больноғо ауырыуы айырым урынлаштырыу; **изолирование кабеля** кабелде изоляциялау

ИЗОЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **изолировать** 2. прич. айырылган, айырым; **изолированная комната** айырым бүлмә 3. прич.; тех. изоляцияланған; **изолированный электрический провод** изоляцияланған электр сымы

ИЗОЛИРОВАТЬ сов., несов. 1. кого-что айырыу, айырым урынлаштырыу, изоляциялау; **изолировать больноғо** ауырыуы айырым урынлаштырыу 2. что; тех. изоляциялау; **изолировать кабель** кабелде изоляциялау

ИЗОЛИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов. айырымланыу, айырым урынлаштырылыу, изоляцияланыу 2. несов. страд. от **изолировать**

ИЗОЛИРОВКА ж см. **изолировать**; **изоляция провода** сымды изоляциялау

ИЗОЛИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое тех. изоляциялаусы, изоляциялай торған; **изоляционные материалы** изоляциялаусы материалдар

ИЗОЛЯТОР м изолятор (1. физ. электр тогын үткәрмәй торған материал 2. тех. электр

үткәргесен беркетә торған быяла йәки ролик 3. ауырыулар, енәйтселәр һ.б. өсөн айырым бүлмә); **высоковольтные изоляторы** юғары вольтлы изоляторлар; **помещать животных в изолятор** малдарзы изоляторға куйыу

ИЗОЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое изоляция ..., изоляциялау ..., **изоляционная камера** изоляция камераһы; **изоляционная лента** изоляция тасмаһы

ИЗОЛЯЦИЯ ж 1. см. **изолировать**, **изолироваться**; **изоляция заразных больных** йоғошло ауырыуларзы изоляциялау 2. тех. изоляция; **резиновая изоляция** резина изоляция

ИЗОМЕРЫ мн. (ед. **изомер** м); хим. изомерлар (составы һәм молекулалар массаһы берзәй булып, төзөлөшө, физик һәм химик үзенсәлектәре яғынан үз-ара айырылып торған химик берләшмәләр)

ИЗОМОРФИЗМ м; хим. изоморфизм (химик составы һәм кристаллик формалары менән бер үк типтағы матдәләрзәң иретмәлә кушылып, катнаш составлы кристалдар бүлән сығарыу һәләте)

ИЗОРВАТЬ сов. что йыргкыслау, йыргкыслап бөтөрөү; **изорвать письмо** хатты йыргкыслау; **изорвать одежду** кейемде йыргкыслап бөтөрөү

ИЗОРВАТЬСЯ сов. йыргкысланып бөтөү; **одежда изорвалась** кейем йыргкысланып бөткән

ИЗОТЕРМА ж изотерма (1. геогр. картала бер төрлө урта температуралы урындарзы тоташтырыусы һызык 2. физ. дәүмәлдәр араһындағы бәйләнеште даими температура вақытында һүрәтләүсе һызык)

ИЗОТОПЫ мн. (ед. **изотоп** м); спец. изотоптар; **радиоактивные изотопы** радиоактив изотоптар; **изотопы урана** уран изотоптары; **устойчивые изотопы** тоторокко изотоптар

ИЗОЩРЁННОСТЬ ж һизгерлек, камиллык, сослок, зирәклек; **изощрённость ума** ақыл камиллығы

ИЗОЩРЁННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **изощрить** 2. прич. һизгер, һизгер, зирәк, сос, нескә, нәзәкәтле; **изощрённый ум** һизгер ақыл; **изощрённый вкус** нескә зауык 3. прич. снгенә еткән, аяуһыз, хаяһыз; **изощрённая жесткость** аяуһыз қатылык

ИЗОЩРИТЬ сов. что үткер (һизгер) итеү, үсәү, һизгерләтеү, камиллаштырыу, якшыртыу; **изощрить слух** ишетәү һәләтен якшыртыу

ИЗОЩРИТЬСЯ сов. үткерләнеү, камиллашыу, шымарыу; **изощрился в наблюдательности** күзәтеүсәнлегте камиллашты; **изощрился в выдумках** уйлап сығарыу һәләте шымарзы

ИЗОЩРЯТЬ несов. см. **изощрить**

ИЗОЩРЯТЬСЯ несов. см. **изощриться**

ИЗ-ПОД и **ИЗ-ПОДО** предлог с род. п. 1. (при обозначении направленности действия

ИЗУВЕЧЕННЫЙ

из места, находящегося под чем-л.) астынан, түбүндөн; **из-под земли** ер астынан

2. (при обозначении происхождения, отправления, появления из окрестностей какого-л. населённого пункта) ягынан, эргәһенән; **он из-под Оренбурга** ул Ырымбур ягынан

3. (при обозначении освобождения от чего-л.) -дан/-дән; **вывести из-под удара** бәләһән алып калыу; **освободить из-под следствия** тикшерүзән коткарыу

4. (при указании прежнего назначения предмета) -дан/-дән, бушаған; **ящик из-под посуды** һауыт-һабанан бушаған йәшник ♦ **из-под (самого) носа** у кого танау астынан; **из-под палки** көслөк менән, мәжбүри рәүештә; **из-под полы** итәк астынан

ИЗ-ПОДО предлог см. **из-под**

ИЗРАЗЁЦ м сынаек кирбес, кафель

ИЗРАЦОВАЯ ПЕЧЬ кафель мейес

ИЗРАИЛЬТЯНЕ мн. израиллеләр, Израиль халкы // ед. **израильтянин** м Израиль ир-аты; **израильтянка** ж Израиль катын-кызы

ИЗРАНИТЬ сов. кого-что яралап (йәрәхәтләп) бөтөрөү; **изранить всё тело** тәнде йәрәхәтләп бөтөү

ИЗРАСХОДОВАТЬ сов. что тотоп бөтөрөү, тононоп бөтөү, сарыф итеү; **израсходовать деньги** аксаны тононоп бөтөү

ИЗРАСХОДОВАТЬСЯ сов. тотолоп (сарыф ителеп) бөтөү; **деньги израсходуются** акса тонолоп бөтә; **бензин израсходовался** бензин сарыф ителеп бөткән

ИЗРЕДИТЬ сов. что (үтә) һиракләү (үсемлекте)

ИЗРЕДКА нареч. һирәк(ләп), ара-тирә, һирәк-һаяк, әллә һизә бер; **изредка видется** һирәкләп күрешәү; **менять изредка** ара-тирә алмаштырыу; **писать изредка** әллә һизә бер языу

ИЗРЕЖЁННЫЙ и **ИЗРЕЖЕННЫЙ**, -ая, -ое **1.** прич. от **изредить** **2.** прил.; с.-х. (үтә) һирәк, һирәк саселгән (шытып сыткан); **изреженные всходы** свёклы сөгәлдөрзән үтә һирәк шытымы; **изреженный лес** үтә һирәк урман

ИЗРЕЖИВАТЬ несов. см. **изредить**

ИЗРЁЗАННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **изрезать** **2.** прил. (неровный) йыргыланган, йыргыланьш бөткән; **изрезанная местность** йыргыланьш бөткән урын

ИЗРЁЗАТЬ сов. **1.** что тураклап (турап, кишкеләп) бөтөрөү; **изрезать материю** тауарзы кишкеләп бөтөрөү **2.** кого-что телгеләү, телгеләп (кырккылап) бөтөрөү; **изрезать ноги о камни** аякты ташка телгеләп бөтөрөү **3.** что йыргылау, йыргылап бөтөрөү; **волны изрезали берег** тулкын ярзы йыргылап бөтөргән

ИЗРЁЗАТЬСЯ сов.; разг. йәрәхәтләнеү, телгеләнеү, кишкеләү; **изрезаться стеклами** быялага кишкеләү

ИЗРЁЗЫВАТЬ несов. см. **изрезать**

ИЗРЕКАТЬ несов. см. **изречь**

ИЗРЕЧЕНИЕ с хикмәтле (тәрән мәгәнәле) һүз, әйткән һүз; **изречения великих людей** бөйөк кешеләрзән тәрән мәгәнәле һүззәре

ИЗРЕЧЬ сов. что и без доп.; уст., trad.-поэт. һөйләп (әйтәп) биреү; **изречь истину** дәрәслөктә әйтәп биреү

ИЗРЕШЕТИТЬ сов. кого-что тишкеләп (селтәрләп) бөтөрөү; **изрешетить пулями** пулялар менән тишкеләп бөтөрөү

ИЗРЕШЕТИТЬСЯ сов. тишкеләнәп (селтәрләнәп) бөтөү

ИЗРУБАТЬ несов. см. **изрубить**

ИЗРУБИТЬ сов. **1.** что тураклап, тураклап бөтөрөү, тапау; **изрубить на дрова** утынга тураклау; **изрубить мясо** на котлеты котлетка ит тапау **2.** кого (убить) кырып (турап) бөтөрөү; **изрубить врага** дошманды кырып бөтөрөү

ИЗРУГАТЬ сов. кого-что; разг. нык (һүтәп) әрләп ташлау, эт итәп һүтәү

ИЗРУГАТЬСЯ сов.; разг. һүтәнеү, әрләшеү

ИЗРЫГАТЬ несов. что **1.** кикерәү, кикереп ебәрәү **2.** перен. сәсеү; **пушки изрыгали дым и пламень** пушкалар ялкын һәм төтөн сәсә ине **3.** перен. яузырыу; **изрыгать проклятье** каргыш яузырыу

ИЗРЫГНУТЬ сов. см. **изрыгать**

ИЗРЫТЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **изрыть** **2.** прил. казылып (актарылып) бөткән; **изрытая дорога** актарылып бөткән юл

ИЗРЫТЬ сов. что казып (сокоп) бөтөрөү, актарып ташлау; **снаряды изрыли поле** снарядтар яланды актарып ташланы

ИЗРЯДНЫЙ, -ая, -ое разг. **1.** уст. якшы, һәйбәт; **изрядная подготовка** якшы әзерлек; **изрядное воспитание** һәйбәт тәрбия **2.** байтак, шактай, арыу гына, күп кенә; **изрядная сумма денег** байтак акса; **там изрядная скука** унда шактай күнелһез

ИЗУВЕР м **1.** (фанатик) изувер **2.** яуыз, канһыз (рәхимһез) кеше; **фашистские изуверы** фашист яуыздары

ИЗУВЕРСКИЙ, -ая, -ое рәхимһез, аяуһыз, канһыз, мәрхәмәтһез, шәфкәтһез; **изуверские пытки** аяуһыз яза

ИЗУВЕРСТВО с **1.** (фанатизм) изуверлык, дини фанатиклык **2.** үтә канһызык, яуыздарса кыланьш

ИЗУВЕРСТВОВАТЬ несов. яуыздарса кыланьш (эш итеү)

ИЗУВЕЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **изувечить** **2.** прил. имгәтелгән, зәгифләнделгән, имгәнтән, зәгифләнгән; **изувеченный боец** зәгифләнгән һалдат **3.** прил. (о вещах, предме-

ИЗУВЕЧИВАТЬ

тах) эштэн сыгарылган; **изувеченные пушки** эштэн сыккан пушкалар **4. в знач. суц. изувеченный м и изувеченная ж** зэгиф, гәрип (*кеше*)

ИЗУВЕЧИВАТЬ *несов. см. изувечить*

ИЗУВЕЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. изувечить-ся 2. страд. от изувечивать*

ИЗУВЕЧИТЬ *сов. кого-что 1. (исключить)* зэгифләү, имгәтеү; **егб ногу изувечило оскблком снаряда** аягын снаряд ярсыгы зэгифләгән **2. (привести в негодность, исковеркать)** эштэн сыгарыу, бозоу, бозоп ташлау

ИЗУВЕЧИТЬСЯ *сов. зэгифләнеү, зэгифләнеп (имгәнеп) бөтөү*

ИЗУКРАСИТЬ *сов. кого-что 1.* бизәү, бизәкләү; **изукрасить здание флагами** йортго флагтар менән бизәү **2. разг. бысратып (йәмһезләп) бөтөрөү;** **изукрасил лицб сажей** битен кором менән бысратып бөткән **3. разг., ирон. (избить до синяков)** бизәү, матурлау; **кто тебя так изукрасил?** кем һине шулай матурланды?

ИЗУКРАШИВАТЬ *несов. см. изукрасить*

ИЗУМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, һокландгыс, һокландыргыс, таң калырлыгы; **изумительный роман** һокландыргыс роман; **изумительный талант** һокландгыс талант

ИЗУМИТЬ *сов. кого-что* таң калдырыу, шак катырыу, һокландырыу; **изумить игрой на скрипке** скрипкала уйнауы менән һокландырыу **ИЗУМИТЬСЯ** *сов. таң (хайран) калыу, һокландыу, иҫ китеү*

ИЗУМЛЕНИЕ *с таң (хайран) калыу, шак катыу; приятй в изумление таң калыу*

ИЗУМЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от изумить 2. прил.** аптыраган, иҫе киткән; **изумленный вид** аптыраган киәфәт

ИЗУМУД *м зөбәржәт; перстень с изумрудом* зөбәржәт кашлы йөзөк

ИЗУМУДНЫЙ, -ая, -ое **1.** зөбәржәт ...ы; **изумрудные копии** зөбәржәт копизәре **2.** зөбәржәтле, зөбәржәт кашлы; **изумрудный перстень** зөбәржәт кашлы йөзөк **3. (о цвете)** зөбәржәт төслө, асык йәшел; **изумрудная зелень** асык йәшел үлән

ИЗУРОДОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от изуродовать 2. прил.** йәмһезләнеп (гәрипләнеп, имгәнеп) бөткән; **изуродованное лицо** йәмһезләнеп бөткән йөз; **изуродованная рука** имгәнеп бөткән кул **3. прил.** кыйралган, эштән сыккан, яракһыз хәлгә килгән, бозолган, ватылган, емерелгән, кыйралып бозолган; **изуродованный танк** кыйралган танк; **изуродованный корабль** эштән сыккан карап

ИЗУРОДОВАТЬ *сов. кого-что 1. (исключить, изувечить)* гәрипләү, имгәтеү **2.** нык йәмһезләү; **бсна изуродует лицб сәсәк** битте йәмһезләй **3.** ватып (емереп, актарып, бозоп) бөтөрөү (ташлау); **снаряды изуродовали зёмлю**

снарядтар ерзе актарып ташлаган **4. перен. (исказить, испортить)** бозоу, үзгәртеү, бозоп күрһәтеү; **изуродовать мысль** фекерзе бозоп күрһәтеү

ИЗУРОДОВАТЬСЯ *сов. 1.* имгәнеү, гәрипләнеү **2. перен.** бозолоу, үзгәреү

ИЗУСТНЫЙ, -ая, -ое телдән, телдән һөйләнә торган, телдән-телгә күскән; **изустное предание** телдән-телгә күскән риуәйт

ИЗУЧАТЬ *несов. см. изучить*

ИЗУЧЕНИЕ *с см. изучить — изучать; изучение языков* телдәр өйрәнеү; **изучение природы** тәбиғәтте өйрәнеү

ИЗУЧЕННОСТЬ *ж өйрәнелеү, тикшерелеү; малая изученность явления* күренештең аз өйрәнелгән булуыу

ИЗУЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от изучить 2. прил.** билдәле (таныш, өйрәнелгән) булган; **изученный материал** билдәле булган материал

ИЗУЧИТЬ *сов. кого-что 1.* өйрәнеү; **изучить иностранный язык** сит тел өйрәнеү; **изучить опыт** тәҗрибә өйрәнеү **2.** өйрәнеү, тикшереү; **изучить древнюю рукопись** боронго кулъязманы тикшереү; **изучить народное творчество** хальк ижадын өйрәнеү; **изучить обстановку** хәлде тикшереү; **изучить местность** урынды өйрәнеү; **изучить характер товарища** иптәшендең холкон өйрәнеү

ИЗЬ... *приставка см. из...*

ИЗЪЕДАТЬ *несов. см. изъесть*

ИЗЪЕЗДИТЬ *сов. что; разг. 1.* йөрөп (гизеп, кызырып) сыгыу; **изъездить всю страну** бөтә илде йөрөп сыгыу **2. (испортить, повредить ездой)** йөрөп бозоп (йыргылап) бөтөрөү; **изъездить дорогу** юлды йөрөп бозоп бөтөрөү

ИЗЪЕЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от изъездить 2. прил.** күп йөрөүзән бозолган; **изъезженная дорога** күп йөрөүзән бозолган юл

ИЗЪЕСТЬ *сов. что. 1.* кыркып (киҫеп, ашап) бөтөрөү; **моль изъела сукин бұстаузы** кейә кыркып бөтөргән **2. (о едких веществах)** яндырыу, ашау, киҫеү; **кислота изъела ткань** тукыманы кислота яндырган

ИЗЪЯВИТЕЛЬНЫЙ: **изъявительное наклонение грам.** хәбәр һөйкәлеше

ИЗЪЯВИТЬ *сов. что* белдереү, әйтеү; **изъявить своё желание** үз теләгенде әйтеү; **изъявить согласие** ризалык белдереү

ИЗЪЯВЛЕНИЕ *с см. изъявлять; изъявление благодарности* рәхмәт әйтеү

ИЗЪЯВЛЯТЬ *несов. см. изъявить*

ИЗЪЯН *м етешһезлек, кәмселек, гәйеп, зыян; товар с изъяном* кәмселекле тауар

ИЗЪЯСНЯТЬСЯ *несов.* һөйләшеү, һөйләшә белеү; **хорошо изъясняется по-английски** инглизсә якшы һөйләшеү

ИЗЪЯТИЕ *с см. изъять*

ИЗЪЯТЬ *сов. что 1.* алыу, алып ташлау, кулланыузан (көсөнән) сыгарыу; **изъять книгу**

из **продажи** китапты натьгузан алыу **2.** тартып алыу; **изъять докумэнты** документтарзы тартып алыу

ИЗЫМАТЬ *несов. см. изъять*

ИЗЫСКАНИЕ *с 1. см. изыскать; изыскание дополнительных средств* өстәмә саралар табыу **2.** *обычно мн. изыскания* тикшеренеүзәр, эзләнеүзәр; **геологические изыскания** геологик эзләнеүзәр

ИЗЫСКАННОСТЬ *ж* купшылык, нәфислек, нескалек, нәзәкәтлелек; **изысканность наряда** кейемдең купшылыгы

ИЗЫСКАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от изыскать* **2.** *прил. нәфис, неска, купшы, нәзәкәтле; изысканный наряд* купшы кейем

ИЗЫСКАТЕЛЬ *м* эзләнеүсе, тикшеренеүсе; **инженер-изыскатель** инженер-тикшеренеүсе

ИЗЫСКАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое эзләнеүсе ...ы, тикшеренеүсе ...ы; **изыскательская партия** тикшеренеүселәр партияһы

ИЗЫСКАТЬ *сов. что; книжн.* эзләп (эзләнеп, тикшеренеп) табыу; **изыскать средства** саралар эзләп табыу

ИЗЫСКАТЬСЯ *сов; книжн.* (эзләп) табылыу; **изыскались новые источники** яңы сыганақтар табылды

ИЗЫСКИВАТЬ *несов. 1. см. изыскать 2. что (производить исследования)* тикшеренеү, эзләнеү; **изыскивать новые методы** яңы алымдар эзләнеү

ИЗЮБР *м* изюбр (болан төрө)

ИЗЮМ *м* йөзөм; **бүлочка с изюмом** йөзөмлө күмәс

ИЗЮМИНА *ж; разг.* бер бөртөк йөзөм, йөзөм бөртөгө

ИЗЮМИНКА *ж 1. уменьш. от изюмина 2. перен.* үзәнәлек, һөйкөмлөлөк; **человек с изюминкой** (үзәнә тартып торған) һөйкөмлө кеше

ИЗЮМНЫЙ, -ая, -ое йөзөм ...ы, йөзөмдән; **изюмный вкус** йөзөм тәме; **изюмное вино** йөзөм шарабы

ИЗЯЩЕСТВО *с* нәфислек, матурлык, зифалык; **изящество рисунка** һүрәттең нәфислеге; **внешнее изящество** тышкы нәфислек

ИЗЯЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** нәфис, матур, зифа, күркәм; **изящное платье** матур күлдәк; **изящная фигура** зифа буй **2.** *в знач. суц.* **изящное с матурлык, нәфислек, зифалык, күркәмлек** ♦ **изящные искусства** *уст.* нәфис сәнгат (рәсем сәнәте, һынлы сәнәт, музыка)

ИКАНИЕ *с* осколок тогоу, тамак сакрыу, сикакдау, сикылдау

ИКАТЬ *несов.* осколок тогоу, тамак сакрыу, осколокдау, сикакдау, сикылдау; **икать от холодной воды** һыуык һыузан сикакдау; **ребенок икает** баланың тамагы сакрыа

ИКАТЬСЯ *несов. кому безл.; разг.* сикакдау, сикылдау; **мне что-то икается** нишләптер сикакдата

ИКОНА *ж* тәре, икона; **креститься перед иконой** тәре алдында сукыныу

ИКОТА *ж* осколок, сикак

ИКРА **1** *ж 1.* ыуылдырык; **зернистая икра** бөртөклө ыуылдырык; **кёговая икра** кета ыуылдырыгы; **красная икра** кызыл ыуылдырык; **осетровая икра** бикре ыуылдырыгы; **метание икры** ыуылдырык сәсеу **2.** (*кушанье из овощей*) икра; **баклажанная икра** баклажан икраһы

ИКРА **2** *ж см. икры*

ИКРИНКА *ж* ыуылдырык бөртөгө

ИКРИСТЫЙ, -ая, -ое (күп) ыуылдырыклы; **икристая щука** ыуылдырыклы суртан

ИКРОМЕТАНИЕ *с* ыуылдырык сәсеу

ИКРЫ *мн. (ед. икра ж)* балтыр, балтыр ите

ИКРЯНОЙ, -ая, -ое **1.** ыуылдырыклы; **икряная рыба** ыуылдырыклы балык **2.** ыуылдырык ...ы; **икрянной бочнок** ыуылдырык мискаһе

ИКС *м* икс (**1.** *латин алфавитында азактан өсөнсө хәрәф 2.* *мат. шул хәрәф менән күрһәтелгән билдәһез дәүмәл*)

ИЛ *м* ләм, мәте; **целебный ил** шифалы ләм; **измазаться илом** ләмгә буялыу; **оседание ила** ләм ултырыу

ИЛИ *и разг.* **ИЛЬ союз 1.** *разд. (употребляется при сопоставлении предложений или отдельных членов предложения)* йәки, йә; **сегодня или завтра** бөгөн йәки иртәгә

2. *разд.-перечислит. (объединяет предложения или отдельные члены предложения при перечислении)* йә; **или кофе, или чай** йә кәһүә, йә сәй

3. *присоед. (при перечислении употребляется для присоединения последних членов перечисления)* йә, йә булмаһа; **поищи в шкафу или на полке** шкафтаң, йә булмаһа кәштәнән эзлә

4. *противит. (указывает на взаимосвязь действий, по значению соответствует словам "иначе", "в противном случае")* юкһа, юғиһә; **уймись, или худо будет** тыныслан, юғиһә, насар булыр

5. *поясн. (употребляется при введении вставных слов, по значению соответствует словам "то есть", "иными словами")* йәғни, икенсе төрлө әйткәндә; **педагог, или учитель** педагог, йәғни укытыусы

6. *вопр.; разг. (в вопр. предложениях в значении "разве?", "неужели?", "может быть?")* әллә; **или ты не слыхал об этом?** әллә һин был турала ишетмәндеме?

ИЛИСТЫЙ, -ая, -ое ләмле, мәтеле; **илистая почва** мәтеле тупрақ; **илистый пруд** ләмле быуа

ИЛЛЮЗИОНИСТ *м; цирк.* иллюзионист (*артист*); **выступление иллюзиониста** иллюзионист сығышы

ИЛЛЮЗИЯ

ИЛЛЮЗИЯ ж иллюзия (1. *тойгоноң алдауы нигезендә ысынбарлыкты бозоп күз алдына килтерең* 2. *тормошка ашмай торған өмөт, хыял*); иллюзия движения хәрәкәт иллюзияһы; **предаваться иллюзиям** иллюзияға бирелеү

ИЛЛЮЗОРНЫЙ, -ая, -ое хыялдағы, тормошка ашмай торған, буш; **иллюзорные надежды** хыялдағы өмөттәр; **иллюзорные результаты** тормошка ашмай торған һөҙөмтәләр

ИЛЛЮМИНАТОР I м иллюминатор (*каранта, самолётта һ.б. түңрәк тәҙрә*); **бортовые иллюминаторы** борт иллюминаторҙары

ИЛЛЮМИНАТОР II м иллюминация белгесе

ИЛЛЮМИНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое иллюминация ...ы; **иллюминационные огни** иллюминация уттары

ИЛЛЮМИНАЦИЯ ж иллюминация (*байрамдарға урамдарҙы, йорттарҙы яҡтыртыу, бизн*); **праздничная иллюминация** байрам иллюминацияһы; **разноцветная иллюминация** төрлө төстөгә иллюминация

ИЛЛЮМИНИРОВАТЬ сов., несов. что иллюминациялау, иллюминация яһау; **иллюминировать город** каланы иллюминациялау

ИЛЛЮСТРАТИВНОСТЬ ж иллюстративлык, күргәзмәлек

ИЛЛЮСТРАТИВНЫЙ, -ая, -ое иллюстратив, күргәзмә; **иллюстративный метод** күргәзмә ысул; **иллюстративный материал** күргәзмә материал

ИЛЛЮСТРАТОР м иллюстратор (*текста һүрәттәр эшләүсе рәссам*)

ИЛЛЮСТРАЦИЯ ж 1. см. иллюстрирование 2. иллюстрация, һүрәт; **книга с иллюстрациями** иллюстрациялы (һүрәтле) китап

ИЛЛЮСТРИРОВАНИЕ с см. иллюстрирование

ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от иллюстрировать 2. прил. иллюстрациялы; **иллюстрированный журнал** иллюстрациялы журнал

ИЛЛЮСТРИРОВАТЬ сов., несов. что 1. иллюстрациялау; **иллюстрировать книгу** китапты иллюстрациялау 2. перен. аңлатыу (*үрнәктәр күрһәтә*); **иллюстрировать свою мысль** примером үз фекерендә миһалдар менән аңлатыу

ИЛОВЫЙ, -ая, -ое см. иловый; **иловое дно реки** йылғаның ләмле төбө

ИЛОТ м 1. илот (*Боронго Спартала хөкүмәт миһке иһләнгән ерҙе зикһәртеүсе*) 2. перен., книжн. кол

ИЛЬ союз.; разг. см. или

ИЛЬКА ж илька (*йәңлек һәм уның тиреһе*)

ИЛЬМ м йыла; **горный ильм** тау йылаһы

ИЛЬМЕНЬ и **ИЛЬМЕНЬ** м бәләкәй күл

ИЛЬМОВНИК м йылаһыҡ

ИЛЬМОВЫЙ, -ая, -ое йыла ...ы; **ильмовая кора** йыла кабығы

ИМАЖИНИЗМ м имажинизм (*сәнғәттең идеялығын инкар иткән ағым*)

ИМАЖИНИСТ м имажинист

ИМАМ м имам (1. *мосолмандарҙың дин башлығы* 2. *кайһы бер мосолман илдәрендә дәүләт башында тороусы* 3. *мәсеттәгә дин әһеле*)

ИМБИРНЫЙ, -ая, -ое 1. имбир ...ы; **имбирные листья** имбир япрактары; **имбирное масло** имбир майы 2. имбирлы; **имбирные пряники** имбирлы перәниктәр

ИМБИРЬ м имбир (1. *тамыры эфир майҙарына бай тропик үсемлек* 2. *уның тамырынан эшләнгән тәмләткес*)

ИМБЕНИЕ с имение (*аллауыт хужалығы*)

ИМЕННИК м и **ИМЕННИЦА** ж тууган көнөн туйлаган кеше ♦ **сидеть как именик** тууган көнөн туйлагандай тик ултырыу

ИМЕННЫ только мн. исем туйы (*православие һәм католик динендәгеләрҙә*)

ИМЕНИТЕЛЬНЫЙ: **именительный падеж** грам. төп килеш

ИМЕНИТЫЙ, -ая, -ое атаклы, танылған, оло, зур; **именитый гость** зур кунак

ИМЕННО частица 1. (*при указании на какой-л. член предложения*) тап, нәк, һуң; **кто именно кем һуң; это именно он** был нәк ул 2. (*при уточняющих членах предложения*) атап әйткәндә, йәғни; **лиственные деревья, а именно дуб, берёза, осина** япраклы ағастар, йәғни имән, кайһың, усаҡ

ИМЕННОЙ, -ая, -ое 1. исемле, исеме куйылған; **именные кольца** исеме куйылған балдак; **именные часы** исемле сәғәт 2. грам. исем; **именные склонение** исемдәрҙең килеш менән үзгәреше ♦ **именной список** исемлек (*исем һәм фамилиялар күрһәтәп төзөлгән исемлек*)

ИМЕНОВАТЬ несов. кого-что атау, исемләү, исем кушыу (биреү)

ИМЕНОВАТЬСЯ несов. аталыу, исемләнеү

ИМЕТЬ несов. кого-что; в разн. знач. (*обладать, располагать кем-чем-л.*) эйә, эйә булыу, бар, булыу, -лы/-ле булыу; (*с отрицанием*) юк, булмау; **иметь деньги** аксалы булыу; **иметь значение** әһәмиәте бар; **иметь при себе паспорт** паспорттың үзәң менән булыуы; **комната имеет одно окно** бүлмәнең бер тәҙрәһе бар; **он имеет детей** уның балалары бар; **ты имеешь возможность** һинәң мөмкинлегең бар; **не имею времени** ваҡытым юк ♦ **иметь в виду** кого-что иһтә тоғоу; **иметь голову на плечах** аҡыллы булыу, аҡыл менән эш итә белеү; **иметь дело с кем-чем** эш итеү; **иметь зуб на (против) кого** берәйһенә асыу тоғоу, үс һаклау; **иметь место** гәмәлдә булыу, урын алыу

ИМЕТЬСЯ несов. бар (булыу); (*с отрицанием*) юк; **имеются новые сведения** яңы мәғлүмәттәр бар; **препятствий не имеется** кар-

ИМПРЕССИОНИСТ

шылыктар юк ♦ **иметься в виду** күз уңында булыу

ИМИТАТОР *м* имитатор (1. *берайһенең һөйләүен, йәнлек, кош тауышын ошта кабатлаусы* 2. *һиндәйзер приборзың, королманың күсермәһе*); **имитатор кабины космического корабля** йыһан карабының кабина имитаторы

ИМИТАЦИЯ *ж* 1. *см. имитировать* 2. (*подделка*) окшатып яһалған (нәмә); **имитация жемчуга** ынйыға окшатып яһалған 3. *муз. имитация (музыкаль эсәрзе икенсе тауышта кабатлау)*

ИМИТИРОВАТЬ *несов.* 1. *кого-что* окшатып (булып, үсекләп) һөйләү (кыскырыу, һайрау, кыланыу); **имитировать пение соловья** һандугас булып һайрау 2. *что* окшатып яһау (эшләү); **имитировать золото** алтынга окшатып яһау 3. *муз. имитациялау (музыкаль эсәрзе икенсе тауышта кабатлау)*

ИММАНЕНТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* имманент, эске (*эйберзең эске тәбиғәтенә хас булан*); **имманентные законы производства** егештереүең эске закондары (канундары); **имманентная причина** имманент (эске) сәбәп

ИМИГРАНТ *м* и **ИМИГРАНТКА** *ж* иммигрант (*даими йәшәү өсөн килеүсе сит ил кешеһе*); **стать иммигрантом** иммигрант булып китеү

ИМИГРАНТСКИЙ, -ая, -ое иммигрантлык; **иммигрантские права** иммигрантлык хокуктары

ИМИГРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое иммиграция...ы; **иммиграционные законы** иммиграция закондары (канундары)

ИМИГРАЦИЯ *ж* 1. иммиграция; **жить в иммиграции** иммиграцияла йәшәү 2. *собир.* иммигранттар

ИМИГРИРОВАТЬ *сов., несов.* сит илгә күсеп килеү, иммиграцияга китеү

ИММОРТЕЛЬ *ж* үлмәсгөл

ИММУНИЗАЦИЯ *ж; мед. см. иммунизировать*

ИММУНИЗИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что-л.; мед.* иммунизациялау, иммунитет булдырыу; **иммунизировать организм** организмда иммунитет булдырыу

ИММУНИТЕТ *м* иммунитет (1. *мед. организмдың йогошло ауырыузарга бирешмәзе* 2. *юр. дэүләт хезмәтендәге билдәле бер кешеләргә кайһы бер закондарзың кағылмауы*); **врожденный иммунитет** тыумыштан булған иммунитет; **приобретенный иммунитет** булдырылған иммунитет; **дипломатический иммунитет** дипломаттар иммунитеты

ИММУННЫЙ, -ая, -ое *мед., биол.* иммунитетлы, ағыуга бирешмәү(сән); **иммунные свойства животных** хайуандарзың ағыуга бирешмәү үзенсәлектәре

ИММУНОЛОГИЯ *ж* иммунология (*организмдың йогошло ауырыузарга бирешмәзе тауышындағы фән*); **заниматься иммунологией** иммунология менән шөгөлләнәү

ИМПЕРАТИВ *м* 1. *книжн. (повеление)* бойорок, кәтги талап; **правственный императив** кәтги рухи талап 2. *грам.* бойорок кылым

ИМПЕРАТИВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* кәтги; **императивное указание** кәтги күрһәтмә; **императивный тон** кәтги тон

ИМПЕРАТОР *м* император
ИМПЕРАТОРСКИЙ, -ая, -ое император...ы; **императорский дворец** император һарайы; **императорский титул** император титулы

ИМПЕРАТРИЦА *ж* 1. (*жена императора*) император катыны 2. (*титул*) император катын

ИМПЕРИАЛИЗМ *м* империализм

ИМПЕРАЛИСТ *м* империалист

ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое империалистик; **империалистическая война** империалистик һуғыш; **империалистические страны** империалистик илдәр; **империалистические противоречия** империалистик каршылыктар

ИМПЕРИЯ *ж* империя (1. *башында император торған монархия дэүләте* 2. *эре империалистик колонияль дэүләт*); **великая империя** бөйөк империя

ИМПЕРСКИЙ, -ая, -ое империя...ы; **имперская армия** империя армияһы; **имперский герб** империя гербы

ИМПОЗАНТНОСТЬ *ж* мөһабәтлек, күркәмлек

ИМПОЗАНТНЫЙ, -ая, -ое мөһабәт, күркәм; **импозантная внешность** күркәм киафәт

ИМПОНИРОВАТЬ *несов. кому-чему и без доп.* якшы караш тыузырыу, йәлеп итеү, хөрмәт (ихтирам) уятыу; **импонировать своим слушателям** тыңлаусыларза үзең карата хөрмәт уятыу

ИМПОРТ *м* импорт; **готовить на импорт** импортка әзерләү

ИМПОРТЁР *м; спец.* импортёр

ИМПОРТИРОВАТЬ *сов., несов. что* сит илдән (тауар) индереү

ИМПОРТНЫЙ, -ая, -ое импорт...ы, сит илдән индереүлән; **импортный товар** импорт тауары, сит илдән индереүлән тауар

ИМПОТЕНТ *м; мед.* импотент

ИМПОТЕНЦИЯ *ж; физиол.* импотенция (*ирзәрзәге енси көсһөзлөк*)

ИМПРЕСАРИО *м* нескл. импресарио (*контракттар, төрлө тамашалар ойштороусы артист-эшкыуар*)

ИМПРЕССИОНИЗМ *м* импрессионизм (XIX б. урталарында әзәбиәттә һәм сәнғәттә ижадсының нескә шәхси тойголанын сағылдырган йүнәлеш)

ИМПРЕССИОНИСТ *м* импрессионист (*импрессионизм йүнәлешенән барыусы*)

ИМПРЕССИОНИСТИЧЕСКИЙ

ИМПРЕССИОНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое импрессионистик; **импрессионистическая музыка** импрессионистик музыка

ИМПРЕССИОНИСТСКИЙ, -ая, -ое импрессионизм ...ы; **импрессионистские тенденции в литературе** эзобиэтте импрессионизм тенденциялары

ИМПРОВИЗАТОР *м* импровизатор, сәсэн; **быть импровизатором** сәсэн булгу

ИМПРОВИЗАТОРСКИЙ, -ая, -ое сәсэнлек ...ы, импровизаторлык ...ы; **импровизаторский талант** сәсэнлек таланты

ИМПРОВИЗАТОРСТВО *с* сәсэнлек, импровизаторлык; **быть искусным в импровизаторстве** сәсэнлектә маһир булгу

ИМПРОВИЗАЦИЯ *ж* **1. см.** импровизировать **2.** импровизация (*алдан әзерләнмәйсә башкарыу, уйлап сығарылған шигыр, көй*); **блестящая импровизация** бик шәп импровизация

ИМПРОВИЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** импровизировать **2. прил.** алдан әзерләнмәгән, тиз генә әзерләнгән, әле генә уйланылған; **импровизированный вечер** тиз генә әзерләнгән кисә

ИМПРОВИЗИРОВАТЬ **1. несов. что и без доп.** импровизациялау, импровизация яһау, сәсэнлек итеу; **мастерски импровизировать** ошта импровизациялау **2. несов. (выдумывать, сочинять)** уйлап сығару **3. сов.; перен.** әзерлекһез, тиз генә уйлап сығару (әзерләу, эшләу); **импровизировать обед** тиз генә төшкә аш әзерләу

ИМПУЛЬС *м* импульс (**1. ниндәй зә булһа эшкә дәртләндерәүсә көс** **2. физиол. нервы уятқыстарының зимәкәрлеге аркаһында барлыкка килгән ирекһез хәрәкәт**); **давать импульс** импульс биреу; **импульс к творчеству** ижадка импульс ♦ **нервный импульс физиол.** нервы импульсы; **электрический импульс эл., радио.** электр импульсы

ИМПУЛЬСИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** импульсив, ирекһеззән яһалған; **импульсивные действия** импульсив хәрәкәттәр **2.** импульсив, артык хәрәкәтсән; **импульсивный человек** артык хәрәкәтсән кеше

ИМПУЛЬСНЫЙ, -ая, -ое *эл., радио.* импульсли; **импульсный генератор** импульсли генератор; **импульсная радиосвязь** импульсли радиоәлемгә

ИМУЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мөлкәт ...ы, милек ...ы; **имущественная ответственность** милек яуаплылығы; **имущественные отношения** мөлкәт бәйләнештәре

ИМУЩЕСТВО *с* милек, мөлкәт; **накапливать имущество** мөлкәт йыйыу; **раздел имущества** мөлкәт бүлеу; **государственное имущество** дәүләт милке; **движимое имущество** күсмә милек (*мал һ.б.*)

ИМУЩИЙ, -ая, -ее **1.** мал-мөлкәтле, хәлле, бай **2. в знач. суц.** **имущие** *мл.* байзар ♦ **власть имущие** власть башында торуусылар, хакимдар

ИМЯ *с* **1.** исем, ат; **как его имя?** уның исеме кем (нисек)?; **на имя дочери** кызы исемнә; **написать заявление на имя директора** директор исемнә гариза язгу; **по имени** исемле **2.** ат, исем, дан, шөһрәт; **доброе имя** якшы ат; **дорожить добрым именем** якшы исемгә тап төшөрмәү **3. грам.** **имя существительное** исем; **имя прилагательное** сифат; **имя числительное** һан ♦ **имени кого-чего** исемдәге; **Башкирский государственный академический ансамбль народного танца имени Файзи Гаскарова** Фәйзи Гаскаров исемдәге Башкорг дәүләт академия халык бөйеүзәре ансамбле; **во имя кого-чего кемдер (нимәлер)** өсөн; **во имя дружбы** дуслык хакына; **от имени кого** исемнән; **называть вещи своими именами** дәрәсән һөйләү, тураһын әйтәү, әйберзәрзә үз исемдәре менән атау

ИМЯРЕК *м* **нескл.** исем (*берәйһенен исемнә алыштырган һүз*)

ИНАКОМЫСЛЯЩИЙ, -ая, -ее башкаса уйлаган (фекерләгән)

ИНАЧЕ и **ИНАЧЕ** *нареч.* **1.** башкаса, икенсе төрлө; **смотреть несколько иначе** икенсерәк карау **2. в знач. противит.** **союза; разг.** юкһа, югиһә; **торопись, иначе не успеешь** ашык, югиһә өлгөрмәһен; **хорошо, что есть ты, иначе было бы скучно** әлдә һин бар, юкһа күңелһез булыр ине ♦ **так или иначе** *в знач. вводн. сл.* қайһылай булғанда ла, нисек кенә булмаһын; **так или иначе, я придү** нисек кенә булмаһын, мин киләм

ИНВАЛИД *м* инвалид, зәғиф, гәрип; **инвалид войны** һугыш инвалиды; **инвалид труда** хезмәт инвалиды

ИНВАЛИДНОСТЬ *ж* инвалидлык, зәғифлек, гәрипле; **пособие по инвалидности** инвалидлык пособиеһы, инвалидлык буйынса пособие

ИНВАЛИДНЫЙ, -ая, -ое инвалид ...ы; **инвалидная коляска** инвалид коляскаһы

ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ *ж* **1. (занесение в отись)** инвентаризация, инвентарь исемлегенә индереү **2. (проверка)** инвентаризация үткәреү (яһау); **производить инвентаризацию** инвентаризация үткәреү

ИНВЕНТАРИЗИРОВАТЬ и **ИНВЕНТАРИЗОВАТЬ** *сов., несов. кого-что* инвентаризациялау, инвентаризация яһау (үткәреү), барлау, теүәлләу

ИНВЕНТАРНЫЙ, -ая, -ое инвентарь ...ы; **инвентарная книга** инвентарь кенәгәһе

ИНВЕНТАРЬ *м* инвентарь, корамал; **сельскохозяйственный инвентарь** ауыл хужалығы инвентары ♦ **живой инвентарь** йәнле инвентарь (*әшселәр һәм йорт малы*); **мертвый инвентарь** хужалык корамалдары

ИНДУИСТСКИЙ

ИНВЕРСИРОВАННЫЙ, -ая, -ое лингв., лит. инверсияланган, инверсиялы; **инверсионная речь** инверсиялы телмэр

ИНВЕРСИЯ ж; лингв., лит. инверсия (һөйләмдә һүзгәр тәртибенең үзгәреше)

ИНВЕРТОР м; эл. инвертор

ИНВЕСТИРОВАНИЕ с; эк. см. **инвестировать**

ИНВЕСТИРОВАТЬ сов., несов. что; эк. инвестициялау, капитал һалыу (ил эсендәге йәки сит илдәге берәй предприятиега капитал алыу нәтижә менән)

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ, -ая, -ое эк. инвестиция(лау) ...ы; **инвестиционный банк** инвестиция банкыһы

ИНВЕСТИЦИЯ см. **инвестирование**

ИНВЕСТОР м; эк. инвестор (бер эшкә, кәсепкә капитал һалыусы кеше, ойшма йәки дәүләт)

ИНГАЛЯТОР м 1. (прибор) ингалятор 2. см. **ингаляторий**

ИНГАЛЯТОРИЙ м ингаляторий (бина)

ИНГАЛЯЦИЯ ж; мед. ингаляция (нар, газ хәленә әйләндерелгән дарыу ескәтеп дауалау); **дәләт ингаляци**о ингаляция яһау

ИНГРЕДИЕНТ м; спец. ингредиент (берәй кушылманың, катнашманың бер өлөшө)

ИНГУШИ мн. ингуштар, ингуш халқы // ед. **ингуш** м ингуш ир-аты; **ингушка** ж ингуш катынкызы

ИНГУШСКИЙ, -ая, -ое ингуш ...ы; **ингушский язык** ингуш теле

ИНДЕВЕТЬ и **ИНДЕВЕТЬ** несов. бәсләнеү; **егб брови от мороза индевели** уның каштары һыуыкка бәсләнгән

ИНДЕЙКА ж 1. инә күркә 2. (мясо) күркә ите

ИНДЕЙСКИЙ, -ая, -ое индеецтар ...ы; **индейские языки** индеецтар телдәре ♦ **индейский петух** ата күркә

ИНДЕЙЦЫ мн. индеецтар (Америкала йәшәгән кәбиләләрҙең дөйөм атамаһы; хәҙерге Көнъяк һәм Төньяк Американың кайһы бер райондарында йәшәйҙәр) // ед. **индеец** м индеец ир-аты; **индианка** ж индеец катынкызы

ИНДЕКС м индекс (1. берәй нәмәнең исемлегә, күрһәткесә 2. эк. цифрлы белешмә, күрһәткес 3. мат. цифрҙарҙың йәки хәрәфтәрҙең уң яғына куйыла торған һан йәки күрһәткес); **индекс товáров** тауарҙар индексы; **составить индекс** индекс төзөү

ИНДЕТЕРМИНИЗМ м; филос. индетерминизм (тәбиғәт һәм йәмғиәт үсеше канундарының үз-ара бәйләнештә булыуын инкар иткән фәлсәфәүи тәғлимәт)

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ж см. **индивидуализировать**

ИНДИВИДУАЛИЗИРОВАТЬ сов., несов. кого-что индивидуалләштерев (үзгән генә хас булған билдәләр буйынса айырыу)

ИНДИВИДУАЛИЗМ м индивидуализм (1. айырым кеше мәнфәәтен йәмғиәт, коллектив мәнфәәтенән өстөн куйыусы караш 2. халык менән аралашмаһса, үз шәхесен башкаларҙан өстөн куйыуға тырышыу)

ИНДИВИДУАЛИСТ м и **ИНДИВИДУАЛИСТКА** ж индивидуалист

ИНДИВИДУАЛИСТИЧЕСКИЙ и **ИНДИВИДУАЛИСТИЧНЫЙ**, -ая, -ое 1. индивидуализм ...ы, индивидуалистик; **индивидуалистическая философия** индивидуалистик фәлсәфә 2. индивидуалистик, индивидуалистарса; **индивидуалистический подход к делу** эшкә индивидуалистарса мөнәсәбәт

ИНДИВИДУАЛЬНОСТЬ ж 1. индивидуаллек, шәхсиәт, шәхсэн (бер шәхесте икенсе шәхестән айыра торған характерлы үзгән-сәлектәр); **терять индивидуальность** индивидуаллекте югалтыу 2. (личность) шәхес, кеше

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое в разн. знач. шәхси; **индивидуальные особенности** шәхси үзгән-сәлектәр; **индивидуальное хозяйство** шәхси хужалык; **индивидуальный план** шәхси план

ИНДИВИДУУМ м; книжн. айырым кеше, шәхес, зат, индивидуум

ИНДИГО с нескл. индиго (кара-күк буяу)

ИНДИЙ м индий (химик элемент, металл)

ИНДИЙСКИЙ, -ая, -ое Һиндостан ...ы ♦ **индийские языки** Һинд телдәре; **индийский чай** Һинд сәйе

ИНДИЙЦЫ мн. Һиндостанлылар, Һиндостан халқы // ед. **индеец** м Һиндостан ир-аты; **индианка** ж Һиндостан катынкызы

ИНДИКАТОР м индикатор (1. тех. объекттың торошон йәки процесс барышын күзәтеү приборы 2. хим. процестың үзгән-сәлеген күрһәтеүсе матдә 3. китапханала бирелгән китаптарҙы билдәләү картотекаһы)

ИНДИФФЕРЕНТИЗМ м; книжн. индифферентизм, вайымһыз, гәмһез, игтибарһыз булыу, иң китмәү

ИНДИФФЕРЕНТНОСТЬ ж; книжн. индифферентлык, илтифатһыҙлык, игтибарһыҙлык

ИНДОЕВРОПЕЙСКИЙ: **индоевропейские языки** Һинд-европа телдәре (Һинд, грек, славян, итальян, иран, герман һ.б. телдәр)

ИНДОНЕЗИЙСКИЙ, -ая, -ое Индонезия ...ы; **индонезийские языки** Индонезия телдәре

ИНДОНЕЗИЙЦЫ мн. индонезиялылар, Индонезия халқы // ед. **индонезиец** м Индонезия ир-аты; **индонезийка** ж Индонезия катынкызы

ИНДУИЗМ м индуизм (Һиндтар араһында иң киң таралған дин)

ИНДУИСТСКИЙ, -ая, -ое индуизм ...ы; **индуистская мифология** индуизм мифологияһы

ИНДУКТИВНЫЙ

ИНДУКТИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** лог. индуктив, индукцияга нигезлэнгэн; **индуктивный метод** индуктив алым **2.** физ. индуктив; **индуктивная связь** индуктив байлэнеш; **индуктивное сопротивление** индуктив каршылык

ИНДУКТОР *м*; физ. индуктор (*алмаш ток ала торган бэлэкэй электромагнитлы машина*)

ИНДУКЦИОННЫЙ, -ая, -ое физ. индукция ...ы; **индукционная катушка** индукция катушкаһы; **индукционный ток** индукция тогы

ИНДУКЦИЯ *ж* индукция (**1.** лог. айырым факттар нигезендә дөйөм һөзөмтә сығару алымы **2.** физ. берэй үткәргесте магнит янында йөрөткәндән шул үткәргестә электр тогы барлыкка килеү **3.** физиол. нервы системанында уяныу һәм тоткарланыу процестарының үз-ара байләнеше); **логика индукции** индукция логикаһы

ИНДУЛЬГЕНЦИЯ *ж* индульгенция (*католиктарға кисерелгән гонаһтар өсөн бирелгән, күнселек оската һатып алынған Рим Папаны грамотаһы*)

ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ *ж* индустриялаштырыу; **индустриализация страны** илде индустриялаштырыу

ИНДУСТРИАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* индустриялаштырыу

ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое индустриаль; **индустриальная страна** индустриаль ил; **индустриальное строительство** индустриаль төзөлөш

ИНДУСТРИЯ *и уст.* **ИНДУСТРИЯ** *ж* индустрия; **лёгкая индустрия** еңел индустрия; **тяжёлая индустрия** ауыр индустрия

ИНДУСЫ *мн. (ед. индус м и индуска ж)*
1. *рел.* индустар (*индуизмға табыныусылар*)
2. *уст.* һиндтар, һиндостан халкы

ИНДЮК *м* ата күркә; **индюшка** *ж*; *разг.* инә күркә

ИНДЮШАТИНА *ж* күркә ите
ИНДЮШАЧИЙ *и* **ИНДЮШЕЧИЙ**, -ья, -ье күркә ...ы; **индюшачьи яйца** күркә йоморткалары

ИНДЮШОНОК *м*; *разг.* күркә себеше
ИНЕЙ *м* бәс, саскау; **деревья покрылись инеем** ағастар бәс менән капланган

ИНЕРТНОСТЬ *ж* **1.** физ. инертлык **2.** һүлпәнлек, дәрһезлек

ИНЕРТНЫЙ, -ая, -ое **1.** физ. инерциялы **2.** инерт, дәрһез, һүлпән; **инертный человек** дәрһез кеше ♦ **инертные газы** *хим.* инерт газдар

ИНЕРЦИОННЫЙ, -ая, -ое физ. инерция ...ы; **инерционное движение** инерция хәрәкәте

ИНЕРЦИЯ *ж* **1.** физ. инерция; **закон инерции** инерция законы; **двигаться по инерции** инерция буйынса хәрәкәт итеу **2.** *перен.* һүлпәнлек, дәрһезлек, инициативаһызлык; **дébать по инерции** инерция буйынса (менән) эшләу, уйлап тормайынса (аңламастан, аңһыз рәүештә) эшләу

ИНЖЕКТОР *м* инжектор (*газды, парзы, шыйыклыкты резервуарға кысып тултырыу өсөн кулланылган насос*)

ИНЖЕНЕР *м* инженер; **горный инженер** *тау инженеры*; **инженер-строитель** инженер-төзөүсе
ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое инженер-техник; **инженерно-технические работники** инженер-техник хезмәткәрзәр

ИНЖЕНЕРНЫЙ, -ая, -ое инженер ...ы; инженерлык ...ы; **инженерное управление** инженерзәр идаралыгы; **инженерное дело** инженерлык эше

ИНЖИР *м* инжир (*ағасы һәм емеше*)

ИНЖИРНЫЙ, -ая, -ое инжир ...ы; **инжирное варенье** инжир кайнатмаһы

ИНИЦИАЛЫ *мн. (ед. инициал м)* инициал (*исем-фамилияның, атай исеменең баш хәрәфтәре*)

ИНИЦИАТИВА *ж* инициатива (**1.** *берэй эште беренсе булып башлап ебәрәү* **2.** *башланғыста етәкселек роле* **3.** *үз аллы актив эшләү һәләте, булдыкчылык*); **инициатива молодёжи** йәштәр инициативаһы

ИНИЦИАТИВНЫЙ, -ая, -ое инициативалы; **инициативный человек** инициативалы кеше

ИНИЦИАТОР *м* инициатор, башлап ебәрәүсе; **инициаторы соревнования** ярыш инициаторзәры

ИНКАССАТОР *м* инкассатор (*банкыға тапшырыу өсөн ойшмаларзан акса кабул иткән вазифалы кеше*); **инкассатор банка** банк инкассаторы

ИНКАССАЦИЯ *ж см.* инкассирование
ИНКАССИРОВАНИЕ *с см.* инкассировать
ИНКАССИРОВАТЬ *сов., несов. что; фин.* инкассирлау (*акса түләнергә тейешле документ буйынса акса алыу*)

ИНКАССО *с нескл.; фин.* инкассо (*тейешле документ буйынса банкынан акса алыу*)

ИНКВИЗИТОР *м* инквизитор (**1.** *инквизиция судьяһы* **2.** *күсм. язалап низер эйтергә мәжбүр итеүсе, газапторолсы*)

ИНКВИЗИТОРСКИЙ, -ая, -ое **1.** инквизитор ...ы; **инквизиторский допрос** инквизитор һорау алыуы **2.** *перен.* инквизиторзәрса, аяуһыз каты, рәхимһез; **инквизиторский взгляд** инквизиторзәрса караш; **инквизиторские методы** аяуһыз каты ысулдар

ИНКВИЗИЦИОННЫЙ, -ая, -ое **1.** инквизиция ...ы; **инквизиционный суд** инквизиция суды **2.** *перен.* аяуһыз каты, мәрхәмәтһез

ИНКВИЗИЦИЯ *ж* **1.** инквизиция (*дини дошмандарына каршы көрәшеү өсөн католиктар дине тарафынан ойшторолган һәм йырткыслығы менән танылган хөкөм итеү, язалау ойшмаһы*) **2.** *перен.* аяуһыз, каты язалау, шәфкәтһез газаплау

ИНСТАНЦИЯ

ИНКИ *мн.* инктар (*Перу территорияһында йәшәгән индеецтар кәбиләһе кешеләре*)

ИНКОГНИТО *1. нареч.* йәшертен, исемде йәшереп, йәшерен исем менән; **путешествовать инкогнито** йәшерен исем менән сәйәхәт итеү **2. с нескл.** (*пробывание под вымышленным именем*) йәшерен (икенсе) исем менән; **егб инкогнито раскрывлось** уның йәшерен исем менән йәшәүе асыкланды

ИНКРИМИНИРОВАТЬ *сов., несов. что, кому-чему* гәйепләү, гәйеп тағыу; **инкриминировать халатное отношение к своим обязанностям кому-л. кемгәлер** үзенең бурыстарына халкын карай тип гәйеп тағыу

ИНКРУСТАЦИЯ *ж* инкрустация (*эйберзән уйыт алынған урынына агас, һөйәк йәки металл кеҫек нәмәләргән куйылған бизәк*)

ИНКРУСТИРОВАТЬ *сов., несов. что* инкрустациялау, уйып бизәк халыу

ИНКУБАТОР *м* инкубатор

ИНКУБАТОРИЙ *м* инкубаторий (*инкубация өсөн махсус йыһазландырылған бина*)

ИНКУБАТОРНЫЙ, -ая, -ое инкубатор ...ы; **инкубаторная станция** инкубатор станцияһы; **инкубаторные цыплята** инкубатор себештәре

ИНКУБАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *мед., с.-х.* инкубация ...ы; **инкубационный период** инкубация осоро; **инкубационная установка** инкубация королмаһы

ИНКУБАЦИЯ *ж* инкубация (**1. мед.** *сирзән эләккән сағынан алып беренсе билгеләре һизлә башлаганға тиклемге осоро* **2. а.-х.** *инкубаторҙа себеш сығарыу*)

ИНКУБИРОВАТЬ *сов., несов. что; с.-х.* инкубаторҙа себеш сығарыу

ИНКУНАБУЛА *ж* инкунабула (*тәүге осорҙа набор хәрәфтәре менән баһылған беренсе китан*)

ИНОВЕЦ *м; уст.* башка диндәге кеше

ИНОГДА *нареч.* кайһы берзә, кайһы вакытта (сакта); **иногда дует холодный ветер** кайһы вакытта халкын ел иҫә; **иногда он там бывает** кайһы берзә ул унда була

ИНОГОРОДНИЙ, -ая, -ее **1.** башка калала тороусы, башка калалағы, башка (сит) каланан булған; **иногородние подписчики газеты** башка каланан гәзиткә язылыусылар **2. в знач. суц.** **иногородний** *м* ситтән килеүсе; **общезитие для иногородних** ситтән килеүселәр өсөн дейөм ятак

ИНОЗЕМЕЦ *м; уст. см. иностранец*

ИНОЗЕМНЫЙ, -ая, -ое *см. иностранный* **1**

ИНОЙ, -ая, -ое **1.** башка, бүтән, икенсе; **иная форма** икенсе форма; **у него иное мнение** уның фекере башка **2.** кайһы, кайһы бер, ниндәйзер; **иной человек** кайһы кеше **3. в знач. суц.** **иной** *м* берәү, кайһы берәү; **иному это может не понравиться** бының кайһы берәүгә окшамауы мөмкин ♦ **иное дело** үзәнә башка эш, башка;

иной раз кайһы берзә; **не кто иной, как;** **не что иное, как** тап (үзе), нәк (үзе); **тот или иной** теге йәки был

ИНОПЛАНЕТЯНЕ *мн. (ед. инопланетянин м)* башка планетала йәшәүселәр

ИНОРОДНЫЙ, -ая, -ое сит, ят; **иные явления** ят күренештәр ♦ **иное тело** ят есем **ИНОСКАЗАНИЕ** *с* ситләтеп әйтелгән һүз, кинәйә, аллегория

ИНОСКАЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ситләтеп әйтелгән, кинәйәле; **иносказательное выражение** кинәйәле һүз

ИНОСТРАНЕЦ *м* и **ИНОСТРАНКА** *ж* сит ил кешеһе

ИНОСТРАННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*относящийся к иному государству*) сит ил ...ы; **иные языки** сит ил телдәре; **иные товары** сит ил тауарҙары **2.** (*относящийся к ведению внешней политики*) сит ил эштәре; **министерство иностранных дел** сит ил эштәре министрлығы

ИНОХОДЕЦ *м* юрга; **белый иноходец** күк юрга; **иноходец чёрной масти** кара юрга; **иноходец с ровным ходом** шыу юрга

ИНОХОДЬ *ж* юргалау, юрга йөрөш

ИНОЯЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** сит телдә һөйләшкән, сит телдә баһылған; **иное население** сит телдә һөйләшкән халык; **каталог иноезычных изданий** сит телдә нәшер ителгән басмалар каталогы **2.** сит тел ...ы; **иные слова** сит тел һүзҙәре

ИНСИДУАЦИЯ *ж; книжн.* яла, ялған һүз

ИНСИДУИРОВАТЬ *сов., несов.; книжн.* яла яғыу, ялған һөйләү

ИНСПЕКТИРОВАТЬ *несов. кого-что* тикшерәү; **инспектировать школы** мәктәптәргә тикшерәү

ИНСПЕКТОР *м* инспектор; **финансовый инспектор** финанс инспекторы; **работать инспектором** инспектор булып эшләү

ИНСПЕКТОРСКИЙ, -ая, -ое инспектор ...ы; **инспекторская проверка** инспектор тикшерәүе

ИНСПЕКТОРСТВО *с* инспекторлык

ИНСПЕКЦИЯ *ж* **1. см. инспектировать; финансовая инспекция** финанс яғынан тикшерәү **2. (учреждение)** инспекция; **санитарная инспекция** санитар инспекцияһы

ИНСПИРАТОР *м; книжн.* котко халыусы, котртоусы

ИНСПИРИРОВАТЬ *сов., несов. 1. кого-что* котртоу, котко халыу; **инспирировать общественное мнение** йәмәгәт фекеренә котко халыу **2. (вызвать что-л. ввнушении, подстрекательством)** котко халып килтереп сығарыу, котко менән ... тыузырыу; **инспирировать конфликт** котко менән конфликт тыузырыу

ИНСТАНЦИЯ *ж* инстанция (*бер-береләнә буйһонған ойошмалар системаһындағы айырым*

ИНСТИНКТ

баскыс); **вышестоящие инстанции** югары инстанциилар

ИНСТИНКТ *м* 1. биол. инстинкт; **инстинкт самосохранения** үз-үзөндө һаклау инстинкты 2. *перен. (чутьё)* инстинкт, эске һизем, тәбиғи тойго; **инстинкт матери** әсанең эске һиземе, әсәлек инстинкты

ИНСТИНКТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. биол. инстинктив, инстинктка нигезләнгән; **инстинктивная деятельность** инстинктив әшмәкәрлек 2. ихтыярһыз, ирекһез, ирекһеззән булған; **инстинктивное движение** ирекһез хәрәкәт

ИНСТИТУТ *м*; *в разн. знач.* институт; **научно-исследовательский институт** филми-тикшерену институты; **педагогический институт** педагогия институты; **институт брака** никах институты

ИНСТИТУТСКИЙ, -ая, -ое институт ...ы; **институтская программа** институт программаһы

ИНСТРУКТАЖ *м*; *разг.* инструктаж; **получить инструктаж** инструктаж алыу

ИНСТРУКТИВНЫЙ, -ая, -ое индуктив, (етәксе) күрһәтмәлә биргән; **индуктивный доклад** индуктив доклад

ИНСТРУКТИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* инструкция үткәрәү, етәксе күрһәтмәлә биреү

ИНСТРУКТОР *м* инструктор; **инструктор по туризму** туризм буйынса инструктор

ИНСТРУКТОРСКИЙ, -ая, -ое инструктор ...ы; **инструкторские курсы** инструкторлар курсы

ИНСТРУКЦИЯ *ж* инструкция, етәксе күрһәтмәлә, кулланма; **сборник инструкций** кулланмалар йыйынтығы; **написать инструкцию** кулланма языу; **составить инструкцию** инструкция төзөү

ИНСТРУМЕНТ *м*; *в разн. знач.* инструмент, корал; **хирургические инструменты** хирургия инструменттары ♦ **музыкальный инструмент** музыка коралы

ИНСТРУМЕНТАЛИСТ *м* инструменталист (*музыкант*)

ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. инструмент ...ы; **инструментальная сталь** инструмент коросо 2. *в знач. суц.* инструментальная *ж* инструмент остахананы 3. инструменталь, музыка коралында уйналған (уйнала торған); **инструментальная музыка** инструменталь музыка

ИНСТРУМЕНТАЛЬЩИК *м* инструментсы, инструмент яһаусы

ИНСТРУМЕНТОВАТЬ *сов., несов. что*; *муз.* инструментовка яһау

ИНСТРУМЕНТОВКА *ж* инструментовка (1. *муз. музыкаль әсәрзе оркестр менән башкарыуға яраклаштырыу* 2. *музыка теорияһында оркестрға катнашыу принциптарын өйрәнгән бүлек*)

ИНСУЛИН *м* инсулин (*ашказан асты биззәренең гормоны*)

ИНСУЛЬТ *м*; *мед.* инсульт (*мейегә кан һауыу*)
ИНСЦЕНИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. сәхнәләштерәү (*әзәби әсәрзе сәхнәлә куйыуға яраклаштырыу*); **инсценировать роман** романды сәхнәләштерәү 2. *перен.* булып кылану; **инсценировать обморок** һушын югалтқан булып кылану

ИНСЦЕНИРОВКА *ж* 1. *см.* инсценировать; **инсценировка рассказа** хикәйәне сәхнәләштерәү 2. (*постановка*) сәхнәләштерелгән әсәр

ИНТЕГРАЛ *м*; *мат.* интеграл; **найти интеграл** интеграл табуу

ИНТЕГРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. *мат.* интеграль; **интегральные уравнения** интеграль тигезләмәләр 2. *книжн.* (*цельный, единый*) бөтөн, берзәм

ИНТЕГРАЦИЯ *ж* 1. *мат. см.* интегрировать 1; 2. *книжн.* интеграция (*бер бөтөнгә төрлө өлөштәрзе берләштерәү*); **экономическая интеграция** иктисади интеграция

ИНТЕГРИРОВАНИЕ *с см.* интегрировать
ИНТЕГРИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. *мат.* интегралын табуу 2. *книжн.* интеграциялау; **интегрировать науку и производство** фән һәм етештерәүзе интеграциялау (*фән казаныштарының етештерәүзе кулланыу*)

ИНТЕЛЛЕКТ *м* интеллект, акыл, фекерләү һәләте; **человек с высоким интеллектом** югары интеллектлы кеше

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ *м* интеллектуал, интеллектлы кеше

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое интеллектуаль, акыл, руһи; **интеллектуальные способности человека** кешенең интеллектуаль һәләтгәре

ИНТЕЛЛИГЕНТ *м* зыялы, интеллигент; **он настоящий интеллигент** ул ысын интеллигент

ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТЬ *ж* зыялылык, интеллигентлык, укымышлылык

ИНТЕЛЛИГЕНТНЫЙ, -ая, -ое 1. зыялыларға (интеллигентларға) хас; **интеллигентный вид** интеллигентларға хас киәфәт 2. интеллигент, зыялы, укымышлы; **интеллигентный человек** укымышлы (зыялы) кеше

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ *ж* интеллигенция, зыялылар; **башкирская интеллигенция** башкорт зыялылары

ИНТЕНДАНТ *м* интендант; **обязанности интента** интендант бурыстары

ИНТЕНДАНТСКИЙ, -ая, -ое интендант ...ы, интендантлык ...ы; **интендантские обязанности** интендант бурыстары ♦ **интендантская служба** интендантлык хезмәт

ИНТЕНДАНТСТВО *с* интендантлык (*армияла хужалык эштарен алып барған ойошма*)

ИНТЕНСИВНОСТЬ *ж* интенсивлык, көсөргәнешлелек, ныкышмалылык; **интенсивность труда** хезмәттең интенсивлыгы

ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ

ИНТЕНСИВНЫЙ, -ая, -ое 1. интенсив, көсөргөнөшлө, ныккышмалы; **интенсивный труд** ныккышмалы хезмэт; **интенсивная система сельского хозяйства** ауыл хужалыгының интенсив системасы 2. (о цвете) куйы (төскө карата)

ИНТЕНСИФИКАЦИЯ ж; *книжн. см. интенсифицировать*

ИНТЕНСИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* интенсивлаштырыу, интенсивлыгын арттырыу, көсөйтөү; **интенсифицировать сельское хозяйство** ауыл хужалыгын интенсивлаштырыу; **интенсифицировать производственные процессы** етештереу процестарын интенсивлаштырыу

ИНТЕРВАЛ м 1. интервал, ара; **интервалы между стрбчками** юл араһындагы интервал; **поезда проходят с интервалом в десять минут** поездар бер-берененан ун минутлык ара менән үтә 2. *муз., физ.* интервал; **мелодические интервалы** мелодия интервалдары

ИНТЕРВЕНТ м интервент; **борьба против интервентов** интервенттарга қаршы көрөш

ИНТЕРВЕНЦИОННЫЙ, -ая, -ое интервенция ...ы; **интервенционные войска** интервенция гәскәрзәре

ИНТЕРВЕНЦИЯ ж интервенция; **борьба с интервенцией** интервенция менән көрөш

ИНТЕРВИДЕНИЕ с Интервидение; **программа Интервидения** Интервидение программы

ИНТЕРВЬЮ с *нескл.* интервью; **брать интервью** интервью алыу; **дать интервью** интервью биреу

ИНТЕРВЬЮЁР м; *книжн.* интервьюсы (интервью алыусы журналист)

ИНТЕРВЬЮИРОВАТЬ *сов., несов. кого; книжн.* интервью алыу

ИНТЕРЕС м 1. кызыкһыныу, кызык; **возбудать интерес** кызыкһыныу уятыу; **проявлять интерес** кызыкһыныу күрһәтеу; **это не представляет интереса** бының кызыгы юк 2. *разг.* файза, мәгәнә; **нет никакого интереса** ёхаты туда унда барыузан бер файза ла юк 3. *обычно мн.* **интересы** мәнфәгәт, ихтыяж; **в интересах общества** йәмғиат мәнфәгәтендә; **в интересах трудящихся** хезмәтсәндәрзән ихтыяжынан сығып

ИНТЕРЕСНЫЙ, -ая, -ое 1. кызыклы, кызыктырырлык; **интересная книга** кызыклы китап; **интересное открытие** кызыклы асыш 2. *разг.* һөйкөмлө, ягымлы, сибәр; **интересная женщина** һөйкөмлө қатын

ИНТЕРЕСОВАТЬ *несов.* кызыкһындырыу, кызыкһындырыу; **еёб интересуют техника** уны техника кызыкһындыра

ИНТЕРЕСОВАТЬСЯ *несов.* кызыкһыныу; **интересоваться политикой** сәйсәт менән кызыкһыныу; **она интересовалась твоей семьёй** ул һинәң гаиләң менән кызыкһынды

ИНТЕРЛЮДИЯ ж; *муз.* интерлюдия (*музыкаль эсәрзән өлөштәрен бәйләү хезмәтен үтәгән бәлжәй музыкаль пьеса йәки уның өзөгө*)

ИНТЕРМЕДИЯ ж 1. интермедия (*драма йәки опера күренештәре араһында куйыла торған көлкөлө қыска пьеса*) 2. *см. интерлюдия*

ИНТЕРНАТ м интернат ура үткән кеше

ИНТЕРНАТ м интернат; **жить в интернате** интернатта йәшәу

ИНТЕРНАТСКИЙ, -ая, -ое интернат ...ы; **интернатский двор** интернат ихатаһы

ИНТЕРНАТУРА ж интернат ура (*табиликтә уқып сыққандан һуң, белем камиллаштырыу һәм махсулаштырыу максатында стажировка үтеү формаһы*); **учиться в интернатуре** интернат ура ла уқыу

ИНТЕРНАЦИОНАЛ м 1. (*международное объединение*) Интернационал 2. (*гимн*) Интернационал

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ж *см. интернационализировать*

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* интернационалләштереу

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМ м интернационализм, халык-ара теләктәшлек; **воспитание молодежи в духе интернационализма** йәштәрзә интернационализм рухында тәрбиәләу

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. интернациональ, халык-ара; **интернациональные связи** халык-ара бәйләнештәр; **интернациональная бригада** интернациональ бригада 2. интернациональ, интернационализм; **интернациональное воспитание молодежи** йәштәрзә интернационализм рухында тәрбиәләу

ИНТЕРНИРОВАНИЕ с тотконлау, битарафлау (1. *калма-қаршы һуғышыусы дәүләт гәскәрзәрен икенсе бер нейтраль илдә қулла алыу һәм қоралһызландырыу* 2. *қаршы һуғышыусы ил граждандарын һуғыш бөткәнгә тиклем иркәнән мәхрүм үтеү*)

ИНТЕРНИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* тотконлау, битарафлау

ИНТЕРПРЕТАТОР м; *книжн.* интерпретатор, интерпретация биреүесе; **интерпретатор законов** қанундарга интерпретация биреүесе

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ж; *книжн.* интерпретация (1. *берәй нәмәне аңлатыу, мәғәнәнән асып биреү* 2. *музыкаль эсәрзә йәки драматик ролде ижади башқарыу, уның бөтә нескәлеген асыу*); **интерпретация текста** текска интерпретация биреү; **интерпретация образа** образ интерпретацияһы

ИНТЕРПРЕТИРОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* интерпретация биреу

ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ж; *физ.* интерференция (*тауыш, яқтылык һ.б. тулқындарҙың үз-ара тәъсире*)

ИНТЕРЬЕР

ИНТЕРЬЕР *м*; *архит.* интерьер (бинаның эске яғы); **интерьер жилой комнаты** йәшәгән бүлмәнең интерьеры

ИНТИМ *м*; *разг. 1.* (атмосфера доверительности) интим, ысын күңелдән **2.** (об отношении) интимлык, енси якынлык

ИНТИМНЫЙ, -ая, -ое **1.** (касающийся личной жизни человека) шәхси; **интимные стороны жизни** тормошгоң шәхси яктары **2.** (глубоко личный, сокровенный) интим, йәшерен, нык якын, икаү-ара була торған; **интимный разговор** йәшерен һөйләшеу

ИНТОКСИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *мед.* интоксикация һөҙөмтәһендә; **интоксикационный психоз** интоксикация һөҙөмтәһендә булған психик ауырыу

ИНТОКСИКАЦИЯ *ж*; *мед.* агыулануы, интоксикация; **лекарственная интоксикация** даруы интоксикацияһы

ИНТОНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое интонация ...ы; **интонационные особенности** интонация үзенсәлектәре

ИНТОНАЦИЯ *ж*; *в разн. знач.* интонация; **вопросительная интонация** һорау интонацияһы; **с шутливой интонацией** шаярыу интонацияһы менән; **фальшивая интонация** *муз.* хата (яңдылшы) интонация

ИНТОНИРОВАТЬ *несов.*; *книжн.* (берәй) интонация менән әйтә (башкарыу); **правильно интонировать** дәрәж интонация менән башкарыу; **фальшиво интонировать** хата интонация менән башкарыу

ИНТРИГА *ж 1.* интрига, астыртын этлек, мәкер; хөсөтлөк; **заниматься интригами** интрига менән шөгөлләнәү **2. лит.** интрига (роман йәки драма эстәлегендәге вакигалар, шул вакигаларҙа катнашкан шәхестәрҙең мөнәсәбәте)

ИНТРИГАН *м* и **ИНТРИГАНКА** *ж* интригасы, интриган, астыртын эш йөрөтөүсе; **быть интриганом** интригасы булуы

ИНТРИГОВАТЬ *несов. 1.* интрига короу (альш барыу) **2. кого-то** кызыкһындырыу, кызыктырыу; **это меня очень интригует** был мине бик кызыкһындыра

ИНТРОДУКЦИЯ *ж*; *муз.* интродукция (*музыкаль эсәрҙең инеш өлөшө*)

ИНТУИТИВНЫЙ, -ая, -ое интуитив, интуицияға нигезләнгән; **интуитивное чувство** интуитив тойго

ИНТУИЦИЯ *ж* интуиция (**1.** элекке тәжрибәгә таянып дәрәж һиземләү **2.** хәжикәтте фәнни анализ һәм исбатлауҙан тыш аңлау һаләтлеге); **у него тонкая интуиция** уның интуицияһы көслө

ИНФАНТИЛИЗМ *м*; *мед.* инфантилизм (кешенең физик һәм психик үсештә артта калыуы һәм бер килке балалык сифаттарының һаклануы)

ИНФАНТИЛЬНОСТЬ *ж*; *книжн.* инфантиллек

ИНФАНТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн. 1.* инфантиль, етлекмәгән; **инфантильный организм** етлекмәгән организм **2.** балаларға хас, балаларса; **инфантильные привычки** балаларға хас гәзәт

ИНФАРКТ *м*; *мед.* инфаркт; **инфаркт миокарда** миокард инфаркты

ИНФАРКТНЫЙ, -ая, -ое инфаркт ...ы; **инфарктное состояние** инфаркт хәләндә

ИНФЕКЦИОННЫЙ, -ая, -ое *мед.* инфекция, йогошло; **инфекционное заболевание** йогошло ауырыу

ИНФЕКЦИЯ *ж* инфекция; **попадание инфекции** инфекция инеү

ИНФИЛЬТРАТ *м*; *биол., мед.* инфильтрат

ИНФИЛЬТРАЦИЯ *ж 1.* *книжн.* һаркыу, үтеү **2. биол., мед.** инфильтрация (*тән тукымаларына биологик шыйыксалар һәм төрлө химик матдәләр үтәп инеү, унда туплану*)

ИНФИНИТИВ *м*; *грам.* инфинитив; **глагол в форме инфинитива** инфинитив формаһындагы кылым

ИНФЛЯЦИЯ *ж*; *эк.* инфляция (*кағыз аксаның күбәйеү, киммәте төшөү*)

ИНФОРМАНТ *м* информант (*мәғлүмәт биреүсе*)

ИНФОРМАТИВНОСТЬ *ж* информативлык, хәбәрзарлык, мәғлүмәтле булуы

ИНФОРМАТИВНЫЙ, -ая, -ое информатив, мәғлүмәткә бай

ИНФОРМАТИКА *ж* информатика (*ағилми информацияның төзөлөшөн өйрәнәп, уны һаклау һәм тапшырыу юлдарын билдәләүсе фән тармағы*)

ИНФОРМАТОР *м* информатор, информация (хәбәр) биреүсе, мәғлүмәт тапшырыусы

ИНФОРМАЦИОННЫЙ, -ая, -ое **1.** информация ...ы; **информационное бюро** информация бюроһы **2.** информациион; **информационное сообщение** информациион белдерәү

ИНФОРМАЦИЯ *ж 1. см.* информировать **2.** информация, белдерәү, мәғлүмәт, хәбәр; **дать информацию** информация биреү; **краткая информация** кыска мәғлүмәт; **газетная информация** гәзит хәбәре

ИНФОРМИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* информация яһау, белдерәү, белдереп тороу, хәбәр итеү, мәғлүмәт биреү

ИНФРАКРАСНЫЙ, -ая, -ое инфракызыл ♦ **инфракрасные лучи** *физ.* инфракызыл нурзар (*күзгә күренмәй торған йылы нурзар*)

ИНФУЗОРИЯ *ж* инфузория (*һыуза йәшәгән бер күзәнәкле вак төшөү иң ябай тереклек*)

ИНЦИДЕНТ *м* инцидент, бэрелеш; **пограничный инцидент** сик буйы бэрелеше

ИНЪЕКЦИОННЫЙ, -ая, -ое инъекция ...ы; **инъекционные иглы** инъекция энэлэре

ИНЪЕКЦИЯ *ж* инъекция, дарыу ебэреу; **сделать инъекцию** инъекция яһау

ИОН *м*; *физ.* ион; **ионы кислорода** кислород иондары

ИОНИЗАЦИЯ *ж*; *физ.* ионизация, ионлашыу, ионизациялануу

ИОНИЗИРОВАТЬ и **ИОНИЗОВАТЬ** *сов.*, *несов. что*; *физ.* ионизациялау, ионлаштырыу

ИОННЫЙ, -ая, -ое *физ.* ион ...ы; **ионная реакция** ион реакцияһы

ИПОТЕКА *ж*; *эк.* ипотека (*күсмэй торған милекте залогка һалыу*; *шул залогка алынған акса*)

ИПОТЕЧНЫЙ, -ая, -ое *эк.* ипотека ...ы; **ипотечный банк** ипотека банкыһы

ИПОХОНДРИК *м* ипохондрик, ипохондрия менән ауырыусы

ИПОХОНДРИЯ *ж* ипохондрия, өмөтһөзлөк, күңөл төшөнкөлөгө

ИППОДРОМ *м* ипподром (*ат сабыштырыу урыны*)

ИПРИТ *м*; *хим.* иприт (*ағыулы газ*)

ИРАКСКИЙ, -ая, -ое ирак ...ы, Ирак ...ы

ИРАКЦЫ *мн.* ирактар, ирак халкы // *ед.* иракец *м* ирак ир-аты

ИРАНИСТ *м* иранист (*иран телдәрен һәм Иранды өйрәнүсе*)

ИРАНСКИЙ, -ая, -ое Иран ...ы ♦ **иранские языки** иран телдәре

ИРАНЦЫ *мн.* ирандар, Иран халкы // *ед.* иранец *м* Иран ир-аты; **иранка** Иран катын-кызы

ИРБИС *м* ирбис, ирбис бесәй (*Үзәк Азия тауларында йәшәгән эре кырагай бесәй төрө*)

ИРИДИЙ *м* иридий (*химик элемент, акһыл һоро төстәге ауыр металл*)

ИРИС *м* ирис (**1.** *бот.* күк, көрән, һары сәскәле күп йылылык үлән **2.** *анат.* күз караһы әйләнәнәндәге яры)

ИРИС *м* ирис (*кәнфит*)

ИРЛАНДСКИЙ, -ая, -ое ирланд ...ы, Ирландия ...ы; **ирландский язык** ирланд теле

ИРЛАНДЦЫ *мн.* ирландтар, ирланд халкы // *ед.* ирландец *м* ирланд ир-аты; **ирландка** *ж* ирланд катын-кызы

ИРОНИЗИРОВАТЬ *несов. над кем-чем* ирония менән көлөү, көмһетеп (мыскыллап) көлөү

ИРОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ирониялы, көлөп (мыскыллап, астыртын) әйтелгән; **иронический взгляд** ирониялы караш

ИРОНИЯ *ж* ирония (*астыртын көлөү*) ♦ **ирония судьбы** язмыш шаярыуы

ИРРАЦИОНАЛИЗМ *м*; *филос.* иррационализм

ИРРАЦИОНАЛЬНОСТЬ *ж*; *филос.*, *мат.* иррационаллек

ИРРАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое иррациональ

1. *филос. идеалистик фәлсәфәлә логик төшонсә менән әйтеп биреү мөмкин булмаған, акыл менән ирешә алмай торған*

2. *мат. берәмек менән биреп булмай торған, берәмек менән үлсәнмәй торған*); **иррациональные числа** *мат.* иррациональ һандар; **иррациональное уравнение** *мат.* иррациональ тигезләмә

ИРРЕАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* реаль (ысынбарлыкта) булмаған

ИРРЕГУЛЯРНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* иррегуляр, регуляр булмаған ♦ **иррегулярные войска** иррегуляр гәскәрзәр

ИРРИГАТОР *м* ирригатор, һуғарыусы

ИРРИГАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ирригация ...ы, һуғарыу ...ы; **ирригационная система** һуғарыу системаһы; **ирригационные сооружения** ирригация королмалары

ИРРИГАЦИЯ *ж* ирригация, һуғарыу

ИСК *м* дэгүә (*судка мөрәжгәәт итеү*); **денежный иск** аксага дэгүә; **предъявить иск** дэгүә итеү (белдереү)

ИСКАЖАТЬ *несов. см.* исказить

ИСКАЖАТЬСЯ *несов. 1. см.* исказиться

2. страд. от исказить

ИСКАЖЕНИЕ *с 1. см.* исказить, исказиться

2. (неправильность, ошибка) яңылышылгы, хата; **грубые искажения в тексте** текстәги тупас хатаһар

ИСКАЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** исказить **2. прил.** бозок, яңылыш, хата **3. прил.** (*изменившийся — о лице, наружности*) үзгәргән, бозолған, төс ташлаган, төсө касқан

ИСКАЗИТЬ *сов. кого-что* бозоу, бозоп күрһәтеү, үзгәртеү; **исказить факты** факттарзы бозоп күрһәтеү; **боль исказила егб лицб** ауыртыу унын йөзөн бозоп күрһәтә

ИСКАЗИТЬСЯ *сов.* бозолоу, үзгәреү; **смысл исказился** мәғәнәһе үзгәргән

ИСКАЛЁЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** искомалечить **2. прил.** имгәнгән, зәгиф, гәрип; **искалеченная нога** зәгиф аяк **3. прил.**; **перен.** бозолған, емерелгән, юкка сыкқан; **искалеченная жизнь** бозолған тормош

ИСКАЛЁЧИТЬ *сов. кого-что 1.* имгәтеү, гәрипләу, зәгифләндереү **2. перен.** (*испортить, нравственно изуродовать*) бозоу, емереү, юкка сыгарыу

ИСКАЛЁЧИТЬСЯ *сов.* имгәнеү, зәгифләнеү, гәрипләнеү

ИСКАНИЕ *с 1. см.* искомать **2. мн.** искомания эзләнеүзәр; **творческие искания** ижади эзләнеүзәр

ИСКАТЕЛЬ *м 1.* эзләүсе, эзләп йөрөүсе; **искатели жемчуга** ынйы эзләүселәр **2. тех.** эзләгес (кулайлама); **телефонный искатель** телефон

ИСКАТЕЛЬНЫЙ

эзлэгесе ♦ **иска́тель приключе́ний**: 1) мажаралар эзлэгесе; 2) сәйхәтсе, донъя кызыгыусы

ИСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялагайланыулы, ялагай, ярага тырышыусан; **иска́тельный взгляд** ялагай караш

ИСКА́ТЬ *несов. кого-что, чего* эзләнеү, эзләү; **иска́ть брод** кисеү эзләү; **иска́ть зблото** алтын эзләү; **иска́ть за́щиты** яклау эзләү; **иска́ть справедливость** гәзеллек эзләү ♦ **иска́ть вчерашний день** бушка вакыт узгарыу, юкты эзләү; **иска́ть глазами** *кого-что* күз менән эзләү, күрергә тырышыу; **ищи ветра в поле** *см. ветер*

ИС... *приставка см. из...*

ИСКЛЕВА́ТЬ *сов. кого-что* 1. сукып бөтөрөү, талау 2. сүпләү, сүпләп бөтөрөү; **исклевать всё зерно** бөтә ашлыкты сүпләп бөтөрөү

ИСКЛЮЧА́ТЬ *несов.* 1. *см. исключить* 2. *что (устранять, не допускать возможности чего-л.)* юкка сыгарыу

ИСКЛЮЧА́Я 1. *деепр. от исключать* 2. *предлог с род. п. (кроме, за исключением)* башка; **исключая меня** минән башка

ИСКЛЮ́ЧЕНИЕ *с 1. см. исключить* — **исключать**; **исключе́ние из шкблы** мәктәптән сыгарыу 2. айырма, ситләшеү, айырымлык, ташлама, үзенә башка булыу; **в виде исключения** ташлама яһап, кағизәнән ситләшеп; **дэ́лать исключе́ние** ташлама яһау; **все без исключения** береһе лә калмай, бөтәһе лә ♦ **за исключением** *кого-чего* иҫәпкә алмағанда

ИСКЛЮ́ЧИТЕЛЬНО 1. *нареч. иҫ киткес, гәжәп, айырыуса, бигерәк*; **исключительно вкусно** **блбдо** иҫ киткес тәмле аш 2. *в знач. частицы (только, лишь)* фәкәт, бары, тик, ғына; **пре́мию получи́ли исключительно передовики** бүләкте алдыңғылар ғына алды

ИСКЛЮ́ЧИТЕЛЬНОСТЬ *ж* 1. үзенсәлекле булыу, айырымлык; **исключительность явления** күренештән үзенсәлекле булыуы 2. *(обособленность, замкнутость)* үзенә бер төрләрәк, үзенә генә хас

ИСКЛЮ́ЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. үзенә бер айырым, башка булған; **исключительные законы** үзенә бер айырым канундар 2. гәзәттән тыш, үзенә бер башка, айырата; **исключительный случай** гәзәттән тыш вакиға; **с исключительной спорбвкой** айырата бер тасыллык менән 3. бик якшы, бик шәп, иҫ киткес; **товар исключительного качества** бик шәп сифатлы тауар

ИСКЛЮ́ЧИТЬ *сов. кого-что* сыгарыу, төшөрөү; **исключить из списков** иҫемлектәрҙән төшөрөү; **исключить из шкблы** мәктәптән сыгарыу

ИСКОВЕ́РКАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от исковеркать* 2. *прил.* ватылған, бозолған, эштән сыкқан; **исковерканные машины** эштән сыкқан машиналар

ИСКОВЕ́РКАТЬ *сов.* 1. *что (сломать, испортить)* эштән сыгарыу, ватыу; **исковеркать машину** машинаны ватыу 2. *кого-что; перен.* бозоу, бозоп бөтөрөү; **исковеркать мысль** фекерҙе бозоу

ИСКОВО́Й, -ая, -ое дөгүә ...ы; **исково́е заявление** дөгүә гаризаһы

ИСКОЛЕСИ́ТЬ *сов. что; разг.* йөрөп сығыу (бөтөрөү); **исколесить всю область** бөтә өлкәнә йөрөп сығыу

ИСКОЛОТИ́ТЬ *сов.; разг.* 1. *кого* тукмау, тукмап ташлау 2. *что* ватып (емереп, бозоп) бөтөрөү; **исколотить стены гвоздями** казак қағып стенаны бозоп бөтөрөү

ИСКОЛО́ТЬ *сов. кого-что* сәнскеләп (тишкеләп) бөтөрөү; **исколоть пальцы игблкой** бармактарҙы энә менән сәнскеләп бөтөрөү

ИСКОЛО́ТЬСЯ *сов.* сәнселәү, сәнселеп яралану, сәнселеп (тишкеләнеп) бөтөү

ИСКО́МЫЙ, -ая, -ое 1. *(требуемый, нужный)* эзләнә (асыклана) торған, асыкланырга тейеш булған 2. *мат.* эзләнә торған, эзләнгән; **иско́мая величина** эзләнә торған дәүмәл

ИСКО́НИ *нареч.* борон-борондан, бик күптән, элек-электән; **э́тот поря́док существова́л искони́** был тәртип борон-борондан йәшәп килгән

ИСКО́ННЫЙ, -ая, -ое боронго, күптәнне, күптәнән, борондан; **иско́нный житель** борондан йәшәгән кеше

ИСКО́ПАЕМЫЙ, -ая, -ое 1. казылма; **ископаемое богатство** казылма байлык; **ископаемый минерал** казылма минерал 2. *геол.* казылдык, казылмаларҙа табыла торған; **ископаемые животные** казылдык хайуандар; **ископаемые растения** казылдык үҫемлектәр 3. *в знач. суц.* **ископаемое** с казылма, казылдык ♦ **полезные ископаемые** файзалы казылмалар

ИСКОПА́ТЬ *сов. что* казып бөтөрөү (ташлау); **он ископал весь двор** ул ишек алдын казып бөтөргән

ИСКО́РЕНЕНИЕ *с см. искоренить* — **искоренять**

ИСКО́РЕНИТЬ *сов. что* бөтөрөү, юкка сыгарыу, тамырын коротоу; **искоренить недостатки** етешнелектәрҙән тамырын коротоу

ИСКО́РЕНИТЬСЯ *сов.* бөтөү, юкка сығыу, тамыры короу

ИСКО́РЕНЯТЬ *несов. см. искоренить* **ИСКО́РЕНЯТЬСЯ** *несов.* 1. *см. искорениться* 2. *страд.* от **искоренять**

И́СКОСА *нареч.* кырын-кырын ғына, аҫтан, кырын, күз сите (кырыһы) менән генә; **искоса поглядывать** күз сите менән генә карап куйыу

И́СКРА *ж* 1. оскон, саткы; **электрическая искра** электр саткыһы 2. ынйылай бөртөк; **искры снега** ынйылай кар бөртөктәре 3. ялтырауык, төрткә; **материя с искрой** ялтырауыклы

тукыма **4. перен.** саткы; **искра надёжды** өмөт саткыны ♦ **искры из глаз посыпались** күззэн уттар күрөндө

ИСКРЕННИЙ, -ая, -ее ихлас, ихлас (саф) күнелле, эскерһез, ысын күнелдән; **искренний человек** ихлас күнелле кеше; **искренний друг** эскерһез дус; **искренняя благодарность** ысын күнелдән рәхмәт әйтеү; **искренняя преданность** ысын күнелдән бирелгәнлек

ИСКРЕННОСТЬ ж эскерһезлек, ихлас (саф) күнеллелек, ихласлык; **проявить искренность** ихласлык күрһәтеү

ИСКРИВИТЬ *сов. что* **1.** кәкрәйтеү, бөгөү; **искривить гвоздь** казак кәкрәйтеү **2. (о лице)** бозоу, һыгыу

ИСКРИВИТЬСЯ *сов.* **1.** кәкрәйеү, бөгөлөү **2. (о лице)** бозоу, һыгылыу

ИСКРИВЛЕНИЕ с **1. см.** **искривить** — **искривлять**, **искривиться**; **искривление позвоночника** умыртка бағанаһының кәкрәйеүе **2. (искривлённое место)** кәкрәйгән урын **3. перен. (искажение)** тайпылыу, тайпылыш; **искривление политической линии** сәйәси йүнәлештән тайпылыу

ИСКРИВЛЯТЬ *несов. см.* **искривить**

ИСКРИСТЫЙ и **ИСКРИСТЫЙ**, -ая, -ое **1.** емелдәп торған; **искристый снег** емелдәп торған кар **2.** уйнап (бызырлап, семерләп) торған; **искристое вино** бызырлап торған шарап

ИСКРИТЬ *несов.* **оскон** сыгарыу

ИСКРИТЬСЯ и **ИСКРИТЬСЯ** *несов.* **оскон** ланыу, **оскон** сәсеү, ялтырау, емелдәү; **егб глаза искрятся** уның күззәре ялтырай; **снег искрился на солнце** кар қояшта емелдәй ине

ИСКРОВОЙ, -ая, -ое **оскон** ...ы, саткы ...ы

ИСКРОМЁТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бызырлап (семерләп) торған; **искромётное вино** бызырлап торған шарап **2. перен. (яркий, сверкающий)** үткер, янып торған; **искромётный взгляд** үткер караш

ИСКРОМСАТЬ *сов. что; разг.* **кискеләп** (тураклап) бөтөрөү; **искромсать сукно** бұстаузы кискеләп бөтөрөү; **искромсать хлеб** икмәкте тураклап бөтөрөү

ИСКРОШИТЬ *сов.* **1. что** ваклап (турап, тураклап) бөтөрөү, ваклау, тураклау **2. кого-что; перен., разг. (изрубить)** тураклау, тураклап (сапкылап) бөтөрөү

ИСКУПАТЬ I *сов. кого; разг.* **койондороу**, һыу индереү; **искупать ребёнка** баланы һыу индереү

ИСКУПАТЬ II *несов. см.* **искупить**

ИСКУПАТЬСЯ I *сов.;* *разг.* **койоноу**, һыу инеү; **искупаться в реке** йылғала һыу инеү

ИСКУПАТЬСЯ II *несов.* **1. см.** **искупиться** **2. страд. от** **искупать I**

ИСКУПИТЬ *сов. что* **1.** йолоу, котолдоруу, юйыу; **искупить свою вину** үз гәйебенде юйыу **2. (возместить)** каллау, кайтарыу

ИСКУПИТЬСЯ *сов.* йолоноу, гәфү ителеу, кисерелеу

ИСКУПЛЕНИЕ с **коткарыу**, гәфү (ителеу) итеү; **искупление вины** гәйептең гәфү ителеу

ИСКУС и **ИСКУС** м һынау; **выдержать искус** (ауыр) һынау тотоу

ИСКУСАТЬ *сов. кого-что* тешләп (сәйнәп) бөтөү, талау; **собака искусила** эт талаған

ИСКУСИТЕЛЬ м; *книжн.* аззырыусы, вәсүәсә

ИСКУСИТЬ *сов. см.* **искушать**

ИСКУСНИК м и **ИСКУСНИЦА** ж; *разг.* **оста**, маһир; **большой искусник** в своём деле үз эшенең зур остаһы

ИСКУСНЫЙ, -ая, -ое **1.** оста, маһир; **искусный портной** оста тереүсе **2. (мастерски исполненный)** оста эшләнгән (башкарылған); **искусная работа** оста эшләнгән эш

ИСКУССТВЕННОСТЬ ж яһалмалык

ИСКУССТВЕННЫЙ, -ая, -ое яһалма; **искусственный шёлк** яһалма ебәк; **искусственная улыбка** яһалма йылмайыу

ИСКУССТВО с **1.** сәнғәт; **изобразительное искусство** һынлы сәнғәт; **певческое искусство** йыр сәнғәте; **произведение искусства** сәнғәт әсәре **2. (умение, мастерство)** остаһык, маһирлык, таһыллык; **с большим искусством** зур остаһык менән ♦ **из любви к искусству** сәнғәткә булған һөйөүзән

ИСКУССТВОВЕД м сәнғәт белгесе

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ с сәнғәт фәне (белеме)

ИСКУССТВОВЕДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сәнғәт фәне (гилеме) ...ы; **искусствоведческая литература** сәнғәт фәне әзәбиәте; **искусствоведческие науки** сәнғәт белеме фәндәре

ИСКУШАТЬ *несов. кого-что* кызыктырыу, котко (вәсүәсә) һалыу ♦ **искушать судьбу** язьмышты һынап карау, тәуәккәлләп карау

ИСКУШЕНИЕ с **1. см.** **искусить** — **искушать** **2.** вәсүәсә, котко; **поддаться искушению** коткоға бирелеү; **вводить в искушение** вәсүәсә һалыу

ИСКУШЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** **искусить** **2. прич.** **остарған**, тәжрибәле, йышылған, шымарған; **искушённый в политике** сәйәсәттә йышылған

ИСЛАМ м ислам (*дин*)

ИСЛАНДСКИЙ, -ая, -ое **исланд** ...ы, **Исландия** ...ы; **исландский язык** **исланд теле**; **исландский народ** **исланд халкы**

ИСЛАНДЦЫ *мн.* **исландтар**, **исланд халкы** // *ед.* **исландец** м **исланд ир-аты**; **исландка** ж **исланд катын-кызы**

ИСПАНКА I ж *см.* **испанцы**

ИСПАНКА

ИСПА́НКА *ж* испанка (*гритт ауырыуы торо*)
ИСПА́НСКИЙ, -ая, -ое испан ...ы, Испания ...ы; **испа́нский та́нец** испан бейеуе; **испа́нский язы́к** испан теле

ИСПА́НЦЫ *мн.* испандар, испан халкы // *ед.* **испа́нец** *м* испан ир-аты; **испа́нка** *ж* испан катын-кызы

ИСПАРЕ́НИЕ *с* **1. см.** испарить — испарять, испариться — испаряться **2. обычно мн.** испаре́ния пар, быу; **вредные испаре́ния** зарарлы быу

ИСПА́РИНА *ж* тир; **покры́ться испари́ной** тиргә батыу; **на егб лице́ вы́ступила испари́на** битена тир бәреп сыкты

ИСПАРИ́ТЕЛЬ *м; тех.* быуландырғыс, парландырғыс (*аппарат*)

ИСПАРИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое быулануу ...ы, парлануу ...ы; **испарительная способно́сть** парлануу һәләте

ИСПАРИ́ТЬ *сов. что* парға (быуга) әйләндереу; **испарить воду́** һызуы парға әйләндереу

ИСПАРИ́ТЬСЯ *сов. 1.* парға (быуга) әйләнеу **2. перен., ирон.** юк булыу, юкка сығыу, һызыу, тайыу, шылыу; **он куда́-то испари́лся** ул кайзалыр юк булды

ИСПА́РЯЕМОСТЬ *ж* быулануу (парлануу) һәләте

ИСПА́РЯТЬ *несов. см.* испарить
ИСПА́РЯТЬСЯ *несов. 1. см.* испариться **2. страд. от** испарять

ИСПА́ЧКАТЬ *сов. кого-что* бысратып (буяп) бөтөрөу

ИСПА́ЧКАТЬСЯ *сов.* бысранып (буялып) бөтөу

ИСПЕПЕЛИ́ТЬ *сов. кого-что 1.* (яндырып) көл итеу, көлгә әйләндереу **2. перен.** өтөу, өтөп (көйзөрөп) алыу, көйзөрөу; **испепелить взглядом** караш менән өтөп алыу

ИСПЕПЕЛИ́ТЬСЯ *сов.* янып бөтөу, көлгә әйләнеу

ИСПЕПЕЛЯ́ТЬ *несов. см.* испепелить
ИСПЕПЕЛЯ́ТЬСЯ *несов. 1. см.* испепелиться **2. страд. от** испепелять

ИСПЕ́СТРИТЬ *сов. что* сыбарлау, сыбарлап бөтөрөу

ИСПЕ́ЧЬ *сов. что* бешереу, бешереп алыу; **испечь хлеб** икмәк бешереп алыу

ИСПЕ́ЧЬСЯ *сов.* бешеу, бешеп сығыу; **пирог хоро́ш испе́кся** бәләш һәйбәт бешкән

ИСПЕ́ЩРИТЬ *сов. что* сыбарлап бөтөу; **испещрить следа́ми** эзәр менән сыбарлап бөтөу

ИСПЕ́ЩРЯТЬ *несов. см.* испещрить

ИСПИСА́ТЬ *сов. что 1.* язып тултырыу (бөтөрөу); **исписать це́лую тетра́дь** бөтөн бер дәфтәрге язып бөтөрөу **2. разг. (истратить)** языуға (тогноп) бөтөрөу; **исписать послед́ний каранда́ш** азаккы кәләмде язып бөтөрөу

ИСПИСА́ТЬСЯ *сов. 1.* язылып (тогноп) бөтөу, яза-яза бөтөу; **каранда́ш исписа́лся** кәләм

яза-яза бөттө **2. перен.** языу һәләте бөтөу, языу һәләте кайтыу

ИСПИСЫВА́ТЬ *несов. см.* исписа́ть
ИСПИСЫВА́ТЬСЯ *несов. 1. см.* исписа́ться **2. страд. от** исписывать

ИСПИТО́Й, -ая, -ое *разг.* таушалған, йонсоған; **испито́е лицо́** таушалған йөз

ИСПОВЕ́ДАНИЕ *с; книжн.* динле булыу, иманлы булыу

ИСПОВЕ́ДАТЬ *сов.; разг. см.* исповедовать **1—3**

ИСПОВЕ́ДАТЬСЯ *сов.; разг. см.* исповедоваться **1—2**

ИСПОВЕ́ДНИК *м 1.* (*священник*) тәүбә иттереуе **2. (тот, кто пришёл на исповедь)** тәүбә итеуе, тәүбәгә килеуе

ИСПОВЕ́ДОВАТЬ **1. сов., несов. кого** (*подвергнуть исповеди, выслушать покаяние*) тәүбә иттереу, тәүбәгә килтереу **2. (покаяться в своих грехах на исповеди)** тәүбә итеу, тәүбәгә килеу **3. перен. (рассказать о себе что-л. хранимое до сих пор в тайне)** асып һалыу, һөйләп биреу (күңелдәген) **4. книжн.** (юлын, динен) тогоу, (диненә) ышануу, инануу; **исповедовать исла́м** ислам динен тогоу

ИСПОВЕ́ДОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** тәүбә итеу, тәүбә кылыу **2. сов., несов.; перен.** асыктан-асык һөйләп биреу, (серзе, хәбәрзе) асып һалыу **3. несов. страд. от** исповедовать

И́СПОВЕДЬ *ж 1. церк.* тәүбә итеу **2. перен. (откровенное признание)** (күңелдәген) асып һалыу, асыктан-асык һөйләу

И́СПОДВОЛЬ *нареч.; разг.* эзләп-эзләп, әкрәнләп; **исподволь подгото́виться к отъезду** әкрәнләп юлга әзерләнеу

И́СПОДЛО́БЬЯ *нареч.* каш астынан; **глядеть исподло́бья** каш астынан карау

И́СПОДНИ́ЗУ и **И́СПОДНИ́ЗУ** *нареч.; разг.* түбәндән, астан, (нимәнәндәр) астынан

И́СПОДТИ́ШКА *нареч.; разг.* астыртын, йәшерен; **де́лать исподти́шка** астыртын эшләу; **смея́ться исподти́шка** астыртын көлөу

И́СПОКО́Н: **испоко́н ве́ку (веко́в)** борон-борондан, элек-әлектән, бик күптән, әүәл-әүәлдән

И́СПОЛИ́Н *м; книжн. 1.* алпамыша, бәһлеуән, эзмәуер **2. чего; перен.** бөйөк кеше, даһи; **исполи́ны нау́ки** фәндең бөйөк кешеләре

И́СПОЛИ́НСКИЙ, -ая, -ое **1.** бәһлеуән, эзмәуерзәй; **челове́к исполи́нского рб́ста** эзмәуерзәй кеше **2. бик зур, гәзәтән тыш зур; исполи́нские пла́ны** гәзәттән тыш зур пландар

И́СПОЛКО́М *м (исполнительный комитет)* башкарма комитет

И́СПОЛНÉНИЕ *с см.* исполнить **I — исполня́ть I, исполнит́ься I — исполня́ться I; провёрка исполне́ния** үтәләшен тикшереу; **исполне́ние прика́за** бойорокто үтәу; **исполне́ние рбли** роль башкарыу (уйнау)

ИСПРАВНОСТЬ

ИСПОЛНЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от исполнить* II; 2. *прил.* тулган, солгап алынган, хугарылган; **исполненный гордости** горурлык менән хугарылган

ИСПОЛНИМЫЙ, -ая, -ое башкарылырлык, бойомға (тормошка) ашырырлык, үтәлерлек; **исполнимое желание** үтәлерлек теләк

ИСПОЛНИТЕЛЬ м и **ИСПОЛНИТЕЛЬНИЦА** ж 1. үтәүсе, башкарыусы; **исполнитель поручений** йомош үтәүсе 2. башкарыусы, уйнаусы; **исполнитель народных песен** халык йырзарын башкарыусы ♦ **судебный исполнитель** суд эштәрен башкарыусы

ИСПОЛНИТЕЛЬНОСТЬ ж эште теүәл башкарыу

ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. башкарма, башкарыусы; **исполнительный комитет** башкарма комитет 2. (*старательный*) йомошсан, тыңлаусан, бик тырыш (үтәүсэн); **исполнительный ребёнок** тыңлаусан бала ♦ **исполнительный лист** башкарыу кағазы (*суд карарын бойомға ашырыу өсөн суд тарафынан бирелгән бойорок*)

ИСПОЛНИТЬ I *сов. что* 1. үтәү, башкарыу, бойомға ашырыу; **исполнить приказ** бойорокто үтәү; **исполнить просьбу** үтенесте үтәү 2. башкарыу, уйнау; **исполнить танец** бейеү башкарыу

ИСПОЛНИТЬ II *сов. кого-что; уст.* тулгырыу, хугарыу, рухландырыу; **исполнить сердце надеждой** күнелде өмөт менән тулгырыу

ИСПОЛНИТЬСЯ I *сов.* 1. үтәлеү, бойомға (тормошка) ашыу, башкарылыу; **исполнилось заветное желание** изге теләк тормошка ашты 2. *кому-чему безл. (о сроке, возрасте)* үтеү, тулыу, булыу; **мальчику исполнилось десять лет** малайға ун йәш тулды

ИСПОЛНИТЬСЯ II *сов. чем, чего* тулыу, хугарылыу; **её сердце исполнилось радостью** унын йөраге шатлык менән тулды

ИСПОЛНЯТЬ I *несов.* 1. *см.* исполнить I; 2. башкарыу; **исполнять обязанности заведующего** мөдир вазифаһын башкарыу

ИСПОЛНЯТЬ II *несов. см.* исполнить II

ИСПОЛНЯТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* исполнить I; 2. *страд. от исполнять* I

ИСПОЛНЯТЬСЯ II *несов. см.* исполняться II

ИСПОЛОСОВАТЬ *сов.; разг.* 1. *что* буйбуйға (тураклап, кырккылап, һызғылап) телгеләп бөтөрөү; **исполосовать ткань** тауарзы буйбуйға телгеләп бөтөрөү 2. *кого-что (избить бичом, кнутом и т.п.)* камсылау, сыбырткы менән ярыу

ИСПОЛУ *нареч.* уртакка, уртагына, яргылаш; **работать исполу** яргылаш эшләү

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ *с см.* использовать; **использование местного сырья** урындағы сеймалды кулланыу

ИСПОЛЬЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что* файзаланыу, кулланыу; **использовать в работе новый метод** эштә яңы ысул кулланыу; **использовать атомную энергию в мирных целях** атом энергияһын тыныслык максатында файзаланыу; **использовать удобрение** ашлама кулланыу

ИСПОЛЬЗОВАТЬСЯ *несов.* 1. кулланылыу, файзаланылыу 2. *страд. от использовать*

ИСПОЛЬНЫЙ, -ая, -ое уртакка (яргылаш) эшләү ...ы, уртакка (яргылаш) эшләнә торған; **испольная система** уртакка эшләү системаһы

ИСПОЛЬЩИК м уртакка эшләүсе (*красильщик*)

ИСПОЛЬЩИНА ж уртакка эшләү (*альинган уңыштың яртыһы ер хужаһына бирелеү системаһы*)

ИСПОРТИТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* бозоу; **испортить машину** машинаһы бозоу; **испортить зрение** күззе бозоу; **испортить нервы** нервы бозоу; **испортить настроение** кәйеф бозоу; **испортить плохим воспитанием** насар тәрбия менән бозоу

ИСПОРТИТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* бозолоу; **испортилась погода** көн бозолдо; **испортилось зрение** күз бозолдо; **часы испортились** сәғәт бозолдо; **мясо испортилось** ит бозолған

ИСПОРЧЕННОСТЬ ж бозолғанлык

ИСПОРЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от испортить* 2. *прил.* бозок, бозолған; **испорченная игрушка** бозолған уйынсык; **испорченные отношения** бозолған (насар) мөнәсәбәттәр; **испорченный ребёнок** бозолған бала; **испорченное мясо** бозолған ит

ИСПРАВИМЫЙ, -ая, -ое төзәтерлек, төзәлерлек; **эта беда исправима** был төзәтерлек эш

ИСПРАВИТЕЛЬНО-ТРУДОВОЙ, -ая, -ое холок төзәтеү-хезмәт; **исправительно-трудовая колония** холок төзәтеү-хезмәт колонияһы

ИСПРАВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое төзәтеү ...ы; **исправительные меры** төзәтеү саралары; **исправительные работы** холок төзәтеү эштәре

ИСПРАВИТЬ *сов. кого-что* төзәтеү; **исправить водопровод** һыу үткәргесте төзәтеү; **исправить ошибку** хага төзәтеү; **исправить характер** холокто төзәтеү

ИСПРАВИТЬСЯ *сов.* төзәлеү; **исправилось зрение** күз төзәлде

ИСПРАВЛЕНИЕ *с 1. см.* исправить — **исправлять, исправиться** — **исправляться** 2. төзәтмә, төзәтеү; **внести исправления в рукопись** кульязмага төзәтмәләр индереү

ИСПРАВЛЯТЬ *несов. см.* исправить

ИСПРАВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* исправиться 2. *страд. от исправлять*

ИСПРАВНИК м; *уст.* исправник (*революцияга тиклем Рәсәйгә өйәз полицияһы башлығы*)

ИСПРАВНОСТЬ ж 1. төзөклөк, эшкә яраклылык; **исправность мотора** моторзың төзөклөгө

ИСПРАВНЫЙ

2. (*исполнительность*) тыңлаусанлык, күндәмлек

ИСПРАВНЫЙ, -ая, -ое 1. төзөк, бөтөн, эшкә яраклы; **исправный прибор** төзөк прибор 2. (*исполнительный*) тыңлаусан, күндәм, тырыш, кеше ыңғайлы; **исправный работник** күндәм хезмәткәр

ИСПРАЖНЕНИЕ с 1. *см.* испражниться — испражняться 2. *мн.* испражнения тизәк

ИСПРАЖНИТЬСЯ *сов.* тышка сығыу, оло ярау итеу

ИСПРАЖНЯТЬСЯ *несов. см.* испражниться

ИСПРОБОВАТЬ *сов. что* 1. (*проверить годность*) һынау, һынап карау; **испробовать новый инструмент** яңы коралды һынап карау 2. (*узнать на собственном опыте*) һынап карау, карау; **испробовать все возможности** бөтә мөмкинлектәргә һынап карау 3. *разг. (отведать)* тәмен тагып (тәмләп, ашап) карау, ауыз итеу

ИСПУГ *м* куркыу, куркыш, өркөү, шөрләү; с испугу куркыштан; от испуга потеряют дар речи куркыштан телһез калыу ♦ **брать (взять) на испуг** куркытыу, куркытып кысмага алыу

ИСПУГАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от испугать* 2. *прил.* курккан, өрккән, шөрләгән; **испуганные люди** курккан кешеләр; **испуганный вид** курккан киәфәт

ИСПУГАТЬ *сов. кого-что* куркытыу, өркөтөү

ИСПУГАТЬСЯ *сов. кого-чего* куркыу, өркөү; **испугаться трудностей** ауырлыклардан куркыу

ИСПУСКАТЬ *несов. что* 1. *см.* испустить 2. (*распространять, излучать*) таратыу, аңкытыу

ИСПУСТИТЬ *сов. что* сыгарыу, куйыу, ебәреу; **испустить вопль** үкһеп ебәреу ♦ **испустить дух** *уст.* йән биреу, һуңғы һулыш алыу

ИСПЫТАНИЕ с 1. *см.* испытать; **испытание двигателя** двигателде һынап карау 2. һынау, имтихан; **примённые испытания** кабул итеу имтихандары 3. (*жизненные трудности, невзгоды*) ауыр һынау, ауырлык, кисереш; **суровые испытания войны** һуғыш ауырлыктары

ИСПЫТАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от испытать* 2. *прил.* һынап каралган, һыналган, тикшерелгән; **испытанный боец** һыналган һалдат; **испытанный приём** тикшерелгән алым

ИСПЫТАТЕЛЬ *м* һынаусы; **лёгчик-испытатель** һынаусы лёгчик; **испытатель машины** машина һынаусы

ИСПЫТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һынау ...ы; **испытательный полёт** һынау осошо; **испытательный срок** һынау срогы

ИСПЫТАТЬ *сов. 1. кого-что* һынау, һынап карау; **испытать станок** станокты һынап карау; **испытать нового работника** яңы хезмәткәрҙе һынау 2. *что (пережить, ощутить)* кисереу, күреу, тагыу; **испытать нужду** мохтажлык кисереу;

испытать радость шатлык кисереу; **испытать удовольствие** ләззәт тагыу ♦ **испытать на своей (собственной) шкуре что** үз елкәндә тагыу

ИСПЫТУЕМЫЙ, -ая, -ое һынала (тикшерелә) торган, һынау үтеүсе; **испытумый материал** һынала торган материал

ИСПЫТУЮЩИЙ, -ая, -ее тикшерелә торган, һынаулы, һынау үткәреүсе, игтибарлы; **испытующий взгляд** һынаулы караш

ИСПЫТЫВАТЬ *несов. см.* испытать

ИССЕКАТЬ I *несов. см.* иссечь I

ИССЕКАТЬ II *несов. см.* иссечь II

ИССЕРА-... һорғолт; **иссера-бёлый** һорғолт аҡ

ИССЕЧЬ I *сов. что* 1. сокоу, кырыу, юныу; **иссечь статую из мрамора** мәрмәрҙән кырып статуя яһау 2. *мед.* кыркып (киҫеп) алыу (ташлау); **иссечь опухоль** шеште киҫеп ташлау

ИССЕЧЬ II *сов. кого-что* 1. (*изрубить, расечь чем-л.*) кыркыу, киҫеу, кыйыу 2. *уст. (избить плетью, розгами и т.п.)* тукмау, камсылау, сыбырткылау; **иссечь кнутом** сыбырткылау

ИССИЗА-... күгелһем; **иссиза-голубой** күгелһем зәңгәр

ИССИНЯ-... күкһел, зәңгәрһыу; **иссиня-зелёный** зәңгәрһыу йәшел

ИССЛЕДОВАНИЕ с 1. *см.* исследовать 2. *филми (фәнни)* хезмәт (тикшеренеу); **исследование по башкирскому языку** башҡорт теле буйынса филми хезмәт

ИССЛЕДОВАТЕЛЬ *м* тикшеренеүсе, тикшеренеү, өйрәнеүсе, филми хезмәткәр

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое тикшеренеу ...ы, тикшеренеу ...ы; **исследовательская работа** тикшеренеу эше; **исследовательские способности** тикшеренеу һәләтлектәре

ИССЛЕДОВАТЬ *сов., несов. кого-что* 1. тикшеренеу, тикшеренеу, өйрәнеу; **исследовать законы природы** тәбиғәт канундарын өйрәнеу 2. карау, тикшеренеу, карап сығыу; **исследовать больного** ауырыуыҙы карау

ИССОХНУТЬ *сов.; прям., перен.* кибеу, кибеп (короп) бөтөү; **иссохнуть от тоски** һағыштан кибеу; **рёки иссохли** йылғалар короп бөттө

ИССТАРИ *нареч.* борондан, күптән, элек-электән

ИССТРАДАТЬСЯ *сов.* яфалану, газәпләнү, ингетеу, газәпләнү (ингетеп, яфаланып) бөтөү; **исстрадаться в одиночестве** яңғызлыктан яфалану

ИССТРЕЛЯТЬ *сов. что* 1. атып бөтөрөү; **истрелять все патроны** бөтә патрондарҙы атып бөтөрөү 2. *разг.* атып, тишкеләп бөтөрөү; **истрелять всю мишень** сәпкә атып, тишкеләп бөтөрөү

ИССТУПЛЕНИЕ с сикһез шашыу (шашыныу, ярһыу, котороноу); **прийти в исступление** сикһез шашыныу

ИССТУПЛЁННОСТЬ ж сикhez шашканлык (ярhыганлык)

ИССТУПЛЁННЫЙ, -ая, -ое сикhez нык шашкан (шашынган, ярhыган, которган); **исступлённый взгляд** сикhez шашынган караш; **исступлённый крик** нык ярhыган тауыш

ИССУШАТЬ *несов. см. иссушить*

(коротоп) бөтөрөү; **жара иссушила болбо** эсе көндөр назлыкты китгереп бөтөргө **2. перен.** китгерү; **болёзнь иссушила егб** сир уны китгерзе

ИССЫХАТЬ *несов. см. иссыхнуть*

ИССЯКНУТЬ *сов. 1.* короу, кибеу, короп (кибеп) бөтөү; **источник иссяк** шишмэ короган **2. бөтөү; силы иссякли** көс бөттө

ИСТАПТЫВАТЬ *несов. см. истоптать*

ИСТАСКАННЫЙ, -ая, -ое *разг. 1. прич. от истаскать 2. прил. тузган, нык искерган, таушалган; истасканная обувь тузган аяк кейеме **3. прил.; перен. (избитый)** тапалган, күп сөйнөлгөн; **истасканная фраза** күп сөйнөлгөн һүззэр **4. прил.; перен. (о внешнем виде)** төш ташлаган, йонсоган, бирешкөн, таушалган; **истасканное лицо** йонсоган йөз*

ИТАСКАТЬ *сов. что; разг. 1.* кейеп туззырыу (искергеу, таушалдырыу), туззырып бөтөрөү; **истаскать пальто** пальтоны кейеп туззырыу **2. перен. (сделать избитым)** кэзерен ебөрөү

ИТАСКАТЬСЯ *сов. 1.* кейелеп туззуу (тузуп бөтөү); **платье истаскалось** күлдэк кейелеп тузган **2. перен. (изуричься)** туззуу, таушалыу

ИСТЕКАТЬ *несов. см. истечь*

ИСТЕКШИЙ, -ая, -ее **1. прич. от истечь 2. прил.** үткөн, узган; **в истекшем году** үткөн йылда

ИСТЕРЁТЬ *сов. что 1. (трением размельчить до конца)* кырыу, кырып бөтөрөү; **истереть весь сыр на тёрке** бөтэ сырзы кыргыста кырып бөтөрөү **2. ышкый-ышкый** бөтөрөү; **истереть резинку** резинканы ышкый-ышкый бөтөрөү **3. (поранить при трении)** өйкөү, кырыу (*аякты*) ♦ **истереть в порошок** кого көлөн күккэ осороу, ютка сыгарыу

ИСТЕРЁТЬСЯ *сов.* ышкыла-ышкыла бөтөү (юкка сыгыу), ышкылып тузуп бөтөү; **подбыва истёрлась** табан ышкылып тузуп бөткөн

ИСТЁРЗАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от истерзать 2. прил. (израненный)** яраланып (имгэнеп) бөткөн **3. прил.** йыргтылып (өзгөлөнөп, таушалып) бөткөн **4. прил. (изуродованный)** бозолган, таланган, гэриплэндерелгэн, имгәтелгэн; **истерзанная земля** таланган ер **5. прил.; перен.** газалланган, йонсоган, интеккөн; **истерзанный вид** йонсоган киэфәт

ИСТЕРЗАТЬ *сов. кого-что 1.* яралап бөтөрөү; **тигр истерзал свою добычу** юлбарыс үз корбанын өзгөлөп ташланы **2. бозоу, емерелеу, бозоп (емереп)** бөтөрөү; **истерзанный войной город** һугыштан емерелеп бөткөн кала **3. яфалау, газаллау, яфалап (газаллап)** бөтөрөү; **егб истерзали сомнения** уны икеләнеүзэр яфаланы

ИСТЕРИК м и **ИСТЕРИЧКА** ж; *разг.* истерик, истерия менән ауырыусы, кызма кеше

ИСТЕРИКА ж истерика, истерия (кызма) өйәнәге; **власть в истерику** истерикага бирелеу

ИСТЕРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** истерия ...ы, кызма; **истерический припадок** истерия өйәнәге **2.** истериялы, истерияга бирелеусән, кызмаһы тогосан; **истерическая женщина** истерияга бирелеусән катын **3.** истерияга хас, истерикалағыса (быуылып, ярһып, кызып); **истерический смех** быуылып көлөү; **истерические рыдания** ярһып илау

ИСТЕРИЧНЫЙ, -ая, -ое *см. истерический 2, 3*

ИСТЕРИЯ ж истерия (**1. нервы өйәнәге 2. күсм. кызыу эимәкәрлек**); **воённая истерия** хәрби истерия

ИСТЁЦ м и **ИСТИЦА** ж; *юр.* дөгүәсе (*суд эшендә*)

ИСТЕЧЕНИЕ *с см. истечь; истечение србка* срогы сыгыу

ИСТЕЧЬ *сов.* үтеу, узыу, бөтөү, тамамланыу, сыгыу; **время истекло** вакыт үтеп китте ♦ **истечь кровью** канһырау, кан агыу

ИСТИНА ж **1.** дөрөслөк, дөрөс; **соответствовать истине** дөрөслөккә тура килеу; **узнать истину** дөрөсөн белеу **2. филос.** хәкикәт; **абсолютная истина** абсолют хәкикәт; **объективная истина** объектив хәкикәт

ИСТИННЫЙ, -ая, -ое **1.** дөрөс, раç, хак; **истинный рассказ** хак һүз **2. ысын; истинный друг** ысын дуç ♦ **направить (наставить, обратить) на истинный путь** кого дөрөс юлга бастырыу

ИСТИРАТЬ *несов. см. истереть*

ИСТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. истереться 2. страд. от истирать*

ИСТЛЕВАТЬ *несов. см. истлеть*

ИСТЛЕТЬ *сов. 1.* сереу, сереп бөтөү; **ткань истлела** тауар сереп бөткөн **2. быскып (янып) бөтөү, быскып көлгә әйләнеу; угли истлели** куз быскып көлгә әйланган

ИСТОК м **1.** (һыу) башы, инеш, сыганак; **исток реки** йылга башы **2. обычно мн. истоки; перен.** сыганак, баш, башлангыс; **истoki науки** фән сыганагы; **истoki цивилизации** цивилизация башлангыстары

ИСТОЛКОВАНИЕ *с см. истолковать; дать истолкование чему-л. берәй нәмәгә* аңлатма биреу

ИСТОЛКОВАТЕЛЬ м **1.** аңлатыусы, төшөндөрөүсе **2. юраусы**

ИСТОЛКОВАТЬ

ИСТОЛКОВАТЬ *сов.* что аңлатыу, аңлагып биреу, төшөндөрөү, төшөндөрөп биреу; **истолковать** *смысл* сөзүлбө мэгәнәһен аңлагыу

ИСТОЛКОВЫВАТЬ *несов. см.* **истолковать**

ИСТОЛОЧЬ *сов.* что төйөп ваклау, ваклап бөтөрөү; **истолочь сахар** шәкәрзә төйөп ваклау

ИСТОМА *ж* изрәү, изрәп төшөү, әлһерәү, ойоу; *в сладкой истоме* рәхәт ойоу хәлендә

ИСТОМИТЬ *сов.* кого-что хәлдән тайзырыу, талсыктырып (зарыктырып) бөтөрөү

ИСТОМИТЬСЯ *сов.* хәлдән тайыу, талсыгыу, талсыгып (зарыгып) бөтөү; **совсем истомиться** бөтөнләй талсыгыу; **истомиться на работе** эшгә хәлдән тайыу

ИСТОМЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от истомить* **2.** *прил.* хәлдән тайган, талсыккан, йонсоған; **истомлённый вид** талсыккан кияфәт; **истомлённые путники** хәлдән тайган юлсылар

ИСТОПИТЬ I *сов.* что **1.** ягыу; **истопить** печь мейес ягыу **2.** *разг.* ягып бөтөрөү; **истопить весь уголь** бөтә күмерзә ягып бөтөрөү

ИСТОПИТЬ II *сов.* что; *разг.* иретеп бөтөрөү; **истопить всё масло** бөтә майзы иретеп бөтөрөү

ИСТОПИТЬСЯ I *сов.* (ягыузан) йылыныу, ягылып бөтөү

ИСТОПИТЬСЯ II *сов.; разг.* иреп бөтөү; **воск весь истопился** балауыз иреп бөтгө

ИСТОПНИК *м* и **ИСТОПНИЦА** *ж* мейес ягыусы

ИСТОПАТЬ *сов.* что **1.** тапап бөтөрөү; **истопать граву** үләнде тапап бөтөрөү **2.** *разг.* тапап бысратыу (бөтөрөү); **истопать пол** изәнде тапап бөтөрөү **3.** *разг.* кейеп туззырыу (*аяк кейемен*); **истопать сапоги** итекте туззырыу

ИСТОПГАТЬ *несов. см.* **исторгнуть**

ИСТОРГНУТЬ *сов.* что **1.** *уст.* бәрәп сыгарыу; **вулкан исторг лаву** вулкан лава бәрәп сыгарзы **2.** *перен.* сыгарыу; **исторгнуть слёзы** күз йәше сыгарыу; **исторгнуть крик** тауыш сыгарыу

ИСТОРИЗМ *м* тарихилык; **принцип историзма** тарихилык принцибы

ИСТОРИК *м* тарихсы; **учёный-историк** галим-тарихсы; **совещание историков** тарихсылар кәңәшмәһе, тарихсы галим

ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое тарих-филология ...ы

ИСТОРИОГРАФ *м* историография белгесе, тарихнамәсе; **военный историограф** хәрби тарихнамәсе

ИСТОРИОГРАФИЯ *ж* историография, тарихнамә (*тарих белемәһең үсешен һәм тарихи сығанактарзы өйрәнәү фәһе*); **историография советского периода** совет осоро тарихнамәһе

ИСТОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** тарих ...ы; **историческая наука** тарих фәһе **2.** тарихи; **исто-**

рический документ тарихи документ; **историческая грамматика** тарихи грамматика; **исторические места** тарихи урындар ♦ **исторический материализм** тарихи материализм

ИСТОРИЧНЫЙ, -ая, -ое тарихи яктан дөрөс, тарихка ярашлы

ИСТОРИЯ **ж** **1.** *в разн. знач.* тарих; **новая история** яңы тарих; **история народа** халык тарихы; **история песен** йырзәр тарихы; **законы истории** тарих канундары **2.** вакиға, хәл; **попасть в неприятную историю** күңелһез хәлгә тарыу; **страшные истории** куркыныс вакиғалар ♦ **вечная история** бер үк балык башы; **история умалчивает о чём; шутл.** был турала бер ни билдәһез; **войти в историю** тарихка инеү

ИСТОСКОВАТЬСЯ *сов. по кому-чему и без доп.; разг.* һағыныу, зарыгыу, һағынып һаргайыу; **истосковаться в ожидании** көтә-көтә һағынып бөтөү

ИСТОЧАТЬ *несов.* что аңкытыу, таратыу, ургылытыу

ИСТОЧИТЬ *сов.* что **1.** кайрап (йокартып) бөтөү; **источить нож** бысакты кайрап (йокартып) бөтөрөү **2.** *см.* **изъезть** **1**

ИСТОЧНИК *м* **1.** шишмә, сығанак; **горный источник** тау шишмәһе; **серный источник** көкөрт(лө) сығанағы **2.** *перен.* сығанак; **источник повышения доходов** килемде арттырыу сығанактары; **источник сырья** сеймал сығанактары; **источник вдохновения** илһам сығанағы **3.** (*письменный документ*) сығанак; **письменный источник** язма сығанак; **по достоверным источникам** ышаныслы сығанактар буйынса

ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ *с* сығанактар өйрәнәү (*тарихи сығанактарзы өйрәнәү һәм кулланыу сараларын өйрәнәү фәһе*)

ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ, -ая, -ое сығанактар өйрәнәү ...ы; **источниковедческие работы** сығанактар өйрәнәү эше

ИСТОШНЫЙ, -ая, -ое *разг.* әсе, йөрәк өзгөс (эрнеткес) (*тауыш, оран*); **истощный крик** әсе тауыш

ИСТОЩАТЬ *несов. см.* **истощить**

ИСТОЩАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **истощиться** **2.** *страд. от истощать*

ИСТОЩЕНИЕ *с* **1.** *см.* **истощиться**; **голодное истощение** аслыктан ябыгыу; **нервное истощение** нервилар какшауы **2.** (*о почве*) арлылану, ашламаһы бөтөү, искерәү; **истощение почвы** тупрактың ашламаһы бөтөү, искерәү **3.** эзәйеп калыу (кәмеу), накысланыу, бөтөп барыу (*тотоноу аркаһында*); **истощение средств** аксаның кәмеүе, бөтөп барыу; **истощение припасов** азыктарзың накысланыуы

ИСТОЩЕННОСТЬ *ж* **1.** ябыктык, арыктык, хәлһезлек; **истощенность больного** ауы-

рызуың хэлһезлеге **2.** (о почве) (ашламага) ярлылык; **истощённость почвы** тупрактың ярлылығы

ИСТОЩЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **истощить** **2.** прил. ябык, йонсоу, хэлһез, арык; **истощённый человек** ябык кеше; **истощённый вид** йонсоу төс **3.** прил. (о почве) ундырышшыз (тупрак тураһында)

ИСТОЩИТЬ сов. **1.** кого-что ябыктырыу, хэлһезләндреру, йонсоту; **болёзнь истощила егб** сир уны хэлһезләндрерзе (йонсотто) **2.** что (о почве) ундырышшылығын бөтөрөү, ярлыландырыу **3.** что бөтөрөү, нык кәметеү; **истощить запасы** запастарзы нык кәметеү; **истощить терпение** түземлекте (сабырлыкты) бөтөрөү

ИСТОЩИТЬСЯ сов. **1.** (изнуриться) ябығыу, хэлһезләнәү, көс бөтөү, какшау, йонсоу; **очень истощился** нык ябыккан, йонсоған; **силы истощились** көсө бөттө **2.** (о почве) ярлылану, ундырышшылығы (ашламаһы) бөтөү; **почва истощилась** тупрактың ундырышшылығы бөткән **3.** бөтөү, калмау; **запасы железной руды истощились** тимер мәгдәнәненә һакламдары бөттө; **терпение истощилось** түзер хэл калманы

ИСТРАТИТЬ сов. что **1.** тотолоп бөтөү, то-топ бөтөрөү; **истратить деньги** аксаны тотолоп бөтөү **2.** түгеү, һалыу, бөтөрөү, сарыф итеү; **истратить силы** көс түгеү; **истратить зря время** вакытты бушка сарыф итеү

ИСТРАТИТЬСЯ сов. **1.** тотолоп бөтөү; **деньги истратились** акса тотолоп бөттө **2.** разг. тотолоп бөтөү, аксаһыз калыу; **в поездке я истратился** сафәрзән һуң бөтөнләй аксаһыз калдым

ИСТРЕБИТЕЛЬ м **1.** кого-чего кырыусы, кырып бөтөрөүсе; **саранча — истребитель посёвов** саранча — сәсәүлектәрзе кырыусы; **истребитель грызунов** кимереүселәрзе кырып бөтөрөүсе **2.** ав. истребитель; **реактивный истребитель** реактив истребитель ♦ **лётчик-истребитель** лётчик-истребитель

ИСТРЕБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** юк иткес, емергес, кыра торған, һәләк иткес; **истребительная война** емергес һуғыш **2.** истребителдәр ...ы; **истребительная авиация** истребителдәр авиацияһы; **истребительный отряд** истребителдәр отряды

ИСТРЕБИТЬ сов. кого-что юк итеү, һәләк итеү, кырып бөтөрөү; **истребить лес** урманды кырып бөтөрөү

ИСТРЕБЛЕНИЕ с см. **истребить** — истреблять

ИСТРЕБЛЯТЬ несов. см. **истребить**
ИСТРЕБОВАНИЕ с; книжн. см. **истребовать**

ИСТРЕБОВАТЬ сов. что; книжн. талап итеү, һоратып алыу; **истребовать дело из суда** судған эште һоратып алыу

ИСТРЕПАННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от **истрепать** **2.** прил. таушалған; **истрепанная книга** таушалған китап **3.** прил.; перен. йонсоған, әлһерәгән, хәлдән тайған; **истрепанный вид** йонсоған киәфәт

ИСТРЕПАТЬ сов. что; разг. **1.** таушалдырып (туззырып) бөтөрөү; **истрепать одежду** кейемде туззырып бөтөрөү; **истрепать книгу** китапты таушалдырып бөтөрөү **2.** перен. йонсоту, интектереру, әлһерәтеү; **бой истрепали людей** һуғыш кешеләрзе йонсотто ♦ **истрепать нервы** нервыны какшатыу

ИСТРЕПАТЬСЯ сов. **1.** разг. тузып (таушалып) бөтөү; **одежда истрепалась** кейем тузып бөттө **2.** перен., прост. йонсоу, интегеү, әлһерәү, арыу

ИСТРЕСКАТЬСЯ сов.; разг. ярылып (сатнап) бөтөү; **краска истрескалась** буяуы ярылып бөткән

ИСТУКАН м **1.** (изваяние) тораташ, бот, һын **2.** бран. күзле бүкән ♦ **стоять как истукан**; **стоять истуканом** бағана (таш) кеүек қатып калыу

ИСТУПИТЬ сов. что үтмәсләп бөтөрөү; **иступить нож** бысакты үтмәсләп бөтөрөү

ИСТУПИТЬСЯ сов. үтмәсләнәп бөтөү; **коса иступилась** салғы үтмәсләнәп бөткән

ИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** ысын; **истый учёный** ысын галим **2.** тырыш, эш яратыусы; **истый работник** тырыш эшсе

ИСТЫКАТЬ сов. кого-что; разг. сәнскеләп (тишкеләп, қазап) бөтөрөү; **истыкать иглой** энә менән сәнскеләп бөтөрөү; **истыкать кнопками** қазауыстар менән тишкеләп бөтөрөү

ИСТЯЖАНИЕ с см. **истязать**; **подвергнуть истязаниям** қазаплауга дусар итеү

ИСТЯЗАТЕЛЬ м қазаплаусы, интектереру, яфалаусы

ИСТЯЗАТЬ несов. кого-что нык қазаплау (интектереру), аяуһыз яфалау; **истязать животное** хайуанды нык интектереру

ИСХЛЕСТАТЬ сов.; разг. **1.** кого-что һуктырыу, һызырыу, камсыллау; **исхлестал егб спину** күнүтм уның арқаһын камсы менән һызырзы **2.** (истрепать) туззырыу, туззырып бөтөрөү; **исхлестать веник** һеперткене туззырыу

ИСХЛЁСТЫВАТЬ несов. см. **исхлестать**
ИСХЛОПОТАТЬ сов. что; разг. юллап алыу; **исхлопотать разрешение** рөхсәт юллап алыу

ИСХОД м **1.** юл, сара; **единственный исход** берзән-бер юл **2.** азак, ахыр, бөтөү; **на исходе** дия көн азағында; **как бы исход этого дела не был плачевным** был эштең азағы насар булмаһын инде **3.** һөзөмтә, нәтижә; **исход дела** эштең һөзөмтәһе; **исход выборов** һайлаузар нәтижәһе ♦ **в исходе** азағында; **на исходе** һуңында, бөтөү алдында; **деньги на исходе** акса

ИСХОДАТАЙСТВОВАТЬ

бөтөп бара; **быть на исходе** бөтөп барыу; **едá былá на исходе** азык бөтөп бара ине

ИСХОДАТАЙСТВОВАТЬ *сов. что; книжн.* юллап алыу; **исходатайствовать пенсию** пенсия юллап алыу

ИСХОДИТЬ I *сов. что; разг.* (йэйәү) йөрөп сығыу, кызырып сығыу; **исходить весь город** бөтә каланы йөрөп сығыу

ИСХОДИТЬ II *несов.* 1. *от кого, из чего; уст., книжн.* сығыу, алыныу; **две прямые исходят из одной и той же точки** ике тура һызык (та) бер үк нөктәнән сыға; **эти сведения исходят из достоверных источников** был мәғлүмәттәр ышаныслы сығанактан алынган 2. *из чего-дан/-дән* сығыу (сыгып эш итеү); **исходить из решения собрания** йыйылыш карарынан сыгып эш итеү

ИСХОДИТЬ III *несов. см. изойти*

ИСХОДНЫЙ, -ая, -ое баштағы, түгәге; **исходный пункт** түгәе пункт; **исходные точки зрения** баштағы караш

ИСХОДЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от исходить II*; 2. *прил.* ебәрелә (сыға) торган (*учреждение*н һ.б.); **исходящая почта** ебәрелә торган почта; **исходящая книга спец.** сыгым кенәгәһе

ИСХУДАЛЫЙ, -ая, -ое нык арык (ябык), элмәйгән; **исхудалые руки** нык ябык кулдар

ИСХУДАТЬ *сов.* нык ябығыу, арыкланыу, элмәйеп калыу; **он исхудал за время болезни** ауырыған сакта ул нык ябыкты

ИСЦАРАПАТЬ *сов. кого-что* тырнап (сыйып) бөтөрөү; **все руки были исцарапаны** кулдары тырналып бөткәйне

ИСЦАРАПАТЬСЯ *сов.* тырналып (сыйылып) бөтөү

ИСЦАРАПЫВАТЬ *несов. см. исцарапать*

ИСЦЕЛЕНИЕ *с см.* исцелить — исцелять; **исцелиться** — исцеляться

ИСЦЕЛИТЕЛЬ *м; книжн.* һауыктырыусы, сәләмәтләндрерүсе

ИСЦЕЛИТЬ *сов. кого-что; книжн.* һауыктырыу, сәләмәтләндрерү; **исцелить больно́го** ауырыузы һауыктырыу

ИСЦЕЛИТЬСЯ *сов.; книжн.* һауығыу, сәләмәтләнәү; **больной исцелится** ауырыу һауыгасак

ИСЦЕЛЯТЬ *несов. см. исцелить*

ИСЦЕЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *с см.* исцелиться 2. *страд. от исцелять*

ИСЧАДИЕ: **исчадие ада** *книжн.* тамук кисәүе; **исчадие сатаны́** *книжн.* иблис токомо

ИСЧЕЗАТЬ *несов. см. исчезнуть*

ИСЧЕЗНОВЕНИЕ *с см. исчезнуть*

ИСЧЕЗНУТЬ *сов.* югалыу, юк булыу, ютка сығыу, юйылыу; **к утру туман исчез** иртән томан юк булды; **исчезнуть из памяти** хәтерзән юйылыу; **исчезнуть на глазах** күз менән каш араһында (күз алдында) юк булыу; **исчезнуть в**

темнотé карангыга инеп югалыу; **карандаш исчез** кәләм югалды; **исчезнуть бесследно** эзһез югалыу

ИСЧЕРКАТЬ и **ИСЧЁРКАТЬ** *сов. что; разг.* һызғылау, һызғылап бөтөү; **исчеркать бума́гу** кағыззы һызғылап бөтөү

ИСЧЁРПАТЬ *сов. что* 1. *тотоп* бөтөрөү, файзаланып (сарыф итеп) бөтөү; **исчерпать все возможности** бөтә мөмкинлекте файзаланып бөтөү 2. *карап* бөтөрөү, тамамлау; **исчерпать повестку дня заседания** ултырыштың көн тәртибен карап бөтөрөү; **исчерпать программу** программаны тамамлау

ИСЧЁРПЫВАТЬ *несов. см. исчерпать*

ИСЧЁРПЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от исчерпывать* 2. *прил.* тулы; **исчерпывающий ответ** тулы яуап; **исчерпывающая оценка** тулы баһа

ИСЧЕРТИТЬ *сов. что* 1. һызғылау, сыйғыслау, һызғылап (сыйғыслап) бөтөрөү (*кағыззы*) 2. *разг.* һызып (тотоноп) бөтөрөү (*кәләмде, акбурзы*); **исчертить весь мел** һыза-һыза акбурзы бөтөрөү

ИСЧЁРЧИВАТЬ *несов. см. исчертить*

ИСЧЁРКАТЬ *сов. что; разг.* сыйып (һызып) бөтөрөү (*шырпыны*); **исчеркать коробок спичек** бер кап шырпыны сыйып бөтөрөү

ИСЧИСЛЕНИЕ *с* 1. *с м.* исчислить — исчислять 2. *мат.* иҫәпләмә (*югары математикала*); **дифференциальное исчисление** дифференциаль иҫәпләмә; **интегральное исчисление** интеграль иҫәпләмә

ИСЧИСЛИТЬ *сов. что* иҫәпләү, иҫәпләп сыгарыу; **исчислить расходы** сыгымды иҫәпләү; **исчислить в гектарах** гектар менән иҫәпләү; **исчислить в метрах** метр менән иҫәпләү

ИСЧИСЛЯТЬ *несов. см. исчислить*

ИСЧИСЛЯТЬСЯ *несов.* 1. иҫәпләнәү, һаналыу; **доходы исчисляются тысячами рублей** килем менәр һум менән иҫәпләнә 2. *страд. от исчислять*

ИТА́К *союз* (*употребляется в начале предложения, содержащего вывод из предыдущего*) тимәк, шулай итеп; **итак, вопрос решён** шулай итеп, мәсьәлә хәл ителде; **итак, теперь всё ясно** шулай итеп, хәзер бөтәһе лә аңлашылды

ИТАЛЬЯНСКИЙ, -ая, -ое итальян ...ы, Италия ...ы; **итальянский нарб́д** Италия халкы; **итальянская песня** итальян йыры; **итальянский язык** итальян теле ♦ **итальянское окно́** өс-дүрт капкаслы киң тәзрә

ИТАЛЬЯ́НЦЫ *мн.* итальяндар, итальян халкы // *ед.* итальянец *м* итальян ир-аты; **итальянка** *ж* итальян катын-кызы

ИТЕЛЬМЕ́НСКИЙ, -ая, -ое ителмән ...ы; **ительменская культура** ителмән мәзәниәте; **ительменский язык** ителмән теле

ИТЕЛЬМЭНЫ *мн.* ителмэндэр (*Камчатканың төп халкы*) // *ед.* **ительмэн** *м* ителмэн ир-аты; **ительмэнка** *ж* ителмэн катын-кызы

ИТОГ *м* **1.** *бухгал.* (*общая сумма*) барлыгы, барыһы, йәмгеһе **2.** йомғақ; **итогги переговоров** һөйләшеү йомғақтары; **итогги учебного года** укыу йылының йомғақтары ♦ **в итоге** һөҙөмтәлә

ИТОГО *нареч.* барлыгы, бөтәһе, йыйыныһы, бөтөнһө, йәмгеһе; **итого в сумме тысяча рублей** барлыгы мең һум

ИТОГОВЫЙ, -ая, -ое **1.** дөйөм, барлыҡ, бөтөн; **итоговые данные** дөйөм мәғлүмәтәр; **итоговые цифры** дөйөм һандар **2.** йомғаҡлау ...ы; **итоговые занятия** йомғаҡлау дәрестәре

ИТОЖИТЬ *несов. что 1.* *бухгал.* дөйөм сумманы иҫәпләү **2.** *разг.* йомғаҡлау, һығымта яһау

ИТОЖИТЬСЯ *несов. страд. от* **итожить**

ИУДА *м; бран.* хыянатсы, һатлыҡ

ИУДАИЗМ *м* иудаизм (*дин төрө — йәһүдтәрҙә*)

ИУДЕИ *мн.* йәһүдтәр, йәһүд халкы // *ед.* **иудей** *м* йәһүд ир-аты; **иудейка** *ж* йәһүд катын-кызы

ИУДЕЙСКИЙ, -ая, -ое йәһүд ...ы; **иудейская религия** йәһүд дине

ИУДЕЙСТВО *с* **1.** йәһүд дине **2.** *собир.* йәһүдтәр

ИХТИОЗАВР *м* ихтиозавр (*казылдык диңгез хайуаны*); **скелет ихтиозавра** ихтиозавр һөлдәһе

ИХТИОЛ *м* ихтиол (*кара төстәге май һымаҡ дарыу*)

ИХТИБЛОВЫЙ, -ая, -ое ихтиол ...ы; **ихтибловая мазь** ихтиол майы; **ихтибловое мыло** ихтиол һабыны

ИХТИБОЛОГ *м* ихтиолог, ихтиология белгесе

ИХТИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ихтиология ...ы; **ихтиологические коллекции** ихтиология коллекциялары (йыйылмалары); **ихтиологический отдел музея** музейҙың ихтиология бүлеге

ИХТИОЛОГИЯ *ж* ихтиология (*зоологияның балыктарҙы өйрәнеү бүлеге*)

ИЧИГИ *мн.* (*ед. ичиг м*); *обл.* ситек; **обувать ичиги** ситек кейеү

ИШАК *м* ишәк

ИШАЧИЙ, -ья, -ье ишәк ...ы; **ишачий крик** ишәк тауышы

ИШИАС *м; мед.* ишиас, янбаш һызлау

ИШЬ *частица; прост.* (*при выражении удивления, неудовольствия и для указания на что-л.*) кара, кара һин уны; **ишь ты какой** кара һин уны, нисегерәк; **ишь, как быстро** рабтает кара, нисек тиз эшлэй

ИЩЕЙКА *ж* **1.** эзәрләүсе **эт 2.** *перен., разг., пренебр.* шымсы

ИЮЛЬ *м* июль; **первое июля** беренсе июль

ИЮЛЬСКИЙ, -ая, -ое июль ...ы; **июльский вечер** июль кисе; **июльские дожди** июль ямғырҙары, июлдәге ямғырҙар

ИЮНЬ *м* июнь; **пятое июня** бишенсе июнь

ИЮНСКИЙ, -ая, -ое июнь ...ы; **в июньские дни** июнь көндәрҙеңдә

К

К и **КО** *предлог с дат. п. 1.* (*при обозначении направленности действия в сторону кого-чего-л.*) -ға/-гә (табан); **подъехать к станции** станцияға килеп етеү; **он пришёл ко мне** ул миңә килде; **плыть к берегу** ярға табан йөзөү

2. (*при обозначении времени, срока*) -ға/-гә (табан); **к первому январю** беренсе гинуарға; **к вечеру** кискә табан

3. (*при обозначении цели, назначения*) -ға/-гә; **приучить к порядку** тәртипкә өйрәтеү; **готовиться к свадьбе** туйға эҙерләнеү

4. (*при обозначении прибавления, присоединения, прикрепления*) -ға/-гә; **прикрепить к стене** стенаға беркетеп куйыу; **к трём прибавить два** өскә икене кушыу; **присоединиться к большинству** күпселеккә кушылыу; **к тому же** өстәүенә

5. (*при указании на предмет, лицо, с которым связано действие*) -ға/-гә; **любовь к родни**

не ватанға (булған) мөхәббәт; **ненависть к врагам** дошманға (булған) нәфрәт

6. (*при указании на соответствие чему-л.*) -лы/-ле, -ға/-гә; **пригодный к употреблению** файҙалануға яраклы; **годный к военной службе** хәрби хезмәткә яраклы; **говорить к месту** урынлы әйтәү; **не ко времени** ваҡытһыз

7. (*в заглавиях*) -на/-нә карата; **к вопросу о происхождении языка** телдең килеп сығышына карата

8. (*в призывах*) -ға/-гә; **к правобму государству!** хокуки дәүләткә!; **к ответу!** яуапка!

9. (*во вводных словах и выражениях*) -ға/-гә каршы; **к сожалению** кызганыска каршы; **к несчастью** бәхетһезлеккә каршы; ♦ **к примеру** миҫал итеп, миҫалға; **к чему** нимәгә; **к тому же** шуның өстөнә, өстәүенә

-КА *частица; разг. 1.* (*при повелительном накл. для смягчения просьбы, приказания*)

КАБАК

-сы/-се (эле); **скажете-ка мне** эйтетегезсе миңэ; **дайте-ка пройтй** үткәрәп ебәрегез(се) эле

2. (с глаголами будущего времени для выражения внезапности желания) эле; **куплю-ка я эту книгу** был китапты һатып алайым эле

КАБАК *м; уст.* кабак (*революцияға тиклем Рәсәйҙә эскелек урыны*)

КАБАЛА *ж* **1. ист.** кабала (*мәжбури бурыс*); **заёмная кабала** заём кабалаһы **2. ист.** кабала, гүмерлек коллок **3. перен.** бойондороклок; **попасть в кабалу** бойондороклокка эләгеү; **держатъ в кабаль** бойондороклокта тотоу

КАБАЛИСТИКА и **КАББАЛИСТИКА** *ж* кабаластика (**1. урта быуаттарҙа юк-барға ышаныу, дини-мистик тәғлимәт һәм гөрөф-ғәзәттәр** **2. күсм. махсус мәғәнәгә эйә булған, әммә белмәгән, таныш булмаған кешегә аңлайышыз нәмә**)

КАБАЛИТЬ *несов., кого-что; ист.* кол итеү, коллокка төшөрөү; **кабалить крестьян** крәстиәндәрҙе коллокка төшөрөү

КАБАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. ист.** кабала ...ы; **кабальная запись** кабала язмаһы; **кабальная зависимость** кабала бойондороклоғо **2. ист.** кабалалағы, кабалаға бәйлә; **кабальные холобы** кабалалағы хезмәтселәр **3. перен.** кабалалы, ауыры; **кабальный договор** кабалалы килешеү

КАБАН *м* **1. (дикий)** кабан **2. (самец домашней свиньи)** ата суска

КАБАНИЙ, -ья, -ье кабан ...ы; **кабаний клык** кабан теше; **кабанье стадо** кабан көтөүе

КАБАНИНА *ж* кабан ите

КАБАРГА *ж* кабарга (*болан*)

КАБАРГОВЫЙ, -ая, -ое кабарга ...ы; **кабарговая шкура** кабарга тиреһе

КАБАРДИНКА *ж* кабардинка (**1. кейәм** **2. бейеү**)

КАБАРДИНСКИЙ, -ая, -ое кабардин ...ы; **кабардинский язык** кабардин теле; **кабардинская порода лошадей** кабардин аты (*токомо*)

КАБАРДИНЦЫ *мн.* кабардиндар, кабардин халкы // *ед.* **кабардинец** *м* кабардин ир-аты; **кабардинка** *ж* кабардин катын-кызы

КАБАРЁ *с* *нескл.* кабаре (*төрлө уйын-сәнгәт күрһәтә торған эстрадаһы ресторан йәки кафе*)

КАБАЧКОВЫЙ, -ая, -ое таш кабак ...ы; **кабачковая икра** таш кабак икраһы

КАБАЧОК I *м; уменьш. от кабак*

КАБАЧОК II *м* таш кабак (*йәшелсә төрө*)

КАБЕЛЬ *м* кабель; **телефонный кабель** телефон кабеле

КАБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кабель ...ы; **кабельная линия** кабель линияһы (*һузымы*)

КАБИНА *ж* кабина; **кабина шофёра** шофёр кабинаһы; **кабина для переговоров по телефону** телефондан һөйләшеү кабинаһы; **душевая кабина** душта йыуыныу кабинаһы

КАБИНЁТ *м; в разн. знач.* кабинет; **кабинёт завёдующего** мөдир кабинеты; **зубоврачебный кабинет** теһш врачы (табибы) кабинеты; **Кабинёт министров** Министрҙар кабинеты

КАБИНЁТНЫЙ, -ая, -ое кабинет ...ы; **кабинетная мебель** кабинет мебели; **кабинетная система обучения** кабинетта укытыу системаһы

КАБЛОГРАММА *ж; спец.* каблограмма (*һыу аҫты кабеле буйынса бирелә торған телеграмма*)

КАБЛУК *м* үксә; **низкий каблук** тәпәш үксә; **туфли на высбком каблук** бейек үксәле туфли ♦ **под каблуком** кого олтораҡ булыу (*кемдеңдер ихтыярына туйһынса буйһоноу*)

КАБЛУЧНЫЙ, -ая, -ое үксә ...ы; **каблучный станок** үксә станогы; **каблучный гвоздь** үксә нығыта торған казак

КАБОТАЖ *м; мор.* каботаж (*бер илдең порттары араһында караптарға йөзөү*); **большой каботаж** зур каботаж (*төрлө диңгез порттары араһында*); **малый каботаж** бәләкәй каботаж (*бер диңгезтең порттары араһында*)

КАБРИОЛЁТ *м* кабриолет (**1. ике тәгәрмәсле еңел арба** **2. еңел автомобилдең асылмалы кузовы**)

КАВАЛЁР I *м* кавалер (**1. катын-кыҙға илтифат күрһәтәп, уның кәйефен табырға тырышыуысы ир-егет** **2. катын-кыҙ менән парлы бейеүгә бейегән ир-ат**)

КАВАЛЁР II *м* кавалер (*орден менән бүләкләнгән кеше*); **кавалёр ордена Отчественной войны** Ватан һугышы ордены кавалеры

КАВАЛЕРГАРД *м* кавалергард (*гәскәрәндә махсус атлы гвардия полкында хезмәт иткән һалдат йәки офицер*)

КАВАЛЕРИЙСКИЙ, -ая, -ое кавалерия ...ы; **кавалерийская атака** кавалерия һөжүме

КАВАЛЕРИСТ *м* кавалерист

КАВАЛЕРИЯ *ж* кавалерия, атлы гәскәр; **лёгкая кавалерия** еңел кавалерия

КАВАЛЬКАДА *ж* кавалькада, һыбайлылар төркөмө

КАВАРДАК *м; разг.* буталсыҡлык, ығызығы, тәртипһезлек; **полный кавардак** нык буталсыҡлык

КАВАТИНА *ж; муз.* каватина (*опера арияһының лирик төрө*)

КАВЕРЗА *ж; разг.* мәкер, хәйлә; **стрибить каверзы** хәйлә короу

КАВЕРЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** мәкерле, хәйләле; **каверзный человек** мәкерле кеше **2.** буталсыҡ, катмарлы, хәйләле; **каверзаное дело** буталсыҡ эш; **каверзный вопрос** хәйләле һорау

КАВЕРНА *ж* **1. мед.** каверна (*берәй ауырыу тәьсирәндә организмдең таркалыуынан барлыкка килгән бушлык*); **каверна в лёгких** үпкә кавернаһы **2. геол.** кыуышлык, бушлык; **каверна в песчаннике** комташтағы бушлык

КАВЕРНОЗНЫЙ, -ая, -ое 1. *мед.* каверналы; кавернозное лёгкое каверналы үпкә 2. *геол.* кыуышлы; кавернозный известняк кыуышлы бурташ

КАВКАЗСКИЙ, -ая, -ое Кавказ ...ы; **кавказские языки** Кавказ телдәре ♦ **кавказский тополь** кавказ тирәге; **кавказский клинок** кавказ кылысы

КАВКАЗЦЫ *мн.* кавказлылар, Кавказ халкы // *ед.* **кавказец** *м* Кавказ ир-аты; **кавказка** *ж* Кавказ катын-кызы

КАВЫЧКИ *мн.* (*ед.* **кавычка** *ж*) тырнактар; **слова в кавычках** тырнактар эсендәге һүзәр; **открыть кавычки** тырнактарзы асыу; **закрывать кавычки** тырнактарзы ябыу ♦ **в кавычках** *ирон.* һүзә генә

КАГАН *м*; *ист.* каган (*урта быуаттарда төрки дәүләте башлыгы*)

КАГАНАТ *м* каганат, каганлык; **Тюркский каганат** Төрки каганлыгы

КАГАТ *м*; *с.-х.* кагат (*кышкылыкка ергә өйөп, каплап куйылган картуф, кишер, сөгәлдөр өймө*)

КАГОР *м* кагор (*кызыл шарап төрө*)

КАДЕТ I *м*; *уст.* кадет (*кадет корпусында укыусы*)

КАДЕТ II *м*; *полит.* кадет (*Рәсәйҙә конституцион-демократик фиркә агаһы*)

КАДЕТСКИЙ I, -ая, -ое *уст.* кадет ...ы; **кадетский мундир** кадет мундиры ♦ **кадетский корпус** кадеттар корпусы (*хәрби урта мәктәп*)

КАДЕТСКИЙ II, -ая, -ое *полит.* кадеттар ...ы; **кадетская партия** кадеттар фиркәһе

КАДИ *м* *нескл.* казий

КАДИЛО *с*; *церк.* кадило (*сиркәүҙә яндырып төтәсләй торған хуш есле ысмала һалынаан тимер һауыт*)

КАДИТЬ *несов.* 1. кадило менән ыслау, төтәсләү 2. *кому*; *перен.* (*льстит*) ярамһаклану

КАДКА *ж* тәпән, сапсак

КАДМИЙ *м* кадмий (1. *химик элемент, ятырауыклы йомшак ак металл* 2. *шул металдан яһалған һары буяу*)

КАДР *м* кадр (1. *кино йәки фотопленкалағы айырым һүрәт* 2. *кинофильмдан айырым күренеш йәки эпизод*) ♦ **за кадром** кадр артында

КАДРИЛЬ *ж* кадриль (*алтышар фигуранан торған парлы күмәк бейеү һәм шуға язылған музыка әсәре*)

КАДРОВИК *м*; *разг.* кадровик (1. *кадрларға, төп составка ингән кеше* 2. *кадрлар бүлгәге хезмәткәре*)

КАДРОВЫЙ, -ая, -ое кадрзагы, даими төп составтагы; **кадровые войска** даими гәскәр; **кадровый офицер** кадрзагы офицер; **кадровый раббчий** төп эшсе

КАДРЫ *только мн.* кадрлар (1. *хәрби частарзың тыныс вақыттагы даими составы*

2. *ойошмаларға, предприятиеларға эшләүселәрҙең төп составы*) ♦ **отдёл кадров** кадрлар бүлгәге

КАДУШКА *ж* бәләкәй (сапсак) тәпән, ағас күнәк

КАДЫК *м* күмәгәй

КАЁМКА *ж*; *разг.* нәзек кайма

КАЖДОДНЕВНЫЙ, -ая, -ое һәр көнгө, көндәлек; **каждодневная работа** көндәлек эш

КАЖДЫЙ, -ая, -ое *мест.* 1. һәр, һайын, һәр бер, һәр кайһы; **каждый месяц** һәр ай, ай һайын; **каждый год** йыл һайын 2. *в знач. суц.* **каждый** *м* и **каждая** *ж* һәр кем; **это должно знать каждый** быны һәр кем белергә тейеш ♦ **на каждом шагу** азым һайын, һәр азымда

КАЗАК *м* казак ир-аты; **казачка** *ж* казак катын-кызы (1. *Рәсәйҙә XV—XVII бб. Яйык, Дон, Кубань буйҙарына каскан крәстиән-дәрән, кала ярлыларынан торған ирекле кеше* 2. *шуларҙан ойошкан, XVIII б. Урыс дәүләтенә сик буйҙарын һаҡларға тейеш булған айырым хәрби сословие вәкиле*); **донские казаки** Дон казактары ♦ **вольный казак** үз ирендә (*ирекле кеше*)

КАЗАКИН *м* кәзәкей (*кейем*)

КАЗАН *м*; *обл.* казан

КАЗАРКА *ж* карағаз

КАЗАРМА *ж* казарма

КАЗАРМЕННЫЙ, -ая, -ое казарма ...ы; **казарменная жизнь** казарма тормошо ♦ **казарменное положение**; **казарменный режим** казарма хәле (*режимы*)

КАЗАТЬСЯ *несов.* 1. *кем-чем* күренәү, тойолоу; **казаться старше своих лет** төскә оло күренәү 2. *кому безл.* (*представляться*) -дай/-дәй булуы, кеүек күренәү (тойолоу); **мне кажется, что я где-то видел его** мин уны кайһылар күргәндәй булам 3. *в знач. вводн. сл.* **кажется** бугай, ахыры, төслө, булһа кәрәк; **он, кажется, уехал** ул киткән, бугай

КАЗАХИ *мн.* казактар, казак халкы // *ед.* **казах** *м* казак ир-аты; **казашка** *ж* казак катын-кызы

КАЗАХСКИЙ, -ая, -ое казак ...ы; **казахский язык** казак теле; **казахские степи** казак далалары

КАЗАЦКИЙ, -ая, -ое казак ...ы; **казачья сабля** казак кылысы

КАЗАЧЕСТВО *с* 1. казак каглары 2. *собр.* казактар; **донское казачество** Дон казактары

КАЗАЧИЙ, -ья, -ье казак ...ы; **казачьи песни** казак йырлары; **казачий атаман** казак атаманы

КАЗАЧОК *м* 1. *уменьш.-ласк. от казак* 2. *уст.* казачок (*хезмәтсе малай*) 3. казачок (*тизләнешле бейеү һәм шул бейеүҙең көйө*)

КАЗЕИН *м* казенн (*һөт составындагы аҡһым матдә*)

КАЗЕИНОВЫЙ

КАЗЕЙНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** казеин ...ы; **казейновый завод** казеин заводы **2.** казеинлы, казеиндан яһалган; **казейновый клей** казеиндан яһалган елем; **казейновые краски** казеинлы буяузар

КАЗЕМАТ *м* каземат (**1.** *хэрб. артиллерия һәм авиация утынан һаклануу өсөн бетон королма* **2.** *төрмә камераһы*)

КАЗЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* казна ...ы, хөкүмәт ...ы; **казённые зёмли** казна ерзәре; **казённая квартира** хөкүмәт фатиры **2.** өстөн генә, бюрократтарса; **казённый подхбд к делу** эшкә өстөн генә карау **3.** *перен.* коро, йәнһез, гәзәти; **казённый стиль** коро стиль ♦ **казённые крестьяне** казна крәстиәндәре (XVIII—XIX бб. *Рәсәйгә хөкүмәткә караган крепостной крәстиәндәр*); **Казённая палата** Казна палатаһы (*революцияга тиклем Рәсәй губерналарында аксалата һалым йыйуу эше менән идара иткән орган*); **казённая часть спец.** мылтык (тип) көбәгенен кора торган өлөшө

КАЗЁНЩИНА *ж*; *разг.* коро формаллек, формализм; **газётная казёнщина** гәзиттәрҙең коро формаллеге

КАЗИНО *с* нескл. казино (*комарлы уйын уйнау өсөн тәғәйенләнгән йорт, шулай ук ресторанда күңел асыу урыны*)

КАЗНА *ж*; *уст.* **1.** (*государственное имущество*) казна, дүләт **2.** (*государство*) дүләт, хөкүмәт; **зёмли отошли к казнё** ерзәр дүләткә күстә **3.** (*деньги, имущество*) акса, хазина; **награждать казной** акса менән бүләкләү

КАЗНАЧЕЙ *м* казначей (*ойошма, учреждениелар аксаһын һәм киммәтле кағыздарын һаклаусы*); **казначей местного комитета** урындағы комитет казначейы

КАЗНАЧЕЙСКИЙ, -ая, -ое казначей ...ы; **казначейская должность** казначей вазифаһы ♦ **казначейские билеты** казначей билеттары (*алтынга әйләндерелмай торған ваҡ кағыз аксалар исеме*)

КАЗНАЧЕЙСТВО *с* казначейство (*дәүләт килемдәрен йыйуу, һаклау һәм бүлеү эштәрен алып барған дәүләт финанс органы*)

КАЗНИТЬ *сов., несов.* **1.** *кого* язалау, язага тарттырыу **2.** *чем и без доп.;* *перен.* (*мучить*) газаплау, яфалау, интектереу; **казнить презрением кого-л.** кемделер нәфрәтлә караш (мөнәсәбәт) менән яфалау

КАЗНИТЬСЯ *несов.* газаплануу, борсолуу

КАЗНОКРАД *м*; *уст.* казна талаусы, дүләт милкен үзләштереүсе

КАЗНОКРАДСТВО *с*; *уст.* казна талау, дүләт милкен үзләштереу

КАЗНЬ *ж* **1.** үлем язаһы; **смертная казнь** үлем язаһы **2.** *перен.* (*страдание*) газап, яфа

КАЗУИСТ **м** **1.** *юр.* казуист, оҫта юрист **2.** *перен.* казуист, шымарған бәхәссе (*бәхәс ваҡы-*

тында ялған йәки шикле дәлилдәрҙе оҫта файҙалануусы кеһе)

КАЗУИСТИКА *ж* казуистика (**1.** *юр. закондың дөйөм статьяларын төрлө юридик хәлдәрҙә кулланыу* **2.** *урта быуаттар дәүерендәге схоластикала һәм дини тәғлимәттә кулланылған ысул, йәғни, һирәк осраған факттарҙы йомғаҡлап, дөйөм кағиҙәгә иңдереп* **3.** *күсм. ялған йәки шикле фекерҙәрҙе дәлилләүгә оҫталыҡ*)

КАЗУС *м* **1.** *юр.* казус (*судта катмарлы, буталсыҡ эш*) **2.** *разг.* гәжәп вақиға, әкәмәт хәл; **произошёл казус** бер әкәмәт хәл булды

КАЗУСНЫЙ, -ая, -ое катмарлы, буталсыҡ (*суд эштәренә карата*); **казусное дело о башкирских зёмлях** башкорт ерзәре тураһындағы катмарлы эш (хәл)

КАИН *м* хаин, хыянатсы (*кан койоусы, енәйәтсе*)

КАЙЛА *ж* и **КАЙЛО** *с* кәйлә

КАЙМА *ж* кайма, сит, эргә; **шаль с широкой каймой** ясы каймалы (ситле, эргәле) шәл

КАЙМАК *м*; *обл.* каймак

КАЙМАН *м* кайман (*Үзәк һәм Көнъяк Америкала йәшәүсе крокодил төрө*)

КАЙНОЗОЙСКИЙ: кайнозойская эра кайнозой эраһы (*Ерҙең геологик тарихында иң яңы дәүер*)

КАЙРА *ж* кайра (*поляр диңгез кошо*)

КАК *нареч., частица и союз* **1.** *нареч.* нисек, кайһылай, калай; **как поживаёте?** нисек йәшәйһегеҙ?; **как ваше здоровье?** һаулығығыҙ нисек?; **как это случилось?** нисек булды һуң был?; **как пройдёт к остановке?** тукталышка нисек барырга?; **я сделал, как вы сказали** һез нисек әйттегез, мин шулай эшләнем; **не знаю, как это делается** мин бының калай эшләнгән белмәйем **2.** *нареч.* кайһылай, бик, шул тиклем; **как хорошо!** кайһылай яҡшы!; **как я рад тебя видеть!** һине күрүемә шул тиклем шатмын! **3.** *частица* нисек, бәй, һуң; **как! Ты опять здесь?** нисек! Һин тағы бындамы ни?; **как! Ты уже пришёл?** бәй! Һин килден дәне? **4.** *частица;* *разг.* -мы/-ме; **она как закричит** ул кысқырып ебәрмәһенме; **как польёт дождь** ямғыр яуып ебәрмәһенме **5.** *союз* кеүек, шикелле, һымак, -дай/-дәй; **твёрдый, как камень** таш һымак (таштай) кағы; **белый, как снег** кар һымак (карзай) ап-ак **6.** *союз* итеп, күрөп, булыу яғынан; **советую это вам как друг** мин һезгә дүс итеп кәңәш бирәм **7.** *союз* -ғанда/-гәндә, менән; **как вспомнишь, приятно станвится** иҫкә төшөргәндә рәхәт булып китә; **как добедешь, вышли телеграмму** барып етеү менән телеграмма һуҡ; **как стемнеет, он вернется** қараңғы төшөү менән ул қайтасак ♦ **как бы не** булып қуймаһағына ярар ине, булып қуймаһын; **как бы не так** шулай булмай за ни; **как бы то ни было** нисек

кенә булмаһын, һәр хәлдә; **как же** эйе шул, элбиттә; **как когда**; **когда как** касан нисек, төрлө вакытта төрлөсә; **как кому**; **кому как** кемгә нисек, кешенән карап; **как можно** мөмкин тиклем; **как нельзя** лүшһе үтә һәйбәт, шунан да якшыһы юк; **как ни в чём не бывало** бер ни зә булмағандай; **как пить дать** һис шикһез; **как попало** теләһә нисек, теләһә калай; **как раз**: 1) нәк, тап; **он свидетель как раз этого явления** ул нәк шул күренештең шаһиты; 2) *в знач. сказ.* тап-таман; **эта обувь мне как раз** был аяк кейеме миңә тап-таман; **как сказать** уныһы икеле эле; **как только** -ғас та/-ғас тә, ук/үк; **как только он придёт, я вам сообщу** ул килгәс тә, мин һезгә хәбәр итермен

КАКАДУ *м нескл.* какаду (*тутыйгош төрө*)
КАКАО *с нескл.* какао (*ағасы һәм емешенән булаан эсемлек*); **чашка какао** бер сынаяк какао

КАК-ЛИБО *нареч. см. как-нибудь 1*

КАК-НИБУДЬ *нареч.* 1. нисек булһа ла, нисек тә; **надо как-нибудь помочь ему** нисек булһа ла уға ярҙам итергә кәрәк 2. *разг.* нисек етте шулай, өстән-мөстән генә; **эту работу нельзя делать насоро и как-нибудь** был эште еңел һәм өстән-мөстән генә эшләргә ярамай 3. *разг.* касан да булһа, бер ваҡыт; **я как-нибудь найду к нему** касан да булһа мин уға кереп сығырмын

КАК-НИКАК *нареч.*; *разг.* нисек кенә булмаһын; **как-никак я вам друг** нисек кенә булмаһын, мин һезгә дуһығыз

КАКОВ, -а, -о *мест.* 1. (*обозначает вопрос о качестве, свойстве кого-чего-л.*) нисек, ниндәй; **каков он собой?** төһкә-башка нисек? 2. (*в качестве союзного слова присоединяет придаточные определительные и дополнительные*) ниндәй, кайһылай; **уже сейчас видно, какова ситуация** хәлден ниндәй икәнлегә хәзер үк күренеп тора 3. (*в восклицательных и вопросительных предложениях выражает эмоциональную оценку явления, действия, субъекта*) ниндәйерәк, нисегерәк, ниндәй һуң; **а день-то каков!** көнә һуң ниндәй!

КАКОВО *нареч.* нисек; **каково ему живётся?** нисек йәшәй икән ул?; **узнаёт, каково самовольничать** белер нисек башбаштакланьырга

КАКОЙ, -ая, -ое *мест.* 1. (*обозначает вопрос о качестве, свойстве кого-чего-л.*) ниндәй, нисек, калай; **какая сегодня погода?** бөгөн һауа торошо нисек?; **какого мнения вы о нём?** уның тураһында һез ниндәй фекерҙәһегеҙ? 2. (*для выражения вопроса о порядке выбора, следования, о времени появления*) нисәнсе, кайһы; **в каком году он родился?** ул нисәнсе йылда тыуган?; **в каком городе ты живёшь?** һин кайһы калала (тораһың) йәшәйһен? 3. (*в восклицательных предложениях для выражения эмоциональной оценки явления, действия, субъекта*) ниндәй; **какая радость** ниндәй шатлык ♦ **какобе**

там кайза ул; **какие там, и слышать не хочет** кайза ул, тыңлағы(һы) ла килмәй; **какой бы то ни был** ниндәй генә булмаһын; **какой ни (на) есть** ниндәй генә булһа ла; **выпишите меня в какою ни на есть бригаду** мине ниндәй зә булһа бер бригадаға язығыз; **какая разница** барыбер түгелме ни; **какими судьбами?** ниндәй елдәр ташланы?; **какой попал** ниндәй эләкһә, ниндәй тура килһә; **какой из себя** ниндәй һуң ул, ниндәйерәк; **хоть какой** ниндәй булһа ла; **ни под каким видом** һис тә, бер нисек тә

КАКОЙ-ЛИБО, -ая-либо, -ое-либо *мест. см. какой-нибудь 1*

КАКОЙ-НИБУДЬ, -ая-нибудь, -ое-нибудь *мест.* 1. (*тот или иной*) ниндәй зә булһа берәй; **задать какой-нибудь вопрос** ниндәй зә булһа бер һорау биреү; **принеси мне какую-нибудь газету** миңә берәй гәзит килтерегеҙ эле 2. *разг.* (*приближающий к какому-л. количеству*) самаһы, ни бары, тирәһе; **каких-нибудь два—три** дия ни бары ике—өс көн; **до города остался какой-нибудь километр** пути калаға тиклем километр самаһы юл калды

КАКОЙ-ТО, -ая-то, -ое-то *мест.* 1. (*неизвестно какой*) бер, ниндәйер; **к вам приходил какой-то человек** һезгә бер кеше килгән ине; **какая-то неосознанная мысль** ниндәйер аңлап етелмәгән (аңлашылмаған) фекер 2. (*похожий на кого-что-л.*) әллә ниндәй, әллә ниндәй бер; **он какой-то чудак** ул әллә ниндәй кызык кеше

КАКОФОНΙΑ *ж* какофония, аһәңһезлек, **какофония звуков** колак яргыс йәмһез тауыштар, тауыштар аһәңһезлеге

КАК-ТО *нареч.* 1. (*каким-то образом*) нисектер, әллә нисек; **это вышло как-то само собой** был әллә нисек үзенән-үзе килеп сыкты; **он как-то сумел уладить дело** ул эште нисектер яйға һала алды 2. (*неясно как*) нисек, кайһылай; **посмотрим, как-то они нас встретят** күрербез, улар безге нисек итеп каршы алырҙар икән 3. (*однажды, когда-то*) касандыр, бер сак; **как-то я его видел на улице** мин касандыр уны урамда күргәйнем; **я как-то раз был у него** мин касандыр унда булғайым 4. *в знач. частицы как-то; разг.* йәғни; **разные фрукты, как-то: груши, яблоки, виноград** төрлө емеш-еләк, йәғни: армыт, алма, йәзем

КАКТУС *м* кактус

КАКТУСОВЫЙ, -ая, -ое 1. кактус ..ы; **кактусовые заросли** кактус кыуаклыктары 2. *в знач. суц.* **кактусовые** ми.; *бот.* кактус һымактар

КАЛ *м* тизәк

КАЛАМБУР *м* каламбур (*әйтелеше яғынан окшаш булған төрлө мәғәнәле һүҙҙәрҙе шаярып бутап кулланыуға королған әйтәм, һүҙ*)

КАЛАМБУРИСТ *м* каламбурсы, һүз уйнағысы

КАЛАМБУРИТЬ

КАЛАМБУРИТЬ *несов.* каламбур һөйләү, һүз уйнатуу

КАЛАМБУРНЫЙ, -ая, -ое каламбурлы; **каламбурное выражение** каламбурлы әйтем

КАЛАМЯНКА *ж* беше еген тукума

КАЛАМЯНКОВЫЙ, -ая, -ое беше еген тукуманан; **каламьянковые брѳки** беше еген тукуманан салбар

КАЛАН *м* камсат

КАЛАНЧА *ж* 1. каланса; **пожарная каланча** янғын калансаһы 2. *разг., шутол.* һонтор, қолға

КАЛАЧ *м* калас ♦ **калачом не заманишь** *кого бер ни менән дә қалаықтыра алмашың; тертий калач* шымарган (йышылған) кеше

КАЛАЧИКОМ *нареч.* бөкләп, бөгәрләнеп; **сидеть, поджав ноги калачиком** аяқты бөкләп ултыруу; **собака свернулась калачиком** эт бөгәрләнеп ятты

КАЛЕЙДОСКОП *м* 1. калейдоскоп (*эйләндергән һайын төрлө төштәге матур фигуралар, бизәктәр күрһәтә торған оптик прибор*) 2. *перен.* тиз алмашынуу; **калейдоскоп событий** вакигаларзың тиз алмашынууы

КАЛЕКА *м* и *ж* гәрип, әәғиф (*кеше*)

КАЛЕНДАРНЫЙ, -ая, -ое календарь ...ы; **календарный план** календарь план; **календарный листок** календарь бите

КАЛЕНДАРЬ *м* календарь; **отрывной календарь** йыртма (өзмә) календарь; **настольный календарь** өстәл календары; **солнечный календарь** кояш календары; **лунный календарь** ай календары; **календарь спортивных состязаний** спорт ярыштары календары

КАЛЕНДУЛА *ж* календула, пәйгәмбәр тырнағы

КАЛЕНИЕ *с см.* калить ♦ **довести до белого каления** *кого* нык асыуын килтереу, ярһытуу

КАЛЁНЫЙ, -ая, -ое 1. кыззырылған, кызған; **калёное железо** кыззырылған тимер 2. *курылған, кыззырылған; калёные орехи* курылған сәтләуек 3. *тех.* һугарылған; **калёный клинок** һугарылған қылыс ♦ **калёным железом жечь** *что* төбә-тамғыры менән юк итеу (юкка сығару)

КАЛЁЧИТЬ *несов.; разг.* 1. *кого* (*делать калекой*) имгәтеу, гәрип итеу, зәғифләу 2. *что; перен.* (*портить*) бозоу; **калечить характер** холок бозоу

КАЛЁЧИТЬСЯ *несов.* 1. имгәнеу, гәрипләнеу 2. *страд.* от калечить

КАЛИБР *м* калибр (1. *атыу коралы көбәгенәң эске диаметры* 2. *тех.* *әшләп сығарылған нәмәларзәң күләмен билдәләү өсөн алынған үлсәм*); **измерить размеры калибром** күләмен калибр менән үлсәу; **балалайки разного калибра** төрлө зурлықтағы балалайкалар

КАЛИБРОВАТЬ *несов.* *что; тех.* калибрлау; **калибровать патрон** патронды калибрлау; **калибровать семена** орлоктарзы ка-

либрлау; **калибровать вольтметр** вольтметрзы калибрлау

КАЛИБРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* калибрлау ...ы; **калибровочный станок** калибрлау станогы

КАЛИЕВЫЙ, -ая, -ое *хим.* 1. калий ...ы; **калиевые месторождения** калий ятқылыктары 2. калийлы; **калиевые удобрения** калийлы ашламалар

КАЛИЙ *м* калий (*химик элемент, металл*)

КАЛИЙНЫЙ, -ая, -ое *хим.* 1. калий ...ы; **калийная промышленность** калий сәнәғәте 2. калийлы; **калийные соли** калийлы тозғар

КАЛИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* кыззыруу ...ы, ирегеу ...ы; **калийная печь** кыззыруу мейесе

КАЛИНА *ж* балан (*кыуағы һәм емеше*)

КАЛИННИК *м* баланлык, балан кыуаклығы

КАЛИНОВЫЙ, -ая, -ое балан ...ы; **калиновый пирог** балан бөлеше

КАЛИТКА *ж* бәләкәй (ел) капка

КАЛИТЬ *несов.* *что* 1. кыззыруу; **калить железо** тимер кыззыруу 2. *куруу, кыззыруу; калить семечки* көнбағыш куруу

КАЛИФ: **калиф на час** *ирон.* бер сәғәтлек хәлиф (*кысқа вакытка власть башына менгән кешегә карата*)

КАЛЛИГРАФ *м* каллиграф, матур языусы

КАЛЛИГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое каллиграфик, матур; **каллиграфический почерк** языуы (почеркы) матур

КАЛЛИГРАФИЯ *ж* каллиграфия, матур языу осталығы

КАЛМЫКИ *мн.* калмыктар, калмык халкы // *ед.* калмык *м* калмык ир-аты; **калмычка** *ж* калмык катын-кызы

КАЛМЫЦКИЙ, -ая, -ое калмык ...ы; **калмыцкий язык** калмык теле

КАЛОРИЙНОСТЬ *ж* калориялылык; **калорийность угля** күмерзәң калориялылығы; **калорийность продуктов питания** азык-түлектәң калориялылығы

КАЛОРИЙНЫЙ, -ая, -ое калориялы; **калорийная пища** калориялы азык

КАЛОРИМЕТР *м* калориметр (*йылылык микдарын үлсәү корамалы*)

КАЛОРИМЕТРИЯ *ж* калориметрия (*физиканың йылылык микдарын үлсәү бцлеге*)

КАЛОРИФЕР *м* калорифер (*бинаның эсендә һауа йылытыу королмаһы*)

КАЛОРИЯ *ж* калория (*йылылык үлсәү берәмеге*)

КАЛОШИ *мн.* (*ед.* калбша *ж*) калуш ♦ **сесты в калошу** уңайһыз хәлгә калуу, төп башына ултыруу; **посадить в калошу** *кого* уңайһыз (көлкә) хәлгә калдыруу

КАЛЫМ *м* калым; **платить калым** калым түләу

КАЛЫМИТЬ *несов.*; *прост.* калым һугыу (эшләү) (*законһыз табыш алыу*)

КАЛЫМЩИК *м*; *прост.* калымсы, калымға йөрөүсе

КАЛЬКА *ж* калька (**1.** *һызма йәки һүрәт төшөрөп алыу өсөн кулланылған үтә күренмәле кавыз йәки тукыма **2.** *шундай материалға алынған күсермә **3.** *лингв. башка бер телдән туранан-тура тәржемә итеп алынған һүз йәки һүзбәйләнеш, мәс., “белок” — “акһым”, “мороженое” — “туңдырма”*)**

КАЛЬКИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* калькалаштырыу; *калькировать рисунок* һүрәт калькалаштырыу; *калькировать фразеологические единицы* фразеологик берәмектәрҙе калькалаштырыу (*һүзмә-һүз тәржемә итеү*)

КАЛЬКУЛИРОВАТЬ *несов. что; спец.* калькуляциялау, калькуляция яһау

КАЛЬКУЛЯТОР *м* калькулятор, калькуляция яһаусы (*белгес*)

КАЛЬКУЛЯЦИЯ *ж; спец.* калькуляция (*тауарҙың үзкүммәтен һәм һатыу хаҡын иҫәпләп сығарыу*)

КАЛЬМАР *м* кальмар (*диңгез моллюскалары*)

КАЛЬСОНЫ *только мн.* кальсон, ирҙәр ыштаны

КАЛЬЦИЕВЫЙ, -ая, -ое *хим.* **1.** калций ...ы **2.** калцийлы; *кальциевые соли* калцийлы тоҙҙар

КАЛЬЦИЙ *м* калций (*химик элемент, көмөш кеүек ялтырауыҡлы ак металл*)

КАЛЬЦИНАЦИЯ *ж; хим.* кальцинация (*химик матдәләргә окислаштырыу йәки таркатыу өсөн кыҙырыу*)

КАЛЬЦИНИРОВАТЬ *сов., несов. что* кальцинациялау, яндырыу, кыҙырыу

КАЛЬЦИТ *м; мин.* кальцит (*эзбизташтың һәм мәрмәрҙең составын тәшкил иткән минерал; эзбиз тшаты*)

КАЛЬЯН *м* кальян

КАМАРИНСКАЯ *ж* и **КАМАРИНСКИЙ** *м* камаринский (*урсы халыҡ бейеҫе һәм койә*)

КАМБАЛА и **КАМБАЛА** *ж* камбала (*балыҡ*)

КАМБИЙ *м; бот.* камбий, сөсөк, күшкә

КАМБОДЖИЙСКИЙ, -ая, -ое Камбоджа ...ы; *камбоджийский флаг* Камбоджа байрағы

КАМБОДЖИЙЦЫ *мн.* Камбоджа халқы // *ед.* камбоджйец *м* Камбоджа ир-аты; *камбоджийка* *ж* Камбоджа катын-кызы; *см. кхмеры*

КАМБУЗ *м* камбуз (*каратта аш бүлмәһе*)

КАМБОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *уст.* таралған, тетелгән, тәрәшләнгән; *камвольная шерсть* таралған йөн **2.** камвол ...ы; *камвольный комбинат* камвол комбинаты

КАМЕДИСТЫЙ, -ая, -ое тәбәнгеле; *камедистые смблы* тәбәнгеле сайырҙар

КАМЕДЬ *ж* тәбәнге, қурышқал (*ағас кабығынан һарккан қуйы һут*)

КАМЕЛИЯ *ж* камелия (*мәңге йәшел көньяк ағасы һәм сәскәһе*)

КАМЕНЁТЬ *несов.* **1.** ташка әйләнәү (әүереләү); *раствор цемента начал каменеть* цемент измәһе ташка әүерелә башланы **2.** *перен.* катыу, катып калуы; *камень от страха* қурқыштан катып калуы; *каменёют рӯки от холода* һыуықтан қулдар қата **3.** *перен.* күңел катыу, қаты күңелләгә әйләнәү

КАМЕНИСТЫЙ, -ая, -ое ташлы; *каменистая почва* ташлы тупрак

КАМЕНКА *ж 1.* таш мейес (*таштан өйләгән торбаһыз мейес*) **2.** мейес ташы (*мунса ташы*)

КАМЕННОУГОЛЬНЫЙ и **КАМЕННОУГОЛЬНЫЙ**, -ая, -ое таш күмер ...ы; *каменноугольный бассейн* таш күмер бассейны ♦ *каменноугольный период; каменноугольная система* таш күмер дәүере, системаһы (*Ерҙең геологик тарихында палеозой эраһында бишенсе дәүер, карбон*)

КАМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*состоящий, сделанный из камня*) таш; *каменный дом* таш йорт **2.** *перен.* (*неподвижный, застывший*) катып қалған, туң; *каменное лицо* туң сырай **3.** *перен.* (*жесткий*) таш, қанһыз; *каменное сердце* таш (туң) йөрәк **4.** *перен.* (*стойкий*) қакшамаҫ; *каменное спокойствие* қакшамаҫ тыныслыҡ ♦ *каменная баба* балбал; *каменная болёзнь* таш йыйылыу (ултырыу) ауырыуы; *каменный век* таш быуат (дәүере)

КАМЕНОБОЕЦ *м* таш ватыусы

КАМЕНОЛОМНЫЙ, -ая, -ое таш сығарыу (эшкәртеү) ...ы; *каменоломные работы* таш сығарыу эштәре

КАМЕНОЛОМНЯ *ж* таш сығарыу (эшкәртеү) урыны

КАМЕНОТЁС *м* таш юныусы

КАМЕНЩИК *м* ташсы

КАМЕНЬ *м; в разн. знач.* таш; *дорога, вымощенная камнем* таш түшәлгән юл; *драгоценные камни* асыл таштар; *камни в печени* бауырзағы таштар; *камни в почке* бөйөр таштары ♦ *камень преткновения* тотқарлық, қамасау; *камень с души* свалылса өстән ауыр йөк төштә; *камня на камне не оставить* көлән күккә осороу; *каменем упасть* атқан таш кеүек барып төшөү

КАМЕРА *ж; в разн. знач.* камера; *камера хранения багажа* багаж һаклау камераһы; *пюремная камера* төрмә камераһы; *камера футбольного мяча* футбол тубының камераһы ♦ *снимать скрытой камерой* йәшерен камера менән төшөрөү (*үзгә һүзгәргәй төшөрөү*)

КАМЕРАЛКА *ж; разг.* **1.** камераль бүлмә (*камераль эшкәртеү өсөн тәғәйенләнгән*) **2.** камераль эшкәртеү; *после экспедиции он сел за*

КАМЕРАЛЬНИЧАТЬ

камералку экспедициянан һуң ул камераль эшкәртеү менән мәшгүл булды

КАМЕРАЛЬНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* камераль эшкәртеү (*экспедициянан алып кайткан материалды махсус бүлмәлә йәки лабораторияла эшкәртеү*)

КАМЕРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* камераль (*махсус бүлмәлә, лабораторияла узгарылган*); **камеральные работы** камераль эштәр

КАМЕРГЕР *м*; *уст.* камергер (*Рәсәйҙә революцияға тиклем батша һарайында өлкән хезмәтсе дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАМЕРДИНЕР *м*; *уст.* камердинер (*дворяндың бүлмә хезмәткәре*)

КАМЕРНЫЙ I, -ая, -ое **1.** камера ...ы; **камерное окно** камера тәҙрәһе; **камерная дверь** камера ишеге **2. спец.** камераль; **камерная печь** камералы мейес; **камерный шлюз** камералы шлюз **3. спец.** камералағы; **камерная серная кислота** камералағы көкөрт кислотаһы

КАМЕРНЫЙ II, -ая, -ое *муз.* камерный; **камерная музыка** камерный музыка (*яңыҙ һәм ансамбль менән башкарылған музыка эсәре*); **камерный ансамбль** камерный ансамбль

КАМЕРТОН *м*; *муз.* камертон (*музыка коралдарын көйләү өсөн кулланыла*)

КАМЕР-ЮНКЕР *м*; *уст.* камер-юнкер (*камергерҙан түбән дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАМЕЯ *ж* камея (**1.** *бизәкле таш, бизәкле кабырсаҡ* **2.** *шул таш менән бизәүес*)

КАМЗОЛ *м* камзул

КАМИН *м* камин (*мейес төрө*)

КАМИННЫЙ, -ая, -ое камин ...ы; **каминная решётка** камин рәшәткәһе

КАМКА *ж* камка (*сәскәлә ебәк тукыма*); **платье из камки** камка күлдәк

КАМЛАНЬЕ *с см.* камлать

КАМЛАТЬ *несов.*; *этн.* камлау (*мәжүсизәрҙә им-том итеү*)

КАМНЕДРОБИЛКА *ж* таш онтағыс

КАМНЕДРОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое таш онтау ...ы; **камендробильная машина** таш онтау машинаһы

КАМНЕПАД *м* таш төшөү; **берегись камнепада** таш төшөүҙән һаҡлан

КАМНЕРЁЗ *м* ташка бизәктәр төшөрөүсе оҫта (*уйыт, соҡоп, сүкөп*)

КАМНЕРЁЗНЫЙ, -ая, -ое таш уйыу (сүкөү) ...ы; **каменрельное искусство** таш уйыу (сүкөү) сәнғәте

КАМОРКА *ж* бәләкәй тар бүлмә

КАМПАНИЙЩИНА *ж*; *разг.* кампаниялар менән мауығыу (*системаһыз, планһыз саралар менән мауығыу*)

КАМПАНИЯ *ж* **1.** *воен.* һуғыш; *русско-японская кампания* урыҫ-япон һуғышы **2.** кампания (*нәзбәттәге ижтимағи-сәйәси йәки хужа-*

лык бурыстарын бойомға ашырыу саралары); *посевная кампания* сәсеү кампанияһы; *избирательная кампания* һайлау кампанияһы

КАМПУЧИЙЦЫ *мн.* (*устарелое название камбоджийцев*) кампучизар, Кампучия халкы // *ед.* **кампучиец** *м* Кампучия ир-аты; **кампучийка** *ж* Кампучия катын-кызы

КАМСА *ж* камса, хамса (*вак балыҡ төрө*)

КАМУФЛЕТ *м* **1.** *воен.* камуфлет (*минаны ер астында шартлатыу йәки снарядтың соҡор яһамай ғына шартлауы*) **2.** *перен., разг.* хәйлә, этлек; **подстроить камуфлет** хәйлә короу

КАМУФЛЯЖ *м*; *воен.* камуфляж, төс үзгәртеү (*дошмандан һаҡлау өсөн түпты, машинаһы, йортто һ.б. хәрби һәм граждандар милектәрен төрлө таптар менән буяп, маскировка яһау*)

КАМФАРА и **КАМФОРА** *ж*; *мед., тех.* камфара; **укбл камфары** камфара уколды

КАМФАРНЫЙ и **КАМФЕРНЫЙ**, -ая, -ое **1.** камфара ...ы; **камфарное масло** камфара майы; **камфарное дерево** камфара ағасы **2.** камфаралы; **камфарный спирт** камфаралы спирт

КАМЫШ *м* **1.** камыш; **озёрный камыш** күл камышы; **кормовой камыш** бала камыш **2. обычно мн.** камыш (*зәросли*) камышлык

КАМЫШЕВКА и **КАМЫШОВКА** *ж* камыш тургайы

КАМЫШИСТЫЙ, -ая, -ое камышлы; **камышистое озеро** камышлы күл

КАМЫШИТ *м*; *спец.* камышит (*камыштан яһалған төҙөлөш материалы*)

КАМЫШИТОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** камышит ...ы; **камышитовый завод** камышит заводы **2.** камышит, камышиттан яһалған; **камышитовый дом** камышит йорт

КАМЫШОВЫЙ, -ая, -ое **1.** камыш ...ы; **камышовая заросль** камышлык **2.** камыш, камыштан яһалған; **камышовая крыша** камыш кыйык; **камышовая трость** камыш таяк

КАНАВА *ж* канау

КАНАВОКОПАТЕЛЬ *м* канау казғыс; **самоходный канавокопатель** үзйөрөшлө канау казғыс

КАНАДСКИЙ, -ая, -ое Канада ...ы ♦ **канадский тополь** канада тирөгө

КАНАДЦЫ *мн.* канадалылар, Канада халкы // *ед.* **канадец** *м* Канада ир-аты; **канадка** *ж* Канада катын-кызы

КАНАЛ *м*; *в разн. знач.* канал; **оросительный канал** һуғарыу каналы; **судоходный канал** караптар йөрөрлөк канал; **магистральный канал** магистраль канал; **кабельный канал** кабель каналы; **мочиспускательный канал** бәуел каналы; **поддерживать связь во всем каналам** бөгә каналдар аша элементә тоту; **вести переговоры по дипломатическим каналам** һөйләшеүҙәрҙе дипломатик канал аша алып барыу

КАНАЛИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое канализация ...ы; **канализационная сеть** канализация селтәре; **канализационные трубы** канализация торбалары

КАНАЛИЗАЦИЯ ж канализация (*бысрак һыуларзы ағызыу өсөн ер астынан цткәрелгән торбалар системаны*)

КАНАЛЬЯ м и ж; *бран.* алдаксы

КАНАРБЕЕЧНИК м кәнәри (һары тургай) камышы (*орлоктары менән ғәзәттә канарей-каларзы ашаталар*)

КАНАРБЕЕЧНЫЙ, -ая, -ое 1. кәнәри (һары тургай) ...ы; **канарбечная клетка** кәнәри ситлеге 2. (*о цвете*) асык һары

КАНАРЕЙКА ж канарейка, кәнәри, өй тургайы

КАНАТ м канат, аркан; **стальной канат** корос аркан

КАНАТОХОДЕЦ м канатта йөрөүсе, канатсы

КАНВА ж 1. канва (*сигеу эшендә ерлек итеп кулланылган һирәк тукыма*); **вышивать по канве** канвага ситгеу 2. *перен.* нигез, төп һызык; **канва рассказа** хикәйәнең нигезе

КАНВОВЫЙ, -ая, -ое канва ...ы; **канвовый узор** канва бизәге

КАНДАЛЫ *только мн.* быгау; **ручные кандалы** кул быгауы; **заковать в кандалы** быгау һалыу, быгаулау

КАНДЕЛЯБР м шәмдәл, кандаил; **бронзовый канделябр** бронза шәмдәл

КАНДИДАТ м; *в разн. знач.* кандидат; **кандидатка** ж; *разг.* кандидат катын-кыз; **выдвигать кандидатом в депутаты** депутатлыкка кандидат итеп һайлау; **кандидат филологических наук** филология фәндәре кандидаты

КАНДИДАТСКИЙ, -ая, -ое кандидатлык ...ы; **кандидатская диссертация** кандидатлык диссертацияһы; **кандидатский экзамен** кандидатлык имтиханы ♦ **кандидатский минимум** кандидатлык минимумы

КАНДИДАТУРА ж кандидатура; **выставить кандидатуру** чью-л. берәйһенең кандидатураһын күрһәтәү; **снять свою кандидатуру** үз кандидатураңды алыу

КАНДИЛЬ м кандиль (*алма төрө*)

КАНИКУЛЫ *только мн.* каникулдар; **лётние каникулы** йәйге каникулдар

КАНИКУЛЯРНЫЙ, -ая, -ое каникул ...ы; **каникулярное время** каникул ваҡыты

КАНИСТРА ж канистр (*ауызы нык ябылмалы һауыт*); **железная канистра** тимер канистр

КАНИТЕЛИТЬ *несов.*; *разг.* мыштырлау, һузыу, ваҡытты бушка эрәм итеу

КАНИТЕЛИТЬСЯ *несов.* с кем-чем и без доп.; *разг.* маташыу, мыштырлау, яйлау; **не канителюсь, одевайся быстрее** мыштырлама, тизерәк кейен

КАНИТЕЛЬ ж 1. ука; **золотая канитель** алтын ука 2. *перен.* бимаза, мәшәкәт ♦ **разводить канитель** мәшәкәт яһау

КАНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ука ...ы; **канительное производство** ука етештерәү 2. *разг.*, *перен.* мәшәкәтле; **канительная история** мәшәкәтле вақиға; **канительное дело** мәшәкәтле эш

КАНИФОЛИТЬ *несов.* что канифолләү, канифоль (һөртөү) ягыу; **канифолить смычок** һызғысты канифолләү

КАНИФОЛЬ ж канифоль

КАНИФольный, -ая, -ое 1. канифоль ...ы; **канифольный завод** канифоль заводы 2. канифолле; **канифольное мыло** канифоль һабын

КАНКАН м канкан (*эстрада бейеце*)

КАННИБАЛ м; *книжн.* 1. (*людоед*) каннибал, кеше ашаусы 2. *перен.* мәрхәмәтһез (рәхимһез) кеше

КАННИБАЛИЗМ м; *книжн.* 1. каннибаллык, кеше ашау 2. *перен.* мәрхәмәтһезлек, йырткыслык

КАНОИСТ м; *спорт.* каноясы

КАНОН м канун (1. *кағизәләр, билдәле тәртип нормалары, тәғлимәт һ.б.* 2. *билдәле бер осорҙа өстөнлөк иткән сәнғәт алымдары йәки эстетик кағизәләр йыйылмаһы* 3. *сиркәү кағизәһе* 4. *дини китаптар исемлеге* 5. *муз. музыкаль эсәрҙең бер өлөшөн төрлө тауыш менән бер-бер артлы кабатлау*); **каноны академической школы живописи** живописиста академик мәктәп канундары

КАНОНАДА ж; *воен.* канонада (*төрлө туптан өзлөкһөҙ атыу*)

КАНОНЕРКА ж канонерка (*бәлкәй хәрби карап*)

КАНОНЕРСКИЙ: канонерская лодка канонер кәмәһе

КАНОНИЗАЦИЯ ж *см.* канонизировать

КАНОНИЗИРОВАТЬ *сов.*, *несов.*; *книжн.* 1. что канунлаштырыу, канун тип таныу; **канонизировать стиль** *какой-л. ниндәй зә булһа* бер стилде канунлаштырыу 2. *кого*; *церк.* изге тип таныу, изгеләр рәтенә индерәү

КАНОНИЗОВАТЬ *сов.*, *несов.* *см.* канонизировать

КАНОНИК м каноник (*католиктарҙа рухани*)

КАНОНИР м; *уст.*, *воен.* канонир, тупсы

КАНОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. канунлаштырылған, кануни; **каноническое право в православной церкви** православие сиркәүендә кануни хокук; **канонический стиль живописи** канунлаштырылған һүрәтләү стиле 2. *церк.* канун һаналған, изге тип танылған; **канонические книги** канун һаналған дини китаптар ♦ **канонический текст** кануни текст (*һуңғы редакцияһындағы төп автор тексы*)

КАНОЭ

КАНОЭ *с нескл.* каноэ (*шикәкле спорт кәмәһе*)

КАНТ *м* 1. кант, кайма (*кейем ситтәрәһә йә йөйөнә тегелә торған тар таҫма*); **отдѣлать платье кантами** күлдәктә кант менән бизәү 2. (*полоса, кайма, обрамляющая рисунок, фотографию и т.д.*) һызат, кайма; **рисунк, обрамлѣнный кантом** каймалы һүрәт

КАНТАТА *ж* кантата (1. *айырым йырсы йәки хор һәм оркестр башкарган зур күләмле әсәр* 2. *тантаналы шиғыр*)

КАНТОВАТЬ I *несов.* *что* каймалау, кайыу; **окантовать платок** яулыкты каймалау

КАНТОВАТЬ II *несов.* *что; спец.* әйләндерү, түңкәрү; **груз не кантовать** йөктә түңкәрмәскә

КАНТОН *м* кантон (1. *Швейцарияның административ берәмге* 2. *Францияла, Бельгияла вақ административ-территориаль бүленеш* 3. *Башкортостанда 1798—1865 йй. һәм XX б. 20—30 йылдарындағы территориаль бүленеш*)

КАНТОНАЛЬНЫЙ и **КАНТОННЫЙ**, -ая, -ое кантон ...ы; **кантональные выборы** кантон һайлаулары

КАНУН *м* 1. *чего* алды, алды көнө; **канун Нового года** Яңы йыл алды; **канун праздника** байрам алды көнө 2. *церк.* канун (*сиркәү гибәзәттәре, йырзаре*)

КАНУТЬ *сов.* 1. *уст.* (*упасть каплей*) тамыу; **капли канули в лужу** тамсылар күләүеккә тамды 2. (*погрузиться во что-л.*) батыу, сумыу; **кануть в воду** һыуга сумыу; **кануть на дно** һыу төбөнә батыу 3. *перен.* (*пропасть, исчезнуть*) юғалыу, юк булыу; **ушел и канул** китеп юк булды; **кануть надблго** озақка юк булыу ♦ **кануть в вечность** мәңгегә юк булыу; **кануть в Лету** эҙһез юғалыу, онотолоу; **как в воду канул** һыуга баткандай юк булды

КАНЦЕЛЯРИЯ *ж* канцелярия, кәнсәләр

КАНЦЕЛЯРСКИЙ, -ая, -ое канцелярия ...ы, кәнсә ...ы; **канцелярские служащие** кәнсә хезмәткәрзәре ♦ **канцелярский стиль** канцелярияға хас стиль

КАНЦЕЛЯРЩИНА *ж; разг., неодобр.* 1. канцелярия әһе 2. *перен.* (*излишний формализм*) бюрократлыҡ, үтә рәсмилек

КАНЦЕР *м; мед.* канцер (*яман шеш*)

КАНЦЕРОГЕННЫЙ, -ая, -ое *мед.* канцероген (*яман шеш барлыкка килтереүсе*); **канцерогенное вещество** канцероген матдә

КАНЦЛЕР *м* канцлер (1. *революцияға тиклем Рәсәйҙә иң юғары граждандыҡ дәрәжәһе* 2. *Көнбайыш Европаның кайһы бер илдәрәндә юғары граждандыҡ дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КАНЬОН *м* каньон, тар тәрән үзәнлек

КАНЮК *м* һар (*жарсыға төрө*)

КАОЛИН *м* каолин, туйын (*ак балсыҡ*)

КАОЛИНОВЫЙ, -ая, -ое каолин ...ы, туйын ...ы; **каолиновая масса** туйын измәһе; **каолиновая глина** туйын балсығы

КАП *м* бирес, оро

КАПАТЬ *несов.* 1. тамыу, тамсыллау; **слёзы капали из глаз** күзән йәштәр тамды; **с крыши капает капель** кыйыҡтан тамсы тамсыллай 2. *что, чем и без доп.* тамызыу; **капать лекарство** дарыу тамызыу 3. *на кого и без доп.; перен., прост.* ошаклау, әләкләү ♦ **не каплет над кем** таш яумай, арттан кыуып килмәйзәр (*ашығыс эш юк әле мәғәнәһендә*)

КАПЕЛЛА *ж* капелла (1. *муз. йырсылар һәм музыканттар ансамбле, хор* 2. *дин. католиктарға танылған гәиләләр өсөн айырым гибәзәтхана йәки бұлмә*)

КАПЕЛЛАН *м; рел.* капеллан (*капелланың руханиһы*)

КАПЕЛЬ *ж* 1. тамсы тамыу; **началась капель** тамсы тама башланы 2. *собр.* тамсы; **с крыши падает капель** түбәнән тамсы тама

КАПЕЛЬКА *ж* 1. *уменьш.-ласк.* от капля 2. *чего; разг.* аз ғына, сак кына; **есть ли у вас хоть капелька жалости?** аз ғына мәрхәмәтегез бармы һуң? 3. *в знач. нареч.* **капельку**; *разг.* аз ғына; **он капельку прихворнул** ул аз ғына сирләп алды ♦ **до (последней) капельки** тамсылын да калдырмай; **ни капельки** тамсы ла, бөтәнләй, һис тә; **ни капельки не бояться** һис тә куркмау

КАПЕЛЬМЕЙСТЕР *м* капельмейстер (*хәрби тыңлы оркестр дирижеры*)

КАПЕЛЬНИЦА *ж* тамызығыс

КАПЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тамсыллай, тамсы кеүек; **капельное вливание в вену** кан тамырына тамсылап ебәрәү

КАПЕРСЫ *мн.* (*ед. каперс м*) каперс (1. *көнъяк кыуағы* 2. *шул кыуактың, маринадлап, ашты тәмләтеү өсөн кулланылған бөрөләре*)

КАПИЛЛЯР *м* капилляр (1. *бик нәзек көпшә* 2. *иң нәзек кан тамыры*)

КАПИЛЛЯРНОСТЬ *ж; спец.* капиллярлыҡ (*шыыйҗсаньың капиллярҙар буйлап күтәрелеү-төшөү мөмкинлеге*)

КАПИЛЛЯРНЫЙ, -ая, -ое капилляр, иң нәзек; **капиллярная трубка** капилляр көпшә; **капиллярные сосуды** иң нәзек кан тамырзаре

КАПИТАЛ *м; в разн. знач.* капитал; **промышленный капитал** сәнәгәт капиталы; **научный капитал** ғилми капитал; **культурный капитал** мәзәни капитал; **постоянный капитал** даими капитал ♦ **мертвый капитал** файҙаһыз капитал

КАПИТАЛИЗАЦИЯ *ж; эк.* капиталлаштырыу

КАПИТАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* *что; эк.* капиталлаштырыу, капиталға әйләндерү (*өстәмә киммәттә*)

КАПИТАЛИЗИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.*; *эк.* капиталлашыу, капиталга эйләнеү (*өстәмә киммәткә карата*) 2. *несов. страд. от капита-*
лизировать

КАПИТАЛИЗМ *м* капитализм

КАПИТАЛИСТ *м* капиталист

КАПИТАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое капита-
листтик; **капиталистический** строй капиталистик
королош; **капиталистические** производственные
отношения капиталистик етештерев мөнәсәбәттәре

КАПИТАЛОВЛОЖЕНИЯ *мн. (ед. капита-*
ловложение с) капитал һалыу (*берәй эшкә,*
предприятиегә)

КАПИТАЛЬНОСТЬ *ж* төплөлөк, ныклылык;
капитальность *работы* эштең ныклылығы

КАПИТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* ка-
питаль; **капитальное** сооружение капиталъ коро-
лош; **капитальный** вопрос капиталъ мәсьәлә; **ка-**
питальное произведение капиталъ әсәр; **капи-**
тальное приобретение капиталъ табыш (зур та-
быш) ♦ **капитальный** ремонт капиталъ (ныклы)
ремонт; **капитальная** стена капиталъ диуар; **ка-**
питальное строительство капиталъ төзөлөш

КАПИТАН *м*; *в разн. знач.* капитан; **капитан**
корабля карап капитаны; **капитан** авиации ави-
ация капитаны; **капитан** хоккейной команды хок-
кей командиһы капитаны

КАПИТАНСКИЙ, -ая, -ое капитан ...ы; **ка-**
питанские погонны капитан погондары; **капи-**
танская каюта капитан каютаһы

КАПИТЕЛЬ *ж*; *архит.* капитель (*бағананың,*
колоннаның өскө өлөшө)

КАПИТУЛИРОВАТЬ *сов., несов.* 1. капиту-
ляция яһау, баш һалыу; **враг** капитулировал
дошман баш һалды 2. *перен.* капитуляцияға ба-
рыу, сигенев, баш эйев; **капитулировать** *перед*
трудностями ауырлыктар алдында баш эйев

КАПИТУЛЯНТ *м* капитулянт, капитуля-
цияға барыусы

КАПИТУЛЯНТСКИЙ, -ая, -ое капитулянт-
лык ...ы; **капитулянтская** политика капитулянт-
лык сәйәсәте; **капитулянтская** речь капитулянт-
лык телмәре

КАПИТУЛЯНТСТВО *с* капитулянтлык

КАПИТУЛЯЦИЯ *ж* капитуляция (1. *һуғыш*
туктатылып, еңеңсе куйған шартка риза бу-
лып, еңелгән яқтың баш һалыуы 2. *құсм.*
үзеңдең еңелеңде, хакһыздығыңды таныу,
сигенев)

КАПИЩЕ *с* 1. *ист.* капище (*мәжүсизәрзев*
ғибәзәтхананы) 2. *чегө; перен.* оя; **капище**
грязи сүп-сар ояһы; **капище** **нищеты** хәйерселек
ояһы

КАПКАН *м* капкан; **капкан** **для** вблка бүре
капканы, бүре өсөн капкан

КАПЛУН *м* каплун, беселгән этәс

КАПЛЯ *ж* 1. тамсы; (*о дожде*) күз; **капля** **ро-**
сы ысык тамсыһы; **капли** **дождя** ямғыр

күз(зәр)е 2. *перен., разг.* тамсы ла, әз генә, сак
кына; **он** **ни** **капли** **не** **устил** ул сак кына ла ары-
маны 3. *в знач. нареч.* **каплю** әз генә, сак кына;
будь **каплю** **повежливей** әз генә әзәплерәк бул
4. *мн.* **капли** (*лекарство*) тамызмалы дарыу;
глазные **капли** тамызмалы күз дарыуы; **сер-**
дечные **капли** тамызмалы йөрәк дарыуы; **пить**
какие-то **капли** ниндәйзәр тамызмалы дарыу
әсеу ♦ **капля** **в** **море** бик аз; **капля** **в** **каплю** нәк
шундай; **капля** **за** **каплей** аз-азлап кына; **капли**
в **рот** **не** **брать** бер тамсы ла ауызға алмау; **как**
две **капли** **воды** койоп куйған (ике тамсы һыу)
кеуек (окшаш); **ни** **капли** тамсы ла, бер зә

КАПНУТЬ *сов. см.* **капать**

КАПОВЫЙ, -ая, -ое бирес; **каповая** **чаша** би-
рес туҫтак (табак)

КАПОК *м*; *спец.* капок (*сүс төрө*)

КАПОНИР *м*; *воен.* капонир (1. *капма-кар-*
шы яктарға ут асырға мөмкинлек биргән
курғауыл *королма* 2. *самолёттарзы* *курғау*
өсөн ышыклавыс)

КАПОР *м* капор (*катын-кыздар йәки бала-*
лар баш кейеме)

КАПОТ *м*; *тех.* капот (*төрлө механизм-*
дарзы саң-тузандан, һыузан һаклау өсөн кул-
ланылған кайырмаһы *каплауыс*)

КАПОТАЖ *м*; *ав.* капотаж (*самолёттың*
һауаға осоу йәки һауанан төшөү вақытында
алғы яклап баш түбән әйләнеүе)

КАПРАЛ *м* капрал (XVII—XIX бб. *урыс*
ғәскәрәндә һәм кайһы бер сит ил ғәскәрзәрәндә
иң кесе командир дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге
кеше)

КАПРИЗ *м* 1. холокһозлок, көйһөзлөк,
үзһүзлөк, еңмешлек; **детские** **капризы** бала
көйһөзләнеүе; **исполнять** **капризы** **жены** катын-
дың үзһүзлеген үтөү 2. *чегө; перен.* шаяртыу;
каприз **судьбы** ғызмыш шаяртыуы; **каприз** **моды**
мода шаяртыуы

КАПРИЗНИК *м*; *разг.* мыжык, көйһөз

КАПРИЗНИЧАТЬ *несов.* 1. көйһөзләнеү, хо-
локһозлануы, мыжыу, еңмешләнеү; **ребенок** **ка-**
призничает бала йыш кына көйһөзләнә; **ка-**
призничать **по** **пустыкам** юк-барға мыжыу 2. *пе-*
рен., разг. тиҫкәреләнеү, эшләмәү; **мотор** **ка-**
призничает мотор тиҫкәреләнә

КАПРИЗНЫЙ, -ая, -ое 1. мыжык, көйһөз,
тиҫкәре; **капризный** **человек** мыжык кеше; **быть**
капризным тиҫкәре булыу, тиҫкәреләнеү 2. *пе-*
рен. үзгәрәүсән, алмашыныусан, тотороқһоз; **ка-**
призная **погода** алмашыныусан һауа 3. *перен.*
хикмәтле; **капризные** **завитки** **узора** бизәктен
хикмәтле кәкерәктәре 4. *перен., разг.* талымлы;
капризное **растение** талымлы үсемлек

КАПРИФОЛЬ *ж* каприфоль (*цирмәле гөл*
төрө)

КАПРИЧЧИО и **КАПРИЧЧО** *с* *нескл.* кап-
риччио (*музыка әсәре*); **“Итальянское** **кап-**

КАПРОН

рийчио” Чайковского Чайковскийның “Итальян капричиоһы”

КАПРОН м капрон

КАПРОНОВЫЙ, -ая, -ое 1. капрон ...ы; капронный цех капрон цехы 2. капрон, капрондан; капронные чулки капрон ойок

КАПСУЛА ж капсула (1. эсенә дарыу һалып куша йотуу өсөн желатиндан һ.б. матдәнән яһалған йомро көп 2. анат. төрлө органдың тышкы кабы 3. герметик ябылған һауыт рәүешендәге һәмә)

КАПСЮЛЬ м капсюль (патрон, туп, мина эсендәге шартлаткысты токандырыусы матдәле калпакса)

КАПСЮЛЬНЫЙ, -ая, -ое капсюль; капсюльное ружьё капсюлле мылтык

КАПТАЖ м; спец. каптаж (ер асты һыуын, нефтьте, газды сығару эштәрәндә кулланылған королма)

КАПТЕНАРМУС м; уст. каптенармус (әскәрҙә азык, кейем-һалым, корал өлөшөн һәм һаҡлап тороусы)

КАПТЁРКА ж; разг. каптёрка (хәрби частарҙа кейем-һалым, корал һәм башка һәмәләрҙә һаҡлау урыны)

КАПУСТА ж кәбестә; квашеная капуста тоҙло кәбестә; кормовая капуста мал кәбестәһе ♦ заячья капуста куйан кәбестәһе; морская капуста дингез кәбестәһе

КАПУСТНИК м 1. зоол. кәбестә корто 2. капустник, кисә (актёрҙар, студенттар коллективында үз тормоштарына бәйләнешле көл-көлө уйын-тамаша менән үткәрелгән кисә); студенческий капустник студенттар кисәһе

КАПУСТНИЦА ж кәбестә күбәләге

КАПУСТНЫЙ, -ая, -ое кәбестә ...ы; капустный лист кәбестә япрағы; капустная моль кәбестә кейәһе; капустные поля кәбестә яланы

КАПОШОН м капюшон, көләпәрә; плащ с капюшоном капюшонлы плащ

КАРА ж яза; подвергнуться строгой каре каты язаға дусар ителеу

КАРАБИН м карабин (1. кыска көбәклә мылтык 2. механик элктәргес, кыстырғыс)

КАРАБИНЁР м карабинер (1. XIX б. уртаһына тиклем Көнбайыш Европала һәм Рәсәйҙә айырым һайланма әскәри берәмеккә ингән карабинлы һалдат 2. Италиялағы һандарм)

КАРАБКАТЬСЯ несов. үрмәләп менеу, үрмәләу; карабкаться по скале каяға үрмәләу

КАРАВАЙ м түңәрәк икмәк ♦ на чужой каравай рот не разевай кеше өлөшөнә ымһынма

КАРАВАН м 1. каруан; караван верблюдов дейәләр каруаны; караван судов караптар каруаны 2. перен. каруан, теҙем, саф, туп; караван птиц коштар тубы

КАРАВАННЫЙ, -ая, -ое каруан ...ы; караванный путь каруан юлы

КАРАВАН-САРАЙ м каруанһарай

КАРАВАНЩИК м каруансы

КАРАВЕЛЛА ж каравелла (Урта дингез буйындағы илдәрҙә XIII—XVII бб. киң таралған елкәнле карап төрө)

КАРАГАЧ м карағас

КАРАГАЧЕВЫЙ, -ая, -ое карағас ...ы; карагачевая смола карағас сайыры

КАРАЙМСКИЙ, -ая, -ое караим ...ы; караймский язык караим теле

КАРАЙМЫ мн. караимдар, караим халкы (Кырымда, Литвала йәшәгән төрки халык) // ед. карайм м караим ир-аты; караймса ж караим катын-кызы

КАРАКАЛПАКИ мн. карагалпактар, карагалпак халкы // ед. каракалпак м карагалпак ир-аты; каракалпачка ж карагалпак катын-кызы

КАРАКАЛПАКСКИЙ, -ая, -ое карагалпак ...ы; каракалпакский язык карагалпак теле

КАРАКАТИЦА ж 1. зоол. каракагица (дингез моллюскыһы) 2. перен. төпөш кеше

КАРАКОВЫЙ, -ая, -ое (о масти лошади) бүртә, кара туры; каракоровый жеребёц кара туры айғыр

КАРАКУЛЕВОД м каракүлсә, каракүл һарығын үрсетеүсә

КАРАКУЛЕВОДСТВО с каракүлсәлек, каракүл һарығын үрсетеу

КАРАКУЛЕВОДСКИЙ, -ая, -ое каракүл һарығын үрсетеу ...ы, каракүлсәлек ...ы; каракулеводческий совхоз каракүл һарығын үрсетеу совхозы

КАРАКУЛЕВЫЙ, -ая, -ое каракүл, каракүлдән; каракулевый воротник каракүл яға

КАРАКУЛИ мн. сатай-ботай (языу)

КАРАКУЛЬ м каракүл; чёрный каракүл кара каракүл

КАРАКУЛЬСКИЙ: каракүльская овца каракүл һарык

КАРАКУЛЬЧА ж каракүлсә (каракүл тиренең бер төрө)

КАРАКУРТ м карагорт (ағыулы үрмәксә)

КАРАМЕЛЬ ж собир. карамель (каты кәнфит төрө)

КАРАМЕЛЬКА ж; разг. бер карамель

КАРАМЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое карамель, карамель ...ы; карамельное производство карамель етештереу; карамельный цех карамель цехы

КАРАНДАШ м кәләм; химический карандаш химик кәләм; писать карандашом кәләм менән языу ♦ взять на карандаш язып куйыу, онот-маска билдәләу; в карандаше (сделать) что кәләм менән яһалған (төшөрөлгән)

КАРАНДАШНЫЙ, -ая, -ое кэлэм, кэлэм ...ы; карандашное производство кэлэм етештереу; **карандашный рисунок** кэлэм һүрәте

КАРАНТИН м карантин (1. йогошило ауырыу менән ауырыган кешеләрзе вакытлыса башкаларзан айырыу 2. йогошило ауырыу таралган ерзән килгән кешеләрзе, тауарзәрзы һ.б. *каран узгарыуы санитар урын*)

КАРАНТИННЫЙ, -ая, -ое карантин ...ы; карантинное время карантин вакыты

КАРАПУЗ м; разг., шутол. кескәй бала

КАРАСЁВЫЙ, -ая, -ое табан балык ...ы; **карасёвая икра** табан балык ыуылдырыгы

КАРАСИЙ, -ья, -ье см. **карасёвый**

КАРАСИНЫЙ, -ая, -ое см. **карасёвый**

КАРАСЬ м табан балык

КАРАТ м карат (асыл таштарзы цлсәү берәмеге, бер карат 0,2 грамм тин)

КАРАТЕЛЬ м яза биреүсе, язалауы

КАРАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое язалау ...ы, язага тарттырыу ...ы; **карательные меры** язалау саралары

КАРАТЬ несов. кого-что язалау, язага тарттырыу, яза биреу; **стро́го карать** каты язалау

КАРАТЭ с нескл. каратэ (үз-үзенде коралһыз һаклау көрәшенең япон системаһы)

КАРАУЛ м 1. карауыл, бағауыл; **выставить караул** карауыл куйыу; **нести караул** карауылда тороу 2. в знач. межд.; разг. (*призыв на помощь*) карауыл! ♦ **почётный караул** хөрмәт карауылы; **быть (стать) в карауле** карауылда булыу (тороу); **взять на караул** карауылга алыу (хәрби корал алымдары менән честь биреу); **взять (посадить) под караул** карауыл астында тогоу; **хоть караул кричи** карауыл кыскырһаңда (*булмай мэгәнһендә*)

КАРАУЛИТЬ несов. 1. кого-что и без доп. карауыллау, бағауыллау, һаклау; **караулить сад** бакса карауыллау 2. кого-что; разг. (*ожидать, подстергать*) һағалау, һағалап тороу, аңдыу, аңдып йөрөу; **караулить егб** прихбд уның килеуен һағалау; **караулить зверя** йәнлек аңдыу

КАРАУЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. карауыл ...ы; **караульный начальник** карауыл башлығы; **караульная будка** карауыл будкаһы; **караульная служба** карауыл хезмәте 2. в знач. суц. **караульный** м карауылсы 3. в знач. суц. (*помещение*) **караульная** ж карауыл йорто

КАРАУЛЬЩИК м; разг. карауылсы, һаксы

КАРАЧАЕВСКИЙ, -ая, -ое карасай ...ы; **карачаевский аул** карасай ауылы

КАРАЧАЕВЦЫ мн. карасайзар, карасай халкы // ед. **карачаевец** м карасай ир-аты; **карачаевка** ж карасай катын-кызы

КАРАЧКИ: на **карачках**; на **карачки** прост. имгәкләп, дүрт тағанлап; **ползти на карачках** имгәкләп шыуыу

КАРБАМИД м; хим. карбамид (*кристаллик матдә*)

КАРБАС и **КАРБАС** м карбас (*йөк ташыуы шикәкле йәки елкәнле бәләкәй кәмә*)

КАРБИД м; хим. карбид; **карбид желёза** тимер карбиды

КАРБОЛКА ж; разг. карболка (*карбол кислотаһы*)

КАРБОЛОВЫЙ, -ая, -ое карбол ...ы; **карболовое мыло** карбол һабыны ♦ **карболовая кислота** карбол кислотаһы

КАРБОН м; геол. карбон (*таш күмер дәүере*)

КАРБОНАРИЙ м; ист. карбонарий (XIX б. башында Италияла йәшерен революцион ойошма аҙаһы)

КАРБОНАТ м; хим. карбонат (1. күмер кислотаһы тозо 2. хим., геол. күмер кислоталы минералдар исеме)

КАРБОРУНД м; спец. карборунд (*кремний менән углерод берләшмәһе*)

КАРБУНКУЛ м 1. уст. кызыл гранат (*асыл таш*) 2. мед. шеш

КАРБЮРАТОР м карбюратор (*әске яныулы двигательдәрҙә шыйык яғыулыҡ менән һауанан яныусан кушылма барлыкка килтергән прибор*)

КАРГА ж; прост., бран. ен карсык

КАРДАМОН м кардамон (*тропик үсемлек һәм уның орлоғо*)

КАРДАН м; разг. кардан (*үзәктәре тап килмәгән осракта бер валдың әйләнеү хәрәкәтен икенсе валға узгарыу механизмы йәки шул механизмдың валы*)

КАРДИНАЛ м кардинал (1. католиктар сиркәүендә папанан һуң иң югары рухани дәрәжә һәм шул дәрәжәләге кеше 2. зоол. Америка китғаһында таралған һайраусы кош)

КАРДИНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое книжн. иң мөһим, төп, кардиналь; **кардинальный вопрос** иң мөһим мәсьәлә; **произвести кардинальные изменения** кардиналь үзгәрештәр яһау

КАРДИНАЛЬСКИЙ, -ая, -ое кардинал ...ы; **кардинальский сан** кардинал дәрәжәһе

КАРДИО... *кушма һүзәрҙең “кардио” һүзенә бәйләнешле, “йөрәк” мэгәнһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., кардиография* кардиография

КАРДИОГРАММА ж кардиограмма (*йөрәк тибешен графика менән күрһәтеү*)

КАРДИОГРАФ м кардиограф (*йөрәк тибешен языу корамалы*)

КАРДИОЛОГ м кардиолог (*йөрәк ауырыулары белгесе*)

КАРДИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кардиология ...ы; **кардиологический санитарий** кардиология шифаханаһы

КАРДИОЛОГИЯ ж кардиология (*медицинаның йөрәк ауырыуларын өйрәнәүсе бүлгә*)

КАРЕ

КАРЁ *с нескл.* **1.** воен. каре (XIX б. ур-тагына тиклем атлылар һөжүмөн бөтә яктан да кире кагыу максаты менән йәйәүдә әскәр һалдаттарын дүрт мөйөшлән тезеү) **2.** *в знач. прил.* дүрткел, дүртмөйөш, дүрт мөйөшлән; **платье с вырезом карё** дүрткел уйымлы күлдәк

КАРЕГЛАЗЫЙ, -ая, -ое куңыр күзле; **каре-глазая дёвушка** куңыр күзле кыз

КАРЁЛЫ *мн.* карелдар, карел халкы // *ед.* карёл *м* карел ир-аты; **карёлка** *ж* карел катынкызы

КАРЁЛЬСКИЙ, -ая, -ое карел ...ы, Карелия ...ы; **карельский язык** карел теле ♦ **карельская берёза** карел кайыны

КАРЁТА *ж* көймә; **карёта скброй** пбмощи ашыгыс ярзам көймәһе (машинаһы)

КАРЁТКА *ж; спец.* каретка (*кайны бер механизмдарзың, языу машинкаһының шыуышып йөрөгән өлөшө*)

КАРЁТНИК *м; уст.* **1.** көймә яһаусы, көймә оҫтаһы **2.** һарай, лапас (*арба-сана һ.б. куйыу өсөн*)

КАРИАТИДЫ *мн.* (*ед.* кариаида *ж*); *архит.* кариаида (*бинаның балкон йәки кәрниз кеүек өлөштәрәнә таяу өсөн катын-кыз һынында эшләнгән колонналар*); **дом с кариаидами** кариаидали өй (йорт)

КАРИЕС *м; мед.* карлес (*теш сереү*)

КАРИЙ, -ая, -е (*о цвете глаз*) куңыр; (*о масти лошади*) кара туры; **карие глаза** куңыр күз

КАРИКАТҰРА *ж* карикатура; **нарисовать карикатуру** карикатура төшөрөү; **эта картина — карикатура на искусство** был һүрәт — сәнғәткә карикатура

КАРИКАТУРИСТ *м* карикатурасы рәссам

КАРИКАТУРНЫЙ, -ая, -ое **1.** карикатура ...ы; **карикатурный стиль** карикатура стиле **2.** *перен.* көлкө, көлкөлө; **представить в карикатурном виде** көлкөлө итеп күрһәтеү

КАРИОЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* карлеслы; **кариозный зуб** карлеслы теш

КАРКАНЬЕ *с см* каркать **1;** карканье ворон каргалар каркылдауы

КАРКАС *м 1.* каркас (*берәй нәмәнәң, бинаның һөлдәһе*); **каркас здания** йорттон каркасы **2.** каркас (*көнъяк авасы*)

КАРКАТЬ *несов. 1.* (*о птицах*) карк-карк килеү, каркылдау **2.** *перен., прост.* каркылдау; **не каркай, не запугаешь предсказанием** каркылдама, юрауың менән куркыта алмаһың

КАРКНУТЬ *сов. см.* каркать **1**

КАРЛИК *м* иргәйел, кәрлә

КАРЛИКОВЫЙ, -ая, -ое иргәйел, кәрлә; **карликовые деревья** кәрлә агастар; **карликовый рост** иргәйел буй

КАРМАН *м 1.* кеҫә; **боковой карман** ян кеҫә; **карман портфеля** портфель кеҫәһе **2.** *геол., мед.* уйым, уйынты, уйзык; **карманы в горной породе**

тау токомондагы уйзыктар; **карманы** тблстой кншкй йыуан эсәк уйзыктары **3.** *перен., разг.* (*достаток, деньги*) калта, кеҫә, байлык

♦ **толстый карман** *у кого* кеҫәһе калын; **тощий карман** *у кого* кеҫәһе һай, ярлы; **не по карману кому кем өсөндөр** бик киммәт; **вытрясти карман чей** кеҫәһен бушатыу; **набить карман** кеҫә калынайтыу, байығыу; **держй карман (шире)** капсығынды киң тот; **класть в карман** үзләштереү, үзенеке итеү; **не лезть за словом в карман** һүззе һагып алмау; **бить по карману кого** кеҫәһе тақырайтыу, кеҫәгә һуғыу, зыян килтереү; **ветер свистит в карманах чых** или *у кого* кеҫәһендә ел уйнай, кеҫәһе буш

КАРМАННИК *м; прост.* кеҫә буры

КАРМАННЫЙ, -ая, -ое **1.** кеҫә ...ы; **карманный клпан** кеҫә капкасы; **карманные часы** кеҫә сәғәте **2.** кеҫәгә һыйышлы, бәләкәй; **карманный словарь** бәләкәй һүзлек; **карманные шахматы** кеҫәгә һыйышлы шахмат ♦ **карманный вор** кеҫә буры; **карманные деньги** вак-төйәккә кулланыу аксаһы; **карманные расхбды** вак-төйәк сыгым

КАРМИН *м* кармин (*асык кызыл буяу*)

КАРМИННЫЙ, -ая, -ое кармин, асык кызыл; **карминовый цвет** асык кызыл төҫ

КАРНАВАЛ *м* карнавал; **новогодний карнавал** Яңы йыл карнавалы

КАРНАВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое карнавал ...ы; **карнавальный костюм** карнавал костюмы; **карнавальные песни** карнавал йырҙары

КАРНИЗ *м; в разн. знач.* кәрниз; **лепной карниз** һылап эшләнгән кәрниз; **идти по карнизу** кәрниз буйлап китеү; **вешать штбы на карниз** кәрнизгә қорған эләү

КАРОТЁЛЬ *ж* каротель (*кишер төрө*), тупак кишер

КАРОТИН *м* каротин (*кишерзә, йомортка һарыһында, һөттә һ.б. булған кызғылт һары матдә*)

КАРП *м* һазан, сазан (*балык*)

КАРПОВЫЕ *мн.*; *зоол.* сазандар, сазан балыктар

КАРСТ *м; геол.* карст (*тау токомдарының һыуа иреп, мәмерйә, кыуышлык, сокор яһалыуы менән бәйлә күренештәр*)

КАРСТОВЫЙ, -ая, -ое карст ...ы; **карстовый рельеф** карст рельефы

КАРТ *м; спорт.* карт (*кузовһыз кескәй узыш машинаһы*)

КАРТА *ж 1.* карта; **географическая карта** географик карта; **политическая карта мира** доньяның сәйәси картаһы; **астрономическая карта** астрономик карта; **технологическая карта** технология картаһы; **санаторная карта** шифахана картаһы **2.** (*игральная*) кәрт; **раздавать карты** кәрт таратыу; **тасовать карты** кәрт аралаштырыу; **играть в карты** кәрт уйнау ♦ **перфорационная**

КАРУСЕЛЬНЫЙ

карта перфорацион карта; **последняя карта** хуңгы шанс; **карта бйта** уңышшызлыкка оспау, эш барып сыткмау; (**дать**) **карты в руки кому** остага (белгескә) эш тапшырыу; **раскрыть (открыть) свой карты** үзендең ниәттәренде сисеү (асыу); **смешать (спутать) карты** *чыи кемдеңдер* эшен (хыялын) бутау (бозоу, бөтөрөү); **ставить на карту что** тәүәккәлләү, тәүәккәлләккә бил быгуы

КАРТАВИТЬ *несов.* хакау һөйләшеү, хакау-ланьы; **картавить звуки** өндәрзе хакау әйтеү

КАРТАВОСТЬ *ж* хакаулык (*вәзәттә*, “р”, “л” *өндәрен асык әйтмәү*)

КАРТАВЫЙ, -ая, -ое хакау; **картавый ребёнок** хакау бала; **картавое произношение** хакау әйтеү

КАРТЁЖНИК *м*; *разг.* кәрткә бирелгән кеше **КАРТЁЖНЫЙ**, -ая, -ое кәрт ...ы; **картёжная игра** кәрт уйыны; **картёжный дом** кәрт уйнау өйө

КАРТЁЛЬ *м*; *эк.* картель (*табыш алыу өсөн бер-береһе менән килешеүгә инеү форманы*)

КАРТЕР *м* картер (*двигатель механизмдарын каплап торған тимер кап*)

КАРТЁЧЬ *ж* картечь (**1.** *әсенә йомро пулялар тултырылған снаряд* **2.** *һунар мылтыгының эре йәзрәһе*)

КАРТИНА *ж* **1.** һүрәт, рәсем, картина; **писать картину** һүрәт төшөрөү **2.** *перен.* күренеш; **картина природы** тәбиғәт күренеше **3.** *театр.* күренеш; **драма в четырёх действиях и семи картинах** дүрт шаршаулы, ете күренешле драма **4.** *разг.* кинофильм, картина ♦ **живые картины** һынлы һүрәттәр (*сюжетты кейем һәм киәфәт аша ғына биргән сәхнә тамашаны*); **туманные картины** томанлы картина (*проекция фонары ярзамында экранга төшөрөлгән һүрәт*)

КАРТИНГ *м*; *спорт.* картинг (*карт тибьындағы автомобилдәр ярышы*)

КАРТИНКА *ж*; *уменьш.* *от* картина **1**; **книга с картинками** һүрәтле китап ♦ **как картинка**; **как на картинке** һүрәт кеүек, һүрәттәге кеүек матур

КАРТИННЫЙ, -ая, -ое **1.** картина (рәсем, һүрәт) ...ы; **картинная галерея** картина галереяһы **2.** *перен.* тасуирлы, тәъсирле, һүрәт кеүек матур, тәъсир итеүсэн; **картинные места** һүрәт кеүек матур урындар

КАРТОГРАММА *ж*; *спец.* картограмма (*график юл менән статистик мәғлүмәттәр төшөрөлгән карта*)

КАРТОГРАФ *м* картограф (*карта төшөрөү белгесе*)

КАРТОГРАФИРОВАТЬ *несов.* *что*; *спец.* **1.** картаға төшөрөү **2.** картограмма яһау

КАРТОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** картография ...ы; **картографические знаки** картография тамгалары **2.** карта эшләү ...ы; **картографическая фабрика** карта эшләү фабрикаһы

КАРТОГРАФИЯ *ж* картография (*географик карта төзөү эше һәм шул турала фән*)

КАРТОН *м* катырға; **лист картона** катырға битге

КАРТОНАЖИ *мн.* (*ед.* картонаж *м*) катырғанан яһалған әйбер, катырға әйбер

КАРТОНАЖНЫЙ, -ая, -ое катырға әйбер яһау ...ы; **картонажная фабрика** катырға әйбер яһау фабрикаһы ♦ **картонажные изделия** катырға әйберзәр

КАРТОНКА *ж* **1.** (*коробка*) катырға кап **2.** *разг.* катырға киәгә

КАРТОННЫЙ, -ая, -ое катырға; **картонная коробка** катырға кап

КАРТОТЁКА *ж* картотека (**1.** *төрлө мәғлүмәт язылған карточкаларзың билдәле бер тәртиптәге йыйылмаһы* **2.** *шул карточкаларзы һаклай торған тартмалар*)

КАРТОТЁЧНЫЙ, -ая, -ое картотека ...ы; **картотечный ящик** картотека йәшнниге

КАРТОФЕЛЕКОПАЛКА *ж* и **КАРТОФЕЛЕКОПАТЕЛЬ** *м* картуф казғыс (*машина*)

КАРТОФЕЛЕСАЖАЛКА *ж* картуф ултырткыс (*машина*)

КАРТОФЕЛЕУБОРОЧНЫЙ, -ая, -ое картуф алғыс; **картофелеуборочный комбайн** картуф алғыс комбайн

КАРТОФЕЛИНА *ж*; *разг.* бер картуф

КАРТОФЕЛЬ *м* картуф, бәрәңге; **ранний картофель** иртә өлгөргән картуф; **жареный картофель** қурылған картуф

КАРТОФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое картуф ...ы; **картофельное поле** картуф яланы; **картофельное шорё** картуф измәһе ♦ **картофельная мука**: **1)** картуф оно; **2)** картуф крахмалы

КАРТОЧКА *ж* карточка (**1.** *языу өсөн дүрт мөйөшлө итеп қиселгән катырға киәгә* **2.** *дүрт мөйөшлән кағызға эшләнгән танытма* **3.** *фотоһүрәт*); **каталожная карточка** каталог карточкаһы; **визитная карточка** визит карточкаһы; **продовольственная карточка** азык-түлек карточкаһы

КАРТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кәрт ...ы; **карточная игра** кәрт уйыны; **карточный стол** кәрт уйнау өстәле **2.** карточка ...ы; **карточный каталог** карточка каталогы ♦ **карточный домик**: **1)** курсак өйө; **2)** буш фараз; **карточная система** карточка системаһы

КАРТОШКА *ж*; *разг.* картуф

КАРТУЗ *м* картуз (*ирзәр өсөн козырәккы баш кейемә*)

КАРУСЁЛЬ *ж* карусель; **кататься на карусели** каруселдә әйләнеү

КАРУСЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое карусель ...ы; **карусельная лошадка** карусель аты ♦ **карусельный станок** карусель-станок (*горизонталь түңәрәк өстәлле әйләнмәле токарь станогы*)

КАРЬЕР

КАРЬЁР I *м* (*ход лошади*) сабыу; *пустить лошадь в карьер* атты саптырыу ♦ *с места в карьер* кабыл, тик торган урындан, өзөрлөкхөз

КАРЬЁР II *м*; *горн. карьер* (*бик үк тэрэндэ ятмаган казылма яткылыкты сыгарыу урыны*); **угольный карьер** күмер карьеры

КАРЬЁРА *ж* карьера; **блестящая карьера** ич киткес карьера; **сделать карьеру** карьера эшлэу; **научная карьера** филми карьера

КАРЬЕРИЗМ *м* карьеризм

КАРЬЕРИСТ *м* карьерист

КАРЬЁРНЫЙ I, -ая, -ое сабыу, сабып ...ы; **карьерный аллор** сабып йөрөү (*атка карата*)

КАРЬЁРНЫЙ II, -ая, -ое карьер ...ы; **карьерная машина** карьер машинаһы

КАСАНИЕ *с см. касаться* ♦ **точка касания** тейеу нөктәһе

КАСАТЕЛЬНАЯ *ж*; *мат.* тейеүсе Һызык (*кәжре Һызык менән дөйөм бер нөктәһе булган тура Һызык*)

КАСАТЕЛЬСТВО *с*; *книжн.* кағылышы; **иметь касательство к чему-л.** *берэй нәмэгә* кағылышылы булыу; **к этому делу он не имеет никакого касательства** был эшкә уның бер ниндәй кағылышы юк

КАСАТИК *м*; *разг., ласк., уст.* һөйөклөм, сырағым (*ир-атка карата*)

КАСАТКА *ж* 1. (*деревенская ласточка*) карлугас, ауыл карлугасы 2. *разг., уст.* һөйөклөм, аппағым, сырағым, карлугасым (*катын-кызга карата*)

КАСАТЬСЯ *несов. кого-чего* 1. тейеу, тейзереу; **касаться рукой столу** кулды өстәлгә тейзереу 2. *перен.* кағылыу; **касаться вопроса** *какого-л. берэй мәсьәләгә* кағылыш китеү 3. (*иметь отношение к кому-чему-л.*) кағылыу, катнашы булыу; **это его не касается** был уға кағылмай ♦ **дело касается** *кого-чего* уға, шуға эш кағыла; **что касается...**, **то** -га/-гә килгәндә

КАСКА *ж* каска; **пожарная каска** янгын һүндерөүселәр каскаһы

КАСКАД *м* 1. шарлауык 2. каскад (*циркта: аттан һ.б. һикереп төшөү алымы; опереттала: йыр менән башкарылган кызыу бейеү*) 3. *чего; перен.* өзлөкхөз ағым, күплек; **каскад слов** өзлөкхөз һүззәр ағымы; **каскад ударов** бер-бер артлы һуғыу ♦ **каскад гидроэлектростанций** гидроэлектростанциялар тезелмәһе

КАСКАДЁР *м* каскадёр (1. *кинофильм төшөргәндә катмарлы һәм хәцефле трюктарзы башкарыусы* 2. *циркта, гәзәттә, пантомима күренеше кеүек булып, акробатик йығалыуларга нигезләнән номертарзы башкарыусы*)

КАССА *ж*; *в разн. знач.* касса; **наборная касса** *полигр.* йыйыу кассаһы; **сберегательная касса** *фин.* һаклык кассаһы; **театральная касса** театр кассаһы; **проверить кассу** кассаны тикше-

реу; **сидеть за кассой** касса артында ултырыу ♦ **касса взаимопомощи** үз-ара ярзам кассаһы

КАССАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *юр.* кассация ...ы; **кассационный срок** кассация мөззәте (вакыты); **кассационная жалоба** кассация ялыуы

КАССАЦИЯ *ж* кассация (1. *юр. югары судтың түбәнге суд органы сыгарған хөкөм карарын кайтанан карауы* 2. *суд карардарын яңынан карау тураһында гариза; кассация приговора* хөкөм кассацияһы; **подать кассацию** кассация биреу 3. *һайлаузарзың һөзөмтәһен яракһыз тип табыу; кассация выборов* һайлаузар кассацияһы)

КАССЕТА *ж* кассета (1. *фотоплёнка йәки киноплёнка һаклай торған кумта* 2. *магнитофон тағмаһы һауыты*)

КАССИР *м* и *разг.* **КАССИРША** *ж* кассир; **работать кассиром** кассир булып эшләу

КАССИРОВАТЬ *сов., несов. что; юр.* кассация яһау, юкка сыгарыу; **кассировать выборы** һайлау һөзөмтәләрен юкка сыгарыу; **кассировать решение суда** хөкөм карардарын юкка сыгарыу

КАССОВЫЙ, -ая, -ое касса ...ы; **кассовая книга** касса кенәгәһе; **кассовый оборот** касса әйләнеше; **кассовый аппарат** касса аппараты

КАСТА *ж* каста (1. *Һиндостанда һәм кайһы бер Көнсығыш илдәрәндә сығышы, хөкүк йолалары буйынса айырымланған ижтимағи төркөм* 2. *күсм. башкалар менән аралашмай, үзәнә башка кағизләләр буйынса йәшәгән ижтимағи төркөм*)

КАСТАНЬЁТЫ *мн.* (*ед. кастаньята* *ж*) кастаньята (*бейгәндә бармактарға кейеп шакылдәта торған музыка коралы*)

КАСТЕЛЯНША *ж* кастелянша (*ятакһана, кунакһана кеүек дөйөм йорттарзағы урын-ер каралдыһына хужа катын*)

КАСТЁТ *м* кастет (*металл пластинә рәцеһендә уска кейә торған һуғышыу коралы*)

КАСТОВЫЙ, -ая, -ое каста ...ы; **кастовые предрассудки** каста хөрәфәттәре

КАСТОР *м* кастор (*йөн тукыма*)

КАСТОРКА *ж*; *разг.* касторка

КАСТОРОВЫЙ I: **кастовое масло** кастор майы

КАСТОРОВЫЙ II, -ая, -ое кастор; **кастовое пальто** кастор пальто

КАСТРАТ *м* беселгән (ир) кеше

КАСТРАЦИЯ *ж см. кастрировать*

КАСТРИРОВАТЬ *сов., несов. кого* бесеу, бестереу

КАСТРИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от кастрировать*

КАСТРЮЛЯ *ж* кәстрүл

КАТАВАСИЯ *ж* 1. катавасия (*ике як клиротың сиркәү уртаһына сығып йырлауы*) 2. *прост.* бола, тәртипһезлек

КАТАКЛИЗМ м катаклизм, кыскен һынылыш
КАТАКОМБЫ мн. (ед. **катакомба** ж) катакомба (*ер асты коридорлары*)

КАТАЛЕПСИЯ ж; мед. каталепсия, быума, тартышып катыу

КАТАЛЕПТИК м; разг. каталептик, быумалы, тартышып ката торган (*ауырыу кеше*)

КАТАЛИЗ м; хим. катализ (*катализатор тәъсирендә химик реакцияның кузгуыуы йәки тизлегенең үзгәрече*)

КАТАЛИЗАТОР м; хим. катализатор (*химик реакцияны арттыра, кәметә йәки уның тизлеген үзгәртә торган матдә*)

КАТАЛОГ м каталог (*бер төр нәмәләрҙен билдәле тәртиптәге исемлеге*)

КАТАЛОГИЗИРОВАТЬ сов., несов. что каталогка индереу, каталог төзөу; **каталогизировать** книжные фонды китап фондына каталог төзөу

КАТАЛОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. каталог ...ы; **каталожная** картотка каталог картоткаһы 2. в знач. суц. **каталожная** ж каталогтар бүлмәһе

КАТАМАРАН м катамаран (*кәмә*)

КАТАНИЕ с 1. см. **катать**; **катание** мячә туп тәгәрләтеу 2. см. **кататься** 1; **катание** на лошади атта йөрөү; **катание** на лодке кәмәлә йөрөү; **катание** на лыжах саңғыла шууыу ♦ **не мытьём, так катаньем** был юл менән булмаһа, икенсе юл менән

КАТАПУЛЬТА ж катапулт (*1. тар. таш, бйрәнә кецек нәмәне кәлгә эсенә ыргыта торған боронго һуғыш хоралы 2. тех. карап палубаһынан йәки осоу майҙанынан самолётты осорта торған механизм 3. тех. осоусы аппараттарҙан экипажды ситкә атып сығарып, парашют менән төшөрөү кулайламаһы*)

КАТАПУЛЬТИРОВАНИЕ с см. **катапультировать**, **катапультироваться**; **катапультирование** из самолёта самолёттан катапультилануы

КАТАПУЛЬТИРОВАТЬ сов., несов. 1. *кого-что* катапультилау 2. см. **катапультироваться**

КАТАПУЛЬТИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов. катапультилануы 2. *страд.* от **катапультировать** 1

КАТАПУЛЬТНЫЙ, -ая, -ое катапулт ...ы; **катапультиное** кресло катапулт креслоһы

КАТАР м; мед. катар (*эске органдарҙа лайлалы тиресәнең иешече*); **катар** гбрла тамак катары

КАТАРАКТА ж; мед. кара кылау (*күз ауырыуы*)

КАТАРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое катараль; **катаральный** кашель катараль йүтәл; **катаральное** явлёние катараль күренеш

КАТАСТРОФА ж һәләкәт, катастрофа; **железнодорожная катастрофа** тимер юл һәләкәте; **социальная катастрофа** социаль һәләкәт

КАТАСТРОФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. һәләкәтле, катастрофик; **катастрофический** слүчай

һәләкәтле вакига 2. разг. үтә тиз, катастрофик; **события развивались с катастрофической быстротой** вакигалар бик тиз кыркыулашты (кыскенләште)

КАТАТЬ несов. 1. *кого-что* тәгәрләтеу, тәгәрләтеп йөрөтөү; **катать шары** шар тәгәрләтеу 2. *кого-что* йөрөтөү; **катать ребят на машине** балаларҙы машинала йөрөтөү 3. разг. туктауһыз йөрөү; **он катает из одного конца города в другой** ул каланың бер осонан икенсе осона туктауһыз йөрөй 4. *что* әүәләп яһау, тумалаклау; **катать шарниры из глины** балсыктан вак шарҙар әүәләп яһау 5. *что* (*разглаживать*) тәгәрләтеп тигезләу, шымартыу, катоктан (валиктан) үткәреу; **катать белё** йыуылган керзе (бәләккә, тукмакка урап) тәгәрләтеп тигезләу 6. *что* (*валить*) баһыу; **катать валенки** быйма баһыу 7. *тех.* *что* йәйеу (түшөү), һузыу; **катать сталь** корос йәйеу; **катать проволоку** сым һузыу

КАТАТЬСЯ несов. 1. йөрөү, йөрөп килеу; (*на салазках, коньках и т.д.*) шууыу; (*на лодке*) йөзөү; **кататься на велосипеде** велосипедта йөрөү; **кататься на лыжах** саңғыла шууыу; **кататься на катере** катерҙа йөзөү 2. тәгәрләу, тәгәрләп йөрөү, тәгәрәп ятыу, аунау; **кататься на траве** үләндә тәгәрәү ♦ **кататься со смеху** тәгәрәп ятып көлөү, бот сабып көлөү; **как сыр в масле кататься** май эсендәге бөйөр кеүек йәшәу

КАТАФАЛК м катафалк (*1. мәйт озатыу арбаһы, машинаһы 2. ябык бина эсендә табут куйыу өсөн калкыу урын*)

КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое филос. категориаль; **категориальное** определёние бытия йәшәйештән категориаль билдәләмәһе

КАТЕГОРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кәтги, кырка; **категорический** отвёт кәтги яуап ♦ **категорическое** суждёние лог. кәтги фекерләу

КАТЕГОРИЧНОСТЬ ж кәтгилек, кыскенлек

КАТЕГОРИЯ ж; в разн. знач. категория; **категория** времени филос. вақыт категорияһы; **грамматические** категории грамматик категориялар; **весовая** категория ауырлык категорияһы; **возрастная** категория йәш категорияһы

КАТЕР м катер; **торпедный катер** торпед катеры; **сторожевой катер** һакта тороусы катер

КАТЕРНЫЙ, -ая, -ое катер ...ы; **катерный** старшина катер старшинаһы

КАТЕТ м; мат. катет (*тура мөйөшлө өсмөйөштә тура мөйөш яһаусы яктарҙың береһе*)

КАТЕТЕР м; мед. катетер (*һейзек юлына индерелмәле көшиә*)

КАТЕХИЗИС м катехизис (*христиан дине тәғлимәтен һорау-яуап рәцешендә кыскаса тәфсир итеү*)

КАТИТЬ несов. 1. *что* тәгәрләтеу; **катить** бревно бүрәнәне тәгәрләтеу 2. *без доп.*; разг. елдереу, сабыу, елеу; **катить на машине** машинала елдереу; **катить босиком** ялан аяк елдереу

КАТИТЬСЯ

КАТИТЬСЯ *несов.* 1. тэгэрлэү, тэгэрлэп барыу, шыуыу, барыу; **со стуком катились** *деревянные шары* агас шарыз тукулдап тэгэрләне; **катиться на санках с горы** таузан санала шыгуыу; **поезд плавно катится по рельсам** поезд рельс буйлап шымагына бара 2. *разг.* елеу, елдереу; **по улице катились машины** урамда машиналар елэ ине 3. *перен.* (*разноситься, раздвигаться*) яңгырау, яңгырап тороу (узыу); **эхо тягелб катилось** *вдоль обрывов* текэ ярзар буйлап шандау яңгырап уззы 4. (*течь, струиться*) ағыу, тэгэрлэү, тамыу; **река торопливо катится** *вдоль берега* йылга яр буйлап ашкынып ага; **катится слёзы** күз йэшгәре тэгэрлэй 5. үтеу, үтеп тороу; **независимо катится за днём** кен артынан кен үтеп тора 6. (*о светилах*) йөзөү; **луна катится по небу** күктә ай йөзә 7. *повел.* **катись** (*катитесь*) *прост.* шыл, һыпырт (һыпыртығыз); **катись отсюда!** шыл бынан! ♦ **катиться под гору** эш-хәл хөртәйеу

КАТОД *м* катод (*кире зарядлы электрод*)

КАТОДНЫЙ, -ая, -ое 1. катод ...ы; **катодные лучи** катод нурзары 2. катодлы; **катодная лампа** катодлы лампа

КАТОК *м* һыргалак; **кататься на катке** һыргалактан шыуыу 2. *тех.* каток; **добрый каток** юл катогы 3. (*для катания белья*) бәләк

КАТОЛИК *м* католик (*католицизмды кабул иткән кеше*)

КАТОЛИЦИЗМ *м* католицизм (*башында Рим Папаны торган һәм үз иерархияһы булган христиан диненең төп йүнәлештеренең береһе*)

КАТОЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое католик; **католическая церковь** католик сиркәү

КАТОЛИЧЕСТВО *с см.* католицизм

КАТОРГА *ж* каторга; **отправит на каторгу** каторгага ебареу; **бежать с каторги** каторганан касыу

КАТОРЖАНИН *м* и **КАТОРЖАНКА** *ж* каторжан

КАТОРЖНИК *м см.* каторжанин

КАТОРЖНЫЙ, -ая, -ое 1. каторга ...ы; **каторжные работы** каторга эштәре 2. *перен.* үтә ауыр; **каторжный труд** үтә ауыр эш

КАТУШКА *м* 1. кәтүк; **катушка ниток** бер кәтүк еп 2. *эл., радио.* катушка; **катушка сопротивления** каршылык катушкаһы ♦ **на всю** (пблную) **катушку** тулыһынса, бөтә көскә, күпме мөмкин

КАТЮША *ж* катюша (*автомобилгә урынлаштырылган реактив снарядлы миномёт*)

КАУЗАЛЬНОСТЬ *ж; филос.* сәбәплелек

КАУЗАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *филос.* сәбәпле; **каузальная связь** сәбәпле бәйләнеш

КАУРКА *м* и *ж; разг.* кола, кола ат ♦ **вещая** (*вещий*) **каурка** тылсымлы ат (*экиәттәрзә*)

КАУРЫЙ, -ая, -ое 1. (*о масти лошади*) кола; **каурый жеребец** кола айгыр 2. *в знач. суц.* **каурый** *м* кола

КАУСТИК *м* каустик (*зәһәрле соданың техникалағы атамаһы*)

КАУСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *хим.* зәһәрле, каустик; **каустическая сода** зәһәрле сода

КАУЧУК *м* каучук; **синтетический каучук** яһалма каучук; **натуральный каучук** тәбиғи каучук

КАУЧУКОВЫЙ, -ая, -ое 1. каучук ...ы; **каучуковый завод** каучук заводы 2. каучук; **каучуковая подбшва** каучук табан

КАУЧУКОНОСНЫЙ, -ая, -ое каучуклы, каучук бирә торган; **каучуконосные растения** каучуклы үсемлектәр

КАУЧУКОНОСЫ *мн.* (*ед.* каучуконос *м*) каучуклы үсемлек

КАФЕ *с нескл.* кафе

КАФЕДРА *ж* кафедра (1. *телмәр тотоусы, һүз алыусы, укытыусы өсөн яһалан бейек урын* 2. *юары укыу йортонда билгеле бер тармакка караган фәндәр укытыу бүлеге* 3. *сиркәүзә епископ ултырып, вәғәз һөйләгән калкыу урын* 4. *епархия менән етәкселек иткән епископ вазифаһы*)

КАФЕДРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое кафедра ...ы; **кафедральное заседание** кафедра ултырышы ♦ **кафедральный собор** (цёрковь) кафедраль собор (сиркәү)

КАФЕЛЬ *м* кафель (*йюка сынаяк кирбес*)

КАФЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. кафель ...ы; **кафельное производство** кафель етештереу 2. кафель; **кафельный пол** кафель изән

КАФЕТЕРИЙ *м* кафетерий (*кафе төрө*)

КАФТАН *м; ист.* кафтан (*озон итәкле боронго ирзәр кейеме*)

КАХЕТИНСКИЙ, -ая, -ое 1. кахетин ...ы, Кахетия ...ы; **кахетинский обычай** кахетин йолаһы; **Кахетинский хребет** Кахетия тау һырты 2. *в знач. суц.* **кахетинское с** (*сорт вина*) Кахетия шарабы (*Грузияла эзилгән виноград шарабы*)

КАХЕТИНЦЫ *мн.* кахетиндар (*грузин халкының этнографик төркөмө*) // *ед.* **кахетинец** *м* кахетин ир-аты; **кахетинка** *ж* кахетин катын-кызы

КАЦАВЕЙКА *ж* кацавейка (*урыс катын-кызлары кейгән мамык йәки тире менән эсләнгән йылы кофта төрө*)

КАЧАЛКА *ж* 1. бәүелмәле ултыргыс 2. бәүелсәк, калканбаш 3. качалка (*ике тәгәрмәсле ат ярышы арбаһы*)

КАЧАНИЕ *с см.* качать, качаться; **качание воды насосом** насос менән һыу һурзырыу; **качание на качелях** сәңгелдәктә бәүеләу

КАЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что* бәүетәу, тирбәтәу, бәүелдереу, һелкереу, сайкалдырыу; **качать**

КВАДРИЛЛИОН

калыбэль сәңгелдәк (бишек) бәүетегү; **вѣтер качает верхушки деревьев** ел агас башгарын сайкалдыра **2. чем** һелкетегү, сайкау; **качать ногой** аяк һелкетегү **3. кого** сөйөгү; **качать юбиляра** юбилярзы сөйөгү **4. что** һурыу, сыгарыу, һурзырыу, ағызгыу; **качать воду** һыу сыгарыу; **качать мёд** бал ағызгыу (айыргыу)

КАЧАТЬСЯ *несов.* **1.** бәүелеу, сайкалыу, һелкенеу, тирбәлеу; **лодка качается на волнах** кәмә тулкын өстөндә сайкала; **маятник качается** маятник бәүелә **2.** тәнтәрәкләу, сайкалыу; **он шёл качаясь** ул тәнтәрәкләп китеп бара ине

КАЧЕЛИ *мн.* бәүелсәк, сәңгелдәк; **качаться на качелях** бәүелсәктә (сәңгелдәктә) бәүелеу

КАЧЕСТВЕННОСТЬ *ж; разг. см. качество* **2**
КАЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** сифат ...ы; **качественные показатели** сифат күрһәткестәрә; **качественные различия** сифат айырмалары **2. разг.** югары (якшы) сифатлы, затлы; **качественные товары** затлы тауарзар; **качественная продукция** югары сифатлы продукция ♦ **качественный анализ хим.** сифат ягынан анализ; **качественное прилагательное грам.** төп сифат

КАЧЕСТВО *с* **1.** үзәнсәлек, сифат, һызат; **качество и количество** сифат һәм һан; **переход к новому качеству** яңы сифатка күсеш **2.** сифат; **качество работы** эш сифаты; **отличное качество айырым** сифат **3. филос.** сифат; **переход количества в качество** һандың сифатка күсеге **4. шахм.** сифат ягы, сифаты; **потерять качество** сифатын югалтыу; **выиграть качество** сифат ягынан отоу ♦ **в качестве кого-чего** булып, сифатында, рәүешендә; **он работает в качестве техника** ул техник булып эшләй

КАЧКА *ж* сайкалыу, бәүелеу, тирбәлеу; **морская качка** диңгез сайкалыуы ♦ **бортовая качка** караптың сайкалыуы; **килевая качка** киль тирбәлеше

КАЧНУТЬ *сов. см. качать*

КАЧНУТЬСЯ *сов. см. качаться*

КАША *ж; прям., перен.* бутка, измә; **рисовая каша** дөгө буткаһы; **варить кашу** бутка бешерегү; **бетонная каша** бетон измәһе ♦ **берёзовая каша** шыйык сыбык; **каша в голове у кого** буталсык; **каша во рту у кого** ауызынан һүз сыкмай; **заварить кашу** эш буткау; **заварилась каша** эш буткалыу, буталсык; **расхлёбывать кашу** кемдер бутан эште азагына еткерегү; **накормить берёзовой кашей** шыйык сыбык менән ярыу; **каши не сваришь с кем** уртак тел табып булмап, бутка бешереп булмап, борсағың бешмәү; **мало каши ел аз** күргән; **пробьют каши (об обуви)** ашарга һорай (аяк кейеменең йыртылып йәки кубып тороуы)

КАШАЛОТ *м* кашалот (*тешиле киттарға караган эре диңгез хайуаны*)

КАШЕВАР *м* ашнаксы (*хәрби часта, артелдә*)

КАШЕВАРИТЬ *несов.; прост.* аш бешерегү, бешерегү; **кашеварить по очереди** сиратлап бешеренеу

КАШЕЛЬ *м* йүтәл, йүткерек; **сухой кашель** коро йүтәл

КАШЕМИР *м* кешмир (*йока йөн тукыма*)

КАШЕМИРОВЫЙ, -ая, -ое кешмир; **кашемировый платок** кешмир яулык

КАШИЦА и **КАШИЦА** *ж; разг.* шыйык бутка; **кормить жидкой кашницей** шыйык бутка ашатыу; **грязевая кашница** изелеп яткан баткак (бысрак)

КАШЛЯНУТЬ *сов. см. кашлять*

КАШЛЯТЬ *несов.* йүтәлләу, йүткерегү; **кашлять с кровью** кан төкөрөп йүтәлләу

КАШНЕ *с* *нескл.* кашне (*муйын яулыгы*)

КАШПО *с* *нескл.* кашпо (*декоратив ваза*)

КАШТАН *м* каштан (*агасы һәм емеше*)

КАШТАНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** каштан ...ы; **каштановое дерево** каштан агасы **2. (о цвете)** куңыр (кызғылт кара), каштан төслә; **каштановые волосы** куңыр сәс

КАЮР *м* каюр (*эт, болан егелгән нарта күсеге*)

КАЮТА *ж* каюта, бүлмә (*пароходта*)

КАЮТ-КОМПАНИЯ *ж* кают-компания (*пароходта пассажирзарға, хәрби карапта командирзарға ашау-эсегү, ял итеү өсөн дөйөм бүлмә*)

КАЯТЬСЯ *несов.* **1.** (*испытывать сожаление*) үкенеу, үкенеп бөгә алмау **2. кому, перед кем** үз гәйебен таньу, тәүбә итеу **3. в знач. вводн. сл.** **каюсь;** *разг.* гәйеплемен, үкәнәм; **каюсь, я мало об этом думал** үкәнәм, был турала мин аз уйлаганмын **4. церк.** тәүбә итеу, тәүбәгә килеу, ярлыкау һорау; **каяться в грехах** гөнәһтарзан тәүбәгә килеу

КВАДРАТ *м* **1.** квадрат, дүрткел **2. мат.** квадрат; **четыре — квадрат двух дүрт** — икенең квадраты; **возвести в квадрат** квадратка күтәреу

КВАДРАТНО-ГНЕЗДОВОЙ, -ая, -ое квадрат оя; **квадратно-гнездовая посадка** квадрат оя менән сәсегү; **квадратно-гнездовая сеялка** квадрат оя сәскес

КВАДРАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** квадрат, дүрткел; **квадратный стол** дүрткел өстәл; **квадратный подбородок** дүрткел эйәк **2. мат.** квадрат ...ы; **квадратный корень** квадрат тамыры ♦ **квадратные скобки** квадрат йәйәләр

КВАДРАТУРА *ж; мат.* квадратура (**1. билдәле бер майзандагы квадрат берәмектәр һаны** **2. билдәле фигурага майзаны буйынса тиң квадрат һызыу** **3. майзан зурлығын йәки интеграл исәпләү**) ♦ **квадратура круга** сисеп булмаған мәсьәлә

КВАДРИЛЛИОН *м* квадриллион (*15 нулле (хайһы бер илдәрзә 24) берәмек, һан*)

КВАЗАР

КВАЗАР *м; астр.* квазар (косло радио һәм оптик нурлар таратыусы йһандағы алыс объект)

КВАЗИ... *урыс телендәге кушма һүзәрҙең “ялған”, “ысын түгел” мәғәнәһендәге беренсе киҫәге, мәс., квазинаучный* ялған ғылми; *квизиреволюционный* ялған революцион

КВАКАНЬЕ *с* бакылдау; **квәканье** лягушек бакалар бакылдауы

КВАКАТЬ *несов.* бакылдау, бак-бак итеу

КВАКУШКА *ж; разг.* бака

КВАКША *ж* агас тәлмәриенә

КВАЛИФИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое квалификация ...ы; **квалификационная комиссия** квалификация комиссияһы

КВАЛИФИКАЦИЯ *ж* 1. *см.* квалицифировать 2. квалификация, нарык, баһа; **высбая квалификация** юғары квалификация 3. (*специальность*) квалификация, һөнәр; **приобрести квалификацию** токаря токарь һөнәрен өйрәнәу

КВАЛИФИЦИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* квалицифировать 2. *прил.* (юғары) квалификациялы; **квалифицированный работник** квалификациялы эһсе 3. квалификация (махсус белем) талап иткән; **квалифицированный труд** махсус белем талап иткән эһ

КВАЛИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* 1. баһа (нарык) бирәу, нарыклау; **квалифицировать преступление** енайткә баһа бирәу 2. (*определить степень специальной подготовки*) белем кимәлен (квалификацияһын) билдәләу

КВАЛИФИЦИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* һөнәр (квалификация) алыу (камиллаштырылыу) 2. *несов. страд. от* квалицифировать

КВАНТ *м; физ.* квант (*энергияның иң кескәй өлөшсәһе*)

КВАНТОВЫЙ, -ая, -ое квант ...ы; **квантовая теория** сәғәт яқтылыҡтың квант теорияһы ♦ **квантовая механика** квант механикаһы

КВАРТА *ж* кварта (1. *кайһы бер илдәрҙә шыйык йәки бөртөклө нәмәне цлсәү берәмеге* 2. *муз. диатоник гаммала бирелгән башкыстан дүртенсе башкыска тиклем ара*)

КВАРТАЛ *м* квартал (1. *йылдың дүрттән бер өлөшө* 2. *каланың дүрт яктан киҫешкән урамдар менән сикләнгән өлөшө*)

КВАРТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое квартал ...ы; **квартальный план** квартал планы; **квартальный участок** квартал участкаһы

КВАРТЕТ *м* квартет (1. *дүрт корал йәки дүрт тауыш өсөн язылған музыка әсәре* 2. *муз. дүрт музыканттан йәки дүрт йырсынан торған ансамбль*)

КВАРТИРА *ж* фатир, квартира; **трёхкомнатная квартира** өс бүлмәле фатир; **жить на квартире** фатирҙа тороу

КВАТИРАНТ *м* и **КВАТИРАНТКА** *ж* фатирсы, фатирҙа (квартирала) тороусы

КВАТИРМЕЙСТЕР *м* квартирмейстер (*кайһы бер илдәрҙә, шулай уҡ революцияға тиклем Рәсәйҙә гәскәргә фатирҙарға урынлаштырыу, азык-түлек таратыу эшен башкарыусы*)

КВАТИРНЫЙ, -ая, -ое 1. фатир ...ы, квартира ...ы; **квартирная плита** фатир хақы; **квартирная хозяйка** фатир хужабикәһе 2. *в знач. суц.* **квартирные** *мн.* фатир аҡсаһы (*командировкала*)

КВАТИРОВАТЬ *несов.* 1. фатирҙа (квартирала) тороу 2. (*о войсках*) берәй урында тороу, урынлашыу

КВАТИРОНАНИМАТЕЛЬ *м; офиц.-дел.* фатирға инеүсе, квартир алыусы

КВАТИРОСЪЁМЩИК *м; офиц.-дел.* фатир (квартира) алыусы

КВАТИРЬЕР *м; воен.* квартирьер (*гәскәри частарға алдан фатир эҙерләп тороусы кеше*)

КВАРТИЛАТА *ж* фатир (квартира) хақы

КВАРЦ *м* 1. (*минерал*) кварц 2. *разг.* кварц ...ы; **лечить кварцем** кварц лампаһы менән дауалау

КВАРЦЕВЫЙ, -ая, -ое кварцлы; **кварцевые породы** кварцлы токомдар; **кварцевый песок** кварцлы ком ♦ **кварцевая лампа** кварц лампаһы

КВАРЦИТ *м* кварцит (*кварцлы тау токомо*)

КВАС *м* кеуәс; **хлебный квас** икмәк кеуәсә

КВАСИТЬ *несов. что* әсетәу, ойотоу, тозлау; **квасить молоко** һөт ойотоу; **квасить капусту** кәбестә тозлау

КВАСИТЬСЯ *несов.* 1. әсеу, ойоу 2. *страд. от* квасить

КВАСНОЙ, -ая, -ое кеуәс ...ы; **квасной запах** кеуәс есә

КВАСЦЕВАТЬ *несов. что; спец.* әсетеп эшкәртеу; **квасцевать кожу** күндә әсетеп эшкәртеу

КВАСЦОВЫЙ, -ая, -ое әсеүташ ...ы; **квасцовый раствор** әсеүташ иретмәһе

КВАСЦЫ *только мн.* әсеүташ

КВАШЕНИЕ *с см.* квасить

КВАШЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от* квасить **КВАШЕНЫЙ**, -ая, -ое әсеткән, ойоткан, тозло; **квашеное молоко** ойоткан һөт; **квашеное тесто** әсеткән камыр; **квашеная капуста** тозло кәбестә

КВАШНЯ *ж* 1. икмәк күнәге; **замесить тесто** в квашне икмәк күнәгендә камыр баһу 2. *разг. (тесто)* әсе камыр 3. *прост.* ебегән кеше

КВЕРХУ *нареч.* юғарыға, өскә; **подпрыгнуть** **кверху** юғарыға һикерәу; **поднять глаза** **кверху** күтәрелеп карау

КВИНТА *ж; муз.* квинта (1. *диатоник гаммала бирелгән башкыстан бишенсе башкыска тиклемге ара* 2. *скрипкала һәм башка кыллы музыка коралында иң юғары тонлы кыл*)

♦ **вешать нос на квинту** кәйеф төшөу

КИБЕРНЕТИЗИРОВАТЬ

КВИНТЭТ *м* квинтет (1. биш коралга йэки биш тауышка язылган музыка эсэре 2. муз. биш музыканттан йэки биш йырсынан торган ансамбль)

КВИНТЭССЕНЦИЯ *ж*; книжн. квинтэссенция, асыл, нигез, төп

КВИТ и **КВИТЫ** *в знач. сказ.*; разг. исэп-хисап бөтгө; **мы с ним теперь квиты** уның менэн беззең арала исэп-хисап бөтгө

КВИТАНЦИОННЫЙ, -ая, -ое квитанция ...ы; **квитанционная книжка** квитанция кенэгәһе

КВИТАНЦИЯ *ж* квитанция

КВОРУМ *м* кворум (*йығылыштың тулы хокуклы булуы өсөн етерлек катнашыусылар ханы*)

КВОТА *ж* квота, өлөш, норма; **импортная квота** импорт квотаһы; **налоговая квота** халым өлөшө

КВОХТАНЬЕ *с см.* клохтанье

КВОХТАТЬ *несов. см.* клохтать

КЕБ *м* кеб (*Англияла бер ат егелгән экипаж*)

КЕГЕЛЬБАН *м* кегельбан (*кегли уйнау өсөн махсус урын йэки өй*)

КЕГЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кегли ...ы; **кегельный шар** кегли шары

КЕГЛИ *мн.* (ед. кегля *ж*) кегли (*тезеп ултыртылган кыска таяктарҙы шар менән һуғып уйнай торған уйын һәм уның таяктары*); **расставлять кегли** кеглизарҙы тезеп куйыу

КЕГЛЬ и **КЕГЕЛЬ** *м*; полигр. кегль (*типография хәрәфтәренәң зурлык үлсәме*)

КЕДР *м* кедр, эрбет ♦ **гималайский кедр** гималай эрбете; **сибирский кедр** себер эрбете

КЕДРОВКА *ж* баянгош (*тургайҙар төркөмөнә караған кош*)

КЕДРОВНИК *м* эрбет (кедр) урманы

КЕДРОВЫЙ и *уст.* **КЕДРОВЫЙ**, -ая, -ое эрбет (кедр) ...ы; **кедровые орехи** эрбет сәтләүеге

КЕДЫ *мн.* кеды (*спорт аяк кейеме*)

КЕЙФ *м*; разг. кәйеф-сафа

КЕЙФОВАТЬ *несов.*; разг. кәйеф-сафа короу

КЕКС *м* кекс (*йөзөм, сәтләүек һ.б. кушып, майға басып бешерелгән икмәк*)

КЕЛЁЙНОСТЬ *ж* астыртынлык, йәшеренлек, тар даирәлелек; **келёйность обсуждения** фекер алышыузағы сикләнгәнлек, тар даирәлелек

КЕЛЁЙНЫЙ, -ая, -ое 1. *см.* келья 2. *перен.* астыртын, тар даирәлө, тар даирә менән; **келёйное решение** дел эштарзе астыртын хәл итеү

КЕЛЬНЕР *м* кельнер (*кайһы бер Көнбайыш илдәрҙә ресторан хеҙмәтсене*)

КЕЛЬТЫ *мн.* (ед. кельт *м*) кельттар (*Көнбайыш Европала йәшгән боронго кәбиләләр*)

КЕЛЬЯ *ж* хөжрә, монах бүлмәһе

КЕМПИНГ *м* кемпинг (*автотуристар лагеры*)

КЕНАФ *м* кенәп (*сүсле үсемлек*)

КЕНГУРУ *м* нескл. көнгөрә

КЕПКА *ж* кепка (*баш кейеме*)

КЕРАМЗИТ *м* керамзит (*төзөлөш материалы*); **изготавливать керамзит** керамзит эшләү

КЕРАМЗИТОБЕТОН *м* керамзитбетон (*керамзит кушылған еңел бетон*)

КЕРАМИКА *ж* керамика (1. *балсыктан һауыт-һаба эшләү шөгөлө* 2. *балсыктан яһалған эйберҙәр* 3. *шундай эйберҙәр яһау өсөн кулланылған балсык*); **художественная керамика** художестволы керамика

КЕРАМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. керамика ...ы; **керамический цех** керамика цехы 2. керамик; **керамические плитки** керамик плиткалар

КЕРОГАЗ *м* керогаз (*примус төрө*)

КЕРОСИН *м* кәрәсин; **заправлять керосином** кәрәсин халыу

КЕРОСИНКА *ж* керосинка (*филтәле йылытыу приборы*)

КЕРОСИННЫЙ, -ая, -ое разг. кәрәсин ...ы; **керосинный запах** кәрәсин есе

КЕРОСИНОВЫЙ, -ая, -ое кәрәсин ...ы; **керосиновый запах** кәрәсин есе; **керосиновая лампа** кәрәсин лампаһы

КЕСАРЕВ: **кесарево сечение** *мед.* кесарев кичеше (*карындағы баланы операция юлы менән алыу*)

КЕССОН *м*; *тех.* кессон (*һыу астында эшләү өсөн һыу үтмәй торған камера*)

КЕССОННЫЙ, -ая, -ое кессон ...ы; **кессонные стены** кессон диуарҙары; **кессонные работы** һыу асты эштаре, кессон менән эшләнә торған эштәр ♦ **кессонная болёзнь** *мед.* кессон ауырыуы (*капыл юары атмосфера басымынан түбәнге атмосфера басымына күскәндә барлыкка килгән ауырыу*)

КЕТА и **КЕТА** *ж* кета (*диңгез балығы*)

КЕТГУТ *м* кетгут (*вак мал эсегәнән яһалған еп: операция вакытында киңелгән урындарҙы тегеү өсөн кулланыла*)

КЕТМЁНЬ *м* кәтмән (*эш коралы*); **окучивать картошку** кетмәнә картофты кәтмән менән күмәү

КЕТОВЫЙ и разг. **КЕТОВЫЙ**, -ая, -ое кета ...ы; **кетовая икра** кета ыуылдырығы

КЕФАЛЕВЫЙ, -ая, -ое и **КЕФАЛИЙ**, -ья, -ье кефаль ...ы; **кефальная икра** кефаль ыуылдырығы

КЕФАЛЬ *ж* кефаль (*диңгез балығы*)

КЕФИР *м* кефир; **фруктовый кефир** емеш һуты халыңған кефир

КЕФИРНЫЙ, -ая, -ое кефир ...ы; **кефирные грибки** кефир үнәзе

КИБЕРНЕТИЗАЦИЯ *ж* кибернетикалаштырыу; **кибернетизация науки** фәнде кибернетикалаштырыу

КИБЕРНЕТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* кибернетикалаштырыу

КИБЕРНЕТИК

КИБЕРНЭТИК *м* кибернетик

КИБЕРНЭТИКА *ж* кибернетика

КИБЕРНЭТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кибернетик; кибернетические автоматы кибернетик автоматтар

КИБИТКА *ж* 1. көймәле арба 2. (жилище) тирмә 3. өй; саманная кибитка саман өй

КИВАНИЕ *с см.* кивать

КИВАТЬ *несов.* 1. чем һелкеү, сайкау, кағыу; кивать головой баш кағыу 2. на кого-что ымлау, баш (эйәк) кағыу; кивать на сосёда күршөгә ымлау

КИВНУТЬ *сов. см.* кивать

КИВОК *м* баш кағыу (эйеу)

КИДАТЬ *несов.* 1. кого-что, чем ыргытыу, бәреү, ташлау; кидать камни таш ыргытыу; кидать спички на пол изэнгә шырпы ташлау; кидать невод ау ташлау; кидать реплики каршы һүз ташлау 2. кого-что индереү, ташлау; кидать войска в бой гәскәр индереү; кидать взгляд караш ташлау 3. обычно безл. сайкалдырыу, ыргытыу; лодку кидало из стороны в сторону кәмәне ян-якка сайкалдырзы ♦ кидать в жар яндырыу (ауырыуға карата); кидать в дрожь калтыратыу (куркыузан, өшөцән); кидать в пот тирләтеү (ауырыуға карата); кидать жребий йәрәбә һалыу; кидать тень на кого-что шик һалыу, кара яғыу; кидать грязью в кого хурлау, кара яғыу; кидать деньги на ветер аксаны елгә осороу; кидать камешек в огорбд чей һүз ебәреү (ташлау), кемдеңдер баксаһына таш ташлау

КИДАТЬСЯ *несов.* 1. чем бәрешеү, ташлашыу, ыргытышыу, агышыу; кидаться снежками кар бәрешеү 2. кем-чем; перен., разг. (пренебрегать) иңәпләшмәү, һакламау; кидаться деньгами аксаны һаклап тотмау (туззырыу) 3. ташланыу, ауыу, ынтылыу; кидаться в воду һыуға ташланыу; кидаться в постель түшәккә ауыу; собака кидается на прохобжих эт үтәп барыусыларға ташлана; кидаться к выходу сыгырга ынтылыу; кидаться на шею муйынға ташланыу; кидаться на помощь ярзамға ташланыу; кидаться из стороны в сторону бер яктан икенсе ятка ташланыу (йүгерекләү) 4. страд. от кидать ♦ кидаться в глаза күзгә ташланыу

КИЗИЛ и **КИЗИЛЬ** *м* мүшмел (агасы һәм емеше)

КИЗИЛОВЫЙ и **КИЗИЛЕВЫЙ**, -ая, -ое мүшмел ...ы; кизиловая роща мүшмел урманы; кизиловое варенье мүшмел кайнатмаһы

КИЗИЛЬНИК *м* мүшмел кыуаклыгы

КИЗЯК *м* тизәк (явулык)

КИЙ *м* кий (билярд таягы)

КИКИМОРА *ж* бисура

КИЛЕВОЙ, -ая, -ое киль ...ы; килевая балка киль урзаһы ♦ килевая качка буйға сайкалыу (капанка карата)

КИЛЕЧНЫЙ, -ая, -ое килька ...ы; килечный промысел килька кәсебе

КИЛО... *кушма һүзәрзең* “мең”, “мең тапкыр” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлшө, мәс., километр километр

КИЛОВАТТ *м; физ.* киловатт

КИЛОГРАММ *м* килограмм

КИЛОГРАММОВЫЙ и *разг.* **КИЛОГРАММОВЫЙ**, -ая, -ое килограмлык; килограммовая гиря килограмлык гер

КИЛОМЕТР *м* километр

КИЛОМЕТРАЖ *м* километраж (километрлар менән үлсән торған ара); километраж пути юлдың километражы

КИЛОМЕТРОВЫЙ, -ая, -ое километрлы; километровое расстояние километрлы ара

КИЛЬ *м* киль (1. судноның төбөн асқы яктан беркетеп тоткан буй ағас 2. ав. самолёт йәки дирижабль койроғоңо руль беркетелгән вертикаль өлшө)

КИЛЬВАТЕР *м; мор.* кильватер (каран артынан ярылып калған эз)

КИЛЬВАТЕРНЫЙ, -ая, -ое кильватер ...ы ♦ кильватерная колонна мор. кильватер колоннаһы (бер-бер артылы кильватер буйлап карантар теземе)

КИЛЬКА *ж* килька (вак балык)

КИМБЕРЛИТ *м; геол.* кимберлит (алмаслы магма токомо)

КИМБЕРЛИТОВЫЙ, -ая, -ое кимберлит ...ы; кимберлитовые залежи кимберлит яткылыктары

КИМВАЛ *м* кимвал (ике ез тәрилкәнән торған боронго һукмалы музыка коралы)

КИМОНО *с* нескл. кимоно (1. япондардың халат шикелле киң тоташ еңле милли кейеме 2. разг., спец. катын-кыз күлдәгенең үзен-сәлекле ең бәсеме)

КИНГСТОН *м; мор.* кингстон (каран төбөндәге клапан); открыть кингстоны кингстондарзы асыу

КИНЕМАТИКА *ж* кинематика (теоретик механиканың бүлгә)

КИНЕМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинематик; кинематический метод кинематик ысул

КИНЕМАТОГРАФ *м* кинематограф

КИНЕМАТОГРАФИСТ *м* кинематография эшсәһе, кинематографсы

КИНЕМАТОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинематограф ...ы, кинематография ...ы; кинематографическая лента кинематография тасмаһы

КИНЕМАТОГРАФИЧНЫЙ, -ая, -ое кинематографияға яраклы

КИНЕМАТОГРАФИЯ *ж* кинематография (кино сәнәте)

КИНЕСКОП *м* кинескоп (телевизорза кулланыла торған электрон нурлы көпшә); кинескоп телевизора телевизор кинескобы

КИПЕТЬ

КИНЕТИКА ж кинетика (*теоретик механика буге*); **физическая кинетика** физик кинетика
КИНЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кинетик; **кинетическая теория** газон газдарзың кинетик теорияһы; **кинетическая энергия** кинетик энергия

КИНЖАЛ м хәһйәр

КИНЖАЛЬНЫЙ, -ая, -ое хәһйәр ...ы; **кинжальный клинок** хәһйәр йөзө; **кинжальная рапа** хәһйәр яраһы

КИНО с *нескл.* кино; **звукоре кино** тауышылы кино; **показывать кино** кино күрһәтеү

КИНО... *кушма һүзәрзең “кино” һүзәһә бәйләһешле беренсе киңәге, мәс., кинотеатр кинотеатр*

КИНОАКТЁР м киноактёр; **киноактриса** ж киноактриса, киноактёр катын-кыз

КИНОАППАРАТ м киноаппарат

КИНОБОВИК м кинобоек

КИНОВАРНЫЙ, -ая, -ое киноварь ...ы; **киноварный цвет** киноварь төсө

КИНОВАРЬ ж киноварь (1. *кызыл төстәге минерал, көкөртлө терегөмөш* 2. *шунан яһалган буяу*)

КИНОВЕДЕНИЕ с кино белеме

КИНОЖУРНАЛ м киножурнал

КИНОЗВЕЗДА ж; *разг.* кино йондозо (*мәһһүр актрисаға карата*)

КИНОИСКУССТВО с кино сәһгәте

КИНОКАМЕРА ж кинокамера (*кино төшөрөү аппараты*)

КИНОКАРТИНА ж кинокартина, фильм, кино; **цветная кинокартина** төслө кинокартина

КИНОЛЕНТА ж кинотаһма

КИНОЛЮБИТЕЛЬ м кино төшөрөүсе һәүәскәр

КИНОМЕХАНИК м киномеханик (*киноустановканы хәзмәтләндереүсе*)

КИНООПЕРАТОР м кинооператор (*киноны плёнкаға төшөрөүсе*)

КИНОПАНОРАМА ж кинопанорама (1. *панорамалы фильмдар күрһәтеү өсөн тәзәйенләһгән кинотеатр* 2. *панорамалы фильм*)

КИНОПЕРЕДВИЖКА ж күсмә кино

КИНОПЛЕНКА ж кинотаһма

КИНОПРОЕКТОР ж кино күрһәтеү аппараты

КИНОПРОКАТ м кинопрокат, кинокуртым (*фильмды күрһәтеү өсөн кинотеатра, клубка вақытлыса биреп тороу*)

КИНОПРОМЫШЛЕННОСТЬ ж кино сәһгәте

КИНОРЕЖИССЁР м кинорежиссёр (*фильмды куйыуысы, ойыштороп, тормошка ашырыуысы төп еткәсе*)

КИНОСЕАНС м кино сеансы; **дневные и вечерние киносеансы** көндөзгө һәм киске кино сеанстары

КИНОСЕТЬ ж кино селтәре

КИНОСТУДИЯ ж киностудия

КИНОСЦЕНАРИЙ м киносценарий (*фильм һигезендәге әзәби әсәр*)

КИНОСЪЁМКА ж киноға төшөрөү

КИНОСЪЁМОЧНЫЙ, -ая, -ое киноға төшөрөү ...ы; **киносъёмочный аппарат** киноға төшөрөү аппараты

КИНОУСТАНОВКА ж киноустановка (*кино күрһәтеү өсөн булган төрлө корамалдар*)

КИНОФЕСТИВАЛЬ м кинофестиваль

КИНОФИКАЦИЯ ж кинофикация, кинолаһтырыу

КИНОФИЛЬМ м кинофильм

КИНОФИЦИРОВАТЬ *сов., несов.* что кинофикациялау, кинолаһтырыу; **кинофицировать область** өлкәне кинофикациялау; **кинофицировать школы** мәктәптәрзе кинофикациялау

КИНОХРОНИКА ж кинохроника (*көндәлек тормошта булган әһәмәтле хәл вақыталар төшөрөлгән кыскаса кинокартина һәм шуның менән бәйлә кино сәһгәте жанры*)

КИНУТЬ *сов.* что 1. *см.* кидать 2. *разг.* кого-что калдырыу, ташлау ♦ *куда ни кинь глазом* кайза ғына карама

КИНУТЬСЯ *сов.* *см.* кидаться 3 ♦ *кровь кинулась в голову* *см.* кровь

КИОСК м киоск; **кибкный киоск** китап киоскыһы

КИОСКЁР м и **КИОСКЁРША** ж; *разг.* киоскысы, киоскыла һатыуысы, киоскёр

КИПА ж 1. төргәк, бәйләм; **кипа кибк** бер төргәк китап 2. *торг.* өйөм; **кипа хлбкка** бер өйөм мамык

КИПАРИС м кипарис (*ағас*), сәрүи

КИПАРИСОВЫЙ и **КИПАРИСНЫЙ**, -ая, -ое 1. кипарис ...ы, сәрүи ...ы; **кипарисовая аллея** кипарис (сәрүи) аллеяһы 2. кипарис (сәрүи) ағасынан яһалған, кипаристан, сәрүизән; **кипарисовая лбкка** сәрүи ағасынан яһалған калак 3. *в знач. суц.* **кипарисовые мн.**; *бот.* кипарис һымактар, кипаристар (*сәрүи, артыш һ.б. цсемлектәр гәһләһе*)

КИПЕНИЕ с 1. *см.* кипеть 1—3; **кипение воды** һыу кайнауы 2. *перен.* гөрләп тороу, кайнау, ташыу; **кипение жизни** тормоштоң гөрләп тороуы; **кипение страстей** хистәр ташыуы

КИПЕТЬ *несов.* 1. кайнау; **вода кипит** һыу кайнай; **чайник кипит** сәһһүк кайнай 2. урғыу, урғылыу, борлау, боркороу; **река кипит** йылға урғыла 3. уйнап (бызырлап) тороу; **кипящее вино** бызырлап торған шарап 4. *кем-кем;* *перен.* (*кишет*) мыж килеү, мыжғып (эркелешеп) тороу, кайнашыу; **река кипела рыбой** йылғала балык эркелешеп тора ине 5. *перен.* (*протекает оживлённо*) кайнау, кайнап тороу, ташыу, гөрләү; **работа кипит** эш гөрләй; **гнев кипит** асыу таша 6. *кем и без доп.*; *перен.* кайнау, нык ярһыу, ташыу; **кипеть гневом** асыу кайнау ♦ **кипеть ключом:** 1) урғылыу; 2) *перен.* кайнап то-

КИПРЕЙ

роу (*эш, тормош, кос-кецэт* *н.б.*); **кровь кипит** ашкыныу, шашыу; (**как**) **в котле кипеть** эш менэн гөж (гөр, мәж) килеү, тынгы белмәү

КИПРЕЙ *м* боланут (*үлән*)

КИПРЕЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** боланут ...ы; **кипрёйные заросли** боланут эрәмәлеге **2.** *суц.* **кипрёйные** *мн.*; *бот.* боланут һымактар

КИПУЧИЙ, -ая, -ее **1.** кайнап торган, күбекләнгән, кайнар; **кипучий поток** кайнап торган агым **2.** *перен.* ярһыу, гөрлөп (кайнап) торган, дәргле, кызыу; **кипучая деятельность** кызыу эшмәкәрлек; **кипучая натура** дәртле тәбиғәт; **кипучая жизнь** гөрлөп торган тормош

КИПЯТИЛЬНИК *м* (һыу) кайнаткыс

КИПЯТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое (һыу) кайнатыу ...ы; **кипятильный бак** һыу кайнатыу багы

КИПЯТИТЬ *несов.* *что* кайнатыу; **кипятить воду** һыу кайнатыу; **кипятить бельё** кер кайнатыу

КИПЯТИТЬСЯ *несов.* **1.** кайнау; **молоко кипятился** һөт кайнай **2.** *перен., разг.* кызыу, кызып (тузып) китеү; **кипятиться из-за пустяков** юк өсөн кызып китеү **3.** *страд.* *от* **кипятить**

КИПЯТОК *м* кайнар һыу; **обдать кипятком** кайнар һыу менән бешекләү ♦ **крутой кипяток** *с.м.* **крутой**

КИПЯЧЕНИЕ *с см.* **кипятить**

КИПЯЧЁНЫЙ, -ая, -ое кайнаган; **кипячёное молоко** кайнаган һөт

КИРАСА *ж* йәүшән (*тимер кейем*)

КИРАСИР *м*; *ист.* кирасир **(1.** *йәүшән кейгән һыбайлы яугир* **2.** *Европа илдәрәндә, шул иҗәптән 1917 й. тиклем Рәсәйгә кайһы бер кавалерия полкының һалдаты йәки офицеры*)

КИРГИЗСКИЙ, -ая, -ое кыргыз ...ы; **киргизский язык** кыргыз теле; **киргизские степи** кыргыз далаһы

КИРГИЗЫ *мн.* кыргыззар, кыргыз халкы // *ед.* **киргиз** *м* кыргыз ир-аты; **киргизка** *ж* кыргыз катын-кызы

КИРЗА и **КИРЗА** *ж*; *разг.* кирза (*күн урынына кулланылган беше тукыма*)

КИРЗОВЫЙ и **КИРЗОВЫЙ**, -ая, -ое кирза; **кирзовые сапоги** кирза итек

КИРИЛЛИЦА *ж* кириллица (*иске славян азбукаһының береһе*)

КИРКА *ж* кирка, кәйлә; **долбить киркой** кәйлә менән сокоу

КИРПИЧ *м* кирбес; **красный кирпич** кызыл кирбес; **обожжённый кирпич** яндырылған кирбес; **изготавливать кирпич** кирбес һуғыу

КИРПИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** кирбес ...ы; **кирпичный завод** кирбес заводы **2.** кирбес, кирбестән; **кирпичная стена** кирбес стена **3.** (*о цвете*) кызыл; **платье кирпичного цвета** кызыл кирбес төсөндәге күлдәк ♦ **кирпичный чай** такта сәй

КИСЕЙНЫЙ, -ая, -ое кесейә, кесейәнән телгән; **кисейный шарф** кесейә шарф; **кисейное платье** кесейә күлдәк ♦ **кисейная барышня** назлы кыз, кыйпысык

КИСЕЛЬ *м* **1.** кеҗәл; **клюквенный кисель** мүк еләге кеҗәле **2.** *разг.* һүлпән кеше, ығыш ♦ **за семь вёрст киселя хлебать** бушка ел кыуып йөрөү; **сёммая вода на киселе** ете ят, сыбык осо

КИСЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кеҗәл ...ы; **кисельный напиток** кеҗәл әсемлеге

КИСЕТ *м* янсык; **кисёт с табаком** тәмәкеле янсык

КИСЕЯ *ж* кесейә (*йока, үтә күренмәле тукыма*); **платье из кисей** кесейә күлдәк

КИСЛИНКА: **с** **кислинкой** әскелтем; **яблоко с кислинкой** әскелтем алма

КИСЛИТЬ *несов.*; *разг.* әскелтем тәм биреү; **вино чуть кислит** шарап әзерәк әскелтем тәм бирә

КИСЛИЦА *ж* кымызлык

КИСЛОРОД *м* кислород (*химик элемент, газ*)

КИСЛОРОДНЫЙ, -ая, -ое кислород ...ы, кислородлы; **кислордное соединение** кислород берләшмәһе; **кислородная среда** кислородлы даирә (уратым) ♦ **кислордное голодание**; **кислородная недостаточность** *мед.* организмга кислород етешмәү; **кислородная подушка** кислородлы мөндәр

КИСЛО-СЛАДКИЙ, -ая, -ое әскелтем-сөскөлтөм; **кисло-сладкий привкус** әскелтем-сөскөлтөм тәм

КИСЛОТА *ж*; *хим.* кислота; **серная кислота** көкөрт кислотаһы

КИСЛОТНОСТЬ *ж* кислоталылык; **повышенная кислотность** артык кислоталылык

КИСЛОТНЫЙ, -ая, -ое кислоталы; **кислотные соединения** кислоталы берләшмәләр

КИСЛЫЙ, -ая, -ое **1.** әсе; **кислое яблоко** әсе алма **2.** әсегән; **кислое тесто** әсегән камыр; **кислая капуста** әсегән кәбестә; **кислый суп** әсегән аш **3.** *перен., разг.* һыгытк, төшөнкө; **кислое лицо** һыгытк йөз **4.** *хим.* кислоталы; **кислый раствор** кислоталы иретмә

КИСЛЯТИНА *ж*; *разг.* **1.** әсе нәмә **2.** *перен.* һүлпән кеше

КИСНУТЬ *несов.* **1.** әсеү; **молоко киснет** һөт әсей **2.** *перен., разг.* бойогоу, төшөнкөлөккә бирелеу

КИСТА *ж*; *мед.* киста, һыулы шеш

КИСТЕВОЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** кул сугы ...ы; **кистевой сустав** кул сугы бығыны **2.** *спорт.* кул (сугы) менән; **кистевой удар** кул сугы менән һуғыу; **кистевой бросок** кул сугы менән ыргытыу

КИСТЁНЬ *м*; *уст.* кистән, сукмар (*боронго корал*); **хватить кистенём** кистән менән тондороу

КИСТОЧКА *ж*; *уменьш.* *от* **кисть** **2—4**; **пёас с кисточками** сәсәкле билбау; **кисточка** виног-

рада йөзөм тэлгәше; **кисточка для бритья** кырынды бумалаһы

КИСТЬ ж 1. кул, кул сугы; **боль в кисти левой руки** һул кул сугындагы ауыртыу 2. бума-ла; **малярная кисть** буяу бумалаһы 3. сук, сәсәк; **шаль с кистьями** сәсәкле шәл 4. тәлгәш; **кисть рябины** миләш тәлгәше 5. *перен.* буяу менән төшөрөү, буяу; **это можно передать не словом, а кистью** быны һүз менән түгел, тик буяу менән төшөрөп күрһәтергә була

КИТ м 1. кит 2. *перен., разг.* оло белгес (фигура), зур кеше ♦ **гренландский кит** гренландия киты

КИТАЕВЕДЕНИЕ с Кытай тураһындагы фән, синология

КИТАЙСТ м Кытайы өйрәнеүсе (*телен, мәҙһинәтән һ.б.*)

КИТАЙСТИКА ж см. **китаеведение**

КИТАЙКА I ж кытат (*күберәк күк төстөгө тығыз тукыма*)

КИТАЙКА II ж вак алма (*емеше һәм ағасы*)

КИТАЙСКИЙ, -ая, -ое 1. кытай ..., Кытай ...ы; **китайский фарфор** кытай фарфоры 2. кытай ...ы (*ботаникала һәм зоологияла кайһы бер төшөнсәләрҙең аныклаусы өлөшө*); **китайская роза** кытай розаһы; **китайский орех** кытай сәлләүеге; **китайский гусь** кытай казы ♦ **китайская грамота** аңлашылмай торған языу; **китайские церемонии** саманан тыш ихтирамлыҡ

КИТАЙЦЫ мн. кытайзар, кытай халкы // *ед.* **китаец** м кытай ир-аты; **китайка** ж кытай катын-кызы

КИТЕЛЬ м китель; **военный китель** хәрби китель

КИТОБОЙ м кит аулаусы

КИТОБОЙНЫЙ, -ая, -ое кит аулау ...ы; **китобойный промысел** кит аулау кәсәбе

КИТОВЫЙ, -ая, -ое кит ...ы; **китовый жир** кит майы; **китовый ус** кит мыйығы

КИТОЛОВ м см. **китобой**

КИТОЛОВНЫЙ, -ая, -ое см. **китобойный**

КИЧИТЬСЯ *несов.* маһайыу, купрайыу, кукрайыу, кәпрәйеү, һауаланыу

КИЧЛИВЫЙ, -ая, -ое купык, купым, һауалы, маһайыусан; **кичливый человек** купым кеше

КИШЕТЬ *несов.* 1. мыжгыу, мыжгып тороу, кыжмырлау; **муравьи кишат в муравейнике** иләүзә кырмыскалар мыжгып тора 2. лыка тулыу, тулып ятыу; **бзеро кишит рыбой** күлдә балыктар тулып ята

КИШЕЧНИК м; *анат.* эсәктәр

КИШЕЧНЫЙ, -ая, -ое эсәк ...ы; **кишечные заболёвания** эсәк ауырыулары

КИШКА ж 1. *анат.* эсәк; **прямая кишка** күтән, тура эсәк, йыуан эсәк; **двенадцатипёрстная кишка** бөйән; **заворот кишок** эсәк сыуалығы 2. *разг.* эсәк, шланг; **пожарная кишка**

янғын шлангыһы ♦ **кишка тонка у кого** тиреһе йока, кулынан (эш) килерлек түгел

КИШЛАК м кышлак (*үзбәктәрҙә, тажиктарҙа ауыл*)

КИШЛАЧНЫЙ, -ая, -ое кышлак ...ы; **киш-лачная школа** кышлак мәктәбе

КИШМИШ м кишмиш (*һөйәкһез йөзөм*)

КИШМЯ: **кишмя кишеть** мыжгып (кайнап) тороу

КИЯНКА ж ағас сүкеш

КЛАВЕСИН м; *муз.* **клавесин** (*кыллы-басмаклы боронго музыка коралы*)

КЛАВИАТУРА ж басмактар, клавиатура; **клавиатура рояля** рояль басмактары; **клавиатура пишущей машинки** языу машинкаһы басмактары

КЛАВИШ м и **КЛАВИША** ж басмак, клавиш; **клавиши аккордеона** аккордеон басмактары

КЛАВИШНЫЙ, -ая, -ое басмаклы, клавишлы; **клавишный инструмент** басмаклы (музыка) коралы

КЛАД м 1. хазина; **найти клад** хазина табыу 2. *о ком-чём-л.; разг.* хазина, табыш; **жена — сущий клад** катын — ысын табыш

КЛАДБИЩЕ и *уст.* **КЛАДБИЩЕ** с зыярат, кәберлек

КЛАДБИЩЕНСКИЙ, -ая, -ое зыярат ...ы; **кладбищенский сторож** зыярат караулысыһы

КЛАДЕЗЬ м 1. *трад.-поэт.* козок, койо 2. *чего-л.; перен., высок.* сығанак, шиммә; **кладезь знаний** белем сығанағы ♦ **кладезь премудрости** (*о ком-л.*) аҡыл эйәһе

КЛАДКА ж 1. см. **класть**; **производить кладку стены** стена (диуар) һалыу 2. королма; **разобрать часть кладки** королманың бер өлөшөн һүтеү 3. өйөм; **кладка дров** утын өйөмө

КЛАДОВАЯ ж келәт, кладовой

КЛАДОВЩИК м и **КЛАДОВЩИЦА** ж келәттә эшләгән кеше, кладовщик (*келәт хужаһы*)

КЛАДЬ ж *соби́р.* йөк; **камера хранения ручной клади** кул йөгө һаклау камераһы; **тяжёлая кладь** ауыр йөк

КЛАКСОН и **КЛАКСОН** м **клаксон** (*автомобиль, мотоцикл, трактор сигналы яйланмаһы*)

КЛАН м клан (*бер ырыу халкы йәки һайланма социаль төркөм*)

КЛАНЯТЬСЯ *несов.* 1. **кому-чему** баш эйеү (*исәнләшеү*); **кланяться знакомому** таныш менән баш эйеп исәнләшеү 2. **кому-чему** (*передать привет*) сәләм эйтеү (тапшырыу); **кланяйтесь ему от меня** уға минән сәләм эйттегез 3. **кому, перед кем; перен.** (*униженно просить*) инәлеү, ялбарыу; **он ни перед кем не кланялся** ул бер кем алдында ла инәлмәне

КЛАПАН м 1. *тех.* клапан; **предохранительный клапан** һаклағыс клапан 2. *анат.* капкас; **сердечный клапан** йөрәк капкасы 3. *портн.*

КЛАРНЕТ

яткыс, капкас, каплама; **карманный клапан** кеҫә яткысы

КЛАРНЕТ *м*; муз. кларнет (*тынлы музыка коралы*)

КЛАРНЕТИСТ *м* кларнетсы

КЛАСС *м* 1. (*общественная группа*) синьф; **рабчий класс** эшсе синьф 2. (*группа школьников*) синьф, класс; **пятый класс** бишенсе синьф 3. (*подразделение в систематике животных и растений*) класс; **класс млекопитающих** имезеүселәр класы 4. класлы; **приёмник высшего класса** юғары класлы радиоалғыс; **водитель первого класса** беренсе класлы водитель; **каюта первого класса** беренсе класлы каюта; **советник юстиции первого класса** беренсе класлы юстиция кәдәшсеһе

КЛАССИК *м* классик (мәшһүр эшмәкәр); **классик литературы** әзәбиәт классигы; **читать классиков** классиктарҙы укыу

КЛАССИКА *ж* *собр.* классика (*өлгө, иң яхшыларҙан*); **классика башкирской литературы** башкорт әзәбиәте классикаһы

КЛАССИФИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое классификациялау ...ы; **классификационная схема** классификациялау схемаһы

КЛАССИФИКАЦИЯ *ж* 1. *см.* **классифицировать**; **заниматься классификацией минералов** минералдарҙы классификациялау менән шөғөлләнәү 2. классификация; **классификация растений** үсемлектәр классификацияһы

КЛАССИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* классификациялау, кластарға бүләү; **классифицировать понятия** төшөнсәләрҙе кластарға бүләү

КЛАССИЦИЗМ *м* классицизм (*XVIII б. аҙағында һәм XIX б. башында әзәбиәт һәм сәнғәттәге антик үрнәктәргә эйәреүгә нигезләнгән йүнәлеш*)

КЛАССИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. классик (*классиктар тыуҙырыған әсәр*); **классическая музыка** классик музыка; **классическое произведение** классик әсәр 2. (*типичный, характерный*) классик, типик, йыш осраусан; **классическая поза йбгов** йогтарҙын классик позаһы 3. *разг.* (*замечательный*) шәп, үтә һәйбәт, бик яхшы, бына тигән, тап килгән, һокландырғыс; **классический ответ** бына тигән яуап; **классический пример** шәп (һәйбәт) миҫал 4. (*античный*) классик; **классическая красота** классик матурлыҡ; **классический нос** классик танау 5. (*связанный с изучением древнегреческого, латинского языков и античной литературы*) классик; **классические языки** классик телдәр; **классическое образование** классик белем

КЛАССНЫЙ, -ая, -ое 1. класс (синьф) ...ы; **классный руководитель** синьф етәксеһе 2. класлы; **классное судно** класлы судно; **классный водитель** класлы йөрөтөүсе 3. *разг.* бик яхшы (шәп); **обед был классный** төшкө аш бик шәп булды

КЛАССОВЫЙ, -ая, -ое синьфи; **классовая борьба** синьфи көрәш; **классовая точка зрения** синьфи караш

КЛАСТЬ *несов.* 1. *кого-что* яткырыу, һалыу, куйыу; **класть ребёнка в постель** баланы йокларға һалыу; **класть книги на место** китаптарҙы урынына куйыу; **класть платок в карман** кульяулыҡты кеҫөгә һалыу 2. *кого-что* һалыу, баҫыу, һуғыу; **класть деньги в сбербанк** аксаны һаклыҡ банкыһына һалыу; **класть в больницу** хәстәханаға һалыу; **класть печать** мөһөр баҫыу; **класть клеймо** тамға һалыу; **класть кашу в тарелку** тәрилкәгә бутка һалыу; **класть сахар в чай** сәйгә шәкәр һалыу; **класть масло в кашу** буткаға май һалыу 3. *что* яғыу, буяу, һалыу; **класть краску на холст** киндергә буяу яғыу; **класть косметику** косметика һалыу 4. *что* һалыу, сығарыу; **класть фундамент** нигез һалыу; **класть печь** мейес сығарыу 5. *что; перен.* һалыу, түгеү; **класть все силы в работу** бар көстө эшкә һалыу ♦ **класть голову** (*жизнь, живот*) *за кого* и *без доп.* баш һалыу, һәләк булыу; **класть оружие** корал һалыу (*уз-үзөңдө еңелгән тип таныу*); **класть (земные) поклонь** баш эйеү; **класть пятно на кого-что** тап төшөрөү, хурлау; **класть яйца** йомортка һалыу; **класть зубы на полку** ауыҙы сөйгә әлеү (*ас ултырыу*); **класть в карман** үзләштереү, үз кеҫәһенә һалыу (тығыу); **класть в основу** нигез итеп алыу; **класть в рот кому** ауызына сәйнәп һалыу; **класть под сукно** баҫырып һалып куйыу; **пальцы в рот не клади** ауыҙ асып торма, уяу бул

КЛЁВ *м см.* **клевать** 3; **сегодня был хоробший клёв** бөгөн балыҡ якшы капты

КЛЕВАТЬ *несов.* 1. *что (о птицах)* сүпләү, сукыу; **куры клюют зерно** тауыктар ашлыҡ сүпләй 2. (*ударить клювом*) сукыу 3. *без доп.* (*о рыбе*) кабыу, сиртеү; **рыба клевала беспрепятно** балыҡ бер туктауһыҙ кабып торзо 4. *безл.; перен., разг., шутол.* барып (килеп) сығыу; **дело клюёт** эш килеп сыға ♦ **клевать носом** йоко баҫыу, йокомһорап ултырыу; **денег куры не клюют у кого** аксаһы бик күп, тауыҡ сүпләһә лә бөтөрлөк түгел (бөтмәс)

КЛЕВАТЬСЯ *несов.* 1. сукыу; **наседка клюётся** баҫкан тауыҡ сукый 2. (*клевать друг друга*) сукышыу

КЛЕВЕР *м* клевер, тукранбаш; **луговой клевер** болон тукранбашы

КЛЕВЕРНЫЙ, -ая, -ое тукранбаш ...ы; **клеверные семена** тукранбаш орлого

КЛЕВЕТА *ж* яла, хөсөт; **наводить клевету на кого-л.** кемгәлер яла яғыу

КЛЕВЕТАТЬ *несов.* *на кого* и *без доп.* яла яғыу

КЛЕВЕТНИК *м* и **КЛЕВЕТНИЦА** *ж* яла яғыусы

КЛЕВЕТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ялган, яла ягыу ...ы; **клеветнические приёмы** яла ягыу ысулдары; **клеветнические измышления** ялган уйзырмалар; **клеветнические слухи** ялган хәбәрзәр

КЛЕВОК *м* сукыу

КЛЕЕВАРЕНИЕ *с* елем кайнатыу

КЛЕЕВОЙ, -ая, -ое **1.** елем ...ы; **клеевой** запах елем есе **2.** елемле; **клеевая краска** елемле буяу

КЛЕЁНКА *ж* клеёнка; **толстая клеёнка** йока клеёнка; **накрыть стол клеёнкой** өстәлгә клеёнка ябыу

КЛЕЁНЧАТЫЙ, -ая, -ое клеёнка, клеёнканы эшләнгән, клеёнка менән тышланган; **клеёнчатый портфель** клеёнка портфель; **клеёнчатый диван** клеёнка менән тышланган диван

КЛЕЁНЫЙ, -ая, -ое *спец., разг. 1. (пропитанный, смазанный клеем)* елемле, елемләнгән; **клеёная бумага** елемле кағыз **2.** елемләп йәбештерелгән; **клеёная фанера** елемләп йәбештерелгән фанера

КЛЕЙЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* йәбештереу ...ы; **клеильный станок** йәбештереу станогы

КЛЕЙТЬ *несов. что* елемләу, йәбештереу, елем менән йәбештереу; **клеить конверт** конверт йәбештереу

КЛЕЙТЬСЯ *несов. 1.* йәбешеу; **бумага легко клеится** кағыз еңел йәбешә **2. перен., разг.** йилангыу, рәгләнәү; **дело клеится** эш рәтләнә **3. страд. от клеить**

КЛЕЙ *м* елем; **столярный клей** агас елеме; **синтетический клей** синтетик елем

КЛЕЙКА *ж см.* клеить; **клейка фанеры** фанера йәбештереу

КЛЕЙКИЙ, -ая, -ое йәбешкәк, елемле; **клейкие листья** йәбешкәк япрактар; **клейка бумага для мух** себен өсөн елемле кағыз

КЛЕЙКОВИНА *ж* елемсә (*борткөлө ашылтагы акһым матдә*)

КЛЕЙМЕНИЕ *с см.* клеймить **1;** **клеймение скота** малды тамгалау

КЛЕЙМЁНЫЙ, -ая, -ое тамгалы, келәймәле; **клеймёный товар** тамгалы тауар; **клеймёный скот** тамгалы мал

КЛЕЙМИТЬ *несов. кого-что 1.* тамгалау, тамга һалыу (һуғыу); **клеймить груз** йөктө тамгалау **2. перен.** хурлау, гәйепләу, фаш итеу; **клеймить позором** хур итеу (оятка калдырыу, оялды итеу)

КЛЕЙМО *с 1.* тамга, келәймә; **фабричное клеймо** фабрика келәймәһе; **клеймо на лошади** атка һуғылган тамга **2. перен., книжн.** тамга; **клеймо позора** хурлык тамгаһы

КЛЕЙСТЕР *м* клейстер (*он йәки крахмал елеме*)

КЛЁКОТ *м* саңк-саңк итеу, саңкыу, саңкылдау; **клёкот орла** бөркөт саңкыуы

КЛЕКОТАТЬ *несов.* саңкыу, саңкылдау

КЛЁММА *ж* клемма (*электр сымдарын аппаратка тоташтырыусы кулайлама*)

КЛЁН *м* саған

КЛЁНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** саған ...ы; **кленовый лист** саған япрағы **2.** саған, сағандан яһалған; **кленовый стол** саған өстәл

КЛЕПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ситгәләу ...ы; **клепальные работы** ситгәләу эштәре; **клепальная машина** ситгәләу машинаһы

КЛЕПАЛЬЩИК *м* ситгәләүсе, синәүсе

КЛЁПАНЫЙ, -ая, -ое ситгәле, ситгәлән яһалған; **клёпаний котёл** ситгәле қазан

КЛЕПАТЬ *несов. что 1.* ситгәләу, синәу; **клепать железные пластинки** тимер пластинкаларҙы ситгәләу **2.** беркетеу, тоташтырыу; **клепать кровлю** кыйык тимерен беркетеу **3.** тапау, сүкеу; **клепать косу** салгы сүкеу

КЛЁПКА I *ж см.* клепать; **машинная клёпка** машина менән ситгәләу

КЛЁПКА II *ж* мискә тактаһы

КЛЁПОЧНЫЙ, -ая, -ое ситгәләу ...ы, сүкеу ...ы; **клёпочная мастерская** ситгәләу оҫтаханаһы; **клёпочный станок** ситгәләу станогы

КЛЕПТОМАНИЯ *ж* клептомания (*урлашырга ынтылдыра торған психик ауырыу*)

КЛЕРИКАЛ *м* клерикал (*клерикализм яклы кеше*)

КЛЕРИКАЛИЗМ *м* клерикализм (*сит илдәрҙә илдең сәйәси һәм мәҙәни тормошона сиркәү йогонтоһон көсәйтергә ынтылған ағым*)

КЛЕРИКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое клерикаль; **клерикальное направление** клерикаль йүнәлеш

КЛЕРК *м* клерк (*кайһы бер илдәрҙә контора хезмәткәре*)

КЛЁСТ *м* шыршы тургайы

КЛЁТКА I *ж 1. (для птиц, животных)* ситлек; **тигр в клетке** ситлектә ултырган юлбарыс **2.** шакмак; **клетки шахматной доски** шахмат тактаһы шакмактары; **ткань в клетку** шакмаклы тукыма ♦ **грудная клетка анат.** күкрәк ситлеге; **лестничная клетка** баҫкыстар араһындағы майҙансык

КЛЁТКА II *ж; биол.* күзәнәк; **нервная клетка** нервы күзәнәге; **растительные клетки** үсемлек күзәнәктәре

КЛЁТОЧНЫЙ I, -ая, -ое ситлек ...ы; **клеточное разведение** нәрки шәшкене ситлектә үрсетеу **КЛЁТОЧНЫЙ II**, -ая, -ое *биол.* күзәнәк ...ы; **клеточное ядро** күзәнәк йәзрәһе

КЛЕТУШКА *ж 1.* бәләкәй келәт **2. разг.** тар бүлмә, кумар, кумартай бүлмә

КЛЕТЧАТКА *ж 1. биол.* күзәнәкле (*үсемлек күзәнәктәре кабығын барлыкка килтергән матдә*) **2.** күзәнәкле тукыма; **жировая клетчатка** күзәнәкле майлы тукыма

КЛЁТЧАТЫЙ I, -ая, -ое шакмаклы, сатраш; **клетчатый платок** шакмаклы яулык

КЛЕТЧАТЫЙ

КЛЕТЧАТЫЙ П, -ая, -ое биол. күзөнәкле; клетчатое строение организма организмдың күзөнәкле төзөлөшө

КЛЕТЬ ж 1. келәт 2. күтәрмә, клеть (*шахтага төшөрөң һәм унан күтәрөң өсөн эшлэнгән королма*)

КЛЁЦКИ мн. (ед. клёцка ж) сумар; суп с клёцками сумарлы аш

КЛЁШ м 1. клёш (*киң итәкле күрдәк йәки киң балаклы салбар*) 2. в знач. неизм. прил. клёш; юбка клёш клёш итәк

КЛЕШНЯ ж кысқыс, кыса

КЛЕЩ м талпан; клещ собачий эт талпаны; клещи таёжные тайга талпандары

КЛЕЩЕВИНА ж кенә уты (*орлогонан касторка майы алынган үсемлек*)

КЛЕЩИ и **КЛЕЩИ** мн. 1. кыпсыуыр; кузнечные клещи тимерлек кыпсыуыры 2. воен. коршау; попласть в клещи коршауға элгегү ♦ *клещами не вытянешь (не вытянешь)* бер ауыз һүз эә әйттерә алмашың

КЛИЕНТ м и **КЛИЕНТКА** ж клиент (1. *тегесегә, парикмахерга, адвокатка һ.б. эш-йомош менән килеүсе* 2. *һәр вақыт заказ биреүсе, һатып алыусы* 3. *берәй кредит, сауза йәки сәнәгәт ойошмаһы хезмәтлэндергән ойошма йәки кеше*)

КЛИЕНТУРА ж собир. клиенттар

КЛИЗМА ж клизма; поставит клизму клизма куйыу

КЛИК м 1. *высок., трад.-поэт.* оран; прочался клик оран яңгыраны 2. сыңрау; клик журавлей торналар сыңрауы

КЛИКА ж өйөр, туп (*яуыз ниәт менән ойошкан кешеләр төркөмө*); преступная клика енәйәтселәр өйөрө

КЛИКАТЬ несов. 1. *кого-что; прост.* сақырыу, кысқырыу; *вас кличет ктб-то* һеззе кемдер сақыра 2. *без доп.* саңкыу, қаңкылдау; *диксе птицы кличут по-особенному* кырагай коштар үзенсәлекле саңкый

КЛИКНУТЬ сов. 1. һөрәнләп алыу, кысқырыу 2. *кого; разг.* сақырыу, сақырып алыу; *кликни егб сюда* уны бында сақыр ♦ *кликнуть клич* см. клич

КЛИКУША 1. ж быума ауырыулы катынкыз 2. м и ж; *перен., разг.* кысқырып һөйләшкән кеше

КЛИКУШЕСТВО с 1. быума ауырыуы 2. *перен., разг.* кысқырыныу, шапырынып һөйләү

КЛИМАКС и **КЛИМАКТЕРИЙ** м; мед. ырыузан калыу, климакс

КЛИМАКТЕРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ырыузан калыу ...ы, климакс ...ы; **климактерический период** ырыузан калыу осоро

КЛИМАТ м 1. климат; морской климат дингез климаты; умеренный климат уртаса климат 2. *какой, чего; перен.* хәл, мөнәсәбәт; поли-

тический климат сәйәси хәл; климат в коллективе коллективтагы мөнәсәбәт

КЛИМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое климат ...ы; климатические условия климат шарттары

КЛИМАТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое климатология ...ы; климатологический институт климатология институты

КЛИМАТОЛОГИЯ ж климатология (*һаяа торошо тураһында фән*)

КЛИН м 1. шына; деревянный клин ағас шына; **вбить клин** шына қағыу 2. (*в одежде*) кыйык; **вшить клин** кыйык индерең (кушып) тегеү 3. с.-х. бағыу, кыр; **озимый клин** ужым бағыуы 4. в *знач. нареч.* клином шына һымак, өсмөйөш; **борода клином** шына (кәзә) һакал; **двигаться клином** өсмөйөш яһап барыу (осоу)

♦ **вбить клин между кем** араны бөзоу, тағыулыкты ебәрәу, һыуындырыу; **клин клином вышибать (выбивать)** шынаны шына менән сыгарыу; **клином не вышибешь** нык тороу; **свет (не) клином сошелся на ком-чём** донья шуның менән емерелмәй, кемгә (*нимгә*) көн калмаған, әллә кем түгел әле

КЛИНИКА ж клиника (*дауалау менән бергә фәнни һәм укытыу эштарән алып барған медицина учреждениеһы*); **глазная клиника** күз клиникаһы

КЛИНИЦИСТ м клиницист, клиника табибы

КЛИНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. клиника ...ы; **клинические условия** клиника шарттары; **клиническое лечение** клиника дауаланьы 2. *мед.* клиник, дауалана торған (алырлытк); **клинические формы заболевания** ауырыулардың клиник формалары ♦ **клиническая смерть** клиник үлем (*тын алыш һәм йөрәктең тибеше туктағандан һуң организмдың әле тере булған кысқа ғына вакыты*)

КЛИНКЕР м; спец. клинкер (1. *үтә нык, дым һендермәй торған кирбес төрө* 2. *яңдырылған цемент кишәктәре*)

КЛИНОВИДНЫЙ, -ая, -ое шына һымак (кеүек), осло; **клиновидные листья** шына кеүек япрактар; **клиновидная борбдка** осло (кәзә) һакал; **клиновидная кость** анат. шына һымак һөйәк

КЛИНОК м 1. йөз; **сабельный клинок** кылыс йөзө; **клинок кинжала** хәнийәр йөзө 2. кылыс, хәнийәр, бысак

КЛИНООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое см. клиновидный

КЛИНОПИСНЫЙ, -ая, -ое шына языулы; **клинописная надпись** шына языулы язма

КЛИНОПИСЬ ж 1. (*способ письма*) шына языу (*боронго Көнбайыш Азия халыктарының языу ысулы*) 2. шына языулы текст

КЛИПЕР м клипер (*тиз йөрөшлө өс елкәнле кәмә*)

КЛЫКАСТЫЙ

КЛИПСЫ *мн. (ед. клипса ж)* клипсы (*кортакты тишмэйенсэ кыстырып тагыла торган Һыргал*)

КЛИРИНГ *м; фин.* клиринг, кулаксаһыз иҗәпләшеү (*Һатыу-алыу эшендә*)

КЛИРИНГОВЫЙ, -ая, -ое *фин.* клиринг ...ы, кулаксаһыз иҗәпләшеү ...ы; **кляринговое соглашение** кулаксаһыз иҗәпләшеү буйынса килешеү

КЛИРОС *м* клирос (**1.** *сиркәүзә йырсылар урыны* **2.** *собр. сиркәү хоры*)

КЛИЧ *м* оран, һөрән; **боевой клич** һуғышсан оран ♦ **кликнуть клич** оран һалыу

КЛИЧКА *ж* **1.** (*имя животного*) исем **2.** (*прощие, даваемое человеку*) кушамат

КЛИШЕ *с* нескл. клише (**1.** *матбазала баҗыу өсөн металл, агас йәки башка нәмгә төшөрөлгән һүрәт, һызма һ.б.* **2.** *күсм. үтә йыш кулланылган әйтәм*)

КЛОАКА *ж* клоака (**1.** *Боронго Римда бысрак һыу агып төшөү өсөн эшләнгән ер аҗты каналы* **2.** *бысрак йыйыу урыны* **3.** *хәшәрәт урын, хәшәрәт* **4.** *биол. кайһы бер хайуандарҙа тизәк, бәцел һәм енес бүлендәге сығыу өсөн дөйөм бер юл*)

КЛОБУК *м; церк.* клобук (*монахтарҙың баш кейме*)

КЛОК *м* **1.** тотам, услам, усма; **клок волбс** бер тотам сас; **клок сена** бер усма бесән **2.** киҗәк; **разорвать в клобья** киҗәктәргә йырткылау

КЛОКОТАНЬЕ *с см.* **клокотать; клокотанье в груди** күкрәктәге ғырылдау

КЛОКОТАТЬ *несов.* **1.** боркоруа, урғылыу, шарлау, гөбөрләү; **в котлэ клокотала вода** казанда һыу урғылып кайнаны **2.** *чаще безл. (хрипеть)* ғырылдау, ғыр-ғыр килеү; **в горле клокотало** тамак ғыр-ғыр килдә **3.** *перен.* урғылыу, кайнау; **радость клокотала в нём** уның шатлығы урғылып тора ине

КЛОНИТЬ *несов.* **1.** *что бөгөү, әйелдерәү, әйеү, кыйшайтыу, кырынайтыу; ветер клонит верхушки деревьев* ел агас баштарын әйелдерә; **лодку клонило набок** кәмә кыйшайзы **2.** *кого (одолевать — о сне, дремоте)* (йоко) баҗыу, йокомһоратыу; **его клонит ко сну** *безл.* ул йокомһорай, уны йоко баҗа **3.** *что; перен.* алып барыу, тартыу; **клонить дело к разрыву** эште өзөргә табан алып барыу

КЛОНИТЬСЯ *несов.* **1.** әйелеү, бөгөлөү; **ветви дерева клонились до самой земли** агас ботактары ергә тиклем әйелгән **2.** *к чему; перен.* ауыу, ауышыу, һырышыу, якынлашыу; **день клонится к вечеру** көн кискә ауыша; **к чему всё это клонится** бының барыһы нимәгә бара

КЛОП *м* **1.** кандала; **древесный клоп** агас кандалаһы **2.** *разг., шутол.* (*о малыше*) бөрсә

КЛОПНЫЙ, -ая, -ое кандала ...ы; **клопный запах** кандала җәс

КЛОПОВНИК *м* **1.** *прост.* кандала ояһы **2.** *бот.* кандалагөл (*кандалага каршы кулланылған үләндрәҙен дөйөм исеме*)

КЛОПОВЫЙ, -ая, -ое *см.* **клопный**

КЛОПОМОР *м* кандала агыуы

КЛОУН *м* клоун, кәмитсә

КЛОУНАДА *ж* клоунада (*циркта клоундар катнашлығы менән башкарылған сығыш*)

КЛОУНСКИЙ, -ая, -ое клоун ...ы, кәмитсә ...ы; **клоунская маска** кәмитсә битлегә

КЛОХТАНЬЕ *с* кыткылдау, кыт-кыт килеү; **куринное клохтанье** тауык кыткылдауы

КЛОХТАТЬ *несов.* **1.** кыткылдау, кыт-кыт килеү (итеү); **наседка клохчет** тауык кыткылдай **2.** *перен., разг.* мығырлау, мығыр-мығыр килеү

КЛОЧКОВАТЫЙ, -ая, -ое укмаш, өзөк-өзөк, өйкөм-өйкөм; **клочковатая шерсть** укмаш йөн; **клочковатые тучи** өйкөм-өйкөм болоттар

КЛОЧОК *м* **1.** *уменьш.* *от* **клок** **2.** (*небольшой участок чего-л.*) карыш, киҗәк; **клочок земли** бер карыш ер

КЛУБ **I** *м* **1.** зур йомғаҡ **2.** *чего* өйөрмә (*өйкөм-өйкөм булып күтәрелгән саң-тузан, төтөн һ.б. карата*); **клубы дыма** боркоруа сыккан төтөн; **клубы пыли** саң өйөрмәһе

КЛУБ **II** *м* клуб; **сельский клуб** ауыл клубы; **молодежный клуб** йәштәр клубы; **клуб следопытов** эзәрмәндәр клубы

КЛУБЕНЬ *м* бүлбә; **клубень картофеля** картуф бүлбәһе

КЛУБИТЬ *несов.* *что* **1.** *перен.* өйөрөлтөп күтәрәү, боркотоу; **клубить пыль** санды өйөрөлтөп күтәрәү **2.** *уст. см.* **клубиться**

КЛУБИТЬСЯ *несов.* боркоу, борколоу, өйөрөлөп күтәреләү; **пыль клубится по дороге** юл буйында саң боркой

КЛУБНЕПЛОДЫ *мн. (ед. клубнеплод м)* бүлбелеләр (*бүлбәһе ашарға яраклы үсемлектәр*)

КЛУБНИКА *ж* ер еләге

КЛУБНИЧНЫЙ, -ая, -ое ер еләге ...ы; **клубничный лист** ер еләге япрағы; **клубничное варенье** ер еләге кайнатмаһы

КЛУБНЫЙ, -ая, -ое клуб ...ы; **клубная работа** клуб эше

КЛУБОК *м; в разн. знач.* йомғаҡ; **клубок шерсти** йөн йомғағы; **клубок нити** еп йомғағы; **клубок мыслей** уйзар йомғағы; **клубок противоречий** каршылыктар йомғағы; **клубок дыма** төтөн йомғағы ♦ **свернуться (сжаться, съжаться)** *в* клубок (*клубком*) бөгәрләнеп ятыу

КЛУМБА *ж* сәскәлек, сәскә түтәле; **разбить клумбу** сәскә түтәле яһау

КЛЫК *м* казык теш; **волчьи клыки** бүренең казык тештәре

КЛЫКАСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* зур казык тешле, ыржайып торған казык тешле; **кыкастая пасть** ыржайып торған казык тешле ауыз

КЛЮВ

КЛЮВ *м* сукыш; **бстрый клюв** осло сукыш; **клюв орла** бөркөт сукышы

КЛЮКА *ж* кәкрә башлы таяк

КЛЮКВА *ж* мүк еләге (*цземлеге һәм емеше*)

♦ **вот так клюква!** *прост.* бына һиңә кәрәк булһа!, бына һиңә! (*көтөлмәгән күңелһез хәл-вакыаага карата*); **развесистая клюква** *шутл.* бынагайыш (*гәзәти булмаган нәмәгә гәжәп-ләнгәндә әйтелә*)

КЛЮКВЕННЫЙ, -ая, -ое мүк еләге ...ы; **клюквенный сок** мүк еләге һуты; **клюквенный кисель** мүк еләге кеҗәле

КЛЮНУТЬ *сов. см. клевать*

КЛЮЧ *м* **1.** *в разн. знач.* аскыс; **ключ от двэри** ишек аскысы; **гаечный ключ** гайка аскысы; **ключ зажигания** токандырыу аскысы; **найти ключ к сёрдцу** йөрәккә аскыс табыу; **ключ к шифру** шифр аскысы **2.** *муз.* билдә; **скрипичный ключ** скришка билдәһе; **басовый ключ** бас билдәһе (*калын тауыш билдәһе*)

КЛЮЧ *п* **м** шишмә, болак, күзләүек; **холодный ключ** һыуык шишмә (болак) ♦ **бить ключом;** **кипётъ ключом:** 1) ургылып (бәрелеп, кайнап) сығыу; 2) *перен.* кайнау; **жизнь бьёт ключом** тормош кайнай (гөрләй)

КЛЮЧЕВОЙ *п*, -ая, -ое **1.** аскыс ...ы, аскыс-лы; **ключевбе отвёрстие замка** йозактың аскыс тишеге **2.** мөһим; **ключевая позиция** *воен.* мөһим урын; **ключевая проблема** мөһим мәсьәлә

КЛЮЧЕВОЙ *п*, -ая, -ое шишмә ...ы, болак ...ы; **ключевая вода** шишмә һыуы

КЛЮЧИЦА *ж;* *анат.* умрау, умрау һөйәге; **сломать ключицу** умрау һөйәген һындырыу

КЛЮЧИЧНЫЙ, -ая, -ое умрау ...ы, умрау һөйәге...ы; **ключичная впадина** умрау сокоро

КЛЮШКА *ж* сәкән; **ударить клюшкой** сәкән менән һуғыу

КЛЯКСА *ж* тап, кара; **посадить кляксу** кара тамызыу

КЛЯНЧИТЬ *несов., что и без доп.; прост.* һораныу, теләнеу, инәлеу, ялбарыу; **клянчить деньги** ялбарыш, акса һорау

КЛЯП *м* келәп; **засунуть в рот кляп** ауызга келәп тығыу

КЛЯССЕР *м* кляссер, марка альбомы

КЛЯСТЬ *несов. кого-что* ләгнәтләу, кәһәр-ләу, каргау

КЛЯТЬСЯ *несов. в чём, чем и с неопр.* ант итеу, һүз биреу; **клясться в вёрности** тогро булырга ант итеу; **клясться своей головой в чём-л.** үзенең башы менән ант итеу; **он клялся больше не опаздывать** ул башка һуңламаска һүз бирзе

КЛЯТВА *ж* ант; **нарушить клятву** ант бозоу; **дать клятву** ант биреу; **сдержать клятву** антты тотоу

КЛЯТВЕННЫЙ, -ая, -ое антлы, ант ителгән; **клятвенное обещание** ант ителгән вәгәзә

КЛЯТВОПРЕСТУПЛЕНИЕ *с;* *книжн.* ант(ты) бозоу, антка хыянат итеу

КЛЯТВОПРЕСТУПНИК *м;* *книжн.* ант бозоусы, антка хыянат итеүсе

КЛЯУЗА *ж;* *разг.* ошак; **заниматься кляузами** ошак йөрөтөу

КЛЯУЗНИК *м* и **КЛЯУЗНИЦА** *ж;* *разг., пренебр.* ошаксы; **он не кляузник** ул ошаксы түгел

КЛЯУЗНИЧАТЬ *несов.;* *разг.* ошаклашыу; **кляузничать начальству** башлыктарга (етәк-селәргә) ошаклашыу

КЛЯУЗНИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** ошак менән бәйле; **кляузный процесс** ошак менән бәйле процесс **2.** ошаксыл; **кляузный человек** ошаксыл кеше

КЛЯЧА *ж* яшык (арык) ат; **на такой кляче далеко не поедешь** бындай арык ат менән алыс китә алмасһын

КНЕЛИ *мн.* кнели (*ит, балык фаршынан яһалған сумар*)

КНИГА *ж* **1.** китап; **толстая книга** калын китап; **книга большого формата** зур форматлы китап; **читать книгу** китап укыу; **первая книга романа** “Кинзя” “Кинйә” романының беренсе китабы **2.** кенәгә; **бухгалтерская книга** бухгалтерия кенәгәһе; **жалобная книга** шикәйт (ялыу) кенәгәһе ♦ **букнистическая книга** букнистик китап; **главная книга** *бухг.* керем-сығым кенәгәһе; **домовая книга** йорт кенәгәһе; **Книга почёта** Хөрмәт кенәгәһе; **книга за семью печатами** *книжн.* аңлашылып етмәгән (төшөнөүе ауыр) нәмә

КНИГОВЁД *м* китап эше белгесе, китап тикшерөүсе

КНИГОВЕДЕНИЕ *с* китап тураһында фән

КНИГОБЕД *м* кағыз бете

КНИГОИЗДАТЕЛЬ *м* китап нәшриәте хужаһы, китап бастырыусы, нәшир

КНИГОИЗДАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое китап нәшер итеу (бастырыу) ...ы; **книгоиздательское дело** китап нәшер итеу эше

КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВО *с* китап нәшриәте; **книгоиздательство** “Знание” “Белем” китап нәшриәте

КНИГОЛЮБ *м* китап һөйөүсе

КНИГОНОША *м* и *ж* **1.** (*распространитель книг*) китап таратыусы **2.** (*продавец*) китап һатып йөрөүсе

КНИГОПЕЧАТАНИЕ *с* китап баһыу (баһтырыу)

КНИГОПЕЧАТНЫЙ, -ая, -ое китап баһыу ...ы; **книгопечатный станок** китап баһыу станогы

КНИГОТОРГОВЛЯ *ж* китап саузаһы; **сельская книготорговля** ауылдагы китап саузаһы

КНИГОТОРГОВЫЙ, -ая, -ое китап саузаһы ...ы; **книготорговые организации** китап саузаһы ойошмалары

КНИГОХРАНИЛИЩЕ с 1. китап һақлау би-
наһы 2. зур китапхана

КНИЖКА ж 1. *уменьш. от книга* 2. кенәгә;
зачётная книжка һынау (имтихан) кенәгәһе;
трудова́я книжка хезмәт кенәгәһе 3. *анат.*
(часть желудка у жвачных животных) катлан-
сык ♦ **сберегательная книжка** һақлыҡ кенәгәһе

КНИЖНИК м; *разг.* 1. (любитель) китап
һәуәскәре; **прослѣть книжником** китап һәуәс-
кәре булып танылыу 2. (работник) китап сауза-
һы хезмәткәре

КНИЖНЫЙ, -ая, -ое 1. китап ...ы; **книжный**
переплѣт китап тышы; **книжный шкаф** китап
(кәштәһе) шкафы; **книжный магазин** китап мага-
зины 2. китаптан алынған, китапса, практиканан
айырылған, тик китапса ғына йәшәгән; **книжные**
знания китаптан алынған белем; **книжный чело-**
вѣк практиканан айырылған (тик китапса ғына
йәшәгән) кеше 3. китапса, китапка хас; **книжные**
оборобы китапка хас әйтелеш

КНИЗУ *нареч.* асқа, түбәнгә, асқа (түбәнгә)
табан; **опустить голову книзу** башты түбән әйеу;
книзу ручей становится многоводнее түбәнгә та-
бан шишмә зурая

КНОПКА ж 1. қазауыс; **корббика** кнопок бер
кап қазауыс; **приколѣть кнопкой** қазауыс менән
казап куйыу 2. (для одежды) сыртлақ; **кнопки**
на перчатках бирсәткә сыртлақтары; **расстег-**
нуть кнопки кофточки кофтаның сыртлақтарын
ыскындырыу 3. тәймә; **кнопка электрического**
звонка электр кыңғырауының тәймәһе ♦ **нажаты́**
(на все) кнопки бәтә кәстә һалыу

КНУТ м сыбырткы; **кнут из ремня** кайыш сы-
бырткы; **погонять кнутом** сыбырткылап кыуыу

КНУТОВИЩЕ с сыбырткы (камсы) һабы;
кнут с длинным кнутовищем озон һаплы сы-
бырткы; **стучать кнутовищем** камсы һабы менән
шақылдау

КНЯГИНЯ ж кенәз катыны

КНЯЖЕНИКА ж 1. бикә үләне 2. *собр.*
бикә үләне емеше

КНЯЖЕСКИЙ, -ая, -ое кенәз ...ы, кенәзлек
...ы; **княжеский дом** кенәз йорто; **княжеский**
род кенәз нәселе; **княжеский титул** кенәзлек
титулы

КНЯЖЕСТВО с кенәзлек; **удельное княже-**
ство удел кенәзлеге

КНЯЖИТЬ *несов.* кенәзлек итеу

КНЯЖНА ж кенәз кызы

КНЯЗЬ м кенәз

КО *предлог см. к;* **ко всем** барыһына ла

КОАЛИЦИОННЫЙ, -ая, -ое коалиция ...ы,
коалицион; **коалиционный договор** коалиция кил-
лешеуе; **коалиционное правительство** коалиция
хөкүмәте

КОАЛИЦИЯ ж коалиция (*уртак максатка*
*ирешеу өсөн дәүләттәрҙән, сәйәси фиркәләр-
ҙән үз-ара килешеуе*)

КОБАЛЬТ м кобальт (1. *химик элемент,*
көмөш төсөндәге металл 2. *куйы күк буяу*)

КОБАЛЬТОВЫЙ, -ая, -ое 1. кобальт ...ы;
кобальтовый цвет кобальт төсө 2. кобальтлы;
кобальтовая руда кобальтлы мәгдән; **кобальто-**
вая краска кобальтлы буяу

КОБЕЛЬ м арлан эт

КОБЗА и **КОБЗА́** ж; *муз.* кобза (*украин*
думбыраһы)

КОБЗА́РЬ м кобзарсы (*кобзала уйнап, йыр*
башкарыусы)

КОБРА ж кобра, күзлекле йылан

КОБУРА ж кобура (*тислотет йәки револь-*
вер кабы)

КОБЧИК м мүктәрге (*бөркөттәр аяләнәнә*
караган йырткыс кош)

КОБЫЗ, **КОБЫЗ** и *обл.* **КУБЫЗ** м; *муз.* ку-
мыз; **деревянный кобыз** ағас кумыз; **язычок ко-**
быза кумыз теле; **играть на кобызе** кумыз уйнау

КОБЫЛА ж 1. бейә; (*двух-, трёхлетнего*
возраста) конажы; (*трёх-, четырёхлетнего*
возраста) дүнәжен; (*со времени половой зрело-*
сти до первой жеребости) байтал 2. *груб.,*
прост. (о раслой женщине) һыйыр

КОБЫЛИЙ, -ья, -ье бейә ...ы; **кобылье** моло-
кө бейә һөтө

КОБЫЛИЦА ж *см. кобыла* 1

КОБЫЛКА ж 1. *уменьш.-ласк. от кобыла* 1;
2. *муз.* тейәк (*музыка коралдарында кыл асты-*
на куйылған такта кишәге) 3. *зоол.* синерткә

КОВАНЫЙ, -ая, -ое 1. сүкелгән, сүкеп яһал-
ған; **кованный гвоздь** сүкеп яһалған сөй; **кованный**
меч сүкеп яһалған кылыс 2. калай менән көп-
ләнгән; **кованный сундук** калай менән көп-
ләнгән һандык; **кованная дверь** калай менән
көпләнгән ишек 3. дағаланған; **кованная лошадь**
дағаланған ат 4. *перен.* сарланған, койоп ку-
йылған; **кованный стих** койоп куйылған шиғыр

КОВА́РНЫЙ, -ая, -ое мәкерле, яуыз уйлы,
астыртын усал; **коварный враг** мәкерле дошман;
коварная улыбка мәкерле йылмайыу; **коварная**
болѣзнь мәкерле ауырыу; **коварный поступок**
астыртын усал эш-кылык

КОВА́РСТВО с мәкер (яуыз) уй, астыртын
этлек; **человѣк, полный коварства** әсе мәкер уй
менән тулған кеше; **он не ожида́л тако́го ко-**
ва́рства ул бындай мәкерҙе (яуызлыкты)
көтмәгәйне

КОВА́ТЬ *несов.* 1. *что* сүкеу, сүкеп яһау; **ко-**
ва́ть желе́зо тимер сүкеу; **ковать ору́жие** корал
сүкеп яһау 2. *кого-что* дағалау; **ковать коня́** ат
дағалау 3. *что; перен.* барлыкка килтереу,
тыузырыу, хәл итеу, яулау; **ковать победу́**
енеүҙе яулау; **ковать свою судьбу́** үз язмышын-
ды үзәк хәл итеу ♦ **куй желе́зо, пока́ горя-**
чо́ тимерҙе кызығында һук

КОВБОЙ м ковбой (*Төньяк Америкала*
һыбай көтөүсе)

КОВБОЙКА

КОВБОЙКА *ж; разг.* ковбойка (*шакмаклы ирээр күлдэге*)

КОВБОЙСКИЙ, -ая, -ое ковбой ...ы; **ковбойская шляпа** ковбой эшлэпэһе; **ковбойская рубашка** ковбой күлдэге

КОВЁР *м* 1. келэм, көйөз; **мягкий ковёр** йомшак келэм; **повесить ковёр** келэм элеп куйуу; **тканый узор на ковре этн.** келэмдэге бизэк (аса) 2. *перен.* япма, юрган; **снежный ковёр** кар япмаһы

КОВЁРКАТЬ *несов. кого-что; в разн. знач.* бозоу; **ковёркать игрушку** уйынсыт(ты) бозоу; **ковёркать ребёнка дурным воспитанием** насар тәрбия менэн баланы бозоу; **ковёркать слова** һүзээрзе бозоу; **ковёркать чужью мысль** кеше фекерен бозоу

КОВЕРКОТ *м* коверкот (*беше йөн тукыма*); **пальто из коверкота** коверкоттан тегелгән пальто

КОВЕРКОТОВЫЙ, -ая, -ое коверкот; **коверкотовый костюм** коверкот костюм

КОВКА *ж см.* ковать 1, 2; **ковка стали** корос сүкеу; **ковка лошади** ат дагалау

КОВКИЙ, -ая, -ое сүкелүсән, еңел сүкелә торган; **ковкий металл** еңел сүкелүсән металл

КОВКОСТЬ *ж* сүкелүсәнлек; **железо обладает высокой ковкостью** тимергә сүкелүсәнлек хас, тимер якшы сүкелә

КОВРИГА *ж* бөтөн икмэк

КОВРИЖКА *ж* 1. *уменьш. от* коврига 2. *коврижка (пераник төрө)*; **медовые коврижки** баллы коврижжалар ♦ **ни за какие коврижки** алтын бирһәң дә булмай

КОВРОВОЩИК *м* и **КОВРОВОЩИЦА** *ж* келәм тукыусы

КОВРОВОЙ, -ая, -ое 1. келәм ...ы; **ковровое производство** келәм егештерәү 2. (*обитый, покрытый ковром*) келәмле, келәм ябылган; **ковровые сани** келәм ябылган сана 3. келәм кеүек, өбөрөләп һугылган; **ковровая ткань** келәм кеүек (өбөрөлә, өбөрөләп һугылган) тукыма; **ковровая скатерть** өбөрөләп һугылган ашъяулыгк

КОВЧЁГ *м* 1. *миф.* Нух кәмәһе 2. *уст.* һандык

КОВШ *м* 1. сүмес, ижау; **зачерпнуть ковшом воды** сүмес менән һыу һосоп алыу 2. *тех.* сүмес; **ковш экскаватора** экскаватор сүмесе; **литейный ковш** койоу сүмесе

КОВЫЛЬ *м* кылган

КОВЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. кылган ...ы; **ковыльное семя** кылган орлого 2. кылганлы; **ковыльная степь** кылганлы дала

КОВЫЛЯТЬ *несов.; разг.* акһаклау, сатанлау, туйтаңлау, тәнтәрәкләү; **ходить ковыля** тәнтәрәкләп йөрөү

КОВЫРЯТЬ *несов. что, в чём; разг.* сокоу, казыу; **ковырять в зубах** теш сокоу; **ковырять землю** ер сокоу

КОВЫРЯТЬСЯ *несов. в чём; разг.* соконоу, казынуу; **ковыряться в песке** комда соконоу

КОГДА I нареч. 1. **касан; ты когда придёшь?** һин касан киләһең?; **когда начинается собрание?** йыйылыш касан башлана?; **неизвестно когда** касан икәне билдәһең; **вот когда я узнал его** бына касан мин уны таныным 2. **касан, -ган/-гән; я не знаю, когда он придёт** мин уның касан килгәнән (килерен) белмәйем; **когда пришла весть о победе** еңеү хәбәре килгәнә

КОГДА II союз 1. *временной (употребляется в начале придаточного предложения времени):* а) (*для обозначения одновременности действия главного и придаточного предложений*) -ғас/-гәс; **отдохнём, когда закончим работу** эште бөтөргәс, ял итербег; б) (*для обозначения одновременности действия*) -ган/-гән **сакта; я проснулся, когда было темно** мин караңгы төшкән сакта уяндым

2. *условн. (употребляется в начале условного предложения в значении “если”)* касан, шунда; **пусть придёт, когда захочет** касан теләй, шунда килһен

3. *изъяснит. (присоединяет придаточные предложения дополнительные)* касан, кайһы вақытта; **я не знаю, когда он придёт** уның касан килерен мин белмәйем

КОГДА-НИБУДЬ и **КОГДА-ЛИБО** *нареч.* касан да булһа, касан булһа ла, берәй вақыт; **видели ли вы его когда-нибудь?** һез уны берәй вақыт күргәнегез бармы?; **когда-нибудь да придёт** касан да булһа бер килер әле

КОГДА-ТО *нареч.* 1. (*некогда в прошлом*) бер вақыт, касандыр; **когда-то там было море** касандыр унда (ул урында) дингез булган; **когда-то мы были знакомы** касандыр без таныш инек 2. (*неизвестно когда в будущем*) касан, берәй вақыт; **когда-то он ещё придёт** берәй вақыт ул тағы килер әле

КОГОРТА *ж* когорта (1. *Боронго Римда йэйәцле гәскәр отряды* 2. *күсм. берзәм тупланған кешеләр төркөмө*)

КОГОТЬ *м* тырнак; **медвежьи когти** айыу тырнактары; **орлиные когти** бөркөт тырнактары ♦ **обломать когти кому** тырнактарын һындырыу, каяуын кайырыу; **показать (свой) когти** хаслыгын белдерәү, үсал ниәтен белдерәү; **попасть в когти к кому** тырнагына эләгеү; **быть в когтях у кого** берзәңең тырнагына эләгеү; **держать в когтях кого** кулдан ыскындырмау, бәйзә тогоу

КОГТИСТЫЙ, -ая, -ое үткер тырнаклы, тырнаклы; **когтистые лапы** медведя айыузың үткер тырнаклы тәпәйе

КОГТИТЬ *несов. кого-что* тырнак казуу, тырнак батырыу; **ястреб когтит жертву** карсыга корбанына тырнак казай

КОД *м* код (*шартлы билдэлэр системаһы*); телеграфный код телеграф коды; международный морской код халык-ара дингез коды; сигнальный код сигнал коды

КОДЕИН *м*; *фарм.* кодеин (*йүтүлдән кулланылган дарыу*)

КОДЕКС *м*; *в разн. знач.* кодекс; гражданский кодекс гражданлык кодексы; уголовный кодекс енэйэт кодексы; кодекс законов о труде хезмэт тураһында закондар кодексы; пергаментный кодекс пергамент кодексы; моральный кодекс эхлак кодексы

КОДИРОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* кодлау, кодка Һалыу; кодировать информацию информацияны (мәглүмәтте) кодлау

КОДИРОВКА *ж* кодлау, кодка Һалыу; кодировка информации информацияны кодлау

КОДИФИКАЦИЯ *ж*; *юр.* кодификация (*билдәле бер хокук өлкәһе закондарын яңынан карап, бер тәртипкә Һалыу*)

КОДИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что; юр.* кодификациялау, кодекска туллау

КОДОВЫЙ, -ая, -ое код ...ы; кодовые знаки код билдәләре

КОЕ-ГДЕ и *разг.* **КОЙ-ГДЕ** *нареч.* кайһы бер ерзә (урында), ара-тирә, урыны-урыны менән; кое-где начинает пробиваться молодая трава кайһы бер ерзә йәш үлән сыға башланы; ягода кое-где созревает еләк ара-тирә бешә башланы

КОЕ-КАК и *разг.* **КОЙ-КАК** *нареч.* 1. (*с большим трудом, еле-еле*) сак-сак, көскә-көскә, көс-хал менән; кое-как добраться до дому көскә-көскә өйгә кайтып етеү 2. (*плохо, небрежно*) арлы-бирле, өстән-мөстән, илке-Һалкы; делать кое-как арлы-бирле эшләү; рабтгать кое-как илке-Һалкы (өстән-мөстән) эшләү

КОЕ-КАКОЙ и *разг.* **КОЙ-КАКОЙ** *мест.* 1. (некоторый) кайһы бер; привести кое-какие примеры в выступлении сығышта кайһы бер миҫалдар килтерәү 2. (*неважный, незначительный*) әз-мәз, вак-төйәк, бер аз, бер ни кәзәр; завелись кое-какие деньжонки кулга бер ни кәзәр акса инде

КОЕ-КОГДА и *разг.* **КОЙ-КОГДА** *нареч.* кайһы сакта, ара-тирә; кое-когда он заходит кайһы сакта ул ингеләй

КОЕ-КТО и *разг.* **КОЙ-КТО** *мест.* (*некоторые люди*) кайһы (бәгзе) берәүзәр; кое-кто уже закончил работу кайһы берәүзәр эшен бөтөргән; я кое-ктог из вас знаю мин бәгзе берәүегеззе беләм; еду кое с кем повидаться бер кеше менән орашырга китеп барам

КОЕ-КУДА и *разг.* **КОЙ-КУДА** *нареч.* (кайһы) бер урынга, (кайһы) бер ергә; мне надо ещё кое-куда зайти миңә бер ергә кереп сығырга кәрәк

КОБЧНЫЙ, -ая, -ое 1. койка ...ы; кобчная сетка койка селтәре 2. *разг.* ятып дауаланыу

...ы; кобчный режим ятып дауаланыу режимы; кобчный больно́й ятып дауаланыусы

КОЕ-ЧТО и *разг.* **КОЙ-ЧТО** *мест.* (*нечто, немного*) кайһы бер нәмә, нимәлер; поговорить кое о чём кайһы бер нәмә тураһында һөйләшеп алыу; сказать кое-что нимәлер әйтәү

КОЖА *ж* 1. (*человека, животного*) тире; (*змеи*) кау; ссадины на коже тиренән сыйылган урындары; кожа змеи йылан кауы 2. (*выделанная шкура*) күн; чемодан из искусственной кожи яҺалма күндән эшләнгән сумазан 3. (*кожура*) кабык, тыш; апельсин с толстой кожей калын кабыклы әфлисун ♦ гусиная кожа каз тән, бала йөн кабарыу (*өшөгән сакта*); кожа да кости коро һөйәк; из кожи (вон) лезть тиренән сығырзай булып тырышыу, ярылырзай булып тырышыу; мороз по коже подирает тән сымырлап китеү, баштан һыуык һыу койгандай булыу

КОЖАНКА *ж*; *разг.* кәжән, күн пальто (куртка); одет в кожанку кәжән кейгән

КОЖАНЫЙ, -ая, -ое күн; кожаная обувь күн аяк кейеме; кожаный диван күн диван

КОЖЕВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. күн ...ы; кожевенный завод күн заводы 2. күн, күндән булган; кожевенный товар күн тауар

КОЖЕВНИК *м* тире илгүсе

КОЖИМИТ *м* кожмит (*яҺалма күн*)

КОЖИМИТОВЫЙ, -ая, -ое кожмит (*яҺалма күндән эшләнгән*); кожмитовые подметки кожмит олтан

КОЖИСТЫЙ, -ая, -ое калын (тыгыз) тиреле (*фил тураһында*); калын (тыгыз) кабыккы (*картуф, карбуз тураһында*)

КОЖИЦА *ж* 1. *разг.* йока тире; кожица лица биттең йока тиреһе 2. кабык, яры, тиресә; очищать кожицу кабыгынан тазартыу; кожица листа япрак тиресәһе

КОЖНИК *м*; *разг.* тире ауырыулары табибы (врачы)

КОЖНЫЙ, -ая, -ое тире ...ы; кожные болезни тире ауырыулары

КОЖУРА *ж* кабык; кожура мандарина мандарин кабыгы

КОЖУХ *м* 1. (*тулуп*) толоп, тиртун; овчинный кожух һарык тиренән тегелгән толоп 2. *тех.* каплама; железный кожух мотора моторзың тимер капламаһы

КОЗА *ж* кәзә; домашняя коза йорт кәзәһе; дикая коза кыр кәзәһе ♦ драгь (лупить) как сидорову козу бер кат тиренән тунау, һырт кайышын алыу, кабырғаһын һанау; на козе не объедешь кого тишек шүмәнгә ултырта алмашын; на козе не подъедешь килешә (һөйләшә) алмашын (*кире әзәмгә карата*)

КОЗЁЛ *м* 1. кәзә тәкәһе; старый козёл карт кәзә тәкәһе; племенной козёл нәсел тәкәһе 2. *спорт.* кәзә (*гимнастик күнекмәләр өсөн*)

КОЗЕРОГ

королма); прыгать через козла кээ аша никереу ♦ козёл отпущения гөйөпһеззэн гөйөпле; драць козла прот. йәмһез тауыш менән йырлау; забить козла см. забить; пустить козла в огорд казәне кабестә баксаһына индереу; как от козла молока; как от козла — ни шерсти, ни молока бер ниндәй файзаһы юк

КОЗЕРОГ *м* 1. зоол. тау кээһе 2. астр. Казәмөгөз, Ылак (*йондозлок*)

КОЗИЙ, -ья, -ье кэээ ...ы; козье молоко кэээ һөтө; козий пух кэээ мамығы ♦ козья но́жка кэээ тояғы (*кулдан махсус төрөлгән тәмәке*)

КОЗЛЁНОК *м* кэээ бәрәсе

КОЗЛІ́ННЫЙ, -ая, -ое 1. кэээ тиреһенән (күненән) ...ы; козлиная до́ха кэээ тиреһенән ике яклы тун 2. кэээ, казәнеке һымак (кеүек); козлиная борб́дка кэээ һакал; старик с козлиным ѓблосом кэээ тауышлы карт

КОЗЛÓВЫЙ, -ая, -ое кузлауай; козловые сапо́ги кузлауай итек

КОЗЛЫ *только мн.*; в разн. знач. кузла; он вскочил на козлы и погна́л лошаде́й ул кузлага һикереп менде лә аттарзы кыуалай башланы; пить дрова́ на козлах кузлага һалып, утын бысыу

КОЗЛЯТИНА *ж* кэээ ите

КОЗНИ *обычно мн.* хөсөтлөк, яуыз уй, (астыртын) этлек; стробить козни астыртын этлек эшләу

КОЗОДОЙ *м* төн күтәрсене

КОЗЫРЁК *м* козырөк; козырөк фура́жки фуражка козырөғы; вороба́ с резны́м козырько́м селтәрләп эшләнгән козырөккы капка ♦ взять (брат) под козырөк; сде́лать под козырөк честь биреу, хәрбизәрсә сәләмләу

КОЗЫРНО́Й и **КОЗЫРНЫ́Й**, -ая, -ое уйын; козырная́ карта уйын кәрт; козырный туз уйын туз

КОЗЫРНУ́ТЬ I *сов. см.* козыря́ть I

КОЗЫРНУ́ТЬ II *сов. см.* козыря́ть II

КОЗЫРЬ *м* 1. карт. уйын кәрт; ходить́ с козыря́ уйын кәрт менән йөрөу 2. өстөнлөк; большой козырь зур өстөнлөк

КОЗЫРЯ́ТЬ I *несов.*; *разг.* 1. уйын кәртгән йөрөу, уйындан йөрөу 2. *чем*; *перен.* купрайыу, мактануу, маһайыу; козыря́ть своим зна́комством с кем-л. танышлык менән мактануу

КОЗЫРЯ́ТЬ II *несов.*; *разг.* хәрбизәрсә сәләмләу (сәләм биреу)

КОЗЯ́ВКА *ж*; *разг.* вак бөжәк (корт); ловить в траве́ козявок үлән араһынан вак бөжәк сүпләу

КОЙ: ни в ко́ем слу́чае һис касан, бер вакыт-та ла

КОЙ-ГДЕ́ *нареч. см.* ко́е-гд́е

КОЙКА *ж* койка; лежа́ть на койке койкала ятыу; больни́ца на пятьдеся́т ко́ек илле койкалы хәстәхана

КОЙ-КА́К *нареч. см.* ко́е-ка́к

КОЙ-КАКО́Й *мест. см.* ко́е-како́й

КОЙ-КОГДА́ *нареч. см.* ко́е-когда́

КОЙ-КТО́ *мест. см.* ко́е-кто́

КОЙ-КУДА́ *нареч. см.* ко́е-куда́

КОЙНÉ *с* *нескл.*; *лингв.* койне (1. *Боронжо Грецияла дөйөм халык теле* 2. *ырыу-ара йәки диалект-ара дөйөм тел*)

КОЙО́Т *м* койот (*Төньяк Америка бүрһе*)

КОЙ-ЧТО́ *мест. см.* ко́е-чт́о

КОК I *м* кок (*күпертелгән маңлай сәсе*)

КОК II *м* кок (*карап ашнаксыһы*)

КОКА *ж* кока (*япрактарынан кокаин алына торған тротик кыуак*)

КОКАЙН *м* кокаин (*кока япрағынан алынған наркотик матдә*)

КОКАИНИ́ЗМ *м* кокаинсылык (*кокаинды йыш кулланыуға бирелеп китеү*)

КОКАИНИ́СТ *м* кокаинсы (*кокаин кулланыусы*)

КОКАЙНОВЫ́Й, -ая, -ое кокаин ...ы; кокаинový наркбз кокаин наркозы

КО́КА-КО́ЛА *ж* кока-кола (*алкоголһез эсемлек*)

КОКА́РДА *ж* кокарда (*фуражка тирәсенә казай торған форма билгеһе*)

КОКÉТКА *ж* 1. кылансык, кыйпысык, кыйпанлак катын-кыз 2. *портн.* кокетка, күкрәк бөрмәһе

КОКÉТЛИВЫ́Й, -ая, -ое 1. кылансык, кыйпысык, кыйпанлак; кокетливая де́вочка кыйпанлак кыз 2. (*нарядный, привлекательный*) купшы, матур, яғымлы; кокетливое пла́тье купшы күлдәк

КОКÉТНИЧА́ТЬ *несов.* 1. *с кем* и *без доп.* кылансыкланыу, кыйпысыкланыу, кыйпаңлау, кыйшаңлау; кокетничать с мужчи́нами ирзәр алдында кыйпаңлау 2. *чем*; *перен.* булып кыланыу (күренергә тырышыу); кокетничать скрб́мостью баһалты булып кыланыу

КОКÉТСТВО *с* кыланыу, кыйпысыклык, кылансыклык; в ней не́ было и те́ни кокетства унда кыланыузың эзе (әсәре) лә юк ине

КО́ККИ *мн.* (*ед. кокк м*) *мед.* кокк (*шар һымак бактериялар*)

КОКЛЮ́Ш *м*; *мед.* сәсәтмә, быума йүтәл

КОКЛЮ́ШКА *ж* селтәр эһәһе; вяза́ть коклю́шками селтәр эһәһе менән бәйләу

КОКЛЮ́ШНЫЙ, -ая, -ое 1. сәсәтмә ...ы; коклю́шный ка́шель сәсәтмә йүтәл 2. сәсәтмә ауырыулы; коклю́шный ребёнок сәсәтмә ауырыулы бала

КО́КОН *м* кузы, корт йомғағы; шелковичный ко́кон ебәк корто йомғағы, ебәк кортоноң курсак көбө

КО́КОННЫЙ, -ая, -ое кузы ...ы, корт йомғағы ...ы; ко́конная нить кузы ебе

КО́КОС *м* кокос (*кокос пальмаһы һәм уның емеше*)

КОКОСОВЫЙ, -ая, -ое кокос ...ы; **кокосовая скорлупа** кокос кабыгы; **кокосовый орех** кокос сәтләүеге; **кокосовое масло** кокос майы

КОКОШНИК *м* кокошник (1. *мәрийәләрҙең боронго баш кейеме* 2. *архит. биналарҙың фасадында ярм тиңәрәк кеүек бизәк*)

КОКС *м* кокс (*иртәп әзерләнгән таш күмер йәки торф*)

КОКСО... *кушма һүҙҙәрҙең “кокс” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., коксокомбинат* кокс комбинаты

КОКСОВАНИЕ *с; тех. см.* **коксовать**

КОКСОВАТЬ *несов. что; тех.* кокслау; **коксовать уголь** таш күмерҙе кокслау

КОКСОВЫЙ, -ая, -ое кокс ...ы; **коксовый газ** кокс газы

КОКСОХИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кокс химияһы ...ы; **коксохимическое производство** кокс химияһы сәнәғәте

КОКСОХИМИЯ *ж* кокс химияһы

КОКСУЮЩИЙСЯ, -аяся, -еяся *тех.* кокслана торған, коксланыусан; **коксующийся уголь** коксланыусан (кокслана торған) күмер

КОКТЕЙЛЬ *м* коктейль; **молочный коктейль** һөт коктейль

КОЛ *м* 1. (*мн. колья*) қазық; **вбить кол** қазық қағыу 2. (*мн. колы*) *разг.* берле, берле билдәһе; **поставить ученику кол** *в дневник* укыусының көңдәлегенә берле қуйыу ♦ **ни кола ни двора у кого** бер нәмәһеҙ; ауызын аша, үпкәһе күренә; һыйыр мөгөзөнә әлерлек тә нәмәһе юк; **колом стоять** қакқан қазықтай тороу; **колом стоять в горле** тамақка тороу, тамақтан үтмәу; **хоть кол на голове теши кому;** *прост.* мейеһенә ярып һалһаң да булмай

КОЛБА *ж* колба

КОЛБАСА *ж* колбаса, тултырма; **варёная колбаса** бешерелгән тултырма; **копчёная колбаса** ысланған (қакланған) тултырма ♦ **катись колбасой** ыскын, үксәңде күтәр

КОЛБАСНЫЙ, -ая, -ое колбаса ...ы, тултырма ...ы; **колбасные изделия** тултырма ашамлыктары

КОЛГОТКИ *только мн.* колготка

КОЛДОВАТЬ *несов.* 1. сихырсылық итеу, сихырлау 2. *над кем-чем и без доп.; перен., шутил.* маташыу, булышыу

КОЛДОВСКОЙ, -ая, -ое 1. сихыр ...ы, сихырсылық ...ы; **колдовское искусство** сихырсылық остальғы; **колдовское заклинание** сихыр әпсенә; **колдовской цветок** сихырлы сәскә 2. *перен.* серле, сихырлы; **колдовская тишина** серле тынлық; **колдовской взгляд** сихырлы қараш

КОЛДОВСТВО *с* сихыр, сихырсылық; **заниматься колдовством** сихыр менән шөгәлләнеу

КОЛДУН *м* и **КОЛДУНЯ** *ж* сихырсы

КОЛЕБАНИЕ *с* 1. *см.* колебаться 1; **колебание маятника** маятник тирбәләуе; **звуковые**

колебания тауыш тирбәләуе 2. үзгәреп тороу; **колебание цен** һактарҙың үзгәреп тороуы; **колебание температуры** температураһың үзгәреп тороуы 3. икеләнеу; **после долгих колебаний он согласился** озак икеләнеүҙән һуң ул ризалашты

КОЛЕБАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тирбәлдергес, тирбәлдереп (бәуелдереп) тороусы; **колебательные движения** тирбәлдергес хәрәкәттәр

КОЛЕБАТЬ *несов. что* 1. (*раскачивать*) һелкетеу, бәуелдереу, тирбәлдереу, сайкалдырыу; **ветер колеблет ветки** ел ботактарҙы тирбәлдәрә 2. (*расшатывать*) қакшатыу; **колебать устои жизни** тормош һигезен қакшатыу; **колебать авторитет** абруйҙы қакшатыу 3. (*вызывать сомнения*) икеләндереу, икеләнеу тыузырыу; **колебать убеждения** *чи-л.* берәйһенен қарашында икеләнеу тыузырыу

КОЛЕБАТЬСЯ *несов.* 1. һелкенеу, бәуелеу, тирбәлеу, сайкалыу; **листья колеблются** япрактар тирбәлә; **пламя колебалось** ялқын тирбәлдә 2. қакшау; **в последнее время его авторитет начал колебаться** һуңғы вақытта уның абруйы қакшай төштә 3. үзгәреп тороу; **глубина реки колеблется** һыу тәрәнлегә үзгәреп тора 4. икеләнеу; **колебаться в выборе чего-л.** *нимәһелер* һайлауҙа икеләнеу 5. *страд. от* колебать 1

КОЛЕНКА *ж; разг. см.* колёно

КОЛЕНКОР *м* коленкор (*тукыма*) ♦ **другой** (*инбой, не тот*) коленкор *прост.* эш (һүз) бөтөнләй башка (*эш-кылыҡты, һүзгә хуплаан да йтмәл*)

КОЛЕНКОРОВЫЙ, -ая, -ое 1. коленкор ...ы; **коленкорное производство** коленкор етештереу 2. коленкорлы; **коленкорный переплёт книги** коленкорлы китап тышы, коленкор тышлы китап

КОЛЕННЫЙ, -ая, -ое тубык ...ы; **колённая чашечка** тубык қапкасы; **колённый сустав** тубык быуыны

КОЛЁНО *с* 1. (*мн. колёны*) тубық; **разбить колёно** тубық яралау (ярыу); **стоять на колёнях** тубықланып тороу; **панталоны с протёртыми колёнями** тубықтары ышкылған панталон; **посаждать на колёны тубыкка** ултыргыу 2. (*мн. колёна, колёнья*) (*изгиб*) бөгөл, бөгөм; **колёно кривошип** *тех.* кривошип бөгөмә; **колёнья бамбука** бамбук быуыны 3. (*мн. колёна*) быуын, бөгөлөш; **до седьмого колёна** ете быуынға тиклем; **в пёнии соловья насчитывается десяток колён** һандугас һайрауында унлаған төрлө тауыш бөгөлөшө була ♦ **море по колёно** (*по колёна*) *кому* дингез тубықтан; **поставить на колёны** *кого* тубықландырыу, тез сүктерәу

КОЛЕНЧАТЫЙ, -ая, -ое 1. бөгөллө, бөгөмлө; **колёнчатый вал** бөгөмлө вал 2. быуынлы; **колёнчатый стёбель** быуынлы һабак

КОЛЕР *м* төс, буяу төсө; **ярко-синий колер** асық зәңгәр төс

КОЛЕСИТЬ

КОЛЕСИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** урап йөрөү; *охта* былá колесить, *когда есть прямая дорога* тура юл барза, урап йөрөү ниңә кәрәк булгандыр **2.** ил гизеү, күп йөрөү; *колесить по свету* ил (донья) гизеү; *колесить по степи* дала буйлап күп йөрөү

КОЛЭСНИК и **КОЛЭСНИК** *м* тәгәрмәс оҫтаһы, тәгәрмәс яһаусы

КОЛЕСНИЦА *ж* ике тәгәрмәсле арба; *боевая колесница* ике тәгәрмәсле һуғыш арбаһы; *беговая колесница* ике тәгәрмәсле ярыш арбаһы; *триумфальная колесница* ике тәгәрмәсле танталы йөрөү арбаһы

КОЛЭСНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәгәрмәс ...ы; *колесная мазь* тәгәрмәс майы; *колесная дорога* тәгәрмәс юлы **2.** тәгәрмәсле; *колесный трактор* тәгәрмәсле трактор

КОЛЕСО *с* **1.** тәгәрмәс; *колесо телеги* арба тәгәрмәсе; *велосипедное колесо* велосипед тәгәрмәсе; *переднее колесо* алғы тәгәрмәс; *зубчатое колесо* тешле тәгәрмәс; *мельничное колесо* һыу тирмәне тәгәрмәсе **2.** *в знач. нареч.* *колесом* тәгәрмәс һымак, тәгәрмәстәй; *выгибать спину колесом* арканы тәгәрмәстәй көмрәйтеү ♦ *грудь колесом* калкыу, киң күкрәк; *ноги колесом* камыт аяк; *пятое колесо в телеге* (колеснице) бер эшкә лә кәрәкһез (яракһыз) түмәр башы; *на колесах* ыңғай юлда булыу; *как немаязное* (несмазанное, неподмазанное) колесо: **1)** майланмаған тәгәрмәс кеүек (*майһыз арба; шағыр-шоғор тауышка карата*); **2)** ауырлык менән барған эш

КОЛЕСОВАТЬ *сов.*, *несов.* *кого*; *ист.* тәгәрмәскә байләп язалар

КОЛЕЯ *ж* **1.** тәгәрмәс эзе, арба юлы; *глубокая колея* тәрән тәгәрмәс эзе **2.** *ж.-д.* юл, тимер юл, колея; *широкая колея* киң колеялы тимер юл; *узкая колея* тар колеялы тимер юл **3.** *перен.* юл, эз, һукмак; *жизнь вошла в обычную колею* тормош үз яйына инде (һалынды) ♦ *войти в колею* үз яйына килеү; *выбить из колеи* сафтан сығарыу, юлдан яззырыу; *выбиться из колеи* сығырған сығыу

КОЛИБРИ *м* и *ж* *нескл.* колибри (*Америкала таралған бәләкәй кош*)

КОЛИКИ *мн.* (*ед.* *кблика ж*) сәнсеү, катыу, сәнсеп алыу; (*у коров и лошадей*) сыскансык; *колики в боку* қабырганы сәнсеү алыу, катыу казалыу; *печёночная колика* бауыр сәнсеүе; *смеяться до боли* эс қатқансы көләү

КОЛИТ *м* колит (*йыуан эсәк ауырыуы*)

КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое һан ...ы, һан яғынан; *количественный метод* һан ысулы; *количественные изменения* һан яғынан үзгәреш ♦ *количественный анализ хим.* һан яғынан анализ

КОЛИЧЕСТВО *с* **1.** һан, иҫәп, миқдар; *количество людей* халық иҫәбе; *количество воды* һыу миқдары; *абсолютное количество* абсолют

һан **2.** *филос.* һан; *переход количества в качество* һандың сифатка күсеүе

КОЛКА *ж см.* *колоть II*; *колка дров* утын ярыу

КОЛКИЙ I, -ая, -ое сәнскәкле, сәнскеле; *колкая трава* сәнскәкле үләң

КОЛКИЙ II, -ая, -ое *разг.* шарақ, ярылыу-сан, ватылыу-сан; *колкие дрова* шарақ утын; *колкий сахар* ватылыу-сан шәкәр

КОЛКОСТЬ *ж* **1.** зәһәрлек, төртмә теллек; *колкость замечаний* иҫкәртмәнең зәһәрлеге **2.** төртмә һүз, әсе һүз (тел); *говорить колкости* әсе һүз әйтәү

КОЛАБОРАЦИОНИСТ *м* коллаборационист, һатлык йән (*Икенсе донья һуғышында фашистар башып алған ерзәрзә улларға ярҙам иткән, илен һатқан кеше*)

КОЛЛАПС *м* коллапс (**1.** *мед.* *йөрәк тибешенең қапыл һүләнәйеүе һәм кан басымының төшөүе* **2.** *астр.* *гравитация көсө менән зур йондоҙҙарҙың қапыл йомолоп кесерәйеүе*)

КОЛЛЕГА *м* и *ж*; *книжн.* коллега; (*по работе*) хезмәттәш; (*по учёбе*) һабакташ; *он — мой коллега по университету* ул — университет буйынса миңең һабакташым

КОЛЛЕГИАЛЬНОСТЬ *ж* коллегияллек (*бер төркөм кешеләрҙең бергәләшеп эш башкарыу форманы*); *коллегияльность решения* қарарҙың коллегияллеклеге

КОЛЛЕГИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое коллегияль, бергәләп; *коллегияльное руководство* коллегияль етәкселек итеү

КОЛЛЕГИЯ *ж* коллегия (**1.** *административ.* *башкарма йәки кәңәшмә орган булып ойшоқан вазифалы кешеләр төркөмө* **2.** *кайһы бер профессия кешеләренең бергә эшләү өсөн берләшмәһе* **3.** *Рәсәйҙә XVIII б. үзәк хөкүмәт учреждениеларының исеме*)

КОЛЛЕДЖ *м* колледж (*урта йәки юғары уҡыу йорто*)

КОЛЛЕЖ *м* коллеж (*Францияла, Бельгияла һәм Швейцарияның француз телле айырым кантондарында урта уҡыу йорто*)

КОЛЛЕКТИВ *м* коллектив; *научный коллектив* ғилми коллектив; *крепко спаянный коллектив* ныҡ ойшоқан коллектив

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ *ж* коллективлаштырыу; *коллективизация сельского хозяйства* ауыл хужалығын коллективлаштырыу

КОЛЛЕКТИВИЗИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* *что* коллективлаштырыу; *коллективизировать крестьянское хозяйство* крәстиән хужалығын коллективлаштырыу

КОЛЛЕКТИВИЗМ *м* коллективлык, коллективизм; *воспитание в духе коллективизма* коллективлык рухында тәрбиәләү

КОЛЛЕКТИВИСТ *м* и **КОЛЛЕКТИВИСТКА** *ж* коллективсы, бергәлектә яклаусы

КОЛЛЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое коллектив(лык), күмөк, бергалеп эшлэнгэн; **коллективное руководство** коллектив етәкселек; **коллективная работа** бергалеп эшлэнгән эш; **коллективное хозяйство** күмөк хужалык; **коллективное снабжение** коллектив таъминәт; **коллективный принцип** коллектив принцип

КОЛЛЕКТОР *м* коллектор (1. берэй нәмәне йыйыу һәм бүлеп таратыу эше менән шөгөллэнгән ойошма 2. берэй нәмәнең төрлө өлгөһөн йыйып, исәбен алып барган кеше 3. тех. даими электр генераторының үз-гәреңсэн токты даими токка әйләндерә торган өлөш 4. тех. канализация йәки газ өсөн булган киң торба 5. тех. торба йәки кабель үткәреү өсөн ер астынан эшлэнгән юлдар)

КОЛЛЕКЦИОНЕР *м* коллекция йыйыусы, коллекционер; **страстный коллекционер** бик әүэс коллекционер

КОЛЛЕКЦИОНИРОВАТЬ *несов. что* йыйыу, коллекция йыйыу; **коллекционировать книги** китап йыйыу

КОЛЛЕКЦИЯ *ж* коллекция; **коллекция минералов** минералдар коллекцияһы; **собирать коллекцию** коллекция йыйыу

КОЛЛИЗИЯ *ж* коллизия (*кешеләр араһындағы капма-каршы караштарҙың, ынтылыштарҙың бәрелеше*); **жизненная коллизия** тормош коллизияһы

КОЛЛОДИЙ *м; спец.* коллодий (*медицинала һәм фотографияла кулланылган эфир аралаш йәбешкәк иретмә*)

КОЛЛОИД *м; хим.* коллоид (*кристаллашмай торған матдә, мәс. крахмал, акһым, елем*)

КОЛЛОИДНЫЙ, -ая, -ое *хим.* коллоид ...ы; **коллоидные свойства** коллоид үзенсәлектәре; **коллоидный раствор** коллоид иретмәһе

КОЛЛОКВИУМ коллоквиум (1. студенттарҙың белемдәрен һынау һәм күтәреү максатында уҙгарылған әңгәмә 2. билдәле бер темаға, мәс., сәйәси, ғилми һ.б. сығыштар менән үткәрелә торған кәңәшмә)

КОЛОВОРӨТ *м* 1. сапкыслы бырау 2. өйрөлмәк; **коловорөт кружил, разбрызгивая пену** өйрөлмәк күбөктәр сәсеп әйләнде 3. *чего; перен.* өйрөлмәк, алмашыу, әйләнеш; **стремительный коловорөт событий** вакигаларҙың кинәт алмашыуы

КОЛОДА I ж 1. түмәр, бүкән; **дубовая колода** имән түмәре; **рубить мясо на колбде** итте түмәргә һалып сабыу 2. улак; **водопойная колода** һыу эсереү улағы

КОЛОДА II ж; карт. колода; **колода карт** карт колодаһы

КОЛОДЕЗНЫЙ, -ая, -ое козок ...ы; **колодезная вода** козок һыуы; **колодезный сруб** козок бураһы

КОЛОДЕЦ *м* козок, койо; **колодец с лебёдой** сығырлы козок; **колодец с журавлём** сиртмәле козок; **пить воду из колодца** койонан һыу эсеу; **шахтный колодец спец.** шахта козоғо

КОЛОДКА *ж; в разн. знач.* калып; **колодка рубанка** йышкы калыбы; **колодка тормозов** тормоз калыбы; **орденская колодка** орден калыбы; **сапбжные колодки** итек калыбы ♦ **все на одну колодку** бөтәһе бер калыптан

КОЛОДНИК *м; обл.* калып һалынған тоткон **КОЛОКОЛ** *м* 1. кыңғырау; **звон колокола** кыңғырау сыңы 2. *тех.* калпак; **водолазный колокол** һыу асты калпағы ♦ **звонить во колокола** бөтә донъяға таратыу (белдереү), яр һалыу

КОЛОКОЛЬНЫЙ, -ая, -ое кыңғырау ...ы; **колокольный звон** кыңғырау сыңы; **колокольный мастер** кыңғырау (койоу) оҫтаһы

КОЛОКОЛЬНЯ *ж* сиркәу манараһы ♦ **смотреть (глядеть) со своей колокольни** үз (тар) карашыңдан ғына сығып эш итеү

КОЛОКОЛЬЧИК *м* 1. (бәләкәй) кыңғырау, сыңғырлаҡ; **серебряный колокольчик** бәләкәй көмөш кыңғырау 2. *бот.* кыңғырау сәскә

КОЛОНИАЛИЗМ *м* колониализм, колониаллек

КОЛОНИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. колония ...ы; **колонияльные нарбды** колония халыктары; **колонияльные страны** колония илдәре; **колонияльная система** колония системаһы 2. *биол.* колония булып йәшәгән; **колонияльные коралловые полипы** колония булып йәшәүсе мәрийән полиптары ♦ **колонияльные войны** колониалар өсөн һугыш

КОЛОНИЗАТОР *м* 1. колонизатор 2. *см.* колонист

КОЛОНИЗАТОРСКИЙ, -ая, -ое колонизатор ...ы; **колонизаторская политика** колонизаторҙар сәйәсәте

КОЛОНИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое колонизацион; **колонизационное движение** колонизацион хәрәкәт

КОЛОНИЗАЦИЯ *ж* колониялаштырыу (1. *илде баһыт алып, үз файҙаһына әйләндереү* 2. *буш яткан ерҙәргә халыҡ күсереп ултыртыу*); **колонизация соседних стран** күрше илдәрге колониялаштырыу; **колонизация земель** ерҙәрге колониялаштырыу

КОЛОНИЗИРОВАТЬ и **КОЛОНИЗОВАТЬ** *сов., несов. что* колониялаштырыу, колонияға әйләндереү

КОЛОНИСТ *м* и **КОЛОНИСТКА** *ж* колонист, колония кешеһе

КОЛОНИЯ *ж* колония (1. *империалистик дәүләт тарафынан баһыт алынған, изелгән ил* 2. *сит илдән йәки өлкәнән буш яткан ергә күсереп ултырған халықтың ауылы* 3. *якташтар берекмәһе* 4. *берэй максат менән йы-*

КОЛОНКА

йылган кешелэрзең торлак урыны **5.** биол. бергә береп йэшәгән тереклектәр төркөмө)

КОЛОНКА *ж* **1.** бағана, колонка; **колонка цифр** һандар бағанаһы; **писать в две колонки** ике бағана итеп яҙыу **2.** колонка; **водоразборная колонка** һыу колонкаһы; **бензозаправочная колонка** бензин заправка колонкаһы; **газовая колонка** газ колонкаһы

КОЛОННА *ж* **1.** колонна, бағана, терәү, терәк; **дом с колоннами** колонналы өй; **Триумфальная колонна** Тантана колоннаһы **2.** колонна, теҙмә; **колонна демонстрантов** демонстранттар колоннаһы; **походная колонна** юлга сығыу колоннаһы; **кильватерная колонна** кильватер теҙмәһе **3.** бағана; **две колонны подписей** ике бағана итеп куйылған култамғалар **4.** *тех.* колонна

КОЛОННАДА *ж* колонналар теҙмәһе (рәте); **мраморная колоннада** мәрмәр колонналар теҙмәһе

КОЛОННЫЙ, -ая, -ое колонналы; **колонный зал** колонналы зал

КОЛОНК *м* һары шәшке

КОЛОНТИГУЛ *м*; *полигр.* колонтитул (*әсәрзең, бүлектең йәки киҫәктәрзең һәр биттә текстан юзарыраҡ өлөштә басылған исеме*)

КОЛОНЦИФРА *ж*; *полигр.* колонцифр (*китаптың, журналдың бит һанын күрһәткән цифр*)

КОЛОРАТУРА *ж*; *муз.* колоратура (**1.** *яңғыз йырға көйҙө матурлау өсөн индерелгән китмарлы бизәк* **2.** *тауыштың шул бизәктәрзе аһнат башкарыу һәләте*)

КОЛОРИТ *м* **1.** колорит (*һүрәттә берләштереп торған буяу һәм төстәрзең бәйләнеше, тап килеше*); **яркий колорит** асыҡ колорит **2.** *перен.* колорит, үзенсәлек, төҫ (*берәй нәмәнең үзенә хас сифаттар, үзенсәлектәр йыйылмаһы*); **поэтический колорит** поэтик үзенсәлек; **юмористический колорит** юмористик төҫ

КОЛОРИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** колоритлы; **колоритный пейзаж** колоритлы пейзаж **2.** *перен.* үзенсәлекле, колоритлы, көслө, үзенә бер төрлө; **колоритный язык** үзенсәлекле тел

КОЛОС *м* башаҡ; **колос ржи** арыш башағы

КОЛОСИСТЫЙ, -ая, -ое күп (эре) башаҡлы; **колосистая рожь** күп эре башаҡлы арыш

КОЛОСИТЬСЯ *несов.* башаҡланғыу, башаҡ ебәрәү (сығарыу); **пшеница колосится** бойҙай башаҡ ебәрә

КОЛОСНИКИ *мн.* (*ед.* колосник *м*) **1.** рәшәткә, селтәр (*мейес ауызы астындағы суйын рәшәткә*) **2.** һәндәрә (*комалак, көлтә кеҫекте киттереү өсөн аркыры ағастар һалып эшләнә*) **3.** *театр.* рәшәткә (*театр сәхнәһенең декорацияларын юзарынан беркетеп куйыу өсөн эшләнгән ағас кулайлама*)

КОЛОСОВОЙ, -ая, -ое **1.** башаҡлы; **колосовые культуры** башаҡлы культуралар **2.** *в знач. суц.* колосовые *мн.*; *бот.* башаҡлылар, башаҡлы ашыҡтар; **уборка колосовых** башаҡлы ашыҡтарҙы йыйғыу

КОЛОСС *м* **1.** мөһабәт һын **2.** *перен.* күрәңкеле, атаклы, бик зур; **колосс науки** фәннен атаклы ғалимы; **колосс мысли** бик зур фекер эйәһе ♦ **колосс на глиняных ногах** *книжн.* һалам-торхан (*тыштан мөһабәт, эстән таралырга торған нәмәгә қарата*)

КОЛОССАЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәйәт (ғәләмәт) зур; **колоссальный успех** ғәйәт зур уңыш; **колоссальные богатства** ғәләмәт зур байлыҡ

КОЛОТИТЬ *несов.* **1.** *что, по чему, во что* һуғыу, қағыу, шаҡылдаттыу, дөпөлдәтеү; **колотить в дверь** ишек қағыу; **колотить в барабан** барабанға һуғыу **2.** *что* қағыу; **колотить ковёр** балаҫ қағыу **3.** *кого-что; разг.* һуғыу, дөмбәсләү, тукмау; **колотить лошадей** аттарҙы тукмау; **колотить врага** дошманды дөмбәсләү **4.** *что; разг.* ватыу, кыйратыу; **колотить посяду** һауыт-һаба ватыу **5.** *кого-что; разг.* калтыратыу; **егб колотит лихорадка** уны бизгәк (тапма) калтырата

КОЛОТИТЬСЯ *несов.* **1.** бәреләү, һуғылыу, калтырау; **от ветра ставни колотились о стены** тәҙрә қапкастары елдан стенаға бәрелде; **зубы колотились один о другой** тештәре тешкә теймәй калтырай **2.** *разг. (о сердце)* дөпөлдәү, дөп-дөп итеү; **сердце сильно колотится** йөрәк нык дөпөлдәй **3.** *страд. от колотить* **2**

КОЛОТУШКА *ж* **1.** тукмаҡ, бәләк; **колотушка для конопля** киндер тукмағы **2.** шалтырмак, шаҡылдауык; **вдали слышалась колотушка сторожа** алыҫта караулысының шаҡылдауығы ишетелде **3.** *обычно мн.* колотушки; *прост.* тукмак; **надавать колотушек** тукмак ашағыу

КОЛОТЫЙ I, -ая, -ое **1.** *прич. от колоть I*; **2.** *прил.* сәнселгән; **колотый штыкбм** штык менән сәнселгән; **колотая ра́на** сәнсеүҙән калған яра, сәнселгән яра

КОЛОТЫЙ II, -ая, -ое **1.** *прич. от колоть II*; **2.** *прил.* ярылған, туралған, вакланған; **колотый топорбм** балта менән ярылған; **колотый сахар** вакланған шәкәр; **колотые дрова** ярылған утын

КОЛОТЬ I *несов.* **1.** *кого-что* сәнсеү, қазау; **щёбень колет ноги** вакланған таштар аякты сәнсә; **колоть иглой** энә менән сәнсеү **2.** *что, в чём и без доп., безл.* сәнсеү; **в боку колет** қабырға сәнсә **3.** *кого-что* сәнсеү, һуыу, боғазлау; **колоть штыкбм** штык менән сәнсеү; **колоть свиней** суска һуыу **4.** *перен.* сәнсеү, сағыу, әйтеү; **колоть язвительными словами** сәнскеле һүҙҙәр (менән сағыу) әйтеү ♦ **колоть глаза кому, чем** күзенә төртөп әйтеү; **правда глаза колет тура** айтқан туганына ярамаған; **(темно,) хоть глаз коли (выколи)** дөм қараңғы, күзгә төртһән дә күрәнмәй

КОЛЯСКА

КОЛОТЬ П *несов.* что ярыу, ваклау, вагыу; **коло́ть о́рехи** сәтлүек ярыу; **коло́ть лёд** боз вагыу; **коло́ть са́хар** шөкәр ваклау

КОЛОТЬСЯ I *несов.* сәнсеү; **хвоя́ ко́лется** ылыҫ сәнсә

КОЛОТЬСЯ П *несов.* 1. ярылыу, вагылыу, ваклануы; **оси́новые дро́ва хоро́ш** ко́лются усақ утын якшы ярыла 2. *страд. от коло́ть П*

КОЛОШЕНИЕ с башаклануы, баш ебәреу, баш қооу; **колоше́ние пше́нцы** бойзай башаклануы

КОЛПАК *м* 1. калпак; **во́йлочный колпа́к** кейез калпак; **колпа́к с позумёнтон** укалы калпак 2. (*покрышки*) калпак, капкас; **деревя́нный колпа́к** агас капкас ♦ **держáть под (стекля́нным) колпа́ком** кого өф итеп тогоу, ел-ямгыр тейзермәу; **под (стекля́нным) колпа́ком (жить, находиться)** миһнәт күрмәйенсә (йәшәу һ.б.)

КОЛТУН *м; вет., мед.* сәс кейезләнеу (*ауырыу төрө*)

КОЛУМБАРИЙ *м* колумбарий (*яңдырылган мәйеттең көлөн һаклау урыны*)

КОЛУН *м* һәрпәк; **тяжё́лый колу́н** ауыр һәрпәк

КОЛХОЗ *м* (*коллективное хозяйство*) колхоз (*коллектив хужалык*); **передово́й колхо́з** алдынгы колхоз

КОЛХОЗНИК *м* и **КОЛХОЗНИЦА** *ж* колхозсы; **собра́ние колхо́зников** колхозсылар йыйылышы

КОЛХОЗНЫЙ, -ая, -ое колхоз ...ы; **колхозные поля́** колхоз басуызары; **колхозный рынок** колхоз базары

КОЛЧАН *м* корман, һазак, калъян

КОЛЧЕДАН *м; мин.* колчедан; **ме́дный колчедан** бакыр колчеданы; **се́рный колчедан** көкөрт колчеданы

КОЛЧЕДА́ННЫЙ, -ая, -ое 1. колчедан ...ы; **колчеданные за́лежи** колчедан яткылыктары 2. колчеданлы; **колчеданные руды** колчеданлы мәгдән

КОЛЫБЕ́ЛЬ *ж* 1. бишек, сәңгелдәк; **кача́ть колыбе́ль** бишек бәүелтеу 2. *перен., высок.* бишек; **колыбе́ль револю́ции** революция бишеге ♦ с **колыбе́ли**; **от колыбе́ли** тыуган көндән үк

КОЛЫБЕ́ЛЬНЫЙ, -ая, -ое бишек ...ы, сәңгелдәк ...ы; **колыбе́льная пе́сня** бишек йыры

КОЛЫМА́ГА *ж; пренебр.* зур, ауыр арба

КОЛЫХА́ТЬ *несов.* что тулкынландырыу, һелкетәу, сайкалдырыу, елберләтеу; **ве́тер колышет рожь** ел арышты сайкалдыра; **колыха́ть знаме́на** байрактарзы елберләтеу

КОЛЫХА́ТЬСЯ *несов.* тулкынныу, һелкенеу, сайкалыу, елберләу; **ковы́ль колы́шется на ветру́** кылан елдә тулкынлана; **знаме́на колы́шутся** байрактар елберләй

КОЛЫХНУ́ТЬ *сов. см.* колыха́ть

КОЛЫХНУ́ТЬСЯ *сов. см.* колыха́ться

КОЛЬЕ́ с *нескл.* колье (*асыл таштарзан йәки ынйылы муйынсақ*)

КОЛЬНУ́ТЬ *сов. см.* коло́ть I 1, 2, 4

КОЛЬРА́БИ *ж* *нескл.* кольраби (*кабе́ста төрө*)

КОЛЬТ *м* кольт (*револьвер төрө*)

КОЛЬЦЕВА́НИЕ с *см.* кольцева́ть; **кольцева́ние пти́ц** коштарзы балдаклау

КОЛЬЦЕВА́ТЬ *несов.; спец.* 1. *кого (о птицах, рыбах)* балдаклау, балдак кейзереу (*фәнни тикшеренеу максаты менән*) 2. *что (о деревьях)* дүңгәләкләу, кулсалау (*агас буйга үсмәһен өсөн дүңгәләкләп кабығын ызырыу; зарарлы бөжәктәр үрмәләмәһен өсөн агас олонона дүңгәләкләп ысмала һөртөү*)

КОЛЬЦЕВО́Й, -ая, -ое 1. түңәрәк ...ы; **кольцева́я ф́орма** түңәрәк формаһы 2. түңәрәк, дүңгәләк һымак; **кольцево́й маршрут** түңәрәк маршрут; **кольцево́е окру́жение** *воен.* дүңгәләк һымак камау

КОЛЬЦО́ с 1. дүңгәләк, сыңга; **кольцо́ для ключе́й** аскыс дүңгәләге; **кольцо́ парашю́та** парашют сыңгаһы; **стальное кольцо́** тимер сыңга 2. (*украшение*) балдак, йөзөк; **обруча́льное кольцо́** никах балдагы; **кольцо́ с бриллиантом** бриллиантлы йөзөк 3. *чего (то, что имеет форму такого предмета)* дүңгәләк; **пуска́ть ко́льца дь́ма** төтөн дүңгәләктәре ебәреу 4. (*конечный пункт маршрута транспорта*) әйләнеш; **трамва́йное кольцо́** трамвай әйләнеше ♦ **годи́чные ко́льца** *бот.* йыллык балдак (*агаста*)

КОЛЬЧА́ТЫЙ, -ая, -ое 1. дүңгәләкле, сыңгалы; **кольчатая сеть** дүңгәләкле селтәр 2. *зоол.* балдаклы; **кольчатые че́рви** балдаклы селәүсендәр; **кольчатая змея́** балдаклы йылан

КОЛЬЧУ́ГА *ж* һайман, тимер күлдәк; **наде́ть ко́льчу́гу** һайман кейәу

КОЛЮ́ЧИЙ, -ая, -ее 1. сәнскәкле, сәнскеле, энәле; (*об усах, бороде*) сәнскәк; **колю́чий ку́старник** сәнскәкле кыуак; **колю́чая про́волока** сәнскеле тимер сыбык 2. (*вызывающий болезненное ощущение*) сәнсеп алгандай, сағып алгандай; **колю́чая боль** сәнсеп алгандай ауыртыу 3. *перен.* әсе, төртмә; **колю́чее сло́во** төртмә һүз

КОЛЮ́ЧКА *ж* сәнскәк, сәнске, энә; **колю́чки** какту́са кактус сәнскеһе; **колю́чки** ежа́ терпе энәһе

КОЛЮ́ШКА *ж* терпе балык

КОЛЮ́ЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от коло́ть I*; 2. *прил.* осло, сәнскеле, сәнсеусән, казальусан, сәнсә (казай) торған; **колю́щие** брганы у **насеко́мых** бөжәктәрзән сәнсә торған агзалары 3. *прил.* сәнсеп-сәнсеп алған; **колю́щая боль** в **боку́** кабырганың сәнсеп-сәнсеп ауыртыуы

КОЛЯ́ДА *ж* коляда (*Раштыуа байрамы вақытында йыр менән үткәзелә торған йола*)

КОЛЯ́СКА *ж* коляска (1. *көймәле арба* 2. *балалар арбаһы* 3. *махсус арба*); **коляска**

КОМ

для инвалидов гәриптәр коляскаһы; мотоцикл с коляской коляскалы мотоцикл

КОМ *м* йомарлам; **ком глины** балсык йомарламы; **ком снега** кар йомарлағы; **лепить снежные комья** кар йомарлау ♦ **ком в горле** тамактағы тейән; **ком подступил** (подкатился) к горлу тамакка тейән ултырзы; **первый блин комом** тәүге эш — кәүеш (кыйыш)

КОМА *ж; мед.* кома (*тәрән йокога окшаган ичез хәл*)

КОМАНДА *ж; в разн. знач.* команда; **подать команду** команда биреү; **принять команду** команданы кабул итеү; **под командой офицера** офицер командаһы (тулы) астында (буйынса), офицер командалығында; **военная команда** хәрби команда; **пожарная команда** янғын һүндереү командаһы; **спасательная команда** коткарыу командаһы; **команда крейсера** крейсер командаһы; **футбольная команда** футбол командаһы ♦ **как по команде** берҙәм, дәррәү

КОМАНДАРМ *м* (*командующий армией*) командарм (*гәскәр башлығы*)

КОМАНДИР *м* командир; **командир полка** полк командиры; **командир роты** рота командиры; **командир дружины** дружина командиры

КОМАНДИРОВАНИЕ *с. см.* командировать
КОМАНДИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от командировать **2. прил.** командировкаға ебәрелгән, командировкалағы; **командированные курсанты** командировкалағы курсанттар

КОМАНДИРОВАТЬ *сов., несов.* кого-что командировкаға ебәреү

КОМАНДИРОВКА *ж* **1. см.** командировать **2.** командировка, сәфәр; **получать командировку** командировка алыу; **направить в командировку** командировкаға ебәреү

КОМАНДИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** командировка ...ы; **командировочные расходы** командировка сығымы **2. в знач. суц.** командировочные *мн.* командировка аксаһы ♦ **командировочное удостоверение** командировка танытмаһы

КОМАНДИРСКИЙ, -ая, -ое **1.** командир ...ы; **командирский опыт** командир тәжрибәһе; **командирская обязанность** командир вазифаһы **2. перен.** командирҙар ...ы; **командирский тон** командирҙар тоны

КОМАНДНЫЙ, -ая, -ое **1.** команда ...ы; **командное первенство** команда беренселеге; **командные соревнования** команда ярыштары **2.** командир ...ы, командирҙар ...ы, командирлык ...ы; **командный состав** командирҙар составы; **командные кадры** команда кадрҙары **3.** өстөнлеклө, өстөнлек итеүсе, юғары; **командное положение** юғары дәрәжә ♦ **командная высота** (позиция) *воен.* әһәмиәтле бейеклектәр; **командный пункт** команда пункты; **командный состав:** 1) хәрби етәкселек составы; 2) етәкселәр составы

КОМАНДОВАНИЕ *с* **1. см.** командовать **2. собир.; спец.** командование, командирҙар; **высшее командование** юғары командование; **командование полка** полк командованиеһы

КОМАНДОВАТЬ *несов.* **1.** команда биреү; **командовать зычным голосом** яңғырауыҡлы, көр тауыш менән команда биреү **2. чем** командау, командалыҡ итеү; **командовать парадом** парад менән командалыҡ итеү; **командовать ротой** рота менән командалыҡ итеү **3. кем-чем, над кем-чем и без доп.** бойороу, бойорок биреү, бойороп тороу; **он не любит, когда над ним командуют** ул үз өстөнән бойороп торғанды яратмай

КОМАНДОР *м* командор (**1. тар.** *Урта быуатта рыцарҙар орденындағы юғары дәрәжә* **2. спорт** *ойоималары етәксеһе*)

КОМАНДУЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич.** от командовать **2. в знач. суц.** командующий *м* башлык, командующий; **командующий армией** гәскәр башлығы, армия командующийы

КОМАР *м* серәкәй; **малярийный комар** тапма серәкәйе ♦ **комар нбсу** (нбса) не подбчит бәйләнерлек урын юк, көмселеге юк

КОМАРИНЫЙ, -ая, -ое серәкәй ...ы; **комариный укус** серәкәй тешләүе

КОМАТОЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* кома ...ы; **коматозное состояние** кома хәле

КОМБАЙН *м* комбайн; **угольный комбайн** күмер комбайны; **самоходный комбайн** үзйөрөшлө комбайн; **зерноуборочный комбайн** ашлык урыу комбайны

КОМБАЙНЕР *в разг.* **КОМБАЙНЁР** *м*, **КОМБАЙНЕРКА** *разг. и прост.* **КОМБАЙНЁРША** *ж* комбайнсы

КОМБАЙНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** комбайн ...ы; **комбайновый завод** комбайн заводы **2.** комбайн менән; **комбайновая уборка зерна** комбайн менән ашлык урыу

КОМБАТ *м* комбат (**1. батальон командиры** **2. батарея командиры**)

КОМБИЖИР *м* катнаш май, комбижир

КОМБИКОРМ *м* катнаш азыҡ, комбикорм

КОМБИНАТ *м* комбинат; **мясо-молочный комбинат** ит-һөт комбинаты; **комбинат бытового обслуживания** көнкүреш хезмәте күрһәтеү комбинаты; **учебный комбинат** укыу комбинаты

КОМБИНАТОР *м; разг., шутол., ирон.* сос (йылғыр) кеше, комбинатор

КОМБИНАТОРНЫЙ, -ая, -ое *спец.* комбинаторлы; **комбинаторный анализ** комбинаторлы анализ

КОМБИНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *спец.* комбинация ...ы, комбинациялы; **комбинационная таблица** комбинация таблицаһы; **комбинационная игра** комбинациялы уйын

КОМБИНАЦИЯ *ж* комбинация (**1. бер төрлө нәмәләрге берләштереү, кушыу** **2. хәйләле**

юл, хэйлэгэ королаан алым **3. спорт. йөрөш, юл, азым** **4. катын-кыззың эске күлдэге**); **шахматная комбинация** шахмат йөрөшө; **комбинация цифр** цифрзар комбинацияһы; **ловкая комбинация** хэйлалэ комбинация

КОМБИНЕЗОН *м* комбинезон (*курткаһы менэн салбары тоташ тегелгән кейем*); **детский комбинезон** балалар комбинезоны

КОМБИНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое катнаш, төрлө нәмэлэрзән торған, корамалап эшлэнгән; **комбинированные корма** катнаш азык; **комбинированное платье** корамалап тегелгән күлдәк

КОМБИНИРОВАТЬ *несов.* **1.** *что* берләштереү, аралаштырыу, катнаштырыу, аралап тушыу, комбинациялау; **комбинировать краски** буяузарзы аралап тушыу **2. разг. (строить комбинацию)** комбинация яһау, юлын табыу

КОМЕДИАНТ *м* **1.** *уст.* кәмитсе, кәмит уйнаусы, комедиант **2. презр.** ике йөзлө кеше, монафик

КОМЕДИАНТСТВО *с; презр.* ике йөзлөлөк, монафиклык; **видеть злббу и комедиантство** асыу һәм монафиклыкты күреү

КОМЕДИЯ *ж* **1. лит., театр.** комедия; **классическая комедия** классик комедия; **писать комедию** комедия языу; **ставить комедию** комедия куйыу **2. презр.** ике йөзлөлөк, монафиклык ♦ **разыгрывать (ломать, играть и т.п.) комедию** кылануу

КОМЕЛЬ *м* төп (як), асқы өлөш (*агастын, үләндең, сәстең тамырга күскән ере*); **класть бревно комлем** бүрәнәне төп ягы менән һалыу

КОМЕНДАНТ *м* комендант; **комендант крепости** кәлгә коменданты; **комендант города** кала коменданты; **комендант общежития** ятак коменданты

КОМЕНДАНТСКИЙ, -ая, -ое комендант ...ы; **комендантский патруль** комендант патруле; **комендантский час** комендант сәгәте (*күрһәтелгән сәгәттәрзә урамга сығырга тыйылган вакыт*)

КОМЕНДАТУРА *ж* комендатура (*комендант урынлашкан бина һәм комендант этәкселек иткән учреждение*); **пропуск выдаётся в комендатуре** пропуск комендатурала бирелә

КОМЕТА *ж* комета, койрокло йондоз

КОМИ *мн. нескл.* **1.** (*ед. кбми м и ж*) комизар, коми халкы **2. в знач. прил.** коми ...ы; **коми язык** коми теле

КОМИЗМ *м* комизм, көлкөлөлөк, мәрәкәлек, мазәклек; **комизм положения** хәлдәң мазәклегә; **комизм игры актёра** актёр уйынының мәрәкәлегә

КОМИК *м* **1.** комик (*комедияла уйнаусы актёр*) **2. разг.** мазәксе, кәмитсе

КОМИКС *м* комикс (*мажараларга королган рәсемле хикәйә жанры*)

КОМИ-ПЕРМЯК *мн.* коми-пермяктар, коми-пермяк халкы // *ед. кбми-пермяк м* коми-

пермяк ир-аты; **кбми-пермячка ж** коми-пермяк катын-кызы

КОМИ-ПЕРМЯЦКИЙ, -ая, -ое коми-пермяк ...ы; **кбми-пермяцкий язык** коми-пермяк теле

КОМИССАР *м* комиссар ♦ **военный комиссар** хәрби комиссар

КОМИССАРИАТ *м* комиссариат ♦ **военный комиссариат** хәрби комиссариат

КОМИССИОНЕР *м* комиссионер (*һатыу-алыу эшендә аралашлык итеүсе кеше*)

КОМИССИОННЫЙ, -ая, -ое **1.** комиссия ...ы, комиссия; **комиссионный договор** комиссия килешеүе; **комиссионный магазин** комиссия магазин; **комиссионный товар** комиссия тауар **2. в знач. суц.** **комиссионные мн.** комиссия аксаһы

КОМИССИЯ I ж комиссия (**1. вэзәттә, сауза менән бәйлә эштә билдәлә хакка үтәлә торған йомош** **2. махсус магазиндың шәхси кешегә нимәһендер һатышып биргән ярзама**); **сдать вещи на комиссию** эйберзәрзә комиссияга тапшырыу; **приём на комиссию музыкальных инструментов** комиссияга музыка коралдарын кабул итеү

КОМИССИЯ II ж комиссия; **избирательная комиссия** һайлау комиссияһы; **приёмная комиссия** кабул итеү комиссияһы; **врачебная комиссия** врачтар (табиштар) комиссияһы

КОМИССОВАТЬ *сов., несов. кого; разг.* комиссиянан үткәрмәү; **комиссован по болезни** ауырыуы аркаһында комиссиянан үткәрмәнеләр, хезмәткә яракһыз

КОМИТЕТ *м* комитет; **комитет ветеранов** трудә хезмәт ветерандары комитеты

КОМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** комедия ...ы; **комический сюжет** комедия сюжеты; **комический актёр** комедия актёры **2.** комик ...ы; **комический талант** комик талант **3. см. комичный** ♦ **комическая опера** комик опера

КОМИЧНЫЙ, -ая, -ое көлкө(лө), мазәк, мәрәкә, кызык(лы); **комичный вид** көлкөлө киәфәт; **комичная история** мазәк вакига

КОМКАТЬ *несов. что* **1.** йомарлау, укмаштырыу; **комкать в руках бумагу** кулда кағыз йомарлау **2. перен., разг.** ашығыс кыскартыу (бөтөрөү); **комкать разговор** әңгәмәне ашығыс бөтөрөү

КОМКОВАТЫЙ, -ая, -ое суғырмаклы; **комковатая почва** суғырмаклы ер

КОМЛЕВЫЙ, -ая, -ое асқы өлөш ...ы; **комлевая часть ствола** олондоң асқы өлөшө

КОМЛИСТЫЙ, -ая, -ое йыуан төплө, асқы өлөшө йыуан; **комлистые брёвна** йыуан төплө бүрәнәләр

КОММЕНТАРИЙ *м* **1.** комментарий, аңлатма, төшөндөрмә; **рукопись с комментарием** аңлатма бирелгән кулъязма **2. обычно мн. комментариев (рассуждения)** асыкклау, асыкклама,

КОММЕНТАТОР

аңдатма ♦ **комментарии** излішши асыкклаузың кәрәге юк

КОММЕНТАТОР *м* комментатор, аңдатма биреүсе; **опытный комментатор** тәжірибәле комментатор

КОММЕНТАТОРСКИЙ, -ая, -ое комментатор ...ы, аңдатма биреүсе ...ы; **комментаторская кабина** комментатор кабинаһы

КОММЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. что* комментарий (аңдатма) биреү; **комментировать текст** текстка комментарий биреү; **комментировать событие** вакигаларға аңдатма биреү

КОММЕРСАНТ *м* коммерсант, саузагәр, малтабар

КОММЕРЦИЯ *ж* коммерция, сауза; **заниматься коммерцией** сауза менән шөгөлләнәү

КОММЕРЧЕСКИЙ, -ая, -ое коммерция ...ы, сауза ...ы; **коммерческое предприятие** коммерция предприятияһы; **коммерческая деятельность** сауза эшмәкәрлеге ♦ **коммерческий директор** коммерция директоры (*предприятие директорының тәмин итеү, һатыу буйынса урын-бағары*)

КОММИВОЯЖЁР *м* коммивояжёр (*берәй предприятиенң тауар өлгөләрән күрһәтәп йөрөп, заказ йыйыусы агент*)

КОММУНА *ж* коммуна (1. *хезмәт һәм мәлкәт уртаклығы нигезендә берләшкән коллектив* 2. *кайһы бер сит илдәрҙә түбәнге административ-территориаль берәмек*); **трудовая коммуна** хезмәт коммунаһы ♦ **Парижская коммуна** *ист.* Париж коммунаһы; **сельскохозяйственная коммуна** ауыл хужалығы коммунаһы

КОММУНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. коммуна ...ы; **коммунальные выборы** коммуна һайлаулары 2. коммуналь; **коммунальное строительство** коммуналь төзөлөш; **коммунальное хозяйство** коммуналь хужалыҡ; **коммунальные услуги** коммуналь хезмәтләндерәү ♦ **коммунальная квартира** коммуналь фатир

КОММУНАР *м* коммунар (1. *тар. Париж коммунаһында катнашыусы* 2. *коммуна ағзаһы*)

КОММУНИЗМ *м* коммунизм ♦ **военный коммунизм** хәрби коммунизм

КОММУНИКАБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тиз (еңел) аралашыусан, тиз (еңел) аралаша торған; **коммуникабельный человек** еңел аралашыусан кеше

КОММУНИКАТИВНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* коммуникатив ...ы, аралашыу ...ы; **коммуникативная функция языка** телдең аралашыу функцияһы

КОММУНИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое бәйләнеш ...ы, элемент ...ы, коммуникация ...ы; **коммуникационная линия** элемент линияһы

КОММУНИКАЦИЯ *ж* 1. *спец.* бәйләнеш, элемент, коммуникация; **вданные коммуникации**

һыу юлы бәйләнеше; **перерезать коммуникации противника** дошмандың коммуникацияһын өзөү; **тепловые коммуникации** йылылык коммуникациялары 2. *лингв.* коммуникация, аралашыу; **речь как средство коммуникации** тел аралашыу сараһы

КОММУНИСТ *м* коммунист

КОММУНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. коммунистик; **коммунистическое общество** коммунистик йәмғиәт 2. коммунист ...ы; **коммунистическая партия** коммунистар партияһы

КОММУТАТОР *м* коммутатор (1. *электр тогын тоташтырыу, өзөү йәки йүнәлешен үзгәртеү кулайламаһы* 2. *телефон элементһен кул менән тоташтырыу өсөн кулайлама*)

КОММУТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *эл.* коммутация ...ы, коммутацион; **коммутационная аппаратура** коммутация аппаратураһы

КОММУТАЦИЯ *ж; эл.* коммутация (1. *максимум аппаратура ярҙамында электр йүнәлешенә үзгәртелеш* 2. *телефон, телеграф һәм радио станцияларындағы электр сымдарын, корамалдарын тоташтырыу системаһы*)

КОММЮНИКЕ *с нескл.; полит.* коммюнике (*хөкүмәттең халыҡ-ара эһәмиәте булған мәсьәләләр тураһында рәсми белдерәү*)

КОМНАТА *ж* бүлмә; **квартира из трёх комнат** өс бүлмәнән торған фатир; **комната отдыха** ял бүлмәһе; **комната матери и ребёнка** әсә менән бала бүлмәһе ♦ **меблированные комнаты** йыһазландырылған бүлмә (*революцияға тиклем Рәсәйҙә иң арзан кунатхана төрө*)

КОМНАТКА *ж; уменьш. от* комната

КОМНАТНЫЙ, -ая, -ое бүлмә ...ы; **комнатная дверь** бүлмә ишеге; **комнатные растения** бүлмә үсемлектәре (гәлдәре) ♦ **комнатная температура** бүлмәләге температура

КОМОД *м* комод (*шкаф төрө*)

КОМОК *м* төйөрсөк, йомарлак, киҫәк; **бумажный комок** кағыз төйөрсөк; **комок глины** балсыҡ киҫәге ♦ **сжаться в комок** шокрайыу, йомарлану, бөршәйеү; **свернуться в комок** (**комком**) *см.* клубок

КОМОЛЫЙ, -ая, -ое тукал; **комбля корбва** тукал һыйыр

КОМПАКТНОСТЬ *ж* ыҡсымлыҡ, тығызлыҡ, компактыҡ

КОМПАКТНЫЙ, -ая, -ое ыҡсым, тығыз, компактлы, йыйнаҡ; **компактная группа** компактлы төркөм; **компактный шрифт** тығыз шрифт; **компактное изложение** йыйнаҡ итеп хикәйәләү

КОМПАНИЙСКИЙ, -ая, -ое *разг.* аралашыусан, катнашыусан; **он человек компанийский** ул аралашыусан кеше ♦ **на компанийских началах** бер тигез шарттарҙа

КОМПАНИЯ *ж* 1. төркөм, компания; **весёлая компания** шат (күңелле) төркөм; **пойти на**

прогулка с компанией компания менэн йөрөргө сыгыу **2.** компания; **акционерная компания** акционерзэр компанияһы ♦ **в компании с кем берэу менэн** бергә, иптәш булып; **за компанию;** **для компании** компания өсөн, иптәш булып; **не компания кто, кому** компания (иптәш) түгел; **водить компанию** дуҫ булып, аралашып йөрөү; **поддержать компанию** компанияга кушылыу, компанияны күтәрәү; **составить компанию кому** бергә булып

КОМПАНИОН *м* **1.** иптәш, компаньон; **найти компаньона** иптәш табуу **2.** (*член торговой или промышленной компании*) компаньон

КОМПА́РТИЯ *ж* (*коммунистическая партия*) компартия (*коммунистар партияһы*)

КОМПА́С *м* компас, кибланма; **идти по компасу** кибланма буйынса барыу

КОМПА́СНЫЙ, -ая, -ое компас ...ы, кибланма ...ы; **компасная стрелка** кибланма угы (теле); **компасный курс корабля** караптың компас буйынса йүнәлеше

КОМПЕНСАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое компенсация ...ы; **компенсационные средства** компенсация аксаһы; **компенсационный маятник** *тех.* компенсация маятнигы

КОМПЕНСА́ЦИЯ *ж* компенсация; **денежная компенсация** аксалата компенсация; **компенсация порбка сердца** *мед.* йөрәк ауырыуы компенсацияһы; **компенсация компаса** *тех.* компас компенсацияһы

КОМПЕНСИ́РОВАТЬ *сов., несов. что* **1.** қаплау, компенсация биреү; **компенсировать убытки** зыянды қаплау **2.** (*уравновесить*) компенсациялау, тигләштерәү, тигезләү

КОМПЕ́ТЕНТНОСТЬ *ж* **1.** (*осведомленность*) компетентлык, белдеклек, белгәнлек; **проявить достаточную компетентность в деле** эштә етерлек компетентлык күрһәтәү **2.** (*авторитетность*) нигезлек, төплөлөк; **компетентность суждения** фекерзең нигезлегеге **3.** *юр.* (*правомочность*) тулы хокуктылык; **компетентность судебного органа** суд органының тулы хокуктылығы

КОМПЕ́ТЕНТНЫЙ, -ая, -ое **1.** компетентлы, белдекле, үз эшен белгән; **компетентный врач** үз эшен белгән врач **2.** нигезле, төплө; **компетентное мнение** нигезле фекер **3.** *юр.* тулы хокукты; **компетентная организация** тулы хокукты ойшма

КОМПЕ́ТЕНЦИЯ *ж* компетенция (**1.** *кемгәлер якшы таныш булган эш йәки фән өлкәһе* **2.** *айырым ойшма йәки кешенең вазифаһында булган эш һәм мәсәлә*)

КОМПИ́ЛИРОВАТЬ *несов. что* компиляция яһау, компиляциялау

КОМПИЛЯ́ТИВНЫЙ, -ая, -ое компилятив, компиляцияланған; **компилятивная статья** компилятив мәкәлә

КОМПИЛЯ́ЦИЯ *ж* компиляция (**1.** *хезмәттең үз аллы тикшеренеүзәр нигезендә түгел, бүтән сыянактан алынган мәәлүмәттәр һәм фекерзәр нигезендә язылышы* **2.** *шул юл менән язылган хезмәт*); **заниматься компиляцией** компиляция менән шөгөлләнәү

КОМПЛЕКС *м* комплекс; **архитектурный комплекс** архитектура комплексы; **сложный комплекс** катмарлы комплекс ♦ **комплекс неполноценности** кәмселәктәр комплексы

КОМПЛЕКСНЫЙ, -ая, -ое комплекслы; **комплексная экспедиция** комплекслы экспедиция ♦ **комплексная бригада** комплекслы бригада (*төрлө профессия кешеләренән торган эш бригадалы*)

КОМПЛЕ́КТ *м* комплект; **комплект белья** эске кейемдәр комплекты; **комплект учащихся** укыусылар комплекты

КОМПЛЕКТА́ЦИЯ *ж* комплектлаштырыу; **отдел комплектации** комплектлаштырыу бүлеге

КОМПЛЕ́КТНОСТЬ *ж* комплектлык; **комплектность готовых изделий** эзер әйберзәрҙән комплекттыгы

КОМПЛЕ́КТНЫЙ, -ая, -ое комплектлы; **комплектный набор** комплектлы йыйылма

КОМПЛЕКТО́ВАНИЕ *с см.* комплектовать; **комплектование школ** мәктәптәрҙе комплектлау; **заниматься комплектованием** комплектлау менән шөгөлләнәү

КОМПЛЕКТО́ВАТЬ *несов. что* **1.** комплектлау, комплект төзөү; **комплектовать журналы** журналдарзы комплектлау **2.** туплау, тейешле һанға еткерәү, комплектлаштырыу; **комплектовать библиотеку** китапхананы туплау

КОМПЛЕ́КЦИЯ *ж* кәүзә, тән төзөлөшө, буйһын, комплекция; **түчная комплекция** һимез кәүзә

КОМПЛИМЕН́Т *м* мактау һүзе, комплимент; **говорить комплимент** мактау, мактап һүз әйтәү

КОМПО́ЗИТОР *м* композитор; **молодой композитор** йәш композитор

КОМПО́ЗИТОРСКИЙ, -ая, -ое композитор ...ы, композиторлык ...ы; **композиторский талант** композитор һаләтлеге

КОМПОЗИЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое композиция ...ы; **композиционная техника** композиция техникаһы

КОМПО́ЗИЦИЯ *ж* композиция (**1.** *әзәбиәт һәм сәнғәт эсәрзәренең төзөлөшө* **2.** *бер бөтөн төзөлөшлө әзәбиәт йәки сәнғәт һ.б. эсәре* **3.** *муз. музыка эсәре языу теорияһы*)

КОМПОНЕ́НТ *м;* *книжн.* компонент (*катмарлы нәмәнең бер өлөшө*)

КОМПО́НОВАТЬ *несов. что* корау, кораштырыу, туплау; **компоновать очередной номер журнала** журналдың сираттагы һанын туплау

КОМПО́СТ *м;* *с.-х.* серетмә; **торфо-перегнойный компост** тиреслә торф серетмәһе

КОМПОСТЕР

КОМПО́СТЕР *м* компостер, тишкес

КОМПОСТИ́РОВАТЬ *несов. что* компостир-
лау; **компостировать** железнодорбжний билет
тимер юл билетын компостирлау

КОМПО́СТНЫЙ, -ая, -ое серетмә ...ы; **ком-
постная** күча серетмә өйөмө; **компостное** удо-
брение серетмә ашламаһы

КОМПО́Т *м* компот; **компот** из яблок алма
компоты

КОМПРЕ́СС *м* бошлама, компресс; **тёплый**
компресс йылы бошлама; **поставить** компресс
бошлама куйыу

КОМПРЕ́ССНЫЙ, -ая, -ое бошлама ...ы, ком-
пресс ...ы; **компрессная бумага** бошлама кағызы

КОМПРЕ́ССОР *м*; *тех.* компрессор (*газ,
һауа йәки быу кысыу машинаһы*); **поршневой**
компрессор поршенлы компрессор

КОМПРЕ́ССОРНЫЙ, -ая, -ое 1. компрессор
...ы; **компрессорный завод** компрессорзар
эшләу заводы 2. компрессорлы; **компрессорная**
установка компрессорлы королма

КОМПРОМЕТИ́РОВАТЬ *несов. кого-что*
яманат сыгарыу, яманатлы итеу, абруй төшөрөү

КОМПРОМИ́СС *м* юл куйышып килешеу,
компромисс; **пойти на компромисс** юл куйышып
килешөгә барыу

КОМПРОМИ́ССНЫЙ, -ая, -ое килешеп
эшлэнгән, килешеүле, компромислы; **компро-
мисное решение** юл куйышып, килешөгә ба-
рыу; килешеп эшлэнгән карар

КОМПЬЮ́ТЕР *м* компьютер (*электронлы*
машинаһың бер атамаһы); **работать с ком-
пьютером** компьютер менән эшләү

КОМСОМО́Л *м* (*коммунистический союз*
молодёжи) комсомол (*коммунистик йәштәр со-
юзы*)

КОМСОМО́ЛЕЦ *м* и **КОМСОМО́ЛКА** *ж*
комсомол, комсомол ағзаһы

КОМСОМО́ЛЬСКИЙ, -ая, -ое комсомол ...ы;
комсомольская организация комсомол ойош-
маһы

КОМСО́РГ *м* (*комсомольский организатор*)
комсорг

КОМСОСТА́В *м* команда составы; **комсостав**
полка полктың команда составы

КОМФОР́Т *м* комфорт, уңайлык; **жить с**
комфортom комфорт менән йәшәү

КОМФОРТА́БЕЛЬНЫЙ и **КОМФОР́Т-
НЫЙ**, -ая, -ое комфортлы, бөтә уңайлыктары
булган; **комфортабельная гостиница** комфортлы
кунакхана

КОН *м* кон (1. *бәжәлсәй, бура һ.б. уйында*
аткан эйбер барып төшөргә тейешле урын
2. *отош уйынында уйын аксаһын куйған урын*
3. *бер тапкыр уйналған уйын*); **поставить**
деньги на кон аксаны конга куйыу; **сыграть**
один кон бер кон уйнап алыу ♦ **на кону** хәүеф

өстөндә, кыл өстөндә; **ставить на кон что**
куркыныс хәлгә куйыу

КОНВЕ́ЙЕР *м* конвейер; **ленточный кон-
вейер** тасмалы конвейер ♦ **зелёный конвейер**
йәшел конвейер (*малдарзы язған алыт көзгә*
*тиклем йәшел азык менән тәьмин итеү сис-
темаһы*)

КОНВЕ́ЙЕРНЫЙ, -ая, -ое конвейер ...ы;
конвейерная система конвейер системаһы

КОНВЕ́НТ *м* конвент (*кайһы бер илдәрҙә*
махсус хокук менән һайлана торған закон
сыгарыусы ойошма) ♦ **Национальный конвент**
Милли конвент (*беренсе Франция Республикаһында*
1792 й. 21 сентябрелән алып 1795 й.
26 октябрелән тиклем иң югары һайланма
орган)

КОНВЕНЦИ́ОННЫЙ, -ая, -ое конвенция
...ы, килешеу ...ы; **конвенционный тариф** кон-
венция тарифы

КОНВЕ́НЦИЯ *ж* конвенция, килешеу (*айы-
рым бер мәсьәлә буйынса халык-ара килешеу*);
железнодорожная конвенция тиммер юл конвен-
цияһы; **заключить конвенцию** килешеу төзөү

КОНВЕРСИ́ОННЫЙ, -ая, -ое фин. конвер-
сия ...ы; **конверсионный заём** конверсия заёмы

КОНВЕ́РСИЯ *ж*; *фин.* конверсия (1. *бер ил-
дең аксаһын икенсе илдең аксаһына алмашты-
рыу* 2. *элек сыгарылған дэүлэт заёмы шарт-
тарының үзгәртелесе* 3. *оборона снәгәттен халык*
кулланыуы тауарзары сыгарыу юлына
күсерсеү)

КОНВЕ́РТ *м* 1. (*пакет из бумаги*) конверт;
вложить письмо в конверт хатты конвертка
һалыу 2. (*род одеяла*) конверт; **завернуть мла-
денца в конверт** сабыйзы конвертка урау

КОНВЕРТИ́РОВАТЬ *сов., несов. что; фин.*
конверсиялау, конверсия яһау; **конвертировать**
национальную валюту милли валютаны кон-
версиялау; **конвертировать заём** заёмды конвер-
сиялау

КОНВЕРТИ́РУЕМЫЙ, -ая, -ое конверсияла-
на торған, конверсияланмалы; **конвертируемая**
валюта конверсиялана торған валюта

КОНВЕ́РТНЫЙ, -ая, -ое конверт ...ы; **кон-
вертная бумага** конверт кағызы

КОНВОЙ́Р *м* 1. конвойсы, конвой кешеһе
2. конвоир (*караптарзы озатып бараан һаксы*
карап йәки самолёт)

КОНВОЙ́РОВАТЬ *несов. кого-что* конвой
(һаксы төркөм) менән озата барыу; **конвоиро-
вать пленных** әсирлеккә төшкәндәрҙе конвой
менән озата барыу

КОНВОЙ́ *м* һаксы төркөм, конвой (1. *кем*
йәки нимәнелер һаклап, озатып бараан төркөм
2. *караптарзы озатып бараан һаксы карап*
йәки самолёт)

КОНВУЛЬСИ́ВНЫЙ, -ая, -ое көзән йыйыр-
гандағы (таргышкандағы) кеүек, таргышкак,

конвульсиялы; **конвульсивные движения пальцев** бармактардың көзән ййыыргандагы кеуек хәрәкәте

КОНВУЛЬСИЯ ж көзән ййыыруу (таргыу), конвульсия; **забыться в конвульсиях** көзән ййыыруузан (тартышыузан) калтырап төшөү

КОНГЕНИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* конгениталь, тура килгән, берзәй; **перевод конгениален оригиналу** тәржемә төп нөсхәһенә тура килә

КОНГЛОМЕРАТ м конгломерат (1. *кит. төрлө осраклы нәмәнәң катнашмаһы* 2. *геол. төрлө таш, кырсын, балсык катнашып каткан тау токомо*)

КОНГРЕСС м конгресс (1. *зур, ғәзәттә, халык-ара ғһәмәһәте булған королтай, кәңшәмә* 2. *АКШ-та һәм Латин Америкаһының кайһы бер илдәрәндә закон сығарыу органы*)

КОНГРЕССМЕН м конгрессмен, конгресс ағзаһы

КОНДАЧОК: с **кондачка** *прост.* аңламай-нитмәй, аңламастан, еңел уйлап; **решать вопрос с кондачка** мәсьәләне еңел уйлап хәл итеү

КОНДЕНСАТ м; *спец.* конденсат (*газдан йәки һыу бошонан барлыкка килгән шыйыкса*); **газовый конденсат** газ конденсаты

КОНДЕНСАТОР м конденсатор (1. *физ. электр энергияһын туплау корамалы* 2. *тех. быузы һыуға әйләндерәү аппараты*)

КОНДЕНСАЦИОННЫЙ, -ая, -ое 1. конденсация ...ы, конденсациялау ...ы, тупланған, ййыылған, туплау ...ы, ййыыу ...ы; **конденсационные установки** конденсация королмалары 2. конденсация юлы менән алынған; **конденсационная вода** конденсация юлы менән алынған һыу

КОНДЕНСАЦИЯ ж; *спец. см.* конденсировать, конденсироваться

КОНДЕНСИРОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* 1. туплау, ййыыу; **конденсировать энергию** энергия туплау 2. (*превратить в жидкость*) шыйыктыкка (шыйыксаға) әйләндерәү

КОНДЕНСИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; спец. (сгуститься, стать конденсатом)* куйырыу, конденсатка әйләнәү; **пар конденсируется** боҫ куйыра 2. *несов. страд. от конденсировать*

КОНДИТЕР м кондитер (*таглы ашамлык әзерләсе белгес*)

КОНДИТЕРСКИЙ, -ая, -ое 1. кондитер ...ы, таглы (тәм-том); **кондитерские изделия** тәм-том ашамлыктар 2. таглы ашамлык, кондитер, тәм-том (әзерләү, һатыу) ...ы; **кондитерская фабрика** кондитер (тәм-том) фабрикаһы 3. *в знач. сущ.* **кондитерская** ж таглы ашамлык (тәм-том) магазины, кондитер магазины

КОНДИЦИОНЕР м кондиционер (*биналарға тейешле температура, дымлылык һәм һауа баҫымын тәъмин итеүсе королма*)

КОНДИЦИОНИРОВАТЬ *сов., несов. что; спец.* кондицияға (тейешле сифатка) еткерәү, кондициялау; **кондиционировать воздух** һауаны кондициялау

КОНДИЦИОННЫЙ, -ая, -ое 1. кондицияға (тейешле сифаты булған) ярашлы, кондициялы; **кондиционные товары** тейешле сифаты булған тауарҙар; **кондиционное зерно** кондициялы орлоқ 2. кондициялау ...ы; **кондиционная установка** кондициялау королмаһы

КОНДИЦИЯ ж; *спец.* кондиция (*низең дә булһа сифатына карата куйылған талап нормалы*); **кондиция зерна** ашлык кондицияһы

КОНДОВЫЙ и **КОНДОВЫЙ**, -ая, -ое 1. таза үзағаслы, нык үзағаслы; **кондовый лес** нык (таза) үзағаслы урман 2. *перен.* борондан килгән, боронго, тәүте; **кондвое купечество** боронго саузағәрлек

КОНДОР м кондор (*кәш*)

КОНДОТЬЕР м кондотьер (*урта быуаттарға Италияла аксаға ялланған хәрби төркөм башлығы*)

КОНДРАШКА: **кондрашка** хватил (стүкнүл, пришиб и т.п.) *кого*; *прост.* быумаһы тотто

КОНДУКТОР м кондуктор

КОНДУКТОРСКИЙ, -ая, -ое кондуктор ...ы; **кондукторская бригада** кондуктор(зар) бригадаһы

КОНЕВОД м йылкысы

КОНЕВОДСТВО с йылкысылык; **заниматься коневодством** йылкысылык менән шөгөлләнәү

КОНЕВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое йылкысылык ...ы; **коневодческая ферма** йылкысылык фермаһы

КОНЁК I м 1. *уменьш.-ласк. от конь* 1; 2. *перен.* һөйләргә яратқан нәмә; **говорить об этом — его любимый конёк** был турала һөйләшеү — уның яратқан нәмәһе (темаһы) 3. (*гребень крыши*) атлама; **высокий конёк** бейек атлама 4. (*резное украшение*) атсык, бәләкәс ат; **резной конёк** семәрле атсык ♦ **морской конёк** *зоол.* ат-баш балык; **сесть на своего (любимого) конька**; **оседлать своего конька** үзе яратқан темаға әңгәмә башлау

КОНЁК II м *см.* коньки

КОНЁЦ м 1. ос, сик; **конёц** **верёвки** бау осо; **конёц дороги** юл сиге 2. азак, ахыр, бөтөү; **конёц года** йыл азағы; **конёц дня** көн азағы; **работа подходит к коню** эш бөтөүгә бара 3. *перен.* үлем, бөтөү; **тут ему и конёц** шуның менән ул үлөп китте 4. *разг.* як; **в оба конца** я шёл пешком ике якка ла ййыу барзым 5. *мор.* аркан, канат; **причальный конёц** причал арканы 6. *мн. концы; спец. (обрезки ткани, верёвок)* киҫенте, кыркынды ♦ **без конца** гуктауһыз, ошоҙ-кырһыйһыз, бөтмәҫ-төкәнмәҫ; **до конца** азағына тиклем, тулығынса; **под конёц** ахырға, нһһайғә;

КОНЕЧНО

из **конца** в **конёц** бер башынан икенсеһенә; **один конёц** барыбер котолоп булмас; **во все концы** бөтә ятка; **до победного конца** еңгәнгә тиклем; **на худой конёц** һис юғында, һис тә булмаһа; **со всех концов** бөтә яктан; **в конце концов** ахыр сиктә; **нет конца чему** осһоз-кырһыйһыз; **конца-краю** (края) **нет** осһ-кырһыйы күрһемәй; **(и) концы в воду** эзе-юлы юк, эзе лә калмаған; **концов не найти** эзенә төшөп булмай; **палка о двух концах** низендер якшы яғы ла, насар яғы ла бар, таяк ике башлы; **положить конёц чему** сик куйыу, туктатыу; **свести концы с концами** тура килтерәү, осһоз осһа ялгау; **концы с концами не сходятся** тап килмәй

КОНЕЧНО 1. *вводн. сл.* әлбиттә, билдәле; **он, конечно, прав** ул, әлбиттә, хаҡлы 2. *частица; разг. (в значении “да, разумеется”)* әлбиттә; **вы любите музыку?** — **Конечно** һез музыка яратаһығыҙмы? — Әлбиттә

КОНЕЧНОСТИ *мн. (ед. конечность ж) (у человека)* аяк-кул, осһок; *(у животных и насекомых)* аяк, һан; **передние конечности** ал(ғы) һан

КОНЕЧНЫЙ, -ая, -ое 1. сикле, сиге булған; **жизнь конечна, а время бесконечно** һүмер сикле, ә ваҡыт сикһез 2. *(последний)* һуңғы, азакҡы; **конечная станция** һуңғы станция 3. һуңғы, төп; **конечный результат** төп һөзөмтә ♦ **в конечном счёте** ахыр сиктә

КОНЬНА *ж* йылкы ите

КОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. конус ...ы; **коническая поверхность** конус йөзө 2. *(имеющей форму конуса)* конус рәүешле (рәүешендәге); **коническая крыша** конус рәүешендәге кыйык

КОНКРЕТИЗАЦИЯ *ж см. конкретизировать*

КОНКРЕТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* конкретлаштырыу, аныкклау, асыкклау

КОНКРЕТНЫЙ, -ая, -ое конкрет, анык, билдәле; **конкретный пример** конкрет миһал

КОНКУРЕНТ *м* и **КОНКУРЕНТКА** *ж* конкурент, көнәркәш

КОНКУРЕНТНЫЙ, -ая, -ое конкуренция, көнәркәшлек; **конкурентная борьба** көнәркәшлек көрәше

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ *ж* конкуренцияға (көнәркәшлеккә) һәләтлек; **конкурентоспособность предприятий** предприятиеларҙың көнәркәшлек һәләтлеге

КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое конкуренцияға (көнәркәшлеккә) һәләтле; **конкурентоспособные фирмы** конкуренцияға һәләтле фирмалар

КОНКУРЕНЦИЯ *ж* конкуренция, көнәркәшлек ♦ **вне конкуренции** тиге юк, сағыштырғыһыз якшы

КОНКУРИРОВАТЬ *несов.* 1. конкурентлыҡ (көнәркәшлек) итеү, көнәркәшеү, конкуренция алып барыу; **эти два театра конкурируют между**

собой был ике театр үз-ара конкуренция алып бара; **эти две промышленные фирмы конкурируют между собой** был ике сәнәғәт фирмаһы үз-ара конкурентлыҡ итә 2. *перен. (не уступать)* калышмау, тиң булыу

КОНКУРС *м* конкурс; **конкурс кураистов** курайсылар конкурсы; **подать раббту на конкурс** эште конкурска тапшырыу; **пройти по конкурсу** конкурс буйынса (конкурстан) үтеү

КОНКУРСАНТ *м* и **КОНКУРСАНТКА** *ж* конкурста катнашыусы

КОНКУРСНЫЙ, -ая, -ое конкурс ...ы; **конкурсные экзамены** конкурс имтихандары; **конкурсное сочинение** конкурс иншаһы

КОННИК *м* атлы гәскәр

КОННОЗАВОДСТВО *с* йылкы үрсетеү заводы

КОННЫЙ, -ая, -ое 1. ат ...ы, йылкы ...ы; **конные скачки** ат сабышы; **конная ярмарка** йылкы йәрминкәһе; **конная дорожка** ат юлы 2. *(приводимый в движение конями)* атлы, ат менән; **конная молотилка** ат молотилкаһы; **конная тяга** ат көсө менән; **конная косилка** ат косилкаһы 3. һыбайлы, атлы; **конная армия** атлы гәскәр ♦ **конный завод** йылкы үрсетеү заводы

КОНОВАЛ *м* йылкы имсеһе (дауалаусыһы)

КОНОВОД *м* ат караусы

КОНОВЯЗЬ *ж* 1. ат бәйләү урыны (бағанаһы) 2. ат бәйләгес *(котоюлектә ат тояғын бәйләү өсөн бау)*

КОНОКРАД *м* ат карағы

КОНОПАТИТЬ *несов. что (наклеив, пенькой)* һызлыҡклау; *(мхом)* мүккләү; **конопатить избу** өйзө мүккләү; **конопатить щели** ярыктарҙы һызлыҡклау

КОНОПАТЫЙ, -ая -ое *разг. (веснушчатый)* һипкелле; *(рыбой)* шазра

КОНОПЛЯ *ж* киндер, тарма

КОНОПЛЯНИК *м* киндер (тарма) сәселгән ер, тармалык, киндер (тарма) баһуы

КОНОПЛЯНКА *ж* киндер тургайы

КОНОПЛЯНЫЙ, -ая, -ое 1. киндер (тарма); **конопляное семя** киндер орлого 2. киндер, киндер ...ы, киндерзән; **конопляная пряжа** киндер ет; **конопляное масло** киндер майы

КОНСЕРВАТИВНОСТЬ *ж* консерваторлыҡ; **консервативность взглядов** караш консерваторлығы

КОНСЕРВАТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. иһке карашлы, консерватив; **консервативный человек** иһке карашлы кеше 2. *мед.* консерватив *(хирургия ысулы кулланмай); консервативные методы лечения* дауаларҙың консерватив ысулдары

КОНСЕРВАТИЗМ *м* консервативлыҡ, консерватизм; **консерватизм мышления** фекеһләүзәң консервативлығы

КОНСТРУИРОВАТЬ

КОНСЕРВАТОР *м* 1. консерватор, иске карашлы (*кеше*) 2. *полит.* консерватор (*консерватив сэйәси фиркә ағзалы*)

КОНСЕРВАТОРИЯ *ж* консерватория (*югарты музыка укыу йорто*); **окбнчить консерваторию** консерватория тамамлау

КОНСЕРВАТОРСКИЙ, -ая, -ое консерватор...ы; **консерваторские принципы** консерватор принциптары

КОНСЕРВАТОРСКИЙ, -ая, -ое консерватория...ы; **консерваторское образование** консерватория белеме

КОНСЕРВАЦИЯ *ж см.* консервировать 2, 3
КОНСЕРВИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. консервация; **консервировать огурцы** кыяр консервация 2. *спец.* бозолоузан (сереүзән) һаклау; **консервировать археологические находки** археологик табыштарзы бозолоузан һаклау 3. туктагыш тороу, вакытлыса туктагыш; **консервировать завод** заводты туктагыш тороу

КОНСЕРВНЫЙ, -ая, -ое консерва...ы; **консервный нож** консерва бысагы

КОНСЕРВЫ *мн.* консерва; **овощные консервы** йәшелсә консерваһы

КОНСИЛИУМ *м* консилиум (*ауырыуы дауалау юлдарын билдәләү тураһында табыштар кәңәшмәһе*); **созвать консилиум** консилиум йыйыу; **решение консилиума** консилиум карары

КОНСИСТЕНЦИЯ *ж; спец.* консистенция (*шыйык һәм ярым каты матдәләрең тығызлык, йомшаклык, катылык, куйылык дәрәжәһе*)

КОНСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* ат...ы; **конский волос** ат кылы; **конский топот** ат (тояғынын) тыкылдауы; **с конским глобу** ат башындай; **с конским глаз** ат күзәндәй; **конский щавель** *бот.* атколак, ат кузғалагы; **конские бобы** *бот.* ат борсагы

КОНСОЛИДАЦИЯ *ж; книжн., фин. см.* консолидировать, консолидироваться

КОНСОЛИДИРОВАТЬ *сов., несов. что* 1. *книжн.* консолидациялау, бергә туллап нығытыу; **консолидировать все силы борцов за мир** тыныслык өсөн көрәшеүселәрҙең бар көстәрен бергә туллап нығытыу 2. *фин.* вақытын оҙайтыу (*кыска вақытка алынған дәүләт йөкләмәләрен түләүгә кисектереп*); **консолидировать займы** заёмдарзың түләү вақытын оҙайтыу

КОНСОЛИДИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.; книжн.* консолидациялану, тулланып нығыну 2. *несов. страд. от* консолидировать

КОНСОЛЬ *ж; архит.* консоль (*йорттоң стенаһынан сығарыбырак эйләнгән кулайлама*), терәкес

КОНСОНАНС *м* консонанс, аһәндәшлек (1. *муз.* бер нисә тауыштың үз-ара ярашыуы 2. *әз.* бағым төшкән төрлө һузынғы өндәрҙән торған рифма)

КОНСОНАНТИЗМ *м; лингв.* консонантизм, тартынғы өндәр системаһы; **консонантизм башкирского языка** башкорт теленең тартынғы өндәр системаһы

КОНСОРЦИУМ *м; эк.* консорциум (*бер нисә банкның йәки сәнәғәт компанияларының эште бергә башкарыу уйы менән вакытлыса килешеүе*)

КОНСПЕКТ *м* конспект; **конспект книги** китаптың конспекты; **составить конспект** конспект төзөү

КОНСПЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое конспект рәүешендәге (кеүек); **конспективное изложение** конспект рәүешендә тәфсир итеү

КОНСПЕКТИРОВАТЬ *несов. что* конспектлау, конспект (языку) төзөү; **конспектировать статью** мәкаләнең конспектын төзөү

КОНСПИРАТИВНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, конспирациялы; **конспиративная организация** йәшерен ойышма

КОНСПИРАТОР *м* йәшерен эш итеүсә, конспиратор

КОНСПИРАЦИЯ *ж* конспирация (*зимжәрлеген һәм ағзаларын сер итеп һаклау өсөн йәшерен ойышма тарафынан кулланылған эш ысулы*); **соблюдать конспирацию** конспирация һаклау

КОНСПИРИРОВАТЬ *несов.* 1. конспирация һаклау (*кулланыу*); **противник конспирирует** дошман конспирация куллана (йәшерен эш итә) 2. *что* йәшерен эш итеү, сер тотоу, конспирациялау; **конспирировать документы** документтар менән йәшерен эш итеү

КОНСТАНТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* даими, үзгәрмәй торған, констант; **константные формы** даими формалар

КОНСТАТАЦИЯ *ж см.* констатировать
КОНСТАТИРОВАТЬ *сов., несов. что* күрһәтеү, билдәләү, күрһәтеп (әйтеп, билдәләп) үтеү; **констатировать факт** факты билдәләп үтеү

КОНСТИТУИРОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* билдәләү, аныклау; **конституировать причинность** сәбәбен билдәләү

КОНСТИТУЦИОННЫЙ, -ая, -ое 1. конституция...ы, конституцион; **конституционный закон** конституция законы 2. конституциялы; **конституционное государство** конституциялы дәүләт ♦ **конституционная монархия** конституциялы монархия (*монарх власын конституция менән сикләүҙәр индергән дәүләт королюшо*)

КОНСТИТУЦИЯ *ж* 1. конституция; **Конституция РБ** БР Конституцияһы 2. кәүзә төзөлөшө, төзөлөш, королюш, килбәт; **конституция чловека** кешенең кәүзә төзөлөшө; **конституция организма** организм төзөлөшө

КОНСТРУИРОВАТЬ *несов. что* 1. конструция төзөү (короу); **конструировать радио**

КОНСТРУКТИВИЗМ

приёмник радиоалгыс конструкцияһын төзөү
2. барлыкка килтереү, төзөү; **конструировать** правительство хөкүмәт төзөү

КОНСТРУКТИВИЗМ *м* конструктивизм (*әзәбиәт, сәнгәт өлкәһендә XX б. барлыкка килгән формалистик йүнәлеш*)

КОНСТРУКТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. конструктив, төзөлөш ...ы; **конструктивные особенности здания** бинаның төзөлөш үзенсәлектәре
2. эшлекле, нигез булырға яраклы, конструктив; **конструктивное предложение** эшлекле тәкдим

КОНСТРУКТОР *м* конструктор (1. *конструкциялар төзөүсә* 2. *төзөп уйнау өсөн деталдәр йыйылмаһы*); **главный конструктор** баш конструктор; **детский конструктор** балалар конструкторы; **купить конструктор** конструктор һатып алыу

КОНСТРУКТОРСКИЙ, -ая, -ое конструктор(зар) ...ы; **конструкторское бюро** конструкторзар бюроһы

КОНСТРУКЦИЯ *ж; в разн. знач.* конструкция, королюш; **самолёт новой конструкции** яңы королюш самолёт; **конструкция моста** күпер конструкцияһы; **железобетонная конструкция** тимер-бетон конструкция; **грамматическая конструкция** грамматик конструкция

КОНСУЛ *м* консул (1. *дип. ил мәнфәгәтен һаҡлау өсөн икенсе илгә ғәҙрәлгән рәсми кеше* 2. *тар. кайһы бер илдәрҙә юғары хөкүмәт кешеләре исеме*); **генеральный консул** генераль консул; **военный консул** хәрби консул

КОНСУЛЬСКИЙ, -ая, -ое консуллык ...ы, консул ...ы; **консульские полномочия** консул хокуктары; **консульские представители** консуллык вакилдаре

КОНСУЛЬСТВО *с; в разн. знач.* консуллык; **генеральное консульство** генераль консуллык

КОНСУЛЬТАНТ *м* консультант, консультация биреүсә; **научный консультант** ғилми консультант

КОНСУЛЬТАТИВНЫЙ, -ая, -ое консультатив, кәңәш биреүгә хокуклы; **консультативный орган** консультатив орган

КОНСУЛЬТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое консультация ...ы, кәңәшмә ...ы; **консультационное бюро** консультация бюроһы; **консультационный зал** кәңәшмә залы

КОНСУЛЬТАЦИЯ *ж; в разн. знач.* консультация, кәңәш; **юридическая консультация** юридик консультация; **расписание консультаций** консультациялар расписаниеһы; **получить консультацию** кәңәш алыу

КОНСУЛЬТИРОВАТЬ *несов. кого-что и без доп.* консультация биреү (үткәрәү); **консультировать студента** студентка консультация биреү

КОНСУЛЬТИРОВАТЬСЯ *несов. с кем* консультация алыу; **консультироваться со специалистом** белгестән консультация алыу

КОНТАКТ *м* 1. *тех.* контакт (*электр сыманың тоташкан урыны һәм тоташыу өсөн кулланылған корал*) 2. туранан-тура бәйләнеш, контакт; **экономические контакты** иктисади бәйләнештәр; **быть в контакте** бәйләнештә булыу; **вступить в контакт с кем-л.** *берәйһе менән* контакт урынлаштырыу (контактка инеү)

КОНТАКТИРОВАТЬСЯ *сов., несов.; разг.* туранан-тура бәйләнешкә керәү, мөнәсәбәткә (контактка) инеү

КОНТАКТНЫЙ, -ая, -ое 1. контактлы; **контактный провод** контактлы сым 2. бәйләнешкә ингән; **контактный больничный** бәйләнешкә ингән ауырыу 3. *разг.* тығыз бәйләнеш, аралашыу еңел

КОНТЕЙНЕР *м* контейнер (*йөк ташыу өсөн кулланылған йәшик*); **железнодорожный контейнер** тимер юл контейнеры

КОНТЕКСТ *м* контекст (*язма телмәрҙең тамланған тулы мәғәнәле бер өлөшө*); **широкий контекст** киң контекст

КОНТИНГЕНТ *м* контингент (1. *кит. бер эш тирәһендә тупланған кешеләр төркөмө* 2. *махс. куйылған сик, норма*); **контингент учащихся** укыусылар контингенты; **контингент строительных материалов** төзөлөш материалдары контингенты

КОНТИНЕНТ *м* континент, китға; **путешествовать по континентам** континент буйлап гизеү; **евразийский континент** Евразия китғаһы

КОНТИНЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое континенталь (китға) ...ы; **континентальные реки** китға йылғалары ♦ **континентальный климат** континенталь климат

КОНТОРА *ж* контора; **контора связи** элемтә контораһы

КОНТОРКА *ж* конторка (1. *бейек эш өстәле* 2. *цех башлығының, мастерҙың һ.б. бәләкәй генә бүлмәһе*)

КОНТОРСКИЙ, -ая, -ое контора ...ы; **конторские служащие** контора хезмәткәрҙәре; **конторское помещение** контора бүлмәһе

КОНТРАБАНДА *ж* контрабанда (1. *тыйылған йәки һалым һалынған тауарҙың дәүләт сизе аша йәшерен үткәреләсе* 2. *шул юл менән үткәрелгән тауар*)

КОНТРАБАНДИСТ *м* контрабандасы
КОНТРАБАНДНЫЙ, -ая, -ое контрабанда ...ы; **контрабандный товар** контрабанда тауары
КОНТРАБАС *м; муз.* контрабас (*кыллы музыка коралы*)

КОНТРАГЕНТ *м; спец.* контрагент (*килешеүгә катнашып, унда билдәләнгән йөкләмәләрҙе үз өстөнә алған кеше йәки ойшма*)

КОНТР-АДМИРАЛ *м* контр-адмирал

КОНФЕРЕНЦИЯ

КОНТРАКТ *м* контракт, килешеу; **заклѳчить** контракт контракт тѳзѳу

КОНТРАКТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое контрактация ...ы; **контрактационный договор** контрактация килешеуе

КОНТРАКТАЦИЯ *ж* контрактация (1. *берѳй нѳмѳне билдѳле бер вакытта нѳм билдѳле шарттарга алыу йѳки файзаланыу ѳсѳн килешеу тѳзѳу* 2. *алдан тѳзѳлгѳн килешеу буйынса ауыл хужалыгы азыктарын эзерлѳу тѳртибе*); **контрактация зернѳ** игенгѳ контрактация

КОНТРАКТОВАТЬ *несов. кого-что* контракт (килешеу) тѳзѳу, контрактлау; **контрактовать урожай** уышка контракт тѳзѳу; **контрактовать рабѳчих** эшселѳрзе контрактлау

КОНТРАЛЬТО 1. *с нескл.* контральто (*йырсы катын-кыззарзагы иц калын тауыш*) 2. *ж нескл.* контральто (*шундай тауышлы йырсы катын-кыз*)

КОНТРАМАРКА *ж* контрамарка (*театрга, киноа н.б. тѳлѳуѳез инеу ѳсѳн бирелѳ торган талон*)

КОНТРАПУНКТ *м; муз.* контрапункт (1. *цз аллы яцгырай торган бер нисѳ кѳйзѳ кушып, бер бѳтѳн итеп яцгыратыу ѳсталыгы* 2. *музыка теорияһы бѳлге*)

КОНТРАСТ *м* контраст, капма-каршылык; **цветовые контрасты** тѳстѳр контрасы; **резкий контраст** кишкен капма-каршылык

КОНТРАСТИРОВАТЬ *несов. с кем-чем* капма-каршы (булыу), капма-каршы килеп тороу, контраслана; **чѳрний цвет хорошѳ контрастирует с бѳлым** кара тѳс акка капма-каршы

КОНТРАСТНЫЙ, -ая, -ое контраслы, контраст, капма-каршы; **контрастные явления** контраст кѳренештѳр; **контрастный фотоснимок** контраслы фотоһурѳт

КОНТРАТАКА *ж* каршы атака, каршы һѳжѳм, контратака; **контратака врага** дошман-дың каршы һѳжѳме

КОНТРАТАКОВАТЬ *сов., несов. кого-что* контратакалау, каршы атака (һѳжѳм) яһау; **контратаковать прѳтивника** дошманга каршы атака яһау

КОНТРИБУЦИЯ *ж* контрибуция (*ецелгѳн илдѳн ецгѳн илгѳ (дѳцлѳткѳ) тѳлѳнѳ торган акса йѳки мѳлкѳт*)

КОНТРМАНѳВР *м; воен.* каршы манѳвр, контрманѳвр (*манѳврға каршы манѳвр*)

КОНТРАНАСТУПЛЕНИЕ *с* каршы һѳжѳм, контрһѳжѳм

КОНТРОЛѳР *м* контролѳр, контроль яһаусы

КОНТРОЛИРОВАТЬ *несов. кого-что* тикшерѳу, контроль яһау; **контролировать рабѳчу** чѳю-л. *берѳйненѳ* эшенѳ контроль яһау

КОНТРОЛЬ *м* контроль, тикшерѳу, кѳзѳтеу; **общественный контроль** йѳмѳгѳт контроле; **государственный контроль** дѳулѳт контроле; **взять**

под контроль контролгѳ (кѳзѳтеу астына) алыу; **пѳставить контроль у вхѳда** кѳргѳн ергѳ контроль куйыу

КОНТРОЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. контроль ...ы, тикшерѳу ...ы, кѳзѳтеу ...ы; **контрольные органы** контроль органдары 2. контроль; **контрольная рабѳта** контроль эш ♦ **контрольные цифры** контроль һандар

КОНТРАЗВЕДКА *ж* контрразведка; **сведения контрразведки** контрразведка мѳглѳмѳттѳре

КОНТРАЗВЕДЧИК *м* контрразведка хѳзмѳткѳре, контрразведчик; **опытный контрразведчик** гѳжрибѳле контрразведчик

КОНТРЕВОЛЮЦИОНѳР *м* контрреволюционер

КОНТРЕВОЛЮЦИОННЫЙ, -ая, -ое контрреволюцион, контрреволюция ...ы; **контрреволюционные организации** контрреволюцион ойшмалар

КОНТРЕВОЛЮЦИЯ *ж* контрреволюция

КОНТРУДАР *м* каршы һѳжѳм; **нанести врагу контрудар** дошманга каршы һѳжѳм итеу

КОНТУЗИТЬ *сов. кого* контузия булыу; **егѳ контузило в голову** башына контузия булган

КОНТУЗИЯ *ж* контузия (*организмдың тыштан яраланмайынса шацкып имгѳнеце*); **получить контузию** контузия алыу

КОНТУР *м* контур (*берѳй нѳмѳнѳ тышкы һызаты*); **чѳткие контуры города** каланыц анык контуры

КОНТУРНЫЙ, -ая, -ое контурлы, контур ...ы; **контурный рисунок** контурлы һурѳт ♦ **контурная карта** контурлы карта (*атамаһы язылмайынса, контуры буйынса атамаһын таба торган*); **контурная линия** контурлы һызык (*нѳктѳлѳр менѳн генѳ билдѳлѳнгѳн һызык*)

КОНУРА *ж; прѳм., перен.* эт ояһы

КОНУС *м* конус; **усечѳнный конус** кишек конус; **конус горы** тау конусы

КОНУСНЫЙ, -ая, -ое 1. конус ...ы; **конусная поверхность** конус йѳзѳ 2. конус һымак (рѳуешле); **конусная втулка** конус рѳуешле втулка

КОНУСОВИДНЫЙ, -ая, -ое конус рѳуешле, конуска окшаган

КОНФЕДЕРАЦИЯ *ж* конфедерация (1. *ниндѳй зѳ булһа ойшмалар берекмѳне* 2. *цз аллы дѳцлѳттѳр берекмѳне*); **Всемирная конфедерация трудѳ** Бѳтѳ донья хѳзмѳт конфедерацияһы

КОНФЕРАНС *м* конферанс, сыгыш (*сѳхнѳлѳ берѳй эстрада програмаһы менѳн сыгыш нѳм шул сыгыштыц тексы*)

КОНФЕРАНСѳ *м нескл.* конферансѳ (*концерт алып барыусы артист*)

КОНФЕРЕНЦ-ЗАЛ *м* конференц-зал (*тантаналы йыһылыш, конференция цткѳреу залы*)

КОНФЕРЕНЦИЯ *ж* конференция, кѳнѳшмѳ; **научная конференция** гилми конференция

КОНФЕТА

КОНФЕТА ж кэнфит; шоколадные конфеты шоколадлы кэнфит

КОНФЕТНИЦА ж кэнфит хауыты

КОНФЕТНЫЙ, -ая, -ое кэнфит ...ы; **конфетная обёртка** кэнфит кагызы

КОНФЕТТИ с нескл. конфетти, кагыз тэнкалар (*hibeу осөн төрлө төстөгө кагыз*)

КОНФИГУРАЦИЯ ж; книжн. конфигурация (1. *берэй нэмәнең тышкы күрөнешө, тышкы рэцешө* 2. *төрлө нэмәнең үз-ара урынлашыу тәртибө*); **конфигурация морских берегов** дингез ярларының конфигурацияһы; **конфигурация звёзд** йондозар конфигурацияһы

КОНФИДЕНЦИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое книжн. йөшерен, сер итеп һаклана торған, конфиденциаль; **конфиденциальный разговор** сер итеп һаклана торған һөйлөшөү

КОНФИСКАЦИЯ ж конфискация (1. *шәхси милектең көслөк менән дәүләт файҙаһына түләүһөз алыныуы* 2. *матбузатта сыжкан басманың тейешле дәүләт органдары тарафынан таратмай, бикләп алыныуы*)

КОНФИСКОВАТЬ сов., несов. кого-что конфискациялау, конфискация яһау (үткәрөү); **конфисковать имущество** милекте конфискациялау

КОНФИТОР м кондитор (жем төрө)

КОНФЛИКТ м конфликт (1. *калма-каршы як, фекер, көстәр араһындағы каршылык* 2. *халык-ара мөнәсәбәттә көсөргәнешле хәл*); **вступать в конфликт** конфликтка инеү; **избежать конфликта** конфликттан (касыу) һакланыу; **военный конфликт** хәрби конфликт; **урегулирование международных конфликтов** халык-ара конфликттарҙы ййға һалыу

КОНФЛИКТНЫЙ, -ая, -ое конфликтлы, бәхәслә; **конфликтный вопрос** бәхәслә мәсәлә; **разбор конфликтного дела** конфликтлы эште тикшерөү ♦ **конфликтная политика** конфликтлы сәйәсәт; **конфликтная комиссия** конфликт комиссияһы (*хакимәт менән хезмәтсәндәр араһындағы конфликтты тикшерөү комиссияһы*)

КОНФЛИКТОВАТЬ несов. с кем-л.; разг. конфликтка инеү, низағлашыу, бәхәсләшөү; **конфликтовать с соседом** күрше менән низағлашыу

КОНФОРКА ж камфарка (1. *сәйнүк ултыртыу өсөн самадуыр мөйәһенә кейзерелә торған селтәрле калпак* 2. *газ плитаһында өстөнә кәстрүдә, таба һ.б. ултыртыу өсөн тәғәйенләнгән түңәрәк*)

КОНФРОНТАЦИЯ ж; книжн. конфронтация, бәрелеш, калма-каршылык; **политика конфронтации** конфронтация сәйәсәте

КОНФУЗ м уңайһыз хәл, аптыраш, конфуз; **неожиданный конфуз** көтөлмәгән уңайһыз хәл

КОНФУЗИТЬ несов. кого аптырашҡа (уңайһыз хәлгә) калдырыу

КОНФУЗИТЬСЯ несов. аптырау, тартыныу, оялыу, уңайһызланыу; **при постронних мальчик всегда конфузится** сит кешеләр алдында май һәр ваҡыт уңайһызлана

КОНФУЗЛИВЫЙ, -ая, -ое оялсан, тартыныусан, уңайһызланыусан; **конфузливый человек** оялсан кеше; **конфузливый вид** оялсан киәфәт

КОНФУЗНЫЙ, -ая, -ое разг. оятка калдырырлык, уңайһыз хәлгә калдырырлык, кызартырлык; **конфузная неожиданность** оятка калдырырлык көтөлмәгән хәл

КОНЦЕНТРАТ м концентрат (1. *тиз генә эҙерләү өсөн максус эшкәртеп, киттерелгән азык* 2. *а.-х. туклыклы мал азығы* 3. *тау. байыктырылған мөгдән*)

КОНЦЕНТРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое концентрация ...ы, концентрацион; **концентрационный лагерь** концентрацион лагерь (*тоткондарзы ябыу урыны*)

КОНЦЕНТРАЦИЯ ж 1. см **концентрировать** 1, 3, 4, **концентрироваться** 1, 3, 4; 2. хим. концентрация, концентрациялы; **раствор высокой концентрации** югары концентрациялы иретмә

КОНЦЕНТРИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **концентрировать** 2. прич. йүнәлдерелгән, тушланған; **концентрированное внимание** йүнәлдерелгән игтибар; **концентрированные силы врага** дошмандың тушланған көстәре 3. прич. тулы, бай йөкмәткелә; **концентрированная информация** тулы мәғлүмәт 4. прич.; с.-х. туклыклы, туйындырылған; **концентрированные корма** туклыклы азыктар 5. прич.; хим. концентрациялы, куйырылған; **концентрированная кислота** концентрациялы кислота; **концентрированный раствор** куйырылған иретмә 6. прич.; горн. байыктырылған; **концентрированная руда** байыктырылған мөгдән

КОНЦЕНТРИРОВАТЬ несов. 1. кого-что тушлау, йыйыу; **концентрировать войска** гәскәр тушлау 2. на чём; перен. йүнәлтеү, тушлау; **концентрировать внимание** игтибарҙы йүнәлтеү 3. что; хим. куйыртыу, концентрациялау 4. что; горн. байыктырыу

КОНЦЕНТРИРОВАТЬСЯ несов. 1. тушланыу, йыйылыу 2. на ком-чём; перен. йүнәлтеү, тушланыу 3. хим. куйырыу, концентрацияланыу 4. горн. байығыу 5. страд. от **концентрировать**

КОНЦЕНТРИЧЕСКИЙ и **КОНЦЕНТРИЧНЫЙ**, -ая, -ое 1. үзәктәш; **концентрические круги** үзәктәш түңәрәктәр 2. концентрическая система преподавания укытыуза концентрическая система

КОНЦЕНТРЫ мн. (ед. концентр м); мат. үзәктәш түңәрәктәр

КОНЦЕПЦИЯ ж концепция (1. *бер-беренә бәйләнешле һәм мөнәсәбәтлә фекерҙәр системаһы* 2. *әсәрҙәге төп идея, фекер*)

КОНЦЕРН *м* концерн (*дөйөм финанс этәкселек астында предприятиеларзың берләшеүе*)

КОНЦЕРТ *м* концерт; **дать концерт** концерт куйуу; **концерт для скрипки с оркестром** скрипка һәм оркестр өсөн язылган концерт ♦ **кошачый концерт** *шутл.* бесәйзәр мыйылдауы

КОНЦЕРТА́НТ *м* концерт биреүсе

КОНЦЕРТНО́ *с нескл.* концертно (1. *музыка коралы* 2. *бәләкәй концерт*)

КОНЦЕРТИ́РОВАТЬ *несов.* концерт биреү

КОНЦЕРТМЕЙСТЕР *м* концертмейстер (1. *оркестрҙа уйнаусылар төркөмө этәкселе* 2. *симфония йәки опера оркестры солисы* 3. *йырсы менән бергә опера партияһын һ.б. өйрәнгән пианист-аккомпаниатор*)

КОНЦЕРТНЫЙ, -ая, -ое концерт ...ы; **концертная программа** концерт программаһы; **концертный зал** концерт залы; **концертная музыка** концерт музыкаһы

КОНЦЕССИОНЕР *м* концессионер, концессия хужаһы

КОНЦЕССИОННЫЙ, -ая, -ое концессия ...ы; **концессионный магазин** концессия магазины ♦ **концессионный договор** концессия килешеүе

КОНЦЕССИЯ *ж* концессия (1. *дәүләт карамағындағы ер-һыу байлығын, хужалык объектын һ.б. ваҡытлыса файҙаланарға биреү тураһында килешеү* 2. *шул килешеү нигеҙендә ойшоторолған предприятие*)

КОНЦЛА́ГЕРЬ *м* концлагерь

КОНЦОВКА *ж* 1. *полигр.* сикләмә (*китап йәки бүлек аҙағындағы бизәк*) 2. *һуңғы өлөш, аҙак (әсәрҙең һуңғы йомтаҡлау өлөшө);* **концовка романа** романдың аҙағы

КОНЧА́ТЬ *несов. см.* кончить

КОНЧА́ТЬСЯ *несов. см.* кончиться

КОНЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* кончить 2. *в знач. сказ., безл.; разг.* бөтгө; **между нами всё кончено** безҙең арала бөтәһе лә бөтгө 3. *в знач. сказ., безл.* етте, булды; **кончено! с завтрашнего дня бросаю курить!** етте! иртәгәнән башлап тартмайым! ♦ **кончен бал бөтгө**, етте

КОНЧЕНый, -ая, -ое *разг.* хәл ителгән, осона сығылған, бөткән; **дело кончено** хәл ителгән эш ♦ **конченный человек** бөткән кеше, эштән сытқан кеше

КОНЧИК *м* ос; **кончик карандаша** кәләм осо; **кончик нбса** танау осо

КОНЧИ́НА *ж*; *высок.* үлем, вафат

КОНЧИТЬ *сов.* 1. *что, с чем и с неопр.* бөтөрөү, тамамлау, тамам итеү; **кончить ремонт** йүнәтеүҙе тамамлау; **кончить писать** язып бөтөү; **кончить речь** привәтствем телмәрҙе котлау һүҙе менән бөтөрөү; **кончить университет** университет тамамлау 2. *что, с чем* өзөү, туктатыу; **кончить с курением** тартыуҙы туктатыу 3. *когда*

что; прост. үлтерөү, бөтөрөү ♦ **кончить жизнь (век)** үлеү; **кончить жизнь самоубийством** үзүҙеңдә үлтерөү, үзенә кул һалыу; **кончить плохо (скверно, дурно)** түбәнлеккә төшөү, кызғансы хәлгә калыу

КОНЧИТЬСЯ *сов.* 1. бөтөү, тамамланыу; **урок кончился** дәрес бөттө; **тройника кончилась** һуҡмаҡ бөттө; **разговор кончился** әңгәмә тамамланды 2. *разг. (умереть)* үлеү

КОНЪЮНКТИ́ВА *ж*; *анат.* конъюнктив (күҙҙең лайлалы тирәсәһе)

КОНЪЮНКТИ́В *м*; *мед.* конъюнктивит (күҙҙең конъюнктиваны шешеүе)

КОНЪЮНКТУ́РА *ж* конъюнктура (1. *берәй өлкәлә килеп тыуған хәл* 2. *икт. тауар хужалығының хәлен сағылдыраан билдәләләр*); **международная конъюнктура** халыҡ-ара конъюнктура

КОНЬ *м* 1. ат, йылкы; **гнедой конь** туры ат; **садиться верхом на коня** ат менеү; **разводить коней** йылкы асрау (үрсетеү) 2. *спорт.* ат; **пойти конём шахм.** ат менән йөрөү; **упражнение на коне** атта күнекмәләр эшләү ♦ **быть на коне** еңеүсе итеп хис итеү; **по коням** атгарҙа; **дарёному коню в зубы не смотрят** биргәндең битенә карамайҙар; **конь ещё не валялся** эш әле башланмаған да; **ход конём** көтөлмәгән азым

КОНЬКИ́ *мн. (ед. конёк м)* коньки, тимераяҡ **беговые коньки** йүгерөү конькийы; **кататься на коньках** конькиҙа шыуу; **заниматься коньками** конькиҙа шыуу менән шөгөлләнөү

КОНЬКОБЕЖЕЦ *м* конькисы, конькиҙа шыууһы

КОНЬКОБЕЖНЫЙ, -ая, -ое конькиҙа шыуу ...ы; **конькобежный спорт** конькиҙа шыуу спорты; **конькобежные состязания** конькиҙа шыуу ярыштары

КОНЬКОВЫ́Й, -ая, -ое атлама ...ы; **коньковый брус** атлама бурсаһы

КОНЬЯ́К *м* коньяк

КОНЮ́Х *м* ат караусы, конюх; **колхозный конюх** колхоздың ат караусыһы

КОНЮ́ШНЯ *ж* 1. атлыҡса, ат азбары (һарайы) 2. *разг., неодобр.* суска азбары (*бысрак урында карата*) ♦ **явгневый конюшни** мәхшәр, ныҡ бысрак (йыйыштырылмаған) урын

КООПЕРА́ТИВ *м* кооператив (*ойошма һәм магазин*); **жилищный кооператив** торлак кооперативы; **строительный кооператив** төзөлөш кооперативы

КООПЕРА́ТИВНЫЙ, -ая, -ое кооператив, кооперация ...ы; **кооперативное имущество** кооператив мөлкәт; **кооперативная торговля** кооператив сауҙа

КООПЕРА́ТОР *м* кооператор

КООПЕРА́ЦИЯ *ж* кооперация (1. *хезмәт ойшотороуҙа үз-ара бәйлә булған төрлө эштә күмәк кешенең берләшеп башкарыуына нигеҙләнгән формаһы* 2. *ауыл хужалығына, тор-*

КООПЕРИРОВАТЬ

лак тәоүгә, сауаза һ.б. бәйле эштәрзе бергәлт алып барыу өсөн аззалар индергән пай үсәбенә королган берекмә **3. кооператив магазин)**

КООПЕРИРОВАТЬ *сов., несов.* **1.** что кооперативлаштырыу, кооперативка берләштереу; **кооперировать труд чей-л. берәйһенең** хезмәтен кооперативлаштырыу **2. кого** (*привлечь к кооперации*) кооперативка ылыкттырыу; **кооперировать население** халыкты кооперативка ылыкттырыу

КООПЕРИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** кооперативка берләшеу, кооперативлашыу **2. разг.** берләшеу **3. несов. страд. от кооперировать**

КООПАЦИЯ *ж* кооптация (*һайланма органдың һайлау үткәрмәй генә үз составына яңы аэза кабул итеүе*)

КООПТИРОВАТЬ *сов., несов. кого* кооптациялау

КООРДИНАТОР *м* координатор

КООРДИНАТЫ *мн. (ед. координата ж)* координат (**1. махс. ясылыктагы йәки арауыктагы нөктәнең урынны билдәләгән дәрмәл** **2. һөйл. торган ер, адрес**)

КООРДИНАЦИОННЫЙ, -ая, -ое координация ...ы; **координационная связь** координация бәйләнеше

КООРДИНАЦИЯ *ж* **1. см.** координировать **2.** координация, үз-ара ярашыу, килешеу; **координация движений** хәрәкәттәге үз-ара ярашыу

КООРДИНИРОВАТЬ *сов., несов. что* координациялау, яраштырыу; **координировать планы** пландарзы координациялау; **координировать свою работу с работой других** үз эшендә башкаларзың эше менән (яраштырыу) тап килтереу (көйләү)

КООРДИНИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** координацияланыу **2. несов. страд. от координировать**

КОПАЛ *м* копал, һары ысмаһа (*лак яһау өсөн кулланыла*)

КОПАЛОВЫЙ, -ая, -ое копал ...ы; **копаловый лак** копал лагы

КОПАТЬ *несов. что* казыу; **копать землю** ер казыу; **копать яму кому** сокор казыу; **копать картофель** каргүф казыу; **копать червей** селәү казыу ♦ **копать могилу кому** хөсөтлөк кылыу; **копать под кого; прост.** яманатлы итеу, хурлыкка төшөрөу

КОПАТЬСЯ *несов. 1. в чём* казыныу; **копаться в песке** комда казыныу **2. в чём; разг.** актанынуу; **копаться в сундуке** һандыкта актанынуу **3. в чём; перен.** соксоноу; **копаться в своих переживаниях** кисергән тойголаныңда соксоноу **4. с чем; разг.** мыштырлау, бызмышырлау; **не копайся, кончай работу скорее** мыштырлама, эшендә тизерәк бөтөр **5. страд. от копать** ♦ **копаться в грязном белье** гәйбәт һатыу

КОПЕЕЧКА *ж; уменьш. от копейка* ♦ **в копеечку** стать (*вскопить, обойтись, влететь*) бик кыйбатка төшөу

КОПЕЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** бер тинлек; **копеечная монета** бер тинлек **2.** арзан, оһоз, аз; **копеечная вещь** арзан әйбер; **копеечный заработок** аз эш һакы **3. перен.** бик ваксыл, һаран; **копеечная душа** бик һаран кеше

КОПЕЙКА *ж* **1.** тин; **десять копеек** ун тин **2. собир.; разг.** тин, акса; **беречь народную копейку** халык аксаһын һаклау ♦ **без копейки (денег)** бер тинһез; **до последней копейки (испытать, отдать и т.д.)** һуңғы тингә тиклем; **на копейку** бик аз, бер тинлек; **ни копейки; ни копейки нет (за душой)** бер тин аксаһыз, бер тин аксаһы юк; **копейка в копейку** тингә тин (ялгап йәшәү); **за копейку уступить (отдать)** бик арзанга биреу

КОПЁР *м* копёр (**1. каты урынга, тәрәнгә свай каға торған кулайлама** **2. шахта өстөндә күтәргес куйыу өсөн эшләнгән королма**)

КОПИ *мн. (ед. копь ж)* копи (*таш күмер, тоз рудныгы йәки карьеры*)

КОПИЛКА *ж* копилка, акса йыйыу һауыгы

КОПИРКА *ж; разг.* кофирка, кофировка кағызы, күсергес (*кағыз*); **писать под копирку** күсергес аша языу

КОПИРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кофирка (күсергес) ...ы; **копировальная фабрика** кофирка (күсергес) фабрикаһы **2.** күсереу ...ы; **копировальная бумага** күсереу кағызы

КОПИРОВАТЬ *несов. 1. что* күсермәһен (нөсхәһен) алыу; **копировать служебные бумаги** эш кағызларының күсермәһен алыу **2. кого-что; перен.** булып кыланыу, кеүек булыу; **дети любят копировать взрослых** балалар ололар булып кыланырга ярата

КОПИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое күсермә ...ы, нөсхә ...ы; **копировочные работы** күсермә эштәре

КОПИРОВЩИК *м* күсереүсе, нөсхә эшләүсе

КОПИТЬ *несов. что 1. (беречь, делать запас чего-л.)* йыйыу; **копить деньги** акса йыйыу **2. (собирать, сосредоточивать)** туплау; **копить силы** көс туплау

КОПИТЬСЯ *несов. 1. йыйыналыу, йыйыла барыу* **2. страд. от копить**

КОПИЯ *ж* **1.** күсермә; **копия картины** рәсем күсермәһе; **снять копию** күсермәһен алыу **2. перен.** тап үзе, койоп куйган, һуып каһлаған; **он копия отца** ул һуып каһлаған атаһы

КОПКА *ж см.* копать; **копка грядки** түтәл казыу; **копка земли** ер казыу

КОПНА *ж* күбә, сүмәлә; **ставить копну** күбә һалыу; **волочить копну** күбә тарттырыу ♦ **копна волбс** кабарып торған куйы сәс

КОПНИТЬ *несов. что* күбәләу, күбәгә һалыу; **копнить сено** бесән күбәләу

КОПНУТЬ *сов. что* 1. казып алыу 2. перен. төшөнөү

КОПОТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. мыштыр, бызмыр; **копотливый человек** мыштыр кеше 2. машәкәтле, вак; **копотливая работа** машәкәтле эш

КОПОТЬ *ж* һөрөм, ес; **чёрная копоть** кара һөрөм

КОПОШИТЬСЯ *несов.* 1. мыжгыу, мыжгып тороу, кайнау; **муравьи копошатся** вблизи муравейника иләү янында кырмыскалар мыжгып тора 2. *разг.* булышыу, маташыу; **он копошится** во дворе ул өй алдында булышып йөрөй

КОПРА и **КОПРА** *ж* копра (*кокос сәтләгегенең май һыгыла торған үзәге*); **жмых копры** копра төпрәһе

КОПТЁТЬ *несов.* һөрөмләнөү, коромланыу; **лампа коптит** шәм һөрөмләнә

КОПТИЛКА *ж*; *разг.* һуқыр шәм

КОПТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое ыслау ...ы, каклау ...ы; **коптельная печь** ыслау мейесе; **коптельная камера** каклау камераһы

КОПТИЛЬНЯ *ж* ыслык (*ит, балык һ.б. ыслау, каклау урыны*)

КОПТИТЬ *несов.* 1. һөрөмләү, ыслау, төтөн сыгарыу, төтәү; **лампа коптит** шәм һөрөмләнә 2. *что* һөрөмләү; **коптить стекло** быяла һөрөмләү 3. *кого-что* ыслау, каклау; **коптить рыбу** балык ыслау

КОПТИТЬСЯ *несов.* 1. һөрөм ултырыу, һөрөмләнөү, ысланыу; **занавёски от дыма коптятся** төтөндән кормаларға һөрөм ултыра 2. (*о рыбе, мясе и т.п.*) ысланыу, какланыу 3. *страд. от коптить* 2, 3

КОПУЛИРОВАТЬ *сов., несов.* 1. *что; сад.* ботак ялгау (*агасты кичеп, бөрөлө ботак ялгау*) 2. *биол.* қушылыу, берегеү

КОПУЛИРОВКА *ж*; *сад.* ботак ялгау

КОПУЛЯЦИЯ *ж*; *биол.* қушылыу (*иң ябай организмдарзың ике енси күзәнәгенең қушылыуы*)

КОПУН *м*; *разг.* мыштыр (бызмыр) кеше; **копунья** *ж*; *разг.* мыштырбикә, бызмырбикә

КОПУША *м* и *ж*; *разг.* см **копун**, **копунья**

КОПЧЕНИЕ *с* 1. *см.* **коптить** 3; **рыба холодного копчения** һуыуклай ысланған балык 2. *мн.* **копченья** *см.* **копчености**

КОПЧЕНОСТИ *мн.* (*ед.* **копченость** *ж*) ысланған (какланған) ашамлык

КОПЧЕНЬИЙ, -ая, -ое 1. ысланған, какланған; **копченая колбаса** какланған колбаса (тултырма) 2. ысды, һөрөмлө; **копченое стекло** һөрөмлө быяла

КОПЧИК *м*; *анат.* коймос

КОПЧИКОВЫЙ, -ая, -ое коймос ...ы; **копчиковые позвонки** коймос умырткалары ♦ **копчиковая кость** коймос һөйәге

КОПЧУШКА *ж*; *разг.* какланған вак балык

КОПЫЛ *м* сана теше (тырнағы); **са́ни с вы́сками копыльями** озон тырнаклы сана

КОПЫТНЫЙ, -ая, -ое 1. тояк ...ы; **копытный след** тояк эзе; **копытные болезни** тояк ауырыузары 2. тояклы; **копытные животные** тояклы хайуандар

КОПЫТО *с* тояк; **парные копыта** куш тояк **КОПЬЁ** *с* һөңгө; **охотничье копьё** һунар һөңгөһө; **метать копьё** һөңгө сөйөү ♦ **копья ломать** бик нык сәкәләшеп алыу

КОПЬЕВИДНЫЙ, -ая, -ое һөңгө һымак (рәүешле), озонса; **копьевидный конёц** осо һөңгө һымак, һөңгө һымак осло, осо озонса

КОРА *ж* 1. кайыр, кабык; **кора дерева** ағас кабығы; **кора липы** йүкә кайыры 2. катлау, катлам; **ледяная кора** боз катлауы ♦ **земная кора геол.** ер кабығы (катламы); **кора больших полушарий головного мозга** *анат.* баш мейеһе ярым-шарларының кабығы

КОРАБЕЛ *м*; *разг.* карап төзөүсе (*белгес*)

КОРАБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. карап ...ы; **корабельная мачта** карап мачтаһы 2. карап төзөү (ремонтлау) ...ы, карап төзөүгә (ремонтлауға) яраклы; **корабельная верфь** карап төзөү һәм ремонтлау верфе ♦ **корабельный лес** карап төзөүгә яраклы ағастар

КОРАБЛЕВОЖДЕНИЕ *с см.* **судовождение**

КОРАБЛЕКРУШЕНИЕ *с* карап һәләкәте

КОРАБЛЕСТРОЕНИЕ *с см.* **судостроение**

КОРАБЛЕСТРОИТЕЛЬ *м* карап төзөүсе (*белгес*)

КОРАБЛЕСТРОИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое карап төзөү ...ы; **кораблестроительные работы** карап төзөү эштәре

КОРАБЛЬ *м* карап; **военный корабль** хәрби карап; **воздушный корабль** һауа карабы; **космический корабль** йһан карабы ♦ **сжигать (жечь) свой корабль** кире уйлауға юл калдырмау, ныклы хәл итеү

КОРАЛЛ *м* мәрийән (1. *зоол.* **диңгез хайуаны** 2. *шул хайуандарзың эзбиз калдыктарынан барлыкка килгән асык кызыл, ал, аҡ таштар 3. *шул таштарҙан яһалған бизүестәр*); **ожерелье из кораллов** мәрийән муйынсаҡ; **красный коралл** кызыл мәрийән; **мелкий коралл** вак мәрийән; **носить кораллы** мәрийән тағыу*

КОРАЛЛОВЫЙ, -ая, -ое 1. мәрийән ...ы; **коралловый остров** мәрийән утрауы 2. мәрийән; **коралловая нитка** мәрийән еп; **коралловое ожерелье** мәрийән муйынсаҡ 3. янып торған кызыл, кып-кызыл; **коралловые губы** кып-кызыл ирен

КОРА́Н *м* Көрбән; **читать Коран** Көрбән укыу

КОРВЕТ *м*; *мор.* корвет (1. *өс мачталы боронго хәрби карап* 2. *Британия һәм Америка флотында бәләкәй һаксы карап*)

КОРД

КОРД *м; спец.* корд (1. *кизе-мамык йэки ялалма сүстэн сиратып илэнгэн еп* 2. *йөн тукыма төрө*)

КОРДА *ж; спец.* корда, аркан, озон тезген; **гонять лошадь на корде** атты озон тезген менэн тотоп кыуыш йөрөтөү

КОРДЕБАЛЕТ *м; театр.* кордебалет (*күмөк бейеу башкарыусы балет артистары*)

КОРДНЫЙ, -ая, -ое *спец.* корд ...ы; **кордное волокно** корд сүс; **кордная ткань** корд тукыма

КОРДОН *м* кордон (1. *сик буйындагы йэки урмандагы һак* 2. *шул һак торған ер* 3. *сик буйы*); **лесной кордон** урман кордоны; **тамбженный кордон** таможня кордоны; **служить на кордоне** кордонда хезмәт итеү

КОРЕВОЙ, -ая, -ое *мед.* кызылса ...ы; **коревая сыпь** кызылса сабыртмаһы

КОРЕЙКА *ж* түш ите

КОРЕЙСКИЙ, -ая, -ое корей ...ы, Корея ...ы; **корейский язык** корей теле

КОРЕЙЦЫ *мн.* корейзар, корей халкы // *ед.* **корбец** *м* корей ир-аты; **корейка** *ж* корей катын-кызы

КОРЕНАСТЫЙ, -ая, -ое 1. мыкты, киң яруынлы; **коренастый мужчина** мыкты ир 2. нык тамырлы, төптән йыуан; **коренастое дерево** нык тамырлы ағас

КОРЕНИТЬСЯ *несов.* 1. *в чём* -тан/-тән килеү, нигезләнеү; **суевѣрия коренится в невежестве** юк-барға ышану назанлыктан килә 2. *в ком-чём; перен.* нык ултырыу, төптә ятыу

КОРЕННИК *м* төпкә ат (*еккәндә*)

КОРЕННОЙ, -ая, -ое 1. төп, ерле; **коренное население** төп халык 2. төп, төптән, нигезенән, тамырынан; **коренной вопрос** төп мәсьәлә; **коренные преобразования** тамырынан үзгәртеүзәр ♦ **коренные зубы** азау тештәр; **коренная лошадь** төпкә ат (*еккәндә*); **коренным образом** тамырынан, тулыһынса

КОРЕНЬ *м* 1. тамыр, төп; **корень дерева** ағас тамыры; **пять корней яблонь** биш төп алма; **корень зуба** теш төбө; **корни волос** сәс төбө 2. *перен.* нигез, төп, баш; **корень ошибок** хаталар нигезе; **корень зла** бәлә башы 3. *грам., мат.* тамыр; **корень слова** һүз тамыры; **извлекать корень** тамырын табуу ♦ **в корне** тулыһынса, тамырынан; **на корню**: 1) урылмаган, сабылмаган (*үлән, ашлык тураһында*); 2) *перен.* иң баштан; **корень жизни** йәшәү тамыры (*женщина цемленеице икенсе иседе*); **пустить корни**: 1) төпләнеү, нигезләнеү; 2) тамыр йәйеү; **запрячь в корень** төпкә (төпкә ат итеп) егеү; **в корне пресечь** баштан алыу, туктатыу; **смотреть в корень** асылына төшөнөү; **краснеть до корней волос** оялыузан кып-кызыл булыу; **подорвать с корнем что** тамырынан коротоу (*зур зыян, этлек эшләү*)

КОРЕШОК *м* 1. *уменьш. от* корень 1; 2. (*часть переплёта книги*) тамырса, төп; **кор-**

шок *книги* китап төбө 3. (*в квитанционной книжке*) төп

КОРЖ *м* корж (*сөсө камырзан йокартып бешерелгән перәник төрө*)

КОРЖИК *м* 1. *уменьш. от* корж 2. коржик (*шәкәр комо һибеп бешерелгән йәймә, көлсә*)

КОРЗИНА *ж* кәрзин; **плетёная корзина** үрелгән кәрзин

КОРЗИНКА *ж* 1. *уменьш. от* корзина 2. *бот.* кәрзинкә (*сәскәлек төрө*); **корзинка подсолнечника** көнбагыш кәрзинкәһе (башы)

КОРЗИННЫЙ, -ая, -ое кәрзин ...ы; **корзинное производство** кәрзин етештереү (кәсебе)

КОРЗИНЩИК *м* кәрзинчү

КОРИАНДР *м* кориандр (*цәмлек*)

КОРИАНДРОВЫЙ, -ая, -ое кориандр ...ы; **кориандровое семя** кориандр орлого; **кориандровое масло** кориандр майы

КОРИДОР *м* коридор; **длинный коридор** озон коридор

КОРИДОРНЫЙ, -ая, -ое 1. коридор ...ы; **коридорные часы** коридор сәгәте 2. *в знач. суц.* **коридорный** *м* и **коридорная** *ж* коридорсы (*кунакханаларға бер нисә бүлмәне караусы хезмәткәр*) ♦ **коридорная система** коридор системаһы (*шектәре бер коридорға сыккан бүлмәләр*)

КОРИНКА *ж* кара йөзөм (*һөйжәһез йөзөм*)

КОРИТЬ *несов. кого; разг.* 1. (*упрекать*) шелтәләү, әрләү, тиргәү; **корить за ветренность** елғыуарлык өсөн шелтәләү; **корить за грубость** тулашлык өсөн әрләү 2. *чем* (*попрекать*) гәйепләү, үртәү, битәрләү; **корить куском хлеба** бер телем икмәк өсөн битәрләү

КОРИФЕЙ *м; высок.* корифей (*берәй эш өлкәһендәге иң күренекле эшмәкәр*); **корифей науки** фән корифейзаре (эшмәкәрзәре)

КОРИЦА *ж* дәрсен; **запах корицы** дәрсен есе

КОРИЧНЕВЫЙ, -ая, -ое куныр, көрән; (*о коже*) янып карайған; **коричневый цвет** куныр төс; **коричневый костюм** көрән костюм; **коричневое от загара лицо** кояшта янып карайған йөз

КОРИЧНЫЙ, -ая, -ое дәрсен ...ы; **коричное дерево** дәрсен ағасы; **коричное масло** дәрсен майы

КОРКА *ж* 1. катлау, катлам; **ледяная корка** боз катламы; **почвенная корка** тупрак катлауы 2. (*хлеба, пирога и т.п.*) катыһы, кыртыш; **хлебная корка** икмәк катыһы 3. кабык; **апельсиновая корка** әфлисун кабыгы; **дынная корка** қауын кабыгы 4. *бот.* кайыр; **корка дуба** имән кайыры 5. *разг. (обложка книги)* тыш ♦ **от корки до корки** башынан азагына тиклем

КОРКОВЫЙ, -ая, -ое *анат.* кабык ...ы; **корковое вещество** кабык матдәһе; **корковый слой** кабык катламы

КОРМ *м* 1. азык, мал азыгы, ем (*коч өсөн*); **комбинированный корм** катнаш азык; **задать**

корм лошадям аттарга азык халыу; клева́ть корм ем сүпләү **2. см. кормлѣние** ♦ **подно́жный корм** нисек тура килә шулай ризыкланыу, ни табыла, шуны ашау

КОРМА́ ж койрок; **сесть на корму́** лодки кэмәнең койроғона ултырыу

КОРМѢЖКА ж **1. разг. см. кормить, кормиться** **1;** **кормѣжка скота́** мал ашатыу **2. (место питания животных)** ашатыу урыны **3. прост.** ризык, ашамлык

КОРМИ́ЛЕЦ м караусы, асраусы, ашатыусы; **потѣря корми́льца** караусыһыз калыу

КОРМИ́ЛИЦА ж имезеусе катын, һөт әсәһе

КОРМИ́ЛО с; *трад.-поэт.* кәмә руде ♦ **у корми́ла вла́сти (стоя́ть)** *книжн.* власть башында (тороу)

КОРМИ́ТЬ *несов. кого* **1. прям., перен.** ашатыу, карау; **корми́ть больно́го с лѣжки** ауырығузы калак менән ашатыу; **корми́ть скот** мал ашатыу; **корми́ть всю семью́** бөтә гаиләне ашатыу **2. (своим молоком)** имезеу; **корми́ть ребѣнка** баланы имезеу ♦ **корми́ть обеща́ниями** буш вәғәзә биреу; **хлѣбом не корми́** теләгәнән эшләргә генә бир, башка бер ни кәрәкмәй

КОРМИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** ашау, тукланыу, туйыныу; **корми́ться ры́бой** балык менән тукланыу **2.** тороу, йәшәу; **корми́ться своим** **трудом** үз көсөң менән йәшәу

КОРМЛѢ́НИЕ с *см. кормить; кормлѣние скота́* мал ашатыу

КОРМОВО́Й I, -ая, -ое азык, мал азығы ...ы; **кормова́я свѣкла** мал сөгөлдөрө; **кормовой фонд** мал азығы фонды ♦ **кормова́я база** мал азығы базаны

КОРМОВО́Й II, -ая, -ое **1.** койрок ...ы; **кормовѣ** **весло́** койрок ишкәге; **кормовой фла́г** койрок флагы **2. в знач. сущ. кормовой м (рулевой)** койроксо, койрок тотоусы

КОРМОКУ́ХНЯ ж; с.-х. мал азығы әзерләү бүлмәһе (бинаһы)

КОРМОПРОИЗВО́ДСТВО с; с.-х. мал азығын етештереу

КОРМОРЕ́ЗКА ж; с.-х. мал азығы тираклагыс (ваклагыс) (*машина*)

КОРМУ́ШКА ж **1.** тағарак; **положи́ть овса́ в корму́шку** тағаракка һоло халыу **2. перен., прост., пренебр.** төшәмлә урын

КО́РМЧИ́Й м **1. уст.** койроксо, койрок тотоусы (ишеүсе) **2. перен., высок.** юлбашсы

КОРНА́ТЬ *несов. кого-что; прост.* мөнтәу, кыска (тигезһез) итеп кырккылау; **корна́ть вблосы** сәс мөнтәу

КОРНЕВИ́ЩЕ с **1.** тамырһабак (*үсемлектең ер асты һабағы*); **корневи́ще хре́на** керән тамырһабағы **2.** төп тамыр; **корневи́ще дуба** имәндең төп тамыры

КОРНЕВО́Й, -ая, -ое **1.** тамыр ...ы; **корневѣ** **ответвѣние** тамыр тармағы **2. грам.** тамыр; **корневые слова́** тамыр һүзгә

КОРНЕНО́ЖКИ *мн. (ед. корненѣжка ж); зоол.* тамыраят (*иң абай төзөлөшлө бер күзәнәкле тереклек*)

КОРНЕПЛО́ДЫ *мн. (ед. корнеплѣд м)* тамыразык (*кишер, сөгөлдөр һ.б.*); **загото́вка корнеплѣдов** тамыразык әзерләу

КОРНЕРЕ́ЗКА ж тамыр ваклагыс (*тирраклагыс машина*)

КОРНЕ́Т I м корнет (*әлек кавалерия һәм сик һаклау гәскәрәндә иң кесе офицер дәрәжәһе һәм шул дәрәжәләге кеше*)

КОРНЕ́Т II м; *муз.* корнет (*тынлы музыка коралы*)

КОРНИШО́Н м корнишон (*сәскәһән койғас та маринадлау өсөн өзәлгән вак кыяр*)

КОРНОУ́ХИЙ, -ая, -ое *разг.* токор колаклы; **корноухий пѣс** токор колаклы эт

КО́РОБ м **1.** алап, кап, мәрке, тырыз; **он привѣз полный ко́роб това́ра** ул тулы бер кап тауар алып килде **2. (кузов телеги, саней)** әрйә; (*кузов автомашины*) **кузов** **3. в знач. нареч. ко́робом;** *разг.* каптай, кап кеүек, кабарынып; **шуба дѣржится на нѣм ко́робом** туны өстөндә кап кеүек тора ♦ **це́лый ко́роб** бер ток (“*бик күп*” *тигәндә аңлата*); **с три ко́роба наговори́ть (наобеща́ть)** арттырып самаһыз һөйләу (вәғәзәләр биреу)

КОРОБѢ́ЙНИК м кырктартмасы, асламсы

КОРОБИ́ТЬ *несов.* **1. что** калтайтыу; **сыро́сть корббит** дбску еүеш(лек) тактаны калтайта **2. кого** әсендереу, үргәндереу; **меня́ корбит от егѣ гру́бости** уның тулаҫлыгы мине үргәндерә

КОРОБИ́ТЬСЯ *несов.* **1.** калтайыу; **корббится от вла́ги** еүеш(лек)тән калтайыу **2.** тырпайыу, тырпайып (кабарып, калкып) тороу; **сорѣчки корбятся от крахма́ла** күлдәктәр крахмалдан кабарып тора

КОРО́БКА ж кап, кумта; **спичечная корббка** шырпы кабы; **корббка с кры́шкой** капкаслы кумта ♦ **корббка скоростѣй** *тех.* тизлекте алмаштырыу кабы; **корббка переда́ч** *тех.* тапшырыусы кап

КОРОБО́К м **1. уменьш. от ко́роб** **2. разг.** кап, бәләкәй тартма; **коробѣк спичек** бер кап шырпы

КОРОБО́ЧКА ж **1. уменьш. от корббка** **2. бот.** төймәләк; **корббочка хлѣпка** мамык төймәләге

КОРОБО́ЧНЫЙ, -ая, -ое кап ...ы, кумта ...ы; **корббочный карто́н** кап катырғаһы, катырға кумта

КОРОВА́ ж һыйыр; **пѣгая коро́ва** ала һыйыр; **дойная коро́ва** һауын һыйыр

КОРОВИЙ

КОРОВИЙ, -ья, -ье һыйыр ...ы; **коровье** молоко һыйыр һөтө; **коровье вымя** һыйыр елене

КОРОВКА ж; *уменьш.-ласк. от корова*

♦ **ббжья коровка** см. ббжй

КОРОВНИК м һыйыр азбары (һарайы)

КОРОЁД м кабык кундызы

КОРОЛЁВА ж 1. (*титул*) королева 2. (*жена короля*) король катыны 3. *разг.* королева (*ноклангыс матур катын-кыз*) 4. *чего, какая королева; королева красоты* һылыулык королеваһы; **королева танца** бейеу королеваһы 5. *шахм. см. ферзь*

КОРОЛЁВСКИЙ, -ая, -ое король ...ы; **королевская власть** король хакимыгы; **королевский фланг** шахм. король флангы

КОРОЛЁВСТВО с короллек; **Датское королевство** Дания короллеге

КОРОЛЁК м 1. королёк (*эфлисун сорты*) 2. *зоол.* кэрлэ турғай

КОРОЛЬ м; *в разн. знач.* король; **король Непала** Непал короле; **угольный король** күмер короле; **бубиный король** карт. бубий король; **дёлать ход королём** шахм. король менән йөрөү ♦ **кум королёу** үзе баш, үзе түш (*бөтәһен дә хал итә алған кешегә карата*)

КОРОМЫСЛО с 1. (*для ведёр, у весов*) көйәнтә 2. (*у колодца*) сиртмә 3. *зоол. (насекомое)* энәғарак ♦ **дым коромыслом** шау-шыу, тәртипһезлек

КОРОНА ж; *в разн. знач.* таж; **царская корона** батша тажы; **борьба за корону** тәхет өсөн көрәш; **солнечная корона** астр. кояш тажы

КОРОНАРНИЙ, -ая, -ое мед. коронар (*йөрәктәге кан әйләнеше*); **коронарные сосуды** коронар тамырҙар ♦ **коронарное кровообращение** коронар кан әйләнеше; **коронарная недостаточность** коронар етешмәүсәнлек

КОРОНАЦИЯ ж таж кейзереу йолаһы, тәхеткә ултыртыу

КОРОНКА ж 1. *уменьш. от корона* 2. *анат.* коронка (*тештең тышкы яғы*) 3. коронка, теш тажы; **золотая коронка** алтын коронка; **поставить коронку на зуб** тешкә коронка кейзереу (куйыу); **алмазная коронка** тех. алмас коронка

КОРОННЫЙ, -ая, -ое 1. таж ...ы; **коронное украшение** таж бизәге 2. иң уңышлы; **коронная роль** иң уңышлы роль

КОРОНОВАНИЕ с см. **короновать**

КОРОНОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от короновать* 2. *прил.* тажлы

КОРОНОВАТЬ сов., *несов.* кого таж кейзереу, тәхеткә ултыртыу

КОРОНОВАТЬСЯ сов., *несов.* таж кейеу, тәхеткә ултыртыу

КОРОСТА ж кутыр

КОРОСТЕЛЬ м тартай

КОРОТАТЬ *несов. что; разг.* уззырыу, узғартыу, кысқартыу; **коротать время** вақыт

уззырыу; **коротать вечер в разговорах** кисте һөйләшеп уззырыу

КОРОТАТЬСЯ *несов.* узыу; **дни коротались в беседах** көн әңгәмә менән узыу

КОРОТКИЙ, -ая, -ое 1. кысқа, токос; **короткие волосы** кысқа сәс; **короткая юбка** кысқа юбка (итәк); **короткий хвост** токос койрок 2. *разг.* төпөш, токор; **короткий человек** төпөш кеше 3. (*малый по времени*) кысқа, әз; **на короткий срок** кысқа вақытка 4. (*быстрый, решительный*) тиз, каты; **короткая расправа** каты яза биреу 5. (*близкий, дружественный*) дуҫтарса, якын; **короткие отношения** дуҫтарса (якын) мөнәсәбәттәр ♦ **короткая волна** кысқа тулкын (*10 метрҙан 150 метрға тиклем озонлоктағы радио тулкындар*); **короткое замыкание** физ. кысқа ялғаныш; **короткая память** насар хәтер; **руки коротки у кого** кулы кысқа; **короткий ум** етешмәгән аҡыл; **на короткой ноге с кем** якшы эшнә булыу; **в коротких словах** кысқаса әйткәндә; **короче воробьиного нбса** кысқа ғына

КОРОТКО нареч. 1. кысқа, кысқа итеп; **стричь волосы коротко** сәсте кысқа алыу; **коротко одеваться** кысқа итеп кейенеу 2. (*близко, интимно*) якын, эшнәләрсә; **быть коротко знакомым с кем-л.** берәз менән якын таныш булыу 3. (*вкратце*) кысқаса ♦ **коротко говоря** кысқаса әйткәндә

КОРОТКО... *урыс телендәге кушма һүзгәрҙең “кысқа” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., коротконбый* токор танаулы; **коротконбгий** кысқа аяклы; **коротковолбый** кысқа сәсле

КОРОТКОВОЛНОВИК м; *радио.* кысқа тулкын һәүәсқәре (*кысқа тулкында радиотаншырыуҙар кабул итеүсе һәм үзе лә татшырыусы радио һәүәсқәре*)

КОРОТКОВОЛНОВЫЙ и **КОРОТКОВОЛНОВЫЙ**, -ая, -ое кысқа тулкындағы; **коротковолновая радиостанция** кысқа тулкындағы радиостанция; **коротковолновая радиосвязь** кысқа тулкындағы радиобәйләнеш

КОРОТКОВОЛОБЫЙ, -ая, -ое кысқа сәсле **КОРОТКОМЕТРАЖНЫЙ**, -ая, -ое кысқа метражлы; **короткометражный фильм** кысқа метражлы фильм

КОРОТКОНОГИЙ, -ая, -ое кысқа аяклы; **коротконбгий человек** кысқа аяклы кеше; **коротконбгая скамейка** кысқа аяклы эскәмиә

КОРОТКОПАЛЫЙ, -ая, -ое кысқа бармаклы; **короткопалые руки** кысқа бармаклы кулдар

КОРОТКОПОЛЫЙ, -ая, -ое кысқа салғыйлы; **короткопоблая шинель** кысқа салғыйлы шинель

КОРОТКОХВОБТЫЙ, -ая, -ое кысқа койрокло; **короткохвобстый бык** кысқа койрокло үгез

КОРОТКОШЕИЙ, -шеяя, -шее кыска му-йынлы

КОРОТКОШЁРСТНЫЙ и **КОРОТКОШЁРСТЫЙ**, -ая, -ое кыска йөнлө; **короткошёрстые** овцы кыска йөнлө һарыктар; **короткошёрстный** пёс кыска йөнлө эт

КОРОТЬШКА м и ж; *прост.* төпөш, тәбәнәк, токор, токос

КОРПЁТ *несов. над чем и без доп.; разг.* тырышып эшләү, баш күтәрмәй эшләү (ултырыу); **корпёт над задачей** мәсьәлә өстөндә баш күтәрмәй эшләү

КОРПОРАТИВНЫЙ, -ая, -ое корпорация ...ы; **корпоративные интересы** корпорация мәнфәгәтгәре

КОРПОРАЦИЯ ж корпорация (*айырым бер катлам йәки бер һөнәр кешеләренең мәнфәгәте нигезендә ойшкан төркөм*); **закнутая корпорация** ябык корпорация

КОРПУНКТ м корпункт (*гәзит корреспонденттарының (хәбәрселәренең) информация алыу һәм тапшырыу пункты*)

КОРПУС м **1.** (*мн. корпусы*) кәүзә; **податься** всем корпусом вперед бөтә кәүзә менән алға ынтылыу **2.** (*мн. корпусá и корпусы*) в разн. знач. корпус; **корпус корабля** карап корпусы; **корпус часов** сәгәт корпусы; **стрелковый корпус** уксылар корпусы; **танковый корпус** танк корпусы; **заводской корпус** завод корпусы; **дипломатический корпус** дипломатик корпус

КОРПУСНОЙ, -ая, -ое корпус ...ы; **корпусной командир** корпус командиры

КОРПУСНЫЙ, -ая, -ое корпус ...ы; **корпусный металл** корпус металы

КОРРЕКТИВ м корректив, төзәтмә; **внести коррективы в рукопись** кулъязмага төзәтмәләр индереу

КОРРЕКТИРОВАТЬ *несов. что* **1.** төзәтеу, төзәтмәләр индереу; **корректировать статью** мәкаләне төзәтеу; **корректировать стрельбу** воен. атыуга төзәтмәләр индереу **2. сов. (откорректировать)** корректура укып төзәтеу; **корректировать книгу** китаптың корректураһын укып төзәтеу

КОРРЕКТИРОВКА ж; *воен.* корректировка (*атыуга төзәтмәләр индереу*); **дать точную корректировку** атыуга дөрөс корректировка биреу

КОРРЕКТИРОВЩИК м; *воен.* корректировккалауы (*снарядтың дөрөс төшөү-төшмәцен күзәтеп, төзәтеп барыусы кеше, самолёт йәки радар*)

КОРРЕКТНОСТЬ ж әзәплелек, нәзәкәтлек; **корректность отношения** мөнәсәбәттең әзәплелеге; **отличаться корректностью поступков** әзәплелек менән айырылып гороу

КОРРЕКТНЫЙ, -ая, -ое әзәпле, нәзәкәтле; **корректный человек** нәзәкәтле кеше; **корректное поведение** әзәпле, тәртипле кылык

КОРРЕКТОР м корректор, корректура укыусы; **издательский корректор** нәшрият корректоры

КОРРЕКТОРСКИЙ, -ая, -ое корректор ...ы; **корректорская правка** корректор төзәтмәне; **корректорская работа** корректор эше

КОРРЕКТУРА ж корректура (**1.** *типография оттисқыһын төзәтеу эше* **2.** *типографияла йыйған сакта киткән хатаны төзәтеу өсөн алынған оттиск*); **читать корректуру** корректура укыу

КОРРЕКТУРНЫЙ, -ая, -ое корректура ...ы; **корректурные знаки** корректура билдәләре; **корректурные исправления** корректура төзәтмәләре

КОРРЕКЦИЯ ж **1. спец.** төзәтеу; **коррекция зрения** насар күреүзе төзәтеу **2. тех.** коррекция; **коррекция шкалы вольтметра** вольтметр шкалаһына коррекция яһау

КОРРЕЛЯТИВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* үз-ара бәйләнешле, коррелятив; **коррелятивные понятия** үз-ара бәйләнешле төшөнсәләр

КОРРЕЛЯЦИОННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* корреляция ...ы, корреляцион; **корреляционная зависимость** корреляция бәйләнгәнлеге

КОРРЕЛЯЦИЯ ж; *книжн.* корреляция (*төрлө нәмә, төшөнсә йәки күренештең үз-ара бәйләнеше, мөнәсәбәте*); **корреляция звуков** өндәр корреляцияһы

КОРРЕСПОНДЕНТ м **1.** хатлашыусы, хәбәрләшеүсе, корреспондент **2.** хәбәрсе; **корреспондент газеты** гәзит хәбәрсеһе; **внештатный корреспондент** штагтан тыш хәбәрсе ♦ **член-корреспондент Академии наук Республики Башкортостан** Башкортостан Республикаһы фәндәр академияһының ағза-корреспонденты

КОРРЕСПОНДЕНТСКИЙ, -ая, -ое хәбәрсе ...ы; **корреспондентский билет** хәбәрсе билеты

КОРРЕСПОНДЕНЦИЯ ж **1.** хатлашыу, язышыу; **вести корреспонденцию** хатлашып тороу **2. собир.** хаттар, корреспонденция; **доставка корреспонденции** хаттар килтереу; **заказная корреспонденция** заказлы корреспонденция **3. (статья)** хәбәр, хат, корреспонденция (*көндәлек вакигалар тураһында гәзиткә, журналга ебәрелгән хәбәр*)

КОРРИДА ж коррида (*Испанияла һәм Латин Америкаһы илдәрендә тамаша төрө: тореадорҙың үзгә менән һуғышы*)

КОРРОЗИЙНЫЙ и **КОРРОЗИОННЫЙ**, -ая, -ое **1.** тут ...ы, коррозия ...ы; **коррозийные пятна** тут таптары **2. геол.** ашалыу ...ы, коррозия ...ы; **коррозийные процессы** ашалыу процеслары

КОРРОЗИЯ ж **1.** тутығыу, коррозия; **коррозия железа** тимер тутығыу **2. геол.** ашалыу, коррозия; **коррозия горных пород** тау токомдарының ашалыуы; **коррозия почвы** тупрак коррозияһы

КОРРУМПИРОВАННЫЙ

КОРРУМПИРОВАННЫЙ, -ая, -ое коррупцияга бирелгән; **коррупцированный государственный деятель** коррупцияга бирелгән дәүләт эшмәкәре

КОРРУПЦИЯ ж коррупция, һатылыу; **обвинять в коррупции** коррупцияга гәйепләү

КОРСАЖ м корсаж (1. *катын-кыз күлдәгенә билдән өскө өлөшө* 2. *юбканың (итәктең) каты биллеге*)

КОРСАЖНЫЙ, -ая, -ое корсаж ...ы; **корсажная лента** корсаж тасмаһы

КОРСАР м корсар (*диңгез юлбасары*)

КОРСЕТ м корсет (*һинди матур күрһәтер өсөн эстән кейә торған тыгыз ясы биллек*); **носить корсет** корсет кейеү

КОРТ м; спорт. **корт** (*теннис уйнау майзаны*)

КОРТЕЖ м кортеж (*тантаналы йөрөш*); **свадебный кортеж** туй кортежы

КОРТИК м кортик, кыска хәнийәр; **корттик с серебряной рукояткой** көмөш һаплы кортик

КОРТОЧКИ: **сидеть на корточках** сүкәйеп ултырыу; **сесть на корточки** сүгеү, сүкәйеү

КОРУНД м корунд (*каты минералдардың бер төрө*)

КОРУНДОВЫЙ, -ая, -ое 1. корунд ...ы; **корундовое месторождение** корунд яткылыгы 2. корунд; **корундовая игла** корунд энә

КОРЧАГА ж зур сүлмәк; **корчага со сметаной** каймак һалынган зур сүлмәк

КОРЧЕВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое төпләү ...ы; **корчевальные работы** төпләү эштәре; **корчевальная машина** ағас төпләгес (машина)

КОРЧЕВАТЬ *несов.* что төпләү, куптарыу, төп сыгарыу; **корчевать дерево** ағас төпләү

КОРЧЕВКА ж *см.* **корчевать**; **корчевка леса** урман төпләү

КОРЧИ *мн.* (*ед.* **көрча** ж); *разг.* көзән йыйырыу, корошкак тотуу

КОРЧИТЬ *несов.* 1. *кого, безл.* көзән йыйырыу, тартышыу, корошоу, корошкак тотуу; **ебь начало корчить** уны корошкак тотта башланы 2. *кого; разг.* кылануу, кыланган булыу, булып кылануу; **корчить из себя знатока** белгән кеше булып кылануу ♦ **корчить рожки** ауыз кыйшайтыу, үсекләү

КОРЧИТЬСЯ *несов.* 1. көзән йыйырыу, корошкак тотуу, тартышыу; **корчиться от боли** һызлануу (ауыртыу) тартышыу 2. *разг.* корошоу, бөгәрләнеү; **ветки корчились в костре** ботактар усакта короштоллар

КОРЧМА ж корчма, трактир

КОРЧМАРЬ м; *уст.* корчма хужаһы

КОРШУН м төйлөгән ♦ **коршуном налететь** (**броситься**) *на кого* қарсыга кеүек ташлануу

КОРШУНИЙ, -ья, -ье төйлөгән ...ы; **коршунье гнездо** төйлөгән ояһы

КОРЫСТНЫЙ, -ая, -ое 1. **файза** (табыш) алыу ...ы; **с корыстной целью** **файза** алыу уйы менән; **корыстный интерес** **файза** алыу ниәте менән 2. *см.* **корыстолюбивый**

КОРЫСТОЛЮБЕЦ м **комһоз** кеше, ас күз, үз **файзаһын** кайғыртыусы

КОРЫСТОЛЮБИВЫЙ, -ая, -ое **комһоз**, туймас, үз **файзаһын** ғына күзәткән; **корыстолюбивый человек** **комһоз** кеше

КОРЫСТОЛЮБИЕ с **комһозлок**, **комарлык**

КОРЫСТЬ ж 1. (*выгода*) **файза**, **табыш**

2. *см.* **корыстолбие**

КОРЫТО с **кәритә**, **ялғаш**; **стирать бельё в корыте** **ялғашта** кер йиғууу ♦ **оказаться у разбитого корыта**; **вернуться к разбитому корыту** бер ниһез **тороп** калыу, тишек шүмәнгә ултырыу

КОРЬ ж; *мед.* кызылса; **болеть корью** кызылса менән ауырыу

КОРЬЁ с *собр.* **кайыр**, **кабык**; **липовое корьё** йүкә **кайыры**

КОРЬЕВОЙ, -ая, -ое **кайыр**, **кабык**, **кабыктан** (**кайырзан**) эшләнгән; **корьевой навес** **кабыктан** эшләнгән лапаҫ

КОРЮШКА ж **диңгез** сабағы

КОРЯВЫЙ, -ая, -ое 1. **кәрше**, **кәкре-бөкрө**, **сатай-ботаи**; **корявое дерево** **кәкре-бөкрө** ағас

2. **кытыршы**; **корявые руки** **кытыршы** кулдар

3. *перен., разг.* **килешһез**, **тупаҫ**; **корявые рифмы** **килешһез** **рифмалар**

КОРЯГА ж **лапы**; **крючок зацепился за корягу** **кармак** **лапыға** әләкте

КОРЯЖИСТЫЙ, -ая, -ое 1. **күп** **ботаклы**, **ботаклы**; **коряжистый дуб** **ботаклы** **имән** 2. **лапылы**; **ловить рыбу в коряжистых местах** **лапылы** **урында** **балык** **тотуу**

КОРЯКИ *мн.* **коряктар**, **коряк** **халкы** // *ед.* **коряк** м **коряк** **ир-аты**; **корячка** ж **коряк** **катын-кызы**

КОРЯКСКИЙ, -ая, -ое **коряк** ...ы; **корякский язык** **коряк** **теле**

КОСА I ж **толом**; **заплести волосы в две косы** **сәсте** **ике** **толом** **итеп** **үреү**; **длинная коса** **озон** **толом**

КОСА II ж **салгы**; **отбивать косу** **салгы** **сүкеү**; **обух косы** **салгы** **төйзәһе**; **точить косу** **салгы** **яныу** ♦ **нашла коса на камень** **кара-каршы** **килеу**, **төкәшеу**

КОСА III ж 1. **комайыл**, **комайк** (*тупрак*) 2. **морон** (*ослайын кәргән ер*); **коса леса** **урман** **морону**

КОСАРЬ I м **бесән** (**ашлык**) **сабыусы**

КОСАРЬ II м **зур** **бысак**, **кәсир**; **наколоть косарём лучины** **зур** **бысак** **менән** **сыра** **телеу** (**ярыу**)

КОСАТКА ж **косатка** (*дельфиндар ғаиләһенә* **караған** **һөтимәр** **әре** **йырткыс** **диңгез** **хайуаны**)

КОСАЧ м **ата** **кор**, **озан**

КОСВЕННЫЙ, -ая, -ое ситлэтэлгэн, туранан-тура булмаган; **косвенные доказательства** ситлэтэлгэн дәлилдәр; **задавать косвенные вопросы** ситлэтэлгэн һораузар биреү ♦ **косвенный вопрос** *грам.* ситлэтэлгән һорау; **косвенные выборы** туранан-тура булмаган һайлаузар; **косвенное дополнение** *грам.* ситлэтэлгән тултырыусы; **косвенные налоги** *фин.* ситлэтэлгән һалым; **косвенные падежи** *грам.* кыйык килештәр; **косвенная речь** *грам.* ситлэтэлгән телмәр

КОСÉКАНС *м; мат.* косеканс

КОСИНУС *м; мат.* косинус; **косинус угла** мөйөштөң косинусы

КОСИТЬ I *несов.* 1. *что* сабыу; **он косит сено** ул бесән саба 2. *кого-что; перен.* кырыу, һаләк итеу, үлтөрөү; **снаряды косили неприятельские ряды** снарядтар дошман сафын кырыу

КОСИТЬ II *несов.* 1. *что, чем (рот)* кыйшайту, бөршәйтөү, салшайту 2. кыйшайыу, кыя китеу; **борозда косит под сошником** буразна төрән астында кыя китте 3. *разг. (об одежде, её частях)* кыйшайып (салшайып) тороу; **юбка спереди косит** итәге ал яктан кыйшайып тора 4. *без доп.* кылый карау; **один глаз у него косит** бер күзе кылый (карай)

КОСИТЬСЯ *несов.* 1. кыйшайыу, кырынайыу; **дверь косится от сырости** ишек еүешлектән кыйшайа 2. *на кого-что* күз кырыый (сите) менән карау 3. *на кого-что; перен.* тиҥсәрә (кырын) карау

КОСИЦА *ж* 1. *уменьш. от коса I*; 2. (*прядь волос*) сәс өлтөгө

КОСИЧКА *ж; уменьш.-ласк. от коса I*

КОСМАТЫЙ, -ая, -ое 1. ласбыр, озон куйы йөнлә, ялбыр; **косматый пёс** ласбыр эт; **косматая шапка** ялбыр баш кейме 2. тузган, ялбыр, ялбыр сәсле; **косматая голова** ялбыр баш; **косматые волосы** ялбыр сәс 3. *перен.* ялбыр; **косматые облака** ялбыр болоттар

КОСМЕТИКА *ж* 1. бизәнәү, косметика; **кабинет косметики** бизәнәү кабинеты; **лечебная косметика** дауалау косметикаһы 2. *собр.* бизәнәү әйберзәре, косметика; **употреблять косметику** бизәнәү әйберзәрен куллану

КОСМЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое бизәнәү ...ы, косметика ...ы; **косметическая фабрика** косметика фабрикаһы; **косметические средства** бизәнәү әйберзәре

КОСМЕТОЛОГ *м* косметолог, косметика белгесе; **врач-косметолог** табиб-косметолог

КОСМЕТОЛОГИЯ *ж* косметология (*дауалау, бит-тәндең сафлығын һаклау һәм киҙфәткә матурлык биреү хакындағы фән*)

КОСМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое йыһан ...ы, космос ...ы; **космический корабль** йыһан карабы; **космическое пространство** йыһан киңлеге 2. *пе-*

рен. үтә тиз, ифрат зур, сиктән тыш; **дни пролетели с космической скоростью** көндәр бик тиз үтте; **космический масштаб** ифрат зур масштаб; **космическая сила** сиктән тыш көс ♦ **космическая пыль** йыһан саңы (*йондоззар араһындағы киңлектә томан һымак булып йөрөүсә бик вак киҫәктәр*); **космические лучи** йыһан нурзары (*Ер шарына төшкән нурзәр*)

КОСМОВИДЕНИЕ *с* космостан телетапшырыу

КОСМОГОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое космогония ...ы; **космогоническая гипотеза** космогония гипотезаһы

КОСМОГОНИЯ *ж* космогония (*күк есемдәренең барлыкка килеүен һәм үсешен өйрәнә торған бүлек*); **звёздная космогония** йондоззар космогонияһы

КОСМОДРОМ *м* космодром; **построить космодром** космодром төзөү

КОСМОЛОГИЯ *ж* космология (*йыһан төзөлөшө тураһында тәғлимәт*); **проблемы космологии** космология проблемалары

КОСМОНАВТ *м* космонавт

КОСМОНАВТИКА *ж* космонавтика (*йыһанға осоу теорияһы һәм практикаһы*); **основы космонавтики** космонавтика нигеҙзәре; **будущее космонавтики** космонавтикаһың киләсәге

КОСМОПОЛИТ *м* и **КОСМОПОЛИТКА** *ж* космополит; **превратиться в космополита** космополитка әйләнеу

КОСМОПОЛИТИЗМ *м* космополитизм, космополитлыҡ (*милли традицияларҙы инкар иткән идеология*)

КОСМОПОЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое космополитик; **космополитический взгляд** космополитик караш

КОСМОС *м* космос, йыһан, ғаләм; **полёты в космос** йыһанға осоу; **изучать космос** ғаләмде өйрәнәү; **выйти в космос** йыһанға сығыу

КОСМЫ *мн. (ед. косма ж)* 1. *разг.* сәс өлтөгө, таралмаған (ойпаланған) сәс; **нечёсаные космы** таралмаған сәс 2. (*о ключьях воды, облаков, тумана*) укмашып торған, ялбыр; **космы облаков** ялбыр болоттар

КОСНЁТ *несов.* 1. *в чём и без доп.* катып калыу; **коснёт в невежестве** зананлыҡта катып калыу 2. көрмәлеү; **язык коснеет** тел көрмәлә

КОСНОСТЬ *ж* катып калғанлыҡ, үсмәү, алға бармау; **косность мышления** фекерләүең катып калғанлығы

КОСНОЯЗЫЧИЕ *с* 1. һакаулыҡ; **страдать косноязычием** һакаулыҡ менән интегеү 2. *перен.* тел буталыуы, тотлоғо

КОСНОЯЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое 1. һакау; **косноязычный человек** һакау кеше 2. *перен.* аңлайышһыз телле, теле насар; **косноязычная речь** насар телмәр; **косноязычный рассказ** теле насар хикәйә

КОСНУТЬСЯ

КОСНУТЬСЯ *сов. см. касаться*

КОСНЫЙ, -ая, -ое 1. катып калган, ынтылыштыз; **косный ум** катып калган акыл; **косный человек** тун, ынтылыштыз (мәгәнәһез) кеше 2. *в знач. суш.* **косное** с искелек, (искеса) катып калганлык; **борьба нового с косным** яңылык менән искелектең көрөшө

КОСОБОКИЙ, -ая, -ое кыйыш, салыш, янтайган, ауыш; **кособокый старик** кыйыш көүзәле карт; **кособокая избушка** янтайган өй

КОСОБОЧИТЬ *несов.*; *разг.* кыйшайыу, ауышыу, салшайыу, кырынайыу, янтайыу

КОСОВИЦА *ж* 1. сабыу; **косовица трав** үлән сабыу 2. (*время, когда косят*) бесән өстө

КОСОВИЩЕ *с* салгы хабы; **укоротить косовище** салгы хабын кыскартыу; **насадить косу на косовище** салгы ашлау, салгыға һап куйыу

КОСОВОРОТКА *ж* кыйык ягалы күлдәк

КОСОГЛАЗИЕ *с* кылылык

КОСОГЛАЗЫЙ, -ая, -ое 1. кылый күзле, кылый; **косоглазый мальчик** кылый күзле малай 2. *разг. (раскосый)* кысык күзле; **косоглазые лица** кысык күзләр, кысык күзле кешеләр

КОСОГОР *м* сағыл, тау битләүе; **вершина косогора** сағыл башы

КОСОЙ, -ая, -ое 1. кыя, кыялап төшкән (яуган); **косые лучи** сблица қояштың қыялап төшкән нурлары; **косой дождь** қыялап яуган ямгыр; **косой пөчерк** қыя языу; **косой пробор** сәсте қыя ярыу 2. кыйыш, салыш, ауыш, кыйшайған; **косая дверь** кыйыш ишек; **косая полка** кыйшайған каштә 3. кылый, кыйыш, кылый күзле; **косая женщина** кылый қатын 4. *перен.* кырын; **косой взгляд** кырын қараш ♦ **косой вóрот** кыйык яға; **косой парус** кыйык елкән; **косой треугольник** *мат.* кыйыш өсмөйөш; **косой угол** *мат.* кыйыш мөйөш; **косая сажень в плечах**; **в косяю сажень рбстом** қиң яурынлы

КОСОЛАПИТЬ *несов.* тайыш басыу

КОСОЛАПОСТЬ *ж* тайышлык; **врожденная косолопость** тыумыштан тайышлык

КОСОЛАПЫЙ, -ая, -ое 1. тайыш, тайыш аяк (табан), арқыры аяк; **косолопый медведь** тайыш табан айыу 2. *перен., прост.* қилбәтһез, шөкәтһез

КОСОРУКИЙ, -ая, -ое 1. кыйыш қуллы, кыйыш қул; **косорукый человек** кыйыш қул кеше 2. *перен., прост.* қулайһыз, оқолһоз

КОСОУГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* кыйыш (кыйык) мөйөшлө; **косоугольный треугольник** кыйык мөйөшлө өсмөйөш

КОСТЁЛ *м* костёл (*Поляшала католиктар сиркәзе*)

КОСТЕНЁТЬ *несов.* 1. шакрайыу, шокрайыу, қатыу; **спина костенёт от хблода** арқа һыуықтан шокрайа 2. (*от смущения, испуга и т.д.*) қатып қалыу, шак қатыу; **костенеть от испуга** қурқызан шак қатыу

КОСТЁР I *м* 1. усақ, ут; **зажечь костёр** усақ тоқандырыу 2. *горн. (рудничное крепление из стоек)* терәк ♦ **пионерский костёр** пионерлар усағы

КОСТЁР II *м*; *бот.* күстәрә; **безбостый костёр** қылсықһыз күстәрә

КОСТИСТЫЙ, -ая, -ое 1. шауқал, әре һөйәкле; **костистый скот** шауқал мал; **костистый мужчина** әре һөйәкле ир 2. (*о рыбе*) қылсықлы; **костистый лец** қылсықлы қорман 3. *см.* **костлявый** 1

КОСТЛЯВЫЙ, -ая, -ое 1. қак һөйәк, қак һөйәккә қалған, үтә арық (ябық); **костлявый старик** қак һөйәккә қалған карт; **костлявая корова** үтә арық һыйыр 2. *см.* **костистый** 2

КОСТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк ...ы; **костная ткань** һөйәк тукымаһы; **костная болёзнь** һөйәк ауырыулары; **костный клей** һөйәк елеме ♦ **костный мозг** *анат.* елек; **костная мозоль** *мед.* һөйәк йөһө

КОСТОЁДА *ж* һөйәк сөрөү сире

КОСТОПРАВ *м* быуын ултыртығысы

КОСТОРЕЗ *м* һөйәктән әйбер эшләүсе

КОСТОЧКА *ж* 1. *уменьш.* *от* **кость** 2. (*в плодах*) һөйәк, төш; **косточка сливы** слива һөйәге ♦ **перемывать косточки** *кому* гәйбәт һағыу, тетеп һалыу; **по косточкам разобрать** *кого-что* ентәкләп тикшерәу

КОСТОЧКОВЫЙ, -ая, -ое *бот.* 1. һөйәкле, төшлө; **косточковые плоды** һөйәкле емештәр 2. *в знач. суш.* **косточковые** *мн.* қаты төшлөләр

КОСТРА *ж* талқыш; **лынная костра** етен талқышы

КОСТРЕЦ *м* 1. қойрок һөйәге, қоймос 2. (*часть мясной туши*) артық һан, бот ите

КОСТРИКА *ж см.* **костра**

КОСТРОВОЙ *м* усақ яғыусы

КОСТЫЛЬ *м* 1. қултық таяғы; **ходить на костылях** қултық таяғы менән йөрөү 2. (*звездь, крюк*) ырақлы сөй; **вбить костыль в стену** стенаға ырақлы сөй қағыу

КОСТЬ *ж* 1. һөйәк; (*у рыб*) қылсық; **бедренная кость** бот һөйәге; **слоновая кость** фил һөйәге; **резьба по кости** һөйәктән һырлап эшләу 2. (*игральная*) һөйәк, уйын ташы 3. (*на счетах*) тәймә ♦ **белая кость** ақ һөйәк; **чёрная кость** қара һөйәк; **до костей** бик ныт; **кожа да кости** қоро һөйәккә тороп қалған; **ширбкая кость**; **ширбк кбстю**; **ширбк в кости** әре һөйәкле, зур көүзәле; **до мозга костей** бөгә торшо (булдышы) менән, башынан аяғына тиклем; **язык без костей** *у кого* теле һөйәкһез, теле-телгә теймәй; **пересчитатъ кбсти кому** қабырғаһын һанау (*тукмау*); **лечь костыми** башын һалыу (*цпен калыу*); **на костях** **пострбить** қорбандар менән төзөу

КОСТЮМ *м* костюм, кейем; **раббчий костюм** эш кейеме; **выходной костюм** байрам кейеме;

КОТОРЫЙ-НИБУДЬ

брючный костюм салбарлы костюм; **карнавальный костюм** карнавал костюмы

КОСТЮМЁР м и **КОСТЮМЁРША** ж костюмер (*театрза костюм эзерлэп торган кеше*)

КОСТЮМИРОВАННЫЙ, -ая, -ое маскарад (театр) костюмлы ♦ **костюмированный бал** маскарад костюмлы бал

КОСТЮМИРОВАТЬ сов., несов. *кого-что* маскарад (театр) костюмы кейзереү

КОСТЮМИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов. маскарад (театр) костюмы кейеү; **костюмироваться на бал** балга маскарад костюмы кейеү 2. несов. *страд. от костюмировать*

КОСТЯК м 1. һөлдә; **крупный костяк** эре һөлдә 2. *чего; перен.* төп өлөш; **костяк организации** ойошманың төп өлөшө

КОСТЯНИКА ж кызыл бөрлөгән

КОСТЯНИЧНЫЙ, -ая, -ое кызыл бөрлөгән ...ы; **костяничные листья** кызыл бөрлөгән япрактары; **костяничное варенье** кызыл бөрлөгән кайнатмаһы

КОСТЯНКА ж; *бот.* төш, емеш эсендәге һөйк (*сейә, муһыл, орок кеуек емештәрзең һөйгә*)

КОСТЯНОЙ, -ая, -ое 1. һөйәк, һөйәктән яһалған; **костяные пуговицы** һөйәк төймәләр; **нож с костяной рукояткой** һөйәк һаплы бысак 2. һөйәк ...ы; **костяная мука** һөйәк оно

КОСТЯШКА ж; *разг.* 1. быуын, быуын һөйәге; **костяшка пальцев** бармактың быуын һөйәктәре 2. һөйәк, уйын ташы; **костяшки домино** домино һөйәктәре 3. (*на счётках*) төймә

КОСУЛЯ ж илек; (*самка*) коралай

КОСЫНКА ж өскөл яулык, косынка; **шёлковая косынка** ебәк өскөл яулык

КОСЬБА ж см. *косить* I 1

КОСЯК I м як, янак; **дверной косяк** ишек янағы; **оконный косяк** тәэрә янағы

КОСЯК II м 1. өйөр; **косяк лошадей** йылкы өйөрә 2. эркеү; **плывёт косяк плотвы** сабак эркеү йөзә 3. *в знач. нареч.* **косяком; разг.** өйөр-өйөр булып; **нарбд валит косяком** халык өйөр-өйөр булып килә 4. (*стая птиц*) туп; **косяки журавлей** торналар тубы

КОСЯКОМ *нареч.; разг.* кыя, кыялатып; **на стол косяком** падало из окна **сблице** кояш нурзары тәэрә аша кыя төшә

КОТ м ата бесәй ♦ **кот наплакал** *кого-чего* тырناق осондай, бик эз; **кот в мешке** билдәһез нәмә; **кот в мешке** **купить** күз йомоп һатып алыу, эйберзе күрмәйсә алыу

КОТАНГЕНС м; *мат.* котангенс

КОТЁЛ м 1. казан; **чугунный котёл** суйын казан; **паровой котёл** бос (пар) казаны 2. *воен.* камау; **попасть в котёл** камауга элгәү ♦ **общий котёл** дөйөм (күмәк) тукланыу, күмәкләп тогону; (*как*) **в котле кипеть** баш кайнатып йөрөү; **вариться в котле** бер казанда кайнау (*о зак йылдар бер коллективта эшләү*)

КОТЕЛОК м котелок (1. *ялан шарттарын да аш-һыу өсөн тотолған тимер һауыт* 2. *туңәрәк түбәле каты эшләпә*); **подвесить котелок на треножник** котелокты тағанга асыу; **надеть котелок** котелок кейеү ♦ **котелок варит у кого** башы эшләй

КОТЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. казан ...ы; **котельный цех** казан цехы; **котельное железо** казан тимере 2. *в знач. суц.* **котельная** ж казанлык бүлмәһе, пар казандары урынлашкан урын

КОТЁЛЬЩИК м 1. казан яһаусы 2. бос (пар) казаны белгесе

КОТЁНОК м бесәй балаһы

КОТИК м 1. *уменьш.-ласк.* *от кот* 2. зоол. дингез бесәйе, котик

КОТИКОВЫЙ, -ая, -ое 1. котик ...ы, дингез бесәйе ...ы; **котиковый промысел** котик аулау кәсәбе 2. котик (тирәнәнән эшләнгән); **котиковая шапка** котик бүрек

КОТИРОВАТЬ сов., несов. *что; фин.* котировкалау, хак куйыу (*биржа тауарзарына, процентлы кағыззарга һәм сит ил валютаны*)

КОТИРОВАТЬСЯ несов. 1. *фин.* котировкаланыу, хак куйылыу 2. баһаланыу, югары күтәреләү; **его высказывания высоко котировются** уның әйткәндәре бик югары баһалана 3. *фин.* биржала йөрөү (әйләнәү) 4. *страд. от котировать*

КОТИРОВКА ж; *фин.* 1. см. **котировать, котироваться** 2. котировка (*биржала тауар, процентлы кағыззар әйләнеше*)

КОТИТЬСЯ несов. (*о кошке, зайчиче*) балалау; (*о козе, овце*) бәрәслау

КОТЛЁТА ж котлет; **жарить котлеты** котлет журыу; **паровая котлета** боста (парза) бешерелгән котлет; **картофельная котлета** картоф котлеты

КОТЛЁТНЫЙ, -ая, -ое котлетлык; **котлётный фарш** котлетлык фарш

КОТЛОВАН м нигез сокоро, котлован; **рыть котлован** нигез сокоро казыу

КОТЛОВИНА ж сокор, һезәк сокор; **болбитая котловина** һазамык сокор

КОТОМКА ж юл токсайы, биштәр, артак

КОТОРЫЙ, -ая, -ое *мест.* 1. (*какой именно*) кайһы, кайһыныһы; **в которые двери он вошёл?** ул кайһы ишеккә инде?; **какой из них?** уларзың кайһыныһы? 2. (*какой по порядку, по счёту*) нисәнсе, күпме; **какой час?** сәғәт нисә? 3. (*не первый, многий; обычно в сочетании с суц. "раз", "день", "год" и т.п.*) нисә, нисәнсе, күпме; **какой раз я тебе это говорю** нисәнсе тапкыр инде һиңә был турала әйтәм

КОТОРЫЙ-НИБУДЬ, -ая-нибудь, -ое-нибудь *мест.; разг.* (*какой-нибудь из нескольких*) береһе, берәйһе, араһынан бере

КОТТЕДЖ

КОТТЕДЖ *м* коттедж (1. *кала ситендэге ике катлы бер гаилэллек йорт* 2. *туристар өсөн тавгайленгэн йэйге йорт*)

КОФЕ *м* нескл. кәһүэ, кофе; **мблотый кофе** тартылган кәһүэ; **пить кофе** кәһүэ эсеү

КОФЕВАРКА *ж* кәһүэ (кофе) кайнаткыс; **варить в кофеварке** кәһүэ кайнаткыста кайнатыу

КОФЕЙН *м* кофеин (*кәһүэ орлоктарынан, сэй япрактарынан һ.б. кайһы бер үсемлектәргән алына торған наркотик матдә*)

КОФЕЙНИК *м* кофейник, кәһүэ сәйнүге; **налить кофе из кофейника** кофейниктан кәһүэ койоу

КОФЕЙНИЦА *ж* 1. кәһүэ тирмәне; **молоть зёрна кофейницей** кәһүэ тирмәнәндә кәһүэ тарттырыу 2. кәһүэ һауыты

КОФЕЙНЫЙ, -ая, -ое 1. кәһүэ ...ы; **кофейные плантации** кәһүэ плантациялары; **кофейные зёрна** кәһүэ орлоктары 2. кәһүэле; **кофейный торт** кәһүэле торт; **кофейный крем** кәһүэле крем 3. (*о цвете*) кәһүэ төслә (төсөндәге); **туфли кофейного цвета** кәһүэ төсөндәге туфли

КОФЕЙНЯ *ж* кофейня, кәһүэхана

КОФЕМОЛКА *ж* кәһүэ тарткыс

КОФТА *ж* кофта; **шерстяная кофта** йөн кофта; **кофта с короткими рукавами** кыска еңле кофта

КОФТОЧКА *ж*; *уменьш. от кофта*

КОЧАН *м* күсән; **кочан капуста** кәбестә күсәне

КОЧАННЫЙ, -ая, -ое күсәнле; **кочанная капуста** күсәнле кәбестә

КОЧЕВАТЬ *несов.* 1. (*вести кочевой образ жизни*) күсмә тормошта йөшү 2. *разг.* (*часто менять местожительство*) күсеү, күсеп йөрөү

КОЧЁВКА *ж* 1. *см.* **кочевать** 2. *см.* **кочевье** 2, 3

КОЧЁВНИКИ *мн.* (*ед.* **кочевник** *м*) күсмә халык, күскенселәр; **группа кочевников** күскенселәр төркөмө

КОЧЕВОЙ, -ая, -ое 1. күсмә; **кочевые народы** күсмә халыктар; **кочевой образ жизни** күсмә тормош 2. күскенселәр ...ы, күсмә халык ...ы; **кочевая юрта** күскенселәр тирмәне

КОЧЕВЬЕ *с* 1. *см.* **кочевать** I; 2. (*стоянка*) куналка 3. (*местность*) күсеп йөрөү урыны; **лётнее кочевье** йәйләү; **зимнее кочевье** кышлау

КОЧЕГАР *м* кочегар; **кочегар паровозной топки** паровоз кочегары

КОЧЕГАРКА *ж* кочегарка (*пар казаны урынлашкан һәм уза ява торған бұлмә*); **работать в кочегарке** кочегаркала эшләү

КОЧЕНЁТ *несов.* туңыу, катыу, нык өшөү; **от холода коченёют ноги** һыуыктан аяк(тар) туңа

КОЧЕРГА *ж* тәртешкә, болгауыс; **разгребать угли кочергой** күмерзе тәртешкә менән болгатыу

КОЧЕРЫЖКА *ж* күсән үзәге; **грызть кочерыжку** күсән үзәген кимереү

КОЧКА *ж* түңгәк; **наступить на кочку** түңгәккә басыу

КОЧКОВАТЫЙ, -ая, -ое түңгәкле; **кочковатый луг** түңгәкле болон

КОШ *м* 1. тирмә; **башкирские коши** башкорт тирмәләре 2. кош, торақ (*XI—XVI бб. Рәсәйҙә хәрби лагерь, ылау*)

КОШАРА *ж* аран; **загнать овёц в кошару** һарыктарзы аранға индереү

КОШАЧИЙ и **КОШЕЧИЙ**, -ья, -ье 1. бесәй ...ы; **кошачья лапа** бесәй табаны; **кошачий мех** бесәй тиреһе; **кошачьи глаза** бесәй күззәре 2. *разг.* бесәй (тирәһенән эшләнгән); **кошачий воротник** бесәй яга 3. *в знач. суц.* **кошачьи мн.**; *зоол.* бесәйзәр, бесәй һымактар ♦ **кошачий концерт** бесәйзәр мыяулауы

КОШЕЛЁК *м* акса янсыгы, янсык; **положить деньги в кошелёк** янсыкка акса һалыу

КОШЁЛКА *ж*; *разг.* кәшүл (*уреп эшләнгән сумка, кәрзин*)

КОШЕНИЛЬ *ж* кошениль (1. *кызыл буяу бирә торған бөжәк* 2. *шул бөжәктән алынған буяу*)

КОШЕНИЛЬНЫЙ, -ая, -ое кошениль ...ы; **кошенильный червец** кошениль корто; **кошенильная краска** кошениль буяуы

КОШЕНЫЙ, -ая, -ое сабылган; **кошениль луг** сабылган болон; **кошениль овёс** сабылган голо; **кошенильное сено** сабылган бесән

КОШКА *ж* 1. бесәй; **серая кошка** һоро бесәй 2. *обычно мн.* **кошки**; *спец.* тырнактар (*бағанаға менеү өсөн*); **надеть кошки** тырнактар кейеү ♦ **как кошка с собакой** эт менән бесәй кеүек; **кошки скребут на душе** йөрәкте өйкәп тороу, эс бошоу; **кошка пробежала между кем** араларынан кара бесәй үткән

КОШМА *ж* кейез; **покрытый кошмой пол** кейез түшәлгән изән

КОШМАР *м* 1. куркыныс төш, басылыгы; **ебó мучают кошмары** уны куркыныс төштәр яфалай (ызалата) 2. *перен., разг.* дәһшәт, алама (бик насар, эшкә) нәмә; **кошмар фашизма** фашизм дәһшәте 3. *в знач. сказ.*; *разг.* кот оскос, бик яман; **там такбе творится — кошмар!** унда шундай хәл булып ята — кот оскос!

КОШМАРНЫЙ, -ая, -ое 1. куркыныс, кот оскос, бик яман; **кошмарный сон** бик яман төш 2. *перен., разг.* бик насар (алама); **кошмарные условия** бик насар шарттар; **сегодня кошмарная погода** бөгөн көн бик алама (насар)

КОЩЕЙ *м* 1. фольк. Кошей (*урьыс халык эжиттәрәндә мифик зат*) 2. *разг.* (*о тощем и высоком человеке*) как һөйәк, ябык озон кеше

КОЩУНСТВЕННЫЙ, -ая, -ое мысқыллы, мәсхәрәле; **кощунственные речи** мәсхәрәле телмәрзәр

КОЩУНСТВО с мысқыл, мәсхэрә
КОЩУНСТВОВАТЬ *несов.* мысқыл (мәсхэрә) итеу, мәсхэрәләу, мысқыллау

КОЭФФИЦИЕНТ *м; мат., физ.* коэффициент ♦ **коэффициент полезного действия** файзалы эш коэффициенты

КРАБ *м* дингез қысалаһы, краб
КРАБИЙ, -ья, -ье дингез қысалаһы ...ы; **крабье мясо** дингез қысалаһы ите

КРАБОВЫЙ, -ая, -ое (*связанный с добычей крабов*) дингез қысалаһы ...ы; **крабовый промысел** дингез қысалаһы аулау кәсебе; **крабовые сети** дингез қысалаһы ауы

КРАБОЛОВ *м* 1. дингез қысалаһы аусыһы 2. дингез қысалаһын тотоп эшкәртеүсе карап

КРАВЧИЙ *м; ист.* кравчий (*Мәскәү батшаларының ашаксыһы*)

КРАГИ *мн.* краги 1. күндән эшләнән балтырлы куныс 2. бирсәткәнең қиң озон беләзеге)

КРАДЕННЫЙ, -ая, -ое 1. урланған; **краденые вещи** урланған әйберзәр 2. *в знач. суц.* **краденое** с *собр.* урланған нәмәләр

КРАДУЧИТЬСЯ *нареч.; разг.* боһоп, йәшерен, һизермәстән; **крадучись выйти из дома** өйзән йәшерен сығыу

КРАЕВЁД *м* тыуған якты өйрәнәүсе (*белгес*)
КРАЕВЁДЕНИЕ с илде өйрәнәу, тыуған якты (ерзе) өйрәнәу

КРАЕВЁДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тыуған якты (төһәктә) өйрәнәу ...ы; **краеведческий музей** тыуған якты өйрәнәу музейы

КРАЕВОЙ, -ая, -ое 1. край ...ы; **краевой суд** край суды; **краевой прокурор** край прокуроры 2. *спец.* қырындағы, ситендәге; **краевые трещины ледника** бозлоқ ситендәге ярықтар

КРАЕУГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* төп, нигез, иң мөһим; **краеугольный вопрос** төп мәсәлә ♦ **краеугольный камень чего** эштең төп нигезе (асылы)

КРАЕШЕК *м; разг.* сит, қыр; **сесть на краешек стула** ултырғыстың ситенә ултырыу

КРАЖА *ж* урлау, урлық, урлашыу; **мелкая кража** вак-төһәк урлау; **кража со взломом** ватып инеп урлау

КРАЙ *м* 1. сит, қыр, тирә; **край стола** өстәл қыры; **на самом краю** иң ситтә; **сесть на край стула** ултырғыс ситенә ултырыу 2. мөлдәрәмә, қыр; **наболни стакан до краёв** стаканды мөлдәрәмә тултырыу; **литься через край** қырынан түгелеп ташыу 3. ер, яқ; **родной край** тыуған яқ; **тёплые края** йылы яқтар 4. край; **Краснодарский край** Краснодар крайы ♦ с **краю** ситтән; **через край** бик күп, артығы менән; **из края в край** бер сиктән икенсе сиккә тиклем; **на край света** кош та осоп етмәс ергә (ер ситенә); **на краю света** йәһәннәм ситендә; **на краю гибели** қыл өстөндә; **хватить через край** арттырып

(аштырып) ебәреу; **слышать краем уха** колаққа салыныу, ишетеп қалыу

КРАЙНЕ *нареч. (чрезвычайно)* бик, үтә, сиктән тыш; **крайне безобразен** бик йәмһез; **я крайне удивлён** мин сиктән тыш гәжәпләндем; **крайне полезное дело** үтә файзалы эш

КРАЙНИЙ, -ая, -ее 1. ситкә, ситтәге; **крайний дом по улице** урам буйлап ситкә өй; **крайнее окно** ситтәге тәзрә 2. (*наиболее отдалённый*) алыс, йырақ; **жить на Крайнем Севере** Алыс Төһәктә йәшәу 3. (*предельный*) иң һуңғы (азакты); **крайний срок** иң һуңғы срок 4. (*исключительный*) һуңғы ситкәге, һуң дәрәжәләге; **крайняя нужда** һуң дәрәжәләге ихтыяж 5. (*наиболее радикальный*) иң, нытқ, қискен; **крайний реакционер** нытқ реакционер; **крайнее мнение** қискен фекер ♦ **крайние меры** қискен саралар; **в крайнем случае** һуңғы сиктә, бер зә булмағанда; **по крайней мере** һәр хәлдә, һис юғында

КРАЙНОСТЬ *ж* 1. сик, ахыр, һуңғы (актық) сик; **избегать крайностей** актық сиктәрзән арыныу (қасыу) 2. *перен.* қаршылық, қапма-қаршылық; **в его характере сочетаются две крайности** уның холқонда ике қапма-қаршылық ята 3. (*очень тяжёлое положение*) ауыр хәл, мохтажлық, һуңғы сик; **огонь открывать только в крайности!** утты тик һуңғы сиктә генә асырға! ♦ **в крайности** кәрәк булғанда; **до крайности** бик, үтә, гәзәттән (саманан) тыш; **довести (дойти) до крайности** сығырынан сығарыу

КРАКОВЯК *м* краковяк (*поляктардың милли бейеце һәм шуның көйө*)

КРАМОЛА *ж; уст.* фетнә

КРАМОЛЬНИК *м; уст.* фетнәсе

КРАМОЛЬНИЧАТЬ *несов.; уст.* фетнә ойоштороу

КРАМОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *уст.* фетнә ...ы, фетнәсел; **крамольный дух** фетнәсел рух

КРАН *І м* һәмәк, морон, кран; **водопроводный кран** һыу үткәргес қраны; **самоварный кран** самауыр һәмәге; **закрывать кран** һәмәкте ябыу

КРАН *II м; тех.* кран; **подъёмный кран** күтәргес кран

КРАНИОЛОГИЯ *ж* краниология (*кешенең һәм хайуандардың баш һөйәген өйрәнән сағыштырма анатомия фәнненең бүлеге*)

КРАНИОМЕТРИЯ *ж; анат.* краниометрия (*баш һөйәген үлсәү*)

КРАНОВЩИК *м* и **КРАНОВЩИЦА** *ж* қрансы, қранда эшләүсе

КРАП *м* 1. (*мелкие пятна*) бөрсөк, тап; **белый мрамор с серым крапом** һоро таплы ақ мәрмәр 2. (*расцветка*) сыбар бизәк, төрткә

КРАПАТЬ *несов.* 1. һибәләу, һибәләп ябуу; **дождь крапает** ямғыр һибәләй 2. *что* сыбарлау, төрткәләу

КРАПИВА

КРАПИВА ж кесерткән ♦ *глухая крапива* हुकыр кесерткән (*киртлэс япраклы, йөнтэс һабаклы, вак жына алһыу сәскәле сакмай торған дарыу үләне*)

КРАПИВНИК м 1. бот. кесерткәнлек 2. зоол. кесерткән гургайы

КРАПИВНИЦА ж 1. мед. ыуа, кесерткән бизгәге 2. зоол. кесерткән күбәләге

КРАПИВНЫЙ, -ая, -ое кесерткән ...ы; *крапивные заросли* кесерткән араһы; *крапивные щи* кесерткән ашы ♦ *крапивная лихорадка* мед. кесерткән бизгәге (*тәнде сабырттыра, нык кысындыра торған ауырыу*)

КРАПИНА и **КРАПИНКА** ж төрткө; галстук в *крапинку* төрткөлө галстук

КРАПЛЁНЫЙ, -ая, -ое (*о картах*) тамгалы, билдә куйылған; *крапленые карты* билдә куйылған карттар

КРАПЧАТЫЙ, -ая, -ое бөрсөк төшкән, төрткөлө, сыбар; *крапчатая косынка* бөрсөк төшкән яулык; *крапчатая курица* сыбар тауык

КРАСА ж 1. *трад.-поэт.* (*красота*) матурлык, йәмлек, күркәмлек, гүзәллек; *краса небес* күктә матурлығы; *женская краса* катынкыз күркәмлеге 2. *чего; высок.* (*украшение*) күрк, йәм; *краса и гордость науки* фәннең күрке һәм горурылығы 3. *трад.-поэт.* һылыу кыз ♦ *во всей (своей) красе* *ирон.* үзенең бөтә кире яктары менән; *для красы* матурлык өсөн

КРАСАВЕЦ м 1. матур егет 2. матур, күркәм, гүзәл; *красавец-город* матур кала

КРАСАВИЦА ж 1. (*о женщине*) матур (һылыу, сыбар, күркәм) катынкыз; *она* — удивительная *красавица* ул — гәжәп матур катын (кыз) 2. (*в обращении*) һылыукай 3. матур; *красавица-зорька* матур таң

КРАСАВКА ж эт сейәһе, бүре еләге

КРАСАВЧИК м; *разг., ласк.* *от красавец* 1 **КРАСИВЫЙ**, -ая, -ое 1. матур, һылыу, сыбар; *красивый цветок* матур сәскә; *красивая девушка* сибәр (һылыу) кыз; *красивое лето* матур йәй; *красивый голос* матур тауыш 2. (*о внутреннем содержании*) күркәм, гүзәл, матур; *красивый поступок* күркәм эш; *красивая жизнь* матур тормош 3. ялтырауыклы, матур; *красивые слова* ялтырауыклы һүзәр

КРАСИЛЬНЫЙ, -ая, -ое буяу ...ы; *красильный цех* буяу цехы; *красильные вещества* буяу матдәләре; *красильные растения* буяу үләндрә (үсемлектәре)

КРАСИЛЬНЯ ж буяу останаһы

КРАСИЛЬЩИК м и **КРАСИЛЬЩИЦА** ж буяусы

КРАСИТЕЛЬ м буяу, буягыс; *натуральный краситель* тәбиғи буяу; *синтетический краситель* яһалма (синтетик) буяу

КРАСИТЬ *сов.* 1. *что* буяу; *красить пол* изән буяу; *красить губы* ирен буяу 2. *кого-что* бизәү,

матурлау; *улыбка красит его* йылмайыу уны матурлай

КРАСИТЬСЯ *несов.* 1. буялыу, буяу һенеу (инеу); *белое легче всего красится* ак нәмә якшы буяла; *этот материал хорошо красится* был тукымага буяу якшы инә 2. *разг.* (*начкать*) буяу йогоу, буялыу; *дверь ещё красится* ишкәтәң буяуы һаман йоға 3. (*подкрашивать лицо, губы и т.д.*) буяныу, бизәнәу; *девушка красится* кыз бизәнә 4. *страд.* *от красить* 1

КРАСКА ж 1. буяу, шал (буяк); *зелёная краска* йәшел буяу; *масляная краска* майлы буяу; *акварельная краска* акварель буяу 2. *обычно мн.* *краски* буяузар, төстәр, бизәктәр; *яркие краски пейзажа* тәбиғәт күренешенең асык буяузары 3. *обычно мн.* *краски; перен.* тасуирлау, һүрәтләү; *описать в ярких красках* асык тасуирлап һөйләп бирәү 4. (*румянец*) кызыллык, алһыулык; *краска бросилась ему в лицо* битенә кызыллык йүгерзе

КРАСНЕТЬ *несов.* 1. кызарыу; *вишни начали краснеть* сәйәләр кызара башланы 2. (*от прилива крови к коже*) кызарыу, кызарыныу; *уши краснеют* қолактар кызара; *краснеть от волнения* тулкынланһыузан кызарыныу 3. *перен.* оялып кызарыу; *краснеть перед людьми* кешеләр алдында оялып кызарыу 4. кызарып күренәу; *на его лице краснел рубец* уның битендә бирсә кызарып күренә инә ♦ *краснеть до корней волос* оялыузан сәс төптәрәнә тиклем кызарыу

КРАСНЕТЬСЯ *несов.* *от краснеть* 4

КРАСНО... *урыс телендәге кушма һүзәрҙең “кызыл” мағанһендәге беренсе өлөшө, мәс., красногрудый* кызыл түшле

КРАСНОАРМЕЕЦ м кызылармеец, Кызыл Армия һалдаты

КРАСНОБАЙ м; *пренебр.* таһма тел

КРАСНОБАЙСТВО с; *пренебр.* таһма теллек, күп һүздәлек

КРАСНОГВАРДЕЕЦ м кызылгвардеец, кызылгвардиясы

КРАСНОДЕРЕВЕЦ и **КРАСНОДЕРЕВЩИК** м ағас оштаһы (*киммәтле йыһаз эшләүсе*)

КРАСНОЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое кызыл йондозло; *краснозвёздный самолёт* кызыл йондозло самолёт

КРАСНОЗЁМ м кызыл тупрак

КРАСНОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое кызыл тупраклы; *краснозёмная почва* кызыл тупраклы ер

КРАСНОЗНАМЕННЫЙ, -ая, -ое Кызыл Байрак орденлы; *краснознаменный полк* Кызыл Байрак орденлы полк

КРАСНОКОЖИЙ, -ая, -ее 1. кызыл тәнле 2. *в знач. суц.* *краснокожие мн.* (*об индейцах Америки*) индеецтар

КРАСНОКРЫЛЫЙ, -ая, -ое кызыл канатлы **КРАСНОЛЁСЬЕ** с ылыңсы урман

КРАСНОЛИЦЫЙ, -ая, -ее кызыл битле; краснолицый парень кызыл битле егет

КРАСНОНОСЫЙ, -ая, -ое кызыл танаулы ♦ красноносый нырбк зоол. ерэнсэй сумгалак өйрэк

КРАСНОПЁРКА ж кызылганат (*балык*)

КРАСНОРЕЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. ошта телле; красноречивый собеседник ошта (телсәр) энгәмәсе 2. перен. мэгәнәле; красноречивый взгляд мэгәнәле караш 3. перен. анык, асык, исбатланган; красноречивые факты исбатланган дәлилдәр

КРАСНОРЕЧИЕ с хүзгә осталык, ошта телле-лек; славиться красноречием хүзгә осталык менән дан тотоу

КРАСНОТА ж кызыллык; краснота лица бит кызыллыгы

КРАСНОТАЛ м кызыл тал

КРАСНОФЛОТЕЦ м кызылфлотсы

КРАСНОЩЁКИЙ, -ая, -ое алһуу битле; краснощёкая девушка алһуу битле кыз

КРАСНУХА ж; мед. кызылса, кызамык

КРАСНЫЙ, -ая, -ое 1. кызыл; красная краска кызыл буяу; красное яблоко кызыл алма 2. в знач. суц. красные мн. кызылдар; красные заняли город кызылдар каланы алды 3. trad.-поэт. (ясный, радостный) якты, аяз, саф; красное солнышко якты кояш; день был красный көн аяз, матур ине 4. спец. киммәтле (асыл, затлы) сорт (током) ♦ красная рыба кызыл балык (бире һымактар); красная дичь затлы тиреле йәнлектәр; Красная Армия Кызыл Армия; красное вино кызыл шарап; Красная гвардия Кызыл гвардия; красный гриб бот. усақ бәшмәге; красная девица см. девица; красное дерево кызыл ағас (*мебель яһау өсөн кулланылган киммәтле ағас*); красное словцо тапкыр хүз; красная строка яны (кызыл) юл; красный угол кызыл мейөш; красная цена иң югары хак; красной нитью проходить кызыл еп булып үтеу (*берәй фекертең асык булып айырылып торуу*); пустить красного петуха кызыл этәс ебәрәу, ут һалһуу (төртөү)

КРАСОВАТЬСЯ несов. 1. матур булһуу, күренеп тороу; на голове девочки красовался бантик кызың башындагы бантик бик матур ине 2. разг. күренәу; вдаль красовались вершины гор алыста тау түбаләре күренде 3. (любоваться собой) үзен күрһәтәу (*мактаныу йһәтенән*)

КРАСОТА ж; в разн. знач. матурлык, һылыулык, гүзәллек; красота природы табигәттең матурлығы; тайны красоты гүзәллектең серзәре; придать красоту матурлык бирәу; красоты родной страны тыуган илдең матурлыктары

КРАСОТКА ж; разг. матуркай, сибәркәй, асыл кош

КРАСОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. буяу ...ы; красочный цех буяу цехы 2. төслә, буяу менән эшләнгән; красочная таблица төслә таблица;

красочный портрет буяу менән эшләнгән портрет 3. перен. тәҗсир итерлек (калдырырлык), матур; красочный танец тәҗсир итерлек бейеу; красочный язык матур тел

КРАСТЬ несов. 1. кого-что урлау; красть вещи эйбер урлау 2. урлашыу

КРАСТЬСЯ несов. боҗоп (һиззермәй генә, йәшеренеп) барыу (килеу); красться, как вор бур шикелле боҗоп барыу

КРАСЯЩИЙ, -ая, -ее 1. прич. от красить 1; 2. прил. буяу ...ы; красящие вещества буяусы матдәләр

КРАТ: во сто крат йөз тапкыр; во много крат күп тапкыр

КРАТЕР м кратер (*янартау ауызы*)

КРАТКИЙ, -ая, -ое 1. кыска, аз гына; краткая встреча кыска осрашыу; краткий разговор аз гына һөйләшеу 2. лингв. кыска; краткие гласные кыска һузынкылар 3. (о дороге) кыска; краткий путь кыска юл 4. (сжатый) кыскартылган, кыскаса; краткий отчет кыскаса отчет; краткие прилагательные; краткие формы прилагательных грам. сифаттың кыскартылган формаһы; быть кратким аз хүзле булһуу

КРАТКОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое кыска вакытлы; кратковременный отдых кыска вакытлы ял

КРАТКОСРОЧНЫЙ, -ая, -ое кыска (сроклы) мөззәтле; краткосрочный отпуск кыска мөззәтле ял; краткосрочный заем кыска мөззәтле заем

КРАТКОСТЬ ж кыскалык

КРАТНОСТЬ ж; мат. калдыкһыз бүленеүсәнлек

КРАТНЫЙ, -ая, -ое мат. 1. калдыкһыз бүленеүсән; кратное число калдыкһыз бүленгән һан 2. в знач. суц. кратное с калдыкһыз бүленеүсе; кратное данное числа бирелгән һандың калдыкһыз бүленеүсеһе

КРАХ м 1. бөләу; крах банка банкының бөләуе 2. перен. юкка сығыу, емерелеу; егб планы потерпели крах уның пландары юкка сықты

КРАХМАЛ м крахмал; картофельный крахмал картоф крахмалы

КРАХМАЛИСТЫЙ, -ая, -ое крахмалга бай, крахмаллы; крахмалистые сорта картофеля картофтың крахмалга бай сорттары

КРАХМАЛИТЬ несов. что крахмаллау; крахмалить скатерть ашыаулыкты крахмаллау

КРАХМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. крахмал ...ы; крахмальный завод крахмал заводы; крахмальный клейстер крахмал елеме 2. крахмаланган; крахмальная скатерть крахмаланган ашыаулык

КРАЧКА ж сарлак; белокрылая крачка атканат сарлак; речная крачка йылга сарлағы; чайконбоя крачка керелдәк сарлак

КРАШЕННЫЙ

КРАШЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** буялган; **крашеный** пол буялган изән; **крашенные волосы** буялган сас **2.** разг. бизэнгән, буянгән, яланган, тэзэнгән; **крашенная женщина** бизэнгән катын

КРАЮХА и *уменьш.* **КРАЮШКА** ж; разг. кыйыр, кыйырсыт; **краюха хлеба** икмәк кыйыры

КРЕВЕТКА ж креветка (*ашарга яраклы диңгез кысалаһы*)

КРЕДИТ м; бухг. кредит (*керем-сыгым кенәәһенең бөтә сыгым һәм бурыс азыла торган уң як бите*)

КРЕДИТ м кредит (**1.** аксаны йәки тауарзы котәсәккә биреүгә нигезләнгән алыш-биреш **2.** фин. ниндәйҙер кәрәк өсөн бюджетта каралган акса) ♦ **государственный кредит** дәүләт кредиты (*дәүләт заёмдарының бер системасы*); **в кредит** үтсәкә

КРЕДИТНЫЙ, -ая, -ое кредит ...ы; **кредитный билет** кредит билеты; **кредитные операции** кредит операциялары

КРЕДИТОВАНИЕ с см. кредитовать

КРЕДИТОВАТЬ сов., несов. кого-что **1.** бурыска (кредитка) биреү; **если денег нет, могу кредитовать** әгәр аксаң булмаһа, бурыска бирә алам **2.** фин. кредитлау, кредит биреү, кредитка алыу; **кредитовать строительство** төзөлөшкә кредит биреү

КРЕДИТОВАТЬСЯ **1.** сов., несов. бурыска (кредитка) алыу (алып тороу) **2.** несов. страд. от кредитовать

КРЕДИТОР м бурыска биреүсе, кредитор

КРЕДИТОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое бурыс түләүгә һәләтле, кредит кайтарыуға һәләтле; **кредитоспособный человек** бурыс түләүгә һәләтле кеше

КРЕДО с нескл., книжн. караш, фекер; **политическое кредо** сәйәси караш; **научное кредо** фәнни караш; **изложить своё кредо** үз карашыңды әйтеу

КРЕЙСЕР м крейсер (*зур һуғыш карабы*); **лёгкий крейсер** еңел крейсер; **ракетный крейсер** ракеталы крейсер

КРЕЙСЕРСКИЙ, -ая, -ое крейсер ...ы; **крейсерская эскадра** крейсер эскадраһы ♦ **крейсерская скорость** спец. крейсер тизлеге (*самолёт йәки караттың уртаса тизлеге*)

КРЕЙСИРОВАТЬ несов. **1.** йөрөп тороу, йөрөү; **крейсировать между портами** порттар араһында йөрөү **2.** воен. күзәтеп (наклав) тороу; **крейсировать залив** култыкты күзәтеп тороу

КРЕКИНГ м; тех. **1.** нефть эшкәртеү, крекинг **2.** крекинг (*нефть эшкәртеү королмаһы*)

КРЕКИРОВАТЬ сов., несов. что; тех. нефть эшкәртеү, крекинглау

КРЕМ м; в разн. знач. крем; **кофейный крем** кәһүәле крем; **крем для рук** кул кремы (кершәне); **сапожный крем** итек кремы

КРЕМАТОРИЙ м крематорий (*мәйет яндырыу бинаһы*)

КРЕМАЦИОННЫЙ, -ая, -ое кремация ...ы, мәйет яндырыу ...ы; **кремационная печь** мәйет яндырыу мейесе

КРЕМАЦИЯ ж кремация, мәйет яндырыу (*махсус мейестә*)

КРЕМЁНЬ м **1.** сакматаш **2.** разг. (*о человеке*) корос кеше

КРЕМИРОВАТЬ сов., несов. кого-что кремациялау, мәйетте яндырыу

КРЕМЛЁВСКИЙ, -ая, -ое кремль ...ы; **кремлёвские ворота** кремль капкалары

КРЕМЛЬ м кремль (*бороню урыс калалары эсендәге кәлгә*)

КРЕМНЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** сакматаш ...ы; **кремнёвая глыба** зур сакматаш киңсәгә **2.** сакматаш, сакматаштан эшләнгән; **кремнёвые орудия** сакматаш коралдар **3.** сакматашлы; **кремнёвое ружьё** сакматашлы мылтык **4.** перен. каты, нык; **кремнёвый характер** каты холөк

КРЕМНЕЗЁМ м; мин. кремнезём (*кремнийҙың кислород менән катышмаһы*)

КРЕМНИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** кремний ...ы; **кремниевая кислота** кремний кислотаһы **2.** кремнийлы; **кремниевые соли** кремнийлы тоздар

КРЕМНИЙ м кремний (*химик элемент*)

КРЕМНИСТЫЙ I, -ая, -ое **1.** ташлы; **кремнистый путь** ташлы юл **2.** перен. нык, ныклы; **кремнистый человек** нык кеше

КРЕМНИСТЫЙ II, -ая, -ое **1.** кремний ...ы; **кремнистые соединения** кремний берләшмәләре **2.** кремнийлы; **кремнистая сталь** кремнийлы корос **3.** кремнезёмлы, кремнезёмдан торган; **кремнистые породы** кремнезёмлы токомдар

КРЕМОВЫЙ, -ая, -ое **1.** кремлы; **кремовое пирожное** кремлы пирожный **2.** (*о цвете*) һарғылт ак; **кремовый цвет** һарғылт ак төс

КРЕН м **1.** кырынайыу, кыйшайыу; **дать крен вправо** уң якка кырынайыу **2.** перен. борлоу, тайпылыу

КРЕНДЕЛЬ м **1.** керәндил **2.** в знач. нареч. **кренделем** бөгөлөп; **лежать кренделем** бөгөлөп ятыу ♦ **выдѣлывать кренделя** ян-якка аушанлап (алпан-толпан) атлау; **выкидывать кренделя** бейегәндә хикмәтле хәрәкәттәр кыстырып ебәрәү

КРЕНДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое керәндил ...ы; **крендельное тесто** керәндил камыры

КРЕНИТЬ несов. что кыйшайтыу, кырынайтыу; **кренить дерево** ағасты кыйшайтыу; **кренить лодку** кәмәне кырынайтыу

КРЕНИТЬСЯ несов. кырынайыу, кыйшайыу; **судно кренится** судно кырынаа

КРЕОЗОТ м креозот (*ағас йәки таш күмер дегетем томалап кыуыу юлы менән алынған матдә*)

КРЕОЛ м креол; **кребка** ж креол катын-кызы (**1.** Испаниянан һәм Португалиянан Ла-

КРЕСТ

тин Америкаһына күсеп ултырған колонизаторзар токомо 2. испан менән индеецтан, урыҫ менән алегут йәки эскимостан тыуған кеше)

КРЕП *м* креп (1. сирак ептән кытыршы итеп һуғылған ебәк йәки йөн туҡыма 2. цтә киренмәле һырлы кара туҡыма)

КРЕПДЕШЙН *м* крепдешин (туҡыма); **набивной крепдешин** үзенән бизәк сытқан крепдешин

КРЕПДЕШИНОВЫЙ, -ая, -ое крепдешин; **крепдешинное платье** крепдешин күлдәк

КРЕПЁЖ *м* 1. *тех.* беркетеү деталдәре (болттар, штативтар һ.б.) 2. *горн.* нығытма материалдары (казылма байлыҡ сығарылған урынды нығытыу осон)

КРЕПЁЖНЫЙ, -ая, -ое 1. *тех.* беркетеү ...ы; **крепёжные болты** беркетеү болттары 2. *горн.* нығытыу ...ы; **крепёжный лес** нығытыу ағасы

КРЕПЙЛЬЩИК *м* нығытыусы, таяу һуғыусы

КРЕПИТЬ *несов. что* 1. нығытыу, беркетеү; **крепить рельс к шпалам** шпалдарға рельсты беркетеү 2. *горн.* нығытмалар куйыу, нығытыу; **крепить забой** забойға нығытмалар куйыу 3. *мор., ав.* нығытып бәйләу, бәйләп куйыу; **крепить парус** елкәндәрдә нығытып бәйләу 4. *перен.* нығытыу, көсәйтеү; **крепить дружбу** дуслықты нығытыу; **крепить связь** бәйләнеште көсәйтеү 5. эсте катырыу; **черничный кисель** крепит кара көртмәле кесәл эсте катыра

КРЕПИТЬСЯ *несов.* 1. сызау, түзеу, нык тороу; **крепиться!** нык торогоз! 2. *страд. от крепить* 1—3

КРЕПКИЙ, -ая, -ое 1. каты, нык, базык; **крепкое дерево** каты ағас; **крепкий орех** каты сәтләүек 2. (*здоровый, сильный*) ныклы, таза; **крепкий организм** ныклы организм; **крепкий ребёнок** ныклы бала 3. (*стойкий*) нык, тоторокко; **крепкий человек** нык кеше 4. (*надёжный*) ышаныслы, ныклы; **крепкое слово** ышаныслы һүз 5. (*о голосе, чувствах*) көслә; **крепкий голос** көслә тауыш; **крепкая любовь** көслә мөһәббәт 6. (*достигающий сильной степени*) каты, көслә; **крепкий мороз** каты һуык; **крепкий ветер** көслә ел 7. (*насыщенный*) каты, куйы, кеүәтле; **крепкий чай** каты сәй; **крепкий раствор** куйы иретмә; **крепкий кумыс** кеүәтле кымыз 8. *разг.* хәллә, иркен йәшәгән; **крепкое хозяйство** хәллә хужалык ♦ **крепкая водка** кеүәтле араҡы; **крепкие напитки** кеүәтле эсемлектәр; **крепкое слово** һүгенәү һүзе, әсе һүз; **крепкий сон** каты йоко; **крепок на ухо** қолакка каты

КРЕПКОГОЛОВЫЙ и **КРЕПКОЛОБЫЙ**, -ая, -ое *разг.* үзһүзлә, еңмеш, карышпак, тиҫкәрә; **крепколобый человек** үзһүзлә кеше

КРЕПЛЕНИЕ *с* 1. *см.* крепить 1—3; 2. *см.* крепь 3. беркеткес; **крепление лыж** саңғы беркеткесе

КРЕПЛЁНЫЙ, -ая, -ое спирт кушылған; **крепленое вино** спирт кушылған шарап

КРЕПНУТЬ *несов.* нығыу, көсәйеү, нығыныу, хәлләнәү; **тело крепло** тән нығынды; **его талант с годами рос и креп** йылдар үтеү менән уның таланты үстә һәм көсәйзе; **больной с каждым днём крепнет** ауырыу көндән-көн хәлләнә бара

КРЕПОВЫЙ, -ая, -ое креп; **креповое платье** креп күлдәк

КРЕПОСТНИК *м; ист.* крепостник (*крепостнойлык хожуғын яклаған алпауыт*)

КРЕПОСТНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *ист.* крепостник ...ы, крепостнойлык ...ы; **крепостнические взгляды** крепостнойлык карашы; **крепостническое хозяйство** крепостник хужалығы

КРЕПОСТНИЧЕСТВО *с; ист.* крепостнойлык (1. *йәмғиәт королюшо* 2. *крепостниктың карашы, дөйөм фекере*)

КРЕПОСТНОЙ I, -ая, -ое *ист.* 1. крепостной; **крепостное хозяйство** крепостной хужалык; **крепостной крестьянин** крепостной крәҫтиән; **крепостной художник** крепостной рәссам 2. *в знач. суц.* крепостной *м* и крепостная *ж* крепостной ♦ **крепостное право** крепостнойлык хоқуғы

КРЕПОСТНОЙ II, -ая, -ое кәлгә ...ы; **крепостные стены** кәлгә днуарзары

КРЕПОСТЬ I *ж* 1. ныклык; **крепость металл** металдың ныклығы 2. көсләлөк; **крепость духа** рух көсә 3. куйылык, көсләлөк, катылык, көс; **крепость вина** шараптың көсә; **крепость чая** сәйзең катылығы

КРЕПОСТЬ II *ж* кәлгә, нығытма; **осада крепости** кәлгәнә камау

КРЕПЧАТЬ *несов.* нығыу, көсәйеү; **мороз крепчает** һуык көсәйә

КРЕПЬШ *м; разг.* нык, таза (*ягзәттә, балага карата*)

КРЕПЬ *ж; горн.* нығытма; **срубная крепь** бурап яһалған нығытма

КРЕСЛО *с* кресло; **мягкое кресло** йомшак кресло

КРЕСЛО-КРОВАТЬ *с* язылмалы (һузылмалы) кресло

КРЕСТ *м* 1. тәрә; **нателный крест** муйынға асылмалы тәрә; **деревянный крест** ағас тәрә 2. (*молитвенный жест*) сукуыныу; **католический крест** католиктар сукуыныуы 3. *перен.* язымыш, өлөш; **тяжёлый крест** ауыр язымыш; **нести свой крест** үз язымышыңа буйһоноп (риза булып) йәшәү 4. (*метка*) крест, тамга; **поставить крест** крест куйыу 5. (*вид шитья*) сағраш; **вышивать крестом** сағрашлап сизеү 6. *в знач. нареч.* крестом аркыры; **сложить руки крестом** кулдарзы аркыры куйыу ♦ **истинный крест!**; **вот те крест!** тәрә менән ант (итеү)!; **поставить**

КРЕСТЕЦ

крест на ком-чём бөткән тип иҗәпләү, өмөттө өзөү; **целовать крест** тәрә үбеп ант итеү

КРЕСТЕЦ *м; анат.* һигезгүз

КРЕСТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое сукындырыу ...ы; **крестильный обряд** сукындырыу йолаһы

КРЕСТИНЫ *только мн.* 1. сукындырыу йолаһы 2. исем туйы

КРЕСТИТЬ 1. *сов., несов. кого (совершить обряд)* сукындырыу 2. *несов.; перен., книжн.* һыналыу; **крещён в тяжёлом бою** ауыр һуғышта һыналған 3. *несов.* исем инәһе (атаһы) булыу; **она крестила их сына** ул уларзың улына исем инәһе булды ♦ **не детей крестить кому, с кем** коза-козағый түгел әле, туганлашырга йыйынмайым

КРЕСТИТЬСЯ 1. *сов., несов. (подвергнуться обряду крещения)* сукындырылыу 2. *несов. (крестить себя)* сукыныу; **креститься перед иконой** икона алдында сукыныу

КРЕСТ-НАКРЕСТ *нареч. (крестообразно)* аркыс-торкос, аркыры-буй, асамай; **соединять крест-накрест** аркыс-торкос тоташтырыу; **положить крест-накрест** аркыры-буйга һалыу

КРЕСТНИК *м* исем улы; **крестница** *ж* исем кызы (*исем атаһына һәм инәһенә карата*)

КРЕСТНЫЙ: **крестное знамение** сукыныу; **крестное целование** *ист.* тәрә үбеп ант итеү; **крестный ход** иконалар, тәреләр күтәрәп йөрөү

КРЕСТНЫЙ: **крестный отец** исем атаһы; **крестная мать** исем инәһе (әсәһе); **крестный сын** *с.м.* крестник; **крестная дочь** *с.м.* крестница

КРЕСТОВИДНЫЙ, -ая, -ое әүернә рәүешле; **крестовидная щель** әүернә кеүек ярык

КРЕСТОВИК *м* әүернәле үрмәксе

КРЕСТОВИНА *ж* 1. әүернә, асамай; **крестовина для ёлки** шыршы әүернәһе 2. *ж.-д.* крестовина (*рельстарзы бер юздан икенсе юлга күсереп өсөн эшләнған корал*)

КРЕСТОВЫЙ, -ая, -ое 1. тәрә ...ы; **крестовая верёвка** тәрә бауы 2. сатраш, әүернә кеүек; **крестовый свод** сатраш көмбәз; **крестовая кладка** әүернә кеүек стена һалыу ♦ **крестовые походы** *ист.* тәрә походтары

КРЕСТОНОСЕЦ *м* 1. *ист.* тәрә походында катнашыуы 2. *зоол.* әүернәле куңыз

КРЕСТООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* крестовидный

КРЕСТОЦВЕТНЫЕ *мн.; бот.* әүернә сәкәләләр

КРЕСТЦОВЫЙ, -ая, -ое *анат.* һигезгүз ...ы; **крестцовая кость** һигезгүз һөйгә

КРЕСТЬЯНИН *м* и **КРЕСТЬЯНКА** *ж* крәстиән

КРЕСТЬЯНСКИЙ, -ая, -ое крәстиән(дәр) ...ы; **крестьянский труд** крәстиән хезмәте

КРЕСТЬЯНСТВО *с* крәстиәндр

КРЕСТЬЯНСТВОВАТЬ *несов.* иген игеү, игенселек менән шөгәлләнәү

КРЕТИН *м* 1. *мед.* кретин (*кретинизм менән ауырыған кеше*) 2. *прост., бран.* миңрәү

КРЕТИНИЗМ *м* 1. *мед.* кретинизм (*жалкан биззәрәненң етлекмәгән булыуынан килгән ауырыу*) 2. *перен.* миңрәүлек

КРЕТОН *м* кретон (*тукыма*)

КРЕЧЕТ *м (самец)* шоңкар; (*самка*) этәлге; **кречет бёлый** ак шоңкар, тойгон; **запускать кречета** шоңкар сөйөү

КРЕЩЕНИЕ *с* 1. сукындырыу 2. *перен.* беренсе һынау, тәүге һабак; **боевое крещение** беренсе тапкыр һуғышка инеү 3. (*праздник*) Крещение (*христиандарзың дини байрамы*)

КРЕЩЕНСКИЙ, -ая, -ое Крещение ...ы; **в крещенский день выпал снег** Крещение көнө кар яузы ♦ **крещенские морбзы (холода)** крещение һыуыктары (*януарзың икенсе яртыһын дағы һыуык көндәр*)

КРЕЩЁНЫЙ, -ая, -ое 1. сукынған, керәшен; **крещёный татарин** керәшен татар 2. *в знач. суц.* **крещёный** *м; прост., уст.* керәшен

КРИВДА *ж; трд.-поэт.* ялған

КРИВИЗНА *ж* 1. кәкрелек, салышлыҡ, кыйшайыу; **кривизна руки** кулдың кәкрелеге; **кривизна поверхности** ясылыктың кәкрелеге 2. (*кривое место*) кәкрәйгән (салшайған) урын, бөгәм, бөгәл; **стесать кривизну доски** тактаның кәкрәйгән ерен йышыу

КРИВИТЬ *несов. что* кыйшайтыу, кәкрәйтәү, салшайтыу; **кривить рот** ауыззы кыйшайтыу ♦ **кривить душой** алдашыу

КРИВИТЬСЯ *несов.* 1. кыйшайыу, кәкрәйеү, салшайыу, калтайыу; **пол из сырых досок кривится** кипмәгән тактанан түшәлгән изән калтая 2. *разг. (делать гримасу)* сырай һытыу, сырылыу, сырышыу; **кривиться от зубной боли** теш һызлаузан сырылыу

КРИВЛЯКА *м* и *ж; разг.* кылансытк, боршанлак

КРИВЛЯТЬСЯ *несов.* кыланыу, кылансыкланыу, боршанлау; **надо же так кривляться** абау, кайһылай кыланған була; **девушка кривлялась** кыз иркәләнәп боршанланы

КРИВО... *урыс телендәге куима һүззәрәң “кыйыш”, “кәкре” мәгәнәһендәге беренсе өлөш, мәс., кривонбгий* кыйыш аятлы; **криворбгий** кыйыш (кәкре) мөгөзлө

КРИВОБОКИЙ, -ая, -ое 1. кыйыш яурынлы; **кривобокый человек** кыйыш яурынлы кеше 2. (*покосившийся на один бок*) кыйшайған; **кривобокый дом** кыйшайған өй

КРИВОЙ, -ая, -ое 1. кыйыш, кәкре, калтайған, салыш; **кривой столб** кәкре багана; **кривая нога** салыш аяк 2. *в знач. суц.* **кривая** *ж; мат.* кәкре һызык; **провести кривую** кәкре һызык һызыу 3. *разг. (одноглазый)* һыңар күзле; **кривая лшадь** һыңар күзле ат ♦ **кривбе зеркало** бозоп күрһәткән көзгә; **кривая улыбка**

телэр-телэмэс кенэ йылмайыу; **кривая вывезет** унайы килеп сыгыр эле

КРИВОЛИНЕЙНЫЙ, -ая, -ое кэкре Һызык-лы; **криволинейная поверхность** кэкре Һызыкты ясылык

КРИВОНОГИЙ, -ая, -ое камыт аякты, кэкре аякты; **кривоногое кресло** кэкре аякты кресло

КРИВОНОСЫЙ, -ая, -ое кэкре танаулы

КРИВОРОТЫЙ, -ая, -ое кыйыш ауыз(лы)

КРИВОТОЛКИ *мн.* имеш-мимеш, ялган Һүззэр, бутап һөйлөүзэр; **распускать кривотолки** имеш-мимеш Һүз таратыу

КРИВОШЕЙ, -шеяя, -шее кыйыш (кэкре) муйыны

КРИВОШИП *м; тех.* кривошип

КРИЗИС *м; в разн. знач.* кризис; **аграрный кризис** аграр кризис; **промышленный кризис** сәнэгэт кризисы; **топливный кризис** яғыудык кризисы; **тяжёлый кризис** ауыр кризис; **перейти кризис** кризис кисеру ♦ **политический кризис** сәйәси кризис (*халықтың хөкүмәт сәйәсәтенә бик нык ризаҺызлык күрһәтеүе һәм илдәге кискен сәйәси хәл*); **правительственный кризис** хөкүмәт кризисы (*төрлө сәйәси каршылык һөзөмтәһендә хөкүмәттең алмаштыуы*)

КРИЗИСНЫЙ, -ая, -ое кризис ...ы; **кризисное состояние** кризис хәле; **кризисный момент** кризис мәле; **кризисные явления в экономике** иктисадта кризис күренештәре

КРИК *м* 1. тауыш, һөрән, кыскырыш; **требованный крик** шомло тауыш; **издавать крик** кыскырыш, һөрән һалыу 2. *чего; перен.* әрнеу; **крик души** йән әрнеуе (асыуы) ♦ **последний крик** мбды иң һуңгы (яңы) мода; **криком кричать** йән әсеуәнән кыскырыу, нык итеп кыскырыу

КРИКЕТ *м* крикет (*уйын*)

КРИКЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. кыскырыныусан, гаугасыл; **крикливый человек** гаугасыл кеше 2. (*о голосе, звуках*) сәрелдәк, сарга; **крикливый гблос** сәрелдәк тауыш 3. (*о птицах*) кыйгак; **крикливые гуси** кыйгак таззар 4. *перен.* сағыу, күзгә ташланып торған; **крикливый наряд** сағыу кейем

КРИКНУТЬ *сов.* 1. кыскырып ебәрәү 2. *на кого-что* екеренәү, екеренеп-бакырыныу, кыскырыу

КРИКУН *м; разг.* 1. сарга, сәрелдәк 2. *перен.* буш богаз

КРИМИНАЛ *м; разг.* криминал, енайәт, енайәтле эш; **это пахнет криминалом** бында енайәт бар кеүек

КРИМИНАЛИСТ *м* криминалист

КРИМИНАЛИСТИКА *ж* криминалистика (*енәйәт тикиерәү, судка кәрәкле дәлилдәр йы-йыу һәм өйрәнәү ысулдары тураҺындағы фән*)

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое криминалистика ...ы; **криминалистический анализ** криминалистика анализы

КРИМИНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое енайәтле; **криминальный случай** енайәтле вакига

КРИМИНОЛОГИЯ *ж* криминология (*енәйәтселекте, уның сәбәптәрен, енайәтсе шахсен өйрәнә һәм енайәтселекте киçәтеү сараларын карай торған фән*)

КРИНКА и **КРЫНКА** *ж* һөт көршәге

КРИПТОГРАММА *ж* криптограмма (*йәшерен тамгалар менән языу*)

КРИПТОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое криптография ...ы; **криптографическое письмо** криптография языуы

КРИПТОГРАФИЯ *ж* криптография (*йәшерен тамгалар менән языу ысулы*)

КРИПТОН *м* криптон (*химик элемент, газ*)

КРИСТАЛЛ *м* кристалл; **кристаллы соли** тоз кристалдары

КРИСТАЛЛИЗАЦИЯ *ж* кристаллашыу; **кристаллизация раствора** иретмәнәң кристаллашыуы

КРИСТАЛЛИЗОВАТЬ *сов., несов. что* кристаллау

КРИСТАЛЛИЗОВАТЬСЯ *сов., несов.* 1. кристаллашыу, кристаллану; **пересыщенный раствор кристаллизуется** үтә туйындырылган иретмә кристаллана 2. *перен.* калыпланып (формалашып) етеү; **кристаллизоваться в идею** бер фекергә калыпланып етеү

КРИСТАЛЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. кристалл ...ы; **кристаллическое состояние вещества** матдәнәң кристалл хәлендә булыуы 2. кристаллы; **кристаллические горные породы** кристаллы тау токомдары

КРИСТАЛЛОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кристаллографик, кристаллография ...ы; **кристаллографические исследования** кристаллография тикшеренәүзәре

КРИСТАЛЛОГРАФИЯ *ж* кристаллография (*кристалдар һәм матдәләрзәң кристалл хәлендә булыуы тураҺындағы фән*)

КРИСТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. кристалл рәүешле, үтә күрәнмәле; **кристальная вода** үтә күрәнмәле саф һыу 2. (*о человеке*) саф күңелле, пак, саф; **кристальный человек** саф күңелле кеше

КРИТЕРИЙ *м; книжн.* критерий (*низелер баһалауға нигез булған билдә*); **главный критерий** төп критерий; **быть критерием** критерий булыу

КРИТИК *м* тәнkitсе; **литературный критик** эзәбиәт тәнkitсеһе; **выступление критика** тәнkitсе сығышы

КРИТИКА *ж* тәнkit; **правильная критика** дөрөс (урынлы) тәнkit; **справедливая критика** гәзел тәнkit; **подвергнуться критике** тәнkit ите-

КРИТИКАН

леу ♦ **наводить критику** тэнкитлэу; **не выдёрживает критики** тэнкитге күтэргэмэй

КРИТИКАН *м; пренебр.* урынһыз тэнкитлэүсе

КРИТИКАНСТВО *с; пренебр.* урынһыз тэнкит

КРИТИКАНСТВОВАТЬ *несов.; пренебр.* урынһыз тэнкит менэн булыу

КРИТИКОВАТЬ *несов. кого-что* тэнкитлэу, тэнкит итеу; **критиковать недостатки** етешезлектэрге тэнкитлэу

КРИТИЦИЗМ *м; книжн.* критицизм (*тэнкит күзлегенэн карау, тэнкитле караш*); **способность к критицизму** критицизмга һэлэтле булыу

КРИТИЧЕСКИЙ I, -ая, -ое **1.** тэнкит ...ы; **критическая статья** тэнкит мәкәләһе; **критическое слово** тэнкит һүзе **2.** (*способный к критике*) тэнкитсел, үткер (һүзде), тэнкиткә шәп; **критический ум** үткер ақыл

КРИТИЧЕСКИЙ II, -ая, -ое **1.** (*переломный*) кыскен, һынылыш; **критический момент** кыскен мәл **2.** (*очень трудный, опасный*) бик ауыр, куркыныс, хәуефле; **критическое положение** бик ауыр хәл ♦ **критический реализм** *лит.* тэнкитле реализм; **критическое состояние вещества физ.** матдәнең кризис хәле (*матдәнең шыйыктык менән быу араһындағы айырмалығы бөткән махсус хәле*); **критическая температура физ.** кризис температураһы (*шыйыктык менән быу (пар) араһындағы айырмалык бөткән температура*)

КРИТИЧНЫЙ, -ая, -ое *см. критический I 2*

КРИЧАТЬ *несов.* **1.** кыскырыу, ақырыу, һөрән һалыу; **кричать от боли** ауыртыузан кыскырыу **2.** (*громко говорить*) кыскырыу, кыскырып һөйләу; **не кричи, говори тихо** кыскырма, әкрән һөйлә **3. кого; разг.** кыскырып сақырыу **4. на кого; разг.** екерәу, екеренәу, ақырыныу; **кричать на ребёнка** балага екерәу **5. о ком-чём; разг. (много говорить)** һөйләу; **весь город кричал об этом** был турала бөтә кала һөйләне **6. перен.** кыскырып тороу, күзгә ташланыу, күзгә бәрелеп тороу; **кричать о безвкусии** зауыкһызлыгы менән күзгә бәрелеп тора

КРИЧАЩИЙ, -ая, -ое **1. прич. от кричать 2. прил.** артык сағыу, күзгә бәрелеп торған; **кричащий наряд** артык сағыу кейем

КРОВ *м 1. книжн.* торлак, йәшәр урын, йорт; **остаться без крова** торлакһыз тороп калыу; **гостеприимный кров** кунаксыл йорт **2. чего; перен., трад.-поэт.** ышык, косак; **под кровом ночи** төн ышығы астында; **под кровом тишины** тыныслык косағында

КРОВАВИТЬ *несов. кого-что* канлау, канга буяу; **кровавить саблю** кылысты канга буяу

КРОВАВИТЬСЯ *несов.* канлануу, канга буялыу

КРОВАВЫЙ, -ая, -ое **1.** кан ...ы; **кровоное пятно** кан табы **2.** канлы; **кровоая пена** канлы күбек; **кровоая рана** канлы йәрәхәт; **кровоое тело** канлы кәүзә; **кровоый топор** канлы балта; **кровоая битва** канлы һугыш **3. (запятнавший себя кровью многих жертв)** кан әскес; **кровоавый царь** кан әскес батша **4.** канһыу, кан төсөндәге, асык кызыл; **кровоая заря** канһыу шәфәк ♦ **Кровоное воскресенье ист.** Канлы йәкшәмбе (*1905 йылдың 9 июнар көнө*); **до кровавого поща** әлһерәгәнсе, кара тир сыткансы

КРОВАТЬ *ж* карауат; **железная кровать** тимер карауат; **двухспальная кровать** ике кешелек карауат

КРОВЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое түбә (кыйык, кыйык ябыу) ...ы; **кровельное железо** түбә калайы; **кровельные работы** кыйык ябыу эштәре

КРОВЕЛЬЩИК *м* түбә ябыусы

КРОВЕНЁТЬ *несов.* **1.** кан һеңеу, һырқырау, канга мансылыу, канлануу; **бинт на ране кровенеет** ярага һалған бинт канлана **2.** кан кызыл төс менән айырылып тороу, кызыллык күзгә сағылыу (бәреләу); **рубец кровенеет** бирсә (йөй) кызыллығы менән күзгә бәрелеп тора

КРОВЕНОСНЫЙ, -ая, -ое кан ...ы; **кровоносные сосуды** кан тамырлары; **кровоносная система** кан системаһы

КРОВЕТВОРЕНИЕ *с* кан барлыкка килеу

КРОВЕТВОРНЫЙ, -ая, -ое кан барлыкка килтерәүсе; **крововеторные органы** кан барлыкка килтерәүсе органдар

КРОВИНКА *ж; разг.* кан тамсылы ♦ **ни кровинки в лице** йөзөндә кан әсәре калмаған

КРОВЛЯ *ж 1.* түбә, өй (каралты) түбәһе; **плоская кровля** ясы түбә; **железная кровля** тимер түбә; **шиферная кровля** шифер түбә ♦ **под одной кровлей с кем** бер кыйык астында, бер өйзә; **жить под кровлей чьей кемдеңдер** кыйығы астында йәшәу, өстөндә йәшәу

КРОВНЫЙ, -ая, -ое **1.** кан, кан яғынан; **кровное родство** кан кәрзәшлек; **кровные братья** бер туғаннар **2.** кәрзәшлек ...ы, туғанлык ...ы; **кровные связи** кәрзәшлек бәйләнештәре **3. перен.** иң кәрәкле, иң мөһим; **кровные интересы** иң мөһим мәнфәгәттәр **4. перен. (прочный)** нык, какшамас, мәңгелек; **кровная связь с нарбдом** халык менән нык (тыгыз) бәйләнеш; **кровное братство бойцов** яугирларзың какшамас дуслығы **5. (породистый — о лошадях)** током ...ы, токомло; **кровный рысак** током юртағы **6. разг. (нажитый тяжёлым трудом)** көс (тир) түгеп тапкан, интегеп тапкан; **кровные деньги** көс түгеп тапкан ака ♦ **кровный враг** кан дошман; **кровная вражда** кан дошманлык; **кровная месть** карымта; **кровная обида** каты үпкә; **кровные узы** кан-кәрзәшлек

КРОВОЖАДНЫЙ, -ая, -ое йырткыс, канэскес, канһыз; **кровожадный зверь** йырткыс хайуан

КРОВОИЗЛИЯНИЕ *с; мед.* кан һауыу; **кровоизлияние в мозг** мейегә кан һауыу

КРОВООБРАЩЕНИЕ *с* кан әйләнеше; **искусственное кровообращение** яһалма кан әйләнеше

КРОВООСТАНАВЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее кан туктата торған; **кровоостанавливающее средство** кан туктата торған дарыу

КРОВОПИЙСТВО *с* йырткыслык, аяуһызлыҡ, канһызлыҡ

КРОВОПИЙЦА *м* и *ж* канэскес, канхур; **обозвать кровопийцей** канэскес тип атау

КРОВОПОДТЁК *м* кан тәйнәлеу (ойшоу, һауыу)

КРОВОПРОЛИТИЕ *с* кан койош, кан койоу (түгеу); **жестокое кровопролитие** аяуһыз кан койоу; **бессмысленное кровопролитие** мәғанәһез кан койош

КРОВОПРОЛИТНЫЙ, -ая, -ое кан койғос, канлы; **кровопрелитная война** кан койғос һуғыш; **кровопрелитное столкновение** канлы бәрелеш

КРОВОПУСКАНИЕ *с* кан алыу (алдырыу) (*дауалау өсөн*)

КРОВОСМЕШЕНИЕ *с* кан аралашыу (*якын туған менән енси бәйләнеш*)

КРОВОСОСНЫЙ, -ая, -ое кан һурғыс; **крососные банки** кан һурғыс банкалар

КРОВОТЕЧЕНИЕ *с* кан агыу, кан китеу; **остановить кровотечение** кан агыузы туктатыу

КРОВОТОЧИВЫЙ, -ая, -ое канап (кан агып) торған; **кровоточивая рана** канап торған яра

КРОВОТОЧИТЬ *несов.* канау, кан агыу; **рана кровоточит** яра канай

КРОВОХАРКАНИЕ *с* кан төкөрөу

КРОВОХАРКАТЬ *несов.* кан төкөрөу

КРОВЬ *ж* 1. кан; **вензная кровь** вена каны; **артериальная кровь** артерия каны; **истекать кровью** канһырау; **разбить в кровь** канға туззырыу 2. *перен.* нәсел, током; **башкыр по крови** башкорт нәселәнән; **чистой крови** саф канлы 3. (*убийство, кровопролитие*) кан, кан койоу ♦ **дб крови** канаткансы; **в крови у кого** канына һенгән; **кровь с молоком** сиртһән, каны сығыр; **кровь ударила (бросилась, кинулась) в глобу** башка кан йүгерзе (*асыузан, ярһыузан*); **кровь говорят в ком:** 1) холко белена; 2) кан тарта; **кровь играет** каны кайнай; **кровь стынет в жилах** кот осто, кан туктай; **кровь за кровь** канға кан, үс алыу; **кровь из носу прост.** бер нәмәгә лә карамай, ауырлыктарға карамай

КРОВЯНИСТЫЙ, -ая, -ое кан катыш, канлы; **кровянистое мясо** канлы ит

КРОВЯНОЙ, -ая, -ое кан ...ы; **крянбе давлёние** кан баһымы; **крянбе пятно** кан табы; **крянная колбаса** кан колбасаһы

КРОЙЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* бесеу ...ы; **кройльный стол** бесеу өстәле

КРОИТЬ *несов.* *что* бесеу, киһеу; **кройть платье** күлдәк бесеу; **кройть шёлк** ебәк тукыма бесеу

КРОЙКА *ж см.* **кройть**; **курсы кройки** и **штыя** бесеу-тереу курстары

КРОКЕТ *м; спорт.* крокет (*шарзар тәгәрәтәп уйнай торған уйын һәм ошо уйын кәрәк-ярәгы*)

КРОКЕТНЫЙ, -ая, -ое крокет ...ы; **крокётные шары** крокет шарзары

КРОКИРОВАТЬ *сов., несов.* *что* крокет һуғыу (*крокот уйынында каршы яктың шарын үз шарың менән һуғыу*)

КРОКИРОВКА *ж см.* **крокировать**

КРОКОДИЛ *м* крокодил

КРОКОДИЛОВ, -а, -о крокодил ...ы; **крокодилова кбжа** крокодил тиреһе ♦ **крокодиловы слёзы** ялған күз йөше

КРОКОДИЛОВЫЙ, -ая, -ое крокодил тиреле, крокодил тиренәнән яһалған; **крокодиловый чмодан** крокодил тиренәнән яһалған сумазан

КРОЛИК *м* 1. куян, йорт куяны 2. куян тиреһе; **шуба из кролика** куян тун

КРОЛИКОВОД *м* куян асраусы (*белгес*)

КРОЛИКОВОДСТВО *с* куян асрау; **заниматься кролиководством** куян асрау менән шөгәлләнәу

КРОЛИКОВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое куян асрау ...ы; **кролиководческая ферма** куян асрау фермаһы

КРОЛИЧИЙ, -ья, -ье 1. куян ...ы; **кроличий мех** куян тиреһе 2. куян (*тире*); **кроличья шапка** куян бүрек

КРОЛЬ *м; спорт.* кроль (*иң шәп йөзөүҙең бер алымы*)

КРОЛЬЧАТИНА *ж* куян ите; **жареная крольчатина** қурылған қуян ите

КРОЛЬЧАТНИК *м* 1. куян ояһы 2. қуяндар асрау урыны

КРОЛЬЧИХА *ж* инә куян

КРОЛЬЧОНОК *м* куян балаһы

КРОМЕ *предлог с род. п.* 1. (*за исключением*) башка, тыш; **кроме негб я никогб не видел** унан башка берәүзе лә күрмәнән 2. (*помимо, сверх*) -дан/-дән башка, тыш; **кроме тогб** унан башка; **кроме зарплаты я получил премию** эш хақынан тыш премия аксаһы алдым ♦ **кроме как в знач. союза** (*только, разве что*) шунаң башка, фәжәт; **кроме тогб в знач. вводн. сл.** (*к тому же*) шулай ук; **кроме шуток** шаяртмай ғына, ысынлап

КРОМЕШНЫЙ: **кромешный ад** кот оскос хәл, сыҙамаслыҡ хәл; **кромешный мрак** дәм караңғы

КРОМКА

КРОМКА ж сит, кыр; *шить по кромке* ткани тукуманың ситенэн тегеу; *кромка льда* боз сите

КРОМСАТЬ *несов. что* 1. тураклау, кискеләу; *кромсать бумагу* кағыз тураклау 2. *перен. (портить)* тураклап (бозоп) ташлау, мөнтәп (кискеләп) бөтөрөү

КРОН м крон (*хромлы минераль буяу*); **жёлтый крон** һары крон

КРОНА I ж сатыр; **густая крона** куйы сатыр; **пустить крону** сатырлануу

КРОНА II ж крона (*кайһы бер Көнбайыш Европа илдәренең акса берәмеге*)

КРОНГЛАС м; *спец.* кронглас (*оптик приборзар быялаһы*)

КРОНЦИРКУЛЬ м кронциркуль (1. *һызма эшендә кулланыла торған винт менән нығытып куймалы циркуль* 2. *машина деталдәренең озонловон үлсәү өсөн кулланылған циркуль кеүек корал*)

КРОНШНЕП м көйөлдө, кәкре сукыш

КРОНШТЕЙН м кронштейн (1. *балконды һ.б. терәтеп куйған ауыш терәк* 2. *тех. стеналарҙа, колонналарҙа сығып торған өлөштәрҙе күтәртеп куйған горизонталь терәк*)

КРОПИТЬ *несов.* 1. *что* бөркөү, һибеү; **кропить лицо водой** биткә һыу бөркөү; **кропить освещённой водой** изге һыу һибеү 2. (*о дожде*) һибәләү; **дождь кропит** ямғыр һибәләй

КРОПОТЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. мәшәкәт, күп көс (тырышлык) талап иткән; **кропотливая работа** күп көс талап иткән эш 2. (*усердный*) ентәкләп эшләй торған, тырыш; **кропотливый человек** ентәкләп эшләй торған кеше

КРОСС м; *спорт.* кросс; **лыжный кросс** саңғы кросы

КРОССВОРД м кроссворд; **решать кроссворд** кроссворд сисеү

КРОССОВЫЙ, -ая, -ое кросс ...ы; **кроссовая трасса** кросс трассаһы

КРОТ м 1. төрткө, һуқыр сыскан 2. төрткө тиреһе, һуқыр сыскан тиреһе; **шуба из крота** һуқыр сыскан тиреһенән тегелгән тун

КРОТКИЙ, -ая, -ое баһымсак, баһалкы, йыуаш; **кроткий человек** баһымсак кеше; **кроткий характер** баһалкы холок

КРОТОВЫЙ, -ая, -ое 1. төрткө ...ы, һуқыр сыскан ...ы; **кротовый мех** һуқыр сыскан тиреһе 2. һуқыр сыскан тиреһенән; **кротовый воротник** һуқыр сыскан тиреһенән яға

КРОТОСТЬ ж баһымсаклык, йыуашлык, баһалкылык; **требательная кротость** тәһсирләндергес баһымсаклык

КРОХА I ж 1. валсык, бөртөк; *у меня с утра ни крохи во рту не было* иртәнән бирле ауызыма бөртөк тә (ризык) қапканым юк 2. *обычно мн. крохи юк-бар, актык*; *крохи знаний юк-бар* белем; *остаться с крохами* былбо богатства булған байлыктың актығы менән тороп калыу

КРОХА II м и ж; *разг.* сабый, бәпес

КРОХАЛЬ м кушы, кушы өйрәк

КРОХОБОР м ваксыл кеше

КРОХОБОРСТВО с ваксыллык; **заниматься крохоборством** ваксыллык кылыу; **крохоборство уводит от общих вопросов** ваксыллык дөйөм мәсәләләрҙән ситкә алып китә

КРОХОБОРСТВОВАТЬ *несов.* ваксыл булыу, ваксыллык кылыу

КРОХОТНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй генә, осток; **крохотный птёныш** бәләкәй генә кошсок; **крохотное облако** осток кына болот

КРОШЕВО с 1. *прост.* турама (*вакляп туралаған азык*) 2. *разг.* онтак; **крошево льда** боз онтағы

КРОШЕЧКА ж 1. *уменьш.-ласк. от крошка* I 1—3; 2. *в знач. нареч. крошечку*; *разг.* аз ғына, әзәрәк; **крошечку поёсть** аз ғына ашап алыу

КРОШЕЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәй генә, осток

КРОШИТЬ *несов.* 1. *что* турау, тураклау, ваклау; **крошить солёму** һалам турау; **крошить хлеб** икмәк ваклау 2. *чем и без доп. сүпләү*; **крошить на пол** изәнде сүпләү 3. *кого-что*; *перен.* кырыу, турау, тураклау; **крошить вражеские укрепления** дошман нығытмаларын кырыу (кыйратыу)

КРОШИТЬСЯ *несов.* 1. онталыу, ыуалыу, ваклануу; **лёд крошится** боз онтала; **зуб крошится** теш ыуала 2. *страд. от крошить* 1

КРОШКА I ж 1. валсык, бөртөк; **хлебные крошки** икмәк валсыктары 2. *собр.* (*о мелко раздробленных веществе*) вак, онтак; **мраморная крошка** мәрмәр вағы 3. м и ж **крошка**; *разг.* (*малютка*) балакай, бәләкәс 4. *в знач. нареч. крошку*; *разг.* аз ғына, бик аз ♦ **ни крошки** аз ғына ла, бер бөртөк тә, бер тамсы ла

КРОШКА II ж *см. крошить* 1; **крошка и сүшка коры дуба** имән кайырын тураклау һәм киптереү

КРУГ м 1. түңәрәк, түңәрәк әйләнәһе; **площадь круга** *мат.* түңәрәк майҙаны; **описать круг** түңәрәк һызыу; **стать в круг** түңәрәккә баһыу 2. тумалак (дүңгәләк), түңәрәк; **круг сыра** сыр тумалағы; **спасательный круг** коткарыу түңәрәге 3. *чего (перечень чего-л.)* тәзмә; **круг вопросов** һораузар тәзмәһе 4. *чего (область, сфера какой-л. деятельности)* сфера, даирә, өлкә; **круг знаний** белем даирәһе; **круг обязанностей** хезмәт ваһифалары, бурыстар 5. *кого, какой (группа людей)* даирә, ара, кор, эс; **правительственные круги** хөкүмәт даирәләре; **круг учёных** ғалимдар даирәһе; **в литературных кругах** әзәби даирәлә; **в кругу семьи** ғаилә эсендә; **люди одного круга** бер кор кешеләре ♦ **круг кровообращения** кан әйләнеше; **на круг уртаса**; **на круги своя** *вернуться книжн.* элекке хәлгә

КРУЖИТЬСЯ

кайтыу; по кругу ходить кулдан-кулга йөрөү; круги под глазами күз төбө карайып тороу; круги перед глазами күз алды караңгылануу, күз семэрләнөү (сыбарлануу); голова идёт кругом: 1) баш әйләнә; 2) баш каткан

КРУГЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое *уменьш.-ласк. от круглый* ♦ *кругленькая сумма* шактай күп акса

КРУГЛЕТЬ *несов.*; *разг.* түнәрәкләнөү, йомролануу; **глаза круглеют** күззәр түнәрәкләнде

КРУГЛИТЬ *несов. что.*; *разг.* түнәрәкләү, түнәрәк итеү; **круглить край дощечки** такта ситтәрен түнәрәкләү

КРУГЛИТЬСЯ *несов.*; *разг.* 1. түнәрәкләнөү, түнәрәк булыу 2. йомро булып тороу, йомро булып күренөү; **плечи круглятся** яурындар йомро булып тора

КРУГЛОГОДОВОЙ и **КРУГЛОГОДИЧНЫЙ**, -ая, -ое йыл буйы(на) барган, йыл әйләнәнәнә һузылган; **круглогодová работа** йыл буйы(на) барган эш

КРУГЛОГОЛОВЫЙ, -ая, -ое йомро башлы

КРУГЛОГУБЦЫ *мн.* йомро башлы кысқыс

КРУГЛОЛИЦЫЙ, -ая, -ое түнәрәк йөзлө, тумалак битле; **круглолицый человек** түнәрәк йөзлө кеше

КРУГЛОСУТОЧНЫЙ, -ая, -ое тәүлек әйләнәнәнә (буйына) барган (һузылган); **круглосуточное дежурство** тәүлек әйләнәнәнә дежурлык; **круглосуточный детский сад** тәүлек әйләнәнәнә эшләгән балалар баксаһы

КРУГЛОЩЕКИЙ, -ая, -ое түнәрәк битле, тумалак битле; **круглощёкая девица** түнәрәк битле кызыккай

КРУГЛЫЙ, -ая, -ое 1. түнәрәк, йомро; **круглое бзеро** түнәрәк күл; **круглый стол** түнәрәк өстәл; **круглый камень** йомро таш; **быть круглым** йомро булыу 2. әйләнәнә, буйы; **круглый год** йыл әйләнәнә; **круглые сутки** тәүлек буйына 3. шыр; **круглый дурак** шыр тиле (исәр); **круглый невёжда** шыр назан ♦ **круглая дата** түнәрәк дата; **круглый отличник** тик якшыға ғына укыусы; **круглый сирота** үкһез йәтим; **круглые скобки** түнәрәк йәйә; **круглый счёт** тулы исәп; **круглым счётом** сама менән һанаганда; **за круглым столом** түнәрәк өстәл артында

КРУГОВЕРТЬ *ж*; *разг.* өзлөкһөз үзгәреш; **круверть переёздов** өзлөкһөз күсенеп йөрөү

КРУГОВОЙ, -ая, -ое түнәрәк буйынса, әйләнмәле; **круговое движение** түнәрәк буйынса хәрәкәт ♦ **круговая дорбга** урау юл; **круговая порука**: 1) (*коллективная ответственность*) берзәм яуаплылык; 2) (*взаимное укривательство*) бер-береһен яклау (каллау); **круговая чаша** табын аяғы

КРУГОВОРОТ *м* 1. әйләнеш, өзлөкһөз хәрәкәт; **круговорот воды в природе** тәбигәттә һуу әйләнеше 2. *чего* алмашынуу, агым,

өзлөкһөз үзгәреш тороу; **круговорот событий** вакигаларзың алмашынууы

КРУГОВРАЩЕНИЕ *с* түнәрәк буйынса хәрәкәт

КРУГОЗОР *м* 1. күз күреме 2. *перен.* аң (караш, белем) даирәһе; **умственный кругозор** аң даирәһе; **политический кругозор** сәйәси караш даирәһе; **широкий кругозор** киң белем даирәһе

КРУГОМ *нареч.* и *предлог* 1. *нареч.* әйләнәп, түнәрәк яһап; **обойти кругом** әйләнәп сығыу 2. *нареч.* тирә-якта, әйләнәлә, якын тирәләү; **кругом никого нет** тирә-якта бер кем юк 3. *нареч.*; *разг.* (*совсем, целиком*) тулыһынса, бөтөнләй, тоғош; **кругом в долгах** тоғош бурыста, бурыска батыу; **кругом прав** тулыһынса хаклы 4. *предлог с род. п.*; *разг.* (*вокруг чего-л.*) тирәһендә, тирәләй, уратып; **кругом дба растут тополя** өй тирәләй тирәктәр үсә ♦ **кругом! воен.** кругом!; **кругом да около** әйләнә-тирәләп кенә (*эш-хәлдән айышына төшөмәй*)

КРУГООБОРОТ *м* әйләнеш; **кругооборот капитала** капитал әйләнеше

КРУГООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое түнәрәк һымак, түнәрәккә окшаған, әйләнешле; **кругообразное движение** түнәрәк һымак хәрәкәт

КРУГОСВЕТНЫЙ, -ая, -ое Ер шары тирәләй; **кругосветное путешествие** Ер шары тирәләй сәйәхәт; **кругосветное плавание** Ер шары тирәләй йөзөп сығыу

КРУЖАЛО *с*; *спец.* көмбәз дугаһы (*көмбәз куйыу өсөн аастан йәки тимерзән яһалған дуга*)

КРУЖЕВНИЦА *ж* селтәр бәйләүсе

КРУЖЕВНОЙ, -ая, -ое 1. селтәр бәйләү ...ы; **кружевное производство** селтәр бәйләү эше 2. селтәр, селтәрле; **кружевной воротник** селтәр яға; **кружевная штора** селтәрле корма

КРУЖЕВО *с* селтәр; **шёлковое кружево** ебәк селтәр; **плести кружева** селтәр үреү (бәйләү)

КРУЖИТЬ *несов.* 1. *кого-что* өйрөлтөү, әйләндерөү, өйрөлдөрөү; **ветер кружит листья** ел япрактарзы өйрөлтә 2. әйләнөү, уратып йөрөү (осоу); **орёл кружит под облаками** болоттар астында бөркөт әйләнә 3. азашып йөрөү, юл язып йөрөү; **кружить по лесу** урманда юл язып йөрөү 4. бормалануу; **тропинка в лесу кружит** урманда һукмак бормалана 5. (*о вьюге, метели и т.п.*) ойокһотоу, өйөрөү; **метель кружит** буран өйөрә ♦ **кружить голову кому** башын әйләндерөү

КРУЖИТЬСЯ *несов.* 1. өйрөлөү, әйләнөү; **кружиться в вальсе** вальста өйрөлөү; **колёсики кружатся** тәгәрмәстәр әйләнә 2. *перен.*, *разг.* (*постоянно находится где-л., около кого-л.*) уральуу, өйрөлөү; **он постоянно там кружится** ул гел шунда урала 3. әйләнөү, өйрөлөү, ойокһоу; **самолёт кружится над городом** самолёт қала

КРУЖКА

өстөндө эйлэнэ; **листья кружатся в воздухе** яп-рактар хауала өйрөлөп оса **4. разг. см. кружить 3, 4; 5. см. кружить 5**

КРУЖКА ж көрөшкө; **алюминиевая кружка** алюмин көрөшкө; **кружка пива** бер көрөшкө ыбра

КРУЖКОВЕЦ м; *разг.* түнэрэк агзаһы

КРУЖКОВОЙ, -ая, -ое түнэрэк ...ы; **кружковая работа** түнэрэк эше

КРУЖКОВЩИНА ж; *неодобр.* түнэрэкселек, төркөмсөлөк (*коллектив эсендэге таркалык, төркөмдөргө бүленец*)

КРУЖНОЙ и **КРУЖНОЙЙ**, -ая, -ое *разг.* урау, урап-урап; **кружным путём** урау юл менен

КРУЖОК м **1.** *уменьш.* от **круг** **1, 2;** начертить **кружок** түнэрэк Һызыу **2.** түнэрэк; **литературный кружок** эзаби түнэрэк; **организовать кружок** түнэрэк ойошторуу **3.** кор; **дружеский кружок** дус-иштәр коро ♦ **в кружок (постричь, стричься и т.п.)** састе түнэрэк итеп алдырыу

КРУИЗ м круиз, дингез сәйэхәте; **круиз по Европе** Европа буйлап круиз

КРУП I м (*у лошади*) оса, арт ятк

КРУП II м; *мед.* круп, тын юлы шешеу

КРУПА ж **1.** ярма; **гречневая крупа** карабойзай ярмаһы **2.** (*о снеге*) бозлауык, борганак кар

КРУПИНКА ж бөртөк, бөртөксә; **крупи́нка риса** дөгө бөртөгө; **крупи́нка зблота** алтын бөртөгө

КРУПИТЧАТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярмалы, бөртөклө; **крупитчатая мука** эре тарттырылган он, ярмалы он; **крупитчатый песок** бөртөклө ком

КРУПНЕТЬ *несов.*; *разг.* зурайыу, эреләнеу; **хозяйство крупнеет** хужалык зураа

КРУПНОГАБАРИТНЫЙ, -ая, -ое зур күләмле, зур габаритлы; **крупногабаритный ящик** зур габаритлы йәшник

КРУПНОЗЕРНИСТЫЙ, -ая, -ое эре бөртөклө, эре орлокло; **крупнозернистый песок** эре бөртөклө ком

КРУПНОКАЛИБЕРНЫЙ, -ая, -ое зур калибрлы; **крупнокалиберный пулемёт** зур калибрлы пулемёт

КРУПНОМАСШТАБНЫЙ, -ая, -ое зур масштаблы; **крупномасштабная карта** зур масштаблы карта; **крупномасштабное строительство** зур масштаблы төзөлөш

КРУПНОПАНЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эре панелле; **крупнопанельные здания** эре панелле йорттар

КРУПНОТОННАЖНЫЙ, -ая, -ое зур тоннажлы; **крупнотоннажный траулер** зур тоннажлы траулер

КРУПНЫЙ, -ая, -ое **1.** эре; **крупная соль** эре тоз; **крупное яблоко** эре алма; **крупные черты лица** йөззөң эре Һызаттары; **крупные шаги** эре азымдар; **крупное хозяйство** эре хужалык **2.** эре

Һөйәкле (*кәүзәле*); **крупный ребёнок** эре Һөйәкле бала **3.** зур, оло; **крупный талант** зур талант; **крупный писатель** оло языусы **4.** зур, оло, мөһим; **крупные успехи** зур уңыштар; **крупное событие** оло вакига ♦ **крупные деньги** эре акса; **кру́шная дрожь** көслө калтырау; **крупный разговор** егди Һөйләшеу; **крупный рогатый скот** Һы-Һыыр малы, мөгөзлө эре мал; **съёмка крупным планом** эре планда төшөрөу

КРУПОЗНЫЙ, -ая, -ое *мед.* тын юлы шеше ...ы; **крупозные явления** тын юлының шешеу ♦ **крупозное воспаление лёгких** үпкә шешеу

КРУПОРУШКА ж ярма ярғыс (*машина*)

КРУПЧАТКА ж крупчатка (*иц якиш бойзай оно*)

КРУПЧАТЫЙ, -ая, -ое **1.** ярмалы, ярмаланып торған; **кру́чатый мёд** ярмалы бал **2.** крупчатканан бешерелгән; **кру́чатый пирог** крупчатканан бешерелгән бәләш

КРУПЬЕ м *нескл.* крупье (*комарлы уйын өйөнөң хужаһы йәки шул уйынды алып барыусы*)

КРУПЯНОЙ, -ая, -ое ярма ...ы; **крупяные культуры** ярма культуралары; **крупяной суп** өйрә

КРУТИЗНА ж **1.** текәлек; **крутизна подъёма** қалқыудықтың текәлеге; **крутизна берега** ярзың текәлеге **2.** (*крутой спуск*) текә ер (урын); **спуститься с крутизны** текә ерзән төшөу

КРУТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое сиратыу ...ы; **крутильный станок** сиратыу станогы

КРУТИТЬ *несов.* **1.** *что* эйләндереу, өйрөлтөу; **крутить сепаратор** сепаратор эйләндереу; **крутить колесб** тәгәрмәс өйрөлтөу **2.** *чем* борголау; **крутить головой** башты борголау; **крутить хвостом** койрок болгау **3.** *что* сиратыу; **крутить пряжу** илангән еп сиратыу **4.** *что* урау, төрөу; **крутить папиросу** тәмәке төрөу **5.** *что* бороу; **крутить усы** мыйык бороу **6.** *что* уралтыу, өйрөлтөу; **ветер крутит пыль** ел тузан туззыра **7.** *разг.* борголаныу, борганлау; **говори правду, не крути** борголанма, дөрөсөн әйт ♦ **крутить банку прост.** машина йөрөтөу; **крутить голову кому** башын эйләндереу; **крутить любовь (роман)** гишык тотоу; **крутить руки кому** кулын кайырыу; **как ни крути прост.** теләһәң-теләмәһәң дә

КРУТИТЬСЯ *несов.* **1.** эйләнеу, өйрөлөу; **колесб крутится** тәгәрмәс эйләнә; **в воздухе крутится снег** хауала қар өйрөлә **2.** *перен., разг.* уралыу, сыуалыу; **крутиться перед зеркалом** көзгө алдында уралыу; **крутиться у накрытого стола** табын тирәһендә сыуалыу **3.** *прост.* борголаныу, борганлау; **давай сознавайся, нечего крутиться** йәшермәйенсә әйтөп бир, борганлауың етер **4.** *страд.* от **крутить** **1–5** ♦ **крутиться как белка в колесб см.** **белка**

КРУТОГОР м текә тау

КРУТОЙ, -ая, -ое 1. текэ; **крутой берег** текэ яр; **крутая волна** текэ тулкын 2. капыл, кишкен, кинэт; **крутой поворот дорбги** юлдың капыл боролошо; **крутая перемена** кишкен үзгөрөш 3. каты; **крутые меры** каты саралар; **крутой характер** каты холок 4. каты, нык; **крутой мороз** каты һыуык 5. каты; (*о яйцах*) каты бешкэн; ♦ **крутой кипяток** кайнап торган һыу, кайнар һыу

КРУЧА ж ярлау

КРУЧЕНИЕ с см. **крутить** 1–5, **крутится** 1 **КРУЧЁНЫЙ**, -ая, -ое сиратылган, боролган; **кручёные нитки** сиратылган еп ♦ **кручёный мяч спорт.** өйрөлтөп ебөрөлгөн туп (*волейбол, теннис* һ.б. *уйында һуғылган туптың өйрөлтөп барыуы*); **кручёный удар спорт.** өйрөлтөп һуғыу (*тупты һауала өйрөлтөп ебөрөц*)

КРУЧИНА ж; *трад.-поэт.* моң-зар, кайгы, хэсрэт

КРУЧИНИТЬСЯ *несов.*; *трад.-поэт.* моңайыу, кайгырыу, хэсрэтләнеу

КРУЧИННЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* кайгылы, хэсрэтле, моң-зарлы; **кручинное житье** кайгылы тормош

КРУШЕНИЕ с; *прям., перен.* һалэк (харап) булыу, һалэкэккэ оспау, юкка сығыу, емерелеу; **крушение пбезда** поездың һалэкэккэ оспауы; **крушение надежд** өмөттөргән юкка сығыуы

КРУШИНА ж эт муйылы

КРУШИННИК м эт муйылы кыуаклыгы

КРУШИННЫЙ, -ая, -ое эт муйылы ...ы; **крушинный куст** эт муйылы кыуагы

КРУШИТЬ *несов.* *кого-что*; *прям., перен.* вагыу, емереу, кырыу, кырып һалыу; **крушить лёд** боз вагыу; **крушить врага** дошманды кырыу

КРЫЖОВНИК м крыжовник; **посадить крыжовник** крыжовник ултыртуу; **варенье из крыжовника** крыжовник кайнатмаһы

КРЫЛАТКА ж; *бот.* канатлы орлок (*саган, дардар* һ.б. *агастарзың орлого*)

КРЫЛАТЫЙ, -ая, -ое канатлы; **крылатые насекомые** канатлы бөжәктәр ♦ **крылатые слова** тапкыр һүзәр

КРЫЛО с; *в разн. знач.* 1. канат; **крылья птицы** кош канаттары; **крыло самолёта** самолёт канаты; **крыло вёялки** елгәргес канаты; **крыло велосипеда** велосипед канаты; **крыло невода** йылым канаты 2. як, кабырга; **левое крыло здания** бинаның һул кабыргаһы; **правое крыло отряда** отрядтың уң яғы ♦ **крылья нбса анат.** танау япрактары; **крылья выросли у кого** канатланьш (осоноп) китеу; **опустить крылья** югалып калыу, төшөнкөлөккэ бирелеу; **подрезать крылья кому** канатын һындырыу, күңелен төшөрөу; **расправить крылья** бөтә мөмкинлекте файзаланьш, тырышып алга китеу

КРЫЛЫШКО с; *уменьш.-ласк. от крыло* ♦ **под крылышком у кого** канаты астында

КРЫЛЬЦО с күтәрмә, болдор; **выходить на крыльцо** күтәрмәгә сығыу

КРЫСА ж комак; **белая крыса** ак комак; **серая крыса** һоро комак

КРЫСЁНОК м комак балаһы

КРЫСЫНЬЙ, -ая, -ое комак ...ы; **крысиный хвост** комак койрого; **крысиный яд** комак ағыуы

КРЫСОЛОВ м комак тотоусы

КРЫСОЛОВКА ж 1. комак капканы 2. комак тотоусы эт

КРЫТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от крыть* 1–4; 2. *прил.* ябык, ябылган; **крытый рынок** түбәһе ябык базар

КРЫТЬ *несов.* 1. *что* ябыу, каплау; **крыть дом жёстью** өйзө калай менән ябыу 2. *что* көпләу, тышлау; **мебель крыта шёлком** мебель ебәк менән көпләнгән; **крыть шубу сукном** тунды бустау менән тышлау 3. каплау; **пыль крбет листься** тузан япрактарзы каплай 4. (*в карточных играх*) басыу, каплау; **крыть короля тузом** королде туз менән басыу 5. *кого; прост.* тетеу, тегеп ташлау; **крепко крыть бик** каты тетеу (*эрләц*) ♦ **крыть нечем прост.** бер ни зә әйтөп булмай; **шито и крыто**; **шито-крыто** беленмәне, һизелмәне, эзе лә калманы

КРЫТЬСЯ *несов.* 1. тороу, гибәрәт булыу; **в чём крбөтса причина этого явлөния?** был күрөнештөң сәбәбе низән тора? 2. *страд. от крыть* 1–4

КРЫША ж 1. түбә, кыйык; **крыша дома** өй кыйыгы; **крыть крышу** кыйык ябыу 2. *перен.* торор урын (ер); **не имөть крыши** торор урын булмау ♦ **под одной крышей** бер өйзә, бер кыйык астында (*йөшиәц*)

КРЫШКА ж 1. капкас; **полиэтиленовая крышка** полиэтилен капкас; **крышка бочбнка** көрәгә капкасы 2. *в знач. сказ.*; *прост.* бөтөу, һалэк булыу

КРЮК м ыргак; **железный крюк** тимер ыргак; **повесить на крюк** ыргакка элеу 2. (*запор*) келә, элгес; **дверной крюк** ишек келәһе 3. *разг.* урау; **сделать крюк** урап йөрөу ♦ **дать крюку** урау юлдан йөрөу

КРЮКОВАТЫЙ, -ая, -ое кәкре, ыргак һымак, ыргакка окшаган; **крюковатый нос** кәкре танау

КРЮЧКОТВОРСТВО с; *презр.* юрый тоткарлык яһау, юрый эште һүзүу

КРЮЧНИК м ыргак менән йөк күсереүсе

КРЮЧОК м 1. ыргак, энә; **вязальный крючок** селтәр ыргагы (энәһе) 2. (*дверной*) келә, элгес; **дверной крючок** ишек келәһе 3. (*рыболовный*) кармак; **крючок для окуня** алабуға кармагы 4. (*у одежды*) эләктергес, каптырма; **крючок рубашки** күлдәк каптырмаһы

КРЮШОН м крющон (1. *йөзөмдән яһалған шарап, ром, коньяк, ликер катгырмаһы* 2. *емеш-еләктән яһалған эсемлек*)

КРЯДУ

КРЯДУ нареч.; разг. (без перерыва) рэгтэн, тогошлай; **два мѣсяца кряду нет дождя** ике ай рэгтэн ямгыр юк

КРЯЖ м 1. (цепь гор) һырттар, аркалар, тәпәш таузар тезмәһе 2. түмәрсә, түмәр; **дубовый кряж** имән түмәре

КРЯЖИСТЫЙ, -ая, -ое 1. йыуан, базык; **кряжистый дуб** йыуан имән 2. перен. нык, мыкты; **кряжистый мужчина** мыкты ир

КРЯКАНЬЕ с 1. “быжк-быжк” итеү, быжкылдау; **кряканье уток** өйрәктәр быжкылдауы 2. разг. (звук, издаваемый человеком) кых-ких, әһем-әһем

КРЯКАТЬ несов. 1. быжкылдау, быжк-быжк итеү 2. разг. (о человеке) кыжылдау, кых-ких килеү, тамак кырыу; **крякать от наслаждения** кинәнестән кых-ких килеү

КРЯКВА ж һуна, һуна өйрәк

КРЯКНУТЬ сов. от крякать

КРЯХТЁТЬ несов.; разг. ыһылдау, ыһ-ыһ итеү, ыңгырашыу; **долго кряхтеть** озак ыһылдау

КСЁНДЗ м ксёндз (поляктарза католиктар руханийы)

КСЕНОН м ксенон (химик элемент, газ)

КСЕРОКОПИЯ ж ксерокопия (ксерокс күсермәһе)

КСЕРОКС м ксерокс (документтарзың күсермәһен яһаусы аппарат)

КСИЛИТ м ксилит (шәкәр урынына кулланылған татлы матдә)

КСИЛОГРАФ м ксилограф (ағаска һүрәт йәки язғыу төшөрөҫе)

КСИЛОГРАФИЯ ж ксилография (1. ағаска уйғыт язғыу йәки һүрәт төшөрөҫ 2. ағаста уйғыт язғылған язғыу йәки һүрәт)

КСИЛОФОН м; муз. ксилофон (музыка коралы)

КСТАТИ нареч. 1. (вовремя) урынлы, тап килтереп; **сказать кстати** урынлы әйтеү 2. (заодно с чем-л. другим) бер ыңғайза, тура килгәндә; **кстати зайти и за книгами** бер ыңғайза китаптарзы ла алырга инеү 3. в знач. вводн. сл. (в дополнении, в связи со сказанным) әйткәндәй; **кстати, когда вы там были?** әйткәндәй, һез унда кәсан булдығыз?

КТО мест. 1. (какой человек, какое существо) кем; **кто там?** кем унда?; **кто пришёл?** кем килдә? 2. разг. (при сопоставлении предложения) берәүзәр, кайһылар; **кто пошёл в кино, кто в театр** берәүзәр киноға, кайһылары театрға ките 3. разг. (кто-нибудь) берәйһе; **не пойдёт ли кто со мной?** берәйһе миңең менән бармаҫмы икән? ♦ **кто где** кем кайза; **кто как** кем һисек; **кто когб** кем кемдә, икенең берене еңгәһсе; **кто бы то ни был** кем генә булмаһын; **кто во что горазд** кем нимә булдыра; **кто в лес, кто по дрова** төрләнә төрлә ергә (ятка); берене шәмбегә,

икенсеһе йәкшәмбегә; **кто не работает, тот не ест** кем эшләмәй, шул ашамай

КТО-ЛИБО и **КТО-НИБУДЬ** мест. (какой-нибудь человек) кем булһа ла, кем дә булһа, берәйһе; **если кто-нибудь придёт, то позови меня** берәйһе килһә, миңе сақыр

КТО-ТО мест. (кто-нибудь, некто) кемдер; **кто-то должен это сделать** кемдер быны эшләргә тейеш; **кто-то заходил к вам** һезгә кемдер килгәһне

КУБ I м 1. разг. куб (күләм); **куб дров** бер куб (метр) утын 2. мат. куб; **куб двух равен восьми** икенең кубы һигезгә тигез; **возвести в куб** кубка күтәрәү

КУБ II м куб (һауыт)

КУБА́НКА ж; разг. кубанка (1. бойзай төрө 2. бәрәс тиренәнән кыртыулап тегелгән ясы тубәле бүрек)

КУБАРЕМ нареч.; разг. мәтәлләп, тәкмәсләп, тәгәрәп; **покатиться кубарем** мәтәлләп барып төшөү

КУБАТУ́РА ж кубатура (куб метрза билдәләнгән күләм); **кубатура помещения** бина кубатураһы

КУБИ́ЗМ м кубизм (рәсем сәһгәтендә модернизм ағымы)

КУБИ́К м 1. разг. (мера объёма) кубик; **два кубика крови** ике кубик кан 2. обычно мн. шакмак; **играть в кубики** шакмак уйнау

КУБИ́НСКИЙ, -ая, -ое кубин ...ы, Куба ...ы; **кубинский сáхар** Куба шәкәре

КУБИ́НЦЫ мн. кубиндар, кубин халкы // ед. **кубинец** м кубин ир-агы; **кубинка** ж кубин катын-кызы

КУБИ́ЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. куб формаһындагы; **кубическое здание** куб формаһындагы бина 2. мат. куб ...ы; **кубический корень** куб тамыры

КУ́БКОВЫЙ, -ая, -ое кубок ...ы; **кубковые соревнования** кубок ярышы

КУ́БОВЫЙ, -ая, -ое күм-күк; **кубовый цвет** күм-күк төҫ

КУ́БОК м кубок (1. зур бокал рәҫешендәге һауыт 2. спорт ярышында еңеҫегә бирелә торған бүлкә); **серебряный кубок** көмөш кубок; **переходящий кубок** күсмә кубок

КУ́БОМЭ́ТР м кубометр; **кубомэ́тр дбсок** бер кубометр такта

КУ́БРИК м кубрик (1. каратта команда йәшиәй торған бүлкә 2. елкәнле зур каратта тубәнге палуба)

КУ́БЫ́З м; обл. см. кобыз

КУ́БЫ́ШКА ж 1. (копилка) акса сүлмәге (һауыты); **хранить деньги в кубышке** аксаны сүлмәктә йәшереп һаклау 2. разг. ит бүкәне (тәпәшж буйлы, йыуан катын-кызға карата) 3. бот. һары томбойок

КУВАЛДА ж балга; тяжёлая кувалда ауыр (зур) балга

КУВШИН м кувшин; глиняный кувшин балсык кувшин

КУВШИНКА ж ак томбойюк

КУВЫРКАТЬ *несов.* кого-что; *разг.* түңкәреү, тәкмәстереү; *передвигать кувыркаю* тәкмәстереп күсереү

КУВЫРКАТЬСЯ *несов.*; *разг.* тәкмәсеү, тәкмәс атыу, мэтәлләү; *кувыркаться на сене* бесәнда тәкмәс атыу

КУВЫРКНУТЬ *сов.* от кувыркать

КУВЫРКНУТЬСЯ *сов.* от кувыркаться

КУВЫРКОМ *нареч.*; *разг.* мэтәлләп, тәкмәсеп, баш түбән; *полететь кувырком* тәкмәсеп барып төшөү

КУГА ж куга (*камыш төрө*); *косить кугу* куга сабыу

КУГУАР м кугуар (*зур кырагай бесәй*)

КУДА *нареч.* 1. кайза, нимәгә, ни өсөн; *куда идти?* кайза барырга?; *куда назначают, туда поёду* кайза билдәләһәләр, шунда барам; *куда мне столько вещей* нимәгә миңә шул тиклем әйбер 2. *разг.* берәй ергә, кайза ла булһа; *если куда пойдёте, скажите мне* берәй ергә барырга булһағыз, миңә әйтгегез 3. *в знач. частицы; разг. (в сочетании с прил. или нареч. в сравн. ст. в значении "значительно")* тағы ла, үтә, бик; *дело оказалось куда сложнее, чем он ожидал* хәл ул көткәнгә караганда ла катмарлырак булып сыкты 4. *в знач. частицы; разг. (при возражении, внесении поправки к сказанному)* кайза инде; *куда же ему справиться с этим делом* кайза инде уга был эште башкарып сығыу ♦ *куда ветер дует см. ветер; куда глаза глядят; куда ни кинь глазом см. глаз; куда ни шло* шулай булһын әйзә (кайза китмәгән); *куда Мака́р теля́т не гоня́л* ер сите, ер аяғы, ер башы (кайза ғына булмаған); *хоть куда* бик шәп, бына тигән

КУДА-ЛИБО и **КУДА-НИБУДЬ** *нареч.* кайза булһа ла, берәй ергә; *пойти куда-нибудь* кайза булһа ла барырга

КУДА-ТО *нареч.* кайзалыр, әллә кайза; *куда-то торопиться* кайзалыр кабаланыу

КУДАХТАНЬЕ с см. *кудахтать* 1

КУДАХТАТЬ *несов.* 1. кыткылдау, кыт-кыт итеү 2. *перен., разг.* кабаланып һөйләү, йотлоғоп һөйләү

КУДЕЛЬ ж сүбәк, тәрәшле сүс; *прясть кудель* сүбәк иләү

КУДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сүбәк; *кудельная верёвка* сүбәк бау

КУДЕСНИК м; *трад.-поэт.* сихырсы

КУДЛАТЫЙ, -ая, -ое *разг.* ялбыр, йөнтәс; *кудлатая голова* ялбыр баш; *кудлатая собака* ялбыр эт

КУДРИ *мн.* бөзрә; *русые кудри* һары бөзрә

КУДРЯВИТЬСЯ *несов.* бөзрәләнеү; *борода кудрявится* һаһал бөзрәләнеп тора; *на берегу кудрявится раки́та* яр буйында кәзә талы бөзрәләнеп тора

КУДРЯВЫЙ, -ая, -ое 1. бөзрә; *кудрявые волосы* бөзрә сәс; *кудрявый мальш* бөзрә сәсле малай; *кудрявая берёза* бөзрә кайын 2. *перен.* бормалы-һырмалы; *кудрявый почерк* бормалы-һырмалы почерк (языгу) 3. *перен.* артык бизәкле (тасуирлы); *кудрявый стиль* артык бизәкле стиль

КУЗЁН м ике туған ағай (эне, кусты); *кузйна* ж ике туған ағай (һеңле)

КУЗНЁЦ м тимерсе; *работать кузнецом* тимерсе булып эшләү

КУЗНЁЧИК м сиңерткә; *стрёкот кузничика* сиңерткә сырылдауы

КУЗНЁЧНЫЙ, -ая, -ое тимерсе ...ы; *кузнёчный молот* тимерсе сүкеше; *кузнёчный цех* тимерсе цехы

КУЗНИЦА ж 1. тимерлек; *деревенская кузница* ауыл тимерлеге 2. *чего; перен., высок.* сыныктырыу (әзерләү) урыны; *кузница кадров* кадрзар сыныктырыу (әзерләү) урыны

КУЗОВ м 1. кузов; *кузов машины* машина кузовы 2. (*из лыка*) тубал; (*из бересты*) тырыз; *кузов грибов* бер тырыз бәшмәк

КУЗЬКА ж ашылык кунузы

КУЗЬКИН: *показать кузькину мать кому; груб., прост.* арт һабағын укығыу, күрмәгәнән күрһәтеү, кәрәген биреү

КУКАРЁКАНЬЕ с кикрикүк, әтәс тауышы

КУКАРЁКАТЬ *несов.* кикрикүкләү, кикрикүк итеү, кыскырыу (*этәскә карата*); *петух кукарекает* әтәс кыскыра

КУКИШ м; *разг.* кукыш; *показать кукиш* кукыш күрһәтеү ♦ *кукиш с маслом* һуқыр тин; *показать кукиш в кармане прост.* эсгән һүгеү, йәшерен кукыш (күрһәтеү)

КУКЛА ж курсак; *играть в куклы* курсак уйнау; *театр кукол* курсак театры; *она — бездушная кукла* ул йәнһез курсак

КУКОВАНИЕ с кәк-күк, кәкүк тауышы (сакырыуы)

КУКОВАТЬ *несов.* кәк-күк тиеү, сакырыу; *звонко куковать* яңгыратып кәк-күк тиеү; *кукушка кукует* кәкүк сакыра

КУКОЛКА ж 1. *уменьш.-ласк.* от *кукла* 2. *разг. (о девочке)* курсак; *эта девочка прямо куколка* был кызыккай торғаны курсак 3. курсак (*көплө корт*); *куколка шелкопряда* ебәк күбәләгәнән курсағы

КУКОЛЬ м бакра

КУКОЛЬНЫЙ, -ая, -ое курсак ...ы; *кукольный театр* курсак театры; *кукольное платье* курсак күлдәге

КУКСИТЬСЯ *несов.*; *разг.* кәйефһез булғыу, сырай һытыу; *целый день куksиться* көнө буйы кәйефһез булғыу

КУКУРУЗА

КУКУРУ́ЗА ж кукуруз; **се́ять кукуру́зу** кукуруз сәсеу

КУКУРУ́ЗНИК м 1. кукуруз басыуы 2. разг. кукурузник (*самолёт*)

КУКУРУ́ЗНЫЙ, -ая, -ое кукуруз ...ы; **кукурузный стéбель** кукуруз хабагы; **кукурузная лепёшка** кукуруз келсәһе

КУКУ́ШЕЧИЙ, -ья, -ье кәкүк ...ы; **кукүшече** гнездó кәкүк ояһы

КУКУ́ШКА ж кәкүк

КУКУ́ШКИН, -а, -о в разн. знач. кәкүк ...ы; **кукүшкино яйцó** кәкүк йоморткаһы; **кукүшкин лён бот.** кәкүк етене

КУКУШО́НОК м кәкүк балаһы

КУЛА́К I м 1. йозрок; **грози́ть кулако́м** йозрок күрһәтеу; **сжа́ть кула́к** йозрок төйөү 2. *перен.* бер ергә тупланған көс, бер ергә йы-йылған гәскәр; **та́нковый кула́к** бер ергә тупланған танкылы гәскәр 3. *тех.* йозрокса (*машина детали*)

КУЛА́К II м (*богатый крестьянин*) кулак; **нанима́ться к кулаку́** кулакка ялланыу

КУЛА́ЦКИЙ, -ая, -ое кулак ...ы; **кула́цкое хозяйство** кулак хужалыгы

КУЛА́ЧЕСТВО с *собир.* кулактар

КУЛАЧКИ́: **би́ться на кулачки́** (на кулачка́х) йозрокка-йозрок килеп һуғышыу, йозроклашыу, йозрок һуғышы

КУЛАЧКОВЫ́Й, -ая, -ое *тех.* йозроксалы; **кулачкóвый вал** йозроксалы вал

КУЛА́ЧНЫЙ, -ая, -ое йозрок ...ы; **кула́чный бой** йозрок һуғышы ♦ **кула́чное пра́во** йозрок өстөнлөгө, йозрок хокугы

КУЛАЧО́К м 1. *уменьш.-ласк.* от кулак I 1; 2. *см.* кулак I 3

КУЛЕБЯ́КА ж озонса бәләш, бөккән; **кулебяка с рыбой** балык бөккәне, бәләше

КУЛЁ́К м капсык, кап; **рогóжный кулёк** септә капсык; **бума́жный кулёк** кағыз кап

КУ́ЛИ м *нескл.* кули, йөк ташыусы (*Көнсығыш илдэрэ*)

КУЛИ́К м көйөлдө

КУЛИНА́Р м кулинар, аш-һыу остаһы; **кулина́р высóкой квали́фикации** югары квалификациялы кулинар

КУЛИНА́РИЯ и **КУЛИНА́РИЯ** ж кулинария; **күрсы кулина́рии** кулинария курстары

КУЛИНА́РНЫЙ, -ая, -ое кулинария ...ы; **кулина́рное учи́лище** кулинария училищеһы

КУЛИ́СА ж кулиса (1. *сэня. сэхнэ декорацияһының ике як кабырзалағы кат-кат булып торған өлөшө* 2. *а.-х. басыу ерен һыуыктан, королюктан һахлау һәм кар тоғоу өсөн рәт-рәт итеп сәскән озон һабаклы үсемлек һызаттары*) ♦ **за кули́сы** сэхнә артына; **за кули́сами:** 1) сэхнә артында; 2) артистар араһында; 3) *құсм.* йәшерен, астыртын

КУЛИ́СНЫЙ, -ая, -ое кулиса ...ы; **кули́сная дверь** кулиса ишеге; **кули́сные расте́ния** с.-х. кулиса үсемлектәре

КУЛИ́Ч м кулич (*Пасха байрамы күмәсе*)

КУЛИ́ЧКИ: у чёрта на куличка́х *прост.* йәһәннәм артында; к чёрту на кулички *прост.* йәһәннәм артына

КУЛОН I м; *физ.* кулон (*электр зарядын үлсәү берәмеге*)

КУЛОН II м кулон (*асыл ташлы муйынсақ*); **руби́новый куло́н** якут ташлы кулон

КУЛУА́РНЫЙ, -ая, -ое кулуарзағы; **кулуа́рные встре́чи** кулуарзағы осрашыулар; **кулуа́рный разгово́р** кулуарзағы һөйләшеу

КУЛУА́РЫ *только мн.* кулуар (*парламент, театр йортондағы оло залдың ял бұлмалары: ял итеү, һөйләшеп ултырыу өсөн*)

КУЛЬ м 1. кап; **куль угля́** бер кап күмер 2. *куль (он, тоз, ярма кеүек нәмәнең һатыу үлсәменең боронго атамаһы, 9 ботка тура килә)*

КУЛЬМИНА́ЦИОННЫЙ, -ая, -ое кульминация ...ы; **кульмина́ционный мо́мент** кульминация мәле; **кульмина́ционная то́чка** кульминация нөктәһе

КУЛЬМИНА́ЦИЯ ж кульминация (1. *астр. планетаның күк меридианын кисеп үтеү* 2. *хэл-вакиганың иң көсөргәнеше, кишкен мәле*); **кульмина́ция оперы** операның кульминацияһы

КУЛЬТ м 1. *рел.* гибәзәт, табыныу; **культ сблнца** кояшка табыныу 2. *перен.* ололау, табыныу, хөрмәт, культ; **культ красóты** матурылыкка табыныу; **культ личности́** шахес культы ♦ **служители́ культа** руханилар, муллалар

КУЛЬТИВА́ТОР м культиватор (*һөргән ерзе йомшартыу коралы*); **диско́вый культиватор** дискилы культиватор; **тра́кторный культиватор** трактор культиваторы

КУЛЬТИВА́ЦИЯ ж культивация; **производи́ть культиваци́ю** культивация үткәреу

КУЛЬТИВИ́РОВАТЬ *несов. что* 1. с.-х. культиваторлау, культивациялау, культивация үткәреу 2. үстөрөү, үрсетеу, игеу; **культиви́ровать гре́чиху** карабойзай үстөрөү 3. (*развива́ть*) таратыу, индереу, йәйелдереу; **культиви́ровать новые ме́тоды** яңы ысулдар таратыу

КУ́ЛЬТОВЫ́Й, -ая, -ое гибәзәт ...ы; **культо́вое зда́ние** гибәзәт йорто

КУЛЬТПО́ХОД м культпоход; **организова́ть культпоход** культпоход ойшоңору

КУЛЬТРАБО́ТНИК м мәзәниәт хезмәткәре

КУЛЬТТОВА́РЫ *мн.* мәзәниәт тауарзары

КУЛЬТУ́РА ж 1. мәзәниәт, культура; **культу́ра наро́да** халык мәзәниәте; **духо́вная культу́ра** рухи мәзәниәт; **культу́ра ре́чи** телмәр мәзәниәте; **культу́ра бы́та** көнкүреш мәзәниәте 2. *стец.* игеу, үрсетеу, үстөрөү; **культу́ра кар-**

тбфея картуф үстөрөү; культу́ра шелкопряда ебак корто үрсөтөү **3.** *обычно мн.* культу́ры (*разновидности разводимых растений*) төр, культууралар; **зерновые культу́ры** бөртөклө иген (ашлык) культууралары **4.** (*микроорганизмы*) үрсөтөү; культу́ра стрептококка стрептококк үрсөтөү (*лабораторияла*)

КУЛЬТУРИЗМ *м* культуризм (*тән мускулдарын ныгытыу өсөн физик күчөкмөлөр системалары*); **заниматься культури́змом** культуризм менән шөгөллөнөү

КУЛЬТУРИСТ *м* культурист (*культуризм менән шөгөллөнөүсө*)

КУЛЬТУРНИК *м*; *разг.* мазэниэт хезмөткөре (*шифаханаларза, ял йортонда*)

КУЛЬТУРНО-БЫТОВОЙ, -ая, -ое мазэниэт-көнкуреш ...ы; **культу́рно-бытовбе обслўживание** мазэниэт-көнкуреш хезмөтгө күрһөтөү

КУЛЬТУРНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мазэни-тәрбияүи; **культу́рно-воспитательные мероприятия** мазэни-тәрбияүи саралар

КУЛЬТУРНО-МАССОВЫЙ, -ая, -ое киң мазэни; **культу́рно-массовая работа** киң мазэни эш

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мазэниэт-агартыу ...ы; **культу́рно-просветительные учреждения** мазэниэт-агартыу учреждениедари

КУЛЬТУРНОСТЬ *ж* мазэниэтгөлек; **высокая культурность** югары мазэниэтгөлек

КУЛЬТУРНЫЙ, -ая, -ое **1.** мазэни; **культурные связи** мазэни бөйлөнөштөр; **культурная жизнь** мазэни тормош **2.** аң-белемгә (алдынгы тәрбиягә) эйә, мазэниэтлө; **культурный человек** мазэниэтлө кеше **3.** (*о растениях*) культууралы, сәсеп үстөрөлө торган; **культурные растения** культууралы (*сәсеп, тәрбиялән үстөрөлгән*) үсөмлектөр ♦ **культурный слой земли** археол. ерзең культууралы катламы (*кеше йәшгән урындарза органик калдыктарзан һәм каралты меректәрэнән барлыкка килгән ер катламы*)

КУЛЬТЯ *ж* гәрип кул (аяк) калдыгы

КУМ *м*; *уст.* кум (*урыстарза сөм атаһына сукындырылган баланың ата-әсәләре һәм сөм инәне өндәш торган һүз*)

КУМА *ж*; *уст.* кума (*урыстарза сөм инәненә сукындырылган баланың ата-әсәләре һәм сөм атаһы өндәш торган һүз*)

КУМАЧ *м* комас, бурлат

КУМАЧНЫЙ *и* **КУМАЧОВЫЙ**, -ая, -ое комас; **кумачная рубаха** комас күлдәк

КУМЕКАТЬ *несов.*; *прост.* төшөнөү, аңлап алыу

КУМИР *м* **1.** (*идол*) тораташ **2.** *перен.* кумир, табынган (кеше); **кумир молодёжи** йәштәрзең кумиры

КУМОВСКОЙ, -ая, -ое *разг.* дустварса, эшнәләрсә, якын; **кумовские отношения** дустварса менәсәбәт

КУМОВСТВО *с* **1.** дуствык, эшнәлек, якынлык **2.** *перен., разг.* коза-козагыйлык

КУМУШКА *ж* **1.** *ласк. от кума* **2.** *перен.* гәйбәтсе катын

КУМЫКИ *мн.* кумыктар, кумык халкы // *ед.* **кумык** *м* кумык ир-аты; **кумычка** *ж* кумык катын-кызы

КУМЫКСКИЙ, -ая, -ое кумык ...ы; **кумыкский язык** кумык теле

КУМЫС *м* кымыз; **пить кумыс** кымыз эсөү

КУМЫСНЫЙ, -ая, -ое кымыз ...ы; **кумысная закуска** кымыз куры **КУМЫСОЛЕЧЕБНИЦА** *ж* кымыз дауахананы

КУМЫСОЛЕЧЕНИЕ *с* кымыз менән дауалау

КУНАК *м* кунак

КУНЖУТ *м* кунжут (*үсөмлек*); **сеять кунжут** кунжут сәсөү

КУНЖУТНЫЙ, -ая, -ое кунжут ...ы; **кунжутное масло** кунжут майы

КУНИЙ, -ья, -ье **1.** һыуһар ...ы; **куний мех** һыуһар тиреһе **2.** һыуһар; **куний воротник** һыуһар яга **3.** *в знач. сущ. куньи мн.*; *зоол.* һыуһарзар

КУНИЦА *ж* **1.** һыуһар **2.** (*мех*) һыуһар тиреһе

КУНСТКАМЕРА *ж* кунсткамера (*һирәк оспрай торган нәмәләр йыйынтыгы һәм шул нәмәләр һаклана торган урын*)

КУПА *ж* өйкөм; **купа ив** тал(дар) өйкөмө

КУПАЛЬНИК *м*; *разг.* һыу инеү кейеме

КУПАЛЬНИЦА *ж* алтынбаш (*катмарлы сәскәләләр гаиләһенә караган һары сәскәлә эре кый үләнә*)

КУПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыу инеү ...ы; **купальный костюм** һыу инеү кейеме; **купальный сезон** һыу инеү сезоны

КУПАЛЬНЯ *ж* һыу инеү урыны

КУПАЛЬЩИК *м* *и* **КУПАЛЬЩИЦА** *ж* һыу инеүсә

КУПАНИЕ *с см.* купать, купаться

КУПАТЬ *несов.* *кого-что* йһуындырыу, һыу индереү, койондороу; **купать ребёнка** бала(ны) йһуындырыу

КУПАТЬСЯ *несов.* **1.** йһуыныу, һыу инеү, койоноу; **купаться в ванне** корнала йһуыныу; **купаться в реке** йһылгала һыу инеү **2.** *в чём* койоноу; **воробьи купаются в пыли** тургайзар тузанда койона **3.** *перен.* койоноу, күмелөү, сумыу; **купаться в славе** данга күмелөү (сумыу) ♦ **купаться в зблоте** алтынга күмелөү (*үтә бай булыу*); **купаться в крови** канга батыу

КУПЕ *с* *нескл.* купе (*пассажир вагоньның бер нисә кешелек айырым бүлмәһе*)

КУПЕЙНЫЙ, -ая, -ое купелы; **купейный вагон** купелы вагон

КУПЕЛЬ *ж*; *церк.* купель (*сиркәүзә сукындырыганда баланы сумдырып алыу өсөн һыу һалынган зур һауыт*)

КУПЕЦ

КУПЕЦ *м* саузагәр; **богатый купец** бай саузагәр

КУПЕЧЕСКИЙ, -ая, -ое саузагәр ...ы; **купеческий дом** саузагәр йорто

КУПЕЧЕСТВО *с собир.* саузагәрзәр

КУПИДОН *м* купидон (*антик мифологияла кулына йдйә менән ук тоткан малай һирәтендәге гашиктар аллаһы*)

КУПИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *ж.-д.* купелы, купеларға бүленгән; **купированный вагон** купелы вагон

КУПИТЬ *сов.* *кого-что* 1. һатып алыу; **купить хлеб** икмәк һатып алыу; **купить билет** билет һатып алыу; **его нельзя ни купить, ни продать** уны һатып алып та, кызыктырып та булмай 2. *чем; перен., разг.* каратыу, ылыктырыу; **купить обаянием** һөйкөмлөлөк менән ылыктырыу 3. (*в карточных играх*) кушымта кәрт алыу ♦ **за что купил, за то и продаю** ишеткәнәмде һөйләйем; **купить кот в мешке** *см.* **кот**

КУПЛЕТ *м* 1. куплет; **куплет песни** йыр куплеты 2. *только мн.* **куплеты** такмак, йыр (*көндәлек вакизаларға арнап сыгарылган дүрт юллыктар*); **петь куплеты** такмак әйтәу

КУПЛЯ *ж см.* **купить** 1 ♦ **купля-продажа** алыш-биреш

КУПОЛ *м* көмбәз; **купол мечети** мәсет көмбәзе

КУПОЛОВИДНЫЙ и **КУПОЛООБРАЗНЫЙ**, -ая, -ое көмбәз рәуешендәге

КУПОН *м* купон (1. *киммәтле кағыздың процент түләтеү өсөн йырттып алына торған талоны* 2. *бер күлдәклек, костюмлык һ.б. итеп бәселгән тауар*); **купон передника** аль-япкыс купоны

КУПОРОС *м* купорос; **медный купорос** бакыр купоросы

КУПОРОСНЫЙ, -ая, -ое купорослы; **купоросная руда** купорослы мәгдән ♦ **купоросное масло** *уст.* көкөрт кислотаны

КУПЧИЙ: **купчая крепость** купчий кағызы (*күсмәй торған мөлкәтте һатыу һәм һатып алыу тураһында нотариаль кағыз*)

КУПЧИХА *ж* саузагәр катыны, саузагәр кызы

КУПЮРА I *ж* купюра (*әзәби әсәрҙе, музыка әсәрен кыскартыу, айырым урынын төшөрөп калдырыу*)

КУПЮРА II *ж; фин.* купюра (*баһаны күрһәтелгән кағыз акса, облигация йәки башка киммәтле кағыз*)

КУРАГА *ж собир.* күрәгә (*төшө алынтып киттерелгән өрөк*)

КУРАЖИТЬСЯ *несов.; прост.* тотанакһыз кылану, тыйнакһыз булыу, үзәнде тәрбиәһез тотоу

КУРАНТЫ *только мн.* курант; **куранты час-сов** сәгәт куранттары

КУРАТОР *м* куратор (*берәй эштең барышын тикшереп, күзәтеп торған кеше*)

КУРАТОРСКИЙ, -ая, -ое куратор ...ы; **кураторские обязанности** куратор бурыстары

КУРБЕТ *м* курбет (*аттың аяғын бөгөп һикерәсе*)

КУРГАН *м* курган; **высокий курган** бейек курган; **сторожевой курган** күзәтеү курганы; **взойти на курган** курганга менәу

КУРГУЗЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. токос койрокло; **кургузый щенок** токос койрокло көсөк 2. (*об одежде*) токос; **кургузый костюм** токос костюм 3. (*о человеке*) төпөш; **кургузый человек** төпөш кеше

КҮРДСКИЙ, -ая, -ое курд ...ы; **курдский язык** курд теле

КҮРДЫ *мн.* курдтар, курд халкы // *ед.* курд *м* курд ир-аты; **курдянка** *ж* курд катын-кызы

КУРДЮК *м* койрок майы

КУРДЮЧНЫЙ, -ая, -ое куй ...ы, оса ...ы; **курдючное сало** оса майы; **курдючная овца** куй һарыгы

КҮРЕВО *с; прост.* тәмәке; **күрево көнчилось** тәмәке бөттө

КУРЕНИЕ *с* 1. *см.* **курить** 2. *уст., спец.* (*ароматическое вещество*) хуш есле төтәткес, төтөн

КУРЕННОЙ: **куренный атаман** *ист.* курень атаманы

КУРЕНЬ *м* 1. *ист.* курень (*Запорожье казактарында гәскәри часть*) 2. *обл.* кығыш, өй, йорт

КУРЗАЛ *м* курзал (*шифаханаларҙа концерт залы*); **выступить в курзале** курзалда сығыш яһау

КУРИЛКА 1. *ж прост.* тәмәке тартыу бүлмәһе 2. *м и ж; шулл.* тәмәкесе, тәмәке тартыусы ♦ **жив курилка!** әле лә йәшәй!, әле лә иҫән!

КУРИЛЬНЯ *ж; уст.* тартыу урыны

КУРИЛЬЩИК *м* и **КУРИЛЬЩИЦА** *ж* тәмәкесе, тәмәке тартыусы

КУРИНЫЙ, -ая, -ое 1. тауык ...ы; **куриный бульон** тауык һурпаһы; **куриное яйцо** тауык йоморткаһы 2. *в знач. суц.* **куриные мн.**; *зоол.* тауык һымактар (*тауык, күркә һ.б.*) ♦ **куриная слепота**: 1) *мед.* тауык күз (*сак кына караңғыла ла күрмәй торған күз ауырыуы*); 2) *см.* **курослөп**; **куриные мозги** тауык мейе, һыу мейе (*тиз генә аңлай алмай торған, миңрәү кешегә карата*)

КУРИРОВАТЬ *несов. кого-что* куратор (яуаплы) булыу; **курировать студентов** студенттарға куратор булыу

КУРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. тартыу ...ы, тәмәке ...ы; **курительная бумага** тәмәке кағызы; **курительная комната** тартыу бүлмәһе 2. тарта торған; **курильный табак** тарта торған тәмәке 3. *в знач. суц.* **курительная** *ж* тартыу бүлмәһе

КУРИТЬ *несов.* 1. *что и без доп.* тартыу, көйрәтәү; **курить сигару** сигара тартыу; **курить кальян** кальян тартыу 2. *что, чем* яндырыу, төтәтәү; **курить ароматными смоллами** есле ысма-ла яндырыу 3. *что; уст.* кыуыу; **курить смолу** ысмала кыуыу ♦ **курить фимиам кому; книжн.** дан йырлау

КУРИТЬСЯ *несов.* 1. (*тлеть*) бысқыу, көй-рәү; **гнилушки курятся** сөрөктәр бысқыу 2. (*выделять дымок, пар*) төтәү, төтөнләп (то-манланып) тороу; **вулкан курится** вулкан төтәй; **река курилась** йылға өстө томанланып торзо 3. *страд. от курить* 1

КУРИЦА *ж* тауык; **держат кур** тауык асрау ♦ **мокрая курица** ебегән, буддыкһыз; **слепая курица** һуқыр тауык; **курам на смех** эзәм кәлкәһә

КУРИЯ *ж* курия (1. *тар. Боронго Римда бер нисә патриций нәселенәң берләшмәһе* 2. *милке, милләте һәм башка яғы буйынса бүленгән һайлаусылар төркөмө*)

КУРКОВЫЙ, -ая, -ое 1. *тәте ...ы, сакма ...ы;* **курковая пружина** тәте пружинаһы 2. *тәтеле, сакмалы;* **курковое ружьё** тәтеле мылтык

КУРКУЛЬ *м* куркуль (*Украинада кулак атамаһы*)

КУРЛЫКАНЬЕ *с* сыңрау, торколдау, торк-торк тиеү; **курлыканые журавля** торна тор-колдауы

КУРЛЫКАТЬ *несов.* сыңрау, торколдау, торк-торк килеү

КУРНОЙ, -ая, -ое кара, мөрийәһез мейес; **курная баня** кара мунса

КУРНОСЫЙ, -ая, -ое 1. *кәкес, сәкеш;* **курносый нос** кәкес танау 2. *кәкес (сәкеш) танаулы;* **курносый мальчик** кәкес танаулы малай

КУРОВОДСТВО *с* тауык үрсетәү, тауыксылык; **заниматься куроводством** тауык үрсетәү менән шөгәлләнәү

КУРОВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое тауык үрсетәү ...ы, тауыксылык ...ы; **куроводческая ферма** тауыксылык фермаһы

КУРОК *м* тәте, сакма; **спустить куро́к** тәтене ыскындырыу; **взвести куро́к** тәтене күтәрәү

КУРОЛЕСИТЬ *несов.;* *прост.* дыу куптарыу, котороу; **мальчик начал куролесить** малай дыу куптара башланы

КУРОПАТКА *ж* 1. *агуна (кош);* 2. *агуна ите;* **жа́ренная куропа́тка** курылган агуна ите

КУРОРТ *м* курорт, шифахана; **водолечебный курорт** шифалы һыу менән дауалау курорты

КУРОРТНИК *м* и **КУРОРТНИЦА** *ж;* *разг.* курорты

КУРОРТНЫЙ, -ая, -ое курорт (шифахана) ...ы; **курортный район** курорт районы; **курортное управление** шифахана идараһы

КУРОРТОЛОГИЯ *ж* курортология (*шифалы урындарзың сәләмәтлеккә тәъсир итеүен һәм уны файзаланыу юлдарын өйрәнеү фәне*)

КУРОСЛЁП *м* тауык үләне (*лютиктар гаиләһенә караған һары сәскәле үләндең халыкса аталышы*); **курослёп болотный** һаз том-бойого

КУРС *м;* *в разн. знач.* курс; **взять курс** на **восток** көнсығышка курс тогоу; **курс на индустриализацию** индустриализацияга курс; **курс общей физики** дөйөм физика курсы; **курс средней школы** урта мәктәп курсы; **студент третьего курса** өсөнсө курс студенты; **курс водолечения** һыу менән дауаланыу курсы; **курс рубля** һумдың курсы ♦ **быть в курсе** *чего* эш менән таныш булыу

КУРСАНТ *м* курсант; **курсант пехотного училища** пехота училищеһы курсанты

КУРСИВ *м* курсив (*кулдан язганга окшатылған басма шрифт*)

КУРСИВНЫЙ, -ая, -ое курсив ...ы; **курсивный шрифт** курсив шрифты

КУРСИРОВАТЬ *несов.* йөрөп тороу, йөрөү; **между городами курсируют автобусы** калалар араһында автобус йөрөп тора

КУРСОВКА *ж* курсовка (*фатирза торған көйө шифаханала дауаланыу хокуағы биргән документ*)

КУРСОВОЙ, -ая, -ое курс ...ы; **студенческая курсовая работа** студенттың курс эше; **курсовой экзамен** курс имтиханы; **курсовая цена** акция акцияларзың курс хаҡы

КУРТИЗАНКА *ж;* *уст.* куртизанка (*юғары дәирәлә аралашкан эңел холоккло катын*)

КУРТКА *ж* куртка; **кожаная куртка** күн куртка

КУРУЛТАЙ *м* королтай; **представитель курультая** королтай вәкиле

КУРЧАВИТЬ *несов.* *что* бөзрәләү; **курчавить волосы** сәс бөзрәләү

КУРЧАВИТЬСЯ *несов.* бөзрәләнеү, бөзрәләнеп тороу; **борода курчавится** һакал бөзрәләнеп тора

КУРЧАВЫЙ, -ая, -ое бөзрә, бөзрәләнеп торған; **курчавые волосы** бөзрә сәс; **курчавый ребёнок** бөзрә сәсле бала; **курчавый баран** бөзрә тәкә (барас)

КУРЬЁЗ *м* мәрәкә, кызык (кәлкә) хәл ♦ **для (ради) курьёза** мәрәкә итеп, кызык өсөн

КУРЬЁЗНЫЙ, -ая, -ое кызыклы, кәлкәлә; **курьёзный случай** кәлкәлә хәл

КУРЬЁР *м* курьер, йомошсо; **работать курьером** йомошсо булып эшләү; **сообщить** **через курьера** курьер аша хәбәр итеү ♦ **дипломатический курьер** дипломатик курьер

КУРЬЁРСКИЙ, -ая, -ое курьер ...ы; **курьерские обязанности** курьер бурыстары; **курьерский поезд** курьер поезы

КУРЯТИНА

КУРЯТИНА ж тауык ите

КУРЯТНИК м тауык ояһы (кетәге)

КУРЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от курить* 2. *прил.* тәмәке тартыусы (кеше) 3. *в знач. суц.* *курящий* м тартыусы; *вагон для курящих* тартыусылар өсөн вагон

КУСАТЬ *несов.* 1. *кого-что* тешләү; *куса́ть губы* ирен(де) тешләү; *комары куса́ют* серәкәй тешлэй (талай) 2. *что* киҫеү, өзөү; *куса́ть проволоку* сым(ды) өзөү 3. *кого-что; разг.* сағыу, семтеү; *крапива куса́ет* кесерткән саға; *морбз куса́ет щёки* һыуык биттәрзе семтей ♦ *куса́ть (себе) ло́кти* терһәкте тешләү

КУСАТЬСЯ *несов.* 1. тешләү; *собака куса́ется* эт тешлэй 2. (*куса́ть друг друга*) тешләшеү 3. *разг.* сағыу, сәнсеү, семтеү; *шерстяной свитер куса́ется* йөн свитер сәнсә 4. *перен., разг.* үтә киммәт булыу, тешләү; *цены куса́ются* хақтар үтә киммәт

КУСАЧКИ *только мн.* киҫкес; *рабóтать ку-сачками* киҫкес менән эшләү

КУСКОВОЙ, -ая, -ое киҫәкле, шакмақлы; *кусковбе мы́ло* киҫәкле һабын; *кусковой са́хар* шакмақлы шәкәр

КУСНУТЬ *сов.* *кого-что* тешләп алыу

КУСОК м 1. киҫәк, өлөш; *кусок бума́ги* кағыз киҫәге ♦ *кусок в горло не идёт* тамақка аш бармай; *собирать куски* хәйер һорау, хәйерселәү

КУСТ м 1. кыуак, өйкәм; *куст сморо́дины* карағат кыуағы; *куст земляники* ер еләге кыуағы 2. *перен. (объединение)* куст ♦ *в кусты спря́таться (уйти)* *ирон.* шөрләү, қасыу, һызыу

КУСТА́РНИК м 1. *см.* куст 1; 2. *собр.* кыуақлы; *густой кустарник* қуйы кыуақлы

КУСТА́РНИКОВЫЙ, -ая, -ое 1. кыуақлы; *кустарниковое расте́ние* кыуақлы үсемлек 2. (*заросший кустарником*) кыуак үскән; *кустарниковая тундра* кыуак үскән тундра

КУСТА́РНИЧАТЬ *несов.* 1. һөнәрселек менән шөгөлләнәү, һөнәр (кәсеп) итеү 2. *перен.* вак һөнәрселәрсә эшләү

КУСТА́РНИЧЕСТВО с 1. һөнәрселек, кустарсылық 2. *перен.* вак һөнәрселәр шөгөлө

КУСТА́РНЫЙ, -ая, -ое 1. кустарь ...ы, һөнәрселәр ...ы; *кустарная масте́рская* һөнәрселәр оҫтаханаһы; *кустарный промы́сел* һөнәрселәр кәсебе 2. *прям., перен.* кустарь; *кустарные изделия* кустарь эйберзәр; *кустарный способ рабóты* кустарь ысул менән эшләнгән

КУСТА́РЩИНА ж; *разг.* кустарсылық

КУСТА́РЬ м һөнәрсе, кустарь, оҫта; *кустарь-коже́вник* тире иләү оҫтаһы

КУСТИ́СТЫЙ, -ая, -ое 1. тармақлы, кыуақланып үскән, төп йәйеп үскән; *кусти́стая ро́жь* тармақлы арыш 2. кыуақлы, кыуак баҫқан; *кусти́стый овра́г* кыуак баҫқан соқор

КУСТИ́ТЬСЯ *несов.* кыуақланыу, төп йәйеү, өйкөмләнәү

КУСТОВОЙ, -ая, -ое 1. кыуак булып үскән; *кустовые насажде́ния* кыуак булып үскән ағастар 2. тармақ ...ы, куст ...ы; *кустовбе собрание арте́ли* артелдең куст йыйылышы

КУТАТЬ *несов. кого-что* 1. урау, төрөү, сырмау; *кута́ть в одеяло* юрганға урау 2. урау, кат-кат кейендереү; *кута́ть ребё́нка* баланы кат-кат кейендереү 3. *перен. (о мгле, тумане и т.п.)* қаплау, солғау; *тума́н ку́тает берега́* ярзарзы томан қаплай

КУТАТЬСЯ *несов.* 1. ураныу, төрөнөү; *кута́ться в тёплое одеяло* йылы юрганға ураныу 2. калын кейенеү, кат-кат кейенеү

КУТЁЖ м типтереү, әскелек мәжлесе

КУТЁНОК м; *разг.* көсөк; *вислоу́хий кутё-нок* һалбыр қолақлы көсөк

КУТЕРЬМА́ ж; *разг.* шау-шыу, ығы-зығы, гауға; *поднима́ть кутерьму́* шау-шыу куптарыу

КУТЙЛА м; *разг.* типтереүсе, әскесе

КУТИТЬ *несов.* типтереү, мәжлестәр короу ♦ *кути́ть да мутить* гауға куптарыу, талашып йөрөү

КУТНУТЬ *сов. см.* кути́ть

КУТЬЯ́ ж йөзөмлө дөгө бутқаһы, баллы бутқа (*православие буйынса мархүмде иҫкә алыу мәжлесеңә бешерелә*)

КУХА́РКА ж ашнақсы, аш бешереүсе

КУХЛЯ́НКА ж кухлянка (*себер халқының тиренән тегелгән күлдәге*)

КУ́ХНЯ ж 1. кухня, аш-һыу бүлмәһе; *гото́вить на ку́хне* кухняла (аш-һыу бүлмәһендә) бешеренәү; *похо́дная ку́хня* поход кухняһы 2. (*кушанья*) аш-һыу, ашамлык; *башки́рская ку́хня* башқорт ашамлықтары 3. *перен.* күзгә күренмәгән (йәшерен) яғы; *творче́ская ку́хня теа́тра* театр ижадының күзгә күренмәгән яғы

КУ́ХОННЫЙ, -ая, -ое кухня ...ы, аш-һыу ...ы; *ку́хонный за́пах* аш-һыу еҫе; *ку́хонный нож* кухня бысағы; *ку́хонный гарни́тур* кухня гарни-туры; *ку́хонный набор* кухня кәрәк-ярағы (йыһазы)

КУ́ЦЫЙ, -ая, -ее 1. сомтор; с *ку́цым хвостом* сомтор койроқло 2. *разг.* нақыс, қысқа, сомтор; *ку́цая шу́ба* нақыс тун 3. *перен.* сикле, сикләнгән, тар; *ку́цая идея́* тар идея (фекер)

КУ́ЧА ж 1. өйөм; *ку́ча му́сора* сүп өйөм 2. *разг.* туп, өйөм, өйөр; *собра́ться в ку́чу* тупқа йыйылыу; *ку́ча овце́* бер өйөр һарық 3. *кого-че-го; разг.* бик күп, өйөр-өйөр, тау кәзәр; *ку́ча дел* бик күп эш

КУЧЕВО́Й: *кучевые облака́ метеор.* өйкәм болоттар

КУ́ЧЕР м күсер

КУ́ЧИТЬСЯ *несов.; разг.* тупланыу, өйкөмгә йыйылыу

КУ́ЧКА ж 1. *уменьш. от* ку́ча 1, 2; 2. төркөм; *сбива́ться в ку́чку* төркөмгә тупланыу (йыйылыу) ♦ “*Могучая ку́чка*” “Кеүәтле

төркөм" (XIX б. икенсе яртысында прогрессив Рэсэй композиторларынын бер төркөмө)

КУЧНЫЙ, -ая, -ое йыш, тыгыз, тупланган; **күчная стрельба** бер урынга туплап (йышлап) атыу

КУШ м 1. куш (кэрткэ куйылган акса); **выиграть куш** куш отоу 2. разг. зур өлөш (калья); **сорвать куш** зур калья элэктереу

КУШАК м кушак, билбау; **подпоясаться кушаком** кушак менен бил быууу

КУШАНЬЕ с аш-һыу, ашамлык, азык; **вкусное кушанье** тэмле ашамлык

КУШАТЬ несов. что ашау, ейеу, ризыкланыу; **кушать пиро́г** бөлөш ашау

КУШЕТКА ж кушетка (бер башы күтэренке артыз диван)

КУ́ЩА ж 1. *трад.-поэт.* өй 2. сатыр; **ку́щи дере́вьев** агас сатырзары

КУЩЕ́НИЕ с см. **куститься**

КХМЕ́РСКИЙ, -ая, -ое кхмер ...ы; **кхме́рский язы́к** кхмер теле (Камбоджаның дэүлэт теле)

КХМЕ́РЫ мн. кхмерзар, кхмер халкы (Көньяк-Көнсыгыш Азияла урынлашкан Камбоджа дэүлэтенен төп халкы) // *ед.* **кхмер** м кхмер ир-аты; **кхмерка** ж кхмер катын-кызы

КЮВЕ́Т м кювет, канау; **свалиться в кювет** кюветка төшөү

КЮВЕ́ТКА ж; *фото.* кюветка (фотография пластинкаларын һәм фоторэсемдэрзе эшкэртеу өсөн һай һауыт)

КЮРЕ́ м нескл. кюре (католиктар руханыйы)

Л

ЛАБА́ЗНИК м акбаш, еркәүек

ЛАБИАЛИЗА́ЦИЯ ж; *лингв.* иренләшеу, иренләштереу

ЛАБИАЛИЗОВА́ННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* иренләшкән (өн)

ЛАБИРИ́НТ м лабиринт (1. *тар.* Боронго Грецияла, Мысырза күп бұлмале һәм борма-борма коридорлы бина, һарай 2. *анат.* колактың эске өлөшө 3. *құсм.* қатмарлылык, буталсыклык); **лабиринт мыслей** уйзар лабиринты

ЛАБОРА́НТ м и **ЛАБОРА́НТКА** ж лаборант; **работать лаборантом** лаборант булып эшләу

ЛАБОРАТО́РИЯ ж лаборатория; **орбитальная (космическая) лаборатория** орбиталь (йыһан) лаборатория(һы)

ЛАБОРАТО́РНЫЙ, -ая, -ое лаборатор, лаборатория ...ы; **лабораторный анализ** лаборатор анализ

ЛА́ВА I ж лава (*вулкандан урғылып сыккан утлы шыйык минераль матдә*); **потóки ла́вы** лава ағымы

ЛА́ВА II ж; *горн.* лава (*күмер қатламы*)

ЛА́ВА III ж; *воен.* лава, сабауыл (*атлы гәскәр ябырылыуы*)

ЛАВА́НДА ж ала миләүшә, лаванда

ЛАВИА́НА ж 1. күскен, шыуышма, лайғы (*тау баштарынан емерелеп төшә торған қар ишелмәһе*) 2. *кого-чегә*; *перен.* ябырылыу; **лавина войск** гәскәр ябырылыуы 3. *в знач. нареч.* лавиной ташкын һымак

ЛАВИ́РОВАТЬ несов. 1. йылдам (йылғыр) хәрәкәт итеу (*елкәнле қарап тураһында*) 2. *перен.* ауыр хәлдән оқта сығыу

ЛА́ВКА I ж эскәмйә, ширлек; **лавка в саду** баксалағы эскәмйә

ЛА́ВКА II ж; *уст.* лавка, кибет; **купить товар в лавке** кибеттән тауар һатып алыу

ЛА́ВОЧКА ж; *уменьш. от лавка I, II*

ЛА́ВОЧНИК м и **ЛА́ВОЧНИЦА** ж; *уст.* лавкасы, кибетсе

ЛАВР м 1. *бот.* лавр (*япрағы тәмләткес итеп ашка һалына торған хуш есле мәңге йәшел көньяк агасы*) 2. *обычно мн.* лавры; *перен.* дан, шөһрәт ♦ **чужие лавры не даю́т спать кому** кешенең даны тынғылыҡ бирмәй (*көнләшеу*)

ЛА́ВРА ж лавра (*зурлығы менән танылған православие ирзәр монастыры*)

ЛАВРОВИ́ШНЯ ж дэфнә (*агас йәки кыуак — көньяк үсемлеге*)

ЛАВРОВЫ́Й и **ЛАВРОВО́Й**, -ая, -ое 1. лавр ...ы; **лавровое ма́сло** лавр майы 2. *в знач. суц.* лавровые мн.; *бот.* лавр һымактар, лаврзар ♦ **лавровый лист** лавр япрағы; **лавровый венóк** лавр веногы (*еңеу символы*)

ЛАВСА́Н м лавсан (*тукыма*); **чёрный лавсан** кара лавсан

ЛАВСА́НОВЫЙ, -ая, -ое лавсан; **лавсановая рубашка** лавсан күлдәк

ЛАГ м; *мор.* лаг (1. *қараптың йөрөш тизлеген билдәләүсе прибор* 2. *қарап борты*)

ЛА́ГЕРНЫЙ, -ая, -ое лагерь ...ы; **лагерный режим** лагерь режимы; **лагерное содержание скота́ спец.** малды йәйләүзә тотоу (көтөу)

ЛА́ГЕРЬ м; *в разн. знач.* лагерь; **туристский лагерь** туристик лагерь; **спортивный лагерь** спорт лагерь; **разбить лагерь** лагерь короу

ЛАГУ́НА ж; *геогр.* дингез қултығы, лагуна

ЛА́Д м 1. (*согласие, дружба*) татыулыҡ, дуҫлыҡ, дуҫ (татыу) булыу; **жить в ладу́ (лада́х)** с

ЛАДАН

кем-л. (үз-ара) дүс йэшәү; в ладү татыулыкта; она не в ладах с физикой ул физика менән дүс түгел 2. (способ, манера) ыңгай, юсык, калып, ык; жить на свой лад үз юсыгына йэшәү; ставить дело на новый лад эште яңы калыпка короу 3. муз. көй, калып, лад (музыкаль эсәрзең төзөлшө) 4. обычно мн. лады (на грифе струнных инструментов) лад, басым (кылы музыка коралдарының грифтарындагы аркыры бцкәләр) 5. обычно мн. лады (клавиши гармони, баяна) тел, басмак ♦ дела пошли на лад эш ыңгайга китте; ни складу ни ладу мөгәнәһез, бер ниндәй бәйләнешһез

ЛАДАН м ладан (сиркәүзә тибәзәт кылганда төтәтеү өсөн кулланылган хуш есле ысмала) ♦ бояться как чёрт ладана кого-чего уттан курккан кеүек куркыу

ЛАДАНКА ж бетевү

ЛАДИТЬ 1. несов. с кем (быть в ладу) тынышыу, килешеп тороу (йэшәү), татыу тороу (йэшәү), дүс тороу (йэшәү); не ладить с кем-л. тыныша алмау 2. разг. (твердить) ныкыу, тылқыу, ныкышыу; она всё своё ладит ул һаман үзенекең ныкый 3. что; разг. (налаживать) көйләү, яйга (юлга) һалыу; ладить балалайку балалайканы көйләү

ЛАДИТЬСЯ несов.; разг. 1. ыңгайга (яйга) барыу, яйланыу; дело не ладится эш бармай 2. страд. от ладить 3

ЛАДНО разг. 1. нареч. якшы, шыма; ладно сделать шыма эшләү 2. в знач. частицы ярай, ярар, якшы, хуп, була бирһен; ладно, будь потвбему ярай, һиненсә булһын; ну, ладно йә, ярай; ладно, пойдү ярар, барырмын

ЛАДНЫЙ, -ая, -ое разг. 1. якшы, һәйбәт, арыу; довбльно ладный арыу ғына 2. буй-һыны матур, зифа буйлы; ладный парень зифа буйлы егет

ЛАДОНЬ ж ус, ус төбө (аяһы), алакан; вытереть ладонью лицо битте ус менән һөртөү ♦ виден (видна, видно) как на ладони ус төбөндәге кеүек

ЛАДОШИ мн. (ед. ладша ж) ус(тар) ♦ хлопать в ладоши: 1) (аплодировать) алкышлау, кул сабыу; 2) (отбивать такт) сәпәкәйләү, сәпәкәй итеү, кул сабыу

ЛАДОШКИ мн. (ед. ладшкә ж); уменьш.-ласк. от ладоши

ЛАДЬЯ I ж; трад.-поэт. (лодка) зур кәмә, кайык

ЛАДЬЯ II ж; шахм. ладья, тура; делать ход ладью ладья менән йөрөү

ЛАЗ м 1. (лазейка) ауыз, тишек; лаз в полу баз ауызы 2. тех. ауыз, юл, тишек; лаз у парового котла пар казаны ауызы 3. охот. сар, ауыз; лаз в норү өң ауызы

ЛАЗАНЬЕ с см. лазать; лазанье по деревьям агас башына меневү

ЛАЗАРЁТ м лазарет (хәрби хәстәхана)

ЛАЗАТЬ несов. см. лазить

ЛАЗЕЙКА ж 1. ауыз, тишек; лазейка в забре коймалагы тишек 2. перен., разг. юл, котолоу юлы; найти лазейку котолоу юлын табыу

ЛАЗЕР м; физ. лазер

ЛАЗЕРНЫЙ, -ая, -ое лазер ...ы; лазерный луч лазер нуры

ЛАЗИТЬ несов. меневү; (вверх) үрмәләү, (вниз) төшөү; (внутри) иневү, тыгылыу, төшөү; лазить по деревьям агас башына меневү; лазить в окно тәзрә аша иневү; лазить в карман кеҫәгә төшөү

ЛАЗОРЕВКА ж буран тургайы

ЛАЗОРЕВЫЙ, -ая, -ое трад.-поэт. см. лазурный

ЛАЗУРИТ м; мин. лазурит (зәңгәр таши)

ЛАЗУРНЫЙ, -ая, -ое акһыл-күк, зәңгәрһыу; лазурное море зәңгәрһыу дингез

ЛАЗУРЬ ж 1. (цвет) зәңгәр, акһыл-күк 2. трад.-поэт. зәңгәрлек; небесная лазурь күк зәңгәрлеге 3. (краска) акһыл күк буяу, зәңгәр буяу

ЛАЗУТЧИК м; уст. 1. лазутчик (дошман тылына сыккан разведчик) 2. (шпион) шымыс

ЛАЙ м 1. өрөү, өргән тауыш; собачий лай эт өрөү; послышался лай эт өргән тауыш ишетелде 2. уст., прост. янъял, гауга; такой лай поднялся шундай гауга купты

ЛАЙКА I ж (порода собак) лайка, эләксен

ЛАЙКА II ж (кожа) лайка (кәзә, һарык ти-реһенән эшләнән йомшак күн)

ЛАЙКОВЫЙ, -ая, -ое лайка ...ы, лайканың тегелгән; лайковая перчатка лайка бирсәткә

ЛАЙНЕР м лайнер (1. зур диңгез карабы 2. зур пассажир самолёты)

ЛАК м лак; лак потрескался лагы сагнаған; покрывать лаком лак менән каплау

ЛАКАТЬ несов. что 1. (о животных) (ялап) эсеү; кошка лакает молоко бесәй һөт эсә 2. груб., прост. һемереү

ЛАКЕЙ м 1. (слуга) хезмәтсе, ялсы 2. перен., презр. ялагай, лакей

ЛАКЕЙСКИЙ, -ая, -ое 1. уст. лакей ...ы, лакейлык ...ы; лакейская должность лакей вази-фаһы 2. перен., презр. (угодливый) ялагай ...ы, ярамһак ...ы, ялагайзарга хас; лакейские привычки ялагайзарга хас гәзәт

ЛАКИ мн. см. лақы

ЛАКИРОВАНИЕ с см. лакировать

ЛАКИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от лакировать 2. прил. лаклы, лакланған; лакированный пол лакланған изән

ЛАКИРОВАТЬ несов. что 1. лаклау, лак менән буяу; лакировать мебель йорт йыһазын лаклау 2. перен. (приукрашивать) ялтыратыу,

(артык) матурлап күрһәтәү; **лакирова́ть** действительность ысынбарлыкты (артык) матурлап күрһәтәү

ЛАКИРОВА́КА ж 1. см. лакирова́ть; лакировка мебели йорт йыһазын лаклау 2. (сло́й лака) лак, ялтырауык, лак катламы

ЛАКИРОВО́ЧНЫЙ, -ая, -ое лаклай торган; лакировочная мастерская лаклай торган оҫтахана

ЛАКИРОВА́ЩИК м 1. (специалист) лаклаусы 2. перен. (о том, кто приукрашивает что-л.) шымаргып (ялтыратып) күрһәтәүсе (һөйләүсе)

ЛАКМУСОВА́Й, -ая, -ое лакмус ...ы, лакмуслы, лакмус һендерелгән; **лакмусовая кр́аска** лакмус буюуы ♦ **лакмусовая бума́га** лакмус кагызы (1. лакмус иретмәһе һендерелгән кагыз, һелтәлә һәм кислотала реактив итеп кулланыла 2. күсм. кемде һәм нимәһелер хатаһын тикширеү мөмкинлеген биргән сара, ысул)

ЛАКМУС м 1. лакмус (күк төстәге буюу) 2. см. лакмусовая бума́га

ЛАКОВА́Й, -ая, -ое 1. (содержащий лак) лак ...ы; **лаковый раство́р** лак иретмәһе 2. (покрытый лаком) лаклы; **лаковая обувь** лаклы аяк кейеһе

ЛАКОКРА́СОЧНЫЙ, -ая, -ое лак-буюу ...ы; лакокрасочный завод лак-буюу заводы

ЛАКОМИ́ТЬСЯ несов. чем һыйланыу; **лакомиться** ме́дом бал менән һыйланыу

ЛАКОМКА м и ж; разг. тәмле тамак, татлы тамак

ЛАКОМСТВО с 1. обычно мн. лакомства (сладости) тәм-том 2. (вкусное блюдо) тәмле аш

ЛАКОМЫ́Й, -ая, -ое 1. (очень вкусный) бик тәмле (татлы); **лакомое блюдо** бик тәмле аш 2. перен., разг. (падкий на что-л.) (берәй нәмәгә) әүәс ♦ **лакомый кусо́к** майлы калъя

ЛАКОНИ́ЗМ м лаконизм, кыскалык, ыксымлык (һүззәге); **пословица прису́щ лаконизм** мәкәлдәргә лаконизм хас

ЛАКОНИ́ЧНОСТЬ ж кыскалык, аз һүзлек, ыксымлык

ЛАКОНИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое лаконик, кыска, ыксым; **лаконичная речь** кыска телмәр

ЛАКРИ́ЧНИК м и **ЛАКРИ́ЦА** ж см. солбдка

ЛАКРИ́ЧНЫЙ, -ая, -ое лакричный кбрень татлы тамыр; **лакричный порошо́к** татлы тамыр онтагы

ЛАКСКИ́Й, -ая, -ое лак ...ы; **лакский язы́к** лак теле

ЛАКТАЦИО́ННЫЙ, -ая, -ое физиол. лактация ...ы; **лактационный период** лактация осоро

ЛАКТА́ЦИЯ ж; физиол. лактация, һөт төшөү, һөт биреү; (период кормления) имезеү

ЛАКТО́ЗА ж һөт шәкәре

ЛАКТО́МЕТР м; спец. лактометр (һөттөң сифатын билдәләй торған прибор)

ЛАКТОСКО́П м; спец. лактоскоп (һөттөң куйылығын билдәләй торған прибор)

ЛАКЦЫ и **ЛА́КИ** мн. лактар, лак халкы (Давстан Республикаһының төп халыктарының береһе) // ед. **лакец** и **лак** м лак ир-аты; **ла́чка** ж лак катын-кызы

ЛА́МА I ж лама (хайуан)

ЛА́МА II м лама (Тибетта, Монголияла буддистардың югары руханыйы)

ЛАМАЙ́ЗМ м ламаизм (Будда диненең Тибетта, Монголияла таралған төрө)

ЛАМАЙ́СТ м ламаист, ламаизм әһеле

ЛАМАЙ́СТСКИЙ, -ая, -ое ламаистик ...ы

ЛАМИНА́РИЯ ж ламинария (эре диңгез ылымығы)

ЛА́МПА ж 1. лампа, шәм; **кероси́новая ла́мпа** кәрәсин шәме; **насто́льная ла́мпа** өстәл лампаһы; **зажече́** (потуши́ть) **ла́мпу** лампаны яндырыу (һүндерәү) 2. спец. лампа; **электрoнная ла́мпа** электрон лампаһы

ЛАМПА́ДА ж лампада (тәре адына яндырып куйыла торған лампа һымак һауыт)

ЛАМПА́ДНЫЙ, -ая, -ое лампада ...ы; **лампадное ма́сло** лампада майы

ЛАМПА́С м лампас (салбардың тышкы йөһө буйлап тегелгән бер йәки ике буйлы тасма); **генеральские лампы́** генерал лампастары

ЛА́МПОВЫ́Й, -ая, -ое 1. лампа ...ы; **ламповое стекло́** лампа кыуығы 2. тех. лампалы; **ламповый радиоприёмник** лампалы радиоалгыс

ЛА́МПОЧКА ж лампочка

ЛАНГУ́СТ м и **ЛАНГУ́СТА** ж лангуст (диңгез кысалаһы)

ЛАНДША́ФТ м 1. (пейзаж) пейзаж, тәбиғәт күренеше 2. геогр. ландшафт (ер өстөнөң үзене генә хас үзенсәлекле бер өлөшө); **горный ландша́фт** тау ландшафы

ЛАНДША́ФТНЫЙ, -ая, -ое ландшафт ...ы

ЛАНДЫ́Ш м ынйы сәскә, ландыш

ЛАНДЫ́ШЕВЫ́Й, -ая, -ое ландыш ...ы; **ландышевы́е ка́пли** ландыш дарыуы

ЛАНО́ЛИН м ланолин (һарык йөнөн йыуған-да алына торған куйы май)

ЛАНТА́Н м лантан (химик элемент, металл)

ЛАНЦЕ́Т м; мед. ланцет (хирургияла кулланыла торған ике яғы ла үткер бысак)

ЛАНЦЕ́ТНЫЙ, -ая, -ое 1. ланцет ...ы 2. бот. см. ланцетовидный

ЛАНЦЕТО́ВИДНЫЙ, -ая, -ое бот. кыяк ...ы; **ланцетовидные листьа** кыяк япраклы

ЛАНЬ ж лань (боландың бер төрө)

ЛАО́ССКИЙ, -ая, -ое лаос ...ы, Лаос ...ы; **лаосский язы́к** лаос теле

ЛАО́СЦЫ мн. лаостар, лаос халкы // ед. **лабсец** м лаос ир-аты; **лаоска** ж лаос катын-кызы

ЛА́ПА ж 1. табан, тәпәй; **медве́жья ла́па** айыу табаны 2. (ветвь хвойного дерева) ылысды ағас

ЛАПАТЬ

ботагы **3. тех.** тырнак, ыргак, аяк; **лапа** **якоря** якорь тырнагы **4. прост.** зур кул, зур аяк ♦ **попасть в лапы к кому; разг. кемдеңдер** тырнагына элэгү

ЛАПАТЬ *несов. кого-что; груб., прост.* аймау

ЛАПИДАРНОСТЬ *ж; книжн.* кыскалык, асыктык, аңлайышлылык

ЛАПИДАРНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* кыска, асык, аңлайышлы; **лапидарный стиль** кыска, асык стиль

ЛАПКА *ж 1. уменьш.-ласк. от лапа; гусиная лапка* каз тәпәйе **2. бот. (составная часть ботанического названия)** тырнак, табан; **кошачьи лапки** бесәй табаны (үлән) ♦ **ходить (стоять) на задних лапках** *перед кем-л.* ярамһаклануы, тарилкә тогоу

ЛАПНИК *м собирает (ветви хвойных деревьев)* ылыслы агас ботактары

ЛАПОТНИК *м; уст.* **1.** сабата үрөсө **2.** сабаталы; **крестьянин-лапотник** сабаталы крәстиән

ЛАПОТНЫЙ, -ая, -ое сабата ...ы; **лапотное лыко** сабата курызы

ЛАПОТЬ *м сабата; плести лапты сабата үрөү; ходить в лаптях сабата кейеп йөрөү*

ЛАПТА *ж 1. (игра)* какма туп, лапта; **играть в лапту** какма туп уйнау **2. (налка)** эбей калак (*шуд уйында тутты һуза торган таяк*)

ЛАПУШКА *ж 1. уменьш.-ласк. от лапа 1; 2. һөйөклөм*

ЛАПЧАТЫЙ, -ая, -ое **1. (о птицах)** яры тәпәйле; **лапчатая птица** яры тәпәйле кош **2. (похожий на лапу)** йәйенке, казаяк; **лапчатый лист** казаяк япрак ♦ **гусь лапчатый** эт әрһезе, йылмак (*кешегә карата*)

ЛАПША *ж 1. тукмас; варить лапшу* тукмас бешерәү **2. (сун)** тукмаслы аш; **куриная лапша** тауык һурһаһында бешерелгән тукмаслы аш

ЛАРЁК *м; разг.* ларёк; **продуктовый ларёк** азык-түлек ларёгы

ЛАРЁЦ *м* тартма, кумта (*киммәтле нәмәләр һаклау өсөн*)

ЛАРИНГИТ *м; мед.* ларингит (*тамак ауырыуы*)

ЛАРИНГОЛОГ *м; мед.* ларинголог

ЛАРИНГОЛОГИЯ *ж; мед.* ларингология

ЛАРЧИК *м см. ларёц* ♦ **а ларчик просто открывался** кылды кыркка ярыузың кәрәге юк икән (*ябай ғына булған эш-хәлгә карата*)

ЛАРЬ *м 1.* әрйә, лар; **ларь для зерна** иген лары **2. тех.** улак; **ларь для промывки руды** мөгдән йыуа торған улак

ЛАСКА I *ж* иркәләү, һөйөү, наз; **ласка родителей** ата-әсә назы

ЛАСКА II *ж* йәтсә (*киммәтле тиреле йәтлек*)

ЛАСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое иркәләү ...ы; **ласкательные слова** иркәләү һүззәрә **2. грам.** иркәләү йәки кесерәйтүе формаһы

ЛАСКАТЬ *несов. кого-что 1.* иркәләү, һөйөү, иркәләтүе; **ласкать ребёнка** баланы иркәләү **2. перен. (доставлять приятное ощущение)** иркәләү, рәхәтлек бирәү, ягымлы булыу; **песня ласкает слух** йыр рәхәтлек бирә

ЛАСКАТЬСЯ *несов. 1. к кому и без доп.* иркәләнәү; **ласкаться к матери** әсәгә иркәләнәү **2. (взаимно)** һөйөшөү, яратышыу, назлануу

ЛАСКОВОСТЬ *ж* ягымлылык, иркәлек

ЛАСКОВЫЙ, -ая, -ое **1. (в обращении)** ягымлы, йомшак телле **2.** иркә, йомшак, ягымлы, мөләйем; **ласковый взгляд** мөләйем караш **3. перен.** йомшак, йылы; **ласковый ветер** йомшак ел

ЛАССО *с нескл.* корок, боғал, һыпыртмак; **набрасывать лассо** корок һалыу

ЛАСТ *м 1.* йөзгөс, ишкес тәпәй (*толень, морж кеүек хайуандарҙа*) **2. обычно мн. ласты; спорт.** йөзгөстәр, ластар (*аякка кейелә торған*)

ЛАСТИК I *м* ластик (*тукыма*)

ЛАСТИК II *м; разг.* юйғыс

ЛАСТИТЬСЯ *несов.; прост.* иркәләнәү, иркәләп һырығыу

ЛАСТОВИЦА *ж* кештәк

ЛАСТОНОГИЕ *мн. (ед. ластоногое с); зоол.* ишкәк тәпәйлеләр (*диңгезгә йлишүсә ишкәк аяклылар*)

ЛАСТОЧКА *ж 1. зоол.* карлугас; **береговая ласточка** яр карлугасы **2. карлугасым (катынкызга яратып әйтелгән һүз)** ♦ **первая ласточка** беренсе карлугас (*берәй эш-хәлдең башланғыс билдәләре тураһында*)

ЛАСТОЧКИН, -а, -о карлугас ...ы; **ласточкино гнездо** карлугас ояһы

ЛАТАТЬ *несов. что; разг.* ямау, ямау һалыу, төзәтүе; **латать одежду** кейем ямау

ЛАТВИЙЦЫ *мн.* латвиялылар, Латвия халкы // *ед. латвиец* *м* латвиялы ир-ат; **латвийка** *ж* латвиялы катын-кыз

ЛАТЕКС *м* латекс (*каучук, гуттаперча алыу өсөн сеймал*)

ЛАТЕКСНЫЙ, -ая, -ое латекс ...ы

ЛАТИНИЗАЦИЯ *ж см. латинизировать; латинизация алфавита* алфавитты латинлаштырыу **ЛАТИНИЗИРОВАТЬ** *сов., несов. что* латинлаштырыу, латин алфавитына күсерәү; **латинизировать письмо** язмань латинлаштырыу

ЛАТИНИЗИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** латинлашыу **2. несов. страд. от латинизировать**

ЛАТИНИЗМ *м; книжн.* латинизм, латин һүзә

ЛАТИНИСТ *м* латин теле белгесе, латинист

ЛАТИНИЦА *ж; лингв.* латин алфавиты

ЛАТИНСКИЙ, -ая, -ое латин ...ы; **латинский алфавит** латин алфавиты; **латинский язык** латин теле

ЛАТИФУНДИЯ ж; *ист.* латифундия (*эре ер билэмэлэре*)

ЛАТНИК м; *ист.* латник (*тимер кейем кейгэн*)

ЛАТУК м латук (*үсөмлек*)

ЛАТУННЫЙ, -ая, -ое *ез*; *латунная подкова* *ез дага*

ЛАТУНЬ ж *ез* (*кургааш һәм цинк катнаш бакыр иретмәһе*)

ЛАТЫ *только мн.*; *ист.* йәүшән, һарайга (*боронго заман һуғышсылары кейә торған тимер, күн йәки корос кейем*)

ЛАТЫНЬ ж латин теле

ЛАТЫШЬ *мн.* латыштар, латыш халкы // *ед.* латыш м латыш ир-агы; *латышка* ж латыш катын-кызы

ЛАТЫШСКИЙ, -ая, -ое латыш ...ы; *латышский язык* латыш теле

ЛАУРЕАТ м лауреат; *лауреат Государственной премии* Дәүләт премияһы лауреаты; *лауреат конкурса курайстов* курайсылар конкурсы лауреаты

ЛАФЕТ м; *воен., тех.* лафет (**1.** *артиллерия тубың кыя торған станок* **2.** *тағылма урығыс машина*); *лафет пушки* пушка лафеты

ЛАФЕТНЫЙ, -ая, -ое *тех.* лафет ...ы

ЛАЦКАН м кайтарма (*кейемдә*)

ЛАЧУГА ж аласык, ашнак, бәләкәй насар өй; *жәлкәя лачуга* бәләкәй генә насар өй

ЛАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от лаять* **2.** *прил. (о голосе, звуках)* өзәк-өзәк, карлытқан; *лаяющий гблос* карлытқан тауыш

ЛАЯТЬ *несов.* өрөү ♦ *собака лает, ветер* нбсиг эт өрөр, бүре йөрөр

ЛАТЬ *несов.* алдау, алдашыу, ялганлау; *не лги* алдама

ЛУГ м и **ЛУГНЯ** ж алдаксы, ялгансы ♦ *у лгуня язык* длинный алдаксының теле мең колас

ЛЕБЕДА ж алабута

ЛЕБЕДИНЫЙ, -ая, -ое **1.** *аккош ...ы*; *лебедный крик* аккош тауышы **2.** *перен., трад.-поэт.* мөһабәт; *лебединая поступь* мөһабәт йөрөш ♦ *лебединая песня* аккош йыры (*таланттың һуңғы сығышы, һуңғы эсәре*)

ЛЕБЕДКА ж; *тех.* сығыр (*ауыр нәмәләр күтәрәү өсөн*)

ЛЕБЕДУШКА ж; *ласк.* аккошом (*катын-кызга яратып әйтелгән һүз*)

ЛЕБЕДЬ м аккош; *лебедка* ж инә аккош; *белый лебедь* аккош; *черный лебедь* кара аккош

ЛЕБЕЗИТЬ *несов.* *перед кем и без доп.*; *разг.* ярамһаклану, ялағайлану, якшатлану

ЛЕБЯЖИЙ, -ья, -ье аккош ...ы; *лебяжий пух* аккош мамығы

ЛЕВ I м **1.** (ата) арыслан **2.** *астр.* Арыслан (*йондозлок*) ♦ *морской лев* дингез арысланы

ЛЕВ II м лев (*Болгария акса берәмеге*)

ЛЕВАК м; *полит.* һул тайпылыштагы кеше (*революцион һүзгә ышыкланған оппортунист, эшмәкәр*)

ЛЕВАЦКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* (артык) һул; *левацкие взгляды* һул караштар

ЛЕВАЧЕСТВО с һул тайпылышта булғы

ЛЕВЕТЬ *несов.*; *полит.* һул агымга якынлашыу (*сәйәсәттә*)

ЛЕВИЗНА ж; *полит.* һул агым (*ижтимағи-сәйәси караштарға һул йәки ялған һул йүңәләш*)

ЛЕВКОЙ м левкой (*төрлө төстәге матур, хуш есле сәскә*)

ЛЕВО... *урық телендәге кушма һүзгәргән “һул” мәғәнәнән аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., левосторонний* һул ятк, һул яктагы

ЛЕВОБЕРЕЖНЫЙ, -ая, -ое һул ятк ярзағы, һул ятк ярза урынлашкан

ЛЕВОБЕРЕЖЬЕ с һул ятк яр

ЛЕВОСТОРОННИЙ, -ая, -ее һул ятк ...ы; *левостороннее движение* һул ятлап хәрәкәт

ЛЕВОФЛАНГОВЫЙ, -ая, -ое **1.** һул флангы ...ы **2.** *в знач. суц.* *левофланговый* м һул флангыла тороусы (барыусы)

ЛЕВИША м и ж һулакай (*кеше тураһында*)

ЛЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* һул; *левый берег* һул ятк яр; *левый уклон* һул тайпылыш **2.** *в знач. суц.* *левые* *мн.* һулдар (кешеләр, агымдағылар) ♦ *встать с левой ноги* һул аяктан тороу (*кәйефе юк кеше тураһында*)

ЛЕГАВЫЙ, -ая, -ое һунар эте

ЛЕГАЛИЗАЦИЯ ж *см.* *легализовать*

ЛЕГАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. см.* *легализовать*

ЛЕГАЛИЗИРОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов. см.* *легализоваться* **2.** *несов. страд. от легализировать*

ЛЕГАЛИЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что* легалләштерәү, законлаштырыу

ЛЕГАЛИЗОВАТЬСЯ *сов., несов.* легаль хәлгә күсеү, законлашыу

ЛЕГАЛЬНОСТЬ ж рәсмилек, легаллек; *легальность положения* хәлдең легаллеге

ЛЕГАЛЬНЫЙ, -ая, -ое легаль ...ы, (закон, канун) тарафынан танылған; *легальные формы борьбы* көрәштең легаль формалары ♦ *легальный марксизм* *ист.* легаль марксизм

ЛЕГЕНДА I ж **1.** риуәйәт, легенда; *историческая легенда* тарихи легенда **2.** *перен. (о чём-л. невероятном)* уйзырма **3.** (*вымышленный рассказ*) легенда; *о ней рассказывают легенды* уның тураһында легендалар һөйләйҙәр

ЛЕГЕНДА II ж (*пояснение к карте, рисунку*) легенда, аңлатма, шартлы билдәләү

ЛЕГЕНДАРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*являющийся легендой*) легендар, легенда булған; *легендарный рассказ* легенда булған хикәйә **2.** гәзәттән тыш, тиңе булмаған, тиңһез, леген-

ЛЕГИОН

дар; **легендарные подвиги** тиңгез батырлыктар
3. перен. (*неправдоподобный*) эзэм ышанмас, уйлап сыгарылган, уйзырма; **легендарные слухи** эзэм ышанмас хәбәрзәр

ЛЕГИОН *м; ист.* легион (**1.** *Боронго Римда эре гәскәри берәмек* **2.** *кайһы бер илдәрзә айырым гәскәр частарының исеме*)

ЛЕГИОНЕР *м; ист.* легионер, легион һалдаты

ЛЕГИРОВАНИЕ *с см.* легировать; легирование **металлов** металдарзы легирлау

ЛЕГИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от легировать **2. прич.** катыштырылган, кушылган; **легированная сталь** катыштырылган корос

ЛЕГИРОВАТЬ *сов., несов. что* легирлау, катыштырыу

ЛЁГКИЕ *мн. (ед. лёгкое с); анат.* үпкә; **воспаление лёгких** үпкә шешеуе; **туберкулёз лёгких** үпкә туберкулёзы

ЛЁГКИЙ, -ая, -ое **1. в разн. знач.** еңел; **лёгкая ноша** еңел йөк; **лёгкое пальто** еңел пальто; **лёгкая задача** еңел мәсәлә; **лёгкий способ** еңел юл; **лёгкое наказание** еңел яза; **лёгкая музыка** еңел (күңелле) музыка; **лёгкая пицца** еңел аш; **лёгкий характер** еңел холок **2. (незначительный, слабый)** еләс, йомшак, еңел, еңелсә, аз генә; **лёгкий ветерок** еләс ел; **лёгкий запах** аз генә ес; **лёгкий мороз** еңелсә һалкын; **лёгкий туман** аз генә томан ♦ **лёгкая рука у кого** кул арты еңел, еңел куллы; **лёгок на помине** гүмере озон булып; **женщина лёгкого поведения** бозок (еңел холоккло) катын; **лёгок на подъём** еңел кәүзәле; **с лёгким паром** еңел пар менән

ЛЕГКО **1. нареч.** еңелсә, сак кына; **легко коснуться** сак кына кагылыу; **легко ступать** еңел йөрөү **2. нареч.** анһат, еңел; **задача легко решается** мәсәлә еңел сиселә **3. в знач. сказ., безл.** еңел, рәхәт; **легко на сердце** күңелгә еңел **4. нареч.** йока; **легко одеваться** йока кейенуе **5. нареч.** иркән; **она говорила легко** ул иркән һөйләнә **6. нареч.** еңел(сә); **легко относиться к делу** эшкә еңел карау; **легко вьет ветерок** еңелсә ел исә ♦ **легко сказать** әйтүе генә еңел; **легко отделиться** еңел генә котолоу

ЛЕГКО... *урыс телендәге кушма һүззәрзәң “еңел”, “тиз” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс.,* **легковерный** тиз ышаныусан

ЛЕГКОАТЛЁТ *м; спорт.* еңел атлет; **команда легкоатлетов** еңел атлеттар командалы

ЛЕГКОАТЛЕТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое еңел атлетика ...ы; **легкоатлетические соревнования** еңел атлетика ярыштары

ЛЕГКОВЕРИЕ *с* (еңел) ышаныусанлык, бер катлылык

ЛЕГКОВЕРНЫЙ, -ая, -ое тиз (еңел) ышаныусан, ышанып барыусан

ЛЕГКОВЭС *м; спорт.* еңел кәүзәле спортысы (*көрәштә, бокста һ.б.*)

ЛЕГКОВЭСНОСТЬ *ж* **1.** еңел ауырлык **2. перен.** еңел ақыллылык

ЛЕГКОВЭСНЫЙ, -ая, -ое **1.** еңел, кыугазақ; **легковесная монета** еңел акса **2. перен.** (*поверхностный*) һай, өстән-мөстән генә; **легковесное рассуждение** өстән-мөстән генә фекер йөрөтөү

ЛЕГКОВОЙ, -ая, -ое еңел; **легковой автомобиль** еңел автомобиль

ЛЕГКОВОСПЛАМЕНЯЮЩИЙСЯ, -ая, -ея, -еся тиз (еңел) токаныусан; **легковоспламеняющаяся жидкость** еңел токаныусан шыйыкса **ЛЕГКОМЫСЛЕННОСТЬ** *ж см.* легкомыслие

ЛЕГКОМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое еңел ақыллы, еңел-елпе, өстән (еңел) уйлаусан, уйламай эшләнгән; **легкомысленный человек** өстән уйлаусан кеше; **легкомысленное поведение** еңел-елпе тәртип

ЛЕГКОМЫСЛИЕ *с* еңел ақыллык

ЛЕГКОНОГИЙ, -ая, -ое еңел аяклы

ЛЕГКОПЛАВКИЙ, -ая, -ое еңел (тиз) иреүсән, тиз (еңел) ирей торған; **легкоплавкое стекло** тиз ирей торған быяла

ЛЕГКОПЛАВКОСТЬ *ж* еңел (тиз) иреүсәнлек

ЛЁГКОСТЬ *ж; в разн. знач.* еңеллек, анһатлык, еләбзәклек; **лёгкость одежды** кейемден еңеллеге; **лёгкость походки** йөрөштөң еңеллеге; **лёгкость работы** эштең анһатлығы; **лёгкость снежинки** кар бөртөгөнәң еләбзәкlege

ЛЕГОНЬКО *нареч.; разг.* еңел генә, сак кына; **легонько ударить** еңел генә һугыу

ЛЁГОЧНЫЙ, -ая, -ое үпкә ...ы; **лёгочные болезни** үпкә ауырыулары

ЛЕГЧАЙШИЙ, -ая, -ее *превосх. ст. от лёгкий* иң еңел; **легчайший вес** *спорт.* иң еңел ауырлык

ЛЕГЧАТЬ *несов.; разг.* **1. (слабеть)** йомшарыу, баһыла төшөү; **мороз легчает** һалкын йомшара **2. кому и без доп., безл.** еңеләйеу, якшыра төшөү; **ей полегчало** уның хәле якшыра төштө

ЛЁГЧЕ **1. сравн. ст. от лёгкий** и легко еңелерәк, акрынырак **2. в знач. сказ., безл.** анһат(ырак), еңел(ерәк); **от этого мне не лёгче** бынан минә еңел түгел ♦ **час от часу не лёгче** торған һайын ауырая бара

ЛЁД *м* боз; **вечные льды** мәңгелек боззар; **идти по льду** боззан барыу ♦ **лёд разбит (сломан)** эштең башы бар, беренсе азым яһалды; **лёд тронулся** боз кузғалды (*эи икенсе йүңләш алды*)

ЛЕДЕНЁТЬ *несов.* **1. (покрываться льдом)** бозланыу, туңыу, боз менән капланыу; **вода леденёт** һыу туңа **2. перен. (замерзает)** боз һымак катыу, туңыу, өшөү; **руки леденеют** кулдар туңа

ЛЕДЕНЁЦ *м* леденец (*кәнфит төрө; имә (һура) торған кәнфит*)

ЛЕДЕНИТЬ *несов.* что 1. (*студить, холодит*) туңдырыу, өшөтөү, катырыу; **вѣтер леденит тело** ел тәнде өшөтә 2. *перен.* өшөтөү; **страх леденит сердце** куркыу йөракте өшөтә

ЛЕДЕРИН *м* ледерин (*яһалма күң*)

ЛЕДЕРИНОВЫЙ, -ая, -ое ледерин ...ы; **ледериновая обложка** ледерин тышлык

ЛЕДИ *ж* *нескл.* леди (*Англияла югары катлам катын-кыздарына өндөшөү һүзе*)

ЛЕДНИК *м* кар базы; **поставить молоко в ледник** һөтгә кар базына куйыу

ЛЕДНИК *м; геол.* бозлок; **горный ледник** тау бозлого

ЛЕДНИКОВЫЙ, -ая, -ое бозлок ...ы; **ледниковые озёра** бозлок күлдәре ♦ **ледниковый период** *геол.* бозлок дәүере (*Ер өстөнөң боз менән капланган дәүере*)

ЛЕДОВЫЙ, -ая, -ое 1. (*состоящий из льда*) боз ...ы; **ледовый покров** боз катламы 2. (*расположенный на льду*) боз өстөндәге; **ледовая дорожка** боз өстөндәге юл 3. (*происходящий во льдах*) боз араһындагы

ЛЕДОКОЛ *м* 1. (*морское судно*) бозваткыс; **атомный ледокол** атом бозваткысы 2. (*рабочий*) боз ватыусы

ЛЕДОКОЛЬНЫЙ, -ая, -ое бозваткыс ...ы; **ледокольный флот** бозваткыс флот

ЛЕДОРЁЗ *м* 1. (*морское судно*) бозъяргыс 2. (*сооружение на реке*) бозваткыс

ЛЕДОРУБ *м* боз балтаһы (*бозлауыкка менгәндә кулланыла*)

ЛЕДОСПУСК *м; гидротех.* боз үткәргес (*быуалагы махсус королма*)

ЛЕДОСТАВ *м* боз туңыу (*йылғала*)

ЛЕДОХОД *м* боз китеү

ЛЕДЫШКА *ж* боз кишәге

ЛЕДЯНОЙ, -ая, -ое 1. боз ...ы, бозло; **ледяные вершины** бозло түбәләр 2. (*очень холодный*) үтә һыуык, боз кеүек һалкын, боззай; **ледяная вода** боз кеүек һалкын һыу; **ледяной ветер** үтә һыуык ел 3. (*окоченевший*) туңған, туңып (өшөп) бөткән; **ледяные пальцы** туңып бөткән (өшөгән) бармактар 4. *перен.* һалкын, йән өшөткөс, ауыр; **ледяной взгляд** һалкын караш; **ледяное молчание** ауыр тынлык

ЛЕЖАК *м* ятак (*ятып кызыныу өсөн*)

ЛЕЖАЛЬНЫЙ, -ая, -ое озак яткан, искәргән; **лежальный товар** озак яткан тауар

ЛЕЖАНКА *ж* (*выступ у печки*) мейес һикәһе

ЛЕЖАТЬ *несов.* 1. ятыу; **лежать на траве** үләндә ятыу 2. (*быть больным*) сирләп ятыу, сирләү; **лежать с головной болью** баш ауыртып ятыу 3. (*находиться где-л., храниться*) ятыу, тороу, булыу; **книга лежит на столе** китап өстәлдә ята 4. (*располагаться тем или иным образом*) ятыу, тороу; **волосы хорошо лежат** сәс һәйбәт ята 5. (*простирается*) ятыу, урынла-

шыу; **город лежит на берегу моря** кала дингез буйында урынлашкан 6. (*пролегать, проходить*) үтеү; **дорога лежит через мост** юл күпер аша үтә 7. *на ком; перен.* (*об обязанностях, заботах и т.д.*) төшөү, булыу, йөкмәтеләү; **эта обязанность лежит на ней** был вазифа уга йөкмәтелгән ♦ **душа (сердце) не лежит к кому-чему-л.** күнел тартмай (ятмай); **лежать в основе чего-л.** бер нәмәнең нигезендә ятыу; **лежать на боку (на печи)** кырын ятыу, бот күтәрәп ятыу; **плохо лежит** күренеп ята, йыйып куйылмаған; **лежать под сукном** каралмай озак ятыу

ЛЕЖАТЬСЯ: не лежалось) *кому* яткы килмәй; *мне не лежится* яткым килмәй

ЛЕЖАЧИЙ, -ая, -ее 1. йығылған, ауган, яткан; **лежачие деревья** йығылған агастар; **в лежачем положении** яткан хәлдә; **лежачий больной** ятып ауырыған кеше 2. ята торған; **лежачее место** ята торған урын 3. *в знач. суц.* **лежачий** *м* и **лежачая** *ж* түшәктә яткан ауырыу, аяктан йығылып ятыусы

ЛЕЖБИЦЕ *с* ятыу, туплау, саңлау

ЛЕЖЕБОКА *м* и *ж; разг.* иренсәк, ялкау

ЛЕЖКА *ж* 1. *прост.* озак һаклау (яткырыу); **отобрать яблоки для лежки** һаклау өсөн алмалар һайлау, куйыу 2. ятыу; **лежка волков** бүре ятыуы

ЛЕЖМЯ: лежмя **лежать** *прост.* кузгалмай ятыу

ЛЕЗВИЕ *с* 1. (*режущая часть орудия*) йөз, асалак; **лезвие ножа** бысак йөзө 2. *разг.* (*для безопасной бритвы*) лезвие; **острое лезвие** үткер лезвие

ЛЕЗГИНКА I *ж см.* лезгинь

ЛЕЗГИНКА II *ж* лезгинка (*Кавказ халкы бейеце һәм шул бейецең көйө*)

ЛЕЗГИНСКИЙ, -ая, -ое лезгин(дар) ...ы; **лезгинский язык** лезгин теле

ЛЕЗГИНЫ *мн.* лезгиндар, лезгин халкы // *ед.* лезгин *м* лезгин ир-аты; **лезгинка** *ж* лезгин катын-кызы

ЛЕЗТЬ *несов.* 1. менеү, үрмәләү, үрмәләп менеү; **лезть на гору** тауга менеү 2. (*входить, проникать*) инеү, керәү, төшөү; **лезть в воду** һыуга төшөү; **лезть в окно** тәзрәнән инеү 3. *разг.* (*вмешиваться во что-л.*) кысылыу, тығылыу, катышыу; **лезть не в своё дело** кеше эшенә кысылыу 4. *разг.* (*приставать к кому-л.*) бәйләнеү, тотонуп китеү 5. *разг.* (*выпадать, расплзаться*) койолоу, сыгыу, йолоу; **волосы лезут** сәс койола; **шерсть лезет** йән йолой 6. *разг.* (*быть внопу*) инеү, һыйыу, таман булыу; **сапоги не лезут** итек һыймай; **книга не лезет в портфель** китап портфельгә һыймай 7. (*сползат, надвигаться*) төшөү, сыгыу (сыгып тороу), һыпырылыу; **изпод платка лезли волосы** яулык астынан сәстәре сыгып тора ине 8. *разг.* (талкып) сыгып килеү; **из земли лезет** **весённая травка** ерзә язгы үлән сыгып килә 9. *разг.* тығылыу; **лезть в карман**

ЛЕЙ

кесгә тыгылды ♦ **лезть в бутылку** *прост.* урынһыз кызып (бушган-бушка асыланып) барыу; **лезть на глаза кому** күренергә тырышыу; **лезть на рожон** *прост.* хәуефле, куркыныс эшхәлгә тогоноу; **лезть на стену** күтәрелеп бәреләу

ЛЕЙ *м* и **ЛЕЯ** *ж* лей (*Румыния акса берәмеге*)

ЛЕЙБ-ГВАРДИЯ *ж; ист., воен.* лейб-гвардия (*батсианың үз гәскәре, һарай гвардияһы*)

ЛЕЙБОРИСТ *м* лейборист (*лейбористар партияһы азаһы*)

ЛЕЙБОРИСТСКИЙ, -ая, -ое лейборист, лейбористар ...ы; **лейбористская партия** лейбористар партияһы

ЛЕЙКА I *ж* һуу һипкес, һиптергес; **поливать цветы лейкой** сәскәләргә һиптергес менән һуу һибәу

ЛЕЙКА II *ж; разг.* лейка (*фотоаппараттың бер төрө*)

ЛЕЙКЕМИЯ *ж; мед. см.* белокрбие

ЛЕЙКОЗ *м; мед. см.* белокрбие

ЛЕЙКОЦИТЫ *мн. (ед. лейкоцит м); физiol.* лейкоциттар, кандағы ақ тәнсәләр

ЛЕЙТЕНАНТ *м; воен.* лейтенант; **младший лейтенант** кесе лейтенант; **старший лейтенант** өлкән лейтенант

ЛЕЙТЕНАНТСКИЙ, -ая, -ое лейтенант ...ы, лейтенантлык ...ы; **лейтенантские погонь** лейтенант погондары

ЛЕЙТМОТИВ *м* 1. *муз.* лейтмотив, төп көй (*музыка эсәрзәрәндә бер нисә тапкыр кабатланған һәм эсәрзәң темаһын тәшкил иткән төп көй*) 2. *перен.* төп фекер; **лейтмотив произведения** эсәрзәң төп фекере

ЛЕК *м* лек (*Албания акса берәмеге*)

ЛЕКАЛО *с* лекало (1. *кәкрә һызыктар яһау өсөн махсус кулайлама* 2. *кейем-һалым теккәндә кулланылған махсус өлгө, калып*)

ЛЕКАЛЬЩИК *м* лекальщик, лекалолар яһаусы

ЛЕКАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дауа, дарыу ...ы; **лекарственные травы** дарыу үләндәрә

ЛЕКАРСТВО *с* 1. (*медикамент*) дарыу; **делать лекарство** дарыу яһау; **лекарство от головной боли** баш дарыуы 2. *перен.* дауа, им, дарман

ЛЕКАРЬ *м; уст.* табиб

ЛЕКСИКА *ж* лексика, һүзлек составы; **лексика башкирского языка** башкорт теленә лексикаһы; **лексика М.Карима** М.Карим лексикаһы; **профессиональная лексика** профессиональ лексика

ЛЕКСИКОГРАФ *м* лексикограф, һүзлексе (*лексикография өлкәһәндәге белгес*)

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексикографик, лексикография ...ы, лексикографияга караған; **лексикографическая работа** лексикография эше

ЛЕКСИКОГРАФИЯ *ж* лексикография (*һүзлектәр төзөү теорияһы һәм эше*)

ЛЕКСИКОЛОГ *м* лексиколог, лексикология белгесе

ЛЕКСИКОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексикологик, лексикология буйынса; **лексикологические работы** лексикология буйынса хезмәттәр

ЛЕКСИКОЛОГИЯ *ж* лексикология (*тел илемәндә телдең лексик составын өйрәнеү бүлгәге*)

ЛЕКСИКОН *м* 1. (*запас слов*) һүз байлығы (запасы) 2. *уст. (словарь)* лөгәт, һүзлек

ЛЕКСИЧЕСКИЙ, -ая, -ое лексик ...ы, һүз ...ы; **лексическое богатство языка** телдең лексик байлығы

ЛЕКТОР *м* лектор, лекциялар укыусы

ЛЕКТОРИЙ *м* лекторий; **центральный лекторий общества “Знание”** “Белем” йәмгиәтенә үзәк лекторийы

ЛЕКТОРСКИЙ, -ая, -ое лектор ...ы, лекторлык; **лекторская группа** лекторзәр төркөмө

ЛЕКЦИОННЫЙ, -ая, -ое лекция ...ы; **лекционный зал** лекция залы

ЛЕКЦИЯ *ж* 1. лекция; **лекция о международном положении халык-ара хәл тураһында** лекция; **читать лекцию** лекция укыу 2. *мн. лекции (курс)* лекциялар

ЛЕЛÉЯТЬ *несов. кого-что* 1. (*заботливо ухаживать, нежить*) иркәләү, кәзәрләү, назлау; **мать лелéет сына** эсә улын иркәләй 2. *перен. (услуждать)* күңелләндерәү, күңелдә асыу ♦ **лелéять мечту** хыялланыу, хыял итеү; **лелéять надежду** өмөтләнәү, өмөт итеү

ЛÉМЕХ и **ЛЕМÉХ** *м* төрән (*habanda*); **плуг с двумя лемехами** ике төрәнле һабан

ЛЕМÉШНЫЙ, -ая, -ое төрәнле; **лемешные орудия** төрәнле коралдар

ЛÉММА *м; мат.* лемма, ярзамсы теорема (*үзенең айырым эһәмиәте булмаған*)

ЛÉН *м* (*растение и волокно*) етен; **лён-долгунец** озон етен; **лён-кудряш** бөзрә етен; **прясть лён** етен иләү; **теребить лён** етен тарау; **мять лён** етен талкыу ♦ **горный лён** *мин.* тау етене

ЛЕНИВЕЦ *м* 1. *разг.* ялкау ир-ат 2. *зоол.* ленивец (*маймылга окшап тропик урман йәнлеге*)

ЛЕНИВИЦА *ж; разг.* ялкау катын-кыз

ЛЕНИВЫЙ, -ая, -ое 1. ялкау, иренсәк; **ленивый человек** ялкау кеше 2. (*вялый, медлительный — о походе и т.п.*) әкрән, һүлпән; **ленивые движения** һүлпән хәрәкәттәр 3. (*о лошади*) сабан, үшән; **ленивый конь** сабан ат ♦ **ленивые вареники** тиз-тиз генә бешерелгән сүсбәрә

ЛЕНИТЬСЯ *несов.* ялкаулану, йыбану, иренәү; **лениться писать письмо** хат язырға йыбану

ЛÉНОСТЬ *ж* ялкаулык, иренсәклек

ЛÉНТА *ж; в разн. знач.* таһма; **шёлковая лента** ебәк таһма; **с телетайшной ленты** телетайп таһмаһынан; **изоляционная лента** изоляция

тасмаһы ♦ **виться лёнтой** тасмалай һузылыу (*йылға, юл һ.б.*)

ЛЕНТООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое тасма һымак
ЛЕНТОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. тасма ...ы; **ленточный цех** тасма цехы 2. (*в форме ленты*) тасма ...ы; **ленточная пила** тасма быскы; **ленточные черви зоол.** тасма селәүсендәр

ЛЕНТАЙ м и **ЛЕНТАЙКА** ж; *разг.* ялкау, иренсәк; **отъявленный лентай** ата ялкау

ЛЕНТАЙНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ялкаулануы, иренеу, ялкаулыкка бирелеу (*һабышыу*); **хватит лентайничать!** етге ялкауланьырга!

ЛЕНЦА: с **ленцой** ялкауланьып кына, иренеп кенә; **делать с ленцой что-л.** иренеп кенә башкарыу

ЛЕНЧИК м эйәр тактаһы, каптал

ЛЕНЬ ж 1. ялкаулык, иренсәклек, иренеу; **на неё иногда находит лень** уны кайһы ваҡыт ялкаулык баҫа 2. *кому в знач. сказ.*; *разг.* (*не хочется*) иренеу, (-һы/-һе) килмәй; **лень подняться с места** ултырган урындан торго килмәй; **лень работать** эшләге килмәй ♦ **все, кому не лень** кем теләй, шул; теләһә кем

ЛЕОПАРД м каплан, леопард

ЛЕОПАРДОВЫЙ, -ая, -ое каплан ...ы; **леопардовая шкура** каплан тиреһе

ЛЕПЕСТКОВЫЙ, -ая, -ое таж япраклы

ЛЕПЕСТОК м таж япрагы; **лепестки осыпаются** сәскә таждары койола

ЛЕПЕТ м 1. (*неясная речь*) тәтелдәу, бытылдау; **лепет младенца** сабый бытылдауы 2. (*неубедительная речь*) һөйләнеу, бытырлау, лыбырлау 3. *перен.* (*невнятный, лёгкий шум*) сылтгырау, селтер-селтер (шыбыр-шыбыр) килеу; **лепет ручья** шишмә сылтгырауы; **лепет листьев** япрактарзың шыбыр-шыбыр килеу

ЛЕПЕТАНИЕ с см. **лепетать**

ЛЕПЕТАТЬ *несов.* *что и без доп.* 1. (*говорить неясно — о детях*) тәтелдәу, бытылдау 2. (*говорить невнятно, невразумительно*) һөйләнеу, бытырлау, лыбырлау 3. *перен.* сылтгырау, селтер-селтер килеу

ЛЕПЁШКА ж 1. өшә, йәймә, көлсә, сөсө күмәс, кабартма; **испечь лепёшку** көлсә бешереу 2. таблетка, төймә; **мятные лепёшки** бөтнөк таблеткалары ♦ **расшибиться (разбиться) в лепёшку** *разг.* үл язып тырышыу (эшләу), йән көскә тырышыу

ЛЕПИТЬ *несов.* 1. *кого-что* (әүләп, һылап) яһау, эшләу, укмаштырыу; **лепить горшок из глины** балсыкган көршәк яһау 2. (*делать гнездо, соты*) яһау, һылау, һылап яһау; **ласточка лепит гнездо** карлугас оя яһай 3. *что*; *разг.* (*приклеивать*) йәбештереу; **лепить этикетки** этикеткалар йәбештереу

ЛЕПИТЬСЯ *несов.* 1. һылашыу, укмашыу, йәбешеу, йомарлануы; **снег хорошо лепится** кар яткшы йомарлана 2. (*располагаться, тесно примыкая к чему-л.*) терәп һалынуы, йәбешеп (һырышып) тороу; **домá лепились к подножью горы** йорттар тау итәгенә терәп һалынған

ЛЕПКА ж 1. см. **лепить**; **заниматься лепкой** әүләп низер яһау 2. әүләп яһалған нәмә

ЛЕПНОЙ, -ая, -ое 1. һылап яһалған; **лепные украшения** һылап яһалған бизәктәр 2. калкыу бизәкле; **лепной потолок** калкыу бизәкле түшәм 3. әүләп яһау ...ы; **лепные работы** әүләп яһау эштәре

ЛЕПТА ж 1. (*монета*) лепта (*Боронго Римда вак тинлек акса*) 2. *перен.* өлөш; **внести свою лепту** үз өлөшөңдә индереу

ЛЕПЩИК м әүләп яһаусы

ЛЕС м 1. урман; **дремучий лес** кара урман; **хвойный лес** ылыҫлы урман 2. (*строительный материал*) ағас(лыҡ), урман; **строевой лес** тәзөлөш ағасы; **сплавлять лес** ағас кыуыу (ағызыу); **участок леса** ағаслыҡ 3. *перен.* (*большое количество*) бик күп, бихисап, иҫәпһез-һанһыз; **лес нефтяных вышек** бик күп нефть вышкалары ♦ **как в лесу** бер нәмә лә айыра алмау; **кто в лес, кто по дрова** береһе мәғрипкә, береһе мәшриптә; **нисек етге шулай**

ЛЕСА I *только мн.* (*дощатые сооружения*) баҫмалар (*төзөлөш эшендә кулланылған королма*)

ЛЕСА II и **ЛЕСА** ж кармак ебе

ЛЭСЕНКА ж; *уменьш.* *от лестница* бәләкәй баҫкыс

ЛЕСИСТОСТЬ ж урманлык, ағаслык

ЛЕСИСТЫЙ, -ая, -ое урманлы, урман менән капланған; **лесистая местность** урманлы урын, урманлык

ЛЭСКА ж см. **леса II**

ЛЕСНИК м урман караулысыһы, урман караусы, урмансы; **работать лесником** урман караулысыһы булып эшләу

ЛЕСНИЧЕСТВО с урмансылыҡ, урман хужалығы

ЛЕСНИЧИЙ м лесничий (1. *урман хужалығы мәдире* 2. *урмандың именлеген һәм ағас эшләү эштәрен күзәтеүсе*)

ЛЕСНОЙ, -ая, -ое 1. урман ...ы; **лесные ягоды** урманда (кырза) үскән емеш-еләк 2. урманлы; **лесной край** урманлы як 3. (*связанный с лесоводством*) урмансылыҡ ...ы; **лесной институт** урмансылыҡ институты 4. ағас ...ы; **лесная биржа** ағас биржаһы

ЛЕСО... *урыҫ телендәге кушма һүзгәргә “ағас”, “урман” мәғәнһендә кулланыла, мәс., лесопосадочный* ағас ултыртыу ...ы

ЛЕСОВЕДЕНИЕ с урмансылыҡ фәне

ЛЕСОВОД

ЛЕСОВОД *м* урмансы, урмансылык белгесе
ЛЕСОВОДСТВО *с 1.* (*изучение лесного хозяйства*) урмансылык, урмансылык фәне
2. (*уход за лесом*) урман эше, урмансылык эше
ЛЕСОВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое урмансылык ...ы; **лесоводческий техникум** урмансылык техникумы

ЛЕСОВОЗ *м* лесовоз (*агас ташыусы машина йэки судно*)

ЛЕСОЗАГОТОВИТЕЛЬ *м* агас эзерлэүсе
ЛЕСОЗАГОТОВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое агас эзерлэү ...ы; **лесозаготовительный пункт** агас эзерлэү пункты

ЛЕСОЗАВОД *м* агас эшкэртеү заводы
ЛЕСОЗАГОТОВКИ *мн.* (*ед. лесозаготовки ж*) агас эзерлэү (*хужалык тармагы*)

ЛЕСОЗАЩИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*предназначенный для защиты леса*) урман һаклау ...ы; **лесозащитная станция** урман һаклау станцияһы
2. баһыу (тимер юл, һугарыу каналдарын) ышыкклау (һаклау) ...ы; **лесозащитная полоса** баһыу һаклау һызаттары

ЛЕСОКОМБИНАТ *м* агас эшкэртеү комбинаты

ЛЕСОМАТЕРИАЛЫ *мн.* (*ед. лесоматериал м*) агас-такта (материалдар)

ЛЕСОМЕЛИОРАЦИЯ *ж* урман үстереү, урман тәрбиэләү эше (*тәбиғәт шарттарын яҡшыртыу эштәре*)

ЛЕСОНАСАЖДЕНИЕ *с 1.* (*посадка леса*) агас ултыртыу **2.** *обычно мн. лесонасаждения* ултыртып үстерелгән урман, ултыртылган агастар; **полезащитные лесонасаждения** баһыу һаклау өсөн ултыртылган агастар

ЛЕСООБРАБАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее агас эшкэртеү ...ы; **лесообрабатывающий завод** агас эшкэртеү заводы

ЛЕСООХРАНА *ж* урман карауылы

ЛЕСОПАРК *м* урманлы парк, урман-парк

ЛЕСОПАРКОВЫЙ, -ая, -ое урманлы парк ...ы, урман-парк ...ы; **лесопарковый район** урман-парк районы

ЛЕСОПЕРЕВАЛОЧНЫЙ, -ая, -ое агас тейәү ...ы, агас бушатыу ...ы; **лесоперевалочная база** агас тейәү базаһы

ЛЕСОПИЛКА *ж 1. разг.* такта ярыу заводы

2. такта ярыу (агас бысыу) машинаһы
ЛЕСОПИЛЬНЫЙ, -ая, -ое такта ярыу ...ы, агас бысыу ...ы; **лесопильный завод** такта ярыу заводы

ЛЕСОПИЛЬНЯ *ж; разг.* такта ярыу заводы (*зур булмаган*)

ЛЕСОПИТОМНИК *м* урман питомнигы

ЛЕСОПОГРУЗОЧНЫЙ, -ая, -ое агас тейәгес; **лесопогрузочные машины** агас тейәгес машиналар

ЛЕСОПОЛОСА *ж* урман һызаты

ЛЕСОПОСАДКА *ж 1.* агас ултыртыу; **забончить лесопосадку** агас ултыртыузы тамамлау
2. обычно мн. лесопосадки ултыртылган агастар;

свежие лесопосадки яңы ултыртылган агастар
ЛЕСОПОСАДОЧНЫЙ, -ая, -ое агас ултыртыу ...ы; **лесопосадочные машины** агас ултыртыу машиналары

ЛЕСОПРОМЫШЛЕННИК *м* урман сәнәгәтсеһе

ЛЕСОПРОМЫШЛЕННОСТЬ *ж* урман сәнәгәте

ЛЕСОПРОМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое урман сәнәгәте ...ы; **лесопромышленный комплекс** урман сәнәгәте комплексы

ЛЕСОПУНКТ *м* агас-такта эзерлэү пункты
ЛЕСОРАЗВЕДЕНИЕ *с* агас үрсетеү
ЛЕСОРАЗРАБОТКИ *мн.* (*ед. лесоразработка ж*) агас эзерлэү эштәре

ЛЕСОРУБ *м* урман кыркыусы; **рабботать лесорубом** урман кыркыусы булып эшлэү

ЛЕСОРУБНЫЙ и **ЛЕСОРУБОЧНЫЙ**, -ая, -ое урман (агас) кыркыу ...ы; **лесорубный инструмент** агас кыркыу корамалдары

ЛЕСОСЁКА *ж* кыркын, кыркынды (*кыркыу өсөн билдәләнгән диләнкә*)

ЛЕСОСПЛАВ *м* кыугын, һал (агас) агызыу
ЛЕСОСПЛАВНЫЙ, -ая, -ое һал агызыу ...ы;

лесосплавная контора һал агызыу контораһы
ЛЕСОСТЕПНОЙ, -ая, -ое *геогр.* урман-дала ...ы;

лесостепной район урман-дала районы
ЛЕСОСТЕПЬ *ж; геогр.* урман-дала, урманлы дала

ЛЕСОТАСКА *ж; тех.* агас сыгарыусы машина (*агастарзы һыузан сығара, күтәрә торған*)

ЛЕСОТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое урман-техника ...ы; **лесотехнический институт** урман-техника институты

ЛЕСОТУНДРА *ж; геогр.* урман-тундра, урманлы тундра

ЛЕСОТУНДРОВЫЙ, -ая, -ое *геогр.* урманлы тундра ...ы

ЛЕСОУСТРОЙСТВО *с; спец.* урман тәрбиэләү эштәре

ЛЕСПРОМХОЗ *м* леспромхоз, агас эшкэртеү хужалыгы

ЛЁСС *м; геол.* һары тупрак

ЛЁСТНИЦА *ж 1.* баһыс; **винтовая лестница** бормалы баһыс; **подниматься по лестнице** баһыс буйлап менәү **2. в знач. нареч. лестницей** баһыс-баһыс (киртләс-киртләс) булып

ЛЁСТНИЧНЫЙ, -ая, -ое баһыс ...ы; **лестничная ступенька** баһыс баһмаһы ♦ **лестничная клетка** *см. клетка*

ЛЁСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*содержащий похвалу*) мактаулы, мактап (осондороп) ебәреүсе; **лестная оценка** мактаулы баһалама **2.** (*вызывающий горделивое чувство*) горуранлырлык; **лестное предложение** горуранлырлык тәкдим

ЛЕСТЬ ж ярагга тырышып (ялагайланып, ярамнакланып, юхаланып) мактау; *низкая лесть* түбөнлөккө төшөп ярамнакланыу; **говорить без лести** юхаланмай гына һөйләү

ЛЕСХОЗ м (*лесное хозяйство*) урман хужалыгы

ЛЕСХОЗНЫЙ, -ая, -ое урман хужалыгы ...ы
ЛЁТ м см. *лететь*; **пять часо́в лёта** биш сәгәтлек юл (*самолётта*); **на лету́** осоп барганда, осканда ♦ **хватать на лету́** шунда ук электереп алыу, бер һүззән үк аңлап алыу; **ловить с лету́** бик тиз аңлау (төшөнөп алыу)

ЛЁТА ж; *миф.* Лета (*грек мифологияһында ер асты йылаһы исеме*) ♦ **кануть в Лёту** эзһез югалыу

ЛЁТА́ только мн. 1. (*годы*) йыл, йылдар; **несколько лет тому́ назад** бынан бер нисә йыл элек 2. (*возраст*) йәш; **ско́лько вам лет?** һезгә нисә йәш?; **с са́мых ра́нних лет** кесе йәштән ♦ **в лета́х** оло йәштә; **на склоне́ (ста́рости) лет** картайғас, карт көнөндә; **во цве́те лет** ир уртаһы; **сре́дних лет** урта йәштәрзәге

ЛЁТАЛЬНЫЙ: **лётальный исхóд** үлем

ЛЕТАРГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мед.* летаргик ♦ **летаргический сон** летаргик йоко, мәрткә китеү
ЛЕТАРГИЯ ж; *мед.* летаргия, мәртг, мәрткә китеү

ЛЕТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое осоу ...ы; **лётательный ашпа́рат** осоу ашпараты

ЛЕТАТЬ *несов.* 1. осоу; **высоко́ лета́ть** бейек осоу 2. *перен.* (*двигаться легко и быстро*) елеу, осоу, сабыу 3. *разг.* (*падать*) осоп төшөү, колау

ЛЕТЕ́ТЬ *несов.* 1. осоу, осоп барыу; **птица летит** кош оса 2. *перен.* (*мчатся*) елеу, осоу, сабыу; **ко́нь летит** ат елә 3. *перен.* (*о времени*) үтеу, тиз үтеу (узбу); **время́ летит** вакыт бик тиз үтә 4. *разг.* (*падать*) осоп (колап) төшөү; **лететь со сту́ла** ултырғыстан осоп төшөү 5. *перен.* яуыу; **летят телегра́ммы** телеграммалар яуа

ЛЕТНИЙ, -ая, -ее йәйге; **лётняя порá** йәйге осор; **лётнее пла́тье** йәйге күлдәк

...**ЛЕТНИЙ**, -ая, -ее *урыс телендәге кушма һүззәрзәң* “йыллык”, “йыллы” *мәғәнәләрен аңлаткан икенсе өлөшө, мәс., многоле́тний* күп йыллык

ЛЕТНЫЙ, -ая, -ое 1. осоу ...ы; **лётное по́ле** осоу майзаны 2. аяз, осорга мөмкин булган, осарлык; **лётная по́года** аяз (осарлык) көн 3. оосуслар ...ы; **лётная шко́ла** оосуслар мәктәбе

ЛЁТО с йәй; **жа́ркое ле́то** эсе йәй; **наступи́ло ле́то** йәй етте; **в течёние́ всего́ ле́та** йәйзәң-йәй буйы ♦ **ба́бье ле́то** абейзәр сыуагы; **ско́лько лет**, **ско́лько зим!** см. **ско́лько**

ЛЕТОВКА ж йәйләү

ЛЕТОИСЧИСЛЕНИЕ с йыл исәбе; **одинадцатый год восточного (двенадцатилётного)**

ци́кла летоисчисления ун ике йыллык мөсәлдән ун беренсе йылы

ЛЕТО́К м кейә (*умарта ауызы*)

ЛЁТОМ *нареч.* йәй көнө, йәй көнөндә, йәйен, йәйтелектә, йәйгәһен

ЛЕТОПИСА́НИЕ с йылъязмалар языу

ЛЕТОПИСЕ́Ц м; *ист.* йылъязмасы (*вакигаларзы йыллап яза барыусы*)

ЛЕТОПИСНЫЙ, -ая, -ое йылъязма ...ы; **летописный рассказ** йылъязма хикәйәһе

ЛЁТОПИСЬ ж йылъязма; **лётонись собы́тий** вакигалар йылъязмаһы

ЛЕТОСЧИСЛЕНИЕ́ с см. **летоисчисление**

ЛЕТУ́Н м; *разг.* 1. (*о птице*) ятшы оосусы; (*о коне*) сапкыр 2. *перен., неодобр.* (*о том, кто часто меняет место работы*) оскалак, алағанат

ЛЕТУ́НЬЯ ж; *разг. см.* **летун** 1

ЛЕТУ́ЧЕСТЬ ж; *хим.* тиз осоп бөтөүсәнлек

ЛЕТУ́ЧИЙ, -ая, -ее 1. (*летающий*) елбәзәк, оскалак, оскак, оса торған; **лету́чий снег** елбәзәк кар 2. *хим.* (*легко испаряющийся*) тиз осоусан; **лету́чие масла́** тиз осоусан майзар 3. *перен.* (*проводимый быстро*) ашығыс, кыска; **лету́чее собра́ние** ашығыс йыйылыш 4. *перен.* (*кратковременный, неуловимый*) тиз үтә торған; **лету́чий ревматизм** *мед.* тиз үтеүсән ревматизм; **лету́чий отря́д** сапкын отряд ♦ **лету́чая мышь** *зоол.* ярганат; **лету́чая ры́ба** *зоол.* осар балык

ЛЕТУ́ЧКА ж; *разг.* 1. (*собрание*) кыска гына йыйылыш 2. осок (ас) орлок 3. (*передвижная ремонтная бригада*) летучка 4. *летучка* (*мөһим вакига тураһында ашығыс сыарылған языу, кескәй прокламация*)

ЛЁТЧИ́К м и **ЛЁТЧИ́ЦА** ж лётчик, оосусы; **быть лётчиком** лётчик булыу; **лётчик-испытатель** лётчик-һынаусы

ЛЕТЯ́ГА ж осар тейен

ЛЕ́ЧАЩИЙ, -ая, -ее дауалаусы; **ле́чащий врач** дауалаусы табып

ЛЕЧЕ́БНИЦА ж дауахана, дауалау йорто

ЛЕЧЕ́БНЫЙ, -ая, -ое дауалау ...ы, им; **ле́чебные средства́** дауалау саралары

ЛЕЧЕ́НИЕ с см. **лечить**, **лечиться**; **амбула́торное лечёние** амбулатор дауаланыу; **пройти́ курс лечёния** дауалау курсың үтеу

ЛЕЧИ́ТЬ *несов.* *кого-что* дауалау, һауыктырыу, имләү; **лечить от гри́ппа** грипптан дауалау; **лечить больно́го** ауырыузы дауалау

ЛЕЧИ́ТЬСЯ *несов.* дауаланыу; **лечиться от просту́ды** һыуык тейеүзән дауаланыу

ЛЕЧЬ *сов.* 1. ятыу, йокларга ятыу; **лечь на дива́н** диванга ятыу; 2. 1 и 2 л. *не употр.* (*покрыть собой*) ятыу, төшөү, түшәлеү; **снег лёг на поля́** яланга кар яткан 3. *на кого-что; перен.* (*обременять, отягощать*) төшөү; **ответственност́ь ляжет на вас** яуаплылык һеззәң өскә төшөр 4. *мор., ав.* ыңғайлау, (юлга) төшөү

ЛЕШИЙ

♦ **лечь в основу** нигез булып ятыу; **лечь на плечи кого, чьи, кому** өскә төшөү; **лечь костями** башты һалыу, һәләк булыу; **лечь камнем на душу (сердце)** йөрәккә (күңгелгә) таш булып ятыу

ЛЕШИЙ *м* шүрәле

ЛЕЩ *м* корман, таран (*балык*); **поймать** *леща* корман балык тогоу

ЛЕЩИНА *ж* (*орешник*) сәтләүек кыуагы

ЛЖЕНАУКА *ж* ялган фән

ЛЖЕПРОРОК *м* ялган пәйгәмбәр

ЛЖЕСВИДЕТЕЛЬ *м*; *юр.* ялган шаһит

ЛЖЕСВИДЕТЕЛЬСТВО *с*; *юр.* ялган шаһитлык

ЛЖЕСВИДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ *несов.*; *юр.* ялган шаһитлык итеу

ЛЖЕУЧЕНИЕ *с* ялган тәғлимәт

ЛЖЕЦ *м* ялгансы, алдаксы, алдар

ЛЖИВОСТЬ *ж* ялганлык

ЛЖИВЫЙ, -ая, -ое **1.** ялгансы, алдаксы; **лживый человек** алдаксы кеше **2.** ялган, дөрөс булмаган; **лживый аргумент** ялган дәлил **3.** яһалма; **лживая улыбка** яһалма йылмайыу

ЛИ I и **ЛБ** *частица* и *союз* **1.** *частица (для усиления вопр. характера предложения)* -мы/-ме; **прочитала ли ты книгу?** һин китапты укып сыктыңмы?

2. *частица (с наречиями, существительными и т.п. — при выражении сомнения)* -мы/-ме икән; **не знаю, придёт ли я** белмәйем, килерменме икән; **мало ли** азмы ни

3. *союз разд. (при сопоставлении предложения или членов предложения, по значению включающих или заменяющих друг друга)* -мылыр/-мелер; **был ли он там, не был ли** — **не знаю** ул унда булганмылыр, юкмылыр — белмәйем

4. *союз разд.-перечисл.* -мы/-ме; **сегодня ли, завтра ли** бөгөнме, иртәгәме

ЛИ II *с* *нескл.* *ли* (**1.** *Кытайза озонлок үлсәү берәмеге* **2.** *Кытайза, Монголияла, Вьетнамда алтын, көмөш үлсәү берәмеге*)

ЛИАНА *ж* лиана (*эсе яктарзагы црмәле үсемлектәрзең дәйөм исеме*)

ЛИБЕРАЛ *м* либерал (**1.** *либерализм* *яклы кеше* **2.** *сәйәс. либераль фиркә ағзаһы*)

ЛИБЕРАЛИЗМ *м* либерализм (**1.** *сәйәси йүнәлеш* **2.** *һөйл. килешсәнлек, принципһызлык*); **проявить либерализм** принципһызлык күрһәтеу ♦ **гнилой либерализм** һөрһөгән либерализм

ЛИБЕРАЛЬНИЧАТЬ *несов.* **1.** *полит.* либераллек итеу, либераллек күрһәтеу **2.** *разг. (попустительствовать)* юл куйыу

ЛИБЕРАЛЬНО-БУРЖУАЗНЫЙ, -ая, -ое либераль-буржуаз ...ы; **либерально-буржуазная партия** либераль-буржуаз фиркә

ЛИБЕРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** *полит.* либераль, либераллек ...ы; **либеральная партия** либе-

раль фиркә (партия) **2.** *либераль; либеральные взгляды* либераль караштар

ЛИБО I союз разд. йәки, йә; **приходи либо сегодня, либо завтра** йә бөгөн, йә иртәгә кил ♦ **либо пан, либо пропал** йә уна, йә туна

-**ЛИБО II частица** булһа, булһа ла; **кто-либо** кем булһа ла; **что-либо** нимә булһа ла; **куда-либо** кайза булһа ла; **откуда-либо** кайзан булһа ла

ЛИБРЕТТИСТ *м* либретто языусы

ЛИБРЕТТО *с* *нескл.* либретто (**1.** *зур музыкаль эсәрзең (опера һәм балеттың) язма тексы* **2.** *кинофильмдың сюжет планы, схемаһы*)

ЛИВЕНЬ *м* **1.** койма яуын, койоп яуган ямғыр; **прошёл ливень** койма яуын булып үтте **2.** *перен.* койон; **ливень пуль** пулялар койоно

ЛИВЕР *м* үпкә-бауыр; **пирог с ливером** үпкә-бауыр бәлеше

ЛИВЕРНЫЙ, -ая, -ое үпкә-бауыр ...ы; **ливерная колбаса** үпкә-бауыр колбасаһы

ЛИВНЯ *нареч.*; *разг.* күнакләп, койоп; **дождь ливня** лёт ямғыр койоп яуа

ЛИВНЕВЫЙ, -ая, -ое койма ямғыр; **ливневые дожди** койма ямғырзар

ЛИВРЕЙНЫЙ, -ая, -ое ливреялы; **ливрёрный лакей** ливреялы лакей

ЛИВРЕЯ *ж* ливрея, укалы кейем (*швейцарзар, лакейзар һәм күсерзәр өсөн*)

ЛИГА I *ж* лига (*ойошма, союз*); **Лига Наций** *ист.* Милләтгәр Лигаһы; **высшая лига спорт.** югары лига

ЛИГА II *ж*; *муз.* лига (*ноталарзы кушып уйнарга тейешлекте күрһәтеүсе билдә*)

ЛИГАТУРА *ж* лигатура (**1.** *хим.* *нык катылык биреү өсөн алтына йәки көмөшкә кушыла торған бакыр йәки ак кураш* **2.** *мед. операция вакытында кан тамырзарын бәйләй торған ебәк еп* **3.** *нәшр. бер-береһенә бәйле булаан, бергә койолған ике йәки өс хәрәф*)

ЛИГРОИН *м*; *хим.* лигроин (*нефттән алынған матдә*)

ЛИДЕР *м* лидер (**1.** *сәйәс. берәй фиркәһең йәки профсоюз ойошмаһының юлбашсыһы* **2.** *спорт. ярышта беренселекте алып килеүсе* **3.** *динг. эскадрала алдан йөрөүсе миноносец*)

ЛИДЕРСТВО *м* лидерлык; **борьба за лидерство** лидерлык өсөн көрәш

ЛИДИРОВАТЬ *сов., несов.* беренсе (лидер), лидерлык итеу; **лидровать в шахматном турнире** шахмат турнирында беренсе булыу

ЛИДИРУЮЩИЙ, -ая, -ее албирмәс; **лидирующий спортсмен** албирмәс спортсы

ЛИЗАТЬ *несов.* **1.** *кого-что* ялау; **котёнок лижет лапу** бесәй балаһы тәпәйен ялай **2.** *перен.* ялау, ялмау; **языки огня лизали стены дома** ялкын өйзөң стенаһын ялмай ине ♦ **лизать пятки кому, у кого** табанын ялау, тәрилкә тотоу **ЛИЗАТЬСЯ** *несов.* яланьыу

ЛИНЕЙЧАТЫЙ

ЛИЗНУТЬ *сов.* кого-что ялаштырыу, ялап алыу

ЛИЗОБЛЮД *м; разг., презр.* ялагай, тәрилкә тотоусы

ЛИЗОБЛЮДСТВО *с; разг., презр.* ялагайлык
ЛИЗОЛ *м; спец.* лизол (дезинфекция өсөн кулланыла торган шыйыкса)

ЛИК I *м; уст., trad.-поэт.* 1. йөз, кнәфәт, сырай 2. перен. төс; лүнний лик ай төсө

ЛИК II *м; рел.* изгеләр (йөзө); причислить к лику святых изгеләр араһына индереү

ЛИКБЭЗ *м; ист.* (ликвидация безграмотности) ликбез (грамотаһызлыҡты бөтөрөү)

ЛИКВИДАТОР *м; полит.* ликвидатор, ликвидаторлық тарафтары

ЛИКВИДАТОРСКИЙ, -ая, -ое *полит.* ликвидаторлық ...ы; ликвидаторские элементы ликвидаторлық элементтары

ЛИКВИДАТОРСТВО *с; полит.* ликвидаторлық (1908—1912 йй. пролетариаттың революцион фиркәһен бөтөрөргә ынтылған меньшевистик ағым)

ЛИКВИДАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ликвидация ...ы; ликвидационная комиссия ликвидация комиссияһы

ЛИКВИДАЦИЯ *ж* 1. (прекращение деятельности) туктатыу, ябыу, ликвидация 2. (уничтожение) бөтөрөү, юкка сыгарыу; ликвидация неграмотности грамотаһызлыҡты бөтөрөү

ЛИКВИДИРОВАТЬ *сов., несов.* кого-что 1. бөтөрөү, юкка сыгарыу; ликвидировать отдел бүлектә бөтөрөү 2. юк итеү; ликвидировать врага дошманды юк итеү

ЛИКВИДИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* бөтөү, юкка сығыу 2. *несов.* ябылыу, тукталыу; фирма ликвидировалась фирма ябылды

ЛИКВИДНЫЙ, -ая, -ое *эк.* ликвид, аксаға әйләндереп була торған

ЛИКЁР *м* ликёр (шәкәре күп булған шарап төрө)

ЛИКЁРНЫЙ, -ая, -ое 1. ликёр ...ы; ликёрный завод ликёр заводы 2. ликёрлы, әсендә ликёры булған; ликёрные конфеты ликёрлы кәңфит

ЛИКОВАНИЕ *с см.* ликовать

ЛИКОВАТЬ *несов.* нык кыуаныу, шатланыу

ЛИЛЕЙНЫЙ, -ая, -ое 1. *trad.-поэт.* ләлә кеуек, ап-ак 2. *в знач. суц.* лилейные мн.; бот. ләлә һымактар (ләлә, һарына, томбойок һ.б.)

ЛИЛИПУТ *м* и **ЛИЛИПУТКА** *ж* лилипут, иргәйел, кәрлә

ЛИЛИЯ *ж* ләлә; жёлтая лилия һары ләлә; пёстрая лилия сыбар ләлә; водяная лилия томбойок

ЛИЛОВЕТЬ *несов.* алһыу-зәңгәргә әйләнеү, алһыу-зәңгәр төскә инеү

ЛИЛОВЫЙ, -ая, -ое алһыу зәңгәр; лиловый платок алһыу зәңгәр яулық

ЛИМАН *м; геогр.* лиман (йылғаның диңгезгә койған урынындағы култык)

ЛИМАННЫЙ, -ая, -ое *геогр.* лиман ...ы; лиманный берег лиман яры

ЛИМИТ *м* лимит (1. *сикле норма* 2. *мат. сикләнгән сумма, һан*); превысить лимит (сикле) норманан арттырыу (сығыу)

ЛИМИТИРОВАНИЕ *с см.* лимитировать
ЛИМИТИРОВАТЬ *сов., несов.* что лимитлау, сикләү; лимитировать вывоз товаров тауарҙарҙың ситкә сығарылыуын сикләү

ЛИМИТИРОВАТЬСЯ *несов.* лимитланыу, сикләнеү

ЛИМНОЛОГ *м; спец.* лимнология белгесе, лимнолог

ЛИМНОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* лимнологик; лимнологические исследования лимнологик тикшеренеүҙәр

ЛИМНОЛОГИЯ *ж; спец.* лимнология (күлдәрҙә өйрәнә торған фән тармағы)

ЛИМОН *м* лимон (азаасы һәм емеше) ♦ как выжатый лимон шингән гөлдәй (хәлдән тайған, арыған кеше тураһында)

ЛИМОНАД *м* лимонад; пить лимонад лимонад эсеү

ЛИМОНКА *ж; прост.* лимонка (шартлағанда нык ярсыла торған тумалак граната)

ЛИМОННИК *м* лимонник кыуағы (емештәре шифалы Алыс Көнсығиш үсемлеге)

ЛИМОННИЦА *ж* һары күбәләк

ЛИМОННЫЙ, -ая, -ое 1. лимон ...ы; лимонная корка лимон кабығы 2. (о цвете) асык һары төслө

ЛИМУЗИН *м* лимузин (автомобиль төрө)

ЛИМФА *ж; физиол.* һары һыу, лимфа

ЛИМФАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *физиол.* лимфа ...ы; лимфатическая железа лимфа бизе

ЛИНГВИСТ *м* тел белгесе, тел ғалимы, лингвист

ЛИНГВИСТИКА *ж* тел ғилеме (белеме)

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое лингвистик; лингвистические исследования лингвистик тикшеренеүҙәр

ЛИНЕЙКА *ж* 1. һыҙғыс, линейка; деревянная линейка ағас һыҙғыс 2. һыҙык, буй; писать по линейкам һыҙыктар өстөнән языу; тетрадь в линейку буй дәфтәр 3. *спец.* линейка (строй в одну линию); линейка учеников укыусылар линейкаһы

ЛИНЕЙНЫЙ, -ая, -ое 1. (имеющий вид линии) һыҙыклы; линейный рисунок һыҙыклы һүрәт 2. (состоящий из линий) һыҙык; линейный орнамент һыҙык бизәк 3. *ист.* (пограничный) сик ...ы; линейная служба сик хезмәте 4. *мат.* һызма ...ы, һыҙык ...ы; линейные меры һыҙык үлсәмдәре; линейная геометрия һызма геометрия ♦ линейная скорость *физ.* линия тизлеге

ЛИНЕЙЧАТЫЙ, -ая, -ое һыҙыклы-һыҙыклы, йыйырсыклы; линейчатые спектры *физ.* һы-

ЛИНЁК

зыгклы-һызыккы спектрзар; **линейчатый лист** бот. кыяк япрак

ЛИНЁК *м; уменьш.-ласк. от лить* I

ЛИНЗА *ж; физ.* 1. линза (*ике ягы ла көмрө түңэрэк оптик быяла*) 2. анат. күз ясмыгы

ЛИНИЯ *ж* 1. һызык; **провести линию** һызык үткәрәү 2. һызат, һызык; **линия горизонта** офок һызыгы 3. (*путь сообщения*) юл; **трамвайная линия** трамвай юлы 4. (*длинный ряд или цепь чего-л.*) һызат; **линия укрепления** һығытмалар һызаты 5. як; **родство по линии отца** атай яғынан туганлык 6. *перен.* (*направление, образ действий*) йүнәлеш; **по линии чего** йүнәлештән ♦ **линия обороны** воен. оборона һызыгы

ЛИНКОР *м* (*линейный корабль*) линия карабы (*якшы коралланган зур һуаһи карабы*)

ЛИНОВАННЫЙ, -ая, -ое һызыккы; **линованная бумага** һызыккы кағыз

ЛИНОВАТЬ *несов. что* һызыу, һызык үткәрәү

ЛИНОЛЕУМ *м* линолеум (*һыу үткәрмәй торған калын тукыма*); **цветной линолеум** төслө линолеум

ЛИНОТИП *м; полигр.* линотип (*хәрәф йыйыусы машина*)

ЛИНОТИПИСТ *м; полигр.* линотипсы, линотипта эшләүсе

ЛИНОТИПНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* линотип ...ы; **линотипный набор** линотип ысулы менән йыйыу, линотипта йыйыу

ЛИНЧЕВАНИЕ *с см. линчевать*

ЛИНЧЕВАТЬ *сов., несов. кого* судһыз язалап үлтөрәү (*Линч хөкөмө буйынса*)

ЛИНЬ I *м* карабалык

ЛИНЬ II *м; мор.* бау, несекә аркан

ЛИНЬКА *ж* төләү; **период линьки** төләү вақыты

ЛИНЮЧИЙ, -ая, -ее *разг.* 1. уңыусан, уңа торған; **линючая краска** уңа торған буяу 2. (*о животных*) төләй торған, кауын һала торған

ЛИНЯЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* төсө уңған, уңып (ағарып) бөткән

ЛИНЯТЬ *несов.* 1. уңыу, төс китеү, төсөн югалтыу; **материя линяет** тукыма уңа 2. (*о животных*) йөнөн койоу; (*о птицах*) төләү; (*о змеях*) кау һалыу; **заяц линяет весной** куян язын йөнөн коя; **летом косачи линяют** ата корзар йәй төләй

ЛИПА I *ж* йүкә, йүкә ағасы

ЛИПА II *ж; прост.* (*фальшивка*) ялған (*ялған кағыз, һүз һ.б. карата*)

ЛИПКИЙ, -ая, -ое һылашкак, йәбешкәк, һабышкак; **липкий снег** һылашкак кар; **липкая глина** һылашкак балсык; **липкая бумага** йәбешкәк кағыз

ЛИПНУТЬ *несов.* 1. *к кому-чему* йәбешәү, һылашыу; **глина липнет к лопате** балсык көрәккә йәбешә 2. *разг.* һырыу; **мухи липнут к мё-**

ду себен балга һырый 3. *перен., разг.* (*приставать*) тононоп (кереп, бәйләнеп) барыу, һағы-заклану

ЛИПНЯК *м* (*липовая роца*) йүкәлек

ЛИПОВЫЙ I, -ая, -ое йүкә ...ы; **липовый мёд** йүкә балы; **липовый цвет** йүкә сәскәһе

ЛИПОВЫЙ II, -ая, -ое *прост.* алдык, ялған; **липовый документ** алдык документ

ЛИПУЧИЙ, -ая, -ее *прост. см. липкий*

ЛИПУЧКА *ж* 1. бот. һырлан 2. *разг.* йәбешкәк кағыз (*пластырь һ.б.*)

ЛИРА I *ж* 1. муз. лира, саз (*музыка коралы*) 2. *перен.* ижади илһам символы

ЛИРА II *ж* лира (*Италия һәм Төркия акса берәмеге*)

ЛИРИЗМ *м* 1. лит. лиризм (*лирик тойгоға бай булыу*); **лиризм песни** йырзың лиризмы 2. (*лирическое настроение*) несекә тойго; **власть в лиризм** несекә тойголарға биреләү

ЛИРИК *м* лирик, лирик шағир

ЛИРИКА *ж* 1. (*род художественной литературы*) лирика 2. лирика; **лирика Салавата Юлаева** Салауат Юлаев лирикаһы 3. *перен.* (*эмоциональность*) несекә тойголо (*хис*)

ЛИРИКО-ДРАМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. лит. лирик-драматик; **лирико-драматическая поэма** лирик-драматик поэма 2. муз. лирик-драматик (*йырсының тауышы тураһында*)

ЛИРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* лирик, күтәрәнке; **лирические стихи** лирик шигырзар; **лирическое настроение** лирик (күтәрәнке) кәйф; **лирический тенор** муз. лирик тенор ♦ **лирическое отступление** лирик сигенәү; **лирический герой** лирик герой

ЛИРИЧНОСТЬ *ж* нәфислек, хискә бирелүсәнлек

ЛИРИЧНЫЙ, -ая, -ое лирик, күтәрәнке, хисле; **лиричный тон** лирик тон

ЛИС *м* ата төлкө

ЛИСА *ж; в разн. знач.* төлкө; **рыжая лиса** ерән төлкө; **чёрно-бурая лиса** кара төлкө; **охотиться на лису** төлкөгә һунар итеү; **оказаться лисой** хәйләкәр булып сығыу, төлкө кеүек булыу

ЛИСЁНОК *м* төлкө балаһы

ЛИСИЙ, -ья, -ье 1. төлкө ...ы; **лисья шкура** төлкө тиреһе; **лисьий след** төлкө эзе 2. төлкө; **лисья шапка** төлкө бүрек

ЛИСИЦА *ж* төлкө; **красная лисица** кызыл төлкө; **лисица степная** карһак (төлкө)

ЛИСИЧКА I *ж; уменьш.-ласк. от лисица* бала төлкө

ЛИСИЧКА II *ж* һары бәшмәк, селтәр бәшмәк

ЛИСОХВОСТ *м* төлкөгойрок (*кыяк үлән*), мысай

ЛИСТ *м* 1. (*мн. листья*) япрак; **гераниевый лист** яран япрағы; **лавровый лист** лавр япрағы 2. (*мн. листья*) кағыз; **похвальный лист** мактау

кагызы **3.** (*мн. листы*) бит, табак; **авторский лист** автор табагы; **печатный лист** басма табак; **пять листов железа** биш табак тимер ♦ **дрожать как осиновый лист** усақ япрағындай калтыраныу, нык калтырау (дерелдәу)

ЛИСТАЖ *м; полигр.* листаж (*басма табак һаны*)

ЛИСТАТЬ *несов. что* битләп асып карау (*китап һ.б.*)

ЛИСТВА *ж собир.* япрактар; **молодая листва** йәш япрактар

ЛИСТВЕННИЦА *ж* карағас; **лиственница сибирская** себер карағасы

ЛИСТВЕННИЧНЫЙ, -ая, -ое карағас ...ы; **лиственничный лес** карағас урманы

ЛИСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** япраклы; **лиственный лес** япраклы урман **2.** (*образующийся из листьев*) япрак; **лиственный перегной** япрак серетмәһе

ЛИСТОВКА *ж* листовка; **агитационная листовка** агитация листовкаһы

ЛИСТОВОЙ, -ая, -ое **1.** япрак; **листовой табак** япрак тәмәке **2.** табаклы; **листовая бумага** табаклы кағыз; **листовое железо** табаклы тимер

ЛИСТОБЕДЫ *мн. (ед. листоёд м); зоол.* япрак куньзы

ЛИСТОК *м 1. уменьш. к лист 1, 2; 2. (бланк) кағыз, листок; контрольный листок* контроль кағыз **3. см. листовка**

ЛИСТОПАД *м* япрак койолоу; **начался листопад** япрак койола башланы

ЛИТАВРЫ *мн. (ед. литавра ж); муз.* литавра (*музыка коралы*) ♦ **бить в литавры** литавра һуғыу

ЛИТЕЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** койоу ...ы; **литейный цех** койоу цехы **2. в знач. суц. литейная ж** литейная (*металл иретец, койоу урыны*)

ЛИТЕЙЩИК *м* койоусы

ЛИТЕР *м; ж.-д.* литер (*тимер юлда һ.б. буш йөрөц йәки льгота менән файҙалануы өсөн танытма*)

ЛИТЕРА *ж 1. уст. (буква) хәрәф 2. полигр.* металл хәрәф

ЛИТЕРАТОР *м 1. эзип, языусы 2. эзбиәтсе*

ЛИТЕРАТУРА *ж; в разн. знач. эзбиәт; башкирская литература* башкорт эзбиәте; **изучать литературу** эзбиәттә өйрәнәу

ЛИТЕРАТУРНЫЙ, -ая, -ое **1. (относящийся к литературе)** эзби, эзбиәт ...ы; **литературное наследство** эзби мирас; **литературный вечер** эзбиәт кисәһе **2. (соответствующий нормам)** эзби; **литературный язык** эзби тел

ЛИТЕРАТУРОВЕД *м* эзбиәтсе, эзбиәт белгесе

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ *с* эзбиәт ғилеме

ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКИЙ, -ая, -ое эзбиәт ғилеме буйынса; **литературоведческие труды** эзбиәт ғилеме буйынса хезмәттәр

ЛИТЕРНЫЙ I, -ая, -ое (*льготный*) литерлы; **литерный билет** литерлы билет

ЛИТЕРНЫЙ II, -ая, -ое *разг.* литерлы, хәрәф менән билдәләнгән; **литерное место** (*в театре*) литерлы урын

ЛИТИЙ *м* литий (*химик элемент, металл*)

ЛИТОВСКИЙ, -ая, -ое литва ...ы, Литва ...ы; **литовский язык** литва теле; **литовский народ** литва халкы

ЛИТОВЦЫ *мн.* литвалылар, литва халкы // *ед. литовец м* литва ир-ты; **литовка** *ж* литва катын-кызы

ЛИТОГРАФ *м* таш басмасы, литограф

ЛИТОГРАФИРОВАТЬ *сов., несов. что* басмала басуу, литографияла басуу

ЛИТОГРАФИЯ *ж* литография (**1. таш басмала басуу 2. таш басмала басылған һүрәт 3. таш басмала басуу цехы**)

ЛИТОГРАФСКИЙ, -ая, -ое литография ...ы; **литографские краски** литография буяузары

ЛИТОЙ, -ая, -ое койолған, койоп эшләнгән; **литые сапоги** койоп эшләнгән итек

ЛИТОСФЕРА *ж; геол.* литосфера (*Ер шарының өскө каты, Ер кабығы*)

ЛИТР *м* литр; **литр молока** бер литр һөт

ЛИТРАЖ *м; тех.* литраж (*юлда сарыфланған мотор яғыулығы күләме*)

ЛИТРОВЫЙ, -ая, -ое литрлы, бер литр һыйышы

ЛИТЬ *несов. 1. что* ағызуу, түтеу; **лить воду** һуу түтеу **2. койоу, койолоу; дождь льёт как из ведра** ямғыр күнәкләп коя **3. тех.** койоу; **лить пушку** туп койоу **4. перен. (о свете, запахе)** түтеу, сәсеу, таратыу ♦ **лить воду на мельницу чью-л. кемдеңдер** тирмәнәнә һуу койоу; **лить масло в огонь** утка кәрәсин һибәу

ЛИТЬЕ *с; тех. 1. см. лить 3; литье чугуна* суйын койоу **2. собир.** койоп яһалған нәмәләр; **чугунное литье** суйындан койоп яһалған нәмәләр

ЛИТЬСЯ *несов. 1. ағыу, түгеләу, койолоу; с лица льётся пот* битгән тир аға; **слёзы льются** күз йәше түгелә **2. перен.** ағылыу; **льётся мелодия** көй ағыла **3. перен. (распространяться — о свете, запахе)** таралыу, һибеләу, сәселеу; **лучи льются** нур һибелә **4. страд. от лить 1, 3, 4**

ЛИФ *м* лиф; **лиф платья** күддәк лифы

ЛИФТ *м* лифт; **подниматься на лифте** лифта күтәреу

ЛИФТЁР *м и разг. ЛИФТЁРША ж* лифтсы, лифтёр

ЛИФЧИК *м* лифчик, күкрәксә

ЛИХАЧ *м; неодобр.* дыуамал (алабарман) кеше; **шофёр-лихач** дыуамал шофёр

ЛИХАЧЕСТВО *с* дыуамаллык, алабарманлык; **показать лихачество** дыуамаллык күрһәтеу

ЛИХВА: *с* лихвой артығы менән

ЛИХО

ЛИХО *с; уст.* яманлык, яуызлык ♦ **не поминайте лихом** яманлап искә алмагыз

ЛИХОЙМЕЦ *м; уст.* ришүәтсе

ЛИХОЙМСТВО *с; уст.* ришүәтселек

ЛИХОЙ I, -ая, -ое *уст.* (*злой*) яуыз, яман; **лихой человек** яуыз кеше; **лихбе дело** яман эш ♦ **лиха беда начало** башлауы (башлап ебәреүе) ғына кыйын

ЛИХОЙ II, -ая, -ое **1.** сая, кыйыу, тәүәккәл; **лихой наездник** кыйыу һыбай(лы); **лихой человек** кыйыу кеше **2.** (*задорный*) ярһыу, дәргле, ялҡынлы; **лихая пляска** дәргле бейеү; **лихая песня** ялҡынлы йыр **3.** (*искусный*) оҫта; **лихой танцор** оҫта бейеүсе

ЛИХОЛЁТЬЕ *с; уст.* ауыр замана, ауыр йылдар

ЛИХОРАДИТЬ *несов.* **1.** *кого-что* безл. тапма (бизгәк) тогоу, калтырау, дерелдәү, дерелдәтеү; **больного лихорадит** ауырыу калтырай **2.** *безл.*; *перен.* ығы-зығы сыгарыу, буталсык килеп сығыу; **стрбйку лихорадит** төзөлөштә буталсык килеп сытқан

ЛИХОРАДКА *ж* **1.** тапма, бизгәк; **болеть лихорадкой** бизгәк менән ауырыу, бизгәк тогоу **2.** *перен.*, *разг.* ығы-зығы, буталсыктык; **биржевая лихорадка** биржалағы ығы-зығы

ЛИХОРАДОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*о человеке*) тапма (бизгәк) менән ауырыған, тапма (бизгәк) тотқан; **лихорадочный человек** бизгәк тотқан кеше **2.** (*такой, какой бывает при лихорадке*) тапма (бизгәк) тоткандағы; **лихорадочный жар** тапма тоткандағы эселек **3.** *перен.* кабалан, ашығыс; **лихорадочная работа** кабалан эш

ЛИЦЕВАТЬ *несов.* *что* **1.** әйләндереп тегеү; **лицевать брюки** салбарзы әйләндереп тегеү **2.** *спец.* (*облицовывать*) тышлау

ЛИЦЕВОЙ, -ая, -ое **1.** бит ...ы, йөз ...ы; **лицевые мускулы** бит мускулдары **2.** тышкы, өскө, алғы, уң; **лицевая сторона здания** бинаның алғы яғы; **лицевая сторона материн** тукыманың уң яғы **3.** *спец.* рәсемле, бизәкле ♦ **лицевой счёт фин.** шәхси сәт

ЛИЦЕЙСТ *м* лицейза укыусы

ЛИЦЕЙ *м* лицей; **открыть лицей** лицей асыу; **учиться в лицее** лицейза укыу

ЛИЦЕЙСКИЙ, -ая, -ое лицей, лицейзағы

ЛИЦЕМЁР *м* юха, ике йөзлө кеше

ЛИЦЕМЕРИЕ *с* ике йөзлөлөк, эскерлелек **ЛИЦЕМЕРИТЬ** *несов.* ике йөзлөлөк күрһәтеү, ике йөзләнеү

ЛИЦЕМЕРНЫЙ, -ая, -ое ике йөзлө, эскерле; **лицемёрный человек** ике йөзлө кеше

ЛИЦЕНЗИЯ *ж; эк.* лицензия (*хокумәт тарафынан бирелгән рөхсәт кағызы*)

ЛИЦЕПРИЯТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* яклаулы, яклауга нигезләнгән; **лицеприятное решение** яклауга нигезләнгән карар

ЛИЦО *с* **1.** бит, йөз, төс, сырай; **угрюмое лицо** караңгы сырай; **сердитое лицо** асылуы йөз; **отразиться на лице** йөзгә сығыу **2.** (*человек*) шәхес, кеше; **историческое лицо** тарихи шәхес; **официальное лицо** рәсми кеше **3.** *грам.* зат; **категория лица** зат категорияһы; **изменение по лицам** зат менән үзгәртеү ♦ **в поте лица** тир түгеп; **лицо нег на ком** төсө касқан; **знать в лицо кого** күрөп белеү; **лицом в грязь не ударить** йөзгә кызыллык килтермәү; **лицом к лицу** йөзгә-йөз (осрашыу, тап килеү); **физическое лицо юр.** хокукка эйә кеше, физик шәхес; **на лице написано что** йөзөнә сытқан; **перед лицом кого-чего** алдында, каршыһында; **с лица земли стереть** юк итеү, һәләк итеү; **смотреть (глядеть) в лицо чему** күзөнә карау

ЛИЧИНА *ж* **1.** битлек, ялған йөз; **сбросить личину** битлекте ташлау, йөзгә асыу **2.** *тех.* (*у замка*) йөзәк йөзлөгө

ЛИЧИНКА *ж; зоол.* карышлауыт; **личинка бвода** укрә

ЛИЧНО *нареч.* үзе; **явиться лично** үзе килеү **ЛИЧНОСТЬ** *ж* шәхес, шәхсиәт; **историческая личность** тарихи шәхес; **культ личности** шәхес культы

ЛИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** шәхси; **личная жизнь** шәхси тормош **2.** *грам.* эйәле, зат; **личное предложение** эйәле һөйләм; **личные местоимения** зат алмаштары ♦ **личный состав** бар булған хезмәткәрзәр (*предприятиенън, хәрби бүлектен һ.б.*)

ЛИШАЙ *м; мед.* тимрәү

ЛИШАЙНИК *м* лишай, мүк (*ташта, ағас кайырында үскән түбән төзөлөшлө ябай үсемлек*)

ЛИШАТЬ *несов.* *см.* **лишить**

ЛИШАТЬСЯ *несов.* **1.** *см.* **лишиться** **2.** *страд.* *от* **лишать**

ЛИШЕНИЕ *с* **1.** *см.* **лишить, лишиться**; **лишение свободы** иректән мәхрүм итеү **2.** *обычно мн.* **лишения** мохтажлык, фәкирлек; **терпеть лишения** мохтажлык кисереү

ЛИШИТЬ *сов.* *кого-что* мәхрүм итеү, -һыз/-һез калдырыу; **лишить свободы** иректән мәхрүм итеү; **лишить помощи** ярҙамһыз калдырыу; **лишить прав** хокуктан мәхрүм итеү ♦ **лишить жизни кого** үлтереү

ЛИШИТЬСЯ *сов.* *кого-чего* мәхрүм булыу (калыу), языу, югалтыу, -һыз/-һез калыу; **лишиться доверия** ышаныс югалтыу; **лишиться рассудка** ақылдан языу; **лишиться зрения** һукырайыу

ЛИШНИЙ, -ая, -ее **1.** (*избыточный*) артык; **лишний скот** артык мал **2.** (*ненужный*) артык, кәрәге булмаған; **лишний разговор** артык хәбәр **3.** (*дополнительный*) тағы; **взглянуть лишний раз** тағы бер тапкыр карап алыу ♦ **без лишнего слов** артык һөйләнөп тормай; **не будет лишним** эсте тишмәс; **сказать лишнее** ярамағанды әйтөп ташлау; **считать лишним** артыкһыны

ЛИШЬ *частица и союз* **1.** *частица (для выделения, ограничения; в значении “только”)* бары (тик) бер генә, фәкәт, ғына (генә, кына, кенә); **лишь о себе заботиться** фәкәт үз яйын карау; **у меня лишь одна забота** минең тик бер генә кайғым бар

2. *союз (для присоединения придаточных предложений времени, цели; в значении “как только”, “только для того чтобы”)* ғына, генә, кына, кенә, -ғас та/-ғәс тә, ук/үк; **лишь только солнце взошло, мы встали** без кояш калккас та торзок

ЛОБ *м* маңлай; **широкий лоб** киң маңлай; **складки на лбу** маңлайзағы һырзар ♦ **на лбу написано** маңлайына язып куйылған (*күренеп тора, ап-асык*); **лоб в лоб** кара-каршы барыу (осрашыу һ.б.); **что в лоб, что по лбу** барыбер

ЛОБАСТЫЙ, -ая, -ое *прост.* киң маңлайлы
ЛОБЗАТЬ *несов.* *кого-что; уст., trad.* по-эт. үбөү

ЛОБЗИК *м; тех.* лобзик (*йока тар быскы*)
ЛОБКОВЫЙ, -ая, -ое *анат.* түмһәкәй ...ы; **лобковые кости** түмһәкәй һөйәктәре

ЛОБНЫЙ, -ая, -ое маңлай ...ы; **лобная кость** маңлай һөйәге ♦ **лобное место** *ист.* калкыу урын (*батша бойороктарын иялан итеү, кешеләрзе язалау урыны*)

ЛОВОБОЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** (*направленный в упор*) капма-каршы, каршы, туп-тура; **лобовой ветер** каршы ел **2.** (*передний*) алдағы, алғы; **лобовое стекло машины** машинаның алғы быялаһы

ЛОБОГРЕЙКА *ж* лобогрейка, урғыс машина
ЛОБОК *м; анат.* түмһәкәй

ЛОБОТРЯС *м; прост.* эшлекһез, ялкау

ЛОБОТРЯСНИЧАТЬ *несов.; прост.* эшһез йөрөү, ялкаулыҡка бирелеу

ЛОВ *м см.* ловить **1;** **лов рыбы** балыҡ тотуу
ЛОВЕЛАС *м* азғын, йөрөмтәл (*катын-кыzzар артынан күп йөрөүсе азғын ир*)

ЛОВЕЦ *м (рыболов)* балыҡсы, балыҡ аулаусы; (*охотник*) аусы, һунарсы ♦ **на ловца и зверь бежит** бирәм тигән колона сығарып куйыр юлына

ЛОВИТЬ *несов.* *кого-что* **1.** тотуу, каптырыу (*кармакка*), эләктерәү (*капканга*), аулау; **ловить рыбу** балыҡ каптырыу; **ловить мяч** туп тотуу; **ловить зверя** капканом йәнлекте капканга эләктерәү **2.** (*выслеживать кого-л., чтобы задержат*) туктағыу, тотуу; **ловить преступника** енайтсене тотуу **3.** *перен.* тотуу, тура килтерәү ♦ **ловить взгляд** карашын тотуу; **ловить на слове** *кого:* 1) һүзәндә торорға мәжбүр итеү; 2) һүзән эләктереп алыу; **ловить рыбу в мутной воде** кеше қазаһынан файҙаланып калыу, болғансыҡ һыуза балыҡ тотуу; **ловить мух** ел кыуыу

ЛОВИТЬСЯ *несов.* **1.** кабыу, эләгәү, тотолоу
2. *страд.* от ловить

ЛОВКАЧ *м; разг.* сос, таһыллы, йылғыр (үткер) кеше

ЛОВКИЙ, -ая, -ое **1.** (*подвижный, гибкий*) сос, таһыллы, етез, йылғыр; **ловкий парень** йылғыр егет; **ловкий в движениях** етез хәрәкәтле, хәрәкәтсән **2.** (*искусный*) оҫта; **ловкий набзник** (агта) оҫта йөрөүсе **3.** (*хитрый, изворотливый*) хәйләле, мут, оҫта; **ловкий шаг** оҫта азым **4.** *разг. (удобный)* яйлы, уңайлы; **ловкое седло** яйлы эйәр

ЛОВКОСТЬ *ж* оҫталыҡ, сослок, таһыллыҡ, етезлек, йылдамлыҡ; **проявить ловкость** сослок күрһәтеү

ЛОВЛЯ *ж* **1.** *см.* ловить; **ловить медведя** айыу алыу (аулау); **ловля силками** тозак менән тотуу; **рыбная ловля** балыҡ тотуу

ЛОВУШКА *ж; в разн. знач.* ау, тозак, капкан, ауын, тәпә; **ловушка для птиц** ауын; **ловушка для медведя** айыу тәпәһе; **ставить ловушку** ау короу; **попасть в ловушку** капканга эләгәү; **строить ловушку** капкан короу; **минная ловушка** *воен.* миналарзан королған тозак

ЛОВЧИЙ, -ая, -ее **1.** һунар ...ы; **ловчая птица** һунар кошо (*бөркөт, шоңқар һ.б.*) **2.** (*служащий для ловли*) йәнлек тотуу өсөн королған; **ловчая яма** һунар сокоро

ЛОВЧИТЬ *несов.; прост.* хәйләләү

ЛОГ *м* кул, кулауыҡ, үзән

ЛОГАРИФМ *м; мат.* логарифм (*дәрәжә күрһәткесе*); **таблица логарифмов** логарифм таблицаһы

ЛОГАРИФИРОВАТЬ *сов., несов.* *что; мат.* логарифмлау (*бирелгән һандың логарифмын табыу*)

ЛОГАРИФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *мат.* логарифм ...ы; **логарифмическая линейка** логарифм линейкаһы

ЛОГИКА *ж; в разн. знач.* логика; **формальная логика** формаль логика; **логика поведения** тәртип логикаһы

ЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое логик, логика; **логические законы** логика закондары (канундары); **логические категории** логика категориялары; **логическое ударение** *лингв.* логик баһым

ЛОГИЧНОСТЬ *ж* логикаға нигезләнгән булыу, аҡылға (башка) һыймалы (һыя торған) булыу, ятышлы булыу

ЛОГИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** логик, логикаға нигезләнгән; **логичные доводы** логикаға нигезләнгән дәлилдәр **2.** (*последовательный*) эзмә-эзлекле, дөрөс, законлы; **логичный подход** эзмә-эзлекле караш

ЛОГОВИЩЕ и **ЛОГОВО** *с; прям., перен.* өң, оя, ятак (*кейек-йәнлектең ятын йөрөгән урыны*); **вблче логово** бүре ояһы; **логово врага** *перен.* дошман өңә

ЛОГОПЕД *м* логопед, логопедия белгесе

ЛОГОПЕДИЯ

ЛОГОПЕДИЯ ж логопедия (*педагогиканың телмәр етешезлектәрэн, тотлолоузы, һакаулыгкты бөтөрөү ысулдарын өйрәнөүсә бүлеге*)

ЛОДЖИЯ ж лоджия; **квартира с лоджией** лоджиялы фатир

ЛОДКА ж кәмә, кайык; **парусная лодка** елкәнле кәмә; **резиновая лодка** резина кәмә; **подводная лодка** һуа асты кәмәһе; **кататься на лодке** кәмәлә йөрөү

ЛОДОЧНИК м кәмәсе

ЛОДОЧНЫЙ, -ая, -ое кәмә ...ы; **лодочная станция** кәмә станцияһы

ЛОДЫЖКА ж; *анат.* шайтан ашығы, бәкәл

ЛОДЫРНИЧАНЬЕ с; *разг. см. лодырничать*

ЛОДЫРНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* ялкаулануы, ялкаулыкка биреләү

ЛОДЫРЬ м; *разг.* ялкау, эш һөймәс кеше; **отъявленный лодырь** ата ялкау ♦ **лодыря гонять** *прост.* түшәмгә төкөрөп ятыу, эшһез тик йөрөү

ЛОЖА I ж; *театр.* ложа; **сидеть в ложе** ложала ултырыу

ЛОЖА II ж ложа (*масондар ойошмаһы бүлеге*)

ЛОЖА III ж; *уст. воен.* ложа (*мылтыктың, автоматтың агас өлөшө*)

ЛОЖБИНА ж уйпат (уйһуу) урын, тар үзәк; **деревня расположена в ложбине** ауыл уйһуу урында ултырган

ЛОЖЕ I с **1.** *уст., trad.-поэт.* түшәк; **брачное ложе** никах түшәге **2.** (*русло*) үзәк, йырза; **ложе реки** йылга үзәге ♦ **прокрустово ложе** прокруст калыбы (*тар, кысык цлсм*)

ЛОЖЕ II с; *воен. см. лбжа III*

ЛОЖЕЧКА ж; *уменьш. от лбжка 1* ♦ **болит под ложечкой** күкрәк ауызы ауырта

ЛОЖЕЧНИК м **1.** (*мастер*) калаксы, калак яһаусы **2.** калактар шакылдатып уйнаусы

ЛОЖИТЬСЯ *несов. см. лечь*

ЛОЖКА ж **1.** калак; **чайная лбжка** балгалак; **деревянная лбжка** агас калак; **столовая лбжка** аш калағы; **есть лбжкой** калак менән ашау **2.** *мн. лбжки* калактар (*калак рәүешендәге халык музыка коралы*) ♦ **лбжка дөгтя в ббчке мёда** бер калак дегет бер мискә балды бозор; **в час по чайной лбжке** онотканда бер (*экрен*)

ЛОЖНОСТЬ ж ялганлык, алдак

ЛОЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** ялган; **ложный документ** ялган документ; **ложные слухи** ялган хәбәрзәр **2.** (*мнимый, притворный*) яһалма, уйзырма, алдак; **ложная атака** яһалма атака **3.** тәбиғи булмаған; **ложное самолобие** яһалма мин-минлек ♦ **ложный шаг** хата азым; **ложное положение** кыйын (асыкланмаған) хәл

ЛОЖЬ ж ялган (һүз), алдак; **наглая ложь** оятһыз алдак; **распространять ложь** ялган һүз таратыу

ЛОЗА ж **1.** (*ива*) тал **2.** (*стебель*) сыбык, һыйғыр сыбык; **ивовая лоза** тал сыбығы

ЛОЗИНА ж; *разг. 1. см. лоза 1; 2. (ивовый прут)* тал сыбығы

ЛОЗНЯК м *собр.* таллык

ЛОЗУНГ м лозунг; **выдвинуть лбзунг** лозунг күтәрәп сығыу

ЛОКАЛИЗАЦИЯ ж *см. локализовать, локализоваться; локализация пожара* янғын таралыуа юл куймау

ЛОКАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. см. локализовать*

ЛОКАЛИЗОВАТЬ *сов., несов. что* сикләү, таралыузан туктатыу, локалләштерәү; **локализовать эпидемию** эпидемияны локалләштерәү

ЛОКАЛИЗОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* йәйеләүзән туктау, таралмау, ситкә сыкмау, локалләшәү; **эпидемия локализовалась** эпидемия таралманы **2.** *несов. страд. от локализовать*

ЛОКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое локаль, билдәле бер урынга бәйле, урындағы; **локальная война** локаль һуғыш

ЛОКАТОР м; *тех.* локатор

ЛОКАУТ м локаут (*эш урынын ябыт, эшселәрзә киллән эштән сыгарыу*); **объявить локаут** локаут иглан итеү

ЛОКАУТИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* локаут беддерәү

ЛОКОМОБИЛЬ м локомобиль

ЛОКОМОТИВ м локомотив; **машинист локомотива** локомотив машинисы

ЛОКОН м бөзрә (*бөзрә сәс шәлкеме*)

ЛОКОТЬ м терһәк; **опереться на локоть** терһәкләнәү, терһәккә таяныу; **починить локоть рубашки** күлдәк терһәген ямау ♦ **локти (себе)** куһсаыт терһәкте тешләү (үкенәү); **чувство лбкта** берзәмлек тойғоһо

ЛОКТЕВОЙ, -ая, -ое терһәк ...ы; **локтевая кость** терһәк һөйгә

ЛОМ I м лом; **долбить лбмом** лом менән тишеү

ЛОМ II м *собр.* металл һынығы, тимер-томор

ЛОМАНЫЙ, -ая, -ое **1.** ватык, ватылған, һынған; **ломанный замок** ватык йозак **2. перен.** (*исковерканный, неправильный* — *о речи, языке*) бозолған, бозоп әйтелгән ♦ **ломаная линия** мат. һынык һызык; **ломаного гроша** не стобит һуқыр тин дә тормай

ЛОМАТЬ *несов. 1. что* ватыу, һындырыу; **ломать игрушку** уйынсыкты ватыу; **ломать сучья** ботактарзы һындырыу **2.** емерәү, бозоу; **ломать сарай** һарайзы емерәү; **ломать печь** мейесте бозоу **3. перен.** ватыу, емерәү, үзгәртеү; **ломать старые порядки** иске тәртиптәрзә емерәү ♦ **копья ломать** *из-за чего* әрләшәү, талашыу; **ломать голову** *над чем* баш ватыу; **ломать руки** өзгөләнәү, ни эшләргә белмәү; **ломать шапку** *перед кем* баш әйеү; **ломать спину** бил бөгөү

ЛОМАТЬСЯ *несов. 1.* һыныу, ватылыу, онталыу; **сухие сучья** легкб ломаются коро ботактар

тиз Һына; лёд **ломается** боз ватыла **2. перен.** бозолоу, үзгәреу; **его характер ломается** уның холко бозола **3. перен.** (*кривляться, жеманничать*) назланып кылануу, боргалануу; **не ломайся!** кыланма! **4. страд. от ломать**

ЛОМБАРД *м* ломбард; **заложить вещи в ломбард** эйберзе ломбардка Һалыу

ЛОМИТЬ *несов.* **1. что; разг.** эйеу, бөгөу, Һығылдырыу; **ветер ломит ветки** ел ботактарзы эйе **2. разг.** (*валить толпой*) тапап килеу (барыу), инеп килеу; **народ так и ломит** халык тапап килә **3. что и без доп. безл.** Һызлау; **ломит в суставах** быуындар Һызлай; **тело ломит** тән Һызлай (вагылып килә)

ЛОМИТЬСЯ *несов.* **1. (гнутья под тяжестью)** эйелеп (бөгөлөп, Һыгылып) төшөу; **плки ломаются от тяжести** книг кәштә китап ауырлыгынан Һыгылып төшкән (Һыгылган) **2. разг.** (*идти направо*) багып килеу, тапап барыу, емереп алып барыу; **ломиться в дверь** ишекте емереп алып барыу ♦ **ломиться в открытую дверь** асык ишекте емереп инеу (*билдәле булган нәмәне исбат итергә тырышыу*)

ЛОМКА *ж см.* **ломать**

ЛОМКИЙ, -ая, -ое **1. (хрупкий)** мурт, ватылыусан, ыуалыусан, Һыныусан; **ломкое дерево** мурт агас **2. (о голосе)** үзгәреусән, күсөусән

ЛОМКОСТЬ *ж* Һыныусанлык

ЛОМОВИК *м; разг.* ломовой, йөк ташыусы

ЛОМОВОЙ, -ая, -ое йөк ...ы; **ломовая лошадь** йөк аты

ЛОМБТА *ж; разг.* Һызлау, Һызлануу, Һынығыу (*быуындарга карата*); **ломбта в поясице** бил Һызлау

ЛОМОТЬ *ж* телем, Һынык ♦ **отрезанный ломоть** ситләшкән, ятка эйләнгән кеше

ЛОНО *с; трад.-поэт.* куйын, косак; **выйти на лно** прирбды тәбиғәт косагына сығыу

ЛОПАСТНЫЙ, -ая, -ое калак(лы), көрәк(ле); **лопастное колесо** калаклы тәгәрмәс; **лопастный лист** *бот.* көрәк япрак

ЛОПАСТЬ *ж* калак, көрәк башы; **лопасть винта** винт башы; **лопасть заступа** осло тимер көрәк башы

ЛОПАТА *ж* көрәк; **деревянная лопата** агас көрәк; **железная лопата** тимер көрәк; **копаты землю лопатой** ерзе көрәк менән казыу ♦ **борода лопатой** көрәк һакал

ЛОПАТКА *ж* **1. уменьш. от лопата** **2. анат.** калак һөйгә **3. калак; лопатка для размешивания теста** камыр болғау калагы ♦ **положить на обе лопатки кого:** **1) спорт.** аркаһына эйләнде-реп (салкан) Һалыу, йығыу; **2) еңеу, еңеп сығыу**

ЛОПАТЬ *несов. что; прост.* тыгыныу, туймастай булып (емереп) ашау

ЛОПАТОЧКА *ж; этн.* мәләу, калак; **лопаточка для конопачения мук** калагы; **лопаточка для сгребания пчелиного рва** корт калагы

ЛОПАТЬСЯ *несов.* **1.** ярылыу, шартлау, сатнау; **лопаться от хблода** Һыуыкка сатнау **2. перен., разг.** (*терпеть крах*) бөлөу, юкка сығыу, бөтөу ♦ **терпение лопается** түземлек бөтә, түзеллек (сызарлык) әмәл калмай

ЛОПНУТЬ *сов.* **1.** ярылыу, шартлау, сатнау, ватылыу, өзөлөу; **стакан лопнул** стакан шартланы; **струна лопнула** кыл өзөлдө **2. (о нарыве, гнойнике и т.п.)** Һытылыу **3. перен., разг.** (*по-терпеть крах*) бөлөу, юкка сығыу, бөтөу; **всё дело лопнуло** бөтә эш юкка сыкты ♦ **терпение лопнуло** сызар хәл калманы

ЛОПОТАТЬ *несов. что и без доп.; разг.* бытылдау, бытырлау

ЛОПОУХИЙ, -ая, -ое **1. разг.** карпыш, Һалпы (колак); **лопухий ценок** Һалпы колаклы көсөк **2. прост. (простоватый — о человеке)** хәйләһез, бер катлы (кеше)

ЛОПУХ *м* **1. бот.** дегәнәк, эрекмән; **лист лопуха** дегәнәк япрагы **2. перен. (о глупом человеке, простаке)** хәйләһез (әскерһез, бер катлы) кеше

ЛОПУХОВЫЙ, -ая, -ое дегәнәк ...ы; **лопуховые заросли** дегәнәк кыуактары; **лопуховый лист** дегәнәк япрагы

ЛОПУШНИК *м* дегәнәклек

ЛОРД *м* лорд (*Англияла нәселдән килгән югары дворянлык титулы һәм шул титулдагы кеше*); **палата лордов** лордтар палатаһы

ЛОРНЕТ *м* лорнет (*тоткалы күзлек*)

ЛОСЁНОК *м* мышы балаһы

ЛОСИНА *ж* **1. (выделанная кожа** **лося или оленя)** мышы күне **2. (мясо)** мышы ите **3. лосины** *мн.* (*плотно облегающие штаны*) лосины

ЛОСИНЫЙ, -ая, -ое мышы ...ы; **лосиное мясо** мышы ите; **лосиные рога** мышы мөгөзө

ЛОСК *м; прям., перен.* (*глянец, блеск*) ялтырауык, ялтыр; **сапоги с лоском** ялтырауыклы итек; **внешний лоск** тышкы ялтырауык ♦ **лоск сошёл с кого** кикреге төшкән

ЛОСКУТ *м* *собир.* киçәктәр, калдык-бөстөк (*мәс., күн эшкәртеүдә*)

ЛОСКУТ *м* корама, кыйык, кыркынды; **собирать лоскуты** корама йыйыу; **сшивать лоскуты** корама корау

ЛОСКУТНЫЙ, -ая, -ое корама; **лоскутное одеяло** корама юрган

ЛОСНИТЬСЯ *несов.* **1.** йылкылдау; **кони лоснятся** аттар йылкылдап тора **2.** ялтырау, кайышланып китеу; **рукава лоснятся** еңдәр кайышланып киткән

ЛОСОСЁВЫЙ, -ая, -ое **1.** һәмбаш ...ы; **лососёвый завод** һәмбаш үрсетәү заводы **2. в знач. суц. лососёвые** *мн.*; *зоол.* һәмбаштар, һәмбаш Һымактар

ЛОСОСИНА *ж* һәмбаш ите

ЛОСОСЬ *м* һәмбаш (*балык*)

ЛОСЬ *м* мышы; **лосиха** *ж* инә мышы

ЛОСЬОН

ЛОСЬОН *м* лосьон (*битте, кулды н.б. тазартыу өсөн хуш есле шыйыкса*)

ЛОСЯТИНА *ж* мышы ите

ЛОСЯТНИК *м* 1. (*охотник*) мышы аулаусы 2. (*помещение*) мышы кэртәһе (*ялан кэртә*)

ЛОТ *м; мор.* лот (*һыу тәрәнлеген үлсәгес*)

ЛОТЕРЕЙНЫЙ, -ая, -ое лотерея ...ы; лотерейный билет лотерея билеты

ЛОТЕРЕЯ *ж* лотерея; **выиграть в лотерею** лотереяга отоу

ЛОТО *с* нескл. лото (*отош уйыны*)

ЛОТОК *м* 1. (*у разносчиков*) тартма, лоток (*һатыу итеү өсөн*) 2. (*жәлоб*) улак; **мельничный лоток** тирмән улагы

ЛОТОС *м* лотос (*үсемлек*)

ЛОТОЧНИК *м* и **ЛОТОЧНИЦА** *ж* лотокта һатыусы

ЛОТОЧНЫЙ, -ая, -ое лоток ...ы, лотоктан; **лоточная торговля** лотоктан һатыу итеү

ЛОХАНКА и **ЛОХАНЬ** *ж* лакан; **лохань воды** бер лакан һыу

ЛОХМАТИТЬ *несов.* *кого-что; разг.* туззырыу, боларгыу, тузгытыу

ЛОХМАТИТЬСЯ *несов.* тузыу, тузгыу, боларыу

ЛОХМАТЫЙ, -ая, -ое 1. ялбыр (йөнлө), йөнтәс; **лохматый пёс** ялбыр эт 2. боларган, тузган, тузгыган; **лохматые волосы** тузган сәс

ЛОХМОТЬЯ *только мн.* иске-мошко; **ходить в лохмотьях** иске-мошко кейеп йөрөү

ЛОХМЫ *только мн.; прост.* кейезләнгән сәс, йөн

ЛОЦИЯ *ж; спец.* лочия

ЛОЦМАН *м* 1. *мор.* лоцман (*фарватерзы якшы белеүсә һәм унан суднолар үткәреүсә*) 2. *зоол.* дингез балыгының бер төрө

ЛОШАДИНЫЙ, -ая, -ое 1. ат ...ы; **лошадное ржәне** ат кешнәүе 2. *разг.* (*очень крепкий — о здоровье*) аттай, ат кеүек ♦ **лошадина сила** *тех.* ат көсө (*кеүәт үлсәү берәмеге*); **лошадина дбза** күп күләмдәге доза (*саманан тьши зур доза*)

ЛОШАДНИК *м; разг.* 1. атһөйәр, ат яратыусы 2. ат саузагәре

ЛОШАДЬ *ж* йылкы, ат; **беговая лошадь** бәйге аты; **верховая лошадь** менге ат; **рабочая лошадь** эш аты; **запрягать лошадь** ат егеү; **лошадь с пятном на лбу** кашка ат

ЛОШАК *м* қасыр (*ишәк менән айғырзан тьмузан йорт хайуаны*) ♦ **от лошака ни лошадь, ни осёл не родится** қасырзан ат та тьу-мақ, ишәк тә тьу-мақ

ЛОЩЁНЫЙ, -ая, -ое 1. ашлы; **лощёная ткань** ашлы тукыма 2. ялтгыратылган, шыма; **лощёная бумага** ялтгыр (шыма) қағыз 3. *перен.* купшы, купшықай; **лощёный молодой человек** купшы егет

ЛОЩИЛЬНЫЙ, -ая, -ое ялтгыраткыс, ялтгырата торган; **лощильный каландр** ялтгыраткыс машина

ЛОЩИНА *ж* уйһыулык, үзән, кул

ЛОЩИТЬ *несов.* *что* ялтгыратыу, шымаргыу; **лощить бумагу** қағызды ялтгыратыу

ЛОЯЛЬНОСТЬ *ж* лояллек, лояль қараш

ЛОЯЛЬНЫЙ, -ая, -ое лояль; **лояльный человек** лояль кеше; **лояльное отношение** лояль мөнәсәбәт

ЛУБ *м* 1. (*волокнистая ткань растений*) қабык, қайыр, күшкә (*қайында*); **санки из луба** қабыктан эшләнгән сана 2. (*лыко*) қурыз, сей йүкә, Һалабаш; **надрать луб** Һалабаш һыззырыу 3. (*волокнистая ткань льна и т.п.*) сүс

ЛУБОК *м* 1. (*пласт волокна растений*) қабык; **лукошко из луба** қабык тубал; **замачивать лубки для мочала** қабык батырыу 2. *мед.* қабык, тальк (*һынаан һөйәкте кузгатмай тотоу өсөн қуйыла*) 3. *иск.* лубок (*рәсем басып сығарыу өсөн өстәнә соқоп һүрәт яһалған йүкә такта*)

ЛУБОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *см.* лубяной 2. қабыкка төшөрлән (*рәсем*) 3. тупас, урам ...ы; **лубочная литература** урам әзәбиәте

ЛУБЯНОЙ, -ая, -ое 1. қабыктан яһалған, қабык ...ы; **лубяные сани** қабык сана; **лубяная крыша** қабык түбә 2. сүсле; **лубяные культуры** сүсле культуралар

ЛУГ *м* болон, тугай

ЛУГОВОДСТВО *с; с.-х.* болонсолөк

ЛУГОВОЙ, -ая, -ое болон ...ы, тугай ...ы; **луговое сено** тугай бесәне

ЛУДИЛЬЩИК *м* қурғашлаусы, қурғаш ялатыусы

ЛУДИТЬ *несов.* *что* қурғашлау, қурғаш йүгертеу

ЛУЖА *ж* күләүек; **лужи на дорожке** юлдағы күләүектәр; **угодить в лужу** күләүеккә басыу ♦ **сестя в лужу** төп башына ултырыу, тишек кәмәгә ултырыу

ЛУЖАЙКА *ж* ақлан, болон; **лесная лужайка** урман ақланы; **играть на лужайке** ақландан уйнау

ЛУЖЕНИЕ *с см.* лудить

ЛУЖЁНЫЙ, -ая, -ое қурғашлы, қурғаш йүгертелгән, қурғашланған; **лужёная кастрюля** қурғаш йүгертелгән кәстрүл

ЛУЗА *ж; спец.* луза (*бильярд өстәленең селтәр қуйылған тишеге*)

ЛУЗГА *ж* собир. қабык; **лузга подсолнечника** көнбағыш қабығы

ЛУЗГАТЬ *несов.* *что; прост.* ярыу, ашау (*мәс., көнбағыш, сәтләүек н.б.*)

ЛУК *м* (*растение*) һуган, йһуа; **связка лука** бер бау һуган; **лук-севок** вак һуган (*орлок*); **лук-чернушка** орлок һуганы; **дикий лук** йһуа; **репчатый лук** башлы һуган; **лук-порей** қиң қыяқлы һуган

ЛУК П м (*оружие*) ян, йэйэ; **стрелять из лука** йэйэнэн (яндан) агыу

ЛУКА ж 1. (*край седла*) каш, кашага; **передняя лука седла** эйэрзэн алгы кашы **2.** (*изгиб*) бөгөл; **лука реки** йылга бөгөлө

ЛУКАВЕЦ м; разг. хэйлакэр (мут) кеше

ЛУКАВИТЬ несов. хэйлэ (мәкер) короу

ЛУКАВО нареч. хэйлэ менэн, мәкерләнеп

ЛУКАВСТВО с 1. мәкерлелек, мәкер, хэйлэ **2.** (*изриность*) шаянлык, мәрәкәселлек

ЛУКАВЫЙ, -ая, -ое 1. мәкерле; **лукавый человек** мәкерле эзэм **2.** (*изриный*) шаян, уйын-сак, мәрәкәсел **3.** *суц.* **лукавый м; разг.** ен, шайтан; **лукавый попултал** шайтан арага төштө, шайтан яңдылштырзы

ЛУКОВИЦА ж 1. *бот.* һуган(баш); **луковица лийли** дэлә һуганбашы **2.** (*головка лука*) бер баш һуган; **две луковицы** ике баш һуган **3.** *анат.* төп, тамыр; **луковица вблоса** сәс төбө **4.** (*купол*) сиркәү көмбәзе

ЛУКОВИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. һуганбаш ...ы; **луковичные растения** һуганбаш үсемлектәр **2.** *в знач. суц.* **луковичные мн.; бот.** һуганбашлылар, йыуа үсемлектәр

ЛУКОВЫЙ, -ая, -ое һуган ...ы; **луковые семена** һуган орлого ♦ **горе луковое** *шутл.* бисара, меҗкенкәй

ЛУКОМОРЬЕ с; уст. дингез култыгы

ЛУКОШКО с кузы, тубал, тырыз; **одно лукошко ягод** бер тырыз еләк ♦ **каковб лукошко, такова и крышка** силәгенә күрә капкасы

ЛУНА ж 1. ай; **полная луна** тулган ай; **светящая луна** якты ай; **затмение луны** ай тотолоу; **серп луны** ай урагы **2.** *астр.* (*спутник планеты*) эйәрсән; **девять лун Сатурна** Сатурндың туғыз эйәрсәне ♦ **как с луны свалился** күктән төшкәндәй (төшкән һымак)

ЛУНА-ПАРК м луна-парк

ЛУНА-РЫБА ж айбалык

ЛУНАТИЗМ м; мед. илереу, һаташыу, лунатиклык (*ауырыу*)

ЛУНАТИК м; разг. илерек, лунатик (*йоконда һаташып тороп йөрөгән кеше*)

ЛУНКА ж 1. сокорсок, сокор, оя; **лунка зуба** теш сокоро **2.** *рыб.* мәке

ЛУННИК ж; разг. лунник (*айга төшкән ракета*)

ЛУННЫЙ, -ая, -ое ай ...ы, айлы; **лунная ночь** айлы төн; **лунный свет** ай яктыһы; **лунное затмение** ай тотолоу ♦ **лунный год** ай йылы (*ай календары менән исәпләнгән йыл озонлого — кояш йылынан 11 көнгә кәм*)

ЛУНОХОД м; спец. луноход

ЛУНЬ м көйгәнәк (*кош*); **лунь болотный** һаз көйгәнәге; **лунь луговой** ялан көйгәнәге; **лунь степной** дала көйгәнәге ♦ **седой как лунь** сал сәсле

ЛУПА ж лупа (*зурайтып күрһәтә торған быыла*)

ЛУПИТЬ несов.; прост. 1. *что (очищать от коры, шелухи)* һызырыу, һызыртыу, әрсәу; **лупить липу** йүкә һызырыу **2.** *кого (бить)* ярыу, йөзроклап тукмау, дәмбәсләу; **лупить друг друга** дәмбәсләшәу ♦ **лупить глаза** күз акайтыу

ЛУПИТЬСЯ несов.; разг. 1. (*шелушиться*) төләу, қауакланып һызырылыу, һызырылып (кубырсып) төшөү, кубыу; **кожа лупится** тире төләй (*қауакланып куба*); **штукатурка лупится** штукатурка кубып төшә **2.** *страд. от лупить 1*

ЛУПОГЛАЗЫЙ, -ая, -ое прост. акыш күз

ЛУЧ м 1. нур, яктылык; **лучи солнца** кояш нурзары; **утренние лучи** таң нурзары; **озаряться лучами** нурга (яктылыкка) күмеләу **2.** *перен.* нур, саткы; **луч надежды** өмөт саткыһы **3.** *мн.* **лучи; физ.** нурзар; **ультрафиолетовые лучи** ультрафиолет нурзар; **испускать лучи** нур сәсеу

ЛУЧЕВОЙ, -ая, -ое в разн. знач. нур ...ы; **лучевая энергия** нур көсө ♦ **лучевая кость** *анат.* беләк һөйәге; **лучевая болезнь** *мед.* нур ауырыуы

ЛУЧЕЗАРНЫЙ, -ая, -ое 1. нурлы, балкып (нур һибеп) торған; **лучезарная звезда** нурлы йондоз **2.** *перен.* кыуаныслы, бәхетле, шатлыклы; **лучезарные надежды** кыуаныслы өмөттәр; **лучезарная улыбка** шатлыклы йылмайыу

ЛУЧЕЙСПУСКАНИЕ с; физ. нур һибәу (сәсеу)

ЛУЧЕПРЕЛОМЛЕНИЕ с; физ. нур һыңылышы

ЛУЧИНА и ЛУЧИНКА ж сыра; **щипать лучину** сыра телеу; **жечь лучину** сыра яндырыу

ЛУЧИСТЫЙ, -ая, -ое 1. нурлы, балкып торған, якты; **лучистый взгляд** нурлы караш; **лучистые глаза** нурлы күззәр **2.** *физ.* нур ...ы; **лучистая энергия** нур энергияһы

ЛУЧИТЬ несов. кого; рыб. сыракка төшөү (*төнөн сырак яндырып балык сәнсеу*)

ЛУЧИТЬСЯ несов. нурланыу, нур сәсеу; **её глаза лучатся** уның күззәре нурланып тора

ЛУЧКОВЫЙ, -ая, -ое тех. йэйә, ян, янга (йэйәгә) окшаған; **лучковая пила** йэйә быскы

ЛУЧНИК м и ЛУЧНИЦА ж; спорт. йэйәсе, яндан атыусы

ЛУЧШЕ 1. *сравн. ст. от хоробший и хорошб* якшы, якшырак, һэйбәтерәк; **сегодня погджа лучше, чем вчера** бөгөн көн кисәгенән якшырак **2.** *кому в знач. сказ., безл.* якшырак; **ей теперь лучше** уға хәзер якшырак **3.** *в знач. частицы (для подчеркивания предпочтительности какого-л. действия)* ла/лә инде, булмаһа; **лучше не спрашивать** һорама ла инде; **пойдём-ка лучше домой** кайтайык булмаһа ♦ **лучше всего** иң якшыһы

ЛУЧШИЙ, -ая, -ее 1. *сравн. ст. от хоробший* иң якшыһы; **лучший сорт** иң якшы сорт **2.** *в*

ЛУЩЁНЫЙ

знач. *сущ.* *лучший м, лучшая ж, лучшее с* иң якшы ♦ *в лучшем случае* иң якшыһы, иң якшы тигәндә; *всё к лучшему* барыһы ла якшыға; *в лучшем виде (сделать)* бик һәйбәт итеп (эшләү)

ЛУЩЁНЫЙ, -ая, -ое кабыгынан әрселгән (һызырылған)

ЛУЩИЛЬНЫЙ, -ая, -ое с.-х. һурзырыу, һурзыргыу, һызырыу, әрсеу; *луцильная машина* һурзыргыс машина

ЛУЩИТЬ *несов.* что **1.** (*очищать от скорлупы*) һурзырыу, һурзыртыу, һызырыу, һызыртыу, әрсеу, һуйыу; **лущить горюх** борсак һызырыу **2.** (*лузгать*) ярыу; **лущить семечки** кәнбагыш ярыу **3.** с.-х. (*разрыхлять почву*) йомшартыу (*ерзе*)

ЛЫЖИ *мн.* (*ед. лыжа ж*) саңғы; *водные лыжи* һыу саңғыһы; *широбки лыжи* ясы саңғы; *кататься на лыжах* саңғыла шыгуу ♦ **навести лыжи** ыскынырга (шылырга) самалау

ЛЫЖНИК *м* и **ЛЫЖНИЦА** *ж* саңғысы; **пробег лыжников** саңғысылар ярышы

ЛЫЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** саңғы ...ы; **лыжный спорт** саңғы спорты **2.** саңғысы(лар) ...ы; **лыжный отряд** саңғысылар отряды

ЛЫЖНЯЯ *ж*, **спорт.** саңғы юлы, саңғы эзе

ЛЫКО с курыз, йүкә; **драть лыко** йүкә (курыз) һызырыу; **лапти из лыка** йүкә сабата ♦ **волчье лыко** *бот.* бүре йүкәһе; **лыка не вяжет прост.** нык (лаякыл) иҫерек, теле лә әйләнмәй; **не лыком шит прост.** төшөп калгандарзан түгел

ЛЫСЕТЬ *несов.* сәс койолоу, пеләшләнеу, ялтаслану

ЛЫСИНА *ж 1.* (*плешь*) пеләш (ялтас) баш **2.** (*белое пятно на лбу животных*) кашка; **конь с лысиной** кашка ат

ЛЫСУХА *ж* кашкабаш, тазбаш (*һыу кошо*)

ЛЫСЫЙ, -ая, -ое **1.** пеләш башлы, ялтас; **лысая голова** ялтас баш **2.** *перен.* яланғас, шәрә, асык; **лысая гора** яланғас тау

Ль *частица* и союз см. **ли**

ЛЫВЁНОК *м* арыслан балаһы

ЛЫВИНЫЙ, ая, -ое арыслан ...ы; **лывиная шкура** арыслан тиреһе ♦ **лывиный зев** *бот.* арыслан ауызы (*үлән*); **лывиная дбля** иң якшы (*зур*) өлөш

ЛЫВИЦА *ж* инә арыслан

ЛЫГОТА *ж* лыгота, ташлама; **дать лыготу** лыгота биреу

ЛЫГОТНЫЙ, -ая, -ое лыготалы, өстөнлөклә; **на льготных условиях** өстөнлөклә шарттарза

ЛЫДИНА *ж* зур боз (киҫге), боз

ЛЫДИСТЫЙ, -ая, -ое бозло, боз менән капланған

ЛЫНО... *урыс телендәге кушма һүзәрзең "етен" мәғәнәнән аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., льнокомбайн* етен комбайны

Льновод *м* етенсе, етен үстөрөүсе (*белгес*)

Льноводный, -ая, -ое см. **льноводческий**
Льноводство с етенселек, етен үстөрөү; **развивать льноводство** етенселек тармағын үстөрөү

Льноводческий, -ая, -ое етенселек ...ы; **льноводческое хозяйство** етенселек хужалығы

Льнокомбинат *м* етен комбинаты

Льномялка *ж* талкы, етен талкыуысы

Льнопрядильный, -ая, -ое етен иләү ...ы; **льнопрядильная фабрика** етен иләү фабрикаһы

Льнотеребилка *ж* етен йолккос, етен йолкоу машинаһы

Льнотрепалка *ж* талкы

Льнуть *несов.* к кому-чему һыйыныу, һырығыу, һырышыу; **льнуть ко взрблым** ололарға һырығыу

Льнянка *ж* етен үлән, бесәй тырнағы

Льняной, -ая, -ое **1.** етен, етен ...ы; **льняное масло** етен майы; **льняное поле** етен баһыуы; **льняное платье** етен күлдәк **2.** етен төслә, асык һары (*сәстәргә карата*); **льняные волосы** етен сәс

Льстец *м* куштан, ялағай, ярамһак

Льстить *несов.* **1.** кому и без доп. (*лицемерно хвалить, с корыстной целью*) ялағайлану, ярамһаклану, якшатлану, куштанлану **2.** *1 и 2 л. не употр. кому-чему (доставлять удовлетворение)* күңелен күтәрөү, кыуандырыу, шатландырыу; **мне льстит его внимание** уның иғтибары мине шатландыра ♦ **льстить себя надеждой книжн.** үзәңде өмөт менән рухландырыу

Любвеобильный, -ая, -ое күп кешене яратыусан (һөйөүсән), нык һөйөүсән, мөхәббәткә (хискә) бай

Любэзничать *несов.* с кем; *разг.* илгәзәкләнеу, яғымлы (татлы) һүзәр әйтешөү

Любэзность *ж 1.* (*свойство*) асык йөзлөлөк, илгәзәкләк **2. (*комплимент*) яғымлы, йылы һүз, мактау һүзе; **говорить любэзности** яғымлы (мактау) һүзәрә әйтөү **3. (*оболжение*) илтифат, хөрмәт; **оказать любэзность** илтифат күрһәтеу, хөрмәт итеу****

Любэзный, -ая, -ое **1.** (*учтивый*) илгәзәк, кеселеклә, түбәнселеклә, асык йөзлө (алсак); **любэзный человек** алсак кеше **2.** *уст.* (*милий, дорогой*) хөрмәтлә, кәзәрлә **3.** *суц.* **любэзный** *м* и **любэзная ж**; *уст.* (*в обращении*) кәзәрлем, һөйөкләм, хөрмәтләм ♦ **будьте любэзны** рәхим итеп, зинһар

Любимец *м* и **Любимица** *ж* иркә, яратқан (һөйгән, һөйөклә) кеше; **общий любимец** бөтәһе лә яратқан кеше

Любимчик *м*; *разг.* яратқан, һөйгән (һөйөклә) кеше

Любимый, -ая, -ое **1.** һөйгән, яратқан, һөйөклә; **любимая женщина** яратқан катын; **лю-**

ЛЮТИКОВЫЕ

бймый цвет яраткан төс 2. в знач. суц. **любимый** м и **любимая** ж һөйөклөм

ЛЮБИТЕЛЬ м и **ЛЮБИТЕЛЬНИЦА** ж 1. *чего* и с *неопр.* яратыусы, һөйөүсе; **любитель музыки** музыка яратыусы 2. (*не профессионал*) һәүәскәр; **фотограф-любитель** һәүәскәр фотограф

ЛЮБИТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое һәүәскәр ...ы; **любительский спектакль** һәүәскәр спектакль

ЛЮБИТЬ *несов.* *кого-что*; в *разн. знач.* һөйөү, яратыу; **любить Рбдину** Тыуган илде һөйөү; **он любит рыбачить** ул балыкка йөрөргә ярата; **цветы любят воду** сәскәләр һыу ярата; **сильно любить сына** улын нык (үлеп) яратыу

ЛЮБО в *знач. сказ., безл., с неопр.; разг.* күңелле, һокланғыс; **на них любо смотреть** уларга карау һокланғыс ♦ **любо-доброе** бик күңелле

ЛЮБОВАТЬСЯ *несов.* *кем-чем* и (*разг.*) *на кого-что* 1. (*рассматривать*) һокланыу, кызығыу, һокланып яратып (кызыгып) карау; **любоваться восходом солнца** қош сығыуын һокланып карап торуу 2. (*испытывать удовлетворение*) карап һөйөнөү (кыуаныу)

ЛЮБОВНИК м һөйәр; **любовница** ж һөйәркә

ЛЮБОВНЫЙ, -ая, -ое 1. гишык ...ы, мөхәббәт ...ы; **любовное письмо** гишык хаты 2. (*заботливый, бережный*) ихлас, яратып (һөйөп) эшләнгән (әйтелгән); **любовное отношение к делу** эшкә ихлас карау 3. *уст.* мөхәббәт ...ы, һөйзөргөс, һөйзөртә торған; **любовный напиток** мөхәббәт эсемлеге

ЛЮБОВЬ ж 1. (*привязанность*) яратыу, һөйөү; **любовь к родителям** ата-әсәгә һөйөү 2. (*влечение*) мөхәббәт, гишык; **чистая любовь** саф мөхәббәт; **огонь любви** мөхәббәт уты 3. (*интерес*) яратыу, мауығыу; **любовь к искусству** сәнгәтте яратыу; **любовь к спорту** спорт менән мауығыу

ЛЮБОЗНАТЕЛЬНОСТЬ ж кызыкһыныусанлык, белергә ынтылыш

ЛЮБОЗНАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кызыкһыныусан, белемгә ынтылыусан; **любопытный ученик** кызыкһыныусан укыусы

ЛЮБОЙ, -ая, -ое 1. (*всякий, каждый*) теләгән бер, теләһә ниндәй (кайһы); **в любой час** теләһә кайһы вақытта 2. в *знач. суц.* **любой м, любая ж, люббе** с теләһә кайһы, теләһә кем; **любой из вас** теләһә кайһығыз ♦ **любой ценой** нисек кенә булһа ла, хақына тормай

ЛЮБОПЫТНЫЙ, -ая, -ое 1. кызыкһыныусан; **любопытный человек** кызыкһыныусан кеше 2. (*интересный*) кызыклы, кызык, мәрәкә; **любопытный случай** кызык хәл (вакига) 3. в *знач. суц.* **любопытный м** и **любопытная ж** кызыкһыныусы (*кәрәккән-кәрәк-мәгәнә, урынһыз*)

ЛЮБОПЫТСТВО с кызыкһыныу, белергә тырышыу; **проявить любопытство** кызыкһыныу күрһәтеу

ЛЮБОПЫТСТВОВАТЬ *несов.* кызыкһыныу, белергә тырышыу

ЛЮБЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от любить* 2. *прил.* яратыусы, һөйөүсе, мөхәббәт (гишык) тогоусы; **любящая мать** яраткан әсә

ЛЮД м *собир.*; *разг.* халык, халык төркөмө; **рабочий люд** эшсе халык

ЛЮДИ *мн. (ед. человек м)* 1. кешеләр, халык; **люди искусства** сәнгәт кешеләре; **работать с людьми** халык менән эшләү (эш итеү); **молодые люди** йәштәр, егетәр; **старые люди** карттар, карт кешеләр 2. *уст. (прислуга)* асраузар, ялсылар, хезмәтселәр ♦ **выйти в люди** кеше (үз аллы) булыу; **на людях** *разг.* кеше алдында (кулында)

ЛЮДНО в *знач. сказ., безл.* кеше күп (булыу); **здесь очень людно** бында кеше бик күп

ЛЮДНЫЙ, -ая, -ое кеше күп, халык күп булған; **людная улица** кеше күп урам

ЛЮДОЕД м кеше ашаусы

ЛЮДСКОЙ, -ая, -ое 1. кешеләр ...ы; **род людской** кешеләр токомо 2. в *знач. суц.* **людская ж; уст.** хезмәтселәр (ялсылар) өйө

ЛЮК м люк; **пройти через люк** люк аша үтеу

ЛЮКС I м; *физ.* люкс (*яктыртылыу дәрәжәһен үлсәү берәмеге*)

ЛЮКС II *прил. неизм.* люкс (*якшы йыһазландырылаан кунакхана һ.б.*)

ЛЮЛЬКА ж сәнгелдәк, бишек; **качать люльку** сәнгелдәк бәүетеу

ЛЮМЕН м; *физ.* люмен (*яктылык дәрәжәһен үлсәү берәмеге*)

ЛЮМИНЕСЦЕНТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* люминесцент; **люминесцентная лампа** люминесцент лампа

ЛЮМИНЕСЦЕНЦИЯ ж; *физ.* люминесценция (*газдарзың электр тәьсирендә балкыу, нурланыу күренеше*)

ЛЮМПЕН-ПРОЛЕТАРИАТ м люмпен-пролетариат (*синфи йөзөн юзалтқан, таркалған түбән катлам*)

ЛЮПИН м люпин, әсе борсак (*кузаклы үлән*)

ЛЮСТРА ж асылмалы шәмдәл, люстра

ЛЮТЕРАНИН м и **ЛЮТЕРАНКА** ж; *рел.* лютеран

ЛЮТЕРАНСКИЙ, -ая, -ое лютеран, лютеранлык ...ы

ЛЮТЕРАНСТВО с лютеранлык (*христиан динендә Лютер нигез һалған протестант йүнәлеше*)

ЛЮТИК м лютик; **лютик ядовитый** ағыулы лютик; **лютик ёдкий** зәһәр лютик

ЛЮТИКОВЫЕ *мн.; бот.* лютик һымактар

ЛЮТНЯ

ЛЮТНЯ ж; муз. лютня (*кыллы музыка коралы*)

ЛЮТЫЙ, -ая, -ое 1. йырткыс, усал, канһыз, яуыз; **любый зверь** йырткыс йәнлек; **любый враг** яуыз дошман 2. *перен.* бик каты, әсе, зәһәр, үтә (бик) көслө; **любый морбз** бик каты һыуык; **любая ненависть** бик көслө нәфрәт

ЛЮЦЕРНА ж люцерна (*борсак һымак цәмлек*)

ЛЯ с *нескл.*; муз. ля (*музыка гаммаһының алтынсы нотаһы*)

ЛЯГАТЬ *несов. кого; прям., перен.* тибеү

ЛЯГАТЬСЯ *несов.* тибешеү

ЛЯГУТЬ *сов. кого-что* тибеү, тибеп ебәреү

ЛЯГУШАТНИК м; *разг.* лягушатник (*балалар өсөн һыу инеү урыны, һай урын*)

ЛЯГУШАЧИЙ, -ья, -ье бака ...ы, телмәрийән ...ы; **лягушачья икра** бака (телмәрийән) ыуылдырығы

ЛЯГУШЕЧНИК м бака үләне, бака япрагы, бака ебәге

ЛЯГУШКА ж бака, телмәрийән; **травяная лягушка** хоро телмәрийән (бака) (*куберәк коро ерзә йәшиәй*)

ЛЯГУШОНОК м телмәрийән (бака) балаһы

ЛЯЖКА ж; *разг.* бот ите, такым

ЛЯЗГ м сыңлау; (*о металлических предметах*) зыңлау, сың-сың (зың-зың) итеү, сыңғырау; **лязг цепей** сыңһыр сыңлауы

ЛЯЗГАТЬ *несов.* 1. *чем* сыкылдау; **лязгать ножицами** кайсы сыкылдатыу 2. шыкылдатыу, шығырлатыу; **лязгать зубами** теш шығырлатыу

ЛЯМКА ж ясы бау, кайыш, ләмкә; **пришить лямку** ләмкә тағыу ♦ **тянуть лямку** егелеү, эштен ауырын алып барыу

ЛЯПИС м; *мед.* ляпис (*көмөш нитраты*)

ЛЯПСУС м (тупас) хата, зур яңылшылык

ЛЯСЫ: **лясы точить** *прост.* ләстит һағыу, юк-бар һөйләү

М

МАВЗОЛЕЙ м мавзолей; **мавзолей В.И.Ленина** В.И.Ленин мавзолейы

МАВРИТАНСКИЙ, -ая, -ое мавр ...ы, мавритан ...ы, Мавритания ...ы; **мавританский стиль в архитектуре** архитектурала Мавритания стиле

МАВРИТАНЦЫ *мн.* мавритандар, Мавритания халкы // *ед.* **мавританец** и **мавр** м мавритан ир-аты, мавр ир-аты; **мавританка** ж мавритан катын-кызы, мавр катын-кызы

МАВРЫ *мн.* 1. маврзар (*Төнъяк-көнбайыш Африкала (Маветанияла) йәшәгән боронго кәбилә*) // *ед.* **мавр** м мавр ир-аты; **мавританка** ж мавр катын-кызы 2. *см.* **мавританцы**

МАГ м сихырсы, тылсымсы, күрәзәсе ♦ **маг и волшебник** *шутл.* оҫта (булдыклы) кеше

МАГАЗИН м; *в разн. знач.* магазин; **продуктовый магазин** азык-түлек магазины; **магазин со-противлёний** *тех.* каршылыктар магазины; **магазин винтовки** винтовка магазины; **улей с магазином** магазинлы умарта

МАГАЗИННЫЙ, -ая, -ое 1. магазин ...ы; **магазинный инвентарь** магазин инвентары 2. магазинлы; **магазинное оружие** магазинлы корал

МАГАРАДЖА м магараджа, өлкән раджа (*Һиндостанда кенәздәрзең иң югары титулы һәм шул титулдағы кеше*)

МАГАРЫЧ м; *прост.* мәгәрис; **с тебя магарыч** һинән мәгәрис

МАГИСТР м магистр (1. *гилми дәрәжә һәм шундай дәрәжә алған кеше* 2. *тар. Урта бы-*

уатта монахтар йәки рыцарзар башлығының титулы һәм шул титулдағы кеше)

МАГИСТРАЛЬ ж магистраль; **железнодорожная магистраль** тимер юл магистрале; **широкая магистраль города** каланың киң магистрале; **газовая магистраль** газ магистрале

МАГИСТРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. магистраль, төп, мөһим, магистральный кабель магистраль кабель; **магистральное направление** төп йүнәлеш; **магистральная тема** төп (мөһим) тема 2. иң озон, киң, магистраль; **магистральная улица** иң озон, киң урам

МАГИСТРАТ м магистрат (*кайһы бер илдәрзә кала идаралығы, шул идаралык урынлашкан йорт*)

МАГИСТРАТСКИЙ, -ая, -ое магистрат ...ы; **магистратское управление** магистрат идараһы

МАГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. магия ...ы, сихырлау ...ы; **магические приёмы** магия алымдары 2. *перен.* сихырлы, тылсымлы, сихырлангандай (сиктән тыш) көслө, гәжәп; **магическое слово** тылсымлы һүз ♦ **магический круг** *см.* **заколдованный**

МАГИЯ ж; *прям., перен.* магия, сихыр, тылсым; **магия слов** һүззәр тылсымы; ♦ **чёрная магия** сихыр (*кара кәстәр ярзамында*)

МАГМА ж; *геол.* магма (*Ер шарының каты катламы астындағы кайнар шыйык масса*)

МАГМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *геол.* 1. магма ...ы; **магматический очаг** магма сығанағы 2. магмалы; **магматические горные породы** магмалы тау токомдары

МАГНАТ *м* магнат; польские магнаты Польша магнаттары; **финансовый магнат** финанс магнаты

МАГНЕЗИТ *м*; *мин.* магнезит

МАГНЕЗИЯ *ж* магнезия ♦ **жжёная магнезия** яндырылган магнезия (*магний окисы*); **бёлая магнезия** ак магнезия (*магний тозо*)

МАГНЕТИЗМ *м* магнетизм (1. *магнит үзсөлөгө* 2. *магнит күрөнөштөргө тураһын дагы тәғлимәт*); **явлёния магнетизма** магнетизм күрөнөштөргө; **курс магнетизма** магнетизм курсы

МАГНЕТИТ *м*; *мин.* магнетит

МАГНЕТО *с* *нескл.* магнето (*эске яныулы двигателдәрҙә оскон барлыкка килтерә торған электромагнитлы прибор*); **пусковёе магнето** эшлэтә башлаусы магнето

МАГНИЕВЫЙ, -ая, -ое 1. магний ...ы; **магнезевая вёпшышка** магний уты 2. магнийлы; **магневые руды** магнийлы мәгдәндәр

МАГНИЙ *м* магний (*химик элемент, металл*); **окис магния** магний окисы

МАГНИТ *м* магнит; **искусственный магнит** яһалма магнит

МАГНИТНЫЙ, -ая, -ое 1. магнит ...ы; **магнитные свойства** магнит үзсәнлектәре 2. магнитлы; **магнитный железняк** магнитлы тимер мәгдәне ♦ **магнитная аномалия физ.** магнит аномалияһы; **магнитная буря физ.** магнит бураны; **магнитная лёнта** магнит тасмаһы; **магнитный меридиан физ.** магнит меридианы; **магнитное поле физ.** магнит кыры; **магнитный полюс Земли физ.** Ерҙең магнит полюсы; **магнитный экватор физ.** магнит экваторы

МАГНИТОЛА *ж* магнитола (*радиоалғыс менән магнитофоны бергә эшләнгән аудиоаппарат*); **включить магнитолау** магнитоланы эшләтәп ебәрәү

МАГНИТОФОН *м* магнитофон; **запись пёсен на магнитофон** йырҙарҙы магнитофонға язып алыу

МАГНИТОФОННЫЙ, -ая, -ое магнитофон ...ы; **магнитофонная кассета** магнитофон кассетаһы

МАГНОЛИЕВЫЙ, -ая, -ое 1. магнолия ...ы; **магнолиевый запах** магнолия есе 2. *в знач. суц.* **магнолиевые мн.**; *бот.* магнолия һымактар (*хуш есле, әре ак сәскәлә авас йәки кыуак*)

МАГНОЛИЯ *ж* магнолия ...ы (*хуш есле, әре ак сәскәлә авас йәки кыуак*); **цветы магнолии** магнолия сәскәләре

МАГОМЕТАНИН *м* и **МАГОМЕТАНКА** *ж* *см.* мусульманин

МАГОМЕТАНСКИЙ, -ая, -ое *см.* мусульманский

МАГОМЕТАНСТВО *с* *см.* мусульманство

МАДАМ *ж* *нескл.* ханым, мадам

МАДЕМУАЗЕЛЬ *ж* туташ, мадемуазель

МАДЁРА *ж* мадера (*шарап төрө*)

МАДОННА *ж* Мадонна (*католиктарҙа: Алла инәһе (Алиһә) һәм уның һүрәте, һыны*); **статуя Мадонны** Мадонна һыны

МАДРИГАЛ *м*; *лит.* мадригал (*ғәҙәттә, катын-кыҙға арналған кыска лирик шиғыр*); **читать мадригалы** мадригалдар укыу

МАДЬЯРСКИЙ, -ая, -ое мадьяр ...ы; **мадьярский язык** мадьяр теле

МАДЬЯРЫ *мн.* мадьярҙар, мадьяр халкы // *ед.* мадьяр *м* мадьяр ир-аты; **мадьярка** *ж* мадьяр катын-кыҙы

МАЁВКА *ж* маёвка (*революцияға тиклем Рәсәйҙә эшселәрҙең 1 майға ыткәрелә торған йәшерен йыйылышы*)

МАЖОР *м* 1. *муз.* мажор 2. *перен., разг.* көр (шат, күтәрәнке) күнел; **быть в мажоре** күтәрәнке күнелле булыу

МАЖОРИТАРНЫЙ, -ая, -ое мажоритар (*күрселек тауышты алыуға королған*) ♦ **мажоритарная система** мажоритар система (*законға ярашлы күрселек тауыш алған кандидаттың йәки кандидаттар исемлегенәң вәкәләтле дөүләт органына һайлау системаһы*)

МАЖОРНЫЙ, -ая, -ое 1. *муз.* мажор; **мажорные звуки** мажор тауыштар 2. *перен.* көр, шат, күтәрәнке; **мажорное настроёние** күтәрәнке күңел

МАЗАНКА *ж* балсык (саман) өй

МАЗАТЬ *несов.* 1. *что* һылау, яғыу, һөртөү, майлау; **мазать стёны хаты өйҙөң** стенаһын һылау; **мазать хлеб маслом** икмәккә май яғыу; **мазать колёса тәғәрмәстәрҙе** майлау 2. *кого-что; разг.* (*пачкать, грязнить*) бысратыу, буяу; **мазать скатёрть** ашыаулыҡты бысратыу 3. *кого-что* и *без доп.*; *разг.* (*неумело, неискусно рисовать краской*) буяштырыу 4. *прост.* (*делать промахи*) яза атыу, тейҙерә алмау

МАЗАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* һөртөү, һөртөнөү, бизәнәү; **мазаться кремом** кершән һөртөнөү 2. (*пачкаться, грязниться*) бысраныу, буялыу; **бёлое платье быстро мажется** ак күлдәк тиз бысрана 3. *разг.* (*пачкать при прикосновении*) йоғоу, сығыу; **стенá мажется** стенаһың буяуы сыға 4. *страд.* *от мазать* 1

МАЗИЛА *м* и *ж*; *прост., неодобр.* 1. (*неряха, грязнуля*) бысрак, шакшы 2. ебегән, булдыкһыз (*ғәҙәттә, спортсыға карата*)

МАЗНИЦА *ж* дегет күнәге

МАЗНУТЬ *сов.* мазать 1, 2, 4

МАЗНЯ *ж*; *разг.* насар һүрәт, һаләтһез эш

МАЗОК *м* 1. *жив.* буяу (төшөрөү, һалыу) алымы; **писать картину широкими мазками** һүрәттә киң алымдар менән төшөрөү 2. *мед.* мазок; **взять мазок** мазок алыу (*ауырыуҙы тикшереп өсөн*)

МАЗУРКА *ж*; *муз.* мазурка; **мазурка Шопёна** Шопен мазуркаһы

МАЗУТ *м*; *тех.* мазут (*шыыйк яғыулыҡ*)

МАЗУТНЫЙ

МАЗУТНЫЙ, -ая, -ое мазут ...ы; мазутное пятно мазут табы

МАЗЬ ж 1. (лекарство) мазь, май (дарыу) 2. (для смазки) май; колёсная мазь тэгэрмәс майы ♦ на мазь что-л.; прост. берэй нәмә майлангандай (көйлө, яйлы) бара; дело на мазь эш майлангандай, көйлө

МАЙ м май, май айы ♦ праздник Первого мая Беренсе май байрамы

МАЙКА ж майка; спортивная майка спорт майкаһы

МАЙНА I ж йылыу, каран

МАЙНА II межд. майна (йөктө “төшөр!”, “түбәнгә!” тигән команда; киреһе “вирә”)

МАЙОЛИКА ж майолика (бизәт эшләнгән балсыҡ һауыт-һаба һ.б.)

МАЙОНЕЗ м; кул. майонез; яйцө под майонезом майонез һалынған йомортка

МАЙОР м; воен. майор; погобы майбра майор погондары

МАЙОРАТ м майорат (кайһы бер илдәрҙә мираҫ булып кала торған ер, шулай ук ерҙә мираҫ итеп калдырыу тәртибе)

МАЙСКИЙ, -ая, -ое май ...ы; майское солнце май кояшы ♦ майский жук зоол. май куньзы

МАК м мәк (үҫемлеге һәм орлого); цветы ма́ка мәк сәскәһе

МАКАКА ж макака (маймыл төрө)

МАКАРОННИК м макаронник (макарондан кызгырып бешерелгән ашамлык)

МАКАРОННЫЙ, -ая, -ое 1. макарон ...ы; макаронная фабрика макарон фабрикаһы 2. макаронлы; макаронная запеканка макаронлы запеканка

МАКАРОНЫ только мн. макарон; купить макароны макарон һатып алыу

МАКАТЬ несов. что маныу, мансыу; макать перо в чернила пероны карага маныу

МАКЕДОНСКИЙ, -ая, -ое македон ...ы, Македония ...ы; македонский язык македон теле

МАКЕДОНЦЫ мн. македондар, македон халкы // ед. македонец м македон ир-аты; македонка ж македон катын-кызы

МАКЕТ м макет; макет парка парк макеты; макет книги китап макеты

МАКЕТНЫЙ, -ая, -ое макет ...ы; макетная мастерская макет оҫтаханаһы

МАКЛЕР м маклер, аралашсы; услуги маклера аралашсы ярзамы

МАКЛЕРСТВО с маклерлык (аралашлык) кәсебе; зарабатывать деньги маклерством аралашлык кәсебе менән акса эшләү (табыу)

МАКЛЕРСТВОВАТЬ несов. маклерлык (аралашлык) итеу

МАКНУТЬ сов. см. макать

МАКОВ: как ма́ков цвет мәк сәскәһе кеүек, мактең ал сәскәһе төслө; лицө твоё как ма́ков цвет йөзөң мактең ал сәскәһе төслө

МАКОВКА ж 1. мәк башы 2. (купол церкви) сиркәу көмбәзе 3. разг. см. макушка

МАКОВЫЙ, -ая, -ое 1. мәк ...ы; маковое семя мәк орлого 2. макле; маковый пряник макле перәник 3. в знач. суц. маковые мн.; бот. мәк һымактар ♦ маковой росинки в рот не брать; маковой росинки во рту не было ауызыма бер тәгәм ризык та капканым юк; ауызга бер тәгәм дә капмау

МАКРОКЛИМАТ м макроклимат (Ер шарының зур арауыктарына хас климат)

МАКРОКОСМ и **МАКРОКОСМОС** м; книжн. донъя, йһһан

МАКРОСКОПИЧЕСКИЙ, -ая, -ое макроскопик, ябай күзгә күренерлек; макроскопические процессы макроскопик процесстар

МАКСИМ м; разг. максим (станоклы пулемёт төрө)

МАКСИМАЛИЗМ м максимализм (реаль ысынбарлык менән ақланмәҫлык ғәйәт зур талап)

МАКСИМАЛИСТ м максималист, максимализм яткы (кеше)

МАКСИМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое максималь, иң күп (зур, югары); максимальное количество максималь һан, иң югары иҫән

МАКСИМУМ м 1. максимум, иң күп; максимум энергии күп көс 2. в знач. нареч. иң күп (күбәндә), күп тигәндә; максимум две недели иң күбәндә ике азна 3. в знач. неизм. прил. максимум; программа-максимум программа-максимум

МАКУЛАТУРА ж; прям., перен. макулатура (1. ташландык китап, гәзит-журналдар, төрлө кағыздар 2. күсм. һай эстәлекле әзәби әҫәр); сбор макулатуры макулатура йһйыу

МАКУЛАТУРНЫЙ, -ая, -ое прям., перен. макулатура ...ы; макулатурные отходы макулатура калдыктары

МАКУШКА ж 1. түбә, баш; макушка горы тау түбәһе; макушка дерева ағас башы 2. түбә; шапка на макушке бүрек түбәлә генә тора ♦ ушки на макушке у кого һак колак

МАЛАГА ж малага (шапан төрө)

МАЛАЙСКИЙ, -ая, -ое малай ...ы Малайя ...ы; малайский язык малай теле

МАЛАЙЦЫ мн. малайялылар, малай халкы // ед. малаец м малай ир-аты; малайка ж малай катын-кызы

МАЛАХАЙ м колаксын бүрек

МАЛАХИТ м; мин. малахит

МАЛАХИТОВЫЙ, -ая, -ое 1. малахит ...ы; малахитовые месторождения малахит яткылыктары 2. малахит; малахитовая ваза малахит ваза 3. (о цвете) асыҡ йәшел, малахит төҫөндә; малахитовое платье асыҡ йәшел төҫтәге күлдәк

МАЛЕВАТЬ несов. кого-что и без доп.; разг. арлы-бирле буяу

МАЛОИЗУЧЕННЫЙ

МАЛЕЙШИЙ, -ая, -ее сак кына, аз гына, бик аз (бэлэкэй), ин аз (бэлэкэй); **не имёт ни малейшего понятия** сак кына ла күз алдына килтерэ алмау; **не ощутит ни малейшего чувства страха** аз гына ла куркыгу хисе тоймау

МАЛЁК *м*; *зоол.* йотколок, селбэрэ

МАЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* бэлэкэй, бэлэкэс; **маленькая комната** бэлэкэй бүлмэ; **человек маленького роста** бэлэкэй буйлы кеше; **маленький отряд** бэлэкэй отряд; **маленькая неприятность** бэлэкэй генэ күңөлһезлек; **маленький человек** бэлэкэй кеше; **маленькие дети** бэлэкэй балалар **2.** *в знач. суц.* **маленький** *м* и **маленькая** *ж*; *разг.* бэлэкэс, бэлэкэй (*бала*); **маленький заплакал** бэлэкэс илап ебэрзе ♦ **маленькая буква** бэлэкэй хэрэф

МАЛИНА *ж* курай елэге, эберсэ; **садовая малина** бакса курай елэге; **лесная малина** урман эберсэһе; **собирать малину** курай елэге йыйыу

МАЛИННИК *м* курай елэклек, курай елэге кыуаклыгы, эберсәлек; **спрятаться в малиннике** курай елэге кыуаклыгына йшенеу

МАЛИНОВКА *ж* курай елэге (эберсэ) тургайы

МАЛИНОВЫЙ, -ая, -ое **1.** курай елэге ...ы; **малиновый лист** курай елэге япрагы; **малиновое варенье** курай елэге кайнатмаһы **2.** (*о цвете*) сағыу ал, һандал, ал кызыл; **малиновый бархат** ал кызыл бэрхэт ♦ **малиновый звон** кыңгыраузың ягымлы тауышы

МАЛО *нареч.*; *в разн. знач.* аз, эз; **мало сделано** эз эшлэнгән; **мне этого мало** был гына миңэ аз; **мало ли у нас хороших людей** беззэ якшы кешеләр эзме ни ♦ **мало ли что** булмагайы, булһа һуң; **мало тогб** *в знач. вводн. сл.* ул гына ла түгел, ул гына етмөгән

МАЛО... *урыс телендәге кушма һүзәрзән* “аз”, “эз”, “бэлэкэй” мәгәнһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **маловажный** аз эһәмиәтле; **малосследованный** эз тикшерелгән

МАЛОВАТО *нареч.*; *разг.* азырак, эзерәк, етеңкерәмәй, бэлэкәйерәк; **сделано мало** ато эзерәк эшлэнгән; **возможностей мало** ато мөмкинлектәр азырак

МАЛОВЕР *м* ышанып етмәүсе, икеләнеүсе (*кеше*)

МАЛОВЕРОЯТНЫЙ, -ая, -ое шикле, икеле; **маловероятные слухи** икеле хәбәрзәр

МАЛОВОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** аз һыулы; **маловодная река** аз һыулы йыла **2.** аз һуғарылган; **маловодная степь** аз һуғарылган дала

МАЛОВОДЬЕ *с* **1.** (*низкий уровень воды в водоёмах*) һыу азылг, аз һыулылык, һай булыу; **маловодье базра** күлдә һыу азылг; күлдең һай булыуы **2.** һыу етешмәү; **борьба с маловодьем** һыу етешмәүгә каршы көрәш

МАЛОВРАЗУМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аз аңлайышлы, бик (үк) асык түгел (булмаган); **маловразумительный ответ** аз аңлайышлы яуап

МАЛОГАБАРИТНЫЙ, -ая, -ое бэлэкэй габаритлы, зур булмаган; **малогобаритный станок** бэлэкэй габаритлы станок

МАЛОГОВОРЯЩИЙ, -ая, -ее асыктык индермәгән, аз эһәмиәтле, аз һүзле; **малоговорящий факт** эһәмиәтһез факт

МАЛОГРАМОТНОСТЬ *ж* аз белемлелек, назанлыгы; **ликвидация малограмотности** назанлыкты бөтөрөу

МАЛОГРАМОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аз белемле, белеме етеңкерәмәгән; **малограмотный человек** аз белемле кеше **2.** (*выполненный без достаточных знаний*) насар эшлэнгән, насар сифатлы; **малограмотная статья** насар язылган мәкәлә

МАЛОДОЙНЫЙ, -ая, -ое аз һөтлө, аз һөт биргән; **малодойная корова** аз һөт биргән һыйыр

МАЛОДУШЕСТВОВАТЬ *несов.* төшөнкөлөккә биреләу, рух төшөү, юғалып (куркып) калыу; **малодушествовать в минуты опасности** куркыныс минуттарза юғалып калыу

МАЛОДУШИЕ *с* кыйыуһызлык, куркаклык; **проявлять малодушие** куркаклык күрһәтеу

МАЛОДУШНИЧАТЬ *несов.*; *разг. см.* **малодушествовать**

МАЛОДУШНЫЙ, -ая, -ое ихтыярһыз, йомшак, кыйыуһыз, базау; **малодушный человек** кыйыуһыз кеше; **малодушный поступок** ихтыярһыз кылык

МАЛОЗАМЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** аз гына күрэнгән, аз генә беленгән, күренер-күрәнмәс; **малозаметная черточка** күренер-күрәнмәс һызыкса **2.** айырылып (күзгә ташланып) тормаган, танылмаган; **малозаметный человек** бер ягы менән дә айырылып тормаган кеше

МАЛОЗЕМЕЛЬЕ *с* и **МАЛОЗЕМЕЛЬНОСТЬ** *ж* аз ерлелек, ер эзлек

МАЛОЗЕМЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аз ерле (ере эз) булган; **малоземельные крестьяне** аз ерле крәстиәндәр

МАЛОЗНАКОМЫЙ, -ая, -ое бик үк таныш булмаган; **малознакомая местность** бик үк таныш булмаган ер

МАЛОЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое и **МАЛОЗНАЧАЩИЙ**, -ая, -ее аз эһәмиәтле, артык (бик үк) эһәмиәте булмаган, эһәмиәте бэлэкэй (аз); **малозначительный факт** артык эһәмиәте булмаган факт; **малозначительный вопрос** эһәмиәте бэлэкэй (вак) мәсьәлә

МАЛОИЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое артык билдәле булмаган, танылыу алмаган, аз билдәле (танылган); **малонизвестная книга** артык билдәле булмаган китап; **малонизвестный поэт** танылыу алмаган шагир

МАЛОИЗУЧЕННЫЙ, -ая, -ое аз өйрәнелгән (тикшерелгән); **малонизученный район** аз өй-

МАЛОИМУЩИЙ

рөнөлдгөн район; **малоизученная работа** аз тикшерелгэн эш

МАЛОИМУЩИЙ, -ая, -ее аз милекле, фэкир, ярлы; **малоимущие слои** ярлы катламдар

МАЛОИНТЕРЕСНЫЙ, -ая, -ое (артык) кызыгы булмаган, кызыгы аз; **малоинтересная книга** кызыгы булмаган китап

МАЛОКАЛИБЕРНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* мелкокалиберный

МАЛОКАЛОРИЙНЫЙ, -ая, -ое аз калориялы, туклыккы булмаган; **малокалорийное топливо** аз калориялы ягыудлык; **малокалорийная пища** аз калориялы азык

МАЛОКВАЛИФИЦИРОВАННЫЙ, -ая, -ое түбөн квалификациялы; **малокавалифицированный работник** түбөн квалификациялы хезмэткэр

МАЛОКРОВИЕ *с* аз канлылык; **страдать от малокровия** аз канлылык менэн интегүү

МАЛОКРОВНЫЙ, -ая, -ое аз канлы, кан азык менэн интеккэн; **малокровный ребёнок** аз канлык менэн интеккэн бала

МАЛОКУЛЬТУРНЫЙ, -ая, -ое артта калган, мээниэте түбөн, тәрбиэһез; **малокультурный человек** мээниэте түбөн кеше

МАЛОЛЁТКА *м* и *ж* *с.м.* малолётка

МАЛОЛЁТНИЙ, -ая, -ее **1.** бөлөкэй, бөлөкэс, сабый; **малолетние дети** бөлөкэй (сабый) балалар **2.** *в знач. суц.* малолетний *м* и **малолетняя ж** бөлөкэй бала

МАЛОЛЁТОК *м* и **МАЛОЛЁТКА** *м* и *ж*; *разг.* бөлөкэс (сабый) бала

МАЛОЛЁТСТВО *с*; *разг.* сабый (бөлөкэй) сак, бала сак

МАЛОЛИТРАЖКА *ж*; *разг.* малолитражка (*бөлөкэй литражлы еңел автомобиль*)

МАЛОЛИТРАЖНЫЙ, -ая, -ое бөлөкэй, аз һыйзырышлы; **малолитражный бак** аз һыйзырышлы бак

МАЛОЛЮДНЫЙ, -ая, -ое аз халыккы, халкы аз; **малолюдный район** аз халыккы район

МАЛО-МАЛЬСКИ *нареч.*; *разг.* аз-маз ғына, аз ғына, сак кына; **мало-мальски похож на отца** сак кына атаһына окшаган

МАЛОМАЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* аз ғына, бөлөкэй генэ; **проявить маломальское уважение** аз ғына ихтирам күрһөтүү

МАЛОМЁРНЫЙ, -ая, -ое бөлөкэй, аз һыйышлы; **маломёрная обувь** бөлөкэй аяк кейеме; **маломёрный сосуд** аз һыйышлы һауыт

МАЛОМЕТРАЖНЫЙ, -ая, -ое бөлөкэй метражлы; **малометражная квартира** бөлөкэй метражлы фатир

МАЛОМОЩНЫЙ, -ая, -ое **1.** кеүәте (көсө) аз, кеүәтһез; **маломощный двигатель** кеүәтһез двигатель **2.** (*бедный*) ярлы, хэлһез; **маломощное хозяйство** ярлы хужалык

МАЛОНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое аз ышаныслы, ышанысы аз булган; **малонадёжный человек** ышанышсыз кеше

МАЛОНАСЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое халкы аз, күп йәшәмәгән, аз халыккы; **малонаселённый край** аз халыккы як, халык күп йәшәмәгән төбөк

МАЛООБЛАЧНЫЙ, -ая, -ое аз болотло; **малооблачный день** аз болотло көң; **малооблачное небо** аз болотло күк йөзө

МАЛООБРАЗОВАННЫЙ, -ая, -ое аз укыган, аз белемле, белеме самалы; **малообразованный человек** аз белемле кеше

МАЛООПЫТНЫЙ, -ая, -ое аз тәжрибәле, тәжрибәһе етмәгән; **малоопытный специалист** тәжрибәһе етмәгән белгес

МАЛОПОДВИЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** аз хәрәкәтләнүсән, ауыр (акрын) кузгалыусан, ауыр кәүзәле, һүлпән; **малоподвижный человек** ауыр кузгалыусан кеше **2.** (*о лице*) аз үзгәрүсән; **малоподвижное лицо** аз үзгәрүсән йөз

МАЛО-ПОМАЛУ *нареч.*; *разг.* аз-әзләп, әкрәнләп; **мало-помалу начать ходить** әкрәнләп йөрөй башлау

МАЛОПОНЯТНЫЙ, -ая, -ое аз аңлайышһыз, аңлашылып етмәгән; **малопонятная фраза** аңлашылып етмәгән фраза

МАЛОПРИБЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое аз килемле (табышлы); **малоприбыльное предприятие** аз килемле (файза килтермәгән) предприятие

МАЛОПРИГОДНЫЙ, -ая, -ое яракһыз тиерлек, бик үк яраклы булмаган; **малопригодная для посева земля** сәсүү өсөн яракһыз тиерлек ер

МАЛОПРОДУКТИВНЫЙ, -ая, -ое файзаһы (һөзөмтәһе) аз, аз һөзөмтәле; **малопродуктивный труд** аз һөзөмтәле хезмәт

МАЛОРАЗГОВОРЧИВЫЙ, -ая, -ое аз һөйләшүсән, һүзгә һаран; **малоразговорчивый человек** аз һөйләшүсән кеше

МАЛОРОСЛЫЙ, -ая, -ое (*о людях и животных*) тәбәнәк, бөлөкэй (кыска) буйлы, кәүзәгә бөлөкэй, токор; (*о растениях*) кыска, тәпәш; **малорослый человек** кыска буйлы кеше; **малорослая берёза** тәпәш қайың

МАЛОСЕМЕЙНЫЙ, -ая, -ое бөлөкэй (аз) гаиләле; **малосемейные люди** бөлөкэй гаиләле кешеләр

МАЛОСОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һай йөкмәткеле (эстәлекле), эстәлеге ярлы (һай); **малосодержательная повесть** һай эстәлекле повесть

МАЛОСОЗНАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое түбөн аңлы; **малосознательный человек** түбөн аңлы кеше

МАЛОСОБЛЬНЫЙ, -ая, -ое еңелсә тозланган, тозо аз; **малособльные огурцы** еңелсә тозланган қыяр

МАЛОСТЬ *ж* 1. *разг. (пустяк)* вак-төйөк, вак нәмә, юк-бар нәмә; *отвечать за каждую малость* һәр юк-бар нәмә өсөн яуап биреү 2. *в знач. нареч.; прост.* азырақ, сак кына, бер аз; *потерпи малость* сак кына сабыр ит ♦ *самая малость* аз ғына, сак кына

МАЛОЧИСЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. аз һанлы, бәләкәй; *малочисленный отряд* аз һанлы отряд 2. *бирәк була (осрай) торган; малочисленные случаи* бирәк осрай торган вакигалар

МАЛЫЙ I, -ая, -ое 1. бәләкәй, бәләкәс; *малый размер* бәләкәй үлсәм; *малый рост* бәләкәй буй; *малые страны* бәләкәй (вак) илдәр; *малый отряд* бәләкәй отряд; *малые люди* бәләкәй кешеләр; *малые дети* бәләкәй балалар 2. *только кратк. ф.* бәләкәй, нақыс ♦ *с малых лет* бәләкәйзән үк, йәштән үк, бала сактан ук; *самое малое* иң кәмендә, кәм тигәндә; *без малого; без мала* тип әйтерлек, -га/-гә якын; *без малого сто рублей* йөз һумга якын; *и старый и малый; и стар и мал; и стар и млад см. старый; от мала до велика* йәше-карты, олоһо-кесеһе; *мал мала меньше* беренән-беренә бәләкәй (*балаларга карата*); *мал золотник, да доброг асыл* таш зур булмай, алтын зур булмай; *за малым дело стало* эш юкка ғына туктап калды, эш бик бәләкәй нәмәгә килеп терәлдә

МАЛЫЙ II *м; разг.* егет (кеше), йәш егет (үсмер); *славный малый* шәп егет; *умный малый* акыллы үсмер ♦ *малый не промах* сос егет; *добрый малый* бына тигән кеше

МАЛЫШ *м* и **МАЛЫШКА** *м* и *ж; разг.* бәләкәй бала, сабый, бәләкәс, бәпес, бәпәй; *годовалый малыш* бер йәшлек сабый; *трёхлётняя малышка* өс йәшлек бәләкәс кыз бала

МАЛЫШОВЫЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәстәр ...ы; *малышковая группа* бәләкәстәр төркөмө

МАЛЫВА *ж* малыва, тырнак гөл

МАЛЫЧИК *м* малай, ир бала; *родился мальчик* ир бала тызуы ♦ *Мальчик с пальчик* орсок кәзәр (буйы бер карыш) малай (*халык экиәттәрендә*)

МАЛЬЧИКОВЫЙ, -ая, -ое *разг.* малайзар (ир балалар) ...ы; *мальчиковая одежда* малайзар кейеме

МАЛЬЧИШЕСКИЙ, -ая, -ое 1. ир балалар (малайзар) ...ы; *мальчишеские брички* малайзар салбары 2. *перен.* малайзарса, балаларга хас; *мальчишеский поступок* малайзарса кыланыш

МАЛЬЧИШЕСТВО *с* балалык, малайлык, балаларга хас; *что за мальчишество!* был ниндәй малайлык!

МАЛЬЧИШЕЧИЙ, -ья, -ье *разг. см. мальчишеский*

МАЛЬЧИШКА *м; разг. см. мальчик*

МАЛЬЧИШНИК *м* йәш егеттәр (ир-егеттәр) кискәһе

МАЛЬЧОНКА *м; разг., уменьш.-ласк. от мальчик*

МАЛЬЧУГАН *м; разг., ласк. от мальчик*
МАЛЮСЕНЬКИЙ, -ая, -ое *разг.* бәләкәй генә, осток кына; *малюсенькие дома* бәләкәй генә өйзәр

МАЛЮТКА *м* и *ж* 1. сабый, бәпес; *малютка заплакал* бәпес илап ебәрзе 2. бәләкәй генә, бик бәләкәй; *лодка-малютка* бәләкәй генә кәмә

МАЛЯР *м* маляр, буяусы

МАЛЯРИЙНЫЙ, -ая, -ое 1. бизгәк (тапма) ...ы; *малярийный комар* бизгәк серәкәйе 2. *бизгәккә (тапмага)* каршы көрәш ...ы; *малярийная станция* бизгәккә каршы көрәш станцияһы

МАЛЯРИЯ *ж* бизгәк, тапма ауырыуы; *тропическая малярия* (һары) тропик бизгәк, һары тапма

МАЛЯРНИЧАТЬ *несов.; разг.* маляр (буяусы) булып эшләү

МАЛЯРНЫЙ, -ая, -ое маляр, буяу ...ы; *малярная кисть* маляр бумалаһы; *малярные работы* буяу эшгәре

МАМА *ж* әсәй, инәй

МАМАША *ж* 1. *разг. см. мама* 2. *прост. (в обращении к пожилой женщине)* инәй, әбей

МАМЕНЬКИН: *маменькин сын* иркә малай; *маменькина дочка* иркә (һазлы) кыз

МАМОНТ *м* мамонт

МАМОНТОВЫЙ, -ая, -ое мамонт ...ы; *мамонтковая кость* мамонт һөйгәге

МАНГАЛ *м* мангал (*мейес*); *разжигать мангал* мангалга яғып ебәреү

МАНГО *с* *нескл.* манго (*мәңге йәшел тропик ағас һәм уның емеше*); *сок манго* манго һуты

МАНГОВЫЙ, -ая, -ое манго ...ы; *манговое дерево* манго ағасы

МАНГУСТ *м* и **МАНГУСТА** *ж* мангуста (*тропик йәнлек*)

МАНДАРИН I *м* мандарин (*мәңге йәшел цитрус ағас һәм уның емеше*)

МАНДАРИН II *м* мандарин (*Боронго Кытайға зур түрәлгәргә европалылар тарафынан бирелгән исем*)

МАНДАРИННЫЙ и **МАНДАРИНОВЫЙ**, -ая, -ое мандарин ...ы; *мандариновое варенье* мандарин кайнатмаһы

МАНДАТ *м* мандат (*вکیلлекте раслаган документ*); *депутатский мандат* депутат мандаты

МАНДАТНЫЙ, -ая, -ое мандат ...ы ♦ *мандатная комиссия* мандат комиссияһы

МАНДОЛИНА *ж; муз.* мандолина; *игра на мандолине* мандолина уйнау

МАНДРИЛ *м* мандрил (*маймыл төрө*)

МАНЁВР *м* манёвр (1. *һуғыш вакытында дошманға һөжүм итеү өсөн гәскәр күсерәү* 2. *гәскәр һәм флоттың тактик күңегеүзәре* 3. *т. юл. станцияларында поездар составын*

МАНЁВРЕННОСТЬ

төзөү өсөн вагондарзы юлдан-юлга күсереп йөрөтөү)

МАНЁВРЕННОСТЬ ж манёвр яһай белеү (алыу), хәрәкәтсәнлек; **высокая манёвренность войск** гәскәрээрзән етез манёвр яһай алыуы

МАНЁВРЕННЫЙ, -ая, -ое манёврлы; **манёвренная война** манёврлы һуғыш

МАНЕВРИРОВАТЬ *несов.* 1. *воен., ж.-д.* манёвр яһау 2. *(лавиловать)* ошта хәрәкәт итеү, манёврлау 3. *перен.* *(действовать ловко, хитро)* хәйләләшеү, хәйлә менән 4. *чем; перен.* ошта файзаланыу; **маневрировать средствами** матди сараларзы ошта файзаланыу

МАНЕВРОВЫЙ, -ая, -ое ж.-д. манёвр яһау ...ы; **маневровый паровоз** манёвр яһау паровозы

МАНЕЖ м манеж 1. *тыбай йөрөү һәм күнегеүзәр үткәрәү өсөн булған бина, майзан* 2. *цирк аренаһы* 3. *тәпәй басырға өйрәнә башлаған балалар өсөн камалап алынған күсерелмә майзансык)*

МАНЕКЕН м манекен; **шить по манекёну** манекенға үлсәп тегеү

МАНЕКЁНЩИК м и **МАНЕКЁНЩИЦА** ж манекенсы (күргәзмәлә кейем өлгөләрән күрһәтсе)

МАНЁР: на **новый манёр** яңыса; на **старый манёр** иҫкесә; **повязать полотеңце на манёр передника** тастамалды альяпкыс кеүек итеп бәйләү; **таким манёром** шул рәүешле

МАНЁРА ж 1. манера, гәзәт, рәүеш; **отвратительная манёра** бик насар гәзәт; **манёра говорить** һөйләү рәүеше 2. *обычно мн.* манёры кыламыш, үз-үзеңде тотоу рәүеше; **у него хорошие манёры** ул үзен якшы тота 3. манера, алым, рәүеш; **манёра исполнения** башкарыу алымы

МАНЁРНИЧАТЬ *несов.;* *разг.* кылансыкканыу, борголану

МАНЁРНЫЙ, -ая, -ое яһалма, тәбиғи булмаған, кылансык; **манёрные жёсты** кылансык хәрәкәттәр

МАНЖЁТ м и **МАНЖЁТА** ж манжет 1. *күлдәктең йәки блузаның еңгә осона электереп йәки тегеп куймалы еңсә (белзек)* 2. *салбар балағының кайтарма осо*; **манжеты** кбфты кофта манжеттары; **манжеты брюк** салбар манжеттары

МАНИАКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое мания ...ы; **маниакальное состояние** мания хәле

МАНИКЮР м маникюр; **сделать маникюр** маникюр яһау (эшләү)

МАНИКЮРНЫЙ, -ая, -ое маникюр ...ы; **маникюрные ножницы** маникюр кайсыһы

МАНИКЮРША ж маникюрсы, маникюр яһаусы *(катын-кыз)*

МАНИЛОВЩИНА ж; *неодобр.* маниловсылык, буш хыялға бирелеүсәнлек

МАНИПУЛИРОВАТЬ *несов. чем, с чем* 1. манипуляция яһау *(кул менән эшлэгәндә*

катмарлы хәрәкәттәр яһау); **манипулировать со счётными приборами** иҫәпләү приборзары менән манипуляция яһау 2. *перен.* алдау, хәйлә короу

МАНИПУЛЯТОР м манипулятор 1. *кул менән эшлэгәндә катмарлы хәрәкәттәр яһаусы* 2. *цирк. артист, фокуссы, фокус күрһәтсе* 3. *тех. телеграф сигналдарын тапшырыу аскысы)*

МАНИПУЛЯЦИЯ ж манипуляция 1. *кул менән эшлэгәндә катмарлы хәрәкәт, алым* 2. *цирк. кулдарзың сос, етез хәрәкәтенә иҫгәләнгән фокустар күрһәтсе* 3. *күсм., һөйл. алдау, хәйләле ялған эш*; **манипуляции в ручной работе** кул эшендәге манипуляциялар; **манипуляции циркового артиста** цирк артисының манипуляциялары; **манипуляция с крупной суммой денег** зур акса менән эш итеү, алдау

МАНИТЬ *несов. кого-что* 1. (ымлап) сакырыу; **манить щенка** көсөктө сакырыу 2. *перен.* үзенә тартыу (ылыктырыу), йәлеп итеү; **море манит** дингез үзенә ылыктыра

МАНИФЕСТ м манифест; **Манифест об освобождении крестьян** Крәстиәндәрзе азат итеү тураһында манифест; **манифест футуристов** футуристар манифесты

МАНИФЕСТАЦИЯ ж манифестация; **манифестация солидарности** теләктәшлек манифестацияһы

МАНИФЕСТИРОВАТЬ *сов., несом.* манифестацияла катнашыу

МАНИШКА ж манишка, күкрәксә; **рубашка с вышитой манишкой** сигелгән манишкалы күлдәк; **манишка с белоснежным отложным воротничком** ап-ак кайтарма яғалы күкрәксә

МАНИЯ ж 1. мания *(психик ауырыу)*; **мания преследования** эзәрлекләү манияһы *(кемдәрзер эзәрлекләй тип һаташыу)* 2. *перен.* артык нык бирелеү (мауығыу), донъяны онотоу, мөкиббән китеү; **мания писать стихи** шигырзар языу менән артык мауығыу

МАНКА ж; *разг.* манный ярмаһы

МАНКИРОВАТЬ *сов., несом. чем* иҫтибарһыз (һалкын) карау

МАННА: как **манны небесной (ждать)** бик нык, түземһезләнеп (көгөү)

МАННЫЙ, -ая, -ое манный ...ы; **манная каша** манный буткаһы ♦ **манная крупя** манный ярмаһы *(бойзайзан эзәрләнгән бик вак ярма)*

МАНОВЕНИЕ с; *книжн.* ишара; **мановение руки** кул менән ишара яһау ♦ **будто (как, словно, точно) по мановению волшебного жезла (волшебной палочки)** күз асып йомғансы

МАНОК м; *охот.* һыбызғы; **отозваться на манок** һыбызғыға яуап итеп тауыш биреү

МАНОМЕТР м; *физ.* манометр; **показание манометра** манометр күрһәтсе

МАНСАРДА ж мансарда (*сарлактагы торлак булма*); дом с мансардой мансардалы йорт

МАНСИ *мн. нескл. (ед. манси м и ж)* мансизар, манси халкы; *см. мансийцы*

МАНСИЙСКИЙ, -ая, -ое манси ...ы; **мансийский язык** манси теле

МАНСИЙЦЫ *мн.* мансизар, манси халкы // *ед. мансиец м* манси ир-аты; **мансийка** ж манси катын-кызы

МАНТИЯ ж мантия (1. *плащ кеуек кейем* 2. *зоол. кускарзарзың тире йыйырсыгы* 3. *геол. Ер кабыгы астындагы эске катлам*)

МАНТО с нескл. манто (*йәнлек тиреһенэн киң, озон итеп тегелгән катын-кыз пальтоһы*)

МАНУЛ м манул (*затлы тиреле йырткысы дала бесәйе*)

МАНУСКРИПТ м; *книжн.* манускрипт (*боронго кулъязма*); **собрание манускриптов** манускриптар йыйынтыгы

МАНУФАКТУРА ж мануфактура (1. *капиталистик производствоның кул хезмәтенә королган тәҗе ябай формаһы* 2. *иск. тукыу фабрикаһы* 3. *тукыма, тауар*)

МАНЬЧЖУРСКИЙ, -ая, -ое манжур ...ы, Манжурия ...ы; **маньчжурский язык** манжур теле

МАНЬЧЖУРЫ *мн.* манжурзар, манжур халкы // *ед. маньчжур м* манжур ир-аты; **маньчжурка** ж манжур катын-кызы

МАНЬЯК м маньяк (*маньяга бирелен киткән кеше*)

МАНЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от манить* 2. *прил.* үзенә тартыусы (ылыктырыусы), йәлеп итеүсе, кызыктыргыс; **манящие перспективы** кызыктыргыс перспективалар

МАРАБУ м нескл. марабу (1. *озон сукышлы, күпереп торған матур йөнлө тропик кош* 2. *шул коштоң бизәүсә итеп кулланылган кауырһыны*)

МАРАЗМ м маразм; **старческий маразм** картлык маразмы

МАРАЛ м марал (*эре себер боланы*)

МАРАТЬ *несов.; разг.* 1. *что* бысратыу, буяу; **марать платье** күлдәкте бысратыу 2. *кого-что; перен.* кара ягыу, яманлау; **марать честно имя** намысына кара ягыу 3. *что* язгылап маташыу; **марать стихий** шигырзар язгылап маташыу 4. *что* язылганды һызып ташлау; **марать целые страницы** күп кенә биттарзе һызып ташлау ♦ **марать бумагу** кағыз бысратыу (*уңышһыз нәмә языу*); **марать руки об кого, обо что** теләмәгән эшкә кысылыу, кул бысратыу

МАРАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* бысраныу, буялыу; **светлая одежда быстро марается** асык төстәге кейем тиз бысрана 2. *перен., прост.* (*вязываться в грязное дело*) тыгылыу, бысраныу; **мараться не хочется** бысрангы килмәй

МАРАФОН м; *разг.* марафон; **лыжный марафон** саңғы марафоны

МАРАФОНСКИЙ, -ая, -ое *спорт.* марафон ...ы; **марафонский заплыв** марафон йөзөшө ♦ **марафонский бег** марафон йүгереше (42 км 195 м арага йүгеречү)

МАРГАНЕЦ м марганец (*химик элемент, металл*)

МАРГАНЦЕВЫЙ, -ая, -ое 1. марганец ...ы; **марганцевое месторождение** марганец яткылыгы 2. марганецлы; **марганцевая сталь** марганецлы корос

МАРГАНЦОВКА ж; *разг.* марганцовка **МАРГАНЦОВЫЙ**, -ая, -ое марганцовкалы; **марганцовый раствор** марганцовкалы иретмә

МАРГАРИН м маргарин

МАРГАРИТКА ж маргаритка (*гөл*)

МАРЕВО с 1. *см. мираж* 2. (*дымка, туман*) монар, һағым; **окутаться маревом** монарга сорналыу

МАРЕНА ж марена (*чүлән*)

МАРЕНГО с нескл. 1. ак ептәре булган кара тукыма 2. *в знач. прил.* һорголт кара (*төс*); **пальто маренго** һорголт кара пальто

МАРИ *мн. нескл. (ед. мари м и ж)* мариизар, мари халкы; *см. мариийцы*

МАРИЙСКИЙ, -ая, -ое мари ...ы; **марийский язык** мари теле

МАРИЙЦЫ *мн.* мариизар, мари халкы // *ед. мариец м* мари ир-аты; **марийка** ж мари катын-кызы

МАРИНА ж; *иск.* марина (*диңгеззе тасуурылаған рәсем*); **марины Айвазовского** Айвазовскийҙың мариналары

МАРИНАД м маринад (1. *әсе һеркә һәм төрлө тәмләткестәр һалып яһалған шыйыкса* 2. *һаклау өсөн шул шыйыксаға һалып, ябыт куйылған емеш, йәшелсә*); **томаты в маринаде** маринадагы помидор, маринадланған помидор; **домашние маринады** өйҙә яһалған маринадтар **МАРИНИСТ** м; *иск.* маринасы (*диңгез күренештәрен һүрәтләүсә рәссам*)

МАРИНОВАНИЕ с *см. мариновать*

МАРИНОВАТЬ *несов.* 1. *что* маринадлау; **мариновать помидоры** помидор маринадлау 2. *перен., разг.* тоткарлап тороу, карамай яткырыу, юрый кисектереу; **мариновать дело** эште тоткарлап тороу

МАРИОНЕТКА ж 1. марионетка, курсак; **театр марионеток** курсак театры 2. *перен.* марионетка (*кеше һүзе менән генә йөрөүсә, кеше курайына бейеүсә*)

МАРИХУАНА ж марихуана (*наркотик матдә*)

МАРКА I ж 1. марка; **почтовая марка** почта маркаһы 2. (*знак, клеймо*) келәймә, тамга; **фабричная марка** фабрика келәймәһе 3. *перен., разг.* дәрәжә, абруй, репутация; **держать марку** дәрәжәне төшөрмәү 4. сорт, сифат; **новые марки стали** коростоң яңы сорттары

МАРКА

МА́РКА II ж марка (*кайһы бер сит илдэрзэ акса берэмге*)

МАРКЁР м; с.-х маркёр; **провести маркёром борбэдкү** маркёр менэн буразна һызыу (һузыу)

МАРКӢЗ м маркиз (*Көнбайыш Европа илдэрэндэ дворянлык титулы һәм шул титулдагы кеше*)

МАРКИЗА ж маркиздың катыны, маркиздың кызы

МАРКИЗЁТ м маркизет (*тукыма*); **шёлковый маркизёт** ебәк маркизет

МА́РКИЙ, -ая, -ое тиз керегеүсән, кер күтәрмәй торған; **маркий цвет** кер күтәрмәй торған төс

МАРКИРОВА́ТЬ I сов., несов. что; спец. (*поставить клеймо*) келәймә (тамга) һугыу

МАРКИРОВА́ТЬ II сов., несов. что; с.-х. маркировкалау, маркёр менэн буразна һузыу; **маркирова́ть уча́сток под ка́пусту** кәбестә ултыртыу өсөн участканы маркировкалау

МАРКИРОВА́КА I ж см. маркирова́ть I

МАРКИРОВА́КА II ж см. маркирова́ть II

МАРКИРОВА́ЩИК м маркировкалаусы, келәймә (тамга) һугыусы; **маркировщик това́ров** тауарга тамга һугыусы

МАРКСИ́ЗМ м марксизм (*тәғлимәт*)

МАРКСИ́ЗМ-ЛЕНИ́НИЗМ м марксизм-ленинизм (*тәғлимәт*)

МАРКСИ́СТ м марксист (*марксизм яклы кеше*)

МАРКСИ́СТСКИЙ, -ая, -ое марксистик; **марксистский ме́тод** марксистик ысул

МАРКШЕ́ЙДЕР м; геод., геол. маркшейдер

МА́РЛЕВЫЙ, -ая, -ое марля ...ы; **марлевая подкладка** марля эслек

МАРМЕЛА́Д м мармелад

МАРОДЁР м мародёр (1. *һуғыш кырында үлгән йеки яралы кешеләрзә талаусы; һуғыш вакытында халықты талап йөрөүсә* 2. *һөйл. альпһатар*)

МАРОДЁРСТВО с мародёрлык; **обвинить в мародёрстве** мародёрлыкта гәйепләү

МАРОДЁРСТВОВА́ТЬ несов. мародёрлык итеу

МАРОККА́НСКИЙ, -ая, -ое мароккан ...ы, Марокко ...ы; **марокканский диалект** мароккан диалекты

МАРОККА́НЦЫ мн. мароккалылар, мароккандар, мароккан халкы // ед. **марокка́нец** м мароккан ир-аты; **марокканка** ж мароккан катын-кызы

МА́РОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. марка ...ы; **марочная коробка** марка тартмаһы 2. сортлы, маркалы; **марочная сталь** маркалы корос ♦ **марочные вина** маркалы шараптар

МАРСЕЛЬЕ́ЗА ж Марсельеза (*Францияның милли гимны*)

МА́РТ м март, март айы

МА́РТЕН м мартен (1. *мейес* 2. *корос*)

МА́РТЕ́НОВСКИЙ, -ая, -ое мартен ...ы; **мартеновский цех** мартен цехы ♦ **мартеновская печь** мартен мейесе; **мартеновская сталь** мартен коросо

МА́РТОВСКИЙ, -ая, -ое март ...ы; **мартовский день** март көнө

МА́РТЫШКА ж маргышка (*маймыл*)

МА́РТЫШКИН, -а, -о маргышка ...ы; **мартышкин хвост** маргышка койрого ♦ **мартышкин труд** файзаһыз (карәкһез) эш

МА́РШ I м 1. (*ходьба в строю*) марш; **торжественный марш** тантаналы марш 2. (*передвижение войск*) марш; **ночной марш** отрядта отрядтың төнгө маршы 3. (*музыкальное произведение*) марш; **марш для оркестра** оркестр өсөн язылған марш; **похоронный марш** матәм маршы

МА́РШ II межд. 1. *воен.* (*команда*) марш! 2. *разг.* кит (әле); **марш отсюда** кит бынан

МА́РШАЛ м маршал; **маршал авиации** авиация маршалы

МА́РШАЛЬСКИЙ, -ая, -ое маршал ...ы; **маршальские погоны** маршал погондары

МА́РШЕВЫЙ, -ая, -ое 1. марш ...ы; **маршевый порядок** стробя сафтың марш тәртибе 2. марштағы; **маршевый батальон** марштағы батальон

МА́РШИРОВА́ТЬ несов. маршта йөрөү; **марширова́ть колонной** колонна менән маршта йөрөү

МА́РШИРОВА́КА ж см. марширова́ть

МА́РШРУ́Т м маршрут; **маршрут перелёта** осоу маршруты; **маршрут туристского похода** туристик поход маршруты

МА́РШРУ́ТНЫЙ, -ая, -ое маршрут ...ы, маршрутлы; **маршрутный указатель** маршрут күрһәткесе ♦ **маршрутное такси** маршрут таксийы; **маршрутный пбезд** ж.-д. маршрут поезы (*билдәләнгән пунктка тиклем йөгө, составы үзгәртелмәй бара торған поезд*); **маршрутная съёмка** маршруттың һызмаһы (*топографик һызмаһы*)

МА́СКА ж; в разн. знач. маска, битлек; **маска медведя** айыу маскаһы; **лечебная маска** дауалау маскаһы; **противогазная маска** противогаз битлеге 2. *перен.* битлек; **маска простодушия** яһалма эскерһезлек битлеге ♦ **надеть (на себя) маску** ысын йөзсө йәшерәү; **сбросить маску** битлекте һалыу, ысын йөзөндө күрһәтәү; **сорвать маску с кого** ысын йөзөн асыу, фаш итеу

МА́СКАРА́Д м; *прям., перен.* маскарәд; **новогодний маскарәд** Яңы йыл маскарәды; **маскарәд равнодушия** вайымһызылык маскарәды

МА́СКАРА́ДНЫЙ, -ая, -ое маскарәд ...ы; **маскарәдный костюм** маскарәд костюмы

МА́СКИРОВА́ТЬ несов. 1. *кого* маска кейзәрәү; **маскирова́ть детей** балаларга маска кейзәрәү 2. *что* маскировкалау; **маскирова́ть**

МАССОВОСТЬ

орудие коралды маскировкакалуу **3. что; перен.** йөшөрү; **маскировать свой чувства** үзенден тойголорынды йөшөрү

МАСКИРОВАТЬСЯ *несов.* **1.** маскарад костюмы кейеү, маска кейеү; **маскироваться русалкой** һыу инәһе маскаһын кейеү **2.** йөшөрөнөү; **маскироваться от врагов** дошмандарзан йөшөрөнөү **3. перен.** уйзы (хисте, ысын йөззө) йөшөрөү, булып кыланьгу; **научиться маскироваться и хитрить** ысын йөззө йөшөрөргә һәм хәйләләшөргә өйрөнөү **4. страд. от маскировать**

МАСКИРОВКА *ж 1. см. маскировать, маскироваться 2. (то, чем маскируются)* маскировка; **штора маскировки** маскировка пәрзәһе

МАСКИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое маскировка ...ы; **маскировочный халат** маскировка халаты

МАСЛЕНИЦА *ж* Масленица (*боронго славян һәм кайһы бер халыктарҙа кышты озатыуға бағышланған мәжүси байрамдарҙың береһе, христиан календары буйынса пост алдынан үткәрелә*)

МАСЛЕНКА *ж 1.* май һауыты **2. тех.** майлагыс

МАСЛЁНОК *м* майлы бөшмәк

МАСЛЕННЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* майлы; **масленая каша** майлы бутка; **масленные глаза** майлы күззәр; **масленные руки** майлы кулдар

МАСЛИНА *ж* зәйтүн (*ағасы һәм емеше*)

МАСЛИТЬ *несов. что* майлау, май һөртөү; **маслить кашу** бутканы майлау

МАСЛИТЬСЯ *несов.; разг. 1.* майланьгу, майы сығыу; **замázка маслится** замазканың майы сыға; **глаза маслятся** күззәр майланьп тора **2. страд. от маслить**

МАСЛИЧНЫЙ, -ая, -ое май ...ы, май бирә торған; **масличные культуры** май бирә торған үсемлектәр

МАСЛИЧНЫЙ, -ая, -ое зәйтүн ...ы; **масличные ягоды** зәйтүн емеше ♦ **масличное дерево** зәйтүн ағасы

МАСЛО *с 1.* май; **сливочное масло** ак май; **топлёное масло** һары май; **подсолнечное масло** көнбағыш майы; **машинное масло** машина майы; **смáзочное масло** майлай торған май **2. иск. (масляная краска)** майлы буяу ♦ **масло масляное** майлы май (*бер үк нәмәһе төрлө һүззәр менән кабатлап әйтеү*); **как по маслу** майланған кеүек; **ерунда (чепуха) на пбстном масле** буш нәмә

МАСЛО... *урыс телендәге кушма һүззәрҙең "май" мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәс., маслозавод* май заводы

МАСЛОБОЙКА *ж 1. (аппарат)* көбө, май язгыс **2. разг. (предприятие)** май һығыу заводы

МАСЛОБОННЫЙ, -ая, -ое май һығыу (етештереү) ...ы; **маслобонный завод** май һығыу заводы

МАСЛОБОННЯ *ж* май һығыу заводы

МАСЛОДЁЛ *м* май етештереүсе (языгусы)

МАСЛОДЕЛИЕ *с* май язғыу (*етештереү, эшләп сығарыу*)

МАСЛОДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое май ...ы, май эшләп сығарыу (етештереү) ...ы; **маслодельный цех** май эшләп сығарыу цехы

МАСЛОЗАВОД *м* май заводы

МАСЛЯНИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** майлы; **маслянистый сыр** майлы сыр **2.** майланьп (ялтырап) торған; **маслянистые листочки** ялтырап торған япрактар

МАСЛЯНЫЙ, -ая, -ое **1.** май ...ы; **масляное пятно** май табы **2. иск.** майлы; **масляная краска** майлы буяу; **масляный портрет** майлы буяузар менән эшләнгән портрет **3. тех.** майза (май менән) эшләнгән; **масляный насос** май менән эшләнгән насос

МАСОН *м* масон (*масонсылык ағзаһы*)

МАСОНСТВО *с* масонсылык (*XVII б. башында барлыкка килгән дини-этик хәрәкәт*)

МАССА *ж 1.* масса; **масса тела** есем массаһы; **масса воды** һыу массаһы; **сырковая масса** эремсек массаһы; **народные массы** халык массаһы **2. чего; разг.** бик күп, донъя; **масса народу** бик күп халык

МАССАЖ *м* массаж; **лечение массажем** массаж менән дауалау; **делать массаж** массаж яһау, һылау

МАССАЖИСТ *м* и **МАССАЖИСТКА** *ж* массаж яһаусы (һылаусы)

МАССАЖНЫЙ, -ая, -ое массаж ...ы; **массажная щётка** массаж щёткаһы

МАССИВ *м; в разн. знач.* массив; **горный массив** тау массивы; **лесные массивы** урман массивтары

МАССИВНЫЙ, -ая, -ое ауыр, зур; **массивная дверь** ауыр ишек; **массивное тело** зур ауыр кәүзә

МАССИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *воен. 1. прич. от массировать II; 2. прил.* тупланған, берләштерелгән, бер урынға төбәлгән; **массированный налёт авиации** бер урынға төбәлгән көслө авиация һөжүме

МАССИРОВАТЬ I *несов. кого-что* массаж яһау, һылау; **массировать место ушиба** бәрелгән урынға массаж яһау

МАССИРОВАТЬ II *сов., несом. что; воен.* бер урынға туплау (*ягскәрзе, артиллерияны һ.б.*); **массировать войска** гәскәрзе бер урынға туплау

МАССОВИК *м; разг.* массовик (*1. күмәк уйын ойыштороусы 2. халык араһында эшләүсе*)

МАССОВКА *ж; в разн. знач.* массовка; **воскресная массовка** йәкшәмбе көнөндәге массовка; **гримировать участников массовок** массовкаларҙа катнашыусыларҙы гримлау

МАССОВОСТЬ *ж* киң таралғанлыҡ (йәйләнгәнлек)

МАССОВЫЙ

МАССОВЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* киң, күмөк, күплөп, күп кеше катнашкан; **массовое движение рабочих** эшселэрзең күмөк хэрәкәте; **товары массового потребления** киң кулланыу тауарзары; **массовое производство товаров** тауарзы күплөп етештереу

МАСТЕР *м* **1.** мастер; **сменный мастер** смена мастеры; **часовой мастер** сәғәт мастеры; **мастер спорта** спорт мастеры **2.** оҫта; **мастер художественного слова** нәфис һүз оҫтаһы; **мастер говорить** оҫта һөйләүсә ♦ **мастер на все руки** кулы алтын, алтын куллы (*бөтә эш кулынан килә*); **мастер своего дела** үз эшенең оҫтаһы (маһиры)

МАСТЕРИТЬ *несов. что; разг.* яһау, әтмәләү (*гәзәттә, кул менән*); **мастерить куклу** курсак яһау

МАСТЕРИЦА *ж* **1.** (*работница*) мастер катын-кыз **2.** *на что и с неопр.; разг.* оҫта катын-кыз; **мастерица плясать** бейгергә оҫта катын-кыз

МАСТЕРОК *м* **1.** *разг., уменьш.-ласк. от мастер* **2.** мастерок (*төзөлөш эшендә измәнә һылай торған калах төрө*)

МАСТЕРСКАЯ *ж* оҫтахана; **столярная мастерская** ағас эше оҫтаханаһы

МАСТЕРСКИЙ *и разг.* **МАСТЕРСКИ** *нареч.* бик оҫта, үрнәк булырлык; **мастерский исполнять нарбные песни** халык йырзарын бик оҫта башкарыу

МАСТЕРСКИЙ, -ая, -ое мастер ...ы; **мастерский значок** мастер значоғы

МАСТЕРСКОЙ, -ая, -ое бик оҫта, бик якшы, үрнәк булырлык; **мастерская выделка кожи** бик якшы иләнгән тире

МАСТЕРСТВО *с* **1.** һөнәр; **слесарное мастерство** слесарь һөнәре **2.** оҫталык; **актёрское мастерство** актёр оҫталығы

МАСТИКА *ж* мастика (**1.** *йәбештереу өсөн кулланылған куйы матдә* **2.** *паркет изәнде ышкыу өсөн балауыз кушып яһалған матдә* **3.** *хуш еҫдә ағас ысмалаһы*)

МАСТИСТЫЙ, -ая, -ое *спец. (о лошади)* саф төслө, бер төслө (*башка төҫ катнашмаған*); **мастистая лошадь** бер төслө (якшы) ат

МАСТИТ *м; мед.* мастит (*түши шешече*)

МАСТИТЫЙ, -ая, -ое **1.** өлкән, оло йәштәге; **маститый старец** оло йәштәге карт **2.** күп хезмәт күрһәткән, хөрмәт қазанған, арзақлы; **маститый писатель** арзақлы язуусы; **маститый учёный** күп хезмәт күрһәткән ғалим

МАСТОДОНТ *м* мастодонт (*филгә окшаған казылдык әре хайуан*)

МАСТЬ *ж* **1.** төҫ; **лошадь вороной масти** кара төҫтәге ат **2.** *карт.* масть, төҫ; **червонная масть** черви төҫө

МАСШТАБ *м; прям., перен.* масштаб; **масштаб 100 километров в сантиметре** масштабы

бер сантиметрга йөз километр; **учёный мирового масштаба** донъя масштабындағы ғалим

МАСШТАБНОСТЬ *ж* масштаблылык, киң қоласлылык; **масштабность планов** пландарзын масштаблылығы

МАСШТАБНЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* масштаблы; **масштабная линейка** масштаблы линейка; **масштабные задачи** масштаблы мәсьәләләр

МАТ I *м; шахм.* мат; **объявить мат** мат куйыу

МАТ II *м (подставка, циновка)* мат; **прыгнуть на мат** матка һикереу

МАТ III *м; спец.* тоноклок; **нанести мат на стекло** быяланы тонокландырыу, быялага тоноклок биреу (йүгергеу)

МАТ IV: **благим матом** (*кричать, орать и т.п.*) *прост.* бик әсе, бөтә көскә (кыскырыу, акырыу *һ.б.*)

МАТАДОР *м* матадор (*Испанияла үгез һуғышында катнашыусы төп һуғышы*)

МАТЕМАТИК *м* математик (*белгес*)

МАТЕМАТИКА *ж* математика; **высшая математика** юғары математика

МАТЕМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** математика ...ы; **математические термины** математика терминдары **2.** математик; **математический анализ** математик анализ **3.** *перен. (точный)* математикалағы кеүек, теүәл; **математическая точность** математикалағы кеүек теүәллек

МАТЕРИАЛ *м; в разн. знач.* материал; (*ткань*) тукыма; **строительный материал** төзөлөш материалы; **горючий материал** яғыулык материалы; **фольклорный материал** фольклор материалы; **материалы для доклада** доклад өсөн материалдар; **материал на платье** күлдөклек тукыма

МАТЕРИАЛИЗМ *м; филос.* материализм; **диалектический материализм** диалектик материализм

МАТЕРИАЛИЗОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* материаллаштырыу, күзгә күренер хәлгә килтереу, -ға/-гә әүерелдереу; **материализовать идеи в произведение искусства** уй-фекерзәрзә сәнгәт әсәренә әүерелдереу

МАТЕРИАЛИЗОВАТЬСЯ *книжн.* **1.** *сов., несов.* материаллашыу, күзгә күренер хәлгә килеу, материал формаһына әйләнеу **2.** *несов. страд. от материализовать*

МАТЕРИАЛИСТ *м* материалист (**1.** *фәлс. материализм яклы кеше* **2.** *матди файзаны ғына күзәтсе кеше*)

МАТЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* материалистик; **материалистический взгляд на жизнь** тормошка материалистик қараш

МАТЕРИАЛИСТИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** *с.м.* материалистический **2.** шәхси мәнфәғәттәргә генә қоролған; **материалистичные взгляды** шәхси мәнфәғәттәргә генә қоролған қараш

МАТЕРИАЛЬНО *нареч.* материал (матди) яктан; **материально обеспечен** материал яктан тѣмин ителгэн

МАТЕРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** материал ...ы; **материальный склад** материал склады **2.** материал, матди; **материальное положение** матди хэл **3.** материал; **материальный мир** материал донья

♦ **материальная часть спец.** техник йѳһаздар
МАТЕРИК *м; геогр.* материк, коро ер
МАТЕРИКОВЫЙ, -ая, -ое *геогр.* материк ...ы; **материковый лёд** материк бозо

МАТЕРИНСКИЙ, -ая, -ое **1.** эсэ ...ы; **материнский дом** эсэ йорто **2.** эсалэрсэ ...ы, эсалэргэ хас; **материнская ласка** эсалэргэ хас иркэлэү

МАТЕРИНСТВО *с* эсэлек; **чувство материнства** эсэлек тойгоһо

МАТЕРИЯ *ж; в разн. знач.* материя; (*ткань, материал*) тукыма; **материя** — **философская категория** материя — фэлсэфүи категория; **строение материи** материя төзөлөшө; **шерстяная материя** йен тукыма; **говорить о высоких материях** югары материялар гураһында һөйлэү

МАТЕРЬ, -ая, -ое **1.** таза, ныклы, көс ултырган, карт; **матерый волк** карт бүре **2. разг.** тэжрибәле, шымарган; **матерый пловец** тэжрибәле йөзөүсө **3. перен.** ата, яуыз, сей; **матерый бюрократ** ата бюрократ; **матерый враг** яуыз дошман

МАТЕРЧАТЫЙ, -ая, -ое материянан (тукыманан) эшлэнгэн; **матерчатый переплёт книги** материянан эшлэнгэн китап тышы

МАТИЦА *ж* өрлөк

МАТКА *ж* **1.** *анат.* аналык, балайткы **2.** (*самка животного*) инә; **матка олөня** инә болан **3. пчел.** инә корт

МАТОВЫЙ, -ая, -ое тонок, ялтырауыкһыз; **матовая фотобумага** ялтырауыкһыз фотокағыз; **матовая лампочка** тонок электр лампаһы

МАТОЧНИК *м* **1. пчел.** инә корт күзәнәге **2. пчел.** ситлек; **поместить пчелиную матку в маточник** корт инәһен ситлеккә бикләү **3. с.-х.** инә (төп) үсәмлек **4. сад.** үрсетмә(лек) **5. бот.** емшлек, емшән

МАТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1. анат.** аналык (балайткы) ...ы; **маточное кровотечение** аналыктан кан китеү **2. пчел.** инә корт ...ы; **маточная ячейка в сотах** кәрәззәге инә корт күзәнәге **3.** инә ...ы; **маточное поголовье скота** инә мал(дар) һаны

МАТРАС и **МАТРАЦ** *м* матрас; **волосяной матрас** кыл матрас

МАТРЕШКА *ж* матрешка (*бэләкәйерәктәре бер-береһенең эсенә куйыла торған курсак*)

МАТРИАРХАЛЬНЫЙ, -ая, -ое матриархаль; **матриархальный род** матриархаль ырыу

МАТРИАРХАТ *м* матриархат (*катын-кыздар өстөнлөгөнә нигезлэнгән тәүтормош йәмгит рәңгеше*)

МАТРИЦА *ж; тех.* матрица, калып (*штамплау эшендә һәм типографияла кулланыла*)

МАТРИЦИРОВАНИЕ *с см.* **матрицировать**
МАТРИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что; типогр.* матрицалау, матрицага һалыу, матрицаһын алыу; **матрицировать набор** йѳһылган хәрәфтәрзә матрицага һалыу

МАТРОС *м* матрос; **служить матросом** матрос булып хезмәт итеү

МАТРОСКА *ж* матроска (*зур кайтарма ягалы матрос күлдәге*)

МАТРОССКИЙ, -ая, -ое матрос ...ы; **матросская форма** матрос формаһы

МАТУШКА *ж; разг.* эсәй, инәй ♦ **матушки (мой)! в знач. межд. эсәкәйем (инәкәйем)! (иç китеүзә, шатлыкты, куркуызы һ.б. аңлата)**

МАТЧ *м* матч, ярыш; **футбольный матч** футбол ярышы

МАТЧ-ТУРНИР *м* шахмат ярышы

МАТЬ *ж* **1.** эсә, инә **2. (самка)** инә ♦ **мать-героиня** герой эсә; **мать-одиночка** яңгыз эсә (*рәсми никахта тормайынса бала тапкан һәм яңгызы тәрбиәләгән эсә*)

МАТЬ-И-МАЧЕХА и **МАТЬ-МАЧЕХА** *ж* үгәй инә үланә

МАУЗЕР *м* маузер (*автомат-пистолет төрө*)

МАФИОЗИ *м* нескл. мафия ағзаһы

МАФИЯ *ж* мафия (*гангстерзәрзәң берләшмәләре*)

МАХ *м* **1. (взмах)** һелтәү, кағыу, елпеү; **мах крыла** канат елпеүе; **мах рукой** кул һелтәүе **2. (оборот)** әйләнеш; **мах колеса** тәгәрмәс әйләнеше **3. (шаг животного)** азым; **широкий мах лошади** аттың киң азымы ♦ **с маху:** 1) бер һелтәүзә (ынгтылыуза); 2) бар көскә; 3) уйлап тормайынса, кинәт; **дать маху** һынатыу

МАХАОН *м* махаон (*зур сыбар күбәләк*)

МАХАТЬ *несов. чем* һелтәү, болғау, кағыу, елпеү; **махать саблей** кылыс һелтәү; **махать платком** яулык болғау; **махать крыльями** канат кағыу

МАХОРКА *ж* махорка

МАХОРОЧНЫЙ, -ая, -ое махорка ...ы; **махорочный дым** махорка төтөнө

МАХРОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ялбыр, катмарлы таж япраклы; **махровая астра** катмарлы таж япраклы астра **2. перен. (отъявленный)** һөрһөгән, бысылдап торган; **махровый реакционер** һөрһөгән реакционер **3. (о ткани)** йөнтәс, ялбыр; **махровое полотно** йөнтәс тастамал

МАЧЕХА *ж* үгәй эсә (инә)

МАЧТА *ж* мачта; **мачта корабля** карап мачтаһы

МАЧТОВЫЙ, -ая, -ое **1.** мачта ...ы; **мачтовый огонь** мачта уты **2.** мачталык, мачтага яраклы; **мачтовая сосна** мачталык карағай

МАШИНА

МАШИНА ж машина; **легковая машина** еңел машина; **грузовая машина** йөк машинаһы

МАШИНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламайынса, тиз-тиз (генә), ихтыярһыз; **машинальный ответ** уйламайынса әйтелгән яуап

МАШИНИЗАЦИЯ ж см. **машинизировать**

МАШИНИЗИРОВАТЬ сов., несов. что машиналар менән тәммин итеү; **машинизировать сельское хозяйство** ауыл хужалығын машиналар менән тәммин итеү

МАШИНИСТ м машинист; **машинист поезда** поезд машинисы

МАШИНИСТКА ж машинистка (*языку машинкаһында эшлэгән катып-кыз*)

МАШИНКА ж 1. *уменьш. от* **машина** 2. (*прибор*) машинка; **пишущая машинка** языу машинкаһы; **машинка для стрижки волос** сәс алыу машинкаһы

МАШИННО-ТРАКТОРНЫЙ, -ая, -ое машина-трактор ...ы; **машино-тракторная станция** машина-трактор станцияһы

МАШИННЫЙ, -ая, -ое 1. машина ...ы; **машинное масло** машина майы; **машинные части** машина частары 2. машина ярҙамында (менән); **машинная вязка** машина ярҙамында бәйләү ♦ **машинный перевод** машина тәржемәһе

МАШИНОПИСНЫЙ, -ая, -ое машинкала баһылған; **машинописный текст** машинкала баһылған текст

МАШИНОПИСЬ ж 1. *уст.* машинкала баһыу; **курсы машинописи** машинкала баһырга өйрәнәү курстары 2. машинка языуы (тексы)

МАШИНОСТРОЕНИЕ с эшләп сығарыу, машина(лар) эшләү; **тяжёлое машиностроение** ауыр машиналар эшләү

МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое машиналар төзәү (эшләү) ...ы; **машиностроительное объединение** машиналар эшләү берекмәһе

МАЭСТРО м *нескл.* маэстро (*атаклы композитор, дирижёр, рэссам, шахматсы һ.б. әйтелгән мактаулы исем*)

МАЯК м; *прям., перен.* маяк; **огни маяка** маяк уттары; **маяки труда** хезмәт маяктары

МАЯТНИК м маятник, тел; **часовой маятник** сәгәт теле

МАЯТНИКОВЫЙ, -ая, -ое маятниклы; **маятниковые часы** маятниклы сәгәт ♦ **маятниковый прибор физ.** маятниклы прибор

МАЯТЬСЯ *несов.*; *разг.* интелеү, ғазаплану, яфалану, этләнеү; **маяться от тяжёлой работы** ауыр эштән интелеү; **маяться, не зная, как начать разговор** нисек һүз башлап ебәрергә белмәйенсә яфалану; **маяться животом** эс ауырғыузан интелеү

МАЯЧИТЬ *несов.*; *разг.* йырактан күренәү, (әллә кайзан) күренеп тороу (ятыу), караскыланһып күренәү

МАЯЧНЫЙ, -ая, -ое маяк ...ы; **маячный огонь** маяк уты

МГЛА ж 1. (*пелена*) монар, томан 2. (*темнота*) караңғылык; **ночная мгла** төнгө караңғылык

МГЛИСТЫЙ, -ая, -ое монарлы, томанлы; **мглистое утро** томанлы иртә

МГНОВЕНИЕ с күз аһып йомған ара, бик кыска (аз) ғына вакыт; **замолчать на мгновение** бик азға тынып калыу ♦ **в одно мгновение** күз аһып йомған арала; **в мгновение ока** күз аһып йомғансы

МГНОВЕННЫЙ, -ая, -ое (бик) тиз-ған/-гән, кинәт була торған; **мгновенное решение** бик тиз табылған яуап; **мгновенная обίδα** тиз генә бөтөп китә (үтә) торған үпкә

МЕБЕЛЬ ж *собир.* мебель, йорт йыһазы

МЕБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое мебель ...ы, йорт йыһазы ...ы; **мебельный магазин** мебель магазины

МЕБЕЛЬЩИК м мебель яһаусы (оштаһы)

МЕБЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прим.* **от** **меблировать** 2. *прил.* мебелле, йыһазлы; **меблированные комнаты** йыһазлы бүлмәләр

МЕБЛИРОВАТЬ сов., *несов.* что мебелләү, мебель куйыу, йыһазлау; **меблировать квартиру** фатирзы йыһазлау

МЕБЛИРОВКА ж 1. см. **меблировать** 2. *собир.* (мебель, обстановка) мебель, йыһаз; **старинная меблировка** боронго мебель

МЕГАФОН м мегафон (*тауыш көсәйткес*)

МЕД... *урыс телендәге кушма һүзәрҙән “медицина” мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәс., медпункт* медпункт; **медработник** медицина хезмәткәре

МЁД м бал; **липовый мёд** йүкә балы; **хмельной мёд** әсе бал ♦ **не мёд в знач. сказ.** майлы бутка түгел

МЕДАЛИСТ м и **МЕДАЛИСТКА** ж медалист; **выпускник-медалист** укыуы тамамлаусы медалист; **хоккеисты-медалисты** медалист-хоккейсылар, мизаллы хоккейсылар

МЕДАЛЬ ж мизал; **наградить медалью** мизал менән бүләкләү

МЕДАЛЬНЫЙ, -ая, -ое мизал ...ы; **медальная лента** мизал тасмаһы

МЕДАЛЬОН м медальон; **носить медальон** медальон тағып йөрөү

МЕДВЕДИЦА ж инә айыу

МЕДВЕДКА ж айыугорг, ер синерткәһе

МЕДВЕДЬ м 1. айыу; **белый медведь** ак айыу 2. *разг.* айыу (*ауыр кәүҙәлә кешегә карата*); **эй, медведь, на ногу наступил же эй, айыу, аякка баһтың даһа** ♦ **медведь на ухо наступил кому; шути.** көй-моңға һаләте юк, көй-моңо юк

МЕДВЕЖАТИНА ж айыу ите

МЕДВЕЖИЙ, -ья, -ье 1. айыу ...ы; **медвежья лапа** айыу табаны 2. айыу(зан), айыу тиренәнән; **медвежья шуба** айыу тун 3. *перен.* айыузаы,

МЕЖБРОВЬЕ

айыу кеуек, айыуга хас; **медвѣжья фигура** айыузай күүзэ ♦ **медвѣжий угол** алыс урын, төпкөл урын

МЕДВЕЖОНОК *м* айыу балаһы

МЕДВЯНОЙ, -ая, -ое **1.** бал есле; **медвяной аромат** баллы хуш ес **2.** баллы, балдан (эшлэнгән); **медвяной напиток** баллы эсемлек ♦ **медвяная роса** *бот.* татлы ысык, бал ысыгы

МЕДЕПЛАВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое бакыр иретеу ...ы; **медеплавильная печь** бакыр иретеу мейесе

МЕДЕПЛАВИЛЬЩИК *м* бакыр иретеусе

МЕДЖЛИС *м* мәжлес (*Иранда, Төркиәлә закондар сыгарыу органы, парламент*)

МЕДИАНА *ж; мат.* медиана

МЕДИАТОР *м* медиатор (*кыллы музыка коралдарын сиртеп уйнау өсөн йока пластинка*); **костяной медиатор** һөйәк медиатор

МЕДИК *м* медик

МЕДИКАМЕНТОЗНЫЙ, -ая, -ое дарыузар менән (кулланьп); **медикаментозное лечение** дарыузар кулланьп дауалау

МЕДИКАМЕНТЫ *мн.* (*ед.* **медикамент** *м*) медикамент, дарыу

МЕДИСТЫЙ, -ая, -ое бакырлы; **медистая сталь** бакырлы корос

МЕДИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* бал бирә торган, баллы; **медистые цветы** баллы сәскәләр

МЕДИЦИНА *ж* медицина; **экспериментальная медицина** эксперименталь медицина

МЕДИЦИНСКИЙ, -ая, -ое медицина ...ы; **медицинский факультет** медицина факультеты

МЕДЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** яй, акрын, талгын; **медленное течение реки** йылганың талгын ағышы **2.** озак, озакка һузылган; **медленный путь от безызвестности до славы** билдәһезлектән бөйөклөккә алып барыусы озакка һузылган юл ♦ **на медленном огне** тандыр утта

МЕДЛИТЕЛЬНОСТЬ *ж* акрынлык, әкренлек, һүлпәнлек, һалмаклык; **медлительность речи** һөйләүзәң һалмаклығы

МЕДЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое акрын, әкрен, һүлпән, яй, мыштыр; **медлительные движения** акрын хәрәкәттәр; **медлительный человек** мыштыр кеше

МЕДЛИТЬ *несов.* ашыкмау, озаклау, озакка һузыу, мыштырлау; **медлить с решением проблемы** мәсьәләне хәл итеүзә озакка һузыу

МЕДНИК *м* бакырсы (*эше*)

МЕДНО-КРАСНЫЙ, -ая, -ое бакыр төс, кызғылт һары, ерән; **медно-красные волосы** ерән сәс

МЕДНОЛИТЕЙНЫЙ, -ая, -ое бакыр койоу ...ы; **меднолитейный цех** бакыр койоу цехы

МЕДНОЛОБЫЙ, -ая, -ое *разг.* тунбаш, кәбәнбаш

МЕДНЫЙ, -ая, -ое **1.** бакыр ...ы; **медный слиток** бакыр койолмаһы **2.** бакырлы; **медная руда** бакырлы мәгдән **3.** бакыр, бакырзан

(эшлэнгән); **медные деньги** бакыр аксалар; **медная посуда** бакыр һауыт **4. перен.** (*напоминающий звук от удара по меди — о голосе*) яңгырауыклы, көслө (колак ярғыс) тауыш **5. (о цвете)** бакыр төслө, ерән, кызғылт һары; **медный месяц** кызғылт һары ай ♦ **медный век археол.** бакыр быуаты (*беренсе башлап металдан эшлэнгән эйберзәр барлыкка килгән осор*); **медный лоб** тунбаш (*тиксәрә, анра кешегә карата*)

МЕДОВАР *м* бал койоусы

МЕДОВАРЕНИЕ *с* бал койоу

МЕДОВЫЙ, -ая, -ое **1.** бал ...ы; **медовые соты** бал кәрәзе **2.** баллы; **медовый пряник** баллы перәник **3. (с запахом мёда)** бал есле, хуш есле; **медовые цветы** бал есле сәскәләр **4. перен.** сөсө; **медовые слова** сөсө һүззәр ♦ **медовый месяц** баллы ай (*өйләнешкәндән һуң беренсе ай*)

МЕДОГОНКА *ж* бал кыгуғыс, бал һурзырғыс

МЕДОНОС *м* бал биргән үсемлек

МЕДОНОСНЫЙ, -ая, -ое **1.** баллы, бал биргән; **медоносные цветы** баллы сәскәләр **2.** бал ...ы; **медоносные пчёлы** бал корттары

МЕДОСБОР *м; пчел.* **1.** ййылған бал **2.** бал ййыу осоро; **наступило время медосбора** бал ййыу осоро килеп этте

МЕДОСМОТР *м* медицина тикшерее; **проекти медосмотр** медицина тикшереең үтеу

МЕДОТОЧИВЫЙ, -ая, -ое татлы (сөсө) телле, татлы, сөсө; **медоточивая речь** сөсө телмәр; **медоточивые слова** татлы һүззәр

МЕДРЕСЕ *с* *нескл.* мәзрәсә

МЕДСЕСТРА *ж* медсестра, шәфкәт туташы; **обратиться к медсестре** медсестрага мөрәжәгәт итеу

МЕДУЗА *ж* медуза (*диңгез тереклеге*)

МЕДУНИЦА *ж* кәкүк баш, кәкүк емеше

МЕДЬ *ж* **1.** (*химический элемент, металл*) бакыр; **плавить медь** бакыр иретеу **2. собир.** (*медные изделия*) бакыр эйберзәр; **медь оркестра** оркестрзың бакыр инструменттары **3. собир.**; *разг.* бакыр акса; **в кармане одна медь** кеңәлә тик бакыр аксалар ғына

МЕДЯК *м; разг.* бакыр акса

МЕДЯНИЦА *ж* **1.** бакыр кеңәртке (*аякһыз кеңәртке алмагаста һәм армытта*) **2. (насекомое)** япрак бөрсәһе (куңызы)

МЕДЯНКА *ж* **1. зоол.** бакыр (ез, тос) йылан **2. (краска)** йәшел буяу

МЕЖ *предлог* *см.* **между**

МЕЖ... *см.* **между...**

МЕЖА *ж* межа, ызан; **пройти по меже** ызан буйлап барыу

МЕЖБИБЛИОТЕЧНЫЙ, -ая, -ое китапханалар араһындағы; **межбиблиотечный абонемент** китапханалар араһындағы абонемент

МЕЖБРОВЬЕ *с* ике каш араһы

МЕЖВЕДОМСТВЕННЫЙ

МЕЖВЕДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *см.* **межведомственный**

МЕЖВИДОВОЙ, -ая, -ое *биол.* төр-ара, төрээр араһындағы; **межвидовбе скрещивание** төрээр араһында геркәләнеү

МЕЖДОМЕТИЕ *с; грам.* ымылык

МЕЖДОУСОБИЕ *с* и **МЕЖДОУСОБИЦА** *ж* үз-ара талаш (низаг, гауга)

МЕЖДОУСОБНЫЙ: **междуособные войны** үз-ара һуғыштар (талаштар)

МЕЖДУ и **МЕЖ** *предлог с твор. и род. п.* араһы, араһына, араһында, араһындағы, араһынан; *статья между дуберью и окном* ишек менән тәҙрә араһына баһыу; **находиться между школой и магазином** мәктәп менән магазин араһында булыу; **тропá между гор** тауҙар араһындағы һуҡмак; **пройти между домами** йорттар араһынан үтеү ♦ **между двух огнёй** ике ут араһында; **между делом** эш араһында, бушаған арала; **между жизнью и смертью** үлем менән йәшәү араһында; **бик ауыр, куркыныс хәлдә; между небом и землёй**: 1) йорт-ерһез (йәшәү, тороп калыу); 2) билдәһез хәлдә (булыу, калыу), ер менән күк араһында; **между нами говоря в знач. вводи. сл.** үз-ара ғына әйткәндә; **между прочим**: 1) *(попутно)* былай ғына; 2) *(кстати)* һүз араһында (яйы килгәндә, һүз ыңғайында) әйткәндә; **между тем** шул арала (сакта, ваҡытта); **а между тем противит. союз** ысындан да, дәрәһәндә; **между тем как сопост. союз** шул уҡ ваҡытта

МЕЖДУ... и МЕЖ... *урыс телендәге кушма һүҙҙәрҙең “ара”, “араһы”, “араһындағы” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлшө, мәс., между горье* ике тау араһы; **междуречный** ике йылға араһындағы

МЕЖДУВЕДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ведомстволар араһындағы; **межведомственная переписка** ведомстволар араһындағы язышыу

МЕЖДУГОРНЫЙ, -ая, -ое кала-ара; **междугородная связь** кала-ара бәйләнеш

МЕЖДУНАРОДНИК *м; разг.* халыҡ-ара сәйәсәт белгесе

МЕЖДУНАРОДНЫЙ, -ая, -ое халыҡ-ара; **международное положение** халыҡ-ара хәл

МЕЖДУРЭЧЬЕ *с* ике йылға араһы

МЕЖДУРЯДЬЕ *с; с.-х.* рәттәр араһы

МЕЖЕВАНИЕ *с см.* **межевать, межеваться**

МЕЖЕВАТЬ *несов. что* межалау, межа ярыу, ыҙан һалыу, ыҙанлау, ыҙанлатыу; **межевать лесá** урмандарҙы межалау

МЕЖЕВАТЬСЯ *несов.* 1. межа һалыныу, межаланыу, ыҙанлатыу, бүленеү 2. *страд. от межевать*

МЕЖЕВОЙ, -ая, -ое межа ...ы, ыҙан ...ы; **межевые столбы** межа бағаналары

МЕЖЗАВОДСКОЙ и *уст.* **МЕЖЗАВОДСКИЙ**, -ая, -ое завод-ара; **межзаводские соревнования** завод-ара ярыштар

МЕЖЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое йондоҙҙар араһындағы; **межзвёздные пространства** йондоҙҙар араһындағы киңлектәр

МЕЖКЛЁТОЧНЫЙ и **МЕЖКЛЁТНЫЙ**, -ая, -ое *биол.* күҙәнәктәр араһындағы; **межклеточное вещество** күҙәнәктәр араһындағы матдә

МЕЖКОЛХОЗНЫЙ, -ая, -ое колхоз-ара; **межколхозная гидростанция** колхоз-ара гидростанция

МЕЖКОНТИНЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое континент-ара; **межконтинентальная баллистическая ракета** континент-ара баллистик ракета

МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое милләт-ара; **межнациональные связи** милләт-ара бәйләнештәр

МЕЖПЛАНЕТНЫЙ, -ая, -ое планета-ара; **межпланетный перелёт** планета-ара осоу

МЕЖПОЗВОНОЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* умыртка һөйәктәре араһындағы; **межпозвоночные отверстия** умыртка һөйәктәре араһындағы тишектәр

МЕЖРАЙОННЫЙ, -ая, -ое район-ара; **межрайонная организация** район-ара ойошма

МЕЖРЁБЕРНЫЙ, -ая, -ое *анат.* кабырғалар араһындағы; **межрёберные мышцы** кабырғалар араһындағы мускулдар

МЕЖХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое хужалыҡ-ара; **межхозяйственные связи** хужалыҡ-ара бәйләнештәр

МЕЗГА́ *ж* мезга, күшкә (*йәш ағас кабығының эске йомшаҡ катламы*)

МЕЗОНИ́Н *м* мезонин, осортма, сарлак

МЕКСИКА́НСКИЙ, -ая, -ое мексикан ...ы, Мексика ...ы; **мексиканские песни** мексикан йырҙары

МЕКСИКА́НЦЫ *мн.* мексикандар, мексикан халкы // *ед.* **мексиканец** *м* мексикан ир-аты; **мексиканка** *ж* мексикан катын-кызы

МЕЛ *м* акбур, бур

МЕЛАНЖ *м; спец.* меланж, сыбар тукыма (*en*)

МЕЛАНХО́ЛИК *м* меланхолик (*өмөтһөҙлөккә, күңелһез уйҙарға, төшөнкөлөккә бирелгән кеше*)

МЕЛАНХОЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. меланхолик; **меланхолический темперамент** меланхолик темперамент 2. меланхолик, күңелһезлөккә (төшөнкөлөккә) бирелгән, күңелһез, кайғылы, моңло; **меланхолический вид** күңелһез киәфәт; **меланхолическая песня** моңло йыр

МЕЛАНХО́ЛИЯ *ж (хандра, тоска)* меланхолия, күңел төшөнкөлөгө, эс бошоу, бойоклок

МЕЛЁТЬ *несов.* һайғыу; **мелёют рёки** йылғалар һайға

МЕЛИОРАТИВНЫЙ и **МЕЛИОРАЦИОННЫЙ**, -ая, -ое мелиорация ...ы; **мелиоративные работы** мелиорация эштәре

МЕЛИОРА́ТОР *м* мелиоратор, мелиорация белгесе

МЕЛЬКАТЬ

МЕЛИОРАЦИЯ ж мелиорация (*һазлык тарзы киттерец, коро ерээрзе һугарыу зитәре*); **мелиорация заболоченных земель** һазамык ерээр мелиорацияһы

МЕЛИОРИРОВАТЬ *сов., несов. что* мелиорациялау

МЕЛИССА ж мелисса (*үлән*)

МЕЛИТЬ *несов. что* акбур менән ышкыу, (агартыу) акбур һөртөү; **мелить пуговицы** теймәләрге акбур менән агартыу

МЕЛКИЙ, -ая, -ое **1.** вак, бәләкәй; **мелкий песок** вак ком **2.** вак; **мелкая буржуазия** вак буржуазия; **мелкий собственник** вак милексе **3.** бәләкәй, вак-төйәк; **мелкие роли в спектакле** спектаклдәге вак-төйәк рождәр **4. перен.** түбән, алама; **мелкая душа** түбән (вак) кеше **5.** һай; **мелкая река** һай йылға; **мелкая пахота** һай һөрөү ♦ **мелкие деньги** вак акса; **мелким бесом рассыпаться перед кем** ярамһаклануу, тәрилкә тотуу; **мелкая сошка** абруйһыз (бәләкәй) кеше

МЕЛКО **1.** *нареч.* вак; **мелко колоть сахар** шәкәрзе вак итеп вагыу **2. в знач. сказ., безл.** һай; **здесь мелко был урында** һай ♦ **мелко плавать** һай йөзөү (*зитә һәләтһез булыу*)

МЕЛКО... *урыс телендәге кушма һүзәрҙен “вак”, “һай”, “бәләкәй” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., мелкопלבдный* вак емешле; **мелкоблдный** һай һыулы

МЕЛКОБУРЖУАЗНЫЙ, -ая, -ое вак буржуаз; **мелкобуржуазные слои** вак буржуаз катламдар

МЕЛКОВОДНЫЙ, -ая, -ое һай, һыуы һай; **мелководная река** һай йылға

МЕЛКОВОДЬЕ с һай урын

МЕЛКОДОННЫЙ, -ая, -ое һай, төбө һай; **мелководная лбда** һай кәмә

МЕЛКОЗЕРНИСТЫЙ, -ая, -ое вак орлокло (бөртөклө, тейөрлө); **мелкозернистая пшеница** вак (орлокло) бойзай; **мелкозернистая почва** вак тейөрлө тупрак

МЕЛКОКАЛИБЕРНЫЙ, -ая, -ое бәләкәй калибрлы; **мелкокалиберная винтовка** бәләкәй калибрлы винтовка

МЕЛКОЛЕСЬЕ с вак урманлык

МЕЛКОЛИСТВЕННЫЙ и **МЕЛКОЛИСТЕННЫЙ**, -ая, -ое вак япраклы; **мелколиственные деревья** вак япраклы ағастар; **мелколистная липа** вак япраклы йүкә

МЕЛКОТА ж; *разг.* вак-төйәк, ыбыр-сыбыр, вак заттар (нәмәләр)

МЕЛКОТОВАРНЫЙ, -ая, -ое вак тауар ...ы; **мелкотоварное хозяйство** вак тауар хужалығы

МЕЛКОТРАВЧАТЫЙ, -ая, -ое **1. уст.** вак (үлән һымак) бизәклә, сыбар **2. разг., пренебр.** бәләкәй вазифалы; **мелкотравчатый человек** бәләкәй вазифалы кеше

МЕЛКОШЁРСТНЫЙ и **МЕЛКОШЁРСТЫЙ**, -ая, -ое кыска йөңлө; **мелкошерстная овца** кыска йөңлө һарык

МЕЛОВОЙ, -ая, -ое **1.** акбур ...ы; **меловые горы** акбур таузары **2.** акбурлы; **меловая почва** акбурлы тупрак **3.** акбур төслө (кеүек) ак; **губы его стали меловыми** уның ирендәре акбур төслө ак ♦ **меловая бумага**; **мелованная бумага** агартылған кағыз; **меловой период геол.** акбур дәүере

МЕЛОДЕКЛАМАЦИЯ ж мелодекламация (*музыкаға кушылып декламация һөйләү*)

МЕЛОДИКА ж; *иск.* мелодика (*көйзәр турһында тәғлимәт*)

МЕЛОДИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** мелодик; **мелодическое строение песни** йырзың мелодик төзөлөшө **2. см.** мелодичный

МЕЛОДИЧНОСТЬ ж моңлолок, аһәңлек, көйлөлөк, яғымлылык; **мелодичность песни** йырзың моңлолоғо

МЕЛОДИЧНЫЙ, -ая, -ое моңло, аһәңле, яғымлы; **мелодичный напев** моңло көй; **мелодичный голос** яғымлы (моңло) тауыш

МЕЛОДИЯ ж көй, моң, аһәң

МЕЛОДРАМА ж мелодрама (**1.** *сәхнә күренештәре музыка, йыр менән барған эсәр* **2. хистәтойғоларҙы һүрәтләүсә эмоциональ драма жанры** **3. үзәнде артык нык кайғылы, кызғаныс итеп күрһәтәүсә яһалма хистәргә карата**)

МЕЛОДРАМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** мелодрама ...ы; **мелодраматический сюжет** мелодрама сюжеты **2.** мелодраматик, артык эмоциялы; **мелодраматический вид** мелодраматик төс

МЕЛОК м акбур кисәге

МЕЛОМАН м меломан (*музыка һәм йыр һөйөүсә*)

МЕЛОМАНИЯ ж меломания (*музыка һәм йырга артык әүәслек*)

МЕЛОЧНОСТЬ ж ваклык, ваксыллык

МЕЛОЧНЫЙ и **МЕЛОЧНОЙ**, -ая, -ое **1. (основанный на мелочах)** вак, әһәмһәтһез, вак-төйәккә һигезләнгән; **мелочные интересы** вак мәнфәғәттәр **2. (придающий значение пустякам)** ваксыл, иһәпсел; **мелочный человек** ваксыл кеше

МЕЛОЧЬ ж **1. (мелкие вещи)** вак нәмә, вак-төйәк; **магазин мелочей** вак-төйәк магазины **2. собир. (мелкие деньги)** вак акса **3. (пустяк)** вак-төйәк, әһәмһәтһез (буш) нәмә, юк-бар (нәмә); **мелочи быта** тормоштоң вак-төйәге

МЕЛЬ ж һай, һайлык, һай урын; **выйти на мель** һайға сығыу ♦ **сидеть на мели** кәмә комға терәлеу

МЕЛЬКАНИЕ с см. мелькать

МЕЛЬКАТЬ *несов.* **1.** күренеп (сағылып) калыу; **белое платье мелькает между деревьями** ак күлдәк ағастар араһынан күренеп кала **2. (мерцать)** йымылдау, йым-йым итеу; **вдали мелькают огни** алыста уттар йымылдай **3. перен.** уйға килеү, башка килеү; **иногда мелькает**

МЕЛЬКНУТЬ

мысль о переезде кайһы вакыт күсеп китеү тураһында уй башка килеп куя ♦ **в глазах мелькает** күз алды сәмәрләнә

МЕЛЬКНУТЬ *сов. см. мелькать*

МЕЛЬКОМ *нареч.* 1. тиз генә, аҙға ғына, кыска вакытка ғына; **повидаться мельком** аҙға ғына орашыу 2. өстән генә, унан-бынан ғына, сак-сак кына, ситләтеп кенә, ораклы ғына; **слышать мельком** сак-сак кына ишетә биреп калыу

МЕЛЬНИК *м* тирмәнсе

МЕЛЬНИЦА *ж* тирмән; **водная мельница** һыу тирмәне; **ветряная мельница** ел тирмәне; **кофейная мельница** кофе тирмәне

МЕЛЬНИЧИХА *ж; разг. (жена мельника)* тирмәнсе катыны

МЕЛЬНИЧНЫЙ, -ая, -ое тирмән ...ы; **мельничные жерновы** тирмән таштары

МЕЛЬХИОР *м* мельхиор (*бакыр менән никель ыретмәһе*)

МЕЛЬХИБРОВЫЙ, -ая, -ое мельхиор ...ы; **мельхибровый нож** мельхиор бысак

МЕЛЬЧАТЬ *несов.* 1. (*становиться мельче по размерам*) вағайыу, ваклану; **лес мельчал** ағастар вағая барзы 2. *перен.* мөгәнһен (әһәмиәтен) юғалтыу, түбәнлеккә төшөү; **мельчайт репертуар** репертуар әһәмиәтен юғалта бара 3. һайығыу; **мельчайт река** йылға һайығы бара

МЕЛЬЧИТЬ *несов. что* 1. ваклау, вағайтыу, онтау; **мельчить камни** таштарҙы ваклау 2. *перен.* әһәмиәтен кәметеү, ваклау; **мельчить образ** образдың әһәмиәтен кәметеү

МЕЛЮЗГА *ж собир.; разг.* 1. ыбыр-сыбыр, вак бала-саға, вак-төйәк хайуандар; **в сачке одна мелюзга** йәтмәлә тик вак балыктар ғына 2. *перен.* бәләкәй вазифалы, әһәмиәтһез (дәрәжәһез) кешеләр; **канцелярская мелюзга** кансаләрҙең бәләкәй вазифалы кешеләре

МЕМБРАНА *ж; физ., тех.* мембрана (*тирбәлә торған каты яры йәки йока пластинка*)

МЕМОРАНДУМ *м* меморандум (*моһим мәсьәләгә карата хөкүмәттең карашын белдереп сә дипломатик документ*); **составить меморандум** меморандум төзөү

МЕМОРИАЛ *м* мемориал (1. *бөйөк кеше йәки зур тарихи вақиға ыстәлегенә бағылланған архитектура королмаһы* 2. *атаклы спортсы хөрмәтенә ыткәрелә торған спорт ярыштары*)

МЕМОРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое мемориаль; **мемориальная доска** мемориаль такта; **мемориальный комплекс** мемориаль комплекс

МЕМУАРИСТ *м* мемуарсы, мемуар авторы
МЕМУАРНЫЙ, -ая, -ое мемуар; **мемуарная литература** мемуар әзәбиәт

МЕМУАРЫ *только мн.* мемуар (*автор үзе күргән һәм ишеткән вақиғалар тураһында язмалар*); **военные мемуары** хәрби мемуар

МЕНА *ж* алмашыу, алмаштырыу, алышыу, алыштырыу; **мена продуктов на одежду** азыҡ-түлектә кейемгә алмаштырыу

МЕНЕДЖЕР *м* менеджер (1. *сәнәғәт, сауҙа һ.б. төрлө предприятиела ялланған управляющий* 2. *сәнәғәттә һ.б. өлкәлә етәкселек итеү, ойштороу мәсьәләләре буйынса белгес*)

МЕНЕЕ *сравн. ст. от мало* әзерәк, кәмерәк; **менеe двух тонн** ике тоннанан кәмерәк; **менеe часа** сәғәттән әзерәк ♦ **менеe всего** барынан бигерәк; **не менеe важно** шулай ук әһәмиәтле; **тем не менеe** шуға карамастан

МЕНЗУРКА *ж* мензурка; **измерить лекарство мензуркой** дарыуҙы мензурка менән үлсәү

МЕНИНГИТ *м; мед.* менингит (*мейе кабығының ишеһеүе*)

МЕНОВОЙ, -ая, -ое алмашыу ...ы; **меновая стоимость** алмашыу хақы

МЕНСТРУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое күрем ...ы; **менструальный период** күрем вакыты

МЕНСТРУАЦИЯ *ж* күрем

МЕНСТРУИРОВАТЬ *несов.* күрем күреү (*килеү*)

МЕНТОЛ *м* ментол (*бөтнөк еҫе килгән төшөүҙә матдә*)

МЕНТОЛОВЫЙ, -ая, -ое 1. ментол ...ы; **ментоловое производство** ментол эшләп сығарыу (етештереү) 2. ментоллы; **ментоловая мазь** ментоллы май

МЕНУЭТ *м* менуэт (*боронго француз бейеүе һәм шул бейеү ритмындағы музыка*); **менуэт Моцарта** Моцарт менуэты

МЕНЬШЕ 1. *сравн. ст. от малый I* и **маленький** бәләкәйерәк; **сапоги на размер меньше** итек бер үлсәмгә бәләкәйерәк 2. *сравн. ст. от мало* әзерәк, кәмерәк; **говорил он меньше вчерашнего** ул кисәгенән әзерәк һөйләнә

МЕНЬШЕВИЗМ *м; полит.* меньшевизм

МЕНЬШЕВИК *м* меньшевик

МЕНЬШЕВИСТСКИЙ, -ая, -ое меньшевик(тар) ...ы, меньшевистик; **меньшевистская партия** меньшевиктар партияһы; **меньшевистские взгляды** меньшевистик караш(тар)

МЕНЬШИЙ, -ая, -ее 1. *сравн. ст. от малый I* и **маленький** бәләкәйерәк, әзерәк; **меньшая часть** әзерәк өлөш(ө) 2. *превосх. ст. от малый I* и **маленький** бәләкәй, бәләкәйерәк, иң бәләкәй, әзерәк, иң әз; **это меньший размер из того, что есть** был булған нәмәләр араһында иң бәләкәй үлсәм 3. *разг.* бәләкәй, иң бәләкәй; **меньший сын** бәләкәй ул ♦ **по меньшей мере:** 1) кәм (әз) тигәнә, иң кәмендә; 2) *в знач. вводн. сл.* һәр хәлдә; **самое меньшее** кәм (әз) тигәнә, кәмендә, иң кәмендә

МЕНЬШИНСТВО *с* кәм, әзселек; **меньшинство голосов** әзселек тауыш

МЕНЮ с нескл. меню; **меню завтрака** и **обёда** иргэнге һәм төшкө аштарздың менюһы

МЕНЯЛА м акса алмаштырыуысы, акса алмаштырып кәсеп итеүсе

МЕНЯТЬ несов. 1. *кого-что* алмаштырыу; **менять драгоценности на хлеб** затлы нәмәләрзе икмәккә алмаштырыу 2. *что* (разменивать) ваклау, ваклату; **менять деньги** акса ваклау 3. *что* үзгәртеу; **менять убеждения** караштарзы үзгәртеу

МЕНЯТЬСЯ несов. 1. алмаш(тыр)уу, алышыу; **меняться квартирами** фатир алмаштырыу 2. алышыну; **часовые меняются** чәрез час һаксылар берәр сәгәттән алышына 3. алмашынуу, үзгәреу; **погода** **меняется** һауа торошо үзгәрә 4. *страд.* от **менять** ♦ **меняться в лице** төс үзгәреу (касбу)

МЁРА ж 1. үлсәм; **мера длины** озонлок үлсәме; **мера веса** ауырлык үлсәме 2. сама; **знать меру** сама белеу 3. дәрәжә, зурлык; **мера вина** гәйептән зурлығы 4. әмәл, сара; **принять меры** сара күреу ♦ **без меры** самаһыз, артык; **в меру** етерлек кенә, кәрәгенсә генә; **не в меру**; **сверх меры**; **чрез меру** саманан тыш, самаһыз, артык; **ни в коей мере** бер нисек тә, һис тә, берүк; **ни в коей мере не говори** берүк һөйләй күрмә; **по мере возможности** мөмкин булганһынса, хәлдән килгәнсә; **по мере сил** кулдан килгәнсә

МЕРЁЖА ж йәтмә (*балык тогоу өсөн*)

МЕРЁЖКА ж меретка (*аркау ептәрен һурып алып, тукымага яһалған бизәккә селтәр*); **рукава в мерёжках** мереткалы ендәр

МЕРЁТЬ несов.; разг. (*погибать*) кырылыу; **мрут как мухи** себен кәүек кырылалар

МЕРЁЩИТЬСЯ несов.; разг. (*казаться*) булгандай булыу, тойолоу, күзгә (күренеу) күрәнгәндәй булыу; **в темноте мерещится свет** караңгыла күзгә ут күрәнгәндәй була

МЕРЗАВЕЦ м и **МЕРЗАВКА** ж; разг. кәбәхәт

МЁРЗКИЙ, -ая, -ое 1. ерәнгес, кәбәхәт, хәшәрәт; **мерзкий поступок** ерәнгес кыланыш 2. бик хәрт, бик насар; **мерзкая погода** бик насар көн

МЁРЗКО 1. *нареч.* оятһыз (итеп), ерәнгес (итеп), насар, әшәкә, хәшәрәт; **мерзко смеяться** оятһыз көлөу 2. *в знач. сказ., безл.* ауыр, насар, кыйын, ерәнгес, яман; **на душе мерзко** күнелгә кыйын

МЁРЗОТА ж туңлык, туңгак, каткак; **район вечной мерзлоты** мәнге туңлык районы

МЁРЗОТОВЕДЕНИЕ с туң катламдарзы өйрәнәу гилеме

МЁРЗЛЫЙ, -ая, -ое 1. туңган, туң; **мерзлая земля** тун ер 2. *разг.* тунган, өшөгән; **мерзлые овощи** өшөгән йәшелсәләр

МЁРЗЛЯК м и **МЁРЗЛЯЧКА** ж; *прост.* өшөмтәл, өшөүсән

МЁРЗЛЯТИНА м и ж; *прост.* өшөмтәл, өшөүсән

МЁРЗНУТЬ несов. 1. туңуу; **вода мерзнет** һыу туңа 2. *разг.* туңуу, өшөу; **руки мерзнут** кулдар өшөй

МЁРЗОСТЬ ж кәбәхәтлек, әшәкелек, әшәкә (кәбәхәт, ерәнгес) һүз; **говорить мерзости** әшәкә һүззәр әйтәу

МЕРИДИАН м; *геогр.* меридиан ♦ **магнитный меридиан** см. **магнитный**; **небесный меридиан** см. **небесный**

МЕРИДИАННЫЙ, -ая, -ое меридиан ...ы; **меридианная** **плёскость** меридиан ясыллығы

МЕРИДИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *геогр., астр.* меридиан буйһынса, меридиональ; **меридиональная линия** меридиональ һызык

МЕРИЛО с үлсәм, үлсәу; **мерило времени** вакыт үлсәуе

МЕРИН м алаша

МЕРИНОС м меринос (*йомшак нәзек йөнлө һарык токомо һәм уның йөнө*)

МЕРИНОСОВЫЙ, -ая, -ое 1. меринос ...ы; **мериносовая шерсть** меринос йөнө 2. меринос(тан); **мериносовый платок** меринос яулык; **мериносовая ткань** меринос тукыма

МЕРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үлсәу ...ы; **мерительный прибор** үлсәу приборы

МЕРИТЬ и *разг.* **МЕРЯТЬ** несов. 1. *кого-что* үлсәу; **мерить участок** участканы үлсәу; **мерить температуру** температураны үлсәу 2. үлсәп (кейеп) карау; **мерить костюм** костюм(ды) кейеп карау ♦ **мерить на свой аршин** үз аршының менән үлсәу; **мерить глазами** (взглядом, взором) *кого* баштан-аяк карап сығыу

МЕРИТЬСЯ и *разг.* **МЕРЯТЬСЯ** несов. 1. *с кем-чем* үлсәшеу, һынашыу; **мериться силами** көс һынашыу 2. *страд.* от **мерить**

МЁРКА ж; *прям., перен.* үлсәм, үлсәу; **шить по мерке** үлсәу буйһынса тегеу; **подходить ко всем с одной меркой** бөтә кешене бер үлсәм менән үлсәу

МЕРКАНТИЛИЗМ м меркантилизм (1. *икт. XV—XVIII бб. сауза буржуазияһының иктисади сәйәсәте һәм шул туралағы тәғлимәт* 2. *күсм., кит. иҗәт-хисапта ваксыллык, үз файзаң өсөн генә тырышыу*); **атмосфера меркантилизма** меркантилизм атмосфераһы

МЕРКАНТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. меркантилизм ...ы; **меркантильная система** меркантилизм системаһы 2. *перен.* иҗәтсел, ваксыл, үз файзаһын кайғырткан; **меркантильные интересы** үз файзаһын кайғырткан мәнфәгәттәр

МЁРКЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* тонок; **мерклый свет лампы** лампаның тонок яктыһы

МЁРКНУТЬ несов.; *прям., перен.* тонокланау, кәмеу; **звёзды меркнут** йондоззар тоноклана; **меркнет ясность ума** ақылдың аңлау кимәле кәмей

МЕРЛУШКА

МЕРЛУШКА ж илтер (*бэрэс тиреһе*)

МЕРЛУШКОВЫЙ, -ая, -ое илтер; мерлушковая шапка илтер бүрек

МЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** һалмак, тигез, бер тигез; иди мёрным шагом тигез азым менэн атлап барыу **2.** спец. үлсәү ...ы; мёрная посуда үлсәү һауыты

МЕРОПРИЯТИЕ с сара, эмәл; профилактические мероприятия профилактика саралары

МЁРТВЕННОСТЬ ж йәнһезлек, төсө касыу, (йөзөндә) кан әсәре булмау; мёртвенность лица төсө касып, йөзөндә кан әсәре булмау

МЁРТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** үлек (мәйет) төслө күм-күк, төсө каскан; мёртвенная блёдность күм-күк булып төсө каскан **2.** перен. йәнһез, тынып калған, хәрәкәтһез; мёртвенная пустота йәнһез бушлык

МЕРТВЕТЬ несов. **1.** үлеу, һүнәү, тыныу; мертвеют глаза күззәр һүнә бара **2.** кагып калыу; мертвёт от страха куркыузан кагып калыу **3.** (немет) ойоу, кагыу; руки мертвеют от холода һыуыктан кулдар ката **4.** перен. йәнһезләнеү, тынып (хәрәкәтһез) калыу; в часы знобя всё мертвеёт томрала бөгә нәмә тынып кала

МЕРТВЕЦ м үлек, мәйет

МЕРТВЕЦКАЯ ж; разг. мәйетгәр бүлмәһе, морг

МЕРТВЕЦКИ: мертвецки пьян (пьяный) разг. лаякыл исерек

МЕРТВЕЧИНА ж **1.** собир. үләкһә, емтек **2.** перен., разг. бушлык, йәнһезлек, рухһызлык; атмосфера мертвечиной бушлык атмосфераһы

МЕРТВИТЬ несов. кого-что **1.** үлтерәү, һәләк (харап) итеү **2.** перен. көсөн алыу, йәнһезләндерәү, рухын төшөрәү; болёзнь егб мертвит сир уның көсөн ала

МЁРТВО и **МЕРТВО** **1.** нареч. йәнһез, үлек кеүек, тун; мёртво жить үлек кеүек йәшәү **2.** в знач. сказ., безл. тын, буш, йән эйәһе юк; на улице мертво урамда йән эйәһе юк

МЕРТВОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** үле тыуган **2.** в знач. суц. мертворождённый м и мертворождённая ж үле тыуган (малай, кыз) **3.** перен. эшкә ашмаған, кәрәкмәгән; мертворождённый проект кәрәкмәгән проект

МЁРТВЫЙ, -ая, -ое **1.** үле, йәнһез; мёртвое тело үле кәүзә **2.** (о растениях) коро, короған; мёртвые деревья короған ағастар **3.** перен. һунған, тонок; мёртвые глаза һунгән күззәр; мёртвый луч тонок нур **4.** перен. йәнһез, тын; мёртвая пустыня тын бушлык **5.** перен. файзаһыз, кулланылмай торған, буш; мёртвые знания файзаһыз белем ♦ мёртвая вода үле һыу, терелтә торған һыу (эжәттәрзә); мёртвая зыбь вак тулкын; мёртвый капитал: **1)** фин. файзаһыз ятқан капитал; **2)** перен. кулланылмай торған белем; мёртвая петля: **1)** сиселмәслек

токан (әлмәк); **2)** югары пилотаждың бер фигураһы; мёртвая прибрда йәнһез тәбиғәт; мёртвое пространство воен. пуля теймәй торған урын; мёртвый сезон торгонлок (саузала, сәнәгәттә); мёртвая точка тех. тигезләнеш нөктәһе; мёртвая хватка: **1)** (у собаки) ыскындырмаслык итеп тешләү; **2)** перен. эшләмәйенсә калмау, тоткан ерзән һындырыу (өзөп алыу); мёртвый час көндөзгә йөкө сәгәте; мёртвый штиль елһезлек (дингеззә); мёртвый язык үле тел (язма комарткыларза ғына һакланған); мёртвый якорь озақ вакытқа һалынған якорь; быть на мёртвой точке бер үк хәлдә (үзгәрешһез, һаман бер урында) булыу; лежать мёртвым грузом файзаһыз (кулланылмай) ятыу

МЕРТВЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** прич. от мертвить **2.** прич. һәләк (харап) итеүсә; мертвящий холод һәләк итеүсә һалкынлык **3.** прич. ауыр, күнелһез, әс бошорғос; мертвящая тишина күнелһез тынлык

МЕРЦАНИЕ с см. мерцать

МЕРЦАТЬ несов. **1.** емелдәү, ем-ем итеү; мерцаёт огонёк ут емелдәй **2.** биол. тирбәләү, һелкенеү; мерцающие реснички тирбәләүсә керпексаләр

МЕСИВО с; разг. **1.** измә; месииво для выделки бумаги кагыз яһау (эшләү) өсөн измә **2.** бысрак, баткак; месииво дорбги юл баткағы **3.** (корм) болғау, болгама; месииво для кур тауыктар өсөн болғау

МЕСИЛКА ж бутауыс, болғауыс, болгаткыс

МЕСИЛЬНЫЙ, -ая, -ое спец. изеү ...ы, басыу ...ы; месильный чан изеү киәмәге

МЕСИТЬ несов. что изеү, басыу; месить тесто камыр басыу; месить глину балсык басыу ♦ месить грязь баткакты (бысракты) ярып барыу, баткак юлдан барыу

МЁССА ж месса (католиктарзың көндөзгә вибәзәт кылыуы)

МЕССИЯ м; книжн. мессия (көтмәгәндә берәй кыйылыктан, фажиғәнән, афәттән коткарыусы)

МЕСТАМИ нареч. урыны менән, кайһы бер урындарза; местами выпал снег урыны менән кар яуған

МЕСТЁЧКО I с; уменьш. от место **1, 4**

МЕСТЁЧКО II с зур ауыл (Украина һәм Белоруссияла)

МЕСТИ несов. **1.** что һеперәү; мести пол изән һеперәү **2.** что и без доп. (переносить с места на место) осороу, һеперәү; ветер метёт листья ел япрактарзы осора **3.** безл. һепертеү; вoble метёт кырза буран һепертә

МЕСТКОМ м (местный комитет) местком (урындағы комитет)

МЕСТНИЧЕСТВО с төбәкселек (дөйөм эшкә зыян килтереп, урындағы тар мәнфәгәттән сығып эш итеү)

МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИЙ

МЕСТНОСТЬ ж 1. урын, ер; гористая местность таулы ер 2. ер, як, төбәк; сельская местность ауыл ере

МЕСТНЫЙ, -ая, -ое 1. урындагы, ерле; местное население урындагы халык; местный говор ерле һөйләш 2. айырым урынга хас, бер урында булган, бер урынга гына бирелгән; местный наркбз бер урынга гына бирелгән наркбз

МЕСТО с 1. (пространство) урын, ер; место рождения тыуган ер; место встречи осрашыу урыны; в чемодане больше нет места сумазанда башкаса урын юк 2. (определённое пространство, предназначенное для кого-чего-л.) урын; плацкартное место плацкартлы урын; рабочее место эш урыны; ключи висят на своём месте аскыстар урынында эленеп тора 3. (определённое положение, занимаемое кем-л.) урын; занять первое место беренсе урын алыу; занять своё место үз урынына ултырыу 4. (служебное положение) вазифа, урын; получить место инженера инженер вазифаһын алыу 5. обычно мн. местá (местность) урын, ер, як; красивые местá матур ерзәр 6. (предмет, вещь багажа) кишәк, төргәк, эйбер; сдать в багаж два места багажга ике эйбер (төргәк) тапшырыу 7. мн. местá (периферия) урындар; работа на местáх урындарзагы эштәр ♦ место заключения төрмә; местá общего пользования йәмәгәт файзаланы урындары (кухня, бэзрәф һ.б.); на месте урынында, шул ук урында, шул ук вақытта; на своём месте кто үз урынында; не на своём месте кто үз урынында түгел; к месту; у места урынылы, тейешле; не к месту; не у места урынһыз, тейешһез; не место: 1) кому (не следует быть где-л.) булырга ярамай; 2) чему или с неопр. (не полагается) урыны түгел, ярамай; нет места; не должно быть места кому-чему урын юк, урын булмашқа тейеш; ни с места! кузгалма!, тик тор!; с места (брать, взять) шунда ук, бик тиз, һузмай, тукталып тормай; на месте уложить (положить, убить) шунда ук атып үлтереу; места себе не находить үзенә урын тапмау, үзенде кайза куйырга ла белмәу; на месте преступления (поймать, застать, накрыть и т.п.) обычно шутл. енәйәт өстөндә; с места в карьер әзерлекһез, шунда ук, уйлап-нитеп тормастан

МЕСТОЖИТЕЛЬСТВО с йәшәгән (торган) урын; временное местожительство вақытлы(са) йәшәгән урын

МЕСТОИМЕНИЕ с; грам. алмаш; определительные местоимения билдәләү алмаштары

МЕСТОИМЕННЫЙ, -ая, -ое грам. алмаш ...ы

МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ с торган (булган) урын; местонахождение полёзных ископаемых файзалы казылмалар булган урын

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ с урынлашкан ер; местоположение усадьбы усадьбаның урынлашкан ере

МЕСТОПРЕБЫВАНИЕ и **МЕСТОРАСПОЛОЖЕНИЕ** с см. местонахождение

МЕСТОРОЖДЕНИЕ с сыккан урын; нефтяные месторождения нефть сыккан урындар

МЕСТЬ ж үс, кон; жажда мести үс алыу теләге

МЕСЯЦ м; в разн. знач. ай; в прошлом месяце үткән айза; молодой месяц яңы тыуган ай

МЕСЯЧНИК м айлык; месячник безопасности движения хәрәкәт хәүефһезлеге айлығы

МЕСЯЧНЫЙ, -ая, -ое бер айлык; месячный бтпуск бер айлык отпуск; месячная работа бер айлык эш

МЕТА ж тамга, ин, инәү, билге, билдә; значимая мета сит инәү

МЕТАЛЛ м металл; чёрные металлы кара металлдар (тимер, суйһын, корос һ.б.); благородные металлы затлы металлдар (алтын, көмөш, агалтын һ.б.); цветные металлы төслә металлдар (бакыр, ез, никель һ.б.)

МЕТАЛЛИЗИРОВАТЬ сов., несов. что; тех. металл йүгертеу, металл менән көпләу; металлизировать дерево агасты металл менән көпләу

МЕТАЛЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. металл ...ы; металлическая пыль металл тузаны 2. металл, тиммер; металлические деньги металл (тиммер) аксалар; металлический привкус тиммер тәме 3. перен. (о голосе, смехе) әсе, яңгырау, қолак ярыс; металлический гблос әсе тауыш

МЕТАЛЛО... кушма һүзәрзәң "металл" мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., металлообработка металл эшкәртеу; металлопромышленность металл сәнәгәте

МЕТАЛЛОВЕДЕНИЕ с металлдарзы өйрәнүсе фән

МЕТАЛЛОГРАФИЯ ж металлография (1. металлдарзың һәм иретмәләрзәң әске төзөлөшө тураһындагы фән 2. типогр. һүрәттәрзә, языузарзы гравёрланған металл пластинкаларзан бастырып алыу)

МЕТАЛЛОЛОМ м металл һыныктары

МЕТАЛЛОНОСНЫЙ, -ая, -ое горн. металллы; металлоносный слой металллы катлам

МЕТАЛЛООБРАБАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее металл эшкәртеу ...ы; металлообрабатывающая промышленность металл эшкәртеу сәнәгәте

МЕТАЛЛОПРОКАТНЫЙ, -ая, -ое металл прокатлау ...ы; металлопрокатный цех металл прокатлау цехы

МЕТАЛЛОРЕЖУЩИЙ, -ая, -ее металл киҫеү ...ы; металлорежущий станбк металл киҫеү станогы

МЕТАЛЛУРГ м металлург

МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое металлургия ...ы; металлургический завод металлургия заводы

МЕТАЛЛУРГИЯ

МЕТАЛЛУРГИЯ и **МЕТАЛЛУРГИЯ** ж металлургия (1. металлдарзы мэгдэндэн айырып алыу һәм эшкәртеү тураһында фән 2. металл иретеү һәм уны баиланғыс эшкәртеү сә-нэгәте)

МЕТАМОРФИЗМ м; геол. метаморфизм (тау токомдары төзөлөшө һәм составының үзгәреше)

МЕТАМОРФӨЗ м; биол. метаморфоз, әүерелеү (берэй нәмәнең тышкы киәфәте һәм функциялары үзгәрел, бер форманан икенсегә күсесе, икенсе бер нәмә булып әүерелесе); **метаморфөз гүсеницы** карышлауыктың күбәләккә әүерелесе

МЕТАМОРФӨЗА ж метаморфоза (кискен үзгәреш, бик нык үзгәреш); с ним произошла **метаморфоза** ул бик нык үзгәрел киткән

МЕТАН м; хим. метан (газ)

МЕТАНИЕ с см. метатъ I

МЕТАНОВЫЙ, -ая, -ое метан ...ы; **метановая кислота** метан кислотаны

МЕТАСТАЗ м; мед. метастаз (тәндәге ауырыуың бер урындан икенсе урынга күсесе); **метастазы рака** яман шеш метастазы

МЕТАТӘЗА ж; лингв. метатеза (һүззә өндәрзең урындарын алмаштырып әйтеү, мәс., “бурьяк” урынына “буйрак” тип әйтеү)

МЕТАТЕЛЬ м (спортсмен) ыргытыусы, сөйөп сбаресе; **метатель копьа** һөңгө ыргытыусы

МЕТАТЬ I несов. 1. что, чем ыргытыу, сөйөү; **метать гранату** граната ыргытыу 2. что туззырыу, таратыу; **ветер мечет листья** ел ярактарзы туззыра 3. кого-что (производить потомство — о рыбах и некоторых животных) сәсеү, балалау, бала килтереү; **рыба мечет икру** балык ыуылдырык сәсә; **зайчыи мечут зайчат** инә куяндар бала килтерә 4. что; карт. һалыу, таратыу 5. что (кидая, складывать) өйөү, һалыу; **метать сено** бесән өйөү; **метать стог** кабән һалыу ♦ **метать банк** карт. банк то-тоу; **метать бисер перед свиньями** йүләргә ақыл һатыу; **метать гробы и молнии** см. гром; **метать жребий** йәрәба һалыу

МЕТАТЬ II несов. что типсеү, типсел сыгыу; **метать шов** йөй һызығын (йөйзө) типсел сыгыу ♦ **метать пегли**: 1) элмәк типсеү; 2) охот. эз юалгыу (бутау)

МЕТАТЬСЯ несов. 1. ташлану, бәргеләнәү, борһалану, иләүһерәү, үрһәләнәү; **больной метался в бреду** ауырыу һаташып борһаланды 2. перен. ары-бире (үрһәләнәп, өтәләнәп) йөрөү; **метаться по комнате** бүлмә буйлап үрһәләнәп йөрөү 3. страд. от 1, 3, 5 **метать I**

МЕТАФИЗИК м метафизик (1. фәлс. метафизика яклы кеше 2. фәйзаһыз, абстракт фекер йөртөүсе кеше)

МЕТАФИЗИКА ж метафизика (1. фәлс. диалектикаға капма-каршы булған фәлсәфә 2. абстракт фекер; аңлайышыңыз, томанлы фекер)

МЕТАФИЗИЧЕСКИЙ, -ая, -ое метафизик; **метафизический метод** метафизик ысул

МЕТАФОРА ж; лит. метафора (берэй окшашлык һигезендә күсмә мэгәнә менән әйтелгән һүз йәки әйтем)

МЕТАФОРЫЧЕСКИЙ и **МЕТАФОРЫЧНЫЙ**, -ая, -ое лит. 1. метафорик (кинәйәле, күсмә мэгәнәһендә); **метафорыческое употребление слов** һүззәрзең метафорик кулланылышы 2. метафораға бай; **метафорыческий стиль** метафораға бай стиль

МЕТЕЛИЦА ж; разг. см. метель

МЕТЕЛКА ж 1. бәләкәй һепертке 2. бот. һеперткебаш, сук (сәскә) ♦ **под метелку** прост. кырып-һеперел (алып бөтөрөү)

МЕТЕЛЬ ж буран, кар бураны

МЕТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. буран ...ы; **метельный снег** буран кары 2. буранлы; **метельная ночь** буранлы төн

МЕТЕЛЬЧАТЫЙ, -ая, -ое бот. һепертке башлы; **метельчатые растения** һепертке башлы үсемлектәр

МЕТЁНЫЙ, -ая, -ое һеперелгән; **метёный пол** һеперелгән изән

МЕТЕОР м метеор (атылған йондоз)

МЕТЕОРИТ м; астр. метеорит (йыһан киңлегәнән Ерзең атмосфераһына иһеп, ергә төшкән есем)

МЕТЕОРИТНЫЙ, -ая, -ое метеорит ...ы; **метеоритные частицы** метеорит киçәктәре ♦ **метеоритный дождь** метеорит ямғыры (Ергә төшкән метеорит ярыктыры)

МЕТЕОРНЫЙ, -ая, -ое метеор ...ы; **метеорная пыль** метеор тузаны ♦ **метеорный дождь** метеор ямғыры (күп һандағы метеор ағымы)

МЕТЕОРОЛОГ м метеоролог, метеорология белгесе

МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. метеорология ...ы; **метеорологическая сводка** метеорология мәғлүмәте; **метеорологическая станция** метеорология станцияһы 2. метеорологик; **метеорологические наблюдения** метеорологик күзәтеүзәр

МЕТЕОРОЛОГИЯ ж метеорология (1. Ер атмосфераһының төзөлөшө, үзенсәлектәре һәм ундағы физик процесстар тураһындағы фән 2. һауа торошо тураһында мәғлүмәт)

МЕТИЗАЦИЯ ж; биол. метислаштырыу (током, сорт якишыртыу өсөн төрлө сорт үсемлек йәки төрлө током хайуандарзы кушыу); **сохранять порбду путём метизации** метислаштырыу ысулы менән токомдо һаклау

МЕТИЗЫ *только мн.; тех.* металл эшләнмәләр (эйберзәр) (*мәс., сым, һалкын прокат ташмаһы*)

МЕТИЛ *м; хим.* метил; **хлористый метил** хлорлы метил

МЕТИЛОВЫЙ, -ая, -ое *хим.* 1. метил ...ы; **метиловый спирт** метил спирты 2. метиллы; **метиловый эфир** метиллы эфир

МЕТИС *м* метис (1. *метислаштырыузан барлыкка килгән мал йәки үсемлек* 2. *ике раса кешеһенән тыуған бала* 3. *һинд һәм европеоид расаһы кешеләренән тыуған бала*)

МÉТИТЬ I *несов. кого-что* билдә һалыу, тамга (инәү) һалыу; **мэтить белё** кейемгә билдә һалыу; **мэтить овёц** һарыктарға инәү һалыу

МÉТИТЬ II *несов.* 1. *в кого-что* күзәү, төбәү, тоҫқау; **мэтить в цель** сәпкә төбәү 2. *перен., разг.* иҫәп тотоу, йыйыныу, ынтылыу; **мэтить в генералы** генерал булырға иҫәп тотоу 3. *в кого-что, куда; перен. разг.* төрттөрөү, төрттөрөп әйтәү (һөйләү)

МЭТИТЬСЯ *несов. см. мэтить II 1; мэтиться в цель* сәпкә төбәү

МÉТКА *ж* 1. *см. мэтить I*; 2. тамга, билге, билдә, ин, инәү; **поставить на дереве мэтку** ағаска билдә һалыу

МЭТКИЙ, -ая, -ое 1. мәргән, тура; **мэткий стрелбк** мәргән атыусы; **мэткий удәр** тура һуғыу 2. *перен.* тапкыр, берәгәйле, үткер; **мэткое слово** тапкыр һүз

МЭТКОСТЬ *ж* 1. мәргәнлек, туралык; **мэткость выстрела** атыузың мәргәнлеге 2. *перен.* тапкырлык, берәгәйлек, үткерлек; **мэткость сравнения** сағыштырыузың тапкырлығы

МЕТЛА *ж* һепертке; **новая метла** яңы һепертке

МЕТЛИЦА *ж* һеперткебаш (*сүп үләнә*)

МЕТНУТЬ *сов. см. метать I 1*

МЕТНУТЬСЯ *сов. см. метаться I 1, 2*

МÉТОД *м* метод, ысул, алым, юл; **сравнительный метод** сағыштырыу ысулы; **метод обучения** укытыу алымы; **метод протеста** ризаһызлыҡ белдерәү юлы

МÉТОДИКА *ж* методика, алым, ысул (1. *кағизәләр системаһы* 2. *һиндәй зә булһа фәнде укытыу алымдары тураһында тәғлимәт*); **методика быһтов** тәжрибәләр яһау ысулы; **методика преподавания башкырского языка** башкорт телен укытыу методикаһы

МÉТОДИСТ *м* методист (*методика буйынса белгес*); **методист по литературе** эзәбиәт буйынса методист

МЕТОДИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. методика ...ы; **методический кабинет** методика кабинеты 2. методик; **методический приём** методик алым 3. (*строго последовательный*) системалы, эзмә-эзлекле; **методическое исследование явлений** күренештәрзә эзмә-эзлекле тикшерәү

МЕТОДИЧНОСТЬ *ж* системалылык, эзмә-эзлекле; **методичность объяснений** аңлатуызарзың системалылығы

МЕТОДИЧНЫЙ, -ая, -ое *см. методический 3*; **методичное изучение предмета** предметы системалы өйрәнәү

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое методологик; **методологические указания** методологик күрһәтмәләр

МЕТОДОЛОГИЯ *ж* методология (*фәнни тикшеренеүзәрзәң ысулдары тураһында тәғлимәт*); **методология истории** тарих фәнненә методологияһы

МЕТОНИМИЧЕСКИЙ и **МЕТОНИМИЧНЫЙ**, -ая, -ое *лит.* метонимик, метонимияға бай; **метонимическое слово** метонимик һүз; **метонимический стиль** метонимияға бай стиль

МЕТОНИМИЯ *ж; лит.* метонимия (*ике араһы бәйләнеш һигезендә бер нәмәнәң икенсе нәмә исе менән аталыуы, мәс., “урамда халык шаулай” урынһына “урам шаулай” тип әйтәү*)

МЕТР I *м* метр (1. *озонлоқ үлсәү берәмеге* 2. *бер метр озонлоқтағы линейка*); **измерять складным мэтром** йыйылмалы метр менән үлсәү

МЕТР II *м* метр (1. *әз. шиғырза баһымлы һәм баһымһыз ижектәрзәң билдәлә рәүештә тезелеүе* 2. *муз. музыкаль тактта төрлө көстәге һуғымдарзың дөрөҫ сиратлашыуы*)

МЕТРАЖ *м* метраж (1. *метр менән үлсәнгән озонлоқ* 2. *берәй нәмәнәң квадрат метр менән күрһәтелгән майҙаны*); **метраж ткани** тукымаһың метражы; **метраж квартиры** фатирзың метражы

МЕТРДОТЭЛЬ *м* метрдотель (*ресторанда баш официант*); **служить метрдотелем** метрдотель булып хезмәт итеү

МЭТРИКА I *ж; лит.* метрика (*шиғыр төзөлөшө һәм уның үлсәмә тураһында тәғлимәт*)

МЭТРИКА II *ж* метрика (*тыуыу тураһында таныктыҡ*)

МЭТРИЧЕСКИЙ I, -ая, -ое метрлы; **метрическая система мер** метрлы үлсәүзәр системаһы

МЭТРИЧЕСКИЙ II, -ая, -ое *лит.* метрик ♦ **метрическое стихосложение** метрик шиғыр төзөлөшө

МЭТРИЧЕСКИЙ III: **метрическая книга** метрика кенәгәһе; **метрическое свидетельство** метрика кенәгәһендәге танытма; **метрическая выпись** метрика кенәгәһенән алынған күсермә

МЕТРБ *с нескл.* метро; **выйти из метрб** метронан сығыу

МЕТРОВАЙ, -ая, -ое метрлы, бер метр озонлогондағы, (бер) метр киңлегендәге; **метрбая доска** бер метрлы такта

МЕТРОЛОГ *м* метролог, метрология белгесе

МЕТРОЛОГИЯ *ж* метрология (*үлсәү берәмектәрә һәм үлсәүзәр тураһындағы фән*)

МЕТРОНОМ

МЕТРОНОМ *м* метроном (*вакыттың теңдәлген үлсәү өсөн һәм музыкаль темп билдәләү өсөн кулланылган маятниклы механик прибор*); **маятник метронома** метроном маятнигы

МЕТРОПОЛИТЕН *м* метрополитен, метро

МЕТРОПОЛИЯ *ж* метрополия (*колониялары булган дәүләттең атаманы*)

МЕТЧИК *м* тамга һалыусы, тамгалаусы; **метчики дороби** юл тамгалаусы кешеләр

МЕТЧИК *м; спец.* метчик (*тикшеренергә винт һырзаны яһау коралы*)

МЕХ I м 1. тире, мех; **лысий мех** төлкө тиреһе **2. мн. мехá** тире кейем; **ходить в мехá** тире кейемдә йөрөү **3. мн. мехй** (*мешок из шкуры животного*) турһык; **мех для вина** шарап турһыгы

МЕХ II м см. мехй

МЕХАНИЗАТОР *м* механизатор

МЕХАНИЗАЦИЯ *ж* механизациялау, механикалаштырыу; **механизация трудовых работ** ауыр эштәрҙе механизациялау

МЕХАНИЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от механизировать** **2. прил.** механизацияланған, механикалаштырылған; **механизированные войска** механизацияланған ғәскәр (*машиналар менән тәъмин ителгән*)

МЕХАНИЗИРОВАТЬ *сов., несов.* что механизациялау, механикалаштырыу; **механизировать сельское хозяйство** ауыл хужалыгын механизациялау

МЕХАНИЗИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** механизациялануу, механикалаштырылыу **2. несов. страд. от механизировать**

МЕХАНИЗМ *м; прям., перен.* механизм; **механизм замка** йозак механизмы; **подъёмный механизм** күтәрәү механизмы; **механизм химической реакции** химик реакцияның механизмы

МЕХАНИК *м* механик (**1. механика белгесе** **2. машинаны карап эшләтсең**); **исследования механиков** механиктарҙың тикшеренеүҙәре; **контрольный пункт механика** механиктың контроль пункты

МЕХАНИКА *ж* механика (**1. есемдәрҙең аруыктағы хәрәкәттен өйрәнсең фән; техникала хәрәкәт һәм көс тураһындағы фәнде ғәмәлдә файҙалануу мәсьәләһе менән шөгөлләнгән тармағы** **2. күсм. берәй нәмәнең катмарлы эске төҙөлөшө**)

МЕХАНИСТИЧЕСКИЙ и **МЕХАНИСТИЧНЫЙ**, -ая, -ое *филос.* механистик; **механистическая теория** механистик теория

МЕХАНИЦИЗМ *м; филос.* механицизм (*донъяның күп төрлө күренешен ябай материя өлөшсәләрненең механик хәрәкәтенә, ә катмарлы үсеш закондарын ябай механика канундарына кайтарып калдырған метафизик фекер ысулы*)

МЕХАНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** механик; **воздействие механических сил** механик көстәрҙең

тәһсире **2.** механик, механизмлы; **механическая сила** механик бысҡы; **механическое оборудование** механизмлы королма **3.** механика ...ы, механизм яһау ...ы; **механическая мастерская** механизмдар яһау оҫтаханаһы; **механический завод** механика заводы **4. перен.** төптән уйламай, механик рәүештә, ихтыярһыҙ, үзенән-үзе; **механический подход к делу** төптән уйламай эш итеү; **механическое движение** ихтыярһыҙ хәрәкәт

МЕХАНИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* механический **4 МЕХИ** и **МЕХА** *мн. (ед. мех м)* күрек; **кузнечный мех** тиммерлек күреге; **мехй гармни** гармун күреге

МЕХОВОЙ, -ая, -ое **1.** тире ...ы, мех; **меховая фабрика** тире фабрикаһы **2.** тире, тиренән; **меховая шапка** тире бүрек

МЕХОВЩИК *м* мехсы, тиресе (**1. тире фабрикаһында эшләсе** **2. тире иләсе** **3. тире йыйыусы**)

МЕЦЕНАТ *м; книжн.* меценат (*фәнде, сәнғәттә яҡлаған бай кеше*)

МЕЦЕНАТСТВО *с; книжн.* меценатлыҡ; **век меценатства** меценатлыҡ дәүере

МЕЦЦО-СОПРАНО **1. с нескл.** меццо-сопрано (*катын-кыҙ тауышы*); **драматическое меццо-сопрано** драматик меццо-сопрано **2. ж нескл.** меццо-сопрано (*шундай тауышлы йырсы катын-кыҙ*); **поёт знаменитая меццо-сопрано** атаҡлы меццо-сопрано йырлай

МЕЧ *м; прям., перен.* кылыс; **взмахнуть мечом** кылыс һелтәп ебәрәү; **меч возмездия** яза кылысы; **меч правосудия** хөкөм кылысы

МЕЧЕНОСЕЦ *м; ист.* кылыслы кеше (*кылыс менән коралланған һуғышы*)

МЕЧЕНЫЙ, -ая, -ое тамгалы, инәүле; **меченое бельё** тамгалы кейем ♦ **меченые атомы** *спец.* инәүле атомдар (*радиоактив атомдар*)

МЕЧЕТЬ *ж* мәсет; **мечеть с минаретом** манаралы мәсет

МЕЧ-РЫБА *ж* кылыс балык (*диңгез балығы*)

МЕЧТА *ж* хыял, уй, фантазия; **сокровенная мечта** йәшерен хыял; **мечта всей жизни** тормоштағы иң зур хыял

МЕЧТАНИЕ *с* хыял, уй; **предаваться мечтаниям** хыялга бирелеү

МЕЧТАТЕЛЬ *м* и **МЕЧТАТЕЛЬНИЦА** *ж* хыялга бирелүсән (хислә, хыяллы, уйсан) кеше **МЕЧТАТЕЛЬНОСТЬ** *ж* хыялга (хискә) бирелеү; **предаться мечтательности** хыялга (хискә) бирелеү

МЕЧТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хыяллы, хыяллануһан, уйсан; **мечтательный взгляд** уйсан караш; **мечтательная натура** хыяллануһан кеше

МЕЧТАТЬ *несов.* о ком-чём, с неопр. и без доп. хыялланыу, хыялга бирелеү, уйға багыу; **мечтать о счастье** бәхет тураһында хыялланыу ♦ **мечтать о себе** (мно́го, высо́ко и т.п.) *неодобр.* үзедә зурға куйыу, морон күтәрәү

МЕШАЛКА ж болгаткыс, болгауыс, бутауыс; дыйнаа мешалка озон болгауыс

МЕШАНИНА ж; разг. боламгык, болгансык, юк-бар, буталсык; в голове мешанина башта болгансык (буталсык) уйзар

МЕШАНКА ж; с.-х. 1. болгау, болгатма 2. катнаш сәсеулек (голо менэн кәрешкә йки голо менэн борсак сәсеулеге)

МЕШАТЬ I несов. камасаулау, уңайһызлау, яйһызлау; он мешает работать ул эшлэргә кама-саулай ♦ не мешает; не мешало бы кому зьян итмэй, зьян итмәс ине

МЕШАТЬ II несов. что 1. бутау, болгатыу; мешать чай ложечкой сәйзе балгалак менэн болгатыу 2. (смешивать) катнаштырыу, ара-лаштырыу; мешать глину с песком балсыкты ком менэн аралаштырыу

МЕШАТЬСЯ I несов.; разг. 1. буталыу, камасаулау; не мешайся под ногами аяк астында буталып йөрәмә 2. во что (вмешиваться) кысылыу, тыгылыу; мешаться в чужие дела сит кеше эшенә тыгылыу

МЕШАТЬСЯ II несов. 1. кушылыу, катышыу; звон колокола мешается с музыкой кыңгырау сыңы музыка менэн кушыла 2. (путаться — о мыслях, речи) буталыу; мешаются мысли уйзар бутала 3. страд. от мешать II ♦ мешаться в умё (в рассудке); мешаться умом (рассудком) акылдан языу

МЕШКАТЬ несов.; разг. 1. акрын кыланыу, һүлпән (яй) магашыу, мыштырлау, бызмырлау; мешкать с отъездом китә алмай мыштырлау 2. (задерживаться) озаклау, тукталып тороу; здесь нельзя мешкать бында озакларга ярамай

МЕШКОВАТЫЙ, -ая, -ое 1. капсыккланып торган, (ток кеуек) киң; мешковатый костюм киң костюм 2. перен. шекәтһез, килбәтһез, лупыш, топ-тотош кәүзәле, акрын кыймылдаусан, ауыр һейәклә; мешковатая фигура килбәтһез кәүзә

МЕШКОВИДНЫЙ, -ая, -ое лупыш, токка окшаш, топ-тотош; мешковидное туловище токка окшаш кәүзә

МЕШКОВИНА ж калын киндер, ток ярпыһы; мыть пол мешковиной изәнде калын киндер менән йыуыу

МЕШКООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое см. мешковидный; мешкообразное тело ток һымак кәүзә

МЕШОК м 1. ток; мешок муки бер ток он 2. разг. лупыш, лыркыш (кешегә карата) 3. воен. ток, камау, капкан (әскәрҙең тулығынса камалып алыныуы) ♦ спальный мешок йоклар өсөн ток; мешки под глазами күз төптәре шешенкә; сидит мешком что киң, ток һымак (кешегә карата)

МЕШАНИН м и **МЕШАНКА** ж мешан (1. мешандар катламынан булган ир кеше 2. күсм. тар карашлы, үз файҙаһын ғына кайғырткан кеше)

МЕШАНСКИЙ, -ая, -ое 1. мешан(дар) ...ы; мешанское сословие мешандар катламы 2. перен. мешанлык ...ы; мешанская идеология мешанлык идеологияһы

МЕШАНСТВО с 1. (сословие) мешандар 2. перен. мешанлык; проявлять мешанство мешанлык күрһәтеу

МИ с нескл.; муз. ми (музыка гаммаһында өсөнсө нота)

МИАЗМЫ мн. (ед. миазма ж; уст.); книжн. миазмдар (серегән нәмәләрҙән сыккан ағыулы быу)

МИГ м бик кыска (аз) вакыт, минут, мәл; взглянуть на миг на небо бер мәлгә күк йөзәнә карап алыу ♦ в тот же миг шунда ук, шул ук минутта; в один миг күз асып йомгансы

МИГРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое миграция ...ы; миграционная теория миграция теорияһы; миграционные пути рыб балыктарҙың миграция юлдары

МИГРАЦИЯ ж миграция (1. тар., этн. халыктарҙың ил эсендә йәки бер илдән икенсегенә күсәсе 2. биол. йәнлектәрҙең, коштарҙың урындан-урьнаа күсәсе 3. кит. низәңдер күсәсе, йөрөшө); внутренняя миграция әске миграция; международная миграция халык-ара миграция; сезонная миграция рыб балыктарҙың мизгел миграцияһы; миграция растительных клеток үсемлек күзәнәктәренә миграцияһы ♦ миграция капитала капитал миграцияһы (файҙа итеү теләге менән капиталды бер илдән икенсе илгә йәки урындан-урьнаа күсәреү)

МИГРЕНЬ ж; мед. мигрень, баш өйәнәге (баш ауырыуы)

МИГРИРОВАТЬ несов.; книжн. күсәү, китеү, күсеп йөрөү, миграциялау, миграция йау; птицы мигрируют в теплые края коштар йылы яктарга китә

МИЕЛИТ м; мед. миелит (арка мейһенәң шешәсе)

МИЗАНСЦЕНА ж мизансәхнә (спектакль барышында артистарҙың сәхнәлә урынлашыуы); мизансценны массбвок күп кеше катнашкан мизансәхнәләр

МИЗАНТРОП м; книжн. мизантроп, кеше яратмаусы (күрә алмаусы)

МИЗАНТРОПИЯ ж; книжн. мизантропия, кеше яратмау (күрә алмау)

МИЗЕРНЫЙ и **МИЗЕРНЫЙ**, -ая, -ое бик аз, бик бәләкәй; мизерный срок бик аз вакыт

МИЗИНЕЦ м сәтәкәй, сыңгарсай, сыңгарсай бармак ♦ не стбит мизинца чьего тырнағына ла тормай; с мизинец; на мизинец бик аз ғына, тырнак осо кәзәр

МИКРО... кушма һүзәрҙең “бик (иң) бәләкәй”, “бәләкәй” мәғәнәһен аңлаткан беренсе өлөш, мәс., микроскопический бик бәләкәй; микроинфаркт микроинфаркт

МИКРОБ

МИКРОБ *м* микроб (*бер күзәнәкле микроскопик организм*); **болезнетворные микробы** ауырыу тыузырыусы микробтар

МИКРОБИОЛОГ *м* микробиолог, микробиология белгесе

МИКРОБИОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое микробиология ...ы; **микробиологическая лаборатория** микробиология лабораторияһы

МИКРОБИОЛОГИЯ *ж* микробиология (*микроорганизмдарҙы өйрәнеүсе фән*)

МИКРОКЛИМАТ *м*; *прям.*, *перен.* микроклимат; **микроклимат лесистой местности** урманлы урындың микроклиматы; **микроклимат коллектива** коллективтағы микроклимат

МИКРОКОСМ и **МИКРОКОСМОС** *м* микрокосм (*атом, электрон һ.б. сикһез бәләкәй дүңмәлдәр донъяһы*)

МИКРОЛИТРАЖНЫЙ, -ая, -ое (бик) бәләкәй литражлы; **микролитражный автомобиль** бик бәләкәй литражлы автомобиль

МИКРОМЕТР *м* микрометр (*иң бәләкәй озонлоҡ үлсәмен теүәл билдәләүсе корал*)

МИКРОМЕТРИЧЕСКИЙ, -ая, -ое микрометрия ...ы; **микрометрические измерения** микрометрия үлсәүҙәре; **микрометрические наблюдения** микрометрия күзәтүҙәре

МИКРОМЕТРИЯ *ж* микрометрия (*иң бәләкәй озонлоктарҙың һәм өлөшсәләрҙең үлсәме*)

МИКРОМИР *м* иң бәләкәй дүңмәлдәр донъяһы

МИКРОН *м* микрометр (*метрҙың миллиондан бер өлөшө*)

МИКРООРГАНИЗМ *м* микроорганизм (*ябай күзгә күренмәгән үсемлек йәки хайуан организмы*)

МИКРОРАЙОН *м* микрорайон, биштә (*район бүленешендә иң бәләкәй бер өлөш*); **микрорайон школы** мәктәп микрорайоны

МИКРОСКОП *м* микроскоп; **электронный микроскоп** электронлы микроскоп

МИКРОСКОПИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** микроскопик, микроскоп ярҙамында; **микроскопические исследования** микроскопик тикшеренеүҙәр **2.** микроскопик, микроскоп аша ғына күренгән; **микроскопическое растение** микроскоп аша ғына күренгән үсемлек **3.** *перен.*, *разг.* (*чрезвычайно малый*) бик бәләкәй, бик аз; **микроскопическая доза** бик бәләкәй доза

МИКРОСКОПИЧНЫЙ, -ая, -ое *см.* микроскопический **3**

МИКРОСКОПИЯ *ж* микроскопия (*микроскоп менән эш итеү һәм микроскопик препараттарҙы әҙерләү юлдарын өйрәнеүсе фән*); **обучать микроскопии** микроскопияға өйрәтәү; **медицинская микроскопия** медицина микроскопияһы

МИКРОСКОПНЫЙ, -ая, -ое микроскоп ...ы; **микроскопное стекло** микроскоп быялаһы

МИКРОСТРУКТУРА *ж*; *спец.* микроструктура (*каты матдәләрҙең микроскоп аша ғына күренгән иң ваҡ төҙөлөшө*); **микроструктура металла** металлдың микроструктураһы

МИКРОФИЛЬМ *м* микрофильм (*кульязма, басма йәки график документтарҙың фото-йәки кинотасмага кесерәйтеп төшөрөлгән күсермәһе*); **микрофильм книги** китаптың микрофильмы

МИКРОФЛОРА *ж* микрофлора (*тупракта, һауала, азыкта һ.б. булған микроорганизмдар*); **исследовать микрофлору почвы** тупрактың микрофлораһын тикшерәү

МИКРОФОН *м* микрофон; **петь через микрофон** микрофондан йырлау

МИКРОФОТОГРАФИЯ *ж* микрофотография

МИКРОЦЕФАЛ *м*; *антроп.* бесәй баш кеше (*башы бик бәләкәй*)

МИКРОЭЛЕМЕНТЫ *мн.* (*ед.* микроэлемент *м*) микроэлемент (*үсемлек һәм хайуан организмда бик аз микдарҙа булған химик элемент*); **микроэлементы очень важны для организма** микроэлементтар организмға бик кәрәк

МИКСЕР *м* миксер **1.** *тех.* шыйыҡ суйыңды домна мейесенән алыу һәм туπλαу өсөн һауыт **2.** *конд.* һыуыҡ эсемлектә тиз генә болғау, йомортка һ.б. тукыу, шулай ук крем, коктейль яһау приборы); **приготовить коктейль с помощью миксера** миксер ярҙамында коктейль әҙерләү

МИКСТУРА *ж* микстура (*төрлө матдәне кушып эшлән шыйыҡ дарыу*); **горькая микстура** әсе микстура

МИЛЕЙШИЙ, -ая, -ое *см.* мильий

МИЛЕНЬКИЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** һөйкөмлө, матур, яғымлы; **миленькая девочка** һөйкөмлө кыз; **миленькое платье** матур ғына күлдәк **2.** һөйкөклө, кәҙерле; **миленький дружок** һөйкөклө дус **3.** (*при обращении*) һөйкөклө, йәнем, иркәм ♦ *как миленький прост.:* 1) бер һүҙһез, бер һүҙ әйтмәйенсә; 2) бер ниндәй каршылыҡһыз, каршылашмайынса, тоткарлыҡһыз

МИЛИТАРИЗАЦИЯ *ж* милитаризациялау; **милитаризация экономики** иктисадты милитаризациялау

МИЛИТАРИЗИРОВАТЬ *сов.*, *несов.* что милитаризациялау, милитаризация үткәрәү; **милитаризировать промышленность** сәнәгәттә милитаризациялау

МИЛИТАРИЗМ *м* милитаризм **1.** *кайһы бер дүңләтләрҙең кораллануға, һуғышка әҙерләнеүгә йүнәлдерелгән сәйәсәте **2.** *кайһы бер илдәрҙә хәрби көстәрҙең сәйәси һакимлығы*; **политика милитаризма** милитаризм сәйәсәте*

МИЛИТАРИЗОВАТЬ *сов.*, *несов.* *см.* милитаризировать

МИЛИТАРИСТ *м* милитарист
МИЛИТАРИСТИЧЕСКИЙ и **МИЛИТАРИСТСКИЙ**, -ая, -ое милитаристик; **милитаристическая политика** милитаристик сэйэсэт; **милитаристические группировки** милитаристик төркөмдэр; **милитаристская организация** милитаристик ойошма; **милитаристские взгляды** милитаристик қараштар

МИЛИЦЕЙСКИЙ, -ая, -ое милиция ...ы, милиционер ...ы; **милицейский участок** милиция участкаһы; **милицейская форма** милиционер формаһы

МИЛИЦИОНЕР *м* милиционер; **постовой милиционер** постағы милиционер; **участковый милиционер** участка милиционеры

МИЛИЦИОНЕРСКИЙ, -ая, -ое милиционер ...ы; **милиционерская шинель** милиционер шинеле; **милиционерские отряды** милиционер отрядтары

МИЛИЦИЯ *ж* милиция; **работники милиции** милиция хезмәткәрҙәре

МИЛЛИАРД *м* миллиард; **миллиард рублей денег** бер миллиард (һум) акса; **миллиарды звезд** миллиард (исәпһез-хисапһыз) йондоззар

МИЛЛИАРДЕР *м* миллиардер

МИЛЛИАРДНЫЙ, -ая, -ое **1. числ.** миллиардынсы; **миллиардная часть** миллиардынсы өлөш **2. прил.** миллиардлаган, миллиардтарса, миллиард менән исәпләнгән; **миллиардное состояние** миллиард менән исәпләнгән мөлкәт

МИЛЛИГРАММ *м* миллиграмм

МИЛЛИГРАММОВЫЙ, -ая, -ое миллиграмлы; **миллиграммовый разновес** миллиграмлы гер

МИЛЛИМЕТР *м* миллиметр; **разделённая на миллиметры линейка** миллиметрҙарға бүленгән линейка

МИЛЛИМЕТРОВКА *ж*; *разг.* миллиметровка (*һызмалар яһау өсөн миллиметрҙарға бүленгән шакмаклы кағыз*)

МИЛЛИМЕТРОВЫЙ, -ая, -ое бер миллиметрлы; **миллиметровая толщина** бер миллиметрлы калыңлык ♦ **миллиметровая бумага** *с.м.* миллиметровка

МИЛЛИОН *м* миллион; **считать до миллиона** миллионға кәзәр ханау; **миллионы рек и озёр** миллионлаган йылға һәм күлдәр

МИЛЛИОНЕР *м*; *в разн. знач.* миллионер; **её отец был миллионером** уның атаһы миллионер ине; **колхоз-миллионер** миллионер колхоз; **лётчики-миллионеры** миллионер осоусылар (*миллион километрҙан артык оскан лётчиктар*)

МИЛЛИОНЕРША *ж*; *разг.* **1.** миллионер **2.** миллионерҙың катыны

МИЛЛИОННЫЙ, -ая, -ое **1. числ.** миллионысы, миллионынсы; **миллионный житель города** каланың миллионынсы кешеһе **2.** миллионлаган,

миллион менән исәпләнгән; **миллионные доходы** миллионлаган килем; **миллионная армия** миллион менән исәпләнгән армия

МИЛЛИОНЩИК *м* и **МИЛЛИОНЩИЦА** *ж*; *разг.* миллионер

МИЛОВАТЬ *несов. кого-что; trad.-поэт., прост.* иркәләү, һөйөү, гәфү итеү

МИЛОВАТЬСЯ *несов.; trad.-поэт., прост.* иркәләшеү, һөйөшөү

МИЛОВИДНОСТЬ *ж* яғымлылык, һөйкөм-лөлөк; **миловидность улыбки** йылмайыуҙын яғымлылығы

МИЛОВИДНЫЙ, -ая, -ое яғымлы, һөйкөмлө; **миловидное личико** һөйкөмлө йөз

МИЛОСЕРДИЕ *с* шәфкәт, рәхимлек, мәрхәмәт; **проявить милосердие** шәфкәт күрһәтәү ♦ **сестра милосердия** шәфкәт туташы

МИЛОСЕРДНЫЙ, -ая, -ое шәфкәтле, мәрхәмәтле, рәхимле; **милосердная работа** шәфкәтле эш

МИЛОСТЫНЯ *ж* хәйер; **просить милостыню** хәйер һора(шы)у

МИЛОСТЬ *ж* мәрхәмәт, шәфкәт, рәхимлек; **из милости** мәрхәмәт йөзөнән; **оказать милость** шәфкәт күрһәтәү ♦ **милости прбсим (прошү)** рәхим итегез; **сделайте милость** рәхим итә күрегез, рәхим итеп; **вкрасться (войти) в милость** шәфкәт канаты астына инеү (*кемдең*); **скажи(те) на милость** бына һинә кәрәк булһа, бына тағы

МИЛОЧКА *м* и *ж*; *разг. (при обращении, преимущественно к женщине)* һөйөкләм, кәзәрлем

МИЛЫЙ, -ая, -ое **1.** яғымлы, һөйкөмлө; **милий человек** һөйкөмлө кеше; **милая улыбка** яғымлы йылмайыу **2.** һөйөклө, кәзәрле; **милий друг** һөйөклө дус **3. в знач. суц.** **милий** *м* и **милая** *ж* һөйгән йәр ♦ **вот (это) мило** бына тағы, бына һинә кәрәк булһа; **за милую душу** теләп, уйлап та тормайынса (*мәс., эйберҙе биреп ебәрәү*); **мил человек** хөрмәтлем, ақыллым; **с милым рай и в шалаше** һөйгәнәң менән кыуышта ла ождам

МИЛЯ *ж* миль (*озонлок үлсәүе*); **географическая миля** географик миль (7468 метр); **морская миля** диңгез миле (1853 метр)

МИМ *м* мим (*һәм пластика ярҙамында ғына уйнай торған актёр*); **негры считаются самыми лучшими мимами** негрҙар иң яҡшы мимдар тип ханала

МИМИКА *ж* мимика, ым; **показывать мимикой** ым менән күрһәтәү

МИМИКРИЯ *ж*; *биол.* мимикрия (*кайһы бер үсемлектәрҙән, йәнлектәрҙән йәшәгән тәбиғи мөхитенә ярашлы төсөн йәки тышҡы рәүешен үзгәртәүе*); **способность некоторых растений к мимикрии** кайһы бер үсемлектәрҙән мимикрияға һәләтлеге

МИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое мимик; **мимическая сцена** мимик сәхнә

МИМО

МИМО нареч. и предлог 1. нареч. эргэнэн, ситгэн; он прошёл мимо ул эргэнэн үтөп ките 2. предлог с род. п. ситкэ, кырга, эргэненэн, янынан; стрелять мимо цели сөптөн ситкэ атыу; пройти мимо дома өй эргэненэн үтөү ♦ мимо рта прошло ауызга элэкмөнө; мимо ушей колакка элмөү

МИМОБЗДОМ нареч.; разг. үтөп (узып) барышлай; мимобздом я побывал у друзей үтөп барышлай мин дустарымда булдым

МИМОЗА ж мимоза (1. тропик цесмлек — агас, кыуак, лиана 2. субтропик акация төрө)

МИМОЛЁТНЫЙ, -ая, -ое тиз үтэ (бөтө) торган, кыска (аз) гына вакытлы, вакытлы гына була торган; мимолётная радость тиз үтэ торган шатлык; мимолётное счастье кыска гына вакытлы бэхет

МИМОЛЁТОМ нареч. үтөп (узып) барышлай, юл ыңгайында гына, осоп узышлай (барышлай) гына; даже птицы здесь только мимолётом останавливаются коштар за бында осоп барышлай гына туктай

МИМОХОДОМ нареч. 1. (проходя мимо) үтөп (узып) барышлай, юл ыңгайында гына; зайти мимоходом в поликлинику юл ыңгайында поликлиникага инеп сыгыу 2. (между прочим) һүз ыңгайында, яйы тура килгэндэ; мимоходом сказать һүз ыңгайында эйтеп куйыу

МИНА I ж мина; противотанковая мина танкыга каршы мина ♦ подложить мину кому, под кого астыргын гына насарлык эшлөү

МИНА II ж кифөт, сырай; кислая мина һытык сырай ♦ делать весёлюю (хоробую) мину при плохой игре күндөһезлекте тышкы тыныслык менэн йәшерергә тырышыу

МИНАРЁТ м манара; минарёт мечети мәсет манараһы

МИНДАЛЕВИДНЫЙ, -ая, -ое базамга (миндалгә) окшаган, базам кеүек; миндалевидные глаза базам кеүек (озонса) күззәр

МИНДАЛЕВЫЙ, -ая, -ое базам ...ы; миндалевое дерево базам агасы

МИНДАЛИНА ж 1. базам сәтлөүеге; выбирать крупные миндалины базам сәтлөүегенә эреләрен һайлап алыу 2. анат. базам кеүек биз, базам биз; у больного увеличены миндалины ауырыузың базам биззәре зурайган

МИНДАЛЬ м миндаль, базам (агасы һәм емеше); ветка миндаля базам ботагы; собирать миндаль базам йыйыу

МИНДАЛЬНИЧАТЬ несов. с кем-чем и без доп.; разг. 1. (нежничать) назлануы, сөсөләнөү, сөсө телләнөү 2. (проявлять излишнюю мягкость) йомшаклык күрһәтөү, артык йомшак мөгәмәлә итеү; вы с ним много миндальничаете һез уның менән артык йомшак мөгәмәлә итәһегез

МИНДАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. базам ...ы; миндальное масло базам майы 2. базамлы; ми-

дальное печенье базамлы печенье 3. (розовый, как цветки миндаля) алһыу, базам сәскәһе төслө; миндальные щёки алһыу битгәр

МИНЁР м минасы, минёр; минёры разрядили мину минасылар минаның зарядын алды

МИНЕРАЛ м минерал; собирать образцы минералов минерал өлгөләрен йыйыу

МИНЕРАЛИЗАЦИЯ ж минераллашыу, минералга әүерелөү; минерализация органических веществ органик есемдәрзәң минералга әүерелөү

МИНЕРАЛИЗИРОВАТЬ сов., несов. см. минерализовать

МИНЕРАЛИЗИРОВАТЬСЯ сов., несов. см. минерализоваться

МИНЕРАЛИЗОВАТЬ сов., несов. что 1. минераллаштырыу, минералга әүерелдерөү; минерализовать почву тупракты минераллаштырыу 2. туйындырыу; минерализовать источники солями кальция сыганактарзы кальций тоззары менән туйындырыу

МИНЕРАЛИЗОВАТЬСЯ сов., несов. минераллашыу; к осени листья сильнее минерализуются көзгә табан япрактар ныгырак минераллаша

МИНЕРАЛОГ м минералог, минералогия белгесе

МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое минералогия ...ы; минералогические исследования минералогия тикшеренөүзәр; минералогический кабинет минералогия кабинеты

МИНЕРАЛОГИЯ ж минералогия (минералдар тураһында фән)

МИНЕРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. минераль; минеральные вещества минераль мағдәләр 2. минераль, минералле; минеральные источники минералле сыганактар; минеральные воды минераль һыузар

МИНЁРНЫЙ, -ая, -ое минёр ...ы, минёрзар ...ы; минёрное искусство минёр оҫталыгы; минёрная рота минёрзар ротаны

МИНИАТЮРА ж миниатюра (1. боронго кулязмала буаулы баш хәрәф йәки кескәй һүрәт 2. бәләкәй һүрәт йәки портрет 3. бәләкәй күләмлә әзәби йәки музыкаль әсәр) ♦ в миниатюре бәләкәй күләмдә, бәләкәй формала

МИНИАТЮРИСТ м миниатюрсы (1. миниатюралар эшләсә рәссам 2. миниатюра авторы)

МИНИАТЮРНОСТЬ ж нәфислек, ыксымлык, йыйнаклык; миниатюрность рук кулдарзың нәфислесе

МИНИАТЮРНЫЙ, -ая, -ое 1. миниатюра ...ы; миниатюрная живопись миниатюра живописы 2. нәфис, ыксым, йыйнак; миниатюрный столб ыксым өҫтәл; миниатюрная комната йыйнак (кына) бүлмә

МИНИМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое минималь, иң кыска (кэм, аз); **выдвигать минимальные требования** минималь талаптар куйыу

МИНИМУМ *м* **1.** минимум, иң аз (кэм, түбән); **минимум атмосферного давления** атмосфера басымының минимумы **2.** *в знач. нареч.* кэм тигендә, кәмендә; **он побудет там минимум пять дней** ул унда кам тигендә биш көн буласак **3.** *в знач. неизм. прил.* минимум; **программа-минимум** программа-минимум ♦ **прожиточный минимум** йәшәү минимумы (*көнкүреште тәмин итерлек иң аз акса*)

МИНИРОВАТЬ *сов., несов.* что миналау, мина куйыу (һалыу); **минировать железнодорожный мост** тимер юл күперен миналау

МИНИСТЕРСКИЙ, -ая, -ое министр ...ы, министрлык ...ы; **министерская подпись** министр култамғаһы; **министерский работник** министрлык хезмәткәре

МИНИСТЕРСТВО *с* министрлык; **здание министерства** министрлык йорто

МИНИСТР *м* министр; **министр иностранных дел** сит ил эштәре министры

МИННЫЙ, -ая, -ое мина ...ы; **минное поле** мина яланы (*миналанған, миналар һалынаан урын*)

МИНОВАТЬ **1.** *сов., несов.* что үтеп китеү, теймәй китеү, урап (эйләнеп) үтеү; **миновать село** ауылды үтеп китеү **2.** *сов. чего и с неопр. (с отриц.), безл.* котола алмау, котолоп кала алмау; **ему не миновать наказания** ул язанан котолоп кала алмас **3.** *сов.* узыу, үтеп (узып) китеү; **опасность миновала** куркыныс үтеп китте

МИНОГА *ж* минога (*умырткалы һыу тереклеге*); **морская минога** диңгез миногаһы; **речная минога** йылға миногаһы

МИНОИСКАТЕЛЬ *м* мина эзләү аппараты (приборы)

МИНОМЁТ *м* миномёт; **шестиствольный миномёт** алты көбәкле миномёт

МИНОМЁТНЫЙ, -ая, -ое миномёт ...ы; **миномётная батарея** миномёт батареяһы

МИНОМЁТЧИК *м* миномётсы

МИНОНОСЕЦ *м* миноносец (*торпеда менән коралланаан хәрби карап*)

МИНОР *м* **1.** *муз.* минор (*моңло, кайғылы көй*); **мажор сменяется минором** мажор минорға алышына **2.** *перен., разг.* күңелһезлек, кәйефһезлек; **быть в миноре** кәйефһезлектә булыу

МИНОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** *муз.* минор ...ы; **минорный аккорд** минор аккорды **2.** *перен., разг.* күңелһез, моңһоу, яманһыу, төшөнкө, бойок; **настроиться на минорный лад** төшөнкөлөккә биреләү, бойогоу

МИНТАЙ *м* мантай (*балык*); **пятнистый мантай** тимгелле мантай

МИНУВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от мину́ть* **2.** *прил.* үткән, узған; **минувшие годы** узған йыл-

дар **3.** *в знач. суц.* **мину́вшее** с үткәндәр, узған заман, үткән вақыт; **вспоминать о мину́вшем** үткәндәрге иҫкә төшөрәү

МИНУС *м* **1.** *мат. (знак)* минус (*вәмәл*) **2.** *нескл.; мат. (отрицательная величина)* минус **3.** *нескл. (при указании на температуру ниже нуля)* һалкынлык; **минус двадцать градусов** егерме градус һалкынлык **4.** *перен., разг.* етешһезлек; **проект имеет много минусов** проектың етешһезлектәре күп

МИНУСОВЫЙ и **МИНУСОВЫЙ**, -ая, -ое минуслы; **минусовая температура** минуслы температура

МИНУТА *ж; в разн. знач.* минут; **пять минут** биш минут; **ни на минуту не забывать** бер минутка ла онотоп тора алмау; **минуты радости** шатлык минуттары ♦ **в одну минуту** минут эсендә; **минута в минуту** теүәл, үз вақытында; **с минуты на минуту** тиззән, бына-бына; **одну минуту** бер генә минут көтөгөз, хәзер; **минуту внимания** бер генә минутка игтибар итегез; **жить минутой** бөгөнгөһө менән йәшәү; **без пяти минут** тиззән; **как одна минута (пройти, пролететь)** бик тиз, һизмәйенсә лә калыу

МИНУТНЫЙ, -ая, -ое **1.** минут ...ы; **минутная стрелка часов** сәғәттең минут теле **2.** минутлык; **минутный перерыв** бер минутлык тәнәфес **3.** кыска вақытлы, тиз үтеүсән; **минутная встреча** кыска вақытлы осрашыу ♦ **минутное дело** бер минутлык (еңел) эш

МИНУТОЧКА *ж; ласк. от мину́та*

МИНУТЬ *сов.* **1.** *см.* **миновать** 1, 3; **2.** *кому (о возрасте)* тулыу, тулып узыу (үтеү); **ему минуло пятьдесят лет** уга илле йәш тулды (тулып үтте)

МИОКАРД *м; анат.* миокард (*йөрәк ите*); **инфаркт миокарда** миокард (йөрәк) инфаркты **МИОКАРДИТ** *м; мед.* миокардит, йөрәк ауырыуы; **болеть миокардитом** йөрәк ауырыуы менән сирләү

МИР *і* **1.** галәм, донъя, йыһан; **происхождение мира** донъяның барлыкка килеүе **2.** (*земной шар*) донъя, Ер йезә; **известие облетело весь мир** хәбәр бөгә донъяға таралды **3.** (*люди*) халык, кешелек донъяһы, ил; **всем миром решать** бөгә ил менән хәл итеү **4.** (*сфера жизни или область явлений в природе*) донъя; **старый мир** иҫке донъя; **артистический мир** артистар донъяһы; **животный мир** хайуандар донъяһы; **мир планеты** планеталар донъяһы; **внутренний мир человека** кешенең эске донъяһы ♦ (*всем миром* бөгә ил менән; *по миру пойти* хәйерселәп йөрәү; *по миру пустить кого* хәйерсегә калдырыу, донъяһын туззырыу; *на миру и смерть красна* илдә үлем дә куркыныс түгел; *не от мира сего* был донъянан түгел, күктән төшкән (*хыялланыусы кеше тураһында*); *с миру по нитке* — *глобуму рубашка* ил төкөрһә, күл булыр

МИР

МИР II м 1. татыу(лык), дус(лык); **жить в мире** татыу(лыкта) йэшәү 2. именлек, тыныслык; **борьба за мир** тыныслык өсөн көрәш 3. килешеү, солох; **подписать мир** солохка кул куйыу 4. тыныслык, тынлык; **тишина и мир** вёчера кис(тең) тынлыгы һәм тыныслыгы ♦ **мир дому сему** йортоғоз исэн-имен булһын; **мир праху чьему** ауыр тупрагы еңел булһын; **с миром** (иди, поезжай) юлың тыныс (хәйерле) булһын; **с миром отпустить кого** язаһыз калдырыу

МИРАБ м мираб (*Урта Азияла һуғарыу системанын, һыу файзаланыу тәртибен караусы кеше*)

МИРАЖ м 1. сағым, һағым, монар; **мираж в пустыне** сүлдәге сағым 2. перен. хыял; **мираж любви** мөхәббәт хыялы

МИРАЖНЫЙ, -ая, -ое сағым ...ы; **миражные явления** сағым күренештәре

МИРЗА м мирза (*кайһы бер көнсығыш халыктарында юғары катлам кешеһе*)

МИРИАДЫ *только мн.; книжн.* иһәпһез (һанһыз, бөткөһөз) күп; **мирады звёзд** иһәпһез күп йондозар

МИРИТЬ *несов.* *кого-что* килештереү, яраштырыу, татыулаштырыу; **миришь отца с сыном** ата менән улды яраштырыу

МИРИТЬСЯ *несов.* 1. *с кем-чем* и *без доп.* килешеү, ярашыу, татыулашыу 2. *с чем* килешеү, килешеп карау, риза булыу, каршы килмәү, күнеү; **миришься с условиями жизни** тормош шарттарына күнеү

МИРНЫЙ, -ая, -ое 1. тыныс; **мирный человек** тыныс кеше; **мирный характер** тыныс холок; **мирное время** тыныс вақыт; **в мирных условиях** тыныс шарттарға 2. (*не враждебный*) дуһтарса, тыныс; **мирный спор** дуһтарса бәхәс; **мирная беседа** тыныс әңгәмә 3. тыныслык һөйөүсе; **мирное государство** тыныслык һөйөүсе дәүләт 4. тыныслык тураһындағы; **мирный договор** тыныслык тураһындағы килешеү; **мирные переговоры** тыныслык тураһында һөйләшеүзәр

МИРО с; *церк.* миро (*христиандарға кайһы бер дини байрамдарға һөртөлгән хуш есле май*) ♦ **один миром** мазаны шуғл. бер калыптан һуғылған

МИРОВОЗЗРЕНИЕ с доньяға караш; **материалистическое мировоззрение** доньяға материалистик караш

МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЙ, -ая, -ое доньяға караш ...ы; **мировоззренческие проблемы** доньяға караш проблемалары

МИРОВОЙ I, -ая, -ое 1. ғаләм ...ы, йһһан ...ы; **мировое пространство** йһһан киңдәге 2. донья ...ы, бөтә донья ...ы; **мировой рынок** донья базары; **мировая война** бөтә донья һуғышы; **мировая история** донья тарихы 3. донья күләмендәге; **мировой рекорд** донья күләмендәге рекорд 4. доньяға танылған, дан-

лытклы; **учёный с мировым именем** исеме доньяға танылған ғалим 5. *прост.* шәп, бына тигән; **мировой парень** шәп егет ♦ **мировая скорбь** *ирон.* саманан тыш төшөнкөлөк, пессимизм

МИРОВОЙ II, -ая, -ое 1. татыу, (үз-ара) килешеп эшләнгән; **мировая сделка** килешеп эшләнгән эш 2. *в знач. суц.* **мировая ж; разг.** ярашыу; **пойти на мировую** ярашыуға риза булыу ♦ **мировой судья** мировой судья (*Рәсәйҙә һәм кайһы бер илдәрҙә вақ-төйәк эштәрҙе караусы судья*); **мировой посредник** яраштырыу аралашсыһы (XIX б. *Рәсәйҙә крәһтиәндәр менән алпауыттар араһындағы ергә бәйләнгән бәхәсте караусы*); **мировой суд** мировой суд (*Рәсәйҙә һәм кайһы бер илдәрҙә граждандыҡ эштәрән караған суд*)

МИРОЕД м; *уст.* байгура, izeүсе, талаусы, мирәйет; **наниматься к мироёду** мирәйеткә яланыу

МИРОЗДАНИЕ с; *книжн.* ғаләм, йһһан; **общая картина мироздания** йһһандың дөйөм күренеше

МИРОЛЮБЕЦ м тыныслык һөйөүсе (яклы)

МИРОЛЮБИВЫЙ, -ая, -ое 1. тыныслык яклы (һөйөүсе); **миролюбивый народ** тыныслык һөйөүсе халык 2. тыныслык һөйөү ...ы; **миролюбивая политика** тыныслык һөйөү сәйәсәте

МИРОЛЮБИЕ с тыныслык һөйөү, тыныслыкка ынтылыу; **миролюбие простых людей** ябай халықтың тыныслыкка ынтылыуы

МИРООЩУЩЕНИЕ с тирә-йүнгә мөнәсәбәт, ысынбарлықты тойоу (һизеү); **изменить своё мироощущение** үзәңдең тирә-йүнгә мөнәсәбәтендә үзгәртеү

МИРОПОНИМАНИЕ с доньяны аңлау, тирә-йүндә (ысынбарлықты) аңлау, ысынбарлықты төшөнөү

МИРОСОЗЕРЦАНИЕ с доньяға караш; **миросозерцание учёного** ғалимдың доньяға карашы

МИРОТВОРЕЦ м тыныслык һаклаусы, тыныслык урынлаштырыусы; **взять на себя роль миротворца** үзәңә тыныслык урынлаштырыусы ролен алыу

МИРРА ж мирра (*кайһы бер тропик ағас кабығында булған хуш есле ысмала — медицинала кулланыла*); **благовонная мирра** хуш есле мирра

МИРТ м и **МИРТА** ж мирт (*хуш есле сәскәле мәңге йәшел кыуак йәки ағас*); **цветёт мирт** мирт сәскә ата

МИСКА ж сеүәтә, туһтак; **глубокая миска** тәрән туһтак

МИСС ж *нескл.* мисс, туташ

МИССИОНЕР м миссионер (*дин таратыу өсөн ебарелгән кеше*)

МИССИОНЕРСТВО с миссионерлык; **заниматься миссионерством** миссионерлык менән шөгөлләнәү

МИССИС ж *нескл.* миссис, ханым

МИССИЯ ж; *в разн. знач.* миссия; **МОЯ МИССИЯ** — *передать вам письмо* миңең миссиям һезгә хат тапшырыузан тора; **ВЫСОКАЯ МИССИЯ ИСКУССТВА** сәнгәттең бөйөк миссияһы; **ПАПСКИЕ МИССИИ** папа миссиялары

МИСТЕР м мистер, эфәнде

МИСТЕРИЯ ж мистерия (*Урта быуатта Көнбайыш Европала Библия сюжетына королган дини драма*)

МИСТИК м мистик (*мистикага бирелеүсән кеше; мистицизм яклы кеше*)

МИСТИКА ж мистика (1. *табиғи булмаган нәмәләргә, мәҗһүзгә ышаныу* 2. *құсм., һойл. серле, аңлашылмаған йәки һис аңлатып булмаған нәмә*); **СРЕДНЕВЕКОВАЯ МИСТИКА** урта быуат мистикаһы

МИСТИФИКАТОР м; *книжн.* мистификатор, мистификация менән шөгөлләнәүсе; **ИМЕТЬ РЕПУТАЦИЮ ОТЛИЧНОГО МИСТИФИКАТОРА** бик якшы мистификатор булыу

МИСТИФИКАЦИЯ ж; *книжн.* мистификация (*кешене язлыҡтырыу, хата фекергә төшөрөү*)

МИСТИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов.* *кого-то и без доп.*; *книжн.* мистификациялау, юрамал алдау

МИСТИЦИЗМ м мистицизм (*мистикага нигезләнән караш*)

МИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. мистика ...ы, мистицизм ...ы; **МИСТИЧЕСКАЯ СЕКТА** мистика сектаһы; **МИСТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ** мистицизм теорияһы 2. *перен.* мистик, серле, аңлайышыңыз; **МИСТИЧЕСКИЕ БРЭДНИ** мистик һаташыулар

МИТИНГ м митинг; **ПРЕДВЫБОРНЫЙ МИТИНГ** һайлау алды митингыһы

МИТИНГОВАТЬ *несов.*; *разг.* митинг үткәреү, митингыла катнашыу; **МИТИНГОВАТЬ НА ПЛОЩАДИ** майҙанда митинг үткәреү

МИТКАЛЕВЫЙ, -ая, -ое миткал; **МИТКАЛЕВЫЙ ПЛАТӨК** миткал яулыҡ

МИТКАЛЬ м миткал (*тукыма*); **РУБАХА ИЗ МИТКАЛЯ** миткал күлдәк

МИТРА ж митра (*руханизарзың баш кейеме*)

МИТРОПОЛИТ м митрополит (*православие динендә югары дини дәрәжә һәм шул дәрәжәгә кеше*)

МИФ м; *прям., перен.* миф

МИФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *прям., перен.* мифик; **МИФИЧЕСКИЙ СЮЖЕТ** мифик сюжет; **МИФИЧЕСКАЯ ЛИЧНОСТЬ** мифик шәхес

МИФОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое мифология ...ы; **МИФОЛОГИЧЕСКИЙ ОБРАЗ** мифологик образ

МИФОЛОГИЯ ж мифология (1. *мифтар йыйылмаһы* 2. *мифтарҙы өйрәнеү фәне*)

МИЧМАН м; *мор.* мичман

МИЧМАНКА ж; *разг.* мичманка (*козырәккы мичмандар фуражкаһы*)

МИЧМАНСКИЙ, -ая, -ое мичман ...ы; **МИЧМАНСКОЕ ЗВАНИЕ** мичман дәрәжәһе

МИШЕНЬ ж; *прям., перен.* сәп; **СТРЕЛБА ПО МИШЕНИ** сәпкә атыу; **СТАТЬ МИШЕНЬЮ ДЛЯ НАСМЁШЕК** мыҫкыллау өсөн сәп булыу

МИШКА м; *разг.* 1. айыу 2. (*игрушка*) айыу; **ПЛЮШЕВЫЙ МИШКА** плюш айыу

МИШУРА ж 1. ука; **ГЕНЕРАЛЬСКИЕ ПОГӨНЫ С МИШУРОЙ** укалы генерал погондары 2. *перен.* яһалма ялтырауыҡ; **МИШУРА ЖИЗНИ** тормоштон яһалма ялтырауығы

МИШУРНЫЙ, -ая, -ое 1. ука ...ы; **МИШУРНОЕ ПРОИЗВОДСТВО** ука етештерәү 2. укалы; **МИШУРНАЯ ПАРЧА** укалы барса 3. *перен.* ялған, яһалма; **МИШУРНЫЙ БЛЕСК** ялған ялтырауыҡ

МЛАДЕНЕЦ м; *прям., перен.* бала, бәпес, сабый; **ГРУДНОЙ МЛАДЕНЕЦ** имсәк бала; **НОВОРОЖДЕННЫЙ МЛАДЕНЕЦ** яңы тыуған бала; **СУЩИЙ МЛАДЕНЕЦ** ул нәк (хәс, тап) сабый бала һымак, карт бәпес

МЛАДЕНЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. йәш бала, бәпес, сабый; **МЛАДЕНЧЕСКИЙ ВОЗРАСТ** сабый сак 2. *перен.* сабый, сабыйзарса, бер катлы, сабый йәнле; **МЛАДЕНЧЕСКАЯ УЛЫБКА** сабыйзарса йылмайыу ♦ **МЛАДЕНЧЕСКИЙ ЛӨПӨТ** мәгәнәһез, ниғезһез һөйләү

МЛАДЕНЧЕСТВО с сабыйлыҡ, балалыҡ, сабый сак; **ОХРАНА МАТЕРИИНА И МЛАДЕНЧЕСТВА** әсәлектә һәм балалыҡты һаҡлау

МЛАДОПИСЬМЕННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* йәш языулы (язмалы) (*күртән түгел генә язма телгә эйә булған*); **МЛАДОПИСЬМЕННЫЕ ЯЗЫКИ** йәш язмалы телдәр

МЛАДШИЙ, -ая, -ее 1. (*по возрасту*) йәш, кесе, кинйә; **МЛАДШЕЕ ПОКОЛЕНИЕ** йәш быуың; **МЛАДШИЙ СЫН** кесе ул; **МЛАДШИЙ БРАТ** кусты; **МЛАДШАЯ СЕСТРА** һенле 2. (*по службе*) кесе; **МЛАДШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ** кесе лейтенант; **МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК** кесе гилми хезмәткәр 3. (*о классе, курсе*) башланғыс, түбәнге; **МЛАДШИЕ КЛАССЫ** башланғыс кластар; **МЛАДШИЙ КУРС** түбәнге курс

МЛЕКОПИТАЮЩИЕ *мн. (ед. млекопитающее с); зоол.* имеҙеүселәр, һөтимәрҙәр

МЛЕТЬ *несов.* 1. изрәү, изрәп төшөү, ойоп китеү 2. катыу, иҫ югалтыу; **МЛЕТЬ ОТ УЖАСА** куркыузан катып калыу 3. *разг.* ойоу; **МЛЕЮТ НӨГИ ОТ ХЛОДА** һалкындан аяктар ойой

МЛЁЧНЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт.* һөт һымак ♦ **МЛЁЧНЫЙ СОК** һөт һымак һут (*үсәмлек һуты*); **Млечный Путь** *астр.* Кош Юлы

МНЕМОНИКА ж мнемоника (*хәтерҙә калдырыуҙы еңеләйтеү кағиҙәһе һәм юлдары*)

МНЕМОНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое мнемоника ...ы; **МНЕМОНИЧЕСКИЕ ПРИЁМЫ** мнемоника алымдары

МНМОТЕХНИКА ж *см.* мнемоника

МНЕНИЕ с уй, фекер; **ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ** йәмәғәтселек фекер; **ПРЕДВЗЯТОСТЬ МНЕНИЯ** ал-

МНИМЫЙ

дан тыуган фекер; **быть того же мнѣния** шул ук фекерзэ булгу

МНИМЫЙ, -ая, -ое 1. уйзырма, буш, ысын булмаган; **мнимая опасность** ысын булмаган куркыныс 2. ялган, хэйлэле; **мнимый друг** ялган дус ♦ **мнимые числа** *мат.* уйланма хандар

МНИТЕЛЬНОСТЬ *ж* урынһыз шикләнеу (шомлану), шиккэ бирелеу, шикселлек; **страдать мнительностью** шикселлек менэн интегеу

МНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое юктан шикләнеу-сэн, шиксел; **мнительный человек** шиксел кеше

МНОГИЙ, -ая, -ое 1. *только мн.* күп, ишле; **прошли многие годы** күп йылдар үтте 2. *в знач. суц.* **многие мн.** күптәр; **многие так думают** күптәр шулай уйлай 3. *в знач. суц.* **многие с** күп, бик күп (*нэмаләр, фекерзәр һ.б.*); **поговорить о многом** күп нәмә тураһында һөйләшп алыу

МНОГО *нареч.* 1. күп; **много работать** күп эшләу 2. *в знач. числ.* күп; **много лет прошло** күп йыл(дар) үтте 3. (*при сравн. ст. прил. в значении “гораздо”, “значительно”*) күпкә, күп тапкырға; **много лучше** күпкә якшырақ; **много меньше** күп тапкырға әзерәк ♦ **по многу** күпләп; **много-много** иң күбәндә, күп тигәндә; **ни много ни мало** күп тә түгел, әз әә түгел; **байтак; много воды утекло** күп(ме) гүмер үтте, күп(ме) һу акты; **много соли съест с кем** озак вакыт бергә йәшәу, йыш аралашу

МНОГО... урыс телендәге кушма һүзәрзән “күп” мәғәнәһендәге беренсе өлөшө, мәс., многоквартирный күп фатирлы

МНОГОАКТНЫЙ, -ая, -ое күп пәрзәле; **многоактная пьеса** күп пәрзәле пьеса

МНОГОБОЖИЕ *с* күп аллага ышану, күп аллалылык

МНОГОБОРЕЦ *м; спорт.* күп төрлө ярышта катнашыусы, күпбәйгесе, многоборец

МНОГОБОРЬЕ *с; спорт.* күп төрлө ярыш, күпбәйге, многоборье; **занять первое место в многоборье** күпбәйгелә беренсе урын алыу

МНОГОБРАЧИЕ *с* күп катын (ир) менән тороу, күп никахлылык; **обычай многобрачия у древних племен** боронго кәбиләләрзән күп катын (ир) менән тороу йолаһы

МНОГОВАТО *нареч.; разг.* күберәк, артығырақ; **многовато запросили за изготовленную деталь** эшләнгән деталгә хакты артығырақ хоранылар

МНОГОВЕКОВОЙ, -ая, -ое быуаттар буйына килгән, быуаттарга һузылган, боронго; **многовековые традиции** быуаттар буйына килгән традициялар

МНОГОВАСТИЕ *с* күп власлылык; **период многовластия** күп власлылык дәүере

МНОГОВОДНЫЙ, -ая, -ое 1. күп (мул) һулы; **многоводная река** мул һулы йылға 2. (*о*

местности) һууга бай; **многоводный край** һууга бай як

МНОГОВОДЬЕ *с* 1. (*избыток воды*) мул һуулытк; **многоводье озера** күлдең мул һуулыгы 2. (*период*) һуу күп вакыт, һуу ташкан мөл; **период многоводья** һуу ташкан мөл

МНОГОГЛАВЫЙ, -ая, -ое күп көмбәзле; **многоглавая церковь** күп көмбәзле сиркәу

МНОГОВОРОЯЩИЙ, -ая, -ее күп нәмә аңлаткан, күп нәмә тураһында һөйләгән, мәғәнәле; **многовоящие сведения** күп нәмә тураһында һөйләгән мәғлүмәттәр; **многовоящий взгляд** мәғәнәле караш

МНОГОГЛОВЫЙ, -ая, -ое 1. күп башлы; **многоголовая гидра** күп башлы гидра 2. күп, зур (*кешеләр, хайуандар тураһында*); **многоголовая толпа** зур төркөм

МНОГОГРАННИК *м; мат.* күпкыр; **правильный многогранник** төзөк күпкыр

МНОГОГРАННЫЙ, -ая, -ое 1. күп кырлы; **многогранная гайка** күп кырлы гайка 2. *перен. (разносторонний)* күп яклы, киң (тәрән) белемле; **многогранная деятельность** күп яклы эшмәкәрлек; **многогранный человек** киң белемле кеше

МНОГОДЕТНОСТЬ *ж* күп балалылык, күп балалы булгу

МНОГОДЕТНЫЙ, -ая, -ое күп балалы; **многодетная мать** күп балалы әсә; **многодетное семейство** күп балалы ғаилә

МНОГОДНЕВНЫЙ, -ая, -ое күп көнлөк, озайлы, озон; **многодневный путь** озон юл

МНОГОЖЕНЕЦ *м* күп катынлы ир

МНОГОЖЕНСТВО *с* күп катынлылык, күп катын менән тороу

МНОГОЖИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* күп тармаклы, күп тынлы; **многожильный кабель** күп тармаклы кабель

МНОГОЗЕМЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп ерле, ере күп; **многоземельный совхоз** ере күп совхоз

МНОГОЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬ *ж* мөһимлек; **многозначительность событий** вакигаларзән мөһимлеге

МНОГОЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. мөһим, зур әһәмиегле; **многозначительный факт** мөһим факт 2. тәрән мәғәнәле; **многозначительная улыбка** тәрән мәғәнәле йылмайыу

МНОГОЗНАЧНОСТЬ *ж* 1. *мат.* күп урынлылык; **многозначность чисел** хандарзән күп урынлылығы 2. *лингв.* күп мәғәнәлек; **многозначность слов** һүзәрзән күп мәғәнәлек

МНОГОЗНАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *мат.* күп урынлы; **многозначные числа** күп урынлы хандар 2. *лингв.* күп мәғәнәле; **многозначное слово** күп мәғәнәле һүз

МНОГОКВАРТИРНЫЙ, -ая, -ое күп фатирлы; **многоквартирный дом** күп фатирлы йорт

МНОГОСТРАДАЛЬНЫЙ

МНОГОКЛЁТОЧНЫЙ, -ая, -ое *биол.* күп күзәнәкле; **многоклеточные растения** күп күзәнәкле үсемлектәр

МНОГОКОВШОВЫЙ, -ая, -ое *тех.* күп сүмесле; **многоковшовый экскаватор** күп сүмесле экскаватор

МНОГОКРАСОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *полигр.* күп төрлө буяу менән басылган; **многокрасочная машина** күп төрлө буяу менән баса торган машина 2. төрлө буяулы, матур; **многокрасочный плакат** матур плакат 3. *перен.* күп яклы, төрлө; **многокрасочная жизнь** бай йөкмәткегә тормош

МНОГОКРАТНЫЙ, -ая, -ое 1. кат-кат, күп тапкыр, бер нисә; **многократные опыты** күп тапкыр кабатланган тәҗрибələr 2. *тех.* күп тапкыр зурайтып күрһәткән (көсәйткән); **многократный бинокль** күп тапкыр зурайтып күрһәткән бинокль; **многократная антенна** күп тапкыр көсәйткән антенна

МНОГОЛЕТНИЙ, -ая, -ее 1. күп йыллык; **многолетняя работа** күп йыллык эш; **многолетние растения** күп йыллык үсемлектәр 2. (*о человеке*) күп йәшәгән, оло йәштәгә; **многолетний старец** күп йәшәгән карт

МНОГОЛЕТНИКИ *мн. (ед. многолётник м); бот.* күп йыллык; **травы-многолетники** күп йыллык үлэндәр

МНОГОЛИКИЙ, -ая, -ое 1. (*о толпе*) төрлө, төрлө дәрәҗәләгә (кимәлдәгә); **многоликая толпа** төрлө халык 2. (*многообразный*) төрлө халвакигаларга бай; **многоликая жизнь** төрлө халвакигаларга бай тормош

МНОГОЛЮДНОСТЬ *ж* кешенең күп булуы, кеше (халык) күплек; **многолюдность города** калала кешенең күп булуы

МНОГОЛЮДНЫЙ, -ая, -ое күп кеше катнашкан, халкы күп, халкы (кешегә) күп булган; **многолюдное собрание** күп кеше катнашкан йыйылыш; **многолюдный район** халкы күп район

МНОГОЛЮДСТВО и **МНОГОЛЮДЬЕ** *с* халык (кеше) күплегә; **привыкнуть к многолюдству и суете** халыктың күплегенә һәм ыгызыгыга өйрәнеп китеү

МНОГОМЕСТНЫЙ, -ая, -ое күп урынлы; **многоместный автобус** күп урынлы автобус

МНОГОМИЛЛИОННЫЙ, -ая, -ое күп миллионлы, миллионлаган; **многомиллионное население** миллионлаган халык

МНОГОНАЦИОНАЛЬНОСТЬ *ж* күп милләтлелек, күп милләтле булуы; **многонациональность страны** илдең күп милләтле булуы

МНОГОНАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп милләтле; **многонациональные государства** күп милләтле дәүләттәр

МНОГОНАЧАЛИЕ *с* етәксе күп булуы, күп (таркау) етәкселек

МНОГОНОЖКА *ж* күбаяк

МНОГООБЕЩАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. өмөтлө; **многообещающий молодой специалист** өмөтлө йәш белгес 2. мәгәнәле, серле, ишаралы; **многообещающая улыбка** мәгәнәле йылмайыу

МНОГООБРАЗИЕ *с* төрлөлөк, күп яклылык; **многообразие растительного мира** үсемлектәр доньяһының төрлөлөгә; **многообразие жизни** тормоштоң күп яклылығы

МНОГООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое күп төрлө, төрлө-төрлө; **многообразные запахи леса** урмандың төрлө-төрлө естәре; **многообразные явления** күп төрлө күренештәр

МНОГООТРАСЛЕВОЙ, -ая, -ое күп тармаклы; **многоотраслевое хозяйство** күп тармаклы хужалык

МНОГОПЛАНОВЫЙ, -ая, -ое күп планлы; **многоплановое произведение** күп планлы әсәр

МНОГОПÓЛЬЕ *с; с.-х.* күп басыулылык

МНОГОПÓЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* күп басыулы; **многопольный севооборот** күп басыулы сәсеү әйләнеше

МНОГОПРОГРАММНЫЙ, -ая, -ое күп программалы; **многопрограммное вещание** күп программалы ташшырыу

МНОГОРЕЧИВОСТЬ *ж* күп һүзлелек, күп һүзле булуы; **многоречивость оратора** оратордың күп һүзле булуы

МНОГОРЕЧИВЫЙ, -ая, -ое *с.м.* **многословный**

МНОГОСЕМЕЙНЫЙ, -ая, -ое зур (ишле) гаиләле

МНОГОСЕРИЙНЫЙ, -ая, -ое күп сериялы; **многосерийный фильм** күп сериялы фильм

МНОГОСЛОВИЕ *с* и **МНОГОСЛОВНОСТЬ** *ж* күп һүзлелек; **многословие в выводах** һыгымталарза күп һүзлелек; **многословность рассказа** хикәйәнең күп һүзлелегә

МНОГОСЛОВНЫЙ, -ая, -ое күп һүзле, һөйләнсәк; **многословная речь** күп һүзле телмәр; **многословный человек** һөйләнсәк кеше

МНОГОСЛОЖНЫЙ I, -ая, -ое күп ижекле; **многосложное слово** күп ижекле һүз

МНОГОСЛОЖНЫЙ II, -ая, -ое бик (үтә) катмарлы; **многосложные обстоятельства** үтә катмарлы хәлдәр

МНОГОСЛОЙНЫЙ, -ая, -ое күп катлы, катлы-катлы; **многослойные горные породы** катлы-катлы тау токомдары

МНОГОСТЕПЕННЫЙ, -ая, -ое күп баскыслы

МНОГОСТОРОННИЙ, -ая, -ее 1. *мат.* күп кырлы (яклы); **многосторонняя призма** күп кырлы призма 2. күп яклы; **многосторонний договор** күп яклы килешү 3. (*разносторонний*) киң, күп яклы; **многостороннее образование** күп яклы белем

МНОГОСТРАДАЛЬНЫЙ, -ая, -ое (күп) яфа сиккән, газап (михнәт) күргән, кайгы-хәсрәт ки-

МНОГОСТУПЕНЧАТЫЙ

сергән, күп миһнәтле, кайгы-хәсрәтле; **многострадальная земля** яфа сиккән ер

МНОГОСТУПЕНЧАТЫЙ, -ая, -ое күп баскыслы, күп быуынлы; **многоступенчатая ракета** күп быуынлы ракета

МНОГОТИРАЖНЫЙ, -ая, -ое күп тиражлы; **многотиражная газета** күп тиражлы гәзит

МНОГОТОМНЫЙ, -ая, -ое күп (бер нисә) томлы

МНОГОТОМНЫЙ, -ая, -ое күп тонналы

МНОГОТОЧИЕ *с*; *грам.* күп нөктә

МНОГОТРУДНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* бик ауыр, кыйын; **многорудная жизнь** бик ауыр тормош

МНОГОТЫСЯЧНЫЙ, -ая, -ое меңләгән, меңәрләгән; **многотысячный митинг** меңәрләгән кеше катнашкан митинг

МНОГОУВАЖАЕМЫЙ, -ая, -ое кәзерле, хөрмәтле

МНОГОУГОЛЬНИК *м* күпмөйөш

МНОГОУГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое күп мөйөшлө

МНОГОЦВЕТКОВЫЙ, -ая, -ое *бот.* күп сәскәле; **многоцветковая роза** күп сәскәле роза

МНОГОЦВЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** төрлө төстәге, сыбар; **многоцветный платок** сыбар яулык **2. полигр.** төрлө буяу менән басылган

МНОГОЧИСЛЕННЫЙ, -ая, -ое күп һанлы, күп һандагы, бик күп; **многочисленный отряд** күп һанлы отряд; **многочисленная родня** күп һанлы нәсел-нәсеп; **многочисленные факты** бик күп факт

МНОГОЧЛЕН *м*; *мат.* күпбыуын

МНОГОЧЛЕННЫЙ, -ая, -ое *мат.* күп быуынлы; **многочленное выражение** күп быуынлы аңлатма

МНОГОЭТАЖНЫЙ, -ая, -ое күп катлы; **многоэтажный дом** күп катлы йорт

МНОГОЯЗЫЧНЫЙ, -ая, -ое күп телле, төрлө телдә һөйләшкән; **многоязычный словарь** күп телле һүзлек; **многоязычное население** төрлө телдә һөйләшкән халык

МНОЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое күп, бик күп ♦ **множественное число** *грам.* күплек һан

МНОЖЕСТВО *с* **1.** күп, күплек; **множество людей** күп халык; **здесь налицо множество фактов** бында факттардың күплегә күренеп тора; **ими собрано множество фактов** улар тарафынан күп факт йыйылган **2. мат.** күплек; **теория множеств** күплек теориясы

МНОЖИМОЕ *с*; *мат.* кабатлануысы

МНОЖИТЕЛЬ *м*; *мат.* кабатлауысы

МНОЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күбәйтәү ...ы; **множительный аппарат** күбәйтәү аппараты

МНОЖИТЬ *несов. что* **1. мат.** кабатлау; **множить два на три** икене өскә кабатлау; **множить в уме** хәтерзән кабатлау **2. арттырыу, күбәйтәү, ишәйтәү**

МНОЖИТЬСЯ *несов.* **1.** артыу, күбәйеү, ишәйеү; **факты множатся** факттар күбәйә бара **2. страд. от** **множить** **1**

МОБИЛИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое мобилизация ...ы; **мобилизационная готовность** мобилизация әзерлеге; **мобилизационный пункт** мобилизация пункты

МОБИЛИЗАЦИЯ *ж*; *прям., перен.* мобилизация, мобилизациялау; **всеобщая мобилизация** дөйөм мобилизация

МОБИЛИЗОВАННОСТЬ *ж* тулы әзерлек

МОБИЛИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** **мобилизовать** **2. в знач. сущ. мобилизованный** *м* мобилизацияланган (кеше)

МОБИЛИЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что; прям., перен.* мобилизациялау, йәлеп итеү, мобилизация яһау; **мобилизовать врачей** врачтарҙы мобилизациялау; **мобилизовать людей на сельхозработы** кешеләрҙе ауыл хужалығы эштәренә йәлеп итеү

МОБИЛИЗОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** мобилизациялану; **мобилизоваться на работу** эшкә мобилизациялану **2. несов. страд. от мобилизовать**

МОБИЛЬНОСТЬ *ж* (тиз) хәрәкәтсәнлек, мобиллек; **мобильность войсковых частей** гәскәри частардың тиз хәрәкәтсәнлеге

МОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое (тиз) хәрәкәтсән, мобиль; **мобильные войска** хәрәкәтсән гәскәр

МОГИКАНЕ *мн.* могиқандар (*Төньяк Америкадағы индейцтардың юғалып калған кәбиләһе*) // *ед.* **могиқанн** *м* могиқан ир-аты; **могиқанка** *ж* могиқан катын-кызы ♦ **последний из могиқан** һуңғы могиқан (*бөтөн барған күренештең, социаль төркөмдөң һ.б. һуңғы өҗкиле*)

МОГИЛА *ж* кәбер, кәберлек, гүр ♦ **братская могила** шәһитгәр кәбере; **до (само́й) моги́лы** үлгәнсе, үлем түшәгәнәсә; **свести в могилу** *кого* үлем ситенә еткереү; **смотреть (глядеть) в могилу** үлемгә тура карау; (**стоять**) **одной ногой в могиле** бер аягы ерзә, икенсегә гүрзә; **быть на краю моги́лы** үлем алдында тороу

МОГИЛЬНИК *м* боронго кәберлек

МОГИЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәбер ...ы; **моги́льная плита́** кәбер ташы; **моги́льная тишина́** кәбер тынлығы

МОГИЛЬЩИК *м* **1.** кәбер казыусы **2. зоол.** үлкәһә куңызы

МОГУ́ЧИЙ, -ая, -ее **1.** кеүәтле, көзрәтле, көслө; **могучая страна́** кеүәтле ил; **могучий организм** көслө организм **2.** бик йыуан, мөһабәт, нык; **могучий дуб** мөһабәт имән

МОГУ́ЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое кеүәтле, көзрәтле, бик көслө; **могучественная страна́** кеүәтле ил; **могучественное средство** бик көслө сара

МОГУ́ЩЕСТВО *с* кеүәт, көзрәт, көс; **могучество государства** дәүләттең кеүәте

МОДА ж 1. мода; быть одётым по последней моде һунғы мода буйынса кейенәү; **войти в моду** модага инеү; **журнал мод** модалар журналы 2. *прост. (привычка)* гәзәт; **что это за мода** был һиндәй гәзәт

МОДАЛЬНОСТЬ ж; *лингв.* мөнәсәбәтлек, модаллек

МОДАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *лингв.* мөнәсәбәт, модаль; **модальные глаголы** мөнәсәбәт кылымдар

МОДЕЛИРОВАНИЕ с см. **моделировать**

МОДЕЛИРОВАТЬ *несов.* что модель әзерләү; **моделировать платье** күлдәктең моделен әзерләү

МОДЕЛИСТ м и **МОДЕЛИСТКА** ж моделесе, моделдәр яһаусы

МОДЕЛЬ ж; *в разн. знач.* модель; **модель платья** күлдәк моделе; **новая модель автомобиля** автомобилдең яңы моделе

МОДЕЛЬЕР м модельер; **модельер дамского платья** катын-кыз күлдәге модельеры

МОДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. модель ...ы, моделдәр; **модельный цех** моделдәр цехы 2. моделе; **модельные туфли** моделие туфлизар

МОДЕЛЬЩИК м моделдәр яһаусы

МОДЕЛЬЩИЦА ж 1. моделдәр яһаусы (*катын-кыз тураһында*) 2. яңы эшләпә моделдәре яһаусы (*катын-кыз тураһында*)

МОДЕРН м *нескл.* 1. модерн (XIX б. азағында — XX б. башында һынлы сәнәттә һәм архитектурада үзенән алдағы сәнәттә каршы йүңләш) 2. *в знач. неизм. прил.* модерн; **гостиница в стиле модерн** модерн стилдәге кунакхана

МОДЕРНИЗАЦИЯ ж и **МОДЕРНИЗИРОВАНИЕ** с см. **модернизировать**

МОДЕРНИЗИРОВАТЬ *сов., несев.* что модернизациялау, яңылык индереү, яңыса короу; **модернизировать технологические процессы** технология процесстарын модернизациялау

МОДЕРНИЗИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несев.* модернизациялану, яңырыу; **архитектура модернизировалась** архитектура яңырҙы 2. *несов. страд. от модернизировать*

МОДЕРНИЗМ м; *иск.* модернизм (*үткән дәүер сәнәтенә каршы йүңләш, XIX б. азағында — XX б. башында барлыкка килә*)

МОДЕРНИЗОВАТЬ *сов., несев.* см. **модернизировать**

МОДЕРНИЗОВАТЬСЯ 1. *сов., несев.* см. **модернизироваться** 2. *несов. страд. от модернизировать*

МОДЕРНИСТ м; *иск.* модернист, модернизм яткы

МОДЕРНИСТСКИЙ, -ая, -ое модернизм ...ы, модернист ...ы; **модернистские увлечения** модернизм менән мауығыу; **модернистский кружок** модернистар түңәрәге

МОДИФИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* модификация ...ы; **модификационные явления** модификация күренештәре

МОДИФИКАЦИЯ ж; *книжн.* модификация (1. *үзгәреү, башка төргә әйләнәү* 2. *үзгәргән, башка төргә ингән әйбер*); **модификация чугуна** суйындың модификацияһы; **алмаз и графит** являються модификациями углерода алмас менән графит углерод модификацияларынан һанала

МОДИФИЦИРОВАНИЕ с; *книжн.* см. **модифицировать**

МОДИФИЦИРОВАТЬ *сов., несев.* что; *книжн.* модификациялау, модификация яһау, үзгәртеү; **модифицировать газы** газдарҙы модификациялау

МОДИФИЦИРОВАТЬСЯ *книжн.* 1. *сов., несев.* модификациялану, үзгәреү; **газ модифицируется и превращается в жидкость** газ модификациялана һәм шыйыткылыкка әйләнә 2. *несов. страд. от модифицировать*

МОДНИК м и **МОДНИЦА** ж; *разг.* модага әйәреүсе, мода коло

МОДНИЧАТЬ *несов.; разг.* мода артынан кыуыу, модага әйәреү, модалы кейенәү; **модничать, несмотря на преклонный возраст** олоғайыуға қарамастан, мода артынан кыуыу

МОДНЫЙ, -ая, -ое 1. модалы; **модный костюм** модалы костюм; **модная причёска** модалы причёска 2. киң билдәле, киң таралған; **модный писатель** бөгөнгө көндө киң билдәле языусы; **модная песенка** бөгөнгө көндө киң таралған йыр 3. модага әйәргән; **модная женщина** модага әйәргән катын-кыз 4. мода(лар) ...ы; **модный журнал** модалар журналы

МОДУЛИРОВАТЬ *несов.* 1. *муз.* тауыш үзгәртеү, бер тондан икенсегенә күсеү; **модулировать голосом** тауыш үзгәртеү 2. *физ.* модуляция яһау, модуляциялау; **модулировать ток** токты модуляциялау

МОДУЛЬ м; *физ., тех.* модуль (*кайһы бер теүәл фәндәрҙә коэффициенттар исеме*); **модуль скатия** кысыу модуле; **модуль упругости** һығылмалылык модуле

МОДУЛЯЦИЯ ж; *в разн. знач.* модуляция; **необычные модуляции** егб гблоса уның тауышының модуляциялары; **модуляция тока** ток модуляцияһы

МОБЧНЫЙ, -ая, -ое 1. йыуыу ...ы; **мобчная машина** йыуыу машинаһы 2. *в знач. суц.* мбчная ж йыуыу бинаһы (бүлмәһе)

МОЁ с *мест.* см. **мой**

МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ и **МОЖЖЕВЁЛОВЫЙ**, -ая, -ое артыш ...ы; **можжевёловое дерево** артыш агасы; **можжевёловое удилице** артыш кыуалы

МОЖЖЕВЁЛЬНИК м артыш

МОЖНО *в знач. сказ., безл.* мөмкин, ярай, була; **это можно сделать очень быстро** быны

МОЗАИКА

бик тиз эшлэл була; **мбжно** **войти** инергэ ярай ♦ **как мбжно** мөмкин тиклем; **как мбжно** **лучше** мөмкин тиклем якшырак; **как это мбжно**; **разве мбжно** былай ярамай бит инде, шулай яраймы ни инде; **мбжно** **сказать** *вводн. сл.* эйтергэ мөмкин

МОЗАИКА *ж* мозаика (*төрлө төстөгө быланан, вак таштарзан һ.б. эшлэнгән һүрәт, рәсем йәки нәфис бизәк*)

МОЗАИЧЕСКИЙ, -ая, -ое мозаика ...ы, мозаикалы; **мозаическое искусство** мозаика сәнгәте

МОЗАИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** мозаика ...ы; **мозаичная мастерская** мозаика оҗаханаһы **2.** мозаикалы; **мозаичный стблик** мозаикалы өстәл; **мозаичный рисунок** мозаикалы рәсем

МОЗГ *м* **1.** мейе; **головной мозг** баш мейеһе; **кровоизлияние в мозг** мейегә кан һауыу **2.** баш мейе; **в эти минуты в его мозгу** **рождались фантастические идеи** был минуттарза уның башында фантастик идеялар тыуыу ♦ **костный мозг** елек, елек майы; **с мбзгом (мозгами)** *кто*; *прост.* ақылы бар, ақыллы; **до мбзга костей** башынан аягына тиклем, сиктән тыш; **вправить мозги** *прост.* ақылға ултыртыу; **шевелить мозгами** *прост.* баш ватыу, ныклап уйлап карау; **мозги набекрень (не на месте)** *у кого*; *прост.* башы эшләмәй

МОЗГЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* еүеш, ямғырлы; **мозглый воздух** еүеш һауа

МОЗГОВОЙ, -ая, -ое **1.** мейе ...ы; **мозговые извилины** мейе ййыырсыктары; **мозговые сосуды** мейе тамырлары **2.** елекле; **мозговая кость** елекле һөйәк **3.** *перен.* ақыл ...ы; **утомиться от мозговой работы** ақыл хезмәтенән арыу ♦ **мозговой центр** етәкселек иткән үзәк (*катмарлы предприятие, учреждение һ.б. зимәкәрлеге менән*)

МОЗЖЕЧОК *м*; *анат.* кесе мейе, мейесә

МОЗЖИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** һызлау; **мозжит ногá** аяк һызлай **2.** *что и без доп., безл.* һызлау; **ногу мозжит** аяк һызлай; **мозжит в колёне** тубык һызлай

МОЗБЛИСТЫЙ, -ая, -ое сөйәлле; **мозблистые руки** сөйәлле кулдар

МОЗБОЛИТЬ *несов.* сөйәлләндерәү; **мозболить руки** кулдарзы сөйәлләндерәү ♦ **мозболить глаза кому**; *прост.:* 1) йәнгә тейеү, йөзәтеп бөтөрәү; 2) һәр вакыт күз алдында тороп ялҡытып бөтөрәү

МОЗБОЛЬ *ж* сөйәл, һөйәл; **сухая мозболь** коро сөйәл ♦ **наступить на (любимую) мозболь кому**; *прост.* ауыртқан ергә тейеү

МОЗОЛЬНЫЙ, -ая, -ое сөйәл ...ы; **мозольный пластырь** сөйәл пластыры

МОЙ *мн. мест. см. мой*

МОЙ *м* (*моя ж, моё с*) *мест.* **1.** минең; **мой отец** минең атайым; **моя рука** (минең) кулым; **моё лицо** (минең) йөзөм **2.** *в знач. суц. моё с;*

разг. минеке; **это моё** был минеке **3.** *в знач. суц. мой мн.;* *разг.* минекеләр; **моих нет** дба минекеләр өйзә юк ♦ **это не по моёй части** был минең эшем түгел, быға минең қағылышым юк; **с моё** минең кәзәр; **поживите-ка с моё** минең кәзәр йәшәгез әле; **ббже мой!** йә алла!

МОЙКА *ж* **1.** *см. мыть*; **мойка посуды** һауыт-һаба ййуыу **2.** (*машина*) ййуыу машинаһы; **мойка для шерсти** йөн ййуыу машинаһы

МОЙЩИК *м* ййуыуысы; **мойщик машин** машина ййуыуысы

МОКАСИНЫ *мн. (ед. мокасин м)* мокасин (*аяк кейеме*)

МОККО *с* *нескл.* **1.** мокко (*кәһүәнәң киммәтле төрө*); **пить мокко** мокко эсеү **2.** *в знач. прил.* мокко ...ы; **кбфе мокко** мокко кәһүәһе

МОКНУТЬ *несов.* **1.** сылануу, һуулануу, еүешләнеү; **мокнути под дождём** ямғырға сылануу **2.** (*о ране, лишаях и т.п.*) сөйләнеп эренләү; **рана мокнет** йәрәхәт сөйләнеп эренләй

МОКРЕЦ *м*; *вет.* изелмә, бысылгы

МОКРИЦА *ж* кыркаят (*бөжәк*)

МОКРОТА *ж*; *мед.* қақырык

МОКРОТА *ж*; *разг.* еүешлек, дым, дымлылык; **дождь только увеличивал сырость и мокроту** ямғыр дым менән еүешлекте арттырзы ғына

МОКРЫЙ, -ая, -ое еүеш, епшек; **мокрая одежда** еүеш кейем; **мокрые руки** еүеш кулдар;

мокрый снег епшек қар; **погода стоит мокрая** көндәр епшек ♦ **глаза на мокром месте** иларға ғына тора; **мокрая курица** ебегән мәхлүк, булдыкһыз (кеше)

МОКША *ж* *собир.* мукшылар

МОКШАНЕ *мн.* мукшылар, мукшы халкы // *ед.* **мокшанин** *м* мукшы ир-аты; **мокшанка** *ж* мукшы қатын-кызы

МОКШАНСКИЙ, -ая, -ое мукшы ...ы; **мокшанский язык** мукшы теле

МОЛ I *м*; *мор.* мол (*порттарза қарапты тулқындан һаклауға хезмәт иткән королма*)

МОЛ II *частица*; *прост.* тигән бул(бу), тип эйт(еү), имеш, йәнәһе; **ты, мол, сам виноват** имеш, һин үзәң гөйәһле

МОЛВА *ж* хәбәр, һүз, имеш-мимеш; **людская молва** халык араһында йөрөгән һүз

МОЛДАВАНЕ *мн.* молдавандар, молдаван халкы // *ед.* **молдаванин** *м* молдаван ир-аты; **молдаванка** *ж* молдаван қатын-кызы

МОЛДАВСКИЙ **И** **МОЛДАВСКИЙ**, -ая, -ое молдаван(дар) ...ы, Молдавия ...ы; **молдавские танцы** молдаван бөйеүзәре; **молдавские песни** молдаван йырзары; **молдавский язык** молдаван теле

МОЛЕБЕН *м* гибәзәт; **служить молебен** гибәзәт қылыу

МОЛЕВОЙ: **молевой сплав** *спец.* қыуғын

МОЛЕКУЛА *ж* молекула

МОЛОДОСТЬ

МОЛЕКУЛЯРНЫЙ, -ая, -ое молекула ...ы; молекулярное движение молекуларлар хэрэкәте; молекулярная теория молекула теорияһы

МОЛЁЛЬНЯ ж гибәзәтхана

МОЛЕНИЕ с; книжн. 1. см. молиться 1; 2. см. молить

МОЛЕСКИЙ м молескин (кизе-мамык тукыма)

МОЛИБДЕН м молибден (химик элемент, металл)

МОЛИБДЕНОВЫЙ, -ая, -ое 1. молибден ...ы; молибденовые месторождения молибден яткылыктары 2. молибденлы; молибденовая сталь молибденлы корос 3. молибден, молибденлы; молибденовая проволока молибден сым

МОЛИТВА ж дога; читать молитву дога укыу

МОЛИТВЕННИК м догалык

МОЛИТВЕННЫЙ, -ая, -ое дога ...ы, гибәзәт ...ы; моли́твенный дом гибәзәт йорто; моли́твенные слова дога һүзәре

МОЛИТЬ несов. кого-что и без доп. ялыныу, үтенәу, ялбарыу; моли́ть о помощи ярзам хорап ялбарыу

МОЛИТЬСЯ несов. 1. намаз укыу, гибәзәт кылыу, алланан хорау 2. на кого; перен., разг. табыныу, баш әйеу, артык яратыу; моли́ться на старшую сестру апайга табыныу

МОЛКНУТЬ несов. тыныу, тынып калыу, туктау, басылыу; в знойные часы молкнет всё вокруг томрала тирә-яктагы бөтә нәмә тынып кала

МОЛЛЮСКИ мн. (ед. моллюск м); зоол. моллюск

МОЛЛЮСКОВЫЙ, -ая, -ое моллюск ...ы; моллюсковые раковины моллюск кабырсактары

МОЛНИЕВЫЙ, -ая, -ое йәшен ...ы; молниевая вспышка йәшен балкыуы

МОЛНИЕОСНЫЙ, -ая, -ое йәшен тизлегендә, йәшен кеүек тиз; с молниеносной быстротой йәшен тизлеге менән; молниеносное движение йәшен тизлегендәгә хәрәкәт

МОЛНИЕОТВОД м йәшен кайтаргыс

МОЛНИРОВАТЬ сов., несов. что и без доп.; разг. телеграмма-молния ебәреу, телеграмма-молния менән хәбәр итеу; молниировать день приезда килеу көнөн телеграмма-молния менән хәбәр итеу

МОЛНИЯ ж 1. йәшен; шаровая молния йәшен уты, йәшен тубы 2. молния, ашыгыс телеграмма, телеграмма-молния 3. (вид застёжки) молния; рубашка с молнией молниялы күлдәк

МОЛОДЕЖНЫЙ, -ая, -ое йәштәр ...ы; молодежная бригада йәштәр бригады; молодежный театр йәштәр театры

МОЛОДЕЖЬ ж собир. йәштәр, йәш-елкенсәк; нынешняя молодежь хәзерге йәштәр

МОЛОДЕТЬ несов. йәшәреу, йәшәрәп китеу; молодеть от счастья шатлыктан йәшәрәп китеу

МОЛОДЕЦ м; фольк. егет, батыр егет; добрый молодец батыр егет

МОЛОДЕЦ м 1. егет, булдыклы егет; бра́вый молодец батыр егет 2. в знач. сказ.; разг. (при выражении похвалы) егет икәнһең, шәп икәнһең; молодец, что сумел решить задачу первым егет икәнһең, мәсьәләне беренсе булып эшләй алдың 3. в знач. нареч. молодцом егеттәрсә, егеттәр кеүек; сегодня отец выглядит молодцом бөгөн атай егеттәрсә күренә ♦ молодец к молодцу береһенән-береһе якшырак, бөтәһе лә һайлап алған кеүек

МОЛОДЕЦКИЙ, -ая, -ое 1. фольк. егет(тәр) ...ы; удаля молодецкая егет кыйыулыгы; молодецкая кровь егеттәр каны; молодецкое сердце егеттәр йөрәге 2. егеттәрсә, батырзарса; молодецкий вид егеттәрсә киәфәг; молодецкая отвага егеттәрсә батырлык

МОЛОДЕЧЕСТВО с 1. егетлек, батырлык, кыйыулык; ценить молодечество кыйыулыкты югары баһалау 2. (показная отвага) кукырлык, яһалма батырлык (кыйыулык); ему присуще наигранное молодечество уга яһалма батырлык хас

МОЛОДИТЬ несов. кого-что йәшәртеу, йәш күрһәтеу; это платье вас молодит был күлдәк һеззе йәш күрһәтә

МОЛОДИТЬСЯ несов. йәш күренергә тырышыу, йәшәргә тырышыу; она всё ещё молодится ул һаман йәш күренергә тырыша

МОЛОДНЯК м 1. собир. (молодые животные) йәш мал; (о крупном рогатом скоте) тана-торпо; (о лошадах) тай-тулак 2. (молодой лес) йәш урман; хвойный молодецк бешәлек 3. собир.; прост. (молодежь) йәштәр, йәш-елкенсәк

МОЛОДОЖЁНЫ мн. (ед. молодожён м) йәштәр (яңы өйләнешкән ир менән катын)

МОЛОДОЙ, -ая, -ое 1. йәш; молоде покое йәш быгуын; молодой парень йәш егет; молодой специалист йәш белгес 2. яңы, йәш; молодой месяц яңы ай; молодая республика йәш республика 3. йәш ...ы, йәшлек ...ы; молодой забор йәшлек дәрте; молодой сон йәшлек йокоһо; молодой гблос йәш тауыш; молоде сердце йәш йөрәк 4. йәш, өлгөрәп етмәгән; молодой кумыс йәш кымыз 5. в знач. суц. молодье мн. (ед. молодой м и молодая ж); разг. яңы өйләнешкән йәштәр (ир менән катын) ♦ молодой человек (обращение) йәш кеше; из молодых да ранних кто йәш булһа ла хәйләле (өлгөр); молодозелено йәш, тәжрибәһез (кешегә карата)

МОЛОДОСТЬ ж йәшлек, йәш сак (вакыт); годы молодости йәшлек йылдары ♦ по молодости лет йәшлеге аркаһында; не первой молодости йәш түгел, урта йәштәге; вторая молодость икенсе йәшлек, ологая төшөү

МОЛОДУХА

МОЛОДУХА ж; *прост.* йэш килен
МОЛОДЦЕВАТЫЙ, -ая, -ое егеттәрсә; **молодцеватый** вид егеттәрсә киәфәт

МОЛОДЧИК м 1. *уст., трад.-поэт. см.* молодёц 1; 2. *разг., презр.* йырткыс, кәбәхәт, һатлык йән

МОЛОДЧИНА м и ж *см.* молодёц 2

МОЛОДЬ ж *собр.*; *зоол.* селбәрә, йотколок; **молодь выходит из икринок** селбәрә ыуылдырыктан сыға

МОЛОЖАВЫЙ, -ая, -ое йэш сырай(лы) (күрөнгән); **моложавая женщина** йэш сырайлы катын; **моложавый** вид йэш күрөнгән киәфәт

МОЛОЗИВО с ыуыз; **пойть телят молозивом** бызаузарға ыуыз эсереу

МОЛОКИ *мл.* (*ед.* **молока** ж) балык ағы

МОЛОКО с һөт; **корбвье молоко** һыйыр һөтө; **кислое молоко** эсегән һөт; **парное молоко** яңы һауған һөт; **цельное молоко** өстө (каймағы) алынмаған (айыргылмаған) һөт; **миндальное молоко** миндаль һөтө ♦ **молоко на губах не обсохло у кого** ауызында инә һөтө лә кипмәгән; **кровь с молоком** *см.* **кровь**

МОЛОКОВОЗ м 1. һөт ташыусы 2. һөт ташыу машинаһы

МОЛОКОСОС м; *разг., пренебр.* маңка, маңка малай

МОЛОТ м 1. зур сүкеш, сүкеш 2. (*машина*) сүкеу машинаһы

МОЛОТИЛКА ж ашлык һуккыс; **мотбрная молотилка** моторлы ашлык һуккыс

МОЛОТИЛО с; с.-х. шыбагас тукмағы, тәпәс
МОЛОТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое ашлык һуғыу ...ы; **молотильные рабты** ашлык һуғыу эштәре; **молотильный сарай** ашлык һуғыу һарайы

МОЛОТИЛЬЩИК м ашлык һуғыусы

МОЛОТИТЬ *несов.* 1. *что* и *без доп.* (ашлык) һуғыу; **молотить рожь** арыш һуғыу 2. *по чему, во что; перен., разг.* тукылдатыу; **молотить в дверь** ишек тукылдатыу 3. *кого-что* тукмау; **молотили егб кулаками** уны йозрок менән тукмайзар ине 4. *что* и *без доп.*; *прост.* (*мноغو говорит*) күп һөйләу, туктамай һөйләу

МОЛОТИТЬСЯ *несов. страд.* от **молотить** 1

МОЛОТОБЕЦ м сүкешсе

МОЛОТОК м сүкеш; **сапбжрый молоток** итек сүкеш; **отбойный молоток** вата торған сүкеш

МОЛОТОЧЕК м 1. *уменьш.* от **молоток** 2. сүкеш; **молоточки рояля** рояль сүкештәре 3. *анат.* сүкеш һөйгә (*урта колактагы бәлкәй һөйгә*)

МОЛОТ-РЫБА ж сүкешбалык (*дунгез балыгы*)

МОЛОТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **молоть** 2. *прил.* тартылған, төйөлгән; **молотая рожь** тартылған арыш; **мблотый перец** төйөлгән борос

МОЛОТЬ *несов.* *что* 1. тартыу; **молоть пшеницу на крупу** бойзайзы ярмага тартыу

2. ваклау, онтау; **молоть камни** таштарзсы онтау, ваклау 3. *прост.* лыгырлау; **молоть чепуху** юкбарзсы лыгырлау

МОЛОТЬБА ж 1. *см.* **молотить** 1; **машинная молотьба** машина менән ашлык һуғыу 2. ашлык һуғыу вакыты; **наступила молотьба** ашлык һуғыу вакыты етте

МОЛОТЬСЯ *несов. страд.* от **молоть** 1, 2

МОЛОЧАЙ м һөтлөгән

МОЛОЧАЙНЫЙ, -ая, -ое 1. һөтлөгән ...ы; **молочайные листья** һөтлөгән япрактары 2. *в знач. суц.* **молочайные мл.**; *бот.* һөтлөгән һымактар

МОЛОЧНИК м 1. һөт һауыты 2. һөт һатгыусы (*ир-ат*)

МОЛОЧНИЦА ж 1. һөт һатгыусы (*катынкыз*) 2. *мед.* ауыз бозолоу (*гэзэттә, имсәк балаларза*)

МОЛОЧНОКИСЛЫЙ, -ая, -ое *хим.* һөт кислотаны; **молочнокислые бактерии** һөт кислотаны бактериялары

МОЛОЧНОСТЬ ж һөтлө булгу, һөт биреүсәнлек; **молочность коровы** һыйырзың һөтлө булгуы

МОЛОЧНОТОВАРНЫЙ, -ая, -ое һөт етештерәу һәм эшкәртеу ...ы; **молочнотоварная ферма** һөт етештерәу һәм эшкәртеу фермаһы

МОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. һөтлө, һауын; **молочная корова** һөтлө һыйыр; **молочный скот** һауын мал 2. йэш, имсәк; **молочный теленок** йэш бызау 3. һөтлө, һөттә бешергән; **молочная каша** һөттә бешер(ел)гән бутка 4. *в знач. суц.* **молочное** с һөт азыктары; **он любит молочное** ул һөт азыктары ашарға ярата 5. һөтсөлөк ...ы; **молочная ферма** һөтсөлөк фермаһы ♦ **молочный брат**; **молочная сестра** имсәктәш, һөт кәрзәше; **молочные железы** һөт биззәре; **молочные зубы** һөт тештәре; **молочная кухня**: 1) һөт азыктары; 2) һөт азыктары кухняһы (*имсәк балаларға*)

МОЛЧА *нареч.* өндәшмәйенсә, һүзһез генә, бер һүзһез, өһһөз; **молча смотрели друг на друга** бер-беренә һүзһез генә карап торзолар

МОЛЧАЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. аз һүзлө, һөйләшмәүсән; **молчаливый сосед** аз һүзлө күрше 2. *перен.* тын, тып-тын; **молчаливый лес** тын урман 3. һүзһез; **молчаливое согласие** һүзһез ризалашыу

МОЛЧАНИЕ с *см.* **молчать**; **молчание** — **знак согласия** өндәшмәу — ризалык билдәһе; **после долгого молчания** озак өндәшмәй торғандан һуң; **хранить молчание** тынлык һаклау; **погрузиться в молчание** тынлыкка сумбу; **прервать молчание** тынлыкты бозоу

МОЛЧАТЬ *несов.* 1. һөйләшмәу, өндәшмәу, тынбу, һүз кушмау; **молчать целый день** көнө буйы өндәшмәу 2. тып-тын тороу, шауламау; **лес молчит** урман тып-тын тора 3. эшләмәу; **рация молчит** рация эшләмәй 4. һөйләмәу, әйтмәу, сер

итеп һаклау; **об этом нүжно молчаты** был тура-
ла һөйләмәскә кәрәк

МОЛЧКОМ *нареч.*; *разг.* өндәшмәйенсә, һөй-
ләшмәйенсә, һүзһез генә, тын ғына; **наблюдать**
за ней молчком уны һүзһез генә күзәтеү

МОЛЧОК *м в знач. сказ.*; *разг.* һөйләмә,
әйтәһе булма, шым бул; **об этом молчок** был ту-
рала әйтәһе булма

МОЛЧУН *м*; *разг.* һөйләшмәүсән ир-ат,
һөйләшмәй торған (мыштым) ир-ат; **молчунья** *ж*;
разг. һөйләшмәүсән катын-кыз, һөйләшмәй тор-
ған (мыштым) катын-кыз; **альты за молчуня**
һөйләшмәүсән кеше тигән дан алыу

МОЛЬ I *ж* көйә; **комнатная моль** бүлмә
көйәһе; **зерновая моль** ашлык көйәһе

МОЛЬ II *ж и м*; *спец.* **1.** кыугын; **по реке**
плывёт моль йылғанан кыугын килә **2.** *в знач.*
нареч. мблем, мблюю кыугынлап; **сплавлять лес**
мблем агасты кыугынлап ағызуу

МОЛЬБА *ж* ялыныу, ялбарыу; **мольба о по-**
щаде мәрхәмәт ялбарыу

МОЛЬБЕРТ *м* мольберт (*рссам кулланган*
остаган); **поставить картину на мольберт** моль-
бертка картинаны туйыу

МОМЕНТ *м* **1.** момент, кыска вакыт, мәл,
сак; **подходящий момент** унайлы момент; **те-**
кущий момент хәзерге вакыт **2.** як, сифат; **поло-**
жительные моменты в работе эштең ыңгай яктары
♦ *в (один) момент* бик тиз, күз асып йомған-
сы; **в данный момент** хәзер; **в любой момент**
теләһе қасан, һәр вакыт

МОМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое бик тиз, шунда
ук, кинәт, қапыл; **моментальный снимок** бик тиз
төшөрөп алынған рәсем; **моментальная смерть**
қапыл (кинәт) үлем

МОНАРХ *м* монарх

МОНАРХИЗМ *м* **1.** (*политическое направ-*
ление) монархизм **2.** *см.* **монархия**

МОНАРХИСТ *м* монархист

МОНАРХИСТСКИЙ, -ая, -ое монар-
хист(тар) ...ы; **монархистский заговор** монархи-
стар заговоры; **монархистская группа** монархи-
стар төркөмө

МОНАРХИЧЕСКИЙ, -ая, -ое монархизм
...ы, монархиялы, монархия ...ы, монархис(тар)
...ы; **монархическая власть** монархия власы; **мо-**
нархическое государство монархия дәүләте

МОНАРХИЯ *ж* монархия; **абсолютная мо-**
нархия абсолют монархия; **конституционная мо-**
нархия конституциялы монархия

МОНАСТЫРСКИЙ, -ая, -ое **1.** монастырь
...ы; **монастырские земли** монастырь ерзәре
2. *перен.* монастырзагы кеүек, тыныс, аулак;
монастырский образ жизни монастырзагы кеүек
йәшәү

МОНАСТЫРЬ *м* монастырь

МОНАХ *м* и **МОНАХИНЯ** *ж* **1.** монах; **по-**
стричься в монахи монах булып китеү (*сг*)

кырктырыу йолаһын үтәп) **2.** *разг.* суфый (*ке-*
шешә катнашмай йәшәүсе, тыйнак)

МОНАШЕНКА *ж* **1.** *разг. см.* **монах** **2.** зоол.
сыбарғанат (*кара тапыл күбәләк*)

МОНАШЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** монах(тар) ...ы;
монашеская келья монах хөжрәһе (*ял итеү*
бүлмәһе); **монашеское общество** монахтар
йәмгиәте **2.** суфыйзарса; **монашеский образ**
жизни суфыйзарса йәшәү

МОНАШЕСТВО *с* **1.** монахлык; **принять мо-**
нашество монахлык қабул итеү **2.** *собир.* мо-
нахтар

МОНАШКА *ж*; *разг. см.* **монах**

МОНГОЛОВИДНЫЙ, -ая, -ое монголға
окшаш; **человек с монголовидным лицом** мон-
голға окшаш йөзлә кеше

МОНГОЛЫ *мн.* монголдар, монгол халкы //
ед. **монгол** *м* монгол ир-аты; **монголка** *ж* монгол
катын-кызы

МОНГОЛЬСКИЙ, -ая, -ое монгол(дар) ...ы,
Монголия ...ы; **монгольский язык** монгол теле

МОНЕТА *ж* **1.** акса, тәңкә; **золотая монета**
алтын тәңкә; **немецкая серебряная монета** талир
тәңкә; **рублевая монета** бер тәңкәлек акса **2.** *со-*
бир. (*металлические деньги*) тимер (вак) акса;
чеканить монету тимер акса һуғыу

МОНЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** акса ...ы; **монетный**
фонд акса фонды **2.** акса һуғыу ...ы; **монетный**
станок акса һуғыу станогы ♦ **монетный двор**
акса һуғыу йорто

МОНЕТЧИК *м* акса һуғыусы (*эисе*)

МОНИЗМ *м* монизм (*доньяның нигезе итеп*
бер башланғысты таныған фәлсәфәци ағым);
материалистический монизм материалистик
монизм

МОНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *филос.* монизм
...ы; **монистическая философия** монизм фәл-
сәфәһе

МОНИСТО *с* муйынса

МОНИТОР I *м* монитор (**1.** *һуғыш карабы*
2. *тау. һуу һиттергес*)

МОНИТОР II *м*; *тех.* монитор (**1.** *конт-*
ролләц, күзәтеү, тикшерәү приборы **2.** *телеви-*
дение тапшырыуын контролләц өсөн телесту-
диялағы телеэкран **3.** *компьютер экраны*)

МОНОГАМИЯ *ж*; *книжн.* моногамия, бер
никахлылык

МОНОГАМНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* моногами-
ялы, бер никахлы; **моногамная семья** бер никах-
лы гаилә

МОНОГРАММА *ж* монограмма (*ике йәки*
бер нисә хәрәфтән языу, сигеү йәки һүрәтләү)

МОНОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое моногра-
фик; **монографическое исследование** моногра-
фик тикшеренү

МОНОГРАФИЯ *ж* монография; **написать**
монографию монография языу

МОНОКЛЬ

МОНОКЛЬ *м* монокль (*күзлек урынына бер генә күзгә куйыла торган оптик быяла*); **смотреть через монокль** монокль аша карау

МОНОКУЛЬТУРА *ж*; с.-х. монокультура (*бер урында озак йылдар бер төр ашылык сәсеу һәм үстөрөү*)

МОНОЛИТ *м* монолит (**1.** бөтөн бер зур таш; *шунан яһалган һэйкәл, колонна һ.б.* **2.** геол. тупрак катламының төзөлөшөн вертикаль киселештә күрһәткән өлгө)

МОНОЛИТНОСТЬ *ж* монолитлык, бер бөтөнлөк, берзәмлек; **монолитность горной породы** тау токомонаң монолитлыгы

МОНОЛИТНЫЙ, -ая, -ое монолит, бер бөтөн, берзәм; **монолитная колонна** монолит колонна; **монолитный коллектив** берзәм коллектив

МОНОЛОГ *м* монолог (*пьесала катнашыу-сының үзенә йәки тамашасыларга карата телмәре*); **лирический монолог** лирик монолог; **читать монолог** монолог укыу

МОНОМАНИЯ *ж* мономания (*берәй идея, фекергә нык бирелеү, ни менәндер артык мауығыу*)

МОНОМЕТАЛЛИЗМ *м*; эк. монометаллизм (*акса әйләнешә нигезенә металл — алтын йәки көмөш — акса һалынан система*)

МОНОМЕТАЛЛИЧЕСКИЙ, -ая, -ое монометаллизм ...ы; **монометаллическая денежная система** монометаллизм акса системаһы

МОНОПЛАН *м* моноплан

МОНОПОЛИЗАЦИЯ *ж* см. монополизовать

МОНОПОЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* монополиялаштырыу; **монополизировать промышленность** сәнәгәтте монополиялаштырыу

МОНОПОЛИЗИРОВАТЬСЯ **1.** *сов., несов.* монополиялашыу; **предприятия монополизируются** предприятиеһар монополиялаша **2.** *несов. страд. от монополизовать*

МОНОПОЛИСТ *м* монополист (**1.** *берәй өлкәлә монополия менән файҙалануһы* **2.** *эре капиталист, эре капитал вәкиле*)

МОНОПОЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое монополистик; **монополистический капитал** монополистик капитал; **монополистическое объединение** монополистик берләшмә

МОНОПОЛИСТСКИЙ, -ая, -ое монополистик; **монополистские союзы капиталистов** капиталистарҙың монополистик берекмәләре

МОНОПОЛИЯ *ж* монополия (**1.** *берәй нәмәне эшләп сығарыу йәки һатыу өлкәһендәге сикләнгән тулы хокук* **2.** *берәй хужалык өлкәһендә һакимлык иткән һәм максимум табыш алыу өсөн капиталды концентрацияләу нигезендә барлыкка килгән эре капиталистик берләшмә*)

МОНОПОЛЬНЫЙ, -ая, -ое монополистик, монополь, монополиялы; **монопольное право** мо-

нополистик хокук; **монопольное пользование** монополиялы файҙалану

МОНОРЕЛЬС *м* монорельс (*бер рельсылы асылмалы юл*)

МОНОТЕИЗМ *м*; книжн. монотеизм (*бер аллалы дин, бер генә аллага ышаныу*)

МОНОТЕИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое книжн. монотеизм ...ы; **монотеистическое учение** монотеизм тәғлимәте

МОНОТИП *м* монотип (*хәрәфтәрҙе айырым-айырым койоп йыйған типография машинаһы*)

МОНОТИПИСТ *м* монотипсы

МОНОТИПНЫЙ, -ая, -ое монотип ...ы; **монотипная лента** монотип таһмаһы; **монотипный набор** монотип йыйғыуы

МОНОТОННОСТЬ *ж* бер төрлөлөк; **монотонность шума** шау-шыуҙың бер төрлөлөгө; **монотонность жизни** тормоштон бер төрлөлөгө

МОНОТОННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*однотонный, однозвучный*) бер төрлө (тауышлы), бер тонлы, күнелһез, үзгәрешһез; **монотонный голос** бер тонлы тауыш **2. перен. (однообразный)** күнелһез, үзгәрешһез, ялҡытҡыс, бер төрлө; **монотонная жизнь** бер төрлө (ялҡытҡыс) тормош; **монотонные дни** күнелһез көндәр

МОНОФОНГ *м*; лингв. монофонг (*ике өнгә таркалмай торған һузынғы өн*)

МОНПАНСБЕ *с* нескл. лампасый (*кәңфит төрө*)

МОНСТР *м* монстр (*гәрип, килбәтһез кеше йәки хайуан; күбәһенсә физик йәки мораль яктан етешһезлеге булған үтә һөйкөмһөз, килбәтһез кешегә карата*)

МОНТАЖ *м* монтаж, монтаждау (*короу, йыйғып короу*); **монтаж прокатных станов** прокат стандарты монтаждау; **монтаж фильма** фильм монтаждау

МОНТАЖНИК *м* и **МОНТАЖНИЦА** *ж* монтажсы, монтаждаусы; **монтажник станков** станоктар монтаждаусы

МОНТАЖНЫЙ, -ая, -ое монтаждау ...ы, монтаж ...ы; **монтажная мастерская** монтаждау оһтаханаһы; **монтажные работы** монтаж эштәре; **монтажный экран** монтаждау экраны

МОНТЁР *м* **1.** см. монтажник **2.** электр үткәрәү менән шөгөлләнгән белгес, электромонтёр

МОНТИРОВАНИЕ *с* см. монтировать

МОНТИРОВАТЬ *несов. что* короу, йыйғыу, монтаждау; **монтировать кинофильм** кинофильм монтаждау; **монтировать станок** станок монтаждау

МОНТИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от монтировать*

МОНТИРОВОКА *ж* см. монтировать

МОНТИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое йыйғыу ...ы, монтаждау ...ы; **монтировочные работы** монтаждау эштәре

МОНТИРОВАЩИК *м* монтажсы, монтажлаусы
МОНУМЕНТ *м* монумент, һэйкәл

МОНУМЕНТАЛЬНОСТЬ *ж* монументаллек, зурлык, мөһабәтлек; **монументальность сооружения** королманың мөһабәтлеге (монументаллеге)

МОНУМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бик зур, мөһабәт, монументаль; **монументальное здание** бик зур йорт; **монументальная скульптура** мөһабәт скульптура **2.** монументаль, бик зур, тәрән йөкмәткеле; **монументальное произведение** монументаль әсәр

МОНУМЕНТНЫЙ, -ая, -ое монумент ...ы, монумент яһау ...ы; **монументные работы** монумент эштәре; **монументная мастерская** монумент яһау оҫтаханаһы

МОПЕД *м* мопед (*моторлы велосипед*)

МОПС *м* мопс (*бүлмә эте токомо*)

МОР *м; уст., прост.* үләт

МОРАЛИЗИРОВАТЬ и **МОРАЛИЗОВАТЬ** *несов.* әхлакка өйрәтеү, өгөт-нәсихәт укыу (биреү), мораль укыу

МОРАЛИСТ *м* әхлаксы, өгөт-нәсихәт биреүсе

МОРАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаки, өгөт-нәсихәткә (әхлакка) бағышланған; **моралистическая литература** өгөт-нәсихәткә бағышланған әзәбиәт

МОРАЛЬ *ж* **1.** әхлак; **общечеловеческая мораль** бөтә кешелек өсөн уртақ әхлак; **человек высокой морали** юғары әхлаклы кеше **2.** гирәглә нәтижә, һабак; **мораль басни** мәсәлдәң һабағы **3.** *разг.* өгөт-нәсихәт; **читать мораль** өгөт-нәсихәт биреү

МОРАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаки-сәйәси; **морально-политическое единство общества** йәмғиәттең әхлаки-сәйәси берҙәмлеге

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое әхлаки-этик; **морально-этические основы общества** йәмғиәттең әхлаки-этик нигеҙҙәре

МОРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** әхлак ...ы; **моральный кодекс** әхлак кодексы **2.** әхлаклы, әзәплә; **моральный поступок** әхлаклы (әзәплә) кылыныш **3.** әхлаки; **моральное качество** әхлаки сифат; **оказывать моральную поддержку** әхлаки ярҙам күрһәтеү ♦ **моральный износ машин (оборудования и т.п.)** *эк.* машинаның (корамалдың) вақыты сығыу (*яңы машинанан, корамалдан һ.б. калышыуы*)

МОРАТОРИЙ *м* мораторий, мөһләт; **объявить мораторий** мөһләт иглан итеү

МОРГ *м* мәйетхана, морг

МОРГАНИЕ *с см.* моргать

МОРГАТЬ *несов.* **1.** күз кысқылау, күз йомғолау; **часто моргать** йыш-йыш күз йомғолау **2.** *кому и без доп. (подавать знак)* күз кысыу

3. (*мерцать*) йымылдау, емедләү; **моргал красный огонек** кызыл ут емеддәй ине

МОРГНУТЬ *сов. см.* моргать ♦ **глазом не моргнуть** күз эә йоммау (*тартынып тормау*)

МОРДА *ж* **1.** (*животного*) томшок, морон; **собачья морда** эт мороно **2.** *груб., прост. (лицо)* йөз, бит, йәмһез йөз; **бить в морду** биткә һугыу

МОРДАСТЫЙ, -ая, -ое **1.** *разг. (о животном)* зур моронло, томшокло; **мордастый щенок** зур моронло кәсәк **2.** *прост. (о человеке)* табак битле

МОРДВА *ж собир.* мордвалар, мордва халкы
МОРДВИНЫ *мн.* мордвалар, мордва халкы
// ед. мордвин *м* мордва ир-аты; **мордвинка** *ж* мордва катын-кызы

МОРДОВСКИЙ, -ая, -ое мордва ...ы, Мордовия ...ы; **мордовские языки** мордва телдәре

МОРДОВЦЫ *мн.* мордвалар, мордва халкы
// ед. мордовец *м* мордва ир-аты; **мордовка** *ж* мордва катын-кызы

МОРЕ *с; прям., перен.* дингез; **Черное море** Кара дингез; **море нефти** нефть дингезе; **золотистое море** пшениңы алтын бойзай дингезе ♦ **море по колёно кому** дингез тубыктан

МОРЕНА *ж; геол.* морена (*бозлоқ менән бергә шыуышып төшкән тау токомдары өймө*)

МОРЕНИЕ *с см.* морить **1, 3, 4**

МОРЕНЫЙ, -ая, -ое **1.** төнәтелгән, әселеге (өткөслөгө) йомшартылған; **морёный хрен** әселеге йомшартылған керән **2.** *спец.* һыуза (иретмәлә) сыныктырылған, бешеккән; **морёное дерево** һыуза сыныктырылған ағас

МОРЕПЛАВАНИЕ *с* **1.** дингеззә йөзөү, дингез сәйәхәте **2.** дингеззә йөзөү остальгы

МОРЕПЛАВАТЕЛЬ *м* дингеззә йөзөүсе, дингез сәйәхәтсеһе

МОРЕПЛАВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дингеззә йөзөү ...ы; **мореплавательные качества судна** караптың дингеззә йөзөү сифаттары

МОРЕХОД и **МОРЕХОДЕЦ** *м* дингез сәйәхәтсеһе, моряк

МОРЕХОДНОСТЬ *ж* дингеззә йөзә алыу; **мореходность корабля** караптың дингеззә йөзә алыуы

МОРЕХОДНЫЙ, -ая, -ое дингез ...ы, дингеззә йөзөү ...ы; **мореходное училище** дингез училищеһы; **мореходные карты** дингеззә йөзөү карталары; **мореходные качества судна** караптың дингеззә йөзөү сифаттары

МОРЕХОДСТВО *с см.* мореплавание

МОРЖ *м* морж (**1.** *дингез хайуаны* **2.** *кышын асык бассейндарза һыу инеңсе*)

МОРЖОВЫЙ, -ая, -ое морж ...ы; **моржовые клыки** морж тештәре

МОРЗЕ

МОРЗЕ: аппарат Морзе Морзе аппараты (*телеграф аппараты*); **АЗБУКА Морзе** Морзе алфавиты

МОРЗЯНКА ж; разг. Морзе алфавиты, Морзе аппараты

МОРИЛКА ж; спец. морилка (1. *махс. ағас буяганда кулланылган эңгэр шыйыктык* 2. *зарарлы бөжөктөргө каршы көрөшөү өсөн ағыу*)

МОРИТЬ несов. 1. *кого-что (уничтожать)* кырыу, үлтөрөү, үлтөрөп бөтөрөү, ағыулау; **морить тараканов** таракандарзы кырыу 2. *кого-что; перен., разг. (изнурять)* интектерөү, хэлден тайзырыу, яфа сиктерөү; **морить глодом** астан интектерөү 3. *что; разг.* әселеген (өткөслөгөн) йомшартыу; **морить хрен** керәндең әселеген йомшартыу 4. *что; спец.* һыуза сыныктырыу, бешектерөү; **морить дуб** имәнде һыуза (иретмәлә) сыныктырыу 5. *что; спец., разг. (окрашивать морилкой)* морилка менән буяу; **морить и лакировать фанеру** фанерзы морилка һәм лак менән буяу

МОРИТЬСЯ несов. 1. *разг.* интегөү, йөзөү; **целый день мориться с клещей** арык ат менән көнө буйы интегөү 2. *страд. от морить*

МОРКОВКА ж; разг. кишер; **дать детям по морковке** балаларға берәр кишер биреү

МОРКОВНЫЙ, -ая, -ое 1. кишер ...ы; **морковные семена** кишер орлого; **морковный пирог** кишер бәлеше 2. (*о цвете*) кишер төсөндәге, кызғылт һары

МОРКОВЬ ж кишер; **морковь кормовая** мал кишере; **морковь столовая** аш кишере

МОРМЫШКА ж мормышка (*ялтырауык төрө*); **удилище с мормышкой** мормышкалы (*ялтырауыклы*) кармак сыбыгы

МОРОВОЙ: моровбе повәтрие; **моровая язва** уст. үләт сире

МОРОЖЕНИЦА ж тундырма яһау приборы (машинаһы)

МОРОЖЕНОЕ с тундырма; **сливочное мороженое** каймаклы тундырма; **шоколадное мороженое** шоколадлы тундырма

МОРОЖЕНЫЙ, -ая, -ое 1. (*подвергшийся замораживанию*) тундырылған, тун; **морозеная рыба** тундырылған балык 2. (*попорченный морозом*) тунған, өшөгән; **морозеный картофель** өшөгән картүф

МОРОЗ м 1. һалкын, һыуык; **крепкий мороз** каты һыуык; **пять градусов мороза** биш градус һалкын; **вынести мяso на мороз** итге һыуыкка сығарыу 2. *обычно мн.* морбзы һалкындар, һыуыктар; **трескучие морбзы** сатлама һыуыктар; **ударил морбзы** һалкындар башланды ♦ **морбз по көже (по спине)** подираёт (дерёт, пробораёт и т.п.) тән сымырлап китә

МОРОЗИЛКА ж һыуыткыс камера

МОРОЗИЛЬНИК м һыуыткыс, һыуыткыс камера

МОРОЗИЛЬНЫЙ, -ая, -ое һыуыттыу ...ы; **морозильная камера** һыуыттыу камераһы

МОРОЗИТЬ несов. 1. *что* тундырыу (*наклау максаты менән*); **морозить сливы** слива тундырыу 2. *кого; разг.* өшөтөү, тундырыу 3. *кого* тундырыу, катырыу, катырып үлтөрөү; **морозить тараканов** таракандарзы катырыу (катырып үлтөрөү) 4. *безл.* һыуыттыу, һалкынайтыу; **сегодня начало морозить** бөгөн һалкынайта башланы

МОРОЗИТЬСЯ несов.; разг. 1. өшөү, туңыу, катыу; **три часа подряд морозиться на улице** өс сәгәт рәттән тышта туңып (өшөп) тороу 2. *страд. от морозить* 1, 2, 3

МОРОЗНО 1. *нареч. см. морбзный* 2. *в знач. сказ., безл.* һалкын, һыуык; **сегодня морбно бөгөн** һалкын

МОРОЗНЫЙ, -ая, -ое һалкын, һыуык; **морбзный въздух** һалкын һауа; **морбзный день** һыуык көн

МОРОЗОСТОЙКИЙ, -ая, -ое 1. (*о растениях*) кышлыклы, һалкынға (һыуыткка) сызамлы), һыуыткка бирешмәгән; **морозостойкая озимая пшеница** кышлыклы ужым бойзайы 2. һыуыткка бозолмаған (бирешмәгән, сызамлы); **морозостойкий бетон** һыуыткка сызамлы бетон

МОРОЗОСТОЙКОСТЬ ж һалкынға (һыуыткка) сызамлык (бирешмәүсэнлек), кышлыклы булыу; **морозостойкость растения** үсемлектең һалкынға сызамлығы

МОРОЗОУСТОЙЧИВОСТЬ ж см. морозостойчивый

МОРОЗОУСТОЙЧИВЫЙ, -ая, -ое см. морозостойкий 1

МОРОСИТЬ несов. бысқаклау, бысқаклап яуыу (тороу); **дождь моросит** ямғыр бысқаклап яуа

МОРОЧИТЬ несов. *кого-что; разг.* қаңғыртыу, аптыратыу; **морочить людей** зһахарством бағымсылык менән кешеләрзе қаңғыртыу ♦ **морочить голову кому** башын әйләндерөү (бутау), баштарын катырыу

МОРОШКА ж һаз еләге (*мүк еләге төрө*)

МОРС м морс (*эсмлек*); **яблочный морс** алма морсы

МОРСКОЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* дингез ...ы; **морской берег** дингез яры; **морской бой** дингез һуғышы; **морские растения** дингез үсемлектәрә; **морской флот** дингез флоты; **морская капуста** дингез көбөстәһе; **морской лев** дингез арысланы; **морской кот** дингез бесәйе; **морская свинка** дингез сускаһы; **морской ёж** дингез терпәһе ♦ **морская боләзнь** дингез сире (*сайкалыузан*); **морской волк** (*об опытном моряке*) дингез бүрәһе

МОРТИРА ж мортира (*кыска көбәкле артиллерия орудиеһы*); **береговая мортира** яр буйы мортираһы

МОРФЕМА ж; лингв. морфема

МОРФИЙ м морфий (*наркотик матдә*)

МОРФИНИЗМ м морфинизм (*морфийга бирелец, наркомания төрө*)

МОРФИНИСТ м морфинист (*морфинизм менән яфалануысы, сирләүсе*)

МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое морфологик; морфологический состав слова һүзгән морфологик составы

МОРФОЛОГИЯ ж морфология (1. биол. *тере организмды, уларзың авзаларын һәм тупрак төзөлөшөн өйрәнүсе фән* 2. организм, ағза һәм тупрак төзөлөшө 3. грам. тел ылемендә грамматик мәғәнә берәмеге буларак һүз төркөмдәрен, һүзәрзәң үзгәрәң кағизәләрен һәм структураһын өйрәнүсе бүлек); морфология бактерий бактерияларзың морфологияһы; экспериментальная морфология эксперименталь морфология; морфология башкырского языка башкорт теле морфологияһы

МОРЩИНА ж; *прям., перен.* йыйырсык, һыр, сырыш; **глубокие морщины** тәрән йыйырсыктар; **морщины на лбу** маңдай һырзары; **морщины под глазами** күз төбөндәге йыйырсыктар; **морщины на скатерти** ашъяулыктағы сырыштар

МОРЩИНИСТЫЙ, -ая, -ое йыйырсыклы, сырышлы; **морщинистое лицо** йыйырсыклы бит; **морщинистые листья растения** үсемлектәң сырышлы япрактары

МОРЩИНИТЬ *несов.; разг. см. морщить* 1

МОРЩИНИТЬСЯ *несов.; разг. см. морщиться* 1, 3

МОРЩИНКА ж (вак) йыйырсык; **морщинки около глаз** күз тирәһендәге йыйырсыктар

МОРЩИТЬ *несов. что* 1. йыйырыу, йыйырсыклау, йыйырсыкландырыу, сырыу, сырылтыу; **морщить лоб** маңдай йыйырыу; **морщить лицо** йөз сырылтыу, сырай һытыу; **морщить нос** танау сырыу 2. *перен.* шазралата; **ветер морщит воду** ел һыу өстөн шазралата

МОРЩИТЬ *несов.; разг. (об одежде)* йыйырылыу, сырышыу, сырышыу, йыйырылып (сырышып) тороу; **платье морщит** күлдәк йыйырылып тора; **на спине морщит** *безл.* кейемдән аркаһы йыйырылып тора

МОРЩИТЬСЯ *несов.* 1. (о коже лица) йыйырылыу, йыйырсыкланыу, һырланыу; **лоб его морщится** маңдайы йыйырыла 2. сырылыу, сытрайыу; **морщиться от ббли ауыртыузан сытрайыу** 3. *перен. (о воде)* шазраланыу; **вода морщится на поверхности** һыу өстө шазралана

МОРЩИТЬСЯ *несов.; разг. см. морщить*

МОРЯК м моряк, дингезсе; **моряк торгового флота** сауза флоты моряғы

МОРЯЧКА ж 1. *см. моряк* 2. моряк катыны

МОРЯЧОК м; *ласк. от моряк*

МОСКАТЕЛЬ ж *собр.* москатель (*химия сәнәғәте етештергән эйберзәрзе һатыу*)

МОСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое москатель ...ы; **москательные товары** москатель тауарзары; **москательный киоск** москатель киоскыһы

МОСКИТ м *москит (көнъяк серәкәйе)*

МОСКИТНЫЙ, -ая, -ое москит ...ы; **москитный укус** москит тешләүе; **москитная сетка** москит селтәре (*һаклануы өсон*)

МОСТ м 1. күпер; **железнодорожный мост** тимер юл күпере; **понтонный мост** понтон күпер; **разводной мост** айырып, күтәрәп куймалы күпер 2. *тех. (у автомобиля)* мост; **передний мост** алғы мост 3. *спорт.* мост; **сделать мост** мост яһау (төшөү) 4. *спец. (зубной протез)* мост

МОСТИК м 1. *уменьш. от мост* 1, 3, 4; 2. (*площадка на возвышении*) күперсек; **капитанский мостик** капитан күперсеге

МОСТИТЬ *несов. что* түшәү, йәйеү; **мости́ть** үлицу булыжником урамға суйырташ түшәү; **мости́ть пол** изән түшәү

МОСТКИ *только мн.* басма; **перед домами** пролжәне **деревянные мостки** өйзәр алдында ағас басма һалынған

МОСТОВАЯ ж мостовой, түшәлгән урам (*урамдың түшәлгән өлөшө*); **булыжная мостовая** суйырташлы урам; **асфальтовая мостовая** асфальт урам

МОСТОВИК м күпер һалыусы (төзөүсе)

МОСТОВИНА ж күпер тактаһы (бүрәнәһе); **деревянный мост с качающимися мостовинами** бүрәнәләре һелкәнен торған ағас күпер

МОСТОВОЙ, -ая, -ое күпер ...ы; **мостовой пролёт** күпер торого; **мостовые балки** күпер бағаналары

МОСТОВЩИК м юл һалыусы (төзөүсе, түшәүсе) эше

МОСТОСТРОЕНИЕ с күперзәр һалыу (төзөү)

МОСЬЁ и **МСЬЁ** м *нескл.* эфәнде, мосьё (*Францияла, революцияға тиклем Рәсәйзә һ.б. кайһы бер илдәрзә ирзәрзәң исем-фамилияһына кушып эйтелгән һүз йәки ирзәрзә өндәшеү һүзә*)

МОСЬКА ж; *разг.* мөпс, сәүек эт

МОТ м и **МОТОВКА** ж; *разг.* акса (мал) туззырыусы

МОТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *тех.* урау ...ы, сырмау ...ы; **мотальная машина** (еп, сым) урау машинаһы

МОТАТЬ I *несов.* 1. *что* урау, сырмау; **мотать нитки** еп сырмау 2. *чем; разг.* сайкау, кағыу, һелкеу, болгау; **мотать хвостом** койрок болгау; **мотать головой** баш сайкау ♦ **мотать (себе) на ус** хәгерзә тотоу, колакка киртеп куйыу

МОТАТЬ II *несов. что и без доп.; разг. (нерасчётливо тратить)* туззырыу, түгеу, әрәмшәрәм итеу; **мотать деньги** акса туззырыу

МОТАТЬСЯ *несов.* 1. *разг.* сайкалыу, һелкәнеу, бәүелеу; **мотались вершины деревьев** ағас

МОТЕЛЬ

баштары сайкала ине **2.** *прост.* һәптәнләп (кызырып) йөрөү; **целый день мотаться по городу** көнө буйы калала һәптәнләп йөрөү **3.** *страд.* *от мотать* I 1

МОТЭЛЬ *м* мотель (*автотуристтар кунакханасы*)

МОТИВ I *м* **1.** сәбәп, һылтау; **без всякого мотива** һис бер сәбәпһез **2.** дәлил; **привести мотивы в пользу своего предложения** үз тәкдими файҙаһына дәлилдәр килтереү

МОТИВ II *м* **1.** нигез, төп фекер; **основной мотив повести** повестың төп фекере **2.** *муз.* көй, мон; **мотив песни** йырҙың көйө

МОТИВИРОВАТЬ *сов., несов. что* дәлил килтереү, дәлилләү, нигезләү; **мотивировать отказ** баш тартыуы нигезләү

МОТИВИРОВКА *ж* **1.** *см.* *мотивировать* **2.** дәлилдәр; **доказательная мотивировка** ышандырырлык дәлилдәр

МОТИВИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое дәлилләү ...ы; **мотивировочная часть резолюции** резолюцияның дәлилләү өлөшө

МОТНУТЬ *сов. см.* *мотать* I 2; **мотнуть головой** баш сайкап куйыу

МОТНЯ *ж* (*часть невода*) битәл, йәтмә, йылым того

МОТО... *кушма һүззәрҙең түбәндәге мәғнәләргә белдергән беренсе өлөшө:* 1) “*моторлы*”, *мәс., мотодрезина* моторлы дрезина; **мотопила** моторлы бысқы; 2) “*моторлаштырылған*”, *мәс., мотоколонна* моторлаштырылған колонна; 3) “*мотоцикл ...ы*”, *мәс., мотоспорт* мотоцикл спорты

МОТОБОЛ *м;* *спорт.* мотобол (*мотоциклдарза футбол уйнау*)

МОТОВИЛО *с; спец.* **1.** тырпыса (*еп, сым һ.б. сырмау машинаһы, яйланмаһы*); **мотать пряжу на мотовило** епте тырпысага сырмау **2.** мотовило (*урғыс машиналарза*)

МОТОВСТВО *с* акса туззырыу (эрәм-шәрәм итеү)

МОТОГОНКИ *мн.;* *спорт.* мотоцикл ярыштары, мотоузыш

МОТОДРОМ *м* мотодром (*мотоциклдарзы һынау һәм ярыш узгарыу майзаны*)

МОТОК *м* йомгак, басма; **моток шерсти** (бер) йомгак йөн

МОТОКРОСС *м см.* *мотопробег*

МОТОМЕХАНИЗИРОВАННЫЙ, -ая, -ое (*о войсках*) мотомеханикалаштырылған, мотомеханизацияланған; **мотомеханизованная армия** мотомеханизацияланған армия

МОТОПЕХОТА *ж* мотопехота (*моторлаштырылған пехота*)

МОТОПРОБЕГ *м;* *спорт.* мотоярыш, мотоузыш

МОТОР *м* мотор; **мотор самолёта** самолёт моторы

МОТОРИЗАЦИЯ *ж см.* *моторизовать*
МОТОРИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* *моторизовать* **2.** *прил.* моторлаштырылған; **моторизованный полк** моторлаштырылған полк

МОТОРИЗОВАТЬ *сов., несов. что* моторлаштырыу (*автотранспорт куллануызы кичә йәйелдереү*); **моторизовать полк** полкты моторлаштырыу

МОТОРИСТ *м* и **МОТОРИСТКА** *ж* моторсы, моторист; **рабочий-моторист** эше-моторсы

МОТОРКА *ж;* *разг.* моторлы кәмә

МОТОРНЫЙ I, -ая, -ое **1.** мотор ...ы; **моторный цех** мотор цехы **2.** моторлы; **моторный вагон** моторлы вагон

МОТОРНЫЙ II, -ая, -ое *псих., физиол.* хәрәкәт ...ы; **моторные центры головного мозга** баш мейененең хәрәкәт үзәктәре; **моторные рефлексы** хәрәкәт рефлекстары

МОТОРОЛЛЕР *м* мотороллер

МОТОСАНИ *только мн.* мотосана

МОТОЦИКЛ и *уст.* **МОТОЦИКЛЕТ** *м* мотоцикл, мотоциклет; **мотоцикл с коляской** коляскалы мотоцикл

МОТЫГА *ж* кәтмән, тәпке; **деревянная мотыга** ағас кәтмән; **многорядная мотыга** күп рәтле кәтмән; **обработать огород мотыгой** йәшелсә баксаһын тәпке менән эшкәртеү

МОТЫЖИТЬ *несов. что* кәтмәнләү, тәпкеләү; **мотыжить землю** ерҙе тәпкеләү

МОТЫЛЁК *м* күбәләк

МОТЫЛЬ *м* озонморон карышлауығы

МОТЫЛЬКОВЫЙ, -ая, -ое **1.** күбәләк ...ы; **мотыльковые крылышки** вак күбәләк канаты **2.** *в знач. суш.* **мотыльковые мн.;** *бот.* күбәләк сәскәләр

МОХ *м* мүк; **торфяной мох** торф мүге
♦ **мохом обрасти** (зарастить, покрыться и т.п.) (*о человеке*) мүк менән капланыу (кырагайлану, кешелек киафәтен югалту)

МОХЁР *м* мохер (*ангор кәзәһе йөнө*)

МОХЁРОВЫЙ, -ая, -ое мохер, мохерзан бәйләнгән; **мохеровый шарф** мохер шарф

МОХНАТЫЙ, -ая, -ое йөнтәс; **мохнатая собака** йөнтәс эт; **мохнатые брови** йөнтәс каш; **мохнатая гусеница** йөнтәс карышлауыт; **мохнатая шапка** йөнтәс бүрек; **мохнатый халат** йөнтәс халат

МОХНОГОЙ, -ая, -ое йөнтәс аяклы; **мохногие лошади** йөнтәс аяклы аттар

МОХОВИК *м* моховик (*көрән төслө, бәрхәттәй йомшак калтаклы бәшмәк*)

МОХОВОЙ, -ая, -ое **1.** мүк ...ы; **моховой порок** мүк катлауы **2.** мүкле; **моховое болото** мүкле һазлык

МОЦИОН *м* саф һауала йөрөү

МОЧА *ж* һейзек, бәуел

МОЧАЛИТЬ *несов. что; спец.* йыугыска әйләндереү; **мочалить лько** йүкәне йыугыска әйләндереү

МОЧАЛКА ж йыугыс; **тереть спину** мо-
чалкой арканы йыугыс менэн ышкыу

МОЧАЛО с halaбаш

МОЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. halaбаш ...ы; мо-
чальное производство halaбаш етештереу
2. halaбаш; **мочальный матрац** halaбаш матрац

МОЧЕВИНА ж; хим. мочевина

МОЧЕВОЙ, -ая, -ое һейзек ...ы; **мочевой пу-
зырь** һейзек кыугыгы

МОЧЕВЫДЕЛЕНИЕ с һейеу, бәуел бүлөп
сыгарыу

МОЧЕГОННЫЙ, -ая, -ое һейзерткес; моче-
гонные средства һейзерткес дарыулар

МОЧЕИСПУСКАНИЕ с см. мочевыделение

МОЧЕИСПУСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һейзек
(бәуел) ...ы; **мочеиспускательный канал** бә-
уел юлы

МОЧЕНИЕ с 1. см. мочить 2, 3; **мочение кож**
күн ебетеу 2. разг. (мочёные продукты) ебе-
телгән азык

МОЧЕННЫЙ, -ая, -ое прич. от мочить

МОЧЁНЫЙ, -ая, -ое ебетелгән, ебетеп
әзерләнгән; **мочёные яблоки** ебетелгән алмалар

МОЧЕОТДЕЛЕНИЕ с бәуел бүленеп сыгуу

МОЧЕТОЧНИК м; анат. бәуел юлы

МОЧИЛЬНЫЙ, -ая, -ое ебетеу ...ы, сылатыу
...ы; **мочильный чан** ебетеу тәпане

МОЧИТЬ несов. 1. кого-что еүешләу, сыла-
тыу; **мочить одежду** кейемде сылатыу 2. что
ебетеу, һыуга батырыу; **мочить бельё** кер ебетеу
3. что ебетеу; **мочить клюкву** мүк елаген ебетеу

МОЧИТЬСЯ несов. 1. һейеу, бәуел бүлөп
сыгарыу 2. страд. от мочить

МОЧКА I ж 1. (часть уха) йәберсәк, йәр-
песәк, колак йомшагы; **вдеть сёрғы в мочки ушей**
колак йәберсәктәрәнә алкалар тагыу 2. бот. тар-
мак, сук (тамырза) 3. (лучок льна) тәрәш, услам

МОЧКА II ж см. мочить 2, 3

МОЧКОВАТЫЙ, -ая, -ое бот. суклы, тар-
маклы; **мочковатый корень** суклы тамыр

МОЧЬ I несов. обычно с неопр. 1. -а(-ай)
алыу; он может понять вас ул һеззе аңлай ала;
я не могу сказать об этом всем мин был турала
бөгә кешегә лә әйтә алмайым 2. мөмкин булду;
сегодня ночью он может приехать бөгөн төндә
уның кайтыуы мөмкин ♦ **может быть**; **быть**
может в знач. вводн. сл. ихтимал, бәлки; не
может быть булмаҗ, булдуы мөмкин түгел

МОЧЬ II ж; прост. (сила) көс, хәл; **безжать**
изо всей мочи бөгә көскә йүгерәу ♦ **мочи нет** (не
стало) түзәр хәл юк (калманы)

МОШЁННИК м алдаксы, мут ир-ат; мо-
шённица ж алдаксы, мут катын-кыз

МОШЁННИЧАТЬ несов. алдау, алдашыу,
мутлашыу

МОШЁННИЧЕСКИЙ, -ая, -ое алдаксы ...ы,
мутлык ...ы; **мошённические проделки** мутлык
эштәрә

МОШЁННИЧЕСТВО с алдык, мутлык; со-
вершить мошённичество мутлык эшләу

МОШКА ж лапәкәй (һуқыр) себен

МОШКАРА ж собир. себен-серәкәй

МОШНА ж; разг. (богатство, деньги) бай-
лык, акса ♦ **тугая (толстая) мошна** у кого
аксага бай кеше, мал-мөлкәтле кеше; **набить**
мошну байлык йыйыу, кеҗә калынайтыу; **трях-
нуть мошной** акса кызганмау, акса түгеу
(туззырыу)

МОШОНКА ж; анат. қаҗа

МОЩЕНИЕ с см. мостить

МОЩЁНЫЙ, -ая, -ое йәйелгән, түшәлгән
(таш, агас һ.б.); **мощёная улица** таш түшәлгән
урам

МОЩИ только мн. изге мәйет ♦ **живые (хо-
дячие) мощи** как һөйәк, тере мәйет (ябык ке-
шегә карата)

МОЩНОСТЬ ж 1. (сила) көс, кеүәт, кеүәт-
лек, көсләк; **мощность голоса** тауыштың көслә-
лөгө 2. горн. (толщина пласта) калынлык;
мощность угольного пласта күмер катламынын
калынлығы 3. физ., тех. кеүәт; **мощность двига-
теля** двигателден кеүәте 4. мн. **мощности** етеште-
реу объекттары (завод-фабрикалар), кеүәттәр;
производственные мощности етештереу кеүәттәре

МОЩНЫЙ, -ая, -ое 1. (сильный) көслө,
кеүәтле; **мощный удар** көслө удар; **мощный мо-
тор** кеүәтле мотор; **мощный конь** көслө ат
2. киң, калын, көслө, зур, мөһабәт; **мощные**
плечи киң яурындар; **мощная шея** калын елкә
(муйын); **мощные руки** көслө кулдар; **мощный**
дуб мөһабәт имән 3. горн. (плотный, массив-
ный) калын; **мощные пласты** каменной соли таш
тозоноң калын катламдары

МОЩЬ ж көс, кеүәт; **физическая мощь** фи-
зик көс; **боевая мощь** хәрби көс; **мощь мотора**
моторзың кеүәте

МОЮЩИЙ, -ая, -ее 1. прич. от мыть
2. прил. йыуа торган, йыуыуға кулланылган;
моющие средства йыуыуға кулланылган әй-
берзәр

МОЯ ж мест. см. мой

МРАК м; прям., перен. караңгылык; **ночной**
мрак төн караңгылығы; **мрак на душе** күнелдә
караңгылык ♦ **покрыто мраком неизвестности**
билдәһезлек пәрзәһе менән капланган

МРАКОБЁС м аң-белем (яңылык) дошманы

МРАКОБЁСИЕ с аң-белемгә (яңылыкка)
дошманлык

МРАМОР м мәрмәр; **памятник из мрамора**
мәрмәрзән яһалган һәйкәл

МРАМОРНЫЙ, -ая, -ое 1. мәрмәр, мәр-
мәрзән яһалган; **мраморная плита** мәрмәр плита
2. мәрмәргә окшаш; **мраморные узоры** мәрмәргә
окшаш бизәктәр 3. перен. мәрмәрзәй ак;
мраморные руки мәрмәрзәй ак кулдар

МРАЧНЕТЬ

МРАЧНЕТЬ *несов.* караңгыланыу; **мрачнёт** *небо* күк йөзө караңгылана бара; **мрачнёт** *егб* **лицо** уның йөзө караңгылана бара

МРАЧНОСТЬ *ж* 1. караңгылык; **мрачность** *пасмурного дня* болотло көндөң караңгылыгы 2. күңөлһезлек, яманһыулык; **мрачность** *мыслей* уйзарзың күңөлһезлеге

МРАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. караңгы; **мрачная** *ночь* караңгы төң; **мрачное** *лицо* караңгы сырай 2. *перен.* ауыр, шомло, кара; **мрачные** *времена* ауыр вакыттар

МСТИТЕЛЬ *м* үс алыусы (кайтарыусы) ♦ **нарёдные мстители** *высок.* халык үс алыусылары, партизандар

МСТИТЕЛЬНОСТЬ *ж* үс алыусанлык, кенә кыуыусанлык

МСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үс алыусан (кайтарыусан), кенә кыуыусан, кенәсел; **мстительный** *человек* кенәсел кеше

МСТИТЬ *несов.* *кому-чему* үсләшәү, үс алыу (кайтарыу); **мстить** *врагу* дошмандан үс алыу; **мстить** *за оскорбление* мысқыл иткән өсөн үс кайтарыу

МУАР *м* муар (*ялтырауыклы тукыма*)

МУАРОВЫЙ, -ая, -ое 1. муар ...ы; **муаровое** *платье* муар күлдәк 2. муар төслө, ялтырауыклы; **муаровая** *поверхность* *моря* дингеззең өстө муар төслө

МУДРЕНО и **МУДРЁНО** 1. *нареч.* аңлайышың; **говорить** *мудрёно* аңлайышың һөйләү 2. *в знач. сказ., безл.* **мудрёно** гәжәп; **не мудрёно** гәжәп түгел; **не мудрёно, что она** *скажет* *по друзьям* уның дустарын һағыныуы гәжәп түгел

МУДРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. аңлауы ауыр, ауыр аңлайышлы; **мудрёный** *стиль* ауыр аңлайышлы стиль; **мудрёные** *имена* ауыр аңлайышлы исемдәр 2. кыйын, катмарлы; **мудрёная** *задача* катмарлы мәсьәлә 3. сәйер, хикмәтле; **мудрёный** *старик* сәйер карт

МУДРЕЦ *м* фекер эйәһе, зур гилем эйәһе, бик ақыллы кеше

МУДРИТЬ *несов.; разг.* ақыл һатыу, хикмәт сығарыу, хикмәтләндерәү, әллә низәр кыландырыу; **мудрить** *с решением задачи* мәсьәләне әллә низәр кыландырып сисәү

МУДРОСТЬ *ж* 1. тәрән (зур) ақыллылык, тәрән мөгәнәлелек; **мудрость** *учёного* галимдың тәрән ақыллылығы; **мудрость** *поговницы* мәкәлдәң тәрән мөгәнәлелеге 2. *разг.* катмарлылык; **в этом деле** *особой мудрости нет* был эштә әллә ниндәй катмарлылык юк ♦ **зуб** *мудрости* ақыл теше

МУДРСТВОВАНИЕ *с; разг. см. мудрствовать*

МУДРСТВОВАТЬ *несов.; разг. см. мудрить* **МУДРЫЙ**, -ая, -ое тәрән ақыллы, төплө, дөрөс; **мудрый** *человек* тәрән ақыллы кеше; **мудрая** *политика* (тәрән) ақыллы сәйәсәт;

мудрые *слова* (тәрән) ақыллы һүзәр; **мудрое** *решение* дөрөс қарар

МУЖ *м* 1. (*мн. мужья*) ир; **муж** *моёй подруги* әхирәтемдең ире 2. (*мн. мужи*) *уст., высок.* ир (кеше); **почётные** *мужи* оло ир кешеләр 3. (*мн. мужи*) эшмәкәр; **учёный** *муж* фән эшмәкәре

МУЖАНИЕ *с см. мужать*

МУЖАТЬ *несов.* 1. (үсеп) етеү, буйға етеү; **пáрень** *растёт, мужаёт* егет үсә, буйға етә 2. *перен., высок.* көсәйә (нығый) барыу; **мужаёт** *молодая* *страна* йәш ил нығына

МУЖАТЬСЯ *несов.* нығыныу, көсәйеү

МУЖЕЛОБСТВО *с; книжн. см. педерастия* **МУЖЕНЕНАВИСТНИЦА** *ж* ирзәрзе күрә алмаусы қатын-кыз

МУЖЕПОДОБНЫЙ, -ая, -ое 1. ирзәүкә; **мужеподобная** *женщина* ирзәүкә қатын 2. ирзәргә (ир кешегә) окшаған, ирзәргә хас, ир кеше һымак; **мужеподобное** *лицо* ирзәргә окшаған йөз

МУЖЕСТВЕННОСТЬ *ж* қыйыулық, батырлық, егетлек; **мужественность** *воина* һуғышсының батырлығы; **проявить** *мужественность* егетлек күрһәтеү

МУЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое батыр, қыйыу, йөрәкле; **мужественный** *человек* йөрәкле кеше; **мужественный** *взгляд* қыйыу қараш

МУЖЕСТВО *с* қыйыулық, батырлық, йөрәклелек; **проявить** *мужество* батырлық күрһәтеү

МУЖИК *м* 1. *уст. (крестьянин)* ауыл кешеһе, мужик 2. *прост. (мужчина)* ир, ир кеше; **дёлный** *мужик* эшлекле ир

МУЖИКОВАТЫЙ, -ая, -ое (*грубоватый, простоватый*) бер қатлы, артық ябай, тупас, қилбәтһез; **мужиковатое** *обращение* тупас мөгәмәлә; **мужиковатая** *походка* қилбәтһез атлап йөрәү

МУЖИЦКИЙ, -ая, -ое 1. *уст., прост.* қрастиән(дәр) ...ы; **мужицкая** *изба* қрастиән өйө; **мужицкий** *сын* қрастиән улы 2. қилбәтһез, тупас; **мужицкая** *наружность* қилбәтһез тышқы қиәфәт; **мужицкое** *обращение* тупас мөгәмәлә

МУЖСКОЙ, -ая, -ое 1. ир(зәр) ...ы, ир-ат ...ы; **мужской** *костюм* ирзәр қостюмы; **мужская** *компания* ир-ат қостюмдығы 2. ирзәргә хас, ирзәрзеке кеүек; **мужской** *поступок* ирзәргә хас қыланыш ♦ **мужская** *рифма* *лит.* ирзәр рифмаһы (*басым һуңаы ижеккә төшкән рифма*)

МУЖЧИНА *м* ир, ир кеше, ир-ат

МУЗА *ж* 1. *муза (миф. бородна гректарза фән һәм сәнғәтте яклаусы)* 2. *трад.-поэт.* илһам, шигри, ижади

МУЗЕЕВЭД *м* музей белгесе

МУЗЕЕВЕДЕНИЕ *с* музей фәне, музей гилеме

МУЗЕЙ *м* музей; **краеведческий** *музей* тығуған яқты өйрәнәү музейы

МУЗЕЙНЫЙ, -ая, -ое музей ...ы; **музейный** *экспонат* музей экспонаты ♦ **музейная** *редкость*:

1) бик һирәк осрай торған нәмә; 2) *ирон.* хан заманынан калған кәрәкһез нәмә

МУЗИЦИРОВАНИЕ *с см.* музицировать

МУЗИЦИРОВАТЬ *несов.* музыка менән шөгөлләнәү, музыка коралында уйнау; **музицировать вечерами** кистәрән музыка менән шөгөлләнәү

МУЗЫКА *ж* 1. музыка, көй, моң; **инструментальная музыка** инструменталь музыка; **музыка Чайковского** Чайковский музыкаһы; **приятная музыка** күңелле көй 2. *перен.* моң, аһәңделек, көй; **музыка стиха** шигырың аһәңделеге

МУЗЫКАЛЬНОСТЬ *ж* 1. музыкаға һәләтле (зирәк) булғы; **музыкальность ребёнка** баланың музыкаға һәләтле булғы 2. көйлөлөк, моңло-лок; **музыкальность произведения** әсәрҙең көйлөлөгө (*колакка ятышлы булғы*)

МУЗЫКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. музыка ...ы; **музыкальная школа** музыка мәктәбе 2. музыкаль, моңло; **музыкальный образ** музыкаль образ; **музыкальный голос** моңло тауыш 3. музыкаға һәләтле; **музыкальный ребёнок** музыкаға һәләтле бала ♦ **музыкальная комедия** музыкаль комедия, оперетта

МУЗЫКАНТ *м* музыкант

МУЗЫКОВЕД *м* музыковед, музыка белгесе

МУЗЫКОВЕДЕНИЕ *с* музыка фәне

МУЗЫКОЗНАНИЕ *с см.* музыковедение

МУКА *ж* яфа, газап, интегеү; **муки ревности** күнләшеү газаптары; **муки творчества** ижад газаптары ♦ **мука мученическая** бик нык интегеү (яфалану)

МУКА *ж* он; **пшеничная мука** бойзай оно; **фосфоритная мука** фосфорит оно

МУКОМОН *м* тирмәнсе, он тартыусы

МУКОМОННЫЙ, -ая, -ое 1. он тартыу (етештереү); **мукомонная промышленность** он етештереү сәнәгәте 2. тирмән ...ы; **мукомонный жёрнов** тирмән ташы

МУКОМОНЬЯ *ж* он тартыу предприятиһы (бинаһы), тирмән

МУКСУН *м* муксун (*балык*)

МУЛ *м* касыр

МУЛАТ *м* и **МУЛАТКА** *ж* мулат (*негр менән ак тәнле кеше кушылыуынан тыуған быуы*)

МУЛИНЭ *с* нескл. мулинэ; **вышить салфетку** цветным мулинэ төслө мулинэ менән сигеү

МУЛЛА *м* мулла

МУЛЬТИМИЛЛИОНЕР *м* мультимиллионер

МУЛЬТИПЛИКАТОР *м* мультипликатор (1. *күп объективлы фотокамера* 2. *мультипликация буйынса белгес*)

МУЛЬТИПЛИКАЦИОННЫЙ, -ая, -ое кино. мультипликацион; **мультипликационный фильм** мультипликацион фильм

МУЛЬТИПЛИКАЦИЯ *ж*; кино. мультипликация (1. *хәрәкәттең айырым моменттарын күрһәтәүсе һүрәттәрҙән төшөрөп алына*

фильм, шулай төшөрөлә торған һүрәттәр йәки курсактар 2. *шундай ысул менән төшөрөлгән фильм*)

МУЛЬТФИЛЬМ *м*; кино. мультфильм, йәнһүрәт

МУЛЬЧА *ж*; *с.-х.* мульча (*сүп үләне үсмәһен һәм дым кипмәһен өсөн тупракка йәйелә торған материал: торф, һалам, тиреҫ, кағыз*)

МУЛЬЧИРОВАНИЕ *с*; *с.-х. см.* мульчировать

МУЛЬЧИРОВАТЬ *сов., несов. что*; *с.-х.* мульча каплау, мульча йәйеү; **мульчировать озимую пшеницу** ужым бойзайы басыуына мульча йәйеү

МУЛЯЖ *м* муляж (*әйберҙәрҙең натураль зурлыктағы моделә*); **восковой муляж яблока** балауызған (яһалған) алма муляжы

МУМИЁ *с* нескл. мумиё (*тау бәлзәме, дауаланыу өсөн кулланыла*)

МУМИФИКАЦИЯ *ж см.* мумифицировать

МУМИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что* мумиялау, мумияға әйләндереү (*мәйтте*)

МУМИФИЦИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* мумиялану, мумияға әйләнәү 2. *несов. страд. от мумифицировать*

МУМИЯ *ж* мумия (1. *серемәйенсә һакланған мәйт* 2. *күсм. кипкән мәйткә откаған кеше, үтә ябык кеше*)

МУМИЯ *II ж* мумия (*кызыл төстәге буяуың бер төрө*)

МУНДИР *м* мундир; **офицерский мундир** офицер мундиры; **парадный мундир** парад мундиры ♦ **картошка в мундире** кабығы менән бешерелгән каргуф

МУНДШТУК *м* 1. мөштөк; **янтәрный мундштук** гәрәбә мөштөк; **мундштук флейты** флейта мөштөгө 2. (*удила*) ауызлык, айыссык; **лошадь грызёт железо мундштука** ат ауызлык тимерен сәйнәй

МУНИЦИПАЛИЗАЦИЯ *ж* муниципализация (*айырым кешеләр кулындағы ерҙең, мөлкәттең хөкүмәт тарафынан урындағы җида-ра карамағына биреләүе*)

МУНИЦИПАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* муниципалләштереү

МУНИЦИПАЛИТЕТ *м* муниципалитет (*урындағы җида-ра*)

МУНИЦИПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. муниципалитет ...ы; **муниципальное здание** муниципалитет бинаһы 2. муниципалләштерелгән; **муниципальная собственность** муниципалләштерелгән милек

МУРАВА *I ж* куйы йәшел (хәтфә) үлән; **тропá, зарбшая муравой** хәтфә үлән менән капланған һукмак

МУРАВА *II ж*; *спец. (глазурь)* мурава (*балсыктан эиләнгән һауытты ялтырата торған лак*)

МУРАВЕЙ

МУРАВЕЙ *м* кырмыска; *лесной муравей* урман кырмыскаһы

МУРАВЕЙНИК *м* 1. кырмыска иләүе 2. (*медведь*) кырмыска айыуы

МУРАВИТЬ *несов. что; спец.* мурава менән каплау (ялтыратыу); *муравить посуду* хауыт-хабаны мурава менән ялтыратыу

МУРАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое *спец.* мурава менән ялтыратылган, мурава (ялтырауык) йүгертелгән; **муравленный изразец** мурава йүгертелгән сынаяк кирбес (кафель)

МУРАВЬЕД *м* кырмыска ашаусы

МУРАВЬИНЫЙ, -ая, -ое кырмыска ...ы; **муравьиные яйца** кырмыска йоморткалары ♦ **муравьиная кислота** кырмыска кислотаһы; **муравьиный спирт** кырмыска спирты

МУРАШКИ: **мурашки бегают по спине** (по телу и т.п.) тән сымырлай

МУРЗА *м; ист.* мырза

МУРЛЫКА *м* и *ж*; *разг.* мыяукай, мыяубикә

МУРЛЫКАНЬЕ *с см.* мурлыкать

МУРЛЫКАТЬ *несов.* 1. мырлау, мырылдау, мыр-мыр итеү (килеу); **котёнок мягко мурлычет** бесәй балаһы йомшак кына мырылдай 2. *что и без доп.; перен., разг.* әкрен генә көйләү, мөңгөрләү

МУРОВАТЬ *несов. что* таш (кирбес) менән каплау; **муровать стену** таш стена куйыу

МУРУГИЙ, -ая, -ое (*о масти животных*) көрән, кара көрән; **муругий бык** көрән үгез

МУСКАТ *м* 1. (*мускатный орех*) мөшкәт, мөшкәт сәтләүеге; **тобочь в ступе корицу и мускат** килелә дәрсен һәм мөшкәт тейөү 2. (*сорт винограда*) мөшкәт; **гроздьа муската** мөшкәт тәлгәштәре 3. (*сорт вина*) мөшкәт; **бокалы со сладким мускатом** шәрбәтле мөшкәт һалынган бокалдар

МУСКАТНЫЙ, -ая, -ое мөшкәт ...ы; **мускатный сорт винограда** йөзөмдөң мөшкәт сорты; **мускатное вино** мөшкәт шарабы ♦ **мускатный орех** мөшкәт сәтләүеге

МУСКУЛ *м* мускул, һум ит; **развитые мускулы** нык үсешкән мускулдар

МУСКУЛАТУРА *ж* мускулатура, мускулдар; **развивать мускулатуру** мускулдарзы ныгытыу

МУСКУЛИСТЫЙ и *разг.* **МУСКУЛИСТЫЙ**, -ая, -ое нык мускуллы; **мускулистое тело** нык мускуллы кәүзә

МУСКУЛЬНЫЙ, -ая, -ое мускул ...ы; **мускульная сила** мускул көсө

МУСКУС *м* мисек (*еҫле матдә, парфюмерияла кулланыла*)

МУСКУСНЫЙ, -ая, -ое мисек ...ы; **мускусный запах** мисек еҫе; **мускусная железа** мисек бизе

МУСЛИН *м* муслин (*тукыма*); **шёлковый муслин** ебәк муслин

МУСЛИНОВЫЙ, -ая, -ое муслин ...ы; **муслиновая ткань** муслин тукума; **муслиновое платье** муслин күлдәк

МУСОЛИТЬ *несов.; разг.* 1. *что* төкөрөкләү, һыулау; **рисовать, мусоля карандаш** кәләмде төкөрөкләп һүрәт төшөрөү 2. *что* төкөрөкләп бысратыу; **мусолять книгу** китапты төкөрөкләп бысратып бөтөрөү 3. *что и без доп.; перен.* озақ тыткыу, күп һөйләү; **мусолять один и тот же вопрос** бер үк нәмәне озақ тыткыу (һөйләү)

МУСОРА *м* сүп, сүп-сар; **чистить от мусора** сүп-сарзан тазартыу

МУСОРИТЬ *несов.* сүпләү

МУСОРНЫЙ, -ая, -ое 1. сүп ...ы, сүп-сар ...ы; **мусорная куча** сүп-сар өйөмө; **мусорное ведро** сүп бизрәһе 2. *разг.* сүпле, сүп-сарлы

МУСОРОПРОВОД *м* сүп сығарыу торбаһы, сүп үткәргес

МУСОРОУБОРОЧНЫЙ, -ая, -ое сүп йыйыу ...ы; **мусороуборочная машина** сүп йыйыу машинаһы

МУСС *м* мусс (*еләк-емештән әҙерләнгән татлы ашамлык*); **яблочный мусс** алма мусы

МУССИРОВАТЬ *несов.* 1. *что; спец.* (*взбивать пену*) күпертеү, кабартыу; **муссировать напиток** эсемлекте күпертеү 2. *спец.* бызырлау; **вино муссирует** шарап бызырлап тора 3. *что; перен., книжн.* кабартыу, арттырып ебөрөү; **муссировать опасения** шикләнеүзәрзе арттырып ебөрөү

МУССОН *м* муссон (*йәй диңгезән, кыш коро ерзән иҫкән ел*); **летний муссон** йәйге муссон

МУСТАНГ *м* мустанг, кырагайланган өй аты

МУСУЛЬМАНИН *м* и **МУСУЛЬМАНКА** *ж*

мосолман

МУСУЛЬМАНСКИЙ, -ая, -ое мосолман ...ы; **мусульманские обычаи** мосолман гөрөф-ғәзәттәре

МУСУЛЬМАНСТВО *с* мосолманлыҡ, ислам

МУТАГЕН *м; спец.* мутаген (*мутация тыузыра торған шарттар*)

МУТАНТ *м; биол.* мутант (*мутация нигезендә тыуған хайуан йәки үҫемлек*); **мутанты пшеницы** бойзай мутанттары

МУТАНТНЫЙ, -ая, -ое биол. мутант; **мутантные сорта пшеницы** бойзайдың мутант сорттары

МУТАЦИОННЫЙ, -ая, -ое мутация ...ы; **мутационные изменения** мутация үзгәрештәре

МУТАЦИЯ *ж* мутация (1. *берәй нәмәненә кинәт үзгәрәсе* 2. биол. *организмдың капыл хасил булған генетик үзгәрсәлектәренәң үзгәрәсе* 3. *бализ булыу осоронда үҫмер малайзар тауышының капыл үзгәрәсе*)

МУТИТЬ *несов.* 1. *что* болғансыкклау; **мутить воду** һыузы болғансыкклау 2. *кого-что; перен.* болгатыу, боларгыу; **мутить народ** халықты

МУШТРОВАТЬ

боларты **3.** *что; перен.* томалау, караңгылау; **боль мутит сознание** Һызланыу зиндене томалай **4.** *кого безл.; разг.* күңел болганыу; **меня мутит от этого запаха** был естән күңелем болгана

МУТИТЬСЯ *несов.* **1.** болгансыкланыу; **вода мутится** Һыу болгансыклана **2.** *перен.* томалануу, караңгылануу; **мысли мутятся** уйзар томалана **3.** *страд. от мутить 1* ♦ **мутится в голове** баш айланә; **мутится свет в глазах** күз алды караңгылана

МУТНЕТЬ *несов. см. мутиться 1, 2*

МУТНЫЙ, -ая, -ое **1.** болгансык Һыу, бурьяк; **мутная вода** болгансык Һыу **2.** тонок, үтә күренмәй торган; **мутное стекло** тонок быяла; **мутные глаза** тонок күззәр **3.** томанлы, бөләңгерг; **мутное небо** күк йөзә бөләңгерг **4.** *перен. (о сознании, разуме)* томанлы, сыуалсык, карангы, тонган; **мутная голова** тонган баш ♦ **в мутной воде рыбу ловить** болгансык Һыуза балык тотуу (*кеше казахынан файзаланып калыу*)

МУТОВКА *ж* **1.** *бот.* такыя, сук (*цсемлектәрзә*); **верхняя мутовка дерева задерживает на себе падающий снег** агастьң өскә такыяһы яуган карзы үзәндә тотоп кала **2.** болгауыс, бешкәк; **взбивать кумыс мутовкой** бешкәк менән кымыз бешеу

МУТОН *м* мутон (*махсус эшкәртелгән һарык тиреһе*); **воротник из мутона** мутон яга

МУТОНОВЫЙ, -ая, -ое мутон, мутондан телгәлгән; **мутонная шуба** мутон тун

МУТОРНО **1.** *нареч. см. муторный 2.* *в знач. сказ., безл.; прост.* күңелһез, эс бошорғос, яманһыу; **на душе муторно** күңелдә яманһыу

МУТОРНЫЙ, -ая, -ое *прост.* эс бошорғос, күңелһез; **муторное состояние** эс бошорғос хәл; **муторная работа** күңелһез эш

МУТЬ *ж* **1.** куйырык, юшкын, ултырма **2.** *перен.* томан, буталсык уйзар; **муть в голове** башта буталсык уйзар **3.** *перен., разг.* юк (буш) нәмәләр, юк-бар; **в голову лезет всякая муть** башка һәр төрлө юк-бар инә

МУФЛОН *м* муфлон (*Урта диңгез ут-раузарында йәшәгән кырагай һарык*)

МУФТА *ж* муфта; **держатъ руки в муфте** кулдарзы муфта эсендә тотоу; **кабельная муфта** *тех.* кабель тоташтырыусы муфта

МУФТИЙ *м* мөфтөй (*мосолмандарза дини идара башлығы*)

МУХА *ж* себен; **комнатная муха** өй себене ♦ **мухи мрут (дохнут)** күңелһез, эс бошоу; **мухи не обидит кто** себендә лә рәнйетмәс, кешегә тыр-нак осондай за зыяны юк (*йыуаш кешегә карата*); **дбать из мухи слона** тәймәне дөйәләй итеу; (*какая муха укусила кого* ниндәй себен телшләне *кайефе киткән, асылы кешегә карата*)

МУХОЛОВКА *ж* **1.** себен тогкос (*яйланма*) **2.** *зоол.* себен тургайы **3.** *бот.* тыркыш, себен аулаусы (*үлән*)

МУХОМО́Р *м* мухомор (*бәшмәк*); **ярко-красный мухомор** асык кызыл төстәге мухомор **МУХО́РТЫЙ**, -ая, -ое (*о масти лошади*) кир; **мухортый конь** кир ат

МУЧЕ́НИЕ *с* ыза, газап, яфа, михнәт; **мучения ревности** көңләшеу газаптары

МУЧЕНИК *м* и **МУЧЕНИЦА** *ж* ыза (газап, яфа) сигеүсе

МУЧЕНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое интеккән, яфа сиккән, газаплы; **мученическая смерть** газаплы үлем; **мученический вид** интеккән киәфәт

МУЧЕНИЧЕСТВО *с* ыза күреу, интегеу, яфа сигеу; **обречь на мучничество** яфа сигеүгә дусар итеу, яфага халыу

МУЧИТЕЛЬ *м* и **МУЧИТЕЛЬНИЦА** *ж* интектереүсе, яфалаусы, газаплаусы

МУЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое интектергес, газаплы, яфалы, ауыр (кисерешле); **мучительная зубная боль** интектергес теш Һызлауы; **мучительный вопрос** ауыр, газаплы мәсьәлә

МУЧИТЬ *несов. кого-что* интектереу, газаплау, яфалау, яфаландырыу, ызалау, ызалатыу, йонсотоу; **мучит зубная боль** теш Һызлау ызалата; **мучить голодом** астан интектереу; **мучить тяжёлой работой** ауыр эш менән йонсотоу

МУЧИТЬСЯ *несов.* интегеу, яфаланыу, яфа сигеу, газапланыу, ызаланыу, ыза сигеу; **мучиться от головной боли** баш ауыртыузан интегеу; **мучиться сомнениями** икеләнәүзәр менән газапланыу

МУЧНИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** онло, крахмаллы; **мучнистое зерно** онло ашлык; **мучнистый картофель** крахмаллы картуф **2.** онга окшаш; **мучнистый налёт на растении** үсемлектәге онга окшаш катлам ♦ **мучнистая роса** онло ысык (*цсемлек ауырыуының төрө, онга окшаш катлам барлыкка килә*)

МУЧНО́Й, -ая, -ое **1.** он ...ы; **мучной мешок** он того; **мучной склад** он келәте **2.** камыр ...ы; **мучные блюда** камыр ашамлыктары **3.** *в знач. суц.* мучнө *с* камыр ашы

МУШИ́НЫЙ, -ая, -ое себен ...ы; **мушиный рой** себен өйөрө; **мушиное жужжание** себен безелдәуе

МУШКА **I** *ж* **1.** *уменьш. от муха* **2.** (*искусственная родинка*) яһалма миң; **мушка на левой щеке** һул битгәге яһалма миң

МУШКА **II** *ж*; *воен.* сәп, мушка; **мушка ружья** мылтык мушкаһы

МУШКЕ́Т *м* мушкет (*боронго мылтык төрө*)

МУШКЕТЕ́Р *м*; *ист.* мушкетёр (*мушкет менән қоралланған һалдат*)

МУШМУ́ЛА *ж* мушмел; **заросли мушмулы** мушмел кыуаклығы; **варенье из мушмулы** мушмел кайнатмаһы

МУШТРА́ *ж* муштра (*тәрбия ысулы*)

МУШТРОВА́ТЬ *несов. кого-что* муштралау (*таяк менән өйрәтеу*); **муштроватъ солдат** һал-

МУЭДЗИН

датгарзы муштралау; муштровать учеников укыусыларзы муштралау

МУЭДЗИН *м* мэзин

МЧАТЬ *несов.* 1. *кого-что* елдереу, саптырыу, елдереп барыу, елдертеп алып барыу; лошади мчали всадников һыбайлыларзы аттар елдертеп алып барзы 2. *см.* мчатся

МЧАТЬСЯ *несов.* 1. елдереу, сабыу, бик тиз (шәп) барыу; мчатся на коне атта сабыу; пбезд мчится поезд бик шәп бара 2. *перен.* (о времени) тиз үтеу (узыу); годы мчатся йылдар тиз үтә; мчится время вакыт тиз уза

МШАНИК *м* мүкләп (күтәрелгән) һарай; построить мшаник мүкләп һарай эшләу

МШИСТЫЙ, -ая, -ое 1. мүкле, мүк басқан; мшистое болото мүкле һазлык 2. мүккә окшаш; мшистая трава мүккә окшаш үлән

МЩЕНИЕ *с* 1. *см.* мстить; мщение за обиду ранйеткән өсөн үс алыу 2. (месть) үс

МЫ *мн.* (нас, нам, нас, нами, о нас) мест. без; нас было двое без икәү инек

МЫКАТЬ: горе мыкать интегеу, газап (яфа, миһнәт) сигеу

МЫКАТЬСЯ *несов.;* *прост.* интегеп (газап сигеп) йөрөу, нужда күреу; мыкаться по свету йортоһоз-ерһез газап сигеп йөрөу

МЫЛИТЬ *несов.* *кого-что* һабын һөртөу, һабынлау; мылить руки кулды һабынлау; мылить воду һыузы һабынлау

МЫЛИТЬСЯ *несов.* 1. (мылить себя) һабынланыу; мылиться с головы до ног баштан аякка тиклем һабынланыу 2. күбекләнеу; это мыло хорошо мылится был һабын һәйбәт күбекләнә; мягкая вода хорошо мылится йомшак һыу һәйбәт күбекләнә 3. *страд.* от мылить

МЫЛКИЙ, -ая, -ое якшы күбекләнә торған; мыльное мыло якшы күбекләнә торған һабын

МЫЛО *с* 1. һабын; жидкое мыло шыйык һабын; хозяйственное мыло кер һабыны; туалетное мыло есле һабын, күз һабыны 2. (белая пена у лошади) ак күбек (кызыу сапкан атта); кони в мыле ак күбеккә баткан аттар

МЫЛОВАР *м* һабын кайнатыусы

МЫЛОВАРЕНИЕ *с* һабын кайнатыу, һабын етештереу

МЫЛОВАРЕННЫЙ, -ая, -ое һабын ...ы; мыловаренный завод һабын заводу; мыловаренная промышленность һабын (етештереу) сәнәгәте; мыловаренный чан һабын кайнатыу шаңы

МЫЛОВАРНЯ *ж* һабын (етештереу) предприятияһы

МЫЛЬНИЦА *ж* һабын һауыты; мельница из пластмассы пластмасса һабын һауыты

МЫЛЬНЫЙ, -ая, -ое һабын ...ы, һабынлы; мыльный запах һабын есе; мыльная вода һабынлы һыу; мыльные руки һабынлы кулдар ♦ мыльный пузырь буш кыуык (буш нәмә, буш

хыял); мыльный корень *бот.* һабын үләненен тамыры

МЫЛЬНЯНКА *ж* һабын үләне

МЫС *м;* *геогр.* морон; мыс врезается в реку морон йылгага инеп тора

МЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйзағы, күнелдәге, баштағы; мысленный образ уйзағы образ

МЫСЛИМЫЙ, -ая, -ое булыуы мөмкин булған, башка һыйзыра алырлык булған ♦ **мыслимое ли дело?** был эштең булыуы мөмкинме?

МЫСЛИТЕЛЬ *м* фекер (акыл) эйәһе, тәрән акыллы кеше; древние мыслители боронго акыл эйәләре

МЫСЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое фекерләу ...ы, фекер йөрөтөү ...ы; мыслительные способности человека кешенең фекер йөрөтөү һәләттәре

МЫСЛИТЬ *несов.* фекерләу, уйлау, фекер (уй) йөрөтөу; правильно мыслить дөрөс фекер йөрөтөу

МЫСЛИТЬСЯ *несов.* уйланыу, фекер йөрөтөу, күз алдына килтереу; раньше такой разговор и мыслиться не мог элек шундай һөйләшеүзе күз алдына ла килтерергә мөмкин түгел ине

МЫСЛЬ *ж* 1. фекерләу, фекер йөрөтөу; ход мысли фекер йөрөтөу юлы 2. фекер, акыл, идея; глубокая мысль тәрән фекер 3. белем, фекер, фекерләу; конструкторская мысль конструктор фекере; техническая мысль техник фекерләу 4. уй; погрузиться в мысли уйға батыу 5. *мн.* мысли (убеждения) фекер, караш; расхождение в мыслях караштағы айырымлыктар

МЫСЛЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич.* от мыслить 2. *прил.* акыллы, дөрөс фекерләүсе, фекерле; мыслящий человек фекерле (һәләтле) кеше

МЫТ *м;* *вет.* һакау (йылкы ауырыуы)

МЫТАРИТЬ *несов.* *кого-что;* *прост.* тормош газабы күрһәтеу, интектереу, йөзәтеу

МЫТАРИТЬСЯ *несов.;* *прост.* интегеу, газап (миһнәт) сигеу, яфаланыу, нужда күреу

МЫТАРСТВО *с* азап, газап, яфа, миһнәт; добрые мытарства юл газаптары

МЫТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от мыть 2. *прил.* йыуған, йыуылған; мытый пол йыуылған изән

МЫТЬ *несов.* *кого-что* йыуыу; мыть лицо битте йыуыу ♦ мыть золото спец. алтын йыуыу

МЫТЬЕ *с* *см.* мыть, мыться 1 ♦ не мытьём, так катаньем нисек кенә итеп булһа ла

МЫТЬСЯ *несов.* 1. йыуыныу; мыться в бане мунсала йыуыныу 2. *страд.* от мыть

МЫЧАНИЕ *с* 1. мөңрәу, бакырыу; мычание коровы һыйыр мөңрәүе 2. *перен.;* *разг.* мыгырлау, мөңрәу, мыңгырлау; на вопросы отвечать мычанием һораяға мыгырлап яуап биреу

МЫЧАТЬ *несов.* 1. мөңрәу, бакырыу 2. *перен.;* *разг.* мыгырлау, мыңгырлау; мычал что-то неопределённое ул низер мыгырланы

МЫШАСТЫЙ, -ая, -ое (о масти лошади) хоро; **мышастый жеребёнок** хоро колон

МЫШЕВИДНЫЙ, -ая, -ое см. мышеобразный

МЫШЕЛОВКА ж 1. сыскан капканы, тәпә; **поставить мышеловку** сысканга капкан короу 2. *перен.* капкан, тозақ; **по небытности попасть в мышеловку** тәжрибәһезлек аркаһында капканга эләгеу

МЫШЕОБРАЗНЫЙ, -ая, -ое сыскан һымак; **мышеобразные грызуны** сыскан һымак киме-реусләр

МЫШЕЧНЫЙ, -ая, -ое мускул ...ы; **мышечная ткань** мускул тукымаһы

МЫШИНЫЙ, -ая, -ое 1. сыскан ...ы; **мышиный хвост** сыскан койрого 2. сысканга окшаш, сыскандыкы кеүек; **мышиное личико** сыскандыкы кеүек бәләкәй йөз 3. (о цвете) хоро, сыскан төслә; **мышиный мундир** хоро мундир ♦ **мышиная возня** (суета) юк эш менән булышыу

МЫШКА I ж; *уменьш.-ласк. от мышь*

МЫШКА II: под мышками (мышкой) култык астында; под мышки (мышку) култык астына

МЫШКОВАТЬ *несов.* (о животных) сыскан аулау; **лисица мышкуёт** төлкә сыскан аулай

МЫШЛЕНИЕ и **МЫШЛЕНИЕ** с уйлау, фекерләү, уй (фекер) йөрөтөү; **научное мышление** гилми фекер йөрөтөү; **мозг** — орган мышления мейе — фекерләү органы

МЫШОНОК м сыскан балаһы

МЫШЦА ж мускул; **мышца сердца** йөрәк мускулы

МЫШЬ ж сыскан; **домовая мышь** өй сысканы; **полевая мышь** кыр сысканы ♦ **как мышь на крупу надулся** турһайған, үсеккән

МЫШЬЯК м мышаяк (1. *хим. ағыулы матдә* 2. *шунан яһалған дарыу*)

МЫШЬЯКОВЫЙ, -ая, -ое 1. мышаяк ...ы; **мышьяковый препарат** мышаяк препараты 2. мышаякты; **мышьяковые руды** мышаякты мәгдәндәр

МЭР м мэр (*муниципалитет башында тороусы*); **мэр города** кала мэры

МЭРИЯ ж мэрия (*муниципаль идаралык, шул идаралык урынлашкан йорт*)

МЮЗИК-ХОЛЛ м мюзик-холл (*эстрада театры*)

МЮРИД м мөрит (*ислам динендә әһеленә зйәрсән булған кеше, шәкерт*)

МЯГКИЙ, -ая, -ое в разн. знач. йомшак; **мягкая постель** йомшак түшәк; **мягкие щёки** йомшак бит; **мягкие руки** йомшак кулдар; **мягкая шерсть** йомшак йөн; **мягкий воск** йомшак балауыз; **мягкая глина** йомшак балсык; **мягкий хлеб** йомшак икмәк; **мягкий голос** йомшак тауыш; **мягкие движения** йомшак хәрәкәт-тәр; **мягкий характер** йомшак холок; **мягкая ду-**

шá йомшак күңел; **мягкий взгляд** йомшак караш; **мягкий приговор** йомшак хөкөм; **мягкое обращение** йомшак мөгәмәлә; **мягкий упрёк** йомшак шелтә; **мягкая зима** йомшак кыш; **мягкий климат** йомшак климат ♦ **мягкий вагон** йомшак вагон; **мягкая вода** йомшак һыу; **мягкий знак** *лингв.* йомшаклык билдәһе; **мягкие согласные звуки** *лингв.* нәзек тартынкы өндәр; **мягко выражаясь** (говоря) в знач. *вводн. сл.* йомшак итеп әйткәндә

МЯГКОСЕРДЕЧИЕ с и **МЯГКОСЕРДЕЧНОСТЬ** ж йомшак күңеллелек, шәфкәтлелек; **проявить мягкосердечие** йомшак күңеллелек күрһәтеу

МЯГКОСЕРДЕЧНЫЙ, -ая, -ое шәфкәтле, йомшак күңелле; **мягкосердечный человек** йомшак күңелле кеше

МЯГКОСТЬ ж; *прям., перен.* йомшаклык; **мягкость воды** һыузың йомшаклығы; **мягкость волбс** сәстәрзең йомшаклығы; **мягкость климата** климаттың йомшаклығы; **мягкость характера** холоктоң йомшаклығы

МЯГКОТЕЛОСТЬ ж йомшак холокчолок, мәмәй аузызлылык; **проявить мягкотелость** йомшак холокчолок күрһәтеу

МЯГКОТЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. *разг. (с полным телом)* итләс (йомшак) тәнле, тулы итле 2. *перен. (слабохарактерный)* йомшак холокло, мәмәй ауыз 3. в знач. *сущ. мягкотелые мн.; зоол.* йомшак тәнлеләр (*моллюскылар*)

МЯГКОШЁРСТНЫЙ и **МЯГКОШЁРСТЫЙ**, -ая, -ое йомшак йөнлә; **мягкошёрстные овцы** йомшак йөнлә һарыктар

МЯГЧЕТЬ *несов.*; *прост.* йомшарту

МЯГЧИТЬ *несов.* что йомшарту; **крем мягчит кожу** крем тирене йомшарта

МЯКИНА ж кәбәк; **пшеничная мякина** бойзай кәбәге ♦ **на мякине не проведёшь кого** алдай алмашһың

МЯКИННЫЙ, -ая, -ое 1. кәбәк ...ы; **мякинная пыль** кәбәк тузаны 2. кәбәкле; **мякинный хлеб** кәбәкле икмәк

МЯКИШ м 1. икмәк йомшағы; **мякиш чёрного хлеба** кара икмәк йомшағы 2. табан асты йомшағы, тояк йомшағы; **подбошенные мякиши** **собáки** эттең табан асты йомшағы

МЯКНУТЬ *несов.*; *разг.* 1. ебеу, йомшарту; **сухари мякнут в воде** шөкәрә һыуза ебей; **кожи мякнут в растворе** тиреләр иретмәлә йомшара 2. *перен.* ебеу, бәлйерәу, шәлләйеу; **тело мякнет, стареет** тән шәлләйә, картая

МЯКОТЬ ж 1. (тәнден) йомшак ере; **пуля засела в мякоти спинны** пуля арканың йомшак еренә инеп ултырган 2. *разг.* һум ит; **купить мякоти на пальмени** билмәнә һум ит һатып алыу 3. йомшак; **мякоть арбуза** карбуз йомшағы

МЯЛКА ж 1. талкы; **мять лён мялкой** талкы менән етен талкыу 2. (*машина*) изгес, йом-

МЯМЛИТЬ

шарткыс; **мялка для глины** балсык изгес; **мялка для кож** тире йомшарткыс

МЯМЛИТЬ *несов.*; *разг.* **1.** (*невнятно говорить*) ык-мык килеп һөйләү, мыгырлау; **мямлить от волнения** тулкынланыузан ык-мык килеп һөйләү **2.** (*нерешительно действовать*) кыйыуһыз кыймылдау, мәмәйләнәү, мыштырлау

МЯМЛЯ *м* и *ж*; *прост.* мәмәй (ауыз); **он же мямля** ул торганы бер мәмәй

МЯСИСТЫЙ, -ая, -ое итләс; **мясистая рыба** итләс балык; **мясистое тело** итләс кәүзә; **мясистые губы** итләс ирендәр; **мясистые вишни** итләс сейәләр

МЯСНИК *м* ит һатыусы, итсе

МЯСНОЙ, -ая, -ое **1.** ит ...ы; **мясной запах** ит есе **2.** итле; **мясной пирог** итле бәлеш; **мясной суп** итле аш **3.** һуғым ...ы; **мясной скот** һуғым малы **4.** *в знач. суц.* **мяснбе** *с* ит, итле ашамалыктар; **не употреблять мяснбе** ит ашамасқа

МЯСО *с* ит; **куриное мясо** тауык ите; **варёное мясо** бешкән ит; **жареное мясо** кызырылган ит; **вяленое мясо** каклаган ит ♦ **с мясом вырвать (оторвать)** *что* ите менән йолкоп алыу (*төймәне, каттырманы һ.б.*)

МЯСОЗАГОТОВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ит әзерләү ...ы; **мясозаготовительные организации** ит әзерләү ойшмалары

МЯСОКОМБИНАТ *м* ит комбинаты

МЯСОПОСТАВКИ *мн.* (*ед.* мясопоставка *ж*) ит тапшырыу

МЯСОРУБКА *ж* ит үткәргес; **пропустить мясо через мясорубку** ит үткәргестән ит үткәреү

МЯТА *ж* бөтнөк; **мята растёт по сырью мес-там** бөтнөк еүеш урындарга үсә; **напоить больного мятой** ауырыуға бөтнөк әсереү

МЯТЁЖ *м* фетнә; **подавить мятёж** фетнәне баһыу

МЯТЁЖНИК *м* фетнәсе

МЯТЁЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** фетнәсе ...ы; **мятёжные отряды** фетнәселәр отряды **2.** *трад.-поэт.* тынғыһыз; **мятёжные годы** тынғыһыз йылдар; **мятёжная душа** тынғыһыз күңел

МЯТЛИК *м* бажат; **мятлик** — **хозяин луга** бажат — болон хужаһы

МЯТНЫЙ, -ая, -ое **1.** бөтнөк ...ы; **мятный запах** бөтнөк есе; **мятное масло** бөтнөк майы **2.** бөтнөклә; **мятные капли** бөтнөклә дарыу; **мятный пряник** бөтнөклә перәник

МЯТЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от мять 2.* *прил.* изелгән; **мятый картофель** изелгән картоф; **мятая ягода** изелгән еләк **3.** *прил. (об одежде)* таушалган, оипаланган, төсө каскан; **мятое платье** таушалган күлдәк **4.** *прил.; перен., разг. (утомлённый, изнурённый)* таушалган, йонсоған, йонсоу; **мятое от бессбнницы лицо** йокоһоздоктан йонсоған йөз

МЯТЬ *несов.* **1.** *что* баһыу, изеү; **мять глину** балсык изеү **2.** *что (одежду)* таушалдырыу, оипалау; **мять костюм** костюмды таушалдырыу **3.** *что; спец.* талкыу, йомшартыу; **мять лён** етен талкыу; **мять кожу** тире йомшартыу **4.** *кого-что; разг. (тискать, жать)* кыһыу, кыһкылау

МЯТЬСЯ *несов.* **1.** оипаланыу, таушалыу, бөтәрләнәү; **шляпа мнётся** эшләнә таушала **2.** *перен., разг. (смущаться)* тартынып (кыйыуһызланып, икеләнәп) тороу; **мяться у порбга от смущения** оялыузан ишек төбөндә тартынып (икеләнәп) тороу **3.** *страд. от мять*

МЯУКАНЬЕ *с* мыяулау, мыйылдау; **мяуканье кошки** бесәй мыяулауы

МЯУКАТЬ *несов.* мыяулау, мыяу-мыяу килеү, мыйылдау; **по ночам мяукают рыси** төндәрен һеләүһендәр мыяулай

МЯЧ *м* туп; **футбольный мяч** футбол тубы; **играть в мяч** туп уйнау

Н

НА I предлог 1. *с вин. п. (при обозначении предмета, на поверхность или внешнюю сторону которого направлено действие, движение с целью расположения, размещения кого-чего-л. на нём)* -ға/-гә, өстөнә, башына; **положить книгу на стол** китапты өстәлгә куйыу; **влезть на дерево** агаска менәү; **надеть на ребёнка пальто** балаға пальто кейзереү

2. *с вин. п. (при обозначении лиц, организаций, на которые ложится ответственность, работа и т.п., за которыми что-л. закрепляется)* -ға/-гә, өстөнә, исеменә; **свалить вину на дру-**

гобо гәйепте башка берәүгә аузарыу; **переписать дом на сына** өйзә улы исеменә күсереп яззырыу

3. *с вин. п. (при обозначении места, на которое направлено действие)* -ға/-гә; **вернуться на рбдину** тыуган илгә кайтыу; **пойти на завод** заводка эшкә барыу

4. *с вин. п. (в значении “по направлению к”, “в сторону”)* -ға/-гә табан, карай, якка; **идти на глобос** тауыш ишетелгән якка барыу; **двигаться на восток** көнсыгышка табан хәрәкәт итеү; **дверь на улицу** ишек урамға табан

5. *с вин. п. (при обозначении лица, предмета и т.п., с которыми соприкасаются, сталкива-*

ются в результате движения, действия) -га/-гә; **наткнүться** в темноте на камень караңгыла ташка барып бөрөлөү; **наскочить на забор** коймага барып бөрөлөү

6. с вин. п. (при указании срока, времени) -га/-гә; **встреча назначена на завтрашний день** ошрашыу иртэгәһе көнгә билдэләнгән; **запасаться на зиму** кышка барып бөрөлөү; **приехать на две недели** ике азнага килеү; **на первый раз** беренсе тапкырға; **со дня на день** бөгөн-иртэгә, якын көндәрзә, тиз арала, ошо арала; **с минуты на минуту** (с часу на час) бына хәзер, хәзер-хәзер (тип тороу)

7. с вин. п. (при обозначении цели, к которой направлено действие) -га/-гә, өсөн; **отдаться на воспитание** тәрбиягә биреү; **сдать на хранение** һаклау өсөн тапшырыу

8. с вин. п. (при обозначении целевого назначения чего-л.) -лык/-лек; **отрез на платье** күлдәклек тауар; **комната на пять человек** биш кешелек бүлмә

9. с вин. п.; разг. (при обозначении специальности, профессии) -лыкка/-леккә; **учиться на врача** табишлыкка укыу

10. с вин. п. (при указании на характер, образ действия) -га/-гә; **на разные голоса** төрлө тауыштарга; **на новый лад** яңыса

11. с вин. п. (при обозначении качества, меры) -га/-гә; **бег на сто метров** йөз метрга йүгерерү

12. с вин. п. (при обозначении предмета, являющегося орудием действия) -га/-гә; **закрывать на замок** йозакка бикләү

13. с вин. п. (при указании на количественные изменения в результате какого-л. действия) -га/-гә; **пятнадцать разделить на пять** ун биште бишкә бүлеү; **три умножить на три** өстө өскә кабатлау

14. с вин. п. (при указании на количественную разницу, степень превосходства или недостатка) -га/-гә; **он моложе своего брата на пять лет** ул үзенең агаһынан биш йәшкә йәшерәк

15. с предл. п. (при обозначении предмета, на поверхности которого протекает действие или находится кто-что-л.) -да/-дә, өстөндә; **сидеть на стуле** ултыргыста ултырыу; **лежать на диване** диванда ятыу

16. с предл. п. (при обозначении лиц, организаций, на которые возложено что-л.) -да/-дә, өстөндә; **вина на мне** ғәйеп миндә; **все заботы по дому на ней** бөтә өй мәшәкәттәре уның өстөндә

17. с предл. п. (при обозначении области, сферы, места, пространства, в которых происходит какое-л. действие или проявляется какое-л. свойство) -да/-дә; **выступать на съезде** съезда сығыш яһау; **учиться на курсах** курстарға укыу

18. с предл. п. (при указании на положение, состояние) -да/-дә (булып тороу); **находиться**

на излечении дауалануызуа (булыу); **быть на издвении брата** агаһы тәрбиәһендә булыу

19. с предл. п. (при обозначении промежутка времени) -да/-дә; **на той неделе** теге азнала; **на утренней заре** иртә таңда

20. с предл. п. (при обозначении лиц, предметов, облаченных во что-л.) өстөндә; **на ней было пальто** уның өстөндә пальто ине

21. с предл. п. (при обозначении орудий действия или средств передвижения) -да/-дә, менән; **кататься на коньках** конькиза шыуыу; **приехать на лошади** ат менән килеү

22. с предл. п. (при указании на средство, с помощью которого кто-что-л. действует) -да/-дә, менән; **жарить на масле** майза кыззырыу (майга курыу); **завод работает на нефти** завод нефть менән эшләй

23. с предл. п. (при обозначении вещества, которое входит в состав чего-л.) -лы/-ле, эшләнгән, кушып (катнаштырып) эшләнгән (әзерләнгән); **мазь на вазелине** вазелинлы май; **варенье на сахаре** шәкәрзә әзерләнгән кайнатма
♦ **на лету** осоп барганда; **на бегу** йүгереп барганда; **на скаку** сабып барганда; **на ходу** барганда

НА II частица в знач. сказ.; разг. мө, бына; **на, возьми** мө, ал; **вот тебе и на** бына һинә кәрәк булһа (нык аптырау белдергәндә әйтелә)

НА... приставка **1.** кылым яһаганда кулланыла һәм тәржемәлә түбәндәгеләргә аңлата: а) **бәрелеүзе**, **барып тейеүзе**, **мәс.**, **налететь на пробод** сымга барып бөрөлөү; б) **предмет өстөнә һалыузы**, **куйыузы**, **мәс.**, **наклеить на стену** стенага йәбештереп куйыу; в) **предмет өстөндә яһалыузы**, **барлыкка килеүзе**, **мәс.**, **налипнуть** (өстөнә) йәбешеү; **намёрзнуть** өстөнә катыу; г) **хәрәкәттең тулылығын**, **етерлек (күп) булыуын**, **мәс.**, **набрать ягод** етерлек итеп еләк йыйып алыу; **настирать белья** күп итеп кер ййуып ташлау; **настроить домов** күп итеп йорттар төзөп куйыу; д) “-ся” **киçәксәһе менән эш-хәрәкәттең тулы булғанлығын**, **тамамланғанлығын**, **мәс.**, **наговориться** туйғансы һөйләшеү; **наслушаться** туйғансы тыңлау; е) **эш-хәрәкәттең зур дәрәжәлә булмағанын** (йәки **тулы булмағанын**), **мәс.**, **напевать** акрын гына көйләү; **насыивать** акрын гына көйләп һызғырыу **2.** **кайһы бер кылымдарзың тамамланған төр форманын яһаганда** кулланыла, **мәс.**, **написать** язып бөтөрөү; **напечатать** бастырып сығарыу **3.** **сифат һәм исем яһаганда** кулланылып, **низеңдер өстөндә булған намәне аңлата**, **мәс.**, **нарукáвник** еңсә; **нагру́дник** түшелдерек; **настéнный** стенага эленә торған **4.** **көсәйтеү дәрәжәһе рәүештәрен яһаганда** кулланыла, **мәс.**, **накрепко** үтә нык итеп; **настро́го** үтә каты итеп; **насу́хо** коп-коро итеп, короткансы

НАБАВИТЬ

НАБАВИТЬ *сов. что, чего* өстәү, арттырыу, кушыу, күтәреү; **набавить цену** хақын күтәреү; **набавить шагу** азымдарзы арттырыу

НАБАВКА *ж; разг. 1. см. набавить 2.* өстәмә, өстәмә хак (акса); **за товар уплатить с набавкой** тауарға өстәмә хак түләү

НАБАВЛЯТЬ *несов. см. набавить*

НАБАВЛЯТЬСЯ *несов. страд. от набавлять*
НАБАВОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* өстәмә, өстәлмә; **набавочная сумма** өстәлмә акса

НАБАЛДАШНИК *м* таяк башы (тогқаһы)

НАБАЛОВАННЫЙ, -ая, -ое *разг. 1. прич. от набаловать 2. прич.* иркәләтеүзән бозолған, көйһөз; **набалованная актриса** көйһөз актриса

НАБАЛОВАТЬ *сов.; разг.* иркәләп (иркәләтеп) бозоу; **набаловать ребёнка** баланы иркәләп бозоу

НАБАЛОВАТЬСЯ *сов. 1. прост.* (иркәләнеп) бозолоу; **набаловаться от безделья** эшһезлектән бозолоу **2. разг.** туйғансы (танһығы канғансы) шаярыу, шаярып туйыу; **набаловаться от души** ысын күнелдән туйғансы шаярыу

НАБАЛТЫВАТЬ I *несов. см. наболтать I*

НАБАЛТЫВАТЬ II *несов. см. наболтать II*

НАБАЛЬЗАМИРОВАТЬ *сов. кого-что* бәлзәмләү; **набальзамировать труп** мәйет(те) бәлзәмләү

НАБАТ *м* саң, һөрән, оран, һөрән һалыу; **с колокольными раздался набат** қыңғыраузан саң яңғыраны ♦ **бить (ударять) в набат** саң қағыу (*һөрән һалыу*)

НАБАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тревога сигналы ...ы; **набатный звон** тревога сигналы сыңлауы **2.** саң қағыу ...ы, һөрән һалыу ...ы; **набатный колокол** саң қағыу қыңғырауы

НАБЕГ *м 1.* барымта, һөжүм, сапқын, бағқын; **совершать набег** һөжүм яһау **2. перен.** инеү, килеп инеү ♦ **с набёга (с набёгу)** йүгереп килеп, йүгереп барганда, осоп барганда

НАБЕГАТЬ *несов. 1. см. набежать 2. (совершать набег)* һөжүм яһау (итеү), сапқын яһау

НАБЕГАТЬСЯ *сов.; разг. 1. (вдоволь побегать)* туйғансы йүгерәү, күп йүгерәү; **ребёнок набегался** бала туйғансы йүгерзе **2. (утомиться от беготни)** йүгереп йөрөп арыу (арып бөтөү); **набегаться за день** көн буйы йүгереп, арып бөтөү

НАБЕДОКУРИТЬ *сов.; разг.* (шаярып, яңдылыш) бәлә тыузырыу, зыян килтерәү; **мальчик сильно набедокурил** малай бик зур зыян килтерзе

НАБЕЖАТЬ *сов. 1. на кого-что (наскокить с разбега)* йүгереп барып бәреләү, килеп менәү **2. на что (быстро надвинувшись, закрыть собой)** қаплау, қаплап алыу; **на солнце набежала туча** қояшты болот қапланы **3. на что (выступить, появиться, налиться)** йыйылыу, тулыу;

набежало с ведра воды бер бизрәгә яқын һыу йыйылды; **на глаза набежали слёзы** күзгә йәш тулды **4. (о ветре)** кинәт (қапыл) исеү (исеп ебәрәү); **ветер набежал** қапыл ел исеп ебәрзе **5. разг. (сбегааясь, скопиться где-л.)** йыйылыу; **к вечеру набежал народ** кискә табан халық йыйылып китте **6. перен., разг. (о деньгах)** йыйылыу, артыу, үсеү; **набежали проценты** проценттары артқан (үскән)

НАБЕЗОБРАЗНИЧАТЬ *сов.; разг.* тәртип бозоп ташлау, (төрлә) эшәкелектәр эшләү, насарлык қылыу

НАБЕКРЁНЬ *нареч.* қырын, қырын һалып; **надеть шапку набекрень** бүректе қырын һалып кейәү

НАБЕЛИТЬ *сов. что 1.* кершән яғыу, пудра һөртәү; **набелить лицо** биткә пудра һөртәү **2. (побелить)** ағартыу, ақлау; **набелить стены** стенаһарзы ақлау **3. (отбелить)** ағартыу; **набелить холстов** киндер ағартыу

НАБЕЛИТЬСЯ *сов.* пудра (кершән) һөртөнәү

НАБЕЛО и **НАБЕЛО** *нареч.* акка, тазага; **перисать набело** акка күсереп языу

НАБЕРЕЖНАЯ *ж 1. (берег)* менән нығытылған яр; **гранитная набережная** гранит менән нығытылған яр **2. (улица вдоль берега)** яр буйы урамы; **проехать по набережной** яр буйы урамынан үтеп китеү

НАБИВАТЬ *несов. см. набить*

НАБИВАТЬСЯ *несов. 1. см. набиться 2. страд. от набивать*

НАБИВКА *ж 1. см. набить 1, 2, 4, 6; набивка* тисәни тукыманы бизәкләү **2. разг. (то, чем набито-что-л.)** тулгыра торған нәмә; **ватная набивка матраца** матрац эсенә тулгыра торған мамык

НАБИВНОЙ, -ая, -ое **1.** тулгырылған; **набивной матрац** тулгырылған матрац **2.** бизәкле, бизәк бағылған (төшөрөлгән); **набивной шёлк** бизәкле ебәк **3.** бизәкләй торған, бизәк баға (төшөрә) торған; **набивная машина** бизәк баға торған машина

НАБИВОЧНЫЙ, -ая, -ое бизәк баға (төшөрә) торған, бизәк бағыу (төшөрәү) өсөн, бизәкләү өсөн; **набивочная машина** бизәк бағыу өсөн машина; **набивочный материал** бизәкләү өсөн тукыма

НАБИРАТЬ *несов. см. набрать*

НАБИРАТЬСЯ *несов. 1. см. набраться 2. страд. от набирать*

НАБИТЬ *сов. кого-что 1.* тулгырыу, тыңқыслап (тейгәсләп, тыгызлап) тулгырыу, бағып тулгырыу; **набить подушку** пухом мендәргә мамык тулгырыу; **набить в трубку табак** төрөпкәгә тәмәке тулгырыу **2. (приколотить к поверхности чего-л.)** қағып қуйыу; **набить на дверь вывеску** ишеккә вывеска қағып

НАБРАСЫВАТЬ

күйгү **3.** (*вколотить*) кагыу; **набить гвоздѣй** сөй кагыу **4.** (*надеть*) һугыу, кейзереу; **набить обручи на кадку** сапсакка коршау һугыу **5.** *разг.* (*ударами, трением и т.п. вызвать болезненное явление*) бәреп шештереу, кабаргыу, кырзырыу; **набить шийску на лбу** маңлайзы бәреп шештереу; **набить мозбли на ладбнях** устарзы кабаргыу **6.** *тех.* (*отпечатать узор*) бизәк төшөрөү, бизәк басыу **7.** *что, кого-чего; разг.* (*настрелять*) байтак атып алыу (*бер ни тиклем*); **набить уют** байтак өйрәк атып алыу **8.** *что, чего* (*разбить*) ватыу, ярыу; **набить по сүды** һауыт-һаба ватыу ♦ **набить карман** (*мошну*) кеҗе калынайгыу, байыу; **набить оскөмину:** 1) теш камаштырыу; 2) теңкәгә тейеу; **набить рүку** оҗарып китеу (алыу), таһылланып алыу; **набить җәнү на җто** хак күтәреу (*шиндәй җә булла тауарга*); **набить себе җәнү** үз дәрәҗәнде күтәрегә тырышыу

НАБИТЬСЯ *сов.* **1.** тулыу, шыгырым тулыу; **в комнату набилось много нарбду** бүлмәгә халык шыгырым тулды **2.** (*навязаться*) тағылыу, көсләп тағылыу, тырышыу; **набиться в друзья** дуҗ булырга тырышыу ♦ **набиться биткөм** шыгырым тулыу

НАБЛЮДАТЕЛЬ *м* күзәтсе, күзәтеүсе, күзәтеп (карап) тороусы; **военный наблюдатель** хәрби күзәтеүсе

НАБЛЮДАТЕЛЬНОСТЬ *ж* күзәтеүсәнлек; **иметь дар наблюдательности** күзәтеүсәнлек һәләтенә эйә булыу

НАБЛЮДАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** күзәтеүсән, оскор күзле, игтибарлы, һынсыл; **наблюдательный человек** күзәтеүсән кеше **2.** күзәтеү ...ы; **наблюдательный пункт** күзәтеу пункты

НАБЛЮДАТЬ *несов.* **1.** *кого-что, за кем-чем* (*следить глазами*) күзәтеу, күзәтеп (карап) тороу; **наблюдать закәт сблнца** кояш байыганды күзәтеу **2.** *кого-что* (*изучать, исследовать*) күзәтеу, өйрәнеп (тикшереп) тороу; **наблюдать жизнь животных** хайуандар тормошон күзәтеу **3.** *за кем-чем* (*присматривать*) күз-колак булыу, карау, күзәтеу; **наблюдать за детьми** балаларга күз-колак булыу

НАБЛЮДАТЬСЯ *несов.* **1.** (*встречаться, бывать, случаться*) озрау, озраштыргылау, булгылау, күзәтелеу, һизелеу; **наблюдаются ошйбки** хаталар озраштыргылай; **наблюдается потепление погды** көндәрзең йылыныуы күзәтелә **2.** *страд.* от *наблюдать* **2**

НАБЛЮДЕНИЕ *с.см.* **наблюдать; вести наблюдение** күзәтеу алып барыу; **под наблюдением врача** врач күзәтеүендә

НАБОЕЧНЫЙ, -ая, -ое *с.см.* **набойка** **1**

НАБОЖНОСТЬ *ж* динселлек, диндарлык, тәкүәлек; **отличаться набожностью** динселлек менән айырылып тороу

НАБОЖНЫЙ, -ая, -ое динсел, диндар, тәкүәле; **набожный старик** тәкүәле карт; **набожное настроение** динсел (кешегә хас) кәйеф

НАБОЙКА *ж* **1.** *см.* **набить** **4;** **набойка обрубей на бөчку** мискәгә коршау һугыу **2.** (*ткань с набивным узором*) бизәк, бизәкле тукыма, бизәк төшөрөлгән тукыма; **скәтерть из набойки** бизәк төшөрөлгән ашыулык **3.** (*на обуви*) набойка; **резиновые набойки** резина набойкалар

НАБОЙЩИК *м* **1.** (*рабочий*) тултырыусы; **набойщик папирөс** папирөс тултырыусы **2.** (*рабочий-текстильщик*) бизәкләүсе, бизәк басыусы (*ир-ат*)

НАБОЙЩИЦА *ж* бизәк басыусы (*катын-кыз*)

НАБОК *нареч.* кырын, бер якка; **шляпа сбйлась набок** эшләп кырын киткән; **склонить голову набок** башты бер якка әйеу

НАБОЛЕВШИЙ, -ая, -ее **1.** *прим.* от *наболеть* **2.** *прил.* күптән борсоган (борсоп торган), күптән хәл ителергә тейешле, кисектергеһез; **наболевший вопрос** күптән борсоган мәсьәлә

НАБОЛЕТЬ *сов.* **1.** (бик каты, нык) ауырта (һызлай) башлау; **от нарыва наболела рука** әренләүзән кул бик каты һызлай башланы **2.** *перен.* (*накопиться — о чём-л. мучительном*) йыйылыу, тулыу, әрнеу; **наболело на душе** безл. йөрәк (йән, күңел) әрней

НАБОЛТАТЬ I *сов.* *что, чего; разг.* (*взболтать*) болгап (кушып) тукыу; **наболтать яиц в молоке** йомортканы һөткә кушып тукыу

НАБОЛТАТЬ II *сов.* *что, чего; разг.* күп лыгырлау, юк-бар (артыгын) һөйләп ташлау

НАБОЛТАТЬСЯ *сов.;* *разг.* туйгансы һөйләшеу, һөйләшеп туйыу, ләсгит һатыу; **наболтаться за вөчер** кис буйы туйгансы һөйләшеу

НАБОР *м* **1.** *см.* **набрать; набор воды в бак** бакка һыу йыйыу **2.** йыйылма; **набор слесарных инструментов** слесарлык коралдары йыйылмаһы **3.** *типогр.* набор, йыйылган хәрәфтәр **4.** (*металлическое украшение на ремне, упряжи*) езле, көмөшлө ♦ **набор слов** һүз буткаһы, мөгәнәһез һүзәр

НАБОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** *типогр.* набор ...ы, хәрәф йыйыу ...ы; **наборная машина** хәрәф йыйыу машинаһы **2.** *в знач. сущ.* **наборная** *ж* типографияла хәрәф йыйыу бүлегә **3.** езле, ез (көмөш) тағылган; **наборная шлея** езле (көмөшлө) ышлыа

НАБОРЩИК *м* и **НАБОРЩИЦА** *ж* хәрәф йыйыусы

НАБОРЩИЦКИЙ, -ая, -ое хәрәф йыйыусы ...ы; **наборщицкое ремесло** хәрәф йыйыусы һөнәре

НАБРАНИТЬСЯ *сов.;* *разг.* туйгансы әрләшеу; **услеть набраться** туйгансы әрләшеп өлтөрөу

НАБРАСЫВАТЬ I *несов.* *с.м.* **набросать**

НАБРАСЫВАТЬ II *несов.* *с.м.* **набросить**

НАБРАСЫВАТЬСЯ

НАБРА́СЫВАТЬСЯ I *несов. см. набрoситься*
НАБРА́СЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от набрасывать II*

НАБРА́ТЬ *сов.* 1. *кого-что, чего (собрать)* йыйыу, алыу, туплау (*етерлек итен*); **набратъ корзи́ну я́год** бер кэрзин еләк йыйыу; **набратъ опы́т рабо́ты** эш тэжрибәне туплау 2. *что, кого-чего (принять, нанять)* алыу, кабул итеу; **набратъ рабо́чих на заво́д** заводка эшселәр алыу 3. *что; перен. (достичь нужной степени)* ирешеу, үстереу, шәбайтеу; **набратъ те́пшы в рабо́те** эштә темпты шәбайтеу 4. *что (составить)* йыйыу; **набратъ нoмeр телефо́на** телефон номерын йыйыу; **набратъ ста́тью пeти́то** мәкаләне пегит менән йыйыу ♦ **набратъ водо́й в рот** *прост.* ауызга һыу урглау, ауыз йомоу, ләм-мим өндөшмәу

НАБРА́ТЬСЯ *сов.* 1. (*скопиться*) йыйылыу; **в я́му набралась водо́й** сокорга һыу йыйылган 2. *чего (усвоить)* үзләштереу, өйрәнеу; **набратъся но́вых пра́вил** яңы кагизәләрзе үзләштереу 3. *чего* йыйыу, туплау; **набратъся опы́та** тэжрибә туплау ♦ **набратъся дү́ху** нимәгә булһа ла базнаг итеу, кыйыулык туплау; **набратъся сил** көс йыйыу (туплау); **набратъся ума́ (ра́зума)** акыл йыйыу, акылга ултырыу

НАБРЕ́ДАТЬ *несов. см. набрести*

НАБРЕ́СТИ *сов.* 1. *на кого-что; прям., перен.* барып (килеп) сыгыу, килеу, төшөу, кольгыу, тап булыу; **набрести на след** эзенә барып сыгыу; **набрести на мысль о побе́де** касыу тураһындагы уйга килеу 2. *обычно безл.* йыйылыу; **набрело́ немало́ люде́й** байтак кеше йыйылган

НАБРО́ДИТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы (арығансы) йөрөу; **набродиться по у́лицам го́рода** кала урамдары буйлап арығансы йөрөу

НАБРО́САТЬ *сов.* 1. *что, чего (накидать)* күп итеп (өйгөләп) ташлау, ташлап бөтөу; **набросать оку́рков** күп итеп тәмәке төпсөктәре ташлау 2. *что (нарисовать, написать, изложить и т.п. в общих чертах)* өстән-өстән генә язғылау, ашығыс рәүештә (тиз-тиз генә) язып (һызып) ташлау, һызғылау; **набросать мы́сли на бума́ге** фекерзе тиз-тиз генә язып ташлау; **набросать портре́т писа́теля** языусының портретын тиз-тиз генә һызғылау

НАБРО́СИТЬ *сов.* *что* ябыу, һалыу; **набросить на хлеб брезе́нт** ашлыкты брезент менән ябыу

НАБРО́СИТЬСЯ *сов.* 1. *на кого-что (напасть)* (өстөнә) ташлану, ыргыу; **собака набросилась на незнако́мца** эт ят кешегә ташланды 2. *на что; разг. (с жадностью приняться за что-л.)* комһозланып тононоу (керешеу), янып (ашкынып) тононоу (керешеу); **наброситься на рабо́ту** ашкынып эшкә тононоу 3. *разг. (накинуться с бранью, упреками и т.п.)* шелтәләй

(эрләй, һүтә) башлау; **наброситься на ребё́нка** баланы шелтәләй башлау

НАБРО́СОК *м* һызма, каралама; **набросок романа́** романдың караламаһы; **набросок карти́ны** һүрәт һызмаһы, һызма һүрәт

НАБРЫ́ЗГАТЬ *сов.* *что, чего* и *без доп.* сәсрәтеу, сәсрәтеп бөтөрөу, һирпеу, һибеу, бөркөу; **набрызгать водо́й на пол** изәнгә һыу бөркөу

НАБРЫ́ЗГИВАТЬ *несов. см. набрызгать*

НАБРЮ́ШНИК *м* бауырлык, көйәк (*йылылык һ.б. өсөн*); **ва́тный набрю́шник** мамык(тан тегелгән) бауырлык

НАБРЮ́ШНИЙ, -ая, -ое эс(тәге), эскә (корһакка) куйыла торған; **набрю́шный жи́рово́й сло́й** *анат.* эс майы, казы

НАБРЯ́КНУТЬ *сов.; разг.* 1. еүешләнеп (дымланып, һыу һеңеп) кабарыу, күбеу, бүртеу, шешенеу; **дверь набря́кла от вла́ги** еүешлектән ишек шешәнгән 2. шешеу, шешенеу; **у него́ набря́кли ве́ки** уның күз кабактары шешәнгән

НАБУ́ХАНИЕ *с см.* **набухать**; **набуха́ние** пöчкө бөреләрзең тулышыуы

НАБУ́ХАТЬ *несов. см. набухнуть*

НАБУ́ХНУТЬ *сов.* 1. күбеу, күбенеу, бүртеу, бүртенеу, тиртеу, тулышыу; **пöчки набу́хли** сөкәми бөреләр һутка тулышкан 2. шешеу, шешенеу; **ве́ки набу́хли от слёз** илаузан күз кабактары шешәнгән; **от дождя́ набу́хли ра́мы** ямгырзан рамдар шешәнгән

НАВА́ГА *ж* навага (*балык*)

НАВА́ЖДЕ́НИЕ *с* вәсүсә, котко; **ды́вольское наважде́ние** иблис коткоһо

НАВА́ЖИЙ, -ья, -ье навага тотоу ...ы, навага ...ы; **нава́жий про́мысел** навага тотоу кәсебе; **нава́жья уха́** навага һурпаһы

НАВА́Л *м* 1. *см.* **навалить** 1, 2 и **навалиться** 2. өйөм; **нава́л строите́льного мусора́** төзөлөштән калған сүп-сар өйөм

НАВА́ЛИВАТЬ I *несов. см. навалить*

НАВА́ЛИВАТЬ II *несов. см. навалять*

НАВА́ЛИВАТЬСЯ I *несов.* 1. *см.* **навалиться** 2. *страд. от наваливать I*

НАВА́ЛИВАТЬСЯ II *несов. страд. от наваливать II*

НАВА́ЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что, на кого-что* йөкмәтеу, өстөнә һалыу (тейәу, өйөу, йығыу, аузарыу); **навалить мешо́к на теле́гу** токто арбага һалыу; **всю отве́тственность навали́ли на него́** бөтә яуаплылыкты уға йөкмәттеләр 2. *что, чего (положить в беспорядке)* нисек етте шулай (теләһә нисек) аузарыу (һалыу, тейәу, өйөу); **навалить дров** утынды теләһә нисек аузарыу 3. *обычно безл.; разг. (нагнать, надуть в большом количестве)* күп итеп ябуу; **навали́ло мно́го сне́гу** бик күп итеп кар яуган 4. *обычно безл.; разг. (собраться в большом количестве)* бик күп йыйылыу; **навали́ло мно́го наро́ду** бик күп халык йыйылган

НАВАЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*налечь*) терәләп (һөйәләп, ауырлығын һалып) этеү (баһыу, ятыу); *изо всей силы навалиться* плечом инбаш менән бөтә көскә этеү 2. *перен.* өскә төшөү; *на меня навалились все заботы* бөтә мәшәкәттәр миңең өскә төштө 3. *перен., разг. (внезапно напасть)* (көтмәгәндә) ташлану, ябырылыу, һөжүм итеү; *навалиться на врага* көтмәгәндә дошманға ташлану

НАВАЛКА *ж см.* навалить 1; навалка брөвен бүрәнә тейәү

НАВАЛОМ *нареч. 1. разг. (в беспорядке)* нисек егте шулай, теләһә нисек; *вещи лежат навалом* эйберҙәр теләһә нисек аунап ята 2. *в знач. сказ.; прост. (в избытке)* бик күп, артығы менән; *фруктов там навалом* емеш-еләк унда бик күп

НАВАЛОТБОЙКА *ж;* *горн.* күмер ватыу һәм уны забойзағы конвейерға тейәү

НАВАЛОТБОЙЩИК *м;* *горн.* навалоотбойщик (*тау эисеһе*)

НАВАЛОЧНЫЙ, -ая, -ое аузарып тейәй торған; *навалочная машина* аузарып тейәй торған машина

НАВАЛЯТЬ *сов. что, чего* (бер аз, әзерәк) баһыу, баһып ташлау; *навалять несколько пар валенок* бер нисә пар быйма баһыу

НАВАЛЯТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы аунау; *наваляться на песке* комлокта туйғансы аунау

НАВАР *м 1. (настой)* сығыш, төнәтмә; *ароматный навар* хуш есле төнәтмә 2. (*жир на поверхности жидкой пищи*) һөзлөк, тозлок; *навар на мясном бульоне* ит һурпаһындағы һөзлөк

НАВАРИВАТЬ *несов. см.* наварить

НАВАРИВАТЬСЯ *несов. страд. от наваривать*

НАВАРИСТЫЙ, -ая, -ое өрөлө, һөзлөклө; *наваристая уха* өрөлө балык һурпаһы

НАВАРИТЬ *сов. 1. что, чего* күп итеп бешерәү (кайнагы); *наварить мяса* күп итеп ит бешерәү; *наварить варенья* күп итеп кайнатма кайнагы 2. *чего; тех.* иретеү, иретеп әзерләү (*бер ни тиклем*); *наварить стали* корос иретеү 3. *что (приварить)* кыззырып йәбештерәү (ялгау); *наварить топор* балтаны кыззырып йәбештерәү

НАВАРКА *ж; тех. 1. см.* наварить 3; *изготовить наваркой* кыззырып йәбештерәү 2. кыззырып йәбештерелгән өлөш (кишәк); *наварка на косе* салгының кыззырып йәбештерелгән өлөшө

НАВАРНОЙ, -ая, -ое *тех.* кыззырып йәбештерелгән; *наварной конец серпа* урақтың кыззырып йәбештерелгән осо

НАВЕВАТЬ *несов. см.* навевать 1, 2

НАВЕВАТЬСЯ *несов. страд. от навевать*

НАВЕДАТЬСЯ *сов.; разг.* хәл белергә инеү (килеү, инеп сығыу); *прийти наведаться к больному* ауырыузың хәлен белергә килеү

НАВЕДЕНИЕ *с см.* новости 3—6; *наведение порядка* тәртип урынлаштырыу; *наведение моста* күпер һалыу

НАВЕДЫВАТЬСЯ *несов. см.* наведаться

НАВЕЗТИ *сов. кого-что, чего* (күп итеп) килтереп (ташып) куйыу, килтереп тултырыу; *навести товаров* тауар килтереп тултырыу

НАВЕЙВАТЬ *несов. см.* навевать 3

НАВЕЙВАТЬСЯ *несов. страд. от навейвовать*

НАВЕК и **НАВЕКИ** *нареч.* мәңгегә, мәңгелеккә, гүмергә, гүмерлеккә, бөтөнләйгә; *проститься навеки* мәңгелеккә хушлашыу; *навеки вместе* мәңгегә бергә

НАВЕРБОВАТЬ *сов. кого-что* йыйып алыу, туплау, яллау; *навербовать рабочих для нбвой стройки* яңы төзелешкә эшселәр туплау

НАВЕРБОВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от навербовывать*

НАВЕРБОВЫВАТЬ *несов. см.* навербовать

НАВЕРНО и **НАВЕРНОЕ** *нареч. в знач. вводн. сл.* могайын, күрәһен, -дыр/-дер; *он, наверно, помнит о нашем разговоре* ул, могайын, безең һөйләшеүеҙе онотмагандыр

НАВЕРНУТЬ *сов. 1. (намотать)* урау, урап куйыу; *навернуть на палец марлю* бармакка марля урау 2. (*навинтить, надеть*) бороу, бороп кейзерәү (куйыу, кертеү, индерәү); *навернуть гайку* гайканы бороп индерәү

НАВЕРНУТЬСЯ *сов. 1.* уралыу, йәбешеү; *верёвка навернулась на вал* аркан валға уралған 2. боролоп керәү, бороп кейзерәү; *гайка навернулась на болт* гайка болтка бороп кейзерелде 3. йәш тулыу, йәшләнеү; *на глаза навернулись слёзы* күзгә йәш тулды

НАВЕРНЯКА *нареч.; разг. 1.* әлбиттә, мотлак, могайын, һис шикһез; *об этом никто не знает наверняка* был турала, әлбиттә, бер кем дә белмәй 2. яңылышмай(ынса), нык ышанып, ныклы ышаныс менән; *действовать наверняка* нык ышанып эш итеү

НАВЕРСТАТЬ I *сов. что* тултырыу, каплау, кыуып етеү, эшләп бөтөрәү; *наверстать упущенное* эшләнмәй калғанды эшләп бөтөрәү

НАВЕРСТАТЬ II *сов. что, чего; типогр.* вёрсткалау, вёрсткалап куйыу; *наверстать несколько страниц книги* китаптың бер нисә битен вёрсткалау

НАВЁРСТЫВАТЬ I *несов. см.* наверстать I

НАВЁРСТЫВАТЬ II *несов. см.* наверстать II

НАВЁРСТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от навёрстывать I*

НАВЁРСТЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от навёрстывать II*

НАВЕРТЕТЬ *сов. 1. что (намотать)* урау, урап куйыу; *навертеть конец верёвки на руку* баузың осон кулга урау 2. *что, чего* бороп (быраулап) тишеү; *навертеть отвёрстный* бороп тишек(тәр) тишеү

НАВЁРТКА

НАВЁРТКА ж см. навертеть 1, навернуть 2; навёртка гәск гайкаларзы бороп кейзереу

НАВЁРТЫВАТЬ несов. см. навернуть 1, 2 и навертеть 1

НАВЁРТЫВАТЬСЯ несов. 1. см. навернуть 2. *страд. от навёртывать*

НАВЁРХ нареч.; в разн. знач. үргә, өскә, югарыга; **выбраться навёрх** өскә сыгыу; **подняться по тропе навёрх** һукмак буйлап үргә менеу; **подняться по ступенькам навёрх** баҫкыстан өскә менеу; **взглянуть навёрх** югарыга карау

НАВЕРХУ нареч.; в разн. знач. югарыла, өстә, үрзә; **навёрху** послышался шум өстә тауыш ишетелде

НАВЁРЧИВАТЬ несов. см. навертеть 2

НАВЁРЧИВАТЬСЯ несов. *страд. от навёрчивать*

НАВЁС м лапаҫ, ялма, түбә(лек), әүеҫлек; **быть под навёсом** лапаҫ астында булыу; **навёс над гумном** ырызн табагы япмаһы; **навёс над колдцем** козок түбәһе

НАВЕСЕЛЁ нареч.; разг. кызмаса (аз ына исерек); **быть навеселё** кызмаса булыу

НАВЕСИСТЫЙ, -ая, -ое разг. сығынқы; **навесистый берег** сығынқы яр

НАВЕСИТЬ сов. 1. (повесить) әлеу, (әлеп) куйыу; **навесить на дверь замок** ишеккә йозак әлеп куйыу; **навесить много белья** күп итеп кер әлеу 2. (надеть на петлю) куйыу; **навесить дверь** ишек куйыу 3. *что, чего; разг.* тагыу, әлектереу, байләу

НАВЁСКА ж 1. см. навесить 1, 2; навёска проводбв сым һузыу (таргыу) 2. (петля) күгән; железная навёска тимер күгән

НАВЕСНОЙ, -ая, -ое аҫма(лы), элмә(ле); **навесной замок** аҫмалы йозак

НАВЕСНОЙ, -ая, -ое 1. лапаҫ ...ы, түбә ...ы, ялма ...ы 2. см. навесной

НАВЕСТИ сов. 1. *на что* йүнәлтеу, төшөрөу; **навести на след** эзгә төшөрөу 2. *на что; перен.* йүнәлтеу, тыузырыу; **навести на мысль** фекер тыузырыу 3. *что* төбәу, тоҫкау, йүнәлтеу; **навести бинокль** биноклде йүнәлтеу 4. *что* һалыу, эшләу, төзөу; **навести мост** күпер һалыу 5. (покрыть, окрасить) буяу, каплау, һөртөп (йөрөтөп) сыгыу, өҫтөнән йүгертеу; **навести на краску лак** буяу өҫтөнән лак һөртөп сыгыу 6. *что; перен., разг.* урынлаштырыу; **навести порядок** тәртип урынлаштырыу 7. *кого-что; разг.* килтереп тултырыу; **навести в дом гостей** өйгә кунактар килтереп тултырыу ♦ **навести критику на кого-что** тәнкитләу; **навести справку о ком-чём** беләу, һорашып беләу, һорашыу; **навести страх** куркыту, котон осороу; **навести тень (на платёнь, на ясный день)** томан ебәреу, төтөн осороу; **навести тоску на кого-что** эсен бошороу; **навести на ум (разум)** ақылға өйрәтеу (ултыргыу)

НАВЕСТИТЬ сов. *кого-что* хәл белергә инеп сыгыу, хәл белеп сыгыу; **навестить больно́го ауырыузың** хәлен белеп сыгыу

НАВЁТРЕННЫЙ, -ая, -ое елгә каршы (як), ел иҫкән яктагы; **навётренный борт корабля** караштың елгә каршы борты

НАВЁЧНО нареч. мәңгегә, мәңгелеккә, гүмергә, гүмерлеккә; **полюбить навёчно** гүмерлеккә яратыу

НАВЁШАТЬ I сов. *что, чего* (повесить) күп итеп (күпләп) әлеп куйыу; **навешать много белья** күп итеп кер әлеу

НАВЁШАТЬ II сов. *что, чего* (взвешивая, приготовить) үлсәп куйыу (күпмелер); **навешать несколько пакетов сахара** бер нисә төргәк шәкәр үлсәп куйыу

НАВЁШИВАТЬ I несов. см. навесить, навешать I

НАВЁШИВАТЬ II несов. см. навешать II

НАВЕЩАТЬ несов. см. навестить

НАВЕЯТЬ сов. 1. *что* иҫеп (өрөп) алып килеу, иҫеп (өрөп) килтереу; **вётер навёял прохладу** ел һалкына һауа килтерзе 2. *безл.* иҫте; **навёяло све́жесть** һалкынса ел иҫте; еләҫ булып китте 3. *что; перен.* (вызвать какое-л. состояние, настроение и т.п.) тыузырыу, килтереу; **песня навёяла тоску** йыр һағыш тыузырзы 4. с.-х. (күпмелер) елгәреу, елгәреп куйыу, тазартыу; **навёять много пшеницы** күп итеп бойзай елгәреу (тазартыу)

НАВЗНИЧЬ нареч. салкан, салкатан; **лежать навзничь** салкан ятыу; **упасть навзничь** салкан барып төшөу

НАВЗРЫД: пла́кать навзры́д үкереп (үкһеп) илау

НАВИВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое урау (ишеу) өсөн, урау (ишеу) ...ы; **навивальный станок** урау станогы

НАВИВАТЬ несов. см. навить

НАВИВАТЬСЯ несов. 1. см. навиться 2. *страд. от навивать*

НАВИГАЦИОННЫЙ, -ая, -ое навигация ...ы; **навигационный период** навигация осоро; **навигационные приборы** навигация приборзary

НАВИГАЦИЯ ж навигация (1. *теплоход-тар, караттар йөрөшө* 2. *теплоходтар, караттар йөрөү мизгеле* 3. *караттар йөрөтөү кавизэләрен өйрәңеҫе фән бүлге*); **открытие навигации** навигация асыу; **учебник по навигации** навигация буйынса дәреслек

НАВИДАТЬСЯ и **НАВИДЕТЬСЯ** сов. *чего; разг.* күпте күреу, баштан кисереу; **всего навидаться** күп нәмә күреу; **навидаться чудес** күп мөгжизәләр күреу

НАВОРАЧИВАТЬСЯ

НАВИЛЬНИК *м* 1. киң йәплә зур һәнәк 2. бер һәнәк (бесән, һалам һ.б.); **навильник сѣна** бер һәнәк бесән

НАВИНТИТЬ *сов. что* бороу, бороп куйыу (индереу, кейзереу); **навинтить гайку** гайканы бороп куйыу

НАВИНТИТЬСЯ *сов.* бороп куйылыу (кейзерелеу, индереу); **гайка навинтилась легко** гайка еңел генә бороп куйылды

НАВИНЧИВАТЬ *несов. см. навинтить*

НАВИНЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. навинтить 2. страд. от навинчивать*

НАВИРАТЬ *несов. см. наврять*

НАВИРАТЬСЯ *несов. страд. от навирать*

НАВИСАТЬ *несов. см. нависнуть*

НАВИСЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* халынкы, халынып торған; **навислые брови** халынкы каш

НАВИСНУТЬ *сов. 1. на что* халынып төшөү (тороу), асылынып тороу (төшөү), йәбешөү, йәбешеп тороу; **вбросы нависли на лоб** сәстәр маңлайға халынып төшкән; **на ресницы нависла снежинка** керпектәргә қар бөртөгә йәбешкән 2. *над кем-чем; перен.* килеп тыуыу, килеп баһыу; **над пүтниками нависла опасность** юлсылар алдында қурқыныс килеп тыуыу

НАВИСШИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от нависнуть; нависшая опасность* килеп тыуған хәуеф 2. *прил.* халынкы, халынып төшкән; **нависший берег** халынкы яр

НАВИТЬ *сов. что, чего* 1. сырмау, урау, сырмап (урап) куйыу; **навить ниток** еп урау 2. ишеу, үреу, ишеп (үреп) куйыу (*бер ни тиклем*); **навить канатов** арқандар ишеп куйыу

НАВИТЬСЯ *сов.* уралыу, сырмалыу; **нитки неровно нависли на катушку** еп кәтүккә тигез уралмаған

НАВЛЕКАТЬ *несов. см. навлечь*

НАВЛЕЧЬ *сов. что* тыузырыу, килтереу, сыгарыу; **навлечь беду** бәлә килтереу; **навлечь на себя подозрение** үзең қарата шик тыузырыу

НАВОДИТЬ *несов. см. навести*

НАВОДИТЬСЯ *несов. страд. от наводить*

НАВОДКА *ж см. навести* 3—5; **наводка моста** күпер халыу; **наводка орудий** туптарзы төзәу **НАВОДНЕНИЕ** *с* 1. һыу баһыу; **борьба с наводнением** һыу баһыуға қаршы көрәш 2. *см. наводнить* 2 — **наводнять**; **наводнение рынка товарами** базарзы тауар менән тултырыу

НАВОДНИТЬ *сов. что* 1. һыу баһыу; **весной наводило низины** язын уйпағ ерзәрзе һыу баһты 2. *кем-чем; перен.* күмеу, тултырыу, килтереп тултырыу; **наводнить рынок овощами** йәшелсә менән базарзы тултырыу 3. тулыу, баһыу; **туристы наводнили гброд** қалаға туристар килеп тулған

НАВОДНИТЬСЯ *сов. кем-чем; перен.* тулыу; **площадь наводнилась всадниками** майзан һыбайлылар менән тулған

НАВОДНОЙ: **наводной мост** һүтелмәлә күпер (*вакытлыса файзаланыу өсөн төзөлгән*)

НАВОДНЯТЬ *несов. см. наводнить*

НАВОДНЯТЬСЯ *несов. 1. см. наводниться 2. страд. от наводнять*

НАВОДЧИК *м* 1. (*боец*) төзәүсә, тоҫқаусы, күзәтеүсә (*ягуир*) 2. (*рабочий*) төзәүсә, халыусы, көмөш йүгертеүсә (ялатыусы); **наводчик зеркал** көзгөгә көмөш йүгертеүсә; **наводчик мостов** күпер төзәүсә 3. (*вор*) йүнәлтеүсә, тоҫқаусы; **наводчик у воровской шайки** қарактар шайқаһын йүнәлтеүсә

НАВОДЧИЦА *ж см. наводчик* 2, 3

НАВОДЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от наводить* 2. *прил.* ярзамсы; **наводящий вопрос** ярзамсы һорау

НАВОЕВАТЬСЯ *сов.; разг.* күп (етерлек) һуғышыу, һуғышып арыу (туйыу), арығансы һуғышыу

НАВОЗ *м* тизәк, тиреҫ; **удобрять навозом** тизәк менән ашлау, тиреҫләу

НАВОЗИТЬ *несов. что* тиреҫләу, тизәкләу, ашлау; **навозить землю** ерзе ашлау

НАВОЗИТЬ I *несов. см. навестить*

НАВОЗИТЬ II *сов. что, кого-чего* ташып алыу (куйыу); **навозить сѣна** бесән ташып куйыу

НАВОЗИТЬСЯ *несов. страд. от навозить*

НАВОЗИТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы (арығансы) маташыу (булашыу); **навозиться с хлопотливым делом** мәшәкәтлә эш менән арығансы булашыу

НАВОЗНИК *м* тиреҫ қуңызы

НАВОЗНЫЙ, -ая, -ое тиреҫ ...ы, тиреҫләнгән; **навозная куча** тиреҫ өймө; **навозные вилы** тиреҫ һәнәге; **навозное поле** тиреҫләнгән баһыу; **навозный жук** тиреҫ қуңызы; **навозные мухи** тиреҫ себендәре

НАВОЙ *м; текст.* шөйтө (*киндер һуққан дағы буйлык*); **ткацкий навой** тукыу шөйтөһө

НАВОЛНОВАТЬСЯ *сов.; разг.* (нык) тулқынлану, борсолоу, тынышызлану; **наволноваться перед экзаменами** имтихан алдынан нык тулқынлану

НАВОЛОЧКА *и уст. НАВОЛОКА ж* (*верхняя*) ястык (мендәр) тышы; (*нижняя*) кәпрән

НАВОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое ястык (мендәр) тышлығы; **наволочные пуговицы** ястык тышлығына төймәләр

НАВОРАЖИВАТЬ *несов. см. наворожить*

НАВОРАЧИВАТЬ *несов. 1. см. наворотить 2. разг. (наматывать)* урау, сырмау; **наворачивать на удилице** ләску қармақ сыбығына қармақ ебен урау

НАВОРАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. разг. (накручиваться)* уралыу, сырмалыу; **на шпильку наворачивались** нитки сүрегә еп сырмалды 2. *страд. от наворачивать*

НАВОРОВАТЬ

НАВОРОВАТЬ *сов. что, чего* күп итеп урлау, урлап йыйыу

НАВОРОВЫВАТЬ *несов. см. наворовать*

НАВОРОВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от наворовать*

НАВОРОЖИТЬ *сов. что, чего 1. (предсказывать)* күрээлек итеу, алдан эйтеп биреу; **наворожить счастья** бәхетте алдан эйтеп биреу **2. (наколдовать)** сихырлау; **наворожить вбду** һыузы сихырлау

НАВОРОТИТЬ *сов. что, чего; разг. 1.* тәртипһез рәүештә өйөп куйыу, аузарып (куптарып) ташлау **2. перен.** (бик) күп эшләп (һөйләп, язып) ташлау, уйлап тормай эшләп куйыу; **наворотить дел от радости** шаглыктан бик күп эш эшләп ташлау

НАВОРОШИТЬ *сов. что, чего; разг. (о сене, соломе и т.п.)* кабаргып (эйләндереп) сығыу; **наворосить сена** бесәнде эйләндереп сығыу

НАВОРЧАТЬ *сов. на кого-что; разг.* һукраныу, һукранып куйыу, мығырлап әрләп (орощоп) ташлау; **наворчать на малыша** бәләкәскә һукраныу

НАВОСТРИТЬ: **наострить лыжи** тайырга (касырга) йыйыныу, касып китеу; **наострить уши** *прям., перен.* колак карпайтыу (торғозоу, һагайтыу)

НАВОЩИТЬ *сов. что* балауызлау, балауыз менән ышкыу, балауыз һендереу; **навощить** нитки епте балауызлау

НАВРАТЬ *сов.; разг. 1. что, чего и без доп.* ялғанлау, алдау, алдап һөйләу, алдашыу; **навра́ть без нужды** кәрәкһезгә ялғанлау **2. в чѐм (ошибиться)** хага яһау (ебәреу), яңылышыу; **навра́ть в расчётах** иҫәнгә хага ебәреу

НАВРЕДИТЬ *сов. кому-чему* зур зыян (зарар) килтереу; **последностью навредить делу** ашығыу аркаһында эшкә зарар килтереу

НАВРЯД ЛИ *частица; разг. (при выражении сомнения в достоверности высказываемого)* ай-һай, -ырма/-ерме икән һун; **навра́д ли он придет сюда** ай-һай, ул бында килерме икән һун

НАВСЕГДА *нареч. мәңгегә, ғүмергә, бөтөнләйгә; навсегда* **осесть в деревне** ауылда бөтөнләйгә (йәшәргә) калыу

НАВСТРЕЧУ *нареч. 1.* каршы, кара-каршы, каршыга; **малыш бежит к матери навстречу** сабий әсәһенә каршы йүгерә **2. в знач. предложения с дат. п.** каршы; **броситься навстречу идущим** каршы килеүселәргә ташланыу ♦ **идти навстречу кому-чему** ярзам итеу, үтенесен кәнәгәләндереу

НАВЫВОРОТ *нареч.; разг. 1. (наизнанку)* тиҫкаре (кире) ягы менән; **наде́ть рубашку навыворот** күлдәкте тиҫкаре ягы менән кейеу **2. (наоборот)** киреһенсә; **всё́ де́лать навыворот** бөтәһен дә киреһенсә эшләу

НАВЫК *м* күнекмә, оҫталык; **трудо́вые на́вык** ик хезмәт күнекмәләре; **приобрести́ на́вык** оҫталык тулләу

НАВЫКАТ и **НАВЫКАТЕ:** **глаза́ навика́т** (**навика́те**) акыш (таҫыр) күз

НАВЫЛЕТ *нареч.* үтәләй тишеп, үтәнән-үтә(гә); **он ра́нен пу́лей навы́лет** уны пуля үтәнән-үтәгә яралаған

НАВЫНОС *нареч.; разг.* алып (сығыу өсөн) сығыуға; **сок навынос** алып сығыу өсөн һут

НАВЫПУСК *нареч.* (өскә, өстөнән, тышка) сығарып (*салбар, юбка, штэк һ.б. эсенә тыкмайынса*); **носить руба́ху навы́пуск** күлдәкте сығарып кейеу

НАВЫРЕЗ *нареч.* кыркып карап; **купить арбу́з навы́рез** карбузды кыркып карап алыу

НАВЫТЯЖКУ: **стоять навы́тяжку** туп-тура баҫып тороу, төз катып тороу

НАВЬЮЧИВАТЬ *несов. см. навьючить*

НАВЬЮЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. навьючиться 2. страд. от навьючивать*

НАВЬЮЧИТЬ *сов. кого-что* артмак аҫыу, артмаклау, (йөк) артыу, аркалау, йөкләтеу; **навью́чить лоша́дь атка** йөк артмаклау; **навью́чить мешо́к ток** аркалау

НАВЬЮЧИТЬСЯ *сов. чем; прост.* (бик күп, ауыр) күтәреу, (йөк) аҫыу, йөкмәнеу; **навью́читься чемодана́ми** сумазандар менән йөкмәнеу

НАВЯЗАТЬ I *сов. 1. что, на что (завязать)* тағыу, урау, бәйләу, тағып (урап, бәйләп) куйыу; **навяза́ть на ше́ю плато́к** муйынга яулыҡ бәйләу **2. что, кому-чему; перен.** (*заставить принять что-л. против воли*) көсләп тағыу, мәжбүр итеу; **навяза́ть противнику́ бой** дошманды һугышырга мәжбүр итеу **3. что, чего (изготовить вязанием)** бәйләу, бәйләп куйыу (*күп итеп*); **навяза́ть пять пар ва́режек** биш пар бейләй бәйләу

НАВЯЗАТЬ II *несов. см. навязнуть*

НАВЯЗАТЬСЯ *сов.; разг.* бәйләнеу, көсләп тағылыу, тырышыу; **навяза́ться в дру́зья** дуҫ булырга тырышыу

НАВЯЗНУТЬ *сов.* эләгеу, йәбешеу; **грязь навязла в колёсах** тәгәрмәстәргә бысрак йәбешкән

♦ **навязло в зуба́х** теңкәгә тейеп бөттө

НАВЯЗЧИВОСТЬ *ж* йөзәтеүсәнлек, бәйләнсеклек, теңкәгә тейеу; **навязчивость сосе́да** күршенең бәйләнсеклеге

НАВЯЗЧИВЫЙ, -ая, -ое **1.** бәйләнсек, йөзәтеүсән, теңкәгә тейгес; **навязчивый челове́к** бәйләнсек кеше **2. перен.** баштан китмәй торған, баш катыргыс; **навязчивая мы́сль** баштан китмәй торған уй

НАВЯЗЫВАНИЕ *с см. навязывать; навязывание* **своего́ мнѐния** үзендең фекереңде көсләп тағыу

НАВЯЗЫВАТЬ *несов. см. навязать I*

НАВЯЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. навязаться*
2. *страд. от навязывать*

НАВЯЛИВАТЬ *несов. см. навялить*

НАВЯЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от навяливать*

НАВЯЛИТЬ *сов. что, чего* каклау; *навялить рыбы* балык каклау

НАГАДИТЬ *сов.; разг. 1. (о животных)* бысратып бөтөрөү 2. *кому; перен., прост. (навредить)* (йәшерен) зарар килтереү, эшәкелектәр эшләү; **нагадить недругу** дошманға йәшерен зарар килтереү

НАГАЙКА *ж* камсы; *рукоятка нагайки* камсы һабы

НАГАН *м* наган; *стрелять из нагана* нагандан атыу

НАГАР *м* көйөк, янык; *свечной нагар* шәм яныгы

НАГИБАТЬ *несов. см. нагнуть*

НАГИБАТЬСЯ *несов. 1. см. нагнуться*
2. *страд. от нагибать*

НАГИШОМ *нареч.; разг.* ялангас, шыр ялангас, шәп-шәрә; *ходить нагишом* шәп-шәрә йөрөү

НАГЛАДИТЬ *сов.; разг. 1. что* якшылап (һәйбәт итеп) үтекләү; *нагладить рубашку* күлдәкте якшылап үтекләү 2. *что, чего* үтекләү, үтекләп алыу (куйыу); *нагладить много белья* күп итеп кер үтекләү

НАГЛАЖИВАТЬ *несов. см. нагладить*

НАГЛАЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от нагладивать*

НАГЛАЗНИК *м 1.* күзлек, күзелдерек (*күззе зарарланьыузан һаклау өсөн*) 2. *колакһа (өркәк ат ян-якка карап бармаһын өсөн, йүзгәнә тегелгән күн); кбжаные наглазники күн колакһалар*

НАГЛАЗНЫЙ, -ая, -ое күз ...ы, күзгә бәйләй торган; *наглазная повязка* күз бәйләүесе

НАГЛЁТЬ *несов.* (саманан тыш) оягһызланыу, һөмһөзләнеү, битһезләнеү, оягһызлана барыу

НАГЛЕЦ *м* оягһыз (битһез) кеше, һөмһөз; *проучить наглеца* һөмһөзһөң арт һабағын укытыу

НАГЛЕЦА: *с наглецом разг.* оягһызырак

НАГЛО *нареч.* оягһыз рәүештә; *нагло обманывать* оягһыз рәүештә алдау

НАГЛОСТЬ *ж* оягһызлык, битһезлек, һөмһөзлек; *набраться наглости* оягһызлык күрһәтеү

НАГЛОТАТЬСЯ *сов. чего* (бик) күп йотоу (йотоп йөрөү); *наглотаться лекарствами* бик күп дарыу йотоу; *наглотаться пылью* күп тузан йотоу

НАГЛУПИТЬ *сов.; разг.* йүләрлек (ахмаклык, иһәрлек) эшләп ташлау; *наглупить в деле каком-л. ниндәй зә булла* эштә ахмаклык эшләп ташлау

НАГЛУХО *нареч. 1.* бөтөнләй томалап, кузгалмаслык итеп; *сундук наглухо* прибит к

пбду һандык изәнгә кузгалмаслык итеп казакланган; **заколотить бисна наглухо** тәзрәләргә бөтөнләй томалап казаклау 2. *нык* (ыскынмаслык) итеп; *наглухо застегнуть одежду* кейемдең бөтә тәймәләрен нык итеп каптырыу

НАГЛУШИТЬ *сов. что, кого-чего; разг.* миңрәтеү, шаңкытыу, иһезләндереү; *наглушить рыбы* балык шаңкытыу

НАГЛЫЙ, -ая, -ое оягһыз, битһез, һөмһөз, эһәпһез, тупас; *наглый человек* һөмһөз кеше; *наглый ответ* тупас яуап; *наглый поступок* эһәпһез кыланыш

НАГЛЯДЁТСЯ *сов. 1. на кого-что* карап (күрөп) туйыу, туйгансы карау; *не могу на неё глядеться* уға карап туя алмайым 2. *чего* (многое повидать) күпте күрөү, баштан кисереү

НАГЛЯДНО *нареч.* асык, асык рәүештә, асык итеп; *наглядно показывать* асык итеп күрһәтеү

НАГЛЯДНОСТЬ *ж 1.* асыклык; *наглядность примера* миһалдың асыклығы 2. күргәзмәлек; *наглядность обучения* укытыуың күргәзмә-делеге

НАГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое 1. асык, күренеп торган, күрһәтмәлек; *наглядное доказательство* асык дәлил 2. күргәзмә(ле), күрһәтмә; *наглядное обучение* күргәзмәлек укытыу; *наглядные пособия* күргәзмә әһбаптар

НАГНАИВАТЬ *несов. см. нагнойть*

НАГНАИВАТЬСЯ *несов. см. нагнойться*

НАГНАТЬ *сов. 1. кого-что; прям. и перен.* кыуып етеү; *теплоход нагнал баржу* теплоход баржаны кыуып етте; *нагнать других в учёбе* укыуза башкаларҙы кыуып етеү 2. *что, кого-чего* кыуып килтереү, кыуып килтереп туплау (йыйыу, тултырыу); *ветер нагнал тучи* ел болоттарҙы кыуып килтергә 3. *что, чего* (наготовить перегонок) кыуыу, кыуып алыу (сыгарыу); *нагнать спирту* спирт кыуып алыу 4. *что, чего; перен., разг. (внушить како-л. чувство)* килтереү, төшөрөү, һалыу, калдырыу; *нагнать страху* куркыу һалыу; *нагнать сон* йоко килтереү; *нагнать тоску* һағышка һалыу ♦ *нагнать цену* һакын үтә арттырыу (күтөрөү)

НАГНЕСТИ *сов. что* тултырыу, кысып (баһым менән) тултырыу; *нагнести воздух* һауаны баһым менән тултырыу ♦ *нагнести давление* *тех.* баһымды арттырыу

НАГНЕТАТЕЛЬ *м; тех.* нагнетатель (*һауа кысыу приборы*)

НАГНЕТАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кысып тултыра торган, кысыу ...ы; *нагнетательный насос* кысыу насосы

НАГНЕТАТЬ *несов. см. нагнестить*

НАГНЕТАТЬСЯ *несов. страд. от нагнетать*

НАГНОЕНИЕ *с 1. см. нагнойться; нагноение глаз* күзһөң эренләүе 2. эренле шеш; *местное нагноение* тәндәге эренле шеш

НАГНОИТЬ

НАГНОИТЬ *сов. что* серетеу, серетеп бөтөрөү; **нагноить овощей** йәшелсаләрзе серетеп бөтөрөү

НАГНОИТЬСЯ *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **рана нагноилась** йәрәхәт эренләгән

НАГНУТЬ *сов. кого-что* эйеу, эйелтеу, бөгөү; **нагнуть ветку** ботакты эйелтеу; **нагнуть голову** башты эйеу

НАГНУТЬСЯ *сов.* эйелеу, бөгөлөү, инкәйеу; **нагнуться, чтобы сорвать цветы** сәскә өзәргә эйелеу

НАГОВАРИВАТЬ *несов. см. наговорить*

НАГОВОР *м 1. разг. (клевета)* яла, ошак; **наговор злых людей** яуыз кешеләр ялаһы **2. (заключение)** сихыр, өшкөрөү, им-том һүззәре; **наговор от зубной боли** теш һызлауын баһыу өсөн им-том һүззәре

НАГОВОРИТЬ *сов. 1. что, чего* күп һөйләү, артык (күп) һөйләп ташлау; **наговорить чепухи** юк-барзы күп һөйләп ташлау **2. на кого; разг.** ошаклау, яла яғыу; **наговорить на честного человека** намыһлы кешегә яла яғыу **3. что; тех.** һөйләүзе яззырыу (*пластинкага*); **наговорить письмо на пластинку** пластинкаға һөйләп хат яззырыу **4. что** өшкөрөү, им-том итеу; **наговорить болезнь** сирзе им-том итеу

НАГОВОРИТЬСЯ *сов.* туйғансы һөйләшеу, һөйләшеп туйыу; **наговориться в свободное время** буш вақытта туйғансы һөйләшеу

НАГОВОРНЫЙ, -ая, -ое сихырланған, өшкөрөлгән, им-том ителгән; **наговорная соль** өшкөрөлгән тоз

НАГОЙ, -ая, -ое *прям., перен.* яланғас, шәрә; **нагой младенец** шәрә бәпес; **нагие ветви** яланғас ботактар; **нагие холмы** яланғас калкыулыктар

НАГОЛО и **НАГОЛО** *нареч. 1. (о шапке, сабле и т.п.)* кындан һурылған; **шапка наголом** кындан һурылған кылыстар **2. (о стрижке)** такыр итеп кырып алдырыу (*састе*); **стриженная наголо голова** такыр итеп кырылған баш

НАГОЛОВУ: **разбить (разгромить) наголову** тар-мар итеу, кырып бөтөрөү (*дошманды*)

НАГОЛОДАТЬСЯ *сов.; разг.* аска интегеу, аслыктан яфа сигеу, асығыу; **наголодаться в войну** һуғыш вақытында аска интегеу

НАГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое тышһыз, тышланмаган (*толоп, түн тураһында*); **нагельный полубок** тышланмаган кыска тун

НАГОНЯЙ *м; разг.* каты шелтә; **получать нагоняй** каты шелтә алыу

НАГОНЯТЬ I *несов. см. нагнать*

НАГОНЯТЬ II *сов. 1. кого; разг.* туйғансы кыуып йөрөтөү, кыуып индереу; **щенок вдволей нагонял кур** көсөк тауыктарзы туйғансы кыуып йөрөттө **2. кого; охот.** йәнлекте (дөрөҫ) ауларга (кыуырға) өйрәтөу (*эттәрзе*); **нагонять гончую** һунар этен йәнлек кыуырға өйрәтөу

НА-ГОРА *нареч.; горн.* өскә, ер өстөнә; **выдаться уголь на-гора** таш күмерзе ер өстөнә сыгарыу

НАГОРАЖИВАТЬ *несов. см. нагородить*

НАГОРАТЬ *несов. см. нагореть*

НАГОРЕВАТЬСЯ *сов.; разг.* күп кайғырыу, кайғырып (кайғынан) туйыу; **вдволей нагореваться** күп кайғырыу

НАГОРЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* коромланған, коромло; **нагорелый фитиль** коромланған филтә

НАГОРЕТЬ *сов. 1.* коромланыу, күмерләнеу; **свеча нагорела** шәмдең осо коромланған **2. чего безл.; разг.** яныу, яндырылыу, тотолоу; **по счётчику электричества нагорело** немнөгө сөтчик буйынса электр эз янған **3. кому безл.; прост.** эләгеу (*яза, шелтә тураһында*); **за разбитый градусник ему нагорело** ватылған градусник өсөн уга эләкте

НАГОРНЫЙ, -ая, -ое **1.** калкыу(лы), таулы; **нагорная страна** таулы ил **2.** бейек, таулы; **нагорный берег реки** йылғаның бейек яры

НАГОРОДИТЬ *сов. что, чего 1.* кәртәләү, койма тотоу, күп итеп төзөп куйыу; **нагородить забров** койма(лар) тотоу **2. прост.** тәртипһез рәүештә өйөп куйыу; **нагородить кучу хлама** сүп-сар өйөп куйыу **3. перен., прост.** төрлө юк-барзы һөйләү, һөйләп (язып) ташлау; **нагородить чепухи** юк-барзы һөйләү

НАГОРЬЕ *с* калкыулык, таулык; **лесистые нагорья** урманлы таулыктар

НАГОСТИТЬСЯ *сов.; разг.* озақ (туйғансы) кунак булыу; **вдволей нагоститься у родных** туғандарза туйғансы кунак булыу

НАГОТА *ж; прям., перен.* яланғаслык, шәрәлек; **нагота детей** балаларзың шәрәлеге; **нагота берёз** кайындарзың яланғаслыгы ♦ **во всей наготё** ап-асык итеп, бизәүһез, буяуһыз

НАГОТАВЛИВАТЬ *несов. см. наготовить*

НАГОТОВЕ *нареч.* эзер; **быть наготове** эзер тороу (булыу)

НАГОТОВИТЬ *сов. что; разг.* етерлек итеп (күп итеп) эзерләү, эзерләп куйыу; **наготовить на зиму дров** кышка етерлек итеп утын эзерләп куйыу

НАГОТОВИТЬСЯ *сов. чего, обычно с отриц. "не"; разг.* эзерләп еткерә алмау; **на всех не наготовишься одёжды** бөтәһенә лә кейем эзерләп еткерә алмаһың

НАГРАБИТЬ *сов. что* талап йыйыу (алыу)

НАГРАВИРОВАТЬ *сов. что, чего* гравёрлау (*металла, таушка, һөйәккә һ.б. һырлап һүрәт, бизәк яһау (төшөрөү), текст языу*); **награвировать фотографии** фотографияны гравёрлау

НАГРАДА *ж* бүләк; **денежная награда** аксала-тата бүләк

НАГРАДИТЬ *сов. кого-что, чем 1. прям., перен.* бүләкләү, бүләк итеу (биреу); **наградить орденом** орден менән бүләкләү; **наградить**

нежным взглядом ягымлы караш бүлөк итеу
2. биреу; природа наградила егб талантом
 табигат уга халат бирген

НАГРАДНОЙ, -ая, -ое **1.** бүлөк ...ы, бүлөклөү ...ы, бүлөк(тэр) биреу ...ы; **наградной список** бүлөклөү исемлеге; **наградные деньги** бүлөк аксагы **2. в знач. суц. награжденные** мн. бүлөк итеп бирелэ торган акса, бүлөк аксагы; **раздача наградных** бүлөк аксагын таратыу

НАГРАЖДАТЬ *несов. см. наградить*

НАГРАЖДАТЬСЯ *несов. страд. от награждать*

НАГРАЖДЕНИЕ *с см. наградить; награждение ветерана* ветеранды бүлөклөү

НАГРЕВАТЬ *несов. см. нагреть*

НАГРЕВАТЬСЯ *несов. страд. от нагревать*

НАГРЕВ *м 1. см. нагреть — нагревать; нагрёв* ста́ли корос(тоң) кызыуы **2.** йылыныу (йылытыу) дэрэжәһе; **необходимый нагрёв печи** мейестең тейешле дэрэжәлә йылыныуы **3. тех.** йылытыу майзаны; **нагрёв парового котла** пар казанының йылытыу майзаны

НАГРЕВАНИЕ *с см. нагревать, нагреваться; нагревание воды* һыузың йылыныуы

НАГРЕВАТЕЛЬ *м йылыткыс; нагреватель воды* һыу йылыткыс

НАГРЕВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** йылыткыс ...ы, йылытыу ...ы; **нагревательные приборы** йылытыу приборзары **2. тех.** йылытыла (кызырыла) торган; **нагревательная поверхность** йылытыла торган майзан

НАГРЕВАТЬ *несов. см. нагреть*

НАГРЕВАТЬСЯ *несов. 1. см. нагреться 2. страд. от нагревать*

НАГРЕСТИ *сов. что, чего* тырмап өйөү, (тырма менән) йыйыу (йыйып өйөү), көрөү, көрөп йыйыу (өйөү); **нагрести сена** бесән йыйыу; **нагрести снега** кар көрөү

НАГРЕТЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от нагреть 2. прил.** йылы, йылынган, кызган; **нагретая почва** йылынган тупрак

НАГРЕТЬ *сов. что, чего* йылытыу, кызырыу, эсетеу; **нагреть воду** һыу йылытыу ♦ **нагреть бока кому** тукмау; **нагреть руки на чём** намысһыз рәүештә кулга байлык төшөрөү

НАГРЕТЬСЯ *сов. йылыныу, кызыу, эсе; печка нагрелась* мейес йылынды

НАГРЕШИТЬ *сов.; разг. гөнаһлы эш(тэр) эшләү, гөнаһ кылуу*

НАГРИМИРОВАТЬ *сов. кого-что* гримлау, грим халыу (һөртөү, ягыу); **нагримировать лицо** биткә грим халыу

НАГРИМИРОВАТЬСЯ *сов. гримланыу, грим халыу (һөртөнөү, ягыу)*

НАГРОМОЖДАТЬ *несов. см. нагромоздить*
НАГРОМОЖДАТЬСЯ *несов. 1. см. нагромоздиться 2. страд. от нагромозждать*

НАГРОМОЖДЕНИЕ *с 1. см. нагромоздить*

2. өйөм; нагромождение камней таштар өйөмө
3. перен. (бик күп) кәрәкһез (артык, карәгенән тыш) менән тулы; **нагромождение цитат** карәгенән тыш цитаталар менән тулы

НАГРОМОЗДИТЬ *сов. что 1.* күп итеп өйөү (куйыу), тәртиһез рәүештә өстө-өстөнә өйөү (куйыу, короу, төзөү); **нагромоздить бочки** мискәләрзә тәртиһез рәүештә өстө-өстөнә өйөп куйыу **2. перен.** карәгенән тыш (кәрәкһез) ... менән тултырыу; **нагромоздить статьи** **цитатами** мәкәләне кәрәкһез цитаталар менән тултырыу

НАГРОМОЗДИТЬСЯ *сов. өйөлөү, йыйылыу; снег нагромоздился горой* кар тау кеүек өйөлдө

НАГРУБИТЬ *сов. кому* тупаҫ һүззәр әйтеу (әйтеп ташлау); **нагрузить товарищу** иптәшенә тупаҫ һүззәр әйтеп ташлау

НАГРУДНИК *м 1.* күкрәксә, түшелдерек, селтэр; **вышитый нагрудник** сигеүле түшелдерек; **детский нагрудник** бала күкрәксәһе **2.** күмелдерек; **седло с нагрудником** күмелдерекле эйәр

НАГРУДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*предназначенный для ношения на груди*) түш ...ы, күкрәк ...ы, түшкә (күкрәккә) таға (тагыла) торган; **нагрудный карман** түш кеҫәһе **2.** (*находящийся на груди*) түш ...ы, күкрәк ...ы; **нагрудные мышцы** күкрәк мускулдары

НАГРУЖАТЬ *несов. см. нагрузить*

НАГРУЖАТЬСЯ *несов. 1. см. нагрузиться 2. страд. от нагружать*

НАГРУЗИТЬ *сов. кого-что 1.* тейәү, (тейәп) тултырыу, халыу, куйыу; **нагрузить чемодан вещами** сумазанды әйбер менән тултырыу; **нагрузить машину овощами** машинаға йәшелсә тейәү **2. перен., разг.** йөкмәтеү, йөкләү; **нагрузить работой** эш йөкмәтеү

НАГРУЗИТЬСЯ *сов.; разг. күп (йөк) күтәрәү; нагрузиться тяжёлыми сумками* бик күп ауыр муксалар (сумкалар) күтәрәү

НАГРУЗКА *ж 1. см. нагрузить 1; нагрузка муки* он тейәү **2.** (*груз*) йөк, ауырлык; **автомашины с тяжёлой нагрузкой** ауыр йөк тейәлгән автомашиналар **3.** (*работа*) эш, йөкләмә; **учебная нагрузка** укыу йөкләмәһе **4. тех.** йөкләнеш; **максимальная нагрузка** мотора моторзың иң юғары йөкләнеше

НАГРУЗОЧНЫЙ, -ая, -ое тейәү ...ы; **нагрузочный рычаг** тейәү рычагы

НАГРУЗЧИК *м йөк тейәусе* корамал; **навесной грузчик на трактор** тракторға йөк тейәүсе асмалы корамал

НАГРЫЗАТЬ *несов. см. нагрызть*

НАГРЫЗТЬ *сов. что, чего 1.* (*разгрызть*) (тешләп) ярыу, ватыу; **нагрызть сémечек** көнбагыш ярыу **2.** (*прогрызть*) кимереп тишеү (тишеп сыгарыу); **крысы нагрызли дыр** комактар кимереп тишектәр тишкән

НАГРЯЗНИТЬ

НАГРЯЗНИТЬ *сов.* бысратыу, бысратып бөтөрөү; **нагрязнить в передней** алгы бүлмәне бысратып бөтөрөү

НАГРЯНУТЬ *сов.* көтмәгәндә килеп сығыу (төшөү), һөжүм итеү; **нагрязнули гости** көтмәгәндә кунактар килеп төштө; **нагрязнула беда** көтмәгәндә бәлә килеп сыкты

НАГУЛ *м; с.-х.* 1. (*откорм*) һимертеү (*малдарзы*); **нагул бычков** үгез башмактар һимертеү 2. (*степень откормленности*) һимезлек (һимереү) дәрәжәһе, көрлөк (*мал тураһында*); **максимальный нагул** теләт бызаузарзың юғары дәрәжәләге һимезлегә

НАГУЛИВАТЬ *несов. см. нагулять*

НАГУЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. нагуляться 2. страд. от нагуливать*

НАГУЛЬНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* һимертеү өсөн билгеләнгән (тәғәйенләнгән); **нагульный молодой** һимертеү өсөн тәғәйенләнгән йәш мал

НАГУЛЯТЬ *сов. что, чего; прям. и перен.* һимереү, көрәйеү, көрөгөү; **овцы на пастбище нагуляли жиру** һарыктар көтөүлектә йөрөп көрөйгән ♦ **нагулять аппетит** *разг.* һауала йөрөп ашпегитты асыу; **нагулять брюшко** *шутл.* корһак үстереү

НАГУЛЯТЬСЯ *сов.* туйғансы (танһык канғансы) йөрөү, йөрөп туйыу; **нагуляться на свежем воздухе** саф һауала туйғансы йөрөү

НАД и **НАДО** *предлог с твор. п. 1. (при обозначении лица, предмета, выше которого кто-что-л. находится)* өстөнән, өстәрәк, өскө ятка табаньырақ; **над городом пролетел самолёт** кала өстөнән самолёт осоп үттө

2. (*при указании местоположения кого-чего-л. относительно кого-чего-л.*) өстөндә, тапкырлаш; **лампа висит над столом** лампа өстәл өстөндә асылынып тора

3. (*при обозначении направленности действия*) өстөндә; **трудиться над статьёй** мәкәлә өстөндә эшләү

НАД... (**надо...**, **надь...**) *приставка 1. кылым яһай, уның түбәндәге мәғәнәләре бар: 1) өстәү, кушыу, зурайтыу, арттырыу һәм ялгаузы белдерә, мәс., надвязать өстәп (кушып) бәйләү; **надклеить** ялгап (кушып) йәбештереү; **надстроить** өстәп төзөү; 2) *хәрәкәттең бөтә предметка таралмайынса, бер өлөшөнә генә (аз ғына) таралааның аңлата, мәс., надрезать бер аз ғына киҗеү; **надкусить** эз генә тешләп куйыу 2. *исем һәм сифаттарға ялғаньт, “өс”, “өстө”, “өстөндәге” мәғәнәләрен белдерә, мәс., надбровье* каш өстө; **надземный** ер өстө ...ы**

НАДАВАТЬ *сов. что, чего; разг.* күп итеп биреү, күп тапкыр(зар) биреү, -лап/-ләп ташлау; **надавать обещаний** күп тапкырзар вәғәзә биреү; **надавать денег** күп итеп акса биреү

НАДАВИТЬ *сов. 1. на что (нажать)* баҗыу; **надавить на кнопку** звонка звонко тәймәһенә

баҗыу 2. *что, чего (выжать)* һыгып алыу, һыгыу; **надавить стакан** собу бер стакан һут һыгып алыу

НАДАВЛИВАТЬ *несов. см. надавить*

НАДАВЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от надавливать*

НАДАИВАТЬ *несов. см. надойть*

НАДАРИВАТЬ *несов. см. надарить*

НАДАРИТЬ *сов. что, чего; разг.* күп итеп бүләк биреү; **надарить подарков** күп итеп бүләк биреү

НАДБАВИТЬ *сов. что; разг. см. набавить*

НАДБАВКА *ж; разг. 1. см. надбавить 2. өстәмә; надбавка к зарплате* эш һакына өстәмә (*акса*)

НАДБАВЛЯТЬ *несов. см. надбавить*

НАДБАВОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* өстәмә; **надбавочные цены** өстәмә һак(тар)

НАДБИВАТЬ *несов. см. надбить*

НАДБИТЬ *сов. что; разг.* китеү, китеп алыу, сағнагыу; **надбить кирпич** кирбесте китеп алыу; **надбить чашку** сынаык сағнагыу

НАДБРОВНЫЙ, -ая, -ое каш өстөндәге; **надбровная часть** лба маңлайзың каш өстөндәге өлөшө ♦ **надбровные дуги** *анат.* каш өстө дугаһы

НАДБРОВЬЕ *с каш өстө*

НАДВИГАТЬ *несов. см. надвинуть*

НАДВИГАТЬСЯ *несов. 1. см. надвинуться*

2. *страд. от надвигать*

НАДВИЖНОЙ, -ая, -ое шыузырыла (этелә) торған; **надвижные створки** окна шыузырыла торған тәзрә капкастары

НАДВИНУТЬ *сов. что, на кого-что* этеп каплау, каплап куйыу, батырып (төшөрөп) кейеү; **надвинуть шапку на лоб** бүректе маңлайға батырып кейеү

НАДВИНУТЬСЯ *сов.; прям. и перен.* якынлашыу, акрынлап каплау, етеү, етеп килеү, килеп етеү; **надвинулась зима** кыш килеп етте; **на окрестности** надвинулся туман тирә-якты акрынлап томан каплап алды; **надвинулась старость** картлык якынлашты

НАДВОДНЫЙ, -ая, -ое һыу өстө ...ы, һыу өстөндәге; **надводная часть** судна судноның һыу өстө(ндәге) өлөшө

НАДВОЕ *нареч. 1. (на две части)* икегә, ур-талайға; **расколоть надвое** икегә ярыу 2. *разг. (двусмысленно)* ике төрлө, төрлөсә; **полагать надвое** ике төрлө итеп һанәу ♦ **бабушка (ещё) надвое** сказыла икеле, билгеле түгел

НАДВОРНЫЙ, -ая, -ое йорт ...ы; **надворные постройки** йорт-каралты

НАДВЯЗАТЬ *сов. что 1. (удлинить вязаньем)* ялгап (кушып) бәйләү; **надвязать чулки** ойокто ялгап бәйләү 2. (*привязав, удлинить*) ялгау, ялгап оҙонайтыу; **надвязать верёвку** баузы ялгап оҙонайтыу

НАДЗЕМНЫЙ

НАДВЯЗКА ж 1. см. **надвязать** 2. разг. бэйлэп озонайтгыла (өстэлэ) торган (өстэлгән, озонайтылган) өлөш (кисәк); **надвязка на чулках** ойоктагы өстөп бэйлэнгән өлөш(тәр)

НАДВЯЗЫВАТЬ несов. см. **надвязать**

НАДВЯЗЫВАТЬСЯ несов. страд. от **надвязывать**

НАДГОРТАННИК м; *анат.* богаз (курылдай) япкысы, богаз (курылдай) өстөндөгө кимерсәк

НАДГОРТАННЫЙ, -ая, -ое богаз (курылдай) өстө ...ы, богаз (курылдай) өстөндөгө; **надгортанная часть речевого аппарата** һейләу аппаратының богаз өстөндөгө өлөшө

НАДГРӨБИЕ с кәбер ташы, кәбер өстөнә куйылган һәйкәл; **каменное надгробие** кәбер өстөнә куйылган таш һәйкәл

НАДГРӨБНЫЙ, -ая, -ое 1. (*могильный*) кәбер өстөнә куйылган ...ы, кәбер ташына яһалган (язылган); **надгробная плита** кәбер ташы, кәбер өстөнә куйылган таш; **надгробные рисунки** кәбер ташына яһалган һүрәттәр; **надгробная надпись** кәбер ташына язылган һүззәр 2. (*погребальный*) мәйет күмгәндә әйтелә (үтәлә) торган (*һүз, йолалар*); **надгробное слово** мәйет күмгәндә әйтелә торган һүззәр

НАДГРЫЗАТЬ несов. см. **надгрызть**

НАДГРЫЗТЬ сов. кимереп (тешләп) алыу; **надгрызть грушу** армытты тешләп алыу

НАДДАВАТЬ несов. см. **наддаты**

НАДДАТЬ сов.; разг. өстәү, арттырыу, өстәй (артгыра) биреү (төшөү), көсәйтеү; **наддаты** цәнү хакты арттырыу; **наддаты жару** әсе өстәү

НАДЕБОШИРИТЬ сов.; разг. гауга (янгьал, тауыш) куптарыу

НАДЕВАТЬ несов. см. **надеть**

НАДЕВАТЬСЯ несов. 1. см. **надеться** 2. страд. от **надевать**

НАДЕЖДА ж ышаныс, өмөт; **последняя надежда** һунгы өмөт ♦ **в надежде на что** *нимэгә булла ла* ышанып (ышаныс менән); **возлагать надежду (надежды) на кого-что** өмөт итеү, өмөт баглау; **вселять надежду в кого-что** өмөтләндереү, өмөт уятыу; **оправдать надежды** ышанысын аклау; **питать надежду (надежды)** өмөтләнеү, ышаныу, өмөтләнеп (ышанып) тороу; **подаёт надежды** өмөтләндерә, ышаныс уята; **потерять надежду** өмөт өзөү, ышаныс(ты) югалтыу

НАДЕЖНОСТЬ ж ышаныслылык, ышаныслы булгу; **надежность игроков** уйынсылардың ышаныслы булгуы

НАДЕЖНЫЙ, -ая, -ое ышаныслы, өмөтлө; **надежный друг** ышаныслы дус; **надежный путь** өмөтлө юл

НАДЕЛ м 1. см. **наделить**; **надел земельных участков** ер участкалары бүлеү 2. *ист.* бүлеп бирелгән (бирелә торган) ер, бүлем, надел; **земельный надел** ер бүлеме

НАДЕЛАТЬ сов. что, чего 1. (*сделать в каком-л. количестве*) эшләү, яһау (*бер ни тиклем*); **наделать игрушек** уйынсыктар яһау 2. (*сделать что-л. нежелательное*) тыгузырыу, сыгарыу, эшләп ташлау; **наделать глупостей** ахмаклык эшләп ташлау; **наделать шуму** шау-шыу сыгарыу

НАДЕЛИТЬ сов. кого-что, чем 1. бүлеп биреү, өлөш сыгарыу; **наделить землей** ер бүлеп биреү 2. *перен.* (*одарить чем-л.*) биреү, тагыу; **прибда наделила егб хорбшим гблосом** тәбигәт уға тауыш биргән; **наделить прбзвищем кого-л.** кушамат тагыу

НАДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бүлеп бирелә торган (бирелгән); **надельная земля** бүлеп бирелә торган ер

НАДЕЛЯТЬ несов. см. **наделить**

НАДЕЛЯТЬСЯ несов. страд. от **наделять**

НАДЁРГАТЬ сов. что, чего 1. (бер ни кәзәр) йолкоу, йолкоп алыу; **надёргать много льна** күп итеп етен йолкоу 2. *перен., разг.* унан-бынан (белер-белмәс) йолкоп (сүпләп) алыу; **надёргать цитат** цитаталарды унан-бынан сүпләп алыу

НАДЁРГИВАТЬ I несов. см. **надёргать**

НАДЁРГИВАТЬ II несов. см. **надёрнуть**

НАДЁРГИВАТЬСЯ I несов. страд. от **надёргивать I**

НАДЁРГИВАТЬСЯ II несов. страд. от **надёргивать II**

НАДЕРЗИТЬ сов. кому; разг. каты (тупас, насар) һүззәр әйтәп ташлау; **надерзить от возмущения** асыузан каты һүззәр әйтәп ташлау

НАДЁРНУТЬ сов. что; разг. (етез генә) тартып ябыу (кейеү); **надёрнуть на себя одеяло** одеялды үзеңә тартып ябыу; **надёрнуть сапоги** итекте етез генә кейеү

НАДЕТЬ сов. что 1. кейеү, кейзереү; **надеть пальто** пальто кейеү; **надеть очки** күзлек кейеү; **надеть чехол на диван** диванга чехол кейзереү 2. (*прикрепить*) тагыу, казау, эләктереү; **надеть серёжки** алка тагыу; **надеть червяк на крючок** кармакка селәүсен эләктереү ♦ **надеть (на себя) маску** битлек кейеү, ике йөзлөләнеү; **надеть (себе) хомут на шею** ауырлыкты үз елкәнә алыу, үз елкәнә камыт кейзереү

НАДЕТЬСЯ сов.; разг. кейелеү; **сапоги легко наделись** итек еңел кейелде

НАДЕЯТЬСЯ несов. 1. на что (*рассчитывать*) ышаныу, өмөт итеү, өмөтләнеү; **надеяться на покровительство старших** ололардың яклауына ышаныу 2. на кого-что (*полагаться*) ышаныу, таяныу; **надеяться на друга** дусына ышаныу ♦ **как на каменную гору** **надеяться** нык ышаныу

НАДЗЕМНЫЙ, -ая, -ое ер өстөндөгө, ер өстө ...ы; **надземная часть растений** үсемлектәрзән ер өстөндөгө өлөшө

НАДЗИРАТЕЛЬ

НАДЗИРАТЕЛЬ *м* и **НАДЗИРАТЕЛЬНИЦА** *ж* һаксы, надзиратель; **порёмный надзиратель** төрмә һаксыһы

НАДЗИРАТЬ *несов. за кем-чем* күзәтәү, күзәтеп (карап, тикшереп) тороу; **надзирать за порядком в работе** эш тәртибен күзәтәү

НАДЗОР *м* 1. *см.* **надзирать**; **надзор за заключёнными** тоткондарзы күзәтәү 2. (группа надзирающих лиц) күзәтәү, надзор; **санитарный надзор** санитария күзәтәүе ♦ **прокурёрский надзор** прокурор надзоры; **судебный надзор** суд надзоры

НАДЗОРНЫЙ, -ая, -ое *юр.* надзор ...ы; **надзорные органы суда** судтын надзор органдары

НАДИВИТЬСЯ *сов.*; *разг. (обычно с отриц. или со словами “не могу”, “не может”)* һокланыу; **не могу надивиться** һокланып туя алмайым

НАДКАЛЫВАТЬ *несов. см.* **надколоть**

НАДКАЛЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **надколоться** 2. *страд. от* **надкалывать**

НАДКЛАССОВОСТЬ *ж* синыфтарга бәйләнмәгәнлек, синыфтан тыш тороу; **надклассовость воспитания** тәрбиәнең синыфтарга бәйләнмәгәнлеге

НАДКЛАССОВЫЙ, -ая, -ое синыфтарга бәйләнмәгән, синыфтан тыш, синфи мәнфәгәттәрзән өстән торган; **надклассовое общество** синыфтарга бәйләнмәгән йәмғиәт

НАДКЛЕИВАТЬ *несов. см.* **надклеить**

НАДКЛЕИТЬ *сов. что* өстәп (ялгап) йәбештерәү, йәбештереп куйыу (озонайтыу); **надклеить полбску бумаги** кағыз өстәп йәбештерәү

НАДКЛЮВЬЕ *с*; *зоол.* сукыштың өскө өлөшө

НАДКЛЮЧИЧНЫЙ, -ая, -ое умрау өстө ...ы, умрау өстө(ндәге); **надключичная впадина** умрау өстө согоро

НАДКОЖИЦА *ж*; *бот.* тиресә өстө ярыһы (*цесмлектәрзә*)

НАДКОЛ *м* 1. *см.* **надколоть** 2. (*надколотое место*) ярык, ярылган (сатнаган) урын; **забить клин в надкол бревна** бүрәнә ярыгына шына кағыу

НАДКОЛЕННЫЙ, -ая, -ое тубык ...ы, тубык (тез) өстө; **надколенная кость** тубык һөйәге

НАДКОЛОТЬ *сов. что* 1. (*расцелить*) ярыу, яра биреп куйыу, сатнагыу; **надколоть бревно** бүрәнәне ярыу 2. (*проколоть*) тишкеләп (сәнскеләп) сыгыу; **надколоть огурцы** пәрәд **заболкой** кыярзы тозлар алдынан сәнскеләп сыгыу

НАДКОЛОТЬСЯ *сов.* аз ғына ярылыу, ярыла төшөү, сатнау; **орех надколблся** сәтләүек ярыла төшкән

НАДКОСТНИЦА *ж*; *анат.* һөйәк ярыһы; **воспаление надкостницы** һөйәк ярыһы шешәүе

НАДКОСТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк өстө ...ы, һөйәк өстөндәге; **надкостная плёнка** һөйәк өстөндәге яры

НАДКРЫЛЬЯ *мн. (ед. надкрылье с)* өскө канат, өстәге каты канаттар (*куңызза һ.б. яры канатлыларзә*); **надкрылья жука** куңыззың өскө каты канаттары

НАДКУС *м* 1. *см.* **надкусить** 2. (*надкушенное место*) тешләп алынған урын, тешләнгән урын (ер); **надкус на яблоке** алмалагы тешләнгән урын

НАДКУСИТЬ *сов. что* ситен тешләп алыу, кимерәү; **надкусить яблоко** алманы тешләп алыу

НАДКУСЫВАТЬ *несов. см.* **надкусить**

НАДЛАМЫВАТЬ *несов. см.* **надломить**

НАДЛАМЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **надломиться** 2. *страд. от* **надламливать**

НАДЛЕЖАТЬ *несов. кому-чему* *безл.*; *книжн.* тейеш, кәрәк; **вам надлежит срочно прибыть на работу** һезгә тиз генә эшкә килеп етергә кәрәк

НАДЛЕЖАЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* тейешле, тейешенсә, кәрәгенсә, кәрәкле; **принять надлежащие меры** тейешле саралар күрәү; **держать себя надлежащим образом** үзәнде тейешенсә тотоу

НАДЛОМ *м* 1. *см.* **надломить**, **надломиться**; **надлом с треском** шартлап һыныу 2. (*надломленное место*) сатнаган (кителгән, һынган) урын; **надлом ветки** ботактың һынган урыны 3. *перен.* төшөнкөлөк, рухһызлыҡ, какшаганлыҡ; **в душе зреет глубокий надлом** күңелдә тәрән төшөнкөлөк тыуа

НАДЛОМИТЬ *сов.* 1. *что* сатнагыу, китеү, һындырыу, һындыра языу (төшөү); **надломить палку** таякты һындырыу; **надломить кость** һөйәкте сатнагыу 2. *перен. (ослабить)* какшагыу, көсөн (хәлен) бөтөрәү; **горе его надломило** кайгы-хәсрәт уны какшатты

НАДЛОМИТЬСЯ *сов.* 1. һыныу, сатнау, кителәү; **труба надломилась** торба һынған; **зуб надломился** теш кителгән 2. *перен. (ослабеть)* биртөнәү, какшау; **здоровье надломилось** сәләмәтлек какшаны

НАДЛОМЛЕННОСТЬ *ж* төшөнкөлөк, какшаганлыҡ; **душевная надломленность** күңел төшөнкөлөгө; **надломленность здоровья** сәләмәтлектәң какшауы

НАДЛОМЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **надломить** 2. *прил.*; *перен.* рухһыз, күңелһез, төшөнкө рухлы, какшаган; **надломленный человек** төшөнкө рухлы кеше

НАДМЕННОСТЬ *ж* тәкәбберлек, һауалылыҡ, эрелек; **надменность взгляда** караштын тәкәбберлеге; **проявлять надменность** тәкәбберлек күрһәтәү

НАДМЁННЫЙ, -ая, -ое тәкәббер, һауалы, эре; **надменный вид** тәкәббер киәфәт

НАДМОГИЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәбер ...ы, кәбер өстө ...ы; **надмогильный холм** кәбер өстө калкыулыгы; **надмогильная плита** кәбер ташы

НАДО I *в знач. сказ., безл., обычно с неопр. кэрэк; надо собираться в путь* юлга йыйынырга кэрэк; *мне не надо помощников* миңа ярзамсылар кэрәкмәй ♦ **надо думать (полагать):** 1) *в знач. вводн. сл. (вероятно, по-видимому)* булһа кэрәк, шикелле, бугай, ахырыһы, моғайын; 2) *(конечно) эйе, дөрөс, шулай; надо и честь знать* саманы ла белергә кэрәк; *что надо в знач. сказ.; прост.* бына тигән, бик якшы, бик һәйбәт

НАДО II *предлог см. над*

НАДО... *приставка см. над...*

НАДОБЛАЧНЫЙ, -ая, -ое болот өстө ...ы, болот(тар) өстөндәге; **надоблачные слой атмосферы** атмосфераның болот өстө катламдары

НАДОБНОСТЬ *ж* кэрәклек, мохтажлык, мохтаж булыу, хәжәт, ихтыяж; **в случае надобности** кэрәк булған сакта; **иметь надобность в чём-л.** *берәй нәмәгә* мохтаж булыу; **нет надобности в чём-л.** хәжәте юк

НАДОЕДАТЬ *несов. см. надоесть*

НАДОЕДЛИВОСТЬ *ж* ялыктыргыс (ялыктыкыс) булыу, теңкәгә тейеүсэнлек; **надоедливость егб поведения** уның тәртибенең ялыктыргысылыгы

НАДОЕДЛИВЫЙ, -ая, -ое ялыктыргыс, ялыктыкыс, йөзәткес, еләткес, теңкә короткос, тәкәт(те) короткос, бизрәткес, биззәргес; **надоедливый человек** ялыктыргыс кеше; **надоедливый дождь** ялыктыкыс ямгыр; **надоедливая просьба** теңкә короткос үтенес

НАДОЕСТЬ *сов. кому-чему* йөзәтеү, бизрәтеү, биззәреү, туйзырыу, ялыктыу, туйзырып (интектереп, ялыктып) бөтөрөү, теңкәгә тейеү, тәкәтте коротоу; **надоесть просьбами** үтенестәр менән теңкәгә тейеү; **надоело мне молчать** өндәшмәү мине ялыктыгты

НАДОЙТЬ *сов. что, чего* һауып алыу; **надойть ведро молока** бер күнәк һөт һауып алыу

НАДОЙ *м; с.-х.* һауым; **ежедневный надой молока** һөттөң көндәлек һауымы

НАДОКОННЫЙ, -ая, -ое тәзрә өстө ...ы, тәзрә өстөндәге; **надоконный карниз** тәзрә өстөндәге кәрниз

НАДОЛБА *ж* бүкән, бағана (*ергә казып ултыртылған кыска бағана*) 2. *обычно мн. надолбы воен. (заграждение)* койма, кәртә (*кыска бағаналар менән уратылған*); **гранитные надолбы** гранит койма

НАДОЛБИТЬ *сов. что, чего* сокоп яһау (яһап куйыу); **надолбить скважин** сокоп тишәктәр яһау

НАДОЛГО *нареч.* озакка, күпкә; **он уехал надолго** ул озакка китте

НАДОМНИК *м* и **НАДОМНИЦА** *ж* өйзә эшләүсе (*предприятия, артель һ.б. биргән эште өйзә башкарыусы*)

НАДОМНЫЙ, -ая, -ое өйзә башкарылған; **надомная работа** өйзә башкарылған эш

НАДОРВАТЬ *сов. что* 1. бер аз йыртыу, йырта төшөү, ситен йыртыу, йырта биреп куйыу; **надорвать пакет** пакетты йырта биреп куйыу 2. *перен.* какшатыу, имгәтеү, эшлектән сыгарыу, бөтөрөү; **надорвать гблос** тауышты бөтөрөү; **надорвать здоровье** сәләмәтлекте какшатыу; **надорвать силы** хәлдән тайыу ♦ **надорвать живот (животики)** сө смеху (*от хохота*) *прост.* эс катып келәү, эс каткансы келәү

НАДОРВАТЬСЯ *сов.* 1. бер аз йыртылыу, йыртыла төшөү; **мешок надорвался сбoku** токтоң сите йыртыла төшкән 2. *разг.* имгәнеү, биртенеү, (эскә) зыян килтереү; **надорваться, поднимаая тяжести** ауыр күтәреп имгәнеү 3. *перен.* хәлһезләнеү, нык арыу, үтә йонсоу; **надорваться на тяжелой работе** ауыр эштән нык арыу

НАДОУМИТЬ *сов. кого-что; разг.* кәңәш биреү, акыл биреү; **он надоумил обратиться к вам** ул һезгә мөрәжәгәт итергә кәңәш бирзе

НАДПІЛ *м* 1. *см. надпилиять* 2. (*надпиленное место*) бысылған урын; **надпил на дереве** ағастагы бысылған урын

НАДПІЛИВАТЬ *несов. см. надпилиять*

НАДПИЛИТЬ *сов. что* бер аз бысып куйыу, быса биреп куйыу; **надпилиять бревно** бүрәнәнә өстән бер аз бысып куйыу

НАДПІЛКА *ж см.* надпилиять; **надпилка доски** тактаны быса төшөү (биреү)

НАДПИСАТЬ *сов. что* 1. өстөнә (артына, тышына) язып куйыу (языу), (берәй нәмә) языу; **надписать фотографию** фотография артына языу; **надписать книгу** китапка берәй нәмә языу 2. (*выше написанного ранее*) язылған юл өстөнә языу; **надписать над строкбай** нәсколькo слов язылған юл өстөнә бер нисә һүз языу

НАДПИСЬ *ж* языу, язма; **надпись на фотографии** фотография артындагы языу; **надписи на скалах** каялагы язмалар

НАДПОРОТЬ *сов. что* (тегелгәнде) бер аз һүтеү, һүтә биреү; **надпороть подкладку** эслекте бер аз һүтеү

НАДПОЧВЕННЫЙ, -ая, -ое тупрак (ер) өстө ...ы, тупрак (ер) өстөндәге; **надпочвенные воды** ер өстөндәге һыулар

НАДПОЧЕЧНИКИ *мн. (ед. надпочечник м); анат.* бөйөр өстө биззәре

НАДПОЧЕЧНЫЙ, -ая, -ое бөйөр өстө ...ы; **надпочечные железы** бөйөр өстө биззәре

НАДРАИВАТЬ *несов. см. надраить*

НАДРАИВАТЬСЯ *несов. страд. от надраивать*

НАДРАИТЬ *сов. что; мор.* ышкып (ялыраткансы) тазартыу (йыуыу), ялыгыратыу; **надраить палубу** палубаны ышкып ялыгыраткансы йыуыу

НАДРАТЬ *сов. что, чего* һуып (кайызлап) алыу, һызырып алыу; **надрать много коры** күп

НАДРЕЗ

итеп агас кабыгы һызырып алыу ♦ **надрать** ұши кому колагын бороу

НАДРЕЗ *м* 1. *см.* **надрезать** — **надрезать** 2. (*надрезанное место*) киҫек, киҫелгән урын; **поперечный надрез** арқыры киҫек

НАДРЕЗАТЬ *сов. что* (бер аз) кырка (киҫе) биреп куйыу; **надрезать картон** катырганы кырка биреп куйыу

НАДРЕЗАТЬ *несов. см.* **надрезать**

НАДРЕЗЫВАТЬ *несов. см.* **надрезать**

НАДРЕЗЫВАТЬСЯ *несов. страд. от надрезывать*

НАДРЕССИРОВАТЬ *сов. кого-что; разг.* өйрәтеу, күнектерәу (*хайуанды*); **надрессировать собаку** этге өйрәтеу

НАДРУБ *м* 1. *см.* **надрубить**; **надруб бревна** бүрәнәне бер аз киртеу 2. киртеп алынған урын, уйым; **надруб на полёне** утын ағасындагы уйым

НАДРУБАТЬ *несов. см.* **надрубить**

НАДРУБАТЬСЯ *несов. страд. от надрубить*

НАДРУБИТЬ *сов. что* (бер аз) киртеу (сабыу), саба (киртә) биреп куйыу; **надрубить кору** агас кабыгын киртә биреп куйыу

НАДРУГАТЕЛЬСТВО *с* мыҫкыл, мыҫкыл итеу, мәсхәрә, мәсхәрә итеу; **оградить себя от надругательства** үзенде мыҫкылдан һаклап алып калыу

НАДРУГАТЬСЯ *сов. над кем-чем* мыҫкыл итеу, мыҫкыллау, мәсхәрәләу, хурлау; **надругаться над слабым** көсөһөзө мыҫкыллау

НАДРЫВ *м* 1. *см.* **надорвать** 1; **надрыв конверта** конверттың ситен бер аз йыртыу 2. йыртылған урын, йырттык; **надрыв на листе** қағыз битендәге йырттык 3. *перен.* төшөнкөлөк, һынылыш, көсөргәнеш; **кашлять с надрывом** көсөргәнеш менән йүткерәу; **душевный надрыв** рухи һынылыш ♦ **говорить с надрывом** кызып (ярһып) һөйләу

НАДРЫВАТЬ *несов. см.* **надорвать** ♦ **надрывать** глбтку (**гбрло**) *прост.* богаз йырттыу (ярыу), акырып һөйләу (йырлау)

НАДРЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **надорваться** 1; 2. *над чем и без доп.; перен., разг.* көсәнеп эшләу, бөтә көстө һалып (куйып) эшләу (тырышыу), хәлдән тайыу, имгәнәу, бик каты кысырыу; **надрываться над стиркой** кер йыуып хәлдән тайыу; **надрываться, поднимая тяжести** ауыр күтәрәп имгәнәу 3. *от чего* яфаланыу, газапланыу; **надрываться от чувства раскаяния** үкенәу тойгоһонан газапланыу 4. *страд. от надрывать* ♦ **сёрдце (душа) надрывается** йөрәк (күнел) әрней (өзәлә)

НАДРЫВИСТЫЙ, -ая, -ое артык (үтә) көсөргәнәшле, әсе, каты, ярыулы; **надрывистый кашель** каты йүткерәу, быума йүтәл

НАДРЫВНЫЙ, -ая, -ое әрнеүле, әсенәүле, йөрәк әрнеткес, үзәк өзгәс; **надрывная песня** йөрәк әрнеткес йыр

НАДСАДИСТЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* **надсадный**

НАДСАДНЫЙ, -ая, -ое *разг.* каты; **надсадный кашель** каты йүтәл

НАДСЕКАТЬ *несов. см.* **надсечь**

НАДСЕЧКА *ж* 1. *см.* **надсечь**; **надсечка бревна** бүрәнәне киртә биреп куйыу 2. (*зарубка*) киртек, тамга; **надсечка на камне** таштагы тамга

НАДСЕЧЬ *сов. что* (бер аз) киртеу, киртеп куйыу; **надсечь топором дерево** ағасты балта менән киртеу

НАДСМАТРИВАТЬ *несов. за (над) кем-чем* карау, тикшерәу, күзәтеу, карап (тикшереп, күзәтеп) тороу; **надсматривать за работой** эшләгәнде күзәтеп тороу

НАДСМОТР *м* өстән тикшереп (карап, күзәтеп) тороу; **надсмотр за порядком** тәртипте өстән тикшереп тороу

НАДСМОТРИЩИК *м* караусы, бактансы (*тикшереп-күзәтеп тороусы, күзәтеп эшләтсе*); **путевой надсмотрщик** юл караусы

НАДСТАВИТЬ *сов. что* өстәп (ялгап) озоһайтыу; **надставить рукава** еңдәрзе ялгап озоһайтыу

НАДСТАВЛЯТЬ *несов. см.* **надставить**

НАДСТАВНОЙ, -ая, -ое 1. ялғанған, ялған-малы; **надставные рукава** ялғанған еңдәр 2. ялгап куйыла торған, ялгап куйыу өсөн; **надставная доска стола** өстәлгә ялгап куйыла торған такта

НАДСТРАИВАТЬ *несов. см.* **настроить**

НАДСТРАИВАТЬСЯ *несов. страд. от настраивать*

НАДСТРОБЧНЫЙ, -ая, -ое *полит.* өҫкорма ...ы, өҫкормаға хас (булған); **надстробчные явления** өҫкормаға хас күренештәр

НАДСТРОБИТЬ *сов. что* өстәп тәзәу (короу), бейгәйтеп (бейек итеп) тәзәу; **настроить дом** өйзә бейгәйтеп тәзәу

НАДСТРОЙКА *ж* 1. *см.* **настроить**; **настройка новых этажей** к дому өйгә яңы каттар өстәп тәзәу 2. өҫкө королма; **настройки корабля** караптың өҫкө королмалары 3. *полит.* өҫкорма

НАДСТРОЧНЫЙ, -ая, -ое (язылған, язма) юл өстөндәге; **надстро́чные знаки** юл өстөндәге билдәләр

НАДТЕСАТЬ *сов. что* (өстән) юһыу (юһып алыу); **надтесать бревно** бүрәнәне өстән юһып алыу

НАДТЭСЫВАТЬ *несов. см.* **надтесать**

НАДТРЕСНУТЫЙ, -ая, -ое 1. сатнаған, аз ғына ярык; **надтреснутый стакан** сатнаған стакан 2. *перен. (о звуке, голосе)* калтыраған, карлыккан; **надтреснутый гбос** карлыккан тауыш

НАДТРЕСНУТЬ *сов.* сатнау, аз ғына (сатнау) ярылыу; **стекло надтреснуло** быяла сатнаны

НАДУВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* алдау ...ы, хәйләләү ...ы, һемәйтәү ...ы; **надувательские приёмы** алдау юлдары

НАДУВАТЕЛЬСТВО *с*; *разг.* алдаксылык, алдык, алдашыу, ялганлау; **пойти на надувательство** алдашыуга барыу

НАДУВАТЬ *несов. см. надуть*

НАДУВАТЬСЯ *несов. 1. см. надуться 1; 2. страд. от надувать 1, 2*

НАДУВКА *ж см. надуть* — **надувать 1**; **надувка шин** шинадарзы өрзөрөп тултырыу

НАДУВНОЙ, -ая, -ое өрөлмәлә, өрөп (өрзөрөп) тултырмалы (кабартмалы), өрөп (өрзөрөп) тултырылган; **надувной матрац** өрөп тултырмалы матрац

НАДУМАННОСТЬ *ж* яһалмалык, уйзырмалылык; **надуманность сюжета** сюжеттың яһалмалылыгы

НАДУМАННЫЙ, -ая, -ое уйзырма, уйланма, уйлап сығарылған, яһалма; **надуманный образ** уйлап сығарылған образ

НАДУМАТЬ *сов. что, с неопр.; разг.* уйға килеү, уйлау, уйлап қарарға килеү, -максы/-мәксе булыу, уйлап табу; **надумать заняться спортом** спорт менән шөгәлләнмәксе булыу; **надумать уехать** китергә уйлау

НАДУМАТЬСЯ *сов. 1. разг.* туйғансы уйлау, уйлануы, күп уйлау; **надуматься о предстоящей работе** алдағы эш тураһында күп уйлануы **2. (1 и 2 л. не употр.) разг.** башка килеү; **эта мысль надумалась не сразу** был уй бик тиз генә башка килмәне

НАДУМЫВАТЬ *несов. см. надумывать*

НАДУМАЧИТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы шаярыу (котоору, тилерәү); **дети вдвоём надумачились** балалар туйғансы шаярзы

НАДУТОСТЬ *ж 1.* тәкәбберлек, һауалылык, тәкәббер (эре, һауалы) булыу **2.** күпертелгәнлек, күпертелгән (кабартылған) булыу (*һүз, стиль, телмәр*); **надутость стиля** стилдең күпертелгән булыуы

НАДУТЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от надуть 2. прич.** кабарған, бүрткән, күпкән; **надутые жилы рук** кабарған кул тамырзары **3. прил.; перен., разг. (высокомерный)** эре, һауалы, тәкәббер; **надутая особа** тәкәббер кеше **4. прил.; перен., разг. (высокопарный)** күпертелгән, кабартылған (*һүз, телмәр, стиль һ.б.*) **5. прил.; перен., разг. (обиженный, сердитый, угрюмый)** турһайған, асыулы, қараңғы сырайлы

НАДУТЬ *сов. что 1.* өрөп (өрзөрөп) тултырыу, өрөп (һауа тултырып) кабартыу; **надуть мяч** тупты өрөп тултырыу **2. что, чего безл.** өрөп туззырыу (килтәрәү, индерәү, кундырыу, тулыу); **ветром надуть пылы** ел менән тузан тулған **3. кому-чему безл.; разг.** ел бәреләү (бәрәү, һуғыу, қағылыу); **надуть в ухо** қолаққа ел һуққан **4. кого; прост.** алдау, төп башына ул-

тыртыу, һемәйтәү; **он меня надуть** ул мине алданы ♦ **надуть губы** үпкәләү, ирен турһайтыу

НАДУТЬСЯ *сов. 1. (о мяче)* кабарыу; (*о парусе*) киреү; **мяч надуться** туп кабарзы; **паруса надуться** елкәндәр кирелде **2. перен., разг. (обидеться)** үпкәләү, турһайыу, (үпкәләп) сырай һығыу **3. перен., разг.** тәкәбберләнеү, эреләнеү, кәпәрәнеү; **от чрезмерных похвал он надуться** артык мактаузан ул кәпәрәнде ♦ **как мышьяк на крупу надуться** *кто* үпкәләгән, турһайған

НАДУШИТЬ *сов. кого-что* хушбуй һөртәү (бөркәү)

НАДУШИТЬСЯ *сов.* хушбуй һөртәнеү

НАДХВОСТЬЕ *с*; *зоол.* койрок өстә (*коштарза*); **надхвостье у зяблика** кызылтүштең койрок өстә

НАДШИВАТЬ *несов. см. надшить*

НАДШИВАТЬСЯ *несов. страд. от надшивать*

НАДШИВКА *ж 1. см. надшить; надшивка воротника* яғаны ялғап тегеп озонайтыу **2. (надставленное место)** ялғанған урын, ялгау; **надшивка у брюк** салбарзың ялгауы

НАДШИТЬ *сов. что* ялғап тегеү (тегеп озонайтыу); **надшить кусок материи к платью** күлдәкте тукыма қисәге менән ялғап озонайтыу

НАДЬ... *приставка см. над...*

НАДЫМИТЬ *сов. чем и без доп.* төгәү, төгөн сығарыу (тултырыу); **печь надымилла** мейес төгәгән; **в комнате надымилли табак** бұлмәгә тәмәке төгөнә тулған

НАДЫШАТЬ *сов. 1.* тын (һулыш) менән йылыгыу (йылыгып иретеү); **в комнате надышали** бұлмәне тын менән йылытқандар **2. на что; разг.** тын менән (өрөп) быуландырыу (парландырыу, иретеү); **надышать на оконное стекло** тәзрә быялаһын өрөп быуландырыу

НАДЫШАТЬСЯ *сов.* туйғансы һулау, күп һулау; **надышаться лесным воздухом** урман һауаһын туйғансы һулау ♦ **не надышится (не может надышаться)** *на кого* қарап (күрөп) туя алмай

НАЕДАТЬСЯ *несов. см. наесться*

НАЕДИНЁ *нареч. 1.* икәүзән-икәү генә, аулақта; **поговорить наедине** икәүзән-икәү генә һөйләшеү **2. (обычно со словами “с собой”, “с самим собой”)** бер үзе, япа-яңғыз; **остаться наедине с самим собой** япа-яңғыз қалыу

НАЕЗД *м 1. см. наехать 1; наезд машины на тротуар* машинаның тротуарға барып менеүе **2. в знач. нареч. наездом, наездами** үтешләй, үткән-һүткәндә; **у друга он бывал наездами** ул дусында үтешләй генә була ине **3. уст. (кавалерийский набег)** атлы гәскәр һөжүме, сапкын

НАЕЗДИТЬ *сов. 1. что и без доп. (какое-л. количество времени или расстояние)* йөрөү, узыу, үтеү; **на старой машине много не наездишь** иске машинала әллә ни озақ йөрөн

НАЕЗДИТЬСЯ

булмай **2.** *что (укатать, уплотнить)* юл халыу, (күп йөрөп) юлды такырайтыу (шымартыу); **машины наездили дорбугу** машиналар юлды такырайтып бөткән **3.** *кого-что; спец. (выездить молодую лошадь)* йөрөргә өйрәтеу; **наездить молодого жеребца** йәш айғырзы йөрөргә өйрәтеу

НАЕЗДИТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы (бик күп) йөрөү, йөрөп туйыу; **наездиться на велосипеде** велосипедта туйғансы йөрөү

НАЕЗДНИК *м* **1.** һыбайлы; **цирковой наездник** цирк һыбайлыһы **2.** ат өйрәтеүсе, атта йөрөргә өйрәтеүсе, жокей; **главный наездник конюшни** атлыксаның төп ат өйрәтеүсеге **3.** *зоол.* айка

НАЕЗДНИЦА *ж см.* наездник **1, 2**

НАЕЗЖАТЬ I *несов. см.* наездить **2, 3**

НАЕЗЖАТЬ II *несов. 1. см.* наехать **2.** *разг.* килеү (*аз ғына вақытка*), килеп киткеләү, килгеләп йөрөү

НАЕЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от наездить; наезженный рысак* өйрәтелгән юртак **2.** *прил.* каты, такыр, тигез, шыма (*юл*); **наезженная дорога** такыр юл

НАЁМ *м см.* нанять; **наём рабочих** эшселәр яллау; **работа по найму** ялланып эшләү

НАЁМНИК *м* **1.** *уст. (наёмный работник)* ялсы, ялланып эшләүсе **2.** (*наёмный солдат*) ялланма ғәскәр (*налдат*) **3.** *перен. (наймит)* һатлык йән, ялсы

НАЁМНИЦА *ж см.* наёмник **1**

НАЁМНЫЙ, -ая, -ое **1.** ялланма, ялланған, ялланыу ...ы; **наёмный рабочий** ялланма эше; **наёмная цена** ялланду хақы; **наёмная армия** ялланма армия **2.** (*отдаваемый или взятый внаём*) файзаланып торорға алынған (бирелгән); **наёмная дача** файзаланып торорға алынған дача **3.** һатлык, аксаға ялланған; **наёмный убийца** аксаға ялланған үлтерәүсе

НАЁМЩИК *м* эшселәр яллаусы

НАЁСТЬСЯ *сов.* туйғансы ашау, ашап туйыу; **наестся хлеба с маслом** туйғансы май яғылған икмәк ашау

НАЕХАТЬ *сов. 1. на кого-что* өстөнә барып (килеп) менеү, талау, барып (килеп) бәреләү, төртөләү, (өстөнә) барып сығыу; **машина наехала на газон** машина газонға килеп менде; **наехать на хутор** утарға барып сығыу **2.** *разг. (приехать; обычно в большом количестве)* күп килеү, килеп төшөү (тульбу); **к празднику наехало много гостей** байрамға бик күп кунак килеп төштө

НАЖАЛОВАТЬСЯ *сов.; разг.* ялыу биреү, зарланыу; **рабочие пожаловались на управляющего** эшселәр управляющий өстөнән ялыу биргән

НАЖАРИВАТЬ *несов. см.* нажарить

НАЖАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* нажариться **2.** *страд. от нажаривать*

НАЖАРИТЬ *сов. что, чего* (күпмелер) кыззырыу, курыу; **нажарить картошки** картуф кыззырыу

НАЖАТИЕ *с см.* нажаты I; **нажатие рычага** рычагга бағыу

НАЖАТЬ I *сов. 1. что* бағыу; **нажать на кнопку** кнопкага бағыу **2. что** һығып алыу (сыгарыу); **нажать томатного сока** томат һутын һығып алыу **3. на кого-что; перен., прост.** басым яһау, кысыу; **нажать на строителей** төзөүселәргә басым яһау **4. на что; перен., прост.** кызыуыраҡ тоғоноу, (эште) кызыулатыу; **нажать на работу** эшкә кызыуыраҡ тоғоноу

НАЖАТЬ II *сов. что, чего* урыу, урып алыу; **нажать сотни центнеров ржи** йөзәрләгән центнер арыш урыу

НАЖДАК *м* наждак (*минерал*)

НАЖДАЧНЫЙ, -ая, -ое наждак ...ы, наждаклы; **наждачное месторождение** наждак яткылығы; **наждачная бумага** наждаклы кағыз

♦ **наждачный камень** наждак ташы, ком кайрак

НАЖЕЧЬ *сов. 1. что, чего; разг.* яндырыу, үртәү (*бер ни тиклем*), яндырып әзерләү; **нажечь древесного угля** ағас күмере үртәп алыу; **нажечь за зиму много дров** кыш сыткансы байтак утын яндырыу **2. что; разг. (нагреть, накалить)** яндырыу, бешерәү, эсетеү, кыззырыу; **сблизе нажгло спину** арканы кояш яндырған **3.** *спец.* кыззырып (яндырып) тамга һалыу; **нажечь тавра** кыззырып тамга һалыу (*малга*)

НАЖЕЧЬСЯ *сов. 1. разг. (сильно загореть на солнце, пережрется)* (кояшта) бешеү, (бик нык) кызыу, яныу **2. на чём; перен., прост. (потерпеть материальный ущерб от обмана)** яныу; **нажечься на покупке** нәмә һатып алғанда яныу

НАЖИВА *ж; разг. 1. см.* нажить I; **нажива денег** акса табыу **2.** аһнат (еңел) табыш (файза); **погоня за наживой** еңел табыш артынан кыуыу

НАЖИВАТЬ *несов. см.* нажить

НАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* нажиться **2. страд. от наживать**

НАЖИВИТЬ *сов. что; рыб.* емләү, ем куйыу (катыу); **наживить крючок червяком** кармакты селәүсен менән емләү

НАЖИВКА *ж; рыб.* ем, алдаткыс; **наживка для рыбы** балык еме, балык өсөн ем

НАЖИВЛЯТЬ *несов. см.* наживить

НАЖИВЛЯТЬСЯ *несов. страд. от наживлять*

НАЖИВНОЙ I: дело наживное булдырып була торған эш, табыла (ирешеп була) торған нәмә

НАЖИВНОЙ II, -ая, -ое (*употребляемый в качестве наживки*) ем куйылған, ем итеп (емгә) куйыла торған; **наживная рыба** емгә куйыла торған балык, емлек

НАЖИГАТЬ *несов. см.* нажечь

НАЖИМ *м* 1. *см.* **нажимать** 1; **нажим** на рукоятку молотка сүкеш хабына басыу 2. (*на-тиск*) һөжүм; **вражеский нажим** дошман һөжүмө 3. *спец.* кысқыс, кыстыргыс; **винтообразный нажим** бормалы кыстыргыс 4. *в знач. нареч.* с **нажимом** басып, басым яһап; **без нажима** басмайынса, басым яһамайынса; **писать с нажимом** басып языу

НАЖИМАТЬ *несов. см.* **нажать**

НАЖИМНОЙ и **НАЖИМНЫЙ**, -ая, -ое *спец.* кысыу ...ы, кысқыс; **нажимной рычаг** кысыу рычагы

НАЖИН *м*; *с.-х.* төшөм, урым (*изенгә карата*)

НАЖИНАТЬ *несов. см.* **нажать** П

НАЖИТОЙ, -ая, -ое *разг.* (эшләп) тапкан, тапкан-таянған; **нажитое богатство** эшләп тапкан-таянған байлык

НАЖИТЬ *сов. что* 1. табыу, булдырыу, йыйыу; **нажить всё своим трудом** бөтәһен үз көсөн менән табыу 2. *кого-что, кого-чего; разг.* (*приобрести что-л. неприятное*) булдырыу, эләктерәу, тарыу, юлыгыу; **нажить себе врага** үзенә дошман булдырыу; **нажить себе болезнь** ауырыу эләктерәу; **нажить неприятность** насар хәлгә юлыгыу

НАЖИТЬСЯ *сов. 1.* (*обогащаться*) байыу, байлык туплау, акса йыйыу, байыгыу; **нажиться на продаже оружия** корал һатып байыу 2. *разг.* (*долго прожить где-л., вдоволь пожить*) озақ йәшәп китеу, озақ тороу (*кайға ла булһа*); **на чужбине долбо не наживёшься** сит ерзәрзә озақ йәшәп булмай

НАЖУЖЖАТЬ *сов.; разг.* (*наговорить*) артык күп һөйләу, бушты (юкты, юк-бар) һөйләу, гәйбәт һөйләу; **нажужжать в уши** юк-бар(зы) һөйләп ялкытыу

НАЗАВТРА *нареч.; разг.* иртгәһенә, иртгәһенә, иртгәһе көнгә, икенсе көнгә

НАЗАД *нареч.* 1. артка, артка табан; **оглянуться назад** артка (боролоп) карау 2. (*обратно*) кире, кире кайтарып; **вернуться назад** кире (әйләнәп) кайтыу; **взять своё слово назад** һүзәңде кире алыу 3. (*раньше*) элек; **год (тому) назад** бер йыл элек

НАЗАЛИЗАЦИЯ *ж; лингв.* танаулашыу, танау аша әйтәлеу (*өнгә карата*)

НАЗАЛИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое *лингв.* 1. *прич. от* **назализовать** 2. *прил.* танаулашкан, танау ...ы; **назализованные звуки** танаулашкан өндәр

НАЗАЛИЗОВАТЬ *сов., несов. что; лингв.* танаулаштырыу

НАЗАЛИЗОВАТЬСЯ *сов., несов.; лингв.* танаулашыу

НАЗВНИВАТЬ *несов.; разг.* өзлөкһез (туктауһыз) шылтыратыу; **названивать по телефону** бер туктауһыз шылтыратыу

НАЗВАНИЕ *с* 1. исем, атама; **название** җлицы урам исеме 2. *спец.* (*отдельное издание*) китап; **в библиотеке 100 тысяч названий** китапханала йөз мең китап бар ♦ **одно** (төлько) **название** коро исеме генә (*исеменә, атамаһына тура килмәгән, йәки элекке дәрәжәһен (сифатын) югалткан нәмәләр тураһында әйтелә*)

НАЗВАННЫЙ I, -ая, -ое *прич. от* **назвать** I; **названные выше** именә югарыла әйтәлгән исемдәр

НАЗВАННЫЙ II, -ая, -ое *прич. от* **назвать** II; **названные гости** сақырылған кунактар

НАЗВАНЫЙ, -ая, -ое *уст.* киәмәтлек, үкел, морондок ♦ **названный отец** киәмәтлек атай; **названная мать** үкел (киәмәтлек) әсәй; **названный сын** киәмәтлек ул; **названная дочь** киәмәтлек кыз

НАЗВАТЬ I *сов. кого-что* 1. (*дать имя, название, прозвище*) атау, исемләу, исем кушыу (биреу), кушамат биреу (тагыу) 2. (*охарактеризовать*) әйтәу, баһалау; **назвать его** **способным** уны һәләтле тип әйтәу 3. (*сказав, объявить*) һанап сығыу, (атап) күрһәтеу, әйтәу; **назвать членом комиссии** комиссия агзаларын һанап сығыу

НАЗВАТЬ II *сов. кого-что* сақырыу, йыйыу (*әззәттә, күп итеп*); **назвать полный дом гостей** өй тултырып кунак сақырыу

НАЗВАТЬСЯ I *сов. кем-чем и без доп.* үзенә исемен әйтәу, үзенә кем булгынын танытыу (белдерәу, әйтәу); **он назвался строителем** ул үзен төзөүсә тип танытты; **пришедший назвался** килгән кеше исемен әйтте

НАЗВАТЬСЯ II *сов.; разг.* (*напроситься*) көсләп тагылыу, ризалык алыу, -тырыу/-терәу; **назваться в гости** үзен кунакка сақырттырыу

НАЗЕМНЫЙ, -ая, -ое 1. ер өстә ...ы, ер өстөндәге, ер ...ы; **наземные постройки** ер өстә каралтылары; **наземные животные** ер хайуандары; **наземные растения** ер үсемлектәрә 2. (коро) ер; **наземные войска** коро ер гәскәрә

НАЗЕМЬ *нареч.* ергә, изәнгә; **валить наземь** ергә йыгыу

НАЗИДАНИЕ *с; книжн.* өгөт, нәсихәт, вәғәз, һабак, гибрәт; **не нуждаться в назиданиях** өгөт-нәсихәткә мохтаж булмау; **слова, сказанные в назидание** потәмкам киләсәк быуынға һабак итеп әйтәлгән һүззәр

НАЗИДАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* өгөтләү ...ы, өгөтләй торған, өгөт бирә торған, өгөт-нәсихәт, нәсихәтле, һабак булырлык, гибрәтле; **говорить назидательным тоном** өгөт-нәсихәт тоны менән һөйләу; **назидательный пример** һабак булырлык өлгө

НАЗЛО и *разг.* **НАЗЛО** *нареч.* юрамал, үс итеп, асыуга тейәп, асыу итеп; **время сегодня, как назло, тянется** дөблө вакыт бөгөн, үс иткәндәй, озақ үгә

НАЗНАЧАТЬ *несов. см* **назначать**

НАЗНАЧАТЬСЯ

НАЗНАЧАТЬСЯ *несов. страд. от назначать*
НАЗНАЧЕНИЕ *с* 1. *см.* **назначить**; **назначёние** *на раббту* эшкә тәгәйенләү 2. билдәләнеү, тәгәйенләнеү; **получить новое назначение** яңы эшкә билдәләнеү 3. (*цель, задача*) төп функция, бурьс, максат, вазифа; **смысл и назначение жизни** йәшәүзең мәгәнәһе һәм максаты; **отряд особого назначения** махсус вазифа йөкмәтелгән отряд; **использовать по назначению** тәгәйенләнешке буйынса файзаланыу

НАЗНАЧИТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* билдәләү, күрһәтеү, тәгәйенләү, куйыу, биреү; **назначить день отъезда** китер көндө билдәләү; **назначить участок для застройки дома** өй һалыу өсөн урын билдәләү; **назначить его заведующим отделом** уны бүлек мөдире итеп тәгәйенләү (куйыу); **назначить пенсию** пенсия билдәләү; **назначить цену** хак куйыу

НАЗОЙЛИВЫЙ, -ая, -ое бәйләнсек, йөзәткес, ялыктырғыс, ялыктыкыс, теңкә короткос, маза китәргес; **назойливый человек** теңкә короткос кеше

НАЗРЕВАНИЕ *с* *см.* **назреть**; **назревание плодов** емештәрзең өлгөрөү

НАЗРЕВАТЬ *несов. см.* **назреть**

НАЗРЕТЬ *сов.* 1. (*стать спелым*) өлгөрөү, бешеү; **вишня назрела** сейә бешкән 2. (*о нарыве*) тулышыу, тулышып етеү 3. *перен. (приблизиться, стать неизбежным)* якынлашыу, етешеү, етеү, котолгоһоҙ булыу; **назрело время для переговоров** һөйләшеү өсөн вақыт килеп етте

НАЗУБОК *нареч.; разг.* ятка, яттан, ятлап (алыу); **знать устав назубок** уставты яттан белеү

НАЗЫВАНИЕ *с* *см.* **называть** I; **называние вещи** әйберзең исемен атау

НАЗЫВАТЬ I *несов. см.* **назвать** I ♦ **называть** бәлое чөрным акты кара тип әйтеү; **называть** вәщи **своими именами** хәкикәтте йәшермәйенсә әйтеү, дөрөсөн (тураһын) һөйләү

НАЗЫВАТЬ II *несов. см.* **назвать** II

НАЗЫВАТЬСЯ I *несов.* 1. (*носить имя, называться*) аталыу, исемләнеү, исем йөрөтөү; **это явление по-другому называется** был күренеш икенсе төрлө атала 2. *страд. от называть* I ♦ **что называется** *в знач. вводн. сл. (как принято говорить)* әйтергә кәрәк, тип әйтергә кәрәк

НАЗЫВАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* **назваться** II 2. *страд. от называть II*

НАЗЫВНОЙ: **назывние предложение** *грам.* атама һөйләм

НАИ... *приставка; сифат һәм рәцештәргә ялганьт, артыккык һәм кайһы бер орактарза сағыштырыу дәрәжәләре яһай; тәржемәлә “иң” тигән мәгәнәне аңлата, мәс., наилучший* иң якшы; **наивыгоднейший** иң файзалы, иң кулайлы

НАИБ *м* **наиб** (*кайһы бер мосолман илдәрендә башлык йәки руханизың урынбасары, ярзамсыһы*)

НАИБОЛЕЕ *нареч.* 1. иң, айырыуса, нык, бигерәк тә; **этот метод наиболее подходит для урока** был ысул дәрәс өсөн бигерәк тә тура килә 2. (*в сочет. с прил. и нареч. образует превосход. ст.*) иң нык, бигерәк тә; **наиболее крепкая семья** иң нык гаилә

НАИБОЛЬШИЙ, -ая, -ее иң зур (күп, киң, эре); **наибольшая ширина реки** йылганың иң киң урыны

НАИВНИЧАТЬ *несов.; разг.* бер катлыланьыу, бер катлы булып күренергә тырышыу, бер катлылык күрһәтеп маташыу; **лицемерно наивничать** бер катлы булып кыланьыу

НАИВНОСТЬ *ж* бер катлылык, хәйләһезлек, әскерһезлек; **проявлять наивность** бер катлылык күрһәтеү

НАИВНЫЙ, -ая, -ое бер катлы, хәйләһез, әскерһез; **наивный человек** бер катлы кеше; **наивный вопрос** бер катлы һорау; **наивная улыбка** хәйләһез йылмайыу

НАИВЫШШИЙ, -ая, -ое иң югары, иң зур, иң бейек; **наивышшие достижения** иң югары казаньштар

НАИГРАННОСТЬ *ж* яһалмалылык; **наигранность в поведении** кылыктағы яһалмалылык

НАИГРАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от наиграть* 2. *прил.* яһалма, ялган; **наигранный смех** яһалма көлөү

НАИГРАТЬ *сов.* 1. *что, чего; разг.* уйнау, башкарыу; **наиграть много песенных мелодий** бик күп йырзарзың көйөн башкарыу 2. (*сыграть для звукозаписи*) көй яззырыу; **наиграть вальс на пластинку** пластинкаға вальс көйөн яззырыу

НАИГРАТЬСЯ *сов.* туйғансы (танһык канғансы) уйнау, уйнап туйыу; **дети наигрались** балалар уйнап туйыу

НАИГРЫВАТЬ *несов.* 1. *см.* **наиграть** 2. *что и без доп.* әкрен генә көй башкарыу (уйнау) (*музыка коралында*); **наигрывать старинные мелодии** әкрен генә боронго көйзәр уйнау

НАИГРЫШ *м* 1. көй; **плясовые наигрыши** бейеү көйзәре 2. (*искусственность в актёрской игре*) яһалмалылык

НАИЗГОТОВЕ: **держат наизготове** әзер тоғу (*взяттә, мылтык, пистолет һ.б. тураһында*)

НАИЗНАНКУ *нареч.* тишкәре (һул) ягын (ягына); **надеть рубашку наизнанку** күлдәктән тишкәре ягын кейеү

НАИЗУСТЬ *нареч.* ятка, яттан, күңелдән; **читать наизусть стихи** яттан шигыр укыу

НАИЛУЧШИЙ, -ая, -ее иң шәп, иң якшы; **наилучший способ обработки** иң шәп эшкәртеү ысулы

НАИМЕНЕЕ *нареч.* 1. иң, иң аз, бик, бик аз, бөтәһенән дә аз, -һызырак/-һезерәк, -һыз/-һез, -һызы/-һезе; **наименее подходит** бик аз тап ки-

леу 2. (*в сочет. с прил. и нареч. образует превосх. ст.*) иң, иң аз, бик, бик аз, бөтөнөнөн дә аз; **наименее удачная глава книги** китаптың иң уңышһыз бүлеге

НАИМЕНОВАНИЕ с исем, исемлек, атама; **наименование товаров** тауарзар исемлеге; **дать наименование** атама биреу

НАИМЕНЬШИЙ, -ая, -ее иң аз (бөләкәй, вак, кысқа); **наименьшие потери** иң аз югалтыузар; **наименьший рост** иң кысқа буй ♦ **по линии (по пути) наименьшего сопротивления** еңел юл менән, каршылыкһыз (каршылығы аз булған) юл менән

НАИСКОСЬ и *разг.* **НАИСКОСОК** нареч. кыялаш, кыя; **он живёт наискосок от нас** ул безгә кыялаш тора

НАИХУДШИЙ, -ая, -ее иң насар, иң яман; **наихудший вариант** иң насар вариант

НАЙДЁНЫШ м; *разг.* ташландык (табылдык) бала; **приютить найдёныша** табылдык баланы һыйындырыу

НАЙМИТ м 1. ялсы; **держат наймитов в страхе** ялсыларзы куркытып тотоу 2. *кого-чего; пренебр.* һатлык йән, һатылған кеше, ялсы

НАЙТИ I сов. *кого-что; в разн. знач.* табыу, тип табыу, күреу, һизеу, һанау; **найти потерянную вещь** югалған әйберзе табыу; **найти способ решения задачи** мәсьәләне сисеу юлын табыу; **врач нашёл его выздоровевшим** врач уны сәләмәтләнгән тип тапты ♦ **найти себе смерть (могилу, конец) где; высок.** үзенең үлемен табыу; **найти общий язык** уртақ тел табыу; **найти себя** үз урыныңды табыу; **концов не найти** осона сыға алмау, рәтен таба алмау

НАЙТИ II сов. 1. *на кого-что (надвинуться)* барып бәрелеу (төртөлөү, менеу); **найти на пень** түңгәккә барып бәрелеу; **теплоход нашёл на мель** теплоход һайға барып төртөлдө 2. *на что (закрыть собой)* каплау; **ту́ча нашла́ на солнце** кояшты болот каплауы 3. (*собраться*) йыйылыу, килеп тулыу, тулыу; **нашло́ мно́го нарбду** бик күп халык йыйылған ♦ **нашла́ кося́ на камень** кара-каршы килеу (*караштар, характерзар бәрелеше тураһында*); **стих нашёл на кого кәйефе** килде, теләге уяңды, илһамланды; **нашла́ тоска́ хәсрәткә батты**; **нашло́ чувство радости** шатлык хисе яулап алды; **что это на тебя нашло?** һиңә ни булды?

НАЙТИСЬ сов. 1. (*отыскаться*) табылыу; **ключи нашлись** аскыстар табылды 2. (*не растеряться*) югалмау, югалып калмау, аптырап тормау; **не найтись, что ответить** яуап бирә алмай югалып калыу

НАКАЗ м 1. (*документ*) теләк, наказ, талап; **наказы избирателей** һайлаусылар(зың) наказдары 2. *уст., разг. (наставление)* талап, бойорок, кәңәш, өгөт-нәсихәт; **отцовский наказ** атайзың өгөт-нәсихәте

НАКАЗАНИЕ с 1. яза; **тяжёлое наказание** ауыр (каты) яза; **подвергнуть наказанию** язаллау, язаға тарттырыу 2. *разг.* бәлә; **это существо наказание** бәләнең бәләһе булды был

НАКАЗАТЬ сов. *кого-что* язаллау, яза биреу; **наказать строго** каты яза биреу

НАКАЗУЕМОСТЬ ж; *юр.* яза бирерлек булыу

НАКАЗУЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* яза бирелә торған, язаларлык; **наказуемый поступок** язаларлык кылык

НАКАЗЫВАТЬ несов. см. **наказать**

НАКАЗЫВАТЬСЯ несов. *страд.* от **наказывать**

НАКА́Л м 1. см. **накалить, накалиться** 2. (*степень свечения*) кызыу, яктыртыу; **лампочка горит полным накалом** лампочка кызып яна

НАКАЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **накалить** 2. *прил.* кыркуулашқан; **накалённая обстановка** кыркуулашқан хәл

НАКАЛИВАНИЕ с см. **накаливать, накаливаться**; **накаливание металла** металл кыззырыу ♦ **лампа накаливания** кыззырма электр лампы, үткәргесле лампа

НАКАЛИВАТЬ несов. см. **накалить**

НАКАЛИВАТЬСЯ несов. 1. **накалиться** 2. *страд.* от **накаливать**

НАКАЛИТЬ сов. *что* 1. (үтә, нык) кыззырыу; **накалить утюг** үтек кыззырыу 2. *перен. (сделать крайне напряжённым)* кыркуулаштырыу, кискенләштереу

НАКАЛИТЬСЯ сов. 1. үтә (нык) кыззыу; **железо накалилось** тимер нык кыззы 2. *перен.* кыркуулашыу, кискенләшеу; **международная обстановка накалилась** халык-ара хәл кыркуулашты

НАКАЛЫВАНИЕ с см. **накалывать II**

НАКАЛЫВАТЬ I несов. см. **наколоть I**

НАКАЛЫВАТЬ II несов. см. **наколоть II**

НАКАЛЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **наколоться** 2. *страд.* от **накалывать II**

НАКАЛЯТЬ несов. см. **накалить**

НАКАЛЯТЬСЯ несов. 1. см. **накалиться** 2. *страд.* от **накалять**

НАКАНУ́НЕ нареч. и предлог 1. *нареч.* көн элгәре, элек, алдан; **вспомнить то, что было накануне** элек булғанды искә төшөрөү 2. *предлог с род. п. (перед чем-л.)* алдынан; **накануне праздника** байрам алдынан; **накануне отъезда** китер алдынан

НАКАПАТЬ сов. 1. *что* тамызыу, тамызып һалыу, тамызып бысратыу; **накапать лекарства** в рюмку рюмкаға дарыу тамызыу; **накапать на скатерть варенье** ашыаулыкка қайнатма тамызып бысратыу 2. *на кого и без доп.; перен., прост. (оговорить кого-л.)* яла яғыу, кеше

НАКАПЛИВАТЬ

өстөнөн һөйләү; **накапать на подру́гу** эхирәт(ен) өстөнән һөйләү

НАКАПЛИВАТЬ *несов. см. накопить*

НАКАПЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. накопиться*

2. *страд. от накапливать*

НАКАПЫВАТЬ I *несов. см. накапать I*

НАКАПЫВАТЬ II *несов. см. накопять*

НАКАРКАТЬ *сов. что и без доп.; разг. (карканьем наслатъ беду)* (бәлэгә) каркылдау, алдан юрап бәлә килтерәү

НАКАТ *м 1. см. накатать 1, 4, накатить 1; нака́т брѐвен* бүрәнәләр(зе) тәгәрәтеү 2. *воен. нака́т (аткандан һуң коралдың элекке хәленә кайтыуы)* 3. *(настил)* түшәмә, түшәлмә (*бүрәнәләр, калын такталар*); **блинда́ж с двойным нака́том** ике кат бүрәнә түшәмәле блиндаж 4. *что* тәгәрәтеп буяу менән каплау, тәгәрәтеп һырлау (ялтгыратыу)

НАКАТАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от нака́тать* 2. *прил.* тигез, шыма, такыр; **нака́танная доро́га** такыр юл

НАКАТАТЬ *сов. 1. что, чего* (күп итеп) тәгәрәтеү, тәгәрәтеп килтереп куйыу; **нака́тать брѐвен** бүрәнәләр тәгәрәтеү 2. *ауаләү, баһыу, әуәләп яһау; нака́тать ша́риков из гли́ны* балсыктан әуәләп тумалактар яһау; **нака́тать несколько пар ва́ленок** бер нисә пар быйма баһыу 3. *(ука́татъ доро́гу)* тигезләү, шымартыу, юл һалыу; **нака́тать доро́гу по лу́гу** болон аша күп йөрөп, юл һалыу 4. *спец.* нака́т яһау, буяу менән каплау (һырлау); **нака́тать клеймо́** тамганы буяу менән каплау 5. *что, чего; прост.* тиз генә язып (һызгылап) ташлау; **нака́тать письмо́** тиз генә хат язып ташлау

НАКАТАТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы шыгуыу, шыгып туйыу (*саңғыла, коньки́за*), туйгансы (ултырып) йөрөү (*атка, машина́га һ.б.*); **нака́таться на лы́жах** саңғыла йөрөп туйыу; **нака́таться на лошади** атта туйгансы йөрөү

НАКАТИТЬ *сов. 1. что, на что (надвинуть на что-л.)* тәгәрәтеп килтереп куйыу, тәгәрәтеп индерәү (мендерәү); **нака́тить бочку́ на платфо́рму** мискәне тәгәрәтеп платформага мендерәү 2. *на кого-что; разг. (надвинуться, наехать)* бәреләү, төртөләү, һугылыу, каплап китеү; **нака́тить в темноте́ на сто́л** караңғыла бағанага төртөләү; **волна́ нака́тила на бе́рег** тулкын ярга барып бәрелде ♦ **стих нака́тил** кәйефе килде, илһамланды

НАКАТИТЬСЯ *сов. см. нака́тить 2*

НАКАТКА I *ж 1. см. нака́тать 3, 4; нака́тка доро́ги* күп йөрөп юлды шымартыу; **нака́т-ка бума́ги** кағыззы буяу менән һырлау 2. *спец.* нака́тка (*буяу менән каплау, һырлау һ.б. өсөн кулланыла торған әйләнмәле валик, ролик, цилиндр һ.б. формаһындағы куллан-ма*) 3. *спец.* урау машинаһы (*тужымаларзы, кағыззы һ.б.*)

НАКАТКА II *ж см. нака́тить 1; нака́тка бочек на теле́гу* мискәләрзе арбага тәгәрәтеп мендерәү

НАКАТНИК *м 1. спец.* өрлөк, түшәмлек (*бүрәнәләр, калын такталар*) 2. *хәрби.* нака́тник (*аткандан һуң элекке хәленә кайтарыу корамалы*); **пружинный нака́тник** пружиналы нака́тник

НАКАТНЫЙ, -ая, -ое *спец.* 1. түшәлгән (*калын такталар*); **нака́тный пол** (такта) түшәлгән изән 2. урау ...ы; **нака́тная маши́на** урау машинаһы

НАКАТОМ *нареч.* әйләндереп, тәгәрәтеп; **грузи́ть бочки́ нака́том** мискәләрзе тәгәрәтеп тейәү

НАКАТЫВАТЬ I *несов. см. нака́тать 1—4*

НАКАТЫВАТЬ II *несов. см. нака́тить*

НАКАТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от нака́тывать I*

НАКАТЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. нака́титься 2. страд. от нака́тывать II*

НАКАЧАТЬ *сов. 1. что, чего* һурзырыу, һурзырып сыгарыу (*насос менән*); **накача́ть воды́ из коло́дца** койонан һыу һурзырыу 2. *что* өрзөрөп тултырыу (*насос менән*); **накача́ть балло́н** баллонды өрзөрөп тултырыу ♦ **не было́ печа́ли, (так) че́рти накача́ли** ауыртмаған башка тимер таяк

НАКАЧАТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы (танһык канғансы) бәуеләү, бәуелеп туйыу; **де́ти вдо́воль накача́лись** балалар туйгансы бәуелде

НАКАЧИВАТЬ *несов. см. накача́ть*

НАКАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от нака́чивать*

НАКАЧКА *ж 1. см. накача́ть — нака́чивать; нака́чка воды́* һыу һурзырыу; **нака́чка ши́ны** шинды өрзөрөп тултырыу 2. *перен., прост.* өгөт-нәсихәт, шелтә; **получи́ть нака́чку** шелтә алыу

НАКАШИВАТЬ *несов. см. на́коси́ть*

НАКВАСИТЬ *сов. что, чего* әсетәү, әсетеп куйыу, тозлау, тозлап куйыу; **накв́асить капу́сты** кәбестә тозлау

НАКИДАТЬ *сов. что, чего* (күп итеп) ташлау, ыргытыу, атыу, атып бәрәү, ташлап (ыргытып) тултырыу; **накида́ть на́ пол бума́ги** изәнгә күп итеп кағыз ташлау; **накида́ть в мешо́к карто́шки** топка картуф тултырыу

НАКИДКА *ж 1. на́кидка (еңһез өҫ кейе́ме); мехова́я на́кидка* мех на́кидка 2. (*покрывало*) ялма, мендәр ябыуы; **кружева́я на́кидка** селтәр ялма 3. (*прибавка*) өстәмә, өстәү (*гәзәттә, хакка*); **на́кидка на це́ну** хакка өстәмә (түләү)

НАКИДНОЙ, -ая, -ое 1. иңбашка (яурынга) һала торған; **наки́дной плащ** иңбашка һала торған плащ 2. *разг.* өстәмә ...ы, өстәү ...ы; **наки́днóй процéнт** өстәмә процент; **наки́дная це́на** өстәү хақы

НАКЛОННОСТЬ

НАКИДЫВАТЬ I *несов. см. наکیدать*
НАКИДЫВАТЬ II *несов. см. накинуть*
НАКИДЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от на-
кидывать I*

НАКИДЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. накинуть-
ся 2. страд. от наکیدывать II*

НАКИНУТЬ *сов. что 1. (өстөнә) ябыу, халыу; накинуть пуховый платок на плечи иңбашка мамык шәл халыу 2. разг. (прибавить) өстәу; накинуть рубль бер һум өстәу*

НАКИНУТЬСЯ *сов. см. наброситься*

НАКИПАТЬ *несов. см. накипеть*

НАКИПЕТЬ *сов. 1. (о пене) кайнап күбек йыйылыу (күтәреләу); (о накипи) юшкын улты-
рыу 2. перен. (о переживаниях) кайнау, йыйы-
лыу, тулыу, кабарыу, ташыу; на душе у меня
накипело эсемдә ут кайнаны*

НАКИПЬ *ж 1. (пена, грязь) күбек, турта; с-
нять накипь с бульбна хурпаның туртаһын
һөзөп алыу 2. комак, юшкын; очистить чайник
от накипи сәйнүктең юшкынын тазартыу*

НАКИПЯТИТЬ *сов. что, чего кайнагыу,
кайнагып алыу (куйыу); накипятить воду һыу
кайнагып куйыу; накипятить молоко һөт кайна-
гып алыу*

НАКЛАДКА *ж 1. см. накладывать 1; 2. (в
причёске) парик, яһалма сәс; на головё у неё на-
кладка из чёрных волос уның башында яһалма
кара сәс 3. тех. ишек биге планкаһы*

НАКЛАДНО *в знач. сказ.; прост. та-
бышыз, төшөмһөз, файзаһыз, бик киммәткә
төшөү; это ему будет накладно был уның өсөн
киммәткә төшәсәк*

НАКЛАДНОЙ, -ая, -ое **1.** өстән (беркетеп)
куйылған, (өстән) ябыла торған; **накладные
ста́вни** өстән (тыштан) куйылған тәзрә капкаста-
ры **2.** (өстөнән) ялатылған; **ложки накладного
серебра** көмөш ялатылған калактар **3.** (искус-
ственный) яһалма, йәбештерелгән; **накладные
усы** йәбештерелгән мыйык **4. в знач. суц. на-
кладная ж (документ) накладной ♦ накладные
расходы** өстәмә сығымдар

НАКЛАДЫВАНИЕ *с см. накладывать; на-
кладывание компресса* бошлама куйыу; **на-
кладывание гипса** гипс халыу

НАКЛАДЫВАТЬ *несов. см. наложить*

НАКЛАДЫВАТЬСЯ *несов. страд. от на-
кладывать*

НАКЛАСТЬ *сов. что, чего; прост. см. нало-
жить 5*

НАКЛЁВ *м; спец. см. наклонуть 2.* себеш
моронлаган тишек (*йоморткалағы*)

НАКЛЕВАТЬ *сов. 1. что, чего; разг. (бер ни
тиклем) сукыу, сүпләу, сукып ашау; кўрица на-
клевала горсть зернә тауык бер ус ем сүпләне
2. (клюя, повредить) сукып (ашап) зарарлау;
наклевать вишню сейәне сукыу*

НАКЛЕВАТЬ *сов. на кого-что яла ягыу;
наклевать на безвинного гәйепһез кешегә
яла ягыу*

НАКЛЁВЫВАТЬ I *несов. см. наклевать 2*

НАКЛЁВЫВАТЬ II *несов. см. наклонуть*

НАКЛЁИВАНИЕ *с см. наклеивать; на-
клеивание марки* марка йәбештереу

НАКЛЁИВАТЬ *несов. см. наклеить*

НАКЛЁИВАТЬСЯ *несов. 1. см. наклеиться
2. страд. от наклеивать*

НАКЛЁИТЬ *сов. 1. что йәбештереу; на-
клеить афиши на заборах* коймаларға афи-
ша(лар) йәбештереу **2. что, чего (изготовить)**
йәбештереп яһау; **наклеить ёлочных игрушек**
йәбештереп шырышы уйынсыктары яһау

НАКЛЁИТЬСЯ *сов. йәбештеу; картина хоро-
шо наклеилась* һүрәт һәйбәт йәбешкән

НАКЛЁЙКА *ж 1. см. наклеить 2. йәбештереп
куйылған нәмә (этикетка, кағыз һ.б.); бу-
тылка с наклёйкой* этикеткалы шешә **3. театр.**
яһалма һақал (*мыйык, каштар һ.б.*)

НАКЛЕЙНОЙ, -ая, -ое йәбештерелгән, йә-
бештерелә торған; **наклейные усы** йәбештерелгән
мыйык

НАКЛЕПАТЬ *сов. сигәләу, сейнәу, сүкөп
ялгау (йәбештереу); наклепать сталь* корос
сигәләу

НАКЛЁПКА *ж 1. см. наклепать 2. (то, что
наклёпано) сигәләгән урын; наклёпка на болте
болттың сейнәлгән урыны (ере)*

НАКЛЁПЫВАНИЕ *с см. наклепывать*

НАКЛЁПЫВАТЬ *несов. см. наклепать*

НАКЛЁПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от на-
клепывать*

НАКЛИКАТЬ *сов. что, чего; прост. алдан
юрап, башка бәлә килтереу*

НАКЛИКАТЬ *несов. см. накликать*

НАКЛИКИВАТЬ *несов. см. накликать*

НАКЛОН *м 1. см. наклонить, наклониться 2.
һөзәк ер, иңкеүлек; ехать по наклону горы
таузың һөзәк еренән барыу **3.** ауышлык, ауыш
булыу; **наклон букв** хәрәфтәрҙең ауышлығы **♦ в
наклон** эйелеп, эйенке тороп; **пилить дерево в
наклон** ағасты эйелеп бысыу*

НАКЛОНЕНИЕ *с 1. см. наклонить — накло-
нять, наклониться — наклоняться 2. грам.* һәй-
кәлеш; **наклонения глагола** кылым һәйкә-
лешгәре

НАКЛОНИТЬ *сов. что эйеу, эйелтеу, иң-
кәйтеу, бөгөү; наклонить бочку* мискәне иң-
кәйтеу; **наклонить дерево** ағасты эйеу

НАКЛОНИТЬСЯ *сов. эйелеу, иңкәйеу,
бөгөлөү, халынып төшөү; наклониться над кро-
ваткой* карауат өстөнә эйеләу; **ветки нахло-
нились** ботактар эйелеп төшкән

НАКЛОННОСТЬ *ж 1. (склонность) һәүәҫ-
лек, әүәҫлек; наклонность к музыке* музыкаға

НАКЛОННЫЙ

һәүәслек **2.** *обычно мн. наклонности (привычки)* гәзәт

НАКЛОННЫЙ, -ая, -ое эйенке, һаркыу, ауыңкы, ауыш, кыя, кыйыш, кырын; **наклонные** дбски кыя такталар ♦ **наклонная плоскость** *спец.* кыя ясылык; **катиться по наклонной плоскости** эхлаки яктан бозолоу, түбәнгә тәгәрәү

НАКЛОНЯТЬ *несов. см. наклонить*

НАКЛОНЯТЬСЯ *несов. 1. см. наклониться 2. страд. от наклонять*

НАКЛЮНУТЬ *сов. что* моронлау, моронлай башлау; **наклоннутое яйцо** моронлаган йомортка

НАКЛЮНУТЬСЯ *сов. 1. см. наклонуть 2. перен. (о почках)* асыла биреү (башлау); **на берёзах наклоннулись почки** кайын бөрөләре асыла башлаган

НАКОВАЛЬНЯ *ж 1. (железная подставка дляковки металла)* һандал, түш; **отбивать кося** на **наковальне** салгыны түшкә һалып сүкеү (тапау) **2. анат.** һандал һөйәк (*урта колакта*)

НАКОВАТЬ *сов. 1. что* кыззырып сүкеү; **наковать ось** күсәрзе кыззырып сүкеү **2. что** сүкеп яһау (*куймелер дана*); **наковать много подков** күп итеп сүкеп дага яһау

НАКОВЫВАТЬ *несов. см. наковать*

НАКОВЫРИВАТЬ *несов. см. наковырять*

НАКОВЫРЯТЬ *сов. что, чего* казып (актарып, сокоп) алыу; **наковырять глины** балсык сокоп алыу

НАКОЖНИК *м* корсаңғы микробы (*хайуандар тиреһендә*)

НАКОЖНЫЙ, -ая, -ое тире ...ы; **накожная сыпь** тире сабыртмаһы

НАКОКСОВАТЬ *сов. что, чего* кокслау, кокслап әзерләү (әзерләп куйыу); **накоксовать много угля** күп итеп күмер кокслап әзерләү

НАКОЛАЧИВАТЬ *несов. см. наколотить*

НАКОЛДОВАТЬ *сов. что* сыхырлау, өшкөрөү, сыхыр көсә биреү; **наколдовать вду** һуызы өшкөрөү

НАКОЛДОВЫВАТЬ *несов. см. наколдовать*

НАКОЛЕННИК *м* тубыкса (*тубык һаклагыс*); **кожаные наколенники** күн тубыксалар

НАКОЛЕННЫЙ, -ая, -ое тубык (өстә); **наколенная повязка** тубык бәйләүесе

НАКОЛКА *ж 1. см. наколоть II 2—4; 2. (украшение)* сәс бизәүесе; **кружевная наколка** селтәрән сәс бизәүесе **3. прост. см. татуировка**

НАКОЛОТИТЬ *сов. 1. что, чего* һуғыу, кағыу, һуғып (кағып) индереү (кейзереү); **наколотить обруч на бочку** мискагә коршау һуғыу; **наколотить в стену гвоздём** стенага казактар кағыу **2. что, чего; разг. (разбить)** ватыу; **наколотить нечаянно посуды** яңылыш һауыт-һаба ватыу

НАКОЛОТЬ I *сов. что, чего* ярыу, ярып ташлау (куйыу); **наколоть дров** утын ярып ташлау

НАКОЛОТЬ II *сов. что 1.* сәнсеү, сәнселеү, казау, казальу; **наколоть иглой палец** бармакка энә казальу **2. на что** казап (сәнсеп) куйыу; **наколоть на шляпу цветок** эшләпәгә сәскә казап куйыу **3. что, чего** (сәнсеп) тишкеләп яһау (төшөрөү); **наколоть узор** тишкеләп бизәк төшөрөү **4. что (о плодах)** сәнскеләү, тишкеләү; **наколоть вишню** сейәләрзе тишкеләү **5. что, кого-чего** һуйыу, һуйып куйыу; **наколоть гусей** каз һуйыу

НАКОЛОТЬСЯ *сов.* сәнселеү, казальу; **наколоться на иголку** энәгә казальу

НАКОМАРНИК *м* битлек (*сержәкэй талаузан һакланьу өсөн*); **волосной накомарник** кылдан яһалган битлек

НАКОНЕЦ *нареч. и вводи. сл. 1. нареч.* азак килеп, ахырза, ахырында, һуңында, һуңынан; **он наконец понял** ул ахырза аңланы **2. вводи. сл. (выражает нетерпение, недовольство и т.п.)** һиһайәт, ахыр сиктә, һис булмаһа (юғында), өстәүенә ♦ **наконец(-то)!** һиһайәт!

НАКОНЕЧНИК *м* ос, баш, башак; **наконечник копья** һөңгә осо; **наконечник стрелы** ук башағы

НАКОПАТЬ *сов. что 1.* казыу, казып куйыу; **накопать ям** сокорзар казып куйыу **2. чего** казыу, казып алыу; **накопать картофеля** картуф казып алыу

НАКОПИТЬ *сов. что; прям., перен.* йыйыу, туплау; **накопить денег** акса йыйыу; **накопить опыт** тәҗрибә туплау

НАКОПИТЬСЯ *сов.; прям., перен.* йыйылыу, тупланыу, өйөлөү; **накопилась куча** дел тау кәзәре эш йыйылган; **накопился достаточный опыт** етерлек тәҗрибә тупланды

НАКОПЛЕНИЕ *с 1. см. накопить, накопиться 2. мн. накопления (сбережения)* тупланма, йыйылган аксалар; **накопления в банке** банкыла йыйылган акса

НАКОПЛЯТЬ *несов. см. накопить*

НАКОПЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. накопиться 2. страд. от накоплять*

НАКОПИТЬ *сов. 1. (начадить копотью)* төгәтеү, төгәп һөрәм сыгарыу, һөрәмгә багырыу, ыслау; **лампа накопила** лампа төгәп һөрәм сыгарзы **2. что, чего** ыслау, ыслап куйыу (*азыкты*); **накопить рыбы** балык ыслап куйыу

НАКОРМИТЬ *сов.* ашатыу, туйғансы ашатыу, ашатып туйзырыу; (*младенца*) имезеү; **накормить семью** гаһләне ашатыу ♦ **накормить берёзовой кашей** сыбыкклау, ярыу, һуктырыу

НАКОРЧЕВАТЬ *сов. что, чего* актарыу, куптарыу, куптарып (актарып) сыгарыу; **накорчевать пней** төптәрзе актарып сыгарыу

НАКОРЧЕВЫВАТЬ *несов. см. накорчевать*
НАКОС *м; с.-х.* сабып алынган (сабылган) (*үлән, башаклылар һ.б.*); **первый кос** клеве-ра тәүге сабып алынган тукранбаш

НАКОСИТЬ *сов. что, чего* сабыу, сабып алыу; **накосить травы** үлән сабып алыу

НАКОСТНИЦА *ж; вет.* һөйәк ороһо (*ат-тарза*)

НАКОСТНЫЙ, -ая, -ое һөйәк өстө ...ы, һөйәк өстөндәге; **накостная опухоль** һөйәк өстөндәге шеш

НАКОСЬ *нареч.; разг.* кыйыш, кыя; **ста́вить ступни́й на́кось** кыйыш баһыу

НАКРАДЫВАТЬ *несов. см.* **накрасть**

НАКРАИВАТЬ *несов. см.* **накрыть**

НАКРАПЫВАТЬ *несов.* һибәләу, һибәләп ябуу (тороу); **стал накра́пывать дождь** ямгыр һибәләй башланы

НАКРАСИТЬ *сов. 1. что* ябуу, буяу; **накрасить губы** ирен буяу **2. что, чего** буяу, маньу, буяп сығыу; **накрасить пряжи** иләнгән еште буяу

НАКРАСИТЬСЯ *сов.; разг.* буяныу, һөр-төнөү

НАКРАСТЬ *сов. что, чего* урлау, урлап йыйыу

НАКРАХМАЛИВАТЬ *несов. см.* **накрахмалить**

НАКРАХМАЛИТЬ *сов. что, чего* крахмаллау, ашлау, крахмаллап (ашлап) куйыу; **накрахмалить воротничок** яганы крахмаллау

НАКРАШИВАТЬ *несов. см.* **накрасить**

НАКРАШИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **накраситься** **2. страд. от** **накрашивать**

НАКРЕНИТЬ *сов. что* ауыштырыу, кырынайтыу, кыйшайтыу, ықтырыу, янтайтыу; **накренить лодку** кәмәне кырынайтыу

НАКРЕНИТЬСЯ *сов.* ауышыу, кырынайыу, кыйшайыу, ығыу, янтайыу; **са́ни накрени́лись на пра́вый бок** сана уң якка янтайы

НАКРЕНЯТЬ *несов. см.* **накренить**

НАКРЕНЯТЬСЯ *несов. 1. см.* **накрениться** **2. страд. от** **накренять**

НАКРЕПКО *нареч. 1. (прочно)* бик нык, нык итеп; **накрепко за́бить дверь** ишекте нык итеп казаклау; **накрепко привязаться** бик нык эйәләшеу, эсенеп китеу **2. разг. (решительно)** каты (итеп), кишкен рәүештә; **приказа́ть на́крепко** каты (итеп) бойороу

НАКРЕСТ *нареч.* сатрашлап, асамайлап; **пвяза́ть плато́к на́крест** яулыкты сатрашлап бәйләу

НАКРИЧАТЬ *сов. на кого и без доп.; разг.* акырыу, кыскырыу, акырыныу, кыскырыныу, кыскырып әрләу

НАКРИЧАТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы (үс канғансы) кыскырыу

НАКРОИТЬ *сов. что, чего* (күп итеп) бесеу, бесеп куйыу (*кейем-һалымды*); **накройть фартуков** күп итеп альяпкыстар бесеп куйыу

НАКРОМСАТЬ *сов. что, чего; разг.* (күп итеп) телгеләп ташлау, тураклап (кишкеләп)

бөтөү (бөтөрөү); **накромса́ть хлеба́** икмәкте телгеләп ташлау

НАКРОШИТЬ *сов. 1. что, чего* ваклау, турау, ваклап (турап) куйыу (ташлау, һалыу); **накрошить мяса́** ит турау **2. (насорить)** сүпләу, кыйлау, сүпләп бөтөрөү, кыйлап ташлау; **накрошить на полу́** изәнде кыйлау

НАКРУТИТЬ *сов. 1. что (намотать)* урау, сырмау; **накрутить нитки на челнок** һоҫаға еп урау **2. что, чего (свить)** ишеу, сиратыу, бороу, ишеп (сиратып) куйыу; **накрутить верёвок** бау ишеп куйыу

НАКРУЧИВАТЬ *несов. см.* **накрутить**

НАКРЫВАТЬ *несов. см.* **накрыть**

НАКРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **накрыться** **2. страд. от** **накрывать**

НАКРЫТЬ *сов. кого-что 1.* ябыу, каплау, йәйеу, бөркәү, ябып (каплап, бөркәп) куйыу, йәйеп (түшәп) куйыу; **накрыть мешки от дождя́** токтарзы ямгырзан ябып куйыу; **накрыть стол скатертью** өстәлгә ашыяулык йәйеу **2. разг.** то-тоу, өстөнә барып сығыу; **накрыли преступников** еңәйтселәрзе тотоу ♦ **накрыть (на) стол** табын әзерләу, аш ултыртыу

НАКРЫТЬСЯ *сов.* ябыныу, капланыу, бөркәнеу; **накрыться пледом** плед ябыныу; **накрыться от дождя́** ямгырзан капланыу

НАКУПАТЬ I *несов. см.* **накупить**

НАКУПАТЬ II *сов. кого-что; разг.* туйғансы (танһык канғансы) һыу индереу (койондороу); **накупать ребёнка** баланы туйғансы койондороу

НАКУПАТЬСЯ I *несов. страд. от* **накупать I**

НАКУПАТЬСЯ II *сов.; разг.* туйғансы һыу инеу (койоноу)

НАКУПИТЬ *сов. что, чего* күпләп (күп итеп) һатып алыу, һатып алып куйыу; **накупить книг** күп итеп китап һатып алыу

НАКУРЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от** **накурить 2;** **2. прил.** тәмәке төтөнө менән тулған; **накуренная комната́** тәмәке төтөнө менән тулған бүлмә

НАКУРИВАТЬ *несов. см.* **накурить**

НАКУРИВАТЬСЯ *несов. см.* **накуриться**

НАКУРИТЬ *сов. 1. чем и без доп.* тәмәке тартып төгәтеу, тәмәке төтөнө менән тултырыу **2. что, чего** кыуып (кайнатып) алыу, әзерләу; **накурить смолы́** ысмала кайнагып алыу

НАКУРИТЬСЯ *сов.* туйғансы (тәмәке) тартыу

НАКУРОЛЕСИТЬ *сов.; прост.* шаярыу, мутлык эшләу, бәлә тызуырыу

НАКУСАТЬ *сов. что; разг. (о насекомых)* тешләп (талап) бөтөү, талау; **егб накусали комары́** уны серәкәйзәр талап бөткән

НАКУСЫВАТЬ *несов. см.* **накусать**

НАКУТАТЬ *сов. что, чего; прост.* өс-тө-өстөнә кейзереу, кат-кат урау (кейендереу); **накутать ребёнка** баланы кат-кат кейендереу

НАКУТАТЬСЯ

НАКУТАТЬСЯ *сов.*; *прост.* өстө-өстөнө кейеу, кат-кат кейенуу, ураныу; **накутаться в морозные дни** халкын көндөргө кат-кат кейенуу

НАКУТЫВАТЬ *несов. см. накутать*

НАКУТЫВАТЬСЯ *несов. см. накутаться*

НАЛАГАТЬ *несов. см. наложить 6*

НАЛАГАТЬСЯ *несов. страд. от налагать*

НАЛАДИТЬ *сов. что 1.* (*привести в порядок*) көйлөү, рэтлөү, көйгө (рэткө) халыу, төзөтөү, йүнөтөү, яйлау, унайлау; **наладить машину** машинаны йүнөтөү; **наладить гитару** гитараны көйлөү **2.** (*организовать*) юлга халыу, ойштороу, ыңгайлатуу; **наладить дисциплину** тәртипте юлга халыу; **наладить производство машин** машиналар егештереүзе юлга халыу

НАЛАДИТЬСЯ *сов.* рэтлөнөү, яйланыу, унайланыу, ыңгайланыу, юлга (рэткө) халыныу; **работа наладилась** эш юлга халынды

НАЛАДКА *ж; тех. см. наладить 1; наладка станка* станок көйлөү

НАЛАДОЧНЫЙ, -ая, -ое *тех.* көйлөү ...ы, яйлау ...ы, төзөтөү ...ы; **наладочные работы** көйлөү эштөре

НАЛАДЧИК *м* көйлөүсө, төзөтөүсө (*машиналарзы, приборзарзы*)

НАЛАЖЕННОСТЬ *ж* ойшканлык, ойшторолганлык, тәртипкө халынганлык; **налаженность работы** эштең ойшторолганлыгы

НАЛАЖЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от наладить 2.* *прил.* якшы ойшторолган, яйга халынган; **налаженная работа** яйга халынган эш

НАЛАЖИВАТЬ *несов. см. наладить*

НАЛАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. наладиться 2. страд. от налаживать*

НАЛАКАТЬСЯ *сов.* эсеп туйыу, туйгансы эсеу (*эт, бесэй*); **кошка налалася молокка** бесэй һөт эсеп туйыу

НАЛАКОМИТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйгансы тәм-том ашау, һыйланыу

НАЛАЯТЬСЯ *сов.*; *разг.* арыгансы өрөү

НАЛГАТЬ *сов. 1. что, чего и без доп.* алдау, ялган һөйлөү, ялганлау, юкты һөйлөү **2. на кого-что** яла ягыу, нахак бәлә тагыу; **налгать на соседа** күршөгә яла ягыу

НАЛЕВО *нареч. 1.* (*куда*) һулга, һулга (һул якка) табан; **свернуть налево** һулга боролоу **2.** (*где*) һулда, һул якта; **налево** **высокий дом** һул якта бейек өй

НАЛЕГАТЬ *несов. см. налечь*

НАЛЕГКЕ *нареч.*; *разг. 1.* (*без ноши*) еңелсә (генә), әйберһез, йөкһез; **идти налегке, без вещей** еңелсә, әйберһез генә барыу **2.** (*в легкой одежде*) еңел, еңелсә (генә), (йюка) кейенеп, еңел (йюка) кеймән; **она была налегке** ул еңелсә генә кейенгән ине

НАЛЕДЬ *ж* шәре, тыуыш (*боз өстөнә сыккан һыу*); **выступила наледь** шәре сыккан

НАЛЕЖАТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйгансы ягыу, ягыузан ялкыу; **належаться во время болезни** ауырыганда ягыузан ялкыу

НАЛЕЗАТЬ *несов. см. налезть*

НАЛЕЗТЬ *сов. на кого-что и без доп.*; *разг.*

1. (*влезть*) һырышыу, һырып алыу, каплап алыу, ябырылыу, ябырылып килеп менеу, килеп өйөлөү, инеп тулыу; **льдины налезли одна на другую** боззар береһе өстөнә береһе килеп өйөлгән **2.** (*об одежде, обуви*) һыйыу, таман булыу, ярау; **сапог с трудом налез** итек көскә һыйыу

НАЛЕПИТЬ *сов. 1. что; разг.* йәбештереу; **налепить афишу** афиша йәбештереу **2. что, чего** әүәләп яһау (яһап куйыу); **налепить игрушек** әүәләп уйынсыктар яһау

НАЛЕПЛЯТЬ *несов. см. налепить 1*

НАЛЕПЛЯТЬСЯ *несов. страд. от налеплять*

НАЛЁТ *м 1. см. налететь 2, 4; налёт авиации авиацияның һөжүм итеүе; **налёт бури** кинәт елдауыл кубыу **2.** (*неожиданное стремительное нападение*) һөжүм яһау, (һөжүм итеп) талау, баһыу **3.** (*тонкий слой чего-л.*) кунык, катлам; **налёт пыли** тузан куныгы **4. мед.** үңәз, сабыртма; **на языке больного виден серый налёт** ауырыузың телендә һоро үңәз күренеп тора **♦ с налёта (налёту): 1** осоп (сабып, йүгереп) барган көйө; **2)** уйламастан, шунда ук, бик тиз*

НАЛЕТАТЬ I *несов. см. налететь*

НАЛЕТАТЬ II *сов. что, чего* осоу, осоп үтеу, осоп үткәреу (*күрмелер вақыт, араны*); **налетать сто тысяч километров** йөз мең километр осоп үтеу

НАЛЕТАТЬСЯ *сов.*; *разг.* арыгансы (туйгансы) осоу, осоп арыу; **налетаться за день** көнө буйы осоп арыу

НАЛЕТЕТЬ *сов. 1. на кого-что; перен., разг.* барып (килеп) бәрелеу, һөжүм итеу, тап булыу, барып сыгыу; **налететь на столб** бағанаға килеп бәрелеу; **налететь на вражеский отряд** дошман отрядына һөжүм итеу **2. на кого-что (напасть с воздуха)** атылыу, ташланыу, (капыл) һөжүм итеу, осоп куныу; **кёршун налетёл на цыплёнка** төйлөгән себешкә ташланды **3. на кого-что; перен.** (*наброситься с угрозами, обвинениями и т.п.*) ташланыу, яһап куркытыу; **налететь с ударами** үпкә һүззәре менән ташланыу **4.** (*внезапно начаться — о ветре, буре*) капыл сыгыу, кубыу, күтәрелеу; **налетёл ветер** (капыл) ел сыкты **5.** (*прилететь в большом количестве*) ябырылыу, күпләп осоп килеп төшөү; **налетела стая галок** бер өйөр сәүкә ябырылды **6.** (*осесть тонким слоем*) куныу, ултырыу; **налетела пыль** саң ултырзы

НАЛЁТЧИК *м* талаусы, баһкынсы, юлбаһар

НАЛЁЧЬ *сов. 1. на кого-что* (өстөнә) ягыу, терәлеп (ягып) ауырлык халыу, таяныу, баһыу,

НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИК

етеү; **налёчь на стол грудью** күкрәк менән естәлгә ятыу; **налёчь плечом на дверь** инбаш менән ишекте етеү **2. на что; перен., разг.** нык бирелеу, тырышыу, бөтә көстө һалыу; **налёчь на учёбу** укыуга нык бирелеу; **налёчь на вёсла** бөтә көстө һалып ишеү **3. на кого-что; перен., прост. (нажать)** кысыу, кысымга алыу; **налёчь на подчинённых** кул астында эшләүселәрзә кысыу **4. төшөү, ятыу; роса налегла на зелёны** үлэндәргә бысык төштө

НАЛИВ *м* **1. см. налить** 1; **налив бензина в цистерны** цистерналарга бензин (койоп) тултырыу **2. (созревание)** етеү, бешеү, өлгөрөү, тулышыу, емгә туйыу; **яблоки хорошего налива** якшы өлгөргән алмалар ♦ **белый налив** ак алма (*сорт*)

НАЛИВАТЬ *несов. см. налить*

НАЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. налиться*
2. страд. от наливать

НАЛИВКА *ж* **1. спец. см. налить** 1 — **наливать** **2.** еләк-емеш шарабы

НАЛИВНОЙ, -ая, -ое **1. (приспособленный для перевозки жидких грузов)** шыйыксалар һалып йөрөтә торган; **наливные суда** шыйыксалар һалып йөрөтә торган суднолар **2.** һыу койоп яһалган; **наливной каток** һыу койоп яһалган каток **3. спец. (приводимый в движение водой)** һыу ...ы, һыу эйләндерә торган; **наливная мельница** һыу тирмәне **4.** тулышып бешкән, тулышкан, өлгөргән, һутлы; **наливное яблоко** тулышып бешкән алма

НАЛИЗАТЬСЯ *сов. чего; разг. (вдоволь ползать)* туйғансы ялануы (ялау), яланып (ялап) туйыу

НАЛИМ *м* шамбы (*балык*)

НАЛИМИЙ, -ья, -ье шамбы ...ы; **налимья голова** шамбы башы

НАЛИНОВАТЬ *сов. что, чего* һызып сығыу (бөтөрөү, куйыу), һызып эзерләп куйыу; **налиновать тетрадь** дәфтәрзә һызып сығыу

НАЛИПАТЬ *несов. см. налипнуть*

НАЛИПНУТЬ *сов. (есть)* йәбешеү, һылашыу; **на сапоги налипла грязь** итеккә бысрак йәбеште

НАЛИТОЙ, -ая, -ое (*о плодах, зерне и т.п.*) *см. наливной* **4;** **налитой сброс пшеницы** тулышкан бойзай башагы **2. (о плечах, руках и т.п.)** тулы, һимез; **налитые плечи** тулы иңбаштар **3. (о человеке)** тыгыз тәнле, ныклы; **налитой парень** ныклы егет

НАЛИТЬ *сов. 1. что (наполнить)* койоу, һалыу, койоп тултырыу, тултырып куйыу, яһау; **налить чай в чашку** сынаякка сәй яһау **2. что, чего (разлить по поверхности)** түгеү; **налить чернила на стол** естәлгә кара түгеү **3. что, чего (изготовить литьем)** койоу, койоп яһау; **налить стальных деталей** корос деталдәр койоу

НАЛИТЬСЯ *сов. 1.* тулыу, койолоу, түтелеу; **в лодку налилась вода** кәмәгә һыу тулган; **глаза налились слезами** күзгә йәш тулды **2. (наполниться соком — о плодах, зерне)** тулышыу, өлгөрөү, етеү, бешеү; **вишни налились** сейә(ләр) бешкән ♦ **налиться кровью** биткә кан йүгерәү (*асыузан кызарыу*), кан басыу (*күззә*)

НАЛИЦО *нареч. в знач. сказ.* бар, бында, ошонда, үз урынында, күз алдында, күренеп тора; **факты налицо** факттар бар; **результаты налицо** һөзөмтәләр күз алдында

НАЛИЧЕСТВОВАТЬ *несов.; книжн.* бар булыу, күз алдында булыу, күренеп тороу; **наличествуют все признаки заболевания** ауырыузын бөтә билгеләре күренеп тора

НАЛИЧИЕ *с* барлык, бар булыу, урынында, күз алдында булыу; **сведения о наличии денег** акса барлығы тураһында(ғы) мәғлүмәттәр; **при наличии** булһа, булғанда, булған хәлдә ♦ **в наличии (быть, иметься, оказаться и т.п.)** бар булыу, күз алдында булыу, күренеп тороу

НАЛИЧНИК *м* йөзлөк (*тазрәлә, ишектә*); **бюкс с расписными наличниками** семәр йөзлөклә тазрәләр

НАЛИЧНОСТЬ *ж* **1. см. наличие** **2.** бар булғаны, булған тиклеме, күләм (*хәзәрге вақытта*); **наличность товаров в магазине** магазиндағы тауарзарзың күләме ♦ **в наличности (быть, иметься, оказаться и т.п.) см. в наличии (быть, иметься, оказаться и т.п.)**

НАЛИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** булған, бар булған, эзер, кулакка, кулдагы; **наличные деньги** кулакка **2. в знач. суц. наличные** *мн.* кулакка ♦ **наличный расчёт** *фин.* кулакка түләү; **за наличный расчёт** кулакка

НАЛОБНИК *м* **1. (в конской узде)** маңлайса; **серебряный налобник** көмеш маңлайса **2. (налобная повязка)** маңлай бәйләмесе

НАЛОБНЫЙ, -ая, -ое маңлайзагы, маңлайса, маңлай ...ы; **налобная повязка** маңлай бәйләмесе; **налобный ремень (в узде)** маңлай бауы

НАЛОВИТЬ *сов. что, чего* (бер ни тиклем) тотоу; **наловить с полведра окуней** ярты бизрә самаһы алабуга тотоу

НАЛОВЧИТЬСЯ *сов. в чём и без доп.; разг.* остарыу, тасыллануы, өйрәнеү, остарып (өйрәнеп) китеү; **наловчиться в вождении трактора** трактор йөрөтөргә остарып китеү (алыу)

НАЛОГ *м* һалым; **обложить налогом** һалым һалыу; **платить налог** һалым түләү

НАЛОГОВЫЙ, -ая, -ое һалым(дар) ...ы; **налоговая полиция** һалым полицияһы; **налоговая система** һалым системаһы

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ *с; фин.* һалым һалыу; **система налогообложения** һалым һалыу системаһы

НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИК *м* и **НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИЦА** *ж; офиц.* һалым түләүсе

НАЛОЖЕНИЕ

НАЛОЖЕНИЕ с см. **наложить** 1—4, 6; **наложение** повязки на рану яраны бэйлэү; **наложение грима** грим Һалыу; **наложение печати** мөһөр баҫыу; **наложение взыскания** шелтэ биреү

НАЛОЖЕННЫЙ, -ая, -ое прич. от **наложить** ♦ **наложенный платёж** түләп алынмалы; **выслать книгу** **наложенным платёжом** түләп алынмалы итеп китап ебөрөү

НАЛОЖИТЬ сов. 1. *что, чего* (положить сверху) (өстөнә) Һалыу, куйыу; **наложить на шалаш веток** кыуыш өстөнә ағас ботактары Һалыу 2. *мед.* Һалыу, куйыу, ябыу, бэйлэү; **наложить гипс** гипс Һалыу 3. *что* (покрыть сверху) кашлау; **наложить на картину лак** рәсемде лак менән каплау 4. *что* (поставить знак, метку) һуғыу, баҫыу, Һалыу, куйыу; **наложить клеймо** тамға Һалыу; **наложить визу** виза куйыу 5. *что, чего* тултырыу, өйөү, өйөп куйыу, тейәү, тейәп куйыу; **наложить книгу на стол** өстәлтә китаптар өйөп куйыу 6. *что* (подвергнуть) Һалыу, биреү; **наложить арест на имущество** мөлкәткә арест Һалыу; **наложить взыскание** шелтэ биреү ♦ **наложить печать** (печати) на что (мисәт баҫып) файзаланыузан тыйыу, файзаланырга рөхсәт бирмәү; **наложить** (своё) **печать** (отпечаток) на кого-что эз калдырыу, йогонто яһау; **наложить руку** (лапу) на что үз кулына алыу, үз ихтыярына буйһондороу; **наложить на себя руки** прост. үзәнә кул Һалыу, үзән-үзе үлтереү; **наложить шов** мед. кыркылган (яраланган) урынды тегеү

НАЛОКОТНИК м 1. еңсә (терһәккә кейелә (кейзерелә) торған ең) 2. *ист.* терһәк калкансығы (һуғылыу-бәрелецән һаклау өсөн)

НАЛОМАТЬ сов. *что, чего* һындырыу, һындыра биреү, (бер аз) һындырып куйыу (эзерләү); **ветер** **наломал сучьев** ел ботактарзы һындырган; **наломать веников** миндек һындырыу ♦ **наломать бока** (шею) кому; *прост.* кабырғаһын һанау, нык итеп тукмау; **наломать дров** *прост.* хата ебөрөү, яңылышлык эшләү, ахмактык кылыу

НАЛУЩИТЬ сов. *что, чего* кабығынан (кузағынан) әрсеү, тиреү, һызырыу; **налущить горбу** борсак тиреү

НАЛЮБОВАТЬСЯ сов. *кем-чем, на кого-что* (туйғансы, кызығып) һокланып карау; (*с отриц.* “не”) һокланып (карап) туя алмау; **не любоваться красотой леса** урмандың матурлығына һокланып карап туя алмау; **не люблюсь на детей** балаларға карап туя алмайым

НАМАГНИТИТЬ сов. *что* магнитлау, магнитландырыу; **намагнитить железо** тимерзе магнитландырыу

НАМАГНИТИТЬСЯ сов. магнитланыу; **металл намагнитился** металл магнитланган

НАМАГНИЧИВАТЬ несов. см. намагнитить

НАМАГНИЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. намагнититься 2. *страд.* от намагничивать

НАМАЗ м; *рел.* намаз; **вечерний намаз** акшам намазы, киске намаз

НАМАЗАТЬ сов. 1. *что, чего* һылау, һөртөү, майлау, яғыу; **намазать хлеб маслом** икмәккә май яғыу; **намазать печку глиной** мейесте балсык менән һылау 2. *разг.* (накрасить) буяу; **намазать губы** ирендәрзе буяу 3. *без доп.*; *разг.* бысратыу, буяу; **намазать на полу** изәнде бысратыу 4. *что, чего* и *без доп.*; *разг.* (плохо нарисовать, написать и т.п.) буяштырыу, буяштыргылау, һызгылаштырыу

НАМАЗАТЬСЯ сов. буяныу, һөртөнөү, һылану; **намазаться мазью** мазь һөртөнөү 2. *разг.* бизәнәү; **намазаться перед выходом на сцену** сәхнәгә сығыр алдынан бизәнәү

НАМАЗЫВАТЬ несов. см. намазывать 1, 2

НАМАЗЫВАТЬСЯ несов. 1. см. намазаться 2. *страд.* от намазывать

НАМАЛЕВАТЬ сов. *кого-что*; *разг.* беленер-беленмәс (арлы-бирле, насар итеп) буяу; **намалевать картину** һүрәттә насар итеп буяу

НАМАЛЁВЫВАТЬ несов. см. намалевать

НАМАЛЫВАТЬ несов. см. намолоть

НАМАРАТЬ сов. *что-чего* 1. *прост.* (запачкать) бысратыу, бысратып бөтөрөү; **намарать белья** керзе бысратыу 2. *разг.* (о рисунке) яһаштыргылау, арлы-бирле яһап ташлау (языу), һызгылау, һызгылап ташлау; **намарать портрет** арлы-бирле генә (итеп) портрет яһап ташлау

НАМАРИНОВАТЬ сов. *что, чего* (күпмелер) маринадлап куйыу; **намариновать огурцов** күп итеп кыяр маринадлап куйыу

НАМАСЛИВАТЬ несов. см. намасливать

НАМАСЛИТЬ сов. *что*; *разг.* майлау, май яғыу (һөртөү); **намасливать блины** коймак майлау; **намасливать хлеб** икмәккә май яғыу

НАМАТРАСНИК и **НАМАТРАЦНИК** м матрас тышлығы

НАМАТЫВАТЬ несов. см. наматать

НАМАТЫВАТЬСЯ I несов. 1. см. намататься I; 2. *страд.* от наматывать

НАМАТЫВАТЬСЯ II несов. см. намататься II

НАМАЧИВАТЬ несов. см. намочить

НАМАЧИВАТЬСЯ несов. *страд.* от намачивать

НАМЁК м 1. ишара, ым, ситләтеп (төрттөрөп, һиззереп) әйтелгән һүз; **говорить намёками** төрттөрөп һөйләү 2. *перен.* (слабое подобие чего-л.) эз, әсәр; **даже намёка нет на примирение** ярашыузың эзе лә юк

НАМЕКАТЬ несов. на кого-что ишара итеү, ситләтеп (төрттөрөп, һиззереп) әйтеү, ымлау

НАМЕКНУТЬ сов. см. намекать

НАМЕЛИВАТЬ несов. см. намелить

НАМЁТЫВАТЬ

НАМЕЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от на-меливать*

НАМЕЛИТЬ *сов. что* акбурлау, акбур һөртөгү; **намелить стёкла** быялага акбур һөртөгү

НАМЕНЯТЬ *сов. что, чего* **1.** (*разменять*) күпмелер (акса) ваклап алыу; **наменять мелочи** акса ваклап алыу **2.** (*выменять*) алыштырыу, алыштырып (алмашып) алыу; **наменять зерно на сельхозмашины** ашлыкты ауыл хужалыгы машиналарына алыштырып алыу

НАМЕРЕВАТЬСЯ *несов.* ниэтләү, ниэтләнәү, йыйыныу, самалау, иҗәпләү, иҗәп тогоу, уйлау, -максы/-мәксе булыу; **намереваться уехать** китмәксе булыу

НАМЁРЕН, -а, -о *в знач. сказ., с неопр. -максы/-мәксе* була, ниәте (уйы, самаһы, иҗәбе) бар; **куда вы намерены ехать?** һез кайза бармаксы булаһығыз?

НАМЁРЕНИЕ *с* ниәт, иҗәп, теләк, уй, сама; **серьёзные намерения** етди ниәттәр; **благие намерения** изге уйзар ♦ **без (всякого) намерения** бер ниндәй ниәтһез; **с намерением** ниндәйзер ниәт менән

НАМЁРЕННО *нареч.* юрый, уйлап, белеп, аңлы рәүештә; **намеренно оскорблять** юрый мысқыл итеу

НАМЁРЕННЫЙ, -ая, -ое юрый эшләнгән, белеп (белә тороп) эшләнгән, алдан белеп (уйлап) -ған/-гән, аңлы рәүештә -ған/-гән; **намеренный поступок** аңлы рәүештә эшләнгән эш

НАМЕРЗАТЬ *несов. см. намёрзнуть*

НАМЁРЗНУТЬ *сов. 1.* туңыу, туңып каплау, күп булып катғыу; **на ступеньках намёрзло много льда** баҫкыстар өстөндә бик күп боз туңған **2.** *разг.* туңыу, өшөү, катғыу; **руки намёрзли** кулдар өшөнө

НАМЁРЗНУТЬСЯ *сов.; разг.* өшөү, туңыу, өшөп (туңып) бөгөү; **намёрзнуться в пути** юлда туңып бөгөү

НАМЕРТВО *нареч.; разг. 1.* (*до смерти*) үлтергәнсе, һаләк иткәнсе **2.** (*накрепко*) бик нык итеп, куша, айырып ала алмаслык итеп (*асылмаҫлык, һүтелмәҫлек һ.б.*); **намертво забить дверь** ишекте асылмаҫлык итеп казаклау

НАМЕСИТЬ *сов. что, чего* изеу, баҫыу, изеп (баҫып) куйыу; **намесить тесто** камыр баҫып куйыу

НАМЕСТИ *сов. 1.* *что, чего* һепереп, өйөп куйыу; **наместі күчу мусора** күп итеп һепереп сүп өйөп куйыу **2.** (*о ветре, вьюге и т.п.*) өрөп өйөү, (килтәрөп) һалыу; **ветер намёл песчаные барханы** ел ком таузарын килтәрөп өйгән **3. *что безл.* килтәрөп өйөү (һалыу), һалыу; **ветром намело снегу** ел қар килтәрөп һалған**

НАМЁСТНИК *м; ист.* наместник (*урындағы идара башлығы*)

НАМЁСТНИЧЕСТВО *с; ист. 1.* наместник вазифаһы **2. наместниклык (*административ-территориаль берәмек*)**

НАМЁТАННОСТЬ *ж* күнеккәнлек; **наметанность глаз** күззәрҙең күнеккәнлеге

НАМЁТАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от наметать* **II**; **наметанные стога** койолған кәбәндәр **2.** *прил. (натренированный — о глазе, руке)* күнеккән, өйрәнгән; **наметанная рука** күнеккән кул

НАМЕТАТЬ I *несов. см. наместі*

НАМЕТАТЬ II *сов. 1.* *что, чего* өйөү, һалыу, куйыу; **наметать стог** кәбән һалыу **2.** *что, чего (произвести на свет — о рыбе)* сәсеү; (*о животных*) балалау, бала килтәрөү; **рыба наметала икры** балык ыуылдырык сәскән; **лиса наметала лисят** төлкө балалаған **3.** *что; разг.* күнектерөү, өйрәнөү; **наметать глаз** күззәрҙе күнектерөү

НАМЕТАТЬ III *сов. 1.* *что, чего; портн.* типсеү, йүрмәү; **наметать рукав** ең типсеү **2.** *что, чего* (бер ни тиклем) типсеп әзерләү (куйыу) (*тегер өсөн*); **наметать несколько платьев** бер нисә күлдәкте типсеп куйыу

НАМЁТИТЬ I *сов. что 1.* (*обозначить*) билдә (тамға) һалыу, билдә һалып сығыу, билдәләү, күрһәтөү, инселәү; **наметить брёвна** **клеёмом** бүрәнәләргә билдә һалып сығыу; **наметить дорбугу** **колышками** казыктар менән юлды билдәләп сығыу **2.** (*өстән-өстән генә*) һызып сығыу, һызып билдәләү, билдәләү; **наметить контур детали** деталдең контурын һызып сығыу

НАМЁТИТЬ II *сов. 1.* *что; разг. (нацелить)* төбәү, төзәү, күзәү, тоҫқау; **наметить ружьё** мылтык төзәү **2.** *что и с неопр. (определить срок)* билдәләү, билдәләп куйыу, күз уңында тоҫтоу; **наметить день отъезда** китеү көнөн билдәләп куйыу

НАМЁТИТЬСЯ I *сов. (обозначиться)* беленөү, күренөү, билдәләнөү; **наметилось направление работ** эш йүнәлеше билдәләнде

НАМЁТИТЬСЯ II *сов.; разг. (нацелиться)* төбәү, төзәү, күзәү, тоҫқау; **наметиться стрелять в мишень** сәпкә атырга төзәү

НАМЁТКА I *ж 1.* *см. наметать* **III**; **наметка** **платья** күлдәк типсеү **2.** (*нитка*) типсеү ебе; **выдёргивать** **наметку** типсеү ебен һурып алыу

НАМЁТКА II *ж 1.* *см. наметить* **I** **2**; **наметка** **плана работы** эш планын билдәләү **2.** (*предположительный план*) алдан уйлап куйылған план; **наметка работы на пять лет** **вперёд** алдагы биш йылға уйлап куйылған эш планы

НАМЁТКА III *ж* бүлемле колға (*һыу тәрәнлеген үлсәү өсөн*)

НАМЁТЫВАНИЕ I *с см. наметывать* **I**

НАМЁТЫВАНИЕ II *с см. наметывать* **II**; **наметывание швов** йөйзәрҙе типсеп сығыу

НАМЁТЫВАТЬ I *несов. см. наметать* **II**

НАМЁТЫВАТЬ II *несов. см. наметать* **III**

НАМЕЧАТЬ

НАМЕЧАТЬ I *несов. см. наметить I*

НАМЕЧАТЬ II *несов. см. наметить II 2*

НАМЕЧАТЬСЯ I *несов. 1. см. наметиться I; 2. страд. от наметать I*

НАМЕЧАТЬСЯ II *несов. 1. күз алдында толоу, билдәләнеү, (алдан) уйланылыу, планлаштырылыу; намечалось посещение театра театрга барыу планлаштырылган 2. страд. от наметать II*

НАМЕШАТЬ *сов. что, чего; разг.* кушыу, аралаштырыу, болгау, бутау, кушып тукыу; **намешать пшено с рисом** тары ярмаһын дөгө менән бутау

НАМЕШИВАТЬ I *несов. см. намесить*

НАМЕШИВАТЬ II *несов. см. намешать*

НАМИНАТЬ *несов. см. намять*

НАМИНКА *ж; вет.* табан шешеү (*аттарза, эш үгеззәрендә*)

НАМНОГО *нареч.* шактай, байтак, хәтһез (күп); **быть намного сильнее** шактай көслөрәк булыу; **намного улучшить качество товаров** тауарҙың сифатын күпкә яқшыртыу

НАМОГИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *кәбер ...ы, кәбер өстө ...ы, кәбер өстөндөгө; намогильный памятник* кәбер өстөндөгә һәйкәл

НАМОЗОЛИТЬ *сов. что* сөйәлләндереү, сөйәлләндереп бөтөү; **намозоблить руки** кулдарҙы сөйәлләндереп бөтөү ♦ **намозоблить глаза кому; прост.** йәнгә (теңкәгә) тейеп күз алдында тороу, туйзырып бөтөү

НАМОКАТЬ *несов. см. намобкнуть*

НАМОБКНУТЬ *сов.* ебеү, еүешләнеү, һуулануу, сылануу; **неубранное сено намобкло** йыйылмаган бесән еүешләнде

НАМОЛ *м; с.-х. 1. см. намолоть; намол* муки он тарттырыу **2. тарттырылған он** күләме

НАМОЛАЧИВАТЬ *несов. см. намолотить*

НАМОЛАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от намолачивать*

НАМОЛОТ *м; с.-х. 1. см. намолотить; намолот* зерна ашылык һугып алыу **2. төшөм; намолот** пшеницы бойзайың төшөмө

НАМОЛОТИТЬ *сов. что* (бер ни тиклем) һугыу, һугып алыу (*игенде*); **намолотить мешок пшеницы** бер ток бойзай һугып алыу

НАМОЛОТЬ *сов.* тарттырыу, тартыу, тарттырып алыу; **намолоть мешок ржи** бер ток арыш тарттырып алыу

НАМОРАЖИВАТЬ *несов. см. наморозить*

НАМОРАЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от наморазживать*

НАМОРДНИК *м* морондок, моронса; **собака** в наморднике морондок кейзерелгән эт

НАМОРИТЬ *сов. 1. что, кого-чего* кырып (үлтерең) бөтөрөү; **наморить крыс** комактарҙы кырып бөтөрөү **2. что, чего; спец.** һыуза тотуу; **наморить древесины** ұзағасты һыуза тотуу

НАМОРОЗИТЬ *сов. что, чего* тундырыу, тундырып алыу; **наморозить два куля пельменей** ике кап билмән тундырыу

НАМОРОЗИТЬСЯ *сов.; разг.* (бик) нык өшөү (туңуу); **наморозиться в холодную зимнюю ночь** кышкы Һалкын төндә бик нык өшөү

НАМОРЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от наморщить; наморщенные брови** йыйырылған каштар **2. прил.** йыйырысыҡлы, сирык; **наморщенные руки** йыйырысыҡлы кулдар

НАМОРЩИВАТЬ *несов. см. наморщить*

НАМОРЩИТЬ *сов. что* йыйырыу, сирыштырыу; **наморщить нос** танау йыйырыу

НАМОРЩИТЬСЯ *сов. 1. йыйырысыҡлануу, сирышыу; лоб наморщился маңлай йыйырысыҡланды **2. перен. (покрыться рябью)** бөзөрләнеү, быжырлануу, шазралануу **3. сырай һытыу; наморщиться, показывая недовольство** ризаһыҙлыҡ белдереп сырай һытыу*

НАМОТАТЬ *сов. что* сырмау, (сырмап) урау, урап куйыу; **намотать нитки на катушку** кәтүккә еп сырмау; **намотать на ногу** портянку аякка силгау урау

НАМОТАТЬСЯ I *сов.* сырмалыу, уралыу; **нитки намотались на шпильку** еп сүрегә сырмалған

НАМОТАТЬСЯ II *сов.; прост. 1. (устать)* арыу, арып бөтөү, хәлдән тайыу; **намотаться от тяжелой работы** ауыр эштән арып бөтөү **2. (вдоволь, долго побродить, поскитаться)** арығансы (туйғансы) йөрөү, ил гизеү, кызырыу

НАМОТКА *ж 1. см. намотать; намотка пряжи еп урау **2. разг. (моток)** йомғак, баһма еп*

НАМОТОЧНЫЙ, -ая, -ое сырмау ...ы, урау ...ы; **намоточный барабан** урау барабаны

НАМОЧИТЬ *сов. что, чего* еүешләү, сылатуу, һуулау, ебетеү, ебетеп куйыу; **намочить бельё** кер ебетеп куйыу

НАМОЧИТЬСЯ *сов.; разг.* еүешләнеү, сылануу, һуулануу, ебеү

НАМУДРИТЬ и **НАМУДРСТВОВАТЬ** *сов.; разг.* бутау, бутап бөтөрөү, артык буталсыҡлык индереү, катмарландырып бөтөрөү, бозоу; **намудрить в своих делах** үзендең эштәренә артык буталсыҡлык индереү

НАМУСОРИТЬ *сов.; разг.* кыйлау, сүпләү, кыйлап (сүпләп) бөтөү; **намусорить на кухне** кухняны кыйлау

НАМУТИТЬ *сов. что 1. болгандырыу, болгандырып бөтөү, болғансыҡландырыу; замутиť вбду һыузы болғансыҡландырыу **2. кого-что и без доп.; перен., разг.** которгоу, бутау, тынышыҙлыҡ тыузырыу; **замутиť глобу** баш бутау*

НАМУЧИТЬ *сов. кого-что; разг.* яфалау, интектереү, яфалап (интектерең, газаплап, йөзәтеп) бөтөрөү; **замучила жарá** эселек интектерең бөтөргө

НАМУЧИТЬСЯ *сов.; разг.* яфаланыу, интегеу, газапланыу, яфаланып (интегеп, газапланып, йезеп, аршп) бөтөү; **наму́читься от бессони́цы** йокоһозлоктан яфаланып бөтөү; **наму́читься с чертежом** чертеж һызып интегеп бөтөү

НАМЫВ *м* **1.** *см.* **намы́ть**; **намыв зблота** алтын йыуыу **2.** *геол.* йыуылдык, ярлау (*һыу агызып килтереп халған яр*)

НАМЫВА́НИЕ *с см.* **намыва́ть**; **намыва́ние песка́** ком йыузыртыу

НАМЫВА́ТЬ *несов. см.* **намы́ть**

НАМЫВА́ТЬСЯ *несов. 1. см.* **намы́ться** **2.** *страд. от* **намыва́ть**

НАМЫВНО́Й, -ая, -ое **1.** һыу агызып килтергән, йыузыртып өйзөрөлгән; **намывнóй песо́к** һыу агызып килтергән ком **2.** йыузыртып королған (төзөлгән, яһалған); **намывно́е сооруже́ние** йыузыртып төзөлгән королма

НАМЫКА́ТЬСЯ *сов.; прост.* күп ауырлыктар (кыйынлыктар) күреу, кайғы-хәсрәт кисереу, газап (ыза) сигеу, интегеу, интегеп бөтөү; **намыка́ться по све́ту** илдән-илгә йөрөп интегеп бөтөү ♦ **намыка́ться го́ря** *прост.* бик күп кайғы-хәсрәт күреу

НАМЫЛИВА́ТЬ *несов. см.* **намы́лить**

НАМЫЛИВА́ТЬСЯ *несов. 1. см.* **намы́литься** **2.** *страд. от* **намылива́ть**

НАМЫ́ЛИТЬ *сов. кого-что* һабынлау, һабын һөртөү; **намы́лить ру́ки** кулга һабын һөртөү; **намы́лить во́ду** һыуы һабынлау ♦ **намы́лить го́лову** (ше́ю) *кому;* *прост.* бик каты эрләү, шелтәләү, кәрәген биреу

НАМЫ́ЛИТЬСЯ *сов.* һабынланыу, һабын һөртөнөү; **намы́литься с ног до го́ловы** баштан-аяк һабынланыу

НАМЫ́ТЬ *сов. 1. что, чего; разг. (вымыть)* (бер ни тиклем) йыуыу, йыуып куйыу; **намы́ть мно́го посу́ды** бик күп һауыт-һаба йыуыу **2. что, чего** йыуып килтереп өйөү; **река́ намы́ла песку́** йылға йыуып килтереп ком өйгән **3. что** йыузыртып короу (төзөү, яһау); **намы́ть да́мбу** йыузыртып быуа төзөү **4. что, чего (добыть)** йыуыу, йыуып айырыу (табыу); **намы́ть зблота** алтын йыуыу

НАМЯ́КАТЬ *несов. см.* **намя́кнуть**

НАМЯ́КНУТЬ *сов.; разг.* ебеп йомшарыу; **суха́ри намя́кли** шөкәрә ебеп йомшарған

НАМЯ́ТЬ *сов. 1. что, чего (размятая, приготовить)* изеу, изеп куйыу; **намя́ть ведро́ глы́ны** бер бизрә балсык изеп куйыу **2. разг.** талкыу, йомшартыу; **намя́ть ле́н** етен талкыу ♦ **намя́ть бока́** (ше́ю) *кому;* *прост.* бик нык тукмап ташлау, кабыргаларын һанау

НАНА́ЙСКИЙ, -ая, -ое нанай ...ы; **нана́йский язы́к** нанай теле

НАНА́ЙЦЫ *мн.* нанайзар, нанай халкы // *ед.* **нана́ец** *м* нанай ир-аты; **нана́йка** *ж* нанай катын-кызы

НАНА́ШИВАТЬ *несов. см.* **наноси́ть** **I**

НАНА́ШИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **нана́шивать**

НАНЕСТИ́ *сов. 1. что, чего (принести)* алып килеу, килтереу; **нанести́ кни́г** китап килтереу **2. что, чего безл.** килтереп өйөү, (кар) һалыу (өйөү); **ве́тром нанесло́ мно́го сне́га** ел бик күп кар халған **3. кого-что безл.; разг. (натолкнуть, увлекая движением воды, ветром)** ултырыу; **ло́дку нанесло́ на мель** кәмә һайға ултырзы **4. что** һөртөү, каплау; **нанести́ лак на карти́ну** рәсемгә лак һөртөү **5. что** төшөрөү; **нанести́ ре́ку на пла́ншет** йылғаны планшетка төшөрөү **6. что, чего (снести — о птицах)** йомортка һалыу; **ку́рица нанесла́ яйц** тауык күп йомортка халған ♦ **нанести́ обиду́** хәтер калдырыу, үпкәләтеу; **нанести́ пораже́ние** еңеу; **нанести́ ра́ну** яралау; **нанести́ уда́р** һуғыу; **нанести́ визит кому́** барыу, килеу, визит яһау

НАНИЗА́ТЬ *сов. что, чего* (епкә) теҙеу, теҙеп куйыу; **наниза́ть же́мчуг на нить** епкә ыңйы теҙеу

НАНИЗЫВА́ТЬ *несов. см.* **наниза́ть**

НАНИЗЫВА́ТЬСЯ *несов. страд. от* **нанизыва́ть**

НАНИМА́ТЕЛЬ *м* яллаусы

НАНИМА́ТЬ *несов. см.* **наня́ть**

НАНИМА́ТЬСЯ *несов. 1. см.* **наня́ться** **2. страд. от** **нанима́ть**

НА́НКА *ж* нанка (*тукыма*)

НА́НКОВЫ́Й, -ая, -ое нанка, нанканан тегелгән; **на́нкoвы́й пиджа́к** нанка пинжәк

НА́НОВО *нареч.; разг.* яңынан, кайтанан; **переписа́ть на́ново** яңынан исереп язғыу

НАНО́С *м* **1. см.** **нанести́** — **наноси́ть** **II**; **2. өйөм; нанос́ сне́га** кар өйөмө

НАНОСИ́ТЬ I *сов. что, чего* ташып куйыу, ташыу, килтереу (*бер нисә кабат*); **наноси́ть ка́мне́й** таш ташып куйыу

НАНОСИ́ТЬ II *несов. см.* **нанести́**

НАНО́СНЫ́Й, -ая, -ое **1.** ташылдык; **нано́сный песо́к** ташылдык ком **2. перен.** тәбиғи булмаған, сит, осраклы, тышкы; **нано́сные мечты́** тәбиғи булмаған хыялдар

НА́НСУК *м* нансук (*тукыма*)

НА́НСУКОВЫ́Й, -ая, -ое нансук, нансуктан тегелгән; **на́нсукoвое произво́дство** нансук етештереу

НАНЮ́ХАТЬСЯ *сов.; разг. 1. (вдоволь понюхать)* туйғансы есқәү, есқәп туйыу; **наню́хаться таба́ку** тәмәке есқәп туйыу **2. (нюхая, дойти до болезненного состояния)** исергәнсе есқәү, есқәп исереу, есқә исереу; **наню́хаться спи́рту** спирт есқәп исереу

НАНЯТО́Й, -ая, -ое *разг. 1.* түләп файзаланылған, ялга алынған; **наня́тая кварти́ра** түләп файзаланылған фатир **2.** ялланма; **наня́той рабо́тник** ялланма эше

НАНЯТЬ

НАНЯТЬ *сов.* **1.** *кого-что* яллау; **нанять** *рабочих* эшселер яллау **2.** *что* түлөп файзаланыу (га алыу), ялга алыу; **нанять** *квартиру* фатирзы түлөп файзаланыу

НАНЯТЬСЯ *сов.* ялланыу; **наняться** *плотником* балга оҥаһы будлып ялланыу

НАОБЕЩАТЬ *сов.* *что, чего; разг.* (күп итеп) вәгәзә биреү, вәгәзә биреп (итеп) ташлау (ышандырыу); **наобещать** *гостинцев* күстәнәстәр вәгәзә итеп ташлау

НАОБОРОТ *нареч.* **1.** *кире, кирегә* (*азагынан башына*); **прочитать** *слово наоборот* һүззе кирегә укыу; **всё делать наоборот** бөтәһен дә кире эшләү **2.** *в знач. вводн. сл. (напротив)* киреһенсә; **он не ругал нас, а, наоборот, похвалил** ул беззе әрләмәнә, ә, киреһенсә, мактап куйзы

НАОБУМ *нареч.; разг.* уйламайынса, уйлап-нитеп тормайынса, уйламастан; **ответить наобум** уйлап-нитеп тормайынса яуап биреү

НАОРАТЬ *сов.; разг. см. накричать*

НАОТМАШЬ *нареч.* кизәнәп, коласлап, бөтә кәскә; **ударить** *наотмашь* кизәнәп һуғыу

НАОТРЕЗ *нареч.* кырқа, кырт киҗеп, бөтөнләй, кәтги рәүештә; **отказаться наотрез** кәтги рәүештә кире кағыу

НАПАДАТЬ *сов.* күп койолоу (төшөү, яуыу); **на** *добрѳу* **напáдало** *многo* *листьев* юлга бик күп япрак койолган

НАПАДАТЬ I *несов. см. напасть I*

НАПАДАТЬ II *несов. см. напасть II*

НАПАДАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от нападать I*; **2.** *в знач. сущ. нападающий м; спорт.* һөжүм итеүсе (*футбол, хоккей и.б. уйындарза*)

НАПАДЕНИЕ *с* **1.** һөжүм, һөжүм итеү; **вооружённое нападение** кораллы һөжүм **2.** *спорт.* һөжүм итеү, ташланыу

НАПАДКИ *только мн.* бэйләнеү(зәр), гәйеп ташлау(зәр), наһак бәлә(ләр); **подвергаться** *нападкам* гәйеп ташлауга дусар ителеү

НАПАИВАТЬ I *несов. см. напоить 2*

НАПАИВАТЬ II *несов. см. напаять*

НАПАЙКА *ж* **1.** *см. напаять — напайвать II*; **напайка** *конца провода* сымдың осон йәбештереү **2.** йәбештерелгән киҗәк (*напаять итеп*); **напайка** *на цоколе лампы* лампаның цоколенә йәбештереп куйылган киҗәк

НАПАКОСТИТЬ *и* **НАПАКОСТНИЧАТЬ** *сов.; разг.* этлек эшләү (итеү), насарлык кылыу, зыян (зарар) килтереү; **напакостить** *в мелочах* вак-төйәк эштәрзә этлек итеү

НАПАЛМ *м* **напалм** (*яндыра торған бензинлы катышма*)

НАПАЛМОВЫЙ, -ая, -ое **напалмлы**; **напалмовая бомба** *напалмлы бомба*

НАПАЛЫВАТЬ *несов. см. наполоть*

НАПАРИВАТЬ *несов. см. напарить*

НАПАРИТЬ *сов.* **1.** *что, чего* бықтырыу, быуза (парза) бешереү; **напарить** *репы* парза

шалкан бешереү **2.** *кого-что; разг. (в бане)* (һәйбәтләп) сабыу

НАПАРИТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы (һәйбәтләп) сабыныу; **напариться** *в бане* мунсала туйгансы сабыныу

НАПАРНИК *м* *и* **НАПАРНИЦА** *ж; разг.* иш, һыңар, узак; **найти** *напарника* иш табыу

НАПАРЫВАТЬ I *несов. см. напороть I*

НАПАРЫВАТЬ II *несов. см. напороть II 1*

НАПАРЫВАТЬСЯ *несов. см. напороться*

НАПАСАТЬ *несов. см. напасти*

НАПАСАТЬСЯ *несов. 1. см. напастьсь I; 2. страд. от напасать*

НАПАСТИ *сов. что, чего; прост.* (күпмелер) әзерләп куйыу; **напасти** *на зиму* *продуктов* кышқа азык-түлек әзерләп куйыу

НАПАСТИСЬ I *сов. чего; разг. (обычно с отриц. "не")* етерлек әзерләп куйыу; **на вас не напасёшься** *едь* һезгә ашарға әзерләп еткерә алмаҗһың

НАПАСТИСЬ II *сов.; разг.* (көтөүлектә йөрөп) туйгансы ашау; **коробы** *напаслись* һыһырзар көтөүлектә йөрөп ашап туйгандар

НАПАСТЬ I *сов. 1. на кого-что (совершить нападение)* һөжүм итеү, ташланыу, яу асыу;

напасть на врага дошманға һөжүм итеү **2.** *разг.* ябырылыу; **на посёвы** *напала* *саранча* сәсәүлектәргә саранча ябырылды **3.** *на что; разг. (с жадностью)* *приняться за что-л.* комһозланып -ға/-гә тоғоноу (керешәү) **4.** *на кого; разг. (придаться)* бэйләнеү, ябырылыу; **оппоненты** *напали на докладчика* оппоненттар докладсыға бэйләнде **5.** *на что (обнаружить)* төшөү, табыу, тап булыу, осрау, юльғыу; **напахть** *на интересную мысль* кызыклы фекергә тап булыу; **напахть** *на след* эзенә төшөү; **напахть** *на грибы* бәшмәктәргә осрау **6.** *на кого (о каком-л. чувстве, состоянии)* килеү, төшөү, баҗыу; **напал** *страх* кырқыу баҗы; **напал** *сон* йоко килде

НАПАСТЬ II *сов. см. напáдать*

НАПАСТЬ III *ж; разг. (беда)* бәлә, каза, күңелһезлек, кайғы, бәхетһезлек

НАПАХАТЬ *сов. что, чего* һөрөү, һөрөп ташлау; **напахать** *пять гектаров* биш гектар ер һөрөп ташлау

НАПАХИВАТЬ *несов. см. напахать*

НАПАЧКАТЬ *сов.* бысратыу, бысратып бөтөү; **напачкать** *на полу* изәнде бысратып бөтөү

НАПАЯТЬ *сов. 1. что* (металл иретеп) йәбештереү; **напаять** *пластинку* кургаш иретеп пластинка йәбештереү **2. что, чего металл иретеп әзерләү (яһау); **напаять** *серьги* металл иретеп алка яһау**

НАПЁВ *м* көй, моң; **народные** *напевы* халык мондары

НАПЕВАТЬ *несов. 1. см. напеть 2. что и без доп. экрен* генә (ауыз эсенән генә) көйләү; **напевать** *вполголоса* экрен генә тауыш менән көйләү

НАПЕВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **напѣться** 2. *страд.* от **напевать**

НАПЕВНОСТЬ *ж* көйлөлөк, моңолок, ягымлылык; **напевность речи** телмэрзең көйлөлөгө **НАПЕВНЫЙ**, -ая, -ое көйлө, моңло, ягымлы; **напевный голос** ягымлы тауыш

НАПЕКАТЬ *несов. см.* **напечь**

НАПЕКАТЬСЯ *несов. страд.* от **напекать** **НАПЕРЕБОЙ** *нареч.*; *разг.* кемузарзан, бер-беренен бүлөп (бүлө-бүлө) һөйләү (эшләү); **говорить наперебой** кемузарзан һөйләү

НАПЕРЕВЁС *нареч.* алга эйеп; **держать винтовку наперевёс** винтовканы алга эйеп тогоу **НАПЕРЕГОНКИ** и **НАПЕРЕГОНКИ** *нареч.*; *разг.* кемузарзан, кыуышып, узышып

НАПЕРЁД *нареч.*; *прост.* алдан; **наперёд не угадаешь** алдан белеп булмай ♦ **задом наперёд** алдын артка, арты менән алга

НАПЕРЕКОР *нареч.* и *предлог* 1. *нареч.* каршы, кире, каршы барып, оторо аркыры, киреһенсә, үс итеп; **говорить наперекор** каршы һөйләү 2. *предлог с дат. п.* (*вопреки*) каршы, карамастан, үс иткәндәй; **наперекор желаниям** теләктәргә каршы

НАПЕРЕРЁЗ *нареч.* юлына аркыры сыгып (төшөп), юлын кыйып (киҗеп, кыркып); **побежать наперерёз** юлына аркыры сыгып йүгерү

НАПЕРЁТЬ *сов.* на кого-что; *прост.* этеү; **наперётъ на дверь** ишекте этеү

НАПЕРЕЧЁТ *нареч.* 1. (*целиком, без исключения*) бөтәһен дә, һәммәһен дә, беренен дә калдырмай, тотош; **знать всех наперечёт** бөтәһен дә белеү 2. *в знач. сказ.* бик аз, бармак менән һанарлык кына; **такие люди наперечёт** бындай кешеләр бармак менән һанарлык кына

НАПЁРНИК *м*; *разг.* кәпрән

НАПЁРСНИК *м* и **НАПЁРСНИЦА** *ж*; *уст.* серзәш

НАПЁРСТОК *м* уймак ♦ *с напёрсток* уймактай ғына, бармак башындай ғына, бәп-бәләкәй, бик бәләкәй

НАПЕРСТЯНКА *ж* уймак сәскә (*цлән*)

НАПЕРЧИВАТЬ *несов. см.* **напёрчить**

НАПЕРЧИТЬ *сов.* что борос һалыу, күп итеп борослау, нык борослау; **напёрчить суп** ашка борос һалыу

НАПѢТЬ *сов.* 1. *что, чего* (*передать голо-сом*); *разг.* көйләп (йырлап) күрһәтеү; **напѣть песню** йыр йырлап күрһәтеү; **напѣть мотив** көйөн көйләп күрһәтеү 2. (*сеть для звукозаписи*) йырлап яздырыу (*пластинкага*)

НАПѢТЬСЯ *сов.*; *разг.* туйғансы йырлау, йырлап туйыу, **напѣться от души** йәнең теләгәнсе (туйғансы) йырлау

НАПЕЧАТАТЬ *сов.* 1. *кого-что* баһыу, баһтырыу, баһып (баһтырып) сығарыу; **напечатать книгу** китап баһыу 2. *что; фото.* сығарыу, яһау; **напечатать фотографию** фотография яһау

НАПЕЧАТАТЬСЯ *сов.* 1. *разг.* сығыу, баһылыу; **рисунки отчётливо напечатались** рәсемдәр асык сығккан 2. баһтырып сығарыу, баһылып сығыу (*мәжәлә, эҗәр һ.б.*); **напечататься в журнале** журналда баһылып сығыу

НАПЕЧЬ *сов.* 1. *что, чего* бешереү, бешереп алыу (куйыу); **напечь пирогов** бәләштәр бешереү 2. *что безл.*; *разг.* эҗе кабыу (үтеү), кояш һуғыу; **мне напекло голову** башыма эҗе капты

НАПИВАТЬСЯ *несов. см.* **напиться**

НАПИЛИВАТЬ *несов. см.* **напилить**

НАПИЛИТЬ *сов.* что бысыу, бысып куйыу (алыу); **напилить дров** утын бысып куйыу

НАПИЛОЧНЫЙ, -ая, -ое игәп яһалған (һырланған); **напилочная резьба** игәп һырланған бизәк

НАПИЛЬНИК *м* игәү; **трёхгранный напильник** өс кырлы игәү; **плоский напильник** яҗы игәү

НАПИРАТЬ *несов.* на кого-что 1. *см.* **напереть** 2. *разг.* (*теснить, наступать*) кыҗыу, дөрөү, кыҗырыклау; **напирать на противника** дошманды кыҗыу 3. *разг.* (*делать упор*) нык игтибар итеү, баһым яһау, баһым яһап эйтеү (һөйләү); **напирать на необходимость** поёздки барыу кәрәклегенә баһым яһау

НАПИСАНИЕ *с* язылыш, язылыу; **правильное написание слова** һүзәң дөрөҗ язылышы

НАПИСАТЬ *сов.* что 1. языу, язып бөтөрөү (куйыу); **написать письмо** хат языу 2. языу, һүрәт төшөрөү (яһау); **написать портрет** яһау ♦ **на лбу написано у кого** маңлайына язылған; **на лице написано у кого** йөзөнән күренеп тора

НАПИТАТЬ *сов.* 1. *кого-что; уст., разг.* (*накормить*) ашатыу, туйзырыу, туйындырыу; **напитать всех** бөтәһен дә ашатыу 2. *что* (*пропитать*) һендереү, туйындырыу, тултырыу

НАПИТАТЬСЯ *сов.* 1. *разг., шутол.* ашап туйыу 2. *чем* (үзәнә) һендереү, тартыу, һурыу, туйыныу, тулыу; һуулануу

НАПИТОК *м* эсемлек; **прохладительные напитки** һалкын эсемлектәр; **спиртные напитки** спиртлы эсемлектәр

НАПИТЫВАТЬ *несов. см.* **напитать** 2

НАПИТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **напитаться** 2; 2. *страд.* от **напиться**

НАПИТЬСЯ *сов.* 1. *чего* и *без доп.* (*утолить жажду*) туйғансы эсеү, һуһын кандырыу; **напиться чаю** туйғансы сәй эсеү 2. (*опьянеть*) эсеп иҗереү, иҗергәнсе эсеү

НАПИХАТЬ *сов.* *что, чего; разг.* (теләһә никсе) тығыу, тултырыу, тыңкыслап тултырыу; **напихать вещей в чемодан** сумазанга тыңкыслап эйбер тултырыу

НАПИХИВАТЬ *несов. см.* **напихать**

НАПИЧКАТЬ *сов.* *кого; разг.* 1. көсләп (кыҗтап) ашатыу, кәрәгенән тыш ашатыу; **на-**

НАПЛАВ

пичкать ребёнка конфётами балага кэрэгенэн тыш кэнфит ашатыу **2. перен.** артык биреу (башты тулгырыу), тылгыу, тыңкыу; **напичкать советами** артык кәңәштәр биреу

НАПЛАВ *м; рыб.* калкыуыс; **пробковый наплав** пробка калкыуыс

НАПЛАВАТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы (арыгансы) йөзөү, йөзөп туйыу (арыу)

НАПЛАВИТЬ *сов.* **1. что; спец.** өстөнә ирегән металл йүгертеу **2. что, чего** (күпмелер) иретеу, иретеп алыу; **наплавить блова** ак кургаш иретеп алыу

НАПЛАВКА *ж; спец. см.* наплавить; **электрическая наплавка** электр ярзамында иретеп металл йүгертеу

НАПЛАВЛЯТЬ *несов. см.* наплавить

НАПЛАВЛЯТЬСЯ *несов. страд. от* наплавлять

НАПЛАВНОЙ, -ая, -ое йөзмә; **наплавной мост** йөзмә күпер

НАПЛАКАТЬ *сов.* **1. (обычно кратк. ф. прич.) разг.** күп илап күззәр кызарган, шешеп бөткән; **глаза наплаканы** күззәр күп илаузан кызарган **2. что, чего; прост.** күз йөше түгеу; **наплакать много слёз** күп күз йөше түгеу ♦ **кот наплакал** тырнак осондай, бик аз

НАПЛАКАТЬСЯ *сов.* **1.** (бик) күп илау, туйгансы (буслыккансы, арыгансы) илау, илап туйыу **2. разг. (получить, испытать много неприятностей)** (бик күп) кыйынлыктар (уңайһыз хәлдәр) кисеру

НАПЛАСТАТЬ *сов. что; разг.* кишкеләү, тураклау; **напластать рыбу для солёния** балыкты тозлау өсөн тураклау

НАПЛАСТОВАНИЕ *с* **1. см.** напластовать, напластоваться **2. геол.** катлам **3. перен. (наслоение)** үзенсәлек, сифат (*мәзәниәттә, аңда, характерза һ.б.*)

НАПЛАСТОВАТЬ *сов. что* катлау-катлау (кат-кат) итеп, өстө-өстөнә हालыу (өйөү, куйыу), катламлау; **напластовать землю** ерзе катламлау

НАПЛАСТОВАТЬСЯ *сов.* катлам-катлам булып (катлауланып, өстө-өстөнә) ятыу (өйөлөү, ултырыу)

НАПЛАСТОВЫВАТЬ *несов. см.* напластовать

НАПЛАСТОВЫВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** напластоваться **2. страд. от** напластовывать

НАПЛЕВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое *разг.* халкын (иғтибарһыз, төкөрөп) карау; **наплевабельское отношение к делу** эшкә халкын карау

НАПЛЕВАТЬ *сов.* **1.** төкөрөү, төкөрөнөү, төкөрөп бөтөү; **наплевать на пол** изәнгә төкөрөнөү **2. перен., прост.** төкөрөү, төкөрөп карау; **наплевать на замечание** шелтәгә төкөрөп карау

НАПЛЕСКАТЬ *сов. что, чего* сәсрәтеү, сәсрәтәп (сайпылтып) түгеу (бөтөрөү)

НАПЛЕСКАТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** туйгансы һыу сәсрәтеү; **наплескаться в речке** йылғала туйгансы һыу сәсрәтеү **2. (налиться)** сайпылып (сәсрәп) түгеләү; **на пол наплескалась вода** изәнгә һыу сәсрәп түгелгән

НАПЛЁСКИВАТЬ *несов. см.* наплескать
НАПЛЁСКИВАТЬСЯ *несов. см.* наплескаться **2**

НАПЛЕСТИ *сов. что, чего* **1.** үреу, үреп яһау (эшләү, куйыу); **напести несколько корзин** бер нисә кәрзинкә үреп куйыу **2. перен., прост. (наболтать)** юк-бар һөйләү; **напести чепухи** буш һүз һөйләү

НАПЛЕТАТЬ *несов. см.* напести **1**

НАПЛЕТАТЬСЯ *несов. страд. от* наплетать

НАПЛЁЧНИК *м* иңса

НАПЛЁЧНЫЙ, -ая, -ое иңбашка हालына торған, иңбаш ...ы; **наплечные ремни** иңбаш кайыштары

НАПЛОДИТЬ *сов. что; разг.* (бик) күп тыузырыу, үрсетеу; **наплодить детей** күп бала тыузырыу

НАПЛОДИТЬСЯ *сов.; разг.* күп тыуыу, үрсеу

НАПУТОВАТЬ *сов.; разг.* хәйләләү, алдау

НАПЛЬВ *м* **1. см.** напльть **3; 2.** ултырма; **напльв в доме** домна төбөндәге ултырма **3. перен.** ағылыу, ағылыш, (күп һаңда) килеу; **напльв заказов** заказдарзың күп һаңда килеу **4. бот., вет.** оро; **напльв на дереве** ағастағы оро; **напльв на копытах лошади** ат тояғындағы оро

НАПЛЬВАТЬ *несов. см.* напльть

НАПЛЬТЬ *сов.* **1. на кого-что** йөзөп килеп бәрелеу (менеү); **напльть на камень** йөзөп килеп ташка бәрелеу **2. перен. (закрывать собой что-л. — о туче, облаке и т.п.)** каплау; **туча напльла на солнце** болот қояшты капланы **3. (скопиться в каком-л. количестве)** ағып килеп йыйылыу, ултырыу; **напльло много йла** ағып килеп бик күп ләм ултырган

НАПЛЯСАТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы (танһык канғансы) бейеу

НАПОВАЛ *нареч.* үлтергәнсе, бер һуғыуза, бер атыуза; **убий наповал** бер һуғыуза үлтереу

НАПОДОБИЕ *предлог с род. п. (в виде, вроде кого-чего-л.)* окшаш(лы), кеүек, һымак, шикелле; **вдалекé виднеётся что-то наподобие столба** алыста бағанаға окшаш бер нәмә күренә

НАПОИТЬ *сов.* **1. кого** эсереу; **напоить чаём** сәй эсереу **2. кого (до отьянения)** исерткәнсе эсереу; **напоить гбстя** қунакты исерткәнсе эсереу **3. обычно в ф. прич.; перен., высок.** тулыу, һеңдереу, туйындырыу; **воздух напоён ароматом цветов** һауа сәскәләрзең хуш есе менән тулған

НАПОКАЗ *нареч.* күрһәтер өсөн, күз буау өсөн; **выставить товары напоказ** тауарзарзы күрһәтер өсөн сығарып куйыу; **дэлять всё напоказ** һәр нәмәне күз буау өсөн генә эшләу

НАПОЛЗАТЬ *несов. см. наползти*

НАПОЛЗТИ *сов.; разг. 1. на кого-что* шыуышып (үрмөлөп) барып (килеп) менеү (бәрелеү, төртөлөү), (үрмөлөп) инеп тулгу; **муравьи** **наползли** в варенье кырмыскалар кайнатмага инеп тулган; **танк** **напбз** на **окопы** танк окоптарга килеп менде **2. килеп** каплау; **туман** **напбз** на **лес** урманды томан капланы

НАПОЛИРОВАТЬ *сов. что* (ышкып) ялгыратуу, полировкалау; **наполировать мебель** мебелде полировкалау **2. что, чего** полировкалап әзерләү (яһау); **наполировать шкафу** полировкалап кумталар яһау

НАПОЛИРОВАТЬ *несов. см. наполировать 2*

НАПОЛНЕНИЕ *с см. наполнить* — **наполнить**, **наполниться**; **наполнение** ббчек водбй мискәләрзе һыу менән тултыруу; **измерить** **время** **наполнения** **бака** бактың тулуу вақытын үлсәү

НАПОЛНИТЕЛЬ *м* тултыргыс (*машина*); **автоматические** **наполнители** автоматик тултыргыстар

НАПОЛНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* тултыруу ...ы, тултыруу өсөн кулланыла торган; **наполнительный** **шланг** тултыруу шлангыһы

НАПОЛНИТЬ *сов. что 1.* тултыруу; **наполнить** **корзину** **грибами** кәрзинде бәшмәк менән тултыруу **2. прям., перен.** тулгу; **вода** **наполнила** яму сокорға һыу тулган; **радость** **наполнила** егб **сердце** уның йөрәге шатлык менән тулган

НАПОЛНИТЬСЯ *сов.* тулгу; **глаза** **наполнились** **слезами** күззәр йәш менән тулды

НАПОЛНЯТЬ *несов. см. наполнить*

НАПОЛНЯТЬСЯ *несов. 1. см. наполниться 2. страд. от наполнять*

НАПОЛОВИНУ *нареч. 1.* яртылаш; **сблице** **наполовину** **спрягалось** **за лес** кояш яртылаш урман артына ышыкланды; **дом** **пуст** **наполовину** өй яртылаш буш **2. (не до конца)** ярты-йорто, ярым-йорто, ярым-ярты, ярым; **делать** **дело** **наполовину** ярым-йорто эш эшләү

НАПОЛОСКАТЬ *сов.; разг.* сайкау, сайкап алыу; **наполоскать** **гору** **белья** күп итеп кер сайкау

НАПОЛОТЬ *сов. что, чего* утап сыгыу (ташлау, куйыу); **наполоть** **много** **гряд** түтәлдәрзе утап сыгыу

НАПОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. (устанавливаемый на полу)** изәнгә куйыла торган; **напольная** **сушилка** изәнгә куйыла торган киптергес **2. с.-х. (в поле)** ергә куйыла торган; **напольная** **зерносушилка** ергә куйыла торган иген киптергес

НАПОМАДИТЬ *сов. что* помада һөртөү

НАПОМАДИТЬСЯ *сов.; разг.* помада һөртөнөү

НАПОМИНАНИЕ *с см. напоминать 2.* искәртмә; **последнее** **напоминание** һуңгы искәртмә

НАПОМИНАТЬ *несов. см. напоминать*

НАПОМНИТЬ *сов. 1. что, о ком-чём* искәртеү, искә (хәтергә) төшөрөү; **напомнить** **о прошлом** үткәндәрзе искә төшөрөү **2. кого-что (быть похожим на кого-что)** хәтерләтеү, исеңә төшөрөү; **он** **напомнил** **мне** **старого** **друга** ул миңә элекке дусымды хәтерләтте

НАПОР *м 1.* басым, көс; **напор** **воды** һыу басымы; **напор** **ветра** ел көсө **2. перен.** басым, кысым, кысырыкылау, һөжүм; **напор** **врага** дошман һөжүме; **под** **напором** **подписать** **договор** кысым астында килешеүгә кул куйыу

НАПОРИСТОСТЬ *ж* ныкышмалылык, тырышлык, ныкыш булгу; **напористость** **характера** характерзың ныкышмалылыгы

НАПОРИСТЫЙ, -ая, -ое ныкыш, ныкышмалы, тырыш; **напористый** **характер** ныкышмалы характер; **напористый** **юноша** ныкыш егет

НАПОРНЫЙ, -ая, -ое **1. тех.** кысым (басым) яһау ...ы; **напорные** **трубы** басым яһау торбалары **2. кысым (зур** **басым)** астындагы; **напорные** **воды** зур басым астындагы һыузар

НАПОРОТЬ I *сов. что; разг. (ранить)* яралау; **напороть** **ногу** на **гвоздь** сөйгә басып, аякты яралау

НАПОРОТЬ II *сов. что, чего 1. (распороть)* һүтеү, һүтеп ташлау (биреү, алыу, сыгыу, куйыу); **напороть** **старые** **платья** иске күлдәктәрзе һүтеп ташлау **2. перен., разг.** юк-барзы һөйләп ташлау; **напороть** **чепухи** юк-бар һөйләп ташлау

НАПОРОТЬСЯ *сов. на что; разг. 1. (повредить)* казалуу, төртөлөү, яраланыу; **напороться** на **гвоздь** сөйгә басып яраланыу **2. на кого-что; перен. (наткнуться — о неприятном)** осрау, тап булгу, (өстөнә) барып сыгыу; **напороться** на **беду** бәләгә осрау; **напороться** на **засаду** засадага тап булгу

НАПОРОШИТЬ *сов. чего* безл. (о снеге) кырпаклап (өрпәкләп) яуыу; **напорошило** **снегу** азгына кырпаклап кар яуып үткән

НАПОРТИТЬ *сов.; разг. 1. что, чего (испортить)* бозоу, бозоп ташлау (бөтөү, куйыу); **напорти** **бумаги** кагыз бозоп ташлау **2. кому-чему (навредить)** зарар (зыян) итеү (килтереү); **напорти** **делу** эшкә зыян килтереү

НАПОСЛЕДОК *нареч.; разг.* ахырза, һуңдын, азак килеп, азак (ахыр) сиктә; **махнуть** **рукой** **напоследок** азак сиктә кул һелтәү

НАПОЧВЕННЫЙ, -ая, -ое ер (тупрак) өстө ...ы; **напочвенный** **растительный** **покров** ер өстө үсемлектәре катламы

НАПРАВИТЬ *сов. 1. что; прям., перен. (придать направление)* йүнәлтеү, йүнәлдереү, каратып куйыу; **направить** **катер** по **указанному** **маршруту** катерзы күрһәтелгән маршрут буйынса йүнәлтеү **2. (сосредоточить на ком-чём-л.)**

НАПРАВИТЬСЯ

йүнәлтеү, каратыу; **направить внимание на преодоление трудностей** игтибарзы кыйынлыктарзы еңеп сығыуға йүнәлтеү; **направить пушки на крепость** туптарзы крепоска каратып куйыу **3. (нацелить) что; прям., перен.** төбәү, төзәү, тоҫкау, йүнәлтеү; **направить взор** күз төбәү; **направить ружьё на неприятеля** мылтыкты дошманға тоҫкау **4. что; перен.** бороу, ыңғайлатыу, йүнәлтеү; **направить разговор на другое** һүззе икенсегә бороу **5. кого-что** ебәреү; **направить к юристу** юриска ебәреү; **направить на работу** эшкә ебәреү; **направить письмо в институт** институтка хат ебәреү **6. что; прям., перен., разг. (наладить)** көйләү, рәтләү, яйлау, яйга (юлга, рәткә) һалыу (һалып ебәреү); **направить станок** станокты рәтләү; **направить работу** эште юлга һалып ебәреү **7. что (наточить)** рәтләү, үткерләү, янғыу, сарлау, кайрау; **направить косу** салгы янғыу ♦ **направить путь (шаги, стопы и т.п.)** йүнәлеү, китеп барыу; **направить на путь истины (на истинный путь)** см. путь

НАПРАВИТЬСЯ сов. йүнәлеү, ыңғайлау, китеү, барыу, юл тоҫтоу, карай китеү; **направиться в город** калаға юл тоҫтоу

НАПРАВЛЕНИЕ с 1. см. **направить**; **направление на работу** эшкә ебәреү **2.** йүнәлеш, ят, та- раф, табан, карай; **прогрессивное направление** прогрессив йүнәлеш; **идти по направлению к реке** йылғаға табан барыу **3. чего; перен.** йүнәлеш, агым; **правильное направление в работе** эштә дәрәҫ йүнәлеш **4. (Документ)** юллама, йүнәлтмә; **дать направление в больницу** хәстәханаға йүнәлтмә биреү

НАПРАВЛЕННОСТЬ ж йүнәлеш, йүнәлтәнлек, максат; **направленность мыслей** уйзарзың йүнәлеше

НАПРАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от направить** **2. прил.** йүнәлешле, максатлы, төбәлгән; **направленная воля** максатлы ихтыяр **3. прил.; спец.** билдәле йүнәлештә эшләгән; **направленная антенна** билдәле йүнәлештә эшләүсе антенна

НАПРАВЛЯТЬ несов. см. **направить**

НАПРАВЛЯТЬСЯ несов. **1. см. направиться** **2. страд. от направлять**

НАПРАВЛЯЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от направлять** **2. прил.; тех.** йүнәлтеүсе, йүнәлеш биреүсе; **направляющий рельс** йүнәлеш биреүсе рельс **3. в знач. сущ. направляющий м; воен.** башлап барыусы **4. в знач. сущ. направляющая ж; мат.** йүнәлтеүсе

НАПРАВО нареч. **1. (в правую сторону)** уң ятка, уңға (табан); **повернуть направо** уңға табан боролоу **2. (на правой стороне)** уң ятка, уңда; **направо находится** шкбла уң ятка мәктәп ♦ **направо и налево** карап-нитеп (уйлап-нитеп) тормай, уңға-һулға, ян-ятка, бөтәһенә дә

НАПРАКТИКОВАТЬСЯ сов.; разг. оҫтарыу, оҫтарып китеү, өйрәнеп алыу, тәҫрибә туплау (алыу); **напрактиковаться в произнесении** речей телмәр һөйләргә оҫтарып китеү

НАПРАСЛИНА ж; разг. нахак, бәлә, яла, ялған, хакһызға гәйепләү; **возводить напраслину** хакһызға гәйепләү

НАПРАСНО нареч. **1.** юкка, урынһызға, бушка, файзаһызға, тейешһезгә; **напрасно беспокоиться** урынһызға хафаланыу; **ходить напрасно** файзаһызға йөрөү **2. (зря, во вред себе)** бушка, заяга, ерле юкка; **всё было напрасно** бөтәһе лә бушка ғына

НАПРАСНЫЙ, -ая, -ое **1. (беспольный)** файзаһыз, файзаһызға; **напрасное старание** файзаһызға тырышыу **2. (безосновательный)** урынһыз, нигезһез; **напрасное волнение** нигезһез тулкынланыу

НАПРАШИВАТЬСЯ несов. **1. см. проситься** **2. перен.** килеп тыуыу (сығыу), башка килеү; **выводы напрашиваются сами собой** һыгымталар үзенән-үзе килеп сыга

НАПРИМЕР вводн. сл. мәҫәлән

НАПРОКАЗНИЧАТЬ сов.; разг. шаярыу, шаянланыу, шуқкланыу

НАПРОКАТ нареч. прокатка, вақытлы файзаланыуға, куртымға (*хак түләп алыу*); **взять лодку напрокат** прокатка кәмә алып тороу

НАПРОЛЁТ нареч.; разг. буйы, буйына, озоно, өзлөкһөз; **ночи напролёт** төндәр буйы(на)

НАПРОЛОМ нареч.; разг. туранан-тура, туп-тура, кырып-емереп, ватып-емереп, аңын-тоңон белмәйенсә, иҫәпләшеп тормаҫтан; **идти по лесу напролом** урман эсенән туп-тура барыу

НАПРОПАЛЮ нареч.; разг. алдын-артын (азағын) уйламай(ынса), уйлап тормай(ынса); **веселиться напропалую** алдын-артын уйламай күңел асыу

НАПРОСИТЬСЯ сов.; разг. **1.** үтенеү, үтенеп һорау, ризалык алыу, тағылыу; **напроситься в гости** кунакка килергә үтенеү **2. на что** эйтергә мәҫбүр итеү, -тгырыу/-ттереү; **напроситься на похвалу** үзен мактагтырыу

НАПРОТИВ нареч. и предлог **1. нареч.** каршы, каршыла, каршы ятка; **он сидел напротив** ул каршыла ултырзы **2. предлог с род. п. (перед кем-чем-л.)** каршыла, каршы ятка, каршыһында; **напротив** дөма өй каршыһында **3. нареч. (иначе, наоборот)** кире, киреһенсә; **он всё делает напротив** ул бөтәһен дә киреһенсә эшләй **4. в знач. вводн. сл. (наоборот)** киреһенсә; **письмо его, напротив, было очень короткое** киреһенсә, уның хаты кысқа ине **5. в знач. частицы (наоборот)** киреһенсә

НАПРОЧЬ нареч.; разг. бөтөнләй(гә); **завбыть напрочь** бөтөнләйгә онотоу

НАПЫЖИТЬСЯ

НАПРУЖИНИТЬ *сов. что; разг. (напрячь)* киреу, йыйырыу, көсөргөндөреу, катырыу; **напружинить мускулы** мускулдарзы катырыу

НАПРУЖИНИТЬСЯ *сов.; разг. (напрячься)* кирелеу, йыйырылыу, көсөргөнеу, катыу

НАПРУЖИТЬ *сов. что; разг. (сделать упругим)* (төндө, мускулды) көсөргөндөреу, катырыу, киреу, тартылдырыу; **напружить руку** кулды көсөргөндөреу

НАПРУЖИТЬСЯ *сов.; разг. (стать упругим)* кирелеу, көсөргөнеу, катыу; **грудь напружилась** күкрэк кирелде

НАПРЫГАТЬСЯ *сов.; разг. туйгансы никереу (ыргыу, никеренеу), никереп (ыргып, никеренеп) туйыу*

НАПРЫСКАТЬ *сов. что; разг. бөркөү,hibeу, сөсрөтөу; напрыскать бельё водёй* кергэ һыу бөркөү; **напрыскать воды на пол** изөнгө һыу сөсрөтөу

НАПРЫСКИВАТЬ *несов. см. напрыскать*

НАПРЯГАТЬ *несов. см. напрячь*

НАПРЯГАТЬСЯ *несов. 1 см. напрячься 2. страд. от напрягать*

НАПРЯЖЕНИЕ *с. 1. см. напрячь — напрягать, напрячься; напряжение голоса* тауыш(ты) көсөйтөу **2.** көсөргөнөш, көс һалыу, кыйынлык; **работать с напряжением** көсөргөнөш менэн эшлэу; **возникло напряжение с транспортом** транспорт менэн кыйынлык килеп сыкты **3. физ., тех.** көсөргөнөш; **ток высокого напряжения** югары көсөргөнөшлө ток

НАПРЯЖЁННОСТЬ *ж* көсөргөнөшлөк, кыркыулык, кыскенлек; **ослабление международной напряжённости** халык-ара көсөргөнөшлөктөң йомшарыуы

НАПРЯЖЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от напрячь 2. прил.** көсөргөнөшлө; **напряжённая работа** көсөргөнөшлө эш **3. прил.** кыркыу, кыскен; **напряжённые отношения** кыскен мөнөсөбөт

НАПРЯМИК *нареч.; разг. 1.* тура, түтэ, туп-тура, туранан-тура; **выйти к реке напрямик** **через лес** йылгага урман аша тура сыгыу **2. перен.** асыктан-асык, туранан-тура, тура; **сказать напрямик** туранан-тура эйтөу

НАПРЯМУЮ *нареч.; разг. см. напрямик; идти к пасеке напрямую* умаргалыкка туп-тура барыу; **сказать напрямую** туранан-тура эйтөу

НАПРЯСТЬ *сов. что, чего* илэу, илэп бөтөу (алыу, куйыу); **напрясть клубок шерсти** бер йомгак йөн илэп куйыу

НАПРЯЧЬ *сов. что 1.* киреу, тартылдырыу, йыйырыу, көсөргөндөреу, катырыу; **напрячь мускулы** мускулдарзы көсөргөндөреу; **напрячь парусá** өлкөндөрдө киреу **2. перен.** көсөйтөу, туплау; **напрячь внимание** игтибарзы көсөйтөу

НАПРЯЧЬСЯ *сов. 1.* тызрайыу, тартылыу, йыйырылыу, көсөргөнеу; **леска напруглась** кармак ебе тартылды **2. (собрать все свои силы)**

көсөнеу; **напрячься, поднимая груз** көсөнөп йөк күтөреу

НАПУГАТЬ *сов. кого-что* куркытыу, өркөтөу, шөрлөтөу, кот осороу (алыу); **напугать, рассказывая ужасы** кот оскос нөмөлөр һөйлөп куркытыу

НАПУГАТЬСЯ *сов.* куркыу, өркөү, шөрлөу, кот осоу (алыныу); **напугаться до смерти** кот алыныу

НАПУДРИВАТЬ *несов. см. напудрить*

НАПУДРИТЬ *сов. кого-что* пудралау, пудра һөртөу

НАПУДРИТЬСЯ *сов.* пудра һөртөнөу

НАПУЛЬНИК *м* белэзек бөйлөмөсө, белэксө **НАПУСКНОЙ**, -ая, -ое яһалма, ялган, хэйлалә; **напускное спокойствие** яһалма тыныслык

НАПУСТИТЬ *сов. 1. что* ебәреу, индереу, тултырыу, ағызыу; **напустить в ванну воды** корнага һыу ағызыу **2. что (опустить)** төшөрөу; **напустить волосы на лоб** сөстөрдө маңлайга төшөрөу **3. разг. (на себя)** булып кыланыу, итеп күрһәтөу; **напустить на себя строгость** каты булып кыланыу **4. кого-что; прям., перен., разг.** һөслөтөу, котортоу, һөслөтөп ебәреу; **напустить собак на зверя** этгәрзө кейеккә һөслөтөп ебәреу **♦ напустить страху на кого** куркытыу, котон алыу; **напустить туману** юрый бутау, саң осороу, төтөн ебәреу

НАПУСТИТЬСЯ *сов. на кого-что; разг. (эйтөп)* ташла(ны)у, кыскырып (екеренеп) ташла(ны)у; **напуститься с упреками** үлкә һүззәре эйтөп ташланыу

НАПУТАТЬ *сов.; разг. 1. что, чего* сыуалтыу, сыуалтып (сеймәлтөп, симәлдөрөп) бөтөрөу; **напутать ниток** ептәрзө сыуалтып бөтөрөу **2.** бутау, бутап бөтөрөу, хага ебәреу; **напутать в делах** эштәрзө бутап бөтөрөу

НАПУТАТЬСЯ *сов.; разг.* сыуалыу, сыуалып бөтөу; **нити напутались** ептәр сыуалып бөткән

НАПУТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое юл ..., озатыу ...ы; **напутственные слова** юл теләктәре

НАПУТСТВО *с* озатыу һүззәре, юл теләктәре (*юлга сыгыусыга йәки яңы эш башлап ебәреүсегә эйтелә*); **напутствие воинам** яугирзарга озатыу һүззәре

НАПУТСТВОВАТЬ *сов., несов. кого и без доп.* хэйерле юл теләп калыу, өгөт-һәсикхәт эйтөп озатыу; **напутствовать молодых** йәштәрзө өгөт-һәсикхәт эйтөп озатыу

НАПУТЫВАТЬ *несов. см. напутать 1*

НАПУТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. напутаться 2. страд. от напутывать*

НАПУХАТЬ *несов. см. напухнуть*

НАПУХНУТЬ *сов.; разг. см. опухнуть*

НАПЫЖИВАТЬСЯ *несов. см. напыжиться*

НАПЫЖИТЬСЯ *сов.; разг. 1. (напрячься)* көсөнеу, тызрайыу, тартылыу; **напыжиться,**

НАПЫЛИТЬ

поднима́я груз көсөнөп йөк күтөрөү **2.** (о птицах) кабарыныу; **индюк напыжился** күркө кабарынды **3.** *перен.* (принять важный вид) кукырайыу, көпөрөнөү, тәкәбберләнөү, кабарыныу; **напыжиться как петух** этәс кеүек кабарыныу

НАПЫЛИТЬ *сов.*; *разг.* тузан (саң) туззырыу (боркотоу, сыгарыу), тузанлау, саңлау; **напылить в коридоре** коридорза тузан туззырыу; **напылить одежду** кейемде тузанлау

НАПЫЩЕННОСТЬ *ж* **1.** тәкәбберлек, эрелек, һауаһлыгы; **напыщенность вида** киәфәттең тәкәбберлеге **2.** кабарынкылык; **напыщенность речи** телмәрзән (һүзәрзән) кабарынкылығы

НАПЫЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (высокомерный) эре, һауалы, ғырт, көпәрәнгән, тәкәббер; **напыщенный вид** тәкәббер киәфәт **2.** (высокопарный — о речи) кабарынкы; **напыщенный стиль** кабарынкы стиль

НАПЯЛИВАТЬ *несов. см.* **напялить**

НАПЯЛИТЬ *сов. что* **1.** (натянуть на пяльцы) киргегә киреү (таргыу); **напялить ткань на пяльцы** туқыманы киргегә киреү **2.** тарга-һуза кейеү (гәзәттә, тар нәмәнә); **напялить куртку на ватник** һырма өстөнән тарга-һуза куртка кейеп алыу

НАРАБАТЫВАТЬ *несов. см.* **наработать**

НАРАБАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **наработаться** **2. страд. от** **нарабывать**

НАРАБОТАТЬ *сов. что; разг.* (заработать) эшләп табыу (алыу); **наработать денег** акса эшләп табыу

НАРАБОТАТЬСЯ *сов.; разг.* (много работать) туйғансы (танһык канғансы) эшләү

НАРАВНЁ *нареч. 1.* (на равных правах) бер тиң (тигез), типә-тиң, тип-тигез, бер үк дәрәжәлә (кимәлдә); **идти наравне с соседом** күрше менән бер тиң барыу; **работать наравне со взрослыми** ололар менән бер тигез эшләү **2.** (одинаково) берзәй, кеүек үк, һымак, төслө

НАРАДОВАТЬСЯ *сов. на кого-что и без доп.* (с “не” и “мочь”) нык шатлануу, кыуануу; **не радоваться** шатланып туя алмау

НАРАСПАШКУ *нареч.; разг.* елбәгәй, әлмәйенсә, әлмәгән көйө; **он шёл в пальто нараспашку** ул пальтоһын әлмәйенсә китеп бара ине ♦ **душә нараспашку** асык күнелле, ябай

НАРАСПЁВ *нареч.* һузып-һузып, һамаклап, көйләп, көйләгән һымак; **читать нараспёв** көйләп укыу

НАРАССКАЗАТЬ *сов. что; разг.* (нимәлер) күп һөйләү; **он много нарасказал дивного** ул бик күп гәжәп нәмәләр һөйләнә

НАРАСТАНИЕ *с см.* **нарастать; нарастание звука** тауыштың көсәйә барыуы

НАРАСТАТЬ *несов. 1. см.* **нарасти** **2.** (усиливаться, увеличиваться) көсәйә (үсә, арта) барыу; **ближе к реке шум нарастал** йылғаға якынлашкан һайын тауыш көсәйә барзы

НАРАСТИ *сов. 1.* (вырасти на поверхности чего-л.) үсеп сығыу, каплау; **на камнях нарбс мох** таш өстөн мук каплаган; **наросло много грибов** бик күп бәшмәк үсеп сытқан **2. перен.** артыу, өстәлеу, йыйылыу; **наросли проценты** проценттар артқан

НАРАСТИТЬ *сов. 1. что; разг.* үстөрөү; **нарастить мускулы** мускулдарзы үстөрөү **2. что** ялгап озайтыу (озонайтыу); **нарастить верёвку** баузы ялгап озонайтыу **3. что; разг.** (күп итеп) үстөрөү; **нарастить много овощей** күп итеп йәшелсә үстөрөү **4. что; разг.** арттырыу, өстәү; **нарастить темп** темпты арттырыу

НАРАСХВАТ *нареч.; разг. 1.* кемузарзан, тарткылашып, дәррәү, бик тиз арала (вакытта); **билеты брались нарасхват** билеттар бик тиз арала һатылып бөттө **2. в знач. сказ.** етмәй, аз, етешмәй; **детские игрушки нарасхват** балалар уйынсыктары етешмәй

НАРАЩЕНИЕ *с 1. см.* **нарастить** **2.** артқан өлөш; **наращение от вложенных в кассу денег** кассаға һалынған аксаның артқан өлөшө

НАРАЩИВАНИЕ *с см.* **наращивать; наращивание экономической мощи** иктисади кеүәтте арттырыу

НАРАЩИВАТЬ *несов. см.* **нарастить**

НАРАЩИВАТЬСЯ *несов. 1.* артыу, үсөү, арта барыу; **наращиваются мощности двигателей** двигателдәрзән кеүәтте арта бара **2. страд. от** **наращивать**

НАРВАЛ *м* һыңар мөгөз (һирәк осрай торған диңгез хайуаны)

НАРВАТЬ I *сов. что, чего 1.* (сорвать) өзөп (йолкоп) алыу, йыйыу; **нарвать цветоч** сәскәләр өзөп алыу **2.** (разорвать) йыртыу, йыртып ташлау, йырткылау; **нарвать вброд ненужной бумаги** бер өйөм кәрәкһез кағыззы йыртып ташлау ♦ **нарвать уши кому** қолағын бороу

НАРВАТЬ II *сов.* эренләү, эрен йыйыу; **у меня палец нарвал** миңең бармағым шешеп эренләгән

НАРВАТЬСЯ *сов. на кого; разг.* осрау, тап булыу, тура килеү, өстөнә барып сығыу, килеп (барып) эләгеү (кабыу); **нарваться на засаду** боҗконға барып эләгеү; **нарваться на неприятности** күнелһез хәлгә осрау

НАРД *м* нард (еҗле тамырлы үлән һәм уның тамырынан яһалған хуш еҗле матдә)

НАРДОВЫЙ, -ая, -ое нард ...ы; **нардовое масло** нард майы

НАРЕВЕТЬСЯ *сов.; разг.* илау, туйғансы илау, илап туйыу; **наревётся до утомления** арығансы илау

НАРЁЗ *м* киртләс, киртмә, борма, һыр; **винтовой нарез** винт һыры

НАРЕЗАНИЕ *с см.* **нарезать; нарезание бумаги** кағыз киҗеү

НАРЁЗАТЬ *сов.* 1. *что, чего* кйсеу, кыркыу, турау, телеу; **нарёзати мяса** ит турау; **нарёзати хлеба** икмөк телеу; **нарёзати бумаги** кагыз кыркыу 2. *что, чего* кыркып эзерләу, эзерләп куйыу; **нарёзати букёт цветөв** сәскәләр кыркып гөлләмә яһау; **нарёзати веток** ботактар кыркып эзерләп куйыу 3. *что, чего (разделить на участки)* бүлеу, бүлеп биреу, кйсеу, кыркыу; **нарёзати земли** ер бүлеп биреу 4. *что, кого-чего (зарезать)* һуйыу, салыу; **нарёзати кур** тауыктар салыу 5. *что; тех. (сделать нарезку, резьбу)* бормалау, һырлау; **нарёзати винт** винт һырлау 6. *(причинить боль давлением, трением)* кыркыу; **ремни котомки нарёзали плёчи** артмактың кайышы баузары иңбашгарзы кыркты

НАРЁЗАТЬ *несов. см.* нарёзати 1—3, 5, 6

НАРЁЗАТЬСЯ *сов.; прост.* эсеп иҗерәу

НАРЁЗАТЬСЯ I *несов. страд. от нарёзати*

НАРЁЗАТЬСЯ II *несов. см.* нарёзаться

НАРЁЗКА *ж* 1. *см.* нарёзати; **нарёзка винтов** винт һырзары яһау; **нарёзка участков** участкалар бүлеп биреу 2. *тех. һыр;* **нарёзка ствола орудия** туп көбәгенең һыры

НАРЁЗНОЙ, -ая, -ое һырлы, киртмәле, киртләсле, бормалы; **нарёзная часть ствола** көбәктен һырлы өлөшө

НАРЁЗЫВАТЬ *несов. см.* нарёзати 1—3, 5, 6

НАРЁЗЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от нарёзывать*

НАРЁЗЫВАТЬСЯ II *несов. см.* нарёзаться

НАРЕКАНИЕ *с* әр, шелтә; **справедливое наречение** дөрөҗ шелтә

НАРЕКАТЬ *несов. см.* наречь

НАРЕКАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* наречься 2. *страд. от нарекати*

НАРЕЧИЕ I *с; лингв.* һөйләш

НАРЕЧИЕ II *с; грам.* рәүеш

НАРЕЧНЫЙ, -ая, -ое *грам.* рәүешле, рәүеш...ы; **наречное словосочетание** рәүеш һүзбәйләнеше

НАРЕЧЬ *сов. кого-что; уст.* исем кушыу (биреу), атау

НАРЕЧЬСЯ *сов.; уст.* исемләнеу, исем алыу, аталыу

НАРЗАН *м* нарзан (*минераль һыу*); **пить нарзан** нарзан эсеу

НАРЗАННЫЙ, -ая, -ое нарзан...ы, нарзанлы; **нарзанный источник** нарзан сығанагы; **нарзанные ванны** нарзанлы ванна

НАРИСОВАТЬ *сов. кого-что* 1. һүрәт төшөрәу (яһау); **нарисовати букёт цветөв** сәскәләр гөлләмәһе төшөрәу 2. *перен. (образно описать)* тасуирлау, кәүзәләндерәу, сағылдырыу, һүрәтләу; **нарисовати будущую жизнь** киләсәк тормошто һүрәтләу

НАРИСОВАТЬСЯ *сов. безл. (образно представиться)* һүрәтләнеу, кәүзәләнеу, күз алдына

килеп баһыу; **ему нарисовалось лицо матери** уның күз алдына эсәһенең йөзө килеп баһты

НАРИЦАТЕЛЬНЫЙ: *имя нарицательное грам.* уртаклык исем; **нарицательная стоимость** эк. аксаның үзәндә күрһәтелгән хақы

НАРКОЗ *м; мед.* наркоз; **дать наркоз** наркоз биреу

НАРКОЗНЫЙ, -ая, -ое наркоз итеп кулланыла торган; **наркозное средство** наркоз итеп кулланыла торган дарыу

НАРКОЛОГ *м; мед.* нарколог, наркология белгесе (*табип*)

НАРКОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое наркология...ы; **наркологический кабинет** наркология кабинеты

НАРКОЛОГИЯ *ж* наркология (*медицинаның бер бүлеге*)

НАРКОМ *м (народный комиссар)* нарком (*халык комиссары*)

НАРКОМАН *м* и **НАРКОМАНКА** *ж* наркоман; **лечить наркомана** наркоманды дауалау

НАРКОМАНИЯ *ж* наркомания (*наркотиктар кулланыу менән мауығыузан ауырыу*); **борьба с наркоманией** наркоманияға каршы көрәш

НАРКОМАТ *м (народный комиссариат)* наркомат (*халык комиссариаты*)

НАРКОТИЗАТОР *м; мед.* наркозлаусы, наркоз ебәрәүсе белгес

НАРКОТИЗАЦИЯ *ж; мед. см.* наркотизировать

НАРКОТИЗИРОВАТЬ *сов., несов. кого; мед.* наркозлау, наркоз ебәрәу

НАРКОТИЗИРОВАТЬСЯ *мед.* 1. *сов., несов.* наркозланыу, наркоз йөгөнтөһона инеу 2. *только несов. страд. от наркотизировать*

НАРКОТИКИ *мн. (ед. наркотик м)* наркотик(тар) (*исчезләндергес матдәләр — медицинала һызлаузы баһыу йәки йөкләтыу өсөн дарыу итеп кулланыла*)

НАРКОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое наркотик, наркотик...ы; **наркотическое действие** наркотик йөгөнтөһо; **наркотические средства** наркотик матдәләр

НАРОД *м; в разн. знач.* халык; **нарбды всей планеты** бөгә планета халкы; **башкирский народ** башкорт халкы; **на улице собралось много народа** урамада бик күп халык йыйылды

НАРОДИТЬ *сов. что, кого-чего; разг. (күп)* бала табыу

НАРОДИТЬСЯ *сов.* 1. (*родиться и вырасти*) тыуып үсеу 2. *перен. (появиться, возникнуть)* барлыкка килеу, килеп тыуыу; **народилась надежда** ышаныс килеп тыуыу 3. *разг. (уродиться)* күп булыу, уңыу; **нынче народилось много вишни** быйыл сей йытк уңды

НАРОДНИК *м; ист.* народник, халыксы (*народниклык юльман барыуысы*)

НАРОДНИЧЕСКИЙ

НАРОДНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *ист.* народниклык ...ы, халыксылык ...ы, народниктар ...ы; **народнические взгляды** халыксылык караш(тар)ды

НАРОДНИЧЕСТВО *с; ист.* народниклык, халыксылык (*ижтимагаи-сэйэси хэржэт*)

НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое халык демократияһы ...ы; **народно-демократическая республика** халык демократияһы республикаһы

НАРОДНОСТЬ *ж* **1.** халык; **народности Востока** Көнсығыш халыктары **2.** халыксанлык; **народность произведения** әсәрҙең халыксанлығы

НАРОДНОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ, -ая, -ое халык хужалығы ...ы; **народнохозяйственный план** халык хужалығы планы

НАРОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** халык ...ы; **народное творчество** халык ижады; **народный артист** халык артисы **2.** халыксан; **поэзия М.Карима народна** М.Кәримдең поэзияһы халыксан

НАРОДОВОЛЕЦ *м; ист.* народоволец (“*Народная воля*” *ойошманының ағзаһы*)

НАРОДОНАСЕЛЕНИЕ *с* бер ил халкы, бер илдә йәшәүсе халықтың һаны; **увеличение народонаселения страны** илдәге халык һанының артыуы

НАРОЖАТЬ *сов. что; разг. см. народить*

НАРОЖДАТЬСЯ *несов. см. народиться*

НАРОЖДЕНИЕ *с см. народиться* **2;** **нарождение надежды** ышаныс тыуыуы

НАРОСТ *м* **1.** катлам; **ледяные наросты** боз катламдары **2.** (*на растениях*) оро, бирес; **нарост на стволе дерева** ағас олонондағы оро

НАРОЧИТО *нареч.* юрамал, яһалма; **грубитъ нарочито** юрамал тулашлыҡ күрһәтәү

НАРОЧИТОСТЬ *ж* яһалмалылык, юрамал (белә тора) эшләү; **нарочитость поступков** кыланыштарҙың яһалмалылығы

НАРОЧИТЫЙ, -ая, -ое юрамал эшләнгән, яһалма; **нарочитая хблдность** яһалма һалкынлык

НАРОЧНО *нареч.* **1.** (*намеренно*) юрамал, күрәләтә, белә-күрә; **нарочно оклеветать невинного человека** күрәләтә гәйепһез кешегә яла яғыу **2.** (*назло*) юрый, асыу (хаслык, үс) итеп; **он меня нарочно подвёл** ул мине юрый уңайһыз хәлгә калдырҙы **3.** *разг. (для видимости)* шаярып (уйнап) кына, юрый ғына; **нарочно прикинуться больным** юрый ғына сирле булып кылануы

НАРОЧНЫЙ *м* сапкын(сы) (*ашығыс хәбәр ийкә йомош менән ебәрелгән кеше*)

НАРСУД *м (народный суд)* халык суды

НАРТЕННЫЙ и **НАРТОВЫЙ**, -ая, -ое нарта ...ы; **нартенные полбзья** нарта табаны; **нартовая дорога** нарта юлы

НАРТЫ *мн. (ед. нарта ж)* нарта (*болан йәки эт егеп йөрөй торған сана*)

НАРУБАТЬ *несов. см. нарубить*

НАРУБИТЬ *сов. что, чего* **1.** кыркыу, киҫеү, (күпмелер) кырқып (киҫеп) ташлау; **нарубить веток** күп ботактар киҫеп ташлау **2.** (*выдолбить*) уйып (киҫеп) яһау, тишеп (сокоп) алыу; **нарубить в скале ступени** кааны киҫеп баҫкыстар яһау

НАРУБКА *ж* **1.** *см. нарубить*; **нарубка леса** урман кыркыу **2.** билге, тамға, киртек; **делать нарубки топором** балта менән билге һалыу

НАРУГАТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы тиргәшеү (эрләшеү)

НАРУЖНОСТЬ *ж* **1.** (*внешность кого-л.*) киәфәт, сырай, төс; **наружность отца** атайҙың төсө **2.** (*внешний вид чего-л.*) тышкы күренеш, тышкы ят; **наружность дома** йорттоң тышкы яғы

НАРУЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** тышкы; **наружная сторона окна** тәҙрәнең тышкы яғы; **наружное сходство** тышкы окпашлык **2.** *перен.* яһалма, тыштан ғына булған; **наружная радость** яһалма шатлык **3.** *в знач. суц.* **наружное** *с; мед.* ыуыныу (һөртөнөү) дарыуы

НАРУЖУ *нареч.* тышкы, тышкы якка, өскә; **ключ торчит наружу** аскыс ишектең тышкы яғына сығып тора; **мышь вылезла из норы наружу** сысқан ояһынан тышка сытқан ♦ **весь (вся) наружу** *с кем и без доп.; всё наружу* *у кого и без доп.* эсендәге тышында

НАРУКАВНИК *м* еңсә; **кожаные нарукавники** күн еңсәләр

НАРУКАВНЫЙ, -ая, -ое еңдәге), еңгә беркетелә торған, еңгә (бәйләп) куйыла торған; **нарукавная повязка** еңгә бәйләп куйыла торған тасма

НАРУМЯНИВАТЬ *несов. см. нарумянить*

НАРУМЯНИВАТЬСЯ *несов.* **1.** *см. нарумяниться* **2.** *страд. от нарумянивать*

НАРУМЯНИТЬ *сов. что.* **1.** кызартыу, алһыуландырыу; **зимний воздух нарумянил её лицо** кышкы һауа уның йөзөн алһыуландырган **2.** (*покрыть румянами*) һандал (инлек) һөртөү (яғыу), һандал (инлек) һөртөп алһыуландырыу; **нарумянить щёки** биткә һандал һөртөү

НАРУМЯНИТЬСЯ *сов.* һандал (инлек) һөртөнөү (буяныу)

НАРУЧНИКИ *мн. (ед. наручник м)* кул бығауы

НАРУЧНЫЙ, -ая, -ое кул ...ы; **наручные часы** кул сәғәте

НАРУШАТЬ *несов. см. нарушить*

НАРУШАТЬСЯ *несов. страд. от нарушать*

НАРУШЕНИЕ *с см. нарушить, нарушиться*; **нарушение дисциплины** тәртип бозоу; **нарушение кровообращения** кан әйләнешеңең бозолоуы

НАРУШИТЕЛЬ *м* бозоусы; **нарушитель** дисциплины гэртип бозоусы

НАРУШИТЬ *сов.* что бозоу, бүлдереү; **нарушить** соглашение килешеүе бозоу; **нарушить** сон йоконо бүлдереү; **нарушить** ход мыслей фекер агышын бүлдереү

НАРУШИТЬСЯ *сов.* бозолоу, бүленеү, осоу; **нарушился** обмен веществ матдалар алышыныуы бозолган; **нарушился** сон йоко осто

НАРЦИСС *м* нэркэс (*гөл*)

НАРЦИССОВЫЙ, -ая, -ое нэркэс ...ы; **нарциссовая** луковица нэркэс һуған (баш)ы

НАРЫ *только мн.* һике, урындык

НАРЫВ *м* эренле шеш, күпертке

НАРЫВАТЬ I *несов. см.* **нарыть**

НАРЫВАТЬ II *несов. см.* **нарвать II**

НАРЫВАТЬСЯ I *несов. см.* **нарваться**

НАРЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **нарывать I**

НАРЫВНОЙ и **НАРЫВНЫЙ**, -ая, -ое эрен һурзыра (йыйзыра) торган; **нарывной** пластырь эрен һурзыра торган пластырь

НАРЫТЬ *сов. что, чего* **1.** казыу, казып (сокоп) ташлау; **нарыть** несколько ям бер нисә сокор казып ташлау **2.** казып (сокоп) алыу; **нарыть** мешок картофеля бер ток картуф казып алыу

НАРЯД I *м* (купшы) кейем, кейем-һалым; **дорогие** наряды кыйбатлы кейемдәр

НАРЯД II *м; в разн. знач.* наряд; **наряд** милиции милиция наряды (*төркөм*); **быть в наряде** нарядта булыу (*хезмәт*); **выписать наряд** на доставку товаров тауар килтереү өсөн наряд яззырып алыу (*кавыз*); **дать наряд на работу** эшкә наряд биреү (*бойорок, күрһәтмә*)

НАРЯДИТЬ I *сов. кого-что* **1.** (*красиво одеть*) купшы (матур) итеп кейендереү, бизәү, кейзереү; **нарядить в парчу** и **бархат** барса һәм бәрхәт кейемдәргә купшы итеп кейендереү; **нарядить в тёплую одежду** йылы кейем кейзереү **2.** кем отшатып кейендереү, итеп кейендереү; **нарядить клоуном** клоун итеп кейендереү

НАРЯДИТЬ II *сов. кого-что (дать наряд)* билдәләү, тәгәйенләү, ебәреү, билдәләп (тәгәйенләп) куйыу (ебәреү), итеп куйыу; **нарядить в лес собирать ягоды** урманга еләк йыйырга ебәреү; **нарядить в караул** карауылға куйыу

НАРЯДИТЬСЯ *сов.* **1.** (*нарядно одеться*) купшы кейенеү, кейенеү-яһаныу, кейенеү-бизәнеү; **нарядиться как кукла** курсак кеүек купшы кейенеү **2.** *разг.* кейеү; **нарядиться в старую одежду** иске кейем кейеү **3.** кем булып кейенеү; **нарядиться клоуном** клоун булып кейенеү

НАРЯДНЫЙ, -ая, -ое **1.** купшы, кушшы (матур) итеп кейенгән; **нарядная девушка** купшы (итеп) кейенгән кыз **2.** кушшы, зиннәтле, матур, кушшы (матур) итеп бизәлгән; **нарядная ёлка** матур итеп бизәлгән шыршы; **нарядная кофта** матур кофта

НАРЯДУ *нареч. с кем-чем* бер рәттән, менән бергә, кеүек үк, һымак үк, бер тигез (тин); **наряду с** этим ошоноң менән бергә; **работать наряду со** взрослыми ололар менән бер рәттән эшләү

НАРЯДЧИК *м* и **НАРЯДЧИЦА** *ж* нарядсы, нарядка ебәреүсе (билдәләүсе), эшкә ебәреүсе; **нарядчик** автобазы автобаза нарядсыһы

НАРЯЖАТЬ I *несов. см.* **нарядить I**

НАРЯЖАТЬ II *несов. см.* **нарядить II**

НАРЯЖАТЬСЯ I *несов.* **1. см.** **нарядиться**

2. страд. от **наряжать I**

НАРЯЖАТЬСЯ II *несов. страд. от* **наряжать II**

НАСАДИТЬ I *сов. что* ултыртыу; **насадить** много берёз (күпләп) кайындар ултыртыу

НАСАДИТЬ II *сов. что.* **1. что (надеть)** һаплау; **насадить топор** на топорнице балта һаплау **2. кого-что, кого-чего** кейзереү, катыу, казу; **насадить обруч** на бочку мискәгә қоршау кейзереү; **насадить червяк** на крючок карматка селәүсен катыу

НАСАДКА *ж* **1. см.** **насадить II** **1;** **насадка** лопа́ты на черенок көрәк һаплау **2.** (*приманка*) ем, алдаткыс; **насадка на крючок** карматка ката торган ем **3. тех.** насадка (*приборзың кейзерелеп куйыла торған өлөшө*); **водомерные** насадки һыу үлсәгес насадкалар

НАСАЖАТЬ *сов.* **1. что (посадить много растений)** ултыртыу, күпләп ултыртыу; **насажать деревья** күпләп ағас ултыртыу **2. кого-чего** индереп тултырыу, тыгызлап тултырыу (тейәү), тултырып ултыртыу, урынлаштырыу; **насажать людей в автобус** халыкты автобуска тултырып ултыртыу

НАСАЖДАТЬ *несов. что; книжн.* индереү, таратыу, үзләштереү; **насаждать новую технику** яңы техника индереү

НАСАЖДАТЬСЯ *несов. страд. от* **насаждать**

НАСАЖДЕНИЕ *с* **1. см.** **насадить I;** **насаждение** по́лезаци́тных лесных по́лос ба́сы ышыкклаусы урман һызаттары ултыртыу **2. обычно мн.** насаждени́я ултыртылган ағастар

НАСАЖИВАТЬ *несов. см.* **насадить I,** **насажать I**

НАСАЖИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **насаживать**

НАСАЖИВАТЬСЯ II *несов.; разг.* **насесть I**

НАСАЛИВАТЬ I *несов. см.* **насалить**

НАСАЛИВАТЬ II *несов. см.* **насолить**

НАСАЛИВАТЬСЯ I *несов. страд. от* **наса́ливать I**

НАСАЛИВАТЬСЯ II *несов. страд. от* **наса́ливать II**

НАСАЛИТЬ *сов.; разг.* (туң) май һөртөү, майлау; **насалить** сководу́ табаны майлау

НАСАСЫВАТЬ

НАСАСЫВАТЬ *несов. см. насосать*

НАСАСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. насосаться*
2. *страд. от насасывать*

НАСАХАРИВАТЬ *несов. см. насахарить*

НАСАХАРИВАТЬСЯ *несов. страд. от насахаривать*

НАСАХАРИТЬ *сов. что; разг. шәкәрләү, шәкәр һибәү (һалыу); насахарить тесто* камырга шәкәр һалыу

НАСВЕРЛИВАТЬ *несов. см. насверлить*

НАСВЕРЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от насверливать*

НАСВЕРЛИТЬ *сов. что* быраулау, быраулап (куйыу) сыгыу; *насверлить отверстие* быраулап тишек(тәр) тишәп сыгыу

НАСВИСТАТЬ *сов.; разг. см. насвистеть*

НАСВИСТЕТЬ *сов. что (исполнить свистом)* көйләп һызгырыу, һызгырып көйләү; *насвистеть мелодию песни* йырзы һызгырып көйләү

НАСВИСТЫВАТЬ *несов. 1. см. насвистать, насвистеть* 2. әкрән генә һызгырыу; *идти насвистывая* әкрән генә һызгырып барыу 3. *(о птицах)* һызгырыу, һайрау, һайрашыу; *в лесу насвистывали птицы* урманда коштар һайраша ине 4. *(о ветре, вьюге и т.п.)* һызгырыу; *насвистывает вьюга* буран һызгыра

НАСЕВАТЬ *несов. см. насеять*

НАСЕДАТЬ *несов. 1. см. насесть* 2–4; 2. *разг. (теснить, наступая)* кысырыкклау, кысыу; *наседать на врага* дошманды кысырыкклау

НАСЕДКА ж йомортка башып ултырган тауык

НАСЕИВАТЬ *несов. см. насеять*

НАСЕКАТЬ *несов. см. насечь* 1, 2

НАСЕКОМОЯДНЫЙ, -ая, -ое 1. *зоол., бот.* бөжәк ашай торган, бөжәк ашаусы; *насекомоядная птица* бөжәк ашаусы кош 2. *в знач. суц. насекомоядные мн.; зоол.* бөжәк ашаусылар (*терпе, һужыр сьскан һ.б.*)

НАСЕКОМЬЕ *мн. (ед. насекомое с); зоол.* бөжәктәр (*себен, бал корто, кандала һ.б.*)

НАСЕЛЕНИЕ с халык; *коренное население* ерле (төп) халык

НАСЕЛЕННОСТЬ ж халыктың тыгызлыгы (*һан яғынан күпләге*)

НАСЕЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от населить* 2. *прил.* күп халыклы, халык тыгыз ултырган; *населенный край* күп халыклы төбәк ♦ *населенный пункт* халык йәшәгән урын, торама пункт (*жала, ауыл һ.б.*)

НАСЕЛИТЬ *сов.* халыкты килтереп ултырту (урынлаштырыу, индереу, күсендереу); *населить новый дом жильцами* яңы йортка йәшәүселәрзе күсендереу

НАСЕЛЯТЬ *несов. 1. см. населить* 2. (*оставлять население*) йәшәү, тороу; *республику населяют разные народы* республикала төрлө халык йәшәй

НАСЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. населиться*
2. *страд. от населять*

НАСЕСТ м төнәк, төнәү, төнәгес, куналка; *күры сели на насест* тауыктар төнәккә менде

НАСЕСТЬ *сов. 1.* (күмәк) ултырыу; *на телегу насело много людей* арбага күмәк кеше ултырган 2. (*осесть*) ултырыу, куныу; *пыль села ему на лицо* уның йөзөнә тузан кунган 3. *на кого; разг. (навалиться)* башыу, ятыу, ултырыу, ташланыу 4. *на кого; перен. (с требованиями)* баSYM яһау, кысыу, кысымға алыу

НАСЕЧКА ж 1. *см. насечь; насечка* напильника игәү тешәү 2. (*нарезка*) һыр, теш, киртек; *насечка на жерновах* тирмән ташы(ның) теше 3. (*украшение*) бизәк, һыр; *седло с серебряными насечками* көмөш һырлы эйәр

НАСЕЧЬ *сов. 1. что, чего* киртеу, киртеп сыгыу, сокоу; *насечь метки на камне* ташты киртеп, билдәләп һалып сыгыу 2. тешәү, һырау; *насечь серп* урак тешәү 3. *что; разг. (мелко нарубить)* турау, тапау, турап (тапап) куйыу

НАСЕЯТЬ *сов. что, чего* 1. (күпмелер) сәсеу; *насеять ржи* күпмелер арыш сәсеу 2. (*просеять*) (күпмелер) иләу, иләп куйыу; *насеять мешок муки* бер ток он иләп куйыу

НАСИДЕТЬ *сов. что (о птицах)* (башып) ултырыу, (башып) сыгарыу

НАСИДЕТЬСЯ *сов.; разг. 1.* туйгансы ултырыу, ултырып туйыу; *насидеться дома* өйзә ултырып туйыу 2. *в сочетании с предлогом “без” и суц. в род. п.* озак (вакыт) ултырыу; *насидеться без дела* озак (вакыт) эшһез ултырыу; *насидеться без денег* озак вакыт аксаһыз ултырыу

НАСИЖЕННЫЙ, -ая, -ое *прич. от насидеть* ♦ *насиженное место (гнездо)* ултырып өйрәнгән урын, эйәләшкән урын, йылы урын; *насиженное яйцо* (тауык) баسقан йомортка

НАСИЖИВАТЬ *несов. см. насидеть*

НАСИЖИВАТЬСЯ *несов. страд. от насиживать*

НАСИЛИЕ с 1. (*применение физической силы*) көсләү, көс кулланыу 2. (*притеснение*) йәбер, йәбер-золот; *избавиться от нищеты и насилья* хәйерселектән һәм йәберзән котолоу 3. (*принуждение*) мәжбүр итеу, ирекһезләү; *насилие над собой* үз-үзенде ирекһезләү

НАСИЛОВАНИЕ с *см. насиловать*

НАСИЛОВАТЬ *несов. 1. кого* көсләү, мәсхәрәләү 2. *кого-что (принуждать)* ирекһезләү, мәжбүр итеу; *насиловать себя* үзенде ирекһезләү

НАСИЛУ *нареч.; разг.* кыйынлык менән, көскә, сак-сак; *насилу вырваться из плена* тоткондан сак котолоу

НАСИЛЬНИК м көсләүсе, ирекһезләүсе, йәберләүсе

НАСИЛЬНИЧАТЬ *несов.; разг.* көсләү, ирекһезләү, йәберләү; *не давать насильничать над собой* үзенде йәберләргә юл куймау

НАСЛЕДСТВЕННОСТЬ

НАСИЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое көслөп (ирекһезлөп) эшлэнгэн (тағылган)

НАСИЛЬНО нареч. көслөп, ирекһезлөп; **на-сильно женить** көслөп өйлөндөрөү ♦ **на-сильно мил не будешь** һөймөгәнгә һөйкәлмә

НАСИЛЬСТВЕННО нареч. көслөп, ирекһез-лөп, теләктән тыш

НАСИЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое көслөп тағыл-ган (эшлэнгэн), мәжбүри, ирекһез; **на-сильствен-ные меры** мәжбүри саралар ♦ **на-сильственная смерть** үлтереләү, үз үлеме менән үлмәү

НАСКАБЛИВАТЬ несов. см. **наскоблить**

НАСКАЗАТЬ сов. что; разг. 1. һөйлөп (әйтөп) ташлау; **на-сказатъ массу новостей** бик күп яңы хәбәрзәр һөйлөп ташлау 2. *на кого ошаклау*, яла яғыу

НАСКАКАТЬ сов. 1. *на кого-что* сабып (сап-тырып) килеп бәреләү; **на-скакать на забор** са-бып килеп коймаға бәреләү 2. сабып килеп йы-йылыу; **на-скакать со всех сторон** төрлө яктан сабып килеп йыйылыу

НАСКАКИВАТЬ несов. см. **наскочить** и **на-скакать** 1

НАСКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое каяға төшөрөлгән (яһалган, язылган); **на-скальные рисунки** каяға төшөрөлгән һүрәтгәр

НАСКАНДАЛИТЬ сов.; разг. гауга (шау-шыу) куптарыу, тауышланыу, тауыш сыгарыу (күтәрәү); **на-скандальит на собрании** йыйылыш-та гауга куптарыу

НАСКВОЗЬ нареч. 1. үтәнән-үтә, үтәләй; **пробить дырку насквозь** тактаны үтәләй тишеу 2. *перен.*; разг. үтәнән-үтә(гә), баштан-аяк, ту-лыһынса, бөтөнләй; **на-сквозь лживое обещание** бөтөнләй ялган вәғзә ♦ **видеть (знать) насквозь кого-что** үтәнән-үтә күрөү, бик якшы беләү

НАСКОБЛИТЬ сов. 1. что кырыу, кырып (әзерлөп) куйыу; **на-скоблить тарелку моркови** бер тарилкә кишер кырып куйыу 2. что; разг. кырып тазартыу (йығыу); **на-скоблить пол** изәнде кырып йығыу

НАСКОК м; разг. 1. см. **наскочить** 2–4; 2. (*налёт*) ыргыу, һөжүм, һөжүм итеү, өстөнә ташланыу; **кавалерийские наскоки** кавалерия һөжүмдәре 3. *перен.* (*грубый выпад против ко-го-л.*) тупас (рәүештә) бәйләнеү (ташланыу), урынһызға бәйләнеү 4. *в знач. нареч.* **на-скоком, на-скоками** уйлап-нитөп тормайынса, уйламайын-са, әзерлекһез, кабалан, ашык-бошок; **рабо-та велась на-скоками** эш әзерлекһез алып барылды ♦ **с на-скоками (на-скоку)**: 1) (*с разгона*) сабып (йүгерөп) барганда, туктамайынса, туктамастан, бик етез, бик шөп; 2) уйламайынса, уйлап-нитөп тормайынса, әзерлекһез

НАСКОЛЬКО нареч. күпмегә, ни тиклем, ни хәтле, ни кәзәре, ни саклы, ни дәрәжәлә, -ын-са/-енсә; **на-сколь-ко мне известно** миңә билдәлө булуыңса

НАСКОРО нареч.; разг. тиз генә, йәһәт кенә, тиз-тиз генә, ашығыс кына, ашык-бошок, каба-лан; **на-скоро поестъ** ашык-бошок капкылап алыу

НАСКОЧИТЬ сов. *на кого-что* 1. (*натолк-нуться*) килеп бәреләү (һуғылыу, төкөү, ка-ғылыу); **на-скочить на столб** баганаға килеп төкөү 2. *перен.* көтмәгәндә орау, осратыу, тап булыу (*гэзэттә, күңелһез, теләмәгән нәмәгә*); **на-скочить на неприятную сцену** көтмәгәндә күңелһез бер күренешкә тап булыу 3. (*напастъ*) өстөнә ыргыу, ташланыу, (көтмәгәндә) һөжүм итеү 4. *перен.*, разг. бәйләнеү, (*тупас һүззәр менән*) ташланыу; **на-скочить с упрёками** үпкә һүззәре менән ташланыу

НАСЛАЖДЕНИЕ с ләззәт, хозурлык, рәхәтлек, хозур, рәхәт; **с наслаждением слушать мелодию** ләззәт менән көй тыңлау

НАСЛАИВАТЬ несов. см. **наслоить**

НАСЛАИВАТЬСЯ несов. 1. см. **наслоиться** 2. *страд. от наслаивать*

НАСЛАСТИТЬ сов.; разг. татлау, шәрбәтләү; **на-сластить чай** сәйзе шәрбәтләү

НАСЛАТЬ сов. 1. что, *кого-чего* (күп итеп) ебәрәү; **на-слатъ подарков** күп итеп бүләктәр ебәрәү 2. сихырлау; **на-слатъ болезнь** сихырлап ауырытыу

НАСЛЕДИЕ с мирас; **творческое наследие писателя** яздысының ижади мирасы

НАСЛЕДИТЬ сов. *чем и без доп.*; разг. (бы-срак) эз калдырыу, (тапап) бысратыу; **на-сле-дить на полу** изәнде бысратыу

НАСЛЕДНИК м 1. вaris, мирас алыусы; **за-конный наследник** законлы вaris 2. *перен.* (*пре-емник*) дауам итеүсе; **на-следники револю-ционных традиций** революцион традицияларзы дауам итеүселәр ♦ **на-следник престола** тәхеткә ултырырга тейешле кеше (варис)

НАСЛЕДНИЦА ж вaris катын-кыз

НАСЛЕДНЫЙ, -ая, -ое мирас алыусы, тә-хеткә ултырырга тейешле; **на-следный князь** тәхеткә ултырырга тейешле кенәз

НАСЛЕДОВАНИЕ с 1. см. **наследовать** 2. *юр.* вarisлык; **претендовать на право на-следования** вarisлык хокугына дөгүә итеү

НАСЛЕДОВАТЬ сов., несов. что 1. мирас итеп алыу; **на-следовать имение от отца** атай доньяһын мирас итеп алыу 2. нәселдән (током-дан, заттан) киләү (алыу, булыу); **черты ха-рактера он наследовал от отца** холок үзен-сәлектәрән ул атаһынан алған 3. *кому* вaris булыу

НАСЛЕДОВАТЬСЯ несов. *страд. от на-следовать* 1, 2

НАСЛЕДОДАТЕЛЬ м; *юр.* мирас (итеп) би-реүсе (тапшырыусы)

НАСЛЕДСТВЕННОСТЬ ж нәсел(лек), то-ком (зат) һаклау, нәселдән нәселгә күсеү,

НАСЛЕДСТВЕННЫЙ

нәсәлдән бирелеу; **нарушать наследственность** нәсәлде бозуу

НАСЛЕДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** мирас ...ы, мирасқа калған, мирас итеп қалдырылған; **наследственное право** мирасқа эйә булыу хоқуғы **2.** нәсәлдән (тоқомдан, заттан) қилған (булған, қалған, күскән), зат қыуған, ата-бабанан қалған; **болёзнь у него наследственная** уның ауырыуы нәсәлдән қилә

НАСЛЕДСТВО *с* **1.** *прям., перен.* мирас; **законное наследство** законлы (тейешле, хақлы) мирас; **научное наследство** фәнни мирас **2.** *юр.* мирас, мирасқа эйә булыу; **права наследства** мирас хоқуғы

НАСЛОЕНИЕ *с* **1.** *см.* **наслоить, наслоиться;** **наслоение грунта** тупрактың қатлаулаанып ултырыуы **2.** *геол.* қатлау; **песчаное наслоение** қом қатлауы **3.** *перен. (особенность, черта)* үзән-сәлек, үзәнлек, сифат (*мэзэниэттә, холоктә, аңда һ.б.*)

НАСЛОИТЬ *сов. что, чего* **1.** (*наложить слоями*) қатлаулап һалыу, қатлы-қатлы итеп һалыу; **наслоить силос в яму** силосты сорқорға қатлаулап һалыу **2.** (*разделить на слои*) қатқа айырыу, қатқа бүлеу (*бер нисә*), қатқа бүлгеләу, қатлаузарға айырыу (бүлеу); **наслоить слюды** слюданы қатлаузарға айырыу

НАСЛОИТЬСЯ *сов.* қатлаулааныу, қатлаулаанып ултырыу

НАСЛУШАТЬСЯ *сов.* **1.** күп ишетеу; **наслушаться всяких новостей** төрлә яңылықтар ишетеу **2.** (*вдоволь послушать*) туйғансы (танһық қанғансы) тыңлау; **наслушаться музыки** туйғансы музыка тыңлау

НАСЛЫШАННЫЙ, -ая, -ое (*обычно кратк. ф.*) *разг.* ишетеп (ишетеу буйынса) яқшы белгән; **я о вас немало слышан** мин һеззе ишетеу буйынса яқшы беләм

НАСЛЫШАТЬСЯ *сов.; разг.* ишетеп күште белеу, күште ишетеу; **я много слышался о вас** мин һеззең турала бик күп ишеттем

НАСЛЮНИВАТЬ *несов. см.* **наслюнить**

НАСЛЮНИВАТЬСЯ *несов. страд. от* **наслюнивать**

НАСЛЮНИТЬ *сов. что; разг.* төкөрәкләу; **наслюнить почтовую марку** почта маркаһын төкөрәкләу

НАСМАРКУ: *идти (пойти)* **намарку** ютка (бушка) сығыу, елгә осоу, барып сықмау, юғалыу

НАСМЕРТЬ *нареч.* **1.** үлемесле; **ранить насмерть** үлемесле яралау **2.** *перен.* йәнде аямай (қызғанмай); **стоять (биться, сражаться и т.п.) насмерть** йәнде аямай қаршы тороу (алышыу) **3.** *перен., прост.* бик нық, үлемесле булып, үлә язып; **перепугаться насмерть** үлә язып қурқуу

НАСМЕХАТЬСЯ *несов. над кем-чем* көләу, мысқыл итеу, мысқыллау

НАСМЕШИТЬ *сов. кого* көлдөрәу; **насмешить ребят** балаларзы көлдөрәу

НАСМЕШКА *ж* мысқыл, мысқыллы көләу; **подвергаться насмешкам** мысқыл ителеу

НАСМЕШЛИВО *нареч.* мысқыл итеп көләп, мысқыллап (көлөп), көлкөгә қалдырып; **сказать насмешливо** мысқыллап әйтеу

НАСМЕШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** мысқыл итеүсән, көлөргә (мысқыл итергә) яратыусан, көләүсән; **насмешливый человек** мысқыл итергә яратыусан кеше **2.** мысқыллы; **насмешливая улыбка** мысқыллы йылмайыу

НАСМЕШНИК *м* мысқыл итеүсән (мысқылларға яратыусан) кеше, кешенән көлөргә яратыусан кеше

НАСМЕШНИЧАТЬ *несов. над кем-чем и без доп.; разг.* көләп (мысқыллап) һөйләу, мысқыллау; **он любит насмешничать** ул мысқыллап һөйләргә ярата

НАСМЕЯТЬСЯ *сов.; разг.* **1.** (*вдоволь посмеяться*) туйғансы көләу; **насмеяться от души** ысын күңелдән туйғансы көләу **2.** *над кем-чем (обидеть)* мысқыл итеп көләу, мысқыл итеу

НАСМОРК *м* тымау; **мучиться насморком** тымаузан интегеу

НАСМОТРЕТЬСЯ *сов.* **1.** *на кого-что* күрөп (қарап) туйыу, туйғансы қарау; **вдволя насмотреться на красоты природы** табиғаттең гүзәллегенә туйғансы қарау **2.** *кого-чего (увидеть много чего-л.)* күп қарау (күреу); **насмотреться разных чудес** бик күп төрлә мөғжизәләр күреу

НАСОБИРАТЬ *сов. что, чего; разг.* йыйыу, йыйып алыу; **насобирать корзину ягод** бер қәрзин еләк йыйып алыу

НАСОВАТЬ *сов. что, чего; разг.* тығыу, тултырыу; **насовать конфет в карманы** кеңәләргә қәнфит тултырыу

НАСОВЕТОВАТЬ *сов. что, чего; разг.* кәңәш биреу; **насоветовать лишнего** қәрәкмәгән кәңәштәр биреу

НАСОВСЕМ *нареч.; прост.* бөтөнләйгә, мәңгегә; **уехать насовсем** бөтөнләйгә китеу

НАСОВЫВАТЬ *несов. см.* **насовать**

НАСОЛИТЬ *сов.* **1.** *что* тозлау, тозлап қуйыу; **насолить огурцов** қыяр тозлап қуйыу **2.** *разг. (пересолить)* артық тоз һалыу, нық тозлау; **насолить суп** ашты нық тозлау **3.** *кому и без доп.; перен., разг.* насарлық эшләу, яраға тоз һалыу

НАСОРИТЬ *сов.* қыйлап бөтөу (ташлау); **насорить в комнате** бүлмәнә қыйлап бөтөу

НАСОС *м* насос; **качать воду насосом** насос менән һыу һурзырыу

НАСОСАТЬ *сов.* **1.** *что, чего* имеу; **насосать из бутылки молока** шешәнән һөт имеу **2.** һурзырып тултырыу, һурзырыу; **насосать бочку керосина** бер мискә қәрәсин һурзырыу

НАСОСАТЬСЯ *сов.* туйгансы имеу, имеп туйгу; **ребёнок насосался молока** бала һөт имеп туйган

НАСОБНЫЙ, -ая, -ое насос ...ы; **насобный поршень** насос бешкәге

НАСОХНУТЬ *сов.* 1. (йәбешеп) кибеу, катыу, кибеп катыу; **на корё дерева насобхла смола** агас кабығында ысмала кибеп қатқан 2. короу, короп бөтөу; **в лесу насобхло много берёз** урманда күп кенә кайын короған

НАСОЧИНЯТЬ *сов. что; разг.* 1. (*сочинить в большом количестве*) күп языу; **насочинять много стихов** шигырзарзы күп языу 2. (*выдумать*) юк-барзы (булмағанды) уйлап сыгарыу, үзенән сыгарып һөйләу; **насочинять чепухи** юк-барзы уйлап сыгарыу

НАСОЧИТЬСЯ *сов.* тамып (һаркып) йыйылыу, үтеп инеу

НАСПЕХ *нареч.* ашығыс, ашык-бошок, арлы-бирле, кабалан; **дэлять уроки наспех** дәресте ашык-бошок әзерләу

НАСПИРТОВАТЬ *сов. что* спиртлау, спирт һендереу; **наспиртовать препараты** препараттарзы спиртлау

НАСПИРТОВАТЬСЯ *сов.* спиртланыу, спирт һенеу

НАСПИРТОВЫВАТЬ *несов. см. наспиртовать*

НАСПИРТОВЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. наспиртоваться* 2. *страд. от наспиртовывать*

НАСПЛЕТНИЧАТЬ *сов.; разг.* гәйбәт һатыу (һөйләу)

НАСТ *м* каты кар, кар шекәрәһе (*ешшек көндән һуң кар өстөнә қатқан йока боз*)

НАСТАВАТЬ *несов. см. настать*

НАСТАВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өгөтләу ...ы, нәсихәт ...ы, вәғәзләу ...ы; **наставительный тон** нәсихәт тоны

НАСТАВИТЬ I *сов.* 1. *что, кого-чего* куйыу, куйып сығыу, тезеп (ултыртып) сығыу; **наставить в тексте запятых** текста өтөрзәр куйып сығыу 2. *что (удлинить)* ялгау, ялгап озонайтыу; **наставить платье** күлдәкте ялгап озонайтыу; **наставить кусок ткани к рукаву** тукыма кишәген енгә ялгау 3. *что (нацелить)* төбәу, йүнәлтәу, төзәу, тосқау; **наставить ружьё** мылтык төзәу ♦ **наставить нос кому** алдау, көлкөгә қалдырыу, төп башына ултыртыу; **наставить рога кому:** 1) мөгөз куйыу (*иргә хыянат итеу*); 2) (*берәй кеше бисәһенең һөйәрә булыу*); **наставить ухо (уши)** қолак һалыу, игтибар итеу

НАСТАВИТЬ II *сов. кого; уст.* өгөтләу, өгөт-нәсихәт биреу, өйрәтеу, вәғәзләу; **наставить на ум акыл** өйрәтеу, якшылыкка өйрәтеу; **наставить на путь истины (на истинный путь)** *см. путь*

НАСТАВКА *ж* 1. *см. наставить I* 2; **наставка рукавов** еңдәрзе ялгап озонайтыу 2. (*надста-*

ка) ялгау(лык); **рукава с наставкой** ялгаулы (ялгау куйылған) еңдәр

НАСТАВЛЕНИЕ *с* 1. *см. наставить II*; **подаваться наставлению** өгөтләүгә (ыкка) килеу 2. (*указание, совет*) кәңәш, күрһәтмә; **отцовское наставление** атай(зың) кәңәше 3. (*инструкция*) кулланма; **составить наставление по плаванию** йөзөргә өйрәнәу буйынса кулланма төзәу

НАСТАВЛЯТЬ I *несов. см. наставить I* 2, 3

НАСТАВЛЯТЬ II *несов. см. наставить II*

НАСТАВЛЯТЬСЯ *несов. страд. от наставить I*

НАСТАВНИК *м* и **НАСТАВНИЦА** *ж* тәрбиәсе, остаз; **наставник молодёжи** йәштәрзән остазы

НАСТАВНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое өйрәтеу ...ы, укытыу ...ы, тәрбиәләу ...ы, өгөт ...ы; **наставническая деятельность** укытыу (өйрәтеу) эшмәкәрлеге; **наставнический тон** өгөт тоны

НАСТАВНИЧЕСТВО *с* 1. тәрбиәсе ...ы, остазлык ...ы; **готовить себя к наставничеству** үзәнде тәрбиәсе эшенә әзерләу 2. *собр.* өйрәтеүселәр, тәрбиәселәр, остаздар

НАСТАВНОЙ, -ая, -ое 1. (*удлинённый*) ялгаулы, ялгап озонайтылған; **наставные рукава** ялгап озонайтылған еңдәр 2. өстәмә, ялғанмалы; **наставная доска** ялғанмалы такта

НАСТАИВАТЬ I *несов. см. настоять I*

НАСТАИВАТЬ II *несов. см. настоять II*

НАСТАИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. настояться I*; 2. *страд. от настаивать II*

НАСТАТЬ *сов.* (килеп) етеу, тыуыу, башланыу, булыу; **настала весна** яз башланды

НАСТЕГАТЬ I *сов.* 1. *что, на что (стега, прикрепить)* һырыу, типсеу, типсеп тегеу; **настегать вату на подкладку** мамыкты эслеккә типсеп тегеу 2. *что, чего (изготовить)* (күпмелер) һырыу, һырып куйыу, әзерләп куйыу; **настегать одеял** юрганнар һырып куйыу

НАСТЕГАТЬ II *сов. кого-что; прост. (отхлестать)* камсыллау, сыбырткылау, сыбыкклау; **настегать лошадь** атты сыбырткылау

НАСТЕГИВАТЬ *несов. см. настегать I, II*

НАСТЕГИВАТЬСЯ *несов. страд. от настегивать*

НАСТЕЖЬ *нареч.* шар (бөтөнләй, тотош) асык; **двери открыты настезь** ишектәр шар асык

НАСТЕЛИТЬ *сов.; разг. см. настлать*

НАСТЕННЫЙ, -ая, -ое стена ...ы; **настенные часы** стена сәғәте

НАСТИГАТЬ *несов. см. настичь, настичнуть*

НАСТИГАТЬСЯ *несов. страд. от настичать*

НАСТИГНУТЬ *сов. см. настичь*

НАСТИЛ *м* 1. *см. настлать*; **настил пола** изән түшәү 2. түшәм, түшәмә; **деревянный настил** агас түшәмә

НАСТИЛАТЬ

НАСТИЛАТЬ *несов. см. настлать*

НАСТИЛАТЬСЯ *несов. страд. от настилать*

НАСТИЛКА *ж 1. см. настлать; рабочие по настилке пола изён түшүсө эшселер 2. разг. см. настил 2*

НАСТИЛОЧНЫЙ, -ая, -ое түшүү ...ы, түшөлө торган; **настилочные работы** түшүү эштөргө; **настилочные доски** түшүү такталары

НАСТИЛЬНЫЙ, -ая, -ое түшөп яһала (һалына) торган, түшөп һалынган; **настильная дорожка** түшөп һалынган юл

НАСТИРАТЬ *сов.; разг. (күп итеп) йыууу, йыуып ташлау (алыу, куйыу); настирать рубашку* күп итеп күлдөктөр йыуып куйыу

НАСТИРывать *несов. см. настирать*

НАСТИТЬ и **НАСТИГНУТЬ** *сов. кого-что 1. (догнать) кыуып етеу (тогоу), тогоп алыу; настить волка* бүрене кыуып тогую *2. кого-что; перен. (внезапно застичь) оспау, элөгөу; рыбаков настиг шторм* балыксылар ел-дауылга элөкте

НАСТЛАТЬ *сов. что* ййеу, түшөү; **настлать пол** изён ййеу; **настлать солму** һалам түшөү

НАСТОВЫЙ, -ая, -ое тунгазак; **настовая дорога** тунгазак юл

НАСТОЙ *м* төнөтмө; **настой зверобоя** һары матрушкә төнөтмөһе

НАСТОЙКА *ж 1. (спиртной напиток) настойка (емеш йжи цлэн һалып төнөтөлгөн аракы) 2. разг. см. настой*

НАСТОЙЧИВО *нареч.* ныкышмалы, ныкышып; **настойчиво бороться** ныкышмалы көрөһеу

НАСТОЙЧИВОСТЬ *ж* ныкышлык, ныкышмалылык, ныкыш булыу; **настойчивость характера** характерзың ныкыш булыуы

НАСТОЙЧИВЫЙ, -ая, -ое ныкыш, ныкышмалы, үз һүзле, кәтги, каты; **настойчивый парень** үз һүзле егет; **настойчивое требование** кәтги талап

НАСТОЛЬКО *нареч.* шул хәтле (тиклем, кәзәре, саклы); **она настолько красивая** ул шул тиклем матур

НАСТОЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** өстәл ...ы, өстәлгә куя торган; **настольная лампа** өстәл лампаһы **2. перен.** һәр вакыт кәрәкле; **настольная книга** һәр вакыт кәрәкле китап ♦ **настольный теннис спорт.** өстәл теннисы

НАСТОРАЖИВАТЬ *несов. см. насторожить*
НАСТОРАЖИВАТЬСЯ *несов. см. насторожиться*

НАСТОРОЖЕ *нареч.* һагайып, һак; **быть настороже** һак булыу

НАСТОРОЖЕННО и **НАСТОРОЖЁННО** *нареч.* һагайып; **шагать настороженно** һагайып атлау

НАСТОРОЖЕННОСТЬ и **НАСТОРОЖЁННОСТЬ** *ж* һагайыу; **настороженность собаки** эттең һагайыуы

НАСТОРОЖЕННЫЙ и **НАСТОРОЖЁННЫЙ**, -ая, -ое **1. прич. от насторожить 2. прил.** һагайған; **настороженные глаза** һагайған күззәр

НАСТОРОЖИТЬ *сов. кого-что* һагайтыу; **его появление насторожило всех** уның килеуе бөтәһен дә һагайтты ♦ **насторожить уши (слух): 1) (о животных)** колак торгозоу (карпайтыу); **2) перен. (о человеке)** колакты карпайтыу (*иәтибар менән тыңлау*)

НАСТОРОЖИТЬСЯ *сов.* һагайыу, иғтибарзы көсәйтөу

НАСТОЯНИЕ *с* (кәтги) талап; **выполнить настояния отца** агайзың талаптарын үтөу

НАСТОЯТЕЛЬ *м 1.* ирзәр монастыры башлығы **2.** өлкән священник (*сиркәүзә*)

НАСТОЯТЕЛЬНИЦА *ж* катын-кыззәр монастыры башлығы

НАСТОЯТЕЛЬНО *нареч. 1.* кәтги рәүештә, бик каты, бик нык; **настоятельно требовать** кәтги рәүештә талап итеу **2.** бик (иң) мөһим, бик кәрәкле; **настоятельно необходимо подготовить хороних специалистов** якшы белгестәр әзерләу бик мөһим

НАСТОЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* кәтгилек, мөһимлек, ныкышмалылык; **настоятельность требования** талаптың кәтгилеге

НАСТОЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. (настоячивый)** ныкышмалы, кәтги, бик нык; **настоятельное требование** кәтги талап **2. (насуущный)** кискертелмәслек, иң кәрәкле, иң мөһим, иң зур; **настоятельная потребность** иң мөһим ихтыяж

НАСТОЯТЬ I *сов. на чём* ныкышыу, ныкыу, -зыртыу/-зертөу, үзенекен итеу; **настоять на своём** үзенекен итеу; **настоять на уплате долгов** бурыс түләттерөу

НАСТОЯТЬ II *сов. 1. что* төнәтөу; **настоять польнь** әрем төнәтөу **2.** төнәтмә (настойка) яһау; **настоять водку на вишне** сейә менән аракынан төнәтмә яһау

НАСТОЯТЬСЯ I *сов.* сығыу, төнәу; **чай настоялся** сәй сыккан (сығып еткән)

НАСТОЯТЬСЯ II *сов.; разг. (долго простоять)* баһып тороу, озак баһып тороу; **настояться на улице** урамда озак баһып тороу

НАСТОЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** хәзерге, әлеге; **в настоящую минуту** хәзерге минутта; **до настоящего времени** әлегә тиклем **2. в знач. суц.** **настоящее с** хәзерге вакыт, бөгөнгө көн; **жить настоящим** бөгөнгө көн менән йәшәу **3. книжн.** был, ошо; **настоящая статья** посвящена минералам был мөкәлә минералдарга арналған **4. (истинный, подлинный)** ысын; **настоящий друг** ысын дус; **настоящий кофе** ысын кәһүә; **настоящий художник** ысын рәссам **5. (точно такой, как) нәк; в этом costume** она **настоящая русалка** ул был костюмда нәк һыу инәһе (көүек) ♦ **настоящее время** *грам.* хәзерге заман; **настоящим образом** ысынлап, етди рәүештә

НАСТРАГИВАТЬ *несов. см. настрогать*
НАСТРАГИВАТЬСЯ *несов. страд. от настраи-
 вать*

НАСТРАДАТЬСЯ *сов.* ыза (газап) сигеу, күп интегеу, нык яфалану; **настрадаться на чужбине** сит ерээрэа күп интегеу

НАСТРАИВАТЬ I *несов. см. настроить I*
НАСТРАИВАТЬ II *несов. см. настроить II*
НАСТРАИВАТЬСЯ I *несов. страд. от настраи-
 вать I*

НАСТРАИВАТЬСЯ II *несов. 1. см. настроить 2. страд. от настраи-
 вать II*

НАСТРЕЛИВАТЬ *несов. см. настрелять*
НАСТРЕЛЯТЬ *сов. что, кого-чего* (күпмелер) атып алыу; **настрелять угол** күп итеп өйрәктәр атып алыу

НАСТРИГ *м; с.-х.* кыркылган йөндөң миқдары; **настриг с одной овцы** бер һарыктан кыркылган йөн миқдары

НАСТРИГАТЬ *несов. см. настричь*
НАСТРИГАТЬСЯ *несов. страд. от настраи-
 гать*

НАСТРИЧЬ *сов. что* кыркыу, кыркып алыу; **настричь килограмм шерсти** бер килограмм йөн кыркып алыу

НАСТРОГАТЬ *сов. что* йышып әзерләу (әзерләп куйыу), йышып яһау; **настрогать окных рам** тәэрә қысандарын йышып куйыу

НАСТРОГО *нареч.; разг.* үтә (бик) каты, кырка, кәтги; **настрого запретить** кәтги тыйыу

НАСТРОЁНИЕ *с 1.* кәйеф, күнел, рух; **приподнятое настроение кому-л.** кәйефен бозоу; **не в настроении** кәйефе юк, кәйефһез **2.** рух (*уйҙар, караштар, хистәр һ.б. йүнәлеше*); **настроение общественности** йәмғәғәтселек рухы **3.** *с неопр.* теләк; **у меня нет настроения разговаривать** миһнең һөйләшәргә теләгем юк ♦ **человек настроения** *кто* үзенең кәйефенә буйһонған кеше, кәйеф кешеһе

НАСТРОЁННОСТЬ *ж* йүнәлеш, ынтғылышы; **настроенность мыслей** уйзарзың йүнәлеше

НАСТРОЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от настроить II;* хөрөшб настроенная гитара якшы (һәйбәт) көйләнгән гитара **2.** *прил. (обычно кратк. ф.)* берәй төрлә кәйефтә булған, хискә бирелгән, берәй төрлә хис тыуган; **я мрачно настроен** мин насар кәйефтәмен

НАСТРОИТЬ I *сов. что, чего* (күп) төзөу (короу, һалыу), (күп) төзөп (короп, һалып) куйыу; **настроить много жилых домов** бик күп торлак йорттар һалып куйыу

НАСТРОИТЬ II *сов. кого-что 1.* көйләу, яйлау, рәгләу; **настроить музыкальный инструмент** музыка коралын көйләу; **настроить пилу** быскыны көйләу **2.** итеу, куйыу, -ләндереу/-ландырыу; **настроить всех на веселый лад** бәтәһен дә күңелләндереу; **настроить мужа**

против жены ирзе катынына каршы куйыу; **настроить в свою пользу** үз ягына әйләндереу, бороу **3.** *что (установить для приема каких-л. волн)* куйыу, көйләу, тоташтырыу; **настроить радио на длинные волны** радионы озон тулқынға көйләу

НАСТРОИТЬСЯ *сов. 1.* көйләнеу, яйлануы, рәгләнеу, королю; **скрипка настроилась** легкб скрипка еңел генә көйләнде **2.** (берәй төрлә) хис тыуыу, хискә бирелеу; **настроиться враждебно** дошманлык хисе тыуыу **3.** *на что и с неопр.* теләк тыуыу, ниәтләнеу, йыйыныу; **настроиться на учёбу** укырга теләк тыуыу

НАСТРОЙ *м; разг. см. настроенность*
НАСТРОЙКА *ж 1.* см. настроить II **1;** **настройка рояля** роялде көйләу **2.** (*механизм*) көйләгес

НАСТРОЙЩИК *м* и **НАСТРОЙЩИЦА** *ж* көйләүсе, төзәтеүсе, рәгләүсе (*белгес*); **настройщик роялей** роялдәр көйләүсе

НАСТРОЧИТЬ *сов. что 1.* (һырып, бақтырып) тегеп сығыу; **настрочить карманы** кешәләрзе бақтырып тегеп сығыу **2.** *что* (күпмелер) тегеп әзерләу; **настрочить десяток воротничков** бер тиштә яға тегеп әзерләу **3.** *что, чего; перен.* (тиз генә) яза һалыу, сыймаклау

НАСТРЯПАТЬ *сов. что, чего 1.* (тиз генә) бешереу, бешереп куйыу; **настрыпать пирогов** бәләштәр бешереп куйыу **2.** *перен., разг., шутол.* или *пренебр.* (тиз генә) әтмәләу, әтмәләп (әшләп) ташлау (әзерләу, короу, куйыу, языу); **настрыпать платьев** күлдәктәр әтмәләп куйыу

НАСТУПАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөжүм ...ы, һөжүм итеу ...ы, һөжүмлө; **наступательный бой** һөжүм итеу

НАСТУПАТЬ I *несов. 1. см. наступить I;* **2.** (*вести наступление*) һөжүм итеу; **наступать на врага** дошманға һөжүм итеу ♦ **наступать на пятки кому** кыуып етә килеу, үксәгә башып килеу

НАСТУПАТЬ II *несов. см. наступить II*

НАСТУПИТЬ I *сов. на кого-что* басыу; **наступить на ковёр** баласқа басыу ♦ **наступить на горло кому;** *прост.* боғазына йәбешеу; **наступить на (любимую) мозоль** ауыртқан ергә тейеу (кағылыу); **наступить на ногу (ноги) кому** кәмһетеу, рәһйетеу; **наступить на хвост кому;** *прост.* койроғона басыу (*томоу, элэктереу*); **наступить на язык кому;** *прост.* ауызын ябыу, телен тешләтеу; **медведь (слон) на ухо наступил кому** музыкаль һәләте булмаған кешегә карага

НАСТУПИТЬ II *сов.* тыуыу, булыу, башлануы, етеу, урынлашыу, төшөу; **наступило лето** йәй ете; **наступила тишина** тынлык урынлашты; **наступили холода** һалкындәр башланды; **наступил вечер** кис булды; **наступила темнота** караңғы төште

НАСТУПЛЕНИЕ

НАСТУПЛЕНИЕ I с һөжүм; **перейти в наступление** һөжүмгә күсөү

НАСТУПЛЕНИЕ II с с.м. **наступить II**; **наступление весны** яз етеү; **наступление дня** көн туйуу

НАСТУРЦИЯ ж **настурция** (үсөмлек)

НАСТЫВАТЬ *несов. см. настыть*

НАСТЫНУТЬ *сов. см. настыть*

НАСТЫРНЫЙ, -ая, -ое *прост.* ныкыш, еңмеш, теңкә короткос, ялыктыргыс, ялыктыкыс, бизрәткес; **настырный человек** ныкыш кеше; **настырный дождь** ялыктыкыс ямгыр

НАСТЫТЬ и **НАСТЫНУТЬ** *сов. 1. разг. (намерзнуть)* туңбу; **лёд настыл на мостках** басмаларзың өстө туңган **2. прост. (стать холодным)** һыуыныу, һыуыу; **за ночь изб́а насты́ла** өй төн эсендә (төндә) һыуынган **3. (озябнуть)** бик нык өшөү; **настыли руки** кулдар нык өшөнө

НАСУЛИТЬ *сов. что; прост. (наобещать)* (күп итеп) вәғзә итеү; **насулить подарков** күп итеп бүләктәр вәғзә итеү

НАСУПИТЬ *сов. что* йыйырыу; **насупить брови** каш йыйырыу

НАСУПИТЬСЯ *сов. 1. (о бровях)* йыйырылыу; **брови егб насупились** уның каштары йыйырылды **2. сырай** һытыу, каш йыйырыу; **насупиться от недовольства** ризаһызлык менән сырай һытыу

НАСУПЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от насупить**; **брови насуплены** каштар йыйырылган **2. прил.** йыйырылган, йамрайган (каш), емерелгән, һытылган (сырай); **смотреть из-под насупленных бровей** каш емереп карау **3. прил.** күнелһез, кырыс; **насупленный вид** күнелһез сырай

НАСУПЛИВАТЬ *несов. см. насупить*

НАСУПЛИВАТЬСЯ *несов. см. насупиться*

НАСУХО *нареч.* короткансы; **вытереть руки насуху** кулдарзы короткансы һөртөү

НАСУЧИВАТЬ *несов. см. насучить*

НАСУЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от насучивать*

НАСУЧИТЬ *сов. что* сиратыу, сиратып куйыу (бөтөү, ташлау); **насучить ниток** еп сиратып куйыу

НАСУШИВАТЬ *несов. см. насушить*

НАСУШИВАТЬСЯ *несов. страд. от насушивать*

НАСУШИТЬ *сов. что* киптереү, киптереп куйыу, киптереп алыу (бөтөү); **насушить лекарственных трав** дарыу үлэндәре киптереп куйыу

НАСУЩНОСТЬ ж эһәмиәтлелек, мөһимлек, карәклек, эһәмиәтле булыу, мөһим булыу; **насущность задач** бурыстарзың эһәмиәтлелеге

НАСУЩНЫЙ, -ая, -ое иң мөһим, иң эһәмиәтле, иң карәкле, бик мөһим, бик эһәмиәтле,

эһәмиәте зур, эһәмиәткә эйә булган; **насущные вопросы** бик мөһим мәсьәләләр

НАСЧЁТ *предлог с род. п.; разг. (относительно кого-чего-л.)* тураһында, карата, хаҡында; **говорить насчёт работы** эш тураһында һөйләү

НАСЧИТАТЬ *сов.* иҫәпләп (һанап) сығарыу, иҫәпләп (һанап) белеү, иҫәбен белеү (алыу); **насчитать более десяти ошибок** ундан артык хата иҫәпләп сығарыу

НАСЧИТЫВАТЬ *несов. 1. см. насчитать* **2.** һаналыу, иҫәпләнеү, бар (булыу); **группа насчитывает двадцать человек** төркөмдә егерме кеше иҫәпләнә

НАСЧИТЫВАТЬСЯ *несов.* һаналыу, бар (булыу); **в школе насчитываются десятки кружков** мәктәптә тиҫталәрсә түңәрәк(тәр) бар

НАСШИБАТЬ *сов. что, чего; разг.* һуғып (бәрәп) төшөрөү; **нашибать корзинку яблок** бер кәрзин алма һуғып төшөрөү

НАСЫЛАТЬ *несов. см. насы́лать*

НАСЫЛАТЬСЯ *несов. страд. от насы́лать*

НАСЫПАТЬ *сов. 1. что, чего* тулттырыу, тулттырып куйыу, һалыу, һалып куйыу; **насыпать мешок крупы** бер ток ярма тулттырып куйыу **2. что, чего** һибәү, түгеү, һибеп сығыу; **насыпать песок (песку) на дорогу** юлга ком һибеп сығыу **3. что** өйөү, өйөп куйыу; **насыпать горку из снега** қарзан тау өйөү

НАСЫПАТЬ *несов. см. насы́пать*

НАСЫПАТЬСЯ *сов.* койолоу, төшөү, түгеу; **насыпалось много снега** бик күп қар койолған

НАСЫПАТЬСЯ *несов. 1. см. насы́паться* **2. страд. от насы́пать**

НАСЫПКА ж *см. насы́пать*; **насыпка крупы** в мешки ярманы токтарға тулттырыу

НАСЫПНОЙ, -ая, -ое **1.** өйөлә (һалына, тулттырыла) торған, тулттырырга (һалырга) эзерләнгән; **насыпной груз** тулттырырга эзерләнгән йөк **2.** өйөп яһалған; **насыпная плотина** өйөп яһалған быуа

НАСЫПЬ ж **1.** өйөм, өйөлгән тупрак (балсык, ком), тупрак өйөмө; **железнодорожная насыпь** тимер юлдағы тупрак өйөмө **2. в знач. нареч. насыпью; спец. (без тары)** тараға (һауытка) һалмайынса; **грузить уголь насыпью** таш күмерзе тараға һалмайынса тейәү

НАСЫТИТЬ *сов. 1. кого-что* туйғансы ашатыу, туйзырыу; **насытить голодного** ас кешене туйғансы ашатыу **2. перен.** кәнәгәтләндереү; **насытить потребности** ихтыяждарзы кәнәгәтләндереү **3. лим.** туйындырыу; **насытить раствор соли** иретмәне тоздар менән туйындырыу

НАСЫТИТЬСЯ *сов. 1. (наестся досыта)* туйғансы ашау, ашап туйыу; **собаки быстро насытились** этгәр тиз ашап туйыу **2. перен. (вполне удовлетвориться)** кәнәгәтленеү, кәнәгәт бу-

лыу, туйыныу; насытиться свободой иреклеккә туйыныу **3.** тулыу, һеңеу, туйыныу; земля насытилась влагой ер дымға туйынган

НАСЫХАТЬ *несов. см. насыхнуть*

НАСЫЩАТЬ *несов. см. насытить*

НАСЫЩАТЬСЯ *несов. 1. см. насытиться 2. страд. от насыщать*

НАСЫЩЕНИЕ *с см. насытить — насыщать; насыщение раствора* иретмәне туйындырыу; насыщение едой азык менән туйыныу

НАСЫЩЕННОСТЬ *ж* туйындырылганлык, туйындырылыу, куйылык; **степень насыщенности раствора** иретмәнең туйындырылыу дәрежәһе

НАСЫЩЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** прич. от насытить **2.** прил.; *хим.* туйындырылган, куйы; насыщенный раствор куйы иретмә **3.** прил.; *перен. (содержательный, богатый)* бай, бай эстәлекле, тулы; насыщенный рассказ бай эстәлекле хикәйә

НАТАЛКИВАТЬ *несов. см. натолкнуть*

НАТАЛКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. натолкнуть 2. страд. от наталкивать*

НАТАНЦЕВАТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы (арыгансы) бейеу, бейеп туйыу (арыу)

НАТАПЛИВАТЬ I *несов. см. натопить I*

НАТАПЛИВАТЬ II *несов. см. натопить II*

НАТАПЛИВАТЬСЯ I *несов. см. натопиться I*

НАТАПЛИВАТЬСЯ II *несов. 1. см. натопиться II; 2. страд. от натопливать II*

НАТАПТЫВАТЬ *несов. см. натоптать 2*

НАТАПТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от натоптывать*

НАТАСКАТЬ I *сов. 1. что, кого-чего* ташыу, ташып куйыу; **натаскать песку** ком ташып куйыу **2. что, кого-чего (вытащить)** тартып сыгарыу **3. что, чего; перен., разг. (извлечь без разбора из разн. источников)** (бер нисә сыганактан) йолкоп алыу, йолкколау; **натаскать цитат** цитаталар йолкоп алыу **4. что, кого-чего; разг. (украсть)** урлау, урлап ташыу (ташып бөтөу)

НАТАСКАТЬ II *сов. 1. охот. кого (собаку)* өйрәтеу, ауға өйрәтеу; **натаскать собаку в лесу** эгте урманда ауға өйрәтеу **2. разг.** ашығыс рәүештә өйрәтеу (әзерләу), -рга/-ргә әзерләу, ярзам итеу; **натаскать учеников к экзаменам** укыусыларҙы ашығыс рәүештә имтихан бирергә әзерләу

НАТАСКИВАТЬ I *несов. см. натаскать I 1—3, натащить*

НАТАСКИВАТЬ II *несов. см. натаскать II*

НАТАСКИВАТЬСЯ I *несов. страд. от натаскивать I*

НАТАСКИВАТЬСЯ II *несов. страд. от натаскивать II*

НАТАЧИВАТЬ *несов. см. наточить*

НАТАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от наточивать*

НАТАЩИТЬ *сов. что, кого-чего; разг. 1.* ташыу, ташып куйыу; **натащить на участок кирпичей** участкаға кирбес ташып куйыу **2. см. натянуть 2; натащить на себя одеяло** одеялды үзәнә тартып ябыныу

НАТВОРИТЬ I *сов. что, чего; разг. (надеть)* эшләп ташлау; **натворить нелепостей** мөгәнәһезлектәр эшләп ташлау

НАТВОРИТЬ II *сов. что, чего; спец.* изеу, иретеу; **натворить извести** эзбиз изеу

НАТЕ *частица; разг. 1. (при обращении к нескольким или при вежливом обращении к одному лицу в знач. “возьмите”, “берите”)* мәгез; **нате вашу книгу** мәгез китабығыз(зы) **2. (для выражения удивления, осуждения и т.п.)** бына һиңә кәрәк булһа; **а тут нате вам** ә хәзер бына һиңә кәрәк булһа

НАТЕКАТЬ *несов. см. натечь*

НАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эске; **нательное белье** эске кейем

НАТЕРЕБИТЬ *сов. что, чего; с.-х.* (күпмелер) йолкоу, йолкоп йыйыу; **натеребить льна** күп кенә етен йолкоу

НАТЕРЕТЬ *сов. 1. что* һөртөу, ыуыу, ышкыу; **натереть грудь мазью** күкрәкте май менән ыуыу **2. что** ышкып ялтыратыу; **натереть пол воск**ом изәнде балауыз менән ышкып ялтыратыу **3. что** кабаргыу, өйкәтеу, өйкәу; **натереть палец до крови** бармакты канагансы өйкәу **4. что, чего (на тёрке)** кырыу, кырып куйыу; **натереть немного моркови** әзерәк кишер кырыу

НАТЕРЕТЬСЯ *сов.* һөртөнөу, ыуыныу; **натереться кремом** крем (менән) һөртөнөу

НАТЕРПЕТЬСЯ *сов. чего; разг.* күреу, кисереу, газап (яфа) сигеу; **натерпеться горя** кайгы-хәсрәт күреу

НАТЕСАТЬ *сов. что* юнып куйыу, юнып әзерләу (яһау); **натесать досок** такта юнып куйыу

НАТЁСЫВАТЬ *несов. см. натесать*

НАТЁСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от натесывать*

НАТЁЧЬ *сов.* һаркыу, һаркып (ағып) йыйылыу, әркелеу; **на дно ямы натекла вода** сокор төбөнә һыу һаркып йыйылган

НАТЁШИТЬСЯ *сов.; разг.* туйгансы күңел асыу (шаярыу), уйнап туйыу

НАТИРАТЬ *несов. см. натереть*

НАТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. натереться 2. страд. от натирать*

НАТИРКА *ж; разг. см. натирать 1, 2; натирка полов* изәнде ышкып ялтыратыу

НАТИРОЧНЫЙ, -ая, -ое ыуыныу ...ы, ышкып ялтыратыу ...ы; **натирочная мазь** ыуыныу майы; **натирочная машина** (изәнде) ышкып ялтыратыу машинаһы

НАТИСК *м 1.* һөжүм, кысым; **натиск врага** дошман һөжүме **2. типогр.** басым, кабарын-

НАТИСКАТЬ

кылык; **натиск** на бумаге кагыздың (арт ягын-дагы) кабарынкылыгы

НАТИСКАТЬ *сов. что, чего; разг.* тыгызлап тултыруу, басып тултыруу; **натискать вещи в чемодан** сумазанга эйберге тыгызлап тултыруу

НАТИСКИВАТЬ *несов. см. натискать*

НАТКАТЬ *сов. что, чего* һуғыу, тукыу, һуғып (тукып) куйыу; **наткать много полотня** күп итеп киндер һуғыу

НАТКНУТЬ *сов. кого-что* сәнсеп (казап) куйыу, кейзереп куйыу; **наткну́ть жука́ на иглу́** куңыззы энә менән казап куйыу

НАТКНУТЬСЯ *сов.; разг. 1. на что* сәнселәу, казалыу; **наткну́ться на сук** агас ботагына казалыу **2. на кого-что** бәреләу, һуғылыу, төртөләу; **наткну́ться на столб** баганага бәреләу **3. на что; перен.** осрау, барып сығыу, тап булыу, юлыгыу; **наткну́ться на неприятность** күнелһезлеккә юлыгыу

НАТОЛКНУТЬ *сов. 1. кого-что; разг.* этеп бәрзереу (бәрелдерәу), килтереп бәрәу, этеп ултыртыу; **натолкну́ть лодку на берег** кәмәне ярга этеп ултыртыу **2. кого-что, на что; перен.** килтерәу, этәрәу, йүнәлдерәу; **натолкну́ть на мысль** фекергә килтерәу

НАТОЛКНУТЬСЯ *сов. см. наткну́ться 2, 3*

НАТОЛОЧЬ *сов. что, чего* төйөү, төйөп (онтап) куйыу; **натоло́чь немно́го о́рехов** эзерәк сәгләүек онтап куйыу

НАТОМИТЬ *сов. что* быктырыу, быктырып бешерәу; **натомить мя́са** ит быктырыу

НАТОПИТЬ I *сов. что* ягыу, ягып йылытыу; **натопить ба́ню** мунса ягыу

НАТОПИТЬ II *сов. что, чего* иретәу, иретеп алыу (куйыу), кайнатыу, кайнатып алыу (куйыу); **натопить кастрюлю ма́сла** бер кәстрүл май иретеп алыу; **натопить мо́лока́** һөт кайнатып куйыу

НАТОПИТЬСЯ I *сов.; разг.* якшы кызыу (йылыныу); **печка натопи́лась** мейес якшы кыззы

НАТОПИТЬСЯ II *сов.; разг.* иретәу, иреп сығыу; **из сне́га натопи́лось ведро́ воды́** карзан бер күнәк һыу иреп сыкты

НАТОПАТЬ *сов. что; разг. 1. также без доп.* тапап бысратыу, бысратып бөтөрәу; **натопать пол** изәнде тапап бысратып бөтөрәу **2. (протоптать)** тапап такырайтыу, такырайтып бөтөрәу; **натопать доро́гу к родни́ку** шишмә юлын такырайтып бөтөрәу

НАТОРГОВАТЬ *сов. что; разг. 1.* һатыу (сауза) итеп йыйыу; **наторговать кучу́ де́нег** сауза итеп күп акса йыйыу **2. на что** һатыу, һатыу итеу; **наторговать на тысячу́ рубле́й** мең һумлык һатыу

НАТОРГОВЫВАТЬ *несов. см. наторговать*

НАТОСКОВАТЬСЯ *сов.; разг.* һагыныу, һагынып (зарыгып) бөтәу; **натосковаться по дру́зьям** дустарзы һагынып зарыгып бөтәу

НАТОЧИТЬ *сов. что* үткерләу, сарлау, кайрау, игәу, яныу; **наточить нож** бысак үткерләу; **наточить косу́** салгы яныу

НАТОЧИТЬСЯ *сов.* үткерләнеу; **бритва наточилась хорошо́** сәс бәкеһе якшы үткерләнгән

НАТОЩАК *нареч.* аслай, ас карынлай (карынга); **выпить лека́рство нато́щак** ас карынлай дарыу эсеу

НАТРАВИТЬ *сов. 1. кого* һөсләтеу, һөскөртәу; **натравить соба́к на зайца́** эттәрзе куянга һөскөртәу **2. кого; перен., разг. (подстрекнуть)** котортоу **3. кого (уничтожить)** ағыулап үлтәреп (кырып) бөтөрәу; **натравить тарака́нов** таракандарзы ағыулап кырып бөтөрәу **4. что, чего; спец. (вытравить)** яндырып һүрәт төшөрәу (*кислота һ.б.*)

НАТРАВЛИВАТЬ *несов. см. натравить*

НАТРАВЛЯТЬ *несов. см. натравить 1, 2, 4*

НАТРАВЛЯТЬСЯ *несов. страд. от натравлять*

НАТРЕНИРОВА́ННОСТЬ *ж* күнеккәнлек, өйрәнгәнлек, күнеккән (өйрәнгән) булыу; **натренированность спортсме́на** спортсының күнеккән булыуы

НАТРЕНИРОВА́ННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от натренирова́ть 2. прил.** якшы күнеккән, күнектерелгән, һайбәт өйрәнгән (өйрәтелгән); **натренированный спортсме́н** якшы күнектерелгән спортсы

НАТРЕНИРОВА́ТЬ *сов. кого-что* күнектерәу, өйрәтеу, күнектереп (өйрәтеп) еткерәу

НАТРЕНИРОВА́ТЬСЯ *сов.* күнегеу, өйрәнеу, күнегеп (өйрәнеп) етеу

НАТРИЕВЫЙ, -ая, -ое **1.** натрий ...ы; **натриевая соль** натрий тозо; **натриевый раство́р** натрий иретмәһе **2.** натрийлы; **натриевая селитра** натрийлы селитра

НАТРИЙ *м* натрий (*химик элемент, металл*)

НАТРОЕ *нареч.* өскә, өс өлөшкә; **разделить кусо́к хле́ба натро́е** бер һынык икмәкте өскә бүлеу

НАТРУБИТЬ: **натрубить в уши́ кому́** колакка тукыу, колак тондороп бөтәу

НАТРУДИТЬ *сов. что; разг.* арытыу, талдырыу, хәлдән тайзырыу; **натрудить но́ги** аякты талдырыу

НАТРУДИТЬСЯ *сов.; разг. 1. (вдоволь потрудиться)* туйгансы эшләу, етерлек эшләу **2. (утомиться)** арыу, талыу, йонсоу, хәлдән тайыу; **спина́ натруди́лась** арка талды

НАТРУ́ЖИВАТЬ *несов. см. натрудить*

НАТРУ́ЖИВАТЬСЯ *несов. см. натрудиться 2*

НАТРА́САТЬ *несов. см. натрасти*

НАТРА́СТИ *сов. что, чего* һелкеп (һелкетеп) төшөрәу (койоу), кагып төшөрәу, койоу; **натрасти́ я́блок** һелкетеп алма койоу

НАТЯНУТЬ

НАТЯСТИТЬСЯ *сов.; разг.* 1. хелкенеу, хелкетеу; **натястись в дорбге** юлда хелкенеу 2. (*испытать дрожь от чего-л. в течение длительного времени*) калтырануу, калтыранып тороу; **натястись от страха** куркыузан калтырануу 3. (*насытаться*) койолоу; **натраслось много яблок** күп кенә алма койолган

НАТУГА *ж; разг.* көсәнеш, көсөргәнеш, көсәнеу; **рабботать без натуги** көсөргәнешһез эшләу

НАТУГО *нареч.; разг.* тыгызлап, тыгыз итеп, кысып, тартып; **натуго завязать рюкзак** армакты нык тартып бәйләу; **натуго затянуться ремнём** кайышты нык кысып быгуу

НАТУЖИВАТЬ *несов. см. натужить*

НАТУЖИВАТЬСЯ *несов. см. натужиться* 2

НАТУЖИТЬ *сов. что; разг.* киреу, йыйырыу, кабартыу; **натужить мускулы** мускулдарзы киреу

НАТУЖИТЬСЯ *сов.; разг.* кирелеу, көсәнеу, бар көстә халыу; **натужиться, поднимая гирию** гер күтәреп көсәнеу

НАТУЖИТЬСЯ *сов.; разг.* озак (күп) кайгырыу, көйөу, зарыгыу, зарыгып бөтөу; **натужиться в разлуке** айырылышыузан зарыгып бөтөу

НАТУЖНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. көсәнеүле, көсәнеп эшләнган; **натужный рыбак** көсәнеүле ыргыу 2. яһалма; **натужная радость** яһалма шатлык

НАТУРА *ж* 1. (*характер*) холок, тәбиғәт; **мягкий по натуре человек** йомшак тәбиғәтле кеше 2. (*действительность, реальность*) ысын, ысынбарлык; **увидеть медведя в натуре** ысын айыу күреу 3. *иск. (живой образец)* натура (*тәбиғи үрнәк*); **рисовать с натуры** натуранан рәсем төшөрөү 4. *кино.* тәбиғи шарттар; **снять фильм на натуре** фильмды тәбиғи шарттарза төшөрөү 5. *натуралата (эйбер, азык, иген һ.б.);* **получить натурой** натуралата алыу

НАТУРАЛИЗАЦИЯ *ж* натурализация (*сит ил кешенә гражданлык хокугы биреү йәки сит дәүләт гражданлығын кабул итеү*)

НАТУРАЛИЗМ *м* натурализм (1. *XIX б. һуңы яртыһында эзбиәттә һәм сәнәттә барлыкка килгән йүнәлеш* 2. *урыс эзбиәтендә реалистик йүнәлештең баштағы исеме*)

НАТУРАЛИЗОВАТЬ *сов., несом. кого* граждандык хокугы биреу (*сит ил кешенә*)

НАТУРАЛИЗОВАТЬСЯ *сов., несом.* сит ил граждандығын кабул итеу

НАТУРАЛИСТ *м* натуралист (1. *табиғәттә өйрәнәһсе, табиғәт белгесе* 2. *натурализм яклы кеше*)

НАТУРАЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое натуралистик, натурализм ...ы; **натуралистическое направление в живописи** рәсем сәнәтендә натурализм йүнәлеше

НАТУРАЛЬНОСТЬ *ж* тәбиғилек; **натуральность поведения** кылыктың тәбиғилеге

НАТУРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*естественный*) тәбиғи; **натуральный тон** тәбиғи тауыш 2. (*неподдельный, настоящий*) ысын; **натуральный шёлк** ысын ебәк 3. (*оплачиваемый натурой*) эйберләтә, натуралата, натураль; **натуральный налог** эйберләтә халым; **натуральный обмен** натураль алмашыу ♦ **натуральное хозяйство** натураль хужалык

НАТУРНЫЙ, -ая, -ое 1. *иск.* натуранан төшөрөү ...ы; **натурный класс** натуранан төшөрөү класы 2. *кино.* тәбиғи шарттарза; **натурные съёмки** тәбиғи шарттарза төшөрөү

НАТУРОПЛАТА *ж* эйберләтә (натуралата) түләу

НАТУРЩИК *м* и **НАТУРЩИЦА** *ж* натурщик (*һирәт яһағанда рәссам алдында өлгө, һын булып тороусы*)

НАТУШИТЬ *сов. что* быктырып (томалап) бешереу; **натушить овощи с мясом** йәшелсә менән ит быктырып бешереу

НАТЫКАТЬ *сов. что; разг.* казап (сәнсеп) куйыу; **натыкать иглок** эналәр сәнсеп куйыу

НАТЫКАТЬ *несов.* 1. *см. натыкать* 2. *см. наткнуть*

НАТЫКАТЬСЯ *несов.* 1. *см. наткнуться* 2. *страд. от натыкать*

НАТЮРМОРТ *м; иск.* натюрморт

НАТЯГИВАНИЕ *с см. натягивать; натягивание струн* кылдарзы тартыу

НАТЯГИВАТЬ *несов. см. натянуть*

НАТЯГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. натянуться* 2. *страд. от натягивать*

НАТЯЖЕНИЕ *с* 1. *см. натянуть* 1, **натянуться**; **натяжение парусов** елкәндәрзе киреу 2. *мед.* ит үреу, бөтәшеу, уналыу; **первичное натяжение** ит үрә башлау

НАТЯЖКА *ж* 1. *см. натянуть* 1, **натянуться**; **натяжка струн** кылдарзы тартыу 2. *перен.* тартып-һузып; **поставить с натяжкой тройку** тартып-һузып өслә куйыу

НАТЯЖНОЙ, -ая, -ое тартып (һузып, киреп) кейзерелә торган, тарттыра торган; **натяжные шины** киреп кейзерелә торган шиндар; **натяжной канат** тарттыра торган йыуан аркан

НАТЯНУТОСТЬ *ж* кыркыулык, кискенлек, кыркыу (кискен) булыу, яһалмалылык; **натянутасть отношений** мөнәсәбәттәрзең кискен булыуы

НАТЯНУТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от натянуть*; **натянутые паруса** кирелгән елкәндәр 2. *прил. (лишённый естественности)* яһалма, ысын күңелдән булмаган, кыркыу, кискен; **натянутый разговор** ысын күңелдән булмаган һөйләшеу; **натянутые отношения** кискен мөнәсәбәттәр

НАТЯНУТЬ *сов. что* 1. тартыу, киреу, тартып (киреп) куйыу; **натянуть вожжи** дилбегәнә

НАТЯНУТЬСЯ

тартыу; **натяну́ть паруса́** елкэндәрзе киреп куйыу **2.** тартыу, кейеу, тартып кейеу (ябыныу); **натяну́ть на себя́ одеяло́** одеялды үзөнә тартып ябыныу; **натяну́ть сапоги́** итекте тартып кейеу **3.** *разг. (сделать послабление)* тартып-һузып, өзөп-йолкоп; **натяну́ть тройку́** тартып-һузып өслө куйыу **4.** *чего и без доп. безл.; разг.* каплау; **к вѣчеру́ натяну́ло чѣрных туч** кискә табан күкте кара болоттар капланы

НАТЯНУТЬСЯ *сов.* тартылыу, кирелеу, һузылыу; **паруса́ натяну́лись** елкэндәр кирелде

НАУГАД *нареч.* тосмаллап, ныклап белмәйенсә, ни булһа ла булыр тип, тәүәккәлләп; **идти́ науга́д** тосмаллап барыу

НАУГОЛЬНИК *м* мөйөшлөк; **шкату́лка с металличе́скими наугольниками́** тимер мөйөшлөктәр менән яһалган кумта

НАУГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое мөйөшкә куйыла торған, мөйөшкә куйылған (төшөрөлгән); **наугольные украшения́** на переплёте́ книги́ китап тышының мөйөшөнә төшөрөлгән бизәктәр

НАУДАЛУЮ *нареч.;* *разг.* дыуамал кыйыулык менән; **ри́нуться наудалу́ю** дыуамал кыйыулык менән ташлануу

НАУДАЧУ *нареч.* уйлап-нитеп тормай(ынса), тәүәккәлләп, ни булһа ла булыр тип; **идти́ наудачу́** ни булһа ла булыр тип барыу

НАУДИТЬ *сов. кого-что* (кармак менән) то-тоу (тотоп алыу); **наудить ведро́ леце́й** бер күнәк корман балығы тотоу

НАУЖИВАТЬ *несов. см. наудить*

НАУКА *ж* **1.** фән, гилем; **естественные науки́** тәбиғәт фәндәре; **Акаде́мия наук РБ** БР фәндәр академияһы **2.** *(назидание, урок)* һабак, гибрәт; **это тебе́ нау́ка** был һиңә һабак

НАУКООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое фәнгә окшаш, фәнни һымак; **наукообразные сочинения́** фәнгә окшаған язмалар

НАУСЬКАТЬ *сов. кого-что; разг.* һөсләу, һөсләтеу, һөскөртөу; **науськать соба́ку** этте һөскөртөу

НАУСЬКИВАТЬ *несов. см. науськать*

НАУСЬКИВАТЬСЯ *несов. страд. от науськивать*

НАУТЭК *нареч.;* *разг.* һызыу, тайыу, үксә ялтыратыу

НАУТРО *нареч.* иртәгә, иртән, иртәгәһенә, иртәнсәккә; **договориться о встрече́** наутро иртәнсәккә осрашыу тураһында һүз куйышыу

НАУЧИТЬ *сов. кого-что, чему и с неопр.* **1.** өйрәтеу; **научить ребёнка́ считать** баланы һанарға өйрәтеу **2.** *разг. (подговорить)* котортоу, өйрәтеу; **научить плохому́** насарға котортоу **3.** *(заставить понять)* инандырыу, өйрәтеу; **жизнь́** нау́чит мно́гому́ тормош күпкә өйрәтәр

НАУЧИТЬСЯ *сов. чему и с неопр.* өйрәнеу; **научи́ться чита́ть** укырга өйрәнеу

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое гилми-тикшеренеу ...ы; **научно-иссле́довательский институ́т** гилми-тикшеренеу институты

НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ, -ая, -ое фәнни-популяр; **научно-популярный фильм́** фәнни-популяр фильм

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гилми-гәмәли; **научно-практическая конферен́ция** гилми-гәмәли конференция

НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое гилми-етештереу ...ы; **научно-производственное объедине́ние** гилми-етештереу берекмәһе

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гилми-техник, фәнни-техник; **научно-технический прогресс́** гилми-техник прогресс; **научно-техническая литерату́ра** фәнни-техник эзәбиәт

НАУЧНО-ФАНТАСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое гилми-фантастик; **научно-фантастический рома́н** гилми-фантастик роман

НАУЧНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое гилми-эксперименталь, фәнни һынаузар үтә торған; **научно-экспериментальная база́** гилми-эксперименталь база

НАУЧНЫЙ, -ая, -ое фәнни, гилми; **научный рабо́тник** гилми хөзмәткәр; **научная теория́** гилми теория; **научное учрежде́ние** гилми учреждение

НАУШНИК *м* и **НАУШНИЦА** *ж; разг. (доносчик и доносчица)* ошаксы, гәйбәтсе

НАУШНИКИ *мн. (ед. наушник м)* **1.** колакса, колаксын; **ша́пка с наушниками́** колаксын бүрек **2.** *радио.* наушник; **наде́ть наушники́** наушник кейеу

НАУШНИЧАТЬ *несов.;* *разг.* ошаклау, гәйбәт һөйләу

НАУШНИЧЕСТВО *с; разг.* ошак йөрөтөу, ошаксан, гәйбәт (һүз) йөрөтөу

НАФАБРИКОВАТЬ *сов. что, чего* эзерләу, баһып сыгарыу, уйлап сыгарыу, таратыу, яһау; **нафабриковать́ фальшивых доку́ментов** ялған документ эзерләу

НАФАНТАЗИРОВАТЬ *сов. что и без доп.;* *разг.* юк нәмәләр (юк-бар) уйлап сыгарыу; **нафантазировать́ разных́** небылиц төрлө юк-бар уйлап сыгарыу

НАФТАЛИН *м* нафталин; **пересы́пать шу́бу нафтали́ном** тунға нафталин һибеу

НАФТАЛИННЫЙ и **НАФТАЛИНОВЫЙ**, -ая, -ое нафталин ...ы; **нафтали́нный за́пах** нафталин есе

НАФТОЛ *м* нафтол (*химик берләшмә*)

НАХАЛ *ж; разг.* оятһыз (һөмһөз, битһөз) ират; **наха́лка ж** оятһыз (һөмһөз, битһөз) катын-кыз **НАХАЛЬНИЧАТЬ** *несов.;* *разг.* оятһызлануу, һөмһөзләнеу

НАХАЛЬНЫЙ, -ая, -ое оятһыз, һөмһөз; **наха́льный вид** оятһыз киәфәт

НАХАЛЬСТВО с оятһызлык, һөмһөздөк; проявлять **нахальство** оятһызлык күрһәтеү

НАХВАЛИВАТЬ *несов. см. нахвалить*

НАХВАЛИТЬ *сов. кого-что; разг. үтә (һык) мактау, мактап ташлау; нахвалить ученика* укыусыны үтә һык мактап ташлау

НАХВАЛИТЬСЯ *сов.; разг. 1. (нахвасться) мактану, шапырыну; нахвалиться на весь мир* бар доньяга шапырыну **2. кем-чем (с отрицанием и обычно с гл. "мочь")** мактанып бөтә алмау; **не мог нахвалиться своими детьми** балаларын мактап бөтә алмай

НАХВАСТАТЬ *сов.; разг. (артык) мактау, шапыртыу*

НАХВАСТАТЬСЯ *сов.; разг. (артык) мактану, шапырыну; нахвастаться зря* һис юкка күп шапырыну

НАХВАТАТЬ *сов. что, чего; разг. 1. прям. йыйыу, йыйып алыу, тотоп алыу, алып калыу (куйыу); нахватать гостинцев* күстәнәс йыйып алыу **2. перен. өстән-мөстән (унан-бынан) алыу; нахватать знаний** өстән-мөстән генә белем алыу

НАХВАТАТЬСЯ *сов.; перен., разг. см. нахватать 2*

НАХВАТЫВАТЬ *несов. см. нахватать*

НАХВАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. нахвататься 2. страд. от нахватывать*

НАХИМОВЕЦ *м* нахимовсы

НАХИМОВСКИЙ: **Нахимовское училище** Нахимовсылар училищәһе (*хәрби-диңгез училищәһе*)

НАХЛЁБНИК *м (приживальщик)* кешелә (кеше елкәһендә) йәшәүсе, әрәмтамак

НАХЛЕСТАТЬ *сов. кого-что; разг. сыбыклау, сыбырткылау, камсылау; нахлестать лбшадь* атты сыбырткылау

НАХЛЕСТАТЬСЯ *сов.; прост. туйгансы сабыну; нахлестаться венником* миндек менән туйгансы сабыну

НАХЛЁСТЫВАТЬ *несов. 1. см. нахлестать 2. койоу, яуу; дбждик снбва начинял нахлестывать* ямғыр яңынан коя башланы

НАХЛЁСТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. нахлестаться 2. страд. от нахлестывать 1*

НАХЛОБУЧИВАТЬ *несов. см. нахлобучить*

НАХЛОБУЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. нахлобучиться 2. страд. от нахлобучивать*

НАХЛОБУЧИТЬ *сов. что; разг. (о головном уборе)* багырып (төшөрөп) кейеү; **нахлобучить шапку** бүректә багырып кейеү

НАХЛОБУЧИТЬСЯ *сов.; разг. (о головном уборе)* маңлайына төшөп тороу (төшөү), маңлайын каплап тороу

НАХЛОБУЧКА *ж; разг. каты шелтә, һык әрләнеү; получить нахлобучку* каты шелтә алыу

НАХЛОПАТЬ *сов. кого-что; разг. шапылдагып (сапылдагып, сәпелдәтәп) һугыу, һуккылау;*

нахлопать озорного ребёнка шаян баланы шапылдагып һуккылау

НАХЛЫНУТЬ *сов. 1. (о жидкостях, газах, запахах и т.д.) ургылып килеп сығыу (бәре-леү), эркелеп килеп менеү; волна нахлынула на берег тулкын ярға ургылып килеп бәрелде **2. перен. солгап алыу; мысли нахлынули** уйзар солгап алды **3. (о людях)** ябырылыу, ябырылып килеп тулыу (сығыу); **толпа нахлынула** халык ябырылып килеп тулды*

НАХМУРЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от нахмурить 2. прил. (сурово, угрюмо наморщенный)** йыйырылган, йәмрәйгән, сытырайган; **нахмуренный лоб** йыйырылган маңлай **3. прил. (мрачный)** һөмһөрө койолган, сытырайган, карайган, кара янган; **нахмуренный вид** һөмһөрө койолган киәфәт

НАХМУРИВАТЬ *несов. см. нахмурить*

НАХМУРИВАТЬСЯ *несов. см. нахмуриться*

НАХМУРИТЬ *сов. что* йыйырыу, емереү, төйөү, сытырайыу; **нахмурить брови** каш емереү

НАХМУРИТЬСЯ *сов. 1. йыйырыу, йәмрәйеү, сырай һытыу; он нахмурился* ул сырай һыты **2. перен. (о небе, о поводе и т.п.)** бологлау, бозолоу, караңгыланыу; **день нахмурился** көн бозолдо

НАХОДИТЬ I *несов. см. найти I*

НАХОДИТЬ II *несов. см. найти II*

НАХОДИТЬСЯ I *несов. 1. см. найтись 2. (быть расположенным, пребывать)* -да/-дә тороу (булыу), урынлашыу; **шкблa нахoдится в центре гбрoда** мәктәп кала үзәгендә урынлашкан **3. страд. от находить I**

НАХОДИТЬСЯ II *сов.; разг. туйгансы (арыгансы) йөрөү, йөрөп арыу (туйыу)*

НАХОДКА *ж 1. (вещь)* табылдык, табылган нәмә; **ценная находка** киммәтле табылдык **2. перен. табыш, асыш; это большая находка для театра** театр өсөн был зур табыш

НАХОДЧИВОСТЬ *ж* тапкырлык, зирәклек, сослок, оскорлок; **проявить находчивость** тапкырлык күрһәтеү

НАХОДЧИВЫЙ, -ая, -ое тапкыр, зирәк, сос, оскор; **находчивый человек** оскор кеше; **находчивый ответ** тапкыр яуап

НАХОЖДЕНИЕ *с 1. см. находить I 1; нахождение ответа* яуап табыу **2. см. находиться I 2; место нахождения руды** мәгдән (яткылыгы) булган урын

НАХОЗЯЙНИЧАТЬ *сов.; разг. хужа булып алыу; нахозяйничать в чужом доме кеше өйөндә хужа булып алыу*

НАХОХЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от нахохлить 2. прил. (о птицах)** йөнөн тырпайткан, кабарынган; **нахохленный индюк** кабарынган күркә **3. прил.; перен. (о человеке)** караңгы сырайлы, сырайы һытык (бозолган), асуулы

НАХОХЛИВАТЬ *несов. см. нахохлить*

НАХОХЛИВАТЬСЯ

НАХОХЛИВАТЬСЯ *несов. см. нахобхлиться*
НАХОХЛИТЬ *сов. что (о птицах)* тырпайтыу, кабартыу, өрпөйтөү, торгозоу; **нахобхлить перья** йөндөрөн (канаттарын) тырпайтыу

НАХОХЛИТЬСЯ *сов. 1. (о птицах)* йөнөн (канатын) тырпайтыу, кабарыныу **2. перен., разг. (о человеке)** сырай һытыу, йөз йэмрөйтөү

НАХОХОТАТЬСЯ *сов.; разг. көлөү, туйгансы (эс каткансы) көлөү; нахохотаться до слёз* күззэн йэш сыткансы көлөү

НАЦАРАПАТЬ *сов. что; разг. 1. (царапая, начертить, написать)* тырнап (сыйып) языу, сыймаклау **2. (написать неразборчиво, неумело)** арлы-бирле языу, һызгылау, насар итеп языу

НАЦЕДИТЬ *сов. что, чего* ағызып алыу, һөзөп (һаркытып) алыу; **нацедить молоко** һөт һөзөп алыу

НАЦЕДИТЬСЯ *сов. ағыу, һаркыу, ағып (һаркып) йыйылыу; нацедились полстакана воды* ярғы стакан һыу һарккан

НАЦЕЖИВАТЬ *несов. см. нацедить*
НАЦЕЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. нацедиться*
2. страд. от нацедивать

НАЦЕЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от нацелить** **2. прил.** йүнэлтелгән; **нацеленная на успех работа** уңышка йүнэлтелгән эш

НАЦЕЛИВАТЬ *несов. см. нацелить*
НАЦЕЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. нацеливаться*
2. страд. от нацеливать

НАЦЕЛИТЬ *сов. 1. что* төбәү, төзәү, тосқау; **нацелить ружьё** мылтык төбәү **2. кого-что; перен., разг.** йүнэлдерәү, йүнэлтеү; **нацелить внимание** игтибар йүнэлтеү

НАЦЕЛИТЬСЯ *сов. 1. в кого-что и без доп. (прицелиться)* төбәү, төзәү, тосқау, күзәү **2. на что, с неопр. и без доп.; перен.** йыйыныу; **нацеливаться уехать** китергә йыйыныу

НАЦЕЛО *нареч.; разг.* тотош, тогошлай, туйһынса, бөтөнләй; **лёд нацело растаял** боз тотошлай ирегән; **нацело забыть** бөтөнләй онотоу

НАЦЕНКА *ж; торг.* өстәмә (өстәлгән) хак; **наценка на товары** тауарзарга өстәлгән хак

НАЦЕПИТЬ *сов. что 1.* эләү, эләктерәү, тагыу; **нацепить вёдра на колья** забора бизрәләрзе койма бағаналарына эләү **2. разг.** тагыу, қазау; **нацепить булавку** төйрәүес қазау; **нацепить медали** мизалдарзы тагыу

НАЦЕПЛЯТЬ *несов. см. нацепить*
НАЦЕПЛЯТЬСЯ *несов. страд. от нацеплять*

НАЦИЗМ *м* нацизм; **бороться против** нацизма нацизмга қаршы көрәшеү

НАЦИОНАЛИЗАЦИЯ *ж* национализация, национализациялау; **национализация земли** ерзе национализациялау

НАЦИОНАЛИЗИРОВАТЬ *сов., несов. что* национализациялау

НАЦИОНАЛИЗИРОВАТЬСЯ **1. сов., несов.** национализациялануу, национализация яһалыу **2. только несов. страд. от национализировать**

НАЦИОНАЛИЗМ *м* милләтселек

НАЦИОНАЛИСТ *м* и **НАЦИОНАЛИСТКА** *ж* милләтсе

НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИЙ и **НАЦИОНАЛИСТИЧНЫЙ**, -ая, -ое милләтселек ...ы, милләтселәргә хас; **националистические взгляды** милләтселәргә хас қараштар

НАЦИОНАЛИСТСКИЙ, -ая, -ое милләтселәр ...ы; **националистская организация** милләтселәр ойошмаһы

НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое милли-азатлыҡ ...ы; **национально-освободительное движение** милли-азатлыҡ хәрәкәте

НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое милли-патриотик; **национально-патриотические силы** милли-патриотик көстәр

НАЦИОНАЛЬНОСТЬ *ж 1.* милләт; **люди разных национальностей** төрлө милләт кешеләре **2. миллилек; национальность искусства** сән-ғәттең миллилеге

НАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое милли; **национальный вопрос** милли мәсьәлә; **национальное движение** милли хәрәкәт; **национальные обычаи** милли гөрөф-ғәзәттәр (йолалар); **национальное государство** милли дәүләт

НАЦИСТ *м* нацист
НАЦИСТСКИЙ, -ая, -ое нацист ...ы; **нацистская организация** нацистар ойошмаһы

НАЦИЯ *ж* милләт; **права наций** милләттәрҙең хокуктары ♦ **Организация Объединённых Наций (ООН)** Берләшкән Милләттәр Ойошмаһы (БМО)

НАЦМЕНЬШИНСТВО *с; разг. (национальное меньшинство)* аз(һанлы) милләт, азсылык

НАЧАДИТЬ *сов. чем и без доп.* һөрөм (еҫ) сыгарыу, һөрөмләп бөтөрөү, еҫ менән тултырыу; **начадить в избё** табакөм өйзө тәмәке еҫе менән тултырыу

НАЧАЛО *с 1.* баш; **начало пути** юл башы; **начало улицы** урам(дың) башы; **начало учебного года** уҡыу йылының башы **2. (источник, основа чего-л.)** баш, башланғыс, нигез; **начало организации движения** хәрәкәтте ойоштороузың нигезе **3. мн. начала** нигез(зәр); **на началах равенства** тигез хокуктылык нигезендә ♦ **под началом чьим, у кого** кулы астында; **(попасть, поступить и т.п.) под начало чьё** кул астына, етәкселәгенә (инәү, эләгеү)

НАЧАЛЬНИК *м* башлыҡ, етәксе, начальник, түрә; **начальник отдела** бүлек башлығы

НАЧАЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое **1.** башлыҡ ...ы; **начальническая должность** башлыҡ вазифаһы **2.** башлыҡтарса, башлыҡтарға хас, қырка;

НАЧИНАТЬ

начальническая строгость башлыктарга хас таллапсанлык

НАЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (тәү) баштагы, тәүге; **начальный период** тәүге осор **2.** (*первоначальный, низший*) башлангыс; **начальные классы** башлангыс сныфтар

НАЧАЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *см. начальнический 2*

НАЧАЛЬСТВО *с 1. собир.* башлыктар, етәкселәр; **высшее начальство** югары башлыктар **2. разг.** башлык, етәксе; **распоряжение начальства** етәксе(нең) күрһәтмәһе **3.** етәкселек; **принять начальство над отделом** бүлек менән етәкселек итеүзе кабул итеү; **служить под начальством** *чим-л. берәүзең* етәкселеге астында хезмәт итеү

НАЧАЛЬСТВОВАТЬ *несов.* идара (етәкселек) итеү, башлык булып тороу; **начальствовать над охраной** карауылсылар өстөнән башлык булып тороу

НАЧАЛЬСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич.** идара (етәкселек) итеүсе, башлык (етәксе) булып тороусы **2. прил.** етәксе ...ы, команда ...ы; **начальствующий состав армии** армияның команда составы

НАЧАТЬ *сов. 1. что и с неопр.; в разн. знач.* башлау, тотонуу, керешәү; **начать урок** дәрес башлау; **начать петь** йырлай башлау **2. что, с кого-чего** башлап ебәрәү; **начать день с зарядки** көндө зарядканы башлап ебәрәү

НАЧАТЬСЯ *сов. что, с чего и без доп.* башлануу, башланып китеү; **начался новый учебный год** яңы укыу йылы башланды; **воскресный день начался с лыжной прогулки** йәкшәмбе көн саңгыла йөрәү менән башланып китте

НАЧДІВ *м (начальник дивизии)* дивизия начальнигы

НАЧЕКАНИВАТЬ *несов. см. начеканить*

НАЧЕКАНИТЬ *сов. что* сүкеп (һугыш) һырлау, бизәк төшөрөп яһау

НАЧЕКУ *нареч.* һак, уяу, әзер; **быть начеку** әзер булду

НАЧЕРКАТЬ и **НАЧЁРКАТЬ** *сов.; разг. 1. что, чего* һызгылап бөтөү, сыйып (сыймаклап) бөтөү (ташлау), сыймаклау; **начеркать линии** һызыктар сыймаклау **2. (небрежно написать, нарисовать)** тиз-тиз генә һызгылау (языу), һызгылап (язып) ташлау; **начеркать письмо** тиз-тиз генә хат һызгылап ташлау

НАЧЁРКИВАТЬ *несов. см. начеркать 1*

НАЧЁРКИВАТЬСЯ *несов. страд. от начеркивать*

НАЧЕРНИТЬ *сов. что* карайтуу, карага буяу

НАЧЕРНО *нареч.* карага, каралама итеп; **начерно** каралама итеп языу

НАЧЕРНЯТЬ *несов. см. начернить*

НАЧЁРПАТЬ и *разг. НАЧЕРПАТЬ* *сов. что, чего и без доп.* һоҫоп (батырып, сумырып) алыу; **начерпать воды** һыу һоҫоп алыу

НАЧЁРПЫВАТЬ *несов. см. начерпать*

НАЧЁРПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от начерпывать*

НАЧЕРТАНИЕ *с 1. высок. см. начертать 2. (очертание)* язылыш, һүрәт, һын; **начертание букв** хәрәфәтәрҙең язылышы

НАЧЕРТАТЕЛЬНЫЙ: **начертательная геометрия** һызма геометрия

НАЧЕРТАТЬ *сов. что; высок. 1. (написать)* языу; **начертать клятвенные слова** ант һүзәрә языу **2. перен. (наметить, указать)** билдәләү, билдәләп куйыу, күрһәтеү; **начертать путь** юл күрһәтеү

НАЧЕРТАТЬСЯ *сов.; высок.* һаклануу; **начертаться в памяти** хәтерҙә һаклануу

НАЧЕРТИТЬ *сов. что* һызыу, һызып әзерләү; **начертить много чертежей** бик күп һызмалар һызыу

НАЧЁРЧИВАТЬ *несов. см. начертить*

НАЧЁРЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от начерчивать*

НАЧЁС *м 1. см. начесать — начёсывать 2. (ворс)* өлпә, өбөрә; **густой начёс** куйы өбөрә **3. спец.** бәйләм **4. разг. (способ расчёсывания волос)** кабартылған сәс; **причёска с начёсом** кабартылған сәс **5. тырналған урын; начёс на шее** муйында тырналған урын

НАЧЕСАТЬ *сов. 1. что, чего; в разн. знач.* тарау, тарап төшөрөү (алыу), тәрәшләү; **начесать льна** етен тәрәшләү; **начесать козьего пуха** дебет тарап алыу; **начесать волосы на лоб** сәсте маңлайға тарап төшөрөү **2. что; разг.** тырнап йәрәхәтләү; **начесать до крови щёку** яңакты тырнап канатту

НАЧЁСТЬ *сов.; бухг.* расланмаған сығымды кире кайтарып алыу (тогоп алып калыу), өстөнә сығарыу; **начёсть с жалования** эш хақынан тотоп алып калыу

НАЧЁСЫВАТЬ *несов. см. начесать*

НАЧЁСЫВАТЬСЯ *несов. страд. от начёсывать*

НАЧЁТ *м; бухг.* начёт (*расланмаған сығымды каплау өсөн кире кайтарып бирелергә тейешле акса*)

НАЧЁТНИЧЕСТВО *с хәрәф ятлау (укығанды аңламайынса ятлап алынған белем)*

НАЧЁТЧИК *м хәрәф ятлаусы*

НАЧИНАНИЕ *с 1. см. начинать 2.* башлангыс, инициатива; **поддержать начинания молодого учителя** йәш укытыусының башлангыстарын хушлау

НАЧИНАТЕЛЬ *м* башлаусы, башлап ебәрәүсе, нигез һалыусы, инициатор; **начинатель полезных дел** файзалы эштәрҙе башлап ебәрәүсе

НАЧИНАТЬ *несов. см. начать*

НАЧИНАТЬСЯ

НАЧИНАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* *начаться* 2. *страд. от* *начинать*

НАЧИНАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* *начинать* 2. *прил.* яңы башлаусы, яңы башлап тотонуусы, йәш, тәжрибәһез; *начинающий писатель* йәш языусы 3. *в знач. суц.* *начинающий* *м* и *начинающая* *ж* башлап тотонуусы, өйрәнә башлаусы; *учебник для начинающих* өйрәнә башлаусылар өсөн дәреслек

НАЧИНАЯ 1. *деесп. от* *начинать* 2. *предлог с род. п. (в сочетании с предлогами “с” и “от”)* башлап; *начиная с первого сентября* беренсе сентябрҙән башлап

НАЧИНИВАТЬ *несов. см.* *начинить* II

НАЧИНИТЬ I *сов. что, чем* (эсенә) тултырыу (һалыу), тултырып яһау; *начинить пироги грибами* бәләшкә бәшмәк һалыу

НАЧИНИТЬ II *сов. что, чего; разг. 1. (починить)* ямаштырыу, ямап куйыу; *начинить много носков* ойокбаштар ямап куйыу 2. *(очинить)* ослау, ослап куйыу (ташлау); *начинить карандашей* кәләмдәр ослап куйыу

НАЧИНКА *ж* 1. *см.* *начинить* I — *начинять* 2. *эс. -лы/-ле; начинка пирога* бәләш эсе; *пирог с мясной начинкой* итле бәләш

НАЧИНОЧНЫЙ, -ая, -ое эсенә һалына торған; *начиночное мясо* бәләш эсенә һалына торған ит

НАЧИНЯТЬ *несов. см.* *начинить* I

НАЧИРКАТЬ *сов. что, чего; разг. (спичек)* һызып бөгөрөү, һызғылау; *начиркать полкорбки спичек* ярты кап шырпы(ны) һызып бөгөрөү

НАЧИСЛЕНИЕ *с* 1. *см.* *начислить* — *начислять* 2. *бухг. (сумма)* өстәп иҫәпләнгән сумма, өстәлгән сумма; *начисления на заработную плату* эш хақына өстәлгән сумма

НАЧИСЛИТЬ *сов. что; бухг.* иҫәпләп өстәү (сыгарыу, языу); *начислить проценты* иҫәпләп процент өстәү; *начислить заработную плату* эш хақыны иҫәпләп язып куйыу

НАЧИСЛЯТЬ *несов. см.* *начислить*

НАЧИСЛЯТЬСЯ *несов. страд. от.* *начислять*

НАЧИСТИТЬ *сов. 1. что, чего* әрсәү, тазалау, кырыу, әрсеп (тазартып, кырып) куйыу; *начистить картошки* картуф әрсеп куйыу 2. *что; разг. (вычистить)* тазартыу; *начистить сапоги* итекте тазартыу

НАЧИСТО *нареч. 1. разг.* таза, тап-таза, ак, акка; *начисто выбелить избу* өйзә акка буяп сығыу; *переписывать начисто* тазага күсереп языу 2. *(решительно)* бөтөнләй(гә), кәтги рәүештә; *начисто отказать* платиты түләүзән кәтги рәүештә баш тартыу

НАЧИСТОТУ *нареч.; разг.* ысын күңелдән, йәшермәй(енсә), асыктан-асык, туранан-тура; *поговорить начистоту* асыктан-асык һөйләшеү

НАЧИСТУЮ *нареч.; разг. 1. см.* *начисто* 2. *см.* *начистоту*

НАЧИТАННОСТЬ *ж* укымышлы (белемле) булыу

НАЧИТАННЫЙ, -ая, -ое күп укыған, укымышлы, белемле; *начитанный человек* күп укыған кеше

НАЧИТАТЬ *сов. 1. что; разг.* укыу, укып сығыу; *начитать за год много книг* бер йылда бик күп китап укып сығыу 2. *что; тех. (прочитать для звукозаписи)* язырыу өсөн укыу

НАЧИТАТЬСЯ *сов.* күп укыу, укып туйыу; *начитаться романов* бик күп романдар укыу; *не могу начитаться* укып туя алмайым

НАЧИТЫВАТЬ I *несов. см.* *начесть*

НАЧИТЫВАТЬ II *несов. см.* *начитатъ*

НАЧИТЫВАТЬСЯ I *несов. страд. от* *начитывать* I

НАЧИТЫВАТЬСЯ II *несов. страд. от* *начитывать* II

НАЧИХАТЬ *сов.; разг. 1.* сөскөрөп сәсрәтеү (бысратыу) 2. *только неопр. кому в знач. сказ.; прост.* игтибар итмәү, барыбер тип һанан

НАЧИЩАТЬ *несов. см.* *начистить*

НАЧИЩАТЬСЯ *несов. 1. см.* *начиститься* 2. *страд. от* *начищать*

НАЧУДИТЬ *сов.; разг.* әкәмәтләнеү, йүләрлек эшләп ташлау, йүләрләнеү

НАШ *м* (наша *ж*, наше *с*) *мест. 1.* беззең; *наши желания* беззең теләктәр(ебез); *наши родители* беззең ата-әсәләр 2. *в знач. суц.* *наше с; разг.* үзөбеззеке, беззеке; *наше никуда не уйдёт* беззеке бер кайза ла китмәс (юғалмас) 3. *в знач. суц.* *наши мн.; разг.* беззекеләр; *наши приехали* беззекеләр килгән (кайткан) 4. *в знач. суц.* *наш м* и *наша ж; прост.* башлык (хужа, етәксе *н.б.*); *наш не любит опаздывающих* беззең хужа һуңлап килеүселәрзә яратмай ♦ *наш брат* беззең ағай-эне, беззең кеше (халык); *наша берёт (возьмёт, взяла)* өстөнлектә без алабыз (алдык), без еңбөз (еңдек), беззеке ең (еңде); *наше вам! прост., шутол.* сәләм бирзек! (*иҫәнләшеү мәғәнәнән*); *и нашим и вашим* ике якка ла яраға тырышыу; *по-нашему* беззеңсә

НАША *ж мест. см.* *наш*

НАШАЛИТЬ *сов.* шаярыу, шаянлыктар (шуклыклар) эшләп ташлау, шаярып ташлау

НАШАЛИТЬСЯ *сов.; разг.* туйғансы шаярыу, шаярып туйыу; *дети за день нашались* балалар көн(ө) буйы шаярып туйзылар

НАШАРИВАТЬ *несов. см.* *нашарить*

НАШАРИТЬ *сов.; разг.* һәрмәп (һәрмәләп, һәрмәнен) эзләп табыу; *нашарить звонок* һәрмәп звонукты эзләп табыу

НАШАТЫРНЫЙ, -ая, -ое нишатыр ...ы, нишатырлы; *нашатырный спирт* нишатыр спирты

НАШАТЫРЬ *м* нишатыр (1. *химик матдә* 2. *һөйл. нишатыр спирты*)

НАШВЫРИВАТЬ *несов. см. нашвырять*
НАШВЫРЯТЬ *сов. что; разг. ырғытыу, ташлау, ташлап туззырыу (тултырыу); нашвырять камней* күп таш ырғытыу

НАШЕ *с мест. см. наш*

НАШЕЛУШИТЬ *сов. что, чего; разг. әрсеу, кабыгын һызырыу, әрсеп (һызырып) куйыу, һурзыртыу; нашелушить семечек* көнбагыш һурзыртыу

НАШЕПТАТЬ *сов. 1. что и без доп. бышылдау, шыбырлау, бышылдап (шыбырлап) һөйләу (һөйләп биреу); нашептать сердечные тайны* йөрәк серзәрен бышылдап кына һөйләп биреу **2. (наклеветать)** яла яғыу **3. устар. (внушить тайным образом)** астыртын котортоу **4. на что; уст. өшкөрөу**

НАШЕПТАТЬСЯ *сов.; разг. бышылдашыу (шыбырлашыу); вдвоём нашептаться с другом* дус менән туйғансы бышылдашыу

НАШЁПТЫВАТЬ *несов. см. нашептать*

НАШЁПТЫВАТЬСЯ *несов. страд. от нашептовать*

НАШЁСТВИЕ *с* баһып инеу, ябырылыу, ау булып килеу, һөжүм; **нашествие завоевателей** баһынсыларҙың ябырылыуы

НАШИ *мн. мест. см. наш*

НАШИВАНИЕ *с см. нашивать*

НАШИВАТЬ *несов.; разг. от носить*

НАШИВАТЬ *несов. см. нашить*

НАШИВАТЬСЯ *несов. страд. от нашивать*

НАШИВКА *ж 1. см. нашить 2. (то, что нашить)* һызат (*эйбер өстөнән бизәк өсөн тегеп куйылған тар тукыма, күң һ.б.*) **3. воен. билда, билге (хәрби звание билдәһе); нашивки на рукав** ендәге билдәләр; **нашивки ранений** яралары белдергән билгеләр

НАШИВНОЙ, -ая, -ое өстән тегелгән, өстән тегеп куйылған, тышкы; **нашивной карман** тышкы кеһә

НАШИНКОВАТЬ *сов. что* турау, турап куйыу (алыу, ташлау); **нашинковать капүсту** кәбестә турау

НАШИНКОВЫВАТЬ *несов. см. нашинковать*

НАШИНКОВЫВАТЬСЯ *несов. страд. от нашинковать*

НАШИТЬ *сов. 1. что (пришить)* тегеп куйыу; **нашить карман** кеһә тегеп куйыу **2. что (күп итеп)** тегеу, тегеп куйыу, тегеп әзерләп куйыу; **нашить платъев** күп итеп күлдәктәр тегеп куйыу

НАШЛЁПАТЬ *сов. кого; разг. сапылдау һугыу, сепәләп алыу, сикәләу; нашлапать по щекам* сикәләу

НАШПЛИВАТЬ *несов. см. нашпилить*

НАШПЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от нашпилывать*

НАШПИЛИТЬ *сов. кого-что* каһап (әлеп, беркетеп) куйыу; **нашпилить ленту на шляпу** эшләпәгә таһма каһап куйыу

НАШТАМПОВАТЬ *сов. что* штамп һугыу, штампылап куйыу; **наштамповать детали** деталдәр штампылап куйыу

НАШТАМПОВЫВАТЬ *несов. см. наштамповать*

НАШУМЁВШИЙ, -ая, -ее **1. прич. от нашуметь 2. прил. (привлекший внимание)** донъя шаулатқан; **нашумевший роман** донъя шаулатқан роман

НАШУМЕТЬ *сов. 1. (произвести шум)* таушланыу, шаулау, тауыш сығарыу (куптарыу), шау куптарыу **2. перен. (вызвать много разговоров)** шаулатыу; **нашуметь по всему городу** бөтә қаланы шаулатыу

НАЩЁЛКАТЬ *сов. что, чего; разг. ярыу, ватыу, ярып (ватып) ташлау; нащёлкать орехов* сәтләүек ярыу; **нащёлкать семечек** көнбагыш ярыу

НАЩЁЛКИВАТЬ *несов. 1. см. нащёлкать 2. чем; разг. шарглатыу; нащёлковать кнутом* сыбырткы шарглатыу **3. (о птицах)** һайрау; **словей нащёлкивает** һандугас һайрай

НАЩИПАТЬ *сов. 1. что, чего* йолқоу, йолқоп йыйыу; **нащипать травы** үлән йолқоп йыйыу **2. разг. семтеу, семтеп ауырттырыу; нащипать щёки** битте семтеп ауырттырыу

НАЩИПЫВАТЬ *несов. см. нащипать*

НАЩИПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от нащипывать*

НАЩУПАТЬ *сов. что 1. һәрмәп (капшап) табыу; нащупать пульс* пульсты капшап табыу **2. перен. табыу, эзләп табыу; нащупать новые источники нефти** яңы нефть сығанактарын эзләп табыу ♦ **нащупать почву** алдан юл (нигез) табыу

НАЩУПЫВАТЬ *несов. см. нащупать*

НАЩУПЫВАТЬСЯ *несов. страд. от нащупывать*

НАЭЛЕКТРИЗОВАТЬ *сов. 1. что (зарядить электричеством)* электрлау, электрландырыу **2. кого-что; перен. тәһсилләндереу, тәһсир итеу, дәргләндереу; наэлектризовать зрителей** тамашасыларҙы тәһсилләндереу

НАЭЛЕКТРИЗОВАТЬСЯ *сов. электрланыу*

НАЭЛЕКТРИЗОВЫВАТЬ *несов. см. наэлектризовать*

НАЭЛЕКТРИЗОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. наэлектризовать 2. страд. от наэлектризовывать*

НАЯБЕДНИЧАТЬ *сов. на кого-что и без доп.; разг. ошаклау, яла яғыу*

НАЯВУ *нареч. өндә; видеть сон как наяву* өндәге кеүек төш күреу

НАЯДА *ж* наяда (*грек мифологияһында йылғалар һәм иһимәләр аллаһы*)

НЕ

НЕ I частица 1. (для выражения полного отрицания) -ма/-мә, -май/-мәй, -маç/-мәç; не пишет язмай; не знает белмәй; не поймёт аңламаç; не придёт килмәç; тебә егә не одолёт һин уны ең алмаçһын

2. (для придания неопределённости, неполного отрицания) түгел, -ма/-мә; пиджак не пиджак пинжак тигән пинжак түгел; сон не сон йоко йоко түгел; **говори не говори** әйттең ни, әйтмәненең ни

3. (при противопоставлении) түгел; не река, а гора йылға түгел, ә тау

4. (для придания или усиления утвердительно-го значения) -ма/-мә түгел, -ма/-мә; невозможно не сказать әйтмәй мөмкин түгел; **нельзя не любить** яратмай мөмкин түгел; **как не вспомнишь об этом!** нисек был турала иçкә төшөрмәйһең!

5. (для выражения предположительности) түгел, -ма/-мә; не сон ли это? төш түгелме был?; не нужен ли помощник? ярзамсы карәкмәйме?

6. (в сочетании с предложением "без" придаёт значение ограниченного утверждения) шактай, -майһынса/-мәйһенсә түгел; не без радости шагланмайһынса мөмкин түгел

7. (в сочетании с частицами "чуть", "едва" образует сочетания со значением возможности, допустимости) сак кына (аз ғына) -мау/-мәү (-май/-мәй) калыу, -а/-ә языу; **я чуть было не упал** мин йығыла яззым; **он едва не погиб** ул сак һәләк булмай калды

8. (при глаголах на "-ся", имеющих приставку "на", обозначает невозможность, нежелание и т.п. прекратить действие) -ма/-мә; **мы не могли наговориться** без һөйләшеп туя алманьк ♦ **не столько ..., чтобы** -маçлык/-мәçлек (дәрәжәлә) түгел; **он не столько бблен, чтобы не прийти на работу** ул эшкә килмәçлек ауырыу түгел; **не то ..., не то эллә..., эллә; не то снег, не то дождь** әллә кар, әллә ямғыр; **не только ..., но и ғына** түгел, -да/-дә; **не только дети, но и взрослые** балалар ғына түгел, ололар за; **не что нибе, как ғына, башка бер ни түгел; тем не менее** шулай булһа ла, шулай булыуға кармастан; **хотя (и) не ..., но (однако)** -маһа ла/-мәһә лә; **хотя и не соглашается, но понимает** риза булмаһа ла аңлай; **не столько ..., сколько** -дан/-дән, -зан/-зән бигерәк; **он не столько умён, сколько находчив** ул ақыллы булыузан бигерәк тапқыр

НЕ II (всегда под ударением; в сочетании с предложениями является отделяемой частью местоимений "некого", "нечего") юк; не с кем поговорить һөйләшер кеше юк

НЕ... приставка (исем йәки сифат яһалышында кулланып, түбәндәге мәғәнәләргә аңлата: **1.** һүззең белдергән мәғәнәненә капма-кар-

шы мәғәнәне, мәç., неправда ялған; недрот дошман; **недобрый** усал **2.** "түгел", "-һыз/-һез", "-һызлык/-һезлек" мәғәнәләрен, мәç., **небольшой** зур түгел; **невнимательный** игтибарһыз; **невинность** гәйһеһезлек; **небоя** ирекһезлек)

НЕАДЕКВАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тиндәш (бер тиг, бер иш) булмаған, тура (тапқыр) килмәгән **2.** проф. нормаль булмаған, гәзәти булмаған; **неадекватная реакция** гәзәти булмаған реакция

НЕАККУРАТНОСТЬ ж йыйнакһызлык, ытсым (бөхтә) булмау, әрпешлек, шапшаклык, һәпрәлек, насар башкарылғанлык; **неаккуратность ребёнка** баланың йыйнакһызлығы; **неаккуратность работы** эштең насар башкарылғанлығы (башкарылышы)

НЕАККУРАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (неисполнительный) тәртипкә буйһонмаусан, тәртипһез, вақытында эшләnmәгән; **неаккуратный пла-тельщик** налба һалымды вақытында түләmәгән кеше **2.** разг. (небрежно сделанный) еренә еткерелмәгән, арамья; **неаккуратный рисунок** еренә еткерелмәгән һүрәт **3.** (неопрятный) шапшак, һәпрә, әрпеш; **неаккуратный мальчик** шапшак малай

НЕАКТУАЛЬНЫЙ, -ая, -ое актуаль булмаған; **неактуальная статья** актуаль булмаған мәкәлә

НЕАППЕТИТНЫЙ, -ая, -ое **1.** тәмһез; **неаппетитная еда** тәмһез ашамлык **2.** перен., разг. (неприятный) насар, кызыкһыз; **неаппетитный вид** насар киәфәт

НЕБЕЗ... (небес...) приставка; сифаттарзың мәғәнә көсөн кәметә төшөп, "-һыз/-һез (ук/үк) булмаған", "-һыз/-һез (үк) түгел", "бөтөнләй түгел", "шактай", "ғына/генә" мәғәнәләрен аңлата, мәç., **небезвредный** зарарһыз түгел

НЕБЕЗГРЕШНЫЙ, -ая, -ое гөнәһһыз түгел (булмаған); **небезгрешный человек** гөнәһһыз булмаған кеше

НЕБЕЗНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое ышаныçһыз ук түгел, өмөтлә генә, ышаныçлы ғына; **небезнадёжное положение** өмөтлә генә хәл

НЕБЕЗОБИДНЫЙ, -ая, -ое **1.** ул хәтлем йыуаш түгел, усал ғына; **небезобидный человек** усал ғына кеше **2.** (обидный) рәһиетерлек, хәтер калырлык; **небезобидное слово** рәһиетерлек һүз **3.** (небезвредный) шактай зарарлы; **небезобидное лекарство** шактай зарарлы дарыу

НЕБЕЗОПАСНЫЙ, -ая, -ое куркынçлы, хәүеф-хәтәрле; **небезопасная дорога** куркынçлы юл

НЕБЕЗОСНОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое нигезлә (генә), нигезһез үк түгел; **небезосновательные доводы** нигезлә генә дәлилдер

НЕБЕЗРАЗЛИЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** битараф булмаған, кызыкһынһып, кызыкһынһыусан, игтибарлы, игтибар менән; **небезразличное отно-**

шение к делу эшкә игтибарлы караш **2.** *для кого, кому в знач. сказ.* барыбер (битараф) түгел; он мне небезразличен миңә ул барыбер түгел, миңә ул окшай

НЕБЕЗРЕЗУЛЬТАТНЫЙ, -ая, -ое нәтижәле генә, һөзөмтәһез үк түгел (булмаған)

НЕБЕЗУСПЕШНЫЙ, -ая, -ое уңышлы (ғына), уңышһыз үк түгел (булмаған); **небезуспешные старания** уңышһыз үк булмаған тырышлыктар

НЕБЕЗУЧАСТНЫЙ, -ая, -ое игтибарлы; **небезучастный взгляд** игтибарлы караш (күз карашы)

НЕБЕЗЫЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое билдәһез түгел (булмаған), билдәле, танылған; **небезызвестный писатель** танылған язуысы

НЕБЕЗЫНТЕРЕСНЫЙ, -ая, -ое кызыклы (ғына), кызыкһыз үк булмаған; **небезыntересный рассказ** кызыклы ғына хикәйә

НЕБЕЛЁНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* акланмаған, ағартылмаған; **небелёная ткань** ағартылмаған тукыма; **небелёные стены** ағартылмаған стенаһар

НЕБЕС... приставка см. *небез...*

НЕБЕСА см. *небо*

НЕБЕСКОРЫСТНЫЙ, -ая, -ое үз файзаһын (ғына) күзәткән; **небескорыстная помощь** үз файзаһын ғына күзәткән ярзам

НЕБЕСНЫЙ, -ая, -ое **1.** күк ...ы, күк йөзөндәге; **небесный свод** күк көмбәзе **2.** (*о цвете*) акһыл күк, акһыл күк төстәге; **одежда небесного цвета** акһыл күк төстәге кейем ♦ **небесный меридиан** *астр.* күк меридианы

НЕБЛАГОВИДНЫЙ, -ая, -ое ғәйепләрелек, йәмһез, йүнһез, насар; **неблаговидный поступок** йәмһез кыланыш

НЕБЛАГОВОСПИТАННЫЙ, -ая, -ое эзәһез, тәрбиәһез; **неблаговоспитанный человек** эзәһез кеше

НЕБЛАГОДАРНОСТЬ ж кәзер белмәү; **обвинить в неблагодарности** кәзер белмәүзә ғәйепләү

НЕБЛАГОДАРНЫЙ, -ая, -ое **1.** кәзер белмәгән; **неблагодарный человек** кәзер белмәгән кеше **2.** нәтижәһез, кәрәкһез, файзаһыз; **неблагодарный труд** нәтижәһез эш

НЕБЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ ж уһал (яуыз) теләктә (уйза) буһуы, күрә алмаусанлык; **проявить неблагодарность** күрә алмаусанлык белдереү

НЕБЛАГОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уһал теләкле, уһаллык (яуызлык) теләүсе, уһал ниәт менән эшләнгән; **неблагодарный человек** уһал теләкле кеше

НЕБЛАГОЗВУЧИЕ с и **НЕБЛАГОЗВУЧНОСТЬ** ж яғымһызлык, аһәңһезлек, матур яңғырамау; **неблагозвучность мелодии** көйзән яғымһызлығы

НЕБЛАГОЗВУЧНЫЙ, -ая, -ое яғымһыз, аһәңһез, матур яңғырамаған, коһакка ятышһыз; **неблагозвучные стихи** коһакка ятышһыз шигырызар

НЕБЛАГОПОЛУЧИЕ с бәхетһезлек, күнелһезлек, тынышһызлык, уңышһызлык; **неблагополучие семьи** гаиләнең уңышһызлығы

НЕБЛАГОПОЛУЧНО **1.** *нареч.* уңышһыз, насар; **дела обстоят неблагоприятно** эштәр насар тора **2.** *в знач. сказ., безл.* насар, һәйбәт (шәптән) түгел, тыныс түгел, тыныслык (именлек) юк; **дома неблагоприятно** өйзә эштәр шәптән түгел

НЕБЛАГОПОЛУЧНЫЙ, -ая, -ое уңышһыз, хәйерһез, насар; **неблагополучное путешествие** уңышһыз сәйхәт

НЕБЛАГОПРИСТОЙНОСТЬ ж эзәһезлек, эзәһез һүззәр, тәрбиәһезлек, оятһызлык; **говорить неблагоприятности** эзәһез һүззәр әйтеү

НЕБЛАГОПРИСТОЙНЫЙ, -ая, -ое эзәһез, тәртипһез, оятһыз, килешһез; **неблагопристойное поведение** эзәһез кыһык

НЕБЛАГОПРИЯТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неудобный*) уңайһыз, лайыкһыз, насар; **неблагоприятная обстановка** уңайһыз хәл **2.** (*отрицательный*) ййһыз, тиһскәре; **неблагоприятный ответ** тиһскәре яуап

НЕБЛАГОРАЗУМИЕ с акыһлыһызлык, дыуамаллык; **проявлять неблагоприятное** дыуамаллык күрһәтеү

НЕБЛАГОРАЗУМНЫЙ, -ая, -ое акыһлыһыз, дыуамал, уйламай эшләнгән; **неблагоразумный человек** акыһлыһыз кеше

НЕБЛАГОРОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** намыһшыз, түбән; **неблагородный поступок** намыһшыз кыһык **2.** (*грубоватый, неизящный*) тупаһ, йәмһез; **неблагородная внешность** йәмһез киәфәт ♦ **неблагородные металлы** затһыз металдар (*бакыр, кургаш, тимер һ.б.*)

НЕБЛАГОСКЛОННОСТЬ ж яғымһызлык, һалкынлык, хуп күрмәү; **неблагосклонность отношения** мөнәсәбәттәрзән һалкынлығы

НЕБЛАГОСКЛОННЫЙ, -ая, -ое яғымһыз, һалкын; **неблагосклонный взгляд** һалкын караш; **неблагосклонный старик** яғымһыз карт

НЕБЛАГОУСТРОЕННОСТЬ ж төзөкләндерелмәгән буһуы, уңайһыз, уңайлык булмау; **неблагоустроенность дома** өйзән уңайлығы булмау(ы)

НЕБЛАГОУСТРОЕННЫЙ, -ая, -ое тәртипкә һалынмаған, уңайлыктары булмаған, төзөкләндерелмәгән; **неблагоустроенный район** төзөкләндерелмәгән район

НЕБЛЕСТЯЩИЙ, -ая, -ее якшынан (шәптән, һәйбәт) түгел, уртаса; **неблестящий ответ** уртаса яуап

НЁБНЫЙ, -ая, -ое **1.** аңкау ...ы; **нёбные кости** аңкау һөйәктәре **2.** *лингв.* аңкау ...ы; **нё-**

НЕБО

ные согласные аңкау тартынкылары ♦ **нёбная занавёска** аңкау пэрзәһе

НЕБО с күк, күк йөзө; **сйнее небо** зәңгәр күк; **небо покрыто тучами** күк йөзө болоттар менән капланган ♦ **до небес вознести (превознести)** артык мактау, күккә күтәрәү; **небо с овчинку (в овчинку) показало кому** куртканга куш күренә; **как (как будто, точно и т.п.) с небом упал (свалился):** 1) капыл, көтмәгәндә килеп сығыу, күктән төшкәндәй булу; 2) бөгә кеше аңлаганды аңламау; **между небом и землёй (жить, быть, находиться)** ер менән күк араһында (йәшәү, булу); **небу жарко (станет)** кайза барырга белмәсһең, кайза инергә тишек таба алмашһың; **на седьмом небе** атка менгәндәй булу, нык шаглану; **под открытым небом** с.м. открытый

НЕБО с аңкау; **язык прилип к небу** тел аңкауға йәбешкән, өндәшә алмай

НЕБОГАТЫЙ, -ая, -ое 1. (*бедный*) ярлы, урта(са) хәлле, бай түгел (булмаған); **небогатые люди** урта хәлле кешеләр 2. (*недорогой по убранству*) сикле, самалы, ябай ғына -кан/-ған; **небогатый кабинет** ябай ғына йыһазландырылған бүлмә 3. ярлы, бай түгел; **у него небогатый запас слов** уның һүз запасы бай түгел

НЕБОЕСПОСОБНОСТЬ ж һугышка һәләтһезлек (булдыкһызык); **небоеспособность** отрядта отрядтын һугышка һәләтһезлегә

НЕБОЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое һугышка һәләтһез (булдыкһыз); **небоеспособный корабль** һугышка һәләтһез карап

НЕБОЛЬШОЙ, -ая, -ое 1. зур түгел (булмаған), бәләкәй; **небольшой отряд** бәләкәй отряд 2. аз, аз ғына, күп булмаған (түгел), зур (көслә) булмаған (түгел); **небольшой отрезок времени** аз ғына вакыт; **глубина реки небольшая** йылға тәрән түгел ♦ **с небольшим** аз ғына артык; **час с небольшим** сәғәттән аз ғына артык; **дело мало за небольшим** эш азга ғына (тороп) калды

НЕБОСВОД м күк көмбәзе, күк йөзө; **небосвод затянуло тучами** күк йөзөн болот каплап алды

НЕБОСКЛОН м күк йөзө (*күктәң офок өстөндәгә өлөшө*); **голубой небосклон** зәңгәр күк йөзө

НЕБОСКРЁБ м бейек (күп катлы) йорт
НЕБОСЬ *вводн. сл.; прост. (ведь, наверно и т.п.)* булла карәк, әлбиттә, -дыр/-дер, могайһың; **устал, небось** арығанһыңдыр, могайһың; **онй, небось, давно приехали** улар күптән килгәндер, могайһың

НЕБРЁЖНИЧАТЬ *несов.; разг.* игтибарһызык күрһәтеү, игтибарһыз (һалкын) карау; **небрежничать в работе** эшкә игтибарһыз карау

НЕБРЁЖНОСТЬ ж 1. игтибарһызык, игтибарһыз булу; **проявлять небрежность в собирании фактов** факттар йыйыуза игтибарһызык

күрһәтеү 2. урынына (еренә) еткереп эшләмәү, кытыршылык; **небрежность фразы** һөйләмдәң кытыршылығы 3. (*сосостояние запущенности, заброшенности*) ташландык хәлдә булу, йыйнакһызык

НЕБРЁЖНЫЙ, -ая, -ое 1. (*выражающий невнимание, пренебрежение*) илтифатһыз, ихтирамһыз, арамһың; **небрежный ответ** илтифатһыз яуап; **небрежное обращение** ихтирамһыз мөгәмәлә 2. (*неряшливо сделанный*) унан-бынан (арлы-бирле, нисек етте шулай) эшләнгән, насар, игтибарһыз башкарылған; **небрежная работа** арлы-бирле эшләнгән эш; **у него небрежный почерк** уның язғыуы насар

НЕБРОСКИЙ, -ая, -ое күзгә бәрелеп тормаған, базык булмаған, үтә асык булмаған, тонок; **неброский узёр** күзгә бәрелеп тормаған бизәк

НЕБЫВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. гәзәттән тыш, гәзәти булмаған, бығаса булмаған (күрәлмәгән), окшашы (тиңдәшә) булмаған, иҫ киткес; **небывалое происшествие** иҫ киткес вакиға 2. (*вымышленный*) уйзырма, уйлап сығарылған; **небывалые факты** уйзырма факттар

НЕБЫЛИЦА и **НЕБЫВАЛЬЩИНА** ж; *разг.* 1. (*вымысел*) ялған, уйзырма, тузға язмаған һүз (хәбәр); **рассказывать небылицы** тузға язмаған һүз һөйләү 2. (*сказка*) әкиәт, фантастик хикәйә

НЕБЫТИЕ с юклык, йәшәйештәң юклығы; **мысли о небытии** йәшәйештәң юклығы тураһындағы уйзар

НЕБЫЮЩИЙСЯ, -аяся, -еяся ватылмай (ярылмай) торған; **небыющеся стекло** ватылмай торған быяла

НЕВАЖНЫЙ, -ая, -ое 1. (*несущественный*) әһәмһәтһез, мөһим булмаған, вак; **неважный вопрос** вак мәсәлә 2. *разг. (не вполне хороший)* бик шәптән түгел, насар, хөрт; **дела неважные** эш(тәр) хөрт

НЕВАЛЯШКА ж; *разг.* (аумаҫ) курсак

НЕВДАЛЕКЕ и **НЕВДАЛИ** *нареч.* якында, алыс түгел, эргәлә; **невдалеке мерцают огни** якында ғына уттар емәлдәй

НЕВДОМЁК кому в знач. сказ., *безл.; разг.* һизәнмәү, башка килмәү, төшөнмәү, аңламау, төшөнә (аңлай) алмау, төшөнмәй (аңламай) калыу; **ему и невдомёк** уның башына ла килмәй

НЕВЁДЕНИЕ с хәбәрһезлек, мәғлүмәтһезлек, хәбәрзар булмау; **быть в невёдении** хәбәрзар булмау

НЕВЁДОМО *нареч.; разг. (обычно в сочетании с “кто”, “что”, “какой”, “как”, “куда” и т.п.)* әллә, белмәйем, -дыр/-дер; **невёдомо кто** кемдер, әллә кем; **невёдомо что** әллә нәмә; **невёдомо где** кайзалыр

НЕВЁДОМЫЙ, -ая, -ое 1. билдәһез, билдәлә булмаған, белмәгән-күрмәгән; **невёдомые страны**

НЕВЗРАЧНОСТЬ

белмэгэн-күрмэгэн илдэр **2.** гэжэл, хэтэр, сихри, серле; **невёдомая сила** гэжэл бер көс

НЕВЕЖА *м* и *ж* тупас, эзэлнhez

НЕВЕЖДА *м* и *ж* назан, белемhez, томана; **крутлый невежда** шыр назан

НЕВЕЖЕСТВЕННОСТЬ *ж* назанлык; **упрекнуть в невежественности** назанлыкта гэйеплэу

НЕВЕЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое назан, белемhez, томана; **невежественный человек** назан кеше

НЕВЕЖЕСТВО *с* **1.** *см.* **невежественность** **2.** *разг. (невежливость)* эзэлнhezлек, тэрбиэ-hezлек, тупаслык; **бороться с невежеством** эзэлнhezлеккэ каршы көрөшөу

НЕВЕЖЛИВОСТЬ *ж* эзэлнhezлек, тэрбиэ-hezлек, тупаслык; **показать невежливость** эзэлнhezлек күрһэтөу

НЕВЕЖЛИВЫЙ, -ая, -ое эзэлнhez, тэрбиэhez, илтифатһыз, тупас; **невежливое обращение** тупас мөгәмәлэ

НЕВЕЗЕНИЕ *с; разг.* уңышһызлык, (эштэр-зең) кирегэ китеуе, эш уңмау (бармау), юл уңмау; **полоса неvezения** (эштэрзең) гел кирегэ китеуе осоро

НЕВЕЗУЧИЙ, -ая, -ее *разг.* эше уңмай торган, кире, уңмас; **неvezучий человек** уңмас кеше

НЕВЕЛИКИЙ, -ая, -ое **1.** (*небольшой по размеру*) зур түгел, бөлөкэй; **невелик рбстом** буйга зур түгел **2.** (*незначительный*) эһәмийәтә аз, зур түгел; **грех невелик** гөнәһ зур түгел

НЕВЕЛИЧКА *м* и *ж; trad.-поэт., разг.* тэбәнәк, кескэй; **ростом невеличка** тэбәнәк буйлы; **птичка-невеличка** кошсок, кескэй кош

НЕВЕРИЕ *с* **1.** ышанмау(сылык); **неверие в свой силы** үз кесөңә ышанмау **2.** (*атеизм*) аллага ышанмау, динһезлек, дәһрилек; **неверие в бога** аллага ышанмау

НЕВЕРНОСТЬ *ж* **1.** дөрөс булмау, яңылышлык, яңылыш булуу, хаталык, хата булуу; **неверность ответа** яуаптың яңылыш булууы **2.** (*измена*) хыянатсыл (тоғролокһоз) булуу; **неверность друга** дустың хыянатсыл булууы

НЕВЕРНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неправильный*) яңылыш, хата, дөрөс түгел (булмаған); **неверный вывод** яңылыш һезөмтә **2.** тоғро булмау, тоғролокһоз, хыянатсыл, хыянат итеүсе, ышанһыш; **неверный муж** катынына хыянат итеүсе ир; **неверный своему слову** һүзәнә тоғро булмау **3.** *в знач. суц.* **неверный** *м* и **неверная** *ж; уст.* башка дин тоғоусы ♦ **Фомә неверный** бер нәмәгә лә ышанмай торған кеше

НЕВЕРОЯТНОСТЬ *ж* и **НЕВЕРОЯТИЕ** *с* кеше ышанмаcлык, акылга һыймаcлык; **невероятность событий** вакиғаларзың акылга һыймаcлык булууы ♦ **до невероятности** бигерәк, гәзәттән (сиктән) тыш, иc китмәлэ

НЕВЕРОЯТНЫЙ, -ая, -ое **1.** кеше ышанмаcлык, башка (акылга) һыймаcлык, гәзәти булмаған; **невероятная история** гәзәти булмаған вакиға **2.** гәзәттән (сиктән) тыш; **невероятная быстрота** сиктән тыш тизлек

НЕВЕРУЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** динһез, аллаһыз, аллага ышанмаған, дәһри; **неверующий человек** аллага ышанмаған кеше **2.** *в знач. суц.* **неверующий** *м* и **неверующая** *ж* аллага ышанмаған (динһез) кеше

НЕВЕСЁЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* күңелһез, моңһоу, яманһоу, көйһез, кәйефһез; **невесёлый ребёнок** күңелһез бала; **невесёлая улыбка** моңһоу йылмайбу; **невесёлое место** күңелһез урын

НЕВЕСОМОСТЬ *ж* ауырлык юғалтуу; **условия неvesомости** ауырлык юғалтуу шарттары

НЕВЕСОМЫЙ, -ая, -ое **1.** (*лёгкий*) ауырлығы булмаған, еңел; **невесомые бёлые облака** еңел ак болоттар **2.** *перен. (незначительный, маловажный)* эһәмийәтә аз, эһәмийәтһез, нигезһез, көсһөз; **неvesомые аргументы** нигезһез дәлилдәр

НЕВЕСТА *ж* **1.** кәләш; **выбрать неvestу** кәләш һайлап алыу **2.** *разг. (совершеннолетняя девушка)* буйға еткән кыз

НЕВЕСТИН, -а, -о (еткән) кыз ...ы; **невестино приданое** кыз бирнәһе

НЕВЕСТКА *ж* (*жена сына или младшего брата*) килең; (*жена старшего брата*) еңгәй; (*жёны братьев по отношению друг к другу*) аһһын, килеңдәш ♦ **невестке в отместку (сделать)** что үс итеп (эшлэу), үс алыу

НЕВЕСТЬ *нареч.; разг. (обычно в сочетании с "кто", "что", "какой", "как", "куда", "где" и т.п.)* әллә; **невесть кто** әллә кем; **невесть что** әллә нимә; **невесть какой** әллә ниндәй

НЕВЕЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое рухи, магди булмаған, ысынбарлыктан алыс

НЕВЗВИДЕТЬ *незвидеть света (от боли, страха, обиды, злости и т.п.)* күзгә ак-кара күрәнмәу, донъяны күрге килмәу

НЕВЗГОДА *ж* михнәт(тәр), бәхетһезлек(тәр), кайғы-хәсрәт(тәр), ауырлык(тәр), кыйынлык(тәр); **терпёт невзгоды** кайғы-хәсрәт күреу

НЕВЗИРАЯ: *незвирая на предлог с вин. п. (вопреки)* карамастан; **незвирая на жару** эсе булуға карамастан ♦ **незвирая на лица** кемдең кем булууына карамастан

НЕВЗЛЮБИТЬ *сов. кого-что* күрә алмау, яратмау, окшатмау; **незлюбить с первого взгляда** тәу караштан ук яратмау

НЕВЗНАЧАЙ *нареч.* көтмәстән, көтмәгәндә, иcкәрмәстән, аңғармастан, абайламастан; **встретиться невзначай** көтмәгәндә осрашыу

НЕВЗНОС *м* (акса) түләмәу; **незнос квартирной платы** торлак өсөн акса түләмәу

НЕВЗРАЧНОСТЬ *ж* төсһөз булуу, йәмһез (күркһез) булуу, йәмһезлек, күркһезлек

НЕВЗРАЧНЫЙ

НЕВЗРАЧНЫЙ, -ая, -ое төсһөз, йәмһөз, күркһөз, килбәтһөз; **невзрачная фигура** килбәтһөз күзә

НЕВЗЫСКАТЕЛЬНОСТЬ ж талымһызлык, талымһыз булғы; **невзыскательность в еде** ашауға талымһыз булғы

НЕВЗЫСКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое талымһыз, азға (аз менән) кәнәгәт булған, талапһыз; **невзыскательный зритель** талапһыз тамашасы; **невзыскательный на корм** азыҡка талымһыз

НЕВИДАЛЬ: **вот невидаль; что за невидаль; какая (экая, эка) невидаль пренебр.** был ни гәжәп, иҫ киткес нәмә икән, ай-һай, харап икән, иҫең киткән икән

НЕВИДАННЫЙ, -ая, -ое иҫ киткес, әлегәсә күрелмәгән (булмаған); **невиданный слұчай** әлегәсә күрелмәгән хәл

НЕВИДИМКА м и ж 1. күзгә күрәнмәй торған йән эйәһе; **человек-невидимка** күзгә күрәнмәй торған кеше 2. (*шителька*) сәс кыстырғыс ♦ **шапка-невидимка** тылсымлы бүрек (*экиэт-тәрзә кешене күзгә күрәнмәс итә торған*)

НЕВИДИМЫЙ, -ая, -ое күзгә күрәнмәй торған (күрәнмәгән, күрәнмәс), йәшерен, йәшертен; **невидимый шов** йәшертен йөй; **невидимая сила** йәшерен көс

НЕВИДНЫЙ, -ая, -ое 1. (*недоступный зрению*) (күзгә) күрәнмәй торған 2. (*незначительный*) әһәмиәтһөз, әһәмиәте аз, күрәнекһөз, бәләкәй; **невидная должность** бәләкәй вазифа 3. *разг.* (*невзрачный*) төсһөз, күркһөз, йәмһөз; **невидная внешность** йәмһөз киәфәт

НЕВИДЯЩИЙ, -ая, -ее 1. һуқыр, насар күреүсе; **невидящие глаза** һуқыр күззәр 2. (*рассеянный*) игтибарһыз; **невидящий взор** (взгляд) игтибарһыз караш

НЕВИННОСТЬ ж 1. (*невиновность*) гәйепһөзлек, гөнәһһызлык; **доказать невинность подсудимого** хөкөм ителеүсенә гәйепһөзлеген иҫбатлау (тануу) 2. (*наивность*) бер катлылык, саф күңеллек, хәйләһөзлек, эскерһөзлек; **невинность ребёнка** сабыйҙың гөнәһһызлығы (бер катлылығы) 3. (*девственность*) сафлыҡ, гиффәтлек

НЕВИННЫЙ, -ая, -ое 1. (*невиновный*) гәйепһөз, гөнәһһыз; **невинные люди** гөнәһһыз кешеләр 2. (*наивный*) саф күңелле, бер катлы, хәйләһөз, эскерһөз; **невинное создание** саф күңелле йән (эйәһе) 3. (*безобидный*) хәтер калдырмаһыҡ (калмаһыҡ), рәнйетмәй торған, зыянһыз; **невинный разговор** зыянһыз һөйләшү 4. (*девственный, целомудренный*) саф, гиффәтле; **невинная девушка** гиффәтле кыҙ

НЕВИНОВНОСТЬ ж гәйепһөзлек, гөнәһһызлык; **доказать невинность** гәйепһөзлекте иҫбатлау

НЕВИНОВНЫЙ, -ая, -ое гәйепһөз, гөнәһһыз; **невиновный ребёнок** гәйепһөз бала

НЕВКУСНЫЙ, -ая, -ое тәмһөз, татлы булмаған; **невкусная пища** тәмһөз аш

НЕВМЕНЯЕМОСТЬ ж иҫһөзлек, ни эшләгәнән белмәү (*психик хәл*); **состояние невменяемости** иҫһөзлек хәле

НЕВМЕНЯЕМЫЙ, -ая, -ое иҫһөз, иҫен юйған, ни эшләгәнән белмәгән; **невменяемый от гнёва** асыузан иҫен юйған

НЕВМЕШАТЕЛЬСТВО с кыҫылмау (сылыҡ), тығылмау (сылыҡ); **невмешательство в дела других государств** башка дәүләттарҙән эшенә кыҫылмау

НЕВМОГОТУ и **НЕВМОЧЬ** нареч. в знач. сказ.; *разг.* түҙерлек (сызарлык) түгел (хәл калманы); **стало невоготу ждать** көтөрлөк хәл калманы; **стало невоготу жить** йәшәрлек хәл калманы

НЕВНИМАНИЕ с 1. (*рассеянность, отсутствие внимания*) игтибарһызлык; **сделать ошибку по невниманию** игтибарһызлык аркаһында хата ебәрәү 2. илтифатһызлык, ихтирамһызлык; **проявлять невнимание к старшим** ололарға илтифатһызлык күрһәтеү

НЕВНИМАТЕЛЬНЫЙ ж 1. см. невнимание 1; 2. (*равнодушие*) вайымһызлык, иҫ китмәүсәнлек, кыҙыҡһынмаусанлык; **проявлять невнимательность к другу** дуһыңа карата вайымһызлык күрһәтеү

НЕВНИМАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*рассеянный*) игтибарһыз; **невнимательный ученик** игтибарһыз укыусы 2. (*равнодушный*) игтибарһыз, вайымһыз; **невнимательная хозяйка** вайымһыз хужабикә 3. (*непочтительный, неуважительный*) илтифатһыз, кеселекһөз, ихтирамһыз

НЕВНЯТИЦА ж; *разг.* аңлайышыз һүззәр; **плести невятицу** аңлайышыз һүззәр һөйләү

НЕВНЯТНОСТЬ ж аңлайышызлык, аңлайышыз булғы; **невятность произношения** әйтелештән аңлайышыз булғы

НЕВНЯТНЫЙ, -ая, -ое аңлайышыз, ишетелер-ишетелмәс; **невятные голоса** ишетелер-ишетелмәс тауыштар

НЕВОД м йылым; **вытаскивать невод** йылымды тартып сыгарыу

НЕВОЗВРАТИМОСТЬ ж кире кайтмау (кабатланмау)

НЕВОЗВРАТНЫЙ и **НЕВОЗВРАТИМЫЙ**, -ая, -ое кире кайтмаһ (кабатланмаһ, кайтарылмаһ), үкенесле, кире кайтарылмай (кабатланмай) торған; **невозвратное прошлое** кире кайтмаһ үткәндәр

НЕВОЗВРАТНОСТЬ ж см. невозвратимость
НЕВОЗДЕЛАННОСТЬ ж эшкәртелмәгәнлек, эшкәртелмәгән булғы; **невозделанность почвы** ерҙән эшкәртелмәгән булғы

НЕВОЗДЕЛАННЫЙ, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **невозделанное поле** эшкәртелмәгән баһыу

НЕВРАСТЕНИЧЕСКИЙ

НЕВОЗДЕРЖАНИЕ с и **НЕВОЗДЕРЖАННОСТЬ** ж тотанакһызык, тоторокһозлок, тһыйнакһызык, һакһызык; **проявить невождержанность** тотанакһызык күрһәтеү

НЕВОЗДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое тотанакһыз, тһыйнакһыз, һакһыз; **невождержанный в пищу** ашауза тһыйнакһыз

НЕВОЗМОЖНО 1. в знач. сказ., безл. мөмкин түгел, -мау/-мәү; **невозможно забыть** оноту мөмкин түгел, оноторлок түгел 2. нареч.; разг. бик, бигерәк, гәзәтгән (сиктән) тыш, үтә; **здесь дорба невозможно узкая** бында юл бигерәк тар

НЕВОЗМОЖНОСТЬ ж мөмкин(лек) булмау, мөмкин түгеллек; **жаловаться на невозможность отдохнуть** ял итергә мөмкинлек булмауга зарланыу ♦ **до невозможности** бик, бигерәк, сиктән тыш, үтә

НЕВОЗМОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. (невыполнимый) мөмкин булмаган, тормошка ашыра алмашлык; **невозможные замыслы** тормошка ашыра алмашлык ниәттәр 2. разг. (нестерпимый) түзә алмашлык, сызамашлык, сызай алмашлык, йәнгә тейгес; **невозможная жара** түзә алмашлык эсе; **невозможная головная боль** сызай алмашлык баш ауыртыуы 3. (чрезвычайный по силе, интенсивности проявления и т.п.) бик, сиктән тыш, үтә (һык, күп) 4. разг. (недопустимый) һис тә ярамай торган, рөхсәт итмәшлек; **невозможный тон** һис тә ярамай торган тон 5. в знач. суц. **невозможное** с мөмкин булмаган нәмә; **невозможного нет** мөмкин булмаган нәмә юк

НЕВОЗМУТИМОСТЬ ж артык тыныс (бошама, сабыр) булыу

НЕВОЗМУТИМЫЙ, -ая, -ое 1. тыныс, үз-үзен тотә белеүсән, исе китмәүсән; **невозмутимый характер** тыныс тәбиғәтлә (кеше) 2. (ничем не нарушаемый) тәрән, тулы; **невозмутимая тишина** тәрән тынлык

НЕВОЗНАГРАДИМЫЙ, -ая, -ое бик зур (әһәмәтлә), әжерен түләп бөтөргөһез; **невознаградимая утрата** бик зур югалтыу

НЕВОЛИТЬ несов. кого-что ирекһезләү, көсләү, мәжбүр итеү; **неволиять уступить** каршы килмәскә мәжбүр итеү

НЕВОЛЬНИК м и **НЕВОЛЬНИЦА** ж 1. кол, тоткон; **сделать невольником** кол итеү 2. уст. (пленник и пленница) әсир

НЕВОЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое кол(лок) ...ы, тоткон ...ы, әсир ...ы, колдарга (әсирзәргә) хас; **невольническое положение** кол хәлә

НЕВОЛЬНИЧЕСТВО с коллок, тотконлок, әсирлек; **томиться в невольничестве** коллокта итегеү

НЕВОЛЬНИЧИЙ, -ья, -ье кол(дар) ...ы, тоткон ...ы, әсир ...ы; **невольничий труд** кол хезмәтә

НЕВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (неумышленный, случайный) аңгармастан (осраклы рәүештә) эшләнгән; **невольная ошибка** аңгармастан эшләнгән хата 2. (непроизвольный) ихтыярһыз; **невольный вздох** ихтыярһыз көрһөнөү 3. (вынужденный) ирекһеззән, сараһыззән, мәжбүри; **невольное признание вины** ирекһеззән гәйебәнде тануы

НЕВОЛЯ ж 1. (рабство) коллок, (плен) тотконлок, әсирлек 2. прост. көрәклек, зарурлык

НЕВООБРАЗИМЫЙ, -ая, -ое күз алдына ла килтергөһез, гәзәтгән тыш, иҫ киткес; **невообразимый хбод** иҫ киткес һыуык

НЕВООРУЖЕННЫЙ, -ая, -ое коралланмаган, коралһыз; **невооруженная охрана** коралланмаган һаксылар ♦ **невооруженным глазом** ябай күз менән (оптик приборзар ярзамынан башка)

НЕВОСПИТАННОСТЬ ж тәрбиәһезлек, әзәпһезлек; **невоспитанность ребёнка** баланың әзәпһезлегә

НЕВОСПИТАННЫЙ, -ая, -ое тәрбиәһез, әзәпһез; **невоспитанный человек** тәрбиәһез кеше

НЕВОСПОЛНИМОСТЬ ж һис кем (һис нәмә) менән алмаштырмашлык (булыу), алмаштырыу мөмкин булмаган; **невосполнимость потерь** югалтыуың һис нәмә менән алмаштырмашлык булыуы

НЕВОСПОЛНИМЫЙ, -ая, -ое һис кем (һис нәмә) менән алмаштыра алмашлык; **невосполнимый урбн** һис нәмә (бер ни) менән алмаштыра алмашлык зыян

НЕВОСПРИИМЧИВОСТЬ ж 1. аңламаусанлык, аңралык, аңышлык, макаулык; **невосприимчивость ребёнка** баланың аңышлығы 2. мед., биол. бирешмәүсәнлек; **невосприимчивость к болезням** сирзәргә бирешмәүсәнлек

НЕВОСПРИИМЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. аңра, аңыш, макау, зиһенһез, акым 2. мед., биол. бирешмәүсән; **невосприимчивый к простуде** һыуыкка бирешмәүсән

НЕВОСТРЕБОВАННЫЙ, -ая, -ое (эйәһе тарафынан) алынмаган, алынмай калған; **невостребованный груз** алынмай калған йөк

НЕВПОПАД нареч.; разг. урынһыз, хата, яңылыш; **отвечать невпопад** яңылыш яуап биреү

НЕВРАЗУМИТЕЛЬНОСТЬ ж аңлайышһызлык, буталсыклык; **невразумительность ответа** яуаптың аңлайышһызлығы

НЕВРАЗУМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлайышһыз, буталсык, томанлы; **невразумительный рисунок** аңлайышһыз һүрәт

НЕВРАЛГИЯ ж; мед. невралгия (нервылар ауырыуы)

НЕВРАСТЕНИК м и **НЕВРАСТЕНИЧКА** ж неврастения менән ауырыуыс

НЕВРАСТЕНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. неврастения ...ы, неврастеник; **неврастенические симп-**

НЕВРАСТЕНИЧНЫЙ

томы невращения менэн ауырыу билгеләре
2. невращения менэн ауырыусыларга хас; **неврастеническое лицо** невращения менэн ауырыусыларга хас йөз

НЕВРАСТЕНИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. неврастеник, невращения менэн ауырыусыларга хас; **неврастеничная раздражительность** невращения менэн ауырыусыларга хас (булган) кызыулык
2. невращения менэн ауырыусы; **неврастеничный человек** невращения менэн ауырыусы кеше

НЕВРАСТЕНИЯ ж; мед. невращения (*нервы ауырыуы*)

НЕВРЕДИМОСТЬ ж һау-сәләмәт (имен, иҫән-һау) булғыу ♦ в целости и невредимости һау-сәләмәт, имен, иҫән-һау

НЕВРЕДИМЫЙ, -ая, -ое һау-сәләмәт, имен, иҫән-һау; **вернуться с войны невредимым** һуғыштан иҫән-һау әйләнеп кайтыу

НЕВРЕДНЫЙ, -ая, -ое зыянһыз, зарарһыз; **невредные вещества** зарарһыз матдәләр; **невредный человек** зыянһыз кеше

НЕВРИТ м; мед. неврит (*нервы шешеце ауырыуы*)

НЕВРОЗ м; мед. невроз (*үзәк нервы системаның ауырыуы*); **невроз сердца** йөрәк неврозы

НЕВРОЛОГ м невролог (*неврология өлкәһендәге белгес*)

НЕВРОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое неврология ...ы; **неврологическая клиника** неврология клиникаһы

НЕВРОЛОГИЯ ж неврология (*нервы системаны һәм уның ауырыулары тураһындағы фән*)

НЕВРОПАТОЛОГ м невропатолог (*невропатология өлкәһендәге белгес*)

НЕВРОПАТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое невропатология ...ы, невропатологик; **невропатологические исследования** невропатологик тикшеренеүҙәр

НЕВРОПАТОЛОГИЯ ж невропатология (*нервы системаның ауырыулары тураһындағы фән*)

НЕВРОТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое невроз ...ы; **невротические симптомы** невроз менэн ауырыу билгеләре (симптомдары)

НЕВТЕРПЁЖ нареч. в знач. сказ.; прост. түҙерлек (сызарлык) түгел, түҙер (сызар) хәл калмау; **невтерпёж от холода** һыуыкка түҙерлек түгел

НЕВЫГОДА ж зыян, зарар, файҙаһыз яҡ; **терпеть невыгоду** зыян күреу

НЕВЫГОДНО 1. нареч. файҙаһыз, мәгәнәһез, буш, табышһыз, насар (тиҫкәре) яҡ; **невыгодно продать** табышһыз һатыу; **невыгодно отличаться** насар яҡ менэн айырылып тороу 2. в знач. сказ. файҙаһыз, отошһоз; **мне это невыгодно** был миңең өсөн файҙаһыз

НЕВЫГОДНОСТЬ ж 1. (*убыточность*) өҫтәмә мал (акса) килтермәу, төшөмһөз булғыу, файҙаһызлык, отошһоз; **невыгодность сделки** килешеүҙең файҙаһызлығы 2. (*неблагоприятность*) уңайһызлык, яйһызлык; **невыгодность положения** хәлдең уңайһызлығы

НЕВЫГОДНЫЙ, -ая, -ое 1. өҫтәмә мал (акса) килтермәгән, төшөмһөз, зыянлы, зарарлы, файҙаһыз, отошһоз; **невыгодное дело** файҙаһыз эш 2. уңайһыз, яйһыз, кулайһыз, насар; **показать себя с невыгодной стороны** үҙеңде насар яктан күрһәтеу 3. (*о внешности*) күркһез, яғымһыз, күңелгә ятышһыз; **невыгодная наружность** күркһез киәфәт

НЕВЫДЕРЖАННОСТЬ ж 1. тоторокһозлоҡ; **невыдержанность стиля** стилдең тоторокһозлоғо 2. тотанакһызлык; **невыдержанность характера** холоҡтоң тотанакһызлығы 3. өлгөрөп етмәгәнлек; **невыдержанность вина** шараптың өлгөрөп етмәгәнлеге

НЕВЫДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое 1. тоторокһоз, эзмә-эзлекһез; **невыдержанный стиль** эзмә-эзлекһез стиль 2. тотанакһыз, сабырһыз, сызамһыз; **невыдержанный человек** тотанакһыз кеше 3. өлгөрөп (булып) етмәгән; **невыдержанное вино** өлгөрөп етмәгән шарап

НЕВЫЕЗД м сығып китмәу (*гәҙәттә, мәжбүри рәҫеһтә*); **дать подписку о невыезде** сығып китмәу тураһында култамга биреу

НЕВЫНОСИМЫЙ, -ая, -ое түҙә (сыҙай) алмаҫлык, түҙеп (сыҙап) торгоһоз (булғыһыз), сыҙағыһыз; **невыносимая боль** түҙә алмаҫлык һыҙлау (әрнеу); **невыносимый характер** сыҙап булғыһыз холоҡло (кеше)

НЕВЫПОЛНЕНИЕ с үтәмәу, үтәлмәу, башкарылмау; **невыполнение плана** планды үтәмәу, пландың үтәлмәу

НЕВЫПОЛНИМЫЙ, -ая, -ое үтәй алмаҫлык, үтәлгәһез; **невыполнимое условие** үтәй алмаҫлык шарт

НЕВЫРАЗИМЫЙ, -ая, -ое әйтеп (һөйләп, аңлатып) биргәһез (бөтөргәһез); **невыразимая красота** һөйләп бөтөргәһез гүзәллек

НЕВЫРАЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тәьсирһез, тасуири булмаған, күркһез, асыҡ (матур) булмаған; **невыразительная внешность** күркһез киәфәт; **невыразительное чтение** тасуири (матур итеп) укымау

НЕВЫСОКИЙ, -ая, -ое 1. (*низкий*) тәпәш, төпөш, тәбәнәк, бейек булмаған; **невысокий забор** тәпәш койма 2. (*о силе, количестве и т.п.*) түбән, юғары түгел; **заработная плата невысокая** эш хакы түбән 3. (*о качестве чего-л.*) түбән, насар; **товар невысокого качества** түбән сифатлы тауар; **быть невысокого мнения о ком-чём-л.** насар фекерҙә булғыу 4. (*о должности, чине и т.п.*) түбән, бәләкәй; **невысокая должность** бәләкәй вазифа 5. (*о звуке, голосе и*

т.п.) түбән, калын; **невисокый грудной глос** калын күкрәк тауышы

НЕВЫХОД *м* **1.** (*неявка на работу, службу и т.п.*) сыкмау; **невыход на работу** эшкә сыкмау **2.** (*о печатном издании*) (басылып) сыкмау; **невыход последнего номера журнала** журналдың һунгы һанының басылып сыкмауы

НЕГА *ж* **1.** (*полное довольство*) рэхәт (иркен, мул, гәмһез) тормош; **жить в неге** рэхәт тормошта йәшәү **2.** (*блаженство, наслаждение*) рэхәтлек, ләззәт, хозурлык, ирәүәнлек; **отдаться неге** рэхәтлеккә биреләү **3.** (*нежность*) наз, иркалек; **сказать с негой** иркәләп әйтәү

НЕГАДАННО *нареч.*; *разг.* көтмәгәндә; **приятн негаданно** көтмәгәндә килеү

НЕГАДАННЫЙ, -ая, -ое *разг.* көтөлмәгән; **негаданный слүчай** көтөлмәгән хәл

НЕГАСИМЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт., в разн. знач. (неуясняющий)* һүнмәс, һүрелмәс, мәңге бөтмәс; **негасимый огонь** һүнмәс ут; **негасимая любовь** һүнмәс мөхәббәт

НЕГАТИВ *м*; *фото.* негатив; **проявить негатив** негативты асыкландырыу

НЕГАТИВИЗМ *м* негативизм (*ниже лә булла етерлек дәрәжәлә нигезләмәү йәки бөтөнләй инкар итеү*)

НЕГАТИВНЫЙ I, -ая, -ое негатив, негатив ...ы; **негативная плёнка** негатив плёнка

НЕГАТИВНЫЙ II, -ая, -ое *книжн.* кире, тискәре; **негативный ответ** кире яуап

НЕГАШЁНЫЙ: **негашёная явь** һүндерелмәгән (һыуга изелмәгән) ээбиз

НЁГДЕ *нареч.* урын юк (булмау); **отдохнуть негде** ял итергә урын юк; **негде взять воды** һыу алыр урын юк

НЕГИБКИЙ, -ая, -ое **1.** бөгөлөп-һыгылып тормаган, бөгөлмәй торган, бөгөлмәүсән, һыгылмалы булмаган; **негибкие ветки** бөгөлмәй торган ботактар **2. перен.** етез (зирәк, таһыллы) булмаган; **негибкий организатор** таһыллы булмаган ойштороусы

НЕГЛАСНЫЙ, -ая, -ое йәшерен; **быть под негласным надзором** йәшерен күзәтәү астында булыу

НЕГЛУБОКИЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* (артык) тәрән булмаган, һай; **неглубокая яма** һай сокор; **неглубокие знания** һай белем; **неглубокие чувства** тәрән булмаган хистәр **2.** һак, һизгер; **неглубокий сон** һизгер йоко

НЕГЛУПЫЙ, -ая, -ое **1.** акыллы (ғына), акылһыз (башһыз) түгел; **неглупый человек** акыллы кеше **2.** төшлө (генә); **неглупая мысль** төшлө генә фекер

НЕГОДНИК *м* и **НЕГОДНИЦА** *ж*; *разг.* һәләтһез, эшкнмәгән, йүнһез

НЕГОДНОСТЬ *ж* яракһыз(лык), эшкнмәгәнлек; **прийти в негодность** яракһыз хәлгә килеү; **привести в негодность** яракһыз хәлгә килтерәү

НЕГОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** яракһыз; **негодный проект** яракһыз проект **2. разг.** йүнһез, эшкнмәгән; **негодный человек** эшкнмәгән кеше

НЕГОДОВАНИЕ *с* тәрән асыу, ярһыу, ризаһызлык, нәфрәт; **полюбить от негодования** ярһыузан ағарыныу; **выразить негодование** нәфрәт белдерәү

НЕГОДОВАТЬ *несов.* (бик) нык асыулануы, нәфрәтләнәү, (тәрән) ризаһызлык белдерәү; **негодовать, видя несправедливость** гәзелһезлек күрәп, нәфрәтләнәү

НЕГОДУЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от негодовать** **2. прил.** асыулы, нәфрәтле; **негодующий взгляд** нәфрәтле караш

НЕГОДЯЙ *м* и **НЕГОДЯЙКА** *ж* кәбәхәт, бәдбәхәт, әшәке

НЕГРАМОТНОСТЬ *ж* **1.** белемһезлек, назанлык; **ликвидация неграмотности** назанлыкты бөтөрәү **2.** белемһезлек, аз белемле булыу; **неграмотность инженера** инженерзың аз белемле булыуы **3.** грамотаһызлык, хаталык, хаталы булыу; **неграмотность письма** хаттың грамотаһызлығы; **неграмотность чертежа** һызманың хаталы булыуы

НЕГРАМОТНЫЙ, -ая, -ое **1.** укый-яза белмәгән, белемһез, назан; **неграмотный человек** назан кеше **2.** (*не обладающий нужными знаниями*) аз белемле, белемһез, назан; **неграмотный проектировщик** аз белемле проектсы **3.** (*безграмотный*) хатаһы күп булган, күп хаталы, назан; **неграмотная запись** күп хаталы язбу

НЕГРИТЁНОК *м* негр балаһы

НЕГРИТЯНСКИЙ, -ая, -ое негр(зар) ...ы; **негритянские песни** негрзар йыры

НЕГРОМКИЙ, -ая, -ое акрын, каты (көслө, яңгырауыклы) булмаган; **негромкий глос** акрын тауыш

НЕГРЫ *мн.* негрзар // *ед.* негр *м* негр ир-аты; **негритянка** *ж* негр катын-кызы

НЕГУСТОЙ, -ая, -ое **1.** һирәк, йока, куйы булмаган; **негустой лес** һирәк урман; **негустые волосы** йока сәс **2.** шыйык; **негустой мёд** шыйык бал

НЕДАВНИЙ, -ая, -ее яңырак (күптән түгел генә, якын арала) булган, якын аралағы; **недавнее событие** яңырак булган вакиға; **недавний студент** күптән түгел генә студент булган (кеше)

НЕДАВНО *нареч.* яңы ғына, яңырак кына, күптән түгел (генә); **недавно собранные ягоды** яңы ғына йыйылган еләктәр

НЕДАЛЁКИЙ, -ая, -ое **1.** (*о расстоянии*) якын, якындағы, алыс булмаган; **недалёкое расстояние** якын ара **2.** (*о времени*) күптән түгел генә булган, яңырак булган, тиз (якын) арала буласак; **в недалёком прошлом** күптән түгел генә; **в недалёком будущем** якын арала буласак **3. разг.** (*о родстве*) якын; **недалёкие родственники** якын кәрзәштәр **4. перен.** (*об уме*) акылға

НЕДАЛЕКО

хайырак (бер төрлөрөк); **недалёкий человек** акылга хайырак кеше ♦ **недалёкого ума кто** акылга хай кеше

НЕДАЛЕКО и **НЕДАЛЁКО** 1. *нареч.* якын, якында гына, алыс булмаган (түгөл); **деревня находится недалеко** ауыл якында гына 2. *в знач. сказ., безл.* алыс (йырак) түгөл; **до леса недалеко** урманга йырак түгөл 3. *в знач. сказ., безл. (о времени)* озак (күп) калманы, озак (күп) түгөл; **до лета недалеко** ййгә күп калманы ♦ **недалекó ходить** (идти) за примёром мишал килтереүе бик еңел

НЕДАЛЁКОСТЬ ж хай акыллылык, хай акыллы булыу, акылга бер төрлөрөк булыу; **недалёкость видна на его лице** акылга бер төрлөрөк булыуы уның йёзөнә сыткан

НЕДАЛЬНОВИДНОСТЬ ж алдан күрмәү (селек), алдан күрә белмәү (алмау); **отличаться недальнови́дностью** алдан күрә белмәү менән айырлып тороу

НЕДАЛЬНОВИДНЫЙ, -ая, -ое алдан күрмәүсән (күрә белмәүсән); **недалновидный человек** алдан күрә белмәүсән кеше

НЕДАРОМ *нареч.* юкка (бушка, тиккә) гына түгөл (булмау, килмәү); **он недаром приехал** ул тиккә генә килмәгән

НЕДВИЖИМО и **НЕДВИЖИМО** *нареч.* хәрәкәтһез, һелкенмәй, кузгалмай; **деревья стоят недви́жимо** ағастар хәрәкәтһез калган

НЕДВИЖИМОСТЬ ж; *юр.* күсмәй торған (күсемһез) миллек; **купить недви́жимость** күсемһез миллек хатып алыу

НЕДВИЖИМЫЙ и **НЕДВИЖИМЫЙ**, -ая, -ое хәрәкәтһез; **оставать недви́жимым** хәрәкәтһез калыу ♦ **недви́жимое иму́щество** күсемһез миллек

НЕДВИЖНЫЙ, -ая, -ое *с.м.* **неподви́жный**

НЕДВУСМЫСЛЕННОСТЬ ж ике төрлө булмаган (аңлашылмай торған), аңлашылган, асык (тура) булыу; **недвусмысленность отве́та** яуаптың асык булыуы

НЕДВУСМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое ике төрлө булмаган (аңлашылмай торған), асык, тура; **недвусмысленный вопро́с** тура һорау

НЕДЕЕСПОСОбНОСТЬ ж 1. *книжн.* эшкә һәләтһезлек (яракһызлык) 2. *юр.* юридик яктан хокугы булмаган (хокукһызлык); **недееспособность несовершенноле́тних** балиг булмағандарзың юридик яктан хокукһызлыгы

НЕДЕЕСПОСОбНЫЙ, -ая, -ое 1. *книжн.* эшкә һәләтһез (яракһыз); **недееспособная организа́ция** эшкә һәләтһез ойошма 2. *юр.* юридик яктан хокукһыз, хокугы юк (булмау); **недееспособная личность** юридик яктан хокукһыз шәхес

НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ ж гәмәлдән сыткан булыу, яракһызлык, көсө бөткән (кәрәге калмаған) булыу, уйзырма; **недействительность документа** документтың яракһызлыгы

НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. гәмәлдән сыткан, көсө бөткән, яракһыз; **билёт недействителен** билет гәмәлдән сыткан 2. ысын булмаған, уйзырма, ялған; **недействительное сообщение** уйзырма хәбәр

НЕДЕЛИКАТНОСТЬ ж тупаслык, нәзәкәтһезлек, эзәпһезлек; **проявить неデリкатность** тупаслык күрһәтәү

НЕДЕЛИКАТНЫЙ, -ая, -ое нәзәкәтһез, тупас, эзәпһез; **неデリкатный человек** эзәпһез кеше; **неデリкатный вопро́с** тупас һорау

НЕДЕЛИМОСТЬ ж 1. бүленмәй торған (бүленмәс) булыу; **неделимость иму́щества** мөлкәттең бүленмәс булыуы 2. *мат.* калдыкһыз бүленмәүсәнлек; **неделимость чисел** хандарзың калдыкһыз бүленмәүсәнлеге

НЕДЕЛИМЫЙ, -ая, -ое 1. бүленмәй торған, бүленмәскә тейешле; **неделимый фонд** бүленмәй торған фонд 2. *перен.* бер бөтөн, тотош; **неделимое це́лое** бер бөтөн 3. *мат.* калдыкһыз бүленмәй торған; **неделимое число́** калдыкһыз бүленмәй торған һан

НЕДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое азна, бер азналык, (бер) азнага иҗәпләнгән; **недельный срок** бер азналык срок

НЕДЕЛЯ ж азна, азналык; **уехать на неде́лю** бер азнага китеү; **раз в неде́лю** азнага бер тапкыр; **Неде́ля де́тской кни́ги** Балалар китабы азналыгы

НЕДЕЛЯМИ *нареч.* азналап, азналар буйы (на); **неде́лями боле́ть** азналар буйы ауырыу

НЕДЕРЖАНИЕ: **недержа́ние мочи́ мед.** бәуел тога алмау, бойлоктоз булыу, энурез (*ауырыу*)

НЕДИСЦИПЛИНИРОВАННОСТЬ ж тәртипһезлек; **проявить недисциплинированность** тәртипһезлек күрһәтәү

НЕДИСЦИПЛИНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое тәртипһез; **недисциплинированный уче́ник** тәртипһез укыусы

НЕДО... *приставка; эш-хәрәкәттең йәки сифаттың тулы булмағанлығын белдерә, мәс., недоглядёт* күрәп (карап) еткермәү; **недора́звительный** үсеп етмәгән

НЕДОБИРАТЬ *несов. с.м.* **недобра́ть**

НЕДОБИРАТЬСЯ *несов. страд. от недобира́ть*

НЕДОБО́Р м ййыш еткермәү, алып еткермәү, ййыш (алып) еткерелмәгән; **недобор студе́нтов в уче́бные заведе́ние** укыу йортона студенттарзы (тейешле ханда) алып еткермәү

НЕДОБРА́ТЬ *сов. что, кого-чего* ййыш (алып) еткермәү, кәм ййыу (алыу), кәм ййыш алыу; **недобра́ть урожа́й** уңышты кәм ййыш алыу

НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬ м и **НЕДОБРОЖЕЛА́ТЕЛЬНИЦА** ж дошман, уҗаллык (яуызлык) теләүсе, хаслык кылыусы

НЕДОГОВОРЁННОСТЬ

НЕДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ ж усал (яуыз) теләктә булду, дошман күреү, хаслык уйлау; **недоброжелательность к окружающим** эргә-тиреләге кешеләрҙе дошман күреү

НЕДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. усал уйлы, дошман күреүсә, усал (насар, яман, яуыз) ниәтле, хаслык (хөсөт) уйлаусы; **недоброжелательный человек** усал уйлы кеше 2. усал, насар, дошмандарса, дошманга хас; **недоброжелательный взгляд** усал караш; **недоброжелательное отношение** насар мөнәсәбәт

НЕДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ с усаллык (яуызлык) теләү, дошман күреү, насар ниәтгә (яуыз уйға) булду; **посмотреть с недоброжелательством** дошман күрәп карау

НЕДОБРОКАЧЕСТВЕННОСТЬ ж насар (түбән) сифатлылык, бозоклок, яракһызлык; **недоброкачественность товаров** тауарҙарҙың түбән сифатлылығы

НЕДОБРОКАЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое насар (түбән) сифатлы, яракһыз, бозок; **недоброкачественные продукты** бозок азык-түлек; **недоброкачественная работа** насар сифатлы эш

НЕДОБРОСОБЕСТВЕННОСТЬ ж намышһызлык, выжданһызлык; **проявлять недобросовестность** намышһызлык күрһәтеү

НЕДОБРОСОБЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. намышһыз, выжданһыз; **недобросовестный человек** намышһыз кеше; **недобросовестный поступок** намышһыз (оятһыз) кыланыш 2. (*небрежный*) насар (игтибарһыз, арлы-бирле, намышһыз) эшләнгән; **недобросовестная работа** насар эшләнгән эш

НЕДОБРЫЙ, -ая, -ое 1. яуыз, усал, яһил, мәрхәмәтһез; **недобрый человек** яуыз кеше; **недобрый взгляд** усал караш 2. яман, насар; **недобрая молва** насар хәбәр; **оставить о себе недобрую память** үзәң тураһында насар иҫтәлек калдырыу 3. күңелһез, насар, хәйерһез; **недобрая весть** күңелһез хәбәр; **в недобрый час** хәйерһез сәғәттә 4. дошманлык ...ы; **недобрые чувства** дошманлык хисе 5. *в знач. суц.* **недоброе** с насарлык, яманлык, усал ниәт; **замышлять недоброе** усаллык уйлау ♦ **недоброй памяти кто-кто** күңелһез иҫтәлекле

НЕДОВАРИВАТЬ *несов. см. недovarить*
НЕДОВАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. недovarиться 2. страд. от недovarивать*

НЕДОВАРИТЬ *сов. что* бешереп еткермәү; **недоварить суп** ашты бешереп еткермәү

НЕДОВАРИТЬСЯ *сов.* бешеп етмәү; **каша недovarилась** бутка бешеп етмәгән

НЕДОВЕРИЕ с ышанмау, ышанмаусанлык, шик, шикләнеү; **выразить недоверие** ышанмаусанлык белдерәү; **питать недоверие** ышанмау

НЕДОВЕРЧИВОСТЬ ж ышанмаусанлык, шикләнеү(сәнлек), шик

НЕДОВЕРЧИВЫЙ, -ая, -ое ышанмаусан, шиксел, шикләнеүсән; **недоверчивый человек** ышанмаусан кеше; **бросить недоверчивый взгляд** шиксел караш ташлау

НЕДОВЭС *м 1. см. недovesить — недovesивать 2. үлсәүе етмәү, кәм үлсәнеү; обнаружить недoves кәм үлсәнеүен беләү*

НЕДОВЭСИТЬ *сов. что, чего* үлсәп еткермәү, еткереп үлсәмәү, кәм үлсәү; **недовесить сахара** шәкәрҙе үлсәп еткермәү

НЕДОВЭСОК *м; разг. 1. кәм үлсәүле (үлсәүе етмәгән) нәмә; булка-недовесок кәм үлсәүле күмәс 2. см. недoves*

НЕДОВЕШИВАТЬ *несов. см. недovesить*
НЕДОВЕШИВАТЬСЯ *несов. страд. от недovesивать*

НЕДОВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое ризаһыз, көнәркәш, көнәгәтһез, көнәгәтһезлекте (ризаһызлыҡты) белдергән, көнәгәт түгел; **недовольный человек** көнәгәтһез кеше; **недовольный взгляд** ризаһыз караш

НЕДОВОЛЬСТВО с ризаһызлыҡ, көнәркәшлек, көнәгәтһезлек, көнәгәт булмау; **выразить недовольство** ризаһызлыҡ белдерәү; **вызвать недовольство** көнәгәтһезлек тыгузырыу; **недовольство собой** үз-үзәңдән көнәгәт булмау

НЕДОВЫПОЛНЕНИЕ *с 1. см. недovyполнить 2. үтәлеп етмәгән (үтәлмәй калған) өлөш, үтәлмәгән өлөш; недovyполнение плана* пландың үтәлмәгән өлөшө

НЕДОВЫПОЛНИТЬ *сов.* үтәп (эшләп, тултырып) еткермәү; **недовыполнить план** планды үтәп еткермәү

НЕДОВЫПОЛНЯТЬ *несов. см. недovyполнить*

НЕДОВЫПОЛНЯТЬСЯ *несов. страд. от недovyполнять*

НЕДОГАДЛИВОСТЬ ж һизгер (откор, зирәк) булмау, аңралыҡ, мәшәүлек, макаулык; **недогадливость в мелочах** жизни тормоштон вак-төйәк мәсәләләрендә һизгер булмау

НЕДОГАДЛИВЫЙ, -ая, -ое һизгер (откор, зирәк) булмаған, аңыш, мәшәү, аңра, макау; **недогадливый ребенок** аңыш бала

НЕДОГЛЯДЕТЬ *сов. 1. что, чего и без доп. күрмәй үткәрәп ебәрәү, күрмәй калдырыу, күрәп еткермәү; недоглядеть ошибки* хаталарҙы күрмәй калдырыу 2. *за кем-чем* күрәп (карап) еткермәү; **недоглядеть за ребенком** баланы (якшылап) карап еткермәү

НЕДОГОВАРИВАТЬ *несов. см. недоговорить*

НЕДОГОВОРЁННОСТЬ ж 1. (*несогласованность*) үз-ара алдан һөйләшеп (киләшеп) куйылмағанлык, алдан һөйләшеп (киләшеп) куймау; **недоговорённость мешаёт в работе** алдан һөйләшеп куймау эштә камасаулай 2. (*недоказанность*) (асыҡ итеп) әйтеп еткермәү

НЕДОГОВОРИТЬ

(бөтөрмәү), әйтеп еткермәгәнлек; **чувствуется недоговорённость в его словах** уның һүзәрәндә әйтеп еткермәгәнлек һизелә

НЕДОГОВОРИТЬ *сов. что, чего и без доп.* (тулыһынса) әйтеп еткермәү, әйтеп (һөйләп) бөтөрмәү, асык итеп әйтмәү

НЕДОГРУЖАТЬ *несов. см. недогрузить*

НЕДОГРУЗ *м 1. см. недогрузить — недогруза́ть 2. (недогруженное количество чего-л.)* тейәп еткерелмәгән өлөш (йөк); **недогруз составляет две тонны** тейәп еткерелмәгән йөк ике тонна тәшкил итә

НЕДОГРУЗИТЬ *сов. 1. что, чего* тейәп еткермәү; **недогрузить вагоны** вагондарзы тейәп еткермәү **2. кого-что; перен., разг. (не обеспечить работой в полной мере)** тулы кәсөнә эшләрмәү, тулыһынса эш менән тәмин итмәү; **недогрузить предприятие** предприятниены эш менән тулыһынса тәмин итмәү

НЕДОДЕЛАТЬ *сов. что* эшләрп еткермәү (бөтөрмәү); **недоделать задуманное** уйланган эште эшләрп бөтөрмәү

НЕДОДЕЛКА *ж; разг.* эшләнәп етмәү (бөтмәү), эшләрп еткермәү (еткерелмәү), кәмселек, эшләнәп бөтмәгән урын; **в новом доме много недоделок** яңы йорттоң эшләнәп бөтмәгән урындары күп

НЕДОДЕЛЫВАТЬ *несов. см. недоделать*

НЕДОДЕРЖАТЬ *сов. что 1. (продержать меньше)* кәм (әз) тотоу; **неодержать термометр** термометрзы әз тотоу **2. фото., тех.** әз тотоу, тотоп еткермәү (*зикэрткәндә*)

НЕДОДЕРЖИВАТЬ *несов. см. неодержать*

НЕДОЕДАНИЕ *с см. недоедать 2*

НЕДОЕДАТЬ *несов. 1. см. недоесть 2. аслы-туклы йәшәү; недоедать* дблгос время озак вакыт аслы-туклы йәшәү

НЕДОЕСТЬ *сов.* туйғансы ашамау, әз ашау; **недоесть за обедом** төшкө ашты туйғансы ашамау

НЕДОЗВОЛЕННЫЙ, -ая, -ое тыйылған, рөхсәт ителмәгән, ярамаган; **недозволенный приём** тыйылған ысул

НЕДОЗРЁЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* өлгөрмәгән, етлекмәгән, бешмәгән; **недозрелое яблоко** өлгөрмәгән алма; **недозрелый ум** етлекмәгән акыл

НЕДОЙМКА *ж; ист.* недоимка (*һалымдың вақытында түләнмәй калған өлөшө*)

НЕДОЙМЩИК *м; ист.* недоимщик (*һалымды вақытында түләрп бөтөрмәүсә*)

НЕДОКАЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ышандыргыһыз, ышандырырлык булмаған, ышандыра алмаслык; **недоказательный довод** ышандырырлык булмаған дәлил

НЕДОКАЗУЕМОСТЬ *ж* иҫбат итмәҫлек (ителмәҫлек) булыу; **недоказуемость вины** гәйептең иҫбат ителмәҫлек булыуы

НЕДОКАЗУЕМЫЙ, -ая, -ое иҫбат итмәҫлек (ителмәҫлек); **недоказуемая гипотеза** иҫбат ителмәҫлек гипотеза

НЕДОКАРМЛИВАТЬ *несов. см. недокармить*

НЕДОКАРМЛИВАТЬСЯ *несов. страд. от недокармливать*

НЕДОКОРМ *м* кәрәгенсә (туйғансы, туя) ашатмау, әз ашатыу; **недокорм скота** малды кәрәгенсә ашатмау

НЕДОКОРМИТЬ *сов. кого-что* кәрәгенсә (туйғансы, туя) ашатмау, әз ашатыу; **недокормить лошадь** атты туйғансы ашатмау

НЕДОЛГА: (**вот**) и **вся недолга** (бына) ошоноң менән эш тә бөттө, шул гына

НЕДОЛГИЙ, -ая, -ое кыҫка (аз) гына, бер аз, озақка һузылмаған; **недолгое время** аз (гына) вакыт; **после недолгих размышлений** бер аз уйланғаннан һуң

НЕДОЛГО *1. нареч.* озақ (күп) -май(ынса)/-мәй(енсә), кыҫка вакыт, тиз; **недолго думая** күп уйлап тормайынса **2. в знач. сказ.; разг. (легко)** еңел, еп-еңел, (ап-)анһат, бик тиз, озақ (кыйын) түгел; **и утонуть недолго** батып куйыуың да ап-анһат ♦ **недолго и до греха** (**до бедь**) күңелһез хәл (кайғы-хәсрәт) килеп тыуыуы ла озақ түгел

НЕДОЛГОВЕЧНОСТЬ *ж* нык булмау, тиз тузыу, кыҫка гүмерле булыу; **недолговечность ббуди** аяқ кейеменә тиз тузыуы; **недолговечность жизни** гүмерзән кыҫка булыуы

НЕДОЛГОВЕЧНЫЙ, -ая, -ое **1. (непрочный)** тиз туза торған, нык булмаған; **недолговечная постройка** нык булмаған қаралты **2. кыҫка, озақка һузылмай торған, кыҫка гүмерле, озақ йәшәмәй торған; недолговечное счастье** кыҫка гүмерле бахет; **недолговечное растение** кыҫка гүмерле үсемлек

НЕДОЛГОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое кыҫка вакытлы, озақка һузылмаған, озақка һузылмай торған; **недолговременная военная служба** озақка һузылмаған хәрби хезмәт

НЕДОЛЁТ *м* (осоп) барып етмәй (етә алмай) ергә төшөү (*таш, ук, пуля, снаряд н.б.*); **недолёт снаряда** снарядтың осоп барып етмәй (ергә) төшөү

НЕДОЛИВ *м 1. см. недолить — недоливать 2. халып (койоп)* еткерелмәгән өлөш; **недолив бензина** койоп еткерелмәгән бензин

НЕДОЛИВАНИЕ *с см. недоливать*

НЕДОЛИВАТЬ *несов. см. недолить*

НЕДОЛИТЬ *сов. что* тултырмай һалыу (койоу); **недолить воды в чайник** сәйнүккә һыузы тултырмай һалыу

НЕДОЛЮБЛИВАТЬ *несов. кого-что* яратып бөтөрмәү (етмәү, етенкерәмәү), һөйһөнмәү

НЕДОМЕРИВАТЬ *несов. см. недомерить*

НЕДОРОСЛЬ

НЕДОМЕРИТЬ *сов. что* үлсәп еткермәу, кәм үлсәү; **недомерить полметра шёлка** ярты метр ебәк(те) кәм үлсәү

НЕДОМЕРОК *м* үлсәме (күләме) кәм булган нәмә, үлсәме тура килмәгән (нормаль булмаган) нәмә

НЕДОМЕРЯТЬ *сов.;* *разг. см. недомерить*
НЕДОМОГАНИЕ *с* ауырыкхыныу, хәлһез-лек, кәйеф китеп тороу, бер аз хәлһезләнәп (ауырып) тороу; **испытывать недомогание** бер аз ауырып тороу

НЕДОМОГАТЬ *несов.* ауырыкхыныу, хәлһезлек һизеү, ауырып тороу; **недомогать от головной боли** баш ауыртып тороу

НЕДОМОЛВКА *ж* әйтәп еткерелмәгән (бөтөрмәгән) һүз (фөкер, уй), әйтәләп бөтмәү, әйтәп бөтөрмәү; **говорить недо молвками** әйтәп бөтөрмәй һөйләү

НЕДОМЫСЛИЕ *с* уйлап еткермәү; **совершить глупость по недомыслию** уйлап еткермәү аркаһында ахмаклық эшләп ташлау

НЕДОНБСОК *м* етлекмәй тыуған (етлекмәгән) бала; **родить недонбска** етлекмәгән бала табыу

НЕДОНОШЕННЫЙ, -ая, -ое етлекмәй тыуған; **недоношенный ребёнок** етлекмәй тыуған бала

НЕДООЦЕНИВАТЬ *несов. см. недооценить*
НЕДООЦЕНИВАТЬСЯ *несов. страд. от недооценивать*

НЕДООЦЕНИТЬ *сов. кого-что* баһа бирәп еткермәү, баһалап еткермәү; **недооценить силы соперника** ярышташтың көсөн баһалап еткермәү

НЕДООЦЕНКА *ж см. недооценить*
НЕДОПЕКАТЬ *несов. см. недопечь*

НЕДОПЕКАТЬСЯ *несов. 1. см. недопечься*
2. страд. от недопекать

НЕДОПЕЧЬ *сов. 1. что (не пропечь)* бешерәп еткермәү; **недопечь пирог** бәләште бешерәп еткермәү **2. что (испечь меньше, чем нужно)** кәрәгенән аз (кәм) бешерәү, етерлек бешермәү

НЕДОПЕЧЬСЯ *сов. (не пропечься)* бешәп етмәү; **пирог недопёкся** бәләш бешәп етмәгән

НЕДОПЛАТА *ж 1. см. недоплатить* — **недоплачивать** **2.** түләнәп бөтмәй калған сумма (акса); **недоплата за квартиру** фатир өсөн түләнәп бөтмәй калған акса

НЕДОПЛАТИТЬ *сов. что* түләп еткермәү (бөтөрмәү); **недоплатить три рубля** өс һум түләп еткермәү

НЕДОПЛАЧИВАТЬ *несов. см. недоплатить*
НЕДОПОЛУЧАТЬ *несов. см. недополучить*
НЕДОПОЛУЧАТЬСЯ *несов. страд. от недополучать*

НЕДОПОЛУЧИТЬ *сов. что, чего* алып бөтөрмәү, кәм алыу; **недополучить десять рублей** ун һумға кәм алыу

НЕДОПОНИМАНИЕ *с; разг.* аңлап еткермәү (бөтөрмәү); **недопонимание своей задаче** үз бурыстарыңды аңлап еткермәү

НЕДОПОНИМАТЬ *несов. см. недопонять*
НЕДОПОНЯТЬ *сов. что и без доп.;* *разг.* аңлап еткермәү (бөтөрмәү); **недопонять его мысли** уның уй(зар)ын аңлап еткермәү

НЕДОПУСТИМОСТЬ *ж* ярамағанлык, тыйылғанлык; **недопустимость телсных наказаний** тән язалаузарының тыйылғанлығы

НЕДОПУСТИМЫЙ, -ая, -ое ярамаған, ярмай торған, тыйылған, юл куймаңлык; **недопустимый поступок** ярамаған кылык

НЕДОРАБАТЫВАТЬ *несов. см. недоработать*

НЕДОРАБОТАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от недоработать** **2. прил.** (тейешенсә) эшләнәп бөтмәгән (еткерелмәгән), кәмселекле; **недоработанная пьеса** эшләнәп еткерелмәгән пьеса

НЕДОРАБОТАТЬ *сов. 1. что и без доп.* кәрәгенән кәм (аз) эшләү **2. (тейешенсә)** эшләп еткермәү, насар эшләү; **недоработать свой срок** тейешле вакытына эшләп еткермәү; **недоработать проект** проектты тейешенсә эшләп еткермәү

НЕДОРАБОТКА *ж 1. см. недоработать*
2. разг. (изъян) эшләнәп еткерелмәгән (еткерелмәй калған) урын (кәмселектәр), етешһезлек; **ликвидировать недоработки** эшләнәп еткерелмәгән кәмселектәрен бөтөрәү

НЕДОРАЗВИТОСТЬ *ж 1.* үсәп етмәгәнлек, етлекмәгәнлек, үсмәй калғанлык; **недоразвитость зарбдыша** бәбәктәң етлекмәгәнлеге **2.** акыл ягынан артта калғанлык

НЕДОРАЗВИТЫЙ, -ая, -ое **1.** үсәп етмәгән, етлекмәгән; **недоразвитые листочки** үсәп етмәгән япрактар **2. (умственно отсталый)** акыл ягынан артта калған; **недоразвитый ребёнок** акыл ягынан артта калған бала

НЕДОРАЗУМЕНИЕ *с 1. (путаница, ошибка)* аңлап етмәү, аңлашылмау санлык, хата, яңылыш(лык); **обвинить по недоразумению** яңылыш гәйепләү **2. (взаимное несогласие)** талаш, ызгыш, үз-ара килешмәү, каршылык(тар), аңлашылмау санлык; **в семье постоянные недоразумения** гаиләлә һәр вакыт үз-ара килешмәү

НЕДОРОГОЙ, -ая, -ое **1.** арзан, оshоз, киммәт түгел; **недорогая ткань** арзан тукыма **2. обычно кратк. ф.; *перен.* кәзерле (аяулы, гәзиз) түгел; **жизнь ему недорого** уға тормош кәзерле түгел**

НЕДОРОД *м см. неурожай*

НЕДОРОСЛЬ *м 1. ист.* балиг булмаған үсмер (XVIII—XIX бб. *Рәсәйзә: балиг булмаған һәм хезмәт итә башламаған йәш дворян*) **2. разг., ирон.** һакаллы сабий, белемһез үсмер, тар карашлы йәш кеше

НЕДОСАЛИВАТЬ

НЕДОСАЛИВАТЬ *несов. см. недосолить*
НЕДОСЁВ *м; с.-х.* сәсеп еткермәү, кәм сәсеү;
недосёв лына етенде кәм сәсеү

НЕДОСЕВАТЬ и **НЕДОСЁИВАТЬ** *несов. см. недосеять*

НЕДОСЁЯТЬ *сов. что* сәсеп еткермәү, кәм сәсеү; **недосеять пять гектаров** биш гектарга кәм сәсеү

НЕДОСКАЗАННОСТЬ *ж* эйтеп еткерелмәгәнлек, эйтеп еткермәү (бөтөрмәү); **недосказанность мысли** уйзы эйтеп еткермәү

НЕДОСКАЗАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от недосказать** **2. прил.** эйтеп еткерелмәгән (бөтөрелмәгән); **недосказанные слова** эйтеп бөтөрелмәгән һүзәр

НЕДОСКАЗАТЬ *сов.* эйтеп бөтөрмәү (еткермәү), эйтмәй калдырыу; **недосказать самое важное** иң мөһим нәмәләрзе эйтмәй калдырыу

НЕДОСКАЗЫВАТЬ *несов. см. недосказать*

НЕДОСЛАТЬ *сов. что* ебареп еткермәү, кәрәгенән кәм ебареп; **недослать журналы** журналдарзы кәрәгенән кәм ебареп

НЕДОСЛЫШАТЬ *сов.* ишетеп еткермәү, ишетмәй калыу; **недослышать последние слова** һуңгы һүзәрзе ишетмәй калыу

НЕДОСМОТР *м 1.* карап (күреп) еткермәү; **недосмотр за ребёнком** баланы карап еткермәү **2.** (игтибарһыз булыу сәбәпле) ебарелгән хата, яңылыш; **недосмотры в новом издании работы** эштең яңы басмаһында ебарелгән хаталар

НЕДОСМОТРЕТЬ *сов. см. недоглядеть*

НЕДОСОЛ *м* тозлап еткермәү, енел тозлау; **недосолить суп** ашты тозлап еткермәү

НЕДОСПАТЬ *сов.* йоко туймау (кандырмау), туйғансы йокламау

НЕДОСПЕЛЫЙ, -ая, -ое *см. незрелый*

НЕДОСТАВАТЬ *несов. кого-чего безл.* **1.** етмәү, етешмәү; **у него не доставало терпения** уның түземлеге етмәй ине **2.** булмау, юк булыу, етмәү; **не доставало трёх экземпляров книги** өс дана китап етмәй ине ♦ **этого (ещё, только) не доставало (не достаёт); (ещё) не доставало (не достаёт), чтбы (произошло, случилось) что** шул ғына етмәгән (етмәй) ине

НЕДОСТАТОК *м 1.* (*нехватка*) етмәү, еткелез булыу, етешмәү; **недостаток времени** вакыт етмәү **2.** (*изъян*) етешһезлек, етешһез як, кәмселек; **у него есть один недостаток** уның бер етешһез яғы бар **3. обычно мн. недостатки; разг. (нужда)** етешһезлек, кытлык, мохтажлык, кысынкылык; **терпеть недостатки** мохтажлык күреү ♦ **нет недостатка в ком-чём** мохтажлык юк, етерлек

НЕДОСТАТОЧНОСТЬ *ж 1.* етерлек булмау; **недостаточность принятых мер** күрелгән сараларзың етерлек булмауы **2.** кәнәгәтләнדרерлек (ризалатырлык) булмау; **недостаточность ответа** яуаптың кәнәгәтләнדרерлек булмауы

♦ **сердечная недостаточность** *мед.* йөрәктен хәлһезлеге

НЕДОСТАТОЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** еткелекһез, етерлек булмаган (түгел), аз; **недостаточные средства** етерлек булмаган акса; **недостаточная помощь** аз ярзам **2. (неполный, неудовлетворительный)** кәнәгәтләндрерлек (етерлек, тулы) булмаган (түгел); **недостаточные сведения** тулы булмаган мәглүмәттәр; **недостаточное знание своего дела** үз эшенде кәнәгәтләндрерлек кимәлдә белмәү

НЕДОСТАТЬ *сов. чего безл.* етмәү; **недостать смелости** батырлык (кыйыулык) етмәү

НЕДОСТАЧА *ж; разг.* етмәү, етешмәү, тулмау, кәм (өстөнә) сыгыу; **недостача сельхозмашин** ауыл хужалыгы машиналарының етешмәүе; **обнаружить недостачу** етешмәүен асыклау (белеп калыу)

НЕДОСТАЮЩИЙ, -ая, -ее етмәгән, етешмәгән, кәм; **недостающие страницы** етмәгән биттәр

НЕДОСТИЖИМОСТЬ *ж* (максатына) ирешә алмаслык булыу, тормошка ашыра алмаслык булыу; **недостижимость цели** максаттың ирешә алмаслык булыуы

НЕДОСТИЖИМЫЙ, -ая, -ое **1.** ирешеп булмасылык, тормошка ашыра алмаслык, буй етмәслек; **недостижимая мечта** тормошка ашыра алмаслык хыял **2.** барып (менеп) етә алмаслык; **недостижимая высота** менеп етә алмаслык бейеклек

НЕДОСТОВЕРНОСТЬ *ж* дөрөскә тура килмәү, дөрөслөгә икеле булыу, дөрөс булмау; **недостоверность фактов** факттарзың дөрөс булмауы

НЕДОСТОВЕРНЫЙ, -ая, -ое шикле, (дөрөслөгә) икеле, дөрөс булмаган; **недостоверные слухи** шикле хәбәрзәр

НЕДОСТОЙНЫЙ, -ая, -ое **1.** лайык булмаган (түгел); **недостойный внимания факт** игтибарга лайык булмаган факт **2. (безнравственный)** эзәһез, түбән; **недостойное поведение** эзәһез кылык

НЕДОСТУПНОСТЬ *ж 1.* эргәһенә (якын) бара (килә, етә) алмаслык булыу, якын юлай алмаслык, барып еткелез булыу; **недоступность горной вершины** тау түбәһенә менеп етә алмаслык булыуы **2.** аңлауға ауыр, катмарлы (ауыр) булыу, кырыс булыу; **эта книга недоступна детям** был китап балалар аңлауға ауыр

НЕДОСТУПНЫЙ, -ая, -ое **1.** якын килә алмаслык, барып етә алмаслык, якын барырлык түгел (булмаган); **недоступное место** барып етә алмаслык урын **2. (превышающий возможности)** үтә киммәт; **недоступные цены** үтә киммәт хактар **3. (о человеке)** кырыс, торпа(й); **недоступный человек** кырыс кеше **4. (трудный для понимания)** аңлашылмаслык, аңлай алмаслык, катмарлы

НЕЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ

НЕДОСУГ *м; разг.* 1. вакыт юклык, эштең тыгызлыгы; **сослаться на недосуг** вакыт юклыкка ыланганбу 2. *в знач. сказ.* вакыт юк; **ему недосуг** унын вакыты юк

НЕДОСЧИТАТЬСЯ *сов.* (ицәптә) кәм сыгыу, тулмау, етмәу; **недосчитаться многих книг** күп китаптарзың етмәу

НЕДОСЧИТЫВАТЬСЯ *несов. см. недосчитаться*

НЕДОСЫЛАТЬ *несов. см. недослать*

НЕДОСЫЛАТЬСЯ *несов. страд. от недосылать*

НЕДОСЫЛКА *ж см. недослать; недосылка газет* гәзитгәрге кәм ебәреу

НЕДОСЫПАТЬ *сов.* тултырмай халыу, тултыргансы халмау, кәм халыу; **недосыпать в мешок зерно** ашылыкты токка тултырмай халыу

НЕДОСЫПАТЬ I *несов. см. недосыпать*

НЕДОСЫПАТЬ II *несов. см. недосыпать*

НЕДОСЯГАЕМОСТЬ *ж см. недостижимость*

НЕДОСЯГАЕМЫЙ, -ая, -ое *см. недостижимый*

НЕДОТРОГА 1. *м и ж; разг.* үпкәсел, һүз күтәрмәгән (*кеше*) 2. *ж; бот.* һары кына

НЕДОТЯГИВАТЬ *несов. см. недотянуть*

НЕДОТЯНУТЬ *сов. что* 1. һузып (тартып) еткәрмәу; **недотянуть проболоку** сымды һузып еткәрмәу 2. *перен., разг.* үтәп еткәрмәу; **недотянуть пять процентов до плана** планды биш процентка үтәп еткәрмәу

НЕДОУЗДОК *м* нукта; **снять недоуздок** нукта халдырыу

НЕДОУМЕВАТЬ *несов.* төшөнөп (аңлап) етмәу, аңламай тороу, аптырау, аптырап (аптырашта) калыу

НЕДОУМЕНИЕ *с* икеләнеу, аптырап калыу, аңламай тороу; **остановиться в недоумении** аптырап туктап калыу

НЕДОУМЁННЫЙ *и разг. НЕДОУМЁННЫЙ*, -ая, -ое аптыраулы, шикләнеүле, икеләнеүле; **недоумённый вопрос** аптыраулы һорау

НЕДОУЧЁСТЬ *сов. что; разг.* игтибарға алып етмәу, ицәпкә алып бөтөрмәу (еткәрмәу); **недоучёсть сложившиеся обстоятельства** килеп тыуган шарттарзы ицәпкә алып бөтөрмәу

НЕДОУЧИВАТЬ *несов. см. недоучить*

НЕДОУЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. недоучить-ся 2. страд. от недоучивать*

НЕДОУЧИТЬ *сов. кого* тулы(һынса) белем бирмәу, укыгыш еткәрмәу; **недоучить ребенка в школе** мәктәптә балаға тулы белем бирмәу

НЕДОУЧИТЬСЯ *сов.* тулы(һынса) белем алмау, укыуызы тамамламау; **недоучиться в институте** институтты тамамламау

НЕДОУЧКА *м и ж; разг.* һай белемле, төплө белем алмаган (*кеше*)

НЕДОЧЁТ *м 1. (недостача)* етмәу, тулмау; **обнаружить недочёт денег в кассе** кассала акса

етмәүзе асыкклау 2. *обычно мн.* **недочёты** етешһезлектәр, кәмселектәр; **недочёты в работе** эштәге етешһезлектәр

НЕДРА *только мн.* 1. ер асты, ер куйыны; **в недрах земли** ер астында 2. *чего, какие; перен.* эс, төп, төпкөл; **в недрах души** күнел төбөндә

НЕДРЁМЛЮЩИЙ, -ая, -ее уяу, һак, сос, һизгер; **недрёмлющий сторож** уяу карауылысы; **недрёмлющий глаз** һизгер күз

НЕДРУГ *м* дошман

НЕДРУЖЕЛЮБИЕ *с* күрә алмаусанлык, яратмаусылык, хөсөтлөк, хаслык; **проявлять недружелюбие** яратмаусылык күрһәтеу

НЕДРУЖЕЛЮБНЫЙ, -ая, -ое күрә алмаусан, яратмаусан, үсле; **недружелюбный взгляд** яратмаусан караш

НЕДРУЖЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дуҫ булмаган; **недружественные страны** дуҫ булмаган илдәр

НЕДУГ *м* ауырыу, сир, сырхау; **тяжёлый недуг** каты сир

НЕДУРНОЙ, -ая, -ое 1. (*неплохой*) яткшы (арыу) ғына, насар түгел; **недурной гблос** арыу ғына тауыш 2. *обычно кратк. ф. (довольно красивый)* матур (һылыу) ғына

НЕДЮЖИННЫЙ, -ая, -ое күренекле, башкаларзан айырылып торған, гәзәттән тыш (зур); **недюжинные способности** гәзәттән тыш һәләтлектәр

НЕБЭЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*не приученный к езде*) өйрәтелмәгән, егелмәгән; **небэженный конь** өйрәтелмәгән ат 2. (*ненаезженный*) (күптән) йөрөлмәгән, аз йөрөлгән; **небэженная дорбга** күптән йөрөлмәгән юл

НЕЕСТЕСТВЕННОСТЬ *ж* яһалмалык, тәбиғи булмау; **неестественность поведения** тәртиптең (кылык-кыланыштын) тәбиғи булмауы

НЕЕСТЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. яһалма, тәбиғи булмаган; **неестественный смех** яһалма көлөү 2. (*ненормальный, необычный*) гәзәти (тәбиғи) булмаган; **неестественная перемена** гәзәти булмаган үзгәреш ♦ **умереть неестественной смертью** үз үлеме менән үлмәу

НЕЖАРКИЙ, -ая, -ое (бик) эсе түгел, эсе булмаган, йылы ғына; **нежаркая баня** бик эсе булмаган мунса; **нежаркие дни** эсе булмаган көндәр

НЕЖДАННО *и НЕЖДАННО-НЕГАДАННО нареч.* (һис тә) көтмәгәндә, көтмәстән, уйламаганда; **нежданно уехать** көтмәгәндә китеп барыу

НЕЖДАННЫЙ, -ая, -ое *см. неожиданный*; **нежданная встреча** көтөлмәгән осрашыу; **нежданый гость** көтөлмәгән тунак

НЕЖЕЛАНИЕ *с* теләк булмау, теләмәу; **нежелание играть** уйнарга теләмәу

НЕЖЕЛАТЕЛЬНОСТЬ *ж* кәрәкмәгәнлек, күнелгә ятмағанлык, теләмәгәнлек; **нежелательность событий** вакигаларзың кәрәкмәгәнлеге

НЕЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ

НЕЖЕЛАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кэрәкмәгән, күңелгә ятмаган, телә(н)мәгән; **нежелательные последствия** кэрәкмәгән һезәмтәләр

НЕЖЕЛИ союз *сравнит.*; *книжн. (чем)* -га/-гә караганда; **сегодня она одета лучше, нежели вчера** ул бөгөн кисәгәгә караганда матурырак кейенгән

НЕЖЕНАТЫЙ, -ая, -ое буйзак, өйләнмәгән; **неженастый парень** өйләнмәгән егет

НЕЖЕНКА *ж и м; разг.* иркә, назлы (*кеше*); **расти неженкой** иркә булып үсәү

НЕЖИВОЙ, -ая, -ое **1.** үле, үлгән, тере булмаган; **ребёнок родился неживой** бала үле тыуган **2.** (*неорганический*) йәнһез, тере булмаган; **неживая природа** йәнһез тәбиғәт **3.** (*вялый*) һүллән, һүрән, дәртһез, йәнһез, күңелһез; **неживой вид** йәнһез (күңелһез) киәфәт **4. перен. (тусклый)** тонок; **неживой свет** тонок яктылык

НЕЖИЗНЕСПОСБНОСТЬ *ж* йәшәүгә һәләтһезлек; **нежизнеспособность организма** организмның йәшәүгә һәләтһезлеге

НЕЖИЗНЕСПОСБНЫЙ, -ая, -ое **1.** йәшәүгә һәләтһез; **нежизнеспособные клетки** йәшәүгә һәләтһез күзәнәктәр **2.** тормошка яраклашмаган; **нежизнеспособная натура** тормошка яраклашмаган натура

НЕЖИЛОЙ, -ая, -ое **1.** (*такой, в котором не живут*) кеше тормай (йәшәмәй) торган, кеше тормаган (йәшәмәгән); **нежилой места** кеше йәшәмәгән урындар; **нежилой дом** кеше йәшәмәгән йорт **2.** (*не приспособленный для жилья*) торорга яракһыз, йәшәү өсөн тәгәйенләnmәгән; **нежилое помещение** йәшәү өсөн тәгәйенләnmәгән йорт

НЕЖИТЬ *несов.* *кого-что* иркәләү, иркәләндерәү, назлау; **нежить детей** балаларҙы иркәләү

НЕЖИТЬСЯ *несов.* иркәленәү, назланыу; **нежиться на солнце** кояшта иркәленәү

НЕЖНИЧАТЬ *несов. с кем-чем и без доп.; разг.* иркәләү, назлау, йомшаклык күрһәтеү; **нежничать с ребёнком** баланы иркәләү; **нежничать с нарушителями порядка** тәртип бозоусыларга карата йомшаклык күрһәтеү

НЕЖНОСТЬ *ж* **1.** яғымлылык, назлылык, мөләймлек, йомшаклык; **нежность взгляда** караштың яғымлылығы **2.** (*мягкость, ласка*) иркәләү; **материнская нежность** эсә иркәләү **3.** *обычно мн. нежности; разг.* иркәләү һүзәрә, иркә, назлаузар; **говорить нежности** иркәләү һүзәрә һөйләү **4.** *обычно мн. нежности; разг. (изнеженность)* иркәлек; **что за нежности** был ниндәй иркәлек

НЕЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*ласковый*) һөйкөмлө, мөләйм; **нежный взгляд** мөләйм караш **2.** (*мягкий*) йомшак, назлы, нескә; **нежная кожа** йомшак тире **3.** (*приятный по окраске, звучанию и т.п.*) нәфис, яғымлы; **нежный цветок** нәфис

сәскә; **нежный голос** яғымлы тауыш; **нежный цвет** нәфис төс **4.** (*хрупкий, изнеженный*) нескә, иркә, вағылыусан; **нежный прибор** вағылыусан прибор; **нежный стебель** нескә һабак; **нежный мальчик** иркә малай ♦ **нежный пол** катын-кыз

НЕЗАБВЕННЫЙ, -ая, -ое *высок.* (мәңге) онотолмас(лык); **незабвенные слова** онотолмас һүзәрә; **незабвенный учитель** (мәңге) онотолмаслык укытыусы

НЕЗАБУДКА *ж* күтәрсен күзә (*сәскә*)

НЕЗАБЫВАЕМОСТЬ *ж* онотолмаслык булыу; **незабываемость событий** вакиғаларҙын онотолмаслык булыуы

НЕЗАБЫВАЕМЫЙ, -ая, -ое онотолмаслык, тәрән тәьсир калдырган; **незабываемые дни** онотолмаслык көндәр

НЕЗАВЕРШЁННОСТЬ *ж* тамамланмаганлык, осланмаганлык; **незавершённость работы** эштең тамамланмаганлығы

НЕЗАВЕРШЁННЫЙ, -ая, -ое -ып/-еп тамамланмаган (бөтмәгән, осланмаган); **незавершённая книга** язылып бөтмәгән китап

НЕЗАВИДНЫЙ, -ая, -ое кызыкһыз, кызыгырлык булмаган (түгел), насар; **незавидное положение** насар хәл

НЕЗАВИСИМОСТЬ *ж* бойондорокһозлоқ; **национальная независимость** милли бойондорокһозлоқ

НЕЗАВИСИМЫЙ, -ая, -ое **1.** бойондорокһоз; **независимые страны** бойондорокһоз илдәр **2.** (*выражающий самостоятельность*) ирекле, буйһонмаусан; **независимый характер** буйһонмаусан характер

НЕЗАВИСЯЩИЙ: *по независящим обстоятельствам* байле булмаган сәбәптәр (хәлдәр) аркаһында

НЕЗАДАЧА *ж; разг.* уңышһызлык, уңышһыз хәл; **что за задача** был ниндәй уңышһызлык

НЕЗАДАЧЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* **1.** эше уңмай торған, ебегән, бешмәгән; **незадачливый человек** эше уңмай торған кеше **2.** бәхетһез, уңышһыз; **незадачливая работа** уңышһыз эш

НЕЗАДОЛГО *нареч.* аз ғына элек (алда), алдынан; **незадолго перед праздником** байрамдан аз ғына алда

НЕЗАЖИВАЮЩИЙ, -ая, -ее уңалмаган, уңалмай торған; **незаживающая рана** уңалмаган яра

НЕЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬ *ж* кызыкһынмау, һалкын карау; **незаинтересованность в деле** эш менән кызыкһынмауы күрһәтеү, эшкә һалкын карау

НЕЗАИНТЕРЕСОВАННЫЙ, -ая, -ое кызыкһынмаусы, һалкын караусы

НЕЗАКОННОРОЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1.** никахһыз тыуган, тыума; **незаконнорождённый ребёнок** никахһыз тыуган бала **2.** *в знач. суц.*

незаконорождённый *м* и **незаконнорождённая** *ж* **никах**һыз тыуган бала

НЕЗАКОННОСТЬ *ж* законһызлыҡ, законһыз булыу, законға һыймау (яракһыз булыу), закондан тыш булыу; **незаконность требования** талаптарҙың законға яракһыз булыуы

НЕЗАКОННЫЙ, -ая, -ое законһыз, закондан тыш эшлэнгән, законға яракһыз (каршы булған), законға һыймаған; **незаконный документ** законға яракһыз документ; **незаконный брак** законһыз өйләнешеу (никах)

НЕЗАКОНОМЕРНЫЙ, -ая, -ое законға (канунға) буйһонмаған; **незаконмерное явление** канунға буйһонмаған күренеш

НЕЗАКОНЧЕННОСТЬ *ж см. незавершённая*

НЕЗАКОНЧЕННЫЙ, -ая, -ое *см. незавершённый*; **незаконченное произведение** язылып бөтмөгән әсәр

НЕЗАМЕДЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тоткарһыз, тоткарлыҡһыз, кисектергеһез; **незамедлительный ответ** кисектергеһез яуап

НЕЗАМЕНИМОСТЬ *ж* алмаштырғыһыз булыу, алмашы булмау; **незаменимость детали** деталдәрҙең алмаштырғыһыз булыуы

НЕЗАМЕНИМЫЙ, -ая, -ое **1.** алмаштырғыһыз, үтә кәрәкле; **незаменимый специалист** алмаштырғыһыз белгес **2. см. невосполнимый**

НЕЗАМЕРЗАЮЩИЙ, -ая, -ее (кыш) туңмай торған; **незамерзающий родник** кыш туңмай торған шишмә

НЕЗАМЕТНО *нареч.* һизермәйенсә (генә), һизелмәй(енсә), беленмәй, күренмәй; **зайти незаметно** һизермәйенсә барып кереу; **время прошло незаметно** ваҡыт һизелмәйенсә үтөп китте

НЕЗАМЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** беленмәслеҡ, беленмәгән, беленер-беленмәс, һизмәслеҡ, тойолмәслеҡ; **незамётные следы** беленер-беленмәс эзәр; **незамётные изменения** тойолмәслеҡ үзгәрештәр **2.** күренекһез, күзгә ташланып тормаған, башкаларҙан айырылып тормаған; **незамётный человек** күренекһез кеше

НЕЗАМУЖНИЙ, -ая, -ее **1.** (*не состоящая в браке*) кейәүгә (тормошқа) сыкмаған, иргә бармаған, ирһез; **незамужняя женщина** ирһез катын **2.** (*не связанный с замужеством*) кейәүһез (ирһез) булған (торған, йәшәгән), тормошқа сыкмай йәшәгән; **незамужние годы** тормошқа сыкмай йәшәгән йылдар

НЕЗАМЫСЛОВАТОСТЬ *ж* ябайлыҡ, ябай булыу; **незамысловатость рисунка** һүрәттөң ябай булыуы

НЕЗАМЫСЛОВАТЫЙ, -ая, -ое **1.** ябай, хикмәтһез, катмарлы булмаған, кәзимге; **незамысловатый взор** ябай бизәк **2. разг. (о человеке)** бер катлы; **незамысловатый человек** бер катлы кеше

НЕЗАНИМАТЕЛЬНОСТЬ *ж* кызыкһыз булыу, мауықтырмай торған булыу, мауықтырғыһыз булыу; **незанимательность сюжета** сюжеттың мауықтырғыһыз булыуы

НЕЗАНИМАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кызыкһыз, мауықтырмай торған; **незанимательный рассказ** кызыкһыз хикәйә

НЕЗАНЯТОСТЬ *ж* буш булыу (торуу); **незанятость помещения** йорттоң буш торууы

НЕЗАНЯТЫЙ, -ая, -ое буш, буш булған (торған), эштән буш (булған), эшһез; **незанятое место** буш урын; **незанятый дом** буш (торған) йорт; **незанятый человек** эштән буш кеше

НЕЗАПАМЯТНЫЙ, -ая, -ое бик күптәнге (боронго), әллә касангы; **с незапамятных времён** бик боронго замандарҙан

НЕЗАПЛАНИРОВАННЫЙ, -ая, -ое планлаштыр(ыл)маған, алдан билдәләnmәгән (әзерләnmәгән), планға индерелмәгән, алдан күрелмәгән (каралмаған), көтөлмәгән; **незапланированная работа** алдан билдәләnmәгән эш; **незапланированная встреча** көтөлмәгән осрашыу

НЕЗАПЯТНАННЫЙ, -ая, -ое тапһыз, тапланмаған, керһез, кер (тап) төшмәгән, саф; **незапятнанная репутация** тап төшмәгән абруй

НЕЗАРАЗНЫЙ, -ая, -ое йогошһоз; **незаразная болезнь** йогошһоз ауырыу

НЕЗАСЛУЖЕННЫЙ, -ая, -ое тейешһез, урынһыз(ға), наһак; **незаслуженная обίδα** урынһыз үпкә

НЕЗАТЕЙЛИВОСТЬ *ж* ябайлыҡ, ябай булыу, (артыҡ) катмарлы булмау; **незатейливость украшения** бизәктәрҙең ябайлығы

НЕЗАТЕЙЛИВЫЙ, -ая, -ое ябай, (артыҡ) катмарлы булмаған, хикмәтһез; **незатейливая музыка** ябай көн

НЕЗАУРЯДНОСТЬ *ж* талантлылыҡ, һәләтле (талантлы) булыу, гәзәттән тыш булыу, (башкаларҙан) айырылып торуу; **незаурядность актёра** актёрҙың таланты

НЕЗАУРЯДНЫЙ, -ая, -ое һәләтле, гәзәттән тыш, (башкаларҙан) айырылып торған; **незаурядное дарование** гәзәттән тыш зур һәләт

НЕЗАЧЕМ *нареч. в знач. сказ.; разг.* кәрәге юк, мөгәнһе юк, юкка, тиккә, бушка; **незачем там оставаться** унда калыуҙың кәрәге юк

НЕЗВАННЫЙ, -ая, -ое сакырылмаған; **незванный гость** сакырылмаған кунак

НЕЗДЕШНИЙ, -ая, -ее *разг.* бында тормаған (йәшәмәгән), ситтән килгән, бындағы түгел; **нездешний житель** бында йәшәмәгән кеше

НЕЗДОРОВИТЬСЯ *несов. кому безл.* ауырып (ауырыҡһынып) торуу; **с утра нездоровится** иртәнән бирле ауырып торола

НЕЗДОРОВЫЙ, -ая, -ое **1.** ауырыу, сирле, сырхау; **нездоровый вид** ауырыу төс **2.** сәләмәтлек (һаулыҡ) өсөн зарарлы; **нездоровый климат** һаулыҡ өсөн зарарлы климат **3. перен.**

НЕЗДОРОВЬЕ

зарарлы, дөрөс булмаган, гэзэти булмаган; **нездоровое явлёние** гэзэти булмаган күренеш; **нездоровое влияние** зарарлы йогонто

НЕЗДОРОВЬЕ с сэлэмэтлек (хаулык) юклык (булмау), сырхаулык; **его беспокоит моё нездоровье** уны миңең хаулык булмау борсой

НЕЗЕМНОЙ, -ая, -ое **1.** Ер шарынан ситтэ булган (торган); **неземные тела** Ер шарынан ситтэ булган есемдэр **2.** *трад.-поэт., перен.* гэзэтгән тыш (зур, көслө); **неземная сила** гэзэтгән тыш зур көс

НЕЗЛОБИВОСТЬ и **НЕЗЛОБИВОСТЬ** ж хэйлэһезлек, (йомшак) күңеллек, йыуашлык, эскерһезлек; **незлобивость характера** йомшак тэбигәтле булыу

НЕЗЛОБИВЫЙ и **НЕЗЛОБИВЫЙ**, -ая, -ое хэйлэһез, эскерһез, йомшак күңелле, йыуаш; **незлобивый человек** йомшак күңелле кеше

НЕЗЛОБНЫЙ, -ая, -ое йомшак, йыуаш, шафкәтле; **незлобное отношение** йомшак мөнәсәбәт

НЕЗЛОЙ, -ая, -ое якшы (йомшак) күңелле, эскерһез, йыуаш, усал түгел (булмаган); **незлой человек** йыуаш кеше

НЕЗЛОПАМЯТНЫЙ, -ая, -ое кенә тотмаусы, үс (асыу) һакламаган; **у него незлопаметный характер** ул кенә тотмай

НЕЗНАЙКА м и ж; *разг.* бер нәмә лә белмәүсе

НЕЗНАКОМЕЦ м сит (ят, таныш булмаган, күрмәгән-белмәгән) ир-ат; **незнакомка** ж таныш булмаган (сит, ят, күрмәгән-белмәгән) катын-кыз

НЕЗНАКОМЫЙ, -ая, -ое таныш булмаган (түгел), белмәгән, танымаган, ят, сит; **незнакомый человек** таныш түгел кеше; **незнакомый текст** таныш булмаган текст

НЕЗНАНИЕ с белмәү; **незнание чужбого языка** сит телде белмәү

НЕЗНАЧАЩИЙ, -ая, -ее әһәмиәтһез, әһәмиәте аз, кәрәге аз, мөһим булмаган; **незначущий разговор** мөһим булмаган һөйләшеү

НЕЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** бәләкәй, аз, зур булмаган; **незначительная сумма** аз акса; **незначительная просьба** бәләкәй үтенес **2.** аз әһәмиәтле, әһәмиәте аз (булган), әһәмиәтһез; **незначительный вопрос** аз әһәмиәтле мәсәлә

НЕЗРЕЛОСТЬ ж өлгөрмәгәнлек, етлек-мәгәнлек, бешмәгәнлек, сейле-бешле булыу; **незрелость плодов** ешәтәрзең бешмәгәнлеге; **незрелость мысли** фекерзең өлгөрмәгәнлеге

НЕЗРЕЛЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* өлгөрөп (үсеп) етмәгән, етлекмәгән, бешмәгән, сейле-бешле, сей; **незрелое яблоко** сей алма; **незрелый юноша** үсеп етмәгән йәш егет; **незрелый роман** сейле-бешле роман

НЕЗРИМЫЙ, -ая, -ое *книжн. см.* невидимый

НЕЗРЯЧИЙ, -ая, -ее **1.** һукыр; **незрячие глаза** һукыр күззәр **2.** *в знач. суц.* незрячий м и незрячая ж һукыр

НЕЗЫБЛЕМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* какшамаҕ, емерелмәс, нык; **незыблемая основа** какшамаҕ нигез

НЕИДЕНТИЧНЫЙ, -ая, -ое тиң (окшаш, берзәй) булмаган (түгел); **неидентичные явления** окшаш булмаган күренештәр

НЕИЗБЕЖНОСТЬ ж котолгоһозлок, котолгоһоз булыу; **неизбежность перехода** күсеүзең котолгоһоз булыуы

НЕИЗБЕЖНЫЙ, -ая, -ое котолгоһоз; **поражение неизбежно** еңелеу котолгоһоз

НЕИЗБЫВНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* онотолмас, онотолмай торган, бөтмәс, бөтмәй (узмай) торган; **неизбывная тоска** онотолмас һағыш

НЕИЗВЕДАННЫЙ, -ая, -ое өйрәнелмәгән, тикшерелмәгән; **неизведанный край** өйрәнелмәгән як **2.** һыналмаган, билгеһез, баштан кисермәгән (узмаган); **неизведанное чувство** баштан кисермәгән тойго

НЕИЗВЕСТНО **1.** *нареч.* билдәһез, билдәле булмаган; **переехать неизвестно куда** билдәле булмаган ергә күсеү **2.** *в знач. сказ., безл.* билдәһез, билдәле түгел; **кто это сказал, неизвестно** кем әйткәндер, билдәһез

НЕИЗВЕСТНОСТЬ ж **1.** билдәһезлек, билдәле (мәглүм, таныш) булмау; **неизвестность будущего** киләсәктең билдәһезлеге (*алда ни булырын белмәү*) **2.** күренекһезлек, танылмау, халыкка билдәле булмау; **жить в неизвестности** билдәһезлектә йәшәү

НЕИЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое **1.** билдәһез, билдәле (таныш) булмаган; **неизвестная дорога** билдәһез юл **2.** танылмаган, күренекһез, данлыкһыз; **неизвестный писатель** танылмаган язгыусы **3.** *в знач. суц.* неизвестный м и неизвестная ж *см.* незнакомца **4.** *в знач. суц.* неизвестное с; *мат.* билдәһез һан; **найти неизвестное** билдәһез һанды табыу

НЕИЗГЛАДИМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* онотолмас(лык), юйылмас(лык), иштән (хәтерзән) сыкмаслык, тәрән; **неизгладимое впечатление** тәрән тәһсир; **неизгладимые воспоминания** иштән сыкмаслык хәтирәләр

НЕИЗЛЕЧИМЫЙ, -ая, -ое дауалап булмай (төзәлмәй, йүнәлмәй) торган; **неизлечимая болезнь** дауалап булмай торган ауырыу

НЕИЗМЕННОСТЬ ж үзгәрмәүсәнлек, үзгәрмәслек, даимлык; **неизменность правил** кағизәләрзең даимлыгы

НЕИЗМЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** (*постоянный*) үзгәрмәй торган, үзгәрмәс, үзгәрешһез, даими; **неизменные привычки** үзгәрмәй торган гэзәттәр; **неизменная величина** *мат.* даими дәүмәл **2.** (*обязательный*) гэзәттәге, һәр вақыттагы; **на голове у неё неизменный белый платок** уның ба-

шында гәзәттәге ак яулык **3.** (*верный*) бшаныслы, ысын, тоғро; **неизменный друг** ысын дус

НЕИЗМЕНЯЕМОСТЬ ж үзгәрмәй торған булыу, үзгәрмәүсәнлек; **неизменяемость наречий грам.** рәүештәрҙән үзгәрмәүсәнлегә

НЕИЗМЕНЯЕМЫЙ, -ая, -оә үзгәрмәй торған, үзгәрмәс, төрләнмәй (төрлөләнмәй) торған; **неизменяемые части речи грам.** үзгәрмәй торған һүз төркөмдәре

НЕИЗМЕРИМЫЙ, -ая, -оә сағыштыргыһыз, сағыштыргыһыз дәрәжәлә, сикһез (зур), үлсәгеһез, икһез-сикһез; **неизмеримые пространства** икһез-сикһез киңлектәр

НЕИЗУЧЕННЫЙ, -ая, -оә өйрәнелмәгән, тикшерелмәгән; **неизученная проблема** тикшерелмәгән мәсьәлә

НЕИЗЪЯСНИМЫЙ, -ая, -оә аңлатып бирә алмашлык, аңлатып булмай торған, аңлаткыһыз, төшөндөргөһөз; **неизъяснимое волнение** аңлатып бирә алмашлык тулкынлануы

НЕИМЕНИЕ: за **неимением кого-чего** булмау сәбәплә, юклығы аркаһында; за **неимением времени** вақыт булмау сәбәплә

НЕИМОВЕРНЫЙ, -ая, -оә гәзәттән тыш (зур, күп); с **неимовой быстротой** гәзәттән тыш зур тизлек менән; **неимовёрные трудности** гәзәттән тыш (күп) ауырлыктар

НЕИМУЩИЙ, -ая, -еә **1.** ярлы, мөлкәтһез, фәкир; **неимущие люди** фәкир кешеләр **2.** *в знач. сущ. неимущие мн.* фәкирҙәр, ярлылар

НЕИНТЕЛЛИГЕНТНЫЙ, -ая, -оә интеллигентка хас булмаған, тәрбиәһез, культураһыз, мәзәниәтһез; **неинтеллигентный человек** культураһыз кеше

НЕИНТЕРЕСНЫЙ, -ая, -оә **1.** насар, кызык булмаған, кызыкһыз, күнәлһез; **неинтересная книга** кызык булмаған китап **2.** һөйкөмһөз, күрмәлекһез; **неинтересный человек** һөйкөмһөз кеше; **неинтересная внешность** күрмәлекһез киәфәт

НЕИСКОРЕНИМЫЙ, -ая, -оә нык тамыр йәйгән, төзәтеүе кыйын булған, төзәткәһез; **неискоренимые привычки** нык тамыр йәйгән гәзәттәр

НЕЙСКРЕННЕ и **НЕЙСКРЕННО** *нареч.* ысын күңәлдән -мау/-мәү; **говорить неискренне** ысын күңәлдән һөйләмәү

НЕЙСКРЕННИЙ, -ая, -еә **1.** ике йөзлө, әскерлә; **нейскренный человек** ике йөзлө кеше **2.** ысын күңәлдән булмаған, яһалма; **нейскрения похвала** яһалма мактау

НЕЙСКРЕННОСТЬ ж ике йөзлөлөк, әскерләлек, ысын күңәлдән булмағанлык, яһалмалылык; **нейскренность чувств** тойголларҙың яһалмалылығы

НЕЙСКУШЁННОСТЬ ж тәжрибәһезлек, тәжрибәһе булмағанлык; **нейскушенность в жи-**

тейских вопросах тормош мәсьәләләрендәге тәжрибәһезлек

НЕЙСКУШЁННЫЙ, -ая, -оә тәжрибәһез, тәжрибәһе булмаған; **нейскушенная молодежь** тәжрибәһез йәштәр

НЕЙСПОВЕДИМЫЙ, -ая, -оә *книжн.* аҡыл етмәшлек, аңламашлык; **неисповедимые повороты судьбы** яҙмыштың аҡыл етмәшлек үзгәрештәре

НЕЙСПОЛНИМОСТЬ ж үтәп булмашлык, үтөгөһөз, үтәлмәшлек (үтәй алмашлык) булыу; **неисполнимость требований** талаптарҙың үтәй алмашлык булыуы

НЕЙСПОЛНИМЫЙ, -ая, -оә үтәп булмашлык, үтәлмәшлек, үтәй алмашлык, үтәлә алмай торған, тормошка ашмашлык (ашмай торған); **неисполнимая мечта** тормошка ашмашлык хыял

НЕЙСПОЛНИТЕЛЬНОСТЬ ж тыңлауһыз булыу, теүәл башкармау, үтәмәүсәнлек; **поричать за неисполнительность** тейешенсә башкармау өсөн шелтәләү

НЕЙСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -оә теүәл үтәмәгән (башкармай торған), тыңлап бармау-сан; **неисполнительный человек** тыңлап бармау-сан кеше

НЕЙСПОРЧЕННЫЙ, -ая, -оә **1.** бозолмаған; **неиспорченные продукты** бозолмаған ризыктар **2.** *перен.* якшы холокло, тәрбиәлә, әхлаклы; **неиспорченный человек** әхлаклы кеше

НЕЙСПРАВИМОСТЬ ж төзәткәһез, төзәтәрлек түгел, төзәтеүе мөмкин булмаған (кыйын булыу); **неисправимость ошибки** хатаның төзәткәһез булыуы

НЕЙСПРАВИМЫЙ, -ая, -оә төзәлмәшлек, төзәткәһез, төзәтеүе мөмкин булмаған

НЕЙСПРАВНОСТЬ ж төзөк булмау, бозок булыу, ватыктык, бозоклоқ; **неисправность машины** машинаның бозок булыуы (бозоклоғо)

НЕЙСПРАВНЫЙ, -ая, -оә **1.** ватык, бозок, төзөк түгел; **неисправный радиоприёмник** ватык радиоалғыс **2.** (*неаккуратный, недобросовестный*) вақытында -маусы/-мәүсә; **неисправный платёщик** (бурысын) вақытында түләмәүсә

НЕИССЯКАЕМЫЙ, -ая, -оә *в разн. знач.* бөткөһөз, бөтмәс-төкәнмәс, икһез-сикһез; **неиссякаемая сила** бөтмәс-төкәнмәс көс

НЕЙСТОВСТВО с **1.** ярыулыҡ, которғанлык, шашқанлык; **приходить в неистовство** ярыу; **приводить в неистовство** ярығыу **2.** (*жестокость*) рәхимһезлек, канһызлыҡ, йәнһезлек, оятһызлыҡ; **неистовство врага** дошмандың рәхимһезлегә

НЕЙСТОВСТВОВАТЬ *несов.* ярыу, которноу, шашыу; **враг неистовствовал** дошман которондо; **море неистовствовало** дингез которондо

НЕЙСТОВЫЙ, -ая, -оә **1.** кызыу, ярыу, **неистовый характер** ярыу холок **2.** гәзәттән

НЕИСТОЩИМЫЙ

тыш көслө; **нейстовая бұра** гәзәтгән тыш көслө дауыл

НЕИСТОЩИМЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* бөткөһөз, бөтмәс, бөтмәс-төкәнмәс, икһез-сикһез (күп), бай; **нейстошцимые богатства** бөтмәс-төкәнмәс байлыктар

НЕИСТРЕБИМЫЙ, -ая, -ое (кырып) бөтөрә алмаслык, (кырып) бөтөргөһөз, юк иткөһөз, бөтмәс-төкәнмәс; **нейстребимая вѣра** бөтмәс-төкәнмәс ышаныс; **нейстребимый запах** бөтөргөһөз ес

НЕИЩЕЛИМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* һауыктырып (герелтеп, сәләмәтләндереп) булмай торған; **нейщелимая болѣзнь** һауыктырып булмай торған ауырыу

НЕИСЧЕРПАЕМЫЙ, -ая, -ое *с.м.* **нейстошцимый**

НЕИСЧИСЛИМЫЙ, -ая, -ое һанап бөтөргөһөз, исәп-һисапһыз, бихисап; **нейсчислимые богатства** исәп-һисапһыз байлык

НЕЙЛОН *м* нейлон (*яһалма сүс һәм шунан эшләнгән тукыма*)

НЕЙЛОНОВЫЙ, -ая, -ое нейлон ...ы; **нейлоновые чулки** нейлон ойоктар

НЕЙРОДЕРМИТ *м* нейродермит (*тире ауырыуы*)

НЕЙРОН *м* нейрон (*нервы тукымаһының төп элементы*)

НЕЙРОХИРУРГ *м* нейрохирург, нейрохирургия белгесе

НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое нейрохирургик, нейрохирургия ...ы; **нейрохирургический институт** нейрохирургия институты

НЕЙРОХИРУРГИЯ *ж* нейрохирургия (*медицинаһың нервы системаһындағы органик ауырыуларҙы хирургия юлы менән дауалауҙы өйрәнә торған бҮлгә*)

НЕЙТРАЛИЗАЦИЯ *ж с.м.* **нейтрализовать**

НЕЙТРАЛИЗОВАТЬ *сов., несов. кого-что* нейтралләштереу, нейтрализациялау; **нейтрализовать армию** армияны нейтралләштереу; **нейтрализовать раствор** иретмәне нейтралләштереу

НЕЙТРАЛИЗОВАТЬСЯ *1. сов., несов.* нейтралләшеу; **щѣлочь нейтрализовалась** һелте нейтралләшкән *2. несов. страд. от* **нейтрализовать**

НЕЙТРАЛИТѢТ *м* нейтралитет, бер якка ла катнашмау(сылык), битарафлык; **сохранять нейтралитѢт** *полит.* битарафлык һаклау; **договор о нейтралитѢте** битарафлык тураһында килешеу

НЕЙТРАЛЬНОСТЬ *ж* нейтраллек, бер якка ла катнашмау, битарафлык; **полная нейтральность** тулы битарафлык

НЕЙТРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* нейтраль, битараф; **нейтральные страны** битараф илдәр; **нейтральные воды** нейтраль һыуҙар; **нейтральное лекарство** *пец.* нейтраль дарыу; **ней-**

ральный раствор *хим.* нейтраль иретмә; **нейтральные частицы** *физ.* нейтраль өлөшсәләр

НЕЙТРИНО *с; физ.* нейтрино

НЕЙТРОН *м; физ.* нейтрон

НЕЙТРОННЫЙ, -ая, -ое *физ.* нейтрон ...ы; **нейтронная бомба** нейтрон бомба

НЕКАЗИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* күркһез, йәмһез, килбәтһез; **неказистая внешность** күркһез (тышкы) киәфәт

НЕКВАЛИФИЦИРОВАННЫЙ, -ая, -ое *1.* квалификацияһыз, квалификацияһы булмаған; **неквалифицированный рабчий** квалификацияһы (махсус белеме, һөнәре) булмаған (әзерлекһез) эшсе *2.* махсус әзерлек (белем) талап итмәй торған; **неквалифицированный труд** махсус белем талап итмәй торған хезмәт

НЕКИЙ, -ая, -ое *мест.* ниндәйҙер, кайһылыр, билдәһез; **некий человек** билдәһез кеше

НЕКОГДА I *нареч. в знач. сказ.* (буш) вақыт юк; **сегодня мне некогда** бөгөн (миңә) вақытым юк

НЕКОГДА II *нареч. (когда-то)* касандыр, әллә қасан, күптән; **некогда здесь было озеро** касандыр бында күл бар ине

НЕКОГО *мест., с неопр. (в значении “нет никого, кто”)* -лык/-лек кеше юк; **некого послать** ебарерлек кеше юк; **некого оставить** қалдырыр(лык) кеше юк; **не с кем посоветоваться** кәңәшләшер(зәй) кеше юк; **не о ком вспомнить** иҫкә алыр(зәй) кеше юк

НЕКОЛЕБИМЫЙ, -ая, -ое *книжн.* *1.* тирбәлмәй, сайқалмай торған, хәрәкәтһез (қатып) қалған; **неколебимое море** хәрәкәтһез (тулқынланмай, тыныс) қалған диңгез *2. перен. с.м.* **непоколебимый**

НЕКОМПЕТЕНТНОСТЬ *ж* компетентлы булмау, компетентһызлык; **укорять в некомпетентности** компетентлы булмаулыкта гәйепләу

НЕКОМПЕТЕНТНЫЙ, -ая, -ое компетентһыз, компетентлы (гейешле белемле) булмаған; **некомпетентный человек** компетентһыз кеше

НЕКОМПЛЕКТНЫЙ, -ая, -ое тулы комплектлы булмаған; **некомплектное оборудование** тулы (комплектлы) булмаған қорамал

НЕКОНТАКТНОСТЬ *ж* (кеше менән) аралашып (қатнашып) бармау; **проявлять неконтактность** кеше менән қатнашып бармау

НЕКОНТАКТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* (кеше менән) аралашып (қатнашып) бармаған

НЕКОНТРОЛИРУЕМЫЙ, -ая, -ое күзәтеп (қонтролда тотоп) булмаған

НЕКОРРЕКТНОСТЬ *ж* тупаслык, әзәпһезлек; **проявить некорректность** тупаслык күрһәтеу

НЕКОРРЕКТНЫЙ, -ая, -ое *1.* тупас, әзәпһез; **некорректное обращение** тупас мөгәмәлә

2. (в шахматной игре — ошибочный) дөрөс булмаган, хата; **некоррeктный ход** хага йөрөш

НЕКОТОРЫЙ, -ая, -ое мест. 1. (какой-то) ниндэйзер, күпмелер; в некотором расстоянии от берега ярзан ниндэйзер алысдыкта; после некоторого времени күпмелер вакыттан һуң 2. только мн. некоторые кайһы бер; в некоторых районах кайһы бер райондарза 3. (незначительный) бер аз, бер ни тиклем (кээр); собрать некоторую сумму бер аз акса йыйыу 4. в знач. суц. некоторые мн. кайһы берээр, кайһы бер кешеләр ♦ в некотором рбде; некоторым образом бер ни тиклем (кээр), бер аз

НЕКРАСИВЫЙ, -ая, -ое 1. йәмһез, ямак, килбәтһез, күркһез, иләмһез; некрасивое лицо йәмһез йөз 2. разг. (нечестный) намышһыз, оятһыз, насар; некрасивый поступок насар кылык

НЕКРАШЕННЫЙ, -ая, -ое буялмаган, маньылмаган; **некрашенный забор** буялмаган койма; **некрашенная шерсть** маньылмаган йөн

НЕКРЕДИТОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое бурыска алганды кайтарып бирә алмаган (бирергә һәләте, мөмкинселеге булмаган), бурыска алганды түләй алмаган; **некредитоспособная организация** бурыска алганды түләргә мөмкинселеге булмаган ойшма

НЕКРЕПКИЙ, -ая, -ое 1. мурт, нык булмаган, ватылып торган; **некрепкий лёд** мурт боз 2. (физически слабый) сибек; **некрепкий ребёнок** сибек бала 3. (ненасыщенный) шыйык, йомшак; **некрепкий чай** шыйык сәй; **некрепкий табак** йомшак тәмәке

НЕКРИТИЧЕСКИЙ и **НЕКРИТИЧНЫЙ**, -ая, -ое тәнкитһез; **некритическое отношение к делу** эшкә тәнкитһез карау

НЕКРОЗ м; мед. некроз (тукыманың үле хәллә килеңе, үлеңе)

НЕКРОЛОГ м некролог (кеше үлең сәбәпле уның тормошо һәм эшмәкәрлеге тураһында азылган мәкәлә)

НЕКРОПОЛЬ м некрополь 1. боронго калаларзағы зур зыярат 2. данлыклы кешеләр зыяраты)

НЕКСТАТИ нареч. вакытһыз, урынһыз; **приятный некстати** вакытһыз килеү; **сделать замечание некстати** урынһыз искәртеү яһау

НЕКТАР м; бот. нектар

НЕКТАРНИК м; бот. нектарник (сәскәләге баллы шыйыкса бүлеп сығара торған орган), татлык

НЕКТО мест. (кто-то) кемдер, тигән бер кеше (берәү), ниндэйзер (кеше); **некто Петров** Петров тигән бер кеше

НЕКУДА нареч. с неопр. -р/-рга/-ргә урын (ер) юк; **некуда идти** барың ер юк

НЕКУЛЬТУРНОСТЬ ж культураһызлык, мәзәниәтһезлек, тәрбиәһезлек, әзәпһезлек; **отли-**

чаться некультурностью тәрбиәһезлеге менән айырылып тороу

НЕКУЛЬТУРНЫЙ, -ая, -ое 1. (отсталый) культураһыз, түбән мәзәниәтле, культура (әзәп, тәрбиә) яғынан артта калган 2. тәрбиәһез, мәзәниәтһез, гупас; **некультурный человек** мәзәниәтһез кеше 3. (о растениях) культуралаштырылмаган, кырагай; **некультурная яблоня** кырагай алмағас

НЕКУРЯЩИЙ, -ая, -ее 1. (тәмәке) тартмай торған (тартмаган); **некурящие люди** тәмәке тартмаган кешеләр 2. в знач. суц. **некурящий** м и **некурящая** ж тәмәке тартмаган кеше

НЕЛАДНО нареч. в знач. сказ.; разг. шәптән (якшынан) түгел, алама, хөрт, насар; у него неладно со здоровьем уның һаулығы шәптән түгел

НЕЛАДНЫЙ, -ая, -ое разг. 1. якшынан булмаган, ярамаган, насар; **произошло что-то неладное** ниндэйзер насар хәл килеп тызуы 2. (неловкий) килбәтһез, йәмһез; **неладный парень** килбәтһез егер

НЕЛАДЫ только мн.; разг. 1. (ссоры) ызгыш, талаш-тартыш, ығы-зыгы, үз-ара тынышмау(сылык); **семейные нелады** гаиләләге талаш-тартыш 2. (неудачи) уңышһызлык(тар); **нелады в работе** эштәге уңышһызлыктар 3. (неполадки) ватык (бозок, етешмәгән) урын (ер), кәмселектәр, етешһезлектәр; **на экскаваторе** есть нелады экскаваторзың ватык урындары бар

НЕЛАСКОВЫЙ, -ая, -ое һөймәлекһез, ягымһыз; **неласковый ребёнок** һөймәлекһез бала **НЕЛЕГАЛЬНОСТЬ** ж йәшерен (йәшертен) булыу, тыйылган булыу; **нелегальность организации** ойшманың тыйылган булыуы

НЕЛЕГАЛЬНЫЙ, -ая, -ое йәшерен, йәшертен, тыйылган; **нелегальная газета** тыйылган газит

НЕЛЕГАЛЬЩИНА ж; разг. йәшерен басылган әзәбиәт, йәшерен башкарылган (булган) эш

НЕЛЁГКИЙ, -ая, -ое (шактай) ауыр, кыйын; **нелёгкая ноша** ауыр йөк; **нелёгкая работа** ауыр эш; **нелёгкий характер** ауыр холок; **нелёгкие условия** кыйын шарттар ♦ **нелёгкая принесла** (занесла, несёт) кого; разг., неодобр. кәрәге бер тин ине, нимәгә кәрәге (хәжәте) бар (вакытһыз, кәрәкһез, кәрәкһезгә килгән кешегә карата)

НЕЛЕГКО 1. нареч. ауыр, кыйын; он живёт нелегко ул ауыр (тормошта) йәшәй 2. в знач. сказ., безл. ауыр, кыйын; ему нелегко уға ауыр

НЕЛЁПИЦА ж; разг. см. нелёпость 2

НЕЛЁПОСТЬ ж 1. мәгәнәһезлек; **нелёпость слухов** хәбәрзәрзән мәгәнәһезлеге 2. юк-бар (мәгәнәһез) һүз, фекер, йәмһез кыланьш; **говорить нелёпости** юк-бар һүз һөйләү

НЕЛЁПЫЙ, -ая, -ое 1. (бессмысленный) мәгәнәһез, урынһыз; **нелёпая мысль** мәгәнәһез уй 2. (нескладный, неуклюжий) килбәтһез, ки-

НЕЛЕСТНЫЙ

лешһез, шөкәтһез, шыкһыз; **нелёная фигура** шөкәтһез кәүзә

НЕЛЕСТНЫЙ, -ая, -ое насар, кире; **нелестный отзыв о книге** китапка насар баһа

НЕЛЁТНЫЙ, -ая, -ое осмай торған, осорға ярамаған; **нелётная погба** осорға ярамаған һауа торшо

НЕЛИКВИД *м; спец.* неликвид (*файзаланылмау сәбәпле һатылырға, бөтөрөлгә тейешле мөлкәт*)

НЕЛИКВИДНЫЙ, -ая, -ое файзаланылмау сәбәпле һатылырға тейешле; **неликвидные материалы** файзаланылмау сәбәпле һатылырға тейешле материалдар

НЕЛИЦПРИЯТНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* гәзел, тура; **нелицеприятное мнение** гәзел фекер

НЕЛИШНЕ *нареч. в знач. сказ., с неопр.* артык түгел (булмаҫ), зарары булмаҫ; **нелишне будет сказать об этом** был турала эйтеп китеүзән зарары булмаҫ

НЕЛИШНИЙ, -ая, -ее кәрәкле, урынлы; **нелишняя для хозяйства вещь** хужалык өсөн кәрәкле әйбер

НЕЛОВКИЙ, -ая, -ое **1.** (*неуклюжий*) кулайһыз, уңайһыз, ипһез, абайһыз, сос түгел; **неловкое движение** ипһез хәрәкәт **2.** (*неприятный, тягостный*) күнелһез, уңайһыз; **попасть в неловкое положение** уңайһыз хәлгә калыу **3. разг. (неудобный)** яйһыз, килешһез; **неловкая поза** яйһыз торш

НЕЛОВКО **1.** *нареч.* ипһез, уңайһыз, яйһыз, кыйын; **держат неловко** яйһыз тотуу **2. в знач. сказ., безл.** ипһез, уңайһыз, яйһыз, кыйын; **говорить об этом неловко** был турала һөйләү уңайһыз

НЕЛОВКОСТЬ *ж* **1.** уңайһызлыҡ, яйһызлыҡ, ипһезлек, килешһезлек; **неловкость движения** хәрәкәттәрҙән яйһызлығы **2.** килешмәгән (ярамаған) эш, килешмәгән кыланыш; **загладить неловкость** килешмәгән кыланышты төзәтеү **3. (смущение)** уңайһызланыу, оялыу, уңайһызлыҡ; **почувствовать неловкость** уңайһызлыҡ һизеу

НЕЛОГИЧНОСТЬ *ж* логикаһы булмау, эзмә-эзлеклек булмау, эзмә-эзлекһез (каршылыклы) булыу; **нелогичность поступка** кылыҡтың каршылыклы булыуы

НЕЛОГИЧНЫЙ, -ая, -ое логикаһыз, логикаһы булмау, эзмә-эзлекһез, каршылыклы; **нелогичная мысль** эзмә-эзлекһез фекер

НЕЛЬЗЯ *нареч. в знач. сказ.* **1.** (*невозможно*) мөмкин түгел, -п булмай; **без друзей жить нельзя** дуҫтарһыз йәшәп булмай **2.** (*не допускается*) ярамай; **здесь курить нельзя** бында тартырға ярамай ♦ **как нельзя лучше** мөмкин тиклем якшыраҡ; **нельзя ли** булмаймы, мөмкин булмаҫмы, ярамаҫмы; **нельзя сказать, чтобы** (тип) эйтеп булмай

НЕЛЬМА *ж* нельма (*балык*)

НЕЛЬМОВЫЙ, -ая, -ое нельма ...ы; **нельмовый промысел** нельма аулау кәсебе

НЕЛЮБЕЗНОСТЬ *ж* тупаҫлыҡ, ихтирам күрһәтмәү; **показат нелюбезность** тупаҫлыҡ күрһәтеү

НЕЛЮБЕЗНЫЙ, -ая, -ое ягымһыз, тупаҫ, караңғы сырайлы; **нелюбезный хозяин** караңғы сырайлы хужа; **нелюбезный ответ** тупаҫ яуап

НЕЛЮБИМЫЙ, -ая, -ое яратмаған, һөймәгән; **нелюбимое дело** яратмаған эш

НЕЛЮБОВЬ *ж* һөймәү, яратмау; **нелюбовь к однокласснику** һабакташыңды яратмау

НЕЛЮДИМ *м* и **НЕЛЮДИМКА** *ж* кырыҫ (кеше); **отец мой был нелюдим** атайым кырыҫ кеше ине

НЕЛЮДИМЫЙ, -ая, -ое **1.** кырыҫ; **нелюдимый характер** кырыҫ холок **2.** (*безлюдный, пустынный*) буш, кешеһез, кеше йөрәмәгән, кеше аяғы баҫмаған; **нелюдимые края** кеше аяғы баҫмаған яктар

НЕМАЛО *нареч.* эз түгел, байтак кына, шактай күп; **немало времени прошло** шактай күп вакыт үтеп китте

НЕМАЛОВАЖНЫЙ, -ая, -ое мөһим, әһәмиәтле; **немаловажные обстоятельства** мөһим сәбәптәр

НЕМАЛЫЙ, -ая, -ое *в разн. знач.* байтак, хәтһез күп (зур), арыу ук зур, (шактай) зур ғына; **немалые деньги** хәтһез күп акса; **немалая помощь** зур ғына ярзам; **немалый труд** шактай зур хезмәт

НЕМЕДЛЕННО *нареч.* кисектермәй(енсә), тиз генә, хәзәр үк, тиз арала, ашығыс рәүештә; **немедленно принять меры** ашығыс рәүештә саралар күреу

НЕМЕДЛЕННЫЙ, -ая, -ое кисектергеһез, ашығыс, тиз, тоткарлыкһыз; **немедленный ответ** тоткарлыкһыз яуап

НЕМЕДЛЯ *нареч. см. немедленно*

НЕМЕРКНУЩИЙ, -ая, -ее *высок., прям., перен.* һүнмәҫ; **немеркнущая слава** һүнмәҫ дан

НЕМЕТЬ *несов.* **1.** *прям., перен.* телдән калыу (языу), тел көрмәлеу (бәйләнәү); **неметь от страха** куркышпан телдән языу **2.** (*терять чувствительность*) ойоу; **пальцы немеют от холода** һыуыктан бармактар ойой

НЕМЕЦКИЙ, -ая, -ое немец ...ы; **немецкий язык** немец теле

НЕМИГАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** катып калған, текәлгән, төбәлгән; **немигающий взгляд** катып калған караш **2.** емелдәмәгән, емелдәмәй торған; **немигающие огни** емелдәмәгән уттар

НЕМИЛОСЕРДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*жестокий*) аяуһыз, рәхимһез, мәрхәмәтһез, шәфкәтһез, канһыз; **немилосердный поступок** рәхимһез кылыҡ **2. перен., разг. (чрезвычайный по силе**

проявления) сиктэн тыш, саманан тыш, үтэ, бик көслө

НЕМИЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* яратмаган, күңөлгө окшаммаган, күңөлгө ятмаган; **немильный человек** күңөлгө окшаммаган кеше

НЕМИНУЕМЫЙ, -ая, -ое котолгоһоз; **неминуемая встреча** котолгоһоз осрашыу

НЕМНОГИЙ, -ая, -ое **1.** кайһы бер, бер аз, азырак, бер нисэ; **в немногих странах** кайһы бер илдэрзэ **2.** *в знач. суц. немногие мн. (о людях)* кайһы берэүзэр, айырым кешелэр (генэ) **3.** *в знач. суц. немногие с эз-мэз;* **забыл то немногие, что знал эз-мэз** белгәнән дә оноткан **4.** аз гына, бер аз; **немногим больше** аз гына күберэк; **немногим старше** аз гына өлкөнөрөк ♦ **за немногим дело стало** күп тырыштык та кэрәкмәй

НЕМНОГО *нареч.* бер аз, аз-маз, азырак, аз гына, сак кына, осток кына, күп түгел; **немного отдохнуть** бер аз ял итеп алыу; **работы у нас немного** эшебез күп түгел; **он немного моложе меня** ул минән сак кына йәшерәк

НЕМНОГОСЛОВНОСТЬ *ж* аз (кыска) һүзлөк, кыскалык; **немногословность ответа** яуаптын кыскалыгы

НЕМНОГОСЛОВНЫЙ, -ая, -ое аз (кыска) һүзлө; **немногословный человек** аз һүзлө кеше

НЕМНОГОЧИСЛЕННОСТЬ *ж* аз ханлы (булгу), аз ханлылык; **немногочисленность коллектива** аз ханлы халык

НЕМНОЖКО *нареч.;* *разг. см. немного*

НЕМОЙ, -ая, -ое **1.** телһез; **немой от рождения** тыумыштан телһез **2.** *в знач. суц. немой м и немая ж* телһез кеше **3.** *перен.* тын, тыныс, тып-тын, тулы; **немая ночь** тып-тын төн; **немая тишина** тулы тынлык **4.** *(безмолвный)* өһһөз, һүзһез, эске, йәшерен; **немой вопрос** өһһөз һорау ♦ **немая карта** һуқыр карта (языгуһыз карта); **немая сцена** һүзһез күренеш; **немой фильм (кино)** тауышыһыз кино; **нем (немой) как могила (рыба)** сер һыя (тота) торған кеше

НЕМОЛОДОЙ, -ая, -ое урта йәштәге (йәштәрзәге), йәш түгел (булмаған); **немолодая женщина** урта йәштәрзәге катын

НЕМОЛЧНЫЙ, -ая, -ое *трад.-поэт. см. немолкаемый*

НЕМОТА *ж* телһезлек; **врожденная немота** тыумыштан телһезлек

НЕМОЩНОСТЬ *ж* хәлһезлек, көсһөзлөк, кәрһезлек, карыуһызлык, сирлелек; **немощность тела** тәнһен хәлһезлелек

НЕМОЩНЫЙ, -ая, -ое хәлһез, көсһөз, кәрһез, карыуһыз, сирле; **немошный старик** кәрһез карт; **немошный стон** көсһөз ыңгыраш

НЕМОЩЬ *ж;* *разг.* үтә хәлһезлек, бөтөрөнгәнлек, ауырыу, сир; **старческая немощь** картлык сире

НЕМУДРЕНО *в знач. сказ.;* *разг.* бик еңел, аһһат, гәжәпләнәрлек түгел; **немудрено и заболеть** ауырыш китеүе лә мөмкин (бик еңел)

НЕМУДРЁНЫЙ, -ая, -ое *разг.* ябай, еңел, аңлайышлы, бер катлы; **немудрёная задача** еңел мәсьәлә; **немудрёный человек** бер катлы кеше

НЕМУЗЫКАЛЬНЫЙ, -ая, -ое моңһоз, музыкаға һәләте булмаған; **немузыкальный человек** моңһоз кеше

НЕМЦЫ *мн.* немецтар, немец халкы // *ед. немец м* немец ир-аты; **немка ж** немец катын-кызы

НЕМЫСЛИМЫЙ, -ая, -ое акылға һый-мастык, кеше ышанмастык, күз алдына кил-термәстлек; **немыслимые условия** акылға һый-мастык шарттар

НЕНАВИДЕТЬ *несов. кого-что* күрә алмау, ене (йәне) һөймәү (яратмау), дошман күрүе; **ненавидеть врага** дошманды күрә алмау

НЕНАВИДЯЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от ненавидеть* **2.** *прил.* күрә алмаусан; **ненавидящий взгляд** күрә алмаусан караш

НЕНАВИСТНИК *м* и **НЕНАВИСТНИЦА** *ж* күрә алмаусы, дошман күрүесе

НЕНАВИСТНИЧЕСТВО *с* күрә алмау(сылык), дошманлык

НЕНАВИСТНЫЙ, -ая, -ое жуыз, нәфрәтле, ерәндергес; **ненавистный враг** жуыз дошман; **ненавистный взгляд** нәфрәтле караш

НЕНАВИСТЬ *ж* нәфрәт, күрә алмау(сылык), дошманлык, жуызлык; **ненависть к притеснителям** йәберләүселәргә нәфрәт

НЕНАВЯЗЧИВЫЙ, -ая, -ое бәйләнсек (йөзәткес, ялкыткыс) булмаған; **ненавязчивый человек** бәйләнсек булмаған кеше

НЕНАГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое *(любимый, дорогой)* һөйөклө, кәзерле; **ненаглядное дитя** кәзерле бала

НЕНАДЁЖНОСТЬ *ж* инабатһызлык, ышанысһызлык; **ненадёжность укрепления** ныгытмаларзың ышанысһызлыгы

НЕНАДЁЖНЫЙ, -ая, -ое ышанысһыз, инабатһыз, ышанысы аз булған; **ненадёжные сведения** ышанысһыз мәғлүмәттәр

НЕНАДОБНОСТЬ *ж* кәрәкһезлек, кәрәге юклык (булмау), кәрәкһез булгу; **за ненадобностью** кәрәге булмау сәбәпле

НЕНАДОБЛО *нареч.* аз гына вакытка, кыска вакытка, озакка түгел; **ненадобло отлучиться** аз гына вакытка сығып тору

НЕНАКАЗУЕМОСТЬ *ж;* *юр.* яза бирелергә тейеш булмау; **ненаказуемость поступка** кылған эш өсөн яза бирелергә тейеш булмау

НЕНАКАЗУЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* яза бирелергә тейеш булмаған; **ненаказуемый поступок** яза бирелергә тейеш булмаған эш-кылык

НЕНАЛАЖЕННЫЙ

НЕНАЛАЖЕННЫЙ, -ая, -ое юлга халын-маган, насар ойшторолган; **неналаженный быт** насар ойшторолган көнүрөш

НЕНАМЕРЕННЫЙ, -ая, -ое см. **непреднамеренный**

НЕНАМНОГО нареч.; разг. аз гына, бик азга гына; **ненамного отставать от других** башкалардан аз гына артка калыу

НЕНАПАДЕНИЕ с һөжүм итмәү; **договор о ненападении** һөжүм итмәү тураһында килешеү

НЕНАРОКОМ нареч.; разг. яңылыш, яңылышлык менән, ораклы рәүештә, юрый (үс итеп) түгел; **ненароком разбить чашку** яңылыш сынаякты вагыу

НЕНАРОЧНО нареч.; разг. см. **ненароком**
НЕНАРУШИМОСТЬ ж бозолмас(лык) (какшамаҫ) булгу; **ненарушимость клятвы** антгың бозолмас булгуы

НЕНАРУШИМЫЙ, -ая, -ое 1. үзгәртелмәс, бозолмас, какшамаҫ; **ненарушимое обещание** бозолмас вәгәзә 2. бозолмай торган, тулы; **ненарушимая тишина** тулы тынлык

НЕНАСТНЫЙ, -ая, -ое ямгырлы, йонсоу; **ненастный день** йонсоу көн

НЕНАСТОЯЩИЙ, -ая, -ее 1. яһалма; **ненастоящий зуб** яһалма теш 2. ялган, ысын булмаган; **ненастоящая дружба** ялган дуслык

НЕНАСТЬЕ с йонсоу (ебеткәк, епшек, ямгырлы) көн, ынйык; **осеннее ненастье** көзгә йонсоу көн(дәр)

НЕНАСЫТНОСТЬ ж комһозлок, туймас булгу, туймас тамак булгу

НЕНАСЫТНЫЙ, -ая, -ое комһоз, туймас, һис тә кәнәгәтләнмәс, кәнәгәтһез; **ненасытный зверь** һис тә кәнәгәтләнмәс йырткыс хайуан

НЕНАТУРАЛЬНЫЙ, -ая, -ое яһалма, ысын (тәбиги) булмаган; **ненатуральный жемчуг** яһалма ынйы

НЕНЕЦКИЙ, -ая, -ое ненец ...ы; **ненецкий язык** ненец теле

НЕНОРМАЛЬНОСТЬ ж 1. (отклонение от нормы) нормаль булмау (булмаганлык, түгеллек), акылга эгифлек, акылдан язганлык; **психическая ненормальность** психик яктан нормаль булмау 2. нормаль булмаган хәл (күренеш); **ненормальности в жизни** тормоштагы нормаль булмаган күренештәр

НЕНОШЕННЫЙ, -ая, -ое разг. кейелмәгән, яңы; **неношеное платье** кейелмәгән күлдәк

НЕНУЖНЫЙ, -ая, -ое кәрәкһез, кәрәкмәгән, кәрәк булмаган, артык; **ненужная трата денег** кәрәкһезгә акса туззырғу

НЕНЦЫ мн. ненецтар, ненец халкы // ед. **ненец** м ненец ир-аты; **ненка** ж ненец катын-кызы

НЕОБДУМАННО нареч. уйламайынса, уйлап-нитеп тормайынса, уйлап еткермәйенсә; **ска-**

зать об этом необдуманно был турала уйлап еткермәйенсә әйтәү

НЕОБДУМАННОСТЬ ж уйлан(ыл)маганлык, уйлап еткер(ел)мәгәнлек, уйлап еткер(ел)мәгән булгу; **необдуманность решения** қарарзың уйлап еткерелмәгән булгуы

НЕОБДУМАННЫЙ, -ая, -ое уйлан(ыл)маган, уйламай кылынган, уйлап еткер(ел)мәгән; **необдуманный поступок** уйламай кылынган кылык

НЕОБЕСПЕЧЕННОСТЬ ж 1. тәьмин ителмәгән булгу (ителмәгәнлек); **необеспеченность стройматериалами** төзөлеш материалдары менән тәьмин ителмәгәнлек 2. етешһезлек, мохтажлык; **необеспеченность деньгами** аксага мохтажлык

НЕОБЕСПЕЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. тәьмин ителмәгән; **необеспеченный работой участок** эш менән тәьмин ителмәгән участка 2. етешһез, ярлы, мохтаж; **необеспеченные люди** ярлы кешеләр

НЕОБЖИТОЙ и **НЕОБЖИТЫЙ**, -ая, -ое кеше йәшәмәгән (тормаган); **необжитая квартира** кеше йәшәмәгән фатир

НЕОБИТАЕМЫЙ, -ая, -ое кеше йәшәмәй торган, кешәһез, кеше аягы басмаган; **необитаемый остров** кеше аягы басмаган утрау

НЕОБОЗРИМОСТЬ ж киңлек, иге-сиге булмау, икһез-сикһезлек, оһоз-қырыйһыз булгу, күз күреме етмәслек; **необозримость моря** диңгеззең икһез-сикһезлеге

НЕОБОЗРИМЫЙ, -ая, -ое икһез-сикһез, иге-сиге булмаган, күз күреме еткәһез; **необозримые поля** иге-сиге булмаган яландар

НЕОБОСНОВАННОСТЬ ж нигезһезлек, нигезләнмәгән булгу; **необоснованность выводов** һығымталарзың нигезләнмәгән булгуы

НЕОБОСНОВАННЫЙ, -ая, -ое нигезһез, нигезләнмәгән; **необоснованное обвинение** нигезләнмәгән ғәйепләү

НЕОБРАБОТАННОСТЬ ж эшкәртелмәгәнлек, эшкәртелмәгән булгу; **необработанность кожи** тиренең эшкәртелмәгәнлеге

НЕОБРАБОТАННЫЙ, -ая, -ое эшкәртелмәгән; **необработанные земли** эшкәртелмәгән ерзәр

НЕОБРАЗОВАННОСТЬ ж белемһезлек, назанлык, белемһез (укымаган, назан) булгу

НЕОБРАЗОВАННЫЙ, -ая, -ое белемһез, укымаган, назан; **необразованные люди** назан кешеләр

НЕОБРАТИМОСТЬ ж котолғоһозлок, котолғоһоз булгу, кабатланмай торган; **необратимость разлуки** айырылышыузың котолғоһоз булгуы

НЕОБРАТИМЫЙ, -ая, -ое котолғоһоз, кире кайтмас, кабатланмас; **необратимый процесс** котолғоһоз процесс

НЕОДОБРЕНИЕ

НЕОБРЕМЕНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еңел, кыйын булмаган (түгел); **необременительная просьба** кыйын булмаган үтенес

НЕОБСТРЕЛЯННЫЙ, -ая, -ое 1. һуғышта булмаган, һуғышка инмәгән, дары еҫе еҫкәмәгән, ут астында булмаган; **необстрелянный солдат** һуғышка инмәгән һалдат 2. *перен. (неопытный)* тәҫрибһеҙ, донъя күрмәгән, донъяның әсеһен-сөсөһөн татымаған

НЕОБУЗДАННОСТЬ ж йүгәнһезлек, тезгенһезлек, тотанакһыҙлыҡ; **необузданность нрава** холоктоң тотанакһыҙлығы

НЕОБУЗДАННЫЙ, -ая, -ое йүгәнһез, тезгенһез, тотанакһыҙ; **необузданный человек** тотанакһыҙ әзәм

НЕОБХОДИМО 1. *нареч.* мотлак; **количество необходимо переходит в качество** һан мотлак сифатка күсә 2. *в знач. сказ., с неопр.* кәрәк, тейеш, мотлак, зарур; **необходимо принять меры** саралар күрергә кәрәк

НЕОБХОДИМОСТЬ ж 1. (*надобность*) кәрәклек, кәрәкле булыу, хәжәт; **в случае крайней необходимости** үтә нык кәрәк булған осрақта 2. *филос.* зарурдык

НЕОБХОДИМЫЙ, -ая, -ое 1. (*очень нужный*) үтә кәрәкле; **необходимые сведения** үтә кәрәкле мәғлүмәттәр 2. (*обязательный*) котолгоһоз, мотлак, мәжбүри, тейешле; **принять необходимые меры** тейешле саралар күрәү 3. *филос.* зарурат

НЕОБЩИТЕЛЬНОСТЬ ж аралашмаусанлыҡ, аралашмаусан булыу, кырагайлыҡ; **отличаться необщительностью** аралашмаусан булыу менән айырылып тороу

НЕОБЩИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аралашмаусан, кырагай; **необщительный человек** аралашмаусан кеше; **необщительный характер** кырагай холок

НЕОБЪЕЗЖЕННЫЙ, -ая, -ое (*о лошади*) асау; **необъезженный жеребец** асау айғыр

НЕОБЪЕКТИВНО *нареч.* ғәзел -мау/-мәү; **судить необъективно** ғәзел хөкөм итмәү

НЕОБЪЕКТИВНОСТЬ ж ғәзелһезлек, ғәзел булмау; **необъективность оценки** баһаның ғәзел булмауы

НЕОБЪЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое ғәзел булмаған; **необъективная критика** ғәзел булмаған тәнkit

НЕОБЪЯСНИМЫЙ, -ая, -ое аңлатып (биреүе мөмкин) булмаған, аңлата алмаһылыҡ; **необъяснимое явление** аңлата алмаһылыҡ күренеш

НЕОБЪЯТНОСТЬ ж киң булыу, иге-сиге булмау, икһез-сикһезлек, колас егмәһлек булыу; **необъятность лесов** урмандарзың икһез-сикһезлеге

НЕОБЪЯТНЫЙ, -ая, -ое икһез-сикһез, иге-сиге булмаған, сикһез (хисапһыҙ) киң; **необъятные просторы** икһез-сикһез киңлектәр

НЕОБЫКНОВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*незурядный, чрезвычайный*) ғәзәттән тыш кәслә, окшаш булмаған, башкаларзыкы һымак түгел, айырылып торған 2. (*необычный*) ғәжәп, аптырарлыҡ, кызыҡ, сәйер; **необыкновенный случай** ғәжәп бер вақиға

НЕОБЫЧАЙНОСТЬ ж ғәзәттән тыш булыу, үзенә башка (бер төрлө) булыу; **необычайность явления** күренештең ғәзәттән тыш булыуы

НЕОБЫЧАЙНЫЙ, -ая, -ое *см. необыкновенный* 1

НЕОБЫЧНОСТЬ ж ғәзәти булмау, ғәзәттән тыш булыу, күнегелмәгәнлек, күнегелмәгән булыу; **необычность обстановки** хәлдең ғәзәти булмауы

НЕОБЫЧНЫЙ, -ая, -ое үзенсәлекле, ғәзәти булмаған, ғәзәттән тыш, күнегелмәгән; **необычный ответ** ғәзәти булмаған яуап

НЕОБЯЗАТЕЛЬНОСТЬ ж мәжбүри булмау, вәғәзәлә тормаусанлыҡ, илтифатһыҙлыҡ, игтибарһыҙлыҡ; **необязательность прихода на собрание** йыйылышка килеүең мәжбүри булмауы

НЕОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. мәжбүри (мотлак) булмаған; **необязательная работа** мәжбүри булмаған эш; **необязательный учебный предмет** өйрәнәү өсөн мәжбүри булмаған фән 2. вәғәзәһендә тормаусан, игтибарһыҙ, илтифатһыҙ; **необязательный человек** вәғәзәһендә тормаусан (ышаныһыҙ) кеше

НЕОГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое *книжн. см. необозримый*

НЕОГРАНИЧЕННОСТЬ ж сикләnmәгәнлек, сикләnmәгән булыу; **неограниченность власти** властың сикләnmәгән булыуы

НЕОГРАНИЧЕННЫЙ, -ая, -ое сикләnmәгән, бик зур; **неограниченные полномочия** сикләnmәгән хокуктар; **неограниченные возможности** бик зур мөмкинселектәр

НЕОДИНАКОВЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (берзәй окшаш) булмаған; **неодинаковые характеры** берзәй окшаш булмаған холоктар

НЕОДНОКРАТНЫЙ, -ая, -ое бер нисә тапкыр (рәт, мәртәбә) кабатланған (әйтелгән, яһалған), кат-кат ған/-гән; **неоднократные предупреждения** бер нисә тапкыр әйтелгән иҫкәртеүзәр

НЕОДНОРОДНОСТЬ ж төрлөлөк, окшаш булмау; **неоднородность признаков** сифаттарзың (билгеләрҙен) окшаш булмауы

НЕОДНОРОДНЫЙ, -ая, -ое 1. окшаш булмаған, төрлө-төрлө булған; **неоднородные явления** окшаш булмаған күренештәр 2. (*несходный по составу*) төрлө составлы; **неоднородная масса** төрлө составлы масса

НЕОДОБРЕНИЕ с хупламау, хуп күрмәү, яраҡлы тип тапмау; **выражать неодобрение** хупламауы белдерәү

НЕОДОБРИТЕЛЬНЫЙ

НЕОДОБРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хупламаган, хуп күрмэгэн, шелтәле, насар, тискәре; **неодобрительная оценка** насар баһа; **неодобрительный взгляд** шелтәле караш

НЕОДОЛИМЫЙ, -ая, -ое ецелмәй торган, ең алмаслык, ецелмәс(лек), еңеп булмай торган; **неодолимая сила** ең алмаслык көс

НЕОДУШЕВЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. йәнһез, тере (йәне) булмаган; **неодушевлённая материя** йәнһез материя 2. *грам.* йәнһез

НЕОЖИДАННОСТЬ *ж* 1. көтөлмәгәнлек, көтөлмәгән булыу; **неожиданность встречи** орашыузың көтөлмәгәнлеге 2. көтөлмәгән хәл (*вакига һ.б.*); **всякие неожиданности** төрлө көтөлмәгән хәлдәр

НЕОЖИДАННЫЙ, -ая, -ое көтөлмәгән, капыл -ган/-гән; **неожиданный гость** көтөлмәгән кунак; **неожиданный ливень** капыл килеп сыккан койма ямгыр

НЕОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яңынан (кайтанан) каралырга (эшләнергә, тикшерелергә) тейешле, һуңына (ахырына) еткерелмәгән, бөт(өл)мәгән; **неокончателное решение** яңынан хәл ителергә тейешле карар

НЕОКОНЧЕННЫЙ, -ая, -ое тамамланмаган, бөтмәгән, осланмаган; **неоконченная шахматная партия** тамамланмаган шахмат партияһы

НЕОЛИТ *м; археол.* неолит (*таш быуаттың иң һуңғы осоро*)

НЕОЛИТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *археол.* неолит ...ы, неолитик; **неолитическая эпоха** неолит дәүере

НЕОЛОГИЗМ *м; лингв.* неологизм (*телдәге яңы һүз йәки һүзбәйләнеш*)

НЕОН *м* неон (*химик элемент, газ*)

НЕОНОВЫЙ, -ая, -ое неон ...ы; **неоновый свет** неон яткылыгы ♦ **неоновая лампа** (трубка) неон лампаһы (торбаһы)

НЕОПАСНЫЙ, -ая, -ое зарарһыз, зыянһыз, куркынышыз, куркыныс (зарарлы, зыянлы) булмаган; **неопасное путешествие** куркынышыз сәйәхәт; **неопасный зверь** зыянһыз кейек

НЕОПЕРИВШИЙСЯ, -аяся, -еися 1. (*от теще*) канат(ы) сыкмаган, канатланмаган; **неоперившийся галчонок** канатланмаган сәүкә балаһы 2. *перен., разг.* тәжрибәһез, йәш, донъя күрмәгән; **неоперившийся юноша** тәжрибәһез үсмер

НЕОПИСАННЫЙ, -ая, -ое исемлеккә индерелмәгән (язылмаган); **неописанные ценности** исемлеккә индерелмәгән киммәтле нәмәләр

НЕОПИСУЕМЫЙ, -ая, -ое һөйләп (әйтөп, язып) бөтөргөһез, һүз (тел) менән әйтөп бирерлек булмаган; **неописуемая красота** һөйләп бөтөргөһез матурлык 2. иң киткес зур (көслө); **неописуемая радость** иң киткес зур шатлык

НЕОПЛАТНЫЙ, -ая, -ое түләй алмаслык, түләп булмаслык (бөтөргөһез); **неоплатный долг** түләй алмаслык бурыс

НЕОПРАВДАНЫЙ, -ая, -ое 1. нигезһез, нигезләнмәгән; **неоправданный вывод** нигезһез һыгымта 2. тейешһез, урынһыз, акланмаган; **неоправданные затраты** урынһыз сыгымдар

НЕОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж* 1. билдәһезлек, асык булмаганлык, анык (асык) булмау; **неопределённость ответа** яуаптың анык булмауы 2. (*неопределённое положение*) билдәһез хәл; **жить в неопределённости** билдәһез хәлдә йәшәу

НЕОПРЕДЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. (*точно не установленный*) билдәһез; **идти в неопределённом направлении** билдәһез йүнәлештә барыу 2. (*неотчётливый, уклончивый*) анык (асык) булмаган, билдәле булмаган, икеле; **неопределённый ответ** асык булмаган яуап ♦ **неопределённое местоимение** *грам.* билдәһезлек алмашы; **неопределённая форма глагола** *грам.* уртақ кылым; **неопределённые уравнения** *мат.* билдәһез тигезләмәләр

НЕОПРЕДЕЛИМОСТЬ *ж* билдәләй (аңлай) алмау, билдәләү мөмкин булмаганлык; **неопределимость чувств** хистәрҙе билдәләй алмау

НЕОПРЕДЕЛИМЫЙ, -ая, -ое билдәләү мөмкин булмаган, билдәләп булмаган; **неопределимый отенок** билдәләү мөмкин булмаган төсмөр

НЕОПРОВЕРЖИМОСТЬ *ж* кире кағып булмаганлык, инкар ителмәслек; **неопровержимость доказательств** дәлилдәрҙең инкар ителмәследеге

НЕОПРОВЕРЖИМЫЙ, -ая, -ое кире кағып булмаслык, кире каккыһыз, инкар ителгөһез; **неопровержимое мнение** кире каккыһыз фекер **НЕОПРЯТНОСТЬ** *ж* әрпешлек, һәпрәлек, шамтырлык; **неопрятность ребёнка** баланың әрпешлеге

НЕОПРЯТНЫЙ, -ая, -ое әрпеш, һәпрә, шамтыр; **неопрятный человек** шамтыр әзәм

НЕОПЫТНОСТЬ *ж* тәжрибәһезлек, тәжрибә булмау; **неопытность юноши** үсмерҙең тәжрибәһезлеге

НЕОПЫТНЫЙ, -ая, -ое тәжрибәһез, донъя күрмәгән; **неопытный специалист** тәжрибәһез белгес

НЕОРГАНИЗОВАННОСТЬ *ж* ойшмаганлык, таркаулык, ойшмаган булыу (таркау); **неорганизованность в работе** эштәге таркаулык

НЕОРГАНИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое ойшмаган, таркау, ййынак (теүәл) булмаган; **неорганизованный человек** ййынак булмаган кеше; **неорганизованный коллектив** таркау коллектив

НЕОРГАНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое (*неживой*) тере (органик) булмаган; **неорганическая природа** органик булмаган тәбиғәт; **неорганические удоб-**

НЕОТРАЗИМОСТЬ

рения органик булмаган ашламалар ♦ **неорганическая химия** органик булмаган химия

НЕОСВЕДОМЛЁННОСТЬ ж белеп еткермәү, хәбәрзар булмау, мәғлүмәтһезлек, мәғлүмәтһез булыу; **неосведомлённость в области литературы** әзәбиәт өлкәһендә хәбәрзар булмау

НЕОСВЕДОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое белмәгән, белмәй калған, хәбәрзар булмаған, мәғлүмәтһез; **неосведомлённый в производстве человек** производствоны белмәгән кеше

НЕОСЛАБЕВАЮЩИЙ, -ая, -ее и **НЕОСЛАБНЫЙ**, -ая, -ое өзлөкһез, бер туктауһыз, даими, нык, һүлпәнәймәй (бушамай, йомшармай, һүрелмәй) торған; **неослабевающий интерес** һүрелмәй торған кызыкһыныу; **неослабный контроль** даими күзәтәү

НЕОСМОТРИТЕЛЬНОСТЬ ж уйламай (һакһыз) эш итеү, дыуамалык, һакһызлык, алабарманлык; **неосмотрительность в обращении с огнём** ут менән һакһыз эш итеү

НЕОСМОТРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламай (һакһыз) эшләнгән (эшләүсе), һакһыз эшләнгән, алабарман; **неосмотрительный поступок** уйламай эшләнгән эш; **неосмотрительный человек** алабарман кеше

НЕОСМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое уйланылмаған, уйлап эшләнмәгән, ақыл менән эшләнмәгән; **неосмысленное слово** уйланылмаған һүз

НЕОСНОВАТЕЛЬНОСТЬ ж нигезһезлек; **неосновательность доводов** дәлилдәрҙең нигезһезлеге

НЕОСНОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. нигезһез; **неосновательное обвинение** нигезһез гәйепләү (хөкөм) 2. *разг.* елбәзәк, еңел; **неосновательный человек** елбәзәк кеше

НЕОСОЗНАННЫЙ, -ая, -ое (*бессознательный, безотчётный*) аңһыз, аңһызлык менән (ихтыярһыз) эшләнгән; **неосознанный поступок** аңһыз эшләнгән эш

НЕОСПОРИМОСТЬ ж бәхәсләшәргә урын калдырмау, бәхәсһезлек; **неоспоримость доказательств** дәлилдәрҙең бәхәсһезлеге

НЕОСПОРИМЫЙ, -ая, -ое бәхәсләшәргә урын калдырмай торған, бәхәсһез, дөгүәһез; **неоспоримое преимущество** бәхәсһез өстөнлөк

НЕОСТОРОБЖНОСТЬ ж һакһызлык, абайһызлык; **допустить неосторожность** һакһызлык кылыу (эшләп ташлау)

НЕОСТОРОБЖНЫЙ, -ая, -ое һакһыз, абайламай, абайһыз; **неосторобжный выстрел** абайһыз (абайламай) атыу; **неосторобжное обращение с огнём** ут менән һакһыз кыланыу

НЕОСУЩЕСТВИМОСТЬ ж тормошка (бойомға, эшкә) ашмаслык (булыу); **неосуществимость планов** пландарҙың тормошка ашмаслык булыуы

НЕОСУЩЕСТВИМЫЙ, -ая, -ое тормошка (бойомға, эшкә) ашмаслык (ашмастай); **неосуществимое желание** тормошка ашмаслык теләк

НЕОСЯЗАЕМОСТЬ ж һизмәслек (һизелмәслек) булыу, тойолмаслык, тойолмай торған булыу; **неосязаемость результатов** һезәмтәләрҙең һизелмәслек булыуы

НЕОСЯЗАЕМЫЙ, -ая, -ое тойолмас, һизмәслек (һизелмәслек), һизелмәй (тойолмай) торған; **неосязаемые изменения** һизелмәй торған үзгәрештәр

НЕОТВРАТИМОСТЬ ж котолғоһозлөк, котолғоһоз булыу; **неотвратимость разлуки** айырылышыуҙың котолғоһоз булыуы

НЕОТВРАТИМЫЙ, -ая, -ое котолғоһоз; **неотвратимая опасность** котолғоһоз хәүеф-хәтәр

НЕОТВЯЗНОСТЬ ж баштан сытмау; **неотвязность мыслей** үйҙәрҙең баштан сытмауы

НЕОТВЯЗНЫЙ, -ая, -ое 1. баштан сытмай торған, йөзәткес; **неотвязная сукка** йөзәткес эс бошоу 2. бәйләнсек, теңкә қоротқос, йөзәткес; **неотвязный человек** бәйләнсек кеше

НЕОТДЕЛИМОСТЬ ж айыр(ыл)ғыһыз (айырылмаһык) булыу, бүленгәһез (бүленмәслек) булыу, айырылыуы (бүленеүе) мөмкин булмау

НЕОТДЕЛИМЫЙ, -ая, -ое (*обычно кратк. ф.*) айырылығыһыз, бүленгәһез, айырылмай (бүленмәй) торған, айырып (бүлеп) алыу мөмкин түгел; **второй вопрос неотделим от первого** икенсе һорауы беренсегенән айырып алыу мөмкин түгел

НЕОТЁСАННЫЙ, -ая, -ое 1. юнылмаған, шымартылмаған; **неотёсанный камень** шымартылмаған таш 2. *перен., разг.* тәрбиәһез, тупаһ; **неотёсанный человек** тупаһ кеше

НЕОТКУДА *нареч. с неопр.* урын (ер) юк; **гостей ждать неоткуда** қунак көтөр урын юк

НЕОТЛАГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см. неотложный*

НЕОТЛОЖКА ж; *прост.* ашығыс медицина ярзамаы

НЕОТЛОЖНОСТЬ ж кисектергәһез булыу, кисектереүе мөмкин булмау; **неотложность дела** эштең кисектергәһез булыуы

НЕОТЛОЖНЫЙ, -ая, -ое кисектергәһез, кисектерергә ярамай торған, ашығыс; **неотложный ремонт** кисектергәһез ремонт ♦ **неотложная медицинская помощь** ашығыс медицина ярзамаы

НЕОТЛУЧНЫЙ, -ая, -ое 1. айырылмаһ, айырылмай (яндан китмәй) торған; **неотлучный спутник** айырылмаһ юлдаш 2. бер кайза китмәгән, китмәйенсә; **неотлучное дежурство** бер кайза китмәй дежурза тороу

НЕОТРАЗИМОСТЬ ж 1. кире қағылмаһык (қағылығыһыз) булыу; **неотразимость аргументов** дәлилдәрҙең кире қағылмаһык булыуы 2. *перен.* таң калдырғыс (һокландырғыс) булыу; **не-**

НЕОТРАЗИМЫЙ

отразимость красоты матурлыктың таң калдыргыс булуы

НЕОТРАЗИМЫЙ, -ая, -ое 1. каршы торгоһоз, кире каккыһыз (кағылгыһыз, кағылмаҫлык); **неотразимая атака** каршы торгоһоз һөжүм 2. *перен.* таң калдыргыс, һокландыргыс, бик көслө (зур); **неотразимое впечатление** таң калдыргыс тәһсир

НЕОТРЫВНЫЙ, -ая, -ое 1. *с.м.* неотделимый 2. өзлөкһөз, бер туктауһыз; **неотрывное наблюдение** бер туктауһыз күзөтөү

НЕОТСТУПНЫЙ, -ая, -ое 1. ныкышмалы, өзлөкһөз, бер туктауһыз, тайпылышһыз; **неотступное преследование зверя** йәнлекте бер туктауһыз эзэрләү 2. *с.м.* неотвязный

НЕОТЧЁТЛИВОСТЬ ж асык (анык) булмау, тонок булуы, тоноклоқ; **неотчётливость рисунка** һүрәттең тоноклоқ

НЕОТЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое асык (анык) булмаған, тонок; **неотчётливое произношение анык** булмаған әйтелеш

НЕОТЧУЖДАЕМЫЙ, -ая, -ое *юр.* тартып алынмай торған; **неотчуждаемые доходы** тартып алынмай торған килемдәр

НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ, -ая, -ое айырып (тартып) алгыһыз, айырып (тартып) алынмай торған; **неотъемлемая часть** тартып алынмай торған өлөш; **неотъемлемое свойство** айырып алгыһыз һызат

НЕОФИЦИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое рәсми булмаған; **неофициальное обращение** рәсми булмаған өндәшеү

НЕОХВАТНЫЙ, -ая, -ое колас етмәҫлек (зур, киң), күз етмәҫлек (зур, киң), икһез-сикһез зур (киң, йәйенке); **неохватные поля** күз етмәҫлек киң яландар

НЕОХОТА ж 1. (*нежелание*) теләмәү, теләр-теләмәс (кенә); **работу выполнять с неохотой** эште теләр-теләмәс эшләү 2. *кому и с неоптр. в знач. сказ.*; *разг.* -ға/-гә теләк юк, -кы/-ке килмәү; **неохота разговаривать** һөйләшке килмәй; **неохота встречаться** осрашырга теләк юк

НЕОХОТНО *нареч.* теләмәй (генә), теләр-теләмәс; **неохотно исполнять просьбу** үтенесте теләр-теләмәс башкарыу

НЕОХОТНЫЙ, -ая, -ое теләкһез, теләмәгәнде (теләмәүзе) белдергән

НЕОЦЕНИМЫЙ, -ая, -ое баһалап бөтөргөһөз, баһалагыһыз, үтә киммәтле (зур, мөһим, әһәмиәтле); **неоценимые качества** үтә киммәтле сифаттар

НЕОЩУТИМЫЙ, -ая, -ое һизелмәҫлек, тойлмаҫлык, бик бәләкәй; **неощутимая потеря** бик бәләкәй юғалту

НЕПАЛЬЦЫ *мн.* непалдар, непал халкы // *ед.* **непалец** м непал ир-аты; **непалка** ж непал катын-кызы

НЕПАРНОКОПЫТНЫЕ *мн.*; *зоол.* йомро тояклылар

НЕПАРНЫЙ, -ая, -ое һыңар, ишһез, кушһыз; **непарная обувь** һыңар аяк кейеме

НЕПАРТИЙНОСТЬ ж партияһызлык, фиркәһезлек

НЕПАРТИЙНЫЙ, -ая, -ое партияһыз, фиркәһез; **непартийные люди** фиркәһез кешеләр

НЕПЕДАГОГИЧНЫЙ, -ая, -ое педагогика кағизәләренә (талаптарына) тура килмәй торған (буйһонмаған); **непедагогичный поступок** педагогика талаптарына буйһонмаған кыланьыш

НЕПЕРЕВОДИМЫЙ, -ая, -ое тәржемә ителмәй (итеп булмай) торған; **непереводимое выражение** тәржемә итеп булмай торған әйтем

НЕПЕРЕДАВАЕМЫЙ, -ая, -ое һүз менән аңлатып бирә алмаҫлык, һөйләп биргөһез (бирә алмаҫлык), аңлата алмаҫлык

НЕПЕРЕНОСИМЫЙ, -ая, -ое түзә алмаҫлык, түзеп торгоһоз, сызагыһыз; **непереносимая боль** түзеп торгоһоз ауыртыу

НЕПЕРЕХОДНЫЙ, -ая, -ое *грам.* күсемһез; **непереходный глагол** күсемһез кылым

НЕПЕЧАТНЫЙ, -ая, -ое *разг. (непристойный — о словах, брани)* туһас, эшәке, оятһыз; **непечатные слова** эшәке һүзәр

НЕПИСАНЫЙ, -ая, -ое рәсми язылмаған, гөрөф-гәзәт (йола) буйынса килгән; **неписанный закон** йола канундары, язылмаған канундар

НЕПЛАТЁЖ м түләмәү; **неплатёж за жильё** торлак өсөн (акса) түләмәү

НЕПЛАТЁЖЕСПОСОБНОСТЬ ж; *фин.* түләргә һаләтһезлек (хәленән килмәгәнлек); **неплатёжеспособность заказчиков** заказ биреүселәрҙең түләргә һаләтһезлеге

НЕПЛАТЁЖЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое *фин.* түләргә һаләтһез, түләргә хәленән (көсөнән) килмәгән; **неплатёжеспособные лица** түләргә һаләтһез кешеләр

НЕПЛАТЁЛЬЩИК м бурысын түләмәүсе; **злостный неплатёльщик** уҫал уй менән бурысын түләмәүсе

НЕПЛОДОРОДНОСТЬ ж ундырышһызлык; **неплодородность земель** ерҙәрҙең ундырышһызлығы

НЕПЛОДОРОДНЫЙ, -ая, -ое ундырышһыз; **неплодородный участок** ундырышһыз участка

НЕПЛОТНЫЙ, -ая, -ое 1. һирәк; **неплотные жёрди забора** һирәк итеп тотолған койма, һайғау; **неплотные облака** һирәк болоттар 2. бешә булмаған; **неплотная ткань** бешә булмаған тукыма

НЕПЛОХОЙ, -ая, -ое насар түгел, арый (якшы) ғына, кәнәгәтләнерлек; **неплохой ответ** кәнәгәтләнерлек яуап

НЕПОБЕДИМОСТЬ ж еңелмәҫлек, еңелмәҫ булуы

НЕПОКОЛЕБИМОСТЬ

НЕПОБЕДИМЫЙ, -ая, -ое еңелмәс, еңелмәй торган, еңелгәһез; **непобедимая армия** еңелмәс ғәскәр (армия)

НЕПОВИННЫЙ, -ая, -ое ғәйеһез, ғәһәһһез; **признан неповинным** ғәйеһез тип танылған

НЕПОВИНОВЕНИЕ с буйһонмау, баш эймәу (бирмәу), тыңламау; **неповиновение власти** власка буйһонмау

НЕПОВОРОТЛИВОСТЬ ж акрын кузгалыу-санлык, һүлпәнлек; **неповоротливость ума** ақылдың һүлпәнлегә

НЕПОВОРОТЛИВЫЙ, -ая, -ое ауыр (акрын) кузгалыусан, нәкәс, һүлпән; **неповоротливый человек** акрын кузгалыусан кеше

НЕПОВТОРИМОСТЬ ж тиңһез (кабатланмаҫ) булыу, окшашы (тиңе) булмау, кабатлауы мөмкин булмау; **неповторимость прежних дней** үткән көндәрҙең кабатланмаҫ булыуы

НЕПОВТОРИМЫЙ и **НЕПОВТОРЯЕМЫЙ**, -ая, -ое үзенә бер төрлө, окшашы-тиңе булмаған, кабатланмаҫ, кабатлауы (кабатлануы) мөмкин булмаған; **неповторимая красота** окшашы-тиңе булмаған гүзәллек

НЕПОГОДА ж йонсоу (бөзөк) көн(дәр), елле-ямғырлы (елле-буранлы) көн(дәр); **осенняя непогода** көзгә йонсоу көндәр

НЕПОГОЖИЙ, -ая, -ее *разг.* йонсоу, болотло; **непогожие дни** йонсоу көндәр

НЕПОГРЕШИМОСТЬ ж яңылышмау(санлык), хаталанмау(санлык), яңылышмай (хаталанмай) торған булыу

НЕПОГРЕШИМЫЙ, -ая, -ое яңылышмай (хаталанмай, шик тызуырмай) торған, һис шикһез дәрәҫ; **непогрешимый результат** һис шикһез дәрәҫ һөзөмтә

НЕПОДАЛЁКУ *нареч.* алыҫ түгел, яқында, яқын тирәлә, ошо тирәлә (ғенә); **неподалёку виднеется лес** яқында (ғына) урман күренә

НЕПОДАТЛИВОСТЬ ж 1. эшкәртеүгә (ыңғайға) килмәу, кыйынлык менән эшкәртеләү; **неподатливость стали** коростон кыйынлык менән эшкәртеләү 2. *перен.* ытқа (яйға, ипкә) килмәу, үз һүзлелек

НЕПОДАТЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. эшкәртеүгә килмәу, кыйынлык менән эшкәртелә торған; **неподатливый камень** кыйынлык менән эшкәртелә торған таш 2. *перен.* (*неуступчивый*) ытқа (яйға, ипкә) килмәгән, үз һүзле, еңмеш; **неподатливый человек** үз һүзле кеше

НЕПОДВЕДОМСТВЕННЫЙ, -ая, -ое -ға/-гә карамаған (буйһонмаған), карамағында булмаған; **неподведомственные завбду дома** завод карамағында булмаған йорттар

НЕПОДВИЖНОСТЬ ж хәрәкәтһезлек, хәрәкәтһез булыу; **стоять в неподвижности** хәрәкәтһез баҫып тору

НЕПОДВИЖНЫЙ, -ая, -ое 1. хәрәкәтһез, хәрәкәтләнмәу; **окружающая природа кажется неподвижной** тире-йүндәгә тәбиғәт хәрәкәтһез кеүек тойола 2. (*медлительный — о человеке*) яй, ығыш, мыштыр, һүлпән; **неподвижный человек** һүлпән кеше 3. (*застывший — о взгляде, выражении лица и т.п.*) катып калған; **неподвижное лицо** катып калған йөз

НЕПОДГОТОВЛЕННОСТЬ ж әзерлекһезлек, әзерлекһез булыу; **неподготовленность ученика** укыусының әзерлекһезлегә

НЕПОДГОТОВЛЕННЫЙ, -ая, -ое әзерлекһез, әзерләнмәгән; **неподготовленный специалист** әзерлекһез белгес; **неподготовленный доклад** әзерләнмәгән доклад

НЕПОДДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*подлинный*) ысын, ялған түгел (булмаған); **неподдельная подпись** ысын күлтамға 2. (*искренний*) әскерһез, ысын күңелдән булған; **неподдельная улыбка** ысын күңелдән булған йылмайыу

НЕПОДКУПНОСТЬ ж һатлык булмау, һатылмаҫ булыу, һатылмаусан, намыҫлылык, тоғролок; **неподкупность судьи** судьяның һатылмаҫ булыуы (һатылмаусанлығы)

НЕПОДКУПНЫЙ, -ая, -ое һатлык түгел, һатылмаҫ, һатылмаусан, тоғро, намыҫлы, ғәзел; **неподкупный человек** тоғро кеше

НЕПОДОБАЮЩИЙ, -ая, -ее килешһез, килешмәй торған, тейешһез, яракһыз; **вести себя неподобающим образом** үзәнде килешһез тотоу

НЕПОДРАЖАЕМЫЙ, -ая, -ое окшашы (тиңдәше) булмаған, иҫ киткес (һәйбәт, шәп, яткшы); **неподражаемый артист** иҫ киткес шәп артист

НЕПОДСУДНЫЙ, -ая, -ое *юр.* судка бирелелерлек (бирелергә тейеш) булмаған, хөкөмгә тарттырырлык булмаған, хөкөм ителергә тейеш булмаған; **это неподсудное дело** был судка бирелә торған эш түгел

НЕПОДХОДЯЩИЙ, -ая, -ее яракһыз, уңайһыз, кулайһыз; **неподходящие условия** уңайһыз шарттар

НЕПОДЧИНЕНИЕ с буйһонмау, баш эймәу (бирмәу), тыңламау; **неподчинение власти** власка буйһонмау

НЕПОЗВОЛИТЕЛЬНОСТЬ ж ярамаҫлык (ярамай торған) булыу, юл куйғыһыз (куймаҫлык) булыу, юл куйырга ярамай торған булыу

НЕПОЗВОЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ярамаҫлык, ярамаған, юл куйғыһыз (куймаҫлык), юл куйырга ярамағанлык; **непозвожительный поступок** ярамаған кылык

НЕПОКЛАДИСТЫЙ, -ая, -ое һүзгә (ипкә) килмәүсән, үз һүзенән кайтмаусан, үз һүзле, еңмеш; **непокладистый человек** үз һүзле кеше

НЕПОКОЛЕБИМОСТЬ ж икеләнмәүсәнлек, ныклык, нык тороусанлык, какшамаҫлык (какшамаҫ) булыу; **проявить непоколебимость** ныклык күрһәтеу

НЕПОКОЛЕБИМЫЙ

НЕПОКОЛЕБИМЫЙ, -ая, -ое нык (тороусан), какшамас, какшатылмас; **непоколебимая дружба** какшамас дуслык

НЕПОКОРНОСТЬ ж буйһонмау(санлыг), баш бирмәү(санлек); **непокорность ребёнка** баланың буйһонмауы

НЕПОКОРНЫЙ, -ая, -ое буйһонмаусан, баш бирмәүсән (эймәүсән), тыңламаусан; **непокорный характер** буйһонмаусан холок

НЕПОКРЫТЫЙ, -ая, -ое 1. (*незакрытый*) капланмаган, түбәһез, түбәһе ябылмаган; **новый непокрытый дом** түбәһе ябылмаган яңы йорт 2. *спец.* түләнмәй калған; **непокрытый кредит** түләнмәй калған бурыс

НЕПОЛАДКИ *мн. (ед. неполадка ж); разг.* 1. егешһезлектәр, кәмселектәр; **неполадки в работе** эштәге егешһезлектәр 2. ызғыш-талаш, аңлашылмаусылык; **семейные неполадки** гаиләләге аңлашылмаусылыктар

НЕПОЛИВНОЙ, -ая, -ое с.-х. һугарылмай торған, һугарыуһыз; **неполивные земли** һугарылмай торған ерзәр

НЕПОЛНОГЛАСИЕ с; *лингв.* һузынқыларзың кәмлеге, тулы булмауы (*иске славян телендә тартынкылар араһындағы “-ра”, “-ла”, “-ре”, “-ле”, мәс., вратá, зláто, брег, шлем*)

НЕПОЛНОПРАВИЕ с и **НЕПОЛНОПРАВИНОСТЬ** ж тулы хокуклы булмау; **неполноправие угнетённых народов** изелгән халыктарзың тулы хокуклы булмауы

НЕПОЛНОПРАВНЫЙ, -ая, -ое тулы хокуклы булмаган

НЕПОЛНОТА ж тулы түгеллек, кәмлек; **неполнота сведений** мәғлүмәттәрҙең тулы түгеллеге

НЕПОЛНОЦЕННОСТЬ ж кәмселекле, кәмселекле булғы, түбән (насар) сифатлылык; **неполноценность фильма** фильмдың кәмселекле булығы

НЕПОЛНОЦЕННЫЙ, -ая, -ое кәмселекле, түбән (насар) сифатлы; **неполноценные продукты** түбән сифатлы азыктар

НЕПОЛНЫЙ, -ая, -ое бүскә, кәм, тулы булмаған; **неполное ведро** бүскә күнәк; **неполный курс обучения** тулы булмаған укытыу курсы ♦ **неполное предложение грам.** кәм һөйләм; **неполная средняя школа** тулы булмаған урта мәктәп (*туғыз йыллыҡ мәктәп*)

НЕПОЛОЖЕННЫЙ, -ая, -ое (*обычно с суц.* “место”, “время”, “число”, “час”) тейешле булмаған, ярамаған; **явиться в неположенное время** ярамаған вақытқа килеу

НЕПОМЕРНЫЙ, -ая, -ое сикһез, саманан (сиктән) тыш; **непомёрные требования** сиктән тыш талаптар

НЕПОНИМАНИЕ с аңламау, төшөнмәү; **полное непонимание** бөтөнләй аңламау

НЕПОНЯТЛИВОСТЬ ж аңралык, аңышлыҡ, макаулық; **непонятливость ученика** укыусының аңышлығы

НЕПОНЯТЛИВЫЙ, -ая, -ое аңһыз, аңра, аңыш, макау; **непонятливый ребёнок** аңыш бала

НЕПОНЯТНОСТЬ ж аңлайышһызлыҡ, аңлайышһыз булғы, сәйерлек; **непонятность сочинения** иншаның аңлайышһызлығы

НЕПОНЯТНЫЙ, -ая, -ое 1. аңлайышһыз, аңлашылмаған; **непонятное слово** аңлайышһыз һүз 2. (*странный*) аңлайышһыз, гәжәп, сәйер; **непонятный случай** сәйер вақиға

НЕПОПАДАНИЕ с яза тейеу (китеу), тейҙермәү; **непопадание в мишень** сәпкә тейҙермәү

НЕПОПРАВИМОСТЬ ж төзәтеп булмау, төзәтелмәслек булғы; **непоправимость ошибки** хатаның төзәтелмәслек булығы

НЕПОПРАВИМЫЙ, -ая, -ое төзәтелмәслек, төзәтеп булмай торған (булмаслыҡ); **непоправимая беда** төзәтелмәслек бәлә

НЕПОРОДНЫЙ, -ая, -ое с.-х. токомһоз, якшы токомло (токомдан) булмаған; **непородный скот** токомһоз мал

НЕПОРОБНОСТЬ ж сафлык, гиффәтлек, гөнаһһызлыҡ; **непоробность юности** йәшлектән сафлығы; **непоробность мысли** хистәрҙең сафлығы

НЕПОРОБНЫЙ, -ая, -ое саф, гиффәтле, гөнаһһыз; **непоробная душа** саф күңел

НЕПОРЯДОК м тәртипһезлек, тәртип юклық (булмау); **непорядки в работе** эштәге тәртипһезлектәр

НЕПОРЯДОЧНОСТЬ ж йүнһезлек, намышһызлыҡ; **проявить непорядочность** йүнһезлек күрһәтеу

НЕПОРЯДОЧНЫЙ, -ая, -ое рәтһез, йүнһез, намышһыз, насар; **непорядочный поступок** насар кыланыш

НЕПОСВЯЩЁННЫЙ, -ая, -ое хәбәрҙар (таныш) булмаған; **непосвящённый в дела друзей человек** дустарының эше менән таныш булмаған кеше

НЕПОСЁДА м и ж; *разг.* тиктормас, тынғыһыз (*кеше*)

НЕПОСЁДЛИВОСТЬ ж тик тормаусанлык, тынғыһызлыҡ; **непосёдливость ребёнка** баланың тынғыһызлығы

НЕПОСЁДЛИВЫЙ, -ая, -ое тынғыһыз, тиктормас; **непосёдливый ребёнок** тынғыһыз бала; **непосёдливый характер** тынғыһыз холок

НЕПОСЕЩЕНИЕ с йөрәмәү, бармау; **непосещение лекций** лекцияға йөрәмәү

НЕПОСИЛЬНЫЙ, -ая, -ое көс (еткәһез) етмәслек, хәлдән килмәй торған (килмәслек), ауыр; **непосильная работа** хәлдән килмәслек эш

НЕПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ ж эзмә-эзлеклек булмау, эзмә-эзлекһезлек; **непоследователь-**

НЕПРЕВЗОЙДЕННЫЙ

ность в изложении һөйләүзә эзмә-эзлеклек булмау

НЕПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое эзмә-эзлекһез; **непоследовательное рассуждение** эзмә-эзлекһез фекер йөрөтөү

НЕПОСЛУШАНИЕ с тыңламау, буйһонмау; **наказание за непослушание** тыңламаған өсөн яза биреү

НЕПОСЛУШНЫЙ, -ая, -ое тыңлауһыз, буйһонмаусан, карышкак, карышыусан; **непослушный ребёнок** тыңлауһыз бала

НЕПОСРЕДСТВЕННОСТЬ ж саф күнеллек, әскерһезлек, табиғилек; **наивная непосредственность** бер катлы табиғилек

НЕПОСРЕДСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. тура, туранан-тура; **непосредственный начальник** туранан-тура хужа 2. табиғи, әскерһез, саф күнеллек; **непосредственный человек** әскерһез кеше

НЕПОСТИЖИМЫЙ, -ая, -ое аңлап булмашлык, ақыл етмәшлек, ақылға (башка) һиймәшлык; **непостижимые причины** ақыл етмәшлек сәбәптәр ♦ **уму непостижимо** ақылға (башка) һиймәшлык

НЕПОСТОЯННЫЙ, -ая, -ое 1. (*изменчивый*) үзгәрәүсэн, алмашыныусан; **непостоянная погода** алмашыныусан һауа торошо 2. (*о человеке*) тотанакһыз, тоторокһоз, аумакай; **непостоянный человек** тоторокһоз кеше

НЕПОСТОЯНСТВО с үзгәрәүсэнлек, үзгәрәүсэн булыу, алмашыныусанлык, алмашыныусан булыу

НЕПОТОПЛЯЕМОСТЬ ж; *мор.* батмай торған булыу, батмаусанлык; **непотопляемость корабля** караптың батмаусанлығы

НЕПОТУХАЮЩИЙ, -ая, -ее һүнмәс; **непотухающий огонь** һүнмәс ут

НЕПОХОЖИЙ, -ая, -ее окшамаған, окшаш булмаған; **непохожий на мать ребёнок** әсәһненә окшамаған бала

НЕПОЧАТЫЙ, -ая, -ое 1. башланмаған, тотолмаған, кул теймәгән; **непочатая булка** башланмаған күмәс 2. *перен.* иҫәпһез-хисапһыз, икһез-сикһез, күп; **непочатая сила** иҫәпһез-хисапһыз көс ♦ **непочатый край чего** иҫәпһез күп, бик күп, иҫәбе-хисабы юк

НЕПОЧТЕНИЕ с см. неуважение

НЕПОЧТИТЕЛЬНОСТЬ ж хөрмәт күрһәтмәү, ихтирамһызлык; **проявлять непочтительность** ихтирамһызлык күрһәтеү

НЕПОЧТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ихтирамһыз, ихтирам итмәүсэн, һанға һукмаусан; **непочтительные дети** ихтирамһыз балалар

НЕПРАВДА ж ялған, алдык; **говорить неправду** ялғанды һөйләү

НЕПРАВДОПОДОБИЕ с ысынға (дөрөскә) окшамаған булыу, кеше ышанмәшлык булыу, табиғи булмау; **неправдоподобие новостей** яңылыктарҙың ысынға окшамаған булыуы

НЕПРАВДОПОДОБНЫЙ, -ая, -ое 1. кеше ышанмәшлык; **неправдоподобный слух** кеше ышанмәшлык хәбәр 2. табиғи (гәзәттәгесә) булмаған, ысынға (дөрөскә) окшамаған; **неправдоподобное счастье** табиғи булмаған бәхет

НЕПРАВИЛЬНОСТЬ ж 1. дөрөс түгеллек (булмау); **неправильность теории** теорияның дөрөс түгеллеге 2. яңылыш(лык), хата(лык), яңылыш (хата) булыу; **неправильность составленной бумаги** төзөлгән кағыздың яңылыш булыуы

НЕПРАВИЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. дөрөс булмаған (түгел), дөрөс -мау/-мәү; **неправильное воспитание** дөрөс тәрбиәләмәү 2. яңылыш, хата-лык; **неправильный ответ** яңылыш яуап

НЕПРАВОМЕРНОСТЬ ж хакһызлык, хакы булмағанлык, урынһыз булыу, законса булмау, законға каршы булғанлык; **неправомерность требований** талаптарҙың урынһыз булыуы

НЕПРАВОМЕРНЫЙ, -ая, -ое законһыз, урынһыз, законға каршы булған, законса булмаған, хакһыз, хакы булмаған; **неправомерный поступок** законға каршы эш итеү

НЕПРАВОМОЧНОСТЬ ж; *юр.* хокукһызлык, хокукһыз булыу, хокуғы булмау, хакһызлык; **неправомерность комиссии** комиссияның хокукһызлығы

НЕПРАВОМОЧНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хокукһыз, хакһыз, хокуғы (хакы) булмаған; **он неправомочен подписать документ** ул документка кул куйырга хокукһыз

НЕПРАВОСПОСОБНОСТЬ ж; *юр.* хокукһызлык, хакһызлык

НЕПРАВОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое *юр.* хокукһыз, хакһыз

НЕПРАВОТА ж яңылышлык, яңылышыу, хата-лык, хаталану; **чувствовать свою неправоту** үзендең хаталануыңды тойоу

НЕПРАВЫЙ, -ая, -ое 1. яңылышыусы, хаталануысы, яңылыш, хаталы; **неправое дело** хаталы эш 2. *в знач. сказ.* яңылышыу, хаталану; **вы неправы** һез яңылышаһығыз

НЕПРАКТИЧНОСТЬ ж 1. булдыкһызлык, эшлекһезлек; **проявлять непрактичность** булдыкһызлык күрһәтеү 2. уңайһыз (кулайһыз) булыу; **непрактичность ткани** тукыманың кулланыу өсөн кулайһыз булыуы

НЕПРАКТИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. тәжрибәһез, эшлекһез; **непрактичный человек** тәжрибәһез кеше 2. уңайһыз, яйһыз, кулай (яйлы, уңайлы) булмаған; **непрактичное платье** кейеү өсөн яйһыз күлдәк

НЕПРЕВЗОЙДЕННЫЙ, -ая, -ое 1. иң якшы, иң югары дәрәжәләге, тиңе булмаған; **непревзойденный мастер** иң югары дәрәжәләге оҫта 2. (*достигший крайней степени своего проявления*) самаһыз, сиктән тыш; **непревзойденная глупость** сиктән тыш иҫәрлек

НЕПРЕДВИДЕННЫЙ

НЕПРЕДВИДЕННЫЙ, -ая, -ое алдан күрелмэгән, күзгә тотолмаган, көтөлмөгән; **непредвиденный случай** көтөлмөгән хәл

НЕПРЕДНАМЁРЕННОСТЬ ж алдан уйлап (ниәтләп) эшләнмәгәнлек, алдан уйланмай эшләнмәгәнлек (эшләнгән булғу), юрамал түгел; **непреднамеренность поступка** кылган кылыҡтың алдан уйланмай эшләнмәгәнлеге

НЕПРЕДНАМЁРЕННЫЙ, -ая, -ое алдан уйлап (ниәтләп) эшләнмәгән, алдан уйланмай (яңылышлыҡ менән) эшләнгән; **непреднамеренный поступок** алдан уйланмай эшләнгән кылыҡ

НЕПРЕДОТВРАТИМОСТЬ ж котолғоһозлоҡ; **непредотвратимость событий** вакигалардың котолғоһозлоғо

НЕПРЕДОТВРАТИМЫЙ, -ая, -ое котолғоһоз; **непредотвратимая болезнь** котолғоһоз сир

НЕПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое күрмәлекһез, оlnаthыз, күркһез; **непредставительная внешность** күрмәлекһез киәфәт

НЕПРЕКЛОННОСТЬ ж ныклыҡ, какшамас булғу; **непреклонность воли** ихтыярдың какшамас булғуы

НЕПРЕКЛОННЫЙ, -ая, -ое нык, ныклы, каты, какшамас; **человек с непреклонной волей** каты ихтыярлы кеше

НЕПРЕЛОЖНОСТЬ ж бозолмас (үзгәртелмәс) булғу, моглак булғу; **непреложность закона** закондың үзгәртелмәс булғуы

НЕПРЕЛОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. бозолмай (үзгәртелмәй) торған; **непреложное правило** үзгәртелмәй торған кағизә 2. бәхәсһез, кире каккыһыз (какшамаслыҡ); **непреложная мысль** бәхәсһез фекер

НЕПРЕМЁННЫЙ, -ая, -ое мәжбүри, тейешле, иң карәкле, моглак; **непременное условие** мәжбүри шарт

НЕПРЕОДОЛИМОСТЬ ж еңеп сыккыһыз булғу, еңеп (үтеп) сыға алмаслыҡ булғу; **непреодолимость препятствий** каршылыҡтардың еңеп сыккыһыз булғуы

НЕПРЕОДОЛИМЫЙ, -ая, -ое еңеп сыккыһыз (сыкшамаслыҡ), еңеүе мөмкин булмаған, каршы тору мөмкин булмаған; **непреодолимая преграда** еңеп сыккыһыз кәртә

НЕПЕРЕКАЁМОСТЬ ж кәтгилек, бәхәсһез булғу, бәхәсләшә алмаслыҡ; **неперекаёмость авторитета** авторитеттың кәтгилеге

НЕПЕРЕКАЁМЫЙ, -ая, -ое бәхәсһез, кәтги, һис шикһез; **неперекаёмая истина** бәхәсһез хәкикәт

НЕПЕРЫВНОСТЬ ж өзлөкһезлөк, өзлөкһез булғу; **непрерывность трудового стажа** эш стажының өзлөкһезлөгө

НЕПЕРЫВНЫЙ, -ая, -ое өзлөкһез, тотош, туктауһыз; **непрерывные дожди** өзлөкһез (яуган) ямғырзар

НЕПРЕСТА́ННЫЙ, -ая, -ое туктауһыз, өзлөкһез; **непрестанный ветер** туктауһыз ел

НЕПРЕХОДЯЩИЙ, -ая, -ее *книжн.* үтмәй (юғалмай) торған, мәңге һаклана торған; **непреходящие ценности** мәңге һаклана торған киммәттәр

НЕПРИВЁТЛИВОСТЬ ж яғымһызлыҡ, томһалыҡ, яғымһыз (томһа) булғу; **неприветливость взгляда** караштың яғымһызлығы

НЕПРИВЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое яғымһыз, томһа, караңғы сырайлы; **неприветливый человек** томһа кеше

НЕПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ж һөйкөмһезлөк, һөйкөмһез (күркһез, яғымһыз) булғу; **непривлекательность лица** йөзгәң яғымһыз булғуы

НЕПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмһез, күркһез, яғымһыз; **непривлекательная внешность** һөйкөмһез тышкы киәфәт

НЕПРИВЫЧКА ж; *разг.* өйрән(ел)мәгәнлек, гәзәтләнмәгәнлек, күнекмәгәнлек; **непривычка к физическому труду** физик эшкә күнекмәгәнлек; **устать с непривычки** өйрәнелмәгәнлектән арыу

НЕПРИВЫЧНОСТЬ ж өйрән(ел)мәгәнлек, күнекмәгәнлек, күнегелмәгәнлек, гәзәтлән(ел)мәгәнлек; **непривычность к новым условиям** яңы шарттарға өйрәнелмәгәнлек

НЕПРИВЫЧНЫЙ, -ая, -ое өйрәнелмәгән, күнегелмәгән, гәзәтләнелмәгән, гәзәткә инмәгән (булмаған); **непривычное дело** күнегелмәгән эш

НЕПРИГЛЯДНОСТЬ ж күркһезлек, котһозлоҡ, иләмһезлек, шыкһызлыҡ; **неприглядность жилья** торлақтың шыкһызлығы

НЕПРИГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое күркһез, котһоз, иләмһез, шыкһыз, йәмһез; **неприглядная одежда** күркһез кейем; **неприглядный поступок** йәмһез кыланыш; **неприглядная картина** йәмһез күренеш

НЕПРИГО́ДНОСТЬ ж яракһызлыҡ, яракһыз булғу; **непригодность приборов** приборҙардың яракһызлығы

НЕПРИГО́ДНЫЙ, -ая, -ое яракһыз; **непригодный для жилья дом** йәшәүгә яракһыз йорт

НЕПРИЁ́МЛЕМОСТЬ ж килешмәслек, килешерлек булмау, килешеп булмаслыҡ, ярамаслыҡ, кабул ителмәслек булғу; **неприёмлемость предложения** тәкдимдең кабул ителмәслек булғуы

НЕПРИЁ́МЛЕМЫЙ, -ая, -ое килешерлек булмаған, кабул итерлек булмаған (итмәслек), ярамаған; **неприёмлемые условия** кабул итмәслек шарттар

НЕПРИЁ́МНЫЙ, -ая, -ое кабул итмәй торған; **неприёмные часы** кабул итмәй торған сәғәт(тәр)

НЕПРИЗНА́НИЕ с танымау, инкар итеу; **непризнание его работ** уның эштәрен танымау

НЕПРИЧАСТНЫЙ

НЕПРИЗНАННЫЙ, -ая, -ое танылмаган; **непризнанный поэт** танылмаган шагир

НЕПРИКАСАЕМЫЙ, -ая, -ое *см.* неприкосновенный

НЕПРИКАЯННОСТЬ *ж*; *разг.* тынгыһызлык, мазаһызлык, үзенә-үзе урын тапмау; **испытать чувство неприкаянности** тынгыһызлык киреу

НЕПРИКАЯННЫЙ, -ая, -ое *разг.* тынгыһыз, мазаһыз, үзенә-үзе урын тапмаган; **как неприкаянный ходит** үзенә-үзе урын тапмай йөрөй

НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ *ж* именлек, кағылгыһызлык, тейелгеһезлек; **неприкосновенность личности** шахес именлеге

НЕПРИКОСНОВЕННЫЙ, -ая, -ое тейелмәс, тей(ел)мәй торган, кағылгыһыз, тей(ел)геһез, тей(ел)мәй (һаклай) торган; **неприкосновенное лицо** кағылгыһыз кеше; **неприкосновенный запас** тейелмәй торган һаклам

НЕПРИКРАШЕННЫЙ, -ая, -ое табиғи, бизәп күрһәтелмәгән, саф, ысын; **неприкрашенная правда** ысын дөрөслөк

НЕПРИКРЫТЫЙ, -ая, -ое **1.** нык ябылмаган, ябылып етмәгән, ыртылаш асык; **неприкрытая дверь** ябылып етмәгән ишек **2.** капланмаган; **неприкрытые снегом поля** кар менән капланмаган ялан(дар) **3.** *перен.* асыктан-асык, ап-асык, ысын; **неприкрытая ложь** ап-асык ялган

НЕПРИЛИЧИЕ *с см.* неприличность **1**

НЕПРИЛИЧНОСТЬ *ж* **1.** эзәпһезлек, тупаслык; **неприличность поступка** кылыктың эзәпһезлеге **2.** (*непристойные слова*) эзәпһез һүз; **сказать неприличности** эзәпһез һүзәр әйтү

НЕПРИЛИЧНЫЙ, -ая, -ое эзәпһез, урынһыз, килешһез, ярамаган; **неприличное выражение** эзәпһез һүз; **неприличный вид** килешһез кнәфәт

НЕПРИМЕТНОСТЬ *ж* һизелмәслек (тойолмаслык, күзгә ташланмаслык) булыу, танылмаган булыу, күренекһезлек; **неприметность человека** кешенең күренекһезлеге

НЕПРИМЕТНЫЙ, -ая, -ое **1.** (күзгә) күренмәс (салымас, ташланмас), һизелмәслек, күзгә күренмәй (ташланмай, салыммай) торган, һизелмәй (тойолмай) торган; **неприметная разница** һизелмәслек айырма **2.** күренекһез, танылмаган, әллә ни айырылып тормаган; **неприметная личность** танылмаган шахес

НЕПРИМИРИМОСТЬ *ж* килешмәс булыу, килешмәүсэнлек; **непримиримость противников** дошмандарҙың килешмәс булыуы

НЕПРИМИРИМЫЙ, -ая, -ое килешә (яраша) алмаслык, каты, килешмәүсэн; **непримиримая борьба** каты көрәш; **непримиримые противоречия** яраша алмаслык каршылыктар

НЕПРИНУЖДЁННОСТЬ *ж* табиғилек, иркен тотоу, тартынмаусанлык; **непринужденность разговора** һөйләшеүҙең табиғилеге

НЕПРИНУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое табиғи, иркен, тартынмаусан, тартынбуһыз; **непринужденный вид** табиғи кнәфәт

НЕПРИСПОСОБЛЕННОСТЬ *ж* яраклашмаганлык, кулайлашмаганлык, яраклашмаган (кулайлашмаган) булыу; **неприспособленность к сельской жизни** ауыл тормошона яраклашмаган булыу

НЕПРИСПОСОБЛЕННЫЙ, -ая, -ое яраклашмаган, кулайлашмаган; **неприспособленный к хлопоту организм** һалкынга яраклашмаган организм

НЕПРИСТОЙНОСТЬ *ж* **1.** эзәпһезлек, оятһызлык; **непристойность замечания** искәртеүҙең эзәпһезлеге **2.** эзәпһез (килешмәгән) һүз (кыламыш); **говорить непристойности** эзәпһез һүзәр әйтү

НЕПРИСТОЙНЫЙ, -ая, -ое эзәпһез, оятһыз, килешмәгән; **непристойное поведение** эзәпһез кыламыш

НЕПРИСТУПНОСТЬ *ж* **1.** якынлаша алмау, якынлашып булмау, якын килерлек (баргыһыз) булыу; **неприступность укрепления** нығытмаларга якынлашып булмау **2.** *перен.* тәкәбберлек, һауалылык, кырыслык, катылык

НЕПРИСТУПНЫЙ, -ая, -ое **1.** якын баргыһыз, менеп (алып, барып) булмаһык; **неприступная скала** менеп булмаһык кая **2.** *перен.* тәкәббер, һауалы, кырыс; **неприступный вид** тәкәббер кнәфәт

НЕПРИТВОРНЫЙ, -ая, -ое хәйләһез, эскерһез, ысын күңелдән булған; **непритворная улыбка** эскерһез йылмайыу

НЕПРИТЯЗАТЕЛЬНОСТЬ *ж* (артык) талапсан булмау, талымһызлык; **непритязательность друга** дустан артык талапсан булмауы

НЕПРИТЯЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (артык) талапсан булмаган, талымһыз, ябай; **непритязательный зритель** артык талапсан булмаган тамашасы

НЕПРИХОТЛИВОСТЬ *ж* **1.** әрһезлек, талымһызлык; **неприхотливость растения** үсемлектен әрһезлеге **2.** ябайлык; **неприхотливость рисунка** бизәктен ябайлығы

НЕПРИХОТЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** әрһез, талымһыз, талапсан булмаган; **неприхотлив в еде** ашауга талымһыз **2.** ябай; **неприхотливый убор** ябай бизәк

НЕПРИЧАСТНОСТЬ *ж* катнашмау, катнашы (кысылышы) булмау; **непричастность к делу** эшкә кысылышы булмау

НЕПРИЧАСТНЫЙ, -ая, -ое катнашмаган, катнашы (кысылышы) булмаган, катнашы юк; **непричастный к борьбе** көрәшкә катнашы булмаган

НЕПРИЮТНЫЙ

НЕПРИЮТНЫЙ, -ая, -ое *разг. см.* не- уютный

НЕПРИЯЗНЕННОСТЬ ж эскерлелек, күрә алмаусанлык, үслек, хаслык

НЕПРИЯЗНЕННЫЙ, -ая, -ое эскерле, үсле, хаслы, күрә алмаусан, дошмандарса; **не- приязненное отношение** дошмандарса мөнәсә- бәт; **неприязненный взгляд** күрә алмаусан караш

НЕПРИЯЗНЬ ж күрә алмаусанлык, хаслык, эскерлелек, нәфрәт; **скрытая неприязнь** йәшерен хаслык

НЕПРИЯТЕЛЬ м *собир.* дошман; **разбить неприятеля** дошманды кыйратыу

НЕПРИЯТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое дошман ...ы; **неприятельский отряд** дошман отряды

НЕПРИЯТИЕ с; *книжн.* кабул итмәу, таны- мау; **неприятие ошибки** хатаны танымау

НЕПРИЯТНОСТЬ ж күнелһезлек, күнелһез хәл, уңайһызлык; **нарваться на неприятность** күнелһезлеккә оспау

НЕПРИЯТНЫЙ, -ая, -ое 1. насар; **не- приятный запах** насар ес 2. күнелһез, уңайһыз; **неприятный случай** күнелһез вакига

НЕПРОБИВАЕМОСТЬ ж 1. тишеп үтә (ти- шелә) алмаслык булыу; **непробиваемость сейфа** сейфтың тишелә алмаслык булыуы 2. *перен.*, *разг.* кезе булыу, өгөткә (өгөт-нәсихәткә) бирелмәүсән булыу; **непробиваемость характера** өгөткә бирелмәүсән холокло булыу

НЕПРОБИВАЕМЫЙ, -ая, -ое 1. тишеп сыга (үтә, инә, тишелә) алмаслык, тишеп сыгыуы (үтеуе, инеуе) мөмкин булмаган; **непробиваемая броня** тишеп инеуе мөмкин булмаган броня 2. *перен.*, *разг.* өгөткә (димгә, ыкка) килмәгән; **непробиваемый человек** өгөткә килмәгән кеше

НЕПРОБУДНЫЙ, -ая, -ое каты, нык; **не- пробудный сон** каты йоко

НЕПРОВОДНИК м; *эл.* йылылык үткәрмәй торган матдә

НЕПРОГЛЯДНЫЙ, -ая, -ое дәм караңгы, күзгә төртһәң күренмәслек; **непроглядная ночь** дәм караңгы төн

НЕПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ж кыска бу- лыу, кыскалык, озакка һузылмау; **непродол- жительность каникул** каникулдарзың кыс- калыгы

НЕПРОДОЛЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кыска, озакка һузылмаган; **непродолжительный отпуск** кыска ял

НЕПРОДУКТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. файзаһыз, нәтижәһез, һөзөмтәһез; **непродуктивный труд** һөзөмтәһез хезмәт 2. *лингв.* һирәк кулланыла торган; **непродуктивные аффиксы** һирәк кулла- ныла торган аффикстар

НЕПРОДУМАННЫЙ, -ая, -ое якшылап уй- ланмаган (әзерләnmәгән); **непродуманная речь** якшылап уйланмаган телмәр

НЕПРОЕЗЖИЙ, -ая, -ее үткәһез, үтә ал- маслык, үтеп булмасылык; **непроезжая дорога** үтеп булмасылык юл

НЕПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ж файза- һызлык, һөзөмтәһезлек; **непроизводительность ручного труда** кул хезмәтенә һөзөмтәһезлегә

НЕПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. файзаһыз, һөзөмтәһез; **непроизводительные расходы** файзаһыз сыгымдар 2. матди ким- мәттәр етештермәй торган; **непроизводительная часть населения** халыктың матди киммәттәр етештермәй торган өлөшө

НЕПРОИЗВОЛЬНОСТЬ ж ирекһезлек, их- тыярһыз (ихтыярзан, теләктән тыш) булыу; **не- произвольность движения** хәрәкәттәрҙең ихты- ярһыз булыуы

НЕПРОИЗВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое ирекһез, их- тыярһыз, ихтыярзан тыш; **непроизвольный вздох** ирекһез көрһөнөү

НЕПРОЛАЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* үткәһез, үтә алмаслык, үтеп булмасылык (сытккыһыз); **непро- лазное болото** үтеп сытккыһыз һазлык

НЕПРОМОКАЕМЫЙ, -ая, -ое һыу (дым) үткәрмәй торган; **непромокаемые сапоги** һыу үткәрмәй торган итек

НЕПРОНИЦАЕМОСТЬ ж 1. үткәрмәүсәнлек (*һыузы, яктылыкты, тауышты һ.б.*); **непроницаемость бумаги** кағыззың һыу үткәрмәү- сәнлегә 2. *перен.* астыртынлык, йәшеренлек; **не- проницаемость лица** йөзгә астыртынлык

НЕПРОНИЦАЕМЫЙ, -ая, -ое 1. үткәрмәү- сән, үткәрмәй торган (*һыузы, яктылыкты, та- уышты һ.б.*); **непроницаемая стена** (тауышты, яктылыкты) үткәрмәй торган стена 2. *перен.* астыртын, йәшерен; **непроницаемый человек** астыртын кеше

НЕПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТЬ ж пропор- цияһызлык, пропорцияһыз булыу, пропорцио- наль булмау; **непропорциональность тела** кәү- зәңең пропорцияһыз булыуы

НЕПРОПОРЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое про- порцияһыз, пропорциональ булмаган; **непропор- циональное лицо** пропорцияһыз йөз

НЕПРОСВЕЩЕННОСТЬ ж белемһезлек, укымьшһызлык, назанлык, томаналык

НЕПРОСВЕЩЕННЫЙ, -ая, -ое белемһез, укымьшһыз, томана, назан; **непросвещенный человек** назан кеше

НЕПРОСТИТЕЛЬНОСТЬ ж кисер(ел)мәс- лек (ғәфү ит(ел)мәслек) булыу; **непроститель- ность ошибки** хатаның ғәфү ителмәслек булыуы

НЕПРОСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ғәфү ит(ел) мәслек, кисер(ел)мәслек; **непростительная не- внимательность** ғәфү итмәслек игтибарһызлык

НЕПРОХОДИМОСТЬ ж 1. үтә алмаслык бу- лыу; **непроходимость болота** һазлыктарзың үтә алмаслык булыуы 2. *мед.* үткәрмәүсәнлек; **не-**

НЕРАЗВИТОСТЬ

проходимость кишёчника йыуан эсактең үткәр-мәүсанлеге

НЕПРОХОДИМЫЙ, -ая, -ое 1. үткөһез, үтә алмаслык, үтөп булмаслык; **непроходимые** лесá үтә алмаслык урманнар 2. *перен., разг.* шыр, үтә; **непроходимый** глупец шыр тиле

НЕПРОЧНОСТЬ ж ныклы булмау, нык түгеллек, ватылып (һынып) бару; **непрочность** ткáни тукыманың ныклы булмауы

НЕПРОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. нык булмаған, тиз тузыусан, һыныусан, ватылуған; **непрочная** обувь тиз тузыуған аяк кейеме 2. *перен.* нык булмаған, ышанысһыз; **непрочная** дружба ышанысһыз дуслык

НЕПРОШЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*незванный*) сакырылмаған; **непрошенный** гость сакырылмаған кунак 2. (*ненужный*) кәрәкмәгән, кәрәкһез, урынһыз, **непрошено** вмешательство урынһыз кысылуы

НЕПУТЁВЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. азғын, бозок, юлдан язған, еңел акылы; **непутёвый человек** юлдан язған кеше 2. мәгәнһез, йүнһез; **непутёвые** слова мәгәнһез һүзәр

НЕПЬЮЩИЙ, -ая, -ее (аракы) эсмәй торған, эсмәгән; **он непьющий человек** ул эсмәй торған кеше

НЕРАБОТОСПОСОБНОСТЬ ж эшкә һаләтһезлек (яракһызлык, булдыкһызлык), эшкә һаләтһез (яракһыз, булдыкһыз) булуу; **временная** **неработоспособность** вақытлыса эшкә яракһыз булуу

НЕРАБОТОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое эшкә һаләтһез (яракһыз, булдыкһыз); **стать** **неработоспособным** в результате болезни сирләү аркаһында эшкә яракһыз булып калуы

НЕРАБОЧИЙ, -ая, -ее 1. эшсе(ләрзән) булмаған, физик эш менән шөгәлләнмәгән, эштә (эшкә) кулланылмай торған; **нерабочее** происхождение сығышы яғынан эшселәрзән булмаған; **нерабочая** одёжда эшкә кейелмәй торған кейем 2. (*о животных*) эшкә яракһыз, эшкә егелмәй торған; **нерабочая** лошадь эшкә егелмәй торған ат 3. (*о времени*) ял ...ы; **нерабочий** день ял көнә 4. эшләге килмәгән; **нерабочее** настроение эшләге килмәгән кәйеф

НЕРАВЕНСТВО с 1. тигезһезлек; **экономическое** **неравенство** иктисади тигезһезлек 2. *мат.* тигезһезлек

НЕРАВНОДУШИЕ с яратуған (әүәс, күнел һалыуған) булуу, вайымлылык, кайгыртууғанлык, комарлылык; **неравнодушие** к музыке музыкаға әүәс булуу

НЕРАВНОДУШНЫЙ, -ая, -ое яратууған, әүәс, күнел һалыуған, вайымлы; **неравнодушный** к чтению книг китап укырга әүәс

НЕРАВНОМЕРНОСТЬ ж тигезһезлек; **неравномерность** распределения бүлеүзәге тигезһезлек

НЕРАВНОМЕРНЫЙ, -ая, -ое тигезһез, тигез булмаған; **неравномерное** движение тигезһез хәрәкәт; **неравномерное** дыхание тигез тын алмау

НЕРАВНОПРАВИЕ с и **НЕРАВНОПРАВНОСТЬ** ж хокукта тигезһезлек, тиң хокуклы булмау; **неправоравие** жеңици катын-кыззың тиң хокуклы булмауы; **неправоравность** наций милләтәрзән тиң хокуклы булмауы

НЕРАВНОПРАВНЫЙ, -ая, -ое хокукта тигезһез, тиң хокуклы булмаған; **неправоравный договор** тиң хокуклы булмаған килешү

НЕРАВНЫЙ, -ая, -ое 1. тигез булмаған, бер тигез булмаған, төрлө; **неравные** силы тигез булмаған көстәр; **неравные** расстойния бер тигез булмаған аралар 2. тиң (иш, пар) булмаған, пар килмәгән, тиңһез; **неравный** брак пар булмаған никах

НЕРАДИВОСТЬ ж иренсәклек, гәмһезлек, вайымһызлык, уңмағанлык; **нерадивость** ученика укыуының вайымһызлыгы

НЕРАДИВЫЙ, -ая, -ое гәмһез, вайымһыз, иренсәк, арамъя, уңмаған; **нерадивый** работник арамъя хезмәткәр

НЕРАДОСТНЫЙ, -ая, -ое күңелһез, моңһоу, яманһыу, бойок, кайғылы; **нерадостные** дни күңелһез көндәр; **нерадостный** взгляд бойок караш

НЕРАЗБЕРИХА ж; *разг.* буталсык; **неразбериха** в документах эш кағызларындагы буталсыктар

НЕРАЗБОРЧИВОСТЬ ж 1. (*нечёткость*) танып (айырып) булмау, танымаслык (танығыһыз) булуу; **неразборчивость** букв хәрәфтәрзән танығыһыз булууы 2. (*неприхотливость, невзыскательность*) талымһызлык; **неразборчивость** в еде ашаузагы талымһызлык

НЕРАЗБОРЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. (*нечёткий*) танып (айырып) булмаған, танымаслык; **неразборчивый** почерк танымаслык язуы 2. (*неприхотливый, невзыскательный*) талымһыз, һайланмауған; **неразборчивый человек** талымһыз кеше 3. *обычно кратк. ф. (беспринципный)* тартынмауған, сирқанмауған, сикәмәүсән; **неразборчив** в знакомствах танышыуған тартынмауған

НЕРАЗВИТОЙ, -ая, -ое 1. үсешмәгән, артык үсмәгән, үсешмәй калған; **неразвитае** мускулы үсешмәй калған мускулдар 2. үстөрелмәгән, камиллаштырылмаған; **неразвитой** талант үстөрелмәгән талант 3. (*отстальный*) артта калған; **неразвитае** страны артта калған илдәр 4. укымаған, донъя күрмәгән 5. тулыһынса (тейешенсә) асылмаған (асып бирелмәгән); **неразвитаа** аргументация тейешенсә ибатланмаған аргумент

НЕРАЗВИТОСТЬ ж үсмәй калғанлык, үсешмәгәнлек, камиллашмаған (камиллаштырылмаған) булуу, укымай (артта) калуы, тулыһынса асылмау; **неразвитость** организма организмдың

НЕРАЗГАДАННЫЙ

үсмэй калыуы; **неразвитость** юноши йэш егеттең укымай калыуы

НЕРАЗГАДАННЫЙ, -ая, -ое асылмаган, аңлашылмаган, асыкланмаган, аңлашылып (асыкланып) етмөгән; **неразгаданная надпись** аңлашылмаган язма

НЕРАЗГОВОРЧИВОСТЬ ж һөйләшеп бармау, һөйләшergә яратмау, аз һүзлелек; **отличаться неразговорчивостью** аз һүзлелек менән айырылып тороу

НЕРАЗГОВОРЧИВЫЙ, -ая, -ое һөйләшмәүсән, аз һүзле, һүзгә һаран; **неразговорчивый человек** һүзгә һаран кеше

НЕРАЗДЕЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. бүленмөгән; **неразделенное имущество** бүленмөгән мөлкәт 2. яуапһыз; **неразделенная любовь** яуапһыз мөхәббәт

НЕРАЗДЕЛИМЫЙ, -ая, -ое бүлгегез, айырылғыһыз, бер бөтөн, тогтош; **любовь и ревность неразделимы** яратыу һәм көнләшеу айырылғыһыз

НЕРАЗДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. бүленмәй торған; **нераздельный участок** бүленмәй торған участка 2. см. **неразделимый**

НЕРАЗЛИЧИМЫЙ, -ая, -ое 1. күзгә күренмәслек; **неразличимые линии** күзгә күренмәслек һызыктар 2. (бер-беренән) айыра алмашлык, нык окшаш (якын), бер иш; **неразличимые оттенки** нык окшаш төсмөргәзәр

НЕРАЗЛОЖИМОСТЬ ж таркатып булмау, таркалмау, бүленмәү; **неразложимость слова** һүзгә бүленмәү

НЕРАЗЛОЖИМЫЙ, -ая, -ое таркаткыһыз, бүлгегез, бүленмәй (таркалмай) торған; **неразложимое словосочетание** таркалмай торған һүзбәйләнеш

НЕРАЗЛУЧНОСТЬ ж айырылмашлык, айырылғыһыз булыу; **неразлучность друзей** дустаның айырылғыһыз булыуы

НЕРАЗЛУЧНЫЙ, -ая, -ое айырылмаш, айырылғыһыз; **неразлучные друзья** айырылмаш эхирәттәр

НЕРАЗМЕННЫЙ, -ая, -ое вакланмай (ваклап булмай) торған; **неразменная монета** вакланмай торған акса

НЕРАЗРЕШЕННЫЙ, -ая, -ое 1. см. **запрещенный** 2. хәл ителмөгән, сиселмөгән; **неразрешенный вопрос** хәл ителмөгән мәсьәлә

НЕРАЗРЕШИМОСТЬ ж хәл иткеһез булыу, хәл итерлек булмау; **неразрешимость конфликта** конфликттың хәл иткеһез булыуы

НЕРАЗРЕШИМЫЙ, -ая, -ое хәл иткеһез (итмәслек), хәл итеүе (сисеүе) мөмкин булмаган; **неразрешимый вопрос** хәл иткеһез мәсьәлә

НЕРАЗРУШИМЫЙ, -ая, -ое какшамас, таркатыу (емерәү, бозоу) мөмкин булмаган, нык; **неразрушимое единство** какшамас берзәмлек

НЕРАЗРЫВНОСТЬ ж өзөлмәс(лек), айырылмаш(лык), какшамас(лык); **неразрывность дружбы** дуслықтың какшамаслығы

НЕРАЗРЫВНЫЙ, -ая, -ое өзөлмәс, айырылмаш, какшамас; **неразрывное единство** какшамас берзәмлек

НЕРАЗУМНОСТЬ ж акылһызлык, мөгәнәһезлек, уйла(н)маганлык; **неразумность поступка** эштең (кыланыштың) уйланмаганлығы

НЕРАЗУМНЫЙ, -ая, -ое акылһыз, мөгәнәһез, акылга һыймаган (һыйгыһыз), уйламайынса эшләнгән; **неразумный человек** акылһыз кеше; **неразумное поведение** акылга һыймаган кылык

НЕРАСПОЛОЖЕНИЕ с күңелгә хуш килмәү, күңел ятмау, окшатмау, яратмау; **душевное расположение** күңел ятмау

НЕРАСПОРЯДИТЕЛЬНОСТЬ ж ойштороуга һәләтһезлек, идара итә белмәү; **неразпорядительность администрации** хакимиәттең ойштороуга һәләтһезлеге

НЕРАСПОРЯДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ойштороуга һәләтһез, ойштороу һәләте булмаган; **неразпорядительный руководитель** ойштороу һәләте булмаган етәксе

НЕРАССУДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое уйламай эш итеүсе, уйлап эш итә белмөгән, уйламай эшләнгән; **нерассудительный человек** уйламай эш итеүсе кеше

НЕРАСТВОРИМОСТЬ ж иремәү(сәнлек); **нерастворимость вещества** матдәнең иремәүсәнлеге

НЕРАСТВОРИМЫЙ, -ая, -ое иремәй торған; **нерастворимый белок** иремәй торған акһым

НЕРАСТОРЖИМОСТЬ ж бозолмашлык (өзөлмәслек) булыу, айырылғыһыз булыу; **нерасторжимость дружбы** дуслықтың айырылғыһыз булыуы

НЕРАСТОРЖИМЫЙ, -ая, -ое бозгоһоз, бозолмаш, өзөлмәс, айырылғыһыз; **нерасторжимый контракт** бозолмаш контракт; **нерасторжимые узы** өзөлмәслек бәйләнештәр

НЕРАСТОРПОБНОСТЬ ж ығышлык, мыштырлык, ығыш (мыштыр) булыу; **нерасторпобность продавца** һатыусының ығышлығы

НЕРАСТОРПОБНЫЙ, -ая, -ое ығыш, мыштыр, әкрән (ай) кузгалыусан (кыймылдаусан); **нерасторпобный ученик** мыштыр укыусы

НЕРАСЧЁТЛИВОСТЬ ж иһәпһез булыу, иһәпләмәй эш итеү; **показать свою нерасчетливость** иһәпләмәй эш итеүендә күрһәтеү

НЕРАСЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое иһәпһез, иһәпләмәй эш итеүсән, иһәпләмәй (уйламай) эшләнгән; **нерасчетливый человек** иһәпләмәй эш итеүсән кеше

НЕРАСЧЛЕНИМОСТЬ ж бүлгегез (бүленмәс) булыу, айырылғыһыз (бүленгегез) булыу

НЕРУКОТВОРНЫЙ

НЕРАСЧЛЕННЫЙ, -ая, -ое бүлгөһөз, бүлгөһөз, бүлгөнмэй (таркалмай) торган; **нерасчленимое целое** бүлгөнмэй торган бер бөтөн

НЕРВ *м* 1. *анат., физиол.* нервы; **зрительный нерв** күрөү нервычы 2. *мн. нервы; разг. см. нервная система*

НЕРВАЦИЯ *ж; бот.* һөңөрсэләр

НЕРВИРОВАТЬ *несов. кого-что* нервыга (асыгуга) тейеү, асыу килтереү, кәйеф бозоу; **нервировать громким голосом** каты тауыш менән нервыга тейеү

НЕРВНИЧАТЬ *несов.* асыу килеү, йән көйөү, кызыу, борсолоу, ярһу

НЕРВНОБОЛЬНОЙ, -ая, -ое 1. нервы ауырыулы; **нервнобольной человек** нервы ауырыулы кеше 2. *в знач. суц.* **нервнобольной** *м* нервы ауырыулы ир-ат; **нервнобольная** *ж* нервы ауырыулы катын-кыз

НЕРВНОСТЬ *ж* 1. кызыу канлылык, кызыусанлык, кызып барыусанлык; **проявлять нервность** кызыу канлылык күрһәтәү 2. кысқенлек, кысқен булуу, тынысһызлык, тынысһыз булуу; **нервность тона** тауыштын тынысһыз булууы

НЕРВНЫЙ, -ая, -ое 1. нервы(лар) ...ы; **нервные клетки** нервы күзәнәктәре 2. кызыу канлы, кызып китеүсән; **нервный человек** кызыу канлы кеше 3. тынысһыз, борсолоулы; **нервное состояние** тынысһызлануу (тынысһыз булуу) 4. кысқен; **нервные движения** кысқен хәрәкәттәр ♦ **нервная система** нервылар системаһы

НЕРВОЗНОСТЬ *ж* нервозлык, кызыусанлык, нервыга тейә торган булуу; **проявлять нервозность** кызыусанлык күрһәтәү

НЕРВОЗНЫЙ, -ая, -ое 1. нервылы, кызыусан; **нервозный больной** нервы ауырыулы (*кеше*) 2. (*заставляющий нервничать*) нервыга тейә торган; **нервозная обстановка** нервыга тейә торган шарттар

НЕРВОТРЕПКА *ж; разг.* теңкәгә (йәнгә) тейеү(сәнлек); **ненужная нервотрепка** бушка (кәрәкмәгәнгә) теңкәгә тейеү

НЕРЕАЛЬНОСТЬ *ж* үтәлмәслек (тормошка аш(ырыл)мәслык) булуу, реалы булмаған; **нереальность планов** пландардың үтәлмәслек булууы

НЕРЕАЛЬНЫЙ, -ая, -ое үтәлмәс, ысынбарлыкта тап килмәгән, тормошка аш(ырыл)мәс (ашмай) торған; **нереальный проект** тормошка ашмәс проект

НЕРЕГУЛЯРНЫЙ, -ая, -ое 1. үз вакытында -маған/-мәгән, -мау/-мәү; **нерегулярное питание** үз вакытында тукланмау 2. (*непостоянный*) даими (регуляр) булмаған; **нерегулярная армия** регуляр булмаған армия

НЕРЕДКИЙ, -ая, -ое йыш (кына) була торған, гәзәттәге; **нередкое явление** йыш кына була торған күренеш

НЕРЕНТАБЕЛЬНОСТЬ *ж* рентабелһезлек, файза килтермәй торған булуу; **нерентабельность предприятия** предприятиниң рентабелһезлеге

НЕРЕНТАБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое рентабелһез, рентабелле булмаған, файза (килем) килтермәй торған, килемһез; **нерентабельное производство** файза килтермәй торған производство

НЕРЕСТ *м* ыуылдырык сәсеү

НЕРЕСТИЛИЩЕ *с* ыуылдырык сәсеү урыны

НЕРЕСТИТЬСЯ *несов.* ыуылдырык сәсеү

НЕРЕСТОВЫЙ, -ая, -ое ыуылдырык сәсеү ...ы; **нерестовый период** ыуылдырык сәсеү вакыты

НЕРЕШИТЕЛЬНОСТЬ *ж* кыйыуһызлык, икеләнәүсәнлек, базнатһызлык; **проявить нерешительность** кыйыуһызлык күрһәтәү

НЕРЕШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кыйыуһыз, базнатһыз, тәүәккәл түгел; **нерешительный человек** кыйыуһыз кеше

НЕРЖАВЕЮЩИЙ, -ая, -ее тутыкмаусан, тутыкмай торған; **нержавеющая сталь** тутыкмай торған корос

НЕРИТМИЧНОСТЬ *ж* ритмһызлык, ритмһыз булуу; **неритмичность движений** хәрәкәттәрҙән ритмһыз булууы

НЕРИТМИЧНЫЙ, -ая, -ое ритмһыз, өзөкһурык; **неритмичная работа транспорта** транспорттын ритмһыз эшләү

НЕРКА *ж* нерка (*балык*)

НЕРОБКИЙ, -ая, -ое кыйыу, йөрәкле; **неробкий человек** кыйыу кеше

НЕРОВНЫЙ, -ая, -ое 1. тигезһез, сокор-сакырлы, кытыршы; **неровные стёкла** кытыршы быялалар 2. кәкрә, кыйыш; **неровная линия** кәкрә һызык 3. тиң (тигез) булмаған; **неровные части** тиң булмаған (төрлө зурлыкта булған) өлөштәр 4. (*неравномерный*) тигезһез, тигез түгел; **у него неровное дыхание** унын тын алыуы тигез түгел 5. (*неуравновешенный*) тоторокһөз; **неровный характер** тоторокһөз холок

НЕРОВНЯ и **НЕРОВНЯ** *м* и *ж; разг.* тиң (иш) булмаған (түгел); **он мне ровня** ул миңә тиң түгел

НЕРПА *ж* нерпа (*имеется нын хайуаны*)

НЕРПИЧИЙ, -ья, -ье и **НЕРПОВЫЙ**, -ая, -ое нерпа тиреһенән яһалған (тегелгән), нерпанан, нерпа ...ы; **нерпичье мясо** нерпа ите; **нерповая шапка** нерпа тиреһенән тегелгән бүрек

НЕРУДНЫЙ, -ая, -ое руда (мәгдән) булмаған (*ком, балсык һ.б.*); **нерудные ископаемые** мәгдән булмаған казылмалар

НЕРУКОТВОРНЫЙ, -ая, -ое *высок.* кеше кулы эшләй алмаған (алмай торған), кеше кулынан килмәгән; **нерукотворный памятник** кеше кулы эшләй алмаған һәйкәл

НЕРУССКИЙ

НЕРУССКИЙ, -ая, -ое урыс булмаган (түгөл), урыс ...ы түгөл; **нерусское слово** урыс хүзе түгөл

НЕРУШИМОСТЬ ж емерелмәслек (какшамаслык) булуы, ныклык; **нерушимость клятвы** анттың ныклығы

НЕРУШИМЫЙ, -ая, -ое емерелмәс, какшамас, нык; **нерушимая дружба** какшамас дуслык

НЕРЯХА м и ж бысрак, шакшы (әзәм)

НЕРЯШЛИВОСТЬ ж и *разг.* **НЕРЯШЕСТВО** с; бысраклык, шамтырлык, шакшылык; **неряшливость одежды** кейемдән бысраклығы

НЕРЯШЛИВЫЙ, -ая, -ое **1.** (*неопрятный*) бысрак, шамтыр, шакшы; **неряшливый ребёнок** шамтыр бала **2.** (*небрежный*) арлы-бирле, илке-һалкы эшләнган, нисек етте шулай эшләнган, үз аллы булмаган; **неряшливая работа** арлы-бирле эшләнган эш

НЕСАМОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ ж үз алдына эш итә алмау, үз аллы булмау; **материальная несамостоятельность** мағди яктан үз аллы булмау

НЕСАМОСТОЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) үз алдына эш итә алмай торган, үз аллы булмаган, ирекһез; **несамостоятельное государство** үз аллы булмаган дәүләт **2.** кешегә эйәрәп кенә эшләнган кеше, кеше ярзамында ғына эшләнган

НЕСБЫТОЧНОСТЬ ж тормашка (бойомга) ашмасылык (ашмай торган) булуы; **несбыточность планов** пландарзың тормашка ашмай торган булуы

НЕСБЫТОЧНЫЙ, -ая, -ое тормашка (бойомга) ашмастай (ашмай торган); **несбыточные мечты** тормашка ашмастай хыялдар

НЕСВАРЕНИЕ: несварение желудка *мед.* ашказан эшләмәү (аш һендермәү) сире

НЕСВЕДУЩИЙ, -ая, -ее мәғлүмәтһез, белемһез, белмәй торган; **несведущий в технике** техникала белемһез

НЕСВЕЖЕСТЬ ж таушалган (искергән, иске) булуы, бозолган (бозок) булуы; **несвежесть воды** һыузың искергән булуы

НЕСВЕЖИЙ, -ая, -ее **1.** бозолган, бозок, һөрһөгән, искергән, иске; **несвежее мясо** һөрһөгән ит; **несвежий хлеб** искергән икмәк **2.** (*свидетельствующий об усталости*) арыган, таушалган; **несвежее лицо** таушалган йөз **3.** *разг. (устарелый)* иске, искергән, вақыты үткән; **несвежие сведения** искергән мәғлүмәттәр **4.** (*запoшенный, загрязненный*) бысрак, иске; **несвежее бельё** иске кейем; **несвежая вода** бысрак һыу

НЕСВОБОДА ж ирекһезлек, ихтыярһызлык; **несвобода действий** эш итеүгә ирекһезлек

НЕСВОБОДНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*зависимый*) ирекһез, ихтыярһыз; **несвободный человек** ирекһез кеше **2.** (*женатый, замужняя*) өйләнган (ир), ирле (катын); **несвободный молодой человек** өйләнган йәш ир

НЕСВОЕВРЕМЕННОСТЬ ж үз вақытында (тейешле вақытында) булмау; **несвоевременность помощи** ярзамдың тейешле вақытында булмауы

НЕСВОЕВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое (тейешле) вақытында булмаган; **несвоевременная явка на работу** эшкә вақытында килмәү

НЕСВЯЗНОСТЬ ж бәйләнешһезлек, (бер-беренә) бәйләнмәгәнлек; **несвязность речи** телмәрзән бәйләнешһезлеге

НЕСВЯЗНЫЙ, -ая, -ое бәйләнешһез, (бер-беренә) бәйләнмәгән; **несвязные слова** бәйләнешһез һүзәр

НЕСГИБАЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** бөгөлмәй (бөгөп булмай) торган, бөгөүе кыйын булган; **несгибаемая проволока** бөгөлмәй торган тимер сыбык **2.** *перен.* какшамас, һынмас, нык; **несгибаемая воля** какшамас ихтыяр

НЕСГОВОРЧИВЫЙ, -ая, -ое һүзгә (ипкә) килмәүсән (килмәй торган), үз һүзле, һүзгә һаран, кире, тиҗкәре; **несговорчивый человек** үз һүзле кеше

НЕСГОРАЕМОСТЬ ж янмаусанлык; **несгораемость материалов** материалдарзың янмаусанлығы

НЕСГОРАЕМЫЙ, -ая, -ое янмай торган; **несгораемый шкаф** янмай торган шкаф

НЕСДЕРЖАННОСТЬ ж тотанакһызлык, үз-үзәнде тоталар, киҗкенлек; **несдержанность характера** тотанакһыз тәбиғәтле (кеше)

НЕСДЕРЖАННЫЙ, -ая, -ое **1.** үтәлмәгән; **несдержанное обещание** үтәлмәгән вәғзә **2.** тотанакһыз, үз-үзәнде тоталар (алмаусы); **несдержанный человек** тотанакһыз кеше **3.** киҗкен, кырқыу, асылуы; **несдержанный тон** киҗкен тауыш

НЕСДОБРОВАТЬ *сов. кому-чему* бәләгә (күнелһезлеккә, уңышһызлыкка) оспау, бәләнән (үлемдән) котола алмау, бәләгә (үлемгә) дусар булуы; **врагу несдобровать** дошман үлемдән котола алмас

НЕСЕНИЕ с үтәү, башкаруы, аткаруы; **несение караульной службы** карауыл хезмәтән үтәү

НЕСЕРЬЁЗНОСТЬ ж етди булмау, өстән (генә) уйлау, еңел ақыллылык; **несерьёзность рассуждений** фекер йөрөгөүзән етди булмауы

НЕСЕРЬЁЗНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*легкомысленный*) етди карамаган, өстән уйлаусан, еңел ақыллы; **несерьёзный человек** еңел ақыллы кеше; **несерьёзное отношение к делу** эшкә етди карамау **2.** (*незначительный*) эһәмәтһез, мөһим булмаган; **несерьёзный вопрос** мөһим булмаган мәсьәлә

НЕСИММЕТРИЧНОСТЬ ж симметрияһызлык, симметриялы булмау; **несимметричность расположения окон** тәзрәләрзән симметрияһызлығы

НЕСОВМЕСТИМОСТЬ

НЕСИММЕТРИЧНЫЙ, -ая, -ое симметричный, симметрик булмаган; **несимметричные крылья** симметричный канаттар

НЕСИМПАТИЧНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмһөз, һөймәлекһөз, ягымлы (мөләйм, һөйкөмлө) булмаган; **несимпатичный человек** һөйкөмһөз кеше

НЕСКАЗАННЫЙ, -ая, -ое *высок.* әйтеп биргәһөз (бөткөһөз); **несказанная радость** әйтеп бөткөһөз шатлык

НЕСКЛАДНОСТЬ *ж* килбәтһөзлек, йәтешһөзлек, килешһөзлек, бәйләнешһөзлек; **нескладность фигуры** көүзәң килбәтһөзлегә; **нескладность одежды** кейемдә килешһөзлегә

НЕСКЛАДНЫЙ, -ая, -ое **1.** килбәтһөз, килешһөз, йәпһөз, йәтешһөз; **нескладный подросток** килбәтһөз үсмер **2.** бәйләнешһөз; **нескладная речь** бәйләнешһөз телмәр

НЕСКЛОНЯЕМЫЙ, -ая, -ое *грам.* килеш менән үзгәрмәй торган; **несклоняемое существительное** килеш менән үзгәрмәй торған исем

НЕСКОЛЬКО I числ. бер нисә; **несколько слов** бер нисә һүз

НЕСКОЛЬКО II нареч. бер ни тиклем, бер аз, аз ғына, сак кына; **он несколько успокоился** ул бер аз тынысланды

НЕСКОНЧАЕМЫЙ, -ая, -ое бөтмәс-төкәнмәс, бөтмәс, бөткөһөз, ошоһөз-кырыйһөз; **нескончаемые споры** бөтмәс баһәстәр; **нескончаемые поля** ошоһөз-кырыйһөз яландар

НЕСКОМНОЖНОСТЬ *ж* әзәпһөзлек, тупаһөзлек, баһәләһөзлек, тыйнаһөзлек; **нескомножность вопроса** һорауһөз тупаһөзлөгү

НЕСКОМНОЖНЫЙ, -ая, -ое баһәләһөз (тыйнак) булмаган, әзәпһөз, тупаһөз; **нескомножный человек** әзәпһөз кеше; **нескомножный вопрос** тупаһөз һорау

НЕСКРЫВАЕМЫЙ, -ая, -ое аһәләһөз-аһәләһөз, аһәләһөз, күрәһөз торған; **нескрываемая вражда** аһәләһөз-аһәләһөз доһәләһөз

НЕСЛАДКИЙ, -ая, -ое **1.** шәрбәтһөз, шәкәрһөз; **несладкий чай** шәрбәтһөз сәй **2. перен.** (*тяжелый*) ауыр, наһәләһөз, гаһәләһөз; **несладкая жизнь** ауыр төрмөш

НЕСЛОВООХОТЛИВЫЙ, -ая, -ое аз һүзлә, һөйләргә яратмаһөз, һүзгә һаран (әүәһөз булмаһөз)

НЕСЛОГОВОЙ, -ая, -ое *лингв.* иһәк яһәләһөз торған; **неслоговой звук** иһәк яһәләһөз торған өһ

НЕСЛОЖНЫЙ, -ая, -ое **1.** катмарлы булмаһөз, яһәләһөз; **несложный рисунок** яһәләһөз һүрәт **2.** еңел, аһәләһөз, ауыр (кыйын) түгел; **несложная задача** еңел мәһәләһөз

НЕСЛЫХАННЫЙ, -ая, -ое быһәләһөз булмаһөз (иһәләһөз), қолаһөз иһәләһөз, иһәләһөз киткес, таһөз калһөзлөгү; **неслыханная удача** иһәләһөз киткес уңыш

НЕСЛЫШНЫЙ, -ая, -ое шып-шып, тыһөз, акрын, иһәләһөз; **неслышные шаги** шып-шып ғына аһәләһөз

НЕСМЕЛЫЙ, -ая, -ое баһәләһөз, кыйыһөз, баһәләһөз; **несмелый человек** кыйыһөз кеше

НЕСМЕТНЫЙ, -ая, -ое һанап бөткөһөз, иһәләһөз-һәләһөз, һанаһөз; **несметные богатства** иһәләһөз-һәләһөз баһәләһөз

НЕСМИНАЕМЫЙ, -ая, -ое таушалмай (бөтәләһөз) торған; **несминаемая одежда** таушалмай торған кейем

НЕСМОЛКАЕМЫЙ, -ая, -ое өһләһөз, оһәләһөз (баһәләһөз), туктауһөз, оһәләһөз һүзүлгән; **несмолкаемый шум** өһләһөз шау-шыу

НЕСМОТРЯ *предлог с вин. п. (в сочетании с "на" в значении "вопреки чему-л.", "независимо от что-л.")* -га/-гә караһөз; **несмотря на болельщиков** ауырыһөз караһөз **несмотря ни на что** һис һәләһөз караһөз

НЕСМЫВАЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** йыуылмаһөз, йыуып бөтәһөз, йыуылып бөтмәй торған; **несмываемые краски** йыуылып бөтмәй торған буһәләһөз **2. перен.** мәңгә йыуылмаһөз, бөтмәһөз, мәңгеләһөз; **несмываемый позор** мәңгеләһөз хурлык

НЕСМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* бер ни аһәләһөз, аһәләһөз; **несмышленный ребенок** бер ни аһәләһөз бала

НЕСМЫШЛЕНЬШ *м; разг.* бер ни аһәләһөз, аһәләһөз (бала)

НЕСНОСНЫЙ, -ая, -ое сыһәләһөз, түзгәһөз, сыһәләһөз (түзеп) торһөз; **несносная зубная боль** түзеп торһөз теш һыһәләһөз

НЕСОБЛЮДЕНИЕ *с* һәләһөз, тотмаһөз, ерәнә еткереп үтәмәһөз; **несоблюдение диеты** диетә тотмаһөз; **несоблюдение правил письма** яһәләһөз каһәләһөз ерәнә еткереп үтәмәһөз

НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИЕ *с* йәше етмәһөз буһөз, балиһөз булмаһөз

НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИЙ, -ая, -ее **1.** йәше етмәһөз, балиһөз булмаһөз; **несоввершеннолетняя девушка** балиһөз булмаһөз кыһөз **2. в знач. сущ.** **несоввершеннолетний** *м* йәше етмәһөз, балиһөз булмаһөз егет; **несоввершеннолетняя** *ж* йәше етмәһөз, балиһөз булмаһөз кыһөз

НЕСОВЕРШЕННЫЙ I, -ая, -ое буһөз (өһләһөз) етмәһөз, ерәнә еткереп маһөз/мәһөз, каһәләһөз; **несоввершенный рисунок** ерәнә еткереп төшөрәләһөз һүрәт

НЕСОВЕРШЕННЫЙ II: **несоввершенный вид** *грам.* тамаһәләһөз

НЕСОВЕРШЕНСТВО *с* ерәнә еткереп эһләһөз, ерәнә еткерәләһөз; **несоввершенство исполнения** *чего* һәләһөз ерәнә еткереп баһәләһөз

НЕСОВМЕСТИМОСТЬ *ж* бергә (йәһәләһөз) кыйыһөз, бергә (үз-ара) һыйыһәләһөз буһөз, һыйыһәләһөз, таһөз килмәһөз, берләшәләһөз алмаһөз, һыйыһәләһөз алмаһәләһөз; **несовместимость понятий** төһәләһөз таһөз килмәһөз; **психологиче-**

НЕСОВМЕСТИМЫЙ

ская несовместимость психологик яктан һыйышмаусанлык

НЕСОВМЕСТИМЫЙ, -ая, -ое бергә (йәнәшә) куйғыһыз, һыйыша алмай торған, һыйышмаслык, һыйышмаусан, тап килмәгән, берләшә алмаған

НЕСОВРЕМЁННЫЙ, -ая, -ое бөгөнгө көн талаштарына яуап бирмәгән, искергән, заманса түгел (булмаған), моданан сытқан (артта калған), иске модалы; **несовременная одежда** иске модалы кейем

НЕСОГЛАСИЕ с 1. (*разногласие*) фекер айырымлыгы, төрлөлөк, капма-каршылык; **несогласие во взглядах на жизнь** тормошка караштардың капма-каршылығы 2. (*отказ*) килешмәгәнлек, ризаһызлык; **сообщить о своём несогласии** үзөңдә ризаһызлығыңды әйтеү

НЕСОГЛАСНЫЙ, -ая, -ое 1. риза түгел (булма); **быть несогласными в мыслях** фекер-зәр менән риза булма 2. см. несогласованный 1

НЕСОГЛАСОВАННОСТЬ ж килешмәгәнлек, таркаулык, берзәмлек булмау (юклык); **несогласованность в работе** эштә берзәмлек булмау, эштәге таркаулык

НЕСОГЛАСОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. үз-ара килешмәй эшләнгән, килешсүһез; **несогласованные действия** үз-ара килешмәй эшләнгән эштәр 2. яраштырылмаған, ярашһыз; **несогласованный проект** яраштырылмаған проект 3. грам. ярашмаған; **несогласованное приложение** ярашмаған өстәлмәлек

НЕСОЗНАТЕЛЬНОСТЬ ж аң (акыл) менән эш итмәү, аңһызлык; **несознательность ребёнка** баланың аңһызлығы

НЕСОЗНАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңһыз, аңлап еткермәгән

НЕСОИЗМЕРИМОСТЬ ж сағыштырылмаған, сағыштыргыһыз булған; **несоизмеримость фактов** фактлардың сағыштыргыһыз булуы

НЕСОИЗМЕРИМЫЙ, -ая, -ое 1. мат. үлсәүзәш булмаған; **несоизмеримые величины** үлсәүзәш булмаған дәмәлдәр 2. перен. сағыштыргыһыз, сағыштырылмай торған; **несоизмеримые понятия** сағыштыргыһыз төшөңсәләр

НЕСОКРУШИМЫЙ, -ая, -ое ныклы, какшамас, емерелмәс; **несокрушимое единство** какшамас берлек; **несокрушимая вера** ныклы ышаныс

НЕСОМНЁННОСТЬ ж шикһезлек; **несомнённость успеха** уңыштың шикһезлеге

НЕСОМНЁННЫЙ, -ая, -ое һис шикһез, бәхәсһез; **несомнённая истина** бәхәсһез хәкикәт

НЕСООБРАЗИТЕЛЬНОСТЬ ж тиз генә уйлап (аңлап, төшөнөп) еткермәү, аңшылык; **проявить несообразительность** аңшылык күрһәтеү

НЕСООБРАЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тиз генә уйлап (аңлап) еткермәгән, тиз төшөнмәүсән (аңламаусан), анра; **несообразительный человек** тиз төшөнмәүсән кеше

НЕСООТВЁТСТВИЕ с тура килмәү(лек), үз-ара ярашлы булмау; **несоответствие характеров** холоктардың (бер-беренә) тура килмәүе

НЕСОРАЗМЁРНость ж килешһезлек, бер-беренә (үз-ара) тура килмәү, пропорциональ булмау; **несоразмерность низкого роста с длинными руками** төбәнәк буй менән озон кулдардың килешһезлеге

НЕСОРАЗМЁРНЫЙ, -ая, -ое килешһез, үлсәүһез, бер-беренә (үз-ара) тура килмәгән, пропорциональ булмаған; **у него плечи несообразные** уның иңбаштары пропорциональ түгел

НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТЬ ж 1. мал-мөлкәтһезлек, дәүләтһезлек, хәлһезлек, ярлылык; **несостоятельность семьи** гаиләнәң мал-мөлкәтһезлеге 2. бурыс түләргә хәл етмәү, түләй алмау; **несостоятельность должника** бурыслының (бурысын) түләргә хәл етмәү 3. перен. нигезһез булуу; **несостоятельность доводов** дәлилдәрҙең нигезһезлеге

НЕСОСТОЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. мал-мөлкәтһез, хәлһез, ярлы; **несостоятельные люди** ярлы кешеләр 2. бурыс түләй алмаған, бурыска батқан; **несостоятельный должник** бурысын түләй алмаған кеше 3. нигезһез, төпһез, дәлилһез; **несостоятельная теория** нигезһез теория

НЕСПЕЛЫЙ, -ая, -ое өлгөрмәгән, бешмәгән, йәш, сей; **неспелое яблоко** бешмәгән алма

НЕСПОКОЙНЫЙ, -ая, -ое тынгыһыз, тынысһыз, борсоулы; **неспокойный человек** тынгыһыз кеше; **неспокойный взгляд** борсоулы караш; **неспокойное море** тынысһыз дингез

НЕСПОСОБНОСТЬ ж һәләтһезлек, булдыкһызлык; **неспособность ребёнка** баланың һәләтһезлеге

НЕСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое һәләтһез, булдыкһыз; **неспособный к рисованию** рәсем төшөрәргә һәләтһез; **неспособный на смелое решение** кыйыу карарга һәләтһез

НЕСПРАВЕДЛИВОСТЬ ж 1. гәзелһезлек, наһак, хакһызлык; **несправедливость решения** карардың гәзелһезлеге 2. гәзел булмаған, аңылышлык, дөрөс булмау (түгеллек); **наказать за несправедливость** гәзел булмаған эш өсөн яза биреү

НЕСПРАВЕДЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. гәзел булмаған, гәзелһез, наһак, хакһыз; **несправедливый человек** гәзелһез кеше 2. аңылыш, дөрөс булмаған; **несправедливое мнение** аңылыш фекер

НЕСПРОСТА́ нареч.; разг. юкка ғына -мау/-мәү; **эти слова сказаны неспроста́** был һүззәр юкка ғына әйтелмәгән

НЕСПРЯГАЕМЫЙ, -ая, -ое грам. үзгәрмәй (төрләнмәй) торған; **неспрягаемые глаголы** үзгәрмәй торған кылымдар

НЕСРАВНЁННЫЙ, -ая, -ое сағыштыргыһыз, тиндәшһез, (тиңе) булмаған, угата һәйбәт, бик якшы; **несравнённый глобл** бик якшы тауыш

НЕСРАВНИМЫЙ, -ая, -ое 1. бик якшы, иҗ киткес (якшы), уҗата һәйбәт; **несравнимый гений** иҗ киткес (бөйөк) даһи 2. сағыштырғыһыз, окшашы булмаған; **несравнимые величьи** *мат.* сағыштырғыһыз дәүмәлдәр

НЕСТАНДАРТНЫЙ, -ая, -ое стандартһыз; **нестандартная форма** стандартһыз форма

НЕСТАРЫЙ, -ая, -ое (бик) карт түгел, (шактай) йәш; **нестарый человек** шактай йәш кеше, бик карт түгел

НЕСТЕРПИМЫЙ, -ая, -ое түзә (сызай) алмаҫлыҡ, сызап (түзеп) торғоһоз; **нестерпимый морб** түзә алмаҫлыҡ һалҡын

НЕСТИ *несов.* 1. *кого-что* (күтәрәп) алып барыу (илтеү, килеү, инеү, кайтыу); **несть домбй чемодан** сумазанды өйгә күтәрәп алып инеү 2. *кого-что* шәп алып барыу, елдереп (кыуып) алып барыу; **ветер несёт тучи** ел болоттарзы кыуып алып бара 3. *чем безл.* килеү, сығыу, аңкыу; **с поля несёт ароматом цветов** яландан сәскәларзән хуш еҫе аңкый 4. *что (выполнять)* үтәү, башкарыу, тороу; **несть обязанности заведующего** мәдир вазифаһын үтәү 5. *что* күрәү, озрау, юлығыу; **несть потери** юғалтыузарға озрау 6. *что (взечь за собой)* алып килеү, килтереү; **осень несёт дожди** көз ямғырзар алып килә 7. *разг.* (буш һүз, юк-бар) һөйләү; **несть небылицы** юк-бар һөйләү 8. *перен.* (*быть носителем каких-л. чувств, идей и т.п.*) йөрөтөү; **несть в сердце чувство любви** йөрәгендә һөйөү хисе йөрөтөү 9. *что (класть яйца)* һалыу; **несть яйца** йомортка һалыу ♦ **несть ответственность** яуаплы булыу

НЕСТИСЬ *несов.* 1. (*мчатся*) шәп барыу, йүтгерәү, елеү, өзлөкһөз күсеү, ағылыу; **тучи несётся по небу** күктә болоттар ағыла 2. (*распространяться — о звуках, запахах*) ишетеләү, таралыу; **отовсюду несётся песни** бөтә ерзән йыр тауыштары ишетелә 3. (*быстро протекает — о времени, событиях*) бик тиз үтеү (узыу); **дни неслись** көндәр бик тиз үтте 4. йомортка һалыу; **куры несётся в сарае** тауыктар һарайза йомортка һала 5. *страд. от нести* 1, 9

НЕСТОЙКИЙ, -ая, -ое тогорокһоз, сызамһыз, озақка бармай (тормай) торған, тиз үзгәрәүсән (бозолоусан); **нестойкий запах** озақка бармай торған еҫ

НЕСТОЯЩИЙ, -ая, -ее *разг.* 1. яракһыз, түбән сифатлы; **нестоящий товар** түбән сифатлы тауар 2. әһәмиәтһез, файзаһыз; **дело нестоящее** файзаһыз эш 3. (*о человеке*) вак (түбән) кеше; **нестоящий человек** түбән кеше

НЕСТРОГИЙ, -ая, -ое *мат.* кәтги булмаған; **нестрогие неравенства** кәтги булмаған тигеҙһөзлектәр

НЕСТРОЕВИК *м;* *разг.* хәрби хөзмәткәр (*стройзан тыш ғәскәри частарза хөзмәт итеүсе*)

НЕСТРОЕВОЙ I, -ая, -ое 1. стройзан тыш; **нестроевая служба** стройзан тыш хөзмәт 2. *в знач. суц.* **нестроевой** *м;* *разг. см.* **нестроевик**

НЕСТРОЕВОЙ II, -ая, -ое төзөлөшкә яракһыз, төзөү эшенә ярамаған (яракһыз); **нестроевой материал** төзөү эшенә яракһыз материал

НЕСТРОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. килбәтһез; **нестройный подросток** килбәтһез үсмер 2. (*о звуке*) аһәңһез; **нестройные звуки** аһәңһез тауыштар 3. (*беспорядочный*) тәртипһез, рәтһез, таркау, ойошмаған; **нестройные ряды** тәртипһез сафтар

НЕСУРАЗИЦА *ж;* *разг.* мәгәнәһезлек, мәгәнәһез эш (һүззәр); **говорить несуразицу** мәгәнәһез һүззәр һөйләү

НЕСУРАЗНОСТЬ *ж;* *разг. см.* **несуразный**
НЕСУРАЗНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. мәгәнәһез, тупаҫ; **несуразные мысли** мәгәнәһез уйзар 2. килбәтһез, килешһез, йөмһез, шыкһыз; **несуразная фигура** килбәтһез һын

НЕСУСВЕТНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. (*невообразимый*) аҡылға һыймаҫлыҡ, иҗ киткес мәгәнәһез(лек); **несусветный вздор** иҗ киткес мәгәнәһез һүззәр 2. (*очень сильный*) бик көслә, сиктән тыш; **несусветная жара** сиктән тыш эҫеләк

НЕСУШКА *ж* (*домашняя птица*) йомортка һала торған (һалған) тауыҡ

НЕСУЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое әһәмиәтһез, мөһим булмаған, вак-төйәк, икенсе дәрәжәләге; **несущественные вопросы** вак-төйәк мәсьәләләр

НЕСХОДНЫЙ, -ая, -ое 1. (бер-береһенә) окшаммаған, (үз-ара) окшаш булмаған (түгел); **несходные понятия** бер-береһенә окшаммаған төшөнсәләр 2. *разг.* килешеп булмаҫлыҡ, кулай (уңай) булмаған; **несходная цена** килешеп булмаҫлыҡ баһа (хак)

НЕСХОДСТВО *с* окшаммағанлыҡ, окшаммағанлыҡ, окшашһыҙлыҡ; **несходство характеров** холоктарзын окшашһыҙлығы

НЕСХОЖЕСТЬ *ж;* *разг. см.* **несходство**
НЕСХОЖИЙ, -ая, -ее *разг. см.* **несходный** 1
НЕСЧАСТЛИВЕЦ *м* и **НЕСЧАСТЛИВИЦА**

ж; *разг.* бәхетһез кеше
НЕСЧАСТЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. бәхетһез; **несчастливый человек** бәхетһез кеше 2. (*неудачный*) уңмаған, уңышһыз; **несчастливый день** уңмаған көн

НЕСЧАСТНЫЙ, -ая, -ое 1. бәхетһез; **несчастная жизнь** бәхетһез тормош 2. *в знач. суц.* **несчастный** *м* бәхетһез ир-ат; **несчастная** *ж* бәхетһез катын-кыз 3. бәхетһезлек, кайғылы; **несчастный случай** бәхетһезлек 4. (*злосчастный*) уңмаған, уңышһыз; **несчастный день** уңмаған көн 5. (*обычно в обращении*) меҫкен, бисара, бәдбәхет

НЕСЧАСТЬЕ *с* бәхетһезлек, кайғы-хәсрәт, бәлә-каза; **произошло несчастье** бәхетһезлек килеп тыуыу ♦ **к несчастью; на несчастье** *в знач.*

НЕСЧЁТНЫЙ

вводн. сл. (для выражения сожаления, досады)
бөхөтһезлеккә каршы

НЕСЧЁТНЫЙ, -ая, -ое бик күп, иҗәпһез күп, һаны юк; **несчётное количество** бик күп һан

НЕСЪЕДОБНЫЙ, -ая, -ое ашарға яракһыз (ярамаған), ашамағ торған; **несъедобные грибы** ашарға ярамаған бәшмәктәр

НЕСЫТНЫЙ, -ая, -ое туклыкһыз, яғышһыз, туклыклы булмаған; **несытная пицца** туклыкһыз азык

НЕСЫТЫЙ, -ая, -ое 1. аслы-туклы, ашап туймаған; **несытый скот** аслы-туклы мал-тыуар 2. *перен. (ненасытый)* аксаға (мал-мөлкәткә) туймаған, көмһөз, кәнәгәтһез, көнәрке; **несытые глаза** көмһөз күзәр

НЕТ 1. *частица (при отрицательном ответе на вопрос или как выражение несогласия)* юк; **нет**, **я не согласен с вами** юк, мин һезҙән менән риза түгел 2. *кого-чего в знач. сказ., безл.* юк; **у меня нет времени** миңә ваҡытым юк ♦ **нет и нет**; **нет да нет** юк та юк; **нет так нет** юк икән юк; **нет-нет да и** һирәк-мирәк булһа ла; **нет числа кому-чему** бик күп, иҗәпһез-һисапһыз; **чегб (только) нет ни генә юк, йәнәңә ни кәрәк** — барыһы ла бар

НЕТАКТИЧНОСТЬ ж әзәпһезлек, торпайлыҡ, тәрбиәһезлек, гәзәтһезлек; **проявлять нетактичность** әзәпһезлек күрһәтеү

НЕТАКТИЧНЫЙ, -ая, -ое әзәпһез, торпай, тәрбиәһез; **нетактичный человек** әзәпһез кеше

НЕТВЁРДЫЙ, -ая, -ое 1. йомшак; **нетвёрдая почва** йомшак тупрак 2. *перен.* нығымаған, какшау, кыйыуһыз, йомшак; **у него нетвёрдый характер** ул йомшак тәбиғәтле кеше; **нетвёрдые шаги ребёнка** баланың кыйыуһыз азымдары 3. *(о знаниях)* төплә булмаған, һай, өстән-мөстән булған; **нетвёрдые знания** төплә булмаған белем

НЕТЕЛЬ ж башмак, кысыр тана

НЕТЕРПЕЛИВОСТЬ ж түземһезлек, тәкәтһезлек, сызамһызлыҡ, сабырһызлыҡ; **нетерпеливость ребёнка** баланың түземһезлеге

НЕТЕРПЕЛИВЫЙ, -ая, -ое түземһез, тәкәтһез, сызамһыз, сабырһыз; **нетерпеливый человек** сабырһыз кеше

НЕТЕРПЕНИЕ с түземһезлек, сызамһызлыҡ, сабырһызлыҡ; **ждать с нетерпением** түземһезлек менән көтөү; **проявить нетерпение** сабырһызлыҡ күрһәтеү

НЕТЕРПИМОСТЬ ж түзмәү(сәнлек), түзелек булмау (түгел), түзеп торғоһоз (тормаслыҡ) булыу, иҗәпләшмәү(сәнлек); **нетерпимость к чужбму мнению** кеше фекере менән иҗәпләшмәү

НЕТЕРПИМЫЙ, -ая, -ое 1. *(недопустимый)* түзеп (сызап) тормаслыҡ, түзгәһез, сызағыһыз, түзеп (сызап) торғоһоз; **нетерпимое положение** түзеп торғоһоз хәл 2. иҗәпләшмәүсән; **нетер-**

пимый к чужбму мнению башкаларҙың фекере менән иҗәпләшмәүсән

НЕТЁСАНЫЙ, -ая, -ое юнылмаған; **нетёсаное бревно** юнылмаған бүрәнә

НЕТИПИЧНЫЙ, -ая, -ое типик (гәзәти) булмаған; **нетипичное явление** типик булмаған күренеш

НЕТКАНЫЙ, -ая, -ое һуғып (тукып) яһалмаған; **нетканый узор** тукып яһалмаған бизәк

НЕТЛЁННОСТЬ ж; *книжн. (вечность)* мәңгелек, гүмерлек, мәңге (гүмер буйы) онотолмас(лык); **нетлённость красоты** гүзәллектән мәңгелеге

НЕТЛЁННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* мәңге онотолмас, мәңге онотолмай торған, мәңгелек; **нетлённая слава** мәңгелек дан

НЕТОПЫРЬ м вак ярғанат

НЕТОРОПЛИВОСТЬ ж мыштырлыҡ, ашыкмаусанлыҡ, яйманлыҡ, һалмаклыҡ, әкрәнлек, ығышлыҡ, бызмырлыҡ; **неторопливость рёчи** телмәрҙең һалмаклығы

НЕТОРОПЛИВЫЙ, -ая, -ое мыштыр, ашыкмаҗ, ашыкмаусан, һалмак, бызмыр, яйман, әкрән; **неторопливые движения** әкрән хәрәкәттәр; **неторопливые шаги** һалмак азымдар

НЕТОЧНОСТЬ ж дәрәҗә булмау (түгеллек), хаталы булыу, хата(лык), яңылыш(лык); **неточность подсчётов** иҗәпләүҙәрҙең дәрәҗә булмауы; **найти неточности в тексте** тексттағы хаталарҙы табуу

НЕТОЧНЫЙ, -ая, -ое дәрәҗә булмаған (түгел), яңылыш, хата(лы); **неточные часы** дәрәҗә йөрәмәгән сәғәт; **неточный текст** хаталы текст

НЕТРЕБОВАТЕЛЬНОСТЬ ж 1. талапсан булмау, талапһызлыҡ; **нетребовательность учителя** укытыусының талапсан булмауы 2. талымһызлыҡ, талымһыз (түземле, әрһез) булыу; **нетребовательность собаки** эттең талымһызлығы

НЕТРЕБОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. талапсан булмаған (түгел); **нетребовательные родители** талапсан булмаған ата-әсәләр 2. талымһыз; **нетребовательное животное** талымһыз хайуан

НЕТРЕЗВЫЙ, -ая, -ое иҗерек, эскән; **нетрезвый человек** иҗерек кеше; **нетрезвое состояние** иҗерек хәл

НЕТРОНУТЫЙ, -ая, -ое 1. тейелмәгән, (һис кем) кағылмаған, бөтөн (килеш булған), күл теймәгән; **нетронутая еда** һис кем кағылмаған аш 2. *перен.* бозолмаған, саф, ғиффәтле; **нетронутые чувства** саф хистәр

НЕТРУДНЫЙ, -ая, -ое еңел, аһат; **нетрудная задача** еңел мәсьәлә

НЕТРУДОВОЙ, -ая, -ое 1. эшләмәй торған, эшләмәгән; **нетрудовая часть населения** эшләмәгән халыҡ 2. эшләмәй табылған, эшләп табылмаған, хәләл булмаған, хәрәм; **нетрудовой доход** эшләмәй табылған килем, хәрәм мал

НЕТРУДОСПОСОБНОСТЬ ж эшкә (хезмәткә) яракһызлыҡ; **временная нетрудоспособность** ваҡытлыса эшкә яракһызлыҡ

НЕТРУДОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое эшкә (хезмәткә) яракһыз (ярамаған); **нетрудоспособный член семьи** гаиләнең хезмәткә яракһыз ағзаһы

НЕТТО *прил. и нареч. неизм.; торг.* нетто, саф ауырлыҡ (*тауарҙың һауытынан башка ауырлығы*)

НЕТУ *в знач. сказ., безл.; разг. см. нет* 2

НЕУБЕДИТЕЛЬНОСТЬ ж ышандыргыһыз (ышандыра алмаһлыҡ) булыу; **неубедительность доводов** дәлилдәрҙең ышандыра алмаһлыҡ булыуы

НЕУБЕДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ышандыргыһыз, ышандыра алмаһлыҡ; **неубедительный пример** ышандыра алмаһлыҡ миҫал

НЕУВАЖЕНИЕ с и **НЕУВАЖИТЕЛЬНОСТЬ** ж хөрмәт күрһәтмәү(сәнлек), һанға һуҡмау(санлыҡ), ихтирам итмәү(сәнлек), ололамау(санлыҡ); **неуважение к старшим** ололарҙы ихтирам итмәү

НЕУВАЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. игтибарға алынмаһлыҡ, кисермәһлек, дәлилһез; **неуважительная причина** кисермәһлек сәбәп 2. ихтирам (хөрмәт) итмәгән, һанға һуҡмаған; **неуважительные слова** һанға һуҡмаған һүҙҙәр

НЕУВЕРЕННОСТЬ ж кыйыуһызлыҡ, икеләнәү, ышанып етмәү; **неуверенность в себе** үҙенә ышанып етмәү

НЕУВЕРЕННЫЙ, -ая, -ое кыйыуһыз, икеләнгән, икеләнәүсән, ышанып етмәүсән (етмәгән); **неуверенный в себе человек** үҙенә ышанып етмәгән кеше; **неуверенный ответ** кыйыуһыз яуап

НЕУВЯДАЕМЫЙ, -ая, -ое и **НЕУВЯДАЮЩИЙ**, -ая, -ое *книжн.* 1. шиңмәй (һулымай) торған, мәңге һулымаһ (шиңмәһ); **неувядаемая красота** мәңге һулымаһ матурлыҡ 2. *перен., книжн.* мәңгелек, мәңге онотмаһ(лыҡ), гүмерлек; **неувядаемая слава** мәңгелек дан

НЕУВЯЗКА ж; *разг. см. несогласованность* **НЕУГАСИМЫЙ** и **НЕУГАСАЕМЫЙ**, -ая, -ое *высок., прям., перен.* мәңге һүнмәһ, һүнмәй торған; **неугасимая любовь** мәңге һүнмәһ мөхәббәт

НЕУГОДНЫЙ, -ая, -ое кәрәкмәгән, ярай алмаған, күңелгә һуш килмәгән, окшамаған; **неудобные хозяйну слуги** хужаға окшамаған хезмәтселәр

НЕУГОМОННЫЙ, -ая, -ое тынгыһыз, тыныһыз, арымаһ, өзлөкһөҙ, туктауһыз; **неугомонный ребёнок** тыныһыз бала; **неугомонный вётер** өзлөкһөҙ иҫкән ел

НЕУДА ж; *разг. см. неудовлетворительно* 2

НЕУДАЧА ж уңыһһызлыҡ; **потерпеть неудачу** уңыһһызлыҡка оһрау

НЕУДАЧЛИВЫЙ, -ая, -ое эше уңмай торған, даланһыз, бәхетһез; **неудачливый человек** даланһыз кеше

НЕУДАЧНИК м и **НЕУДАЧНИЦА** ж эше уңмай торған кеше, даланһыз кеше

НЕУДАЧНЫЙ, -ая, -ое 1. уңыһһыз, уңмаған; **неудачная поездка** уңыһһыз юл 2. насар, насар сыккан; **неудачный фотоснимок** насар сыккан фотоһүрәт

НЕУДЕРЖИМЫЙ, -ая, -ое тыйылғыһыз, тыйыла алмай (тыйып булмай) торған, бик көслә; **неудержимое желание** бик көслә теләк

НЕУДОБНЫЙ, -ая, -ое 1. уңайһыз, ййһыз, йәпһез, кулайһыз, ипһез; **неудобное место** уңайһыз урын 2. *перен.* уңайһыз, кыйын, ауыр, күңелһез; **попасть в неудобное положение** уңайһыз хәлгә калыу

НЕУДОБОВАРИМЫЙ, -ая, -ое 1. ауыр һеңә (үзләштерелә) торған; **неудобоваримая пицца** ауыр һеңә торған аһ 2. *перен., ирон.* ауыр аңлашыла торған, аңлауы кыйын булған; **неудобоваримая статья** ауыр аңлашыла торған мәкәлә

НЕУДОБОПРОИЗНОСИМЫЙ, -ая, -ое 1. әйтәүе кыйын, кыйын әйтелешлә; **неудобопроизносимые звуки** кыйын әйтелешлә өндәр 2. әзәпһез, оятһыз; **неудобопроизносимая брань** әзәпһез һүгенәү

НЕУДОБСТВО с уңайһызлыҡ, ййһызлыҡ; **мириться с неудобствами** уңайһызлыҡтарға күнәү

НЕУДОБЬ ж; *разг.* сәсеү өсөн яракһыз ер **НЕУДОВЛЕТВОРЕНИЕ** с и **НЕУДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ** ж кәнәгәтһезлек, кәнәгәтләnmәгәнлек; **неудовлетворенность работой** эш менән кәнәгәтләnmәгәнлек

НЕУДОВЛЕТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое кәнәгәтһез, кәнәгәтләндер(ел)мәгән, кәнәгәт булмаған; **неудовлетворенное любопытство** кәнәгәтләндерелмәгән кызыкһыныу

НЕУДОВЛЕТВОРИТЕЛЬНО *нареч.* 1. насар, кәнәгәтләнерлек (дәрәжәлә) булмау; **работа сделана неудовлетворительно** эш кәнәгәтләнерлек дәрәжәлә башкарылмаған 2. *в знач. суц.* **неудовлетворительно с нескл. (отметка)** насар билдәһе

НЕУДОВЛЕТВОРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәнәгәтләнерлек булмаған (итеп эшләnmәгән); **неудовлетворительная работа** кәнәгәтләнерлек итеп башкарылмаған эш

НЕУДОВОЛЬСТВИЕ с ризаһызлыҡ; **выразить неудовольствие** ризаһызлыҡ белдерәү

НЕУЁМНЫЙ, -ая, -ое *разг. (неугомонный, неудержимый)* арыу-талыуыҙы белмәгән, тынгыһыз, тиктормаһ, туктамай торған; **неуёмный человек** тынгыһыз кеше

НЕУЖЕЛИ *частица (разве, возможно ли)* -мы/-ме ни, -маһмы/-мәһме икән (ни), ысынмы,

НЕУЖИВЧИВОСТЬ

шулаймы; **неужели он не придёт?** ул килмәсме икән ни?

НЕУЖИВЧИВОСТЬ ж һыйыша (тыныша) алмау; **неуживчивость соседей** күршеләрҙең тыныша алмауы

НЕУЖИВЧИВЫЙ, -ая, -ое һыйышмаусан, тынышмаусан; **быть неуживчивым** (кеше менән) тынышмаусан булыу

НЕУЖТО *частица; прост. см. неужели*

НЕУЗНАВАЕМОСТЬ ж танымаҫлык булыу
♦ **до неузнаваемости** танымаҫлык булыу; **измениться до неузнаваемости** танымаҫлык булып үзгәрәү

НЕУЗНАВАЕМЫЙ, -ая, -ое танығыһыз, танымаҫлык; **неузнаваемые изменения** танымаҫлык үзгәрештәр

НЕУКЛОННЫЙ, -ая, -ое тайпылышһыз, ныклы, какшамаҫ, өзлөкһөз; **неуклонный рост** өзлөкһөз үсеш; **неуклонная воля** ныклы ихтыяр

НЕУКЛЮЖИЙ, -ая, -ее **1.** (*о человеке*) ауыр һөйәкле (кәүзәле), килбәтһез, һынһыз; **неуклюжий человек** килбәтһез кеше **2.** (*о предметах*) килбәтһез, килешһез, йәмһез; **неуклюжий диван** килбәтһез диван **3.** йәмһез, колакка ятышһыз; **неуклюжее слово** колакка ятышһыз һүз

НЕУКОСНИТЕЛЬНОСТЬ ж; *книжн.* тайпылышһыз (каршылыкһыз, мотлак) булыу; **неукоснительность соблюдения школьных правил** мәктәп кағизәләрен һаклауҙың мотлак булыуы

НЕУКОСНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* тайпылышһыз, тайпылығуһыз, мотлак; **неукоснительное исполнение** тайпылышһыз башкарыу

НЕУКРОТИМОСТЬ ж кулга эйәләштереп (өйрәтеп) булмау, тыйғыһыз (которонко, ярығулы) булыу, тыйып тоткоһөз булыу; **неукротимость зверя** йырткыстың кулга эйәләшмәҫ булыуы

НЕУКРОТИМЫЙ, -ая, -ое кулга эйәләштереп (өйрәтеп) булмай торған, кулга эйәләшмәй (өйрәнмәй) торған, дьуамал, ярығу, уҫал; **неукротимая лошадь** кулга эйәләшмәй торған ат; **неукротимый характер** дьуамал холок

НЕУЛОВИМОСТЬ ж тоттормай торған (то-топ булмай торған) булыу, һизелер-һизелмәҫ (күренер-күренмәҫ, беленер-беленмәҫ, ишетелер-ишетелмәҫ) булыу, асык (анык) түгеллек; **неуловимость движения** хәрәкәттәрҙең һизелер-һизелмәҫ булыуы

НЕУЛОВИМЫЙ, -ая, -ое **1.** тоттормаған, тоттормай (тотолмай) торған, то-топ (осратып, тура килтереп) булмай торған; **неуловимые мстители** тоттормаған үс алыуһылар **2.** һизелер-һизелмәҫ, күренер-күренмәҫ, ишетелер-ишетелмәҫ, беленер-беленмәҫ; **неуловимые звуки** ишетелер-ишетелмәҫ тауыштар

НЕУЛЫБЧИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* йылмайып бармаған, һирәк йылмайғусан, томһа, караңғы

сырайлы; **неулыбчивый человек** һирәк йылмайғусан кеше

НЕУМЕЛЫЙ, -ая, -ое бешәлкәһез, ибәтәйһез, һәләтһез; **неумелые движения** ибәтәйһез хәрәкәттәр; **неумелый руководитель** һәләтһез етәксе

НЕУМЕНИЕ с белмәү, булдыра алмау; **неумение мыслить глубоко** тәрән фекер йөрөтә белмәү; **неумение работать** эшлэй белмәү

НЕУМЕРЕННОСТЬ ж самаһызлыҡ, саманан тыш булыу; **неумеренность требований** талаптарҙың самаһызлығы

НЕУМЕРЕННЫЙ, -ая, -ое саманан тыш, сама белмәүсе, самаһыз, кәнәғәтһез; **неумеренная строгость** саманан тыш катылык; **неумеренный человек** сама белмәүсе кеше

НЕУМЕСТНОСТЬ ж урынһызлыҡ, урынһыз булыу; **неуместность вопроса** һорауҙың урынһыз булыуы

НЕУМЕСТНЫЙ, -ая, -ое урынһыз, нигезһез; **неуместная просьба** урынһыз үтенес

НЕУМНЫЙ, -ая, -ое ақылһыз, ақылға һай, уйланмай эшләнгән; **неумный человек** ақылға һай кеше; **неумный поступок** уйланмай эшләнгән қылык

НЕУМОЛИМЫЙ, -ая, -ое **1.** һүзгә күнмәүсән, һүзгә күндереп булмай торған, ытқа килмәүсән; **неумолимый человек** һүзгә күндереп булмай торған кеше **2.** *перен.* бозолмаҫ, үзгәрмәҫ, котолғоһөз; **неумолимые силы** котолғоһөз көстәр

НЕУМОЛКАЕМЫЙ, -ая, -ое *см. несмолкаемый*

НЕУМЫШЛЕННОСТЬ ж яман ниәт менән булмау, бозоклок уйлап эшләнмәгәнлек, ихтыярһызлыҡ; **неумышленность обмана** алдауҙың яман ниәт менән булмауы

НЕУМЫШЛЕННЫЙ, -ая, -ое яман ниәт менән (бозоклок уйлап) эшләнмәгән, ихтыярһыз (эшләнгән), алдан уйлап эшләнмәгән; **неумышленное преступление** ихтыярһыз эшләнгән енәйәт

НЕУНЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее күнел төшөнкөлөгөнә бирелмәгән, шат (көр) күнелле; **неунывающий человек** күнел төшөнкөлөгөнә бирелмәгән кеше

НЕУПЛАТА ж түләмәү, түләnmәү; **неуплата долгов** бурыстарҙы түләмәү

НЕУПОРЯДОЧЕННЫЙ, -ая, -ое тәртипһез, системаһыз, рәте-сираты булмаған, рәтһез; **неупорядоченный образ жизни** рәте-сираты булмаған тормош

НЕУПОТРЕБИТЕЛЬНОСТЬ ж кулланылмай торған булыу, кулланылмау; **неупотребительность выражения** әйтөмдөң кулланылмауы

НЕУПОТРЕБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кулланылмаған, кулланылмай торған; **неупотребительные слова** кулланылмай торған һүзәр

НЕУРАВНОВЕШЕННОСТЬ ж кызыулык, яндырайлык, тоторокхозлок; **неуравновешенность характера** холоктоң кызыулыгы

НЕУРАВНОВЕШЕННЫЙ, -ая, -ое тотанактыз, кызыу, тоторокхоз; **неуравновешенный человек** кызыу кеше

НЕУРОЖАЙ м иген уңмау, уңыш насар булгу, уңыш булмау

НЕУРОЖАЙНЫЙ, -ая, -ое уңыш булмаган (насар булган), иген уңмаган; **неурожайный год** иген уңмаган йыл

НЕУРЧНЫЙ, -ая, -ое 1. билдэлэнгән вақыттан тыш; **раббать в неурчное время** билдэлэнгән вақыттан тыш эшлэу 2. (*неподходящий по времени*) вақыттыз; **прийти в неурчный час** вақыттыз килеу

НЕУРЯДИЦА ж; *разг.* 1. (*беспорядок*) бола, тәртипһезлек; **неурядицы в городе** калалагы тәртипһезлек 2. (*ссора*) үз-ара тынышмау, тыныштызлык, ызгыш, талаш; **неурядицы в семье** гаиләләге тыныштызлык

НЕУСИДЧИВЫЙ, -ая, -ое сызамһыз, түземһез, ултыракһыз; **неусидчивый ребёнок** түземһез бала

НЕУСПЕВАЕМОСТЬ ж өлгәшмәу; **отчислить студента за неуспеваемость** студентты өлгәшмәгән өсөн укыузан сыгарыу

НЕУСПЕВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. өлгәшмәүсө; **неуспевающий ученик** өлгәшмәүсө укыусы 2. *в знач. суц.* **неуспевающий м и неуспевающая ж** өлгәшмәүсө, насар өлгәшөсө

НЕУСПЕХ м уңышһызлык; **неуспех в делах** эштәге уңышһызлык

НЕУСПЕШНЫЙ, -ая, -ое уңышһыз; **неуспешная охота** уңышһыз һунар

НЕУСТАННЫЙ, -ая, -ое бер туктауһыз, өзлөкһөз, арыммай-талмай; **неустанная работа** арыммай-талмай эшлэу

НЕУСТОЙКА ж (*штраф*) неустойка; **уплатить неустойку** неустойка түләу

НЕУСТОЙЧИВЫЙ, -ая, -ое 1. һелкенеүсән, аушанлак; **неустойчивый стул** аушанлак ултыргыс 2. тоторокхоз, үзгәреүсән; **неустойчивая погода** үзгәреүсән һауа 3. *перен.* (*непостоянный*) аумакай; **неустойчивый характер** аумакай холок(ло)

НЕУСТРАНИМЫЙ, -ая, -ое бөтөргөһөз, бөтөрөп булмай торган, котолгоһөз, котолоп булмай торган; **неустрашимые препятствия** котолгоһөз каршылыктар

НЕУСТРАШИМОСТЬ ж куркыу белмәу, батырлык, кыйыулык, кыйыу (батыр йөрәкле) булгу; **отличаться неустрашимостью** кыйыулык менән айырылып тороу (таньлыу)

НЕУСТРАШИМЫЙ, -ая, -ое куркыуһыз, кыйыу, батыр; **неустрашимый боец** кыйыу аугир

НЕУСТРОБЕННОСТЬ ж тәртипкә (рәткә, ййга) һалынмаган булгу; **неустробенность жизни** тормоштоң тәртипкә һалынмаган булгуы

НЕУСТРОБЕННЫЙ, -ая, -ое 1. тәртипкә (рәткә, ййга) һалынмаган, рәтләнмәгән; **неустробенный быт** ййга һалынмаган көнкүрөш 2. (*о человеке*) тормош кормаган, урынлашмаган; **неустробенный человек** тормош кормаган кеше

НЕУСТРОЙСТВО с ййһызлык, тәртипкә (рәткә, ййга) һалынмаганлык; **домашнее неустройство** өйзәге ййһызлыктар

НЕУСТУПЧИВОСТЬ ж еңмешлек, һүз(ен) бирмәү(сәнлек), үзһүзлөк; **проявлять неуступчивость** үзһүзлөк күрһәтеу

НЕУСТУПЧИВЫЙ, -ая, -ое еңмеш, үз һүзле, һүзен бирмәгән, һүзенән кире кайтмай торган; **неуступчивый человек** үз һүзле кеше

НЕУСЫШНЫЙ, -ая, -ое бер туктауһыз, өзлөкһөз, уяу, нык; **неусышный надзор** бер туктауһыз күзәтеу

НЕУТЕШИТЕЛЬНОСТЬ ж ййуанышһыз (күңелһез) булгу, борсоулы (шомло, хәуефле) булгу; **неутешительность сведений** хәбәр(зәр)-зәң борсоулы булгуы

НЕУТЕШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ййуанышһыз, күңелһез, күңелгә борсоу (шом) һалган, шомло, хәуефле, борсоулы; **неутешительный ответ** ййуанышһыз яуап

НЕУТЕШНЫЙ, -ая, -ое ййуатып (әүрәтеп, тынысландырып) булмаган; **неутешный человек** ййуатып булмаган кеше

НЕУТОЛИМЫЙ, -ая, -ое 1. канмаç(лык), баçылмаç(лык); **неутолимая жакда** (танһык) канмаçлык сарсау 2. *перен.* бик көслә (нык), гәзәттән тыш; **неутолимое стремление** бик көслә ынтылыш

НЕУТОМИМОСТЬ ж арыу-талыузы белмәгәнлек; **отличаться неумиимостью** арыу-талыузы белмәгәнлеге менән айырылып тороу

НЕУТОМИМЫЙ, -ая, -ое арыу-талыузы белмәүсө (белмәгән); **неумиимый труженик** арыу-талыузы белмәгән эшсән кеше

НЕУХОЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* каралмаган, ташландык, тәртипкә килтерелмәгән, ййга һалынмаган; **неухоженный сад** каралмаган бакса

НЕУЧ м; *разг.* назан, томана; **расти неучем** назан булып үсөу

НЕУЧЁНЫЙ, -ая, -ое укымаган, белемһез; **неучёный человек** укымаган кеше

НЕУЧТИВОСТЬ ж әзәпһезлек, ихтирамһызлык, әзәпһез кыланьш; **проявлять неучтивость** әзәпһезлек күрһәтеу

НЕУЧТИВЫЙ, -ая, -ое әзәпһез, тәртипһез, ихтирамһыз; **неучтивый человек** әзәпһез кеше; **неучтвное замечание** әзәпһез иҫқәртмә

НЕУЮТНОСТЬ ж унайһызлык, ййһызлык, йййнакһызлык, йәмһез (котһөз) булгу, кот-

НЕУЮТНЫЙ

һозлоқ; **неуютность** кóмнаты бүлмәнең котһозлоғо

НЕУЮТНЫЙ, -ая, -ое уңайһыз, яйһыз, ййһнакһыз, котһоз, күнелгә ятмай торған, йәмһез; **неуютный дом** котһоз өй

НЕУЯЗВИМЫЙ, -ая, -ое 1. түземле, һүз күтәрәүсән, сабыр; **неуязвимое сердце** түземле йөрәк 2. нигезле, төплө, бәйләнерлек түгел, тел тейзергеһез; **неуязвимое мнение** төплө фекер

НЕФЕЛИН *м* нефелин (*минерал*)

НЕФЕЛИНОВЫЙ, -ая, -ое 1. нефелин; **нефелиновое производство** нефелин етештерәү 2. нефелинлы; **нефелиновое удобрение** нефелинлы ашлама

НЕФРИТ I *м* нефрит (*минерал*)

НЕФРИТ II *м*; *мед.* нефрит (*бөйөр шешече*)

НЕФРИТОВЫЙ, -ая, -ое нефрит, нефрит ...ы, нефриттан яһалған (эшләнгән); **нефритовые слои** нефрит катлаулары; **нефритовая ваза** нефрит(тан яһалған) ваза

НЕФТЕДОБЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее нефть табыу ...ы; **нефтедобывающая отрасль** нефть табыу тармағы

НЕФТЕНАЛИВНОЙ, -ая, -ое нефть ...ы, нефть ташый торған; **нефтеналивные судно** нефть ташый торған судно, нефть судноһы

НЕФТЕНОСНОСТЬ *ж* нефтле (нефть сыға торған) булыу; **нефтеносность пласта** катламдың нефтле булыуы

НЕФТЕНОСНЫЙ, -ая, -ое нефтле, нефть табыла (сыға) торған; **нефтеносные земли** нефть табыла торған ерзәр

НЕФТЕПЕРЕГОНИЙ, -ая, -ое нефть кыуа торған, нефть кыууы ...ы; **нефтеперегонная аппаратура** нефть кыууы аппараттары

НЕФТЕПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее нефть эшкәртеү ...ы; **нефтеперерабатывающий завод** нефть эшкәртеү заводы

НЕФТЕПРОВОД *м* нефть үткәргес торбалар

НЕФТЕПРОДУКТЫ *мн.* (*ед.* **нефтепродукт** *м*) нефть продукттары (*кәрәсин, бензин, мазут, вазелин һ.б.*)

НЕФТЕПРОМЫСЕЛ *м* нефть промыслаһы (*нефть таба һәм сығара торған предприятие*)

НЕФТЕХРАНИЛИЩЕ *с* нефть һаклау урыны, нефть һаклагыс (*королма*)

НЕФТЬ *ж* нефть

НЕФТЯНИК *м* нефтсе (*эше йәки белгес*)

НЕФТЯНОЙ, -ая, -ое нефть ...ы; **нефтяная промышленность** нефть сәнәгәте

НЕХВАТКА *ж*; *разг.* етмәү, етешмәү, кысынкылык, кытлык; **нехватка денег** акса яғынан кысынкылык

НЕХИТРЫЙ, -ая, -ое 1. хәйләһез, бер катлы; **нехитрый человек** хәйләһез кеше 2. *разг.* ябай, катмарлы түгел (булмаған), аһат, еңел; **нехитрое устройство** ябай королма

НЕХОДОВОЙ, -ая, -ое *разг.* үтемһез, үтмәс, үтмәй торған, һатылмай яткан; **неходовой товар** үтмәс тауар

НЕХОЖЕННЫЙ, -ая, -ое *разг.* кеше аяғы басмаған, кеше йөрәмәгән; **нехоженные места** кеше йөрәмәгән урындар

НЕХОРОШИЙ, -ая, -ее насар, яман, алама; **нехорошая погода** насар һауа торошо; **нехороший взгляд** яман караш; **нехорошая привычка** насар гәзәт

НЕХОРОШО 1. *нареч.* насар; **вести себя нехорошо** үзәнде насар тотоу 2. *в знач. сказ., безл.* насар, якшы түгел; **так нехорошо** былай насар 3. *кому в знач. сказ., безл. (о самочувствии)* насар, хәл (кәйеф) якшы түгел (кырылыу, төшөү); **ему стало нехорошо** уның кәйефе кырылды, хәле насарланып китте

НЕХОТЯ нареч. теләр-теләмәс, теләмәйсәнә (генә); **нехотя отвечать** теләр-теләмәс яуап бирәү

НЕЦЕЛЕСООБРАЗНОСТЬ *ж* максатка яуап бирмәү (тура килмәү), максатка ярашлы булмау, кәрәкһезлек; **нецелесообразность работы над рукописью** кулъязма өстөндә эшләүзән кәрәкһезлеге

НЕЦЕЛЕСООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое максатка яуап бирмәгән (тура килмәгән, ярашлы булмаған), файҙаһыз, кәрәкһез; **нецелесообразная работа времени** вакытты файҙаһызга эрәм итеү

НЕЦЕНЗУРНЫЙ, -ая, -ое 1. цензураһыз, цензуранан үтмәслек; **цензурные произведения** цензуранан үтмәслек әсәрзәр 2. *перен.* әзәпһез, оятһыз, әшәке; **цензурные слова** әзәпһез һүззәр

НЕЧАЯННОСТЬ *ж* яңылышлык, көтөлмәгән(лек), көтмәстән (уйламастан) булыу, көтөлмәгән (хәл); **нечаянность встречи** көтөлмәгән осрашыу; **по нечаянности** аңгармастан

НЕЧАЯННЫЙ, -ая, -ое 1. (*ненамеренный*) аңгармастан, осраклы, абайламастан; **нечаянный выстрел** аңгармастан атып ебәрәү 2. (*неожиданный*) көтөлмәгән, көтмәгән, капыл булған, көтмәстән булған; **нечаянная радость** көтөлмәгән шатлык

НЕЧЕГО I мест. *с неопр. (в значении “нет ничего, что бы”)* юк, бер нәмә лә (ни зә) юк, бер нәмә лә (ни зә); **нечего рассказывать** һөйләргә бер нәмә лә юк ♦ **нечего делать** бер нәмә лә эшләп булмай, бүтән сара юк; **нечего грехά тайть** йәшерен-батырын түгел, йәшерен тораһы юк; **нечего сказать** әйтп тораһы ла юк, һөйләп тә тораһы юк; **от нечего делать** эш юктан эш итеп (табып), эш юклыктан

НЕЧЕГО II *в знач. сказ., с неопр.; разг. (не следует, незачем)* ла/лә юк, ла/лә кәрәкмәй, ла/лә ярамай, ярамай, кәрәге юк, -маҫ/-мәс ине; **об этом и думать нечего** был турала уйлап тораһы ла юк; **нечего разговаривать** һөйләшеүзән кәрәге юк

НЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ, -ая, -ое 1. кеше көсөнән (хәләнен) килмәслек, кеше булдыра алмашлык, сиктән тыш зур; **нечеловеческие усилия** сиктән тыш зур тырышлык 2. (*не свойственный человеку*) кешегә хас булмаган, кешелекһез, рәхимһез, шәфкәтһез; **нечеловеческие отношения между людьми** кешеләр араһындагы рәхимһез мөнәсәбәттәр

НЕЧЕЛОВЕЧНЫЙ, -ая, -ое кешелекһез, шәфкәтһез, рәхимһез; **нечеловечное обращение** рәхимһез мөгәмлә

НЕЧЕРНОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое кара тупраклы булмаган, тупрагы кара булмаган; **нечернозёмная зона** кара тупраклы булмаган зона

НЕЧЁСАННЫЙ, -ая, -ое таралмаган, тузган, тузгак (сәс); **нечёсанная голова** тузган баш

НЕЧЁСТНОСТЬ ж намышсызлык, выжданһызлык, намышһыз (выжданһыз) булыу; **уличить в нечестности** намышһызлыгын фашитеу

НЕЧЁСТНЫЙ, -ая, -ое намышһыз, выжданһыз, инабатһыз, тоглолоқһоз; **нечёстные люди** выжданһыз кешеләр; **нечёстный поступок** намышһыз эш

НЕЧЁТ м; разг. так ♦ **чёт** и **нечёт** такмы, йопмо (*уйһын*)

НЕЧЁТКИЙ, -ая, -ое тонок, асык түгел, танымашлык; **нечёткий рисунок** тонок һүрәт

НЕЧЁТКОСТЬ ж тоноклоқ, танымашлык, асык булмау; **нечёткость изображения** төшөрөлгән һүрәттең асык булмауы

НЕЧЁТНЫЙ, -ая, -ое так; **нечётное число** так һан

НЕЧИСТОПЛОТНОСТЬ ж; *прям., перен.* бысраклык, эшәкелек, шакшылык, шапшаклык; **нечистоплотность поступка** кылыктың бысраклығы

НЕЧИСТОПЛОТНЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* бысрак, шакшы, эшәке; **нечистоплотный человек** эшәке кеше

НЕЧИСТОТА ж 1. бысраклык; **нечистота коридора** коридорҙың бысраклығы 2. *мн.* нечистоты нәжес, йуһынтык, ташландык

НЕЧИСТЫЙ, -ая, -ое 1. керле, бысрак; **нечистая рубашка** керле күлдәк; **нечистая посуда** бысрак һауыт-һаба 2. (*с примесью*) саф (таза) түгел, катнаш, сүпле, тонок, саф токомло булмаган; **нечистая глина** катнаш балсык; **нечистая розь** сүпле арыш; **нечистый цвет** тонок төс; **собака нечистой породы** саф токомло булмаган эт 3. (*неточный — о произношении*) таза (анык) булмаган; **нечистый выговор** бик үк анык булмаган әйтелеш 4. *разг. (выполненный недостаточно тщательно)* еренә еткереп эшләнмәгән, насар; **нечистая работа** еренә еткереп эшләнмәгән эш 5. *перен. (нечестный)* алдак, алдауға (хәйләгә) королған; **нечистые дела** алдак эштәр ♦ **нечистый дух**; **нечистая сила** *прост.* ен,

барей, шайтан; **нечистый на руку** кулы кәкрә (угры, бур)

НЕЧИСТЬ ж *собр.*; *разг.* 1. фольк. ен-барей(зәр), шайтан(дар); **лесная нечисть** урман барейе 2. *перен. (презренные, недостойные люди)* хәшәрәт(тәр), еренес заг(тар); **вражеская нечисть** дошман хәшәрәттәре

НЕЧЛЕНОРАЗДЕЛЬНОСТЬ ж аңлайышһызлык, аңлайышһыз (буталсыгк) булыу; **нечленораздельность речи** телмәрҙең аңлайышһыз булыуы

НЕЧЛЕНОРАЗДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое буталсыгк, аңлайышһыз; **нечленораздельная речь** аңлайышһыз телмәр

НЕЧТО *мест. (что-то)* низер, нимәлер, бер нәмә, әллә нимә; **нечто странное** сәйер бер нәмә

НЕЧУВСТВИТЕЛЬНОСТЬ ж һизмәү(сәнлек), тоймау(санлык); **нечувствительность к холоду** һыуыкты һизмәү

НЕЧУВСТВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һизмәс, тоймас, һизмәүсән, тоймаусан; **нечувствительный к красоте** матурлыкты тоймаусан

НЕШИРОКИЙ, -ая, -ое киң булмаган (түгел), тар (ғына); **неширокая река** киң булмаган йылға

НЕСУТОЧНЫЙ, -ая, -ое *разг.* уйһын түгел, әһмиәтле (етди) генә; **несуточная болёзнь** етди ауырыу; **несуточные слова** уйһын һүззәр түгел; **несуточное дело** уйһын эш түгел

НЕЩАДНЫЙ, -ая, -ое рәхимһез, аяуһыз, мәрхәмәтһез, шәфкәтһез; **нещадная месть** аяуһыз үс

НЕЭКОНОМНЫЙ, -ая, -ое бәрәшән, исәпһез (һакламай) тоғона торған, әрәм-шәрәм; **неэкономная хозяйка** бәрәшән хужабикә; **неэкономное расходование денег** аксаны әрәм-шәрәм итеу

НЕЭТИЧНЫЙ, -ая, -ое эзәпһез, әхлакһыз; **неэтичный поступок** эзәпһез кылык

НЕЯВКА ж килмәү; **неявка свидетелей** шаһиттарҙың килмәүе

НЕЯВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое асык күренмәгән (ишетелмәгән), насар ишетелгән, аңлайышһыз; **неявные звуки** асык ишетелмәгән тауыштар

НЕЯСНОСТЬ ж аңлайышһызлык, аңлайышһыз булыу, аныкһызлык, анык (аңлайышлы) булмау; **неясность слов** һүззәрҙең аңлайышһызлығы

НЕЯСНЫЙ, -ая, -ое 1. аңлайышһыз; **неясная мысль** аңлайышһыз фекер 2. асык булмаган (күренмәгән), һизелер-һизелмәс, беленер-беленмәс, тонок; **неясные линии** беленер-беленмәс һызыктар

НЕЯСЫТЬ ж һоро өкө

НИ I *частица* и союз 1. *частица (для указания на полное отсутствие чего-л. или для усиления отрицания)* ғына/генә, да/дә; **не**

НИ

встрѣтил ни одного челове́ка бер генэ кешене лэ ослратманым; **в ведре нет ни одной капли воды** бизрэлэ бер тамсы ла һыгу юк

2. частица (для усиления утвердительно́го смысла глагола, с которым употребляется) -ма/-мэ, ғына/генэ, -һын/-һен, ла/лэ; **когб ни встрѣтишь, все об этом говорят** кемде генэ ослратма, бөтәһе лэ ошо турала һөйлэй

3. союз (для усиления отрицания при перечислении однородных членов) да/дэ, за/зэ, ла/лэ, та/тэ; **на небе ни месяца, ни звёзд күк йөзөндә ай за, йондоззар за юк** ♦ **ни жив ни мёртв** кого оскан кемдең; **ни отвѣта ни привѣта от кого өнө лэ, тыны ла юк; ни то ни сё** ни аллага, ни муллага; **ни ите, ни һөтө; ни два ни полтора** ни ары, ни бире; **ни-ни!; ни-ни-ни!**: 1) һис тэ ярамай!; 2) һис тэ юк!, һис тэ түгел!; **ни гу-гу; ни слова** ауызыңды ла асма; **ни шагу** бер азым да атлама

НИ П (в сочет. с предложениями является отделяемой частью мест. “никто”, “ничто”, “никакой”, “ничей”) һис бер, бер да/дэ; **ни с кем не советоваться** бер кем менән дә кәңәшләшмәү

-НИБУДЬ частица (вносит значение неопределённости) да/дэ булһа; **ктб-нибудь** кем дә булһа; **ктб-нибудь** ни зә булһа, нимә лә булһа

НИВА ж 1. басыгу, кыр; **зелёные нивы** йәшел басыгузар 2. *чего, какая; перен., высок.* майзан, юл, өлкә; **трудиться на ниве** просвещения мәгариф өлкәһендә хезмәт итеү

НИВЕЛИР м; геод. нивелир (прибор)

НИВЕЛИРОВАТЬ сов., несов. 1. *что; геод.* нивелирлау; **нивелировать местность** урынды нивелирлау 2. *кого-что; перен., книжн. (уравнять)* тигезләү, айырманы күрһәтмәү (бөтөрөү); **нивелировать осббенности** үзенсәлектәр араһындағы айырманы күрһәтмәү

НИВЕЛИРОВАТЬСЯ 1. сов., несов.; книжн. тигезләнеү, айырма күренмәү (бөтөү); **нивелировались различия** айырмалар бөткән 2. *только несов. страд. от нивелировать*

НИВЕЛИРОВА́КА ж 1. геод. см. нивелировать 1; 2. *книжн. см. нивелировать 2, нивелироваться 1*

НИВЕЛИРОВО́ЧНЫЙ, -ая, -ое геод. нивелирлау ...ы; **нивелирочная рейка** нивелирлау рейкаһы

НИВЕЛИРОВА́ЩИК м и **НИВЕЛИРОВА́ЩИЦА** ж нивелирлау остаһы, нивелирлаусы

НИВХИ мн. нивхтар, нивх халкы (*Амур йылғаһының түбәнге өлөшөндә һәм Сахалин утрауында йәшәгән халык*) // *ед.* нивх м нивх ир-аты; **нивхка** ж нивх катын-кызы

НИВХСКИЙ, -ая, -ое нивх ...ы; **нивхский язык** нивх теле

НИГДЕ нареч. бер кайза ла, бер ерзә лә, бер урында ла, бер (һис) кайза; **егб нет нигде** ул бер ерзә лә юк

НИГИЛИ́ЗМ м нигилизм (1. XIX в. 60-сы йй. *Рәсәйзә дворян зөрөф-гәзәттәренә кырка каршы сығыусы интеллигент-разночинецтар йңнәләше* 2. *дөйөм кабул ителгән нормаларзы инкар итеү, кабул итмәү*)

НИГИЛИ́СТ м и **НИГИЛИ́СТКА** ж нигилист, нигилизмды яклаусы

НИГИЛИСТИ́ЧЕСКИЙ и **НИГИЛИ́СТСКИЙ**, -ая, -ое нигилистик, нигилистарса; **нигилистические взгляды** нигилистик караштар

НИГРО́ЗИН м нигрозин (*кара буюу*)

НИГРО́Л м; хим. нигрол (*нефть продукты*)

НИДЕРЛАНДСКИЙ, -ая, -ое нидерланд ...ы, Нидерландия...ы; **нидерландский язык** нидерланд теле

НИДЕРЛАНДЦЫ мн. нидерландтар, нидерланд халкы // *ед.* **нидерландец** м нидерланд ир-аты; **нидерландка** ж нидерланд катын-кызы

НИЖЕ 1. *сравн. ст. от низкий* и **низко** түбәнерәк, тәпәшерәк; **сарай ниже дома** һарай өйзән тәпәшерәк 2. *нареч.* түбәнерәк, астарак, түбәнгәрәк, аскарак; **смотри ниже** аскарак кара

3. предлог с род. п. (за пределами чего-л. по направлению вниз) түбән; **мороз на пять градусов ниже нуля** һалкынлык нулдан биш градус түбән ♦ **ниже достоинства** *чөгө кемдер өсөн* түбәнселек (булыгу, күрһәтөү); **ниже (всякой) критики** иттибарга лайык түгел, телгә лә алырлык түгел

НИЖЕПОДПИСАВШИ́ЙСЯ, -аяся, -еся *книжн.* түбәндә кул куйган; **нижеподписавшиеся члены комиссии** түбәндә кул куйган комиссия ағзалары

НИЖЕСКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә әйтелгән; **нижесказанные слова** түбәндә әйтелгән һүззәр

НИЖЕСЛЕДУЮЩИ́Й, -ая, -ее *книжн.* түбәндәгә; **нижеследующее указание** түбәндәгә күрһәтмә

НИЖЕСТОЯЩИ́Й, -ая, -ее түбәнге; **нижестоящая организация** түбәнге ойшома

НИЖЕУКА́ЗАННЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә күрһәтелгән; **нижеуказанное положение** түбәндә күрһәтелгән положение

НИЖЕУПОМЯ́НУТЫЙ, -ая, -ое *книжн.* түбәндә әйтелгән (искә алынган); **нижеупомянутый случай** түбәндә искә алынган вакига (осрак)

НИЖНИ́Й, -ая, -ее 1. түбәнге, асқы; **нижний этаж** асқы кат 2. эске; **нижнее бельё** эске кейем 3. түбән, түбәнге; **нижнее течение реки** йылғаның түбәнге ағымы ♦ **нижняя палата** *полит. түбәнге палата (парламентта)*

НИЗ м 1. (*нижняя часть*) түбән, ас, түбәнге (асқы) өлөш, түбән (ас) ят; **низ вагонов** вагондарзың асты 2. *мн. низы; разг. (низшие слою общества)* түбән(ге) катлам, изеләүсе синыфтар;

опираться на низы общества йәмгиәттең түбән қатламдарына таянуы **3. ми. низы; муз.** түбән (калын) тауыштар

НИЗ... (нис...) приставка; хәрәкәттең асқа (түбәнгә) карай йүнәлешен күрһәтә, мәс., **низвәрғнүтү** өстән асқа ташлау; **низрийнүтүся** асқа ташлануы

НИЗАТЬ *несов.* тезеу (*еткә, тимерсыбыкка һ.б.*); **низать бұсы** мунсак тезеу

НИЗАТЬСЯ *несов.* тезелеу; **из жәмчуга нижется ожерелье** ынйынан мунсак тезелә

НИЗВЕРГАТЬ *несов. см. низвәрғнүтү*

НИЗВЕРГАТЬСЯ *несов. 1. см. низвәрғнүтүся; с высоты низвергаются водный поток югарынан һыу шарлауығы шарлап төшә 2. страд. от низвергать*

НИЗВЕРГНУТЬ *сов.; книжн. 1. что атып бәреу, актарып (тәгәрләтеп) ыргытыу (төшөрөу), асқа ташлау; низвәрғнүтү камни с горы таузан таштар тәгәрләтеп төшөрөу 2. перен. колаты, колатып (бәреп) төшөрөу; низвәрғнүтү правительство хөкүмәтте бәреп төшөрөу*

НИЗВЕРГНУТЬСЯ *сов.; книжн. актарылып (ауып) төшөу*

НИЗИНА *ж* уйһыу (уйпат) ер

НИЗИННЫЙ, -ая, -ое уйһыу, уйпат; **низинные дуга** уйһыу болондар

НИЗКИЙ, -ая, -ое **1. (невысокий)** тәбәнәк, тәпәш; **человек низкого роста** тәбәнәк буйлы кеше **2. (небольшой)** түбән; **низкие цены** түбән хак(тар) **3. (плохой по качеству)** түбән; **сигец низкого качества** түбән сифатлы ситса **4. (бесчестный)** алама, яман, түбән; **низкий поступок** яман кылык **5. (неродовитый)** түбән, түбән(ге) (қатлам); **низкое сословие** түбән қатлам **6. муз.** калын; **низкий голос** калын тауыш ♦ **низкий поклон** түбәнселек менән (ололап) баш эйеу

НИЗКО *нареч. 1. түбән, түбәндән; опуститься низко* түбән төшөу **2. түбән, намысһыз; поступить низко** намысһыз кылык кылыу **3. калын; голос звучит низко** тауыш калын булып сыға ♦ **низко кланяться** түбәнселек менән (ололап) баш эйеу

НИЗКОВОЛЬТНЫЙ, -ая, -ое түбән вольтлы; **низковольтная дуга** түбән вольтлы дуга

НИЗКОЛЕГИРОВАННЫЙ, -ая, -ое эз катыштырылған (кушылған); **низколегированная сталь** башка металдар эз катыштырылған корос

НИЗКООПЛАЧИВАЕМЫЙ, -ая, -ое түбән хаклы; **низкооплачиваемая работа** түбән хаклы эш

НИЗКОПОКЛОННИК *м* ярамһаклануысы, ялагай, юха, әпкәләй; **презирать низкопоклонника** ялагайға еранеп карау

НИЗКОПОКЛОННИЧАТЬ *несов.* ярамһаклануы, ялагайлануы, әпкәләйләнеу

НИЗКОПОКЛОНСТВО и **НИЗКОПОКЛОННИЧЕСТВО** *с* ярамһаклык, ялагайлык, тәрилкә тотоу, әпкәләйлек

НИЗКОПОКЛОНСТВОВАТЬ *несов. см. низкопоклонничать*

НИЗКОПРОБНЫЙ, -ая, -ое **1. (о золоте, серебре)** түбән пробалы; **низкопробное серебро** түбән пробалы көмөш **2. перен., разг. (плохой)** насар, түбән сифатлы; **низкопробный рассказ** насар ғына хикәйә

НИЗКОРОСЛЫЙ, -ая, -ое тәбәнәк, кысқа буйлы, тәпәш, қарһак; **низкорослое дерево** тәпәш ағас; **низкорослый человек** қарһак кеше

НИЗКОСОРТНЫЙ, -ая, -ое түбән сортлы (сифатлы); **низкосортная ткань** түбән сифатлы тукыма

НИЗЛАГАТЬ *несов. см. низложить*

НИЗЛАГАТЬСЯ *несов. страд. от низлагать*

НИЗЛОЖИТЬ *сов.; книжн. 1. кого тахетән колатыу, (власть башынан) төшөрөу; низложить президента* президентты (властан) төшөрөу **2. что; перен. төшөрөу; низложить авторитет чей-л. берәйһенең** абруйын төшөрөу

НИЗМЕННОСТЬ *ж* **1. уйһыулык; приоёрная низменность** күл буйындағы уйһыулык **2. перен. түбәнлек, әшәкелек; низменность жёланий** теләктәрзең түбәнлеге

НИЗМЕННЫЙ, -ая, -ое **1. уйһыу, уйпат; низменная местность** уйһыу ер **2. перен. түбән, әшәке; низменные побуждения** әшәке ниәттәр

НИЗОВОЙ, -ая, -ое **1. түбәндән иҫкән, түбән ерзәрзә үскән, түбәндә булған; низовой вестер** түбәндән иҫкән ел; **низовая трава** түбән ерзәрзә үсә торған үлән **2. йылға тамағына якын урынлашқан; низовые города** йылға тамағына якын урынлашқан қалалар **3. түбәнге, башланғыс; низовые организации** түбәнге ойшмалар **4. урындағы; низовая печать** урындағы матбугат

НИЗОВЬЕ *с* түбәнге ағым (як, өлөш), тамак; **низовье реки** йылға тамағы

НИЗОК *м; спец.* асты, асқы өлөшө, осо; **низок шкафа** шкаф асты; **низкий брюк** салбар бағалының осо

НИЗОМ *нареч.* астан, түбәндән, асқы юл менән; **ехать низом** асқы юл менән баруы

НИЗОСТЬ *ж* аламалык, яманлык, әшәкелек, кәбәхәтлек; **низость содеянного** эшләнгән эштең әшәкелеге

НИЗШИЙ, -ая, -ее **1. превосх. ст. от низкий 2, 3 иң түбән; низший сорт** иң түбән сорт **2. (простейший)** түбән төзөлөшлө; **низшие растения** түбән төзөлөшлө үсемлектәр **3. (младший по положению)** түбән; **низшее звание** түбән дәрәжә **4. (начальный — об образовании)** башланғыс; **низшее образование** башланғыс белем **5. (неродовитый)** түбән; **низшее сословие** түбән қатлам

НИКАК **I** *нареч.* бер нисек тә, нис тә, нис бер; **никак не могу заснуть** бер нисек тә йоклап китә алмайым ♦ **никак нет** нис тә юк, нис тә түгел (*түбәнселек менән аяп биргәндә*)

НИКАК

НИКАК П *частица; прост. (кажется, как будто)* эллэ, ахырыһы, бугай; **ты заболел никак?** Һин эллэ ауырып киттең?

НИКАКОЙ, -ая, -ое *мест.* 1. (*ни один*) Һис тэ, Һис бер, (Һис) бер ниндэй (зэ), Һис бер төрлө, бер төрлө лэ; **нет никакого сомнения** бер ниндэй зэ шик юк; **он никакой не врач** ул Һис тэ врач түгел 2. *в знач. прил.; разг. (плохой)* бер нэмэгэ яракһыз, бер нигэ лэ ярамай торған, насар, эшкимэгән; **шахматист он никакой** ул бер нэмэгэ яракһыз шахматсы ♦ **без никакых!**; **и (больше) никакых!** эйткән-бөткән!, бөтгө-китте!; **никакой не Һис тэ түгел; никакых гвоздей** с.м. **гвоздь**

НИКЕЛЕВЫЙ, -ая, -ое *никель ...ы; никелевая руда* никель мәгдәне

НИКЕЛИН *м* никелин 1. *мин. никелле кызыл колчедан* 2. *бакыр, никель һәм марганец иретмәһе*

НИКЕЛИРОВАНИЕ *с.с.м.* никелировать

НИКЕЛИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от никелировать* 2. *прил.* никелле, никель йүгертелгән (ялатылған); **никелированные ложки** никель йүгертелгән калактар

НИКЕЛИРОВАТЬ *сов., несов. что* никелләү, никель йүгертү (ялатыу); **никелировать детали** деталдәрзә никелләү

НИКЕЛИРОВАТЬСЯ *несов. страд. от никелировать*

НИКЕЛИРОВКА *ж.с.м.* никелировать

НИКЕЛИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое *никеллэй торған, никелләү ...ы; никелировочные работы* никелләү эштәре

НИКЕЛЬ *м* никель (*химик элемент, металл*)

НИКЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һулыған, һалынған, шингән; **никлая трава** шингән үлән

НИКНУТЬ *несов.* 1. һалынуу, шинеу, шинеп һалынып төшөү, һулуу, бөгөлөү; **трава никнет** үлән һулуй 2. *перен.* кәмеу, бөтә (кәмей) барыу; **свет никнет** яктылык кәмей бара

НИКОГДА *нареч.* Һис бер вакытта ла, (Һис) бер кәсан да; **он никогда больше не придет** ул башка бер кәсан да килмәйәсәк ♦ **как никогда** бер вакытта ла булмагандай

НИКОЙ: **никким образом** (Һис) бер нисек тэ, бер нисек итеп тэ, Һис бер хәлдә лэ

НИКОТИН *м* никотин (*тәмәкеләге азыулы матдә*)

НИКОТИННЫЙ и **НИКОТИНОВЫЙ**, -ая, -ое *никотин ...ы; никотинный запах* никотин есе; **никотиновая кислота** никотин кислотаһы

НИКТО *мест.* 1. (*ни один*) бер кем дә, Һис кем дә, берәү зә; **никто не приходил** бер кем дә килмәне 2. *в знач. суц.* **никто** *м* нескл.; *разг.* бер кем дә түгел, туған тейешле түгел; **он никто** ул минең бер кемем дә түгел

НИКУДА *нареч.* бер кайза ла, бер ергә лә, Һис кайза; **никуда он не пойдёт** ул бер ергә лә бармаясак ♦ **никуда не годный** бер нэмэгә лә яракһыз (эшкиммэй, ярамай); **никуда не годится** бер нэмэгә лә ярамай

НИКУДЫШНЫЙ, -ая, -ое *прост.* бер нэмэгә (лә) яракһыз, насар; **никудышная работа** бер нэмэгә (лә) яракһыз эш

НИКЧЁМНОСТЬ *ж; разг.* файзаһыз (кәрәкһез) булыу, яракһызлык; **никчёмность разговоров** һөйләшеү(зәр)зең файзаһыз булыуы

НИКЧЁМНЫЙ, -ая, -ое *разг.* файзаһыз, кәрәкһез, яракһыз, кәрәкмәгән, кәрәге булмаған; **никчёмная работа** кәрәге булмаған эш

НИМАЛО *нареч.* Һис тэ, бер зә, аз ғына ла, сак кына ла; **это событие немало его не удивило** был вакиға уны Һис тэ гәжәпләндермәне

НИМБ *м* нимб (*иконаларзағы, антик һын-дарзың башы тирәһендәге тиңәрәк нур*)

НИМФА *ж* нимфа (*грек мифологияһында тәбиғәт көстәрен кәүзәләндергән катын кизфәтендәге алла*); **речная нимфа** йылға нимфаһы

НИОТКУДА *нареч.* бер кайзан да, бер ерзән дә, Һис кайзан, Һис бер ерзән; **ниоткуда не жду вестей** бер ерзән дә хәбәр(зәр) көтмәйем

НИПОЧЁМ *нареч.* *в знач. сказ.; разг.* бер ни түгел (тормай), зарарһыз, зарары (зыяны) юк; **морбзы ему нипочём** уның өсөн һыуык бер ни түгел

НИППЕЛЬ *м* ниппель (*металл көбәк*); **велосипедный ниппель** велосипед ниппеле

НИППЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *ниппель ...ы; ниппельная часть радиатора* радиаторзың ниппель өлөшө

НИС... *приставка с.м. низ...*

НИСКОЛЬКО *нареч.* бер зә, Һис тэ; **он несколько не устал** ул бер зә арымаған

НИСПАДАТЬ *несов.; книжн.* һалынып төшөү (тороу)

НИСПРОВЕРГАТЬ *несов. с.м.* ниспровергнуть

НИСПРОВЕРГАТЬСЯ *несов. страд. от ниспровергать*

НИСПРОВЕРГНУТЬ *сов.; книжн.* 1. аузарыу, аузарып (түбән) төшөрөү; **ниспровергнуть статую** статуяны аузарыу 2. *перен. (свергнуть)* власть башынан төшөрөү, колатыу, абруйын төшөрөү; **ниспровергнуть реакционеров** реакционерзарзы колатыу

НИСТАГМ *м; мед.* нистагм (*күз алмаһының бер яктан икенсе якка йыш-йыш ихтыярһыз хәрәкәт итеүе*)

НИСХОДЯЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от нисходить* 2. *прил.* (зурзан бәләкәйгә табан) кәмеп барған, төшә (түбәнәйә) барыусы ♦ **нисходящее ударение** *лингв.* түбәнәйә барыусы басым

НИЩЕНСТВО

НИТЕВИДНЫЙ, -ая, -ое еп һымак (кеуек), епкә окшаған; **нитевидный червь** еп һымак селәүсен

НИТКА ж 1. еп; **нитка с иглкой** энә менән еп 2. *чего, какая* тезмә, еп; **две нитки жемчуга** ике тезмә ыңйы ♦ **до (последней) нитки** бөтөнләй, тулыһынса; **до последней нитки обобрать** бер нәмәһез калдырыу, талап (алдап) алып бөтөрөү; **до нитки сберечь** тулыһынса һаклау; **до нитки промбкнуть** лыс һыу булыу, коро ер калмау

НИТОЧКА ж; *уменьш. от нитка* и **нить** кыска (нәзек) еп ♦ **по ниточке разобрать** энәһенән ебенә (тиклем) тикшерөү

НИТОЧНЫЙ, -ая, -ое еп, еп ...ы; **ниточное производство** еп егештерөү

НИТРАТ м; *хим.* нитрат (*азот кислотаның тозо*)

НИТРАТНЫЙ, -ая, -ое нитратлы; **нитратные солончаки** нитратлы татырлауык

НИТРИТ м; *хим.* нитрит (*азотлы кислота ның тозо*)

НИТРОГЛИЦЕРИН м; *мед., хим.* нитроглицерин (*глицеринга азот һәм көкөрт кислоталары кушып яһалаан май һымак шыйыкса*)

НИТРОГЛИЦЕРИНОВЫЙ, -ая, -ое нитроглицеринлы ...ы; **нитроглицериновый пброх** нитроглицеринлы дары

НИТЧАТЫЙ, -ая, -ое *бот., зоол.* еп һымак, епкә окшаған; **нитчатый червь** еп һымак селәүсен

НИТЬ ж 1. еп; **капроновая нить** капрон еп 2. *чего, какая* еп, тезмә; **коралловая нить** мәрйен еп 3. *чего; перен.* тезмә, еп, юл; **нити дружбы** дуслык ептәре; **нить жизни** тормош юлы; **нить воспоминаний** истәлектәр тезмәһе

НИТЯНЫЙ, -ая, -ое еп, ептән эшләнгән (һугылған, бәйләнгән); **нитяные перчатки** ептән бәйләнгән бирсәткә

НИЦ *нареч.*; *книжн.* йөз түбән; **пасть ниц** йөз түбән йығылыу

НИЧЕГО *нареч.*; *разг.* 1. (*довольно сносно*) ярайһы ғына, арыу ғына, **она училась ничего** ул якшы ғына укыны 2. *в знач. сказ. (довольно хорошо)* *разг.* яман түгел, ярайһы ғына; **дом у него ничего** уның йорто ярайһы ғына 3. *в знач. сказ. (всё равно)* зарар юк, барыбер, ярай, ярар; **пусть придёт, ничего** килә бирһен, зарар юк ♦ **ничего подобного** һис тә улай түгел

НИЧЕГОНЕДЕЛАНИЕ с; *разг.* бушка вақыт узгарыу, эшләмәү, эшһез ятыу, эт һугарыу

НИЧЕЙ, -ья, -ьё *мест.* 1. (*никому не принадлежаший*) бер кемдеке (берәүзеке) лә түгел, эйәһез, хужаһыз; **эти вещи ничей** был нәмәләр бер кемдеке лә түгел 2. (*чей бы то ни было*) (һис) бер кемдең дә, берәүзең дә; **не нужно никаких советов** бер кемдең дә кәңәше кәрәк түгел

3. *в знач. суц. ничья ж; спорт.* бер яктың да еңмәүе; **согласиться на ничью** бер яктың да еңмәүенә килешөү

НИЧЕЙНЫЙ, -ая, -ое *разг. см. ничей* 2, 3

НИЧКОМ *нареч.* йөз түбән; **лечь ничком** йөз түбән ятыу

НИЧТО *мест.* 1. (*ни один, никакой предмет*) бер нәмә лә, бер ни зә, һис нәмә, һис бер нәмә, һис ни; **его ничто не интересует** уны бер нәмә лә кызыкһындырмай; **ни о чём не думать** бер нәмә тураһында ла уйламау 2. *в знач. суц. ничто с нескл.* бер кем дә түгел, бер нәмә лә түгел; **он по сравнению с другими ничто** ул, башкалар менән сағыштырғанда, бер кем дә түгел ♦ **ничего не значить** бер нәмәгә лә тормау; **ничего не подблещь** бер ни зә эшләп булмай; **ничего не скажешь** бер ни зә әйтеп булмай; **ничего не стоит с неопр.** бер ни түгел, бик аһһат; **из ничего (сделать, получить и т.п.)** юктан бар итеү; **ни во что не ставить (считать) кого** бер кем менән иһәпләшмәү, *бер кемде* һанламау, (ихтирам итмәү); **ни за что** бөтөнләй, бер касан да, һис тә; **ни к чему** кәрәге юк; **ни при чём** катнашы (кысылышы) юк; **ни с чем уйти (остаться, вернуться и т.п.)** буш (бер һиһез) китеү (калыу, кайтыу һ.б.)

НИЧТОЖЕ: **ничтоже сумняся** (сумняшесья) *шутол.* һис тә икеләнмәйенсә, шикләнмәйенсә

НИЧТОЖЕСТВО с 1. түбәнлек; **ничтожество мысли** уйзарзың түбәнлеге 2. түбән (ваксыл) кеше, меһкен

НИЧТОЖНОСТЬ ж 1. бик бәләкәй (аз, вак, әһәмиәтһез) булыу; **ничтожность суммы** аксаның бик аз булыуы 2. *см. ничтожество* 2

НИЧТОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. (*очень малый*) бик бәләкәй, кескәй, бик аз (вак); **ничтожные потери** бик аз югалтыузар 2. (*незначительный*) бик бәләкәй, вак, әһәмиәтһез, юк дәрәжәһендә; **ничтожный вопрос** әһәмиәтһез мәсьәлә 3. (*жалкий — о человеке*) түбән, меһкен; **ничтожный человек** түбән кеше

НИЧУТЬ *нареч.*; *разг.* сак кына ла, аз ғына ла, бер зә, һис тә; **ничуть не обиделся** ул сак кына ла үпкәләмәнә ♦ **ничуть не бывало** һис юк, һис улай түгел

НИША ж ниша (*стенаһы уйым*)

НИЩАТЬ *несов.* хәйерселәнөү, бөлгөнлөккә төшөү, фәкирләнөү

НИЩЕНКА ж хәйерсе, теләнсе

НИЩЕНСКИЙ, -ая, -ое 1. ярлы, фәкир; **нищенское существование** фәкир йәшәү 2. *перен. (ничтожно малый)* бик бәләкәй; **нищенская зарплата** бик бәләкәй эш хакы

НИЩЕНСТВО с 1. хәйерселек, теләнселек, фәкирлек; **жить нищенством** хәйерселектә йәшәү 2. хәйерселек; **годы нищенства** хәйерселек йылдары

НИЩЕНСТВОВАТЬ

НИЩЕНСТВОВАТЬ *несов.* **1.** хайерселәү, хайер horaу **2.** ярлылыкта (хайерселектә) йәшәү; **нищенствовать** дблго хайерселектә озак йәшәү

НИЩЕТА **ж** **1.** хайерселек, ярлылык; **жить в нищете** хайерселектә йәшәү **2.** *перен.* ярлылык; **духовная нищета** рухи ярлылык **3.** *собир.* ярлылар, фәкирзәр, хайерселәр

НИЩИЙ, -ая, -ее **1.** хайерсе; **нищий старик** хайерсе карт **2.** *в знач. суц.* **нищий м** и **нищая ж** хайерсе, хайер horaп йәшәүсе **3.** (*бедный*) ярлы; **нищее сословие** ярлы катлам **4.** *перен.* ярлы; **нищие духом** рухи яктан ярлылар

НО И союз (*соединяет предложения или члены предложения, выражая противопоставление, ограничение*) **1.** эммә, ләкин, мәгәр; **домá новы́, но предрассудки стары́** йорттар яңы, эммә хөрәфәттәр иске **2.** *в знач. суц.* **но с нескл.** ләкин; **одна́ко здесь есть одно маленькое “но”** эммә бында бер бәләкәй генә “ләкин” бар

НО II межд. **1.** на-а-а (*ат кыуғанда*) **2.** *обычно с повторением но-но ну-ну (кичәтеү, куркытыу өсөн кулланьла)*

НОВАТОР *м* новатор, яңылык индереүсе; **новаторы** производствa производствo новаторзары

НОВАТОРСКИЙ, -ая, -ое новатор ...ы, новаторлык ...ы, новаторзарса; **новаторские дела́** новаторлык идеялары; **новаторское отношение к труду́** хезмәткә новаторзарса караш

НОВАТОРСТВО *с* новаторлык, яңылык; **новаторство рабочих** эшселәрзең новаторлыгы

НОВАЦИЯ *ж*; *книжн.* яңылык

НОВЕЛЛА I *ж*; *лит.* новелла (*кыска хикәйә*)

НОВЕЛЛА II *ж*; *юр.* новелла, өстәмә (*закондар йыйынтыгына, уставка һ.б. индерелгән иң һуңгы өстәмә*); **налоговые новеллы** һалым тураһындагы новеллалар

НОВЕЛЛИСТ *м* новелласы, кыска хикәйәләр языусы

НОВЕЛЛИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое новелла ...ы; **новеллистическая краткость** новелла кыскалыгы

НОВЕНЬКИЙ, -ая, -ое **1.** *ласк.* *от* **новы́й 1**; **новенький костю́м** өр-яңы костюм **2.** *в знач. суц.* **новенький м** и **новенькая ж**; *разг.* яңы кеше

НОВИЗНА *ж* яңылык; **новизна́ идея́** идеяларзың яңылыгы

НОВИ́НКА *ж* яңылык, яңы сыткан нәмә; **книжные новинки** яңы сыткан китаптар ♦ **в новинку что** яңылык

НОВИЧОК *м*; *разг.* яңы кеше; **он в нау́ке новичо́к** фән өлкәһендә ул яңы кеше

НОВОБРА́НЕЦ *м* новобранец (*яңы ғына хәрби хезмәткә алынған кеше*)

НОВОБРА́ЧНЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы ғына өйләнгән (өйләнешкән, никахлашкан); **новобра́чная пара́** яңы ғына өйләнешкән пар **2.** *в знач. суц.* **новобра́чный м** яңы ғына өйләнгән; **новобра́чная ж** яңы ғына кейәүгә сыткан; **новобра́чные мн.** яңы ғына өйләнешкән кешеләр

НОВОВВЕДЕ́НИЕ *с* яңылык; **принять нововведение́** яңылык кабул итеү

НОВОГО́ДНИЙ, -ая, -ее яңы йыл ...ы; **новогодний подаро́к** Яңы йыл бүләге

НОВОИСПЕЧЁ́ННЫЙ, -ая, -ое *шутл.* яңы ғына язылған (сыткан, басылған, булған); **новоиспечённая кни́га** яңы ғына басылып сыткан китап; **новоиспечённый до́ктор** яңы ғына доктор булған кеше

НОВОКАИ́Н *м*; *мед.* новокаин (*дарыу*)

НОВОКАИ́НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** новокаин ...ы; **новокаиновый раство́р** новокаин иретмәе **2.** новокаинлы; **новокаиновые препараты́** новокаинлы препараттар

НОВОЛУ́НИЕ *с* яңы ай, ай башы

НОВОМО́ДНЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы мода буйынса -ган/-гән; **новомодное пла́тье** яңы мода буйынса тегелгән күлдәк **2.** *неодобр.* яңы ғына модага инеп киткән; **новомодные словёчки** яңы ғына модага инеп киткән һүззәр

НОВООБРАЗОВА́НИЕ *с* яңы барлыкка килгән нәмә; **новообразование́ минерáлов** яңы барлыкка килгән минералдар; **словесные новообразования́** яңы барлыкка килгән һүззәр

НОВООБРАЩЁ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы дингә күскән **2.** *в знач. суц.* **новообращённый м** и **новообращённая ж** яңы дингә күскән кеше

НОВОПРИБЫ́ВШИЙ, -ая, -ее яңы килгән; **новоприбывший гость** яңы (ғына) килгән кунак

НОВОПРИБЕЗЖИ́Й, -ая, -ее яңы килгән (*атта, машинала һ.б.*)

НОВОРОЖДЕ́ННЫЙ, -ая, -ое **1.** яңы тыуган **2.** *в знач. суц.* **новорождённый и разг.** **новорожденный м**, **новорождённая и разг.** **новорожденная ж** яңы тыуган бала

НОВОСЕ́Л *м* яңы өйгә күскән кеше, яңы урынға күсеп ултырган кеше

НОВОСЕ́ЛЪЕ *с* өй туйы; **пригласить на новоселье** өй туйына сакрыу

НОВОСТРО́ЙКА *ж* **1.** яңы төзөлгән йорт (королма); **шкóла-новостройка** яңы төзөлгән мәктәп **2.** яңы төзөлеш (торолош); **рабóтать на новостройке́** яңы төзөлештә эшләү

НОВОСТЬ *ж* **1.** яңылык; **новости нау́ки и техни́ки** фән һәм техника яңылыктары **2.** яңы хәбәр(зәр), яңылыктар; **последние новости́** һуңгы хәбәрзәр

НОВОТЁ́Л *м*; *с.-х.* һыйырзың бызаулау (яңы бызаулаган) вақыты (осоро)

НОВОТЁ́ЛЬНАЯ *ж*; *с.-х.* яңы бызаулаган; **новотельная корóва** яңы бызаулаган һыйыр (*яңы ғына йәки тәгә, беренсегә бызаулаган*)

НОМИНАТИВНЫЙ

НОВОЯВЛЕННЫЙ, -ая, -ое *книжн., ирон.* яңы ғына барлыкка (донъяга) килгән, өр-яңы; **новоявленный пророк** өр-яңы әүлиә

НОВШЕСТВО с яңылык; **внедрение технических новшеств** техник яңылыктар индереү

НОВЫЙ, -ая, -ое **1.** *в разн. знач.* яңы; **новое платье** яңы күлдәк; **новый сорт** яңы сорт; **новый учитель** яңы укытыусы; **новый урожай** яңы уңыш **2.** *в знач. суц.* **новое** с яңылык; **поиски нового** яңылык эзләү ♦ **Новый год** Яңы йыл; **новое слово** в чём яңылык, яңы һүз; **новая экономическая политика** см. нәп

НОВЬ ж кыртыш, сизәм; **ковылистая новь** кылганлы сизәм

НОГА ж; *в разн. знач.* аяк; **правая нога** уң аяк; **нога стола** өстәл аягы ♦ **в ногах** аяк осонда; **на ногах** аяк өстөндә, аяк үрә; **вверх ногами** баш түбән; **нога за ногу** (идти, тащиться и т.п.) бик әкрән (аяктарзы көскә һөйрәп) барыу; **едва (ёле) ноги держат (носят) кого** көскә йөрөй; **ноги не будут чьей** аяк та бәсмаясак; **ног под собой не слышать (не чуют и т.п.)** шатлыктан түбә күккә тейеү, шатлыктан аяк ергә теймәү; **ни ногой к кому или куда** аяк басмау, эзе булмау; **с ног до головы** баштан-аяк, тотош; **ноги не держат кого** аягында басып тора алмай; **нога не ступала кого, чья, где, куда** кеше (әзәм) аягы басмаган (*ер, урын*)

НОГАЙСКИЙ, -ая, -ое нугай ...ы; **ногайский язык** нугай теле

НОГАЙЦЫ *мн.* нугайзар, нугай халкы // *ед.* **ногаец** *м* нугай ир-аты; **ногайка** ж нугай катын-кызы

НОГОТКОВЫЙ, -ая, -ое пәйгәмбәр тырнагы ...ы, тырнак гөл ...ы; **ноготковые цветки** пәйгәмбәр тырнагы сәскәләре

НОГОТОК *м 1.* *уменьш.-ласк. от ноготь 2. мн.* **ноготки** (*календула*) пәйгәмбәр тырнагы, тырнак гөл

НОГОТЬ *м* тырнак; **подстричь ногти** тырнактарзы кыркыу ♦ **с ноготь**; **с ноготок** бармак башы хәтле гена; **ногтя егб не стбит** уның тырнагына ла тормай

НОГТЕВОЙ, -ая, -ое тырнак ...ы; **ногтевая щётка** тырнак щёткаһы

НОЕВ: **Ноев ковчег** Нух кәмәһе

НОЖ *м* бысак; **широкий нож** ясы бысак ♦ **без ножа зарезать** бысакһыз һуйыу; **быть на ножах** с кем кем менәндер бысакка бысак булыу (килеу); **нож в сердце кому** йөрәккә ук (булып казалыу)

НОЖЕВОЙ, -ая, -ое бысак ...ы; **ножевой черенок** бысак һабы; **ножевая рапа** бысак яраһы

НОЖЕНЬКА ж; *разг., уменьш.-ласк. от нож*

НОЖИК *м* бәке, бысак; **перочинный ножик** кәләм ослай торған бәке

НОЖКА ж **1.** *уменьш.-ласк. от нога;* **прыгать на одной ножке** һыңар аякта һикереү

2. (*у мебели*) аяк; **ножка стула** ултыргыс аягы **3.** (*стебель*) һап, һабак; **ножка одуванчика** бәпембә һабагы

НОЖНИЦЫ *только мн.* **1.** кайсы; **портновские ножницы** бәсеүсе (тегенсе) кайсыһы **2.** *перен.* айырма; **ножницы в оплате труда** эшләнгән эшкә түләүзәге айырма

НОЖНИЧНЫЙ, -ая, -ое кайсы ...ы; **ножничные лезвия** кайсы йөзө

НОЖНОЙ, -ая, -ое аяк ...ы; **ножная машина** аяк машинаһы

НОЖНЫ и **НОЖНЫ** *только мн.* кын; **вынуть ножал из ножен** кындан хәнийәр сыгарыу

НОЖОВКА ж кул быскыһы

НОЖОВОЧНЫЙ, -ая, -ое кул быскыһы ...ы; **ножовочное полотно** кул быскыһы таһмаһы

НОЗДРЕВАТЫЙ, -ая, -ое кыуышлы, күзле, тишек-тошокло; **ноздреватый камень** тишек-тошокло таш

НОЗДРЯ ж танау тишеге

НОКАУТ *м; спорт.* нокаут (*бокста*)

НОКАУТИРОВАТЬ *сов., несов.; спорт.* нокаут яһау, нокаутка ебәреү (*бокста*)

НОКДАУН *м; спорт.* нокдаун (*бокста*)

НОКТИОРН *м; муз.* ноктюрн (*зур булмаған лирик музыкаль әсәр*)

НОЛЬ и **НУЛЬ** *м* нуль (*цифр билдәһе*)

НОМАДНЫЙ, -ая, -ое *ист.* күсмә; **номадные племена** күсмә кәбиләләр

НОМАДЫ *мн.* (*ед. номад м*); *ист.* күсмә халыктар, күсмә кәбиләләр, күскенселәр

НОМЕНКЛАТУРА ж исемлек, терминдар йыйылмаһы (*ниндәй эә булһа эштә, өлкәлә һ.б.*); **номенклатура товаров** тауарзар исемлеге

НОМЕНКЛАТУРНЫЙ, -ая, -ое номенклатура ...ы, номенклатур; **номенклатурный специалист** номенклатур белгес

НОМЕР *м; в разн. знач.* номер, һан; **номер телефона** телефон номеры; **табельный номер** табель номеры; **номер комнаты** бүлмә номеры; **первый номер журнала** журналдың беренсе һаны

НОМЕРНОЙ, -ая, -ое номер ...ы; **номерной знак** номер билдәһе

НОМЕРОК *м; уменьш.-ласк. от номер 1*

НОМИНАЛ *м; фин.* номинал (*һатыһа торған нәмәнең өстөндә күрһәтелгән һакы*); **продажа по номиналу** номинал буйынса һатыу

НОМИНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** номиналь, өстөнә куйылған (язылған); **номинальная цена** (әйберзәң) өстөнә куйылған һакы **2.** (*фиктивный*) номиналь; **номинальный редактор** номиналь мөхәррир

НОМИНАТИВ *м; грам.* төп килеш

НОМИНАТИВНЫЙ, -ая, -ое *грам.* номинатив, атау ...ы; **номинативная функция** слөва һүззән атау функцияһы

НОМОГРАФИЯ

НОМОГРАФИЯ ж номография (*математиканың номограммалар төзөү ысулдары менен шөгөллөнүүсө бүлгө*)

НОНПАРЕЛЬ ж; *типогр.* нонпарель (*вак типографик шрифт*)

НОНСЕНС м *нескл.*; *книжн.* мөгәнәһезлек

НОРА ж өң, йәнлек ояһы; **нора** лисицы төлкө өңө

НОРВЕЖСКИЙ, -ая, -ое норвег ...ы, Норвегия ...ы; **норвежский язык** норвег теле

НОРВЕЖЦЫ *мн.* норвегтар, норвег халкы // *ед.* **норвежец** м норвег ир-аты; **норвежка** ж норвег катын-кызы

НОРД м; *мор.* 1. (*северное направление*) төньяк 2. *метеор.* (*северный ветер*) төньяк эле

НОРД-ВЕСТ м; *мор.* 1. (*северо-западное направление*) төньяк-көнбайыш 2. *метеор.* (*северо-западный ветер*) төньяк-көнбайыш эле

НОРД-ВЕСТОВЫЙ, -ая, -ое *мор.* төньяк-көнбайыш ...ы; **норд-востовый ветер** төньяк-көнбайыш эле

НОРД-ОСТ м; *мор.* 1. (*северо-восточное направление*) төньяк-көнсыгыш 2. *метеор.* (*северо-восточный ветер*) төньяк-көнсыгыш эле

НОРД-ОСТОВЫЙ, -ая, -ое *мор.* төньяк-көнсыгыш ...ы; **норд-остовый ветер** төньяк-көнсыгыш эле

НОРИЧНИК м сираж (*үлән*)

НОРКА I ж; *уменьш.* от **нора**

НОРКА II ж шәшке (*йәнлек*)

НОРКОВЫЙ, -ая, -ое шәшке ...ы; шәшке(нән), шәшке тиренән тегелгән; **норковый след** шәшке эзе; **норковый мех** шәшке тиреһе; **норковая шуба** шәшке тиренән тегелгән тун

НОРМА ж 1. норма, кағизә; **правовые нормы** хокук нормалары 2. норма, күләм; **норма выпадения осадков** яуым-төшөм күләме

НОРМАЛИЗОВАТЬ *сов., несов.* 1. нормалаштырыу, нормаға килтереу (һалыу); **нормализовать правила произношения** әйтелеш кағизәләрен нормалаштырыу 2. (*сделать нормальным*) нормаллаштереу, нормаль хәлгә килтереу; **нормализовать отношения** мөнәсәбәтгәрзе нормаллаштереу

НОРМАЛИЗОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* нормаллашеу; **обстановка нормализовалась** хәл нормаллаште 2. *несов. страд.* от **нормализовать**

НОРМАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. нормаль, гәзәтгә, гәзәти; **нормальный вес** гәзәти ауырлык; **нормальная температура** нормаль температура 2. ақылы теуәл, психик (яктан) нормаль; **признать нормальным** кого ақылы теуәл тип табыу

НОРМАННСКИЙ, -ая, -ое нормандар ...ы; **норманский племя** нормандар кабиләләре

НОРМАННЫ *мн.* (*ед.* **норманн** м) нормандар (VIII—XI бб. *йәшигән төньяк герман кабиләләре*)

НОРМАТИВ м норматив (*норма күрһәткес*); **технические нормативы** техник нормативтар

НОРМАТИВНОСТЬ ж нормативлык, норматив булыу; **нормативность произношения** әйтелештең норматив булыуы

НОРМАТИВНЫЙ, -ая, -ое норматив, норматив ...ы; **нормативный запас деталей** деталдәрзең норматив запасы; **нормативная грамматика** норматив грамматика

НОРМИРОВАНИЕ с *см.* **нормировать**

НОРМИРОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич.* от **нормировать** 2. *прил.* нормалаштырылған, нормаға һалынған; **нормированный труд** нормалаштырылған хезмәт

НОРМИРОВАТЬ *сов., несов.* что нормалаштырыу, нормаға һалыу; **нормировать заработную плату** эш хакын нормалаштырыу

НОРМИРОВАТЬСЯ *несов. страд.* от **нормировать**

НОРМИРОВКА ж *см.* **нормировать**

НОРМИРОВЩИК м и **НОРМИРОВЩИЦА** ж нормировкалаусы

НОРОВИТЬ *несов.*; *разг.* тырышыу, ынтылыу; **норовить прыгнуть** һикерегә тырышыу

НОС м 1. танау; **нос с горбинкой** көмрө танау 2. (*клюв*) сукыш; **нос дятла** тумыртка сукышы

3. морон, һемәк; **нос лодки** кәмә мороно; **нос чайника** сәйнүк һемәге ♦ **из-под (самого) носа** (носу) танау астынан; **на носу** бына ғына (терәлеп) тора, якынлашып килә; **под (самым) носом** у кого якында ғына, танау (морон) астында; **нос** (носом) к носу йөзгә-йөз, кара-каршы; **нос не дорбс** у кого (башың) йәш әле; **носу не казаты** (не показывать) танауын да күрһәтмәу, күзгә лә күренмәу, килмәу; **под нос говорить** (**бормотать**) әкрен һөйләу, танау астынан һөйләу, мыгырлау

НОСАРЬ м шырт балык (*алабуғалар ғаиләһенән*)

НОСАТЫЙ, -ая, -ое *разг.* зур танаулы (моронло, сукышлы); **носатый человек** зур танаулы кеше; **носатая ворона** зур сукышлы карға

НОСИК м 1. *уменьш.-ласк.* от **нос** 2. (*у чайника, кушина и т.п.*) морон, һемәк; **носик чайника** сәйгүн һемәге 3. (*у обуви*) баш; **башмачок с тупым носиком** тупак башлы башмак

НОСИЛКИ *только мн.* носилка; **укладывать на носилки** носилкаға һалыу

НОСИЛЬНЫЙ, -ая, -ое кейелә торған; **носильная одежда** кейелә торған кейем

НОСИЛЬЩИК м йөк йөрөтөүсә (ташыусы); **работать носильщиком** йөк йөрөтөүсә булып эшләу

НОСИТЕЛЬ м 1. *книжн.* эйә, вәкил; **носитель таланта** талант эйәһе 2. *мед., биол.* (ауырлыу) таратыусы, йөктороусы; **носитель вируса** вирус таратыусы 3. һөйләшеүсә; **носитель русского языка** урыс телендә һөйләшеүсә

НОСИТЬ *несов.* 1. *см.* нести 1, 2, 9; 2. *что* кейеу, кейеп (тагыш) йөрөү (йөрөтөү), йөрөтөү; **носить форму** форма кейеп йөрөү; **носить галетук** галетук тагыш йөрөү; **носить часы** сәгәт йөрөтөү; **носить бороду** һакал йөрөтөү; **носить фамилию мужа** ир фамилияһын йөрөтөү; **носить в сердце печаль** йөрәктә һагыш йөрөтөү 3. *что; разг. (о беременной)* күтәрәү, ауырлы (йөклө) булыу; **носить ребёнка** ауырлы булыу ♦ **носить в себе что** эстә һаклау (*кешегә һөйләмәү*); **носить на руках кого** ус төбөндә йөрөтөү (*иркәләү*)

НОСИТЬСЯ *несов.* 1. (*бегать, летать*) ашыгыш йөрөү, сабыу (ян-якка), йүгерешеп йөрөү; **дети носят** балалар йүгерешеп йөрөй 2. *с кем-чем; разг.* мауыгыш йөрөү; **носить с новым планом** яңы план менән мауыгыш йөрөү 3. *страд. от носить* 1

НОСКА *ж см.* носить 1, 2 и нести 1, 9

НОСКИ *мн. (ед. носок м)* ойокбаш, башалтай; **шерстяные носки** йөн ойокбаш

НОСКИЙ I, -ая, -ое *разг.* нык, сызамлы; **ноская обувь** нык аяк кейеме

НОСКИЙ II, -ая, -ое (*несущий много яиц — о птицах*) күп һалыусы, түлле; **ноская курица** түлле тауык

НОСКОВЫЙ, -ая, -ое *спец.* ос ...ы, баш ...ы; **носковая часть обуви** аяк кейемәң баш ягы

НОСКОСТЬ I *ж; разг.* нык (сызамлы) булыу; **носкость чулок** ойоктоң нык булыуы

НОСКОСТЬ II *ж* күп һалған, түлле булыу; **күры высбой носкости** күп йомортка һалған тауыктар

НОСОВОЙ, -ая, -ое танау ...ы, морон ...ы, сукыш ...ы; **носовые болёзны** танау ауырыулары; **носовые согласные** танау тартынкылары ♦ **носовой платок** кульяулык

НОСОГЛОТКА *ж* йотколок өстө; **воспаление носоглотки** йотколок өстөнөң шешеуе

НОСОГЛОТОЧНЫЙ, -ая, -ое йотколок өстө ...ы; **носоглоточная часть гортла** тамактың йотколок өстө бүлкәһе

НОСОК *м 1. уменьш.-ласк. от нос 2. (передняя часть ступни, обуви, предмета и т.п.)* ос, баш; **носок сапога** итек башы; **носок крыла самолёта** самолёт канатының осо

НОСОРОГ *м 1. (млекопитающее)* мөгөзморон 2. (*насекомое*) мөгөзлө куңыз

НОСОРОГОВЫЙ, -ая, -ое мөгөзморон ...ы; **носороговая кожа** мөгөзморон тиреһе

НОСОРОЖИЙ, -ья, -ье мөгөзморон ...ы; **носорожье** мясо мөгөзморон ите

НОСОБЧНЫЙ I, -ая, -ое ойокбаш ...ы; **чулочно-носочная фабрика** ойок-ойокбаш фабрикаһы

НОСОБЧНЫЙ II, -ая, -ое *спец.* ос ...ы, баш ...ы; **носочная часть молотка** сүкештең ос ягы

НОСТАЛЬГИЯ *ж; книжн.* ерһенмәү, илдә һагыныу

НОСЧИК *м* йөксө, ташыусы; **носчик дров** утын ташыусы

НОТА I *ж; муз.* нота; **петь по нотам** нота буйынса йырлау

НОТА II *ж; дип.* нота (*бер хөкүмәттең икенсе хөкүмәткә ебәргән рәсми дипломатик хаты*)

НОТАБЕНА *ж* и **НОТАБЕНЕ** *с нескл.* нотабена (*текстың һиндәйзер урынына иштибар итеү өсөн ситкә куйыла торған NB билгеһе*)

НОТАРИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое нотариаль, нотариус тарафынан раһланған; **нотариальная контора** нотариаль контора

НОТАРИУС *м* нотариус

НОТАЦИЯ I *ж* өгөт, нәсихәт, өгөт-нәсихәт; **читать нотацию** өгөт-нәсихәт укыу

НОТАЦИЯ II *ж; спец.* нотация (*шартлы билдәләр системаһы*); **шахматная нотация** шахмат нотацияһы

НОТИФИКАЦИЯ *ж; дипл., фин. см.* нотифицировать

НОТИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов.* 1. *что; дипл.* нота менән белдерәү 2. *кого-что; фин.* векселгә протест яһау

НОТКА *ж 1. уменьш.-ласк. от нота I; 2. чего, какая* тон; **нотка сочувствия** кызғану тоны

НОТНЫЙ, -ая, -ое нота ...ы; **нотная бумага** нота қағызы

НОТОПИСЬ *ж* ноталар языуы

НОЧЕВАТЬ *сов., несов.* кунуу, кунаклау, төн үткәрәү, төнәү, йоклау; **ночевать в лесу** урманда йоклау ♦ **и не ночевало что, где** эзе-юлы юк, эзе лә булмаған, инеп тә сыкмаған

НОЧЁВКА *ж* кунуу, төнәү, йоклау; **приехать с ночёвкой** куна килеү; **место ночёвки** иштиц коштарзың төнәү урыны

НОЧЛЁГ *м 1.* куныр (йоклар) урын; **отыскать ночлөг** куныр урын эзләп табуу 2. *см.* ночёвка; **остановиться на ночлөг** куныр өсөн туктау

НОЧЛЁЖКА *ж; разг.* куналка; **мрачная ночлёжка** караңғы куналка

НОЧЛЁЖНИК *м* и **НОЧЛЁЖНИЦА** *ж* куна калыусы

НОЧЛЁЖНЫЙ, -ая, -ое куналка (йоклау) ...ы ♦ **ночлөжный дом** куналка йорто

НОЧНИК *м* төнлөк шәм

НОЧНИЦА *ж 1. (бабочка)* төн күбәләге 2. (*мелкая летучая мышь*) ярганат

НОЧНОЙ, -ая, -ое 1. төн ...ы, төнгө; **ночной поезд** төнгө поезд; **ночной сон** төнгө йоко; **ночная смена** төнгө смена 2. *в знач. суц.* **ночнё** с куна ятып ат көтөү; **отправиться в ночнё** куна ятып ат көтөүгә барыу

НОЧЬ

НОЧЬ ж төн; **глубокая ночь** ете төн уртаһы; **день и ночь** көнө-төнө ♦ **на ночь** төнгө, төнгөлөккө; **на ночь глядя** төнгө каршы

НОЧЬЮ нареч. төндө, төнөн; **рабб́тать но́чью** төндө эшлэу ♦ **днём и но́чью** көнө-төнө

НОША ж йөк; **тяжёлая но́ша** ауыр йөк

НОШЕ́НИЕ с см. **носить** 1, 2, 3

НОШЕ́НЫЙ, -ая, -ое кейелгән; **но́шенная ша́пка** кейелгән бүрек

НОЮЩИ́Й, -ая, -ее 1. прич. от **ныть** 2. прил. **нызлай** торған, **хулкылдап нызлаган**, **нызлауды**; **но́ющая боль** хулкылдап нызлау

НОЯБРЬ м ноябрь

НОЯБРЬСКИЙ, -ая, -ое ноябрь ...ы; **ноябрьские дни** ноябрь көндәре; **ноябрьская сля́коть** ноябрь айындағы епшек көндәр

ПРАВ м 1. холок, тәбигәт; **челове́к добро́го пра́ва** холко йомшак кеше 2. *обычно мн.* **пра́вы (обычаи)** гөрөф-ғәзәт, ғәзәт, йола; **ста́рийные пра́вы** бороңго йолалар ♦ **по пра́ву** күңелгә окшай (ятышлы)

ПРА́ВИТЬСЯ несов. 1. окшау, күңелгә ятыу; **го́род мне пра́вится** кала миңә окшай; **э́тот па́рень ей пра́вится** был егет уға окшай 2. *безл.* окшау, яратыу; **ему́ пра́вится э́здить верхо́м** уға һыбай йөрөү окшай

ПРАВОУЧЕ́НИЕ с өгөт-нәсихәт, вәғәз; **чи́тать пра́воуче́ние** өгөт-нәсихәт биреү

ПРАВОУЧИ́ТЕЛЬНОСТЬ ж өгөт-нәсихәтле булыу; **пра́воучи́тельность расказа́** хикәйянең өгөт-нәсихәтле булыуы

ПРАВОУЧИ́ТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое өгөт-нәсихәтле; **пра́воучи́тельная бесе́да** өгөт-нәсихәтле әңгәмә

ПРА́ВСТВЕННО́СТЬ ж әхлак, әхлаклылык; **высо́кая пра́вственност́** юғары әхлаклылык

ПРА́ВСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. әхлак ...ы; **пра́вственные но́рмы** әхлак нормалары 2. әхлаклы, әзәплә; **пра́вственный челове́к** әзәплә кеше; **пра́вственный посту́пок** әхлаклы кылык 3. рухи; **пра́вственный подьём** рухи күтәркенкелек

НУ I межд.; разг. 1. (для выражения побуждения, призыва к действию) йә; ну, **дава́й пляса́ть!** йә, эйзә бейейбез! 2. (для выражения удивления, негодования, восхищения и т.п.) йә, эй за/зә һуң; ну и **трус эй**, куркак та һуң ♦ **ну и ну!**; **ай да ну!** исең китер

НУ II частица 1. (неужели) булмаҫ (та), шулаймы ни; **я се́годня уезжа́ю.** — Ну? мин бөгөн китәм. — Шулаймы ни?

2. (для придания выражению большей силы, выразительности) йә; инде; **ведь э́то всё непра́вда?** — Ну, **конечно́**, **непра́вда** былар бит барыһы ла ялған? — Билтеле инде, ялған, әлбитгә

3. в знач. союза; разг. (указывает на вывод, заключение, вводное замечание) эйе, кысқаһы, тимәк, йә; ну, **и дел мно́го, конечно́** кысқаһы, эшем дә күп

4. с неопр. (в знач. “начал”, “стал” и т.п.) **башланы(лар)**; **вошли́ в ко́мнату и ну крича́ть**, **спри́ть** бүлмәгә инделәр зә кысқырыша, бә хәсләшә башланьлар

НУВОРИ́Ш м нувориш (*альпһатарлык менән байыған кеше*)

НУГА́ ж нуга (*тәм-том*)

НУ́ДНЫЙ, -ая, -ое разг. ялқыткыс, ялыктыргыс, эс бошорғос; **ну́дный челове́к** ялқыткыс кеше; **ну́дная жизнь** эс бошорғос (күңелһез) тормош

НУЖДА́ ж мохтажлык, **нужа**; **терпе́ть нужду́** мохтажлык кисерәү 2. кәрәклек, ихтыяж, хәжәт, кәрәк-ярак; **ну́жды селя́н** ауыл халкының ихтыяждары; **в слу́чае нужды́** кәрәк була калһа; **нет нужды́** кәрәге юк

НУЖДА́ЕМОСТЬ ж мохтажлык; **нужда́емоть** в то́пливе яғыулыкка мохтажлык

НУЖДА́ТЬСЯ несов. 1. мохтажлыкта (фәкирлектә) йәшәү; **помога́ть тем, кто нужда́ется** фәкирлектә йәшәүселәргә ярзам итеү 2. в *ком-чем* кәрәк (мохтаж) булыу; **нужда́ться в деньга́х** аксаға мохтаж булыу; **ни в ком не нужда́ться** бер кемден дә кәрәге булмау

НУЖДА́ЮЩИ́ЙСЯ, -аяся, -еся 1. прич. от **нужда́ться** 2. прил. мохтажлыкта (фәкирлектә) йәшәүсе; **помога́ть нужда́ющимся** фәкирлектә йәшәүселәргә ярзам итеү

НУ́ЖНО в знач. сказ., *безл.*, *обычно с неопр.* кәрәк; **ну́жно написа́ть письмо́** хат язырга кәрәк ♦ **оче́нь ну́жно!**; **куда́ как ну́жно!** бик кәрәк ине, кәрәге бар ине

НУ́ЖНОСТЬ ж кәрәклекек, кәрәкле булыу; **ощуще́ние свое́й ну́жности на земле́** ерзә үзендең кәрәклегенде тойоу

НУ́ЖНЫЙ, -ая, -ое кәрәк(ле), тейешле; **ну́жные ве́щи** кәрәкле эйберзәр; **взя́ть ну́жное напра́вление** тейешле йүнәләш алыу

НУ́-КА межд.; разг. йә әле, йәгәз әле; **ну́-ка почита́йте** йәгәз, укығыз әле

НУ́КАТЬ несов. что и без доп.; прост. 1. см. **понука́ть** 2. (говорить “ну”) “йә әле” тип эйтеу; **ты мне не ну́кай** һин миңә “йә әле” тип торма

НУ́КЕР и **НУ́КЕ́Р** м нәүкәр, нөгәр (1. XI—XIII бб. *монгол хандарының шәхси гвардияһы һуғышсыһы* 2. XIX б. *Кавказ халыктарында ғәскәр башлығының һаксы отряды һуғышсыһы*)

НУКЛЕЙ́НОВЫ́Й, -ая, -ое хим. нуклеин ...ы; **нуклейновые кисло́ты** нуклеин кислоталары

НУЛЕВО́Й, -ая, -ое 1. нуль; **нулева́я темпе́рату́ра** нуль температура 2. бик аз булыу, юк ти-

ерлек; нулевые результаты работы эштең юк тирерлек нәтижеләре

НУЛЛИФИЦИРОВАТЬ *сов., несов. что; книжн.* нуллификация яһау (*хаҡы төшкән кағыз аксаларҙың дәүләт тарафынан бөтөрөлөүе*)

НУМЕРАТОР *м* нумератор (*тәртип номерлары баҫа торған аппарат*)

НУМЕРАЦИЯ *ж* **1.** *см.* нумеровать **2.** номерзар; **нумерация** домбв өйзәргә номерзар куйыу

НУМЕРОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое нумерлау ...ы; **нумероальный аппарат** нумерлау аппараты

НУМЕРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от* нумеровать **2.** *прил.* нумерлы; **нумерованные места** нумерлы урындар

НУМЕРОВАТЬ *несов. кого-что* нумерлау, нумер(зар) һугыу (һугып сығыу); **нумеровать письмо** хаттарға нумер һугып сығыу

НУМЕРОВАТЬСЯ *несов. страд. от* нумеровать

НУМИЗМАТ *м* нумизмат (*нумизматика белгесе; боронго аксалар, мизалдар йыйыусы*)

НУМИЗМАТИКА *ж* нумизматика (*боронго аксаларҙы һәм мизалдарҙы өйрәнә торған фән*)

НУМИЗМАТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое нумизматик, нумизматика ...ы; **нумизматическая коллекция** нумизматик коллекция

НУ-С *частица; разг. 1.* (*итак, следовательно*) тимәк, шулай булгас; **ну-с, тепёр вы меня понимаете** тимәк, һез мине аңлайһығыз **2.** (*используется для побуждения к ответу*) э?; **вы идёте? ну-с?** һез бараһығыҙмы? э?

НУТ *м* (*зернобобовое растение*) нокот борсағы

НУТРИЕВЫЙ, -ая, -ое нутрия ...ы; **нутриевый мех** нутрия тиреһе

НУТРИЯ *ж* нутрия, һаз кондозо

НУТРО *с* **1.** *прост.* эс-бауыр, эс-карын, эс; **нутро болит** эс ауырта **2.** *разг. (внутренняя часть чего-л.)* куйын; **земно́е нутро** ер куйыны **3.** *перен., разг. (внутренний мир, чувство, инстинкт)* күнел; **нутром чувствовать** күнел һизеу ♦ **по нутру** күнелгә окшау (ятыу, хуш килеү)

НУТРИНОЙ, -ая, -ое эс ...ы; **нутрянбо** сáло эс майы

НЫ́НЕ *нареч. см. нынче*

НЫ́НЕШНИЙ, -ая, -ее *разг.* хәзерге, быйылғы; **нынешние дни** хәзерге көндәр; **нынешний урожай** быйылғы уыһш

НЫ́НЧЕ *нареч.; разг. 1.* хәзер, хәзерге көндәр, әле(ге); **нынче я не успею прочитать книгу** әле мин китапты укып сығырға өлгөрмәнәм **2.** бөгөн; **нынче праздник** бөгөн байрам **3.** быйыл; **нынче собран неплохой урожай** быйыл якшы ғына уыһш йыйып алынды ♦ **не нынче завтра** тиз арала, ошо арала

НЫРКОВЫЙ, -ая, -ое сумгалак ...ы; **нырковый пух** сумгалак мамығы

НЫРНУТЬ *сов. см. нырять*

НЫРОК *м* (*вид дикой утки*) сумгалак

НЫРЯЛЬЩИК *м* и **НЫРЯЛЬЩИЦА** *ж* сумыусы; **ныряльщик** с лодки кәмәнән сумыусы

НЫРЯТЬ *несов. сумыу; нырять в глубокое* мөсте тәрән урынга сумыу

НЫРЯЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от* нырять **2.** *прил. (о походе)* тигез атламау, туйтаңлау

НЫТИК *м; разг.* мыжык, шыңшыу; **быть нытиком** мыжык булыу

НЫТЬ *несов. 1.* (*болеть*) һызлау, һызлануу, һулкылдау, әрнеу; **зуб нбет** теш һызлай; **сердце нбет** йөрәк әрней **2. (*жаловаться*) шыңшыу, һыкрәнүу, һыйылдау, зарлануу; **он вечно нбет** ул һәр вакыт зарлана**

НЫТЬЕ *с см. нить; нитье в плече* иңбаш һызлау

НЬЮФАУНДЛЕНД *м* ньюфаундленд (*һыуға батыусыларҙы коткарыу өсөн файҙаланыла торған эт токомо*)

НЭП *м* (*новая экономическая политика*) нәп (*яңы иктисади сәйәсәт*)

НЭПМАН *м; разг.* нәпман (*нәп осорондағы хосуси эшкыуар, саузагәр*)

НЭПОВСКИЙ, -ая, -ое нәп ...ы; **нэповский период** нәп осоро

НЮА́НС *м; книжн.* нескәлек, төсмөр; **нюансы цвета** төс нескәлектәре

НЮ́НЯ *м* и *ж* (*пакса*) илак, ебегән, йомшак холоккло (*кеше*)

НЮ́Х *м; разг. 1.* еҫ тойоу (һизеу); **у собак хороший нюх** эттәрзең еҫ һизеуе якшы **2.** *перен.* һизгерлек, һизем; **у него нюх на всё новое** унын һәр яңылыкка һизгерлеге бар

НЮ́ХАЛЬЩИК *м* и **НЮ́ХАЛЬЩИЦА** *ж* *разг. (табака, наркотиков и т.п.)* еҫкәүсе

НЮ́ХАНЬЕ *с см. нюхать*

НЮ́ХАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еҫкәй торған; **нюхательный табак** еҫкәй торған тәмәке

НЮ́ХАТЬ *несов. что* еҫкәу; **нюхать нашатырный спирт** нишатыр спирты еҫкәу

НЯ́НЕЧКА *ж; разг. 1.* *ласк. от* няня **1;** **2.** *см. няня 2*

НЯ́НЧИТЬ *несов. кого-что* бала карау, тәрбиә кылыу

НЯ́НЧИТЬСЯ *несов. с кем-чем 1.* *см. нянчить 2.* *разг. (возиться)* кайғыртыу, шөгөлләнәү, иркәләү, назлау; **нянчиться с неуспевающим учеником** өлгәшмәгән укыусы менән шөгөлләнәү

НЯ́НЬКА *ж; разг. 1.* *см. няня 1;* **2. *перен.* кайғыртыусы, иркәләүсе, назлаусы**

НЯ́НЯ *ж 1.* бала караусы **2.** *разг. (санитарка)* хәстәханала ауырыузар караусы

О I, ОБ и ОБО *предлог 1. с вин. п. (при указании на соприкосновение, столкновение)* -на/-нә; **оперётся о край стола** өстөл ситенә таяныу; **споткнуться о камень** ташка абыныу

2. с вин. п. (в наречных сочетаниях со значением “рядом”, “вплотную друг к другу”) (-га) йәнәш; **стена об стену** стена стенага йәнәш; **бок б бок** йәнәш

3. с предл. п. (при указании на предмет речи, мысли, чувства) турала, хакта (к 1 и 2 лицам); тураһында, хакында (к 3 лицу); **речь идёт о нас** һүз безең турала бара; **мечтá о подвиге** батырлык тураһында хыял; **думать о будущем** киләэк тураһында уйланыу; **лекция о воспитании** тәрбия тураһында лекция

4. с предл. п.; уст. (при обозначении количества однородных частей кого-чего-л.) -лы/-ле; **стол о четырёх ножках** дүрт аяклы өстәл; **строение о двух окнах** ике тәзрәле йорт

О II *межд. 1. (в риторическом обращении)* ай, һэй; **о Родина-мать!** ай Ватан-әсә!; **о край родной** ай тыуган як

2. (при выражении какого-л. сильного чувства) ай, һай, ай, һэй, их; **о, когб я вижу** һай, кемде күрәм; **о, как жаль** их, ниндэй кызганыс; **о, как здесь хорошо** һай, кайһылай бында якшы

3. (при усилении утверждения или отрицания) ай; **о, да ай, шулай; о, нет ай, юк**

О... (об..., обо..., объ...) *приставка; түбәндәгеләрҙе аңлата:* 1) *эи-хәрәкәттең нәмә тирәһенә, өстөнә йәки бөтә яғына таралыуын, мәс.,* **обезать (вокруг дома)** (өй тираләй) йүгереп сығыу; **огородить** тирә-ягын кәртәләу; **осмотреть** карап сығыу; 2) *эи-хәрәкәттең нәмәгә теймәйенсә, уны урап үтеп, мәс.,* **обезать стороной** эргәһенән, теймәй йүгереп үтеу; 3) *эи-хәрәкәттең бер нисә нәмәгә (урьына) таралыуын, мәс.,* **обегать соседей** күршеләрҙе йүгереп йөрөп сығыу; **одарить подарками** бүләк өләшеп сығыу; 4) *эи-хәрәкәттә берәйһенә өстөнлөгөн, алдынылығын, мәс.,* **обыграть в шахматы** кого-л. берәйһен шахмат уйынында отоу; **обогнать по дороге** кого-л. берәйһен юлда узып китеу; 5) *эи-хәрәкәттең саманан тыш артыклығын, мәс.,* **окормить** саманан тыш ашатыу; **опиться** сиктән тыш эсеу; 6) *эи барышында берәйһенә зарар килтереүҙе, мәс.,* **обвесить** кәм үлсәү; **обсчитать покупателя** һатып алыусыга кәм исапләп биреу; 7) (“-ся” *киҗәксәһе менән*) *эи-хәрәкәттә хата ебәрәүҙе йәки аңылышыуҙы, мәс.,* **оговориться** аңылыш айтыу; **ослышаться** аңылыш иштетеу; 8) *эи һөҙөмтәһендә берәй нәмә менән тәъмин итеүҙе, мәс.,* **оснастить** йыһазландырыу; **озеле-**

нить йәшелләндереу; 9) *берәй нәмәгә эңереләүҙе, ниндәйҙер бер үзенсәлек йәки сифат биреүҙе, мәс.,* **обогащать** байықтырыу; **осложнить обстановку** хәлдә катмарлаштырыу; **опечалиться** кайгыга калыу (төшөү); 10) *кайһы бер кылымдарҙың тамамланған төрөн барлыкка килтереүҙе, мәс.,* **оглохнуть** һаңғыраулану; **ослепнуть** һуқырайыу

ОАЗИС *м оазис (сүлдәге һыулы һәм җәмләк-ле урын)*

ОБ *предлог см. о I*

ОБ... *приставка см. о...*

ОБА *м и с (обе ж) числ. собир.* икеһе (лә), икәүе (лә), һәр икеһе, ике, күш; **оба глаза** ике күҙе лә; **оба сына** ике улы ла; **пришли оба** икеһе лә килде ♦ **смотреть в оба** һаҡ булыу, алдынды-артынды карап йөрөү

ОБАГРИТЬ *сов. кого-что; книжн. 1.* кызартыу; *лучи солнца обогрили небо* кояш нурҙары күктә кызартты **2.** канга батырыу (буяу) ♦ **обагрить руки кровью (в крови)** *книжн.* кеше үлтерегә йәки язалауға катнашы булыу

ОБАГРИТЬСЯ *сов.; книжн. 1.* кызарыу, кып-кызыл булыу **2.** канга батыу (буялыу)

ОБАГРЯТЬ *несов. см. обагрить*

ОБАГРЯТЬСЯ *несов. 1. см. обагриться 2. страд. от обагрять*

ОБАЛДЕВАТЬ *несов. см. обалдеть*

ОБАЛДЕЛЫЙ, -ая, -ое *прост.* иҗәңгерәгән, миңрәүләнгән; **обалделый вид** иҗәңгерәгән кияфәт

ОБАЛДЕНИЕ *с см. обалдеть*

ОБАЛДЕТЬ *сов.; прост.* иҗәңгерәү, миңрәүләнеү; **обалдеть от неожиданности** капыл иҗәңгерәп калыу; **обалдеть от дорбжной тряски** юлда һелкәненп барыузан иҗәңгерәү

ОБАНКРОТИТЬСЯ *сов. 1.* бөлөү, банкротлану, банкрот булыу; **фирма вскоре обанкротилась** тиз арада фирма бөлдө **2. перен.** уңышһыҙлыҡка озрау, һигеҙһез тип табылыу; **оппозиция обанкротилась** оппозиция уңышһыҙлыҡка озрау

ОБАЯНИЕ *с* һөйкөмлө (һөймәлекле, һокландыргыс) булыу; **обладать обаянием** һөйкөмлө булыу; **находиться под обаянием** *кого-чего-л. кемдәңдер, һигеҙһер* һөйкөмлөлөгә тәҗсиренә биреләу; **обаяние** мблодости йәшлек һөйкөмлөлөгә

ОБАЯТЕЛЬНОСТЬ *ж* һөйкөмлөлөк, һөймәлеклек

ОБАЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һөйкөмлө, һөймәлекле, мөләйем; **обаятельный человек** һөйкөмлө кеше; **обаятельный образ** һөймәлекле образ

ОБВИВАТЬСЯ

ОБВАЛ *м* 1. емерелеу, ишелеу, убыльу, бүсереулеу, емерелеп (ишелеп, убылып) төшөү; **здание грозыт обвалом** йорг емерелеп төшөргә тора; **внезапный обвал** капыл (ер) убыльу 2. (*груда камней, земли*) ишелеп (емерелеп) төшкән өйөм; **обвал преградил путь рекё** ишелеп төшкән таш өйөмө йылганың юлын быузы (кэртэләне)

ОБВАЛИВАТЬ I *несов. см. обвалить*

ОБВАЛИВАТЬ II *несов. см. обвалить*

ОБВАЛИВАТЬСЯ I *несов. 1. см. обвалиться* 2. *страд. от обваливать I*

ОБВАЛИВАТЬСЯ II *несов. 1. см. обвалиться* 2. *страд. от обваливать II*

ОБВАЛИТЬ *сов. что* ишеп (емереп) төшөрөү, емереу, колатыу, ишелдереу, төртөп аузарыу; **обвалить полённую дров утын өйөмөн** төртөп аузарыу

ОБВАЛИТЬСЯ *сов. 1.* емерелеу, ишелеу, убыльу, емерелеп (ишелеп) төшөү; **мост обвалился** күпер емерелеп төшкән; **земля обвалилась** ер убылган 2. (*осыпаться*) кубыу, койолоу, кубып (койолоп) төшөү; **штукатурка обвалилась** штукатурка кубып төшкән

ОБВАЛЯТЬ *сов. что, в чём* әүләу, тәгәрәтеу; **обвалять рыбу в муке** балыкты онга әүләу

ОБВАЛЯТЬСЯ *сов.* аунаклап (аунап) бысраныу (буялыу)

ОБВАРИВАТЬ *несов. см. обварить*

ОБВАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обвариться* 2. *страд. от обваривать*

ОБВАРИТЬ *сов. кого-что* 1. бешекләү, кайнар һыу менән сайкау; **обварить овощи** йәшелсәне кайнар һыу менән сайкау 2. кайнар нәмәгә зарарлау, яндырыу, бешереу; **обварить ногу** кияпкәм аякты кайнар һыуга бешереу

ОБВАРИТЬСЯ *сов.* бешеу; **обвариться** кияпкәм кайнар һыуга бешеу

ОБВЕВАТЬ *несов. см. обвезать 1*

ОБВЕНЧАТЬ *сов. кого; церк.* никахлау, никах укыу (укытыу)

ОБВЕНЧАТЬСЯ *сов.; церк.* никахлашыу

ОБВЕРНУТЬ *сов. кого-что; разг.* төрөү, урау, тышлау, төрөп (урап) тышлау; **обвернуть книгу в бумагу** китапты кағыз менән тышлау

ОБВЕРТЫВАТЬ *несов. см. обвернуть*

ОБВЕС *м см. обвесить I — обвешивать I*

ОБВЕСИТЬ I *сов. кого* кәм үлсәү (*алдан йәки яңылышып*); **обвесить покупателя** һатып алыусыны алдан кәм үлсәү

ОБВЕСИТЬ II *сов. см. обвешать*

ОБВЕСИТЬСЯ I *сов.; разг. (ошибиться при взвешивании)* яңылыш үлсәү, үлсәгәндә яңылышыу

ОБВЕСИТЬСЯ II *сов.; разг. см. обвешаться*

ОБВЕСТИ *сов. 1. кого-что, вокруг чего-л.* тиралэй (әйләндереп) йөрөтөп сығыу, уратып сығыу; **обвести гостей** вкүрүг сада кунактарзы

бакса тиралэй йөрөтөп сығыу 2. *кого-что (оглядеть)* күз йөрөтөп (байкап, карап) сығыу; **обвести комнату глазами** бүлмәгә күз йөрөтөп сығыу 3. *что, чем* ситенән һызып сығыу, каймалау, каймалап куйыу (сығыу); **обвести рисунок тушью** рәсемдең ситен тушь менән һызып сығыу 4. *что, чем* әйләндереп (кэртэләп, коймалап) алыу, койма тотоу; **обвести двор** йзгородью кураны кэртэләп алыу 5. *кого; спорт.* уратып (урап) үтеу; **обвести защитника** һаксыны урап үтеу 6. *кого; прост.* алдау, алдагыу; **её и десять человек не обведут** уны ун кеше лә алдай алмас ♦ **обвести вкүрүг пальца** *кого* төп башына ултыртыу

ОБВЕТРЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обветрить* 2. *прил.* ел каккан (ашаган), елһенгән, ярылган; **обветренные губы** елһенгән ирендәр; **обветренное лицо** ел каккан йөз

ОБВЕТРЕТЬ *сов. см. обветриться*

ОБВЕТРИВАТЬ *несов. см. обветрить*

ОБВЕТРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обветриться* 2. *страд. от обветривать*

ОБВЕТРИТЬ *сов. что* елгә (елдән) ярылыу, ел кағыу (ашау), елһетеу; **обветрить лицо** битте елһетеу; **губы обветрило** *безл.* ирен елдән ярылган

ОБВЕТРИТЬСЯ *сов.* елгә ярылыу, ел кағыу (ашау), елһенеу; **моё лицо обветрилось** битем елгә ярылды

ОБВЕТШАЛЫЙ, -ая, -ое иске, искергән, тузган, искереп (тузып) бөткән; **обветшалая кровля** искергән кыйык

ОБВЕТШАТЬ *сов.* искереу, тузыу, искереп (тузып) бөтөү; **стены совсем обветшали** стеналар бөтөнләй искергән

ОБВЕШАТЬ *сов. кого-что, чем* асыу, әлеу, тағыу, асып (әлеп, тағып) сығыу, асып (әлеп, тағып) бөтөрөү; **обвешать ёлку игрушками** шырышта уйынсыктар әлеп сығыу

ОБВЕШАТЬСЯ *сов.* өскә (өстөнә) тағыу (асыу), өскә (өстөнә) тағып (асып) бөтөү; **обвешаться оружием** өскә коралдар асыу

ОБВЕШИВАТЬ I *несов. см. обвесить I*

ОБВЕШИВАТЬ II *несов. см. обвешать, обвесить II*

ОБВЕШИВАТЬСЯ I *несов. 1. см. обвесить-ся I; 2. страд. от обвешивать I*

ОБВЕШИВАТЬСЯ II *несов. 1. см. обвешаться, обвеситься II; 2. страд. от обвешивать II*

ОБВЕЯТЬ *сов. 1. кого-что, чем* бәреу, бәре-леу, исеу, бәреп (иһеп) куйыу; **обвеял свежий воздух** саф һауа бәреде 2. *перен.* уратыу, солгау, уратып (солгап) алыу; **обвеял вдруг былым** капыл үткәндәр солгап алыу 3. *что* елһәреу; **обвеять зерно** ашылык елһәреу

ОБВИВАТЬ *несов. см. обвить*

ОБВИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обвиться* 2. *страд. от обвивать*

ОБВИНЕНИЕ

ОБВИНЕНИЕ с 1. см. обвинить — обвинять; обвинение в неблагодарности якшылыктын казерен белмәүзә гәйепләү 2. (приговор) гәйепләү карары; **вынести обвинение** гәйепләү карарын сыгарыу 3. юр. (обвиняющая сторона) гәйепләүсә як; **свидетель обвинения** гәйепләүсә яктың шаһиты

ОБВИНИТЕЛЬ м гәйепләүсә, гәйеп итеүсә; **государственный обвинитель** юр. дәүләт гәйепләүсәһе; **общественный обвинитель** юр. йәмәғәтселек гәйепләүсәһе

ОБВИНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое гәйепләү ...ы; **обвинительная речь** гәйепләү телмәре; **обвинительный приговор** юр. гәйепләү карары

ОБВИНИТЬ сов. кого-что, в чём 1. гәйепләү, гәйеп ташлау (тағыу); **обвинить в неискренности** ихлас күнелле булмауза гәйепләү 2. (осудить) гәйепләү, гәйепле тип табыу, гәйепләү карары сыгарыу, хөкөм итеү, хөкөмгә тарттырыу

ОБВИНЯЕМЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от обвинять 2. в знач. суц. обвиняемый м и обвиняемая ж гәйепләнеүсә

ОБВИНЯТЬ несов. см. обвинить

ОБВИСАТЬ несов. см. обвиснуть

ОБВИСЛЫЙ, -ая, -ое разг. халынкы, халпы, халпайып (халынып) төшкән; **обвислая кожа** халынкы тире; **обвислые усы** халынып төшкән мыйык

ОБВИСНУТЬ сов. халыныу, халынып (халпайып, асылынып) төшөү, асылыныу, халпайыу; **берёзы обвисли от снега** кайындарзың ботактары карзан халынып төшкән

ОБВИТЬ сов. 1. что уратыу, урау, урап алыу (куйыу), сырмау, сырмап алыу; **обвить кобу** сәс толмон урап куйыу; **обвить шляпу лентами** эшләпәнә тағмалар менән уратыу 2. что (о растениях) сырмау, сырмап алыу; **плющ обвил террасу** үрмә гөл террасаны сырмап алған 3. что; перен. (о мгле, тумане) солгау, каплау, каплап (солгап) алыу; **мгла обвила залив** монар култыкты солгап алған 4. кого-что (обнять) косаклау, косаклап алыу; **обвить шею руками** муйындан косаклау

ОБВИТЬСЯ сов. 1. уралыу, сырмалыу, урап алыныу; **обвиться подобно ленте** тағма кеүек уралыу 2. (обнять — о руках) косаклау, косаклап алыу

ОБВОД м 1. см. обвести 1, 3, 4; 2. (линия, кайма) һызык, һызат; **оборонительный обвод** воен. оборона һызыгы

ОБВОДИТЬ несов. см. обвести

ОБВОДНЕНИЕ с; спец. см. обводнить — обводнять

ОБВОДНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое спец. һыу үткәрәү ...ы, һугарыу ...ы; **обводнительный канал** һугарыу каналы; **обводнительные работы** һыу үткәрәү эштәре

ОБВОДНИТЬ сов. что; спец. һыу үткәрәү, һугарыу; **обводнить засушливые места** коро ерзәрзе һугарыу

ОБВОДНЫЙ, -ая, -ое әйләнмә, уратып (ситләтеп) үтә торған; **обводный канал** уратып (ситләтеп) үтә торған канал

ОБВОДНЯТЬ несов. см. обводнить

ОБВОЛАКИВАТЬ несов. см. обволочь

ОБВОЛАКИВАТЬСЯ несов. 1. см. обволочь 2. страд. от обволакивать

ОБВОЛОЧЬ сов. что каплау, солгау, томалау, бағыу, уратыу, каплап (солгап, томалап, бағып, уратып) алыу; **тучи обволокли небо** болоттар күк йөзән каплап алған

ОБВОЛОЧЬСЯ сов. капланыу, солганыу, томаланыу, бағылыу, каплап (солгап, томалап, бағып) алыныу; **река обволоклась густым туманом** йылға куйы томан менән капланған

ОБВОРОВАТЬ сов. кого-что; разг. урлап сығыу (китеү)

ОБВОРОВАВАТЬ несов. см. обворовать

ОБВОРОЖИТЕЛЬНОСТЬ ж һокландырғыс (һоклангыс) булыу, таң калдырылык булыу

ОБВОРОЖИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һокландырғыс, һоклангыс, таң калдырғыс; **обворожительная улыбка** һокландырғыс йылмайыу; **обворожительные манеры** һоклангыс кыланыштар

ОБВОРОЖИТЬ сов. кого-что һокландырыу, таң калдырыу, әсир итеү; **обворожить своей игрой** үзенең уйнауы менән һокландырыу; **обворожить любезностью** яғымлы һүззәр һөйләп әсир итеү

ОБВЯЗАТЬ сов. 1. кого-что урау, урап (уратып) бәйләу, сырмап бәйләу; **обвязать голову платком** башты яулык менән уратып бәйләу; **обвязать мешок верёвкой** токтоң ауызын бау менән уратып бәйләу 2. что (окаймить) ситләү, тотоу; **обвязать ворот красной шерстью** яғаны кызыл йөн менән ситләү

ОБВЯЗАТЬСЯ сов. ураныу, урап бәйләнеү, сырмалыу, солганыу, уратып бәйләп куйыу; **обвязаться верёвкой** бау менән сырмалыу; **обвязаться тёплой шалью** йылы шәлгә ураныу

ОБВЯЗКА ж 1. см. обвязать 1; **обвязка яблони** солбомой алмағастарзы һалам менән уратып бәйләу 2. кайма, селтәр; **кружевная обвязка** платка яулык ситендәге селтәр 3. спец. беркеткес

ОБВЯЗЫВАТЬ несов. см. обвязать

ОБВЯЗЫВАТЬСЯ несов. 1. см. обвязаться 2. страд. от обвязывать

ОБГЛАДЫВАТЬ несов. см. обглодать

ОБГЛОДАТЬ сов. что кимереү, мөһийәү, кимереп (мөһийәп) бөтөрөү; **обглодать мясо с костей** һөйәктең итен кимереп бөтөрөү

ОБГОВАРИВАТЬ несов. см. обговорить

ОБГОВОРИТЬ сов. что; разг. һөйләшәп куйыу, уйлашыу, һәр яктан уйлау (тикшерәү);

это дело надо обговорить был турала уйлашырга кәрәк; **обговорить всё заранее** бөтәһен дә алдан һөйләшеп куйыу

ОБГОН *м см.* **обогнать; обгон слева** һул яктан узыу; **обгон запрещён** узыу тыйыла

ОБГОНЯТЬ *несов. см.* **обогнать**

ОБГОРАТЬ *несов. см.* **обгореть**

ОБГОРЁЛЫЙ, -ая, -ое **1.** янган, көйгән, янып (көйөп) бөткән; **обгорелые дома** янган йорттар; **обгорелые брёвна** янып бөткән бүрәнәләр **2. разг.** кояшка (көнгә) янган, карайган; **обгорелые плечи** кояшка янган кулбаш

ОБГОРЁТЬ *сов.* **1.** янып (көйөп) бөтөү; **верхний этаж обгорел** өшкә қат янып бөткән **2. разг. (получить солнечные ожоги)** кояшка (көнгә) яныу; **кожа обгорела** тире кояшка янган

ОБГРЫЗАТЬ *несов. см.* **обгрызть**

ОБГРЫЗТЬ *сов. что* кимереп (мөнийөп) бөтөрөү, кимереү, мөнийөү; **зайцы обгрызли кору на яблоне** қуяндар алмағас қайырын кимереп бөтөргән

ОБДАВАТЬ *несов. см.* **обдавать**

ОБДАТЬ *сов. кого-что, чем* **1.** койондороу, сайындырыу, сайқау, койондороп (сайқап) алыу; **его обдало волной** уны тулқын койондорзо; **обдавать фрукты горячей водой** емештәрзе қайнар һыу менән сайқау **2.** бәрәү, (қилеп) бәрәлеу, қағылыу, аңқыу, аңқып китеу; **обдавать теплым ветром** йылы ел бәрәү; **обдавать запахом цветов** сәскә есе аңқыу **3. перен.; безл.** солғап (биләп) алыу; **обдавать чем-то родным** ниндәйзер туганлыҡ хисе солғап алыу; **слова эти обдали меня холодом** был һүзәр тәнәмә һалқын булып йүгерзе ♦ **обдавать взглядом** қаким, чего қараш ташлау; **обдавать презрением** нәфрәтлә қараш ташлау; **обдавать холодом кого** һалқын мөгәмәлә итеу, үзен эре тогоу

ОБДАТЬСЯ *сов.;* *разг.* қойоноу, сайыныу, сайқаныу; **обдаётся холодной водой** һалқын һыу менән қойоноу

ОБДЕЛАТЬ *сов. что* **1. разг.** эшкәртеу, эшкә индереу; **обделать кожу** тире эшкәртеу; **обделать драгоценный камень** асыл ташты эшкәртеу **2. чем; разг.** уратып (әйләндереп) алыу, уратыу, тирәләй һалыу (қуйыу); **обделать рудник камнем** шишмәне таш менән уратып алыу **3. прост.** ййлау, рәтләу, ййлап (рәтләп) қуйыу, оқта (тасыллы, уңышлы) башқарып қуйыу (сығыу); **обделать все своё дела** бөтә эштәрзе уңышлы башқарып сығыу; **тонко обделать дельце** эште оқта ййлап қуйыу **4. прост.** оқта итеп алдау, оқта алдатыу; **чисто обделать** бик оқта итеп алдатыу

ОБДЕЛИТЬ *сов. кого, чем* (өлөштән) мәхрүм итеу, (өлөштө) қәм биреу, (өлөшһөз) қалдырыу, айырыу; **обделить ролями** ролдәрзән мәхрүм итеу; **обделить в питании** тамақ айырыу, өлөшһөз (ашһөз) қалдырыу

ОБДЕЛЫВАТЬ *несов. см.* **обделывать**

ОБДЕЛЯТЬ *несов. см.* **обделывать**

ОБДЁРГАТЬ *сов. что; прост.* **1.** йолқоп (өзөп) сығыу, йолқоп (өзөп) бөтөрөү; **яблоки были обдёрганы с ветками** алмалар ботактары менән өзөп бөтөрөлгән булған **2.** йолқоп тигезләу, тигезләп йолқоп сығыу; **обдёргать стог** кәбән төбөн йолқоп тигезләу

ОБДЁРГИВАТЬ *несов. см.* **обдёргать, обдёрнуть**

ОБДЁРНУТЬ *сов. что; разг.* тартып (тигезләп) қуйыу, тартып (тигезләп) рәтләп қуйыу; **обдёрнуть юбку** юбканы (итәкте) тартып, рәтләп қуйыу

ОБДИРАЛА *м и ж; прост.* талаусы, тереләй тунаусы

ОБДИРАТЬ *несов.* **1. см.** **ободра́ть** **2. что; спец.** һурзырыу, һурзыртыу

ОБДИРАТЬСЯ *несов.* **1. см.** **ободра́ться** **2. страд. от** **обдирать**

ОБДИРКА *ж; спец.* һурзырыу, һурзыртыу; **обдирка овса** һоло һурзыртыу

ОБДИРНЫЙ, -ая, -ое *спец.* **1.** һурзырыу ...ы, һурзыртыу ...ы; **обдирная мельница** һурзырыу тирмәне **2.** һурзырылған, һурзыртылған; **обдирное пресо** һурзыртылған тары; **обдирная мука** һурзырылған (һурзырып тартылған) он

ОБДУВАТЬ *несов. см.* **обдуть**

ОБДУМАННОСТЬ *ж* уйланылғанлыҡ, уйлап эшләу, уйлап эшләнеу; **обдуманность ответа** яуапты уйлап биреу (әйтәу); **обдуманность поступков** эш-қыланыштың уйлап эшләнеуе

ОБДУМАННЫЙ, -ая, -ое (бөтә яқлап) уйланған, уйлап эшләнгән; **обдуманное решение** бөтә яқлап уйланған қарар; **обдуманный шаг** уйлап эшләнгән азым

ОБДУМАТЬ *сов. что* төптән (төрлә яқлап) уйлау, төрлә яқтан уйлау (қарау), хәл итеу; **обдумать свой ответ** үзеңдең яуабыңды төрлә яқтан уйлап қарау; **обдумать предстоящий разговор** буласақ һөйләшеүзе төптән уйлау; **обдумать все тонкости** бөтә нескәлектәрзе төрлә яқтан уйлау; **не обдумав** төптән (нықлап) уйламай

ОБДУМЫВАТЬ *несов. см.* **обдумать**

ОБДУТЬ *сов. кого-что* **1.** өр(зәр)дәп тазартыу; **обдуть портрет** портретты өрәп тазартыу **2.** өрәп төшөрөү (ебәрәу); **обдуть пепел с самовара** самауырзың көлән өрәп төшөрөү **3. безл.** ел бәрәлеу; **меня обдуло сквозняком** миңә үткәүел ел бәрәлдә **4. прост.** алдатыу, ултыртыу

ОБЕ *ж числ. см.* **оба; взять обеими руками** ике (қуш) қуллап алыу; **по обе стороны дороги** юлдың ике яғында ла

ОБЕГАТЬ *сов. кого-что* йүгереп йөрөп (әйләнәп) сығыу; **обегать все дорожки сада** баксаның бөтә һуқмағы буйлап йүгереп сығыу;

ОБЕГАТЬ

обегать всех знакомых барлык таныш-белеште йөрөп сыгыу

ОБЕГАТЬ *несов.* 1. *см.* **обегать** 2. *см.* **обежать**

ОБЕД *м* 1. төшкө аш, аш мәжлесе; **пригласить на обед** төшкө ашка сабырыу; **за обедом** төшкө аш вақытында; **званый обед** тантаналы аш мәжлесе 2. аш, ашамлык; **готовить обед** аш яраштырыу; **праздничный обед** байрам ашы; **домашний обед** өйзә эзерләнган ашамлык 3. *разг.* (*время*) төш, төшкөлөк; **вернуться к обеду** төшкә кайтыу; **после обеда** төштән һуң 4. *разг.* (*перерыв*) төшкөлөк; **закрыть магазин на обед** магазинды төшкөлөккә ябыу

ОБЕДАТЬ *несов.* төшкө аш ашау; **обедать в два часа** сәгәт икелә төшкө аш ашау

ОБЕДЕННЫЙ, -ая, -ое төшкө, аш ...ы, төшкө аш ...ы, төш ...ы; **обеденный стол** аш естәле; **обеденное время** төшкө аш вақыты, төш вақыты; **обеденный перерыв** төшкө тәнәфес

ОБЕДНЁЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярлыланган, фәкирләнган, фәкирлеккә төшкән

ОБЕДНЕНИЕ *с* 1. *см.* **обеднеть** 2. *см.* **обеднить**

ОБЕДНЕТЬ *сов.* ярлылануы, фәкирләнәү, фәкирлеккә төшәү

ОБЕДНИТЬ *сов.* *что* ярлыландырыу, мәгәнәһезләндерәү; **обеднить стиль** стилде ярлыландырыу

ОБЕДНЯ *ж; церк.* обедня, гибәзәт, иртәнге (төшкө) гибәзәт (*христиандарза*); **служить обедню** (иртәнге) гибәзәт кылыу ♦ **испортить (всю) обедню кому; прост.** бөтә эште бозоу, бозоп ебәрәү, эштең кызыгын ебәрәү

ОБЕДНЯТЬ *несов. см.* **обеднить**

ОБЕЖАТЬ *сов.* 1. *что* йүгереп әйләнәп сыгыу; **обежать вокруг дома** өй тирәһен йүгереп әйләнәп сыгыу 2. *кого-что; разг.* йүгереп узып китеү 3. *кого-что* йүгереп (әйләнәп, урап) йөрөп сыгыу, кызырып сыгыу; **обежать всех родственников** бөтә тугандарзы йөрөп сыгыу; **обежать все магазины** барлык магазиндарзы кызырып сыгыу ♦ **обежать глазами (взглядом)** күз йүгертеп сыгыу

ОБЕЗ... (*обес...*) *приставка; берэй нәмәнән мәхрүм итеү, айырыу, котгарыу йәки мәхрүм булыу, айырылыу, котлолу мәгәнәләрен аңлата, мәс., обезземелить* ерһез калдырыу; **обезвредить** һыуһыз итеү; **обезопасить** хәүефән котгарыу; **обеспамятеть** хәтерһезләнәү, хәтерзе югалтыу

ОБЕЗБОЛИВАНИЕ *с см.* **обезболить**

ОБЕЗБОЛИВАТЬ *несов. см.* **обезболить**

ОБЕЗБОЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **обезболить** 2. *прил.* ауыртыуыза баҫа (бөтөрә) торган; **обезболивающие средства** ауыртыуыза баҫа торган дарыу(зар)

ОБЕЗБОЛИТЬ *сов. что* ауыртыуыза баҫыу (бөтөрәү); **обезболить зуб** тештең ауыртыуын баҫыу

ОБЕЗВОДИТЬ *сов. что* һыуһыз калдырыу, һыуын коротоу (бөтөрәү), һыуһызландырыу; **обезвредить жир** *стец.* майзы һыуһызландырыу

ОБЕЗВОЖИВАТЬ *несов. см.* **обезвредить**

ОБЕЗВРЕДИТЬ *сов. кого-что* зарарһызландырыу, зыянһызландырыу; **обезвредить мину** минаны зарарһызландырыу

ОБЕЗВРЕДИТЬ *несов. см.* **обезвредить**

ОБЕЗГЛАВИТЬ *сов.* 1. *кого* башын өзөү (киҫеп, сабып ташлау) 2. *что; перен.* етәкһез (башлыкһыз) калдырыу; **обезглавить восстание** ихтиладды етәкһез калдырыу

ОБЕЗГЛАВЛИВАТЬ *несов. см.* **обезглавить**

ОБЕЗДОЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **обездолить** 2. *прил.* изелгән, йәберләнган, мәхрүм ителгән

ОБЕЗДОЛИТЬ *сов. кого-что* мәхрүм итеү, өлөшһез калдырыу

ОБЕЗЖИРивание *с см.* **обезжировать**

ОБЕЗЖИРИВАТЬ *несов. см.* **обезжирить**

ОБЕЗЖИРИТЬ *сов. что* майһызландырыу,

майын бөтөрәү (сыгарыу, айырыу); **обезжирить шерсть** йөндөң майын бөтөрәү; **обезжирить творог** әремектең майын сыгарыу

ОБЕЗЗАРАЖивание *с см.* **обеззараживать**; **обеззараживание питьевой воды** эсәр һыуы зарарһызландырыу

ОБЕЗЗАРАЖИВАТЬ *несов. см.* **обеззаразить**

ОБЕЗЗАРАЗИТЬ *сов. что* йогошһозландырыу, зарарһызландырыу; **обеззаразить землю** ерзе зарарһызландырыу; **обеззаразить семена** орлокто зарарһызландырыу

ОБЕЗЗЕМЕЛИВАНИЕ *с см.* **обезземелить**

ОБЕЗЗЕМЕЛИВАТЬ *несов. см.* **обезземелить**

ОБЕЗЗЕМЕЛИТЬ *сов.* ерһез калдырыу, ерзән язырыу (мәхрүм итеү); **обезземелить крестьянина** крастиәнде ерһез калдырыу

ОБЕЗЛЕСЕТЬ *сов.* урманы тыркылып бөтөү, урманһыз калыу (итеү)

ОБЕЗЛЕСИТЬ *сов. что* урманһыз калдырыу, урманын (киҫеп) бөтөрәү; **обезлесить край** тирә-яктың урманын кыркып бөтөрәү

ОБЕЗЛИЧЕНИЕ *с см.* **обезличить, обезличиться**

ОБЕЗЛИЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **обезличить** 2. *прил.* (*лишённый индивидуальности*) үзенсәлектәрен (шәхсиәтен) югалткан, үзенсәлектәре юылган 3. *прил.* эйәһез, хужаһыз, яуап биреүсәһе булмаган, айырым кешегә беркетелмәгән; **обезличенная работа** айырым кешегә беркетелмәгән эш

ОБЕЗЛИЧИВАТЬ *несов. см.* **обезличить**

ОБЕЗЛИЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* шәхси үзенсәлектәрен (шәхсиәтен) бөтөрәү; **обезличить человека** кешенең шәхси үзенсәлектәрен бөтөрәү 2. *что* яуап биреүсәһез калдырыу, айырым кешегә беркетелмәгән эш

ОБЁРТЫВАТЬСЯ

шегә беркетмәү; **обезличить руководство** етакселлек итеүзе айырым кешегә беркетмәү

ОБЕЗЛИЧИТЬСЯ *сов.* 1. шәхси үзенсәлектәре бөтөү (юйылыу, юкка сығыу) 2. яуап биреүсез (эйәһез) калдырылыу, айырым кешегә беркетелмәү; **работа обезличилась** эш яуап биреүсез калдырылды

ОБЕЗЛИЧКА *ж* эйәһезлек, яуапһызлык, шәхси яуапһызлык булмау; **обезличка в работе** эшкә яуапһызлык

ОБЕЗЛЮДЕТЬ *сов.* кешез калыу; **деревня обезлюдела** ауыл кешез калды

ОБЕЗОБРАЖИВАТЬ *несов. см. обезобразить*

ОБЕЗОБРАЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обезобразиться* 2. *страд. от обезобразивать*

ОБЕЗОБРАЗИТЬ *сов.* 1. *кого-что* йәмһезләндерәү, күркен (йәмен) китәрәү (ебәрәү), киәфәтен бозоу; **обезобразить дом пристройками** төкәтмәләр менән өйзөң күркен ебәрәү 2. *что* бозоп (үзгәртеп) күрһәтәү (*фекерзе, эзби эсәрзе һ.б.*); **обезобразить мысль автора** автордың фекерен бозоп күрһәтәү

ОБЕЗОБРАЗИТЬСЯ *сов.* йәмһезләнеү, киәфәт бозолоу, йәме (күрке) китеү

ОБЕЗОПАСИТЬ *сов. кого-что* куркыныстан (хәүеф-хәтәрзән) һаклау, хәүефһезлекте (именлекте) тәьмин итеү; **обезопасить полёты** осоштардың хәүефһезлеген тәьмин итеү

ОБЕЗОПАСИТЬСЯ *сов.* куркыныстан (хәүеф-хәтәрзән) һаклану, хәүефһезлеге (именлеге) тәьмин ителәү; **обезопаситься от нападения** һөжүм куркынысынан һаклану

ОБЕЗОРУЖИВАТЬ *несов. см. обезоружить*

ОБЕЗОРУЖИТЬ *сов. кого-что* 1. коралһызландырыу, коралын алыу; **обезоружить врага** дошманды коралһызландырыу 2. *перен.* каршы тора (карышлаша) алмаслык итеү, буйһондороу, тынысландырыу; **обезоружить лаской** иркәләп тынысландырыу; **обезоружить оппонента** оппонентты каршы тора алмаслык итеү

ОБЕЗУМЕТЬ *сов.* акылдан языу (шашыу); **обезуметь от страха** куркыузан акылдан языу

ОБЕЗЬЯНА *ж* 1. маймыл; **человекообразная обезьяна** кеше һымак маймыл 2. *разг. (кривляка)* маймыл, кылансык, боргандак, шикандак

ОБЕЗЬЯНИЙ, -ья, -ье маймыл ...ы; **обезьяний питомник** маймыл питомнигы

ОБЕЗЬЯННИК *м* маймыл ситлегә (*зоопарк-та, питомникта*)

ОБЕЗЬЯННИЧАТЬ *несов.; разг.* маймылла-нуу, кылану

ОБЕЛИСК *м* обелиск, һәйкәл; **гранитный обелиск** гранит һәйкәл

ОБЕЛИТЬ *сов.; разг.* аклау, ғәйепһез тип табу; **стараться обелить себя** үзенде ақларға тырышыу

ОБЕЛИТЬСЯ *сов.; разг.* аклану, акланып сығыу; **ему удалось обелиться** ул акланып сыға алды

ОБЕЛЯТЬ *несов. см. обелить*

ОБЕРЕГАТЬ *несов. кого-что* һаклау, һаклап алып калыу, курғаулау; **оберегать детей** от простуды балаларды һыуык тейеүзән һаклау; **оберегать имущество** милекте һаклау

ОБЕРЕГАТЬСЯ *несов.* 1. һаклану, һакланып калыу; **оберегаться от простуды** һыуык үтеүзән (тейеүзән) һаклану 2. *страд. от оберегать*

ОБЕРЕЧЬ *сов. см. оберегать*

ОБЕРНУТЬ *сов.* 1. *что* урау, урап куйыу; **обернуть шею шарфом** муйыңа шарф урау 2. *что* төрөү, төрөп куйыу; **обернуть книгу газетой** китапты газиткә төрөп куйыу 3. *что* бороу, бороп ебәрәү; **обернуть лицо к соседу** йөззө күршегә бороу; **обернуть дело в свою пользу** *перен.* эште үз файзаңа бороп ебәрәү 4. *что* әйләндерәү, әйләндереп һалыу (һалып куйыу); **обернуть медаль другой стороной** мизалды икенсе ягы менән әйләндереп һалыу 5. *кого-что; фольк.* әйләндерәү, әүерелдерәү; **обернуть мальчика в птицу** малайды кошка әйләндерәү

ОБЕРНУТЬСЯ *сов.* 1. боролоу, әйләнеү, боролоп (әйләнеп) карау; **обернуться лицом к собеседнику** әңгәмәсегә йөз менән боролоу; **он даже не обернулся** ул боролоп та караманы 2. әйләнеп сығыу; **обернуться 100 раз** 100 тапкыр әйләнеп сығыу 3. *перен.* әйләнеү, (икенсе төрлө) бүтән төс (юл, йүнәлеш, боролош) алыу; **все обернулось иначе** бөтәһе лә икенсе төрлө йүнәлеш алды; **дела обернулись в нашу пользу** эштәр беззән файзаңа әйләнде 4. *разг. (съездив, сходяв, вернуться назад)* әйләнеп (боролоп) кайтыу; **раньше часа не обернёшься** бер сағатта генә әйләнеп кайта алмаһың 5. *разг. (выйти из затруднения)* етешәү, өлгөрәү, өлгәшеү; **как-нибудь обернёмся** нисек булһа ла етешербез әле; **с одним трактором не обернуться** бер трактор менән генә өлгөрөп булмаҫ 6. *кем-чем, в кого-что; фольк.* әйләнеү, әүереләү; **обернуться лисой (в лису)** төлкөгә әүереләү 7. *эк.* әйләнеш яһау; **капитал обернулся за месяц** капитал бер айза әйләнеш яһаны

ОБЁРТКА *ж* 1. *см. обернуть* 2; 2. тышлык, тыш; **тетрадь в сине́й обёртке** күк тышлы дәфтәр

ОБЕРТОН *м; муз.* обертон (*төп тауышка өстәмә төсмөр бирә торған эйәрсән тауыш*)

ОБЁРТОЧНЫЙ, -ая, -ое (әйбер) төрөү ...ы; **обёрточная бумага** әйбер төрөү кағызы; **обёрточная материя** төрөү тукымаһы

ОБЁРТЫВАТЬ *несов. см. обернуть*

ОБЁРТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обернуться* 1–3, 6; 2. *страд. от обёртывать*

ОБЕС...

ОБЕС... приставка см. *обез...*

ОБЕСКРОВАТИТЬ *сов. кого-что* 1. канһыратыу, канһын агызыу (агызып бөтөрөү) 2. *перен.* көсчөзлөндөрөү, хәлһезлөндөрөү, карыуын (кәрен) алыу; **обескрóвить врага́** дошманды көсчөзлөндөрөү

ОБЕСКРОВАЛИВАТЬ *несов. см. обескрóвить*
ОБЕСКУРАЖИВАТЬ *несов. см. обескура́жить*

ОБЕСКУРАЖИТЬ *сов. кого-что* аптыратыу, аптырашта калдырыу; **обескура́жить неожиданным вопросом** көтөлмәгән һорау менән аптырашта калдырыу

ОБЕСПЕЧЕНИЕ *с* 1. *см. обеспéчить* 2. тәминәт; **социальное обеспéчение** социаль тәминәт

ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ *ж* 1. тәмин ителәү, тәмин ителгәнлек, тәмин ителгән булыу; **обеспéченность завода то́пливом** заводтың ягыулык менән тәмин ителгәнлеге 2. (*достаток*) мул, етеш, муллык, етешлек; **материальная обеспéченность** матди етешлек, етеш (мул) тороу

ОБЕСПЕЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обеспéчить* 2. *прил.* етеш, мул; **обеспéченная жизнь** мул тормош; **обеспéченный человек** етеш кеше

ОБЕСПЕЧИВАТЬ *несов. см. обеспéчить*

ОБЕСПЕЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обеспéчиться* 2. *страд. от обеспéчивать*

ОБЕСПЕЧИТЬ *сов.* 1. *кого-что* тәмин итеу; **обеспéчить свою семью** гаиләнде тәмин итеу; **обеспéчить хозяйство семенами** хужалыкты орлок менән тәмин итеу 2. *что* булдырыу, тәмин итеу; **обеспéчить победу** енеүзе булдырыу; **обеспéчить подъём экономики** иктисад үсешен тәмин итеу; **обеспéчить права́ граждан** граждандарзың хокуктарын тәмин итеу

ОБЕСПЕЧИТЬСЯ *сов. чем; разг.* тәмин ителәү, әзерләп куйыу; **обеспéчиться продуктами** азык менән тәмин ителәү; **обеспéчиться необходимым** бөгә кәрәк-ярактарзы әзерләп куйыу

ОБЕСПОКОИТЬ *сов. кого* тынышсызлау, борсоу, мазаһызлау; **обеспокоить приходом** килеп тынышсызлау; **обеспокоить пресбой** үтенес менән борсоу

ОБЕСПОКОИТЬСЯ *сов. чем* тынышсызлану, борсолоу, хафалану; **обеспокоиться опозданием гостей** кунактарзың һуңлауына борсолоу; **чем он обеспокоился?** нимәгә ул хафаланды?

ОБЕССИЛЕТЬ *сов.* хәлһезләнеү, кәрһезләнеү, көсчөзләнеү, хәл (көс, кәр) бөтөү, хәлдән тайыу (языу), кингәү, йонсоу, әлһерәү; **обессилеть от тяжёлой работы** ауыр эштән йонсоу; **обессилеть от усталости** кингәп китеу (*көс, хәл бөтөү*)

ОБЕССИЛИВАТЬ *несов. см. обессилить*

ОБЕССИЛИТЬ *сов. кого-что* хәлһезлөндөрөү, көсчөзлөндөрөү, көсөн (хәлен) бөтөрөү,

мәлһерәтеу, йонсотоу; **бессонная ночь обессилила её** йокоһоз төн уны йонсотто

ОБЕССЛАВИТЬ *сов. кого-что* яманатын һатыу (сыгарыу), хурлыкка төшөрөү, абруйын төшөрөү; **не обесславить свой род** нәселендән яманатын сыгармау; **обесславить свою репутацию** абруйыңды төшөрөү

ОБЕССЛАВИТЬСЯ *сов.* яманатка калыу, яманат сыгыу, хурлыкка төшөү

ОБЕССЛАВЛИВАТЬ *несов. см. обесславить*
ОБЕССМЕРТИТЬ *сов. кого-что* мәңгеләштерөү, мәңгелек (үлмәслек) итеу; **обессмертить своё имя** исеменде мәңгеләштерөү

ОБЕССУДИТЬ: не обессудь(те) гәйепләмә(гез), гәйепкә алма(ғыз), гәйеп итмә(гез)

ОБЕСЦВETИТЬ *сов.* 1. *что* төсчөзлөндөрөү, уңдырыу; **обесцвётить ткань** тукыманы төсчөзлөндөрөү 2. *кого-что; перен.* (*сделать невыразительным*) ярлыландырыу, төсчөзлөндөрөү, үзенсәлектәрен бөтөрөү; **обесцвётить образ** образды ярлыландырыу

ОБЕСЦВETИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать менее ярким*) төсчөзләнеү, уңыу, төсө китеу; **ткань обесцветилаь от солнца** тукыма кояшка уңған 2. *перен.* (*стать невыразительным*) төсчөзләнеү, үзенсәлектәре бөтөү (югалыу)

ОБЕСЦВЕЧИВАТЬ *несов. см. обесцвётить*
ОБЕСЦВЕЧИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обесцвётиться* 2. *страд. от обесцвётывать*

ОБЕСЦВЕЧИВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от обесцвётывать* 2. *прил.* төсчөзлөндөрөүсө, төсчөзлөндөрә (уңдыра) торған; **обесцвечивающее вещество** уңдыра торған матдә

ОБЕСЦЕНЕНИЕ *с см.* обесцénить, обесцénиваться

ОБЕСЦЕНИВАТЬ *несов. см. обесцénить*
ОБЕСЦЕНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обесцénиться* 2. *страд. от обесцénивать*

ОБЕСЦЕНИТЬ *сов. что* 1. хақын (киммәтен, баһаһын) төшөрөү, ошозландырыу, арзанайтыу; **обесцénить вещь** әйберзең хақын төшөрөү 2. *перен.* (*лишить значимости*) кәзерһезлөндөрөү, кәзерен ебәрәү (бөтөрөү, китәрәү); **обесцénить речь пустыми словами** күп һөйләп, һүззең кәзерен бөтөрөү

ОБЕСЦЕНИТЬСЯ *сов.* 1. хақы төшөү, киммәте бөтөү, арзанайыу, ошозлану; **деньги обесценились** аксаның киммәте бөттө 2. *перен.* (*утратить значимость*) кәзерһезләнеү, кәзере китеу

ОБЕСЧESTИТЬ *сов. кого-что* хур итеу, хурлыкка төшөрөү, йөзгә кара яғыу

ОБЁТ *м* 1. нәзер; **дать обёт** нәзер әйтөү; **монашеский обёт** монах нәзере 2. *высок.* (*обещание*) вәғәзә, ант, һүз; **исполнить обёт** антгы үтөү

ОБЕТОВА́ННЫЙ: обетованная земля (страна); обетованный край *книжн.* барырга ашкынып торған (бай) ер

ОБЕЩАНИЕ с вәгәзә, һүз; исполнить **обещание** һүзәндә тороу; **дать обещание** вәгәзә биреү; **взять обещание** с *кого-л. берәй кемдән* һүз алыу; **дать клятвенное обещание** тантаналы рәүештә вәгәзә биреү

ОБЕЩАТЬ 1. *сов., несов. что, с неопр. и с союзом "что"* вәгәзә итеү (биреү), һүз биреү; **обещал прийти вовремя** вақытында килеп етергә вәгәзә итте; **обещал, что придёт** килергә һүз бирзе 2. *несов. -га/-гә өмөтләнדרеү, өмөт биреү, окшау; день обещает быть жарким* көн эсе булырга окшай

ОБЖАЛОВАНИЕ с *см. обжаловать*

ОБЖАЛОВАТЬ *сов. что* ялыу биреү; **обжаловать судебный приговор** суд карарына ялыу биреү

ОБЖАРИВАТЬ *несов. см. обжарить*

ОБЖАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обжариться* 2. *страд. от обжаривать*

ОБЖАРИТЬ *сов. что* кыззырыу, курыу; **обжарить мясо** ит кыззырыу; **обжарить картофель** картуф курыу

ОБЖАРИТЬСЯ *сов. кыззырылыу, курылыу; рыба хорошо обжарилась* балык һэйбәт кыззырылган

ОБЖАТЬ I *сов. что* һыгыу, кысыу; **обжать мокрую одежду** еүеш кейемде һыгыу

ОБЖАТЬ II *сов. что (сжать злаки и т.п.)* урып алыу (бөтөрөү); **обжать овёс** голоно урып алыу

ОБЖЕЧЬ *сов. что* 1. яндырыу, өтөү, яндырып (өтөп) алыу, көйзөрөү; **обжечь конёц палки** таяк осон яндырыу 2. бешерөү, яндырыу, бешереп (яндырып, өтөп) алыу; **обжечь себе палец** бармакты яндырыу 3. яндырыу, өтөү, яндырып (өтөп) алыу; (*о крапиве*) сагыу, семетеү; **крапива обожгла мне ноги** кесерткән аяктарымды сакты; **ветер обжег ему лицо** ел уның битен семетте (өтөп алды); **обжечь руки кислотой** кулды кислотага яндырыу 4. (*подвернуть действию огня при обработке чего-л.*) үртәү, яндырыу; **обжечь кирпич** кирбес үртәү

ОБЖЕЧЬСЯ *сов. 1. чем* бешеү, яныу, бешеп алыу, янып куйыу; **обжечься горячим чаем** кайнар сәйгә бешеү; **обжечься кислотой** кислотага яныу 2. *на чём и без доп.; перен., разг.* яныу, (нык) отолоу, ауыз бешеү; **обжечься на сомнительной затее** ышанысһыз эштә отолоу; **он рисковал, да обжёгся** ул тәүәккәлләгәйне лә, тик ауызы беште

ОБЖИВАТЬ *несов. см. обжигать*

ОБЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обжигаться* 2. *страд. от обжигать*

ОБЖИГ *м; спец. см. обжечь* 4 — **обжигать**; **обжиг керамических изделий** балсыктан яһалган һауыт-һабаларзы үртәү

ОБЖИГАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* үртәү ...ы, яндырыу ...ы; **обжигательный цех** үртәү цехы

ОБЖИГАТЬ *несов. см. обжечь*

ОБЖИГАТЬСЯ *несов. 1. см. обжечься* 2. *страд. от обжигать*

ОБЖИМАТЬ *несов. см. обжать I*

ОБЖИМКА *ж см. обжимать*

ОБЖИМКИ *только мн. һығынты*

ОБЖИНАТЬ *несов. см. обжать II*

ОБЖИТОЙ, -ая, -ое 1. кеше торган (урынлашкан, йәшәгән); **обжитые места** кеше урынлашкан ерзәр 2. торорга (йәшәргә) яраклаштырылган, кеше торган; **обжитая квартира** торорга яраклаштырылган фатир

ОБЖИТЬ *сов. что; разг.* торорлок хәлгә килтереү, торорга (йәшәргә) яйлаштырыу; **обжить пустынные места** буш урындарзы торорлок хәлгә килтереү; **обжить комнату** бүлмәне тороу өсөн яйлаштырыу

ОБЖИТЬСЯ *сов.; разг.* эйәләшеү, йәшәп (тороп, күнегеп, өйрәнөп) китеү; **обжиться в деревне** ауылга эйәләшеү; **обжиться на новом месте** яны ерзә күнегеп китеү

ОБЖОРА *м и ж; разг.* мәскәй, убыр, аскернә, бирән, гуж

ОБЖОРСТВО *с; разг.* мәскәйлек, убырлык, аскернәлек, бирәнлек, комагайлык

ОБЗАВЕДЕНИЕ с 1. *см. обзавестись* 2. *разг. (вещи, инвентарь)* йыһаз, йорт кәрәк-ярагы; **всё обзаведение** бөтә йорт кәрәк-ярагы

ОБЗАВЕСТИСЬ *сов. кем-чем; разг. 1.* алыу, булдырыу; **обзавестись мебелью** мебель алыу; **обзавестись хозяйством** хужалык булдырыу 2. (*завести, создать*) короу, -лы/-ле булыу (булып алыу), булдырыу; **обзавестись знакомствами** таныш-белешле булыу

ОБЗАВОДИТЬСЯ *несов. см. обзавестись*

ОБЗВАНИВАТЬ *несов. см. обзвонить*

ОБЗВОНИТЬ *сов. кого-что; разг.* шылтыратып сыгыу (*телефондан*); **обзвонить знакомых** таныштарга шылтыратып сыгыу

ОБЗОР *м 1. см. обозреть — обозревать*

2. *спец.* күреү (күзәтеү) мөмкинлеге; **круговой обзор** тирә-якты күзәтеү мөмкинлеге 3. (*сжатое сообщение*) күзәтеү; **международный обзор** халык-ара күзәтеү

ОБЗОРНЫЙ, -ая, -ое 1. *спец.* һэйбәт күзәтелә торган; **обзорная позиция** һэйбәт күзәтелә торган урын 2. күзәтеү ...ы, күзәтеп сыгыу ...ы; **обзорная лекция** күзәтеү лекцияһы

ОБЗЫВАТЬ *несов. см. обзывать*

ОБИВАТЬ *несов. см. обить*

ОБИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обиться* 2. *страд. от обивать*

ОБИВКА *ж 1. см. обить* 2. (*материал*) тышлык, тыш; **обивка дивана** диван тышлығы

ОБИВОЧНЫЙ, -ая, -ое тышлык, көплөк, тышлык ...ы, көплөк ...ы; **обивочная ткань** тышлык тукыма

ОБИДА

ОБИДА ж 1. үпкә, үпкәләү, хәтер калыу (калдырыу), күнел кырылыу, рәниһеү; **слова обиды** үпкә һүзәре; **мелкие обиды** вак-төйәккә хәтер калыу; **кровая обида** каты үпкә, нык хәтер калыу; **не в обиду будь сказано** хәтерен (хәтерегез) калмаһын; **нанести обиду** үпкәләтеү, хәтер калдырыу; **терпеть обиду** үпкәләү; **не забывать обиду** үпкә һаклау 2. *в знач. сказ., разг. (с мест. "какой", "такой" и т.п.)* үкенес, аяныс; **опоздал, такая обида!** һуңланым, шундай үкенес! ♦ **быть в обиде на кого** үпкә тогоу, үпкәләү; **не дать в обиду кого** яклау, башкаларға рәниһетергә ирек бирмәү; **не даётся в обиду кому** үзенде рәниһетергә ирек бирмәү

ОБИДЕТЬ *сов. кого* 1. үпкәләтеү, кыйырһытыу, рәниһетеү, хәтер калдырыу; **несправедливо обидеть** нахакка рәниһетеү; **обидеть неосторожным словом** уйламай әйтеп үпкәләтеү 2. *чем; разг.* үгәйһетеү, ситләтеү, ситнәтеү, кәмһетеү, йәберләү, мәхрүм итеү; **природа не обидела его здоровьем** табиғат уны һаулыктан мәхрүм итмәгән

ОБИДЕТЬСЯ *сов. на кого-что* үпкәләү, рәниһеү, кылтайыу, хәтер калыу; **обидеться на замечание** шелтәгә үпкәләү

ОБИДНО 1. *нареч.* үпкәләтерлек (рәниһетерлек, хәтер калдырырлык) итеп, үкенесле; **обидно разбранить** үпкәләтерлек итеп әрләү 2. *кому в знач. сказ., безл.* үкенес, үкенесле, аяныс; **обидно видеть это** быны күреү аяныс; **обидно, что не успел закончить** үкенесле, бөтөрә алманым

ОБИДНЫЙ, -ая, -ое 1. үпкәләтерлек, рәниһетерлек, хәтер калдырырлык; **обидное замечание** үпкәләтерлек шелтә 2. *разг. (досадный)* үкенесле, аяныслы; **обидная ошибка** үкенесле хата; **обидный недомётр** аяныслы иғтибарһызлык ♦ **до обидного** бик, бигерәк, ифрат; **до обидного мало времени** вақыт бигерәк аз

ОБИДЧИВОСТЬ ж үпкәселлек, хәтер калыусанлык, ғәрселлек, ғәрләнеүсәнлек; **болезненная обидчивость** саманан тыш үпкәселлек

ОБИДЧИВЫЙ, -ая, -ое хәтере калыусан, кылтым(бий), үпкәсел, үпкәләүсән, ғәрсел, ғәрләнеүсән; **обидчивый человек** үпкәсел кеше

ОБИДЧИК м и **ОБИДЧИЦА** ж кыйырһытыусы, хәтер калдырыусы, үпкәләтеүсе, рәниһетеүсе

ОБИЖАТЬ *несов. см. обидеть*

ОБИЖАТЬСЯ *несов. см. обидеться*

ОБИЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обидеть* 2. *прил.* үпкәле, рәниһеүле, йәберле, үпкәләгән, рәниһегән; **обиженный вид** үпкәле киәфәт; **обиженный взгляд** рәниһеүле караш; **он обижен на приятеля** ул дусына үпкәләгән

ОБИЛИЕ с 1. күплек; **обилие рыбы** балықтың күплеге 2. (*достаток*) муллык, бәрәкәт

ОБИЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. мул, (бик) күп; **обильный урожай** мул уңыш; **обильные снега** бик күп кар, қардың күплеге 2. (*богатый*) бай, мул, егеш; **обильный хутор** бай утар

ОБИНУЯСЬ: **не обинуюсь** *уст.* икеләнмәй, уйлап тормай, шикләнмәйенсә; **не обинуюсь высказать своё мнение** фекеренде икеләнмәйенсә әйтеү

ОБИНЯК м; *уст.* ситләтеп әйтелгән һүз, кинәйә, әйтеп еткермәгәнлек, төрттөрөү; **в каждом вопросе какой-нибудь обиняк** һәр бер һорауза кинәйә ♦ **обиняком (обиняками) говорить (спрашивать и т.п.)** ситләтеп һөйләү (һорау һ.б.); **без обиняков говорить (спрашивать и т.п.)** туранан-тура әйтеү

ОБИРАТЬ *несов. см. обобрать*

ОБИТАЕМЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обитать* 2. *прил.* кеше йәшәгән (торған); **обитаемый бстров** кеше йәшәгән утрау

ОБИТАЛИЩЕ с; *уст.* төйәк; **любимое обиталище** яратқан төйәк

ОБИТАНИЕ с *см. обитать*; **место обитания животных** хайуандар йәшәгән урын; **среда обитания** йәшәү мөхите

ОБИТАТЕЛЬ м тороусы, йәшәүсе, төйәкләнеүсе, көн итеүсе; **обитатели деревни** ауылда тороусылар

ОБИТАТЬ *несов.* тороу, йәшәү, көн күреү (итеү); **обитать на Урале** Уралда йәшәү

ОБИТЕЛЬ ж 1. *книжн., уст.* монастырь 2. *чья, какая; шутил.* торған (йәшәгән) урыны

ОБИТЬ *сов. что* 1. кағып (бәреп, һелкетеп, китеп) төшөрөү, куптарып төшөрөү; **обить штукатурку** штукатурканы куптарып төшөрөү; **обить снег** қарзы кағып төшөрөү; **обить яблоню** алмаларзы һелкетеп төшөрөү 2. *разг.* туззырыу; **обить край брек** салбар балағы остарын туззырыу 3. *чем* көпләү, тышлау; **обить ступля кожей** ултыргыстарзы күн менән тышлау ♦ **обить (все) порogi** тупһа тапау (*берәй эи артынан йөрөп, йөзөп бөтөү*)

ОБИТЬСЯ *сов.* 1. (*отвалиться*) койолоп (кубыш, кителеп) төшөү; **штукатурка обилась** штукатурка койолоп төшкән 2. кырылыу, туззыу; **подбл шубы обился** тундың итәк осо кырылған

ОБИХОД м 1. көндәлек тормош, гәзәт, яй; **повседневный обиход** көндәлек тормош; **жизнь идёт своим обиходом** тормош үз яйы менән бара 2. кулланылыу, файзаланылыу, кулланылыш; **войти в обиход** кулланылышка инеү; **выйти из обихода** файзаланыузан сығыу

ОБИХОДНЫЙ, -ая, -ое гәзәткә кереп киткән, көндәлек, көндәге, гәзәттәге, көн дә кулланылған; **обиходные предметы** көн дә кулланылған әйберзәр; **обиходное слово** гәзәттәге һүз

ОБКАЛЫВАТЬ I *несов. см. обколоть I*

ОБКАЛЫВАТЬ II *несов. см. обколоть II*

ОБКАПАТЬ *сов. кого-что; разг.* тамызып бысратыу, тамызып бөтөрөү; **обкапать скатерть вареньем** ашыуудыкка кайнатма тамызып бысратыу

ОБКАПЫВАТЬ I *несов. см. обкапать*

ОБКАПЫВАТЬ II *несов. см. обкопать*

ОБКАРМЛИВАТЬ *несов. см. обкормить*

ОБКАТАТЬ *сов. что* 1. шымартыу, шымартып бөтөрөү; **мбрем обкатанные камни** дингез шымартып бөтөргөн таштар 2. *разг.* эйләндереп (тәгәрәтөп) йомарлау, әүәләү; **обкатать котлету в муке** котлетты онда әүәләү 3. тигезләү, тигез итеү, йөрөп (йөрөтөп, шыуып һ.б.) шымартыу, тапау, такырайтыу 4. *спец.* йөрөтөп һынау; **обкатать автомобиль** автомобилде йөрөтөп һынау

ОБКАТКА *ж см. обкатать*

ОБКАТЫВАТЬ *несов. см. обкатать*

ОБКАШИВАТЬ *несов. см. обкосить*

ОБКЛАДКА *ж 1. см. обкладывать* — **обложить** 1, 2, 4; 2. түшәмә; **обкладка конденсатора** конденсатор түшәмәһе

ОБКЛАДЫВАТЬ *несов. см. обложить*

ОБКЛЕИВАТЬ *несов. см. обклеить*

ОБКЛЕИТЬ *сов. см. оклеить*

ОБКОЛОТЬ I *сов. что* ватып (сабып, китеп) төшөрөү, ватып сығыу; **обколоть лёд с крыльца** тупһанан боззо сабып төшөрөү

ОБКОЛОТЬ II *сов.; разг. 1. что* сәнсеп сығыу (*осло айбер менән*) 2. *кого-что* сәнсеп яралау; **обколоть палец иглой** бармакты сәнсеп яралау

ОБКӨМ *м (областной комитет)* өлкә комитеты; **обком партии** партия өлкә комитеты

ОБКОПАТЬ *сов.; разг. см. окопать 1*

ОБКОРМИТЬ *сов. кого-что* кәрәгенән тыш (артык күп) ашатыу; **обкормить ребенка** баланы артык күп ашатыу

ОБКОРНАТЬ *сов. что; прост. 1.* бик кыска итеп киңеү (кыркыу), кыска киңеү бозоу, тигез кыркмай эштән сығарыу (бозоу) (*кейемде, сәсте һ.б.*); **обкорнать платье** күлдәкте кыска киңеү бозоу; **обкорнать куст ножницами** кыуакты кайсы менән кыска итеп кырккыслау 2. *перен.* кысқартып бозоу (үзгәртеү); **обкорнать повесть** повесты кысқартып бозоу

ОБКОСИТЬ *сов. 1. что* тирәләй (тирә-яғын) сабып сығыу; **обкосить кочку** түңгәктең тирә-яғын сабып сығыу 2. *что* сабып бөтөү (сығыу); **обкосить луг** тугайы сабып бөтөү 3. *кого; разг.* сабыуза узыу 4. *что* сабып (яйлап алыу) яйлау (*салғыны*); **обкосить косу** салғыны сабып яйлау

ОБКРАДЫВАТЬ *несов. см. обокрасть*

ОБКРОШИТЬ *сов. что; разг.* ваклау, ыуалау; **обкрошить хлеб** икмәкте ваклау

ОБКРОШИТЬСЯ *сов.; разг.* ваклануу, кителеу; **зуб обкрошился** теш кителдә

ОБКУРИВАТЬ *несов. см. обкурить*

ОБКУРИТЬ *сов.; разг. 1. см. окурить 2. кого-что* тәмәке төтөнөнә ыслап (һаргайтып, карайтып) бөтөрөү; **обкурить стены** стеналарзы тәмәке төтөнөнә ыслап бөтөрөү 3. *что* тарта-тарта яйлау (яйлаштырыу); **обкурить трубку** төрөпкәнә тарта-тарта яйлау

ОБКУСАТЬ *сов. что* (тирәләй) кимереп (тешләп) бөтөрөү; **обкусать яблоко** алманы кимереп бөтөрөү

ОБКУСЫВАТЬ *несов. см. обкусать*

ОБЛАВА *ж 1.* камау, аулау, камап алыу, камап аулау; **облава на волков** бүреләрҙе камап аулау; **медвежья облава** айыу аулау 2. (*оцепленные места с целью поимки кого-л.*) камалыш, камау, камап алыу; **попасть в облаву** камалышка эләгеү

ОБЛАГАТЬ *несов. см. обложить*

ОБЛАГОДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ *сов. кого; уст., ирон.* якшылык кылыу (эшләү)

ОБЛАГОРАЖИВАТЬ *несов. см. облагородить*

ОБЛАГОРАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. облагородиться 2. страд. от облагоразживать*

ОБЛАГОРОДИТЬ *сов. 1. кого-что* матурлау, югары күтәрәү, затын күтәрәү; **облагородить человека** кешенә югары күтәрәү 2. *что; спец.* сифатын (токомон) якшыртыу; **облагородить растение прививкой** үсемлектә ашлап, сифатын якшыртыу; **облагородить древесину** узағастың сифатын якшыртыу

ОБЛАГОРОДИТЬСЯ *сов. 1.* (әхлаки яктан) якшырыу, матурлануу, югары күтәреләү, заты күтәреләү, рухи яктан үсәү 2. *спец. (о растениях, животных, материалах)* сифаты (токомо, нәселе) якшырыу

ОБЛАДАНИЕ *с см. обладать*

ОБЛАДАТЕЛЬ *м и ОБЛАДАТЕЛЬНИЦА* *ж* эйә, хужа, биләүсе, кулда тотосу; **обладатель кубка** кубоктың эйәһе

ОБЛАДАТЬ *несов. кем-чем* биләү, эйә (хужа) булыу, -лы/-ле булыу, кулда тотоу; **обладать источниками сырья** сеймал сығанактарына эйә булыу; **обладать хоршим вкусом** якшы зауыклы булыу

ОБЛАЗИТЬ *сов. что; разг.* (бөтә ерҙе) йөрөп сығыу, (бөтә урында) булып өлгөрөү; **облазить все тропинки** бөтә һукамктарзы йөрөп сығыу; **облазить весь город** каланың бөтә урындарында ла булып сығыу

ОБЛАКО *с* болот; **перистые облака** кыйғас болоттар; **кучевые облака** өйкөм болоттар ♦ **под облака**; **под облаками**; **до облаков** бик бейектә; **быть (витать) в облаках** хыял дингезендә йөзөү; **с облаков свалиться (упасть)** күктән төшкәндәй булыу, көтмәгәндә килеп сығыу

ОБЛАМЫВАТЬ *несов. см. обломать, обломить*

ОБЛАМЫВАТЬСЯ

ОБЛАМЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* обломаться, обломиться 2. *страд. от* обламывать

ОБЛАПИТЬ *сов. кого-что* 1. *разг. (обхватить лапами)* косаклау, косаклап алыу 2. *прост. (грубо обнять)* (тупаҫ итеп) косаклау

ОБЛАСКАТЬ *сов. кого* күңелен күреу (табыу), якты сырай күрһәтеу; **обласкать** рәдственника тугандың күңелен күреу

ОБЛАСТНОЙ, -ая, -ое 1. өлкә ...ы; **областной** центр өлкә үзәге 2. ерле, урындагы; **областное** произношение ерле әйтелеш; **областное** слво урындагы һүз

ОБЛАСТЬ *ж* 1. *в разн. знач.* өлкә; **Московская область** Мәскәү өлкәһе; **автономная область** автономиялы өлкә; **область вечной мерзлоты** мәңге бозлок (һыбык) өлкәһе; **тепловая область океана** океандың йылы һыузар өлкәһе (урыны); **новая область знаний** белемдең яңы өлкәһе; **работать в области** медицина медицина өлкәһендә эшләу 2. *мед. (часть организма)* тәңгәл, тапкыр, тирә; **область печени** бауыр тәңгәле; **грудная область** түш тирәһе ♦ **отойти в область предания** (воспоминаний) оноголоп бөтөу, кулланылыузан сығыу, юғалыу

ОБЛАТКА *ж* облатка, капсула (*эсенә онтаклы дарыу һалыу өсөн крахмал йәки желатиндан яһалган тыш*); **хинин в облатках** облаткалы хинин

ОБЛАЧАТЬ *несов. см.* облачить

ОБЛАЧАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* облачиться 2. *страд. от* облачать

ОБЛАЧЕНИЕ *с* 1. *см.* облачить — облачать, облачиться 2. (*одежда священнослужителя*) руханизар кейеме

ОБЛАЧИТЬ *сов. кого-что; книжн., уст.* 1. кейзереу, кейендереу; **облачить мальчика в шинель** малайга шинель кейзереу 2. *церк. (одеть священнослужителя)* руханига гібәзәт кеймен кейзереу

ОБЛАЧИТЬСЯ *сов. во что; книжн., уст.* 1. (кейем) кейеу, кейенеу; **облачиться в мундир** мундир кейеу 2. *церк.* гібәзәт кеймен кейеу

ОБЛАЧНОСТЬ *ж* болотло, болотло булыу, болоттар; **переменная облачность** аязлы-болотло

ОБЛАЧНЫЙ, -ая, -ое болотло, болот каплаган; **облачная** погба болотло көн; **облачное** небо болот каплаган күк

ОБЛАЯТЬ *сов. кого-что* 1. абалау, абалап алыу, өрөп ташланыу; **собака облаяла** незнакомца эт ят кешене абалап алды 2. *охот.-гын/-ген* өрөп белгертеу; **облаять** бөлкү тейен барлығын өрөп белгертеу 3. *прост.* екереу, өрөу, һүгеу; **облаять** человека без причины бер сәбәпһез кешегә екереу

ОБЛЕГАТЬ *несов. см.* облёчь II

ОБЛЕГЧАТЬ *несов. см.* облегчить

ОБЛЕГЧАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* облегчиться 2. *страд. от* облегчать

ОБЛЕГЧЕНИЕ *с* 1. *см.* облегчить — облегчать, облегчиться; **облегчение** условий труда хезмәт шарттарын еңеләйтеу 2. (*состояние лёгкости*) еңеллек; **почувствовать** облегчение еңеллек һизеу

ОБЛЕГЧЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* облегчить 2. *прил.* еңеләйгән; **уйти с** облегчённым сердцем тыныс, тыныс күңел менән китеу

ОБЛЕГЧИТЬ *сов.* 1. *в разн. знач.* ябайлаштырыу, еңеләйтеу, бушатыу; **облегчить** ношу йөктө еңеләйтеу; **облегчить конструкцию самолёта** самолёт конструкцияһын ябайлаштырыу; **облегчить условия труда** эш шарттарын еңеләйтеу; **облегчить судьбу** кого-л. берәй кешенең язмышын еңеләйтеу 2. *кого-что; перен.* баһыу, тынысландырыу, еңеләйтеу; **облегчить** душу күңелде тынысландырыу; **облегчить** боль ауыртыузы баһыу

ОБЛЕГЧИТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* еңеләйеу, бушау, баһылыу; **постройка** облегчилась төзелеш еңеләйзе; **работа** облегчилась эш еңеләйзе

ОБЛЕДЕНЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое бозло, бозланган, боз каплаган; **обледенёлое** окно бозланган тәзрә

ОБЛЕДЕНЕНИЕ *с см.* обледенеть

ОБЛЕДЕНЁТЬ *сов.* бозланыу, боз менән капланыу; **ветви** обледенели ботактар боз менән капланган

ОБЛЕЗАТЬ *несов. см.* облезть

ОБЛЕЗЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. йөнө (сәсе) койолган, төләгән, өталәнгән; **облезлый** котёнок йөнө койолган бесәй балаһы; **облезлая** курица төләгән тауык 2. (*полививший*) төсө бөткән, күбып бөткән (төшкән); **облезлый** забор буяуы күбып төшкән койма

ОБЛЕЗТЬ *сов.; разг.* 1. (*о волосах, шерсти*) койолоу, койолоп бөтөу, йолоу, өталәу, йолоп төшөу; (*о перьях*) төләу; **собака** облезла эттең йөнө койолган; **овчина** облезла һарык тиреһенең йөнө йолоп төшкән 2. (*о краске и т.п.*) күбып бөтөу (төшөу); **со** столá облезла краска өстәлдәң буяуы күбып төшкән

ОБЛЕКАТЬ *несов. см.* облёчь I

ОБЛЕКАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* облёчься 2. *страд. от* облакать

ОБЛЕНИТЬСЯ *сов.* ялкауланыу, ялкаулыкка һалышыу; **обленился** и ничегб не делат ялкаулыкка һалышып, бер нәмә лә эшләмәу

ОБЛЕПИТЬ *сов. кого-что* йәбешеу, һылашыу; **грязь** облепила сапоги итеккә баткак йәбешкән; **рубанка** облепила спину күлдәк аркаға һылашкан 2. *чем* йәбештереу бөтөу (сығыу), һырытыу; **обленить** стены плакатами стенага плакат йәбештереу бөтөу; **облепять** репейником деганәк һырытыу 3. *перен., разг.* һырып (уратып) алыу; **дети** облепили учительницу балалар укытыусыны һырып алган

ОБЛЕПИХА *ж* һырганақ, һарыгат; **зросли** облепихи һырганақ кыуактары; **варенье** из облепихи һырганақ кайнатмаһы

ОБЛЕПЛЯТЬ *несов. см. облесить*

ОБЛЕСИТЬ *сов. что; лес.* урман (ағас) ултыртыу, урман ултыртып сығыу; **облесить стены** далаға ағас ултыртыу

ОБЛЕТАТЬ I *сов. что* 1. осоп әйләнәү, осоп әйләнәп сығыу; **облетать всю страну** бөтә илде осоп әйләнәү 2. *сов.* осоп һынау, осоп һынап карау; **облетать самолёт** самолётты осоп һынап карау

ОБЛЕТАТЬ II *несов. см. облётеть*

ОБЛЁТЁТЬ *сов. 1. кого-что, вокруг кого-чего* тираләй осоу, осоп әйләнәү (йөрөү, урап сығыу); **облётеть Зёмлю** Ер шарын осоп әйләнәү; **облётеть вокруг дерева** ағас тираләй осоп йөрөү 2. *кого-что (пролететь стороной)* ситләтәп осоп китеү; **ястреб облётёл гнездо** карсыға ояны ситләтәп осоп китте 3. *кого; разг. (опередить в полёте)* осоп узып китеү 4. *что; перен.* (бик тиз) таралды, таралып өлгөрөү; **эта весть облётела весь город** был хәбәр бөтә калаға бик тиз таралды 5. *без доп.* койолоп төшөү (бөтөү); **листва облётела** япрактар койолоп бөттө

ОБЛЁЧЬ I *сов. 1. кого, во что; уст.* кейзерәү, кейендерәү 2. *кого-что; прям., перен.* солғау, баһыу, каплау, томалау, әйләндерәү (әүерелдерәү); **туман облёк поверхность озера** күл өстөн томан солганы; **облечь тайной серга** әйләндерәү 3. *что; һөйләп (әйтәп) бирәү, белдерәү; облечь содержание в новую форму йөкмәткене яңы формала әйтәп бирәү; **облечь свой мысли в слова** үз фекеренде һүззәр аша белдерәү 4. *кого-что, чем; перен.* бирәү, тапшырыу; **облечь властью** власть бирәү ♦ **облечь доверием** ышанып тапшырыу*

ОБЛЁЧЬ II *сов. 1. что* каплау, каплап (солгап, урагып, камап) алыу; **түчи облегли небо** болоттар күк йөзөн солгап алды 2. *кого-что (об одежде)* һылашыу, ятып (һылашып) тороу; **платье плотно облегло её фигуру** күлдәк уның тәнәнә һылашып тора

ОБЛЁЧЬСЯ *сов. во что* 1. *уст.* кейенәү 2. *кәүзәләнәү, һүрәтләнәү* аша биреләү; **облечься в образ Онегина** Онегин образында һүрәтләнәү

ОБЛИВАНИЕ *с* 1. *см. обливать* 2. *(водная процедура)* һыу (менән) койоноу; **холодные обливания** һалкын һыу менән койоноу

ОБЛИВАТЬ *несов. см. облить*

ОБЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. облиться* 2. *страд. от обливать* ♦ **обливаться слезами** күз йәше түгәү, йәшкә мансылыу; **обливаться потом** йән тиргә төшөү, тиргә батыу; **сердце кровью обливается** йөрәк әрней, йөрәккә кан һауа

ОБЛИВКА *ж; спец. 1. см. облить* — **обливать** 2. *(глазурь на керамических изделиях)* ялтырауык

ОБЛИВНОЙ, -ая, -ое *спец.* ялтырауыклы, глазурь йүгертелгән; **обливная миска** ялтырауыклы сәүәгә

ОБЛИГАЦИОННЫЙ, -ая, -ое облигация ...ы; **облигационный заём** облигация заёмы

ОБЛИГАЦИЯ *ж* облигация

ОБЛИЗАТЬ *сов. кого-что* 1. ялау, ялап куйыу (бөтөрөү, алыу) 2. *(очистить)* ялап газартыу (куйыу); **облизать ложку** калакты ялап куйыу ♦ **пальчики оближешь (оближете):** 1) теленде йоторһоң; 2) *перен.* һокландырғыс, иҫ киткес

ОБЛИЗАТЬСЯ *сов. (о животных)* ялануу

ОБЛИЗНУТЬ *сов. см. облизывать*

ОБЛИЗНУТЬСЯ *сов.* ялануу, яланып алыу (куйыу)

ОБЛИЗЫВАТЬ *несов. см. облизывать*

ОБЛИЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. облизаться* 2. *на кого-что; перен. (смотреть с воодушевлением)* тамшаныу, өмөтләнәп (ымһынып) тороу, өмөтләнәп (ымһынып) кетәп тороу 3. *страд. от облизывать*

ОБЛИК *м* 1. килбәт, киәфәт; **приятный облик** яғымлы киәфәт; **изменить облик** киәфәтте үзгәртәү 2. йөз, тәбиғәт; **моральный облик человека** кешенәң әхлаки йөзө 3. *чего-л.; перен.* йөз, тышкы күренеш; **облик города** каланың тышкы күренеше

ОБЛИНЯТЬ *сов.; разг. 1.* уңыу, төсөн юғалтыу, тонокланыу; **покрывало облияло** япма төсөн юғалтты 2. *(о животных)* йөнән (ябағанын, бактаһын) койоу; *(о птицах)* төләү; **корова облияла** һыйыр бактаһын койзо

ОБЛИПАТЬ *несов. см. облипнуть*

ОБЛИПНУТЬ *сов. чем; разг.* йәбешәү, йәбешәп бөтөү, һырыу; **облипнуть снегом** кар һырыу; **облипнуть грязью** баткак йәбешәү

ОБЛИТЬ *сов. 1. кого-что* өстөнә һибәү (койоу), койондороу; **облить водой** өстөнә һыу һибәү 2. *кого-что* өстөнә түгәү (түгеп бысратыу); **облить скатерть чернилами** ашъяулыкты кара түгеп бысратыу 3. *что; спец.* тышына яғыу, тышына йүгертеп сығыу, тышын каплау; **облить горшок глазурью** көршәк тышына глазурь яғыу ♦ **облить грязью (помоями)** кого кеше өстөнә бысрак ташлау, яла яғыу; **облить презрением** кого нәфрәтле караш ташлау, ерәнәп карау

ОБЛИТЬСЯ *сов. 1.* койоноу, койоноп алыу; **облиться холодной водой** һалкын һыу менән койоноу 2. батыу, түгәү; **облиться потом** тиргә батыу

ОБЛИЦЕВАТЬ *сов. что* көпләү, каплау, йөзләү; **облицевать стены мрамором** стеналарҙы мәрмәр менән йөзләү

ОБЛИЦОВКА *ж* 1. *см. облицевать* 2. *(слои материала, которым облицовывается какая-л.*

ОБЛИЦОВОЧНЫЙ

поверхность) көплөк, йөзлөк; *мраморная облицовка* мәрмәр йөзлөк

ОБЛИЦОВОЧНЫЙ, -ая, -ое көпләү (йөзләү) ...ы; *облицовочные работы* көпләү эштәре; *облицовочный камень* йөзләү ташы

ОБЛИЦОВЩИК м и **ОБЛИЦОВЩИЦА** ж көпләүсә, йөзләүсә

ОБЛИЦОВЫВАТЬ *несов. см. облицевать*

ОБЛИЧАТЬ *несов. 1. см. обличить 2. что* фаш итеү; *обличать взяточничество* ришүэтселекте фаш итеү; *обличать порок* бозоклокто фаш итеү **3. что** белдерәү, күрһәтәү, күрһәтәп тороу; *всё это обличает в нём талант* быллар барыһы ла уның талантын күрһәтәп тора

ОБЛИЧИТЕЛЬ м фаш итеүсә, гәйебен (йөзөн) асығусы; *обличитель лжи* ялғанлыкты фаш итеүсә

ОБЛИЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* фаш итеү ...ы; *обличительная речь* фаш итеү телмәре

ОБЛИЧИТЬ *сов. кого* фаш итеү, гәйебен (йөзөн) асыу; *обличить преступника* енайтсене фаш итеү

ОБЛИЧЬЕ с **1. прост.** йөз, сырай, килбәт; *видно по обличью* йөзөнән күренеп тора **2. перен.** тышкы күренеш, киәфәт; *различать по обличью* тышкы күренешенән айырыу

ОБЛОБЫЗАТЬ *сов. кого-что; шутол.* үбәү

ОБЛОБЫЗАТЬСЯ *сов.* үбешәү

ОБЛОЖЕНИЕ с *см. обложить* **3, 4; обложение** медведя айығусы камау; *обложение налогами* һалым(дар) һалыу

ОБЛОЖЕЧНЫЙ, -ая, -ое тышлык; *обложечная бумага* тышлык қағыз

ОБЛОЖИТЬ *сов. 1. кого-что* тирәләй (як-ягына) һалыу (қуйыу, қыстырыу), тирәләй (як-ягына) һалып (қуйып, қыстырып) сығу; *обложить больного подушками* ауырығуың як-ягына мөндәрзәр қуйыу **2. что** қаплап (солғап, бағып) алыу; *тучи обложили небо* күк йөзөн болоттар қаплап алды **3. кого-что** уратып (қамап) алыу; *обложить крепость* қалғәне қамау; *обложить медведя в берлоге* айығусы өңөндә қамап алыу **4. кого-что** һалыу; *обложить данью* яһак һалыу

ОБЛОЖИТЬСЯ *сов. 1.* ян-якка өйөп қуйыу (қуйып сығу), тирә-ягына өйөп һалыу (һалып сығу); *обложиться подушками* ян-якка мөндәрзәр өйөп һалып сығу; *обложиться книгами* тирә-ягына китаптар өйөп қуйыу **2.** қап-лануы, солғануы; *небо обложилось тучами* күк йөзө болот мөнән қапланды

ОБЛОЖКА ж тыш, тышлык; *обложка тетради* дәфтәр тышы; *обложка паспорта* паспорт тышлығы

ОБЛОЖНОЙ: *обложной дождь* *разг.* бағып яуған ямғыр

ОБЛОКАЧИВАТЬ *несов. см. облокотить*

ОБЛОКАЧИВАТЬСЯ *несов. см. облокотиться*

ОБЛОКОТИТЬ *сов. что* таяныу, терһәккә таяныу; *облокотить руки на стол* кулдар мөнән өстәлгә таяныу

ОБЛОКОТИТЬСЯ *сов.* таяныу, терһәккә таяныу; *облокотиться о подоконник* тәзрә төбәнә таяныу

ОБЛОМАТЬ *сов. 1. что* һындырыу, һындырып алыу (сығу, бөтөрәү); *обломать сухие ветки* короған ботактарзы һындырыу **2. кого; перен., прост.** бөгәү, (өгәтләп) күндерәү, өгәтләү, өгәтләп ипкә килтерәү, килештерәү, ризалаштырыу; *обломать упряма* кире кешене өгәтләп ипкә килтерәү; *обломать по-своему* үз яйыңа бөгәү

ОБЛОМАТЬСЯ *сов.* ватылыу, һыныу, ватылып (һынып) төшәү; *ногти обломались* тырнактар һынып төшкән

ОБЛОМИТЬ *сов. что* һындырып алыу (ташлау, төшөрәү); *обломить ветку* ботакты һындырып ташлау

ОБЛОМИТЬСЯ *сов.* һынып (ватылып, емереләп) төшәү; *перила обломались* яндауыр һынып төшкән

ОБЛОМОВЩИНА ж обломовсылык, ихтыярһызлык

ОБЛОМОК м **1.** һынык, ватык, қиҫәк; *обломок статуи* статуя ватығы **2. чего; перен.** қалдық; *обломок прошлых веков* үткән быуаттар қалдығы

ОБЛУПИТЬ *сов.; прост. 1. что* әрсәү, қабығын (қайырын, қыртышын) әрсәү; *облупить яйцо* йомортқаның қабығын әрсәү **2. кого; перен. (обманом отнять что-л.)** алда(ты)п талау, алда(ты)п талап қитеү

ОБЛУПИТЬСЯ *сов.; разг.* қубыу, қубып төшәү (сығу); *краска облупилась* буяуы қубып төшкән

ОБЛУЧАТЬ *несов. см. облучить*

ОБЛУЧЕНИЕ с *см. облучить, облучиться; радиоактивное облучение* радиоактив нурланыш

ОБЛУЧИТЬ *сов. кого-что* нурландырыу; *облучить кварцем* кварц мөнән нурландырыу

ОБЛУЧИТЬСЯ *сов.* нурландырылыу; *облучиться кварцем* кварц мөнән нурландырылыу

ОБЛУЧОК м қузла, арба (сана) башы

ОБЛЫСЕНИЕ с *см. облысеть*

ОБЛЫСЕТЬ *сов.* сәс қойолоу (қойолоп бөтәү), ялғаслануы; *облысеть от болезни* ауырыған сәс қойолоу

ОБЛЮБОВАТЬ *сов. кого-что* күңелгә окшатуы, окшағанды һайлау (һайлап алыу); *облюбовать себе место* окшаған урынды һайлау

ОБЛЮБОВЫВАТЬ *несов. см. облюбовать*

ОБМАЗАТЬ *сов. 1. что* һылау, һылап сығу; *обмазать печь глиной* мейесте балсык мөнән һылау **2. кого-что; разг. (запачкать)** буяу, бысратуы, буяп (бысратып) бөгәү, һылау, һөртәү; *обмазать лицо сажей* битте қоромға буяу

ОБМАЗАТЬСЯ *сов.*; *разг.* буялыгу, бысраныгу, буялып (бысранып) бөгөү, һөртөнөү; **обмазаться краской** буяуга бысраныгу

ОБМАЗКА *ж* **1.** *см.* **обмазать** **2.** (*вещество*) һылау (материалы); **белая обмазка** ак һылау

ОБМАЗЫВАТЬ *несов. см.* **обмазать**

ОБМАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обмазаться** **2.** *страд. от* **обмазывать**

ОБМАКИВАТЬ *несов. см.* **обмакнуть**

ОБМАКНУТЬ *сов. что, во что* маныгу, манып алыгу; **обмакнуть хлеб в молоко** икмэкте һөткә манып алыгу

ОБМАН *м* **1.** *см.* **обмануть** **2.** (*заблуждение*) алдак, алданыгу, яңылышыгу; **власть в обман** алданыгу, алдакка бирелегу; **ввести в обман** алдатыгу, яңылыш юлга төшөрөү; **жить в обмане** алданып йәшәү **3.** *чего* (*ошибочное представление*) яңылыш, яңылышлык; **обман зрения** яңылыш күреү; **обман чувств** тойго яңылышлығы

ОБМАННЫЙ, -ая, -ое алдау ...ы, ялган ...ы; **добыть обманным способом** ялган юл менән табыгу

ОБМАНУТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* алдау, алдатыгу, ялганлау, акламау; **обмануть неприятеля** дошманды алдатыгу; **обмануть покупателя** һатып алыусыны алдау; **обмануть надежды чы-л. берәйһенең** өмөтөн өзөү (акламау)

ОБМАНУТЬСЯ *сов. в ком-чем* алданыгу, акланмау; **обмануться в своей надежде** өмөтөң акланмау; **обмануться в деле каком-л. берәй эштә** алданыгу

ОБМАНЧИВЫЙ, -ая, -ое алдаусан, алдай торган, ялган, ышанышсыз; **обманчивая погода** ышанышсыз көн торшо; **обманчивый нрав** алдаусан холок; **обманчивая внешность** ялган киәфәт

ОБМАНЩИК *м* и **ОБМАНЩИЦА** *ж* алдар, алдаксы, ялгансы

ОБМАНЫВАТЬ *несов. см.* **обмануть**

ОБМАНЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обмануться** **2.** *страд. от* **обманывать**

ОБМАТЫВАТЬ *несов. см.* **обмотать**

ОБМАТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обмотаться** **2.** *страд. от* **обматывать**

ОБМАХИВАТЬ *несов. см.* **обмахнуть**

ОБМАХИВАТЬСЯ *несов. см.* **обмахнуться** **ОБМАХНУТЬ** *сов. 1.* *кого-что* елпеу, елпетеу, елпеп алыгу **2.** *что* һелкеп (каккылап) төшөрөү; **обмахнуть пыль с дивана** дивандың тузанын каккылап төшөрөү

ОБМАХНУТЬСЯ *сов.* елпенеу, елпенеп куйыгу (алыгу); **обмахнуться вёром** елпеес менән елпенеу

ОБМАЧИВАТЬ *несов. см.* **обмочить**

ОБМАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обмочиться** **2.** *страд. от* **обмачивать**

ОБМЕЛЁТЬ *сов.* һайыгыгу, һайыгайыгу; **озеро обмелело** күл һайыкты

ОБМЁН *м* **1.** *см.* **обменять, обменяться** **2.** алышыгу, алмашыгу; **обмён товаров** тауар алмашыгу; **планирование обмёна** алышыгузы планлаштырыгу ♦ **обмён веществ** матдәләр алмашыныуы

ОБМЕНИВАТЬ *несов. см.* **обменять**

ОБМЕНИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обменяться** **2.** *страд. от* **обменивать**

ОБМЕНИТЬ *сов. см.* **обменять**

ОБМЕННЫЙ, -ая, -ое алмаштырыгу ...ы, алмашыгу ...ы; **обменный пункт** алмаштырыгу пункты; **обменный фонд** алмаштырыгу фонды

ОБМЕНЯТЬ *сов. кого-что 1.* алмаштырыгу, алмашыгу; **обменять книгу** китап алмаштырыгу; **обменять кое-какие вещи на муку** кайһы бер эйберзәрзе онга алмаштырыгу **2.** (*переместить вещь нечаянно или с умыслом*) алмаштырып алыгу (кейеу), алмаштырып алып (кейеп) китеу; **обменять шапку** бүректә алмаштырып кейеу

ОБМЕНЯТЬСЯ *сов. 1.* *кем-чем* алмашыгу; **обменяться комнатами** бүлмәләрге алмашыгу; **обменяться туфлями** туфлиларзы алмашыгу **2.** *чем; перен.* алышыгу, бирешеп, уртаклашыгу; **обменяться мнениями** фекер алышыгу; **обменяться опытом** тәжрибә уртаклашыгу; **обменяться взглядами** карашып алыгу; **обменяться приветствиями** сәләм бирешеп

ОБМЁР *м см.* **обмерить; обмер** участка участка үлсәү

ОБМЕРЁТЬ *сов.*; *разг.* шак катыгу, катып (аптырап) калыгу; **обмереть от испуга** куркыузан катып калыгу

ОБМЕРЗАТЬ *несов. см.* **обмерзнуть**

ОБМЕРЗЛЫЙ, -ая, -ое бозланган, боз каплаган; **обмерзлые ступеньки** бозланган баскыстар

ОБМЁРЗНУТЬ *сов.*; *разг.* бозланыгу, боз катыгу (каплау), туңыгу; **усы обмерзли** мыйыктар бозланган

ОБМЕРИВАТЬ *несов. см.* **обмерить**

ОБМЕРИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **обмериться** **2.** *страд. от* **обмеривать**

ОБМЕРИТЬ *сов. 1.* *кого-что* үлсәү, үлсәп сыгыгу; **обмерить поле** баһыгузы үлсәп сыгыгу **2.** *кого; разг.* дәрәс үлсәмәү, алдап кәм үлсәү, үлсәп еткермәү; **обмерить покупателя** һатып алыусыны алдап кәм үлсәү

ОБМЕРИТЬСЯ и **ОБМЕРЯТЬСЯ** *сов.*; *разг.* яңылыш үлсәү, үлсәгәндә яңылышыгу

ОБМЕРЯТЬ *несов. см.* **обмерить**

ОБМЕСТИЙ *сов. что* (*сметая, очистить*) һепереу, һепереп алыгу (төшөрөү); **обмести вёленки вёником** быйма өстөнән карын һепереу; **обмести паутину** үрмәксе ауын һепереп төшөрөү

ОБМЕТАТЬ I *несов. см.* **обмести**

ОБМЕТАТЬ II *сов. что 1.* типсеп (йүрмәп) сыгыгу; **обметать швы** йөйзәрзе йүрмәп сыгыгу **2.** *безл.; разг.* оsonoу, сабыртгы (сәбертеу), са-

ОБМЁТЫВАТЬ

быртгып (сәбертеп) сыгыу; **гүбы обметало** ирен сабыртгып сыткан

ОБМЁТЫВАТЬ *несов. см. обметать II*

ОБМИНАТЬ *несов. см. обмять*

ОБМИНАТЬСЯ *несов. 1. см. обмяться 2. страд. от обминать*

ОБМИРАТЬ *несов. см. обмереть*

ОБМОЗГОВАТЬ *сов. что; прост.* якшылап (төрлө яклап) уйлау; **это надо обмозговать** быны якшылап уйларга кэрәк

ОБМОЛАЧИВАТЬ *несов. см. обмолотить*

ОБМОЛВИТЬСЯ *сов.; разг. 1. (оговориться)* яңылыш әйтеу; **я не обмолвился** мин яңылыш әйтмәнем **2. (проговориться)** яңылыш әйтеп ебәреу (куйыу, ташлау); **он боялся обмолвиться об этом** ул быны яңылыш әйтеп ебәреүзән курка ине **3. (вскользь сказать)** бер һүз әйтеу (ыскындырыу); **об этой встрече он ни словом не обмолвился** был осрашыу тураһында ул бер һүз эә ыскындырманы ♦ **не обмолвиться (ни единым) словом (словечком)** бер һүз эә әйтмәу, өндәшмәу

ОБМОЛВКА *ж* яңылыш әйткән (ыскындырган) һүз, уйламайынса әйтелгән һүз

ОБМОЛОТ *м 1. см. обмолотить — обмолачивать 2. (количество обмолоченного зерна)* төшөм, һуггып алынган ашлык; **высбкий обмолот** югары төшөм

ОБМОЛОТИТЬ *сов. что* ашлык (иген) һугыу (һуггып бөтөрөу); **обмолотить зерно в сжатые сроки** ашлыкты кыска вақыт эсендә һуггып бөтөрөу

ОБМОРАЖИВАНИЕ *с см. обмораживать, обмораживаться*

ОБМОРАЖИВАТЬ *несов. см. обморозить*

ОБМОРАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обморозиться 2. страд. от обмораживать*

ОБМОРОЖЕНИЕ и **ОБМОРОЖЕНИЕ** *с см. обморозить, обморозиться*

ОБМОРОЗИТЬ *сов. что* өшөтөу, тундырыу; **обморозить нос** танаузы өшөтөу

ОБМОРОЗИТЬСЯ *сов.* өшөу, тундуу, өшөп (туңып) бөтөу; **ребёнок обморозился** бала өшөп бөткән

ОБМОРОК *м* һуш китеу, һуштан (истән) языу; **корбкий обморок** бер азга һуштан языу; **упасть в обморок** һуш китеп йыгылыу, иҫ югалтыу

ОБМОРОЧНЫЙ, -ая, -ое *иҫһез, һуштан (истән) язган; обморочное состояние* һуштан язган хәлдә булыу

ОБМОТАТЬ *сов. что* урау, сырмау, урап (сырмап) куйыу; **обмотать шею шарфом** муйынга шарф урап куйыу

ОБМОТАТЬСЯ *сов. 1. чем* ураныу, сырманыу, урап (сырмап) куйыу; **обмотаться полотенцем** тағтамалга ураныу **2. (вокруг чего)** сырмалыу

ОБМОТКА *ж 1. см. обмотать 2. урама; обмотка ротора* роторзың урамаһы; **проволочная обмотка** сым урамаһы **3. обычно мн. обмотки** силғау

ОБМОТОЧНЫЙ, -ая, -ое урау ...ы, урама ...ы; **обмоточный цех** урау цехы; **обмоточный материал** урама материалы; **обмоточный провод** урама сымы

ОБМОЧИТЬ *сов. что* сылатыу, сылатып алыу, һыулау, еүешләу, еүешләтеу; **обмочить рукава** еңдә сылатыу; **обмочить полотенце** тағтамал еүешләу

ОБМОЧИТЬСЯ *сов. 1. разг.* сыланыу, һыуланыу, еүешләнеу; **обмочиться под дождём** ямғырға сыланыу **2. прост.** аска ебәреу

ОБМУНДИРОВАНИЕ *с 1. см. обмундировать 2. формалы кейем, обмундирование; зиннее обмундирование* кышкы обмундирование; **солдатское обмундирование** һалдат обмундированиеһы

ОБМУНДИРОВАТЬ *сов. кого-что* кейендереу, формалы кейем биреу; **обмундировать призывников** призывниктарга формалы кейем биреу; **обмундировать армию** армияны кейендереу

ОБМУНДИРОВАТЬСЯ *сов.* обмундирование (формалы кейем) алыу

ОБМУНДИРОВКА *ж; разг. 1. см. обмундировать 2. формалы кейем; новая обмундировка* яңы формалы кейем

ОБМУНДИРОВЫВАТЬ *несов. см. обмундировать*

ОБМУНДИРОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обмундироваться 2. страд. от обмундировывать*

ОБМУРОВАТЬ *сов. что* кирбес менән ныгытыу, балсык (цемент) менән (һылап) ныгытыу; **обмуровать котёл** казанды кирбес менән (һылап) ныгытыу

ОБМУРОВЫВАТЬ *несов. см. обмуровать*

ОБМУСОЛЛИВАТЬ *несов. см. обмуслить*

ОБМУСОЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обмуслиться 2. страд. от обмусливать*

ОБМУСОЛИТЬ *сов. что; разг.* төкөрөкләу

ОБМУСОЛИТЬСЯ *сов.; разг.* төкөрөкләнәу

ОБМЫВАНИЕ *с см. обмывать*

ОБМЫВАТЬ *несов. см. обмыть*

ОБМЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обмыться 2. страд. от обмывать*

ОБМЫЛОК *м; разг.* һабын қалдығы (қиҫәге)

ОБМЫТЬ *сов. 1. кого-что* йыуыу, йыуып тағартыу, йыуындырыу; **обмыть рану** йәрәхәтте йыуыу; **обмыть ребёнка** баланы йыуындырыу

2. что; прост. йыуыу, йыуып алыу; **обмыть премию** премияны йыуыу

ОБМЫТЬСЯ *сов. 1. йыуыныу, йыуынып алыу; обмыться под душем* душта йыуыныу

2. (стать чистым — о предмете) йыуылып тағарыу, йыуылыу

ОБМЯКАТЬ *несов. см. обмякнуть*

ОБМЯКНУТЬ *сов.; разг.* 1. йомшарыу, ебеу, изелеу; **хлеб от сырости обмяк** икмэк ебегэн 2. (*стать вялым*) элһерәу, мәйһерәу, бәлтерәу, изрәу, элһерәп китеу, мәйһерәп (бәлтерәп) төшөү; **обмякнуть от усталости** арыузан элһерәу; **руки её внезапно обмякли** кулдары капыл бәлтерәп төштө 3. *перен. (смягчиться)* күнел йомшарыу (иреу), йомшара төшөү; **он, наконец, обмяк** азак ул килеп, йомшара төштө; **обмякнуть от лесты** ялағайланып мактаузан күнел йомшарыу

ОБМЯТЬ *сов. что* тапау, баһыу, изеу, ойпалау, таушалдырыу; **обмять сено** бесәнде тапау; **обмять подушку** мендәрзе изеу; **обмять ткань** тукыманы таушалдырыу

ОБМЯТЬСЯ *сов.* 1. тапалыу, баһылыу, изелеу, ойпалануу, таушалыу; **сено обмялось** бесән баһылған (тапалған); **пальто обмялось** пальто таушалған 2. йомшарыу, яйланыу, кәлепләнеу, йәгешләнеу, кулайланыу; **сапоги обмялись** итек кәлепләнеп киткән

ОБНАГЛЕТЬ *сов.* оятһызланыу, әзәпһез (тәрһиһез) кыланыу

ОБНАДЕЖИВАТЬ *несов. см. обнадёжить*
ОБНАДЕЖИТЬ *сов. кого* өмөтләндереу, ышандырыу, өмөтләндереп (ышандырып) тынысландырыу; **обнадёжить больного** ауырыузы өмөтләндереу; **ответ его обнадёжил** яуап уны ышандырҙы

ОБНАЖАТЬ *несов. см. обнажить*
ОБНАЖАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обнажиться*
2. *страд. от обнажать*

ОБНАЖЕНИЕ *с* 1. *см. обнажить* — **обнажать, обнажиться** — **обнажаться**; **обнажение корней дерева** ағас тамырҙарын аһыу; **обнажение флангов** флангларҙы аһыу 2. *геол.* аһылып (яланғасланып) күрәнеп ятқан ер (урын)

ОБНАЖЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обнажить* 2. *прил.* яланғас, аһык, шәрә; **обнажённые руки** яланғас кулдар 3. *прил.* яланғас, қола, аһык; **обнажённые деревья** яланғас ағастар; **обнажённая степь** қола дала; **обнажённая местность** аһык урын 4. *прил.* өскә сығып ятқан (*тау токомона карата*) 5. *прил.*; *перен.* аһыктан-аһык; **обнажённый цинизм** аһыктан-аһык оятһызлыҡ

ОБНАЖИТЬ *сов. что* 1. аһыу, яланғаслау, шәрә калдырыу, аһык (яланғас) калдырыу, һалыу; **обнажить плечи** кулбаштарҙы аһык калдырыу; **обнажить голову** баш кейемен һалыу; **осень обнажила деревья** көз ағастарҙы яланғасландырҙы 2. һурыу, һурып (тарғып) сығарыу; **обнажить меч** кылысты кынынан һурып сығарыу 3. *перен. (раскрыть)* аһыу, аһып һалыу, ғаш итеу; **обнажить недостатки** етешһезлектәрҙе аһып һалыу; **обнажить зло** яманлыҡты ғаш итеу

ОБНАЖИТЬСЯ *сов.* 1. аһылыу, яланғасланыу, шәрәләнеу, аһык (яланғас, шәрә) калыу; **лес обнажился** урман яланғасланды; **кёрни обнажились** тамырҙар аһылды; **горы обнажились** тауҙар яланғас калды 2. *перен. (раскрыться)* аһылыу, беленеу, ғаш ителеу

ОБНАРОДОВАТЬ *сов.* халыҡка белдереу (иғлан итеу, еткереу); **обнародовать указ** указы халыҡка иғлан итеу

ОБНАРУЖИВАТЬ *несов. см. обнаружить*
ОБНАРУЖИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обнаружиться* 2. *страд. от обнаруживать*

ОБНАРУЖИТЬ *сов.* 1. *что (показать, проявить)* күрһәтеу, белдереу; **обнаружить желание** теләк белдереу; **обнаружить своё радост** шатлығыңды күрһәтеу 2. *кого-что (найти)* табыу; **обнаружить противника** дошманды табыу; **обнаружить рукопись** кулъязманы табыу 3. *что (раскрыть)* аһыу, аһып һалыу, белеу; **обнаружить преступление** енәйәтте аһыу; **обнаружить потерю документов** документтарҙын юғалыуын белеу

ОБНАРУЖИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать видимым, явным, проявиться*) беленеу, күрәнеу, билдәле булыу; **у мальчика обнаружилась склонность к рисованию** малайҙың рәсем төшөрөгүгә һәләтте беленде; **тайна вскоре обнаружилась** сер тизҙән билдәле булды 2. (*найтись*) табылыу, килеп сығыу; **пропавшая книга обнаружилась** юғалған китап табылды

ОБНАШИВАТЬ *несов. см. обносить* I 1
ОБНАШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обноситься* 2; 2. *страд. от обнашивать*

ОБНЕСТИ *сов.* 1. *что, чем (огородить)* кой-малап (кәртәләп, ситәнләп, текмәләп) алыу; **обнести двор забром** йорт-кураны коймалап алыу 2. (*угостить*) өләшеп (таратып) сығыу; **обнести гостей чаем** конактарға сәй таратып сығыу 3. *кого (пропустить при угощении)* бирмәй үтеп китеу, буш калдырыу

ОБНИМАТЬ *несов. см. обнять*
ОБНИМАТЬСЯ *несов.* 1. *см. обняться*
2. *страд. от обнимать*

ОБНИМКА: в обнимку косаклашып
ОБНИЩАЛЫЙ, -ая, -ое хәйерселәнгән, хәйерселеккә төшкән

ОБНИЩАНИЕ *с см. обнищать*
ОБНИЩАТЬ *сов.* хәйерселәнеу, хәйерселеккә төшөү

ОБНОВА *ж; разг. см. обнówka*
ОБНОВИТЬ *сов. что* 1. яңыртыу, яңылыҡ индереу, яңы төҫ индереу (биреу); **обновить забор** койманы яңыртыу; **обновить жизнь** тормошто яңыртыу 2. *перен.* яңыртыу, (яңынан хәтергә) кайтарыу 3. *разг.* беренсе тапкыр кейеу (кейеп сығыу); **обновить платье** күлдәкте беренсе тапкыр кейеп сығыу

ОБНОВИТЬСЯ

ОБНОВИТЬСЯ *сов.* яңырғы; край обновился тейәк (ил) яңырзы; жизнь обновилась тормош яңырзы; природа обновилась тәбиғәт яңырзы; репертуар обновился репертуар яңырзы; товарищество обновилось новыми членами ширкәт яңы ағзалар иҗәбенә яңырзы

ОБНОВКА *ж* яңы кейем (эйбер); надеть обновку яңы кейем кейеу

ОБНОВЛЕНИЕ *с см.* обновить, обновиться; обновление одежды кейем-һалымды яңыртыу; обновление репертуара репертуарзы яңыртыу; обновление природы тәбиғәт яңыртыу

ОБНОВЛЯТЬ *несов. см.* обновить

ОБНОВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* обновиться 2. *страд. от* обновлять

ОБНОСИТЬ I *сов. что; прост.* 1. кейеп кәләпләу (таманлау, ипләу, яйлау); обнести новые туфли яңы туфлиларзы кейеп таманлау 2. кейеп туззырыу, туззырып бөтөрөү; обнести сапоги итекте кейеп туззырыу

ОБНОСИТЬ II *несов. см.* обнести

ОБНОСИТЬСЯ *сов.; разг.* 1. (кейем-һалым һ.б.) туззы, искереу, туззып (искереп) бөтөү; люди сильно обносились кешеләрҙең кейем-һалымы туззы; пальто обносилось пальто туззып бөткән 2. (стать удобным в результате носки) кейелеп кәләпләнәу, ипләнәу, яйланыу; джемпер ещё не обносился джемпер әлегәсә кейелеп кәләпләнмәгән

ОБНОСКИ *мн. (ед. обноска м); разг.* иске кейем, иске-моҗко; ходить в обносках иске кейемдә йөрөу

ОБНОХАТЬ *сов. кого-что* ескәу, ескәп сығыу

ОБНОХИВАТЬ *несов. см.* обнохать

ОБНЯТЬ *сов.* 1. *кого-что* косақлау, косақлап алыу; обнять ребёнка баланы косақлау 2. *перен. (охватить — о пламени, тьме и т.п.)* солғау, қаплау, солғап (қаплап) алыу; пламя обняло дом ялқын өйҙә солғап алды 3. *что; перен. (осмыслить, постичь)* аңлау, төшөнөү, белеу, белеүгә (аңлауға) ирешеу; обнять величие подвига батырлықтың бөйөклөгөн аңлау

ОБНЯТЬСЯ *сов.* косақлашыу; обняться при встрече осрашқанда косақлашыу

ОБО *предлог см.* о I

ОБО... *приставка см.* о...

ОБОБРАТЬ *сов.* 1. *что; прост. (собрать)* йыйып (тиреп, өзөп алып) бөтөрөү; обобрать огурцы с грядки кыярзы түтәлдән йыйып бөтөрөү 2. *кого-что; разг. (обманом отнять всё имущество)* талау, тунау, талап алыу (бөлдөрөү), талап бөлгөнлөккә төшөрөү; обобрать до нитки бөтә (бар) мөлкәтен талап алыу ♦ обобрать как липку *прост.* яланғас калдырыу, бөтә нәмәһен талап алыу

ОБОБРАТЬСЯ: не обобраться (*только с отриц.*) *кого-что; разг.* котоло алмаҗлык булыу, йыйып бөтөрә алмаҗлык (бөтмәҗ-төкәнмәҗ, бик күп) булыу; хлопот не оберётся бөтмәҗ-төкәнмәҗ мәшәкәт

ОБОБЩАТЬ *несов. см.* обобщить

ОБОБЩЕНИЕ *с 1. см.* обобщить 2. (*положение общего характера*) нәтижә, һөҙөмтә, һығымта; широкние обобщения киң күләмдәге һөҙөмтәләр

ОБОБЩЕСТВИТЬ *сов. кого-что* дөйөмләштерөү, йәмәгәт милкенә әйләндерөү; обобществить средства производства етештерөү сараларын дөйөмләштерөү; обобществить землю ерҙә йәмәгәт милкенә әйләндерөү

ОБОБЩЕСТВИТЬСЯ *сов.* дөйөмләшеу, йәмәгәт милкенә әйләнәу

ОБОБЩЕСТВЛЕНИЕ *с см.* обобществить, обобществиться

ОБОБЩЕСТВЛЯТЬ *несов. см.* обобществить

ОБОБЩЕСТВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* обобществиться 2. *страд. от* обобществлять

ОБОБЩИТЬ *сов.* дөйөмләштерөү, йомғаклау; обобщить предложение тәқдимдәрҙә дөйөмләштерөү; обобщить опыт работы эш тәҗрибәһен дөйөмләштерөү

ОВОШИВЕТЬ *сов.* бетләу, бетләп бөтөү

ОБОГАТИТЕЛЬ *м* 1. байықтырыусы (*белгес*); будущий обогатитель буласак байықтырыусы 2. (*вещество*) байықтырғыс (*матдә*); обогатители почвы тупракты байықтырғыстар

ОБОГАТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое байықтырыу...ы; обогатительная фабрика байықтырыу фабрикаһы; обогатительные машины байықтырыу машиналары

ОБОГАТИТЬ *сов.* 1. *кого-что* байытыу, байықтырыу; обогатить страну илде байытыу; обогатить руду мәгдәнде байықтырыу 2. *что (сделать богаче по составу, содержанию)* байықтырыу, үстөрөү, арттырыу; обогатить свой быт үз тәҗрибәнде арттырыу

ОБОГАТИТЬСЯ *сов.* 1. байыу, байып китеу; литература обогатилась новым романом эзәбиәт яңы романға байыны; обогатиться знаниями белем менән байыу 2. (*стать обогащённым — о почве, руде и т.п.*) байығыу, байықтырылыу, байытылыу; почва обогатилась азотом тупрак азотка байықтырылды

ОБОГАЩАТЬ *несов. см.* обогатить

ОБОГАЩАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* обогатиться 2. *страд. от* обогащать

ОБОГАЩЕНИЕ *с см.* обогатить, обогатиться

ОБОГНАТЬ *сов. кого-что; прям. и перен., разг.* узып китеу; обогнать на полпути ярты юлда узып китеу

ОБОГНУТЬ *сов. что* 1. бөгөү, һуғыу, кейзерөү, бөгөп кейзерөү (куйыу); обогнуть обруч вокруг бочки мискәгә коршау һуғыу; обо-

ОБОЗНАЧЕНИЕ

гну́ть колесо́ шиной тэгэрмәскә шина һугыу (кейзерей) 2. (*обойти, объехать*) уратып (ситләтеп) үтеү; **обогну́ть мыс** морондо ситләтеп үтеү

ОБОГОТВОРИТЬ *сов. кого-что* алла тип таныу, алла кеүек күреү, табыныу; **обоготворить челове́ка** кешене алла кеүек күреү

ОБОГОТВОРИТЬ *несов. см. обоготворить*
ОБОГРЕ́В *м; спец. см. обогреть* — **обогре- вать, обогреться** — **обогрева́ться**

ОБОГРЕВА́ТЕЛЬ *м* йылыткыс; **электричес- кий обогреватель** электр йылыткысы

ОБОГРЕВА́ТЬ *несов. см. обогреть*

ОБОГРЕВА́ТЬСЯ *несов. 1. см. обогреться*

2. *страд. от обогревать*

ОБОГРЕ́ТЬ *сов. кого-что; разг. йылытыу; обогреть помеще́ние* бинаны йылытыу

ОБОГРЕ́ТЬСЯ *сов.; разг. йылыныу; дом обогрелся* өй йылынды

ОБОД *м 1. туғын; обод колеса́* тэгэрмәс туғыны 2. (*круглая или дугообразная скрепа*) сит, тирас, коршау; **обод блб́ка** блок коршауы; **обод сита́** иләк тирәсе

ОБОДО́К *м 1. уменьш. от обод 2; 2. (каём- ка) кайма; конве́рт с красным ободко́м* кызыл каймалы конверт

ОБОДРА́ННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обод- рать 2. прил.; разг. (рваный, ветхий)* йыр- тылган, искергән, тузган; **ободранные обои́** йыр- тылган обойзар 3. *прил.; разг. (в лохмотьях)* йырткы (иҫке) кейемле; **ободранный пу́тник** йырткы кейемле юлаусы

ОБОДРА́ТЬ *сов. 1. что* һызырыу, кайызлау, куптарыу; **ободрать ко́ру с дере́ва** ағастың кабығы һызырылган; **краска ободра́лась** буюуы купкан 2. *разг. (изорваться, обтrepаться)* сыйыу, һызырыу; **ободрать ли́цо** битте сыйыу 4. *что; разг. (обтrepать)* йыртыу, туз- зырыу, йыртгып (туззырып) бөтөрөү; **ободрать обивку́** көптө йыртгып бөтөрөү; **ободрать пиджа́к** пинжәк туззырыу 5. *кого; перен., прост. см. обобратить 2*

ОБОДРА́ТЬСЯ *сов. 1. һызырылыу, кубыу, кубып төшөү; ко́ра на дере́ве ободра́лась* ағастың кабығы һызырылган; **краска ободра́лась** буюуы купкан 2. *разг. (изорваться, обтrepаться)* йыртгылыу, туззыу, йыртгылып (туззып) бөтөү; **пла́тье совсе́м ободра́лось** күлдәк бөтөнләй йыр- тылып бөткән

ОБОДРЕ́НИЕ *с см. ободрить; слова́ обод- рения* рухландырыу һүзәрә

ОБОДРИ́ТЬ *сов. кого-что* рухландырыу, дәртләнדרеү, рухын (күнелен) күтәрәү; **это из- вестие е́го ободри́ло** был хәбәр уның күнелен күтәрәзе

ОБОДРИ́ТЬСЯ *сов. күнел (рух) күтәрелеү, дәртләнәү; он успоко́ился и ободри́лся* ул ты- нысланды һәм күнеле күтәрелде

ОБОДРЯ́ТЬ *несов. см. ободрить*

ОБОДРЯ́ТЬСЯ *несов. 1. см. ободриться 2. страд. от ободрять*

ОБОДРЯ́ЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от обод- рять 2. прил. күнел күтәргес, рухландырғыс, дәртләнדרгес; ободряющий то́н* рухландырғыс тоң; **ободряющие слова́** дәртләнדרгес һүзәрә

ОБОЕПО́ЛЫЙ, -ая, -ое *биол. ике енесле; обоепольный цвето́к* ике енесле сәскә

ОБОЖА́НИЕ *с 1. см. обожать 1; 2. (любовь, доходящая до преклонения)* сиктән тыш көслө (кайнар) мөхәббәт; **о́кружить обожа́нием** сиктән тыш (көслө мөхәббәт менән) яратыу, оло ихти- рам күрһәтеү

ОБОЖА́ТЕЛЬ *м; разг., шу́тл. өзөлөп яра- тыусы (һөйөүсе); то́лпа́ обожа́телей* табыныусы- лар (яратыусылар) төркөмө

ОБОЖА́ТЬ *несов. 1. кого-что (преклонять- ся) өзөлөп һөйөү (яратыу) 2. что; прост. яра- тыу, бик яратыу; обожать фрукты́* емеш бик яратыу

ОБОЖДА́ТЬ *сов. кого-что и без доп.; разг. көтөп тороу, көтө биреү; обожди́ мину́тку* бер минут кына көтөп тор

ОБОЖЕСТВИ́ТЬ *сов. кого-что* алла кеүек күреү, илаһилашгырыу, алла тип таныу (карау); **обожестви́ть си́лы прирбды́** тәбиғәт көстәрән илаһилашгырыу

ОБОЖЕСТВЛÉНИЕ *с см. обожествить*

ОБОЖЕСТВЛЯ́ТЬ *несов. см. обожествить*

ОБО́З *м 1. (группа повозок)* ылау; **оббзы с се́ном** бесән тейгән ылаузар 2. *спец. ылау, обоз; пожа́рный оббз* янғын һүндереү ылауы; **artil- лерийский оббз** артиллерия оббзы ♦ **тяну́ться (быть, плестись) в оббзе** артта барыу, арттан һөйрәлеү

ОБОЗВА́ТЬ *сов. кого-что; разг. тип атау, исем(е) тағыу, үсекләү; обозва́ть луго́м* ялған- сы исеме тағыу

ОБОЗЛИ́ТЬ *сов. кого-что* асыуландырыу, асыуын килтереү (кабартыу); **это е́го си́льно обозли́ло** был уны нык асыуландырзы

ОБОЗЛИ́ТЬСЯ *сов. асыулануу, асыу килеү (кабарыу); обозли́ться на сосе́да* күршегә асыу- лануу

ОБОЗНА́ТЬСЯ *сов.; разг. яңылышыу (та- нышы булмаган кешене, эйберзе танышы кешегә йәки эйбергә окшатып алдануу); я, ка́жется, обозна́лся* мин яңылыштым, бугай

ОБОЗНАЧА́ТЬ *несов. 1. см. обозначить 1; 2. (значить) аңлатыу, белдереү, күрһәтеү; что обозначает́ этот знак?* был билдә нимә белдерә?

ОБОЗНАЧА́ТЬСЯ *несов. 1. см. обозначить- ся 2. страд. от обозначать 1*

ОБОЗНАЧÉНИЕ *с 1. см. обозначить 1; обо- значение маршру́та на ка́рте* маршрут йүнәле- шен каргала билдәләү 2. (*знак, метка*) билдә, тамга; **усло́вные обозна́чения** шартлы тамгалар

ОБОЗНАЧИТЬ

ОБОЗНАЧИТЬ *сов. что* 1. билдэлэү, тамгалау, билдэлэп (тамгалап) сығыу, билдэ (тамга) куйыу; **обозначить границы участка** участка сиктэрен билдэлэү; **неправильно обозначить время** вақытты дөрөс билдэлэмэү 2. (сделать заметным) белдереү, күрһөтөү, һызатландырыу, беленерлек итеү, беленеп торорлок итеү; **платье обозначило фигуру** күлдэк буй-һынды белендереп торзо

ОБОЗНАЧИТЬСЯ *сов.* күренеү, беленеү, төсмөрләнеү, күренэ (беленэ) башлау; **обозначились ворота** капка төсмөрләнде; **на лбу обозначились морщины** маңлайза йыйырсыктар күренэ башланы

ОБОЗНИК *м* ылаусы, йөксө

ОБОЗНЫЙ, -ая, -ое 1. ылау ...ы, йөк ...ы; **обозные лошади** ылау аттары; **обозные изделия** ылау кэрək-ярағы 2. *в знач. суц.* **обозный** *м* ылаусы, йөксө

ОБОЗРЕВАТЕЛЬ *м* күзәтөүсө, күзәтөү яһаусы, күзәтеп барыусы; **политический обозреватель** сәйәси күзәтөү яһаусы; **спортивный обозреватель** спорт күзәтөүсөһе

ОБОЗРЕВАТЬ *несов. см.* обозреть

ОБОЗРЕНИЕ *с* 1. *см.* **обозреть**; **обозрение звёздного неба** күктәге йондоззарзы күзәтөү 2. күзәтөү; **литературное обозрение** әзәби күзәтөү; **международное обозрение** халык-ара күзәтөү 3. (*вид эстрадного или театрального представления*) тамаша

ОБОЗРЁТЬ *сов. что* 1. (*осмотреть*) байкап (карап, күз йөрөтөп) сығыу; **обозреть местность** тирә-якты байкап сығыу 2. *перен.* күзәтөү, тикшереп, тикшереп (карап) сығыу; **обозреть ход событий** вакигаларзың үсешен тикшереп

ОБОЗРИМЫЙ, -ая, -ое карап сығырлык, күз күреме етерлек; **обозримое пространство** күз күреме етерлек ер

ОБОИ *только мн.* обой; **новые обои** яңы обой

ОБОЙМА *ж* 1. *воен.* обойма, патрон кысаһы; **расстрелять всю обойму** бөтә обойманы атып бөтөрөү 2. *спец.* атлама

ОБОЙНЫЙ, -ая, -ое 1. обой ...ы; **обойный клей** обой елеме 2. тышлау ...ы, көпләү ...ы, тышлык ...ы, көплөк ...ы; **обойные гвозди** көпләү қазауы

ОБОЙТИ *сов.* 1. *кого-что* и *без доп.* тирәләп әйләнеү, йөрөп сығыу, әйләнеп урап (йөрөп) сығыу; **обойти памятник** һайкәлде тирәләп әйләнеү; **обойти весь участок** бөтә участканы әйләнеп йөрөп сығыу; **обойти всех знакомых** барлык таныштарзы йөрөп сығыу 2. *что (пройти стороной)* ситләтеп (урап, урагып) узыу, ситләтеп (урап, урагып) үтеү; **обойти болото** һаззы ситләтеп үтеү 3. *кого-что*; *перен.* (*минувать*) қағылмау, теймәү, әләкмәү; **счастье её обошло** уға бәхет әләкмәнә 4. *что*; *перен.*

(*избежать в разговоре*) әйтмәү, әйтмәй калыу (китеү, үтеү), қағылмау, һүз сығармау (куптармау); **обойти просьбу молчалием** үтенес тураһында һүз куптармау 5. *что*; *перен.* (*уклониться от исполнения*) урап (ситләтеп) үтеү; **обойти закон** законды урап үтеү 6. *кого, чем*; *перен.* (*оставить без повышения, награды и т.п.*) мәхрүм итеү, бирмәй (ситтә, төшөрөп) калдырыу; **обойти премией** премия бирмәй калдырыу; **обойти по службе** хезмәттә дәрәжә күтәрәүзә төшөрөп калдырыу 7. *кого-что*; *перен.* (*распространиться*) таралыу, йәйелеү, барып етеү, мәглүм булыу; **слух обошёл весь город** хәбәр бөтә қалага таралды 8. *кого*; *прям.*, *перен.*, *разг.* (*опередить*) узып китеү, алға сығыу, артта калдырыу; **обойти трёх спортсменов** өс спортсыны узып китеү; **обойти соседнее звено** күрше звеноны артта калдырыу 9. *кого-что*; *воен.* (*зайти в тыл*) тылга керуе (инеү), әйләнеп артына төшөү; **обойти противника** дошмандың тылына керуе

ОБОЙТИСЬ *сов.* 1. *с кем-чем* мөгәмәлә (эш) итеү, карау; **плбхо обойтись** насар мөгәмәлә итеү 2. *во что*; *разг.* төшөү; **костюм обошёлся недорого** костюм арзанға төштө 3. *без кого-чего*, *кем-чем*; *разг.* кәнәгәтләнеү, кәнәгәт булыу, етеү, еткереп, -һыз за/-һез зә тороу; **обойтись без машины** машинаһыз за тороу; **обойтись прошлогдними запасами** былтырғы һакламдарзы еткереп 4. -һыз/-һез булыу, үтеү, үтеп китеү; **всё обошлось благополучно** бөтәһе лә имен-аман үтеп китте; **может, все обойдётся** бәлки, барыһы ла якшы үтеп китер; **прогулка не обошлась без приключений** прогулка мажараһыз ғына үтеп китмәнә 5. *без кого-чего*; *разг.* (*с отрицанием "не"*) катнашы булыу, катнашыу; **без негб тут не обошлось** уның бында катнашы булмай булмаған ♦ **обойтись в копеечку** бик кыйбатка төшөү

ОБОЙЩИК *м* обойсы, көпләүсө

ОБОКРАСТЬ *сов. кого-что* урлау, урлап (талап) сығыу; **обокрасть пассажира** пассажирзың әйберен урлау; **обокрасть квартиру** фатир талап сығыу

ОБОЛГАТЬ *сов. кого-что* яла (кара, быс-рак) яғыу, өстөнән һөйләү; **оболгать честного работника** намысды хезмәткәргә яла яғыу

ОБОЛОНЬ *ж*; *бот.* ашкаяк

ОБОЛОЧКА *ж* 1. кабык, тыш; **оболочка зерна** орлоктоң кабығы 2. кабык, кыртыш; **твёрдая оболочка Земли** Ерзең каты кыртышы 3. *анат.* тиресә, катлам, яры; **надкостная оболочка** һөйәк ярыһы; **слизистая оболочка** лайлалы тиресә; **мышечная оболочка сердца** йөрәктең мускул катламы 4. (*вместилще для газа у аэропланов и т.п.*) тыш, көплөк; **оболочка дирижабля** дирижаблдең тышы 5. *чего, какая*; *перен.* тышлык, кнәфәт; **служить защитной оболочкой** һаклаусы тышлык булыу

ОБОЛЬСТИТЕЛЬ *м* и **ОБОЛЬСТИТЕЛЬНИЦА** *ж* вәсүәсә, һокландырып үзенә каратыусы, кызыктырып алдатыусы (юлдан яззырыусы)

ОБОЛЬСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һокландыргыс, кызыктыргыс, йәлеп иткес, үтә һөйкөмлө; **обольстительная девушка** үтә һөйкөмлө кыз; **обольстительная улыбка** һокландыргыс йылмайгу

ОБОЛЬСТИТЬ *сов. кого 1. (увлечь, пленить чем-л.)* алдап һокландырыу, һокландырып үзенә каратыу **2. уст. (обесчестить)** алдау, хур (мыскыл) итеу

ОБОЛЬСТИТЬСЯ *сов.* кызыгып алдану; **обольститься красотой** матурлыкка кызыгып алдану; **не обольститься успехами** уңыштарга кызыгып алданмау

ОБОЛЬЩАТЬ *несов. см. обольстить*

ОБОЛЬЩАТЬСЯ *несов. 1. см. обольститься 2. страд. от обольщать*

ОБОМЛЕТЬ *сов.;* *разг.* иҗ китеу, шак кагыу, телһез (өнһез) калыу; **обомлеть от испуга** куркыузан телһез калыу

ОБОМШЕЛЫЙ, -ая, -ое мүкләнгән, мүк баҗкан (каплаған); **обомшелый пень** мүкләнгән төп; **обомшелые стены** мүк каплаған диуарзар

ОБОМШЕТЬ *сов.* мүкләнеу, мүк баҗыу (каплау); **крыша обомшела** түбә мүкләнгән

ОБОНЯНИЕ *с* еҗ һизеу (тойоу) һаләте, еҗ һизеу (тойоу) ...ы; **органы обоняния** еҗ һизеу агзалары

ОБОНЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое еҗ һизеу ...ы; **обонятельный нерв** еҗ һизеу нервыһы

ОБОНЯТЬ *несов. что* еҗ һизеу (тойоу); **обонять запах дыма** төтөн еҗән һизеу

ОБОРАЧИВАЕМОСТЬ *ж* әйләнеш, йөрөш, әйләнештә (йөрөштә, юлда) булгу, әйләнеп кайтыу вақыты; **оборачиваемость товаров** тауар әйләнеше; **ускорить оборачиваемость вагонов** вагондарзың әйләнеп кайтыу вақытын кыҗкартыу

ОБОРАЧИВАТЬ *несов. см. обернуть*

ОБОРАЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обернуться 2. страд. от оборачивать*

ОБОРВАНЕЦ *м; разг.* йолкош

ОБОРВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от оборвать 2. прил.** өзөк-йырттык, йырттык, алама, йолкошланып бөткән; **оборванная одежда** йырттык кейем; **оборванный путник** йолкошланып бөткән юлаусы **3. прил.; *разг. (незаконченный)* өзөк-өзөк; **оборванные мысли** өзөк-өзөк уйзар**

ОБОРВАТЬ *сов. 1. что* өзөу, өзөп сыгыу (алыу, бөтөрөу); **оборвать яблоки** алмаларзы агасынан өзөп алыу **2. что** өзөу, тартып өзөу; **оборвать нитку** еште өзөу **3. что; перен.** кинәт (капыл) туктатыу (бүлеу, бүлдереу); **оборвать разговор на полуслове** һөйләшеүзе яргы һүззән капыл туктатыу; **оборвать речь** һүззе кинәт

бүлеу **4. кого; перен., разг. (заставить замолчать)** кырт кыҗыу

ОБОРВАТЬСЯ *сов. 1.* өзөлөу, өзөлөп сыгыу (китеу); **верёвка оборвалась** бау өзөлдө **2.** колап (осоп, йыгылып) төшөу; **оборваться с моста** күперзән йыгылып төшөу; **оборваться с лошади** аттан колап төшөу **3. перен.** өзөлөу, капыл туктау (тукталыу, тыныу); **песня оборвалась** йыр капыл туктаны; **гблос её вдруг оборвался** уның тауышы капыл тынды **4. разг. (обноситься)** йолкошланыу, еҗ-баш тузып бөтөу

ОБОРВЫШ *м; разг.* йолкош, өтөк

ОБОРКА *ж* бала итәк, катмар, әүеркә; **платье с оборками** катмарлы күлдәк; **нашить оборки** катмар һалыу

ОБОРОНА *ж 1. см. оборонять, обороняться 2.* оборона, кургау, кургауыл; **крепить оборону страны** илдең кургауылын ныгытыу; **круговая оборона** әйләнмәле оборона; **прорвать вражескую оборону** дошмандың кургауылын өзөу; **линия обороны** кургау (оборона) һызыгы

ОБОРОНЕЦ *м (сторонник оборончества)* кургаусылык яклы, кургаусы

ОБОРОНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаклануы ...ы, кургаулау ...ы, оборона ...ы; **оборонительные позиции** кургаулау позициялары; **оборонительные бой** кургаулау һугышы

ОБОРОННЫЙ, -ая, -ое кургау ...ы, кургауыллау ...ы, оборона ...ы; **оборонные предприятия** оборона предприятиялары; **оборонная мощь страны** илдең оборона кеүәте

ОБОРОНОСПОСОБНОСТЬ *ж* кургауыллауға (һаклануға, курсалауға) һаләтлелек, оборона һаләте; **крепить обороноспособность страны** илдең оборона һаләтен ныгытыу

ОБОРОНОСПОСОБНЫЙ, -ая, -ое кургауыллауға (оборонаға) һаләтле; **оборонноспособное государство** үзән-үзе һаклауға һаләтле дәүләт

ОБОРОНЧЕСТВО *с; полит.* кургаусылык (1914—1918 йй. Беренсе донъя һугышында “ватанды һаклау” лозунгыһы астында буржуаз дәүләтте яклаған оппортунистик фиркәләр сәйәсәте)

ОБОРОНЯТЬ *несов. кого-что* һаклау, кургауыллау; **оборонять Отечество** Ватанды һаклау; **оборонять свободу** иректә һаклау

ОБОРОНЯТЬСЯ *несов. 1.* курганыу, һаклану, каршы тороу; **обороняться от врага** дошманға каршы тороу **2. страд. от оборонять**

ОБОРОТ *м 1. в разн. знач.* әйләнеш; **оборот колеса** тәгәрмәс әйләнеше; **оборот вагонов** вагондар әйләнеше; **оборот полевых культур** баҗыу культуралары әйләнеше; **оборот капитала** капитал әйләнеше; **годовой оборот** йыллык әйләнеш **2.** кулланыш, кулланылыш; **вести в оборот новое слово** кулланышка яңы һүз индереу **3.** бөгәл, бөгәм, боролма; **обороты реки**

ОБОРОТЕНЬ

йылга бөгөлдәре; **лестница с двумя оборотами** ике бөгөмлө баскыс; **оборот печи** мейестең бөгөмө 4. йүнәлеш, төс; **принять нежелательный оборот** теләмәгән йүнәлеш алыу 5. икенсе (арткы, теге) як; **сделать надпись на обороте** икенсе ягына язып куйыу 6. (словесное выражение) әйтелеш, әйтем; **причастный оборот** грам. сифат кылым әйтеме; **газетные обороты речи** телмәрзең газиткә хас әйтелештәре ♦ **брать (взять) в оборот** буйһондороп эшләтеу, эшләргә мәжбүр итеу

ОБОРОТЕНЬ *м; фольк.* әүермән, шайтан, ен, албасты

ОБОРОТИСТОСТЬ *ж; разг. см. оборотливость*

ОБОРОТИСТЫЙ, -ая, -ое *разг. см. оборотливый*

ОБОРОТЛИВОСТЬ *ж; разг.* етезлек, өлгөрлек, сослок, оскорлок; **проявить оборотливость** өлгөрлек күрһәтеу

ОБОРОТЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* етез, өлгөр, сос, оскор; **оборотливый предприниматель** өлгөр эшкыуар

ОБОРОТНЫЙ, -ая, -ое 1. әйләнештәге; **оборотные средства** әйләнештәге аксалар 2. икенсе (арткы, тишкәре, кире) як; **оборотная сторона листа** биттең икенсе ягы; **оборотная сторона ткани** тукуманың тишкәре ягы ♦ **оборотная сторона чего-л. берэй нәмәнәң** икенсе (кире, насар) ягы (кылығы, сифаты); **оборотная сторона медали** эштең кире (насар) ягы

ОБОРУДОВАНИЕ *с* 1. *см. оборудовать* 2. йыһаз, корамал; **получить новое оборудование** яңы корамал алыу; **буровое оборудование** ер быраулау корамалдары

ОБОРУДОВАТЬ *сов., несов. что* йыһазлау, йыһазландырыу, корамалдар куйыу; **оборудовать мастерскую** остахана йыһазландырыу; **оборудовать площадку для игр** уйын майзансығын йыһазландырыу

ОБОСАБЛИВАТЬ *несов. см. обособить*

ОБОСАБЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обособиться 2. страд. от обособливать*

ОБОСНОВАНИЕ *с* 1. *см. обосновать; обоснование* **своих взглядов** үз караштарыңды дәлилләу 2. (основание) нигез, дәлил; **научные обоснования** филми нигеззәр

ОБОСНОВАННОСТЬ *ж* нигезле (дәлилле) булыу, нигезледек; **обоснованность решения** карарзың нигезлеге

ОБОСНОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обосновать* 2. *прил.* нигезле; **обоснованное заключение** нигезле һығымта; **обоснованное требование** нигезле талап

ОБОСНОВАТЬ *сов. что* нигезләу, дәлилләу, дәлил килтереу; **обосновать свою позицию** үз карашыңды нигезләу

ОБОСНОВАТЬСЯ *сов.; разг.* нигезләнәу, төпләнәу, урынлашыу; **обосноваться в деревне** ауылда төпләнәу

ОБОСНОВЫВАТЬ *несов. см. обосновать*

ОБОСНОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обосноваться 2. страд. от обосновывать*

ОБОСОБИТЬ *сов. 1. кого-что* айырыу, айырып куйыу (альу), бүлеп куйыу; **обособить участок** участканы айырып куйыу 2. *что; грам.* айырыу; **обособить приложение** өстәлмәлекте (өтөр менән) айырыу

ОБОСОБИТЬСЯ *сов. 1.* айырылыу, айырылып (бүленеп) бөтәу; **хозяйства обособились друг от друга** хужалыктар бер-береһенән айырылды 2. (замкнуться в себе) бикләнәу, бикләнеп (үз алдына, аралашмай) йәшәу 3. *грам.* айырымлануу

ОБОСОБЛЕНИЕ *с см. обособить, обособиться*

ОБОСОБЛЕННОСТЬ *ж* айырымлык, айырымланганлык, айырымланган булыу, бүленеу; **национальная обособленность** милли айырымланганлык; **сословная обособленность** катламдарга бүленгәнлек

ОБОСОБЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обособить* 2. *прил.* айырым, үзенә башка (айырым); **обособленное поселение** айырым ултырган ауыл; **обособленная комната** айырым бүлмә 3. *прил.; грам.* айырымланган; **обособленные члены предложения** һөйләмдең айырымланган кысқактәре

ОБОСОБЛЯТЬ *несов. см. обособить*

ОБОСОБЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. обособиться 2. страд. от обособлять*

ОБОСТРЕНИЕ *с см. обострить, обостриться; обострение* **болёзни** сирзең көсәйеуе (азыуы); **обострение положения** хәлдең кысқенләшеуе

ОБОСТРЁННОСТЬ *ж* 1. үткерлек, һизгерлек, көсәйгәнлек, ташып тороу, артык үткер (һизгер, көсәйгән) булыу; **обострённость слуха** ишетәу һәләгәнең үткерлеге (*якшы ишетәү*); **обострённость чувств** тойго-хистәрзең ташып тороуы 2. кыркыулашыу, кысқенләшеу, кыркыу (кысқен) булыу; **обострённость отношений** мөнәсәбәттәрзең кысқенлеге

ОБОСТРЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от обострить* 2. *прил. (о чертах лица)* ослайган, ослайып сығып торган; **обострённые скулы** ослайып сығып торган янак 3. *прил.* һизгер; **обострённый слух** һизгер колак 4. *прил.* кыркыу, кысқенләшкән; **обострённые отношения** кыркыу мөнәсәбәттәр

ОБОСТРИТЬ *сов. что* 1. көсәйтеу, һизгерләтеу, үткерләндереу, һизгерләндереу; **обострить желание** теләкте көсәйтеу; **обострить зрение** күреу һәләгән үткерләндереу; **обострить боль** ауыртызуы көсәйтеу 2. кысқенләштереу,

кыркыулаштырыу; **обострить обстановку** халде кискенләштереу

ОБОСТРИТЬСЯ *сов.* 1. (о чертах лица) ослайыу, хурылыу, хурылып (таргылып) китеу; **черты лица обострились** йөзө хурылган 2. (о чувстве, ощущении и т.п.) көсәйеу, якшырыу, үткерләнеу, низгерләнеу; **слух обострился** ишетеу һаләте якшырзы 3. (о болезни) көсәйеу (азыу); **процесс в лёгких обострился** үпкәләге ауырыу көсәйзе 4. кискенләшеу, кыркыулашыу; **отношения обострились** мөнәсәбәттәр кискенләште

ОБОСТРЯТЬ *несов. см. обострить*

ОБОСТРЯТЬСЯ *несов. 1. см. обостриться*

2. *страд. от обострять*

ОБОЧИНА *ж* сит, кыр; **эхать обочинной дорожки** юл ситенән барыу

ОБОУЮДНЫЙ, -ая, -ое ике яклап булган, үз-ара, ике як өсөн дә уртак; **ообоюдное желание** ике як өсөн дә уртак теләк; **ообоюдное согласие** үз-ара килешеу

ОБОУЮДО... *урыс телендә кайһы бер кушма сифаттардың “ике ягы ла”, “ике яктан да”, “ике як өсөн дә” мәгәнһен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., ообоюдovýгодный ике як өсөн дә файзалы*

ОБОУЮДООБСТРЫЙ, -ая, -ое ике ягы ла үткер; **ообоюдообстрый книжал** ике ягы ла үткер хәйиәр

ОБРАБАТЫВАТЬ *несов. см. обработать*

ОБРАБАТЫВАЮЩИЙ, -ая, -ее *прич. от обрабатывать* ♦ **обрабатывающая промышленность** эшкәртеүсе сәнәгәт

ОБРАБОТАТЬ *сов.* 1. *что* эшкәртеу, эшкә индереу; (о коже) иләу; **обработать землю** ерзе эшкәртеу; **обработать кожу** тире иләу; **обработать паром** пар менән эшкәртеу; **обработать рану** йбдом яраны йод менән эшкәртеу 2. *кого-что; перен., прост. (склонить к чему-л.)* үз ягына аузарыу, йогонто яһау, тәҗсир итеу; **обработать свидетеля в свою пользу** шаһитты үз ягына аузарыу

ОБРАБОТКА *ж см. обработать; обработка* **ка́мня** ташты эшкәртеу; **обработка детали** деталде эшкәртеу; **обработка очерка** очеркты эшкәртеу

ОБРАДОВАТЬ *сов. кого-что* шатландырыу, һөйөндөрөу, кыуандырыу, кинәндереу; **обрадовать хорбшим известием** якшы хәбәр менән шатландырыу

ОБРАДОВАТЬСЯ *сов.* шатлануу, һөйөнөу, кыуаныу, кинәнеу; **обрадоваться встрече** орашыуға кыуаныу; **обрадоваться подарку** бүләккә шатлануу

ОБРАЗ *И м.* 1. (*внешний вид, облик*) киәфәт, сүрәт; **изменить свой образ** киәфәтте үзгәртеу; **принять образ чей-л. берзйһенең** сүрәтенә инеу 2. *обычно мн.* **образы** (воображаемое представ-

ление о ком-чем-л.) күренеш, һын; **светлые образы будущего** киләсәктен якты күренештәре 3. *филос.* һүрәт; **мысленные образы внешнего мира** тышкы донъяның уйзагы һүрәттәре 4. *лит., иск.* образ; **поэт мыслит образами** шағир образдар менән фекерләй; **образ Хадий** һазия образы 5. *чего* рәүеш; **образ жизни** йәшәү рәүеше; **образ мыслей** фекер йөрөтөү рәүеше ♦ **главным образом** күбәһенсә, башлыса; **нико́ким образом** бер никсек тә, бер хәлдә лә; **надлежа́щим образом** тейешле рәүештә; **та́ким образом** шулай итеп, шул рәүештә; **ра́вным образом** шулай ут; **решительным образом** кырка рәүештә; **не́которым образом** кайһы бер (ниндәйзер) рәүештә; **поэти́ческий образ** поэтик сара; **утра́тить (потеря́ть) челове́ческий образ** кешелек сифатын югалтыу

ОБРАЗ *И м (мн. образа)* тәре

ОБРАЗЕЦ *м* 1. *чего* и *без доп.* өлгә, үрнәк; **образец рисунка** һүрәт өлгәһе; **образцы горных пород** тау токомо үрнәктәре 2. *чего* үрнәк; **служить образцом нравственности** әхлакылык үрнәге булып тороу; **образец мужества** батырлык үрнәге; **быть образцом** үрнәк булыу 3. төр, төзөлеш; **ткани новых образцов** яңы төр тукымалар; **дом старинного образца** иске төзөлешлө өй

ОБРАЗИНА *ж; прост.* котһоз, йәмһез, ямак йөз, шекәтһез

ОБРАЗНОСТЬ *ж* образлылык, тасуирлылык; **образность речи** телмәр(зең) образлылығы

ОБРАЗНЫЙ, -ая, -ое образлы; **образное мышление** образлы фекерләу; **образное познание мира** донъяны образлы таныу; **образное выражение** образлы әйтем

ОБРАЗОВА́НИЕ *И с* 1. *см. образова́ть* 1, **образова́ться; образова́ние** **госуда́рства** дәүләтте ойштороу; **образова́ние водяных паров** һыу быуының барлыкка килеүе 2. **катлам; гóрные образова́ния** тау катламдары; **жировые образова́ния** (тире астындагы) май катламдары

ОБРАЗОВА́НИЕ *И с* 1. (*обучение*) укыу-укытыу, белем, мағариф; **па́рбдное образова́ние** хальк мағарифы; **па́раво на образова́ние** белем алыуға хокук; **вопрóбы образова́ния** укыу-укытыу мәсьәләләре 2. (*совокупность знаний, полученных в результате обучения*) белем; **вы́сшее образова́ние** югары белем; **специ́альное образова́ние** махсус белем; **полу́чить техни́ческое образова́ние** техник белем алыу

ОБРАЗОВА́ННОСТЬ *ж* укымышлылык, белемлек, белем дәрәжәһе; **оцени́ть образова́нность чью-л. берзйһенең** укымышлылығына баһа биреу

ОБРАЗОВА́ННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от образова́ть* 2; 2. *прил.* укыган, укымышлы, белемле; **образова́нный челове́к** укымышлы кеше; **образова́нное общество** белемле йәмғиәт

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое белем биреү (арттырыу) ...ы, белем ...ы, укымышлылык ...ы; **постановка образовательного дела** белем биреү эшенең куйылышы; **образовательные курсы** белем арттырыу экскурсиялары; **образовательный уровень** укымышлылык дәрәжәһе ♦ **образовательный ценз** белем цензы

ОБРАЗОВАТЬ I сов., несов. что 1. (создать, составить) тәшкил (хасил) итеү, барлыкка килтереү; **две книги романа образуют дилогию** романдың ике китабы дилогияны тәшкил итә; **дорога образует полукруг** юл ярым түнәрәк яһай 2. (основать) ойштору, төзөү, булдырыу; **образовать комиссию** комиссия ойштору

ОБРАЗОВАТЬ II сов., несов.; уст. 1. (просветить) белемгә эйә булыу, укытыу 2. (усовершенствовать, выработать) камиллаштырыу, яйға һалыу; **образовал свою речь** үземдең телмәремде камиллаштырдым

ОБРАЗОВАТЬСЯ сов., несов. 1. (получить-ся, возникнуть) барлыкка килеү, хасил булыу; **от взрыва образовалась воронка** шартлаузан сокор барлыкка килгән 2. (организоваться) ойшоу, ойшторолоу, төзөлөү; **образуется новый кружок** яңы түнәрәк ойшторола 3. разг. (уладиться) яйлану, рәтләнеү, яйға (рәткә) һалыныу; **не беспокойтесь, всё образуется** борсолмағыз, бөгәһе лә яйланар

ОБРАЗОВЫВАТЬ несов. см. образовать

ОБРАЗОВЫВАТЬСЯ несов. 1. см. образоваться 2. страд. от образовать

ОБРАЗУМИТЬ сов. кого-что акылға ултыртыу (индереү, керетеү); **образумить собеседника** әңгәмәсене акылға ултыртыу

ОБРАЗУМИТЬСЯ сов. акылланыу, акыл инеү (кереү), акылға ултырыу; **с возрастом образовался** ологая бара акылға ултырды

ОБРАЗЦОВО-ПОКАЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое үрнәк булырлык (алырлык), үрнәк булған (булып торған); **образцово-показательная школа** үрнәк булып торған мәктәп

ОБРАЗЦОВЫЙ, -ая, -ое үрнәк, үрнәк булырлык (алырлык); **образцовый урок** үрнәк дәрес; **образцовый порядок** үрнәк булырлык тәртип; **образцовые хозяйства** үрнәк алырлык хужалыктар

ОБРАЗЧИК м үрнәк, өлгө; **образчик** ткәни тукыма өлгөһө

ОБРАМИТЬ сов. что; разг. қысанлау, рамлау, қысанға (рамға) қуйыу; **обрамить картину** картинаны қысанға қуйыу

ОБРАМЛЕНИЕ с 1. см. обрмить 2. (рамка, окружение) рам, қысан, қайма, тирәс, уратып алыу, солғану; **литературное обрамление** әзәби солғану; **обрамление гравюры** гравюраның қысаны (рамы); **обрамление зеркала** көзгөнөң қысаны (рамы)

ОБРАМЛЯТЬ несов. 1. см. обрмить 2. что (окружать, окаймлять) уратыу, қаймалау, уратып (тирәләп) тору; **вишни обрамляют сад** сейә ағастары баксаны уратып тора

ОБРАСТАТЬ несов. см. обрсти

ОБРАСТИ сов. 1. чем и без доп. бақыу, етеу, қаплау, үсеп қаплау (қапланыу); **обрасти липой** йүкә қаплау; **обрасти мохом** мүк бақыу, мүк менән қапланыу; **обрасти волосами** сәс етеу 2. чем; перен., разг. уратып алыныу, барлыкка килеу; **город обрós посёлками** қала тирәһендә қасабалар барлыкка килде 3. чем; перен., разг. булдырыу, ойштору; **обрасти хозяйством** хужалықты ойштору; **обрасти знакомствами** таныш-белештәр булдырыу

ОБРАТ м; спец. айыртқан һөт

ОБРАТИМОСТЬ ж; спец. қайтмалылық, әлекке хәлгә қайтыу һәләте; **обратимость химических реакций** химик реакциялардың қайтмалылығы

ОБРАТИМЫЙ, -ая, -ое спец. қайтмалы, кире қайтыусан, әлекке хәленә кире қайтыусан; **обратимые изменения** кирегә қайтмалы үзгәрештәр; **обратимые реакции** қайтмалы реакциялар

ОБРАТИТЬ сов. 1. что; прям., перен. (повернуть, направить, устремить) төбәү, бороу, йүнәлтеу, йүнәлдереү; **обратить глаза на сцену** күззе сәхнәгә төбәү; **обратить лицо к кому-л.** берәйһенә йөззө бороу; **обратить оружие против неприятеля** қоралды дошманға қаршы йүнәлтеу; **обратить разговор к другому предмету** һөйләшеүзе икенсе нәмәгә бороу 2. кого-что; книжн. күндереү, бақтырыу; **обратить на правильный путь** дөрөс юлға бақтырыу; **обратить в мусульманскую веру** мосолман диненә күндереү 3. кого-что, во что (изменить, превратить) әүерелдереү, әйләндереү; **обратить воду в пар** һыузы быуга әйләндереү; **обратить дело в шутку** әште кәлкәгә әйләндереү; **обратить дом в музей** өйзө музейға әүерелдереү 4. (обменять) кулланыу, тогоу, әйләндереү; **обратить всё в капитал** бөгәһен дә капиталға әйләндереү; **обратить деньги в вещи** аксаны әйбергә әйләндереү ♦ **обратить в бегство** қасырға мәжбүр итеу; **обратить на путь истины (на истинный путь)** см. путь; **обратить в свою веру** кого үз қараштарыңа күндереү

ОБРАТИТЬСЯ сов. 1. (повернуться) боролоу, әйләнеу, төбәлеу; **обратиться лицом к окну** йөз менән тәзрәгә боролоу; **все взоры обратились на неё** барлык қараштар уға төбәлде 2. перен. эш-мәсәләгә төбәлеу, йүнәлеу; **мысли его обратились к прошлому** уның уйзары үткәндәргә йүнәлде 3. к чему-л. (взяться за что-л., перейти к чему-л.) тотоноу, керешеу, шөгәлләнә башлау; **обратиться к науке** фән менән шөгәлләнә башлау; **обратиться к книгам** қитап

ОБРЕМЕНЯТЬ

уқырга тотоноу **4.** *к кому-чему-л.* барыу, мөражәгәт итеу, һүз кушыу, өндәшеу, бағыу; **обратиться к врачу** табипка барыу; **обратиться с воззванием** сакырыу менән мөражәгәт итеу **5.** *в кого-что, кем-чем* әйләнеу, әүерелеу; **жидкость обратилась в газ** шыйыкса газга әүерелде **6.** *(полностью отдаться какому-л. чувству, состоянию)* -й башлау, -га/-гә бирелеу, булып -уу/-еу; **обратиться в слух** бөтә игтибар менән тыңлай башлау ♦ **обратиться в бегство** касырга мәжбүр булыу

ОБРАТНО нареч. **1.** кире, кирегә; **повернуть обратно** кире боролоу; **получить деньги обратно** аксаны кире алыу **2.** *разг. (наоборот)* киренсә

ОБРАТНЫЙ, -ая, -ое **1.** кире, кире кайта торган; **в обратном направлении** кире йүнәлештә; **обратный поезд** кире кайта торган поезд; **обратный путь** кире кайта торган юл; **обратный процесс** кире процесс **2.** кире, капма-каршы; **в обратном порядке** кире тәртиптә; **обратный смысл** капма-каршы мөгәнә **3.** тиқсәре, икенсе, арткы, кире; **обратная сторона монеты** аксаның кире ягы; **обратная сторона материи** тукыманың тиқсәре ягы **4.** *мат.* кире; **обратная дробь** кире кәсер ♦ **обратный адрес** кире адрес; **обратный билет** кире кайтыу билеты; **обратная сила закона** *юр.* закондың кире көсә *(закондың үзе сығыуынан әлек булан эштергә карата кулланылыуы)*; **обратный словарь** кире һүзлек *(һүзәрзең урыны уларзың һуңғы хәрәфтәрнең алфавит тәртибенә һигезләнән һүзлек)*

ОБРАЩАТЬ несов. см. обратиться

ОБРАЩАТЬСЯ несов. 1. *см. обратиться* **2.** *(вращаться)* йөрөу, әйләнеу; **Земля обращается вокруг Солнца** Ер Коияш тирәләй әйләнә **3.** *эк.* әйләнәу, әйләнештә булыу, әйләнеш яһау; **капитал обращается** мәдленю капитал әкрән әйләнә; **на бирже** ежемәсячно **обращается миллион рублей** ай һайын биржала миллион һум әйләнеш яһала **4.** *с кем (поступать каким-л. образом)* мөгәмәлә итеу, булыу; **хорошо обращаться с подчинёнными** кул астында эшләү-селәргә якшы булыу; **уважительно обращаться друг с другом** бер-береңә ихтирам менән мөгәмәлә итеу **5.** *с чем* эш итеу, кулланыу; **уметь обращаться с оружием** корал туллана белеу; **осторожно обращаться с приборами** приборзар менән һак эш итеу **6.** *страд. от обращаться*

ОБРАЩЕНИЕ с 1. *см. обратиться, обратиться*; **обращение планет** планеталарзың әйләнеуе; **обращение простых дробей в десятичные** ябай кәсерзе унарлы кәсерзәргә әйләндерәу **2.** *(обхождение)* мөгәмәлә, хәл итеу; **мягкое обращение с ребёнком** бала менән йомшак мөгәмәлә итеу; **изысканность обращения** мөгәмәләнең нәзәкәтлеге **3.** *(призыв, просьба)* сакырыу, мөражәгәт; **обращение к народу** халықка мө-

ражәгәт; **принять обращение** мөражәгәт кабул итеу; **послать обращение** мөражәгәт ебәрәу **4.** *грам.* өндәш һүз; **выделить обращение** запятыми өндәш һүззе өтөрзәр менән айырыу **5.** *(употребление)* кулланыу, кулланыш; **пустить в обращение** кулланыуға индерәу; **изъяты из обращения** кулланыштан сыгарыу; **находиться в обращении** кулланышта булыу **6.** *эк.* әйләнеш; **товарное обращение** тауар әйләнеше **7.** *лог. (вид умозаключения)* әйләндерәу

ОБРЕЗ м 1. *(обрезанный край, кромка)* кыр, сит, киҗем, киҗелгән урын; **книга с золотым обрэзом** алтын ситле китап **2.** *(оружие)* обрэз *(көбәге киҗелгән мылтык)* ♦ **в обрэз** сак-сак кына, етер-етмәс кенә

ОБРЕЗАНИЕ и ОБРЕЗАНИЕ с; рел. сөннәтләу, сөннәткә ултыртыу (биреу)

ОБРЕЗАНИЕ с см. обрэзатъ 1; обрэзание деревьев ағас ботактарын киҗеу

ОБРЕЗАТЬ сов. 1. *что* кыҗкартыу, киҗеу, киҗеп алыу (кыҗкартыу, ташлау), мөнтәу; **обрэзатъ волосы** сәсте киҗеп кыҗкартыу; **обрэзатъ верёвку** баузы киҗеу; **обрэзатъ көрочку хлеба** икмәктең кыйырын киҗеп алыу **2.** *что (поранить)* киҗеу, кыркыу, киҗеп яралау; **обрэзатъ палец** бармакты киҗеу **3.** *кого-что; перен., разг.* кырт киҗеу (туктатыу, бүлеу); **обрэзатъ на первом слове** беренсе һүззән үк кырт киҗеу, бер һүззән туктатыу **4.** *кого-что; рел.* сөннәтләу, сөннәткә ултыртыу (биреу) ♦ **обрэзатъ крылья кому** канатын кыркыу (һындырыу)

ОБРЕЗАТЬ несов. см. обрэзатъ

ОБРЕЗАТЬСЯ сов.; разг. киҗелеу, кыр-кылыу, киҗеп яраланыу; **обрэзатъся** ножом бы-сакка киҗелеу

ОБРЕЗАТЬСЯ несов. 1. *см. обрэзатъся* **2.** *страд. от обрэзатъ*

ОБРЕЗКА ж см. обрэзатъ — обрэзатъ

ОБРЕЗНОЙ, -ая, -ое **1.** кыры (сите) киҗелгән; **обрезной тес** кыры киҗелгән такта **2.** киҗеу ...ы, кыҗкартыу ...ы; **обрезной станок** киҗеу станогы

ОБРЕЗОК м киҗенте, кыркынты; **обрэзки** көжи тире киҗентеләре

ОБРЕКАТЬ несов. см. обрэчь

ОБРЕМЕНИТЕЛЬНОСТЬ ж мәшәкәтлелек, мәшәкәтле булыу; **обременительность поручения** йомоштоң мәшәкәтле булыуы

ОБРЕМЕНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое ауыр, мәшәкәтле; **обременительные обязанности** мәшәкәтле вазифалар; **считатъ обременительным** мәшәкәтле һанәу

ОБРЕМЕНИТЬ сов. кого-что, чем камасаулау, борсоу, мәшәкәтләу, мәшәкәтләндерәу, имгәк булыу; **обременить просьбой** үтенес менән борсоу; **обременить непосильным трудом** ауыр эш кушып камасаулау

ОБРЕМЕНЯТЬ несов. см. обременить

ОБРЕСТИ

ОБРЕСТИ *сов. кого-что; книжн.* табыу, ирешеу; **обрести счастье** бәхеткә ирешеу; **обрести друзей** дуҫтар табыу; **обрести душевный покой** күңел тыныслығы табыу

ОБРЕТАТЬ *несов. см. обрести*

ОБРЕЧЁННОСТЬ *ж* һаләкәткә дусар булганлык (ителгәнлек), һаләкәткә (бөтөүгә) дусар булыу; **чувство обречённости** һаләкәткә дусар булыу тойғоһо

ОБРЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от обречь** **2. прил.** һаләкәткә (бөтөүгә) дусар булган (ителгән); **спасти обречённого человека** һаләкәткә дусар булган кешене коткарыу

ОБРЕЧЬ *сов. кого-что, на что; книжн.* дусар итеу; **обречь себя на одиночество** үзенде яңғызлыкка дусар итеу

ОБРИВАТЬ *несов. см. обрывать*

ОБРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обрывать* **2. страд. от обрывать**

ОБРИСОВАТЬ *сов. 1. что* тирәләй һызып сығыу; **обрисовать контур чернилами** контурҙы кара менән тирәләй һызып сығыу **2. кого-что; перен.** һүрәтләу, тасуирлау, һөйләп (әйтеп) биреу; **обрисовать красоты природы** тәбиғәттең хозурлығын тасуирлау; **обрисовать в двух словах** бер-ике һүз менән һөйләп биреу

ОБРИСОВАТЬСЯ *сов. 1.* (асык) күренә (беленә) башлау, күренеу; **в темноте обрисовалась фигура девушки** қараңғыла кыз һыны күренде **2. перен. (стать ясным, выявиться)** асықланыу, мәғлүм булыу, беленеу; **ситуация обрисовалась** ситуация асықланды; **задачи поездки вскоре обрисовались** барыу максаты тизҙән мәғлүм булды

ОБРИСОВКА *ж см. обрисовать, обрисоваться*

ОБРИСОВЫВАТЬ *несов. см. обрисовать*

ОБРИСОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обрисовывать* **2. страд. от обрисовывать**

ОБРИТЬ *сов. кого-что* кырыу, кырып алыу (ташлау); **обрить бороду** һақалды кырып ташлау; **обрить голову** сәсте кырыу

ОБРИТЬСЯ *сов.* кырыныу, кырынып алыу

ОБРОК *м; ист.* оброк (крепостнойлык вақытында крәстиәндәрҙән алғауыттар алған һалым)

ОБРОНИТЬ *сов. 1. что; разг.* төшөрөп калдырыу (юғалтыу), төшөрөп ебәрәу; **обронить пакет** төшөрөп калдырыу; **обронить на ковёр** келәмгә төшөрөп ебәрәу **2. (листву)** койоу; **обронить листву** япрак койоу **3. что и без доп.** ысқындырыу, әйтеп куйыу (һалыу); **обронить слово** һүз әйтеп һалыу; **он обронил, что не придет** ул килмәйм тип ысқындырҙы

ОБРОЧНЫЙ, -ая, -ое *ист. 1.* оброк ...ы; **оброчные деньги** оброк ақсалары **2.** оброк түләүсе; **оброчные крестьяне** оброк түләүсе крәстиәндәр

ОБРУБАТЬ *несов. см. обрубать*

ОБРУБИТЬ *сов. что 1.* сабып (қиҫеп) қыҫқартыу, қиҫеп алыу (ташлау); **обрубить жердь** кәртәне сабып қыҫқартыу; **обрубить сучья** боҫтақтарҙы қиҫеп ташлау **2.** ситен бөгөу; **обрубить платки** яулық ситен бөгөу

ОБРУБОК *м 1.* (бревна, дерева и т.п.) түмәр, бүкән; **обрубок дуба** имән түмәре **2.** қырқынды, қиҫенде; **обрубок хвоста** койрок қиҫендеһе

ОБРУГАТЬ *сов. 1. кого (обозвать, выругать)* һүгеу, орошоу, әрләу, тиргәу, һүгеп (әрләп, тиргәп) ташлау **2. кого-что; разг.** яманлау, тегеп һалыу; **обругать статью** мәқәләне яманлау

ОБРУСЕЛЫЙ, -ая, -ое урыҫлашқан

ОБРУСЕНИЕ *с см. обрусеть*

ОБРУСЕТЬ *сов.* урыҫлашыу

ОБРУЧ *м* қоршау

ОБРУЧАЛЬНЫЙ, -ая, -ое никаһ ...ы; **обручальное кольцо** никаһ балдағы

ОБРУЧАТЬ *несов. см. обручить*

ОБРУЧАТЬСЯ *несов. см. обручиться*

ОБРУЧЕНИЕ *с* никаһлау (*кейәү менән кәләш бармағына балдақ кейҙереу*)

ОБРУЧИТЬ *сов.* никаһлау, никаһ уқыу

ОБРУЧИТЬСЯ *сов.* никаһлашыу

ОБРУШИВАТЬ *несов. см. обрушить*

ОБРУШИВАТЬСЯ *несов. см. обрушиться*

ОБРУШИТЬ *сов. что 1.* емереп (ишелдереп) төшөрөу; **обрушить стену** стенаны емереп төшөрөу **2. на кого-что; перен. (устремить на кого-что-л.)** яузырыу, ташлау; **обрушить огонь на врага** дошманға ут яузырыу; **обрушить обвинения** ғәйеп ташлау (тағыу)

ОБРУШИТЬСЯ *сов. 1. (рухнуть)* ишелеп (емерелеп) төшөу; **дом обрушился** өй емерелеп төшкән **2. (устремиться)** ташланыу, ябырылыу; **волны обрушились на берег** тулқындар ярга ташланды **3. перен. (неожиданно постичь кого-что-л.)** (башына, өстөнә) төшөу; **несчастье обрушилось внезапно** көтмәгәндә бәлә төштө **4. на кого-что; перен.** ташланыу, һөжүм итеу, ябырылыу; **обрушиться на врага** дошманға ташланыу

ОБРЫВ *м 1. см. оборвать 2, оборваться 1; 2. спец.* өзөк, өзөк урын, өзәлгән ер; **найті обрыв** өзәлгән ерзе табыу **3. (крутой откос)** тека яр, ярлау; **крутой обрыв** тека яр; **подойти к обрыву** ярлауға қилеп бағыу

ОБРЫВАТЬ I *несов. см. оборвать*

ОБРЫВАТЬ II *несов. см. обрывать*

ОБРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. оборваться 1–3; 2. страд. от обрывать I*

ОБРЫВИСТЫЙ, -ая, -ое **1.** ярлау, тека; **обрывистый берег** тека яр **2. перен.** өзөк-өзөк; **обрывистая речь** өзөк-өзөк телмәр

ОБРЫВОК *м 1.* қиҫәк; **обрывок бумаги** қағыз қиҫәге; **обрывок ленты** таҫма қиҫәге **2. перен.** өзөк; **обрывки фразы** фраза өзөктәре

ОБРЫЗГАТЬ *сов. кого-что* сәсрәтәү, бөркөү, сәсрәтәп (бөркөп) бөтөрөү; **обрызгать пальто грязью** пальтоға бысрак сәсрәтәү; **обрызгать лицо водой** биткә һыу бөркөү

ОБРЫЗГАТЬСЯ *сов.* өҗтәңә сәсрәтәү

ОБРЫЗГИВАТЬ *несов. см. обрызгать*

ОБРЫЗГИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обрызгать-ся 2. страд. от обрызгивать*

ОБРЫСКАТЬ *сов. что; разг.* гизеү, эзләп (гизеп, йөрөп) сығыу; **обрыскать весь свет** бәтә доньяны гизеп сығыу

ОБРЫТЬ *сов. что 1. (изрыть по краю)* тираләй казып (сокоп) сығыу 2. тираләй казып (йомшартып) сығыу; **обрыть яблоню** алмага с төбөн казып сығыу

ОБРЮЗГЛЫЙ, -ая, -ое шешенке, шешмәк; **обрюзглое лицо** шешенке бит

ОБРЮЗГНУТЬ *сов.* бүртенеү, шешенеү, шешмәкләнәү, (тиреһе) һалынып төшөү

ОБРЮЗГШИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от обрюзгнуть 2. прил. см. обрюзглый*

ОБРЯД *м* йола, гөрөф, гөрөф-гәзәт; **свадебный обряд** туй йолаһы; **обряд угощения** кунак күрһәтәү йолаһы

ОБРЯДОВЫЙ, -ая, -ое йола ...ы, гөрөф-гәзәт ...ы; **обрядовые песни** йола йырзаны

ОБСАДИТЬ *сов. что, чем* тираләй ултыртыу (ултыртып сығыу); **обсадить пруд деревьями** быуа тирәһенә ағас ултыртыу

ОБСАЖИВАТЬ *несов. см. обсадить*

ОБСАСЫВАТЬ *несов. см. обсосать*

ОБСАХАРИВАТЬ *несов. см. обсахарить*

ОБСАХАРИТЬ *сов. что; разг.* шәкәрләү, шәкәр һибәү (һибеп сығыу), шәкәрләп куйыу; **обсахарить малину** қурай елаген шәкәрләп куйыу

ОБСЕКАТЬ *несов. см. обсечь*

ОБСЕМЕНЕНИЕ *с см. обсеменить — обсеменить*

ОБСЕМИНИТЬ *сов. что; с.-х.* орлок сәсеү; **обсеменить** пбле кырга орлок сәсеү

ОБСЕМИНИТЬСЯ *сов.; бот.* орлокланыу, орлок биреү

ОБСЕМИНЯТЬ *несов. см. обсеменить*

ОБСЕМИНЯТЬСЯ *несов. 1. см. обсеменитьсь 2. страд. от обсеменить*

ОБСЕРВАТОРИЯ *ж* обсерватория

ОБСЁСТЬ *сов. кого-что; разг.* тираләй (уратып) ултырыу (қуныу); **обсёсть гостя кругом** қунақты уратып ултырыу; **стая обсе́ла сучья** кош тубы ботактарзы тираләп қунған

ОБСЁЧЬ *сов. что 1. (отсекая, удалить)* қисеп (қыркып) төшөрөү, қисеп (қыркып, сабып) ташлау; **обсечь сучья** ағас ботактарын қисеп төшөрөү 2. *спец. (обтесать)* шымартыу, шымартып сығыу; **обсечь камень** ташты шымартыу

ОБСКАКАТЬ *сов. 1. кого-что и без доп. (проскакать вокруг)* саптырып әйләнәп сығыу; **обскакать ро́щу** қулқыны саптырып әйләнәп

сығыу; **обскакать полгброда** ярты қаланы саптырып әйләнәп сығыу 2. *кого (скача, обогнать)* саптырып узып китеү 3. *кого; перен., разг. (опередить в чём-л.)* узып китеү, артта қалдырыу

ОБСКАКИВАТЬ *несов. см. обскакать*

ОБСКУРАНТ *м; книжн.* қәзимсе, обскурант

ОБСКУРАНТИ́ЗМ *м; книжн.* қәзимселек, обскурантлық

ОБСКУРАНТИ́СТСКИЙ, -ая, -ое *книжн.* қәзимселек ...ы, обскурантлық ...ы; **обскуранти́стские взгляды** қәзимселек қараштары

ОБСЛЕДОВАНИЕ *с см. обследовать*

ОБСЛЕДОВАТЕЛЬ *м* тикшерәүсе, тикшерәү үткәрәүсе

ОБСЛЕДОВАТЬ *сов., несом. кого-что* тикшерәү, қарау, тикшереп (қарап) сығыу, тикшерәү үткәрәү; **обследовать деятельность чью-л. берәйһенең** әшмәкәрлеген тикшерәү; **обследовать больно́го** ауырыузы қарау

ОБСЛУЖИВАНИЕ *с см. обслуживать; медицинское обслуживание* медицина ярзамы күрһәтәү; **сфе́ра обслуживания** хезмәт күрһәтәү өлкәһе

ОБСЛУЖИВАТЬ *несов. 1. кого-что* хезмәтләндерәү; **обслуживать покупателей** һатып алыусыларзы хезмәтләндерәү; **обслуживать читателей** укыусыларзы хезмәтләндерәү 2. *что (работать на чём-л.)* эшләу; **обслуживать несколько станков** бер нисә станокта эшләу

ОБСЛУЖИВАЮЩИЙ, -ая, -ее хезмәтләндерәүсе, эшләүсе; **обслуживающий персонал** хезмәтләндерәүсе кешеләр

ОБСЛУЖИТЬ *сов. см. обслуживать 1*

ОБСЛЮНИТЬ *сов. кого-что; разг.* төкөрөкләү (шайықлау), төкөрөкләп (шайықлап) бөтөрөү

ОБСОСАТЬ *сов.* һурып бөтөрөү; **обсосать конфету** қәнфитте һурып бөтөрөү

ОБСОХНУТЬ *сов.* қибәү, короу, қибеп (короп) бөтөү; **одежда обсохла** кейем қибеп бөттә; **доро́ги обсохли** юлдар короно

ОБСТАВИТЬ *сов. 1. кого-что, чем (окружить, поставить вокруг чего-л.)* тираләй (тирәягына) қуйыу, тираләй қуйып (тезеп) сығыу 2. *что* йыһазлау, йыһазландырыу; **обста́вить кварти́ру** фатирзы мебель менән йыһазлау; **обста́вить кабинéт** кабинетты йыһазландырыу 3. *что; перен., разг.* ойштороу; **обста́вить встречу** как слéдует озрашыузы тейешле итеп ойштороу 4. *кого; прост. (обмануть)* төп башына ултыртыу, алдау, алдап китеү 5. *кого; прост. (обогнать в чём-л.)* узып китеү, артта қалдырыу 6. *кого; прост. (обыграть)* отоп сығыу (бөтөрөү)

ОБСТАВИТЬСЯ *сов.; разг. 1. (окружить себя чем-л.)* тирә-якка (ян-якка) тезеп (өйөп) қуйыу, күмеләү; **обста́виться поду́шками** ян-

ОБСТАВЛЯТЬ

ятка мендэрзэр тезеп куйыу; **обста́виться** книгами китапгарга күмелуе **2.** (*обзавестись мебелью*) мебель куйыу, мебель менэн йыһазлау; **обста́виться** мебелью мебель куйыу

ОБСТАВЛЯТЬ *несов. см. обста́вить*

ОБСТАВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. обста́виться; 2. страд. от обставля́ть*

ОБСТАНОВКА *ж 1.* мебель, йыһаз; **обстановка** помещёния бинаның йыһазы; **театральная обстановка** театрдың йыһазы **2.** хэл, шарт; **международная обстановка** халык-ара хэл; **в мирной обстановке** тыныс шарттарза

ОБСТИРА́ТЬ *сов. кого-что; разг. кер йыуып бөтөрөү (куйыу, сыгыу), керен йыуып биреү; обстира́ть всех детей* барлык балалардың кейемен йыуып куйыу

ОБСТИРЫВА́ТЬ *несов. см. обстира́ть*

ОБСТОЯТЕЛЬНОСТЬ *ж 1.* (*детальность*) ентеклепек, тулдылык, ентеклап эшлэгәнлек; **обстоятельность** отчёта исап-хисаптың ентеклепеге **2.** (*рассудительность*) төплөдөк, төплө булгу, уйлап эшлэгәнлек; **обстоятельность** работы эштең төплө булгуы

ОБСТОЯТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тулы, ентекле; **обстоятельный** рассказ тулы итеп һөйләү; **обстоятельная** информация тулы мәғлүмәт; **стараться быть обстоятельным** бөтәһен дә (түкмәй-сәсмәй) һөйләргә тырышыу **2.** *разг. (рассудительный)* төплө, уйлап эш итә торған; **обстоятельный** человек төплө кеше

ОБСТОЯТЕЛЬСТВЕННЫЙ, -ая, -ое *грам.* хэл; **обстоятельные** слова хэл функцияһын үтәгән һүзәр

ОБСТОЯТЕЛЬСТВО *с 1.* вакига, хэл, шарт, торош; **обстоятельства** дела эштең торошо; **особенные** обстоятельства айырым шарттар **2.** *мн.* обстоятельства шарт(тар), хэл(дәр), сәбәп(тәр); **в трудных обстоятельствах** ауыр шарттарза; **смотря по обстоятельствам** булған хәлдәргә карап; **стечение обстоятельств** хәлдәрҙең бер-береһенә тура килеүе **3.** *грам.* хэл; **обстоятельство** времени вакыт хәле; **обстоятельство** места урын хәле

ОБСТОЯ́ТЬ *несов.* тороу, берәй хәлдә булуу, барыу; **как обстоят** дела эштәр нисек бара; **всё обстоит** хорошо бөтәһе лә һәйбәт бара

ОБСТРАИВА́ТЬ *несов. см. обстробить*

ОБСТРАИВА́ТЬСЯ *несов. 1. см. обстробить-ся 2. страд. от обстраи́вать*

ОБСТРЕ́Л *м 1.* (*стрельба по цели*) атыу; **артиллерийский обстрел** туптан атыу; **попасть под обстрел** ут астына элгәүе **2.** *воен. (видимое пространство, которое обстреливается)* атыу (атыш) зонаһы, атыш барған ер, ут асты; **сектор обстрела** атыу секторы; **открыть обстрел** ут асыу ♦ **брать (взять) под обстрел** каты тәнкитләү

ОБСТРЕ́ЛИВАТЬ *несов. см. обстрелять*

ОБСТРЕ́ЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обстреля́ться 2. страд. от обстрели́вать*

ОБСТРЕ́ЛЯННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от обстрелять 2. прил. (побывавший в боях)* һугышта (ут эсендә) булған; **обстрелянный** солдат һугышта булған һалдат

ОБСТРЕЛЯ́ТЬ *сов. кого-что* атыу, ут асыу, утка (тупка) тотоу; **обстрелять с вертолёта** вертолёттан ут асыу; **обстрелять** колонну колоннаһы тупка тотоу

ОБСТРЕЛЯ́ТЬСЯ *сов.; разг.* һугышка күнегеү, һугыш шарттарында күнегеү

ОБСТРИГА́ТЬ *несов. см. обстричь*

ОБСТРИГА́ТЬСЯ *несов. 1. см. обстричься 2. страд. от обстрига́ть*

ОБСТРИ́ЧЬ *сов. см. остричь*

ОБСТРИ́ЧЬСЯ *сов. см. остричься*

ОБСТРОГА́ТЬ *сов. что* йышыу, йышып шымартыу, йышып (шымартып) сыгыу; **обстрога́ть** дёску тактаны йышып шымартыу

ОБСТРО́ИТЬ *сов. что; разг.* тирәләй (әйләнәһенә) һалыу, тирәләй (әйләнәһенә) төзөү, төзөп (һалып) сыгыу; **обстроить** площадь домаһы майҙан тирәләй өйзәр һалыу (төзөү)

ОБСТРО́ИТЬСЯ *сов.; разг.* өй (йорт-кура) һалып инеү (кереү), төзөкләнәү, яңырыу; **переселённые обстроились** күскенселәр йорт-кура һалып инде; **деревня заново обстроилась** ауыл төзөкләнде (яңырҙы)

ОБСТРОЧИ́ТЬ *сов. что; разг.* ситен кайып сыгыу, ситен бөгөү; **обстрочить** платок яулыктың ситен кайып сыгыу

ОБСТРУГА́ТЬ *сов.; разг. см. обстрога́ть*

ОБСТРУ́КЦИЯ *ж; книжн. (намеренный срыв чего-л. в знак протеста)* обструкция, йыйылышты бозоу; **парламентская обструкция** парламент йыйылышын бозоу; **устроить оратору обструкцию** һөйләүсегә обструкция ойшоңороу

ОБСТУПА́ТЬ *несов. см. обступить*

ОБСТУПИ́ТЬ *сов. 1. кого-что* һырып (камап, уратып) алыу, камалау; **обступить** рассказчика һөйләүсене һырып алыу; **озеро обступило лес** күл урман менән камалған **2. кого; перен.** солғап алыу; **его обступили** мысли уны уйзәр солғап алды

ОБСУДИ́ТЬ *сов. что* тикшереү, фекер алышыу; **обсудить** новый проект яны проект тураһында фекер алышыу; **обсудить** вопрос мәсьәләне тикшереү

ОБСУЖДА́ТЬ *несов. см. обсудить*

ОБСУЖДЕ́НИЕ *с см. обсудить; поставить* вопрос на обсуждение мәсьәләне тикшереүгә куйыу; **принять участие в обсуждении** фекер алышыуға катнашыу

ОБСУ́ШИВАТЬ *несов. см. обсушить*

ОБСУ́ШИВАТЬСЯ *несов. 1. см. обсушиться 2. страд. от обсушивать*

ОБТЯГИВАТЬ

ОБСУШИТЬ *сов. кого-что* киптереу, коротоу, киптереп (коротоп) алыу; **обсушить одежду** кейем-һалымды киптереп алыу

ОБСУШИТЬСЯ *сов.* кибенеу, кибенеп алыу, өҗ-башты киптереу; **обсушиться у костра** ут анында кибенеу

ОБСЧЁТ *м см. обсчитать*

ОБСЧИТАТЬ *сов. кого* алдап иҗәпләу, алдап кәм биреу, алдап биреп еткөрмәу; **обсчитать покупателя** һатып алыусыны алдап, кәм биреу; **обсчитать в премии** премияны алдап биреп еткөрмәу

ОБСЧИТАТЬСЯ *сов.* яңылыш иҗәпләу (һанау); **обсчитались на большую сумму** зур сумманы яңылыш иҗәпләгәндәр

ОБСЧИТЫВАТЬ *несов. см. обсчитать*

ОБСЧИТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обсчитаться 2. страд. от обсчитывать*

ОБСЫПАТЬ *сов. 1. кого-что; разг.hibeу, өстөнә һибеу, һибеп сығыу; обсыпать торт сахаром* торт өстөнә шәкәр һибеу **2. что** һырып алыу; **воробьи обсыпали куст** тургайзар кыуакты һырып алған **3. что** каплау, каплап алыу; **звёзды обсыпали всё небо** йондоззар күк йөзән каплап алған

ОБСЫПАТЬ *несов. см. обсыпать*

ОБСЫПАТЬСЯ *сов.; разг. см. осыпаться*

ОБСЫПАТЬСЯ *несов. 1. см. обсыпаться 2. страд. от обсыпать*

ОБСЫХАТЬ *несов. см. обсохнуть*

ОБТАИВАТЬ *несов. см. обтаять*

ОБТАЧАТЬ *сов. что* үтәләй (үтәнән-үтә) тегеу, үтәләй тегеп сығыу; **обтачать заготовки** сапог итек киҗәктәрен үтәләй тегеп сығыу

ОБТАЧИВАТЬ I *несов. см. обтачать*

ОБТАЧИВАТЬ II *несов. см. обточить*

ОБТАЯТЬ *сов.* (өстө, сите, кыры) иреп төшөу, иреу; **льдина обтаяла** боззон кыры ирегән; **снег вокруг костра обтаял** ут тирәһендәге кар ирегән; **горы обтаяли** таузагы карзар иреп бөткән; **дорога обтаяла** юлдагы кар ирегән

ОБТЕКАЕМЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от обтекать 2. прил.** шыма, кытыршы булмаған; **обтекаемая форма** шыма форма **3. прил.; перен., разг., ирон. (уклончивый)** икеле-микеле, асык (тура) әйтәлмәгән; **обтекаемый ответ** икеле-микеле яуап

ОБТЕКАТЬ *несов. см. обтечь*

ОБТЕРЕТЬ *сов. что 1.* һөртөу, һөртөп алыу, коротоу, корота биреу; **обтереть косу травой** салгыны үлән менән һөртөу; **обтереть пыль** тузанды һөртөп алыу; **обтереть слёзы** күз йәшен һөртөу **2. (растереть с лечебной целью)** ышкыу; **обтереть тело влажным полотенцем** тәнде еүеш тастамал менән ышкыу **3. (сгладить)** шымартыу; **вода обтерла камень** һыу ташты шымарткан

ОБТЕРЕТЬСЯ *сов. 1.* һөртөнөу; **обтереться полотенцем** тастамалга һөртөнөу **2. разг.** ыуыныу, ышкыныу; **обтереться спиртом** спирт менән ыуыныу **3. разг. (обноситься)** ышкылып (өйкәлеп) туззыу, таушалыу; **рукава обтерлись** еңдәр ышкылып тузған; **стуга обтерся** ултырғыс ышкылып тузған

ОБТЕРПЁТЬСЯ *сов.; разг.* күнегеу, күнегеп китеу; **понемногу обтерпёться** әкрәнләп күнегеп китеу

ОБТЕСАТЬ *сов. 1. что* юныу; (*бревно, камень*) шымартыу; (*стены сруба изнутри*) сутлау; **обтесать палку** ағас киҗәген юныу; **обтесать бревно** бүрәнәне сутлау; **обтесать камень** ташты шымартыу; **обтесать стены** в һовом һоме яңы өйзәң стеналарын сутлау **2. кого; перен., прост. (сделать культурнее)** шымартыу, акылга ултыртыу, ыкка килтереу, әзәлле итеу; **обтесать упряма** кире кешене ыкка килтереу

ОБТЕСАТЬСЯ *сов.; прост.* шымарыу, әзәлдерәк булып китеу; **успеть обтесаться** шымарып өлгөрөу

ОБТЭСЫВАТЬ *несов. см. обтесать*

ОБТЭСЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. обтесаться 2. страд. от обтесывать*

ОБТЁЧЬ *сов. что и без доп. 1.* тирәләй (уратып) ағыу; **обтечь бстров** утраузы уратып ағыу

2. перен. ситләгеп (уратып) үтеу, урап узыу; **война обтекла это село** һуғыш был ауылды ситләгеп үтте

ОБТИРАНИЕ *с 1. см. обтирать, обтираться 2. (лечебная процедура)* тәнде һылау (ышкыу, ыуыу)

ОБТИРАТЬ *несов. см. обтереть*

ОБТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. обтереться 2. страд. от обтирать*

ОБТОЧИТЬ *сов. что* кырып (кырзырып) алыу, (кырып) шымартыу (эшкәртеу) (*станок-та*); **обточить деталь** деталде кырып эшкәртеу; **обточить поверхность** өстөн (тирә-яғын) кырып шымартыу; **волна обточила камень** тулкын ташты шымарткан

ОБТОЧКА *ж см. обточить; обточка валов* валдарзы кырып эшкәртеу

ОБТРЕПАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от обтрепать 2. прил.** кырылған, таушалған, өлтөрәгән; **обтрепанная шинель** кырылған шинель; **обтрепанные брюки** өлтөрәгән салбар

ОБТРЕПАТЬ *сов. что* өлтөрәтеу, кырыу, кырып (туззырып, өлтөрәтеп) бөтөрөу; **обтрепать рукава** еңдәрзе туззырып бөтөрөу

ОБТРЕПАТЬСЯ *сов.* өлтөрәу, кырылыу, таушалыу, өлтөрәп (кырылып, таушалып) бөтөу; **бахрома скатерти обтрепалась** ашыулыктын сәсәге өлтөрәп бөткән; **подбл обтрепался** итәк осо кырылған

ОБТЯГИВАТЬ *несов. см. обтянуть*

ОБТЯЖКА

ОБТЯЖКА ж 1. см. **обтянуть** 2. (то, чем обтянуто что-л.) көплөк, тыш; **диван с кожаной обтяжкой** тышы күн диван ♦ **в обтяжку** тэнгә һылашып тора (кейемгә карата)

ОБТЯНУТЬ сов. 1. что тышлау, көпләү; **обтянуть диван материей** диванды тукыма менән тышлау 2. *кого-что* (об одежде) тэнгә һылашып (кишәләп) тору; **платье обтянуло её фигуру** күлдәк уның тәнәнә һылашып тора

ОБУВАТЬ несов. см. **обуть**

ОБУВАТЬСЯ несов. 1. см. **обуться** 2. *страд.* от **обувать**

ОБУВНОЙ, -ая, -ое аяк кейеме ...ы; **обувная фабрика** аяк кейеме фабрикаһы

ОБУВЩИК м аяк кейеме тегеүсе

ОБУВЬ ж аяк кейеме; **кожаная обувь** күн аяк кейеме; **летняя обувь** йәйге аяк кейеме; **детская обувь** балалар аяк кейеме

ОБУГЛИВАНИЕ с см. **обуглить**, **обуглиться**

ОБУГЛИВАТЬ несов. см. **обуглить**

ОБУГЛИВАТЬСЯ несов. 1. см. **обуглиться** 2. *страд.* от **обугливать**

ОБУГЛИТЬ сов. что өстөн күмерләндереү

ОБУГЛИТЬСЯ сов. күмерләнеү; **полёно обуглилось** утын күмерләнде

ОБУЗА ж мәшәкәт, йөк, имгәк; **быть обузой** имгәк булыу; **лишняя обуза** артык мәшәкәт; **взять на себя обузу** үз өстөнә йөк алыу

ОБУЗДАТЬ сов. 1. *кого* йүгәнләү, йүгән кейзереү, ауызлыкклау, нукталау; **обуздать коня** атты йүгәнләү 2. *кого-что*; *перен.* йүгәнләү, тыйыу, ауызлыкклау; **обуздать агрессора** агрессорзы ауызлыкклау; **обуздать свой гнев** асыузы тыйыу

ОБУЗДЫВАТЬ несов. см. **обуздать**

ОБУРЕВАТЬ несов. *кого-что* тулкынландырыу, нык борсоу; **его обуревают сомнения** уны шикләнеүзәр нык борсой

ОБУСЛОВИТЬ сов. что 1. (оговорить) шарт куйыу, шарт менән сикләү; **обусловить получение льготы** льгота алыуза шарт куйыу; **обусловить договор сроком** килешеүзе вакыт шарты менән сикләү 2. (послужить причиной) сәбәп(се) булыу; **обусловить успех** уңыш сәбәбе булыу

ОБУСЛОВЛЕННОСТЬ ж бәйләнгәнлек, бәйле (шартлы, сәбәпле) булыу; **обусловленность явлений** күренештәрҙең бәйле булыуы

ОБУТЬ сов. *кого-что* аягына (аякка) кейзереү; **обуть ребёнка** баланың аягына кейзереү 2. что; *разг.* аякка кейеү; **обуть сапоги** аякка итек кейеү; **обуть валенки** аякка быйма кейеү 3. *кого-что*; *перен.*, *разг.* (снабдить обувью) аяк кейеме менән тәмин итеү

ОБУТЬСЯ сов. аякка кейеү

ОБУХ и **ОБУХ** м төйзә ♦ **как** (точно, будто) **обухом по голове** башка күсәк менән һуккандай булды

ОБУЧАТЬ несов. см. **обучить**

ОБУЧАТЬСЯ несов. 1. см. **обучиться** 2. *страд.* от **обучать**

ОБУЧЕНИЕ с см. **обучить**, **обучиться**; **бесплатное обучение** түләүһез укытыу; **заочное обучение** ситтән тороп укыу

ОБУЧИТЬ сов. *кого-что*, *чему* укытыу, өйрәтеү; **обучить русскому языку** урыс теленә өйрәтеү; **обучить мастерству** осталькка өйрәтеү; **обучить детей музыке** балаларзы музыкага укытыу

ОБУЧИТЬСЯ сов. *чему* и с *неопр.* өйрәнеү, укыу; **обучиться грамоте** укырга-язырга өйрәнеү

ОБУШОК м 1. бәләкәй төйзә 2. *горн.* (инструмент) бәләкәй кәйлә

ОБУЯТЬ сов. *кого-что* солгап (биләп) алыу; **его обуял страх** уны куркыу солгап алды; **его обуяла тоска** уны һағыш биләп алды

ОБХАЖИВАТЬ несов. *кого-что*; *разг.* ялагайланыу, ялагайланып йөрөү, ялагайлык күрһәтеү; **обхаживать нужного человека** кәрәк кешегә ялагайланыу

ОБХВАТ м 1. *разг.* см. **охватить** 2. колас, косак; **дуб в три обхвата** өс коласлы имән 3. йыуанлык; **деревья от 2 до 3 метров в обхвате** икес метр йыуанлыктагы ағастар

ОБХВАТИТЬ сов. см. **охватить**

ОБХВАТЫВАТЬ несов. см. **охватить**

ОБХОД м 1. см. **обходить** I; 2. (место) урап үтә торган юл, урау юл; **найти обход** урап үтә торган юл табыу ♦ **в обход**: 1) (кругом) урагып, ситләтеп; **в обход деревни** ауылды ситләтеп; 2) (уклоняясь от соблюдения) бозоп, танымай(ынса), буйһонмай; **в обход закона** законга буйһонмай; 3) *воен.* (окружая) тылга инеп; **в обход противника** дошмандың тылына инеп

ОБХОДИТЕЛЬНОСТЬ ж якшы мөгәмәлә, илтифатлылык, кеселеклелек

ОБХОДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое якшы мөгәмәләле, илтифатлы, кеселекле; **обходительный человек** илтифатлы кеше

ОБХОДИТЬ I несов. см. **обойти**

ОБХОДИТЬ II сов. что; *разг.* әйләнеп (йөрөп, урап) сыгыу; **обходить весь город** бөтә каланы йөрөп сыгыу

ОБХОДИТЬСЯ несов. 1. см. **обойтись** 2. *страд.* от **обходить** I

ОБХОДНОЙ и **ОБХОДНЫЙ**, -ая, -ое 1. *воен.* урагып алыу ...ы, камау ...ы; **обходной манёвр** (дошманды) камау манёвры 2. урау; **обходная дорбга** урау юл 3. *перен.* тыйылган, хәйләле; **добиться обходным путём** хәйләле юл менән берәй нәмәгә ирешеү ♦ **обходной лист** обход кагызы (эштән киткәндә тултырыла)

ОБХОДЧИК м йөрөп караусы; **путевый обходчик** йөрөп юл караусы

ОБЩЕПРИЗНАННЫЙ

ОБХОЖДЕНИЕ с мөгәмәлә, эш итеш; **вживое обхождение** эзәплә мөгәмәлә

ОБЧЕСТЬСЯ: раз-два и обчелся *разг.* бик аз, бармак менән генә һанарлык

ОБЧИСТИТЬ *сов.* 1. *кого-что; разг.* тазартыу; **обчистить** *побы шубы* тундың сабыуын тазартыу 2. *что; разг. (удалить кожу)* (кабыгын) әрсәү; **обчистить апельсин** әфлисундың кабыгын әрсәү 3. *кого-что; перен., прост. (обокрасть)* урлау, урлап сыгыу

ОБЧИСТИТЬСЯ *сов.* тазарынуу, сүп-сарзан арынуу; **обчиститься** *после работы* эштән һуң тазарынуу

ОБЧИЩАТЬ *несов. см. обчистить*

ОБЧИЩАТЬСЯ *несов. 1. см. обчиститься*
2. *страд. от обчищать*

ОБШАРИВАТЬ *несов. см. обшарить*

ОБШАРИТЬ *сов. кого-что; разг.* капшап (кармап, актарып) карау, капшап карап (эзләп) сыгыу, тикшереп (актарып карап) сыгыу; **обшарить** *человека* кешенә капшап карау; **обшарить** *сундук* һандыкты актарып карау; **обшарить** *весь дом* бөтә өйзә тикшереп сыгыу

ОБШИВАТЬ *несов. см. обшить*

ОБШИВКА *ж* 1. *см. обшить* 2. кайма; *кружевная обшивка* селтәр кайма 3. *(обивка)* тыш, көп; *деревянная обшивка* сүдна судноның ағас көбө; *железная обшивка* дүверн ишектең тимер көбө

ОБШИВОЧНЫЙ, -ая, -ое *спец.* көплөк, тышлык; **обшивочный материал** тышлык материал

ОБШИРНЫЙ, -ая, -ое *прям., перен.* бик зур, киң; **обширный** *сад* бик зур бакса; **обширные** *площади* киң майзандар; **обширные** *планы* бик зур пландар; **обширные** *познания* киң белем

ОБШИТЬ *сов. 1. чем* каймалау, кайма басыу (тотоу), (ситләп) тегеү, (ситләп) тегеп сыгыу, төрөп (урап) тегеү, тышлау; **обшить** *рукава* *кружевами* ең остарына селтәр тегеү; **обшить** *ворот мехом* яганы тире менән каймалау; **обшить** *посылку материей* посылканы тукуымага төрөп тегеү 2. *чем* көпләү (*такта, тимер н.б.*); **обшить** *дом* тәссом өйзә йока такта менән көпләү; **обшить** *дверь* *поролон* ишекте поролон менән көпләү 3. *кого-что; разг. (кейем)* тегеп биреү; **обшить** *всю семью* бөтә гаиләгә кейем тегеп биреү

ОБШЛАГ *м* ең кайтармаһы

ОБЩАТЬСЯ *несов.* аралашыу, катнашыу, катышыу; **общаться** *с друзьями* дуһтар менән аралашыу

ОБЩЕ... *урыс телендәге кушма һүзәрзәң “дөйөм”, “әззәттәге”, “барыһы (бөтәһе, бөтөнһө, һәр кем) өсөн дә бер” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., общенациональный* дөйөм милли; **общереспубликанский** дөйөм

республика; **общеобязательный** һәр кемгә лә мәжбүри; **общезвестный** бөтәһенә лә билдәлә

ОБЩЕВОЙСКОВОЙ, -ая, -ое дөйөм гәскәри; **общевойсковой** *устав* дөйөм гәскәри *устав* **ОБЩЕГОРОДСКОЙ**, -ая, -ое дөйөм кала ...ы; **общегородские** *собрание* дөйөм кала йыһылышы

ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННЫЙ, -ая, -ое дөйөм дәүләт ...ы; **общегосударственное** *значение* дөйөм дәүләт әһәмиәтендәге; **общегосударственные** *интересы* дөйөм дәүләт мәнфәғәттәре

ОБЩЕДОСТУПНОСТЬ *ж* 1. һәр кем (һатып) алырлык булыу, һәр кемдең хәле етерлек булыу 2. *(понятность)* һәр кемгә аңлайышлы булыу, һәр кемгә аңлайышлылык; **общедоступность** *изложения* әйткәндең һәр кемгә аңлайышлы булыуы

ОБЩЕДОСТУПНЫЙ, -ая, -ое 1. һәр кем (һатып) алырлык, һәр кемдең хәле етерлек (хәленән килерлек); **общедоступные** *цены* һәр кемдең хәле етерлек хактар; **общедоступные** *средства* һәр кемдең хәленән килерлек саралар 2. һәр кемгә аңлайышлы, һәр кем аңларлык; **общедоступная** *статья* һәр кем аңларлык мәкәлә

ОБЩЕЖИТЕЙСКИЙ, -ая, -ое көндәлек тормошка хас, тормошта йыһ осрай торған; **общезжитейские** *дела* көндәлек тормошка хас эштәр

ОБЩЕЖИТИЕ *с* 1. ятак, ятакхана; *студенческое общезжитие* студенттар ятағы 2. *(общественный быт)* бергә йәшәү (тороу), йәмғиәт тормошо, ижтимағи тормош; **правила** *человеческого общезжития* кешеләрзәң бергә йәшәү кағизәләре

ОБЩЕЗАВОДСКОЙ *и уст.* **ОБЩЕЗАВОДСКИЙ**, -ая, -ое дөйөм завод ...ы; **общезаводские** *совещание* дөйөм завод кәңәшмәһе

ОБЩЕИЗВЕСТНЫЙ, -ая, -ое һәр кемгә билдәлә (мәғлүм), һәр кем белгән; **общезвестная** *истина* һәр кемгә билдәлә хәкикәт

ОБЩЕНАРОДНЫЙ, -ая, -ое дөйөм (бөтә) халык ...ы; **общенародное** *достояние* дөйөм халык милке; **общенародный** *праздник* бөтә халык байрамы

ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое дөйөм милли, дөйөм (бөтөн) милләт ...ы; **общенациональный** *язык* дөйөм милли тел

ОБЩЕНИЕ *с* аралашыу, бәйләнеш, катнашыу; **тесное** *общение* тыгыз бәйләнеш (аралашыу); **общение** *с людьми* кешеләр менән аралашыу

ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое дөйөм белем ...ы; **общеобразовательная** *школа* дөйөм белем биреү мәктәбе

ОБЩЕПИТ *м (общественное питание)* йәмәғәт туклануы

ОБЩЕПРИЗНАННЫЙ, -ая, -ое һәр кем тарафынан танылған; **общепризнанный** *авторитет* һәр кем тарафынан танылған абруй

ОБЩЕПРИНЯТЫЙ

ОБЩЕПРИНЯТЫЙ, -ая, -ое дейөм кабул ителгән; **общепринятый порядок** дейөм кабул ителгән тәртип

ОБЩЕРЕСПУБЛИКАНСКИЙ, -ая, -ое дейөм республика ...ы; **общереспубликанское совещание** дейөм республика кәңәшмәһе

ОБЩЕСТВЕННИК м и **ОБЩЕСТВЕННИЦА** ж йәмәгәтсе

ОБЩЕСТВЕННОСТЬ ж йәмәгәтселек; **научная общественность** фәнни йәмәгәтселек; **общественность института** институт йәмәгәтселеге

ОБЩЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. ижтимағи; **общественный строй** ижтимағи королош 2. йәмғиәт...ы; **законы общественного развития** йәмғиәт үсеше канундары 3. йәмәгәт ...ы, йәмәгәтселек ...ы; **общественная собственность** йәмәгәт милке; **общественные интересы** йәмәгәтселек мәнфәғәтгәре; **общественное мнение** йәмәгәтселек фекере; **общественные дела** йәмәгәт эшгәре; **общественные организации** йәмәгәт ойошмалары 4. (*совместный*) бергәләп; **общественная обработка земель** ерзе бергәләп эшкартеү 5. (*любящий общество, компанию*) йәмәгәтсел; он человек **общественный** ул йәмәгәтсел кеше ♦ **на общественных началах** түләүһез, бушлай

ОБЩЕСТВО с 1. в разн. знач. йәмғиәт, ойошма; **наука об обществе** йәмғиәт тураһындағы фән; **человеческое общество** кешелек йәмғиәте; **демократическое общество** демократик йәмғиәт; **спортивное общество** спорт ойошмаһы; **акционерное общество** акционерҙар йәмғиәте 2. (*круг людей, объединённых общностью положения, происхождения*) катлам; **дворянское общество** дворяндар катламы; **образованное общество** укымышлы кешеләр катламы 3. (*среда, компания*) кор, ара, данрә, компания, мәжлес; в **обществе друзей** дуҫтар араһында (коронда); **дурнбе общество** эзәпһез кешеләр араһы; **душа общества** мәжлес(тең) күрке; **взять в общество** корға алыу

ОБЩЕСТВОВЕД м; *разг.* йәмғиәт белеме укытыусыһы

ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЕ с йәмғиәт тураһында фән, йәмғиәт белеме, йәмғиәтте өйрәнеү

ОБЩЕУПОТРЕБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое бөтәһе куллана торған, дейөм кулланылыштағы; **общепотребительное средство** бөтәһе куллана торған сара; **общепотребительное выражение** дейөм кулланылыштағы әйтем

ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ, -ая, -ое бөтә кешелек өсөн уртаҡ; **общечеловеческие проблемы** бөтә кешелек өсөн уртаҡ мәсьәләләр; **общечеловеческие стремления** бөтә кешелек өсөн уртаҡ ынтылыштар

ОБЩИЙ, -ая, -ее 1. в разн. знач. дейөм, гөмүм, гөмүм; **общие недостатки** дейөм

етешһезлектәр; **общее правило** дейөм кағиҙә; **общий итог** дейөм йомғаҡ; **общая стоимость** дейөм хак; **общие вопросы науки** фәннен дейөм мәсьәләләре; **общее впечатление** дейөм тәҫһир 2. уртаҡ; **общая работа** уртаҡ эш; **общие игры** уртаҡ уйындар; **общее имущество** уртаҡ мөлкәт; **общий интерес** уртаҡ мәнфәғәт ♦ **общее место** бөтәһенә лә билдәле булған нәмә, күп сәйнәлгән нәмә; **общее собрание** дейөм йыйылыш; в **общем** гөмүмән алғанда; в **общем и целом** дейөм алғанда; **найти общий язык** уртаҡ тел табыу; **нет (не имёт)** ничего **общего** с кем-чем бер ниндәй ҙә уртаҡлығы булмау

ОБЩИНА и **ОБЩИНА** ж 1. *ист.* община (элек берәй ер биләмәһендә халыҡтың үзидара ойошмаһы); **городская община** кала общинаһы; **крестьянская община** крәһтиән общинаһы 2. (*общество, организация*) йәмғиәт, ойошма; **религиозная община** дини ойошма

ОБЩИННЫЙ, -ая, -ое община ...ы; **общинная земля** община ере

ОБЩИПАТЬ *сов. кого-что* йолкоу, йолкоп бөтөү; **общипать курицу** тауыҡ йолкоу

ОБЩИПЫВАТЬ *несов. см. общипать*

ОБЩИТЕЛЬНОСТЬ ж аралашыусанлыҡ, алсаклыҡ, кешегә катнашыусан (аралашыусан) булыу

ОБЩИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аралашыусан, алсак, асыҡ (кешегә катнашыусан); **общительный человек** алсак кеше

ОБЩНОСТЬ ж дейөмлөк, уртаҡлыҡ, берлек; **общность языка** тел уртаҡлығы; **общность взглядов** караштар берлеге; **общность цели** максат уртаҡлығы

ОБЪ... приставка см. о...

ОБЪЕДАТЬ *несов. см. объесть*

ОБЪЕДАТЬСЯ *несов. 1. см. объесться 2. страд. от объедасть*

ОБЪЕДЕНИЕ с; *разг. (о чём-л. очень вкусно)* ашап туймаҫлыҡ (туйғыһыз) тәмле булыу, телде йоторлоҡ тәмле булыу; **пирог** — **прямо** **объедение** бәләш ашап туйғыһыз тәмле

ОБЪЕДИНЕНИЕ с 1. *см. объединить* — **объединять, объединиться** — **объединяться**; **объединение сил** көстәрҙе берләштерәү 2. (*организация*) берекмә, берләшмә; **производственное объединение** производство (етештерәү) берекмәһе; **литературное объединение** эзәби берекмә; **объединение профсоюзов** профсоюздар берләшмәһе

ОБЪЕДИНЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от объединить* 2. *прил.* берләшкән, берләштерелгән; **объединённое заседание** берләштерелгән ултырыш; **Организация Объединённых Наций (ООН)** Берләшкән Милләтгәр Ойошмаһы (БМО)

ОБЪЕДИНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое берләшеү ...ы, берләштерәү ...ы; **объединительный съезд** берләшеү съезы

ОБЪЕДИНИТЬ *сов. кого-что* 1. берләште-
реу, бергә кушыу; **объединить малые хозяйства**
баләкәй хужалыктарзы берләштереу 2. туплау;
объединить силы көстәрзе туплау

ОБЪЕДИНИТЬСЯ *сов.* 1. берләшеу, кушы-
лыу, бер бөтөн булду; **два предприятия объеди-
нились** ике предприятие кушылды; **объеди-
ниться в борьбе за мир** тыныслык өсөн көрәштә
берләшеу 2. (*сплотиться*) берләшеу, туплануы,
берзәм булду

ОБЪЕДИНЯТЬ *несов. см. объединить*

ОБЪЕДИНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. объеди-
ниться* 2. *страд. от объединять*

ОБЪЕДКИ *только мн.; разг.* калдык-бөстөк,
һынык-мынык

ОБЪЕЗД *м* 1. *см. объезжать* I, **объездить** —
объезжать II; 2. (*место*) урау юл, урап үтә
торган юл

ОБЪЕЗДИТЬ *сов.* 1. *что (побывать всюду)*
эйләнеп (йөрөп, гизеп) сығыу; **объездить всю**
страну бөтә илде гизеп сығыу 2. *кого (приучить*
ходить в упряжке или под седлом) (менгегә, ек-
кегә) өйрәтеу; **объездить лошадь** атты өйрәтеп
алыу

ОБЪЕЗДНОЙ, -ая, -ое урау, (ситтән
эйләнеп) үтмәле; **объездной путь** урау юл

ОБЪЕЗДЧИК *м* 1. (*сторож*) карауылсы;
лесной объездчик урман карауылсыһы 2. (*тот,*
кто занимается объездкой лошадей) ат өй-
рәтеусе

ОБЪЕЗЖАТЬ I *несов. см. объехать*

ОБЪЕЗЖАТЬ II *несов. см. объездить*

ОБЪЕЗЖИЙ, -ая, -ее урау, алыс; **объезжая**
дорба урау юл

ОБЪЕКТ *м* 1. *в разн. знач.* объект; **объект**
восприятия төшөнөү объекты; **объект наблю-
дения** күзәтеу объекты; **объект изучения** өйрәнәү
объекты; **оборонный объект** оборона объекты;
сдать объект объекты тапшыруу; **побывать на**
объекте объектта булду 2. *лингв.* тултырыусы

ОБЪЕКТИВ *м* **объектив** (*оптик приборзың*
бер өлөшө); **объектив фотоаппарата** фотоаппа-
рат объективы

ОБЪЕКТИВИЗМ *м* 1. *филос.* объективизм,
ялган объективлык 2. *см. объективность* 2

ОБЪЕКТИВИСТ *м* **объективист** (*объекти-
визм яклы кеше*)

ОБЪЕКТИВНОСТЬ *ж* 1. *филос.* объектив-
лык; **объективность внешнего мира** тышкы донь-
яның объективлыгы 2. (*беспристрастность*) гә-
зеллек, объективлык, туралык, рыһһызык; **объ-
ективность суждений** фекерләүзең объектив-
лыгы; **объективность жюри** жюризың гәзеллеге

ОБЪЕКТИВНЫЙ, -ая, -ое 1. *филос.* объек-
тив; **объективная реальность** объекттив ысынбар-
лык 2. (*беспристрастный*) гәзел, тогро, тура,
объектив; **объективная оценка** гәзел баһа; **объек-
тивное заключение** объекттив һығымта

ОБЪЁМ *м; в разн. знач.* күләм, дәүмәл, ки-
мәл; **объём куба** кубтың дәүмәле; **объём здания**
бинаның күләме; **объём работ** эш күләме; **объём**
знаний белем кимәле; **объём информации** мәглү-
мәт күләме; **объём торговли** сауза күләме; **из-
мерить объём** дәүмәл(де) үлсәү; **увеличить объ-
ём** күләм арттыруу

ОБЪЁМИСТЫЙ, -ая, -ое *разг.* зур күләмле,
бик зур; **объёмистое произведение** күләмле
әсәр; **объёмистая чаша** бик зур сеүәтә

ОБЪЁМНЫЙ, -ая, -ое 1. күләм ...ы; **объём-
ное измерение** күләм үлсәме 2. күләм яғынан;
объёмный анализ күләм яғынан анализ 3. *разг.*
см. объёмистый ♦ **объёмное изображение**
күләмде дөрөс сағылдырган һүрәт

ОБЪЁСТЬ *сов.* 1. *что* ян-яклап ашау, ти-
рәләй (ситен) кимереу (кимереп сығыу); **объёсть**
кость һөйәкте тирәләй кимереу 2. *кого; перен.*
(*свое много, причинить ущерб*) убып китеу,
өлөшкә инеу; **не объедят же нас** убып китмәс-
тәр әле

ОБЪЁСТЬСЯ *сов.* күп (аргык, гарк булган-
сы) ашау

ОБЪЕХАТЬ *сов. кого-что* 1. (*проехать во-
круг или стороной*) урап (уратып, ситләтеп)
үтеу; **объехать болото** һазлыкты урап үтеу;
объехать камень ташты ситләтеп үтеу 2. (*езда,*
побывать всюду) йөрөп (гизеп, эйләнеп) сығыу,
кызырып сығыу; **объехать всех знакомых** бөтә
таныштарзы йөрөп сығыу 3. *разг. (перегнать)*
үтеп (узып) китеу; **объехать едущую вперед**
машину алдагы машинаны узып китеу ♦ **на ко-
зё** (на кривой и т.п.) **не объедешь кого; прост.**
алдай алмашһын, тишек шүмәнгә ултырта ал-
машһын

ОБЪЯВИТЬ *сов.* 1. *что, о чём и с союзом*
“что” белдереу, иглан итеу, эйтеу, биреу;
объявить благодарность рәхмәт белдереу;
объявить о начале занятий укыузар башлануы
тураһында белдереу; **объявить приказ** бойорок
иглан итеу; **объявить конкурс** конкурс иглан
итеу; **объявить выговор** шелтә биреу 2. *кого-
что, кем-чем, каким (официально признать)*
иглан итеу, рәсми (рәүештә) белдереу; **объявить**
командиром командир тип иглан итеу; **объявить**
собрание открытым йыйылышты асык тип иглан
итеу 3. (*официально заявить о начале чего-л.*)
иглан итеу; **объявить войну** һугыш иглан итеу;
объявить подписку на газеты гәзиттәргә язы-
лыгузы иглан итеу

ОБЪЯВИТЬСЯ *сов.* килеп сығыу, табылыу;
а вот и он объявился бына ул үзе лә килеп
сыкты

ОБЪЯВЛЕНИЕ *с* 1. *см. объявить* — **объяв-
лять** 2. иглан, белдереу; **доска объявлений** иг-
ландар тактаһы; **повесить объявление** белдереу
элеп куйыу

ОБЪЯВЛЯТЬ *несов. см. объявить*

ОБЪЯВЛЯТЬСЯ

ОБЪЯВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **объявиться** 2. *страд. от* **объявлять**

ОБЪЯСНЕНИЕ *с* 1. *см.* **объяснить** — **объяснить** 2. (*разговор*) аңлашыу, һөйләшеу; **объяснение** *с* отцом атай менән аңлашыу; **длинное объяснение** озак һөйләшеу 3. *обычно мн.* (*признание в чём-л.*) аңлатма, төшөндөрмә; **выслушать объяснения** аңлатмаларға колак һалыу; **принять объяснения** аңлатмаларҙы кабул итеу; **представить объяснения** аңлатма язып биреу 4. (*указание на причину*) сәбәп; **разумное объяснение** ақыллы, төплө сәбәп ♦ **объяснение в любви** мөхәббәттенде белдереу (эйтеу)

ОБЪЯСНИМЫЙ, -ая, -ое аңлайышлы, аңлатып була торған, аңлашыла торған; **объяснимое желание** аңлашыла торған теләк; **его поведение** легко **объяснимо** уның гәзәте еңел аңлашыла

ОБЪЯСНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аңлатмалы, аңлатып (аңлатма) бирә торған; **объяснительная записка** аңлатмалы язма

ОБЪЯСНИТЬ *сов.* *что* аңлатыу, аңлатып (төшөндөрөп) биреу, төшөндөрөу; **объяснить правило** кағизәне аңлатып биреу; **объяснить задачу** мәсьәләне төшөндөрөу

ОБЪЯСНИТЬСЯ *сов.* 1. аңлашыу, һөйләшеу, һөйләшөп алыу; **объясниться по делу** эш буйынса һөйләшеу 2. (*статья понятным*) аңлашылыу, асыҡлану, билдәле булыу; **всё скоро объяснилось** бөгәһе лә тизҙән асыҡланды ♦ **объясниться в любви** мөхәббәттенде белдереу

ОБЪЯСНЯТЬ *несов.* *см.* **объяснить**

ОБЪЯСНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **объясниться** 2. (*вести беседу*) аңлашыу, һөйләшеу; **объясняться** жәстәми ым менән аңлашыу 3. *чем* аңлатылыу, бәйләнгән булыу; **это объясняется** **целым рядом трудностей** был күп каршылыктарға бәйләнгән 4. *страд. от* **объяснять**

ОБЪЯТИЕ *с* колас, косак; **раскрыть объятия** колас йәйеу; **заключить в объятия** косакка алыу; **броситься в объятия** косакка ташлану; **в объятиях** пламени ялкын косағында ♦ **душить в объятиях** *см.* **душить**; **принять (встретить)** *с* **распростёртыми объятиями** *кого* куш куллап каршы алыу, косак йәйөп каршылау

ОБЪЯТЬ *сов.*; *книжн.*, *уст.* *см.* **обнять**

ОБЫВАТЕЛЬ *м* обыватель, тар карашлы ират; **обывательница** *ж* обыватель, тар карашлы катын-кыз (*уз манфәәттен генә күзәтөүсә*)

ОБЫВАТЕЛЬСКИЙ, -ая, -ое обывателдәрсә, обывателдәргә хас; **обывательские взгляды** обывателдәрсә караштар

ОБЫВАТЕЛЬЩИНА *ж* обывателлек, тар карашлылык

ОБЫГРАТЬ *сов.* 1. *кого-что* оҗоу, еңеп сығыу; **обыграть в шахматы** шахмат уйынында еңеп сығыу 2. *что*; *разг.* уйнап тауышын якшыртыу; **обыграть скрипку** уйнап скрипканың тауышын якшыртыу 3. *что*; *разг.* үз файзана

куллану, файзалану; **обыграть ошибку** собеседника әңгәмәсенә хатаһынан файзалану

ОБЫГРЫВАТЬ *несов.* *см.* **обыграть**

ОБЫДЕННОСТЬ *ж* гәзәтилек, гәзәттәгәсә, гәзәти булғанлык (булыу), көндәгәсә булыу

ОБЫДЕННЫЙ, -ая, -ое гәзәттәгә, көндәгә, гәзәти, һәр вақыттағы; **обыденное явление** гәзәти күренеш; **обыденные заботы** көндәгә мәшәкәттәр

ОБЫДЕНЩИНА *ж* көн дә кабатлана торған нәмә

ОБЫКНОВЕНИЕ *с* гәзәт, гәзәттәгә тәртип; **по обыкновению** гәзәттәгәсә; **пробив** **обыкновения** гәзәттәгәгә каршы; **по своему обыкновению** үзенең гәзәте буйынса

ОБЫКНОВЕННО *нареч.* гәзәттә, гәзәтсә; **обыкновенно он возвращается поздно** гәзәттә ул һуң кайта

ОБЫКНОВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (*постоянный, обычный*) гәзәти, гәзәттәгә, көндәлек; **обыкновенное дело** гәзәттәгә эш; **обыкновенная жизнь** көндәлек тормош 2. (*заурядный*) ябай, уртаса, гәзәти; **обыкновенная история** гәзәти вақиға; **обыкновенный человек** ябай кеше

ОБЫСК *м* тентеу; **произвести обыск** тентеу үткәреу

ОБЫСКАТЬ *сов.* 1. *кого-что* тентеу, тентеп сығыу; **обыскать дом** өйзә тентеп сығыу 2. *что* (*осмотреть всё*) эзләу, эзләп (карап, актарып) сығыу; **обыскать все карманы** бөгә кеңәләрен карап сығыу; **обыскать машину** машинаның эсен карап сығыу

ОБЫСКИВАТЬ *несов.* *см.* **обыскать**

ОБЫЧАЙ *м* йола, гөрөф-гәзәт; **старинные обычаи** боронго йолалар; **обычаи предков** ата-бабалар йолаһы; **войти в обычай** йолага әйләнеу ♦ **в обычае** *кого-чего* гәзәтка ингән (әйләнгән)

ОБЫЧНО *нареч.* гәзәттә; **как обычно** гәзәтәгәсә; **днём он обычно работает** көндөз ул гәзәттә эшләй

ОБЫЧНЫЙ, -ая, -ое 1. (*постоянный, привычный*) гәзәти, гәзәттәгә, кәзимге, һәр вақыттағы; **обычный случай** гәзәти хәл; **обычный порядок** һәр вақыттағы тәртип; **на обычном месте** гәзәттәгә урында 2. (*заурядный*) ябай, уртаса, гәзәти; **дом был обычный** өй уртаса ине; **самая обычная девочка** иң ябай кыз ♦ **обычное право** йола буйынса килгән хокук, йола хокугы

ОБЮРОКРАТИТЬСЯ *сов.* бюрократлашыу, бюрократка әйләнеу

ОБЯЗАННОСТЬ *ж* бұрыс, вазифа, йөкләмә; **права и обязанности** хокуктар һәм вазифалар; **служебные обязанности** вазифа (вазифа буйынса) бұрыстар(ы); **исполняющий обязанности директора** директор вазифаһын башкарыусы; **мелкие обязанности** ябай бұрыстар ♦ **вменить в обязанность** бұрыс итеп куйыу, йөкмәтеу

ОБЯЗАННЫЙ, -ая, -ое 1. *с неопр.* тейеш, тейешле; **я обязан помочь вам** мин һезгә ярзам итергә тейеш(мен) 2. *кому-чему, чем* бурыслы; **я вам очень обязан** мин һезгә бик бурыслымын; **быть вечно обязанным кому-л.** *берәйһенә* ғүмер буйы бурыслы булыу

ОБЯЗАТЕЛЬНО *нареч.* һис һүзһез, мотлак, мотлакан (һис шикһез); **обязательно сделаю** мотлак эшләрмен; **обязательно приходите** мотлак килегез

ОБЯЗАТЕЛЬНОСТЬ *ж* мәжбүрилек, һис һүзһез тейешлек, кәрәклек

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. мотлак, мәжбүри; **обязательное условие** мотлак шарт; **в обязательном порядке** мотлак рәүештә 2. ярзам итергә әзер, ярзамсыл, һүзһендә тора торған; **обязательный человек** ярзамсыл кеше

ОБЯЗАТЕЛЬСТВО *с* 1. йөкләмә, бурыс, вәғзә; **взять обязательство** йөкләмә алыу 2. *эк. (денежный займный документ)* йөкләмә (*облигацияның бер төрө*)

ОБЯЗАТЬ *сов. кого-что* 1. йөкмәтәү, йөкләтеү, мәжбүр (талап) итеү; **обязать выехать в срок** вақытында сығып китеүгә талап итеү 2. (*вызвать чувство признательности, благодарности*) кәнәгәтләндерәү, хөрмәт тойғоһо тызуырыу, бурыслы иттерәү; **этим вы меня очень обяжете** бының менән һез мине бик бурыслы иттерәһезгә

ОБЯЗАТЬСЯ *сов.* йөкләмә (өскә) алыу, һүз биреү; **обязался приехать** килергә һүз бирзе; **обязаться досрочно выполнить работу** эште вақытынан алда эшләп бөтөрөргә йөкләмә алыу

ОБЯЗЫВАТЬ *несов. см. обязать*

ОБЯЗЫВАТЬСЯ *несов. см. обязаться*

ОВАЛ *м (фигура)* овал, озонса түңәрәк; (*о лице*) һызат, һызатланыш; **овал лица** йөзһез һызатланышы

ОВАЛЬНЫЙ, -ая, -ое овал ...ы, озонса, озонса түңәрәк; **овальный стол** озонса түңәрәк өстәл; **овальное блюдо** озонса тәрилкә

ОВАЦИЯ *ж* алкыш, көслә кул сабыу; **бурные овации** көслә алкыштар; **встретить овацией** алкыш менән каршы алыу

ОВДОВЕТЬ *сов.* тол калыу

ОВЕН *м; астр.* Кузы (*йондозлок*)

ОВЁС *м* холо; **сеять овёс** холо сәсеү

ОВЕЧЬИЙ, -ья, -ье харык ...ы; **ове́чья шерсть** харык йөнә; **ове́чий сыр** харык һөтөнән яһалған сыр ♦ **волк в овечьей шкуре** харык тиреһенә төрөнгән бүре

ОВЕЧКА *ж* 1. *уменьш.-ласк. от овца* 2. *перен.* йыуаш кеше, йыуаш; **прикинуться овечкой** йыуаш булып кылануу

ОВЕЩЕСТВИТЬ *сов. что; книжн.* матдилаштырыу, матди хәлгә килтерәү; **овеществить труд в товаре** эште тауарза матдилаштырыу

ОВЕЩЕСТВИТЬСЯ *сов.; книжн.* матдилашшыу, матди хәлгә килеү

ОВЕЩЕСТВЛЕНИЕ *с см. овеществить, овеществиться*

ОВЕЩЕСТВЛЯТЬ *несов. см. овеществить*

ОВЕЩЕСТВЛЯТЬСЯ *несов. см. овеществиться*

ОВЕЯТЬ *сов. кого-что, чем* 1. (*обдуть струей воздуха, ветра и т.д.*) бәрәү, исеү, бәрәп (исеп) ебәрәү; **овеяло холодным ветром** һалкын ел исеп ебәрзе 2. *перен.* күмеү, солғау; **овеять славой** данға күмеү

ОВИН *м* әуен

ОВЛАДЕВАТЬ *несов. см. овладеть*

ОВЛАДЕНИЕ *с см. овладеть; овладение техникой* техникаға эйә булыу

ОВЛАДЕТЬ *сов.* 1. *кем-чем* алыу, кулга төшөрөү, баһып алыу, эйә булыу; **овладеть городом** каланы баһып алыу; **овладеть имуществом** милеккә эйә булыу 2. *кем-чем* буйһондорроу, кулга алыу, үзәнә қаратыу; **овладеть лошастью** атты үзәнә буйһондорроу; **овладеть вниманием слушателей** тыңлаусыларҙы үзәнә қаратыу 3. *кем* солғап (биләп) алыу, батыу, баһыу, сумыу; **им овладела радость** уны кыуаныс солғап алды 4. *чем* үзләштерәү, эйә булыу; **овладеть знаниями** белемгә эйә булыу; **овладеть новой специальностью** яңы һөнәргә эйә булыу ♦ **овладеть собой** үзәнде кулга алыу

ОВОД *м* күтәуен; (*бычий*) уукра; (*лошадинный*) бөгәләк, бөгәлсән; (*ове́чий*) рәшә

ОВОЩЕВОД *м* йәшелсәсе, йәшелсә үстөрөүсе

ОВОЩЕВОДСТВО *с* йәшелсәселек

ОВОЩЕВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое йәшелсәселек ...ы; **овощеводческое хозяйство** йәшелсәселек хужалығы

ОВОЩЕМОЙКА *ж* йәшелсә йыуғыс

ОВОЩЕРЕЗКА *ж* йәшелсә турағыс

ОВОЩЕХРАНИЛИЩЕ *с* йәшелсә һаклагыс (һаклау урыны)

ОВОЩИ *мн. (ед. ово́щ м)* йәшелсә; **ранние овощи** иртә (өлгөрә торған) йәшелсәләр; **суп из овощей** йәшелсә ашы; **свежие овощи** яңы йәшелсә ♦ **всякому овощу своё время** һәр эштен үз вақыты бар

ОВОЩНОЙ, -ая, -ое йәшелсә ...ы; **овощной магазин** йәшелсә магазины; **овощные консервы** йәшелсә консервалы

ОВРАГ *м* йырын, йырынты, сокор; **глубокий овраг** тәрән сокор; **дно оврага** йырын төбә

ОВРАЖИСТЫЙ, -ая, -ое йырынлы, йырынтылы, сокор-сакырлы; **овражистая местность** сокор-сакырлы урын

ОВСЮГ *м;* кара холо

ОВСЯНИЦА *ж* холобаш (*үлән*)

ОВСЯНКА *ж;* *разг.* 1. (*крупя*) холо ярмаһы 2. (*каша*) холо буткаһы

ОВСЯНКА

ОВСЯНКА II ж (*птица*) холо тургайы; камышова овсянка камыш тургайы; овсянка луговая һылдыкас тургай

ОВСЯНОЙ и **ОВСЯНЫЙ**, -ая, -ое холо ...ы; овсянобө пөле холо басууы

ОВЦА ж харык; (*с момента прекращения сосания до второго окота*) бэрэн харык; (*после второго окота до третьего*) шешэк харык; (*пропустившая очередной окот*) тыгу харык; тонкорунная овца нэзек йөнлө харык; курдючная овца куй, куй харыгы; каракулевая овца каракул харыгы

ОВЦЕБЫК м харык-үгез, мускуслы үгез (*Американцы Арктика өлөшөндө һәм Гренландияга йэшэй торган, үгезгә лә, харык тәкәһенә лә окшаган куш тоякты, һалбыр йөнлө, имәккә лә хайуан*)

ОВЦЕВОД м харыксылык белгесе

ОВЦЕВОДСТВО с харыксылык; **заниматься овцеводством** харыксылык менән шөгөлләнү

ОВЦЕВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое харыксылык ...ы; **овцеводческий совхоз** харыксылык совхозы

ОВЦЕМАТКА ж; *разг.* инә харык

ОВЦЕФЕРМА ж харык фермаһы

ОВЧАР м харык караусы

ОВЧАРКА ж овчарка (*эт токомо*)

ОВЧАРНЯ ж харык азбары

ОВЧИНА ж илэнгән харык тиреһе

ОВЧИНКА ж; *уменьш. от овчина* ♦ **овчинка выделки не стоит** бер тинлек куян — ун тинлек зыян, эшлэгән ялы ла юк; **небо с овчинку** (*в овчинку*) **показалось см. небо**

ОВЧИННЫЙ, -ая, -ое харык тиреһенән телгән; **овчинный тулуп** харык тиреһенән телгән толуп

ОГАРОК м май шәм төпсөгө (калдыгы)

ОГИБАТЬ *несов. см. обогнуть*

ОГЛАВЛЕНИЕ с йөкмәтке, бүлектәр исемлеге; **оглавление сборника** йыйынтыктың йөкмәткеһе

ОГЛАДИТЬ *сов.* һыйпау, һыйпап алыу; **огладить конку** бесәйзе һыйпап алыу

ОГЛАСИТЬ *сов. что* 1. иглан итеу, укыу, укып ишеттереу, халыкка белдереу; **огласить решение** карарзы укыу; **огласить приказ** бойорокто халыкка белдереу 2. янғыратыу; **огласить лес криками** кыскырып урман янғыратыу 3. *уст. (разгласить)* фаш итеу, асып, асып һалыу, фашлау; **огласить чужью тайну** кеше серен асыу

ОГЛАСИТЬСЯ *сов.* 1. янғырау, янғырап тороу; **поляна огласилась песнями** аклан йырзарзан янғырап торзо 2. *уст. (разгласиться)* асылыу, фаш ителеу; **тайна огласилась** сер асылды

ОГЛАСКА ж фаш булыу (ителеу), фашлану; **дело получило огласку** эш фашланды; **избежать огласки** фаш ителмәу (ителмәй калыу)

ОГЛАШАТЬ *несов. см. огласить*

ОГЛАШАТЬСЯ *несов.* 1. *см. огласиться* 2. *страд. от оглашать*

ОГЛАШЕНИЕ с *см. огласить* 1, 3

ОГЛОБЛЯ ж тэртэ; **оглобли телеги** арба тэртэләре

ОГЛОХНУТЬ *сов.* һаңғыраулану

ОГЛУШАТЬ *несов. см. оглушить*

ОГЛУШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое колак тондорғос (яргыс), шаңғыткыс; **оглушительный взрыв** колак тондорғос шартлау

ОГЛУШИТЬ *сов. кого-что* 1. һаңғырауландырыу, колак тондоруу; **взрыв оглушил его** шартлау колагын тондорзо 2. (*лишить сознания*) (башына һугыа) иһәңгерәтеу, миңрәтеу, һуштан яззырыу, шаңғытыу; **оглушить дубинкой** сукмар менән иһәңгерәтә һугыу; **оглушить рыбу** балык шаңғытыу 3. *перен., разг. (ошеломить)* хайран (аптырашта) калдырыу; **оглушить быстротой** тизлек менән хайран калдырыу; **оглушить известием** (яңылык) хәбәр менән аптырашта калдырыу

ОГЛЯДЕТЬ *сов. кого-что* күз йөрөтөп сыгыу, карап (байкап) сыгыу; **оглядеть комнату** бүлмәгә күз йөрөтөп сыгыу

ОГЛЯДЕТЬСЯ *сов.* 1. карану, каранып алыу, караштырыу; **оглядеться вокруг** тирәякка карану; **оглядеться в зеркало** үзенде көзгөнән карап алыу 2. *разг. (привыкнуть к темноте)* (караңгыга) күз күнегеу (өйрәнеу) 3. *перен. (освоиться)* күнегеу, өйрәнеу, күнегеп (өйрәнеп) китеу; **оглядеться в новом коллективе** яңы коллективка күнегеп китеу

ОГЛЯДКА ж *см. оглянуться* — **оглядываться** ♦ **без оглядки**: 1) алды-артты карамай (карап тормай), артка боролоп карамайынса; **бежать без оглядки** артка боролоп карамай сабыу; 2) абайламайынса, алды-артты карамай (карап тормай); 3) уйламай-нитмәй, уйлап тормай; **верить без оглядки** уйламай-нитмәй ышаныу; **с оглядкой** һаклык менән, абайлап, алды-артты карап; **действовать с оглядкой** һаклык менән эш итеу

ОГЛЯДЫВАТЬ *несов. см. оглядеть*

ОГЛЯДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. оглядеться* 1, **оглянуться** 2. *на кого-что и без доп.; перен., разг.* абай (һак) булыу, берәйһенә карап эш итеу

ОГЛЯНУТЬСЯ *сов.* 1. *прям., перен. (посмотреть назад)* әйләнәп (боролоп) карау; **он оглянулся** ул әйләнәп караны 2. *разг. (посмотреть вокруг себя)* тирә-якка карану, каранып алыу ♦ **не успеешь (не успел) оглянуться, как** күз асып йомғансы

ОГНЕ... *урсык телендәге кушма һүзгәрҙең “ут” мәғәнһен аңлаткан беренсе өлшө, мәс., огнезащитный* уттан һаклай торған

ОГНЕВКА ж 1. (*бабочка*) күбәләк; **огнёвка** капустная кәбестә күбәләге; **огнёвка** зерновая орлок күбәләге 2. (*лисица*) кызыл төлкө

ОГНЕВОЙ, -ая, -ое 1. утта, ут менэн; **огневая сұшка** утта киптереу 2. ут төслө, ялкын төсөндөгө; **огневой флаг** ут төслө флаг; **огневые рябины** ялкын төсөндөгө милэштар 3. ут ...ы, атыу ...ы; **огневая атака** ут һөжүмө; **огневая подготовка** атыу әзерлеге ♦ **огневая позиция** атыу позицияһы; **огневые средства** атыу коралдары; **огневая точка** ут нөктәһе

ОГНЕДЫШАЩИЙ, -ая, -ее ут сәскән (сәсрәткән), ут бөркөп торған; **огнедышащий дракон** ут бөркөп торған аждаһа

ОГНЕМЁТ м; *воен.* огнемёт, ут аскыс (бөрккөс)

ОГНЕННЫЙ, -ая, -ое 1. ут ...ы, ялкын ...ы; **огненный столб** ялкын бағанаһы; **огненные языки** ялкын телдәре 2. ут төслө (төсөндөгө), ут кызыл, кып-кызыл; **огненное небо** күк йөзө кып-кызыл; **огненный цветок** кып-кызыл сәскә 3. ялкынлы, дәргле, янып торған; **огненные глаза** ялкынлы күззәр; **огненное изображение** дәргле хыял; **огненные слова** ялкынлы һүззәр

ОГНЕОПАСНЫЙ, -ая, -ое тиз кабыныусан, янғындан (уттан) куркыныслы; **огнеопасная жидкость** тиз кабыныусан шыйыкса

ОГНЕПОКЛОННИК м утка табыныусы (*кеше*)

ОГНЕПОКЛОННИЧЕСТВО и **ОГНЕПОКЛОНСТВО** с утка табыныу

ОГНЕПРИПАСЫ *только мн.* атыу кәрәк-ярағы (*туп, патрон, бомба һ.б.*)

ОГНЕСТОЙКИЙ, -ая, -ое утка сызамлы, янмай торған; **огнестойкие сооружения** утка сызамлы королмалар

ОГНЕСТОЙКОСТЬ ж утка сызамлылык, утка сызамлы булыу, утка янмау (бирешмәү)

ОГНЕСТРЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. атыу ...ы, ата торған; **огнестрельное оружие** атыу коралы 2. пуля ...ы, снаряд ярсыгы ...ы; **огнестрельная рана** пуля (снаряд ярсыгы) яраһы

ОГНЕТУШИТЕЛЬ м ут һүндергес

ОГНЕУПОРНОСТЬ ж утка сызамлылык, утка сызамлы булыу

ОГНЕУПОРНЫЙ, -ая, -ое утка сызамлы; **огнеупорный кирпич** утка сызамлы кирбес

ОГНЕУПОРЫ *только мн.* утка сызамлы материалдар

ОГНИЩЕ с сакматаш, сакмакорос

ОГНИЦА с 1. ут (усақ) урыны 2. янык, көйөк (*урманһы кырҡып, яндырып, һөрөүгә билдәләнән урын*)

ОГО и **О-ГО-ГО** *межд.* (*выражает удивление, восхищение, одобрение и т.д.*) ай-һай, һай-һай, әй, әһә; **огб**, **как ты вырос** һай-һай, кайһылай үскәнһең

ОГОВАРИВАТЬ *несов. см. оговорить*

ОГОВАРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. оговориться* 2. *страд. от оговаривать*

ОГОВО́Р м; *разг.* яла

ОГОВОРИТЬ *сов.* 1. *кого-что; разг.* яла яғыу, кеше өстөнән һөйләү; **оговорить на допросе** допроса кеше өстөнән һөйләү 2. *что* алдан һөйләшеп куйыу; **оговорить срок работы** эш сроғын алдан һөйләшеп куйыу 3. *что (сделать оговорку)* аңлатма биреу, искәрмә яһау; **оговорить своё несогласие** риза булмауыңа аңлатма биреу

ОГОВОРИТЬСЯ *сов.* 1. искәртеп (әйтеп) китеу; **я должен оговориться** мин искәртеп китергә тейешмен 2. (*ошибиться в речи*) яңылыш әйтеп куйыу (ебәреу), яңылыш һүз ыскындырыу; **оговориться второпях** ашығыслык менән яңылыш әйтеп куйыу

ОГОВОРКА ж 1. (*замечание к сказанному*) төзәтмә, өстәмә; **с оговорками** (кайһы бер) төзәтмәләр менән 2. (*обмолвка*) яңылыш (әйтелгән) һүз, һүз хатаһы; **случайная оговорка** орақлы һүз хатаһы

ОГОЛЕНИЕ с *см. оголить, оголиться*

ОГОЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от оголить* 2. *прил.* яланғас, шәрә; **оголённая голова** яланғас баш 3. *прил.* яланғас, кола, япракһыз, үләнһез; **оголённое плё** кола ялан; **оголённые деревья** яланғас ағастар 4. *прил.* яланғас, тышһыз, тышы һызырып алынған; **оголённый провод** яланғас сым

ОГОЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что* асыу; **оголить плёчи** иңбаштарзы асыу 2. *что* яланғасландырыу, яланғас (шәрә) калдырыу; **ветер оголил деревья** ел ағастарзы яланғасландырыу 3. *что* яланғаслау, капһыз (тышһыз, асык) калдырыу; **оголить провод** сымды асык калдырыу 4. *что (вынуть из ножен)* һурыу, һурып алыу 5. *что* асыу, асык (һакһыз) калдырыу; **оголить фланг** фланғыны асык калдырыу

ОГОЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*обнажиться*) асылыу, асык (яланғас) калыу 2. яланғаслануу (шәрә калыу); **деревья уже оголились** ағастар яланғасланған инде 3. (*стать видимым*) яланғаслануу, тышһыз (асык) калыу, асылыу; **провод оголился** сым асык калған 4. (*стать открытым для врага*) асык (һакһыз) калыу; **линия фронта оголилась** фронт һызыгы асык калды

ОГОЛТЁЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* шашынған, которонған; **оголтёлый враг** которонған дошман

ОГОЛЯТЬ *несов. см. оголить*

ОГОЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. оголиться* 2. *страд. от оголять*

ОГОНЁК м 1. *уменьш.-ласк. от огонь* 2. *перен.* дәрт, саткы; **рабтать с огоньком** дәрт менән эшләү 3. (*свет, пятно света, блеск глаз*) ут яктыһы; **не видно ни огонька** бер ут яктыһы ла күренмәй ♦ **зайти (забежать) на огонёк** үтөп барышлай кереу, тәзрәнән ут күреп кереу

ОГОНЬ м; *в разн. знач.* ут; **огонь в печи** мейһестәге ут; **развести огонь** ут яндырыу (кабы-

ОГОРАЖИВАТЬ

зыгу); **огонь любви** гишытк уты; **огни города** кала уттары; **открыть огонь** ут асыу; **линия огня** ут ызыгы; **не человек, а огонь** торганы менэн ут кеше инде ♦ **в огне**: 1) янып барыу; **голова в огне** башым янып бара; 2) हुгыш, ут (альш) эсендэ; **быть целый день в огне** көнө буйы ут эсендэ булыу; **в огонь и воду** (готовь, пойду и т.д.) бөтөнөн лэ эзер (булыу); **из огня да в полымя** уттан алып һыуга ташлау; бер бэләнэн котолоп, икенсегенэ элэгеу; **между двух огней** ике ут араһында; **огнём и мечом** кырып-үлтөреп, ут һәм кылыс менән; **бояться как огня** уттан курккандай куркыу; **играть (шутить) с огнём** ут менән уйнау; **пройти огонь и воду** (и медные трубы) ут-һыу кисеу, доньяның эсеген-сөсөһөн татыу

ОГОРАЖИВАТЬ *несов. см. огородить*

ОГОРАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. огородить 2. страд. от огораживать*

ОГОРОД *м* йәшелсә баксаһы

ОГОРОДИТЬ *сов.* кәртәләу, коймалау, ихаталау, кәртәләп (коймалап) алыу, кәртә (койма) тотуу; **огородить участок** участканы кәртәләп алыу

ОГОРОДИТЬСЯ *сов.* кәртәләнеу, коймалану, ихаталану, кәртә (койма) тотолоу

ОГОРОДНИК *м* йәшелсәсе, йәшелсә баксаһында эшләүсе

ОГОРОДНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* йәшелсә үстөрөу, йәшелсәселек менән шөгәлләнеу

ОГОРОДНИЧЕСТВО *с* йәшелсә үстөрөу, йәшелсәселек

ОГОРОДНЫЙ, -ая, -ое бакса ...ы, йәшелсә баксаһы ...ы; **огородные растения** йәшелсә баксаһы үсемлектәре

ОГОРОШИТЬ *сов. кого-что; разг.* аптырашта калдырыу, шак катырыу, аптыратыу; **огоршить вопросом** һорәу биреп аптыратыу

ОГОРЧАТЬ *несов. см. огорчить*

ОГОРЧАТЬСЯ *несов. см. огорчиться*

ОГОРЧЕНИЕ *с* кәйеф китеу (кырылыу), кәйөнөс, йән әсеу, әсенеу, борсолуу; **пережить много огорчений** күп көнө борсолуулар кисереу

ОГОРЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от огорчить 2. прил.** әсенгән, борсоулы; **огорченный вид** борсоулы йөз

ОГОРЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое әсендерә (борсолдора) торган, борсоулы, кәйөндөргөс; **огорчительное известие** кәйөндөргөс хәбәр

ОГОРЧИТЬ *сов. кого-что* күңелһезләндереу, кәйефте кырыу, кәйөндөрөу, әсендереу, йән әсетеу; **огорчить своим поведением кого-л. берәй-һенең** үзендән тәртибең менән кәйефен кырыу

ОГОРЧИТЬСЯ *сов.* әсенеу, йән әсеу, борсолуу, кәйөнөү; **не огорчайся** әсенмә, кәйөнмә

ОГРАБИТЬ *сов.* талау, талап (таргып) алыу

ОГРАБЛЕНИЕ *с см. ограбить*

ОГРАДА *ж* камау, кәртә, койма; **каменная ограда** таш койма

ОГРАДИТЬ *сов. 1.* что кәртәләу, коймалау, кәртә (койма) тотуу **2. кого-что; перен.** курсалау, курсыу, әрсәләу; **оградить от нападков** бәйләнеүзәрзән әрсәләу; **оградить от волнений** ко-го-л. *берәй-һен* тулкынлануыузан һаклау

ОГРАЖДАТЬ *несов. см. оградить*

ОГРАЖДЕНИЕ *с 1. см. оградить — ограждать 2. (ограда)* камау, койма, кәртә

ОГРАНИВАТЬ *несов. см. огранить*

ОГРАНИТЬ *сов. что* тирәсләу, кырлау, кыр яһау; **огранить вазу** вазаны тирәсләу

ОГРАНИЧЕНИЕ *с 1. см. ограничить 2.* сикләу, сик куйыу, сикләмә; **отмёна ограничений** сикләүзәрзә бөтөрөу

ОГРАНИЧЕННОСТЬ *ж 1.* сикләнгәнлек, сикле (аз) булыу; **ограниченность денежных средств** аксаның аз булуы **2. перен.** тарлык, тар карашлы булыу, һайлык; **ограниченность ума** акыл һайлығы

ОГРАНИЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от ограничить 2. прил.** сикләнгән, сикле; **ограниченные возможности** сикле мөмкинлектәр; **ограниченный срок** аз срок **3. прил.; перен.** тар (һай) карашлы; **ограниченный человек** тар карашлы кеше

ОГРАНИЧИВАТЬ *несов. 1. см. ограничить 2. что (являются пределом)* сикләу, сик булып тороу

ОГРАНИЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ограничиться 2. страд. от ограничивать*

ОГРАНИЧИТЕЛЬ *м* сикләгес; **ограничитель тока** ток сикләгесе

ОГРАНИЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сикләу (се), сикләй торган, сик куя торган; **ограничительные меры** сикләу саралары

ОГРАНИЧИТЬ *сов. кого-что* сикләу, тыйыу, сик куйыу; **ограничить себя в чём-л. берәй нәмәлә** үзендә сикләу

ОГРАНИЧИТЬСЯ *сов. 1. (удовольствоваться чем-л.)* кәңәгәтләнеу **2. (свестись к чему-л.)** кайгып калыу, бөтөү, сикләнеу; **ограничиться выговором** шелтә биреу менән сикләнеу

ОГРЕХ *м 1.* сей калдырылган (әшкәртелмәгән) урын; **пахать без огрехов** сей калдырмай һөрөү **2. прост. (недоделка)** сей эш, сейле-бешле эш

ОГРОМНЫЙ, -ая, -ое бик (гәйәт, сикһез) зур; **огромное здание** бик зур бина; **огромное влияние** гәйәт зур йөгөнтө

ОГРУБЕЛЫЙ, -ая, -ое тупасланган, кытыршыланган; **огрубёлые руки** кытыршыланган кулдар

ОГРУБЕТЬ *сов. 1.* катып китеу, шыраулануу, кытыршылануу; **кожа огрубела** тире кытыршыланды **2. (о человеке)** тупаслануу

ОГРЫЗАТЬСЯ *несов. см. огрызнуться*

ОГРЫЗНУТЬСЯ *сов. 1. (о собаке)* ырылдап куйыу (алыу) **2. перен., разг. (грубо ответить)** ырылдап куйыу, тупас яуап биреу

ОГРЫЗОК *м; разг.* 1. калдык, кимерек; **огрызок яблока** алма калдыгы 2. кишэк, төпсөк; **огрызок карандаша** каләм төпсөгө

ОГУЗОК *м* 1. (мясо) һум ит, бот ите 2. (шкура) арт хандың тиреһе

ОГУЛОМ *нареч.; разг.* тикшермәй-нитмәй, (бөтәһен) бергә, бер юлы; **винить всех огулом** барыһын бергә ғәйепләү

ОГУЛЬНЫЙ, -ая, -ое *разг.* 1. нигезһез, дәлилһез; **огульное обвинение** дәлилһез ғәйепләү 2. барыһына бер төрлө; **огульная характеристика всего крестьянства** крәстияндәрҙең барыһына бер төрлө характеристика

ОГУРЕЦ *м* кыяр

ОГУРЕЧНЫЙ, -ая, -ое кыяр ...ы; **огуречные семена** кыяр орлого; **огуречный рассол** кыяр тоҙламаһы

ОДА *ж; лит.* мәзһиә, мактау шигыры

ОДАЛЖИВАТЬ *несов. см. одолжить*

ОДАЛИСКА *ж* канизәк, һөйәркә

ОДАРЁННОСТЬ *ж* һәләтлелек, талантлылык

ОДАРЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от одарить* 2. *прил.* һәләтле, талантлы; **одарённый поэт** һәләтле шагир

ОДАРИВАТЬ *несов. см. одарить*

ОДАРИТЬ *сов. кого-что, чем* 1. бүләкләү, бүләк биреү; **одарить детей игрушками** балаларҙы уйынсыҡтар менән бүләкләү 2. *перен.* биреү, күп итеп биреү; **природа одарила его умом** тәбиғәт уға ақыл биргән

ОДАРЯТЬ *несов. см. одарить*

ОДЕВАТЬ *несов. 1. см. одеть* 2. *кого-что* кейендереү; **одевать ребёнка со вкусом** баланы зауык менән кейендереү

ОДЕВАТЬСЯ *несов. 1. см. одеться* 2. кейенеү, кейенә белеү, кейенеп йөрөү; **одеваться просто** ябай (ғына) кейенеп йөрөү; **одеваться с иглочки** уктан-суктан (зауык менән) кейенеү; **уметь одеваться** кейенә белеү 3. *страд. от одевать*

ОДЕЖДА *ж* 1. кейем, кейем-һалым, өс-баш; **вёрхняя одежда** өскө кейем; **лётная одежда** йәйге кейем; **следить за одеждой** өс-башты карау; **обновить одежду** өс-башты бөтәйтөү 2. *спец. (покрытие, облицовка)* япма, каплама

ОДЕЖКА *ж; разг., уменьш. от одежда* 1 ♦ **по одежке протягивай ножки** юрганһыңа карап аяғыңды һуз

ОДЕКОЛОН *м* одеколон

ОДЕЛИТЬ *сов. кого-что, чем* өлөш сығарыу, биреп (өлөшөп) сығыу

ОДЕЛЯТЬ *несов. см. оделить*

ОДЁРГИВАТЬ *несов. см. одёрнуть*

ОДЕРЕВЕНЁЛОСТЬ *ж* катып калыу, ағас кеүек булыу, аяк-кул ойоу

ОДЕРЕВЕНЁЛЫЙ, -ая, -ое ағас кеүек катқан, катып калған; **одеревенёлый стёбель**

катып калған һабак; **одеревенёлые пальцы** ағас кеүек катқан бармактар

ОДЕРЕВЕНЁТЬ *сов.* ағас кеүек катыу, катып калыу, аяк-кул ойоу; **одеревенеть от холода** һыуыҡтан катып калыу

ОДЕРЖАТЬ: **одержать верх** өскә сығыу, өс-төнлөк алыу; **одержать победу** еңеү, еңеп сығыу

ОДЕРЖИВАТЬ *несов. см. одержать*

ОДЕРЖИМОСТЬ *ж* мауығыу, нык бирелгәнлек

ОДЕРЖИМЫЙ, -ая, -ое 1. нык (артык) бирелгән; **одержимый страхом** куркыуға нык бирелгән; **одержимый страстью к науке** фәнгә мөкиббән бирелгән 2. нык бирелүсән, үтә мауығыусан; **одержимый человек** үтә мауығыусан кеше 3. *в знач. суц.* **одержимый** *м* и **одержимая** *ж* ақылдан шаштан кеше

ОДЁРНУТЬ *сов. 1. что* тартып куйыу (төзәтеү, рәтләү); **одёрнуть фартук** альяпкысты тартып төзәтеү 2. *кого; перен., разг.* тыйыу, туктатыу; **одёрнуть выступающего** сығыш яһаусыһы тыйыу

ОДЁТЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от одеть* 2. *прил.* кейенгән, кейенгән килеш, кейемле; **хорошо одётый** яҡшы кейенгән; **он лежал одётый** ул кейенгән килеш ята ине

ОДЕТЬ *сов. 1. кого-что* кейендереү; **одеть ребёнка** баланы кейендереү 2. *кого-что* өс-башты бөтәйтөү, кейендереү; **одеть всю семью** бөтә гаиләне кейендереү 3. *что; перен. (покрыть)* каплау, солгау, каплап (солгап) алыу; **зимой одёла поля снегом** кыш басһуҙарҙы кар менән каплаған

ОДЕТЬСЯ *сов. 1.* кейенеү; **теплё одеться** йылы кейенеү 2. *(приобрести одежду)* кейенеү, кейенеп алыу; **одеться по-человечески** кеше рәүешле кейенеп алыу 3. *перен. (покрыться)* каплану, солгану, төрөнөү; **одеться лиственной** япрак менән каплануы

ОДЕЯЛО *с* юрган, одеял; **стёганое одеяло** һырылған юрган

ОДЕЯНИЕ *с; уст., шутол. см. одёжда* 1

ОДИН *м* (одна *ж*, одно *с*) *числ. 1. (число)* бер 2. *в знач. прил. (без других, в отдельности)* бер үзе, яңғыз; **он живёт один** ул бер үзе тора; **ребёнок остался дома один** бала өйҙә яңғыз калды 3. *в знач. прил. (только, исключительно)* бер, бер генә, ғына (генә), бары тик, фәкәт; **в одном платье** күлдәксән генә; **одна отрада** торғаны бер кыуаныс; **в вазе один яблоки** вазала бары тик алмалар ғына; **меня одно беспокоит** мине фәкәт бер нәмә борсой 4. *в знач. прил. (тот же самый, одинаковый, целостный, единый)* бер, бер үк, шул ук; **в один и тот же час** бер үк сәғәттә; **они оба одного возраста** улар икеһе лә бер үк йәштә; **казаться одним существом** бер үк зат булып күренеү 5. *в знач. мест. (какой-л. в ряду сходных — в сочетании с*

ОДИНАКОВО

предлогом “из”) бер, береһе; **один из** присутствующих булгандардың береһе **6. в знач. мест. (какой-то, некий)** берәйһе, берәү, бер кеше, кемдер; **в один прекрасный день** көндәрҙең береһендә; **ему сказал один человек** уға кемдер әйткән **7. в знач. сущ. один м, одна ж и одно с** береһе; **то один, то другой** йә береһе, йә икенсеһе; **один другому не мешает** береһе икенсеһенә камасауламай ♦ **все до одного** барыһы ла; **все как один** бер кеше кеүек, барыһы ла бергә, бер күңелдән, бер тауыштан; **ни один** һис кем, бер кеше лә; **одно и то же** бер үк нәмә; **один за другим** бер-бер артлы; **один на один** икәүҙән-икәү, икәү генә; **один к одному** береһенән-береһе (беренән-бере) яҡшыраҡ; **одно к одному** бере өстөнә бере; **одно из двух** икенсә бере; **один-одинёшенек** япаянғыз; **один-единственный** берҙән-бер; **по одному** бер-бер артлы, берәрләп; **ставить на одну доску с кем** тиң ханәу (күреү), бер калыпка һуғыу, бер дәрәжәгә (рәткә) куйыу

ОДИНАКОВО нареч. 1. бер төрлө (төслө, тиң, иш), берҙәй; **одёты одинаково** бер төрлө (бер иш) кейенгәндәр **2. (в равной мере)** бер үк дәрәжәлә (кимәлдә); **одинаково готовый** бер үк дәрәжәлә әзер

ОДИНАКОВЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төслө, тигеҙ); **одинаковые судьбы** бер төрлө яҙмыштар; **одинакового размера** бер тигеҙ (төрлө) зурлыкта

ОДИНАРНЫЙ, -ая, -ое бер катлы, һынар; (*о тчани*) бер инле; **одинарная дверь** бер катлы ишек; **одинарная рама** бер катлы рам (тәҙрә); **одинарные наволочки** бер катлы мендәр тышлығы

ОДИННАДЦАТЫЙ, -ая, -ое числ. ун беренсе; **одиннадцатый час** сәғәт ун беренсе

ОДИННАДЦАТЬ числ. ун бер; **одиннадцать человек** ун бер кеше

ОДИНОКИЙ, -ая, -ое янғыз; **одинокий** дәмик янғыз өй; **чувствовать себя** одиноким үҙендә янғыз итеп тойоу, янғызһыныу; **одинокая жизнь** янғыз тормош; **одинокие прогулки по лесу** урманда янғыз йөрөү(ҙәр); **остаться** одиноким янғыз калыу

ОДИНОЧЕСТВО с янғызлыҡ; **привыкнуть к одиночеству** янғызлыҡта өйрәнеү

ОДИНОЧКА 1. м и ж янғыз, янғыз кеше; **кустарь-одиночка** янғыз кустарь **2. м и ж; разг.** янғызак; **дом для одиночек** янғызактар өсөн йорт **3. ж; разг. (тюремная камера)** одиночка, бер кешелек камера **4. ж (зональная лодка)** бер кешелек ярыш кәмәһе ♦ **в одиночку:** 1) (*поодиночке*) янғыз, япа-янғыз, бер үзе; 2) (*собственными силами*) үз көсө менән

ОДИНОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. янғыз; **одинокый** полёт янғыз осоу; **одинокые птицы** янғыз йәшәүсә коштар **2. (предназначенный для одно-**

го) бер кешелек; **одинокый номер** бер кешелек номер **3. (отдельный)** айырым, берәм-һәрәм; **одинокые выстрелы** берәм-һәрәм атыулар

ОДИОЗНЫЙ, -ая, -ое книжн. үтә насар (яман), эшәке, капма-каршылыҡлы; **одиозная личность** үтә насар кеше

ОДИЧАЛЫЙ, -ая, -ое 1. кырағайланған, кырысланған; **одичалая кошка** кырағайланған бешәй **2. (выражающий дикость)** кырағай, кырыс; **одичалый вид** кырағай киәфәт; **одичалый взгляд** кырыс караш

ОДИЧАТЬ сов. 1. кырағайлану, кырыслану **2. перен. (отвыкнуться от людей)** кырағайлану, кешенән бизеү

ОДНА ж числ. см. один

ОДНАЖДЫ нареч. 1. (один раз) бер тапкыр (кат, кабат, мәртәбә, рәт); **только однажды слышал** бер тапкыр ғына ишетте **2. (как-то раз)** бер ваҡыт (мәл, сак), көндәрҙән бер көн; **однажды весной** бер сак язын, бер ваҡыт язғыһын; **однажды вечером** бер сак кискеһен

ОДНАКО 1. союз противит. (в значении союзов “но”, “да”) ләкин, мәгәр, әммә; **уже старик, однако бодр души** инде картайған, әммә күңелә йәш **2. в знач. вводн. сл. (тем не менее, всё же, всё-таки)** шулай за, шулай булһа ла; **не забудьте обещанного, однако** һез шулай за вәғәзә иткән нәмәһе онотмағыз **3. межд. (для выражения удивления, возмущения и т.п.)** ай-һай; **однако! Хороши и вы!** ай-һай! һез үзегеҙ зә шәп инде!

ОДНО с числ. см. один

ОДНО... урыс телендәге кайһы бер кушма һүҙҙәрҙең “бер”, “һыңар” һәм “-даш/-таш” мәғәнәләрен аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., одноэтажный бер катлы; **одноклассник** һабакташ; **однофамилец** фамилиялаш

ОДНОАКТНЫЙ, -ая, -ое бер актлы, бер пәрзәлә; **одноактная пьеса** бер пәрзәлә пьеса

ОДНОБОКИЙ, -ая, -ое бер яклы, бер яктан ғына сығып эшләнгән; **однобокое суждение** бер яклы фекер йөрөтөү

ОДНОБОКОСТЬ ж бер яклылыҡ, бер яклы булыу

ОДНОБОРТНЫЙ, -ая, -ое бер изеүлә, бер ят каптырмалы; **однобортный пиджак** бер ят каптырмалы пинжәк

ОДНОВРЕМЕННО и **ОДНОВРЕМЕННО нареч.** бер (үк) ваҡытта, бер юлы; **начать одновременно** бер үк ваҡытта башлау

ОДНОВРЕМЕННОСТЬ и **ОДНОВРЕМЕННОСТЬ ж** бер үк ваҡытта булыу; **одновременность событий** вақиғалардың бер үк ваҡытта булыуы

ОДНОВРЕМЕННЫЙ и **ОДНОВРЕМЕННЫЙ, -ая, -ое** бер үк ваҡытта булған, бер үк ваҡыттағы

ОДНОРОДНЫЙ

ОДНОГЛАЗЫЙ, -ая, -ое бер (һыңар) күзле
ОДНОГОДИЧНЫЙ, -ая, -ое (бер) йыллык;
одногодичные курсы (бер) йыллык курстар

ОДНОГОДОК *м* и **ОДНОГОДКА** *ж см.* од-
нолеток

ОДНОГОЛОСИЕ *с*; *муз.* бер тауышлы бу-
лыу, бер тауыштан тороу

ОДНОГОЛОСНЫЙ, -ая, -ое *муз.* бер тауыш-
лы, бер тауыштан торган

ОДНОГОРБЫЙ, -ая, -ое бер үркәсле; **одно-
горбый верблюд** бер үркәсле дөйә, нар дөйә

ОДНОДНЁВКА *ж 1. зоол.* һыу мырзары,
бер көнлөк(тәр); **бабочка-одноднёвка** бер көн-
лөк күбәләк **2.** бер көнлөк, тиз искеревсэн
(үтеүсэн)

ОДНОДНЁВНЫЙ, -ая, -ое бер көнлөк; **одно-
днёвая работа** бер көнлөк эш; **одноднёвный
дом отдыха** бер көнлөк ял йорто; **одноднёвный
заработок** бер көнлөк эш хақы

ОДНОДОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *бот. 1.* бер өлөш-
лө; **однодольные растения** бер өлөшлө үсем-
лектәр **2. в знач. суц.** **однодольные мн.** бер
өлөшлөләр

ОДНОДОМНЫЙ, -ая, -ое *бот.* бер енесле;
однодомные растения бер енесле үсемлектәр

ОДНОЗВУЧНЫЙ, -ая, -ое бер тауышлы; **одно-
звучный колокольчик** бер тауышлы кыңгырау

ОДНОЗНАЧНЫЙ I, -ая, -ое *мат.* бер урын-
лы; **однозначное число** бер урынлы һан

ОДНОЗНАЧНЫЙ II, -ая, -ое **1.** (*тождест-
венный по смыслу*) мәғәнәләш, мәғәнәһе бер; **одно-
значные поговорки** мәғәнәләш әйтөмдәр **2. (с
одним значением)** бер мәғәнәле; **однозначное
слово** бер мәғәнәле һүз

ОДНОИМЁННЫЙ, -ая, -ое исемдәш, бер үк
исемдәге, бер төрлө аталған, шул үк исемле; **одно-
имённая площадь** бер үк исемдәге майзан

ОДНОКАЛИБЕРНЫЙ, -ая, -ое бер үк кали-
брлы, калибрлары бер булған; **однокалибер-
ные орудия** бер үк калибрлы туптар

ОДНОКАШНИК *м*; *разг.* һабакташ

ОДНОКЛАССНИК *м* и **ОДНОКЛАССНИ-**
ЦА *ж* синифташ, һабакташ, класташ

ОДНОКЛЁТОЧНЫЙ, -ая, -ое *биол.* бер кү-
зәнәклә; **одноклёточные организмы** бер күзәнә-
нәклә организмдар

ОДНОКЛУБНИК *м*; *разг.* клубташ, бер үк
клуб спортсыһы

ОДНОКОВШОВЫЙ, -ая, -ое *тех.* бер сүмес-
ле; **одноковшовый экскаватор** бер сүмесле экс-
каватор

ОДНОКОЛЁЙКА *ж*; *разг.* бер колеялы ти-
мер юл

ОДНОКОЛЁЙНЫЙ, -ая, -ое бер колеялы

ОДНОКОЛКА *ж* куян арба

ОДНОКОМНАТНЫЙ, -ая, -ое бер бүлмәле;
однокомнатная квартира бер бүлмәле фатир

ОДНОКОБНЫЙ, -ая, -ое бер атлы, бер ат
екмәле (егелә торған); **однокобный плуг** бер ат
екмәле һабан

ОДНОКОРЕННЫЙ: **однокоренное слово
лингв.** тамырзаһ һүзәр

ОДНОКРАТНЫЙ, -ая, -ое бер тапкыр
(кабат, рәт) булған; **однократное посещение
больного** ауырыу янында бер тапкыр булыу

♦ **однократный глагол грам.** бер генә тапкыр
булған хәрәкәтте аңлатқан кылым

ОДНОКУРСНИК *м* и **ОДНОКУРСНИЦА** *ж*
курсташ

ОДНОЛАМПОВЫЙ, -ая, -ое бер лампалы;
одноламповый радиоприёмник бер лампалы ра-
диоалгыс

ОДНОЛЕМЁШНЫЙ, -ая, -ое бер төрәнле;
однолемёшный плуг бер төрәнле һабан

ОДНОЛЁТНИЙ, -ая, -ее **1.** бер йәш (йәш-
лек)тәге; **однолётный мальчик** бер йәштәге малай
2. бот. бер йыллык; **однолётные растения** бер
йыллык үсемлектәр

ОДНОЛЁТНИК *м*; *бот.* бер йыллык үсемлек

ОДНОЛЁТОК *м* и **ОДНОЛЁТКА** *ж*; *разг.*
1. йәштәш, тиҫтер **2.** бер йыллык (*үлән*); бер
йәшлек (*мал*)

ОДНОЛОБ *м* бер генә катын-кыззы яраткан
ир-ат; **однолобка** *ж* бер генә ирзе яраткан
катын-кыз

ОДНОМАСТНЫЙ, -ая, -ое бер төслө, бер үк
төстәге

ОДНОМЁСТНЫЙ, -ая, -ое бер урынлы, бер
кешелек; **одномёстная каюта** бер урынлы каюта

ОДНОМОТОРНЫЙ, -ая, -ое бер моторлы;
одномоторный самолёт бер моторлы самолёт

ОДНООБГИЙ, -ая, -ое бер (һыңар) аяклы
ОДНООБРАЗИЕ *с* бер төрлөлөк (төслөлөк);
однообразие жизни тормоштон бер төрлөлөгө

ОДНООБРАЗНЫЙ, -ая, -ое бер төрлө (төслө),
үзгәрешһез; **однообразная работа** бер төрлө эш

ОДНОПАЛАТНЫЙ, -ая, -ое бер палаталы;
однопалатный парламент бер палаталы парламент

ОДНОПАЛУБНЫЙ, -ая, -ое бер палубалы;
однопалубное судно бер палубалы судно

ОДНОПАЛЫЙ, -ая, -ое (*о человеке*) бер
(һыңар) бармаклы; (*о животных*) һыңар тояклы

ОДНОПОЛЧАННИН *м* полкташ

ОДНОПОЛЫЙ, -ая, -ое *бот.* бер енесле; **одно-
побное растение** бер енесле үсемлек

ОДНОРОДНОСТЬ *ж* бер төрлөлөк (төслө-
лөк, ишлелек); **однородность явлений** күренеш-
тәрзең бер төрлөлөгө

ОДНОРОДНЫЙ, -ая, -ое тиң, бер төрлө
(төслө), бер төрзәге, бер иш, окшаш; **одно-
родные сооружения** бер төрлө королмалар; **одно-
родные растения** бер төрзәге үсемлектәр ♦ **одно-
родные члены предложения грам.** һөйләмден
тиң киҫәктәрә

ОДНОРУКИЙ

ОДНОРУКИЙ, -ая, -ое һыңар куллы
ОДНОСЕЛЬЧАНИН м и **ОДНОСЕЛЬЧАНКА** ж ауылдаш

ОДНОСЛОЖНЫЙ, -ая, -ое 1. бер ижекле; односложное слово бер ижекле һүз 2. перен. (краткий) кыска, өзөк-өзөк; односложный ответ кыска яуап

ОДНОСОСТАВНЫЙ: односоставное предложение грам. бер составлы һөйләм (бер генә баш кишәктән торған һөйләм)

ОДНОСПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое бер кешелек, бер кеше йокларлык; односпальная кровать бер кешелек карауат

ОДНОСТВОЛЬНЫЙ, -ая, -ое бер көбәкле; одноствольная винтовка бер көбәкле винтовка

ОДНОСТВОРЧАТЫЙ, -ая, -ое бер капкас-лы, бер якка асылмалы; одностворчатая дверь бер якка асылмалы ишек

ОДНОСТОРОННИЙ, -ая, -ее 1. (о ткани) бер яклы, ике ягы ике төрлө; односторонний драп ике ягы ике төрлө драп 2. бер яклы; односторонний паралич бер яклы паралич 3. бер якка (табан), бер яклы; одностороннее движение транспорта транспорттың бер якка табан хәрәкәте 4. перен. бер яклы, тар; одностороннее решение вопроса мәсьәләне бер яклы хәл итеү; одностороннее развитие бер яклы үсеш

ОДНОСТОРОННОСТЬ ж тар карашлылык, бер яклылык, сикләнгәнлек; односторонность во взглядах караштарзың бер яклылығы

ОДНОСТУПЕНЧАТЫЙ, -ая, -ое бер быуын-лы; одноступенчатая ракета бер быуынлы ракета

ОДНОТИПНЫЙ, -ая, -ое бер (үк) типтагы; однотипные машины бер үк типтагы машиналар
ОДНОТОМНИК м; разг. бер томлык (китап)

ОДНОТОМНЫЙ, -ая, -ое бер томлы; однотомный словарь бер томлы һүзлек

ОДНОФАЗНЫЙ, -ая, -ое бер фазалы
ОДНОФАМИЛЕЦ м и **ОДНОФАМИЛИЦА** ж фамилиялаш

ОДНОЦВЕТНЫЙ, -ая, -ое бер төстәге; одноцветная ткань бер төстәге тукыма 2. перен. бер төрлө (төслө); одноцветная жизнь бер төрлө тормош

ОДНОЧЛЕН м; мат. бер быуын
ОДНОЭТАЖНЫЙ, -ая, -ое бер катлы; одноэтажный дом бер катлы йорт

ОДОБРЕНИЕ с хуплау, мактау, хуплау һүзе; возгласы одобрения хуплау тауыштары

ОДОБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое хуплаулы, ыңғай, якшы; одобрительный бтзыв хуплаулы баһа

ОДОБРИТЬ сов. кого-что хуплау, хуп күреү, рақлау; одобрить мнение чьё-л. кемдеңдер фекерен хуплау; одобрить проект проектты хуплау

ОДОБРЯТЬ несов. см. одобрить

ОДОЛЕВАТЬ несов. см. одолеть

ОДОЛЕТЬ сов. 1. кого-что; прям., перен. (осилить) енеү, енеп сығыу, естөн сығыу; одолеть врага дошманды енеү; одолеть страх куркыузы енеү; одолеть трудности ауырлыктарзы енеп сығыу 2. что; перен., разг. көскә үзләштереү (эйә булыу, йырып сығыу һ.б.); одолеть лестницу басткыс буйлап көскә менеү; одолеть книгу китапты көскә йырып сығыу; одолеть математику математиканы көскә үзләштереү 3. кого; перен. (охватить — о каком-л. состоянии) тулығынса буйһондороу, енеү, басыу; тоска одолела һағыш басты 4. кого; перен., разг. (замучить) йөзәтеп бөтөү, яфалау, йөзәтеү, аптыратыу, тенкәгә тейеү; мухи одолели себедәр йөзәтеп бөттө

ОДОЛЖАТЬ несов. см. одолжить

ОДОЛЖЕНИЕ с якшылык итеү (Эшләү, күрһәтеү), ярзам, булышлык; просить об одолжении ярзам күрһәтеүзе һорау ♦ сделай(те) одолжение: 1) (просьба) зинһар өсөн, зинһар тип әйтәм; 2) (вежливое согласие) -һағыз-сы/-һәгезсе, -һағыз/-һәгез ине, күрегез; завтра можно прийти? — Сделайте одолжение иртәгә килергә мөмкинме? — Килә күрегез

ОДОЛЖИТЬ сов. что, кому 1. бурыска (үтескә) биреү; одолжить деньги кому-л. берәйһенә бурыска акса биреү 2. разг. биреп тору; одолжите нож бысак биреп тороғоз әле

ОДР м; уст. түшәк ♦ на смертном одре үлем түшәгендә

ОДРЯХЛЕНИЕ с см. одряхлеть

ОДРЯХЛЕТЬ сов. картайыу, картайып какшау

ОДУВАНЧИК м бәпембә

ОДУМАТЬСЯ сов. ақылга килеү, уйзан (фекерзән) кайтыу, кире уйлау, фекерзе үзгәртеү; одуматься в последнюю минуту һуңгы минутта кире уйлау; что ты делаешь, одумайся нимә эшләйһен, ақылыңа кил

ОДУМЫВАТЬСЯ несов. см. одуматься

ОДУРАЧИВАТЬ несов. см. одурачить

ОДУРАЧИТЬ сов. кого-что; разг. алдап көлкөгә калдырыу, хурлыкка төшөрөү, ахмакландырыу, ахмакка калдырыу; одурачить людей кешеләрзе ахмакландырыу

ОДУРЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое разг. йүләрләнгән, иһәңгерәгән, иһәрләнгән; одурельный вид иһәңгерәгән кнафәт

ОДУРЕНИЕ с; разг. баш катыу, қаңгырыу, иһәрләнеү; до одурения иһәрләнгәнсе

ОДУРЕТЬ сов.; разг. иһәрләнеү, йүләрләнеү; одуреть от радости қыуаныстан иһәрләнеү

ОДУРМАНИВАТЬ несов. см. одурманить

ОДУРМАНИТЬ сов. кого-что иһәртеү, анды томаландырыу; одурманить водкой арақты эһереп иһәртеү; одурманить сознание анды томаландырыу

ОДУРЬ *ж; разг.* тилелек, баш (аң) томалануу (катыу); **спёрить до одури** баш каткансы бэхэслэшеу; **одурь нашл** баш томаланып китте

ОДУРЯТЬ *несов. кого-что; разг.* иҗертеу, башты (аңды, зиһенде) томалау; **пьянство одуряет** эскелек зиһенде томалай

ОДУТЛОВАТОСТЬ *ж* кабарынкылык, шешенгән һымак булуу

ОДУТЛОВАТЫЙ, -ая, -ое шешмәк, тумпак, шешенгән һымак; **одутловатое лицо** бит шешенгән һымак

ОДУХОТВОРЁННОСТЬ *ж* күтәрәнке рухлылык, дәртлелек

ОДУХОТВОРЁННЫЙ, -ая, -ое дәртле, күтәрәнке рухлы, күңел күтәрәнкеlege, күтәрәнке күңел; **одухотворённая речь** күтәрәнке рухлы телмәр

ОДУХОТВОРИТЬ *сов. кого-что* 1. (*природу, животных*) йәнләнדרеу, йәнле тип ханау; **одухотворить камни** таштарзы йәнле тип ханау 2. (*воодушевить*) рухландырыу, рухын күтәреу, дәртләнדרеу; **одухотворить человека** **высокими идеями** кешене бөйөк идеалдар менән рухландырыу

ОДУХОТВОРЯТЬ *несов. см. одухотворить*

ОДУШЕВИТЬ *сов.* 1. *что* йәнле тип тануу, йәнләнדרеу 2. *кого-что; уст. (воодушевить)* рухландырыу, рухын күтәреу

ОДУШЕВИТЬСЯ *сов. чем; уст.* рухлануу, рух күтәрелеу, дәртләнәу

ОДУШЕВЛЕНИЕ *с* 1. *см. одушевить* 1; 2. *уст. (подъём духа)* күтәрәнке рух; **говорить с одушевлёнием** күтәрәнке рух менән һөйләу

ОДУШЕВЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от одушевить* 2. *прил.* тере, күтәрәнке рухлы, дәртле, йәнле; **казаться одушевлённым** күтәрәнке рухлы булып күренеу 3. *прил.; уст.* рухландырылган, күтәрәнке рухлы; **одушевлённый труд** рухландырылган хезмәт; **одушевлённое лицо** рухлы йөз 4. *прил.; грам.* йәнле

ОДУШЕВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. одушевить* 2. *страд. от одушевлять*

ОДЫШКА *ж* тын кысылуу (курулыу), күкрәк кысыу; **страдать одышкой** тын кысылып яфаланыу

ОЖЕРЕБИТЬСЯ *сов.* колонлау

ОЖЕРЕЛЬЕ *с* муйынсақ, мунсақ; **жемчужное ожерелье** ынйы мунсақ

ОЖЕСТОЧАТЬ *несов. см. ожесточить*

ОЖЕСТОЧАТЬСЯ *несов.* 1. *см. ожесточиться* 2. *страд. от ожесточать*

ОЖЕСТОЧЕНИЕ *с* 1. *см. ожесточить* — **ожесточать** 2. (*озлобление*) аяуһызлануу, шәфкәтһезләнәу, рәхимһезлек; **ожесточение во всех бөтә нәмәлә** рәхимһезлек күрһәтеу 3. (*крайнее напряжение, упорство*) көс(әнәу), ныкышмалык; **заиграть с ожесточением** ныкышмалык

менән уйнай башлау; **доказывать с ожесточением** ныкышмалык менән иҗбатлау

ОЖЕСТОЧЁННОСТЬ *ж* аяуһызлык, шәфкәтһезлек, рәхимһезлек; **чувство ожесточённости** аяуһызлык тойгоһо

ОЖЕСТОЧЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от ожесточить* 2. *прил.* каты, қиҗкен, шәфкәтһез, аяуһыз; **ожесточённое сердце** каты күңелле (бәгерле) 3. *прил. (исполненный упорства)* каты, көсәргәнешле, ныкышмалы; **ожесточённый бой** каты һуғыш

ОЖЕСТОЧИТЬ *сов. кого-что* аяуһызландырыу, шәфкәтһезләнדרеу, уҗалландырыу, аяуһызландырыу, рәхимһезләнדרеу, асыуландырыу, асыуын кабартыу; **эти слова** **ожесточили** **дэвушкы** был һүззәр кызың асыуын кабартты

ОЖЕСТОЧИТЬСЯ *сов.* аяуһызлануу, шәфкәтһезләнәу, каты бәгерлегә әйләнәу, аяуһызлануу, уҗаллашыу; **ожесточиться** **душбөй** күңел катыу

ОЖЕЧЬСЯ *сов. см. обжечься*

ОЖИВАТЬ *несов. см. ожить*

ОЖИВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* терелтеу, йән керетеу (өрөу), яны көс өҗтәу; **оживить организм** организмды терелтеу; **весна оживила** **больного** яз ауырыуга көс өҗтәне 2. *что; перен.* хәтергә төшөрөу (кайтарыу), күз алдына килтереу, йәнләнדרеу, уятыу; **оживить в памяти образ чей-л. кемдеңдер** образын күз алдына килтереу; **оживить воспоминания** хәтирәләрге иҗкә төшөрөу 3. *что* йәнләнדרеу, йәнләнדרеп ебәреу; **оживить** **раббту** **кружка** түнәрәк эшен йәнләнדרеу 4. *кого-что* йәнләнדרеу, яқтыртыу, яқтыртып ебәреу; **радость оживила** **его** **лицо** шатлык уның йөзөн яқтыртып ебәрзе

ОЖИВИТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* йәнләнәу, йәнләнәп (яқтырып) китеу, уяныу; **больной оживился** ауырыу йәнләнәп китте; **природа оживилась** тәбиғәт уянды; **глаза** **его** **ожились** уның күззәре йәнләнәп китте; **улицы ожились** урамдар йәнләнәде; **раббта оживилась** эш йәнләнәде

ОЖИВЛЕНИЕ *с* 1. *см. оживить, оживиться* 2. йәнлелек, кызыу хәрәкәт; **праздничное оживление** байрамда була торған йәнлелек

ОЖИВЛЁННОСТЬ *ж* йәнлелек, күңеллелек

ОЖИВЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от ожить* 2. *прил.* күтәрәнке, күңелле; **оживлённый вид** күңелле киәфәт 3. *прил.* йәнле, кызыу; **оживлённый спор** кызыу бәхәс 4. *прил.* хәрәкәт кызыу булған, кызыу хәрәкәтле; **оживлённая** **улица** хәрәкәт кызыу булған урам

ОЖИВЛЯТЬ *несов. см. оживить*

ОЖИВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. оживиться* 2. *страд. от оживлять*

ОЖИДАНИЕ *с* 1. *см. ожидать* 2. *обычно мн.* **ожидания** (*надежда на что-л.*) өмөт, көтөу,

ОЖИДАТЬ

көткөн нәмә; **вопреки ожиданиям** көтмәстән, көтмәгәндә

ОЖИДАТЬ *несов. кого-что, чего* **1.** көтөү, көтөп тороу; **ожидать известный хәбәр** көтөп тороу **2.** (*надеяться на что-л., предполагать*) көтөү, өмөт итеү; **ожидать большего** күптә өмөт итеү

ОЖИДАТЬСЯ *несов.* **1.** көтөлөү; **ожидаются заморозки** кырау көтөлә **2. страд. от ожидать**

ОЖИРЕНИЕ *с см. ожиреть; страдать ожирением* һимереү менән яфалану

ОЖИРЕТЬ *сов.* һимереү, һимереп китеү, май бөрөү (каплау)

ОЖИТЬ *сов.* **1.** тереләү, йән инеү; **сёрдце бжило** йөрәккә йән индә **2. перен.** (*выйти из состояния уныния, повеселеть*) йәнләнәү, йәнләнәп китеү, күңелләнәү; **мой собеседник сразу бжил** әңгәмәсем йәнләнәп китте **3. перен.** искә төшөү, күз алдына килеп баһыу; **воспоминания бжили** истәлектәр күз алдына килеп баһты **4. перен.** йәнләнәү, уянуу; **вулкан бжил** вулкан уянды

ОЖОГ *м* **1.** бешәү, бешереү, яндырыу, яныу; **ожог руки** кул яныу **2.** (*обожжённое место*) бешкән (янган) урын

ОЗАБОТИТЬ *сов. кого-что* борсоу, борсолдору, мәшәкәлләү; **озаботить родителей** ата-әсәнә борсолдору

ОЗАБОТИТЬСЯ *сов. чем* хастәрләү, мәшәкәтләнәү, кайгыртыу; **озаботиться о дровах** утын тураһында кайгыртыу

ОЗАБОЧЕННОСТЬ *ж* борсолоу, кайгыртыу-санлык; **проявлять озабоченность** кайгыртыу-санлык күрһәтеү

ОЗАБОЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от озаботить** **2. прил.** борсоулы, борсолган, тынгыһыз; **озабоченное лицо** борсоулы йөз

ОЗАГЛАВИТЬ *сов. что* исем биреү (куйыу); **озаглавить книгу** китапка исем биреү

ОЗАДАЧЕННОСТЬ *ж* аптыраш, аптырағанлык, аптырау; **выражать глубокую озадаченность** тәрән аптыраш белдереү

ОЗАДАЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от озадачить** **2. прил.** аптыраған, аптырашта калған, аптыраулы, шиклә; **озадаченное лицо** аптыраулы йөз

ОЗАДАЧИВАТЬ *несов. см. озадачить*

ОЗАДАЧИТЬ *сов. кого-что, чем* аптырашта калдырыу, аптыратыу

ОЗАРЕНИЕ *с; книжн. см. озарить* — **озарять, озариться** — **озаряться**

ОЗАРИТЬ *сов.* **1. что** (*осветить*) яктыртыу; **озарить комнату** бүлмәнә яктыртыу **2. кого-что; перен.** (*оживить*) йәнләнәдереү, нурландырыу, яктыртып ебәреү, балкытыу; **озарить счастьем** бәхет менән балкытыу **3. кого-что; перен.** (*неожиданно прийти на ум*) башка килеү, уй төшөү (килеү)

ОЗАРИТЬСЯ *сов.; высок.* **1.** яктырыу, яктырып китеү **2. перен.** йәнләнәү, нурлануу, балкыу, яктырыу, балкып (яктырып) китеү; **его лицо озарилось надеждой** уның йөзә өмөт менән балкыны

ОЗАРЯТЬ *несов. см. озарить*

ОЗАРЯТЬСЯ *несов.* **1. см. озариться**

2. страд. от озарять

ОЗВЕРЕЛЫЙ, -ая, -ое йырткысланган, которонган; **озверелая толпа** которонган төркөм

ОЗВЕРЕТЬ *сов.* йырткысланыу, котороу

ОЗВУЧЕНИЕ и **ОЗВУЧИВАНИЕ** *с см. озвучить*

ОЗВУЧИВАТЬ *несов. см. озвучить*

ОЗВУЧИТЬ *сов. что* тауышлы итеү, тауышландырыу; **озвучить фильм** фильмды тауышлы итеү

ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һауыктыргыс, һауыктырыу (сәләмәтләнәдереү) ...ы; **оздоровительные мероприятия** һауыктырыу саралары; **оздоровительный лагерь** һауыктырыу лагеры

ОЗДОРОВИТЬ *сов.* **1. кого-что** һауыктырыу, сәләмәтләнәдереү; **оздоровить детей** балаларҙы сәләмәтләнәдереү **2.** яктыртыу, тазартыу; **оздоровить условия труда** эш шарттарын якшыртыу **3. что; перен.** көйләп (юлга һалып) ебәреү, рәткә һалыу, якшыртыу; **оздоровить обстановку в коллективе** коллективта хәлдә юлга һалып ебәреү

ОЗДОРОВЛЕНИЕ *с см. оздоровить*

ОЗДОРОВЛЯТЬ *несов. см. оздоровить*

ОЗЕЛЕНЕНИЕ *с см. озеленить*

ОЗЕЛЕНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йәшелләнәдереү ...ы, ағас ултыртыу ...ы; **озеленительные работы** йәшелләнәдереү эштәре

ОЗЕЛЕНИТЬ *сов. что* йәшелләнәдереү, ағас ултыртыу; **озеленить двор** ишек алдын йәшелләнәдереү

ОЗЕЛЕНЯТЬ *несов. см. озеленить*

ОЗЕМЬ *нареч.; разг.* ергә; **гробхнуть** **бземь** ергә гөп итеп йыгылыу

ОЗЁРНЫЙ, -ая, -ое **1.** күл ...ы; **озёрная вода** күл һыуы; **озёрная рыба** күл балығы; **озёрный флот** күл флоты **2.** күлгә бай, күллә; **озёрная местность** күлгә бай урын

ОЗЕРО *с* күл; **глубокое озеро** тәрән күл

ОЗИМЫЙ, -ая, -ое **1.** ужым ...ы; **озимая пшеница** ужым бойзайы **2. в знач. суц.** **озимые** *мн.* ужым ашлыктары; **уборка озимых** ужым ашлыктарын йыйыу

ОЗИМЬ *ж* **1. (всходы)** ужым, көзгә сәсеүлек **2. (поле)** ужым баһыуы

ОЗИРАТЬ *несов. кого-что* караш ташлау, күз йөрөтөү (байкау), тирә-якты карау; **озирать знакомые места** таныш урындарга караш ташлау

ОЗИРАТЬСЯ *несов.* тирә-якка караш ташлау, караныу, карангылау

ОЗЛОБИТЬ *сов. кого-что* асыуландырыу, асыуын кабаргыу, үсектереу

ОЗЛОБИТЬСЯ *сов.* асыулануу, асыу кабаргыу (килеу), үсегеу

ОЗЛОБЛЕНИЕ *с 1. см. озлбить — озлбиться 2. (злост)* асыу, асыу килеу, асыу тогоу

ОЗЛОБЛЕННОСТЬ *ж* асыулылык, асыулы бульгу

ОЗЛОБЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от озлбить **2. прил.** асыулы, асыуы килгән; озлбленное лицо асыулы йөз

ОЗЛОБЛЯТЬ *несов. см. озлбить*

ОЗЛОБЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. озлбиться 2. страд. от озлоблять*

ОЗНАКОМИТЬ *сов. кого-что, с чем* таныштырыу, таныштырып сыгыу; **ознакомить с положением дел** эштең горошо менән таныштырыу

ОЗНАКОМИТЬСЯ *сов. с кем-чем* танышыу, танышып сыгыу; **ознакомиться с резолюцией** резолюция менән танышып сыгыу

ОЗНАКОМЛЕНИЕ *с см. ознакомить, ознакомиться;* **ознакомление с литературой** эзбиәт менән танышыу

ОЗНАКОМЛЯТЬ *несов. см. ознакомить*

ОЗНАКОМЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. ознакомиться 2. страд. от ознакомлять*

ОЗНАМЕНОВАНИЕ *с см. ознаменовать*

♦ **в ознаменовании чего** нимәлер хөрмәтенә

ОЗНАМЕНОВАТЬ *сов. что* билдәләу, билдәләп үтеу; **ознаменовать праздник** байрамды билдәләп үтеу

ОЗНАМЕНОВАТЬСЯ *сов.* билдәләнеу, билдәләнеп үтеу

ОЗНАЧАТЬ *несов. что* аңлатыу, белдереу, нимәгәлер тиң булыу, күрһәтеу, күрһәтеп тороу; **что это означает** был нимә аңлата

ОЗНАЧЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от означать **2. прил.; уст.** (алда) күрһәтелгән (билдәләнгән); **в означенный день** алда күрһәтелгән көндә

ОЗНОБ *м* өшөп калтырануу, дерелдәу

ОЗОКЕРИТ *м; мин.* озокерит, тау балауызы

ОЗОЛОТИТЬ *сов. кого-что 1.* алтынга буяу (мануу), алтын төсөнә индереу **2. разг.** мул акса биреу, байыгыу, алтынга (байлыкка) күмеу; **озолотить за услуги** хезмәтгәре өсөн мул акса биреу

ОЗОН *м* озон (газ)

ОЗОНАТОР *м* озонатор (*науаны озонлау корамалы*)

ОЗОНИРОВАНИЕ *с см. озонировать*

ОЗОНИРОВАТЬ *сов., несов. что 1. хим.* озонга эйләндереу (әүерелдереу) **2.** озонлау, озон менән тазартыу; **озонировать воду** һузызы озонлау

ОЗОРНИК *м* и **ОЗОРНИЦА** *ж* шаян, шук

ОЗОРНИЧАТЬ *несов.* шаярыу, шуклык күрһәтеу

ОЗОРНОЙ, -ая, -ое шаян, шук; **озорной ребёнок** шук бала; **озорная улыбка** шаян йылмайыу

ОЗОРСТВО *с* шаянлык, шуклык

ОЗЯБНУТЬ *сов.; разг.* өшөу, туңгу; **озябли ноги** аяктар өшөнә

ОЙ *межд. (выражает боль, испуг, удивление, восхищение и т.п.)* ай, абау, һай-һай; **ой, как больно!** ай, кайһылай ауыртал!; **ой, как хорошо живут!** һай-һай, нисек якшы йәшәйзәр!

ОКАЗАНИЕ *с см. оказать*

ОКАЗАТЬ *сов. что* күрһәтеу, белдереу, яһау; **оказать помощь** ярзам күрһәтеу; **оказать доверие** ышаныс белдереу; **оказать сопротивление** каршылык күрһәтеу

ОКАЗАТЬСЯ *сов. 1.* булып сыгыу, асыглаһу; **оказалось, что они соседи** улар күрше булып сыкты **2.** барып (килеп) сыгыу, калыу, булыу, булып сыгыу; **он оказался дома** ул өйзә булып сыкты; **оказаться в смешном положении** көлкөгә калыу ♦ **оказаться на высоте** тейешле югарылыкта (кимәлдә) калыу; **оказаться у разбитого корыта** ярык ялгаш янында калыу, бер нәмәһез калыу

ОКАЗИЯ *ж 1. разг.* мөмкинлек, мөмкин-селек, юл ыңгайында ебәреу (барыу, китеу); **уехать с первой же okazji** беренсе мөмкин-селек менән китеу **2. разг.** хикмәт, гәжәп хәл; **что за okazия?** был ниндәй хикмәт?

ОКАЗЫВАТЬ *несов. см. оказывать*

ОКАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. оказывать 2. в знач. вводн. сл. оказывается (как выясняется)* икән, бақһан; **он, оказывается, из Москвы** ул Мәскәүзән икән **3. страд. от оказывать**

ОКАЙМИТЬ *сов. что 1. (сделать кайму)* каймалау, каймалап (кайма) тотоп сыгыу **2. перен.** уратып (эйләндереп) алыу

ОКАЙМЛЯТЬ *несов. см. okayмить*

ОКАЛИНА *ж; тех.* көйөк; **железная окалина** (яндырылған) тимер көйөгә

ОКАМЕНЕЛОСТЬ *ж 1.* таш булып катыу **2. обычно мн. окаменелости (окаменевшие остатки животных или растений)** ташка әүерелгән (хайуан, үсемлек) қалдыктар(ы)

ОКАМЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое **1.** ташка әүерелгән (эйләнгән), таш кеүек қатқан; **окаменелое дерево** ташка әүерелгән ағас **2. перен. (неподвижный, безжизненный)** қатып қалған, йәнһез, хәрәқәтһез; **окаменелое лицо** қатып қалған йөз **3. перен.** қаты (таш) бәгерле, рәхимһез; **окаменелое сердце** қаты бәгерле, таш йөрәк

ОКАМЕНЕТЬ *сов. 1.* ташка әүерелеу (эйләнәу) **2. перен.** қатып қалыу; **окаменеть от удивления** аптыраузан қатып қалыу **3.** қаты (таш) бәгерләнеу, таш бәгергә эйләнәу

ОКАНТОВАТЬ

ОКАНТОВАТЬ *сов. что* 1. каймалау 2. спец. кырлау; **окантовать бревно** бүрәнә кырлау

ОКАНТОВКА *ж* 1. см. **окантовать** — **окантовывать** 2. кайма; **узкая окантовка** нәзек кайма

ОКАНТОВЫВАТЬ *несов. см. окантовать*

ОКАНЧИВАТЬ *несов. см. оканчить*

ОКАНЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. оканчиться*

2. *страд. от* **окапывать**

ОКАПЫВАТЬ *несов. см. окопать*

ОКАПЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. окопаться*

2. *страд. от* **окапывать**

ОКАТИТЬ *сов. кого-что (облить)* койондороу; **окатить ребёнка водой** баланы һыу койондороу

ОКАТИТЬСЯ *сов.* койоноу; **окатиться холодной водой** һыуык һыу менән койоноу

ОКАТЬ *несов.* “о”лаштырып һөйләү (*төньяк урыс диалектарында*)

ОКАЯННЫЙ, -ая, -ое *уст.* кәһәр һуккан, ләғнәт төшкән, мәлгүн

ОКЕАН *м* 1. океан; **Тихий океан** Тымык океан 2. *перен.* икһез-сикһез, сикһез күп, бик күп; **океан слёз** сикһез күп күз йөше ♦ **воздушный океан** һауа океаны, атмосфера

ОКЕАНАВТ *м* океансы, океанавт, океан тикшеренүсене

ОКЕАНАРИЙ и **ОКЕАНАРИУМ** *м* океанариум (*диңгез хайуандарын һәм балыктарын үрсетеү, уларзың йөшәйешен күзәтеү өсөн йазланған бассейн*)

ОКЕАНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *спец.* океан ...ы, океанда ...ы; **океанические течения** океан агымдары; **океаническое рыболовство** океанда балык тотоу

ОКЕАНОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое океанографик ...ы; **океанографическое исследование** океанографик тикшеренеү

ОКЕАНОГРАФИЯ *ж* океанография (*диңгез һәм океандарзы өйрәнә торған фән*)

ОКЕАНОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое океанология ...ы, океанологик; **океанологическая экспедиция** океанология экспедицияһы

ОКЕАНОЛОГИЯ *ж* океанология (*диңгез һәм океандарзы өйрәнә торған фән*)

ОКЕАНСКИЙ, -ая, -ое океан ...ы; **океанский лайнер** океан лайнеры

ОКИДЫВАТЬ *несов. см. окинуть*

ОКИНУТЬ: **окинуть взбром (взглядом, глазами)** *кого-что* күз ташлау, карап (күз йөрөтөп) алыу

ОКИСЕЛ *м*; *хим.* әсетмә, окисел

ОКИСЛЕНИЕ *с*; *хим.* әселәнәү, окислануы; **окисление металла** металлдың окислануы

ОКИСЛИТЕЛЬ *м*; *хим.* әсетмә (әсетке), окислаштырыусы

ОКИСЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *хим.* әселәндерәү ...ы, окисланған; **окислительный процесс** әселәндерәү процессы

ОКИСЛИТЬ и **ОКИСЛИТЬ** *сов. что*; *хим.* әселәндерәү, окисландырыу

ОКИСЛИТЬСЯ и **ОКИСЛИТЬСЯ** *сов.*; *хим.* әселәнәү, окислануы

ОКИСЛЯТЬ *несов. см. окислить*

ОКИСЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. окислиться*

2. *страд. от* **окислять**

ОКИСЬ *ж*; *хим.* әсемә, окись

ОККУЛЬТНЫЙ, -ая, -ое *рел.* аңлатып булмайт торған, серле

ОККУПАНТ *м* илбасар, оккупант

ОККУПАЦИОННЫЙ, -ая, -ое **басқынсыл**, **басып алыусы**; **оккупационные войска** **басқынсыл гәскәрзәр**

ОККУПАЦИЯ *ж* оккупация, **басқынсылык**, **басып алыу**; **оккупация страны** илде **басып алыу**

ОККУПИРОВАТЬ *сов., несов. что* **басып алыу**, оккупация (**басқынлык**) **яһау**, оккупациялау

ОКЛАД *м* 1. **оклад**, **хезмәт хақы**; **месячный оклад** айлык хезмәт хақы 2. *фин. (налог)* **аксалата һалым**; **подушный оклад** йән башына аксалата һалым

ОКЛАДИСТЫЙ: **окладистая борода** көрәк һакал

ОКЛЕВЕТАТЬ *сов. кого-что* **яла яғыу**, **кара яғыу**

ОКЛЕИВАТЬ *несов. см. оклеить*

ОКЛЕИТЬ *сов. что* **йәбештерәү**, **йәбештереп сығыу**; **оклеить стены обоями** **стеналарға обой йәбештерәү**

ОКЛЕЙКА *ж см. оклеить — оклеивать*

ОКЛИК *м* **өндәшәү**, **тауыш бирәү**, **өндәшәү тауышы**

ОКЛИКАТЬ *несов. см. окликнуть*

ОКЛИКНУТЬ *сов. кого* **өндәшәү**, **өндәшәп (жыскырып) туктатыу**, **сакырыу**

ОКНО *с* 1. **тәзрә**; **комната в три окна** **өс тәзрәле бүлмә**; **открыть окно** **тәзрәне асыу**

2. *разг. (подоконник)* **тәзрә төбә**; **сесть на окно** **тәзрә төбөнә ултырыу**

3. (*просвет, отверстие в чём-л.*) **тишек**, **асык урын**, **асыклык**; **окно между туч** **болоттар араһындағы асыклык**

4. *разг. (промежуток времени)* **буш вакыт (сәгәт)**; **окно между урками** **дәрәстәр араһындағы буш вакыт**

ОКО *с*; *уст., трад.-поэт.* күз ♦ **хоть видит око, да зуб неймёт** **күз күрә лә — теш үтмәй**; **око за око, зуб за зуб** **канға — кан, үлемгә — үлем**

ОКОВАТЬ *сов. что, чем* 1. **көпләү**, **каплау** (*тимер йәки калай менән*); **оковать сундук железом** **һандыкты тимер менән көпләү**

2. *уст.* **сырмау**, **сырмап бәйләү**

3. *перен.* **биләү**, **солгау**, **биләп (солгап) алыу**; **оковал страх** **қуркыу солгап алды**

4. *перен.* **каплап алыу (тундырып)**; **лёд оковал реку** **йылғаны боз каплап алды**

ОКОВКА *ж см. оковать — оковывать*

ОКОВЫ *только мн. 1. уст. (ножные)* быгау; *(ручные)* кулатка, кул быгауы **2. перен.** быгау; **разбить окобы рабства** коллок быгаузарын емереу

ОКОВЫВАТЬ *несов. см. оковать*

ОКОЛДОВАТЬ *сов. кого-что; прям., перен.* сихырлау, күз быуыу; *(очаровать)* һокландырыу, *(үзенә)* каратыу

ОКОЛДОВЫВАТЬ *несов. см. околдовать*

ОКОЛЕВАТЬ *несов. см. околеть*

ОКОЛЁСИЦА: *нести околёсицу* буш һүз һөйләу

ОКОЛЕТЬ *сов. үлеу (хайуанга карата)*

ОКОЛИЦА *ж* ауыл кәртәһе; **за околицей** *села* ауыл кәртәһе арьяғында

ОКОЛО *предлог с род. п. 1. (поблизости, рядом с кем-чем-л.)* эргәһендә, янында, тирәһендә, йәнәш; **стоять около дома** өй эргәһендә **2. (при обозначении примерной, приблизительной величины, протяжённости, длительности и т.п. чего-л.)** тирәһе, самаһы, тирәһендә; **мы шли около часа** без бер сәғәт самаһы барзык; **около семи часов вечера** киске сәғәт ете тирәһендә ♦ **вокруг да около**; **кругом да около** уратып-суратып, эштең айышына төшөммәйенсә, эштең асылын аңламай, әйләнә-тирәләп кенә

ОКОЛОЗВЁЗДНЫЙ, -ая, -ое йондоз тирәһендәге (янындағы), йондоз әйләнә-тирәһендәге; **околозвёздная орбита** йондоз тирәһендәге орбита

ОКОЛОЗЁМНЫЙ, -ая, -ое Ер янындағы (тирәһендәге); **вывести ракету на околоземную орбиту** ракетаны Ер тирәһендәге орбитаға сыгарыу

ОКОЛОЛУННЫЙ, -ая, -ое Ай янындағы (тирәһендәге); **окололунная орбита** Ай тирәһендәге орбита

ОКОЛОПЛОДНИК *м; бот.* емешлек эргәлеге

ОКОЛОПЛОДНЫЙ, -ая, -ое *физиол., анат.* яралгы тирәһендәге, яралгыны һаклай торған; **околоплодная жидкость** яралгыны һаклай торған шыйыклык

ОКОЛОСЕРДЕЧНЫЙ, -ая, -ое *анат.* йөрәк тирәһендәге, йөрәкте ураткан; **околосердечная сүмка** йөрәк тирәһендәге токсай

ОКОЛОУШНЫЙ, -ая, -ое *анат.* колак янындағы; **околоушная железа** колак янындағы биз

ОКОЛОЦВЕТНИК *м; бот.* сәскә эргәлеге

ОКОЛПАЧИВАТЬ *несов. см. околпачить*

ОКОЛПАЧИТЬ *сов. кого-что; прост.* алдау, төп башына ултыртыу

ОКОБЫШ *м (на фуражке)* тирәс; *(на шапке)* кырпыу; **шапка с окобышем** кырпыулы бүрек, кырма бүрек

ОКОБЫШЕК *м; уменьш. от окобыш*

ОКОБЫШНЫЙ, -ая, -ое **1.** урау; **окобышный** путь урау юл **2. перен.** хәйләле, астыртын, йөшерен; **узнать окобышным путём что-л.** *нимәнелер* астыртын белешәу

ОКОЛЬЦЕВАТЬ *сов. кого-что; спец.* балдаклау; **окольцевать лёбеда** акшошто балдаклау; **окольцевать дерево** ағасты балдаклау

ОКОЛЬЦОВЫВАТЬ *несов. см. окольцевать*

ОКОНЕЧНОСТЬ *ж* сик, ос, кыр, сит; **северная оконечность острова** утраузың төньяк сиге **ОКОННЫЙ**, -ая, -ое тәзрә ...ы; **оконное** стеклб тәзрә быялаһы

ОКОНФУЗИТЬ *сов. кого-что; разг.* оялтыу, оятка калдырыу, оятлы итеу

ОКОНФУЗИТЬСЯ *сов.; разг.* оялтыу, оятлы бултыу, оятка калтыу

ОКОНЧАНИЕ **с 1.** бөтөү, тамам бултыу, тамамланыу; **окончание похода** походтын тамамланыуы **2.** азақ, ахыр, һун; **окончание романа** романдың азагы **3. грам.** ялгау; **падёжные окончания** килеш ялгаулары

ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** азақкы, һуңгы, ахыргы; **окончательный вывод** һуңгы һыгымта **2. (не подлежащий изменению)** кәтти, өзөп; **окончательный ответ** кәтти яуап **3. (полный)** тулы, тулыһынса, тамам; **окончательная победа** тулы еңеу

ОКОНЧИТЬ *сов. что* бөтөрөү, тамамлау; **окончить работу** эште бөтөрөү; **окончить школу** мәктәпте тамамлау

ОКОНЧИТЬСЯ *сов.* бөтөү, тамамланыу; **перевь окончился** тәнафес бөттө

ОКОП *м* окоп; **рыть окопы** окоптар казыу

ОКОПАТЬ *сов. что 1.* тирәләй казыу, уратып казып сыгыу; **окопать дерево** ағасты уратып казып сыгыу **2. (обвести ровом, канавой)** уратып казып сыгыу (канау, вал менән); **окопать палатку** палатканың тирәһен уратып казып сыгыу

ОКОПАТЬСЯ *сов. 1.* окоп казып урынлашыу; **полк окопался по берегу** полк яр буйына окоп казып урынлашты **2. перен., разг.** тыныс урынға урынлашыу

ОКОПНЫЙ, -ая, -ое окоп ...ы; **окопная линия** окоп линияһы (һызығы) ♦ **окопная война** окоп һуғышы

ОКОРОК *м* бот ите; **свиной бкорок** сусканың бот ите

ОКОСТЕНЕВАТЬ *несов. см. окостенеть*

ОКОСТЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое **1. (превратившийся в кость)** һөйәккә әйләнгән **2.** катқан, туңып катқан; **окостенелые руки** катқан кулдар **3. перен.** катып калған; **окостенелый ум** катып калған ақыл

ОКОСТЕНЕНИЕ *с см. окостенеть*; **окостенение хрящя** кимерсәктең һөйәккә әйләнәүе

ОКОСТЕНЕТЬ *сов. 1. (превратиться в кость)* һөйәкләнәү, һөйәккә әйләнәү **2. прям., перен.** катыу, катып калтыу; **пальцы окостенели** бармактар катты

ОКОТ *м см. окотиться*

ОКОТИТЬСЯ

ОКОТИТЬСЯ *сов.* балалау (*бесэй, куян, те-йен, арыслан һ.б. карата*); бәрәсләү (*һарык, кәзә һ.б. карата*)

ОКОЧЕНЁЛЫЙ, -ая, -ое өшөп (туңып) каткан, өшөгән; **окоченёлые палыцы** туңып каткан бармактар

ОКОЧЕНЁТЬ *сов.* 1. туңыу, катыу, туңып катыу, өшөү; **совсём окоченёт на ветру** елгә бөтөнләй туңып катыу 2. *перен.* катып калыу, хәрәкәтһез калыу

ОКОШКО *с; разг., уменьш. от окно*

ОКРАИНА *ж* 1. сит; **на окраине города** кала ситендә 2. (*пограничная область*) сик

ОКРАИННЫЙ, -ая, -ое ситтәге, ситендәге; **окраинный район города** кала ситендәге район

ОКРАСИТЬ *сов.* что 1. (*покрыть краской*) буяу, маныу; **окрасить ткань** тауарзы буяу; **окрасить в синий цвет** күк төскә буяу 2. (*сделать красным — о лучах солнца, огне и т.п.*) кызғылт төс биреу, кызартыу 3. *перен.* (*придать особый тон, оттенок*) сагылыш биреу, төс индереу, бизәу

ОКРАСИТЬСЯ *сов.* буялыу, манылыу

ОКРАСКА *ж* 1. *см.* **окрасить**; **окраска волос** сәс буяу 2. төс; **окраска молодой ивы** йәш тал төсө 3. *перен.* үзәнсалек, төс, төсмөр; **придать выступлению политическую окраску** сығышпа сәйәси төс биреу; **стилистическая окраска слова** һүзәң стилистик төсмөрө

ОКРАШИВАТЬ *несов. см. окрасить*

ОКРАШИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **окраситься** 2. *страд. от* **окрашивать**

ОКРЕПНУТЬ *сов.* 1. ныгыу, ныгыныу, сыныгыу; **лёд на реке окреп** йылгала боз ныгынды; **дети выросли и окрепли** балалар үсеп ныгынды; **хозяйство окрепло** хужалык ныгыны 2. (*усилиться*) көсәйеү; **ветер окреп** ел көсәйзе

ОКРЕСТИТЬ *сов.* 1. *кого; рел.* сукындырыу 2. *кого-что, кем-чем; разг.* (*назвать*) атау, исем биреу (тагыу)

ОКРЕСТНОСТЬ *ж* тирә-як, тирә-йүн, әйләнә-тирә; **окрестность города** каланың тирә-ягы

ОКРЕСТНЫЙ, -ая, -ое тирә-яктагы, тирә-йүндәге, әйләнә-тирәләге; **окрестные места** тирә-яктагы урындар

ОКРИК *м* 1. *см.* **клик** 2. кыскырган (акырган, екергән) тауыш, акырыныу, екеренеу **ОКРИКНУТЬ** *сов.* *кого* өндәшеу, кыскырып сакырыу

ОКРОВАВИТЬ *сов.* *кого-что* канга буяу (батырыу), канатыу; **окровавить ногу** аякты канатыу

ОКРОВАВИТЬСЯ *сов.* канга буялыу (батыу)

ОКРОВАВЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **окровавить** 2. *прил.* канлы, канланган, канга баткан; **окровавленный бинт** канлы бинт

ОКРОБ *м; спец.* балалау (*куянга карата*)

ОКРОПИТЬ *сов.* *кого-что* бөркөү, һибеу; **окропить водой** һыу бөркөү

ОКРОПЛЯТЬ *несов. см. окропить*

ОКРОШКА *ж* 1. окрошка (*кеүәскә төрлө йәшелсә һәм ит туран әзерләнгән һыуык аш*) 2. *разг.* (*беспорядочная смесь*) катнашма, боламык

ОКРУГ *м* округ; **административный округ** административ округ; **военный округ** хәрби округ; **избирательный округ** һайлау округы

ОКРУГА *ж; разг.* әйләнә-тирә, тирә-як, тирә-йүн

ОКРУГЛЕНИЕ *с см. округлить, округлиться*

ОКРУГЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от* **округлить** 2. *прил.*; *перен.* түңәрәкләнгән; **округленный счёт** түңәрәкләнгән иҗәп

ОКРУГЛЁТЬ *сов.*; *разг.* түңәрәкләнеу, түңәрәкләнеп китеу

ОКРУГЛИТЬ *сов.* что 1. (*сделать круглым*) түңәрәкләу, түңәрәкләндереу; **округлить глаза** күзгә түңәрәкләндереу 2. (*выразить в круглых цифрах*) түңәрәкләу, түңәрәкләп иҗәпләу; **округлить счёт** иҗәпте түңәрәкләу 3. *перен., разг.* күбәйтеу, үстереу; **округлить капитал** капиталды күбәйтеу

ОКРУГЛИТЬСЯ *сов.* 1. түңәрәкләнеу; **глаза округлились** күзгәре түңәрәкләнде 2. (*стать полным*) түңәрәкләнеу, йомролану, тулыланыу; **плечи её округлились** уның яурындары тулыланды 3. *перен., разг.* күбәйеу, үсеу; **капитал округлился** капитал күбәйзе

ОКРУГЛОСТЬ *ж* 1. түңәрәклек, йомролок 2. (*выпуклость*) кабарынкылык; **округлости лины** линзаның кабарынкылыгы

ОКРУГЛЫЙ, -ая, -ое 1. түңәрәк, йомро; **округлое лицо** түңәрәк йөз 2. (*плаванный — о движениях*) талгын, һалмак, йомшак, шыма; **округлый жест** талгын кул хәрәкәте 3. *перен., разг.* тулы, тамамланган; **округлые фразы** тамамланган фразалар

ОКРУГЛЯТЬ *несов. см. округлить*

ОКРУГЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **округлиться** 2. *страд. от* **округлять**

ОКРУЖАТЬ *несов.* 1. *см.* **окружить** 2. *кого-что* урагып алыу, тирәһендә (эргәһендә, янында) булыу (тороу), араһында йәшәу; **парк окружал дом** парк өйгә урагып алган; **её окружают друзья** ул дуствары араһында йәшәй 3. *кого; перен.* солгау, солган алыу; **это дело окружено тайной** был эш сер менән солганган

ОКРУЖАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от* **окружать** 2. *прил.* тирәләге, тирә-яктагы, якын-тирәләге; **окружающая обстановка** әйләнә-тирәләге хәл 3. *в знач. суц.* **окружающее** *с* солгап (әйләндереп) алган нәмә, тирә-яктагы (әйләнә-тирәләге) нәмә 4. *в знач. суц.* **окружающие** *мн.* тирәләгеләр, тирәләге кешеләр, тирә-яктагылар

ОКРУЖЕНИЕ с 1. см. **окрыжить** — **окрыжать** 2. (окрыжающая обстановка, условия существования кого-чего-л.) солганыш, шарттар; географическое окружение географик шарттар; враждебное окружение дошман солганышы 3. (окрыжающие лица, среда) даирэ, мөхит; литературное окружение эзэби даирэ 4. (окрестность) тирэ-як, тирэ-йүн, эйлэнэ-тирэ 5. воен. камау, камальш; попасть в окружение камауга элөгөү, камауза калыу ♦ в окружении кого-чего (в знач. предлога) кемдэрзэндер араһында, кем менэндер бергэ

ОКРУЖИТЬ сов. 1. кого-что камап (солгап, уратып, эйлэндереп, һырып); **окрыжить** врага дошманды камап алыу 2. кем-чем, кого; перен. уратып (солгап) алыу, солгау; **окрыжить** себя надёжными людьми үзэнде ышаныслы кешелэр менэн уратып алыу; **окрыжить** женщин вниманием катын-кызды иштибар менэн солгау

ОКРУЖНОЙ, -ая, -ое 1. округ ...ы; **окрыжная избирательная комиссия** округ һайлау комиссияһы 2. эйлэнэләге, урап үтэ торган; **окрыжная железная дорога** урап үтэ торган тимер юл; **окрыжной лес** эйлэнэләге урман

ОКРУЖНОСТЬ ж 1. эйлэнэ, урата; **окрыжность** дуба имәндең эйлэнәһе 2. түңәрәк; **выводить** циркулем **окрыжность** циркуль менэн түңәрәк һызыу

ОКРУТИТЬ сов. 1. что, чем; разг. урау, уратып һалыу, урап (сырмап) куйыу; **окрытить** кобу вокруг головы сәс толонон башка уратып куйыу 2. кого; уст., прост. (обвенчать) никах укыу

ОКРЫЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **окрылить** 2. прил.; бот., зоол. канатланған, канаты булған; **окрылённое** сёмя канатланған орлок 3. прил.; перен. канатланған, дэртләнгән; **окрылённый радостью** шатлык менэн канатланған

ОКРЫЛИТЬ сов. кого-что канатландырыу, дэртлэндереү, рухландырыу; **успех** **окрылил** его уныш уны канатландырзы

ОКРЫЛИТЬСЯ сов. 1. бот., зоол. канатланыу 2. перен. канатланыу, дэртләнәү, рухланыу

ОКРЫЛЯТЬ несов. см. **окрылить**

ОКРЫЛЯТЬСЯ несов. см. **окрылиться**

ОКСИДИРОВАНИЕ с см. **окрыдировать**

ОКСИДИРОВАТЬ сов., несов. что; тех. оксидлау, оксидлаштырыу

ОКСИДИРОВКА ж; тех. 1. см. **окрыдировать** 2. (окрыдированный слой) оксидлаштырылған катлам

ОКТАВА ж октава (1. муз. гамманың һигезенсе тоны һәм шуға тиклемге ара 2. муз. иң калың бас 3. эз. шигырза махсус һигез юллы рифмалы строфа)

ОКТАН м; хим. октан

ОКТАЭДР м; мат. октаэдр, һигез кыр

ОКТЯБРЬ м октябрь; мөсяц октябрь октябрь айы

ОКТЯБРЬСКИЙ, -ая, -ое октябрь ...ы; **окрыбрьские** дожди октябрь ямгырзары

ОКУКЛИВАТЬСЯ несов. см. **окуклиться**

ОКУКЛИТЬСЯ сов.; зоол. курсакланыу, курсакка эйләнәү (бөжәккә карата)

ОКУЛИРОВАТЬ сов., несов. что; сад. бөрә ялгау (емеш авасына карата)

ОКУЛИРОВКА ж см. **окулировать**

ОКУЛИСТ м күз табибы (врачы)

ОКУЛЬТУРИВАТЬ несов. см. **окультурировать**

ОКУЛЬТУРИТЬ сов. что; с.-х. культуралаштырыу; **окультурировать** дикую яблоню кырагай алмагасты культуралаштырыу

ОКУЛЯР м окуляр (оптик корамал бьялаһы)

ОКУНАТЬ несов. см. **окунуть**

ОКУНАТЬСЯ несов. 1. см. **окунуться** 2. страд. от **окуна́ть**

ОКУНУТЬ сов. кого-что сумдырып (манып, тыгып) алыу; **окунуть** ребёнка в воду баланы һыуга сумдырып алыу

ОКУНУТЬСЯ сов. 1. сумыу, сумып алыу; **окунуться** в воду һыуга сумыу 2. перен. күмеләү, сумыу, бирелеү; **окунуться** в работу эшкә сумыу

ОКУНЬ м алабуға

ОКУПАЕМОСТЬ ж хақы сығыу, сығымы капланыу

ОКУПАТЬ несов. см. **окупить**

ОКУПАТЬСЯ несов. см. **окупиться**

ОКУПИТЬ сов. что хақын (сығымын) каплау

ОКУПИТЬСЯ сов. 1. хақы сығыу, сығымы капланыу 2. перен., разг. үзен аклау, хақын кире кайтарыу; старания **окунятся** тырышлыктар үзен ақлар

ОКУРИВАНИЕ с см. **окуривать**

ОКУРИВАТЬ несов. см. **окурить**

ОКУРИТЬ сов. кого-что төтәсләү, ыслау; **окурить** яблоня алмагастарзы төтәсләү

ОКУРОК м төпсөк, тәмәке (папирос) төпсөгө

ОКУТАТЬ сов. кого-что 1. чем урау, төрөү; **окутат** платкөм яулык менэн урау 2. перен. солгап (уратып, сорнап, каплап) алыу; **зёмлю** **окутал** туман ерзе томан каплап алды ♦ **окутано тайной** что сер булып тороу, сергә сорналыу

ОКУТАТЬСЯ сов. 1. ураныу, төрөнөү; **окутаться** пуховой шалью дебет шәллә төрөнөү 2. перен. капланыу, солганыу, солгап (каплап) алыныу; **окутаться** туманом томан менэн капланыу

ОКУТЫВАТЬ несов. см. **окутат**

ОКУТЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **окутаться** 2. страд. от **окуты́вать**

ОКУЧИВАНИЕ с см. **окучивать**

ОКУЧИВАТЬ несов. см. **окучить**

ОКУЧИТЬ сов. что күмәү; **окучить** картофель картуф күмәү

ОКУЧКА

ОКУЧКА ж; разг. см. **окучить** — **окучивать**
ОКУЧНИК м күмгес, күмдергес (*корал*)
ОЛАДЬЯ ж эсе коймак
ОЛЕАНДР м олеандр (*мәңге йәшел йылы як кыуағы*)

ОЛЕДЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. см. **обледенелый**
2. (*окоченевший*) туңган, туңып каткан

ОЛЕДЕНЕТЬ сов. 1. см. **обледенеть** 2. (*окоченеть*) боз кеүек булыу, өшөп катыу (туңуу)

ОЛЕИН м; хим. олеин (*төшөз, ешез, бер ниндэй тәме булмаган шыйык техник кислота*)

ОЛЕЙНОВЫЙ: олеиновая кислота олеин кислотасы

ОЛЕНЕВОД м болан үрсетеүсе (*белгес*)

ОЛЕНЕВОДСТВО с болансылык, болан асырау

ОЛЕНЕВОДЧЕСКИЙ, -ая, -ое болансылык ...ы, болан асырау ...ы; *оленеводческая ферма* болансылык фермасы

ОЛЕНЁНОК м болан балаһы

ОЛЕНИЙ, -ья, -ье 1. болан ...ы; **олёнья** шкура болан тиреһе 2. болан тиреһенән эшләнгән (тегелгән); **олёнья шапка** болан тиреһенән тегелгән бүрек ♦ **олёний мох** бот. болан мүге

ОЛЕНИНА и **ОЛЕНИНА** ж болан ите

ОЛЕНЬ м болан; **олёниха, олениха, оленуха** ж инә болан

ОЛЕОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое олеография ...ы; *олеографический способ* олеография ысулы

ОЛЕОГРАФИЯ ж олеография (*һүрәт ба-сыуың боронго ысулы һәм шул ысул менән басылған һүрәт*)

ОЛІВА и **ОЛІВКА** ж зәйтүн

ОЛІВКОВЫЙ, -ая, -ое 1. зәйтүн ...ы; **оливковая роща** зәйтүн кыуаклығы; **оливковое масло** зәйтүн майы 2. (*о цвете*) һарғылт йәшел, зәйтүн төсөндәге

ОЛИГАРХИЧЕСКИЙ, -ая, -ое олигархия ...ы; **олигархический строй** олигархия королошо

ОЛИГАРХИЯ ж олигархия (1. *антик дәүерзәге һәм Урта быуаттағы бай юғары катлам һәм шуларзың идараһы* 2. *финанс магнаттарзан торған бәлжәй төркөмдөң сәйәси һәм иктисади хахимлығы һәм шул төркөм үзе*)

ОЛИМП м 1. миф. Олимп (*боронго грек мифологияһында аллалар йәшәгән тау һәм уларзың йыйылышы, йыйыны*) 2. перен., шулт. олимп; **литературный олимп** әзәби олимп

ОЛИМПИАДА ж олимпиада; **Белая олимпиада** Ақ олимпиада; **математическая олимпиада** математика олимпиадаһы

ОЛИМПИЕЦ м 1. миф. олимпсы 2. разг. олимпиадасы, олимпиада уйынсыһы

ОЛИМПІЙСКИЙ, -ая, -ое 1. миф. Олимп ...ы; **Олимпийские боги** Олимп аллалары

2. олимпиада ...ы; **Олимпийский комитет** **России** Рәсәйҙең олимпиада комитеты; **Олимпийские игры** Олимпиада уйындары ♦ **олимпийское спокойствие** гәжәйеп тыныслык, һалкым канлылык

ОЛИФА ж элиф

ОЛИЦЕТВОРЕНИЕ с 1. см. **олицетворить** 2. *чего (воплощение)* (йәнле) кәүзәләнеш; **быть олицетворением доброты** изгелектең кәүзәләнеше булыу

ОЛИЦЕТВОРИТЬ сов. *кого-что* кәүзәләнде-реу, һүрәтләу, күрһәтеу

ОЛИЦЕТВОРИТЬ несом. см. **олицетворить**

ОЛОВО с ақ курғаш (*химик элемент, металл*)

ОЛОВЯННЫЙ, -ая, -ое 1. ақ курғаш ...ы; **оловянный слиток** ақ курғаш койолмаһы; **оловянная руда** ақ курғаш мәгдәне 2. ақ курғаштан яһалған, (ақ) курғаш; **оловянный подсвечник** ақ курғаш шәмдәл; **оловянные солдатики** курғаш (уйынсык) һалдаттар 3. ақ курғаш төсөндәге, ақ курғаш төсле; **оловянные капли** ақ курғаш төсөндәге тамсылар 4. перен. (*о глазах, взгляде*) тонок; **оловянный взгляд** тонок караш

ОЛУХ м; прост. аңра, ахмак, тинтәк, мәнһез, кәбәк баш ♦ **олух царя небесного** шыр тиле, аңра

ОЛЬХА ж ерек; **ольха белая** ақ ерек; **ольха черная** кара ерек

ОЛЬХОВЫЙ, -ая, -ое 1. ерек ...ы; **ольховая роща** ерек кыуаклығы 2. ерек, еректән эшләнгән; **ольховый шкаф** ерек шкаф

ОЛЬШАНИК м ереклек, ерек урманы

ОМ м; физ. ом (*электр каршылығын үлсәү берәмеге*)

ОМАР м омар (*әре дингез кысалаһы*)

ОМЕГА ж омега (*грек алфавитында иң һуңғы хәрәф*)

ОМЕЛА ж омела (*паразит үсемлек*)

ОМЕРЗЕНИЕ с ерәнәу, сирканыу; **чувство омерзения** ерәнәу тойгоһо

ОМЕРЗЕТЬ сов. *кому; разг.* ерәнәс булыу, ерәнәу тойгоһо тыузырыу

ОМЕРЗИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ерәнәс, сирканыс; **омерзительный запах** ерәнәс ес 2. разг. үтә насар, яман, хөрт; **омерзительное настроение** хөрт кәйеф; **омерзительная погань** үтә насар көн

ОМЕРТВЕЛОСТЬ ж 1. үлек (үле), йәнһезлек 2. перен. йәнһезлек, һүнгәнлек

ОМЕРТВЕЛЫЙ, -ая, -ое 1. үле, үлгән; **омертвелье клетки** үле күзәнәктәр 2. перен. хәрәкәтһез, йәнһез, һүнгән, тынып калған; **омертвелье глаза** һүнгән күзәр

ОМЕРТВЕНИЕ с см. **омертветь**; **омертвение тканей** тукымаларзың үлеуе

ОМЕРТВЕТЬ сов. 1. һизеу һәләтен югалтыу, бер ни һизмәу, үлеу, үлер хәлгә килеу;

стопа́ омертвѣла табан бер ни нызмэй 2. *перен.* катып калыу, өнһөз калыу; **омертвѣть от страха** куркыузан өнһөз калыу 3. *перен.* тынып (бушап) калыу; **вокзал омертвѣл** вокзал тынып калган

ОМЕРТВИТЬ *сов. что* 1. (*вызвать омертвление*) нызэу һаләтән бөтөрөү; үлөккә әйләндерү 2. *перен.* йәнһезгә әйләндерү, һүндерү, туктатыу; **омертвить живое дело** йәнле эште туктатыу 3. *перен.* кулланыузан туктау, хәрәкәтһез яткырыу; **омертвить капитал** капиталды хәрәкәтһез яткырыу

ОМЕРТВЛЯТЬ *несов. см. омертвить*

ОМЁТ *м* һалам әскерте

ОМЕЩАНИТЬСЯ *сов.; разг.* мешанга әйләнәү, мешанлану

ОМЛЁТ *м* йомортка табейәһе, омлет

ОМОВЕНИЕ *с* тәһәрәт алыу

ОМОЛАЖИВАНИЕ *с см. омолодить*

ОМОЛАЖИВАТЬ *несов. см. омолодить*

ОМОЛАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. омолодиться 2. страд. от омолаживать*

ОМОЛОДИТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* йәшәртеү, йәшәртеп ебәрәү; **улыбка омолодила его лицо** йылмайыу уның йөзөн йәшәртеп ебәрзе; **омолодить организм** организмды йәшәртеү; **омолодить организацию** ойошманы йәшәртеү; **омолодить виноградные кусты** виноград кыуактарын йәшәртеү

ОМОЛОДИТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* йәшәреү, йәшәреп китеү

ОМОЛОЖЕНИЕ *с; биол.* йәшәртеү, йәшәреү

ОМОНИМ *м; лингв.* омоним

ОМОНИМИКА *ж* омонимика (1. *лингв.* берәй телдең омонимдары 2. *лексикологияның омонимдарзы өйрәнәү бүлгеге*)

ОМОНИМИЧЕСКИЙ, -ая, -ое *лингв.* омоним, омонимик; **омонимические слова** омонимик һүзәр

ОМОНИМИЯ *ж; лингв.* омонимия

ОМОЧИТЬ *сов. что* еүешләү, сылатыу, һыулау; **омочить глаза слезами** күззе йәшкә сылатыу

ОМРАЧАТЬ *несов. см. омрачить*

ОМРАЧАТЬСЯ *несов. 1. см. омрачиться 2. страд. от омрачать*

ОМРАЧИТЬ *сов. кого-что* кайғыға һалыу (калдырыу), хәсрәткә төшөрөү, кәйефен бозоу; **омрачить настроение** кәйефте бозоу

ОМРАЧИТЬСЯ *сов.* кайғыға һалыу, хәсрәтләнәү, караңғылану, күңелһезләнәү, кәйефе бозолоу (кырылыу); **лицо вдруг омрачилось** йөзә қапыл караңғыланды

ОМУЛЬ *м* омуль (*балык*)

ОМУТ *м* 1. (*яма на дне реки или озера*) ятыу 2. (*водоворот*) улкын, сөңгөл, өйөрмә 3. *перен.* (*то, что затягивает*) баткак, һазлык; **в муতে жизни** тормош һазлыгында ♦ **в тихом муте** чәрти водятся йыуаштан йыуан сыга

ОМШАНИК *м; пчел.* умарта базы

ОМЫВАТЬ *несов. 1. см. омывать 2. что* (йылга, дингез) әйләндереп (уратып) алыу, (тулкын, һыу агышы) йыуып тороу; **море омывает брови** утраузы дингез уратып алган

ОМЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. омываться 2. страд. от омывать 2*

ОМЫТЬ *сов. кого-что; книжн. см. обмыть*

ОМЫТЬСЯ *сов.; книжн. см. обмыться*

ОН *м* (его, ему, его, им, о нём) *мест. ул*

ОНА *ж* (её, ей, её, ею и ей, о ней) *мест. см. он*

ОНАГР *м* кырагай ишәк, онагр

ОНАНИЗМ *м* онанизм, кул зинаһы

ОНДАТРА *ж* ондатра (*киммәтле тиреле йәнлек*)

ОНЕМЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (*немой*) телһез, теле бәйләнгән 2. *разг.* ойоган, катып калган; **онемелая нога** ойоган аяк

ОНЕМЕНИЕ *с см. онеметь*

ОНЕМЕТЬ *сов. 1.* телдән (калыу) языу; **онеметь от страха** куркыузан телдән языу 2. ойоу, катып калыу; **рука онемела** кул ойоно

ОНИ *мн.* (их, им, их, ими, о них) *мест. см. он*

ОНИКС *м; мин.* оникс (*акыктың бер төрө*)

ОНКОЛОГ *м* онколог, онкология белгесе

ОНКОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое онкология ...ы; **онкологический институт** онкология институты; **онкологический диспансер** онкология диспансеры

ОНКОЛОГИЯ *ж; мед.* онкология (*яман шеш ауырыуларын һәм уларзы дауалау ысулдарын өйрәнәү фәне*)

ОНО *с* (его, ему, его, им, о нём) *мест. 1. см. он 2. разг. (в знач. мест. "это") ул, был; бюджет ли оно хорошо?* ул һәйбәт булырмы икән? 3. *в знач. частицы; разг. (усиливает, выделяет слово или высказывание)* уныңы шулай, тимәк; **оно, конечно, так** уныңы, әлбиттә, шулай

ОНОМАСТИКА *ж; лингв.* 1. ономастика, яңгызлык исемдәр 2. ономастика (*лингвистикала яңгызлык исемдәрзе өйрәнә торған бүлек*)

ОНТОГЕНЕЗ *м; биол.* онтогенез (*организмдың яралыузан алып йәшәү ахырына тиклем индивидуаль үсеше*)

ОНУЧА *ж* силгау, ыштыр

ОБНЫЙ, -ая, -ое *мест.; уст. 1. (тот) анау, ул, теге, шул; в обный день* теге күндө 2. (*вышеупомянутый*) югарыла әйтелгән, исқә алынған

ОПАДАТЬ *несов. см. опасть*

ОПАЗДЫВАТЬ *несов. см. опоздать*

ОПАИВАТЬ *несов. см. опойть*

ОПАЛ *м; мин.* ак акык; **кольцо с опалом** ак акык кашлы йөзөк

ОПАЛА *ж 1. уст.* батша йәбере (язаһы); **быть в опале** батша йәберендә булыу (йөрөү) 2. *перен. (немилость)* күрә алмаусанлык, яратмау

ОПАЛИВАТЬ *несов. см. опалить*

ОПАЛИТЬ

ОПАЛИТЬ *сов.* **1.** *кого-что* өтөү, өтөслөү; **опалить** күрнүц тауыкты өтөү **2.** *что* көйзөрөү, яндырыу, көйзөрөп (яндырып) алыу; **опалить брови** кашты көйзөрөү **3.** *что (иссушить кожу)* ел ашау, елгә ярылыу, кояшка яныу; **вётром емү опалило лиц** уның бите елгә ярылган

ОПАЛИТЬСЯ *сов.; разг.* бешеу, яныу

ОПАЛОВЫЙ, -ая, -ое *мин.* **1.** ак акык ...ы; **опаловый камень** ак акык ташы **2.** ак акык, ак акыктан яналган; **опаловый перстень** ак акык йөзөк **3.** (*о цвете*) ак акык төслө

ОПАЛЬНЫЙ, -ая, -ое батша йәберенә (язаына) дусар булган; **опальный дворянин** батша йәберенә дусар булган дворян

ОПАМЯТОВАТЬСЯ *сов.; разг.* аңга (искә, һушка) килеу, айныу

ОПАРА *ж* әсетке, камыр башы; **поставить опару** әсетке куйыу

ОПАРНИК *м* икмәк күнәге

ОПАРШИВЕТЬ *сов.* тазланыу, тазга әйләнөү, кутырлап бөтөү, корсаңгыга батыу

ОПАСАТЬСЯ *несов.* **1.** *кого-чего и с неопр.* (бояться) куркыу, шикләнөү, хәүефләнөү **2.** *чего и с неопр.* куркыу, һакланыу; **опасаться сквозняков** үтә елдән һакланыу

ОПАСЕНИЕ *с* шик, шом, шөбһә, хәүеф; **выразить опасение** шик белдерөү

ОПАСКА *ж; разг.* куркыу, шикләнөү, һаклык; **поглядывать с опаской** шикләнөп карау; **ходить с опаской** һаклык менән йөрөү

ОПАСЛИВЫЙ, -ая, -ое *разг.* һак, куркак, куркырлык, шикләнөрлек; **опасливый пешеход** һак йәйәүлө; **опасливая мысль** шикләнөрлек уй

ОПАСНОСТЬ *ж* куркыныс, хәүеф-хәтәр; **подвергаться опасностям** хәүеф-хәтәргә дусар ителеу

ОПАСНЫЙ, -ая, -ое куркыныс(лы), хәүеф-ле, хәүеф-хәтәрле, хәтәр; **опасная дорбга** хәүеф-хәтәрле юл; **опасный преступник** хәтәр енәйәтсе

ОПАСТЬ *сов.* **1.** койолоу, койолоп төшөү; **листья опали** япрактар койолдо **2.** кәмеу, кайтыу; **опухоль опала** шеш кайтты **3.** *разг.* ябыгыу, тартылыу; **лошадь опала телом** ат ябыкты

ОПАХАТЬ *сов.* *что* уратып һөрөү, тирәләй һөрөп сыгыу; **опахать между** ызанды тирәләй һөрөп сыгыу

ОПАХИВАТЬ *несов. см.* **опахать**

ОПЕКА *ж* **1.** *юр.* бағымсылык, опека (*балаларзы, психик ауырыуларзы, карттарзы тәрбиәләүгә алыу менән бергә уларзың шәхси һәм милек хокуктарын һаклаузы кайғыртыу*); **учредить опеку** опека ойшотору **2.** (*лица или учреждения*) бағымсылар, опека, опекунлык, опекундар **3.** (*забота, попечение*) карау, кайғыртыу, хәстәрлек; **родительская опека** ата-әсә хәстәрлеге ♦ **международная опека** халык-ара опе-

ка (*кайһы бер бойондорокло илдәрзәң Берләшкән Милләттәр Ойшмаһы кушыуы һәм күзәтеүе астында ғәмәлләштерелгән идараһы*)

ОПЕКАТЬ *несов. кого-что* **1.** *юр.* (*осуществлять опеку*) бағыу, опекунлык итеу, опекаға алыу; **опекать малолетних** кесе йәштәгеләрзә опекаға алыу **2.** *перен.* хәстәрлек күрөү, карау, курсалау, кайғыртыу; **чересчур опекать ребёнка** баланы кәрәгенән артык курсалау

ОПЕКУН *м* и **ОПЕКУНША** *ж* опекун, опекаға алган кеше, бағымсы

ОПЕКУНСКИЙ, -ая, -ое опекун ...ы, опекунлык ...ы, бағымсылык ...ы; **опекунское право** опекун хотуктары; **опекунские дела** опекунлык эштәре

ОПЕКУНСТВО *с* опекунлык, бағымсылык; **возложить опекунство на старшего брата** опекунлыкты өлкән ағайға йөкмөтеу

ОПЕНОК *м* баллы бәшмәк

ОПЕРА *ж* опера ♦ **из другой оперы; не из той оперы** дуга менән бесән сабыу (*һөйләнгән һүзгә бөтөнләй кавылышы булмаган хәбәргә карата*)

ОПЕРАТИВКА *ж; разг.* оперативка, оператив кәңәшмә

ОПЕРАТИВНИК *м; разг.* оперативник (*енәйәттәрзә асты һәм булдырмау эштәре менән шөғәлләнөүсе милиция хезмәткәре*)

ОПЕРАТИВНОСТЬ *ж* оперативлык, етезлек, өлгөрлөк; **проявить оперативность** өлгөрлөк күрһәтеу; **оперативность в работе** эштәге етезлек

ОПЕРАТИВНЫЙ, -ая, -ое **1.** операция ...ы; **удалить опухоль оперативным путем** шеште операция юлы менән алып ташлау **2.** оператив; **оперативная сводка** оператив хәбәр; **оперативный отдел** оператив бүлек; **оперативное руководство** оператив етәкселек

ОПЕРАТОР *м* оператор

ОПЕРАТОРСКИЙ, -ая, -ое оператор ...ы; **операторская работа** оператор эше

ОПЕРАЦИОННЫЙ, -ая, -ое **1.** операция ...ы; **операционный план** операция планы **2.** *в знач. суц.* **операционная** *ж* операция бүлмәһе

ОПЕРАЦИЯ *ж* операция (**1.** *хирургия юлы менән күрһәтелгән ярам* **2.** *дөйөм бер планды үтәүгә йцнәлдерелгән хәрби хәрәкәт* **3.** *сауза, финанс, почта һ.б. хезмәте буйынса башкарылган эш* **4.** *производства технологик процестың тамам булган бер өлөшө*)

ОПЕРЕДИТЬ *сов. кого-что; прям., перен.* узыу, узып китеу; **опередить одноклассников** класташтарзы (синифташтарзы) узып китеу

ОПЕРЕЖАТЬ *несов. см.* **опередить**

ОПЕРЕЖЕНИЕ *с см.* **опередить**; **опережение графика** графиктан алда барыу

ОПЕРЕНИЕ *с* кош йөнө, қауырһын ♦ **хвостовое оперение самолёта** *ав.* самолёттың койрок канаты

ОПЕРЁТОЧНЫЙ, -ая, -ое оперетта ...ы; **оперёточный актёр** оперетта актёры

ОПЕРЁТТА ж оперетта

ОПЕРЁТЬ сов. что терэу, һөйәу, терәп (терәтәп, һөйәп) куйыу; **опереть о забор** коймаға һөйәу

ОПЕРЁТЬСЯ сов. на кого-что; в разн. знач. терәлеу, һөйәлеу, таяныу; **опереться на палку** таятка таяныу; **опереться на товарищ** иптәштәргә таяныу; **опереться на факты** факттарға таяныу

ОПЕРИРОВАТЬ 1. сов., несов. кого-что операция яһау; **оперировать больного** ауырыуға операция яһау 2. несов. хәрби операция алып барыу; **оперировать в тылу противника** дошман тылында хәрби операция алып барыу 3. несов. чем таяныу, таянып эш итеу; **оперировать точными сведениями** теуәл мәғлүмәтәргә таянып эш итеу; **оперировать цифрами** цифрзарға таяныу

ОПЕРИТЬСЯ сов. 1. (покрыться оперением) йөн сығыу, кауырһын үсәу 2. перен. (возмутить) буйға егеу, үсеп егеу 3. перен. (улучшить материальное положение) нығыныу, халләнеу

ОПЕРНЫЙ, -ая, -ое опера ...ы; **оперный театр** опера театры

ОПЕРЯТЬСЯ несов. см. опериться

ОПЕЧАЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **опечалить** 2. прил. кайғылы, хәсрәтле, кайғыға төшкән (калган); **опечаленное лицо** кайғылы йөз

ОПЕЧАЛИТЬ сов. кого-что кайғыға (хәсрәткә) төшөрөу, кайғыға калдырыу (һалыу)

ОПЕЧАЛИТЬСЯ сов. 1. кайғыға төшөу, кайғыға (хәсрәткә) калыу 2. кәйефһезлек (күңелһезлек) күрһәтеу

ОПЕЧАТАТЬ сов. что мисәтләу, мисәтләп алыу (куйыу); **опечатать квартиру** фатирҙы мисәтләп куйыу

ОПЕЧАТКА ж баһма хатаһы; **грубая опечатка** тупаһ баһма хатаһы

ОПЕЧАТЫВАНИЕ с см. печатать; **опечатывание** складов складтарҙы мисәтләп куйыу

ОПЕЧАТЫВАТЬ несов. см. печатать

ОПЕШИТЬ сов.; разг. каушап төшөу (китеу), аптырап китеу; **опешить от неожиданности** көтөлмәгән халдән каушап төшөу

ОПИВАТЬСЯ несов. см. опийться

ОПИВКИ только мн.; разг. эсемлек калдығы

ОПИЙ м эфиүн

ОПИЙНЫЙ, -ая, -ое эфиүн ...ы; **опийная наркотика** эфиүн төнәтмәһе

ОПИЛКИ только мн. быскы вағы (онтағы)

ОПИРАТЬ несов. см. опереть

ОПИРАТЬСЯ несов. 1. см. опереться 2. страд. от **опираться**

ОПИСАНИЕ с 1. см. описать 1, 2; 2. (словесное изображение кого-чего-л.) тасуирлау, тасуирлама; **описание путешествия** сәйхәттең тасуирламаһы

ОПИСАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое тасуирлы, тасуирлы; **описательный курс ботаники** ботаниканың тасуирлама курсы

ОПИСАТЬ сов. 1. кого-что (изобразить кого-что-л. в письменной или устной форме) тасуирлау, тасуирлап (һүрәтләп) биреу 2. что үзенсәлектәрен языу, язып сығыу (алыу); **описать местный говор** ерле һөйләштең үзенсәлектәрен языу 3. что описать яһау, язып алыу, языу; **описать имущество** милеккә описать яһау 4. что; мат. түңәрәкләп (камап) һызыу; **описать окружность вокруг квадрата** квадратты камап түңәрәк һызыу

ОПИСАТЬСЯ сов. языуға хата ебәрәу, яңылыш язып куйыу

ОПИСКА ж языу хатаһы, языузағы хата

ОПИСЫВАТЬ несов. см. описать

ОПИСЫВАТЬСЯ несов. 1. см. описаться 2. страд. от **описывать**

ОПИСЬ ж 1. см. описать 3 — **описывать** 3; 2. (список) опись, исемлек (*эйберзәр, документтар һ.б.*)

ОПИТЬСЯ сов.; разг. артык (кәрәгенән тыш) эсеу

ОПИУМ м эфиүн; **курить опиум** эфиүн тартыу

ОПЛАКАТЬ сов. кого-что кайғырып илау, күз йәше түгеу; **оплакать смерть друга** дуһтын үлеменә кайғырып илау

ОПЛАКИВАТЬ несов. см. оплакать

ОПЛАТА ж 1. см. оплатить — **оплачивать**; **оплата труда рабочих** эшселәрҙең хезмәтенә түләу 2. түләу, түләнә торған акса; **сдельная оплата** эш күләменә карап түләу

ОПЛАТИТЬ сов. что түләу; **оплатить расходы по командировке** командировка сығымдарын түләу; **оплатить счёт** счёт буйынса түләу

ОПЛАЧЕННЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **оплатить** 2. прил. түләгән, түләнгән; **оплаченный долг** түләнгән бурыс

ОПЛАЧИВАТЬ несов. см. оплатить

ОПЛЕВАТЬ сов. кого-что 1. разг. (покрыть плевками) төкөрәп бөтөу 2. перен. (оскорбить) хур (мәсхәрә) итеу, бысрак ташлау

ОПЛЁВЫВАТЬ несов. см. оплевать

ОПЛЕСТИ сов. 1. что сырмап (уратып, урап) алыу; **оплесть изгородь колючей проволокой** кәргәнә сәнскеле тимер сым менән уратып алыу 2. кого; перен., прост. (обмануть) алдау, ултыртыу

ОПЛЕТАТЬ несов. см. оплесть

ОПЛЕУХА ж; разг. 1. сикәгә сабыу (һуғыу), яһакка күндырыу (ялагыу) 2. перен. (оскорбление) мәсхәрә, хурлыҡ, кәмһетеу

ОПЛЕШИВЕТЬ

ОПЛЕШИВЕТЬ *сов.*; *разг.* пелэшләнеү, тасайга (ялтаска) әйләнеү

ОПЛОДОТВОРЕНИЕ *с см.* оплодотворить — оплодотворять

ОПЛОДОТВОРИТЬ *сов.* кого-что аталандырыу, һеркәләндереү (*үсемлектәрҙе*)

ОПЛОДОТВОРИТЬСЯ *сов.* аталануу, һеркәләнеү (*үсемлектәргә карата*)

ОПЛОДОТВОРЯТЬ *несов. см.* оплодотворить

ОПЛОДОТВОРЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* оплодотвориться 2. *страд. от* оплодотворять

ОПЛОМБИРОВАТЬ *сов.* что пломбалау, пломбалап алыу; **опломбирова́ть** *склад* складты пломбалап алыу

ОПЛОМБИРОВАТЬ *несов. см.* опломбирова́ть

ОПЛОТ *м*; *высок.* терәк, таяныс

ОПЛОШАТЬ *сов.*; *разг.* хата ебәреү, яңылышлык яһау

ОПЛОШНОСТЬ *ж* хата, яңылышлык; **исправить** *свою* **оплошность** үзәндең хатаңды төзәтеү; **допустить** **оплошность** хата ебәреү

ОПЛЫВАТЬ I *несов. см.* **оплыть I**

ОПЛЫВАТЬ II *несов. см.* **оплыть II**

ОПЛЫТЬ I *сов.* что и *без доп.* йөзөп әйләнеп (урап) сыгыу, тирәләй (уратып) йөзөп сыгыу; **оплыть** **бстров** утраузы уратып йөзөп сыгыу

ОПЛЫТЬ II *сов.* 1. (*заплыть жиром*) һимереү, май үреү, шешенеү 2. (*о свече*) иреп ағыу 3. (*обрушиться от оползня*) ишелеп (емерелеп) төшөү; **берег** **оплыл** яр ишелеп төшкән

ОПОВЕСТИТЬ *сов.* кого-что хәбәр итеү, белдереү

ОПОВЕЩАТЬ *несов. см.* оповестить

ОПОВЕЩЕНИЕ *с* 1. *см.* оповестить — **оповещать** 2. (*известие*) хәбәр, хәбәр итеү

ОПОГАНИВАТЬ *несов. см.* **опоганить**

ОПОГАНИТЬ *сов.* кого-что; *разг.* бысратуу, бысрак ягыу

ОПОБЕК *м* бызау тиреһе, бызау күне

ОПОЗДАНИЕ *с* һуңлау, һуңға калыу, кисегеү; **опоздание** **на** **работу** эшкә һуңға калыу; **прийти** **без** **опоздания** һуңға калмай килеү

ОПОЗДАТЬ *сов.* 1. һуңлау, һуңға калыу, кисегеү; **опоздать** **на** **урок** дәрескә һуңлау 2. (*своевременно не выполнить*) кисектереү, һуңлатуу; **опоздать** **со** **списками** исемлектәрҙе һуңлатуу

ОПОЗНАВАНИЕ *с см.* **опознавать**

ОПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое таныу ...ы; **опознавательные** **знаки** таныу билдәләре

ОПОЗНАВАТЬ *несов. см.* **опознать**

ОПОЗНАНИЕ *с см.* **опознать**

ОПОЗНАТЬ *сов.* кого-что таныу, айырыу; **опознать** **вражеский** **самолёт** дошман самолёттын таныу

ОПОЗОРИТЬ *сов.* кого-что хур (мәсхәрә) итеү, оятка калдырыу

ОПОЗОРИТЬСЯ *сов.* хур (оятлы) булыу, оятка (мәсхәрәгә) калыу

ОПОИТЬ *сов.* кого 1. артык эсереп зарарлау; **опойть** **лошадь** атты артык эсереп зарарлау (*эселәгән ат тураһында*) 2. (*напоить чем-л. хмельным*) иҫерткес эсемлек эсереү 3. *уст.* (*отравить*) ағыу эсереү

ОПОЙ *м*; *вет.* аттың яңыуы (*һыу эсергәндән*)

ОПОЙКОВЫЙ, -ая, -ое бызау ...ы, бызау тиреһенән эшләнгән, бызау күненән тегелгән; **опойковая** **кбжа** бызау тиреһенән эшләнгән күн; **опойковые** **сапоги** бызау күненән тегелгән итек

ОПОКА *ж* 1. *тех.* калып, кыса (*койоу эшендә*) 2. *геол.* опока (*тау токомо*)

ОПОЛАСКИВАТЬ *несов. см.* **ополоснуть**

ОПОЛЗАТЬ I *несов. см.* **оползти I**

ОПОЛЗАТЬ II *несов. см.* **оползти II**

ОПОЛЗЕНЬ *м* ишелмә, шыуышма, ишелгән (шыуган) ер

ОПОЛЗТИ I *сов.* 1. что и *без доп.* (*вокруг чего-л.*) уратып шыуышыу, имгәкләү 2. (*огибая что-л.*) шыуышып (имгәкләп) ситләтеп үтеү (үтеп китеү)

ОПОЛЗТИ II *сов.* ишелеп (емерелеп) төшөү; **стены** **дёма** **оползли** өй стенаһы (диуары) емерелеп төшкән

ОПОЛОСНУТЬ *сов.* что сайкау, сайкап алыу; **ополоснуть** **кастрибю** кәстрүлдә сайкау

ОПОЛЧАТЬСЯ *несов. см.* **ополчиться**

ОПОЛЧЕНЕЦ *м* ополчин, ополчениела хезмәт итеүсе

ОПОЛЧЕНИЕ *с* ополчение; **нарядное** **ополчение** халык ополчениеһы

ОПОЛЧЕНСКИЙ, -ая, -ое ополчение ...ы; **ополченские** **части** ополчение частары

ОПОЛЧИТЬ *сов.* кого-что 1. *уст.* (*вооружить*) коралландырыу, ополчение йыйыу 2. *перен.*, *разг.* (*восстановить против кого-л.*) дошманлаштырыу, каршы котортоу

ОПОЛЧИТЬСЯ *сов.* 1. *уст.* (*вооружиться*) кораллануу, ополчениеға ойшоуп, каршы күтәреләү 2. (*пойти войной*) һуғышҡа күтәреләү; **ополчиться** **на** **врага** дошманға каршы һуғышҡа күтәреләү 3. *перен.* каршы көрәшеү, һөжүм итеү; **ополчиться** **против** **мещанства** мещанлыҡка каршы көрәшеү

ОПОМНИТЬСЯ *сов.* 1. аңға (иҫкә, һушҡа) килеү; **опомниться** **после** **обморока** һуш китеүҙән һуң аңға килеү 2. (*одуматься*) аҡылға килеү, үҙендә кулға алыу

ОПОР: **во** **весь** **опор** (скака́ть, мча́ться, нести́сь) бөтә кескә, йән-фарман (сабыу, йүгерәү)

ОПОРА *ж* 1. таяу, терәү, терәк; **поставить** **опоры** терәүҙәр куйыу 2. *перен.* (*поддержка*) таяныс; **отец** — **опора** **семьи** атай — ғаилә таянысы

ОПОРАЖНИВАТЬ *несов. см.* **опоражнить**

ОПОРАЖНИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* опорожнить 2. *страд. от опоражнивать*

ОПОРКИ *мн.* (*ед.* опорок *м*); *разг.* иске итек, тузган аяк кейеме

ОПОРНЫЙ, -ая, -ое таяу ...ы, терәү ...ы, терәк ...ы; **опорная балка** терәү бағанаһы; **опорный пункт** терәк пункты

ОПОРОЖНИТЬ и **ОПОРОЖНИТЬ** *сов.* что бушатғы, бушатып куйғы; **опорожнить цистерну** цистернаны бушатыу

ОПОРОЖНИТЬСЯ и **ОПОРОЖНИТЬСЯ** *сов.* бушау; **бочка опорожнилась** мискә бушаны

ОПОРОЖНЯТЬ *несов. см.* опорожнить

ОПОРОЖНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* опорожниться 2. *страд. от опорожнять*

ОПОРОС *м* суска балалауы

ОПОРОСИТЬСЯ *сов.* балалау (*сускага карата*)

ОПОРОЧИВАТЬ *несов. см.* опорочить

ОПОРОЧИТЬ *сов.* кого-что исемен һагыу, яманатлы итеу, хурлыкка төшөрөү

ОПОСРЕДСТВОВАННЫЙ, -ая, -ое *фило.*

1. *прич. от опосредствовать* 2. *прил.* туранан-тура булмаган, берәй нәмә (аша) арқыры; **опосредствованное познание действительности** ысынбарлыкты нимәлер аша танып белеу

ОПОСРЕДСТВОВАТЬ *сов., несов. что; фило.* туранан-тура булмау, аша белеу (бирелеу)

ОПОСТЫЛЕТЬ *сов.; разг.* биззереү, туйзырыу, ялыктыу

ОПОХМЕЛИТЬСЯ *сов.; разг.* баш төзәтеу

ОПОХМЕЛЯТЬСЯ *несов. см.* опохмелиться

ОПОЧИВАЛЬНЯ *ж; уст.* йоко бүлмәһе (*азәттә, батша һарайында, баярзар йортонда*)

ОПОШЛЕНИЕ *с см.* опшлить, опшлиться

ОПОШЛИТЬ *сов.* 1. *кого-что (сделать пошлым)* кара ягыу, әшәке итеп күрһәтеу 2. *что (сделать избитым, затасанным)* кәзерһезләу, кәзерен китәреү (ебәреү)

ОПОШЛИТЬСЯ *сов.* 1. (*стать пошлым*) әшәкеләнеу, әшәке булыу 2. (*стать избитым*) кәзерһезләнеу, кәзере китеу

ОПОШЛЯТЬ *несов. см.* опшлить

ОПОШЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* опшлиться 2. *страд. от опошлять*

ОПОЭТИЗИРОВАТЬ *сов. кого-что* шигрилаштырыу, бизәп күрһәтеу

ОПОЯСАТЬ *сов.* 1. *кого-что* билбау бәйләу, билен бәйләу, билгә бәйләу 2. *что; перен.* (*окружить собой*) әйләндереп (солғап, уратып) алыу; **река опоясала деревню** ауылды йылға уратып алған

ОПОЯСАТЬСЯ *сов.* 1. (*подпоястаться*) билде быуыу, билбау бәйләу 2. *перен.* (*стать окруженным чем-л.*) әйләндереп (уратылып) алыныу

ОПОЯСЫВАТЬ *несов. см.* опоясать

ОПОЯСЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* опоясаться 2. *страд. от опоясывать*

ОППОЗИЦИОНЕР *м* оппозиционер (*опозиция* яклы кеше)

ОППОЗИЦИОННЫЙ, -ая, -ое оппозиция ...ы; **оппозиционный блок** оппозиция блогы

ОППОЗИЦИЯ *ж* оппозиция (1. *каришы тороу, килешмәү* 2. *берәй йәмгәт, ойошма һ.б. әсендә күңселектең карашына, сәйәсәтенә үзенең сәйәсәтен һ.б. каршы куйган төркөм*); **парламентская оппозиция** парламент оппозицияһы

ОППОНЕНТ *м* оппонент; **официальный оппонент** рәсми оппонент

ОППОНИРОВАТЬ *несов.* оппонент булыу, каршы фекер әйтеу (*берәр диспутта, ялми бәхәстә һ.б.*)

ОППОРТУНИЗМ *м; ист.* оппортунизм (*әһселәр хәрәкәтендә марксизм-ленинизмга каршы булган ағым*)

ОППОРТУНИСТ *м* оппортунист, оппортунизм яклы

ОППОРТУНИСТИЧЕСКИЙ, -ая, -ое оппортунистик; **оппортунистическая теория** оппортунистик теория

ОППОРТУНИСТСКИЙ, -ая, -ое оппортунист; **оппортунистская группа** оппортунистар төркөмө

ОПРАВА *ж* тирәс; **оправа для очков** күзлек тирәсе

ОПРАВДАНИЕ *с* 1. *см.* оправдать 2. (*приговор суда*) аклау, гәйепһез тип табыу 3. (*довод*) һылтау, сәбәп, дәлил; **найти оправдание** аклану өсөн дәлил табыу

ОПРАВДАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое аклау ...ы; **оправдательный приговор** аклау хөкөмө; **оправдательный документ** аклау документы

ОПРАВДАТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* аклау; **оправдать доверие** ышанысты аклау; **оправдать расходы** сығымдарзы аклау; **оправдать расходы счетами и расписками** бухг. сығымдарзы сәттар һәм распискалар менән аклау

ОПРАВДАТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* аклану; **предсказания оправдались** әйткәндәр акланды; **затраты оправдались** тоголган аксалар акланды

ОПРАВДЫВАТЬ *несов. см.* оправдать

ОПРАВДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* оправдаться 2. *страд. от оправдывать*

ОПРАВИТЬ I *сов. что* төзәтеу, ипләу, рәтләу, ипләп (рәгләп, төзәтәп) куйыу; **оправить постель** түшәкте төзәтәп куйыу; **оправить платье** күлдәкте рәгләу

ОПРАВИТЬ II *сов. что* тирәсләу, тирәс куйыу; **оправить драгоценный камень** асыл ташка тирәс куйыу

ОПРАВИТЬСЯ *сов.* 1. төзәтенеу, яһану; **оправиться перед зеркалом** көзгө алдында төзәтенеу 2. *от чего* язылыу, арыулану,

ОПРАВЛЯТЬ

хауыгыу, төзөлөү; **оправиться от болезни** ауырыузан төзөлөү **3.** искә килеү, иң йыйыу, үз-үзгөндө кулга алыу; **оправиться от смущения** каушаузан искә килеү **4.** рәтләнөү, аякка басыу; **оправиться от последствий пожара** янгын эземгәләрәнән рәтләнөү **5. разг. (отправить естественную надобность)** тышка сыгыу, ярау итеү, бушаныу

ОПРАВЛЯТЬ I *несов. см. оправить I*

ОПРАВЛЯТЬ II *несов. см. оправить II*

ОПРАВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. оправиться 2. страд. отправлять I*

ОПРАШИВАТЬ *несов. см. опросить*

ОПРЕДЕЛЕНИЕ *с 1. см. определить, поделиться 2. билдәләмә; научное определение* филми билдәләмә **3. юр. карар; определение суда** суд карары **4. грам. аныклаусы**

ОПРЕДЕЛЁННОСТЬ *ж асыклык, аныклык, билдәлелек*

ОПРЕДЕЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от определить 2. прил. билдәле, билдәләнгән; встретиться в определённый час** билдәләнгән сәгәттә осрашыу **3. прил. анык, асык, аңлайышлы; дать определённый ответ** анык яуап биреү **4. прил. билдәле, билдәле бер, кайһы бер; при определённых условиях** билдәле бер шарттарза

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ *м 1. (книга для справок) белешмә; определитель растений* үсемлектәр белешмәһе **2. мат. билдәләүсе**

ОПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. билдәләүсе ...ы; определительные таблицы семейств растений** үсемлектәр гәиләнән билдәләүсе таблицалар **2. грам. аныклаусы; определительное предложение** аныклаусы һөйләм

ОПРЕДЕЛИТЬ *сов. кого-что; в разн. знач. билдәләү; определить возраст чей-л. кемдөңдөр йәшен билдәләү; определить направление ветра* елдән йүнәләшен билдәләү; **определить площадь круга** түнәрәктән майзанын билдәләү; **определить характер герба** геройзың характерын билдәләү; **определить час занятий** дәрестәр сәгәтән билдәләү; **обработка почвы определяет урожай** ерзе эшкәртеү уңышты билдәләй

ОПРЕДЕЛИТЬСЯ *сов. 1. (стать ясным) билдәләнөү, билдәле булғыу, асыкланыу; болезнь определилась* ауырыу асыкланды **2. спец. урыныңды (кайза икәнлегендә) билдәләү; определяться по компасу** компас буйынса кайза икәнлегендә билдәләү

ОПРЕДЕЛЯТЬ *несов. см. определить*

ОПРЕДЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. определяться 2. страд. от определять*

ОПРЕСНЕНИЕ *с см. опреснить — опреснить*

ОПРЕСНИТЕЛЬ *м сөсөләндөргөс*

ОПРЕСНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сөсөләндөрә торған; **опреснительный аппарат** (һыузы) сөсөләндөрә торған аппарат

ОПРЕСНИТЬ *сов. что сөсөләндөрөү, сөсөртөү; опреснить морскую воду* дингез һыуын сөсөләндөрөү

ОПРЕСНЯТЬ *несов. см. опреснить*

ОПРИХОДОВАТЬ *сов. что керемгә язгып куйыу*

ОПРИЧНИК *м; ист. опричник (опричинила тороусы)*

ОПРИЧНИНА *ж; ист. опричина (1. Иван Грозныйзың баяр-кенәздәр оппозицияһын тармар итеү, үзәкләштерелгән дәүләттә нығытыу өсөн үткәргән гәзәттән тыш саралар системаны 2. шул замандағы махсус гәскәр 3. Иван Грозный тарафынан эре баярзарзан тартып алынған һәм батша биләмәләренә ингән ерзәр)*

ОПРОБОВАНИЕ *с см. опробовать*

ОПРОБОВАТЬ *сов. что 1. һынау, һынап карау; опробовать новую машину* яңы машинаһы һынап карау **2. анализ яһау, сифатын билдәләү; опробовать руду** мәгдәнден сифатын билдәләү

ОПРОВЕРГАТЬ *несов. см. опровергнуть*

ОПРОВЕРГНУТЬ *сов. что кире кағыу, юкка сыгарғыу; опровергнуть доводы* дәлилдәрзе юкка сыгарғыу; **опровергнуть ложное сообщение** ялған хәбәрзе кире кағыу

ОПРОВЕРЖЕНИЕ *с 1. см. опровергать — опровергнуть 2. (сообщение, статья, в которых что-л. опровергается)* кире кағыу; **напечатать официальное опровержение** расми кире кағыузы бағыу

ОПРОКИДНОЙ, -ая, -ое аузармалы; **опрокидной кузов** аузармалы кузов

ОПРОКИДЫВАТЕЛЬ *м; тех. аузарғыс (механизм)*

ОПРОКИДЫВАТЬ *несов. см. опрокинуть*

ОПРОКИДЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. опрокинуться 2. страд. от опрокидывать*

ОПРОКИНУТЬ *сов. 1. что аузарыу; опрокинуть стол* естәлдә аузарыу; **опрокинуть кашу на сковородку** бутканы табага аузарыу **2. кого-что; разг. (вывалить из экипажа, лодки и т.п.)** колатыу; **опрокинуть седока** һыбайлыны колатыу **3. кого-что; перен. (сбить с позиций)** сгендөрөү, кыуып ебәрөү; **опрокинуть войска противника** дошман гәскәрен кыуып ебәрөү **4. что; перен. (ниспровергнуть)** емерөү, юкка сыгарғыу; **опрокинуть устаревшие технические нормы** искөргән техник нормаларзы юкка сыгарыу

ОПРОКИНУТЬСЯ *сов. 1. ауыу, түңкәрелөү, капланыу; телега опрокинулась* арба аузы **2. салқан йығылыу (ауыу); медведь опрокинулся** айыу салқан аузы **3. на кого; перен. (обрушиться на противника)** ташланыу, һөжүм итеү; **опрокинуться на врага** дошманга ташланыу

ОПУСТОШЕНИЕ

ОПРОМЕТЧИВОСТЬ ж дыуамаллык, алабарманлык, уйламай эшлөү

ОПРОМЕТЧИВЫЙ, -ая, -оо дыуамал, алабарман, уйламай эшлэнгэн; **опрометчивый па-рень** дыуамал егет; **опрометчивый поступок** уйламай эшлэнгэн эш

ОПРОМЕТЬЮ нареч. ашыгып, атылып, бик тиз (шөп); **опрометью бежать** бик шөп йүгерөү

ОПРОС м см. опросить — **опрашивать**; **опробс свидетелей** шаһиттарзан хорашып сыгыу (хорау алыу)

ОПРОСИТЬ сов. *кого-что* хорашыу, хорау алыу, хорашып (хорап) сыгыу, хорау; **опросить население** халыктан хорашып сыгыу; **опросить учащихся** укыусыларзан дәрес хорау

ОПРОСНЫЙ, -ая, -оо хорашыу ...ы, хорау алыу, хорашып сыгыу; **опробный лист** хорау алыу кагызы

ОПРОСОВОЛОСИТЬСЯ сов.; разг. яңылышыу, яңылышылык эшлөү, абайһыззан яңылышыу

ОПРОТЕСТОВАТЬ сов. *что* протест белдерөү (яһау); **опротестовать приговор суда** суд карарына протест яһау

ОПРОТЕСТОВЫВАТЬ несов. см. опротестовать

ОПРОТИВЕТЬ сов. биззереү, туйзырыу, биззереп (туйзырып) бөтөрөү

ОПРЫСКАТЬ сов. *кого-что* һиптерөү, бөркөү, һиптереп (бөркөп) сыгыу; **опрыскать вло-сы духами** сәскә хушбуй бөркөү

ОПРЫСКАТЬСЯ сов. өскә бөркөү (һибөү); **опрыскаться духами** өскә хушбуй бөркөү

ОПРЫСКИВАНИЕ с см. опрыскивать, опрыскиваться

ОПРЫСКИВАТЕЛЬ м һиптергес, бөркөүс

ОПРЫСКИВАТЬ несов. см. опрыскать

ОПРЫСКИВАТЬСЯ несов. 1. см. опрыс-каться 2. страд. от опрыскивать

ОПРЯТНОСТЬ ж бөхтәлек, йыйнаклык; **опр-ятность одёжды** кейемдең бөхтәлеге

ОПРЯТНЫЙ, -ая, -оо бөхтә, йыйнак; **опр-ятный вид** бөхтә киәфәт

ОПТАНТ м; юр. оптант (*оптацияга хожуғы бар кеше*)

ОПТАЦИЯ ж; юр. оптация (*бер дәүләттән икенсе дәүләткә күскән ерзә йшигән халыктың граждандык һайлау хожуғы*)

ОПТИК м оптик, оптика белгесе

ОПТИКА ж оптика (1. физиканың якты-лыкты өйрәнөү бүлге 2. оптик приборзар һәм инструменттар)

ОПТИМАЛЬНЫЙ, -ая, -оо оптималь, иң кулай(лы), иң якшы; **оптимальные сробки сева** сәсеүзең иң кулайлы вакыты

ОПТИМИЗМ м оптимизм (*киләсәккә ыша-ныс һәм өмөт менән карау*)

ОПТИМИСТ м и **ОПТИМИСТКА** ж оптимист **ОПТИМИСТИЧЕСКИЙ**, -ая, -оо оптимис-тик; **оптимистический взгляд на будущее** килә-сәккә оптимистик караш

ОПТИЧЕСКИЙ, -ая, -оо 1. оптик; **оптиче-ский прибор** оптик корамал; **оптический обман** оптик яңылышылык 2. оптика ...ы; **оптический магазин** оптика магазины

ОПТОВИК м эре саузагәр, күмәртәләп сауза итеүсе

ОПТОВЫЙ, -ая, -оо күмәртә; **оптовая тор-говля** күмәртә сауза

ОПТОМ нареч. 1. күмәртәләп, күшләп; **тор-говля оптом** күмәртәләп һатыу итеү 2. *перен., разг. (всё сразу)* бер юлы, тогош

ОПУБЛИКОВАНИЕ с см. опубликовать

ОПУБЛИКОВАТЬ сов. *что* бастырыу, бастырып сыгарыу; **опубликовать статью** мәкәлә бастырыу

ОПУБЛИКОВЫВАТЬ несов. см. опубли-ковать

ОПУС м 1. муз. опус 2. разг., шутил. (*сочи-нение, труд*) язма, әсәр

ОПУСКАТЬ несов. см. опустить

ОПУСКАТЬСЯ несов. 1. см. опуститься 2. страд. от опускать

ОПУСКНОЙ, -ая, -оо төшөрмәле; **опускные** бкна төшөрмәле тәзрәләр

ОПУСТЕЛЫЙ, -ая, -оо буш, бушап калган, ташландык; **опустелые улицы** бушап калган урамдар; **опустелый дом** ташландык өй

ОПУСТЕТЬ сов. бушау, бушап калыу; **улицы совсем опустели** урамдар бөтөнләй бушап калды

ОПУСТИТЬ сов. 1. *кого-что* төшөрөү, төшөр-рөп куйыу; **опустить занавес** пәрзәнә төшөрөү;

опустить ребёнка с рук на пол баланы кулдан изәнгә төшөрөү 2. *что (наклонить)* эйеү, түбән (аска) эйеү; **опустить голову** башты эйеү 3. *что* аска (түбән) карау, аска (түбән) төшөрөү; **опус-тить глаза** күззәрзе түбән төшөрөү 4. *что, во*

что төшөрөү, тыгыу; **опустить руку в карман** кулды кеңгә тыгыу; **опустить письмо в ящик** хатты йәшниккә төшөрөү 5. *что (пропустить)*

төшөрөү, төшөрөп калдырыу; **опустить слово при чтении** укыганда һүззе төшөрөп калдырыу

6. что (ослабить, отпустить) бушатыу, буша-та төшөү; **опустить подругу** айылды бушатыу

ОПУСТИТЬСЯ сов. 1. төшөү; **опуститься на дно моря** дингез төбөнә төшөү; **самолёт опу-стился на землю** самолёт ергә төштө; **штора опу-стилась** тәзрә пәрзәнә төштө 2. (*наклониться*)

эйелеү, түбән эйелеү 3. ултырыу; **опуститься на диван** диванга ултырыу 4. *перен. (стать не-опрятным)* һәпрәгә эйләнөү, үзен-үзе карамау,

түбәнселеккә төшөү

ОПУСТОШАТЬ несов. см. опустошить

ОПУСТОШЕНИЕ с см. опустошить — **опус-тошать**

ОПУСТОШЁННЫЙ

ОПУСТОШЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от опустошить* 2. *прил.* рухы төшкән, өмөтһөз, рухһыз; *опустошённый человек* рухһыз кеше

ОПУСТОШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаләкәтле, бөлдөргөс, емергес; **опустошительные войны** һаләкәтле һугһыштар

ОПУСТОШИТЬ *сов.* 1. *что* буш калдырыу, һаләк (харап) итеу, бөлдөрөү, бөлгөнлөккә төшөрөү; *засуха опустошила поля* королок яландарзы һаләк итте 2. *что; разг., перен.* бушатыу; **опустошить карман** кеҫәне бушатыу 3. *кого-что; перен.* рухын һүндерөү (төшөрөү), өмөтөн һүндерөү

ОПУТАТЬ *сов. кого-что* 1. сырмау, урау, урап (сырмап) куйыу; **опутать проволокой** тимер сыбык менән урап куйыу 2. *перен.* солгау, урагып (эйләндереп) алыу, баш эйләндерөү; **опутать лбжью** ялган менән башты эйләндерөү 3. *перен., разг.* юлдан яздырыу

ОПУТЫВАТЬ *несов. см. опутать*

ОПУХАТЬ *несов. см. опухнуть*

ОПУХНУТЬ *сов.* шешеу, шешенеу; **лицб опухло от слёз** күз йәштәренән бит шешенде

ОПУХОЛЬ *ж* шеш; **злокачественная опухоль** яман шеш

ОПУШАТЬ *несов. см. опушить*

ОПУШИТЬ *сов. что* 1. йөн менән каплау; **лапы зайца густо опушены** куйандың тәпәйзәре калын йөн менән капланган 2. (*о снеге, инее и т.п.*) кар (бәс) каплау; **иней опушил деревья** ағастарзы бәс каплаган 3. (*обшить по краям мехом*) кырпыулау, кырпыулап сыгыу; **опушить шапку норкой** бүректе шәшке тиреһе менән кырпыулау

ОПУШИТЬСЯ *сов.* 1. йөнләнеу, йөн үсөү (сыгыу); **птенец опушился** кош балаһына йөн үскән 2. (*покрыться снегом, инеем и т.п.*) кар (бәс) менән капланыу, бәсләнеу; **деревья опушились снегом** ағастар кар менән капланган

ОПУШКА I ж 1. *см. опушить* 3; 2. (*меховая обшивка по краю одежды*) кырпыу

ОПУШКА II ж (*край леса*) урман ауызы (сите), урман буйы

ОПУЩЕНИЕ *с* 1. *см. опустить* 5 — **опускать** 5; 2. *мед.* төшөү, түбәнләү; **опущение желудка** эс (ашказан) төшөү

ОПЫЛЕНИЕ *с* 1. *бот.* һеркәләнеу, һеркәләндерөү; **искусственное опыление** яһалма һеркәләндерөү 2. *см. опылить* — **опылять**

ОПЫЛИВАТЕЛЬ *м* (*аппарат, машина*) һиптергес, бөрккөс

ОПЫЛИВАТЬ *несов. см. опылить* 2

ОПЫЛИТЕЛЬ *м* 1. һеркәләндерөүсе (*ел, һыу, бөжәктәр, коштар*) 2. *см. опыливатель*

ОПЫЛИТЬ *сов. что* 1. *бот. (произвести опыление)* һеркәләндерөү 2. (*покрыть растения особым составом*) һибөү, һиптерөү

ОПЫЛИТЬСЯ *сов.; бот.* һеркәләнеу, һеркәгә ултырыу; **цветок опылился** сәскә һеркәләнде

ОПЫЛЯТЬ *несов. см. опылить*

ОПЫЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. опылиться* 2. *страд. от опылять*

ОПЫТ *м; в разн. знач.* тәҗрибә; **обмен опытом** тәҗрибә (менән) уртаклашыу; **провести опыт** тәҗрибә үткәрөү

ОПЫТНИК *м* тәҗрибәсе

ОПЫТНОСТЬ *ж* тәҗрибәләлек

ОПЫТНЫЙ, -ая, -ое 1. тәҗрибәле; **опытный учитель** тәҗрибәле укытыусы 2. тәҗрибә ...ы; **опытная сельскохозяйственная станция** ауыл хужалыгы тәҗрибә станцияһы 3. һынау ...ы; **опытный полёт** һынау осошо

ОПЬЯНЕНИЕ *с; прям., перен.* иҫерөү; **пить до опьянения** иҫергәнсе эсеу; **опьянение от радости** шатлыктан иҫерөү

ОПЬЯНЕТЬ *сов.; прям., перен.* иҫерөү; **опьянеть от музыки** музыканан иҫерөү

ОПЬЯНИТЬ *сов. кого-что; прям., перен.* иҫертеу

ОПЬЯНЯТЬ *несов. см. опьянить*

ОПЯТЬ *нареч.* тағы, йәнә

ОПЯТЬ-ТАКИ *нареч. см. опять*

ОРАКУЛ *м* оракул (1. *боронго заманда алла исеменән киләсәк тураһында төрлө хәбәр биреүсе жрец* 2. *құсм., кит. айтқан һүзе каршылыҡһыз хак, дөрөс тип табылған кеше*)

ОРАНГУТАН и **ОРАНГУТАНГ** *м* орангутанг (*кешегә оқиаш эре маймыл*)

ОРАНЖЕВЫЙ, -ая, -ое кызғылт һары, әфлисун төслө, хәнәзәт

ОРАНЖЕРЕЙНЫЙ, -ая, -ое оранжерея ...ы; **оранжерейная температура** оранжерея температураһы; **оранжерейные цветы** оранжерея сәскәләре ♦ **оранжерейное растение** *ирон.* назлы кеше

ОРАНЖЕРЕЯ *ж* оранжерея

ОРАТОР *м* оратор, телмәр тотоусы

ОРАТОРИЯ *ж* оратория (*хор, йырсы солист һәм оркестр өсөн язылған зур музыкаль әсәр*)

ОРАТОРСКИЙ, -ая, -ое ораторлыҡ ...ы; **ораторское искусство** ораторлыҡ остальғы

ОРАТОРСТВОВАТЬ *несов.; разг., ирон.* ораторлыҡ итеу, ораторзарса кыланыу

ОРАТЬ *несов.; разг.* кысқырыу, ақырыу; **орать от боли** ауырттыузан ақырыу; **орать на весь дом** бөтә йорт иштерлек итеп кысқырыу; **нельзя орать на людей** кешегә ақырырга ярамай

ОРБИТА *ж* 1. *астр.* орбита; **орбита Марса** Марс орбитаһы 2. *чего, какая; перен., книжн.* даирә; **втянуть в орбиту своего влияния** үзенең йөгонтә даирәһенә йәлеп итеу 3. (*глазница*) күз соқоро

ОРБИТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое орбиталь; **орбитальная научная станция** орбиталь фәнни станция

ОРГ... урыс телендәге кушма һүзәрзәң “ойштороу” мәғәнәнән аңлаткан беренсе өлөшө, мәс., **оргбюр** ойштороу бюросы; **орг-вопр**с ойштороу мәсьәләһе

ОРГАН м 1. ағза, орган; **органы слуха** иштеу ағзалары 2. *чегә; перен. (орудие, средство)* корал, сара, орган; **печать** — **орган воспитания** **молодёжи** матбуғат — йөштәрзә тәрбиәләу сараһы 3. *чегә, какой (учреждение, организация)* орган; **органы здравоохранения** һаулыҡ һаҡлау органдары 4. *(периодическое печатное издание)* орган; **политический орган социал-демократов** социал-демократтарҙың сәйәси органы

ОРГАН м; муз. орган

ОРГАНИЗАТОР м ойштороусы

ОРГАНИЗАТОРСКИЙ, -ая, -ое ойштороу ...ы, ойштора алыу ...ы; **организаторский талант** ойштороу таланты

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ, -ая, -ое ойштороу ...ы; **организационные вопросы** ойштороу мәсьәләләре

ОРГАНИЗАЦИЯ ж 1. см. **организовать, организоваться**; **организация кружка** түңәрәк ойштороу 2. *(организованность)* ойшканлыҡ; **чёткость организации труда** хезмәттәге ойшканлыҡтың аныҡлығы 3. *чегә, какая* ойшма; **профсоюзная организация** профсоюз ойшмаһы

ОРГАНИЗМ м 1. *(живое целое)* организм, терлек эйәһе; **простейшие организмы** ябай организмдар 2. *(совокупность свойств человека)* организм; **крепкий организм** ныҡ организм 3. *(сложное единство)* организм

ОРГАНИЗОВАННОСТЬ ж ойшканлыҡ, ойшторолғанлыҡ, тәртиплек; **организованность выступлений** сығыштың ойшканлығы

ОРГАНИЗОВАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от организовать* 2. *прил. (упорядоченный)* ойшкан, берзәм; **организованная борьба** берзәм көрәш 3. *прил. (сплочённый)* ойшторолған, ойшкан; **организованный пролетариат** 4. *прил. (дисциплинированный)* йыйнаҡ, тәртипле; **организованный человек** йыйнаҡ кеше

ОРГАНИЗОВАТЬ сов., несов. 1. *что* ойштороу; **организовать спортивное общество** спорт йәмғиәте ойштороу; **организовать соревнование** ярыш ойштороу 2. *кого-что (объединить, сплотить)* туулау, берләштерәу, ойштороу; **организовать народ на борьбу** халыҡты көрәшкә туулау 3. *что (упорядочить)* дөрөс ойштороу, тәртипкә һалыу; **организовать своё время** үз ваҡытыңды дөрөс ойштороу

ОРГАНИЗОВАТЬСЯ 1. сов., несов. *(возникнуть, создаться)* ойшоу, ойшторолоу, барлыҡка килеу; **организовались министерство** министрлыҡ ойшторолдо 2. сов., несов. *(объединиться)* ойшоу, берләшеу; **организоваться в отряд** отрядка ойшоу 3. несов. *страд. от организовать*

ОРГАНИЗОВАТЬ несов. см. **организовать**

ОРГАНИЗОВАТЬСЯ несов. 1. см. **организоваться** 2. *страд. от организовать*

ОРГАНИСТ м органы, органда уйнаусы

ОРГАНИЧЕСКИЙ I, -ая, -ое органик, йәнле, тере; **органическая природа** йәнле тәбиғәт; **органические удобрения** органик ашламалар ♦ **органическая химия** органик химия

ОРГАНИЧЕСКИЙ II, -ая, -ое 1. *мед.* орган ...ы, ағза ...ы, органға караған, органик; **органический порок сердца** органик йөрәк ауырыуы 2. *перен. (внутренне присущий кому-л.)* эске, тәбиғи, органик; **органический недостаток** тәбиғи кәмселек

ОРГАНИЧНЫЙ, -ая, -ое тәбиғи, тәбиғәтенә хас булған; **органичная потребность** тәбиғи ихтияж

ОРГАННЫЙ, -ая, -ое орган ...ы; **органный музыка** орган музыкаһы

ОРГИЯ ж оргия (1. *тар. боронго гректарза шарап һәм күңел асыу аллаһы Дионис хөрмәтенә үткәрелгән байрам* 2. *құсм. типте-реңде эске мәжлес*)

ОРДА ж 1. Урза (*боронго төрки халыктарза дәүләт берләшмәһе*); **Золотая Орда** Алтын Урза 2. *перен. (беспорядочная толпа)* өйөр, көтөү 3. *(вражеское войско)* қоторонған дошман ғәскәре, илбасарзар өйөрө; **фашистские орды** фашист илбасарзары өйөрө

ОРДЕН м 1. *(мн. ордена)* орден; **орден Отчужденной войны** Ватан һугышы ордены 2. *(мн. брдены)* орден; **орден иезуитов** иезуиттар ордены

ОРДЕНОНОСЕЦ м орденлы, орден алған *(кеше йәки ойшма)*

ОРДЕНОНОСНЫЙ, -ая, -ое орденлы; **орденоносный завод** орденлы завод

ОРДЕНСКИЙ, -ая, -ое орден ...ы; **орденская лента** орден таһмаһы

ОРДЕР м 1. *(мн. ордера)* ордер; **брдер на квартиру** фатир алыуға ордер 2. *(мн. брдеры и ордера)* архит. ордер *(архитектура композицияһының бер төрө)*

ОРДИНАРЕЦ м; воен. ординарец, ординарсы

ОРДИНАРНЫЙ, -ая, -ое 1. *книжн. (обыкновенный)* ғәзәти; **ординарный случай** ғәзәти вақиға 2. *уст. (штатный)* штаттағы, штатта торған; **ординарный профессор** штаттағы профессор

ОРДИНАТОР м ординатор *(дауалаусы врач)*

ОРДИНАТОРА ж 1. ординатура *(ғәмәли медицина аспирантураһының бер төрө)* 2. ординатор вазифаһы

ОРЁЛ м 1. бөркөт, карағош; **орёл-крикун** бакрак бөркөт; **орёл-могильник** газгара 2. *перен.* бөркөт, баһадир, кыйыу ♦ **двуглавый орёл** сәмреғош

ОРЕОЛ

ОРЕОЛ *м* 1. (светлый круг вокруг светящейся точки) ореол, яктгылык каймагы 2. чего, какой; перен. дан, хөрмөт, солганыш; **ореол тайнственности** серделек солганышы 3. фото. яктгылык

ОРЕХ *м* 1. сатлөүек; кедровые орехи эрбет сатлөүеге 2. (древесина орехового дерева) сатлөүек агасы ♦ досталось на орехи кому элэкте, кэрэген бирзелэр; **разделить под орех** кого тетмөһөн тетеү, пыр туззыруу

ОРЕХОВКА *ж* (птица) кедр (эрбет) тургайы **ОРЕХОВЫЙ**, -ая, -ое 1. сатлөүек ...ы, сатлөүекле; ореховое дерево сатлөүек агасы; **ореховый торт** сатлөүекле торт 2. сатлөүек агасынан эшлэнгән (яһалган); **ореховая мебель** сатлөүек агасынан яһалган йорт йһазы

ОРЕШЕК *м*; уменьш. от орех 1 ♦ **твёрдый (трудный, крепкий) орешек**: 1) үз һүзле кеше; 2) ауыр мөсьәлә

ОРЕШНИК *м* сатлөүеклек

ОРИГИНАЛ *м* 1. төп нөсхә, оригинал; **оригинал статьи** мөкәләнең төп нөсхәһе 2. разг. (странный человек) сәйер, үзәнсәлекле

ОРИГИНАЛЬНИЧАТЬ *несов.*; разг. башкаларга окшамаска маташыу (тырышыу), үзәнсә кылануу

ОРИГИНАЛЬНОСТЬ *ж* 1. оригиналлек, күсереп алынмаганлык 2. үзәнсәлеклек 3. үзәнә генә хаслык, үзәнсә булганлык, башкаларга окшамаска

ОРИГИНАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. (подлинный) күсереп алынмаган, төп, оригиналь; **оригинальные экземпляры** төп даналар 2. (самобытный) үзәнсәлекле; **оригинальный мыслитель** үзәнсәлекле фекер йөрөтөүсә 3. (своеобразный) үзәнә генә хас, үзәнсә, оригиналь, гәзәти булмаган

ОРИЕНТАЛИЗМ *м* ориентализм (1. Көнсыгышты өйрәнеү, Көнсыгыш һәм уның мәҙһиәте менән мауыгыу 2. Көнсыгышка хас булыу)

ОРИЕНТАЛИСТ *м* ориенталист, Көнсыгыш белгесе

ОРИЕНТАЛИСТИКА *ж* ориенталистика (Көнсыгыштың тарихын, иктисадын, телен, сәнәтен һ.б. өйрәнеү фәне)

ОРИЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое көнсыгыш ...ы, ориенталь; **ориентальный стиль** көнсыгыш стиле

ОРИЕНТАЦИЯ *ж* 1. (определение местонахождения) үзән торған урынды билдәләү (юсыклау) 2. перен. (умение разобраться в чём-л.) таныш булыу, хәбәрзар булыу, белеү 3. перен. (направленность деятельности) йүнәләш алыу, иҗәп тотуу

ОРИЕНТИР *м* ориентир; **выбрать ориентир** ориентир һайлау

ОРИЕНТИРОВАНИЕ *с* см. ориентировать 1–3, ориентироваться 1–3; **ориентирование на местности** торған урынды билдәләү

ОРИЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. кого-что* 1. йүнәлдереү, йүнәләш биреү, ориентирлау; **ориентировать на местности** урында йүнәләш биреү 2. в чём; перен. (помочь разобраться) төшөндөрөү, аңлатуу, йүнәләш биреү; **ориентировать в вопросах политики** сәйәсәт мәсьәләләрен аңлатуу 3. на кого-что; перен. (поставить определённую цель) йүнәлтөү, максат куйыу, күрһәтеү; **ориентировать на использование местных ресурсов** урындагы ресурстарзы файзаланыуға максат куйыу

ОРИЕНТИРОВАТЬСЯ 1. *сов., несов.* йүнәләш ала белеү, ориентирлашыу, ориентация алыу, юл таба алыу; **ориентироваться в городе** қалала юл таба алыу 2. *сов., несов. в чём; перен.* төшөнөү, төшөнөп алыу, аңлау; **ориентироваться в сложном материале** катмарлы материалды аңлау; **ориентироваться в новой обстановке** яңы шарттарзы төшөнөп алыу 3. *сов., несов. на кого-что; перен.* йүнәләш тотуу, йүнәләш алыу, иҗәп тотуу, күззә тотуу; **ориентироваться на читателей** укыусыларға иҗәп тотуу 4. *несов. страд. от ориентировать* 1, 3

ОРИЕНТИРОВАТЬ *ж* 1. см. ориентировать 1–3, ориентироваться 1–3; **способы ориентировки** в лесу урманда юлды таба белеү саралары 2. перен. айышына төшөнә алыу, аңлай белеү

ОРИЕНТИРОВОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. ориентир ...ы, йүнәләш алыу ...ы; **ориентировочный пункт** ориентир пункты 2. (предварительный, приблизительный) якынса, сама менән; **ориентировочные сроки** якынса сроктар

ОРКЕСТР *м* 1. оркестр; **симфонический оркестр** симфоник оркестр; **духовой оркестр** тынлы оркестр 2. (место для музыкантов) музыканттар урыны (сахна алдында)

ОРКЕСТРАНТ *м* и **ОРКЕСТРАНТКА** *ж* оркестрза уйнаусы

ОРКЕСТРОВАТЬ *сов., несов. что; муз.* оркестрға һалыу, оркестрлау; **оркестровать песню** йырзы оркестрға һалыу

ОРКЕСТРОВАТЬ *ж* см. оркестровать

ОРКЕСТРОВЫЙ, -ая, -ое 1. оркестр ...ы; **оркестровая партия** оркестр партияһы 2. оркестр өсөн язылған; **оркестровая музыка** оркестр өсөн язылған музыка

ОРЛАН *м* диңгез бөркөтө

ОРЛЕНОК *м* бөркөт балаһы, бала бөркөт

ОРЛИНЫЙ, -ая, -ое 1. бөркөт ...ы; **орлиное гнездо** бөркөт ояһы 2. перен. кыйыу, багыр, гәйрәтле, үткер; **орлиный взгляд** кыйыу караш ♦ **орлиный нос** көмрө танау

ОРЛИЦА *ж* инә бөркөт, инә карагош

ОРНАМЕНТ *м* орнамент, бизәк

ОРНАМЕНТАЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. *иск.* орнамент, орнаменталь, бизәкле; **орнамен-**

тальные раббты орнаменталь эштэр **2. иск., лит.** орнаментлы, бизэклэ; **орнаментальный стиль** орнаментлы стиль

ОРНАМЕНТАЦИЯ ж; *иск. 1. (украшение орнаментом)* бизэклэу, һырлау; **орнаментация сосудов** һауыгтар бизэклэу **2. (характер орнамента)** орнаментация, бизэктэр системаһы

ОРНАМЕНТИРОВАТЬ *сов., несов. что* бизэклэу, бизэк төшөрөү, һырлау; **орнаментировать горшки** көршэктэртэ бизэк төшөрөү

ОРНАМЕНТИРОВАТЬ ж см. **орнаментировать**
ОРНИТОЛОГ м орнитолог, орнитология белгесе

ОРНИТОЛОГИЧЕСКИЙ, -ая, -ое орнитологик, орнитология ...ы; **орнитологические исследования** орнитологик тикшеренүзэр

ОРНИТОЛОГИЯ ж орнитология (*зоологияның коштарзы өйрәнеү бүлеге*)

ОРОБЕЛЫЙ, -ая, -ое куржкан, каушаған, каушап калған, шөрлөгән

ОРОБЕТЬ *сов.* куржып (каушап) китеү, каушап калыу, шөрлөү

ОРОГОВЕТЬ *сов.* катыу, һөйәлләнеү (*тире-нең тышкы каты тураһында*)

ОРОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое орографик, орография ...ы; **орографическая карта** орографик карта

ОРОГРАФИЯ ж орография (*физик географияның ер өстө рельефын өйрәнеү бүлеге*)

ОРОСИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һугарыу ...ы; **оросительный канал** һугарыу каналы

ОРОСИТЬ *сов. что 1.* еүешлэу, сылатыу, дымландырыу; **дождь оросил землю** ямғыр ерзе еүешләне **2.** һугарыу; **оросить пустыню** сүлде һугарыу

ОРОСИТЬСЯ *сов.* еүешләнеү, сыланыу, дымланыу, һугарылыу

ОРОШАТЬ *несов. см. оросить*

ОРОШАТЬСЯ *несов. 1. см. ороситься 2. страд. от орошать*

ОРОШЕНИЕ с см. **оросить** — **орошать**

ОРТОДОКС м; *книжн.* ортодокс, ортодоксаль караштағы кеше

ОРТОДОКСАЛЬНОСТЬ ж; *книжн.* ортодоксальлек

ОРТОДОКСАЛЬНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* ортодоксаль; **ортодоксальные взгляды** ортодоксаль караштар

ОРТОДОКСИЯ ж; *книжн.* ортодоксия (*берәй нәмәгә нык ышанғанлык, берәй нәмәгә ортодоксаль бирелгәнлек*)

ОРТОПЕД м ортопед, ортопедия белгесе

ОРТОПЕДИЧЕСКИЙ, -ая, -ое ортопедия ...ы, ортопедик; **ортопедическая обувь** ортопедик аяк кейеме

ОРТОПЕДИЯ ж ортопедия (*медицинала умыртка һөйәген, кул-аяк кәкрәйецен өйрәнеү һәм дауалау бүлеге*)

ОРУДИЕ с **1.** корал, эш коралы; **земледельческие орудия** ер эшкәртеү коралдары; **орудия производства** етештереү коралдары **2. перен.** сара, ысул, юл; **язык — орудие общения** тел — аралашыу сараһы **3. воен.** туп, орудие; **артиллерийское орудие** артиллерия тубы

ОРУДИЙНЫЙ, -ая, -ое орудие(лар) ...ы, туп ...ы, орудиеларзан, туптарзан; **орудийный расчёт** орудие расчёты

ОРУДОВАТЬ *несов.; разг. 1. чем* эшлэу, эш итеү, эш итә (куллана) белеү; **орудовать пилой** быскы менән эш итеү **2. (распоряжаться, хозяйничать)** эш алып барыу, идара (хужалык) итеү, хужа булыу

ОРУЖЕЙНИК м корал яһаусы оста

ОРУЖЕЙНЫЙ, -ая, -ое корал ...ы; **оружейный завод** корал заводы ♦ **Оружейная палата** Корал палатаһы (*Мәскәү Кремлендәге музей*)

ОРУЖЕНОСЕЦ м; *ист.* корал йөрөтөүсе (*урта быуаттарҙа рыцарҙың коралын йөрөтөүсе йәш яугир*)

ОРУЖИЕ с; *прям., перен.* корал, һугыш коралы; **холодное оружие** һалкын корал (*кылыс, хәйәр, бысак һ.б.*); **стрелковое оружие** атыу коралы (*мылтык, револьвер һ.б.*); **печать — могучее оружие** матбугат — кәслә корал

ОРФОГРАФИЧЕСКИЙ, -ая, -ое орфография ...ы, орфографик; **орфографический словарь** орфография һүзлеге; **орфографическая ошибка** орфографик хата

ОРФОГРАФИЯ ж орфография, дөрөс языу кағизаләре

ОРФОЭПИЧЕСКИЙ, -ая, -ое орфоэпия ...ы, орфоэпик; **орфоэпические нормы языка** телден орфоэпик нормалары

ОРФОЭПИЯ ж орфоэпия (*дөрөс әйтеү кағизаләре һәм улларзы үтәү*)

ОРХИДЕЯ ж орхидея (*тропик үсемлек*)

ОСА ж һағызак

ОСАДА ж камау, камалыш, солғаныш; **осада города** каланы камап алыу

ОСАДИТЬ I *сов. 1. что (подвергнуть осаде)* камау, солгау, камап (солгап) алыу; **осадить крепость** кәлгәне камап алыу **2. кого; перен., разг. (окружить, столпиться)** уратыу, йыйылыу, тулланыу **3. кого, чем; перен., разг. (обременить просьбами, вопросами и т.д.)** теңкәгә тейеү, йөзәтәү, йөзәтәп бөтөрөү; **осадить вопросами** һораузар менән йөзәтәү

ОСАДИТЬ II *сов. что (заставить выделиться из раствора)* тондороу, төбөнә ултыртыу; **осадить муть** бурьякты тондороу

ОСАДИТЬ III *сов. 1. кого и без. доп. (заставить остановиться)* капыл туктатыу, капыл сиктереү; **круто осадить коня** атты капыл туктатыу **2. кого; перен. (одёрнуть)** кырка туктатыу, тыйыу, басылдырыу

ОСАДКА

ОСАДКА ж 1. (*оседание сооружения, грунта*) ултырыу, басылыу, сүгеу; **осадка фундамента** нигеззең ултырыуы 2. мор. батым (*судноның һыуға батып тороу кимәле*)

ОСАДОК м 1. ултырма, харкынды, төпрә; **осадок в растительном масле** үсемлек майының төпрәһе; **дать осадок** ултырма биреу 2. *перен.* күнелдәге төйөр, ауыр тәҗсир, ауыр тойго; **оставить тяжёлый осадок** ауыр тәҗсир калдырыу 3. *обычно мн.* осадки; геол. ултырма токомдар 4. *мн.* осадки яуын, яуым-төшөм

ОСАДОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. ултырма ...ы, харкынды, төпрә ...ы; **осадочный слой** төпрә каглары 2. геол. ултырма ...ы; **осадочные горные породы** ултырма тау токомдары 3. харкытыу ...ы; **осадочный чан** харкытыу кишмәге

ОСАЖДАТЬ I несов. см. осадить I

ОСАЖДАТЬ II несов. см. осадить II

ОСАЖДАТЬСЯ I несов. страд. от осажда́ть I

ОСАЖДАТЬСЯ II несов. 1. (*выделяться из жидкости*) ултырыу, харкыу, тоноу 2. (*об атмосферных осадках*) яууу, төшөү 3. *страд. от осажда́ть II*

ОСАЖДЕНИЕ с см. осадить II, осажда́ться II

ОСАЖИВАТЬ несов. см. осадить III

ОСАНИСТОСТЬ ж һынлылык, килбәглелек

ОСАНИСТЫЙ, -ая, -ое килбәтле, һынлы

ОСА́НКА ж килеш-килбәт, килбәт, һын; **гёрдая осанка** гөрүр һын

ОСАТАНÉЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* ярыған, которонған, енләнған, шашқан; **осатанéлый враг** которонған дошман

ОСАТАНÉТЬ сов.; *разг.* котороноу, үтә ярыу, енләнәу, шашынуу

ОСВАИВАТЬ несов. см. осво́бить

ОСВАИВАТЬСЯ несов. 1. см. осво́биться 2. *страд. от осваива́ть*

ОСВЕДОМИТЕЛЬ м белдерәүсе, еткереп тороусы, хәбәр биреүсе (итеүсе), шымсы

ОСВЕДОМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое (*содержащий сообщение о чём-л.*) белдерәү ...ы, таныштырыу ...ы; **осведомительный доклад** таныштырыу доклады

ОСВЕДОМИТЬ сов. *кого-что* белдерәу, хәбәр итеу, таныштырыу

ОСВЕДОМИТЬСЯ сов. белешәу, һорашыу, һорашып белешәу; **осведомиться о здоровье** сәләмәтлеге тураһында һорашып белешәу

ОСВЕДОМЛЕНИЕ с см. осведо́мить — осведо́млять, осведо́миться — осведо́мляться

ОСВЕДОМЛЁННОСТЬ ж хәбәрзар булыу, хәбәрләшәп тороу

ОСВЕДОМЛЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от осведо́мить* 2. *прил.* хәбәрзар, таныш, белгән; **быть осведомлённым хәбәрзар** булыу

ОСВЕДОМЛЯТЬ несов. см. осведо́мить

ОСВЕДОМЛЯТЬСЯ несов. 1. см. осведо́миться 2. *страд. от осведо́млять*

ОСВЕЖАТЬ несов. см. освежи́ть

ОСВЕЖАТЬСЯ несов. 1. см. освежи́ться 2. *страд. от освежа́ть*

ОСВЕЖЕВАТЬ сов. *что* тунау, эсен алыу (*йәнлектең*)

ОСВЕЖЕНИЕ с см. освежи́ть — освежа́ть, освежи́ться — освежа́ться

ОСВЕЖИТЬ сов. 1. *что (сделать свежим)* сафландырыу, еләсләндерәу, елләтәу 2. *кого-что (восстановить силы)* көс (хәл) биреу, еңеләйтеп ебәрәу; **купание освежает** һыу инеу еңеләйтеп ебәрә 3. *что* яңыртыу; **освежит краски** буяузы яңыртыу 4. *что* хәтергә (искә) төшөрәу; **освежит воспоминания** иҗтәлектәрҙе хәтергә төшөрәу

ОСВЕЖИТЬСЯ сов. 1. (*стать свежим*) сафлануу, еләсләнәу 2. (*восстановить свои силы*) хәл алыу (кереу), еңеләйеп китеу, тыныслануу 3. (*восстановиться в памяти*) хәтергә (искә) төшөү, хәтергә килеу

ОСВЕТИТЕЛЬ м; *театр.* яктыртыусы, сәхнә яктыртыусыһы

ОСВЕТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое яктыртыу ...ы, яктырта торған, яктырткыс; **осветительный прибор** яктыртыу приборы; **осветительные ракеты** яктырта торған ракеталар

ОСВЕТИТЬ сов. 1. *кого-что* яктыртыу; **солнце осветило вершины гор** кояш тау түбәләрен яктыртты 2. *что; перен.* нурландырыу, йәнләндерәу, дәртләндерәу, нурландырып (йәнләндереп, дәртләндереп, яктыртып) ебәрәу; **улыбка осветила её лицо** йылымайыу уның йөзөн яктыртып ебәрҙе 3. *что; перен. (изложить, истолковать что-л.)* аңлатып биреу, төшөндөрәу, һөйләп биреу, яктыртыу; **осветить положение** хәлдә аңлатып биреу

ОСВЕТИТЬСЯ сов.; *прям., перен.* яктырыу, балкыу, нурлануу, яктырып (балкып, нурланып) китеу

ОСВЕЩАТЬ несов. см. освети́ть

ОСВЕЩАТЬСЯ несов. 1. см. освети́ться 2. *страд. от освеща́ть*

ОСВЕЩЕНИЕ с 1. см. освети́ть — освеща́ть; **освещение улицы** урамды яктыртыу 2. **яктылык; искусственное освещение** яһалма яктылык 3. *перен.* яктыртыу, аңлатма; **освещение фактов** факттарҙы яктыртыу (аңлатыу)

ОСВЕЩЁННОСТЬ ж; *физ.* яктыртылыш, яктыртылғанлык, яктыртылыу дәрәжәһе; **единица освещённости** яктыртылыш берәмеге

ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАНИЕ с см. осви́детельствовать

ОСВИДЕТЕЛЬСТВОВАТЬ сов. *кого-что* карау, карап (тикшереп) сығыу; **освидетельствовать** больноһо ауырыузы карап сығыу

ОСВИСТАТЬ сов. *кого-что* ризаһызлыҡ белдереп (хурлап) һызғырыу

ОСВИСТАВАТЬ несов. см. осви́стать

ОСВОБОДИТЕЛЬ м азат итеүсе, коткарғыусы
ОСВОБОДИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое азатлык
...ы, ирек ...ы; **освободительное движение** азат-
лык хәрәкәте

ОСВОБОДИТЬ сов. 1. *кого-что (сделать свободным)* азат итеү, иреккә сыгарыу, коткарыу; **освободить людей от рабства** халыкты коллоктан коткарыу 2. *кого-что (высвободить)* ыскындырыу; **освободить зверя от пут** йәнлекте сынйырзан ыскындырыу 3. *от чего (избавить)* азат итеү, коткарыу, бушатыу; **освободить от дежурства** дежурлыктан азат итеү 4. *кого (снять с должности)* сыгарыу, алыу, бушатыу 5. *что (сделать пустым)* бушатыу; **освободить банку из-под варенья** кайнатманан банканы бушатыу 6. *что; перен. (сделать свободным с какой-л. целью)* (вакытты) буш итеү, буш вакыт калдырыу

ОСВОБОДИТЬСЯ сов. 1. *(стать свободным)* азат булыу, иреккә сыгыу, котолоу, ирекле булыу; **освободиться из плена** эсирлектән котолоу 2. *(высвободиться)* ыскыныу 3. *(избавиться от чего-л. нежелательного)* бушау, арыныу, котолоу 4. *(стать незанятым)* бушау; **место освободилось** урын бушаны

ОСВОБОЖДАТЬ несов. см. освободить

ОСВОБОЖДАТЬСЯ несов. 1. см. освободиться 2. *страд. от освобождать*

ОСВОБОЖДЕНИЕ с см. освободить, освободиться; **освобождение рабочего класса** эшсе синьфын азат итеү

ОСВОЁНИЕ с см. освобить; **освоение целины** сизам үзләштереру; **освоение новой техники** яңы техниканы үзләштереру

ОСВОИТЬ сов. *что* үзләштереру, эйә булыу; **освоить новую профессию** яңы һөнәр үзләштереру

ОСВОИТЬСЯ сов. эйәләшеү, үзләшеү, күнегеү, күнегеп китеү, өйрәнеү; **быстро освоиться в детском саду** балалар баксаһына тиз эйәләшеү 2. *с чем (постичь, усвоить что-л.)* үзләштереру, төшөнөү, үзләштереп (төшөнөп) алыу

ОСВЯТИТЬ сов. *что; церк.* изгеләндереру, изге итеү, изгегә һанау

ОСВЯЩАТЬ несов. см. освятить

ОСВЯЩЕНИЕ с см. освятить — освящать

ОСЕВОЙ, -ая, -ое күсәр ...ы; **осевая линия** күсәр һызыгы

ОСЕДАТЬ несов. см. осесть

ОСЕДЛАТЬ сов. 1. *кого* эйәрләү; **оседлать коней** аттарзы эйәрләү 2. *кого-что; разг. (сесть верхом)* атланып ултырыу; **оседлать стул** ултыргыска атланып ултырыу 3. *кого-что; перен., разг. (подчинить себе)* елкәһенә ултырыу, буйһондорю

ОСЕДЛОСТЬ ж ултыраклылык, ултырак тормаһ

ОСЕДЛЫВАТЬ несов. см. оседлать

ОСЕДЛЫЙ, -ая, -ое ултырак; **оседлые племена** ултырак кәбиләләр

ОСЕКАТЬСЯ несов. см. осеяться

ОСЁЛ м; *прям., перен.* ишәк

ОСЕЛОК м 1. *(точильный камень)* беләү, кайрак 2. *спец.* һынау ташы *(жиммәтле металлдарзы)*

ОСЕМЕНЕНИЕ с см. осеменить — осеменить; **искусственное осеменение животных** хайуандарзы яһалма аталандырыу 2. *биол.* аталаныу, аталандырыу

ОСЕМЕНИТЬ сов. *кого-что; спец.* яһалма аталандырыу

ОСЕМНЯТЬ несов. см. осеменить

ОСЕНИТЬ сов. *кого* қапыл башка (акылға) килеү, иҫенә килеү (төшөү); **егб осенила блестящая идея** қапыл уның башына бик шәп идея килде

ОСЕННИЙ, -ая, -ее көзгә; **осенние цветы** көзгә сәскәләр

ОСЕНЬ ж көз

ОСЕНЬЮ нареч. көзөн, көз көнө, көзлектә

ОСЕНЯТЬ несов. см. осенить

ОСЁСТЬ сов. 1. сүтеү, ултырыу, баһылыу; **дом осёл** өй баһылған 2. *(о человеке или животном)* ултырыу, ултыра төшөү, сүтеү 3. қаплау, куньу, ултырыу; **пыль осёла** тузан кунған 4. *(выделиться из раствора в виде осадка)* ултырыу 5. *(поселиться)* ултырак тормаһка күсеү, ултыракланыу

ОСЕТИНСКИЙ, -ая, -ое осетин(дар) ...ы, Осетия ...ы; **осетинский язык** осетин теле

ОСЕТЬНЫ мн. осетиндар, осетин халкы // *ед.* **осетин** м осетин ир-аты; **осетинка** ж осетин катын-кызы

ОСЁТР м бикре

ОСЕТРИНА ж бикре ите

ОСЕТРОВЫЙ, -ая, -ое 1. бикре ...ы; **осетровая икра** бикре ыуылдырыгы 2. *в знач. суш.* **осетровые** мн.; *зоол.* бикре һымактар

ОСЁЧКА ж 1. атылмай калыу, осечка; **ружьё далб осёчку** мылтык ағылмай калды (осечка бирзе) 2. *перен., разг. (неудача)* уньшһызлык, эш барып сыкмау, кире һөзөмтә

ОСЕЧЬСЯ сов. 1. *перен., разг. (потерпеть неудачу)* абыныу, уньшһызлыкка осрау 2. *(запутаться)* тотлоһоп калыу, һөйләүзән қапыл туктау

ОСИЛИВАТЬ несов. см. осилить

ОСИЛИТЬ сов. *кого-что; прям., перен.* еңеү, еңеп сығыу, йырып сығыу; **врагу нас не осилить** дошман беззе еңеп сыға алмаясак; **осилить волнение** тулқынланыузы еңеү; **осилить английский язык** инглиз телен йырып сығыу

ОСИНА ж усақ

ОСИННИК м усақлык, усақ урманы

ОСИНОВЫЙ, -ая, -ое 1. усақ ...ы; **осиновый лист** усақ япрағы 2. усақ ...ы, усақтан эшләнған

ОСИНЫЙ

(яһалған); **осиновый дом** усақ өй ♦ **дрожать (трястись)** как **осиновый лист** нык калтырау (дерелдау)

ОСИНЫЙ, -ая, -ое һағызак ...ы; **осиный рой** һағызак күсе ♦ **осиное гнездо** козғондар ояһы (бер-береһенә дошман йәки йәмғиәткә зарарлы кешеләр торқомо һәм улдарзың торған урыны); **осиная талия** нескә бил

ОСИПЛИЙ, -ая, -ое қарлыққан, ғыжылдауытк; **осиплий гблос** қарлыққан тауыш

ОСИПНУТЬ сов. қарлығыу, ғыжылдау

ОСИРОТЭЛИЙ, -ая, -ое 1. етем, етем қалған; **осиротэлий ребёнок** етем бала 2. *перен.* эйәһез (кешеһез) қалған, буш қалған, ташландытк; **осиротэлий дом** эйәһез қалған өй

ОСИРОТЭТЬ сов. 1. етем қалыу 2. *перен.* буш қалыу, эйәһез (кешеһез) булыу

ОСКАЛ м ыржайған ауыз

ОСКАЛИВАТЬ несов. см. **оскалить**

ОСКАЛИВАТЬСЯ несов. см. **оскалиться**

ОСКАЛИТЬ сов. что ыржайтыу; **оскалить зубы** тешгәрзе ыржайтыу

ОСКАЛИТЬСЯ сов. ыржайтыу

ОСКАЛЬПИРОВАТЬ сов. кого-что баш тиреһен туһаһ алыу

ОСКАНДАЛИТЬСЯ сов. хур булыу, оятка (көлкөгә) қалыу

ОСКВЕРНЕНИЕ с см. **осквернить** — **осквернять**

ОСКВЕРНИТЕЛЬ м бысратыусы, шакшылаусы, хурлаусы

ОСКВЕРНИТЬ сов. кого-что хур итеу, бысратыу, тап төшөрөу, қара яғыу

ОСКВЕРНИТЬСЯ сов. бысраныу, шакшылануы

ОСКВЕРНЯТЬ несов. см. **осквернить**

ОСКВЕРНЯТЬСЯ несов. 1. см. **оскверниться** 2. *страд.* от **осквернять**

ОСКЛАБИТЬ: **осклабить лицо** *разг.* ауыз йырыш көләу

ОСКЛАБИТЬСЯ сов.; *разг.* ауыз йырыш көләу

ОСКОЛОК м 1. ярсық, ватық; **осколок снаряда** снаряд ярсығы 2. *перен.* қалдытк; **осколок старого мира** иске донья қалдығы

ОСКОЛОЧНЫЙ, -ая, -ое 1. ярсық ...ы; **осколочное ранение** ярсық яраһы 2. ярсықлы; **осколочная бомба** ярсықлы бомба

ОСКОМИНА ж камашыу, қурышыу, теш камаштырыу; **оскомина от клубквы** мүк еләгенән ауыз қурышыу ♦ **набить оскомину** теңкәгә тейеу, түйзырып (йөзәтеп) бөтөу

ОСКОПИТЬ сов. кого бестереу, көйзөрөу, һылыулау (*малды*)

ОСКОПЛЯТЬ несов. см. **оскопить**

ОСКОРБИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое кәмһетеуле, хурлықлы, мысқыллы

ОСКОРБИТЬ сов. кого-что мысқыл итеу, мысқыллау, кәмһетеу ♦ **оскорбить действием** һуғыу, сиккәгә сабыу, ядақлау

ОСКОРБЛЯТЬ несов. см. **оскорбить**

ОСКОРБЛЯТЬСЯ несов. 1. см. **оскорбиться** 2. *страд.* от **оскорблять**

ОСКУДЕВАТЬ несов. см. **оскудеть**

ОСКУДЕТЬ сов. ярлылануы, фәқирләнеу

ОСЛАБЕВАТЬ несов. см. **ослабеть**

ОСЛАБЭЛИЙ, -ая, -ое *разг.* көшөзләнгән, хәлһезләнгән

ОСЛАБЭТЬ сов. 1. көшөзләнеу, хәлһезләнеу; **больной ослабел** ауырыу хәлһезләнгән 2. (*притутиться*) насарайыу, насарлануы; **зрение ослабело** күззәр насарайзы 3. (*уменьшится*) басылыу, йомшарыу, кәмеу, басыла (йомшара, кәмей) төшөу; **ветер ослабел** ел басыла төштө; **дисциплина ослабела** тәртип йомшарзы 4. *что* бушау; **ремень ослабел** қайыш бушаған

ОСЛАБИТЬ сов. 1. *кого-что* көшөзләндереу, хәлһезләндереу, быуынды бөтөрөу; **болезнь ослабила его** ауырыу уны хәлһезләндәрзе 2. *что* кәметеу, йомшартыу; **ослабить внимание** игтибарзы кәметеу; **ослабить воспитательную работу** тәрбиә эшен йомшартыу 3. бушатыу, бушата төшөу; **ослабить поводья** тезгенде бушата төшөу

ОСЛАБЛЕНИЕ с 1. см. **ослабить** — **ослаблять** 2. см. **ослабеть**; **ослабление памяти** хәтерзең насарайыуы

ОСЛАБЛЯТЬ несов. см. **ослабить**

ОСЛАБНУТЬ сов.; *разг.* см. **ослабеть**

ОСЛАВИТЬ сов. *кого-что*; *разг.* исемен (яманатын) һағыу, данын сығарыу, гәйбәт таратыу

ОСЛАВЛЯТЬ несов. см. **ославить**

ОСЛЕПИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. күз сағылдырғыс (сағылдырғырлық), үтә яқты, яп-яқты; **ослепительное солнце** күз сағылдырғыс қояш 2. *разг.* күз камаштырғырлық ақ; **ослепительная скатерть** күз камаштырғырлық ақ ашыаулық 3. *перен.* иҫ киткес, таң қалдырғыс (қалдырғырлық), һокландырғыс, гәжәп; **ослепительная красота** һокландырғыс һылыулық

ОСЛЕПИТЬ сов. *кого-что* 1. (*лишить зрения*) һуқырайтыу, күззән яззырыу, күзһез қалдырыу 2. (*лишить на время способности видеть*) күззе сағылдырыу 3. *перен.* (*поразить*) таң қалдырыу, хайран қалдырыу, һокландырыу, күз яуын алыу 4. *перен.* ақылын юғалтыу (юйыу), күз томалау, яңылыштырыу; **гнев ослепил его** асыу уның ақылын юйзы

ОСЛЕПЛЕНИЕ с 1. см. **ослепить** — **ослеплять** 2. *перен.* күз томалау, нимә эшләгенде белмәу; **увлекаться до ослепления** күз томанғансы мауығыу

ОСЛЕПЛЯТЬ несов. см. **ослепить**

ОСЛЕПНУТЬ сов. 1. (*лишиться зрения*) һуқырайыу, күзһез қалыу, күззән языу 2. (*вре-*

ОСНОВАТЕЛЬНЫЙ

менно *потерять способность видеть*) күз сағылыу; **ослепнуть от снежного блёска** кар ялы тырауынан күз сағылыу **3. перен.** (*перестать понимать совершающуюся*) акыл югалуу (юйлылу), күз томалануу, яңылышыу

ОСЛИЗЛЫЙ, -ая, -ое лайлалы, тайгак; **ослизлые грибы** лайлалы башмактар

ОСЛИЗНУТЬ *сов.* лайлалануу, тайгаклануу
ОСЛИНЫЙ, -ая, -ое ишәк ...ы; **ослиные уши** ишәк қолағы

ОСЛИЦА *ж* инә ишәк

ОСЛОЖНЕНИЕ *с* **1. см.** **осложнить** — **осложнять**, **осложниться** **2. (препятствие)** тоткарлык, камасау, кыйынлык, катмарлылык **3.** өзлөгөү; **осложнение после гриппа** грипптан һуң өзлөгөү

ОСЛОЖНИТЬ *сов.* что кыйынлаштырыу, катмарландырыу, ауырлаштырыу

ОСЛОЖНИТЬСЯ *сов.* **1.** кыйынлашыу, катмарлануу, ауырлашыу **2. чем (о болезни)** өзлөгөү, өзлөгөп калуу

ОСЛОЖНЯТЬ *несов. см.* **осложнить**

ОСМАЛИВАТЬ *несов. см.* **осложниться** **2. страд. от** **осложнять**

ОСЛУШАТЬСЯ *сов.* кого-что; *разг.* кушканды тыңламау (эшләмәү), буйһонмау, баш бирмәү, каршышу

ОСЛУШАТЬСЯ *сов.* яңылыш ишетөү

ОСМАЛИВАТЬ *несов. см.* **осмолиять**

ОСМАТРИВАТЬ *несов. см.* **осмотреть**

ОСМАТРИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* **осмотреться** **2. страд. от** **осматривать**

ОСМЕИВАТЬ *несов. см.* **осмеять**

ОСМЕЛЕТЬ *сов.* кыйбулануу, базнатлануу

ОСМЕЛИВАТЬСЯ *несов. см.* **осмелиться**

ОСМЕЛИТЬСЯ *сов.* на что и с *неопр.* кыйбулануу, базыу, базнат итеү

ОСМЕЯНИЕ *с* **см.** **осмеять**

ОСМЕЯТЬ *сов.* кого-что көлөү, көлкөгә калдырыу

ОСМОЛИТЬ *сов.* что ысмалалау, ысмалалап сығыу, ысмала менән каплау

ОСМОЛКА *ж* **см.** **осмолиять** — **осмаливать**; **осмолка палубы** палубаны ысмалалау

ОСМОС *м*; *физ.* осмос (*иреткес матдәнең йока ғына яры аша иретмәгә итеп иңеңе, һаркыуы*)

ОСМОТР *м* **см.** **осмотреть** — **осматривать**; **врачебный осмотр** врач карауы

ОСМОТРЕТЬ *сов.* **кого-что** **1.** карау, карап сығыу, байкау, күзән узгарыу (күсерөү), карап танышып сығыу; **осмотреть выставку** күргәзмәне карап сығыу **2.** карау, тикшерөү; **осмотреть больного** ауырыуы тикшерөү

ОСМОТРЕТЬСЯ *сов.* **1.** карануу, каранып алыу **2. перен. (ознакомиться)** танышып сығыу, эйәләшеу; **осмотреться в новом городе** яңы кала менән танышыу

ОСМОТРИТЕЛЬНОСТЬ *ж* һаклык, алдын-артын карау; **проявить осмотрительность** һаклык күрһәтеү

ОСМОТРИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һак, алдын-артын уйлаусан, ипле; **осмотрительный человек** һак кеше

ОСМОТРИЩИК *м* тикшерөүсе, карап тикшереп тороусы

ОСМЫСЛЕНИЕ *с* **см.** **осмыслить** — **осмыслять**; **осмысление прочитанного** укығанды аңлау

ОСМЫСЛЕННОСТЬ *ж* акыл менән (уйлап) эшлэгәндөк; **осмысленность действий** хәрәкәт-тәрзең уйлап эшләнгәнлеге

ОСМЫСЛЕННЫЙ, -ая, -ое **1. прич.** от **осмыслить** **2. прил.** акыл менән эшләнгән, аңлы, уйланған, мәғәнәле; **осмысленный взгляд** мәғәнәле караш

ОСМЫСЛИВАТЬ *несов. см.* **осмыслить**

ОСМЫСЛИТЬ *сов.* что аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) етеү

ОСМЫСЛЯТЬ *несов. см.* **осмыслить**

ОСНАСТИТЬ *сов.* **что** **1. мор.** йыһазландырыу, (корамал менән) тәмин итеү (*судноны*); **оснастить судно** судноны йыһазландырыу **2.** тәмин итеү; **оснастить хозяйство техникой** хужалықты техника менән тәмин итеү

ОСНАСТКА *ж* **1. см.** **оснастить** — **оснащать** **2. (снасти)** йыһаз, корамал

ОСНАЩАТЬ *несов. см.* **оснастить**

ОСНАЩЕНИЕ *с* **1. см.** **оснастить** **2;** **2.** корамалландырыу, йыһазландырыу

ОСНАЩЕННОСТЬ *ж* йыһазландырылыу кимәле, тәмин ителеш, йыһазлан(дырыл)ган булыу; **техническая оснащённость** техник яктан йыһазланган булыу

ОСНОВА *ж* **1. (остов)** нигез, төп **2. мн. основны** нигеззәр; **основы знаний** белем нигеззәре **3. текст.** буйлык, буй еп, буй **4. грам.** нигез ♦ **класть в основу** нигез итеп алыу; **лечь в основу** чего нигез булып тороу; **на основе** чего таянып

ОСНОВАНИЕ *с* **1. см.** **основать** **2.** һалыу, һалыныу, барлыкка килеү, төзөлөү; **столетие основания города** калага нигез һалыныуың йөз йыллыгы **3. (фундамент)** нигез; **искусственное основание** яһалма нигез **4. (причина, повод)** нигез, сәбәп, һылтау, ерлек; **без всякого основания** һис бер нигезһез; **на каком основании?** ни сәбәплә? **5. мат.** нигез; **основание треугольника** өсмөйөш нигезе **6. хим.** нигез; **органические основания** органик нигеззәр ♦ **до основания** бөткәнсе, нигезенә (төбөнә) тиклем

ОСНОВАТЕЛЬ *м* нигез һалусы, ойшо-роусы, башлаусы

ОСНОВАТЕЛЬНОСТЬ *ж* нигезлелек, төплөлөк

ОСНОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1. (веский)** нигезле, төплө; **основательный довод** нигезле дә-

ОСНОВАТЬ

лил **2.** (*дельный, положительный*) эшлекле, төплә, олпат; **основательный человек** төплә кеше **3.** (*крепкий, прочный*) нык; **основательная постройка** нык төзөлөш **4. разг.** (*значительный по размеру, весу и т.п.*) байтак зур, ярайһы, ауыр

ОСНОВАТЬ *сов. что* **1.** нигез (һалыу) короу, төзөү, ойштороу; **основать город** калага нигез һалыу **2. на чём** нигезләү, дәлилләү; **основать выводы на фактах** һыгымталарзы факттар менән дәлилләү

ОСНОВАТЬСЯ *сов. 1. (возникнуть)* барлыкка килеү, нигез һалыныу, королоу, төзөлөү; **основалось новое общество** яңы йәмғиәт барлыкка килде **2. (расположиться, поселиться)** нигезләнеү, төпләнеү, урынлашыу; **основаться на новом месте** яңы урынга (ергә) төпләнеү

ОСНОВНОЙ, -ая, -ое **1.** төп, иң мөһим, иң әһмиәтле; **основная цель** төп максат **2. в знач. суц.** **основнбе с төп мәсьәлә, иң мөһим нәмә** ♦ **в основнбм** нигеззә, дөйөм алганда; **основной капитал** эк. төп капитал

ОСНОВНОЙ I -ая, -ое *текст.* буй ...ы, буйлык; **основные нити** буйлык ептәр

ОСНОВНОЙ II, -ая, -ое *хим.* нигез ...ы, нигезле; **оснбвные окислы** нигез окиселдары

ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ, -ая, -ее нигез булып тороусы (торган), төп, нигез; **основополагающие труды по тебрии** теорияга нигез булып торган хезмәттәр

ОСНОВОПОЛОЖНИК *м* нигез һалыусы

ОСНОВЫВАТЬ *несов. см. основать*

ОСНОВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. основаться* **2. на чём** таяныу, нигезләнеү; **основываться на фактах** факттарга нигезләнеү **3. страд. от основывать**

ОСОБА *ж; ирон.* кеше, шәхес; **почтённая особа** хөрмәтле (олпат) кеше ♦ **своей (собственной) особой** үзә

ОСОБЕННО *нареч.* бигерәк тә, айырыуса, айырата, бик үк; **особенно важный** айырыуса мөһим; **он особенно любил нарбдные песни** ул айырыуса халык йырзарын ярата ине ♦ **не особенно** бик үк түгел, шулай ук түгел

ОСОБЕННОСТЬ *ж* үзәнсалек, айырымлылык; **одна из особенностей** произвбдства етештереү үзәнсалектәрәненә береһе; **особенность характера** холок үзәнсалеге ♦ **в особенноти** иң элек, беренсе сиратта, иң тәүзә

ОСОБЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** үзәнә бер төрлө, үзәнә башка, үзәнсалекле; **отличаться особенной музыкальностью** үзәнә башка музыкаллек менән айырылып тороу **2. (специальный)** махсус

ОСОБНЯК *м* айырым йорт; **жить в особняке** айырым йортта йәшәү

ОСОБНЯКОМ *нареч.* айырым, яңғыз, бер үзә, башкаларзан ситтә; **держаться особняком** башкаларзан ситтә булыу; **жить особняком** айырым йәшәү

ОСОБЫЙ, -ая, -ое **1.** (*особенный, необычный*) үзәнә башка, үзәнә бер төрлө; **особая интонация** үзәнә башка интонация **2. (отдельный)** айырым, махсус; **особая комиссия** махсус комиссия

ОСОБЬ *ж* зат, шәхес, айырым нәмә

ОСОВЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг. см. осоловелый*

ОСОВЕТЬ *сов.; разг.* мәлиерәү, бәлиерәү, мәлиерәп (бәлиерәп) төшөү, хәлһезләнеү

ОСОВРЕМЕНИВАТЬ *несов. см. осовременить*

ОСОВРЕМЕНИТЬ *сов. что* заманса итеү, замансалау, замансалаштырыу; **осовременить пьесу** пьесаны замансалау

ОСОЗНАВАТЬ *несов. см. осознать*

ОСОЗНАНИЕ *с см. осознать; осознание опасности* куркыныс барлығын аңлау

ОСОЗНАТЬ *сов. что* аңлау, төшөнөү, аңлап (төшөнөп) етеү; **осознать своё вино** үз гәйебәнде аңлау

ОСОКА *ж* күрән; **осбка береговая** яр күрәнә; **осбка бледноватая** аҡһыл күрән; **осбка волосистая** төклө күрән; **осбка иглистая** энәле күрән

ОСОКОРНИК *м* күк тирәклек

ОСОКОРЬ *м; күк* тирәк

ОСОЛОВЕТЬ *сов.* бәлиерәү, мәлиерәү, хәлһезләнеү, изрәү

ОСОЛОВЕЛЫЙ, -ая, -ое (*нев्यразительный, полусонный*) мәлиерәп төшкән, бәлиерәгән, хәлһезләнгән, тонған; **осоловелый вид** мәлиерәгән киәфәт; **осоловелые глаза** тонған күззәр

ОСОТ *м* билсән; **осот болотный** һаз билсәнә; **осот жёлтый** һары билсән

ОСПА *ж; мед.* сәсәк; **чёрная оспа** кара сәсәк ♦ **ветряная (ветряная) оспа** һыу сәсәге

ОСПАРИВАТЬ *несов. 1. см. осприть* **2. что** даулау, алырга тырышыу, дөгүәләү, дөгүәләшөү; **оспаривать первую премию** беренсе премияны даулау

ОСПЕННЫЙ, -ая, -ое сәсәк ...ы; **оспенный больной** сәсәк менән ауырыусы

ОСПИНА *ж* шазра, сәсәк шазраһы

ОСПОПРИВИВАНИЕ *с* сәсәк һалыу (һалдырыу)

ОСПОПРИВИВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое сәсәк һалыу ...ы; **оспопрививательный пункт** сәсәк һалыу пункты

ОСПОРИТЬ *сов. что* каршы килеү, килешмәү, ризалашмау, ризаһызлык белдереү; **оспорить мнение** чьё-л. кемдеңдер фекеренә каршы килеү

ОСРАМИТЬ *сов. кого-что* оятка калдырыу, оятлы итеү, хур итеү

ОСРАМИТЬСЯ *сов.* оятка калыу, оятлы булыу, хур булыу

ОСТ *м 1. мор. (восточное направление)* көнсығыш **2. мор., метеор. (восточный ветер)** көнсығыш еле

ОСТАВАТЬСЯ *несов. см. остатьсья*

ОСТАВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* калдырыу; **оставить деньги дома** аксаны өйзә калдырыу 2. *что (сохранить, приберечь)* калдырыу; **оставить картофель на семенә** орлокка картуф калдырыу 3. *что (передать по наследству)* калдырыу, биреп калдырыу; **оставить состояние** мөлкәт калдырыу 4. *кого-что* калдырыу; **оставить комнату неубранной** бүлмәне йыйыштырмайынса калдырыу 5. *кого-что, без чего* -һыз/-һез калдырыу; **оставить без сләдкого** тәм-томһоз калдырыу; **оставить просьбу без внимания** үтенесте игтибарһыз калдырыу 6. *кого-что* калдырыу, алып калыу; **оставить гостей ночевать** кунактарһыз куньрга алып калыу 7. *кого-что* ташлау, калдырыу, ташлап (калдырып) китеу; **оставить друзей** дуһстарһыз ташлау 8. *что и с неопр. (перестать заниматься чем-л.)* туктау, өзәу, сик куйыу; **оставить футбол** футбол (уйнауһыз) туктау; **оставить разговор** һөйләшеүҙе туктау 9. *кого; перен.* бөтөу, юк булыу, китеу; **сознание оставило меня** һуһым китте ♦ **оставить в дураках (дураком)** төпһөз санаға ултыртыу, кәкрә кайынға терәтәу, алдану, һемайеу; **оставить в покое** тыныс калдырыу, тынғы биреу, борсомау, теймәу; **оставить за собой кого-что:** 1) *(удалиться, уйдя вперед)* йыраклашыу, артта калдырыу; 2) *(опередить в каком-л. отношении)* узып китеу, артта калдырыу; **оставить за собой что (закрепить за собой)** үзенә беркетеу; **оставить с носом коро** (буш) калдырыу, төп башына ултыртыу; **камя на камне не оставить** ер менән тигезләу, көлөн күккә осороу

ОСТАВЛЯТЬ *несов. см. оставить* ♦ **оставляет желать лучшего** бик шәптән түгел

ОСТАЛЬНÓЙ, -ая, -ое 1. *(прочий)* калган, башка, бүтән; **остальное время** калган вақыт 2. *в знач. сущ. остальнбе с калган(ы), башка(ны), бүтән(е); остальнбе возьмём завтра* калганын иртәгә алырбыз 3. *в знач. сущ. остальнбе мн.* башкалар, калгандар, бүтәндәр; **где остальнбе?** башкалар кайһа?

ОСТАНАВЛИВАТЬ *несов. см. остановить*
ОСТАНАВЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. остановиться* 2. *страд. от останавливать*

ОСТА́НКИ *только мн.* үлек, мәйет

ОСТА́НОВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* туктау, тукташып куйыу; **остановить лошадь** атты туктау; **остановить часы** сәғәтте тукташып куйыу 2. *кого-что (сдерживать, задержать)* туктау, тыйыу, баһыу; **остановить боль** ауыртыуһыз баһыу; **остановить шалунә** шаянды тыйыу 3. *что, на ком-чём (сосредоточить, направить на кого-что-л.)* төшөрөу, ташлау, төбәу, йүнәлдереу; **остановить внимание** игтибарһыз йүнәлтәу; **остановить взор** күз төбәу

ОСТА́НОВИТЬСЯ *сов.* 1. туктау, тукталыу, туктап (тукталып) калыу; **остановиться** *перед*

ворботами капка алдында туктау 2. *на ком-чём (сосредоточиться — о мыслях, внимании и т.п.)* тукталыу, тукталып үтеу (тороу) 3. *на ком-чём (прийти к заключению, склониться к кому-чему-л.)* тукталыу, һығымтаға килеу, риза булыу, күнеу 4. *(временно расположиться)* туктау, тукталыу, төшөу; **остановиться в гостинице** кунакханаға төшөу

ОСТА́НОВКА *ж* 1. *см. остановить* 1, **остановиться** 1; 2. *(перерыв, пауза)* тукталыш, пауза, тукталыу, туктап тороу (*һиңзә, хәрәкәттә һ.б.*); **писать без остановок** туктамайынса языу 3. *(место)* тукталыш, туктау урыны; **трамвайная остановка** трамвай тукталышы ♦ **остановка за кем-чем кемдер (нимәлер)** етмәүзән (булмауҙан, юклыктан)

ОСТА́НОВОЧНЫЙ, -ая, -ое туктау ...ы, тукталыу ...ы, туктау ...ы; **остановочный механизм** туктау механизмы

ОСТА́ТОК *м* 1. калдык, калган өлөш; **остаток пути** юлдың калган өлөшө; **остаток пирога** бәләштәң калган өлөшө; **остаток отпуска** отпускының калган өлөшө; **остаток долга** бурыстың калганы 2. *обычно мн.* **остатки** калдыктар; **остатки зоологической коллекции** зоология коллекцияһының калдыктары 3. *обычно мн.* **остатки (отходы)** калдык; **нефтяные остатки** нефть калдыктары 4. *мат.* калдык ♦ **без остатка** тотош, тулыһынса, калдыкһыз

ОСТА́ТОЧНЫЙ, -ая, -ое калдык; **остаточные суммы** калдык суммалар; **остаточные органы** калдык ағзалар

ОСТА́ТЬСЯ *сов.; в разн. знач.* калыу; **остаться в деревне** ауылда калыу; **это навсегда останется в памяти** был мәңгегә хәтерҙә калыр; **остаться при своём мнении** үз фекерендә калыу; **остаться без дела** эшһез калыу; **остаться в живых** үлмәй (тере) калыу ♦ **остаться на бумаге** кағызға калыу, эшкә ашмау; **остаться на бобах** төп башына ултырып калыу; **остаться в дураках** төпһөз санаға ултырыу; **остаться ни с чем** бер нәмәһез калыу

ОСТЕКЛЕНЕ́ТЬ *сов.* тоноу, йәнһезләнеу (*күз тураһында*)

ОСТЕКЛИ́ТЬ *сов.* *что* быяла куйыу, быялау; **остеклить раму** кысаға быяла куйыу

ОСТЕКЛЯ́ТЬ *несов. см. остеклить*

ОСТЕОЛО́ГИЯ *ж* остеология (*анатомияла һөйәктәрҙең формаһын һәм төзөлөшөн өйрәнә торған бүлек*)

ОСТЕПЕНИ́ТЬ *сов.* *кого* аҡылға ултыртыу, баһынкыландырыу, баһалкыға әйләндереу (баһалкылану)

ОСТЕПЕНИ́ТЬСЯ *сов.* аҡылға ултырыу, баһынкылану

ОСТЕПЕНЯ́ТЬ *несов. см. остепенить*

ОСТЕПЕНЯ́ТЬСЯ *несов. см. остепениться*

ОСТЕРВЕНЕЛЫЙ

ОСТЕРВЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* (*неистовый, иступлённый*) которонган, шашынган, ярһыган

ОСТЕРВЕНЕТЬ *сов.* котороноу, шашынуу, ярһуу

ОСТЕРВЕНИТЬСЯ *сов.*; *разг. см.* **остервенеть**

ОСТЕРЕГАТЬ *несов. см.* **остеречь**

ОСТЕРЕГАТЬСЯ *несов. кого-чего и с неопр.* һаклануу, һак булһуу; **остерегаться простуды** һалкын тейеүзән һаклануу; **остерегаться опасности** хәүефтән һак булһуу

ОСТЕРЕЧЬ *сов. кого* (*предупредить, предостеречь*) иһкәртеү, киһәтеү, алдан әйтеп куйһуу

ОСТЕРЕЧЬСЯ *сов. см.* **остерегаться**

ОСТИСТЫЙ, -ая, -ое кылсығлы; **остистый кблос** кылсығлы башак

ОСТОВ *м 1. тех.* каркас, һөлдә; **остов корабля** карап каркасы **2. анат.** һөлдә; **остов животного** хайуан һөлдәһе **3. перен.** төп фекер, нигез; **остов романа** романдың нигезе

ОСТОЙЧИВЫЙ, -ая, -ое *мор.* (*о судне*) аумай (капланмай) торған

ОСТОЛБЕНЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* катып калған, шак катқан

ОСТОЛБЕНЕТЬ *сов.* катып калһуу, шак катыу

ОСТОЛОП *м; бран.* аңра, миндрәу

ОСТОРОЖНИЧАТЬ *несов.*; *разг.* артык һак булһуу (кыланһуу), артык һаклык күрһөтеү

ОСТОРОЖНОСТЬ *ж* һаклык, абайлык

ОСТОРОЖНЫЙ, -ая, -ое һак, абай, ипле; **осторожный человек** һак кеше; **осторожное обращение** ипле мөгәмлә

ОСТОЧЕРТЕТЬ *сов. кому;* *разг.* биззереү, туйзырыу, мазаға (йәнгә) тейеү, теңкәне короту, ялкытып (туйзырып) бөтөү

ОСТРАКИЗМ *м; книжн.* (*изгнание, гонение*) илдән һөрөү (кыуһуу), эзәрләү, кысыу

ОСТРАСТКА *ж; разг.* куркытыу, куркыу һалһуу; **дать острастку** куркыу һалһуу

ОСТРЕЦ *м* кыяк үлән, тозан (*татырлы ер-зә цә*)

ОСТРИГАТЬ *несов. см.* **остричь**

ОСТРИГАТЬСЯ *несов. 1. см.* **остричься**

ОСТРИЁ *с 1. ос, йөз, үткер як; остриё иглки* энә осо; **остриё ножа** бысак йөзө **2. перен.** ос, иң үткер як, ук; **остриё критики** тәнkit уғы

ОСТРИТЬ I *несов. что* (*делать острым*) ослау, үткерләү, сарлау, кайрау

ОСТРИТЬ II *несов.* (*говорить остро*) тапкыр (йор) һүззәр әйтеү, йорланһуу, төртмәләү

ОСТРИЧЬ *сов. кого-что* алыу, алдырыу, кыркыу, кыркып алыу; **остричь волосы** сәс алдырыу; **остричь ногти** тырнак кыркыу; **остричь овцу** һарықтың йөнөн кыркыу

ОСТРИЧЬСЯ *сов.* сәс алдырыу

ОСТРО... *урыҫ телендәге кучима һүззәрзәң* “осло”, “озонса”, “үткер”, “озон”, “бик”, “гә-зәттән тыш”, “үтә” мәғәнәләрен аңлатқан беренсе өлөшө, мәс., **остроголовый** осло башлы; **остроинфекционный** үтә йоғошло

ОСТРОВ *м* утрау; **остров Сахалин** Сахалин утрауы

ОСТРОВЕРХИЙ, -ая, -ое осло башлы; **островёрхая крыша** осло башлы кыйык

ОСТРОВИТАНИН *м* и **ОСТРОВИТЯНКА** *ж* утрау кешеһе, утрауза йөшәүсе

ОСТРОВНОЙ, -ая, -ое утрауу ...ы, утраузағы, утрауза урынлашқан; **островной житель** утрауза йөшәүсе кеше; **островная растительность** утраузағы үсемлек; **островное государство** утраузағы дәүләт

ОСТРОВОК *м; уменьш.* от **остров** утрау-сык, бәләкәй утрау

ОСТРОГ *м; уст.* баструк, төрмә, зиндан

ОСТРОГА *ж* һалдау (*балык сәнсец коралы*)

ОСТРОГАТЬ *сов. см.* **обострогать**

ОСТРОГЛАЗЫЙ, -ая, -ое *разг. 1.* (*зоркий*) үткер (осло) күзле **2. (*с бойкими глазами*) йылтын күзле**

ОСТРОГУБЦЫ *только мн.*; *спец.* карғаморон

ОСТРОДЕФИЦИТНЫЙ, -ая, -ое үтә дефицит, етешмәгән, ихтыяж зур; **остродефицитный товар** үтә дефицит тауар

ОСТРОЗАРАЗНЫЙ, -ая, -ое үтә йоғошло; **острозаразная болезнь** үтә йоғошло ауырыу

ОСТРОЗУБЫЙ, -ая, -ое үткер тешле, осло тешле; **острозубая борона** осло тешле тырма

ОСТРОКОНЕЧНЫЙ, -ая, -ое үткер осло (башлы), осло башлы (түбәле); **остроконечная шапка** осло түбәле бүрек

ОСТРОЛИСТ *м* осло япрак (*мәңге йәшел ағас йәки кыуаклык*)

ОСТРОЛИЦЫЙ, -ая, -ое озонса (ябык) йөзлө; **остролицый парень** озонса йөзлө егет

ОСТРОНОСЫЙ, -ая, -ое осло танаулы (*кеше*); осло моронло (*хайуан*); осло сукышлы (*кош*); осло башлы (*нәмә*); **остроносые ботинки** осло башлы ботинка

ОСТРОСЛОВА *м* сәсэн, үткер телле, тапкыр (йор) һүзлө (кеше)

ОСТРОСЛОВИЕ *с* тапкыр (йор) һүззәр әйтеү (әйтә белеү)

ОСТРОСЛОВИТЬ *несов. см.* **остричь II**

ОСТРОТА *ж* тапкыр (үткер, йор) һүз

ОСТРОТА *ж 1.* үткерлек; **остротата ножа** бысактың үткерлеге **2. перен.** үткерлек, зирәклек; **остротата ума** ақылдың зирәклеге; **остротата зрения** күззәң үткерлеге **3.** (*пряность*) әселек, кыркыулык, үткерлек; **остротата запаха** еҫтең кыркыулығы; **остротата сбуса** соустың әселеге **4. перен.** (*крайняя напряжённость*) киһкенлек, көсөргәнешлек; **остротата обстановки** хәлдәң киһкенлеге

ОСТРОУГОЛЬНИК *м; мат.* кысынкы мөйөш

ОСТРОУГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое *мат.* кысынкы мөйөшлө; **остроугольный треугольник** кысынкы мөйөшлө өсмөйөш

ОСТРОУМИЕ *с* тапкырлык, үткер акыллылык

ОСТРОУМНИЧАТЬ *несов.; разг.* үткер акыллы булып күренергө тырышыу, тапкырлык күрпәтергә маташыу

ОСТРОУМНЫЙ, -ая, -ое үткер акыллы, тапкыр, йор, зирәк; **остроумный человек** зирәк кеше

ОСТРОУХИЙ, -ая, -ое осло қолақлы

ОСТРЫЙ, -ая, -ое **1.** үткер, осло; **острый нож** үткер бысак; **острые камни** осло таштар **2.** осло, осло башлы; **острый нос лодки** кәмәнәң осло мороно **3.** *перен.* үткер, тапкыр, зирәк; **острый ум** зирәк ақыл; **острый взгляд** үткер караш **4.** *перен.* зәһәрле, сәнскеле, әсе, үткер; **острое слово** үткер һүз; **острый язык** әсе тел **5.** *перен.* әсе, кыркыу, үтә, нык, көслө; **острый пёрең** әсе борос **6.** *перен.* көслө, қаты, қисқен; **острая боль** қаты ауырғыу **7.** *перен.* қисқен, көсөргәнешле; **острое положение** көсөргәнешле хәл ♦ **острый угол** *мат.* кысынкы мөйөш; **острый язык у кого;** **острый (остёр) на язык** *кто* әсе телле, әрем телле

ОСТРЯК *м; разг.* үткер телле, тапкыр (йор) һүзле (кеше)

ОСТУДИТЬ *сов. что* һыуытыу; **остудить чай** сәйзе һыуытыу

ОСТУЖАТЬ *несов. см. остудить*

ОСТУПАТЬСЯ *несов. см. оступиться*

ОСТУПИТЬСЯ *сов. 1.* (неудачно ступить) яза (яңылыш) бақыу **2.** *перен., разг.* (совершить ошибку) яңылышыу, хата яһау

ОСТЫВАТЬ *несов. см. остыть*

ОСТЫТЬ и **ОСТЫНУТЬ** *сов. 1.* һыуыныу, һыуыу; **чай остыл** сәй һыуынған **2.** *перен.* һыуыныу, һүрелеу, бақылыу; **чувства остыли** тойғолар һүрелде

ОСТЬ *ж 1.* *бот.* қылсық **2. *собр.* (в шерсти животного) қыл, шырғ**

ОСУДИТЬ *сов. 1.* *кого;* *юр.* ғәйепләу, ғәйепләп хөкөм итеу **2.** *кого-что* шелтәләу, яманлау, ғәйепләу; **осудить дурной поступок** насар қылықты ғәйепләу **3.** *на что и с неопр.; перен.* (обречь на что-л.) дусар итеу

ОСУЖДАТЬ *несов. см. осудить*

ОСУЖДЕНИЕ *с 1.* *юр.* хөкөм итеу, ғәйепләу қарары сығарыу **2.** (*порицание*) шелтә, хурлық мөһөрә бақыу, ғәйепләу

ОСУЖДЕННЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от осудить 2.* *в знач. сущ. осужденный м и осужденная ж* хөкөм ителеусе, хөкөм ителгән (кеше)

ОСУНУТЬСЯ *сов.* (бик нык) ябығыу, һурылыу, тартғылыу

ОСУШАТЬ *несов. см. осушить*

ОСУШЕНИЕ *с см. осушить 1 – осушать 1;* **осушение болот** һазлықтарзы киптереу

ОСУШИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое киптереу ...ы, коротоу ...ы; **осушительные работы** киптереу эштәре

ОСУШИТЬ *сов. что 1.* киптереу, коротоу; **осушить болото** һазлықтарзы киптереу **2.** (*вытнуть содержимое чего-л.*) эсеп бөтөрөу, бөткәнсе эсеу ♦ **осушить глаза** илаузан туктау; **осушить слезы кому, чьи** йыуатыу

ОСУШКА *ж см. осушить 1*

ОСУЩЕСТВИМОСТЬ *ж* тормошка (ғәмәлгә, бойомға, эшкә) ашырырлық булыу, үтәлерлек булыу

ОСУЩЕСТВИМЫЙ, -ая, -ое тормошка (ғәмәлгә, бойомға, эшкә) ашырырлық, үтәлерлек; **осуществимое желание** тормошка ашырырлық теләк

ОСУЩЕСТВИТЬ *сов. что* тормошка (бойомға) ашырыу, үтәу; **осуществить культурную революцию** мәзәни революцияны тормошка ашырыу

ОСУЩЕСТВИТЬСЯ *сов.* тормошка (бойомға, ғәмәлгә, эшкә) ашыу, үтәлеу; **мечта осуществилась** хыял тормошка ашты

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ *с см. осуществить – осуществлять, осуществиться; осуществление генерального плана* генераль пландың тормошка ашырылыуы

ОСУЩЕСТВЛЯТЬ *несов. см. осуществить*

ОСУЩЕСТВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. осуществиться 2. страд. от осуществлять*

ОСЦИЛЛОГРАММА *ж; спец.* осциллограмма

ОСЦИЛЛОГРАФ *м; физ.* осциллограф (*техникала, медицинала һ.б. электрик процестарзы күзәтеу һәм языу приборы*); **электромагнитный осциллограф** электромагнитлы осциллограф

ОСЧАСТЛИВИТЬ *сов. кого-что* бәхетле итеу

ОСЧАСТЛИВЛИВАТЬ *несов. см. ошастливить*

ОСЫПАТЬ *сов. 1.* *кого-что* (посыпать со всех сторон чем-л.) һибөу, һибеп сығыу **2. *кого-что* (сплошь покрыть) күмеу, қаплау, һибелеу; **осыпать украшения бриллиантами** бизәүестәргә гәүһәр (таштар) һибөу (һибеп эшләу); **небо осыпано звёздами** күктә йондоззар һибелгән **3.** *чем; перен.* күмеу, күмеп ташлау; **осыпать подарками** бүләккә күмеу **4.** *что* қойоу; **деревья осыпали свои листья** ағастар япрағын қойзо **5.** *что* (*развалить что-л. сыпучее*) таратыу; **осыпать кучу песка** қом өймөн таратыу**

ОСЫПАТЬ *несов. см. осыпать*

ОСЫПАТЬСЯ *сов. 1.* (*обвалиться*) емерелеу, ишелөу, емерелеп (ишелөп) төшөу; **штукатурка осыпалась** штукатурка емерелеп төштө **2.** (*опассть*) қойолоу, қубыу, қубып (қойолоп) төшөу; **ленестки осыпались** таж япрақтары

ОСЫПАТЬСЯ

койлодо **3.** (*усеяться множеством чего-л.*) капланыу; *поляна осыпалась цветами* ялан сәскәләр менән капланган

ОСЫПАТЬСЯ *несов.* **1.** *см. осыпаться*
2. *страд. от осыпать*

ОСЫПЬ *ж; геол.* ишелмә (*тау токомдарынан ел, яуым-тошом ашаузан барлыкка килгән өйөмдәр*)

ОСЬ *ж 1.* (*стержень*) күсәр; **ось теләги** арба күсәре **2.** *спец. (прямая, проходящая через центр симметрии)* күсәр, үзәк; **ось вращения** әйләнәү күсәре **3.** *чего, какая; перен.* үзәк; **ось событий** вакигалар үзәге

ОСЬМИНОГ *м* нигезаятк

ОСЬМУШКА *ж; уст.* әсмуха; **осьмушка чаю** әсмуха сәй

ОСЯЗАЕМОСТЬ *ж* нигезелүсәнлек, тойоусанлык, тойолоусанлык

ОСЯЗАЕМЫЙ, -ая, -ое **1.** *прич. от осязать*
2. *прил.* нигезелп (тойолоп) торган, нигезелерлек, тойолорлок; **осязаемые результаты** нигезелерлек нөзөмтәләр

ОСЯЗАНИЕ *с* нигезеү, тойоу; **органы осязания** нигезеү ағзалары

ОСЯЗАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** (*служащий для осязания*) нигезе торган, нигезеү ...ы, тойоу ...ы; **осязательные волоски** нигезеү епсаләре **2.** *перен.* нигезелерлек, күзгә күренерлек; **осязательные результаты** күзгә күренерлек нөзөмтәләр

ОСЯЗАТЬ *несов.* *кого-что* нигезеү, тойоу

ОТ и **ОТО** *предлог с род. п. 1.* (*при указании на исходную точку чего-л.*) -дан/-дән, -дан алып; **отойти от крыльца** тупһанан китеү; **от города до станции** каланан (алип) станцияга тиклем

2. (*при обозначении предмета, лица, от которого кто-что-л. отделяется*) -дан/-дән; **оторвать пуговицу от пальто** пальтонан төймәне өзөп алыу; **уйти от семьи** гаиләнән китеү

3. (*при указании на источник чего-л.*) -дан/-дән; **наследство осталось от отца** мирас атайзан калган

4. (*при указании повода, причины какого-л. действия, состояния*) -дан/-дән; **блédный от страха** куркыгузан ап-ак (*пөзлө*)

5. (*при обозначении предмета, явления, которое устраняется*) -дан/-дән; **освободиться от ошибок** хаталарзан арыныу; **очистить от грязи** бысрактан газаргыу

6. (*при указании на что-л. удаляемое, предотвращаемое*) -дан/-дән, -ға/-гә каршы; **лекарство от кашля** йүтәлгә каршы дарыу

7. (*при указании на принадлежность какой-л. предмету*) ...ы; **футляр от очков** күзлек һауыгы

8. (*при указании времени, датирующего что-л.*) -да/-дә язылган; **письмо от шестого** алтыһында язылган хат

9. (*при указании на временную последовательность*) -дан/-дән, -ға/-гә; **год от году** йылдан-йыл ♦ **время от времени** вакыт-вакыт, вакыты менән; **от мала до велика** йәше-карты, һәммәһе; **от всей души** ысын күңелдән; **от слова до слова**; **от слова к слову** һүззән-һүзгә, һүз әйәрә һүз

ОТ... (**ото...**, **оть...**) *приставка 1.* *кылымдар яһап, түбәндәге мәғәнәләргә аңлата:* 1) *берәй нәмәнән (кемдән) алыслашыуы, ситләшеүзе, мәс., отбежать* йүгереп китеү; *отрестить* ишеп китеү; *отступить* артка сигенеү; 2) *предметтан уның бер өлөшөн йәки икенсе предметты айырыуы, мәс., отвинтить* бороп алыу; *отвязать* сисеп алыу; *откусить* тешләп алыу; *отрезать* кыркып алыу; 3) *бер нәмәгә яуап рәңешендәге хәрәкәтте, мәс., отблагодарить* рәхмәт белдереү; 4) *хәрәкәттең тамам булуы, мәс., отбарабанить* барабан қағып туктау; *отвести* сәскә койоу; 5) *берәй нәмәнән котолоуы, уны алып ташлауы, мәс., откачать* һурзырып сыгарыу; *отучить* биззереү, ташлатыу; 6) “-ся” *ялғауы менән берәй нәмәнән баш тартыуы, мәс., отговориться* һылтау табыу; 7) *эште, хәрәкәтте тыйыуы, нигезеүе югалтыуа тиклем алып барып еткереү, мәс., отлежать* йийһыз ятып (тәнде) ойотоу **2.** *сифат яһалышында кулланылып, уның ниндәй һүз төркөмәнән яһалганын белдерә, мәс., отлагольный* кылымдан яһалган

ОТАВА *ж; с.-х.* курпы; **клеверная отава** клевер курпыһы

ОТАПЛИВАТЬ *несов.* *см. отопить*

ОТАПЛИВАТЬСЯ *несов.* яғылыу, яғып йылытылыу; **дом не отапливается** өй яғылмай

ОТАРА *ж* һарык көтөүе

ОТБАВИТЬ *сов.* *что, чего* кәметеү, азайтыу, бүскәртеү, кәметә (азайта) төшөү

ОТБАВКА *ж; разг.* *см. отбавить* — *отбавлять*

ОТБАВЛЯТЬ *несов.* *см. отбавить* ♦ **хоть отбавляй** кәрәгенән артык, исәбе-хисабы юк

ОТБАРАБАНИВАТЬ *несов.* *см. отбарабанить*

ОТБАРАБАНИТЬ *сов.* **1.** (*кончить барабанить*) барабан қағыгузан туктау **2.** *что и без доп.; разг.* (ашык-бошок) уйнап алыу; **отбарабанить вальс** ашык-бошок вальс уйнап алыу

3. *перен., разг.* кыскырып, шәп (итеп) һөйләү (әйтөү); **отбарабанить доклад** докладты кыскырып, шәп итеп һөйләп сыгыу

ОТБЕГАТЬ *несов.* *см. отбежать*

ОТБЕЖАТЬ *сов.* йүгереп (сабып) китеү

ОТБЕЛИВАНИЕ *с* *см. отбеливать*; **отбеливание холста** киндер ағартыу

ОТБЕЛИВАТЬ *несов.* *см. отбелить*

ОТБЕЛИВАЮЩИЙ, -ая, -ее **1.** *прич. от отбеливать* **2.** *прил.* ағарта торган; **отбеливающий крем** ағарта торган крем

ОТБЕЛИТЬ *сов.* что агартыу, агартып алыу, агартып сыгыу; **отбелить холст** киндер агартыу
ОТБЕЛИТЬСЯ *сов.* агартылыу, агартылып бөтөү

ОТБЕЛКА *ж см.* отбелить — отбеливать; отбелка ткани тауар агартыу

ОТБЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* агартыу ...ы, агартылган; **отбельное производство** агартыу производствобы

ОТБИВАТЬ *несов. см.* отбить ♦ отбивать шаг шык-шык басып атлау

ОТБИВАНИЕ *см.* отбивать

ОТБИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* отбиться 2. *страд. от* отбивать

ОТБИВКА *ж; см.* отбить 11 — отбивать

ОТБИВНОЙ, -ая, -ое 1. тапау ...ы, сүкеу ...ы; **отбивной молот** тапау сүкеше 2. төйлөгөн, тапалган (*тапап, йомшартып эзерлэнген ит*); **отбивная котлета** тапалган итгэн котлет 3. *в знач. суц.* отбивная ж йомшартылган ит

ОТБИРАТЬ *несов. см.* отобрать

ОТБИТЬ *сов.* 1. что (*ударом отколоть*) һындырып (ватып) төшөрөү; **отбить ручку у чайника** сэйгүндең тоткаһын ватып төшөрөү 2. что (*отбросить встречным ударом*) каклыктырыу, кире кагыу, (кире) каклыктыра һуғыу; **отбить мяч** тупты кире һуғыу 3. *кого-что* (*заставить отступить, отразить*) кире кагыу; **отбить атаку** атаканы кире кагыу 4. *кого-что* (*отнять с боем*) һуғышып кире алыу, коткарыу, азат итеү; **отбить город** каланы һуғышып кире алыу 5. *кого-что; разг.* (*отделить от общей массы*) айырыу, айырып алыу; **отбить жеребенка от табуна** қолондо өйөргән айырып алыу 6. *кого; разг.* үзенә каратыу, тартып алыу; **отбить выгодное дело** файзалы эште тартып алыу; **отбить жениха** кейү егетен үзенә каратыу 7. *что; разг.* (*запах, привкус*) бөтөрөү, баһыу; **отбить у воды запах хлора** һуызағы хлор есен бөтөрөү 8. *что; разг.* (*охоту, желание*) бөтөрөү, юк итеү, һүндереү, биззереү; **отбить желание** теләкте һүндереү 9. *что* (*обозначить уда-рами, звоном*) һуғыу, көй сыгарып һуғыу; **отбить такт** тактка һуғыу 10. *что* (*повредить*) имгәгеү, һуғып ауырттырыу; **отбить руку** кулды имгәгеү 11. *что* тапау, сүкеү; **отбить косу** салгы сүкеү 12. *без доп.* һуғыу, һуғып туктау; **часы отбили** сәгәг һуғып туктаны

ОТБИТЬСЯ *сов.* 1. кителеп (ватылып, һынып) төшөү; **носик чайника отбился** сэйгүн мороно кителеп төшкән 2. һөжүмде кире кагыу; **отбиться от врага** дошман һөжүмен кире кагыу 3. айырылыу, айырылып калыу; **лошадь отбилась от табуна** ат өйөргән айырылып калган ♦ **отбиться от дба** өйзән бизеү; **отбиться от рук** буйһонмай (баш бирмәй) башлау, һыртлап китеү, кулдан ыскыныу

ОТБЛАГОДАРИТЬ *сов.* *кого-что, за что* рәхмәт эйгеү (белдереү), якшылык менән яуап кайтарыу

ОТБЛЕСК *м* сағылыш, шәүлә; **отблески пламени** ялкын шәүләләре; **отблеск солнечных лучей** қояш нурзары сағылышы

ОТБОЙ *м* 1. *см.* отбить 2, 3, 11; 2. (*сигнал*) отбой ♦ **бить отбой** қайтауыллау, кире қайтыу, сигеү (*фекерзән, ниәттән һ.б.*); **отбою** (**отбоя**) *нет от кого-чего* кәрәгенән тыш күп, артык күп

ОТБОЙКА *ж; горн.* ватыу; **отбойка** угля күмер ватыу

ОТБОЙНЫЙ, -ая, -ое вата торған, ватыу ...ы; **отбойный молоток** вата торған сүкеш

ОТБОМБИТЬ *сов.; разг.* бомбаға тотоу

ОТБОМБИТЬСЯ *сов.; разг.* бомбаға тотоузы тамамлау, бомбаларзы ташлап бөтөрөү

ОТБОР *м см.* отобрать ♦ **естественный отбор** тәбиғи һайланыш; **искусственный отбор** яһалма һайланыш (*тоқомдо яқшыртыу өсөн*)

ОТБОРНЫЙ, -ая, -ое 1. һайланма, һайлам, һайлап алынған, иң якшы; **отборные семена** һайлап алынған орлоктар 2. *разг.* (*неприличный*) әшәке, оятһыз; **отборные слова** әшәке һүззәр

ОТБОРОЧНЫЙ, -ая, -ое һайлап алыу ...ы, һайлап ала торған, һайлап алыу өсөн үткәрелгән; **отборочная комиссия** һайлап алыу комиссияһы; **отборочные соревнования** һайлап алыу ярыштары

ОТБРАСЫВАНИЕ *с см.* отбрасывать

ОТБРАСЫВАТЬ *несов. см.* отбросить

ОТБРИВАТЬ *несов. см.* отбрить 2

ОТБРИТЬ *сов. кого-что; разг.* 1. кырып бөтөү 2. кырт қисеү, кырка яуап биреү

ОТБРОСИТЬ *сов.* 1. *кого-что* алып ташлау, ситкә ырғытыу; **отбросить окурок** тәмәке төп-сөгөн ситкә ырғытыу 2. *что* ситкә тартыу; **отбросить портьеру** тәзрә пәрзәһен ситкә тартыу 3. *перен.* (*отвергнуть*) кире кагыу, юл куймау, алып ташлау; **отбросить сомнения** шикләнеү-зәргә юл куймау 4. *кого-что; перен.* (*заставить отступить*) сигенергә мәжбүр итеү, сигендереү, кығып ебәреү; **отбросить противника за реку** дошманды йылға аръяғына сигендереү 5. *перен.* (*свет, тень*) төшөрөү, таратыу; **отбросить тень** күләгә төшөрөү

ОТБРОСЫ *мн.* (*ед.* отбрбс *м*) ташландык, калдык-босток, сүп-сар ♦ **отбросы общества** түбәнлеккә төшкән кешеләр

ОТБУКСИРОВАТЬ *сов.* что һөйрәтеп илтеп қуйыу, тарттырып сыгарыу, буксирға алыу

ОТБЫВАНИЕ *с см.* отбыть 2; **отбывание наказания** хөкөм ителеү сроғын тултырыу, (төр-мәлә) ултырып сығыу

ОТБЫВАТЬ *несов. см.* отбыть

ОТБЫТИЕ *с см.* отбыть; **отбытие пьезда** поездың китеүе

ОТБЫТЬ

ОТБЫТЬ *сов.* 1. (*уехать*) китеү, китеп барыу, сығып китеү, юлга сығыу; **отбыть из Уфы** Өфөнән китеү 2. *что и без доп.* үтәү, аткарыу, тултырыу, тултырып сығыу; **отбыть срок службы** хезмәттә тултырыу

ОТВАГА *ж* батырлык, кыйыулык, гәйрәт, гәййәрлек, ажар, каһарманлык

ОТВАДИТЬ *сов. кого-что, от чего; разг.* биззереү, һыуындырыу, ташлатыу, һүрелдереү, һүрелтеү; **отвадить от курения** тәмәке тартыуызы ташлатыу

ОТВАЖИВАТЬ *несов. см. отвадить*

ОТВАЖИВАТЬСЯ *несов. см. отважиться*

ОТВАЖИТЬСЯ *сов. на что и с неопр.* базнат итеү, кыйыулык (батырсылык) итеү, тәүәккәллек итеү; **отважиться спорить** бәхәсләшергә базнат итеү

ОТВАЖНОСТЬ *ж* батырлык, кыйыулык, тәүәккәллек

ОТВАЖНЫЙ, -ая, -ое батыр, кыйыу, йөрәк-ле, тәүәккәл; **отважный человек** кыйыу кеше

ОТВАЛ *м* 1. *см. отвалить* 1, 3; 2. (*часть плуга*) кәстакта; **плуг с отвалом** кәстакталы һабан 3. (*пласт земли*) кәс 4. (*насыть*) өйөм ♦ **до отвала** (отвалу) (набьется, накормить) гарк булгансы (ашау)

ОТВАЛИВАТЬ *несов. см. отвалить*

ОТВАЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отвалиться 2. страд. от отваливать*

ОТВАЛИТЬ *сов. 1. что* аузарыу, ситкә аузарып ташлау, ситкә этеп куйыу; **отвалить камень** таш аузарыу 2. *что; прост. (расцедрится)* йомаргланып күп биреү, йомаргланып биреп ташлау, сыгарып биреү 3. *без доп. (отплыть)* кузгалып китеү (*суднолар тураһында*); **паром отвалил от берега** борам ярзан кузгалып китте

ОТВАЛИТЬСЯ *сов. 1. кубыу, кубып төшөү; коря отвалилась* кабык кубып төшкән 2. *прост. (насытившись, отодвинуться)* ашаузан туктау, туйып ситкә китеү 3. *разг. (откинуться)* (кәүзәне, башты) артка ташлау

ОТВАЛЯТЬ *сов. 1. что* басыу; **отвалять валенки** быйма басыу 2. *что; прост.* ашык-бошок эшләү, эшләп ташлау; **отвалять повесть** повесть язып ташлау

ОТВАР *м* һурпа, һаркынды, (бешкән) һыу; **мясной отвар** ит һурлаһы; **рисовый отвар** дөгә бешкән һыу

ОТВАРИВАТЬ *несов. см. отварить*

ОТВАРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отвариться 2. страд. от отваривать*

ОТВАРИТЬ *сов. что 1.* бешереү, бешереп алыу; **отварить картофель** картуф бешереү 2. *тех.* кыззырып куптарыу, айырып алыу

ОТВАРИТЬСЯ *сов. 1.* бешеү, бешеп етеү 2. *тех.* (утта) кызып, кубып төшөү

ОТВАРНОЙ, -ая, -ое 1. бешкән, бешер(ел)гән; **отварное мясо** бешкән ит 2. *разг. (прокиячёрный)* кайнаган, кайнагылган

ОТВЕДАТЬ *сов. что, чего; разг. 1. (попробовать)* тәмен татып (тәмләп, ашап) карау, ауызы итеү 2. (*испытать*) татыу, баштан кисереү

ОТВЕДЫВАТЬ *несов. см. отведать 1*

ОТВЕЗТИ *сов. кого-что 1.* алып барыу, илтеү, илтеп куйыу, илтеп биреү (*атта, машина, поезд* һ.б.); **отвезти письма на почту** хаттарзы почтага алып барыу 2. (*увезти в сторону*) ситкә алып китеү, ситкә илтеп ташлау

ОТВЕРГАТЬ *несов. см. отвёргнуть*

ОТВЕРГНУТЬ *сов. кого-что* кире кагыу, кабул итмәү; **отвёргнуть предложение** тәкдимде кире кагыу 2. *кого (не ответить взаимностью)* тиң күрмәү, яратмау 3. *кого (изгнать из своей среды)* ситкә кагыу (тибәреү), ситләтеү

ОТВЕРДЕВАТЬ *несов. см. отвердеть*

ОТВЕРДЕЛОСТЬ *ж* каткан урын (ер)

ОТВЕРДЕЛЫЙ, -ая, -ое каткан, катып калган, катыланган

ОТВЕРДЕНИЕ *с 1. см. отвердеть 2. см. отверделость*

ОТВЕРДЕТЬ *сов. 1.* катыу, катыланыу, катып калыу 2. *лингв.* катыланыу (*тартынкы өндәр хакында*)

ОТВЕРЖЕННОСТЬ *ж; книжн.* ситләтелгәнлек, йәбәрһетелгәнлек

ОТВЕРЖЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от отвёргнуть 2. прил.* ситләтелгән, ситкә кагылган, кагылып-һугылган, йәбәрһетелгән 3. *в знач. суц.* **отвёрженный** *м* и **отвёрженная** *ж* ситләтелгән (йәбәрһетелгән) кеше

ОТВЕРНУТЬ *сов. что 1. (отвинтить)* бороп алыу, бороп сыгарыу; **отвернуть гайку** гайканы бороп алыу 2. (*открыть*) бороп асыу; **отвернуть кран** кранды бороп асыу 3. *прост.* өзөп (кайырып) алыу, кайырып өзөү (сыгарыу); **отвернуть күкле руки** курсактың кулын өзөп алыу 4. кайтарыу, кайтарып куйыу; **отвернуть пальто** пальто сабыуын кайтарып куйыу 5. (*повернуть в сторону*) ситкә бороу; **отвернуть лицо** йөззә ситкә бороу

ОТВЕРНУТЬСЯ *сов. 1. (отвинтиться)* боролоп сығыу, бушау, ыскынып китеү; **винт отвернулся** винт бушаган 2. асылыу, боролоп асылыу; **кран отвернулся** кран асылган 3. кайтарылыу, кайтарып куйылыу; **рукав куртки отвернулся** куртканың еңе кайтарылды 4. (*повернуться в сторону*) ситкә боролоу, боролоу 5. *от кого-чего; перен.* касыу, ситләшеү, ташлау; **нельзя отвернуться от друзей** дуһтарзан ситләшергә ярамай

ОТВЕРСТИЕ *с* тишек, ек, ярык; **отвёрстие между рамой и стеклами** кыҫа менән быяла араһындагы ярык; **сквозное отверстие** үтләй тишек

ОТВЕРТЁТЬ *сов.*; *разг. см. отвернуть* 1—3
ОТВЕРТЁТЬСЯ *сов. 1. разг. см. отвернуться* 1, 2; 2. *от чего; перен. (уклониться)* һылтаулап баш тартыу, хэйлэләп котолоу

ОТВЁРТКА *ж* отвёртка

ОТВЁРТЫВАТЬ *несов. см. отвернуть*

ОТВЁРТЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отвернуться* 2. *страд. от отвёртывать*

ОТВЁС *м 1. спец. ауыртмак (вертикаль йүнәлеште билдәләү өсөн бау осона тағылган ауырлык)* 2. *(вертикальный склон)* нык текә битләү, текәлек, текә кая

ОТВЕСИТЬ *сов. 1. что, чего (взвесить)* үлсәү, үлсәп биреү 2. *что; прост. (дать, нанести удар)* һалып (һуғып) ебәрәү, һуғыу, кундырыу ♦ **отвесить поклон** саләмләп баш эйеү

ОТВЕСНЫЙ, -ая, -ое текә; **отвесная скала** текә кая

ОТВЕСТИ *сов. 1. кого-что* алып барыу, илтәп куйыу (*стәкләп, эйәртен*); **отвести ребёнка в детский сад** баланы балалар баксаһына алып барыу 2. *кого-что (увести)* ситкә алып китеү; **отвести стадо от дороги** көтөүзе юлдан ситкә алып китеү 3. *кого; перен. (отвлечь от чего-л.)* ситләштерәү, биззерәү 4. *(направить в сторону)* ситкә йүнәлдәрәү, ситкә (бороп) ебәрәү; **отвести воду по трубам** һузы торбаларга ебәрәү 5. *что; перен., разг. алып калыу, булдырмау, юл куймау; отвести беду* бәләнән алып калыу 6. *кого-что; перен. (отклонить)* кире қағыу, кабул итмәү; **отвести заявление** гаризаны кабул итмәү; **отвести кандидатуру** кандидатураны кире қағыу 7. *что (предоставить)* бүләп биреү; **отвести участка под коллективные сады** коллектив баксалар өсөн ер бүләп биреү ♦ **отвести глаза** берәйһенәң игтибарын ситкә йүнәлтәү, алдау; **отвести душу** күңелде бушағыу

ОТВЁТ *м; в разн. знач.* яуап; **положительный ответ** ыңгай яуап; **получить правительственный ответ** дөрөс яуап алыу; **призвать к ответу** яуапка тартыу ♦ **в ответ** берәр нәмәгә яуап итәп; (**быть**) **в ответе** яуаплы булыу; **ни ответа ни привёта** хәбәр-хәтер булмау

ОТВЕТИТЬ *сов. что* тармакландырыу, тармактарга айырып ебәрәү; **ответить железнодорожные магистрали** тимер юл магистралдәрен тармактарга айырып ебәрәү

ОТВЕТИТЬСЯ *сов.* тармакланыу, айырылып сығыу

ОТВЕТВЛЕНИЕ *с 1. см. ответить, ответить* — **ответвляться** 2. *(отросток)* ботак, тармак 3. тармак; **ответвление канала** канал тармагы

ОТВЕТВЛЯТЬ *несов. см. ответить*

ОТВЕТВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. ответить* 2. *страд. от отвечать*

ОТВЕТИТЬ *сов. 1. что, на что, чем и без доп.* яуап биреү, яуап кайтарыу; **ответить на во-**

прос һорауга яуап биреү 2. *за кого-что (понести наказание)* яуапка тарттырылыу, яза алыу, язаһын күреү

ОТВЁТНЫЙ, -ая, -ое яуап ...ы; **ответное письмо** яуап хаты

ОТВЁТСТВЕННОСТЬ *ж* яуаплылык; **нести ответственность** яуаплылык тойоу; **привлечь к ответственности** яуаплылыкка тарттырыу

ОТВЁТСТВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. яуаплы; **ответственный редактор** яуаплы мөхәррир; **ответственное отношение к делу** эшкә яуаплы караш 2. *(значительный)* мөһим, әһәмиәтле; **ответственная работа** мөһим эш

ОТВЁТЧИК *м* и **ОТВЁТЧИЦА** *ж 1. юр.* яуап биреүсә, яуапка тарттырылыусы 2. *разг. (несущий ответственность)* яуаплы кеше, яуап бирергә тейешле кеше

ОТВЕЧАТЬ *несов. 1. см. ответить* 2. *за кого-что* яуаплы булыу; **отвечать за порученное дело** тапшырылган эшкә яуаплы булыу 3. *чему (соответствовать)* ярау, яуап биреү, тура килеү, кәнәгәтләндәрәү; **отвечать интересам народа** халык мәнфәгәттәрен кәнәгәтләндәрәү ♦ **отвечать головой** баш менән яуап биреү

ОТВЁШИВАТЬ *несов. см. отвесить*

ОТВИЛИВАТЬ *несов. см. отвилинуть*

ОТВИЛЬНУТЬ *сов.; разг. (хэйлэләп)* баш тартыу, котолоу, тайпылыу; **отвилинуть от ответа** яуаптан котолоу

ОТВИНТИТЬ *сов. что* бороп алыу (сыгарыу); **отвинтить гайку** гайканы бороп алыу

ОТВИНТИТЬСЯ *сов.* боролоп алыныу (сыгыу)

ОТВИНЧИВАТЬ *несов. см. отвинтить*

ОТВИНЧИВАТЬСЯ *несов. см. отвинтиться* 2. *страд. от отвинчивать*

ОТВИСАТЬ *несов. см. отвиснуть*

ОТВИСЕТЬСЯ *сов.; разг. (об одежде)* эленеп (тороп) тигезләнеү (язылыу)

ОТВИСЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* һалпы, һалбыр, һалынкы, һалпыш; **отвислые щёки** һалынкы яңактар; **отвислые губы** һалпыш ирендәр

ОТВИСНУТЬ *сов.* һалпайыу, һалбырау, һалыныу, һалынып төшөү (тороу); *(о губах)* шалпайыу

ОТВЛЕКАТЬ *несов. см. отвлечь*

ОТВЛЕКАТЬСЯ *несов. 1. см. отвлечься* 1; 2. *страд. от отвлекать*

ОТВЛЕЧЕНИЕ *с см. отвлечь, отвлечься*

ОТВЛЕЧЁННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от отвлечь* 2. *прил.* ситләштерелгән, абстракт; **отвлечённое понятие** абстракт төшөнсә ♦ **отвлечённое имя существительное** *грам.* абстракт исем; **отвлечённое число** *мат.* исемһез һан

ОТВЛЁЧЬ *сов. 1. кого-что* албыргатыу, (игтибарын) ситкә йүнәлдәрәү; **отвлечь огонь на себя** утгы үзәңә йүнәлдәрәү 2. *кого айырыу, бүлдәрәү; отвлечь от дел* эштән бүлдәрәү 3. *кого-что* оноттороу, арындырыу; **отвлечь от**

ОТВЛЕЧЬСЯ

тяжёлых мыслей ауыр уйзарзан арындырыу
4. что, от чего; книжн. (абстрагировать) абстрактлаштырыу, ситләштереу

ОТВЛЕЧЬСЯ сов. 1. (переключить внимание на что-л. другое) албырғау, ситкә китеу, (игтибарзы) ситкә йүнәлтеу; **отвлечься от разговора** һөйләшеүзән ситкә китеу 2. (абстрагироваться) абстрактлашыу, ситләштереу

ОТВОД м 1. см. **отвести** 2—7; 2. (заявление об отстранении) кире қағыу, каршы сығыу; **дать отвод** кире қағыу ♦ **для отвода глаз** күз буяу өсөн

ОТВОДИТЬ несов. см. **отвести**
ОТВОДНОЙ и **ОТВОДНОЙ**, -ая, -ое ситкә ебәрә (сыгара) торған; **отводной канал** ситкә ебәрә торған канал

ОТВОДОК м; сад. тамырланған ботак (центе алыу өсөн), үренде

ОТВОЕВАТЬ сов. 1. кого-что һуғышып кире алыу (кайтарыу); **отвоевать крепость у врага** дошмандан кәлгәне һуғышып кире кайтарыу 2. кого-что; перен. (добиться в результате борьбы, труда) яулап алыу, яулау 3. без доп.; разг. (кончить воевать) һуғышты бөтөрөу 4. без доп.; разг. (проевовать) һуғышыу, һуғышта булыу, һуғышып үткәрөу

ОТВОЕВАТЬСЯ сов.; разг. һуғышып туктау

ОТВОЁВЫВАТЬ несов. см. **отвоевать**

ОТВОЗИТЬ несов. см. **отвести**

ОТВОРАЧИВАТЬ несов. см. **отвернуть**

ОТВОРАЧИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отвернуться** 2. страд. от **отворачивать**

ОТВОРИТЬ сов. что асыу, асып ебәрөу, асып куйыу; **отворить форточку** форточканы асып ебәрөу

ОТВОРИТЬСЯ сов. асылыу, асылып китеу; **дверь отворилась** ишек асылып китте

ОТВОРОТ м кайтарма; **жакет с отворбтами** кайтарма ягалы жакет

ОТВОРОТИТЬ сов. что; разг. тәгәрәтеп алып ташлау (ситкә күсерөу); **отворотить камень** ташты тәгәрәтеп ситкә күсерөу

ОТВОРЯТЬ несов. см. **отворить**

ОТВОРЯТЬСЯ несов. 1. см. **отвориться** 2. страд. от **отворять**

ОТВРАТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. ерәнгес, әшәке, шакшы; **отвратительный запах** ерәнгес ес 2. разг. бик насар (хәрт); **отвратительная поганка** бик насар көн

ОТВРАТИТЬ сов. что; книжн. (предотвратить) булдырмау, булдырмай калыу; **отвратить неприятность** күнелһез хәлде булдырмау

ОТВРАЩАТЬ несов. см. **отвратить**

ОТВРАЩЕНИЕ и **ОТВРАЩЕНИЕ** с ерәнеу, ерәнес; **чувство отвращения** ерәнеу тойгоһо

ОТВЫКАТЬ несов. см. **отвыкнуть**

ОТВЫКНУТЬ сов. 1. от чего и с неопр. бизеу, ташлау, күнел кайтыу; **отвыкнуть от ку-**

рения тәмәке тартыузы ташлау 2. от кого-чего төнөлөу, һыуыныу; **ребёнок отвык от родителей** бала ата-әсәһенән һыуынған

ОТВЯЗАТЬ сов. кого-что сисеу, (бәйзән) ыскындырыу, сисеп алыу, сисеп (ыскындырып) ебәрөу; **отвязать собаку** әгте бәйзән ыскындырып ебәрөу

ОТВЯЗАТЬСЯ сов. 1. сиселеу, ыскыныу; **верёвка отвязалась** бау сиселгән; **лошадь отвязалась** ат бәйзән ыскынған 2. от кого-чего; перен., разг. (избавиться) котолоу; **отвязаться от дурных мыслей** насар уйзарзан котолоу 3. перен., разг. (перестать надоедать) бәйләнеүзән туктау, тыныслыкта калдырыу

ОТВЯЗЫВАТЬ несов. см. **отвязать**

ОТВЯЗЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **отвязаться** 2. страд. от **отвязать**

ОТГАДАТЬ сов. что и без доп. яуап табыу, белөу, аңлау, белеп (аңлап) алыу; **отгадать загадку** йомакка яуап табыу; **отгадать намерения** ниәттәрзе аңлап алыу

ОТГАДКА ж 1. см. **отгадать** 2. йомак яуабы

ОТГАДЧИК м; разг. уйзы асыусы, йомак табыусы

ОТГЛАДЫВАТЬ несов. см. **отгадать**

ОТГИБАТЬ несов. см. **отогнуть**

ОТГИБАТЬСЯ несов. 1. см. **отогнуться**

2. страд. от **отгибать**

ОТГЛАГОЛЬНЫЙ, -ая, -ое грам. кылымдан яһалған; **отглагольное имя существительное** кылымдан яһалған исем

ОТГЛАДИТЬ сов. что якшы итеп үтекләу, үтекләп алыу (сығыу); **отгладить брюки** салбарзы үтекләп алыу

ОТГЛАДИТЬСЯ сов. үтекләнеу

ОТГЛАЖИВАТЬ несов. см. **отгладить**

ОТГЛАЖИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отгладиться** 2. страд. от **отглаживать**

ОТГНИВАТЬ несов. см. **отгнить**

ОТГНИТЬ сов. сереп төшөу; **углы дба отгнили** өйзөң мөйөштәре сереп төштө

ОТГОВАРИВАТЬ несов. см. **отговорить**

ОТГОВАРИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отговориться** 2. страд. от **отговаривать**

ОТГОВОРИТЬ сов. кого, от чего и с неопр. (уй-ниәттән) өгәлгәп тыйыу (туктатыу), дүндерөу, кире уйлатыу; **отговорить от поёздки** баруызан дүндерөу

ОТГОВОРИТЬСЯ сов. чем һылтау табыу, һылтау менән котолоу, (нимәгәлер) һылтанып баш тартыу; **отговориться болёзньо** ауырыуға һылтанып, баш тартыу

ОТГОВОРКА ж һылтау, юк сәбәп; **неубедительная отговорка** нигезһез һылтау

ОТГОЛОСОК м 1. (эхо, отзвук) шаңдау, яңғырау; **отголоски выстрелов** атыу тауышының шаңдаузары 2. перен. (отклик) теләктәшлек

ОТДАРИТЬ

тойгоho **3.** *перен. (следствие чего-л.)* эз, эземтэ; **отполбски** циклона циклон эземталэре

ОТГОН *м 1. см. отогнать* 2, 4; **отгон** скота мал кыуыу; **отгон масел из нефти** нефттэн май кыуыу **2. с.-х. (пребывание на пастбищах — о скоте)** көтөүзэ булдуу (йөрөү) **3. (продукт отгонки)** кыуылган (кыуып алынган) продукт

ОТГОНКА *ж; спец. см. отогнать* 4

ОТГОННЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* кыугын ...ы; **отгонное животноводство** кыугын малсылыгы; **отгонное пастбище** кыугын көтөүлөгө

ОТГОНЯТЬ *несов. см. отогнать*

ОТГОРАЖИВАТЬ *несов. см. отгородить*

ОТГОРАЖИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отгородиться* 2. *страд. от отгораживать*

ОТГОРАТЬ *несов. см. отгореть*

ОТГОРЁТЬ *сов. 1. (перестать гореть)* хүнеү, яныузан туктау **2. (перегорев, отвалиться)** янып төшөү

ОТГОРОДИТЬ *сов. кого-что* 1. бүлөү, ышыкклау, сик куйыу (*кэртэ, койма, шаршау* *h.б. менэн*) **2. перен. (обособить)** айырыу

ОТГОРОДИТЬСЯ *сов. 1.* бүленеү, ышыккланыу, сикләнеү; **отгородиться ширмой** шаршау менэн ышыккланыу **2. перен. (изолироваться)** ситлэшеү, айырылыу; **отгородиться от людей** кешелэрзэн ситлэшеү

ОГРАНИЧЕНИЕ *с см. ограничить*

ОГРАНИЧИВАТЬ *несов. см. ограничить*

ОГРАНИЧИТЬ *сов. что* сик куйыу, сик ызыу, айырыу, бүлөү

ОТГРЕБАТЬ *несов. см. отгрести*

ОТГРЕМЁТЬ *сов. 1. (перестать греметь)* күкүрәп туктау; **отгремёл гром** күк күкүрәп туктаны **2. перен. туктау, бөтөү; отгремёли бой** һугыштар бөттө

ОТГРЕСТИ *сов. 1. что* көрәү, көрәп ташлау, тырмау, тырмап алып ташлау, **отгрести снег** карзы көрәп ташлау **2. (отплыть)** ишеп (кузгалып) китеү; **отгрести от берега** ишеп ярзан кузгалып китеү

ОТГРӨХАТЬ *сов. 1. разг. гөрһөлдәп туктау, гөрһөлдәмәй башлау; пушки отгрөхали пушкарлар гөрһөлдәп туктаны **2. что; прост. төзөү, тиз генә** һалыу, шаулатып (шәп итеп) үткәреү; **отгрөхал дом тиз генә өй** һалыу; **отгрөхать свадьбу** шаулатып туй үткәреү*

ОТГРУЖАТЬ *несов. см. отгрузить*

ОТГРУЗИТЬ *сов. что 1. (снять часть груза)* йөктө көметеү (бер аз бушагыу) **2. (погрузить)** тейән ебәреү; **отгрузить уголь** күмер тейән ебәреү

ОТГРУЗКА *ж см. отгрузить — отгружать*

ОТГРЫЗАТЬ *несов. см. отгрызть*

ОТГРЫЗТЬ *сов. что* сәйнәп өзөү (өзөп алыу), тешләп (кимереп) сыгарыу, умырып алыу

ОТГУЛ *м* отгул, өстәмә ял (*эш вақытынан тыш эшлэгән өсөн бирелгән көн*)

ОТГУЛИВАТЬ *несов. см. отгулять* 1

ОТГУЛЯТЬ *сов.; разг. 1. что* ял итеү; **отгулять отпуск** отпускыны ял итеп үткәреү; **отгулять за дежурство** дежурлык өсөн өстәмә ял итеү **2. что; прост. (отпраздновать)** байрам итеү, узгарыу; **отгулять свадьбу** туй узгарыу **3. (кончить гулять)** күңел асыузан туктау

ОТДАВАТЬ *несов. 1. см. отдавать* 2. *чем; разг. ес* килеү, аңкыу, тәм килеү; **бочка отдаёт рыбой** мискәнән балык есө килә **3. (иметь отпечаток, налёт чего-л.)** сағылыу, белдереп (һиззереп) тороу; **отдаёт старинной боронголок** сағыла

ОТДАВАТЬСЯ *несов. 1. см. отдаваться* 2. *страд. от отдавать*

ОТДАВИТЬ *сов. что* басып (кысып) имгәтеү, ауырттырыу; **отдавить ногу** аягына басып ауырттырыу

ОТДАВЛИВАТЬ *несов. см. отдавить*

ОТДАИВАТЬ *несов. см. отдойть*

ОТДАЛЕНИЕ *с 1. см. отдали* — **отдали**, **отдалиться** 2. (*даль*) алыслык, йыраклык, алыс ара ♦ **в отдалении (отдаленье); на отдалении** алыста

ОТДАЛЁННОСТЬ *ж* алыслык, йыраклык; **отдалённость от центра** үзектән алыслык

ОТДАЛЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от отдали** 2. *прил.* алыс, йырак, алыстагы, йырактагы; **отдалённые районы** алыс райондар **3. прил.** бик күп вақыттар элек, элекке замандарза; **в отдалённые времена** элекке (үткән) замандарза **4. прил. (не имеющий прямой связи)** (туранан-тура) кагылышы булмаган, ситләшкән, алыс; **не имёт отдалённого отношения** туранан-тура кагылышы булмау; **отдалённое родство** алыс туғанлык **5. прил. (безразличный)** һалкын; **отдалённый взгляд** һалкын караш

ОТДАЛИТЬ *сов. кого-что 1. от кого-чего* алысайтыу, алыслаштырыу, йыраклаштырыу, йырагайтыу; **отдалить предмет от фотоаппарата** предметты фотоаппараттан йырагайтыу **2. кискетерәү, һунғарак күсерәү; отдалить встречу** орашыузың вақытын кискетерәү **3. ситләштерәү; отдалить родных друг от друга** туғандарзы бер-береһенән ситләштерәү

ОТДАЛИТЬСЯ *сов. 1. от кого-чего* алысайыу, алыслашыу, йыраклашыу, йырагайыу; **лодка отдалилась от берега** кәмә ярзан алыслашты **2. от чего; перен.** ситкә китеү, ситләшеү; **отдалиться от темы** теманан ситкә китеү **3. от кого** ситләшеү; **отдалиться от сокурсников** курсташтарзан ситләшеү

ОТДАЛЯТЬ *несов. см. отдали*

ОТДАЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. отдали* 2. *страд. от отдалять*

ОТДАРИВАТЬ *несов. см. отдарить*

ОТДАРИТЬ *сов. кого-что; разг.* бүләккә каршы бүләк биреү, яуап итеп бүләк биреү

ОТДАТЬ

ОТДАТЬ *сов.* 1. *кого-что* кайтарғы, кире (кайтарып) биреу; **отда́ть кни́ги в библиоте́ку** китаптарзы китапханага кайтарып биреу (тапшырыу); **отда́ть дол́г** бурысты кайтарыу 2. *кого-что* биреу, тапшырыу; **отда́ть визитную карточку** визит карточкаһын тапшырыу; **отда́ть зе́млю в а́ренду** ерзе куртымга биреу 3. *перен.* сарыф итеу, тононоу, биреу, бағышлау; **отда́ть си́лы на воспитание́ дете́й** көстө балалар тәрбиәләүгә бағышлау 4. *что, кому* биреу, калдырыу; **отда́ть го́род непри́ятелю** каланы дошманга калдырыу 5. *кого, кому, за кого* (выда́ть заму́ж) кейәүгә биреу 6. *кого-что; разг.* (продать) биреу, һатыу, һатып ебәреу; **отда́ть това́р дёшево** тауарзы арзанга һатыу 7. *что* биреу; **отда́ть прика́з** бой-орок биреу 8. *без доп.* (об ору́жии) һугғы, тибеу, бәреу, каклыктырыу; **ружьё отдало в плечо́** мылтык инбашка һукты 9. *без доп. безл.* (отозва́ться бо́лю) ауыртыу, бәреу, ауыртып китеу; **отдало в спи́ну** арка ауыртып китте; **отдало в го́лову** ауыртыу башка бәрзе 10. *что; мор.* (отвяза́ть) сисеу, сисеп ебәреу, ыскындырыу, төшөрөү, һалыу, ташлау; **отда́ть концы́** баузы сисеу (теплоход бәйләгән баузы); **отда́ть якорь** якорь ташлау 11. *без доп.; прост.* ситкә китеу, артка (сиктереу) сигеу; **отда́ть маши́ну наза́д** машинаны артка сиктереу ♦ **отда́ть до́лжное кому́-чему** баһалап еткерәу; **отда́ть после́дний дол́г** һуңғы мәртәбә хушлашыу (ерләүгә катнашыу); **отда́ть бо́гу ду́шу уст.** үлеу, гүр эйәһе булыу; **отда́ть под суд** кого судка биреу

ОТДАТЬСЯ *сов.* 1. *кому-чему, на что* бирелеу, буйһоноу; **отда́ться в распоря́жение чье́-л. кемдеңдер** бойороғона буйһоноу; **отда́ться воспоми́наниям** истәлектәргә бирелеу 2. *кому-чему* (посвя́тить себя) бирелеу, бағышлау; **отда́ться обще́ственной жи́зни** йәмәгәт эшенә бирелеу 3. *кому* (о женщи́не) бирелеу, енси мөнәсәбәткә инеу 4. (о зву́ке) яңғырау, яңғырап китеу, ишетелеу; **гло́с отдался в глу́хом лесу́** тын урманда тауыш яңғырап китте 5. *в ком-чем* (вызвать како́е-л. отве́тное чувство) сағылыу, сағылыш табыу

ОТДА́ЧА *ж* 1. *см.* отда́ть 1–9; 2. *спорт.* (ответный удар) кире һугғы (бәреу) 3. *воен.* (при выстреле) тибеу, бәреу, каклығыу 4. *уст.* (коэффи́циент полезного действия) фәйзалы эш коэффициенты 5. *перен.* (якшы, зур) һөзөмтәләр, һөзөмтәле; **рабо́тать с по́лно́й отда́чей** зур һөзөмтәләр менән эшләу, якшы (һөзөмтәле) эшләу

ОТДВИЖНОЙ, -ая, -ое шыгузырма, шыгузырмалы; **отдви́жной засо́в** шыгузырмалы бик

ОТДЕЖУ́РИТЬ *сов.* 1. *что* (промежу́ток времени) дежурза булығы (тороу), дежур итеу; **отдежу́рить но́чь** төндә дежурза булығы 2. (окончи́ть дежурство) дежур итеп бөтөү, дежурлыкты тамамлау

ОТДЕ́Л *м; в разн. знач.* бүлек; **отде́л сати́ры и ю́мора** сатира һәм юмор бүлеге; **отде́л снаб́жения́** тәьмин итеу бүлеге; **отде́л ка́дров** кадрзар бүлеге

ОТДЕ́ЛАТЬ *сов.* 1. *что* (прида́ть законченны́й вид) эшен бөтөрөү (теүәлләү), еренә еткерәу; **отде́лать пове́сть** повестың эшен бөтөрөү 2. *что* (поднови́ть, ремо́нтируя) яңыртыу, ремонтлау; **отде́лать дом** өйзә яңыртыу 3. *что, чем* (укра́сить) матурлау, бизәкләу; **отде́лать пла́тье кру́жевами́** күлдәкте селтәр менән бизәкләу 4. *что; прост.* (испачка́ть, испорти́ть) бысартыу, бозоу, эштән сыгарыу 5. *кого; прост.* (выруга́ть, избити́) әрләу, тукмау, кәрәген биреу

ОТДЕ́ЛАТЬСЯ *сов.; разг.* 1. *от кого-чего* котолоу; **отде́латься от за́нятий** дәрестәрзән котолоу 2. *чем* сикләнеу; **отде́латься обе́щанием** вәгәзә менән сикләнеу 3. *чем* котолоу; **дёшево** отде́латься еңел котолоу

ОТДЕ́ЛЕНИЕ *с* 1. *см.* отде́лить, отде́литься — отде́ляться 2. *обычно мн.* отде́ления́ бүлендек; **гнойные отде́ления** зренле бүлендек 3. (обособле́нная ча́сть помеще́ния, масте́лицы) бүлмә, бүлкәг; **отде́ление вагона́** вагондың бүлмәһе; **отде́ления я́щика** йәшниктең бүлкәтгәре 4. (ча́сть учре́ждения) бүлек, бүлексә; **хирурги́ческое отде́ление** больни́цы хәстәхананың хирургия бүлеге; **отде́ление совхоза́** совхоздың бүлексәһе 5. (ча́сть кон́церта, ве́чера) бүлек 6. *воен.* (воинское подразде́ление) бүлек, отделение; **стре́лковое отде́ление** уксылар отделениеһы; **команди́р отде́ления** бүлек командиры

ОТДЕ́ЛИМЫ́Й, -ая, -ое бүленмәле, бүленә торған

ОТДЕ́ЛИТЕЛЬНЫ́Й, -ая, -ое бүлеу ...ы, бүлә торған; **отде́лительная ли́ния** бүлеу һызығы

ОТДЕ́ЛИТЬ *сов.* 1. *что* айырыу, бүлеу, айырып (бүлеп, һызырып) алыу; **отде́лить ко́ру от ство́ла** ағас кайырыһын олононан айырып алыу 2. *что* (распозна́ть, отличи́ть) айырыу, айыра белеу, танғыу, таный белеу; **отде́лить пра́вду от лжи́** дәрәсләктө ялғандан айыра белеу 3. *кого-что* (отграници́ть, обособи́ть) айырыу, бүлеу, айырып (бүлеп) куйғы, сикләу, уратыу; **отде́лить сад за́бором** баксаны койма менән уратыу 4. *что* (выде́литель) бүлеу, бүлеп биреу; **отде́лить са́довый уча́сток** бакса участкаһы бүлеп биреу 5. *кого; уст.* башка сыгарыу; **отде́лить сы́на** улды башка сыгарыу

ОТДЕ́ЛИТЬСЯ *сов.* *от кого-чего* 1. айырылыу, айырылып сығыу, бүленеу, актарылыу, актарылып сығыу, кубыу, кубып сығыу; **ко́ра отде́лилась от ство́ла** кабык олондан купқан; **отде́литься от толпы́** халык төркөмөнән айырылып сығыу 2. *уст.* (обособи́ться) айырылыу, бүленеу, башка сығыу

ОТДЕ́ЛКА *ж* 1. *см.* отда́вать 1–3, отде́ловать 2. (то, что служи́т укра́шением) бизәу,

бизэк; **брошка с золотой отделкой** алтын бизәүле брошка

ОТДЕЛОЧНЫЙ, -ая, -ое эшкәртеү ...ы, бизәкләү ...ы; **отделочные работы** бизәкләү эштәре; **отделочный цех** эшкәртеү цехы

ОТДЕЛЫВАТЬ *несов. см. отделать*

ОТДЕЛЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отделаться*
2. *страд. от отделывать*

ОТДЕЛЬНО *нареч.* башка, айырым; **он живёт отдельно от родных** ул тугандарынан айырым йәшәй

ОТДЕЛЬНОСТЬ: в **отдельности**; по **отдельности** айырым, айырым рәүештә

ОТДЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. айырым, үзәнә башка; **отдельная квартира** айырым фатир
2. кайһы бер, айырым; **отдельные лица** кайһы бер кешеләр

ОТДЕЛЯТЬ *несов. 1. см. отделить* 2. *что, от чего (служить границей)* айырып (бүлөп) тороу, сикләү; **река отделяет поле от деревни** йылға басыузы ауылдан айырып тора

ОТДЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. отделиться*
2. *страд. от отделять*

ОТДЕРГИВАТЬ *несов. см. отдернуть*

ОТДЕРНУТЬ *сов. что* тартыу, тартып алыу (асыу); **отдернуть занавеску** пәрзәнә тартып асыу; **отдернуть руку** кулды тартып алыу

ОТДИРАТЬ *несов. см. отодрать* 1

ОТДИРАТЬСЯ *несов. 1. см. отодраться*
2. *страд. от отдирать*

ОТДОЙТЬ *сов. 1. кого и без доп. (кончить доить)* һауып бөтөрөү 2. *что, чего (подойти немало)* һауып алыу, бер аз һауып алыу; **отдойть стакан молока** бер стакан һөт һауып алыу

ОТДОХНУТЬ *сов.* ял итеү, ял итеп алыу; **сесть отдохнуть** ял итергә ултырыу ♦ **отдохнуть душой (сердцем)** күнел (йән) тыныслығы табыу

ОТДУБАСИТЬ *сов. кого; прост.* дәмбәсләү, дәмбәсләп ташлау

ОТДУВАТЬСЯ *несов. 1. (тяжело дышать)* ауыр һулыш алыу, ауыр һулау 2. *прост. (нести всю ответственность)* яуап биреү, ауырлығын күтәреү

ОТДУШИНА ж 1. еллек, төнлөк, төтөн юллыгы; **отдушина в печи** мейес төнлөгө 2. *перен.* йыуаныс, йыуаныу; **найти себе отдушину** үзәнә йыуаныс табыу

ОТДЫХ м ял; **лётный отдых** йәйге ял; **дом отдыха** ял йорто ♦ **без отдыха** туктауһыз, ялһыз; **ни отдыха, ни сроку не давать кому** тынғылык бирмәү

ОТДЫХАТЬ *несов. см. отдохнуть*

ОТДЫХАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от отдыхать* 2. *в знач. суц.* **отдыхающий** м и **отдыхающая** ж ял итеүсе

ОТДЫШАТЬСЯ *сов. 1.* бер аз тын алыу, (*арыгандан һун*) тигез һулай башлау; **отдышаться после бега** йүгергәндән һуң тигез һулай

башлау 2. *перен., прост.* ауырыузан арыныу, шәбәйеү

ОТЁК м шеш, шешенеү, елһенеү; **отёк ног** аяктар шешенеү

ОТЕКАТЬ *несов. см. отечь*

ОТЁЛ м бызаулау

ОТЕЛИТЬСЯ *сов.* бызаулау

ОТЁЛЬ м отель, кунакхана
ОТЕПЛИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йылыта торган, йылытыу ...ы; **отеплительные приборы** йылытыу приборзары

ОТЕПЛИТЬ *сов. что* йылытыу; **отеплить здание** бинаны йылытыу

ОТЕПЛЯТЬ *несов. см. отеплить*

ОТЕРЕТЬ *сов. что* һөртөү, һөртөп алыу; **отереть слёзы** күз йәшгәрен һөртөү

ОТЕРЕТЬСЯ *сов.* һөртөнөү

ОТЕСАТЬ *сов. см. обтесать*

ОТЕСЫВАТЬ *несов. см. отесать*

ОТЁЦ м 1. ата, атай 2. *мн. отцы (предки)* ата-бабалар 3. *книжн. (основоположник)* ата, нигез һалыусы 4. *разг. (обращение)* бабай

ОТЕЧЕСКИЙ, -ая, -ое атайзарса; **отеческая забота** атайзарса хәстәрлек

ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ, -ая, -ое ватан ...ы, тыуган ил ...ы, илдә етештерелгән; **отечественные товары** тыуган ил тауарзары ♦ **отечественная война** ватан һугышы; **Великая Отечественная война** Бөйөк Ватан һугышы

ОТЕЧЕСТВО с; *высок.* Ватан, Тыуган ил

ОТЕЧНЫЙ, -ая, -ое шешентән, елһентән; **отёчное лицо** елһентән йөз

ОТЕЧЬ *сов. 1.* шешеү, шешенеү, елһенеү; **ноги отекли** аяктар шешенде 2. (*о свече*) иреп агып төшөү

ОТЖАТЬ I *сов. 1. что* һыгыу, һыгып сыгарыу (бөтөрөү); **отжать сок из моркови** кишерзән һутын һыгып сыгарыу; **отжать бельё** кер һыгыу 2. *кого-что; разг. (оттеснить)* сигенергә мәжбүр итеү, кысырыклау, кысырыклап сыгарыу

3. *что; спец.* этәрәп сыгарыу; **отжать клапан** **воздухом** клапанды һауа менән этәрәп сыгарыу

ОТЖАТЬ II *сов. что (закончить жатву)* урып бөтөрөү (бөтөү), уракты тамамлау; **отжать рожь** арышты урып бөтөрөү

ОТЖЕЧЬ *сов. что; тех. (произвести отжиг)* яндырыу, яндырып сыныктырыу; **отжечь сталь** коросто яндырып сыныктырыу

ОТЖИВАТЬ *несов. см. отжить*

ОТЖИВШИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от отжить* 2. *прил.* йәшен йәшәгән; **отживший старик** йәшен йәшәгән карт 3. *прил.; перен. (охладевший)* һыуынған, тойголартан югалтқан; **отжившее сердце** тойголартан югалтқан йөрәк 4. *прил. (устарелый)* искергән, иске; **отжившие взгляды** искергән караштар

ОТЖИГ м; *тех.* кыззырыу, яндырыу; **отжиг стали** коросто яндырыу

ОТЖИГАТЬ

ОТЖИГАТЬ *несов. см. отжечь*

ОТЖИМ *м см. отжимать*

ОТЖИМАТЬ *несов. см. отжать* I 1, 3

ОТЖИМКА *ж см. отжать* I 1, 3; **отжимка** сока һут һыгыу

ОТЖИТЬ *сов. 1. что* үз гүмерен йәшәү, көнө бөтөү; **отжить свой век** үз гүмерен йәшәү **2. перен.** югалыу, ютка сыгыу; **все чувства отжили** бөтә тойголлар ютка сыкты **3. (устареть)** искеру, кулланыузан сыгыу; **этот обычай отжил** был йола искергән

ОТЗВАНИВАТЬ *несов. см. отзвонить*

ОТЗВЕНЕТЬ *сов. 1. (прозвенеть)* шылтырау; **колокольчик отзвенел** кыңгырау шылтыраны **2. (перестать звенеть)** шылтырап туктау (тыныу)

ОТЗВОНИТЬ *сов. 1. что (прозвонить)* шылтырау, һугыу **2. (перестать звонить)** шылтырап (һугыш) туктау

ОТЗВУК *м 1. (эхо)* шаңдау, яңгырак, кайтауаз **2. чего (звук, доносящийся издалека)** яңгырау, тауыш; **отзвуки взрывов** шартлаузар яңгырауы **3. перен. (ответное чувство)** яуап тойгоһо, теләктәшлек **4. чего; перен.** тәһсир, эз, сағылыш, калдык; **отзвуки старинных легенд** боронго риүәйәтгәр сағылышы

ОТЗВУЧАТЬ *сов.* яңгырап туктау, тыныу, тынып калыу

ОТЗОВИЗМ *м; полит.* отзовизм (1905—07 йй. революциянан һуң РСДРП сафтарында барлыкка килгән оппортунистик ағым)

ОТЗОВИСТ *м; полит.* отзовист (*отзовизм* яклы кеше)

ОТЗОЛ *м; спец. 1. см. отзолиять 2. (известковый раствор)* һелте

ОТЗОЛИТЬ *сов. что; спец.* һелтеләү, (тирене) эзбиз кагыш һелте менән эшкәртеү

ОТЗОЛКА *ж; спец. см. отзолиять*

ОТЗОЛЫНЫЙ, -ая, -ое *спец.* һелте ...ы, һелтеләү ...ы; **отзолный чан** һелте кишмәге

ОТЗЫВ *м 1. см. отозвать 2. (отклик)* яуап **3. (оценка, рецензия)** баһа, баһалама; **отзыв о книге** китапка баһалама **4. воен. (ответ на пароль)** отзый, паролгә яуап

ОТЗЫВАТЬ *несов. см. отозвать*

ОТЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отозваться 2. страд. от отзывать*

ОТЗЫВНОЙ, -ая, -ое *офиц.* сакыртып алыу ...ы, сакырып кире кайтарыу ...ы; **отзывные грамоты** сакырып кайтарыу қағыззары

ОТЗЫВЧИВОСТЬ *ж* ярзамсыллык, кеше хәленә инеүсәнлек

ОТЗЫВЧИВЫЙ, -ая, -ое ярзамсыл, кеше хәленә инеүсән; **отзывчивый человек** ярзамсыл кеше

ОТИРАТЬ *несов. см. отереть*

ОТИРАТЬСЯ *несов. 1. см. отереться 2. страд. от отирать*

ОТКАЗ *м 1. см. отказать, отказаться 2. (отрицательный ответ)* кире яуап, риза булмау, кире қагыу; **получить отказ** кире яуап алыу

♦ **действовать (работать) без отказа** тоткарһыз (шыма, якшы) эшләү; **до отказа** шыгырым (тулы)

ОТКАЗАТЬ *сов. 1. кому, в чём* кире қагыу, үтенесте үтәмәү, ризалашмау, риза булмау, баш тартыу; **отказать в просьбе** үтенесте кире қагыу; **отказать в помощи** ярзам итеүзән баш тартыу **2. кому, в чём** мәхрүм итеү, инкар итеү, барлығын күрмәү; **отказать себе в самом необходимом** үзенде иң кәрәккле нәмәләрзән мәхрүм итеү; **ему нельзя отказать в таланте** уның талантын инкар итеп булмау **3. разг. (перестать действовать)** тукталыу, эшләүзән туктау, эшләмәй (башлау); **мотор отказал** мотор эшләмәй башланы **4. разг. (перестать служить — о частях тела, органах чувств и т.п.)** йөрәмәү, күрмәү, туктау, эшләмәү; **ноги отказали** аяктар йөрәмәй; **глаза отказали** күззәр күрмәй ♦ **не откажи(те) в чём** и с *неопр.* зинһар, зинһар өсөн

ОТКАЗАТЬСЯ *сов. 1. от чего и с неопр.* ризалашмау, теләмәү; **отказаться выполнить просьбу** һораузы үтәргә теләмәү; **отказаться от уплаты налога** һалым түләргә теләмәү **2. (не принять, отвергнуть)** баш тартыу, кире қагыу, кабул итмәү, кире кайтыу (кайтауыллау), кире уйлау, дүнәү; **отказаться от наследства** мирастан баш тартыу **3. с неопр. (перестать действовать — о частях тела, органах чувств и т.п.)** йөрәмәй (күрмәй, туктай, сыкмай, эшләмәй) башлау; **голос отказался служить** тауышы сыкмай башланы; **руки отказались слушаться** кулдары йөрәмәй башланы **4. с неопр. (перестать действовать — о механизмах)** эшләмәй башлау, туктау, ватылыу, бозолоу; **часы отказались действовать** сәгәт туктаны ♦ **не откажись (не отказался бы)** с *неопр.* каршы түгел, әзермен, баш тартмайым

ОТКАЗЫВАТЬ *несов. см. отказать*

ОТКАЗЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отказаться 2. прост. (не признаваться в чём-л., отпираться)* тангыу

ОТКАЛЫВАТЬ I *несов. см. отколоть I*

ОТКАЛЫВАТЬ II *несов. см. отколоть II*

ОТКАЛЫВАТЬСЯ I *несов. 1. см. отколоться I; 2. страд. от откалывать I*

ОТКАЛЫВАТЬСЯ II *несов. 1. см. отколоться II; 2. страд. от откалывать II*

ОТКАПЫВАТЬ *несов. см. откопать*

ОТКАРМЛИВАНИЕ *с см. откармливать*

ОТКАРМЛИВАТЬ *несов. см. откормить*

ОТКАТ *м 1. см. откатить — откатывать, откатиться 2. воен.* кире биреү (тибеү), артка сиеү (*атжандан һуң көбәктең йә туптың артка тибече*)

ОТКАТАТЬ *сов. что; разг.* тәгәрләтеү, тәгәрләтеп бөтөрөү; **откатать бельё** керзе тәгәрләтеү

ОТКЛЮЧИТЬ

ОТКАТИТЬ *сов.* 1. что тэгэрлэтеү, тэгэрләтеп куйыу (ебәреү), этеү, этеп кузгатыу (ебәреү); **откатить бревно** бүрәнәне тэгэрләтеп ебәреү 2. *разг. (быстро отъехать)* шәп итеп сығып китеү

ОТКАТИТЬСЯ *сов.* 1. тэгэрләү, тэгэрләп китеү, ситкә тэгэрләү; **колесб откатилось** тэгәрмәс тэгәрләп китеү 2. *перен.* сигенеү; **враг откатился** дошман сигенде

ОТКАТКА *ж* 1. *см.* **откатить, откатиться** 2. *горн.* (казылманы тышка) сыгарыу, югары мендереү (күтәреү); **откатка угля из шахты** шахтанан күмер сыгарыу

ОТКАТЧИК *м; горн.* откатчик, (күмер, мөгдән) ташыусы

ОТКАТЫВАТЬ *несов. см.* **откатить**

ОТКАТЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откатиться** 2. *страд. от откатывать*

ОТКАЧАТЬ *сов.* 1. что һурзырыу, һурзырып сыгарыу; **откачать воду** һыузы һурзырып сыгарыу 2. *кого* һушына килтереү (*яһалма һулыш менән*)

ОТКАЧИВАНИЕ *с см.* **откачивать; откачивание** въздуха һауаны һурзырып сыгарыу

ОТКАЧИВАТЬ *несов. см.* **откачать**

ОТКАЧКА *ж; разг. см.* **откачать** 1 — **откачивать**

ОТКАЧНУТЬ *сов. кого-что; разг.* кузгатып (сайкалдырып, һелкетеп) ебәреү

ОТКАЧНУТЬСЯ *сов.; разг.* һелкенең тайпылыу, сайкалып (кузгалып) китеү

ОТКАШЛИВАТЬ *несов. см.* **откашлинуть**

ОТКАШЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откашливаться** 2. *страд. от откашливать*

ОТКАШЛЯНУТЬ *сов. что* йүткереү, йүткерең сыгарыу (*тамакка ултырган какырыкты һ.б.*)

ОТКАШЛЯТЬСЯ *сов.* 1. йүткереү, йүткерең (какырыкты) сыгарыу 2. (*прочистить горло перед тем, как говорить, пить*) тамак кырып алыу (куйыу)

ОТКИДАТЬ *сов. что* алып ташлау; **откидать снег** карзы алып ташлау

ОТКИДНОЙ, -ая, -ое асылмалы, кайтармалы, күтәреп куйыла торған, күтәрмәле; **откиднбе сиденье** күтәреп куйыла торған ултыргыс

ОТКИДЫВАТЬ *несов. см.* **откидать, откинуть**

ОТКИДЫВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **откинуться** 2. *страд. от откидывать*

ОТКИНУТЬ *сов.* 1. *кого-что (отбросить)* ситкә алып ташлау, алып ыргытыу; **откинуть камень** ташты ситкә алып ташлау 2. *перен. (преодолеть)* баш тартыу, алып ташлау; **откинуть грустные мысли** күнелһез уйзарған баш тартыу 3. *что* төшөрөү, кайтарыу, күтәреү, асыу, асып куйыу; **откинуть воротник** шубы тундың яһаһын төшөрөү; **откинуть крышку**

рояля рояль капкасын асып куйыу 4. *что (запрокинуть)* артка ташлау; **откинуть глобу** башты артка ташлау

ОТКИНУТЬСЯ *сов.* 1. асылыу; **люк откинулся** люк асылды 2. артка ташланыу (һөйәлеү); **откинуться на спинку стула** ултыргыстың артына һөйәлеү

ОТКЛАДЫВАТЬ *несов. см.* **отложить**

ОТКЛАНИВАТЬСЯ *несов. см.* **откланяться**

ОТКЛАНЯТЬСЯ *сов.; уст.* хушлашыу, һаубуллашыу

ОТКЛЕИВАТЬ *несов. см.* **отклеить**

ОТКЛЕИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отклеиться** 2. *страд. от отклеивать*

ОТКЛЕИТЬ *сов. что* һызырыу, куптарыу, куптарып алыу; **отклеить марку** марканы куптарып алыу

ОТКЛЕИТЬСЯ *сов.* кубыу, кубып сығыу, кубып төшөү

ОТКЛЕПАТЬ *сов. что* сүкеп төшөрөү (алыу), куптарып төшөрөү (алыу)

ОТКЛЕПЫВАТЬ *несов. см.* **отклепать**

ОТКЛИК *м* 1. (*ответ на зов*) яуап, яуап биреү (кайтарыу), тауыш биреү, өндөшөү 2. *перен.* мөнәсәбәт, тәһсир, эз; **душевный отклик** эскерһез мөнәсәбәт 3. *обычно мн.* **отклики** баһа, баһа биреү, баһалау; **отклики на статью** мәкәләгә баһа

ОТКЛИКАТЬСЯ *несов. см.* **откликнуться**

ОТКЛИКНУТЬСЯ *сов.* 1. яуап биреү (кайтарыу), тауыш биреү; **откликнуться на зов** сакырыуга тауыш биреү 2. *на что* фекер әйтеү, караш белдереү; **откликнуться на события** вакигаларға қарата фекер әйтеү

ОТКЛОНЕНИЕ *с* 1. *см.* **отклонить — отклонять, отклониться — отклоняться** 2. ситкә китеү, тайпылыу, тайпылыш; **отклонение от нормы** норманан тайпылыш

ОТКЛОНИТЬ *сов. что* 1. (*отвести в сторону*) ауыштырыу, урынынан кузгатыу (күсереү); **отклонить маятник** маятникты бер якка ауыштырыу 2. *кого, от чего; перен. (удержать, заставить отказаться)* тыйыу, тотоп калыу 3. *что; перен. (отвергнуть)* кире қағыу, кабул итмәү; **отклонить просьбу** үтенесте кире қағыу

ОТКЛОНИТЬСЯ *сов.* 1. (*сдвинуться в сторону*) ауышыу, кузгалыу 2. (*уклониться*) янтайыу, тайпылыу, тайшаныу; **отклониться от удара** һуғыузан янтайыу 3. *перен.* ситкә китеү (сығыу); **отклониться от темы** теманан ситкә сығыу

ОТКЛОНЯТЬ *несов. см.* **отклонить**

ОТКЛОНЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отклониться** 2. *страд. отклонять*

ОТКЛЮЧАТЬ *несов. см.* **отключить**

ОТКЛЮЧИТЬ *сов. что* өзөү, айырыу; **отключить телефон** телефонды өзөү

ОТКОВАТЬ

ОТКОВАТЬ *сов. что* 1. (изготовить ковкой) сүкеп яһау (эшләү) 2. (отбить) һуғып төшөрөү, сүкеп алыу, сүкеп алып ташлау; **отковать** подкову дағаны сүкеп алып ташлау

ОТКОВЫВАТЬ *несов. см. отковать*

ОТКОВЫРИВАТЬ *несов. см. отковырять*

ОТКОВЫРНУТЬ *сов. см. отковыривать*

ОТКОВЫРЯТЬ *сов. что; разг.* сокоп (куптарып) сығарыу, куптарыу; **отковырять** штука-туруку штукатурканы куптарып сығарыу

ОТКОЗЫРЯТЬ I *сов.; карт.* уйын карт менән баһыу

ОТКОЗЫРЯТЬ II *сов. кому; разг.* (в знак приветствия) честь биреү, кулды козырәкка куйыу (сәләмләү)

ОТКОЛОТИТЬ *сов.; разг.* 1. что (отбить) һуккылап куптарып (актарып) алыу, һуккылап асыу; **отколотить** дбску тактаны һуккылап куптарып алыу 2. кого (избить) тукмау, тукмап ташлау

ОТКОЛОТЬ I *сов. 1.* (отделить от целого) ватып (китеп) алыу, ярып алыу; **отколоть** кусочек сахара бер кисәк шәкәр ватып алыу 2. кого; *перен.* айырып алыу; **отколоть** корову от стада һыйырзы көтөүзән айырып алыу 3. что; *прост.* әйтеп ташлау, эшләп ташлау; **отколоть** словцö һүз әйтеп ташлау

ОТКОЛОТЬ II *сов. что* ыскындырыу; **отколоть** бант бантгы ыскындырыу

ОТКОЛОТЬСЯ I *сов. 1.* (отделиться, отпасть) ватылып (һынып) төшөү, кителеп төшөү; **льдина** отколбась боз ватылып төштө 2. *перен.* (порвать связь) айырылыу, бәйләнеште өзөү; **отколотья от друзей** дуһтарзан айырылыу

ОТКОЛОТЬСЯ II *сов.* ыскыныу; **була́вка** отколбась төйрәүес ыскынған

ОТКОМАНДИРОВАТЬ *сов. кого-что* командировкаға ебәрәү

ОТКОМАНДИРОВЫВАТЬ *несов. см. откомандировать*

ОТКОПАТЬ *сов. кого-что* 1. (копая, извлечь) казып алыу (сығарыу) 2. что; *перен., разг.* (найти) табыу, эзләп табыу, (сокоп) килтереп сығарыу; **откопать** редкую книгу һирәк оһрай торған китапты табыу

ОТКОРМ *м; с.-х. см. откормить; откорм свиной* сускаларзы һимертеү

ОТКОРМИТЬ *сов. кого* һимертеү, һуғымға аһатыу, көрәйтәү

ОТКОРМЛЕННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от откормить* 2. *прил.* һимертелгән, һимез, көр; **откормленная** корбва көр һыйыр

ОТКОРМОЧНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* һимертә торған, һимертеү ...ы; **откормочная** база һимертеү базаһы

ОТКОРРЕКТИРОВАТЬ *сов. что* төзәтәү, төзәтмәләр индерәү

ОТКО́С *м 1.* (склон) һезәк бит; **откос** холма калкыулықтың һезәк бите 2. (на железной дороге) юл өйөмө, откос, яр аһты; **пустить** поезд под откос поезды яр аһтына ебәрәү 3. *спец.* терәү, таяу

ОТКОЧЕВАТЬ *сов.* күсенеп (күсеп) китеү

ОТКОЧЕВЫВАТЬ *несов. см. откочевать*

ОТКРЕПИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое теркәүзән төшөрөү ...ы; **открепительный** талон теркәүзән төшөрөү талоны

ОТКРЕПИТЬ *сов. 1.* что (отделить что-л. прикреплённое) сисеү, айырыу, сисеп (айырып) алыу; **открепить** лбдку көмәне сисеп алыу 2. кого (снять с учёта) теркәүзән төшөрөү

ОТКРЕПИТЬСЯ *сов. 1.* *разг.* сиселеү, айырылыу 2. теркәүзән төшөү

ОТКРЕПЛЕНИЕ *с см. открепить — откреплять, открепиться — открепляться*

ОТКРЕПЛЯТЬ *несов. см. открепить*

ОТКРЕПЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. открепиться 2. страд. от откреплять*

ОТКРЕЩИВАТЬСЯ *несов. от кого-чего; разг.* (всячески отказываться) ситтә калырга (котолорға) тырышыу, баш тартыу

ОТКРОВЕНИЕ *с 1.* аһыш, яңылык, яңылык аһыу 2. аһылына төшөнөү 3. аһыктан-аһык әйтеү, сер сисеү

ОТКРОВЕННИЧАТЬ *несов.; разг.* сер аһыу (сисеү), аһыктан-аһык (тул-тура) һөйләшеү

ОТКРОВЕННОСТЬ *ж* аһыктык, саф күнеллек, эскерһезлек; **вызвать на откровенность** аһыктан-аһык һөйләһергә (аһыктыкка) сақырыу

ОТКРОВЕННЫЙ, -ая, -ое 1. (искренний) саф (ыһын) күнелдән, эскерһез, ихлас, аһык; **откровенный** человек эскерһез кеше 2. (явный, открытый) аһыктан-аһык, шаран-яра

ОТКРОМСАТЬ *сов. что; разг.* умырып (кайырып) алыу, кайырып кисеп алыу

ОТКРУТИТЬ *сов. что; разг.* 1. бороп алыу (аһыу, сығарыу), һүтеү; **открутить** гайку гайканы бороп алыу; **открутить** верёвку ишелгән баузы һүтеү (тағатыу) 2. бороп өзөп алыу

ОТКРУТИТЬСЯ *сов. 1.* *разг.* боролоп сығыу 2. *перен., прост.* (отделиться от чего-л.) хәйләләп (хәйлә менән) котолоу

ОТКРУЧИВАТЬ *несов. см. открутить*

ОТКРУЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. открутиться 2. страд. от откручивать*

ОТКРЫВАЛКА *ж; разг.* аһыс; **открывалка** для консервов консерва һауытын аһыс

ОТКРЫВАТЬ *несов. см. открыть*

ОТКРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. открыться 2. страд. от открывать*

ОТКРЫТИЕ *с 1. см. открыть; открытие* театрального сезона театр сезонының аһылыуы 2. аһыш, уйлап табыу; **научное** открытие фәнни аһыш

ОТКРЫТКА *ж* откритка, аһык хат

ОТКРЫТЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от открыть** **2. прил.** асык, ялан; **открыва́я ме́стность** асык (ялан) ер, асык урын **3. прил. (искренний)** эскерһез, ихлас, саф (ысын) күңелдән; **открытый взгляд** эскерһез караш **4. прил. (явный, прямой)** асыктан-асык, туранан-тура; **открыва́я борьба́** асыктан-асык көрәш ♦ **открытый вопро́с** хәл ителмәгән мәсьәлә; **открытое голосо́вание** асык тауыш биреү; **открытый лоб** киң маңлай; **открытое письмо́** асык хат (*гәзиттә, журналда башылган хат*); **открыва́я ра́на** асык яра; **открытый слог лингв.** асык ижек; **в открытую** асыктан-асык, йәшермәйенсә; **под открытым небом** асык һауала, тышта; **с открытыми глазами** максатты (мәсьәләне) якшы аңлап, айык акыл менән

ОТКРЫТЬ *сов. что* **1. в разн. знач.** асыу; **открыть дверь** ишек асыу; **открыть кры́шку** капкасты асыу; **открыть путь** юл асыу **2. разг. (вести в действие, пустить)** ебәрәү, биреү; **открыть воду** һыу ебәрәү **3. (положить начало)** асыу, башлау, башлап ебәрәү; **открыть новую школу́** яңы мәктәп асыу; **открыть собра́ние** йыйылышты асыу **4. (установить наличие чего-л. путём исследования)** асыу, табыу; **открыть нефтяные месторожде́ния** нефть яткылыктарын табыу ♦ **открыть Аме́рику** *ирон.* Америка асыу (*күптән билдәле булганды яңылык итеп һөйләү*); **открыть глаза́** дәрәсләктә асып биреү, күзен асыу (*аңлатыу*)

ОТКРЫТЬСЯ *сов.* **1.** асылыу; **окно́ открылось** тәзрә асылды; **ра́на открылась** яра асылган **2. перен. (стать доступным)** киң асылыу, асылган булыу; **перед нами открылись все пути** беззәң алда бөтә юлдар асылган **3. (стать видным)** асылыу, күренәү, күренә башлау; **перед нами открылся красивый вид** беззәң алда матур күренеш асылды **4. перен. (стать понятным)** аңлашылыу, асыкланыу, беленәү; **открылась взаимосвязь событий** вакигалар бәйләнеше асыкланды **5. (признаться)** дәрәсән әйтеп биреү, серзә асыу; **он во всё́м открылся** ул бөтә серен асып һалды **6. (начаться)** башлануу; **навигация открылась** навигация башланды ♦ **глаза́ открылись у кого** күзе асылды

ОТКУДА *нареч.* кайзан, кайһы ерзән, кайһы урындан; **откуда прие́хал?** кайзан килдең? ♦ **откуда ни возьми́сь** көтмәгәндә, көтмәгән (уйламаган) ерзән

ОТКУДА-НИБУДЬ и **ОТКУДА-ЛИБО** *нареч.* кайзан булһа ла

ОТКУДА-ТО *нареч.* әллә кайзан, кайзандыр
ОТКУП *м* откуп, йолом (**1. тар. хосуси кешегә дәүләт һалымдарын йыйырга бирелгән хокук** **2. берәй нәмәнән котолоу өсөн түләнгән акса**)

ОТКУПИТЬСЯ *сов.; уст.* хак биреп (түләп) котолоу, йолом биреп котолоу

ОТКУПНОЙ, -ая, -ое *уст.* откуп ...ы, йолом ...ы; **откупная систе́ма торго́вли** һатыу итеүзә откуп системаһы

ОТКУПОРИВАНИЕ *с см.* откупоривать
ОТКУПОРИВАТЬ *несов. см.* откупорить
ОТКУПОРИТЬ *сов. что* асыу, бөкөһөн (тыгынын) алыу; **откупорить бутылку** шешәне асыу
ОТКУПОРКА *ж см.* откупорить — откупоривать

ОТКУПЩИК *м; уст.* откупщик (*откуп хужаһы*)

ОТКУСИТЬ *сов. что, чего* **1.** тешләп (айырыу) алыу; **откусить хлеба́** бер кабым икмәк тешләп алыу **2. тех. (кытсыуыр менән)** өзәү, кыркыу, өзәп (кыркып) алыу; **откусить ко́нec** проволочи тимерсыбык осон өзәп алыу

ОТКУСЫВАТЬ *несов. см.* откусить
ОТЛАГАТЕ́ЛЬСТВО *с; книжн.* кисектереү, һундатуу

ОТЛАГА́ТЬ *несов. см.* отложить
ОТЛАГА́ТЬСЯ *несов.* **1. см.** отложиться **2. страд. от** отлагать

ОТЛАКИРОВА́ТЬ *сов. что* лаклау, лаклап куйыу, лак менән ялтыратуу; **отлакирова́ть шкаф** шкафты лаклау

ОТЛА́МЫВАТЬ *несов. см.* отломать, отломить

ОТЛА́МЫВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** отломаться, отломиться **2. страд. от** отламывать

ОТЛЕЖА́ТЬ *сов.* **1. что** (иһнез ятып) ойотоу; **отлежать ру́ку** иһнез ятып күлды ойотоу **2. разг. (о больном)** тора алмай ятыу; **он отлежал це́лый ме́сяц** ул бер ай буйына тора алмай ятты

ОТЛЕЖА́ТЬСЯ *сов.; разг.* **1. (отдохнуть)** ял итеү, ятып хәл алыу **2. ятып бешәү, ятып өлгөрә төшөү; незрелые яблоки отлежались** сей алмалар ятып беште

ОТЛЕ́ЖИВАТЬ *несов. см.* отлежать **1**
ОТЛЕ́ЖИВАТЬСЯ *несов.* **1. см.** отлежаться **2. страд. от** отлёживать

ОТЛЕПИ́ТЬ *сов. что; разг.* куптарыу, куптарып алыу

ОТЛЕПИ́ТЬСЯ *сов.* кубыу, кубып төшөү (сығыу)

ОТЛЕПЛЯ́ТЬ *несов. см.* отлепить
ОТЛЕПЛЯ́ТЬСЯ *несов.* **1. см.** отлепиться **2. страд. от** отлеплять

ОТЛЁ́Т *м см.* отлететь **1; отлёт** птиц коштарзың осоп китеүе ♦ **на отлёте** ситтә, бер як ситтәрәк

ОТЛЕТА́ТЬ I *несов. см.* отлететь
ОТЛЕТА́ТЬ II *сов.* **1. (кончить летать)** осоп туктау, осоузан туктау **2. что; разг. (пробыть в авиации)** осоусы булып эшләү; **он отлетал пятна́дцать лет** ул ун биш йыл осоусы булып эшләне

ОТЛЕТА́ТЬСЯ *сов.; разг. (о летчике)* осоузан туктау

ОТЛЕТЕТЬ

ОТЛЕТЕТЬ *сов.* 1. (*улететь*) осоп китеү 2. (*отскочить*) каклыгып никереп китеү, осоп китеү; мяч **отлетёл далеко** туп йыракка осоп китте 3. *разг.* (*оторваться*) өзөлөп төшөү, төшөп калыу; пуговица **отлетела** тәймә өзөлөп төштө

ОТЛЕЧЬ *сов.* 1. басылыу, туктау; **боль отлегла** ауыртыу басылды 2. *безл.* (*испытать облежение*) еңеләйеп китеү (калыу), тынысланыу, басылыу; **от сердца отлегло** йөрәк басылды

ОТЛИВ *м* 1. *см.* **отлить** — **отливать** 2. *мор.* һыу кәмеү (кайтыу); **начался отлив** һыу кайта башланы 3. *перен.* (*убыль*) кәмеү, кайтыу, төшөү 4. (*оттенок цвета*) кеүек, һымак, -һыл/-һел, -һыу/-һеү; **чёрный с синим отливом** күкһел кара

ОТЛИВАТЬ *несов.* 1. *см.* **отлить** 2. *чем* булып күренеү (ялтырау), һымак күренеү (ялтырау); **отливает зелёным** йәшел булып күренә

ОТЛИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отлиться** 2. *чем* булып күренеү (ялтырау), һымак күренеү (ялтырау) 3. *страд. от отливать*

ОТЛИВКА *ж* 1. *спец. см.* **отлить** 2, 4; 2. *тех.* (*изделие*) койолма, койоп яһалған нәмә; **чугунная отливка** суйындан койоп яһалған нәмә

ОТЛИПАТЬ *несов. см.* **отлипнуть**

ОТЛИПНУТЬ *сов.; разг.* кубып төшөү, кубып сығыу; **марка отлипла** марка кубып сыккан

ОТЛИТЬ *сов.* 1. *что, чего* (бер аз) ағызыу, койоу, һалыу, ағызып (койоп, һалып) алыу; **отлить молоко** һөг койоп алыу 2. *что; спец.* (*выкачиванием удалить*) һоһоп (һурзырып) алып бөтөрөү 3. (*отхлынуть*) кире китеү, кире ағып китеү 4. *что* (*изготовить литьём*) койоу, койоп яһау (эшләү); **отлить памятник** һәйкәл койоу

ОТЛИТЬСЯ *сов.* 1. койолоу, койоп яһалыу; **деталь хорошо отлилась** деталь якшы итеп койоп яһалған 2. *перен.* кәүзәленеү, кәүзәленеш табыу, формаһын алыу ♦ **отольются слёзы** *чи, кому* карғышы (күз йәше) төшөр әле, күрәсәген күрер әле

ОТЛИЧАТЬ *несов. см.* **отличить**

ОТЛИЧАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отличиться** 2. *чем* (*выделяться*) айырылыу, айырылып тороу, айырмаһы булыу 3. *страд. от отличать*

ОТЛИЧИЕ *с* айырма, айырмалык, айырымлык; **существенное отличие** һизелерлек айырма ♦ **в отличие от кого-чего берэйһенән** (*берәр нәмәнән*) айырмалы рәүештә

ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое 1. айырыу...ы, айыра торған; **отличительный знак** айыра торған билдә 2. (*характерный*) мөһим, әһәмиәтле; **отличительная особенность** мөһим (үзенә генә хас, айырмалы) үзенсәлек

ОТЛИЧИТЬ *сов. кого-что* 1. айырыу, айыра белеү, таныу; **отличить хорбшее от плохого**

якшыны ямандан айырыу 2. (*отметить наградой*) бүләкләү, бүләк биреү; **отличить борца** көрәшсене бүләкләү

ОТЛИЧИТЬСЯ *сов.* 1. айырылып тороу, алдын (өстөн) сығыу, уңыш казаныу, батырлык күрһәтеү; **отличиться в бою** һугышта батырлык күрһәтеү 2. *разг., ирон.* аһмактык эшләп ташлау

ОТЛИЧНИК *м* и **ОТЛИЧНИЦА** *ж* отличник

ОТЛИЧНО 1. *нареч.* (*очень хорошо*) бик якшы (шәп, һәйбәт) 2. *в знач. сказ.* ярай, ярар, һәйбәт, бик шәп, якшы; **он сейчас придёт.** — **Отлично!** ул хәзер килер. — Бик якшы! 3. *в знач. суш.* **отлично с нескл.** бик якшы, бишле; **учиться на отлично** бишлегә укыу

ОТЛИЧНЫЙ, -ая, -ое 1. *от кого-чего* (*отличающийся*) айырылып торған 2. (*очень хороший*) бик якшы (шәп); **отличное настроение** бик якшы кәйеф

ОТЛОВ *м; спец. см.* **отловить** 2

ОТЛОВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* и *без доп.;* *разг.* (*кончить ловить*) тогоузан туктау, тотмай башлау 2. *кого-что спец.* (*выловить*) тотоп бөтөрөү, тотоп алыу

ОТЛОГИЙ, -ая, -ое һөзәк; **отлогий берег** һөзәк яр

ОТЛОЖЕНИЕ *с* 1. *см.* **отложить** 5, 6, **отложиться**; **отложение солей** тоз ултырыу 2. *геол.* ултырма, катлам; **известковые отложения** эзбиз ултырмалар ♦ **жировые отложения** май катламдары

ОТЛОЖИТЬ *сов. что* 1. ситкә алып куйыу (һалыу), айырып алып куйыу; **отложить книгу** китапты айырып алып куйыу 2. һаклау, йыйып куйыу; **отложить деньги на пальто** пальтоға акса һаклау 3. *что* (*отсрочить*) кисектереү; **отложить доигрывание шахматной партии** шахмат партияһын уйнап бөтөрөүзә кисектереү 4. *кого-что; уст.* (*выпрячь*) тугарыу; **отложить лошадей** аттарзы тугарыу 5. *что; биол.* һалыу, сәсеү; **отложить икру** ыуылдырык сәсеү 6. *что; геол.* ултырыу 7. (*опустить*) кайтарып куйыу, төшөрөп куйыу; **отложить воротник** яғаны төшөрөп куйыу ♦ **отложить в долгий ящик** бик озакка һузыу

ОТЛОЖИТЬСЯ *сов.* 1. (*осесть в виде слоя*) ултырыу, катлам булып ултырыу 2. *перен.* (*запечатлеться*) тороп калыу, иҫтә калыу; **отложиться в душе** күңелдә тороп калыу

ОТЛОЖНОЙ: **отложной воротник** кайтарма яға

ОТЛОМАТЬ *сов. что* һындырып алыу (төшөрөү, сыгарыу); **отломать сук** ботак һындырып алыу

ОТЛОМАТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (сығыу)

ОТЛОМИТЬ *сов. что* һындырып алыу (төшөрөү), ватыу, ватып төшөрөү

ОТЛОМИТЬСЯ *сов.* һынып төшөү (сыгыу), вагылып төшөү

ОТЛУПИТЬ *сов. кого; прост.* нык тукмау, дөмбәсләү

ОТЛУЧАТЬ *несов. см.* отлучить

ОТЛУЧАТЬСЯ *несов. 1. см.* отлучиться
2. *страд. от* отлучать

ОТЛУЧЕНИЕ *с см.* отлучить — отлучать

ОТЛУЧИТЬ *сов. от кого, от чего; уст. (изгнать)* кыуыу, һөрөү; *отлучить от церкви* сиркәүзән кыуыу ♦ *отлучить от груди* имсәктән айырыу

ОТЛУЧИТЬСЯ *сов.; разг.* китеп тороу, юк булып тороу, сыгып тороу; *отлучиться на минутку* бер минутка гына китеп тороу

ОТЛУЧКА *ж* китеү, китеп тороу, юк булыу; *самовольная отлучка* рөхсәтһез китеү

ОТЛЫНИВАТЬ *несов.; разг.* ялкаулануу, (һылтау табып) баш тартыу

ОТМАЛЧИВАТЬСЯ *несов. см.* отмолчаться

ОТМАТЫВАТЬ *несов. см.* отмотать

ОТМАХАТЬ *сов. что; прост.* тиз (шәп) үтеү, елөп узыу; *отмахать сорок вёрст* кырк сакрымды елөп узыу

ОТМАХИВАТЬ *несов. 1. см.* отмахать 2. *см.* отмахнуть

ОТМАХИВАТЬСЯ *несов. см.* отмахнуться

ОТМАХНУТЬ *сов. что (отогнать)* кул һелтәп кыуыу

ОТМАХНУТЬСЯ *сов. 1. (отогнать от себя)* кул һелтәп кыуып ебәрөү 2. *перен., разг. (оставить без внимания)* кул һелтәү (ризаһызлык белдереп), игтибарһыз карау

ОТМАЧИВАТЬ *несов. см.* отмочить

ОТМЕЖЕВАНИЕ *с см.* отмежевать, отмежеваться

ОТМЕЖЕВАТЬ *сов. что 1. (отделить межой)* межалау, межалап алыу, сик менән айырыу 2. *кого-что; перен. (отделить, обособить)* айырып (бүлөп) алыу, айырымландырыу

ОТМЕЖЕВАТЬСЯ *сов. от кого-чего 1. (отделиться межой)* межа (ызан) менән айырылыу 2. *перен. (отделиться)* айырылыу, айырылып сыгыу 3. *перен. (прекратить общение)* аралашмай башлау, араны өзөү

ОТМЕЖЕВЫВАТЬ *несов. см.* отмежевать

ОТМЕЖЕВЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* отмежеваться 2. *страд. от* отмежевывать

ОТМЕЛЬ *ж* һайлык, һай урын

ОТМЕНА *ж см.* отменить — отменять; *отмена спектакля* спектаклдө куймау; *отмена решения суда* суд карарын гәмәлләштермәү (юкка сыгарыу)

ОТМЕНИТЬ *сов. что* бөтөрөү, юкка сыгарыу, туктатыу, булдырмау, үткәрмәү, гәмәлгә ашырмау, гәмәлләштермәү; *отменить карточную*

систему карточка системаһын бөтөрөү; *отменить приказ* приказды үткәрмәү

ОТМЕННЫЙ, -ая, -ое бик якшы (һәйбәт, шәп), угага якшы; *отменная работа* бик якшы эш

ОТМЕНЯТЬ *несов. см.* отменить

ОТМЕРЕТЬ *сов. 1.* короу, һулыу; *побегти отмерли* үсентеләр короған 2. *перен.* бөтөү, үлеу, юкка сыгыу, онотлоу

ОТМЕРЗАТЬ *несов. см.* отмерзнуть

ОТМЕРЗНУТЬ *сов. 1. (погибнуть от холода)* һаләк булыу, туңыу; *молодые побегти отмерзли* йәш үсентеләр туңып һаләк булған 2. *разг.* өшөү, туңыу; *пальцы отмерзли* бармактар туңды

ОТМЕРИВАТЬ *несов. см.* отмерить

ОТМЕРИТЬ *сов. что* үлсәү, үлсәп алыу (биреү, куйыу)

ОТМЕРЯТЬ *несов. см.* отмерить

ОТМЕСТИЙ *сов. что 1.* һепереп ташлау, һепереп куйыу (төшөрөү); *отместий снег от крыльца* тупһалагы карзы һепереп төшөрөү 2. *перен. (отвергнуть)* кире кағыу, юкка сыгарыу; *отместий доводы противников* каршы сыгыусыларзың дәлилдерен кире кағыу

ОТМЕСТКА *ж; разг.* үс ♦ *в отместку* үс итеп, үсләшөп

ОТМЕТАТЬ *несов. см.* отместить

ОТМЕТИНА *ж 1. (знак, метка)* билдә, тамга, мөһөр 2. *(пятно)* кашка; *лошадь с отметиной* на лбу кашка ат 3. *(след)* эз; *отметины лапок на снегу* карза табан эззәре

ОТМЕТИТЬ *сов. кого-что 1.* билдәләү, билдә куйыу, тамгалау, тамга (мөһөр) һалыу (баһыу); *отметить на карте* картала билдәләү 2. *язып алыу, теркәү, билдә куйыу, билдәләү; отметить опоздавших* һунга калыусыларзы *язып алыу 3. что (подчеркнуть)* әйтеп китеү, искә алып китеү, күрһәтеп үтеү; *отметить недостатки в работе* эштәгә егешһезлектәрзә әйтеп китеү 4. *(обратить внимание)* игтибар итеү, әһәмиәт биреү, кағылып китеү, күрһәтеп үтеү; *отметить достобинства романа* романдың ыңгай яктарын күрһәтеп үтеү 5. *бүләк менән билдәләп үтеү, бүләкләү; отметить передовиков* алдыңыларзы бүләкләү

ОТМЕТИТЬСЯ *сов. 1.* билдәләнеү, язылыу, теркәлеү; *отметиться в ведомости* ведомоста теркәлеү 2. *разг. (при выезде)* йорт кенәгәһенән төшөү

ОТМЕТКА *ж 1. см.* отметить 1, 2, 5; 2. *(знак)* билдә, тамга; *отметка карандашом* кәләм менән яһалған билдә 3. *(оценка)* билдә; *получить хорошую отметку* якшы билдә алыу

ОТМЕЧАТЬ *несов. см.* отметить

ОТМЕЧАТЬСЯ *несов. 1. см.* отметить 2. *(наблюдаться)* һизеләү, күренәү, беленәү; *от-*

ОТМИРАНИЕ

мечается понижение температуры температура-ның түбәнәйеуе һизелә **3. страд. от отмечать**

ОТМИРАНИЕ с с.м. отмереть

ОТМИРАТЬ несов. с.м. отмереть

ОТМОКАТЬ несов. с.м. отмокнуть

ОТМОКНУТЬ сов. **1. (отсыреть)** еүешлә-неү, еүешләнеп ебеү; **пброх отмок** дары еүеш-лэнгән **2. еүешләнеп кубуы; марка отмокла** мар-ка еүешләнеп купкан

ОТМОЛАЧИВАТЬ несов. с.м. отмолотить

ОТМОЛОТИТЬ сов. **1. ашлык һуғыу (һуғып алыу) 2. что и без доп. (закончить молотбу)** һуғып бөтөрөү; **отмолотить рожь** арышты һуғып бөтөрөү

ОТМОЛЧАТЬСЯ сов.; разг. өндәшмәй калыу, яуап бирмәү, яуап бирмәй калыу

ОТМОРАЖИВАТЬ несов. с.м. отморозить

ОТМОРОЗИТЬ сов. **что** өшөтөү, өшөттөрөү, тундырыу; **отморозить нос** танаузы өшөтөү

ОТМОТАТЬ сов. **что, чего** һүтеп (тагатып) алыу; **отмотать моток шерсти** бер йомгак йөндө тагатып алыу

ОТМОЧИТЬ сов. **что 1. (намочив, отде-лить)** еүешләп (сылатып) куптарып алыу; **отмо-чить бинт** бинтты сылатып куптарып алыу **2. спец.** ебетеү; **отмочить шкуру** тире ебетеү

ОТМУЧИТЬСЯ сов.; разг. интегеүзән кото-лоу, газлапһануызан туктау

ОТМЩЕНИЕ с үс алыу

ОТМЫВАТЬ несов. с.м. отмыть

ОТМЫВАТЬСЯ несов. **1. с.м. отмыться 2. страд. от отмывать**

ОТМЫКАТЬ несов. с.м. отомкнуть

ОТМЫКАТЬСЯ несов. **1. с.м. отомкнуться 2. страд. от отмывать**

ОТМЫКАТЬСЯ сов.; фольк. (отмучиться, умереть) яфнан (газапган) котолоу (арыныу), фани доньянан китеү, үлеп калыу

ОТМЫТЬ сов. **кого-что 1. йыуыу, йыуып та-зартыу (алыу, төшөрөү); отмыть чашку** сынаяк-ты йыуып тазартыу **2. (размывая, отделить)** өңөү, ашау; **водá отмыла берег** һыу ярзы ашаган

ОТМЫТЬСЯ сов. йыуылыу, йыуылып таза-рыу, йыуылып төшөү

ОТМЫЧКА ж отмычка (аскычыз йозак асыу коралы)

ОТМЯКАТЬ несов. с.м. отмякнуть

ОТМЯКНУТЬ сов.; разг. ебеү, йомшарыу

ОТНЕКИВАТЬСЯ несов.; разг. баш тартыу, риза булмау, киреләнеү

ОТНЕСТИ сов. **кого-что 1. (доставить)** ил-теү, илтеп биреү, илтеп куйыу, алып барыу, алып барып куйыу; **отнести письмо на почту** хатты почтага алып барыу **2. (перенести на ка-кое-л. расстояние)** күсереп (алып) куйыу (ки-теү); **отнести камень от дорбги** ташты юлдан алып куйыу; **ветер отнес дым в сторону** ел

төтөндө ситкә алып китте **3. (причислить)** тип иҗәлләү (һанау, карау); **отнести рукопись к двенадцатому веку** кульязманы ун икенсе бы-уатта язылган тип һанау ♦ **отнести за счёт (на счёт) кого-чего** иҗәбенә (хисабына) индереү

ОТНЕСТИТЬСЯ сов. **к кому-чему** карау, күр-һәтеү, мөгәмәлә итеү; **отнестись к больному** вни-мательно ауырыуга игтибар менән карау

ОТНИМАТЬ несов. с.м. отнять

ОТНИМАТЬСЯ несов. **1. с.м. отняться 2. страд. от отнимать**

ОТНОСИТЕЛЬНО нареч. и предлог **1. на-реч.** сағыштырмаса, азым-күпме; **состояние от-носительно хоршее** хәл сағыштырмаса якшы **2. предлог с род. п.** тураһында, карата, хақын-да; **относительно его** возвращёния сведений нет уның әйләнеп кайтыуы тураһында мәғлүмәт-тәр юк

ОТНОСИТЕЛЬНОСТЬ ж нисбәтлек, сағыш-тырмалык ♦ **теория относительности** сағыштыр-малык теорияһы

ОТНОСИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** сағыштыр-ма, сағыштырмаса; **относительная глубина** са-ғыштырмаса тәрәнлек **2. (сравнительно небольшо-шой)** артык зур булмаған; **относительный успех** артык зур булмаған уңыш **3. грам.** шартлы; **от-носительное прилагательное** шартлы сифат; **от-носительное местоимение** билдәләү алмаштары

ОТНОСИТЬ несов. с.м. отнести

ОТНОСИТЬСЯ несов. **1. с.м. отнестись 2. (входить в число чего-л.)** инеү **3. к кому-че-му** бәйләнеше (кысылышы, қағылышы, кагна-шы, кагнашлығы) булыу (булмау), қағылыу; **этот вопрос к теме** доклады не отнбсится был мәсьәлә доклад темаһына қағылмай **4. страд. от относить**

ОТНОШЕНИЕ с **1.** караш, мөнәсәбәт; **отно-шение к жизни** тормошка караш; **бережное от-ношение к имуществу** мөлкәткә һаксыл мөнә-сәбәт **2. мн. отношения** мөнәсәбәт, бәйләнеш; **се-мейные отношения** ғаилә мөнәсәбәттәре; **дружес-кие отношения** дуслык бәйләнештәре **3. (офици-альная бумага)** эш қағызы, рәсми қағыз ♦ **в от-ношении кого-чего; по отношению к кому-чему в знач. предлога** карата, яғынан; **в некотором (этом) отношении** кайһылыр яктан, ниндәйзер мәғәнәлә; **во всех отношениях** бөтә яктан да

ОТНЬИТЕ нареч.; книжн. бөгөндән алып (башлап), бынан һуң, бынан былай (түбән)

ОТНЮДЬ нареч. бер зә, һис тә, бер һисек тә; **отнюдь не так** бер зә улай түгел

ОТНЯТЬ сов. **1. кого-что (взять силой)** кәсләп (тартып) алыу, талап алыу **2. что; перен. (лишить чего-л.)** мәрхүм итеү, өзөү, юкка сыгарыу; **отнять надежду** өмөтөн өзөү **3. что (убрать)** (тартып) алыу, алып куйыу; **отнять лестницу от стены** баҗкысты стенанан алып

куйыу **4. что; разг. (ампутировать)** кыркыу, кыркып алыу **5. что (потрашит время, энергию)** алыу; **рабга отняла мно́го сил** эш куп көстө алды **6. что; разг. (вычесть)** алыу; **от пяти отнять два** биштэн икене алыу ♦ **отнять жизнь** йэнен алыу; **отнять от груди** имсәктән айырыу

ОТНЯТЬСЯ *сов.* **1.** хәрәкәт итеүзән (йөрөүзән) туктау, -тан/-тән калыу; **нога отнялась** аяктан калыу **2. разг. (оnemеть от волнения, испуга и т.п.)** ойоу, -һыз/-һез калыу; **язык отнялся** телһез калыу

ОТО *предлог с.м. от* ♦ **день ото дня** көндән көнгә

ОТО... *приставка с.м. от...*

ОТОБЕДАТЬ *сов. (кончить обедать)* төшкө ашты ашап бөтөү

ОТОВАЖАТЬ *несов. с.м. отобразить*

ОТОВАЖАТЬСЯ *несов. 1. с.м. отобразить 2. страд. от отобразать*

ОТОВАЖЕНИЕ *с 1. с.м. отобразить — отобразать 2. (изображение)* кәүзәләнеш, сағылыш, һүрәтләнеш, тасуир

ОТОВАЖИТЬ *сов. кого-что* кәүзәләндерәү, сағылдырыу, һүрәтләндерәү, тасуирлау

ОТОВАЖИТЬСЯ *сов.* кәүзәләнеү, сағылыу, һүрәтләнеү, тасуирлануу

ОТОВАРАТЬ *сов. кого-что 1. (отнять)* тартып алыу **2. (взять обратно)** кире алыу **3. (выбрав)** айырыу, айырып алыу, һайлау, һайлап алыу; **отобрать семена** орлок һайлап алыу

ОТОВАРИВАНИЕ *с с.м. отоварить*

ОТОВАРИВАТЬ *несов. с.м. отоварить*

ОТОВАРИТЬ *сов. что; спец.* тауар биреү, тауар менән тәмин итеү

ОТОВСЮДУ *нареч.* унан-бынан, һәр урындан, һәр яктан (яклап)

ОТОГНАТЬ *сов. 1. кого-что* кыуыу, кыуалау, кыуып ебәрәү; **отогнать собаку** этге кыуып ебәрәү **2. кого-что; с.-х. (перегнать)** кыуыу; **отогнать овёц на пастбище** һарыктарзы көтөүлеккә кыуыу **3. что; перен.** баштан сыгарыу (сыгарып ташлау); **отогнать тяжёлые мысли** ауыр уйзарзы баштан сыгарыу **4. что; спец. (добыть перегонкой)** кыуыу, кыуып алыу; **отогнать скипидар** скипидар кыуып алыу

ОТОГНУТЬ *сов. что 1. (распрямить)* турайттыу, языу, төзәйттеү; **отогнуть гвоздь** қазаузы төзәйттеү **2. (в сторону, вверх, вниз)** эйеү, бөгөү, эйеп (бөгөп, күтәрәп) куйыу, күтәрәү, кайтарыу; **отогнуть скатерть** ашъяулыгкы күтәрәп куйыу; **отогнуть рукав** ең кайтарыу

ОТОГНУТЬСЯ *сов. 1. (распрямиться)* турайыу, язылыу, төзәйттеү **2. (в сторону, вверх, вниз)** эйеләү, бөгөләү, күтәреләү, кайтарылыу

ОТОГРЕВАТЬ *несов. с.м. отогреть*

ОТОГРЕВАТЬСЯ *несов. 1. с.м. отогреться 2. страд. от отогреть*

ОТОГРЕТЬ *сов. кого-что* йылытыу, йылытып алыу; **отогреть ноги** аяктарзы йылытыу

ОТОГРЕТЬСЯ *сов.* йылыныу, йылынып алыу

ОТОДВИГАТЬ *несов. с.м. отодвинуть*

ОТОДВИГАТЬСЯ *несов. 1. с.м. отодвинуться 2. страд. от отодвигать*

ОТОДВИНУТЬ *сов. 1. кого-что* этеү, этәрәү, шылдырыу, этеп (этәрәп, шылдырып) куйыу, күсерәү, күсерәп куйыу; **отодвинуть стол** өстәлдә күсерәп куйыу **2. что; перен., разг. (отсрочить)** кисектерәү, күсерәү; **отодвинуть экзамен** имтиханды күсерәү

ОТОДВИНУТЬСЯ *сов. 1.* күсеү, шыуыу, күсеп (шыуып) ултырыу; **отодвинуться в угол** мөйөшкә күсеп ултырыу **2. перен., разг.** кисектереләү, күсереләү; **срок отодвинулся** срок кисектерелде

ОТОДРАТЬ *сов. 1. что (оторвать)* куптарыу, куптарып алыу, һызырыу, һызырып алыу; **отодрать доску** тактаны куптарып алыу; **отодрать обои** обойзарзы һызырып алыу **2. кого; разг. (высечь)** тукмау, һызырыу **3. кого; разг. (наказывая, дёргать за уши, за волосы)** тартыу, бороу; **отодрать за уши** қолағын бороу

ОТОДРАТЬСЯ *сов.; прост.* кубып төшөү (сығыу)

ОТОЖДЕСТВИТЬ и **ОТОЖЕСТВИТЬ** *сов. кого-что* тиңләштерәү, тиңләү, тиң итеп күрәү (тануу), тиң һануу

ОТОЖДЕСТВЛЕНИЕ *с с.м. отождествить*

ОТОЖДЕСТВЛЯТЬ и **ОТОЖЕСТВЛЯТЬ** *несов. с.м. отождествить*

ОТОЗВАТЬ *сов. кого-что 1.* сақырыу, сақырып алыу; **отозвать собаку** этге сақырыу **2.** сақырып кайтарыу; **отозвать посла** илсене сақырып кайтарыу

ОТОЗВАТЬСЯ *сов. 1.* яуап биреү, яуап кайтарыу; **никто не отозвался** бер кем дә яуап кайтарманы; **отозваться на просьбу** үтенскә яуап биреү **2. на ком-чём (сказаться)** тәһсир итеү, сағылыу; **переутомление отозвалось на его здоровье** үтә арыу уның һаулығына тәһсир ите **3. о ком-чём (высказаться)** карашты (фекерзе) әйттеү, баһа биреү, баһалау; **отозваться о книге** китап тураһында фекер әйттеү

ОТОЙТИ *сов. 1.* китеү, ситкә китеү; **отойти от крыльца** тупһанан ситкә китеү **2. (о средствах передвижения)** китеү; **поезд отошёл в четвёре часа** поезд сәгәт дүрттә ките **3. от чего; перен. (отклониться)** ситкә китеү (тайпылыу), кире кайтыу; **отойти от темы** теманан ситкә китеү; **отойти от оригинала** оригиналдан ситкә тайпылыу **4. от кого-чего (отдалиться)** ситләшеү, алыслашыу, йыраклашыу; **отойти от дела** эштән

ОТОЛАРИНГОЛОГ

ситләшеу **5.** (*отделиться*) кубыгу, кубып төшөү, айырылыу, айырылып сыгыу; **штукатурка отошл** штукатурка кубып төшкән **6.** (*исчезнуть*) бөтөү, юк булыу, юкка сыгыу; **пятно отошл** тап бөттө **7.** (*прийти в обычное состояние*) язылыу, йылыныу, йылы кереү, йылы тоя (һизә) башлау, басылыу, тынысланыу; **земля отошл** ер йылынды; **отёк отошл** атай тынысланды **8.** тейеү, күсеү; **состояние отошл в чужие руки** мөлкәт сит кулдарга күсте **9.** үтеү, бөтөү; **мода отошл** мода үтте ♦ **отойти в вечность:** 1) үтеү, үлеү; 2) үтеү, эзһез югалтыу; **отойти в прошлое** онотлоу; **отойти ко сну** йокоға китеү

ОТОЛАРИНГОЛОГ *м* отоларинголог (*колак, тамак, танау ауырыулары табибы*)

ОТОМКНУТЬ *сов. что; разг.* асыу, ыскындыруу; **отомкнут замк** йозакты асыу

ОТОМКНУТЬСЯ *сов.; разг.* асылыу, ыкыныу

ОТОМСТИТЬ *сов.* үс алыу (кайтару), кон кайтаруу

ОТОПИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое йылытыу ...ы, ягыу ...ы; **отопительная система** йылытыу системаһы; **отопительный сезон** ягыу мәле (сезоны)

ОТОПИТЬ *сов. что* йылытыу, ягып йылытыу

ОТОПЛЕНИЕ *с 1. см. отопить* 2. йылытыу, ягыу, ягып йылытыу; **паровое отопление** пар менән йылытыу

ОТОРАЧИВАТЬ *несов. см. оторочить*

ОТОРВАННОСТЬ *ж (отлучённость)* айырылғанлыҡ, байләнеш юклығы

ОТОРВАТЬ *сов. 1. что* өзөү, өзөп алыу, йыргып алыу; **оторвать нитку** епте өзөп алыу; **оторвать лист бумаги** бер бит қағыз йыргып алыу 2. *кого-что* алыу, алып ташлау 3. *кого-что; перен.* айырыу, алыу, бүлеу; **оторвать глаза от книги** китаптан күззе алыу; **оторвать мысли** фекерҙе бүлеу 4. *кого (разлучить)* айырыу; **оторвать ребёнка от матери** баланы әсәһенән айырыу ♦ **оторвать от себя** үзенән өзөп, икенсе кешегә биреү

ОТОРВАТЬСЯ *сов. 1. от кого-чего* өзөлөү, өзөлөп төшөү, өзөлөп (йыртылып) сыгыу, (бәйзән) ыскыныу; **рукав фуфайки оторвался** фуфайканың (һырманьың) еңе өзөлөп сыкты 2. *от чего* күтәрелеү, күтәрелеп китеү; **самолёт оторвался от земли** самолёт ерҙән күтәрелде 3. *от кого-чего* алышланыу, артта калдырыу; **оторваться от противника** дошмандан алышланыу 4. *от кого-чего; перен.* айырылыу, ситләшеү; **оторваться от друзей** дуһтарҙан айырылыу 5. *от чего* айырылыу, бүленеү, туктап тороу, туктау; **оторваться от работы** эштән туктау 6. *от кого-чего* күззе алыу

ОТОРОПЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* аптыраған, каушаған, каушап (аптырап, югалып) калған; **оторопелый вид** аптыраған киәфәт

ОТОРОПЕТЬ *сов.; разг.* аптырау, каушау, аптырап (каушап, югалып) калыу

ОТОРОПЬ *ж; разг.* аптырау, каушау; **наводить бсторопь** каушау һалыу, каушагыу

ОТОРОЧИТЬ *сов. что* әзепләү, кырпыулау, каймалау, кырпыу (кайма, таһма) тотуу; **оторочить костюм мехом** костюмды тире менән кырпыулау

ОТОРОЧКА *ж (из меха)* кырпыу; (*из ткани*) әзеп, кайма, таһма

ОТОСЛАТЬ *сов. кого-что* 1. ебәреү; **отослать письмо** хағ ебәреү 2. (*велеть уйти*) ебәреү, сығырға кушыу, сығарып ебәреү; **отослать машину** машина ебәреү 3. (*предложить обратиться куда-л.*) күрһәтеү, тоһсау, кәңәш биреү

ОТОСПАТЬСЯ *сов.* туйғансы йоклау, йоко туйзырыу, йоко туйыу

ОТОЩАТЬ *сов.; разг.* ябыгыу, нык арыккланыу, һөлдәгә тороп калыу

ОТПАДАТЬ *несов. отпасть*

ОТПАИВАТЬ I *несов. отпить*

ОТПАИВАТЬ II *несов. см. отпаять*

ОТПАИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отпаяться*

2. *страд. от отпаявать II*

ОТПАРИВАТЬ *несов. см. отпарить*

ОТПАРИВАТЬ *сов. что; прям., перен.* юкка сығарыу, кире қағыу; **отпаривать удар** һуғызуы кире қағыу; **отпаривать возражение** әйткәнде кире қағыу, капма-каршы әйтешеү

ОТПАРИТЬ *сов. что; разг. 1. (отутюжить)* (еүеш сепрәк аша) үтекләү 2. (*размягчить паром*) парлап куптарып алыу

ОТПАРЫВАТЬ *несов. см. отпороть*

ОТПАРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отпороться*

2. *страд. от отпаривать*

ОТПАСТЬ *сов. 1. (отделиться)* кубыгу, кубып төшөү, өзөлөп (койолоп) төшөү 2. *перен., книжн.* айырылыу, төшөп калыу, сыгыу; **отпасть от организации** ойошманан төшөп калыу 3. (*утратить смысл*) көсөн югалтыу, юкка сыгыу; **обвинение отпало** гәйепләү юкка сыкты 4. (*пройти, исчезнуть*) бөтөү; **желание отпало** теләк бөттө

ОТПАЯТЬ *сов. что* иретеп алыу (төшөрөү); **отпаять носик чайника** сәйгүндең моронон иретеп алыу

ОТПАЯТЬСЯ *сов.* иреп төшөү (кубыгу)

ОТПЕВАНИЕ *с; церк.* йыназа, йыназа укыу (*христиан дине буйынса*)

ОТПЕВАТЬ *несов. см. отпеть* 2

ОТПЕРЕТЬ *сов. что* асыу, асылп ебәреү; **отпереть замок** йозакты асыу

ОТПЕРЕТЬСЯ *сов. 1. асылыу, асылып китеү; дверь отперлась* ишек асылып китте 2. *разг.* таныу, баш тартыу, инкар итеү; **отпереться от своих слов** үз һүзәрәндән баш тартыу

ОТПЕТЫЙ, -ая, -ое 1. прич. от **отпéть** 2. прил.; разг. бөткән, өмөтһөз, сигенән сыккан; **отпéтый человек** бөткән кеше

ОТПЕТЬ сов. 1. что и без доп. (кончить петь) йырлап (һайрап, кыскырып) туктау, йырлап (һайрап) бөтөү 2. кого; церк. йыназа укыу

ОТПЕЧАТАТЬ сов. что 1. (закончить печатание) бастырып бөтөрөү (сыгарыу) 2. фото. фотокарточка эшләү 3. (оставить отпечаток) эз калдырыу 4. что (снять печать, открыть) мисәтен алып (ватып) асыу; **отпечатать кабинет** кабинетты мисәтен алып асыу

ОТПЕЧАТАТЬСЯ сов. эз калыу; на доброе **отпечатались следы чьи-л. кемдеңдер** юлда аяк эззәре калган

ОТПЕЧАТОК м 1. эз; **отпечатки пальцев** бармак эззәре 2. чего; перен. эз, әсәр, йогонто, тәһфир; **накладывать отпечаток** йогонто яһау; **отпечаток заброшенности** ташландык (ташланганлык) эзе

ОТПЕЧАТЫВАТЬ несов. см. **отпечатать**

ОТПЕЧАТЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **отпечататься** 2. страд. от **отпечатывать**

ОТПИВАТЬ несов. см. **отпить**

ОТПИЛИВАТЬ несов. см. **отпилить**

ОТПИЛИТЬ сов. что бысып алыу (төшөрөү, ташлау)

ОТПИРАТЕЛЬСТВО с таныу, баш тартыу, инкар итеү, кире кағыу

ОТПИРАТЬ несов. см. **отпереть**

ОТПИРАТЬСЯ несов. 1. см. **отпереться**

2. страд. от **отпирать**

ОТПИСАТЬ сов. что; уст. 1. (завещать) мираҫ итеп калдырыу, васыят итеү 2. (отобрать) тартып алыу, алыу; **отписать имение в казну** именеи казнага алыу

ОТПИСАТЬСЯ сов.; разг. формаль яуап языу

ОТПИСКА ж формаль яуап

ОТПИСЫВАТЬ несов. см. **отписать**

ОТПИСЫВАТЬСЯ несов. 1. см. **отписаться** 2. страд. от **отписывать**

ОТПИТЬ сов. что, чего (выпить немного) эз генә эсеу, бер аз эсеп алыу

ОТПИХИВАТЬ несов. см. **отпихнуть**

ОТПИХИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отпихнуться** 2. страд. от **отпихивать**

ОТПИХНУТЬ сов. кого-что; разг. этеү, этәреү, этеп (этәреп) ебәреү, төртөп ебәреү; **отпихнуть лодку от берега** кәмәне ярзан этеп ебәреү

ОТПИХНУТЬСЯ сов. разг. этелеү, этәрелеү, этәрелеп китеү; **отпихнуться** веслөм ишкәк менән этәрелеп китеү

ОТПЛАТА ж см. **отплатить**

ОТПЛАТИТЬ сов. 1. кому, чем яуап кайтарыу (биреү), түләү; **отплатить добром за доброе** якшылыкка якшылык менән яуап кайтарыу

2. кому (отомстить) үс алыу, үс кайтарыу ♦ **отплатить той же монетой** ашка аш, ташка таш менән кайтарыу; шундай ук яуап кайтарыу

ОТПЛАЧИВАТЬ несов. см. **отплатить**

ОТПЛЁВЫВАТЬ несов. см. **отплёнуть**

ОТПЛЁВЫВАТЬСЯ несов.; разг. 1. төкөрөнөү 2. страд. от **отплёвывать**

ОТПЛЁСКИВАТЬ несов. см. **отплеснуть**

ОТПЛЕСНУТЬ сов. 1. (откатиться назад — о воде, волне) кире китеү, сигенеү, кире сәсрәү 2. что, чего; разг. (плеснув, отлить) түгә төшөү, түгеп кәмәтә төшөү, түгеп кәметеү

ОТПЛЫВАТЬ несов. см. **отплыть**

ОТПЛЫТИЕ с йөзөп китеү, китеү, кузгалып китеү; **отплытие корабля** караптың кузгалып китеүе

ОТПЛЫТЬ сов. 1. йөзөп китеү, китеү; **отплыть от берега** ярзан йөзөп китеү 2. (о судах) китеү, кузгалып китеү; **корабль отплыл ночью** карап төндә кузгалып киткән

ОТПЛЮНУТЬ сов. что и без доп.; разг. төкөрөү

ОТПЛЯСАТЬ сов.; разг. 1. что (сплестись) бейеп алыу 2. без доп. (кончить плясать) бейеүзән туктау, бейеп туктау 3. что (утомить пляской) бейеп арытыу, талдырыу; **отплясать все ноги** бейеп аяктарзы талдырыу

ОТПЛЯСЫВАТЬ несов. 1. см. **отплясать** 3; 2. разг. (бик бирелеп, дәргләнеп) бейеү

ОТПОВЕДЬ ж шелтәле яуап, кырка яуап; **дать резкую отповедь** кырка яуап биреү

ОТПОЙТЬ сов. кого-что 1. (кончить поить) әсереп бөтөрөү, әсереү; **отпойть коров** һыйыр-зарзы әсереү 2. (вырастить на жидкой пище, молоке) имезеп (әсереп) үстереү; **отпойть телёнка** бызаузы имезеп үстереү 3. разг. (вылечить) әсереп һауыктырыу (саләмәтләндереү); **отпойть кумысом** кымыз әсереп һауыктырыу

ОТПОЛАСКИВАТЬ несов. см. **отполоскать** 1

ОТПОЛЗАТЬ несов. см. **отползти**

ОТПОЛЗТИ сов. шыуышыу, үрмәләп (шыуышып) китеү

ОТПОЛИРОВАТЬ сов. что ялтыратыу, ялтыратып сығыу, шымаргыу

ОТПОЛИРОВАТЬСЯ несов. см. **отполировать**

ОТПОЛОСКАТЬ сов.; разг. 1. что сайкап алыу, сайкау 2. что и без доп. (кончить полоскать) сайкап бөтөрөү (бөтөү)

ОТПОР м отпор, кире кағыу; **дать отпор агрессорам** агрессорзарга отпор биреү

ОТПОРОТЬ сов. что һүтеү, һүтеп алыу (ташлау); **отпороть рукав** еңде һүтеп алыу

ОТПОРОТЬСЯ сов. һүтелеү, һүтелеп сығыу (төшөү)

ОТПОТЕВАТЬ несов. см. **отпотеть**

ОТПОТЕТЬ сов.; разг. быулануу, парлануу, тирләү; **стекло отпотело** быяла быуланган

ОТПОЧКОВАТЬСЯ

ОТПОЧКОВАТЬСЯ *сов.* 1. *биол.* бөрөнөн үрсеп китеү, бөрөләнеп айырылып сыгыу 2. *перен.* бер бөтөндән айырылып яһалыу (сыгыу)

ОТПОЧКОВЫВАТЬСЯ *несов. см. отпочковаться*

ОТПРАВИТЕЛЬ *м* и **ОТПРАВИТЕЛЬНИЦА** *ж* ебәреүсе, озатыгусы; **отправитель** *груза* йөк ебәреүсе

ОТПРАВИТЬ *сов. кого-что* ебәреү, халыу, озатыу; **отправить книги почтой** почта аша китап халыу; **отправить теплоход** теплоход ебәреү ♦ **отправить в рот** ауызга халыу; **отправить на тот свет** теге доньяга озатыу

ОТПРАВИТЬСЯ *сов.* 1. китеү, китеп барыу, сыгыу; **отправиться в путь** юлга сыгыу 2. кузгалып китеү; **поезд уже отправился** поезд кузгалып киткән инде ♦ **отправиться на тот свет** теге доньяга китеү (*члеу*)

ОТПРАВКА *ж см. отправить — отправлять* 1, **отправиться**; **отправка груза** йөк ебәреү

ОТПРАВЛЕНИЕ I *с* 1. *см. отправить, отправиться*; **отправление поезда** поездың кузгалып китеүе 2. (*почтовое*) ебәрелгән әйбер; **заказное отправление** заказ менән ебәрелгән нәмә

ОТПРАВЛЕНИЕ II *с* эшмәкәрлек; **естественное отправление организма** организмдың тәбиғи эшмәкәрлеге

ОТПРАВЛЯТЬ *несов.* 1. *см. отправить* 2. *что; офиц. (выполнять, осуществлять)* башкарыу, алып барыу, үтәү; **отправлять обязанности секретаря** секретарлык вазифаһын үтәү

ОТПРАВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см. отправиться* 2. *от чего; перен. (исходить)* -дан/-дән сығып эш итеү, -га/-гә таянып эшләү (эш итеү); **отправляться от проверенных данных** тикшерелгән мәғлүмәтәргә таянып эш итеү 3. *страд. от отправлять*

ОТПРАВНОЙ, -ая, -ое 1. ебәреү (озатыу, китеү) ...ы; **отправной пункт груза** йөк ебәреү пункты 2. нигез итеп алынған, башланғыс; **отправная мысль** нигез итеп алынған фекер

ОТПРАЗДНОВАТЬ *сов.* 1. *что* байрам итеү (үткәреү) 2. *разг. (кончить праздновать)* байрам итеп бөтөү

ОТПРАШИВАТЬСЯ *несов. см. отпроситься*
ОТПРОСИТЬСЯ *сов.* рөхсәт алып (һорап) китеү; **отпроситься с работы** эштән һорап китеү

ОТПРЫГИВАТЬ *несов. см. отпрыгнуть*

ОТПРЫГНУТЬ *сов.* 1. һикерәү, ыргыу, һикереп (ыргып) китеү; **отпрыгнуть в сторону** ситкә һикерәү 2. каклыгыу, каксыу, каклыгып (каксып) китеү; **мяч отпрыгнул от стены** туп стена-нан каклыгып китеу

ОТПРЫСК *м* 1. *бот.* үсенте, үренте 2. *перен., ирон. (потомок)* нәсел, током

ОТПРЯГАТЬ *несов. см. отпрячь*

ОТПРЯНУТЬ *сов.* тайпылыу, ялтануу, артка (ситкә) һикерәү; **отпрянуть от окна** тазрәнән ситкә һикерәү

ОТПРЯЧЬ *сов. кого-что* тугарыу; **отпрячь лошадь** ат(ты) тугарыу

ОТПРЯЧЬСЯ *сов.* тугарылыу

ОТПУГИВАТЬ *несов. см. отпугнуть*

ОТПУГНУТЬ *сов. кого-что* 1. куркытыу, куркытып ебәреү, өркөтөү; **отпугнуть ворбну** карганы куркытып ебәреү 2. *перен.* куркытыу, (үзөндән) ситләштерәү

ОТПУСК *м* 1. *см. отпустить* 1, 4, 7, 8, 10, 11; **отпуск товаров** тауарзар ебәреү 2. *ял, отпуск; очередной отпуск* сираттагы *ял* 3. *тех. кайтарыу; отпуск стали* коросто кайтарыу (*коростозышкартеп ватылыусанлыгын кәметәү*)

ОТПУСКАТЬ *несов. см. отпустить*

ОТПУСКНИК *м* отпускылағы кеше, ялдағы (ялга сыгыусы) ир-ат; **отпускница** *ж* отпускылағы кеше, ялдағы (ялга сыгыусы) катын-кыз

ОТПУСКНОЙ, -ая, -ое 1. *ял ...ы, отпуск ...ы; отпускное время* *ял* вакыты 2. *в знач. суц. отпускные мн. (дни)* отпуск аксаһы 3. *эк. (о ценах)* һатыу ...ы; **отпускные цены на товары** тауардың һатыу хақы

ОТПУСТИТЬ *сов.* 1. *кого-что (разрешить идти)* ебәреү, кайтарыу, китергә (кайтырга) рөхсәт итеү; **отпустить рабочих** эшселәрҙе кайтарыу 2. *кого-что (освободить)* сығарып ебәреү, ебәреү, азат итеү; **отпустить птичку из клетки** кошто ситлектән сығарып ебәреү 3. *что (перестать держать)* ысқындырыу; **отпустить руку** кулды ысқындырыу 4. *что (ослабить)* бушагыу, бушата төшөү; **отпустить ремень** кайышты бушагыу 5. *безл. (о боли)* ебәреү, кәмеү, эзәйеү; **голову отпустило** башты ебәрзе 6. *что* үстәреү, еркәреү, ебәреү; **отпустить усы** мыйык ебәреү 7. *что (выдать)* ебәреү, һатыу; **отпустить товар** тауар ебәреү 8. *что (ассигновать, предоставить)* ебәреү, биреү; **отпустить средства на образование** мәғарифка акса биреү 9. *что; разг.* ысқындырыу, әйтеп халыу; **отпустить шутку** шаян һүззәр ысқындырыу 10. *что* ярлыкау, кисерәү, гәфү итеү; **отпустить грехи** гөнаһтарзы ярлыкау 11. *что; спец. (наточить)* тапау, үткерләү; **отпустить кбсу** салгы тапау 12. *что; тех.* кайтарыу; **отпустить сталь** коросто кайтарыу

ОТПУЩЕНИЕ *с* ярлыкау, гәфү итеү, кисерәү; **отпущение винны** гәйепте кисерәү ♦ **козёл отпущения** гәйепһеззән-гәйепле, башкаларзың гәйебе япһарылған кеше

ОТРАБАТЫВАТЬ *несов. см. отработать*

ОТРАБОТАННЫЙ, -ая, -ое 1. *прич. от отработать* 2. *прил. (использованный)* файзаланылған, кулланылған; **отработанный пар** файзаланылған пар

ОТРАБОТАТЬ *сов.* 1. *что и без доп. (возместить трудом)* эшлэп түлөү, (бурысты) эш менэн түлөү 2. *что (проработать какое-л. время)* эшлэү, эшлэп үткөрөү 3. *без доп.; разг. (кончить работу)* эште бөтөрөү, эштэн туктау; **я отработал** мин эште бөтөрөм 4. *что и без доп.; перен., разг. (износиться)* эштэн сыгыу, яракһызланыу, тузыу 5. *что* эшкәртеп (эшлэп) еткерөү (бөтөү); **отработать пьесу** пьесаны эшлэп бөтөү 6. *что* (якшы итеп) өйрәнөү, үзлөштөрөү; **отработать повороты** боролмаларзы якшы итеп өйрәнөү

ОТРАБОТКА *ж* 1. *см. отработать* 1, 5, 6; 2. *мн. отработки; ист.* эшлэп кайтарыу (*красителдердиз куртымга алынган ер, бурис н.б. осон алпауытка йэки кулакка эшлэце*)

ОТРАВА *ж* агыу, зәһәр

ОТРАВИТЕЛЬ *м* агыулаусы

ОТРАВИТЬ *сов.* 1. *кого-что* агыулау, агыулап үлтөрөү 2. *что (примешать отраву)* агыулау, агыу халыу, агыу кушыу; **отравить мышьяком** мышьяк менэн агыулау 3. *кого-что; перен.* агыулау, зарарлау, томалау; **отравить сознание чьё-л. кемдендер** аңын томалау 4. *что; перен.* бозоу, йәмен (хозурын) ебарөү; **отравить хоробеее настроение** якшы кәйефте бозоу

ОТРАВИТЬСЯ *сов.* 1. (*принять яд*) агыу эсеү, агыу эсеп үлеү 2. агыулануу; **отравиться газом** газ менэн агыулануу

ОТРАВЛЕНИЕ *с см.* отравить 1—3 — отравлять, отравиться — отравляться

ОТРАВЛЯТЬ *несов. см.* отравить

ОТРАВЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* отравиться 2. *страд. от* отравлять **ОТРАВЛЯЮЩИЙ**, -ая, -ее *прич. от* отравлять ♦ **отравляющие вещества** агыулай торган матдәләр

ОТРАДА *ж* кыуаныс, шатлык, һөйөнөс, кинәнес

ОТРАДНЫЙ, -ая, -ое кыуаныслы, шатлыклы, һөйөнөслө, кинәнеслө; **отрадное явление** кыуаныслы хәл

ОТРАЖАТЕЛЬ *м; тех.* кайтаргыс, сагылдыргыс (*прибор*); **зеркальный отражатель** көзгөлө сагылдыргыс

ОТРАЖАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *спец.* 1. кайтарыу ...ы, сагылдырыу ...ы, кайтаргыс, сагылдыргыс; **отражательная способность** сагылдырыу һәләте 2. кайтара (сагылдыра) торган; **отражательный инструмент** сагылдыра торган корамал

ОТРАЖАТЬ *несов. см.* отразить

ОТРАЖАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* отразиться 2. *страд. от* отразить

ОТРАЖЕНИЕ *с* 1. отразить — отразить, отразиться; **отражение звука** тауыштың яңгырап кире кайтыуы 2. сагыллыу, кәүзәләнеү, сагыллыш,

кәүзәләнеш, сагылдырыу, кәүзәләндөрөү; **отражение жизни в искусстве** сәнгәтгә тормоштон кәүзәләнеүе; **отражение эпохи** дәүер(зәң) сагыллышы

ОТРАЗИТЬ *сов.* 1. *кого-что; в разн. знач.* кире кагыу, кире кайтарыу; **отразить атаку** һөжүмдә кире кагыу (кайтарыу); **отразить обвинение** гәйепләүдә кире кагыу 2. *что (о гладкой поверхности)* сагылдырыу, күрһәтеү 3. *кого-что* кәүзәләндөрөү, сагылдырыу, һүрәтләү, тасуирлау; **отразить действительность** ысынбарлыкты сагылдырыу

ОТРАЗИТЬСЯ *сов.* 1. сагыллыу; **в воде отразился лунный свет** һыуза ай яктыһы сагылды 2. күренөү, сагыллыу; **на его лице отразилось удовольствие** уның йөзөндә кәңәгәтләнеү сагылды 3. *на ком-чем* тәһсир итеү, йогонто яһау; **отразиться на здоровье** сәләмәтлеккә тәһсир итеү 4. сагыллыу; **в романе отразились впечатления детства** романда балалык тәһсираттары сагылган

ОТРАПОРТОВАТЬ *сов.* *о чём* рапорт бирөү

ОТРАСЛЕВОЙ, -ая, -ое тармак ...ы, тармак буйынса ...ы; **отраслевое совещание** тармак буйынса кәңәшмә

ОТРАСЛЬ *ж* 1. тармак; **важнейшие отрасли народного хозяйства** халык хужалыгының мөһим тармактары 2. *уст.* йәш үсенте 3. *уст.* нәсел, нәсел тармагы, током 4. *уст.* тау тармагы

ОТРАСТАТЬ *несов. см.* отрасти

ОТРАСТИ *сов.* үсөү, үсеп етеү

ОТРАСТИТЬ *сов.* *что* үстөрөү, ебарөү, еткерөү; **отрастить бороду** һакал үстөрөү; **отрастить ногти** тырнак еткерөү

ОТРАЩИВАТЬ *несов. см.* отрастить

ОТРЕБЬЕ *с собир.* 1. *уст. (отбросы)* калдык-боһток, ташландык 2. *перен.* эзәм актыктары, кәбәхәттәр; **фашистское отребье** фашист кәбәхәттәре

ОТРЕГУЛИРОВАТЬ *сов.* *что* рәгләү, рәгләп ебарөү, ишкә килтерөү, ипләү, көйләү, ййга халыу; **отрегулировать тормоза** тормозды рәгләп ебарөү

ОТРЕДАКТИРОВАТЬ *сов.* *что* редакторлау, редакторлап сыгыу

ОТРЕЗ *м* 1. *см.* отрезать 1, 2 — отрезать 2. кишәк, тауар; **отрез на платье** күлдәклек тауар 3. *спец. (срез)* кишәм, кишелеш, кишелгән урын

ОТРЕЗАТЬ *сов.* 1. *что, чего (разрезать)* кыркыу, кыркып алыу 2. *что, чего (отделить межеванием)* кыркып (бүлөп) бирөү, ер бүлеү 3. *кого-что; перен.* ябыу, калдырмау, бүлеү; **отрезать путь к отступлению** сигенөү юлын ябыу 4. *что; спец. (отпилить)* кыркып төшөрөү; **отрезать доску** тактаны кыркып төшөрөү 5. *что и без доп.; разг. (резко ответить)* кырт киһеү, кырка яуап бирөү

ОТРЕЗАТЬ

ОТРЕЗАТЬ *несов. см. отрезать*

ОТРЕЗВЁТЬ *сов.; прям., перен.* айныу, айныгыу

ОТРЕЗВИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое айныткыс, айныта торган; **отрезвительный напиток** айныта торган эсемлек

ОТРЕЗВИТЬ *сов. кого-что; прям., перен.* айнытыу, айныктырыу; **критика отрезвила егб** тэнкит уны айнытты

ОТРЕЗВИТЬСЯ *сов.; прям., перен.* айныу, айныгыу

ОТРЕЗВЛЕНИЕ *с см.* отрезвить — отрезвлять, отрезвиться

ОТРЕЗВЛЯТЬ *несов. см. отрезвить*

ОТРЕЗВЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. отрезвиться 2. страд. от отрезвлять*

ОТРЕЗНОЙ, -ая, -ое **1.** кишмэ, кишелмэ; **отрезной талон** кишмэ талон **2.** кишелмэле, билле; **платье с отрезной талией** билле күлдэк **3.** кишкес, кишэ торган; **отрезной станок** кишкес станок

ОТРЕЗОК *м 1. (небольшой отрезанный кусок чего-л.)* кишэк, кыркым, кыркынды **2. (часть чего-л. целого)** өлөш, арауык, ара; **отрезок времени** вакыт арауыгы; **отрезок дороги** юлдың бер өлөшө **3. мат.** кишем **4. мн. отрезки; ист.** кишенте

ОТРЕКАТЬСЯ *несов. см. отречься*

ОТРЕКОМЕНДОВАТЬ *сов. см. рекомендовать*

ОТРЕКОМЕНДОВАТЬСЯ *сов. исемен айтуу, танышыу*

ОТРЕМОНТИРОВАТЬ *сов. что* ремонтлау, ремонт яһау (үткөрөү), ремонтлап бөтөрөү, төзөтөү

ОТРЕПЕТИРОВАТЬ *сов. что* өйрәнөү, өйрөнөп алыу, репетиция яһау; **отрепетировать роль** ролде (репетиция яһап) өйрәнөү

ОТРЕПЬЕ *с собир. и ОТРЕПЬЯ мн.; разг. (дохмотья)* иске-мошко, сепрэк-сапрак, аламолам

ОТРЕЧЕНИЕ *с 1. см. отречься — отрёкаться 2. (документ)* ваз кисеү (баш тартыу) кағызы (*үзенең хокуктарынан*)

ОТРЕЧЬСЯ *сов. от кого-чего (отказаться)* ваз кисеү, баш тартыу, таныу; **отрёчься от своего произведения** үз эсәренән баш тартыу ♦ **отрёчься от престола** тәхеттән баш тартыу

ОТРЕШАТЬ *несов. см. отрешить*

ОТРЕШАТЬСЯ *несов. 1. см. отрешиться 2. страд. от отрешать*

ОТРЕШЁННОСТЬ *ж* битарафлык, ситләшкәнлек; **отрешённость от окружающего мира** тирә-як мөхиттән ситләшкәнлек

ОТРЕШЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от отрешить 2. прил.** битараф, ситләшкән; **отрешённый взгляд** битараф караш

ОТРЕШИТЬ *сов. кого; уст.* урынынан сыгарыу, бушатыу; **отрешить от должности** вазифанан бушатыу

ОТРЕШИТЬСЯ *сов.; книжн. (отказаться, освободиться)* котолоу, ваз кисеү

ОТРИЦАНИЕ *с 1. см. отрицать 2. филос.* инкар, инкар итеү **3. грам.** юклык; **формы отрицания** юклык формалары

ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** кире, тишкәре, каршы; **отрицательный ответ** кире яуап **2. мат.** тишкәре; **отрицательное число** тишкәре һан **3. физ.** кире; **отрицательный заряд** кире заряд **4.** насар; **отрицательная характеристика** насар характеристика (кылыкһыр) **5. (исходящий из отрицания чего-л.)** инкар итеүгә королган; **отрицательный метод** инкар итеүгә королган ысул

ОТРИЦАТЬ *несов. 1. что и без доп. (не соглашаться с чем-л.)* иһәпләшмәү, иһәпкә алмау **2. что (отвергать)** инкар итеү, танымау, кире кағыу; **отрицать успехи чьи-л. берәйһенең** уңыштарын инкар итеү

ОТРОГ *м; геогр.* армыт; **отроги гор** тау армыттары

ОТРОДУ *нареч.; разг.* һис бер, гүмерзә, бер вакытта ла, һис бер вакытта, һис касан да; **отроду здесь не бывал** гүмерзә бында булганым юк

ОТРОДЬЕ *с 1. разг. (с оттенком пренебрежения)* тугумаса, быуын, нәсәл-нәсәп **2. (бранное слово)** шайтан заты, эзәм актыгы **3. с.-х.** током төрө

ОТРОЕК *м; пчел.* бала күс, яны күс

ОТРОИТЬ *сов. кого-что; пчел.* күс айырыу

ОТРОИТЬСЯ *сов.; пчел.* күс айырылып сыгыу

ОТРОК *м; уст.* йәш үсмер

ОТРОСТОК *м 1. бот. (молодой побег)* үренте, үсенте **2. анат.** үсенте; **отросток слепой кишки** һукыр эсәк үсентеһе

ОТРОЧЕСКИЙ, -ая, -ое йәш үсмер ...ы, үсмерлек ...ы, үсмер сак ...ы; **отроческие годы** үсмерлек йылдары

ОТРОЧЕСТВО *с; книжн.* үсмерлек, үсмерлек осоро, үсмер сак

ОТРУБ *м; ист.* отруб (*Рәсәйҙә 1906—16 йй. йәмәғәт еренән крәстиәндәргә общинанан сыкканда хосуси милеккә бирелгән ер*)

ОТРУБ *м* кыркым (*ағастың кыркылған урыны*)

ОТРУБАТЬ *несов. см. отрубить*

ОТРУБИ *только мн.* көрпә, кәбәк

ОТРУБИТЬ *сов. 1. что* сабып өзөү, сабып (кыркып) ташлау (төшөрөү); **отрубить сук** ботакты сабып ташлау **2. что и без доп.; разг. (резко ответить)** кырт кисеү, кырт кисеп айтуу, кырка яуап биреү

ОТСЕЯТЬ

ОТРУБНОЙ, -ая, -ое *ист.* отруб ...ы; **отруб-**не хозяйство отруб хужалыгы

ОТРУБНЫЙ, -ая, -ое *с.-х.* көрпә ...ы; **отруб-**ный корм көрпә азыгы

ОТРУГАТЬ *сов.* кого-что эрләү, тиргәү, эрләп (тиргәп) ташлау

ОТРЫВ *м см.* оторвать 1, 4 — оторваться; айырылыу; **отрыв** от действительности ысынбарлыктан айырылыу ♦ **без отрыва** от производства эшлэгән көйнә, эшләп йөрөп

ОТРЫВАТЬ I *несов. см.* оторвать

ОТРЫВАТЬ II *несов. см.* отрыть

ОТРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см.* оторваться 2. *страд. от* отрывать I

ОТРЫВИСТОСТЬ *ж* өзөк-өзөк булыу

ОТРЫВИСТЫЙ, -ая, -ое өзөк-өзөк, өзөп-өзөп, бүлөп-бүлөп; **отрывистый звук** өзөк-өзөк өң; **отрывистая речь** өзөп-өзөп һөйләү

ОТРЫВНОЙ, -ая, -ое өзмәле, йыртмалы; **отрывной талон** йыртмалы талон; **отрывной календарь** йыртмалы календарь

ОТРЫВОК *м* өзөк, өзөмтә, өлөш; **отрывок** из романа романдан өзөк

ОТРЫВОЧНЫЙ, -ая, -ое өзөк-өзөк, өзөк-йырткы, ярты-йорто, тулы булмаган, бәйләнеш-һез; **отрывочные сведения** тулы булмаган мәглүмәттәр; **отрывочные фразы** өзөк-өзөк фразалар

ОТРЫГИВАТЬ *несов. см.* отрыгнуть

ОТРЫГИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* отрыгнуться 2. *страд. от* отрыгивать

ОТРЫГНУТЬ *сов. что, чего; разг.* кикерәү, кикереп сыгарыу

ОТРЫГНУТЬСЯ *сов.; разг.* кикереп сыгарылыу

ОТРЫЖКА *ж* кикерәү

ОТРЫТЬ *сов. 1. кого-что (вырыть)* казып (сокоп) алыу (сыгарыу) 2. *кого-что; перен., разг. (разыскать)* эзләп табыу 3. *что; воен.* казыу; **отрыть окоп** окоп казыу

ОТРЯД *м; в разн. знач.* отряд; **десантный отряд** десантсылар отряды; **геблого-разведывательный отряд** эзләнәүсе геологтар отряды; **отряд грызунов зоол.** кимерәүселәр отряды

ОТРЯДИТЬ *сов. кого-что* ебәрәү; **отрядить бойцов в разведку** һуғышсыларҙы разведкаға ебәрәү

ОТРЯДНЫЙ, -ая, -ое отряд ...ы; **отрядный сбор** отряд йыйылышы

ОТРЯЖАТЬ *несов. см.* отрядить

ОТРЯХИВАТЬ *несов. см.* отряхнуть

ОТРЯХИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* отряхнуться 2. *страд. от* отряхивать

ОТРЯХНУТЬ *сов. что* кағыу, һелкеү, кағып (һелкеп) алыу (төшөрөү); **отряхнуть пыль с плаща** плащтың саңын кағыу

ОТРЯХНУТЬСЯ *сов.* кағыныу, кағынып алыу

ОТСАДИТЬ *сов. 1. кого-что (посадить отдельно)* айырым ултыртыу; **отсадить шалунá** шаянды айырым ултыртыу 2. *кого (животное)* айырып куйыу, айырым урынлаштырыу 3. *что (растение)* күсереп ултыртыу, айырып алып ултыртыу; **отсадить молодые дубки** йәш имәндәрҙе күсереп ултыртыу

ОТСАДКА *ж см.* отсадить 2, 3

ОТСАЖИВАТЬ *несов. см.* отсадить

ОТСАЖИВАТЬСЯ *несов. см.* отсесть

ОТСАЛЮТОВАТЬ *сов.* салют биреү

ОТСАСЫВАТЬ *несов. см.* отсосать 1, 2

ОТСВЕТ и *уст.* **ОТСВЕТ** *м* яктылык сағылышы, сағылган яктылык, ут шәүләһе; **отсвет луны** айҙан сағылган яктылык

ОТСВЕЧИВАТЬ *несов.* яктылык сағылдырыу, якты төшөү

ОТСЕБЯТИНА *ж; разг. 1. (слова)* кеше һүзенә үзәндән өстәлгән һүзәр 2. *(поступки, действия)* үз белдеге менән эшләнгән эшкылык

ОТСЕВ *м 1. см.* отсеять 1, 2 — отсевать — отсевывать; **отсев учащих** уҡыусыларҙын уҡыуҙан төшөп калыуы 2. *(то, что отсеяно, отсеялось)* иләк асты (калдығы)

ОТСЕВАТЬ *несов. см.* отсеять 1

ОТСЕВАТЬСЯ *несов. 1. см.* отсеяться 1; 2. *страд. от* отсевать

ОТСЕВКИ *только мн.* иләк асты (калдығы), иләктә калған нәмә

ОТСЕИВАТЬ *несов. см.* отсеять 1, 2

ОТСЕИВАТЬСЯ *несов. 1. см.* отсеяться 1, 2; 2. *страд. от* отсеивать

ОТСЕК *м* бүлек, бүлмә (*самолётта, каранта һ.б.*); **отсек вагона** вагон бүлеге

ОТСЕКАТЬ *несов. см.* отсечь

ОТСЕЛИТЬ *сов. кого-что* күсерәү, күсереп ултыртыу (урынлаштырыу)

ОТСЕЛИТЬСЯ *сов.* күсеү, күсеп ултырыу (урынлашыу)

ОТСЕЛЯТЬ *несов. см.* отселить

ОТСЕЛЯТЬСЯ *несов. 1. см.* отселиться 2. *страд. от* отселять

ОТСЕСТЬ *сов.* (алыскараҡ) күсеп ултырыу; **отсесть от окна** тәҙрәнән алыскараҡ күсеп ултырыу

ОТСЕЧЕНИЕ *с; книжн. см.* отсечь — отсекать ♦ **дать голову на отсечение** башты қисмәгә биреү

ОТСЕЧЬ *сов. 1. что (отрубить)* сабып (қыркып) алыу, сабып (қыркып) төшөрөү 2. *кого-что; перен.* кыйыу, қисеү, бүлөп алыу, айырыу; **отсечь подход подкреплений** қилеүсе өстәлмә кестәрҙе айырыу

ОТСЕЯТЬ *сов. 1. что* иләү, иләп айырыу; **отсеять сор** сүптә иләп айырыу 2. *кого-что; перен.* һайлап алыу, иләктән үткәрәү, һайлап сыгарып

ОТСЕЯТЬСЯ

ташлау **3.** *что и без доп.; разг.* сәсеүзе тамамлау, сәсеү эшгәрен бөтөрөү

ОТСЕЯТЬСЯ *сов.* **1.** иләнеү, иләнеп айырылыу; **отруби отсеялись** көрпә иләнеп айырылды (альнды) **2.** *перен.* төшөп калыу, тороп калыу; **часть учащихя отсеялась** укыусыларзың бер өлөшө төшөп калган **3.** *разг. (окончить сев)* сәсеүзе тамамлау

ОТСИДЁТЬ *сов. что* **1.** ипһез (озак) ултырып ойотоу (талдырыу); **отсидеть нбгу** (ипһез ултырып) аякты ойотоу **2.** *разг.* ултырыу, ултырып үткәреү (узгарыу); **отсидеть два часа в саду** баксала ике сәғәт ултырыу **3.** *(отбыть срок наказания)* ултырып сығу (төрмәлә)

ОТСИДЕТЬСЯ *сов.; разг.* касып ултырып калыу, (үзен һаклап) касып (йәшенеп) калыу; **отсидеться в палатке во время дождя** ямғыр вақытында касып палаткала ултырып калыу

ОТСИЖИВАТЬ *несов. см. отсидеть*

ОТСИЖИВАТЬСЯ *несов. см. отсидеться*

ОТСКАБЛИВАТЬ *несов. см. отскоблить*

ОТСКАБЛИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отскоблится 2. страд. от отскабливать*

ОТСКАКАТЬ *сов. 1. (отбегать вскачь)* сабып үтеп китеү, саптырып ситкә китеү **2.** *разг. (кончить скакать)* сабыузан (сабып) туктау

ОТСКАКИВАТЬ *несов. см. отскокить*

ОТСКОБЛИТЬ *сов. что* кырып алыу (ташлау, төшөрөү); **отскоблить краску** буяузы кырып төшөрөү

ОТСКОБЛИТЬСЯ *сов.* кырып алынуу (төшөрөлөү)

ОТСКОЧИТЬ *сов. 1. (отодвинуться прыжком)* ситкә һикерәү (ташлану), һикереп китеү **2. (в обратном направлении)** каклыгы, каксыу; **мяч отскочил от стены** туп стенанан каклыкты **3.** *разг. (оторваться)* өзөлөп сығу (төшөү); **пуговица отскочила** төймә өзөлөп төштө

ОТСКРЕБАТЬ *несов. см. отскрести*

ОТСКРЕСТИ *сов. что* кырып алыу (төшөрөү)

ОТСЛАИВАТЬ *несов. см. отслоить*

ОТСЛАИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отслоиться 2. страд. от отслаивать*

ОТСЛОЁНИЕ *с 1. см. отслоить, отслоиться 2. (слои)* (ултырган) катлам

ОТСЛОИТЬ *сов. что* катлау-катлау итеп куптарып алыу, катлау-катлау итеп ултыртыу; **отслоить кору** кабыкты катлау-катлау итеп куптарып алыу

ОТСЛОИТЬСЯ *сов.* катлау-катлау булып кыбып төшөү, катлау-катлау булып төпкә ултырыу

ОТСЛУЖИТЬ *сов. 1. что (проработать какое-л. время)* хезмәт итеү, эшләү **2. что; воен.** хәрби хезмәтте тултырып кайтыу **3. (износить**

ся) искерәү, тузыу, яраткһыз хәлтә килеү **4. что; церк.** ғибәзәт кылып бөтөү, ғибәзәтте тамамлау

ОТСНЯТЬ *сов. что; спец.* төшөрөү, төшөрөп (бөтөү) алыу; **отснять фильм** фильм төшөрөп бөтөү

ОТСОВЕТОВАТЬ *сов. кому и с неопр.* кәңәш биреү (*берәй нәмәне эшләмәскә*), кире дүндерәү; **отсоветовать не ехать в город** калага бармаҫка кәңәш биреү

ОТСОЕДИНИТЬ *сов. что* өзөү; **отсоединить провод** үткәргесте өзөү

ОТСОЕДИНЯТЬ *несов. см. отсоединить*

ОТСОРТИРОВАТЬ *сов. что* сорттарга айырыу (айырып куйыу), һайлап алыу; **отсортировать пшеницу** бойзайы сорттарга айырып куйыу

ОТСОРТИРОВАТЬ *несов. см. отсортировать*

ОТСОСАТЬ *сов. 1. что, чего* һурып (имеү) алыу (эсеү), имеп сыгарыу **2. что; тех.** һурзыртып алыу **3. без доп.; разг. (кончить сосать)** имеп (һурып) бөтөү, имеүзан (һурыузан) туктау

ОТСОХНУТЬ *сов. 1.* короу, курылыу; **ветка отсохла** ботак короған **2. перен., разг. (о частях тела)** короу; **рука отсохла** кул(ы) короған

ОТСРӨЧИВАТЬ *несов. см. отсрөчить*

ОТСРӨЧИТЬ *сов. что 1. (перенести на более поздний срок)* кисектерәү; **отсрөчить сдачу экзаменов** имтихан тапшырыузы кисектерәү **2. (продлить срок)** вақытын озайтыу; **отсрөчить паспорт** паспорттың вақытын озайтыу

ОТСРӨЧКА *ж см. отсрөчить; отсрөчка отъезда* китеүзе кисектерәү; **отсрөчка паспорта** паспорттың вақытын, һылын озайтыу

ОТСТАВАННИЕ *с 1. см. отставка 2.* артта калыу, артта қалғанлык; **ликвидировать отставание** артта қалыузы бөтөрөү

ОТСТАВАТЬ *несов. см. отстать*

ОТСТАВИТЬ *сов. 1. что (отодвинуть)* ситкә этәрәү, ситкә алып куйыу; **отставить стул** ултыргысты ситкә этәрәп куйыу **2. кого; уст. (уволить)** (эштән) сыгарыу, (хезмәттән) бушатыу **3. кого; уст. (отдалить от себя)** (үзәнән) ситләштерәү ♦ **отставить!** тукта!, туктағыз! (*бирелгән команданы “үтәмәскә!”*, “*туктап торовоз!*” мәғәнәһендә)

ОТСТАВКА *ж* отставка; **выйти в отставку** отставкаға сығу ♦ **отставка правительства** хөкүмәттең отставкаға китеүе

ОТСТАВЛЯТЬ *несов. отставить*

ОТСТАВНОЙ, -ая, -ое **1.** отставкаға сыққан, отставкалағы ...ы; **отставной офицер** отставкалағы офицер **2.** күсермәлә, күсереп йөрөтмәлә (куймалы); **отставная лестница** күсермәлә баҫкыс

ОТСТРОИТЬ

ОТСТАИВАНИЕ I с см. **отстаивать I**; **отстаивание своих прав** үзгендең хокуктарыңды яклау

ОТСТАИВАНИЕ II с см. **отстояться**; **отстаивание воды** һыузың тоноуы

ОТСТАИВАТЬ I несов. см. **отстоять I**

ОТСТАИВАТЬ II несов. см. **отстоять II**

ОТСТАИВАТЬСЯ несов.; разг. см. **отстояться**

ОТСТАЛОСТЬ ж артталык, артта калыу, артта калганлык; **отсталость взглядов** караштарзың артта калганлыгы

ОТСТАЛЫЙ, -ая, -ое арттағы ..., артта калган; **отсталая страна** артта калган ил

ОТСТАТЬ сов. 1. *от кого-чего (остаться позади)* артта калыу 2. *от чего (остаться на месте)* калыу, тороп калыу; **отстать от поезда** поездан тороп калыу 3. *(о часах)* артта калыу 4. *(отделиться)* кубыу; **кора отстала** кабык купкан 5. *(перестать надеяться)* теңкәгә тейеүзән туктау, бәйләнмәү, борсомау, мәшәкәтләмәү, мазаһызламау, биназаламау; **отстаньте от меня** мине мазаһызламагыз

ОТСТАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от отстать* 2. *прил. өлгәшмәүсе*, артта калыуысы

ОТСТЕГАТЬ сов. *кого-что* сыбырткылау, һызырыу, кайызлау, һуктырыу

ОТСТЕГИВАТЬ несов. см. **отстегнуть**

ОТСТЕГИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отстегнуть** 2. *страд. от отстегивать*

ОТСТЕГНУТЬ сов. *что* сисеү, ыскындырыу, сисеп (ыскындырып) ебәреү

ОТСТЕГНУТЬСЯ сов. сиселеү, ыскыныу; **пуговица отстегнулась** теймә ыскынган

ОТСТИРАТЬ сов. *что* йыуып тазартыу (тазалау, бөтөрөү); **отстирать бельё** керзе йыуып тазартыу

ОТСТИРАТЬСЯ сов. йыуылып тазартыу, йыуып бөтөрөлөү; **грязь отстиралась** бысрак йыуып бөтөрөлдө

ОТСТИРывать несов. см. **отстирать**

ОТСТИРывАТЬСЯ несов. 1. см. **отстираться** 2. *страд. от отстирывать*

ОТСТОЙ м ултырма, төпрә; **отстой сироба** сироп төпрәһе

ОТСТОЙНИК м; тех. тондороу бассейны

ОТСТОЯТЬ I сов. *кого-что (защитить)* яклау, яклап калыу, һаклап алып калыу; **отстоять свой правá** үз хокуктарыңды яклау

ОТСТОЯТЬ II сов. *что* и без. *доп.* 1. *(простоять до конца)* башып тороу (узгарыу); **отстоять вахту** вахтала тороу 2. *разг. (утомить ноги)* башып тороп (аякты) талдырыу

ОТСТОЯТЬ III несов. *от кого-чего* арырак (ситгәрәк) тороу (булыу), йыраклыкта булыу; **деревня отстоит от станции на километр** ауыл станциянан бер километр йыраклыкта

ОТСТОЯТЬСЯ сов. 1. *(о жидкости)* тоноу 2. *перен. (о взглядах, мнениях и т.п.)* нығыу, нығып китеү

ОТСТРАДАТЬ сов. газап сигеүзән туктау, ыза (яфа) сигеп туктау, ауырлыкты үткәреп ебәреү

ОТСТРАИВАТЬ несов. см. **отстроить**

ОТСТРАИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отстроить** 2. *страд. от отстраивать*

ОТСТРАНЕНИЕ с см. **отстранить** — **отстранять**, **отстраниться** 2; **отстранение от дела** эштән ситләшгереү (бушатыу)

ОТСТРАНИТЬ сов. 1. *кого-что (отодвинуть)* эгеү, этеп (төртөп) ебәреү 2. *кого (уволить)* эштән сыгарыу (алыу); **отстранить от работы** эштән сыгарыу

ОТСТРАНИТЬСЯ сов. 1. ситкә китеү, тайпылыу, тайшаныу; **отстраниться от машины** машинанан тайпылыу 2. *от чего (уклониться)* баш тартыу, кыссылмау, катнашмау; **отстраниться от мелочной опеки** вак-төйәк күрсаулаузан баш тартыу, вак-төйәккә кыссылмау

ОТСТРАНЯТЬ несов. см. **отстранить**

ОТСТРАНЯТЬСЯ несов. 1. см. **отстраниться** 2. *страд. от отстранять*

ОТСТРЕЛ м см. **отстрелять** 1 — **отстреливать**; **разрешить отстрел лосей** мышылар атып алыуга рөхсәт биреү

ОТСТРЕЛИВАТЬ несов. см. **отстреливать**, **отстрелять** 1

ОТСТРЕЛИВАТЬСЯ несов. 1. см. **отстреляться** 1; 2. *страд. от отстреливать*

ОТСТРЕЛИТЬ сов. *что (оторвать пулей, снарядом и т.п.)* атып өззөрөү; **отстреливать палец** бармакты атып өззөрөү

ОТСТРЕЛЯТЬ сов. 1. *кого; охот.* аулап (атып) үлтереү, атып бөтөрөү; **отстрелять волков** бүреләрзе аулап атып бөтөрөү 2. *(израсходовать на стрельбу)* атып бөтөрөү; **отстрелять патронную ленту** патрон тасмаһын атып бөтөрөү 3. *разг.* атыузан туктау, атып бөтөү; **взвод отстрелял** взвод атыузан туктаны

ОТСТРЕЛЯТЬСЯ сов. 1. *от кого-чего (отбиться стрельбой)* каршы атышып һакланыу, каршы атып котолоу; **отстреляться от неприятеля** дошманға каршы атып котолоу 2. *(закончить стрельбу)* атып бөтөү, атыузан туктау

ОТСТРИГАТЬ несов. см. **отстричь**

ОТСТРИЧЬ сов. кыркыу, алыу, кыркып (кисеп) алыу, кыркып (кисеп) ташлау (*йөн, сас*); **отстричь волосы** сас кыркыу

ОТСТРОГАТЬ сов. *что* 1. *(обстрогать)* йышыу, йышып шымартыу 2. *(снять рубанком)* йышып төшөрөү

ОТСТРОБИТЬ сов. *что* 1. *(закончить постройку)* төзөп (һалып, короп) бөтөрөү 2. *(восстановить)* аңынан төзөү (һалыу, короу)

ОТСТРОИТЬСЯ

ОТСТРОИТЬСЯ *сов.* 1. (*закончить постройку чего-л. для себя*) төзөп (һалып, короп) бөтөү 2. яңынан төзөү, яңынан һалыу (*үзгөтсөн*)

ОТСТУКАТЬ *сов.* что 1. *разг.* так-ток итеү, тыкылдау, тахылдатыу; **отстукать мелодию** тахылдатып көй сығарыу 2. *прост.* (*на машинке, по телеграфу*) тахылдатып (баһыу) баһып алыу, тыкылдатып алыу (*ебәрәү*)

ОТСТУКИВАТЬ *несов. см.* отстукать

ОТСТУП *м; полигр.* буш урын, ара, аралык (*тексты башлап китер алдынан буш калдырылған урын*)

ОТСТУПАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *воен.* сигенәү ...ы; **отступательный манёвр** сигенәү манёвры

ОТСТУПАТЬ *несов. см.* отступиться

ОТСТУПАТЬСЯ *несов. см.* отступиться

ОТСТУПИТЬ *сов.* 1. сигеү, сигенәү; **отступити** на два шага ике азымға сигенәү 2. *перед чем; перен.* сигенәү; **отступити перед опасностью** куркыныс алдында сигенәү 3. *от чего и без доп.* кире кайтыу, дүнеү, үзгәртеү, бозоу; **отступити от своих взглядов** үз караштарындан кире кайтыу 4. *от чего* ситкә китеү (сығыу); **отступити от темы** теманан ситкә китеү 5. (*сделать отступ*) буш урын калдырыу, буш урын калдырып яза башлау

ОТСТУПИТЬСЯ *сов.* *от кого-чего; разг.* 1. (*отказаться*) баш тартыу, кире уйлау (кайтыу), таныу, дүнеү; **отступиться от своих слов** үз һүзәндән кире кайтыу 2. (*перестать общаться*) ташлау, араны (бәйләнеште) өзөү; **друзья от него отступились** дуһтары уны ташланы

ОТСТУПЛЕНИЕ *с* 1. *воен.* сигеү, сигенәү; **отступление отряда** отрядтың сигенәүе 2. (*нарушение*) бозоу, баш тартыу 3. (*отклонение*) ситкә китеү, тайпылыу ♦ **лирическое отступление** лирик тайпылыу

ОТСТУПНИК *м* и **ОТСТУПНИЦА** *ж* мөртәт **ОТСТУПНИЧЕСТВО** *с* мөртәтлек; **становиться на путь отступничества** мөртәтлек юлына баһыу

ОТСТУПЯ 1. *деепр.* *от отступити* 2. *нареч.* сигенәп, буш (асык) ара (урын) калдырып

ОТСТУЧАТЬ *сов. см.* отстукать

ОТСУТСТВИЕ *с* булмау, юк булыу, юклык; **отсутствие специалистов** белгестәрҙең булмауы ♦ **в отсутствие** юк сағында, булмағанда

ОТСУТСТВОВАТЬ *несов.* 1. булмау; **отсутствовать на лекции** лекцияла булмау 2. (*не иметься*) юк; **отсутствует аппетит** аппетит юк

ОТСУТСТВУЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от отсутствовать* 2. *прил.* (*о взгляде, виде и т.п.*) һалкын, битараф, бер нәмә лә белдермәгән; **отсутствующий взгляд** битараф караш 3. *в знач. сущ.* **отсутствующие** *мн.* булмағандар, килмә-

гәндәр, булмаусылар, килмәүселәр; **список отсутствующих** булмағандарҙың исемлеге

ОТСЧИТАТЬ *сов.* 1. *кого-что* һанап биреү (куйыу); **отсчитати миллион рублей** бер миллион һум һанап биреү 2. *от чего (отмерить)* үлсәп сығыу, һанап үлсәү; **отсчитати от барьера десять шагов** барьерҙан ун азым үлсәп сығыу

ОТСЧИТЫВАТЬ *несов. см.* отсчитати

ОТСЫЛАТЬ *несов. см.* отослать

ОТСЫЛКА *ж* 1. *см.* отослать — отсылать; **отсылка письма** хатты биреп ебәрәү 2. (*в тексте*) сығанакка тоһқау (күрһәтеү)

ОТСЫПАТЬ *сов.* что, чего (бер аз) бушатып алыу (биреү), һалып алыу (биреү); **отсыпати муку** бер аз он һалып биреү

ОТСЫПАТЬ *несов. см.* отсыпати

ОТСЫПАТЬСЯ *сов.; разг.* һибеләү, сәселеү, түтелеү, койолоу

ОТСЫПАТЬСЯ I *несов. см.* отоспаться

ОТСЫПАТЬСЯ II *несов.* 1. *см.* отсыпаться 2. *страд. от отсыпати*

ОТСЫРЁЛЫЙ, -ая, -ое дымланған, дым тартқан; **отсырелая мука** дым тартқан он

ОТСЫРЁТЬ *сов.* дымланыу

ОТСЫХАТЬ *несов. см.* отсбхнуть

ОТСЮДА *нареч.* 1. бынан, ошонан, ошо (был) ерҙән (урындан); **уходите отсюда** китегез бынан 2. (*по этой причине*) шул (ошо) сәбәптән, бынан, ошонан; **отсюда его ошибки** уның хаталары ошонан

ОТТАИВАТЬ *несов. см.* оттаять

ОТТАЛКИВАТЬ *несов. см.* оттолкнуть

ОТТАЛКИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см.* оттолкнуться 2. *страд. от отталкивать*

ОТТАЛКИВАЮЩИЙ, -ая, -ее 1. *прич. от отталкивать* 2. *прил.* биззәргес, биззәрә торған, сирканьыс, ерәнгес; **отталкивающий вид** биззәргес киәфәт

ОТТАПТЫВАТЬ *несов. см.* оттоптать

ОТТАСКАТЬ *сов.* 1. что (*оттащить в несколько приёмов*) (бер нисә тапкыр) һөйрәү, ташыу; **оттаскати брёвна к забору** бүрәнәләргә койма янына ташыу 2. *кого; разг.* (*за волосы, уши*) тартыу; **оттаскати за уши** колағынан тартыу

ОТТАСКИВАТЬ *несов. см.* оттаскати, оттащить

ОТТАЧИВАТЬ *несов. см.* отточить

ОТТАЧИВАТЬСЯ *несов. страд. от оттачивать* **ОТТАЩИТЬ** *сов.* *кого-что* 1. һөйрәп алып китеү, һөйрәп күсереп куйыу 2. *кого; разг.* (*ответить в сторону*) ситкә алып китеү 3. *кого; перен., разг.* айырыу, айырып алыу

ОТТАЯТЬ *сов.* 1. (*разморозиться*) иреү, иреп төшөү; **земля оттаяла** ер ирегән 2. что ирегеү, ебетеү (*балыкты, итте*); **оттаять замороженное мясо** тунған итте ирегеү

ОТТЕКАТЬ *несов. см.* оттечь

ОТТЯПАТЬ

ОТТЕНИТЬ *сов. что* 1. күлөгәләү, күлөгә төшөрөү (*картинала*), карарак тон биреү, каралагы; **оттенить контуры на рисунке** рәсем контурзрын каралатыу 2. *перен.* басым яһау, айырып күрһәтәү (әйтәү)

ОТТЁНОК *м; прям., перен.* төсмөр, төс, сағылыш; **яркие оттенки цветов** сәскәләрҙең базык төстәре; **оттёнки значений слов** һүз мәғәнәләренең төсмөрҙәре

ОТТЕНЯТЬ *несов. см. оттенить*

ОТТЕПЕЛЬ *ж* епшек (мәрәү) көн

ОТТЕРЕТЬ *сов.* 1. *что* ышкып (ыуып) бөтөрөү, ышкып (ыуып) тазартыу; **оттереть пятно** тапты ышкып тазартыу 2. *кого-что* ыуыу, ышкыу; **оттереть руки снегом** кулдарзы кар менән ыуыу 3. *кого-что; разг. (оттеснить)* кысырыкклап сыгарыу, кысырыкклау, ситкә этеп сыгарыу, ситләштерәү; **оттереть от наследства** мираҫтан ситләштерәү

ОТТЕРЕТЬСЯ *сов.* ышкып (ыуып) төшөрөлөү, ышкып (ыуып) тазартылыу

ОТТЕСНИТЬ *сов. кого-что* кысырыкклау, кысырыкклап (кыуып) сыгарыу, ситгендерәү; **оттеснить противника** дошманды ситгендерәү

ОТТЕСНЯТЬ *несов. см. оттеснить*

ОТТЁЧЬ *сов.* (ситкә) ағып китеү

ОТТИРАТЬ *несов. см. оттереть*

ОТТИРАТЬСЯ *несов.* 1. *см. оттереться*
2. *страд. от оттирать*

ОТТИСК *м* 1. (*отпечаток*) эз; **оттиск башмака** башмак эзе 2. оттиск; **корректурный оттиск** корректура оттискыны 3. оттиск (*журналда йәки йыйынтыкта басылған мәкәләнең айырым төпләнгән данаһы*); **оттиск статьи** мәкәләнең оттискыны

ОТТИСКИВАТЬ *несов. см. оттиснуть*

ОТТИСНУТЬ *сов.* 1. *кого-что; разг. (оттеснить)* кысырыкклап сыгарыу, этеп сыгарыу 2. *что; полигр. (отпечатать)* бастырып алыу, оттискынын алыу

ОТТОГО *нареч.* шунлыктан, шуға күрә, -лыктан/-лектән, -танға/-гәнгә күрә

ОТТОЛКНУТЬ *сов. кого-что* 1. этеп (этәреп) ебәрәү 2. (*отдалить от себя*) ситләштерәү, биздерәү, алыслаштырыу; **оттолкнуть от себя друзей** дуҫтарзы үзәндән биздерәү

ОТТОЛКНУТЬСЯ *сов.* 1. *от кого-чего* этәреләү, этеп кузғалып китеү; **оттолкнуться от берега** ярзан этеп кузғалып китеү 2. *от чего; перен.* таянып башлап китеү (эш итеү), -дан/-дән сығып эш итеү; **оттолкнуться от основного тезиса** төп тезистан сығып эш итеү

ОТТОПАТЬ *сов. что; разг.* басып ауырттырыу; **оттопать ногу кому-л.** аягына басып ауырттырыу

ОТТОПЫРИВАТЬ *несов. см. оттопыривать*

ОТТОПЫРИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. оттопыриваться* 2. *страд. от оттопыривать*

ОТТОПЫРИТЬ *сов. что; разг.* 1. (*заставить топорищиться*) кабартыу, тупайтыу, тырпайтыу; **оттопыривать карман** кеҫәне тупайтыу 2. (*выявить*) ослайтыу, турхайтыу; **оттопыривать губы** ирендә турхайтыу

ОТТОПЫРИТЬСЯ *сов.; разг.* 1. кабарыу, тупайыу, тырпайыу 2. ослайыу, турхайыу

ОТТОРГАТЬ *несов. см. отторгнуть*

ОТТОРГНУТЬ *сов. кого-что; книжн.* көсләп тартып (айырып) алыу; **отторгнуть землю** ерзе көсләп тартып алыу

ОТТОРЖЕНИЕ *с см. отторгнуть — отторгать*

ОТТОЧИТЬ *сов. что* 1. (*сделать острым*) үткерләү, кайрау, сарлау, ослау (*кәләмде*) 2. *перен. (сделать четким)* шымаргыу (*һүҙҙе, әйтәлде һ.б.*)

ОТТОЧИТЬСЯ *сов.* үткерләнеү, кайралыу, сарланыу; (*о карандаше*) осланыу

ОТТОЧКА *ж см. отточить*

ОТТРЕПАТЬ *сов.; разг.* 1. *что (очистить трепанием лён, пеньку)* талкып тазартыу 2. *кого; разг.* тартыу, тарткылау; (*за уши*) бороу

ОТТУДА *нареч.* унан, шунан, тегенән, шул яктан, шул ерзән (урьндан)

ОТТУШЕВАТЬ *сов. что* күлөгәләү, күлөгә төшөрөү (*рәсемдә*)

ОТТУШЕВЫВАТЬ *несов. см. оттушевать*

ОТТЯГИВАТЬ *несов. см. оттянуть*

ОТТЯГИВАТЬСЯ *несов.* 1. *см. оттянуться*
2. *страд. от оттягивать*

ОТТЯЖКА *ж* 1. *см. оттянуть* 1–3, 5, 7;
2. үзәң табан тартып һуғыу (алыу, куйыу, әләктерәү)

ОТТЯНУТЬ *сов.* 1. *что* (берәр якка) тартыу, тартып куйыу; **оттянуть ремешок** кайышты тартып куйыу 2. *кого-что* һөйрәп алып китеү 3. *кого-что (отвлечь)* алып китеү, ситкә алып китеү, күсерәү; **оттянуть отряд** отрядты ситкә алып китеү 4. *что (сделать отвислым)* һалындырыу, һалындырып куйыу; **оттянуть карман** кеҫәне һалындырып куйыу 5. *что; разг. (тяжестью вызвать чувство усталости)* (ауыр нәмә күтәрәп) ауырттырыу, басыу; **ведра оттянули руки** бизрәләр кулдарзы ауырттырды 6. *что; перен.* озақка һузыу (ебәрәү), һуңыракка күсерәү, кисектерәү; **оттянуть выполнение решения** карарзы үтәүзе озақка һузыу 7. *что; тех. (удлинить)* озонайтыу, һузыу; **оттянуть болт** болты озонайтыу ♦ **оттянуть время** вакытты һузыу

ОТТЯНУТЬСЯ *сов.* 1. *воен.* артка ситгенәү, ситкә китеү 2. (*стать отвислым*) һалынып төшөү

ОТТЯПАТЬ *сов. что; прост.* 1. (*отсечь*) сабыу, кыркыу, сабып (кыркып) алыу (төшөрөү) 2. (*отнять*) тартып алыу, кире тартып алыу

ОТТЯПЫВАТЬ

ОТТЯПЫВАТЬ *несов. см. оттяпать*

ОТУЖИНАТЬ *сов. 1. (кончить ужинать) киске ашты ашап бөтөрөү 2. уст. (поужинать) киске аш ашап алыу*

ОТУМАНИВАТЬ *несов. см. отуманить*

ОТУМАНИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отуманить-ся 2. страд. от отуманивать*

ОТУМАНИТЬ *сов. кого-что 1. (затуманить) томанлау, караңгылау 2. перен. башын бутау, зиненен сыуалтыу, башын әйләндерөү; вино отуманило егб сознание шарап уның зиненен сыуалтты*

ОТУМАНИТЬСЯ *сов. 1. томанланыу, караңгыланыу 2. перен. башы буталыу, зинене сыуалтыу, миңдрәүләнеу, башы әйләнеу, күңелһезләнеу*

ОТУПЕЛЫЙ, -ая, -ое *разг. аңраланган, миңдрәүләнгән, аңра*

ОТУПЕНИЕ *с см. отупеть*

ОТУПЕТЬ *сов. аңраланыу, миңдрәүләнеу, һиңмайлану*

ОТУТЮЖИВАТЬ *несов. см. отутюжить*

ОТУТЮЖИТЬ *сов. что үтекләп алыу (куйыу)*

ОТУЧАТЬ *несов. см. отучить*

ОТУЧАТЬСЯ *несов. 1. см. отучиться 2. страд. от отучать*

ОТУЧИВАТЬ *несов. см. отучить*

ОТУЧИВАТЬСЯ *несов. см. отучиться*

ОТУЧИТЬ *сов. кого-что, от чего и с неопр. ташлатыу, биззереу; отучить от курения тәмәке тартыузы ташлатыу*

ОТУЧИТЬСЯ *сов. 1. от чего и с неопр. (отвыкнуть) ташлау, бизеу 2. (кончить учиться) укып бөтөрөү, укыузы тамамлау*

ОТФУТБОЛИВАТЬ *несов. см. отфутболить*

ОТФУТБОЛИТЬ *сов. кого-что; груб., прост. бороп сыгарыу, башкага ебөрөү (тапшырыу)*

ОТФЫРКИВАТЬСЯ *несов.; разг. бышкырыныу, бышкырыу*

ОТФЫРКНУТЬСЯ *сов. см. отфыркиваться*

ОТХАЖИВАТЬ *несов. см. отходить II*

ОТХАРКАТЬ *сов. что какырыу, какырып ташлау*

ОТХАРКАТЬСЯ *сов. (йүткереп) какырык сыгарыу*

ОТХАРКИВАТЬ *несов. см. отхаркать, отхаркнуть*

ОТХАРКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отхаркать-ся, отхаркнуться 2. страд. от отхаркивать*

ОТХАРКНУТЬ *сов. см. отхаркать*

ОТХАРКНУТЬСЯ *сов. см. отхаркаться*

ОТХВАТИТЬ *сов. 1. что; разг. өзөп (кыркып) алыу, сабып өзөү, кыркып төшөрөү, тешләп (умырып) алыу; отхватить палец топором балта менән бармакты сабып өзөү 2. кого-что; прост. (приобрести) эләктереп (алып) калыу, эләктерөү; отхватить платье күлдәк эләктереп калыу*

ОТХВАТЫВАТЬ *несов. см. отхватить*

ОТХЛЕБНУТЬ *сов. что, чего; разг. әзерәк әсеп алыу, йотоп куйыу*

ОТХЛЁБЫВАТЬ *несов. см. отхлебнуть*

ОТХЛЕСТАТЬ *сов. кого-что; разг. 1. камсылау, сыбырткылау 2. перен. каты тәңкигләп алыу, тиргәп ташлау*

ОТХЛЕСТАТЬ *несов. см. отхлестать*

ОТХЛЫНУТЬ *сов. 1. (о воде, волнах) кире китеү (сигеү), кире ағып китеү, каклыгыу; волны отхлынули от берега тулкындар ярзан кире сикте 2. перен. (отступит) сигенеу, тайшаныу, ситкә тайпылыу; толпá отхлынула халык төркөмө ситкә тайпылды*

ОТХОД I м см. отойти; отход *пбезда поездың китеү*

ОТХОД II м см. отходы

ОТХОДИТЬ I *несов. см. отойти*

ОТХОДИТЬ II *сов. кого; разг. тәрбиәләп (карап) һауықтырыу, сәләмәтләндерөү*

ОТХОДИТЬ III *сов. что 1. разг. (перестать ходить) йөрәмәй башлау, йөрөүзән (йөрөп) туктау 2. что; разг. (проходит куда-л. некоторое время) йөрөп алыу, йөрөп үткәрөү 3. что; прост. (утомить) йөрөп талдырыу; отходить ноги йөрөп аяктарзы талдырыу*

ОТХОДНАЯ ж; рел. *отходная (христиандарза кеше үлгәндә укыла торған дога); ясин, ясин догаһы (мосолмандарза); читать отходную ясин сыгыу (укыу)*

ОТХОДЧИВЫЙ, -ая, -ое *асыуы тиз кайтыусан, кенәһез, кайтымһак; отходчивый человек кайтымһак кеше*

ОТХОДЫ *мн. (ед. отход м) калдыктар; отходы нефтяной промышленности нефть сәнәгәте калдыктары*

ОТХОЖИЙ: *отхожий промысел уст. ситкә китеп эшләү; отхожее место бәзрәф*

ОТЦВЕСТИ *сов. 1. сәскә койоу, сәскә атып бөтөү; липы отцвели йүкәләр сәскә койған 2. перен. һулыу, шиңеу*

ОТЦВЕТАТЬ *несов. см. отцвести*

ОТЦЕДИТЬ *сов. 1. что, чего (отлить) һөзөп ағызып алыу 2. (пропустить через что-л.) һөзөп алыу, һөзөп тазартыу*

ОТЦЕЖИВАТЬ *несов. см. отцедить*

ОТЦЕПИТЬ *сов. что 1. ыскындырыу, ыскындырып алыу (ебөрөү, калдырыу); отцепить вагон вагонды ыскындырыу 2. разг. (снять что-л. зацепившееся) алып ташлау; отцепить репейник дегәнәкте алып ташлау*

ОТЦЕПИТЬСЯ *сов. 1. (отделиться) ыскыныу, ыскынып китеү (калыу) 2. перен., прост. (перестать надоедать) бәйләнмәү, бимаза-ламау*

ОТЦЕПЛЯТЬ *несов. см. отцепить*

ОТЦЕПЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отцепиться**
2. *страд. от* **отцеплять**

ОТЦЕПНОЙ, -ая, -ое ыскындырмалы; **отцепной вагон** ыскындырмалы вагон

ОТЦЕПЩИК *м* ыскындырыгусы

ОТЦИКЛЕВАТЬ *сов.* *что* шымартыу, кырыу; **отциклевать паркёт** паркетты шымартыу

ОТЦОВСКИЙ, -ая, -ое ата (атай) ...ы, аталык ...ы; **отцовский дом** ата йорто; **отцовские чувства** аталык хистэре

ОТЦОВСТВО *с* аталык, ата булыу

ОТЧАИВАТЬСЯ *несов. см.* **отчаяться**

ОТЧАЛ *м; мор. см.* **отчалил** — **отчаливать**

ОТЧАЛИВАТЬ *несов. см.* **отчалить** ♦ **отчаливай прост.** тай бынан, ыскын, үксәнде күтәр

ОТЧАЛИТЬ *сов.* 1. *что; мор.* (отвязать трос) канаттарзы сисеү (сисеп ебөрөү) 2. *без доп. (о судах)* кузгалыу, кузгалып китеү

ОТЧАЛИТЬ *нареч.* бер ни тиклем (саклы, кәзәр, кәзәрле), бер аз, күпмелер, өлөшлөп

ОТЧАЯНИЕ *с* өмөтһөзлөк, өмөтһөзләнөү, рух төшөнкөлөгө

ОТЧАЯННОСТЬ *ж; разг.* үтә тәүәккәллек, үтә кыйыбулык, саялык

ОТЧАЯННЫЙ, -ая, -ое 1. өмөтһөз; **отчаянный взгляд** өмөтһөз караш 2. үтә (бик) ауыр (насар, яман); **отчаянное положение** үтә ауыр хәл 3. үтә тәүәккәл, артык кыйыу, сая; **отчаянная девушка** сая кыз 4. *разг.* үтә һәүәс, артык бирелгән

ОТЧАЯТЬСЯ *сов.* 1. *в чём и с неопр.* өмөтһөзләнөү, өмөтһөзлөккә биреләү, рух төшөү 2. *на что; разг.* багырсылык (базнат) итеү

ОТЧЕГО *нареч.* 1. ниңә, нилектән, ни сәбәптән, ни өсөн; **отчего он не пришёл?** ниңә ул килмәне? 2. *в качестве союзного слова (следствие чего)* шул сәбәптән, шуның аркаһында

ОТЧЕГО-НИБУДЬ и **ОТЧЕГО-ЛИБО** *нареч.* нилектәндәр, ни сәбәптәндәр, ниңәләр

ОТЧЕГО-ТО *нареч.* ни сәбәптәндәр, ни өсөндәр

ОТЧЕКАНИВАТЬ *несов. см.* **отчеканить**

ОТЧЕКАНИТЬ *сов.* 1. *что* койоу, һуғыу; **отчеканить монету** акса һуғыу 2. *что и без доп.; перен.* асык итеп һөйләү, анык итеп әйтеү; **отчеканить каждое слово** һәр бер һүззә асык итеп һөйләү

ОТЧЕРКИВАТЬ *несов. см.* **отчеркнуть**

ОТЧЕРКНУТЬ *сов.* *что* һызып билдәләү (куйыу), һызып айырып алыу; **отчеркнуть карандашом нужное место в книге** китаптың кәрәк урындарын кәләм менән һызып билдәләү

ОТЧЕРТИТЬ *сов.* *что; разг.* һызып айырып куйыу

ОТЧЕРЧИВАТЬ *несов. см.* **отчерпить**

ОТЧЕСТВО *с* атаһының исеме

ОТЧЁТ *м* отчёт, хисаплама; **финансовый отчёт** финанс отчёты; **отчёт о научной работе** фәнни эш тураһында хисаплама; **давать отчёт** отчёт биреү ♦ **дать (отдать) себе отчёт** *в чём* үз-үзенә хисап биреү; **не давая (отдавая) себе отчёта** аңһыз рәүештә, уйламайынса

ОТЧЁТЛИВОСТЬ *ж* асыктык, аныктык, анык булыу

ОТЧЁТЛИВЫЙ, -ая, -ое 1. асык, анык; **отчётливое произношение** асык әйтелеш 2. асык, аңлайышлы; **отчётливый ответ** аңлайышлы яуап

ОТЧЁТНО-ВЫБОРНЫЙ, -ая, -ое отчёт-һайлау ...ы; **отчётно-выборное собрание** отчёт-һайлау йыйылышы

ОТЧЁТНОСТЬ *ж* 1. (проведение отчётов) отчёт (хисап, иҫәп) биреү 2. (документация) отчёт, отчёт документтары, иҫәп-хисап қағыззары

ОТЧЁТНЫЙ, -ая, -ое отчёт ...ы; **отчётный доклад** отчёт доклады

ОТЧЙЗНА *ж; высок.* Ваган, Тыуган ил

ОТЧИЙ, -ая, -ее *высок.* ата ...ы; **отчий дом** ата йорто

ОТЧИМ *м* үгәй атай

ОТЧИСЛЕНИЕ *с* 1. *см.* **отчислить** — **отчислять** 2. *обычно мн.* **отчисления** бүленгән (билдәләнгән) сумма; **отчисления на строительство** төзөлөшкә бүленгән суммалар

ОТЧИСЛИТЬ *сов.* 1. *что (вычесть, удержать)* тотоп алып калыу, бүлеп алып калыу; **отчислить сто тысяч рублей** йөз мең һум тотоп алып калыу 2. *кого-что (исключить)* сыгарыу, кыуыу, кыуып сыгарыу; **отчислить студента** студентты укыузан кыуып сыгарыу

ОТЧИСЛИТЬСЯ *сов.* сығыу, сығып китеү (*эптан һ.б.*), укыузы ташлау

ОТЧИСЛЯТЬ *несов. см.* **отчислить**

ОТЧИСЛЯТЬСЯ *несов.* 1. *см.* **отчислиться**
2. *страд. от* **отчислять**

ОТЧИСТИТЬ *сов.* *что* 1. (чистая, удалить) тазартыу, (тазартып) бөтөрөү; **отчистить ржавчину** тугыкты бөтөрөү 2. (удалить грязь) тазартып куйыу; **отчистить сапоги** итектерзә тазартып куйыу

ОТЧИСТИТЬСЯ *сов.* 1. (исчезнуть после чистки) тазарыу, бөтөү; **пятно отчистилось** тап бөттө 2. (стать чистым) тазарып бөтөү, тазарыу

ОТЧИТАТЬ *сов.* *кого-что; разг.* шелтәләү, әрләү, орошоу; **отчитать шалуна** шаянды шелтәләү

ОТЧИТАТЬСЯ *сов.* хисап (иҫәп) биреү, отчёт биреү

ОТЧИТЫВАТЬ *несов. см.* **отчитывать**

ОТЧИТЫВАТЬСЯ *несов. см.* **отчитаться**

ОТЧИХАТЬСЯ *сов.; разг.* сөскөрөп куйыу, сөскөрөп туктау

ОТЧИЩАТЬ

ОТЧИЩАТЬ *несов. см. отчистить*

ОТЧИЩАТЬСЯ *несов. 1. см. отчиститься 2. страд. от отчищать*

ОТЧУЖДАТЬ *несов. 1. что; юр. (отбирать)* алыу, тартып алыу (*дэцлэт йэки йэмэгэт ойошмалары файзаһына*) **2. кого-что** (*делатъ далёким*) ситлэштереу, йыраклаштырыу, алыс-лаштырыу, ситлэтеу

ОТЧУЖДЕНИЕ *с 1. см. отчуждать 1; отчуждение собственности* милекте тартып алыу **2. (отдаление)** ситлэшсеу, алыс-лашыу, йыраклашыу, үз итмәу (күрмәу), ят итеу

ОТЧУЖДЁННОСТЬ *ж* ситлэшкәнлек, алыс-лашканлык, үз итмәу (күрмәу)

ОТЧУЖДЁННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от отчуждать 2. прил.** ят, ситлэшкән, йыраклашкан, алыс-лашкан; **отчуждённый взгляд** ят караш **3. прил.; юр.** тартып алынған

ОТШАГАТЬ *сов. что; разг.* йэйәү барыу (үтеу); **отшагать десять километров** ун километр йэйәү үтеу

ОТШАГНУТЬ *сов.; разг.* артка (ситкә) атлау (азым яһау)

ОТШАТНУТЬ *сов.; разг.* ситкә (артка) тайшандырыу, ситкә (артка) тайпылдырыу

ОТШАТНУТЬСЯ *сов. от кого-чего* тайпылыу, тайшаныу, ялтануу, капыл кузгалып (никереп) китеу, сигенеп куйыу

ОТШАТЫВАТЬСЯ *несов. см. отшатнуться*

ОТШВЫРИВАТЬ *несов. см. отшвырнуть*

ОТШВЫРНУТЬ *сов. кого-что; разг.* (капыл) алып ташлау, бырактырыу, быргытыу

ОТШЕЛЬНИК *м* и **ОТШЕЛЬНИЦА** *ж 1. уст.* дәруиш, аскет **2. перен.** ситләтелгән, яңгыз йәшәүсе

ОТШЕЛЬНИЧЕСКИЙ, -ая, -ое дәруиш ...ы, дәруиштәргә хас; *отшельническая жизнь* дәруиш тормошо

ОТШИБЬ: **на отшибе** (башкаларзан) бер як ситтә, бер яры; **быть на отшибе** бер як ситтә булыу

ОТШИБАТЬ *несов. см. отшибить*

ОТШИБИТЬ *сов. что 1. разг. (отбить)* һугып һындырыу (койоу, төшөрөү) **2. разг. (повредить ушибом)** һугып имгәтеу **3. обычно безл.; разг.** югалтыу, юк итеу, бөтөү; **память отшибло** хәтере югалған

ОТШИВАТЬ *несов. см. отшить*

ОТШИТЬ *сов. 1. что; спец. (кағылған такталарзы һ.б.)* актарып (кутарып) алыу **2. кого-что; прост. (отвадить)** биззереу, килтереп йөрөтмәу, туктатыу, капыл ебәреу **3. что и без доп.; разг.** тегеп бөтөү

ОТШЛЁПАТЬ *сов. кого; разг.* сәпәү, сабып ебәреу, биргеләп алыу

ОТШЛЁПЫВАТЬ *несов. см. отшлёпать*

ОТШЛИФОВАТЬ *сов. что; прям., перен.* шымаргыу, шымаргып (ялтырагып) куйыу, шымаргып бөтөрөү

ОТШЛИФОВЫВАТЬ *несов. см. отшлифовать*

ОТШТАМПОВАТЬ *сов. что* штамплау, штамповкалау, штамплап яһау

ОТШТАМПОВЫВАТЬ *несов. см. отштамповать*

ОТШТУКАТУРИВАТЬ *несов. см. отштукатурить*

ОТШТУКАТУРИТЬ *сов. что* шгукатурлау, шгукатурлап сығыу (бөтөү)

ОТШУМЁТЬ *сов. 1. (кончить шуметь)* тыныу, тымыу, шымыу, тынып (тымып, шымып) калыу; **отшумела гроза** күк күкрәү тымды **2. перен.** шаулап үтеу, тыныу, басылыу; **отшумела война** һугыш басылды

ОТШУТИТЬСЯ *сов.; разг.* шаярып яуап биреу, көлкөгә эйләндереу, шаяртып котолоу

ОТШУЧИВАТЬСЯ *несов. см. отшутиться*

ОТЩЁЛКИВАТЬ *несов. 1. см. отщёлкнуть 2. что (о счётчике, часах и т.п.)* текелдәу, тектек итеу, тек-тек (келт-келт) итеп тороу

ОТЩЁЛКНУТЬ *сов. что; разг.* келт итеп ыскындырыу (асыу); **отщёлкнуть задвижку** келәне келт итеп ыскындырыу

ОТЩЕПЁНЕЦ *м* и **ОТЩЕПЁНКА** *ж* мөртәт (*йәмгәттән айырылған кеше*)

ОТЩЕПЁНСТВО *с* мөртәтлек

ОТЩЕПИТЬ *сов. что* ярыу, телеу, ярып (телеп) алыу

ОТЩЕПЛЯТЬ *несов. см. отщепить*

ОТЩИПАТЬ *сов. что; разг.* семтеу, семтеп (өзөп) алыу

ОТЩИПНУТЬ *сов. что* семтеп алыу, семтеп (өзөп) алыу

ОТЩИПЫВАТЬ *несов. см. отщипать, отщипнуть*

ОТЬ... *приставка см. от*

ОТЬЕДАТЬ *несов. см. отъесть*

ОТЬЕДАТЬСЯ *несов. 1. см. отъесться 2. страд. от отъедать*

ОТЬЕДИНИТЬ *сов. кого-что (отделить)* айырыу, өзөү, айырып (өзөп) куйыу

ОТЬЕДИНЯТЬ *несов. см. отъединить*

ОТЬЕЗД *м см. отъехать; говорить об отъезде* китеу тураһында һөйләү ♦ **быть (находиться) в отъезде** вақытлыса кайзалыр киткән булыу

ОТЬЕЗДИТЬ *сов.; разг. 1. что* юлда үткәреу, йөрөп үткәреу **2. без доп. (кончить ездить)** йөрөп туктау

ОТЬЕЗЖАТЬ *несов. см. отъехать*

ОТЬЕЗЖАЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от отъезжать 2. в знач. сущ. отъезжающий м и отъезжающая ж** китеүсе, юлга сығыусы

ОТЪЁМНЫЙ, -ая, -ое алынмалы; **отъёмная** стена алынмалы стена

ОТЪЁСТЬ *сов. что (откусить, отгрызть)* кимереу, ашап (кимереп) бөтөрөү, ашап туктау

ОТЪЁСТЬСЯ *сов.* кимереу, кимереп китеу, көрөйеу

ОТЪЁХАТЬ *сов.* китеу, кузгалып (сыгып) китеу, китеп барыу; **отъёхать от города** каланан сыгып китеу

ОТЪЯВЛЕННЫЙ, -ая, -ое үтэ, нык, бик; **отъявленный негодяй** үтэ кэбэхэт кеше

ОТЫГРАТЬ *сов. 1. что (вернуть проигранное)* уйнап (уйнагас) кайтарыу, кире отоп алыу, кире отоу **2. что; спорт.** уйында еңеу **3. что и без доп.; разг. (кончить играть)** уйнап бөтөү, уйындан туктау

ОТЫГРАТЬСЯ *сов. 1. см. отыграть 1; 2. перен., разг.* еңел котолоу, (хэйлэләп) кыйын хәлдән сыгыу

ОТЫГРЫВАТЬ *несов. см. отыграть*

ОТЫГРЫВАТЬСЯ *несов. 1. см. отыграть 2. страд. от отыграть*

ОТЫГРЫШ *м; разг. 1. см. отыграть — отыгрывать 2. (отыгранные вещи, деньги)* отош, киренән откан акса (нәмә)

ОТЫМЁННЫЙ, -ая, -ое *грам.* исемдән яһалган, исем; **отымённый глагол** исем кылым

ОТЫСКАТЬ *сов. кого-что* эзләп табыу

ОТЫСКАТЬСЯ *сов.* табылыу, килеп сыгыу; **тетрадь отыскалась** дәфтәр табылды

ОТЫСКИВАТЬ *несов. см. отыскать*

ОТЫСКИВАТЬСЯ *несов. 1. см. отыскаться 2. страд. от отыскивать*

ОТЭКЗАМЕНОВАТЬ *сов. кого-что* имтихан алып бөтөү (алыузы тамамлау)

ОТЭКЗАМЕНОВАТЬСЯ *сов.* имтихан биреп бөтөү

ОТЯГОТИТЬ *сов. 1. что (сделать тяжёлым)* ауырлык һалыу (килтереу, төшөрөү) **2. кого, чем; перен. (обременить)** мәшәкәтләү, йонсотоу

ОТЯГОЩАТЬ *несов. см. отяготить*

ОТЯГЧАТЬ *несов. см. отягчить*

ОТЯГЧИТЬ *сов. что; книжн. 1. см. отяготить 2. перен. (ухудшить)* ауырлаштырыу, ауырайтыу, катмарлаштырыу, катмарландырыу; **отягчить вино** гәйепте катмарландырыу

ОТЯЖЕЛЁТЬ *сов.* ауырайтыу, һалмакланыу, һәлмәкләнеу; **сумка отяжелела** сумка ауырайзы; **ноги отяжелели** аяктар ауырайзы

ОТЯЖЕЛИТЬ *сов. кого-что; в разн. знач.* ауырайтыу; **отяжелить конструкцию машины** машинаның конструкцияһын ауырайтыу

ОТЯЖЕЛЯТЬ *несов. см. отяжелить*

ОФИС *м* офис (*эи урыны, контора*)

ОФИЦЁР *м* офицер; **офицер флота** флот офицеры

ОФИЦЁРСКИЙ, -ая, -ое офицер(зар) ...ы; **офицёрское звание** офицер дәрәжәһе; **офицёрский состав** офицерзар составы

ОФИЦЁРСТВО *с 1. собир.* офицерзар **2. (звание)** офицерлык, офицер дәрәжәһе

ОФИЦИАЛЬНОСТЬ *ж* рәсмилек; **официальность обращения** мөрәжәгәттең рәсмилеге, рәсми мөрәжәгәт

ОФИЦИАЛЬНЫЙ, -ая, -ое рәсми; **официальное лицо** рәсми кеше; **официальное приглашение** рәсми сакырыу қағызы

ОФИЦИАНТ *м* и **ОФИЦИАНТКА** *ж* официант; **официант ресторана** ресторан официанты

ОФИЦИОЗ *м; книжн.* официоз (*яртылаш рәсми хөкүмәт органы*)

ОФИЦИОЗНЫЙ, -ая, -ое *книжн.* официоз; **официозная газета** официоз гәзит

ОФОРМИТЕЛЬ *м* бизәүсе, матурлаусы

ОФОРМИТЬ *сов. 1. что* рәсмиләштереу; **оформить соглашение** килешеүзе рәсмиләштереу

2. что бизәу, матурлау; **оформить спектакль** спектакльде бизәу **3. кого** эшкә алыу, эшкә урынлаштырыу; **оформить на работу** эшкә алыу

ОФОРМИТЬСЯ *сов. 1. кәрәкле* рәүеш алыу, формалашыу, формалашып егеу **2. (поступить, зачислиться)** инеу, урынлашыу; **оформиться на работу** эшкә урынлашыу

ОФОРМЛЕНИЕ *с 1. см. оформить, оформиться 2. (тышкы)* күренеш, бизәк, бизәү; **оформление книги** китаптың тышкы күренеше

ОФОРМЛЯТЬ *несов. см. оформить*

ОФОРМЛЯТЬСЯ *несов. 1. см. оформиться 2. страд. от оформлять*

ОФОРТ *м* офорт (*гравюра төрө*)

ОФСЁТ *м; полигр.* офсет (*китап баһыузың бер ысулы*)

ОФСЁТНЫЙ, -ая, -ое *полигр.* офсет, офсет ...ы; **офсетная печать** офсет баһма

ОФТАЛЬМОЛОГИЯ *ж; мед.* офтальмология (*күз ауырыулары һәм уларзы дауалау тудыраһындағы фән*)

ОХ *межд. (при выражении испуга, боли, восхищения, удивления)* ah, ah, уф, ух (*тойго белдергәндә*)

ОХАИВАТЬ *несов. см. охаять*

ОХАНЬЕ *с см. бхать*

ОХАПКА *ж* бер косак, бер күтәрем; **охапка дров** бер косак утын ♦ **в охапку** (**в охапке**) косакка алып

ОХАРАКТЕРИЗОВАТЬ *сов. кого-что* баһа биреу, характерлау, тасуирлау

ОХАТЬ *несов.* уфылдау, уфганыу, ухылдау, ахылдау

ОХАЯТЬ *сов. кого-что; прост.* яманлау, хурлау

ОХВАТ *м 1. см. охватить 1, 4, 5; 2. см. обхват*

ОХВАТИТЬ

ОХВАТИТЬ *сов. кого-что* **1.** (*обнять*) косаклау, косакка алыу **2.** (*окружить*) урагыу, урагып алыу; **охватить город валом** каланы вал менэн урагып алыу **3.** (*объять, окутать*) солгап (каппап) алыу; **плáмя охватило дом** ялкын өйзө каппап алды **4.** (*завладеть, захватить*) урагып (солгап) алыу **5.** *разг. (вовлечь)* йәлеп итеу, ылыктырыу; **охватить общественной работой** йәмәгәт эшенә ылыктырыу

ОХВАТЫВАТЬ *несов. см. охватить*

ОХВОСТЬЕ *с собир. 1. с.-х. (отходы от очистки зерна)* арт, калдык, койрок **2. перен., пренебр. (приспешники)** койрок, калдык; **фашистское охвостье** фашист калдыктары

ОХЛАДЕВАТЬ *несов. см. охладеть*

ОХЛАДЕТЬ *сов. к кому-чему* һыуыныу, кызыкһынмай башлау, һалкын карау

ОХЛАДИТЕЛЬ *м; тех.* һыуыткыс, туңдырғыс

ОХЛАДИТЬ *сов. 1. (остудить)* һыуытыу, һыуындырыу, һалкынайтыу; **охладить воду** һыуы һыуытыу **2. кого-что; перен.** һүндереу, һыуытыу, кайтарыу; **охладить надежду** өмөттө һүндереу

ОХЛАДИТЬСЯ *сов.* һыуыныу, һыуыу, һалкынайтыу

ОХЛАЖДАТЬ *несов. см. охладить*

ОХЛАЖДАТЬСЯ *несов. 1. см. охладиться 2. страд. от охладять*

ОХЛАЖДЕНИЕ *с 1. см. охладить 1, охладиться; охладение двигателя* двигателдең һыуыныуы **2. перен.** һыуыныу, күңел кайтыу, дэрт һүнеу

ОХЛАМОН *м; прост.* һантый, анра

ОХЛОПОК *м; спец.* төпрә, қағынды, талкыш, сүбәк; **пуховый охлопок** дебет төпрәһе

ОХМЕЛЁТЬ *сов.; разг., прям., перен.* исе-реу, исереп китеу

ОХНУТЬ *сов.; разг.* уфылдап (ухылдап) куйыу

ОХОРАШИВАТЬСЯ *несов.; разг.* купшылыныу, матурланыу, төзөнеу, һыланып-һыйпаныу

ОХОТА I *ж на кого-что, за кем* һунар, һунарсылык, ау, аусылык; **охота на медведя** айыу һунары, айыуга һунар

ОХОТА II *ж 1. к чему и с неопр. (желание, стремление)* теләк, дэрт, әүәслек; **охота пропала** теләк бөттө **2. кому, в знач. сказ.; разг. (хочется)** килеу, теләу; **читать охота** укыгы килә

ОХОТИТЬСЯ *несов. 1. на кого-что, за кем-чем* һунарға йөрөу, аулау, ауға йөрөу, һунарсылык (аусылык) итеу **2. перен., разг.** эзләп йөрөу, алырга (табырга) тырышыу; **охотиться за редкими книгами** һирәк осрай торған китаптарҙы табырга тырышыу

ОХОТНИК I *м* һунарсы, аусы

ОХОТНИК II *м 1. (доброволец)* үзе теләусе **2. до чего и с неопр. (любитель)** һөйүсө, яра-

тыгусы, һәүәскәр, әүәс кеше **3. на что; разг. (желающий приобрести)** теләусе

ОХОТНИЧИЙ, -ья, -ье һунар ...ы, һунарсылык ...ы, ау ...ы, аусылык ...ы; **охотничий промысел** аусылык кәсебе; **охотничье ружье** һунар мылтығы

ОХОТНО нареч. бик теләп, зур теләк менән; **охотно согласиться** бик теләп риза булыу

ОХОЧИЙ, -ая, -ее *до чего, на что и с неопр.; прост.* яратыусан

ОХРА *ж* охра, һары буяу

ОХРАНА *ж 1. см. охранять; охрана окружающей среды* тирә-як мөхитте һаклау **2. (группа вооружённых людей, кораблей и т.п.)** һак, һаксылар, һаксылар отряды; **пограничная охрана** сик буйы һағы

ОХРАНЕНИЕ *с 1. книжн. см. охранить — охранять 2. воен. (войсковое подразделение)* һаксы(лар) отряды(ы)

ОХРАНИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һаклай торған, һакланыу ...ы, һаклаусы; **охранительный тариф** һаклаусы тариф

ОХРАНИТЬ *сов. см. охранять*

ОХРАНКА *ж; ист.* охранка

ОХРАННИК *м* карауылсы, һаксы

ОХРАННЫЙ, -ая, -ое һаксы, һаклау ...ы, һаклана (һаклай) торған; **охранная зона** һаклана торған зона; **охранная рота** һаксы рота ♦ **охранная грамота** һаклау грамотаһы

ОХРАНЯТЬ *несов. кого-что* һаклау, карауыллау, яклау; **охранять интересы народа** халык мәнфәгәттәрен яклау; **охранять базу** базаны һаклау

ОХРИПЛЫЙ, -ая, -ое *разг.* карлыккған; **охриплый гблос** карлыккған тауыш

ОХРИПНУТЬ *сов.* (тамак) карлыгыу

ОХРОМЕТЬ *сов.; разг.* акһау, акһаклау, сатанлау, һылтыкклау

ОЦАРАПАТЬ *сов. кого-что* тырнау, сыйыу, тырнап (сыйып) бөтөрөу (алыу)

ОЦАРАПАТЬСЯ *сов.* тырналыу, сыйылыу, тырнанып (сыйылып) бөтөу

ОЦЕНИВАТЬ *несов. см. оценить*

ОЦЕНИТЬ *сов. 1. кого-что* һак (баһа) биреу (куйыу), һакын билдәләу; **оценить имущество** милектең һакын билдәләу **2. что (определить значение)** баһалау, баһа биреу, эһәмиәтен билдәләу; **оценить дружественные отношения** дуслык мөнәсәбәттәрен баһалау; **оценить по достоинству** тейешле баһа биреу

ОЦЕНКА *ж 1. см. оценить — оценивать; оценка товаров* тауарзарға һак куйыу; **оценка знаний учащихся** укыусыларҙың белемдәрен баһалау **2. (мнение)** баһа, баһалау; **положительная оценка** ыңғай баһа; **дать оценку чему-л. нимәгәлер** баһа биреу **3. (отметка)** билдә; **получить хорошую оценку** яткшы билдә алыу

ОЧЕРЧИВАТЬ

ОЦЕНОЧНЫЙ, -ая, -ое хак (баһа) биреү (куйыу) ...ы, хак (баһа) куя торған, баһалау ...ы; **оценочная стоимость** баһалау хакы; **оценочные нормы** хак куйыу нормалары; **оценочная комиссия** хак куя торған комиссия

ОЦЕНЩИК *м* хак (баһа) куйыусы (билдәләүсе)

ОЦЕПЕНЁЛЫЙ, -ая, -ое аптыраған, катып калған; **оцепенёлое состояние** аптыраған хәл

ОЦЕПЕНЕНИЕ *с* **1. см. оцепенеть** **2. биол.** катып калғанлык, катқанлык

ОЦЕПЕНЕТЬ *сов.* катып (аптырап) калыу; **оцепенеть от ужаса** куркыузан аптырап калыу

ОЦЕПИТЬ *сов. кого-что* камап (уратып, солгап) алыу; **оцепить площадь** майзанды уратып алыу

ОЦЕПЛЕНИЕ *с* **1. см. оцепить** **2. (отряд)** камап (уратып) алыусы отряд

ОЦЕПЛЯТЬ *несов. см. оцепить*

ОЦИНКОВАТЬ *сов. что* цинклау, цинк менән каплау

ОЦИНКОВКА *ж см. оцинковать* — **оцинковать**

ОЦИНКОВОЧНЫЙ, -ая, -ое цинклау ...ы, цинк менән каплау ...ы; **оцинковочный цех** цинклау цехы

ОЦИНКОВЫВАТЬ *несов. см. оцинковать*

ОЧАГ *м* **1. усак** **2. перен. (семья, родной дом)** ғаилә, тыуган өй; **вернуться к родному очагу** тыуган өйгә кайтыу **3. перен. (источник чего-л.)** сыганак, усак, үзәк; **очаг культуры** мәзәниәт усагы; **очаг заболевания** ауырыу сыганагы

ОЧАРОВАНИЕ *с* һоклану, таң (хайран) калыу

ОЧАРОВАННЫЙ, -ая, -ое **1. прич. от очаровать** **2. прил.** һокланған, таң (хайран) калған

ОЧАРОВАТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое һокланғыс, таң калдырғыс, иң киткес; **очаровательный глос** һокланғыс тауыш

ОЧАРОВАТЬ *сов. кого-что* һокландырыу, таң (хайран) калдырыу, ғашик итеү, әсир итеү; **её красота очаровала** уның матурлығы әсир итте

ОЧАРОВЫВАТЬ *несов. см. очаровать*

ОЧЕВИДЕЦ *м* шаһит, үз күзе менән күреүсе

ОЧЕВИДНО **1. нареч.** асык, ап-асык, һис шикһез **2. в знач. сказ., безл.** асык, аңлайышлы **3. в знач. вводн. сл. (вероятно, по-видимому)** могайын, күрәһең, ихтимал; **очевидно, он не придёт** могайын, ул килмәс

ОЧЕВИДНЫЙ, -ая, -ое асык, ап-асык, күрәһең торған, һис шикһез, бәхәсһез; **очевидное положение** ап-асык хәл

ОЧЕЛОВЕЧЕНИЕ *с см. очеловечить, очеловечиться*

ОЧЕЛОВЕЧИВАТЬ *несов. см. очеловечить*

ОЧЕЛОВЕЧИВАТЬСЯ *несов. 1. см. очеловечиться* **2. страд. от очеловечивать**

ОЧЕЛОВЕЧИТЬ *сов. что; книжн.* кешелеклегә әйләндерү (әүерелдерү), кешелекле итеү

ОЧЕЛОВЕЧИТЬСЯ *сов.; книжн.* кешегә кешелекле (кеселекле) булғыу (*кеселеклегә әйләнеү*)

ОЧЕНЬ *нареч.* бик, уғата, ифрат, гәйәт

ОЧЕРЕДНИК *м* и **ОЧЕРЕДНИЦА** *ж* нәүбәтсе, сираттағы кеше

ОЧЕРЕДНОЙ, -ая, -ое **1.** сираттағы, нәүбәтгә, сиратта торған, алда торған; **очередные дела** сираттағы эштәр **2. (повторяющийся)** сираттағы, гәзәттәгә; **очередная шутка** гәзәттәгә шаяртыу **3. бот. (расположенный по спирали)** бер-бер артлы торған, тезелеп торған; **очередные листья** бер-бер артлы тезелеп торған япрактар

ОЧЕРЕДНОСТЬ *ж* сиратлылык, сират; **очередность выполнения работ** эште үтәүсәң сираты; **установить очередность** сират булдырыу

ОЧЕРЕДЬ *ж* **1.** сират, нәүбәт; **соблюдать очередь** сират һаклау; **в порядке очереди** сират буйынса **2. (группа людей)** сират, сиратта тороусылар; **большая очередь** зур сират; **стоять в очереди** сиратта тороу **3. воен.** очередь; **автоматная очередь** автомат очереди ♦ **в первую очередь** беренсе (тәү) сиратта; **в своей очереди** яуап итеп, үз сиратында, үз яғынан; **быть (стоять) на очереди** сиратта тороу; **поставить на очередь** сират исемлегенә индереү, сиратка куйыу

ОЧЕРК *м* очерк; **очерки по истории Башкортостана** Башкортостан тарихы буйынса очерктар

ОЧЕРКИСТ *м* очерксы, очерктар язғыусы

ОЧЕРКОВЫЙ, -ая, -ое очерк(тар) ...ы; **очерковая литература** очерктар әзәбиәте; **очерковый жанр** очерк жанры

ОЧЕРНИТЬ *сов. кого-что; разг.* кара (яла) яғыу, яманатын сыгарыу

ОЧЕРНЯТЬ *несов. см. очернить*

ОЧЕРСТВЕЛЫЙ, -ая, -ое каты, рәхимһез, тун; **очерствелая душа** каты күңелле; **очерствелое сердце** тун йөрәк

ОЧЕРСТВЕТЬ *сов.* каты күңелләгә әйләнеү, күңел катыу

ОЧЕРТАНИЯ *мн. (ед. очертание с)* һызат, һызык; **очертания леса** урман һызаты; **очертания горизонта** офок һызыгы

ОЧЕРТИТЬ *сов. 1.* һызыу, һызып алыу (сығыу); **очертить указанное место** күрһәтелгән урынды һызып сығыу **2. кого-что; перен. (описать)** һүрәтләү, тасуирлап (һөйләп) биреү, язғып биреү; **очертить ход событий** вакигаларзың барышын һөйләп биреү ♦ **очертя глобу** уйлап тормайынса, уйламай-нитмәй, уңдыһуды карамай

ОЧЕРЧИВАТЬ *несов. см. очертить*

ОЧЁС

ОЧЁС *м собир. см. очёски*

ОЧЕСАТЬ *сов. что* **1.** тарау, тарап тазартыу; **очесать лён** егенде тарап тазартыу **2.** тарап тигезлэу, тарап ыксымлау; **очесать стог** кэбэнде тарап тигезлэу

ОЧЁСКИ *мн. (ед. очёсок м)* сүбэк, төпрә, тарак асты (төбө), калдык; **льняные очёски** еген сүбәге; **пуховые очёски** дебет төпрәне

ОЧЭСЫВАТЬ *несов. см. очесать*

ОЧЁЧНИК *м (футляр для очков)* күзлек хауыгы

ОЧИНИТЬ *сов. что* ослау; **очинить карандаш** каләм ослау

ОЧИНЯТЬ *несов. см. очинить*

ОЧИСТИТЕЛЬ *м; тех.* тазарткыс; **химический очиститель** химик тазарткыс

ОЧИСТИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое **1.** тазартыу (тазалау) ...ы, әрсеу ...ы, тазарта (тазалай, әрсей) торган; **очистительная машина** тазартыу машинаһы **2.** сафланыу ...ы, тазартыу ...ы; **очистительная молитва** сафланыу доғаһы

ОЧИСТИТЬ *сов. 1. кого-что; прям., перен.* тазартыу, тазалау; **очистить двор** ишек алдын тазартыу; **очистить язык от вульгарных слов** телде әзәпһез һүзәрҙән тазартыу **2. что (овощи, фрукты и т.д.)** әрсеу, тазартыу; **очистить огурцы** кыяр әрсеу; **очистить рыбу** балык тазартыу **3. что (освободить)** бушатыу

ОЧИСТИТЬСЯ *сов. 1.* тазартыу, тазартыныу, тазалану; **спирт очистился** спирт тазарты **2.** асылыу, әрселәу; **река очистилась ото льда** йылға боздан әрселде

ОЧИСТКА *ж см. очистить, очиститься;* **очистка воды** һыузы тазартыу ♦ **для очистки совести** выждан (намыс) тыныслығы өсөн

ОЧИСТКИ *только мн.* калдык(тар), кабык(тар); **картофельные очистки** картуф кабыгы

ОЧИЩАТЬ *несов. см. очистить*

ОЧИЩАТЬСЯ *несов. 1. см. очиститься* **2. страд. от очищать**

ОЧИЩЕНИЕ *с см. очистить — очищать, очиститься*

ОЧКАРИК *м; разг., шутол.* күзлекле (кеше)

ОЧКЙ *только мн.* күзлек; **очки для дальнорубричных алыстан күреуселәр** (үтәгараштар) өсөн күзлек; **носить (надевать) очки** күзлек кейеу ♦ **сквозь розовые очки смотреть на что** етеш-һезлектәрҙе күрмәу

ОЧКО *с 1. (значок)* очко (кәрттә, доминола) **2. спорт.** мәрәй; **количество очков** мәрәйҙәр һаны **3. спец. (отверстие)** тишек, күз **4. с.-х. (у картофеля)** күз; **(у других растений)** бөрө **5. полигр.** очко (кабарныкы төшөрөлгән хәрәф йәки билдә)

ОЧКОВТИРАТЕЛЬ *м; разг.* күз буяусы

ОЧКОВТИРАТЕЛЬСТВО *с; разг.* күз буяу, күз буяусылык

ОЧКОВЫЙ I, -ая, -ое **1. разг.** күзлек ...ы; **очковое стекло** күзлек быялаһы; **очковая оправа** күзлек тирәсе **2. зоол.** күзлекле; **очковая змея** күзлекле йылан

ОЧКОВЫЙ II, -ая, -ое *спорт.* мәрәйле; **очковая система** мәрәйле система

ОЧНУТЬСЯ *сов. 1. (проснуться)* уяныу, уянып китеу **2. (прийти в чувство)** айныу, аңа (искә, һушка) килеу

ОЧНЫЙ: **бчное обучение** көндөзгө бүлектә укыу; **бчная ставка** күзләштереу

ОЧУМЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* иҫәрләнгән, акылдан язған

ОЧУМЁТЬ *сов.; прост.* иҫәрләнәп (тилерәп) китеу, акылдан язғыу

ОЧУТИТЬСЯ *сов.* булыу, булып сығыу, элгәу, (хәлгә) төшөу, барып сығыу; **очутиться в незнакомом месте** таныш булмаған ергә барып сығыу

ОЧУХАТЬСЯ *сов.; прост.* иҫкә (һушка) килеу, иҫте йыйыу

ОШАЛЁЛЬНЫЙ, -ая, -ое *прост.* шашкан, акылдан (иҫтән) язған; **ошалёлый вид** шашкан киәфәт

ОШАЛЁТЬ *сов.; прост.* шашыу, акылдан (иҫтән) язғыу, тилерәу, иҫәрләнәу

ОШАРАШИВАТЬ *несов. см. ошарашить*

ОШАРАШИТЬ *сов. кого-что; прост.* шак катырыу, аптырашта калдырыу, хайран калдырыу **ОШВАРТОВАТЬ** *сов. что; мор.* бәйләп куйыу (*судноны*)

ОШВАРТОВАТЬСЯ *сов.; мор.* причалга туктау (*судно*)

ОШБЕК *м (часть туши)* муйын ите

ОШЕЙНИК *м* муйынса, каргы

ОШЕЛОМИТЕЛЬНЫЙ, -ая, -ое *см. ошеломляющий*

ОШЕЛОМИТЬ *сов. кого-что* шак катырыу, аптырашта калдырыу, хайран калдырыу

ОШЕЛОМЛЯТЬ *несов. см. ошеломить*

ОШЕЛОМЛЯЮЩИЙ, -ая, -ее **1. прич. от ошеломлять** **2. прил.** жак катыргыс (катырырлык), хайран калдырырлык; **ошеломляющая новость** шак катыргыс яңылык

ОШЕЛЬМОВАТЬ *сов. кого-что; разг.* яла яғыу, хурлау, ялған (насар) хәбәр таратыу

ОШИБАТЬСЯ *несов. см. ошибиться*

ОШИБИТЬСЯ *сов.* яңылышыу, хаталаныу, хата ебәреу; **ошибиться в расчётах** иҫәпләүҙә хата ебәреу

ОШИБКА *ж* хата, яңылыш, яңылышлык; **допустить ошибку** хата ебәреу; **грамматическая ошибка** грамматик хата

ОШИБОЧНОСТЬ *ж* хаталык, яңылышлык

ОШИБОЧНЫЙ, -ая, -ое хата, хаталы, яңылыш; **ошибочное представление** хата караш (күзаллау)

ОЯЛОВЕТЬ

ОШЙКАТЬ *сов. кого-что; разг.* кыскырып (һызгырып) мәсхәрәләү (ризаһызлык белдереү) **ошйкать певца** йырсыга кыскырып ризаһызлык белдереү

ОШПÁРИВАТЬ *несов. см. ошпáрить*

ОШПÁРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ошпáриться*
2. *страд. от ошпáривать*

ОШПÁРИТЬ *сов. 1. что (обдать кипятком)* бешекләү 2. *кого-что* бешереү, яндырыу; **ошпáрить рүкү** кулды бешереү

ОШПÁРИТЬСЯ *сов.; разг.* бешеү, яныу

ОШТРАФОВАТЬ *сов. кого-что* штраф халыу, штраф түләтеү

ОШТУКАТУРИТЬ *сов. что* штукатурлау, штукатурлап сығыу

ОЩЕНИТЬСЯ *сов.* көсөкләү, балалау (*эт, буре, төлкөгә карата*)

ОЩÉРИВАТЬ *несов. см. ощéрить*

ОЩÉРИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ощéриться*
2. *страд. от ощéривать*

ОЩÉРИТЬ *сов. что; разг.* ыржайтыу; **ощéрить зубы** тештәрзе ыржайтыу

ОЩÉРИТЬСЯ *сов.; разг.* ыржайыу

ОЩЕТИНИВАТЬ *несов. см. ощетинить*

ОЩЕТИНИВАТЬСЯ *несов. 1. см. ощетиниться*
2. *страд. от ощетинивать*

ОЩЕТИНИТЬ *сов. что* кабартыу, тырпайтыу; **ощетинить шерсть** һырт йөнөн кабартыу

ОЩЕТИНИТЬСЯ *сов. 1.* кабарыныу, һырт йөнөн кабартыу 2. (*подняться торчком*) кабарыу, тырпайыу 3. *на кого; перен., разг. (рассердиться)* асыланыу, асыу килеү, кабарыныу

ОЩИПÁТЬ *сов. см. общипáть*

ОЩИПЫВАТЬ *несов. см. ощипáть*

ОЩУПАТЬ *сов. кого-что* капшау, кармау, һәрмәү, капшап (кармап, һәрмәп) карау

ОЩУПЫВАТЬ *несов. см. ощупáть*

ОЩУПЬ: на ощупь һәрмәп (капшап) карау (белеү), һәрмәп (капшап) карауға беленеү; **определить опухоль на ощупь** шеште капшап карап белеү

ОЩУПЬЮ *нареч. 1.* һәрмәнеп, карманып, һәрмәп, капшап; **идти ощупью** һәрмәнеп барыу 2. *перен. (наугад)* һиземләп, тоғмаллап, тоғмал (сама) менән

ОЩУТИМЫЙ и **ОЩУТИТЕЛЬНЫЙ**, -ая, -ое һизелерлек (беленерлек, тойолорлок), хәт-һез, якшы ук; **ощутимые результаты** һизелерлек һезәмтәләр; **ощутительные успехи** якшы ук уңыштар

ОЩУТИТЬ *сов. что; в разн. знач.* һизеү, тойоу, һизенеү, кисереү; **ощутить боль** ауыртыу һизеү; **ощутить радость** шатлык кисереү

ОЩУЩАТЬ *несов. см. ощутить*

ОЩУЩАТЬСЯ *несов. 1.* һизелеү, тойолоу, беленеү; **ощущается тревога** шом һизелә 2. *страд. от ощущать*

ОЩУЩЕНИЕ *с 1. см. ощутить — ощущать*
2. һизем, тойом, тойго, хис; **ощущение свободы** азатлык тойгоһо; **ощущение радости** шатлык хисе

ОЯГНИТЬСЯ *сов.* бәрәсләү (*һарык, кээгә карата*)

ОЯЛОВЕТЬ *сов.* кысыр калыу (*һыйыр, бейгә карата*)

Справочное издание

Русско-башкирский словарь

в двух томах

Под редакцией З.Г. Ураксина

Том I

Редакторы: Г.Т. Абзалилова,
З.Ф. Карагужина, Х.Х. Мингажитдинова, Р.Г. Мустафина,
А.В. Силиванец, И.С. Сырлыбаева, Г.Ш. Шарипова

Технический редактор М.М. Мустафин

Художественный редактор Ш.Э. Галеев

Корректоры: Г.С. Ризванова, В.У. Сафина

Компьютерная обработка: М.З. Ахметова, В.М. Ахтарьянова,
С.Л. Дресков, А.Г. Зарипова, М.З. Ишкильдина, Р.К. Иштакбаева,
Д.Н. Махмутова, С.Б. Салихова, Г.Ф. Хасаева

Лиц. ИД № 04495 от 12.04.2001.

Подписано в печать 06.05.2005. Формат 70×100/16. Бумага офсетная. Гарнитура ВТКудряшов.
Печать офсетная. Усл. печ. л. 65,15. Уч.-изд. л. 90,1. Тираж 5000 экз. Заказ № 2.0084.05.

Научное издательство “Башкирская энциклопедия”.
450076, г. Уфа, ул. Аксакова, 62.

Отпечатано с предоставленных файлов на ГУП “Уфимский полиграфкомбинат”.
450001, г. Уфа, пр. Октября, 2.